R. P. DIDACI DE CELADA MONTELADENSIS, SOCIETATIS IESV,

Theologiæ quondam Professoris, nunc verò in Collegio Imperiali Madridensi pro scholis regijs sacrarum litterarum interpretis.

IVDITH ILLVSTRIS

Perpetuo Commentario Litterali & Morali;

CVM TRACTATV APPENDICE DE IVDITH FIGVRATA, in quo Virginis Deiparæ laudes in Iudithâ adumbratæ prædicantur.

Cum quinque Indicibus, I. Paragraphorum. II. Quo eruditur Superior Politico-Christianus. III. Ad Conciones copiosissimo. IV. Locorum S. Scripturæ. V. Rerum & Verborum.

Editio Quarta ab eodem Auctore & accuratè correctior, & copiosè auctior.

SVPERIORVM PERMISSV, ET PRIVILEGIIS.

VENETIIS. M. DC. L.

Apud Franciscum Baba.

PRÆSTANTISSIMO, ET LITERATISSIMO VIRO,

DOMINO DOCTORI

PETRO DE CELADA SYLVA,

COMPLVTENSIS MAGISTRALIS ECCLESIAE CANONICO MERITISSIMO,

Et in eadem Academia Primario Theologiæ Professori, Fratri meo chariſſimo, & optimo.

DIDACVS DE ÇELADA DESTINO, CONSECROQVE.

FRequenter me admones, & rogas, vt aliquid ex meis ſuper Iuditha ſcriptis, ad te mittam. Quod admones, gratias ago: quòd rogas, Plin. in ep. *queror. Admoneri enim debeo, vt antequam publicentur Lucubratiunculæ noſtræ, ſciam, quid in eis tuum conſultiſſimum iudicium probet, aut improbet: Rogari autem non debeo, vt faciam, quod mihi non facere, foret turpiſſimum: ſiquidem in lucem proferrem eloquiam ſine tua lima captiuum, in hoc ævo præſertim, quod planè bellaturit in re literaria. Scilicet iubes (iubet enim qui rogat, cùm poſſet imperare,) quod ego idem ipſe vltrò deſtinaueram. Addidiſti ergo calcaria ſponte currenti: pariterque, & tibi veniam recuſandi laboris, & mihi exigendi verecundiam ſuſtuliſti. Nam neque me timidè vti decet eo, quod oblatum eſt; neque te granari, quod depopoſciſti. Petiturus ſum enim, vt rurſus vaces lectioni huius Commentarij, quem auditoribus meis toto biennio dictaui. Memini quidem te olim quadam legiſſe, ſed ſaltuatim; aliqua adnotaſſe, ſed generaliter: exigebas enim, vt ipſa autographa ſtatim remitterem ad te, antequàm à me abſoluerentur, ſicut erant recentia; etſi rudia, etſi adhuc ſimillima naſcentibus. Vnde neceſſe fuit, vt a te tunc æſtimarentur, vt inchoata, non effecta; vt cœpta, non abſoluta, & quæ extremam Auctoris manum expectarent in ſcrinio tuo. Poteris fortaſſe noſtra ſcripta magis probare, & laudare, quantò nunc illa tardiùs, cautiuſque; ſed meipſum magis amabis, magiſque laudabis, quantò tunc celeriùs, & incautiùs miſi. Quia non me puduit adhuc rudi ſoloce amictum, videri a cultiſſimo Viro. Ideò nunc te rogo, quandoquidem Opus hoc manumitto, vt illud, qua beneuolentia ſoles omnia mea, libenter & perhumaniter excipias: nec tantùm vniuerſitati eius, vt olim, attendens, verùm etiam particulas, quæ ſoles lima, perſequaris. (O perſequutionem quolibet blandimento gratiorem.) Erit enim & poſt emendationem liberum nobis vel publicare, vel continere. Quinimò fortaſſe hanc ipſam cunctationem noſtram (quam ſæpè exprobras) in alterutram ſententiam emendationis ratio deducet: quæ aut indignum emendatione opus, dum ſæpiùs retractas, inueniet;* Clem. Ale. Strom. *aut dignum, dum id ipſum experitur, efficiet. Vellem, vt multa vtrinſque cogitatio Opus noſtrum præeat, vt abſque pœnitentia euadat; eſt enim pœnitentia (vt quidam ex vetuſtiſſimis auctoribus ſcitè dixit,) tarda cogitatio. Malo te nunc Cenſorem, quàm Aduocatum: imò ſeuerior tua cenſura ex Cenſore Aduocatum efficiet. Cogeris enim ſemper tueri, quod ſemel approbaueris. Non ex ambio ſuffragium, quod gratia ſanguinis conciliat, ſed quod rigida veritatis Cenſoria ſeueri-*

tas ferre solet igueto. Optimæ enim sunt cacè oculatæ suffragia. Aestima iudicia, non numero. Scis enim optimè, non tibi tantoperè considerandum esse, quid Auctoris blandiatur auribus, quàm quid semper sis probaturus, & ipse, & pius eruditorum cœtus; non excultorum sciolus grex, qui ex solo dictionis acumine, non ex rerum pietate, metitur scriptorum merita. Vices Amici, vices Fratris geres, si remoueas ab oculis, quidquid lingua noueris formidare, & quidquid inanem ingenij gloriolam ciere potest. Neque enim hic seculari ambitioni, sed piæ eruditioni, & communi vtilitati seruitur. Meministi enim quantò tutiùs honestatis fructus in conscientia, quàm in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti debet. Hi autem qui scripta sua aliorum plausibus adornant, non ideò prædicari, quia fecerint, sed vt alij prædicarent, fecisse creduntur. Homines verò naturaliter calumniatores, cùm rem destruere non possunt, iactationem eius arrodunt. Ita, si silenda feceris, factum ipsum; si laudanda, quòd non sileas ipse, culpatur. Imò iure culpabit nemo, quòd non sileat, qui de tuo consultissimo iudicio loquitur.

Diu cunctando procrastinabam publicationem huius Opellæ rudis, & incomptæ, vt Tu prior, vt ætate, ita & ingenio, & eruditione, ederes Scholas Theologicas, quas eruditi expectant, qui te alteram ipsissimam nostri M. Vazquij mentem occlamant. Nam si schedulas adhuc infectas tam auidè lectitant subtilioris Theologiæ alumni, quid non speres à Commentarijs sumptuosiùs elaboratis? Vt omnes tibi viuant, viue omnibus. Ne inuideris hanc faculam Academiæ Complutensi, Mihi hoc decus, Tibi hanc gloriam: quam scio, non amas, sed times: tanta enim tibi est in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Verùm hæc tua Sapientia, non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos, infularum loco est. Neque existimandum est, quòd eruditi hominis silentium defendat eum ab ambitione, quam videtur aucupari, qui publicat scripta sua. Nam, meo quidem iudicio, aut vterque culpandus est, aut neuter: quoniam si alter, vterque etiam ad gloriam pari cupiditate, diuerso itinere contendit; alter dum videtur ambire sui nominis celebritatem, alter dum mauult videri contempsisse. Est enim & sua ambitio in ambitionis contemptu; ipse etiam contemptus contemnendus est à sapientibus. Ergo amandato negotiorum tumultu, redde te tibi, redde mihi, redde eruditis omnibus; & modò enitere, vt tibi ipsi sis tanti, quanti videberis, si tibi fueris. Sed vereor ne cui de te, plus quàm tibi credas. Nolo te iustissimis laudibus onerare, etsi verè possem, ne simul me ipsum dissimulanter laudare videar; sed me erigere dulcissimis spebus eandem tibi rependendi gratiam, non pari officio. Tu enim me legis, vt emendes; ego te legam, vt minùs habeam, quod in me emendari possit.

Plinius.

Profectò Liber hic tot nominibus Tuus, sese vltrò destinat tibi. Tuus est, quia à te subtilioris iudicij tui lima emendatus prodit: Tuus, quia non pauca è penu tui ingenij mutuauit; Tuus, quia ad sumptuum expensas largus munerator exiftis; denique Tuus, quia meus. Porrò si non tam mea sunt, quæ mea, quamquæ tua, æquum est (quandoquidem omnia abdicauit spontaneæ votum paupertatis,) vt hoc vnum, quod sudor, & industria fecit meum, debitas reciprocet vices; sitque iure tuum, quod à labore meum. Accipe ergo hoc munusculum, re exile, voto magnum. Scio enim te libenter recipere ea dona, quæ danti vtiliora sunt, quàm accipienti.

SE-

SERIES PARAGRAPHORVM MORALIVM.

Littera c, Caput Iudithæ denotat: n, Numerum marginalem: t, Tractatum Appendicem: §. Paragraphum.

Prologus, & Idea operis.

CAPVT I.

EXplicantur quæ ad Tituli notitiam ſpectant, c. 1. num. 1.

Celebrantur S. Hieronymi laudes, præſertim debitæ ob huius libri Iudith translationem, c. 1. num. 8.

Nominis Conſilium inſtituendum eſſet pro re nominis: nam perſonæ magnæ exigua affectant nomina: exiguæ verò nomen grandius & auguſtius ambiunt, cap. 1. num. 34.

Superior, qui eſt animarum medicus, ne Medicorum in re curationis hæreſes æmuletur c. 1. n. 41.

Qui per ſolam gratiam vult placere, deuenuſtat beneuolentiæ artem: obiurgationibus & aſperitatibus mulceat bonus Præſul. c. 1. n. 49.

Humana ſuperbia ſceptrum impotenter exambit, ca. 1. numero 54.

Principatus non ſubleuat Principem, ſed grauat: eminentia dignitatis, ſublimitate deprimit, non attollit. c. 1. n. 60.

Rex beneuolè concilians ſubditos, illos vltrò ſubiugat; & ſic ſpontè eunt ipſi quò raptantur. c. 1. n. 66.

Homo ad faſtigium honoris euectus, non eſt ipſemet qui erat priuatus. c. 1. n. 71.

Gubernator qui ad ſuum placitum multa nouat in Republica, ſubditis quaſi facit prçuaricandi ius. c. 1. n. 76.

Vir verè Magnus vel ab operibus ſuis præclarè geſtis Minor euadit. c. 1. n. 83.

Homo muneribus ſupra merita auctus, ipſa ſublimitate decreſcit, & dignitatis ſplendore infelix eſt. c. 1. n. 89.

Oportet modulari ſublimitates, ne quis in faſtigio minor ſit. c. 1. n. 94.

Voluptuoſæ res procul ſpectatæ alliciunt, guſtatiæ faſtidium pariunt; quod in vino deliciarum hieroglyphico comprobatur. c. 1. n. 103.

Vſque adeò inops gaudij eſt ipſa poſſeſſio voluptatis humanæ, vt ſpe voluptatis, potiùs quàm ipsâ poſſeſſione deliciemur. c. 1 n. 107.

Voluptas non poſſeſſa ſuſpiratur, poſſeſſa faſtiditur, & ſupplicij loco datur. c. 1. n. 112.

Secura poſſeſſio mundialis boni faſtidioſa & inſipida eſt, niſi condiatur aliquali ſpe ipſius boni amittendi. cap. 1. numero 116.

Vel rei poſſeſſæ ambitio ſic eſt moleſta & ærumnoſa vt procoparentes infelicitaret, & ex Angelis Diabolos faceret. c. 1. n. 119.

Regi aut Superiori acerbior morte pœna eſt, illum à munere deponere, vt vitam priuatam deinceps agat. cap. 1. numero 129.

Acerbiſſima pœna eſt ab imperio deponi, imperare adſuetum cap. 1. n. 132.

Principatus depoſitio mors eſt, qua mulctatur Dæmon: hæc inter acerbiores Chriſti Dei iniurias quodammodò computanda eſt. c. 1. n. 136.

Magnates nemini lucere permittunt: ab aliorum ſua lumina accendi exiſtimant. c. 1. n. 141.

Humana ambitio de alterius exiguitate creſcere ſatagit, cap. 1. n. 144.

Iuramentum ſæpè non ſancit fidem iurantis, ſed minuit quodammodò, & augurium eſt rem iuratam non adimplendi. c. 1. n. 152.

Eximia quorumdam excellentia vel ſuum probrum vertit in gloriam, honorat vitia, vitium honeſtat. c. 1. n. 157.

Vſque adeò vitium virtutis ſpecie fucatum & mentitum eſt, vt religioſi quique homines vel à virtute quaſi ſcandalum timeant? c. 1. n. 161.

Inimicorũ dilectio, adulatio eſt perfectionis diuinæ? c. 1. n. 161.

Largior beneuolentia erga inimicos blandimentum eſt Chriſtianæ gloriæ, & Euangelij vigor. c. 1. n. 170.

Aduerſarium quò magis inimicum, eò magis diligere, & benefacere, Chriſtianæ pietatis eſt meta. c. 1. n. 176

Homo qui ab aſtutia eſt multiplex, ferè homo integer non eſt. c. 1. n. 181.

Summa ſapientia eſt aliquando per affectatam inſipientiã ſapienter ſtulteſcere. c. 1. n. 186.

CAPVT II.

Scelus eſt, quòd Præfectus præfecturæ poteſtia vleiſcatur proprias iniurias. c. 2. n. 5.

A mora conſultior prudentia eſt: nam ſententia extemporalis & ſubita, imprudens habetur & incauta. c. 2. n. 8.

Vehementer propenſus eſt homo ad euulganda ſecreta. ca. 2. num. 12.

Non princeps paſſiuus, ſed actiuus, verè princeps eſt. Sit regius familiaris inſtar ſanguinis, qui in ſe mortuus, vitam & vigorem det viuenti. c. 2. n. 16

Negotiatorum auara ſagacitas tam ſubtilis eſt in re lucri, vt diuinæ perſpicaciç ſit æmula, c. 2. n. 24.

Sub guloſo præfecto iuſtitia Periclitatur; nam eſculenta munera dabunt merita flagitioſo reo: nec tuta erit innocentia, quam palatum iudicis damnat. c. 2. n. 27.

Vnius hominis ſumma poteſtas, ius eſt propinquorum eius ad præfecturas. c. 2. n. 31.

Vel à ſeipſo ſecundum eſſe, in glorium cuique eſt: nomen primi ambitur ab omnibus. c. 2. n. 35.

Reo inaudito, nec Dæmones ipſos damnat Deus. c. 2. n. 38.

Qui non per ſuos gradus, ſed ſeſtinato curſu ad faſtigium dignitatum aſcendit, feſtinus deſcendet celeri caſu. ca. 2. numero 44.

Iudex pauper, proditor ſolet eſſe iuſtitiç; diues & potens integriùs iura tractat. c. 2. n. 46.

Qui in terra degens, ſpe cœlos inhabitat coloniam in cçlum miſit; cuius ius habet in terris. c. 2. n. 61.

Qui aliena vſurpauit, raro, aut nunquam reddet: qui reſtituere promittit, planè non reſtituit. c. 2. n. 66.

Adeò deſides ſumus ad vera animi bona, vt qui alati ſumus ad vitæ huius commoda, expectemus pigri, quòd cœleſte regnum veniat ad nos. c. 2. n. 71.

Timor Dei libera quadam velut neceſſitate arcet à peccatis; & metus humanos fruſtrans, hominem aſſerit in beatam immortalitatem, c. 2. n. 75.

Series Paragraphorum.

CAPVT III.

CAPVT IV.

CAPVT V.

Eucharistia elogia, ibi, n. 69.

Num

CAPVT VI.

CAPVT VII.

CAPVT VIII.

Inopiæ

CAPVT IX.

CAPVT X.

Esto

CAPVT XI.

Pro-

CAPVT XII.

CAPVT XIII.

CAPVT XIV.

CAPVT XV.

CAPVT XVI.

Mune-

Tractatus Appendix de Iudith figurata, in quo Virginis Deiparæ laudes in Iuditha adumbratæ, prædicantur.

PRO-

PROLOGVS ET IDEA OPERIS.

1\. S. Paulin. epist. 27.

PRÆCLARA cuiuspiam vox est: *Nunc vera sapiens, verè disertus, qui mundo hunc stultus, & mutus est*. Quasi muta infantia (sæpè imperitiæ, & stultitiæ rea) sit ambitionis ingenium in re litteraria, & qua homo taciturnitatis meritò mercari præsumit arcanæ sapientiæ famam: indèque haberi ambit, *non tam lingua quam vita eruditus*.

Eruditus vita potius qua linguâ. Idē epi. 35. Hild. ep. 1. Benè sapiētiæ auarus est, qui illā prodigè cō municat.

Verùm in hoc etiam scripturienti æuo, habere nō iuuat, quod habere nō prodest. *Citra profectum enim proficit, quisquis alteri, cùm potest, non prodest. Scientia distributa suscipit incrementum, & auarum dedignatur possessorem: nisi publicetur, labitur*. Benè auarus scientiæ est qui illius communicandæ magis prodigus est: Procul sit à religiosa mente profanum illud.

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter.

Persius satyra 1. Tertull. de resurr. carn. cap. 37. Hildebert. epist. 15.

Quia sæpè *nec ipsa monumenta aliud quàm cadauerum stabula*. Itaque *proxima est veniæ causa, quæ non est tota rea: virtus, quæ cum delicto ad iudicium venit, interuenit*. Excuset pius affectus, si quid leuiter deliquit calamus minùs cautus. Supra humanum fastigium est, nusquam offendere. Non est animus

2\. S. Chrysol. serm. 121. Excusatio est stylus culpæ.

stylo culpæ, & reatus ipsius atramento, (vel ad audaciæ excusationem, vel ad eruditionis ostentationem) hic referre quàm diu, quàmque sedulo sudarim lectitans sacrorum voluminum, & sanctorum Patrum scripta vt inde impetrem piæ temeritatis veniam. Nam *Pharisæus cùm iustitias suas computat, ructat*.

Quisquis bonum sibi imputat, illud ructat. Idem ibidē. Fabricata humilitas superba est.

Neque etiam affectatæ demissionis peruersâ ambitione insidiator humilitati, dum clanculum humilitas superbiam procurat: quia *nihil inuenio, quod sit fabricata humilitate superbius*. Taceat linguæ garrulitas, quod veriùs res ipsa loquetur. Porrò liber, index animi est, & abstrusæ mentis linguatus interpres; *Ego in paginis speculum puto esse conscientiæ*. Perbellè cunctanti Cassiodoro publicare sui ingenij monimenta, ita rescribit quispiam: *Celas (vt ita dixerim) speculum mentis tuæ, vbi te omnis ætas ventura possit inspicere. Contingit enim dissimilem filium plerumque generari. Oratio dispar moribus vix potest inueniri. Est ergo ista valdè certior arbitrij proles. Nam quod de arcano pectore gignitur auctoris sui, posteritas veracius æstimat*.

Ennodius lib. 6. epi. 1. Idem lib. 3. epist. 30. Cassiod. in procem. variarum.

3\. Liber est mentis speculum. Quis placuit omnibus. Hora. epist. ad Mæcenat.

Itaque librum hunc oculis lustra, & quasi fidele speculum consule: ille veraciùs aspectibus loquitur, quàm blanda inloquitur amicorum assentatio, vltra merita audax,

Pueri ludentes, Rex eris, aiunt.

aut susurrat auribus aliquis submurmurantis rumusculus.

Auriculas asini quis non habet

Persius satyra 1. Horat. epistola 6. lib. 1. ad Num.

Quis vnquàm dixit multa, quibus omnes arrideant vel quæ quadrent in omnes?

—— vt calceus olim

Si pede maior erit, subuertet; si minor vret.

Iamas supo nadie tomar iustamente medida, ni al ingenio, ni al gusto.

Mille hominum species, & rerum discolor vsus.

Velle suum cuique est, nec voto viuitur vno.

Persius satyra 5. Tertull. Scorp. c. 1.

Pulchrè dictum: *Tot venena quot ingenia; tot pernicies, quot species; tot dolores, quot colores. Et tamen vnus omnium violentia gestus de cauda nocere*.

---

§. I.

De commento litterali.

4\. OPeræpretium est in hoc vestibulo, breui exponere rationem instituti mei; Nempè quare Iudithæ librum interpretandum selegerim de commento litterali, & commentariorum stylo: mox in seq. §. de thesibus ad informandos mores. Iuditham inclytam sæculis heroinam, commentandam, & prædicandam vt seligerē, dicendi vota præcucurrerunt arbitrio dicentis: quia *nunquam pauper vena tenetur ingenij, vbi diues est causa dicendi: Quis mendicam narrationem æstimet, quam vota locupletant? Sæpè infacundiæ dotibus pauper inuenitur vena prædicantis; & è diuerso thesaurus cordis irradiat in egestate verborum. Diem laudare quis abnuat? Attollere Solis radios quis metuat in qualibet nocte sermonum?* Nempè ea est Iudithæ sanctitas tanta nobis proponit exempla virtutum, vt vel ipsius prædicandæ non ita studioso vbertim suggerat copiam dicendi ad instituendos populorum mores. In vna Iuditha inuenient Virgines pudicitiæ exemplar. Viduæ, fermè obstinationem continentiæ, virginitatis æmulam. (Nam *vidua est rursus virgo per temperantiam*, dixit quidam hyperbolicè.) Religiosi mirentur religiosæ vitæ normam præmaturè Christianam: Do-

Iuditha diues est fandum vena. Ennodius in natal. Lau. Med.

Iuditha est omniū virtutum promptuarium. Clem. Alex. 7. Strom.

5\. ctores, sublimioris sapientiæ Academiam; Confessores, asperioris pœnitentiæ calamitates beatas; Martyres, Martyrem viuam, cadauer spirans, feminam in natali vrbe *vita exulem*, & in tanta census opulentia, prædiuitem *penuria mundi*, Peofecti, consultioris politiæ prudentiam; Heroes illustrem Heroinam, pia temeritate fælicem: & omnes sexus, conditiones, ætates, omnium planè virtutum metam: *Quę tota supra feminam, exemplum virtutis, & instrumentum. Viuunt vitę bonę boni sæculi reliquia: per quam & sexus respirat ad gloriam, & genus elabentem retinet dignitatem*. Enimverò Iuditha non tantùm fuit Gratiarum manibus facta fœmina, sed virtutum moribus conflata ad omnes sanctitates. Quippè de qua quæremus inferiùs (quis affirmare audeat?) *virtusne fuerit natura?*

Tertull. de resurr. carn. c. 8. Iudithæ elogium. Hild. epist. 26.

Cle. Alex. 5. Strom.

6\. Deīn, cùm Iuditha fuerit Deiparæ Virginis illustrior typus, præbebit occasionem ditā illam captanti, vt de Iudith figurata, de Maria, inquam, aliqua opportunè congeram, digeram, exaggerem. Quod præ-

Quare Iudithæ liber exponatur.

ſto ad finem operis, nempè poſt omnem Iudithæ hiſtoriam explicatam: ne ad ſingula capita, & verſiculos, in quibus Iuditha Mariam adumbrat attexens Marianas laudes, (cum plura alia neceſſe ſit interſeri ad litteram, & ad mores) intercidatur tractandorum feries; & dum ſaltuatim agitur, præcipui tractatus perdatur lepor, & gratia. Ad hæc ideo elegi commentandam hanc Iudithæ hiſtoriam? quia cùm mens mihi diu foret, paulò fuſiùs exſpatiari in re morali, eum malui ſacræ paginæ librum commentari, qui non multum chartæ (etſi temporis, & induſtriæ) inſumeret in commentario litterali. Suus cuique genius eſt, & naturæ igniculus, vigor eſt diſciplinarum, & ſapientiæ compendium.

7. Vnde peritus lector non expectabit in meo ſuper libro Iudith commentario, Maldonatos, aut Toletos in Euangelia, nec Pererios in Geneſim, neque copioſiſſimos quoſque à materia libri exponẽdi, & ab eruditione Commẽtatorum. Hi enim, vt potè toti ad litteram, ſelegere materiam, in qua plus poſuerũt induſtriæ in deliberando quid negligerent, quàm quid eligerent. Nam ſuppetebant vbertim præter interpretes in omnia Biblia, plures translationes è diuerſis fontibus, plura Patrum commentaria, plures Commentatores ex priſcis, & nuperrimis, non paucus ex his qui cum hæreticis cõtrouerſias tractant, & quibus munus fuit ad populum copioſè concionari. Et ita P. Maldonatus, qui auguſtè tractat Euangelia, auguſtè admodũ verſat Prophetas. Et Cardinalis Toletus, qui iuſto volumine duodecim Lucæ capita explicuit, totam ad Romanos epiſtolam exiguo libello abſoluit. Scilicet materia diuerſa non eandem expetit, nec patitur Commentatoris induſtriam. Et ſanè deſcit nemo, qui aliquid ſcit in re Biblica, quàm ſit Iudithæ hiſtoria infœcunda Commẽtatorum.

Iudithæ hiſtoria eſt cõmentatoribus infœcũda.

8. Quinam ex Patrib. Iudithæ mẽtionem faciãt.
S. Hier.
S. Ambroſ.
S. Auguſt.
S. Maxim.
Chromat.
Chryſoſt.
S. Fulgẽtius
Ferrandus. Carthag.
Prudentius.
Zonaras.
Tertull.
Clem. Alex.
Origenes.
S. Athanaſ.
S. Paulinus.
Hildebert.

Nam cum aliqui ex vetuſtis auctoribus eã inter Hagiographa reiecerint cũ Hebræis reiecerunt illius commentandæ laborẽ. Imò Sãcti Patres vix huius hiſtoriæ meminerũt, niſi vt probarent, vel improbarent eam in catalogo Orthodoxorum ſcripturarum eſſe, aut non eſſe reponendam. S. Hieronymus præter translationem huius libri, alicubi tantũ aliquem verſiculum expoſuit; etſi Iuditham laudat in Epiſtolis ad Furiam, & Euſtochium. S. Ambroſius in libro de viduis propè medium, nonnihil dixit de Iuditha. S. Auguſtinus tom. 10. in Appendice ſerm. 66. & 67. laudes Iudithæ verſat eleganter; licèt ſtylus non Auguſtinum ſed Ambroſium aut Maximum ſapiat. Chromatius in cap. 6. Matthæi aliquot lineas ſcribit ſuper Iudithã; ſcribit & Chryſoſtom. homil. 9. ex varijs in Matthæum. S. Fulgentius in 2. epiſt. quæ eſt ad Gallam de ſtatu viduali, Ferrandus Carthaginenſis in regula 1. paucula libant. Prudentius in Pſychomachia, pugna 2. ſex verſibus Iudithæ facinus modulatè canit, Zonaras in huius hiſtoriæ narratione Iuditham non omittit. Apud Tertullianum, Alexandrinum Clementem, Origenem, Athanaſium, Paulinum, Hildebertum, aliquod de Iuditha verbulum (potiùs mentionem dicetes) inuenire licet, quam raro inuenies in alijs ex priſcis Eccleſiæ Patribus: è quorum guttis rigatur potiùs, quàm extinguitur Iudithæ interpretandæ ſitis.

9. Liber Iudith translationibus infœcundus.
S. Hieron.
Munſterus.
Maſius.

Præterea ſicut liber Iudith ſteriles ſcit à veterũ Cõmentarijs; ſic etiam & translationibus infœcundus eſt. E Chaldaica origine translatus eſt à S. Hieronymo, vt teſtatur ipſe in epiſtol. 111. Dein Munſterus in præf. in Hebraicum Tobiam, aſſerit, librũ Iudith Hebraicè ſcriptum, Conſtantinopoli reperiri. Sed neque extat Hieronymi Chaldaicum exemplar, neque Hebraicum Munſteri ad nos commeauit. Maſius ſuper Ioſue, in dedicatoria Epiſtola ad Philippũ Hiſpaniarũ Regem maximum, teſtatur apud ſe habere Syriacam libri Iudith verſionem? ſed prædiuitis gazæ auarus poſſeſſor, nemini communicauit. Planè liber Iudith præter Latinam Vulgatæ ſcriptionem, Græcè ſcriptus inuenitur, an opera Septuaginta Interpretum, an alicuius incogniti Auctoris, adhuc ſublite eſt apud ſacræ eruditionis peritos. Sub nomine LXX. Interpretum extat apud Cratãdrum, (vt alios omittam) Latinè ſcriptus, extat in Sixtianis Biblijs. In Biblijs Cõplutenſibus, & Regijs habetur Græcè, & Latinè ſcriptus exiguo verborum diſcrimine. Vatablus paulò aliter vertit ex Græco textu, ſed penè eodẽ ſenſu. Biblia Gotthica apud Marianæ ſchedulas nondũ typis excuſas, aliquid addũt, aut detrahũt de Hieronymiana, editione Lucifer Calaritanus (cui neſcio, an etiã poſt pœnitentiam, tutò te credas) breuicula notat. Notæ etiam Romanorum in Biblijs Sixtianis, aliqua non contemnenda ſubijciunt; ſed quantula hoc, quæ (præter Græcum textum) ſedecim lineis plenè exarantur, ad explicanda libri Iudith ſedecim omninò capita? Si vna nobis ſuppeterent Chaldaica, aut Hebraica exemplaria è ſanctæ linguæ myſteriorum grauidis radicibus, fœcundum feciſſem Iudithæ librum ad vberes expoſitiones: quas non exambio nunc, ſed detrecto ob nuper præfatam rationem.

Cratãdrus.
Biblia Sixti.
Complut.
Regia.
Vatablus.
Biblia Gotthica.
P. Mariana.
Lucifer Calaritanus.
Romanorũ notæ.
Liber Iudith, Expoſitoribus ſterilis.

10. Bellator.
Lorichius.
Ziglerus.
Magnanus.
Ederus.
Feuardent.
Comeſtor.
Rabanus.
Berthor.
Tertull. de reſurr. carn. c. 28.
Strabus.
Anſelmus. Laud.
Hugo Carenſ.
Lyranus.
Samuel Iarrius.
Paul. Burg.
Toring.
Dionyſ. Richel.
Iſid. Clar.
Vatablus.
Robert. Stephan.
Plib. lin. 3. Epiſt.
Xantes Pagnin.
Dan. Kimc.
P. Mariana.
P. Pet. Lãſe.
P. Ema. Sà.
P. Tirinus.
P. Gordon.
P. Salianus.
P. Serarius.
P. Sanctius.
Tortolet.
M. Aluiz.

Venio ad expoſitiones huius libri Bellator olim ſeptem libros ſuper Iuditha ſcripſit, poſtea Gerardus Lorichius, & Iacobus Ziglerus Landanus, & Cornelius, Magnanus, quorum Cõmentarios non vidit hæc ætas. Georgius Ederus in ſua Oeconomia Biblica. Frãciſcus Feuardentius homilias quaſdam ad hunc librũ edidit. Petrus Comeſtor in hiſtoriæ huius narratione perſtringit aliqua. Rabanus Maurus allegoricam expoſitionem dedit, & tropologicam Berthorius Pictauienſis l. 16. ſed ieiunè ſatis. Animus nũc eſt condere, quod *allegoria nubilo careat*. Ex ijs verò, qui totum Bibliorum corpus expoſuerunt, exigua accenditur facula ad lucem huius libri. Strabus magiſtrum ſuum Rabanum imitatur in Allegorijs, dum Gloſſam ordinariam texit Anſelmus Laudunẽſis myſticos ſenſus aucupatur in gloſſa interlinearis, pariter & Hugo Carẽſis, Quin & hi tres Doctores pauca admodum, & incitum tradunt Lyranus ſenſum litteralem de more venatur, ſed præſtrictim agit ſuper Iudithæ hiſtoria: nec multa ſcripſerat R. Samuel Iarrius. Paulus Burgenſis tacuit ad hunc librum, quia nihil habuit, quod notaret aduerſus Lyranũ; & ideo ſiluit etiã Toringius in apologia apologiæ. Dionyſius Richel. ferè Lyranũ ſequitur; cùm nihil ſcripſerit S. Hieronymus ſuper Iudithæ hiſtoria. Iſidori Clarij Brixienſis hic ceſſauerunt notulæ, ceſſauerunt & Rabinorum. Vatablus (ſi opus illud Vatabli eſt, poſt tot notas benè nothas, ab hæreticis ſuppoſitas) nulla ſcholia ſubiecit ſuæ verſioni. Gratulor Roberto Stephano quòd in notulis ad librum Iudith nihil ſuppoſititium ex Caluiano, aut Muſculo propinarit imperitis. Malo nullam quàm virulentam commentationem. Neſciebat venenatos hæreticorum libros, qui olim dixit: *Nullum eſſe librum tam malum, qui non aliqua parte prodeſſet*. Xantes Pagninus, & ſuus Dauid Kimchius nihil offerunt ad Iudithæ commentarium, cum reliqua Biblia ferè exponant. Noſter Mariana, vir noſtro æuo magnus, & meliore dignus, cùm omnem ſacram Scripturam illuſtraret, nec verbulũ de Iuditha fecit. Paucula ſubſtituit P. Petrus Lamſelius, quem nuper prœmatura mors eripuit eruditis: Pauciora de more ſcripſit P. Emanuel Sà, P. Iacobus Tirinus fuſius explicat pauculos verſus. Pauciores P. Gordonus; Steuchus, Hararus, & Menochius multa ſtringunt breui. P. Iacobus Salianus ad omnem eruditionem factus homo, ad annũ mundi 3345. (vtinam hic fœlici ſupputatione, quam intrà reijcio) aliqua egregiè notat, ſed curſim, vt Annalium exigit excurſus. P. Nicolaus Serarius ad miraculũ vſque eruditis, aliquot quæſtiunculis omnigena eruditione refertis, multa Iudithæ loca explicat, ſed plura omittit. P. Gaſpar Sanctius ſanctitati factus, Biblijs enutritus, luculentum edidit commentarium, ſed perbreuem, nec perpetuum. Bartholomeus Tortoletus Iuditham vindicem heroico pãgit carmine; ſed quod Poetæ res eſt, poeticas admiſcens fabellas, interturbat hiſtoricã narrationem. Demũ M. Martinus Aluiz Auguſtinianus lucubratiunculam ſcripſit ſuper Iudith, quæ lucem nõ ſperat;

[Salmantic.]

ſperat: autographa videre licuit Compluti: nihil excerpſiſſe permiſſum. Et non nemo in Academia Salmanticenſi expoſitionem parturit.

[Succinctus erit litteræ commentarius, & qualis.]

11. In tanta ergo paupertate translationum, & interpretum breuitate, quis a me expetat diuites commentarios? qui ſi expeti iure poſſent, nō elegiſſem hunc librum commentandum, ne totus in littera explicanda, expeditius non poſsē ad mores euagari. Neq; adducar vt faciam, quod multi, qui videntur copioſi, fecere nimirum quidquid notatu dignū putauerint, aut ſciuerint, id in vnum Cōmentarium, quaſi in penū condiderint, ſtipauerintq; Quod nemo mediocriter eruditus nō poteſt facere, vel ad lectoris nauſeam. Vnde cū in capite 5. huius libri Achior ſeriatim referat Holoferni ſtirpem Hebreæ gentis, eius res geſtas, & illuſtriora portenta, quibus Deus ſuum populum nobilitauit: facilè foret ibi inſerere plura ex libro Geneſeos, Exodi, & Numerorum; plura è libro Ioſue, & Iudicum, nec pauca ex libris Regum, & Paralipomenis. Ea tamen ibi opportuna ceplitaſi enodo, digitum intendens (ne me *digito deſtinare* videar, ſi ſecus faxim) ad loca, vbi ex profeſſo traduntur, ne meos commentarios infarciam aliena eruditione. Neq; enim intendo loca onerare, ſed explicare: exſatiare cupio locum, nō replere: non quantum locus capit, ſed quātum ſatis eſt ad loci expoſitionē, adducere conatus ſum. Qui quod ſatis eſt dicit, ibi omnia dicit: quia cætera ſuperuacua ſunt; ſuperuacua autem ſemper inutiliter redundant. Quis non faſtidiat *longa diſticha?* Profectò meus cōmentarius litteralis duplo excedit (mole, non eruditione) quæſtiunculas Serarij, & Sanctij cōmentarios, etſi omnis illorum induſtria deſudet tantum in litterali expoſitione. Ais, benè eſt, fidem facio dictis. Sed quare vnus tantùm Iudithæ liber in toto hoc volumine explicatur? *Qui interrogat, fidem denegas, quam fateris.* Proculdubio qui morales ſenſus amat, vel in vno Bibliorum capite vberem ſubſternet materiam ad plura volumina exſatianda: nam *ſingula Scripturæ verba ſi libris ſingulis mandarentur, nec ſic myſteria, quæ in ipſis ſunt audientibus perlucerent.*

[Tertull. lib. de pallio, c. 4. — Martialis. — Qui interrogat, fidē eleuare videtur. — Chryſolog. ſerm. 62. Idem ſerm. 64.]

[De ſtylo huius operis.]

12. De ſtylo ſeu genere dictionis nihil hic dico, de quo tracto copioſè ad caput 11. §. 49. &c. & §. 60. &c. vbi plura nō importuna reperies ad hanc rem. Nuſquam exambio concinnatos ſermones, aut phalerata verba, neque dictionem, quæ ſpiret flores, & vernet amœnitatibus facundiæ; ſed neque valdè caſtigo calamum; quem vltrò permitto rebus; & ita ſermonem eligo, qui viuaciùs mentem meam exprimat. *Multi enim excogitant quidam optime, ſed malè interprete ſermone deſtituuntur:* aut quia verba ambitioſius comūtur. aut quia ruſticana deuenuſtat rerum elegantiam. *Hei, Hei, cur non res ipſæ inter homines edunt vocem!* Si quando ſermo paulò comptior euadit, non eſt dictionis vitium, ſe aliquis fortè rerum vigor, qui euitandus non eſt imbecillitate verborum: rebus imputa, quod ructat lingua. De rebus autem mox velitabor. Profectò animus non eſt ijs ſcribere, *qui adeò Latini ſermonis ignari ſunt vt vix alia vocabula intelligant, quàm quæ vulgò in ſcholis trita ſunt, vel quæ in Officio Eccleſiaſtico quotidie legunt, ſi tamen illa cura Mamotrectum, aut Calepinum intelligunt*, quantò minùs Tertullianum, Arnobium, Zenonem, Ambroſium, Sidonium, Patianum, Hildebertum, Ennodium, Saluianū, & his ſimiles, qui lima curtioris ſtyli Chriſtianos mores quotidie ad pietatem erudiunt. Neque enim omnes clamoſis vociferationibus extinnulantur, vt belluę, ſed plures *vigorem prædicationis politica, & litterarum curam requirunt.* Num orbabo meos commentarios politica, & curiali eruditione, & pia venuſtate indotatos dimittam, & amictos rudi tantùm ſoloce propter imperitorum minas? Dabo operam aliquando, vt comptis etiam verbis mores legentium comam, & adornem. *Emendo pietatem ornatu.* Quin & theſium moralium titulos ſæpe præſcribo limatulos, & comptulos; quippe qui plerumque ſunt ipſiſſima verba Sanctorum, aut veterum Patrum, qui in corpore paragraphi ſubſcribuntur. Quæ ideò eiſdem verbis exſcribo, tum ne eorum lepor extenuetur, tum vt qui epigraphem notet, ſimul denotet ſanctorum Patrum ſententias; quod nemo faciet niſi bene Hæreticus, aut male Catholicus.

[Philo Heb. de migrat. Abrahæ. — Euripid. in Hyppolito, apud Stob. — P. Rio in proloquio ad Pharū. — S. Zeno ſer. de Iſaia. — Philo de migrat. Ab.]

---

§. II.

De theſibus ad mores.

Veniamus iā ad theſes morales; moraliſſimas admodū velles, ſucculentas magis magiſq; accommodatas ad informandos vulgi mores, & quæ non tā ſubtilitatem, quàm vtilitatem negotientur. 13.
Nam *lenitas omnis altipetax eſt, & furſum verſus vigore ſubtilitatis effertur.* Verum ego meæ tenuitatis benè conſcius, nunquam ſtudui declinare exſuccæ ſubtilitatis ſyrtes, ſed imperitæ ruditatis ſcopulos; Profectò *eſt enim pietas ingenioſa.* Etſi *intellectus ſæpè in rebus innumeris delirij coarguitur eſt;* tamen virtus non renūtiauit ingenio. Deus enim *Spiritus Sanctiſſima acuminatos conſtituit viros Apoſtolos*, ait S. Zeno, Ser. de Circunc. Et quidem iure ſpero, quod hæ theſes morales non facient vulgus hominum indeuotum, quarum vel ſpes diu dilata, fecit eſſe deuotos. *Ecce prima deuotio libenter expectare, quod ſerò datur.* Enim verò, (vt ſincerius dicam quod res eſt) plura moraliſſime tracto, omnes ferè attollens virtutes, omnia fermè vitia deprimens, Dei timorem à mortis memoria, à iudicij rigore, à gehennæ cruciatu ſæpius incutiens. Sed eſto non eſſent admodum morales, dicere tibi poſſem, quòd non vendito verbi Dei Præconibus, omnia, quibus indigent ad ſuas conciones prorſus concinnandas: ſicut in taberna vna non proſtant venalia omnia ad inſtruendū conuiuiū: *Hoc eſt ſeparatim calida, ſeparatim frigida, ſeparatim ſales, ſeparatim cibos ſuis vſibus deputare.* Nō reiectaneus erit propola, qui tantummodo aut ſalem, aut condimenta diuendit; *omnes mihi, litteræ, ſpiritualia condimenta ſunt*, ſint & cæteris. Quod ſi ſterilitatis me arguis, ſume hinc ſalem ad condiendos mores, & ad pietatis vbertatem Paradoxum putabis; ſed Eliſeus *aquas ſterilitate laborantes, ſale curauit.* Non exambio vt omnis tua concio ab hoc vno libro materiata ſit. Expetis deuotiſſimas meditationes, quæ lachrymas cieāt? Adi pios libellos, qui affatim hodie ſuppetunt. 14.
Deſideras terriculamenta petita ex rigoribus diuinæ vindictæ? Amas è pulpitis incutere mortis pauorem aut buccinare iudicij poſtremi terrores, aut fulgurare minas ęterni ignis, aut fulminare totam inferni gehennam? ſatis id expromptum eſt in aliorum libris, quorum ea mens, & pius labor. Accipe à Iudithę hiſtoria virtutum virtutes, & vitiorum vitia; horum vituperationem, illarum panegyrim pacatam, & cōptam; non aſperantem animos terroribus ſed demulcentem pijs ſanctitatum illecebris. Quod ſi id non probat Concionatorum vulgus, ſaltem id fortè adprobabit comptior Eccleſiaſtes. Qui ſi adhuc improbet, dicam illud Philoſophi diſertiſſimi. *Quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio.* Eſt hæc alicuius *ingenij valetudo*, quod languet ad quædam, ad alia eualet: neque omnia omnes poſſunt: neque imbecillus eſt, qui omnia non poteſt: neque inutilis, qui ad omnia proficuus non eſt. At (vt opinior) ſolers Concionator perexiguo labore hæc omnia digeret vel ad vulgi imperiti mores concinnandos. Deſinet eius induſtria, & *Dei verbo remige*, ſedeat & ipſè ad tranſtra pietatis, & vnà remiget cum remige verbo. Puto qui omnes moraliſſimas theſes ab vno Bibliorum Commentario exigit, exiget etiam & latera ad vigorem, & vocem ad tonandum, & corporis habitum ad leporem, & promptuarium memoriæ ad recitandum. Magna magnò conſtent neceſſe eſt non inertia, ſed ſolertia res laudis eſt: ſuum eſt cuiuſcumque quod gratiam mereatur humanam. Heu *non ad rationem, ſed ad ſimilitudinem viuimus.*

[S. Paulin. epiſt. 20. — Pietas enā eſt ingenioſa. — Caſſiod. lib. 5. epiſt. 15. — Philo de cōfuſ. ling. — Nō ſunt omnia expetēda ex vno libro. — S. Zeno ſer. 1. de Abraham. — S. Chryſoſ. ſerm. 166. — S. Paulin. epiſt. 21. — S. Iſi. Peluſ. lib. 1. ep. 16. — Nō omnia ſcribēda ad palatū vulgi. — Sen. epi. 29. — Ennod. in oratione ad Synod. Romau. — Paulin. epi. 21. — Virtus audaciuſculè ſæpè laudatur. — Sene. de vita beat. c. 1.]

15\. Prętereà *oratio diues frænis peritiæ continetur*: ergò fręnanda est ingenij licentia, ne effręnis hyperbolicè malitiam inuitiet, aut virtutē exaggeratiùs dilaudet. O pias à charitate culpas! *Hoc eis plus debes, quia dilectionis tuæ nimietate peccauit*. Pia profectò *expostulandis causa est, quod te multa dilectio vsque ad mendacij peccatum trahit, onera nostra iniustis laudibus cumulans; arguam te in charitatem de charitate*. Scilicèt malitia culpat, quod honestat charitatis audacia in virtutum laudibus prædicandis. *In præconijs, adulationis suspicione polluatur affectio, & amor currat in vitium*. Sic enim augusta est res virtutis, vt pietatis honestet audaciam, & exaggeratione virtutis piam quasi temeritatem in laudibus faciat felicem, dùm non transilit prudentiæ, & veritatis metam, sed quæ sublimissimè de virtute concepit, generosè parturit ad laudem. Nam Euangelista Ioannes *coactus est ab omnibus penè Asiæ Episcopis de diuinitate Saluatoris altiùs scribere, & ad ipsum Dei verbum, non tàm audaci, quàm felici temeritate prorumpere*. Idem cense cùm audaciorī exaggeratione vitia culpantur. *Numquam satis cum vitijs litigamus: quæ oro te, prosequere sine modo, sine fine; nam illis quoque nec modus, nec finis est*. Nihilominùs cùm valdè audet exaggeratio, ea semper iugulatur consuetis vocutis, *quasi, fere, tanquam*, & similibus, ne quid hyperbolicè dictum excidat incautè:

Ennod. l. 1. epist. 8. Saluian. l. 5. de gubern. Dei. S. Paulin. epist. 2. Ennod. l. 1. epist. 10. S. Hiero. in prologo ad Matth. Senec. ep. 52. Ouid. l. 2. de arte amãdi.

Crimina sunt cautis ista timenda viris.

S. Chrysost. in c. 12. Mat. Auctor priùs se emendet. Tert. l. 5. cōtrà Marc. c. 4. Ennod. in natali Laur. Medio.

Sciens quia *non ex quibus alius dixit de me, sed ex quibus ipse loquutus sum, sententiam Iudex feret*. Et quidem quoniam *sola in litteris mei officij verba prætendo, sensum è sapientum corde degenerem, pudore inertiæ confusus occulto*. Vndè ne quod incautum verbum offenderet quempiam, supernumerarios censores adsciui, quibus lituræ arbitrium feci: non *spongiam Marcionis* obtuli, sed optionem resecandi luxuriam sermonis: *dans venustatem falce domitrice, & luxuriam infœcundam ferro fructificante compescens*. Nempè eruditis ius integrum ad id feci, postquàm ego prępuio censu rigidus mei fui.

Iuuenal. satyra 13.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori: prima hæc est vltio, quod se
Iudice nemo nocens absoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis Prætoris vicerit vrnam.

16\. Quid nox feneret diei ad venustatem.

Cęterùm si aliquandò menti sanctorum Patrum (non verbis) aliquid adijcitur vltrà illorum mentem, certè sensum illum capiunt verba, & fortassis non renuit eorum mens. Nimirùm non semel exopto de meæ noctis tenebris lucem facere eorum diei, dùm radijs cum caligine vicem reciprocantibus, obscurior nox fulgores fœneratur diei. *Nam dies, & nox paulatim crescentes, quod amiserunt recipiunt: & quod recipiunt tribuunt ad eandem mensuram bis in anno conuertentes. Namque dies ordine, & circulo suo de noctis temporibus mutuatur: & rursus nox recipit, quod largita est. Dùmque vicissim, & retribuunt, & accipiunt, & orbe quodam, quod paulatim amiserant decrescentes, sensim crescentes recipiunt, Creatoris Dei interpretantur sapientiam*. Scilicet nox dùm aliquid diei detrahit, quod aliquandò ei restituit ad lucis vsuram, & diem illustrat, & diuiniorem sapientiam bellè interpretatur. Quid si non suam, sed falsam mentem menti Sanctorum ingeris aliquandò? Nusquam id criminis (quod sciam) sciens admitto. Sed sicubi foret, fortè augustum esset cum Cassiodoro, *gloriosam facere falsitatem*.

Theophil. Alex. epist. 3. Paschali. Cassiod. l. 6. epist. 15.

17\. Nouitas vetustatē sapiat ad auctoritatem.

Quæret aliquis, quare his, quæ nouè dicuntur ad mores, tàm sollicitè quæratur patronus ex Biblijs, ex Concilijs, ex Patribus, aut saltem ex vetustissimis auctoribus? Frustra scribit, qui aliena, nō propria scribit. Imò hæc est præcipua scriptoris, laus æmula sapientiæ Angelorum. Ioannes Baptista *ideò Angelus nuncupatus est à Propheta dicente: Ecce ego mitto Angelum meum: Angeli .n. virtus est nihil proprium dicere*. Omnia ex proprijs dicere studui, & nihil. Sit inuētio noua, & ab antiquis patronis redoleat vetustatē. *Decreta ergò nostra priscorum resonent instituta; quæ tantam suauitatem laudis inueniunt, quantum saporem vetustatis assumunt. Sic fiet vt antiqua in nitorem pristinum contineam, & noua simili antiquitate producam*. Nimirum *Propheticis oculis sublimitas scriptoris præstet obsequium, & ad fidem veterum sanctionum militet nouellis excessibus. Aeui purpura* vestiatur mea dictio, & *annorum suffragium* thesium nouitas exambiat. *Multùm quidem annosa hic laborat infantia*, sed ad gloriam nouellæ vetustatis.

S. Chrysost. ho. 5. in Ioannem. Cassio. li. 8. var. epi. 13. Idem lib. 7. epist. 5. Ennod. lib. 2. Epist. 12. Idem in Panegyr. Idem in Synod. Rom.

De scripturarum studio sic censet quispiam sanctitate, & ingenio illustris. *Qui puteorum fontes expurgant, eos quantò perscrutantur altiùs, tantò puriores efficiunt, & aquarum prouentu ditiores. Nam agitando dilatatur aquarum gurges, quas parturiebat scaturigines, parit. Diuina Scriptura fons istiusmodi est. Si quis enim cœlestes in eo venas orationis vt fodicare velit, ac pertundere, videbis quasi cellam gratiæ promptuariam latiùs nudatam*. Sapienter quidem Scripturarum sapientia aquis comparatur. Sic vellem vt foret mea (heu quantula!) de scripturis scientia: sicut aqua, scilicet pura, limpida, clara, & quæ sic emandet vitiorum molitas sordes, vt non habeat quid in ea emundetur. *O aqua, quæ Sacramentum Christi esse meruisti, quæ lauas omnia, nec lauaris!* 18.

Basil. Seleu. orat. 13. Sapientia cur aquis cōparetur. S. Ambros. in cap. 22. Lucæ.

Enim verò cùm pax sit *bonarum artium decora mater*, solerter studui pacatè semper singula versare themata, vitiaque insectari, non homines, nisi me vnum, quem tacitè dictis meis vnicè reprehendo. *Sicut sermo quem loqueris, & à te exit, & tecum est, & nouo, & stupendo genere & transit, & remanet: transfunditur, nec elabitur: Ergo fugiat doctrina delictum. Aedificatus libris locum non relinquit iniuriæ*, tametsi hæc ætas censorio fastu clàm bellaturit: at calamus mitis, & inoffensus non timet, sed amat *felicitatem periculi sui: quia de periculo inuenit salutem, qui mortem emit sumptuosè. Cessat enim nautarum in tranquillitate peritia: nec nomen præstat artifici nisi fuerit vis magna periculi*. Nam facinus de periculis metitur gloriam. Vnde *post liuidorum latratuum scyllas enauigata: sufficientis gloriæ anchora sedet. Ionas* enim *deuoratus est à bellua maris, in cuius aluo naufragium digerebatur*. 19.

Sapientia non bellaturit. Cassiod. lib. 1. epist. 1. Emissen. homil. 1. de natiuit. Cassiod. lib. 3. Epist. 11. S. Paulin. epist. 34. & 26. & 31. Sapiēs naufragia digerit. Sid. li. ep. 1. Tertull. de resurr. carn. cap. 8.

Verum cum tot hodie suppetant subtilissimæ lucubrationes ad Concionatorum promptuariam eruditionem temeritatis, & impudentiæ damnabitur, qui vel audeat æmulari eorum acumina, & de iam penè exhaustis veterum auctorum scriptis aliquid noui dare in publicum in tanta moralium thesium vbertate. *Hac enim fronte possemus fluminibus aquas, syluis ligna transmittere. Hac enim temeritate Apellem penicillo, cælo Phidiam, malleo Polycletum muneraremur*. Sed fuit aliquandò aliqua audacia felix. *Misce stultitiam consilijs breuem*. Et Ruth paupercula laudatum fecit vile alioqui spicilegium. *Beatus ille, qui potest colligere, quæ etiam doctis super sunt*. Et quidem etsi *quotidie, dicendo, verba voluerunt nodis* (Et quis non nauseet ad abundantiam?) tamen ita scripturit hæc ætas, *vt maximum dicendi præmium videatur, vt diceret*. At nemo nisi inanis gloriæ vile mancipium, non respuit has ventosissimas gloriæ nugas. Nempè aptè scripsisse non præmium, sed meritum sit, quod sedulò cupit diuiniorem Dei gloriam, cui hæ lucubratiunculæ vltrò destinantur. 20.

Sanctorum Patrum sit spicilegiū. Sidonius li. 7. epist. 3. Horat. li. 4. ode 12. Ambros. in c. 9. Lucæ. Aug. 1. tra. in Ioānem.

---

§. III.

Præproperè satisfit Litterionibus.

SIste adhuc paululùm in hoc limine, Lector. Non appello illum candidum, ad quem prœmiabamur olim, sed prauè sciolum alloquor, & malè acutum. In ipsa Operis fronte, Operis præfigo defensionem, vt qui censet antequam legat, ante librum, prælegat censuræ defensionem: & vna cum antidoto combibat rationem instituti mei. In ipso faucium meatu intercludere festino infestas voces; 21.

neque

neque admodum seriò agam cum ijs, qui quasi per iocum calumniantur. *Liceat mihi* (ait Nazianzenus) *ridiculè de re ridicula loqui.* Cuius rationem sententiosè reddit Tertullianus. *Ostendam,* inquit, *sed non imprimam vulnera: si & ridebitur alicubi, materijs ipsis satisfiet. Multa sunt sic digna reuinci, ne grauitate adorentur. Congruit veritati ridere, quia lætans: de æmulis suis ludere, quia secura est.*

Nazianz. orat. 1. Theolog. Tert. aduersus. Valent. c. 6.

22. Multa displicent, ais, non abnuo: *Nam ego me labi, & errare, non posse solum fateor, sed debere:* Hyperbolicè dixit Lipsius. Verùm aliqui sunt, quibus displicere aliqua laus est & benè placere, probrum? forte ab aliquorum displicentia suffragium esset optandum, iuxtà illud Salustianum: *Aequa laus est & à probis probari, & ab improbis improbari. Ex quo fit,* (ait Stromatæus) *vt multorum laudatio nihil differat à maledicto. Nihil enim æmulum mali, non bonum: sicut & boni æmulum, nihil non malum,* inquit Tertullianus. Quicquid peccatum aut erratum est, non remediatur censoria Litterionum seueritate. A medicina non semel morbi recrudescunt, non curantur. Bellè dictum; *Vt olim vitijs, sic nunc remedijs laboratur.* Languores aliqui à medico sunt, non à natura. Pulchrè Nazianzenus: *Quodammodo ex alienis affectibus æstimamur.* Nempè, vt quis benè, aut malè afficitur circà rem, aut personam sic benè, aut malè de re aut persona censere solet. Saltem scitè illud dictum puta:

Lipsius in Politica. Laudatio quorūdam vituperatio est. Salust. 6. Strom. Tertullian. lib. 1. aduers. Marcion. c. 31. Remedia hodie morbi sunt. Lipsius in Tacit. Nazianz. Orat. de se ipso, &c. Plutarch. in Solone.

Omnibus in magnis difficile est, placeas.

Magnum appello hoc opus, non ab Auctore (procul à me fastus, qui tantillus sum tantæ rei,) sed argumenti præstantia: Bibliorum arcana pando, & exegeticos ad litteram illustrandam, & pareneticos ad componendos mores. Caue ne in te dixerit Saluianus: *Penè omnis sermo diuinus habet æmulos suos. Nam quicquid pulchrum est sequitur Momus.*

Saluian. ad Eccles. lib. 4. Saluian. ad Eccles. li. 4.

Ambitiosè audes (inquis) præsertim in hoc æuo luxuriante eiusmodi litteratura. *Cum insanientibus oportet furere,* scribit Callias. Quid? scripturio ego cum scripturienti sæculo. *Sunt enim,* (Nazianzeni sunt verba,) *quibus non aures duntaxat, sed etiam & lingua, vsque adeò manus, vt video, pruriant.* Fateor mens scripturit, prurit manus ad condendos libros, quæ huius æui aut fęlicitas est, aut calamitas, aut vtrunque. Sed frequenti satellitio comitatus incedo.

Aeuū hoc scripturit. Callias apud Clem. 6. Strom. Nazianz. orat. 1. Theolog.

23. *Et volucres multa veniunt sub lumine Solis.*

Canit Philemon. Non quæro pompam operi meo: dicam tamen audaciusculè: Recentiores, qui planè ex librorum *omniū exhoratione,* floridos, & pulchros edidere libros, nec me tenent, nec me terrent quominus audeam. Scilicet ignauus est, quem eximia aliorum gloria exanimat, cui non ingerit igniculos ad virtutem. Aliena laus calcar addit torpenti, cæspitanti; non frænos currenti. Non sum is, qui faciam mihi nomen magnum de aliorum tenuitate: *Infirma commendatior est, quæ de alterius destructione fulcitur,* ait Tertullianus. Non ego procerus, quia alius pusillus est? Satis grandis ero, si inter grandes iusta statura mihi sit. *Sufficis,* inquit Ennodius, *bonorum cupidis, sic plures vincere, vt potissimis comparentur.* Emineant licèt alij, & supra doctiorum senatum attollant humeros: assurgentes non deprimam contuitando, (quod vitium huius seculi est,) potius laudando sustollam: *Quippè nemo felix, nemo miser ex alieno est, suum est hominis, quicquid hominem vel beatum facit, vel miserum,* ait Hildebertus. Profectò si à magnitudine aliorum decrescere metuis, vel à magnitudine decresces tua: *Magnus Pompeius, & solo theatro suo minor:* excipe à Tertulliano hoc documentum, quod albi latius expendo.

Philemon. apud Str. 7. Strom. Exigua magnitudo est de alterius exiguitate. Tertul. 4. adu. Marc. cap. 5. Ennod. lib. 9. epist. 3. Hildeb. epi. 55. Tertull. de Spect. c. 10.

24. Moliris improbum laborem; & inanem, inquies; nam si antiqua dixeris, fortè erunt succulenta, sake auctorata, sed frustrà labor: transcriptor eris, non scriptor. Si autem noua adinuenias sagaci mente, & locuplete thesauris vtriusque eruditionis; quantumuis eximia illa sint: (fortè erunt aliqua; nam rude alioqui ingenium elimat labor: *Velis & poteris,* ait Stromatæus,) tamen si recentia sint, erunt de nouitate insolentia, de ausu temeraria, de temeritate odiosa; tandem de nouitate Nouator audies, de vetustate Veterator; hinc Scylla attrahit, hinc Charybdis sorbet, vtrinque hiat naufragium. O quàm risi, cum subaudio hoc vaticinium! Culpant nimirum inuidiosi homines, quod gnarus quisque dabit ad laudem. Centones ab antiquitate non consuo, hoc farrago esset, *& arena sine calce,* vt garrit ille Caligula. Noua molior, sed quæ in reuerenda vetustate recens reperi. Quod si quæ ex proprio ingenio nuper recentaui, ijs vt pupillis tutores adscisco ex Biblijs, ex Concilijs, ex Patribus. Sæpiùs sponte annuunt ipsi, saltem inuitè non renuunt; hæc gloria ipsorum est, non iniuria; illorum auctoritatis approbatio est, non opprobratio. Ab vmbra Sanctorum remedium facio nouitatis vitio; sat gloriæ parum est, vel occulta vmbra patrocinari, ne sola sit Petri laus, vel vmbra mederi. Sequax hedera sylua textili, innexa, innixa præaltis vlmis, lambit, & ambit earum culmina, quarum robur & decus, eò publicat magis, quò celat ambitione frondium; *Et vlmus vitem in altum tollens, eam docet esse fertilem,* dixit Alexandrinus Clemens. Sic meum opus recens, exile, caducum, sustentatur occultè Sanctorum sublimitatibus. Arbustiua vitis tenella, & humilis, aliò tibicine dissimulanter fulta, ad summaquæque ambitiosè fastigiatur. Non arrogo mihi laudem, sed eam restituo suis dominis. Sic enim stylum temperaui, vt inuentio tota, & dictio à nobis sit, sententiæ autem, ossa, & medullæ ex scripturis, & Patribus; ita vt verè possim vsurpare illud cuiuspiam eruditi: *Omnia nostra sunt, & nihil.* Nihil nostrum est: quia verè dixit Nazianzenus: *Non est eius, qui demessuit, spica; sed eius, qui sementem fecit.* Verùm cùm omnia aliena sint, omnia mea sunt. *Quid enim prohibet* (ait Seneca) *alienis vti ex parte, qua nostra sunt?* Has lucubrationes, quià alienas, id est, Sanctorum Patrum, *Publicis conspectibus exhibendas decreui veritus inuidiam posterorum, si ea posteris inuiderem.* Hildeberti hæc vox est disertissima. Attestatur Chrysologus. *Nobis vixerunt veteres, viuamus nos futuris.*

Stro. 2. Str. Erasmus in adagijs. Scriptoris omnia quæ scribit, sua sint, & nihil. Clemens. Alex. 6. Strom. Lipsius, in Politic. Nazianz. Orat. 2. in Iulia. Seneca lib. 1. de ira c. 6. Hildeb. epi. 55. Chrys. ser. 10.

25. Ergo non rectè (adhuc me arguis,) nec ex scriptorum mente citasse, alìam mentem verbis Auctorum inferis: Et aliquis es ex his, qui dicuntur (ait Nazianzenus.) *Litteram depradantes, ac Scripturæ sensum suffurantes.* Dicam verè quod sentio, & quod res est, cùm seriò depugno exegetico commentario, litteræ rigorem trado, emedullatur genuina sententia. At cū parænetice ad mores velitor, adeò rigidus non sum, nec res parænetica id exigit, quæ non tam religiosa, aut scrupulosa est, ac exegetica: illius vigor acumen est, & mentita veritas. Consule augustiores & sanctiores Ecclesiastes, qui olim, & nunc sic luserunt.

Nazianz. Orat. 4. Theolog.

26. Alia calumnia in stylum est Breui multa stringis compendiosè, & *numeris* (vt aiunt) *loqueris?* Oedipo opus est, qui ænigma soluat, aiunt. Dictionem laxas, vt multo sermone re dilucidè explices? Quàm morosus hic est. Laconismus perplacet. Stylum negligis, vt mentem tuam liberius promas? Insuauis est, & inamœnus, (sunt qui solùm florida verba, & amœnitates spirantia æstimant.) Profectò *Periculosè delicatus est, quisquis nisi eum venustas verborum demulceat, doctrinæ præiudicat salutari,* ait Turonensis. Hæc calumnia leuicula est. Non floret mea dictio, nec sententiarum maiestate scintillat oratio, nec ordine commendatur, aut arte: nō trutino voces, sed sensus. Eligo sermonem aut vulgarem, aut nitidum, qui viuaciùs publicet mentem meam: *Verbis non vltra quam ad intellectum satis est, vtor.* quod præscribit Seneca, Si tenes, bene est; sin aliter? Dicam tibi quod Gladiatoribus: *Repete.* Non sufficit. Habes multa Hispana lingua bellè scripta, illa adi: Mihi crede, capiti tuo consule: *Non enim omnium est eruditio.*

Stylus omnis patet calumniæ. Hildeb. epi. 64. Seneca lib. 1. de Benef. c. 3.

Naz. Orat. 4. in Iulian. Clem. Alex. 2. Strom.

Thyrsigeri multi, pauci sunt re quoque Bacchi. Sapientes tantum propino, mero, ac vero sapientiæ poculo, non vulgus imperitum. *Nam canes, quia à multis sumuntur auribus hoc est ansis, aures quidem amittunt: præterea autem ipsi etiam excidentes franguntur*, inquit Clemens Alexand. Periclitatur enim sapientia, quam facilè capit imperitum vulgus.

27. *Gentilium sapientia deseruiat diuinæ. Salu. ad Eccles. lib. 1.*

Ex hac inopia aut naturæ, aut eruditionis enasci solitat aliquorum tædium in sententias ex Ethnicorum libris depromptas; nauseant ad verba Gentilium. In quos sic inuehitur Saluianus: *Tam imbecilla sunt iudicia huius temporis, & penè tam nulla, vt hi, qui legunt: non tam considerent, quid legant, quàm cuius legant*. Si sapienter dixit Socrates, si disertè Plato, si acutè Aristoteles, si prudenter Cato, si viriliter Seneca, si scitè Plutarchus, frui liceat ad instruendam mentem, vel ad comparandos mores. Præstat (luculenter ait Paulinus.) *quasi quædam de hostilibus armis spolia cepisse*. Et Petrus Damianus satis disertè de disertissimo Eleuchadio, inquit: *Thesaurum, quem Gentilitati surripuit, sanctæ dispensator Ecclesiæ, fideliter erogauit*. Quæ sorduerat diu in luto margarita, detersa scintillat; & regum adornat coronas; nec stercus adulterauit gemmam, sententiosissimè pangit Orpheus apud Nazianzenum.

Paulinus epist. 35. P. Damian. ser. 35.

Nazianz. Orat. 1. in Iulian.

28. *Iupiter, ò Diuorum maxime, stercore tecte*. Quanta aliorum calumnia est, bone Deus! quod sincerè, & communiter dictum est, in vnum, aut alterum conferunt. Hæc thesis, inquiunt, in Seium fabricata est, fulminata est; illa in Titium militat, aut contra me tota. O callidos vates, & malè acutos! prauam tuam mentem menti affigis meæ: non sumis a me sensum, sed aliò adfers; sanitèr dicta, insanè torques. Ab hoc malo vnicum est remedium, vota, & preces, quæ auertant pestem hanc malitiosam. Communiter loquor, sic vt à me dicta, candide excipe: ne conscientiæ tuæ vitium vaferrimè prodas: *Nullum dens meus, nisi de se tetigit confidentem: dum vitia incessi mus, verum ira manifestat*, dixit Ennodius. Et Beda. *Quàm misera conscientia, quæ audito Dei verbo, sibi contumeliam fieri putat: & commemorata pœna perfidorum, se semper intelligit esse damnatam!* Nec minus luculenter Hildebertus; *Liber mei sermo offendit plurimos, dum vnusquisque in se intelligens, quod dicebatur, non quasi monitorem libenter audit, sed quasi criminatorem sui operis aduersatus est; verum quid profuit armasse exercitum reclamantium, & vulnus conscientiæ dolore monstrasse? liber manet, homines pereunt.*

Ira reum manifestat. Ennodius l. 2. epist. 12. Beda ad Lucæ 11. Hildebert. epist. 79.

29. *Nulla est subtilitas sine difficultate.*

Vrges, in hoc dictionis genere parænetico, ad acumina composito, crebræ insunt hyperbolæ, quæ sapientium aures offendunt, & animos. Dum rem ad laudem exaggeras; laudis fidem minuis. Quæ thesis ex repugnantia fidem non adimit tibi? Quis Sanctorum hodiè laudatus, aut semideus, aut quodammodò Deo augustior, non dicitur? hæc acumina crescendo, sicut bullæ, euanescunt. Propterea dixit Tertullianus. *Cauendum à fabuloquentia*. Quidquid hodie Concionator tractat, aut ex pugnantia, sibi non constat: aut semierror est, aut mendacium, aut nihilum. Eleganter Horatius de ampullato Poeta.

Tertull. 5. aduersus Marc. c. 19. Horat. de arte Poetica.

Aut dum vitat humum, nubes, & inania captat.

Inania dicit, qui grandiora veris prædicat. Nazianzenus de Rhetoribus, qui exaggeratiùs dilaudabant magnos viros, sic inquit: *Quorum ea est ratio, vt quod in ipsis maximè speciosum & illustre est, fide careat; quod autem creditur, probrum, & contumelia sit.* Has tragœdias excitant homines sua opinione diserti, suæ sapientiæ amantes sine riuali. Qui nesciunt illud Senecæ: *Nulla est sine difficultate subtilitas*. Quod enim esse potest acumen in re vulgari, scita, & facili? Dele hyperbolas in sanctis Patribus, dele in sacra pagina, & multam lituram facies, acriori censura dignam. Frequens exaggeratio irritat iure sapientis animum; rara, & tempestiua mulcet. Altè concepisti animo? animosè mentem tuam prodet. Audet temeritas, sed per præcipitia; audet & Pietas, sed per sublimitates, Pulchrè Hesiodus: *per ardua virtus, quasi per errorem.*

Nazianz. Orat. pro Basil. Seneca epistol. 59. Hesiod.

Adhuc sophisticaris; saltem hæc subtilia themata non informant mores ad probitatem, potiùs deliniunt ad voluptatem; eiusmodi acumina blandiuntur ingenio, & subornant vitia, non damnant. *Contra affectus impetu, non subtilitate pugnandum*, docet Seneca. Nam subtilitatibus non expugnantur peccatorum mores, sed pascuntur disertorum animi. A Concionatore hodie flagrat vitium: eodem animo ad sacram concionem itur, & ad profanitates theatrorum. Infelix Respublica, oppiorat Nazianzenus, *Vt quæ sicut circos & theatra, ita diuina mysteria pro ludo habeat*. Ita quidem: eheu! ab imis præcordijs doleo, & gemo: vitiorum antidotus facta est proritamentum ad luxum, At hæc obiurgatio specie tenus religionem præfert: & ob pietatem meretur veniam: nam vt eleganter Hildebertus: *Proxima est veniæ causa non tota rea: Virtus quæ cum delicto ad iudicium venit, interuenit*. Obiectum verè vitium est, sed vnius Concionatoris, qui verbum Dei impudenter adulterans, non prætendit prolem, sed voluptuosum fastum, & gloriam sui. Verum quid prohibet benè materiatam esse Concionem, & simul bene pungentem audientium animos? Quando rationis acumen obstitit, quo minùs infigeretur animis virtutis aculeus? Beda explicans illud Lucæ 10. *Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*, sic scribit: *Vnde sapientibus, non insipientes, & hebetes, sed paruulos, id est, humiles opposuit, vt probares, se tumorem damnasse, non acumen.* Quis nisi hebes damnabit acumen? Verùm esto Christiana sapientia acuta non sit; obtusa non est, nec repanda. Acris ratio & acuta, citiùs pungit animum, hebes obtundit. Limatus stylus, polita & sublimis ratio, comis dictio, venusta concionis symmetria, allectat animos, & detriumphat vitia; quæ non prosternuntur clamosis vociferationibus, sed honestissimis piæ rationis illecebris & sanctissimis orationis præstigijs. Sublime argumentum semper vincit, & errones peccatorum animos inuncat, & raptat ad virtutem. Accipiter monstrata præda, ad aucupium iam expeditus & liber, statim ad subliniora oblique volat, & reuolat: inscius erit qui existimet ab ardea fugere, dum sublimat se celeri penna, mox enim generosè præcipitat in prædam, eò impetu maiori, quò euolauerat altiùs: (rem medius fidiùs tetigi.) *Securitas capiendæ prædæ, sublimior volatus est.*

30. *Seneca de Breu. vitæ, cap. 10. Subtilitas in concionatore defenditur. Nazianz. Orat. de Scripto, &c. Hildebert. epist. 15. Beda in Lucæ 10. v. 21.*

Ad hæc argutatur alius: Saltem istiusmodi acumina vel æuo hebetantur: imò vix perdurant vna die; vt flores, qui è papillis erumpentes salutaturi Solem, à meridiano marcent, & simul cadunt cum Sole: quo oriente ridere prata florida, occidentem defloratione lugent. Breuissimum florum æuum est. Sic istiusmodi libri, cito florent, & deflorescunt, Scitè Plato *Pleraque scriptorum cum Adonijs hortis comparabat; qui subitè, & die vno nati, celerrimè pereunt*, Ita res est profectò, & dum soliciti Concionatores, apum more,

31. *Breue æuum est concionatorij acuminis. Plato apud Stob. in cib. eclog.*

—— Veniuntque, abeuntque vicissim:
Et vario strepitu, gemmantes murmure campos.

Floridos succos legunt, & relegunt, & ex suo cum, & cadauerosum librum dimittunt ad futiles propolarum vsus. Duplex huic morbo adest medicina: altera, quòd litteram quam accuratè tracto: literæ autem vigor sempiternat in æuum. Quin etiam in ipsis thesibus ad mores fabricatis plura alia loca non impari attentione elaboro ad vsus Biblici interpretis; quod vellem cum Poeta verè dicere,

—— Nec scombros metuentia carmina, nec thus.

Nec Hercules valet ad iugulandā hanc hydram à vulnere, à nece vitas mutuantem. Vix charta sufficit, nec satisfacitur, *Cauete æmulis, securè filijs, credentibus*

S. Chrysol. serm. 112.

bus confidenter, constanter incredulis, eloqui non valemus, ait Chrysologus. Maledicentiæ ager fertilis est, & prouentus vber. Alium liuor vellicat: (exiguus inuidiæ fomes in hac pagella est.) Alium suus genius instigat, & non bona indoles; prauum æstimans quidquid suum non est. Ille à maledicentia diserti nomen expectat: hic de alterius exiguitate, crescere satagit: quin communis maledicendi libido est. Noctuæ videre nequeunt lumen, diem respuunt: vulgus hominum cæcutit ad aliorum fulgores: scilicet offenditur suspiciens nitidum Solem aut orientem, aut crescentem; mallet cadentem:

Senec.
Vt esse Phœbi dulcius lumen solet
Iam iam cadentis.

Ennod. l. 3. epist. 24.
Cum perito & culto lectore, res est, non cum rusticano: nam vt edixit eleganter Ennodius: *Sibi debet illatas iniurias de eloquio rusticante, qui prouocat imperitum.*

32.
Adhuc conuitiaris; non semel me abuti verbis Scripturæ, & Patrum, dum æquiuocè vocabulis vtor. Idem obijce, mi homo, Natham Prophetæ, quem *Prophetam æquiuocum*. Petrus Damianus indigitat. Saltem, inquis, ad confirmandas theses futile argumentum est silentium Scripturæ. Quid enim solidè potest adstrui supra inanitatem silentij? Verba vocalia sunt, silentium mutum est. Insanit ergo qui silentium audit, & subtiliter expendit. Ergo futiles expensio est: Cur his verbis id dicitur, & non alijs? Cur id omisit? Cur disertè id non expressit Scriptura? Hoc enim est silentium linguatum efficere. Quasi Aristoteles non dixerit, auditum versari circa vocem, & silentium. Argutè Basilius Seleucus: *Cælum productum est, cum vox anteuerteret nulla: lux vero cum producebatur, Deus voce præiuit. Discamus & Scripturam dum tacet, audire; & dum loquitur, erudiri.*

Contionatori licet vti verbis æquiuocè.
P.Damian. serm. 73.
Aristot. Seleuc.
Scriptura dū tacet, loquitur.

33.
Denique ne morosus sim, arroganter dicere ad litteriones possem cum Laio: *Quorum admones, latuit me nihil penitus*. Quorsùm hæc omnia? Sibi enim occultè insidiatur, imo palàm sui proditor est, cùm defensionem anteuertit præmatura defensio. Verùm *nolite putare* (ait Christus Deus) quoniam veni soluere *legem, aut prophetas* Nimirùm *priusquàm incurrat calumniam, calumnia satisfacit*, notat inibi S. Chrysostomus. Et quidem in æuo literalissimo, nemo neque disertus, neque ineruditus, suspectus sit clanculariæ obmurmurationis. *Disertus est tantò magis ne inuideris: nam qui inuidet, minor est. Denique siue plus, siue minus siue idem præstas, lauda inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudatus ille est, non potes ipse laudari. Inferiorem, aut parem; quia pertinet ad tuam gloriam quammaximum videri, quem præcedis, vel exæquas.*

Clem. Alex. 2. Strom.
Matth. 5. v. 7.
S.Chrysost.
Quia e disertus nemini nemo culpat.
Plin. lib. 6. epist.

LIBER

B. C.

LIBER IVDITH.

§. I.

Explicantur quæ ad tituli notitiam spectant.

1. Cassiod. Tituli epitheta.

LIBRORVM *titulum*, appellat Cassiodorus in proœmio variarum: *Operis indicem, causarum præconem, totius orationis breuissimam vocem*. Vndè explicatio huius tituli, breuissima erit vox, eorum, quæ prænoscenda sunt ante libri exactam expositionem: Neque enim operepretium duxi, diffluere longis prolegomenis; sed quæ necessariò prelibanda sunt, breui dare, reseruatis quibusdam disputationibus ad sua quæq; capita, & proprias sedes: ne si scabrosa, & molesta omnia hic adaggerarem, exaggerarem lectoris tędium in ipso operis limine. Et quidem Tertull. lib. 4. adu. Marc. c. 2. sic habet: *Marcion Euangelio suo* (Lucæ inquam) *nullum scribit auctorem. Et possem hic iam gradum figere, non agnoscendum contendens opus, quod non erigat frontem, quod nullam constantiam preferat, nullam fidem repromittat de plenitudine tituli, & professione debita auctoris*. At noster liber Iudith gaudet *plenitudine tituli, & professione debita auctoris, & fidem repromittit*, diuinam quidem. Singula probo, & sat prolusum erit.

Tertull.

2. Titulus librorũ vndè sumatur in Biblijs.

Non rarò prima libri vox titulum dat libro sacro, vt in Pentateucho legitur. Preterea à libri auctore inscribi solet, vt apparet in Prophetarum libris. Denique à materia titulari librum in more est sacris, & profanis scriptoribus. Sic liber Iudith à materia nomen habet, vt notauit S. Hieronymus epist. 140. & S. Isidor. lib. 6. orig. c. a. Agitur enim à capite 8. de præclaro præclaræ Heroinę facinore, quò fugatis Assyriorum phalangibus, & iugulato Holopherne, suam gentem gloriosissimè asseruit. Quod huius operis argumentum est. Iudith autem, si ad nominis interpretationem attendamus, idem sonat ac *Iudea*, vt docet S. Isidorus l. 1. origin. cap. 8. idest, *confitens*, seu *laudans* Dominum: non eò quod Iudęa sit, hoc est, ex tribu Iudæ, (vt patebit ex dicendis ad cap. 8.) quod nec verosimile est, quicquid dicat P. Sanct. proleg. 1. sed ex Hebręa radice, *iadah*, idest, *laudare, gratias agere, confiteri*: sicut *Iudas* dicitur laudans, & confitens, vt P. Serario placet, proleg. 1.

S. Hieron. S. Isidor. S. Isidor. Sanctius. Serarius.

3. Rugerius. Quis auctor libri Iudith.

Cęterùm auctor huius libri inuestigandus est. Rugerius cap. 20. de lib. canon. ait, quempiam eius ætatis auctorem fuisse; & cur non posterioris ætatis, vt plures Bibliorum libri? nimirum gratiæ agendæ Rugerio sunt, quòd non dixerit, aliquem anterioris ætatis auctorem fuisse huius historiæ, prophetiæ instinctu dictatæ. P. Sanctius Proleg. 1. ait, incertum esse ecquis huius libri auctor sit: allegat pro se S. Isidorum lib. illo 6. cap. 2. cuius hæc sunt verba: *Iudith, Tobias, siuè Machabæorum libri, quibus auctoribus scripti sint, minimè constat*. idest, liquidò non constat, vt res certa, & indubia. Vero simile autem est auctorem huius historiæ fuisse Ioachimum, qui tunc Summus erat Pontifex. Ita communiter Hebręi apud Sixtum Senensem lib. 8. Biblioth. hæres. 11. quibus ipse subscripsit; adde Patrem Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Iudith. P. Serar. Proleg. 2. & Annianum Phil. lib. 2. Chronog. & quidem Iosephus lib. 1. contra Apio. tradit curam rerum scribendarum traditam Sacerdotibus: & cùm tunc temporis Summus Sacerdos fuerit Ioachimus, efficaciter colligitur, ab ipso scriptam hanc historiam. Nec moueat quemquam, quòd dicitur c. 16. v. 31. huius victoriæ festum diem *coli à Iudęis ab illo tempore vsque in pręsentem diem*. Tum, quia fortassis vsq; ad illa tempora, superuixit Pontifex: tum quia similes additiunculæ in alijs Sacræ paginæ libris, postmodum auctæ, passim reperiuntur. 1. Reg. 9. v. 1. & alibi sæpè.

Sanctius. S. Isid. Sixtus. Bellar. Serar. Phile. Iosephus. Iudith. 1. Reg. 9. v. 1

4. Munst. Qua lingua scriptus sit liber Iudith. S. Hieron. Masius. Serar. Sixtus. Sanct. Salmeron.

Indubium est, quin Ioachimus Pōtifex, & ipse quidem Hebręus, Hebraicè scripserit: sed Hebraica exemplaria non extant. Nam etsi Monsterus Pręfat. in Tobiam asserit, Constantinopoli haberi Hebraica exemplaria huius libri; at hucvsq; nusquàm comparent; Et S. Hieronymus Chaldęis exemplaribus vsus est, vt docet epist. 111. Syriaco etiam idiomate extare hunc librum, tradit Masius Pręfat. ad Iosue. Gręcè scriptus hic liber reperitur; an LXX. Interpretum opera? affirmat P. Serarius in Proleg. Biblicis. Dubitat inter Senens. lib. 1. & P. Sanctius Proleg. 2. Noster Salmeron in quadam epist. ad Tuccium tom. 16. existimat Gręcum Iudith approbatum à Nicęna Synodo; an verò fuerit LXX. Interpretum, an illum, quem habemus, non definit.

5. Liber Iudith est authenticus. Cõc. Nicę. S. Hieron. Cõc. Carth. Florent. Trid. S. Hiero. S. August. Serar. Tirin. Bellar. Gretſ.

Certa fide tenendum est hanc Iudithæ historiam esse authenticam, & inter cęteras Scripturas Canonicas computandam. Ita definitur in Concilio Nicæno, nam etsi in eiusmodi Concilio nunc non extet præfata definitio, ideò est, quia eiusmodi Concilium non extat integrum, sed collectanea quædam fragmenta, vt legenti constabit: & quidem id definitum esse à Patribus Nicęni Concilij, satis locuples testis est S. Hieronymus epist. 111. qui, & Bibliorum thesaurus est, & Conciliorum promptuarium. Dein Concil. Carthag. III. cap. 47. Concil. Florent. & tandem Trid. sess. 4. ex Patribus preter S. Hieronymum suprà, & S. August. lib. 2. de doctrina Christiana, c. 2. id docet, innumeri, quos seriatim recenset P. Serarius hic proleg. 4. & in Tobia proleg. 5. qui super hac re omninò legendus est: & P. Tirinus ibi. item Bellar. lib. 1. de verbo Dei, cap. 10. & P. Gretſ. to. 1. in defens. Bellarm. qui hæreticorum phalangas catervatim irruentes, passim fundunt, prosternunt, trucidant. Legatur Pamelius ad Tertull. cap. 17. de Monog. num. 127.

Pamel.

7. Hebræi hunc librum nō censebant in canone Scripturarum, sed inter Hagiographa; quorum auctoritas ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt,

mi-

Hieronym. Athanas. Ruffin. minùs idonea iudicatur; in qua opinione aliquandò
fuit S. Hieronymus suprà, S. Athanasius in synopsi,
Ruffinus in symbolo. At Ruffini auctoritatem nihi-
li facio. Concilij Nicæni definitionem super hac re,
sicut aliquandò latuit S.Hieronymum, potuit latere
Athanasium. Nollem, vt Dionys.Chartus. in proœ-
mio ac Tobiam, hunc librum a canone scripturarum
reiecisset, & intèr Hagiographa computasset; nam vi-
rum doctissimum non debuerunt latere tot Conci-
liorum, Pontificum, & Patrum oracula. Viuebat vero
Carthusianus anno 1470. Hæreticos, quos alij hic; le-
go ad cap. 8. refuto. Quo anno acciderit hæc histo-
ria tracto ad cap. 1. ver. 5. Item quis hic Arphaxad, &
Sensus moralis triticũ est, litteralis velut palea sępè. quis Nabuchodonosor, eodem cap. & ver. Pręmonē-
dus est seuerus lector in hoc limine, ne Catonio su-
percilio censeat theses morales, vt inutiles, & palea-
res; & litteram tantùm, vt frumentum æstimet. Au-
diat Hugonem Card. ad illud Matth. 3. v. 12. *Cuius
ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam.*
Matth. 5. *Area* (inquit) *Scriptura est, in qua Gedeon* (litteratus
scilicèt) *excutiebat triticum. Ventilabrum, studium; triti-
cum moralis, vel mysticus sensus; palea, littera.* Ergò pa-
leatus homo est, & Doctorum ludibrium, qui mora-
les theses, quasi paleas reijciat ab area Domini.

§. II.

*Celebrantur S. Hieronymi laudes, præsertim debitæ
ob huius libri Iudith translationem.*

8. MAgnus vir Hieronymus, & in exponēdis sacris
scripturis planè Doctor maximus: Biblijs fa-
ctus, natus scientijs, formatus ad omnes sanctitates:
in omni litteratura clarus; pręclarior vitæ sanctimo-
nia, scientijs innutritus, sapientiæ alumnus, speculũ
diuinitatis, scripturarum arx, fomes eruditionis, hæ-
resum excidium, Bibliorum arbiter, Theologiæ fau-
tor, index veritatis, blandimentum sapientiæ, intelli-
gentiæ meta, sapientium inuidia, & (quod pluris fa-
cio) hæreticorum odium implacabile. Cæterum etsi
S. Hierony. Dei ductu vertit scripturas. omnia S.Hieronymi opera eructent Diuinam sapiē-
tiam, & eruditionem; (quam pollebat vir litteratissi-
mus) tamen hæc in librum Iudithæ incubratiuncu-
la (vt ipse appellat) augustiùs quid spirat, & diuinius; &
æmulus planè existit sacri cuiuspiam scriptoris. Quod
de omnibus eius trāslationibus affirmat P. Salmeron
Salm. to. 1. proleg. 3. aiens: *Peculiari Spiritus Sancti ducta, & assistentia He-
9. braas litteras Latinas reddidisse.* Et multis id probat.
Hieron. Et nuncupatim super hoc libro ipse S. Hieronymus
de se ipso sic scribit in Prologo Galeato ad librum Iu-
dith: *Operi huic vnam lucubratiunculam dedi, magis sen-
sum è sensu, quam ex verbo verbum transferens, multorum
codicum varietatem vitiosissimam amputaui; sola ea, quæ
intelligentia integras in verbis Chaldæis inuenire potui,
Latinis expressi.* Sanè Hieron. vt hunc librum Latinum
faceret, multa peregrina exemplaria legit, & expēdit,
& secum diligentèr contulit: & quod vitiosum, & a-
dulterinum iudicabat, amputauit; & quod legitimum,
& aptum retinuit. Et adeò sapientèr se gessit in hoc
iudicio, vt eidem subscripserit vniuersalis Ecclesia in
Conc. Flor. Trident. Concilio Florētino, & nupèr in Tridentino. Et quod
S.Hieronymus, vt vitiosum reprobauit, Ecclesia non
admittit; & quod approbauit Hieronymus, Ecclesia
approbat, & adorat; & fidelibus tanquam scripturam
authenticam, credendam proponit. Vndè à Iona Au-
10. relianensi lib. de Cult. dicitur sanctus Hieronymus,
veritatis fidelissimus assertor. O solertem Hieronymi
Aurelian. S.Hiero. est assertor veritatis, & ferè lingua fidei. industriam! ò iudicium penè diuinum! Quod Hie-
ronymus censet aut expungendum, aut retinendum
ex scripturis, Ecclesia similitèr censet. Hæc laus pla-
nè æmulatur scriptores sacros. Tanta est vnius Hie-
ronymi auctoritas in Ecclesia! Vnde *lingua fidei* po-
test appellari, quo sumptuoso elogio sublimauit san-
Dam. ser. 26 ctum Petrum, Petrus Damianus profectò non tàm
de Eusebio Neocæsariensi, quàm de Hieronymo di-
xit sanctus Basilius: *Mortuus est vir, omnium lucidissi-
mè eos, quos iuxtà se habebat, omnibus simul humanis bo-
nis excellens, fulcimentum patriæ, Ecclesiæ decus, columna,* Basil. ep. 62
*& firmamentum veritatis, robur eius, quæ in Christum est,
fides.* Animosè paritèr, ac verè.

Et quidem iure optimo; nam & ipse Hieronymus Hieron. est scripturarũ arbiter.
in Prologo in Euang. ad Damasum Papam de sua
translatione noui testamenti, sic scribit: *Nouum opus
me facere cogis ex vetere, vt post exemplaria Scriptura-
rum toto orbe dispersa, quasi quidam arbiter sedeam.* Au-
dis S. Hieronymum iussu sanctissimi Papæ Damasi
constitui, & esse scripturarum *arbitrum!* Eximia pro-
fectò laus, & quæ hominem superat! Porro iudex ar-
biter apud Iurisconsultos dicitur, qui non arctatur ad
iuris regulas, & apices, sed ex propria industria, &
prudentia in lite decernit. Legatur Tolosanus in Syn- Tolosan.
tagm. Iuris, præcipuè cap. 59. Ergò Hieronymus, qui 11.
Scripturarum arbiter est, iure potest antiquorum exē-
plarium *varietatem vitiosissimam amputare*, & eligere,
quod ab omnibus credi debeat: & Hieronymi arbi-
trium cęlitùs instinctum, penè Ecclesię census, &
sensus erit in transcribendis scripturis. Quod de se
dixit Nazianzenus Orat. apolog. ad Patrem, aptiùs
nunc dicat Hieronymus: *Organum diuinum ipse sum,* Nazian.
instrumentum ratione præditum, quod à præclaro artifice, Hieron. est diuinum organum.
hoc est, à Spiritu Sancto concinnatur, atq; pulsatur. Et
quidem S. Gregorij elogium, laus est Hieronymi;
quia, vt scribit Ennodius in natali Laur. Mediol. *Hie-* Ennod.
*ronymus noster nisi præceptorem suum Gregorium dice-
ret, illo melior censeretur: sed illi applicanda sunt bona no-
minati, a quo sumpsisse videntur originem.* Hieronymus
itaq; organum est Spiritus sancti, & benè concinnũ,
neq; ab humanarum passionum distemperie vnquam
non consonum, per quod scripturas dictat Ecclesiæ,
& diuina mysteria. Et planè organum ratione prędi-
tum in am eius sapiens iudicium scripturas recudit: *se-
det* enim *arbiter Scripturarum.*

Cęterùm Sulpit. Seuer. dialog. 1. de virtutibus Mo- 12.
nach. ait, S. Hierony. *non solùm Latinis, atque Grecis,* Sulpit.
sed & Hebręis etiam litteris instituatus est; vt se illi in Nemo audet Hieronymo comparari.
omni scientia nemo audeat comparare. Pende hæc po-
strema verba, in quibus latet augustior Hieronymi
laus. Litteratis hominibus cognata superbia est: nam
scientia inflat: & ita scientia sua turgent, & arrogan-
tèr efferuntur, & se scire putant multò plùs, quàm
sciunt; audentiùs enim pręsumit arrogantia, & nescio
quam cum cœlestibus comparationem de se medita-
tur. Ait ergò Seuerus; nemo tàm sibi blanditur, nemo
de se tàm audenter præsumit, vt æquare possit super-
biendo Hieronymi sapientiā. Plus re ipsa sapit Hiero-
nymus, quàm de se præsumit Sciolus, cuius arrogan-
tissima superbia non audet cum Hieronymo compa-
rari. Et sanè, nisi Clemens Alex. Hieronymo præui-
xisset toto vno sęculo, planè existimarem 5. lib. Stro- 13.
mat. eum appellasse *Sancti Spiritus discipulum, qui à* Clem. Alex.
Deo sapieditatur, qui est mens Christi. Quid exaggera- Hiero. mēs Christi dicitur.
tius? quid accommodatius de Hieronymo dici po-
tuit? Nam quis præsumat esse Christi mentem?
Vincit humanam præsumptionem vera laus Hiero-
nymi: nam *mens Christi est*, qui verè dicitur *arbiter
Scripturarum*: nempè noui Testamenti, de cuius tran-
slatione agebat cum Damaso Papa.

Fallor, si in vnum Hieronymum non aptiùs qua-
drat egregium illud encomium, quo Hugo Card. lau-
dat Bibliorum interpretem, illum appellans politorē,
seu elegantiam scripturarum. Versans Hugo. illud
Genes. 1. v. 2. *Terra autem erat inanis, & vacua,* alij Hugo. Genes.
scribunt, *inuisibilis, incomposita, inutilis*: hanc tropolo- Hiero. politio est scripturæ.
giam meditatur. *Terra*, inquit, *idest vetus Testamen-
tum, erat inanis, & vacua ab ornatu, quem habuit per
Christum, & expositores*: Nimis videtur audax Hugo, 14.
dùm sentit, Biblia, absq; litteratissimo interprete (sci- Interpres bonus, politio est scripturæ.
licèt absq; Hieronymo, qui Princeps interpretum
est) fore non absimilia terræ, cùm adhuc rudis erat in
prima sui conditione; apparebatq; *vacua*, idest, absq;
metallis pretiosis; *inanis*, idest, carens fructibus opi-
mis, & herbaceo cultu, & florum gemmis: *inutilis*, ani-

man-

mantibus: & ita erat *incompoſita*, ideſt, incompta, *inuiſibilis*, ideſt, nec dùm apta, vt videretur tunc, quæ mox metallis diues, fructibus autumnans, floribus vernãs, gratiſſimum hominibus ſpectaculum obiecit. Itaq; ex mente Hugonis. Scriptura ſine Hieronymo non abſimilis eſt terræ incomptæ abſq; vlla politionis elegantia. At cum tranſlatione, & commento Hierony-
rou.15.v.2 mi compta eſt, & elegans: nam *lingua Sapientium ornat ſcientiam*. Vndè Hieronymus dici poſſe videtur: Poli-
15. tor Bibliorum, ornatus diuinæ ſapientiæ elegantia ſcripturarum, diuini Verbi decus, ſacræ paginæ politio, & pulchrum Bibliorum complementum. Huc proculdubiò alluſit S. Chryſologus ſer. 132. cùm agens de commendatione, ſeu ſenſu ſcripturarum, ſtatim deflexit calamum ad terram incomptam, vt erat in prima mundi molitione: *Si perfecta omnia*, (inquit) *ſi robuſta proferret natura, ingenium deficeret, ars periret, aurum abſconderetur in terra, gemma occultaretur in lapide: vtraque tamen inuenit, purgat, diſtinguit, elimat opifex diſciplina*: & ſtatim ſubdit: *Hinc eſt, quòd ſenſus* (ſcripturæ) *in littera latet, occultatur diuinum in humano ſermone myſterium*. Attento animo aduerte ad illa verba: *elimat opifex diſciplina*, quod ad ſimilitudinem ſcripturarum adducit. Itaque Hieronymus vtpotè Princeps Bibliorum interpres, quaſi lima eſt ſcripturarum, politio Bibliorum, & ſacræ paginæ decor, & elegantia.

Chryſol.

16. Et neſcias, an Biblia illuſtriora ſint, ſcripta ſacri ſcriptoris calamo, an exſcripta S. Hieronymi præclara translatione, venuſtiora ne ſtylo Prophetæ, an ſcriptione Hieronymi? Ambitioſior hæc laus à Caſſiodoro fit, epiſt. 45. Tranſcripſerat Boetius Seuerinus neſcio quos libros ſcriptos Græco idiomate, & elegantèr Latinos fecerat: cui ſic ſcribit Theodoricus Rex: *Quaſcumque diſciplinas, vel artes facunda Græcia per ſingulos viros edidit, te nunc vno auctore, patrio ſermone Roma ſuſcepit, quos tanta verborum luculentia reddidiſti claros: tanta linguæ proprietate conſpicuos, vt potuiſſent & illi*, (.i. proprij auctores) *opus tuum præferre, ſi vtrumque didiciſſent*. Scilicet ſic Hieronymus, *Sedens ſcripturarum arbiter*, tranſcripſit legem, hiſtorias, prophetias, Euangelia, ea facundia, & proprietate linguæ, ea intelligentia, & penè diuina ſapientia: vt ſi ipſimet ſcriptores ſacri proprios libros à Hieronymo translatos conſpexiſſent, vix decernerent, quinam forent præferendi, an ipſorum Autographi, an à Hieronymo trãſlati: Audebit aliquis dicere, auctores ſacros. *Opus*
17. *Hieronymi præferre, ſi vtrumque didiciſſent*. Æqua eſt veritas in vtriſq; ſed potuit Hieronymus præcellere verborum proprietate, & dictionis elegantia. Planè piè ſuperba laus Hieronymi eſt, æmulum extitiſſe cuiuſvis ſcriptoris canonici, immò omnium, quod ſcientiæ miraculum habendum eſt: *Tibi debet quicumque Scriptorum maximus, quod eum dote elocutionis amplificas*, inquit Ennodius lib. 9. epiſt. 33. Et quidem Spiritu ſancto inſtinctum, ſacros libros tranſtuliſſe, nupèr aſſerebam cum eruditiſſimo P. Salmeron. Scitè quidem dixit Vergerius Iuſtinopolitanus: Hieronymus fuit, *Eloquentiæ ſtupor; doctrinæ miraculum*.

Hieronymi tranſlatio in ſuo poſſet excellere ſcriptores canonicos. Caſſiod.

Vergerius.

18. Et ſanè Hieronymus ſcripturę natus, totus fuit in ſcripturis: eius verba ſcripturas ſpirabant, eius vita ſcripturas ſapiebat; eius opes erant ſcripturæ. *Cenſus Scripturarum*, ait Tert. adu. Iud. c. 10. Eius voluptas ſacræ Litteræ, vt diceret cum Machab. 1. l. 12. v. 9. *habentes ſolatio ſanctos libros*. Et quidem adhuc intèr mortales verſans, neſcias vbi magis habitabat Hieronymus, an in Bethlehem iuxta præſepe Domini: an in Cœlis: nam de illo ait Mant. 9. lib. Faſt.

Hieron. cēſus ſcripturæ, & præmaturè cęlicola. Tertull. Machab.

Et fieres viuus Cœli de ciuibus vnus.

Mant. August.

Perplacet S. Aug. lib. 1. contrà Pelag. cap. 7. inquiens: *Hieronymus in Litteris ſacris vſque ad decrepitam vixit ætatem*: nec ſolùm mente habitabat in ſcripturis, ſed etiam ipſo corpore, ne quid Hieronymi non eſſet in
19. Biblijs. Neq; enim tantùm eius mens, ſed & corpus, & opera, ſacras Litteras ſpirabant. Adeò enim diuinis litteris imbutus erat Hieronymus, vt ſanctiſſima eius vita dici poſſit ſcriptura ſacra, & Euangelium. Quod de S. Matthæo aduertit Hugo in expoſit. argum. Hieron. *Non ſolùm ſermone, ſed & vita correctione Euangelium prædicauit*. Quaſi dicat: eius prædicatio, & vita, quaſi Euangelium eſt. Ac ſi Euangelium non modò in chartis, ſed etiam in actionibus Hieronymi, impreſſum eſſet. Quod elegantèr dixit Ennodius de ſuo Epiphanio Ticinenſi: *Ne crederetur Scripturarum diuinarum tramitem verborum tantummodò celeritate tranſuolaſſe, pingebat actibus ſuis paginam, quam legiſſet. Si Propheta fuiſſet in manibus, prophetantem videres codice amiſſo lectorem, Si Teſtamenti veteris recenſuiſſet volumina, Moyſi dignus æmulator incedebat: ſi Apoſtolicum lac, &c. Poſtremò quod libri docuiſſent, vita ſignabatur*. Quid illuſtrius? Eccè tibi, Hieronymus, qui non tantùm emortuo calamo pingebat ſacras litteras, ſed fęlici ore eructabat, & vita exprimebat. Actiones Hieronymi pro charta ſunt Spiritui ſancto, in quibus non æneis typis, & ligneo pręlo cudebat ſuam legem, cœleſtes Prophetias, & ipſum Euangelium. Hieronymi opera characteres ſunt ſcripturarum, Deo artifice impreſſi, & auguſtiori quidem forma, nempè viuis litteris.

In Hieronymi moribus ſcripturæ erãt impreſſæ. Hug. Card.

Ennod.

Patum eſt in mente, & operibus Hieronymi impreſſas eſſe ſacras ſcripturas: ipſemet Hieronymus 20.
impreſſus eſt in ſacris litteris. Non iam de Eunucho Reginæ Candacis, eò quòd Prophetas lectitabat, ſed de noſtro Hieronymo dixit Tertull. lib. de Bapt. cap. 18. *Scriptura diuina impreſſus*. Scilicèt totus Hieronymus in ſacris Biblijs impreſſus, & expreſſus reperitur. Pentateuchum legis? Hieronymus eſt viua lex, & Patriarcha Chriſtianorum: Hiſtorias ſacras? ipſe eſt ex omnium exemplorum defloratione conſtructus: ſi Prophetias? ipſe eſt auſpicium veritatis: ſi libros ſapientales? ipſe eſt ſpirans ſapientia: ſi Euangelia? etiam eius vita, & mores ſunt Euangelium: & totus Hieronymus, *Scriptura diuina impreſſus eſt*. Enim verò qui legit Hieronymi libros, ſacras ſcripturas legat neceſſe eſt: Et qui ſacras ſcripturas legit, Hieronymi vitam in eis expreſſam legit. Vſque adeò
ſublimes virtutes habuit Hieronymus! Magnificè 21.
dixit Vergerius Iuſtinopolitanus: Hieronymi *virtutes tantum penè à communibus diſtant, quantum fermè virtus à vitio*. Quid exaggeratiùs? Pudet hanc amplificare ſententiam. Et lubet hic gradum ſiſtere, ne torrè pręeximio ſtudio in Hieronymum, aut calamus nimis audeat in eius elogijs, aut libet euadat, tranſgreſſus paragraphi metas. Et quidem Hieronymus *non poteſt dignè humano ore laudari*, ait Iuſtinopol. Ablegandus ne huc, hic Hieronymus à primis Academijs? vnà ablegabitur ſapientia ſacra, & claudetur ſcripturarum oſtium: quia deerit Oſtiarius. Ioan. 10. v. 9. *Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit, &c.* S. Chryſoſtomus ibi homil. 58. *Oſtium autem Scripturas vocauit*. Quis ergò eſt Oſtiarius ſcripturarum? S. Auguſt. tractat. 46. ait eſſe Chriſtum Dominum. Theoph. docet eſſe Spiritum ſanctum. S. Chryſoſt. ſuprà, inquit: *Nihil prohibet Oſtiarium vocare Moyſem, ille enim eſt, cui eloquia Domini credita ſunt*. Porrò ſi ratio Chryſoſtomi quid probat, conuincit etiam Hieronymum eſſe Bibliorum Oſtiarium: nam ille quoque eſt, *cui eloquia Domini credita ſunt*: ſi quidem Hieronymus eſt *Scripturarum arbiter*, & *Fidei lingua*.

Hieronym. ſcripturæ impreſſus.

Tertull.

Iuſtinop. Quã excellāt Hieronymi virtutes.

Iuſtinop.

Hierony. eſt Oſtiarius Scripturarũ. Io. Chryſo. Auguſt. Theoph. Chryſoſt.

Sciat Hieronymum, qui ſacras Litteras ſcire cupit: *Huic Oſtiarius aperit, & paſcua inueniet*.

* * * * * *

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

Verſ. 1. ARPHAXAD itaq; Rex Medorum, ſubiugauerat multas gentes Imperio ſuo, & ipſe ædificauit Ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis. 2. Ex lapidibus quadratis,& ſectis:fecit muros eius in latitudinem cubitorum ſeptuaginta,& in altitudinem cubitorum triginta, turres verò eius poſuit in altitudinem cubitorum centum. 3. Per quadrum verò earum,latus vtrumq; vicenorum pedum ſpatio tendebatur, poſuitq; portas eius in altitudinẽ turrium. 4. Et gloriabatur quaſi potens in potentia exercitus ſui, & in gloria quadrigarum ſuarum. 5. Anno igitur duodecimo Regni ſui : Nabuchodonoſor Rex Aſſyriorum, qui regnabat in Niniue ciuitate magna, pugnauit contrà Arphaxad, & obtinuit eum. 6. In campo magno, qui appellatur Ragau,circa Euphratem, & Tigrin, & Iadaſon, in campo Erjoch Regis Elicorum. 7. Tunc exaltatum eſt Regnum Nabuchodonoſor,& cor eius eleuatũ eſt:& miſit ad omnes, qui habitabant in Cilicia, & Damaſco,& Libano. 8. Et ad gentes,quæ ſunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Eſdrelon. 9. Et ad omnes, qui erant in Samaria, & trans flumen Iordanem vſque ad Ieruſalem, & omnem terram Ieſſe, quovſque perueniatur ad terminos Æthiopiæ. 10. Ad hos omnes miſit nuncios Nabuchodonoſor Rex Aſſyriorum. 11. Qui omnes vno animo contradixerunt,& remiſerunt eos vacuos, & ſine honore abiecerunt. 12. Tunc indignatus Nabuchodonoſor Rex aduersùs omnem terram illam, iurauit per Thronum, & Regnum ſuum, quòd defenderet ſe de omnibus Regibus his.

§. III.

Commentarius litteræ.

Verſ.1. Arphaxad itaque,Rex Medorum ſubiugauerat multas gentes Imperio ſuo: & ipſe ædificauit Ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis.

Verſ. 1. Septuaginta. SEptuaginta Interpretes ſic ſcribunt: *Anno duodecimo Regni Nabuchodonoſor, qui regnauit ſuper Aſſyrios in Niniue ciuitate magna, in diebus*
22. *Arphaxad, qui regnauit ſuper Medos in Ecba-*
Bibl. Reg. *tanis,& ædificauit ſuper Ecbatana. τὸ ſuper Aſſyrios*: ab-
Xant. Pagn. eſt à multis codicibus. Biblia Regia ferè non diſcrepant ab hac ſcriptione. Xantes Pagninus pro *Arphaxad* ſcribit *Arpachſad*, in cęteris conſentit, niſi quòd poſt τὸ *Ecbatanis*, punctum ſcribit, & ita mutat ſenſum, Nempè: *Et ipſe ædificauit ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis. Ex lapidibus quadratis,& ſectis fecit muros eius.* Vndè vulgatus interpres aſſerit Ecbatanam ædificatam eſſe ex lapidibus quadratis,& ſectis; Pagninus verò muros Ecbatanæ ex eiuſmodi lapidibus quadratis,& ſectis,aſſerit conſtructos,nõ Ec-
Gloſſa. Hugo. Carthuſ. Rob. Steph. Vatablus. batanam. Pagniuo conſentit Gloſſa,Hugo Carthuſ. Robertus,Stephanus,& antiqua Biblia. At nunc correctiora poſt Ecbatana,comma appingunt,non punctum,& ita ſenſum mutant. Vatablus,*Cum Arphaxad (perdomitis gentibus) Regnum Medorum teneret Ecba-*
23.
Iſidor. *tanis.* Et omittit quod Arphaxadus ędificauerit Ecbatanã;muris autem eam circũdediſſe tradit verſ. ſequẽti. Iſidorus Clar. eodem modo transfert,niſi quod vo-
Bibl. Goth. vbi inuĉta. Mudar. culam, *Itaque*,omittit. Biblia Gothica (quibus vſus noſter Mariana) in nullo diſcrepant. Hæc Biblia deſumpta ſunt ex Biblijs Toletani templi maximi, & deſcripta antè ſexcentos quinquaginta annos, quæ ego accepi à P. Petro Fernandio Mudarra,noſtræ ſocietatis Prouinciali, qui egregiam operam eidem Marianæ contulit ad ſcholia in totam ſcripturam.

24. Quis Arphaxadus,& Nabuchodonoſor. *Arphaxad*. Quis fuerit hic Arphaxadus, qui Rex Medorũ dicitur,habes infrà §.22.nam cum ſtatuatur, quis ille Aſſyrius Nabuchodonoſor pugnans contrà Arphaxadum,expeditiùs tradetur,quis ſit hic Arphaxadus debellatus Nabuchodonoſoris potentia. Nec leui coniectura dicetur ibi: Pręfectum quempiam eſſe ab Artaxerxe, ſeu Nabuchodonoſore conſtitutum Mediæ Prouinciæ, dum ipſe occupatus erat in Græcorum expeditione. Profligato autem Nabuchodonoſore apud Græciam, Arphaxadum cõcepiſſe ſpem regnandi,& in dominum ſuum perfidè rebellaſſe. Vndè dicitur ſubiugaſſe multas gẽtes,nimirũ eas Mediæ Prouincias, quæ adhuc Nabuchodonoſorianas partes agebant. Etſi Chartuſ. ſeriò affirmet multas gẽ- Carthuſ.
tes,quas Arphaxadus ſubiugauerat,eſſe finitimas Prouincias, quas Medię Regno ſubiecit; at veroſimilior eſt pręfata coniectura,quæ etiã P. Sanctio perplacet. Sanct.

Rogas de nomine Arphaxad? Aio cum Serario,& 25. Serar.
Tirino hic,nomen eſſe non proprium, ſed commune Tirinus.
dignitatis: Omnes enim Medorum Reges ab Arbace Arphaxad. nomẽ erat propriũ dignitatis.
primo Rege Medorum vocati ſuot Arbacæ, ſeu Arbacadi, & indè Arpacadi. Sicut Albanorum Reges Syluij à Syluio Aſcanij filio, Æneæ nepote: à Iulio,& Octauio reliqui Romanorum Imperatores,Cęſares, & Auguſti dicti,cognominatiq; ſunt. Latinis Regibus à Murano,qui in Latio regnauit,Murani cognomen inditũ ferunt. Dein Reges Parthorum Arſaces ab Arſace Scytha,ſtrenuo Parthorum Rege. Sic Reges Ægypti primùm Pharaones,mox Ptolomęi à Ptolomęo Lago, è gregario milite inſigni Ægyptiorum Imperatore. Plura qui volet ſuper hac re legat Ale- Alexand.
xandrum ab Alex. c. 2. lib. 1. Aduertit hic Arphaxadum ex infimo loco ad Regni faſtigium euectum, grandius nomen inflaſſe,quam reliqui,qui ſuo iure,& Regio ſanguine Medis imperarunt. Vndè non Arpacadus,vt cęteri, ſed Arphaxadus dicitur: & ſanè facilis eſt tranſitus à *P.* in *Ph.* quod neſcit nemo,qui aliquid ſcit;ſic Trophæum,vel Tropæum, Phariſæi, vel Pariſæi,paſſim promiſcuo vocabulo ſcribimus.

Itaque. Aptene inchoatur Iudithæ hiſtoria ab hac 26. Ribera.
voce *Itaque*, quæ copulatiua eſt apud Latinos? Benè Bellar.
obſeruat P. Ribera de Oſeæ 9. verſ. 9. & alibi non ſemel,& Bellarm. parte 4. Grammat. Hebrçæ, *Et, Atque, Autem*, & ſimiles voculas ſæpè redundare, qui Idiotiſmus eſt Hebrçæ linguæ. His annumeranda eſt vox *Itaque*. Hæc eſt facilis,& genuina explicatio. Placet aliam quoque proponere: nam certum eſt ex Ioſepho lib. 1. in Appionem, in more poſitum fuiſſe apud Orientales,vt viri deligerentur, qui communia geſta
Vocula Itaque, ad ornatum ſcribitur ex idiotiſmo linguæ.

man-

Ioseph. mandarent posteris,scriptæ in historijs,qui mos indè
Suet. manauit ad Romanos,vt ex Suetonio,Tullio,Plinio,
Tullius. aduertit Serarius hic quæst.1.Hinc fieri potuit,vt ex
Plinius. Serar. annalibus, seu diarijs, in quibus suo ordine scriptæ
27. erant seriatim historiæ, sic depromerentur ad con-
flandum aliquem librum ex sacris Biblijs,vt retinere-
tur vocula copulatiua, quæ fortè concatenabat hanc
Iudithæ narrationem cum alia præcedenti, quæ an-
Isid. Senen. no, vel mense proximo apud Hebræos acciderat: &
sic dicitur in principio huius libri: *Arphaxad itaque, &c.* Isidorus Clarius hanc voculam *Itaque* omisit, vt
nupèr notabam.Sixtus Senens.lib.1.Biblioth. sic scri-
bit? *Arphaxad quoque.*

Aedificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit
Diodor. *Ecbatanis.* Arphaxadne ædificauit vrbem Ecbatanam?
Quis Ecbatanæ ædificator. Diodorus lib.2. antè Babylonem structam esse Ecba-
tanam tradit: nam mox vt Semiramis Babylonem
Bellarm. construxit,anno ab orbe condito 1098.(vt habet Bel-
lar. in sua Chronologia) dicitur in Ecbatanis magna
Herodot. palatia excitasse. Verū Herodotus li.1.affirmat Deio-
cem Medorum Regem(Ecbatana Mediæ metropolis
est)Ecbatanam ædificasse. Deioces (quem Deioclem
28. appellat Hugo) regnabat anno 3300. secundùm Bel-
Hugo. larminum suprà Canus lib.11. cap.16. Diodorum,
Bellar. & Herodotum falsitatis arguit, quia in hoc libro Iu-
Canus. dithæ v.1. dicitur Ecbatanam conditam ab Arphaxa-
do,anno 3500. ergò perperam dicitur olim ædificata
à Semiramide,vel à Deioce.Plinius lib.6,cap.14 scri-
Plin. bit:*Ecbatanam caput Mediæ,Seleucus Rex condidit.* Se-
leucus autem florebat anno 3670. Propter hanc no-
bilium historiographorum discrepantiam, aduersam
sacro Iudithæ textui, ouant, triumphant hæretici,
Aedificare dicitur, qui denuò restaurat. quasi falsitatis conuicerint scripturam sacram. Stul-
tescunt tamen hi scioli,dùm nimis scire prætendunt.
Nam quod ab aliquo amplificatum,aut restauratum,
aut magna ex parte auctum est denuò ædificari dici-
Gen. tur:planè cęcutit, qui hęc non videt. Genes.10. v.10.
loquens de Nemrot ait textus sacer:*Fuit autem princi-*
Daniel. *pium Regni eius Babylon.* Et post 3200.annos,Daniel.s
4. v.27. gloriatur Nabuchodonosor se ædificasse Ba-
bylonem, aiens: *Nonnè hæc est Babylon magna, quam*
29. *ego ædificaui in domum Regni* Scilicèt quia hortos pen-
Genes. siles,& alia magnifica opera extruxit. Dein Genesis
Exod. 47.v.11.Ramesses fit mentio:& posteà Exodi 1. dici-
tur ædificata à filijs Israel. Huic expositioni fauent
septuaginta Interpretes, qui non aiunt Arphaxadum
ædificasse Ecbatanam,sed *Aedificasse super Ecbatanis.*
Alij *in Ecbatanis*. Cęterùm quia Hęretici nihili fa-
ciunt diuina, adducam ex litteris humanioribus, quæ
ipsi pluris æstimarit.Virgil.8. Æneid. ait.

Virgil. *Tunc Rex Euander Romanæ conditor arcis.*

Et tamen qui Romam tunc exiguam Romulus mirè
amplificauit,dicitur Romulus Romanæ conditor ar-
cis,non ille Euander Arcadum Rex. Sic Arphaxadus
iure dicitur ædificasse Ecbatanam,quam nouis ædifi-
cijs,& mœnijs reconcinnauit,& amplificauit. Sic di-
xit Iuuenalis Satyr. 16.

—— *Altera fiet. Cras domus, atque eadem.*

Iuuen. Et Horat. in Carm.sęcul.

—— *Aliusque, & idem. Nasceris.*

Horat. Ergò si eadem domus fit altera, Ecbatana restaurata,
30. & magnificè aucta,eadem est,& altera:& ita Arpha-
Glossa. xadus rectè dicitur ædificasse Ecbatanam, tametsi o-
Hugo. lim extructa sit.Ita Glossa,Hugo,Carthus.Sanct.Tiri.
Carthus. Serar.hic q.7. Adde,quod si ex eo falsitatis insimula-
Sanctius. tur hæc historia Iudithæ, quia non consentit cum
Tirinus. prosanis historiographis: etiam profani historiogra-
Serar. phi mendacij reuincuntur,quia sibi non constant: nā
Diodorus,Herodotus,& Plinius diuersissima tempo-
ra,& conditores referunt. Nisi velint Hæretici hanc
historiam esse mendacem,quia mendacio aduersatur:
sic obbrutescit hæresis? At hæc narratio non aduer-
satur præfatis historiographis profanis, vt liquidò
constat ex dictis.

Pręterea Arphaxadus dicitur ædificasse Ecbatanam
31. vrbem potentissimam. Quid? Rex Arphaxadus e-
rat architectus? Carthusianus ait fuisse,antequam Carth.
Regnum inuaderet,vnum è populo,& fortè archite-
ctonica erat instructus. Immo olim,& nunc Reges
alicui ex his similibus disciplinis dāt operā.Sic Esther.
1.v.5.Assuerus Rex dicitur propria manu hortum,& Esther.
nemus seuisse. Et quidem Philippus II. Hispaniarum
Rex, architectonicæ peritum fuisse constat ex super-
ba Schorialis,vt vocant,substructione, quam impen-
sis fabricauit,& arte adiuuit egregiè. At necesse non Rex quod
est id affirmare: nam quod per administros operatur facit p mi-
quis, ipse dicitur operari, etsi ignarus sit eiusmodi o- nistros, per
peris faciendi.Matth.13.v.27. aiunt serui ad Patrem- se dicitur fa-
familias: *Nonnè bonum semen seminasti in agro tuo?* cere. Matth.
Ad quæ verba,sic ait S.Chrysol.ser.97. *Seminasti,non* Chrysol.
seminauimus. Nos quod per te facimus,tibi semper nostro 32.
assignamus auctori. Vndè non tàm seminant aratores,
quàm Paterfamilias, & ita non tàm ædificant archi-
tecti, quàm Arphaxadus. Ad rem Mamertinus Pa- Mamert.
neg.2.*Vestra hæc Imperator,vestra laus est. A vobis pro-*
ficiscitur id,quod per alios administratur.

Ais, esto, dicatur Arphaxadus ædificasse hanc vr-
bem,quia illam amplificauit;at quo pacto dicetur ap-
pellasse Ecbatanam, si iam olim extructa fuerat hæc
vrbs, & Ecbatana vocabatur? Nemo quem viderim
Expositorum hanc difficultatem attingit.Ego quidem
existimo hanc vrbem olim fuisse extructam, non ta-
men appellatam fuisse Ecbatanam, quousq; eam sic
appellauit Arphaxadus,sed anteà per anticipationem
Ecbatanam nominari.Nimirùm Diodorus,Herodo-
tus, Plinius, &c. aiunt vrbem, quæ sua ætate appella- 33.
batur Ecbatana,quondam ædificatam esse aut à Semi-
ramide,aut à Deioce,aut à Seleuco: quod frequens e-
tiam est in scripturis sacris. Sic terra Gessen per anti- Genes.
cipationem dicitur Ramesses Genes. 47. v.11. antè-
quam ibi essent filij Israel: & tamen cōstat multis post
annis vrbem Ramesses ædificatam fuisse ab Israelitis. Exod.
Exod.1. v.11. Legi potest ibi Abulensis,& Pererius. Abulens.
Plura exempla similia suppetunt ex lib. Iosue, quæ o- Perer.
mitto ne chartam impleam vulgari eruditione.

§. IV.

Nominis Consilium instituendum esset pro re nomi-
nis; nam personæ magnæ exigua affectant no-
mina; exigua verò nomen grandius, &
augustius ambiunt.

COmmendatus est Probus apud Vopiscum, quod
adolescens esset,ac vir sui nominis. Planè multi sunt, 34.
quibus suum nomen,suum non est: affectant pulchrā Vopisc.
nomenclaturam in fœdis moribus:fallunt tem nomi- Vir sui no-
num mendacio:& videmus magna nomina in re ad- minis.
modùm parua. Et quidem nomē index rei est,& eius
definitio:sępè enim res à nomine æstimatur.Ergò ne
quis *recuset nomen* (verba sunt Tert.li.4.contrà Marc. Nomen re-
cap.14.) *tanquam iudicem suspectum*. Magno iudicio cusatur.
opus est nominum imponendorum: quærendus est Tert.l.4.cō-
alter Adamus, indita diuinitùs sapientia præmaturè tr. Marc. c.
eruditus,fęlici innocentiæ statu incorruptus. Gene- 14.
sis 2.v.19. *Formatis igitur Dominus Deus,de humo cun-* Genes.
ctis animantibus terrę, & vniuersis volatilibus Cęli, ad-
duxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea:omne e-
nim, quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est no-
men eius. Super qua re Basilus Seleu.ora.2. sic inducit
Deum loquentem cum Adamo. *Esto Adam nominum* Seleu. or.2.
artifex. quandò rerum esse non potes: formentur à me, no- Adā est no-
minentur à te,quæ procreata; me cognoscant artificem na- minum ar-
turæ lege, te Dominum intelligant appellationis nomine; tifex,& Do-
indè nomen, quibus ego essentiam. Eccè partitur Deus minus.
cum Adamo creationis opus.Ipse res condit,rerū no-
mina cōdit Adamus,qui exploratissimas habebat rerū Phil.l.de A-
naturas.Rectè Phil.l.de Agric.*Qui res velut per anoto-* gricul.
miam considerant, facilè assequuntur appellationes earum Nominā
proprias. Anotomica notitia,quę medullitùs rē inspi- imponēda
cit,ad imponenda nomina opus est ex sententia Phil. per anoto-
miam.

Ast

35\. Ast ab originali delicto deprauata est gens hominum; indè etiam nominum corruptela; iam nemo Adam extat peritus imponẽdi sua cuiq; nomina. Quid ergò faciendum ad nomina facienda? Sententiosè inquit Septimius, *Consilium nominis*. (aliàs *Concilium*) scilicèt est-in Regum curia Senatus, seu Consilium deputatum ad prouidendum grauioribus causis. Vt puta Consilium rei bellicæ, rei nummariæ, rei politicæ, &c. quia in his rebus adeò graues occurrunt difficultates, vt consiliosis Senatoribus opus sit ad decernendum sapienter. Sic ad nomina, seu cognomina imponenda, conseruanda, detrahenda, moderanda. *Consilium nominis* instituendũ foret: quia tot, tantæq; nominum insolentiæ apparent in re nominis, vt cõsultissimo senatu ad id opus sit. Planè à nomine multæ virtutes sunt, & flagitia multa. Denotare licet nominum mendacia, nominum superstitiones, libidines, otia, auguria, & præsertim superbas ambitiones: *Quãti nequam serui Regum nominibus insultant, Alexandri, Darij, & Holofernis?* ait Tertull. lib. 1. adu. Marc. c. 7.

Septim. Consilium nominis ad prouidẽdũ aci nominis

Serui insultant Regum nominibus. Tert. l. 1. aduer. Marc. c. 7.

36\. Et Demon (ait S. Hilar. can. 3. in Matth.) Adamum, & Euam *Diuini nominis ambitione corruperat*. Scilicèt hodiè ex infirma plebe nati homines illustria nomina Mendosiorum, aut Gusmanorum, ambitiosè vsurpant; & cognomina, quæ seruitio mercati sunt, fastuosè venditant, vt agnata hæreditario sanguine. Item ab amicitia, à familiaritate, ab obsequio, & ab adulatione, appellationes *transnominantur*. Quin, & Rupertus lib. 1. in Ioann. *Nominis adulterium* agnouit. Bellè quidem: nam alienum nomen, morum præstantia, & integritate mercandum, impudenter sibi vsurpant, vsurpando constuprant, & furtiuo adulterio polluunt. Basilius Seleu. orat. 9. explicans illud Matth. 8. v. 9. Centurioni dictum. *Non inueni tantam fidem in Israel*. Sic Israelis nomen accusat. *Nomen, quo tu appellaris, Dei cogniti argumentum est, vt amplius incredulitatem tuam patefaciat. Cur igitur appellatione, cuius virtute cares, contumeliam irrogat quod gestas cognomen, quod personæ probro sit? factis appellationem impugnas, & calumnia nomen tuum afficis.* Enimverò tot, tãtaq; flagitia in nominibus agnouit Saluilib. 3. & 4. de Gubern. vt plures homines nominis reos esse fecerit, inquiens. *Per nomen rei sumus*: & alibi, *Magis damnabilis est malitia, quam titulus bonitatis accusat: reatus impij est pium nomen*. Itaq; nomen reatus est, & rei nominis sæpè sumus. O malè pereant flagitia nominum, aut nominum virtutes in hominibus flagitiosis, & benè luant vocabuli culpam! Acutè Tertull. lib. de resurr. carn. c. 4. Carnem, carnisq; nomen sic culpat, & castigat: *Post totum ignobilitatis elogium caducæ carnis in originem terram, & cadaueris nomen, & de isto quoque nomine peritura in nullum inde iam nomen, in omnis iam vocabuli mortem.* Porrò si nomen delictum est, sit etiam & supplicium nominis, & appellationis cadauer, & vocabuli mors.

Hilar. can. 3 in Matth. Nominis ambitio.

Rup. l. 1. in Joan. Nominis adulterium.

Selen. ora. 9 Math.

Salu. l. 3. & 4. de Gub. Nominis reus.

Mors nominis. Tertul. l. de resurr. carn. cap. 4.

37\. Neq; modò nominis delicta sunt, sed etiam virtus in nomine est, & non exigua vocabulorum laus, quæ valdè rem venustat, immò honestat. Nam *nomen auspicium* rei est, inquit Cassiod. lib. 5. epist. 3. Faustè rem auspicatur, qui pulchro nomine præsagit euentum. Quia *Nominis Sacramentum*, quasi gratiam tribuit rei benè, & prosperè gerendæ. Ex ea certitudine gratiam suam operatur, vt animosè dixerit Septimius, quod *Fides nominum salus est proprietatum*: & quidem nomen quasi quædam fides est rei, & naturalis prophetia euentus futuri. Ergò pulchrum, & illustre nomen, omen erit faustum, & quasi iam possessa felicitas. Opportunè dictum: *Nominis census*. Nam census apud Romanos, facultates omnes, & honores significat, quę à Censore per lustra notabantur. Vndè *census nominis* denotat omnes opes, & honores in nomine inueniri. Basilius Seleucus orat. 19. hominem comparat metallo, nomen verò imagini, qua numisma procuditur: *Potestatem facit Deus Adamo nomina procudendi*: Planè præcipua laus monetæ ab impressione est, qua taxatur illius valor. Nummus non excussus prelo nummus non est, sed rudis, & informis massa; sic res sine nomine; à nomine enim est cẽsura honoris, & opum census. Hinc ambitio nominum, hinc humana superbia affectat grandia, & augusta nomina, quia à nomine res censetur. Sed valdè *nominum consilio* opus est, quod consultò dispenset nomina. Nam impunè quis furatur cognomen, quod à meritis faciendum sibi foret. Nemo enim iam Traiani æmulatur modestiam, de qua in sua Paneg. Plin. *Nomen illud, quod alij primo statim principatus die, Imperatoris & Cæsaris receperunt, tu vsq; eò distulisti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parcissimus æstimator, iam te mereri fatereris*. Verùm iam audacia, & rapina possidet grandia nomina; non merita, nõ virtus. Vndè tot inflantur nomina sine re: sicut ampullæ in aqua. Disertè Theodoricus Rex apud Cassiod. lib. 8. epist. 10. suo Felici, inquit: *Sumpsisti nomen ex meritis, custode, vt semper lateris veritate vocabuli. Nam cùm omnis appellatio ad declarandas res videatur imposita, nimis absurdum est, portare nomen alienum, & aliud dici, quàm possit in moribus inueniri*.

Nomen auspicium est rei, & sacramentum. Cassiod. Tertull. l. 3. aduc. Marc. c. 16. Fides nominum. Tertull. de carn. Christi, c. 12. Nominis census. Tertul. apolog. c. 21. Homo vt moneta, nomine cuditur. Basil. Seleu. orat. 19.

Nomen merendum. Plin.

Cassiod. l. 8. epist. 10.

38\. Præterea vsque eò tumescit humana superbia, vt non modò augustiora, sed numerosiora, & grandius quid sonantia nomina sibi faciat, S. Chrysolo. ser. 56. *Reges triumphorum suorum titulis nuncupantur, & subiectarum gentium nominibus conquirunt numerosissima cognomenta*. Nempè homines superbia inflati, inflant nomina, vt non tantum homo, sed nomen turgeat. *Nominis phantasma affectant*, seu phantasias grandioris, inflatioris, & augustioris vocabuli. Disertè Ennodius in Panegyr. adulatur Theodorico, quasi repudiauerit nomina pomposæ iactantiæ, sic fatus. *Quid frustrà maiores nostri Diuos, & Pontifices vocarunt, quibus sceptra collata sunt. Singulare est* (Theodorico) *actibus implere Sanctissimum, & veneranda nomina non habere. Rex meus, vt Diuus vitam agat ex fructu conscientiæ, nec requirat pomposa vocabula nudæ iactantiæ, in cuius moribus veritati militant blandimenta maiorum*.

Homo grãdiora nomina ambit. Chrysolog. ser. 56. Phantasia nominis. Tertul. adu. Mar. lib. 3. c. 15. Ennod. in paneg. Non augustum nomẽ sed res augusti nominis ambienda.

39\. Profectò scitum est sanctissimos quosque viros, & re magnos, exigua affectasse nomina. Magnus Paulus ad omnia summa factus vir, vilitatem nominis exãbiuit: Ad Rom. 1. v. 1. *Paulus seruus Iesu Christi*: super quibus verbis, sic fatur Caietanus: *Vndecumque nominatus fuerit Paulus, constat, quod Regio nomine (scilicet Saul, seu Saulus) vti noluit, sed nomine humili. Paulus enim diminutiuum est à paruus, secundùm Grammaticam. Inde siquidem paulum, paululum, pauxillum*. Eccè virum magnum, paruum nomen affectantem. Dein Deus ipse solus summè bonus, summè magnus, exiguitate nominis non exhorruit: ait enim Tert. l. 1. aduers. Marc. c. 7. *Tenebis ad hæc de nomine Dei, vt passiuo, & in alios quoque permisso*. Dei nomen inueniatur passim? Passiuum nomen affectat Deus? Planè vel nomine ipso patitur, qui passiuum habet nomen. O magnitudinem exiguitate nominis decoratam! ò humanã exiguitatem magnitudine nominis superbientem.

Paulus nomen exiguũ affectat. Ad Rom. Caiet.

Tertull. l. 1. adu. Marc. c. 7. Dei nomen passiuum, & alijs communicatum.

40\. Est aliqua bestiola de valdè exiguis animalculis, cui nec succus corpori, nã pellicula viuit, hebes, tarda, vix se à terra suspẽdens, ieiuna semper, & indefessa, quippè huic de vento cibus. Et licèt sit *De mediocribus oppidò*, (verba sunt Tert. de Pallio cap. 3.) *sed nomen grande, Chamæleontem, qui audierit, haud antè gnarus, iam timebit aliquid amplius cum leone: at cùm offenderis apud vineam; fermè sub pampino totum: videbis illicò audaciam, & Græciam nominis*. Aduertis minutum quoddam animalculum, cui à vento cibus, nimirùm ventosissimum, pomposum ambisse nomen: perexiguam bestiolam, Chamæleontem nominabis? Eccè alterum chamæleontem, nempè Arphaxadum; is seruus erat Nabuchodonosoris, & infidus, quippè rebellauit in dominum; & quidem anonymus; eius enim ignoratur nomen. Hic vbi Mediæ sceptrum tyrannicè inuasit, immerito sibi vsurpauit illustre, Arpacadum, nomen; nam Arpacadus Mediæ monarchiam fundauit. Et quasi parum foret Arpacadum nominari; quò superbiam ampliaret suam, nomen augustius, & grãdiùs sonans affectauit, & vocari voluit, Arphaxadus,

Exiguo chamæleõti nomẽ grãdius. Tert. de pallio, c. 3.

Iudith, v. 1.

pinguiori sono, & pomposiori vocabulo, proferendũ ambabus buccis. O ventosissimam omnium ambitionem! ò quàm eget hæc etiam ætas *nominis consilio*! ò vtinam institueretur censor nominum, *ne fallacia appellationis* (quam vocat Basil. Seleu. ora. 27.) facinora simulet, virtutes mentiatur. Itaque nominis fallacia refutat rem nominis: & *Nausea nominis macrescit*, ait Tertull. in Scorp. cap. I. Scilicèt homo vitijs ignobilis nauseat, vt euomat illustre nomen. ò grande dedecus! *Nam perpetua fruitur laude, cui est honor in nomine.* inquit Cassiodor, lib. 10. epist. 7.

Nominis nausea. Basil. Seleu. Tertull. in Scorp. c. I. Cassiod. lib. 10. epist. 7.

§. V.

Superior, qui est animarum medicus, ne Medicorum, in re curationis, hæreses æmuletur.

41. Isai. Medicina Regia est.

BOnarum disciplinarum opportunissima medicina est. Bona ars, immò illustris, & præ nobilitate superba. Regia facultas; sic ille alius apud Isaiam dicebat c. 3. v. 7. *Non sum medicus, nolite me constituere Regem.* Quid enim augustius, quàm arte, & industria naturam componere, vires efferas restituere, salutes facere, fugientem animam reuocare, & cadauerascẽtem hominem denuò in hominem refingere; & facere, vt ferè de non homine, homo reualescat, & iterum homo fiat? vitam, & salutes impertiri solius Dei negotium est: quod cum Medico communicauit natura, Clem. Alex. 4. Stro. sic voce Empedoclis canit:

Emped. Clem.

Et medici in seclis, qui hominum terrestribus insunt,
Hinc existunt Dij; sunt quorum maximi honores.

Medicina superba, & diuinitatis æmula. Tertull.

Tanta est huius artis præstantia, vt arrogantiæ notetur à Tertull. lib. de Anima, c. 2. *Medicinam inspexi sororem philosophiæ. Sed viderit vtriusque præstantiæ ambitio.* Et sanè videtur ausus arrogantèr ambitiosus, cadentem hominem, de lecti sepulchro attollere, valetudines redonare, vitam redimere, & arte sua facere, vt propè rediuiuus homo vitam redordiatur. Hoc, inquam, humanum excedit fastigium, & similem Deo reddit medicum. Et inuidiam fecit Ioui aduersus Æsculapium, medicinæ arte nobilem. Quod elegantèr edocet Septimius, c. 14. Apolog. *Aesculapium auaritię merito, quia medicinam nocentèr exercebat* (hoc prætexit nomine culpam) *fulmine vindicatam. Malus Iupiter, (si fulmen illius est) impius in nepotem, inuidus in artificem.* Expende τὸ *inuidus in artificem* salutis. Quasi dicat; Apud Iouem Deorum maximum inuidiosa fuit medicina Æsculapij quia eius ars Diuinæ munificentiæ, & omnipotentiæ æmula, valetudinem, & vitam mortalibus largiebatur. *Malus*, inquam, *Iupiter inuidus.* Quã adeò excellat medica ars, vt Ioui inuidiam faciat, & fulminet medicum Æsculapium suæ artis præstantia de diuinitate cum ipso decertantem: & quod negotium erat solius Dei, arrogantèr præsumat homo sibi vsurpare ab ingenio Medicinæ.

Septim. Iupiter inuidus medicę artis Aesculapij.

42. Judith, c. I.

Illustre Medici nomen, hic Dynasta, Arphaxad, inquam, vsurpauit sibi: nam vbi armis potitus est Medico Regno, fecit sibi nomen Arphaxadi, quod *sanans* interpretatur, affectans, & Regem esse, & medicum Medici Reghi: non tàm regens, quàm curans subiectos populos. *Scimus enim* (ait Teodocadus Rex apud Cassiodorum) *pro remedio nos datos esse cunctorum, non despicimus sanare subiectos.* Verùm hic medicus Rex Regnum curauit, vt curãt aliqui imperiti medici. Ne ergò medicorum imperitiam æmuletur Rex, aut quiuis Superior; subijciam hic medicorũ vitia, quibus laborant Superiores, ne à medicina ægrotet infirmus, sicut à curatione Regis Arphaxadi Media ægrotauit. De medicis suæ ætatis sic ait S. Naz. Ora. in S. Baptisma. *Quandiu latus tuum non cingit imperitus medicus, horas tibi largitur, quarum ius, & potestatem non habet: capitisque nutu salutem, velut lance mercedem augens, aut deploratum morbum esse significat.* Sic aliqui Prefecti suspensos, & pendulos esse cupiunt subditos ab eorum nutu, quò auctoritatem augustiorem, & largiora munera sibi faciant, quasi à sua ipsorum sententia dependeat populorum salus, & vita; & non à legibus, à ratione, à iure. Ad hæc, inquit Basilius Seleu. orat. 35. de Christo peritissimo hominum medico; *Non vsus est curatione, cuius initia supplicia sunt, non spe mercedis contrà morbos armatus.* Porrò curationes, supplicia quædam sunt, quibus æger dignè luit culpam accersiti medici imperiti: qui non tam armatur Æsculapij pharetra contrà ægritudines, quàm contrà ęgrotos. Caueat ab hoc vitio Superior, qui, vt ait Plin. epi. lib. I. debet *insectari vitia, non homines.* Addit Tertull. Apolog. 22. *Benefici planè circa curas valetudinum: lędunt enim primò, dein remedia præcipiunt ad miraculum noua, siue contraria: post quæ desinunt lędere, & curasse creduntur.* Et lib. de Anima cap. 46. *Eadem industria etiam per beneficia fallentes medicinarum, quæ magis lędunt iuuando.*

Cassiod. lib. 10. epist. 17. Superior est subditorum medicus.

Naz. Superior ambit, vt à suo nutu pẽdeat subditus, vt ægrotus à medico.

Basil. Seleu. Superior, qui medicus est, non optimè curet supplicijs, sed remedijs. Plin. Tert.

S. Nazianzeni Scholiastes explicans illa verba ora. pro Basilio, vbi de diuitibus inquit: *Famem negotiantur*, pauperum inquam: idest, inquit, *annonæ penuriam negotiantur*: ad quod aduocat illud Plinianum: *Animam negotiari*, quod dicitur de sicario, qui pretio accepto cędes patrat (Hispanè *Vandolero*) qui animam negotiari dicitur, & *Medicus negotiari corpora* Nempè sicut sicarius ob pactam pecuniam armatur in hominem, eiusq; animam negotiatur: sic medicus *spe mercedis, corpus negotiatur* ægroti. Luculentèr Clem. 6. Strom. *Scribit Diphilus: cùm apparuerit mors eorum, vt medicus.* Caueat Princeps, ne corpus, & animam subditorum negotietur, vt imperitus medicus, sectans in gubernatione legem, seu aphorismum, quem dictat æmulatio, aut inuidia, aut odium: quod in re politica, sicut in re medica, hæresis est. 43.

Naz. Plin. Ne Superior negotietur animã: nec medicus corpus ęgroti. Clem. Alex. Diphilus. Medicus vt mors.

Iob 13. v. 4. ait Iobus ad amicos. *Prius vos ostendam fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatũ.* Quid significat Iobus cùm amicos suos, nomine tenuos amicos, re autem inimicos, vocat cultores peruersorum dogmatum? Num erroris, aut hęresis notat? Septuaginta interpretes, & Symmachus sic exponunt locum: *Vos estis medici iniusti, & curatores malorum omnes.* Quasi idem sit cultores peruersorum dogmatum, ac medici. Audiendus est Clem. Alex. 7. Stro. sic inquiens: *Num ergò quisquam ęgrotãs, & vt curetur opus habens, non admittit Medicum propter eas, quæ sunt in medicina hæreses?* Ecce quædam opiniones Medicorum, hæreses appellantur, nõ in fide, sed in medicina non contrà disciplinam Christi, sed contrà Hippocratis, & Galeni dogmata, quib. aut negligẽtia, aut imperitia, aut odio impunè armatur, & morbos auget, prętextu salutis. Caueat ergò Superior, ne populos regat negligẽtia, aut imperitia, aut æmulatione, aut odio, ne incurrat in has medicinæ hæreses, in quas incurrit, qui ex proprio cerebro dogmatizat in re politica. 44.

Iob. Cuius hęresis sępè fit reus Medicus. Symm. Superior cuius hæresis fiat reus, Clem. Alex.

Strenuus Pręsul, & animarũ medicus S. Basil. egregiè curauit subiectos sibi populos: sed videamus quib. pharmacis sanabat subditos. S. Naz. Ora. de eius laudibus. *Eos, qui ab ipso dissidebant emolliit: ac sublimis, & excelsa medicina rationibus curat.* Ratio Superioris, curatio est inferioris: hoc remedium omnibus subditorum morbis medetur. Nulla est salubrior medicina, quàm ratio. Prefectus, qui ratione curat, sanat; qui sine ratione curat, sed impetu, aut inuidia, aut odio agitur, infirmat, nõ sanat. Probatissimũ pharmacum ratio est, hac vna curantur omniũ subditorũ morbi. Sed propria ratio suspecta cuique sit, ne sit in medicina hæresis. Consulat multos, & errabit in paucis. 45.

Superior ratione curet. Naz.

Christus Deus nobile Medici nomẽ sibi fecit, Mat. 9. v. 12. *Non est opus valentibus Medico, sed malè habentibus.* Et *Virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Luc. 6. v. 19. Id personat passim scripturæ, vt pudor sit loca referre nemini non nota, vbi Christus dicitur Medicus humanarũ ægritudinũ; præsertim peccati, qui lethalis morbus est, & tanto Medico indiget, tãti morbi curatore. Æstuet, licèt in anima irarum feruor, licet ardeat auaritiæ, & inuidiæ febris, etsi luxuriæ flamma imas depascatur medullas, & gehennali incen- 46.

Matth. Luc. Christus est Pæonius medicus, & ægrotæ animæ incantator.

incendio totus deflagret homo, peritus animarum sanator Christus Iesus, leuis attactus, & vel vnius rationalis verbuli pharmaco listit ęgritudines, & remedia, & sanitates facit immedicabili morbo. Pulchrè Clemens Alexandrinus lib. 1. Pędag. cap. 2. sic fatur. *Verbum paternum solus est humanarum ægritudinem Pæonius medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator.* Poetanur Homerus l. 5. Illiad. Pæonium medicæ artis peritissimum fuisse, qui Plutonem curauit ab Hercule grauitèr vulneratum. Dicitur ergò Christus (qui Dei sapientia est) Pæonius medicus, idest, medicus adeò peritus sanandi arte, & ratione medendi, vt infernali populo, gehennalibus incendijs deflagranti, & æternùm morienti, tantorum pharmaco meritorum, mederi valeat. & ita Plutonem ipsum, cum Dęmoniaca gente perfectè curare. Dicam luculentiùs. Christus Pęonius est medicus, idest, arrogantem superbiam, intestinam inuidiam, quæ sunt Dæmonum vitia: immò gehennale lasciuiæ incendium, & cæteras animi pestes, & corporis contagia, vno rationali verbo curat. Nonnè Christus est Pęonius medicus, qui medicari posset Plutoni, & inferorum morbis? & quidem vno verbo. *Tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus:* nobilis Centurio dicebat, Matth. 8. vers. 8. Nonnè hæc incantamenti species est, exteriori verbo intimas animæ ægritudines sanare? & *ægrotæ animæ incantator* dicitur. Porrò incantationis genus est, sic curare, & diuinæ sapientiæ rationale miraculum.

Clem. Alex.
Homer.
Matth.

47\. Denique caueat Pręfectus, qui animarum Medicus est, ne nimiùm perscrutans morum, & naturæ morbos, perdat ægroti naturam, & mores. Audiendus est Tertullianus lib. de Anima, cap. 10. *Herophilus ille medicus, aut Lanius, qui sexcentos exsecuit, vt naturam scrutaretur; qui homines odit, vt nosset: nescio an omnia interna eius liquidò explorarit, ipsa morte mutante, quæ vixerant.* O quoties delicti perscrutatio, vnica est subditi ægritudo! qui sæpè ægrotat à medicina, non à morbo. Ergò Superior sit bonus medicus, & curet rationis remedijs, non sæuitiæ cauterijs, non negligentiæ oscitantis desidia.

Superior ne nimis scrutetur delicta.
Tertull.
Medicus laniena scrutatur naturam.

48\. Matth. 8. v. 2. Leprosus quispiam accessit ad cœlestem Medicum, aiens: *Domine si vis, potes me mundare.* Ad quæ verba ita fatur Imperfectus ho. 21. in Matth. *Non illum petebat quasi hominem artificem, sed adorabat quasi Deum. Spirituali medico, spiritualem offerebat mercedem. Nam omnes medici pecunijs, iste autem sola oratione placatur.* Nempè ideò pecuniæ, & alia munera offeruntur medico, non vt illum pro industria, & labore muneres, sed vt illum pacatum, seu *placatum* habeas, ne crudelitèr sæuiat, & non medicinam, sed lanienam exerceat: non tàm à medico quærimus sanitatem, quàm placidam mortem: aut saltem ne sæuiat morbus à remedijs: quasi mitissima remedia non sint aptiora ad faciendam sanitatem. Basil. Seleu. Ora. 30. ita fatur. *Periti medici tunc plus de arte cient admirationis, non cùm ferro, & igni in belli modum vim mali domant: sed cum lenibus pharmacis affectæ parti adulantes, ægrum scitè persanant.* Scilicet peritus Pręsul, vt bonus medicus, blandienti vtatur medicamento, & sic peritiam medicæ artis ostentabit, & sępiùs persanabit ægrotum: aduletur naturæ, dùm sæuit in naturæ morbũ. Aliud est esse medicum, aliud esse lanium. Phil. li. 2. legis allegor. *Considera, inquit, cogitationem medici: vacuabo ægrotum, nutriam, remedijs, curabo diætaque, secabo, vram cauteribus. Sed sæpè natura, & absq; his sanauit, & cum his interemit: vt medici cogitationes nihil aliud quàm somnia sint, inuenta plena obscuritatis, & ænigmatum.* Ecce tibi inhumana remedia ænigma dicuntur: quia sicut ænigma nihil minùs est, quàm quod magis videtur: sic sæua remedia, in quibus videtur esse peritior ars, & certior spes salutis, saluti nocent, & mortem adsciscunt. O mortifera quorundam remedia! Ergò superior affectæ parti aduletur, vt eam curet, non in eam desæuiat, vt lanio. *Non cum ferro, & igne in belli modum vim mali domet.* Cui concinit S. Chrysol. ser. 33. aiens, *Post certamina desperata medicorum:* ac si ægrotus certamen ineat cum medico, tanquam cum hoste. Sicut Medorum Regum cum suo Principe Arphaxad, cui à medicina nomen.

Math.
Imperf.
Medicus, & Superior muneribus placandi sunt.
Superior adulettur subdito malè affecto.
Basil. Seleu.
Philo.
Medicinæ ænigmatica remedia.
Medicus nõ domat morbum in belli modum.
Chrysol.

---

§. VI.

Qui per solam gratiam vult placere, deuenustat beneuolentiæ artem; obiurgationibus, & asperitatibus mulceat bonus Pręsul.

Longum, & molestum foret seriatim recensere singula, in quibus Præfectus debet esse similis medico: aliqua tetigi præcedenti §. nunc vnicam medicinæ proprietatem dabo, quæ necesse est, vt in Superiore reperiatur; nimirùm, quòd sic curet temperare molestias disciplinæ, & animaduersionis, & obiurgationis, &c. vt etsi de se mordeant, & exacerbent, tamen non irritent subditum, sed mulceant. 49.
Quod de medicina aduertit Tertull. adu. Gnost. c. 5. aiens: *Et est planè quasi sæuitia medicina de scalpello de cauterio, de sinapis incendio; non tamen secari, inuri, mordierique idcircò malum, quia dolores vtiles adfert. Horrorem operis fructus excusat: vlulans denique ille, & gemens, & mugiens inter manus medici, postmodum easdem mercede cumulabit, & artifices optimas prædicabit.* Audis Medicum amaritudine pharmaci, incisione venæ, & cæteris medicinæ tormentis, ægrotum demereri, & cruciatibus beneuolum sibi facere: Sic Pręsul in subditos animaduertendo, eosdem obiurgando, & puniendo conciliare sibi debet, & arctiori charitatis vinculo deuincire. Et sanè iucunditas, illex est humanæ naturæ iniucunditas auersatrix hominum est. Verùm bonus Superior ea arte insuauia condiat, vt asperis rebus, non exasperet, sed alliciat animos: hoc ingenium regendi est, & gubernatoris eminentia. Perbellè Seneca epist. 64. *Vt in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat, & sunt quædam poma suauitèr aspera:* Sic periti Superioris amara castigatio, siuè reprehensio mulceat dulcedine charitatis: & à beneuolentia erit suauitèr acris: & ita faciet *obiurgationem laudatione gratiorem*, vt inquit S. Nazianz. Ora. de Pace.

Medici vtilis sæuitia muneratur.
Tertull.
Superiori licet, vt medico, salutaris quędam & grata sæuitia.
Seneca.
Nazian.

Cant. 1. ver. 3. *Trahe me post te, curremus, &c.* vi trahitur, & vltrò currit? Tractio violentiam arguit: cursus spontaneam actionem importat. Ergò hæc verba non aptè sibi cohærent. S. Bern. serm. 21. in Cant. *Tunc trahimur, quandò tentationibus, & tribulationibus exercemur.* Arcanum hoc est Diuinæ sapientiæ, & cęlestis gubernationis elogium, vt homines ęrumni tracti, nihilòminus spontè ipsi eant, & vltrò currant. Nam voluptate, & dulcedine ad se trahere, quodvis creatum bonum potest: & asperitatibus, cõtumelijs, & ærumnis cęlestis prouidentiæ laus est, & Diuinæ gubernationis encomiũ. Dixit Dominus ad Abraham: *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni, &c.* Gen. 12. v. 1. Cur quæsò non indicat Deus Abrahamo, quonam iturus est? Respõdet Basil. Seleu. ora. 7. *Metam celat, vt cursum contendat.* Profectò solutio hęc intricatior est, quàm dubiũ: plus hęreo in dubij solutione, quã in dubio. Nã quomodò vt velociùs currat Abrahamus, illi non manifestat Deus cursus metam, seu peregrinationis terminum? Immò qui nescit quò vadit, quomodò potest cursum contendere quò ignoret? errabit palabundus cęco itinere. Potiùs cursum contendere posset, si metam sciret. At Deus metam celat, vt cursum cõtendat Abrahamus. Enim verò Deus ex igne Chaldæorum educit Abrahamũ, & ducit in promissionis terram, terrã inquam, lacte, & melle manantem, & orbis delicias: ad quam Regionem deducens Abrahamum, vt contẽdat cursum, eam celat, vtpotè delicijs plenam, & paradisiacæ amœnitatis æmulam. Et quidem Abrahamo ad mactandum vnicum filium Isaacum, secreti pandit arcanum, nec celat acerbam stragem trucidandi filij, vt velociùs pergat; & amœnitatem terræ pro 50.

50\.
Cant.
Tribulationibus allicimur.
Bern.
Meta celatur, vt contendat cursum.
Genes.
Basil. Seleu.
Laboribus allicit Deus.
51\.

Superior nō placeat per solam gratiam. Concil. Romā. Ennod.

missionis celat, vt cursum contendat. *Trahe me, curremus*. Nam Abrahamum non territant dura quæque, sed alliciunt: currit tractus, & fortè cunctaretur delicijs terræ promissionis allectus. Hoc est ingenium diuinæ gubernationis, asperitatibus gratiam conciliare. Luculentèr Ennod. epi. ad Laur. Medio. quæ habetur in Cōcil. Rom. sub Symmacho. *Dignus patre amor est, quem censura conciliat: deuenustat institutoris genium, qui per solam gratiam vult placere*. Quasi dicat; Quivis è populo etsi indisertus, & inciuilis, gratiam inijt beneficijs, & obsequijs. Quis hominum hominem non deuinciat charitate numerum, & gratia obsequij? At deuenustatur beneuolentiæ genius, & ars captandi amicitias, si per solam gratiam placeatur. Qui verò censura conciliat amorem, & supplicijs beneuolentiam; & ærumnis gratiam, & duris non exasperat, sed mulcet: ille beneuolentiæ conciliandæ fastigium tenet: hæc augustior gubernandi ars est, & Deo digna.

Reprehēsione ingeniū sit placēdi.

52. *Osee.*

Oseæ 11. v. 4. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Et addit Propheta: *Et ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum.* Hoc est; Non tantùm iucunda præstabo populo meo Israel, sed etiam iniucunda amœnabo, & sarcinæ illis leues erunt, & gratijs & contumelijs eosdem demerebor. Nam verba illa, *Ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum*, sic interpretantur Septuaginta interpretes, *Ero illis quasi dans alapas.* Vinculis charitatis demerendum Israelem dicit, & beneuolè alleuandum iugum, & hoc est alapis eos cedere, & opprobrijs impetere? Colaphis, & contumelijs afficit, & id erit, alleuare iugum, & vinculis beneuolentiæ trahere? Quis alapis conciliatur? aut asperitatibus beneuolentiam inijt? Audiendus est Nazian. in ora. in lau. patris sui: *Ac proindè ipsi (res mira, atque humanis sensibus aliena) contingebat, non vt solus obiurgator esset, sed vt solus ijs etiam, quibus succensebat, & amori, & admirationi esset. Illius enim asperitas etiam ipsa propter vtilitatem suauis est.* Ergò bonus Princeps alapis sibi beneuolè vincit populos, & asperitatibus mulcet, & obiurgationibus promeretur. Quæ summa laus gubernatoris est.

Alapis beneuolentiā cōciliat Deus.

Nazianz. Reprehēsio gratiā init.

53. *Ioann.*

Samaritani credūt Christo, q̄ a prædicatur à muliere. ab ipso reprehensa.

Ioannis 4. v. 39. Christus Samaritanæ meretriculæ Euangelium prædicat, illa statim Euangelij præco facta, Christum annunciat Samaritanis. *Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci.* Potius foret ridenda, quàm credenda meretrix Euangelium prædicans. Planè videntur Samaritani imprudentèr credidisse tanta mysteria, quæ humanum captum excedunt, proptèr testimonium vnius fœminæ, & quidem meretricis: nam dehonestatur veritas putido putidi scorti ore: & incredibile videtur ipsum Euangelium, tunc vnius meretriculæ testimonio fultum. Bellè S. Chrysostomus homil. 33. respondet. *Considerabant enim quod necquaquam mulier gratanter eum admirata esset, quæ eius delicta redargueret, nisi magnus quis esset, & excellens.* Nempè dictitabat mulier Samaritis, Christum dixisse illi omnia, quæ commiserat adulteria, & eius luxum reprehendisse; & nihilominùs aduertebant eam beneuolentissimè affectam ad Christum, ipsiusque laudes effusè prædicare. Indè prudentèr ratiocinati sunt, Christum esse illustrissimum prophetam; si quidem conuitijs promeritus est fœminam illam, & obiurgationibus eam beneuolè conciliauit. Nam blanditijs placere, vulgare est; at contumelijs gratiam captare, singulare est, & laus Deo digna. *Dignus Patre amor est, quem censura conciliat, deuenustat institutoris genium, qui per solam gratiam vult placere.* Ergò superior, vt bonus Medicus asperis ineat gratiam, & *affectæ parti aduletur*, vt nupèr notabam ex Basilio orat. 30.

Chrysost.

Basil. Seleu.

§. VII.

Humanæ superbia sceptrum impotentèr exambit.

54. Hominum commune votum est, ambitio regnandi. Omnium affectus naturalitèr candidati sunt Regiæ potestatis; & vbi affulget regnandi spes, per certissima pericula Regnum inuaditur. Indè nulla Regis absentia tuta est; & regnandi audax præsumptio illex est cuiusvis temerarij facinoris. Omitto exēpla, quę thesim probent, (obuia sunt in historijs) & adduco tantùm, quæ rem locupletent. Protoparens noster Adamus in felicissimo primæ innocentiæ statu creatus est Dominus Paradisi, & Rector pisciū maris, & volucrum aeris constitutus. Itaq; Præfectus terræ, nempè Paradisi: & aeris, id est, volucrum; & maris, scilicèt piscium, effectus; quid tàm latæ præfecturæ potuit optare, nisi subditos? nā mundus tunc tam inops hominum erat, quàm diues opū. Quid tàm benè compositam naturam, & melius instructam mentem turbare potuit? Quid tunc desideria Adami trahere valuit ad impietatem? Egregiè inquit B. Hieronymus ad c. 1. Marci. *Lepra nostra peccatum primi hominis est, quæ a capite cœpit; quoniam Regna mundi desiderauit.* Innuere videtur Hierony. suggestionem illam serpētis, Geneseos 3. v. 5. *Eritis sicut Dij*, instigationem esse ad Regni appetentiam. Itaq; qui ditatus erat orbis diuitijs, & delicijs, & elementorum Principatu, & sapientum disciplinis, ob Regni ambitionem delinquit, & regnandi desiderio pulsatus superbiendo corruit. Et quæ possidebat Regna, vsq; adeò immoderatè habere appetijt, vt ob flagrantissimum desiderium deliquerit. Neq; enim sat Adami ambitioni videbatur, frui possesso Orbe, nisi illud ampliùs desiderasset possidere: quasi non esset satis Regnum possessione, & fruitione amplecti, nisi etiam ambitioso desiderio illud amplecteretur. Ex aliqua ergò regnandi appetentia, delictum originale fuisse videtur ex mente Hieronymi: nam auiditas regnandi, desiderium scientiæ boni, & mali est: (non enim bona tantùm, sed etiā mala experiuntur Reges: de quo aliàs,) illud autem notum sit, auiditatem aliquam regnandi, fuisse primum, & originale, seu originans Orbis delictū. Huic Adami delicto affine est illud, quo primus Angelus degenerauit in Dæmonem: Isaiæ 14. v. 13. *Qui dicebat in corde suo: in Cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum.* Quæ verba de Angelo apostata interpretantur Tertull. Orig. Euseb. S. Athanas. S. Ambros. S. Thom. & alij: quia affectauit Regiū Dei solium. Hoc primi Angeli crimen consimile est Adami peccato, similiq. expensione illustrari potest ad rem præsentē.

Fortassis Adamus peccauit ob appetitum regnandi.

Hieronym.

Genes. 55.

Diaboli delictum fuit ambitio regnandi. Isaiæ. Tert. 5. adu. Marc. c. 11. & 17. Orig. l. 1. Periarc. c. 5. Euseb. de præpar. lib. 4. c. 9. Athanas. de Pass. & Cru. Ambros. in Ps. 18. ser. 3. S. Th. 1. p. q. 63. art. 3.

Veterator Satan, Angelica perspicacia præditus diabolica arte callidus, primò adoritur Christum, illū instigādo vaferrimè ad ciborum delicias, dein ad ambitionis fastum; sed semel, & iterum repulsam passus, secum versutè consultat, (ne re infecta indecorus discedat) quo vel maximè tentamento Christum Deum impellat ad delictum, Matth. 4. v. 8. *Et ostendit ei omnia Regna mundi, & gloriam eorum: & dixit ei. Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Superbissimus est dæmon in hac tentatione, an audacissimus? Suspicatur Satan Christum esse Deum, & præsumit se ab illo adorandum? Astutissimè Dæmonum, quid te erexit in hanc temeritatē, vt vel leui suspicione existimares Christum semel, & iterū victorem, te nihilominùs adoraturū? Sanè scit versutus Dæmon tā impotentèr ferri hominum mentes in regnandi desiderium, vt vel Christum, cui pro adoratione pollicitus erat *Regna mundi*, præsumpserit attrahere ad delictum spe regnandi; vndè audactèr præsumit, dicens: Hæc *omnia* Regna *tibi dabo si cadens adoraueris me*: & credidit se vel Christo facturum periculum, ob Regni ambitiosum desiderium hominibus ingenitum.

56. *Matth.*

Spe regnādi præsumit Satan Christum euertere.

Pul-

Pulchrè S. Ambrosius hæc diaboli verba expendens,
Ambros. ait: *Habet ambitio suum periculum*. Non quod existi-
manerit sapientissimus Doctor eiusmodi ambitionis
in Christo fore periculum, sed vt publicaret, quàm de
se periculosa sit ambitio regnandi, cùm benè pespi-
cax, & malè astutus Dæmon sibi persuaserit, ab ambi-
tione regnandi, pertrahendum Christum ad infame
delictum dæmonis adorandi.

57. Audierant Philippenses Christum Deum, cùm cœ-
Verentur lorum esset Rex, in terras descendisse amore morta-
Philippẽses lium: & tametsi multa creditu difficillima occurrunt
ne absẽte Re in fide mysterij incarnationis, illud præsertim arduũ
ge Christo, creditu visum fuit genti bono ingenio preditæ: nem-
Cœlũ inua- pè imprudentèr egisse Christum Regem deserendo
dãt Angeli. ad tempus cęlestia Regna, absq; metu, ne alius Cęli-
tum ambiret sceptrum, & absente proprio Rege per
vim Regnum occuparet. Qua de re sic scribit S. Pelu-
Isido. Pelus. siota l. 1. epist. 139. *Addubitant, an Dei filius relictis Cœ-
li sedibus, nec vllam Regni, atque Imperij commutationem
veritus, ad nos veniens, carnem suscepisset*. Quasi dicant
Philippens. naturali prudentia, & ingenio instructissi-
mi: possibile nõ esse, quòd Cęlites ipsi tàm pacatis sint
moribus, vt nacti occasionem absentiæ Regis, non e-
rigantur in spem regnandi, sceptrumq; iure, vel iniu-
Ludicra in- ria inuaserint. Porrò tàm impotens regnandi ambi-
uasio Regni tio hominibus à natura inest, vt vix credant eruditi
cœlestis ab homines, tutam esse apud Beatos in cęlo, Regis Chri-
Angelis. sti temporalem absentiam. Fallor, nisi Dauid, inducit
in læto Christi Dei ad cœlos triumpho, festiuã quam-
dam, & ludicram cælitum rebellionem, cùm Psal. 23.
58. v. 8. introducit aliquam Angelorum turbam clauden-
Psal. 23. tem cęli portam triumphanti Christo, & aliam huic
repugnantem, dicendo: *Attolite portas Principes vestras,
& eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ*. Et
Principes, qui rebellantium personam agunt, respon-
dent, *Quis est iste Rex gloriæ?* Num suum ignorãt Re-
gem Angelorum Proceres? Probè illum pernoscebãt,
ait Theodoretus in cat. Barbar. sed eum agnouisse
Theodo. dissimulant. Vndè Cęlites, qui adhuc pro Christo Re-
Barbar. ge stabant, rursùs ingeminant: *Attolite portas Principes
vestras, & introibit Rex gloriæ*. Et qui rebellasse in Re-
gem velut simulabant, iterùm respondent, *Quis est
iste Rex gloriæ?* Iam eum nescimus proptèr eius ab-
sentiam, Regis absentis periclitatur Imperium. Rur-
sus alij occlamant, & acclamant Regem Christum,
Didym. dicentes: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ*. Didy-
mus in cate. *Dominus virtutum*. Idest, Dominus Sa-
baoth, seu Dominus exercituum, seu *Dominus omni-
potens*: & de Christo Rege locum intelligit. Quasi di-
cant Angeli, qui partes agunt Christi: Cedite, ò Prin-
cipes, cedite Regno, pandantur vltrò portæ vero Re-
gi: nam ipse est Rex gloriæ; quòd si adhuc resistendo
pertinaces estis, scitote eum esse Dominum exerci-
tuum, & bellicosum tota omnipotentia. Eccè ludi-
cram rebellionem, festiuè opportunam ex eo quod
hominibus accidere solitat; scilicet absente Rege in-
uadi Regnum. Vndè etiam Philippenses cauent, ne
*Christus Rex relictis Cœli sedibus, vllam Regni commu-
tationem vereretur*. Tàm auidè inhiant Regnum ho-
mines, vt verosimilem rebellionem repręsentent
Angeli: & Philippenses metuant, ne vel ipsi Beati spe
regnandi sceptra Christi inuadant.

59. Euangelista Ioannes auspicatus est suum Euange-
Ioann. lium à Diuinitate Verbi, sic intonans c. 1. v. 1. *In prin-
Verbũ dici- cipio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus
tur esse a- erat verbum*. Addit v. 2. *Hoc* (nempè verbum) *erat in
pud Deum, principio apud Deum*. Quærunt interpretes, quam ob
ne quis præ causam notauerit Ioannes, verbum, qui Deus est, nũ-
sumat rebel quam à Deo Patre discessisse, sed æternum apud ip-
lasse ĩ Deũ. sum fuisse. Theophylactus satis opportunè præfata
Theoph. verba commentans, sic inquit: *Ille Deus verbum nun-
quam seperatus est à Deo Patre. Quia enim dixerat,
Deus erat verbum: ne quis diabolica illusione turbet quos-
dam, dicens. Ergò quia verbum Deus est, aliquandò insur-
get contrà Patrem, vt Gentiles fabulantur, & segregans se
ab eo, aduersarius erit; propterea dixit, quod licet Deus sit
verbum, nihilominus cum Deo Patre est, vt ab eo nun-
quam separatus*. Lõgiusculè, sed planè luculentèr! Quid
enim exaggeratius dici potest, quàm diuinum Verbũ
perpetuò fuisse ad Patrem, nè quis suspicaretur ipsum
Verbum rebellasse aduersus Patrem Deum, & cœle-
ste Regnum se inuasurum, si abesset à Patre Rege?
Vsq; eò ab hominibus expetitur corona, vt ex Theo-
phylacti mente, necessarium duxerit Euangelista, Dei
Verbum ab huius calumniæ specie vindicare, innuẽ-
do rebellare non posse in Patrem Regem, qui nun-
quam ab eo abest, quasi si fortè abesset à Patre Rege,
periculum foret auidè inuadendi Regnum (nam ex
diuinitatis absentia Deus nõ esset) Itaq; Verbum, quia
nunquam abest à Patre Rege, Patris non potest inua-
dere imperium. Valdè hæc Teophylacti animaduer-
sio rem adauget, & ostendit innatam hominibus am-
bitionem regnandi, qua captus Arphaxadus hic v. 1. Iudith.
absente Rege Nabuchodonosore, cuius nomine Me-
diæ Satrapiam gerebat, Regnum inuasit, vt erat au-
dus regnandi: obtinuit, vt erat peritus bellandi.

---

§. VIII.

Principatus non subleuat Principem, sed grauat; eminentia dignitatis sublimitate deprimit, non attollit.

PLura sunt, quæ foris nitent, intrinsecùs misera 60.
sunt: mundialia bona in spe placent, in possessio- Senec.
ne faciunt sui fastidium. Sapientèr Seneca lib. de vita Homo ti-
beata, cap. 2. *Quicquid optaui, nimirum execrationem* met bona,
puto: quicquid timui, quantò leuius fuit, quàm quod concu- expectat
piui. Profectò leue est, quod timemus, graue quod op- mala.
tamus. Dignitatum ambitio omnium desideria tenet,
& verè grauia onera exoptant homines: nam omnes
subiecti populi super Principis humeros incumbunt:
regiminis gloria non est hominis leuamen, sed gra-
uamen, quod premat vel Atlantis humeros. O quan-
tæ, & quàm graues res incumbũt super humeros bo-
ni gubernatoris! Et quidem ipsa dignitas onerosa est.
Matth. 8. v. 9. dixit Centurio: *Ego homo sum sub potestate* Matth.
constitutus. S. August ser. 6. de Verb. Domini: *Ego homo* S. August.
sub potestate iubendi. Quia potens sub potestate est, & Princeps
Rex regendi potestatem portat humeris, & sustentat baiulus est
dignitatem, sub qua (non super quam) constitutus est. potestatis.
Hinc Moyses Num. 11. v. 11. inquit ad Deum: *Cur* 61.
imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Num- Numer.
*quid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui
eam, vt dicas mihi; Porta eos in sinu suo, sicut portare solet
nutrix infantulum? Non possum solus sustinere omnem
hunc populum, quia grauis est mihi*. Audis Moysen non
eleuari, & attolli Principatu, sed deprimi, & opprimi?
subditorum baiuius est, etsi in solij fastigio super om-
nes emineat. Parum fuit dixisse Regem Antigonum Principatus
insolescenti filio: *An ignoras, ò fili, Regnum nostrum* est splendida
non esse aliud, nisi splendidam seruitutem? Quia Rex non seruitus.
tam est splendidus seruus, destinatus ad portandum
humeris onus populorum, quàm iumentum ad fe- Potestas cli
rendas sarcinas. Porrò Alphonso Arragonum Regi tellis com-
in cœna importuniùs quidam senex instabat, Rex ni- paratur.
hilo commotior, dixit. *Asinos tantùm Regibus beatiores* Cornel.
*esse: illis enim dum comedunt clitellas auferunt agasones,
mihi verò senex iste cœnanti imponit*. Ita refert P. Cor-
nelius ad cap. 11. Numer.
IV. Reg. 2. v. 12. Eliæ in cœlum per turbinem eun- 62.
ti, dixit Eliseus: *Pater mi, pater mi, currus Israel, & auri-* 4. Reg.
ga eius. O rusticanam vocem, immò vel homine rusti- Princeps
co indignam! Quis enim tàm hebes est, & truncus, qui est currus,
nesciat res esse diuersissimas aurigam, & currũ? cur- & auriga.
rus enim onera portat; auriga verò regit iumẽta cur-
rum vehentia: auriga, currus non est, sed ipsius cur-
rus rector. Quandò currus ipse aurigandi habuit
peritiam? Aptè ad rem Drog. de Sacrament. Domin. Drogon.
Passionis: *Pater mi, pater mi! ò vox affectuosa! Currus Is-
rael, & auriga eius. Portas, & Regis: sustinens, & guber-*
 nans.

nans. Scilicet bonus gubernator auriga est subiecti populi,& simul currus. Currus est, quia subditos vehit, & supra se portat:auriga, quia eos regit, & regimine vehit,eos supra se portando. Nimirum vehendo regit, & regendo vehit. Fac vt benè vehas subditos, vt eos non malè regas.

63. Mirabilis fuit prouidentia,& exactissima gubernatio,qua Deus Hebræā gentē eduxit ex Ægypto, & rexit per inuia,& auia deserti. Er quod mirere magis, eos ductauit per columnā, aut ignis,aut nubis. Exod. 13.v.21. *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis,& per noctem in columna ignis; vt dux esset itineris vtroque tempore*. Siue hæc columna significet Christum, vt placet Origen. hom.3. in Exod.aut Spiritum sanctum, vt idem inibi insinuat: saltem vulgò interpretes existimant ab assistente Angelo columnam moueri. Quid columnæ cum regimine populi? cur columna destinatur ad regimē? Nonnē præstaret in aliā aptiorē figurā cōformare corpus illud,quod ductabat populū? Columna incumbentē molē tolerantissimē diu sustentat,fulcrū ædificij est,onus sustinet,quod innititur basi. O ineptū regiminis symbolū! immò perquàm aptū. Nā columnæ munus est sustentare ædificij molem:sic Regis officium est sustinere Regnum. Hinc Rex Græcè dicitur Βασιλεὺς,quasi βάσις,basis:& Hebraicè *Adonai*, idest,fulcrum populi. Vndè peropportunè Deus per columnæ speciem rexit Hebræam gentem,significans rectorem debere esse subiecti populi columnam, & basim,sustentantem subditorum molem:ne sublimitatis gloria attollatur, sed fastigij onere deprimatur.

Rex sit velut colūna fulciens subditos. Exod. Orig.

64. Ad Hebræos 1. v.3. agens Paulus de Dei Filio, sic ait: *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansq; omnia verbo virtutis suæ*. Quid est Verbum æternum omnia portare verbo virtutis suæ? vox Græca φέρω, portare significat, atque etiam regere,vt passim aduertunt commentatores. Teophylactus (omitto S.Chrysostomum,Theodoretum, S.Tomam,& alios antiquis Patribus)sic locum explicat: *Filius verbo gestat omnia,idest gubernat*. Nimirum ipsissima res est portare,& gubernare.Ille benè gubernat,qui subditos benè portat,peritia regēdi,est collātia patiendi. Vndè Princeps Hebraicè dicitur *Nasi*,quasi dicas, portitor, siue baiulus,qui scilicet populi onera leuat,& portat.

Ad Hebr. Verbū diui num portat omnia,omnia regens.

Chrysost. Theod. S. Tho. Teoph.

65. Isaiæ 9.v.6. de Christo Principe dicitur: *Cuius imperium super humerum eius*. Quæ verba sic tractat Tert. l.3.aduers. Marcionem, c.9. *Quis omnino Regum insigne potestatis suæ humero praefert, & non aut capite diadema, aut manu sceptrum, aut aliquam propriæ vestis notam? Sed solus nouus Rex nouorum æuorum Christus Iesus nouæ gloriæ, & potestatem, & sublimitatem suam humero extulit*. Nempè Christi Regis humeri Regio insigni decorantur, quia super humeros onera populorum portauit,tāquam baiulus humanorum onerum. Et ita bonus Rex non est subiecti populi onus, sed oneris leuamen:populus portet humeris, non portetur humeris populorum.Sciat officium boni Principis esse subditos subleuare,non degrauare. Iugum,& onus portet ipse,non imponat iugum miseris subditis; velut hic improbus Arphaxatus Mediæ Princeps, qui hic v.1. *Subiugauit multas gentes imperio suo*. Sit Princeps,currus,& auriga,non iugum,& onus sibi leuamē, non grauamen. Suis humeris præferat,vt Christus, Principatus insigne, non capite coronam, aut manu sceptrum, aut corpore purpuram. Humeris portet Regale iugum,quæ est boni Regis nota.

Isaiæ. Tertull. Christus suū Regnū humeris portat.

Crux est noua Christi gloria.

Iudith.

§. IX.

Rex beneuolè conciliens subditos, illos vltrò subiugat; & sic spontè tunc ipsi quò raptantur.

66. HVgo Card. in epit.ad hunc librum Indith illud, quod dicitur de Rege Arphaxado, *subiugauerat multas gentes Imperio suo*, interpretatur, *Conciliauit*, quod beneuolentiam indicat, & spontaneam subiectionem. Bruta sub iugo seruiunt,& camo,& virga ab aurigatore coguntur ire,quò volunt. Homo liber, & ingenuus spontè sæpiùs trahendus est,non violentèr cogendus sub iugo. Immò tunc subiugatur,cùm conciliatur:nam beneuola conciliatio,subiugatio est. Si inuitus obedire cogitur,resilit, & violenti regiminis impatiens,iugum excutit.Blanditijs cogendus est, & beneuolentia subiugandus,vt sic obediat: nam Superior cùm subditum beneuolè conciliat, tunc astutè ad spontaneum iugum cogit. Sic subditus it spontè, quò beneuolè raptatur:sapientèr cogendus est,vt ipso vltrò eat. Hæc esto regendi ars, Nazianzen. orat. 1. *Præfectus non per vim coerceat, sed persuasione alliciat:nam quod necessitate extorquetur, præterquamquod tyrannicum est, & improbandum,ne firmum quidem, ac stabile est. Quicquid enim violenter cogitur non secus ac planta per vim manibus inflexa,atque distracta, simul ac missum factum est,rursus ad se redire consueuit*. Ita spontè agendi subditi sunt.

Hug. Card.

Subditi spō tè cogendi sunt.

Nazian.

Prouerb.21.v.1. *Sicut diuisiones aquarum,ita cor Regis in manu Domini*. Nomine *Regis* quilibet homo intellig tur,quod aduertit Glossa:quia nō tantùm Rex, sed & homo quilibet in manu Domini est. Dicitur autem homo Rex,quia Dominus,& Rex est sui arbitrij. Non est facile intellectu in quonam comparatio teneat. Intendit Sapiens explicare quomodò Deus in manu sua habeat corda hominum? id vt declaret, inquitsic habet Deus in manu sua hominum corda, sicut habentur diuisiones aquarum. Quænam istæ diuisiones aquarum,ad quem modum Dominus corda hominum regit? Pulchrè P.Mariana recens auctor, eruditione antiquus? sic inquit: *Sicut diuisiones aquarum,&c. Metaphora ab ijs,qui rigant,qui paruulos deducunt quò volunt: sic Deus corda Regum*. Solent ij, qui hortos rigant artificio antliæ,aut alijs machinis aquas è cisterna haurire. Tunc è lacuna aquis plena, non deportatur aqua in cantharis ad arbores irrigandas, planè inanis esset opera,& quæ immensùm fatigaret hortulanum vehementem brachijs: & perpaucas rigaret arbores nimio labore. Verùm stagnantes in lacuna aquæ deducendæ sunt per sulcos ad arbores, quibus ministranda irrigatio est:sic acqua ipsa spontè it facilis,& quasi mente prædita esset,curric sapienter,scilicèt ducente sulco ad arborem irrigandam.Indè similii decursu aliò nicrat,& indè aliò,& ita spec ant non laborante agricola,pometum rigatur totum,nullo labore. Sic Gubernator suam Prouinciam (ait Sapiens) regat,vt rigant ij,qui riuulos ducunt ad irrigādos hortos: qui si vi, cantharis scilicèt subcollatis, ad arbores deportent aquas,&fatigantur maximè,& nihil,aut parum operis faciunt exiguo arborum operepretio.Ita si vi deducant subditos,nihil operis,inuitis, & reluctantibus,illis vtile siducat placidè aquæ riuulos è lacuna,dirigat per sulcos: ibunt spontè aquæ, & totum facilè rigabunt hortum,magno prouentu. Ergò superior subditos regat, vt rigat is, qui riuulos deducit ad rigationem? *Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini*. 67.

Prouer. Glossa.

Mariana Sicut hortulanus ducit aquas, quò ipse spōtè cursi: sic gubernet superiori.

Apparuit 3.Reg.3.v.5.Deus Salomoni,& dixit, *Postula quod vis, vt dem tibi*. Scitum est sapientiam ad gubernandum petijsse:Nam post preces,at illi Dominus: *Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos,nec diuitias,sed sapientiam ad discernendum iudicium,&c*. Sed velim,vt intēto animo aduertas,quibus verbis Salomō postulauit sapientiā ad gubernandū,v. 9. *Dabis seruo tuo cor docile,vt populū tuū iudicare possit*. Hebraicè, *cor audiens*; LXX. *Cor sapiens*. Bone Deus, quàm distant istiusmodi verba, immò & sensus! Indemne est cor *audiens*, & *docile*, ac *cor sapiens*: minimè. Sanè cor docile habilitatem importat ad sapientiam:cor audiens, discipulum audientem magistrum in sapientiæ scholis Ergò cor docile, & audiens, cor sapiens non est. Fateor,argumento conuincor,in re scholasticaiat nō ita in re morali,seu in gubernatio- 68.

3.Reg. Sapiētia Salomonis est docilitas.

œconomia. In hac enim ille politicis disciplinis instructior est, ille præstat in arte gubernandi, & cæteris sapientior est, cui est cor *audiens*, & *cor docille*, non cui inest ferreum ingeniũ, & pertinax ratio, sed qui adeò est placido, & docili ingenio, vt aut subditorũ passioni dissimulans cedat, aut rationi quę sẽper dominari debet, obtẽperet, & facilis se aliò flectat provt res exigit.

69. Deus Opt. & Max. natura Dominus est. Sed obserua quando primum titulum *Domini* adeptus est in sacris Scripturis. Nimirum, cum in prima rerum cõditione aquas moderabatur. Nã tunc Spiritui sancto, vt domino *subiectas* fuisse aquas, docet Tertull. lib. de Bapt. cap. 4. Quomodò illas regebat? *Spiritus Domini ferebatur super aquas* (sic olim legebatur.) Putásne expediẽs erat, vt Spiritus sanctus cum Domini, & Rectoris nomine potitur, ab aquis, id est, à subditis spõtè ferri, quò fluitantes tunc aquæ, aut fluunt, aut refluunt? Amens erit Superior, qui a fluctuantis (vt aquæ) populi voluntate, facilis feratur. Immò sapiens, & gubernandi arte peritissimus, qui sic cedit. Audi Hugonem ibi, *Spiritus Domini ferebatur*, &c. *Sapientia Dei ostenditur, vbi dicit ferebatur*: Expressiùs Alcuinus: *Ferebatur super aquas Regentis more*, Id est, tunc vel maximè Rector vniuersitatis rerum, & gubernandi sapientiã ostentat, & gloriosum *Domini* nomen iure auspicatur, cum ab aquis sibi subiectis fertur spontè, & illis sapienter cedit, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*.

Tertull. Gen. 1. v. 2. Deus tunc dicitur Dominus cùm sapienter cedit.

Hugo Car.

Alcuin.

70. Iob. 40. v. 10. *Ecce Behemoth, quem feci tecum* (Et mox) *ipse est principium viarum Dei*. Quisnam hic Behemoth, qui principium est viarum Dei? Communiter interpretes nomine Behemoth, Angelum apostatam intelligunt, de quo fusè Pineda ibidem. Sed valdè sudant hic commentatores in explicando, quonam modo primus Angelus cœli refuga, sit *principium viarum* Domini: cùm per viã Domini non incesserit, sed à via Domini homines auertat, aberrare eos faciens à recto calle veritatis. Eugubinus, Titelmannus, quos allegat, & sequitur Pererius Genes. 2. v. 4. per Begemoth, secundùm sensum litteralem significari existimant, animal omnium terrestrium mole corporis maximum, & robore valentissimum: ipsum, inquam. Elephantem. Verum quam ob causam elephas dicatur *principium viarum Dei*, adhuc facile nõ est. Quo enim pacto elephas potest esse initium, seu auspicium viarum Domini? Omitto plura, vt pulchram rationem Pererij citiùs adducam. *Etenim videtur elephas inter animalia præcipuum, ac principale Dei opus, vt quo non sit aliud vel mole maius, vel robore valentius, vel docilitate, præstantius*. Nempè elephas, animal mole grande, & grandius robore, *docilitate præstat*, id est, facile regitur non minis, nõ vi, quibus atrociter irritatur, sed blãditijs, & beneuolentia (quod ita notum est, vt pudeat auctores allegare) vnde perbellè dicitur, *Initium viarum Domini*; hoc est, præcipuum, quo Deus gubernat homines, & ducit per vias salutis. Hoc est enim initium, seu auspicium regendi, nimirum docilitate subditorum vti, non vi præfecturæ. Sic Præfectus etsi impar potentia, & viribus, facilè reget vel valentissimum elephantem: quem si cogere vellet ad iugum, lora rumpens atrociter ferociret in dominum. Ergo subditorum docilitate vtatur peritus Rector; & sic hominem indomitum, docilitate reget, non vi; sic per viam Dei homines diriget. Nam beneuolentia Superioris, dum illos *conciliat*, planè *subiugat*. Hanc notam debes Hugoni hic, quem initiu §. allegaui, qui τò *subiugauerat*, moralissimè explicat, *conciliauerat*: nam qui perhumaniter conciliat subditos, illos ad nutum subiugat. Sic Christi iugum suaue dicitur.

Iob.

Pined.

Eugub. Titelman.

Superior docilem habebit vel elephantem, si blanditijs illum regat.

Pererius.

Elephas cur dicatur initium viarũ Domini.

Iudith. Hugo.

---

§. X.

Homo ad fastigium honoris euectus, non est ipsemet qui erat priuatus.

71. ETsi homo semper sit homo; non tamen in quauis fortuna idem homo est. Mutat homo cum honore formam in neque in prospera fortuna eundem illum inuenies. Non enim qui priuatus fuerat, ille idem est qui ad honores ascẽdit. Alius est, quamuis perseueret in eadẽ natura Honores mutãt mores, immò & personam. Alia persona mox est sub eodem nomine. Iam non miror, si amici illi quondam Iobi, cum non cognoscebãt. *Et non cognouerunt eum*. Iob. 2. v. 12. Cognoscebant Iobum opulentum, & principem; non cognoscebant inopem, & calamitosum hominem. Nõ enim est idemmet qui fuerat Rex, & qui ærũnosus, & pauper est; alius est quem fælicitas euehit, & quem fortuna deprimit. Hinc agnoscitur energia verborum Pauli ad Ephes. 4. v. 10. qui de Christo Deo sic sapienter scripsit: *Qui ascendit, ipse est, & qui descendit, &c.* Quis quęso, dubitauit vnquam eundemmet Dei Filium, qui ad terras inglorius, & abiectus descendit, eundemmet esse, atque illum, qui triumphali pompa in cælos conscendit? Num aliam naturã gestauit in terris humilis, & alterã gloriosus in cęlis? Aliusne homo inter latrones patibulatus, & alius in dextera Patris sublimatus? Quid opus fuit, vt Doctor Ecclesiæ Paulus nos instrueret, docendo eundem esse Christum in terris humilem & abiectum, & in cœlis principem, & gloriosum? *Qui ascendit, ipse est, qui descendit*. Benè ad rem videtur alludere Lyranus inibi. *Idem est in persona*, & in terra humilis, & in cœlo sublimis. Non mutauit cum honore personam: *ipsemet* est gloriosus, qui erat abiectus. Quod singulare est, nec facilè in terris videas. Christus dũ in hoc mũdo ageret, humanus erat, mitis accessu facilis, misericors, hominum amator, &c. Non deposuit hoc ingenium, quia ad cęlestẽ triumphũ euectus est, & in dextera Patris sublimis: *Qui ascendit, ipse est qui descendit*. Hoc idem vt apud Romanos insolẽs, miratur Plinius in suo Traiano: *Vt reuersus Imperator, qui priuatus exieras, agnoscis, cognosceris. Eosdem, eundem te putas*. Eundem Traianum inuenio, & priuatum, & Imperatorem. Idem ipse agnoscitur ab omnibus. Fortuna, immò virtus ex priuato homine Imperatorem fecit Traianum, non transformauit in Imperatorem. Ipse est Imperator, qui fuerat priuatus. Magna laus præsertim in Gentilismo, vbi honos, & gloria pro numine fuit, magna, inquam, laus, & rara in Christianismo, vbi abiectio & humilitas pro honoribus habenda forent: Nec modò in homine, sed in brutis animantibus, arrogantes hi spiritus reperiuntur, vt cum elegantiori habitu, mutasse formam videantur.

Iob. Honor facit alterum ipsum.

Ad Ephes.

Christus idẽ est in cœlo, & in terra.

72. Lyran.

Traianus idẽ est Imperator, & priuatus. Plinius.

Superbior volucrum Pauo est, quem sic describit Nazianz. orat. 2. Theologiæ: *Cur arrogans ille, & Medicus pauo elegantiam, gloriamque adeò affectet, vt quoties aliquem propius accedentem viderit; aut etiam fœminis, vt aiunt, sese ostentare voluerit, (neque enim pulchritudinis suæ ignarus est) protinus elata ceruice, pennisque in orbem concinnatis, atque oculis illis auro quodam, gemmantique fulgore in aethereum contractis, corporis sui elegantiã, amasijs suis cum fastidioso incessu, velut in theatro spectandam proponat?* Hæc auis contractis plumis priuata auis est, cùm verò explicat totam plumarum ambitionem, & inauratior fulget variegata veste, & naturali corona arroganter superbit, alia planè videtur à seipsa. De qua sic Tertullianus de Pallio c. 3. *Nunquam ipsa, semper alia, etsi semper ipsa quando alia*. Eleganter quidem. Quasi dicat. Nunquam Pauus eadem auis est, raro videtur ipsa, quæ naturaliter est, cùm scilicet cõtractis plumis naturali forma versatur nullo elegantiæ lenocinio; (raro sic oculis apparet Pauo) *Nunquam ipsa*. Nam vbi spectatores videt, illicò expandit versicolorum plumarum pompam, pompaticè incedit, & arroganter totam explicans venustatem. Tunc ait Tertullianus, Non est *ipsa*, sed *semper alia*. Ab angustiori, siquidem venustate mutatur vel audis auis, nec manet ipsa, quæ incompta prius fuerat. *Etsi semper ipsa quando alia*. Id est: Quando magis alia à seipsa apparet, illa ipsa auis est, quæ fuerat priùs incompta, & inuenusta. Nec mutauit naturam Pauo. Vel aliter; Nunquam magis ipsa; id est, incompta, & inuenusta, quam quando alia sibi videtur præ arrogantia pulchri-

73. Nazianz. Paui superbia.

Tertull.

Pauo semper ipse quãdo alius

chritudinis. Nam cum honore mutare mores, probrum eſt. Nunquam homo magis humilis eſt, quàm cùm ob honorem adeptum ſuperbus eſt; nec manet ipſe, qui anteà erat. Rectè Tertullianus: *Etſi ſemper ipſa, quando alia.* Id eſt, nunquam magis *ipſa*, hoc eſt, incompta & humilis, quàm cùm alia, hoc eſt, quando ſic ob ſpeciem mutatur, & ſuperbit. Hoc eſt brutorum ingenium, vt cum fortuna formam mutent, nec ipſa ſint, quæ fuerant anteà in viliori habitu.

74. Superior in dignitate, alius homo eſt.

Paulinus epiſtola 27. ſcribens ſuo Apro, ſic fatur: *Vbi nunc tu ille es aliquando terribilis, vel pro tribunalibus aduocatus, vel in tribunalibus iudex? Tunc verius, vt nunc de te mentitus es*: & poſt pauca) *Quis daret mihi, vt in conſpectu tuo, colloquioque requieſcere, videns te, non te.* Quid accommodatius? ſcilicet Aper idem non erat Præfectura fulgens, & cucullo ſordens, ipſe alius erat: ipſe, quia idem homo; alius, quia iam priuatus, non erat illemet, qui quondam Præfectus: Ergo alius ipſe eſt: & verè dicit illi Paulinus; Cupio videre, *non te* Profectò caſtigandus eſt faſtus in proſperiori fortuna, vt ipſe ſit homo in honoris faſtigio, qui fuerat priuatus. Eleganter Ennodius lib. 4. epiſt. 7. *Tantùm circa me creſcat gratia, quantùm vobis iuncta ſunt faſtigia dignitatum: nec amicitiam, quam fouit mediocritas, videatur abiuraſſe potentia. Nam qui faſtum in ſublimitate caſtigat, docet ſe meruiſſe, quod adeptus eſt.* Non Præfecturæ faſtus, ſed naturæ defectus eſt, dignitate mutari: & proculdubio gloriæ ſuæ detrahit, quantùm ſe glorioſiorem oſtenſtat: *Statum quemdam* (verba ſunt Hildebert. epiſt. 56.) *natura homini parauit, quo ſemper eumdem ad vtrumque ſe præſtaret euentum: illum deponere, & pro habitu variari fortunarum, non natura, ſed naturæ defectus eſt.*

Ennod.

Hildeb.

75. Ad Rom. Chriſtus poſt reſurrectionis gloriam eſt alter ipſe. S. Chryſol.

Ad Rom. 7. v. 4. ſic Paulus Romanis loquitur: *Vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit*, &c. Chriſtúſne *alter* in reſurrectionis gloria? Fortè à gloria reſurrectionis mutatus eſt Chriſtus in perſonam alteram? Nònne ipſe eſt qui aſcendit, & qui deſcendit? Ergo & qui mortuus eſt, & reſurrexit. Opportunè Chryſ. ſer. 111. *Vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit. Alterius? Alter ipſe effectus eſt, cùm noſtram corruptionem, & incorruptionem mutauit, & mortalitatem immortalitati traxit ad gloriam.* Nimirum Chriſtus in tantæ gloriæ faſtigio, *alter* erat, ſed alter ipſe. A ſublimitate mutatur in alterum; (Quid mirum, erat enim verè homo) ſed à magnanimitate perſeuerat ipſesipſe, inquã, qui erat paſſibilis; nempè, nunc glorioſus etiam eſt alloquio, facilis, comis, humanus, &c. Lucæ 24. verſ. 39. Chriſtus iam ſublimis reſurrectionis gloria, inquit diſcipulis, *Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipſe ſum.* Super quibus verbis, ſic Cyrillus apud Caten. *Non alius eſt, qui videtur, ſed ille idem, quem viderant in ligno mortuum.* Itaque Chriſtus Deus tantæ gloriæ faſtigio ſublimis, ille ipſe eſt, qui priuatum agebat hominem. Arphaxadus quidam fuit olim è plebe inuaſit regnum: nec ſceptrum mutauit illum in alium hominem; nam etiam cùm recens fulget in regni ſolio, conſultò dicitur *ipſe*, qui erat priuatus. *Arphaxad itaque Rex Medorum, ſubiugauerat multas gentes imperio ſuo, & ipſe*, &c. Gentilis homo exemplum eſto Chriſtianis.

Lucæ. S. Cyrill.

§. XI.

Gubernator, qui ad ſuum placitum multa nouat in Republica, ſubditis quaſi facit præuaricandi ius.

76. Superior ne multa nouet.

AGnatum nouitijs Gubernatoribus vitiũ eſt, omnia variare, donec ad ſuum arbitriũ res publicas componant. Hunc deponunt ab officio, illum munere augent; quaſdam leges nimis religioſè obſeruant, alias conſultò negligũtiquin & de ſuo cerebro aliquas ſanctiones condunt, quo nihil inconcuſſum eſt, ſed omnia à non bona politia nutant. Illud ius tantummodò ſanctum ſtat, quod à nuperi Præfecti conſilio nuper ſanctum eſt, quod eius arbitrio arridet. Hinc ſubiecti populi tumultus excitantur, qui nouarum ſanctionum onera detrectant: hinc antiquarum legũ mors, hinc quorumdam præceptorum vigor, aliorum languor. Quaſi lex obliget, non qua lex, ſed quia ad placitum gubernatoris eſt: ò regiminis euerſores! præſtat vt antiqua politia obſeruetur, quàm vt nouitia cõtemptui, & violationi exponatur. Antiqua obſoleſcit diſciplina, dum nouella & improbata mandatur. Conſultiſſimè Caſſiodorus lib. 12. epiſt. 2. ſublimiori præfectura fungens, ſic fatur: *Nec extraordinaria quæſiuimus, qui cuncta geri legibus optabamus.* Quaſi qui extraordinaria exigit, negligat ordinaria: & dum noua imponit onera, deponi præcipiat antiqua. Non eſt cuiuſlibet capitis leges condere ioculatior, immò & præſaga prudentia in Legiſlatore requiritur. Vnus fuit Solon. Lycurgus vnus, pauci admodum ſunt Vlpiani, & Papiniani. Sylua legum receptaculum eſt ferarum, nõ ſubiecti populi ciuilitas. Hinc clanculariæ ſanctiones, quas placitum cuiuſuis Gubernatoris ſancit. Ciuiliſſimè inquit Tertullianus Apologetici 4. *Suſpecta lex eſt, quæ probari ſe non vult: improba autem ſi non probata dominetur.* Bona lex publicationem non timet, ſed ambit: quæ verò abſque ſufficienti publicatione dominatur, improba fit ob tyrannidem. Ergo publicata legiſlatorum lex, lex eſto, non nuperri ma ſanctio priuati Gubernatoris, ad egregium eius placitum obligens. Sententioſè appellauit ipſe Tertullianus eodem c. 4. Senatores Romæ, *Tutores legum*: (locus aliàs expendendus:) Nempè ſi Gubernator tutor eſt legum, ergo lex pupilla eſt. Obuium eſt in iure, quòd pupillus voluntatem non habet, nec iudicium, nec prudentiam, nec bonorum ſuorum vſum: quæ omnia penes tutorem ſunt. Porrò tutoris iudicium, & voluntas; voluntas, & iudicium pupilli reputatur. Ergo priuatus Gubernator aptè dicitur, *Tutor legum*: quaſi lex prudentia, & iudicio, & voluntate careat: & Gubernatoris voluntas, quæcumque illa ſit, debet haberi pro voluntate, & iudicio pupillæ legis. Hinc quædam leges languent, aliæ vigent, plures ingeruntur de nouo: antiquæ exauctoratæ ſordent, nouitiæ vix obtinent obligandi vim: populus tumultuat, legum multitudine obrutus, rerum euariatione faſtidioſus; qui cùm pluribus obligetur, minùs ſibi videtur obligari.

Caſſiod.

Lex clãcularia ſuſpecta eſt.

77. Tertull.

Tertull. Superior eſt tutor legum.

Lex pupilla.

78. Hebræus populus innumeris legibus premebatur, addiderunt Scribæ, & Phariſæi plures ſanctiones quas paulò ante aduentum Chriſti, edito volumine publicarunt, vt tradit Maldonatus ad cap. 15. v. 2. Matthæi qui ad cap. 5. v. 18. eiuſdem Euangeliſtæ eruditè aduertit, Scribas, & Phariſæos nõ tam queri ſolitos de Chriſto, & Diſcipuli, quòd ſoluant legem Moyſis, quàm eorum traditiones, & nuperrimas ſanctiones: *Quare Diſcipuli tui tranſgrediuntur traditiones ſeniorum? non enim lauant manus ſuas cùm panem manducant.* Mat. 15. v. 2. & alibi ſæpè. Vides Scribas, & Phariſæos ſollicitiores de obſeruatione ſuarum traditionũ, aut commentorum, quàm de obſeruantia Moſaicæ legis? Hæc nouitiarum legum frequentia cauſa fuit frequẽtioris violationis. Matthæi 16. v. 16. Cùm quiſpiam virtutis ſtudioſus, vt commentatur S. Chryſoſtomus ibi, hom. 64. dixiſſet Saluatori, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* Et reſpondiſſet illi Ieſus: *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Reſpondens qui interrogauerat, *Dicit illi: Quæ?* ò fatuam, ne dicam, impiam reſponſionẽ! Quæ mandata ſint obſeruanda interrogas? Quis nõ irreligioſus, & inciuilis neſcit, omnia mandata obſeruãda eſſe, vt quis ingrediatur ad vitam? Nam ſi in vno offendat, factus eſt omnium reus.

Maldon. Multitudo legum valde impedit obſeruationem earũ.

Math.

Math.

Chryſoſt. Traditiones ſeniorũ etſi futiles, plus obſeruabant Hebræi.

79. Num licet aliquod mandatum violare? omnia omninò obſeruanda ſunt. Neſcio quomodo de hoc homine dixerit S. Chryſoſtomus, eſſe verè virtutis ſtudioſum, qui tã tyro eſt in re virtutis, vt neſciat, an omnia mãdata debeat obſeruare, vt vitam æternam aſſequatur? Verùm vbi tanta legum confuſio erat; aliæ antiquæ à Moyſe traditæ, & ita neceſſario ſeruandæ; aliæ recentes,

tes, quæ præcepta hominum dicuntur; quædam clanculariæ, & suspectæ, nonnullæ inanissimis traditionibus introductæ. Meritò hic religiosus vir consultè dubitat, quænam obseruandæ sint, supponens se omnes obseruare non posse, nec debere. Vnde dixit Saluatori, *Quæ?* quæ, inquam, præcepta obseruare debeo, vt consequar æternam vitam? Num legalia, quæ sanxit Moyses? an recentes sanctiones? Traditiones Pharisæorum, an nupera legis commenta? Quid placet tibi, ò Domine, vt obseruem? sciens tunc ad placitum Præpositi esse demonstrare legem, quæ obseruari maximè debet. Ergo præstat, vt bonus Gubernator non multa moueat, & variet, & nouis sanctionibus antiquam obliteret politiam, vt ex suo cerebro nuperrima condat: sic ipse antiquæ politiæ vigor erit, non recentis nouellitatis auctor. Nam qui secus faxit, non euariator, sed præuaricator est.

80. Summus rerum omnium Conditor, & Gubernator Deus in prima rerum conditione dicitur primò creasse cœlum, & terram, mox lucem, abyssum, &c. Adhuc sedulus operi suo Deus, ex luce primo die creata, astra accendit; ex abysso cœlos, è terra animantia; ex aquis pisces, & volucres. Terram nunc vestit herbarum ambitione, nunc alluit fluminum decursibus; nunc firmamentum fundat inter aquas superas, & inferas: iam cœlum vestitur lucis florida veste, iam sub nubilo sordet. O insignem rerum, non tam creationem, quàm cuariatiouem! Num mundi respublica perfecta est, tot mutationibus acta? Genes. 2. v. 1. *Igitur perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum. Compleuitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat; & requieuit die septimo ab vniuerso opere, quod patrarat.* Planè hic locus minimè videtur sibi cohærere. Nam si Deus die septimo compleuit opus suum, perfecitque cœlum, & terram & reliqua opera, quæ totis sex diebus ediderat, quomodo dicitur quieuisse die septimo? Quies enim cessationem dicit; operis perfectio, & consummatio operationem, & vltimam artificis manum importat.

Mundi opificium cessatione perficitur.
Genes.

81. Nisi fortè opifex otiando operatur, aut operando otiatur: quod si ita est, etiam totis sex diebus, quæ præcesserunt, requieuit Deus. Claudius Marius Victorius lib. 1. sacri poematis in Genes. ita pangit:

Claud. Mar. Vict.

Sic cessare Deus, sic otia sumere nouit;
Cessando consummat opus, quodcumque crearat.

Scilicet Deus summus rerum auctor, & gubernator, non habuit consummatam, & perfectam rempublicam rerum, cùm sedulo incumbebat in opus, omnia mutando, variando singula, sed *cessando consummat opus*. Dum cessat, nouam rempublicam perficit; dum cessat, consummat opus; quod non consummatur seu perficitur mutatione, sed cessatione. Ciuilior quidem prudentia cessatione constat, negotiosum est otium, quod consummat opus. Inquietus Gubernator imperfectam habet rempublicam quietus verò, & nouarum rerum minimè studiosus, rempublicam cessando perficit, otiando consummat. Sit Dei magisterium, eruditio Præfectorum, ne vbi primùm aut regni, aut vrbis capiunt gubernaculum, omnia susque deque fiant (vt aiunt) vt nihil in eodem statu permaneat.

Præfectus ne sit negotiosus nouator.

82. Iudith. 1. v. 1. Arphaxad Nabuchodonosoris Satrapa, absente apud Græcos Rege rebellauit in Nabuchodonosorem, & regnum Mediæ inuasit fortiter, & fæliter obtinuit. Ergo Arphaxadus iam Rex *ædificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit Ecbatanis.* Ardua planè difficultas, quæ valde fatigat commentatores, quo pacto dicatur Arphaxadus ædificasse Ecbatanam, quam iam diu extruxerat Semiramis, & restaurauit, & ampliauit Seleucus? (Legantur quæ nuper dicebam in litterali commentatione §. 3.) Verùm vt opinor, ideò Arphaxadus nouus Rex dicitur Ecbatanam nuper ædificasse, quia etsi olim structa, & regni caput, & regia vrbs erat, tamen illam Arphaxadus nouus Rex non mutauit. Non enim variauit reipublicæ leges, nec euertit gentis consuetudines, nec aliam vrbem in regni sedem elegit, nec arcem diruit, vt in alio loco, aliam erigeret, nec muros antiquos euertit, vt ampliorem, aut angustiorem ambitum vrbi faceret. Sed quæ vetustate squalebant, & iniuria bellorum semidiruta erant, reconcinnauit. Indè sacer Historiographus dixit, nouum Regem Arphaxadum ædificasse Ecbatanam, quasi illud dicatur de nouo ædificasse, quod de nouo nō destruxit. Vsque adeò volupe, & procliue est nouo Principi omnia ad suum placitum disponere, & innouare, vt illud dicatur facere, quod olim factum, & hodie iure faciendum, fieri permitti. Sic nouitij Præfecti politia nouellitatibus studet. Caueat bonus Gubernator ab hac euersione reipublicæ. Obseruentur vetusti ritus, quibus assuetæ sunt subditorum ceruices, ne dum noua onera imponit, impatiens populus iugum excutiat. Discenda est ab Arphaxado hæc necessaria politia.

Iudith. Nouus Rex ædificat ædenuò dicitur, quod non diruit.

§. XI.

Vir verè Magnus, vel ab operibus suis præclarè gestis, Minor euadit.

Nescio qua ingenita cupidine ad honoratiorem, & sublimiorem locum anhelant homines, & inter magnates versari ambiunt. Quorum desiderium coercet Salomon Prouerb. 25. v. 6. sic inquiens: *In loco Magnorum ne steteris.* Sed cur id vetuerit Salomon compertum non est apud expositores. Et quidem nemo est inter Magnos locum habere desiderans, qui id nō cupiat, vt ipse inter Magnos versans, verè Magnus appareat. Et tamen oppositū illi accidit, nā ex consortio Magnorum minor euadit. Genes. 1. v. 16. *Fecitque Deus duo luminaria magna,* nempè Solem, & Lunam, verè magna immensa magnitudinis mole, sed attende quid emolumenti Magnum luminare Lunæ ex contubernio Solis mutuauerit? subiungitur quidem mox: *Luminare maius, vt præesset diei; & luminare minus, vt præesset nocti.* Ecce Luna, quæ paulò antea luminare magnum appellatur, modò *luminare minus* ex consortio Solis numinatur. Quod aduertit Rupertus ibi, lib. 1. c. 24. *Ad alterutrum comparatione facta, luminare maius Sol, luminare minus Luna:* locata fuit Luna in gradu, & loco Magnorum, & quæ de se *luminare magnum* erat, euadit *luminare minus*. Ergo si Magnus esse vis, *in loco Magnorum ne steteris* nam ex consortio Magni, minor euades. 83.

A cōsortio Magni minoratur homo.
Prou.
Genes.
Luna à cōsortio Solis minoratur.
Rupert.

Pompeius planè factus vir ad omnia summa, domi, militiæque inclytus, Magni nomen sibi fecit: itaque solus Pompeius tunc Magnus audiebat apud Romanos. Hic adeò superbo structuræ genere theatrum ædificauit, vt à sui theatri magnitudine Magni nomen amiserit: *Pompeius Magnus, & solo theatro suo minor,* dixit Tertull. lib. de spect. c. 10. Pompeius verè Magnus, impar fuit suo theatro, quod ita magnum euasit, vt nihil deinceps Magnum Romæ haberetur, nisi theatrum Pompeianum. Nonne hoc theatrum opus Pompeij erat? erat quidem: sed vel a suo opere cauendum cuique est, ne magni nomen vsurpet, spreto operis auctore vt accidit Pompeio, qui iam non Magnus, sed Minor, a suo theatro habetur. *Pompeius Magnus solo theatro suo Minor.* 84.

Pompeius à suo theatro minoratur.
Tertull.
Timēdum est vel à propria magnitudine.

Nec solùm à suis operibus cauendum cuique est, ne Magni nomen vsurpent; sed etiam à propria gloria, quam ex re benè gesta acquirit, ne tanta, tàmque magna sit gloria, vt illius comparatione, Minor ipse habeatur. Alexander Macedo, re, & nomine Magnus, ad miraculum Orbis natus vir, in scientijs benè instructus, robore vegetus, fælicitate inclytus, subacto orbe auctus victorijs, maior erat cunctis, & verè Magnus, sed minor sua gloria. Audi Tertullianum de Pallio c. 4. *Habes ex isto fomite* (inanis gloriæ) *æstuantem Magnū Regem, sola gloria minorem.* Magnus erat Alexander, & cæteris Maior; sed tam sublimis fuit gloria, quàm præclara eius facinora ipsi pepererunt, vt suæ gloriæ com- 85.

Alexander Magnus sola gloria sua Minor.
Fomes inanis gloriæ.
Tertull.
Ambitio superbiendo minorat.

comparatione, non Alexander Magnus, & maior
cunctis, ſed Minor ſua gloria iure nominetur: *Magnũ
Regem ſola gloria minorem.* Satis ad rem. Eccl. 7. verſ. 1.
Ecclef. *Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere?* Quaſi dicat,
eo deſiderio homo ambit magna munera, aut nomen
Magni, vt non ſponte, & liberè, ſed quaſi neceſſariò
id agat *quod neceſſe eſt.* Verùm animaduertat, quòd etſi
magna quærat, *quærit maiora ſe*: & à munere, à quo
Magni nomen quærit, Minoris nomen inuenit, cùm
quærat maiora ſe. Sic Luna alioquin Magna à con-
ſortio Solis euadit Minor. Sic Pompeius à ſuo thea-
tro minoratur, ſic Alexander à ſua gloria decreſcit.
Ergo Arphaxad infrà, v. 3. *Quaſi potens*, & in hoc cap.
Iudith. v. 1. dicitur *ædificaſſe ciuitatem potentiſſimam*. Ipſa *quaſi
potens* appellatur; & opera eius *potentiſſima* dicuntur.
Ecce Arphaxadum, quia *maiora ſe quæſiuit*, ſola gloria
ſua minorem: Rex planè magnus, & ſola vrbe ſua
Caſſiod. minor. Peregregiè inquit Caſſiodorus lib. 10. epiſt. 11.
Caue ne maior eſſe videatur fœlicitas tua moribus tuis.

---

§. XIII.

Commentarius litteræ.

Verſ. 2. Ex lapidibus quadratis, & ſectis: fecit muros eius in latitudinem cubitorum ſeptuaginta, & in altitudinem cubitorum triginta, turres verò eius poſuit in altitudinem cubitorum centum.

Verſ. 3. Per quadrum verò earum, latus vtrumq; vicenorum pedum ſpatio tendebatur, poſuitq; portas eius in altitudinem turrium.

VERS. 2. Septuagint. 86. SEptuaginta interpretes, ſic hunc verſiculo 2. ſcri-
bunt. *Et in circuitu muros, ex lapidibus ſectis in
latitudine, cubitorum trium; & longitudine, cubi-
Variæ loci verſiones. torum ſex: & fecit altitudinem muri cubitorum ſeptua-
ginta, & latitudinem eius cubitorum quinquaginta: &
turres eius ſtatuit ſuper portas illius cubitorum centum; &
latitudinem eius fundauit in cubitis ſexaginta.* Lapides
dicuntur eſſe latitudine cubitorum trium; & longitu-
dine cubitorum ſex; non muri: quibus ampliorem
dant menſuram. *τὸ In circuitu* deeſt in multis co-
Bibl. Reg. dicibus. In cuius locum ſcribunt Biblia regia. *Cir-
Goth. cumcirca.* Cætera ferè non diſcrepant. Biblia Got-
Iſidor. thica, & Iſid. Clar. conſentiunt in omnibus vulga-
Pagnin. tæ. Pagninus, *Ex lapidibus quadrati, & ſectis fe-
cit muros eius in altitudine cubitorum ſeptuaginta, & in
latitudine triginta: turres verò eius poſuit in altitudine
Vatabl. cubitorum centum* Vatabl. *Et lapidibus ternos cubitos la-
tis, longiſque ſenos cubitos, cæſimque deformatis; mu-
rum altitudine cubitorum ſeptuaginta, quinquaginta ve-
rò cubitorum latitudine*, (aliàs triginta, vt aduer-
tit in ſcholijs,) *Ecbatanis circumdediſſet: turres item
in portis ipſis centenorum cubitorum, ad ſexagenos
cubitos latitudinis*, (aliàs vicenos pedes) *fundatas
extruxiſſet ſingulas, ad facilem exitum potentiſſimis co-
pijs ſuis, ordinibuſque peditum præbendum, patentes ex-
Gloſſa. tuliſſet ad ſeptuagenarum cubitorum altitudinem.* Varia-
tio menſurarum impedit, & confundit ſenſum.
Hugo. Gloſſa ſcribit muros ſtructos eſſe *in altitudine cubi-
torum ſeptuaginta, & in latitudine cubitorum triginta.*
Carthuſ. quoque Hugo Carthuſ. Robertus Stephan. Vnde
Robert. expedita illis eſt murorum proportio, quæ ſatis dif-
Deformeſne Ecbatanæ muri? ficilis eſt in vulgato. Quomodo enim deformes non
erunt muri alti triginta cubitos, & lati ſeptuaginta,
vt tradit vulgatus. Nònne monſtroſa eſt hæc pro-
portio? immò improportio videtur diſparata Dif-
Herod. ficultatem conſulit Herodotus lib. . ſic ſcribens
Mœnia conſtruxit Deioces, (Arphaxad inſtaura-
uit) ampla ſimul, & valida. Ea nunc Ecbatana vo-
cantur, in quibus mœnia mœnibus in orbem incluſa
ſunt: Eſt verò ita murus extructus vt vnius ambitus,
vel circulus ſit alterius ſolis pinnis altior & ad hoc
adiuuat ipſa loci natura, cùm collis ſit. Hoc verò ma- 87.
iore etiam arte induſtriaque elaboratum quòd ſint ſe- Elegans
ptem ambitus inter ſe contigui. In eorum autem po- deſcriptio
ſtremo inſunt regiæ domus, & theſauri. Qui per iſta Ecbatanæ.
eſt murus maximus eſt, magnitudine adæquans plus
minus, Athenarum muri ambitum. Primi autẽ pinnæ
ſunt albę; ſecundi nigrę; tertij purpurę; quarti cærulez;
quinti ſandaracinæ. Sicque circulorum omnium pin-
næ ſeu propugnacula coloribus elegantes variegata,
& florum inſtar picturata ſunt, Duo verò vltimi pin-
nas habẽt, alter quidem argentatas, auratas alter. Hæc
Herodotus. Pulchrè ſanè deſcripta eſt vrbs pulchra:
Itaque cùm ſeptem muri ſibi contigui, & inuicem in-
cluſi perhibeantur in tantam latitudinem mœnia por-
riguntur, & quaſi de vno muro ſcriptura loquitur.
Vnde dicitur: *Fecit muros eius in latitudinem cubitorum
ſeptuaginta*, quę latitudo multiplicatione murorum di-
latata, non eſt deformis altitudini triginta cubitorum.
Cubitus vulgaris accipiendus eſt hic, id eſt, à medio Cubitus
pectore ad cubitum, ſcilicet quarta pars vlnæ, ſeu ſta- quæ men-
turæ hominis (lege Marianam, de Ponder. & menſ. ſura.
& P. Tirinum tom. 1.) non eſt cubitus geometricus, Mariana.
qui tantùm valet, ac ſex noſtri cubiti. Cubitus verò Tirinus.
ſacer ordinario cubito addit contractiorem palmum, Prado.
Prado ex Ezech. 43. v. 13. Sanct. 3. Reg. 6. v. 2. Tirinus Sanct.
ſuprà. Tirinus.

Ex lapidibus quadratis, ad fortitudinem, nam quæ Quadrata
quadrato, aut teſſellato opere fiunt, valida ſunt. Vnde figura.
adagiali metaphora dicitur, *homo quadratus* apud Ari-
ſtot. lib. 3. Rhetor quia hæc figura in quamcumq; par- Ariſt.
tem voluatur, ſui ſimilis eſt, S. Auguſt. to. 6. lib. 12. con-
tra Fauſt. c. 14. *De lignis quadratis Noë arca fabricatur.* Auguſtin.
*Quadratum enim quacumque verteris, firmiter ſtat. Et ſe-
ctis.* Id eſt, politis ad pulchritudinem. Scilicet opus diu-
turnum, & venuſtum. Ex hoc loco probat Carthage-
na de cult. de deuot. lib. 18. homil. vltima, §. 3. quadra- Carthag.
tam figuram apud antiquos, hominem iuſtum por-
tendiſſe. Adducitque Ariſt. ſuprà. S. Thomam lib. 9.
Metaph. lec. 8. & Peri. lib. 36. de quadrato. Ariſt. S. Thom.

Per quadrum vero, &c. Id eſt: Turres quæ altæ erant Peri.
centum cubitos in quadrum ſtructæ erant. Sic vulgo VERS. 3.
turres figura quadrata eſſe ſolent. Verùm ſi in qua- 88.
drum ſtructæ turres ſunt, quodnam vtrumque latus?
Immò quatuor habere latera neceſſe eſt. Reſpondeo,
turres quadratas eſſe iam cùm in altitudinem centum
cubitorum erectæ fuerint, tantæ celſitudinis propor-
tione ſeruata, latæ erant. Vnde extrinſecùs vltra mu-
ros, & intrinſecùs versùs vrbem, viginti pedum ſpatio
porrigebantur. Et ita aptè dicitur: Per quadrum latus
vtrumque turrium vicenorum pedum ſpatiò tendi
intrinſecùs versùs vrbem. Hanc expoſitionem loci
planè difficilis, inſinuat Hugo, & Carthuſ. Superba Hugo.
profectò ſuperbi Regis ſtructura. Bene addit P. Sà Carthuſ.
quòd ſi vtrumque latus tendebatur intrinſecùs vice- Sà.
nos pedes, omnia latera eodem modo extendi: nam
duobus duo altera reſpondent; ſed extrinſecus.

Pes hic menſura eſt & ex pedis naturalis menſura Pes, quæ
ſumitur: & cum digitis comparatus ſedecim digitos menſura.
continet. Non aduertit ad hunc locum Mariana, cùm
inquit: *Pedem in ſignificatione menſuræ in diuinis libris
ſumi, non inuenio.* Portas verò erexit Arphaxadus in Marian.
altitudinem turrium, id eſt, centum cubitos altas; & (ſi
credimus Græco textui) latas quinquaginta cubi-
tos; nimirum, vt ordines equitum, & pedi-
tum, & pompaticè, & expeditè ad bella
proficiſcerentur. At amplæ nimis
hæ portæ ſunt, vereor ne fa-
cilis pateat hoſtibus
aditus: patui-
quidem,
mox.
***

§. XIV.

§. XIV.

Homo muneribus supra merita auctus, ipsa sublimitate decrescit, & dignitatis splendore infelix est.

89. GLoria malorum tàm infida est, quàm ipsi. Non benè actum est cum honore quem obtinuit nō bonus possessor: Vnde respuit immeritum possessorem: ipsumque sublimitate ipsa deprimit, decore deturpat, & dignitate ipsa dehonestat: nam dignitatis fastigium sublimes optat viros, & principatus splendor demonstrat indigni principis tenuitatem, & insufficientiam. Dum priuatus inter turbas latebat, à sua mediocritate occultabatur: at euectus ad fastigium, cum impar sit muneri, dignitas eum prodit, & honor dedecorat non merentem, virtùsque officij culpat malum possessorem. *Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens à facie principis: positum stultum in dignitate sublimi*, Eccl. 10. v. 5. Vatabl. *In summo fastigio*. Malum est dignitati, quæ cōtemnitur propter Præsulis stultitiam: malum reipublicæ, quę imperitè regitur: malum ipsi Præsuli in fastigio dignitatis collocato; sic enim omnibus suam publicat insufficientiam. Dedecoratur honore qui ob sui tenuitatem, honorem vertit in dedecus: & qui priuatus, in honore erat, in honore, contumeliosus sibi est. Sordet honoratus qui fulgebat priuatus Perbellè Philo lib. de Plant. Noe *Gloria insipientis malitiam reddit illustriorem*. Vnde vita priuata pro ornamento illi erat. Erant quondam cæli rudes, & infecti in prima rerum molitione, nulla ornatus elegantia, nulla ordinis venustate conspicui. *Igitur perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum*. Genes. 2. v. 1. Sciscitantur interpretes, quodnam sit hoc
90. ornamentum, quo cęli, & terra nunc decorata sunt? & vt alios omittam, Hugo Card. sic locum commentatur: *Perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum*. Id est, *Creati sunt, distincti sunt*, & mox, *Ornatus communiter accipitur ad ornatum, & ad distinctionem*. Itaque distinctio cæli, & terræ, qua cælum occupat sublimem locum, & terra infimum ornatus cæli, & terræ dicitur à Moyse. Vereor ne Hugo fallatur: nam etsi ornamentum sit cæli, tam nobilis, & sublimis locus; at terræ ornamentum, tàm infimus locus non est. Porrò terra postremissimum locum obtinet, & abiectissimū proculcatur ab hominibus, pessumdatur à bestijs, proscinditur sulcis, inuaditur procellarum iniurijs; & tam abiectus locus dicetur terræ ornamentum? immò dedecus, & squalor videtur. Sed re vera ornamētum est, & dedecus singulare: nec minùs ornatur summum cælum sedis sublimitate; quàm terra abiectissimo, & infimissimo omnium loco. Magisque dedecoraretur terra, si in sublimi collocaretur; quia supra naturæ suæ meritum sublimata esset. Vnde non tantùm non dehonestatur terra loci infimi vilitate, sed etiam venustatur, ornatur, nobilitatur. Et cui infimus locus est ornamentum, supremus esset dedecus, & ignominia. Præclarè Nazianz. orat. 1. de quibusdam Episcopis non meritis, sed fauoribus ad pontificias infulas euectis, sic fatur: *Aliorum me pudet, qui cum plebeijs hominibus nihilo meliores sint, atque vtinam non etiam multò peiores, &c. Qui etiam eos quibus præsunt numero iam propèmodum superant, pietate miseri, dignitatis splendore infelices*. Expende hęc vltima verba. Nam qui dignitate indigni sunt, sublimitate humiliantur, honore dedecorantur, *splendore* caligant, & muneris prosperitate *infelices* sunt, ipsaque felicitate infelicitantur. *Sic esse cæpisti, turpis, opulentia, fide, pauper, latior, corpore, angustior, mente: eodèmque, vt ita dixerim, in te maior, & in te minor: nouoque, & penè inaudito genere crescens simul, & decrescens*, inquit Saluia. ad Eccles. lib. 1.

91. Itaque indignus dignitatis splendore infelix est, & terra ornatur infimi loci vilitate: & quæ sublimitate sedis infamaretur, à sede abiectissima decoratur.

Indignus dignitate dedecoratur.

Eccl. Vatab.

Philo.

Genes.

Hugo.

Terræ ornamētum, est locus infimissimus.

Dignitatis splēdor est infelix non merenti.

Nazianz.

Crescendo decrescit indignus.

Indignus infimo loco sublimatur.

1. Reg. 5. v. 4. Arca Dei collocata in templo Dagonis Idoli Philistinorum, ad præsentiam Arcæ Dei, cecidit semel Dagon, & restitutus est loco suo; iterum *Inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram Arca Domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen: porrò Dagon solus truncus remanserat in loco suo*. Iure quærit Hugo inibi, *Si inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra*, quomodo *Dagon remanserat in loco suo?* Locus idoli Dagon erat ara maxima; ergo si Dagon iacebat in terra super limen, non manebat in loco suo. Oblitúsne est sui sacer historiographus, & dum idolum inglorìè iacet in terra, ait gloriosè eminere in ara maxima templi? Dum abiectissimè in limine templi iacet, quomodo dicitur esse in augustiori sede? Fortè humillimum est Dagonis idolum, & summam abiectionem pro summa gloria reputat, anteuertēs Euangelij scholam. Profectò consultissimè in anime Idolum, id est, læuigatum lignum, siue metallum fusum, dum humi iacet, vt decet rem vilem, in loco suo, hoc est, in ara sublimiori dicitur esse: quasi puderet vastum truncum diuinos honores accipere, & numinis subire personā, 92.
cui impar est. Vnde Idolum, quod indecorè erat in ara (quia supra merita honoratum, quia insufficiens diuino muneri obeundo) in loco suo, id est, supra sublimem aram dicitur esse, dum in terra abiectissimè iacet: nam decus rei vilissimæ vilissimus locus est, & einsdē dedecus, sublimior sedes. Bellè inquit Chrysol. serm. 5. de homine idololatra sub persona filij prodigi; qui ait Lucæ 15. v. 8. *Peccaui in cælum: dum in cælo Solem, Lunam; sidera Deos esse blasphemat, & hæc eadem profanat adorando*. Audis inanes Gentilitatis Deos blasphemari, & profanari adoratione? Audi etiā contemptu honorari. Oseæ 10. v. 5. *Vaccas Bethaven* (id est, vitulū) *coluerunt habitatores Samariæ: quia lugebit super eum populus eius: & aditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quæ migrauit ab eo*. Certum est hic agi à Propheta de Samariæ vastatione, & templorum ruina, & idoli depositione. Legatur P. Ribera ibi: & tamen Idoli depositionem explicat, dicens: *Et aditui eius* (hoc est, Sacerdotes, vel cultores) *super eum exultauerūt in gloria eius*. Gloriane erit Idoli numinis, depositio? Planè gloria, & singulare decus ligni, aut metalli est ab immerito fastigio deponi, & meritum sibi locum occupare. Ergo cùm Idolū adoratione blasphemetur, & profanetur, vt ait Chrysologus, depositio ab immerita sublimitate erit eius gloria. Vnde quando Dagon iacet in terra, dicitur esse in sublimi loco suo: & dū cōculcatur, honoratur; sicut cū adoratur blasphematur.

Adhuc propositum thema ab Idolorum cultu pro- 93.
bo. Psalm. 113. v. 8. Postquàm pluta de Idolis Gentium dixit regius Vates, sic canit: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis*. Dirane execratio est, an beneuola benedictio in eos, qui Idola colunt? Profectò Idolum gloriosè regnat, in sublimi loco collocatur diuini honores illi tribuuntur, opima dona destinant: omnes illud orant, & adorant, omnes ab illius nutu, vel renutu pendent: nihil in Gentilismo æquè augustum est, ac idolum: Et tamē Dauid inuehens in sibi infensissimos Idololatras, inquit: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis?* Num Idololatris optat Dauid, vt ipsi, sicut Idola magnificè muniantur? vt colantur, & adorentur Idolorum instar? hocne durum odium, an blandior beneuolentia? Vno verbo rem totam edisserit Tertullianus lib. de Idolol. c. 4. sic locum scribens; *Tales fiant, qui faciunt ea*, &c. Quid, quæso, est Idolum nisi res minimè sufficiens ad sublime quod obit, munus? quid est, nisi figura è metalli massa: aut statua ascia, & runcino ad humanum, siue pecuinum vultum efformata? &, vt semel dicam, res vilis in sublimi munere collocata. Ergo dura execratio est, dum dicitur; *Tales fiant*, qui faciunt Idola, & qui confidunt in illis, nempè Idolorum cultores. Quasi dicat Dauid: Id vnum malum Idololatris opto in pœnam idololatriæ; videlicet, vt etiam ipsi, sicut Idola ipsa, euehantur supra merita: ascendant honorum fa-
stigia

1. Reg.

Hugo.

Dagon videtur esse in altari, dū in limine proculcatur.

Idolū quia est indignū adoratione ipsa adoratione profanatur.

S. Chrysol. Lucæ.

Oseæ.

Ribera. Gloria Idoli est eius depositio.

Psalm.

Votum immeriti honoris execratio est.

Tertull.

ſtigia abſque ſufficientia: quia ipſe honor immeritus ipſos dedecorabit: ſublimitas enim ipſa, culpabit inſufficientem, & officij ſplendor publicabit Preſulis tenuitatem: nam indignus à dignitate prodinir. *Nec plus aliquid humiliat potiſſimos, quam obtenta ſublimitas*, ait
Ennodius. Ennodius lib. 9. epiſt. 35.

---

§. XV.

Oportet modulari ſublimitates, ne quis in faſtigo minor ſit.

94. NOn capit vna pagina vbertatem materiæ præcedentis §. nam res quò maior, eò amplior eſt; quò nobilior eò grandior, & numeroſior: & ſanè honor non meritus, iniuria eſt, & dignitatis ius refutat immeritum poſſeſſorem, qui in ſublimitate minor eſt, &
Ezech. faſtigio decreſcit. Multis deprædicat Propheta Eze-
Pygmæus videtur homo in ſublimi. chiel arcem Tyri, à pulchritudine, à robore à præſidiario milite; & addit cap. 27. v. 11. *Sed & pygmæi, qui erant in turribus tuis pharetras ſuas ſuſpenderunt*, &c. Pro pygmæis quidam apud S. Hieronymum hic vertunt,
Hieron. *Cuſtodes*, alij *Bellatores* ſcribunt. Nec leuis quæſtio eſt apud commentatores, quinam ſint hi pygmæi.
Plin. Mitto Plinianam fabellam de gente cubitalium quia eiuſmodi pygmæorum plebecula nullibi terrarum viſa eſt, tum quia vrbs Tyrus non eſſet ſatis tuta pygmæorum præſidio: nam conſinis eſt Chaldææ & Aſſyriæ genti potentiſſimæ, robuſtis Idumæis, pugnaciſſimis tunc Hebreis. Cur ergo arcis Tyriæ muralis bellator pygmæus dicitur? Rem ibi percalluit noſter do-
Prado. ctiſſimus Prado, ſic locum commẽtans: *Dicuntur turrium cuſtodes pygmæi; quia præ altitudine turrium, hominibus infra ſtantibus, deficiente viſu, non homines videbãtur; ſed pygmæi, id eſt ſtaturæ cubitulis*.
95. Nimirùm tã immanis ac ſuperba eſt Tyriæ arcis altitudo, vt præſidiarij milites, tametſi robuſti, ac proceri, (quod valentia finitimæ gentis expetit) præ altitudine turrium, non apparet homines iuſta ſtatura; ſed pygmæi. Nam nimia alti ſpatij ſublimitas detrahit de ſtatura hominis, illũmque minorat. Videas hominem, qui perſonam priuatam agens videbatur vir bonus benè moratus, ſapiens, habilis ad ſumma quæque: ipſe in ſublimi ſede poſitus, videtur valde puſillus, & ineptus ad munera: quaſi ſublimitas ſuffuretur hominis eminẽtiam. Hiccine ille? ita ſanè. Sed vel homo magnus in ſublimiori ſede poſitus, puſillus eſt, pygmæus eſt. Non creſcit titulo magno, & illuſtri ſed decreſcit ſublimitate minoratur. Non eſt creſcendum vltra modum, ne ab in-
Honor immeritus eſt titulus ſine homine. Saluian. cremento minor ſis, aut ferè nemo. Audiendus eſt Saluianus lib. 4. de Gubern. Dei, ſic aiens: *Nomen ſine actu, & officio ſuo nihil eſt. Quid eſt aliud principatus ſine meritorum ſublimitate, quàm honoris titulus ſine homine?* Pondera τò *Nominis titulus ſine homine*, id eſt, Qui vltra modum, & ſupra meritum ſublimis, & caret digno tantæ ſublimitatis actu ſolùm retinet officij titulum ſed abſque homine. Non tantùm puſillus homo eſt, ſed nec homo eſt, quia nemo eſt. Eſt enim titulus ſine re, munus abſque perſona, principatus ſine homine.

96.
Matth. Matth. 3. verſ. 13. Venit Ieſus à Galilæa in Iordanem, vt baptizaretur à Ioanne: qui prohibebat eum, dicens: Ego à te baptizari debeo, & tu venis ad me? Reſpondens autem Ieſus, dixit Ioanni, *Sine modo: ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam*. Profectò explicatu difficile eſt, quomodo ſi Chriſtus baptizatur à
Auguſt. Tract. 4. in Ioann. Ioanne, & Ioannes baptizet Chriſtum, vterque baptizando impleant omnem iuſtitiam. Quænam hæc Iuſtitia, quam ambo adimplebunt. Aug. *Quid eſt impleatur omnis iuſtitia? Impleatur omnis humilitas: Propterea venit Ioannes baptizans, vt Domini humilitas demonſtraretur*. Adhuc poſt Auguſtini commentum impeditus eſt locus. Nam ſi Iuſtitiæ nomine intelligatur humilitas, ſolus Chriſtus accedendo ad Baptiſmum Ioannis, humilitatem exercuit, & impleuit omnẽ humilitatem. Quippè quaſi profitetur ſe peccatorẽ, (quæ vilior deiectio, in homine præſertim verè Deo?) At
Supra merita auctus humiliatur, vt Ioannes, Chriſtum baptizans. Ioannes Chriſtum Deum baptizans, longè abeſt, vt impleat omnem humilitatem, quia tunc vel maximè ad ſummum excellentiæ faſtigium euectus eſt; nam baptizando Chriſtum Dominum quodammodò ſe maiorem Chriſto exhibet; quantò ſublimius eſt baptizare, quàm baptizari. Planè non apparet humilitas 97.
Ioannis in hoc munere baptizandi, & tamen tãta eius humilitas dicitur eminere in hoc opere baptizandi, vt non dicatur minor, quàm humilitas Chriſti baptizati. Nam eadem vocula *Nos*, & eodem tenore verborum vtraque prædicatur; inquiẽs Chriſtus de ſe, & de Ioanne: *Sic decet nos implere omnẽ humilitatẽ*. Verũ enim verò, Chriſtus Deus humiliatus eſt abijciẽdo ſe ad pedes Ioannis, & ſe profitendo quaſi peccatorem; quæ abiectior humilitas eſt. Ioannes verò in munere baptizandi Chriſtum, quodammodò exercet dignitatem ſupra ipſum, quem Baptizat; & planè auguſtiſſimam dignitatem, quam dedecere purum hominé alicui fortè videbitur. Itaque vterque, Chriſtus ſcilicet, & Ioãnes, ſummum humilitatis gradũ implent: Chriſtus Deus demiſſus infra hominem; Ioannes homo, euectus quodammodò ſupra Deum. Humiliatio eſt Ioannis, ſupra Deum quodãmodò extolli, (quod humanũ excedit captum:) in qua ſublimitate clarius apparet humanæ vilitatis exiguitas, & improportio: ſicut Chriſti Dei humiliatio eſt demitti infra hominem, quod omnem ſuperat abiectionem. Chriſtus *ſemetipſum exinaniuit* formam ſerui accipiẽs, & Baptiſmi habitu inuentus vt homo quaſi peccator: Ioannes etiam Baptiſta à muneris ſublimitate exinanitus eſt; Congruè ergo vtriuſque humilitas, ſcilicet Chriſti, & Ioãnis, conſimilibus, immò iiſdem verbis explicatur: *Sic decet nos implere omnem iuſtitiam, id eſt humilitatem*, vt commentatur Auguſtinus.

Verba faciens Iobus de hominibus, quibus fortuna 98.
arridet, quoſque ſupra merita iniquè fælicitauit, & Iob. c. 21. v. 16.
erexit, ſic ait: *Veruntamen quia non ſunt in manu eorum bona ſua, cõſilium impiorum longè ſit à me*. Tygurina ſic Tygur.
ſcribit. *Certè fælicitatem ſuam non operibus ſuis adepti ſunt*. Quaſi dicat, Qui rerum fælicitatem, & munerum ſublimitatem, non ab egregijs operibus ſuis conſequuti ſunt, ſed fauore, & negotiatione, ſupra merita
Honoribus auctus ſupra merita, velut excõmunicatus habendus, & vitandus. Sanct. iſtiuſmodi homines procul ſint à me: *Quomodo vitamus eos qui damnati ſunt ab Eccleſia, & anathemate percuſſi*, ait Sanctius hunc locum commentans. Itaque inquit Iobus: Quiſquis immeritò felix eſt, immeritos adeptus honores, hic non modò non decoratur honore, nec proſperatur ſublimitate, ſed vſque adeò deuenuſtatur principatu, vt quaſi eo culpetur, vitandus ſit, vt homo Eccleſiaſtica cenſura damnatus, & *anathemate percuſſus*. Eccleſiaſtica cenſura contumaces ferit, rebelles damnat, putrida membra ſecat; ne conta-
Anathema dicitur honor nõ meritus. minent corpus reliquum; communione fidelium priuat, ne conuerſatione culpent contubernales: nec *Aue ei dicere licet*, nec Chriſtiana miſeratione fouendus eſt, damnatio ad æternam gehennam illi indicitur, qui Eccleſiaſticæ cenſuræ anathematis reus eſt. O diram infælicitatem; quæ tam durum ſupplicium ſubit! Hæc pœna eſt eius, qui ſublimem ſedem non adeptus eſt ſuis operibus; qui ſupra merita eligitur, non tam eligitur quàm damnatur ad faſtigium, vnde emineat eius inſufficientia; nec Iudex efficitur, ſed reus, dignitatis ſplẽdore infelix, culmine depreſſus, faſtigio humilis, ſplendore obſcurus, & dignitate indignus.

Præclarè Tertullianus inquit: *Deum modulari ſub-* 99.
limitatem; id eſt, culmina dignitarum inſtar citharæ Tertull. lib. de Bapt. c. 8.
oportet modulari. Quàm attentus eſt citharœdus dum
Oportet modulari ſublimitatẽ. citharæ harmoniam modulatur, & temperat ad concentum, ne chordas aut remiſsè laxans, aut nimium contendens, omnem muſicæ harmoniam confundat. Itaque nulla chorda nimis attollenda eſt. Sic oportet vt Princeps, citharœdi ad inſtar, *moduletur ſublimitatem*; Quia ſi plus æquo indignum ſublimat, non benè

non benè sonat, sed malè dissonat. Nec sublimitate eum honorat, sed magis publicat eius dissonantiam. Arphaxadus exercitu,& virtute potens,Mediam prouinciam debellat,& Mediæ potitur imperio: at sublimis regni immeriti solio,qui priuatam personam gerens potens erat, modo in regia sede collocatus, dicitur, *Quasi poten.* Nempè sublimitate decrescens,dignitatis splendore infelix: nam qui dignitate minor est, ipsa sublimitate minoratur. Consultissimè ergo Arphaxadus hic v.2.vrbis muros construit latitudine septuaginta cubitorum, & altitudine tantummodò cubitorum triginta,ne si nimis alti essent muri,eius præsidiarij milites etsi robusti,& proceri,viderentur pygmæi,vt Tyrij milites:nam locus sublimis homines minotat, & ex gigantibus pygmæos facit. Sic cauterem dico ambitioni.

Judith.

§. XVI.

Commentarius litteræ.

*Vers.*4. Et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum.

109. GRÆCE exscriptiones omittunt hūc versiculum. Gothica Biblia paulò aliter scribūt:*exultabat quasi potens.* Vatab. *Iamq; quasi confirmatus exercitus sui potentia,magnificentiaque quadrigarum suarum,gloriaretur.* Pagninus.& Isidorus omninò cōsentiunt vulgatę. Glossa,Hugo Carthus,voculā illam. *Quasi,* in rigorosa significatione videntur accipere. Et sanè res temporariæ non verè bona sunt,sed quasi bona,& bonorum vmbræ. De præmijs Olympici certaminis discrimine,& labore partis sic ait Basil.Sel.Orat.27. *In omnibus præmium corona de frondibus, dedecoris argumentum, donum ridicularium, & fallacia appellationis. Corona,cæterum infructuosa,pro fructu pœnas proferi: ac totus ille conflictus propter vmbram foliorum suscitatur,* Non verè bonum, sed quasi bonum est, vmbra boni, ridicularius honos, & fugax voluptatis. *Voluptates,& delicias tanquam caducum, & breuem florem relinque vento, & igni,* ait Clem. Alex. in Adhort.ad Gentes.Philo lib.2.Allegor. *Sanitas sensuum integritas,opes, si contingant, gloria; licent hæc quoque abusiuè bona dicere,* Quod abusiuè & ridicularie bonum est,non verè bonum est,sed quasi bonum. Sāctius asserit, ita intelligendum locum, ac si particula *Quasi* non apponeretur. Et benè quidem; nam vox *Quasi* à diminuente significatione deponitur sæpè in Sacra Scriptura.S.Augustinus in Psal.225.S.Ambros. epist.47.S.Chrysostomus ad 1. Ioann. cui ancillatur Theophylactus, & Euthym. aduertunt voces istas, *quasi,sicut,tanquam,* non semper significare similitudinem, sed aliquandò veritatem. Sic de Rege vulgò dicimus: *fegerit Quasi Rex*: & de paupere: *Quasi pauper parcè viuit,*&c. Vnde Ioann.1.v.14. dicitur. *Gloriam quasi vnigeniti à Patre*:non ad similitudinem vnigeniti, sed veri vnigeniti.

Vatabl. Pagnin. Isidor. Glossa. Hugo. Carthus. Seleuc. Corona frondea,donum est ridicularium. Bona temporaria abusiuè bona sunt. Clem. Philo. Sanctius. August. Ambros. Chrysost. Vocula. Quasi, explicatur. Ioann.

101. Ergo sensus est: Arphaxadus debellatis multis prouincijs,imperium suum auxerat, ædificauerat regiam vrbem Ecbatanam, & egregiè munierat aduersus hostiles impetus;plures falcatos currus, & veteranorum copias exultans numerabat. Vnde si quid humanum potens est, potens etiam Arphaxadus habendus erat, scilicet Rex Medus Medico fastu gloriabatur:nam superbia proprium Medorum vitium est. Semaccata in epist. *Pauus Medica auis, Medorum etiam superbiam velut hereditario iure adepta; immensum ob pulchritudinem superbit.* Tumescit Medus rex fastu hæreditario. Proh! mox aduersa fortuna detumescet. *Nemo confidat nimium secundis rebus. Anima enim depressio, cor elatum est,* ait Zeno Veron. in Psal. 13. & Basil.Seleu.Orat.23. de Angelo ob superbiam apostata, ait: *Ad naturam talem euectus dignitate excidit, per mentis altitudinem de dignitatis altitudine deturbatus.* S.Augustinus Tract.3.in Ioann. *Non distas à pecore nisi intellectu,noli aliunde gloriari.* Qui gloriatur, in Domino glorietur. Prudenter Xerxi Artabanus inquit Herod. lib. 7. *Amat Deus truncare, quæ eminent omnia.* Causam quæris? *Neminem enim sinit magni quidpiam de se ipso sentire præter seipsum,* De inconstantia fęlicitatis legendus est,S.Naz.orat.ad Nazianzenos.

Medorum superbia. Semac. Fortunę inconstantia. Zeno. Gloria inanis. Basil.Seleu. Augustin. Herod. Nazianz.

Armetur Sapiens contra incertæ fortunæ certos casus,ne glorietur quasi potens,mox impotens, & calamitosus! Benè Hildeb.epist.56. Sapiens aduersus eam quam dicitis fortunam nunquam imparatus, nunquā inermis inuenitur, secum habet, quò præcaueat insidias, quò iacula frustretur inimici, extra se nullum pugnæ quærit apparatum. In omni casu se ipso tutus est, pectus eius pharetra fertilis, armamentarium copiosum,semper sagittis exuberat,semper abundat munimentis, hauriri non potest, cùm tela promere non desistat, quibus ille munitus vniuersa fortunæ missilia contemnit: obsequente pariter, & persequente superior: quippè nihil est vnde non triumphet animi triumphator. Addit Hildebertus. *Docet hæc vti submissè prosperis,aduersis insultanter; biformes euentus,vniformi constantia superare.* Nam vt inquit Zeno serm. in Euang. Lucæ: *Similis namque,eiusdemque ignauia est, in aduersis humilem, ac miserabilem fieri, in prosperis insolenter efferri.* Adhuc Hildebertus erudit nos fælicitates fortunæ contemnere, ne gloriemur prosperitatibus. *Assignantur,*inquit,*dignitates; asciscitur vxor cui nihil deest ad gratiam coniugij, in sobole suam deosculatur imaginem, in cellarijs clausa est totius anni fœcunditas: in loculis opes Crassi;quocumque circumtellat oculos nihil non suum intuetur. Cæterùm hæc aliena esse, fuga ipsorum denunciat. Bona vaga,bona pennata sunt hæc omnia. Eorum esse,est nunquam esse diutiùs O insani quibus celebre est sollicitos esse, ne desit materia sollicitudinis, ne causa tormentorum:* Et epist.80. *Vitrea est enim fortuna,quæ sic splendet,vt facilè frangi possit: stabilis enim,& inconcussa veritatis assertio.* Legatur epist. 31. Bellè Seneca de Breuit.vitæ c.4. *Nam vt nihil extra lacessat,aut quatiat, in se ipsam Fortuna ruit.* Verè potentissimus quisque dicitur *quasi potens,*quasi felix:nam fallax est,fugax est huius vitæ prosperitas, & vix tenetur, cùm elabitur: *nam in se ipsam fortuna ruit.*

102. Hildeb. Inconstātia fortunæ. Zeno.Veron. Bona temporaria pennata & vana. Hildeb. Seneca.

§. XVII.

Voluptuosæ procul spectata alliciunt; gustatæ fastidium pariunt. Quod in vino deliciarum hieroglyphico, comprobatur.

OSculetur me osculo oris sui; quia meliora sunt vbera tua vino, ait Sponsa. Audacter Sponsa,& præter virginalem pudorem dixisse videri poterat, expetere sponsi oscula: id notat P. Sanctius ad Cant.2. v. 4. Et causalis illa, *Quia meliora sunt vbera tua vino,* difficilis mihi est: Quorsum hic vini mentio? Osculetur me Sponsus, quia præ vino illum diligo, & in delicijs habeo? Præsertim cùm & initium sit Libri, & Sponsa auspicium loquendi faciat ab his verbis. Super qua dubitatione multa multi, quæ prudens omitto. Ego verò existimo Sponsam hic non expetere osculum amatorium, sed osculum, quo examinetur seriò,& comprobetur liquidò eius illibata puritas, vtpotè voluptatum,& libidinum expers,ex quo digna inueniatur Sponsa tanti Sponsi. Quasi dicat, osculo oris sui experiatur meus Sponsus,an vel primis labris libauerim libidinum,& voluptatum Vina. Vinum antem (quia fomes est ad cupidines *Bacchicum fomitem* dixit Clemens & apud Ægyptios voluptatis fuit

103. Cant.c.1.v.3. Sanct. Clem. 2. Pædag.c.2. Vinum est fomes.

hieroglyphycum) guſtare olim nefas erat matronis. *Cùm mulieres*, (verba ſunt Tertull.) *vſque adeò vino abſtinerent, vt matronam ob reſignatos cellæ vinariæ loculos, ſui inedia necarint. Sub Romulo verò quæ vinum attigerat, impunè à Mecennio meritò trucidata eſt. Idcircò, & oſcula propinquis offerre neceſſitas erat, vt ſpiritu iudicarentur*. Idem tradit Plutarch. & Plin. Vides fœminas oſculo examinari, an vel modicè guſtauerint vinum? Quaſi dicat ſponſa: Ego ſponſi mei propinquis non offero oſcula, quibus examinent, an guſtauerim vina, quæ irritamenta ſunt libidinum: tantùm id volo licere meo ſponſo.

Tertull. Apolog. 6. Fœminæ quam abſtineant à vino. Plutarch. Probl. Ro. c. 6. Plin. l. 4. c. 13.

104.

Accedat ergo propiùs, & oſculo probet: *Oſculetur me oſculo oris ſui*. Hic expeditus eſt loci huius ſenſus: ſcilicet Sponſus oſculo probet, an vinum guſtauerim, & experimento diſcet, me nec libaſſe: quia plus delicior in ſponſi mei amore, quàm in vini potatione. *Oſculetur me oſculo oris ſui; quia meliora ſunt vbera tua* (id eſt, deliciæ) *vino* optimo. Vexent hunc locum alij, ego his quieſco. At ſtatim occurrit non leuis obiectio: Nam mox verſ. 4. *Introduxit me Rex in cellaria ſua, exultabimus, & lætabimur in te, memores vberum tuorum ſuper vinum*. Nec ſemel introducta eſt ſponſa in cellam vinariam, ſed iterum capit. 2. verſ. 4. *Introduxit me Rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem*. Plura hic difficultatem faceſſunt. Primùm, quorſum *Rex* nominatur ſponſus introducens ſponſam in cellam vinariam? nam apotheca plenis plena dolijs, ruſticani agricolæ cenſus eſt, non Regis. Dein ſi vinum deguſtandum à ſponſa erat, præſtaret rancido Phalerno implere poculum, & offerri ſponſæ. Imò à ſobria ſponſa vinum omninò vel libandum non erat; à qua potatione tantùm aberat, vt reſpirationem à vini crapula immunem, oſculo iudicari, ab ipſo ſponſo expetiuerit, inquiens: *Oſculetur me oſculo oris ſui*: tam ægrè ferret ſponſus, vt eius ſponſa indulgeret eiuſmodi potationi. Porrò, ſi vina guſtare fas non eſt ſponſæ, quare inducitur in vinorum regiam apothecam? Vis ſcire quare? Vt Sponſa vini potationes plus recuſet, in tanta ſcilicet vinorum abundantia. Ingenij plenum eſt hoc ab ſponſo commentum, vt ſi fortè ſponſa aliqua tenebatur appetentia vini, id eſt, voluptatum, introgreſſa in cellam vinariam, voluptatis vino propiùs viſo, & odorato, faſtidiat vina. Nam *Abundantia in ſe ipſa contumelioſa eſt*. Sit hæc Tertulliani ſententia commentatio huius loci, & difficultatis egregia ſolutio. Aptius ad rem, Boetius inquit: *Quid de corporeis voluptatibus loquar, quarum plena eſt ſatietas pœnitentiæ?* Et Clem. Alex. *Mel quidem cùm ſit dulciſſimum, bilem generat: quemadmodum quod bonum eſt*, (id eſt delectabile huius ſæculi) *contemptum*. Quippè voluptatis vinum, quod non guſtatum auidè inuitat ad ſui potationem, cùm abundanter offertur reſerata vinorum apotheca, faſtiditur auidius. Voluptas dulcis eſt ſpei, poſſeſſioni faſtidium eſt.

Cant.

Cant.

Voluptatis poſſeſſio in tædiũ vertitur.

Tertull. de Habit. mul. c. 7. Poet. 3. de conſolat. Proſ. 7. Cle. Alex. 1. Pæd. c. 9.

105. Voluptuosè vixerat Rex Salomon, ſeſe totum dederat libidinibus, potationibus, voluptatibus: Tandem reſipuit, & in lib. Eccleſiaſtes pœnitentiam agens inducitur. Et inter alia pia opera, quæ conſtanter vouet Deo, vt pro delictis ſatisfaciat ſuis, hæc vox animoſior auditur, Eccleſ. 2. v. 3. *Cogitaui in corde meo abſtinere a vino carnem meam*. Pium ſanè votum, & pluris faciendum à ſene iam effœto, delicijs enutrito, nimia venere, & ſenio confecto, quin & aſſueto largis vinorũ compotationibus. Ab hac die, ait Salomon, generoſa Palæſtinorum vina non guſtabo, etſi grandæuus iã & ſenex. Nimirum in ſenectute peccaui, vt vegetus iuuenis; vt vegetus iuuenis in ſenectute macerabor. Abſtinentia a vino ſatisfaciam, quod incontinentia deliqui: *Cogitaui in corde meo abſtinere a vino carnem meam*. Pium valdè propoſitum! Sed vellem ſcire, an illud impleuerit Salomon? Attentum te cupio ad ea, quę mox ſubiungit. *Aedificaui mihi domos, & plantaui vineas*. Egregiè profectò! Nunc apud ſe ſtatuebat *abſtinere a vino*, & mox rurale extruit palatium ad pomarias, & nemorarias delicias; & *vineas plantat*, ad generoſiora vina exprimenda? Hoccine propoſitum? Votum fuit, an ſomnium fugax? Tam citò excidit tibi, o Salomon, tam bona mens? Fortaſſe vt vinum non bibas, vineas tibi plantas generoſa vite conſitas? ò inconſtantiam hominis ad peccandum aſſueti! Immò conſtat Salomon in propoſito; nam ab hoc libro Eccleſiaſtis pœnitentia Salomonis adſtruitur. Et ſanè, quia vouet, & præcupit *abſtinere à vino*, vites ſerit generoſas, & *vineas plantat*. Vini ſeu deliciarum faſtidium ex delicioſi vini abundantia captans, *ſiquidem eadem vina poſteriori vſu depretiantur*, ait Tertullianus. Madeant, inquit Salomon, torcularia vinis, ne ego delicioſa vina auidè ſitiam. A copia vini, vinum ego cõtemnam. Nam cupitum vinum extrinſecus, & oculorum tenus, illecebra appetitus eſt; at verò ſi ad manũ adſit, & largiter propinetur, ſtatim vileſcit, & faſtidiũ parit. Deuter. 33. v. 33. de vinea & vinis deliciarũ à delicioſis peccatoribus guſtatis, ſic aptè ad rem inquit Moyſes: *De vineas Sodomorum vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorrhæ: vua eorum vua fellis, & botri amariſſimi*. Sodomorum fruges, & poma procul ſpectata, & pulchra ſunt, & mellita ad guſtum, vuæ, & poma fellita ſunt; ſpecie tenus ſpecioſa, at contracta cineraſcunt. Quod eleganter ſcripſit Hegeſippus: *Spectes illic ad ſpeciem pomo viridantia, formatos vuarum racemos, vt edendi generent ſpectantibus cupiditatem; ſi carpas, fatiſcunt, & reſoluuntur in cinerem, fumumque excitant, quaſi adhuc ardeant*. Ergo ſapienter Salomon, vt vina delicioſa faſtidiat, plantat vineas voluptuoſas, nam voluptas humana deſiderij obiecta, illex eſt appetitus; cæterum poſſeſſione vbertim obtenta, vel vſque ad nauſeam faſtiditur.

Vineas plãtat Salomõ ne bibat vinum.

Nauſeamus ad voluptates vbertim poſſeſſas.

Tertull. de Anim. cap. 17.

Deut.

Hegeſipp. lib. 4. c. 13.

Dubitabit quiſpiam, cur Deus diuitem auarum Lucæ cap. 12. v. 17. tot cumularit diuitijs: nònne præſta- 106.
ret, vt alij eas largiretur Deus, quem ſciret non improbè vſurum tanto bonorum theſauro: largeque erogaturũ in pauperes? Auarùſne videatur Deus in pauperes, vt ſit liberalis in diuitem? pauperibus defraudat Deus, quicquid huic diuiti tribuit. Immò ideò effusè tribuit, vt tot diuitijs opulentus, eas faſtidiat, & elargiatur egenis. Pulchrè Zeno de hac re ſic fatur: *Aduentitijs diuitijs cumulat, ſi fortè ipſum nimietate ipſa ſatiatum ad ſenſum, & intelligentiam humanitatis adduceret: animumque eius per abundantiæ nimietatem ſuaderet aliquid de indigentibus cogitare*. Ad opum abundantia prætendit Deus extorquere liberalitatem hominis auariſſimi: theſaurum cumulat, vt diuitias contemnat: nam abundantia contumelioſa eſt in ſe. Hic verſ. 4. *Gloriatur & exultat Arphaxad, quaſi potens*: nam mundana gloria, exultatio, potentia, voluptas, &c. veræ deliciæ non ſunt, ſed ad ſimilitudinem voluptatis; non poſſeſſæ deſiderium mouent, & falluntur poſſeſſæ, verè deliciæ non ſunt, ſed quaſi deliciæ, quaſi honor, quaſi voluptas, quaſi potentia (*Non verè*, vt interpretatur Gloſſa interlinearis,) cùm non poſſeſſæ deſiderium moueant, abundanter poſſeſſæ faſtidium ſui faciant: quod ſi non faciant, ſed delectent, ſtatim elabuntur; vt accidit Arphaxado.

Luc.

Amplas diuitias, & delicias tribuit Deus diuitibus, vt illas faſtidiant.

Zeno Ver. ſerm. de Euang. ſec. Lucam.

Iudith.

Gloſſa.

§. XVIII.

Vſque adeò inops gaudij eſt ipſa poſſeſſio voluptatis humanæ, vt ſpe Voluptatis, potiùs quam ipſa poſſeſſione deliciemur.

ADeò voluptatis eſt indiga humana voluptas, vt 107.
ſpeciem voluptatis tantùm præ ſe ferat: non veris bonis ſed fictitijs, & apparentibus, tanquam quibuſdam præſtigijs nos decipere intendit malus Dæmon. Fucata bona, & perſonata gaudia, quæ voluptates mentiantur, proponit hominibus; & cùm ipſi pueriliter deluſi, manũ porrigunt, vt optatis fruantur, voluptate diu optata & quæſita fruſtrantur; itaque allicimur non à ſincera voluptate, ſed à voluptatis apparẽ-

tia,

Honor adumbratus. Pelul. lib. 1. epist. 15.

Voluptas est vt aulæi picturatæ figuræ.

Tert. Apolog. 48.

tia, seu spe. Omnis humana voluptas apparentia seu spes voluptatis est, substantia voluptatis non est: *Adumbratum hunc honorem contempseris*, monet prudenter Isidorus. Porrò *adumbrare* est picturam delineare; seu quod effigiandum est a pictore, phrygioneve, quibusdam lineamentis, & coloribus exprimere. Ergo humana fęlicitas, vmbra quædam, seu effigies prosperitatis est; non vera prosperitas, sed picta, & quæ nunquam re vera percipitur. Egregiè Tertullianus expédit: *Vt mundi ipsius species transferatur æquè temporalis, quæ illi dispositioni æternitatis, aulæi vice oppansa est.* Videas in aulæis, & peristromatibus arguta phrygionis manu pictis, textili opera, conuiuam iamiam captantem lautas dapes, aut generosa pocula, quibus auidus inhiat: neque vnquam captat, neque in os infert, sed perpetuò famescit, & sitit hiante gutture. Videas ducem re benè gesta fugare hostilem exercitum, & iam victorem gladium condi in hostis latterai At nunquam hostes profligat, nec victoria potitur, quia *adumbrata* fælicitas est, & voluptas arte in aulæis depicta Desideria, & manum ad expectatam voluptatem emittit, sed nunquam apprehendere datur, potiri semper negatur. Totum humanæ voluptatis negotium, desiderij est, spei estimanus, & possessionis nunquam est.

108. Ad tit. c. 2. v. 21.

Voluptas cur appelletur desiderium.

Luculenter hac in re Paulus ad Titum. *Apparuit gratia Dei, & saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & sæcularia desideria, sobriè, &c.* Profectò magnum documentum, & dignum tãto doctore! nimirum diuinum Verbum, quod est Dei sapientia, *erudit* omnes homines, id est, *tanquam pueros rudes formans*, quod sonat Græca vox *παιδεύουσα* quæ scribitur *erudiens*. Quæ hæc tam recondita, & sapiens eruditio, seu doctrina, ad quam vel sapientissimi Apostolorum, & Doctorum tanquam pueri sunt, & rudes infantes? *Vt abnegemus sæcularia desideria*. Hæccine tam abstrusa sapientia? quid notius vel tyronibus Christianorum, quàm quod mundana, seu sæcularia desideria abneganda sint? At non est adeò vulgare sæcularia bona, seu mundanas voluptates esse, & vocari *desideria* voluptatum, non voluptatum possessiones, quasi in ipsa voluptatis possessione, seu peccandi delicijs, nihil sit voluptatis, sed omnis voluptas peccati in desiderio peccandi sit, non in possessione optatæ voluptatis, seu patratione peccati. Quod insinuasse videtur mihi S. Thomas ibi lect. 3. sic inquiens; *Per sæcularia desideria intelliguntur res sæculares, & omnia peccata.* Itaque desiderij nomine res desiderata intelligitur, quasi nihil voluptatis in re possessa sit, nisi ipsius desiderium: & ita res desiderata desiderium nuncupatur.

S. Thom.

109. Ad tit. c. 2. v. 11.

Beatitudo spei nomine appellatur.

Caiet.

Pergit Paulus, & adhuc his grandiora loquens, subiungit: *Sobriè & iustè, & piè viuamus in hoc sæculo expectantes beatam spem.* Nomine spei, obiectum spei intelligitur cõmuniter ab interpretibus, nẽpè Beatitudo, (hæc hypallage est, quæ actum substituit pro abiecto.) Verùm quid causæ est cur ipsam beatitudinẽ, quæ est bonorum omnium possessio, appelletur spei nomine? Caietanus hunc locum commentans, ad hæc verba se sistit, & præ rei sublimitate exclamans, ait: *Eruditio ista verè est salutifera, nec frustrà erudit*: id est, ne nos inaduertenter prætereat recondita hæc eruditio: nec inaduertentia hominum frustretur tam salutiferum, & necessarium documentum, ad fugienda delicta, & contẽnendas sęculares voluptates: Planè eruditio pręclara est, beatitudinem ipsamque est summi boni possessio, appellari spem, quę est rei nõ possessæ desideriũ.

Possessio fastiditur, spes delectat in bonis mundanis.

Porrò si de substãtia beatitudinis est quòd sit actualis possessio, cur spes dicitur? Spes ne possidet? possessio sperat? Negat beatitudinẽ qui eam spem nominat. Immò qui Beatitudinẽ appellat spem, illam egregiè explicat hominibus, apud quos longa experientia notũ est, bona mundialia in spe posita, arridere animo, & valdè placere homini: At possessa statim fastidiri, & cupidinem in tædium verti. Sapienter ergo Paulus loquens hominibus, verba temperauit ad eorum saporem, & gustum, & vt magni æstiment delicias beatitudinis, illam non appellat hic possessionem, sed spẽ: *Expectantes beatam spem*. Nam possessio, teste Ennodio *est malignus propriæ fælicitatis interpres*, Vnde Beatitudinem non appellat summi boni possessionem, sed spem: nam res sperata magni æstimatur; possessa fastiditur ab hominibus. Vt ergo non vilipendat homo beatitudinem, illam appellat hic spem non possessionem. Hanc huius Paulini loci expositionem debeo Clem. Alex. vbi sic ait: *Cùm Apostolus spem nouisset duplicem, vnam quidem, quæ expectatur, alteram verò, quæ est accepta*. Itaque spes, quæ est possessione acceptas, spes dicitur, ne à possessionis nomine deuenustetur apud homines; apud quos tam vilis est possessio voluptatis, vt vel summæ beatitudinis iucunditas, quò sui amorem faciat, appellanda sit spes: etsi eius essentia in possessione sit & actuali summi boni fruitione. Idem adtestatur P. Damian. inquiens: *Beati de sua stabilitate certi perennibus gaudijs immerguntur, expectantes beatam spem*.

Ennod. l. 6. epist. 20.

Clem. l. 2. Strom.

P. Dam. ser. 11.

110. Salus possessa adhuc speranda est, quare? Matth.

Locupletabo hanc Paulini loci expositionem ex illo Mat. 9. v. 20. vbi mulier illa, quæ sanguinis fluxum diu patiebatur, plena fide animosa dicebat secum; si tetigero vel oram vestimenti Iesu, mox sanabor: tetigit & statim sanitatem recipit. Tunc ait illi Saluator: *Confide filia, fides tua te saluam fecit*. Certum est attactu vestimentorum Christi hanc fęminam curatam esse: quod disertè docet Marcus cap. 5. v. 24. & Lucas 8. v. 42. & expressè id asserit Christus aiens: *Ego sentio virtutem de me exiisse*. Quare ergo dicens mulieri, *Fides tua te saluam fecit*, denuò postulat, vt habeat fidem, aiens: *Confide filia*. Super quonam confidere debet? Nũ mulier speret salutem, quam iam possidet? Confidentia boni futuri negotium est, non boni præsentis, & adepti. Ergo hæc verba non sibi cohærere videntur, *Confide filia, fides tua te saluam fecit*. Verùm bona hæc fęmina magni æstimabat sanitatis bonũ, pro quo adipiscendo impenderat medicis censum prædiuitem, & ingenti illius desiderio tenebatur. Cùm autem optatum sanitatis bonum adepta est, non dicitur fæminæ, vt bonum salutis possideat, sed vt illud speret, ne bonum salutis iã possessum vilipendat. Porrò spes bonũ proponit iucundum, & amabile: quod à possessione vilescit: nam apud homines experientia notum est, non tam iucundum bonum esse in possessione, ac erat in spe. Vnde ne vilis sit salus obtenta non dixit Christus fæminæ: *Fides tua te saluam fecit*, fruere possessione salutis; sed *confide filia*; obtentionem, confidentiam appellans, & possessionem nuncupans spem: vt sic fæmina bonum obtentæ salutis magnifaciat, nec illud depretiet vocabulo possessionis, quæ solet spes humanas frustrare, & ita speranda proponitur obtenta salus; & beatitudo, quæ essentialiter est possessio, spes nominatur. Cùm Matthęus, sicut *Apostolus spem nouisset duplicem, vnam quidem, quæ expectatur, alteram verò quæ est accepta*, vt dicebat Clem. Alex. suprà.

Marc. Lucas.

Clem.

111. 1. Pęd. c. 13.

Voluptas definitur elatio animi, & quare?

Huic meæ cogitationi applaudit Clemens Alex. sic describens voluptatem, *voluptas est elatio animæ*. Perbellè dicitur voluptas, arrogantia hominis, elatio mẽtis, Superbia animi. Nam sicut instigãte Superbia gloriatur homo; & sibi glorianter plaudit, & elatus turget inani gloriæ tumore, quasi se extendens ad se ipso maiora: sic Adamus ad Diuinã scientiam, sic Angelus apostata ad diuinitatem intumuit arrogantęr: ita animus voluptate superbit, dum præpoperè, necdum scilicet possessa voluptate, sed illius spe concepta, beatur; & gaudet; ad Rom. 12. vers. 12. *Spe gaudentes*, & spes, quæ nondum cucurrit, nec peruenit ad possessionem, se protelat, & extẽdit ad possessionem, voluptatis; quod singulare spei est, dicente Psalmographo Psal. 4. vers. 10. *singulare in spe constituisti me*. Rectè ergo voluptas dicitur elatio seu superbia; nam cũ non valeat animum delectare adhuc possessa? procul spectata, & nondum possessa delectare præsumit; beate spe, seu desiderio sui. Ergo pulchrè definitur: *Voluptas, elatio animæ*. Et Arphaxadus hic vers. 4.

Ad Rom.

Psal.

Iudith.

à possessione honoris, & voluptatis, non potens, & felix; sed quasi felix, & potens (*non verè*, vt commentatur Glossa interlinearis) nominatur.

Glossa.

---

§. XIX.

Voluptas non possessa suspiratur; possessa fastiditur, & supplicij loco datur.

112. Creata bona specie tenus bona sunt; re ipsa non placent. Voluptas spe affulgens, sui amorem facit in nobis, possessa verò, tædium, & odiũ: absentia quæque ambimus, adepta fastidimus. Futile bonũ est, quod ex superficie placet: intrinsecùs displicet. Aut bonum non est, quod de absentia commendatur: aut nos boni non sumus, qui ad contractum nostrum bona deprauamus. Honorem, voluptatem, prosperitatẽ, quæ omnium vota tenent, ad quæ suspirant omnes, si diu desiderata possessione obtineantur, statim vel pendunnir: & quod non possessum, foret pręmium, semel possessum supplicij loco habetur. Voluptates lacrymas pariunt, votis mercantur homines suspiria. 2. Reg. c. 13. v. 1. *Factum est, vt sororem speciosissimam vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius Dauid, & deperiret eam valdè, ita vt propter amorem eius, ægrotaret.* Sic amantes, aut amentes insaniunt! Tandem astu, & vi potitus est Amnon diu desideratis amoribus; aucta voluptate à difficultatibus: nam vltronea, & facilia contemnimus; ardua exaggerant delicias: & tamen blandiòr voluptas in tædium versa est: & cupido in odium transijt: *Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita vt maius esset odium quo oderat eam, amore quo anteà dilexerat.* Amnonis votum in tædium versum est: nauseat ad suas delicias, offenditur voluptate cupita: & amor vincitur sui odio. Et quod antè optarat in præmium, iam horret vt supplicium. Et qui amore languebat, iam præ odio languet, & periculosiùs ægrotat. Vsque eò futilis est natura mundani gaudij, quippè quod ab absentia æstimatur; à possessione vilipenditur, ob hoc vnum quod possidetur. Et sanè causam peruestigant commentatores, cur Amnonis eximius amor degenerauerit in odium, & nulla sufficiens assignatur, nisi natura creati boni, & prosperioris voluptatis; quæ dum non habetur, totis præcordiorum votis suspiratur; possessa auidius fastiditur. Perbellè, S. Zeno Veron. *Libido corrumpit, aut corrumpitur; inijcit amorem, paulò post odium factura de amare.*

Auidius desiderata fastidimus.
2. Reg.
Amor boni mundialis in odiũ vertitur.
Zeno serm. de Patient.

113. Ad quam veritatem comprobandam locupletem testem habeo, Moysen inquam, Numer. 11. v. 18. Hebræa gens longa proauorum serie nobilis, & ingenua, diuitijs, & nobilitate arroganter superba, durè premebatur Ægyptiaca seruitute; in luto & lateribus despicabili famulatu seruiebat Ægyptijs. Contumelijs afficiebantur impunè, vapulabant Hebræi, vt vilissima mancipia; & nihil non probrosum, & superbum tolerabant à gente nequam & barbara. Gemebant sub infami, & calamitosa seruitute: & viri ingenui totis votis inhiabant libertatem, toto orationis nisu, & calamitatis durissimæ lingua: Quorum clamores & suspiria exaudiens pius Dominum, ducatu Moysis ipsos honorificentissimè in optatam & nobilem libertatem asseruit. Quid desiderabilius potuit Hebræis accidere, quàm excussisse durissimam Ægypti seruitutem, & frui ingenua libertate? Sed vix libertate potiti sunt, cùm exosam habuere felicem libertatem, & optabant molestam seruitutem. Quis hoc crederet de gente nõ omninò ignaua, & stolida, nisi Deus ipse id testaretur, his expressissimis verbis, Numer. 13. vers. 18. *Ego* inquit (Deus) *audiui vos dicere: Benè nobis erat in Aegypto* ò nequam, & prodigiosum ingenium hominum! Iam cupit populus Hebræus duram seruitutem, & detrectat libertatem. Quid calamitosiùs quàm seruitus Ægyptiaca? Quid optabilius, quàm cupita libertas? Sed caret populus molesta seruitute, & possidet gratam libertatem: & ideò libertas, quam possidet, molesta illi est, & seruitus, qua caret, grata esse cœpit: & offenditur dulci libertate, quam habet, & desiderat molestam seruitutem, qua caret. Quasi sola carentia bonitas sit & possessio sit exosa malitia: Suspirat summis votis malum, quod non possidet, & detestatur fastidioso odio bonum, quod possidet. Sic Amnon, qui interpretatur *Verax*, verè censuit de fæliciori voluptate: Scilicet voluptuosam pulcherrimæ Thamaris venustatem non possessam ardentissimè cupiuit: possessam verò ardentiùs fastidiuit. Quasi præsentia, aut possessio boni, illud deprauet, quod absentia commendabat. Ergo absentia est bonitas mundanæ fælicitatis; præsentia, fastidium. Genes. 3. vers. 6. *Et vidit mulier; quòd bonum esset lignum ad vescendum.* Scilicet, ait Basil. Seleuc. *Eorum, quæ non erat experta gustum mirabatur*: Nam experientia terreni boni, eiúsque possessio, deprauatio ipsius est, & molestior pœna.

Numer.
Numer.
Genes.
Sel. Orat.

Callidus ille, & nequam serpens decipiens Adamũ,
totum culpauit hominum genus, tunc Deo charissi- 114.
mum, delicti reatu præcurrente hominum natiuitatem. Appellatus serpens ad Dei tribunal, tanto reatu dignam pœnam à Deo audit. Et diuina iustitia ostentans iras terribiles, fulgurat sententiam tantæ audaciæ, & malitiæ meritissimam. Nec parum erit si Deus adinueniat cruciatum quo plectat Dæmonem, iam olim damnatissimum, & in quẽ seuerissimè animaduerterat. Mulctatus est pœna damni, æterno gehennę incẽdio, impatientia rabida; & alijs durissimis cruciatibus, quos Iustitia diuina adinuenit: quæ excogitanda pœna est, quę illi infligi possit, qua augeatur Dęmonis damnatissimi cruciatus? Necesse est, vt Diuina Iustitia extendat ingeniosè vires suæ omnipotentiæ, & nouũ supplicium machinetur nouo scelere dignũ, quod vel augeat, vel exuperet anteà inflictos cruciatus. Expende Diuinæ sententiæ consultissima verba, Genes. 3. v. 14. *Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc: super pectus tuum gradieris; & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Quantula est hæc pœna ad tantum reatum! Ponanè est Serpentis, quòd repat, an natura? immò pœna illi foret ardua, quòd rectus & arduus staret, & cuspidatæ caudæ niteretur. Ad hęc: quòd terram, aut terrena comedat, deliciæ Serpentis sunt, non cruciatus. Nam colubri fames non expletur phasianis; bellaria Attica, lautas dapes, & opipara conuiuia non esurit Serpẽs; sed glebas, Isaiæ c. 65. v. 25. *Serpentis puluis, panis eius.* Hęc lingere eius voluptas est, alia respuit, & fastidit. Ergo quod natura illi est, & deliciæ, in supplicium datur serpenti. Hocne inuentũ seuerioris iustitiæ? Siccine punit totius naturæ deprauatorem colubrum? Profectò mitior hæc pœna excusat culpam non castigat. Ad allegorias confugerem, vt litteræ difficultatem declinarem, nisi scissem S. Augustinum dixisse: *Hoc vere est dictum serpenti.* Et ad serpentis voluptatem aptat verba S. Ambrosius aiens: *Vt scias quia serpens typus est delectationis, damnatione eius aduerte. Super pectus tuum gradieris, & terram comedet.* Cæterum S. Chrysost. explicans hanc Dei in colubrum sententiam, sensum satis ingeniosum, & ad rem præsentem aptum excogitauit, sic scribens: *Super pectus tuum gradieris, & terram linges. Super terram repas, eàque alaris: atque adeò ne liceat tibi post hac suspicere, sed semper in hoc maneas statu.* Nota hæc vltima verba, in quibus tota vis sententiæ Dei, & Chrysostomi sita est: *Terram comedes, id est, semper in hoc maneas statu.* Quasi dicat: Terra tibi est delicatus, & deliciosus cibus, quem auidissimè expetis, & quò deliciosissimè pasceris. Has terrenas delicias tibi diu duranitas volo; diutius illis fruere: *Semper in hoc maneas statu.* Et hæc seuerior punitio est. Nam voluptas, quæ sperata arridet, & absens allicit, & suspiratur; præsens, & diu possessa, vsque adeò fastidiosè respuitur, vt durioris supplicij loco censeatur. Nec Diuina seueritas tanto Dæmonis flagitio irritata, pœnam acerbiorem inflixit, quàm durantem voluptatem,

Genes.
Isaiæ.
August. lib. 11. de Gen ad litt. c. 36.
tom. 3. l. de Parad. c. 25.
Chrysost. hom. 17.
Voluptas diu durans, acerbior pęna est.
Suppliciũ dæmonis est diuturnior quasi voluptas.

&

& diuturniores delicias. Iam non miror filios Israel tædere suspiratæ libertatis præsentis iam & possessæ; & suspirare exosam seruitutem, qua carebant: nam bonos libertatis, & voluptas ventris aut gulæ, spe, bona sunt, possessione, supplicium.

115. Superbissimus ille Angelus, fastu turgens, Diuinitatis fastigium æmulatus, ex Angelo euanuit in Dæmonem. Verum quærere oportet, quodnã fuerit eius delictum. Isaiæ 14. v. 13. *In cælum conscendam, supra astra Dei exaltabo solium meum.* At nemo est tam malè Theologus, qui nesciat ex S. Thoma, & Scholasticis, immò ex sanctis Patribus, Angelum apostatam in cęlo creatum fuisse. ibique vsque ad insaniam superbijsse. Quænam fuit eius superbia? *In cælum conscendam*, inquit. Num in cælo non erat? quomodo Angelus tunc disertissimus, & sapientissimus anhelat id, quod possidet? In cęlo est, & in cœlum conscendere tam vehementer suspirat? Quis non omninò truncus, aut amens tam vehementer tam stultè, tam impiè, desideraret obtinere, quod habet? Porrò desiderium non occupatur in re, quam possidet, (hoc fruitionis negotium est,) sed de bono absenti negotiosum est, & sollicitum. Ergo Angelus existens in cælo fatuè magis, quàm arroganter cœlum inhiat. Profectò cœlum quærit Angelus, quia in cœlo est; (non inquio in cœlesti Beatitudine: nam hoc summæ fælicitatis priuilegium est, quod possessio illius fastidium non faciat sui:) Creata enim bona, quæ in spe fulgent, in possessione sordent. Possidet Angelus cœlum, & quia illud possidet, illud cœlum esse vix censet: & cœlum censet, quòd non possidet. Et quod spei, aut desiderio proponitur vt cœlum, quia est absens appetitur; cùm possessione habetur, non habetur vt cœlum. Tantum enim distat res desiderata à re possessa, vt quę desiderio apparet cęlũ, possessione cœlum non appareat, Scilicet mentitur spes posionem: sic Angelus in cœlo existens, ait: *In cælum conscendam.* Vnde honor possessus, quasi honor est: & possessa iucunditas, quasi voluptas est. Et valdè potẽs, *Quasi potens, Non verè potens* dicitur, vt ait Glossa ibi: nam bona mundialia possessa spem mētiuntur, & possessorem fallunt: sic fellerunt Arphaxadum hic, v. 4. Planè etsi alicuius assentatoris diserta vox est: *Adhuc præsentia tua fruimur, & iam reditum desideramus*: verba sunt Mamertini. Tam citò nauseat ad præsentiam diu optatam, vt præsentis Imperatoris reditum desideret, vel adulator Panegyrista!

Isaiæ.
S. Thom.
Cœlũ possessum (non beatitudo) fastiditur, & desideratur possidendũ.
Angelus apostata desiderat, quod possidet.
Glossa.
Iudith.
Mamert. in priori Panegyri ad Max. Aug.

§. XX.

Secura possessio mundialis boni, fastidiosa, & insipida est, nisi condiatur aliquali spe ipsius boni amittendi.

116. MVndiale bonum ambitiosum est in spei in possessione vili & sordidum: citò fastidimus, quæ diu desiderauimus. Scilicet hęc natura mortalium est, quæ hiat ad dubias spes, & nauseat ad eiusdem rei securam possessionem. Porrò diuturnitas possessionis nimis detrahit terrenis bonis, illaque deuenustat; nã securitas possidendi fastidiosa est; periculum.n. amittendi optatum bonum, illecebra voluptatis est, & possessionis gratia. Paradoxon videtur, & expertissima veritas est: siquidem securitas possidendi lenocinatur fastidio, & suspensa expectatio, & anceps timor fruitionis amittendæ, tacitè adulantur voluptati. Creauit Deus protoparentem Adamum statu innocentię perfectum, eundem dotauit originali gratia, sublimauit creaturarum principatu, ditauit Orbis opibus, beauit paradiso, fælicitauit vxoris delicijs & perennaturam vitam illi donauit, qua morti non obnoxius, pacata fruitione his omnibus perdiu potiretur. Verùm in diuturnissimæ vitæ vestibulo, mortis tabula legitur: nam Adamo tunc innoxio, ait Deus, Genes. 2. v. 17. *In quocumque die comederis ex eo morte morieris.* Necdum vita fruitur Adamus, & auditur repetita mortis vox: Cur viuendi gratiam mortis nomine, & metu Deus deuenustauit? Quis pacatè, & beatè fruatur vita quantumvis fęlici & paradisiaca, sciens illi impendere mortis minas? Moriendi timor corrumpet gratiam fælicioris vitæ. Immò metum mortis suggessit Deus Adamo, vt fæliciori vita frueretur: quia si securus esset viuendi perdiu, fortè fastidiret vitam tædio terreni boni possessi absque amissionis periculo. Quod acutissimè notauit Claudius Marius Victor sic pangens.

Voluptatis possessio dulcior est ad spe illius amittendi.
Genes.

—— Namque indè perire.
Posse datum est cunctis, vt viuere dulcius esset.

Nempè possibilitas pereundi, voluptas viuendi est. Sciat Adamus se mori posse, vt indè vitam magis æstimet, gratiusq; delicietur in vita. Hæc enim natura est bonorum mundialium, vt securitas diuturnæ possessionis sic appetitum exsatiet, vt fastidium sui creet. Homo vicibus gaudet, & alternantia bona gratiora sunt, timor amittendi, est arbitrium placendi, dulcius sapit vita, (quæ principatum inter terrena bona obtinet,) cui timor mortis blanditur ad gratiam. Hispanè dices, *Algun recelo perder el bien, no zozobra la possession, antes lisonjea al gusto, quitando el tedio que causa la possession larga de bienes de la tierra.* Hinc vt gratior esset sapor vitæ paradisiacæ, conditur aliquali mortis metu, ne nauseet ad diuturnam vitam, qui citò emori potest.

Claud. Mar. vict. in Proœm ad lib. 1. sacri poema. in Genes.

117. Iob. 28. v. 17. postquam rebus pretiosioribus præfertur Sapientia, nempè tinctis Indiæ coloribus lapidi Sardonyco, Sapphiro, &c. subiungit hæc verba: *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum.* Statim animam pulsat difficultas, quæ industriam fatigauit interpretum. Vnus S. Gregorius pro millibus, ferè succumbit difficultati, cur scilicet vitrum inter gemmas, & metalla pretiosissima collocetur, illisque præferatur, sic fatus l. 18. Moral. cap. 22. *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum. Et cùm sicut nouimus, vitrum longè atque dissimiliter, auro sit vilius cur post auri nomen, metalli vtique pretiosi, pro immensa laude, vitrum quoque dixit sapientiæ non adæquari? Ipsa ergo literæ difficultate compellimur, vt ad sententias horum verborum mysticas vigilemus.* Et quidem vix rimari datur, cur Iobus inter summi pretij gemmas & metalla, vitro fragili tribuat æstimationis principatum. Quid vitro cum principe materia argenti, & auri, & adamantis? Esto, æmuletur vitrum venustatem auri, & vnionum? at in soliditate, & diuturnitate vincitur: breue enim est vitri æuum, leni spiritus sufflatione tumescit, & fugitur; & leui attactus iniuria læditur, & frangitur. Vnde ergo olim vitros tantæ æstimationis census fuit? Argutè Clemens Alex. *Curiosa*, inquit, *ac superflua tornatorum in vitro vana gloria ad frangendum propter artem par timor, qua simul docet, & timere & bibere, &c.* Ex fragilitate, inquam, vitri, eius pretia exaggerantur. Nam cùm vitrum transparentiam crystalli æmuletur, & cum auro, & gemmis certet de nitoris gratia, omnia fragilitate vincit: siquidem & materiæ natura, & ingenio artis, ad frangendum, paratior est crater ex vitro figuratus, *docetque simul timere, & bibere.* Hispanè vulgò dicimus, *Es golosina beuer en copa penada.* Conscientia enim fragilitatis, census est pretiositatis: nec tam quis bibit in vitro vetustum phalernum, quàm gratum timorem fractionis: putator non fatuè satiat appetitum bibendi, quin potum admisceat titillatione blandientis periculi: nec minùs deliciatur in cautela fragilis nitoris, quàm in potu venusti liquoris. Non satis sapiunt deliciæ, quas aliqualis amissionis timor non condit, & mellit Tædium mouet, non voluptatem, quod securissimè placet, quia quod diu placuit, displicet: nauseamus enim ad diuturnè possessa: aliquis amissionis metus, titillatio concupiscentiæ est, & ingenium placendi ex opposito auxilians.

Iob.
Quare vitrum præferatur auro & gemmis.
Gregor.
Periculum amittendi voluptate mũdialem adulatur gustui.
Clem. Alex. l. 2. Pædag. cap. 3.

118. Diuina Sapientia sic fatur Prouerb. 8. v. 30. *Delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum: & delicię meæ esse cum filijs homi-*

Prouerb.
Delicię Dei dicuntur esse cũ hominibus,

quia hominis natura fugax est.

hominum. Scilicet diuina sapientia ludit in creatis rebus,& cum ipsis agens,delectationem aliquam capit: & cum hominibus deliciæ Dei sunt. Et cur non tam deliciatur Deus cùm illum laudant astra matutina? iucundior enim esset conuersatio cum pulcherrimis,& purissimis astris ad nutum obedientibus, & tacitè ipsius laudes modulantibus. Saltem Angelorum cultum & disertum ingenium opportunius esset ad conuersandum cum Deo. Vnde congruentius, & suauius cum Angelis deliciaretur Deus: cum Angelis, inquam, quorum natura immateriata est, mens disertior,ingenium sublimius,merita beata,gratia locupletior;& indè gratior conuersatio. Quā obcausam terrenus homo singulariter dicitur esse deliciæ Dei? quid iam suaue est in humanis moribus sæpè inconditis, barbaris,brutis? Profectò homo de se liber est,in arbitrij potestate tunc habet meriti,aut demeriti optionē. Sic gratus Deo est, vt possit ei esse offensus: fugitiua est natura hominis, & gratior est præda, quam aucupatus es, quàm illa, quæ in foro præstat: magis enim sapit lepus fugitans venantis industriam,(etsi magnis impensis venatio constet) quam qui absque discrimine omnibus venalis proponitur: fugacitas prædæ,cupediæ sunt venatoris: ars, qua industriè præda fugit venatorem,suauiùs adulatur palato capientis;aliquale periculum amittendi, commendat voluptatem possidendi, nam apud homines securissima possessio exsatiat,& voluntatem in fastidium vertit: tædet nos saporis, quem nullus metus condit. Hinc more humano dicitur perplacere Deo conuersatio cum homine, hinc consuetudo cum mortalibus Deo gratior dicitur: *& deliciæ meæ esse cum filijs hominum*. Deliciatur enim Deus in possessione fugacis arbitrij, & lubricæ voluntatis: volaticum homini est gaudium securę possessionis creati boni, quia citò in tædium desciscit; diuturnior est voluptas mundialis rei,de cuius possessionis diuturnitate nonnihil timetur: quasi timor amissionis amplificet gratiam possessionis nam securitas voluptati insidiatur. Quod videre licet hic,v. 4.

Iudith.

in Arphaxado; qui arce munitissimam in Ecbatanis extructa, & imperio Medorum validiùs firmato ædificatione mœnium, reconcinnatione murorum, præsidiarij militis numeroso exercitu;cùm obfirmata magis videbatur eius potentia, & regni gloria securior;tunc dicitur,*quasi potens*,quasi felix, quasi gloriosus; non verè potens,solidè felix,& securè gloriosus: Scilicet quia securitas potentiæ,imminutio fuit gratię principandi: minùs placet quod securè possidetur: periculum amittendi videtur ingenium placendi. Vt vnius cœlestis beatitudinis sit summa laus, iucundissimæ possessionis sempiternans, & secura frutio.

---

§. XXI.

Vel rei possessa ambitio, sic est molesta & ærumnosa, vt vel protoparentes infælicitaret: & ex Angelis diabolos faceret.

119. MOlesta res est ambitio,laborum & ærumnarum plena:& quæ multa temporis iactura, & commoditatum impensis emit dubium & volaticum honorem. Est & ambitio,solicitudinum non mediocris materia. Ad maiorum occursum decrescit,vt crescat: æquales velut maiores suspicit,vt maior illis fiat; minoribus officiosius adulatur,vt ita omnes subornet,& omnibus maior fiat. Patriæ extorris,magnis impensis curiam frequentat;curiales diuitans,se & suos depauperat: deliciarum exul, vanissimis spebus frustrà deliciatur; immò torquetur exspectatione. Nec possessione bonorum suorum fruitur,vt fruatur expectatione honorum, quos vel ad tempus, vel raro, vel nunquam assequetur: certaque possessione anxiè mercatur incertam spem. Et(vt semel dicam)studium ho-

Genes.

noris respirare non sinit ambitiosum. Antiquus ille & callidus serpens inuidens homini delicias Paradisi, & insidians innocentiæ felicitati,vaferrimè adoritur hominem: Genesis cap. 3. v. 5. sic fatus: *Eritis sicut Dij*, id est,Sicut Deus,vt proceres interpretum ex Hebræa radice commentantur: ò stultam suggestionem, & ignorationis plenam! Nonne homo sicut Deus creatus est,Deo similis,& Dei imago: Genesis 1. v. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*. & statim v. 27. *Ad imaginem Dei creauit illum*. Ergo Adamus est similitudo,& imago Dei. Quid igitur dæmon illi suggerit,vt ambiat esse sicut Deus,qui imago & similitudo Dei est? Fatuè ambiat quis,quod securè possidet,& naturaliter habet: Nam ambitio negotium est honoris absentis, non studium possessæ sublimitatis. Nisi fortè quis ambiat,quod ita habet,vt non possit illud non possidere. Non multùm negotij facesset hæc ambitio. Verùm enimuerò hæc Dæmonis instigatio,exaggeratio est molestiarum ambitionis. Nimirùm astutus Dæmon vel dignitatis possessæ suggerit ambitum, vt ita infælicitet hominem in statu innocentiæ felicissimum. Porrò vsqueadeò molesta, & ærumnarum plena est ambitio, vt etiam ambitio rei non possidendæ, sed iam possessæ, infælicitas sit. Sic enim ambitio homines agitat, angit, & vexat, vt vel ambitus rei obtentæ,sit calamitas intolerabilis. Vndè malus, & astutus Dæmon homini fælicitatem inuidens,suggerit studium ambitionis, vt sic illum infælicitet deprauet, depauperet, dedecoret, & omni gena calamitate diuexet. Nam studium honoris non tam ambitio dignitatis est,quàm calamitatis.

Ambitio vel rei possessæ, molestissima est.

Genes.

Isaiæ 14. v. 12. *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui manè oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes; qui dicebas in corde tuo, in cœlum conscendam*. Concors interpretum, & Theologorum sententia est (vt aliàs probabam) Angelos apostatas in celo fuisse creatos. Ergo si in cœlo sunt cùm superbè delinquunt, quo pacto ambiunt cœlum conscendere? In cœlo sunt,& ambiunt esse in cœlo? ò stultam ambitionem, & intellectu angelico non dignam! Quis ambiat præeminentiam, quam possidet? quis procuret possidere, quod habet? Profectò ambitio res est honoris non possessi, & appetentia non obtentæ dignitatis. Aut Angelus nescit,quod possidet, aut ignorat, quod ambit; palam stultescit quando superba spe extimulatur ad ambitionem rei possessæ. Verùm sic infælicitatur Angelus vel rei possessę ambitione,vt superba ambitio ex Angelo dęmonem fecerit,mirabili metamorphosi,non naturæ sed pęnæ. Nempè Angelus,qui antè ambitionem rei suæ, felix erat, vbi vanissimo ambitu ventosissimè superbijt,sic deprauatus est, *vt* degenerauerit in dæmonem,& dæmonis calamitates subierit. Quasi ambitio fuerit diabolorum matrix. & dæmonum origo,& feralium cruciamentorum seminarium. Sic angit,sic infælicitat, sic torquet ambitio, vt vel ambitus posidendi rem iam possessam,tot gehennalibus pœnis addixerit dæmonem! Et qui in cęlo est, dum ambit in cœlo esse, obnoxius fit pœnarum diaboli. Ita multiplicat pœnas ambitio! quæ arbitrium est molestiarum,& laborum ingenium.

120. Isaiæ. Ambit diabolus habere quod possidet.

Insignis est Tertulliani locus (alioquì expendandus) ex Apologetici cap. 42. vbi sic scribit. *Non emo capiti coronam*. Frigidè ita scribitur. Perplacet aliquorum scriptio apud Pamelium ibidem: *Non emo capite coronam*. Planè emphatica, & plena acuminis sententia: vt Tertullianus ingeniosè cohibeat ambitionis studium. Quasi dicat; Stultè quis dabit caput in coronæ pretium,& capite coronam mercabitur; nam sic,quis vsus erit rei coemptę tanto prætio? Porrò corona non est ornamentum aut pedis, aut manus, aut scapulæ; sed vnius capitis. Ergo si quis dat caput in coronæ pretium,magno emet coronam sibi inutilem,& nulli vsui futuram. Itàque hoc modo Tertullianus interdicit superbis ambitum,eos adhortans,vt non sic ambiant honorum munera,deliciarum voluptatem, opū superbiam, vt dent caput, seu vitam, vt coemant

121. Tertull.

Pamel.

Ambitione non amittatur basis rei ambitæ.

hæc

Corona nō est emenda capite.
hæc bona. Nam sine capite, aut vita nihil prosunt hęc
bona. Non sic insaniat ambitio, vt coronæ basim im-
pendat pro corona: vt vitam donet pro re ambita. Ha-
bebit fortè coronam, quam ambit, sed capite trunca-
tus, & vita priuatus. Vndè inutile bonum ambit, im-
mò molestum bonum, quod hominem capite, & vita
priuat. Et ita ambitio pœna capitis est, & priuatio vi-
tæ: & ambitiosus viuum cadauer erit; viuum ad labo-
res, mortuum ad honores: siquidem *emit capite coro-
nam*. Arphaxadus hic Mediæ Satrapa, rebellauerat
aduersùs Nabuchodonosorē dominum suū, vsurpa-
uerat Medorum Regnum sibi creditum: præmunitā
extruit Ecbatanæ arcē, ambitione possidendi Regnū,
Judith. quod possidebat. Vndè ambitiosus Arphaxadus non
dicitur hic, v. 4. verè fęlix, gloriosus, & potens; sed *qua-
si potens*, quasi gloriosus, quasi fęlix. Ambit enim
quod habet. Et ita vel ab eiusmodi ambitione angi-
tur, cruciatur, infęlicitatur. Nam ambitus rei etiam
possessæ infęlicitas est, pœna est, calamitas est.

---

§. XXII.

Quo tempore acciderit hæc Historia: & quis hic Nabuchodonosor.

Vers. 5. Anno igitur duodecimo Regni sui:
Nabuchodonosor Rex Assyriorum, qui
regnabat in Niniue ciuitate magna, pu-
gnauit contrà Arphaxad, & obtinuit eū.
Vers. 6. In campo magno, qui appellatur Ra-
gau, circà Euphratem, & Tigrin, & Iada-
son, in campo Erjoch Regis Elicorum.

Vers. 5.
122. Scabrosa planè res decernere quo tempore
Bellar. hæc Historia acciderit, sed necessariò tra-
Gretſ. ctanda; quia ex illa pendet, quis hic Nabu-
Serar. chodonosor, & quis ille Arphaxad: Non
Antè captiuitatem accidisse hanc Historiam. ero pugnax contrà Reinecium, & VVittaherum,
& eiusdem fæcis homines, planè hæreticos, & quos
expugnauit valentèr Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei,
cap. 12. & Gretserus in eius loci defensione. Sera-
rius hic proleg. 4. & quæst. 2. & 3. Pacatè cum no-
stratibus velitabor. In duas classes partior senten-
Canus. tias. Prior seriò affirmat antè captiuitatem Babylo-
Carion. nicam accidisse. Ita Canus de loc. Theolog. lib. 11.
Salmero. cap. 6. Carion. in Monarchia secunda, Salmer. tom.
Bellar. 16. epist. ad Tuccium, Bellarmin. Gretſ. & Serar.
Gretſe. vbi suprà. Pererius lib. 1. in Daniel, Gordon. in
Serar. Chronolog. ad annum 3307. Salian. Genebrad. in
Pererius. Chronico, Ioann. Benedictus, & apud ipsum Zi-
Gordo. glerus: etsi varij sint in assignando tempore: Chri-
Salian. stoph. à Castro in Oseæ 2. vers. 20. Bonfrerius, & Ti-
Genebr. rinus.
Benedictus.
Zigler.
Bonfrerius.
Tirin.
Euseb. Posterior sententia, cui assentior, post captiuita-
S. August. tem contigisse decernit. Ita Eusebius in Chronica
Chronic. ad ann. mundi 4674. S. August. de Ciuit. l. 18. cap.
Alexand. 26. lib. de sex Ætatibus, & Chronic. Alexand. vbi tra-
Sulpit. ditur, vt communis Hebræorum, Seuerus Sulpit. Zo-
Zonar. naras, Raban, Glycas, part. 2. Annal. Otho. Frixi lib. 2.
Raban. c. 15. Suidas verbo Holophernes, Driedo lib. 1. de
Glycas. scripturis cap. 2. part. 2. Pseudophilus apud Canum
Otho. suprà. Hugo, & Dionyſ. hic. Ribera in cap. 2. Nahum,
Suidas. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 15. Sanctius
Driedo. hic proleg. & nouissimè Barthol. Tortolet. lib. 5. Iu-
Pseudoph. dithæ vindicis.
Hugo.
Dionyſ.
Ribera. Adstruitur hęc sententia, primò quia in hac Histo-
Medina. ria, nulla fit Regis mentio in bello administrando, at
Sanctius. res bellica semper Regum negotium est. Cur ergò
Tortolet. bellum hoc periculosissimū gereretur à Pontifice ma-
123. ximo Heliachimo, si tunc temporis Iudaicum Impe-
Post captiuitatem Babylonicam rium penes Reges esset? Respondent quidam aduer-
sariorum, tunc Regem esse Manassem, qui postquàm
restitutus fuit Regno, vacauit impensè religioni, & accidisse hanc Historiam probatur.
ideò rem belli commisit Pontifici maximo, viro in-
dustrio. Nō assentior: neq; enim Manasses deses fuit,
sed vir acri ingenio. Et quidem postquam Regno re-
stitutus est, circumcinxit Hierosolymam muris, aut
potiùs murus reconcinnauit, vt habetur 2. Paral. 33.
v. 14. *Post hæc ædificauit murum extrà ciuitatem Dauid,* 2. Paral.
*ad Occidentem Gihon in conualle ab introitu portæ pi-
scium per circuitum vsque ad Ophel, & exaltauit illum
vehementèr, constituitque Principes exercitus in cunctis
ciuitatibus Iuda munitis.* Qui vacans orationi, & pœ-
nitentiæ istiusmodi rem bellicam absque hoste cura-
bat, ad præsentiam Holophernis, deses torperet? Im-
mò quid aliud præstitit Pontifex, quàm reædificare
murorum ruinas, & adhortari populos ad defensio-
nem? Respondet Tirinus, Regem Manassem fortè
tunc temporis ægrotare. Sed quis non videat hanc
coniecturam non benè valere?

Secundò, quia Heliachim, qui hic cap. 15. v. 9. dici- Iudith.
tur Ioacim, tunc erat Sacerdos maximus, hic autem Secunda ratio.
Ioacim soluta captiuitate sacerdotio fungebatur: Por-
rò hic Ioacim filius fuit Iesu filij Iosedech; vt constat
ex lib. 2. Esdræ, c. 12. v. 10. vbi dicitur *Iosue* (idem est 2. Esdr.
ac Iesus) *genuit Ioachim, & Ioachim genuit Eliasib.* Hic
autem Ioachim templum extruxit vna cum Zoroba-
bele, vt constat ex Eccli. cap. 49. v. 14. *Quomodo ampli-* Eccli.
*ficabimus Zorobabelem, &c. & Iesum filium Iosedech,
qui in diebus suis ædificauerunt domum, & exaltauerunt
Templum Sanctum Domino?* At Templum reædifi- 1. Esdr.
catum est anno sexto Darij, vt constat ex lib. 1. Esdræ
c. 6. v. 15. quo tempore nondum sacerdotio fungeba-
tur Ioacim, quia superstes erat eius pater Iesus. Hoc
argumentum debes Sanctio, quod latiùs tractat pro- Sanctius.
leg. 3. Quo planè conuincitur post solutam captiui-
tatem Ioacim sacerdotio fungi.

Tertiò, nam hic cap. 5. dicuntur Israelitæ antè hoc 124.
bellum, fusi multis pręlijs, & iterum *possidere Ierusa-* Iudith.
lem: & in Græco habetur, templum euersum. At antè Tertiū argumētum.
captiuitatem nō amiserunt possessionem Ierusalem,
nec templum dirutum fuit: ergò hæc Historia non
potuit accidisse antè captiuitatem Babylonicam.

Quartò, quia in hoc lib. c. 16. v. 30. dicitur: *In omni* Iudith.
spatio vitæ eius, (Iudith) *non fuit, qui perturbaret Israel,* Quartum fundamentum.
& post mortem eius annis multis. Iuditha verò formo-
sissima erat tunc temporis, & *puella* dicitur hic, c. 12.
v. 12. & vixit *Centum quinque annos*, cap. 16. v. 28. de-
mus illi ætatis triginta annos cùm iuit ad Holopher-
nem: vsq; ad centumquinq; restant septuaginta quin-
que; adde, *post mortem eius annos multos*, & constabitur
proculdubiò centenarius numerus, quo potitus fuit
Israel altissima pace. Num tēpore Ioacim Regis Iu-
da, hęc pacatissima à bello trāquillitas? qui debellatus
est, & in captiuitatem actus; immò neq; à Iosia Rege
vsq; ad captiuitatem, hæc annorum spatia fluxerunt.
Recurrunt ad Manassis tempus; nec tunc multos an-
nos à bello immunes transegerunt Israelitæ. Et mi-
hi robustioris argumenti instar est, in eas angustias
redactum sapientissimum Serarium in c. 6. vt non Serar.
vereatur fateri Iuditham, cùm descendit ad Holo-
phernem, stupentibus Assyrijs eiùs pulchritudinem,
& cùm puella audiebat, annosam vetulam fuisse, &
tunc agere quadragesimum quintum ætatis annum;
& quidem vltrà trecentos annos post ætatem Dauid,
qua ætate octogenarius, senio confectus habebatur.
Plura, qui volet legat Bellar. Gretſ. Serar. & Sanct. De Bellar.
quo agemus ad cap. 8. v. 7. Gretſ.

Ergò hæc Historia accidit sub Nabuchodonosore, Serar. Sanct.
aliàs Artoxerse, qui fuit successor Istaspis antè Arte- 125.
xersem Lōgimanum, qui imperauit annis vno, & vi- Nabuchodonosor
ginti, ad annum à mundi natalitijs 3500. In hoc Im- hic, est Artoxerxes.
perium incidit Sacerdotium Eliachim, quod mirè
congruit narrationi huius libri. Hic Nabuchodono-
sor fuit ille potentissimus Regum, qui infęlicitèr bel-
lum intulit Græcis: ventosissimus, quippè qui in hoc
libro, non modò Deum, sed vnicum Deum haberi
ambiuit, stolidissimus vt qui ob tempestatem obortā,

tre-

trecenta Hellesponto verbera infligi iussit, & in pelagus par compedum dimitti, & stigmata ponto inuri. De quo plura Herodot. Iustin. Diodor. Orosius.

Herodot. Iustin. Diodor. Orosius.

Responde- tur primæ obiectioni.

Contrà hanc nostrā sententiam nonnulla obstant, quæ iam expedio. Primum: Rex iste appellatur Nabuchodonosor; at Nabuchodonosoris nomen non est proprium nomen Regum Assyriæ, aut Persidis: sed alicuius Regis Babyloniæ: at constat eiusmodi Regem imperasse Persis, & Assyrijs in Niniue. Verùm hoc telum contrà aduersarios retorqueo. Neq; enim Nabuchodonosoris nomen in scripturis auditum est antè captiuitatem Babylonicam; ergò antè captiuitatem non erat Nabuchodonosor. Porrò Nabuchodonosoris nomen proprium erat Chaldæorum Regum, (quod aduertit Sanct. Proleg. 5. n. 15. nam sicut Persarum Reges Xerxes vocabantur, sic Chaldæorum, Nabuchodonosores; sic Reges Ægypti Pharaones, & mille alia suppetunt exempla, quæ adduxi in hoc c. 5. 3. ad quod nisi aduertas, offendes passim in intellectu sacrorum librorum.) Et cùm Rex hic imperaret non solùm Persis, & Assyrijs, sed etiam Chaldæis, rectè vocatur Nabuchodonosor. Nota Chaldæorum Reges, quorum Metropolis erat Babylon, appellari Nabuchodonosores ab antiquo Nabonassare. Lege Iosephum Scaligerum lib. 5. de emend. temp.

Sanctius.

Ioseph. Sca.

126. Secundò obijcis, antè hunc annum 3500. iam erat euersa Niniue: ergò Nabuchodonosor non potuit regnare in Niniue: & tamē dicitur: *Qui regnabat in Niniue Ciuitate magna*. Vrbs autem euersa hostili impetu, nec Regni caput, nec Regis sedes esse potuit. Non nego iam diù Niniuem euersam, vt constat ex libro Tobiæ. Sed euersa dicitur, quia ab hostibus capta fuit, & magnam iacturam passa in ædificijs, à maiestate pristina decidit, & iam subacta tributū pendere coacta fuit Babylonijs, quibus ipsa imperare, & tributa, & leges imponere solebat. Certè hæc iactura restaurari potuit longo tempore; nam vsque ad hæc tempora centum septuaginta anni effluxere ab eius euersione; & vt erat superba quondam vrbs, eligi potuit in sedem Regis, & Regni caput. Sic Babylon, sic Ierosolyma, sic Roma, Vrbes euersæ ad amplitudinem pristinam restauratæ; Magnæ sæpè audierunt, & superbè floruerunt.

Iudith. Fit satis obiectioni secundæ.

Tertiò non parum incommodare videtur huic nostræ opinioni, quia hoc tēpore, quod assignamus post captiuitatem, nullus iam erat Medorum Rex; quomodò ergò Arphaxad Mediæ Rex dicitur, quocum pugnauit Nabuchodonosor. Verùm grauis, & benè fundata est Sanctij coniectura, Arphaxadum hunc Præfectum fuisse Medorum Satrapiæ: qui cum aduertisset Dominum suum Nabuchodonosorē aduersa fortuna aduersùs Græcos pugnasse, & malè concisum, eius exercitum fugatum, & auctoritatem imminutā; in spem Regni elatum, in Nabuchodonosorem rebellasse, & Mediam, quam Proregis nomine moderabatur, in Regnum asciuisse. Quod fecerat olim primus ille Medorum Rex Arbactus contrà Sardanapalum, & Artabanus contrà Huncmet Artoxerxem, seu Nabuchodonosorem, de quo Iustinus lib. 3. Nam re infelicitèr gesta apud Græcos cœpit suis contemptui esse Nabuchodonosor. Contrà hunc Arphaxadum, qui Regnum Mediæ sibi vsurpat Regis nomine, valido exercitu comparato, pugnauit Nabuchodonosor anno duodecimo Regni sui, postquàm refecit vires, quæ imminutæ valdè erant ab Græcorum expeditione.

Sanct.

Quis Arphaxadus?

Iustin.

Vers. 5. *Niniue ciuitate magna*. Niniue iure appella-
127. tur *ciuitas magna*, sic dicitur Ionæ 3. ver. 3. *Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum*: sic alibi sæpè. De qua sic Diodorus lib. 2. In Syriam copias ducens Ninus, opportunum locum ad Vrbis magnæ constructionem delegit. Cùm enim quàm antè ipsum alius vllus, illustriora gessisset, talem studebat magnitudine vrbem condere, vt non modò earum, quæ tunc in toto terrarum orbe essent, foret maxima, sed etiam vt eorum, qui posteà futuri erant, alius nullus, etiam si admitteretur, superare posset. Ipse verò copias vndique, rerumque propriarum apparatum congregans, super Euphratem fluuium, vrbem condidit benè munitam. Figuram ipsius constituens altera parte longiorem. Habet verò vrbs longiorem laterum, alterum 150. stadiorum, breuiorem verò 90. Ideòque, cùm totus vrbis ambitus ex 480. stadijs constaret, spe ille sua frustratus non est. Tantam enim vrbem, nemo posteà ædificauit, neque quoad ambitus magnitudinem, neque quoad ipsam muri magnificentiam. Habebat in altitudine murus pedes centum, in latitudine tertios vnà currus poterant equi trahere. Omnes verò turres numero erant mille, & quingentæ. Altitudinem verò eæ habebant pedum ducentorum. Benè ergò *Magna* dicta est. Cum eius ambitus 30. leucas Hispanicas omninò habeat. Basil. Seleu. Orat. 13. *Orbis instar* appellauit Niniuem. Aduertit Serar. hic, cap. 1. qu. 6. cùm Ionæ 1. & 3. dicitur Magna, Hebraicè non simplicitèr Magna, sed Magna Deo, idest, in conspectu Dei, seu verè magna. Quod enim tale in conspectu Dei dicitur, verè tale est.

Ionæ.

Diod. Niniuæ superba magnitudo.

Basil. Seleu. Serar. Ionas.

Textus Græcus apud Serar. q. 10. sic habet (à quo 128.
non discrepant Septuag. Bibl. Reg. Vatablus etsi verbis dissentiant) *In bello suo roboratus est Nabuchodonosor, & omnem Arphaxadi potentiam, & omnem equitatum eius, & omnes currus eius euertit, & ipsius Vrbium Dominus factus est: & Ecbatana vsque peruenit, & potitus est eius turribus, plateasque vastauit, & ipsius ornatum ad eius opprobrium redegit; & cepit Arphaxadum in montibus Ragau, et iaculis eum suis confixit, eumque prorsus perdidit, et exterminauit vsque in diem illum*. Aduerte omnes versiones è textu Græco habere non, *anno duodecimo Nabuchodonosor*, sed *anno septimo, & decimo*. Mendosè quidem, vt alij numeri apud ipsos. Ex his commentari possumus verbum illud, *obtinuit eum*, Carthusian. *vicit*, interpretatur, nempè cępit Arphaxadum, iaculis à se, vel à suis potiùs confixum. An victum Arphaxadum statim neci dederit, an ad maius sui dedecus seruarit viuum ad ignominiosiores, & ærumnosiores ipsa morte calamitates, quis decernat? Audeat quis dicere viuum seruasse Arphaxadum, nam historia Scholast. in Iudith narrat hunc Nabuchodonosorem noluisse in lectica vehi, nisi subcollantibus Regibus. Tametsi apud Græcos codices iaculis confixus dicitur, fortè extinctus non fuit.

Bibl. Regia. Vatabl.

An Nabuchodonosor occiderit victū Arphaxadum?

Carthus.

Hist. Schol.

In campo magno, qui appellatur Ragau. Designatur locus aptus, vbi duo potentissimi exercitus dimicarent: *In campo magno Ragau*. In Græco habetur, *in finibus*, aliàs, *in montibus Ragau*, & indicantur montes, & planities Ragarum; quæ Rages appellatur Tobiæ 5. vers. 8. vbi Raphael Angelus sic Tobiæ *Respondit; Noui viam in Regionem Medorum, & mansi apud Gabelum fratrem nostrum, qui moratur in Rages ciuitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbatanis*. Eccè Rages, seu Ragau dicitur Medorum ciuitas non longè ab Ecbatanis. Quæ verba Tobiæ, vers. 8. sic habentur in Hebræo textu: *Est iter duorum dierum ab Ecbatanis vsque ad Rages: & Rages quidem est in montanis: Ecbatanis autem in planitie campi*. Satis ad rem. Cæterùm Ragau, seu Rages locatur iuxtà Euphratem, & Tygrin, & Iadason; quia non valdè distant. Duo primi fluuij, vt nobiles sunt, ita & omnibus noti; non sic Iadason. *In campo Erjoch Regis Elicorum*, quidam legunt ex Græco textu, *Regis Elymorum*; & sic erit repetitio, & explicatio præcedentis sententiæ; cùm Ragau ad Elymaidem spectet, vt tradit Strabo lib. 15. & 16. & Ptolom. cap. 3. lib. 6. Non reijcio cuiuspiam suspicionem, qui existimat *Erjoch* non esse nomen proprium loci, sed appellatiuum ex Hebræo retentum, vt alia multa; nam *Arjoch* Hebræis longum, & extentum significat: & ita in campo Arjoch, idem erit, quod in campo longo, seu extento.

Vers. 6.

Tob.

Strab. Ptolo.

Eccè venustissima vrbs Ecbatana, arce, & muris munitissima, vastata est, & solo æquata, & ad parietinas redacta:

Mors etiam saxis, nominibusque venit.

Simi-

Similem vrbium ruinam in quodam Græciæ tractu prospiciens ille quicumque apud Tullium, lib. 4. epist. lamentabatur, quòd *vno loco tot oppidorum cadauera proiecta iacebant.*

§. XXIII.

Regi, aut Superiori acerbior morte pœna est, illum à munere deponere, vt vitam priuatam deinceps agat.

129. Sap.

MInarum plena vox est, Sap.6.v.6. in regulos,& Superiores. *Horrendè, & citò apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. Potentes potentèr tormenta patientur.* Dura Superioribus, & horrenda ingruunt supplicia, magnitudo pœnæ magnitudinem exæquabit potestatis,& honoris. Placet peruestigare,quænam sint hæc horrenda tormenta, quæ potentes potentèr patientur. Ego in ea sum sententia,vt existimem,nihil duriùs,nihil horrendum magis accidere posse superiori in hac vita, quàm vt deponatur ab officio,& culmine dignitatis. Nam assuetus erat imperitare alijs,quod dulce est, & plenum fastus; insuetus obedire hominibus,& alium omninò hominem suprà caput suum habere. Omnes illi ridebant, adulabantur, plaudebant, & opima quæq; offerebant illi, vtpotè quo egebant omnes. Multus populus illi semper aderat impiger ad eius nutus, frequens ad comitatum, frequentior ad supplicandum, vel rem liberalitatis,vel negotium iustitiæ. Eccè subitò hicmet à culmine præfecturæ deturbatus, pro adulationibus, accusationes audit, obedientia succedit Imperio; & frequenti apparitorum comitatui, iners solitudo. Audi Iobum cap. 20. v.27. in re eadem sic loquentem: *Reuelabunt Cæli iniquitatem eius, & terra consurget aduersùs eum.* Idest; omnes in superiorem à præfectura depositum conspirabunt; cui si fortè homines parcant,vel Cœli ipsi (vt nobiles: ita & pij) testimonium dicent contrà ipsum; immò & terra, etsi pientissima mater, consurget aduersùs eum. Addit Iobus: *Relictus affligetur in tabernaculo suo.* Quasi dicat. Ille, qui quondam populorum cateruis comitatus arrogantèr incedebat, cui frequens populus semper aderat, *relictus in tabernaculo suo affligitur* acerbè. Eccè durum, & horrendum supplicium, vel ex hac parte prorsùs intolerabile, & præ exilio, proscriptione,& nece extimescendum Præpositis, nempè depositio à munere.

Superior munere functus solus relinquitur. Iob.

130. Huius veritatis sit locuples testis Moses, Israeliticæ gentis Præfectus,& pius,& sapiens, sed imperari diù assuetus. Num.11. v.14. Tolerando defessus erat Moses illiberalem populum, & peruicacem; ad delicias, & murmurationes pronum, sic Deum alloquitur: *Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi, sin alitèr tibi videtur, obsecro, vt interficias me.* Quasi dicat: Res intolerabilis mihi est Israeliticum populum regere; aut elige alios, qui me in gubernando iuuent,& subpræfecti mei sint; sin alitèr decernis,obsecro,interfice me. Vnum è duobus mihi concedendum est, aut præbe mihi subpræfectos, qui me in præfectura adiuuent,aut concede mihi,vt moriar. Sed obsecro, disertissimè Moses, non benè distingisinam aliud membrum superest,alia via planior reliqua est. Ais:gubernando defessus sum,aut concede mihi subpræfectos, qui me adiuuent, aut interfice me. Non restat alia via, qua exonereris? restat sanè, & quidem planissima; scilicet vt alius è primoribus populi in locum tui eligatur; induciæ tibi à labore concedentur,& vt priuatus viuens, gubernationis deponens onus,& à strepitu fori, & militiæ alienus, tibi soli vacabis,& alto frueris otio. Cur inquis: aut concede mihi subpræpositos,aut interfice me: & non ais,aut subroga alium in mei locum, qui populum regat? Apage, præstat mori,quàm hominem imperare assuetum,priuatam vitam agere. *Non affligar relictus in tabernaculo meo*: quæ afflictionum,& ærumnarum est maxima, & præ morte (quæ vno ictu ferit) expauenda, vtpotè miseriarum origo, & mater acerba: ò quot Præfectos peremit hæc Regum vox, *Idos à descansar!* Requies dicitur,& merus labor est,& ærumna mortem adsciscens. Ioann.12. vers.31. *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras.* Nunc ait Christus, diabolus eijcietur è mundo: Quò ibit è mundo expulsus? Nullibi erit, qui in mundo locum non habet. *Dæmones sunt mundi Rectores tenebrarum harum.* Rectoris munus illi adimitur, & sic extrà mundum exterminatur. Ita S. Thomas. *Eijcit diabolum de mundo, ipsum ab eius potestate eripiendo.* Diabolum de mundo eijcit, auferens ab eo potestatem, seu præfecturam in homines. Sic dicimus Hispanè de homine ærumnis oppresso; *No le cabe el mundo.* Qui à præfectura deijcitur, in mundo locum non habet, extrà mundum exular.

Num.

Superior præ morte timet à munere deponi.

Depositus à Principatu extrà mundũ eijcitur.

Ioann.

S. Tho. ser. in Domi. 2. Quadrag.

Hinc viuaciùs apparet vis illorum verborum, quæ Iob 26.vers.12. habentur. *Prudentia eius* (idest Dei) *percussit superbum.* Et quidem Iustitia Dei solet castigare. Quod si supplicium sit peracerbum,ab ira diuina dicitur proficisci; si verò leue, & citrà facinus, à misericordia. At speciatim à prudentia Dei suppliciũ infligi inusitatum videtur. Fateor,sed valdè ad rem, quam verso, dicitur superbia Præfecti puniri à Diuina prudentia. Nam iustitia,& ira apud homines fulminant supplicia ardore potentiæ, & iracundiæ. At prudentia non adeò præceps est, sed cunctantèr agit cum potente,& illum à fastigij altitudine,& potentia deponit,& à priuatione fastigij dilatat supplicium,& punit acerbiùs. Quæ pœna tàm grauis visa est Iobo sapientissimo, vt ne temerè, & præcipitantèr à Deo inflicta videretur, monendos nos voluit à prudentia profectum fuisse supplicium eiusmodi. *Quia iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet*, idest, *iudicium pertinax, & sapiens.* Sic scribit Ceruantes inibi. Supplicium *pertinax*: quia sæpè non punitur nece,sed ipsa vita agẽda deinceps priuatæ; *sapiens* supplicium; quia Deus prudentia, & arte istiusmodi pœnam adinuenit, qua & diuturniùs, & acerbiùs castigetur. Sic Nabuchodonosor ira percitus in Arphaxadum infidum, & rebellem seruum eum fortè non trucidauit, sed à culmine Regni deturbatum, ad priuatam,& miseram vitam compulit; sic dicitur: & *obtinuit eum*, nec dicitur peremit. Vndè prudentissimis, & *potentissimis, & in altum sublatis hominibus excidere voces videbis, quibus otium* (à munere) *optent: laudent, omnibus bonis sint præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo, si tutò liceat, descendere. Nam vt nihil extrà lacessat, aut quatiat, in se ipsa fortuna ruit.* Verba sunt Senecæ. Nimirùm hæ voces excidunt, sed nunquam spontè dignitas excidit.

131. Iob.

Acerbissima est pœna Præfectum deponere.

Ceruant.

Nõ est credẽdus Superior aiens se præcupere à munere deponi.

Seneca de breuit. vitæ cap.4.

§. XXIV.

Acerbissima pœna est, ab Imperio deponi imperare assuetum.

SI ambitionis via lapsus est, eius terminus præcipitium erit, & ruina; quisquis in fastigio dignitatis eminet,imminet casuro similis. O insanè quid ambis malefidam sublimitatem! Quod fortuna potest dare, & eripere potest. Malo ne dederit: ne possit eripere quod dedit. Nam si eripere potest,& eripiet ab agnata inconstantia alternandi vices. Fortuna enim malo suo in peruersum solers est: ambit præcipitare, quos sublimauit ambitio, periculosius cadit, qui è sublimi fastigio cadit. Heu,quàm ægrè ferunt homines cadere à dignitatis throno! Mortis instar est, quies vitæ priuatæ,ei,qui assuetus erat negotijs principandi. Dũ præfectus culpat dignitatem,à qua præest,sæpè non sibi, sed alijs viuere cogitur,occupatus rerum alienarũ 132.

nego-

negotioso tumultu. At cùm præesse desijt, tabescit, dũ non viuendo alijs, nec sibi viuere potest: qui ambitione viuebat. Itaq; depositus viuit mortem, vt cadauer viuum: & cùm priuatus est, se esse non putat. Gen. 1. v. 6. Genes. *Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis.* Ardua in primis quæstio est, quo pacto verè dicatur à Moyse, *Firmamentum* factum fuisse in secunda die, cùm fabricatum Cùm perficitur cęlum tunc effici dicitur. sit die prima: *In principio creauit Deus cœlum, & terrã.* Quomodò nunc dicitur factũ cęlum, cùm iam factũ sit? Planè actum agit, qui iam conditum cęlum denuò condit. Lyra. Subtilitèr hanc difficultatem versans Lyranus ita scribit, expendens illud, *Fiat firmamentum. Illud fieri non intelligitur secundùm formam substantialem, sed intelligitur secundum aliquam qualitatem ipsius firmamenti:* R. Salom. *Dicit Rabbi Salomon Hebræus, quòd est soliditas. Alij autem dicunt, quòd ista qualitas est quædam virtus ad influendum super elementa, ad ipsorum conseruationem, & gubernationem.* Nempè cœlum, quod elementis, & mixtis supernè præsidet, non dicitur factum esse, dùm fit, sed cùm virtutem accipit ad gubernandum. Quandiù erat sine virtute ad gubernandum, verè existebat, cœlumq; erat. At quasi antè non esset, tunc dicitur denuò fieri, cùm denuò accipit potestatẽ ad regẽdum, & vim ad *gubernandum*. Ac si antè hanc potestatem verè, & *solidè* non esset cœlum, sed cœli vmbra, aut cadauer cœli: videtur enim cœlum, nomen, & substantiam fœnerari à gubernandi potestate. Quippè olim productum, nunc dicitur fieri, cùm sublimatur principandi potestate. Audis accidentariam gubernandi vim, dici nomen, & substantiam rei? Sic torpescit, ac penè desinit esse, dùm destinata gubernatione tantisper fraudatur, ò ingenitam, vel rei inanimatæ ambitionem.

133. Fugiens Herodis iras puerulus Iesus, exulabat in Ægypto, Herode vita infelicitèr functo, fęlix paratur Matth. reditus in patrium solum. Matth. 2. vers. 19. *Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in Aegypto, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.* (Aduerte ad Angeli rationem) *Defuncti sunt enim, qui quærebant* Depositus à sublimitate defunctus dicitur. *animam pueri.* Vnus Herodes æmulationis obsequio, crudelissimè infantem Iesum quęrebat ad necẽ, vnus itẽ Herodes mortuus est, quomodò verè dicere potuit Euangelista, *defuncti sunt qui quærebant animam pueri?* Fortè Herodes vnus plures erat? Quis pluralitatem in vnitatem cogat? Facilius vnitas indiuiduam singularitatem scindet, quàm pluralitas stringatur in vnitatẽ. Mald. Quo igitur pacto, quia Herodes defunctus est, *defuncti sunt qui quærebant animam pueri?* Proceres recentiorum putant esse syllepsim, qua dum de vno loquimur, vtimur numero plurium. Facilè parabilis solutio ad plura Bibliorum dubia. Hugo Card. acutè rem meHugo Car. ditatus est, his verbis, *Scribæ, & Pharisæi mortem pueri cum Herode meditabãtur. Vnde scribæ mortui sunt quoad potestatem.* Mortuo, inquam, Herode Rege, Scribæ, & Pharisæi Regis familiares, deposuere potestatem, qua principabantur populo, & persequebantur puerum Iesum. Ergò quia Scribæ, mortuo Herode, dominari desierunt, ideò mortui dicuntur; *Nam qui mortui sunt quoad potestatem*, mortui dicuntur ab Euangelista, aiente: *defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri:* Quia qui potestate functus est, vita functus videtur, etsi viuat adhuc. Quasi Præfecti vita sit dominandi potestas, quæ si expirauit, & ipse quoque expirasse dicitur.

134. Hinc oboritur lux aliqua celebri loco ex li. 1. Reg. cap. 15. v. 32. vbi Saul iubente Domino mittitur vastaAgag Rex depositus, vt mortuus habetur. 1. Reg. re Amalecitas; at ille deuictum Regem Agag non peremit, sed eundem à Regno depositum vita donauit. Confestim adfuit Propheta Samuel, & remotis arbitris secretò expostulat cum Saule: mox iubet, vt adducatur Agag: *Et oblatus est ei Agag pinguissimus, & tremens. Et dixit Agag: Siccine separat amara mors?* Ferè conuenit intèr expositores τὸ *tremens*, non esse tremorem à metu: iam enim desæuierat belli furor, & vita donatus fuerat à Rege Saule. Neq; quispiam nouerat quod Samuel tacitus decreuerat. Vndè Vatablus, & Mariana non vertunt ex Hebræo, *pinguissimus, & tremens*, sed *Agag deliciarum*: nec dissentit Caietanus, & reliqui Hebraizantes. Vatabl. Mariana. Caietan. Dicitur autem *tremere* a nimia pinguedine, & teneritudine facta ex Regalibus delicijs, quibus nimis assuetus erat. Quorsum ergò *Agag deliciarum*, idest delicijs affluens, (magnificè enim eum tractabat Saul) dixit tunc, *Siccine separat amara mors?* Planè nullus sermo illo vsque de morte, habitus fuerat (vt liquet ex textu) & de morte quæritur? Verùm etsi vita donatus fuerat à Saule, tamen Regno spoliatus fuit: vndè inter mortuos cõputatur. Nam, vt bellè dixit Hugo nupèr allegatus, *mortuus fuit quoad potestatem*: mortuus autem quoad potestatem, iam subijt amaram mortem: depositus enim à Regni fastigio, est cadauer viuus cadauer, quia amarior morte est ei vita priuata: viuum autem, quia acerbè fert viuere eiusmodi mortem. Sic calamitosum est Principi, vel Præfecto imperitare assueto, priuatè agere, nulli imperare, alterius Imperio subijci, vt mortuus dicatur a defunctione muneris. Vndè fortè in sententia Serar. Bellarm. & Gretſ. asserenSerar. Bellar. Gretſ. Iudith. tium hanc historiam contigisse sub Rege Manasse, nulla Regis fit mentio, sed Ioachimi sacerdotis, & Oziæ Prefecti Bethuliæ. Defunctus enim censebatur Manasses adhuc viuens, quia semel à Regni solio depositus fuerat, & compulsus priuatam agere vitam.

Sub persona Regis Babylonis, graui sarcasmo irri- 135.
det Lucifero Isaias c. 14. v. 12. *Quomodò*, inquit, *cecidisti de Cęlo Lucifer, qui manè oriebaris, corruisti in terrã,* Isai. Inter gehẽnæ pœnas cẽsetur depositio à throno. &c. Plura, ipsaq; grauissima supplicia passus fuit refuga Angelus, dùm ventosissimè superbit in Deum, expoliatus fuit gratia, & iure ad cęlestem gloriam, damnatus fuit feralibus gehennæ incendijs, &c. & tamen Propheta cætera intermittens supplicia, cecidisse è cęlo dixit, & cęlesti solio, seu Principatu priuari commemorat. Num reliquæ pęnæ dolorem non faciunt? Lucæ 1. v. 51. *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede.* Lucæ. In quosnam fecit Deus hanc grandiorem potentiam, in qua omnipotentiæ suæ brachium potenter extendit? Cito dicam cum Teophylacto ibidem. *Angeli superbi fuere primi dispersi, & detracti ex sedibus. Deposuit potentes de sede, Potentes*, idest, Angelos, ait Theophlact. Theophy. *de sede*, idest, de throno, ait P. Maldon. En prægrande, & peracerbum supplicium, quod intèr ferales diabolorum pęnas hic maximè recensetur, videlicèt *depositos* à sede, seu throno: *Deposuit potentes de sede; Quomodò cecidisti de Cœlo Lucifer?* ò quàm intolerabile supplicium est, a sede deponi. Maldon. Si quidẽ dum Deus fecit potentiã in brachio suæ omnipotẽtiæ, inter tot peracerba Dęmonũ cruciamenta, hoc etiã, refertur, vt omnibus innotescat, quàm durè puniatur throni depositione, qui tàm superbè deliquit deitatis ambitione.

---

§. XXV.

Principatus depositio mors est, qua mulctatur Dęmon; hæc inter acerbiores Christi Dei iniurias quodammodò computanda est.

QVàm paucorum vota explet fortuna! semper ferè fatua, pendula, dubia, fallax: si quem ad hono- 136.
rum fastigia sublimauit, lubricè fundat eius Imperiũ: & periculũ cadẽdi inquietat sublimitates. Vide an maiori in mętore, cùm destituerẽtur honoribus, pręfecti fuerint, quàm hilaritudine cùm fruerentur? cõmoda publici muneris incõmodant priuatæ vitæ solitudinẽ: Quàm graue sit magistratui, illũ deponere. Seneca. At securior extrà sceptra senuita est. Sed quis post depositũ vltrò magistratum, placidè diũ vixit? Belle Seneca de Breuit. vitæ, c. 20. *Turpis ille, qui viuendo lassus, citiùs quàm laborando, inter ipsa officia collapsus est.* Præstat ambitioso, mori in Principatu, quàm viuere

uere

uere priuatè: & assueti gubernare *senectute ipsam nullo alio nomine grauem iudicant, quam quòd illos seponit.* Adeòne iuuat imperando mori? Suspirat quis officium sponte depositum, & delicias ærumnosi laboris inter otia cupit. *Turrianus*, inquit Sene. *fuit exactæ diligentiæ senex, qui post annum nonagesimum, cùm vacationem procurationis à Cæsare vltrò accepisset, componi se in lecto, & velut exanimem à circumstante familia plangi iussit. Lugebat domus otium Domini senis, nec finiuit antè tristitiam, quàm labor illi suus restitutus est.* Si tam grauitèr tulit hic vacationem à Magistratu, quam vltrò expetiuit, quàm atrociter feretur ab inuito, & reluctante? Turpe illi videtur priuatam agere vitam, qui publicè viuebat; & cui adulabantur cæteri, cogitur ad adulationem cæterorum. Iam preteritur inglorius, quem reliqui gloriosè stipabant: otio laborat, qui labore deliciabatur: deploratur viuus, qui honoribus mortuus est. Nisi fortè muneris depositio acerbior morte pęna est. Scio Demonem dici à Paulo *Rectorem tenebrarum harum*: ab eminentiori malitia sublimatum ad mundi præfecturam. Cæterùm ob instigationem protoparentum ad originale delictum sententiam tanti flagitij à Deo audit, Gen. 3. v. 14. *Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ*, Quid est, *Terram comedes?* num alio cibo pascitur serpens? Dein, quę est vita dęmonis? nam per totum vitæ tempus hac pœna mulctatur. Ingeniosè ad rem præsentem Eucherius hic, sic inquit: *Omnibus diebus vitæ tuæ, idest, omni tempore, quo agis hanc potestatem antè illam vltimam pœnam iudicij.* Itaq; ex mente Eucherij vita Dæmonis est tempus, quo agit potestatem sui Rectoratus, & mores eius erit, cùm deponet munus præfecturę. Scilicet post diem iudicij retrudetur diabolus in tenebricosum Inferorum ergasturum, vbi deflagrabit gehennæ immani incendio, æterna mulctabitur morte. Et tamen dùm adhuc munus Rectoris obit, viuere perhibetur; & cùm à munere deponitur, planè dicitur mori. At mors summa infęlicitatum habetur, & calamitatum summa. Ac si dicat Eucherius: Cùm dæmon Rectorem agit, etsi atrocissimis mancipatus cruciamentis, tamen adhuc viuere, & respirare dicitur; cùm autem ab officio seponitur, tunc emori existimatur; nam muneris depositio, interitus est Rectoris. Etsi totam patiatur gehennam, adhuc dùm imperat, viuit; viuere desijsse dicitur, cùm desijt imperare, quasi Imperium eludat tormenta, & fallat pœnas.

Sene. supra.

Genes.

Rector viuit quamdiu imperat.

Eucher.

137\. Inter reliquas Iobi calamitates illa vel in primis deploranda est, quod deposuit Regni diadema, & purpuram cum nuditate commutauit; Præmaturè quodammodò æmulatus Christi Dei humilitatem, qua cù esset à Diuinitate summus Rex, serui accepit formā. Super quo sic ait elegantèr S. Zeno: *Hic ego patientiam Iobi memorare non audeo, ne quam Deus inter homines deputatus, patiatur iniuriam idonea laus enim non est cùm Principatum ademit perequatio.* Quasi dicat cùm Iobum paulò antea Regem contemplor in calamitate priuatum hominem, mentem diuerto à Christo Rege, qui quasi relicta purpura, & sceptro, ac si foret priuatus homo conuersatus est inter morales. Hanc planè magnam *passus est iniuriam*, & ferè nulla laude cōpensandam; quia illi cum cęteris hominibus perequatio, quasi ademit Principatum. ò quot iniurias tulit Christus Deus! Infans nascitur Dei Verbum, vagit fasciatus, puer circumciditur, baptizatur vt peccator, lapidari tentatur, habetur Samaritanus, damnatur vt omnium scelerum reus: & intèr tot ignominias præcipue admiratur Zeno quamdam quasi depositionem Principatus, & peræquationem cum vulgo ad priuatè viuendum? Hanc Christo iniuriosam humiliationem, & ignominiosum dedecus nemo antè Zenonem aduertit, nemo post Zenonem æquè nudauit.

Grādis fuit humiliatio Christi quasi à principatu depositi.

Zeno. Vero. ser. de Iob.

138\. Hic non omittam grauissimum Nazianzeni super hac re iudicium. Cogitur à pietate exuere Constantinopolitanas infulas, & in secessum ire, vbi priuatam vitam ageret. Et oratione elegantissima, quam habuit ad 150. Episcopos, vale dicit vrbi, & Orbi; demùm ac si vale diceret etiam Cœlo, & cœlitibus, vltrò relinquens Archiepiscopale munus, sic animosè scribit: *Vale Trinitas meditatio mea, & decus meum.* Vltrò è cathedra Constantinopolitana deponitur, rediens ad vitam priuatam, & quasi abalienaretur à Trinitate: illi vale dicit; nec tantum existimat deseri ab hominibus, sed etiam ferè è cęlicolis? Immo procul esse à Deo censet, & quodammodò vale dicit Trinitati; ac si qui omisit Principatum; despicabilis esset omnibus; nec deinceps in honore futurus apud homines, neq; apud cęlites, immò neq; apud Deum? *Vale Trinitas*, inquit. Pulchra profectò exaggeratio! sed exaggeratio. Tàm ærumnosam sibi vitam spondet priuatam, qui præfecturam publicam vltrò deponit; Quid sublimius? Sęuit ergò Nabuchodonosor in Arphaxadum, dùm enim in prælio vincens, Regno priuauit, nec ad mortem fortassis compulit, sed ad vitam priuatam...: quæ grauior morte pęna est, regnare assueto.

A dignitate depositus, valè dicit Deo.

Nazian.

Iudith.

§. XXVI.

Commentarius litteræ.

Vers. 7. Tunc exaltatum est Regnum Nabuchodonosor, & cor eius eleuatū est: & misit ad omnes, qui habitabant in Cilicia, & Damasco, & Libano.

Vers. 8. Et ad gentes, quæ sunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Esdrelon.

Vers. 9. Et ad omnes, qui erant in Samaria, & trans flumen Iordanem vsque ad Ierusalem, & omnem terram Iesse, quousq; perueniatur ad terminos Æthiopiæ.

Vers. 10. Ad hos omnes misit nuncios Nabuchodonosor Rex Assyriorum.

Vers. 11. Qui omnes vno animo contradixerunt, & remiserunt eos vacuos, & sine honore abiecerunt.

TVnc exaltatum est Regnum, &c. Humanum cor succūbit fęlicitatibus, nec par est ferre tantæ victoriæ prosperitatem; elatione superbit Nabuchodonosor, applaudente iam sibi fortuna, & adulatorum grege. Vix possunt mortales magnā fęlicitatē concoquere. Elegātèr hunc vers. explicat Steph. Valent. l. 1. de bello sacro ad c. 1. Thren. *Prosperitate insolescens*, ait Phil. l. de Cherub. Et quidē accretione Medici Regni, *Regnū Nabuchodonosoris exaltatū est*, & amplū valdè effectū. *Tunc misit ad omnes, qui habitabant in Cilicia.* Situ notissima Prouincia Cilicia est. *Et Damasco*, quod caput erat Syriæ, & Regia sedes. *Et Libano*: sat nota Regio à syluis cedrorum feracibus. Hic mons celebris est in Arabia ad Orientem terræ promissionis, vltrà Iordanem, qui ibi vocatur Galaad: teste Ierem. 21. vers. 6. Indè procurrens ad Aquilonem, vocatur Hermon ab inhospitalitate ficto vocabulo. Hunc montem à mediterraneo mari ad Arabiam vsque protendi affirmat Strabo. Plura qui volet de hoc monte, legat Guebaram in cap. 2. Abacuc num. 317. qui ibi explicat hunc versiculum.

Vers. 7.
139.

Fęlicitas insolescit.

Steph. Valēt. Phi.

Libanus mons.

Ierem.

Strabo.

Guebara.

Carmelo, Eliæ secessu in primis nobili. Et *Cedar*, Cedar filius fuit Ismaelis natu secūdus, Gen. 25. v. 13. Nūc Cedar Arabia est, vt docet S. Hieron. in Ezech. 27. sic nominata à nigredine: nam *Kadar*: nigrescere sonat Hebraicè, *Inhabitantes Galilæam*, Vtramq; scilicèt superior, & inferiorem, vbi campus Esdrelon latè iacet: de quo campo lege Brocardum, & Iosephum lib. 14. antiquit. c. 7. & alibi sæpè.

Vers. 8.

Genes.

Hieron.

Brocard.

Ioseph.

In Samaria. Et si vrbs Samaria, quæ Regum Israel metropolis fuit pareret Nabuchodonosori; tamen Sa- Vers. 9.
140.

maria

maria nomẽ est Prouinciæ. Et satis est verosimile, im-
mò certũ plures Israelitas ex captiuitate profugos, nõ
parua, neque ignobilia oppida, in Samaria possidere,
Lyran. quod aduerõt Lyran. *Terram Iesse.* Terræ Iesse nomi-
Iesse est extrema Arabiæ pars. ne non intelligo Bethlehemiticã Regionẽ, à Iesse Da-
uidis patre nominatã, neq; tũc adeò nobilis erat Pro-
uincia, quæ proprio nuncuparetur nomine: sed terrã
Iesse, idest, extremam Arabiæ partẽ, quę Ægypto con-
finis est, immò & Ægypti Prouincia reputatur. Gen.
Genes. 46. v. 34. & Exod. 8. v. 26. Filiorum Israel, dum in Æ-
Exod. gypto morarentur, habitatione celebris.
Vers. 10. Nuncij dicuntur missi, & quid negotij, aut mandaõ
ad hos omnes deferrent nuncij non dicitur: Verũ vel
ipso silentio monstratur, superbũ Regẽ tributa, & su-
biectionem postulasse. Formam verborum mutuare
Iudith. possumus ex c. 2. v. 2. vbi in Græco sic dixit Nabucho-
Græcus. donosor Holopherni, quẽ ducem mittit debellaturum
Quid sit terrã, & aquam parare. eas omnes gentes: *Annunciabis eis parare terram, & a-
quam*: qui solemnis Persarum ritus fuit. Nam Reges
Persarum, si cui Prouinciæ vellent Persici Imperij
imponere iugum per Fecialem annunciabant prius,
vt deferrent terram, & aquam; quod erat deditionis
indicium. Similes nuncios miserat eius pater ad La-
cedęmonios, & Athenienses, terram, & aquam postu-
lantes; quam legationem ventosissimam, adeò ægrè
tulerunt, vt alium in baratrum præcipitarint, alium in
puteum demerserint, vt indè ferrent ad Dominum
Herod. suum terram, & aquam. Quod tradit Herodot. lib. 7.
Vers. 11. Text. Gręc. plura affert vrbiũ, & Prouinciarum no-
mina, quæ scire nihil attinet, & impediunt historiam
inamęna eruditione. Illud antè scire oportet, eiusmo-
di legatos imperiosè postulãtes tot Regnorum subie-
ctionẽ malè acceptos. Nã omnes *contradixerunt vno
animo*, in Gręcis, *tanquã vir vnus*, vel *æqualis*. Alij: *Quasi
virum vnum despicerent*: idest virũ solum. Despicitur
Interl. enim solus væ soli. *Et miserunt eos vacuos*, hoc est, *infe-
Hugo. cto negotio*: sic cõmentantur Interlin. & Hugo. *Aut sine
Lyran. muneribus, & tributis*, vt exponit Lyra. Sic vacui, & in-
decori ad Dominum suũ remittũtur legati. Eccè cau-
sam Nabuchodonosorianę indignationis, & occasio-
nẽ tot bellorum. Aduerte τὸ *vno animo* prouerbiali
Rio. forma dici: de quo legi potest noster Martinus del
Rio, to. 1. Adagio 153. vbi versat hunc Iudithæ locum.

§. XXVII.

Magnates nemini lucere permittunt; ab aliorum ex-tinctione sua lumina accendi existimant.

141. CReata magnitudo, nescio quo sui fato, ab aliorum
Superbia vnius, est aliorum iniuria. exiguitate sublimitatem fœnerat; floret vnus,
quia squalent alij, quoniam hic crescit, decrescunt alij.
Fastigium vnius minorat reliquos, quod vitium hu-
manæ sublimitatis est. Oseæ 7. v. 10. *Et humiliabitur
Oseæ. superbia Israel* (superbiam pro celsitudine in Biblijs
Rupe. super Zach. c. 11. non semel accipi, testis est Rupert.) Ad quæ verba sic
ait S. Hierony. ibi: *Pro superbia septuaginta Interpretes
Hierony. more suo iniuriam transtulerunt*. Et benè quidem; vnius
enim sublimior honos, iniuria est ceterorum: nam
Genes. fastigium alicuius reliquos dehonestat. Gen. 19. v. 17.
Sãctus eximius tacitè deuenustat semissã aliorũ virtutẽ. Angelus educebat Lot de Sodomis, ne turpi deflagra-
ret incendio Sodomorum, & quidem deducebat illũ
in excelsum montem non procul à Sodomis, vt ibi in-
columis seruaretur. Renuit Lot, inquiens: *Quæsò, Do-
mine mi, nec possum in monte saluari, ne fortè apprehendat
me malum, & moriar*. Deducit te Angelus Domini in
montem hunc, vt te incolumen ab incendio reddat, &
tu ais, non posse te ibi saluari? aut non credas Ange-
lo ignes Sodomis minitanti, aut crede Angelo te in
Lyran. monte saluatum iri, attestanti. Audi Lyranum: *Nec
possum in monte saluari: in monte, idest, propè Abraham,
qui tunc manebat in monte: timebat enim Lot secundum
expositiones Hebræorum, ne si veniret iuxtà Abraham,
qui erat Sanctus, eius imperfectio magis appareret, & à
Deo puniretur: qui tamen de Sodomis saluabatur, in quo-
rum comparatione Iustus erat. Simile habetur, Reg. 3. cap.* 3. Reg.
*17. v. 18. de muliere Sareptana, quæ dixit ad Eliam; In-
gressus es ad me, vt memorarentur iniquitates meæ, & in-
terficeres filium meum*. Hæc Lyra. Sanctus erat Lot, &
tamen sibi cauet à præstantiori Abrahami sanctimo-
nia; ne ab ea vtpotè pręcellenti dehonestetur: nam e-
tiam sublimior sanctitas minorat aliorum sanctita-
tem, quo ipsa emineat, & excelsior adsurgat. Immò
condemnat. Lucæ 11. v. 31. *Regina Austri surget in iu-* Lucæ.
dicio cum viris generationis huius, & condemnabit illos. Eximia sanctitas damnat remissas.
Num gentilis fœmina iudex erit in die iudicij? Non-
nè hæc est singularis Apostolorum laus? Quomodò
hæc princeps fęmina iudicabit, & condemnabit He-
bręã gentẽ? Beda: *Non vtique potestate iudicij, sed com-* Beda.
paratione facti melioris. Eximium sapientiæ studium
huius fœminę, condemnatio est desidiæ Hebręorum:
& gens Hebræa dicitur negligentiæ rea, quia Regina
Austri diligentèr sapientiam quæsiuit: Huius virtus
damnatio Iudæorum est. *Non sententia potestate, sed
comparationis exemplo*, inquit S. Hieronymus ibi. S. Hiero.
Sol magnum profectò luminare, astrorum Rex, lu- 142.
cis natalitia pręclara, à quo totius census claritatis: Sol vt luceat, astra obscurat.
Quis certet de splendore cum Sole, à quo fœnus to-
tius lucis? & tamen solicitè insidiatur astrorum splen-
doribus, vt ibi primùm Sol oritur, cętera interextin-
guat lumina, *Sole exorto, tot stellæ, quæ apparebant, non
obscurantur solùm, sed euanescunt etiam præ splendore dif-
fuso*. Verba sunt Phil. Immò neq; exiguæ candelæ flã- Phil.
mulam inextinctam permittit. Iob 25. v. 5. *Eccè Luna* De mundi opificio.
etiam non splendet, & Stellæ non sunt mundæ in conspectu Iob.
eius, idest, *Solis*: (sic Astunica, & quidam Hebraizan- Astunica.
tes) vides Lunam à Sole spoliari aureo iubare? vides Hebraizantes.
Stellas à Sole nudari luce, & obumbrari; immò ab ob-
scuritate, & offuscatione immundas reddi? Isne solis
fulgor, cætera illustrans? quomodò infuscet, & obscu-
ret aliquid? Verùm ea est natura præclarioris, vt mi-
nus claros obtenebret sua luce. Blanditur Traiano
præclaro Principi Panegyrista, illustriorem astris
commentans: & sic fatur, *Tu tamen maior omnibus* Plin.
quidem eras, sed sine illius diminutione maior. Hæc
maxima Traiani gloria est, & qua superat cœlorum
astra, vt ad magnitudinem eius nemo decrescat. Hæc
laus diuinam laudem æmulatur, nam Deus solus ma-
gnus est, absq; vllius diminutione.
Redeo ad eundem Iobi locum, quem non ex He- 143.
braizantium sententia, sed ex communi nobiliorum Iudith.
interpretum consensu interpretor: *Eccè Luna etiam
non splendet, & Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius*,
idest, Dei. Quærunt commentatores, cur Luna, & Deus est magnus absq; alicuius diminutione.
Stellæ dicantur offuscari à Diuinis summi Solis (Dei
loquam) splendoribus; & tamen Sol non dicatur ob-
scurari in conspectu eius? Nam Deus non audet de-
certare cum Sole de splendore; num non obtenebra-
retur, & sorderet Phœbus antè diuinum Diuini Solis
Iubar? Immò squaleret sordidus, vt Luna, & Stellæ ad
præsentiam Diuinioris lucis. Cur ergò Lunam, &
Stellas in conspectu Dei infuscari prædicat, nulla
Solis mentione facta? Pulchrè S. Tho. in commenta- S. Tho.
rio huius loci, tractans difficultatem: *Vbi consideran-
dum*, inquit, *quod de Sole mentionem non facit, quia non
apparet sensibilitèr, quod ad præsentiam maioris luminis,
lumẽ eius obtenebretur. Sed Luna, & Stellæ etiam ad præ-
sentiã corporalis Solis obtenebrantur*. Quasi dicat: Luna,
& Stellæ, & exiliora quæq; lumina ad maioris lumi-
nis exortum apparẽt deficere, & obscurari; vndè, quid
mirum, si à conspectu augustioris lucis obtenebretur?
at Solis fulgores à nullo creato lumine offuscantur,
& ita neq; à diuiniori Deitatis lumine infuscabun-
tur. Neq; enim increatũ iubar est, sicut creatus splen-
dor, qui obscurat minores luces. Hæc est natura, vel
potiùs probrum creati luminis, extinguere alienas lu-
ces, vt accendat suas. Diuinus verò Sol generosè per-
mittit etiã ipso exorto, reliquas splendescere luces, nisi
ab alio lumine validiore extinguantur: Nec Solem
hunc obscurat: *quia non apparet sensibilitèr, quod ad præ-
sentiam maioris luminis, lumen eius obtenebretur*.

Inter homines nemo hanc numinis prærogatiuam æmulatur,nemoque reperitur Traianus, *fine vllius diminutione maior*. Et quidem Nabuchodonosor

Iudith.

erat Rex magnus:deuicto Arphaxado, *exaltatum est Regnum eius, & cor eius eleuatum est*. & statim hic, v.7. mittit nuncios ad alios Reges, vt deponant Regalia insignia,& ipsi subijciantur;quo ipse efficiatur maior, cęteros minorans;quasi magnitudo illius de aliorum exiguitate fulciretur.

---

§. XXVIII.

Humana ambitio de alterius exiguitate crescere satagit.

144. Lux cęteras obscurat luces, vt ipsa prænitеat.

SVbdola hominis calliditas est,alios deuenustare,vt ipse conspicuus appareat,fulcire se aliena infirmitate,& alios deprimere,vt ipse magnus videatur.Hoc vitium inest hominibus conantibus magna:qui apparatum meritorũ faciunt ex alienis demeritis, & quò alij magis à virtute discedũt, ipsi magis accedere pręsumũt: ac si alienum vitium sit propria virtus, & exiguitas aliena,sit sua magnitudo.Sic subornat eiusmodi homines sublimitatis ambitio cæca,fatua, cõtumeliosa. O probrosum arbitrium crescendi! quasi alieni luminis extinctio,sua lumina accendat. Matt.17.v.5. Thaboris summo vertice præsentibus vtriusq; testamenti summatibus, explicat Christus Deus summos gloriæ fulgores,Solis æmulos de claritate. Statim oppanditur nubes lucida. Profectò à corpore lucido quid nisi accretio lucis expectetur? Attende ad Euangelistæ verba,*Eccè nubes lucida obumbrauit eos*. Ænigmati similis videtur sententia. Quandò lucidum corpus vmbram efficit? Hæc opaci corporis ignominia est,non lucidi. Arguté Hugo:*Ex luciditate obumbratur*: Quasi vitium sit lucidioris luminis,lucendo obumbrare;ei obumbrare, vt magis luceat. Nescit enim fulgere mundialis lux, nisi alios obtenebrando. *Luce à costa de agenos deslucimentos. Eccè nubes lucida obumbrauit eos*. Disertè Panegyrista Plin. *Est hæc natura sideribus,vt parua, & exilia validorum exortus obscuret*. Nempè vel ipsa siderea lux ambit lucere extinctione aliarum;alias obscurat, vt ipsa præfulgeat: & luciditate obumbrat.

Superbia nescit lucere sine alterius extinctione. Matth. Hugo.

Inuidia, vt luceat,extinguit altera lumina. Pli.in Panegy.ad Trai.

145. Egregia Traiani laus est, quam deprędicabat Consul Plinius,sic illum alloquens. Tu tamen maior omnibus quidè eras, sed sine vllius diminutione maior. Magnitudinis moles non benè fundatur in alterius diminutione: nam aliena tenuitas neminem potest sublimare: *Extrema quippe miseria est,non proprijs viribus,sed aliorum imbecillitate niti*,ait Nazianz.Ora.2. de Pace. Infirmus est qui vel firmitate aliena nititur,quantò magis qui alterius fulcitur infirmitate:Infirmus est,cui infirmitas aliena pro robore est. Exigua,& maligna lux est,quæ vt ipsa niteat, opus habet extinguere alia lumina.Christi Dei,non Traiani elogium est,absq; vmbra lucere. Zeno Veron. ser.2. de Natiu.Mariæ:*Christus totum sua luce resplendens,corpus sine vmbra gestabat*. Scilicèt Christus Deus sic proprijs fulgoribus pręnitebat, vt neminem vmbra obscuraret,quò ipse lucidiùs fulgeret. Quia solus Christus sine alicuius diminutione,erat magnus, absq; vllius detrimento maior, sine vllius obtenebratione lucidus. Eius enim nobilitas non nitebatur alieno dedecore: eius gloria non fundabatur aliena infamia, eius claritas non fulgebat aliena obscuritate: *Sua luce resplendens, corpus sine vmbra gestabat*. Hinc aliqui sanctitatis proceres in Ecclesia sic effulsere sine vmbra,sine aliorum detrimento,aut consumptione. Tertull. *Ecclesia exercetur de figura rubi*. Nempè sicut Moysi, ignis diuinus apparuit in rubo, qui eximiè splendens,rubum non absumebat,(de quo agetur,c.3. §.12.)sic aliqui sanctitate illustres,fulgent in Ecclesia, neminem obscurando,neminem consumendo.Quod diuinioris virtutis priuilegium est; & solius Dei elogium: nam agnatum est homini cum alterius detrimento lucere: Hispanè, *Lucer à costa agena*.

Inuidia ambit robur ab aliena imbecillitate. Nazian.

Zeno. Christus solus sine vmbra lucet.

Tertull. in Scorp. adu. Gnost.ca.1. Ignis diuinus ardet in rubo Mosaico, quia nõ consumit.

Redeant iterùm Thaboris gloriæ: Matthęi 17.v.5. 146.
Transfiguratur Christus Deus in sublimi Thaboris verticce;vbi gloriæ dotes ostentat. Apparet sub augusto siderei luminis solio,candicant vestes candore niueo, fulget facies ad inuidiam Solis, splendor Patris prænitet, & beatitudinis gloria emicat in sacro corpore. Adstant spectatores, primores Prophetarum, Apostolorum proceres, qui tantam gloriam oculis cernant, & suo tempore Orbi publicent. Sed vereor ne rudiores adhuc discipuli, videntes beatos corporis fulgores,merè Deum existiment Christum,non verè hominem: & à beata gloria fulgentissimum corpus censeant esse scintillam siderum.Validè probat Christus tanta gloria latentem diuinitatem; sed timeo, ne corpus aut phantasticum,aut sidereum,aut portio diuinitatis credatur licentia humanæ tenuitatis: (quod mox priuilegio hęretico multis licuit)Omnia Thaboris acta diuina sunt, diuinitatem ostentant, deitatem spirant; & veram humanitatem videntur denegare. Sed quod tanta gloria quasi negare videtur, humanior affectus fatetur palam. Et mirificè Euangelista præcauet hanc suspicionem.Nam cùm dixisset, (nupèr expendebam alitèr hunc locum.) *Resplenduit facies eius sicut Sol*. Addit, *Et eccè nubes lucida obumbrabit eos*. Nimirùm,vbi primùm dixit fulsisse Christi faciẽ, toto beatitudinis iubare, sicut Sol;aduertit statim oppansum esse Soli velum opacum nubis, quo obscuratus est,&prohibitus,ne clarescеret tota fulgorum ambitione. Nempè solares radios vetat Christus, cùm ipse Solis instar fulget, quò magis ipse præfulgeat. Præclarum sidus extinguit, cùm faciem suam accendit nitidioribus radijs: obscuritas Solis põpa sit Chri-
sti fulgorum: Quæ humana affectio est,maximè homini cognata,& agnata. Quemadmodũ enim Christus Deus intèr diuiniora miracula intermiscet humanæ infirmitatis indicia,vt puta timorẽ,fletum,esuriem,&c. quò se probet hominem,vt sæpè aduertunt Ambros.in Luc.& Hilar.in Matth. sic notat Euangelista, quod inter gloriæ fulgores affectauit Christus Solem obscurare,dùm ipse augustioris gloriæ fulgoribus præniteret. Vndè quandò *resplenduit facies eius sicut Sol*,Solem obscurat: *Et ecce nubes lucida obumbrauit*, vt ex humana affectione, vel leuis noxæ expertæ securè hominem probaret. Quasi proprius hominis character sit de aliorum obscuritate clarescere, de aliena exiguitate crescere. Et solius diuinitatis laus sit grandescere absq; alicuius diminutione, & fulgere sine alieno detrimento, vt aliàs probabo ex igne rubi, quem vidit Moyses incombustum, etsi fulgentem. Aduerte ideò à Zenone dici, lucidum corpus Christi sine vmbra resplenduisse: quia nullum hominem obscurauit vnquam,vt ipse fulgeret,quod foret ambitionis vitium. At Solem creaturam inanimem ad breue tempus obscurauit, vt in diuiniori gloria, se verè hominem probaret: quia hæc affectio valdè humana est, & quam Christus exercere potuit sine vllius vel leuissimæ noxæ suspicione. Super hac eadem materia agendum etiam est,ad c.3. n.39.

Matth. Christus dũ splendet in Thabore, Solem obnubilat,quò probetur verè homo.

147. Naturalis hominis affectio est alios obscurare,vt pręfulgeat. Ambros. Hilarius.

---

§. XXIX.

Commentarius litteræ.

Vers. 12. Tunc indignatus Nabuchodonosor Rex aduersùs omnem terram illam, iurauit per Thronum, & Regnum suum, quòd defenderet se de omnibus Regibus his.

SVperbissimus homo elatus gloria victoriæ, iniuriam repulsauit,tot liberos, & nobiles populos re- 148.

cuisse Imperij sui iugum, quorum subijciendorum gloriam imperiosè affectabat. Vndè in iram actus, *iurat per thronum, & Regnum suum*. Putat Sanct. per thronum iurare, quia Regio throno aliquid diuinum inesse putabat. Non assentior: tùm quia id non probat de throno, sed de hasta, sceptro, dextera, & armis; tùm quia etiam per Regnum iurat, Regnum autem non colitur, vt numen. Est planè vetus iuramentum Regum per thronum, per sceptrum, per Regnum, vt tradit Herodor. li. 4. nempè per rem non diuinam (vt dicebat Sanctius) sed charissimam: Sic vir valdè vxorius, aut filiorum amans, iurare solet per vxorem, aut liberos, &c. Sic Rex per thronum, & Regnum iurat, quia nil æquè charum Regi est, ac Regnum. Scio tamen Nazianz. sic scripsisse: *Pulcherrima quæque eorum, quæ oculis obuersantur, Deos sibi proponentes*. (Et mox) *Nonnulli etiam Principatum, atque Imperium colentes*. Num Principatus numen est? Fortè thronus hic, aureus ille thronus erat, à Cyri tempore magno in pretio habitus, quasi fatale foret, vt qui in illo sederet, Dominus esset Orbis, de quo Philostrat. lib. 2. in Themist.

Sanct. — Iurant Reges per Regnũ suum. — Herodor. — Nazianz. — Philostrat.

149. Iratus Nabuchodonosor, *Iurauit, vt defenderet se*. Hærent vulgo Interpretes, quomodò Rex nulla iniuria, nullis armis lacessitus, dicat, *defensurum se de omnibus Regionibus his*. Numquid defensio reperitur absq; impetu prouocantis? Ego quidem existimo verbum *defendere* significare irruere, impetum facere, etiam sine respectu ad iniuriam priùs factam. Sic dixit Ennius in Achil. *Serua ciues, defende hostes. Defende*, idest, irrue in hostes. Ita Nonnius Latij sermonis custos. Quod eruditè tradit Iustus Lipsius tom. 1. lib. 2. varia. lect. c. 22. & eruditè id probat ex Cicerone, ex Cæsare, ex Propertio, quorum loca ibi videri possunt. Sicut *vlcisci* significat etiam impetum facere, etsi non fiat ad vindictam iniuriæ illatæ. Sic Iudith, c. 8. v. 16. cùm reuocaret Bethulienses, ne vltrò se dederẽt Holopherni sæuissimo hosti, ita ait: *Et nos ergò ne vlciscamur nos pro his, quæ patimur*. Sic explicat illum locum Gueuara in Abacuc 1. n. 143. Sic Malchus impetum faciens in Christum Dominum, etsi nullam vlcisceretur sui iniuriam, vltor dicitur à Tertulliano lib. de Patient. c. 3. qui hæc de Christo Petrum increpante, scribit: *Nec vnius discentis gladium in vltorem probauit. Patientia Domini in Malcho vulnerata est*. Vndè sicut *vlcisci* sumitur absolutè pro irruere, sic & *defendere* significat inuadere.

Defendere significat irruere. — Ennius. — Nonnius. — Lipsius. — Cicer. — Cæsar. — Propert. — Iudith. — Gueuara. — Tertull.

150. Dein verbum *Defendere* significat *vlcisci*, ita Sà, & Benedic. Fernandius, Gen. 3. sect. 15. & egregiè id notauit noster Salmer. to. 1. Proleg. 15. Regula 28. hunc locum Iudithæ explicãs; & noster etiam August. Quiros ad c. 32. Deut. n. 256. hunc Iudithæ versiculum cursim commentans: vbi seriò asserit, certum esse illud ad Roman. 12. v. 19. *Non vos defendentes*, non esse, iniuriam arcere, sed vlcisci. Nam verbum Græcum ἐκδικοῦντες significat vindicantes, ita Chrysost. Vndè Tertullianus legit: *Non vos vindicantes*. Et Vulgatus Interpres præfatum verbum Græcum solet efferre, *vindicantes*. Luc. 18. v. 3. Apoc. 16. v. 10. c. 19. v. 2. Item Psal. 8. v. 3. vbi vulgatus habet: *Vt destruas inimicum, & vltorem*: Psalterium Romanum, quod sequitur Augustin. inibi, & Paulinus epist. 2. legit, *Vt destruas inimicum, & defensorem*. Tertull. lib. 2. contra Marc. c. 18. illud ad Rom. 12. *Mihi vindicta, & ego retribuam*, sic scribit, *Mihi defensam, & ego defendam*. Legatur Cornelius in præfatum locum Pauli, qui ex hoc Iudithæ loco adstruit illam Paulini loci expositionem, quam ab vtraque eruditione locupletat. Adde Benedictum Fernandium, Gen. 3. sect. 15. & Barradam lib. 9. cap. 15. de Cant. Moysi.

Emman. Sà. — Fernand. — Salmero. — Quiros. — Defendere significat vlcisci. — Ad Rom. — Chrysost. — Tertull. — Lucæ. — Apoc. — Psal. — August. — Paulin. — Tertull. — Ad Rom. — Corn. — Fernand. — Barrad.

Scilicèt superbissimus Rex insanit furiosus ardore vindictæ, quia offensum se existimabat, eò quòd prædicti populi eius Imperium nihili fecissent, eiusq; legationem contempsissent. A qua iniuria se defensurum iurat. Vndè iurat se defendere ab iniuria sibi illata, negligendo eius legationem. Ita noster Iacobus Salianus tom. 4. hic n. 3. Quæ est interpretatio Hugonis, aientis hic: *Dixit tamen, quod defenderet se de omnibus, quasi omnes vellent pugnare contra ipsum: quia superbus, & tumidus putat contra se pugnare, quos videt sibi non obedire. Sicut Prelatus cupidus putat sibi auferri, quod à subditis sibi non datur.*

Salian. — Hugo.

151. Deniq; Lyra affirmat, quod Nabuchodonosor *minus dicendo plus significat. Quod defenderet se de, &c. id est, inuaderet omnes Regiones illas: & est quædam figura, quæ Liptote vocatur.* Et aptè quidem: nam vir strenuus parcè loquitur, vt largè operetur: linguæ detrahit, quod addit ad manus. Nisi fortè vltio adeò indecorũ vitium est viro principi, vt illud celet *defensionis* honesto vocabulo. Vndè ait Titus Bostr. ad illud Luc. 9. v. 55. *Et conuersus increpauit, &c. Dominus autem in eos non commouetur, quia non habet vltionis studium perfecta virtus: nec vlla sit iracundia, vbi plenitudo est charitatis. Procul à magnanimis cupiditas vltionis*. Vel iniuriæ occasionem prætexit Rex, vt honestiori titulo bellum gerat aduersùs Regiones illas: ô Regum iniquam probitatem! Acutè aduertit Baeza to. 4. lib. 16. c. 20. §. 4. Regem Nabuchodonosorem, etsi deuicto Arphaxado alta pace floreret iurasse, *Quod defenderet se*: quia nunquam maior debet esse cura Regibus se defendendi, quàm vbi vndique floret tranquillitas, quod probat ex Ennod. in Panegy.

Lyran. — Tit. Bostr. — Lucæ. — Magnanimus non se vlciscitur. — Baeza.

Addit Græcus textus, quòd deuicto Arphaxado, statim Nabuchodonosor *reuersus est ipse cum ipsis* (scilicèt suis copijs Niniuem) *& omnis, qui ad eum se aggregauerat exercitus, virorum bellatorum multitudo ingens admodùm: & erat illic otians, epulisque vacans tam ipse, quàm eius exercitus, ad dies centum, & viginti.*

Græcus.

Consultò omitto versiones huius versiculi: quia aliqui Græci codices illum omittunt, cæteri nihil notatu dignum adducunt.

---

§. XXX.

Iuramentum sæpè non sancit fidem iurantis, sed minuit quodammodò; & velut augurium est rem iuratam non adimplendi.

152. IVsiurandum sit ad argumentum fidei, eam tamen sæpè non auget, sed minuit: suspecta est apud multos auctoritas, quæ nititur iuramentorum fulcris. Pulchrè Clem. Alexan. *Qui est semel fidelis, quemadmodùm seipsum infidelem præbuerit, vt etiam opus habeat iureiurando, & non ita vitam gesserit, vt ea sit firmum, ac definitum iusiurandum?* Et mox: *Oportet enim eum habere vitam fide dignam, vt ne postuletur quidem ab eo iuramentum*. Parùm fidelis sibi videtur, qui suam fidem iuramento adstruit. Vitæ probitas pro iuramento sit, quæ si desit, ipse se iurando publicat infidelem: iuramento non roboratur, sed deuenustatur multoties iurantis auctoritas. Probitas dicentis, auctoritas sit iuramenti, & verba sapientis pro iuramento sint. Aptè Philo: *Ipsa Dei verba iuramenta sunt; Quod effectu non caret quidquid ille dixerit, quod iuramenti est proprium. Vnde consequitur omnes Dei sermones esse iuramenta per effectus suos confirmata*. Et ita Tert. Apolog. c. 46. discriminans auctoritatẽ vitiosi Philosophi, & Christiani. Philosophũ appellat *veritatis interpolatorem*; Christianum verò *integratorem*: quasi vita Christiani integritas sit veritatis. Ergò vitæ integritas, habetur integritas veritatis, & vicẽ obtinet iuramenti. Timet nõ credi homo qui iurat, vt credatur, suspectus est sibi falsitatis, qui se nisi iuramento non existimet credi. Quis credat ei, qui se credi non putat? & se putando infidelẽ, planè fide indignum facit. Profectò vltroneum iuramentum apud viros sapientes, & disertos fidem non facit. Scitè Chrysost. *Qui mentire non dubitat, nec periurare timet, qui enim mentitur, veritatem in corde suo transgreditur: qui autem periurat in verbis suis, transit Deum: Quid ergò interest, inter Deum transire, & veritatem transgredi, cùm & ipsa veritas sit Deus?*

Clem. Alex. 7. Stro. 1. — Vita hominis sit pro fide iuramẽti: nã vir bonus est veritatis integrator. — Phil. l. 2. Allegor. — Simplex verbũ sit pro iuramento. — Tertull. — Philosophus est veritatis interpolator. — Chryso. ho. 12. in Matt. — Qui mentitur quasi periurus est.

Vnde

Vndè qui simplici, & synceræ affirmationi non credit, non credet assertioni iuratæ: nam qui virginem veritatem non veretur violare, & constuprare, nec Deum turpi periurio dehonestare verebitur. Qui, vt credaris iuras, ne iures, vt credaris: nam iuramentum iurantis auctoritatem velut fascinat, & debilitat, & quasi augurium est falsitatis, & sæpè lepidum periurij argumentum; nam ferè qui iurat, peierat: saltem nemo peierat, nisi qui iurat.

153\. Matth. Periuriũ affine est iuramento. Exod. Deut. Anast. Nyssen. q. 14 cap. 4. Chrysost.

Matth. 5. v. 33. toto diuinitatis Imperio ait Christus Deus, *Non periurabis*. Quid est periurare, nisi falsum iurare? Non est valdè difficile hoc præceptum, quod olim sanctum erat, Exod, 20. Deut. 5. Sed plus imperat Christus, quàm imperare videtur. Anast. Nyssen. sic ait: *Non periurabis: dictum est enim non iurandum esse omninò*. Quasi idem sit non peierare, & omninò non iurare, tamquam si idem foret iurare, ac peierare: saltem iuramentum origo periurij est, vt inquit Chrysost. suprà, aiens: *Nisi iuramentum interdicatur, non possunt amputari periuria: ex iuramento enim periurium generatur*: siquidem periurij natale iuramentum est, & iuramentum hominum valdè affine est periurio, iurantem quasi pelliciens ad mendacium periurij.

154\. Quare dicatur Euãgeliũ esse periurij semen.

Intèr cæteras Scripturas sacras, Principem auctoritatem obtinent Euangelia: nam in ceteris Scripturis loquebatur Deus per Prophetas, aut Apostolos; in Euangelio sæpiùs per se ipsum, vndè etsi summa veritas in reliquis Bibliorum libris eluceat, quamdam illustriorem auctoritatem sibi iure vendicant Euangelia. Hinc factum est, quòd si quis olim iurabat, manu tangeret Euangelia sancta, & sic emittebat iuramentum per Euangelia. Ergò Chrysost. hom. 12. in Matth. acerbè reprehendit Sacerdotes, eò quòd sic iurantibus, Euangelia porrigerent: Ita fatus, *Audite vos Clerici, qui iurantibus Euangelia sancta porrigitis: quomodò potestis ab illo iuramento esse securi, qui semen periurij datis?* Semen periurij appellat Euangelia sancta? Quid refert, quòd supèr Euangelijs, & per Euangelia iuretur, vt tàm irreuerenti vocabulo deuenustentur? Porrò Euangelia erant iuramenti Sanctitas, & auctoritas; non falsitatis occasio, & periurij semen. Quomodò enim meracior Euangelij veritas potest esse semen falsi periurij; nisi fortè veritas potest esse falsa. Verùm enim verò magnus Doctor Chrysost. quasi idem reputat esse instrumentum iurationis, & periurij semen. Vndè cauet, ne ipsum Euangelium, quod est summa veritas, & iuramenti sanctitas, fiat (ob nuncupata super illud iuramenta) falsitatis quasi occasio, & periurij semen. Et ita ait, *Euangelia sancta porrigitis, semen periurij datis*. Opportuna planè hyperbole.

Chrysost.

155\. Ad Galat. Quod iuramẽto affirmat Paulus, specie tenus verum quibusdam videtur. Galat.

Apostolus Paulus Christi os, & lingua Spiritus sancti, scribens ad Galatas, narrationem verissimam, & fide dignam attestatur iureiurando, inquiens, c. 1. v. 20. *Quæ autem scribo vobis, eccè coram Deo, quia non mentior*. Quid opus est, vt tantus Apostolus iuret, vt credatur? Deus per illum loquitur, & cupit fidem sibi facere iuramento? Num à iuramento sperat maiorem fidem audientium? Audiamus, quid est, quod Paulus iuramento confirmat, vt faciliùs, & abundantiùs credatur, c. 2. v. 11. sic ait: *Cùm autem venisset Cephas Antiochiam: in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*. Num certiorem fidem assecutus est Paulus iurans? Quis dubitet Paulum vera dixisse iurando, qui simplicitèr rem asserendo, auctoritatem habet sacri Scriptoris? Et tamen cùm omnes Catholici fide diuina credant omnibus, quæ Paulus scripsit, & nemo benè Christianus dubitare possit; tamen cùm S. Hierony. omnia, quæ simplicitèr scripsit Apostolus, sincerissimè credat; id vnum, ad quod affirmandum iurauit Paulus, non ita vt verba sonant, accipit; nec adduci potuit, vt sibi persuaderet, verè fuisse Petrum reprehensibilem: non quòd dubitaret Hierony. de Pauli auctoritate, (quod absit) sed quia non ita simplicitèr, vt personat Textus, intellexit Pauli verba. Quod aduertit August. sic contra eum arguens: *cùm præmisisset Galatis, dicens: Quæ autem scribo vobis; eccè coram Deo, quia non mentior: non tamen veracitèr scribebat, sed nescio qua dispensatoria simulatione fallebat, vidisse se Petrum, & Barnabam non rectè ad Euangelij veritatem ingredientes, ac Petro in faciem restitisse, &c.* Non quòd hæc diceret Hieronymus, sed quia argumenti vi quasi cogeretur ad ea dicenda, supposito, quòd non sibi persuaderet, Petrum verè fuisse de illo delicto reprehensibilem. Profectò animaduersione, immò, & admiratione dignissimum est, cętera omnia, quæ Paulus absque iuramento scripsit, sincerissimè accipi à Sanctis Patribus, & Catholicis Doctoribus; id verò, quod affirmauit iuramento, etsi non in suspicionem falsitatis, saltem in tantam controuersiam deductum fuisse intèr tantos Ecclesiæ proceres, vt veritatem apparentem verbis Pauli tribuat Hieronymus, Chrysostomus, Teophylactus, Baron. quos sequuntur innumeri Interpretes ad eum locum epistolæ ad Galatas asserentes, Petrum non fuisse verè reprehensibilem, sed apparentèr, & specie tenus. Quis non admiretur, quod simplicitèr narrare videtur Apostolus, non ita simplicitèr accipi? Et quod iuramento obfirmat, specie tenus verum dici eo sensu, quo loquuntur allegati Interpretes? Quid exaggeratius?

S. August. epist. 19. ad Hieron. c. 2.

An Petrus verè, aut tãtum apparentèr fuerit reprehensibilis.

Hieronym. Chrysost. Teoph. Baronius.

156\. Psalm. Homo auersatur impletionẽ rei iuratæ.

Psalmographus Psal. 113. v. 11. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, &c.* Sat erat dixisse Deum iurasse, quid opus est addidisse, quòd iurauit veritatem? Numquid potuit Deus iurasse falsum? Nihilominus addit Dauid: *& non frustrabitur eum*. Et sanè id videtur superuacaneè positum: quid enim necesse est dicere, Deum non frustraturum re iurata eum, cui iurauit? Hieronym. viuaciùs rem expressit: *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non auertetur ab ea.* Hispanè, *No tendra auersion al complimiento de lo que iuro*. Quasi ipsa iuratio auersionem facere soleat rei iuratæ, ne iurans illam adimpleat. Quod disertè dicitur Psal. 109. v. 4. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*. Num potest Deum rei iuratæ pœnitere? Auersabitur Deus iuramentum, & re iurata frustrabitur eum, cui iurauit Dominus? Profectò etsi non iurasset Deus, quia summa veritas est, mentiri nequit. Planè mendacio reluctatur diuina natura, & Dei veracitas: non esset Deus, si mentiri posset, & non implesse iuramentum: imò iurat Deus, quod sua ipsius maximè interest, nempè nobilitate Dauidis genus, de quo ipse nasciturus erat: & dare magnum sacerdotiũ, quod Christo suo datum fuit. Ita planè: Quorsùm ergò, quia Deus semel iurasse dicitur, statim additur, iurasse veritatem, nec frustraturum esse eum, cui iurauit, re iurata; nec eum pœnitere iuramenti? nec auersaturum esse impletionem rei iuratæ; nisi quia iuramentum solet sequi apud homines auersio à re iurata, & quoddam quasi pęnitentiæ genus, quod inclinat ad pœnitendum, & auertendum à re iurata; & quidã velut fomes mouens ad oppositum, & apud homines est prognosticon rei non faciendæ. itaq; inquit Dauid: (loquens de Deo more humano) Deus veritas est, & ita mentiri nequit: Deus verax, & bonus est, & sic peierare non potest, Dei maximè interest, quod iuramento promisit, & ita valdè allicitur ad impletionem iuramenti. Nihilominùs scitè addit, Deum non pœnitere iuramenti pręstiti, quantumvis iuramentum soleat inclinare ad oppositum: quod hominum vitium est, non Dei, & inter diuinitatis elogia planè recensetur, quòd Deus non auersetur rem iuratam, nec iuramenti pœniteat, etsi apud homines iuramentũ signũ sepè sit rei non faciendę, & auguriũ non pręstandi rẽ iuratã, & quasi conatus ad oppositũ, seu fomes mendacij. Iurat hic v. 12. toto animo Nabuchodonosor se defendere, & confestim propositũ defensionis languescit. Nam, c. 2. v. 12. Magnates Assyriæ cõsuluit (vt videtur) paratus sequi consultiorẽ sententiã. Ex quo apparet post impletũ iuramentũ nutasse propositũ. Quod tandem impletum non fuit, sed occiso Holopherne, irritum fuit votum, & iuramentum Regis, scilicèt quodammodò iuramentum fascinauit iuramenti im-

Hierony.

Psal.

Iudith.

* Celada in Iudith.

pletionem. Iurauit, vt faceret, nec fecit quod iurauit. Fac, vt non iures, qui quod iuras, non facis. Probitas vitę sanctius iuramentum est, & securitas adimplendi rem iuratam.

---

§. XXXI.

Eximia quorumdam excellentia vel suum probrum vertit in gloriam; honorat vitia, virtutem honestat.

157. Crimina in aliquibus, vt virtutes habentur.

SIc rommendauit quosdam aut Fortunæ fauor, aut virtutis præstantia, vt nihil non conspicuum in ipsis appareat. Virtus in quibusdam præstantior videtur, eadem in alijs vitium redolet. Quin & illa ipsa vitia, quæ in alijs reprehēdimus, in quibusdam honoramus. Adeò magnifacimus personā, de qua magnū quid mente concepimus, vt vel vitia cēseamus virtutes. Auctus fuerat Nabuchodonosor amplitudine Imperij, felicitate victoriæ: donatiuis, & congiarijs captauerat gratiam optimatum, & populi, ita magnificè æstimabatur ab hominibus, vt ipsius muliebris ira, & impotentis vindictę infame desiderium, iusta *defensio*, (quæ necessaria Regibus virtus est) habeatur. Nempè improba, & sæuissima vltio, inculpata *defensio* nominatur. Cato ille Romanæ virtutis gloria, sic æstimatus est, non tantùm à plebe admirante virtutum insolentes apparentias, sed etiam à viris probatissimis, vt dixerit Senec. l. 1. de tranquill. vitæ: *Catoni ebrietas obiecta est; at facilius efficiet, quisquis obiecerit, hoc crimen honestum, quam turpem Catonem.* Hęc, hæc, inquam, fuit astutia gentium vitiosos finxisse Deos, quò sua vitia honestarent. Nazian. Orat. in sancta Lum. *Sed etiam quòd Deos vitiorum patronos effinxerimus, vt peccatum non modò crimine careat, sed præclarum etiam, ac diuinum censeatur.* Sic in aliquibus: *Desipuisse, prudentia est: & infirmitas, virtus*, ait Chrysol. ser. 62. Sic aliorsum dixit Paulin. epist. 2. *Vitiorum virtus*. Sic de magnis viris inquit Saluian. lib. 4. de Guber. Dei: *Quid est, in quo non seruilibus vitijs etiam nobiles polluuntur: nisi fortè ideò, quia illa, quæ in seruis peccata puniunt, ipsi quasi licita committunt?* Quasi licitè delinqui possit a summatibus.

Iudith. — Cato solutè ebrius habetur. — Senec. — Nazian. — Chrysol. — Paulin. — Saluian. — In nobilib. crimina nō reputātur esse crimina.

158. Ioan. 20. v. 25. Apparet Christus Discipulis ad euidentiam resurrectionis, deest Thomas, cui attestantur cęteri vidisse oculis Christum viuentem, nec Thomas tanto Discipulorum testimonio adduci potuit, vt crederet huic mysterio, aiens: *Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, non credam.* Iterùm apparet Discipulis Iesus, vt Thomam ab infidelitate reuocaret, & ait illi: *Infer digitum tuum huc, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis.* Audis Christi Dei ore Thomam dici infidelem, & peruicacem, Apostolorum testimonio? Audi etiam Chrysolo. loquentem de incredulitate Thomæ. *Certe Prophetia magis, quàm cunctatio fuit.* Quis ambigat incredulum fuisse Thomam, dicente Christo Domino, *Noli esse incredulus?* & tamen Rauennas Pręsul tanti æstimabat illustrem Thomæ sanctitatem, vt perfidiam propè crediderit esse virtutem, & infidelitatem prophetiam dixerit; prophetia autem, aliqua portio fidei est. Quasi facilius existimauerit Chrysol. *crimen honestum, quàm turpem* Apostolum; & infidelitatem esse quodammodò prophetiam, quàm Thomam infidelem.

Ioann. — S. Chrysol. ser. 83.

Matth. 17. v. 23. vbi venit Iesus Capharnaum, acce-
159. dunt exactores, vt didrachma solueretur à Christo, Christus mittit Petrum piscatum, aiens: *Vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens, da eis pro me, & te.* Et aduertit Euangelista, quòd in illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: *Quis putas maior est in Regno Cœlorum?* Quid abiectius apud homines, quàm vectigalia pendere? quod signū ignobilitatis est, & infamiæ nota: nam tributarium caput ignobile est: sicut à tributo immune, ingenuū, & nobile. Et quidem Saluator pro se, & Petro iubet tributū soluisse, & Petrum profitens, tributarios: & tamen cæteri discipuli inuident Petro, quod tributum pendit: si quidem in illa hora exorta est quæstio. Quis eorum videretur esse maior, vt elegantèr notauit Chrysosto. inquiens: *Da illis pro me, & te. Vidisti honoris excellentiam?* & statim subiungit, *Humanum quid passi sunt Discipuli, quod Euangelista quoque significat, dicens: in illa hora, quando scilicet cæteris omnibus Petrum prætulit.* Audis inuidiæ causam? Fecit Petrum vectigalem, & quasi id esset illustris quædam præcellentia, inuidentiam mouet discipulorum. Immunitas à tributo, solet esse plebi materia inuidiæ: at quis aliquem inuidit, quòd vectigalis sit, & obnoxius tributo? quandò ignobilitas res fuit inuidiæ? Inuidentne, quòd solus Petrus vectigalis factus sit intèr reliquos Apostolos? & cui non inuident, quod vocatus sit ad Thaboris glorias, (quia & Iacobus, & Ioannes vocati etiam sunt) inuident tributa pendenti, quia solus ille, & nemo alius constituitur a Christo vectigalis, vt vel nota infamiæ habeatur *honoris excellentia*, si singularis sit, nec alijs communicata. Sic enim æstimare solent homines singularitatem, vt rem probri æstiment de singularitate rem honoris, & excellentiæ. Nisi velis illustrius esse vectigalem esse cum Christo, quàm à tributo immunem cum Regibus, & Dynastis. Verum aptior dubij solutio est; quòd Petrus tanta æstimatione præcellebat, vt vel ipsam infamiæ notam honestauerit. Et quod vilissimum habetur apud homines, nempè vectigalem esse, & obnoxium tributis, id in Petro honoris excellentiam reputant: & illi inuident ignominiam tributi expensi: quæ est expositio Chrysost. verbis suprà scriptis. Faciliùs enim crederent discipuli, vectigal pendendum probrum esse illustre, quàm in Petro esse aliquid non illustre: probrosi aliàs Petri defectus, virtutes forent aliorum, & dignæ, quæ inuidia honorarentur. Perbellè ad rem Nazian. de suo Basilio, sic ait: *Tanta enim Basilij virtus, gloriæque præstantia fuit, vt multa etiam ex paruis illis virtutibus, atque adeò ex corporis defectibus, ab alijs ad gloriam, nominisque claritudinem parandam excogitata fint.*

Matth. Tāta est aliquorum excellentia, vt vel tributa pēdere materia inuidiæ sit. — Chrysosto. hom. 59. in Matth. — Singularitas inuidetur. — Tāta est Petri excellentia, vt illi inuideāt vectigalem esse. — Nazian.

Parum est paruos corporis defectus, & Ignobilita- 160.
tis notas decorari ab amplitudine personę, nisi etiam virtus ipsa honoraretur. Animosè inquit Basil. Seleu. Orat. 14. de Dauide intèr Hebręæ gentis proceres sublimissimo, & ad miraculum vsq; sanctissimo: *Atque virtutem discamus, & hic,* (nempè in Dauide) *honoratam, & in cœlo coronatam.* Scilicèt non tantùm virtus honestat Dauidem, sed Dauid illustrat virtutem, quæ in Dauide honoratior est, mutuante gloriam à Dauidis persona: cuius ea est præstantia, vt vel ipsam virtutem honestet, commendet, illustret. Denarrat Cassiodorus Theodohadum Gotthorum Regem, quamdam fœminam Regia cognatione illustrem; dedisse in vxorem Patricio Maximo Exconsuli; & post nuptias, non admodùm sublimem illi præfecturam dedisse. Cuius rei causam ad Senatum his verbis: *Nulla dignitas minor est, cùm bene geritur: quando reuerentiam plerumque actio videtur accipere de claritate personæ. Hæc autem tunc sunt gradibus distincta; cùm diuersis fuerint attributa.* Actio ne ex claritate personæ taxanda est, an ex actione persona?

David est virtutis honos. — Seleuc. — Cassiodo. l. 10. epi. 12.

Res delicata pudicitia est, & vel rumore virginitas dehonestatur. Nam nō bonum hominum ingenium, quod à superficie censuram vibrat, omnia interpretatur in peius, facilè vel suspicionibus deuenustat fœminarum decus; & tamen tam altè infixa manebat in litteratissimi, & sapientissimi sęculi hominibus, Mineruæ castitas, & illustre virginitatis decus, vt dixerit S. Nazian. *Rursus Minerua virgo est, & draconē parit.* Portò si non modò venereæ res, & lasciui amplexus, sed & non bona fama, seu tenues vulgi rumusculi dehonestant teneram virginitatis gloriam, quomodò fieri potest, vt apud homines alioqui disertos,

Minerua etsi constuprata parit, virgo habetur. — Nazian. Orat. 2. in Iul. Cæsare.

post-

postquàm Mineruą Draconis grauida, Draconem peperit, *rursus virgo fit!* Pende τὸ *rursus virgo*, idest post naturalis partionis dedecus, iterùm virgo est. Nonnè virginitas stupro violatur, & prophanatur partu fœminæ integritas? At tanta in æstimatione Mineruæ castitas apud Ethnicos fuit, vt semel stuprata conceptu, & rursùs partu violata, adhuc tanquam virgo celebraretur. Vndè stuprum partu comprobatum, in Minerua inhonestum non videtur, sed potius castum, & virgineum. Partus enim, qui aliarum mulierum stupra probat, probauit virginitatem Mineruæ. Fęlix Mineruę scelus, quod in Minerua decus est, virtus est, laus est: quod in alijs fœminis execrabile stuprum, & inexpiabile adulterium est. Faciliùs enim credent homines stuprum esse elogium castæ virginitatis, quam crederent Mineruam constupratam, & adulteram: *Occurrit tot scelerum fœlicium turba*, dixit Senec. Fęlix planè fuit Mineruæ scelus. Sed tanta est quorumdam fęlicitas, tantam probitatis opinionem apud homines nacti sunt, vt quasi honestent crimen, & à crimine ipso veluti cohonestentur.

Scelus aliquod fęlix.

Sene. l. r. de tranq. vitæ, cap. 15.

§. XXXII.

Vsque adeò vitium virtutis specie fucatum, & mentitum est, vt religiosi quique homines, vel à virtute quasi scandalum timeant.

161. QVæ verè virtus est, sancta, & sincera est, absque mixtura vitij, & nequitiæ lenocinio. At eo deuenit hominum ingeniosa malitia, vt amictu virtutis vitia conuestierint. Virtutis fuco teguntur vitia: specie tenus apparet Virtus, sed notha probitas est adulterina sanctitas; deludit oculos, mentitur virtutem, personatam probitatem repræsentat, & mera nequitia est. Ex quo factũ esse videmus, & dolemus, vt homines timorati, ac pij, non minus sæpè à veris vitijs, quàm à virtute (ne fortè vitiata sit, & nomine tenus virtus) sibi caueant: quam non semel experti sunt degenerem, & notham, mentito virtutis nomine, & apparentia. vndè virtus, quæ illex est ad sanctitatem, facta est scandalum ad vitia. Matth. 5. v. 29. *si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te: & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proijce abs te, &c.* Acutè aduertit S. Lauren. Nouar. dexteram manum, aut oculum non posse hominem scandalizare; nam scandalum negotium oculi, & manus sinistræ est, *Quia omne, quod bonum est, dextrum dicitur: dextera suos retinet probatos, sinistra suos æquè reprobatos.* Ergò improbitas sinistræ scandalizat, non probitas dextræ. Nisi in eam aut imbecillitatem, aut amentiam quis deuenerit, vt non ab opere malo, sed à bono; non à vitijs, sed à virtutibus patiatur scandalum, quod insolẽs erit, & temerarium. Sed proh dolor, ita res habet! dexteris etiam scandalizamur, ait S. Laur. mentita probitas, & specie tenus sanctitas, nos propellit ad verum vitium. Dextera opera, & quæ virtutes pręse ferunt, iam cauẽda sunt ob scandalum, potiùs quàm sinistra, & praua. Nam sinistra, & vitiosa opera, probus quisq; vt videt, detestatur, & fugit. At dextera opera, & à fuco apparentèr pia, & religiosa, quis caueat? concinnata ad pietatem malitia, flagitiosior est.

Hypocrisis facit, vt timendum sit à virtute.

Matth.

Laur. Nou. ho. de pęniten.

Dextera opera timenda.

162. *Iniustitias manus vestræ concinnant*, Psalm. 57. v. 3. Idest, vitium mendacio, & fuco politum facilius allicit, & decipit incautos. *Concinnant*, alij scribũt, *librant*, alij *ad regulam dirigunt*, hoc est, ad *lingulam bilancium.* Quasi dicat Regius Psaltes: Adeò concinnatum est vitium, tàm verè mentitum est virtutis fuco, vt ad rationis *regulam* planè *directum*, & ad *bilancium linguam* benè *libratum* esse videatur. Astuta iniquitas concinnat vitia in speciem virtutis, & sic *concinnat iniustitias, calumniam, & violentias,* (sic alij vertunt.) Quis, nisi simplex, & incautus virtuti iam credat? virtuti fidat? conscius sæpè sub virtutis specie concinnatum vitium delitescere. Caue tibi à dexteris, caue ab his virtutibus, ne te fallat concinna virtutis species. Sic cauet sibi pia Sponsa, Cant. 5. v. 3. Sponsus ad ianuam aderat intempesta nocte: *Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.* Vocem diuini sponsi, vt audiuit sponsa, indubiè agnouit, iam aduenit, quem auidè expectabat sponsa. I velox, curre quàm citissimè, & aperi. Audi sponsam: *Expoliaui me tunica mea, quomodò induar illa? laui pedes meos, quomodò inquinabo illos?* Inquinare pedes contractis sordibus timet sponsa eundo ad diuinum sponsum; præsertim cùm eat pietatis, & amoris passibus? Quid times sanctissima sponsa? Vereris ne sordes contrahas eundo ad diuinum sponsum, aperiendo ianuam sponso, ruendo in sponsi diuinos amplexus? Immò ab eiusmodi beneuolentia sordes, si quas habes, extergentur, & mundior fulgebis. Quid tibi a virtute caues? I citò, aperi ianuam sponso tuo, quia totum hoc negotium virtutis est, sanctitatis est: *O admirabile Sacramentum!* (exclamat S. August.) *ò grande mysterium! Ergòne timet inquinare pedes, veniendo ad eum, qui lauit suorum discipulorum pedes? Timet certè, quia per terram veniet ad eum.* Et paulò infrà, *Inquinare pedes suos timet, cùm placere hominibus subrepentè amore humanæ laudis affectat.* Non latebat sanctissimam, & disertissimam sponsam, diuino sponso aperire ianuam, esse eximium virtutis opus ex se. Quid ergò à virtute timet? Planè timet à virtute, quę in terra peragitur: *Timet certè, quia per terram venit ad eum* ait August. timet ne quid vitij *subrepserit* virtuti. Timet, quia scit dexteris, & pijs operibus esse timendum: siquidem vitia concinnantur in virtutes. Sic Nabuchodonosor idololatriam superstitiosiorem, & impijssimam vitionem pulchro. *Defensionis* nomine honestat: *Vt defendere se*: nimirum concinnatur iniquitas æquitatis prætextu: & crudelis vindicta honesto defensionis vocabulo commendatur. Iam licet timere à defensione aliàs licita, & publica virtute, & viris Principibus necessaria. Timendumne à virtute est?

Psal.

Hypocrisis est iniustitia concinnata.

Cant.

Spõsa timet virtutem, sequitur inquinetur.

August. tractat. 47. in Ioann.

Ad Rom. 8. v. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi? &c.* Et statim subdit Apostolus, *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, poterit nos separare à charitate Dei.* Arrogantèr, an fortitèr dixit hæc Paulus? Angeline separent Paulum à charitate Christi? & quidem de bonis Angelis hic agi, ferè conuenit intèr expositores: *Altitudo*, quæ est sublimissimę beatitudinis gloria, (vt commentatur Theodorus) diuellet Paulum ab amore Dei? Addit Paulus: *Neque virtutes.* Quæ sunt hæ virtutes? Tertull. *Neque virtus* legit (legamr inibi Pamelius) *Virtusne* separet Paulum à charitate Christi? an coniungat, & arctiùs conglutinet? Ludicra videtur hæc proritatio, & planè ridicula. Lacessit enim Apostolus non inimica vitia, sed auxiliares virtutes. Sed heu! vsq; adeò vitium tegitur specie virtutis, vt valdè timeat Paulus vel à virtute ipsa, ne fortè fucata sit, non vera, & solida: quasi plus nocere possit personata ab hypocrisi virtus, quàm merum vitium. Timeat Christianus ab humilitate, ne ab illa honores captet; timeat à ieiunio, ne ab illo ambiat religiosum nomen: timeat à *Defensione*, ne impiè proprias iniurias vlciscatur, pio defensionis vocabulo. Caue à veris vitijs, caue à non vera virtute. Quin & ab aliqua castitate timet Tertullianus sic aiens de nonnullis fœminis Cereri dedicatis: *O continentiam gehennæ Sacerdotem! nam inuenit quomodò homines, etiam bonis sectationibus perderet: & nihil apud Diabolum refert alios luxuria, alios continentia occidere.* Continentia vigor est virtutis, & quasdam animas occidit? Timendumne est à castitate? ò pericula vel in ipsarum virtutum sanctitatibus! Caue sollicitè, ne sancta non sanctè tractes.

163
Ad Rom.

A qua virtute timet Paulus? Caiet.

Theod.

Tertull. in Scorp. c. 2. Pamel.

Tertull. l. 1. ad vxorem, cap. 6.

Aliqua castitas est gehennæ Sacerdos.

§. XXXIII.

Inimicorum dilectio, adulatio perfectionis diuinæ?

164. SI quæ sublimior virtus est in Christianismo, dilectio inimicorum est: bonæ, & magnanimæ naturæ indicium, diuinioris gratiæ argumentum, & augustioris sanctitatis elogium. Porrò homo propensione quadam naturæ præceps ruit in vitionem iniuriarum, quam cohibet Christus Dominus, Matth. 5. v. 44. inquiens: *Diligite inimicos vestros: benefacite his, qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos; vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est.* Satis non erat amore prosequi inimicos: Addit, numerate eos effusa beneficentia. Et quia angustus census est homini ad benefaciendum, Deum orate pro illis, vt non tantùm humana potentia, sed tota Dei omnipotentia, orationibus humanis permissa, munificus sit homo ergà hominem inimicum. Quid tam arduum? quid tàm sublimè potest vltrà ambire humana virtus? Superabundantia quædam sanctitatis hæc est, & veluti effusa pietas. Quod elegantèr dixit Tertull. *Scito præceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis, etiam pro inimicis Deum orare.* Quodammodò excessus virtutis est, & benignitatis redundantia, singularis Euangelij laus, & quæ humanum fastigium superat; probitatis enim mensuram quasi excedens, superesfluit, & effusè redundat; quippè quam non capiat humanus captus: vndè aptè *redundantia benignitatis* nominatur, quia effluit in hostes.

Matth. — Amor inimicorũ est redũdantia benignitatus. — Tertull. Apol. c. 31.

165. Prefatis Matth. verbis hortatur Christus fideles, vt diligant inimicos amore, & opere, & oratione. Et addit: *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est.* Interpretes huius loci impensè conantur inuestigare vim huius vocis *Filij*, vt tautologiam declinent. Mitto plures commentationes, & nostri Maldo. expositionem præfero, sic scribentis. Illud magis probo, vt Hebraismus sit, quo qui alteri similis est, eius filius esse dicitur. Sicut Hispani sua lingua solent dicere: *videtur illum genuisse*: idest, adeò similis est, vt eius filius esse videatur. Vndè perindè est; *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est*, ac dicere: diligat Christianus aduersarios suos, vt sit imago, & similitudo Dei. Quid enim tàm gloriosum erit homini, quàm parcendo inimicis in se exprimere diuinam imaginem? Verùm dubitabit fortè aliquis, an in condonatione iniuriarum, & inimicorum dilectione, homo imitetur Deum, an Deus imitetur hominem? An in perfectione hac homo exprimat Dei imaginem, an Deus quodammodò dicatur exprimere hominis perfectionem? Matth. 6. v. 12. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: Super quibus verbis vulgare est illud Nysseni *Vt Deus nostra facta imitetur*: idest, homo proponitur Deo, vt ipse Deus imitamento, quodammodò exprimat hanc perfectionem humanam diligendi inimicos. Nam (nisi ego fallor) homo inimicos diligendo plus facere videtur aliquo modo, quàm Deus: Qnia Deus diligendo inimicum, illum facit amicum: Tanta est vis diuini amoris! At humanus amor eam vim non habet; & ita amat aduersarium, diligit inimicum, benefacit malefacienti sibi, & persequentem fouet, alit calumniantem, beneuolus est, & beneficus ergà hostem infensissimum, & in se criminosissimũ. Ergò plus quasi facere videtur homo inimicos diligens, quàm Deus, magisq; arduum videtur, hominem aduersarium amare, quàm Deum offendentem se diligere. Quid ergò mirum, si homo quasi imitandus proponatur Deo hac in re ex Nysseni sententia: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, vt Deus nostra facta quasi imitetur. Ergò cùm inquit Christus Dominus: *Diligite inimicos vestros, &c. Vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est*, non tàm commendare videtur hominem diligentem inimicos, appellatione filij Dei, quàm quodammodò commẽdare, & prædicare Deum, appellatione Patris eiusmodi filiorum. Nec enim perfectio huius indulgentiæ ergà inimicos tàm illustris, rudi nostro intelligendi modo, apparet in Deo, (ob prædictam ratione) quàm in homine. Enimverò idcircò hæc omnia, & longiusculè, & audaciusculè dixi, (etsi olim ab illustri aliquo Cõcionatore, & acutè excogitata, & elegantèr euulgata sint) vt eluceat, quod non omisit acumen Tert. sic elegantissimè inquiens: *Quid adulantius* (Deo scilicet) *quàm iniurias non exequi?* Porrò scitum est ex S. Thoma, quòd adulatio est laudatio suprà modum: sic immodica laus, & excedens personæ merita, adulatio dicitur: nam exaggeratio laudis, adulatio est. Ergò ad rem. Quid ergà Deum adulantius dici, aut fieri potest, quàm hominem offensum, suum diligere inimicum, hosti benefacere, & iniurias non exequi? Nam homo inimicis parcendo, filios Dei nominatur: *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est*: ac si homo in hac virtute, & præclaro attributo, Dei imago sit, & ipsum imitetur, & exprimat, vt tantæ perfectionis exemplar: cùm potiùs eximior huius virtutis arduitas in homine esse videatur velut in exemplari, quod imitetur quodammodò Deus, siquidem monente Christo, dicimus: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, vt Deus nostra facta imitetur. Nonnè hac in re adulabimur Deo appellatione filiorum, exprimentium imaginem parentum; cùm potiùs Deus veluti imitetur hanc humanam perfectionem? Ergò *quid adulantius, quàm iniurias non exequi?* Et quid illustrius pro hac re?

Matth. — Maldon. — Homo inimicis parcens, quasi exemplar proponitur Deo. — Matth. — Nyssen. — Deo adulatur, qui parcit inimicis? — P. Floren. — Tertull. l. 1. adu. Marc. c. 27. S. Th. 2. 2. q. 115.

166. Vndè S. Zeno Veronensis altè animaduertens, quàm homo sublimetur in perfectionis fastigio, occasione infensioris inimici, non contentus illum diligere, eidem benefacere, & pro eodem orare; addit gratias illi agendas fore pro iniuria: sic fatus ser. 1. in Psal. 130. *Inuerso gratus efficio.* Vbi gratos nos esse iubet pro inuerso officio, seu accepta iniuria. Quod insolens videtur, imò repugnans gratiarum actioni: Nã grati debemus esse beneficijs; iniurijs verò grati esse non possumus, quia iniuriæ beneficia non sunt, beneficia autem tantummodò sunt gratitudinis materia. Verùm enimverò vulgaris gratitudinis materia beneficium est, maleficium autem, diuinioris gratitudinis materies esto: vtpotè, quæ occasio nobis est ascendendi ad fastigiũ virtutis, quæ diuinam perfectionem æmuletur, vel quod diuina perfectio imitari videatur.

Zeno. Grati simus inimicis.

167. S. Cyrill. allegatus in catena, expendens illud Luc. 6. *Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere*, sic ait; *Decet enim eum, qui pius est, obliuisci malorum, vt & ea, quibus charos amicos ornamus, persequentibus conferamus.* O eminentiam Christianæ pietatis, quæ sic reformat naturam, vt hominem reddat æquè beneuolum in amicos, & in hostes! Intestina odia excitat iniuria, munificum amorem gignit amicitia multis beneficijs obligata, & tamen Christiana pietas impetum naturæ refutans, sic hominem reformat, vt cogat naturale odiũ vertere in amicitiã, & feruas iras in blandam beneuolentiam, & eadem prosequi beneuolentia iniuriæ malum, & beneuolẽtiæ bonum. Et quidem *quò magis proximum diligas, diligere iuberis inimicum, & extraneum: ex pecerario est debitæ bonitatis, ex alio indebita.* Verba sunt Tertulliani.

Cyrill. — Homo sit æquè beneuolus in inimicos, ac in amicos. — Tert. 1. adu. Marcionẽ cap. 23.

168. Cęterùm iniurias non persequi, in priuato homine laus est, in Principe necessitas, cui pro amplitudine potestatis abundantior exigitur pietatis vsura; & qui ob iniurias condonatas dignus est pręclare laudis; ob vindictam, reus est probrosæ infamiæ. Negata est vindicta ei, in cuius arbitrio sita est licentia iuris; ne iure iniuriã vindicet cõtrà Christianũ ius. Beda ad illud Luc. 6. v. 28. *Benedicite maledicẽtib. vobis*: sic scribit *Ferè cuncti contrà hoc mandatum procedimus, & præsertim potentes, vel Principes, non solùm si passi fuerint contumelias: sed & si præstita non fuerit eis reverentia, aduersarios reputantes quicumque eos minùs reueriti sint, quàm se reputauerint dignos. Est autem magna infamia Principum esse promptum ad vindictam.* Ergò Princeps vlciscens

Principum virtus est inimicis parcere. — Beda. Luc.

scens proprias iniurias, ex iudice fit reus; & ob vltionem deponitur à principatu, & imperialis vindictæ causam dicit, qui ob condonatam iniuriam, Principis

Damian. serm. 44.

meretur laudem. Opportunè Petrus Damian. *Potestati cedit in gloriam, iniurias vlcisci nolle, cùm possit.* Gloriosè detriumphat naturam, qui cùm possit impunè se vindicare, parcit inimico, hæc est laus nostræ religionis, & Christianismi fastus; imò Deitatis decus.

169\. *Dixit Dominus Domino meo; sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Psalm.

Psalm. 109. vers. 1. Hæc verba Christo Domino dici, vulgò docent interpretes, quod eleganter probat Ambrosius contra Arium, Sabellium, & Photinum. Et quidem Deus Pater ait Christo suo, quòd sedeat ad eius dexteram: sessio autem ad dexteram apud homines potiorem locum importat, quod aduertit Lorinus inibi contra Nebrissensem. Num priorem locum tribuit Pater Deus suo Diuino Verbo incarnato? Videamus quamdiu verbum potiatur tam illustri sede, *Donec ponam*, (inquit ad Christum Pater Deus) *inimicos tuos scabellum pedum tuorum*: id est, Sede ad dexteram meam, quæ potior sedes videtur apud homines, donec te supersedente ab vltione propria, ego te vindicem ab inimicis tuis, illos ponens sub scabello pedum tuorum. (Dicam clarius) dum tu, ò fili, tametsi potes, non vindicas tuas iniurias, nec vlcisceris te de inimicis tuis, ego tibi concedo dexteram meam, quæ potior sedes habenir apud homines. Quia non te vindicas, potieris loco illustriori, saltem communi existimatione hominum. (Scio voculam *Donec*, non esse exclusiuam futuri temporis: vnde Christus sempiternabit in Patris dextera) Tanta enim dignitas accrescit Christo omittenti vltionem inimicorum suorum, vt (si fieri possit,) sedem Patre Deo potiorem obtineret; at qui augustior sedes nequit, saltem in hominum existimatione augustiorem tunc obtinebit: *Sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos: scabellum pedum tuorum.* Religiosè superbit homo qui cùm possit, non vlciscitur proprias iniurias. Acutè Bernard. sic ad rem inquit: *De cetero nulli vel inimicissimo homini negari quantulumcunque affectum, charitas sanè in hac parte ambitiosa, permittit.* Audis charitatem, quæ inimicissimo parcit, dici ambitiosam? Valdè audet Bernardus, sed piè audet pro dilectione inimicorum, pro eo, qui cùm possit, non se vindicat. Porrò ambitio est appetitus honoris supra merita. Multum meretur dilectio inimicorum, sed multum assequitur: supra humanum fastigium se attollit, parùm hoc est piæ ambitioni tantæ charitatis; sedere affectat a dextris Dei Patris, donec ipsa iniuriarum oblita, alij faciendam vltionem permittit, nec se, cùm possit, vlciscitur; charitas sanè in hac parte piè ambitiosa est, sedere ad dexteram Dei præsumit, & in Christo obtinet, quod affectat. *Quid ergo adulantius, quam iniurias non exequi?* Astutè ergo Nabuchodonosor, cùm concupisceret se vlcisci ob iniurias illatas eius legatis, vel à vocabulo vltionis abstinet, & hic, vers. 12. *defensionem* appellat, ne vindictæ nomen eius dedecoret gloriam, quam vt adaugeat, quasi iniurias condonasset, se armat ad *defensionem*, ne vel vindictæ vocabulo dehonestetur.

Ambr. in poster. Apolog. Dauid cap.

Lorin. in Quinquages. cap. 29.

Christus sedere dicitur à dextris, donec pater illum vlciscatur.

Inimicorũ dilectio est Charitas piè ambitiosa.

Bernard. serm. 50. in Cant.

Iudith.

---

§. XXXIV.

Largior beneuolentia erga inimicos, blandimentum est Christianæ gloriæ, & Euangelij vigor.

170\. NEmo *difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit.* Etiam post belluinas iras, & pecuinos mores, adhuc homo es. Offensus & iratus, homo tamẽ. Ergo propter iniuriam, humanitas deponenda nõ est. Vix dediscitur virtus: quia virtus secundum naturam est; feritas vitij, contra naturam. Esto pertinaciter humanus, qui non potes nõ esse homo. Odium & ardor vindictæ ab alieno tibi adueniunt humanitas in te feliciter hæreat, ne desciscas in naturam ferinã, & inhumanam. Deponere iram oportet, ne videamur deposuisse naturã cum humanitate. Mõstri ad instar est homo inhumanus, & ad sæuitias vindictæ ardens. Esto Christianè homo, qui Christianus homo es: neque enim Christianismus renunciauit humanitati; quin nobilior humanitas à Christianismo est. Porrò augustum quid est, vltionem non exequi: *nam* (verba sunt August.) *gloriosum est iniurias obliuisci*. Hinc Christianæ virtutis summates summoperè contendebant, nõ modò vicem pro malis non rependere, iniusta æqualitate; sed pro virili inimicis gloriosè benefacere, pia ambitione tantæ gloriæ. Matthæi c. 10. v. 14. Christus Deus Apostolos dimittit ad Euangelium prædicandum, potestate miraculorum illis abundè cõcessa: mox mandat, vt ijs qui perhumaniter illos exceperint, affatim benefaciant è miraculorum potestate ipsis concredita. Sin autem cõtumeliosè, & iniuriè vos reiecerint: *Excutite puluerem de pedibus vestris.* Quid est puluerem excutiendum de pedibus? Varia varij quæ prudẽs omitto, vt citiùs dem singularẽ S. Hilarij interpretationem huic rei accommodatissimã. *Excutite puluerem, &c. Existens enim in loco cum loco videtur esse cõmuno, Totum ergo quod est illius domus, excusso puluere pedum relinquitur*: (diligẽter excipe verba quæ subijcit) *nihilque sanitatis de insistentiũ Apostolorum vestigijs mutuetur.* Quasi dicat: Si herus cuiusdam familię vos contumeliosè expulerit, & inhumanè tractauerit hostili animo, confestim excutite puluerẽ calceamentorum, hoc est, delete vestrorum pedum vestigia ingratæ, & & inimicæ domui impressa. Vereor enim ne vel ipsa vestigia vestrum, vestrum inquam, qui in cœlesti mea schola beneuolentissimam, etiã erga hostes, humanitatem didicistis, miraculosè sanitates faciant in domo vobis inimica & offensa. *Nihil sanitatis de insistentium Apostolorum vestigijs mutuetur.* Si quidem vsque adeò propensos vos video ad benefaciendum inimicis, vt vel à vestigijs vestris miracula præcaueam, quibus exaggeretis Christianam beneficentiam in hostes. In hostili familia nõ maneat vestigiũ vestri, ne in domo inimica simul maneat promptuarium beneuolentiæ, miraculorum officina, & exprompta salutis perennè remedium. Nec sic dilatetis miraculorum gloriosam munificentiam in hostes, vt dilatari nunc patiamini Euangelij gratiam.

Seneca epi. 31.

August. ser. 16. de verb. Dom.

Præcauetur ne vestigia hominis offensi, miraculosè sint benefica erga inimicos.

Matth.

Hilar. ibi.

Matthæi, 11. v. 7. Ioannes è vinculis mittit discipulos suos, vt interrogarent Iesum, an ipse esset Messias. Non adducar vt credam, Ioannem Baptistam ab vtero fidelem, dubitasse de Diuinitate Christi; At speciè tenus addubitasse videtur, saltẽ turbæ adstantes Christo, id sibi seriò persuaserunt, vt notant vulgò interpretes eius loci. Et quidem animaduersione dignum est, quòd tunc, scilicet cùm Ioannes dubitasse videtur, tunc inquã, *Cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne, Quid existis in desertum videre? arundinem vẽto agitatam?* &c. Nimirum quando Ioannes saltem apparenter videbatur in turbarum opinione deuenustasse Christũ vel ipsa dubitatione, tunc Christus leuitatis excusat Ioannem, & eius encomiastes fit: quod eleganter aduertit Chrysostomus, aiens: *Vide qua remouet à Ioanne leuitatem, de qua turbæ dubitabant, dicens, arundinem vento agitatam.* Nempè cùm turbæ submurmurarent, Ioannem inconstantiæ accusantes, quia cùm olim illustre de Christo testimonium perhibuisset, nunc dubitasse videbatur; tunc Christus maximè excusat Ioannem, & eius eximias laudes præclariùs deprædicat. Scilicet quando Ioannes in Iordane, & non semel alibi, Christum mirificè commendauit, tunc mutus fuit Christus ad eius laudes; at cùm illum ex turbarũ sentẽtia, dubietate dehonestasse videtur, tunc vel maximè linguatus cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioãne, illum suprà humanum fastigium euehens, veris laudibus rependens apparentes iniurias, *ad redundantiam Christianæ benignitatis*, quæ eo largiùs efferatur in laudes, quò probrosiùs videtur lacessita contumelijs.

171\. Christus tunc Ioannẽ laudat, cùm Ioannes videtur dubitare de Christo.

Matth.

Chrysost. hom. 35. in Matth.

Mat-

172. Matthęus c. 26. v. 69. refert, Petrum à Pontificis Ancilla interrogatum, vel affirmatum diſcipulum Chriſti, ſemel & iterum Magiſtrũ abnegaſſe, magno Chriſti probro. Illuſtris ille Scripturarum interpres Rabanus Maurus expendẽs hunc Matthæi locum, ſic ita fatur. *Quid ſibi vult, quòd prima Petrum prodit Ancilla, cum viri magis illum potuerint recognoſcere? Niſi quòd iſte ſexus peccare in nece Domini videretur, vt eius Paſſione redimeretur.* Scilicet non tantum ſæui carnifices, & diri tortores viriliter, (etſi inhumaniter,) ſæuiũt aduerſus Chriſtum in eius Paſſione; ſed etiam fęmineus ſexus ſuo modo etſi muliebriter, exaggerat Dominicæ Paſſionis ærumnas, vt ita etiam muliebris ſexus Chriſti Paſſione redimatur. Quid ais Doctorũ ſapientiſſime? Num neceſſe fuit vt fęminarum ſexus adiuuet ad Paſſionis acerbitatẽ, vt ſic Paſſionis fructũ ab illa mutuetur? Fortè Chriſti Paſſio non erat operatio Theandrica & Dei virilis, quæ de ſe poſſet non tantùm vtrunque ſexũ, ſed & infinita peccata, & mundos redimere? Imò fęmineum ſexum inuaſſe ad Paſſionem pro virili, (ad lædendum.n. vel fęmina virilis eſt) potiùs nocere videtur ad fęminarum redemptionem, quia Redẽptorem offendit. Altè profectò meditatur Rabanus Chriſti munificentiam in hoſtes. Neque.n. litteratiſſimus vir negare potuit, fęmineum ſexũ, etſi non ſęuiſſet aduerſus Chriſtũ in eius Paſſione, tamẽ non ideo fore exortem à tanta redemptione. Sed ſignatè intendit digitum ad rem præſentẽ. Quaſi dicat, vſque adeò munificus eſt Chriſtus Deus in hoſtes, & carnifices ſuos, vt eò cumulatiùs eos muneret gratia, quò inhumaniùs deſæuiunt ad pœnam non merito delicti, ſed Redemptoris beneficentia. Vnde ne fęmineus ſexus exors ſit huius vberrimæ largitatis, permittitur delinquere in Paſſione Redẽptoris, vt vberiùs cumuletur gratia redemptionis: ſit mihi in Paſſione iniurioſior, vt ego ſim illi in redemptione gratioſior: quaſi malitia ſæuientium in Chriſtum eſſet illi fomes ad gratiam, & incentiuum copioſius miſerendi. Ergo fęmineus *ſexus peccare in nece Domini videtur, vt eius Paſſione redimeretur.* Quid exaggeratius?

Matth.

Raban.

Vtiliorne eſt Paſſio Chriſti tortoribus?

173. Regius vates Pſal. 40. induens perſonã Chriſti agit præſaga mente de ſæuitia carnificum in Paſſione, & de perfida Iudæ proditione, aiens v. 8. *Aduerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei, aduerſum me cogitabant mala mihi. Etenim homo pacis meæ magnificauit ſuper me ſupplantationem.* Verùm cùm Chriſtus ſe præuidiſſet exagitatũ vſq; ad mortem, & in ſepulchro cadaueraſcentem, ſic orat Patrẽ Deum: *Tu autem Domine miſerere mei, & reſuſcita me, & retribuam eis* Quam ob cauſam Chriſtus magnæ miſericordiæ nomine reſurrectionẽ ſuã poſtulat? *vt retribuam eis*, inquit, id eſt, perſecutoribus viceẽ reddam: nempè vt ſæui tortores pœnas luant tanti flagitij in me commiſſi. Ita vulgò interpretes: quibus aſſentiebam, quo vſque publicè exponẽs Dauidicos pſalmos; cùm arduum mihi videretur Chriſtũ, qui pacatiſſimus fuit in hoſtes, & beneuolentiam erga eoſdem maximè cõmendaſſet diſcipulis, ſic luare ad vltionem; nouã & luculentam commẽtationẽ ex Didymo tradidi. Sic fatur Didymus apud barbarum Achileiẽſem in catena: *Reſuſcita me, vt retribuã eis retributionem, quæ illis ornamento, & vtilitati futura ſit.* Commentatio planè luculenta, & arguto Didymi ingenio digna. Quaſi dicat Chriſtus: ò Pater, etſi plures ſuppetant cauſæ, eæque potentiſſimæ, vt à te impetrem reſurrectionem pręcocem mei corporis. Nã à me reſuſcitato rei Chriſtianæ œconomia digerenda eſt, & Euangelij veritas roboranda ſupereſt. Dein, decet, vt Dei corpus à delicto immune, deitate delibutum ſcateat horrore vermiũ, & pædore corruptionis. Nihil horum nunc adduco, vt a te impetrem mei corporis reſurrectionẽ, quã maximè expeto, vt copioſius benefaciam inimicis meis. *Reſuſcita me, & retribuam eis: Retributionem, quæ illis ornamento, & vtilitati futura ſit.* Scilicet ipſi me perſecuti ſunt non tantùm mente & conſilijs, ſed etiam toto corporis adnixu; partum ergo erit, vt meo corpore in ſepulchro iacente & emortuo; animo ſolummodò & mente illis benefaciam. Reſuſcita me, vt animo pariter ac corpore illis benefaciam. Totus ego offenſus ſum, nõ ſatis erit, niſi totus ego illis repẽdam beneficentiam gratiæ pro offenſionis malitia. Ne corpus meũ ſit exors ab hac gloria. Neque enim corpus tã expetit gratiã reſurrectionis, vt eius præniteat dotibus quàm vt pia benefaciẽdi ambitione illuſtretur auguſta gloria largioris munificentiæ in hoſtes. *Reſuſcita me, & retribuam eis*, &c.

Pſalm.

Chriſtus expetit reſurrectionẽ ſuã, vt etiã corpore bene faciat ſuis inimicis.

Didym.

Barbar.

Achil.

Priſcus ille Ioſephus Patriarcharũ nitor, & hoſtilis 174.
beneuolẽtiæ gloria, ideali claritate exemplar ſui, prærnaturè Chriſtianus perfectione amandi inimicos, dũ in diro carcere diu detineretur innoxius Geneſ. 40. v. 15. precatur pincernarum Principem de ſe benè meritum ob ſomnij fauſtam interpretationẽ, vt ſuggerat Pharaoni liberationem ab ærumnoſo carcere: *Quia furto ſublatus ſum de terra Hebræorum, & hic innocens in lacum miſſus ſum.* Hæc verba ſic expendit Baſilius Sel. Orat. 9. *Quia lingua pro dignitate eam laudet orationem, qui verborum quoque humanitate cum inimicis vſus eſt? Non inuidentia recordatus, non fraternam incuſans crudelitatem, non venditionem recenſens, non mortem meditatam exponens, non mulieris immoderatum amorem, non ſuam temperantiam, non illius importunitatem.* Miraculi ad inſtar eſt pacatè commemorare implicata odia aduerſùs ſe exhibita, quibus immeritò anxiè nimis affligebatur. Porrò ipſa iniuriæ cõmemoratio incentiuũ ſolet eſſe vindictæ, & fomes furoris: ſaltè muliebriter furit dictis, qui nequit factis. Placidè enim de iniuria loqui, diſſimulando offendentis malitiam, præcox Euangelij adulatio eſt. Audiendus eſt idem Seleucus Præſul in eadem Oratione de eodem Ioſepho à fratribus benè vincto, & malè captiuo, ſic inquiens: Ioſephus, *inuidiam, venationem, belluinamque immanitatem, humanitatis obſequij vlciſcitur, terriculamentis ludicris vtitur, minas quaſi in ſcena conſequitur, iras hiſtrionicè repræſentat.* Et poſt pauca ſubdit verba pereleganter excogitata: *Vidiſti diuinis præceptionibus inhærentem, oſores amantem, noui Teſtamenti Conſeruationem enunciantem?* Expẽde hæc poſtrema verba animaduerſione digniſſima. Nimirum Ioſephus præmaturè obedit Euangelicis præceptionibus, quarum præcoqua obedientia non tantùm adulatio eſt Euangelij, ſed etiam conſeruatio, *Noui teſtamenti conſeruationem.* Profundè quidem: Quaſi ille, qui oſores amat, & ab amore benefaciti conſeruet, & ſuffulciat Euangelium: ſcilicet qui inimicos diligit fulcrum eſt Euangelij, & Euangelicæ perfectionis columna & firmamentum, Quaſi tota Euangelicæ perfectionis moles nutet ruitura, niſi fulciatur hoſtilis beneuolentiæ fulcris. Nam redundantia fraternæ charitati in hoſtes argumentum eſt diuinæ veritatis, fulcimentum diſciplinæ Chriſtianæ, & viuida Euangelij conſeruatio: inconcuſſa enim manet fides noſtra, ſi non labefactetur machinis hoſtilitatis. Eſto benè pius in hoſtes, vt non ſis malè impius in Euangelium.

Geneſ.

Baſil. Seleu.

Charitas erga inimicos, dicitur Euangelij cõſeruatio.

Seleu.

Scilicet virtutis proceres blandam in aduerſarios 175.
charitatem didicerunt à Chriſto, Chriſtus, Deo Patre in quo anguſtior eminet beneuolentia in hoſtes, vt in exemplari archetypo ſanctitatis. Matth. 5. v. 44. *Diligite inimicos veſtros, & benefacite his, qui oderunt vos, &c. vt ſitis filij Patris veſtri, qui in cœlis eſt.* Valdè ſudat interpretum induſtria, vt vitet tautologiam, ſeu nugacem rei eiuſdem repetitionem. Quo enim pacto fideles, amore erga inimicos efficere poterunt, vt ſint Filij cœleſtis Patris? Nam ſi Deus pater noſter eſt, fruſtrà laboramus, quò hoſtilitatis depoſito animo efficiamur Filij eius, qui iam erat noſter Pater. Niſi fortè poſſit homo conari, vt ſit Filius ſui patris: ſic enim eſſet aliquando Pater abſque Filio, quod monſtrum eſſet in philoſophia. Scio S. Chryſologum cùm emedullaret verba illa filij Prodigi, Lucæ 15. v. 18. *Surgam, & ibo ad patrem meum*, quem diu luxuriando offenderat, ita fatum: *Ego perdidi quod erat filij, ille quod patris eſt, non amiſit.* Scilicet hoc naturale miraculum diuinæ beneuolentiæ eſt, vt etſi homo Deo offenſus, & inimi-

Matth.

Deus pater dicitur etiã non filiorũ.

Lucæ. Chryſ. ſer. 2.

eius,

ctus, amiserit illustrem diuinæ filiationis titulum; non propterea Deus amiserit blandum patris nomen. Vnde Deus erga homines sibi infensos & inimicos erit planè pater, tametsi inimici homines ob electorum offensam amiserint nomen filij. Profectò videor mihi rem tetigisse. Nempè nomen patris thesaurus pietatis, & promptuariū beneuolentiæ est. Vnde vt Deus ostentet mortalibus cumulatiorem beneuolentiam in homines propter crimina inuisos & inimicos, publicat se esse patrē, quamuis ipsi non sint filij, quò clarius intimet blandiorem beneuolentiam, & largiorem munificentiam in filios alienos, id est, non filios; sed aduersarios & inimicos. Siquidem nomen patris piè pertinacem amorem sonat, & munificentiæ officinam: hanc ergo Deus largissimè expromit in hostes, ac si verè essent filij: cùm hostes habeat filiorum loco. Ecce quomodo potest quiuis satagere, vt ex Dei inimico fiat filius Dei iam olim patris: nam etsi homo perdiderit, quæ erat filij, Deus non amisit quæ erant patris, ad ostentationem diuinioris beneuolentiæ erga inimicos, quod est augustæ sanctitatis elogium.

§. XXXV.

Aduersarium, quò magis inimicum, eò magis diligere, eique benefacere, Christianæ pietatis est meta.

176. Bonus vir non prouocat inimicitias, sed neque timet. Secū viuit, & se contentus, omnia quæ foris aguntur, quasi aliena reputat. Sic virtuti viuit, sic gloriæ æternùm superuiuet. Fateor, si quis insulta patitur, inertem se esse audiat si vlciscitur, insolentem videri necesse est. Malo operosam parcendi inertiam, quàm insolentiam vindictæ. Operosam inertiam appello silentium neglectæ iniuriæ: nam ad inertem dissimulationem iniuriæ, virtutum concurrat tota cohors, & negotiosa & operosa virtutis industria, necesse est. Hæc otiatio iners, negotiū est sanctitatis, & pietatis meta. Huic insidiatur natura, vltrò fastinans malum malo arcere; sed huic adulatur diuinior gratia viuens ad gloriam æternitatis. Quid enim tam generosum in gratia, quàm gratia repēdere iniurias, & malitiam remetiri bonitate? Præcurrit humanis votis inimicorum amor, & se extendit quò humana vota pertingere non possunt, nisi supernaturaliori auxilio generosè eleuata ad augusta virtutis facinora.

(Plinius lib. 2. epist.)

177. Dauid Regum Optimus, bonitate indolis, & gratię moribus constructus, sed tamen homo; multa passus est à filij Absalom insolentia; qui iuuenili ardore, regia nobilitate, superba opulentia, & Regis conniuentia insolescens, & fratrem Amnonem infidè trucidauit: & mox in patrem Dauidem perfidè rebellat, occupat vi Ierusalem, expugnat Regiam palàm constuprat patris concubinas, ipsumque patrem cogit in turpem fugam, & ambitione præmaturè regnandi, insidiatur vitæ Dauidis. O temerarium & impium filium, planè natum ad iniuriam, & ruinam optimi parentis! Tandem 2. Reg. 18. v. 5. cùm Absalom pugnaci & numerosa manu armatus, opprimere patrem Dauidem maturaret, occurrit obuiam pro Dauide validus exercitus, duce Ioab, cui, & reliquis militibus exeuntibus per vrbis portam ad prælium, fic seriò mandat rex Dauid: *Seruate mihi puerum Absalom.* Nimirùm Dauid versabatur in certo periculo amittendi regnū, & simul vitam, (quæ meta est fœlicitatis humanæ) & Absalonem iratum hostem; qui tantum nefas impiè moliebatur seruandum anxiè mandat. Proficiscitur Dauidis exercitus ad perdendum Absalonem perfidæ rebellionis auctorem, & piè iubet, vt illum seruet? Fortè auxilium Absaloni mittit, dum mittit exercitum pro se, & contra illum? ò eximiam in hostem infensissimum beneuolentiam! *Seruate mihi*, inquit, *puerum Absalom.* Emedullare oportet verba ad propalandam eximiam Dauidis charitatem erga Absalonem hostili animo nimis inimicum. Quid est *seruate mihi puerum Absalom?* Septuaginta interpretes legunt, *Parcite.* Quasi dicat, Parcite vos, quos non læsit, siquidem ego parco: ne geratis hostilem animum aduersùs non vestrum, sed meum hostem: estote sic benè affecti erga proximum, vt ego erga infestissimū hostem, qui me exoptat regno pellere, & orbare, vita, qua sua constat. Hebraicè, *Leniter mihi in puerum Absalom:* Id est (ait Vatablus) *in meam gratiam. Quasi dicat: leniter mea causa incurrite in illum: nolite sæuire in illum, sed parcite illi.* Nempè mihi blanditur, qui leniter agit cum meo aduersario: mihi imputo exhibitam largiorem munificentiam erga illum. At viuacius rem expressit vulgatus interpres: *Seruate*, inquit, *mihi puerum Absalom.* Nam vt aduertit S. Hieronymus in c. 3. Isaiæ, & c. 10. Ecclesiastæ; Pueri nomine significatur, homo insipiens, & malignus, quin & Diabolus ipse; Ait itaque Dauid, Absalom stultè, & malignè agit cōtra me, Diabolus est mihi ab hostili & pertinaci animo, quo aduersùs me de sæuit. *Seruate* ergo *mihi* stultè malignum, & malignè Diabolum Absalonē; *mihi* inquam, *seruate*: quia cū totus mihi diabolicè malignus sit, totum mihi seruandum expeto, totum mihi exambio. Diu totus viuat mihi, qui totis viribus vitæ meæ insidiatur, & mihi malignus est, mihi Diabolus est. *Seruate mihi puerum Absalom.* Mihi diu viuat, quia mea morte præsumit fæliciter viuere. Sic est affectus erga inimicos Dauid, præmaturè Christianus!

(2. Reg. Dauid pius est erga Absalonē dæmonem.) (Septuag.) (Hebr. Vatab.) (Hieron.)

178. Theodoricus Rex magnus, vt erat regij virtutibus inclytus, (vtinam fide non degener) sic generosus fuit regali munificentia in hostes aduersùs se pugnacissimos. Cassiodorus recenset, Venantium nuper inimicissimum, summis honoribus à Rege sublimatum, quia hostilem animum aduersùs se gessit: *Vnde (ait) sic factum est, vt ei libenter daremus præmium, qui nostrum fideliter iuuit inimicum: quia casu patrocinante contrario, tantò nobis reddebatur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus.* Recognosce generosum Theodorici animum erga hostes, cui tantò erat acceptus inimicus, quantò illi fuerat aduersatus: quasi iniuria ab inimico accepta, ius sit ad extorquendam beneuolentiam: Quæ est redundantia pietatis Christianæ.

(Qui iuuit inimicum augetur honoribus à Theodorico.) (Cassiod. li. 1. variar. ep. 16.)

Lucæ 16. v. 24. totis gehennæ tormentis excruciatur in inferno diues ille Epulo, aduersùs Lazarum durus & inhumanus. E gehennæ caligine suspicit splendidas Lazari glorias: & ita alloquitur Abrahamum, qui glorioso sinu fouebat nuper ærumnosum mendicum: *Et ipse clamans dixit: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma:* ò stolidissime hominum, cur Lazarum ad tui miserendum expetis, in quē durus & inhumanus dudùm fuisti? Num vnus tantùm Lazarus erat in cęlesti Abrahæ sinu? quemcumque selige: tantùm non elige Lazarum, quem offendisti. Attende digens ad Caietani expensionem in commentario huius loci: *Petit Lazarum mitti ad sui refrigerationem, cui meminit se tam inhumanum fuisse.* Non ex impedito intellectu, sed ex magna virtutis & gloriæ (etsi sera) æstimatione, hæc verba protulit, hic diues damnatus. Videlicet censet hominem virtute illustrem, & Deo plenum, dum magis sit offensus, fore aptiorem ad præstandam vberiorem gratiam inimico. Fortè hic diues vidit in sinu Abrahæ plures beatos, quos aut nunquam nouerat, aut quibus sæpè benefecerat: at quasi magnum quid exposcit ab Abrahamo, vt mittat Lazarum sibi offensum: *Pater Abraham*, inquit, *miserere mei, & mitte Lazarum, &c.* Quia ab homine virtutibus insigni, munificentiorem sperat gratiam, quò vberiùs illum offenderat: *Tantoque nobis reddetur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus*, aiebat de se regalis Theodorici regis munificentia. Nec minorem clementiā verè sibi sperat à cęlite Lazaro dānatus diues quàm de se iactat generositas Theodorici. Plus speratur ab eo, qui plus laditur; ò exaggerationem virtutis

(Lucæ. Diues epulo à Lazaro, quem offenderat, refrigerari mauult.) (Caiet.)

Chri-

Christianæ, quæ sic exuberat etiam in hostes! Planè opera præcurrunt votis charitatis: nam quo hominum vota vix attingunt, pertingunt amoris opera, vt iam ostendo.

179. Math.

Deus, quò magis offensus, eò solet esse beneficentior.

Matthæi 21. v. 34. inducitur homo pater familias, (id est, Deus sub persona, & munere hominis) qui plātauit electam vineam, sæpè obuallauit, & apotheca, & torculari ornauit, locauitque agricolis. *Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissimè autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres, venite occidamus eum*, &c. Aduertis hic qualiter per singulos offensæ gradus, crescat & pietas huius patris familias? tantòque magis redditur agricolis acceptus, quantò agricolæ cognosci poterant iniuriosi. Quod egregiè notauit auctor operis imperfecti sic fatus. *Ecce quamuis amicus alicuius fuerit homo, si semel ab illo fuerit passus iniuriam, quantumcunque frangitur eius affectus: si iterum passus fuerit, iterum magis minuitur: & si iterum, amplius non minuitur amicitia eius, certè tamen non additur. Dei autem misericordia, quantò magis à Iudæis offendebatur, tantò amplius addebatur in eis.* Quid luculentius? quasi iniuria sit Deo occasio, & homini pio incentiuum ad benefaciendum: vt quò crescit offensæ acerbitas, eò magis amplificetur offensi pietas, & offendētis insolentia extorqueat beneficentiæ incrementum: quasi iniuria sit aliquis arcanus misericordiæ fomes.

Imperf. homil. 40. in Matt.

180. Nec iniecta religio Dauidem vltorem fecit.

1. Regum 24. v. 5. Rex Saul inuidiæ furore, cauillorum arte, & regni potentia prosequitur immeritum Dauidem, multis, ipsisque maximis beneficijs de se benè meritum. Fugit Dauid sæuas Saulis iras, & peruia deserti, & inuias montis Engaddi crepidines, fermè humanis vestigijs inaccessas, diu palabundus vagatur. Nec ibi tutus à irato hoste. Saul enim stipatus electa & pugnacissima manu montem scandere intentat. In montis ascensu spelunca offertur, in quam intrat Saul, vt aluum purget. In speluncæ abditioni recessu latebat Dauid cum suis. Euge, aiūt Dauidis satellites, adest tibi, ò Dauid, opportunissima occasio, irruamus in Saulem & ita liberabis animā tuam, & tuorum, sospitabis nos, & immeritas vlcisceris iniurias. *Et dixerunt serui Dauid ad eum: Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis.* Verùm Dauid non modò abstinuit à nece Saulis, *sed confregit viros suos sermonibus, & non permisit eos, vt consurgerent in Saul.* Profectò totum hoc caput mirissimum est ad mitigandos immites inimicorum animos; at ex præfatis verbis id maximè elucet in Dauide, viro pientissimo: nam quò religiosior erat erga Deum, eò difficiliùs fuit parcere Sauli. Aduerte ad verba, quæ serui ipsius Dauid suggerūt, vt illum ad cædem inimici Saulis inflamment: *Ecce dies de qua locutus est Deus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum.* Ad quæ sic fatur sententiosè Basilius Seleu. *Neque verò Dei commemoratio Prophetam ad cadem faciendam excitauit.* Nempè id vnum poterat extimulare Dauidem inimicorum amicissimum, vt irrueret in Saulem infensum, si religio foret, & Dei declarata voluntas, vt illum trucidaret. Vnde cùm eius serui probè scirēt quam erat obsequentissimus Dei iussis, religionem iniiciunt vindictæ, quasi à Deo imperatæ: *Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum.* Ecce tibi in corde Dauidis pulchra virtutis pugna: pietas certat cum religione. Religio erat obsequi diuinæ voluntati, Dauidi intimatæ, spiritu (vt videbatur) prophetico: Pietas exigebat, vt infensissimo parceret inimico. Quid faciat Dauid, qui obsequentissimus Deo est, & pijssimus erga inimicos? Si non se vindicat, videtur delinquere in Deum, si iniurias vlciscitur, videbitur sæuire in hostem, nec condonare iniuriā. Quid eliget & mitissimus & religiosissimus vir? ò exaggerationem charitatis erga inimicos! Mauult Dauid videri minùs religiosus in Deū, quàm esse minus pius in hostes: *Neque verò Dei commemoratio Prophetam ad cadem faciendam excitauit.* Cedat tantisper religio erga Deum pietati in hostes offensissimos. Sic. n. erat affectus ad beneuolentiam erga inimicos, vt sibi persuadere non potuerit, ferè expressam prophetiam sibi vltionē intimare. Vtcunque prophetiam interpretatur, vt parcat hosti, bonus semper interpres eximiæ charitatis erga inimicos: ò generosam pietatis hyperbolen, quæ opere præcurrit Euangelio. Imò Dauid præproperè fuit Euangelicæ disciplinæ typus, & meta amoris erga inimicos. Hinc Nabuchodonosor *defensionis* vocabulo vltionem dissimulat. Iudith. v. 12.

1. Reg.

Basil. Sel. orat. 16.

---

§. XXXVI.

Homo qui ab astutia est multiplex, ferè homo integer non est.

Homo verè vnus cùm sit, multiplex tamen est: varius pro occasione, versipellis pro negotiatione, 181.
peritus frustrandæ veritatis, peritior fucādæ falsitatis specie veri: nihil in illo sincerum, nihil ferè non adulteratum vel à natura, vel ab arte. Nunquam est ipse, semper est alius, tametsi nunquàm est magis ipse, quā cùm est alius. Sibi impar est, sibique non similis; etsi nunquàm magis similis sit sibi quam cùm est dissimilis. Vicibus temperatus videtur & mutationibus concretus. Vnde multiplex est, & alius ipse, atque indè quanquam homo sensibus patet, inintelligibilis est, & incomprehensibilis. Quærit S. Zeno Veron. quam ob causam, homo dicatur factus ad imaginem, & similitudinem Dei? plures rationes adduxi explicās Hexameron, & fortè quam subijcio, eruditus præferet. *Videamus*, inquit, *quid sit quod Deus ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram? Et fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem, & similitudinem Dei. Et in alio loco dicit: Ego sum, qui sum, & non demutor. Cùm hoc ita sit, homo quemadmodum Dei imaginem portat? cuius vultus omni conuersioni subiectus momentis omnibus immutatur, labore, ætate, languore, gaudio, tristitiaue: nunc macie deformis, nunc enormis pinguedine; vsque adeò incertus, vt idem in duobus per orbem totum non possit inueniri terrarum. Igitur in Deum cùm hæc non incidant; Dei imaginem non habemus? Absit. Habemus planè: & quidem manifesta ex eo ipso, quod non est portantibus nota. Incomprehensibilis enim Dei imago inuisibilis sit, necesse est.* Multa verba, sed nullum omittendum quibus eleganter exprimit Zeno, in quo sita sit imago Dei in homine. Nimirùm cùm homo tam varius sit, pro occasionum, & ætatum, & temporum vicissitudine, cùm tam *incertus* sit, pro ingenij sui versutia, & adnata duplicitate, ipse planè incomprehensibilis, incomprehensibilem Dei naturam (etsi peruersè) repræsentat. Nempè Deus à perfectione diuina incomprehensibilis est; homo ab imperfectione humana vix comprehendi potest. Ecce vtrumque incomprehensibilem, etsi diuersissimè. Porrò quis hominem penetret, tot varietatibus alium, tot mutationibus diuersum, tot cauillis incertum? Quæ ergo imago similior incomprehensibili Deo potuit effingi, quàm homo tam crebrò alius à se, sibi dissimilis, cæteris diuersus, incertus cunctis, omnibus incomprehensibilis?

Zeno. de Genesi serm. 4.

Homo dicitur imago Dei, quia incōprehensibilis est.

Genes. 1. v. 26.

Cæterùm Deus caliginibus tegebat loca in quibus olim hominibus apparuit: sic montem Sinai nebula obscurauit; & templū Salomonis caligine obtenebrauit, vt Diuinitas tenebris occultaretur: ope enim tenebrarum abscōditur Deus, *Qui posuit tenebras latibulum suum*. Psalm. 17. v. 12. At hominis cor vsque adeò occultū est, vt vel tenebræ ipsæ occultentur in eius præcordijs. Iob. c. 19. vers. 26. *Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis eius. Eius*: id est, hominis nequam, & versuti. Qui latere cupit, tenebras quærit: nullum enim est occultius latibulum, quàm tenebræ, quarum ope, & beneficio latibulum est. Verùm si tenebræ ipsæ 182.

Psalm.

Iob.

Cor hominis est tenebrarum latibulum.

late-

latere cuperent, secretius & occultius seipsis latibulum quærerent: nimirum recessus humani cordis, quod tenebrarum latibulum esset: *Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis eius*. Nam quis peruestiget humani pectoris Mæandros, & ininuestigabiles astutiæ ambages? Ridet ore, & corde furit: blanditur vultu, & pectore tacitas alit iras. Non est ipse, sed alius semper, varius, & incertus; mentitur se, vt vel ipsa veritate fallat. Et qui incomprehensibilis est, peruersè similis est Deo, & vnus cum sit, multiplex est: non benè imitans incomprehensibilem Dei naturam. Pulchrè S. Zeno Veronensis, sic fatur de incomprehensibili hominis duplicitate: *Bilenguem esse hominem, & duplici mente, de inuidia noscitur. In profundo namque cordis odium tegit, in labiorum vero superficie coloratam dulcedinem profert, secundùm obtectos marinis fluctibus scopulos, qui exigua respersione cooperti, ignorantibus & incautis improuisa naufragia moliuntur*. Planè eleganter.

Zeno Veron. ser. de liuore.

183. Enim verò in primis vnus homo, homo vnus est: nugatoria videtur repetitio, quasi omninò replicet idem quod dictum fuerat: Et tamen vt non vulgare Elcanæ elogium dicitur, 1. Reg. c. 1. v. 1. *Fuit vir vnus de Ramathaim, &c.* Quasi magna laus sit vnius hominis, quod sit vnus homo, & nō multiplex. Accinit Alexand. Clem. *Mysticè apud nos quoque dictum est illud Pythagoreum: oportet quoque hominem fieri vnum*. Nam vt egregiè Tertullianus lib. de Anim. c. 9. de homine astuto ait: *Hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter vnus*. Id est, vnus homo ob malitiam, est vnus interior, alius exterior, ecce vnus homo sunt duo homines. Addit, *Dupliciter vnus*. Quasi dicat: si quando accidat vt hic duplex homo, vnus appareat, & sui similis; attentiùs cauenda duplicitas est; nam *dupliciter vnus est*: Simulat se vnum, & simplicem, vt certiùs & securiùs fallat; sed reuera, *dupliciter vnus est*. Astutior versutia simulat simplicitatem, & vnitatem sui; at hæc vnitas hominem, & eius malitiam multiplicat: *nam est dupliciter vnus*, non simpliciter, & candidè.

1. Reg. — Clem. Alexand. 4. Strom. — Homo astutus, est dupliciter vnus. — Tertull.

184. Imò, quod mirere magis, a peruersitate malitiæ etsi duplex sit, dimidiatus homo est. Iob. 1. vers. 1. *Vir erat in terra Hus nomine Iob, & erat vir ille simplex*. Ex Hebraica origine quidam scribunt, *Erat vir ille integer*. Itaque vir *simplex*, idem est ac integer, quasi vir duplex, seu versutus homo integer non sit, sed defectiuus, & dimidiatus. Porrò ænigmati simile est, quòd homo simplex, integer homo sit; & homo duplex aut multiplex, integer non sit: ac si additio rei, rem ipsam minuat & ablatio substantiæ, substantiam augeat: & à simplicitate sit homo integer, & completè homo, & à multiplicitate sit mutilus, & dimidiatus. Verùm homo vnus, & corde duplex, integer homo non est, quia non satis homo est, sed quid monstro simile, & poetica, vel dialectica Chimæra. Deficit enim à substantia hominis, & deficit à rationali natura, qui vafritie, & mendaci versutia se malitiosè multiplicat; & ab incremento decrescit: à multiplicatione dimidiatur?

Iob. — Pineda. — Homo astutus & multiplex, homo integer non est.

185. Vnde duplicitas, & versutia est contumelia naturę, & dedecus humanitatis. Fuge eiusmodi monstra naturę probrosa, hominibus infensa, Deo contumeliosa. Nam in dedecus redundat Creatoris, tam enormem creaturam (etsi vitio suo degenerem) effinxisse. Sic interpretetur locum Iobi, cap. 15. v. 5. vbi ita scribitur. *Docuit iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium*. Mariana sic vertit posterius hemistichium: *Et eligis linguam astutorum*. Tanquam si idem sit, *lingua astutorum, & lingua blasphemantium*. Astutiane, & duplicitas, blasphemia dicitur? Quid commune habet duplicitas cū blasphemia? Porrò astutia & duplicitas, adulterata verba sunt, mentitus vultus, infida opera, & cor aliud. Blasphemia verò est temerarium verbum aduersùs diuinitatem, aut fortè, Opera, verborum vice, Deo contumeliosa. Ergo astutia non est blasphemia. Est, est planè. Nam vt rectè ait Basilius Sel. *Operum peruersitate in Deum contumeliosi sumus*. Tantæ malitiæ *peruersitas* contumelia est Dei. Monstrum est, *vnum* esse, & simul non *integrum*, & multiplex; & contumelia est factoris, & blasphemia in Deum, eiusmodi monstrum. Ergo homo duplex, seu astutus, blasphemus, & sacrilegus nuncupatur. O quàm astutus, & multiplex est Nabuchodonosor! In hoc vers. 12. intentat bellum, vt *defenderet se*. Et cap. 2. vers. 3. *Vt omnem terram suo subiugaret imperio*. Et cap. 3. vers. 13. *vt ipse solus diceretur Deus*. Et sanè homo integer non est, qui tam multiplex est: quia præ superba stoliditate deficit Nabuchodonosori rationalis vigor, de quo legi potest Herodotus l. 7. nec satis homo est, qui sacrilegè præsumit esse Deus, vt ait Tertullianus. Vnde præ astutia Nabuchodonosor multiplex homo est, & homo integer non est: sacrilegus, & blasphemus in Deūm est, qui diuinos honores vsurpare præsumit, cùm stolidissimus sit, & propè deficiens à ratione hominibus agnata.

Lingua astuta dicitur blasphemare. — Iob. — Marian. — Basil. Seleu. orat. 1. — Iudith. — Herod. — Tertull. in Apolog.

---

§. XXXVII.

Summa Sapientia est, aliquando per affectatam insipientiam sapienter stultescere.

186. SApiens non est, qui suam sapientiam venditat; & ambitiosus sapientiæ alumnus est, qui nunquam inscitiam simulat, aut scientiam dissimulat. disertissimus quisque, non semel sapienter desipit, & sagaciori politia se scire dissimulat pro negotij occasione: sapienter tunc ignorare videtur quod tunc palam sapere ignorantia foret. Nam etsi sapiens conscius omnium sit, tamen non semper expedit se conscium ostentare. O quàm buccinabant suam sapientiam amici illi Iob! subtilissimis discursibus argutabantur; nullamque omittebant opportunitatem, in qua suam nō ostentarent eruditionem. Et tamen Iob nō minus ciuilis, quā patiens, c. 30 v. 8. illos appellat *filios stultorum*, id est, valde stultos. Num cùm amici sapientiores apparent, tunc magis stultescunt? Audiamus eundem Iobum de se ipso loquentem in hoc eodem cap. vers. 29. cùm plura dissimulabat scire, sic inquit: *Frater fui Draconum, & socius struthionum*. Quam ob rem socius struthionum dicitur Iob? S. Hieronymus: *Fatuus factus sum, & insipiens, sicut Struthio, auis stultissima*. Quasi dicat: Ne arbitremini me sapientiam ostentare, cùm argutias vestras callidas, & malitiosas eludo; cùm multa taceo, & plura dissimulo, *Fatuus factus sum, & insipiens* apud vos; at re ipsa magis sapiens: nam hæc affectata ignorantia, diserta sapientia est: & qui sic magis desipit, sapit magis.

Disertus se scire dissimulat. — Iob. — Iob. — Hieronym.

187. Diu, multumque mirabar, vt Salomon ad miraculum vsque sapiens, & in senectute ipsa, vel ab experientia doctior, dixerit Ecclesiastis 1. vers. 17. *Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque & stultitiam*. Culmen doctrinæ assecutus fuerat Salomon, & qui iuuenis, sapientia eminebat, iam senex, & meliorem frugem vitæ secutus, in hoc libro Ecclesiastes, stultitiam ediscere studet? Planè non bonę litteraturæ in senectute se mancipat. Quid Salomonis opus est stultitiam ediscere? cùm dicente Augustino: stultitia cæcitas quædam sit. Num ignorantiam denuò discet, qui summè sapiens est? Ita quidem; at hæc stultitia, summa sapientia est. Quid enim sapientius, quàm affectata insipientia rei notitiam aliquando dissimulare, & sapienter nescire? Hanc ediscit Salomon in senectute; & qui tunc nihil sciendum non scit, discit nescire quod scit: & ab hac disertissima insipientia sapientior esse prætendit. Vnde Salomon senex litteratissimus, & sapientissimus, incipit insipientiam, & stultitiam discere, aient: *Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque & stultitiam*. Nam sicut apud Augustinum: *Frustrà nonnulli acutè obtusi sunt*; ita alij non frustrà, sed consultissimè acutè obtusi sunt, & disertissimè insipientes. Ergo discenda est hæc stultitia cum Salomone, qui illustriorem sapientiam ab hac stultitia commendat.

Eccle. Stultitia aliqua discenda est a sapientissimo. — August. l. 3. de liber. arbitr. c. 34. — S. August. l. 8. de Gen. ad litt. c. 15.

Pro-

188. Prou. Prouerb. 30. vers. 1. inquit Salomon: *Verba Congre-
gantis, filij vomentis. Quæ verba dicit Salomon quando
de scientia Sanctorum tractaturus erat, ait Card. Ca-
ietanus Cur Salomon, cùm augustiorem huius libri
sapientiam commendare voluit, ait; *Verba congregan-*
Caiet. *tis, filij vomentis*? Quid est verba congregantis? Caieta-
Salomon. s nus legit *collecti: hoc est, collecti in semetipsum*: Nempè
laudatior verba Salomonis attentissimi, & abstractissimi ab
sapientia alijs negotijs, vt sic abstrusiorem proferat sapientiam.
est, disertissi At, quam ob causam, cùm illustriorem profert sapien-
mè desipe- tiam, inquit, *filij vomentis*? Scio germanam loci exposi-
re. tionem, quam interpretes vulgò tradunt, & vtor ex-
Hugo. positione Hugonis ibi: *Filius vomentis, id est, filius Da-*
uid, qui saliua quodam indecoro vomitu stultitiam simu-
1. Reg. *lauit coram Achis Rege Geth*, 1. Reg. 21. v. 13. Luculen-
ter quidem ad rem præsentem. Profectò cum se colli-
git sapientissimus Salomon, abstrusiorem scientiam
Sanctorum tractaturus, se filium Dauidis profitetur,
non Dauidis sapienter Psalmographi, & perspicaciter
Prophetæ, aut consultissimè Regis, vel peritissimè
Ducis, sed sapientissimè, & disertissimè stulti; quando
videlicet saliuæ quodam inhonesto vomitu stultiam
simulauit. Vnde mox, versu immediatè sequenti,
inquit: *Stultissimus sum virorum, & sapientes hominum*
non est mecum. Nempè sapientissimus ab hac sapienti
stultitia. Parum erat Salomoni iam seni didicisse hanc
stultitiam, nisi etiam à parentibus insitam, & hæredi-
tario sanguinis iure sibi innatam, & enutritam dice-
ret. Et ita cùm nobiliorem sapientiam ostentat, filium
sapienter stulti patris, & disertissimè insipientis se
appellat, aiens: *Verba congregantis, filij vomentis*. Audi
Paulum peropportunè ad hanc rem. 1. Corinth. 3. ver.
18. *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo,*
1. Cor. *stultus fiat, vt sit sapiens*. Neque enim ingenij acumen, &
subtilis discursus efficit sapientiæ primates, sed stulta
sapientia, & prudens dissimulatio, & coercitio foras
erumpentis notitiæ: nam qui sic stultus fit, verè sa-
piens est. Nempè qui dissimulanter multa præterit,
multa tacitus vorat: qui pro occasione rationem coer-
cet prudentiori ratione, callidam calumniatoris ver-
sutiam benè callens, quasi ignorãs sapiẽter dissimulat,
& disertè nescit. Hæc stultitia, summa sapientia est, &
cui sapientissimus Salomon dudum instructissimus,
iam senex studet, & sibi à parentibus innatam gloria-
tur. Nam *Desipuisse prudentia est*, ait Chrysologus. Chrysol. serm. 62.
Præcepit Deus Abrahamo, vt se, & suæ familię ma- 189.
sculos circumcideret, Genes. 17. v. 12. *Tam vernaculus* Genes.
quàm empti ius circumcidetur. Sed superest sciendum
quisnã sit vernaculus, & quis emptitius in Abrahami
domo? Respõdeo verbis selectissimis disertissimi Am-
brosij: *Vernaculi sunt motus naturales; pretio empti, ratio-* Ambros. l.
ne acquisiti: quasi dicat, non tantùm castigandi, & re- 2. de Abra-
primẽdi sunt in homine motus naturales, scilicet pas- bam, c. 11.
sionum insultus, & improbæ appetẽtiæ, quæ sunt mo- Ratio circũ
tus naturales & vernaculi, vt potè dominati, & enu- cidenda, &
triti: sed etiam motus à ratione oriundi, & qui viden- cohibenda
tur rationi conformes, cohibendi sunt, & circumcidẽ- est aliquã-
di. Vellem hanc mysticam Ambrosij commentationẽ do.
retinere, nisi illam suspicerem, vt potè tanti Doctoris.
Ratio est cohibenda? circumcidenda ratio est? quid?
sequemur appetitum, non rationem? Quem sequemur
ducem, si rationem non sequimur? Sed multa dissimu-
landa sunt, & per stultam sapientiam prudenter omit-
tenda, & disertè negligenda. Hanc stultam sapientiam
sapientissimus Salomon, quando magis sapit, ediscere
satagit: cùm seriò tradit cor suum ad sciendam hanc
stultitiam sapientem. Hanc admiror in Nabuchodo-
nosore, qui valdè iratus, vers. 12. in has prouincias sibi Iudith.
valdè iniurias, iniuriam dissimulans, quasi tranquillo,
& pacato esset animo, vltionem dissimulat, simulat
defensionem, sapienter stultescit, vt strenuè se vindi-
cet. O quàm sapit, cùm videtur desipere!

CAPVT SECVNDVM.

ANNO tertio decimo Nabuchodonosor Regis, vigesima & secunda die
mensis primi, factum est verbum in domo Nabuchodonosor Regis Assyrio-
rum, vt defenderet se. 2. Vocauitque omnes maiores natu omnesque Du-
ces, & bellatores suos, & habuit cum eis mysterium consilij sui: 3. Dixitque
cogitationem suam in eo esse, vt omnem terram suo subiugaret imperio.
4. Quod dictum cùm placuisset omnibus, vocauit Nubochodonosor Rex Holofernem
principem militiæ suæ, 5. Et dixit eis: Egredere aduersus omne regnum Occidentis, &
contra eos præcipuè, qui contempserunt imperium meum, 6. Non parcet oculus tuus
vlli regno, omnemque vrbem munitam subiugabis. 7. Tunc Holofernes vocauit Duces,
& Magistratus virtutis Assyriorum: & dinumerauit viros in expeditionem, sicut præcepit
ei Rex, centum viginti millia. peditum pugnatorum, & equitum sagittariorum duodecim
millia. 8. Omnemque expeditionem suam fecit præire in multitudine innumerabilium
camelorum, cum his quæ exercitibus sufficerent copiosè, boum quoque armenta, gregesque ouium quorum non erat numerus. 9. Frumentum ex omni Syria in transitu suo pa-
rari constituit. 10. Aurum verò, & argentum, de domo Regis assumpsit multum nimis.
11. Et profectus est ipse, & omnis exercitus, cùm quadrigis, & equitibus, & sagittarij, qui
cooperuerunt faciem terræ, sicut locustæ. 12. Cùmque pertransisset fines Assyriorum, ve-
nit ad magnos montes. Ange, qui sunt a sinistra Ciliciæ, ascenditque omnia castella eorum,
& obtinuit omnem munitionem. 13. Effregit autem ciuitatem opinatissimam Melothi,
prædauitque omnes filios Tharsis, & filios Ismael, qui erant contra faciem deserti, & ad
austrum terræ Cellon. 14. Et transiuit Euphratem, & venit in Mesopotamiam: &
fregit omnes ciuitates excelsas, quæ erant ibi, à torrente Mambre vsquequò per-
ueniatur ad mare: 15. Et occupauit terminos eius, à Cilicia vsque ad fines Ia-
pheth, qui sunt ad austrum. 16. Abduxitque omnes filios Madian, & prædauit
omnem

omnem locupletationem eorum, omnesque resistentes sibi occidit in ore gladij. 17. Et post hæc descendit in campos Damasci in diebus messis, & succendit omnia sata, omnesque arbores, & vineas fecit incidi. 18. Et cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.

§. I.

Commentarius littera.

Vers. 1. Anno tertio decimo Nabuchodonosor Regis, vigesima & secunda die mensis primi, factum est verbum in domo Nabuchodonosor Regis Assyriorum, vt defenderet se.

Vers. 2. Vocauitq; omnes maiores natu omnesque Duces, & bellatores suos, & habuit cum eis mysterium consilij sui.

Vers. 3. Dixitque cogitationem suam in eo esse vt omnem terram suo subiugaret imperio.

Versus 1. LXX. SEptuaginta seniores sic locū efferunt: *Et in anno octauo decimo, secunda, & vigesima primi mēsis: Factum est verbum in domo Nabuchodonosor Regis Assyriorum, vlcisci omnem terram, sicut locutus erat.* Consentiunt Bibl. Regia LXX. Interpr. sicut Gotthica, Pagnin. & Clarius Vulgatæ: Vatabl. sic extulit posteriorem partem huius versiculi: *Habuns est sermo de supplicio ab omni terra, vt locutus fuerat, expetendo.* Aduertere hic oportet, quod semel notaui ex Interpretum consensu, supputationes annorum, militum, &c. in reliquis translationibus mendosas esse, quæ nec sibi, nec Vulgatæ consentiunt.

(Bibl. Reg. Gotthic. Pagnin. Clarius. Vatabl.)

Quis mensis primus: Chaldæi, Assyrij, & Orientales reliqui, annum auspicantur ab Autumno, quod in cōfesso est apud vtriusq; eruditionis proceres. Quis opponatur pacatissimo consensui Doctiorum? At penè certum mihi est, hic mensem primum non esse Autumnalem, quem nos Septembrem vocamus, & Tirsi, siuè Hyperberetæum Orientales nominant. Ratio est, quia Holophernianæ victoriæ, quæ hic recensentur, celerrimè sunt peractæ, vt constat ex hoc cap. 2. à v. 14. hybernaq; nusquam habuerunt; Fuit ergò apud Assyrios duplex auspicium anni, sicut apud Hebræos; alterum ab Autumno, è Vere alterum. Vel certè hæc Historia ab Hebræo auctore scripta, Hebræum initium anni recenset, quod non tantùm Tirsi, seu September fuit, sed etiam Nisan, seu Martius: (& aliquandò Aprilis,) cui noua æquinoctij veri Luna initium dabat. Conuenit intèr Commentatores acta in hoc Cap. mense Aprili, quod notauit Salian. hic. Itaq; verisimile est, anno proximè præcedenti mense Octobri, aut Nouembri debellatum fuisse Arphaxadum, totaq hyeme epulatum, & otiatum in Niniue, & missos legatos, & mox appetente verè profectum ad bellum. Vndè *duodecimo anno* Imperij Nabuchodonosor prostratus est Arphaxadus; & *tertio decimo* (non decimo octauo) profectus est Holophernes. *Factum est verbū, &c.* Sumitur verbū pro re, seu sententia, vt sæpiùs solet in scriptura, 1. Reg. 3. v. 11. *Ego facio verbū in Israel:* & 2. Reg. 2. v. 6. *Eò quòd fecisti verbum istud:* & alibi: *Vt defenderet se*, explicatum est ad c. 1. v. 12. §. 29. & textus Græcus ait, *Vlcisci.* Nimirùm consentit supradictis.

(Mensis primus, quis sit apud Orientales. — Salian. — 1. Reg. 2. Reg.)

3. Septuaginta: *Et conuocauit omnes ministros suos, & omnes magnates suos, & posuit cum eis mysterium consilij sui.* Gotthica, & Regia, &c. nihil notatu dignum scribunt. Vatabl. *Cùmque conuocasset omnes obnoxios sibi, proceresq; suos omnes, arcanaq; consilij sui contulisset cum*

Celada in Iudith.

(Vers. 2. Septuag. Vatabl.)

ipsis. Consultores numerantur. *Omnes maiores natu.* Prudentia cana est, & senum sapientia commēdatur. Morosus erit qui id non probet, truncus, qui id non sciat. Numquid senes omnes asciti sunt in consiliū? Minimè; sed quotquot ob prudentiam vocati sunt senes erant, sicut nec *bellatores omnes* in consilium vocantur: tum quia innumeri erant in toto exercitu, nec solent consuli gregarij milites: tum etiam quia quid arcanum, quod mysterium esset in promiscua multitudine? Eligunt peritiores omnes ex ducibus, & bellatoribus. Verosimilis est coniectura Sanctij, istiusmodi consultores secundùm Persarum morem, postquàm sese vino ingurgitarunt, dùm adhuc temulenti essent, dicere sententiam. Porrò oculatior prudentia periculis attenta est, nunquamque animosius audet præpedita attentione periculi. Ergo vini generositas, animositas consilij est. O barbaricam temeritatem! Quid non malè consulat homo benè ebrius? *Mysterium consilij* dicitur, idest, secretum, seu arcanum sui pectoris, aut consilij: Aut mysterium consilij, idest, arcanum, quod secretò tegendum est à consiliarijs. Nam quod consulitur est arcana taciturnitate obuelandum muta prudentia: *Secretis patrocinantibus scelus peragit*, ait Saluianus lib. 1. de Gubernat. Dei. Quòd autem secretum dicatur mysterium, eruditè tractat noster Iustinianus in cap. 11. epist. ad Romanos, vbi hunc Judithæ versum vertit egregiè, & ex vtraque eruditione diuitat. Sat esto illi intendere digitum. Addo, quòd silentium exigens, benè dixit. *Mysterium consilij sui:* siquidem præclarè inquit Tertullianus Apolog. cap. 7. *Cum omnibus mysterijs silentij fides debeatur.* Datur profectò fides silentij, & mysterium taciturnitatis.

(Sanctius. Ebrij consultores apud Persas. — Consultorū secretū dicitur mysterium. — Saluian. — Iustin.)

Dixitque cogitationem suam in eo esse, &c. Vatablus sic scribit locum: *Cùmque omnem terræ malitiam ore suo repetitam exposuisset: Et consummauit omne malum terræ de ore suo.* Biblia Regia: *Et conuocauit omnem malitiam terræ ab ore suo.* Cætera vix, aut nec vix quidem discrepant. Consultè dixit Rex ad consultores suos, *Cogitationem suam in eo esse, &c.* τὸ *in eo*, intellige obiectiuè, non subiectiuè. Idest, hoc vnum intendo, id vnum exambio: in eo negotio mens Nabuchodonosoris versabatur, *Vt omnem terram suo subiugaret Imperio.* Deponit iustæ *defensionis* laruam, quam assumpserat, & palàm ambitio proditur, & immensa regnandi cupido, quæ vetus causa bellandi est. Dices, quam ob causam Nabuchodonosor secretum mutum exigit à suis consultoribus, cum tractetur res statim euulganda, nempè de toto orbe sibi subijciendo? Imò ideò Nabuchodonosor exigit secretum, quia intendit totum Orbem sibi subiugare, ne vniuersæ nationes cōmuniter conspirarent: & cum simul vndique bello petentibus, qui singulis potentior erat, omnibus par esse non posset. Iactatur ergò in vulgus, velle Regem *defendere se*; & in secreto consilij dicit, se velle totum orbem subijcere suo Imperio. Quod egregiè aduertit Salianus to. 4. anno mundi 3346.

(4. Vers. 3. Vatabl. Regia. — Salian.)

§. II.

Scelus est, quòd Præfectus præfecturæ potentia vlciscatur proprias iniurias.

MAgna Præfectorum in subditos potestas est; sed non à natura, quæ omnes homines æquales genuit, similibus parentibus, eadem arte, eadem officina, & de eadem materia formatos. E cœlo omnis præfectura est, diuina quædam vis, & quidam cœlestis 5.

vigor (dicam luculentiùs) Humana Præfectura est diuina potentia hominis arbitrio permissa, ad regendos populos subiectos, Psal. 70. v. 15. *Quia non cognoui litteraturam, introibo in potentias Domini*, Iansenius, *potentias Domini, Prælatien* in interpretatur. (Heu dolendum maximè litterarum ignorationem, & scientiam ambitionis esse meritum ad Prelationem!) Ergò ex mente Iansenij; Prælatio *potentia* est Domini, & Dei omnipotentia Prelato commissa. Porrò quid tàm indecorum, ac turpe, quàm Dei potentiam Superiori permissam ad vindictam malorum, & landem bonorum, conuertere in instrumentum, quo se vlciscatur? Dei vindicet iniurias, non proprium dolorem consoletur. Et quidem propriam imbecillitatem fatetur Præfectus, qui Præfecturæ potestate se vindicat; nam tacitè fatetur se imparem viribus esse; quippe qui adiumento adsciscat Præfecturæ potentiam: non solus cum solo pugnat, & vincit; sed propriæ ignauiæ conscius, adiutorem quærit ad vincendum. Vndè eiusmodi vltio, probrum est, non gloria; non depellit iniuriã, sed exaggerat. Quin, & potentia Dei ad iustitiæ vsum tradita planè abutitur, eamq; dedecore afficit. Degenerare videtur diuina omnipotentia Principi tradita, ad degeneres vsus, & Deo indignos conuersa: *Erue animam meam ab impio frameam* (id est, gladium omnipotentiæ) *tuam ab inimicis manus tuæ*. Psal. 16. v. 13. locus ad id pulcher, & sola verborum collocatione difficilis. Quem S. Hierony. in eiusdem Psalmi commentatione, sic exponit: *Erue animam meam ab impio Principe: & ero gladium tuum manus tuæ, erue ab inimicis*. Et videtur Psalmus meditatus, & modulatus quãdò Dauid fugiebat potentiam Regis Saul, potentiam inquam, Dei, per Samuelem Sauli Regi datam. Quasi dicat Dauid Deo: Domine, erue animam meam de manu Principis Saul: adeò enim Regia potentia à te ipsi tradita, insequitur me, vt in animam vsq; desæuiat: *Erue animam meam ab impio Principe*. Nec me tantùm erue: *Erue etiam gladium tuum manus tuæ*; id est gladium, qui in manu tua debet esse, scilicet gladium potentiæ tuæ; erue, inquam, illum ab inimicis, id est, ab impio, & inimico Principe. Nimirum dedecus est tuæ potentiæ, vt ea quasi proprio gladio vtatur impius Princeps ad vlciscendum proprias iniurias; obsecro, ne degeneret gladius potentiæ tuæ, arreptus manu scelesti Principis vindicantis proprias iniurias, aut iniuriarum, quas de me concepit, suspici. *Ero gladium tuum manus tuæ, erue ab impio*, & inimico *Principe*, ne mihi iniurius, tibi contumeliosus sit.

Ignoratio meritũ est ad præfecturam.
Psal.
Iansen.

Princeps nè se vindicet præfecturæ potentia.
Psalm.
Hierony.

Occurrit obuiam Abigail Dauidi armato in Nabal, & iam iam penè irruenti deprecatur Dauidē non solùm venustate oris, (quæ victrix eloquentia est) sed sermonibus perquàm venustis sistit ruentem in cædes, & direptiones. Inter alias rationes, quibus eum cohibuit, hæc singularis est, & expensione dignissima: *Quia prælia Domini, Domine mi, tu præliaris*: 1. Reg. 25. v. 28. Imò quia Dauid præliatur prælia Domini, ira sci etiam debet in Nabal inurbanum, & rusticũ, qui ipsi Dauidi prælianti prælia Domini, noluit præbere obuios quosq; cibos ad alimentum sui, & satellitum oppressorum fame in deserto. Sicne tractandus homo, qui præliatur prælia Domini? Hęc (bona pace disertissimæ Abigailis) ratio potiùs exacerbabit Dauidis animum, quàm sedabit: nam Duci exercitus Dei extremè indigenti non succurrisse, sed acerbè cibos negasse grauior iniuria est, & execrabilis noxa. Hæc verba Dauidem irritabunt, non placabunt, Dauidem armat hæc ratio, non exarmat. At Dauid statim pacatè egit, & ait ad Abigail: *Benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, & vlciscerer me*. Benè appellatur *benedictum eloquium* Abigailis, & quidem efficacissimum, si penitùs inspiciatur, ad sedandum Dauidis animum, ipsumque exarmandum: scilicèt *Prælia Domini tu præliaris*. Quasi dicat Abigail: Tu, & satellites, quibus stiparis, armati estis ad præliandum prælia Domini: prælia ergò Domini præliari debes eiusmodi exercitu, non autem vlcisci proprias iniurias. Fateor, inurbanè, & rusticè te contempsit stultus Nabal; sed Dei exercitu, seu manu puniendus non est, ne Dei manum, quæ ad præliãda prælia Domini, tibi data est, tu conuertas in vltionem propriæ iniuriæ, & potentia Dei te vlciscaris. Quod & probrum tui erit, & Dei dedecus: siquidem degenerem reddes Dei potentiam versam in vltionem proprij doloris tui. Hac ratione exarmatus Dauid, statim cessauit: cessent, & præfecti proprias iniurias vindicare potentia præfecturæ.

1. Reg.
Dauid nequit se vlcisci pręfectu ræ potẽtia.

Moyse moram faciente in monte, gens Hebræa conflauit vitulum aureum, & pro numine coluit. Accensus ira Moyses in tam nefandum nefas, dixit Leuitis, Exo. 32. v. 27. *Ponat vir gladium super femur suum: & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum*. Numquid tantùm fratres, amici, & proximi Leuitarum peccauerũt? imò & plures alij. Cur ergò speciatim armat Deus Leuitas in fratres, & amicos tantummodò, quasi amici, & propinqui essent delicti rei, cæteri autem immunes à delicto? Porrò si in quosvis diuino gladio, & potentia armarentur Leuitæ, fortassis, honestam occasionẽ nacti, vindictam sumerent de proprijs inimicis, quasi zelo Dei, & propinquis parcerent, & amicis indulgerent. Consultissimè ergò dixit Moyses, ne quis gladio, & zelo Dei proprias iniurias vindicaret: *Occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum*. Nec zelo Dei cæteros sceleris negligat reliquos, in quos proculdubiò pronè desæuiret. Ideò enim id aduertit Moyses, ait Rupert. *Vt non indiscretè casi, sed cum iudicio fuerint puniti*. Nam si Moyses non moneret vt in propinquos, & amicos fieret punitio, liberum foret Leuitis proprios hostes ferire, *indiscretè, & sine iudicio* fieret vindicta, quia prætextu pij zeli vindicarent proprias iniurias, & inhumanam vindictam pio zelo insidiosè occultarent. Iuxtà illud Isaiæ c. 49. v. 17. *Indutus est vestimentis vltionis, opertus est quasi pallio zeli*. Sic non bonus Princeps Nabuchodonosor Imperij potentia vlciscitur proprias iniurias, & quidem prætextu virtutis id facere ostentat hic v. 12. aiens: *Factum est verbum in domo Nabuchodonosor Regis Assyriorum, vt defenderet se*. 7.

Exod.
Zelo, seu gladio Dei nõ sūt vindicãdę propriæ iniuriæ.
Ruper. li. 4. in Exod.
Isaiæ.
Iudith.

§. III.

A mora consultior prudentia est: nam sententia extemporalis, & subita, imprudens habetur, & incauta.

Dissertè dixit Cassiodorus: *Omnia subita probantur incauta*; Porrò incautè audet, qui subitò operatur, nam audacia procul est à consilio: *Animus enim non potest esse in audaciam pronus, qui diuersa fuerit cura sollicitus*: siquidem subita audacia non tantùm non admittit boni consilij suadelam, sed etiam respuit leuem cogitationem suadentem ad oppositum. Vndè temeritas omnis subita est, vel potiùs subita omnia temeraria sunt; & ex eo quod repentè fit, insolentia, & temeritas facinoris, valdè exaggeratur. Hebræa gens tunc nobilis, valdè oppressa Ægyptiaca seruitute, innumeris portentis asseritur in libertatem ingenuã. Verùm cùm Hebræi ob recens expertã munificã Dei beneuolentiam, debuissent esse grati, & religiosi; tunc vel maximè deliquerunt execrando Idololatriæ crimine, informem auri Vitulum pro numine adorãtes. Barbarum hoc, & immane flagitium referens Dauid Psal. 105. v. 13. sic illud taxat: *Citò fecerunt, obliti sunt operum eorum, &c*. Egregia planè delicti amplificatio. Non enim satis ponderasset tàm infame, & execrabile flagitium, si illud notaret ignobilis ingratitudinis, scilicet post tot accepta beneficia; neque si expenderet brutam ignorantiam, qua belluæ inanimatæ diuinos honores tribuerunt; neque proderet idololatriæ cæcam superstitionem, qua creaturam è genu adorabant. (Omitto plura, quæ immane hoc delictum 8.

Cassiod. l. 4. epist. 7.
Subita incauta sunt.
Psalm.
Repentè nihil faciẽdũ.

ctum egregiè fœdant,) sed vt omnia execranda epitheta, vno verbo complectetetur Dauid, ait: *Citò fecerunt: Resoluerón se presto*. Quo vno verbo quicquid flagitiosum, quicquid immane, & execrabile fuit in vituli adoratione eleganter expressit. Ecce tibi quàm incautum, quàm imprudens, & flagitiosum est, quod derepentè fit: ergò consilium cunctetur sententiam, ne subita sententia incautum consilium damnet: Mora comit prudentiam, & elaborat consilium. Sic magni viri à prudentia, vel à sanctitate, diuturna attentione commendauerunt, quæ cepere consilia, ne quod commendaretur à peritia, à subita determinatione damnaretur.

9. 1. Reg. Prudētia cōsilij à mora cōmēdatur. Basil. Seleu. orat. 14.

9. Reiecit Dominus Saulem ne regnaret in Israel, & elegit sibi Dauidem ad Regnum, in cuius electione quasi mora deliberatū à Deo fuerit, dicitur 1. Reg. 16. v. 6. priùs reliquos Isai filios seriatim accersitos à Samuele, & tandem vnctum Dauidem in Regem. Super qua historia Basil. Seleuc. *Prouidi in filijs Isai mihi Regem. O sapientiam immortalem! ò arcanam miraculi editionem!* Quodnam hic delitescit arcanum? quænam consultissima Dei prudentia hic elucet? It Samuel clanculùm electurus Dauidem, vt electionē nesciret Saul, nonnè præstaret, vt statim occurreret eligendus Dauid, ne fratrum cæterorum abnutu panderetur secretū? Planè in hac Dauidis electione nō apparet arcana aliqua Dei prudentia, quam Basil. depręd dicat: Sed iam Seleuc. digitum intendit ad mysterium, aiens: *Filium tegit, non clarè dixit, vngatur mihi Rex Dauid* (vis causam scire? audi pulcherrimā,) *ne extemporalis Regis proclamatio, dignitatis euadat imminutio, neve gloriam adulteret regnantis notitia.* Pende illud: *ne extemporalis Regis proclamatio, &c.* scilicèt, vt Dei prudens consultum, consilij mora commendetur, & Regis electio Deo digna habeatur. Ne si *extemporalis*, & subita appareat, determinationem dehonestet, & adulteret apud homines. Veretur Basil. ne Dauidis opportuna electio deperdat, quia subita, quod habet, quia diuina? & satagit Deus consultissimam electionem à mora honestare? *O sapientiam immortalem!* ò arcanam Dei prudentiam, & consultissima decreta! Vel diuinum Senatusconsultum curat Deus à mora quasi consultationis commendare, nè à subita, & extemporali electione deuenustetur apud homines diuina prudentia, cui infinita scientia pro mora est, & perspicacia pro diuturnitate consilij.

10. Euseb. ho. 2. de Pascha.

10. Dei liberalitas vsq; adeò excedit humanum captum, vt ne cuipiam videatur inconsulta, cùm immeritos, & offensos homines velut effusè muneral, dixerit Eusebius Emissenus: *Beneficia Dei nostri cùm magna, atque mirifica sint, tamen nec noua probantur esse, nec subita.* Scilicèt sapientèr præcauet Deus, ne homines, quibus, *subita omnia probantur incauta*, censeant munificentiam excessisse prudentiæ limites: indè mora commendat munificentiæ consilium: indè ferè totos sex dies cunctatur, & hominis egregiam formationē, & creaturarum postremum fecit: & demùm specie tenus consulit de illius opificio, ne nouus probetur, aut subitus. Vndè Nabuchodonosor sicut diu, multumq; consultauit Græcam expeditionem, vt scribit Herodotus lib. 7. sic etiam, & hanc Orientalem, vt habetur hic v. 2. A consultatione facinus excusat, & commendat egregiè.

11. Amor diuinus dicitur subitus, ad exaggerationem.

11. Cæterùm hic addere iuuat, quòd cùm apud homines maximè commendetur amor à temeritate, aut ab alijs accidentibus, quæ illum vt minus prudentem, sicut deuenustant ad virtutem, sic ad augmentū exaggerant: Ita diuinus amor hanc assecutus est apud homines laudem. Et ne quid quoad nos, minùs habet amor diuinus, quàm humanus, repentinus dicitur, Act. 2. v. 2. *Factus est repentè de cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis*: nam etsi prudentissimus sit, quippè diuinus, hac tamen egebat apud homines cōmendatione: quia apud nos amor repentinus temerarius, & insanus in laude esse solet à vitio eminentiā, & quasi perfectionē mutuans: sic perfectio diuini amoris, quasi subitus esset commendatur: & amor vitij expers, à vitij specie exaggerationis nobilitatem acquirit: (apud homines inquam, qui res diuinas taxant humano censu) sicut consilium à mora, & cōsultationis diuturnitate commendatur. Huc spectasse videtur Arnoldus Carnotensis ita fatus de ineffabili Christi Dei amore, quo nupèr improbissimū latronē, subitò fecit diuinioris paradisi beatū incolā: *Christus*, inquit, *non pro latrone Patrem rogat: sed potestatiuè (immerito donatis reatibus) repentè flagitiosum sanctificat.* Nota subitam, & inopinatam gratiam, quòd apud homines, dantis amor illustrior appareat, æmulatione mundialis amoris: *Cœlestis enim, vt crescat beneficij genus, subitum facit esse, quod tribuit.* Acutè dixit Ennodius, *Iactus est repentè de cœlo, &c.*

Actor.

Arnoldus Carnot. in tra. de laud. Mariæ.

Ennod. li. 6. epist. 34.

§. IV.

Vehementèr propensus est homo ad euulganda secreta.

COmmune vitium est naturæ humanæ, pruritus publicandi secretum. Videas homines alioqui disertos, & prudentes, quadam animi nausea laborare, donec euomant in obuias aures secretum suæ fidei commissum. Discruciatur animus secreti conscius, scripturit manus, & parturit lingua, quoad vsq; in lucē edat, quod silentij latebris occultandū foret: *Mysterium consilij sui*, appellat sacer textus hic, v. 2. (vt Hugo interpretatur) *Secretum*, quod Nabuchodonosor commisit suis; Quasi dicat, Profanat sacrum silentij ius, qui euulgat secretum sibi creditum; & secreti proditor est, & reus sacrilegij. Enimverò nescio quo pruritu titillatur humana lingua ad publicandum secretum sibi commissum, vt nimis arduum sit homini non reserare animum: *Quare tacens consumor*: aiebat Iobus, cap. 13. v. 19. dum ipse se cohibebat, ne quod nouerat, publicaret. Ierem. 20. v. 9. *Neque loquar vltra in nomine Domini: & factus est in corde meo, quasi ignis æstuans, claususque in ossibus meis*, æstuabat secretum, & flammę ad instar violento impetu conabatur erumpere, & conscientiam euaporare per ora. Et Isaiæ, c. 24. v. 16. vbi Vulgatus inquit: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi: væ mihi.* Hebręus textus scribit, *Macies mihi, macies mihi*: Scilicèt tabescit animus ob secretum commissum, nisi illud per linguam euomat: vsq; adeò homo est impatiens secreti! Lucæ 8. v. 51. vt Christus puellam illam exsuscitaret; *Non permisit introire secum quemquam, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem, &c.* Num cauet à cæteris Apostolis, ne euulgent secretum? Nec Apostolis credi potest secretum? Theophyl. ad hæc verba sic scribit, *Cæterùm ex discipulis tantum intrare secum permisit Ioannem, Iacobum, & Petrum, vt Discipulorum præcipuos, & taciturnos: Nolebat enim hoc miraculum antè tempus reuelari multis.* Interpres Theophyl. apud S. Thom. in Catena, non ait, *Taciturnos*, sed in locum huius vocis, subrogauit, *Potentes occultare secretum*: Quasi cæteri Apostoli tunc forent impotes occultandi secretum. Concinnit sibi idem Theophil. ad illud Lucæ 9. v. 28. *Assumpsit Petrum, &c. Assumit hos velut magis taciturnos, & silere valentes.* Aduerte, quòd non omnes Apostoli tunc valebant secretum celare. Quid? Secretum vel ab Apostolis cauendum foret? 12.

Iudith. Hugo.

Prurit lingua euulgare secretum.

Iob.

Ierem.

Isaiæ.

Lucæ.

Theoph.

S. Thom.

S. Theoph. ad Lucæ.

Neq; tantum cauendum est à quocumq; ne diuulget commissum sibi secretum, sed etiam homo debet secum cautè agere, ne ipse sui conscius se prodat, & secretum suum publicet. Disertè Senec. ita scribit: *Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit: cùm placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tàm audactèr cum illo loquere, quàm tecum.* (At ne secreti prodigus videatur Seneca, notanda sunt, quæ subiungit verba,) *Tu verò ita viue, vt nihil tibi committas.* Dixerat paulò antè: *Si aliquem amicum existimas, cui non tantumdem credis, quantum tibi: vehementèr erras.* 13.

Senec. ep. 3. Caueat homo, ne suū sibi secretū committat.

Errat enim qui vero amico non credit secretum; quod credit sibi. At ita cautè debet quis agere, vt nec sibi ipsi cōmittat secretum vllum. Disertissimus quisque vel sibi suspectus sit, ne seipsum prodat, & arcana

Iob. cordis reserando, proditor sui existat. Iob 9. v. 20. *Si iustificare me voluero: os meum condemnabit me*. S. Tho.

S. Tho. ibi: *Os meum condemnabilem me reddet*. Quasi dicat Iobus: Tàm propensus est homo ad euulganda pectoris sui arcana; tàm impotens retinendi secreti, adhuc in rebus proprijs: vt etiamsi impensè studeat, ream conscientiam dissimulatione celare, ipsemet se ipsum prodet; & sua delicta euulgabit. Vndè nec sibi debet homo credere, quod celatum esse cupit. Sapientèr ergò admonet Seneca: *Tu quidem ita viue, vt nihil tibi committas: os tuum condemnabit te*.

14. Describitur Deus in Apocalypsi in preclaro Diuinitatis solio, throno, & maiestate sublimis, cui adstabant Angeli, & Seniores illi reuerendissimi, cœlestis

Apoc. curiæ proceres: Et c. 8. v. 1. *Cùm aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo, quasi media hora*. A-

Nisi homo obmutescat ferè euulgat secretū. perit Deus sigillum beatis Angelis, & senioribus, idest reserat abstrusa mysteria, reuelatq; futurum statum Ecclesiæ; & vbi primùm aperitur sigillum, statim Angelis, & Senioribus silentium imponitur. Quid, quæso, necesse fuit indicere silentium, & mutos facere

S. Tho. Angelos post reseratum sigillum? S. Tho. ibi, sic locum exponit: *Tropologicè silentium secundum B. Gregorium*

S. Greg. *intelligitur secretum*. Non sufficiebat sanctis Angelis, & beatis Senioribus nosse, voluntatem Dei esse, vt mysteria, apertione sigilli nota, nemini reserarent? Quam ob rem silentium ipsis beatis indicitur? Publicarent ne Angeli occultanda mysteria, quę ipsis reuelauit Deus, apertione sigilli? Ab Angelis cauet Deus, ne euulgent, quæ illis speciatim reuelauit? Scilicèt seriò præcauet Deus, ne quidquam omninò loquantur, quibus mysterium secretò celandum, commissum est? Quasi difficile sit secretum, vbi non est omnimodum, & mutum silentium? (Non tàm Beatorum cautela est, quàm eruditio nostra:) Vndè vbi primùm norunt secretum, sigilli apertione notum: statim diuina iussione obmutescunt; Vsq; adeò procliue est hominibus publicare secreta cordis!

15. Prouerb. Prouerb. 25. v. 2. *Gloria Dei est celare verbum*. *Verbum*, vt alibi sępè in sacris litteris, accipitur pro re,

Singularis Dei gloria est, quod cū sint tres personę celetur secretum. seu mysterio. Inquit ergò Salomon: Absconsa mysteria celare; nec secreta, seu Sacramenta, quæ noscit Deus reserare; *Gloria Dei est*: idest, intèr præcipua Deitatis elogia, recensendum. Sic locum hunc commentatus est Gregorius. Eius verba a Salazar. nostro

Greg. ho. 6. sup. Ezec. Salazar. emaculata, sic habent: *Gloria Dei est celare verbum; quia honor est Dei, secreta sua abscondere*. Hoc est, singularitèr gloriosus est Deus; & augustiori gloria dignus, quia secreta sua valet abscondere. Id enim amplitudinem diuinæ naturæ egregiè deprædicat, quòd diuinitatis arcana secreta non publicat. Zeno sic de

Zeno ser. 2. de æter. generat. Deo fatur, *Erat antè omnia manens vnus, & idem, æternalitèr ex semetipso, in semetipsum Deus, secreti sui solus conscius*. Hæc excelsa gloria; & sublimior Dei honos est, quod cùm sit trinus in personis, tamen celat secretum, etsi tribus communicatum. Nam licèt tres Diuinæ personæ sciant altissima secreta, tamen nulla persona arcana pandit; quæ pandenda non sunt; & secretum, quod notum est tribus personis, altè celatur: Hæc laus singularis Dei est; & intèr cætera Dei elogia, sublimior, & augustior apud homines; apud quos tàm arduum est seruare secretum. O nimis vera vox! *Nihil occultum, quod non reueletur, nec absconditum, quod non sciatur*. Sic dicturit humana lingua, quod secretò noscit!

§. V.

Non Princeps passiuus, sed actiuus, verè Princeps est. Sit Regius familiaris instar sanguinis, qui in se mortuus, vitam, & vigorem det viuenti.

MAlo nullum bonum, quam vanum. Quid prodest esse, quod esse non prodest? ait Tertull. Profectò 16. Tert. lib. de pudicit. c. 1.

Regia potestas non est sola dignitas, sed officium; nec Regis honos vacuus est munere, sed plenus officio regendi. Otium, & desidia Regem deponunt à solio: quid prodest esse, quod esse nulli prodest? Principatus sine regendi munere, est titulus hominis, absq; homine. Adsit Regi disertus, & consiliosus familiaris; qui super negotijs disertè, & prudentèr suadeat; non qui consilium imperet, (quod monstruosum planè esset) sed qui proponat consilium eligendū à Principe: nam si Princeps obedit, Princeps fit subditus: & subditus peruersè principatur: eritq; Rex passiuus, sui Consiliarij Imperia priùs patiēs ipse, quàm subiectus populus. At Rex sic passiuus, non est Rex, sed Regis vmbra; cùm nec Deus sic passiuus, verè Deus esset. Rex nō debet esse passiuus.

Quærunt Interpretes, quo pacto verè dictum sit Exo. v. 1. Moysi verè homini, *Constitui te Deum Pharaonis?* Et respōdet Philo: *Dicitur in sacris Libris: Do te Deum Pharaonis: patiente, qui datur non agente, It autem, qui verè est, actiuus necessariò, non passiuus intelligitur*. Nam cui dono datur Deitatis munus, seu officium, Deus non est: siquidem Deus, qui verè est actiuus necessariò, non passiuus est. Ergò qui verè est Princeps, actiuus necessariò, non passiuus est. Princeps, qui tantum patitur consilia consiliosi Familiaris; nec postquā ea audierit secum ipse deliberat, & actiuè ipse decernit, & imperat, quod sibi expedire videtur, Rex passiuus est. Exod. Philo. lib. Quod deter. potiori insidiari soleat. Moyses fuit passiuus Deus.

Verùm nihil passiuum generosum est, imò omne passiuum fœmininum est; vacuumq; nomen Principis portat. Quispiam malè Christianus, & benè hæreticus, ausus est dicere, Christum Deum, quæ fecit in mundo magnalia, aut in verbis doctrinę, aut in re miraculorum; operatū fuisse ministerio alicuius Angeli. Contra hunc errorem sic arguit Tertull. *Cur ergò descendit ad id, quod per Angelum erat expediturus? Si per Angelum, quid & ipse? Si per se, quid & Angelus?* Tert. lib. de carne Christi.

Nempè vel ipsemet Christus superuacaneus fuit in mūdo, frustraq; Deus homo factus venit ad opus redemptionis, si illud per alium operatus est. Ad negotium merendi, & ad munus redimendi, mundus egebat Christo Deo; quæ munia si non per se, sed per aliū præstitit, quid opus fuit Christo? *Malo nullum opus, quàm vanum: quid prodest esse, quod esse non prodest?* Igitur Rex ipse, inquirat de negotijs, consulat consultissimos quosque, & expensis singulorum sententijs, ipse deliberet, & exequi mandet, quod maturè consuluit: ne sit in alterius arbitrio sententia Principis; Sic populis, & sibi consulet: quod præclarè dixit Plutarchus Traiano; in politica ad ipsum: *Tu verò quævis rectissime geres: si non recesseris a te ipso*. A se recedit, Plutar.

quia re à se indeliberata, aliorum sententiæ accedit, & sic nihil rectum à se geritur. Actor. 2. v. 3. apparuerunt Apostolis *Dispertitæ linguæ tamquam ignis, seditque supra singulos eorum*. Suprà caput Apostolici Præsulis tantum sit Spiritus sancti lingua. Actor.

Nolo Principem nimis fidentem suo iudicio, quasi nihil sit rectum, nisi quod suo ipsius arbitrio statuitur; Nam Ioann. 5. v. 30. ait Christus Dominus: *Iudicium meum iustum est: quia nō quæro voluntatem meam*: Idest, voluntatem humanitatis præcisè: Super quibus verbis sic ait Maldonatus: *vna enim res maximè omnium errandi causa est, quod suam quisque sequatur voluntatem, pessimum plerumque consiliarium*. Sed non ideò rectæ rationi regiminis congruit, vt Regius Consiliarius ampliorem exerceat potestatem, quam ipse Princeps Ioann. 16. v. 18. ait Christus Dominus: 17. Ioann. Familiaris Regius magnam habet potestatem. Maldo. Ioann.

Pote-

Potestatem habeo: nimirùm declarans peramplam potestatem, qua fugitur in terris. Ad quæ verba sic ait Theophylact. (non translatus ab Oecolampadio, sed quo vsus est S. Tho.) *Potestatem habeo: Vt nec miror, aut subditus Patri reputetur, sed eiusdem potestatis, & consilij*; Scilicèt Christus, vt amplam suã potestatẽ publicet; non est contentus dicere, se habere eandẽ cum Patre naturam, sed dixit, se esse Consiliariũ Patris; loquitur enim more humano: quippè apud homines, Consiliarij non minorẽ potestatem aliquandò sibi arrogant, quàm ipse Princeps. S. Bern. sic fatur ad rẽ præsentẽ: *Tales ministros aut elegisti, aut admisisti. Non de omnibus dico: nam sunt, quos non elegisti, sed ipsi te: at potestatẽ non habent, nisi quam tu eis aut tribueris, aut permiseris.*

Theophyl. S. Thom.

Bern. c. de conside. ad Eugen.

18\. Nabuchodonosor hic v. 2. *Vocauit omnes maiores natu, omnesque duces, ac bellatores suos, & habuit cum eis mysterium consilij sui: dixitque, cogitationem suam in eo esse, vt omnem terram suo subiugaret Imperio.* Expende Regem dixisse Regni proceribus, *Cogitationem suam in eo esse*: Quid opus fuit addere, *in eo esse*: Cogitatio Nabuchodonosoris potest esse in alio? Quando cuiusque cogitatio non est in eo? Lucæ 12. v. 17. *Et cogitabat intra se: Quasi possit extrà se quispiam cogitare*, ait Chrysol. Quare ergò dicitur cogitationem Nabuchodonosoris in eo esse, cùm sua cogitatio in alio esse non possit? (litteralis sensus datus est n. 4. hic liceat ad mores velitari:) Scilicèt siue ea cogitatio à Rege ipso orta sit, siue Regius familiaris eam cogitationem suggesserit Regi: at Rex ipse rem ipsam consulit, de ea, vt de cogitatione propria, deliberat: eam vt cogitationem propriam exequitur. Porrò bonus Superior, spontè audiat familiarem suum super quavis re admonentem, consiliantem, suadentem: audiat, non obediat, nec oscitantèr patiatur rem exequi absque suo ipsius Regis Imperio. Et licèt non sit cogitatio sua, videatur tamen *in eo esse*. Eccles. 33. v. 31. *Si est tibi seruus fidelis, (alias sensatus) sit tibi quasi anima tua: quoniam in sanguine animæ comparasti illum*: Hic Sapiens monet Regem, vt si inuenerit seruum, seu familiarem fidelem, & sensatum, habeat illum, vt propriam animam. Quid Rex erit instar corporis, & Regius Familiaris ad instar animæ? Melior Regis portio erit Familiaris? Planè non benè agitur sic cum Rege. Imò benè, & optimè: nam anima viuit, sentit, intelligit, amat, & membrorum functiones peragit, adiuuat, & perficit: at ita occultè hæc peragit anima; vt omnia opera fiant, & oriri videantur ab homine: homo suffragia consiliariorum petit, homo ore imperat, manu edictum subscribit, lingua, aut scripto munera destinat singulis ministris. Et quod anima clanculum iubet, homo extrinsecùs operatur, & perficit. Ergò sensatus seruus sit anima, Rex sit saltem, Viuus homo. Additur satis ad rem.

Iudith. Regis cõsiliũ in eo sit.

Lucæ. Chrysol. ser. 104.

Eccli. Regis familiaris sit velut anima Principis.

19\. *In sanguine enim animæ comparasti illum*, idest, seruum sensatum, & fidelem, & dignum Regis familiaritate: Locus planè ab interpretationibus valdè difficilis: Quid est Regem comparasse eiusmodi seruum sensatum in sanguine animæ? Cornel. Iansen. sic locum hunc interpretatur: *In sanguine animæ comparasti illum, idest, Comparasti eum tibi loco sanguinis*: Scilicèt Regius familiaris sit Regi loco sanguinis, sanguis enim totus datus est à natura, vt nutriat, & incrementèr viuens, nec se nutrit, & incrementat sanguis: sic Regius Familiaris instar sanguinis, non debet se nutrire, & augere, sed Regem. Porro magnũ sanguinis incrementũ, morbus hominis est, non salus: nam sępè ægrotat homo à magno sanguinis incremẽto: & sanguis, qui in moderato augmento vita, & salus est hominis, dùm nimis excrescit, mors est hominis, & suffocatio viuentis. Ad hęc sanguis, cum ipse vita careat, & humor sit emortuus, vitæ pabulũ est, & viuẽdi materiã suppeditat, nutriens corpus, & subministrãs vitales, & animales spiritus, ad functiones viuaciores. Sic Familiaris regius (aut cuiusvis Superioris) sit quasi sanguis vita carẽs, nec gubernationis vitales actiones ipse subeat, occulta suasione, & clancularia politia vigorem prudentiæ subministret Regi, quo ipse Rex politiæ vita viuat, & munera viuentis obeat: nempè ipse Rex consulat, decernat, imperet: quæ munia politicæ vitæ sunt. Secus peruersè gerentur omnia. Ergò si Rex inuenit seruum sensatum, sit illi loco sanguinis emortui, sed qui Regis vitam alat, nutriat, & incrementet. Quid elegantius pro hac re?

Regius familiaris sit velut sanguis. Iansen.

Celada in Iudith.

---

§. VI.

Commentarius litteræ.

Vers. 4. Quod dictum cùm placuisset omnibus, vocauit Nabuchodonosor Rex Holofernem principem militiæ suæ.

Vers. 5. Et dixit eis: Egredere aduersus omne regnũ Occidentis, & contra eos præcipuè, qui contempserunt imperiũ meum.

Vers. 6. Nõ parcet oculus tuus vlli regno, omnemq; vrbem munitam subiugabis mihi.

Vers. 5. 20.

Biblia Regia sic locum efferunt: *Et ipsi decreuerunt exterminare omnem carnem, qui non secuti sunt verbum oris eius: & factum est, vt consummauit consilium suum, vocauit Nabuchodonosor Rex Holophernem Principem militiæ suæ, secundum existentem post ipsum.* Cęteræ versiones, aut huic, aut vulgatæ re consentiunt, exiguo verborum discrimine.

Planè temeraria audacia est, intendere totum Orbem subiugare: & tamen audacissimum, & periculosissimum Regis animum omnes Consiliarij approbãt applauduntq; Principis temeritati: nullusq; intèr tot Consultores Cato adfuit, qui vel mutire auderet contrà Regis sententiam. Sic est inconsulta, consulta aulicorum adulatio! Annuunt ad vnum omnes; siue vt applaudant Regis placito; aut quia ab Orbis expeditione expectabant ipsi Cõsiliarij ampliores honores, ac diuitias, vt suspicatur Chartus. Suspectus est Consultor, qui lucrum suo suffragio suspicatur illi obuenturum. Cupiditas oculata ad lucrum, cæca est ad sententiam. Itaq; omnes Consiliarij annuunt huic expeditioni: quod fecere etiam, cùm Gręciæ intentauit bellum: de quo Seneca lib. 6. de benef. c. 31. *Cùm bellum Gręciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumque quam caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncium belli, & ad primam aduentus famam terga versuros. Alius, nihil esse dubij, quin illa mole non vinci solum Gręcia, sed obrui posset, magis verendum, ne vacuas, desertasque vrbes inuenirent, & profugis hostibus vasta solitudines relinquerentur, non habituris vbi tantas vires exercere possent. Alius, illi vix rerum naturam sufficere, angusta esse classibus maria, militi castra, explicandis equestribus copijs campestria, vix patere cælum satis ad emittenda omni manus tela.* Hæc illi ad Xerxem quodam, eadem ipsi nunc.

Charthus. Xerxis consiliarij.

Senec.

21\. Re non benè consulta, & malè decreta, vocat Rex Principem militiæ suæ, qui exercitu regendo præsit; nam ipsemet Rex ad Regni sui custodiam manere decernit, ne alius Arphaxad rebellet in ipsum, & dum aliena Regna sibi parare affectat, propria deperdat. *Princeps militiæ* Holophernes hic dicitur: qui appellatur *Rex* à Tertull. 1. lib. adu. Marc. c. 7. & ab Augustino ser. 66. in appendice; & Archisatrapa dicitur à Zonara: & *secundus à Rege* dicitur in Græco textu. Olim enim viri valdè potentes, Regis vocabulo insignitos nouimus. Sic Iobi amici Reges indigitantur Tobiæ 2. sic Iosephus *Sceptriger* dicitur à Philo. Biblico in Gręcis, lib. 9. de Pręp. Euang. Vulgatior hæc eruditio, quàm vt in ea immorer. Suspicantur Sanctius, & Tirinus, *Holophernis* nomẽ esse Persicũ, quia apud Persas alia sunt eiusdẽ notæ, ac terminationis nomina, qualia sunt, *Arphaphernes, Tysaphernes, Intaphernes*;

Tertull. August. Zonar.

Tobiæ. Philo. Sanct. Holophernes quis?

aliquidq; magnum significare *Phernes*, aut *Pharnes*, quia semper in viris principibus reperiuntur. Suspecta est eiusmodi coniectura: nam in alijs Prouincijs
Steph. Nig. similia nomina audiuntur. Siquidem Stephanus Niger lib. de nimio luxu, narrat Cappadociæ Regem
Appian. *Holophernem* dici, & Appianus in Syria, Cappadociæ Regis fratrem inducit *Holophernem*. Et magnus Stra-
Serar. bonis auunculus, apud Serarium *Meaphernes* appel-
Herot. latur. Ergò in alijs Prouincijs pręter Presidem, eadem, & similia nomina audiuntur. Apud Herodotum lib. 7. leges multa istiusmodi nomina. Fateor verosimilius esse Holophernem fuisse Persam: quod ex Cedreno, & Supplicio tradit Salianus hic, quod patet ex
Salian. Iudith. cap. 13. v. 8. vbi pro pugione Græcus transtulit, *Acinacem*, qui est gladius Persicus. Et ex cap. 16. v. 12.
Ambr. Quod innuit S. Ambros. lib. de uffic. c. 16. Cachinnis
Erasm. irridetur Franciscus Mairon ab Erasmo in præfat. ad lib. de Ciuit. Dei, quia dixit hunc Holophernem fuisse
Serar. filium Assueri, & Estheris: quia saltem, ait Serarius hic, q. 1. esset filius antè matrem natus. Quę ratio efficax foret secundùm eius computationem, quam reieci ad cap. 1. v. 5. Verum hallucinatur Mairon absque fundamento.

Vers. 5. 22. *Et dixit ei: Egredere, &c.* Septuaginta Interpretes, quibus ferè consentiunt reliquæ è Græco textu versiones longiusculè versiculum scribunt, sed omninò scribenda est eorum exscriptio, quippè quæ animum
Nabuchodonosoris arrogantia. Nabuchodonosoris prodit. Accersito Holopherne, *dixit ad eum: Hæc dicit Rex magnus Dominus vniuersæ terræ*: Eccè *tu egredieris à facie mea, & sumes tecum viros confidentes in fortitudine sua, peditum ad millia centum viginti, &c. multitudinem equorum cum ascensoribus myriadum duodecim, & egredieris in occursum omni terræ ad Occidentem, quoniam non obedierunt verbo oris mei: & annunciabis eis parare terram, & aquam, quoniam egrediar in furore meo super eos: & operiam omnem faciem terræ in pedibus virtutis meæ: & dabo illos in direptionem eis, &c. Tu verò egressus præoccupabis mihi omnem terminum eorum: & dedent se tibi, & conseruabis mihi eos in diem argutionis eorum.*

Cæterùm Nabuchodonosor mandat Holopherni, vt debellet Occiduas Prouincias respectu Assyriæ, præsertim eos populos, qui repulsis, & malè acceptis eius legatis, contempsere Regium Imperium. Ego quidem suspicor, quòd etsi totum orbem sibi subiugare intenderit, tamen non misisse alios duces ad Orientales, & Australes plagas, aut quia maiori ex parte sibi subditæ erant, aut, quia in aliud tempus reseruauit, ne simul bellum intentaret toti Orbi.

Vers. 6. 23. *Non parcet oculus tuus*. Gothica: *Non parcet oculus meus*. Cęteræ scriptiones longiusculę sunt, nec quidquam energiæ tribuunt loco. Itaq; crudelis Rex ferale mandatum dat Holopherni, nempè, vt oculi eius nulli parcant Regno. Sententia facilis est, modus loquendi subobscurior. Quid est: *Non parcet oculus tuus vlli Regno?* Antiquiores Interpretes omittunt: Sanct.
Sanct. ait, modum loquendi esse figuram, in quo ex signo res
Spectata oculis calamitas misericordiâ mouet. intelligitur significata, idest, ex oculis lachrymantibus, & tristibus, misericordia, & dolor, quę suffundunt oculos, & ex illis lachrymas extorquent. Accommodatior interpretatio est, quòd miseriarum, miserorumq; aspectus solet maximè commouere ad misericordiam. Longè enim aliter pulsat animum, & misericordiam ciet spectata oculis calamitas, ac illa, quæ ex relatione tantùm nota est. Vulgò dicitur: *Quod non*
Bern. *videt oculus, cor non dolet*, ait S. Bern. ser. 5. in festo om-
Ezech. nium Sanct. sic dicimus prouerbio Hispano: *Ojos que no ven, Coraçon que no siente*. Sic explico illud Ezech. 7. v. 4. *Et non parcet oculus meus super te, & non miserebor.*
Del Rio. Plura exempla adducit Martinus del Rio ad Thren. cap. 2. v. 11. vbi locum hunc Iudithæ versat: legi possunt ibi. Adde Horatium de arte poet.

Horat. *Segnius irritant animos demissa per aurem,*
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Dicit ergò inhumanus, & immisericors Rex Holopherni, vt nec spectatæ oculis calamitates, & strages populorum ab illo misericordiam vllam extorqueat. Addit: *Omnemque vrbem munitam subiugabis mihi*: id est, in munitiora Regna, & Vrbes ferocius sæuies, eaque subiugabis mihi. Tyranni hæc vox est. Non vult se Regno, sed Regnum vult sibi.

---

§. VII.

Negotiatorum auara sagacitas tàm subtilis est in re lucri, vt diuinæ perspicaciæ sit æmula.

IN re lucri sagacissimus homo est; nimisq; vident 24.
negotiatio, & malitia humana. Quæ adeò perspicax est, vt diuinam perspicaciam peruersè æmuletur, tamq; ambiat homo esse (etsi non sit) perspicax ad iniquitatem, quàm Deus ad bonitatem: ò vaferrimam hominum malitiam! ò oculatissimâ negotiationem!
Lucæ 16. v. 2. Villicus ille iniquitatis diffamatus apud Ingenium auaritię laudatur.
dominum suum, quasi censum sibi creditum dissipasset, qui ne in summam pauperiem redigeretur, astutissimum consilium inuenit, datæ cautionis debiri non solutis quod habetur v. 5. vt ita gratiam debitorū promereretur, & sic ipsum tamquam suum benefactorem munificum, reciperent debitores in domos suas, cuiusq; inopiam subleuarent. Huius Villici astutiam cum cognouisset Dominus, Deus inquam ait Euangelista, quòd *Laudauit Dominus villicum iniquitatis,* Lucæ.
quòd prudentèr egisset. Quis non miretur, quod passim mirantur Interpretes, scilicèt quomodò potuit Dominus hic, qui Deus est, laudare malitiosum hoc villici commentum? Porrò opus illud prauum fuit, & malitiosum furtum. Furtum autem res laudis non est apud Deum, sed vituperio, & supplicio digna. Deusne encomiastes erit malitiosæ rapinæ? Verùm vsque adeò excellit in hoc opere, villici sagacitas, & ingeniosa astutia: tàm sublime negotiationis ingenium est, vt vel Deus ipse eminentiam sagacitatis argutæ quasi admiratus, ingenium negotiationis laudet, & astutæ prudentiæ sublimitatem commendet: quæ etsi deprauata ab operis malitia, adeò eminentèr excellit, vt vel furtum Deo offensum, & inuisum, quasi esset dignum
laude, ob ingenij præstantiam, dilaudet Deus. *Et laudauit Dominus villicum iniquitatis, quòd prudentèr egisset.* Gloss. Inter.
Quod egregiè notauit Interlin. Glossa, sic inquiës: *Non de fraude, sed de prudentia, quamuis peccantem laudat.* Nam etsi a malitia opus culpatur, ab ingeniosa fraude venustatur eximiè ad laudem ingenij, non ad virtutis meritum. Plusq; admiratione extollitur ingenium fraudis, quam odio infamatur hic fraudulenta iniquitas. Sic de fraudis *prudentia quamuis peccantem laudat!* Nempè odio habet fraudem, laudat fraudis ingenium eximiè argutum ad rem lucri.

Ioann. 6. v. 5. Cùm Christus Dominus in vasta ere- 25.
mo trans mare Tyberiadis versaretur, videretque quinque hominum millia, quæ sui visendi studio oppidis relictis, ipsi aderant, fame laborare, statuit in solitudine tantam multitudinem cibare. Quod vt pręstaret; *Dixit ad Philippum: Vndè ememus panes, vt manducent hi?* Super quibus verbis ita fatur S. Chrysost. Io. Chryso, hom. 41.
Sed quam ob rem Philippum interrogat? Cur non Petrum, aut Iacobum, aut alium quempiam ex Apostolorum proceribus consulit? Hos enim consiliarios solet asciscere, non Philippum. Imò nec Philippus, neq; Philippus peritus negotiator in re lucri.
vllus alius consulendus foret: num Christus Deus est, & Diuina scientia, & perspicacia pollet. Vndè non opus est ei quemquam consulere: nam in quo diuina prouidentia viget, opus non habet, quempiam interroget. Cur ergo primum Philippum consiliarium aduocat? Qua ratione inquit Christus Dominus: *Vndè ememus panes?* Hanc difficultatem tractat noster Card. Toletus, & subtilis respõdet: *Aliam possumus* Toletus.
huius excogitare causam, nempè Philippum fuisse in hisce, quæ ad victum comparandum pertinebant peritiorem,

& in-

& intelligentiorem. Itaq; Christus Deus, cui aderat diuinę scientiæ perspicacia, & diuinæ prouidentię congruentior attentio, cupiens quęrere nummos, vndè escas emerent, ad tantam multitudinem cibandam, hominem *ad victum comparandum ceteris peritiorem, & intelligentiorem* cõsulit, quonam pacto id fieri possit; ò rem admiratione dignam! Nonnè Christo Deo adest diuina scientia, & prouidentiæ perspicacia; quid Christo Deo addiscendum est, ex homine cęteris *peritiori, & intelligentiori* in comparanda re nummaria? Num prouidentiæ Diuinæ consilia non suppetunt ad comparandos nummos, & panes? Num panarium vacuum est diuinæ prouidentiæ? Opusne est Deo omnia prouidenti, & prouidenti tapezitam, seu negõtiatorem peritum consulere? At & consulit illum, & primò consulit, vbi primùm statuit tantam turbam cibare. Quia eiusmodi negotiatorum gens vsq; adeò videt in re lucri, vt primum consilium ab eis petat Deus, & qui consilium habet diuinæ prouidentiæ, humanam negotiatorum sagacitatem consulit. Quid exaggeratius?

26.
Psalm.
Peritus negotiator in re lucri.

Adstipulatur egregiè illud Psalm. 72. v. 11. *Et dixerunt: Quomodò scit Deus: & si est scientia in excelso?* Vndè quæso, tàm prophana persuasio potuit subire humanam mentem, vt sibi seriò persuadeat, in Deo non esse scientiam humanarum fraudum? Nam Deus humano discursu notus est: atqui si Deus est, infinitè perfectus est; infinitè autem perfectus nõ esset, si quid ignoraret. Bardus est, trúcus est, qui hoc ignorat. Vndè ergò tàm fatua persuasio: *Quomodò scit Deus: & si est scientia in excelso?* Non ex stoliditate, sed ex nimia ingenij in negotiando sagacitate, id prouenit. Attende ad verba, quæ subiungit: *Eccè ipsi peccatores, & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias.* Viuaciùs ad rem LXX. Interpretes, *Comprehenderunt diuitias.* Ac si dicat Dauid: Adeo impij negotiatores sagaces sunt in suis fraudib. adeò vident in re lucri, vt sibi impij persuadeant, non tantùm homines, sed vel Deum ipsum fugere fraudulentum eorũ ingenium, & astutias negotiationis corradendæ pecuniæ. Astutissimè ergò hi cõsiliarij Occidentis expeditionem consulunt hic, v. 4. quasi eiusmodi expeditio esset rei Assyriæ proficua, & veræ religionis propagationi necessaria, & tamen (vt nupèr notabam) propria lucra quisq; captabat, mentita ciuilitate Deum, & homines fallere intentantò lucri cupiditatem! ò auaritiæ astutias!

Iudith.

---

§. VIII.

Sub guloso Prefecto Iustitia periclitatur: nam esculenta munera dabunt merita flagitioso reo: nec tuta erit innocentia, quam palatum Iudicis damnat.

27. PRecipua Iudicis virtus frugalitas est: nam Præfecti æstimatio cudit merita subditorum: ergò à frugalitate sit incorruptus, & æquus causarũ arbiter: ne accepta munera fiant merita litigantium: & quem conscientia, & euidentia facinoris accusat, excusent munera. O quoties palati deliciæ fecere bonam causam rei sceleratissimi: & ciborum voluptas, efficacissima aduocatio fuit! Iura sępè dedit gula, & qui pro se affert, & offert exquisitas, & peregrinas ciborum delicias, leges impunitatis allegat. Qui sic litigat, etsi omnium flagitiorum reus sit, repentè omni delicto immunis est: qui secùs faxit, licèt vita innocens sit, reus nocẽtissimus fiet; quia nihil pro se allegauit apud gulã Præpositi. Quid refert, quod Vlpianus, aut Papinianus absoluant, quos helluatio, aut crapulatio Iudicis damnat? nam Senatusconsultum lex mortua, & sine voce est; ius palati vocale, & viuum: & quod ebibit ore, bona, vel mala sunt merita causæ. Planè gula insidiatur iustitiæ, & patrocinatur iniustitiæ: bonamque facit malam causam sontis; & bonam insontis causam, facit malam. Plura miracula fecit Christus, ipsaq; toto Orbe illustrissima, quæ quidem tunc plures calumniatores, quàm admiratores repererunt. Aderant Pharisæi, Scribæ aderant, Iudæus populus oculis cernebat miracula; & nihilominus contumacitèr discredunt, & pertinacitèr conuitiantur Christo legis violationem, Sabbati transgressionem, quasi zelo Dei in illum debacchantur, vt seditiosum, vt contubernalem Publicanorum, vt perfidum aduersùs Cæsarem. Ioannis 6. vers. 14. suprà quinque hominum millia ad satietatem vsque pascit in deserto. Tunc omnes vno ore, & communi plausu Christum acclamant verè Prophetam, & vt verum Iudęæ Regem salutare intentant: *Hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum. O gula incredibilem auiditatem!* (exclamat Chysostomus) *Maiora his miracula, & quidem innumera operatus est Iesus, neque hoc vnquam confessi sunt, nisi nunc exsaturati. Proh! quanta gulæ vis, quàm mutabilis sententia? Iam non ampliùs legem vlciscuntur, calumniantur, nec sabbati transgressionem curant, neque Dei zelo mouentur, omnes has curas pleno ventre abiecerunt: Propheta erat, Regem vocabant.* Nimirum iidem Iudęi, illi ipsi, qui paulò anteà ad præsentiam plurium miraculorum, Christum calumniabantur, & vt plurium delictorum reum, quasi pio zelo legis, & Iudaici instituti, seuerissimè insectantur; nunc ad satietatem vsque saturati, illum acclamant sanctum, Prophetam summo Sacerdotio, imò & Regno dignum. O gulæ præstigias! Proh quoties hodie est iam bona causa eius, qui insidiatus est palato Præfecti! Heri seductor erat, & sanctissimarum legum irreligiosus transgressor, &c. & nunc derepentè innocens est, Propheta est, & dignus, qui primas præfecturas obtineat: Heu, non innocens vita subditi, sed palatum Præfecti dat hodie merita!

Reus, qui adulatur palato iudicis, habet bonã causam.

Ioann.

Chryso. ho. 41. in Ioan.

Plura timet Dæmon à Christo, quem ex ore Prophetarum sciebat venisse, vt dissolueret opera diaboli: neque latebat vitæ integritas, iustitia, constantia, & sanctitas, qua suprà reliquos homines eminebat Christus. Vndè astutissimus Dęmon illum adoritur in deserto. Sed pulchra quæstiuncula est, cur primùm intentet adulari eius palato. Num alij tentationum doli deerant Dæmoni? Inediæ patientissimum viderat totos quadraginta dies: quid homini frugalissimo offert cibos, quos facilè respueret? Quam ob rem temerarius tentator præsumit Christi palato insidiari? Quin, esto, Christus tunc comederet, quid mali tunc extorquet malus Dæmon? Siquidem iam Christus ieiunium expleuerat: iam aderat tempus soluendi ieiunium, quod statim soluit. Verùm callidus Dæmon, & malè astutus intentat cibos offerre Christo, & adulari palato famescentis, vt sic eius constantiam, & vim æquissimæ seueritatis (si fieri posset) eneruaret. Scilicèt satagit Dæmon, vt Dæmonis partes agat Christus, vt dissimulet eius nequitiam, ne ipsi constantèr aduersetur: vnde frangere prætendit Christi constantiam, & gulæ insidias subdolè intentat, vt sic eum peruertat esculenti muneris dolo. Scit enim *Dęmon* (ait Chrysologus, hanc primam diaboli tentationem commentans) *Quantùm crapulationi deditis dominetur.* Nimirùm satis expertus est diuturnis experientijs, muneratorem esculenti muneris, integerrimos alioqui viros peruertere, vt eis ad nutum *dominetur*; vndè famescenti Christo discum munere offert, vt illi etiam *dominetur*: vt in amicitiam eius se insinuans, illum spontè cogat dissimulare eius vitia; quò liberè, & impunè sæuiat in homines. Nam firmior hominum constantia, sic emolliri solet à delicijs gulæ, vt vel sic Christum seducere præsumat Dęmon. Vndè si prima gulæ tentatio ex mente succedat, sibi pollicetur, Christum deinceps. *Non ampliùs vlturum legem, nec transgressionem curaturum, neque Dei zelo moueri pleno ventre.* Sic de esculentis muneribus præsumit malè acutus, & benè expertus Dęmon? 28.

Matt. 4. v. 3.

Prima Christi tentatio, cur à gula?

Chrysol. ser. 13.

Chrysost.

Numerorum 11. vers. 10. Hebręus populus pertæsus leuitatem cœlestis cibi, delicias carnium anxiè desiderat, 9.

Numer

siderat,& quęrimonijs expostulat. *Et Moysi intoleranda res visa est,& ait ad Dominum: Cur afflixisti seruum tuum; Et cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? vnde mihi carnes, vt dem tanta multitudini? Nō possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis mihi est. Sin aliter tibi videtur, obsecro vt interficiat me.* Res sanè admiratione dignissima, cur Moyses mansuetudine,& magnanimitate admirandus, ita modo exasperatus sit, eo quòd Hebræus populus auidè desideret,& anxiè expetat delicias carnium? Rebellem gentem sæpè pacatissimè sedauerat Moyses, peruicacem patienter expectauit: imò cum Exodi 32. vitulum flagitiosissimè adorauit, prudenter excandescens, seuerè castigauit populum idololatram, & cur nunc similia supplicia non intentat? sed ob multo leuius delictum, ferè re desperatâ, muliebri eiulatu Deum obsecrat, vt vel ipsum interficiat, vel alium Præpositum in locum suum sufficiat, qui regat gentem intolerabilem? Tam graue flagitium est, dixisse: *Quis dabit nobis ad vescendum carnes?* vt longanimus Moyses sic animo despondeat? Aduertit satis ad rem Lyra, auctores vtriusque murmuris fuisse proceres populi, & tribuum principes, aiens, *Secundum alios intelliguntur maiores de populo. & hunc sensum sequitur Rabbi Salomon dicens, quòd seniores populi, qui erant principes, meruerunt mortē.* Quæ explicatio satis apta est contextui: dicitur enim v. 4. *vulgus promiscuū obmurmurasse, & cum eis de filijs Israel.* Nimirùm vulgus populi,& principes Israelis. Iure ergo sic exasperatur Moyses, & summæ præfecturæ munus deponere satagit, dum animaduertit Principes, & rectores familiarum, ita gulæ deditos, *vt* delicias carnium percupiant. Non enim apti sunt ad principatum, qui sic indulgent palato. Qui delicias saporis sic anhelat, facilè corrumpetur à subditis; & ciborum suauitas bonam, aut malam causam faciet: exquisitæ dapes dabunt merita, non vitæ inculpata innocentia: flagitiosus quisque esculentis muneribus mercabitur innocentiam,& sceleratissimi rei delicta redimet gula Præfecti. Vnde aduertens Moyses, quòd proceres, & summates populi anxiè expetunt esculentas,& poculentas delicias, ait ad Dominum: *Non possum solus sustinere omnem hunc populum.* Quasi statim deposuerit à principatu familiarum principes helluationibus deditos, tanquam ineptos ad gubernationis incorruptum munus, quia *Non amplius vlciscentur legem, nec Sabbati transgressionem curabunt, neque Dei zelo mouebuntur, omnes has curas pleno ventre abijcient*, vt diximus ex Chrysostomo. Astutè ergo Nabuchodonosor cap. præcedenti (vt habetur in Græco textu) opiparum extruit conuiuium Assyriæ proceribus, qui gula subornati, hic v. 4. consulti, ad eius arbitrium sententias dicunt, et si à ratione,& iure alienum erat quod intentabat Nabuchodonosor. Ar gula dat iura,& æquum visum fuit, quod suadet palatum iniquarum dapum sapore corruptum. Heu! varissima vox est: Da exquisitos cibos, & accipe exquisita merita. Ne time competitorem, si pro te allegat palatum Præfecti.

Iudex gulosus, ineptus est regimini.

Exod.

Lyran.

Rabbi Salomon.

30.

Chrysost.

Iudith.

---

§. IX.

Vnius hominis summa potestas, ius est propinquorum eius ad Præfecturas.

31. Merita dant honores: Sapientia,& Virtus pariunt Magistratus. Sed meritum vnius, plurium prosperitas est;& vnius Præfectura, propinquorum euectio. Quis enim tam seuerus est,& flecti nescius, cuius rectitudinem non curuet amor propinquorum, vt eos ad dignitates promoueat? Affinitas Præpositi, meritum est ad dignitates. Nam Præfecti affinis rarò indignus inuenitur ad præfecturas. Vnius Fortuna propinquis omnibus simul alludit. Iussit Dauid quondam, vt describerentur viri bellatores totius Israel, 2. Reg. 24. v. 9. *Dedit ergo Ioab numerum descriptionis populi, Regi, & inuenta sunt de Israel octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium; & de Iuda quingenta millia pugnatorum.* Quæ verba commentans Lyra sic scribit: *Tunc occurrit dubium, quomodo tot erant in vna tribu.* Et quidem valdè admirabile est in vna tribu Iuda reperiri quingenta millia bellatorum, & in reliquis omnibus octinginta millia tantùm; vt vna tribus Iuda fermè æquaret numero reliquas omnes. Pergit Lyra, aliud dubium excitans, *Sciendum quod 1. Paral. 21. dicitur de Iuda autem quadraginta septuaginta millia.* Quomodo in lib. Regum dicitur de tribu Iuda fuisse quingenta millia virorum; & 1. Paral. non numerantur nisi quadraginta septuaginta millia? Varia varij respondent. Ex solutione posterioris, exoluetur prius dubium, *Quod soluitur ab Hebræis* (inquit Lyra) *quòd triginta millia, quæ omittuntur in Paral. erant capita aliorum, & sic non numerantur ab eis.* Itaque 2. lib. Reg. ex tribu Iuda numerantur quingenta millia virorum; & triginta millia, quę desunt huic numero in Paralipomenis, erant duces octingentorū millium, tribuum reliquarum. Erat enim numerus militum tribus Iuda, penè suppar reliquarum omnium tribuum: imò & Duces reliquarum tribuum erant ex tribu Iuda: Quomodò tantùm excreuit vna tribus Iuda, vt ferè numerò exæquet reliquas tribus,& præter Duces proprij exercitus, triginta millia Ducum præfecerit reliquis tribubus? Porrò coniectura, quam insinuat Lyra mihi valdè arridet: nam qui triginta millia Ducum elegit ex propria tribu, vt alijs præessent tribubus, sic fauebat cognatæ tribui, vt tribus vna Iuda ferè æquaret numerum reliquarum: scilicet Dauid Rex erat ex tribu Iuda, illo regnante, minimùm excrescit suæ gentis numerus:& quod plus facit ad rem, ferè nemo in alijs tribubus repertus est dignus, qui præficeretur, etiam ipsis contribulibus, nisi ex tribu cognatâ Regis: ex ea enim, etsi aliena triginta millia Ducum,& Præfectorum reperti sunt, qui reliquis tribubus præficerentur, præter Duces, & Præfectos quingentorum millium bellatorum ex propria tribu. Profectò Principis tribus fertilis est Ducum, & Præfectorum, & innumeras parit præfecturas. Miraret sanè tot habiles inuentos esse ad præclara hæc munera ex vna tribu Iuda, nisi constaret cognatam esse Principis. Fortassis sub Saule Rege non inuenirentur tot digni ex tribu Iuda: tunc tribus Beniamin dignior esset: si quidem propinquitas Principis, dignitas est ad præfecturas.

2. Reg.

Lyra.

Cur vna tribus Iuda tam fertilis sit præfectorum.

1. Paral.

Lyra.

Lucæ 3. v. 25. Plures interrogant Christum, an pauci sint, qui salutem consequentur, quibus ait: *Cùm Paterfamilias clauserit ostium, & cœperitis foris stare, & pulsare ostium, dicentes; Domine Domine aperi nobis; respondens dicat vobis, nescio vos vnde sitis. Tunc, &c.* Quid est nescio vos? Si reos nescit, quomodò illos punit? punitne quod ignorat? Planè noscit delicta, proptèr quæ illos puniuit, & ait se ignorare personam. (Quid sit hic, *ignorare*, alias tradidimus.) Verùm expendere hic oportet, quorsum ait, *Nescio vos vndè sitis?* quid enim attinet ad iudicium Christi, vndè reus sit oriundus? Quid mysterij latet in his verbis? Nempè cùm Christus summus Iudex hos homines damnat, ait se ignorare vndè sint. Audiendus est Theophylactus, qui acutè hic notat affectum Iudicum in compatriotas, & cognatos, sic scribens: Christus *dissimulat scire, vndè sint, & meritò. Dominus autem cognoscit suos. Hoc autem, quod dicit. Comedimus, & bibimus coram te, & in plateis nostris docuisti; simpliciter quidem ad Israelitas dicitur. Etenim Dominus ex eis natus est secundum carnem.* Scilicèt Christus Deus, vt condemnet Israelitas, ait; *Nescio vos vndè sitis*: hoc est, non attendo ad personas, nec aduerto, quod ex mea patria sitis, nec quòd cognati mei estis secundùm carnem. Quid? timet Christus, si ad hæc attenderet, se non iudicaturum ritè? minimè; at Christi cautela, nostra eruditio sit. Vt dùm quis tractat alicuius negotium,

32. Lucæ.

Iudex nesciat vnde sit reus, vel candidatus.

Theoph.

sic

nt illud tractet, ac si nesciret, vnde ille sit, an contribulis, an alienigena, an affinis secundum carnem, an coniunctus familiaritate, an secus.

33. Ioann. Ioannes è cognatis eligitur in Messiam. *Miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes, & Leuitas ad Ioannem, vt interrogarent eum: Tu quis es? & confessus est, & non negauit, & confessus est, quia non sum ego Christus.* Ioann. 1. verf. 19. Quis non miretur adeò desipuisse Iudæorum proceres, vt officium, & solium Messiæ obtulerint Ioanni? In multis erratur in hac electione, Ioannes quippe erat ex tribu Leui: Messias seu Christus futurus erat ex tribu Iuda. Ioannes natus fuit in montanis Iudææ; Christus nasciturus erat in Bethleem Iudæ, vt ipsi non multò antè prædixerant Herodi sciscitanti Ioannes nullum signum fecerat; Christus verò aperturus erat oculos cæcorum, & soluturus pedes claudorum, &c. Quin & Principum, aut Sacerdotum Iudææ non erat eligere quem vellent in Christum. Vnde tam supinus error? Hugo Card. hic eorum ignorationem auget, aduertens, Ierosolymis (quæ curia & metropolis erat) hanc electionem factam fuisse; & quidem à Sapientioribus Iudæorum post longam consultationem: *Ab Hierosolymis, vbi consilium, & iudicium habebatur: & ideò ibi erant homines sapientiore, & astutiores.* Quid causæ fuit, vt Sacerdotes, & Scribæ, qui legationem miserunt, (qui tunc nullo odio Christi tenebantur, vt aduertit S. Augustinus inibi, quia necdum Christi nomen inclaruerat, & sic nulla ipsius inuidia tenebantur,) quid, inquam, causæ fuit, vt tam manifestè cæcutirent, & hominem nullis miraculis clarum, ex tribu Leui progenitum, eligerent in Christum, & Messiæ thronum Ioanni tribuerent? Acutè nec satis candidè, in Sacerdotes respondet Origenes. Consilium hoc initum fuisse à Sacerdotibus; (quorum erat rem sacram tractare.) Sacerdotes autem vt potè ex tribu Leui, solerter ambiebant, vt cognatus eius Ioannes eueheretur ad Messiæ dignitatem: negotiosius enim est affectus propinquitatis: & in solium Dauidis eligere non pudet filium Leui: purum hominem in Dei honorem, & officium promouent. Tantum audet in electionibus amor propinquorum, vt hominem eligat in Deum: Ioannem eligat in Christum. Excipe Orig. verba, *Miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes, &c. Ab Ierosolymis Iudæi, qui Ioannis, (qui generis sacerdotalis erat,) cognati essent, Sacerdotes, & Leuitas miserunt.* Eiusmodi electiones imprudentes, impudenter sacrilegas, affectus propinquorum ambit & audet. Præterea hic aduerte, contribules missos ad Ioannem à cognato senatu, illi dixisse: cùm Messiæ sublimissimam dignitatem illi offerunt: *Tu quis es?* Ac si dicant, quicquid esse velis, per nos eris: finge tibi personam, & munus quod ex arbitrio tuo pendet; senatus enim tibi cognatus decernit, vt sis non qui es, sed quisquis esse velis. Si non vis esse Messias, esto Elias, saltem esto Propheta.

Hugo.

August.

Orig. hom. super hæc verba.

34. Iudic. Debbora erubescit maritum suum eligere in Duce populi. Indic. 4. v. 4. *Erat Debbora prophetis, vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in illo tempore: quæ misit, & vocauit Barac, dixitque ad eum: Præcepit tibi Dominus Deus Israel: vade, et duc exercitum.* Dubia quæstio est apud interpretes, quisnam fuerit hic Barac, qui electus est Dux totius exercitus Israelis aduersus Sisaram? Quidam aiunt Barac binomium esse, & eundemmet fuisse ac Lapidoth, qui maritus erat Debboræ, alij negant. Subijciam consultissimum iudicium Abulensis de hac re, hic q. 6. *Respondetur quòd communiter tenetur, quod Barac fit vir Debboræ, sicut tenet Magister in historia Schol. et Andreas, sic Rabbi Salomon, Rabbi Dauid Chimki, et ferè omnes Catholici doctores, et Hebræi. Cum autem in littera dicitur, quòd erat vxor Lapidoth, dicunt nostri, quòd Lapidoth, et Barac erat idem vir.* Solutio huius quæstionis, aliam quæstionem parit pulchram ad hanc rem. Nimirùm, Si Lapidothum eius virum Debbora elegit in Ducem totius populi, cur illum non Lapidoth, sed Barac appellauit? quam ob rem mutat nomen in electione? & qui anteà Lapidoth vocabatur, dum eligitur, Barac nominatur? Nimirùm etsi electio à Deo facta est, ait enim: *Præcepit tibi Dominus Deus Israel, vade, duc exercitum, &c.* pudebat Sãctissimam Debboram, virum suum, hominè valdè sibi propinquum, eligere in Ducem totius populi. Vnde etsi alienam personam eligere non potuit, nam Lapidothum Deus selegit, saltem prudentissima fœmina elegit aliud nomen. Erubescat planè hominem sibi coniunctissimum ad summam dignitatem sublimare, etiam Dei consilio. Proh, non pudet viros instigante propinquitatis affectu, propinquos eligere: quod pudet fœminam inspirante Deo? Sic Nabuchodonosor hic v. 4. sanguine propinquum Holophernem statim elegit in ducem tanti exercitus omissis alijs (de quibus Herodotus lib. 7.) qui in bello Græciæ illato, egregiam operam nauarunt Regi.

Abulens. Historia. Scholast. Andreas. Rabbini. Barac est Lapidoth.

Herodot.

§. X.

Vel à seipso Secundum esse, inglorium cuique est: Nomen Primi ab omnibus ambitur.

35. Omnes ambiunt nomen Primi. Honoris causa dicitur hoc versu. 4. in Græco textu, *Holophernes Secundus existens post Nabuchodonosor*; at eo turgemus superbiæ tumore, vt respuamus nomẽ Secundi, & honore Primi ambiamus omnes. Magnus in bello, in pace quoq; magnus vir Traianus, tãto orbis plausu Romanum moderabatur imperium, vt ambigas vtrum assentatoriè, an verè dixerit illi Plinius in suo ad eundem panegyrico? *Nemo est tam tui quàm ignarus fui, vt locum ipsum post te concupiscat.* Facilius est, vt esse aliquis successor tuus possit, quàm vt velit: scilicet nemo est, qui non percupiat esse orbis Imperator. Quid enim magnificentius? At tu, ò Traiane, adeò magnificè tractas rem belli, & pacis; vt tui successor nemo esse optet. Hactenus esse Cæsarem summus honor habebatur: at post te, Cæsarẽ esse, dedecus est, iniuria est à nemine optãda. Quia eò vsque emines, vt successorem esse tui nemo velit, veritus ne à tua magnitudine, minuatur, qui post te capesset imperium: Vnde nemo est, qui locum ipsum post te concupiscat. Vel sic accipe locum: Adeò inglorium est nomen Secundi, vt vel post Traianum Imperatorum maximum, nemo appetat Secundum fore. Vsque adeò nomen Secundi exosum est, vt neq; post Traianum Primum, inueniatur aliquis, qui velit esse Secundus. *Nemo est, qui locum ipsum post te concupiscat.*

Plin. iun.

36. Præstat esse Primus ad sinistram, quàm Secundus ad dexteram. Matth. Nec modò reperietur nemo, qui post Traianum hominem gentilem, & peregrinum, Secundum esse cupiat, sed neque post germanum fratrem, qui quadam portio sui est, ex eadem substantiæ massa, eadem vteri fornace coalita, fallor, si id nõ exprimitur Matthæi 20. v. 21. Mater filiorum Zebedæi honores filijs suis Iacobo: & Ioanni dandos ambitiosè postulat à Christo: sed cur sinistram petit? Nõnne sinistrum infaustum nationibus est? Præstaret dixisse: Obsecro Domine, concede primam sedem vni ex meis filijs, secundam alteri: quo nihil maius, sublimius nihil concupisci posse videtur. Neque enim ambo simul primum locum obtinere poterant; & tamen sinistram sedem mauult. *Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo.* O fastum superbiæ! scilicet mauult ambitiosa mater, vt alter filiorum sit ad sinistram, quantumuis infaustum sit, & sinistrum omen, (dummodo nulli Secundus) quàm vt sit ad dexteram, etiam si à germano fratre secundus foret. Vnde vt aduertenter, sic ambitiosè dixit: *Vnus ad dexteram, et vnus ad sinistram.* Neque miror neminem vel à fratre germano secundum locum concupiscere, cùm neque à seipso secundus esse velit. Quod à Tertulliano disce.

37. Secundus esse à se, indecorũ est. Vetus fabula est tres fuisse Geryones Hispanorum Reges: Nempè poetæ finxerunt tricorporem Geryonem. Re vera vnus fuit, sed tam inclytus potentia, vt triplicis fortissimi viri haberet robur: quod ansam præbuit poeticæ assentationi. Verùm aduertens Tertul-

Tertull. de Pallio c. 4.
tullianus in gratiam ipsius Geryonis; ipsummet, etsi
vnum, in tres Geryones multiplicatum, & ita ipsum-
met esse Primum, & Secundum, & Tertiū: etsi Secun-
dum, & Tertium non ab alio, quàm à se ipso; sic rem
expressit: *Geryon ter vnus*. Altà profectò ad rem!
quasi dicat: Non admodum commendatur Geryon,
si, vnus cùm sit, tres esse dicatur; quia etsi Geryon
Primus sit, (quæ est magna gloria) tamen ipsemet erit
Secundus, & Tertius, licet à se ipso. Nec tantùm ho-
noris, & famæ illi conciliat nomen Primi, quantum
detrahit nomē Secundi, etiam suimet comparatione.
Arrogantiùs diceretur, *Ter vnus* ne incurrat in Secūdi
nomen, & ab illo dedecoretur. Hic fastus magni Ge-
ryonis erit sine admixtione dedecoris: Nā vel à se ip-
Eccli.
so nemo patitur esse Secundus, & sibi inuidebit nomē
Primi. Eccli. 14. v. 6. *Qui sibi inuidet, nihil est illo iniquius.*
Quis sibi inuideat? imò quomodo potest quis sibi in-
uidere? Nam inuidia est angor non de propria, sed de
aliena felicitate; ergo qui possidet felicitatem, ea frui-
Superbus sibi inuidet.
tur, non inuidet eam sibi. Verùm vsque adeò homi-
nes ambiunt nomen Primi, vt si quis, (velut Geryon)
esset à se Secundus, vel Tertius; nomen, & honorem
Primi inuideret sibi: qui sublimior fastus esset; nam
honorem, & nomen Primi homo naturaliter ambit,
& Secundum (vel à seipso) esse, dedecus reputat. Ratio-
Tertull. l. 1. ad vxorem, cap. 3.
nem dedit antiquissimus hic auctor hi verbis: *Ad pri-
mum locum certamen omne contendit; Secundum sola-
tium habet, victoriam non habet*. id est: Ad primum lo-
cum imus omnes ea contentione, qua certatur à mi-
litibus de Victoria. Qui Primus est, quasi qui vicerit,
& palmā reportauerit, ouat, triūphat felix; qui Secun-
dus, quasi victus cedit Primo: etsi solatium aliquod ha-
beat à proximitate Primi; at felicitas Primi, solatij in-
Iudith.
diga, non est. Ergo Secundus Felix non est, cùm ha-
beat, quo egeat solatium. Ne magni æstimes, quòd
Holophernes Secundus post Nabuchodonosorem ap-
pelletur: nam vel à seipso Secundum esse, dedecus est.

§. XI.

Reo inaudito, nec Dæmones ipsos damnat Deus?

38. OMnia patent Dei oculis, diuinæ perspicaciç om-
nia nuda sunt & aperta; & tamē Deus, & Ada-
mū, & Euam de crimine ab ipsis cōmisso serio inter-
rogat, Genes. 3. v. 13. & qualitatē facinoris sciscitatur:
Genes.
Quare hoc fecisti? Quid Deum latet in hoc flagitio, fu-
Reum inauditū punire, furor est humani Iudicis.
gitne aliquid diuinam perspicaciam? minimè. Diuina
enim sciētia vel labyrinthos humani cordis penetrat.
Quid ergo causæ est, vt crimen hoc tam sedulò sciscis-
tetur, & de illo interroget Adamum, & Euam? Respō-
Rupert. Abulensis.
det Rupertus hic, cap. 26. & Abul. *Iudiciario more in-
terrogans reum dissimulantem*. Benè est: At quid quæso
poterat respondere reus Adam, quod Deus ignoraret?
Nihil profectò; sed ius suū reo seruat Deus more hu-
mano causam hominis tractans: nec condemnat, quo-
vsque audiat, an minuat, aut eluat crimen obiectum: si
fortè viuacior sit criminis aut excusatio, aut depulsio
in ore rei. *Iudiciario more interrogat* Deus à reo, id qđ
planè scit: vt vel hinc discant Iudices reum interro-
gare, quod ipsi nesciunt, & se scire præsumunt; ne
quem inauditum aut damnent, aut puniant. Scilicet
mauult æquissimus, & pientissimus Deus subire apud
homines aliquod ignorantiæ periculum, reum inter-
rogando, quod ipse scit, quàm inaudita defensione
hominem damnare ex propria scientia. Ad hæc, benè
aduertit Rupertus Adamum, & Euam interrogari de
crimine; & non interrogari Serpentem, quo inaudito
pœna illi infligitur, solus enim Diabolus ininterroga-
tus damnatur, de quo & purgatio criminis, & pœni-
tentia desperatur. Vt aduertat Iudices, & Prælati, se
tanquam Dæmones tractare subditos, quos suspectos
de aliquo crimine, illos nō interrogant. Nec est Iusti-
Rupertus. Psal.
tiæ zelus, sed sæuitiæ furor. Et in hunc sensū aduocat
Rupertus cap. 7. illud, Ps. 9. v. 4. *Secundum multitudinem
iræ suæ non quæret*: Quasi dicat Dauid: Cùm Deus ob
nefarias blasphemias, & atrociora hominum flagitia
(de quibus ibi sermo) in iram agitur, non quærit, nec
inuestigat obiecta crimina; sed non citato, nec audito
homine, ipsum damnat, & punit. In homine istiusmo-
di rigor ira est, furor est, iustitia non est, Nam, *Iustitia
iudiciario more interrogat reum*.
Imò in lege gratiæ, deposito antiquo rigore, non 39.
adeò Christus Deus seuit in Dæmonem, vt ipsum in-
interrogatū dānet. Execrandus ille Dęmon, qui Mar-
ci. 5. v. 9. sistitur ante Christum, vel de nomine inter-
rogatur: *Et interrogabat eum Iesus; Quod tibi nomen est?* Marci.
Latetne Christum huius Diaboli nomen? cur inter-
Dæmon reus interrogatur de crimine.
rogationibus illum vrget, interrogationes ingeminās?
quod innuit Euangelista dicens, *interrogabat*. Operam
perdere videtur Iesus obstinatum Dæmonem inter-
rogās. Num à Diabolo satisfactionē expectet, qui diu
pertinax est? num veritatem interrogationibus extor-
quere præsumit à patre & auctore mendacij? Desinat
ergo Diabolum de crimine interrogare, ne ipsum
ignorantiæ arguant. *Interrogat, non ignorat*, ait S. Chry- Chrys. ser. 17.
sologus, *sed implet Iudicem, seruat ordinem cognitoris,
nomen interrogat, vt de conditione discutiat*: Pende illud,
Implet Iudicem, interrogando reum dæmonem: nam
homo qui discutit, & inuestiga, crimen, & de illo ple-
nè reum non interrogat, non implet nomen, & mu-
nus Iudicis; Semiiudex est, etsi aliundè & perfectum,
& probatum habeat delictum. Neque enim probasse,
& scisse crimen sufficit, vt Iudicis nomē, & officiū im-
pleatur, nisi etiā interrogetur reus. Vnde Christus vel
dæmonem interrogat, *vt impleat Iudicem, & seruet or-
dinem cognitoris*. Psal. 10. vers. 5. *Oculi eius pauperem re-* Psal.
spiciunt. (S. Chrysost. & Theod. *in orbem terræ respiciūt:*)
& palpebræ eius interrogant filios hominum. Per filios 40.
hominum, homines flagitiosos & multorum crimi- Hieronym.
num reos intelligit S. Hieronymus: quos benè co-
gnoscit Deus. Verùm sciamus, quid est, *palpebræ eius
interrogant* criminosos reos? Rectè Cassiod. Euthym.
Cassiod. Euthym. S. Thom. Lyranus.
S. Thom. & Lyranus asserunt, *interrogationem per pal-
pebras, ad rem iudiciariam pertinere*, vt sensus sit: cum
Deus iudicaturus est filios hominum, id est, flagitio-
Deus immotis palpebris dicitur inuestigare delicta reorum. Ludolph.
sos, intuetur palpebris eorum delicta, vt de illis iudi-
cet. Palpebris autem intueri, magnam attentionē im-
portat, quod aduertit Ludolphus, vt nos solemus limis,
& semiclausis oculis fixitq; immotè palpebris, quid at-
tentius intueri, (Hispanè, *De hito en hito*, vel *mirar de
punteria*: Et enim palpebrarum frequens, & naturalis
motus, qui nonnihil solet impedire visum, palpebra-
rum flabellatione, & obiectu. Itaque iuxta horum Pa-
trum sententiam, Deus iudicaturus hominis delicta,
vt attentiùs illa percipiat; immotis palpebris intue-
tur. Prætereà postquàm immotis palpebris crimina
percepit Deus, non statim illa dijudicat, sed *interrogat
filios hominum*: idest, reos: & interrogat eos de delicto:
Quasi oblitus suæ infinitæ scientiæ, ad legitimam de-
licti inquisitionem, & probationem procedit, & mox
Interrogat. Deus omniscius ita cunctantèr reum
interrogabit de crimine; & homo ignarus aduersus
ininterrogatum reum sic præcipitat iudicium? Pla-
nè Dauid loquitur de more humano.
Producam locum alium ex Psal. 138. v. 23. ad idem 41.
comprobandum in primis opportunum. Satis notus
Psal. Post plenā cognitionē interrogat Deus reum de crimine sibi obiecto.
erat Deo Dauid, & eius peccatum: & tamen sic ad
Deum, vt Iudicem (quæ communis expositio est) lo-
quitur: *Proba me Deus, & scito cor meum, interroga me,
& cognosce semitas meas*. Quasi dicat: Tu, vtpotè om-
niscius probè nosti me, meaq; omnia; Sed nunc iudicē
agis: proba, idest, discute, & inuestiga meum delictum
more humano, & sic, *scito cor meum*, idest, cùm inue-
stigaueris, *scire te* existima, quod aliàs sciebas: & cùm
peccata mea sic scieris: tūc *interroga me, & cognosce se-
mitas meas*: hoc est, me sciscitare, vt cognoscas, & iu-
dices de delicto meo. Ac si nō esset satis Dauidis cri-
mina scire Deum, vt Deum; sed postquam sic illa no-
uit, & iuridicè probanda esse; & ita iterum noscenda,
& procedendum ad interrogationē rei. Expendo vim
verbi

verbi Græci ἐτάζειν quod verbum significat interrogationem, seu *quæstionem quæ fit per tormenta*, ac si dicat Dauid; postquam probauit Deus, & liquidò illi constat de delicto, sic interrogat reũ, vt fieri solet per torméta: Ac si dicat Dauid, me torque, vt extorqueas veritaté. Verũ qui tormenta constanter patitur, purgare solet crimen illi obiectum; fortè per interrogationé, quæ à tormentis fit, innuitur, rei interrogationem non esse quasi cæremoniam, & iudiciarium ritum sine spe purgandi criminis; sed ipsam interrogationem non esse aliquali spe destitutam, vt non est spe destituta illa quæstio, quæ per tormenta fit. Non quia homo sceleratus sic possit impunè euadere à iudicio diuino; sed per hyperbolem dicitur Deus se accommodare ad ritum boni iudicis humani vt iudices erudiat. Vides Deum hic hominem incitatum, & inauditum non damnare, sed à reo expectare, an crimen aut insinuat, aut detrectet, aut purget? Vides Nabuchodonosorem, gentem illi odiosam, & tam sibi iniuriosam, vt se ab illis defendi cap. 1. v. 12. desiderauerit. Et tamen

Judith.

non vult eos damnare, vsque *in diem redargutionis*, vt est in textu Græco hic, v. 5. id est, quovsque illos interroget, & cognoscat semitas eorum. Discant Præfecti, discant Iudices, discant Prælati ordinem iudiciarium

Tacit.

vel à Barbaro Nabuchodonosore. Bellè Tacitus: *Rei inauditi, & indefensi, tanquam innocentes pereunt.*

42.
Ionas cælitus damnatus adhuc interrogatur de crimine. Ionas.

Mittitur Ionas ad Niniuem, vt Dei nomine intimet Niniuitis diuinam sententiam, & subuersionis tantæ vrbis minas. Recusat Propheta missionem, & in nauim ascendit, vt aliò contendat. Illicò exasperatur mare, tument fluctus, & atrocissima tempestate iactatur nauis, & pessumit. Cõsulunt cæleste numé, & quęrunt causam sæuissimæ tempestatis. Ionæ. 1. v. 7. *Miserunt sortes, & cecidit sors super Ionam: & dixerunt ad eum, indica nobis cuius causa istud malum sit nobis? quod est opus tuum? & quæ terra tua? quò vadis? vel ex quo populo es tu?* Vrget tempestas, iam propè adest naufragium, & aduersùs eum quem diuina sors designat ad supplicium, tã morosè cunctantur! Proijciatur in mare Ionas, & cessabit tempestas. Num diuina sors falli potest: cur tam morosè crimen illius scrutantur, & rei confessionem expectant, homines gentiles, & nequã? *Quem sors iudicauerat, cogunt propria voce confiteri*, ait

Glossa Int.

Glossa Interlinearis. Eleganter ad rem! Homines illi, aliàs flagitiosi, & idololatræ periclitabantur, Deus indicauerat Ionam esse causam tempestatis; magnum periculum erat in mora: Et tamen existimarunt tam grande nefas fore hominem inauditũ, & indefensum condemnare: vt morosissimè cunctentur in procella sæuiori, & de eius patria, populo, religione, & crimine disquirant sigillatim, *Cogentes propria voce confiteri*; ne hominem damnent, à propria voce non defensum.

---

§. XII.

Commentarius litteræ.

Vers. 7. **Tunc Holofernes vocauit Duces, & Magistratus virtutis Assyriorum: & dinumerauit viros in expeditionem, sicut præcepit ei Rex, centum viginti millia peditum pugnatorum, & equitum sagittariorum duodecim millia.**

Vers. 8. **Omnemque expeditionem suam fecit præire in multitudine innumerabilium camelorum, cum his quæ exercitibus sufficerent copiosè, boum quoque armenta, gregesque ouium quorum non erat numerus.**

Vers. 9. **Frumentum ex omni Syria in transitu suo parari constituit.**

Vers. 10. **Aurum verò, & argentum, de domo Regis assumpsit multum nimis.**

Vers. 7.
43.

T*Vnc Holofernes*, &c. Vbi primùm Holofernes renunciatus est tantæ expeditionis summus Imperator, statim curat de bellico apparatu, & ducum, ac militum delectu. Primò *vocat Duces, ac Magistratus*, id est eligit, ait Sanctius: nam mirum esset, esse in Assyria veteranos Duces ad tam numerosum exercitũ. Porrò Holofernes dans honorem Magistratus, non tam eligit ad honores, quàm vocat, quem merita priùs elegerunt. *Virtutem Assyriorum* vocat copias, & militare robur. Ita, præter Commentatores huius loci, notauit Nauarrete cap. 1. Thren. ad illud: *Infirmata est in me virtus mea*: ad quod obfirmandum plura exempla adducit ex Scripturis, quæ possunt ibi videri. Ingens planè peditum numerus, & longè maior quàm equitum. Sic perpetuò fit; præsertim si per loca aspera, & montium anfractus, exercitus ductandus sit. Sollicitus est Serarius an præter duodecim millia equitum sagittariorum, alij equites non saggittarij reperirentur in exercitu Holofernis nam in Græco textu dicitur fuisse octoginta millia, & verisimile est, alios fore equites præter sagittarios. Verùm Græcus textus sæpè mendosus est, & numeros auget. Quod si alij equites ad alia belli officia præter sagittandum, ad erant, (quod non abnuo) erant pauci numero; vnde illorum non fit mentio. Vel sagittarij equites tantùm perrexere ad bellum.

Sanctius.
Ad dignitates nõ tam eligendi, quam vocandi.
Nauarr.
Serar.

Dein camelos deducit plurimos ad portanda impedimenta; greges, & armenta affert magno numero. Item frumenta ex omni Syria pręparari mandauit, vt in transitu exercitus per illam prouinciam, deueherẽtur. Ac denique è Regis ærario opulẽto, aurum & argentum tulit magna copia: nam *qui frumentum necessariumq; commeatum non præparat, vincitur sine ferro*, Vegetius: Et Cassiodorus, *Disciplinam siquidem non potest seruare ieiunus exercitus: dum quod deest semper præsumit armatus*. Versiones huius tractus adeò verbis abundant, vt vix tota pagina eas capiam; nec magno lectoris emolumento scriberem: & ita prudens eas omitto.

Vers. 8.
Annona ad bellum.
Veget. lib. 3. cap. 26.
Cassiod. l. 4. Var ep. 13.

---

§. XIII.

Qui non per suos gradus, sed festinato cursu ad fastigium dignitatum ascendit, festinus descendet celeri casu.

NEmo repentè fit summus; quia etsi aliquis derepentè in summo fastigio apparuit aliquandò, stã 44.
citò decidit è fastigio, vt nunquam à sublimitate fastigij summus esse videatur. Ad summos honores eundum est, & seriatim priùs obeundi minore, vt in summo fastigio quis diu immoretur; nam qui festinatò ascendit, vt descendat citò necesse est. Luc. 19. v. 5. Zacchæus statura pusillus, in præaltam sycomorum præcurrens ascendit, vt videret Iesum, & ambiret cælestis principis gratiam, eiusque frueretur aspectu. Cui statim dixit Iesus: *Zacchæe festinans descende*. Cur tam citò descendere iubetur? Pulchrè Chrysologus serm. 54. *Si benè ascenderat, quare ei dicitur: descende?* vis scire causam, Superius dixit, *Præcurrens ascendit*: Scilicet benè Zacchæus ascenderat, quia dignè ascenderat: Sed qui festinanter ascendit, festinè descendat necesse est. Et qui præcurrens velociter ascendit, proculdubiò festinans descendit. Vnde dicitur: illi *Zacchæe festinans descende*. Non taxatur ascensio, sed ascẽdendi præpropera festinatio denotatur. Nam ad honorum fastigia eundem est, festinandum non est. Præclarè Nazianzenus: *Conspicio sapientes diei vnius momento exortos, ac manuum impositione Theologos factos, quibus ad sapientiam comparandam, satis superque esse videtur, solum voluntatem afferre*. Vnius dieculæ spatio non benè formatur Antistes. Sic figulus

Lucæ.
Qui citò ascendit ad dignitatis culmẽ, citò descendit.
S. Chrysol. serm. 54.
Nazianz. Orat. 24.

gulus fingit simulacrum ex argilla. Hunc fautor fingit, non cudunt merita candidati. Omnia subita probantur incauta. Suspectæ probitatis est quisquis repentè promouetur. Per suos gradus ascenditur ad culmen. Magnus Imperator Traianus, vir ad omnia summa natus, domi, militiæque inclytus, cuius imperij memoria æternabit ad laudem; non repentè conclamatus est Imperator, sed per suos gradus ascendit. Etsi à natura Imperator, priùs vt gregarius miles diu meruit; mox Dux creatus, posteà Tribunus, & Legatus, demũ Imperator consalutatur dignissimus. Quod benè disertus Consul Plinius aduertit in suo ad Traianum Panegyrico, aiens: *Nec herculè tantopere cunctis factum* (nempè electio) *placeret, nisi placuisset antequam fieret. At quo temperamento, Dij boni, potestatem tuam, fortunamque moderatus es Imperator? Modestia, labore, vigilantia, Dux, & legatus, & miles: cùm iam tua vexilla, tuas Aquilas magno gradu anteires*. Scilicet Aquilas, & Imperatoris insignia anteiuit labor militis, valentia ducis, Tribuni peritia, legati prudentia, & reliqua, quæ velut officinæ quædam politiæ, strenuum Imperatorem efformant. Portò hæc præuia munera Traianos cudunt; præpropera & subitanea electio, aut sæuos tyrannos, aut desides & ignauos principes. Nazianzenus in Orat. pro Basilio sic fatur: *Nauticam legem laudo, quæ gubernatori futuro primùm remos tradit, deindè ad proram eum collocat, sicque prioribus muneribus ipsi commissis, tandem eum post diuturnam remigationem, & ventorum obseruationem ad gubernacula constituit. Eadem rei militaris est ratio, Miles primùm, deindè Centurio, tum Imperator. Hic optimus ordo est, isque subsunt in primis conducibiles. Quàm præclarè nobiscum ageretur, si idem rerum nostrarum status esset?*

Plinius.

Per suos gradus eũdum est ad principatũ

Nazianz.

45. Theodoricus Rex suum Cassiodorum donauit Patricij summo honore: *Vt per honorem magni nominis declarentur merita seruitutis, qui non fragili fælicitate prouectus fortunæ ludo ad apicem fascium repentinis successibus euolauit; sed vt crescere virtutes solent, ad fastigiũ præconij conscendit gradibus dignitatum*. Sic scribit lib. 1. Variar. epist. 14. Portò qui repentinis successibus ad apicem honoris conscendit, fragili fœlicitate, & fortunæ ludo prouehitur, mox casurus. Ergo ascendendum est gradibus dignitatum, ne statim corruas. Grauiter tulit olim Deus, quod Israelitica gens Regem à Samuelem postularet? Iratus Deus statim Saulem elegit ad regnum: & mox subitæ electionis Deum pœnituit, & sic à solij fastigio illicò deturbatus est Saul, 1. Regũ cap. 9. & cap. 15. Dein consultissima electione, cap. 16. Deus elegit Dauidem in Regem. Quid non consultissimum à Deo? Quid extemporale, & subitum? Sed priùs etiam Samuelem destinat, qui vngat in Regem filium natu minimum Isai. Et cur nomen Dauidis celatur? Cur seriatim cæteros Isai fratres diu scrutatur Samuel? Cur tam cunctanter, & morosè res agitur? Luculenter Basilius Seleucus: *Preuidi in filijs Isai mihi Regem. O Sapientiam immortalem! Et filium tegit: non clarè dixit: Vngatur mihi Rex Dauid: ne extemporalis Regis proclamatio, dignitatis euadat imminutio*. Nempè differt Deus Dauidis electionem ad regnum, celat eius nomen, diu cunctatur Samuel: Dauid singulari certamine priùs luctatur cum Goliatho, creatur dux exercitus Saulis, diu principatur in Hebron antequàm Israelis coronetur Rex. Quare tã cunctanter ascendit ad Regis solium: *Ne extemporalis Regis proclamatio, dignitatis euadat imminutio*; Quod Sauli contigit: ne si Dauid festinus præcurrat ad regni fastigium, festinans descendat: nam ascensio festinata, proxima est casui. Expedit ad fastigium per gradus ascendere, vt Cassiodorus, vt Traianus, vt Dauid. Vnde Holofernes hic, vers. 7. Non repentè eligit Duces, & Magistratus, sed quos diu multumque exercuerat Græca Nabuchodonosoris expeditio; vocat, & promouet ad ampliora munera. Sic ad non repentè factos duces, expauerunt repentè Orientis regna. Et Holofernianus exercitus factus est pauor Orbis; totque numerauit Victorias, quot explicuit gressus. Non facit strenuos Duces sanguis, nec officiosa vrbanitas, nec munifica negotiatio; nec blanda Principum adulatio; sed diu exercita, & ad ampliora munera promota virtus.

Cassiod. Fragilis est felicitas eius, qui repentè ascẽdit.

1. Regum.

Basil Sel. Orat. 14.

Dauid cũctanter eligitur.

Iudith.

§. XIV.

Iudex pauper, proditor solet esse Iustitiæ; Diues, & potens integriùs iura tractat.

PRinceps, vt in fastigio est, sic requirit virtutes principes, & fastigio dignas, quas breui expressit 46.
Iethro Moysis socer, Exod. 18. v. 21. *Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis Tribunos*. Caietanus vocem *potentes*, interpretatur *sapientes*; & sic habet ibi, *Dictio interpretata sapientes, varios fortita est interpretes: Nam alij potentes, alij fortes, alij virtutis, alij nobiles interpretantur*. Itaque Princeps sit *vir*: Femina tractet colos, & fusa, & sedentaria munia, non rempublicam. Sit *sapiens*: Nam *verè prima pars Principis, aut Iudicis à naturali ingenio est: viri siquidem ingenij, naturaliter sunt aliorum Rectores*, (verba sunt eiusdem Caietani.) Sit *potens*, vt possit irrumpere in proceres sibi obsistentes. Sit probus, ne eius nequitia peruertat iura. Sit *nobilis*, vt sic generosos alat spiritus, ne quid homine ingenuo indignum præstet. Addit ad rem præsentem prudentissimè Iethrus, *Qui oderint auaritiam*: Quæ verba sic expendit Hebræus apud Caietanum, *Dictio Hebraica non significat propriè auaritiam, sed facultates, hoc est, bona, quæ possidemus, aurum, argentum; & reliqua huiusmodi*. Nempè iudex non solùm auarus non sit, & diuitiarum amator; sed sit contemptor egregius. Vsque adeo debet abundare diuitijs. Vnde Iansenius explicans illud vers. 6: *Nisi valeas virtute irrumpere iniquitates*, sic scribit: *Vt autem sic valeat irrumpere* (nempè iudex) *iniquitates aliorum multa in iudice requiruntur: Potentia, diuitiæ, ac fauor hominum: vnde Iethro Moysi consulit, vt prouideat ex omni plebe viros potentes*. Audis diuitias requiri in iudice, ne videlicet si pauper sit, & opum indigus, facilè subornetur, aut spoliet subditos: nam indigentia nouerca iustitiæ est, & iniustitiæ nutrix. Gen. 3. v. 7. Cùmque cognouissent se esse nudatos, consuerunt folia ficus, Adam, scilicet, & Eua, *Ipsi nudati nudant arbores*, ait Basilius Seleucus. Sit ergo iudex nobilis, ne egeat subditorum suffragio; sit potens, ne ab eis vires emendicet; sit diues, ne ob rei familiaris indigentiam, degeneret à seueritate iustitiæ, & nullius (quantum fieri possit) egens, vt sic integrè iustitiam administret. Illustris planè laus sanctissimi Episcopi Ennodij Ticinensis, quam scribit: *Datum est*, inquit *mihi libera habere iudicia, etiam cum sim beneficijs obligatus. Est enim superni muneris, vt sententiam ferat obnoxius: nec delectetur immanitate gratiæ rigor examinis*. Profundè Ennodius munera, seu beneficia Iudici exhibita, *immanis gratiæ* nomine appellat. Blandiuntur Iudicibus munera, & duram & immanem gratiam extorquent? *Immunis* est *gratia*, quæ liberam & indifferentem Iustitiam, munerum præstigijs, muneranti reddit *obnoxiam*.

Exod.

Caiet.

Iudex sit nobilis, & diues.

Caiet.

Caiet.

Iansen. ad c. 1. 7. Eccli.

Basil. Sel. Orat. 3.

Ennod. l. 9. epist. 23.

Genes. 1. vers. 16. *Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei; & luminare minus,* 47.
vt præesset nocti. Itaque Sol efficitur Præfectus diei, & Luna eligitur Princeps noctis. Sol præest diei, eiusque negotiationibus; Luna nocti, eiusque latebris. Consultè quidem cælicolæ terrenis præsunt, quorum ope, suffragio, & diuitijs non egent. Sol enim non indiget die, cui præest, nec opus habet diei commoditatibus: aut ope, vt quondã Iosue. Nec Luna (vt fortè Venus) indiga est obscuritatum nocturnarum, vt eius impudicitiæ occultentur, aut delinquendi latebras offerant. Bellè ergo dicuntur præsidere diei, & nocti, quibus non egent. Nam sol, & luna eminenter continent mundialem perfectionem. Vnde S. Ambrosius inquit,

Boni Præsides sunt sol, & luna, quia non egent subditis.

Ambros. l. 4. Hexam. cap. 1.

quòd

quòd *Sol est iucunditas diei, Cæli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ*. Benè ergò Sol prȩsidebit creaturis, quarum gratiam, & præstantiam eminentiùs continet, atq; adeò eis opus non habet: nam in iudice requiruntur potentia, & diuitiæ.

48. Eccli. Nisi fortè iudex adeò sit paupertatis amans, aut *abundas paupertate sua*, Eccles. 11. v. 12. *Vt oderit facultates; idest bona, quæ possidemus, aurum, argentum, & reliqua huiusmodi*: vt dicebat Caiet. suprà Matth. 19. v. 27. Math. Apostolicæ paupertatis præmiũ est præfectura. Apostoli abdicatis possessionibus si quas habebant, & ad summam redacti paupertatem, aiunt Christo Domino, *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergò erit nobis?* Quasi dicant Christo, ecce iam sumus pauperes, ad quid depauperasti nos? Iam rebus expediti sumus, & paupertate habiles, indica nobis, quorsùm id effeceris? Quibus respondet Christus, *Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel*. Vbi nota, quod non dixit: vos, qui reliquistis omnia, sedebitis super sedes iudicantes; sed omittens reiectionem bonorum, dixit, *Vos, qui secuti estis me, sedebitis super sedes iudicantes, &c.* vt ita innuat reiectionem bonorum nõ esse idoneum meritum ad dignitatem iudiciariam. Sed esto, bonorum abiectionem tacitè recensuerit Christus sub illis verbis, *Vos, qui secuti estis me*, subselliaq; fecerit paupertatis præmium: an benè id premij decretum? aptusne pauper ad Iudicis munus? Subornabitur donis, & muneribus, quibus maximè eget, vendet reorum impunitatem, & negotiabitur insontium animas. Nam quod flagitium non patret pauper iudex muneribus corruptus? Saltem id maximè timendum. Hæc est Apostolorum illustris prærogatiua, & gratia singularis, vt pauperes cùm sint, incorruptum ius præstent populis: & ita in præmium census relicti, & paupertatis quæsitæ, accipiunt iurisdictionem, & sic planè cognoscent homines Apostolorum excellentissimã sanctitatẽ, qui etsi pauperes, integrè iura administrabunt. Prȩstantiùs inuenitur in Apostolis, quod ambitiosè iactabat Roma de suis Fabijs, & Fabritijs. de quibus toties Consulibus, & Dictatoribus, sic scribit Saluia. l. 1. de guber. Dei; Saluian. *Pauperes erant, qui diuites esse nolebãt, vt crescentes Reipublicæ vires priuata paupertate ditarent*. Vellent, vt essent Principes, apud quos summũ ius est, vt Nabuchodonosor, in cuius domo sit Iudith. *aurum, & argentum multum nimis*, vt dicitur hic v. 10. sic non degrauabunt populos, sic non vendent iustitiam, vt redimant paupertatem suam.

---

§. XV.

Commentarius litteræ.

Vers. 11. Et profectus est ipse, & omnis exercitus, cùm quadrigis, & equitibus, & sagittarijs, qui cooperuerunt faciem terræ, sicut locustæ.

Vers. 12. Cùmque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui sunt à sinistra Cilicȩ, ascenditque omnia castella eorum, & obtinuit omnem munitionem.

Vers. 13. Effregit autem ciuitatem opinatissimam Melothi, prædauitque omnes filios Tharsis, & filios Ismael, qui erant contra faciem deserti, & ad austrum terræ Cellon.

Vers. 11. 49. *ET profectus est ipse, &c.* Impedita res est sarcinarum molitio, ideò impedimenta præmittit Holophernes: Dein ipse expeditior pergit cum innumero exercitu, quem, ait, operuisse terram locustarum more. Quid autem significet. *sicut locustæ*: Biblica Locustæ quid signi- cet in scriptura. phrasi, seu adagiali forma, non conuenit inter expositores: Martin. del Rio in Adag. sacr. Adagio 104. ad Rio. illud Num. 13. v. 34. *Quasi locustæ præ illis*: Accipit *locustam* pro multitudine, sed rei paruæ, & imbecillæ, & Numer. fugacis. Quod eruditè probat ex multis Bibliorum locis, in quæ apprimè quadrat expositio: secùs in hunc, quem versamus Iudithæ locũ; in quo prouerbiali specie significatur ingens multitudo, maximè, quæ instructa acie, ordine militari progreditur, ita Sanctius; Sanctius. Addit Carthus. *Et vastat, & deuorat terræ nascentia: sic* Carthus. *illi hominum bona*. Itaq; ingens multitudo camporum depopulatrix, apprimè locustis comparatur. Quod liquidò constat ex illo Iudic. 6. v. 5. *Instar locustarum v-* Iudicum. *niuersa complebant: innumera multitudo hominum, & camelorum: quicquid tetigerant deuastantes*. Hæc expositio adeò perspicua est, vt tantùm indigeat oculis, qui legant textum, non rationibus, quæ probent intentum.

Cùmque pertransisset fines, &c. Cæterùm cũ Holofer- Vers. 12. 50. nes excessisset Assyriorum fines, *venit ad magnos mon-* Sanctius *tes Ange*. Quinam hi montes Ange? planè inamœna Mõtes An- hæc quæstiuncula est, & in re geographica scopulosa ge sũt mõs valdè. Antiquiores Interpretes scopulum hunc silen- Argæus. tio deuitant. Securè sic nauigant, sed ingloriè. Sanct. prȩ tȩdio nauseat, Serarius multa mouet, & in nullo Serar. quiescit: etsi verosimilius putet esse montes Taurum, & Antitaurum, cui subscribunt Salianus, Tirinus, & Salian. Acosta lib. 1. de natura noui Orbis cap. 14. Cæterùm Tirinus. Acosta. Maluenda lib. 5. de Antichristo cap. 14. existimat mõ- Maluend. tes Ange esse montem Argæum, quod docuerat olim noster Ribera ad Ionæ cap. 1. probabili in re ancipiti coniectura, quam probo, & ex cognatione nominis, & ex solutione argumenti, quod illi obijcit Serarius, qui in hunc modum arguit contrà Riberam: Montes Ribera. Ange in sinistro Ciliciæ sunt; ergò non est Argæus mons, qui suprà Ciliciam versus Septentrionem in Cappadocia situs est, intèr eum autem, & Ciliciam magna locorum intercapedo interiecta est, prout indicat Ptolom. l. 5. Georg. c. 6. Plin. lib. 6. c. 3. Solin. c. 53. Ptolom. Nicephor. l. 12. c. 29. Respondeo Ciliciam dupliciter Plinius. accipi; presè, & amplè. Audiendus est Solinus, c. 47. Solinus. sic scribens: *Cilicia anteà vsque ad Pelusium Aegypti* Niceph. *pertinebat; Lydijs, Medijs Pamphylia, Cappadocia sub* Solin. *Imperio Cilicum constitutis. Mox ab Assyrijs subacta in breuiorem modum scripta est*. Ecce tibi Ciliciam amplè acceptam, Cappadociam amplectitur, in cuius Boreali plaga mons Argæus est, vt vel ipse Serar. ex præfatis, quos obiecit, auctoribus, ingenuè fatetur. At Borealior mundi plaga, sinistra nominatur, sic Australior dextra dicitur: nam spectanti Orientem Solem Boreas à sinistro est, Auster à dextro, antè Oriẽs, ponè Occidens. Præterea mons Argæus, *montes Ange* appellantur, non autem mons in singulari numero: qui mons est multiiugus, vt omnes celebres mon- Plin. tes; de quo legi potest Plin. agens de monte Tauro, & Antitauro, l. 1. cap. 27.

Effregit autem ciuitatem opinatissimam Melothi. O- Vers. 13. 51. *pinatissimam*, idest, *nominatissimam*, vt interpretatur Acosta. noster Ioseph. Acosta, l. 1. de natura noui Orbis, c. 14. Melothi, quæ vrbs? *Melothi* ab Opulentia, nomen habet. Ea proculdubiò est *Melita*, seu *Melitena*, quia nomen valdè simile, & in Cilicia sita, & opulenta traditur à Strab. l. 12. Strab. *Melitena tota domesticis conseritur arboribus, sola ex omnibus Cappadociæ partibus, itavt oleum quoque ferat*. Hȩc vrbs à Semiramide condita est, & mater vrbium à Cappadocibus dicitur, ait Solin. cap. 53. Vndè *Opi-* Solin. *natissima* appellatur, idest, valdè celebris. Ea nunc dicitur *Cæsarea*, vt aduertit Plinius. Plin.

Prædauitque, pro *Prædatus est*. Onant qui vt in re Biblica, seu Theologica nihil vident, sic in re Grammatica nimis videre præsumunt: & quasi non benè Latinum arguunt vulgatum Interpretem. Serarius, Serar. à quo Sanctius, multa verba congerit, quæ etsi passi- Sanctius. uam habeant terminationẽ, sermonis Latini proceres

Prædauit, defenditur à Grammaticis.

addidere terminationem actiuam. Sic apud Nonium laudatur in Ennio *criminant*; in Acio *misereret*, & *contempla*: in Turpilio *proficisceret*; in Pacuuio *moderant*; in Quadrigario *recordauit*: in Neuio *minitat*: in Pomponio *comminas*, & *minabis*: in Titinnio *osculaui*: in Varrone *imitat*: in Virgilio *populat*: in Cicerone *augurat*: in Plauto *tutetis, vagat, perscrutaui, eiectauit*. Ergò Vulgatus interpres imitat priscos Latinitatis magistros, posuit *prædauit*, pro prædatus est.

Quid sit Tharsis?

52. *Prædauitque omnes filios Tharsis*. *Quid Tharsis?* in scriptura sacra significet, diu, multumq; velitatum est à nouioribus, & vetustis scriptoribus. Singula breui referam, & refellam, imò omnia, quæ ex parte refello, amplexabor ex parte: ex pluribusq; opinionionibus, meo iudicio non veris, verosimilem conflabo opinionem, ex falsis veram. Quidam existimant Tharsis esse Indiæ regionem. ita S. Hieron. in Ionæ cap. 1. & Iosephus lib. 8. Tharsim constituit in India. Et Theodor. q. 35. in lib. Reg. Abul. in 2. Paralip. 9. Genebr. li. 1. Chronog. Oleast. in cap. 10. Genes. Perer. l. 12. in Daniel. Paulus Palac. in 1. Ionæ, Bellar. in Psal. 47. Maphæus lib. 10. Quæ sententia, etsi quibusdam scripturæ locis accommodari possit, alijs planè repugnat: nam Holophernes hic dicitur prędasse filios Tharsis; num è Cilicia, vbi tunc versabatur Holophernes, traiecit in Indiam longissimè dissitam. Et quidem in trimestri spatio, vt probo infrà ad v. 17. Nugæ. Nam Salomonica classis toto triennio hoc iter agebat, vt constat ex 3. Reg. 10. & 2 Paral. 9. Hanc opinionem egregiè refutat Ribera ad c. 1. Ionæ, n. 11. & ampliùs refellitur ex dicendis contra opinionem sequentem S. Hieron. auctoritas, & opinio, quæ maximi semper facienda est, sancta, & verissima apparebit ex dicendis infrà.

Hieron. Joseph. Theodor. Abulens. Genebrard. Oleast. Perer. Palacius. Bellarm. Maphæus. Tharsis nō est sola Indiæ pars. 3. Reg. 2. Paral. Ribera.

53. Alij existimant Tharsis esse Insulam auriferam in Oceano Æthiopico sub ima Africa ad Occidentē terræ sanctæ. Ita Vatabl. 3. Reg. 10, Emm. Sà, in 2. Parali, 9. v. 21. credit esse Angolam in Regno Monicongo. Quidam apud Hectorem Pint. in notis Hebraicis ad c. 1. Ezech. esse Arsinoe portum sinus Arabici. At Holophernes has regiones prædasse non potuit, cùm adhuc propè Ciliciam versaretur, vt liquidò constat ex re Geographicâ. Adde, quòd trimestri spatio, imò fortè toto triennio non potuit tanta copiarum moles in tam dissitas terras ab Holopherne deduci: præsertim cùm nulla sit mentio classis alicuius, (etsi alia minutiora recenseantur in hoc capite) quæ deducebat Holophernes. Deindè Ionæ 1. Ionas è Ioppe soluit in Tharsis, ergò Tharsis India non est, neq; Angola, neque hæc Insula aurifera: nam, vt notauit S. Hieronymus in Isaiæ 1. per mare Mediterraneum non itur in Angolam, nec in Insulas Oceani ex Assyria, aut Cilicia, nisi per mare Erythræum, aut sinum Persicum. Alioqui penè infinita esset nauigatio? nam traijciendum foret fretum Gaditanum, & illò eundum. Vide oculis chartam geographicam, & sciens, quàm foret inepta eiusmodi nauigatio.

Vatabl. Sà. Hieron. Pinius. Tharsis nō insula aurifera, nec Angola. Ionæ. Hierony.

54. Quidam autumant Tharsis esse Africam. Ita Chaldæus, qui pro Tharsis Africam reddit. 3. Reg. 10. v. 22. & c. 22. v. 29. & Ierem. 10. v. 9. & Kimchi Isaiæ 2. v. 16. Præsertim qui asserunt Tharsis esse Carthaginem, in quibus est S. Hierony. de locis Hebraicis, Theodor. in 1. cap. Ionæ. Et ita Septuaginta seniores pro Tharsis scripsere Carthaginem. Isaiæ 22. v. 6. & 14. Ezech. 27. v. 12. & cap. 22. v. 13. Imò vulgatus Ezech. 27. v. 12. Eodem modo legit Hieronym. Isaiæ 22. v. 1. ita etiam Montanus in Phaleg. Posseuin. lib. 2. Biblioth. c. 5. Agellius in Psal. 47. v. 7. Mariana de rebus Hispan. l. 1. c. 2. Euthymius in Psalm. 71. ait omnes Expositores, Tharsis pro Carthagine accipere. Hæc opinio ex dicendis contrà sententiam mox referendam, refellitur validè.

Chaldæus. Kimchi. S. Hieron. Theod. Tharsis nō est Carthago. Montan. Posseuin. Agell. Marian. Euthym.

55. Multorum sententia est, nomine Tharsis Hispaniā intelligi, nempè eorum Bæticam, quæ dicitur Tartessis. Ita censet Anastasius Sinaita, lib. 10. Hexaem. Goropicus Becanus. lib. 7. Hispanicorum, Forer. ad Isaiæ 23. v. 10. nec dissentit Boëtio Engub. lib. 15. de signis Ecclesiæ, cap. 18. Eidem aliqua ex parte fauet Ribera ad Ionę, cap. 1. At ego non adducar, vt credam Tharsis nomine, Tartessum tantùm significari. Quis enim sibi persuadeat tam breui tempore Holophernē peruenisse vsq; ad Hispanias? Num è Niniue peruenit in Ciliciam, à Cilicia traiecit in Hispaniam? Et quidem trimestri spatio? Qui id asserat timeat cachinnos Cosmographorum. Adde, quòd cùm milites Holophernis numerantur, equitum, & peditum fit mentio, at naualium militum, aut classici apparatus mentio nulla fit, cùm alia minutissima narretur in hoc c. 2. nempè impedimenta, sarcinas, annonam, imò & vndè comparatum sit frumentum, nec vlla inuenitur mentio classis? Vndè refutatur solutio Pinedæ, c. 15. aientis, fortè maritimas Hispaniæ oras lustrasse Holophernem, piraticam exercentem. Cui solutioni non multum fidens, excogitauit aliam probabilem, sed improbandam. Nempè, cum dicitur Holophernes prædasse filios Tharsis, intelligi negotiatores Hispanos, qui ad portus vicinos Ciliciæ, aut illi tractui, mercaturam faciebant in onerarijs. Ingeniosa planè euasio, sed nō ita solida coniectura; quippè cui repugnat textus sacer. Nam ibi dicitur; *Prædauitque omnes filios Tharsis, & filios Ismael*. Porrò si filij Tharsis intelliguntur Hispanienses Tartessiani, non aptè dicitur, prædasse omnes filios Tartessis, neq; enim omnes Tartessiani ibi negotiabantur. Et quidem Holophernes, non dicitur omnes filios Ismael prædasse, etsi illius Prouinciam occuparet? & tamen dicitur *prædasse omnes filios Tharsis*: quia pauculos institores prædauit? Ad hæc Salomoniana classis soluebat ab Asion-Gaber portu sinus Persici. Vndè efficitur, quòd malè peritus erat Salomon, qui cum facili, & breui nauigatione posset perducere classem in Hispaniam per mare Mediterraneum, si è vicina Ioppe soluerent, longissimum, & periculosissimum iter elegit per vastos Oceani gurgites. Prętereà Isaiæ 23. in Hebræo textu, Tyrus dicitur *Filia Tharsis*. Tyrus autem non fuit filia, aut colonia Tartessi: sed contrà, Tartessus filia Tyri, vt aduertit Sanctius. Quod autem addit, in Græco textu non dici *Tharsis*, sed *Rassis*, scit benè eruditus vir non bonæ fidei esse hanc Græcam exscriptionem: & omninò nostram Vulgatam asserendam esse. Amica patria omnibus est, sed magis amica veritas.

Anast. Sin. Gorop. Forer. Engub. Riber. Tharsis nō est sola Tartessus Hispanica. Pined. Isaiæ. Sanct.

56. Ribera in c. 1. Ionæ, existimat Tharsis nomine significari in scriptura sacra, totam illam terram, quæ supra mare Mediterraneum à sinu Issico suprà Tyrum, & Sidonem versùs Occidentem, vsq; ad extremos Ciliciæ fines extenditur: rursumq; versùs Septentrionem reflectitur vsq; ad Pontum Euxinum in Peninsulæ formam: quæ olim minor Asia, nunc Natolia, seu Turcia vocatur: huic expositioni fauet Pere. in Daniel lib. 12. & Beroald. in Chronico. Verùm si litteralis ille tractus inuenitur nomine Tharsis, non triennio, sed trimestri emetiendum foret à nauibus Regum Israel: & tamen dicitur 3. Reg. 10. v. 22. *Classis Regis Salomonis per mare, cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis deferens indè aurum, & argentum, & dentes Elephantorum, & simias, & pauos*. Et 2. Paral. c. v. 21. *Naues Regis Salomonis ibant Tharsis cum seruis Hiram semel in annis tribus, & deferebant inde aurum, & argentum, & ebur, & simias, et pauos*. Prętereà cùm certum sit Salomonianam classem non soluisse ex Ioppe, sed ex Asion-Gaber portu sinus Arabici, 2. Paralip. 20. v. 36. manifestum est, classes non iuisse ad aliquos maris Mediterranei portus, vel Insulas. Nisi quis existimet Salomonicam classem ad petendum portum aliquem proximum maris Mediterranei, priùs incassum enauigare totum Oceanum.

Ribera. Opinio Riberæ refutatur, super Tharsis. Perer. Beroald. 3. Reg. 2. Paral. 2. Paral.

57. Dein, Tharsis esse Tharsum nobilem Ciliciæ vrbem, (felicem D. Pauli ortu, Iuliani morte faustam)

firmat

Sepa. Rhetit. Abulen. Strabo. Ansel. Lact. Lyran. Vatabl. Honc.l. Oleaster. Lippoman. Emma. Sà. Iansen. Genebrar. Mercer. Marin. Galesl. Capella. Forer. Salian.

firmat Iosephus lib. 6. cap. 11. Rhetitius Augustodunensis apud S. Hieronymum, in epist. ad Marcellam: Abulensis in Commentarijs, in Chronica Eusebij, in 2. p. 27. Strabus, Anselmus Laudunensis, Lyranus in to. Genes. Vatablus, Honcala, Oleaster, Lippomanus, Emmanuel Sà, in to. Genes. Iansen. Genebrard. in Psal. 47. Mercerus, & Marinus in Thesauris, Galesinius in notis ad Seueri Historiam, Capella in to Ierem. Forer. in Isaiæ 23. v. 1 o. Salian. to. 4. ad annum ab orbe condito 3346. At si Tharsis, Tharsus est Ciliciæ vrbs, quomodò vt Salomoniana classis à Iudea traijceret in Tharsum, non soluebat à Ioppe portu proximo, & in mari Mediterraneo sito, sed ex Asion-Gaber portu sinûs Arabici? Idem faceret, qui ex Hispania vellet nauigare in Italiam, & ex portubus Oceani soluens, Americam lustraret, & tandem traijcens Gaditanum fretum, ad Italiam pergeret. Hæc vrbs fuit Geographis: ergò Tharsis nequit esse minima, cuius præcipua vrbs est Tharsus. Quid ergò est Tharsis?

Tharsis nô est sola Tharsus.

58\. Tharsis est mare, & quicquid ad mare pertinet.

Aio, Tharsis est quicquid præcedentibus sententijs ab alijs dictum, & à me refutatum est. Scilicèt præfatæ opiniones in eo peccare videntur, quòd ad vnam aut alteram vrbem, aut regionem restringunt appellationem Tharsis, quæ vox in Scriptura significat, aut mare ipsum, aut Insulas, aut portus, aut quasvis terras adiacentes mari, nempè littorales tractus. Ita S. Hieronym. Isaiæ 2. aiens. *Melius est Tharsis, vel mare, vel pelagus, absolutè accipere: neque enim Ionas de Ioppe nauigans, in Indiam poterat peruenire, ad quam illo maris non poterat nauigari: sed simpliciter ire in pelagus, & ad quascumque insulas pergere*. Item Hieronym. de locis Hebraicis sentit Tharsis esse Carthaginem, & idem Hierony. ad Ionæ c. 1. autumat Tharsis esse Indiam. Quid? Oscitat S. Hieronymus? Sibi tàm manifestè pugnat? Planè sibi constat, & vera dicit, cùm Tharsis vagè accipit: S. Hieronymo consentit Sanctius hic, & ad Isaiæ 2. Serarius ad c. 9. lib. 3. Regum, Tirinus ad 2. Paral. 9. v. 21. Beroaldus lib. 4. c. 6. Maluend. lib. 5. de Antichristo. c. 14. Acosta, lib. 1. de Natura noui Orbis, c. 14. Lorinus confusim loquitur, sed in hanc sententiam inclinat ad Psal. 47. & 71. Fauet Caiet. Vatlenius, Agathius, Genebrardus, ad Psal. 71. qui Tharsis pro mari accipiunt.

Hieron. Sanct. Serar. Maluend. Acosta. Lorin. Caiet. Varlen. Agath. Genebr.

59\. Hoc, vt perspicuè appareat; Aduerte, quòd nemo non notat hic, nempè Tharsis primæua appellatione significare aliquê peculiarem locum: & vt vulgò docti existimant, Ciliciam, cuius præcipua vrbs Tharsus est, à Tharsis Iauan filio, Tharsis appellata. Vndè dicitur Genes. 1 o. v. 4. *Filij Iauan Elisa, & Tharsis, & Cethim, & Dodanim: ab his diuisæ sunt insulæ gentium, vnusquisque secundùm linguam suam*. Obscurum est quæ cui istorum Insulæ contigerint. Elisa Italiam vocat Chaldæus: At Iosephus lib. 1. Antiq. c. 1 1. Æoliam censet ab Elisa fuisse conditam: & Cethim Cyprum Insulam facit, quia ibi vrbs est nobilis, quæ Citium vocatur. Dodanim non pauci existimant esse Rhodios: sed hoc Commentatorum Geneseos negotium est. Venio ad Tharsis, qui procul dubiò sortitus est illam Regionem, quę à Cypro Orientem Solem, & Aquilonarem plagam spectat, maximè, quæ vicinia est Asiæ regionibus. Et quidem Iosephus, lib. 1. Antiq. c. 12. censet, quod ad Tharsis Iauan filium spectat Cilicia, in qua Tharsus nobilis, ac littoralis vrbs est: idem sentit S. Hieron. q. 61. in Genes. quod non obscurè constat, ex hoc, quem verso, Iudithæ loco, in quo de Holopherne dicitur: *Cum transisset fines Assyriorum, venit ad montes Ange, qui sunt à sinistra Ciliciæ: effregitque ciuitatem opinatissimam Melothi, prædatusque omnes filios Tharsis*. Huius loci explicatio, vt eruditè notauit Sanctius, habetur 2. Macha. 4. vbi de Rege Antiocho sic scribitur: *Contigit Tharsenses, & Mellothas seditionem mouere, eò quòd Antiochi Regis concubinæ dono essent dati: festinanter igitur Rex venit sedare illos*. Has verò vrbes esse in Cilicia euincit, quod mox subiungitur, *Regressum Regem de Cilicia locis adierunt Iudæi*: Ergò illam partem Asiæ, quæ Syriam continet, & illam regionem, quæ

Genes. Chaldæus. Ioseph. Tharsis à Tharsis filio Iauan appellatur. Ioseph. Hieronym. Iudith. Sanct. 2. Machab.

Celada in Iudith.

non longè abest ab Assyrijs, pertinere ad Tharsis, liquidò constat ex Holophernis cursu, qui scribitur in hoc capite, vbi nationes quædam, quæ ad Asiæ littora, aut non longè à littoribus sitæ sunt, cum filijs Tharsis connumerantur.

Ergò cùm certum penè sit, Tharsis nomine Tharsum Ciliciæ vrbem littoralem, totamq; Ciliciam significari, quæ emporium erat continium Prouinciarum: Indè vt satis probabilitèr coniectatur Sanctius, n. 10. factum fortassis fuit, vt Iudæis, quia mare Ciliciæ proximum illis erat, & valdè notum, vbi Tharsis erat nobilis ciuitas, quodcumq; mare, siue Mediterraneum illud sit, siuè Oceanus, dicatur Tharsis: quod in alijs rebus crebrò accidit. Nam ab eo, quod primum nobis notum est, sæpè nomen tribuimus alijs, quæ eiusdem sunt generis. Sic India à nobis vulgo vocatur, regio quævis longinqua, & antè ignota, quia ex incognitis, longinquisq; regionibus primùm inuenta à nobis est, quam Indus amnis alluit; Sic America, vulgò dicitur India, etsi remotissima est ab Indo fluuio. Et ab Hispanis omnes Mahumetani vbicumq; fuerint, vocantur Mauri, quia ea pars Africæ, quæ Mauritani, dicitur, propior est Hispaniæ, & ex ea primùm cogniti sunt ab Hispanis Mahumetanę pprnde sectatores. Sic dici poterit à Tharso Ciliciæ vrbe maritima, ex Hebræis propinqua, & nota, Tharsis appellari quicquid ad mare, maritimasq; oras pertinet. Hęc verosimilis Sanctij coniectura est, ad ostendendum qua de causâ Tharsis appelletur quicquid ad mare pertinet, cùm de re ipsa satis perspicuum id sit. Quod euincitur primò auctoritate S. Hiero. cuius iudicium vbiq; magnum est. Secundò ex impugnatione efficaci, qua cæteras sententias, vt insufficientes reiecimus. Tertiò, quia Tharsis in Scriptura cum mari, aut re maris semper coniungitur, & pro mari ponitur Isaiæ 23. v. 1. *Vlulate naues maris*, & Ezech. 1. v. 16. *Visio maris*, Hebraicè, *Tharsis*. Plura alia loca adglomerat Maluenda prædicto, cap. 14. lib. 5. Et quidem hæc opinio ex auctoritate, & ratione satis probabilis est; ergò præ alijs amplectenda; quippè quæ expeditior est, faciliùs; soluit nodos, quos alij vix extricant: nam cæteræ opiniones vorant difficultates plures, quæ in hac sententia facilè digeruntur: nam cùm nomen Tharsis non sit proprium alicuius regionis, sed quasi appellatiuum, significans tùm mare, tùm insulas, aut portus maris, facile sic explicantur scripturæ loca, alioqui impedita, & explicatu ardua. Sic Ionas, c. 1. v. 3. soluit è Ioppe in Tharsis, idest, in mare, vel in quemvis portum, ad quem tenderent naues: Sic classis Salomoniana ex Asiongaberibat in Tharsis, idest, in Insulam, seu portum, in quo negotiabatur aurum, gemmas, &c. Sic Reges Tharsis, & Insulæ munera offerunt Christo Deo recèns nato; nempè Reges Insularum, aut alicuius tractus adiacentis mari, &c. Sic Tharsis dicitur India, Carthago, Tartessus, Tyrus, Tharsus, Africa, Cyprus, Angola, Insula aurifera in Oceano Æthiopico; imò Venetiæ, vt placet aliquibus, apud Maluendam suprà. An verò Tharsis, qui in textu Hebræo intèr Rationalis pretiosos lapides numeratur, Exodi 28. sit Chrysolithus, Hyacinthus, an Turcicus, alius negotium est. Legantur expositores Pentateuchi, & Maluenda suprà. Alcazar ad cap. 21. Apocalyps. Notatione 21. Item an Tharsis sit idem quod Ophir; de quo latè Pineda de rebus Salomonis lib. 4. cap. 16.

60\. Sanct. Cur dicatur Tharsis, quicquid ad mare pertinet. Isaiæ. Ezech. Malu. Ionæ. Malu. Exod. Alcaz. Pineda.

Quod verò attinet ad præsentem Iudithæ locum, indubium mihi est, cùm dicitur hic Holophernes prędasse omnes filios Tharsis, significari, vastasse, & diripuisse Tharsenses, nempè vrbes Ciliciæ, Tharso proximas, vbi tunc versabatur; siquidem Mellothas, & Ismaelitas vnà refert, qui sunt populi finitimi Tharsensibus.

Iudith.

§. XVI.

Qui in terra degens spe Cælos inhabitat; coloniam in Cælum misit; cuius ius habet in terris.

61. Tert. Apol. c. 42. Spe simus vitæ exules, in Cœlo viuentes. ad Philipp.

PErbellè Tertullianus hominem ab insigni sanctitate Cœlestem, appellauit, *Exulem vitæ*. Planè difficile est hominem viuere, & esse vitæ exulem, & peregrinum à vita, qua viuit: nam qui vita extorris est, procul sit à vita, necesse est: quomodò ergò viuit, qui longè à vita est? vbi viuit, qui ibi, vbi est, non viuit? Audi Paulum ad Philipp. 3. v. 20. *Nostra conuersatio in Cælis est*. Paulus in mundo erat, vita corporis; sed huius vitæ exul, Cœlos spe habitabat, cuius conuersatio in Cœlis erat. Quomodò in mundo existens, in Cœlis conuersari potuit? De suo Basilio

Nazianz. in o. 11. de laudibus Basil.

sic ait S. Nazianz. in Orat. de eius laudibus, *Sublimiora quàm pro hominis conditione sentiens: atque hinc priusquam vita excederet, digressus*. Egressus fuerat ab hac mortali vita priusquàm egrederetur, & adhuc viuens exul erat vitæ. Vndè Præfecto Imperatoris, ei crudelitèr minanti, *bonorum proscriptionem, exitium, cruciatus, mortem; Tum Basilius: Si quid aliud habes, id nobis minitare: horum enim, quæ adhuc commemorasti, nihil nos attingit*. Nihil Basilium attingunt tàm acerba mala? Quis mortalium illa non timeat? Planè ille, qui etsi vitam mortalem viuat, tamen ab hac vita præmaturè digressus, exul vitæ est, & iam conuersatur in Cœlis.

Nazian. ibi.

Pergit Nazianzenus de se, & suo Basilio, inquiens; *vnum vtrique opus, & studium, virtus erat; & ad futuras spes viuere, nosque ita comparare, vt antè discessum ex hac vita, hinc migraremus*. Idest, adhuc hanc vitam viuentes, extorres eramus hac vita, & quasi iam essemus ciues Cœlici, conuersabamur in Cœlis.

In cœlo sepelienda vita est. Paulin. epi. 2. ad Sulpit.

Præclarè ait S. Paulinus. *Neque habitas in dormientium proiectorum sepulchris, quia in Cælo sepelisti vitam tuam*. Porrò qui in terris degit vitæ exul est, & tantùm habet corpus in terrasimo cadauer quoddã viuum est habens mundum pro sepulcro: animum autem habet sepultum in Cœlo. Cœlum illi pro sepulcro est. Quod Mausoleum augustius potuit excogitare hominum ambitio? Cœlestis fornix pro cumulo sepulcrali est, Empyreum pro sepultura. *In Cælo sepelisti vitam tuam*. Vita cadauerascit? vita sepeliri potest? Potest quidem vita sepeliri in Cœlo; vt qui in terris agens, viuum cadauer est, in Cœlis sepultus viuat vita beata, & augustiori vita.

62. Seleuc. Ora. 40.

Basilius Seleu. agens de morte Lazari, inquit: *Ita tu* (mortuum) *plora, quem vt in aliam coloniam præmiseris*; Parum est, piè, & Christianè mortuos mittere coloniam in Cœlum. De adhuc viuis, ait Clemens

Clem. Alex. adhort. ad Gent. Colonia ducẽda est ad celos, etiã dũ viuimus.

Alexand. *Hinc tibi concessit* (Christus) *in Cælo mittere coloniam*. Quid est mittere coloniam? Cùm vrbs Roma numero ciuium pregrauabatur, mittebat colonias in alias Prouincias; & sic se exonerabat Romana Respublica. At Ciues Romani etsi ære alieno oppressi, aut facinorum reatu proscripti, aut ob flagitia palabundi, vel exules, ea nihilominùs lege fundabant colonias, vt non carerent priuilegijs ciuium Romanorum, sed potiebantur vtilitatibus Prouinciæ, in qua excitabatur colonia, & simul ciuium Romanorum auctoritate, & suffragijs, & priuilegijs fruebantur. Ergò ait Clemens: *Hinc concessit tibi*, Christus, *in Cælos mittere coloniam*. Quasi dicat: Qui in terra versans tractat quæ Cœli sunt, & præmaturè ex hac vita digressus, exul vitæ factus est; coloniam misit in

63. Cœlum. Et iam anticipata quodammodò possessione, fruitur Cœli domicilio, conuersatione, delicijs. At iura, commoditates, & priuilegia mundani ciuis non amittit: Sicut qui ducunt coloniam, non perdunt iura ciuium Romanorum. Nam qui eiusmodi coloniam duxerunt in Cœlos, non fraudantur priuilegio merendi, neq; vtilitatibus, & commodis huius vitæ; imò terrenas diuitias, & delicias, præfecturas, & honores illustriores habent; quippè quos non sollicitat ambitio, & ambitionis honore fruuntur, non angit vltrix facinoris conscientia, nec fera voluptatis pœnitentia, nec honoris amittendi sollicitudo; sed terrena bona voluptate defæcatiori possidentes, & eorum possidendorum priuilegio fruentes, coloniam, seu domicilium habent etiam in Cœlis. Et exules vitæ, vitæ commodis, & Cœli habitatione fruuntur. Ergò in terris habitans mitte coloniam in Cœlos, & humanarum calamitatum securus habitabis in Cœlis. Et sic non timebis Holophernianas iras, cuius *cecidit timor super omnes habitantes terram*, v. 18. Hi populi inhabitantes terram sunt, qui numerantur à v. 12. vsque ad v. 18. *Quia væ, væ, væ, super habitantibus in terra*, Iudith.
Apocal. 8. v. 13. Itaque spe duc in Cœlos coloniam, & ibi habitabis securus. *Conuertimini ad munitionem vincti spei*. Zachar. 9 v. 12. S. Hieronymus. *Respicite ad Paradisum vincti spei*. Eccè Paradisum appellant munitionem, seu tutissimam arcem, quam si spe habitamus, munitissimi erimus, & securi Holophernianі metus. Apoc. Zach. Hieron.

§. XVII.

Commentarius litteræ.

Vers. 14. Et transiuit Euphratem, & venit in Mesopotamiam: & fregit omnes ciuitates excelsas, quæ erant ibi, à torrente Mambre vsquequò perueniatur ad mare.

Vers. 15. Et occupauit terminos eius à Cilicia vsque ad fines Iapheth, qui sunt ad Austrum.

Vers. 16. Abduxitque omnes filios Madian, & prædauit omnem locupletationem eorum, omnesque resistentes sibi occidit in ore gladij.

Vers. 17. Et post hæc descendit in campos Damasci in diebus messis, & succendit omnia sata, omnesque arbores, & vineas fecit incidi.

Vers. 18. Et cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.

TRansiuit Euphratem, & venit in Mesopotamiam. In Cilicia, & Arabia versabatur iam Holophernes, quomodò nunc transit Euphratem, & Mesopotamiam remeat, in quam necesse fuit iam venisse, vt è Niniue in Ciliciã, & Arabia perueniret? Mesopotamia enim intèr Niniuẽ, & Ciliciã sita est, vt oculis patet in chartis Geographicis. Nempè ordo itineris non seruatur, sed anteuersione quadam expeditio Ciliciæ narratur. Quod crebrò præstant Historiographi, & expresse notauit P. Salian. explicans v. 13. & aiens: Quomodò hic Ismaelitæ cũ Cilicib. transeunt Euphratem? Nimirùm apparet ordinem, ac situm Geographicum non fuisse seruatum. Quis torrens hic Mambre? num ille, qui in conualle Mambre Genes. 13. v. 18. & c. 14. v. 13. labitur iuxtà Hebron? Erat alius eiusdem nominis fortassis ob similitudinem cum illo; ille enim esse non potuit, quia nondùm in Iudæa versabatur Holophernes.

64. Vers. 14. Mesopotamiæ situs. Salian. Genes.

Et occupauit terminos eius, maris inquam, *A Cilicia vsque ad fines Iapheth*. Quæ Iapheth ad Austrum sita? Planè *Ioppe*, hodiè *Iapha* appellatur: ita Serar. ex quo Salia. de qua Interpretes ad Ionæ 1. v. 3. *Abduxit filios Ma-* Vers. 15. & 16.

Serar. Salian. Ionæ.

Fines Iapheth vbi.

Madian. Hi sunt Arabes; qui à Madian filio Abrah: ex Cethura nomen, & originem trahere dicuntur. Adiacent Madianitæ vastissimæ Arabiæ; egregibus abundant, quæ illorum gazæ sunt. Madianitarum frequenter meminit Scriptura; hic mentio in transcursu. Ergo transeo ad alia.

Vers. 17. & 18. Serar. Sanct. Salian.

Quo anni tēpore vastabantur hæ prouinciæ.

65. *Post hæc discendit in campos Damasci in diebus messis* scilicet triticeæ, vt exprimitur in Græco textu, vbi dicitur: *In diebus messis triticorum*. Ita Serarius, Sanctius, & Salianus. Quod probatur: tum quia absolutè ponitur messis: tū quia messis hordeacea in Palæstina accidit ad æquinoctium vernum, quo tempore consultum est in Niniue de hac Occidentis expeditione. Ergo trium mensium spatio, quod interiacet inter messem triticam, & hordeaceam, lustratæ sunt tot vrbes, & prouinciæ, non tam passibus, quàm triumphis. Quod dixit Mamertinus in 2. Panegyrico ad Maximianum. *Ita omnes prouinciæ vestræ, quas diuina celeritate peragrastis, vbi sitis vicissim nesciunt, sciunt tamen vos vbique vicisse*. Mira hæc Holoferniana celeritas! imò & crudelitas: nam sata adhuc tenera sufflammat; vineas & arbores exscindit; cuncta depopulatur atrociter. Hinc timor & pauor super omnes habitantes terram. Non omnem terram; sed terram illam, scilicet *maritimam*: vt est in Græco excursu. Plura Sanctius ad cap. 2. Isaiæ.

Mamert.

Sanctius.

---

§. XVIII.

Qui aliena vsurpauit, rarò, aut nunquam reddet: qui restituere promittit, planè non restituit.

66. NE iniustè rem alienam vsurpes; non enim eam reddes; sæpè non poteris, sæpius non voles, nunquam restitues. Si pauper est, inopia vetat, & de aliena paupertate supplet suam; & alieno censu redimit pauperiem proprij. Si diues est: nihil diuitis satis est; nihil enim sufficit ad superflua. Vnde omnis homo, sicut auidè cupit non sua, sic alienorum tenax est. Restituere non vult, qui aliena capit, etsi dum vsurpat, restituere cupiat, negat dum accipit, quod fatetur dum cupit, & ita se ipsum decipit, & creditoré re sua fraudat? sicque duplici fraudi obnoxius est, & furti perpetuus reus. Ait debitor malè consultus à non bona Theologia; Non restituo modò, quia modò vix possum; restituam cùm potero. O subornatam Theologiam, & iniustitiæ disciplinam! alia, quæ vult potest, & hæc non potest? Verè non potest, quia non vult, nam si vellet, posset. Porrò in hac re, *Non possum*, vrbanum nolle est. *Velis & poteris*, ait aliorsum Clemens Alex. Eleganter S. Chrysost. agens de hac re inquit, *In te est, vt possis, quia in te est, vt velis: quia Zacchæus idcircò potuit, quia voluit, cùm & alius idcircò non potuit, quia noluit. Ita enim velle efficit posse; vt efficit nolle, non posse. Magna enim vis est voluntatis, quæ nos efficit posse, quod volumus, & non posse illa, quæ nolumus. Et ex voluntate nostra diuinitùs celebratur iudicium. Profectò Luc. 19. vers. 8. Zacchæus dixit: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus. Hoc promittebat, sed & faciebat*. Non enim ait, dabo medietatem, & restituam quadruplum, sed *do*, & *reddo*. Votum restituendi suspectum mendacij est; nam promittit, quod non facit; non restituit, qui restituere promittit; non dat, qui se daturum pollicetur: Mendax promissio est, quæ verba dat, non rem. Rem debes, non verba: rei debitum non redimitur verborum solutione. Creditor non eget verbis tuis; sed re sua: Redde ergo quod debes. Quod si nunc non reddis, quando promittis reddere, nunquam fortè reddes: propositum enim languet tempore, & diuturnitate euanescit. Ergo qui vsurpauit, vix restituet; qui nunc non reddit, nunquam reddere solet. Ab experientia disce hoc documentum.

Debitor qui non restituit, non restituet.

Clemens Alexandr.

Chrys. to. 2. hom. de Zacchæo.

Lucæ.

Celada in Iudith.

67. Putant S. Cyprianus lib. 2. epist. 3. & in libro de opere, & eleemos. Tertullianus lib. 4. contra Marcion. S. Chrysostomus in Hom. de Zacchæo, Beda, & S. Ambros. ad Luc. 19. Zacchæum fuisse hominem gentilem: Quod si ita est, quomodo verè dixit Christus Luc. 19. v. 9. *Hodie salus huic domui facta est, eo quòd & ipse sit filius Abrahæ?* Hebræa gens per Isaacum oriunda erat ex Abrahamo, cuius gloria, & fastus fuit, originem trahere à tanto Patriarcha. Num Zacchæus homo prophanus, & gentilis potuit tanto progenitore gloriari? Quo ergo pacto largiorem Dei gratiam consequitur, quia est filius Abrahæ, qui Abrahæ filius non est? Sanctus Chrysost. serm. de Zacchæo, sic fatur, *Fit Zacchæus Abrahæ filius merito, non sobole, deuotione: non stirpe*: ita quoniam meritum, & deuotio Zachæi similis est deuotioni, & merito Abrahæ Patriarchæ? Præcipuum Abrahami meritum fuit, filij Isaaci immolatio; Egregium planè facinus, & nunquam dignè laudatum. Quid enim præclariùs quàm seuem patrem, desideratissimi filij, tot bonorum hæredis, tantæ posteritatis spei, tam teneri amoris digni, sua dextera iugulum iam iam petere? Philonem lib. de Abrah. S. Ambros. lib. de Abrah. & S. Zenonem serm. 1. & 2. illustrissimi huius facti, non tam commentatores, quàm panegyristas lege; illos adi, vt cognoscas facinoris eminentiam. Quid igitur simile apparet hic in Zacchæo, vt ob consimile facinus mereatur Abrahæ comparari? Pulchrè Chrysost. suprà: *Abraham Domino filium: Zacchæus substantiam obtulit, ille hæredem, hic hæreditatem donauit. Ille immolandum solum, quod habuit pignus exhibuit; hic patrimonij substantiam Domino immolauit, vnde rectè Abrahæ filius Zacchæus nuncupatur, dum ordinem gloriæ paternæ exequitur*. Itaque animositas, qua Zacchæus locuples debitum vltrò restituit creditoribus, comparatur illustri facinori, quo Abrahamus Patriarcharum apex suum Isaacum animosè iam iam immolat. Valde illustrat, & exaggerat Chrysostomus difficultatem vltroneæ restitutionis.

Cyprian. Tertull. Chrysost. Beda. Ambros. Lucæ.

Chrysost.

Restitutio assimilatur immolationi Isaaci ob difficultatē

Phil. Ambros. Zeno.

Chrysost.

68. Matthæi 5. vers. 6. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam*. Esuries, & sitis in hoc loco, vehemens desiderium significat. Ita S. Ambros. l. 6. in Lucam. S. Hilar. can. 4. S. Hieronym. in Commentar. S. August. lib. 1. de serm. Domini in Monte. S. Leo homil. de omnibus Sanct. Chrysost. 15. S. Nyssen. l. de Beatitud. Cæsar. Arelat. hom. l. 22. S. Bernard. ser. 1. de omnibus Sanct. Theophyl. & Euthym. in Commentar. Ad hæc, Iustitiæ nomine intelligit Hugo Card. in Comm. veram iustitiam, *Cuius est, vnicuique, quod suum est, reddere*. Sed statim pulsat animum difficilis quæstio, cur Christus reliquas virtutes eximias, quas beatitudinis vocabulo nobilitauit, non in desiderio collocauit, sed in actu? Ait enim *Beati pauperes: Beati mites: Beati pacifici, &c.* Nec dixit, *Beati qui* desiderant paupertatem, aut mansuetudinem, aut pacem. Quare hic tantùm postulat Christus desiderium iustitiæ? Scilicet, quia iustitiæ est, *Vnicuique, quod suum est reddere*. Pergit Hugo. *Dicitur esuries, siue desiderium iustitiæ, quia in præsenti perfecta iustitia non potest haberi*: id est, difficillimè. Nempè Christus Deus hic hortatur homines, vt humiles sint, vt mites, vt pacifici, &c. & quod desiderium habeant iustitiæ, hoc est, reddendi vnicuique, quod suum est, adeò enim difficilè iudicat iustitiam reipsa executam, vt saltem desiderium illius primo hic postulet. Et qui paupertatem, & mansuetudinem, &c. exercitam exigit, quasi tunc esset contentus iustitiæ desiderio, ad iustitiæ desiderium hortatur. Ac si faciliùs foret humanæ superbiæ vilior humilitas, & tigrinæ hominum iracundiæ pacatior mansuetudo; & offenso homini iniuriarum obliuio, has virtutes exercitas re ipsa exigit; Iustitiæ tamen desiderio saltem tunc contentus videtur, quia in præsenti sæculo perfecta iustitia non potest haberi (id est, rarò & difficillimè. In re iustitiæ parum petit, vt aliquid impetret: desiderium postulat, ne palàm res abnegetur. Inchoationem iustitiæ beati, vt illicio summæ felicitatis homines allectet ad perfectam

Matth. Ambros. Hilarius. Hieronym. August. Leo. Chrysost. Nyssen. Cæsar. Bernard. Theophyl. Euthym. Hugo.

Desiderium iustitiæ beati.

opere iustitiam. O ingenium misericordiæ! ò pias astutias gratiæ!

69. Luc. Zacchæum flatim restituere, magna Christi gloria est. Sæpè quæritur, cur Christus dixerit Zacchæo, Lucæ 19. v. 5. *Hodie in domo tua oportet me manere.* Christo expedit, an Zacchæo? Exiguum lucellū reportat Christus ex mansione in domo publicani: diues lucrū obtinuit Publicanus excipiens Deum; nam temporali misericordia redemit æterna supplicia, & regnum cæli emit exigua mercede. Nõnne veriùs dixisset; hodie in domo tua me manere oportet, tua, inquam, interest, non mea? (liceat verborum corticem sic emedullare ad mores.) Planè mentitur, qui veritatem ipsam corrigit: imò Christi interest recipi in domo Zacchæi: ibi enim maximè ostendit vires suæ potentiæ, & energiam diuinæ gratiæ, quæ subitò extorsit vel à publicano restitutionem statim faciendam: *Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Ecce quā oportet Christum accipi à Zacchæo: Ecce publicatur gloriosè eminentia gratiæ. Non enim dixit: *Dabo dimidium, & reddam quadruplum, sed, ecce do, & reddo.* Ita Theophyl. *Vnde salus huic domus facta est.* Porrò publicanum hominem sponte cogere, vt vltrò statim restituat, præclara laus est potentiæ Christi, vigor clementiæ, gratiæ ambitio, & quasi fastus quidam virtutis Christi Dei. Ergo quia Zacchæus non dixit, *dabo dimidium, & reddam quadruplum,* sed, *ecce do, & reddo.* Consultissimè dixit Saluator: *Hodie in domo tua oportet me manere.* Tanta enim vis potentiæ Christi Domini elucet in hac spontanea restitutione Zacchæi: tam gloriosè hic publicata est diuina clementia; vt deinceps desperationi aditus præclusus sit hominibus, teste Ambrosio. Nam si publicanus rem alienam restituit dominis suis, de cæteris flagitijs qui desperabit? *Quis enim de se desperet, quando & iste, cui census ex fraude, ad salutem peruenit?* Quasi ille solus posset quodammodò desperare, qui tenetur restituere. Huc adludere videtur S. Chrysologus sic aiens: *Cùm Matthæum publicanum Dominus ad Apostolatus fastigium euocat, & extollit, dat manum lapsis, spem restitutionis desperatis.* Sic dicitur vers. 16. *Prædatus omnem locupletationem eorum*; quia non tantùm eorum opes vsurpauit publicus hic prædatos, sed spem earum recuperandarum: nam pars possessionis est ius, & spes restitutionis faciendæ; qui hanc tollit, simul tollit & *prædatur omnem locupletationem.* Qui enim rem alienam vsurpat, nec restituit, *omnem locupletationem prædatur.*

Theophyl.

Ambros. in commentarijs.

Chrysol. ser. 29. Iudith.

70. Matth. Deus dicitur serò soluere cùm inducitur sub nomine & persona hominis. Difficultatem hanc soluendi debitum, exaggerauit Euangelista Matthæus cap. 20. v. 8. cùm inducit Deū, vt patrem familias, qui pacta mercede misit operarios in vineam suam; Denique vocat Procuratorem suum, qui denarium diurnum soluat operarijs. Sed notandum est quid præmittat, antequàm soluat: ait enim Euangelista: *Cum serò esset factum, vocat Dominus vineæ procuratorem, &c.* Serò soluit Deus? Deusne is est qui tardus sit ad soluendum, qui tam velox est ad miserendum? præcurrit vt donet, & tardat vt soluat? Aduertere quòd licèt hic paterfamilias Deus sit, vt notat S. Chrysostomus, & S. Gregor. tamen inducitur homo: Dicitur enim *Simile est regnum cœlorum homini.* Vnde quia Deus sub nomine & persona hominis inducitur soluens debitum, consultissimè dicitur, *Cum serò esset factum.* Tam insuetum enim est apud homines citò soluere, vt cùm Deus sub persona hominis soluere dicitur dicatur soluere *cum serò esset factum*, quasi annexum sit homini serò soluere: quasi neget hominem esse, qui citò soluit: quisquis homo est, ferè serò soluit. At Deus qui nequit serò soluere, saltem, *cum serò esset factum* soluere dicitur, cùm sub nomine & persona hominis inducitur.

Chrys. ibi. Gregor. ho. 19. in Euāgel.

§. XIX.

Adeò desides sumus ad vera animi bona, vt qui alati sumus ad vitæ huius commoda, expectemus pigri, quòd cæleste regnum veniat ad nos.

Nescio quo acri, sed occulto calcari mortales vrgentur ad proprias commoditates, ad voluptates, ad vitia; ad quæ ipsi vltrò non eunt modò, sed & currunt arcano quodam naturæ impetu proclíui ad malum. Properant nostri appetitus, & vel sine adnixu currunt. De homine nequam, & ad vitia præcipiti, dicitur Iob. 24. v. 18. *Leuis est super faciem aquæ.* Super quibus verbis S. Thomas: *Videtur impio propter impetum concupiscentiæ super aquam, & super quæcumq. difficultatem leuiter transire posse, vt ad res concupitas fruitionem perueniat.* Quasi dicat adeò pernici cursu ad vitia euolat impius, vt nullo obice retardetur. Symmachus velocitatem adauget sic Iobi locum exscribens, *supernatās aquæ*: ac si dicat, Impius ad impietatem marinos fluctus, à sæua tempestate, & atrocioribus ventis concitatos, velocitate superat. Vel sic Sanctio interprete: *Supernatans aquæ*, quia explicant Latini velocitatem summam, hoc aut simili dicendi modo, quo significent, etiam quæ mollia sunt, veloci pede sine vlla offensione calcari: aut certè sic à currentibus attingi leuiter, vt nulla remaneant in puluere calcato vestigia. In hunc sensum explicatur illud Danielis 8. v. 5. *Hircus caprarum*, (id est, Alexander Macedo) *veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, & non tangebat terram.* Et illud Isai. 41. v. 3. *Semita in pedibus eius non apparebit.* Id est, pedes in semita non apparebunt. *No se le ven los pies.* Sic Virgil. 7. Æneid. de Camilla:

71. Homo celerrimus ad vitia.

Iob. S. Thom.

Symm.

Sanct.

Daniel.

Isaiæ.

Virg.

Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Benè ergo Iobus exprimere volens velocitatem summam impij ad impietatem dixit, *leuis est super faciem aquæ*, vel *supernatat aquæ.* Perindè ac si dicat præ velocitate cursus, pede non tangit aquam, vel terram. Hispanè diceres, *No asienta el pie en el suelo.* Imò impius sine pedibus ad vitium currit, quod miraculi instar est. *Quemadmodum incedunt quædam sine pedibus manante impetu, quæ, & insurgente conatu, quod vermes: & spumantes reptant, quod limaces*, vt egregiè notauit Tertull. Porrò insanæ hominum appetitiones adeò præcipites in vitia feruntur, vt non modò lubricam piscium velocitatem, & celerem ferarum pernicitatem imitentur; sed & vermium, & anguium, & serpentium impetus, & absque pedibus cursum.

Homo sine pedibus currit ad vitia.

Tertull. l. de Anima, c. 10.

Cæterùm qui innato impetu ad vitia currimus, ad virtutem torpemus, & nescio quid sistit vel currentes homines ad virtutem. Isai. 6. v. 2. Deus apparuit Prophetæ in regio Solio: *Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant.* Sed quomodo Seraphini stant simul, & volant? Nā stare quietē importat, volatus motum velocissimū. Ergo aut Seraphini motu quiescūt, aut quiete mouentur. Ego quidem arbitror hac visione exprimi, quàm tardi simus ad virtutem nescio qua occulta vi remorante cursum, imò volatum. Volat Seraphinus specie humana præditus, volat ad superna duabus alis, *Et duabus volabant.* Sed quantumuis volent celeres, immoti stant, *Seraphim stabant.* Opportunè inquit Cassiodorus, de quadam Archimedis sphæra, *stans quidem in illis transitus est.* Adeò retardamur à vitijs, vt volatu celeri opus sit, ne regrediamur, sed in gradu stemus. Sat est stare in virtute, qui volat: qui si non volaret, non staret in Sanctitatis gradu, sed retrò gradiretur? Quod subindicat Eucherius, (vel quisquis auctor est quæst. veteris Testamenti in Isaiam) aiens: *Deo adstare, idem est,*

72. Isaiæ.

Volatu opus est, vt stemus in virtute.

Cassiod. Li. epist. 45.

Euch.

est, quod volare. Quasi dicat: qui volat, stat Deo; vt stes Deo, nec retro cedas ad vitia, volatu opus est. Adeò tardigradi sumus ad virtutes capessendas, ad beatitudinem ineundam, vt toto volatus nixu opus sit, vt saltem stemus in gradu, nec relabamur.

73. Ioan. Certatim eundum in Cœlum.

Dixerat Christus Deus Ioann. 13. v. 33. se iā ad Patrem ire: hoc est in cælum, vnde venerat, eundem illi fore. Addidit, *Quo ego vado, vos non potestis venire*: quasi dicat: Expedit rei Christianæ, vt vos modò non veniatis mecum in cęlum, sed in mundo maneatis, quod valde turbauit Apostolos, vnde ait illis. *Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Addubitant interpretes quare, vt turbationem depellat, & discipulorū tranquillet animos, addiderit Christus, in cælo plures mansiones esse? Mitto varias expositiones, & aptiorem litteræ præfero. Dixerat Christus se in cęlum vadere, cælesti gaudio & regno potiturum, tantamque beatitudinis cupiditatem generarat in Apostolis, vt ipsi suspicati sint, tam auidè homines quasi certatim cursuros ad beatitudinem propositam, vt si ipsi cum Christo tunc non irent in cælum, timendum fore ne ab alijs totum occuparetur, nec illis in cælesti regno relinquēdum locum. Hanc expositionem disertè tradit Sapientissimus Maldonatus sic inquiens: Consolatur ergo Apostolos non propterea exclusos esse, si modo non sequantur: secuturos suo posteà tempore, nec ipsis locum defuturum; in domo enim Patris sui, hoc est regno suo mansiones multas esse, suam cuique seruari, neque timendum esse, ne ab alio occupetur. Audiendus est super hac re Nazianz. *Vobis prouidendum est, ne ad gratiam cunctanter accedatis, verùm summam celeritatem adhibeatis, ne latro vobis anteuertat, ne adulter vos prætereat; ne auarus superiores ferat, ne sicarius bonum illud vobis præripiat; ne publicanus, ne scortator, ne denique quisquam ex ijs, qui per vim in regnum irrumpunt, illudque rapiunt. Vltrò enim vim sibi afferri patitur, ac propter bonitatem tyrannicè inuaditur*, quasi non tantùm in cælum properent, sed illud vel tyrannicè inuadant. Tantò impetu feruntur in gloriam. Profectò non adeò velociter homines currimus ad cælestem beatitudinem, vt timendum sit, ne ab alijs cælestes sedes præoccupentur; sed potiùs timendum est, ne nos pigri, & desides, torpeamus, nec passum ad beatitudinem explicemus; sed expectemus, vt ipsum regnum cælorum ad nos veniat.

Mald.

Nazianz. orat. de S. Baptism.

Beatitudo tyrannicè inuaditur.

74. August. tra. 68. in Ioan. Matth. Expectamus, vt cœlū veniat ad nos nec volumus ire ad cœlum. Remig.

In hunc sensum explicat S. Augustinus, illud Matthæi 6. vers. 10. *Adueniat regnum tuum.* Quid est adueniat ad nos Regnum tuum? Regnum, inquam, Cœlorum. Eamus nos ad Regnum, nō expectemus, vt Regnum veniat ad nos. Quis vnquam non amens, sciēs Regnum aliquod extraneum sibi hæreditario iure competere, non ipse, vt capiat Regni possessionem, statim solertèr quam maximis itineribus pergit? Sic exponit Remigius ad illud Matth. 3. *Appropinquauit Regnum Cœlorum*, inquiens: *Regnum Cœlorum dicitur supremum solum secundum illud: Multi autem venient ab Oriente, & Occidente, &c. & recumbent cum Abraham in Regno cœlorum.* Quis iners expectat, vt Regnum ad se veniat; quò ipsum Regnum possideat? longè abest à mortalium animis tam stolida, ac demens pigritia in terreni Regni possessione. At adeò torpemus ad capessendum Cœleste Regnum, vt expectemus, & petamus: vt ad nos *adueniat Regnum tuū*, idest, Cœleste Regnum, quasi nos pigeat ire ad illud possidēdum, & vt ad nos veniat vecordi pigritia præstolemur. Vndè præclarè inquit Gloss. *appropinquauit Regnum cælorum: Quia nisi appropinquaret: nemo redire posset: quia infirmi, & cæci, via, quæ Christus est, carebant.* Videsne homines petentes, & expectātes, vt Regnum ipsum Cœlorum ad se veniat, nec ipsos velle ad Regnum Cœleste contendere. Et ita consultissimè inquit Matth. *Adueniat Regnum tuum*, quasi ipsum Cœlorum Regnum venturum ad nos expectemus. Mirè concinit huic expositioni difficilis ille locus, Apoc. 21. v. 2. *Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem nouam, descendentem de Cœlo, à Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo.* Audis ciuitatem Ierusalem descendere ad nos? Alcazar ibi negat *descendere* vrbem Ierusalem. Maldonatus affirmat propriè *descendere*. Pugnant intèr se eruditionis, & ingenij armis: Satis mihi est audire ex ore Ioannis, ciuitatem Ierusalem descendentem de Cœlo ad nos; & Matthæum dicentem, *Adueniat Regnum tuum* ad nos. Ergò rudes adhuc Apostoli turbabantur, suspicati tàm auidè homines pergere ad Regnum Cœlorum, vt timuerint præoccupandas mansiones, nec illis relinquendum locum, si paulùm in hoc mundo deuorarentur, nec abirent tunc cum Christo ad Regnum. Scilicèt tanta desidia torpemus, vt nisi venerit ad nos Regnum, nos non eamus ad illud. Ad mundanas possessiones velocissimi sumus, ad Cœlestia Regna possidenda pigri, & desides. Eccè quàm torpeat Holophernes ad Cœleste Regnum; & quàm velox ad peragranda, ineunda, bello, & armis possidenda terrena Regna! vt patet ex v. 11. vsque ad 18.

Glossa ad c. 3 v. 2. Matth.

Apoc.

Alcaz. Maldon. 1 Matth. 25.

Iudith.

---

§. XX.

Timor Dei libera quadam velut necessitate arcet à peccatis; & metus humanos frustrans, hominem asserit in beatam immortalitatem.

75. Tert. Apolog. c 23. Timor spirat odium. Orig. in c. 8. epist. ad Roman.

PErantiqua Tertulliani vox est, *Odium timor spirat.* Nam rigida seueritas sicut hominem auertit à culpa, sic alienat à pœnæ comminatore; & ita odiosum extorquet obsequium. Origen. ait; *Paruulis quidem pedagogus est timor.* Pędagogus informes pueri mores instruit seueriori disciplina: rudem adhuc puerum, nec satis hominem, (ne dicam semibelluam) informat ad humanitatem: sed sempèr pædagogus odiosus est timore disciplinæ, qua pædagogia constat: nam humani supplicij rigor non est res amoris, sed sæpè odij: tantùmq; durat pietas, quam edocet mundialis metus, quantùm timendi causa perseuerat: ac si huius timoris disciplina sit ferè ficititia, & fucata. Bellè ait Agapetus in præceptionibus ad Constantinum Imperatorem apud Eusebium, *quod ob metum præstatur obsequium fucata, figurataque est adulatio, ficti honoris titubatio.* Ac si disciplina, quam extorquere solet eiusmodi metus, fucata disciplina esset, & pietas specie tenus, seu figurata: vt non sit virtus, sed figura virtutis; quæ a tali metu informatur, non vera disciplina, sed virtutis ambitio, fucus religionis, figurata pietas, & mentita adulatio. Virtus enim, quam timor humanus exprimit, sæpius imbecilla nutat, nutura titubatinam metus *turbatio* est disciplinæ. Sed quis, nisi admodùm stolidus, Dei oculos fallere intentet? Quis nisi fatuus, diuinam scientiam eludere præsumat? *Timor Domini simplicitas reputatur, ne dicam fatuitas*, ait S. Bern. Quasi fucata, insipiens, & fatua esset virtus, quam informat pædagogia, seu eruditio timoris diuini. Sic fatuus est mundanus census de rebus diuinis. Profectò *impunitas incuria soboles insolentiæ mater, radix impudentiæ, transgressionum nutrix*, dicitur à S. Ber. Ita arcani supplicij metus est pietatis stimulus, vigor constantiæ, sanctitatis fomes, virtutum principatus, & pignus gloriæ.

Agapet. Aliquis timor, fucata est adulatio honoris titubatio.

Bern. in l. 6. de Consid. ad Eug. Impunitas est incuriæ soboles, & insolentiæ mater. Bern. suprà.

76. Lucæ. Timor præsumit in re virtutis pia ambitio.

Lucæ 5. v. 8. Petrus in verbo Domini retia laxans ad piscandum, cępit innumeram piscium multitudinem, & stupens prę magnitudine miraculi, ait Domino: *Exi a me Domine: quia homo peccator sum.* Super quibus verbis, ita fatur S. Ambros. *Admirabatur Petrus dona diuina, & quo plus meruerat, præsumebat magis.* Sic enim piè ambit timor, vt quò plus timet Petrus, eò magis præsumat, ac si timor vsque eò posset in re virtutis, vt sic piè veluti superbiat, pia præsumptione. Porrò vnus timor virtutum omnium thesaurus est, & summæ perfectionis elogium. Eccles. 4. v. 10. *Plenitudo sapientiæ est timere Deum.* Timor *fundamentum* Ecclesiast.

salu-

Septimius salutis dicitur à Septimio & à Drogone Basis, & fundamentum. Chrysost. radicem vocat, à qua exuberant pietatis fructus, quasi sanctitatis succus à metu sit & ipse Orat.de Nouilun. Thesauri nominat, in quo pretiosæ, & exquisitæ virtutū gazæ asseruantur. Et hom. 2. ad populum: Frænum dicitur, quo inhibentur effrænes concupiscentiæ affectus. Quos enim non expugnat ratio, eos mansuefacit metus, inquit Clem. Alex. Nam timor est mansuetudo efferatarum passionum, & mortificatio naturæ nostræ ex parte belluinæ, & indomitæ. S. Nazianz. ait quod Cæsarius, Timore ad maiorem salutem magistro vtebatur. Timor enim est schola virtutis, pietatis eruditio, & magisterium sanctitatis. Quippe metus est emendationis constantia, & vigor inquit Tertull. Vbi metus nullus, emendatio proinde nulla: ac si emendationis spes sit à timore, qui neruus Christianæ disciplinæ dicitur à Basilio Seleuc. sic scribente: Si mens ad nefariam appetentiam inclinat, terrore obiecto firmetur: est enim temperantiæ neruus præuaricationis metus: ac si quodammodò eneruis, & imbecilla sit virtus, quam non firmat, & roborat Dei timor, qui neruus, & robur est pietatis. Quin & Eccle. 1. v. 27. dicitur. Timor Domini expellit peccatum: nam à timore est munditiès animi, & pietatis nitor: est enim metus instrumentum pœnitentiæ, ait Septimius & inibi addit: Hæc est prima audientium intinctio, metus integer: id est, timor Domini, qui integrè timor est, (cæteri præter Deum, ex parte, non integrè timentur) est primus peccatorum Baptismus: nam ingenuus, & filialis timor anteuertit lauacrum Baptismi, & priùs diluit peccati mortem, & delictorum sordes emaculat præuia, & arcana intinctione. Et vt paucis huius thesauri gazas proponam: Timor summa virtutum dicitur vsque ad miraculum perfecta. Deuter. 10. v. 12. Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum? Audis timorem filialem non tantùm dici summam perfectionem, vltra quam nihil exigit Deus, sed etiam signum, & miraculum gratiæ? Nam timor homines ad miraculum vsque sanctos facit: neque hic metus spirat odium, sed amorem, & honorem, quod prodigium est. Timor hominis, Dei honor est, ait idem Tertull. Quin & Psal. 110. dicitur. Initium sapientiæ timor Domini. Nempè timor est Christianæ disciplinæ caput, imò corona capitis. Ecclesiast. 1. v. 22. Corona sapientiæ timor Domini, quasi Domini timor sit perfectionis caput, & corona: hoc est, caput coronatum, nempè summus perfectionis principatus. Cum ergo tanta sit filialis timoris sublimitas, mirandum non est timorem recenseri inter arcana, & sacrosancta Dei nomina. Etenim Iacob, Gen. 31. vers. 42. Nisi Deus patris mei Abraham, & timor Isaac adfuisset mihi. Quid est timor Isaac, nisi Deus Isaac? ita Lorinus, Cornel. in prædictum locum Genesis qui allegat Theodoretum, Chaldæum, & S. Augustinum. Quid augustius, quàm timorem inter Dei nomina computari, ac Deum ipsum appellari Timorem?

Clem. Alex. lib. 2. stromat. Sic de timore fatur. Diuinè mihi videtur lex voluisse, vt metus impenderet peccaturo, vt cautione, et attentione hoc sibi pararet philosophus, vt esset à lapsu alienus, & peccato non affinis. Nimirum homo in peccatis conceptus, & natus in peccatis affinitatem habet cum peccato; at Dei timor velut exoluit, hanc necessitudinem cum peccato, & hominem facit à delictis extraneum, mitigans innatum fomitem ad peccandum. Timor Dei concupiscentias extirpat, inquit sanctus Chrysost. Non euellit timor radicitùs concupiscentiæ fomitē, qui medullitus inhæreścit, sed concupiscentias quasi extirpat; & appetentiæ fibras etsi non euellit, saltem excindit, cohibens petulantes passionum fubsultus; illos sistens, vel potius figens timoris vinculis quasi clauis. Confige timore tuo carnes meas. Psalm. 118. v. 120. Quia timor petulantiam & impudentiam licentiosæ carnis configere intentat, ne liberè vagetur ad illicitas voluptates: Remigius sic Dauidis verba expendit: Ita constringas, vt nec velim, nec possim aliquid, quod displiceat perficere, ad modum illius, qui clauis confixus, tametsi velit, nusquam potest membra deflectere. Nimirum timor Dei, ita ad crucem Christi configit carnes carnalis concupiscentiæ, vt homo nec velit, imò quodammodò non possit deflectere à Christiana disciplina. Porrò concupiscentiæ ardorem refrigerat gehennalis incendij horor: iræ & vindictæ rabiem tranquillat diuini furoris metus: criminum insolentiam sistit, & frænat rigor diuinæ seueritatis, & cæteras concupiscentias velut clauis configit timor Dei, ne homo exorbitet: ò insigne elogium timoris, quo velut libera quadam necessitate sistitur, & defigitur humanæ concupiscentiæ petulantior licentia!

Marginalia (left column): Septim. lib. de cultu feminæ c. 2. Drogo. Chrysost. hom. 8. ad popul. Timoris pulchra epitheta. Clem. Alex. l. 2. Strom. Nazianz. Orat. in laudem Cæsarij. Tertull. l. de pœnit. c. 2. Basil. Sel. Orat. 3. 77. Eccles. Timor est baptismus peccatorū. Septim. l. de pœnit. c. 6. Deut. Tertull. de pœnit. c. 7. Psalm. Eccli. Timor est nomē Dei. Genes. Lorin. in Psal. 110. v. 10. Cornel. Theodor. Chaldæus. August. 78. Timor Dei minuit affinitatem hominis cum peccato. Timor Dei quasi minuit fomitem peccati. Chrys. ho. 26. in epist. ad Hebr. Psalm. Remig.

79\. Ecclesiast. 1. v. 11. Timor Domini gloria, & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis: timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium in longitudine dierum. Ecce timor Domini dicitur veluti beatitudinis gloria, & beatæ gloriæ perennitas; ac si initium, vel pignus illius sit. Beatus vir, qui timet Dominum. Psal. 111. v. 1. Quasi metus fœlicitatem beatitudinis æmuletur, quin & æternitatem ambit: Timor Domini sanctus, permanens, in sæculum sæculi. Neque tantùm spe beat liberalis timor, sed fœliciter, & beatè sempiternat. Nempè ingenuus hic timor, immortalis est, immortalemq; facit hominem, dum illum reddit immunem à secunda & vera morte. Legimus Socratem vsque ad miraculum fuisse constantem, & semper virum fortem. Vinctus tenebatur in carcere, ab æmulis victus, fœdissimorum criminum reus, venenū hauserat, aderant morienti amici, & cognati, aderat muliebriter flebilis vxor, aderant filij mox pupilli. Quis non timeret instātem mortem tot calamitatum auctricē? Flecti nesciens supra humanam cōstantiam stat Socrates absque timore dedecoris, & mortis. Vis scire quo artificio metum expulit? Arguté Tertullianus: Socrates ipsa morte coram, immortalitatem vindicat animæ, necessaria præsumptione ad iniuriæ frustrationem. Nempè Socrates impensè cogitat se habere animum immortalem, (quod iam diu asseruerat) vt sic frustretur iniuriæ dedecus, & mortis timorem expellat: quasi immortalitas sit timoris expultrix: vindicat enim animi immortalitatem, vt immortalitas timorem depellat. Ita Socrates, sed præclarius, & opportunius S. Zeno Veron. timorem facit immortalitatis causam, quasi tanta sit ingenui timoris efficacia, tam perennis vigor, vt à timore fœliciter sempiternetur homo ad beatam immortalitatem: ita scribit eleganter Zeno: O necessarius timor, qui nihil agit, nisi vt beatos efficiat, qui timet arte, non casu: voluntate, non necessitate, religione, non culpa. Quis Deum metuit, non naturam: vultis scire cuius proprietatis sit? Omnes timores quoscumque inuaserint, incremento conficiunt, hic solus ad hoc crescit, vt immortalem, quem possederit faciat. Nimirum Socrates animi immortalitatem asserit, vt expellat humanum timorem; at ingenuus Dei timor mortalem hominem, non morte conficit, sed beata vita immortalem facit. Vides oculis, quòd timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi? Huic timori stude, in hunc timorem incumbe, hic frustrabitur mortem, & immortalitatem vindicabit.

80\. Ergo si tot, tantaque bona à timore proueniunt, valde expedit vt dies, & noctes concutiamur pio Dei timore, & qui beata dona expectamus à Deo, Deum magis timeamus: Quò minus te mirari oportebit, quòd plurimum timeam, de quo plurimum spero, ait disertissimè Plinius. Ne timeamus homines, à quibus nihil boni sperare possumus, nec mali eximescere debemus: possunt perdere caducum, & mortale corpus; animam immortalem, & æternam perdere non possunt. O mortales, mortalem hostem timetis, & immortalem Dei seueritatem negligitis? Holofernem muliebriter timetis, & Deum viriliter irritatis? Dicitur enim hic, vers. 18. Et cecidit timor Holofernis super omnes inhabitantes terram. Psalm. 32. v. 8. Timeat Dominum, (non Holofernem) omnis terra. Super qui-

Marginalia (right column): Ecclesiast. Timor Domini bea. Psalm. Timor Domini facit immortales. Tertull. de Anima, c. 8. Zeno serm. de timore. Plus timetur, à quo plus speratur. Plinius l. 4. epist. Deus timēdus est non homo. Iudith. Psal.

August. ibi. quibus sic fatur S. Augustinus: *Timeat Dominum omnes habitantes orbem, non timeant alterum pro illo: ab ipso commoueantur omnes inhabitantes orbem. Fera seuit? Deum time. Serpens insectantur? Deum time. Diabolus te impugnat? Deum time. Homo te odit? Deum time. Diabolus te impugnat? Deum time: tota enim creatura sub illo est, quem iuberis timere: ipse enim dixit, & facta sunt:* Nempè ferocit Holofernes? Deum time: vrbes ditipit Holofernes? Deum time; dira obsidione te premit Holofernes? Deum time: exilia & mortes minitatur Holofernes? Deum time: qui per manus feminæ Holofernem deuicit, profligauit, detriumphauit. *Et cecidit timor Holofernis super omnes inhabitantes terram.* Et tam pauci sunt in terra, qui Deum timeant? Metus induat metus vacuitatem, & timor Dei timorem hominum depellat.

CAPVT TERTIVM.

TVNC miserunt Legatos suos, vniuersarum vrbium ac prouinciarum Reges ac Principes, Syriæ scilicet Mesopotamiæ, & Syriæ Sobal, & Lybiæ, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt: 2. Desinat indignatio tua circa nos: Melius est enim, vt viuens seruiamus Nabuchodonosor Regi magno, & subditi simus tibi, quàm morientes cum interitu nostro ipsi seruitutis nostræ damna patiamur. 3. Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armente boum, gregesque ouium, & caprarum, equorumque & camelorum, & vniuersæ facultates nostræ, atque familiæ, in conspectu tuo sunt: 4. sint omnia nostra sub lege tua. 5. Nos, & filij nostri, serui tui sumus. 6. Veni nobis pacificus Dominus, & vtere seruitio nostro, sicut placuerit tibi. 7. Tunc descendit de montibus cum equitibus in virtute magna, & obtinuit omnem ciuitatem, & omnem inhabitantem terram. 8. De vniuersis autem vrbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes, & electos ad bellum. 9. Tantusque metus Prouincijs illis incubuit, vt vniuersarum vrbium habitatores principes, & honorati simul cum populis, exirent obuiam venienti, 10. Excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choros in tympanis, & tibijs. 11. Nec ista tamen facientes, ferocitatem eius pectoris mitigare potuerunt: 12. Nam & ciuitates eorum destruxit, & lucos eorum excidit. 13. Præceperat enim illi Nabuchodonosor Rex, vt omnes deos terræ exterminaret, videlicet ipse solus diceretur Deus ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentia subiugari. 14. Pertransiens autem Syriam Sobal, & omnem Apameam, omnemque Mesopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa, 15. Accepitque ciuitates eorum, & sedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit vniuersum exercitum virtutis suæ.

§. I.

Commentarius litteræ.

Vers. 1. Tunc miserunt Legatos suos vniuersarum vrbium, ac prouinciarum Reges, ac principes, Syriæ scilicet Mesopotamiæ, ac Syriæ Sobal, & Lybiæ, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt:

Vers. 2. Desinat indignatio tua circa nos: Melius est enim, vt viuentes seruiamus Nabuchodonosor Regi magno, & subditi simus tibi, quàm morientes cũ interitu nostro ipsi seruitutis nostrę damna patiamur.

Vers. 3. Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregesque ouium, & caprarum, equorumque, & camelorum, & vniuersæ facultates nostræ, atque familiæ in conspectu tuo sunt.

Vers. 4. Sint omnia nostra sub lege tua.

Vers. 5. Nos & filij nostri serui tui sumus.

Vers. 6. Veni nobis pacificus Dominus, & vtere seruitio nostro, sicut placuerit tibi.

Vers. 1. TVnc *miserunt, &c.* Occidui populi Nabuchodonosoris Legatos malè exceperant, & indecorè dimiserant: ipsimet audientes Holofernis implacabilem furorem, pręculsi metu, Legatus mittunt pacificos, qui se, suaque omnia Holoferni vltrò tradant, vt vitā redimant bonorum iactura. Quarum prouinciariũ Reges ac Principes legationē hanc miserint, declarat statim, aiens, *Syria.* Syria hic pręsè sumitur. Nā si latissimè sumeretur, vt sępè accipitur, etiā cōplecteretur ferè cæteras Prouincias, quæ mox recensentur, de quo legi potest Herod. l. 7. & recentiores Geographi. *Mesopotamiam* cōtinis prouincia est, & satis nota in sacris litteris. *Syria Sobal*, portio est Syriæ amplè sumptæ, de qua dicā infrà ad v. 14. Et *Soba* appellatur, 1. Regũ, 14. v. 47. & 2. Reg. 8. v. 2. & alibi sæpè. Maior difficultas est, quomodo *Lybia* seu Africa, quę longè distabat, cui nō ingruebat bellũ (quippè quæ Australior est, & Holofernes in regna Occidentis ferociebat) Legatos miserit. Aliqui Lyciam legũt, Et aptè quidem ad declinādam difficultatem, si probassent ita legendum: Vatabl. sic legit, sed non Vulgatus. Et quidem Lycia iuxta hasce prouincias recensitas sita est. Gotthica *Alibie* scripsere. Quid est. *Ali' ie*, nisi mendum? Lybia ergo aut est vrbs quædam nobilis non longè dissita à regnis, quæ tunc vastabat Holofernes, nempè Lybissa, quæ Bithiniæ vrbs est apud Ptolomæum, libro 5. cap. 1. Bithinia autem pars est Ciliciæ amplè acceptæ: siue vt ait Abrahamus Ortelius: *Lybia accenatur tempore Procopij ea Africa pars, quæ ab Alexandria Cyrenem vsque vrbem est, vt ipse testatur, 6. Aedificior.* quæ prouincia non admodum distat à regionibus, quas nunc vastastat Holofernes. Aut Africæ populi, adiacentes illi parti Asiæ, timentes potentiam, & sæuitiam Holofernis, quam afflauerat rumor, sponte miserunt Legatos: quod ex Curtio, lib. 10. constat, audita Alexandri fama, fecisse ferè totius Orbis Reges. Hæc expositio

Herodot. 1. Regum. 2. Reg. Lybia quo pacto Holofernem timet. Vatabl. Gotthica. Ptolom. Ortelius.

ſitio P. Tirino placet, nec mihi diſplicet.

Verſ. 2. 2. *Rex magnus* dicitur Nabuchodonoſor, quò honorificentiis diſcriminetur à Dynaſtis, qui aliquãdo Reges dicuntur, vt tradidimus, c. 2. num. 21. Et 4. Reg. 18. (4. Reg. Plutarch.) *Hæc dicit Rex magnus, Rex Aſſyriorum.* Alexander verè magnus fuit appellatus; & de reliquis, ait Plutarchus de fortuna Alexand. *Solo pleroſque nomine magnos.* Cætera patent.

Verſ. 3. *Omnis ciuitas noſtra, &c. in conſpectu tuo ſunt*: Vatablus, *In poteſtate.* Ita vulgò interpretes, & ex contextu ipſo perſpicuum eſt, eſſe germanam loci expoſitionem. Num oculi viſu rem poſſident? Profectò efficax eſt *concupiſcentia oculorum*, furax eſt hominum aſpectus, & videndo rem cupitam, illam furantur, rapiunt harpagant, poſſident: nam quod in conſpectu Holofernis eſt, in poteſtate eius eſſe dicitur.

Cæteri verſiculi oculis egent, non interprete. Variæ verſiones textum onerarent, non expedirent.

§. II.

Perfectus qui non valet Magnates cohibere, iure perdit dominium in paruulos.

3. PRæfecturæ tenent omnium deſideria, omnes ambiunt munerum officia; nemo, aut rarus munus implet. Eſt Præfectus benignus, & humanus? negligentiæ, & deſidiæ arguitur. Eſt ſeuerus, & conſtans? inhumanus, & flectineſcius dicitur, Proceres continet in (Iudex audeat irrumpere in proceres.) officio? temerarius, & barbarus audit. Plebi fauet? ambitionis accuſatur, qua fauore mercatur vulgi plauſus. Vnde receptior Iudicum politia eſt, potentũ audacias tolerare, & diſſimulare; & pauperculos, & inualidos vexare: pauperculi exoluunt quicquid parcitum potẽtibus eſt: quod detrahitur proceribus, de obſeruantia, impotenti pauperi imponitur. Iſte opprimitur, quod ille luxuriatur: ò iniqui iuſtitiæ cultores! Eccli. 7. v. 6. (Eccli.) *Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua.* Pondera τὸ *irrumpere*, cuius propria ſignificatio eſt, vi ingredi, ſeu impetum facere, (Lactant.) (ſcio Lactãtium, c. 6. aliter hoc vocabulum vſurpaſſe) Igitur Superior debet adeò audacter ſęuire in pręedas, & vitia potentum, vt ſpecie tenus temeritatis genus appareat, re autem ipſa ſit neceſſaria iuſtitię ſeueritas. Superior verò, qui ob timiditatẽ non ita cohibet procerum inſolentiam, dicitur. *Ponere ſcandalum in æquitate.* Olim legebatur vſque ad Sixtianam correctionẽ, *in agilitate ſua*, pro, *in æquitate ſua*. Cuius rationẽ reddit Cornelius Ianſenius inibi: *Fortè interpres ſcripſerat* Æquitate; *ſed hoc ſcriptor aliquis mutauit in* Agilitate; *quod abſurdum videretur dici ſcãdalum poni in æquitate.* Scilicet ipſam æquitatem ſeu Iuſtitiam videtur ſcandalizare, qui non valet irrumpere, ſeu impetum facere in potentes; quaſi parum ſit hominem æquum, aut iuſtum ſcandalizare, niſi etiam æquitatem, & iuſtitiã ſcandelizet: Nonne Æquitas ſeu Iuſtitia nobilis virtus

4. (Iuſtitia ſcãdalizatur, niſi iudex domet Potentes.) eſt? virtus poteſt in vitium mutari? Potius ſui patietur deſitionem, & mortem, quàm eiuſmodi mutationem. Hac ratione aliquis permotus pro, *in Aequitate* poſuit, *in agilitate*. Verum omninò retinenda eſt correctior Vulgata, & ſanè ſi fieri poſſet, vt ipſa æquitas iniquaretur, (liceat vti barbaro Caietani vocabulo (maximè id fieret, ſi Superior vexet inopes inualidos, & non audeat irrumpere in potentum impotentiſſimas iniquitates, prætendens excuſationem puſillanimitati ſuæ, nempè rationi eſſe conſonum plura diſſimulanda fore potentibus, & ſeuerè caſtiganda in plebeijs. Hæc iuſtitiæ iniuſtitia, *ſcandalum ponit in æquitate.* Noui Iudices in plebem leones, in Proceres planè ceruos. Bonus princeps minores fouet, & ſubleuat; magnates domat. Peropportunè Caſſiodorus: *Sic enim* (Caſſiod. l. 1. epiſt. 8.) *Aequitatis libra ſeruabitur, ſi auxilium largiamur imparibus, & metum noſtri pro paruulis, in ſolentibus opponamus. Fortuna minor Principem quærit quia in vituperationem noſtram corruunt, quibus ſe publica vota ſubducũt.*

5. (Cant.) Cantic. 4. v. 4. *Sicut turris Dauid locum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Colli nomine intelligi Doctores, ſeu Præſules, tradunt Greg. Nyſſ. ho. 7. S. Greg. Mag. Caſſiod. Pſellus, Philo Carp. Aponi. Beda, Anſelm. Richard. Victor. & alij. Quorſum Præſules arci munitiſſimæ comparantur? Præfectura erit armamentarium? Armis gubernãdum, an legibus, & rationibus? Cæterum expendere oportet verba, quæ ſtatim ſequuntur? *Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli*, &c. Quid vberum nomine intelligitur? Planè Præſules ſignificantur. Sic Paraphraſis Chaldaica: quę *duo vbera tua* interpretatur, *Duo ſaluatores tui, qui te ſaluaturi ſunt, &c.* (Aliàs dabo qua re dicat, *Duos Saluatores*, & quis ſit alter Saluator:) Aduertis Principem nunc dici arcem munitam menijs, armis, & præſidiario milite: nunc appellari vbera, quæ dulci, ſucco hinnulos lactat, fouet, & nutrit? Scilicet Præſul armetur validè in proceres, lacteſcat placidè in paruulos: Saluator ſi pauperculorum, & terror potentiorum; hos terreat, illos lactet, foueat, ſaluet. Nam fortuna minor Principem requirit. Damna inualidorum, iniuſtitia eſt principum. Theodoricus Rex ſeueriſſimè coercet, & punit eiuſmodi inuaſiones pauperum, & inualidorum: *Merito, quando cunctorum nos reſpiciunt auido ore læſiones. Dum illud pietatis noſtra perire credimus, quod per mediocrium damna ſentimus.* Verba ſunt Theodorici apud Caſſiod. Principi petit, quod detrahitur mediocribus. Armatus ſit Princeps pro paruulis, ſed contra inuaſiones potentum, & poteſtatum. In magnates irruat, minores protegat: eius ditioni petit, quod paruulis detrahitur de iure. Horum damna, imminutio regni eſt. Sicut optimatum fauor, euerſio principatus. Quod ſi proceres cohibiti tumultuent, magnanimitate iudicis opus eſt. Pulchrè Bernardus, ſic animat Eugenium Pontificem: *Vbi malitia*, inquit, *coniuncta potentia eſt, aliquid tibi ſupra hominem præſumendum.* O bona præſumptio, quæ armatur contra non bonam Potentium præſumptionem! Et quidem qui lactat inſolentias potentum, & armatur in pauperculorum impotentiam, dignus eſt, qui amittat ius in paruulos.

(Iudex ſit impotentiũ arx, & potentiũ terror. Nyſſen. Greg. Caſſiod. Pſellus. Philo. Aponi. Beda. Anſelm. Richard. Chald.) (Caſſiod. l. 2. epiſt. 25.) (Bern. l. 5. de Conſiderat.)

6. (Geneſ.) Geneſ. 1. v. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram: & præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtijs, vniuerſæque terræ omnique reptili, quod mouetur in terra.* Nempè Deus conſtituit hominem præfectum, ferarum, piſcium, volucrum, reptilium, &c. Super his verbis ait Gloſſa interlinearis, *Idem eſt dicere, & præſit piſcibus maris, &c. ac ſi diceret, Dominus ſit omnium inferiorum.* Verùm ſi homo conſtitutus eſt à Deo Dominus omnium inferiorum, quomodo infima animalcula illi non obediunt? Muſcæ hominem vſque ad impatientiam moleſtant, pulices acres ſunt ad punctionem, pediculi mordent, culices buccinant, & aculeum infigunt, & inſomnes reddunt noctes. Abige imperio ſubditas muſcas, pulices, pediculos, culices, &c. ſi potes: Sed non obediunt. Igitur imperium perdidit homo in hæc infima, & minuta animalia quod non amiſit in maiora his: Nam ſunt cicures aues, & beſtiolæ, & ſubſidiaria iumenta, quæ humanum iugum patiuntur, in quæ adhuc primæuus dominatus perſeuerat. Quam ergo ob cauſam perdidit homo ius in hæc minutiſſima animalcula? Hugo Victorinus ſic ſcribit: *Dominari quidem debuit homo omnibus animantibus, ſed per peccatum amiſit dominium & in maximis, & in minimis. Retinuit tamen dominatũ in medijs.* Nimirũ quia homo ab originali delicto impotens, non poteſt irruere in leones, & cæteras feras tygrina rabie, & elephantinis viribus valentes, hinc amiſit dominium in minuta, nec illud perdidit in mediocria. Nam Præfectus, qui non valet irruere in potentes, iure ſpoliatur dominio impotẽtium: quia ſeueritas in Optimates imperium conſeruat integrum, & indefectum. Rigor in potentes imperia firmat. Sit Iuſtitia æqua, ſit animoſa: contineat proceres, in officio, niſi velit perdere minores, iure perdit minorum ſeruitia, qui diſſimulat maiorum inſolentias. Strenuè

(Gloſſ. interlinearis.) (Iudex qui non domat potentes, perdit dominium in inualidos.) (Hugo in Annotat. in Geneſ.)

Holo-

Iudith. Holofernes hic v. 1. *In vniuersarum prouinciarum Reges, ac Principes*, priùs irruit, & timore sui cogit ad petendam pacem, vt sic populos subijciat, & possideat. Cape hoc documentum à gentili Præfecto.

§. III.

Holoferniana Præfectura, præda est & proscriptio populorum.

7. Sid. Apoll. l. 2. epist. 1. Zeno serm. 1. de Auaritia. Præfecti alij qui populos impunè prædantur.

SIdonius Apollinaris de Seronato Prefecto, sic scribit: *Non cessat simul furta vel punire, vel facere*. At quis Seronatum Præfectum accusabit? Perbe lè inquit Zeno Veronensis: *Sed quia inextinguibilis pestis incendio totus mundus exarsit, Auaritia, vt putatur, crimen esse desijt: quia neminem, qui se possit arguere, derelinquit.* Neminem? Neminem inquam, qui Magistratum possit accusare. Quomodo id faciant pauperes reculis spoliati? Bono & iusto Principe aliquando non boni, nec iusti sunt vrbium Magistratus, inuito Principe spoliãt plebeculam, cuius criminis reus erit Princeps, nisi solerter eligat integros iudices, & industriè pernoscat eorumdem inextinguibilem auaritiam. Opportunè Hildebertus Turonensis Angliæ viro Principi, Regis nepoti, sic scribit: *Ex tuis ministris necesse est diuinam metuas indignationem, qui circa pauperes, & sanctuarium Dei quidquid impiè volunt, impunè agunt. Huiusmodi bonos Principes, sed prauos habentes ministros, scriptura nunc Scyllam, nunc Harpyas appellat. Etenim Scylla facie humana, sed caninis capitibus accincta describitur. Harpya vultum habent virginum, vngues autem rapaces. His quidem boni principes comparantur, ipsi crudelitatem abhorientes, de iniurijs proximorum conquerentes: cæterùm ministri eorum odoratu prædæ, canibus; rapacitate, similes sunt vnguibus Harpyarum.* Longiusculè, sed luculenter. Ergo inuigilet bonus Princeps, ne ob eius negligentiam ministri eius deprædentur populos, iustitiæ titulo, & legum manibus; nam quòd sic surripitur nunquam repeti potest, nec restitui solet.

Hild. ep. 59.

Zeno serm. de Iustit. Redeat iterum S. Zeno, inquiens: *Indè fraus, periurium, rapina, lites, ac bella: quotidie mugitibus alienis quæritur lucrum, & proscriptio industria vocitatur, & appetitio rei alienæ sub prætextu propriæ defensionis ac diligentiæ callidissimis argumentis vrgetur, vt quis indefensus, aut innocens, quod habeat, legibus perdat, quod est omni violentia deterius: quia illud, quod vi rapitur nonnunquam repeti potest; quod legum circumscriptionibus, non potest.* Hæc Zenonis sententia vltrò educat verba Basilij Seleu. qui de quodam exactore tributorum, sic inquit: *Publicanus ipso morum, vitaque instituto accusabatur, latrocinium legibus pro armis vtens. Vectigalium redemptio, cuius fructus aliorum lacrymæ, cuius thesaurus aliorum miseria.*

Basil. Sel. Orat. 35.

8. Præfectura olim fuit præda. Saluian. l. 4. de Gubern. Dei.

Saluianus Episcopus Massil. natione Gallus, vir acris ingenij, vitæ sanctissimæ, & ardentissimi zeli, acerbè admodum inuehitur in Præfectos suæ ætatis, sic fatus: *Quid enim omnium aliud dignitas sublimium, quàm proscriptio ciuitatum? Aut quid aliud quorumdam, quos taceo præfectura quàm præda? Nulla siquidem maior pauperculorum est depopulatio, quam potestas. Ad hoc enim honor à paucis emitur, vt cunctorum vastatione soluatur. Reddunt miseri dignitatum pretia, quas non emant. Commercium nesciunt, & solutionem sciunt: vt pauci illustrentur, mundus euertitur. Vnius honor, orbis excidium est. Denique sciunt hoc Hispaniæ, quibus solum nomen relictum est.* Olim, nempè ante mille ducentos annos, venales fortassis fuere Præfecturæ in Hispania, nunc merita mercantur munera, & integritate muneris redimunt honoris impensas. Præfectura Holoferniana est vastatio vrbium, & populorum proscriptio. Audi hic v. 3. populos dicentes Holoferni, Nabuchodonosoris Præfecto: *Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregesque ouium, & caprarum, equorumque, & camelorum, & vniuersæ facultates nostræ, atque familiæ in conspectu tuo sunt. Nos, & filij nostri, serui tui sumus.* Hæc est Præfectura, an præda?

Hispaniæ Præfecti quondã rapaces.

Iudith.

9. Genes. Nudus timeat in iudicio humano.

Vbi deliquit Adamus, statim festinat abscondi: & Deus illum peruestigat, vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: *Adam vbi es?* Gen. 3. v. 9. Attende ad responsum: *Qui ait: Vocem tuam audiui in paradiso & timui, eo quod nudus essem, & abscondi me.* Planè inciuilis, & inepta responsio. Adest Deus omnium Iudex, vt eum diiudicet, & cùm immane delictum perpetrarit non timet, quia tanti flagitij reus est, sed eò quòd nudus esset? Quid: nuditas reatus est? nemo est paupertatis reus, sed delicti: nisi fortè nuditas delictum sit? nã ob nuditatem timet Adamus Deum iudicẽ. Planè desipit Adamus, sed quia agit cum diuino iudice: nam si cum humano ageret, eximiè saperet: quia humani iudices expoliant pauperculos, & nudos. Iob 22. v. 6. sic ei conuitiatur eius amici, *Nudos spoliasti vestibus.* Nudus expoliari vestibus non potest. Qui vestes auferat à nudo? Verùm in pauperes, & nudos districtior seueritas exercetur. Diues & potens non timet humanum iudicem, (vtinam timeat diuinum) pauper & nudus iure timet, ne vel nudus expolietur. Nam plures Seronati Præfecti sunt qui *non cessant furta vel punire, vel facere* Eleganter Plutarchus hãc Magistratuum auaritiam taxat, inquiens: *Neque enim tanquam ad nundinas, & lucelli faciendum est ijs, qui sibi gubernacula reipublicæ commissa volunt.* Nundinantur Præfecti reculas pauperũ, & repetitis exiguis lucellis, bursas infarciunt. Satis ad rem Basil. citatus in Caten. ad Luc. 18. *Non furtum facies: Non est intelligendum, fures esse solum bursarum incisores, vel latrocinantes in balneis: sed & si qui duces legionum statuis, vel commisso sibi regimine ciuitatum, aut gentium. Hoc quidem furtim tollunt: hoc verò vi, & publicè exigunt.* Nemo pauperum, etsi cognatus sit diuitis, ab hac rapina immunis est: nam *Planum factum est, eum non esse cognatum corporum, sed pecuniæ,* inquit Clem. Alex. Ergo caueat Magistratus ab auaritia, ne eius præfectura sit Holoferniana præda. Caueat præsertim populus à prædonibus armatis legum, & potestatis armis.

Plut. in Pol. ad Traian.

Basil. Lucæ.

Præfectus diuitum cognatus pecuniæ, non hominis. Clem Alex. 6. Strom.

§. IV.

Diuites hiant ad bona pauperum.

10. Stobæ. Theages.

AVaritia ex malitia, malitia ex rationali parte animæ manat: Inquit Theages Pythagoricus apud Stobæ. ser. 1. Hinc ingeniosa auaritia est; nec fertur in thesauros diuitum, quibus exsaturaretur: nam potentes potenter resistunt: sed in pauperes, quorum reculas sudore partas, rapina repetita sufuratur, & sic pauperie pauperum insigniter ditantur. Eximium est diuitũ ingenium in depauperando pauperes: dissimulata tyrannis est potentia diuitum. Diuinæ appellantur à sancto Nazianzeno: *Occultus tyrannus*, artis & ingenij plenus. Quod probat Orat. pro Basilio, inquam, *Obseruant enim diuites temporum difficultates, & famem negotiantur; atque ex aliorum calamitatibus messem faciunt: frumenti emptores & caupones*: Plures sententias adglomerat, quas breui explico; scilicet, diuites præsagiunt annonæ penuriam, & vasta horrea opplent frumento, vt posteà cauponum adinstar caro vendant, quod paruò emerunt. Vilissimis stabularijs diuites similes facit, qui ob infame lucellum viatores expoliant. Expendit Scholiastes *τὸ Famem negotiantur*: id est, annonæ penuriam negotiantur, & aduocat illud Plinianũ, *Negotiari animam* quod de sicario dicitur, qui ob pretium cædes patrat. Item illud *negotiari corpore*, quod de Medicis dicitur. Ergo diues sic immaniter negotiatur pauperum famem, sicut sicarius vitam, quam persequitur: & sicut Medicus corpora, quæ curando lacerat. Quid exaggeratius? At prætereundum non est illud: *Ex aliorum calamitatibus messem faciunt*. Itaque substantiola pauperum, messis diuitum est, & vber prouentus. Opportunè, etsi aliorsùm, ait Bernardus: *In plateis diuitum pauperes seminantur.* Nimirum auari diuites ærumnosos inopes depauperãdo, pauperes semi-

Diuites inhiant bonis pauperum

Nazianz. Orat. 25.

In plateis diuitũ pauperes seminantur.

Bern. l. 4. de Consi. ad Eugen.

minant, dum faciunt; nam platea diuitum pauperum seminarium est, *ex quorum clamitantibus messem faciunt*. O auaritiæ ingenium! ex pauperum calamitatibus delicias, & diuitias colligunt diuites. Quis olim, & nunc permissus fur, nisi diues: Matthæi 28. vers. 13. Principes Sacerdotum dederunt pecuniam copiosam militibus, qui custodiebant Christi sepulchrum, vt dicerent: *Quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum.* Quod testimonium noua ratione confutat. S. Chrysostomus, aiens: *Qualiter enim furarentur discipuli, homines pauperes, & idiotæ?* Quasi pauper, & idiota furari nesciat; sed homo diues, & sapiens.

Matth. Chrys. ho. 91.

Pauperes, & idiotæ furari nesciunt.

11. Homo ille diues, qui ad negotiationem dedit bona sua seruis suis; & vni dedit quinque talenta, alij duo, alij vnum; cùm lucrum ex negotiatione repeteret, qui vnum talentum acceperat, ob neglectam negotiationem, sic mulctatus est, Matth. 25. v. 28. *Tollite ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta: omni enim habenti dabitur & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo.* Scio arcanum sensum, & medullam parabolæ; nunc corticem accommodatitiè ad mores verso. Scilicet habenti decem talenta accumulatur etiam vnicum illud talentum, quod pauper ille seruus habebat. Præuenit Christus Dominus, quod tandem futurum erat; nam qui decem talentis ditatus est, ad se deriuaturus erat vnicum illud talentum pauperis. Ergo satius est vt ex Domini mãdato detur illi talentum, quod siue iure, sine iniuria habiturus tãdem erat. Verùm quid est, quod de seruo illo paupere, & depauperato dicitur, non solum vnicum illud talentum auferendum ab eo esse. Sed *ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo?* Porrò si adeò depauperatus est, vt nihil habeat; quid auferendum ab illo est? Estne artificium in diuite ad auferendum aliquid ab eo, qui nihil habet? quid potest auferri ab eo, qui nihil habet? Hoc est ingenium diuitum, vt à paupere, qui nihil habet, habeant quid auferant. Auferent enim vel id quod videtur habere; & vel vmbram nummorum, & apparentiam facultatum suffurabuntur. Diues tam auarus exactor pauperis est, vt quod pauper videtur habere, durè exigat, & auarè corradat: *Felices pauperes: quia ipsorum est regnum cælorum; quia animam solam in confiscato habẽt*, ait Tertullianus. Nempè si quis adeò pauper sit, vt nullus cẽsus illi sit, sed precario victitet; aliquid ab eo exigent diuites. Quòd si nihil omninò re ipsa habeat, vel emendicatò acquisitum ad quotidianum victum; nihilominus auferent ab illo quod videtur habere; quòd si nihil adhuc habere videatur; animam in confiscato habebit. Quid est pauperem animam in confiscato habere? Scimus fiscum esse Principis diues ærarium. Ergo etsi prorsùs nihil habeat pauper præter animam, intentabunt vel animam confiscare, ne quid pauperis sit, quod diuitijs non sit. Verùm quàm sit offensa Deo hæc egenorum proscriptio, & depauperatio pauperum tradit Drogon, aiens: *Plectentes coronam de spinis ponunt super caput Iesu: cùm de rapina pauperum spineas ei diuitias conceruantes caput eius ad regnum elationis efferunt.* Vnde licèt Holofernes diues opum fuerit; quippè qui *aurum & argentum de domo Regis assumpsit multum nimis*: & tulerat omnem locupletationem prouinciarum illic vers. 3. inhiat bona pauperculorum, eosque auarissimè bonis omnibus expoliat.

Math.

Diues rapit nõ tantùm quod pauper habet, sed etiam quod videtur habere.

Tertull. de Fuga in persec. c. 12.

Vel animã pauperis prædatur diues.

Drog. de Sacram. Do. Passion.

Corona spinea de rapinis pauperum plectitur.

§. V.

Diabolus non tantùm rei donandæ, sed vel spei ingerendæ auarus est.

12. SEntentiosè ait Seneca epist. 4. *Adhuc non pueritia in nobis, sed quod est grauius, puerilitas remanet: & hoc quidem peius est, quod auctoritatem habemus senum, vitia puerorum: nec puerorum tantùm, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidant, vos vtraque.* Puero si mel: mela dederis, aut vitri splendentis monile, aut istiusmodi pueriles nugas, pergratus illi eris, & duces, & flectes quocumque voles. Sic Dæmon puerilia munuscula hominibus offert, & eos insanibus, & ridicularis nænijs captat. Vilem escam adunco hamo supponit, vt sic homines velut brutos pisciculos decipiat. Leuibus mulcet, vt non leuia extorqueat; auarè promittit, vt prodigè torqueat. Puerilis animus deponendus est, vt te in virum sapientia transcribat. Agnoscendæ sunt auaræ astutiæ mali Dæmonis, qui nihil dat, vt totum accipiat. Ne tã vili pretio pretiosam animam nundineris. Caue ab his ferijs, vbi puerili commercio ridiculis & fucatis munusculis deciperis. Attende ad auaritiam Diaboli: Sagacissimus Dæmonum Christum Deum tentare aggreditur in deserto: famescebat Iesus quadraginta dierum ieiunio, occasionem gulæ nactus, ait illi, Matthæi 4. v. 3. *Dic, vt lapides isti panes fiant.* Non offert exquisitos, & pretiosos cibos, sed viles & obuios lapides, vt in panes conuertat. Nec panes adhuc duros adhuc duros & lapideos illi dat, sed lapides, quos vertat in panes: ne Diaboli munere, sed sua industria cibetur Christus. Imò nec lapides porrigere dicitur ab Euangelista Lucã, ne vel plures lapides donet. *Dic lapidi huic vt panis fiat.* Lucæ 4. v. 4. Nam vel lapidum auarus est. Et si potest Diabolus vno lapide decipere, non largietur plures. Ambit seducere, sed rebus perexiguis, & minutissimis, & ridicularijs munusculis: & & sæpè nullis, sed fucatis ad decipiendum.

Seneca.

Senex habet vitia puerorum.

Dæmon est auarissimus & parcissimus.

Matth.

Lucæ.

13. Matth. 4. v. 8. *Iterum assumpsit eum Diabolus in montem excelsum valdè: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.* Magna quæstio est inter Commentatores, quomodo Satan etiam ex loco sublimissimo potuerit Christo ostendere omnia regna mundi, & præsertim gloriam eorum? Nunquid valuit amplificare visionem Christi, vt vltra oculorum sphæram prospicere posset? Item, ex tam dissito loco quomodo ostendere potuit regnorum gloriam? Nempè superbiæ fastum, deliciarum voluptatem, ambitionis gloriam: quæ verè bona non sunt, sed meræ molestiæ. Opportunè Tertullianus appellat Dæmonem, *Naturæ interpolatorem.* Interpolare (inquit Quintinus) est formã nouam veteri cupiam rei dare. Vnde vestimenta noua, & vestimenta *interpola*, siue *interpolata* opponuntur in Romanorum legibus, l. 45. de contrah. empt. l. 37. de ædil. ff. Hinc interpolatio est antiquæ formæ renouatio, & immutatio. Quod eruditè notauit Pamelius. Videas interpolatorem laceras vestes, præ nimio vsu attritas, & sordibus fœdas, fullonia, & sutoria arte speciè tenus polire, & sub maligna luce diuendere, perpetua rei venalis agitatione, ne à luce, aut quiete prodantur defectus: vt lucis malignitate, & circulationis ingenio perstringat oculos ementium. Hispanè: *Es ardid de ropauejero, que venden en el baratillo.* Hoc est artificium interpolandi. Sic Dæmon dicitur mundi interpolator: quia res mundiales, sic specie tenus speciosas mentitur, vt præstigiarum arte voluntatem allectent. Sed re vera attritas, & potridas res offert, interpolationis arte renouatas, & pulchras. Caue à Dæmone interpolatore, qui gloriam mundi mentitur, vt fallat; interpolat, vt incautos decipiat. Ab interpolatore Dæmone nitent res, sed ad deceptionem, quia verè sordidæ sunt attritæ, & viles.

Matth.

Dæmon est naturæ interpollatur.

Tertull. de Habit. mul. c. 8.

Quint.

Pamel. ad c. 38. de præscript. aduhær. n. 226.

14. Matthæi eodem capite 4. v. 9. Postquàm Diabolus ostendit Christo omnia regna mundi, & gloriam eorum statim subiungit: *Hæc omnia tibi dabo.* Mentitur liberalitatem auarissimus Dæmon. Nam si omnia habet, nihil vlli dedit. Nec Christo dabit, qui nil eo vsque dederat, sed spebus inanissimis deceperat homines. Imò non tam hic dare, quàm auferre pollicetur Dæmon, si penitùs res inspiciatur. Quod egregiè notauit Auctor imperfecti sic fatus: *Hæc omnia tibi dabo. Considera quomodo omnis promissio eius irrationalis est, & mendax. Certè vni dare non poterat omnia, nisi ab omnibus omnia tolleret.* Videlicet, non tam promittit omnia Christo dare, quàm omnia ab omnibus tollere. Sub specie promissionis fallere satagit; & dum promittit dare, auferre intentat; non vt det, qui dare nescit, sed vt auferat, qui rapinas probè scit. Adde, quod Christo,

Matth.

Dæmon etiam cùm promittit dare, auferre intentat.

Imperf. homil. 5. in Matth.

qui

qui Deitatis titulo Dominus omnium est, pollicetur dare quæ ipsius Christi sunt non Dæmonis. Vnde verò Domino diuendere intentat suæ rei possessionem. Quid auarius? Non enim promittit Dæmon sua dare, sed aliena vendere proprio Domino. Agnosce promissa Diaboli, qui etiam dum munificentiam ostentat, auarior est.

15\. Genes. Vel spei ingerẽdæ auarus est Dæmon. Genesis 3.v.5. anxiè satagit Diabolus seducere protoparentes, & allicere ad gulam cibi vetiti: Quod vt præstet, magnas spes ingerit Euæ, sed mentitas, planè ad deceptionẽ compositas: *Eritis sicut Dij*, ait. Perpẽde hic Dæmonis auaritiam. Nimirũ promittit homini, si comedat, statim fore sicut Deum, & à delicto euasurum Deo similem. Num antè comestionem non erat homo Deo similis? erat planè: Nam Dei vox est Gen. 1.v.26. (Genes.) *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Et mox v. 27. *Et creauit Deus hominem ad imaginem suam.* Profectò stultescit hic Dæmon, qui allicere satagit protoparentes ad inobedientiæ facinus, promittens illis, deinceps, fore, quod anteà erant. Erat homo similis Deo, & imago Dei, & eidem Dæmon pollicetur, si delinquat, fore sicut Deum? Fatua planè promissio videtur; sed auara magis. Nempè pollicetur Dæmon homini id ipsũ, quod homo anteà erat, ne vel alterius rei spes promittat. Non tantùm rerum parcus sed vel spei auarus est. Vnde non modò res non dat, sed neque spem rei non possessæ. O insignem liberalitatẽ! Quis vnquam eò auaritiæ deuenit, vt vanas, & inanes spes non vbertim largiatur. Imò solas spes promittere, ingenium auaritiæ esse solet. At tenacissimus Dæmon spem promittit homini, non rei non possessæ, sed rei à sua creatione obtentæ, ne spei prodigus sit, sed parcus elargendi spes rei non possessæ. Vnde homini naturaliter Deo simili, ingerit spem eiusdem similitudinis; ne vel spes donet. *E escasea dar el Demonio al hombre, aun esperanças.* Quid exaggeratius? Verùm Dæmon, qui nihil dare scit, satagit auarissimè omnia auferre, quod hic à versicul. 3. ocu- (Iudith.) lis videre licet in auarissimo Holoferne, Diaboli vmbra, vt aduertunt vulgò expositores: Qui rapacissimè auarus, nationes despoliat bonis; nec permittit recuperationis spem.

---

§. VI.

Sub bono Principe nunquam fiunt malè tributariæ res sacræ, nec reculæ pauperculorum: Exactorumque auara rapacitas.

16\. **M**Agna est Principum gloria, summa Regum maiestas, sublimeq; imperij fastigium: sed magnis sumptibus fulcitur magna gloria, & auri, atq; argenti fulcris regni moles sustentatur, quibus deficientibus nutat, & collabitur. Plenum ærarium columen est imperij; exhaustum ruina est principatus. Hinc Princi- (Regũ quæstuaria maiestas. Tertull. Apoc. 13.) pes ad aurum, & argentum hiant anhela siti, quam in dies rigare intentãt nouorum vectigalium imbribus: hinc *Maiestas quæstuaria efficitur*, ait Tertull. Hinc populi degrauati suspirant sub sarcina tributorum, quæ sæpè pensitant ad ambitionem Principum. Verùm quàm grauarè & acerbè ferant homines tributorum solutionem, egregiè indicauit Septimius lib. de Carne (Idem.) Christi, c. 2. inquiens: *Aufer hinc molestos semper Cæsaris census.* Aduertenter appositum est tributo epithetõ illud. *Molestum*, quod à mole dicitur: nã tributa molestissimæ sarcinæ, quæ degrauãt populos. Quid si Septimius nomine *molesti* alludit ad tunicam molestam, quam ex fomite ignis intertexebant, eaque induebant damnatos, vt semiustulati priùs torquerẽtur, mox miserè deflagrarent? (Tributum molestũ dicitur, sicut tunica molesta, quæ texitur ex fomite ignis.) Sic dicit *Molestos semper Cæsaris census.* Nec miror molesta dici tributa: nam prærterquam quod absumunt populorum substantiam, etiam infamant homines, qui vectigalia pendunt: *Sed enim agri tributo onusti viliores: hominum capita stipendia censa, ignobiliora. Nam hæc sunt notæ captiuitatis*, in- (Tertull. ibid.) quit Tertullianus. Ergo tributa simul consumunt subditorum substantiam, corrumpunt honores, deuenustant gloriam, imminuunt libertatem, quam infamant stigmate seruitutis. Ergo bonus Princeps cohibeat tributorum absque iusta causa imponendorũ libidinẽ; & præsertim malè auaram Exactorum rapacitatem; ne molestum ex se tributum nimis degrauet tributarios populos; nam subiecti populi tributa debent ad impensas Regis; at non merentur Exactorum molestias, & auaras vexationes. Neque vllus Princeps ditior factus fuit à nimia tributorum impositione; quod elegãter aduertit Cassiod. apud quem sic loquitur. Theo- (Cassiod. l. 1. Var. ep. 16.) doric. Rex: *Illud*, inquit, *amplius nostris vtilitatibus applicatur quod misericordi humanitate concedimus. Regnantis enim facultas, tunc fit ditior cum remittit, & acquirit nobiles thesauros famæ, neglecta vtilitate pecuniæ.*

17\. Lucæ 20. vers. 25. Interrogatus Christus de tributo- (Lucæ.) rum solutione, sententiosè respondit: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Dei.* Expẽdere oportet τὸ *Reddite*, quod expendit Theophylactus ex S. Chry- (Theoph. Chrysost.) sostomo ibi, aiens: *Et vide, quia nõ dixit, Date, sed Reddite. Debitum igitur, inquit, est: redde igitur debitum. Custodit te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam pacatam facit, debes itaque ei pro his tributum.* Itaque hortatur, & iubet Christus, vt tributa exoluantur Principi, quia illi debentur. Nemini ergo nimis graue debet esse sol- (Exactor tributorum molestiam exaggerat.) uere debitum ex iustitia. Verùm tributa pendere non est quod intolerabilius ferunt populi; sed tributa soluere Exactori: quod solerter præcauet Christus dicens: *Reddite Cæsari*; nec dixit *Reddite ministris*, seu Exactoribus Cæsaris; id enim non solet tam molestũ, nec id grauatè ferent subditi: quia maximum tributũ, est tributum non soluendum Principi, sed ministris, qui tributa & molestias exactionibus amplificant; ô vtinam ipsissimæ Regum manus tributa exciperent; sic & cumulatiùs æraria implerentur, & pacatè, & placidè à subditis penderentur. Sed quia id fieri non potest, saltem à Principe deligatur prudens, & incorruptus iudex; vt alter Cassiodorus, cui sic scribit Theodoricus Rex: *Cuncta prouida gubernatione dispo-* (Cassiod. l. 1. ep. 3.) *nens ostendisti, quàm leue sit stipendia sub iudicis integritate dependere. Nullus enim grauanter obtulit, quod sub æquitate persoluit; quidquid enim ex ordine tribuitur, dispendium non patitur.*

18\. *Vide*, (dicebat suprà Theophyl.) *quia non dixit, Date,* (Theophyl.) *sed Reddite* tributum. Nempè reddantur vt debitum, non detur vt donum. Hæc videtur mens Christi, ex Theoph. mente. Nunquid exigere tributa doni nomine Principibus vetuit Christus? Minimè: hoc. n. ad vr- (Tributum cur frænum appellatur.) banam Principis politiam spectat, qui stipendia, quibus maximè indiget, non necessitate tributi, sed spõtè donatiui titulo vult exolui. 2. Reg. 8. v. 1. (2. Reg.) *Percussit Dauid Philisthijm, & humiliauit eos, & tulit Dauid frænum tributi.* Pulchrè tributum dicitur frænum, quia tributum frænum est populorum, qui imminutis opibus domãtur peritè, & reguntur facilè. Est frænum Principis, quia eget populis, & arbitrio, & facultatibus subditorum: Est frænum hostibus, quos tributorum potentia reprimit. Ad rem notat Caietanus, quod *Iuxta Hebræum habetur, frænum aquæductus de manu Philisthijm.* (Caietan.) *Et sermone metaphorico significatur principatus. Quemadmodum enim is, cuius est frænare aquæductum, disponit de aqua; ita Princeps disponit de bono subditorum.* Nunquid idem est tributum, & aquæductus? Cur si in originali (Tributũ sit vt aquæductus.) legitur *Aquæductus*, S. Hieronymus transtulit *Tributum*? Aptissimè quidem tributum comparatur aquæductui; & Princeps aquæductus rectori. Nam sicut qui aquæductũ regit, sic aquas ducit ad hortum rigandum, vt per defossos sulcos non vi, sed spõte eant ipsæ aquæ. Quin, & sic vltrò eunt aquæ per aquæductum, vt aliter facere non possint; nam tubi & canales aquæductus aliò diuertere aquam vetant. Itaque sic fluit aqua per aquæductum, vt spontè eat, quò ducitur, nec aliter possit. Nimirum ir spontanea violentia. Idoneè igitur tributum simile dicitur aquæductui; & Princeps rectori aquæductus; sic enim sapienter tributorum titulos ad suum ærarium dirigere debet

Principes, vt pecuniæ contributæ (sicut aquæ aquæductus) vltrò eant, hoc est, quasi donatiuum expetit æ, & dono datæ: sic enim sponte ibunt: nec tamen fieri poterit, vt nō eant, eam a canalibus aliò diffluere prohibentur: sic enim petuntur, vt negari non possint. Hæc est Principum placida politia, plura tributa ad necessarios vsus sponte extorquere, & nihilominus pacatè cogere. Quæ fuit Salomonis peritia. Imperfectus ait: *Salomon interpretatur pacificus. Pacificus est autem appellatus, quoniam omnibus in circuitu gentibus, & pacificatis, & tributa reddentibus, pacificum habuit regnum.* Ecce non vulgarem causam quare Rex Salomon sit adeptus pacifici nomen: nempè quia sic peritè gubernauit populum tot vectigalium exactionibus degrauatum, & depauperatum; vt populus, qui ob eam causam rebellauit contra Roboam, pacatè & placidè seruierit sub Salomone. Hæc sapiens, & perdifficilis politia, illustre Pacifici cognomen peperit Salomoni.

Salomon dicitur pacificus, quia populus tributis grauatus non rebellauit.
Imperf. ab Matth. c. 1.

19. Ergo duo sunt, quæ maximè præcauere debet æquus, & religiosus Princeps, qui nullum vectigal denuò imponit, nisi pijs, & litteratis, & consiliosis viris priùs cōsultis. Primū moderanda est Exactorū auara violentia, quæ si armetur Regis auctoritate, fæuities est, tyrannis est & proscriptio populorū. Dein ne pauperculi potissimè degrauentur. De Exactorum auara violentia & rapacitate quæruntur populi, non tam Principi, quàm sibi stipendia corrogate. Imò non tam sibi quàm Dæmoni tributa corradunt, Basil. Sel. versans illud Matth. 8. v. 19. Dæmones Christo dicūt: *Quid nobis, & tibi? Te loquentem audiunt Publicani, & nostram vectigalium tractationem desp. giunt.* Audis rem diaboli publicanos tractare, & tributam pecuniā coaceruare Dæmonibus? Quod acerrimè reprehendit Salu. vbi agens de tributorum impositionibus, sic scribit aduersus Romanos: *Illud est grauius, quod plurimi proscribuntur à paucis, quibus exactio publica peculiaris est præda: qui fiscalis debiti titulos faciunt quæstus esse priuatos: & hoc non summi tantùm, sed penè infimi: non iudices solum, sed etiam iudicibus obsequentes. Quæ enim sunt non modò vrbes, sed etiam municipia, atque vici, vbi non quot Curiales fuerint, tot tyranni sint?* Quid ergo mirum,

Duri exatores sibi, & diabolo tributa corrogant.
Basil. Selec. orat. 23.
Saluian. lib. 4. de Proui.

20. quòd horrescāt homines ad nouam vectigalium impositionem, si ita vexantur Exactorum auaritia? Quibusdam nautis, quos sæua tempestas appulit ad Regis Theodor. portus, sic scribit Rex, apud Cassiod. *Portus nostros nauis veniens non pauescat, vt certum nautis possit esse naufragium, si manus non incurrerint exigentium: quos frequenter plus affligunt damna, quam solent nudare naufragia.* Certius enim, & periculosius solet esse naufragium, si nauis incurrat in Exactorum manus, quā si sorbeatur vndarum vorticibus, aut impegerit in præduros scopulos. Plusque periculi timendum est à rapaci Exactorum procella, quàm ab atroci sæuientis pelagi tempestate. Aliquando enim naufragi prospero errore, & cæca felicitate, ipsa sæuioris procellæ vi periculum euadunt. At Exactorum auaritiam euasit nemo. Sententiosissimè ergo dixit Christus Deus interrogatus de Cæsariani census solutione; *Redd. te quæ sunt Cæsaris Cæsari:* hoc est, ipsi Cæsari, non Cæsaris exactoribus. Verùm quia id fieri non potest, aduertit Clem. Alex. quòd *Propheta apud Ægyptios præest distributioni tributorum.* Quasi satis non sit virum probum, & prudentem ad id munus seligere, si profanus fuerit; sed virum Deo sacrum? immò Deo plenum, & planè prophetam eligunt; vt scientia à Deo infusa prænoscat quantum tributi vnusquisque pendere possit. Propheta, inquam, eligitur, qui rem diuinam curet, in tributis decernendis, & exigendis. Ergo procul ab hoc munere sæcularis, & profana rapacitas, quod vel Ægyptiorum barbaries nos erudit.

Tributarij populi naufragium.
Cassiodor. lib. 4. ep. 19.
Prophea præparat. in Aegypto ad tributa exigenda.
Clem. Ale. 6. Strom.

21. Apud Christianos, res, & persona sacra immunis est à tributo. Verum olim apud Romanorū Imperatores sic temere præsumpsit tributorum imponendorū sacrilegia auaritia, vt cælum ipsum vectigale fecerint. Quod reprehendit Tertull. aiens: *Nec tam execrabile esset nomen Publicanorum apud Dominum, nisi extranei; Vendentium ipsius cæli, et terræ, et maris transitus.* Vnde celebris ille Publicanus Cælestium bonorum lucrosissimus, qui olim sacrilegè sacratissima quæque faciebat tributaria, mox piè fecit sibi vectigalem ipsum Christum. Lucæ 18. v. 14. *Descendit hic iustificatus ab illo.* Super quibus verbis sic exclamat Basil. Sel. *O publicanum clementiæ mercatorem! o Publicanum, qui de portu felicitatis rectè vectigal petit! Docuisti vectigalium redemptionem intuitus calestiorem: non desijsti vectigal poscere, dum Christum ipsum vectigalem fecisti.* Quasi hic Publicanus non destiterit vectigalem facere Christū, a quo didrachma postulauit tributi nomine; sed mutauit vectigal, & tributarium gratiæ fecit Christum, quem habebat pecuniæ tributarium. Nec mirum est profanorum Principum auaritiam Christum fecisse vectigalem quæ Deos suos vectigales fecit. Ait enim Tertullianus *Dij vero qui magis tributarij magis Sancti, imo magis Sancti, qui magis tributarij.* Itaque vsque eò excreuit Principum Gentilium auaritia, vt Sancti, & religiosi quique tributa pendere cogerentur, de quo grauissimè expostulat Saluianus, sic fatus: *Quis ergo locus est vbi non à principalibus ciuitatum, viduarum, & pupillorum viscera deuorentur, & cum his fermè Sanctorum omnium? Nam & hos quasi viduas, & pupillos habēt; quia tueri se aut pro studio professionis suæ nolunt, aut innocentia, atque humilitate non possunt. Nemo itaque tutus horum est; nec vllus admodum præter summos, à vastatione latrocinij popularis immunis, nisi qui ipsis latronibus par est in hac conditione. Immò in hoc scelus res deuoluta est, nisi qui malus fuerit, saluus esse non possit.* Audis Sanctorum omnium census à Romanorum Præfectis, & Exactoribus per summum sacrilegium vsurpatos? Heu audaciam sacrilegè temerariam, imperij Romani vastatione vindicatam! Planè exarmata est Christiana, & religiosa Sanctitas, sed numinis præsidio armatur egregiè aduersus Principes, qui re inconsultè decreta id audent temerariè. Quod malo suo animaduertens Alexius Comnenus Græcorum Imperator, sic scribit in aurea bulla, quæ habetur tomo 3. Bibliothecæ antiquæ veterum Patrum: *Variæ*: inquit, *negotiorum circumstantiæ dum vbique publica exhauriunt æraria, passimque hostium incursionibus patet aditus, tranquillum imperij nostri statum represserunt. Ex quo euenit, vt in summam rerum angustiam adducti, ijsque omnibus exuti, quæ lapsis alioqui adiumentum aliquod afferre poterant: tandem vel sacra Diuinaque Dinodia contingere, ijsque nostram solari inopiam statuerimus. Quod certè facinus in plerisque sacris diuinisque Ecclesiis admissum est; nec Sacrorum Donariorum pauca in publicos cesserunt vsus, Neque eò quidem adducti sumus, vt quicquam moliremur vel in Dei contumeliam, & contemptum, vel in eorum despectum, quæ sibi pia consecrauit antiquitas, sed vrgente temporum necessitate, atque etiam Consilio nostro, quod medio se operi immiscuit.* Et mox subdit Imperator: *Quam ob rem, vt sit errantis medicina confessio, coram Deo, & hominibus Imperatoria se maiestas prolapsam fatetur: veniamque delictis, quæ temerè admisit, ex intimis animi aditis postulat: seque omnia, quæ sui sunt imperij, diuino numini mancipaturum, eaque viribus Imperatoriis denuò restituturum pollicetur, quæ in hodiernum vsque diem ab Ecclesiis Deo sacris oblata in publicos vsus malè versa sunt: si modò, quæ Orbem vniuersum exagitat, procella desæuerit. Hæc enim persoluenda nihilo secius quàm priuatum aliquod debitum in se recipit, nec se sanctis obaratum Ecclesiis inficiatur. Quare in posterum tum sibi, tum post se futuris Christiani dogmatis principibus, aurea hac bulla legem non minus obseruanda imponit, quàm si à Deo ipso dictaretur: ne quis posthac sacra temerè contrectet, etiam si Cadmea necessitas vrgeat.* Longiuscula quidem verba, sed nullum omittendum. Tu expende singula quæ expensione dignissima sunt.

Genules Pricipes tributa imponebant cælitibus.
Tertull. lib. de Pudicitia cap. 9.
Lucæ.
Seleuc. ora. 35.
Christus tributum pēdit pro publicano.
Tertullian. Apolog. 13
Saluian. lib. 4. de Proui.
22. Res sacræ immunes sunt à tributis pendendis.
Alexius. Cōnenus.

Cæterū si ad reprimendas Barbarorū excursiones, & Imperij fines propugnandos, se deliquisse fatetur Imperator Alexius, inermes Eccl. vi spoliando; quis tā irreligiosus erit, qui eiusmodi predas faciat ad profanos vsus? Quis tā inconsultus qui Ecclesiarum bona diri-

23. Fisci pecunijs quodāmodo abutitur.

Princeps ad sacros vsus: & quare. Cassiod. l. 3 epist. 7.

diripiat, vt ex eis oblationes faciat Deo? Quasi grata foret Deo diuinę religionis euersio. Sic scribit Theodor. Rex manu Cassiod. *Nam licèt vbique deceat iustitiã custodiri, in illis rebus maximè necessaria est, quæ diuinis obtutibus offeruntur. Ne putemus ignorare Deũ vnde accipiat, si fraudatis oblationibus acquiescat.* Quid elegantius? Fraudibus propitiabitur æquissimus Deus? Irreligione venustetur religio? Dei obtutibus offeretur, quod de eius cultu suffurari videt? Quasi Deus nesciat humanas fraudes. Quis Deo præsentet, quod diuinas iras sacrilegè irritat? Vteris potentia ad sacrilegiũ rapinæ: & abuteris rapina ad religionem? S. Paulinus sic loquitur de Helena Constantini Imperatoris matre:

Paulin. epistol. 11.

Prompto filij Imperatoris assensus mater Augusta patefactis ad opera Sancta thesauris, toto abusa fisco est: quantoq; sumptu atq; cultu Regina poterat, & religio suadebat, ædificatis Basilicis, contexuit omnes, & excoluit locos. E fisco filij Imperatoris exprompsit pecunias ad ædificanda, ornandaque templa, & *abusa* fisco dicitur Helena? In quosnã vsus magis pios, & religiosos potuit pia Augusta contributam Imperatori pecuniam impendere? Hic abusus tributorum, an vsus honestus? & religioni, & pietati proficuus? Abusus est pecuniæ in fisco, aut ærario congestæ, & violentijs rapinisque exactorum corrasæ, si Deo piè offeratur. Nam fiscus sæpè viduas spoliabat, inualidos depauperabat, Ecclesias, Ecclesiarumq; bona diripiebat. Vnde eiusmodi thesauri vsus ad pietatem impensus, *Abusum* dicitur à Paulino.

24. Verum enim verò imbellis pauperculorũ plebs maximè degrauari, & opprimi solet vectigalium impositionibus. Pecunias nesciunt, & pecuniarũ solutiones scire, & pati coguntur. Dies ac noctes toto corporis, & animi nisu sudant, & æstuant ad tenuissimum sui, & suorum victum, & alienam famem expelere coguntur. E famescente ore sæpè extrahitur bucella, quę nõ exsatiat, sed consolatur famem, vitam protrahit, mortem differt. Matth. 17. v. 16. Cùm venissent ad Christum, qui exigebant didrachma, dixit Petro: *Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascẽderit, tolle: & aperto ore eius, inuenies staterem: illum sume, & da eis pro me & te.* Quid piscis nomine intelligitur, nisi homines simplices, & inualidi. *Possunt peculiarius pisces dici simplices*, ait Hieron. Laur. Ergo bellè de ore piscis, hoc est, hominis simplicis, pauperculi, & inualidi, didrachmũ tributi extrahitur? quò innuatur de ore pauperis, & miseræ plebis extrahi tributa. Ieiunat pauper, vt luxurietur diues: ori pauperis defraudatur, quod mensis potentiorum seruitur: non habet sibi, quod Principibus dare cogitur. Quod grauatè admodum tulit Saluianus aiens, *Illud indignius, & pœnalius, quod omnia non omnes sustinent: immo quod pauperculos homines tributa diuitũ premant: & infirmiores ferunt sarcinas fortium, nec alia causa est, quod sustinere nõ possunt, nisi quia maior est miserorum sarcina, quàm facultas. Res diuersissimas, dissimillimasq; patiuntur; inuidiã, & egestatem. Inuidia est enim in solutione, egestas in facultate. Si respicias, quod defendunt; abundare arbitreris; si respicias quod habent, egere, reperies. Solutionem sustinent diuitum, & indigentiam mendicorum.*

Ex pauperculorũ ore tributa extrahunt duri exactores. Matthęi. Laur. Saluian. l. 4. de Prouid.

25. Denique frugalitas Principis opulentius est tributũ: satis est Principi ad bella, & donatiua, si satis sit ad ambitionẽ luxus, cui nihil vnquã satis est. De quo Cõsul Plin. *Mihi cogitanti* (ò Troiane) *eundem te collationes remisisse, donaria reddidisse, congiarium obtulisse, vectigalia temperasse: interrogandus videris, satisne computaueris Imperij reditus, an tantas vires habeat Frugalitas Principis, vt tot impendijs, tot erogationibus sola sufficiat.* Et quidem principis gloria tributum laudis ambit, nõ pecuniæ: decrescat, & euacuetur fiscus, vt crescat plena laudis gloria valdè ciuiliter ait Theodoric. Rex apud Cassiod. *Quapropter fit interdum causa mala fisci, vt bonus Princeps esse videatur. Maiori quippè compendio perdimus, quàm si nobis indebitè victoria suffragetur.* Num vt ait Plin. ad suum Traia. *Quæ præcipua tua gloria est. sæpius vincitur fiscus: cuius mala causa nunquam est nisi sub bono Principe*, Itaque (verba sunt eiusdem Cassio-

Plin. Frugalitas Prĩcipis est pro opulẽtis tributis. Cassiod. l. 1 ep. 22. Plin.

dori) *Gloriosis dominis gloriosiora sunt præconia, quàm tributa: quia stipendium & tyranno penditur: prædicatio autem nisi bono Principi non debetur.* Et quidem tyrannicum tributum est, quod à pauperculis & inualidis atrociter extorqueretur quod rapax Exactorum violentia extorquet: nam sic vt vnus ditescat, omnes miserè depauperantur. Quod liquidò constat hic v. 3. vbi deditij populi subeuntes tributorum iugum, sic aiunt ad Holofernẽ: *Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregèsque ouium, et caprarum, equorumq; et camelorum, & vniuersa facultates nostra, atque familiæ in conspectu tuo sunt. Sint omnia nostra sub lege tua. Nos et filij nostri serui tui sumus.* Scilicet præmaturè offerunt vltrò, quod mox Exactorum tyrannide extorquendũ nouerant.

Cassiod. l. 3 ep. 25. Iudith.

Addã, & finio, quod si Donatiui nomine licet Principi imponere velut tributum; quod olim vsitatũ fuisse nuper probabam; multò sanctius id fieri poterit, titulo eleemosynæ: nam Rex sæpè depauperatus est immensis bellorum sumptibus. Nõ licebit Regi, quod pauperculo licet? Hinc spontè ruit sententia Tertull. qui his verbis præfatum more reprobat: *Cæsari reddens, quæ sunt Cæsaris, Deo vero quæ sunt Dei. Sed omni petenti me, dabo in causa eleemosynæ, non in concussuræ. Petenti inquit. Porrò qui incutit, non petit. Qui comminatur si non acceperit, non postulat, sed extorquet. Non eleemosynam expectat, qui non miserandus, sed timendus venit. Dabo igitur misericordiæ, non timiditatis meæ nomine: vbi qui accipit. Deum honorat et benedictionem mihi reddit.* Verùm qui imperiosè iubere potest, cùm supplex rogat, vrbanè imperat. Infaustum Regibus est tributum, quod vis extorquet: *Quia ille verè noster est census, quem latus possessor exoluit*, ait Cassiodorus ex Regis persona.

26. Tributum eleemosynæ titulo imperabatur olim. Tertul. lib. de Fuga in Persecut. c. 14. Luc. 20. Cassiod.

§. VII.

Commentarius litteræ.

Vers. 7. Tunc descendit de montibus cum equitib. in virtute magna, & obtinuit omnem ciuitatem, & oẽm inhabitantẽ terrã.

Vers. 8. De vniuersis autem vrbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes, & electos ad bellum.

Vers. 9. Tantusque metus Prouincijs illis incubuit, vt vniuersarum vrbium habitatores principes, & honorati simul cum populis, exirent obuiam venienti.

Vers. 10. Excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choros in tympanis, & tibijs.

Tunc descendit, &c. Immitis Holofernes nec legationib. mitior factus, *descendit de montibus*, nempè Libano, & Antilibano, qui illic sunt, vbi tunc versabatur. Descendit inquam, *In virtute magna*, id est: exercitus validi robore potens, *& obtinuit omnem ciuitatem.* Nempè dedititias vrbes ingressus, præsidio coercuit, & de subiectis vrbibus adsciscebat auxiliares viros, ad Assyrij exercitus incrementum. Vbi verò descendit, obuij occurrerunt principes viri vnà cum populis, plaudentes Holoferni festiuo plausu, & læta symphonia gratulabundi ob victoriam, festo tripudio lætitiam simulantes, coronati, ac lucernati in signum gaudij. O durant necessitatem, quæ tristitudinem infesti mœroris vertit in ostentationem festæ lætitiæ.

Vers. 7. 8. & 9. 27.

Excipientes eum, etc. Populi debellari, metu præueniente vim armorũ, Holofer. excipiunt *cum coronis*. Coronis vtebantur etsi mœstissimi in lætitiæ signũ. Vers. 10.

Multiplex coronarum vsus.

At tã multiplex & varius erat apud veteres Coronarum vsus, vt iure addubites, quidnam coronaretur, cũ dicitur: *Excipientes eum cum coronis*. Bagistanes excepturus Alexandrum, *iter coronis sternit*: Nũ coronatæ viæ? Sic apud Curt. l. 5. Num fores coronatæ, vt apud Nasonem. 4. Fast. Num aræ: num hostiæ mactatæ ad festum herois aduentum? vt apud Euripidem in Iphigenia, & Propertiũ, l. 3. Num ministri, aut Sacerdotes: vt apud Macrob. 3. Satur. c. 16. & Stat. 3. Thebaidos. An templa? sic 1. Machab. c. 4. An coronantur manus? sic apud Tert. c. 1. l. de Corona milit. Fortassis nares coronantur, sic apud eundem, Apol. c. 42. Nisi fortè humeri, ita scribit in lib. de Cor. mil. Quid? corunabant ora? sic apud eundem de Resur. Car. c. 61. Quin & cadauera lego coronata apud Clem. Alex. 2. Pædag. & Tert. de Cor. Mil. c. 10. Verùm in Ezec. mœsti Israelitæ capita coronantur, coacti simulare lętitiam, c. 24. v. 17. *Filij vestri, & filiæ vestræ gladio cadent, cibos lugentium non comedetis: coronas habebitis in capitibus vestris, non plangetis, neque flebitis*. Ergo videtur verosimilius capita coronatos obuiam isse gratulatum Holoferni de Victoria, qua ipsi detriumphantur. In tanta ostentatione gaudij, quid tristius excogitari potest, quã dissimulare mœrorẽ, & simulare lætitiam? Sed quorsùm deuictus populus coronis vtitur? scilicet, *Erant enim supplices coronarij apud veteres*. Tert. verba sunt, lib. de Coron. Mil. c. 7. quod tradit Sophocl. in Ædip. & Liu. l. 33. & Appia. in Ibericis. Legatur inibi Cerda, n. 137, qui aduertit quòd *Coronarij*, idem est, ac *coronati*. Et quidem *coronati* scribunt alij Codices. Præterea moris fuit apud antiquos mancipia libertate donata, coronari. Ita Tert. suprà, c. 13. aiens: *Coronat & libertas sæcularis*. Vnde hi supplices & deuicti populi se profitentur Holofernis mancipia, & coronis supplicant libertatem; quod satis probabile videtur.

(Margin: Curt. Ouid. Eurip. Propert. Macrob. Statius. 1. Machab. Tertull. Clem. Ezechiel. Supplices, & captiui olim coronas gestabant. Tertull. Soph. Appia. Cerda.)

28. Deuicti metu populi excipiunt Holofernem *cum lampadibus*. Indubium est eiusmodi funalia seu festas luces non fuisse accensas ad pellendas tenebras, cùm clara luce descenderit de montibus Holofernes, non clanculũ, & per multæ noctis insidias lucifugas. Dein, cùm lucẽte Sole superuacuæ sint artificiatæ luces, existimat P. Sanct. cui subscribit noster Franc. Aguado, 1. p. tit. 4. c. 3. faculis accensis adulatos fuisse Holoferni Persici Regis Duci? nam mos est Persis, Solem adorantibus, vt eorum Principem ignis præcedat, quasi tutelaris Deus. Hunc morem probat ex Xenoph. Cur. Procop. Ammiano Marcel. Tert. Rodig. quem morẽ ego nõ abnuo. Sed dubia mihi est hęc cõiectura: Quoniam vt notabam ad c. 2. n. 21. certum nõ est Holofernẽ esse Persam. Et sanè exercitus Assyrius est, nõ Persicus, & ita nõ Persico, sed Assyrio more gaudet. Dein præfata P. Sanct. coniectura nõ solido nititur fundamẽto. Scilicet: quia lucente Sole lucernarum splendor nullum esset vsum habiturus in festo plausu, quo hi populi deuicti excipiebant Holofernem, *cum lampadibus ducentes choros*: quę est ratio Sanct. Porrò etsi lumen necessarium non sit ad illuminandum diem, qui de se splẽdidus est, tamẽ antiquus fuit mos ex festiuis faculis vti etiam clara luce. Quod liquidò constat ex Tert. aiente in Apolog. c. 35. *Nec lucernis diem infringimus, vt gentiles faciunt*. Et Latinus Pacatus in Paneg. ad Theod. *Aulas vendentes plateas, accensisque funalibus auctum diem*. Ergo vt festa gaudia, & lætos plausus exhiberet antiquitas, solita fuit lucernare diem festiuis faculis. Hoc fecere hi principes, & populi deuicti.

(Margin: Sanct. Aguado. Xenoph. Curt. Procop. Ammia. Tertull. Rodig. Dies lucernatur ad plausum. Tertull. Pacat.)

§. VIII.

Olim, & nunc nihil ferè eminet, quod muneribus meritum non mercatur.

29. MVnera arbitrium meritorum sunt, & artificium promerendi. Inmunificus nulli rei aptus videtur, nihil magnificum eminet in eo, qui munerare nescit. Sapiẽtia desipit, sagacitas torpet, iurisprudẽtia inciuilis est, & virtus obscura. Ille solus dignus apparet, qui nũ meritis, sed donis dignitatem mercatur. Siquidem munera subornant mentem, & incantant animos, sic *capiunt homines, Deosque*, vt quę natura negauit honoribus, munificentia restituat, & faciat ad miraculũ vsque dignum. Quod nõ ambiunt merita, prçsumit munifica largitio: quæ prophetia est honoris adipiscendi. *Suis muneribus prophetatur*: inquit Ildefonsus. (licet alia longè diuersa mente.) Quid certius, quam prophetatæ rei euentus? Profectò muneratio prophetiæ æmula est, & quædam non bona species vaticinij, certo impetrans, quod muneribus ambit. Quin & ferè supernacanea sunt merita, tametsi notissima, quæ à muneribus non commendantur.

(Margin: Munera prophetia sunt rei obtinendæ. Matth. S. Ildephõsus. Serm. 1. de Assumpt.)

30. Matth. 14. v. 20. Cibauit Christus in deserto quinque millia virorum, exceptis mulieribus, & paruulis, quinque tantummodo panibus, & duobus pisciculis. Indubium planè miraculum, & euidẽtia oculorũ perspicuum. *Et tulerũt reliquias duodecim cophinos fragmẽtorum plenos*. Quid necesse fuit, vt ad superuacua vsque ampliaretur miraculum? Cibatione opus erat turbæ, non superfluitate. Quorsùm superfluunt tot fragmẽtorum cophini? Iam saturati erant, & ita vili penderet turba residuum panem: nam anima saturata vel fauũ calcabit: ergo inutiliter superfluit tanta panum copia. Præclarè S. Chrys. *Duodecim corbes abundarunt, vt Iudas etiam corbem portaret*. Nimirùm superfit Iudæ cophinus panum plenus, quem portet, & sibi accipiat, vt sic credat miraculo. Res profectò admiratione dignissima, & munerum arcanam vim ad alliciendos animos, planè probans. Viderat enim Iudas famescẽtem turbam, sciebat panes in vasta eremo non suppetere, nisi quinque tantùm: in manibus eius sic multiplicatur cibus, vt cẽtenos homines perpaucis fragmẽtis satiauerit: ipse minister erat miraculi: & tamen vt ipse miraculo credat, expediens iudicauit Christus, quod tot panum sportæ superfluant, non ad cibationẽ turbæ, sed ad fidem miraculi apud Iudam: cui vix, aut ne vix quidem, crederet, ait Chrys. nisi plenum cophinum sibi portet. Ergo euidentissimum Christi miraculum vix crederet Iudas, nisi munera subornarent mentem, & illam allicerent ad assensum: quasi dona sint energia credibilitatis, sine quibus ægrè creditur eximia virtus, quæ oculis cernitur. Nempè primum homo excæcandus est muneribus, vt videat alienas virtutes, & aliorum merita: ad quæ alioqui cæcus est.

(Margin: Matth. Ioa. 6. v. 13. Munera faciunt credibile perspicuum miraculum. Chrysost. hom. 50. in Matth.)

31. Ioann. 6. v. 30. post exsatiatam tantam hominum multitudinem in deserto, transfretauit Iesus. frequens populus accurrit ad Christũ, desiderio experiendi miracula: dixerunt ei: *Quod ergo tu facis signum, vt videamus & credamus tibi? quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de Cælo dedit eis manducare*. Cur inter tot prodigiosa miracula, quæ Moyses patrauit, tantũmodò commemorat miraculũ mannę? nonne alia portentosiora operatus est Moyses, dum educeret Hebræam gentẽ ex seruitute Ægyptiaca? Bellè S. Chrys. *Sed quidnam nullum aliud ex prioribus signis meminerunt, cùm plurima tunc temporis in Ægypto, in mari, in deserto facta essent, sed hoc dumtaxat?* Nempè non bonum hominum ingenium, & auaritiæ studiosum, vix miraculum reputat, quo non muneratur; ac si eorum vtilitas sit præeminentia miraculi. Vnde tot tantaque prodigia omittũt, ait Chrys. ad quæ tunc Ægyptus, dein Orbis obstupuit: sicco vestigio maris transisse non memorant: sed illud tantummodo, quo delicijs mãnæ munerati sunt. Quasi muneratio sit prodigiorum probatio: & miraculum immunificum, suspectum sit falsitatis, proficua miracula notã miraculi habent, cætera habentur velut præstigiæ; Quod est naturale munerum miraculum.

(Margin: Grandiora habẽtur miracula quæ gulæ seruiunt. Ioann. Chrysost. hom. 43. in Ioann.)

32. Lucæ 5. v. 13. Vir quidã fœdus lepra procidit ad pedes Saluatoris, sanitatem supplicãs, qui attactu manus Christi Dei confestim mundatus est coram frequenti populo stupente ad euidentiam miraculi. Tunc ait illi Iesus. *Vade ostende te sacerdoti, & offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses in testimonium illis*. Matth. c. 8. v. 4. paulò aliter, sed rẽ viuaciùs expressit. *Vade, ostende*

(Margin: Lucæ. Munera mercantur mũditiem. Leuit. 14. v. 4. Matth.)

de te Sacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moyses, in testimonium illis. Esto, aliàs ad Sacerdotes pertineret, cêsere an verè à lepra curatus esset leprosus: hic autem, qui integrè à lepra Dei manu sanatus est, cur remittitur ad Sacerdotes? In testimonium, ait vterque Euangelista. *Offer munus tuum in testimonium illis*. Id est, munere tuo eme testimonium sacerdotũ. Acutè Hugo in præfata verba Lucæ, rem quam versamus, tetigit. *Offer munus tuũ illis in testimoniũ tuæ sanationis. Id est, vt ipsa oblatio sit testimonium, & signum tuæ sanitatis siue curationis*. Quasi dicat: Tametsi miraculum tuæ sanationis perspicuum sit, & tu euidentissimè sis perfectæ sanitati restitutus; tamen vt hoc euidentissimum miraculum, verum miraculum habeatur: & tu perfectè sanus existimeris? Vade, offer munus tuũ in testimoniũ illis. Nempè adhuc muneribus mercari debes fidem miraculi, & certitudinem mũdationis à lepra. Parum est tibi verè mundum esse, & perfectè immunem à contagio lepræ, nisi muneribus coemas testimonium sanitatis. Quia etsi perfectè mundus es, imũdus existimabere, nisi munditiei existimationem mercaberis munerum lenocinio. *Offer munus tuum in testimonium illis*. Alioqui neque meum euidentissimum miraculũ, vt tale existimabitur, neq; salus tua habebitur vt vera mundicies. Adhuc pendet à tua munificẽtia fides miraculi, & tuæ sanitatis existimatio. Homine .n. nihil munificum existimant de eo, qui donis non emit præclaram opinionem. O munerum præstigias! ô mores! tempora! in quibus sapientia, quam non commendat munera, desipit: virtus, quam nõ publicant largiones, latet: merita, quę donorũ sordes ignorant, planè squalent. Hodiè à muneribus est eminẽtia in quauis re: & nemo ferè magnus est, nisi qui politicè munificus est: quasi munus sit sufficiẽtia ad omnia. Arbitrium ambitionis factũ est in geniũ meritorũ. At merita artificio non constant, sed virtute. Munerum potentiam licet oculis cernere hic v.8. vbi Holofernes prædiuitũ munerum copia subornatus, mitiùs agit, quàm cum reliquis prouincijs, quę hanc artem ignorarunt. Vnde vel hostes muneratores adlegit sibi auxiliares, & hostili animo infensos homines, honoribus militiæ auget, quia ipse auctus est munerũ largitionibus. Det multa, qui vult esse aliquid. Heu infame commercium! quo munerum vili pretio emũtur merita ad dignitates: & omnibus pretiosior est, qui largitionum pretio suam insufficiẽtiam redemit, & emit sufficientiã ad omnia.

Hugo.

Iudith.

§. IX.

Violenti Principes pro iniuria illata, Benefici vocari volunt à subditis: qui laudatione coacta periculum silentij redimunt.

33. Violentia quorũdam Præsulum auctoritas.

MIseriarũ maxima, subiectio est, & qua homo ab integri arbitrij fastigio depositus, ferè degenerat in naturam inferiorem: quasi minùs homo sit, quò magis subiectus est. Violenta est humana natura, si subijcitur. *Vtinam nulla esset throni Episcopalis prærogatiua, nec prælatio, & violenta auctoritas, & præeminentia, vt ex sola virtute cognosceremur*, dixit S. Nazianz. Expende *τὸ violenta auctoritas*. Quorumdam enim eminentia cęterorum depressio est, & paucorum auctoritas totius humanitatis violentia. Parum esset, si tantũ cogeretur subditus ad obsequium, quæ tolerabilis violẽtia foret: cogitur etiam imperiosè ad digna quæque, probrosa, & molesta: & quod intolerabilius malũ est, violentia auctoritate cogitur, vt spontè violentiam patiatur, vt exosculetur verber: (Hispanè: *Bese el acote*) & gratias agat pro iniurijs illatis, iniuriamq; redimat beneficijs, & obsequijs. Dubitat Seneca an beneficium accipiendum sit à Tyranno, cui homo non aget, sed mentietur gratiarum actionem. Beneficium *dat Tyrannus crudelis, & iracundus, qui munus suum fastidire te, iniuriam iudicaturus est: Non accipiam. Eodem loco pone latronem, & piratam, quo Regem, animum latronis, ac piratæ habentem*. Imò sæpè referendam hnic fore gratiam negat, etsi violetur sacratissimum gratitudinis ius. Sic enim scribit. *Quicquid benefaciendo merueras, perdidit, & referre illi gratiam scelus haberetur*. Verùm si pro indubitato beneficio gratiæ malo principi agendæ nõ sunti quàm *violenta auctoritas* est, quę gratitudinem exigit pro iniurias? *Iniuria Tyrannum creat*, inquit Sophocles: dixisset veriùs, quod Tyrannus ipsa iniuria beneuolos creare ambit.

Nazianz. Orat.27.

Senec. l. 2. de benef. c. 21.

Celada in Iudith.

Idem l.7. de Benef. c. 9. Sophoc. in Polixena. Tyrannicũ est subditos vexare, & exigere obsequia pro iniurijs.

Lucæ 22. v. 25. Ambibant discipuli Ecclesiæ primatum, & impatientia principandi sciscitantur, quis eorum futurus esset maior. Tunc Christus sic respondit: *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: vos autem non sic*. Quorsùm Christus hoc, dixit? Imò quid dixit, peruestigandũ est. Valdè enim obscurè agit. Præclarè hunc locum commentatur noster Salmeron inibi ex sententia S. Cyrilli allegati in Catena. Quasi dicat: Reges Gentiũ principatur Orbi, nec tam Reges dicendi sunt, quã domini: siquidem despoticum dominium in eos exercẽt, eòsque vt seruos durè tractant: Et tamen, *Qui hanc violentam potestatem habent super eos, benefici vocantur*. Hoc est ait Cyrillus: *Blandi sermones eis offeruntur à subditis*. Scilicet pro seruitutis iugo, pro tributorum præda, pro acerbitate iniuriæ, non modò non querũtur de violentia tyrannidis, sed *Benefici* vocantur, & blandis sermonibus subditi Principibus adulantur; & pro iniuria ostendunt beneuolẽtiam, & pro imperiali violentia, reddunt blãdum sermonem, & ingeniosum obsequium, & fastum tyrannidis humili beneuolentia redimunt. Vnde *qui* crudelem *potestatem habent in eos, Benefici vocantur*. O ventosissimam præeminentiã! ô violentiam auctoritatem. Seneca inquit. De Canio Iulio, viro in primis magno, quòd cùm iussu Caij Cęsaris duceretur ad mortem & illũ probris impeteret Cæsar. *Gratias inquit, ago, optime princeps*. *Agebant enim gratias, & quorum liberi occisi, & quorum bona ablata erant*. Disertè Latinus Pacatus in panegyr. ad Theodos. August. sic fatur. *Quin & illud me impulit ad dicendum, quod vt dicerem nullus adigebat. Non .n. iam coacta laudatio, & expressæ metu voces periculum silentij redimunt. Fuerat, abieceritque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas, cum trucem Dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem, mendax assensio titillabat, cùm gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur*. Quid elegantius? Expende in singulas sententias, quarum elegantiam, ne ego deuenustem, inexpensas omitto. Et attende ad hos populos vexatos, & oppressos Holofernis tyrannide, v. 10. *Excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choros cum tympanis, & tibijs*. Scilicet violenter coacti sunt, vt spontè festiuo plausu exciperent Holofernem, & vt beneficum salutent. Quid inhumanius?

34. Lucæ.

Salmer. Cyril.

Cyril.

Seneca de Tr. l. quill. tran. ca p. 4. vitæ. Pacat. Violentus est princeps qui pro iniuria obsequia exigit.

§. II.

Commentarius litteræ.

Vers. 11. Nec ista tamen facientes, ferocitatem eius pectoris mitigare potuerunt.

Vers. 12. Nam & ciuitates eorum destruxit, & lucos eorum excidit.

Vers. 13. Præceperat enim illi Nabuchodonosor Rex, vt omnes deos terræ exterminaret, videlicet, vt ipse solus diceretur Deus ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentia subiugari.

Vers. 14. Pertransiens autem Syriam Sobal, & omnem Apameam, omnemque Mesopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa.

***Verſ.* 15.** Accepitque ciuitates eorum, & ſedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit vniuerſum exercitum virtutis ſuæ.

Verſ. 5. & 12.
35.
Holofernis tumor.

NEC *iſta tamen facientes, &c.* Obſtinatum Holofernis animũ nullatenus mitigare potuerunt communes preces, feſtiua obſequia, & vltronea ſubiectio, quę efferatũ cuiuſuis tyranni pectus erudirent ad miſericordiam. At nihilominus furiosè debacchatus eſt in ſupplices populos, depopulatus enim eſt eorum vrbes, nullo ſeruato iure humanitatis. Porrò proſperitas infida eſt, & fortuna ſuperior immunitatem a legibus fidelitatis ſibi vſurpat: Planè rerum fęlicitas eſt fidelitatis infęlicitas, Immerita fides eſt miſeros, fęlicis mitera fides eſt. Nec tãtum vrbes vaſtauit, ſed *& lucos excidit.* Luci olim erant impiæ ſuperſtitionis Sacraria; nam à denſa arborum opacitate venerationem mutuabat idololatria. De lucorum ſuperſtitione multa tradit vtraque eruditio, quæ & vulgò nota ſunt, & commentationi huius loci ſuperuacanea.

Verſ. 13. *Præceperat enim illi, &c.* Religioſene agit Holofernes, qui ſuperſtitionem lucorũ exterminat? Quare homo idololatra Deorum delubra euertit? Scilicet. *Præceperat illi Nabuchodonoſor Rex, vt omnes Deos terræ exterminaret, vt ipſe ſolus diceretur Deus.* O ſuperbiæ inanes ſublimitates! Terrula imperiũ præſumit in Cælũ? Puluiſculus diuinitatem ambit, quin & ſolitudinem in ipſo diuinitatis honore? Nimia fęlicitas, ambitio diuinitatis eſt, & obliuio humanæ conditionis: Hominis proſperitas dediſcit hominem, & ſupra humanum faſtigium euehit. Subitò admonitus conditionis ſuæ, præceps ruet è meutito culmine. Ipſa enim Fortuna deprimit, quem attollit fortuna. *Nam vt nihil extrà laceſſat, aut quatiat, in ſe ipſam fortuna ruit,* inquit Seneca de Breuit. vitæ, c. 4. Cęterùm à ſubiugatis diuinitatem ambitiat ſubditi adoratio, adulatio eſt: verè ſubiectus mentitur honores, quos dum tribuit, ambit: porrò humile eſt ingenium ambitionis. (Seneca.)

Verſ. 14. & 15. 16. *Pertranſiens Syriam Sobal* Adrichomius eandem eſſe ait cum Arabia petrea. *Et omnem Apameam*, prouinciam Cęleſyriæ à ciuitate Apameæ eius metropoli, ita dictam: cui cõtermina eſt Meſopotamia, quæ & Syria duorum fluminum dicta eſt: quia latè iacet inter Euphratem, & Tigrim. Additur, quòd Holofernes *Venit ad Idumæos in terram Gabaa*. Verum quænam hæc *Gabaa* in Idumæa? Duplex *Gabaa* agnoſcitur in Iſraelitide regione: altera in tribu Beniamin, 1. Regum 10. Saulis ortu celebris, & infamis nefando ſcelere, Iudicum 20. Altera in tribu Iuda, Ioſuæ 15. Num vtraque, vel alterutra in Idumæa? Num Idumæa tam latè ſeſe in terram infert Iſraelis? Ioſepus libro contra Appionem tradit Idumæam amplè accipi, & Gazam, & Aſcalonem, & alias finitimas regiones amplecti. Quid? vſque ad Gabaa extenditur amplum ampię Idumæę vocabulum? Serarius non Idumæos ſe Dumæos mallet, ſed res eodem redit, cùm Duma ſit Idumæorũ metropolis, vt aduertit Salianus ibi. Sanct. cum ſciat *Gabaa* collem ſignificare; ſuſpicatur *Gabaa* hic non pro vrbe huius nominis, ſed pro colle, ſeu loco confragoſo accipi: vnde dicitur, *Venit ad Idumæos in terram Gabaa*, id eſt, venit non ad valles Idumææ, ſed ad colles, & aſpera, & confragoſa loca. Sanctio ſubſcribunt Salianus, & Tirinus hic: & in re lubrica videtur idonea interpretatio: Sæpè enim in Biblijs accipitur nomen non pro re, quam ſignificat primariò, ſed pro alia, quam exprimæua ſignificatione indicat. Sic *Vr* Chaldæorum, quæ ciuitas Chaldææ eſt, ſumitur pro igne, quia *Vr* ignem ſignificat. Legi poteſt ſuper hac re idem Sanct. in comment. ad l. Eſdræ lib. 2. ad c. 11. a n. 10. Sic explicabam illud c. 1. v. 6. *in campo Erioch Regis Elicorum*: ita vt *Erioch* non ſit nomen propriũ loci, ſed cùm Erioch ſignificet longum, ſenſus erat, commiſſum fuiſſe prælium in campo lõgo, ſeu amplo Regis Elicorum. Addit Græcus textus Holofernem veniſſe in conſpectum Eſdrelon propè Dotaim, *quæ eſt*, inquit, *contra Serram magnam Idumææ*. Serram vocat (ait Salianus) locum montium rupibus, quaſi dentibus aſperatum, per quem difficilis ſit tranſitus. Eſdrelon Adrichomius facit eundem locum cum planice ſeu campo Mageddo, ad quem a Galilæa veniatur in Iudæam, inter montes Hermon, & Carmeli. Ibi ergo occupatis illis vrbibus Holofernes ſubſiſtit triginta dies, dum omnes eius copiæ, quæ tunc varia loca vaſtabant, ad eum congregarentur, quò vna pergerent in Iudæam, quæ reſiſtendo parata erat, humanis, & diuinis præſidijs fulta.

Margin: Adrichom. — Quid ſit Gabaa Idumææ. — 1. Regum, Iudic., Ioſue. — Joſeph. — Serar. — Sanct. — Salian. — Sanct. — Salian. — Adrichom.

---

§. XI.

Malus dæmon mauult haberi innocentiæ reus, quàm ingratitudinis.

SCitè Seneca. *Vitia omnia ab ingrato animo ſunt, ſine quo vix vllum magnum facinus accreuit: hoc tu caue tanquam maximum crimen.* Et licèt ingratitudo grauiſſimum crimen eſt, & grauiſſimo ſupplicio dignum ſapienter addit lib. 3. cap. 8. quòd *Nemo huic rei ſatis idoneus iudex inuentus eſt*: (etſi apud Perſas ex Xenophonte conſtet, ingratos acerbiſſima mulctari pœna.) Porrò quæ tam ſeuera, aut crudelis lex dignam cõſtituat pœnam tanti facinoris? Negat hominẽ, qui negat ingratus beneficium: obliuiſcitur ſui, cui altè non hæret memoria beneficij ſibi collati: peregrinatur ab humanitate, & belluinos induit mores homo ingratus. Imò beſtialiores, & inhumaniores feræ ſæpius beneficientiores ſunt in benefactorem, quã homo: reſpuũt enim bruta, & belluina ingenia infame Ingratitudinis vitium. Poſſem de hac re charta implere, ſed grandius quid dicam, nempè criminoſiſſimos dęmones, & omni flagitiorum crimine infartos, & quibus libido delinquendi eſt, quodammodò detrectare infame ingratitudinis vitium. Nam etſi ingratitudo indiuidua comes ſit impudentiæ, (vt dixit Xenophon ſuprà) nec impudens diabolus auſus fuit negare gratitudinem Deo debitam ob maxima beneficia in Iobum collata. Illa recenſens ſic dicebat dæmon: Iob cap. 1. verſ. 10. & 11. *Nonne tu vallaſti eum, & domum eius, vniuerſamque ſubſtantiam per circuitum, &c. Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ poſſidet, niſi in faciem benedixerit tibi.* Communior interpretum ſententia eſt, *τὸ Benedixerit*, ibi ſignificare, *Maledixerit*. At, quam ob cauſam impudens dæmon & ad probra audaciſſimus non ait *Maledixerit*, ſed *Benedixerit*? Nonne probroſius vocabulum eſt, *Maledixerit*? num diabolus comis eſt & vrbanus erga inimicum numen? niſi fortè religioſior vult haberi, vt tutiùs feriat, quòd artificium nocendi eſt, & nequitiæ ingenium. Verum poſt tot enumerata in Iobum beneficia, noluit dicere, *Maledixerit* munificum benefactorem, ſed *Benedixerit*, ne vel infamem ingratitudinem verbo tenus vſurparet: (ſic apparenter vitat ingratitudinis ignominiã, vt ſe commendet apud homines) ſed ſpecioſo vocabulo fœdam ingratitudinem nominauit. Quòd inſinuaſſe videtur Didymus ibi, *Pro diris precationibus, & maledictis proſequitur, Benedicet, à Diabolo poſitum eſt: in quo verbo ſpecioſus eſt, ne Deum aſperiori verbo figere videretur*: nempè Iobus tot bonorum beneficijs muneratus. Quaſi vel dæmone indignum facinus ſit, ingratum verbum referre: ac ſi diabolus declinet ruſticitatem huius vitij, & impudentiam ingratitudinis impudentiſſimus Satan exhorreat. Tam execrabilis impietas, ingratitudo eſt, vt cui grata eſt exectabilior impietas, impium iudicet verbo tenus ingratitudini communicare? Et qui nunquam vitijs ſator eſt, faſtidit hoc vitiũm? & cui impietas pro corona eſt, ingratitudinem reputat contumeliam, vt pote vitium vel diabolo indecorum?

Margin: 37. Seneca l. 3. de Benef. c. 6. — Xenoph. l. 1. Cyroped. — Vel dæmõ renuit haberi ingratus? — Xenoph. — Iob. — Didym.

38. Neſcio an Dauid benefidentior fuerit in Saulem,

an

an Saul ingratior in Dauidem. Et quidem Dauid trucidando Philisthæum, probrum Saulis abstulit, & Regnum dedit Sauli; cui sic inquit Ionathas: *Ne pecces Rex in seruum tuum Dauid; quia opera eius bona sunt tibi valdè.* Dein Dauidis musica dæmonem, quo dirè obsidebatur Saul, excantabat, 1. Reg. 19. v. 10. *Et factus est spiritus Domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam: Porrò Dauid psallebat manu sua: Nisusque est Saul configere Dauid lancea in pariete.* Inquirunt huius loci Commentatores, an iam expulso dæmone nisus sit Saul configere Dauidem, an adhuc malo dæmone agitatus? Basil Seleuc. seriò existimat prius aufugisse diabolum à Saulis corpore, quàm lanceam Saul eiacularetur in Dauidem. O fatuus dæmon! ò negligens malitia! oscitat hic diabolorum furor, aliàs semper ingeniosus. Nonnè præstaret iuuare Saulis nequitiam, qua nitebatur Dauidem figere in am si lanceæ ictum dirigeret dæmon, validiùs exploderetur iaculum, & certiùs feriret inimicum; nec oberraret lancea diaboli manu emissa: pulchra homicidij occasio elapsa fuit negligentia dæmonis. Quid? dæmon negligit Dauidis necem, etsi cupitam valdè, & prǽuolat è Saulis corpore, ne cooperari videatur ingrato? Tractat Dauidis cędem, sed detrectat tantam ingratitudinis labem? quàm ocyssimè exilijt è Saule, ne suggestio ad ingratitudinem, illi tunc vel maximè imputetur? Audiendus est Seleuc. Pontifex; *Paulùm à Dęmonis exitu leuatus Saul, & aduersorum detersa caligine, in Dauidem, quem pulsantem agnouerat, hastam eiaculatus, medicinæ pretium cædem obtulit.* Itaq; malus dæmon maturè anteuertit exitum à corpore Saulis, ne ingratissimo Sauli cooperari palàm videatur: mauult infensissimo Dauidi prodesse, quam palàm fauisse ingrato? indecorũ sibi reputat (tametsi eius laus nostra iniuria est,) vitio ingratitudinis notari, qui omnibus vitiorũ notis deturpatus est? Intermittit esse malignus, ne videatur ingratus? Eligit haberi negligentiæ, quàm ingratitudinis reus? Sic satagit non diffamari apud homines; non amore virtutis, sed vt hominibus plus noceat. Inpudentior dæmone audit hic Holofernes, insolentèr desæuiens in sibi beneficos, & munificos populos: quæ *pectoris ferocitas*, dicitur ab Eliachimo,

1. Reg.

Renuit dęmō palam cooperari ingratitudini.

Basil. Seleu. Orat. 11.

Iudith.

---

§. XII.

Humana laus, & Gloria aliorum vilitate, & ignominia fulcitur.

39. MIsera hominum conditio, quæ nisi de alterius exiguitate non crescit, Humana sublimitas de alterius pusillitate fulcitur; non propria celsitudo, sed aliena exiguitas magnum facit. Nostra lux ex alienis tenebris splendet. Scientia humana de aliorum insipiētia sapit; procerus, quis est, quia alij pusilli sunt; & (vt summatim dicam) alienis decrementis incrementamur, & grandescimus aliorum exiguitatibus, quasi quod alijs detrahitur, nobis adderetur ad augmentum. Ad hæc lex inuiolabilis viget in hominibus quantavis sublimitate, & virtute magnis. Ioann. 3. v. 30. dicebat Ioannes Baptista loquens ad Hebræā gentē de Christo Domino: *Illum oportet crescere, me autem minui.* Verùm cùm scitum sit apud Theologos, Christum Dominum re ipsa, idest, meritis, deinceps non creuisse in se; nec Ioannem exindè verissimo meritorum incremento caruisse; quippè Ioannes in dies sanctitate crescebat, & fiebat maior nouis meritorum sublimitatibus; dubiũ satis est apud Cōmentatores, quo sensu verè dicere potuit Ioannes, se in posterùm minorē futurũ. Nam qui sempèr maior fiebat, quomodò minor dici potuit; Nisi fortè ab augmēto Sanctitatis, quis minoretur, quòd nemo benè Catholicus dicet. Omitto nunc varias S. Patrum commentationes, qui egregiè in hac difficultate desudarunt: Et S. Cyrilli Alexandr. expositionem præfero, sic præfata verba exponentis: *Illum oportet crescere, me autem minui: Crescit enim quotidiè; Orbemque splendor suus illustrabit; ergò verò minuar, nec datam mihi mensuram excedam, sed in eisdem permanens, tantò minui videbor, quantò ad maiora ille præcurret.* Ac si dicat: Christus amplitudine diuinioris doctrinæ, & miraculorum ostentatione crescet deinceps, & grandior in dies apparebit famæ incremento. Ex quo incremento ego decrescam; non quia ego cessem a meritis, quæ in me sempèr augentur; sed quia Christus ascendit, ego cado: crescit ille, & illius incrementis ego decresco; Christi splendoribus deuenustor ego, eius sublimitatibus exiguus sum, & eius augmentis minorabor apud homines: à Christi magnitudine minuor: Nam *tanto minui videbor, quanto ad maiora ille præcurret*. Quis non miretur Christum non crescere apud homines, nisi Ioannem minorando, quasi incrementa caperet maiestas Christi ab exiguitate Ioannis, & quod Ioanni detrahitur, gloriam Christi aleret? Scilicèt humanæ gloriæ fomes, & materia est exiguitas, & decrementum aliorum; nec augetur, & elucet apud mortales, nisi impensis alienis.

Ioann. minor dicitur, quia Christus maior habetur. Ioann.

Cyrill. l. 2. in Ioann. c. 45.

Dùm Hebręa gens premebatur Ægyptiaca seruitute, & duro, & infami laterum ministerio seruiebat: aut ob laboris impatientiam, aut ob peruicacis gentis irreligiositatem, Deum à se alienauerat, nec ad eius aspectum, & colloquium admittebatur, vt olim eius proaui Abrahamus, Isaacus, & Iacobus. Demùm placuit benignissimo Deo, Israelitas à dira Ægyptiorum seruitute liberare, & apparere decreuit Moysi, ea forma, qua planè cognosceret esse Deum. Neq; enim eò vsq; Moyses Deum viderat, Exo. 3. v. 1. *Moyses pascebat oues Iethro soceri sui: venit ad montem Dei Horeb, apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: & videbat, quod rubus arderet, & non combureretur. Dixit ergo Moyses: Ibo, & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.* Num deerat alia augustior species, in qua Deus primò appareret Moysi, & ex qua exteriori forma Moyses maius, & diuinius quid conciperet de natura Dei? Deum se probare intentat, quia in humili, & infructifero, & spinoso rubo est; Præstigias æstimabit Moyses rubum ardentem, & incombustum, non diuinitatem. Quid enim magnificum rubus spondeat, etsi incombustus flammā alat? Verùm enim verò indè Moyses iure coniectauit diuinitatem. Neq; enim humana lux esse potest, quæ lucendo non absumit materiam. Nam terrenus splendor pascitur absumptione aliorũ. Planè diuinus ignis, & fulgor est, qui præclarè lucet; nec lucendo consumit. Quod acutè notauit Phil. *Rubus frutex debilis est, & senticosus: nec absumitur voraci natura ignis: imò conseruatur etiam, qualis anteà fuit permanens: adeò nihil amittens nitesceret etiam.* Sapientèr argumentatus est Moyses, ignē cęlestē esse, & diuinam lucem, quæ non nutritur vel debilis, & senticosi rubi depastione. Solus Deus, quia de se splēdet, sine alienis decremētis lucet.

40. Rubus Mosaicus sine materię consumptione fulget.

Exod.

Phil. li. 1. de vita Moysis.

Insanæ pyramidum, & obeliscorum substructiones inter Orbis miracula recensentur. Et mirum esset tantùm nominis, & gloriæ consecutas fuisse à magnitudine molis, nisi plenæ fuissent, & artis, & ingenij; neq; enim sublime ædificium etsi fastigiatum ad cœlos vsq; tantum Orbis plausum meruisset, nisi commendaretur magis à sublimitate artis, quàm ab mole materiæ. Non enim immensè materia, sed ingeniosè architectata substructio, gloriā adepta fuisset sempiternam. De celsissimo obelisco, qui erat in Campo Martio pro gnomone, sic ait Plin. *Digna cognitu res, & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam.* Celsissimus eminebat obeliscus, qui à præalta sublimitate conspicuus non erat, sed quia eius apex eo ingenio fabricatus fuit, vt vmbra in semetipsam collecta, nullam viciniъ situs partem obumbraret. Hoc orbis miraculum est, & dignum stupore defigere suspiciētiũ obtutus: sic altè eminere sine vllius decremen-

41. Obeliscus Mālij miraculū Orbis est, quia eminet, nec vmbram facit.

Plin. lib. 36. cap. 10.

mento: sic lucere, vt nulli adimat lucem. Vmbram in semetipsum colligit obeliscus, ne cùm ipse eminet, & lucet, vmbram iaculetur in alia à se sine dispendio alienæ lucis, compendium lucendi sibi faciat. Opus planè dignum, quod & nobilitetur Orbis plausu, & vt naturæ miraculum celebretur. Natura enim eminere nescit, nisi alienis decrementis, lucere ignorat, nisi alios lucēdo obumbret. Vnde miraculum habetur, quod sic fulget, vt omnem vmbram in se colligens, neminem obscurãdo lucet. Nescit lucere Nabuchodonosor nisi obumbrando reliquos; Vnde hic v. 13. mandat Holoferni; *Vt omnes Deos terræ exterminaret, videlicet, vt ipse solus diceretur Deus*. A depositione aliorum, Numinis, nomen, & officium mutuari credit; credit stare ab aliorum casu, & aliena humilitate sublimari.

De materia huius §. egimus ad Cap. 1. §. 27. 28.

§. XIII.

Grandius beneficium est, quod quibusdam datum, negatur alijs; à carentia aliorum crescit magnitudo doni.

42. HVmanum ingenium tam boni indigum, quàm auarum est. Vnde beneficij magnitudinem æstimat, non minus ex possessione sua, quàm ex carentia aliorum. Partemque beneficij æstimat, quod bono simili careat alius; Aliena vacuitate complet beneficij rationem. Ex aliena paupertate, non minus quàm ex proprijs opibus ditescit: ex aliorum infamiam, & proprijs stemmatibus nobilitatur: & alienam ignorantiam portionem æstimat suæ sapientiæ. Quod de nonnullis propriæ scientiæ auaris aduertit Plinius sic inquiens: *Ita certè recondunt, qui pauca aliqua nouere; & neminem docere, in auctoritatem scientiæ est*; id est, propriam scientiam recondunt, nec alijs communicatam volunt *in auctoritatem scientiæ*. Ignorantia aliorum aucturitas est propriæ scientiæ, quæ ex inscitia alienà incrementatur, quasi non sit scientia sublimis, quæ ex cæterorum ignoratione non sapit: de singularitate sapientes esse cupiunt, *in auctoritatem scientiæ* suæ ambiunt alios esse ignorantes, & idiotas.

Ignorantia aliorum, auctoritas est scientiæ.
Plin. in prolog. ad l. 25.

43. Matth. 11. v. 25. Patrem suum alloquens dixit Christus Dominus: *Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*: à nemine expositorum notatum non est, *rò confiteor*, idem significare, ac *gratias ago*. Ex quo ardua exurgit difficultas: scilicet quomodo Christus Dominus potuit agere gratias Patri suo, eò quòd absconderit diuiniora mysteria ab huius sæculi sapientibus? Horumne ignorantia potest esse materia gratiarum actionis? Benè est, quòd Christus gratus sit in Patrem Deum, quoniã hæc mysteria reuelauit paruulis; nam gratia reuelationis digna est gratiarum actionis, secus, absconsio tam diuinæ sapientiæ. Sed præstat hæc audire ex aureo Chrysostomi ore: *Quod hic, confiteor dixit: idem valet quod gratias ago. Gratias, inquit, tibi ago; quoniam à prudentibus, & sapientibus hæc celasti. An igitur perditione illorum gaudere ipsum dicemus: & quoniam illi hæc non didicere? Minimè. Quoniam verò ab illis occultata sunt, non gaudere, sed lacrymarum fontes emittere dignissimum; quod profectò fecit lacrymans, atque commiserans ciuitatem*. Attendamus ad dubij solutionem Chrysostomo dignissimam: *Non ergo quia sapientes non cognouerunt, gaudet; sed quia, quæ sapientes non cognouerunt, hæc isti perceperunt, lætatur*. Quasi dicat: Non agit Christus gratias, quia ignorant Pharisæi veram sapientiam, quam paruuli cognoscũt; sed fortè quia Pharisæorum ignorantia addit ad scientiam paruulorum. Maior enim, & illustrior apparet horum scientia ab illorum inscitia: Nam discipulorum videtur sapientia, etiam Pharisæorum insipientia. Ignorantia enim illorum *in auctoritatem scientiæ* horum est, & ita pro ea priùs gratias agere videtur Patri, quasi potior sit beneficij portio, ignorãtia Pharisæorum, & dein sapientia donata discipulis. Vnde primò gratias Patri agit, quia eam ijs negauit: deindè quia Apostolis concessa est: Dicit enim Christus; *Confiteor tibi Pater, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus*: Deindè subiungit, *Et reuelasti ea paruulis*, ac si excedat in beneficio mihi cõcesso, negatum esse alijs. 44.

Matth.
Ignorantiæ Pharisæorũ addit ad scientiam discipulorũ Christi.
Chrysost. hom. 39. in Matth.

Expendebam alias pulchram illam quæstiunculam, quam versat S. Augustinus. Vtrũ damnati in gehennæ tormentis, post finalis Iudicij diem, habituri sint notitiam Beatitudinis Sanctorum. Et è cõtrario, an Beati ignoraturi sint damnatorum pœnas? Definit ibi Augustinus, Beatos cognituros damnatorum cruciatus; Reprobos verò ignoraturos Beatorum felicitatem: sic fatur, *Qui erunt in pœnis, quid agatur intus in gaudio Domini, nescient, qui verò erunt in gaudio, quid agatur foris in illis tenebris exterioribus, scient*. Cæterùm (quod bona tanti Doctoris venia dicam) oppositum potiùs asserendum forè videtur: Congruentius enim esset, vt damnati notitiam aliqualem haberent gloriæ Beatorum, vt sic rumperentur inuidia; neque tantummodò excruciarentur pœna propria, sed etiã aliorum gloria. Porrò sapiens pœna foret eos infelicitare, & gehennæ calamitatibus, & Beatitudinis felicitatibus. Rursùs incongruum videtur, quòd Beati, qui cumulati sunt summis gaudijs, & cælestium deliciarũ pelago exundant, sciant immanes damnatorũ cruciatus; & ibi, si non doleant, saltem videãt plures amicos, cognatos, & familiares, in feralibus tormẽtis calamitosos, æternæ infelicitati damnatos. Ignorent pœnas, qui tantùm sciunt gaudia: Nesciant alienum malum, qui toti sunt in summi boni delicijs, Nam etsi ex eiusmodi notitia nihil detrimenti potest capere Sanctorũ Beatitudo; saltem nihil indè detrimenti capiat; nam infelicitas damnatorum nequit, conducere ad felicitatem Beatorum. Ergo non benè Augustinus rem definit. Imò sapientissimè, qua pollebat scientia, & ingenij acumine. Nam damnatorum pœnæ augẽt Beatorum gaudia. Grandius quidem est beneficium, quo carent alij; nam carentia aliorum, bona pars doni est. Crescit quodammodò felicitas Beati ex infelicitate damnati. Et munificus Deus Beatos suos non modò Beatitudine, sed gehenna quasi beat. Et accidentalis pars beatitatis est, damnatos ipsa priuari: vel gehennalibus tormentis quodammodò cumulat Deus prosperitatem Beatorum, Mihi enim datur, quod alij negatur, & à carentia aliorum crescit beneficij magnitudo. Vnde Christus Dominus Patri Deo agit gratias, *quia abscondit hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelauit ea paruulis*.

Aug. l. 20. de Ciuit. Dei, c. 20.
Beati quodammodò felicitantur etiam pœnis damnatorum.

Cæterùm homines, dona, quæ alij habent, sibi detrahi existimant. Num. 11. v. 17. Moyses defessus gubernando numerosum, & rebellem populum, à Deo postulat coadiutores in munere regẽdi. Annuit Deus postulatis, iubetque vt Septuaginta senes adstent ad tabernaculi ostiũ. *Vt descendam*, (inquit Deus Moysi,) *& auferam de spiritu tuo, tradamque eis*. Locus planè difficilis, & in quo enodando multos est S. Augustinus tom. 4. qq. in Numer. q. 18. vbi tandem sic concludit. *Auferam de spiritu tuo, & tradam eis. Intelligimus Deum nihil aliud significare voluisse, nisi ex eodem spiritu gratiæ, illos quoque habituros adiutorium; ex quo habebat Moyses, & vt isti haberent quantùm Deus vellet; non vt ideò Moyses minus haberet*. Hæc est germana loci expositio. Sed mirabile est, quòd gratia gubernandi à Deo data his Septuaginta sub præfectis, dicatur auferri à Moyse, eò quòd alijs detur, etsi à Moyse non auferatur. Auferturne gratia à Moyse eò quòd alij habeant similem gratiam? Planè imminuetur gratia Moysis quodammodò, quia alij possident similem gratiam: *Auferam de spiritu tuo, tradamque eis* etsi nihil re ipsa abstulit, aut imminutum fuit. Nam hoc humanum vitium est, vt quod alij habent, à me auferri existimem, etsi à me non auferatur. Vnde hic vers. 13. totus est Nabuchodonosor, vt à diuinitate omnia idola,

45. Numer.
August.
Quod vni datur, alijs videtur auferri.

Iudith. idola,deponat,*vt ipse solus diceretur Deus*. Diminutam diuinitatem iudicans,qua & alij potiantur: propriam sui eminentiam extollens ab aliorum humilatione, & carentia consimilis fastigij.

46. 4.Reg. 4.Reg.2.v.9. Cùm Elias iam discederet ab Eliseo, dixit ad eum: *Postula quod vis,& faciam tibi antequam tollar a te. Dixitque Eliseus, obsecro,vt fiat in me duplex spiritus tuus*. Neruosè contrà Rabbinos probat Lyra. (Lyra. Eliseus habere reputat quo caret Elias.) duplicẽ spiritũ Eliæ minimè postulasse Eliseum:*Quia*, inquit,*non concordat rationi:dicit enim Saluator,non est discipulus super magistrum,& ideo præsumptuosum fuisse; si Eliseus duplam potestatem respectu magistri sui petiisset*. Quo igitur modo verum erit,quod seriò affirmat scriptura,duplicem Eliæ spiritum postulasse Eliseum? (Glossa.) disertè enim ait:*fiat in me duplex spiritus tuus*.Acutè satis Glossa Interlin. expendit τὸ *tuus*, inquiens,*duplex spiritus tuus,idest, spiritus tui largitio*. Quasi dicat Eliseus; superbum esse petere spiritum tuum duplicem; neque enim discipulus est super magistrum; at si spiritus tuus mihi donatur, duplex mihi erit, habebo enim spiritum, & gratiam,quam tu habes, & tu carebis eodem spiritu, & gratia. Et ita simplex spiritus tuus,mihi duplex erit, & bis eum habebo: semel, quia mihi donatur ille spiritus: & iterum quia datur mihi tuus spiritus, & quo tu iam careas. Homo enim non minùs suum reputat, quod possidet, quam quod alius non possidet. Vndè spiritus Eliæ,qui in se vnus est, Eliseo duplex est: scilicèt quia illum habet, & quia Elias illo caret:& ita sententiosè dixit Gloss. *duplex spiritus tuus*,idest,simplicis *spiritus tui largitio*.

§. XIV.

Tanta superbia turgent humani principes,vt diuinitatem se posse elargiri fastuosè præsumant.

47. (Philo,lib.1. legis Alleg. Dei pulchra descriptio.) PRæclaram de Deo opinionem, & numine dignã existimationem expressit Philo,aiens: *Deus sibi ipsi locus est,& ipse seipso plenus,sibique sufficiens,vtpote vnus, & totum ipse ens*. Itaq; Deus totus est ens, summum bonum à seipso,seipso plenum,sibi sufficiens,& nullius indigum;secùs Deus non esset, si sibi non sufficeret,sed in aliquo penderet ab alterius arbitrio. At eò vsq; est mentis inops, & superbiæ diues quorumdam superbia,vt quasi parùm esset sibi diuinitatẽ ambire,præsumant alios diuinitate donare,aut,à diuinitate deponere,quasi diuinitas res foret,quę posset aut donari,aut auferri,Genes.3.v.5. inquit serpens diabolus ad mulierem: *Eritis sicut Dij,scientes bonum,& malum*. (Genes. Dęmō pręsumit donare diuinitatem.) Qui sunt hi Dij, quibus fore similes,promittit? Nam Deus,si vnus non est,Deus non est;solitudo .n. diuinitatis,character Dei est.Hocne ignorabant Protoparentes nostri cœlesti sapientia præditi? Verum ex his verbis planè innotescit dæmonis insolens superbia, vt quasi parùm illi fuisset diuinitatẽ ambire, alijs (Procop. ad Gen.c.3.) diuinitatem impertiri satagit. Procop.inquit: *Diabolum cùm sit superbissimus, se ipsum velle commendare diuinitate etiam praditum.Sicut Dij(inquit)mirum se ipsum Deum faciens, & Apostatarum Angelorum cateruam hoc nomine dignam iudicans*. Eòvsq; processit dęmonis arrogantia? Sic ab elatione stultescit diaboli malitia,vt diuinitatem se elargiri posse ambiat. Porrò diuinitas est suprà largitionis munificentiam; nam si à se non est,diuinitas non est. Qui diuinitatem largitur, mentitur donum, & negat dare, quod dedisse se iactat.Diuinitas enim nec dari potest,nec auferri.Errat,errat superbia Holofernis hic, v.13. qui potentia (Iudith.) armorum tretus, præsumit cęteros Deos,à diuinitate deponere,& Nabuchodonosori deitatem se posse largiri. O superbissimam hominum arrogantiam! ab hominum arbitrio dependebit diuinitas?

Tanta fuit Romanorũ superbia,vt dixerit Tert.*Vetus erat decretum,ne quis Deus ab Imperatore consecraretur,nisi a Senatu probatus*. 48. (Tert.Apol. cap.5.) Quod bellè irridet,addens: *Humano arbitrio diuinitas pensitatur: nisi homini Deus placuerit, Deus non erit:homo iam Deo propitius esse debebit*. (Ab humano arbitrio non pendet diuinitas.) Quasi numen,visq; illa Dei,fautoribus indigeat, neq; per se satis sit probando, persuadendoq; omnibus,inuito etiam Senatu,quod & colenda sit,& pietate prosequenda. Sed vt verus Deus etiam non probatus ab hominibus, sibi ipsi probatus est;ita qui sit ab homine probatus, haud ideò colendus est. Hæc Zephy.in ecphrasi ad ea Tertull.verba:& S.Chrysost.ho. (Zephyr. Chrysost. Prudent. Liuius.) 66.ad populum:*Senatus hanc habet potestatem Deos creandi,& decernendi*. Idem tradit Prudentius,lib.1. in Symmachum:& Liuius lib.10. Hinc vetus Romanorum lex; *Separatim nemo sit habens Deos nouos,siuè aduenas:nisi publicè adscitos, priuatim non colunto*.

Matth.2.v.1.Magi adoràturi puerum Iesum, ingressi sunt Hierosolymam,dicentes:*Vbi est,qui natus est Rex Iudęorum? Audiens autem Herodes Rex turbatus est,& omnis Hierosolyma cum illo*. 49. (Matth.) Cur turbatur Herodes? Cur timet? Opportunè Glossa inibi: (Glossa. Nullus habebatur Deus absq; Senatus arbitrio.) *Non solum propter se timuit Herodes,sed propter iram Romanorum. Decreuerant enim Romani,ne quis Rex,vel Deus sine eorum consilio diceretur*. Nam vt egregiè Tertull. suprà,cap.13.*Salus Dei cuiuscumque ex Senatus æstimatione pendebat; Deus non erit, quem homo consultus noluisset,& nolendo damnasset*. (Tertull.) Consentit S. Athanas.aduersùs gentes, vbi sic loquitur:*quos ipsi duos esse volunt, hos lege aliqua Deos faciunt*. (Athanas.) Quasi humana lex posset quempiam in diuinam naturam resculpere,& diuinitate donare mortales. Profectò ridicularia, & insolens superbia est,quæ præsumit numine, & Cœlo hominem donare. Quod Mamert.sic de Hercule ipsius proauo assentatoriè mentitus est,inquiens:*Tuus Hercules Iouem vestrum quondam terrigenarum bello laborantem, magna victoria parte iuuit,probauitq; se non magis à Dijs accepisse Cœlum,quàm eisdem reddidisse*. (Mamert. in Panegyr.2. ad Maxim. Iudith.) Nimirùm Hercules vastis viribus homo, ipsum Iouem Deorum maximũ, & augustioris numinis principem originem dicitur donasse Cœlo, & veri numinis gloria. O superbissimum fastum! Homone cęlum Deo reddidit?Deus erit,qui Cęlo donatur ab homine?Ipse Mamert. mentitur facinus,quod asserit,& assertione negat,quod affirmat; nam Deus non est,qui humani adiumẽti,& arbitrij indigus est.Sic obbrutescit humana superbia,dùm Hercules pręsumit Ioui cęlum restituere; dùm Senatus intentat diuinitatẽ a suo arbitrio pendere; dùm hic ambit Holofernes cæteris Dijs exclusis,vnum Nabuchodonosorem diuinitate donare! Planè mentita est adulatio,quæ negat Deos, dùm facit:superbissima ambitio,quæ hominem præsumit facere posse, quod est vltrà humanum fastigium, & superbiam. Homone erit Deitatis arbiter? ò superbissimè temerariam, & brutam ambitionem!

CAPVT QVARTVM.

Vers. 1. TVnc audientes hæc filij Israel,qui habitabant in terra Iuda, timuerunt valdè à facie eius. 2. Tremor,& horror inuasit sensus eorum,ne hoc faceret Ierusalem,& Templo Domini,quod fecerat cęteris ciuitatibus,& Templis earum. 3.Et miserunt in omnem Samariam per circuitum vsq; Iericho, & præoccupauerunt omnes vertices montium.4.Et muris circumdederunt vicos suos,& congregauerunt frumenta in præparationẽ pugnæ. 5.Sacerdos etiam Eliachim scripsit ad vniuersos,

qui

qui erant contrà Esdrelon, quæ est contrà faciem campi magni iuxtà Dothain, & vniuersos, per quos vitę transitus esse poterat, 6. vt obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat ad Ierusalem, & illic custodirent, vbi angustum iter esse poterat inter montes. 7. Et fecerunt filij Israel, secundũ quod constituerat eis Sacerdos Domini Eliachim. 8. Et clamauit omnis populus ad Dominum instantia magna, & humiliauerunt animas suas in ieiunijs, & orationibus, ipsi, & mulieres eorũ. 9. Et induerunt se Sacerdotes cilicijs, & infantes prostrauerunt contrà faciẽ templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio: 10. & clamauerunt ad Dominũ Deũ Israel vnanimitèr, ne darẽtur in prædã infantes eorũ, & vxores eorũ in diuisionẽ, & ciuitates eorum in exterminium, & sancta eorum in pollutionem, & fierẽt opprobrium gentibus. 11. Tunc Eliachim, Sacerdos Domini magnus circuiuit omnem Israel, allocutusq; est eos, dicens: 12. Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in ieiunijs, & orationib. in conspectu Domini. 13. Memores estote Moysi serui Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, & in potentia sua, & in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando deiecit: 14. sic erunt vniuersi hostes Israel: si perseueraueritis in hoc opere, quod cœpistis. 15. Ad hanc igitur exhortationem eius deprecantes Dominum, permanebant in conspectu Domini, 16. ita vt etiam hi, qui offerebant Domino holocausta, præcincti cilicijs offerrent sacrificia Domino, & erat cinis super capita eorum. 17. Et ex toto corde suo omnes orabant Deum, vt visitaret populum suum Israel.

§. I.

Commentarius litteræ.

Vers. 1. Tunc audientes hæc filij Israel, qui habitabant in terra Iuda, timuerunt valdè à facie eius.

Vers. 2. Tremor, & horror inuasit sensus eorum, ne hoc faceret Ierusalem, & Templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus, & Templis earum.

Vers. 3. Et miserunt in omnem Samariam per circuitum vsq; Iericho, & præoccupauerunt omnes vertices montium.

Vers. 4. Et muris circumdederunt vicos suos: & congregauerunt frumenta in præparationem pugnæ.

Vers. 1. & 2. 1. T*Vnc audientes, &c.* Insolẽtèr [i]quierat Holofernes in obuias quasq; nationes, etiã spõtè sibi supplices, & subiectas: fama grande quid buccinabat de potentia, & sæuitia hostis. Hæc causa fuit, vt Israelitæ Iudæã habitantes, valdè expauerint ad sęui ducis aduentũ, truculẽta quæq; minitantẽ, exẽplo finitimarũ regionũ. Porrò cum nõ tantũ Reipublicæ, sed & religioni bellũ indiceret Holofernes, iure timebant, ne Hierosolyma vastaret, & profanaret templum, sicut lucos, & deorũ fana euerterat: Septuag. explicatius locum efferunt: *Et audierunt filij Israel habitãtes in Iudæa: omnia, quæcũq; fecerat Holofernes gentibus, & quomodò spoliauerat templa earum, & dederat ea in perditionem: & timuerunt valdè à facie eius: & pro Hierusalem, & templo Domini Dei sui, turbati sunt: quoniã recentèr ascenderant è captiuitate, & nupèr omnis populus collectus fuerat Iudęę: & vasa, & altare, & domus ex pollutione fuerant sanctificata.* Ex quo probatur post captiuitatem accidisse hanc Historiam: etsi Salian. conetur eludere hoc argumentum.

Septuag.

Post captiuitatem Babylonicam accidisse hanc historiam.

Salian.

Vers. 3. & 4. 2. *Et miserunt, &c.* Dicitur Iudęos misisse per omnem Samariã, & pręoccupasse, & muniisse iuga montiũ: & apertos vicos & malè clausa oppida cinxisse muris: & cõgregasse intrò annonã, ne oppressi fame longã obsidionẽ ferre nõ possent. Quod facere potuerũt Iudęi opportunè, quia recèns frumẽta demessuerãt. Sed dubiũ est, quomodò potuerint Iudæi imperare Samarię, vt accingeret se ad resistendũ Assyrijs, quibus à tẽpore captiuitatis decẽ Tribuum, parebat: nam post Assyriacam decem tribuum comportationẽ, missi sunt ab Assyrijs, qui Samariam terrã pinguẽ inhabitarent. Ergò potius Samaritæ certarent contrà Iudæos pro Assyrijs, quorum oriundi, & quibus subditi erant. Verùm Samarię nomine, non vrbs Samaria hic accipiẽda est, sed Prouincia, quę eodẽ gaudebat nomine: In Prouinciam autẽ Samariæ multos Hebręos ab Assyria, & reuersos, & ab Assyrijs primò omissos, eandẽ Prouinciã habitasse, constat ex 2. Paralip. 30. Idem etiã accidisse post Babylonicum duarũ tribuum reditum: neq; enim tunc tribus Iuda, & Beniamin se arctauerunt in proprios fines, sed aliarũ tribuum sedes occupauerũt. Sic Iuditha ex Simoniana Tribu, Bethuliã habitabat, quæ ad sortem Zabulonianæ Tribus pertinere indubium est, ex c. 8. & 9. huius libri. Vndè strenuus Dux, & Sacerdos Eliachimus dicitur misisse in omnẽ Samariã; nam potissimã, & ferè omnẽ habitabant Hebræi. Addit Salian. hic n. 7. quòd etsi Samaritani erant Iudęorũ inimici, tamen Eliachimũ curasse solertèr illos contrà cõmunem hostem sibi adiungere, quod fęlicitèr persuasit, armauitq; in Assyrios. Et quidẽ huic obiectioni etiam aduersarij tenentur respondere: quia etsi antè captiuitatem Babylonicam hæc Historia acciderit; at post captiuitatem decem Tribuum accidisse, certũ est apud ipsos: ergò iam habitabatur Samaria ab Assyrijs. Quomodò ergò Assyrij habitantes Samariã præparant se aduersus Assyrium Holofernis exercitum? Igitur si præfata solutione contenti non sunt, excogitent aliam potiorem, quàm lubens amplectar.

2. Paralip.

Iudith.

Salian.

§. II.

Publicata infamia, quasi ius quoddam est ad delinquendum.

B Ona apud homines opinio matrix meritorum est, & fomes ad virtutem: refutat delinquendi voluptatẽ, tenetq; hominẽ, ne cadat à culmine, in quo hominum fastigiatur cõsensu. Sapientèr Senec. *Magnam tibi personam hominum consensus imposuit. Hæc tibi tuenda est.* Honos sępè virtutem parit: dedecus degeneres facit ad vitium. Bona opinio præsidium est probitatis; nõ bona fama naturã exarmat: infamis sæpius inermis est ad pietatẽ: fama inclytus, à fama animatur ad virtutem. Timet cadere, qui in sublimi est; qui est in humili non timet casum: nemo ab infimo 3.

Seneca de Consol. ad Polyp. c. 25.

Bona fama vtilis est ad virtutem.

loco

loco concidisti:non.n.habet quò cadat.O quot magnorum virorū sanctitates sustentauit ad tēpus bona opinio,quæ si tunc abesset, collaberētur!Fortè desperatur de homine,quem infamia impudentem fecit:nam impudētia auersio est à virtute,& temeritas ad delinquēdum.Petrus Apostolorum vertex,prę cęteris ab amore præstantior,pia temeritate plura audet. Cui inquit

Lucæ.

Christus,Lucæ 22.v.31.*Simon Simon,ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticū. Ego autem rogaui pro te,vt non deficiat fides tua*. Quid opus fuit, vt Christus oraret pro Petro, ne eius fides periclitaretur diaboli tētatione?Nonne Satanas cribrationem postulat? Impetret licèt, & Apostolos cribret, quid obtinebit, nisi separationē grani à paleis? Neq; enim a cribro grana degenerant in paleas,neque paleæ vilescunt à cribro. Cribrum enim discernit triticum à palea: & quod est vnumquodque,inconfusè intimat,nō deprauat.Quid ergo opus fuit, vt Christus impensè roget, ne ex cribratione periclitetur Petrus?Cribrum .n. tantū publicabit quis sit vnusquisque, Planè grauissima paleæ tētatio est,granum purgatum ab inani palea secernere. Quod aduertisse videtur Beda,inquiens: *Satanas expetiuit vos,vt cribraret, sicut triticum; veluti qui triticum purgat,ventilando concutere*.Hæc est Apostolorum grauissima tentatio; quod cribrentur, Et hinc purgatum & nitens granum appareat,ibi palea inutilis squaleat. Scilicet purgatum granū secretione superbiet, & inutilis palea inutilitate vilescet. Palea permixta granis, non cōfunditur sua vilitate; at cum mera stipula vilescit, & nullo habetur pretio. Ecce periculosissimam tentationem, quæ Christum angit, & pro qua vitanda,sollicitè Patrem supplicat. Ergo grande damnum est vilitatem alicuius detegi,& publicari:nam passiones, quas non coercet honos,facilè efferuntur effrænes:& ab impudentia temerariè insolescunt.

Cur cribratio Apostolorū sit grāde periculū

4.

Luc.
Damascen. citat. in Catena.
Infamia instigat vel ad prodendū Christum.

Vocat Christus ad Thaboris gloriam tres discipulos tātūm: *Assumpsit Iesus Petrum,& Iacobum,& Ioannem*:Luc.9.v.28.Et cur hos tantùm & nō alios?S. Damascenus: *Cur non omnes,sed aliqui vocati sunt ad hanc visionem? Vnus quidem erat qui solus indignus erat diuinitatis visione,scilicet Iudas secundum illud: tollatur impius ne videat gloriam Dei*. Ergo omittatur Iudas impius;& mulctetur pœna sui sceleris.Non priuentur tā beata visione reliqui sanctissimi Apostoli: neq; enim fas est,vt ob vnius flagitium puniantur reliqui.Pergit Damascenus, *Si solus ergo esset omissus Iudas, tanquam inuidus ad maiorem esset malitiam prouocatus: Proindè proditori tollit proditionis occasionem, cùm dimisit inferius reliquam Apostolorum congeriem*. Scilicet,si reliqui Apostoli admitterentur ad Thaboris gloriam,& vnus omitteretur Iudas; eiusmodi omissione sic dedecoraretur, vt aliqualis occasio daretur illi prodendi Christum?Valdè audet Damascenus:sat esset imbecillitatē,

Damascen. ibi.

aut malitiā Iudæ incitari ex dedecore,ad aliquod magnum crimen.Verum ex eiusmodi cōtumelia dari illi velut occasionem sceleratissimè prodendi ipsummet Christum,valde rem exaggerat.In eam temeritatē instigat ignominiosa discretio à cæteris, & dedecus publicū,vt ferè cogat ad proditionem ipsius Christi?Vnde consultissimi Principes Hebręorum hic v.3.cū valde timent ab Assyriorū exercitu, etsi Samarit. plures suspecti illis forēt,quia oriundi erāt ab Assyrijs,nihilominus:*Miserunt in omnem Samariam per circuitum vsque Iericho*,ne si quam vrbem exciperēt, inimicam facerent:nā cautela delicti ferè ius est ad delinquendū.

Judith.

§. III.

Superior ne degrauet pauperculos,& inualidos: nam paucorum euectio, horum euersio est.

5. GRatia apud Superiorem desideria hominū tenet. Sed caueat Superior, ne fauorem omnem, & gratiam in vnum,aut alterum spiret. Nam in Præposito non æquitas, iniquitas est. Singularis fauor grauissimus est cæteris,& seditio communitatis: laborē omnes, vt omnes quiescant: quoniam vnius otium, lassitudo,& fatigatio reliquorum est:Molestior enim est alterius quies, quàm proprius labor:otiatur subditus in labore,si collaborant alij.Genes.2.v.2.*Requieuit Deus die septimo ab vniuerso opere, quod patrarat; & sanctificauit illum; quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit Deus, vt faceret*. Deusne is est, qui laboret operando? Fatigatur Deus labore, cui beata quies,essentia est? Deus nec laborat faciendo,nec cessando quiescit,cui otiosa(vt sic dicam) operatio est,& quies operosa:Verùm esto:operando laboret Deus & otiando quiescat; tamē fieri nō potest,quod die septima quieuerit Deus, in illa enim re vera operatus est Deus. Nam dicit Ioannes,*Pater meus vsque modo operatur,& ego operor* cap.5.v.17.Id est,etiam die ea septima & deinceps, continuata productione Deus conseruat omnia,vt adnotarunt S.Cyrillus,& S.Augustinus.Qua ergo ratione dicitur ab operatione quieuisse Deus die septima, & sui quiete & otio cessationis,si adhuc in illa die operabatur? Eleganter aduertit Caietanus:*Requieuit Deus die septimo:cessauit siquidem Deus ab efficiendo nouas creaturas, non autem cessauit ab operando cùm actione conseruatiua,tum actione gubernatiua. Iuxta verbum Domini in Euangelio: Pater meus vsque modò operatur, &c*. Indubium igitur sit Deum etiam septima illa die, & deinceps operari, quod publicauit Moyses,aiens:*Requieuit Deus,&c.ab omni opere suo,quod creauit,vt faceret*. Itaque Deus requiescit à labore operis, non cessans, sed adhuc operans: nam *creauit, vt faceret*: & qui operando quasi laborans dicitur; adhuc die septima laborans, quasi deliciatur in labore. Quod mysterio non vacat,& quidem aptissimo ad hanc rem, illudque adnotauit Caietanus, aduertens die septima, quæ beatæ Dei quieti tribuitur, Deum operari: *Actione conseruatiua,& actione gubernatiua*. Id est, non solus Deus operatur die Sabbati, sed simul cum creaturis,illas conseruando, & cum illis concurrendo ad suas operationes, Magna profectò eruditio, & ad Superiores informandos aptissima. Quando solus operatur Deus etsi laboris,& fatigationis nescius,laborare perhibetur? Cum verò non solus ipse, sed cum alijs operatur, quiescere dicitur? sabbatum seu diem festum agere,& beatè deliciari dicitur? Vt intimet Præfectis quàm laboriosum sit,solū operari,& quàm laborem minuat,cooperatio aliorū: Siquidem ipse Deus adhuc laborans die septimo,otiari,requiescere,& deliciari dicitur,quia alij ei collaborant. Porrò graue, & intolerabile onus est hominem operando laborare,otiantibus alijs, alij verò collaborantibus,& cooperantibus,ipsemet labor requies est, otium,quies, & deliciæ? Excipiant Præpositi hoc gubernationis documentum à Sapientissimo Cardinale Caietano.

Genes.

Ioann.

Cyrill. & Aug.inibi.

Caiet. ad c. 2.Gen.

6.

Subditus magis laborat, cū alij subditi otiantur.

Omnis præfectura subditorum sarcina est,& onus grauissimum,quod molestissimè degrauat.Cassiodorus:*Aues ipsa pondere grauata pigrescit;carinæ,quæ laborem non sentiunt, repletæ grauius mouentur*. Grauius in hominem decumbit Præfecturæ onus,in hominem, inquam, ingenuum, & de se liberum, quæ grauior molestia est: de quo ægrè conquestus est populus Dei oppressus Babylonica seruitute apud Psalmistam,Psal. 63.vers.11.*Posuisti tribulationes in dorso nostro*. S.Hieronymus, *Posuisti in dorso nostro stridorem*. Alij,*Angustiam, anxiam molestiam, catenam*. Quænam tam grauis sarcina supra dorsum imposita? *Imposuisti homines super capita nostra*: id est,superiorem,vt conuenit inter Expositores. Itaque Præfectura subditorum est sarcina,& grauissima,& molestissima. Disertissimè inquit Sen. *In naui onera inæqualiter conuoluta citiùs in eam partem,in quam incubuere,demergūt*, Respublica,Ciuitas,Collegium,& quæuis communitas, nauis quædam est enauigans procellosum mundi pelagus. Si nauis gubernator *onera inæqualiter conuoluat*: & pauperculos, humiles, & inualidos plus degrauet (nam vt inquit Laur. Nouariēsis:*Omnis sarcina inclinat in latus sinistrum*,)onerariam demerget.Inæquale pon-

7.
Cassiod.l.5. ep.4.
Inæqualitas Superioris est subditorū euersio.
Psalm.
Hieronym.

Sen. ep. 28.

Laur.Nou.

pondus euersio nauigij est:Pars onerariæ,in quã grauior decumbit sarcina,euertitus,& mergitur,& simul pars feriata à pondere,& immunis à sarcina. Totum nauigium pessumit ab inæqualitate ponderis.Nã pars sinistra nauigij,quę plus grauatur,id est,plebs humilis paupercula,& inualida inequalitate sarcinę demergitur.Pars dextera nauigij,id est,reliquus populus fauoribus auctus, vacuitate onerum leuis immunitate põderum, & gratiæ inæqualitate arroganter elatus, ab arroganti leuitate, ab inani, & superba elatione submergitur; & sic reipublicæ, seu communitatis nauigium transuersum,& pessumit ad profundum.Sapiẽter igitur dixit Seneca,*In naui onera inæqualiter conuoluta citius in eam partem,in quam incubuere,demergunt.* Non à pondere,sed à ponderis inęqualitate periclitatur nauis. Vnde graue scelus Gubernatoris est non librare sarcinas, & alios alijs plus degrauare. Quod Deus seuerè vlciscitur, grauissimum taxans supplicium. *Ipse Deus nouit hominum vanitatem, & videns*

Iob. *iniquitatem nonne considerat?* Iob. 11.v.11. Pro cæteris delictis iam taxata pœna est; videns autem Deus *iniquitatem*:id est,inequalitatem,considerat:(*da le à Dios que pensar*) quasi dicat nouum supplicij genus inuestigandum à Deo est, quo Gubernatoris inæqualitatem puniat; ingenio Dei opus est, vt insolentem pœnæ acerbitatem tanto scelere dignam adinueniat.

8. Enim verò nescio quo tædio virtutis afficitur subditus inæqualiter tractatus à Superiore,vt imbecilior euadat eius virtus enigorata ab aliorum fauore? flaccessit animus sanctissimi cuiusq; ab inæqualitate gratiæ, qua Superior alios afficit,illos negligit. Christus

Math. Dñs Math.17. v. 14. tres Apostolos eximiè dilectos ad Thaboris glorias secum assumpsit;cæteris,ad radicem montis inter turbas,neglectis:mysterio peracto, descendit Iesus de monte,*Et cum venisset ad turbas,accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum, dicens: Domine miserere filio meo,quia lunaticus est,& malè patitur:& attuli eum discipulis tuis,& non potuerunt curare*

Paucorum fauor cæterorum enigoratio est. *eum.* Quem bonus Dñs verbo suæ omnipotentiæ statim curauit,dęmonẽ expellens,admirantibus cunctis. *Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secretò,& dixerunt: Quare nos non potuimus eiicere illum?* Super quibus ver-

Chrysost. hom. 58. bis sic philosophatur S. Chrys. *Acceperant discipuli à Domino potestatem spirituum immundorum, & quia oblatum dæmoniacum curare non potuerunt,videtur quod in dubitationem deuenerint, ne fortè gratiam, quæ erat eis tradita perdidissent.* Nonne Apostoli omnes gratiam curationis acceperant à Christo Domino? Nõne virtute ad pellẽdos dęmones donati erant? Quis hãc virtutem à Christo acceptam,imminuit? Qua de causa, & gratiarum nitor, & virtutis robur tunc imminutũ est,& miraculorum vires emarcuerunt? Num Christum liberalitatis penituit,& gratias,quas dederat, resumpsit,& abstulit? Minimè. Nã dona Dei penitentiã nesciũt:nescit Deus beneficia auferre,sed antiqua nouis cumulare. Quo ergo fascino elanguit Apostolorũ Virtus? quo torpore imbecilla facta est? Nodum explicat. S.Hil. Neque.n. virtus omnium Apostolorũ enigorata ruit, sed illorum, qui assumpti non fuerunt ad glorias Thaboris,qui adscitis alijs,& fauore, & familiaritate sublimibus,relicti fuerãt in vallis humilitate, & neglecti inter turbas. Hi arctioris familiaritatis exortes,& charioris beneuolentiæ extorres,torpẽt ad miracula;& languet eorum virtus: Nam (verba sunt

Hilar. Hil.) *Domino in monte demorante,& ipsis cum turbis residentibus,quidam torpor eorum fidẽ retardauerat.* Scilicet torpet Apostolorũ virtus,(dũ flaccessit fides) propter fauorem paucorum,lãguet vis ad miracula,quia inter turbas neglecti sunt,alijs ad glorias euectis: quia pau-

Iudith. ci,id est,tres merito augẽtur honore,reliquorũ decrescit virtus. Nam paucorum euectio,cæterorum ruina est,& irremediabilis euersio. Vnde hic v.3.Hebræorũ senatus æquè *mittit in omnem Samariam*, vt omnes, tam proceres, quàm pauperculi operam impendant rei bellicæ,nec optimates eximit,nec pauperculos degrauat: ò præclarum documentum Magistratuum!

§. IV.

Commentarius littera.

Vers.5. Sacerdos etiam Eliachim scripsit ad vniuersos qui erant contrà Esdrelon,quæ est contrà faciem campi magni iuxtà Dothain, & vniuersos, per quos viæ transitus esse poterat.

Vers.6. Vt obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat ad Ierusalem, & illic custodirent, vbi angustum iter esse poterat inter montes.

Vers.7. Et fecerunt filij Israel,secundum quod constituerat eis Sacerdos Domini Eliachim.

Vers.8. Et clamauit omnis populus ad Dominum instantia magna,& humiliauerunt animas suas in ieiunijs,& orationibus, ipsi, & mulieres eorum.

Sacerdos etiam, &c. Nempè Sacerdos summus Eliachim,penes quẽ tunc erat res summa Hebrææ gentis (quippè defecerant Reges à ca- 9. Vers.5.
ptiuitate Babylonica,post quã contigisse hanc historiam,multis probauit c.ad v.4.) sedulã præstabat operam,quò munirentur aduersus præpotentem hostem. Opportunè scripsit ad eos, qui erant è regione Esdrelon; Esdrelon creditur esse campus Mageddo in Galilæa: hic autem cãpus est in tribu Zabulon,in qua est etiam Bethulia. At explorare oportet, quo pacto summus Sacerdos,qui in hoc c.v.5.dicitur Heliachim, dicatur Ioachim c.15.v.9. Num alius Pontifex hic & Iudith.
ibi? Num binomius? An Scriptoris lapsus? Appositè P. Sanct. putat nomen Heliachim compositũ esse ex du- Sanct.
plici parte,nẽpè Heli,& Ioachim, & quo melior esset iunctura, & sonus suauior, per aphæresim ex altera Heliachim idem est ac Ioachim,& quare.
compositionis parte sublatum esse *Io*,atque adeò cùm vocandus esset Helijoachim appellatum fuisse Heliachim. Quod nouum non esse apud Hebræos, multis probat literatissimus vir, & hic, & Ieremiæ. 1. Vnde idem est Heliachim,& Helijoachim,& ita aliquando dicitur Heliachim, aliquando Ioachim omissa priori parte nominis. Hinc verosimilibus coniecturis adstruebam,dum Lucæ exponebam Euangelium,cap. 3. v.23.recenseri lineam Iesuanę genealogię per B.Virginem Deiparam vsque ad Adam,sicut Matthęi 1.v. 1.texitur per Iosephum Marię sponsum.Nã in Euangelio Lucæ *Heli* idem est ac Heliachim, seu Ioachim Deiparę pater. Coniecturam hic propono,quousque publicem quę super hac re diu multumque elaboraui, & ore dumtaxat dictaui auditoribus meis, seriò piæ coniecturæ plaudentibus. Quis verò fuerit hic Eliachim summus Sacerdos,expediui cap.1. ad v. 4. facili negotio. Desudent, & adhuc æstuent, qui ante transportationem Babylonicam hanc historiam accidisse opinantur,& vix,aut nec vix quidem reperient Eliachim summum sacerdotem; & hæsitabunt quomodo in presentia Regis administrauerit rem belli summus Sacerdos, quod insolens est in Scriptura.

Vt obtinerent,&c. Græca sic habent:*Dicens,obtinere ascensiones ipsius montanæ, quoniam per eas erat introitus in Iudæam; & erat facilè prohibere eos accedentes,* 10. Vers.6.7.& 8.
quod angustus excessus erat,duos super omnes viros. Hæc vltima verba, quæ paulò obscura sunt; sic explicant notæ ad Biblia Sixtiana hic: *Ob angustiam loci facile* Sixtian.
fuisse, vt vel duo tantùm viri prohiberent omnes viros ab ingressu. Complutens. habent, *Ad vnos ab summum duos.* Hoc est, adeò angustæ erant montium fauces, per quas Assyrijs eundum erat in Iudęam,vt duo viri

pos-

possent ingressum Assyriorum defendere. Ibi ergo excubiæ, & præsidia posita sunt.

11. Dein postquam preparata præsidia omnia, quæ ad periculosum bellum necessaria erant, (nam propiùs iam ingruebat,) accurrunt ad diuina præsidia: nimirùm ad preces, quas armant ieiunijs, sordibus, & corporis vexationibus, & humilitatibus. *Animas humiliant*, id est, se ipsos; Pars pro toto: *Et humiliauerunt animas suas in*
Goth. *ieiunijs & orationibus*: τὸ *Orationibus* abest à Gotthicis. (Oratione humiliatur anima, an piè superbit?) Quin nec fœmineo sexui parcitum in communi omnium discrimine. Nec tantū orant, sed instantia magna orant. Porrò orationis instantia, securitas est impetrationis. Aptè humana præsidia consociant Diuinis; neque Deus nos in periculis optat desides. Nam qui supplicationes nostras expetit, ingenium, & industriā & manus dedit. Nec muliebribus tantùm lamentis cū Deo agēdum est in periculis; sed benè consulendū, vigilandum & pugnandum est. Illud v. 8. *Et clamauit omnis populus ad Dominū instantia magna*: Emphaticè exscribitur in Grçco. *Et exclamauerunt omnis vir Israel ad Deū instantia magna; & humiliauerunt animas suas in instantia magna*. Qui petit, nec statim impetrat, sed aliquam repulsam patitur; à perseuerantia, & instātia planè humiliatur: nam homo naturaliter superbus, humilitate petendi, & repulsæ dedecore dehonestari se putat. Cōsultissimè Hebrææ gens contra victrices aduersariorum phalangas precibus armatur: *quia nihil apud Deū*
Ennod. l. 9. epist. 30. *totius supplicante. Solus euasit præliares acies, qui rogauit; vicit armorum impetus, qui obtulit deuotus obsequium*. Ait Ennodius.

---

§. V.

Legum paucitas est anticipata venia inobedientia.

12. PAucitas legum probatior politia est. Multæ leges non tollunt liberum arbitrium, (quæ augustior hominis portio est) sed fortassis tacitè subruūt, & moraliter imminuunt. Vnde vt magnū humanitatis pro-
Philo de mūdi opif. brum, dicitur, *homo legi obnoxius*. Sic Philo. Sapienter Romani cōfusaneam legum multitudinem in numerum minorem digesserunt. Tertull. verba sunt. *Non-*
Tertull. Apolog. 4. Leges sint, paucæ. *ne & vos quotidiè experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem, & squalentem syluam legum nouis principalium rescriptorum, & edictorum securibus, truncatis & ceditis?* Quoniam densa legum multitudo *squalet*, aut obliuione, aut contemptu *syluescit* inculta; carens obedientia, fructu suo. Est enim natura hominis ingenua, & dùm (quia legi est obnoxia) legibus prægrauatur, libertatem inclamat, & preceptorum iugum humeris excutiens, honore libertatis respirat.
Psalm. Symmach. Genebrard. Porrò Præceptum est probrum arbitrij dedecus libertatis, hominis iniuria. Psal. 9. v. 21. *Cōstitue domine legislatorem*, Symmachus *Legem*, Genebrardus *Tyran-*
Lex est pædagogia puerorum insolentiū. Clem. Alex. l. 1. pædag. c. 11. *num*. Quasi humanus legislator sit quodammodò humanæ libertatis tyrannus. *Est autem lex pedagogia puerorum insolentium*. Docet disertè Alexandrinus Clemens: Pudet homines prouecta ætate, maturos, & canos, *puerorum* ritu tractari; imò puerorum *insolentium*, qui bona indole sunt, sed praua, & ad vitia præcipiti, & egent legum fræno ad coercitionem, & præcepti pædagogia. Rudis & insensilis puerorum ætas est obnoxia pædagogo, probrum ætatis est pædagogia. Quis vir pædagogum ferat; quis sustineat, vt *puerum tractari*? Quis vt *insolentem*? Totum id agit lex, ait Cle-
13. mens: nam *lex est pædagogia puerorum insolentium*.
Osee: Lex supplicium est. Vnde inter grauiora supplicia, quæ Deus comminatus fuit Israeli cùm in grauiora delicta irruebat effrænis, hæc verba legimus Oseæ 8. vers. 11. *Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum &c. Scribam ei multiplices leges meas*. Ecce multiplices leges grauioris sup-
Procop. in c. 28. Isaiæ. plicij loco deputantur. Hinc Procopius. *Est verò lex ipsa vinculum, qua iustum quidem efficiat neminem, sed ad pœnas veluti constrictos seruet*. Itaque lex ira Dei est, dicente Paulo ad Rom. 4. vers. 16. *Lex iram operatur*. Ad Rom.
Ergo condendæ non sunt plures leges in optima republica, nec conditæ sæpiùs repetendæ, aut intimandæ, ne aut multiplicis legis, aut multiplici iteratione præcepti, lex in fastidium veniat, aut in contemptum. Benè Clemens de Superiore, sic fatur: *Simul ac mandat, & mandatorum characteres ita imprimit*, &c. Aduertenter nos instruit magnus Theologus Clemens, Præpositi mandatum *charactere imprimere*, Sacramentorum ad instar. Docent Theologi sacramenta, quæ Clem. lib. 1. pædag. c. 12. Lex characterem imprimit.
characteres imprimunt, iteranda non esse sub pœna irreligiositatis: ergo nec mandata nimis iteranda, eiusmodi comparatione Superiores admoneret, quia characterem imprimunt; ne scilicet subditus aut contemptu, aut violatione præcepti, pertæsus præceptorum graue, & probrosum onus grauiùs delinquat, refragando sanctissimis legibus, Quia abundant peccata vbi multæ, aut repetitæ leges agglomerantur: Non Lex fomes est violationis.
quia leges malæ sint, (alias non erunt leges) sed quia hominis natura non bona est; ideò lex occasio ruinæ homini est: nam rei vetitæ quædam est concupiscentia. Tertullianus sic ait ad rem præsentem: *Raritas, &* Tertull. de Habit. Mul. c. 9.
peregrinitas de simplici causa non habenài. Vnde Lampr. in Alexandro. *Cum homines illicita magis poscant, prohibitaque furore prosequantur* Furore quodam ferimur in Lamprid.
vetita: & prohibitorum suus fomes est.

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis 14.
scandalum. Psal. 118. vers. 165. Profectò eximium diuinæ legis encomium est, quod non scandalizet homines, neque illos ad delinquendum instiget. Frugi ille filius, ex probitate sua querelas in pium patrem conflauit: *Pater, ecce tot annis seruio tibi nunquā mandatum tuum præterijs*. Luc. 15. v. 29. Miror indolis bonitatem Psalm. Lex quibusdā est scandalum.
huius adolescentis, qui in lasciuiente ætate sit temperauit corporis appetitiones; & effrænes animi motus compescuit, vt nec semel violauerit pij parentis iussa, nec omiserit voluntatem: *Nunquam mandatum tuum* Lucæ.
præterijs. Hoc tibi non tua innocentia, sed patris venia dedit, pulchrè aduertit Chrysologus. Ergo ex Chry- Chrys. ser. 4.
sologi sententia, quod iste filius mandatum patris nunquàm præterierit, non à filij bonitate, sed à patris venia nascitur. Verùm si intercessit patris venia; & delictum, & inobedientia filij intercesserit, necesse est: nam *venia* delicti venia est, & delictum importat. Quomodo filius per veniam patris habet, quod nunquam eius mandatum præterierit? Nam si mandatum patris non præteriuit, non est opus venia: quod si mandatum præteriuit, quomodò à patris venia habet, quòd non præterierit? Vtrinque pugnantia rerum, vtrinque scopuli. Fateor, quòd bonus hic filius pij patris mandatum non violauerit vnquam, ait Chrysologus: sed hoc non ab eius innocentia, aut probitate ortum habuit, sed à patris indulgentia misericordi, & Legū paucitas est anticipata venia.
anticipata venia, quia nihil illi aut saltem paucissima 15.
mandauerit, prohibuerit; venam non prohibitio operis præpropera venia inobedientiæ est: carentia præcepti Deus antè parcit id, quod parceret peracta transgressione præcepti. Aduertit Tertullianus, Deum post diluuium plura abrogasse præcepta, abstinendi scilicet Tertull. lib. aduers. Psych. c. 4.
à carnibus, &c. perpaucis legibus contentum. *Omnis itaque iustitiam iudicij præministrans, materiam libertatis emisit, per veniam supparans disciplinam, permittens omnia, vt demeret quædam*. Egregiè dictum, & expensione dignissimum; vbi de præceptis ad paucitatem redactis sermo est, dixit: *Per veniam supparans disciplinam*. Veniam appellat abrogationes præceptorum; nam carentia, & abolitio legis, anticipatio est veniæ. Anteagit certè absolutionem ante præcepti certam transgressionem. Tollens præceptum, præuenit delictum anticipata venia; *Nam vbi non est lex, nec præuaricatio*, ad Rom. 4. vers. 15. Subdit aliud insigne bonum à paucitate præceptorum ortum, *Per veniam supparans disciplinam, permittens omnia, vt* Ad Rom.
demeret quædam. Quoniam legum paucitas apparatus disciplinæ est, & occasio obseruationis. Nam sicut

plures leges multitudine obruunt animum; & irritant ad contemptum, & violationem: sic paucitas expedit mentem, & prolectat ad obseruantiam; vnde minor legum numerus, obseruantia est legum, legislatoris honos, probitas populorum, & apparatus disciplinæ.

Lex importunè suadet ad violationem. Tertull.

Per veniam supparatus disciplinam, &c. Benè ergo Dauid diuinæ legis encomium esse existimat, quod diuina lex non scit scandalum, & ruinæ occasio. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.*

16\. Saluian. lib. 1. de Guber. Dei. Legum violenta promulgatio.

Enim verò quàm ægrè ferat homo obnoxium esse legibus, & multitudine legum onerari, docent apparatus, & terrores; quibus Deus legem dedit Hebrææ genti in monte Sinai. De quo Saluianus: *Adde tonitrua, adde fulgura, terribiles buccinarum cælestium sonos, tremendum vndique totius aeris fragorem, polos sacris clangoribus mugientes, ignes, caligines, nebulas Deo plenas; loquentem cominus Dominum, legem diuino ore resonantem, incisos digito Dei literas, rupices paginas; saxeum volumen, discentem populum, docentem Deum, ac mixtis penè hominibus, atque Angelis, vnam cæli, ac terræ scholam.* Nempè vt legem Dei (& quidem naturalem, quam prius insculpserat humanæ rationi) recipiat Hebræus populus, tot beneficiorum portentis deuinctus Deo? Deus ipse proprio ore dictat leges, propria manu scribit, propria præsentia promulgat; imò quasi Angelos obligaret ad seruandas easdem leges, dicitur, *ac mixtis penè hominibus, atque Angelis, vnam cæli, ac terræ scholam.* Ne detrectet homo erudiri eadem lege, qua Angelus eruditur: hominum condiscipulos facit Angelos. Sed nihilominus Deus, vt legem sanciat, tota sua potentia descendit armatus, Angelorum præsidio cingitur, elementorum auxiliaribus copijs stipatur. Remugit cęlum tonitruum fragoribus, fulgurant nubes, buccinat aer, poli quatiuntur, vndique horror, terror, fragor, vbique omnipotentiæ vires exerit, & ostētat, vt vel suo terrore coactus recipiat leges, & in suæ naturę probrum, patiatur homo ingenuus subiectionis elogium, & vitium suæ naturę publicent, dum publicātur leges.

17\. Multæ leges exigunt hominem à vitijs suffocatum. Clem. Adhor. ad Gēt. Tertullian. lib. 4. adu. Marc. c. 1.

Perbellè Clem. Alex. *Honesta, & moderatæ vitæ Institutiones, quæ sunt viæ compendiosæ, exigunt hominem, qui suffocatur à vitio.* Itaq; perpaucæ, & moderatę institutiones, & ordinationes, viæ compendiosæ sunt ad sanctitatē, quibus velut per compendium itur. Ad rem Tertullianus: *Compendiarij est Nouum Testamentum, & à legis laciniosis oneribus expeditum.* Porrò vestium lacinia gressus impedit, & iuuat ad lapsum. Verùm hæ institutiones, etsi perpaucæ, & compendiosæ sint, tamen faciendę, & publicandæ non sunt, nisi in homines, *qui suffocentur à vitijs.*

Iudith.

Si Ordinationes hominem vitijs obrutum exigunt: plures leges ostēdunt subditos esse sceleratissimos & profligatissimos. Parcat multis legibus, qui parcere vult multitudini subiectæ per anticipatam veniam. Vnde prudentissimus Eliachim Pontifex, hic, vers. 7. non expressè mandat, sed insinuat suam voluntatem subditis, & ita, *Fecerunt filij Israel secundum quod constituerat illis Sacerdos Domini Eliachim.* Suasiones, & ordinationes, seu nutus Superioris obsequium extorquent: seuerior lex inobedientes & rebelles, & præfractos facit subditos. Sint ergo leges perpaucæ. Hæc dixerim, quia sunt aliqui, ait Tertull. quibus inest *Lex naturalis, & natura legalis*, id est, natura legislatrix, nempè quæ crebras leges scripturit, quæ crebrò leges loquitur. Nescias an qui multas leges fert, ferret multarum legum obedientiam.

Tertull. de Coron. Mil. cap. 6.

---

§. VI.

Oratio ad Patrem exoratio est; imò exactio est.

18\. Matth.

CHristus Dominus orationis formulam tradens Apostolis, & in Apostolis toti Ecclesiæ, inquit Matth. 6. v. 9. *Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cælis*, &c. Consultissimè instruimus inchoandam esse orationem appellando Patrem, Deum, quem oramus. Porrò nomen Patris non tantùm nomē amoris est, sed & liberalitatis. Arcano enim, & cæco quodam naturæ pondere diuitiæ ferūtur ad filios. Vnde si filij desint ditissimo cuique opes oneri sunt, non subsidio; impedimento, non adiumēto. Diuitiæ sine herede deliciæ non sunt, sed tormentū; nam diuitiæ nescio quo prono impetu feruntur ad filios, quibus deficientibus excruciatur diuitis animus, non mulcetur. Gen. 15. v. 1. *Factus est sermo Dñi ad Abrahā, dicens: ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Dixitque Abram Domine Deus, quid dabis mihi? Ego vadam absq; liberis.*

Ad Patrem securè eunt. Genes.

Quid sibi vult: *Quid dabis mihi?* Num Deus, cui adsunt omnipotētię thesauri, nihil habet, quod donet? Promissa dona vbertim Abrahamo donabit, nā munificus est & omnipotēs, etsi Abrahamus liberos non habeat. Nū quoniam filios nō habet Abrahamus, Deus munificus non erit? Hugo Cardin. *Quid dabis mihi? Quasi dicat. Quid valet mihi quod promittis, cum non habeam heredem?* Plura bona, ipsaque Dei munificētia dignissima, Dominus promittebat Abrahamo; at ipse cum posset frui diuinis beneficijs vbertim concessis? nihil opulētiam dicit, non habens filium, cui tot diuitiarum thesauros relinquat. *Quid dabis mihi?* id est, mihi valorem non habent vllam tuæ munificentiæ mundiales thesauri, si non habeo filium, quem eorum hæredē relinquam. Nam vtilitas, & valor diuitiarum est, ipsas opes filij donare. Nihil æstimo opes, quas non possum in filios transferre. Imò calamitatis loco reputo, & prædium absque fructu, vt notauit Basilius Seleuc. inquiens: *Diuitiarum dat abundantiam, nec hæredem dat.* Et mox: *Saræ sterilitas diuitiarum tantarum fructu prohibebat.* Quasi dicat Abrahamo: *Ego vado absque liberis. Quid dabis mihi?* id est, *quid valet mihi, cum fructu diuitiarū prohibitus sūt?* Opima est hęreditas, sed fructu carens; nullus ex ea prouentus obuenit mihi, sed cultionis labor, & impensæ: Nam fructus opum est, easdem in liberos transmittere. Dans mihi opes absque liberis, das ærumnas possessionis, sine fructu easdem filijs relinquendi. Tam auidè Pater desiderat diuitias suas filijs relinquere! Ergo inchoemus orationem appellando Patrem Deum, à quo postulamus; quia eo ipso in memoriam illi reuocamus, *quasi nihil illi valere* (liceat ita loqui, ex analogia patris) mundiales diuitias, & suæ munificentiæ thesauros, nisi transmittantur in filios: *& tantarum diuitiarum fructu prohiberi Deum*, nisi easdem traducat in filios. Paternæ largitiones, prædia, & possessiones non minuunt, sed fructu suo afficiunt. Quia nihil Patri valet, quod non dat filio. Tam anxiè fertur Pater ad cumulandum filium suis bonis, & diuiori hæreditate! Alias rationes subijcio quare à Patre petendum sit.

Hug. Card. Quàm appetat pater donare filios

Seleuc. oratione 7.

Ad hæc, auspicanda oratio est ab hoc nomine, *Pater*, quoniam qui Patrem dicit, quod petit, suum facit, quod orat, exorat. Nam Patris possessio filij hæreditas est, ius suum exigit, qui ea, quæ Patris sunt petit. 19.
Pater noster dicimus in orationis initio, & mox, *Panem nostrum quotidianum da nobis.* Et sanè sibi aduersatur oratio ipsa, destruens, quod adstruit, aut Deum illiberalem publicans. *Panem nostrum*, inquit, & illum petit? inanis petitio est, quæ postulat, quod suum est: aut ab auaro petit? nā auarus est qui adeò tenaciter aliena retinet, vt supplicatione egeat ad donandum, quod suum non est, sed illius qui orat. Auarus est quisquis nisi permotus oratione, quod alienum est, non dat. Porrò qui non sua dat, restitutor est, non largitor. Est planè illiberalis, qui expectat supplicationes, vt donet cuique, quod accipientis est, non dantis. Cur ergo docet nos Christus, quod petamus à Patre *panem nostrum quotidianum?* Sapienter quidem. Nam qui Patrem rogat, quod suum est petit, ait S. Chrysologus, *Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit. Tenebatur Pater seruare substantiam filijs, non negare*: quia vt statim subdit, *Pater custos est substantiæ filiorum.* Petere videtur quod suum est, qui à Patre petit. Imò facere suum, quod postulat, appellando Patrem, quem orat.

Matth. Qui patrem orat, suum facit quod petit.

Chrys. ser.

orat. Rogat, & petit quod suum non est, qui Deũ orat: at qui patrẽ suum orat, etsi orãdo postulet quod suum non est: (nam quod suum est nemo propriè orat, sed exigit iustitiæ titulo) at appellando Patrem, facere suũ videtur, quod suum non erat. Nam bona Patris, hæreditas filij est. Vnde panem suum rectè petit, quia petens supponit non esse suum; sed quia à Patre petit, quodammodò facit suum. Nam nomen Patris vsque eò procliue est ad donandũ, adeò impẽsè cupit dare filijs, vt omnia eius bona filiorũ sint, in id propria industria sua acquirere satagit, vt habeat, quod filijs donet.

21. Luc. 15. Luc. 15. vers. 31. pius Pater magnificè prodigum filium excepit, opiparum extruxit conuiuium, pretiosis induit vestibus, & auro eius digitos, & colla oppignerauit; quod ægrè admodum tulit filius natu maior, veritus iterum habere consortem paterni census. Ad quem pientissimus Pater inquit: *Fili, tu semper mecum es: & omnia mea tua sunt.* Acutè satis addubitat S. Aug. (Aug. lib. 2. de qq. Euang. q. 33) quomodo fieri possit, vt omnia bona Patris sint filij senioris, sic inquiens: *Quid autem sibi vult, quod addit: omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris?* Et post pauca. *Quomodo omnia? nonne & Angelos Deus in possessione tali filio subiecisse putandus est?* &c. Intermitto hãc quæstionem, quam alibi ventilaui. Et omnibus certissimũ sit, verissimam esse Patris vocem: *omnia mea tua sunt.* (Mald. Qui Deum quasi patrẽ orat, iũc diuinus affectus orat, & exorat se.) Nam Pater hic, qui ab Euangelista inducitur, Deus est, ex mente omnium interpretum, quod notauit P. Maldonatus ad Lucæ c. 14. v. 11. At si omnia Dei bona senioris fratris dicuntur, quomodo Pater illa etiam expendit in iuniorem filium? quem & munificè excipit, & vt filium tractat, & paternæ hæreditatis participem efficit. Num donat Pater bona senioris filij? & alienam substantiã expendit? expendere in parabolæ cortice videtur: nam si desit quod donet filio, vel alienas (si fieri posset) opus quodammodò donaret, ne desit Patri quod det filijs. Omnia sua senioris fratris esse inquit: & nihilominus ex eadem substantia plura dono dat filio iuniori quia Pater est.

22. Quo pulchrè exaggeratur Dei liberalitas in filios. Ora igitur ad Patrem. Paternam munificentiam adhuc pulchriùs commẽdat S. Chrysologus (Chrysolog. serm. 2.) adnotans quàm certò petita exorat, qui Deum Patrem orat, sic scribens. *Apud Patrem non intercedit extraneus: totus est in Patris pectore, ipse, qui interuenit, & exorat affectus.* Quasi dicat; cùm quis Deum vt Patrem orat, certus esse debet adipiscendi rem petitam, qui non tam ipse orat, & rem petit, quàm paternus Dei affectus, quippè ipse paternus Dei affectus est quædam velut supplicatio vice orationis filij, ò quàm securus impetrandi à se quisque rem peteret! quia ipse sibi nihil, vnquam negaret. Adde, quod si Deus oraret nihil sibi ipsi negaret, pro ipsius orãtis maiestate. Quid enim dignius, quàm vt Deus quod oraret exoraret. Ergò cùm ad Patrem Deum oramus, ait Chrysologus. *Non intercedit extraneus* orator apud Deũ, sed ipsemet paternus, & diuinus affectus exorat. Deus est qui quodammodò orat, & ad se orat? Quis ambigat, quòd exoret? Quid Dei affectui, seu Deo ipsi negari potest? Igitur, ò homo, orans ad Deum, vt ad Patrem, inquiens; *Pater noster*, non tam homo oras, quàm Dei paternus affectus exorat. Homo ad Patrem orat, & Deus impetrat postulata? Cùm homo ad Patrem orat, Deus exorat, quod orat homo? Securus ad orationem accedit, pro quo Deus velut orat, & à se impetrat postulata, non stricto orandi modo; sed eo, quo Chrysologus dicit, paternum Dei affectum se ipsum exorare.

23. Non esset bona & laudabilis oratio facta ad Patrẽ, (Matth. Christi oratio ad Patrẽ reciprocatur ad se.) nisi Hæreticis displicuisset. Impudenter Arius insectatur orationem Christi, qua Passioni proximus ad Patrem Deum orat, dicens, *Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste.* Matthæi 26. vers. 39. & argutatur, inferiorem esse qui petit, etsi à Patre petat; nam qui orat, non habet id quod postulat; quod si haberet, non postularet. Cui respondet Basilius Seleucus ingenuè concedens, Christum orare, sed aduertens ad (Basil. Seleu. orat. 24.) Patrem orare. *Namque ob naturæ similitudinem*, (identitatem appellat similitudinem) *sine vllo impedimento reciprocatur oratio.* Quasi dicat; A se petit, quia à Patre petit. Nam cùm tota Patris natura, & possessio sit etiam filij, tota ad se reciprocatur oratio. Vnde Christus Deus, qui à Patre Deo petit, a se impetrat, ad se redit oratio; petit iam quod suum est, qui à Patre petit. Nam vera vox Patris est, *omnia mea tua sunt.* Quia (Iudit.) Hebræa gens hic, v. 8. Deum orans, illum vocat *Dominum*, non Patrem, adeò cunctantur interpretationẽ. Euangelij prerogatiua est confidenter in oratione dicere; *Pater noster*, &c. Vt supra merita filij numerentur. Ennodius sic pro suo Laurentio Symmacum Papam exorat: (Ennod. lib. 4. epist. 22.) *Quamuis sublimi viro Laurentio assistat pignorum commendatione probitas sua: & Patris prudentia causas sobolis exequatur: attamen sollicitudine genitalis vix credit pro filij sufficere, quod meretur.*

§. VII.

Commentarius litteræ.

Vers. 9. Et induerunt se Sacerdotes cilicijs, & infantes prostrauerunt cõtrà faciem templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio.

Vers. 10. Et clamauerunt ad Dominum Deum Israel vnanimitèr, ne darentur in prædam, infantes eorum, & vxores eorum in diuisionẽ, & ciuitates eorum in exterminium, & sancta eorum in pollutionem, & fierent opprobrium Gentibus.

Vers. 11. Tunc Eliachim, Sacerdos Domini magnus circuiuit omnem Israel, allocutusque est eos, dicens.

(Vers. 9.) 24. ET *induerunt*, &c. Proprium Sacerdotum munus Oratio est, quæ ornatur pœnitentiæ sordibus, & cilicij squalore, vt Deo gratior sit. Ergo summus Sacerdos induit se veste cilicina, & eius exemplo reliqui minores Põtifices; qui aliud piũ stratagema de more intentant, nimirùm prosternere infantes versus templũ, vt innoxijs lacrymulis, & innocenti eiulatu leniantur iræ numinis. (Infantũ preces, & arma Ioel. 2. Paral. Ionæ.) Quod vrgente grauiori periculo apud Israelitas fieri solitum, constat ex Ioelis 2. v. 16. & 2. Paral. 20. v. 13. Nam magna est vis ad placandũ Deũ in vagitu infantili. Sic Ionæ 4. v. 11. Verũ infantes prostratione, & vagitu prosternere hostes, nõ vi & armis, ironicè tradit Tert. c. 6. l. aduers. Iudæos, versans illud Isaiæ 8. *Antequam puer sciat*, &c. sic fatus. *Scilicet vagitu ad arma esset conuocaturus infans, & signum belli non tuba, sed crepitacillo daturus: neque ex equo, vel de muro, sed de nutricis, & gerulæ suæ dorso, siue collo hostem designaturus: atq; ita Damascũ, & Samariam pro mammis subacturus. Aliud est si penes vos infantes in prælium erumpunt, credo ad solem vncti prius, dehinc pannis armati, & butyro stipendiati, qui antè norint lanceare, quam lancinare.* Ergo infantes squalore, & eiulatu Assyrios hostes debellent. Vnde *infantes prosternunt antè faciem templi*. Verè hic accidit, quod Tertullianus irridet. Quid est infantes prostratos *contra faciem templi?* hoc est, versus templum. Sic Daniel c. 6. vers. 10. orabat è Babylone *contra Ierusalem.* (Daniel. 3. Reg.) Nam pollicitus est Deus Salomoni 3. Reg. 8. v. 44. absentium à Hierosolymitano templo, se auditurum preces, quas fundent, *Contra viam ciuitatis, quam elegisti, & contra domum.* &c. Itaque *contra* nihil est aliud, quàm, è regione, seu versus partẽ, vbi est templũ Ierosolymitanum. Quod strictè dixit S. Hieron. vberius dicitur in Græco textu: *Ipsi, & vxores ipsorũ, & infantes ipsorum, & iumenta ipsorum: & omnis incola, vel mercenarius, vel argento emptus ipsorum, imposuerunt saccos* (Græcus.)

super lumbos suos. Et omnis vir Israel, & mulier, pueri, & habitantes in Ierusalem ceciderunt ad faciem templi, & cinere consperserunt capita sua; & extenderunt saccos suos ad faciem Domini: & altare sacco circumtexuerunt, & clamauerunt ad Deum,&c.

25. Serarius. Altare Dei cur vestitũ cilicio, & atris operimentis.
Sed quorsum cilicio vestitur Dei altare? Serarius ait, quòd sicut ad gratias Deo agendas pro beneficio, lætiora indumenta, & festi colores assumuntur; sic ad ciendam Dei misericordiam, vt auertat imminentem calamitatem, tristitia & mœsta omnia adhibentur, & pullantur altaria, &c. Scilicet vt ad altaris atratum aspectum magis excitemur ad lacrymas, & supplicationes.
Sanct.
Sanctius existimat ideo tunc cilicio squallere ipsa Dei altaria, vt significetur, non tantùm hominibus, sed etiam quodammodò Deo seu eius diuinæ religioni, suum imminere periculum. Non enim modò Regionibus, sed etiam Religionibus bellũ inferebat impius Holofernes, vt Dominus suus Nabuchodonosor vnicus Rex, & Deus orbis salutaretur ab omnibus. Vtraque est apta expositio; hæc aptior.

Vers. 10. & 11.
26. Baeza.
Et clamauerunt, &c. Tunc clamant ad Dominũ erectiori spe postulantes diuina præsidia *vnanimiter*: nã, vt acute P. Baeza to. 2. l. 9. c. 5. §. 5. nescit Deus diu resistere, vbi multitudo cõcors in oratione clamat, & ita explicat hunc versiculum ex Glossa. *Ne vxores eorum darentur in diuisionem*.
Diuidere quid significet in Scriptura.
Quid est vxores dari in diuisionem? Carth. *Ne ab hostibus dissecarentur*, scilicet vxores prægnantes; & sic duo vno vulnere caderent;
Carthus. 4. Reg.
quod verbum *diuido* significat in Biblijs 4. Reg. 8. vers. 12. *Iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorũ elides, & prægnantes diuides*.
Sanct.
P. Sanctius *diuisionis* nomine intelligit dura quæque supplicia. Sic cùm lapidanda
Daniel.
esset Susanna, Dan. 13. v. 55. ob adulteriũ falso illi impositum, impostores senes talionem subeunt, & tamẽ ait Daniel ad eorum alterum, *Angelus Dei accepta sententia scindet te medium*, & Matt. 24. v. 50. de seruo nequam, dicitur,
Matth.
Veniet Dominus serui illius in hora, qua non sperat, & diuidet eum. Aliam addit expositionem, nempè per diuisionem vxorum aliquid impudicũ pudicè significari, quod solent pati fęminæ captiuę, tunc præcipuè pudor, captiuitatis damna sentit. Multa huc aduocat, sed quæ id segniter probant. Planè violenta est hæc expositio. Duę priores languidæ sunt.
Carthus. Sà.
Perplacet expositio, quam secundo loco affert Carth. & approbat Emanuel Sà, *Ne darentur in diuisionem*, id est, *ne à suis maritis abstraherentur, & violarentur*: Scilicet ne aut ipsi bello cadant, & soluto nuptiali nexu diuidantur: aut ne alij aliò mittãtur in exilium, & sic exul maritus cogatur viuere, absque chara coniuge, exposita vincenti ludibrio. Grande hoc malum & quod precibus auertere satagunt Israelitæ.

Timent sancta dari in pollutionem, idest templum orbis sanctissimũ profanari sordibus idololatriæ. Potentes professò hæ causæ sunt ad incutiendum timorem. At vt Israelitarum exãngues animos animaret summus Põtifex, circuit Israelem, & singulos *alloquitur*, hoc est, consolatur. *Alloqui* enim non tantùm loqui, & sed consolari significat apud benè latinos.

---

§. VIII.

Sumptuosa & indecens vestis Clericorum, & ordinem deuenustat, & latentem luxuriam publicat.

27. Aug. epist. 73.
VOx S. Augustini est *Verus ornatus Christianorum, mores boni*, quæ est animi quædam vrbana vestis; nam pretiosa, & nitida non iam corpus abscondit, quàm prostituit: insidiatur animæ, & lenocinatur concupiscentiæ: cultior enim ornatus elaborata libido est, *Siquidem & viris propter fęminas, & fęminis propter viros vitio naturæ ingenita est placendi voluptas*, inquit Septimius.
Septimius l. 1. de cultu fęm. c. 8.
Qui primo capite dehortans eos, qui continentiam profitentur, ab exquisito vestium lenocinio, ait: eius qui ornatiùs vestitur, esse *imperfectam, & inconditam castitatem constat, vt licèt animo aliquatenus tenax sui agat, in habitus tamen licentiam sese dissoluat; solatium appetendo cuius rei deuitat effectum*.
Nempè malè castus est eius animus, qui benè se ornat ad hominum gratiam; nam ornatus meditatio libidinis est, aut solatium meditatæ, & non executæ luxuriæ: saltem imperfecta, & incondita est castitas, quæ adhuc studet placere ambitione vestium: non satis pudica est conscientia, quæ ornatis luxuriatur in vestibus. Clericorũ vestis, & ornatus, qualis debeat esse.
Itaque indecens est, vt qui continentiam profitetur, curiosiùs induatur, præsertim Sacerdos & homines Deo addicti, à quorum instituti professione alienissimam est ornatior vestium politia. Discamus à Paulo, vt *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus*. 1. ad Timoth. 6. vers. 8. 28. Ad Timoth.
Consultissimè ait Apostolus, *quibus tegamur*, nec dixit: *Habentes alimenta, & veste*: Nam, vt eleganter adnotauit S. Chrysostomus, hęc Pauli verba exponẽs: *Ea induere oportet, quæ nos ab iniuria nuditatis tueantur, nosque contegant solùm, & nihil amplius*. S. Chrysost. epist. 8.
Scilicet non vult Paulus, vt Episcopus, & clericus incedat inuestis; sed nec permittit eum veste vti, tegumentis potiùs quàm vestimentis vtatur. Tantam in amictu Apostolus exigit frugalitatem! *Quibus tegamur*. Ioannes Baptista magni Sacerdotis filius, & Sacerdotij hæres, ambitiosò sacci squalore piè amicitur, Matth. 3. vers. 4. ad Ecclesiæ exemplum. Matth. Iudith.
Et hic v. 9. *Induerunt se Sacerdotes cilicijs*, non pretiosis, & exoticis pannis, non serico, aut bombycino luxu, qui impudicitiæ lenocinatur, & castitatẽ prodit. Vis scire qualis debeat esse ornatus Sacerdotis & religiosi viri? Accipiamus huius rei eruditionem à Tertulliano, qui loquens de Christianus, & pijs fęminis, hæc habet verba, quæ aptè quadrant in Clericos, Tertull. de cult. fęm. cap. 13.
Prodite vos iam his medicamentis & ornamentis instructi Apostolum sumentes, de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictis oculos verecundia, & spiritus taciturnitate, inserentes in aures sermonem Dei, annectentes ceruicibus iugum Christi, caput Prælatis subijcite, & satis ornati eritis. Quid ornatius?

Primùm (ne seueriùs rem taxem) indecens est cle- 29.
ricum, vel Sacerdotem pretiosis vestibus amiciri, quæ clericalem professionem dedecent; vnde Concilium Coloniens. anno 1536. celebratum, part. 3. cap. 8. Conc. Col.
postquam vetuit Clericis pretiosas, & curiosiùs elaboratas vestes, sic ait: *Ne autem posthac quispiam excusationem non factæ admonitionis prætexat, hac nostra synodali constitutione omnes clericos qui habitu minus decenti vtuntur, monemus, vt intra tres mẽses habitum, qui clericos deceat, assumant. Aloqui ipso facto in censuras ac pœnas constitutionum canonicarum incursuri*. Quid Concilia decernant de habitu clericorum.
Ecce tibi Excommunicationis fulmine feritur clericus, qui nõ gestat ordini decens vestimentum. O quot clerici decinerescẽt in luxuriæ fauillas, nisi decentẽ officio vestẽ velut arma induant, quæ exarmabunt fulminum iras! Decentem tantùm vestem exigit Concil. imitatum sobrietatem S. Aug. cui cùm piè offerretur sumptuosior vestis, sic fatur. *Nolo talia offerat Sanctitas vestra, quibus quasi ego solus decentius vtar. Offertur mihi, v. g. vestis pretiosa, fortè decet Episcopum, quamuis non deceat Augustinum, id est, hominem pauperem de pauperibus natum. Fateor enim vobis, de pretiosa veste erubesco, quia non decet hanc professionem, hanc admonitionem, hæc membra, hos canos*. August. ser. 2. de vita clericorum.
Magni Augustini vita exemplar fuit Concilij Coloniensis in præfato decreto, vt non tantùm Augustinĩ diuinior sapientia, sed & sanctior vita sit Conciliorũ eruditio. Nempè ornatus in vestibus, quẽ se dedecere August. iudicauit, indecentem esse clericis, Coloniensis Synodus iudicauit. Erubescat clericus de pretiosa veste, quæ non decet eius professionem. In Matisconensi Concilio primo circa tempora Pelagij II. cap. 5. sancitur, *Vt nullus Clericus sagum, aut vestimẽta, aut calceamenta sæcularia, nisi quod Religionem deceat, induere præsumat. Quod si post hanc definitionem clericus aut cum indecenti veste, aut cum armis inuentus fuerit, à seniore ita coerceatur, vt triginta dierum inclusione detentus, aqua tantùm, & modico pane diebus singulis sustentetur*. Concil. Matiscon.

S. Bernardus sumptuosas clericorum vestes, ita taxat:

Bernard. l. 3. de Conf. ad Eug. Militaris vel meretricius clericorum habitus taxatur. Decretal.

xat: *Nōpè habitu militet, quæstu clericos, actu neutrū existunt: nam neque vt milites pugnant, neque vt clerici euāgelizant; cuius ordinis sunt? cùm vtriusque esse cupiunt vtrumque deserunt.* Verius, an elegantius? Porrò ordinem negat qui se animo militem profitetur. Imò non satis virilis, sed muliebris ornatus militem mentitur & feminam affirmat. In c. *Clerici* de vita & honestate clericorum dicitur satis ad rem præsentem: *Pudet nos cùm videmus prodire clericos perindè atque seculi milites amictos, vel qui sint, vt femina compti.* Scilicet ambitio vestium, instituto Clericorum renuntiat, & adscribi ambit aut sæculari militiæ, aut palatinæ pompæ, aut muliebri teneritudini, aut meretricio gregi. Succedat sibi Bernardus, sic fatus. *Is quem quotidie vides meretricius vtor, histrionicus habitus, regius apparatus; aurum in frænis, in sellis, & in calcaribus; Et plus calcaria, quam altaria fulgent: Ministri Christi sunt, & seruiunt Antichristo.* Erubescat paucorum impudentia deuenustare clericalem ordinem, & culpare Christianas sanctitates.

Bernar. ser. 33. in Cant.

31. Hieron. Clericus ne sit sponsus vestibus.

31\. S. Hieronymus in epistola ad Eustochium, sic scribit super hac re: *Omnibus his cura de vestibus, tales cùm videris, sponsos magis existimato, quam clericos.* Scilicet nupturit clericus, cuius comam irrufat calamistrum, qui cincinnos alit, & excolit: scortationis reum se facit, cui interula vestis serica est, neque nigri coloris. In Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cap. 16. sic scribitur: *Clerici clausa deferant indumenta, nimia breuitate, vel longitudine non notanda. Pannis rubeis, vel viridibus, necnon manicis, aut subtalaribus consutitijs, seu rostratis, aut aliam superfluitatem gerentibus, non vtantur.* Et Concilium Senonense in decretis morum cap. 23. sancit, *Ne clerici vestimentis exterioribus, & sagis oblongis sericis in publico, aut domesticè vtantur:* Clericus enim qui vel intrinsecùs sub exteriori veste, vel domesticè induit vestes bombycinas diuersi coloris, eiusmodi indecenti lenocinio, aut placere ambit cupidinis studio, aut saltem solatium quærit eius rei, cuius habet affectum, etsi deuitet effectum: insidiatur enim concupiscentiæ, & studet consolari male nutans propositum pudicitiæ. Nemo soli sibi placere cupit in vestibus, alienis oculis expolitur quisquis se curiosiùs vestit. Saltem hortator sui est ad inhonesta, qui inhonestè amicitur. Probari feminis, fructus est lenocinij: qui nequit amari, desistit exquisitiùs ornari. Clerico, qui abiectione honestarum vestium se exauctorat, & pro stupro pœna statuenda foret, & censendus esset reus apostasiæ ab ordine: sunt enim *Indices, custodesque dignitatis Habitus*, ait Tertullianus. Dignitatem negligit & dehonestat, qui deponit habitum dignitati congruentem, & assumit indecentem ornatum. Qui sic amicitur, non est custos, sed proditor dignitatis clericalis. S. Paulinus habitum, seu ornatum monachorum sui Cœnobij, sic publicat ad clericorum eruditionem: *Inequaliter*, inquit, *semitonsi, & destituta fronte prærasi, & ornatu pudicitiæ inornati, & decenter inculti, etiam studio deformantur, vt fiant prudenter inhonesti vultibus.*

Conc. Lat.

Conc. Sen.

Vestis est index, & custos dignitatis.

Tertull. de Pallio.

Paulin. ep. 7

32\. Sacerdos habitus honestate prędicet Euangelium.

32\. Profectò qui in Sacerdotij dignitate constitutus est, instruere debet profanum populum, & erudire ad omnem probitatem, quod munus Sacerdotis est. Quod si desit doctrinæ peritia, aut prædicandi facultas, aut voluntas, saltem non omittat ipsa honestate habitus Euangelium prædicare, & taxare sæcularem populi ambitionem in vestibus. Presbyter factus Tertullianus deposuit Romanam togam, quæ laciniosa superfluitate hominem ambitiosius vestiebat, & assumpsit breue, & vile pallium. Inter alias causas, quas affert, vt probet Ecclesiæ presbyterum decere magis plebeium pallium, quàm superbum laxioris togæ indumentum ita scribit: *Verùm etsi eloquium quiescat, aut infantia subductum, aut verecundia retentum (nam & elingui Philosophia vita contenta est) ipse habitus sonat. Sic denique auditur Philosophus* (clericus inquam) *dum videtur. De occursu meo vitia suffundo. Quis non æmulum suum, dum videt, patiatur?* Honesta enim frugalitas in vestibus, vehementer carpit curiosa vestimentorum lenocinia, & tacita spectantium reprehensio est. Sicut bombycina vestium superfluitas in Sacerdote, muta adhortatio est ad consimilem ambitionē. Rhemensis Synodus circa tempora Leonis III. cap. 23. seriò præcipit, *Vt in victu, & vestitu Abbatum qui monachos habere cernuntur, Dei voluntas, & Domini Imperatoris impleatur.* Pudor est, quod sæcularis, & profana Imperatoris potastas notet, & taxet vestitum Abbatum, seu Antistitum religionis. Sed magnum est huius rei emolumentum, vt componatur subditorum ambitio in vestibus ad Superiorum exemplum, & compendio exemplaris virtutis corrigantur. Proh, regia censura ad id opus est! Betbuliensium Sacerdotum modestior, & frugalior vestis, hic, vers. 9. sit eruditio, & reprehensio impudentioris ornatus, si quis est in Ecclesia Dei. Cauendum est ne paucorum impudentior licentia dehonestatio sit status clericalis.

Tertull. lib. 1. de Pallio. c. 6.

Reprehenditur habitus cultior Abbatum.

Conc. Rhemense.

Iudith.

§. IX.

Vel rudis infantium balbuties erudita oratio est: quæ nesciens orare, scit impetrare.

FAma finitimarum Vrbium, quæ extrema supplicia passæ fuerant ab Holofernis sæuitia, territabat Hebræam gentem: nimis angebatur tot humanam vitam circumstrepentibus minis. Tunc Iudæi postquam armarūt exiguam manum potius ad irritandum, quā ad arcendum hostem validū, reconcinnarunt vrbium mœnia, & oppidorum muros: ad diuinarum precum pręsidium confugiunt. Verum non satis fidentes oratione maioris ætatis, ingeniati sunt ad placandum numen, vt infantes eorum tenero vagitu, seu ambigua balbutie auxilia diuina postularent. Vnde hic, vers. 9. *Infantes prostrauerunt ante faciem templi Domini. Isti verò Angelicæ indolis pueri*, vt ait Damianus valdè possunt in re orationis. Porrò puerorum innocētium periculum nimis gratam exhibet precationem. *Immaturi racemi vindemiabantur*, ait Basilius Seleucus, quia in pueritia, quæ est *vitæ ver*, (inquit Clemens Alexand. l. 3. Pæd. c. 5. Sicut senectus dicitur *autumnus*) vindemiantur. Et quidem absque vlla culpa hanc tantum ob causam, quia nati sunt. *Natus puniebatur: & genitum esse, crimen erat; quodque in matrice processerat, pœnam ferebat.* Verum quid oret rudis adhuc infans, quē nullus tangit calamitatis sensus? Puellus enim nescit periculum, ignorat mortem, sub tyranni ense ridebit. Quid ergò petat liberationem ab ærumna, quam ætatis ruditas prorsus ignorat? Quare ergo Hebræa gens tantùm confidit de infantium supplicatione? nescit enim petere, qui nescit angi: siquidem necessitas, energia est orationis. Imò rudem vocem edet elinguis infans, & significationis expertem. Quid significet balbuties, nescit infans ipse, qui sic inconditè fari conatur, & ignorat qui audit infantem balbutientem. Quare igitur Hebræi Deum placare præsumūt infantium inani supplicatione? quæ vix, aut ne vix quidem speciem habet precis. Verùm (nisi ego fallor) hic fastus orationis est. Quasi parum foret, quòd oratio impetraret, quod sapienter, & disertè postulat: præsumit extorquere, quod nescit petere: imò nec scit quid petat, & ignorat an petat. Infantem mutè verba conantem, rudi, & elingui balbutie exaudit Deus, quæ sublimior, & augustior Dei liberalitas est. 33.

Puer Angelicę indolis.

Iudith.

Petr. Dam. serm. 17.

Basil. Sel. Orat. 9.

Infans reus est natiuitatis.

Infantium balbutiens oratio efficacissima est.

Psalmo 5. vers. 2. *Verba mea auribus percipe Domine; intellige clamorem meum.* Verba quidem speciè tenus fallacia, sed medullitùs plena sacramentis. Acutè Asterius ait, scitè & aduertenter dixisse Dauidem *Verba mea*, non sermonem, aut orationem; vt significaret in omnibus partibus orationis, hoc est, in singulis verbis momentum esse seque singulis verbis exaudire velle. Ac si nō tantùm tota oratio, sed & singulæ voces, & verba (tametsi seorsim, & ab alijs verbis seiuncta, orationem nō consient) oratio sint, & exaudiri 34.

Psal.

Asterius. Quod libet Orationis verbulum oratio dicitur.

negotientur. Nam etsi singula verba nihil petant, tamen audiri, & impetrare præsumunt. O pia orationis ambitionem! Cæterùm maior energia est in illa voce, *intellige*, cùm subdit Propheta, *intellige clamorem meum*. Nam nec satis vrbanè videtur agere, nec satis sibi constare. Loquitur Dauid cum Domino, aiens: *Verba mea auribus percipe Domine*, quare subijcit: *Intellige clamorem meum?* Barbaræ enim rusticitatis est, vt notat idem Asterius, si quis cum Domino suo agens, dicat *Intellige*, siquidem nos quando prudentem, & prænobilem virum alloquimur, non auderemus dicere, *intellige*, quæ dico. Rusticanè, n. quis diceret Hispanè: *Entiende me Señor*. Verum Propheta nō agit inurbanè, sed nimis cōfidenter. Petit, vs Deus intelligat, quia etsi diuina sapientia omnia intelligibilia pernoscat, at eiusmodi oratio vix intelligi potest. Vnde in originali, pro τὸ *intellige clamorem* habetur *Intellige murmur*. Nempè *clamorem inconditum in modum murmuris, & mussitationis, quæ pressim insonat dentibus, vel infra fauce*. vt ex Hebræa origine eruditè obferuat Lorinus. Eiusmodi autem inconditi balbuties, vel vix expressa, & dearticulata mussitatio, maiorem requirit scientiam, & peritiam ad rem percipiendam, Deo dignam. Vnde Dauid vrbanissimè adulatur Deo quod intelligat, & exaudiat orationem inconditam in modum taciti murmuris, aut mussitationis malè dearticulatæ, quæ vix aliquid significat. Quasi dicat Dauid: Deus adeò pius, & munificus est, vt non tantum audiat, & annuat disertis, & perspicuis precibus, sed etiam tacitè mussitantibus, & inconditè balbutientibus, quæ exaggeratio munificentiæ est.

Asterius. Oratio balbutiens, & mussitans, & quæ vix auditur, exauditur.

Lorin. ibi.

35. Ad minaces Prophetæ voces perterrita vrbs Niniue, imperio Regis, saccis induuntur viri, & fœminæ, infantes, & iumenta ipsa, & iubentur clamare ad Dominum, vt auertat excidium. Ionæ 3. v. 5. *Et vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorum*. Et infrà, voce, & exemplo Regis mandatum est, *vt operiantur saccis homines, & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine*. Fatuè videntur præsumere impij Niniuitæ Deum fore placandum balbutie infantium, & rugitu iumentorum. Porrò infans non orat, sed balbutit rudi voce, & sensus vacua; item iumenta non supplicant, sed brutè rudunt. Num probitiabitur iratus Deus, rudi infantium balbutie, & bruto, & incondito belluarum rugitu? Fatuæ profectò preces, & quæ Deum dedecere videntur. Ast quæ maximè misericordiam cōmendant, & arcanam vim impetrandi obtinent. Sapienter huc alludere videtur Clemens Alexandrinus, c. 13. *Preces quoque fatentur homines, esse potentiores, quæ dicuntur voce barbara*. Scilicet brutus iumentorum mugitus, & rudis infantium vagitus, barbatæ preces sunt, & ita valdè potentes ad extorquendam misericordiam: nā cùm expertes significationis sint, & oratio barbara: maiorem orationis vim, & excellentiorē ostentant misericordiam Dei; quippe cui rudis, incondita, & barbara oratio, & vix supplicatio, sic grata est, tam libenter auditur, etsi vix orationis mereatur nomen, vt potenter impetret, quod inconditè, & barbarè balbutit, potiùs quàm rogat; quod intingere orationis elogium est. Luculenter S. Chrysostomus sic fatur de puerulo Iesu vagiente in præsepio: *Tollamus illum in brachijs nostris: adoremus illum Dei Filium: Deus magnus qui tanto tempore tonauit in cælo, & non saluauit; vagit, & saluauit*.

Ionæ.

Clem. Alex. l. 2. Strom.

Christus vagitu salua te præsepio quos non saluauit tonitru cælo. Chrys. hom. 2. in Luc. 3.

Consultissimè Ennodius: *Asseritur, vt video, linguæ officium, raritate sermonem*: Vndè Matthæi 6. vers. 7. ait

Ennod. l. 2. epist. 28.

36. Christus Dominus, modum orationis præscribens: *Orantes autem nolite multum loqui*. Theophylactus sic locum vertit, & explicat: *Orantes autem ne sitis battologi in precibus vestris. Battologia est nugacitas, vt exempli gratia, petere aliquid terrenum, gloriam, diuitias, victoriam. Battarismus enim est inarticulata vox, qualis est puerorum*. Nimirum contemnit Christus in oratione Battologiam, id est, nugaces orationes pro rebus temporalibus impetrandis; non battarismum, id est, inarticulatam infantium vocem, & mussitantem balbutiem, Siquidem vagitus pueruli, & balbutiens infantulus tenella, & vix aliquid significante voce, validè impetrat a matre, quicquid sic magis indicat, quā significat. Videas matrem diuinare sollicitam quid infans cupiat grata balbutie & rudi battarismo. Quod valdè ostendit sollicitam matris charitatem in puerulum, quem in sinu peramanter fouet. Sic Deus, qui hominum Mater dicitur ab Isaia, c. 46. v. 3. *Qui portamini à meo vtero, & gestamini à mea vulua*, gratè audit, & piè exaudit infantium battarismum; quæ eximia diuinæ misericordiæ laus est. *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem*. Psal. 8. vers. 3. Tertullianus: *Expeditius laudem*. Nam quò impeditior est infantis sermo, eò expeditior est laus, illum audire, percipere, & quidquid dubiè postulatur, indubiè largiri. Deinde eleganter dicitur *perfecisti*, non fecisti laudem: Quia vt ait Theophylactus versans hæc Psalmi verba: *Perfecisti autem significat, perfectam, & absolutam ostendisti laudem, etiamsi illi propter ætatem imperfecti videantur*. Hoc enim est piæ orationis, & munificentioris pietatis elogium, imperfectam, & balbutientem infantium mussitationem audire, intelligere, & plena manu munerare. Nempè inintelligibilis, & infantilis oratio vilior est ad impetrandum. Ad Romanos 8. v. 26. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Toletus ibi, *Gemitibus contrarijs*. Nouatianus: *Gemitibus ineloquacibus*: quasi elinguis gemitus, seu mutus vagitus, quò ineloquacior est, eò eloquentior fit ad impetrandum. Nam (vt nuper adnotabam) infantis balbuties gratissima est parentibus. Quod luculenter dixit de Isaaco Basilius Seleucus, sic fatus: *Vt enim increuit infans Isaac, suaque balbutie parentum sauciauit amorem, simul increuit, quod in infante parentes deamarent, totusq; parentum amor indiuisus in vnum conferebatur*. Ecce quomodo Deus linguas infantium facit esse disertas, muta enim puerulorum vox, loquacior est, & puerilis infantia vocalior ad impetrationem: exaggerat enim misericordiam, quæ vel rudem balbutiem percipiat, ad remunerandam barbaram, & elinguem orationē.

Matth. Theoph. Battologia seu vagitus infantium exauditur à Deo.

Isaiæ.

Psal. Tertul. l. de Anim. c. 19

Theoph. ad c. 21. v. 16. Matth.

37. *Orationem me loquacē exaudit Deus.*

Ad Rom. Tolet. Nouatian. l. de Trinit. Basil. Sel. Orat. 7.

§. X.

Dei sacratissimum Templum quia flagitiosorum sacrum asylum est, impiè euertitur à barbaris?

Seuerissimus peccatorum censor Deus est: supplicium, quod diu negligit, exaggerat nullius crimen impunitum manet apud Deum; qui proprio filio suo non pepercit, quia alieni criminis reum fecit Dei Filium innocentissima pietas; vel in se ipsum animaduerteret Deus ob leuissimam non dico, peccati maculam, sed speciem delicti: siquidem in delictorum vmbras animaduertit diuina Iustitia. Flagitiosissimè quōdam peccauit Iudæa gens, acerbissimam pœnam demerita est, sed puniatur ipse, qui deliquit populus, excidium ipse patiatur, abigantur reliquiæ in captiuitatem, feriatur durissimam seruitutem, sit tyrannorum auidissimam prædæ at sanctissimum Dei templum cur diripiendum, & diruendum est? Oseæ 8. vers. 1. *In gutture tuo sit tuba; quasi aquila super domum Domini, eò quod transgressi sunt fœdus meum, & legem meam præuaricati sunt*. Ecce Iudaici populi delictum: audi punitionem à S. Hieronym. hęc verba commentante: *Cum exaltaueris vocem tuam, hoc dicito cum clamore: Veniet Nabuchodonosor cum omni exercitu suo tam raptim, tam velociter, vt aquila imitetur volatum, festinantis ad prædam; & veniet non ad alium locum, sed ad Hierusalem, in qua Templum Dei situm est, vt eam destruat, atque subuertat*. Verùm admirationem facit, quòd Hebręi *transgressi sunt fedus, & legem præuaricati sunt, &* tamen Nabuchodonosor non properat euersurus alium Iudææ locum, nisi *Hierusalem, in qua Templum Dei situm est, vt eam destruat*. Deliquitne Iudææ Templum, an Iudęa gens Templum Dei omnes sanctitates spirans, euer-

38.

Templum Dei vestitur pœnitētiæ habitu, quia flagitiosorū piū asylum est.

Oseæ.

Hieron.

39. euertendum est? quid deliquit Templum Dei? Quid non sanctum,& diuinum ibi? quare ędem sacram exscindit,vt ruinæ ream? Nescio quis curiosus hancmet

Peluf. lib. 1. epist. 73.

quæstionem proposuit S. Isidoro Pelusiotæ, cui sic ipse rescribit: *Mirari te dixisti, qui fiat, vt Deus cùm metum terræ immittit Templis suis minimè parcat.* Scilicet sæuit nimbus,& fulminantur peccatorum domus, & vna decinerescit sanctum Dei templum: Barbari diripiũt vrbem, & Templum Dei subit idem periculum. Respondet Isidorus, *Vt dum suis aulis minimè parcit Deus, terrorem ijs, qui peccant, iniciat, atrociorem videlicet pœnam ab ea quæ agunt expectantibus.* Ast quid mali patrauit Deus, vt eius domus patiatur excidium? Nempè à Deo quasi castigatur Dei Templum, quia

Job.

Deus peccatricis gentis Deus est? Et quoniam Templum est flagitiosorum hominum asylum, ideo à barbaris subruitur, labefactatur, destruitur? Iobi 11. v. 20. *Oculi impiorum deficient,& effugium peribit ab eis.* Scilicet perit sacrum effugium,& sanctissimum Dei Tēplum exscinditur, quia peccatorum populum piè souet,& protegit? velut obnoxius videtur Deus pœnæ: siquidem Deum esse criminosi populi; & eius Templum esse pium impiorum effugium, culpæ vices habet apud barbaros; quam vt Iudæi auertant, pœnitentiæ habitu induunt sacram aram; & velut si peccati rea foret cogitur ad squalorem pœnitentiæ. Vnde Sa-

Judith,

pienter hic vers. 9. *Altare Domini operuerunt cilicio.* Peccauitne Altare Dei? Cur induitur pœnitentiæ habitu? scilicet vel in Templo suo, vel in Altari sanctissimo, quin & in se ipso castigaret Deus peccati vmbram, (si quam reperire posset) qui proprio filio suo non pepercit. Heu quàm timendus est diuinus furor, qui ita punit vel peccatorum vmbram!

---

§. XI.

Orandus est Deus ea fiducia, ac si nobis egeret.

40. Res anxietatis plena, Oratio est; nã cùm impetratio ab alieno pendeat arbitrio, supplicans anxius hæret, veritus, ne petito munere defraudetur, & re optata carens, repulsæ etiam sustineat ignominiam. Et tamen fiducia est Orationis energia; nam Oratio sine fiducia, vacua est, eneruis est, exanimis est. O quanta confidentia petimus aliquid ab eo, qui nobis tunc quã maximè indiget! Iudex securus impetrandi peteret quidpiam à capitali reo. Iob 21. v. 15. *Quis est omnipotens; vt seruiamus ei? & quid nobis prodest si orauerimus illũ?*

Deus quia omnipotẽs est, difficulter exoratur.

Job.

Profectò, vt apparet, hæc ratiocinatio inèpta est. Nam cui potius seruiendum quàm Omnipotenti? cui augustior natura est, diuina, inquam: cui ad remunerandum seruitia, suppetit tota omnipotentia: cui potiùs fundẽdæ preces sunt, quàm Omnipotenti, cui indefectus thesaurus adest? In locum τὸ *omnipoten*[illegible] alij ex Hebræo subrogant *sibi sufficiens.* Ergo potius Deus orandus est, vtpotè qui sibi sufficiens, nullo indiget, & superest illi Omnipotentia ad liberalitates. Enimuerò profundior sententia est, quàm in superficie appareat eius eminentia. Porrò quis oret eũ, qui sibi sufficit? *qui Omnipotens est*, & sic, nullius indigens? Quia si Omnipotens non sibi sufficeret, sed hominum opera indigeret, possent facilius homines in spem erigi impetrationis, quia fidẽter petimus ab eo, qui nobis eget. Vnde dictum est: *Quid nobis prodest, si orauerimus illum? id est, Omnipotentem: vel sufficientem sibi.* Quod bellè di-

Job.

xit Iobus cap. 23. v. 13. loquens de Deo; *Ipse solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius; & anima eius quodcumq; voluerit hoc facit.* Quasi dicat quia Deus *solus* est, & *sibi sufficiens*, & nullatenus indigus Angelici, aut humani seruitij, nemo quantum vis deprecetur, poterit auertere cogitationẽ eius, & orationibus flectere; Quod si in aliquo Deus egeret Angelis, aut hominibus, faciliùs petita impetrarentur.

41. Philo Iudæus diligenter inquirit, cur Deus, qui na-

Philo lib. de Abraham.

tura ita absolutus est, & non pendens à creatura appellatur Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, quæ nomina respectum, & dependentiam important? & sic subdit: *Hoc nomen meum est æternum. Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Relatiuum pro absoluto; & meritò: Deus enim non habet opus nomine: attamen humano generi suum nomen largitus est, vt habentes refugium ad preces, & supplicationes à spe bona non excluderentur.* Quid luculentius? Quasi dicat Philo: Deus absolutissimus est, & re & nomine à creaturis inde-

Deus dicitur relatiuus ad preces nostras.

pendens; verum suum nomen dependens à creaturis fecit, & sic dicitur Deus Abraha, &c. vt vel ipsa depẽdentia animaret homines ad orandum, & *habentes refugium ad preces à spe bona non excluderentur.* Quàm fidit homo impetrare quod petit ab eo, qui se indiget! vndè bellè dixit Hildebertus loquens de liberalitatis

Hildeb. ep. 41.

humanæ attributo; *Hoc secum dignitas non attulit, sed inuenit.* Nempè summa Præfectura cùm supra omnes emineat, & nullius egeat, non facit Præfectum liberalem; ostendit tamen, si liberalem inuenit antè sublimitatem officij; nam ministrat occasiones ostentandæ munificentiæ.

Elias sanctissimus vir, sed austerus, & ad rigores fa- 42.

ctus, accepit à Deo, vt ad eius arbitriũ Cœlum plueret, aut negaret optatos imbres, 3. Reg. 17. v. 1. *Dixit Elias ad Achab: Viuit Dominus si erit annis his ros, & pluuia, nisi iuxta oris mei verba.* Seuerus imbrium dispẽsator erat Elias: fatiscebat terra præ siccitate hiabãt homines præ annonæ inopia, deficiebant exanimes. Iam Dei misericordia flexa erat ad parcendum populo, sed negotiũ misericordiæ ab Eliæ arbitrio pendebat totùm. Satagit bonus Deus Prophetæ voluntatẽ inclinare ad miserationes, & miris artibus præstitit:

3. Regum. Facilè impetramus ab eo qui eget nobis petentibus.

Quod mirè expendit Seleucianus Basilius. *Primò dat Propheta siccitatis potestatem, quò tamen eius iram molliat.* Nam facilè Iustitię zelo ab alio expetimus rigores, quos exequi durum nobis est, quia insuaue est nobis alios affligere. Adhuc Propheta non flectitur. Se-

Basil. Sel. Orat. 11.

cundam machinam instruit Deus: *Et Prophetam supplicij participem facit; simulque cum populo condemnat, atque ea ratione contribulibus conciliat, amicioremque se exhibeat, vel inuito suadet.* Nam qui à calamitatem immunis est, non dolet de aliorũ calamitate. In se experiatur Elias malum, quod alijs infligit, fortè hinc humanior euadet. Item communis calamitas solet amicitias conciliare. Nec tamen his cessat Elias à rigoribus. Alia media tentat Deus: *Coruis præcepi, vt pascant te.* Fortassi Prophetam pudebit, se benè pransum, populum famescentem videre. Alimentum Eliæ suppeditans, latenter eum de sententia deijcit. At generosior hic affectus non mouit Eliam; & adhuc seuerus perstat. Ad hæc: *Coruis præcepi vt pascant te. Filiorum proditores tibi sunto alimenti suppeditatores. Ne igitur durior fueris coruis pullorũ osoribus; ne innatum ijs in pullos odium imiteris; quin imitare potius eorum in te curam. Hi commodato tibi obsequio naturam vicerunt; tu quoque Iudæorum nequitiam humanitate conuince, ne in contribulibus, coruis fueris inhumanior.* Adhuc durat Eliæ ri-

43. gor in populum. Quid ergo consilij capiat Deus, vt Eliam permoueat ad miserationes? Eliamne rogabit Deus, vt misereatur pereuntis populi? Deusne is est, qui alium oret? *Verùm Deus Eliam vidit inexorabilem:* velut obstinato iustitiæ animo, adhuc negans populis pluuiam, & escas. Pergit Seleucianus Præsul, & artẽ, qua Deus emollinit Eliæ cor, & oratione sua miserationem extorsit, acutè pandit: *Quid ergo facit fons pietatis? Aliam machinam Prophetæ admouet, qua deiectus Elias vel inuitus ad humanitatem flectatur.* Nimirum internecat Deus Filium viduæ apud quam hospitabatur Elias, vt vel sic Propheta impetraturus à Deo salutem demortui pueri, Deus velut impetret à Propheta salutem populi, fame pereuntis. Hæc diuina Sapientia est, & machinamentum plenũ artis. Scilicet egeat Propheta meo auxilio, quo suscitetur filius viduæ sustentantis Prophetam, vt sic Propheta adiutorij mei indigus concedat mihi pluuiam in remedium Israel, quam aliter fortè non concedet. Inducit Basilius Eliã

Basil. Sel.

sic fantem ad Deũ: *Heu mihi, etiamne viduam afflixisti,*

vt

vt interficeres filium eius? Video quò me machinamento petas, sentio quibus à te artibus circumuentus sim. Humanitate me respondere postulas, vt cùm pro viduæ filio supplicauero: libera, ò conditor, à morte filium viduæ: Occurrat & ipse mihi hac conclusione: Libera igitur & tu filium meum Israel à siccitatis decreto. Quid ad rem accommodatius? Et quod Deus impetrare quasi nequiuit ab Elia tot machinamentis, hac vna arte exorauit; scilicet in eas angustias Eliam redigens, vt maximè Dei fauore indigeret, & sic Propheta alioqui flecti-nescius flectitur, & exoratur. Nam ab eo, qui nobis eget, fidenter quid vis petimus, & certò impetramus.

44. Hinc apparet cur eleemosyna, aut oratio, aut orationis anima, passim appelletur, Quia scilicet eleemosyna tota fabricata est, vt Deū facilius exoremus. Itaque eleemosyna orationis vis est. Quærit Laurentius Nouariensis, cur Christus in paupere indigere velit, ita fatus: *Sed dicis, Christus Dei Filius, qui in pauperibus pascitur, cur non magis ipse opulentat inopes, exaltat humiles, erigit indigentes, cùm ipse sit omnium prouisor, & largitor?* Et infrà: *Nunquid non potest Christus ditare mendicum? Nunquid non valet modò illuminare cæcum? curare claudum? stringere paralyticum? mundare leprosum? valet quidem*. Quare ergo, si hæc præstare valet, ipse non præstat, sed mauult ægrotare cum infirmo, egere cum paupere? Imò ipsemet Christus dicitur potiùs infirmari, egere, &c. Matth. 25. v. 35. *Esuriui, & dedistis mihi manducare; sitiui, hospes eram, nudus, infirmus, in carcere, &c. Quod vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis*. Nimirum Christus *qui omnium prouisor, & largitor est*, nostræ eleemosynæ, & fauoris indigum se publicat, vt faciliùs eum oremus, & confidentius exoremus, & sic nostra eleemosyna, Oratio nominatur. Quod indicat Antistes Nouariensis, sic exscribens illud Eccles. 9. *Claude eleemosynam in ore pauperis, & ipsa exorabit pro te in die malo*. Clem. Alexandrin. *Exponitur modus Orationis, si videris nudum, operi eum, &c.* Rectè ergo eleemosyna *Oratio, & modus Orationis*, dicitur. Quia facilè exorat Christum nostra eleemosyna egentem. Scilicet egeat Christus in paupere nostra eleemosyna, vt sic ea fiducia illum oremus, vt qui nobis indiget. Vnde Israelitæ hic vers. 10. *clamauerunt ad Dominum Deum Israel*. Dominum appellant, vt tacitè innuant se Dei peculium esse, totque seruos amittere Deum, quot Israelitę perierint. Idem *Dominum Deum Israel* vocant, vt ostendant Dei nomen dependere ab Israelitis, vt aiebat Philo suprà, & sic præsumunt impetrare quod rogant.

Laur. Nou. ho. de eleemos.

Cur eleemosyna est orationis energia.

Matth.

Laur. Non. Eccl.

Clem. Alc. l.3. Pædag. c.12.

Judith.

§. XII.

Coniugibus vna sit caro, vnus spiritus, eadem mens, ipsissima respiratio: sit vterque coniux vnus in duitate personarum; & duo in vnitate coniugij.

45. PAx, & consensio, laus nuptiarum est & matrimonij miraculum. Sit ergo fęmina speculum viri, ait Plutarchus: *Vt speculum auro gemmisque ornatum vtilitatem nullam affert, nisi similem speciem referat: sic opulenta vxoris nullus fructus est, ni vitam, moresque præstet cum vita & moribus viri congruentes & consentaneos*. Tristatur vir? ne rideat, sed mœreat vxor, lætatur maritus? ne ipsa doleat, sed hilarem, & ridibundam imaginem reddat, &c. Sit vox & operatio mulieris quasi quædam fidelissima Echo voluntatis, seu nutus mariti: nam *Oportet vxorem nullum proprium affectum habere*. Imò in re religionis, dissentire vetuit idem Plutarchus, aiens: *Cùm sit primus, & maximus Deus, quem vir censet esse colendum, solum eum cognoscere vxorem decet: curiosaque religiones, & peregrina superstitiones à vestibulo domus arcenda sunt*. Quin & se mutuò munerare coniuges interdictum est, nequid non commune sit. *Romanarum legum lator munera vicissim dare, & capere coniuges vetuit, vt omnia communia esse existimarent*. Sic studiosa fuit sęcularis politia nutriendæ pacis, & consensionis inter coniuges.

Plutarch. in præcconub. Vxor sit maritus speculū.

Plutarch.

46. Summus rerum omnium Opifex Deus mulierem formaturus ex costa viri, Genel. 2. v. 21. *Immisit soporem in Adam, cumque obdormisset, tulit vnam de costis eius, & ædificauit costam, quam tulerat de Adam in mulierem*. Magna quæstio est apud Interpretes, an hic sopor, quem Dominus immisit Adamo, cum sponsam illi creabat, fuerit verus somnus, an ecstasis aliqua: Hugo Cardinalis (vt reliquos omittam) ita scribit ad hæc verba Geneseos, *Immisit ergo Dominus Deus soporem: Non somnium, sed ecstasim, in qua creditur interfuisse cælesti curiæ. Ita dicit Augustinus*. Verùm sciscitari lubet cur homo dum paratur illi sponsa, statim in nuptiarū vestibulo rapitur ad cælestem curiam? Et cur non anteà, nempè vbi primum creatus est? & quare non postea? Cum adornatur Adamo sponsa, immediatè antè nuptias, Adamus adest cælesti curiæ, & fortè potitur clara Dei visione. Scilicet antequàm vxorem ducat, lustret cælos, vbi *neque nubent, neque nubentur*; intersit cælesti curiæ: Prçuideat in cælo summam pacem Angelorum ministrantium, pacatam valentiam in Potestatibus, ingenium amoris in Seraphinis, vbi beatus amor omnia facit communia. videat natura vnissimam Trinitatem in Deo, &c. vt sic cælorum politiam traducat ad connubia. In quibus si pax sit, coniugium erit cælestis beatitudinis imitamētum; si secus æmulatio gehennalium cruciamentorum.

Genes.

Ante nuptias Adamus per ecstasim dicitur interesse cęlesti curiæ.

Hugo. August.

47. Itaque ex beatarum mentium concentu perdiscenda est cōcors nuptiarum politia. Imò strictior pax, & vnitas requiritur, Genes. 2. vers. 24. *Et erunt duo in carne vna*. Quæ arctior vnitas, quam identitas indiuidua, & vnitas carnis? In eodem Geneseos libro, & capite vers. 22. dicitur: *Et ædificauit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem*. Mulier ędificatione conditur, & homo afflatu Dei creatur: *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem*. Benè est, quòd non creetur simul Eua cum Adamo, etsi Deus simul vna eademq; voce vtrūque sexum condiderit, in reliquis animantium generibus, vt vir prius inspiciat qua cum matrimonium init, vt aduertit Basilius Seleucus. At sapienter addubitat S. August. cur animam viri, afflatu Dei sit creata, & anima fęminæ architectata dicatur. Nunquid degener est muliebris animus? *Si enim scriptum esset, quod similiter sufflauerit Deus in faciem formatæ mulieris, & facta fuerat in animam viuam, tamquidem plurimum lucis accederet*. Profectò æquum non foret, vt Deus etiam spiraret in faciem mulieris spiraculū vitæ, & fieret in animā viuentem; vt notificetur mulieri, eodem propè spiraculo cum viro animādam fore: ne aliud sit spiraculum, ne diuersa sit respiratio viri, & fęminæ: & qui eadē caro sunt, eodem spiritu vtantur. Addit Basil. præfata ora. 2. quod Deus ad mulieris formationem, non *ex terra, sed ex latere membrum mutuatur: patitur corpus, vt mentem coaptet, & natura vna dissipatur arte formantis, vt vna mens construatur ad imitationem naturæ. Contemplatus igitur Adamus inopinatam membri sui amplitudinem, item exemplum esse membrum, &c.* Itaq; mulier portio viri ampliata est, caro eadem, velut vnum vtriusque spiraculum, *vna mens*, ne anima, aut mens dissipet, quos caro eadem coniunxit. Cùm ergo tam indiuidua sit caro, & anima coniugū, nomen etiam commune, & ipsissimum est, Gen. 5. v. 1. *Hic est liber generationis Adam, in die, qua creauit Deus hominem. Masculum & fęminam creauit eos, & vocauit nomen eorum Adam*. Audis virum, & mulierem appellari Adam? Vterque dicitur homo, non homines ambo, sed vnus homo dicitur: quasi ambo non sint plures homines, sed homo vnus ob coniugium; nec nomen diuersum sit in vnitate coniugij: sunt enim duo in carne vna.

Genes.

Coniugum eadem anima, eadem respiratio, idē nomen.

Basil. Sel. Orat. 2. August. l. 1. de Gen. ad litt. c. 10.

Coniugum idē nomen. Genes.

48. Tam indiuidua vnitas debet esse inter virum, & vxorem, vt parum foret eandem esse vnius vtriusque carnem, & animam, & respirationem, & mentem, & no-

Coniugum eadem sanctitas. Lucæ.

nomen, nisi etiam ferè vna esset sanctitas, & iustitia: ac si communis sit vtriusque virtus. 1. Corinth. 7. v. 14. ita scribit Apostolus: *Si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum: Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem; & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem*. Valdè difficile explicatu est, quo modo vxoris sanctitas sanctitatem reuerberet in virum, & cõtrà. Mitto plura, quæ ibi vbertim Expositores, vt arguto vtar explicationis compendio, cum S. Anselmo, qui sic inibi scribit: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, quasi sanctitatis aspergine*. Porrò Lucæ 1. vers. 6. Zacharia, & Elizabetha dicitur: *Erant autem iusti ambo* S. Chrysologus, *Ambo iusti: quia ambobus erat vna iustitia* Et nuper retulimus ex Plutarcho coniuges nec religione discrepare debere: vt eadem sit religio vtriusq; iustitia quasi eadem. Luculenter Nazianzenus Orat. in laudem Gorgoniæ sororis, sic fatur: *Porrò cum hoc vnum Gorgonia reliquis omnibus antecedere cuperet, vt maritus quoque lustrali aqua tingeretur: vt sic toto corpore Deo consecraretur, vt non dimidia tantum ex parte tincta, perfectaque discederet: ipsiusque aliquid imperfectum relinqueretur: hoc quoque à Deo precibus impetrauit*. Quasi mariti Sanctitas portio esset Sãctitatis vxoriæ: cùm propè dimidiata, nec admodum perfecta esset sanctimonia, quæ non esset viro communis. Nempè vterque coniux vel Sanctitatem mutuat ex alterutro: nec tam est diuersa Sanctitas, quàm fermè eadem. (Quid cumulatius ad S. Iosephi laudem excogitari potuit, quam quòd eius virtus sit quodammodò pars Marianæ perfectionis: & Mariæ perfectio sit pars sanctimoniæ Iosephi?)

Chrysol. serm. 91.
Plutarch.
Nazianz.
Mariæ sanctitas Iosepho adscribitur.

49. S. Petrus Chrysologus eleganter inquit de coniugibus: *Quos Deus coniunxit, natura sociat, & facit Deus, vt sit homo vnus, duo: Duo vnus, alter ipse homo: ne sit aut singularitas destituta, aut confusa coniunctio*. Vides duo in vno? Singularitatem in ambobus? Dualitatem in vnitate? Sapienter Moyses cùm refert virum, & feminam creatos; simul ad similitudinem efformatos aduertit, aiens Genes. 5. c. v. 1. *Hic est liber generationis Adam. In die qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum; masculum, & feminam creauit eos*. Quid si hic traditur, non tam imago in natura, de qua suprà egerat, quàm Dei similitudo in coniugio, de quo agit? ait enim, *Hic est liber generationis Adam: in die, qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum; masculum, & femina creauit eos*: Et statim recensere incipit filios natos ex hoc coniugio. Ego quidem in coniugio viri, & vxoris preclaram Dei similitudinẽ agnosco: quam præuidit olim Tertullianus, aiens: *Vnum matrimonium nouimus sicut vnum Deum*. Nempè sicut in in Deo vnitas est in multiplicitate personarum; sic quodammodò in matrimonio, in multiplicitate personarũ, vnitas est: *Erunt duo in carne vna*. Deus noster vnus est, & trinus? nec personarũ trinitas vnitati derogat, nec vnitas essentiæ trinitatem impedit: sic quodãmodò in matrimonio. *Facit Deus, vt sit homo vnus, duo: duo vnus alter ipse homo; ne sit aut singularitas destituta, aut confusa coniunctio*. Duplex persona ad matrimonium accedit; sed à matrimonium euadit quasi vna natura: *Non aliam ergo habet naturam mulier, quod attinet ad humanitate aliam verò videtur vir habere, sed eandem*, inquit Clemens Alexandrinus. Nam sunt duo in carne vna. O matrimonij arcana duitas in singularitate! Efficitur enim vnus duo, & ipse alter multiplex in persona, vnus in carne. Ergo quemadmodum in multiplicitate personarum præcellit Dei vnitas; *Sic vnum matrimonium nouimus, sicut vnum Deum*. Excellit, quippè coniugum vnitas in multiplicitate personarum coniugalium. Itaque sicut vnissimus est Deus noster, sic suo modo vnum sint coniuges, & duo vnus, vterque ipsissimus, & vnissimus. Ergo quasi sui dissolutionem vereantur viri Bethulienses, timent hic vers. 10. ne ab Assyrijs capti dissocientur à suis vxoribus. Vnde *clamauerunt ad Dominum Deum Israel vnanimiter ne darentur vxores eorum in diuisionem*.

Chrysolog. serm. 99.
Sit vterque cõiux vnus in duitate personarũ, & duo in vnitate cõiugij.
Genes.
Tertul. lib. de Monogam. c. 1.
Clem. Ale. l. 4. Strom.
Iudith.

§. XIII.

Vxoria vita ærumnosa est. Prægrauis subiectio, pauperior inopia, suspicax cautela, maritalis exactio, census nuptiarum sunt.

QVispiam olim Spartiatarum Rex increpatus à regni proceribus, eò quod sibi adsciuisset in matrimonium feminam pusillo admodum corpore: quippè quæ regulos, non reges pareret. Fertur respondisse, *Elegi breuissimum malum*. Profectò vir ducens vxorẽ, potest exiguum malum eligere. At suspicior, quòd nõ sic femina: quę viros nubens, grande plerumque eligit malum, & vitæ statum laboris & ærumnarum plenum, Naumachius apud Stobæum, sic compescit nubendi pruritum: *Pulchrum sanè est corpus habere castum, indomitamque manere virginem*, (planè emphaticè) *& puris cogitationibus perpetuò gaudere: nec onus laboriosa circa alia ferentem, neque trementem suspiriosas Lucinæ parturigines: sed permanere quasi reginã inter imbecillas mulieres*: Pleniori stylo id ipsum edisserit Tertullianus aiens: *Perora, age iam spurcitias genitalium in vtero elementorum, humoris & sanguinis fœda coagula carnis ex eodem cœno alendæ per nouem menses: describe vterum de die in diem insolescentem, grauem, anxium, nexum, totum incertum libidinibus fastidij, & gulæ. Inuehere iam & in ipsum mulieris enitentis pudorem*. Ecce tibi vel ipsas coniugales delicias tot ęrumnis, improperijs periculis obnoxias: quæ calamitates nisi accidant, infelices habentur nuptiæ, nempè steriles. Itaque nullo modo hoc malum caueri potest. Et quidem si matrimonium *Stadium mariti est*, vt §. sequenti referam ex Tertulliano, & *Palæstra domi*, vt inquit S. Chrysostomus, necesse est vt cùm vxore lucta sit. Quid calamitosius vxori quàm domum habere pro *palæstra*, & cõiugium pro *Stadio*, seu Amphitheatro, vbi cum viro tanquam cum gladiatore, seu palæstrita depugnet, & rixetur? Armetur mulier clypeo potentioris tolerantiæ, & silentio, & dissimulatione deludat ictus. O voluptatem matrimonij, tot incommodis vectigalem Clemens Alexandrinus: *Democritus repudiat matrimonium, & procreationem liberorum propter multas, quæ ex ipsis oriuntur, molestias: Ei autem Epicurus quoque assentitur, & quicumque in voluptate, molestiæ & doloris vacuitate bonum collocant*, Nec Epicurus diligentissimus voluptatis explorator, & amator, eam in nuptijs reperire potuit: *Nuptiarum tragœdia* dicitur à Basilio. Quod de quadam femina, quæ minoris fortunæ viro nupserat, de ferè reliquis dictum puta: De illa ita scribit Ennod. *Credite mihi vltionem criminis, dum admittit crimen, executa est: & turpi mersa contubernio, & flagitium, & pœnam flagitij reperit in marito. Secum rei personam portauit, & iudicis, mulier, dum elegit indignum*: Planè luculenter de more Ennodius.

50.
Vxor exigua est breue malum.
Naumach. Stob. ser. 68
Vxorũ molestiæ traduntur.
Tertull. lib. de carne Christi, c. 4.
Tertull.
Chrysosto. Orat. de pulchr.
Clem. Ale. l. 2. Strom.
Basilius in Opusc. de vera virgin.
Nuptiarũ tragœdia.
Ennod. l. 8. epist. 35.

51. Inter vxorum molestias, præcipua est, subiectio ad maritum: libera nata est, ingenua, sui arbitrij domina: ex quo nupsit viro, sui iuris non est, sed subdita mariti voluntati, & nutui: *Oportet* (verba sunt Plutarchi) *vt geometræ dicunt, lineas, & superficies non per se, sed studia, curas, risum, communia habere cum viro*. Cui vel stigmatico mancipio tam dira seruitus intimatur? Grauissimæ profectò sunt huius subiectationis molestię. Adamus nimis vxorius vir instigante Eua flagitiosissimè deliquit, & vna secum deprauauit immeritum mortalium genus. Adest Deus vindex tanti sceleris, vt ira in recentem adhuc malitiam animaduertat acerbiùs. Sistitur Eua flagitij auctrix, & conuicta perpetrati facinoris, sententiam tremula audit ex fulminante ore Dei iudicis. Aduerte ad pœnam tanti criminis dignam, Gen. 3. v. 16. *Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos; sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui*. O mitissimum supplicium, & tanto reatu impar! Hæc pœna non est coercitio delicti, sed impunitas delinquendi Sapienter S. Augustinus

Plutarch. in præceptis connub.
Subiectio ad virum, est grauissimũ supplicium fęminarum.
Genes.

circa

Aug. lib. 11. de Gen. ad litt. c. 37.

circa hanc pœnã mulieri inflictam sic scribit: *Neque enim & ante peccatum aliter factũ fuisse licet credere mulierem, nisi vt vir ei dominaretur, & ad eum ipsa seruendo conuerteretur. Sed rectè accipi potest hanc seruitutem significatam, quæ cuiusdam conditionis potiùs quàm dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, qua homines hominibus postea esse serui cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta.* Nẽpè superbo mulierum ingenio, inani fastu turgenti, nulla æquè grauis pœna imponi potuit, quàm eiusmodi grauis & indecora subiectio: quam in statu innocẽtiæ etiam habendam, iterum confirmat Deus, quò firmior sit subiectio, & nulla tergiuersatione possit excuti. Aut saltem aliquid addatur ad pristinam seruitutẽ, & vt insinuat Augustinus. Quasi non inuenerit Deus in thesauro seuerioris suæ iustitiæ, seueriorem pœnam, & æquè fœminis acerbam, quàm subiectionem ad suos viros: quæ sic molestat mulierum naturam, vt vel firmare seruitutem sit dignum supplicium tanti flagitij, & impatientior pœna primæui delicti. Vnde illi intimat Deus. *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Nam in hac vna pœna innumeri cruciatus vxorem pungunt, cruentant, laniant.

52. Nec diuitiæ seruitutis iugum leuare possunt: nã opulentior virgo à nuptijs depauperatur, & in viri vsus trãseunt vxoriæ gazæ: *Vt temperatum, etsi plus insit aquæ, vinum tamen appellamus: ita substantiam & rem familiarem, quamuis plus vxor contulerit, mariti dici oportet*, ait Plutarchus suprà. Imò olim sponsæ nullas opes ad matrimonij sumptus conferebant, vt sic pauperiores forent. 1. Reg. 18. vers. 25. Oseæ 3. v. 2. & Lucæ 1. ver. 26. *Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilea, ad Virginem desponsatam viro.* Super quibus verbis, sic eruditè scribit P. Mariana. *Ad Virginem desponsatam, Syriacè, Venditam: Olim viri dotabant; quasi emebant sponsas: sic erat obedientes; nunc superbiunt quia viros emunt ampla sæpè dote.* Scilicet ad naturalem, & pœnalem vxorum seruitutem adebãt viri ius emptionis, quò strictiori titulo miseras vxores possiderent: Tanta sollicitudine studebant depauperandis fœminis, vt refutarent emolumẽtum dotis, quò eas efficerent pauperiores: quin & numerosis pecunijs emebant vxorum paupertatem; quasi vxorum inopia esset maritorum opulentia. Tolerabile foret maritatæ mulieri, nihil diuitiarum habere, quod non sit viri, si aliquid posset ipsa dono accipere. Sic pauperior est mendico: nam hic potest dono accipere paupertatis subsidium; secus maritata fœmina. Ioan. 4. v. 15. promisit Christus Samaritanæ viuam aquam, qua maximè egebant Samaritæ: *Da mihi hanc aquam*, inquit Samaritana, *vt non sitiam; neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus; Vade, voca virum tuũ, & veni huc.* Quæ verba commentans S. Chrysostomus homil. 13. in Ioannem, sic argutè scribit: *Vade, voca virum tuum: De dono sermo habebatur & gratia humanam excedente naturam, instabat mulier, & cũ efflagitabat. Dicit Iesus: Vade, voca virum tuum, quasi opus esset cum eo communicare.* Nimirùm Samaritana accipiẽdi cupida, auarè petit donum; Christus elargiendi studiosior, absente Marito munus largiri distulit; *quia opus erat cum marito donum communicare*: ne vel à Christo Deo temporale donum acciperet non præsente marito, & cum eodem marito minimè communicato. Illustre profectò documentum, quo necesse est instruantur maritatæ fœminæ: & grandis exaggeratio vxoriæ paupertatis; quæ & dote carere debet, & dote emitur à marito exorsque est doni accipiendi, quod commune non sit cum marito, & adstante eodem.

Plutarch.
Vxoris paupertas.
1. Regum.
Oseæ.
Lucæ.
Mariana.

Ioan.
Vxor nihil accipiat, nisi præsente marito.

53. Sed quis dicendo assequi valeat, quotidianas maritorum zelotypias? ò quot calamitatibus obnoxias facit vxores, maritorum suspicax cautela! qui sollicitè præcauent dedecus, quod vix præcaueri potest. Nam si sollicitam curam vxoris negligit, vt fidele putando, fidelem faciat; honorem exponit suum fœminæ inconstantiæ, si diligenti cautela tollit occasiones, dum honestari timet, dehonestare docet: & ius luxuriandi suspicando facit. Verùm ingens fœminæ calamitas est, esse obnoxiam eiusmodi suspicionibus. Et sanè, *Omnis maritus castitatis Exactor est*, inquit Tertul. Rustica, & barbara Exactorum violẽtia est auara, & violenta exactionis vis. Vnde vxor non tam domi habet virum, quàm castitatis Exactorem. *Todo marido es executor de la castidad de su muger.* Quid molestius, quã semper subijci Exactoribus, semper exactores pati? Huc ad ludere videtur Septimius, viduas dehortans ne ineant secundas nuptias, sic fatur: *Rape occasionem, etsi non exoptatissimam, tamen desijsti habere, cui debitum solueres, O te felicem, amisisti debitorem! simile damnum: quid diximus damnum? Lucrum sentientem.* Nam mortuo marito, & creditor, & exactor mortuus est. Nulla innocentia immunis est ab hac peracerba, & intolerabili exactione. Quæ vxor vel æmulari potest virginis Deiparæ castitatem, quæ puritatis angelicæ schola fuit? Quis maritus assequi imitando valeat Iosephi sanctitatem? Dignus planè hic æstimator Marianæ puritatis. Et tamen (ait Hugo Card. ad illud Matth. 1.) *Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. Inuenta est in vtero: à Iosepho, sicut a viro curioso circa vxorem.* Erat quippè Iosephus sponsus Mariæ; & indè curiosus, ne dicam sollicitus, de eius pudicitia: quia *omnis maritus exactor est castitatis*; quasi omnis vxor suspecta sit marito; siquidem Maria virginitatis typus & honor obnoxia fuit curiositati, suspicioni, & cautelæ mariti. Quid exaggeratius?

Tertull. l. de cult. fœmin. c. 4.
Maritus exactor est castitatis.

Septim. l. de exhor. Cast. c. 10.

Hugo. Matth.

54. Ais, si fœminis vsque adeò graue est matrimonij iugum, quomodo plures tam ægrè ferunt maritorum mortes? Illachrymantur vsque ad deliquium, complodunt manus, suspiria ab imis præcordijs ad sidera tollunt, lamentantur, gemunt, vlulant, suspiriosæ. At nemo non amens acerbè fert liberationem à molestijs, & lætitiæ causam. Mihi suspectus est in pluribus viduis tantus lacrymarum apparatus, & tam inconsolabilis luctus. Quid si foret dissimulatus leno? Ad rem Basil. Seleucus sic aiens: *Quòd multa quaque per lamentationes, & plangores incensos, maritalis amoris gloriam sibi comparando, amatores proliciant.* Ecce tibi lenas lacrymas, vt plangoris lenocinio, quasi dissimulato philtro plures prolicẽret amatores, ob gloriam maritalis amoris. ò argutum lenocinandi ingenium! ò luctus ambitione!

Ambitiosæ vxorum lacrymæ, suspectę lenocinijs habẽtur.

Seleuc. orat. 40.

Præfatis laboribus obnoxia sunt Matrimonia. Sed caueat prudens matrona ne his alias ærumnarũ causas addaggeret. Vellem vt ad manum haberent præcepta connubialia Plutarchi. Vnam è multis sententijs adducam, in qua Lunam comparat incautę, & imprudenti vxori. *Lunam, inquit, cùm abest à Sole, lucidã claramque videmus: admota Soli, obscuratur, & occultatur.* Non est vxor, sed cõmune scortum, quæ præsente marito inornata sordet, absente, omni fuco, & lenocinij genere se ornat. Plura eiusmodi documenta in promptu est legere inibi.

Vxor caueat ne ornetur vt luna. Plutarch.

Ergò cùm tantæ sint vxorum ęrumnæ; tametsi viri grauatè ferant hic, v. 10. diuelli ab vxoribus; vxores tamen magis immunes videntur ab hoc dolore.

Iudith.

---

§. XIV.

Maritorum gladiatoria vita est. Nuptiarum delicię ænigmaticæ, & Eucharisticæ dicuntur.

55. SOcrates interrogatus, quinam homines pœnitentiã incurrerent: *Qui vxores duxerunt*, respondit. Nam vt ait Theodectes: *Similes res sunt, senectus, & nuptiæ. Vtramque enim consequi desideramus: postquam verò nacti fuerimus, tristamur*: Pulchrè ait Stobæus serm. 69. *Quando maritus vxorem domum ducit: non solùm, vt videtur, vxorem accipit: sed vna cum ipsa quoque introducit aut bonum sibi Dæmonem, aut contrarium*: Caue ne Dæmonẽ venustũ pro vxore accipias; imò vxorẽ Dæmonẽ. Sententiosè dixit Hipponactes: *Bini sunt cum vxore iucundissimi dies, alter quo ducitur, alter quo mortua effertur*; Cæteri vt plurimùm pœnales, ærumnosi, tristes. Quoniã si duxisti formosam, habiturus es communẽ: si de-

Stob. ser. 68.
Theod.
Nuptiæ similes sunt morti.
Stobæ.

Vxor bonus, aut malus Dæmon est.
Hippon.

si deformem, pœnam. Si pecuniosa duxeris, non vxorem, sed dominam habebis: si pauperem, sumptus te obruet. Si vetula, si turpis, si tumultuosa, *non amplius tibi iucunda est vita, neq; omnino domum ingredi libet*, inquit Anaxandrides. *Cum improba, & maledicta, & amentiæ plena, & quiduis aliud eiusemodi habens, vxor obtigerit, ita te ipsum munito, vt omnem eius improbitatem laturus*, ait S. Chrysost. Denique sic constituta est natura nostra, vt optimam quamq; præ nimia consuetudine fastidiat: vilescit quod ad manū est, nauseamus ad consueta. Ergò *egregiè viues, si non haberis vxorem*, ait Philetas, quasi omnis vitæ infelicitas sit ab vxore non bona. Saltè molestissimis ærumnis obnoxia sunt matrimonia. Olim crebrò apparebat Deus Abrahamo, cum quo amicissimè conuersabatur, eius fidem fulciens, spem vegetans, charitatem inflammans: qua Dei familiaritate sic in virtute profecit Abrahamus, vt sanctitatis exemplar, animositatis typus, probitatis meta, habitus sit. Tandem centenaria moritur Sara vxor, & Rupert. *Notandum, quia Deus vlterius Abrahæ apparuisse non legitur*. Quid causæ est, cur Deus, qui antè Saræ mortem toties apparet Abrahamo, post defunctam Saram, nec semel apparere dignatur? Num Deus non tàm Abrahamum, quàm Saram inuisebat? Fortè vxore viduatus Abrahamus, ingratus est Deo, qui vxoratus tàm gratus extitit? Ego quidē existimo Abrahamum vxore superstite, eguisse tot Dei visitationibus, ne succumberet, matrimonij mole oppressus. Frequentèr eget visitari à Deo, qui frequentèr vxoris probæ etiam molestijs agitatur. Appareat Deus crebrò Abrahamo, viuente Sarā; defuncta verò, non tàm eget præsidio diuinæ præsentiæ. Crebrescat fauor præsentiæ diuinæ, vbi semper præsens est molestia vxoris humanæ: sustentetur tot apparitionum fulcris Abrahami vxorati virtus: at vxore viduatus in virtute proficiet absq; tanto præsidio: Nam vacante periculo, vacat adiutorium.

Anaxan.

Chrys. orat. de pulchri. & vxore.

Philet.

Cur Sara mortua, Deus non dicitur apparere Abrahamo mario.

Genes.

Rupert. l. 6. in Genes. c. 35.

Seneca sic ait: *Bion dixit: Omnia hominum negotia similia nuptijs esse*. Quasi dicat: Nuptiæ, otium nō sunt, sed negotium: imò nuptiæ negotiorum omnium laboribus, & ærumnis constant. Specie tenus placidæ, & iucundæ: at re ipsa insuaues, & molestæ: quippè quę omnium munerum, & occupationum incōmoditates patiantur. Diuturna experientia notum est, quā acerbum malum sit nuptiarum munus. Tert. sic scribit: *Matrimonium postulas ab Episcopis, à Presbyteris, à Diaconis: & illi planè sic dabunt viros, & vxores, quomodo buccellas*. B. Rhenan. & Pamelius inibi: per *Buccellas*, Eucharistiam interpretantur, quam ab Ecclesiæ ministris olim accipiebant Christiani, & domum referebant. Ergò nuptiarum sacramentum repræsentatio est mysterij Eucharistiæ. Siquidem Eucharistia aliud est, & aliud videtur: sacrum quoddam ænigma est, quod nihil minùs significat, quàm quod magis videtur significare. Sub apparentia suauioris cibi, iudex Deus latet, nec pauci iudicium sibi manducant, & bibunt; *Et post buccellam introiuit in eum Satanas*. Sic non semel nouus sponsus arbitratur se ducere domum, non tàm vxorem, quàm venustum Angelum: & post se, *aduersarium Dæmonem* ducit, & litium, & rixarum causam. Eucharistia manna suauissimum dicitur, sed verè est memoriale Passionis Dominicæ, & cruciatuum Christi epitome. Igitur nuptiæ æmulantur Passionem, & Crucem. Quæ acerbior Crux, quàm non bona vxor, cui cogitur maritus adhærere, vel potiùs crucifigi? Sola mors liberauit Christum à Crucis tormentis, & sepulchrum asylum Crucis fuit: sic vnicum ab vxore effugium, sepultura est. Ergò *Episcopi, & Presbyteri, sic dant viros, & vxores, quomodo bucellas*.

Senec. l. de Tranq. vitæ cap. 15.

Bion.

Tertull. l. de Monog. ca. 11.

Rhen. Pamel.

Nuptiæ dicūtur similes Eucharistiæ.

57.

Tertull. sic ait: *Ceterùm Susanna in stadio mariti, non putem velatam deambulasse, quæ placuit*. Quid est stadiū mariti? Maximus Episc. Taurinens. alludens ad hunc locum, ita scribit hom. 2. de accusato Domino apud Pilatum: *Susanna enim in Paradiso ab accusatoribus circumuenitur*. Quid? qui dicitur *Paradisus* à Maximo, *stadium* dicitur à Tertulliano? Planè stadium vox fuit admodùm generalis: & Theodoretus vocat τὸ Στάδιον, locum vbi edunitur gladiatores; & saltem locus, vbi cursu, & lucta exercebantur, stadium nominatur. Ecce qui *Paradisus* dicitur à Maximo, *stadium mariti* dicitur à Tertulliano. Nimirùm nuptiæ cum venusta puella contrahendæ, superficie tenus spectatæ, *Paradisus* deliciarum dicuntur: si medullitùs inspiciantur, gratior, nobilior, & speciosior vxor, *stadium mariti* est: vbi gladiatoris instar exercetur quotiana lucta; quasi rixetur cum efera, & immani bellua, molesto, & periculoso certamine. Ergò mariti vita paradisiaca videtur, sed est gladiatoria. Heu, gladiatorum temeraria pericula!

Tert. l. de coron. mil. c. 4.

Maxim.

Coniugum vita gladiatoria.

Theod. lib. 5. Histor. c. 26.

58\. Incongruum fortassis videbitur alicui, quod Christus Deus stipatus cognatis, & discipulis adfuerit Canæ nuptijs, Ioan. 2. v. 1. Indecorum apparet, vt nouus virginitatis magister, nuptiarum lautiori conuiuio, & festo tripudio intersit, quod hodiè vetat et Religiosa censura. Ad rem S. Maximus. *Vadit ad nuptias, nouam sibi perpetua virginitatis sponsam facturus*. Scilicèt, sic non damnat virginitatem, sed studiosius hortatur. Nam nuptiæ procul spectatæ, sui amorem, & desiderium faciunt at propius, & penitiùs inspectæ sui fastidium generant. Ergò propè adest nuptijs Christus cum suis quia hæc propior præsentia, artificium est hortandi ad virginitatem. Adsit Christus nuptijs, ne nuptias dehonestet; sed propior præsentia eas quodammodò deuenustat, siquidem tot, tantaque incommoda apparent, vt nuptiæ non sui amorem, sed sui fastidium faciant discipulis. Vndè præsentia in nuptijs, adhortatio ad virginitatem est. Et ita Christus cum suis *Vadit ad nuptias, perpetuæ virginitatis sponsam facturus*. Tàm citò expetitur coniux matrimonij onera! tàm citò fastidit vxorem, & nauseat ad vxorias delicias! Decernit Deus formare Adamo coniugem, soporem illi immittit. Genes. 2. v. 21. *Tulit vnam de costis eius. Et ad ficauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. Et adduxit eam ad Adam*. Præsente Adamo, etsi dormiente, coniux eius formata est, vt notauit Basilius Seleuc. Quomodò inquit Moyses, quod Deus *adduxit eam ad Adam*? Iuxtà illum formata est, & ad illum adducitur, quasi longè esset? Vbi erat quæ adducitur, nonnè inibi? & nuptiarum tædia! Vix Adamo despondetur sponsa Eua, & iam etsi præsens, longè dicitur, fortè affectu? Adducitur, quasi longè esset, quæ inibi est? Tàm longè fortassis aberat mente, quæ tàm propè aderat corpore? Sic accidit fortè res in felici innocentiæ statu? non sic in corruptiori: quam diuturniùs adamauit!

Ioann.

Maxi. ho. 1. epist.

Nuptię propè spectatę, adhortatio sunt ad castitatem.

Genes.

Basil. Seleu. infrà.

59\. *Non est bonum esse hominem solum: faciemus ei adiutorium simile sibi*. Genes. 2. v. 18. & v. 21. *Immisit Dominus Deus soporem in Adam. Cùmq; obdormisset, tulit vnam de costis eius. Et ædificauit costam, quam tulerat de Adam, in mulierem*. Basil. Seleuc. hæc Geneseos verba expendens, sic arguté fatur: *Cur igitur post Adamum mulier, & non cum Adamo efformata? At in alijs omnibus sufficit vox vna ad naturas repræsentandas, & ad sexum dimetiendum. Quare in Adami conspectu vult illam Deus fingere, & fictricis artis suæ spectatricē desiderat propriam imaginē?* Quam ob rem spectāte Adamo creatur Eua coniux? Nonnè sufficeret antè nuptias eam contemplari, & diligenti inquisitione perspicere, quæ, & qualis esset? Scrupulosa sanè inspectio, qua mulier, etiam dùm formatur, exploratur à viro; scrupulosa quidem, sed planè digna Dei prouidentia. Nimirùm Adamus ducturus est Euā in vxorē. Sciat ipse vxoris natales, vxoris conditionem, & formationēs inspiciat singula, perscrutetur vniuersa. Videat oculis quacum matrimonij perpetua fœdera nectit, quę totius vitæ comes futura est, in cuius arbitrio est mariti honos, ingenuæ posteritatis presagium. Ipse Adamus nuptiarum molestias subibit, ipse cōtentus sit de vxore ducēdaine cùm Adamū pœniteat initi matrimonij querulus in aliū culpam reijciat. Et ita Adamus, spe-

Genes.

Qui nuptuti scrutetur & eligatvxorem.

Seleu. ora. 2.

Pro nubi necessariū dedecet virū Religiosum.

spectator factus est vxoriæ formationis, vt diligēs inspectio omnem cansationē tollat. Præclara profectò erudinio vxorum deligendarum! Hinc curtim adnota Deum pronubi ministerium refutasse. Recusent, & viri Deo sacri: Nā pudor est, vt qui suam virginitatē Deo vouit, virginem cogat, ne virgo sit. Opportunè S. Hieronym. *Prædicator pœnitentiæ nuptias conciliet?*

Hieron. epl. ad Nepotian.

60. Morosus ero, si voluero persequi maritorū molestias, quæ vel patientissimo Iobo grauissimæ fuerunt. Sed mallem, vt extorquerent impatientiam, quàm aliquam maritorum patientiam, damnatam a Tertull. sic aiente: *Patientia gentium terræ falsa, probrosa. Illam dico, quæ maritos dote venales, aut lenocinij negotiantes vxorum potestatibus subijcit.* O malè offic. etiam patientiam, (sic loquitur aliàs Saluian.) quæ *quæstuarias vxores* prostituit! Sic eas appellat S. Cyrill. Alex. Plutarch. *ἐν ἐρωτικῷ Multi concubitus socios passi sunt esse alios, non cum scortis modò; sed etiam vxores suas prostituentes.* Legatur super hac re S. Cyprian. Mallem, inquam, plurium maritorum iustam impatientiam, quàm eiusmodi iniustam patientiam.

Maritorū aliqua nō bona patiētia. Tertull. l. de patien. c. 16. Saluian. l. 1. de guber. Cyrill. Alex. iti 3. cap. Amos. Plutarch. Cyprian. l. de discip. & habit. virg.

Ergò si tam molesta est vxoria conuersatio, quid ergo viri Bethulienses hic v. 10. reliquis calamitatibus diræ captiuitatis, silentio omissis: *Clamant ad Dominum Deum Israel vnanimiter, ne darentur vxores eorum in diuisionem.*

Iudith.

---

§. XV.

An sit Matrimonium libidinis venia, & concupiscentiæ expiatio? an verò sit aliquo modo stupri affine, & fomes ad lasciuiam.

61. CElebris Mausonij vox est: *Fatearis humanum genus apiculæ simillimum esse, quæ sola viuere nequit, perit enim, si relinquatur sola.* Ita fatus est in libro, an philosophum impediant nuptiæ? quasi innuptus pereat, saltem ardore concupiscentiæ, qua perpetim deflagrat libidinis incendio vstulatus. Ergò ne decinerescat homo, *Ipsa natura sapientem ad nuptias instigaret*: dixit Hierocles. *Melius est* enim *nubere, quàm vri.* Hæc ratio matrimonia inuexit, & nuptijs adulatur. Ait enim Tertull. *Cæterùm sæcularis concupiscentia causas habet, gloriam, cupiditatem, ambitionem, & insufficientiam, per quas nubendi necessitatem subornat.* Hispanè dices: *la concupiscentia soborna de suerte la voluntad, que tal vez juzga al matrimonio, no per materia de eleccion, sino de necessidad. Nubendi necessitatem subornat.* Consultissimè libido appellatur *sæcularis concupiscētia*, idest, profana, quæ procul debet esse à sacris; hæc, inquam, profana concupiscentia, & carnis stimulus allegat naturalem insufficientiam ad castitatem, & sic nubendi necessitatem subornat. Nam, vt ait S. Nazian. *Matrimoniū libidinis venia est.* Et quasi homo teneatur necessitate luxuriandi, dicitur matrimonium, anticipata venia luxuriæ, & præuia mundities sordium futuræ libidinis, & quæ præseruat à certa lasciuia. Vndè *Matrimonium concupiscentiam eiusmodi expiasse* dicitur ab eodem Africano Presbytero. Quasi matrimoniū ob permissam licentiā deliciandi cum coniuge, quodammodò expiet concupiscentiam ipsam lasciuiendi. Ac si parùm foret nuptias esse *veniam libidinis*, nisi etiam essent velut *expiatio* ipsiusmet concupiscentiæ, & fomitis luxuriandi. Itaq; connubia sunt remedium libidinis, luxuriæ venia, concupiscentiæ quasi expiatio.

Mauson. Homo nũ nupturit.

Hierocl. l. de nupt. Tert. li. 1. ad vxorem, c. 4.

Nuptiæ dicūtur libidinis venia, & cōcupiscentiæ expiatio Nazianz. in exhortat. ad Virg.

Tert. li. 1. ad vxorem, c. 5.

62. O vtinam coniugium omnibus foret expiatio lasciuiæ, & coniuges essent exleges libidinis. Sæpè voluptas, voluptatis ambitio est, & flammea libido ignea materia nuptialis voluptatis enutritur. Bellè inquit Aristoph. *En vxorem hanc tibi trado Phædram. Videor autem mihi addituros ignem igni.* Igitur vxoriæ voluptates non extingunt concupiscentiæ fomitem, sed sæpè accendunt præsertim in hominibus reprobissimis. 1. Corinth. 7. v. 28. *Si autem acceperis vxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi.* Quænam hæc carnis tribulatio, quam subeunt coniuges, cum nuptiarum flores sint deliciæ carnis: Opportunè S. Anselm. ibid. *Nubentibus, & in carne tribulatio est, in qua sola videbantur habere delicias. Nam & maiores tribulationes hi frequentèr ex carne suscipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur.* Scilicèt coniugia immunia non sunt, sed vectigalia fœtis libidinibus. Aptè dixit Septimius: *Matrimonio censemur:* quasi matrimonium sit census, quo vterque coniux vectigalis est, & innumeris calamitatibus, quas expendi paragraphis præcedentibus, & particulatim libidini, quæ vsu accenditur: nam experta libido viuidè prurit, & accendit Veneris faculas.

Vxor sępè ignem igni addit. Aristoph. in Polyd.

1. Corinth.

Anselm.

Septim. l. de Monog. c. 5.

Tertull. versans illud Pauli 1. Cor. 7. v. 9. *Melius est nubere, quàm vri*, sic satis ad rem fatur. (In loco vulgari aliquid non vulgare ambio.) *Quale hoc bonum est, oro te, quod mali comparatio commendat? vt ideò melius sit nubere, quia deterius sit vri. Possum dicere, quod permittitur, non est bonum. Quod permittitur suspectam habet permissionis suæ causam.* Hæretica foret audacia damnare nuptias, quas Deus sanxit, quas Christus sua pręsentia honestauit. Itaq; matrimonium bonum est, at quale bonum est, quàm tenue, & exile, (ait Tert.) quod mali comparatio commendat! tanquam sūā malitia, sui cōtrarij bonitatem quodammodò mutuetur. Profectò quod à permissione commendatur, quasi suspectā habet cōmendationis causam: (Bella exaggeratio: non quia in re matrimonij periculum sit, sed emedullantur verba Pauli ad suadendum cęlibatum:) nā permissio pericula pręcauet grauioris ruinæ: & voluptas experta velut prophetia est vlterioris voluptatis expetēdæ, 1. Cor. 7. v. 1. *Bonum est homini mulierem non tangere.* Quam ob causam? *Quia cara est de stupri affinitate*, ait audactèr idem Tertull. Nempè amor vxoris licitus, & expetendus est, etsi aliquam cum stupro quasi affinitatem habeat: ac si raritas ergà suam vxorem ferè affinis, & cognata sit charitatis ergà alienā, in quorundā non bonis naturis. Vel sic accipe. Coniux *cara est de stupri affinitate.* Ac si dicat: vxorum libido etsi permissa, carò emitur, quia quasi affinis est stupri, ad quod tacitè quodammodò prolectat. Deprauatæ etenim naturæ nostræ permissa vilescunt; siquidem nauseamus ad consueta, hiamus ad vetita, ad noua, ad inexperta. Vndè coniugalis voluptas aliquod præsagium stupri videtur, & licentioris lasciuiæ: & ita coniux *cara est de stupri affinitate.* Planè emphaticè, & hyperbolicè Tertull. ne dicam nimis audactèr: nam matrimonij licita voluptas non solet esse vetitæ libidinis illex, nisi in hominibus impudicissimis, qui à remedio ægrotant.

63.

Tert. li. 1. ad vxorem. c. 3. 1. Corinth.

1. Corinth. Matrimoniū quo sensu dicatur stupri affine. Tert. ibi. c. 9.

Septimius sic ad rem præsentem fatur: *Vt intelligas quanta securi censura, omnem sylvam libidinum cędat, & eradicet, & excandicet.* Paulus, inquam. Eccè libido appellatur *Sylua*: & quidem cędua ad alendum flammas. Sylua inquam, vbi brutæ bestiæ, sylvaticæ feræ, & venenati serpentes delitescunt. Procul sit ab hac luxurię sylua, timorata conscientia. Pergit idem: *Aspice Paulum à iusta fruge naturæ; à matrimonij, dico, pomo, animas ieiunare cupientem.* Pomū vocat matrimonium, à quo nos abstinere cupit. Quare nuptias appellat pomum: ecquod hoc pomum? Fortè pomum hoc affine est pomo illi, quæ fuit illecebra primæui delicti. Nam sicut Paradisæum pomum origo fuit calamitatū, quæ ab originali peccato extiterunt: sic pulchrum nuptiarū pomum, causa est ęrumnarum, (ærumnarum iniquio, non delictorum) quibus obnoxia sunt connubia, quas latè recenset Cornelius à Lapide. Item sicut ab originalis pomi esu accensus fuit concupiscentiæ fomes, cuius perenni incendio homo deflagrat: sic quodammodò à *matrimonij pomo* accenditur in quibusdam salacissimis hominibus libidinis flamma: & homo expertus permissas voluptates, concupiscit vetitas. Vndè licita nuptiarum libido dicitur quodammodo *affinis stupri*, & aliqua quasi licentia lasciuien-

64. Septim. l. de pudicit. c. 16. Sylua libidinis.

A lapide ad c. 7. v. 28. 1. ad Cor. Matrimoniū cōparatur pomo Paradiseo.

ufendi. Hoc non eſt matrimonij vitium, ſed prauę aliquorum naturæ, quæ adeò voluptatum cupida eſt, vt expletio licitæ libidinis ſit appetentia, & prurius vlterioris, & vlterioris luxuriæ. Ergo diuiniori ſapiẽtia præditus Doctor gentium Paulus, prædicit coniugatis, quod *tribulationis carnis habebunt*: id eſt, igniculos ardentioris concupiſcentiæ. Hic §. appendix eſt præcedentium.

§. XVI.

An obſcœna hominum luxuries Chriſtum Deum quodammodò dehoneſtet?

65. ADeò ſqualidum vitium luxuria eſt, adeò à Venere ſordeſcit homo, vt nõ tantùm ſpurcitijs carnis maculetur, ſed etiam videri poſſet limpidiſſimam Chriſti Dei naturam ſpecie tenus hominum luxuria quodammodò deuenuſtari. Non poteſt Deus ſordeſcere humanæ luxuriæ cœno ſordibus ſui vitij maculatur ſolus homo; nihilominus ſordibus humanæ laſciuiæ, apparenter deuenuſtatur Chriſtus, ad exaggerationem ſpurcitiarum carnis noſtræ. Lucæ 7. Magdalena illa quondam pulchritudinis licentia, & illecebris, apud Hebræam iuuentutem famoſa, nacta importunam opportunitatem conuiuij, aduolat in domum Pharisæi, vbi Chriſtus, tunc prandebat, vt veniã gemitibus mereretur; & venuſtior ruboris lenocinio gemmatis à ploratu genis, ad Chriſti pedes procumbit: *& lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis ſuis tergebat*. Quam ob cauſam, rogo pedes Chriſti lauat Magdalena, & nitidæ capillaturæ ſplẽdido linteo detergit? Num Saluatoris pedes immundi erant? imò mundiſſimi: Quare ergo mundiſſimos pedes Chriſti lauat? Præſtaret, præſtaret quidẽ, vt Magdalena proprios ſui ipſius pedes mũdaret, qui pulchritudinis ſordibus, & luxuriæ ſqualoribus ſordebant: nam Chriſti pedes immaculati erant, nullo ſordium veſtigio polluti. Illa, illa ipſa notæ luxuriæ ſordibus inquinauerat ſuos pedes, & eorum abluẽdorum oblita, pedes Chri-

Cur Magdalene non ſuos, quàm Chriſti pedes lauare dicitur. Lucæ.

66. ſti lauat, & tergit? Emaculet ſuæ immunditiæ ſordes, quibus eius inhoneſta veſtigia ſqualent, & omittat lauare Chriſti pedes, qui ſunt ipſa puritate nitidiores. Verùm enimuerò decebat, vt priùs lachrymarũ ſuarum balneo Magdalena lauaret Chriſti pedes apparenter ſordidos, ſua ſuarum ſordium immũditia. Maculauerat quodammodò Magdalena Chriſti pedes ſqualoribus ſuæ notæ luxuriæ, (Chriſtus enim portauit iniquitatem omnium noſtrum, & vt fideiuſſor propria ipſius fecit noſtra delicta) ergo æquum erat, vt ipſa lauaret, quod ipſa quaſi infecerat; emundaret ipſa, quod ipſa veluti maculauerat. Eius crines iure abſtergũt ſordes, quas ipſa luxuriando veluti impreſſerat Chriſti mundiſſimis pedibus. Et à pedibus abſtergere procurat ſuorum criminum ſqualores.

67. Id ingenioſè aduertit, & eleganter loquitur Drogon aiens, *Magdalena concurrit ad pedes Ieſu, effundebat ſuper eos torrentem lacrymarum ad lauanda ſui Domini veſtigia, non alias quàm oculorum ſuorum vndas attulit*. Audis attuliſſe torrentes lacrymarum ad lauanda Chriſti veſtigia? Chriſti veſtigia immunda ſunt? Abſit puritatem ſqualere; at quodammodò deuenuſtantur Chriſti veſtigia ab hominum immunda luxurie (eo ſenſu quo à Scriptura, & Patribus Chriſtus dicitur peccator.) Vnde ob Magdalenæ laſciuiam lauantur, & extergũtur. Id etiam opportunè notauit S. Laurentius Nouarius his verbis, *O mulier peccatrix; quis tibi monſtrauit talẽ artem, vt congeſta in ſe crimina momẽtaneis lacrymis vinceres, & crinibus raderes?* Expende illud: *Congeſta in te crimina crinibus raderes*. Lacrymis lauabit Saluatoris pedes: capillis tergebat quin & crinibus ſuis radebat ſuorum criminum ſordes, quæ adeò hæſerant pedibus Chriſti, (qui ob nimiam charitatem noſtra peccata tulit, & peccator dicitur) vt quaſi non ſufficeret balneus lacrymarum capillis ter-

Drogon de Sacr. Dom. Paſſ.

Laur. Nou. hom. de pœna.

Celada in Iudith.

git, & radit ſqualorem veluti hærentem Chriſti pedibus à fęminæ peccatricis luxuria. Rem hanc iuculenter tradit S. Ambroſius inibi, aiens: *Et fortaſſe ideò non lauit pedes ſuos Chriſtus, vt eos lacrymis nos lauemus. Bona lacryma, quæ non ſolùm noſtrum poſſunt lauare delictum, ſed etiam verbi cæleſtis rigare veſtigium*: Quod autem Chriſtus Deus, licèt à diuinitate mundiſſimus dicatur propè mundari noſtræ pœnitentiæ lacrymis, tradit S. Nazianz. ita ſcribens, *Aliquantò quidem poſtea, Ieſum purgatione mea in Iordane purgari videbis*. Ecce tibi, ait Nazianzenus, Ieſum purgatione mea, id eſt, lacrymis meæ pœnitentiæ quaſi purgari, & emaculari. Ambr. Nazia. orat. de Chriſti Natiuit.

68. Iſaiæ c. 53. v. 6. *Poſuit Dominus in eo* (in Chriſto) *iniquitatem omnium noſtrum*. Quid indè ſubſecutum fuerit, ex eo quod Chriſtus omnium hominum fœda delicta exceperit in ſe, dixerat Propheta paulò antè: *Non eſt ſpecies ei, neque decor: vidimus eum, & non erat aſpectus*. Tertullianus. *Ne aſpectu quidem honeſtus*: S. Bernardus. *Pro filijs hominum turpatur*. Cornelius inibi, *ſqualet*. Quæ expoſitiones comprobant Chriſtum Deum ob noſtrum criminum fœditatem apparuiſſe *ſqualidum, turpatum*. Illuſtrem Tertulliani locum hic ſubijciam, qui niſi de Dijs gentium loqueretur, auderet nimis. De Gentilium laſciuia, ſic fatur: *Cætera laſciuiæ ingenia etiam voluptatibus veſtris per Deorum dedecus operantur*. Et poſtquam recenſuit innumeras obſcœnitates, quibus laudabant Deos, & eorum feſta colebant, ſubdit ad rem, quam verſamus: *Nonne diuinitas conſtupratur?* Scilicet vobis obſcœnè laudantibus, & luxu colentibus Dei feſta. Quaſi dicat Tertullianus; Feſtiua veſtra obſcœnitas, & effuſa laſciuia, dedecus eſt Deorum, quos *conſtupratis* carnis veſtræ turpiſſima luxuria. Turpantur Dei veſtri turpitudine veſtra: ſqualent ſordibus veſtræ libidinis, & cõſpurcantur cœnoſa luxurie. *Conſtupratur diuinitas* veſtris libidinibus, ait audacter Tertull. Parum viſũ fuit illi dixiſſe, dehoneſtatur, minùs ſuiſſet dixiſſe, conſpurcantur; viuaciùs rẽ expreſſit animoſo vocabulo, *Conſtupratur*. Quid exaggeratiùs ad hanc rẽ? Conſultiſſimè igitur Magdalena ſuæ luxurię cõſcia, & rea, primùm lauat veſtigia Chriſti, nã Chriſtũ Deum (qui peccata hominũ in ſe tulit) ſuorũ peccatorum ſordibus velut immundũ reddiderat. Aduertis Iudæos hic vtriuſque fornicationis reos, non tantùm pœnitentię rem, & habitum in ſe exprimere, ſed etiam hic v. 10. *Altare Domini operuiſſe cilicio*. Quid deliquit Dei altare? Quid peccauit Deus, vt habitum pœnitentiæ ſumat?

Iſaię.

Tertul. adu. Iudæos c. 10. Bernar. ſerm. 28. in Cant. Cornel.

Tertull.

Apolog. c. 15. Laſciuia gẽtiliũ ſuos Deos conſtuprabat.

Iudith.

§. XVII.

Nonnullis beatitudinis inſtar eſt, vita peramplis negotijs, & negotioſis occupationibus obeſſa.

MOleſtum videtur multis, vitam agere in ſeceſſu & procul à turba, nam homo natura ſua gregalis eſt. At bellè inquit Seneca. *Iucundum eſt eſſe ſecum quàm diutiſſimè, cùm quis ſe dignum, quo frueretur, effecit*. Sapiens Hecatonis vox eſt: *Quæris quid profecerim? Amicus eſſe mihi cœpi. Multum profecit qui nunquã erit ſolus: ſcito hunc amicum omnibus eſſe*. Sed heu! nemo aut ferè nemo eſt, qui etiamſi vitæ ratio, & inſtitutum hanc amicitiam exigat, amicus ſui velit eſſe; ſed amicitiam ſui deſerens, vltrò ſeſe ingerit negotijs, etſi alieniſſimis à ſuo inſtituto: *Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus*, 2. ad Timoth. 2. v. 4. Opportunè Theophylactus hæc verba commentans, inquit, *Hæc ad omnes tam Epiſcopos, quàm Doctores dicta ſunt. Significantem autem vim habet, Implicatur. Reuera namque nexus, & ſerpentes ſunt talia. Negotiationes porrò alicens, tumultus, & turbas notauit; ab ipſis etiam vocabulis dehortans*. Nempè negotiatio ſæcularis, *ſerpens* eſt Religioſo viro, & *ſerpens* quidem æmulus primæui illius ſerpentis. Ergò Religioſus vir longè ſit vel ab ipſis negotiorum ſæcularium nominibus, *Nec memor* 69.

Sen. ep. 59. Amicus eſto ſui. Hecaton.

2. ad Tim. Theoph.

Procliue eſt quibuſdã vijs religioſis tempus perdere tractãdo ſecularia negotia.

ero nominum eorum per lab ia mea. Quid Religioso homini cum tractatione nuptiarum, quas ipse repudiauit? quid cum testamentis, quorum condendorum renunciauit ius? quid cum heredum tumultu? quid cum aduocatione negotiosa apud tribunalia? ò inutiles sollicitudines, & non dignas vero Religioso!

70. Optimè Consul Plin. l. 1. Epist. scribit suo Minutio: *Si quem interroges, hodiè quid egisti? respondeat: Sponsalia, aut nuptias frequentaui; ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille in consilium rogauit. Tunc enim subit recordatio, quot dies; quàm frigidis rebus absumpsi.*

Plin.

Non pigeat Religiosum tractare quod pudet Philosophum, & quidem gentilem. Ad rem S. Bern. *Video aliquos (quod non sine dolore videri debet) post ingressum Christi militiam, rursus sæcularibus implicari negotijs, rursus cupiditatibus terrenis immergi, cum magna cura erigere muros, & negligere mores, sub prætextu quoque communis utilitatis verba vendere diuitibus, & matronis salutationes.* Expende hanc postremam sententiam. Videmus enim plures, verba, & fauorem tacitè vendere spe munerum, amicè salutare, & frequentèr inuisere matronas, vt vsuram negotiationis reportent fœnerantes aduocationes, aliqualis lucelli expectatione. Hi nimirùm verba, & negotiationem vendunt, & prætextu pij operis, suis lucris dissimulatèr inuigilãt. Et sensim serpunt ad negotia secularia, ex quibus demetũt prouectus satis vberes ad delicias suas, ò abusum pietatis!

Bern. ser. 4. super Missus est.

Vir religiosus ne vendat negotiationes matronis ob lucelli quęstũ.

71. Prudentèr, inquit Plutarch. *Nam vt quibusdam domi nihil boni vsui est, libentèr hi foris degunt, atque nullo rerum vsu maximam partem temporis in foro absumunt: sic quoque non nulli, quod sibi nihil operæpretium domi priuatimque exhibent curandum, publicis se propterea implicare negotijs pergunt: non secus atque si terendi otij gratia sibi duntaxat eò diuertendum esset.* Profectò qui occupationes foris affectat, & foris libenter degit, vel inuitus fatetur, domi nihil boni vsui esse, sed terendi otij molestissimi gratia, implicari negotijs: otiosa sanè hæc negotia sunt, & futilia, nec sic vitat otium, sed operosè otiatur, & negotiosè vacat: nam Religiosus vir, qui hæc agit, quia a suo instituto aliena agit, nihil planè agit. *Satius enim est otiosum esse, quàm nihil agere*, dixit Attilius facetissimè, & sententiosissimè. Et quidem inutilis occupatio, otiatio est. Qui sic occupatur, nugatur: & longissimè abest à vitæ ratione, quam habitu profitetur, & laruatus Religiosus est, sub persona Religiosi sæculares mores alens. Audiendus est S. Bern. l. 1. de consid. ad Eug. è Monacho Pontificem? *En quò trahere te habent hę occupationes maledictæ, si tamen pergis, vt cœpisti, ita dare te totum illis nihil tui tibi relinquens. Magna virtus patientia, sed non hanc tibi ad istam optauerim. Interdum impatientem esse probabilius.* Et tamen Eugen. se totum impendebat occupationibus regendæ Ecclesiæ, sibi à Deo commissæ: Quem seriò adhortatur Bern. vt multa per idoneos vicarios administret, & sæpè negotijs se subtrahat, vt ipse sibi viuat: *Nemo alijs nascitur, moriturus sibi.* Nemo enim prudentèr se totum erogat alijs, nihil sui relinquens sibi. Agat aliquandò suam causam, qui semper alienas agit. O quoties impatientissimè queruntur hi homines occupatissimi, se obrui occupationum mole, & impatientiùs feruntur vel vna hora sibi vacare. Illos respirare non sinunt negotia; sed vacantes à negotiorum tumultibus vix respirare possunt. Molestè ferunt occupationes, & tamen occupationibus fęlicitari, imò & beari existimant.

Plutarch. in polit. ad Traianum.

Qui negotiis externis totus occupatur, fatetur se otiosum esse domi.

Attil. apud Plin. lib. 1. epist.

Bernard.

Quidã impatientèr se ferre negotia dicunt, & impatientius ferunt otium.

Tertull. lib. de Pallio.

72. Seneca sic habet, *Secreta studia pati non potest animus ad ciuilia erectus, agendique cupidus, & natura inquietus: parum scilicèt in se solatiorum habens. Ideoque detractis oblationibus, quas ipsæ occupationes discurrentibus præbent: domum, solitudinem, parietes non fert, inuitus aspicit se sibi relictus.* Audis quàm molestè cruciatur animus ad ciuilia erectus, vacatione, & otio? Aduertis quàm suauitèr delicietur homo occupationibus; quasi homo in negotijs, beatitudinis oblectamenta inueniat. Argutè ad rem præsentem Tertull. agens de voluptate, in qua Epicurei beatitudinem ponunt: sic habet: *Sed licuit Epicureis aliquam decernere voluptatis veritatem, idest, animi æquitatem, & ampla negotia.* Æquitas, vt placet Latinissimis, ad rem iudiciariam spectat. Ergo Epicurei veram voluptatem, quæ est eorũ beatitudo, constituunt in *æquitate*: nempè in aliquo pertinente ad iudiciariam potestatem; & ad occupationem in tractãdis *amplis negotijs*. Hispanè dices, *La bien auenturança de los trafagones es tener mano con los Iuezes, y manejar negocios de monta.* Quid luculentiùs? Porrò sic delitiantur hi negotiosi homines in agẽdis amplis negotijs, vt summa fęlicitas illis videatur, si aliquam familiaritatem cum Præsulibus, & Præfectis ineant, & sic tractent ampla curiæ negotia. Nam tunc officiositas ciuium illis adulatur, ambitio litigantium eos colit, & munerat: & sic *verba vendunt diuitibus, & matronis salutationes*, vt nupèr aiebat S. Bern. Sic effugiunt claustrorum carcerem, & instituti sui compedes, & tormentum quietis, & specioso prætextu sæcularem agunt vitam, & deliciosam, & ambitiosam. Vndè familiaritas cum iudicibus, & *ampla negotia* tractanda, vera voluptas dicitur, & Epicurea beatitudo, non Christiana. Nam vt inquit S. Paulin. *Res huius sæculi, in cuius aut malè cura, aut benè amore anima conditur, mens compeditur.* Nempè occupatio sæcularis tumultus animi est, & mentis tricæ, quibus ineptus redditur homo ad hominis munia. Aptè Senec. *Inter omnes conuenit nullam rem benè exerceri posse ab homine occupato. Non eloquentiam, non liberales disciplinas, quandò districtus animus nihil altiùs recipit: sed omnia velut inculcata respuit, nihil minus est hominis occupati, quàm viuere.*

Senec. li. de tranq. c. 2.

Quorumdã beatitudo est tractare ampla negotia.

Tert. Apolog. c. 33.

Bernard.

Paulin. epi. 12.

Senec. li. de Breuit. vitæ c. 6.

73. Cæterùm etsi eiusmodi occupatissimis hominibus nullum sit otium, nulla quies, & hi valedixerint studijs disciplinarum, & sapientię contemplationi renunciarint; & obruti laboriosissimis occupationibus gemant sub negotiorum mole; tamen gemunt magis, si adiuuentur ab alijs, acerbissimeque indignantur, si quos viderint istiusmodi negotia ciuilia secum tractare. Solitudine in portando onere ambiunt, & adiumẽto molestiùs prægrauantur, quàm onere. Et tacitè subincusant Martham, eò quòd adiutricem sororem Mariam expostularit, Lucæ 10. v. 40. *Martha autem satagebat circa frequens ministerium: quæ stetit, & ait, Domine non est tibi curæ, quòd soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergò illi, vt me adiuuet.* Præclarè S. Bernar. *De Maria, Martha conqueritur: nã Maria Martham æmulari prorsus indignum est. Alioquin vbi legitur Mariam causantem, quia soror mea reliquit me solã vacare? absit, vt qui Deo vacat, ad tumultuosam aspiret fratrũ officialiũ vitam. Martha semper insufficiẽs est sibi, & minus idonea videtur.* Et ser. 5. *Quod Maria murmurauerit aduersus Marthã, eò quòd eius actionibus implicari nollet, nusquã omninò reperitur.* Nimirũ Maria, quæ sapientiæ cęlesti, & diuinæ contemplationi vacat, nunquã conqueritur, quòd Martha intenta operationi, illã non adiuuet simul contẽplando. At Martha sedula in opere, ægrè fert quod contemplatrix Maria illã nõ adiuuet. Nempè bona operatrix Martha, quæ percupit, vt contemplatrix Maria intermittat eruditæ contemplationis otium, & illam operando adiuuet.

Lucæ.

Bern. ser. 2. de Assũpt.

Bona operatrix Martha non refutat, sed exigit iuuamen à Maria contemplatrice.

74. Nẽpè bona operatrix Martha adiutricẽ exigit Mariã, ne sola occupationibus non sufficiat. Et bona contẽplatrix Maria non inuidet Marthæ negotijs, *Absit, vt qui Deo vacat, ad tumultuosam aspiret fratrum officialium vitam.* Ergò nec Maria Marthæ æmuletur operariam, & actuosam vitam, quæ se totam impendit externis occupationibus? (nam quis inuideat operariam fratrum officialium actionem? quis æmuletur sapienti operariorũ contẽplationi, qua carent?) nec Martha ęgrè ferat, si à sapienti Maria adiuuetur: quis enim sapiẽs, sapientis operã detrectet? Discant negotiosi à Martha occupatissima iuuamẽ desiderare, & expetere. Et discant docti à Maria non se implicare occupationibus externis. Et discant omnes à Sanctissima Iuditha fœmina principe, sapienti, prædiuite, & Prophetide, sic Deo vacare *in secreto domus suæ cubiculo, vbi clausa morabatur*, vt non modò à rebus publicis, sed etiam

à cen-

à cẽſus ſui adminiſtratione abſtineret, ne Matthę, æmularetur, & occupatorũ offenſas incurreret. Diſcàt ab Heliachimo hic v. 11. nõ reliquiſſe diuini templi otium, niſi obrutũ periculoſiſſimi belli diſcrimine, quo angebatur Dei populus: nam tũc (etſi diu cunctatus fuerat) neceſſitate coactus, *Circuiuit omnem Iſrael.* (Iudith.)

---

§. XVIII.

Strenuus Superior adeſt ſubditis præſenti abſentia.

75. SVperior, magiſter morum eſt, non pædagogus, qui perpetuò hæreat ſubditorũ lateri: præſentia enim Prę̃fecti, grauis eſt ſubiecto populo, cui ſemper Superiorum Cenſorij oculi moleſti ſunt, & cenſura iudicij moleſtiſſima. (Sen. ep. 29.) *Sagittarius non aliquando ferire debet ſed aliquando deerrare* ait Seneca. Sic neceſſe eſt, vt nõ ſemel deerret populus: neceſſe. n. eſt, vt veniãt ſcandala. Porrò leuius delinquitur abſ Prę̃fecto: coram ipſo delinquere proteruia eſt, impudẽtia eſt. Impudenter audet, qui coram Superiore peccat. Hinc *Præfecti auctoritas deſtruitur, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minùs obſoleſacta corrigere.* (Superioris pręſentia grauis eſt ſubditis.) Quippè deuenuſtatur debita Superiori reuerentia ab irreuerentia delicti corã patrati? & acerbiùs quam par eſt iraſcitur Præſul aduerſus delinquentes: nec tã punit malitiam, quàm ſæuit in irreuerẽtiam. *Nec multùm prodeſt vitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt*, inquit prudentiſſimè (Sen. ep. 28.) Seneca. Vnde iuſtitia fit, non delictorum punitio, ſed vitiorũ rixa, grauiori iudicio digna. Ergo Præfectus, qui ciuilitate curat de oculis ſuis non vrget ſubditos, nec præſentia degrauat, ſed abſentia mulcet, & leuat ſubiectionis iugũ. Neq; ſic tribuit licentiã delinquendi, ſed ius operandi. Quod prudenter fecit Matt. 21. v. 33. & Marci 12. v. 1. benè peritus ille Paterfamilias, (Matth. Marc.) qui vbi locauit vineam ſuam agricolis, *Peregrè profectus eſt*. Idem præſtitit ſolertiſſimus ille, qui plura talenta ſeruis ſuis tradidit, (Matth.) Matth. 25. v. 14. Neq; ob abſentiã ignorauit Princeps ſubditorũ merita. Hæc .n. erit gubernatoris peritia, vt nec præſẽs degrauet ſubditos, nec abſens neſciat, quid quiſque gerat: nec præſentia ſit oneri, nec abſentia notitiã defraudet. Abſit corpore, ſit præſens perſpicaciæ ſollicitudine, & oculata cura. Sic immotus ipſe & abſens, aderit præſens, & velox ſubditis omnibus: ſic erit præſentia abſens, præſens notitia, qua conſtat gubernandi ars.

76. (Iſaiæ. Præſul ſtãs volet.) Iſaiæ 6. v. 1. Apparuit Dominus in ſolio auguſtioris maieſtatis: aderat Deo Seraphini: *Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni; & ſex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant.* Statim pulſat animũ difficultas, quo modo Seraphini ſtantes volare poterant: nam ſtatio pigrã immobilitatem importat, volatus motum velociſſimum dicit. Quomodo ergo qui ſtat, velocitèr mouetur: Aut Iſaias mentitur motum affirmatione ſtatus, aut negat ſtatum aſſertione motus. Niſi fortè quis poſſit immotus ſtare volando, aut velociter volare ſtando. Hanc difficultatem ex Eucherio ad aliam theſim cõprobandam verſabam. (Eucher.) Nunc ad rem præſentem facilè eam expedit Hugo Card. ibidẽ, (Hugo.) aiens: *Seraphim ſtant, id eſt, Prælati ſuper Eccleſiam ſicut excubiæ.* Nempè Præſules, qui Eccleſiam Dei gubernant, ſic ſtant, velut excubiæ ſuper Eccleſiam, vt ſimul volent: quia ſtant volantes, & immotè mouentur. Stant enim quoniam ſtantes Deo aſſiſtunt in templi, aut conclauis ſui cathedra immoti, nec ſubditos cenſura præſentiæ notant, & vexant. Volant etiam, quia ſtantes, ſic agũt excubias, ſic omnia ſubditorum ſollicitè ſcrutantur, & probè noſcunt, ac ſi adeſſent ſingulis. Vnde volatu immoto Eccleſiam regunt. *Stant* ad auctoritatem, *volant* ad notitiam. Nec quid Superiores latet, ac ſi agili volatu adeſſent præſentes. Ecce tibi, quo modo Seraphini præſules ſtant immoti, & ſimul ocyſſimè volant.

Lucæ 15. v. 18. non bonus ille boni & frugi patris Prodigus filius, petit, & accipit cenſum, in pecunias redigit: luxurioſe prodigit: ſtatim eget procul à patre: porcos paſcit famesſcente ventre: & latrante fame admonitus, ad ſe rediens, redire cupit ad patrem: *Surgam & ibo ad patrem meum, & dicam ei; Pater, peccaui in cælum, & coram te.* Palàm mentitur hic iuuenis, non minus prodigus veritatis, quàm paterni cenſus. Nam vbi primùm ſubſtantiam, quæ illi contigit, accepit, v. 13. *Peregrè profectus eſt in regionem longinquam.* Ergo falsò inquit Patri: *Pater peccaui in cælum, & coram te.* Planè coram cœlo peccauit, & in patrem non in cœlum, & coram patre. Nam ſi peregrè abierat, & in regione longinqua deliquerat, coram tunc abſente patre peccare non potuit. Nec tam egeret in præſentiæ patris. O quot commentationibus fatigant hunc locũ interpretes! Qui locus expeditus eſt à themate huius §. Porrò domi manet per amans prodigi filij pater, & ſimul adeſt vagabundo filio, omnia illius noſcens, (vt *Seraphini præſules ſtabant*, & volabant apud Iſaiam,) (Iſaiæ.) Præſentia longè diſtat à filio pater, cura præſentiſſimè adeſt: ignorant oculi, quod nõ ignorat ſolers cura. Et ita immotus pater quoquouerſus ſequitur filiũ malè ſubditum, & benè prodigum. Vnde vere dixit: *Peccaui in cælum, & coram te*, Et benè dicitur peccaſſe coram patre, qui inter amplexus redeunti filio innexos, miſcet ærumnarum, & delictorum notitiam, qua probat abſenti præſentia præſentiſſimè adfuiſſe, ſtanti motu. Vnde S. Baſilius apud Nazianzenum in orat. (Nazianz.) pro eodem, ſic fatur: *Exilium autem haud agnoſco: quia nullo loco certo conſcriptus ſum.* Quaſi bonus Præſul nullo ſpeciali circumſcribatur loco, ſed quaſi definitiuè (vt aiunt) in omni loco ſit omnibus præſens, quod naturale prodigium eſt, Præfectorum elogium, & regiminis artificium.

78. (Theodor. l. 1. ep. 46. Superior ſit vt horologij radius, qui immotus mouetur.) Horologium verè dicitur à Sapientibus regimen hominis, & Vrbium politia; nam brutorum horologium eſt fames; *Belluarum quippè ritus eſt ex ventris eſurie horas ſentire*, ait Theodoricus. Comptior enim politia horologio regitur, quod horas metitur, & occupationum ſpatia congruè diſpenſat. De horologij radio, ſeu gnomone, quo deſignantur horæ, ſic inquit Caſſiodorus: (Caſſiod. l. 1 var. ep. 45.) *Radius itaq; immobilis, & paruus, peragens quod tam mira-anda magnitudo Solis diſcurrit, & fugam Solis æquiparat, quod motum ſemper ignorat.* Ecce tibi horologij ſtylum, motum ignorantem, immobili celeritate tot ſpatia peragere, quot peragit Sol. Stat radius immobilis, & celerrimè volat volatu Solis æmulo. Quid portentoſius? ſed quid accomodatius? De hac abſenti præſentia, immenſitatis æmula, ſic ſuo Traiano aſſentatur Panegyriſta Plinius, aiẽs; (Plinius.) *Conſecuti ſunt* (ſubditi imperij Romani) *vt abſenti quoque de abſentibus, nemini magis, quam tibi crederet.* Quaſi etiam dum abſens erat, oculis cerneret facta ſubditorum. Sic dicitur hic, v. 11. *Tũc Eliachim Sacerdos Domini magnus circuiuit omnem Iſrael.* (Iudith.) Semel corporali præſentia circuiuit ſubiectum Iſraelem, qui ſemper eũdem luſtrat mente, cura, notitia, ſolicitudine, prouidentia; qua vt Seraphinus ſtans volabat, & vt pius pater abſens intererat, & immobilis ipſe, vt horologij radius, celeres Solis curſus æmulatur. Ageſis in abſentia præſens, ne quid lateat Præfecti notitiam, & curam.

---

§. XIX.

Superior dum per ſe luſtrat Prouinciam ſibi ſubiectam, magni nomen, & rem Magni eiuſmodi luſtratione mercatur.

79. (Mamert. 2. Paneg. Bonus Superior ſubiectos populos luſtrat.) VIta Principis plena ſollicitudinis eſt, & quietis expers: Regni thronus nõ eſt auguſtas ſedes, ſed celer curſus, vt neceſſitatibus ſubditorum adſit impiger. De qua velocitate adulatur Mamertinus ſuo Maximiano Auguſto, ſic inquiens: *Neque enim illud progreſſio fuit, nec itineris confectio, nec ſolitis adminiculis*

negotientur. Nam etsi singula verba nihil petant, tamen audiri,& impetrare præsumunt. O pia orationis ambitionem! Cæterum maior energia est in illa voce, *intellige*, cùm subdit Propheta, *intellige clamorem meum*. Nam nec satis vrbanè videtur agere, nec satis sibi constare. Loquitur Dauid cum Domino, aiens: *Verba mea auribus percipe Domine*, quare subijcit: *Intellige clamorem meum?* Barbaræ enim rusticitatis est, vt notat idem Asterius, si quis cum Domino suo agens, dicat *Intellige*, siquidem nos quando prudentem, & prænobilem virum alloquimur, non auderemus dicere, *intellige*, quæ dico. Rusticanè. n. quis diceret Hispanè. *Entiende me Señor*. Verum Propheta nõ agit inurbanè, sed nimis cõfidenter. Petit, vs Deus intelligat, quia etsi diuina sapientia omnia intelligibilia pernoscat, at eiusmodi oratio vix intelligi potest. Vnde in originali, pro τὸ *intellige clamorem* habetur *Intellige murmur*. Nempè *clamorem inconditum in modum murmuris, & mussitationis, quæ pressis insonat dentibus, vel infra fauce*, vt ex Hebræa origine eruditè obseruat Lorinus. Eiusmodi autem incondita balbuties, vel vix expressa, & dearticulata mussitatio, maiorem requirit scientiam, & peritiam ad rem percipiendam, Deo dignam. Vnde Dauid vrbanissimè adulatur Deo quod intelligat, & exaudiat orationem inconditam in modum taciti murmuris, aut mussitationis malè dearticulatæ, quæ vix aliquid significat. Quasi dicat Dauid: Deus adeò pius, & munificus est, vt non tantum audiat, & annuat disertis, & perspicuis precibus, sed etiam tacitè mussitantibus, & incondite balbutientibus, quæ exaggeratio munificentiæ est.

Asterius. Oratio balbutiens, & mussitans, & quæ vix auditur, exauditur.

Lorin. ibi.

35. Ad minaces Prophetæ voces perterrita vrbs Niniue, imperio Regis, saccis induuntur viri, & fœminæ, infantes, & iumenta ipsa, & iubentur clamare ad Dominum, vt auertat excidium. Ionæ 3. v. 5. *Et vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorum*. Et infrà, voce, & exemplo Regis mandatum est, *vt operiantur saccis homines, & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudinè*. Fatuè videntur præsumere impij Niniuitæ Deum fore placandum balbutie infantium, & rugitu iumentorum. Porrò infans non orat, sed balbutit rudi voce, & sensus vacua; item iumenta non supplicant, sed brutè rudunt. Num probitiabitur iratus Deus, rudi infantium balbutie, & bruto, & incondito belluarum rugitu? Fatuæ profectò preces, & quæ Deum dedecere videntur. Ast quæ maximè misericordiam cõmendant, & arcanam vim impetrandi obtinent. Sapienter huc alludere videtur Clemens Alexandrinus, c. 13. *Preces quoque fatentur homines, esse potentiores, quæ dicuntur voce barbara*. Scilicet brutus iumentorum mugitus, & rudis infantium vagitus, barbaræ preces sunt, & ita valdè potentes ad extorquendam misericordiam: nã cùm expertes significationis sint, & oratio barbara, maiorem orationis vim, & excellentiorẽ ostentant misericordiam Dei; quippè cui rudis, incondita, & barbara oratio, & vix supplicatio, sic grata est, tam libenter auditur, etsi vix orationis mereatur nomen, vt potenter impetret, quod inconditè, & barbarè balbutit, potiùs quàm rogat; quod insigne orationis elogium est. Luculenter S. Chrysostomus sic fatur de puerulo Iesu vagiente in præsepio: *Tollamus illum in brachijs nostris: adoremus illum Dei Filium: Deus magnus qui tanto tempore tonauit in cælo, & non saluauit; vagijt, & saluauit*.

Ionæ.

Clem. Alex. l. 2. Strom.

Christus vagitu salua te præsepio quos non saluauit tonãtu in cęlo.
Chrys. ho. 2. in Lucã.

Consultissimè Ennodius: *Asseritur, vt video, linguæ officium, raritate sermonem*: Vndè Matthæi 6. vers. 7. ait
36. Christus Dominus, modum orationis præscribens: *Orantes autem nolite multum loqui*. Theophylactus sic locum vertit, & explicat: *Orantes autem ne sitis battologi in precibus vestris. Battologia est nugacitas, vt exempli gratia, petere aliquid terrenum, gloriam, diuitias, victoriam. Battarismus enim est inarticulata vox, qualis est puerorum*. Nimirum contemnit Christus in oratione Battologiam, id est, nugaces orationes pro rebus temporalibus impetrandis; non battarismum, id est, inarticulatam infantium vocem, & mussitantem balbutiem. Siquidem vagitus puerulí, & balbutiens infantulus tenella, & vix aliquid significante voce, validè impetrat a matre, quicquid sic magis indicat, quã significat. Videas matrem diuinare sollicitam quid infans cupiat grata balbutie & rudi battarismo. Quod valdè ostendit sollicitam matris charitatem in puerulum, quem in sinu peramanter souet. Sic Deus, qui hominum Mater dicitur ab Isaia, c. 46. v. 3. *Qui portamini à meo vtero, & gestamini à mea vulua*, gratè audit, & piè exaudit infantium battarismum; quæ eximia diuinæ misericordiæ laus est. *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem*. Psal. 8. vers. 3. Tertullianus. *Expeditisti laudem*. Nam quò impeditior est infantis sermo, eò expeditior est laus, illum audire, percipere, & quidquid dubiè postulatur, indubiè largiri. Dein rectè dicitur *perfecisti*, non fecisti laudem: Quia vt ait Theophylactus versans hæc Psalmi verba: *Perfecisti autem significat, perfectam, & absolutam ostendisti laudem, etiamsi illi propter ætatem imperfecti videantur*. Hoc
enim est piæ orationis, & munificentioris pietatis 37.
elogium, imperfectam, & balbutientem infantium mussitationem audire, intelligere, & plena manu munerare. Nempè inintelligibilis, & infantilis oratio virilior est ad impetrandum. Ad Romanos 8. v. 26. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Toletus ibi, *Gemitibus contrarijs*. Nouatianus: *Gemitibus ineloquacibus*: quasi elinguis gemitus, seu mutus vagitus, quò ineloquacior est, eò eloquentior sit ad impetrandum. Nam (vt nuper adnotabam) infantis balbuties gratissima est parentibus. Quod luculenter dixit de Isaaco Basilius Seleucus, sic fatus: *Vt enim increuit infans Isaac, suaque balbutie parentum sauciauit amorem, simul increuit, quod in infante parentes deamarent, totusq; parentum amor indiuisus in vnum conferebatur*. Eccè quomodo Deus linguas infantium facit esse disertas, muta enim puerulorum vox, loquacior est, & puerilis infantia vocalior ad impetrationem: exaggerat enim misericordiam, quæ vel rudem balbutiem percipiat, ad remunerandam barbaram, & elinguem orationẽ.

Ennod. l. 2. epist. 28.

Matth. Theoph.

Battologia seu vagitus infantium exauditur à Deo.

Isaiæ.

Psal. Tertul. l. de Anim. c. 19

Theoph. ad c. 21. v. 16. Matth.

Orationem me loquacẽ exaudit Deus.

Ad Rom. Tolet. Nouatian. l. de Trinit. Basil. Sel. Orat. 7.

---

§. X.

Dei sacratissimum Templum quia flagitiosorum sacrum asylum est, impiè euertitur à barbaris?

SEuerissimus peccatorum censor Deus est: suppli-
cium, quod diu negligit, exaggerat; nullius crimen 38.
impunitum manet apud Deum; qui proprio filio suo non pepercit, quia alieni criminis reum fecit Dei Filium innocentissima pietas; vel in se ipsum animaduerteret Deus ob leuissimam non dico, peccati maculam, sed speciem delicti; siquidem in delictorum vmbras animaduertit diuina Iustitia. Flagitiosissimè quõdam peccauit Iudæa gens, acerbissimam pœnam demerita est: sed puniatur ipse, qui deliquit populus, excidium ipse patiatur, abigantur reliquiæ in captiuitatem, seruiat durissimam seruitutem, sit tyrannorum auidissimam prędatat sanctissimum Dei templum cur diripiendum, & diruendum est? Oseæ 8. vers. 1. *In gutture tuo sit tuba; quasi aquila super domum Domini, eò quòd transgressi sunt fœdus meum, & legem meam præuaricati sunt*. Eccè Iudaici populi delictum: audi punitionem à S. Hieronym. hęc verba commentante: *Cùm exaltaueris vocem tuam, hoc dicito cum clamore: Veniet Nabuchodonosor cum omni exercitu suo, tam raptim, tam velociter, vt aquila imitetur volatum, festinantis ad prædam; & veniet non ad alium locum, sed ad Hierusalem, in qua Templum Dei situm est, vt eam destruat, atque subuertat*. Verùm admirationem facit, quòd Hebręi *transgressi sunt fœdus, & legem præuaricati sunt, &* tamen Nabuchodonosor non properat euersurus aliùm Iudææ locum, nisi *Hierusalem, in qua Templum Dei situm est, vt eam destruat*. Deliquime Iudææ Templum, an Iudęa gens Templum Dei omnes sanctitates spirans,

Templum Dei vestitur pœnitẽtiæ habitu, quia flagitiosorũ asylum est.

Oseæ.

Hieron.

euer-

39. euertendum est? quid deliquit Templum Dei? Quid non sanctum,& diuinum ibi? quare ędem sacram exscindit,vt ruinæ ream? Nescio quis curiosus hancmet quæstionem proposuit S. Isidoro Pelusiotæ,cui sic ipse rescribit: *Mirari te dixisti,qui fiat,vt Deus cùm metum terræ immittit Templis fatis minimè parcat*. Scilicet sæuit nimbus,& fulminantur peccatorum domus, & vna decinerescit sanctum Dei templum: Barbari diripiũt vrbem, & Templum Dei subit idem periculum. Respondet Isidorus, *Vt dum suis aulis minimè parcit Deus, terroremq; , qui peccant,iniiciat,atrociorem videlicet pœnam ab ea quæ agunt expectantibus*. Ast quid mali patrauit Deus, vt eius domus patiatur excidium? Nempè à Deo quasi castigatur Dei Templum, quia Deus peccatricis gentis Deus est? Et quoniam Templum est flagitiosorum hominum asylum, ideo à barbaris subruũur,labefactatur,destruitur? Iobi 11.v.20. *Oculi impiorum deficient,& effugium peribit ab eis*. Scilicet petit sacrum effugium,& sanctissimum Dei Templum exscinditur, quia peccatorum populum piè fouet, & protegit? velut obnoxius videtur Deus pœnæ: siquidem Deum esse criminosi populi; & eius Templum esse pium impiorum effugium, culpæ vices habet apud barbarosiquam vt Iudæi auertant, pœnitentiæ habitu induunt sacram aram; & velut si peccati rea foret cogitur ad squalorem pœnitentiæ. Vnde Sapienter hic vers. 9. *Altare Domini operuerunt cilicio*. Peccauitne Altare Dei? Cur induitur pœnitentiæ habitu? scilicet vel in Templo suo, vel in Altari sanctissimo, quin & in se ipso castigaret Deus peccati vmbram, (si quam reperire posset) qui proprio filio suo non pepercit. Heu quàm timendus est diuinus furor, qui ita punit vel peccatorum vmbram!

Pelus. lib. 1. epist. 73.

Iob.

Iudith.

---

§. XI.

Orandus est Deus ea fiducia,ac si nobis egeret.

40. Res anxietatis plena,Oratio est; nã cùm impetratio ab alieno pendeat arbitrio,supplicans anxius hæret,veritus,ne petito munere defraudetur, & re optata carens,repulsæ etiam sustineat ignominiam. Et tamen fiducia est Orationis energia;nam Oratio sine fiducia,vacua est,eneruis est,exanimis est. O quanta confidentia petimus aliquid ab eo,qui nobis tunc quã maximè indiget! Iudex securus impetrandi peteret quidpiam à capitali reo. Iob 21.v.15. *Quis est omnipotens,vt seruiamus ei? & quid nobis prodest si orauerimus illũ?* Profectò,vt apparet,hæc ratiocinatio inepta est. Nam cui potius seruiendum quàm Omnipotenti?cui augustior natura est,diuina,inquam: cui ad remunerandum seruitia,suppetit tota omnipotentia: cui potiùs fundẽdæ preces sunt,quàm Omnipotenti, cui indefectus thesaurus adest? In locum *τὸ omnipotens* alij ex Hebræo subrogant *sibi sufficiens*. Ergo potius Deus orandus est,vtpote qui sibi sufficiens, nullo indiget,& superest illi Omnipotentia ad liberalitates. Enimuerò profundior sententia est, quàm in superficie appareat eius eminentia. Porrò quis oret eũ,qui sibi sufficit? *qui Omnipotens est*,& sic,nullius indigens? Quia si Omnipotens non sibi sufficeret, sed hominum opera indigeret,possent faciliùs homines in spem erigi impetrationis,quia fidẽter petimus ab eo,qui nobis eget. Vnde dictum est: *Quid nobis prodest,si orauerimus illum?id est,Omnipotentem: vel sufficientem sibi*. Quod bellè dixit Iobus cap. 23.v.13. loquens de Deo; *Ipse solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius; & anima eius quodcumq; voluerit hoc facit*. Quasi dicat quia Deus *solus* est,& *sibi sufficiens*,& nullatenus indigus Angelici, aut humani seruitij, nemo quantum vis deprecetur, poterit auertere cogitationẽ eius, & orationibus flectere; Quod si in aliquo Deus egeret Angelis, aut hominibus,faciliùs petita impetrarentur.

Deus quia omnipotẽs est, difficulter exoratur.
Iob.

Iob.

41. Philo Iudæus diligenter inquirit,cur Deus, qui natura sua absolutus est, & non pendens à creatura appellatur Deus Abraham,Deus Isaac,Deus Iacob,quæ nomina respectum, & dependentiam importent? & sic subdit: *Hoc nomen meum est æternum. Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Relatiuum pro absoluto; & meritò: Deus enim non habet opus nomine: attamen humano generi suum nomen largitus est,vt habentes refugium ad preces & supplicationes à spe bona non excluderentur*. Quid luculentius? Quasi dicat Philo: Deus absolutissimus est, & re & nomine à creaturis independens; verum suum nomen dependens a creaturis fecit, & sic dicitur Deus Abraha,&c.vt vel ipsa depẽdentia animaret homines ad orandum,& *habentes refugium ad preces à spe bona non excluderentur*. Quàm fidit homo impetrare quod petit ab eo,qui se indiget! vndè bellè dixit Hildebertus loquens de liberalitatis humanæ attributo: *Hoc secum dignitas non attulit, sed inuenit*. Nempè summa Præfectura cùm supra omnes emineat,& nullius egeat,non facit Præfectum liberalem;ostendit tamen, si liberalem inuenit antè sublimitatem officij; nam ministrat occasiones ostentandæ munificentiæ.

Philo lib. de Abraham.

Deus dicitur relatiuè ad preces nostras.

Hildeb. ep. 41.

42. Elias sanctissimus vir,sed austerus,& ad rigores factus, accepit à Deo, vt ad eius arbitriũ Cœlum plueret,aut negaret optatos imbres, 3.Reg.17.v.1. *Dixit Elias ad Achab: Viuit Dominus si erit annis his ros, & pluuia,nisi iuxta oris mei verba*. Seuerus imbrium dispẽsator erat Elias;fatiscebat terra præ siccitate hiabãt homines præ annonæ inopia, deficiebant exanimes. Iam Dei misericordia flexa erat ad parcendum populo, sed negotiũ misericordiæ ab Eliæ arbitrio pendebat totum. Satagit bonus Deus Prophetæ voluntatẽ inclinare ad miserationes, & miris artibus præstitit: Quod mirè expendit Seleucianus Basilius. *Primò dat Prophetæ siccitatis potestatem, quò tamen eius iram molliat*. Nam facilè Iustitię zelo ab alio expetimus rigores,quos exequi durum nobis est,quia insuaue est nobis alios affligere. Adhuc Propheta non flectitur. Secundam machinam instruit Deus: *Et Prophetam supplicij participem facit; simulque cum populo condemnat, atque ea ratione contribulibus conciliat, amicioremque se exhibeat,vel inuito suadet*. Nam qui à calamitatem immunis est,non dolet de aliorũ calamitate. In se experiatur Elias malum, quod a' ijs infligit,fortè hinc humanior euadet. Item communis calamitas solet amicitias conciliare. Nec tamen his cessat Elias à rigoribus. Alia media tentat Deus: *Coruis præcepi,vt pascant te*. Fortassi Prophetam pudebit,se benè pransum,populum famescentem videre. Alimentum Eliæ suppeditans, latenter cum de sententia deijcit. At generosior hic affectus non mouit Eliam; & adhuc seuerus perstat. Ad hæc: *Coruis præcepi vt pascant te. Filiorum proditores tibi sunto alimenti suppeditatores. Ne igitur durior fueris coruis pullorũ osoribus; ne innatum ijs in pullos odium imiteris; quin imitare potiùs eorum in te curam. Hi commodato tibi obsequio naturam vicerunt, tu quoque Iudæorum nequitiam humanitate conuince, ne in contribulibus,coruis fueris inhumanior*. Adhuc durat Eliæ rigor in populum.

3. Regum.
Facilè impetramus ab eo qui eget nobis petentibus.

Basil. Sel. Orat. 11.

43. Quid ergo consilij capiat Deus, vt Eliam permoueat ad miserationes? Eliamne rogabit Deus, vt misereatur pereuntis populi? Deusne is est, qui alium oret? *Verùm Deus Eliam vidit inexorabilem*: velut obstinato iustitiæ animo, adhuc negans populis pluuiam,& escas. Pergit Seleucianus Præsul, & artẽ, qua Deus emolliuit Eliæ cor, & oratione sua miserationem extorsit,acutè pandit: *Quid ergo facit at fons pietatis? Aliam machinam Prophetæ admouet, qua deiectus Elias vel inuitus ad humanitatem flectatur*. Nimirum internecat Deus Filium viduæ apud quam hospitabatur Elias, vt vel sic Propheta impetraturus à Deo salutem demortui pueri, Deus velut impetret à Propheta salutem populi, fame pereuntis. Hæc diuina Sapientia est,& machinamentum plenũ artis. Scilicet egeat Propheta meo auxilio, quo suscitetur filius viduæ sustentantis Prophetam, vt sic Propheta adiutorij mei indigus concedat mihi pluuiam in remedium Israel, quam aliter fortè non concedet. Inducit Basilius Eliã sic fantem ad Deũ: *Heu mi, iletiamne viduam afflixisti*,

Basil. Sel.

vt

nomen,niſi etiam ferè vna eſſet ſanctitas,& iuſtitia; ac ſi communis ſit vtriuſque virtus. 1. Corinth. 7. v. 14.ita ſcribit Apoſtolus; *Si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa,non dimittat virum: Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem; & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem*. Valdè difficile explicatu eſt, quo modo vxoris ſanctitas ſanctitatem ceuerberet in virum, & cõtrà. Mitto plura,quæ ibi vbertim Expoſitores,vt arguto vtar explicationis compendio,cum S. Anſelmo, qui ſic inibi ſcribit:*Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem, quaſi ſanctitatis aſpergine*. Porrò Lucæ 1.verſ.6.Zacharia,& Elizabetha dicitur: *Erant autem iuſti ambo* S. Chryſologus, *Ambo iuſti: quia ambobus erat vna iuſtitia* Ex nuper retulimus ex Plutarcho coniuges nec religione diſcrepare debere:vt eadem ſit religio vtriuſq; iuſtitia quaſi eadem. Luculenter Naziãzenus Orat. in laudem Gorgoniæ ſororis, ſic fatur: *Porrò cum hoc vnum Gorgonia reliquit omnibus antecedere cuperet, vt maritus quoque luſtrali aqua tingeretur: vt ſic toto corpore Deo conſecraretur,vt non dimidia tantùm ex parte tincta, perfectaque diſcederet: ipſiuſque aliquid imperfectum relinqueretur: hoc quoque à Deo precibus impetrauit*. Quaſi mariti Sanctitas portio eſſet Sãctitatis vxoriæ: cùm propè dimidiata, nec admodum perfecta eſſet ſanctimonia, quæ non eſſet viro communis. Nempè vterque coniux vel Sanctitatem mutuat ex alterutro: nec tam eſt diuerſa Sanctitas,quàm fermè eadem. (Quid cumulatius ad S. Ioſephi laudem excogitari potuit,quam quòd eius virtus ſit quodammodò pars Marianæ perfectionis;& Mariæ perfectio ſit pars ſanctimoniæ Ioſephi?)

Chryſol. ſerm. 91.
Plutarch.
Nazianz.
Mariæ ſanctitas Ioſepho adſcribitur.

49. S.Petrus Chryſologus eleganter inquit de coniugibus: *Quos Deus coniunxit, natura ſociat, & facit Deus,vt ſit homo vnus,duo: Duo vnus,alter ipſe homo:ne ſit aut ſingularitas deſtituta, aut confuſa coniunctio*. Vides duo in vno? Singularitatem in ambobus? Dualitatem in vnitate? Sapienter Moyſes cùm refert virum,& feminam creatos; ſimul ad ſimilitudinem efformatos aduertit, aiens Geneſ.5.c.v.1. *Hic eſt liber generationis Adam. In die qua creauit Deus hominem, ad ſimilitudinem Dei fecit illum;maſculum,& feminam creauit eos*. Quid ſi hic traditur,non tam imago in natura, de qua ſuprà egerat,quàm Dei ſimilitudo in coniugio,de quo agit? ait enim,*Hic eſt liber generationis Adam: in die,qua creauit Deus hominem,ad ſimilitudinem Dei fecit illum; maſculum,& femina creauit eos*: Et ſtatim recenſere incipit filios natos ex hoc coniugio. Ego quidem in coniugio viri,& vxoris preclaram Dei ſimilitudinẽ agnoſco: quam præuidit olim Tertullianus,aiens:*Vnum matrimonium nouimus ſicut vnum Deum*. Nempè ſicut in in Deo vnitas eſt in multiplicitate perſonarum; ſic quodammodò in matrimonio, in multiplicitate perſonarũ,vnitas eſt:*Erunt duo in carne vna*. Deus noſter vnus eſt, & trinus? nec perſonarũ trinitas vnitati derogat,nec vnitas eſſentiæ trinitatem impedit: ſic quodãmodò in matrimonio. *Facit Deus,vt ſit homo vnus, duo:duo vnus alter ipſe homo;ne ſit aut ſingularitas deſtituta, aut confuſa coniunctio*. Duplex perſona ad matrimonium accedit; ſed à matrimonium euadit quaſi vna natura:*Non aliam ergo habet naturam mulier,quod attinet ad humanitate aliam verò videtur vir habere, ſed eandem*, inquit Clemens Alexandrinus. Nam ſunt duo in carne vna. O matrimonij arcana duitas in ſingularitate! Efficitur enim vnus duo,& ipſe alter multiplex in perſona, vnus in carne. Ergo quemadmodum in multiplicitate perſonarum præcellit Dei vnitas; *Sic vnum matrimonium nouimus,ſicut vnum Deum*. Excellit, quippè coniugum vnitas in multiplicitate perſonarum coniugalium. Itaque ſicut vniſſimus eſt Deus noſter, ſic ſuo modo vnum ſint coniuges, & duo vnus,vterque ipſiſſimus,& vniſſimus. Ergo quaſi ſui diſſolutionem vereantur viri Bethulienſes,timent hic verſ. 10. ne ab Aſſyrijs capti diſſocientur à ſuis vxoribus. Vnde *clamauerunt ad Dominum Deum Iſrael vnanimiter ne darentur vxores eorum in diuiſionem*.

Chryſolog. ſerm.99.
Sit vterque cõiux vnus in duitate perſonarũ, & duo in vnitate cõiugij.
Geneſ.
Tertul. lib. de Monogam.c.1.
Clem. Ale. l.4. Strom.
Iudith.

§. XIII.

Vxoria vita ærumnoſa eſt. Prægrauis ſubiectio, pauperior inopia, ſuſpicax cautela, maritalis exactio, cenſus nuptiarum ſunt.

50. QVispiam olim Spartiatarum Rex increpatus à regni proceribus,eò quod ſibi adſciuiſſet in matrimonium feminam puſillo admodum corpoce:quippè quæ regulos, non reges pareret. Fertur reſpondiſſe, *Elegi breuiſſimum malum*. Profectò vir ducens vxorẽ, poteſt exiguum malum eligere. At ſuſpicior,quòd nõ ſic feminaque viros nubens,grande plerumque eligit malum, & vitæ ſtatum labocis & ærumnarum plenum, Naumachius apud Stobæum, ſic compeſcit nubendi pruritum: *Pulchrum ſanè eſt corpus habere caſtum,indomitamque manere virginem*, (planè emphaticè) *& puris cogitationibus perpetuò gaudere:nec omis laborioſa circa alia ferentem,neque trementem ſuſpirioſas Lucina parturigines: ſed permanere quaſi reginã inter imbecillas mulieres*: Pleniori ſtylo id ipſum ediſſerit Tertullianus aiens: *Perora,age iam ſpurcitias genitalium in vtero elementorum, humoris & ſanguinis fœda coagula carnis ex eodem cœno alenda per nouem menſes: deſcribe vterum de die in diem inſoleſcentem,grauem,anxium,nexum,totum incertum libidinibus faſtidij, & gulæ. Inuehere iam & in ipſum mulieris enitentis pudorem*. Ecce tibi vel ipſas coniugales delicias tot ærumnis,impropecijs periculis obnoxias: quæ calamitates niſi accidant, infelices habentur nuptiæ,nempè ſteriles. Itaque nullo modo hoc malum caueri poteſt. Et quidem ſi matrimonium *Stadium mariti eſt*, vt §. ſequenti referam ex Tertulliano,& *Paleſtra domi*, vt inquit S. Chryſoſtomus,neceſſe eſt vt cùm vxore lucta ſit. Quid calamitoſius vxori quàm domum habere pro *paleſtra*,& cõiugium pro *Stadio*, ſeu Amphitheatro, vbi cum viro tanquam cum gladiatore, ſeu palæſtrita depugnet, & rixetur? Armetur mulier clypeo potentioris tolerantiæ,& ſilentio,& diſſimulatione deludat ictus. O voluptatem matrimonij, tot incommodis vectigalem Clemens Alexandrinus:*Democritus repudiat matrimonium, & procreationem liberorum propter multas, quæ ex ipſis oriuntur,moleſtia: Ei autem Epicurus quoque aſſentitur, & quicumque in voluptate,moleſtiæ & doloris vacuitate bonum collocant*,Nec Epicurus diligentiſſimus voluptatis explorator,& amatoc,eam in nuptijs reperire potuit:*Nuptiarum tragœdia* dicitur à Baſilio. Quod de quadam femina,quæ minoris fortunæ viro nupſerat, de ferè celiquis dictum puta: De illa ita ſcribit Ennod. *Credite mihi vltionem criminis, dum admittit crimen, executa eſt: & turpi merſa contubernio, & flagitium, & pœnam flagitij reperit in marito. Secum rei perſonam portauit, & iudicis,mulier, dum elegit indignum*: Planè luculenter de more Ennodius.

Vxor exigua eſt breue malum.
Naumach. Stob.ſer.68
Vxorũ moleſtiæ traduntur.
Tertull.lib. de carne Chriſti,c.4.
Tertull. Chryſoſto. Orat. de pulchr.
Clem. Ale. l.2. Strom.
Baſilius in Opuſc. de vera virgin. Nuptiarũ tragœdia.
Ennod.l.8. epiſt.35.

51. Inter vxorum moleſtias,præcipua eſt, ſubiectio ad maritum: libera nata eſt,ingenua,ſui arbitrij domina: ex quo nupſit viro,ſui iuris non eſt,ſed ſubdita mariti voluntati,& nutui: *Oportet* (verba ſunt Plutarchi) *vt geometra dicunt,lineas, & ſuperficies non per ſe,ſed ſtudia, curas,riſum,communia habere cum viro*. Cui vel ſtigmatico mancipio tam dira ſeruitus intimatur? Grauiſſimæ profectò ſunt huius ſubiectationis moleſtiæ. Adamus nimis vxorius vir inſtigante Eua flagitioſiſſimè deliquit,& vna ſecum deprauauit immeritum mortalium genus. Adeſt Deus vindex tanti ſceleris,vt ira in recentem adhuc malitiam animaduertat acerbiùs. Siſtitur Eua flagitij auctrix, & conuicta perpetrati facinoris, ſententiam tremula audit ex fulminante ore Dei iudicis. Aduerte ad pœnam tanti criminis dignam,Gen. 3.v.16. *Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos; ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui*. O mitiſſimum ſupplicium,& tanto reatu impar! Hæc pœna non eſt coercitio delicti, ſed impunitas delinquendi Sapienter S. Auguſtinus circa

Plutarch.in præceptis connub.
Subiectio ad virum, eſt grauiſſimũ ſupplicium feminarum.
Geneſ.

Aug. lib. 11. de Gen. ad litt. c. 37. circa hanc pœnã mulieri inflictam sic scribit: *Neque enim & ante peccatum aliter factã fuisse licet credere mulierem, nisi vt vir ei dominaretur, & ad eum ipsa seruendo conuerteretur. Sed rectè accipi potest hanc seruitutem significatam, quã cuiusdam conditionis potiùs quàm dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, qua homines hominibus postea esse serui cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta.* Nēpe superbo mulierum ingenio, inani fastu turgenti, nulla æquè grauis pœnã imponi potuit, quàm eiusmodi grauis & indecora subiectioi quam in statu innocētiæ etiam haberẽdam, iterum confirmat Deus, quò firmior sit subiectio, & nulla tergiuersatione possit excuti. Aut saltem aliquid addatur ad pristinam seruitutē, & vt insinuat Augustinus. Quasi non inuenerit Deus in thesauro seuerioris suæ iustitiæ, seueriorem pœnam, & æquè fœminis acerbam, quàm subiectionem ad suos viros: quæ sic molestat mulierum naturam, vt vel firmare seruitutem sit dignum supplicium tanti flagitij, & impatientior pœna primæui delicti. Vnde illi intimat Deus. *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Nam in hac vna pœna innumeri cruciatus vxorem pungunt, cruentant, laniant.

52. Nec diuitiæ seruitutis iugum leuare possunt: nã opulentior virgo à nuptijs depauperatur, & in viri vsus trãseunt vxoriæ gazæ: *Vt temperatum, etsi plus insit aquæ, vinum tamen appellamus: ita substantiam & rem familiarem, quamuis plus vxor contulerit, mariti dici oportet*, ait Plutarch. Vxoris pauperias. Plutarchus suprà. Imò olim sponsæ nullas opes ad matrimonij sumptus conferebant, vt sic pauperiores forent. 1. Reg. 18. vers. 25. Oseæ 3. v. 2. & Lucæ 1. ver. 26. 1. Regum. Oseæ. Lucæ. Mariana. *Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilea, ad Virginem desponsatam viro.* Super quibus verbis, sic eruditè scribit P. Mariana. *Ad Virginem desponsatam; Striatè, Venditam: Olim viri dotabant; quasi emebant sponsas: sic erat obedientes; nunc superbiunt quia viros emunt ampla sæpè dote.* Scilicet ad naturalem, & pœnalem vxorum seruitutem adebat viri ius emptionis, quò strictiori titulo miseras vxores possiderent? Tanta sollicitudine studebant depauperandis fœminis, vt resutarent emolumẽtum dotis, quò eas efficerent pauperiores: quin & numerosis pecunijs emebant vxorum paupertatem; quasi vxorum inopia esset maritorum opulentia. Tolerabile foret maritatę mulieri, nihil diuitiarum habere, quod non sit viri, si aliquid posset ipsa dono accipere. Sic pauperior est mendico: nam hic potest dono accipere paupertatis subsidium; secus maritata fœmina. Ioan. 4. v. 15. promisit Christus Samaritanæ viuam aquam, qua maximè egebat Samaritæ: Ioan. Vxor nihil accipiat, nisi præsente marito. *Da mihi hanc aquam*, inquit Samaritana, *vt non sitiam; neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus; Vade, voca virum tuũ, & veni huc.* Quæ verba commentans S. Chrysostomus homil. 13. in Ioannem, sic arguitè scribit: *Vade, voca virum tuum: De dono sermo habebatur & gratia humanam excedente naturam, instabat mulier, & cũ efflagitabat. Dicit Iesus: Vade, voca virum tuum, quasi opus esset cum eo communicare.* Nimirùm Samaritana accipiēdi cupida, auarè petit donum; Christus elargiendi studiosior, absente Marito munus largiri distulit, *quia opus erat cum marito donum communicare*: ne vel à Christo Deo temporale donum acciperet nõn præsente marito, & cum eodem marito minimè communicato. Illustre profectò documentum, quo necesse est instruantur maritaræ fœminæ: & grandis exaggeratio vxoriæ paupertatis, quæ & dote carere debet, & dote emitur à marito exorsque est doni accipiendi, quod commune non sit cum marito, & adstante eodem.

53. Sed quis dicendo assequi valeat, quotidianas maritorum zelotypias? ò quot calamitatibus obnoxias facit vxores; maritorum suspicax cautela! qui sollicitè præcauent dedecus, quod vix præcaueri potest. Nam si sollicitam curam vxoris negligit, vt fidele putando, fidelem faciat; honorem exponit suum fœminæ inconstantiæ, si diligenti cautela tollit occasiones, dum honestari timet, dehonestare docet: & ius luxuriandi fucando facit. Verùm ingens fœminæ calamitas est, esse obnoxiam eiusmodi suspicionibus. Et sanè, *Omnis maritus castitatis Exactor est*, inquit Tertul. Rustica, & barbara Exactorum violẽtia estiauara, & violenta exactionis vis. Vnde vxor non tam domi habet virum, quàm castitatis Exactorem. *Todo marido es executor de la castidad de su muger.* Quid molestius, quã semper subijci Exactoribus, semper exactores pati? Tertull. l. de cult. fœmin. c. 4. Maritus exactor est castitatis. Huc ad ludere videtur Septimius, viduas dehortans ne ineant secundas nuptias, sic fatur: *Rape occasionem, etsi non exoptatissimam, tamen desijsti habere, cui debitum solueres, O te felicem, amisisti debitorem! simile damnum: quid diximus damnum? Lucrum sentientem.* Nam mortuo marito, & creditor, & exactor mortuus est. Nulla innocentiã immunis est ab hac peracerba, & intolerabili exactione. Septim. l. de exhor. Cast. c. 10. Quæ vxor vel æmulari potest virginis Deiparæ castitatem, quę puritatis angelicę schola fuit? Quis maritus assequi imitando valeat Iosephi sanctitatem? Dignus planè hic æstimator Marianæ puritatis. Et tamen (ait Hugo Card. ad illud Matth. 1.) *Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. Inuenta est in vtero: à Iosepho, sicut à viro curioso circa vxorem.* Hugo. Matth. Erat quippè Iosephus sponsus Mariæ; & indè curiosus, ne dicam sollicitus, de eius pudicitia: quia *omnis maritus exactor est castitatis*; quasi omnis vxor suspecta sit marito; siquidem Maria virginitatis typus & honor obnoxia fuit curiositati, suspicioni, & cautelæ mariti. Quid exaggeratius?

Ais, si fœminis vsque adeò gratie est matrimonij iugum, quomodo plures tam ægrè ferunt maritorum mortes? Illachrymantur vsque ad deliquium, complodunt manus, suspiria ab imis præcordijs ad sidera tollunt, lamentantur, gemunt, vlulant, suspiriosæ. At nemo non amens acerbè fert liberationem à molestijs, & lætitiæ causam. 54. Ambitiosæ vxorum lacrymæ, species lenocinij habētur. Mihi suspectus est in pluribus viduis tantus lacrymarum apparatus, & tam inconsolabilis luctus. Quid si foret dissimulatus leno? Ad rem Basil. Seleucus sic aiens: *Quid multa quaque per lamentationes, & plangores incensos, maritalis amoris gloriam sibi comparando, amatores prolectent.* Ecce tibi lenas lacrymas, vt plangoris lenocinio, quasi dissimulato philtro plures prolectet amatores, ob gloriam maritalis amoris. ò argutum lenocinandi ingenium! ò luctus ambitione! Seleuc. orat. 40.

Præfatis laboribus obnoxia sunt Matrimonia. Sed caueat prudens matrona ne his alias ærumnarũ causas addaggeret. Vellem vt ad manum haberent præcepta connubialia Plutarchi. Vnam è multis sententijs adducam, in qua Lunam comparat incautę, & imprudenti vxori. *Lunam, inquit, cum abest à Sole, lucidã claramque videmus: admota Soli, obscuratur, & occultatur.* Vxor caueat ne omnetur vt luna. Plutarch. Non est vxor, sed cõmune scortum, quæ præsente marito inornata sordet, absente, omni fuco, & lenocinij genere se ornat. Plura eiusmodi documenta in promptu est legere inibi.

Ergò cùm tantæ sint vxorum ęrumnæ; tametsi viri grauatè ferant hic, v. 10. diuelli ab vxoribus; vxores tamen magis immunes videntur ab hoc dolore. Iudith.

§. XIV.

Maritorum gladiatoria vita est. Nuptiarum delicię ænigmatica, & Eucharistica dicuntur.

Socrates interrogatus, quinam homines pœnitentiã incurrerent: *Qui vxores duxerunt*, respondit. Nam vt ait Theodectes: *Similes res sunt, senectus, & nuptiæ. Vtramque enim consequi desideramus: postquam verò nacti fuerimus, tristamur*: Pulchrè ait Stobæus serm. 69. 55. Stob. ser. 68 Theod. Nuptiæ similes sunt morti. Stobæ. *Quando maritus vxorem domum ducit: non solum, vt videtur, vxorem accipit: sed vna cum ipsa quoque introducit aut bonum sibi Dæmonem, aut contrarium*: Caue ne Dæmonẽ venustũ pro vxore accipias; imò vxorẽ Dæmonẽ. Sententiosè dixit Hipponactes: *Bini sunt cum vxore iucundissimi dies, alter quo ducitur, alter quo mortua effertur*; Vxor bonus, aut malus Dæmon est. Hippon. Cæteri vt plurimum pœnales, ærumnosi, tristes. Quoniã si duxisti formosam, habiturus es communẽ; si de-

si deformem, pœnam. Si pecuniosa duxeris, non vxorem, sed dominam habebis: si pauperem, sumptus te obruet. Si vetula, si turpis, si tumultuosa, *non amplius tibi iucunda est vita, neq; omninò domum ingredi libet*, inquit Anaxandrides. *Cum improba, & maledicta, & amentia plena, & quiduis aliud eiusce modi habens, vxor obtigerit, ita te ipsum munito, vt omnem eius improbitatem laturus*, ait S. Chrysost. Denique sic constituta est natura nostra, vt optimam quamq; præ nimia consuetudine fastidiat: vilescit quod ad manû est, nauseamus ad consueta. Ergò *egregiè viues, si non habueris vxorem*, ait Philetas, quasi omnis vitæ infelicitas sit ab vxore non bona. Saltè molestissimis ærumnis obnoxia sunt matrimonia. Olim crebrò apparebat Deus Abrahamo, cum quo amicissimè conuersabatur, eius fidem fulciens, spem vegetans, charitatem inflammans: qua Dei familiaritate sic in virtute profecit Abrahamus, vt sanctitatis exemplar, animositatis typus, probitatis meta, habitus sit. Tandem centenaria moritur Sara vxor, & Rupert. *Notandum, quia Deus vlteriùs Abrahæ apparuisse non legitur*. Quid causæ est, cur Deus, qui antè Saræ mortem toties apparet Abrahamo, post defunctam Saram, nec semel apparere dignatur? Num Deus non tàm Abrahamum, quàm Saram inuisebat? Fortè vxore viduatus Abrahamus, ingratus est Deo, qui vxoratus tàm gratus extitit? Ego quidè existimo Abrahamum vxore superstite, eguisse tot Dei visitationibus, ne succumberet, matrimonij mole oppressus. Frequenter eget visitari à Deo, qui frequenter vxoris probæ etiam molestijs agitatur. Appareat Deus crebrò Abrahamo, viuente Sarâ: defunctâ verò, non tàm eget præsidio diuinæ presentiæ. Crebrescat fauor præsentiæ diuinæ, vbi semper præsens est molestia vxoris humanæ: sustentetur tot apparitionum fulcris Abrahami vxorati virtus: at vxore viduatus in virtute proficiet absq; tanto præsidio: Nam vacante periculo, vacat adiutorium.

Anaxan.

Chrys. ora. de pulchri. & vxore.

Philet.

Cur Sara mortua, Deus non dicitur apparere Abrahamo marito.

Genes. Rupert. l. 6. in Genes. c. 35.

Seneca sic ait: *Bion dixit: Omnia hominum negotia similia nuptijs esse*. Quasi dicat: Nuptiæ, otium nô sunt, sed negotium: imò nuptiæ negotiorum omnium laboribus, & ærumnis constant. Specie tenus placidæ, & iucundæ: at re ipsa insuaues, & molestæ: quippe quę omnium munerum, & occupationum incômoditates patiantur. Diuturna experientia notum est, quâ acerbum malum sit nuptiarum bonum. Tert. sic scribit: *Matrimonium postulas ab Episcopis, à Presbyteris, à Diaconis: & illi planè sic dabunt viros, & vxores, quomodo buccellas*. B. Rhenan. & Pamelius inibi: per *Buccellas*, Eucharistiam interpretantur, quam ab Ecclesiæ ministris olim accipiebant Christiani, & domum referebant. Ergò nuptiarum sacramentum repræsentatio est mysterij Eucharistiæ. Siquidem Eucharistia aliud est, & aliud videtur: sacrum quoddam ænigma est, quod nihil minùs significat, quàm quod magis videtur significare. Sub apparentia suauioris cibi, iudex Deus latet: nec pauci iudicium sibi manducant, & bibunt: *Et post buccellam introiuit in eum Satanas*. Sic non semel nouus sponsus arbitratur se ducere domum, non tàm vxorem, quàm venustum Angelum: & post se, *aduersarium Dæmonem* ducit, & litium, & rixarum causam. Eucharistia manna suauissimum dicitur: sed verè est memoriale Passionis Dominicæ, & cruciatuum Christi epitome. Igitur nuptiæ æmulantur Passionem, & Crucem. Quæ acerbior Crux, quàm non bona vxor, cui cogitur maritus adhærere, vel potiùs crucifigi? Sola mors liberauit Christum à Crucis tormentis, & sepulchrum asylum Crucis fuit: sic vnicum ab vxore effugium, sepultura est. Ergò *Episcopi, & Presbyteri, sic dant viros, & vxores, quomodo bucellas*.

Senec. l. 1. de Tranq. vitæ cap. 15. Bion.

Tertull. l. de Monog. ca. 11.

Rhen. Pamel.

Nuptiæ dicûtur similes Euchariſtiæ.

57. Tertull. sic ait: *Cæterùm Susanna in stadio mariti, non putem velatam deambulasse, quæ placuit*. Quid est stadiû mariti? Maximus Episc. Taurinens. alludens ad hunc locum, ita scribit hom. 2. de accusato Domino apud Pilatum: *Susanna enim in Paradiso ab accusatoribus circumuenitur*. Quid? qui dicitur *Paradisus* à Maximo, *stadium* dicitur à Tertulliano? Planè stadium vox fuit admodùm generalis: & Theodoretus vocat *τὸ ἐν Stadium*, locum vbi eduntur gladiatores; & saltem locus, vbi cursus, & lucta exercebantur, stadium nominatur. Ecce qui *Paradisus* dicitur à Maximo, *stadium mariti* dicitur à Tertulliano. Nimirùm nuptiæ cum venusta puella contrahendæ, superficie tenus spectatæ, *Paradisus* deliciarum dicuntur: si medullitus inspiciantur, gratior, nobilior, & speciosior vxor, *stadium mariti* est: vbi gladiatoris instar exercetur quotiana lucta: quasi rixetur cum estera, & inmani bellua, molesto, & periculoso certamine. Ergò mariti vita paradisiaca videtur, sed est gladiatoria. Heu, gladiatorum temeraria pericula!

Tert. l. de coron. mil. c. 4. Maxim. Coniugum vita gladiatoria.

Theod. lib. 5. Histor. c. 26.

58. Incongruum fortassis videbitur alicui, quod Christus Deus stipatus cognatis, & discipulis adfuerit Canæ nuptijs, Ioan. 2. v. 1. Indecorum apparet, vt nemus virginitatis magister, nuptiarum lautiori conuiuio, & festo tripudio intersit, quod hodiè vetaret Religiosa censura. Ad rem S. Maximus. *Vadit ad nuptias, nouam sibi perpetua virginitatis sponsam facturus*. Scilicet, sic non damnat virginitatem, sed studiosiùs hortatur. Nam nuptiæ procul spectatæ, sui amorem, & desiderium faciunt propiùs, & penitiùs inspectæ sui fastidium generant. Ergò propè adest nuptijs Christus cum suis; quia hæc propior præsentia, artificium est hortandi ad virginitatem. Adsit Christus nuptijs, ne nuptias dehonestet: sed propior præsentia eas quodammodò deuenustat, siquidem tot, tantaque incommoda apparent, vt nuptiæ non sui amorem, sed sui fastidium faciant discipulis. Vndè præsentia in nuptijs, adhortatio ad virginitatem est. Et ita Christus cum suis *Vadit ad nuptias, perpetua virginitatis sponsam facturus*. Tàm citò expetitur coniux matrimonij onera! tàm citò fastidit vxorem, & nauseat ad vxorias delicias! Decernit Deus formare Adamo coniugem, soporem illi immittit. Genes. 2. v. 21. *Tulit vnam de costis eius. Et ædificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. Et adduxit eam ad Adam*. Præsente Adamo, etsi dormiente, coniux eius formata est, vt notauit Basilius Seleuc. Quomodò inquit Moyses, quod Deus *adduxit eam ad Adam*? Iuxtà illum formata est, & ad illum adducitur, quasi longè esset? Vbi erat quæ adducitur, nonnè inibi? ò nuptiarum tædia! Vix Adamo despondetur sponsa Eua, & iam etsi præsens, longè dicitur, fortè affectu? Adducitur, quasi longè esset, quæ inibi est? Tàm longè fortassis aberat mente, quæ tàm propè aderat corpore? Sic accidit fortè res in felici innocentiæ statu? non sic in corruptioni: quàm diuturniùs adamauit!

Ioann.

Maxi. ho. 1. epist. Nuptię pro pè spectatę, adhortatio sunt ad castitatem.

Genes.

Basil. Seleu. infrà.

59. *Non est bonum esse hominem solum: faciamus ei adiutorium simile sibi*. Genes. 2. v. 18. & v. 21. *Immisit Dominus Deus soporem in Adam. Cumq; obdormisset, tulit vnam de costis eius. Et ædificauit costam, quam tulerat de Adam, in mulierem*. Basil. Seleuc. hæc Geneseos verba expendens, sic arguté fatur: *Cur igitur post Adamum mulier, & non cum Adamo efformata? At in aliis omnibus sufficit vox vna ad naturas repræsentandas, & ad sexum dimetiendum. Quare in Adami conspectu vult illam Deus fingere, & fictricis artis sua spectatricè desiderat propriam immaginē?* Quam ob rem spectâte Adamo creatur Eua coniux? Nonnè sufficeret antè nuptias eam contemplari, & diligenti inquisitione perspicere, quæ, & qualis esset? Scrupulosa sanè inspectio, qua mulier, etiam dùm formatur, exploratur à viro: scrupulosa quidem, sed planè digna Dei prouidentia. Nimirùm Adamus ducturus est Euā in vxorē. Sciat ipse vxoris natales, vxoris conditionem, & formationē inspiciat singula, perscrutetur vniuersa. Videat oculis quacum matrimonij perpetua fœdera nectit, quę totius vitæ comes futura est, in cuius arbitrio est mariti honos, ingenuæ posteritatis præsagium. Ipse Adamus nuptiarum molestias sibibit, ipse eôtennis sit de vxore ducēdâ: ne cùm Adamū pœniteat initi matrimonij querulus in aliū culpam reijciat. Et ita Adamus spe-

Genes. Qui nuptu-rit, scrutetur & eligat vxorem. Seleu. ora. 2.

Pronubi nec. gotiū dedecet virū Religiosum.

spectator factus est vxoriæ formationis, vt diligēs inspectio omnem causationē tolleret. Præclara profectò eruditio vxorum deligendarum! Hinc cuttim adnota Deum pronubi ministerium refutasse. Recusent, & viri Deo sacri: Nā pudor est, vt qui suam virginitatē Deo vouit, virginem cogat, ne virgo sit. Opportunè S. Hieronym. *Prædicator pœnitentiæ nuptias concilies?* [Hieron. epl. ad Nepotian.]

60. Morosius ero, si voluero persequi maritorum molestias, quæ vel patientissimo Iobo grauissimæ fuerunt. Sed mallem, vt extorquerent impatientiam, quàm aliquam maritorum patientiam, damnatam à Tertull. sic aiente: *Patientia gentium terræ falsa probrosa. Illam dico, quæ maritos dote venales, aut lenocinijs negotiantes vxorum potestatibus subijcit.* O malè offic. esam patientiam, (sic loquitur aliàs Saluian.) quæ quæstuarias vxores prostituit! Sic eas appellat S. Cyrill. Alex. Plutarch. *ὶν ἑμφαροῖς Multi concubitus socios passi sunt esse alios, non cum scortis modò; sed etiam vxores his suas prostituentes.* Legatur super hac re S. Cyprian. Mallem, inquam, plurium maritorum iustam impatientiam, quàm eiusmodi iniustam patientiam. [Maritorū aliqua nō bona patiētia. Tertull. de patien. c. 16. Saluian. l. 1. de guber. Cyrill. Alex. in 3. cap. Amos. Plutarch. Cyprian. l. de discip. & habit. virg.]

Ergò si tam molesta est vxoria conuersatio, quid ergò viri Bethulienses hic v. 10. reliquis calamitatibus diræ captiuitatis, silentio omissis? *Clamant ad Dominum Deum Israel vnanimiter, ne darentur vxores eorum in diuisionem.* [Iudith.]

---

§. XV.

An sit Matrimonium libidinis venia, & concupiscentiæ expiatio? an verò sit aliquo modo stupri affine, & fomes ad lasciuiam.

61. Celebris Mausonij vox est: *Fateantur humanum genus apiculæ simillimum esse, quæ sola viuere nequit, perit enim, si relinquatur sola.* Ita fatus est in libro, an philosophum impediant nuptiæ? quasi innuptus pereat, saltem ardore concupiscentiæ, qua perpetim deflagrat libidinis incendio vstulatus. Ergò ne decinerescat homo, *Ipsa natura sapientem ad nuptias instigaret:* dixit Hierocles. *Melius est* enim *nubere, quàm vri.* Hæc ratio matrimonia inuexit, & nuptijs adulatur. Ait enim Tertull. *Cæterum sæcularis concupiscentia causas habet, gloriam, cupiditatem, ambitionem, & insufficientiam, per quas nubendi necessitatem subornat.* Hispanè dices: *la concupiscentia soborna de fuerte la voluntad, que tal vez, juzga al matrimonio, no per materia de elecion, sino de necessidad. Nubendi necessitatem subornat.* Consultissimè libido appellatur *sæcularis concupiscētia*, id est, profana, quæ procul debet esse à sacris: hæc, inquam, profana concupiscentia, & carnis stimulus allegat naturalem insufficientiam ad castitatem, & sic nubendi necessitatem subornat. Nam, vt ait S. Nazian. *Matrimoniū libidinis venia est.* Et quasi homo teneatur necessitate luxuriandi, dicitur matrimonium, anticipata venia luxuriæ, & pretia munditiei sordium futuræ libidinis, & quæ præseruat à certa lasciuia. Vndè *Matrimonium concupiscentiam eiusmodi expiasse* dicitur ab eodem Africano Presbytero. Quasi matrimoniū ob permissam licentiā deliciandi cum coniuge, quodammodò expiet concupiscentiam ipsam lasciuiendi. Ac si parùm foret nuptias esse *veniam libidinis*, nisi etiam essent velut *expiatio* ipsiusmet concupiscentiæ, & fomitis luxuriandi. Itaq; connubia sunt remedium libidinis, luxuriæ venia, concupiscentiæ quasi expiatio. [Mauson. Homo nō parturit. Hierocl. l. de nupt. Tert. li. 1. ad vxorem c. 4. Nuptiæ dicūtur libidinis venia, & cōcupiscentiæ expiatio Nazianz. in exhortat. ad Virg. Tert. li. 1. ad vxorem, c. 5.]

62. O vtinam coniugium omnibus foret expiatio lasciuiæ, & coniuges essent exleges libidinis. Sæpè voluptas, voluptatis ambitio est, & flammea libido ignea materia nuptialis voluptatis enutritur. Bellè inquit Aristoph. *En vxorem hanc tibi trado Phedram, Videor autem mihi addituras ignem igni.* Igitur vxoriæ voluptates non extingunt concupiscentiæ fomitem, sed sæpè accendunt præsertim in hominibus reprobissimis. 1. Corinth. 7. v. 28. *Si autem acceperis vxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi.* Quænam hæc carnis tribulatio, quàm subeunt coniuges, cum nuptiarum flores sint deliciæ carnis? Opportunè S. Anselm. ibid. *Nubentibus, & in carne tribulatio est, in qua sola videbantur habere delicias. Nam & maiores tribulationes hi frequenter ex carne suscipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur.* Scilicèt coniugia immunia non sunt, sed vectigalia fœtus libidinibus. Aptè dixit Septimius: *Matrimonio census mutuatur:* quasi matrimonium sit census, quo vterque coniux vectigalis est, & innumeris calamitatibus, quas expendi paragraphis præcedentibus, & particulatim libidini, quæ vtu accenditur: nam expetta libido viuidè prurit, & accendit Veneris faculas. [Vxor sæpè ignem Igni addit. Aristoph. in Polyd. 1. Corinth. Anselm. Septim. l. de Monog. c. 5.]

63. Tertull. versans illud Pauli 1. Cor. 7. v. 9. *Melius est nubere, quàm vri*, sic satis ad rem fatur. (In loco vulgari aliquid non vulgare ambio.) *Quale hoc bonum est, oro te, quod mali comparatio commendat? vt ideo melius sit nubere, quia deterius sit vri. Possum dicere, quod permittitur, non est bonum. Quod permittitur suspectam habet permissionis suæ causam.* Hæretica foret audacia damnare nuptias, quas Deus sanxit, quas Christus sua præsentia honestauit. Itaq; matrimonium bonum est, sait quale bonum est, quàm tenue, & exile, (ait Tert.) quod mali comparatio commendat! tanquam si à malitia, sui cōtrarij bonitatem quodammodò mutuetur. Profectò quod à permissione commendatur, quasi suspectā habet cōmendationis causam: (Bella exaggeratio: non quia in re matrimonij periculum sit, sed emedullantur verba Pauli ad suadendum cælibatum:) nā permissio pericula præcauet grauioris ruinæ: & voluptas expertæ velut prophetia est vlterioris voluptatis expetēdæ, 1. Cor. 7. v. 1. *Bonum est homini mulierem non tangere.* Quam ob causam? *Quia cara est de stupri affinitate*, ait audactèr idem Tertull. Nempè amor vxoris licitus, & expetendus est, etsi aliquam cum stupro quasi affinitatem habeat: ac si raritas ergà suam vxorem ferè affinis, & cognata sit charitatis ergà alienā, in quorundā non bonis naturis. Vel sic accipe. Coniux *cara est de stupri affinitate.* Ac si dicat: vxorum libido etsi permissa, carò emitur, quia quasi affinis est stupri, ad quod tacitè quodammodò prolectat. Deprauatæ etenim naturæ nostræ permissa vilescunt, siquidem nauseamus ad consueta, hiamus ad vetita, ad noua, ad inexperta. Vndè coniugalis voluptas aliquod præsagium stupri videtur, & licentioris lasciuiæ: & ita coniux *cara est de stupri affinitate.* Planè emphaticè, & hyperbolicè Tertull. ne dicam nimis audactèr: nam matrimonij licita voluptas non solet esse vetitæ libidinis illex, nisi in hominibus impudicissimis, qui à remedio ægrotant. [Tert. li. 1. ad vxorem. c. 3. 1. Corinth. 1. Corinth. Matrimoniū quo ten su dicatur stupri affine. Tert. ibi. c. 9.]

64. Septimius sic ad rem præsentem fatur: *Vt intelligas quanta securis censuræ, omnem syluam libidinum cædat, & eradicet, & excaudicet.* Paulus, inquam. Ecce libido appellatur *Sylua*: & quidem cædua ad alendum flammas. Sylua inquam, vbi brutæ bestiæ, syluaticæ feræ, & venenati serpentes delitescunt. Procul sit ab hac luxuriæ sylua, timorata conscientia. Pergit aiens: *Aspice Paulum à iusta fruge naturæ, à matrimonij, dico, pomo, animas ieiunare cupientem.* Pomū vocat matrimonium, à quo nos abstinere cupit. Quare nuptias appellat pomum? ecquod hoc pomum? Fortè pomum hoc affine est pomo illi, quo fuit illecebra primæui dilecti. Nam sicut Paradiseum pomum origo fuit calamitatū, quæ ab originali peccato extiterunt: sic pulchrum nuptiarū pomum, causa est ærumnarum, (ærumnarum inquio, non delictorum) quibus obnoxia sunt connubia: quas latè recenset Cornelius à Lapide. Item sicut ab originalis pomi esu accensus fuit concupiscentiæ fomes, cuius perenni incendio homo deflagrat: sic quodammodò à *matrimonij pomo* accenditur in quibusdam salacissimis hominibus libidinis flamma: & homo expertus permissas voluptates, concupiscit vetitas. Vndè licita nuptiarum libido dicitur quodammodò *affinis stupri*, & aliqua quasi licentia lasciuien- [Septim. l. de pudicit. c. 16 Sylua libidinis. A lapide ad c. 7. v. 28. 1. ad Cor. Matrimoniū cōparatur pomo Paradiseo.]

ul:ndi. Hoc non est matrimonij vitium, sed praue aliquorum naturæ, quæ adeò voluptatum cupida est, vt expletio licitæ libidinis sit appetentia, & pruritus vlterioris,& vlterioris luxuriæ. Ergo diuiniori sapientia prædiius Doctor gentium Paulus,prædixit coniugatis, quod *tribulationis carnis habebunt* : id est,igniculos ardentioris concupiscentiæ. Hic §. appendix est præcedentium.

§. XVI.

An obscena hominum luxuries Christum Deum quodammodò dehonestet?

65. ADeò squalidum vitium luxuria est,adeò à Venere sordescit homo, vt nō tantùm spurcitijs carnis maculetur, sed etiam videri posset limpidissimam Christi Dei naturam sperie tenus hominum luxuria quodammodò deuenustari. Non potest Deus sordescere humanæ luxuriæ cœno sordibus sui vitij maculatur solus homo; nihilominus sordibus humanæ lasciuiæ, apparenter deuenustatur Christus,ad exaggerationem spurcitiarum carnis nostræ. Lucæ 7. Magdalena illa quondam pulchritudinis licentia, & illecebris,apud Hebræam iuuentutem famosa,nacta importunam opportunitatem conuiuij, aduolat in domum Pharisæi,vbi Christus,tunc prandebat,vt veniā gemitibus mereretur; & venustior ruboris lenocinio gemmatis à ploratu genis, ad Christi pedes procumbit: & *lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis suis tergebat*. Quam ob causam, rogo pedes Christi lauat Magdalena, & nitidæ capillaturæ splēdido linteo detergit? Num Saluatoris pedes immundi erant? imò mundissimi: Quare ergo mundissimos pedes Christi lauat? Præstaret, præstaret quidē, vt Magdalena proprios sui ipsius pedes mūdaret,qui pulchritudinis sordibus,& luxuriæ squaloribus sordebant: nam Christi pedes immaculati erant, nullo sordium vestigio polluti. Illa,illa ipsa notæ luxuriæ sordibus inquinauerat suos pedes, & eorum abluēdorum oblita,pedes Christi lauat, & tergit? Emaculet suæ immunditiæ sordes,

Cui Magdalenę non tā suos, quàm Christi pedes lauare dicitur. Lucæ.

66. quibus eius inhonesta vestigia squalent,& omittat lauare Christi pedes, qui sunt ipsa puritate nitidiores. Verùm enimuerò decebat, vt priùs lachrymarū suarum balneo Magdalena lauaret Christi pedes apparenter sordidos,sua suarum sordium immūditia. Maculauerat quodammodò Magdalena Christi pedes squaloribus suæ notæ luxuriæ, (Christus enim portauit iniquitatem omnium nostrum, & vt fideiussor propria ipsius fecit nostra delicta) ergo æquum erat,vt ipsa lauaret, quod ipsa quasi infecerat; emundaret ipsa, quod ipsa veluti maculauerat Eius crines iure abstergūt sordes, quas ipsa luxuriando veluti impresserat Christi mundissimis pedibus. Et à pedibus abstergere procurat suorum criminum squalores.

67. Id ingeniosè aduertit, & eleganter loquitur Drogon aiens, *Magdalena concurrit ad pedes Iesu, effundebat super eos torrentes lacrymarum ad lauanda sui Domini vestigia, non alias quàm oculorum suorum vndas attulit*. Audis attulisse torrentes lacrymarum ad lauanda Christi vestigia? Christi vestigia immunda sunt? Absit puritatem squalere; at quodammodò deuenustantur Christi vestigia ab hominum immunda luxurie (eo sensu quo à Scriptura, & Patribus Christus dicitur peccator.) Vnde ob Magdalenæ lasciuiam lauantur, & exterguntur. Id etiam opportunè notauit S. Laurentius Nouarius his verbis, *O mulier peccatrix; quis tibi monstrauit talē artem,vt congesta in te crimina momētaneis lacrymis vinceres, & crinibus raderes?* Expende illud: *Congesta in te crimina crinibus raderes*. Lacrymis lauabit Saluatoris pedes: capillis tergebat quin & crinibus suis radebat suorum criminum sordes, quæ adeò hæserant pedibus Christi, (qui ob nimiam charitatem nostra peccata tulit, & peccator dicitur) vt quasi non sufficeret balneus lacrymarum capillis tergit, & radit squalorem veluti hærentem Christi pedibus à femina: peccatricis luxuria. Rem hanc luculenter tradit S. Ambrosius inibi, aiens: *Et fortasse ideò non lauit pedes suos Christus,vt eos lacrymis nos lauemus. Bonæ lacrymæ, quæ non solùm nostrum possunt lauare delictum, sed etiam verbi cælestis rigare vestigium*: Quod autem Christus Deus,licèt à diuinitate mundissimus dicatur propè mundari nostræ pœnitentiæ lacrymis, tradit S. Nazianz. ita scribens, *Aliquantò quidem postea, Iesum purgatione mea in Iordane purgari videbis*. Ecce tibi, ait Nazianzenus, Iesum purgatione mea, id est, lacrymis meæ pœnitentiæ quasi purgari, & emaculari.

Drogon de Sacr. Dom. Pass.

Laur. Nou. hom. de pœnit.

Celada in Iudith.

Ambr.

Nazia. orat. de Christi Natiuit.

68. Isaiæ c.53. v.6. *Posuit Dominus in eo* (in Christo) *iniquitatem omnium nostrum*. Quid indè subsecutum fuerit,ex eo quod Christus omnium hominum fœda delicta exceperit in se, dixerat Propheta paulò antè: *Non est species ei,neque decor: vidimus eum,& non erat aspectus*. Tertullianus. *Ne aspectu quidem honestus*: S. Bernardus. *Pro filijs hominum turpatur*. Cornelius inibi, *squalet*. Quæ expositiones comprobant Christum Deum ob nostrum criminum fœditatem apparuisse *squalidum, turpatum*. Illustrem Tertulliani locum hic subijciam,qui nisi de Dijs gentium loqueretur, auderet nimis. De Gentilium lasciuia,sic fatur: *Cætera lasciuiæ ingenia etiam voluptatibus vestris per Deorum dedecus operantur*. Et postquam recensuit innumeras obscœnitates, quibus laudabant Deos, & eorum festa colebant,subdit ad rem,quam versamus: *Nonne diuinitas constupratur?* Scilicet vobis obscœnè laudantibus,& luxu colentibus Dei festa. Quasi dicat Tertullianus; Festiua vestra obscœnitas, & effusa lasciuia, dedecus est Deorum, quos *constupratis* carnis vestræ turpissima luxuria. Turpantur Dei vestri turpitudine vestra: squalent sordibus vestræ libidinis,& cōspurcatur cœnosa luxurie. *Constupratur diuinitas* vestris libidinibus, ait audacter Tertull. Parum visū fuit illi dixisse, dehonestatur, minùs fuisset dixisse, conspurcantur; viuaciùs rē expressit animoso vocabulo, *Constupratur*. Quid exaggeratiùs ad hanc rē? Consultissimè igitur Magdalena suæ luxuriæ cōscia, & rea, primùm lauat vestigia Christi, nā Christū Deum (qui peccata hominū in se tulit) suorū peccatorum sordibus velut immundū reddiderat. Aduertis Iudæos hic vtriusque fornicationis reos, non tantùm pœnitentię rem, & habitum in se exprimere, sed etiam hic v. 10. *Altare Domini operuisse cilicio*. Quid deliquit Dei altare? Quid peccauit Deus, vt habitum pœnitentiæ sumat?

Isaię.

Tertul. adu. Iudæos c. 10. Bernar. serm. 28. in Cant. Cornel.

Tertull.

Apolog. c. 15. Lasciuia gētiliū suos Deos constuprabat.

Iudith.

§. XVII.

Nonnullis beatitudinis instar est, vita peramplis negotijs, & negotiosis occupationibus obessa.

69. MOlestum videtur multis,vitam agere in secessu, & procul à turba, nam homo natura sua gregalis est. At bellè inquit Seneca. *Iucundum est esse secum quàm diutissimè, cùm quis se dignum, quo frueretur, effecit*. Sapiens Hecatonis vox est: *Quæris quid profecerim? Amicus esse mihi cœpi. Multum profecit qui nunquā erit solus: scito hunc amicum omnibus esse*. Sed heu! nemo aut ferè nemo est, qui etiamsi vitæ ratio, & institutum hanc amicitiam exigat, amicus sui velit esse; sed amicitiam sui deserens, vltrò sese ingerit negotijs, etsi alienissimis à suo instituto: *Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus*, 2. ad Timoth. 2. v. 4. Opportunè Theophylactus hæc verba commentans, inquit, *Hæc ad omnes tam Episcopos, quàm Doctores dicta sunt. Significantem autem vim habet, Implicatur. Reuera namque nexus, & serpentes sunt talia. Negotiationes porrò aucem, tumultus, & turbas notauit, ab ipsis etiam vocabulis dehortans* Nempè negotiatio sæcularis, *serpens* est Religioso viro, & *serpens* quidem æmulus primæui illius serpentis. Ergò Religiosus vir longè sit vel ab ipsis negotiorum sæcularium nominibus, *Nec memor*

Sen. ep. 59. Amicus esto tui. Hecaton.

2. ad Tim. Theoph.

Procliue est quibusdā vijs religiosis tempus perdere tractādo secularia negotia.

tro nominum eorum per la: ia mea. Quid Religioso homini cum tractatione nuptiarum, quas ipse repudiauit? quid cum testamentis, quorum condendorum renunciauit ius? quid cum heredum tumultu? quid cum aduocatione negotiosa apud tribunalia? ô inutiles sollicitudines, & non dignas vero Religioso! Optimè Consul Plin. l. 1. Epist. scribit suo Minutio: *Si quem interroges, hodie quid egisti? respondeat: Sponsalia, aut nuptias frequentaui: ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille in consilium rogauit. Tunc enim subit recordatio, quot dies, quàm frigidis rebus absumpsi.* Non pigeat Religiosum tractare quod pudet Philosophum, & quidem gentilem. Ad rem S. Bern. *Video al* ... *(quod non fine dolore videri debet) post ingressum Christi militiam, rursus sæcularibus implicari negotijs, rursus cupiditatibus terrenis immergi, cum magna cura erigere muros, & negligere mores, sub prætextu quoque communis vtilitatis verba vendere diuitibus, & matronis salutationes.* Expende hanc postremam sententiam. Videmus enim plures, verba, & fauorem tacitè vendere spe muneris, amicè salutare, & frequenter inuisere matronas, vt viuam negotiationis reportent focnerantes aduocationes, aliquali lucelli expectatione. Hi nimirùm verba, & negotiationem vendunt, & prætextu pij operis, suis lucris dissimulatèr inuigilat. Et sensim serpunt ad negotia sæcularia, ex quibus demetût fructus sat's vberes ad delicias suas, ô abusum pietatis!

70.

Plin.

Bern. ser. 4. super Missus est.

Vir religiosus ne vendat negotia tiones matronis ob lucelli quæstû

71. Prudentèr, inquit Plutarch. *Nam vt quibusdam domi nil boni visui est, libenter in foris degunt, atque nullo rerum vsu maximam partem temporis in foro absumunt: sic quoque, nos nulli, quod sibi nihil operæpretium domi priuatim que exhibent curandum publicis se propterea implicare negotijs pergunt: non secus atque si terendi otij gratia sibi duxit eò diuertendum esse.* Profectò qui occupationes foris affectat, & foris libenter degit, vel inuitus fatetur, domi nihil boni visui esse, sed terendi otij molestissimi gratia, implicari negotijs: otiosa sanè hæc negotia sunt, & similia, nec sic vitat otium, sed operosè otiatur, & negotiosè vacatnam Religiosus vir, qui hæc agit, quia à suo instituto aliena agit, nihil planè agit. *Satius enim est otiosum esse, quàm nihil agere,* dixit Attilius facetissimè, & sententiosissimè. Et quidem inutilis occupatio, otiatio est. Qui sic occupatur, nugatur: & longissimè abest à viæ ratione, quam habitu profitetur, & laruatus Religiosus est, sub persona Religiosi sæculares mores alens. Audiendus est S. Bern. l. 1. de consid. ad Eug. è Monacho Pontificem? *En quò trahere te habent hæ occupationes maledictæ, si tamen pergis, vt cœpisti, ita dare te totum illis nil tui tibi relinquens. Magna virtus patientia, sed non hanc tibi ad ista optauerim. Interdum impatientem esse probabilius.* Et tamen Eugen. se totum impendebat occupationibus regendæ Ecclesiæ, sibi à Deo commissæ: Quem seriò adhortatur Bern. vt multa per idoneos vicarios administret, & sæpè negotijs se subtrahat, vt ipse sibi viuat: *Nemo alijs nascitur moriturus sibi.* Nemo enim prudentèr se totum erogat alijs, nihil sui relinquens sibi. Agat aliquandò suam causam, qui semper alienas agit. O quoties impatientissimè queruntur hi homines occupatissimi, se obrui occupationum mole, & impatientissimi feruntur vel vna hora sibi vacare. Illos respirare non sinunt negotia: sed vacantes à negotiorum tumultibus vix respirare possunt. Molestè ferunt occupationes, & tamen occupationibus fœlicitari, imò & beati existimant.

Plutarch. in po lit. ad Traianum.

Qui negotijs externis totus occupatur, fatetur se otiosum esse domi.

Attil. apud Plin. lib. 1. epist.

Bernard. Quidam impatientèr se ferre negotia dicunt, & impatientius ferunt otium.

Tertull. lib. de Pallio.

72. Seneca sic habet. *Secreta studia pati non potest animus ad ciuilia erectus, agendique cupidus, & natura inquietus: parum scilicet in se solatij habens. Ideoque detractis oblectationibus quas ipsa occupationes discurrentibus præbent: domum, solitudinem, parietes non fert, inuitus aspicit se sibi relictus.* Audis quàm molestè cruciatur animus ad ciuilia erectus, vacatione, & otio? Aduertis quàm suauitèr delicietur homo occupationibus: quasi homo in negotijs, beatitudinis oblectamenta inueniat. Argutè ad rem præsentem Tertull. agens de voluptate, in qua Epicurei beatitudinem ponunt, sic habet: *Sed licuit Epicureis aliquam determinare voluptatem veritatem, idest, animi æquitatem, & ampla negotia.* Æquitas, vt placet Latinissimis, ad rem iudiciariam spectat. Ergò Epicurei veram voluptatem, quæ est eorū beatitudo, constituunt in aliquo pertinente ad iudiciariam potestatem: & ad occupationem in tractādis amplis negotijs. Hispanè dices, *la bien auenturança de los trafagones es tener mano con los luzes y manejar negocios de monta.* Quid luculentius? Porrò sic delitiantur hi negotiosi homines in agēdis amplis negotijs, vt summa fœlicitas illis videatur, si aliquam familiaritatem cum Præsulibus, & Præfectis ineant, & sic tractent ampla curiæ negotia. Nam tunc officiositas ciuium illis adulatur, ambitio litigantium eos colit, & muneratur: & sic *verba vendunt diuitibus, & matronis salutationes,* vt nupèr aiebat S. Bern. Sic effugiunt claustrorum carcerem, & instituti sui compedes, & tormentum quietis, & specioso prætextu sæcularem agunt vitam, & deliciosam, & ambitiosam. Vndè familiaritas cum iudicibus, & *ampla negotia* tractanda, vera voluptas dicitur, & Epicurea beatitudo non Christiana. Nam vt inquit S. Paulin. *Res huius sæculi, in quibus aut malè cura, aut benè amore anima conditur, mens compeditur.* Nempè occupatio sæcularis tumultus animi est, & mentis tricæ, quibus ineptus redditur homo ad hominis munia. Aptè Senec. *Inter omnes conuenit nullam rem benè exerceri posse ab homine occupato. Non eloquentiam, non liberales disciplinas, quando districtus animus nihil altius recipit: sed omnia velut inculcata respuit, nihil minus est hominis occupati, quàm viuere.*

Senec. li. de tranq. c. 2. Quorumdā beatitudo est tractare ampla negotia.

Tert. Apolog. c. 53.

Bernard.

Paulin. epist. 12.

Senec. li. de Breuit. vitæ c. 6.

Cæterùm etsi eiusmodi occupatissimis hominibus nullum sit otium, nulla quies, & hi vale dixerint studijs disciplinarum, & sapientiæ contemplationi renunciarint: & obruti laboriosissimis occupationibus gemant sub negotiorum mole: tamen gemunt magis, si adiuuentur ab alijs, acerbissimeque indignantur, si quos viderint istiusmodi negotia ciuilia secum tractare. Solitudine in portando onere ambiunt, & adiumēto molestiùs prægrauantur, quàm onere. Et tacitè subincusant Martham, eò quòd adiutricem sororem Mariam expostularit, Lucæ 10. v. 40. *Martha autem satagebat circa frequens ministerium: quæ stetit, & ait, Domine non est tibi curæ, quòd soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi, vt me adiuuet.* Præclarè S. Bernar. *De Maria, Martha conqueritur: nā Maria Martham æmulari prorsus indignum est. Alioquin vbi legitur Mariam causantem, quia soror mea reliquit me sola vacare? absit, vt qui Deo vacat, ad tumultuosam aspiret fratrum officialium vitam. Martha semper insufficiēs est sibi, & minus idcirca videtur.* Et ser. 5. *Quòd Maria murmurauerit aduersus Martham, eò quod eius actionibus implicari vellet, nusquā omninò reperitur.* Nimirū Maria, quæ sapientiæ cœlesti, & diuinæ contemplationi vacat, nunquā conqueritur, quòd Martha intenta operationi, illā non adiuuet simul contēplando. At Martha sedula in opere, ægrè fert quod contemplatrix Maria illā nō adiuuet. Nempè bona operatrix Martha, quæ percupit, vt contemplatrix Maria intermittat eruditæ contemplationis otium, & illam operando adiuuet. Nēpè bona operatrix Martha adiutricē exigit Mariā, ne sola occupationibus non sufficiat. Et bona contēplatrix Maria non inuidet Marthæ negotijs, *Absit, vt qui Deo vacat, ad tumultuosam aspiret fratrum officialium vitam.* Ergò nec Maria Marthæ æmuletur operariam, & actuosam vitam, quæ se totam impendit externis occupationibus? (nam quis inuideat operariam fratrum officialium actionem? quis æmuletur sapienti operatiorū contēplationi, qua carent?) nec Martha ęgrè ferat, si à sapienti Maria adiuuetur: quis enim sapiēs, sapientis operā detrectet? Discant negotiosi à Martha occupatissima iuuamē desiderare, & expetere. Et discant docti à Maria non se implicare occupationibus externis. Et discant omnes à Sanctissima Iuditha fœmina principe, sapienti, prædiuite, & Prophetide, sic Deo vacare *in secreto domus suæ cubiculo, vbi clausa morabatur,* vt non modò à rebus publicis, sed etiam à cen-

73.

Lucæ.

Bern. ser. 1. de Assūpt. Bona operatrix Martha non refutat, sed exigit iuuamen à Maria contemplatrice.

74.

à cēsus sui administratione abstineret, ne Matthę, æmularetur, & occupatorū offensas incurreret. Discāt Iudith. ab Heliachimo hic v. 11. nō reliquisse diuini templi otium, nisi obrutū periculosissimi belli discrimine, quo angebatur Dei populus: nam tūc (etsi diu cunctatus fuerat) necessitate coactus, *Circuiuit omnem Israel!*

§. XVIII.

Strenuus Superior adest subditis præsenti absentia.

75. SVperior, magister morum est, non pædagogus, qui perpetuò hæreat subditorū lateri: præsentia enim Prefecti, grauis est subiecto populo, cui semper Superiorum Censorij oculi molesti sunt, & censura iudicij Sen. ep. 29. molestissima. *Sagittarius non aliquando ferire debet sed aliquando deerrare* ait Seneca. Sic necesse est, vt nō semel deerret populus: necesse. n. est, vt veniāt scandala. Porrò leuius delinquitur cū Prefecto: coram ipso delinquere proteruia est, impudētia est. Impudenter audet, qui coram Superiore peccat. Hinc *Præfecti auctoritas destuitur, nec habet apud eos satis per aeris, quos posset minùs obsolefacta corrigere.* Superioris presentia grauis est subditis. Quippè deuenustatur debita Superiori reuerentia ab irreuerentia delicti corā pattati? & acerbitis quam par est irascitur Præsul aduersus delinquentes: nec tā punit malitiam, quàm sæuit in irreuerētiam. *Ac multum prodest vitia sua proiecisse, si cum alienis rixandum est*, inquit prudentissimè Sen. ep. 28. Seneca. Vnde iustitia fit, non delictorum punitio, sed vitiorū rixa, grauiori iudicio digna. Ergo Præfectus, qui ciuilitate curat de oculis suis non vrget subditos, nec præsentia degrauat, sed absentia mulcet, & leuat subiectionis iugū. Neqꝫ sic tribuit licentiā delinquendi, sed ius operandi. Quod prudenter fecit Matt. 21. v. Math. 33. & Marci 12. v. 1. benè peritus ille Paterfamilias, Marc. qui vbi locauit vineam suam agricolis, *Peregrè profectus est*. Idem præstitit solertissimus ille, qui plura ta- Math. lenta seruis suis tradidit, Matth. 25. v. 14. Neqꝫ ob absentiā ignorauit Princeps subditorū merita. Hæc. n. erit gubernatoris peritia, vt nec præsēs degrauet subditos, nec absens nesciat, quid quisque gerat: nec præsentia sit oneri, nec absentia notitiā defraudet. Absit corpore, sit præsens per spicaciæ sollicitudine, & oculata cura. Sic immotus ipse & absens, aderit præsens, & velox subditis omnibus: sic erit præsentia absens, præsens notitia, qua constat gubernandi ars.

76. Isaiæ. Præsul stās volet. Isaiæ 6. v. 1. Apparuit Dominus in solio augustioris maiestatis: aderat Deo Seraphini: *Seraphim stabant super illud, sex alæ vni; & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant*. Statim pulsat animū difficultas, quo modo Seraphini stantes volare poterant: nam statio pigrā immobilitatem importat, volatus motum velocissimum dicit. Quomodo ergo qui stat, velociter mouetur: Aut Isaias mentitur motum affirmatione status, aut negat statum assertione motus. Nisi fortè quis possit immotus stare volando, aut velociter volare stando. Hanc difficultatem ex Eucherio ad aliam thesim cōprobandam versabam. Nunc ad rem præsentem fa- Eucher. cilè eam expedit Hugo Card. ibidē, aiens: *Seraphim* Hugo. *stant, id est, Prelati super Ecclesiam sicut excubiæ*. Nempè Præsules, qui Ecclesiam Dei gubernant, sic stant, velut excubiæ super Ecclesiam, vt simul volent: quia stant volantes, & immotè mouentur. Stant enim quoniam stantes Deo assistunt in templi, aut conclauis sui cathedra immoti, nec subditos censura præsentiæ notant, & vexant. Volant etiam, quia stantes, sic agūt excubias, sic omnia subditorum sollicitè scrutantur, & probè noscunt, ac si adessent singulis. Vnde volatū immoto Ecclesiam regunt. *Stant* ad auctoritatem, *volant* ad notitiam. Nec quid Superiores latet, ac si agili volatu adessent præsentes. Ecce tibi, quo modo Seraphini præsules stant immoti, & simul ocyssimè volant.

Lucæ 15. v. 18. non bonus ille boni & frugi patris 77. Prodigus filius, petit, & accipit censum in pecunias Lucæ. redigit: luxuriose prodigit: statim eget procul à patre: porcos pascit famescente ventre: & latrante fame admonitus, ad se rediens, redire cupit ad patrem: *Surgam & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in cælum, & coram te.* Palàm mentitur hic iuuenis, non minùs prodigus veritatis, quàm paterni census. Nam vbi primùm substantiam, quæ illi contigit, accepit, v. 13. *Peregrè profectus est in regionem longinquam.* Ergo falsò inquit Patri: *Pater peccaui in cælum, & coram te.* Planè coram cœlo peccauit, & in patrem: non in cœlum, & coram patre. Nam si peregrè abierat, & in regione longinqua deliquerat, coram tunc absente patre peccare non potuit. Nec tam egeret in præsentiæ patris. O quot commentationibus fatigant hunc locū interpretes! Qui locus expeditus est à themate huius §. Porrò domi manet per amans prodigi filij pater, & simul adest vagabundo filio, omnia illius noscens, (vt *Seraphini præsules stabant*, & volabant apud Isaiam,) Isaiæ. Præsentia longè distat à filio pater, cura præsentissimè adest: ignorant oculi, quod nō ignorat solers cura. Et ita immotus pater quoquouersus sequitur filiū malè subditum, & benè prodigum. Vnde vere dixit: *Peccaui in cælum, & coram te*. Et benè dicitur peccasse coram patre, qui inter amplexus redeunti filio innexos, miscet ærumnarum, & delictorum notitiam, qua probat absenti præsentia præsentissimè adfuisse, stanti motu. Vnde S. Basilius apud Nazianzenum in orat. Nazianz. pro eodem, sic fatur: *Exsulem autem haud agnosco: quia nullo loco circumscriptus sum.* Quasi bonus Præsul nullo speciali circumscribatur loco, sed quasi definitiuè (vt aiunt) in omni loco sit omnibus præsens, quod naturale prodigium est, Præfectorum elogium, & regiminis artificium.

Horologium verè dicitur à Sapientibus regimen 78. hominis, & Vrbium politia: nam brutorum horolo- Theodor. l. gium est fames; *Belluarum quippè vetus est ex ventris* 1. ep. 46. *esurie horas sentire*, ait Theodoricus. Comptior enim Superior sic politia horologio regitur, quod horas metitur, & oc- vt horolocupationum spatia congruè dispensat. De horologij gij radius, radio, seu gnomone, quo designantur horæ, sic inquit qui immoCassiodorus: *Radius itaqꝫ immobilis, & paruus peragens* tus mone*quod tam mirãnda magnitudo Solis discurrit, & fugam* tur. Cassiod. l. 1 *Solis equiparat, quod motum semper ignorat.* Ecce tibi var. ep. 45. horologij stylum, motum ignorantem, immobili celeritate tot spatia peragere, quot peragit Sol. Stat radius immobilis, & celerrimè volat volatu Solis æmulo. Quid portentosius? sed quid accomodatius? De hac Plinius. absenti præsentia, immensitatis æmula, sic suo Traiano assentatur Panegyrista Plinius, aiēs; *Consecuti sunt* (subditi imperij Romani) *vt absens quoque de absentibus, nemini magis, quam tibi credere*. Quasi etiam dum absens erat, oculis cerneret facta subditorum. Sic dicitur hic, v. 11. *Tūc Eliachim Sacerdos Domini magnus* Iudith. *circuiuit omnem Israel*. Semel corporali præsentia circuiuit subiectum Israelem, qui semper eūdem lustrat mente, cura, notitia, solicitudine, prouidentia; qua vt Seraphinus stans volabat, & vt pius pater absens intererat, & immobilis ipse, vt horologij radius, celeres Solis cursus æmulatur. Agesis in absentia præsens, nequid lateat Præfecti notitiam, & curam.

§. XIX.

Superior dum per se lustrat Prouinciam sibi subiectam, magni nomen, & rem Magni eiusmodi lustratione meretur.

VIta Principis plena sollicitudinis est, & quietis 79. expers: Regni thronus nō est augustas sedes, sed Mamert. celer cursus, vt necessitatibus subditorum adsit impi- 2. Paneg. Boger. De qua velocitate adulatur Mamertinus suo Ma- nus Superiximiano Augusto, sic inquiens: *Neque enim illud pro-* or subiectos *gressio fuit, nec itineris confectio, nec solitis admirabilis* populos lustrat.

negotientur. Nam etsi singula verba nihil petant, tamen audiri, & impetrare præsumunt. O pia orationis ambitionem! Cæterùm maior energia est in illa voce, *intellige*, cùm subdit Propheta, *intellige clamorem meum*. Nam nec satis vrbanè videtur agere, nec satis sibi constare. Loquitur Dauid cum Domino, aiens: *Verba mea auribus percipe Domine*, quare subijcit: *Intellige clamorem meum?* Barbaræ enim rusticitatis est,

Asterius. Oratio balbutiens, & mussitans, & quæ vix auditur, exauditur.

vt notat idem Asterius, si quis cum Domino suo agens, dicat *Intellige*, siquidem nos quando prudentem, & prænobilem virum alloquimur, non auderemus dicere, *intellige*, quæ dico. Rusticanè. n. quis diceret Hispanè. *Entiende me Señor*. Verùm Propheta nō agit inurbanè, sed nimis cōfidenter. Petit, vs Deus intelligat, quia etsi diuina sapientia omnia intelligibilia pernoscat, at eiusmodi oratio vix intelligi potest. Vnde in originali, pro *τὸ intellige clamorem* habetur *Intellige murmur*. Nempè *clamorem inconditum in modum murmuris, & mussitationis, quæ pressis insonat dentibus, vel infra fauce*, vt ex Hebræa origine eruditè obseruat Lorinus.

Lorin. ibi.

Eiusmodi autem incondita balbuties, vel vix expressa, & dearticulata mussitatio, maiorem requirit scientiam, & peritiam ad rem percipiendam, Deo dignam. Vnde Dauid vrbanissimè adulatur Deo quod intelligat, & exaudiat orationem inconditam in modum taciti murmuris, aut mussitationis malè dearticulatæ, quæ vix aliquid significat. Quasi dicat Dauid: Deus adeò pius, & munificus est, vt non tantum audiat, & annuat disertis, & perspicuis precibus, sed etiam tacitè mussitantibus, & incondite balbutientibus, quæ exaggeratio munificentiæ est.

35. Ad minaces Prophetæ voces perterrita vrbs Niniue, imperio Regis, saccis induuntur viri, & feminæ, infantes, & iumenta ipsa, & iubentur clamare ad Dominum, vt auertat excidium. Ionæ 3. v. 5. *Et vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorem*. Et infrà, voce, & exemplo Regis mandatum est, *vt operiantur saccis homines, & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine*.

Ionæ.

Fatuè videntur præsumere impij Niniuitæ Deum fore placandum balbutie infantium, & rugitu iumentorum. Porrò infans non orat, sed balbutit rudi voce, & sensus vacua; item iumenta non supplicant, sed brutè rudunt. Num probitabitur iratus Deus, rudi infantium balbutie, & bruto, & incondito belluarum rugitu? Fatuæ profectò preces, & quæ Deum dedecere videntur. Ast quæ maximè misericordiam cōmendant, & arcanam vim impetrandi obtinent. Sapienter huc alludere videtur Clemens Alexandrinus,

Clem. Alex. l. 2. Strom.

c. 13. *Preces quoque fatentur homines, esse potentiores, quæ dicuntur voce barbara*. Scilicet brutus iumentorum mugitus, & rudis infantium vagitus, barbaræ preces sunt, & ita valdè potentes ad extorquendam misericordiam: nā cùm expertes significationis sint, & oratio barbara; maiorem orationis vim, & excellentiorē ostentant misericordiam Dei; quippe cui rudis, incondita, & barbara oratio, & vix supplicatio, sic grata est, tam libenter auditur, etsi vix orationis mereatur nomen, vt potenter impetret, quod inconditè, & barbarè balbutit, potiùs quàm rogat; quod insigne orationis elogium est. Luculenter S. Chrysostomus sic fatur de puerulo Iesu vagiente in præsepio: *Tollamus illum in brachijs nostris: adoremus illum Dei Filium: Deus magnus qui tanto tempore tonauit in cælo, & non saluauit; vagit, & saluauit*.

Christus vagitu salua te præsepio quos non saluauit tonitru è cælo. Chrys. hom. 2. in Luc. 3.

Consultissimè Ennodius: *Asseritur, vt video, linguæ officium, raritate sermonum*: Vndè Matthæi 6. vers. 7. ait Christus Dominus, modum orationis præscribens: *Orantes autem nolite multum loqui*. Theophylactus sic locum vertit, & explicat: *Orantes autem ne sitis battologi in precibus vestris. Battologia est nugacitas, vt exempli gratia, petere aliquid terrenum, gloriam, diuitias, victoriam. Battarismus enim est inarticulata vox, qualis est puerorum*. Nimirum contemnit Christus in oratione Battologiam, id est, nugaces orationes pro rebus temporalibus impetrandis; non battarismum, id est, inarticulatam infantium vocem, & mussitantem

Ennod. l. 2. epist. 28.
36. Matth. Theoph.
Battologia seu vagitus infantium exauditur à Deo.

balbutiem. Siquidem vagitus pueruli, & balbutiens infantulus tenella, & vix aliquid significante voce, validè impetrat a matre, quicquid sic magis indicat, quā significat. Videas matrem diuinare sollicitam quid infans cupiat grata balbutie & rudi battatismo. Quod valdè ostendit sollicitam matris charitatem in puerulum, quem in sinu peramanter fouet. Sic Deus, qui hominum Mater dicitur ab Isaia, c. 46. v. 3. *Qui portamini à meo vtero, & gestamini à mea vulua*, gratè audit, & piè exaudit infantium battarismum; quæ eximia diuinæ misericordiæ laus est. *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem*. Psal. 8. vers. 3. Tertullianus: *Expeditius laudem*. Nam quò impeditior est infantis sermo, eò expeditior est laus, illum audire, percipere, & quidquid dubiè postulatur, indubiè largiri. Dein rectè dicitur *perfecisti*, non fecisti laudem: Quia vt ait Theophylactus versans hæc Psalmi verba: *Perfecisti autem significat, perfectam, & absolutam ostendisti laudem, etiamsi illi propter ætatem imperfecti videantur*. Hoc enim est piæ orationis, & munificentioris pietatis elogium, imperfectam, & balbutientem infantium mussitationem audire, intelligere, & plena manu munerare. Nempè inintelligibilis, & infantilis oratio virilior est ad impetrandum. Ad Romanos 8. v. 26. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Toletus ibi, *Gemitibus contrarijs*. Nouatianus: *Gemitibus ineloquacibus*: quasi elinguis gemitus, seu mutus vagitus, quò ineloquacior est, eò eloquentior sit ad impetrandum. Nam (vt nuper adnotabam) infantis balbuties gratissima est parentibus. Quod luculenter dixit de Isaaco Basilius Seleucus, sic fatus: *Vt enim increuit infans Isaac, suaque balbutie parentum sauciauit amorem, simul increuit, quod in infante parentes deamarent, totusq; parentum amor indiuisus in vnum conferebatur*. Ecce quomodo Deus linguas infantium facit esse disertas, muta enim puerulorum vox, loquacior est, & pueriilis infantia vocalior ad impetrationem: exaggerat enim misericordiam, quæ vel rudem balbutiem percipiat, ad remunerandam barbaram, & elinguem orationē.

Isaiæ.
Psal.
Tertul. l. de Anim. c. 19
Theoph. ad c. 21. v. 16. Matth.
37. Orationem me loquacē exaudit Deus.
Ad Rom.
Tolet.
Nouatian. l. de Trinit.
Basil. Sel. Orat. 7.

§. X.

Dei sacratissimum Templum quia flagitiosorum sacrum asylum est, impiè euertitur à barbaris?

Seuerissimus peccatorum censor Deus est: supplicium, quod diu negligit, exaggerat nullius crimen impunitum manet apud Deum; qui proprio filio suo non pepercit, quia alieni criminis reum fecit Dei Filium innocentissima pietas; vel in se ipsum animaduerteret Deus ob leuissimam non dico, peccati maculam, sed speciem delicti: siquidem in delictorum vmbras animaduertit diuina Iustitia. Flagitiosissimè quōdam peccauit Iudæa gens, acerbissimam pœnam demerita est, sed puniatur ipse, qui deliquit populus, excidium ipse patiatur, abigantur reliquiæ in captiuitatem, seruiat durissimam seruitutem, sit tyrannorum auidissimam prędæ; at sanctissimum Dei templum cur diripiendum, & diruendum est? Oseæ 8. vers. 1. *In gutture tuo sit tuba; quasi aquila super domum Domini, eò quòd transgressi sunt fœdus meum, & legem meam præuaricati sunt*. Ecce Iudaici populi delictum: audi punitionem à S. Hieronym. hęc verba commentante: *Cùm exaltaueris vocem tuam, hoc dicito cum clamore: Veniet Nabuchodonosor cum omni exercitu suo, tam raptim, tam velociter, vt aquila imitetur volatum, festinantis ad prædam; & veniet non ad alium locum, sed ad Hierusalem, in qua Templum Dei situm est, vt eam destruat, atque subuertat*. Verùm admirationem facit, quòd Hebręi *transgressi sunt fœdus, & legem præuaricati sunt*, & tamen Nabuchodonosor non properat euersurus alium Iudææ locum, nisi *Hierusalem, in qua Templum Dei situm est, vt eam destruat*. Deliquitne Iudææ Templum, an Iudęa gens Templum Dei omnes sanctitates spirans, euer-

38.
Templum Dei vestitur pœnitē tiæ habitu, quia flagitiosorū piū asylum est.
Oseæ.
Hieron.

39. euertendum est? quid deliquit Templum Dei? Quid non sanctum, & diuinum ibi? quare ędem sacram exscindit, vt ruinæ ream? Nescio quis curiosus hancmet

Pelus. lib. 1. epist. 73.

quæstionem proposuit S. Isidoro Pelusiotæ, cui sic ipse rescribit: *Mirari te dixisti, qui fiat, vt Deus cùm motum terræ immittit Templis suis minimè parcat.* Scilicet sæuit nimbus, & fulminantur peccatorum domus, & vnà decinerescit sanctum Dei templum: Barbari diripiũt vrbem, & Templum Dei subit idem periculum. Respondet Isidorus, *Vt dum suis aulis minimè parcit Deus, terrorem ijs, qui peccant, iniiciat, atrociorem videlicet pœnam ab ea quæ agunt expectantibus.* Ast quid mali patrauit Deus, vt eius domus patiatur excidium? Nempè à Deo quasi castigatur Dei Templum, quia

Ioh.

Deus peccatricis gentis Deus est? Et quoniam Templum est flagitiosorum hominum asylum, ideo à barbaris subruitur, labefactatur, destruitur? Iobi 11. v. 20. *Oculi impiorum deficient, & effugium peribit ab eis.* Scilicet perit sacrum effugium, & sanctissimum Dei Tẽplum exscinditur, quia peccatorum populum piè fouet, & protegit? velut obnoxius videtur Deus pœnæ: siquidem Deum esse criminosi populi; & eius Templum esse piũn impiorum effugium, culpæ vices habet apud barbarosiquam vt Iudæi auertant, pœnitentiæ habitu induunt sacram aram; & velut si peccati rea foret cogitur ad squalorem pœnitentiæ. Vnde Sa-

Judith,

pienter hic vers. 9. *Altare Domini operuerunt cilicio.* Peccauitne Altare Dei? Cur induitur pœnitentiæ habitu? scilicet vel in Templo suo, vel in Altari sanctissimo, quin & in se ipso castigaret Deus peccati vmbram, (si quam reperire posset) qui proprio filio suo non pepercit. Heu quàm timendus est diuinus furor, qui ita punit vel peccatorum vmbram!

§. XI.

Orandus est Deus ea fiducia, ac si nobis egeret.

40. RES anxietatis plena, Oratio est; nã cùm impetratio ab alieno pendeat arbitrio, supplicans anxius hæret, veritus, ne petito munere defraudetur, & re optata carens, repulsæ etiam sustineat ignominiam. Et

Deus quia omnipotẽs est, difficulter exoratur.

tamen fiducia est Orationis energia; nam Oratio sine fiducia, vacua est, eneruis est, exanimis est. O quanta confidentia petimus aliquid ab eo, qui nobis tunc quã maximè indiget! Iudex securus impetrandi peteret

Iob.

quidpiam à capitali reo. Iob 21. v. 15. *Quis est omnipotens, vt seruiamus ei? & quid nobis prodest si orauerimus illũ?* Profectò, vt apparet, hæc ratiocinatio inepta est. Nam cui potiùs seruiendum quàm Omnipotenti? cui augustior natura est, diuina, inquam: cui ad remunerandum seruitia, suppetit tota omnipotentia: cui potiùs fundẽdæ preces sunt, quàm Omnipotenti, cui indefectus thesaurus adest? In locum *τὸ omnipotens* alij ex Hebræo subrogant *sibi sufficiens.* Ergo potiùs Deus orandus est, vtpotè qui sibi sufficiens, nullo indiget, & superest illi Omnipotentia ad liberalitates. Enimuerò profundior sententia est, quàm in superficie appareat eius eminentia. Porrò quis oret eũ, qui sibi sufficit? *qui Omnipotens est*, & sic, nullius indigens? Quia si Omnipotens non sibi sufficeret, sed hominum opera indigeret, possent faciliùs homines in spem erigi impetrationis, quia fidẽter petimus ab eo, qui nobis eget. Vnde dictum est: *Quid nobis prodest, si orauerimus illum? id est, Omnipotentem: vel sufficientem sibi.* Quod bellè di-

Iob.

xit Iobus cap. 23. v. 13. loquens de Deo; *Ipse solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius; & anima eius quodcumq; voluerit hoc facit.* Quasi dicat quia Deus *solus* est, & *sibi sufficiens*, & nullatenus indigus Angelici, aut humani seruitij, nemo quantum vis deprecetur, poterit auertere cogitationẽ eius, & orationibus flectere; Quod si in aliquo Deus egeret Angelis, aut hominibus, faciliùs petita impetrarentur.

41. Philo Iudæus diligenter inquirit, cur Deus, qui na-

Philo lib. de Abraham.

tura sua absolutus est, & non pendens à creatura appellatur Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, quæ nomina respectum, & dependentiam important? & sic subdit: *Hoc nomen meum est æternum. Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Relatiuum pro absoluto: & meritò: Deus enim non habet opus nomine: attamen humano generi suum nomen largitus est, vt habente refugium ad preces, & supplicationes à spe bona non excluderentur.* Quid luculentius? Quasi dicat Philo: Deus absolutissimus est, & re & nomine à creaturis independens, verum suum nomen dependens à creaturis fecit, & sic dicitur Deus Abraha, &c. vt vel ipsa dependentia animaret homines ad orandum, & *habentes refugium ad preces à spe bona non excluderentur.* Quàm

Deus dicitur relatiuè ad preces nostras.

fidit homo impetrare quod petit ab eo, qui se indiget! vndè bellè dixit Hildebertus loquens de liberalitatis humanæ attributo; *Hoc secum dignitas non attulit, sed inuenit.* Nempè summa Præfectura cùm supra omnes emineat, & nullius egeat, non facit Præfectum liberalem; ostendit tamen, si liberalem inuenit antè sublimitatem officij; nam ministrat occasiones ostentandæ munificentiæ. Hildeb. ep. 41.

Elias sanctissimus vir, sed austerus, & ad rigores factus, accepit à Deo, vt ad eius arbitriũ Cœlum plueret, aut negaret optatos imbres, 3. Reg. 17. v. 1. *Dixit Elias ad Achab: Viuit Dominus si erit annis his ros, & pluuia, nisi iuxta oris mei verba.* Seuerus imbrium dispẽsator erat Elias: fatiscebat terra præ siccitate hiabãt homines præ annonæ inopia, deficiebant exanimes. Iam Dei misericordia flexa erat ad parcendum populo, sed negotiũ misericordiæ ab Eliæ arbitrio pendebat totum. Satagit bonus Deus Prophetæ voluntatẽ inclinare ad miserationes, & miris artibus præstitit: 42.

3. Regum. Facilè impetramus ab eo qui eget nobis petentibus.

Quod mirè expendit Seleucianus Basilius. *Primò dat Propheta siccitatis potestatem, quò tamen eius iram molliat.* Nam facilè Iustitię zelo ab alio expetimus rigores, quos exequi durum nobis est, quia insuaue est nobis alios affligere. Adhuc Propheta non flectitur. Secundam machinam instruit Deus: *Et Prophetam supplicij participem facit; simulque cum populo condemnat, atque ea ratione contribulibus conciliat, amicioremque se exhibeat, vel inuito suadet.* Nam qui à calamitatem immunis est, non dolet de aliorũ calamitate. In se experiatur Elias malum, quod alijs infligit, fortè hinc humanior euadet. Item communis calamitas solet amicitias conciliare. Nec tamen his cessat Elias à rigoribus. Alia media tentat Deus: *Coruis præcepi, vt pascant te.* Fortassi Prophetam pudebit, se benè pransum, populum famescentem videre. Alimentum Eliæ suppeditans, latenter eum de sententia deijcit. At generosior hic affectus non mouit Eliam; & adhuc seuerus persistat. Ad hæc: *Coruis præcepi vt pascant te. Filiorum proditores tibi fiunt alimenti suppeditatores. Ne igitur durior fueris coruis pullorũ osoribus; ne innatum ijs in pullos odium imiteris; quin imitare potiùs eorum in te curam. Hi commodato tibi obsequio naturam vicerunt; tu quoque Iudæorum nequitiam humanitate conuince, ne in contribulibus, coruis fueris inhumanior.* Adhuc durat Eliæ rigor in populum. Quid ergo consilij capiat Deus, vt 43.

Basil. Sel. Orat. 11.

Eliam permoueat ad miserationes? Eliamne rogabit Deus, vt misereatur pereuntis populi? Deusne is est, qui alium oret? *Verùm Deus Eliam vidit inexorabilem:* velut obstinato iustitiæ animo, adhuc negans populis pluuiam, & escas. Pergit Seleucianus Præsul, & artẽ, qua Deus emolliuit Eliæ cor, & oratione sua miserationem extorsit, acutè pandit: *Quid ergo facit fons pietatis? Aliam machinam Propheta admouet, qua deiectus Elias vel inuitus ad humanitatem flectatur.* Nimirum internecat Deus Filium viduæ apud quam hospitabatur Elias, vt vel sic Propheta impetraturus à Deo salutem demortui pueri, Deus velut impetret à Propheta salutem populi, fame pereuntis. Hæc diuina Sapientia est, & machinamentum plenũ artis. Scilicet egeat Propheta meo auxilio, quo suscitetur filius viduæ sustentantis Prophetam, vt sic Propheta adiutorij mei indigus concedat mihi pluuiam in remedium Israel, quam aliter fortè non concedet. Inducit Basilius Eliã Basil. Sel. 7

sic fantem ad Deũ: *Heu mihi, etiamne viduam afflixisti,*

vt

nomen,nisi etiam ferè vna esset sanctitas,& iustitia? ac si communis sit vtriusque virtus. 1. Corinth. 7. v. 14. ita scribit Apostolus: *Si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa,non dimittat virum: Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem*. Valdè difficile explicatu est, quo modo vxoris sanctitas sanctitatem reuerberet in virum, & cōtrà. Mitto plura,quæ ibi vbertim Expositores,vt arguto vtar explicationis compendio,cum S. Anselmo, qui sic inibi scribit: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, quasi sanctitatis aspergine*. Porrò Lucæ 1. vers. 6. Zacharia,& Elizabetha dicitur: *Erant autem iusti ambo* S. Chrysologus, *Ambo iusti: quia ambobus erat vna iustitia* Et nuper retulimus ex Plutarcho coniuges nec religione discrepare debere:vt eadem sit religio vtriusq; iustitia quasi eadem. Luculenter Naziãzenus Orat. in laudem Gorgoniæ sororis, sic fatur: *Porrò cum hoc vnum Gorgonia reliquis omnibus antecedere cuperet, vt maritus quoque lustrali aqua tingeretur: vt sic toto corpore Deo consecraretur,vt non dimidia tantùm ex parte tincta, perfectaque discederet: ipsiusque aliquid imperfectum relinqueretur: hoc quoque à Deo precibus impetrauit*. Quasi mariti Sanctitas portio esset Sãctitatis vxoriæ: cùm propè dimidiata, nec admodum perfecta esset sanctimonia, quæ non esset viro communis. Nempè vterque coniux vel Sanctitatem mutuat ex alterutro: nec tam est diuersa Sanctitas,quàm fermè eadem. (Quid cumulatius ad S. Iosephi laudem excogitari potuit,quam quòd eius virtus sit quodammodò pars Marianæ perfectionis;& Mariæ perfectio sit pars sanctimoniæ Iosephi?)

Chrysol. serm. 91.
Plutarch.
Nazianz.
Mariæ sanctitas Iosepho adscribitur.

49. S. Petrus Chrysologus eleganter inquit de coniugibus: *Quos Deus coniunxit, natura sociat,& facit Deus,vt sit homo vnus,duo: Duo vnus,alter ipse homo:ne sit aut singularitas destituta, aut confusa coniunctio*. Vides duo in vno? Singularitatem in ambobus? Dualitatem in vnitate? Sapienter Moyses cùm refert virum,& feminam creatos; simul ad similitudinem efformatos aduertit, aiens Genes. 5. c. v. 1. *Hic est liber generationis Adam. In die qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum,masculum,& feminam creauit eos*. Quid si hic traditur,non tam imago in natura, de qua suprà egerat,quàm Dei similitudo in coniugio,de quo agit? ait enim, *Hic est liber generationis Adam: in die,qua creauit Deus hominem,ad similitudinem Dei fecit illum; masculum,& femina creauit eos*: Et statim recensere incipit filios natos ex hoc coniugio. Ego quidem in coniugio viri,& vxoris preclaram Dei similitudiné agnosco: quam præuidit olim Tertullianus,aiens: *Vnum matrimonium nouimus sicut vnum Deum*. Nempè sicut in in Deo vnitas est in multiplicitate personarum; sic quodammodò in matrimonio, in multiplicitate personarũ,vnitas est: *Erunt duo in carne vna*. Deus noster vnus est, & trinus? nec personarũ trinitas vnitati derogat,nec vnitas essentiæ trinitatem impedit: sic quodãmodò in matrimonio. *Facit Deus,vt sit homo vnus, duo:duo vnus alter ipse homo;ne sit aut singularitas destituta, aut confusa coniunctio*. Duplex persona ad matrimonium accedit; sed à matrimonium euadit quasi vna natura: *Non aliam ergo habet naturam mulier,quod attinet ad humanitate aliam verò videtur vir habere, sed eandem*, inquit Clemens Alexandrinus. Nam sunt duo in carne vna. O matrimonij arcana duitas in singularitate! Efficitur enim vnus duo,& ipse alter multiplex in persona, vnus in carne. Ergo quemadmodum in multiplicitate personarum præcellit Dei vnitas; *Sic vnum matrimonium nouimus,sicut vnum Deum*. Excellit, quippè coniugum vnitas in multiplicitate personarum coniugalium. Itaque sicut vnissimus est Deus noster, sic suo modo vnum sint coniuges, & duo vnus,vterque ipsissimus,& vnissimus. Ergo quasi sui dissolutionem verecantur viri Bethulienses,timent hic vers. 10. ne ab Assyrijs capti dissocientur à suis vxoribus. Vnde *clamauerunt ad Dominum Deum Israel vnanimiter ne darentur vxores eorum in diuisionem.*

Chrysolog. serm. 99.
Sit vterque cõiux vnus in duitate personarũ, & duo in vnitate cõiugij.
Genes.
Tertul. lib. de Monogam. c. 1.
Clem. Ale. l. 4. Strom.
Iudith.

§. XIII.

Vxoria vita ærumnosa est. Prægrauis subiectio, pauperior inopia, suspicax cautela, maritalis exactio, census nuptiarum sunt.

50. QVispiam olim Spartiatarum Rex increpatus à regni proceribus,eò quod sibi adsciuisset in matrimonium feminam pusillo admodum corpore: quippè quæ regulos, non reges pareret. Fertur respondisse, *Elegi breuissimum malum*. Profectò vir ducens vxorẽ, potest exiguum malum eligere. At suspicior,quòd nõ sic feminæ: quę viros nubens,grande plerumque eligit malum, & vitæ statum laboris & ærumnarum plenum, Naumachius apud Stobæum, sic compescit nubendi pruritum: *Pulchrum sanè est corpus habere castum,indomitamque manere virginem*, (planè emphaticè) *& puris cogitationibus perpetuò gaudere: nec onus laboriosa circa alia ferentem,neque trementem suspiriosas Lucinæ parturigines: sed permanere quasi regina inter imbecillas mulieres*: Pleniori stylo id ipsum edisserit Tertullianus aiens: *Perora,age iam spurcitias genitalium in vtero elementorum, humoris & sanguinis fœda coagula carnis ex eodem cœno alendæ per nouem menses: describe vterum de die in diem insolescentem,grauem,anxium,nexum,totum incertum libidinibus fastidij,& gulæ. Inuehere iam & in ipsum mulieris enitentis pudorem*. Ecce tibi vel ipsas coniugales delicias tot ęrumnis,improperijs periculis obnoxias: quæ calamitates nisi accidant, infelices habentur nuptiæ,nempè steriles. Itaque nullo modo hoc malum caueri potest. Et quidem si matrimonium *Stadium mariti est*, vt §. sequenti referam ex Tertulliano,& *Palæstra domi*, vt inquit S. Chrysostomus,necesse est vt cùm vxore lucta sit. Quid calamitosius vxori quàm domum habere pro *palæstra*,& cõiugium pro *Stadio*, seu Amphitheatro, vbi cum viro tanquam cum gladiatore, seu palæstrita depugnet, & rixetur? Armetur mulier clypeo potentioris tolerantiæ,& silentio,& dissimulatione deludat ictus. O voluptatem matrimonij, tot incommodis vectigalem Clemens Alexandrinus: *Democritus repudiat matrimonium,& procreationem liberorum propter multas, quæ ex ipsis oriuntur,molestias: Ei autem Epicurus quoque assentitur,& quicumque in voluptate,molestiæ & doloris vacuitate bonum collocant*, Nec Epicurus diligentissimus voluptatis explorator,& amator,eam in nuptijs reperire potuit: *Nuptiarum tragœdia* dicitur à Basilio. Quod de quadam femina,quæ minoris fortunæ viro nupserat, de ferè reliquis dictum puta: De illa ita scribit Ennod. *Credite mihi vltionem criminis, dum admittit crimen, executa est: & turpi mersa contubernio, & flagitium, & pœnam flagitij reperit in marito. Secum rei personam portauit,& iudicis,mulier, dum elegit indignum*: Planè luculenter de more Ennodius.

Vxor exigua est breue malum.
Naumach. Stob. ser. 68
Vxorũ molestiæ traduntur.
Tertull. lib. de carne Christi, c. 4.
Tertull. Chrysosto. Orat. de pulchr.
Clem. Ale. l. 2. Stom.
Basilius in Opusc. de vera virgin. Nuptiarũ tragœdia.
Ennod. l. 8. epist. 35.

51. Inter vxorum molestias,præcipua est, subiectio ad maritum: libera nata est,ingenua,sui arbitrij domina: ex quo nupsit viro,sui iuris non est,sed subdita mariti voluntati,& nutui: *Oportet* (verba sunt Plutarchi) *vt geometræ dicunt,lineas,& superficies non per se,sed studia, curas,risum,communia habere cum viro*. Cui vel stigmatico mancipio tam dira seruitus intimatur? Grauissimæ profectò sunt huius subiectationis molestię. Adamus nimis vxorius vir instigante Eua flagitiosissimè deliquit,& vna secum deprauauit immeritum mortalium genus. Adest Deus vindex tanti sceleris,vt ira in recentem adhuc malitiam animaduertat acerbiùs. Sistitur Eua flagitij auctrix, & conuicta perpetrati facinoris, sententiam tremula audit ex fulminante ore Dei iudicis. Aduerte ad pœnam tanti criminis dignam, Gen. 3. v. 16. *Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas,& conceptus tuos; sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui*. O mitissimum supplicium,& tanto reatu impar! Hæc pœna non est coercitio delicti, sed impunitas delinquendi Sapienter S. Augustinus

Plutarch. in præceptis connub.
Subiectio ad virum. est grauissimũ supplicium feminarum.
Genes.

circa

Aug.lib.11. de Gen. ad litt.c.37. circa hanc pœnã mulieri inflictam sic scribit: *Neque enim & ante peccatum aliter factu fuisse licet credere mulierem, nisi vt vir ei dominaretur, & ad eum ipsa fermendo conuerteretur. Sed rectè accipi potest hanc seruitutem significatam, quæ cuiusdam conditionis potius quàm dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, qua homines hominibus postea esse serui cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta.* Nempè superbo mulierum ingenio, inani fastu turgenti, nulla æquè grauis pœna imponi potuit, quàm eiusmodi grauis & indecora subiectio, quam in statu innocentiæ etiam habendam, iterum confirmat Deus, quò firmior sit subiectio, & nulla tergiuersatione possit excuti. Aut saltem aliquid addatur ad pristinam seruitutẽ, & vt insinuat Augustinus. Quasi non inuenerit Deus in thesauro seuerioris suæ iustitiæ, seueriorem pœnam, & æquè fœminis acerbam, quàm subiectionem ad suos viros: quæ sic molestat mulierum naturam, vt vel firmare seruitutem sit dignum supplicium tanti flagitij, & impatientior pœna primæui delicti. Vnde illi intimat Deus. *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Nam in hac vna pœna innumeri cruciatus vxorem pungunt, cruentant, laniant.

52. Nec diuitiæ seruitutis iugum leuare possunt: nã opulentior virgo à nuptijs depauperatur, & in viri vsus trãseunt vxoriæ gazæ: *Vt temperatum, etsi plus insit aquæ, vinum tamen appellamus: ita substantiam & rem familiarem, quamuis plus vxor contulerit, maritis dici oportet*, ait Plutarchus suprà. Imò olim sponsæ nullas opes ad matrimonij sumptus conferebant, vt sic paupertiores forent. 1. Reg. 18. vers. 25. Oseæ 3. v. 2. & Lucæ 1. ver. 26. *Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilea, ad Virginem desponsatam viro*. Super quibus verbis, sic eruditè scribit P. Mariana. *Ad Virginem desponsatam; Stricte, Venditam: Olim viri dotabant; quasi emebant sponsas: sic erat obedientes; nunc superbiunt quia viros emunt ampla sæpè dote.* Scilicet ad naturalem, & pœnalem vxorum seruitutem addebat viri ius emptionis, quò strictiori titulo miseras vxores possiderent? Tanta sollicitudine studebant depauperandis fœminis, vt refutarent emolumẽtum dotis, quò eas efficerent pauperiores: quin & numerosis pecunijs emebant vxorum paupertatem; quasi vxorum inopia esset maritorum opulentia. Tolerabile foret maritatę mulieri, nihil diuitiarum habere, quod non sit viri, si aliquid posset ipsa dono accipere. Sic pauperior est mendico: nam hic potest dono accipere paupertatis subsidium; secus maritata fœmina. Ioan. 4. v. 15. promisit Christus Samaritanæ viuam aquam, qua maximè egebat Samaritæ: *Da mihi hanc aquam*, inquit Samaritana, *vt non sitiam; neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus; Vade, voca virum tuũ, & veni huc.* Quæ verba commentans S. Chrysostomus homil. 13. in Ioannem, sic arguté scribit: *Vade, voca virum tuum: De dono sermo habebatur & gratia humanam excedente naturam, instabat mulier, & cũ efflagitabat. Dicit Iesus: Vade, voca virum tuum, quasi opus esset cum eo communicare.* Nimirùm Samaritana accipiendi cupida, auarè petit donum; Christus elargiendi studiosior, absẽnte Marito munus largiri distulit, *quia opus erat cum marito donum communicare*: ne vel à Christo Deo temporale donum acciperet non præsente marito, & cum eodem marito minimè communicato. Illustre profectò documentum, quo necesse est instruantur maritatæ fœminæ: & grandis exaggeratio vxoriæ paupertatis, quæ & dote carere debet, & dote emitur à marito exorsque est doni accipiendi, quod commune non sit cum marito, & adstante eodem.

Plutarch. Vxoris paupertas. 1. Regum. Oseæ. Lucæ. Mariana.

Ioan. Vxor nihil accipiat, nisi præsente marito.

53. Sed quis dicendo assequi valeat, quotidianas maritorum zelotypias? ò quot calamitatibus obnoxias facit vxores; maritorum suspicax cautela! qui sollicitè præcauent dedecus, quod vix præcaueri potest. Nam si sollicitam curam vxoris negligit, vt fidele putando, fidelem faciat; honorem exponit suum fœminæ inconstantiæ, si diligenti cautela tollit occasiones, dum honestari timet, dehonestare docet: & ius luxuriandi suspicando facit. Verùm ingens fœminæ calamitas est, esse obnoxiam eiusmodi suspicionibus. Et sanè, *Omnis maritus castitatis Exactor est*, inquit Tertul. Rustica, & barbara Exactorum violẽtia essauara, & violenta exactionis vis. Vnde vxor non tam domi habet vitum, quàm castitatis Exactotem. *Todo marido es executor de la castidad de su muger.* Quid molestius, quã semper subijci Exactoribus, semper exactores pati? Huc ad ludere videtur Septimius, viduas dehortans ne ineant secundas nuptias, sic fatur: *Rape occasionem, etsi non exoptatissimam, tamen desisti habere, cui debitum solueres, O te felicem, amisisti debitorem! simile damnum: quod diximus damnum! Lucrum sentientem.* Nam mortuo marito, & creditor, & exactor mortuus est. Nulla innocentia immunis est ab hac peracerba, & intolerabili exactione. Quæ vxor vel æmulari potest virginis Deiparæ castitatem, quę puritatis angelicę schola fuit? Quis maritus assequi imitando valeat Iosephi sanctitatem? Dignus planè hic æstimator Marianæ puritatis. Et tamen (ait Hugo Card. ad illud Matth. 1.) *Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. Inuenta est in vtero: à Iosepho, sicut à viro curioso circa vxorem.* Erat quippè Iosephus sponsus Mariæ; & indè curiosus, ne dicam sollicitus, de eius pudicitia: quia *omnis maritus exactor est castitatis*; quasi omnis vxor suspecta sit marito; siquidem Maria virginitatis typus & honor obnoxia fuit curiositati, suspicioni, & cautelæ mariti. Quid exaggeratius?

Tertull. l. de cult. femin. c.4. Maritus exactor est castitatis.

Septim. l. de exhor. Cast. c.10.

Hugo. Matth.

54. Ais, si fœminis vsque adeò graue est matrimonij iugum, quomodo plures tam ægrè ferunt maritorum mortes? Illachrymantur vsque ad deliquium, complodunt manus, suspiria ab imis præcordijs ad sidera tollunt, lamentantur, gemunt, vlulant, suspiriosæ. At nemo non amens acerbè fert liberationem à molestijs, & lætitiæ causam. Mihi suspectus est in pluribus viduis tantus lacrymarum apparatus, & tam inconsolabilis luctus. Quid si foret dissimulatus leno? Ad rem Basil. Seleucus sic aiens: *Quòd multa quaque per lamentationes, & plangores incensos, maritalis amoris gloriam sibi comparando, amatores prolectent.* Ecce tibi lenas lacrymas, vt plangoris lenocinio, quasi dissimulato philtro plures prolectet amatores, ob gloriam maritalis amoris. ò argutum lenocinandi ingenium! ò luctus ambitione!

Ambitiosæ vxorum lacrymæ, sub specie lenocinijs habetur.

Seleuc. orat. 40.

Præfatis laboribus obnoxia sunt Matrimonia. Sed caueat prudens matrona ne his alias ærumnarũ causas addaggeret. Vellem vt ad manum haberent præcepta connubialia Plutarchi. Vnam è multis sententijs adducam, in qua Lunam comparat incautę, & imprudenti vxori. *Lunam, inquit, cùm abest à Sole, lucidã claramque videmus: admota Soli, obscuratur, & occultatur.* Non est vxor, sed cõmune scortum, quæ præsente marito inornata sordet, absente, omni fuco, & lenocinij genere se ornat. Plura eiusmodi documenta in promptu est legere inibi.

Vxor caueat ne ornetur vt luna. Plutarch.

Ergò cùm tantæ sint vxorum ęrumnæ; tametsi viri grauatè ferant hic, v. 10. diuelli ab vxoribus; vxores tamen magis immunes videntur ab hoc dolore. Iudith.

§. XIV.

Maritorum gladiatoria vita est. Nuptiarum delicię ænigmatica, & Eucharisticæ dicuntur.

55. Socrates interrogatus, quinam homines pœnitentiã incurrerent: *Qui vxores duxerunt*, respondit. Nam vt ait Theodectes: *Similes res sunt, senectus, & nuptiæ. Vtramque enim consequi desideramus; postquam verò nacti fuerimus, tristamur*: Pulchrè ait Stobæus serm. 69. *Quando maritus vxorem domum ducit: non solùm, vt videtur, vxorem accipit: sed vna cum ipsa quoque introducit aut bonum sibi Dæmonem, aut contrarium*: Caue ne Dæmonẽ venustũ pro vxore accipias; imò vxorẽ Dæmonẽ. Sententiosè dixit Hipponactes: *Bini sunt cum vxore iucundissimi dies, alter quo ducitur, alter quo mortua effertur.* Cæteri vt plurimùm pœnales, ærumnosi, tristes. Quoniã si duxisti formosam, habiturus es communẽ: si de-

Stob. ser. 68 Theod. Nuptiæ similes sunt morti. Stobæ.

Vxor bonus, aut malus Dæmon est. Hippon.

ſi deformem, pœnam. Si pecunioſa duxeris, non vxorem, ſed dominam habebis: ſi pauperem, ſumptus te obruet. Si vetula, ſi turpis, ſi tumultuoſa, *non amplius tibi iucunda eſt vita, neq; omninò domum ingredi libet*, inquit Anaxandrides.

Anaxan.

Cum improba, & maledicta, & amentiæ plena, & quiduis aliud eiuſcemodi habens, vxor obtigerit, ita te ipſum munito, vt omnem eius improbitatem laturus, ait S. Chryſoſt.

Chryſ. ora. de pulchri. & vxor.

Denique ſic conſtituta eſt natura noſtra, vt optimam quamq; præ nimia conſuetudine faſtidiat: vileſcit quod ad manũ eſt, nauſeamus ad conſueta. Ergò *egregiè viues, ſi non habueris vxorem*, ait Philetas, quaſi omnis vitæ infelicitas ſit ab vxore non bona. Saltē moleſtiſſimis ærumnis obnoxia ſunt matrimonia.

Philet.

Cur Sara mortua, Deus non dicitur apparere Abrahamo marito.

Olim crebrò apparebat Deus Abrahamo, cum quo amiciſſimè conuerſabatur, eius fidem fulciens, ſpem vegetans, charitatem inflammans: qua Dei familiaritate ſic in virtute profecit Abrahamus, vt ſanctitatis exemplar, animoſitatis typus, probitatis meta, habitus ſit. Tandem centenaria moritur Sara vxor, & Rupert. *Notandum, quia Deus vlteriùs Abrahæ apparuiſſe non legitur.* Quid cauſæ eſt, cur Deus, qui antè Saræ mortem toties apparet Abrahamo, poſt defunctam Saram, nec ſemel apparere dignatur? Num Deus non tàm Abrahamum, quàm Saram inuiſebat? Fortè vxore viduatus Abrahamus, ingratus eſt Deo, qui vxoratus tàm gratus extitit? Ego quidē exiſtimo Abrahamum vxore ſuperſtite, eguiſſe tot Dei viſitationibus, ne ſuccumberet, matrimonij mole oppreſſus. Frequentèr eget viſitari à Deo, qui frequentèr vxoris probæ etiam moleſtijs agitatur. Appareat Deus crebrò Abrahamo, viuente Sara; defuncta verò, non tàm eget præſidio diuinæ præſentiæ. Crebreſcat fauor præſentiæ diuinæ, vbi ſemper præſens eſt moleſtia vxoris humanæ: ſuſtentetur tot apparitionum fulcris Abrahami vxorati virtus; at vxore viduatus in virtute proficiet abſq; tanto præſidio: Nam vacante periculo, vacat adiutorium.

Geneſ. Rupert. l. 6. in Geneſ. c. 35.

Seneca ſic ait: *Bion dixit: Omnia hominum negotia ſimilia nuptijs eſſe.* Quaſi dicat: Nuptiæ, otium nō ſunt, ſed negotium: imò nuptiæ negotiorum omnium laboribus, & ærumnis conſtant. Specie tenus placidæ, & iucundæ: at re ipſa inſuaues, & moleſtæ: quippè quæ omnium munerum, & occupationum incōmoditates patiantur. Diuturna experientia notum eſt, quā acerbum malum ſit nuptiarum bonum. Tert. ſic ſcribit: *Matrimonium poſtulas ab Epiſcopis, à Presbyteris, à Diaconis: & illi planè ſic dabunt viros, & vxores, quomodo buccellas.* B. Rhenan. & Pamelius inibi: per *Buccellas*, Euchariſtiam interpretantur, quam ab Eccleſiæ miniſtris olim accipiebant Chriſtiani, & domum referebant. Ergò nuptiarum ſacramentum repræſentatio eſt myſterij Euchariſtiæ. Siquidem Euchariſtia aliud eſt, & aliud videtur: ſacrum quoddam ænigma eſt, quod nihil minùs ſignificat, quàm quod magis videtur ſignificare. Sub apparentia ſuauioris cibi, iudex Deus latet: nec pauci iudicium ſibi manducant, & bibunt; *Et poſt buccellam introiuit in eum Satanas.* Sic nōn ſemel nouus ſponſus arbitratur ſe ducere domum, non tàm vxorem, quàm venuſtum Angelum: & poſt ſe, *aduerſarium Dæmonem* ducit, & litium, & rixarum cauſam. Euchariſtia manna ſuauiſſimum dicitur: ſed verè eſt memoriale Paſſionis Dominicæ, & cruciatuum Chriſti epitome. Igitur nuptiæ æmulantur Paſſionem, & Crucem. Quæ acerbior Crux, quàm non bona vxor, cui cogitur maritus adhærere, vel potiùs crucifigi? Sola mors liberauit Chriſtum à Crucis tormentis, & ſepulchrum aſylum Crucis fuit: ſic vnicum ab vxore effugium, ſepultura eſt. Ergò *Epiſcopi, & Presbyteri, ſic dant viros, & vxores, quomodo buccellas.*

Senec. l. 1. de Tranq. vitæ cap. 15. Bion.

Tertull. l. de Monog. ca. 11.

Rhen. Pamel.

Nuptiæ dicūtur ſimiles Euchariſtiæ.

57. Tertull. ſic ait: *Cæterùm Suſanna in ſtadio mariti, non putem velatam deambulaſſe, qua placuit.* Quid eſt ſtadiũ mariti? Maximus Epiſc. Taurinenſ. alludens ad hunc locum, ita ſcribit hom. 2. de accuſato Domino apud Pilatum: *Suſanna enim in Paradiſo ab accuſatoribus circumuenitur.* Quid? qui dicitur *Paradiſus* à Maximo, *ſtadium* dicitur à Tertulliano? Planè ſtadium vox fuit admodùm generalis: & Theodoretus vocat *σάδιον Stadium*, locum vbi eduntur gladiatores; & ſaltem locus, vbi curſu, & lucta exercebantur, ſtadium nominatur. Ecce qui *Paradiſus* dicitur à Maximo, *ſtadium mariti* dicitur à Tertulliano. Nimirùm nuptiæ cum venuſta puella contrahendæ, ſuperficie tenus ſpectatæ, *Paradiſus* deliciarum dicitur; at ſi medullitùs inſpiciantur, gratior, nobilior, & ſpecioſior vxor, *ſtadium mariti* eſt: vbi gladiatoris inſtar exercetur quotiana lucta; quaſi rixetur cum efera, & immani bellua, moleſto, & periculoſo certamine. Ergò mariti vita paradiſiaca videtur, ſed eſt gladiatoria. Heu, gladiatorum temeraria pericula!

Tert. l. de coron. mil. c. 4. Maxim. Coniugum vita gladiatoria.

Theod. lib. 5. Hiſtor. c. 26.

Incongruum fortaſſis videbitur alicui, quod Chriſtus Deus ſtipatus cognatis, & diſcipulis adfuerit Canæ nuptijs, Ioan. 2. v. 1. Indecorum apparet, vt nouus virginitatis magiſter, nuptiarum lautiori conuiuio, & feſto tripudio interſit, quod hodiè vetaret Religioſa cenſura. Ad rem S. Maximus. *Vadit ad nuptias, nouam ſibi perpetuæ virginitatis ſponſam facturus.* Scilicèt, ſic non damnat virginitatem, ſed ſtudioſiùs hortatur. Nam nuptiæ procùl ſpectatæ, ſui amorem, & deſiderium faciunt; at propiùs, & penitiùs inſpectæ ſui faſtidium generant. Ergò propè adeſt nuptijs Chriſtus cum ſuis; quia hæc propior præſentia, artificium eſt hortandi ad virginitatem. Adſit Chriſtus nuptijs, ne nuptias dehoneſtet; ſed propior præſentia eas quodammodò deuenuſtat, ſiquidem tot, tantaque incommoda apparent, vt nuptiæ non ſui amorem, ſed ſui faſtidium faciant diſcipulis. Vndè præſentia in nuptijs, adhortatio ad virginitatem eſt. Et ita Chriſtus cum ſuis *Vadit ad nuptias, perpetuæ virginitatis ſponſam facturus.* Tàm citò experitur coniux matrimonij onera! tàm citò faſtidit vxorem, & nauſeat ad vxorias delicias! Decernit Deus formare Adamo coniugem, ſoporem illi immittit. Geneſ. 2. v. 21. *Tulit vnam de coſtis eius. Et ædificauit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem. Et adduxit eam ad Adam.* Præſente Adamo, etſi dormiente, coniux eius formata eſt, vt notauit Baſilius Seleuc. Quomodò inquit Moyſes, quod Deus *adduxit eam ad Adam?* Iuxtà illum formata eſt, & ad illum adducitur, quaſi longè eſſet? Vbi erat quæ adducitur, nonnè inibi? ò nuptiarum tædia! Vix Adamo deſpondetur ſponſa Eua, & iam etſi præſens, longè dicitur, fortè affectu? Adducitur, quaſi longè eſſet, quæ inibi eſt? Tàm longè fortaſſis aberat mente, quæ tàm propè aderat corpore? Sic accidit fortè res in felici innocentiæ ſtatu? non ſic in corruptiori: quàm diuturniùs adamauit!

58. Ioann.

Maxi. ho. 1. epiſt. Nuptiæ propè ſpectatæ, adhortatio ſunt ad caſtitatem.

Geneſ.

Baſil. Seleu. infrà.

Non eſt bonum eſſe hominem ſolum: faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Geneſ. 2. v. 18. & v. 21. *Immiſit Dominus Deus ſoporem in Adam. Cumq; obdormiſſet, tulit vnam de coſtis eius. Et ædificauit coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem.* Baſil. Seleuc. hæc Geneſeos verba expendens, ſic argutè fatur: *Cur igitur poſt Adamum mulier, & non cum Adamo efformata? At in alijs omnibus ſufficit vox vna ad naturas repræſentandas, & ad ſexum dimetiendum. Quare in Adami conſpectu vult illam Deus fingere, & fictricis artis ſuæ ſpectatricē deſiderat propriam imaginē?* Quam ob rem ſpectāte Adamo creatur Eua coniux? Nonnè ſufficeret antè nuptias eam contemplari, & diligenti inquiſitione perſpicere, quæ, & qualis eſſet? Scrupuloſa ſanè inſpectio, qua mulier, etiam dùm formatur, exploratur à viro; ſcrupuloſa quidem, ſed planè digna Dei prouidentia. Nimirùm Adamus ducturus eſt Euā in vxorē. Sciat ipſe vxoris natales, vxoris conditionem, & formationē: inſpiciat ſingula, perſcrutetur vniuerſa. Videat oculis quacum matrimonij perpetua fœdera nectit, quæ totius vitæ comes futura eſt, in cuius arbitrio eſt mariti honos, ingenuæ poſteritatis præſagium. Ipſe Adamus nuptiarum moleſtias ſubibit, ipſe cōtentus ſit de vxore ducēda: ne cùm Adamū pœniteat initi matrimonij querulus in aliū culpam reijciat. Et ita Adamus ſpe-

59. Geneſ. Qui nupturit, ſcrutetur & eligat vxorem. Seleu. ora. 2.

Pronubi negotiū dedecet viri Religioſum.

Hieron. epl. ad Nepotian.

ſpectator factus eſt vxoriæ formationis, vt diligẽs inſpectio omnem cauſationẽ tollat. Præclara profectò eruditio vxorum deligendarum! Hinc curiam adnota Deum pronubi miniſterium refutaſſe. Recuſent, & viri Deo ſacri; Nã pudor eſt, vt qui ſuam virginitatẽ Deo vouit, virginem cogat, ne virgo ſit. Opportunè S. Hieronym. *Prædicator pœnitentiæ nuptias conciliet?*

60. Maritorũ aliqua nõ bona patiẽtia. Tertull. l. de patien. c. 16. Saluian. l. 1. de guber. Cyrill. Alex. in 3. cap. Amos. Plutarch. Cyprian. l. de diſcip. & habit. virg.

Moroſus ero, ſi voluero perſequi maritorũ moleſtias, quæ vel patientiſſimo Iobo grauiſſimæ fuerunt. Sed mallem, vt extorquerent impatientiam, quàm aliquam maritorum patientiam, damnatam à Tertull. ſic aiente: *Patientia gentium terræ falſa, probroſa. Illam dico, quæ maritos dote venales, aut lenocinij negotiantes vxorum poteſtatibus ſubijcit.* O malè offic. oſam patientiam, (ſic loquitur aliàs Saluian.) quæ *quæſtuarias vxores* proſtituit! Sic eas appellat S. Cyrill. Alex. Plutarch. *ἐν ἐρωτικῷ Multi concubitus ſocios paſſi ſunt eſſe alios, non cum ſcortis modò; ſed etiam vxores hi ſuas proſtituentes.* Legatur ſuper hac re S. Cyprian. Mallem, inquam, plurium maritorum iuſtam impatientiam, quàm eiuſmodi iniuſtam patientiam.

Iudith.

Ergo ſi tam moleſta eſt vxoria conuerſatio, quid ergo viri Bethulienſes hic v. 10. reliquis calamitatibus diræ captiuitatis, ſilentio omiſſis: *Clamant ad Dominum Deum Iſrael vnanimiter, ne darentur vxores eorum in diuiſionem.*

§. XV.

An ſit Matrimonium libidinis venia, & concupiſcentiæ expiatio? an verò ſit aliquo modo ſtupri affine, & fomes ad laſciuiam.

61. Mauſon. Homo nupturit.

CElebris Mauſonij vox eſt: *Fatearis humanum genus apiculæ ſimillimum eſſe, quæ ſola viuere ne quit, perit enim, ſi relinquatur ſola.* Ita fatus eſt in libro, an philoſophum impediant nuptiæ? quaſi innuptus pereat, ſaltem ardore concupiſcentiæ, qua perpetim deflagrat libidinis incendio vſtulatus. Ergò ne decineraſcat homo, *Ipſa natura ſapientem ad nuptias inſtigaret:* dixit Hierocles. *Melius eſt* enim *nubere, quàm vri.* Hæc ratio matrimonia inuexit, & nuptijs adulatur. Ait enim Tertull. *Cæterùm ſæcularis concupiſcentia cauſas habet, gloriam, cupiditatem, ambitionem, & inſufficientiam, per quas nubendi neceſſitatem ſubornat.* Hiſpanè dices: *la concupiſcentia ſoborna de ſuerte la voluntad, que tal vez juzga al matrimonio, no per materia de eleccion, ſino de neceſſidad. Nubendi neceſſitatem ſubornat.* Conſultiſſimè libido appellatur *ſæcularis concupiſcẽtia*, id eſt, profana, quæ procul debet eſſe à ſacris: hæc, inquam, profana concupiſcentia, & carnis ſtimulus allegat naturalem inſufficientiam ad caſtitatem, & ſic nubendi neceſſitatem ſubornat. Nam, vt ait S. Nazian. *Matrimoniũ libidinis venia eſt.* Et quaſi homo teneatur neceſſitate luxuriandi, dicitur matrimonium, anticipata venia luxuriæ, & prętia mundities ſordium futuræ libidinis, & quæ præſeruat à certa laſciuia. Vndè *Matrimonium concupiſcentiam eiuſmodi expiaſſe* dicitur ab eodem Africano Preſbytero. Quaſi matrimoniũ ob permiſſam licentiã deliciandi cum coniuge, quodammodò expiet concupiſcentiam ipſam laſciuiendi. Ac ſi parùm foret nuptias eſſe *veniam libidinis*, niſi etiam eſſent velut *expiatio* ipſiuſmet concupiſcentiæ, & fomitis luxuriandi. Itaq; connubia ſunt remedium libidinis, luxuriæ venia, concupiſcentiæ quaſi expiatio.

Hierocl. l. de nupt. Tert. li. 1. ad vxorem, c. 4.

Nuptiæ dicũtur libidinis venia, & cõcupiſcentiæ expiatio. Nazianz. in exhortat. ad Virg.

Tert. li. 1. ad vxorem, c. 5.

62. Vxor ſępè ignem igni addit. Ariſtoph. in Polyd.

O vtinam coniugium omnibus foret expiatio laſciuiæ, & coniuges eſſent exleges libidinis. Sæpè voluptas, voluptatis ambitio eſt, & flammea libido ignea materia nuptialis voluptatis enutritur. Bellè inquit Ariſtoph. *En vxorem hanc tibi trado Phædram. Videor autem mihi additurus ignem igni.* Igitur vxoriæ voluptates non extingunt concupiſcentiæ fomitem, ſed ſæpè accendunt præſertim in hominibus reprobiſſimis.

1. Corinth.

1. Corinth. 7. v. 28. *Si autem acceperis vxorem, non peccaſti. Et ſi nupſerit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi.* Quænam hæc carnis tribulatio, quam ſubeunt coniuges, cum nuptiarum flores ſint deliciæ carnis? Opportunè S. Anſelm. ibid. *Nubentibus, & in carne tribulatio eſt, in qua ſola videbantur habere delicias. Nam & maiores tribulationes hi frequenter ex carne ſuſcipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur.* Scilicèt coniugia immunia non ſunt, ſed vectigalia ſæuis libidinibus. Aptè dixit Septimius: *Matrimonio cenſemur:* quaſi matrimonium ſit cenſus, quo vterque coniux vectigalis eſt, & innumeris calamitatibus, quas expendi paragraphis præcedentibus, & particulatim libidini, quæ vſu accenditur: nam experta libido viuidè prurit, & accendit Veneris faculas.

Anſelm.

Septim. l. de Monog. c. 5.

63. Tert. li. 1. ad vxorem. c. 3. 1. Corinth.

Tertull. verſans illud Pauli 1. Cor. 7. v. 9. *Melius eſt nubere, quàm vri,* ſic ſatis ad rem fatur. (In loco vulgari aliquid non vulgare ambio.) *Quale hoc bonum eſt, oro te, quod mali comparatio commendat? vt ideò melius ſit nubere, quia deterius ſit vri. Poſſum dicere, quod permittitur, non eſt bonum. Quod permittitur ſuſpectam habet permiſſionis ſuæ cauſam.* Hæretica foret audacia damnare nuptias, quas Deus ſanxit, quas Chriſtus ſua pręſentia honeſtauit. Itaq; matrimonium bonum eſt: ait quale bonum eſt, quàm tenue, & exile, (ait Tert.) quod mali comparatio commendat! tanquam ſi à malitia, ſui cõtrarij bonitatem quodammodo mutuetur. Profectò quod à permiſſione commendatur, quaſi ſuſpectã habet cõmendationis cauſam: (Bella exaggeratio: non quia in re matrimonij periculum ſit, ſed emedullantur verba Pauli ad ſuadendum cęlibatum:) nã permiſſio pericula pręcauet grauioris ruinæ: & voluptas experta velut prophetia eſt vlterioris voluptatis expetendæ, 1. Cor. 7. v. 1. *Bonum eſt homini mulierem non tangere.* Quam ob cauſam? *Quia cara eſt de ſtupri affinitate,* ait audactèr idem Tertull. Nempè amor vxoris licitus, & expetendus eſt, etſi aliquam cum ſtupro quaſi affinitatem habeat: ac ſi caritas ergà ſuam vxorem ferè affinis, & cognata ſit charitatis ergà alienã, in quorundã non bonis naturis. Vel ſic accipe. Coniux *cara eſt de ſtupri affinitate.* Ac ſi dicat: vxorum libido etſi permiſſa, caro emitur, quia quaſi affinis eſt ſtupri, ad quod tacitè quodammodò prolectat. Deprauatæ etenim naturæ noſtræ permiſſa vileſcunt; ſiquidem nauſeamus ad conſueta, hiamus ad vetita, ad noua, ad inexperta. Vndè coniugalis voluptas aliquod præſagium ſtupri videtur, & licentioris laſciuiæ: & ita coniux *cara eſt de ſtupri affinitate.* Planè emphaticè, & hyperbolicè Tertull. ne dicam nimis audactèr: nam matrimonij licita voluptas non ſolet eſſe vetitæ libidinis illex, niſi in hominibus impudiciſſimis, qui à remedio ægrotant.

1. Corinth. Matrimoniũ quo ſenſu dicatur ſtupri affine. Tert. ibi. c. 9.

64. Septim. l. de pudicit. c. 16. Sylua libidinis.

Septimius ſic ad rem præſentem fatur: *Vt intelligas quanta ſecuris cenſura, omnem ſyluam libidinum cedat, & eradicet, & exeandicet.* Paulus, inquam. Eccè libido appellatur *Sylua*: & quidem cędua ad alendum flammas. Sylua inquam, vbi brutæ beſtiæ, ſyluaticæ feræ, & venenati ſerpentes deliteſcunt. Procùl ſit ab hac luxuriȩ ſylua, timorata conſcientia. Pergit aiens: *Aſpice Paulum à iuſta fruge naturæ; à matrimonij, dico, pomo, animas ieiunare cupientem.* Pomũ vocat matrimonium, à quo nos abſtinere cupit. Quare nuptias appellat pomum? ecquod hoc pomum? Fortè pomum hoc affine eſt pomo illi, quæ fuit illecebra primæui delicti. Nam ſicut Paradiſeum pomum origo fuit calamitatũ, quæ ab originali peccato extiterunt: ſic pulchrum nuptiarũ pomum, cauſa eſt ęrumnarum, (ærumnarum inquio, non delictorum) quibus obnoxia ſunt connubia; quas latè recenſet Cornelius à Lapide. Item ſicut ab originalis pomi eſu accenſus fuit concupiſcentiæ fomes, cuius perenni incendio homo deflagrat: ſic quodammodò à *matrimonij pomo* accenditur in quibuſdam ſalaciſsimis hominibus libidinis flamma: & homo expertus permiſſas voluptates, concupiſcit vetitas. Vndè licita nuptiarum libido dicitur quodammodo *affinis ſtupri*, & aliqua quaſi licentia laſciuien-

A lapide. ad c. 7. v. 28. 1. ad Cor. Matrimoniũ cõparatur pomo Paradiſeo.

uien-

u:.n.di. Hoc non est matrimonij vitium, sed praue aliquorum naturæ, quæ adeò voluptatum cupida est, vt expletio licitæ libidinis sit appetentia, & pruritus vlterioris, & vlterioris luxuriæ. Ergo diuiniori sapiẽtia præditus Doctor gentium Paulus, prædicit coniugatis, quod *tribulationis carnis habebunt* id est, igniculos ardentioris concupiscentiæ. Hic §. appendix est præcedentium.

---

§. XVI.

An obscœna hominum luxuries Christum Deum quodammodò dehonestet?

65. ADeò squalidum vitium luxuria est, adeò à Venere sordescit homo, vt nõ tantùm spurcitijs carnis maculetur, sed etiam videri posset limpidissimam Christi Dei naturam specie tenus hominum luxuria quodammodò deuenustari. Non potest Deus sordescere humanæ luxuriæ cœno sordibus sui vitij maculatur solus homo; nihilominus sordibus humanæ lasciuiæ, apparenter deuenustatur Christus, ad exaggerationem spurcitiatum carnis nostræ. Lucæ 7. Magdalena illa quondam pulchritudinis licentia, & illecebris, apud Hebræam iuuentutem famosa nacta importunam opportunitatem conuiuij, aduolat in domum Pharisæi, vbi Christus, tunc prandebat, vt veniã gemitibus mereretur; & venustior ruboris lenocinio genimatis à ploratu genis, ad Christi pedes procumbit: *& lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis suis tergebat*. Quam ob causam, rogo pedes Christi lauat Magdalena, & nitidæ capillaturæ splẽdido linteo detergit? Num Saluatoris pedes immundi erant? imò mundissimi: Quare ergo mundissimos pedes Christi lauat? Præstaret, præstaret quidẽ, vt Magdalena proprios sui ipsius pedes mũdaret, qui pulchritudinis sordibus, & luxuriæ squaloribus sordebant: nam Christi pedes immaculati erant, nullo sordium vestigio polluti. Illa, illa ipsa notæ luxuriæ sordibus inquinauerat suos pedes, & eorum abluẽdorum oblita, pedes Christi lauat, & tergit? Emaculet suæ immunditiæ sordes, quibus eius inhonesta vestigia squalent, & omittat lauare Christi pedes, qui sunt ipsa puritate nitidiores.

Cui Magdalenę non tã suos, quàm Christi pedes lauare dicitur. Lucæ.

66. Verùm enimuerò decebat, vt priùs lachrymarũ suarum balneo Magdalena lauaret Christi pedes apparenter sordidos, sua suarum sordium immũditia. Maculauerat quodammodò Magdalena Christi pedes squaloribus suæ notæ luxuriæ, (Christus enim portauit iniquitatem omnium nostrum, & vt fideiussor propria ipsius fecit nostra delicta) ergo æquum erat, vt ipsa lauaret, quod ipsa quasi infecerat; emundaret ipsa, quod ipsa veluti maculauerat Eius crines iure abstergũt sordes, quas ipsa luxuriando veluti impresserat Christi mundissimis pedibus. Et à pedibus abstergere procurat suorum criminum squalores.

67. Drogon de Sacr. Dom. Pass. Id ingeniosè aduertit, & eleganter loquitur Drogon aiens, *Magdalena concurrit ad pedes Iesu, effundebat super eos torrentes l. c yn arum ad lauanda sui Domini vestigia, non alias quàm oculorum suorum vndas attulit*. Audis attulisse torrentes lacrymarum ad lauanda Christi vestigia? Christi vestigia immunda sunt? Absit puritatem squalere; at quodammodò deuenustantur Christi vestigia ab hominum immunda luxurie (eo sensu quo à Scriptura, & Patribus Christus dicitur peccator.) Vnde ob Magdalenæ lasciuiam lauantur, & exterguntur. Id etiam opportunè notauit S. Laurentius Nouarius his verbis, *O mulier peccatrix; quis tibi monstrauit talẽ artem, vt congesta in te crimina momẽtaneis lacrymis vinceres, & crinibus raderes?* Expende illud: *Congesta in te crimina crinibus raderes*. Lacrymis lauabit Saluatoris pedes: capillis tergebat quin & crinibus suis radebat suorum criminum sordes, quæ adeò hæserant pedibus Christi, (qui ob nimiam charitatem nostra peccata tulit, & peccator dicitur) vt quasi non sufficeret balneus lacrymarum capillis tergit, & radit squalorem veluti hærentem Christi pedibus à fœmina peccatricis luxuria. Rem hanc luculenter tradit S. Ambrosius inibi, aiens: *Et fortasse ideò non lauit pedes suos Christus, vt eos lacrymis nos lauemus. Bonæ lacrymæ, quæ non solum nostrum possunt lauare delictum, sed etiam verbi cælestis rigare vestigium*: Quod autem Christus Deus, licèt à diuinitate mundissimus dicatur propè mundari nostræ pœnitentiæ lacrymis, tradit S. Nazianz. ita scribens, *Aliquantò quidem postea, Iesum purgatione mea in Iordane purgari videbis*. Ecce tibi, ait Nazianzenus, Iesum purgatione mea, id est, lacrymis meæ pœnitentiæ quasi purgari, & emaculari.

Laur. Nou. hom. de pœnit.

Ambr.

Nazia. orat. de Christi Natiuit.

68. Isaiæ c. 53. v. 6. *Posuit Dominus in eo* (in Christo) *iniquitatem omnium nostrum*. Quid inde subsecutum fuerit, ex eo quod Christus omnium hominum fœda delicta exceperit in se, dixerat Propheta paulò antè: *Non est species ei, neque decor: vidimus eum, & non erat aspectus*. Tertullianus. *Ne aspectu quidem honestus*: S. Bernardus. *Pro filijs hominum turpatur*. Cornelius inibi, *squalet*. Quæ expositiones comprobant Christum Deum ob nostrum criminum fœditatem apparuisse *squalidum, turpatum*. Illustrem Tertulliani locum hic subijciam, qui nisi de Dijs gentium loqueretur, auderet nimis. De Gentilium lasciuia, sic fatur: *Cæteræ lasciuiæ ingenia etiam voluptatibus vestris per Deorum dedecus operantur*. Et postquam recensuit innumeras obscœnitates, quibus laudabant Deos, & eorum festa colebant, subdit ad rem, quam versamus: *Nonne diuinitas constupratur?* Scilicet vobis obscœnè laudantibus, & luxu colentibus Dei festa. Quasi dicat Tertullianus; Festiua vestra obscœnitas, & effusa lasciuia, dedecus est Deorum, quos *constupratis* carnis vestræ turpissima luxuria. Turpantur Dei vestri turpitudine vestra: squalent sordibus vestræ libidinis, & cõspurcatur cœnosa luxurie. *Constupratur diuinitas* vestris libidinibus, ait audacter Tertull. Parum visũ fuit illi dixisse, dehonestatur, minùs fuisset dixisse, conspurcantur; viuaciùs rẽ expressit animoso vocabulo, *Constupratur*. Quid exaggeratiùs ad hanc rẽ? Consultissimè igitur Magdalena suæ luxurię cõscia, & rea, primùm lauat vestigia Christi, nã Christũ Deum (qui peccata hominũ in se tulit) suorũ peccatorum sordibus velut immundũ reddiderat. Aduertis Iudæos hic vtriusque fornicationis reos, non tantùm pœnitentię rem, & habitum in se exprimere, sed etiam hic v. 10. *Altare Domini operuisse cilicio*. Quid deliquit Dei altare? Quid peccauit Deus, vt habitum pœnitentiæ sumat?

Isaię.

Tertul. adu. Iudæos c. 10. Bernar. serm. 28. in Cant. Cornel.

Tertull.

Apolog. c. 15. Lasciuia gẽtilũ suos Deos constuprabat.

Iudith.

---

§. XVII.

Nonnullis beatitudinis instar est, vita peramplis negotijs, & negotiosis occupationibus obessa.

69. MOlestum videtur multis, vitam agere in secessu & procul à turba, nam homo natura sua gregalis est. At bellè inquit Seneca. *Iucundum est esse secum quàm diutissimè, cùm quis se dignum, quo frueretur, effecit*. Sapiens Hecatonis vox est: *Quæris quid profecerim? Amicus esse mihi cœpi. Multum profecit qui nunquã erit solus: scito hunc amicum omnibus esse*. Sed heu! nemo aut ferè nemo est, qui etiamsi vitæ ratio, & institutum hanc amicitiam exigat, amicus sui velit esse; sed amicitiam sui deserens, vltrò sese ingerit negotijs, etsi alienissimis à suo instituto: *Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus*, 2. ad Timoth. 2. v. 4. Opportunè Theophylactus hæc verba commentans, inquit, *Hæc ad omnes tam Episcopos, quàm Doctores dicta sunt. Significantem autem vim habet, Implicatur. Reuera namque nexus, & serpentes sunt talia. Negotiationes porrò dicens, tumultus, & turbas notauit; ab ipsis etiam vocabulis dehortans*. Nempè negotiatio sæcularis, *serpens* est Religioso viro, & *serpens* quidem æmulus primæui illius serpentis. Ergò Religiosus vir longè sit vel ab ipsis negotiorum sæcularium nominibus, *Nec memor*

Sen. ep. 59. Amicus esto tui. Hecaton.

2. ad Tim. Theoph.

Procliue est quibusdã viris religiosis tempus perdere tractãdo sæcularia negotia.

à cęsus sui administratione abstineret,ne Matthę, æmularetur, & occupatorū offensas incurreret. Discat ab Heliachimo hic v.11.nō reliquisse diuini templi otium,nisi obrutū periculosissimi belli discrimine, quo angebatur Dei populus : nam tūc (etsi diu cunctatus fuerat) necessitate coactus, *Circuiuit omnem Israel !*

Iudith.

§. XVIII.

Strenuus Superior adest subditis præsenti absentia.

75. SVperior,magister morum est,non pædagogus, qui perpetuò hæreat subditorū lateri: præsentia enim Præfecti,grauis est subiecto populo,cui semper Superiorum Censorij oculi molesti sunt,& censura iudicij molestissima. *Sagittarius non aliquando ferire debet sed aliquando deerrare* ait Seneca. Sic necesse est,vt nō semel deerret populus:necesse est,vt veniāt scandala. Porrò leuius delinquitur clā Præfecto:coram ipso delinquere proteruia est,impudētia est.Impudenter audet,qui coram Superiore peccat. Hinc *Præfecti auctoritati detrahitur,nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minus obsolefactus corrigere.* Quippe detenuatur debita Superiori reuerentia ab irreuerentia delicti corā patrati ; & acerbius quam par est irascitur Præsul aduersus delinquentes:nec tā punit malitiam,quàm sæuit in irreuerētiam . *Non multum prodest vitia sua proiecisse,si cum alienis rixandum est*, inquit prudentissimè Seneca. Vnde iustitia fit, non delictorum punitio, sed vitiorū rixa,grauiori iudicio digna. Ergo Præfectus, qui ciuilitate curat de oculis suis non vrget subditos, nec præsentia degrauat, sed absentia mulcet, & leuat subiectionis iugū. Neq; sic tribuit licentiā delinquendi,sed ius operandi.Quod prudenter fecit Matt.21.v. 33. & Marci 12. v.1. benè peritus ille Paterfamilias, qui vbi locauit vineam suam agricolis , *Peregrè profectus est* . Idem præstitit solertissimus ille, qui plura talenta seruis suis tradidit, Matth.25.v.14. Neq; ob absentiā ignorauit Princeps subditorū merita . Hæc enim est gubernatoris peritia, vt nec præsēs degrauet subditos,nec absens nesciat, quid quisque gerat: nec præsentia sit oneri,nec absentia notitiā defraudet. Absit corpore,sit præsens perspicaciæ sollicitudine, & oculata cura. Sic immotus ipse & absens,aderit præsens, & velox subditis omnibus : sic erit præsentia absens , præsens notitia,qua constat gubernandi ars.

Sen. ep. 29. — Superioris præsentia grauis est subditis. — Sen.ep.28. — Matth. Marc. — Matth.

76. Isaiæ 6. v. 2. Apparuit Dominus in solio augustioris maiestatis:aderat Deo Seraphini: *Seraphim stabant super illud,sex alæ vni;& sex alæ alteri:duabus velabant faciem eius,& duabus velabant pedes eius, & duabus volabant.* Statim pulsat animū difficultas,quo modo Seraphini stantes volare poterant:nam statio pigrā immobilitatem importat,volatus motum velocissimum dicit.Quomodo ergo qui stat,velociter mouetur? Aut Isaias mentitur motum affirmatione status,aut negat statum assertione motus. Nisi fortè quis possit immotus stare volando , aut velociter volare stando . Hanc difficultatem ex Eucherio ad aliam thesim cōprobandam versabam . Nunc ad rem præsentem facilè eam expedit Hugo Card. ibidē, aiens : *Seraphim stant,id est, Prelati super Ecclesiam sicut excubiæ.* Nempè Præsules, qui Ecclesiam Dei gubernant , sic stant, velut excubiæ super Ecclesiam, vt simul volent : quia stant volantes,& immotè mouentur. Stant enim quoniam stantes Deo assistunt in templi , aut conclauis sui cathedra immoti, nec subditos censura præsentiæ notant, & vexant. Volant etiam,quia stantes,sic agūt excubias , sic omnia subditorum sollicitè scrutantur , & probè noscunt, ac si adessent singulis. Vnde volatu immoto Ecclesiam regunt. *Stant* ad auctoritatem, *volant* ad notitiam . Nec quid Superiores latet , ac si agili volatu adessent præsentes. Ecce tibi, quo modo Seraphini præsules stant immoti , & simul ocyssimè volant .

Isaiæ. Præsul stās volet. — Eucher. Hugo.

Celada in Iudith.

77. Lucæ 15. v.18. non bonus ille boni & frugi patris Prodigus filius, petit , & accipit censum in pecunias redigit,luxuriosè prodigit:statim eget procul à patre: porcos pascit famescente ventre:& latrante fame admonitus,ad se rediens,redire cupit ad patrem: *Surgam & ibo ad patrem meum , & dicam ei, Pater , peccaui in cælum, & coram te* . Palàm mentitur hic iuuenis, non minus prodigus veritatis,quàm paterni census. Nam vbi primùm substantiam, quæ illi contigit, accepit, v. 13. *Peregrè profectus est in regionem longinquam.* Ergo falsò inquit Patri : *Pater peccaui in cælum,& coram te.* Planè coram cœlo peccauit,& in patrem:non in cœlum,& coram patre. Nam si peregrè ablegat,& in regione longinqua delinquerat , coram tunc absente patre peccare non potuit. Nec tam egeret in præsentiæ patris.O quot commentationibus fatigant hunc locū interpretes ! Qui locus expeditus est à themate huius §.Porrò domi manet per amans prodigi filij pater,& simul adest vagabundo filio,omnia illius noscens, (vt *Seraphini præsules stabant* , & volabant apud Isaiam.) Præsentia longè distat à filio pater , extra præsentissimè adest: ignorant oculi, quod nō ignorat solers cura . Et ita immotus bene pater quoquouersus sequitur filiū malè subditum, & benè prodigum . Vnde vere dixit : *Peccaui in cælum,& coram te*, Et benè dicitur peccasse coram patre, qui inter amplexus redeunti filio innexos,miscet æstimatum,& delictorum notitiam,qua probat absenti præsentia præsentissimè adfuisse,stanti motu.Vnde S.Basilius apud Nazianzenum in orat. pro eodem, sic fatur: *Ex illum autem haud agnosco:quia nullo loco circumscriptus sum.* Quasi bonus Præsul nullo speciali circumscribatur loco , sed quasi definitiuè (vt aiunt) in omni loco sit omnibus præsens , quod naturale prodigium est,Præfectorum elogium,& regiminis artificium.

Lucæ. — Isaiæ. — Nazianz.

78. Horologium verè dicitur à Sapientibus regimen hominis, & Vrbium politia ; nam brutorum horologium est fames ; *Belluarum quippè ritus est ex ventris e sorte horas sentire*, ait Theodoricus. Comptior enim politia horologio regitur,quod horas metitur, & occupationum spatia congruè dispensat . De horologij radio,seu gnomone,quo designantur horæ,sic inquit Cassiodorus: *Radius itaq; immobilis,& paruus,peragens quod tam miranda magnitudo Solis discurrit , & fugam Solis æquiparat , quod motum semper ignorat* . Ecce tibi horologij stylum, motum ignorantem, immobili celeritate tot spatia peragere,quot peragit Sol. Stat radius immobilis,& celerrimè volat volatu Solis æmulo. Quid portentosius? sed quid accomodatius? De hac absenti præsentia,immensitatis æmula,sic suo Traiano assentatur Panegyrista Plinius,aiēs : *Consecuti sunt* (subditi imperij Romani) *vt absens quoque de absentibus, nemini magis,quam tibi credere*. Quasi etiam dum absens erat, oculis cerneret facta subditorum. Sic dicitur hic,v.11. *Tūc Eliachim Sacerdos Domini magnus circuiuit omnem Israel.* Semel corporali præsentia circuiuit subiectum Israelem, qui semper eidem lustrat mente,cura,notitia, solicitudine, prouidentia: qua vt Seraphinus stans volabat , & vt pius pater absens interetat,& immobilis ipse,vt horologij radius, celeres Solis cursus æmulatur. Agesis in absentia præsens,ne quid lateat Præfecti notitiam, & curam.

Theodor.l. 1.ep.26. — Superior sit vt horologij radius, qui immotus mouetur. — Cassiod.l.1 var. ep. 45. — Plinius. — Iudith.

§. XIX.

Superior dum per se lustrat Prouinciam sibi subiectam,magni nomen, & rem Magni eiusmodi lustratione mercatur.

79. VIta Principis plena sollicitudinis est , & quietis expers:Regni thronus nō est augustas sedes,sed celer cursus,vt necessitatibus subditorum adsit impiger. De qua velocitate adulatur Mamertinus suo Maximiano Augusto,sic inquiens: *Neque enim illud progressio fuit , nec itineris confectio , nec solaris admirandis*

Mamert. 2.Paneg. Bonus Superior subiectos populos lustrat.

& in potentia sua,& in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando deiecit.

Vers.14. Sic erunt vniuersi hostes Israel: si perseueraueritis in hoc opere, quod cœpistis.

Vers.15. Ad hanc igitur exhortationem eius deprecantes Dominum, permanebant in conspectu Domini.

Vers.16. Ita vt etiam hi, qui offerebant Domino holocausta, præcincti cilicijs offerrent sacrificia Domino, & erat cinis super capita eorum.

Vers.17. Et ex toto corde suo omnes orabant Deum, vt visitaret populum suum Israel.

Vers. 12. 13. 14. 15.
84.

DIcens: *Scitote, &c.* Preces, quas ornat ieiuniorum robur, vigiliarum vigor, squaloris ambitio, solitāt certò impetrare, quæ exoptant. Verū cū certæ exigantur conditiones ad impetrandū, si aliqua fortassis desideretur, nutat istiusmodi certitudo. Vndè cū ait summus Sacerdos Eliachim: *Scitote quoniam exaudiet, &c.* (Gothica.) Gothica, *Scitote quoniā exaudiuit Dominus preces vestras*, præsagitio prophetica nō est, sed pia tantùm fiducia: ad quā animat Israelitas exēplo Moysis, Exo.17. & Deut.25. (Exod. Deuter.) Deum .n. Iosue contrà Amalecitas pugnabat, orabat Moyses sedulò pro adipiscēda victoria, ad cuius orationis vigorē deteriùs habebat Amalec. Quod si fatigatæ languebāt Moysis manus, inclinabat pariter victrix fortuna Israelitici exercitus. Vndè etsi validè pugnatū sit ab Israele contrà Amalecitas, rectè dicitur: *Non ferro pugnando, sed precibus Sanctis orando deiecit*, nēpè Moyses: vel *deiecit*, idest, Amalec deiectus est ab Israele: nā etsi ferro animosè pugnauit Iosue, nō vicit ferri acie, sed orationis mucrone: quia lāguēte Moysis oratione, lāguebat Israeliticus exercitus, & inclinabat victoria: at vigore orationis stabat, vincebat, triūphabat. Sic modò perstabant Israelitæ in oratione similis orationis fiducia fulti, non armorum vi. Quod aduertit Fonsec.l.1. Parab.11. & Mendoza l.1. Reg.c.7.n.14. (Fonsec. Mendoz. Hect. Pint.) Ex hoc loco probat Hect. Pint. in Ezec. c.31. contrà Lutherum, preces iuuandas esse corporis asperitatibus. Quòd autem oratio arma sit contra hostes, plena est vtraque eruditio. Legi potest S. Paulinus epist.14. & 25. & Tertull. Apolog. c.39. (Paulin. Tertull.) Legatur ibi Cerda, qui multa congerit, & lib. de Orat. cap.1.

Vers. 16. 17.
85.

Itavt hi, &c. Additur, Sacerdotes cilicijs præcinctos obtulisse Dño holocausta, quod de Solymitis accipiēdū est: quia ipsi soli poterant legitimè sacrificare; secùs reliqui, qui tēplo aberant. Per eiusmodi cilicinū cingulū mortificationē innui, eruditè demonstrat Card. Tolet. in 12. Luc. Annot. 62. (Tolet. 2. Machab. 10. v. 25.) aduocās illud Machab. 10. *Deprecabantur Dominum præcincti cilicijs.* Quod ex S. Hieron. adstruit Ierem.1. & Ezec.6. Prætereà inusitatū erat, vt Sacerdotes sacra facerent in cilicinis vestibus, & à puluere squalētes capita. (Lyran. Vestes Sacerdotis, an cilicinæ aliquandò.) Lyra autumat, quòd etsi in lineis sacrificare iuberentur, vrgente tāta calamitate poterāt pro sacris vestibus indui asperitatibus ciliciorum, quod illicitū foret Christiano Sacrificulo, quia sanctiora sūt Eucharistiæ, quæ tractat, mysteria. Verùm nihil est in textu, quod cogat, nō subtèr gestasse cilicia Sacerdotes ad cōpungendā carnē, nō ad ambitionē squaloris. Nec vetitū fuit cinere sparso deturpare capita sacrificātis, præsertim ingruēte tanta calamitate regioni, & religioni. Elegātèr rē explicat Græc. text. (Græc.) *Ioachim Sacerdos magnus, & omnes assistētes antè Dominū, Sacerdotes, & ministrantes Domino, saccis accincti lumbos suos, offerebant holocaustomata iugis sacrificij, & vota, & spontanea dona populi: & erat cinis super cidares eorum. Et clamabant ad Dominum ex omni virtute sua, in bonum visitare omnem domum Israel.*

Celada in Iudith.

§. XXI.

Oratio supplex omnipotentia est, omnia, quæ petit potens.

MAgna est orationis vis, & quæ maiores habet vires, quàm præsumit humana temeritas. Nemo tantùm audet arrogantèr superbiendo, quantùm Oratio suppliciter rogando. 86. Humilitas supplicantis præ audacia superat elatos ausus superbientis. Oratio, humilis quædam superbia est, diuinus quidam vigor, & supplex omnipotentia, quæ non minùs piè præsumit posse precum potentia, quàm Deus tota sua Omnipotentia. (Oratio est supplex omnipotentia, & piè impudens.) Imò Deus non potest plus sua omnipotētia dare, quā oratio potest precibus impetrare. Theod. sic ait: *Omnipotens oratio cum sit vna, omnia potest.* (Theodo. in Hist. relig.) Quis tàm insolentèr superbijt, vt conscius propriæ imbecillitatis, extiterit æmulus diuinæ potentiæ? Sola oratio de sua humilitate piè superbit, & eadem, qua Deus, omnipotentia gaudet, pijssima impudentia? Quod de Gorgonia sorore testatur S. Nazian. aiens: (Nazian.) *Ad altare cum fide procumbit Gorgonia. Tandem pia, & præclara quadam impudentia effertur.* Piè impudens, & supplicitèr superba dicitur Gorgoniæ oratio; quæ tanta spei certitudine *efferebatur*, vt præsumeret, ea omnia se posse, quæ poterat impetrare. Nec mirandum est, *cum sit omnipotens Oratio*, quia supplici omnipotentia viget.

Lucæ 8. cap. v. 46. Fœmina illa, quæ patiebatur sanguinis fluxum, accessit retrò, & tetigit fimbriam Iesu, & statim stetit sanguis fluxus. 87. Lucæ. Inquisiuit Christus, quis eum tetigerit, cum comprimeretur a turbis: *Dixit Iesus; Tetigit me aliquis: nam ego noui virtutem de me exisse.* (Chrysol. ser. 36.) Multus est S. Chrysologus in expediendo se à loci huius difficultate. Num Christo nesciente salus hæmorrhoissæ data est? Si autem illo conscio, quare inquirit, quis eum tetigerit? Quin, & miraculosa salus non dicitur à Christo data; sed ipso veluti nesciente, & alia agente *virtutem exisse.* (Orationi supplex omnipotentia adscribitur.) Num Christi Dei omnipotentia aliquid operatur inscio Christo, aut saltem non volente? Cur dicitur *virtutem exisse*, non à Christo emissam? Quis ergò emisit hanc virtutem sanandi, quæ à Christo quasi inscio (vt ita dicam) exijsse dicitur? vellem vt subtilius expensum esset, *τὸ exisse*. Et nisi ego fallor, hic supplex omnipotentia orationis adstruitur. Quæ expositio videtur esse Ennodij, cuius verba jam jam subijcio. Hæc enim sanitas dicitur *exisse* à Christo quasi nesciente; & non dicitur operata à voluntate Christi, (tametsi ab illa processit) vt intelligatur etiam operatam fuisse à tacita, & precaria orationis omnipotentia piæ illius fœminæ. Consultò alia agit Christus, dùm salus hæc fit, & *exisse* dicitur à Christo; non expressè fieri, vt ab Orationis omnipotentia supplici processisse credatur. Alia aderat omnipotentia in femina illa, scilicèt omnipotentia Orationis; imò non alia, sed ipsa; & (vt verius dicam) ipsa alia natu quod Deus potest præcipiendo; idem ipsum potest Oratio supplicando. Imò Oratio supplicando quodammodò imperat. Quod scitè dixit Ennodius præfatam insinuans Matthæi expositionem: (Ennod. li. 3. epist. 14.) *Præcipio* (inquit) *spe, futura, quæ deprecor.* Ac si apertè dicat, Quæ oratione supplico, adeò eorum impetrandorum certus sum, vt non tam oratione rogare videar, quàm supplicitèr imperare Oratio non tàm supplicatio videtur, quàm imperium: est enim supplex omnipotentia: & ita Christo alia agente, & specie tenus ignorante, virtus à Christo *exisse* dicitur, non expressè emissa a potentia Christi, vt publicetur orationis supplex Omnipotentia; siquidem *præcipit, quæ deprecatur.*

Paulus ad Hebræos 10. v. 31. Ostentans seueritatem Diuinæ Iustitiæ, inquit: *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* 88. (Ad Hebr. Deus nuncupatum dictum vanus cū caligat.) Statim animum pulsat diffi-

recedat infirmitas. Num Chananææ voluntas habet priuilegium omnipotentiæ? Quid? voluntas Chananææ eadem est, idemque vult, ac voluntas Christi? Vult, vult planè: eademque voluntas est Chananææ petentis, & Christi largientis. Vtraque enim eadem est voluntas, id est, idem volens, nempè hominum salutem.

Nyssen.

Quid enim cupit Chananæa orans, nisi salutem? Quid cupit Christus Deus, nisi salutem? Audi S. Nyssenum: *Fiat voluntas tua: Voluntas autem Dei salus hominum est.* Vnde promiscuè dicitur, aut voluntatem Christi Dei, aut voluntatem supplicantis ægroti operari salutem: alter supplici omnipotentia rogando; alter imperiali potestate concedendo, qua Deus est; sanitatem facit: nam ipsissima vtriusque voluntas est. Et sic Chananææ dicitur: *Fiat tibi sicut vis*: Quia *voluntas Dei est salus hominum*. Et ita vna eademque reputatur voluntas, & hominis supplicantis, & Dei donantis. Ergo vires accipit fiducia Orantis, sciens in re orationis vnam, & eandem esse voluntatem vtriusque: idem enim vult.

94.
Ioan.
Christus petit à nobis, vt ipse velit.

Ioannis 15. vers. 3. Dixit Christus suis discipulis: *Manete in me, & ego in vobis*. Benè est quòd Christus nobis dicat, *Manete in me*: nam actio nostra est ire ad Christum, & manere in Christo: at quo pacto nobis persuadet, vt ipse Christus maneat in nobis? Hoc inquam, sua ipsius actio est, non est actio nostra; ab ipsius voluntate, & arbitrio pendet, quod ipse maneat in nobis. Quomodo ergo hortatur nos, vt ipse maneat in nobis? Eiusne voluntas à nostro arbitrio pendet? Estne æquiuocatio? an eadem est nostra, & Christi voluntas? Est, est planè, si bona cupimus. Vnde Christus hortatur nos, vt velimus, quod ipse facere vult: *Manete in me, & ego in vobis*. Et nos cùm bona nobis optamus, dicimus, *Fiat voluntas tua*. Quod sciens Eliachimus ait

Iudith.

hic, vers. 12. *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras*.

---

§. XXIII.

Oratio vsque eò ambitiosè audet, vt Deum sibi obsequem fore piè præsumat.

95.
Oratio ambitiosa & dominans dicitur.

RES humilis Oratio est, sed admodum superba. Quid abiectius eo, qui alium supplicat, & supplicatione sua palam fatetur, se insufficientem esse, ad illud, quod postulat, assequendum? Sed quid arrogantius eo, qui sic piè præsumit de potentia aliena, ac si esset propria? Orans, quà petit, ab alieno suspenditur arbitrio; quà impetrare præsumit, aliena bona dispensat, vt sua. Ergo qui suppliciter orat, ferè arroganter audet, & humili prece quasi ambitiosè superbit. Animosè appellat Tertullianus orationem piè ambitiosam, sic aiens: *Precationibus ambiamus orantes*. A quo Saluianus: *Piissimum Deum tanta precum ambitione pulsares*.

Tertull. Apol. 39.
Saluianus lib. 4. de Gubernat.

Ambitiosus dicitur, qui honores suspirat, qui cathedras, nobilitates, & præfecturas ambit, cuius votum, mundanus honor, & famæ gloriola est. Hæc vt assequatur, nec parcit sumptui, nec labori parcit, promptè reliqua expendens, vt mercetur honorem, quem impensè affectat. Sic oratio de se humilis, & supplex tamen ambitiosa dicitur, & gloriæ cupida, sublimitates inhiat, & imperia ambit: præsumit enim vti prece pro iussione, & oratione pro imperio. Sententiosè ad rem inquit Clemens Alexandr. *Oratio dominans*: Nam cùm oratio de se precariò victitet, & supplicem præstet famulatum, famulorum æmula est, quia humilis supplicat; non dominorum, quia non imperat; attamen eovsque ambitiosa dicitur, & imperij appetens, vt *oratio dominans* dicatur; quippè quæ vel supplicando iubeat, & rogando imperet supplici & quasi ambitioso imperio.

Clem. Alex. 2. Strom.

96.
Deus non tantùm dicitur audire, sed etiã

Ais; si Oratio vsque adeò est ambitiosa, vt dominando agat supplici imperio; Ergo Deus, qui oratur, oratione imperatur. Planè hæc est pia Orationis ambitio, & ambitiosæ orationis officiosus fastus. Scilicet Deum habere obsequentem humanis precibus. Omitto Claudianum in Sexto Honor. Consulatu, qui Imperatori Marco Aurel. de Christianorũ orationibus pluuiam opportunissimam impetrantibus, sic cecinit.

quasi obedire orationi.

— Omne Tonantis.

Obsequium, Marci mores potuere mereri.

Claudian.
Iosephus. l. 14. c. 3.

& Iosephus in simili ait: *Factus obediens Deus pluit*. Nolo ad id comprobandum adaggerare inertem locorum congeriem. Elegantem loci expositionē subijcio ex c. 10. v. 12. Iosue. Strenuus hic dux pugnat contra quinque Amorrhæorum Reges: repugnat ipsi, sed frustrà, impares resistendo Iosuano robori; vnicum fugientium Amorrhæorum præsidium erant noctis aduentantis cupiditæ tenebræ: Ergo Iosue imperiali voce, supra humanum fastum audax; *dixit coram eis: Sol contra Gabaon ne mouearis. Stetitque Sol in medio cæli, obedienti Domino voci hominis.* Statim oritur multiiuga difficultas, tum ab imperatoris audacia, & insolentia facinoris, tum etiam quia Soli imperat Iosue, & Deus dicitur obedire. Adde quòd Dominus non est qui obediat, sed cui obediant cuncta. Deusne obsequatur Iosue? Creator pareat creaturę? At nihilominus seriò dicitur in textu: *Obediẽte Domino voci hominis.* Ergo Iosue rogãdo iubet, & supplicãdo imperat, & oratio ab homine, ferè imperium est Deo. Eleganter Saluianus hanc rem tractans, ita scribit: *Quamuis id quod dicit, diuinas aures in precibus semper esse iustorum, non audientia tantùm Dei, sed quadam quasi obedientia designatur*. Itaque non tantùm Deus audit humanas preces, sed quasi obedit humanis precibus, *Obediente Domino voci hominis*. Piè ambitiosa est hominis oratio, & religiosè præsumit, & piè superbit, cùm non tantùm Dei audientiam ambiat, sed obedientiam, & quidem expeditam ad orationis nutum: *Quàm beati essemus*, (adhuc fatur Saluianus) *si quam promptam erga nos Dei audientiam legimus, tam promptè ipsi Deum audire vellemus*. Nonne Iosuana *oratio quasi ambitiosa est?* nonne *dominans oratio est?* Quo autem sensu Deus dicatur obedire homini Serarius optimè expendit. In eo sensu loquitur? Nam stricta obedientia merum Deum dedecet.)

Iosue.
Saluianus lib. 2. de Gubernat.
In Deo nõ tantùm humanæ orationis audentia, sed obedientia est?
Serarius ad c. 10. Iosue, quæst. 19.

Adhuc perstrepis; humanæ Orationi Deus obedit: ergo Deus oratione nostra, vt præcepto ligatur: Aio: sicut quodammodò obedit, ita aliquo modo ligatur orationis velut præcepto. Exod. 32. v. 10. ait Dominus Moysi: *Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos*. Ad quæ verba S. Hieronymus sic scribit: *Cui enim dicitur, dimitte me, ostenditur, quòd tenendi habeat facultatem*. Ergo homo oratione tenet, & dimittit Deum, & supplicando ferè imperat, & impetrando supplicat, & orando quasi ambitiosè audet: *Quid est seruo dicere* (ait S. Gregorius 9.) Moral. cap. 9. *dimitte me, nisi deprecandi ausum præberet* ausum appellat orationem, quia qui ambitiosè cupit, nimis audet. Pia audacia, & sancta quasi temeritas quæ reddit homines ab oratione quodammodò impudentes (vt nuper dixit Nazianzenus §. 21. n. 86.) Porrò Orationis piè ambitiosa virtus facit homines velut insolentes, cùm Deo suppliciter imperent Deum quasi obligent, quod notauit Basilius Seleucus pulchris verbis, alibi scribendis, & expendendis. Quis neget impetrationem Orationi, quæ vim habeat Deũ ferè ligandi, & cui Deus dicitur obedire? Ergo, *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras*. Viuaciùs exscriptio Gotthica: *Scitote quoniam exaudiuit Dominus preces vestras*.

97.
Exod.
Hieronym. in Ezec. 13.
Oratio humana bellè ausus dicitur.
Basil. Sel. Orat.

---

§. XXIV.

Supplex Orationis omnipotentia vel nolentem Deum quasi cogit ad donandum, quod supplicat?

MAgna est orationis vis, & supplex quædam omnipotentia, non tantùm humanas potestates supe- 98.

Genes. superans, sed etiam in Deum quasi præualens, Genes. 32. vers. 24. *Transiuit Iacob vadum Iabot, & ecce vir luctabatur cum eo vsque manè, qui cum videret, quod eum superare non posset, tetigit, &c. Dixitque ad eum: dimitte me, &c. Quoniam si contra Deum fortis fuisti, quantò magis contra homines præualebis?* Satis verosimile videtur, virum hunc, seu Angelum, qui luctabatur cum Iacobo, Iustin. Tertull. Hilarius. Ambros. Chrysost. Theodor. fuisse illum magni consilij Angelum, id est, Dei Verbum; quod disertè docet sanctus Iustinus in Dialogo cum Triph. Tertull. lib. 2. contra Marc. S. Hilarius lib. 4. de Trinit. S. Ambr. lib. 1. de fide, cap. 5. S. Chrysost. in Actor cap. 7. Theodor. q. 91. in Genesim. Mirum est Iacobum, auxilio suorum destitutum, metu Esau pauidũ, & eneruem, adeò valenter aduersus Deum depugnasse, vt dicatur Deus, *eum quasi superare non posse*, & sic inducias petit, dicens ad eum, *Dimitte meum*: contra Deum fortis fuisti. Vnde Iacobo imbecillo tantum robur? quibus armis munitus contra Deum quasi præualuit? Deum, inquam, luctantem omnipotentiæ suæ viribus? Armarine potest humana imbecillitas contra diuinam potentiam, & præualere contra omnipotentiæ vires? Potest, potest quidem quodammodo, scilicet viribus orationis precariè omnipotentis.

99. Osee. Cuius veritatis locuples mihi testis sit Osee Propheta, cap. 12. v. 4. ita loquens de hoc Iacobi duello: *In fortitudine sua directus est cum Angelo* (cum Angelo, inquam magni testamenti,) *& inualuit, & confortatus est; fleuit, & rogauit eum*. Vides quibus armis confortatus est, & inualuit in Deum? Omnipotenti scilicet oratione. Cerne Iacobum principem athletam fletu perunctum, precibus vegetum, deprecatione armatum, oratione suppliciter omnipotentem, cum Deo luctantem, ne dicam, vincentem. Adoriri Deus Iacobum videtur omnipotentiæ nisu. Prosilit Iacobus ad palæstram, reluctatur, & inuadit Deum supplicis omnipotentiæ conatu; seriò luctantur. Orante Iacobo, Deus veluti cedens viribus orationis, petit, vt se dimittat, quia contra Deum valde *fortis est*; Et tanquam resistere non valeret Deus (nostro modo concipiendi) precariæ omnipotentiæ viribus, inducias petit à Iacobo, & se dimitti ab eo, enixè postulat: Scilicet orationis omnipotentia cum Dei omnipotentia certat: & Deum in aduersum velut conantem, flectit precum robore, & precibus *confortatus Iacob contra Deum fortis fuit?* Egregia profectò precum commendatio! Planè hic fastus orationis est. Itaque consultissimè ait Iudith Ennod. l. 4. epist. 29. dum ad Deum orat: *Præsumentes de te*. Imò quis id præsumeret? *Ingerit superna dispensatio, etiam quod supplicare humanitas non præsumit*, dixit eleganter Eunodius. Nempè munifica Dei liberalitas vel audacissima *præsumptionis* vota transcendit.

100. Aderat Christi Mater nuptijs in Cana celebratis; aderat & Christus cum Apostolis, & deficiente vino, pientissima Virgo Filium Deum rogat, vt faueat conuiuatoribus, *Vinum non habent*, inquiens; Ioan. 2. vers. 3. Maternas preces Christus recusat, & abnuit beneficiũ aiens: *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea*: Tunc Beata Virgo quasi deprecata esset beneficium, *Dicit Ministris, quodcumque dixerit vobis, facite.* Christus etiam quodammodò nolens, quasi cogitur Mariæ precibus. Christus negat fauorem; & Maria adhuc petendo perseuerat? Contra Dei consilium, & voluntatem Maria obnititur? Quod omnipotentia Dei recusat facere, Deipara adhuc conatur, vt fiat? Qua fiducia? qua vi nititur? Planè omnipotentis orationis viribus, & quod palam negari videtur à Christo, adhuc precum viribus nixa, conatur, vt luculenter notauit Beda hic: Beda. *Dixit mater eius ministris, Quodcumque dixerit vobis facite: Sciebat quidem mater eius humanitatem filij sui: licèt hoc modo videtur negare, quod poscebatur: Mater tamen sciens pietatem filij quod negare nollet, quod petebatur, fiducialiter mandauit ministris, vt mandata implerent iubentis filij*. Abnuit Christus se facturum, quod petitur; negat quod postulatur, & tamen pia mater, quò ostendat orationis vires, adhuc obsistens perseuerat. Profectò non foret quid magnum precibus, à Christo vltrò volente, impetrare miraculum: impetrare audet à Christo quodammodò recusante fauorem, & volũtatem Christi veluti reluctãtem flecti orationis vi. Et quod Christus Deus negasse videtur, pia mater efficere tentat efficacia orationis omnipotentis: & ita postquam Deipara orauerat, cum audiuit: *Quid mihi, & tibi est mulier?* statim ac si posset in Christi voluntatem quasi nolentem, mandat ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite*. Tanquam si beneficium iam impetrasset, aut in orationis arbitrio esset Christi omnipotentia.

Luc. 11. v. 5. Amicus ille negotiosus, vt hospitem intempestiuum vrbanè exciperet, adijt amicum suum 101. Lucæ. tres panes petiturus; & tamen illi negantur ob leuissimas (quantum apparet) causas. Planè admiratione dignum est, hoc facto Euangelistam niti ostentare diuinam largitatem; qua homines in spem erigantur accipiendi à Deo postulata. Amicus est qui petit, vel hoc solo nomine dignus, cui nihil negetur. Intempesta nocte egreditur domo, quod non leuiter necessitatẽ probat. Tres panes postulat: exiguum profectò donum! imò nec donum quidem: nam panes mutuos petit, quos mox recentes reddet. Præterea rogatus amicus causatur seruorum incommoditatem; & amici incommodum negligit. Quæ omnia illiberalem hunc amicum prædicant, non largitorem munificum. Adde quòd Oratio est spontanea quædã vis. hic Amicus panes negãs, Deus est; & hæc parabola adducitur ab Euangelista ad ostentationem ipsius liberalitatis munificentissimæ. Et tamen audit: *Noli mihi molestus esse, non possum surgere, & dare tibi*. Ex hisce verbis, quæ liberalitatem Dei negantis videntur publicare, eius eximiam liberalitatem probat acutè S. Chrysologus: Nam planè dixit Deus: *Non possum surgere, & dare*: & nihilominùs dedit, vel quasi inuitus, & ferè 102. Chrysol. violentus (loquitur Euangelista de Deo, more humano.) *Propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios*. Hæc laus diuinæ liberalitatis est, & grandior orationis potentia. Porrò etsi Deus dixit, se non posse, aut nolle; tamen adhuc preces extorquent, quod Deus dixit se nolle dare: In quo planè elucet orationis, vis, quæ Deum quasi inuitum quodammodò cogit ad præstandum, quod oratio postulat. Hæc sunt S. Chrysologi verba ser. 39. *O quàm necessitatis esse sue, quod suæ potestatis est, vult videri!* Ac si dicat: Adeò munificus est Deus, vt veluti violenta necessitate, & quadam orationis arcana vi coactus, donet? Dicit se nolle, aut non posse; & tamen etsi dicat se nolle, aut non posse, (adhuc loquitur Euangelista de Deo, more hominis; & fatur de efficaci decreto, quod proculdubio foret, nisi rogaretur) tamen spontè donat. Planè hæc vis quodammodò violenta est, & spontanea. Violenta dicitur, quia ait se nolle; sed spontanea, quoniam donat. Precum arcana vis, necessitas quædam vltronea est, & spontanea violentia, liberè velut cogens Deum ad donandum, & propè nolentem pertrahens ad largiendum.

Iona: 3. v. 4. In nomine Domini clamauit Propheta, 103. & dixit: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur*. Ionæ. De huius decreti diuini conditionata efficacia tractet Orationis vis in diuinam voluntatem. seuerior Theologorum schola, sat mihi est Dei instinctu id Prophetam Ionam dixisse; & statim Niniuitas ad orationem confugisse, qua diuinas iras auerterent. Super quo disertè S. Zeno Veron. ita fatur: *Vt est Niniuitis nunciatus interitus, credunt, & timent, & quãtò sciunt* Zeno serm. de Iona. *Dominum non esse mendacem, tantò propensius eius de pietate præsumunt*. Sciunt Niniuitæ Deum non esse mendacem, & ipsum Prophetæ ore dixisse: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur*, & ideò certiùs de oratione præsumunt se oratione impetraturos fore veniã, & reuocaturos diuinæ sententiæ minas? Si sciunt Deũ non esse mendacẽ, quomodò intentãt reuocando eius decretum, illum facere mendacem? Malè adulatur diuinæ misericordiæ, qui vt illam munificentiorem ostentet, ream mendacij constitueret. Verùm sic preces nostræ mulcent & flectunt iram Dei, vt minas vertant in pietatem. Sic præsumendum est de orationis supplici omnipotentia, vt non tantùm iratũ Deum reddat beneuolum, & piũ, sed etiam minas non implẽtem faciat verum?

verum? Ita validè obsistit oratio iræ diuinæ, vt Deum quasi nolentem trahat ad id, quòd ipsa exigit; & mendacij immunē faciat, etsi supplicia reuocet, quæ fuerat comminatus? Itaque omnipotentia orationis & Deum veluti inuitum pertrahit ad impetrandum, quod optat: nec si facit mendacem, sed verum, & eò magis verum, quò minus videtur implere quod fuerat comminatus; siquidem Niniuitæ, quibus à Prophetæ, id est, à Dei ore imminebat supplicium, *Quanto sciunt Dominum non esse mendacem, tantò propensius eius de pietate præsumunt.* Ergo etsi Deus minitatus sit dura simplicia nunc Iudæis, vt quondam Niniuæis, scitè dixit Eliachim hic, v. 12. *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras.*

Cùm dicitur in toto hoc §. Orationis vim flectere Deum nolentem, intellige (procul calumnia) de voluntate signi, vel de decreto efficaci conditionato, indubiè adimplendo, nisi oratio intercedat: quod videre licet in hisce minis Niniuitarum. Vnde dicitur Deus magis verax dum parcit: quia castigare decreuit, nisi orarent Niniuitæ.

§. XXV.

Vis orationis, & munificentiæ diuinæ largitas spem conuertit in fidem?

Juditha.

104. ORationis fiducia non tam petit, quàm impetrat; non vota facere videtur, sed facere quod in votis habet: animosior spes adispicendi postulata adeò certè præsumit impetrationem, vt dicat hic v. 12. Eliachim summus Dei sacerdos, Bethuliensibus effusis in preces, & de misericodiæ diuinæ munificētia largissimè præsumētibus: *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras.* Quid significat, *Scitote*? vsq; eò fidit de munificētia diuina & de orationis vi, vt audeat dicere, se scire illos impetraturos, quod postulant? Fortè summus hic Pōtifex à reuelatione id sciebat: interpretes id negant. Et tamen in Biblijs Goth. in Carth. commentarijs legitur: *Scitote quoniam exaudiuit.* Nū *exaudiet* idē est ac *exaudiuit*? Quod rogaturi sumus, iā impetrauimus: anteuertitne Deus vota nostra, & antequā petamus, petitionibus annuit? Si ita est, & Deus petenda præproperè decreuit, & manifestauit concedere: nō solùm quiuis sperare poterit postulata, sed credere se impetraturum postulanda: & sic spem impetrandi conuertet in fidē adipiscendi, & quodammodò credet se exoraturum, quod orat. Altè ad rem Tert. solito acumine, sic fatur. *Sed etsi aliqua nos quoq; perstringunt, lætamur magis recognitione diuinarum prædictionum, confirmantium scilicet fiduciam, & fidem spei nostræ.* Expendo hæc postrema verba, *Fidē spei nostræ.* Ac si dicat: In acerbiori calamitate, (qualem nunc patiuntur Bethulienses) etsi strages ingruant à Tartareo Holoferne, non timemus: qui *scimus, quòd exaudiet,* (potius *exaudiuit*) *Dominus preces nostras.* Et ita habemus *fidem spei nostræ*, id est: fiducia impetrādi rem petitam, fortè non tam dicenda esset Spes, quā fides: ac si id nō tam speremus fore, quàm ferè credamus futurum, ac si Deus id dixisset, & reuelasse. Profectò sæpè spes audacior est: & sæpè frustrātur euentum vota diu sperata, nutante animo ob flagitiorum conscientiā (sæpè enim non succedit, quod speratur: multi .n. qui sperant beatitudinem, damnātur.) At fides deficere nequit: quippè quæ nititur Dei absoluto verbo, & diuina auctoritate. Ergo sic certò *scimus* nos adepturos, quod postulamus, vt spes impetrandi postulata, quodammodò versa sit in fidē: habemus enim *fidem spei nostræ*. Adeò certè *scimus* nos exoraturos, quod ritè oramus, ac si id Deus reuelasset donandum, quod obiectum esset fidei. Dicam luculentius: impetratio rei sic postulatæ, non tam videtur esse res spei, quam fidei: habemus enim *fidem spei nostræ*. Planè animosa Tertulliani hyperbole, & quæ valde commendat orationis efficaciam. Nisi fortè oratio cum omnibus circumstantijs facta, cui Christus promisit impetrationem, spem adispicendi postulatam rem, conuertit in fidem. Nam Christi Dei vox est: Quicquid ritè orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis.

Biblia Gothica.

Cathus.

Oratio spē quasi vertit in fidem.

Tert. Apolog. c. 41.

105. Math. 15. v. 22. *Et ecce mulier Chananæa clamauit, dicens ei: Miserere mei Domine, Fili Dauid.* Nunquam satis laudata est fiducia huius gētilis feminæ: mitto plura eius elogia, vt dem pulchra verba Basilij Sel. sic aientis: *O quot myriadibus Iudæorum persanatis, ab ijs ipsis, qui persanati, Christus sibi reponi illud audit: Hic vnde sit nescimus. Mulier verò Chananæa etiam ante curationem fide alata ad Euangelistæ dignitatem peruenit.* Euangelistarum laus in Euangelij Veritate sita est: quod enim ipsi asserunt, & Deus asserit, & fide diuina certum est. Hæc mulier Chananæa nil affirmat, sed tāntùm ait animosa spe: *Miserere mei Domine:* in quo elucet spei laus non fidei quæ æmula sit Euangelicæ attestationis. Nihil affirmat, sed tantùm petit, & *ad Euangelistæ dignitatem peruenit.* Dignitas Euangelistæ est dicere, quod Deus dicit: hæc autem mulier petēdo salutem, quomodo potest dicere, quod Deus dicit? Verùm vsq; eò spe audet Chananæa, vt spem veluti vertat in fidem: sic piè præsumens de munificentia diuina, vt quasi credat, & ferè credēdum proponat, se impetraturam quod petit. Et ad dignitatem Euangelistæ propè peruenit, spem quodammodò conuertens in fidem. Opportunè S. Paulinus inquit. *Hæc tu ossa, & membra, & viscera sanctis & spei, & fidei, & charitatis, alloquijs opimasti, & quibus spei fidem in Domino constantem manere docuisti.* Audis *spei fidem*? Planè spes in fidem quasi versa est, dicente Zenone *Fides spei substantia est, & spes fidei gloria.* Ecce tibi orationis vires, & munificentissimæ largitatis diuinæ eminentiam de qua sic sperandum est, ac si Deus reuelasset se daturum postulata (quod ad fiduciæ exaggerationem dicitur.) De illo sperandum, imò credendum quodammodò est, quod annuat postulatis. Ergo sic habeant homines *spei fidem*, *Scitote quoniam exaudiet (exaudiuit potius) Dominus preces vestras:* ac si antequam audiat, exaudierit: qui est orationis fastus. Aduerte, cùm Patres aiunt dari fidem adipiscendi rem ab oratione postulatā, aut hyperbolicè loqui: aut de Oriente habente omnes circumstantias, quas Christus Deus exigit, cū ait: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, vt nuper aduerti. Ergo nos eodē sēsu ac Patres loquimur.

Math.

Basil. Seleu. orat. 20.

Oratio habet fidē spe & quomodo.

Paulin. e.

Zeno ser. r. Fide & spe.

§. XXVI.

Tanta est Dei munificentia, vt preces importuno tempore factas exaudiat.

106. OMnia tempus habent. Eccles. 3. v. 1. Et maximè oratio debet opportunum tempus captare: nam qui importunus petitor accedit, non impetrat misericordiam, sed iram commouet. Pacato animo, & beneuolo opus est ad donandum: Intempestiuus rogator tranquillum alioqui, irritat, & exasperat. Opportunè petat, qui impetrare satagit, quia intempestiua oratio vel liberalissimum hominem reddet illiberalem, & munificentissimum faciet negatorem. Cogit negare, qui intempestiuè postulat. Nimis adulatur suo Traiano Plinius aiens: Nulla *in audienda difficultas, nulla in respondendo mora, adeunt statim, dimittuntur statim.* Opportunos, ac importunos litigatores æquè excipiebat Traianus. Hispanè diceres, *Siēpre estaua de vez para negociar.* Adeò magno, & tranquillo animo erat Traianus, tam humanè omnibus tēpestiuus, vt vel importunis litigatoribus, & petitoribus semper fuerit opportunus: nemo non congruo tempore petiturus aderat: quia Traiano omne tempus congruum erat ad donādum. Nimirùm audet hæc Panegyristæ adulatio, & hominum fastigium planè excedit. Negat se hominem, qui nō offenditur importunitate petentis tempore non congruo.

Eccli.

Qui orat, petat tēpore opportuno.

Plinius in Panegyr.

Nemo non opportunè Traianum adit.

107. Beata Deipara ægrè ferens in nuptijs Canæ Galilææ quod vini lagena exhausta, malè audirent conuiuantes ob vini penuriam, filium Deum rogat, vt auxilietur necessitati. *Vinum, inquit, non habent.* Ioann. 2. v. 3. Pia profectò postulatio, & pijssima matre dignissima: & tamē

Ioan.

seue-

seuerum verbum à Christo audit: *Quid mihi & tibi est mulier?* Mira admiratio tenet Interpretes, cur Christus veluti exasperatus tam pia petitione, durius respõderit Mariæ petenti? Porrò Christus Deus mulceri solet precibus, non irritari; & quæ postulat, mater eius est, Deipara nempè est, cui diuina quædam energia est ad exorandum. Ad hæc non sibi postulat, sed alijs, quod ex abundantiori charitate nascitur, & vim auget ad impetrandum: præsertim insultantibus erga se, & matrem, & discipulos valde beneuolos. Adde quod Deipara est mater misericordiæ, & domina precũ, & tota facta est ad orandum pro nobis. Munus suum obit, & nihilominus Christus eius orationem fastidire videtur, & duris verbis palam respondet, *Quid mihi, & tibi est mulier?* Ad causam asperioris responsi attende: *Nondum venit hora mea*, quasi præmaturè, & veluti incongruo tempore Beata Virgo postulauerit, scilicet vini nondum exhausti abundantiam. Quod notauit Theophyl. hic, sic scribens: *Nondum venit hora mea, id est, opportunum tempus nondum adest*. Quasi dicat Christus: Etsi oratio mihi grata semper est, & matris meæ oratio, quàm gratissima semper est munus suum obeat, & ex vberiori pietate in homines beneuolos, & benemeritos: tamẽ quia *nondum adest opportunum tempus*, sed præpropera pietate petit, postulationem abnuam recuso, & asperioribus verbis renuo postulata concedere. (Anticipata hæc postulatio, defectus in Maria non est, sed cumulatior laus de quo aliàs.) Verùm ne quid vel minùs opportunè petenti abneget Christus, vini copiam dat: Quò largiorem liberalitatem ostentet, exaudiẽs orationem etiam præmaturo tempore factam, quæ exaggeratio diuinæ liberalitatis est.

Theophyl.

108. Admiror sæpè quàm morosus, & asper se exhibuit amico amicus ille apud Lucam, c.11.v.7. Aduẽtauit hospes non expectatus, media iam erat nox, panariũ non erat, vadit ipse ad amicũ, petit tres panes ab amico iam dormiente, negat ille se panes laturum, dicens: *Noli mihi molestus esse iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, & dare tibi.* Et tamen parabolam hãc adducit Euangelista, vt homines ad fidem animet, & Dei liberalitatem publicet. Hæcne liberalitatis probatio, an exaggeratio illiberalitatis, & inurbanæ rusticitatis elogium? Porrò qui postulat, amicus est, vel hoc solo titulo dignissimus, qui accipiat: nec seruum misit, sed ipsemet intempesta nocte domò egreditur: quò reuerentiùs tractetur, & vrgentior erit necessitas comprobetur: tres panes petit, rem nõ magni pretij: nec domo eos petit, sed mutuos, quos mox calentes reddet pro duris: & tamen dura verba audit: *Noli mihi molestus esse; non possum surgere, & dare* Quis crederet amicum hunc negatorem, Deum esse, & hoc facto comprobari diuinã munificentiã, & homines ex eo erigendos in animosiorem spem? Si auarũ, morosum, & illiberalem hominem vellet exprimere, quibusnam alijs verbis eum fingeret Euangelista? Fallor si nõ arcanum aliquod documentũ inest huic parabolæ. Et quidem adeo munificus, & liberalis est Deus, vt etiam importuno tẽpore postulãtes exaudiat. Auget Euangelista intempestiuitatem petitionis, vt concedẽtis exaggeret liberalitatem. Nam tandem postulata concessit. *Iuit ad illum media nocte*, incongrua planè tempore, & inopportuno, & quo vel mitissimus rogationibus irritetur, *& respondet.* (loquitur parabola de Deo sub persona hominis, & sic humanos affectus illi dat.) *Noli mihi molestus esse, ostium, &c.* Deus nulla molestia potest affici, sed precibus nostris maximè delectatur. At molestia incapax, quantumuis precès illis grauissimæ sunt, molestia affici dicitur, cùm intẽpestiuè oratur (quòd doceantur homines opportunum tempus quærere ad postulandum quippiam ab hominibus.) Tanta est molestia petitionis in congruo tempore factæ, vt planè dicat Deus: *Non possum dare* Quia quantum omnipotentia, & liberalitas potest, tantum intempestiuitas detrahere hic videtur, Non potest homo Deus facere, quod intempestiuè rogatur? Tam arduum est incongruo tempore petenti, petita non negare? Tandem cùm Deus dat panès importuna occasione petitos, mirè publicat suam munificam liberalitatem: quippè qui vsq; adeò pronus est ad misericordias, vt etiam quasi molestiã affectus ob intẽpestiuitatem petitionis, tamen donet, quod sic postulatur. Tantùm orationi licet? *No ay deshora para la oracion.* S.Chrys. sic fatur: Quamuis dixerit: *Nondum venit hora mea, postmodum fecit quod mater dixerat, vt ex hoc sufficiens esset demonstratio, quod non subiectus est horæ.* Semper est hora opportuna ad petendum, etiam alioqui importunissima. Vnde hic vers.12. scitè ait Ioachimus: *Scitote quoniã exaudiet Dominus preces vestras*, quouis tempore, quauis importunissima etiam occasione.

Luca.

Deus preces importuno tempore factas, exaudit.

109.

Chrys. ho. 20. Ioan.

Iudith.

CAPVT QVINTVM.

NVNTIATVMQVE est Holoferni principi militiæ Assyriorum, quòd filij Israel præpararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent: 2. & furore nimio exarsit in iracundia magna, vocauitque omnes Principes Moab, & Duces Ammon, 3. & dixit eis: Dicite mihi quis sit populus iste, qui montana obsidet: aut quæ, & quales, & quantæ sint ciuitates eorum: quæ etiam sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum: vel quis rex militiæ illorum: 4. & quare præ omnibus, qui habitant in Oriente, isti contempserunt nos, & non exierunt obuiam nobis, vt susciperent nos cum pace? 5. Tunc Achior Dux omnium filiorum Ammon respondens, ait: Si digneris audire, Domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo, de populo isto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbum falsum ex ore meo. 6. Populus iste progenie Chaldæorum est. 7. Hic primùm in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erãt in Terra Chaldæorum. 8. Deserentes itaq; ceremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, 9. Vnum Deum cæli coluerunt, qui & præcepit eis vt exirent indè, & habitarent in Charan. Cùmque operuisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadraginta annos sic multiplicati sunt, vt dinumerari eorum non posset exercitus. 10. Cùmque grauaret eos Rex Ægypti, atque in ædificationibus vrbium suarum in luto & latere subiugasset eos, clamauerunt ad Dominum suum, & percussit totam Terrã Ægypti plagis varijs. Cùmque eiecissent eos Aegyptij à se, & cessasset plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, & ad suum seruitium reuocare. 12. Fugientibus his Deus cœli mare aperuit, ita vt hinc indè aquæ quasi murus solidarentur, & isti pede sicco fundum maris perambulando transirent. 13. In quo loco dum innumerabilis exercitus Aegyptiorum

eos

eos persequeretur, ita aquis coopertus est, vt non remaneret, vel vnus, qui factũ posteris nũtiaret. 14. Egressi verò mare rubrum, deserta Sinai montis occupauerunt, in quibus nunquã homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit. 15. Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam de cælo consecuti sunt. 16. Vbicumque ingressi sunt sine arcu & sagitta, & absq; scuto & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit. 17. & non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultu Domini Dei sui. 18. Quotiescumq; autem pręter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prędam, & gladium, & in opprobrium. 19. Quotiescumque autem pœnituerunt se recessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cæli virtutem resistendi. 20. Denique Chananæum regem, & Iebusæum, & Pherezæum, & Hethæum, & Heuæem, & Amorthæum, & omnes potentes in Hesebon prostrauerunt, & terras eorum & ciuitates eorum ipsi possederunt: 21. Et vsq; dum nõ peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona: Deus enim illorũ odit iniquitatem. 22. Nam & ante hos annos, cùm recessissent à via, quã dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati sunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorũ captiui abducti sunt in terram non suam. 23. Nuper autem reuersi ad Dominũ Deum suum, ex dispersione qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia, & iterum possident Ierusalem, vbi sunt Sãcta eorum. 24. Nunc ergo mi Domine, perquire si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum: ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorũ tibi, & subiugati erunt sub iugo potentiæ tuæ. 25. Si verò non est offensio populi huius corã Deo suo, nõ poterimus resistere illis: quoniam Deus eorũ defendet illos: & erimus in opprobrium vniuersæ terræ. 26. Et factum est, cũ cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt omnes magnates Holofernis, & cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum: 27. Quis est iste, qui filios Israel posse dicat resistere regi Nabuchodonosor, & exercitibus eius, homines inermes, & sine virtute, & sine peritia artis pugnæ? 28. Vt ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos, ascendamus in montana: & cùm capti fuerint potentes eorum, tunc cum eisdem gladio transuerberabitur: 29. Vt sciat omnis gens, quam Nabuchodonosor Deus terræ est, & præter ipsum alius non est.

§. I.

Commentarius litteræ.

Verſ. 1. Nunciatumque est Holoferni Principi militiæ Assyriorum, quod filij Israel præparent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent.

Verſ. 2. Et furore nimio exarsit in iracundia magna vocauitq; omnes principes Moab & duces Ammon:

Verſ. 3. Et dixit eis: Dicite mihi quis sit populus iste, qui montana obsidet; aut quæ & quales, & quantę sint ciuitates eorum: quę etiam sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum: vel quis Rex militię illorum.

Verſ. 4. Et quare præ omnibus, qui habitãt in Oriente, isti contẽpserunt nos: & nõ exierũ obuiã nobis, vt susciperẽt nos cũ pace?

Verſ. 5. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammõ, respondẽs, ait: Si digneris audire, Domini mi, dicã veritatẽ in conspectu tuo de populo isto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbũ falsum ex ore meo.

Verſ. 1. 1. Septuag. NVntiatumque, &c. Septuaginta interpretes paulò vberiùs scribunt hunc versiculum: *Et nuntiatum est Holoferni Principi virtutis Assur, quia filij Israel parati erant ad prælium, & transitus montana concluserant, & muris circumdederunt omne cacumen montis excelsi; & posuerunt in campis scan-* Biblia regia Vatabl. *dala*. Biblia regia, & Vatabli ferè consentiunt. Notat Steph. Valent. in lib. de Bello sacro ad c. 1. l. 1. Machab. Valent. Verbum Græcũ, quod hic translatum est, *Nuntiatũ*, significare, id nũciatum esse ab aliquo, qui publica fungitur legatione, quod hic necessarium non est. Præstat enim, quod exploratores Assyrij annunciarunt Holoferni, Hebręum populum montium fauces occlusisse, & murorum substructionibus, & electi militis præsi- Vatabl. dio: & in campis clàm sparsisse *obstacula*, vt inquit Vatablus, vel potiùs *scandala*, vt est in Græco textu, nempè murices, taleas, ceruos, lilia, & alia id genus, in quæ pedes festinantes incautè offendant: Hebręumque populum animosè armatum esse ad resistendum Assyriorum potentiæ, & victricibus armis.

Verſ. 2. 3. 2. *Et furore*, &c. Audiẽs autem Holofernes, quòd Hebræus populus præpararet se ad resistendum, ira inflãmatus vocat ad se principes Ammonitas, & Moabitas. Addit textus Græcus, *Omnes Satrapas maritima*, Salian. nempè Philisthæos. Aduertit P. Salianus hic nu. 31. ideò interrogasse Ammonitas, & Moabitas, quia erãt cognati, aut vicini, aut quia æmuli, aut saltem finitimi habitantes confinia Iudęæ: à vicinia autem probè nouerant omnia cognatæ gẽtis. Interrogat Holofernes, quis sit populus Hebræus: nũ interrogat quasi omninò sit Hebrææ gẽtis ignarus? vt mentis, & pietatis ip- Vvitaher. se ignarus oscitat VVitaherus hæretica desidia, quo huius libri auctoritati detrahat. Nã sæpè quod scitur, Genes. quasi ignoraretur, interrogatur. Sic Gen. 3. v. 9. inter- Interrogatio non ab ignorantia. rogat Deus: *Adam vbi est* & c. 4. v. 6. dixit Dominus Caino: *Quare iratus es? Cur concidit facies tua? vbi est Abel frater tuus?* & 3. Reg. 19. *Quid tu agis Elia?* Nũ 3. Reg. Marc. hæc ignorabat omniscius Deus? & Marci 5. v. 9. Dæmoniacum interrogat Iesus: *Quod tibi nomen est?* Ad Chrysol. quæ verba S. Chrysol. serm. 17. *Interrogat non ignorat.* Et Marc. Marci 18. v. 41. Dixit Saluator cuidam cæco: *Quid tibi* Ambros. *vis faciam?* Super quibus verbis, sic S. Ambr. in ibi: *Interrogemus, eum, quia interrogauit & Christus. Nos interrogemus, quia nescimus; ille quia nouerat.* Plura loca adglomerat hic Serar. quibus nolo hunc Iudithæ locũ onerare. Præterea id interrogare potuit Holofernes,

vt

vt pleniùs sciat, quod aliqualitèr sciebat. Neque enim homo Assyrius potuit ignorare bella, & victorias Assyr. contra Iudæos: nec strenuus dux poterat nō scire quibuscū bella gereret. Adde, quod in contemptū solitant iactari similes interrogatiunculæ: Aut sunt indignationis iudicium, vt aduertūt P. Gretf. P. Ser. P. Sal.
Gretserus. Serar. Salian. Sic vulgò dicitur: Quis aut quantulus ille est? vndè in hoc c. v. 27. audito Achioris responso, dixerunt Summates Assyr. *Quis est iste, qui filios Israel posse dicat resistere Regi Nabuchodonosor, homines inermes*, &c. Ita explicat hunc locum Tirin. qui elegātet plura congerit
Judith.
Tirin. exempla ad id probandum. *Virtus eorum*, id est, militares copiæ. Semel hæc probasse sufficit: non semel indicasse, necessarium est.

Vers. 3. 3. *Aut quis Rex militiæ eorum?* Nota, quòd Archistrategus, qui ab alijs sæpè in hoc libro dicitur, *Princeps militiæ*, ab Holoferne, quia ipse Archistrategus erat, dicitur, *Rex militiæ*. Scilicèt munus suum illustrius, & arrogantius ipse commēdat inclyto Regis vocabulo. Illustriora sunt nostra à nobis, quā ab alijs. At re vera idem est, Rex militiæ, & Princeps militiæ, sicut idem est, regere, & principari. Dubitat Holofernes, *Quis sit Rex militiæ*. Hebrææ gentis, non quia ignoraret, quis cum summo imperio rem belli contrà se administraret; sed quia etsi Deus dederit Hebræo populo duces, & principes, tamē ipse Deus erat sui populi princeps,
Paez. Imperator; quod ex hoc loco probat Paez ad vers. 15. Cantici Moysis. Sit hoc verum, quod mihi verum nō videtur; at verum non est id dubitasse Holofernem: nā ea dubitatio nimia sciētia foret de rebus Hebræorum. Ergò id interrogat in contemptū Hebræi ducis.

Vers. 4. *Et quare præ omnibus*, &c. Biblia Gotthica non trāstulere, *Contempserunt nos*, sed *contempserunt*. Neque. n. superbissimus homo ferre potuit, saltem dici se contemni ab aliquo. Planè *contemni* se dicit ab ijs, qui recusant pati immeritum, & violentem Assyriorum iugum. Superbia, dùm non colitur, despici se existimat. Cæterùm contemni se dicit præ omnibus, qui habitāt *in Oriente*. Nonnè missus est aduersus regna Occidētis, suprà c. 2. v. 5. Quid? Holofernes missus ad regna Occidentis, ad Orientem pertexit contra iussionem Nabuchodonosoris? Fateor in Græco textu nō dici *in Oriente* sed *in Occidente*. Sed eadem est sentētia. Porrò Palæstina comparatione Niniues, ex qua egressus est Holofernes, Occidua regio est, etsi de se Oriētalior & inter regiones Orientis perpetuò recēsita. Vndè licèt Oriētalis sit, dicitur Occidua cōparatione Niniues.

Vers. 5. *Tunc Achior*, &c. Biblia Xistiana, & regia mutant
4. verba, sed eadē sententia. Gothica omittūt *τὸ audire*.
Vatabl. Vatabl. sic transtulit, *Tunc Achior dux omnis nominis Ammonitici respondit illi; Rē quæso, ex ore serui Domi-*
Idumæi palam non sumebant arma contra fratrē Israel *nus meus accipiat*, &c. Dicitur Achior dux *omniū* filiorum Ammon, quia fortassis Idumæorum etiā dux tūc erat, cùm ipse esset Ammonita, & Ammonitarū dux. Nā Idumæi qui oriundi erant ab Esau fratre Israelis, non sumebant palam arma in Israelem fratrē, ne violarent pietatis iura; vnde Idumæi bellaturi aduersus Hebræos sumebant nomen, & habitum Ammonitarū
2. Paral. 2. Paral. 20. v. 1. *Cōgregati sunt filij Moab, & filij Ammō, & cum eis de Ammonitis ad Iosaphat*. Vbi filij Ammon distinguuntur ab Ammonitis. Super quibus verbis sic inquit auctor Hebraicarum traditionum: *Ammonitas Idumæos vult intelligi, qui ob reuerentiam paterni nomi-*
Hieronym. *nis nolebant in pristino habitu arma mouere contrà Israel, & transfigurabant se in habitum Ammonitarum*. Quod egregiè dixit Vatablus, *Tunc Achior dux omnis nominis Ammonitici*. Id non tam fuit dicendum, quàm non omittendum ad huius loci commentationem.

§. II.

Astutia & dolus in re belli, victoriam dehonestant. Planè vincitur qui sic vincit.

5. Dolus in re belli victo- FOrtis vir nō timet bella, sed nec prouocat: vincere cupit, sed consilio, & viribus. Militum robore hostem exarmare, fugare, prosternere, vincere est: Qui arte & dolo vincit, planè vincitur: nam tacitè fatetur se imparem esse viribus, & aliter vincere non posse. Fraudes deuenustant victoriam. Nimis cupidus erat non tàm gloriæ, quàm victoriæ, qui cecinit: riam deuenustat.

—— Dolus, an virtus quis in hoste requirat? Vir. 2. Aen.

Porrò qui hostes dolo vincit palam fatetur, se virtute ab hostibus priùs vinci: Victoria ipsa vincitur, & à victis hostibus superatur. Celebrem locum Tertul. dabo, quem ad aliam rem latè alibi verso, qui sic scribit: *Absit vt Dominus tentare videatur; quasi aut ignoret fidem cuiusque, aut deijcere sit consentiens: diaboli est & infirmitas, & malitia*. Valdè difficile est, quo pacto tentatio dicatur, *dæmonis infirmitas*. In tentatione enim dæmonis robustissima vis maximè elucet. O quot strenuos prostrauit duces! quot victorias ex viris imperialibus reportauit! Nostræ gentis ducem Adamum primò deiecit; indè auspicatus est totius generis triumphos. Quibus tam insolentèr elatus est, vt Christum, quem suspicabatur esse Deum, ausus sit tentationibus adoriri. Num tentatio est imbecillitas, an robur dæmonis? Omnes sæpiùs vincit, & imbecillè tentat: nisi fortè victoria imbecillitatis iudicium est. Est, est planè eiusmodi victoriæ genus. Neque enim homines à fronte adoritur, sed à tergo, dolo malo, & clanculùm: arte vincit, dolo & cauillis superat. Quod disertè dicit S. Chrysolog. *Diabolus nihil esset, si essent sollicitiores homines, & cautiores. Aut quod in homine præualuit ille virtute, nisi arte, mendacio, insidijs, fraude, dolo, nequitia, vitiorum ministerio, furore criminum?* Proculdubiò qui eiusmodi insidiosis mendacijs, & dolosis fraudibus vincit, imbecillitatem prodit suam: nam fatetur apertè sic vincendo, viribus, & virtute superari. Nec audere palam & aperto Marte pugnare. Ergò sententiosè dixit Tertullianus; Quod autem tentat, *Diaboli est infirmitas & malitia*. Nam rem belli non virtutes, sed dolo & mendacijs agere, infirmitas est. Perbellè Tertullian. *de fallacia infirmi*. Et Theophylactus ad Lucæ 12. *Validum quid est veritas; & dolus imbecillis vbique*.

Tertull. lib. de orat. c. 8.
Dolus dæmonis, eius victorias deuenustat.
Chrys. ser. 105.
Dolus infirmus est, & imbecillus.
Tertull. lib. de carne Christi, cap. 38.
Theoph.

Deuteronom. 33. vers. 29. Postquam Moyses morti proximus singulis tribubus fausta prædixit, hæc tori Hebrææ genti prosperè vaticinatus est: *Beatus es tu Israel: quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? Scutū auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ: negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis*. Omitto plura, quæ alibi do: & modò enucleare cōtendo *τὸ Negabūt te inimici tui*, quod benedictionis nomine Israeli prædicit Moyses. Et sanè impropriè dictū videtur, *negabūt te inimici tui*: nam inimici non aptè dicūtur negare inimicos suos. Accōmodatiùs id diceretur de inimicis. Amici. n. ero. brò negant amicos suos, vbi cessat aut cōmodi, aut voluptatis, aut auxilij causa, aut tædio amicitiæ afficiuntur, aut naturali mobilitate ingenij, aut naturæ prauitate. Raiò amicum perseuerantem inuenias, sæpiùs infidum, & negatorem experiere. Et tamen nō inquit Moyses: Megabunt amici tui; sed *Negabunt te amici tui*: & inter cæteras prosperitates hanc in primis numerat. Noster Mariana sic hunc modum explicat, ita scribens: *Negabunt te inimici tui. Hebraicè: Mentientur inimici tui tibi, hoc est timoris iudicium: vt serui solent mentiri*, vnde subdit: *Et tu eorum colla calcabis*. Id est, Mentientes tibi hostes, & siue potentia, siue fraudibus aduersus te bellantes, perpetuò vinces, & palā fundes, & profligabis. Quòd si aliquādo hostiū stratagematibus, & versutijs victus cadas, adhuc tunc vicisti. Quia victoria dolo malo, & astuta vafricie parta, satis publicat victoris inimici imbecillitatem; qui alitèr vincere non potuit hostem, quē aliàs agnouit viribus imparem, & virtute superiorem. Eiusmodi victoria nihil habet generosum, sed indecorum & vulpinum. Tota dehonestata est vili timore, à quo victores, priùs quā vincerent, victi fuerunt: *Mentientur inimici tui tibi, hoc est, timoris iudicium vt serui solent*. Vndè siue palam virtute vincat Israel, siue clā, & dolo vincatur ab hostibus, semper victor existit: hoc est, *Tu eorum colla, seu excelsa calcabis*. Nā vt ait S. Chrys. *Mendacium etsi cū fortibus fuerit, imbecilles demonstrat*. Silentio omittendum non est, dolo vincere non esse Imperatore dignum,

6. Deuter.
Optandum est, vt inimici inimicos negent.
Mariana.
Chrysost. hom. 57. in Ioann.

gnū, sed *seruorum*, qui proprijs viribus diffidentes, omnem spē non in virtute ponunt, sed in fraude, & astutia. Quod sapienter aduertit S. Nazianzen. sic aiens, *Priuato homini astutè aliquid facere, concedi fortè possit: nam qui aperta vi grassari nequit, hic si vafrè, & callidè aliquid faciat, veniam meretur. Imperatori autem cū vi, & potentia superari, admodum turpe sit, tū turpius, vt opinor, & sordidius, atq; indignius, conatus suos, animiq; intentionis arte occultare.* Itaq; turpiter, sordidè, & indignè Princeps vtitur dolo, & astu: nam eiusmodi fraudibus propriam imbecillitatem publicat, & tacitè vel inuitus fatetur se aperta vi grassari non posse, nec aduersarium superare. Vnde eiusmodi cauillis ipse sibi detrahit, & se potētia inferiorem protestetur, & victoriæ impotem: & turpius & sordidius est sic vincere (vt ait Nazianz.) quàm vinci. Nam qui vincitur in prælio, virtutem aliquam ostentat, quà vincere presūpsit saltem hostes in mente sua vicit: alioqui non cōferret signa. Qui autem astu & fraudibus pugnat, virtute sua & suorū diffidit: & iam victoriam & palmā hostium virtuti concessit. Igitur præclarè admodum Moyses inter fausta & prospera Hebrææ gentis recēset, *Mentientur inimici tui tibi*: id est, si audibus agent, *quod timoris indicium est, vt serui solent* eiusmodi dolis agere: *& tu eorum colla, seu excelsa calcabis*. Sūma est: Perpetuò vinces, siue vincas, siue vincaris, virtute, & gloria semper victor eris. Quod sublimius elogiū dici potuit? Ergo cauilli, & fraudolenta astutia procul à glorioso Principe, ne propriā virtutem dehonestet victoria sic parta, ad sui & suorum infamiam. Gloriosā victoriam reportarunt Bethulienses de strenuo duce Holoferne, quam dolis, & stratagematibus, quæ recēsui ad hoc v. 1. è textu Græco, fortè dehonestarunt.

Maxi. orat. in Iulian.

Iudith.

---

§. III.

Ira vitiorum fomes est, & intestinus Dæmon: quam vsque eò detestatur Deus, vt iram armet in iram.

8. INter cęteras corporis & animi pestes, pestilentissima est Ira, quę hominem à solio rationis ad tēpus deturbans, belluinos, & efferos mores ingerit, fera faciens ex homine. *Quando .n. semel ira perturbatio mētem præcipitans, imperium animæ sumpserit, hominem penitius in feram conuertit, nec hominem qui rationis sit compos esse sinit.* Quæ sunt verba S. Basilij. Nam Ira teste S. Chrysost. est. *Tabes quædam, & tinea mentis nostra radicem corrodens*. Dixerat enim hom. præcedēti, quòd Ira *Corpus perdit, & animam corrumpit*. Pulchrè ait Arist. apud Stobæum. *Nonne vides quod ab omnibus, quæ per iram committuntur, ratio recedit, fugiens iracundiam, tanquam acerbiorem tyrannum?* Bellè Seneca. *Quidam è sapientibus viris iram dixerunt breuem insaniam: æquè enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax, rationi consilijsque præclusa, vanis agitata causis, ad conspectum æqui veriq; inhabilis ruinis simillima, quæ super id quod oppressere franguntur.* Et addit paulò post homines ab Ira *deprauari* quasi Ira sit humanę naturę deprauatio, & alter peccati fomes instigās ad omnia genera delictorum. Et ita oīa vitia dicuntur *Iræ appēdices* à S. Basil. Nisi fortè ipsa Ira sit omnia delicta. *Ira non est enim illa magnitudo, sed tumor*: ait Sen. nam Ira superbię tumorem sapit: siquidem à superbia Ira nascitur, vt eleganter dicit Basilius nuper allegatus: *Non igitur verba solent tristitiam* (Irā appellat tristitiam, trito Scripturæ vocabulo) *mouere, sed superbia aduersus eum, qui nos vituperat, & vniuscuiusq; de se ipso phantasia*. Quid si Ira libidinis genus sit,

Basil hom. de Ira.
Ira dementat homines, & acerbus tyrannus est.
Chrysosto. hom. 30. ad pop. Arist. Stobæus. ser. 20. Sen. l. de Ira, c. 1

Ira fomes est ad luxuriam, & cętera vitia. Basil.

Sene suprà c. 16. Basil.

9. & luxuriæ species? Saltem *libido quædam*, dicitur à S. Basil. inibi. Et S. Chrysost. *Vis tibi demonstrem animam spumantem, & immundam? Cogita irascentes, & ebrios ex ira*. Addit Philo. *Iracundorum ferè nemo verax est*. Ecce aliud Iræ vitium. Nota est iracundiæ iniustitia. Nā vt aiebat Sene. *Ira sibi indulget, ex libidine iudicat*. Siquidem vt ait Cassiod. *Iniquum nimis est, quod delectat*

Chrysosto. hom. 30. ad popul. Philo. 2. l. legis Alleg. Senec. sup. Cassio. lib. 4. epist. 5.

Celada in Iudith.

iratum. Præterea Ira natales sunt rixarum, iurgiorū, contumeliarum, strages generat, vindictas, cædes & sæua quæque ac truculenta ab Ira sunt. *Inter has species Morosum ponas licet delicatum iracundiæ genus*. inquit Seneca suprà, cap. 4. vt vel vitium Iræ oppositum ab Ira sit. Et vt paucis dicam: Ira, innatus, & intestinus Dæmon est: & homo iratus Dæmoniaco non absimilis; vt dixit S. Chrysostumus suprà laudatus. *Ebrietas quædam est ira, imo verò afflictior ebrietate, & Dæmone miserabilior*. Et Basil. homil. allegata de Ira. *Neq; ensis acies, neq; ignis, neq; horrendum aliquid animum Ira intumescentem, ac furentem satis compescere valebit; nō magis quàm à Dæmonibus detentis, à quibus Irati nihil nec forma neq; animi affectu differunt*. Vnde Euripidis sententia est in Medea: *Grauis, & incurabilis est ira*. Nihilominùs eius prauitatem publico, si fortè mederi possim incurabili malo: nam quod à natura irremediabile est, curari, & sanari potest à gratia. Nimirū, *Caueat homo cordis mala, carnis vitia, voluptatum fluctus, desideriorum procellas, naufragia criminum, Irarum scopulos*, monet S. Chrysologus. Forsitan metu periculi syrtes iracundiæ vitabimus.

Ira est intestinus dæmon.
Chrysost.

Basil.

Eurip.

Chrysolog. ser. 161.

Ex dictis liquidò constat, quod ira vitium est, & sanè flagitiosissimum. Quod præcipuè docet Paulus ad Ephes. 4. v. 31. *Omnis ira, & indignatio, & clamor tollatur à vobis*. Ergò omnis ira mala est: ergo neque aliqua quidem ira, bona est. Quomodò igitur dixit Dauid Psal. 4. v. 5. *Irascimini, & nolite peccare?* nam ad aliquā iram bonam, & honestam adhortatur Psalmographus, vt aduertunt S. Clemens Rom. 2. Cōst. c. 57. Cassiod. Hesychius, & S. August. in prædictum Psalmum, S. Gregor. in prologo ad Psalm. pœnit. Rupert. lib. 4. in Genes. cap. 3. S. Anselmus in cap. 4. Epistol. ad Ephes. S. Bernard. ser. 42. in Cant. Bachiarius in Epistola ad Ianuarium: Et disertissimè Cassianus l. 8. de Const. cap. 8. aiens: *Iubemur itaq; irasci salubriter*. Verùm quomodò potest esse omnis ira detestabilis, si aliquando salubriter irasci iubemur? sic (nisi ego fallor) valde exaggeratur execranda malitia iracundiæ. Nā *iubemur irasci salubriter*: & quidem contra Iram irascendum nobis est, vt acutè notauit S. Isidorus Pelusiota aiens: *Irascimini, & nolite peccare; id est, irascimini huic affectui*. Nimirum reliqua vitia præter Iram, nulli vitio, sed virtuti dumtaxat aduersantur; nam virtus solùm vitio opponitur, & vitium virtuti aduersatur: nempe castitas lasciuiæ, temperantia gulæ, iustitia iniustitiæ; at luxuria non opponitur lasciuiæ, nec intemperantia gulæ, neq; iniustitia iniustitiæ, & tamē ira opponitur iræ. Scilicet Deo tam detestabilis est Ira, vt Iram armet contra Iram, & aliquam licitam iracundiam permittat aduersus iracundiam, vt plures aduersarios habeat Ira, & sic illam euertat. Parum foret Deum armasse, & virtutes mansuetudinis, & patientiæ contra Iram, nisi etiam ipsam Iram contra Iram armasset; nam piè & salubriter irascimur, & detestamur nostras iras, vt ait Pelusiota: *Irascimini huic affectui*: & *iubemur irasci salubriter*. Vt Ira cum Ira pugnet, & ira euertat Iram. Et sic eiusmodi Ira habet effectus patientiæ, & mansuetudinis merita, & non semel transit ad fastigium virtutis, vt cum Iræ vitio decertet. Sic Deus detestatur vitium iracundiæ! vel sic Ira etiam cum se ipsa rixatur & pugnat!

10.
Ad Ephes. Ira est Iræ contraria.

Psalm.

Clemens. Cassiod. Hesych. August. Gregor. Rupert. Anselm. Bernard. Bachiar. Cassian.

Pelusiota lib. 2. epist. 239.

11. Ast si irasci licet contra Iram, quo pacto cauet Paulus ad Ephes. 4. v. 26. *Irascimini, & nolite peccare. Sol nō occidat super Iracundiam*; hoc est, ne diuturnior sit. Porrò si Ira in Irā licet, cur à diuturnitate deprauatur? diuturnior enim mora augere solet virtutis merita. Nam si hęc Ira vitium est, perperam ad illā hortatur Dauid: Et si est virtus, cur diuturniorem morā vetat Paulus: Eleganter Cassiodorus. *Si noxium est super iracundiam nostram occidere Solem Iustitiæ, & iratis confestim locum Diabolo damus in corde nostro, quomodo superius præcipit, vt irascamur, dicens: Irascimini & nolite peccare?* Scilicet Ira licita & pia vsque eò sapit Iræ vitium, vt facilè transeat in eius naturam, si diu duret: nempe eò quòd plus æquo in se ipsam impatiens

Ad Ephes. Ira, quę virtus est, à mora degenerare solet in vitiū.

Cassio. lib. 8. c. 10.

K pau-

paulatim fiat, ac si nō à natura, sed quasi à priuilegio foret virtus (si esse posset virtus à priuilegio.) Vnde ferè cauendū est vel ab ira, quę virtus est, ne à periculosa hac mora degeneret in vitium. Vt nonum sit huiusmodi Iram quodammodò vti priuilegio virtutis, vt puguet, & destruat vitiosam Iram, quam si citò nō vincit, contestim bona Ira desciscit à virtutis merito, & bonitate morali exuta, resumit naturam cognati vitij, ab alicuius circumstantiæ obuia prauitate.

12. De Ira specie tenus licita, inquit S. Basilius Magnus: *Ira fortitudinem, patientiamque, & constantiam parit.* At omnis Ira, & indignatio prohibita est à Paulo suprà: & cur ergo hæc Ira, quæ harum virtutū mater est, etiā vetatur? Profectò difficile nimis est, quod Ira patientiam pariat. Nam Ira ardor est furor est, & impatiēs affectus, perturbatus, turbulentus, clamosus: at patientia muta est, mitis, tranquilla, serena. Quę ergo communio erit Iræ, & patientiæ? quā cognationē habet patientia cum Ira? Quomodo ignur Ira patientiam pariet? Profectò sicut aliqua Ira fit virtus, vt cōtra Iram pugnet: sic perniciosior ira auxiliarē sumit aliquam patientiā, vt sęuius furere possit armis simulatæ virtutis, & dissimulati vitij. Nam pestilentior rācor iracundiæ sępè Iram dissimulat, & mentitur patientiam, vt sic securum reperiens aduersariū, iucautum crudelius feriat. Nimirum ira ab aliqua nō bona patientia armatur, & furor à patienti dissimulatione vires sumit ad vindictam: nam muta impatientia, & patiens ira atrociores fecere strages. Hoc est iræ ingenium quod subdolè aduersariam sibi patientiā armat in auxiliū immanioris vindictę. Ergo caue à dissimulatione iræ, quæ est officiosa sæuitiæ patientia.

13. Er sanè vsqꝫ adeò iræ malitia ingenita est, vt Philosophorum proceres nec in Deo iram bonā agnouerint: de quibus ita fatur Tertull. *Sic Deum honorantes, dum curis obseruationis, & molestijs animaduersionis absoluunt, cui ne iram quidem adscribunt.* Rationem reddit ex Philosophorum mente: *Nam si Deus*, inquiunt, *irascitur, corruptibilis, & passionabilis est*, Hispanè dicas, *Si Dios se enoja, fuerça es que se à passione.* Ergo sicut longè abest à Deo passionibus agi, & instigari, tā lōgè aberit à Deo propria ira, quæ eum prauā sit passio, vel Deum passionabilem faciat, necesse est. Quasi nihil quod fit instigante iræ passione, immune sit à delicto, & pœnitentiæ non obnoxium. Genes. 6. v. 6. Deus pertæsus multam hominum malitiam: *Pœnituit eum, quod homines fecisset in terra.* Quid est pœnituit Deum? Num potest in Deo reperiri pœnitentia, quæ importare videtur delictum? Quomodo adscribitur Deo pœnitentia? Saluianus: *Quasi humano affectu nobiscum loquens sub nomine pœnitentiæ Dei, vim demōstrauit irati.* Itaque pœnitentia species quædam irę est, & ira, dissimulata pœnitentia: & quoniam humano sēsui pœnitentia importare solet delictum; sic ira, vix in homine reperiri sine delicto valet.

14. Denique ex grauissima mulcta, qua punitur Ira, censere licet quam sit execrandum delictum, Matth. 5. v. 22. *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Aliqui Græci codices legunt *εἰκῇ temerè, sine causa*: ita S. Ireneus l. 4. c. 27. S. Iustinus in Epist. ad Zenā, S. Basilius hom. de Ira, S. Chrysost. homil. 17. S. August. lib. 1. de serm. Dom. Theophyl. & Euthym. inibi. Hanc lectionem Vulgatus non sequitur, & meritò videtur eam reprehendisse S. Hieron. Et, vt alia omittam, quibus solidè *τὸ sine causa* reijcitur à Maldonato ibidem, opportuna ratio est, quod nemo existimat se sine causa irasci. Hoc enim est innatum iræ vitium, vt corrumpat rationem, illamque sibi auxiliaturam perpetuò facere intentet. Bellè dixit Seneca l. 1. de Ira, c. 16. *Ratio id iudicari vult, quod æquum est: Ira id æquum videri vult, quod iudicauit.* Superuacaneè ergo additur: *Qui irascitur sine causa*: nam etsi adsit causa nasò nostro sufficiens ad irascendum, nulla causa debet esse ad irascendum in fratrem sufficiens. Sed venio ad supplicium Iræ: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Quod est hoc iudicium, cui obnoxius fit, qui irascitur? Caietanus ibi: *Reus erit iudicio non humano, sed diuino.* Heu quàm durum supplicium! Iratus toto Dei iudicio reus fit? Sic seuerè in Iram animaduertitur! Qua alia pœna mulctatur, qui impiè sacrilegus, indignè sumit corpus Christi, & impura conscientia, & immūdo ore quasi fœdat diuiniora mysteria? 1. Corint. 11. v. 29. *Qui enim manducat, & bibit in digne, iudicium sibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Iudicium Diuinum tremor est mortalium, & Dauidis singularis pauor: *Non intres in iudicium cum seruo tuo*, Psalm. 142. v. 2. Solicitior est Dauid, magisquè angitur timore iudicij diuini, quàm pœnæ, magisque satagit, vt declinet iudicium, quàm gehennæ supplicium. Et tamen irascenti homini intimat Christus, quod *reus erit iudicio.* Ex acerbitate mulctæ, disce malitiam culpæ, vt sic hominibus innotescat execrabilis iracundiæ malitia. Caue tibi ab ira, familiari vitio Holofernis, vel hoc nomine execrabili. Hic vers. 2. Furore actus omnia iura humana, & diuina violat, ius gētium enertit, & impiè blasphemat in Deum. Qui agitur Ira, alter Holofernes est, & innato Dæmone agitatur. Holofernes enim *furore nimio exarsit in iracundia magna.*

§. IV.

Qui vltrò se ingerit Principum, aut Superiorum conspectui, aut lateri, Reproborum, aut Satanæ æmulus est.

Vir sapiens & cordatus non se ingerit Principum conspectibus; quod proprium est hominis maximè digni & bonishic proprijs meritis diffidens gratiam Superioris aucupatur, crebrò assistens in aula non vocatus, dignus qui crebrò expellatur: nam qui se insinuat Principi, non est vir bonæ notæ: vel ex eo suspectus, quòd vltroneus. Isaiæ 29. vers. 13. *Et dixit Dominus, eò quòd appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autem eius longè est à me, &c.* Quæ verba sic scribit, & interpretatur Anastasius Nicænus: *Populus hic mihi appropinquat, & labijs me honorat; cor autem eius longè est à me.* Quasi dicat Deus: populus hic cum flagitiosior est, & magis à me auersus corde, tunc adest mihi ore, & obsequijs studiosus proprius appropinquat. Hispanismo elucet huius sententiæ energia: *Quanto menos digno, es mas entremetido.* Iob. 1. vers. 6. *Quadam autem die cum venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, adfuit inter eos etiā Satan*, id est: Apparuit Dominus Deus in solio augustioris maiestatis, tunc *venerunt filij Dei*; hoc est, vel Angeli; vel (vt ex Origene scribit Pineda,) *Filij potentium, vel magnatum*, vt assisterent coram Domino. Nā potentes seu magnates Regibus solent assistere. Inter quos affuit Satan: Satan, inquā, malitiosus, & nequam. Aduertendum est autem quod Sācti Angeli, siue filij potentum, vel magnatum, Dei conspectu dignissimi, *venisse* dicuntur: quasi ibi tunc non adessent: Satan verò *adesse* dicitur, non *venisse*, vt adesset: tanquam si iam ibi foret. Quod insinuasse videtur S. Thomas, etsi aliò tendens, sic inquiens: *Non dicitur de Satan, quod venit, vt assisteret coram Domino; sed solum, quod affuit inter eos.* Idque disertè expressit Glossa interlinearis: *Affuit Satan obsequio.* Itaque Sancti Angeli, qui filij Dei dicuntur, seu filij potentum seu magnatum, *venisse* dicuntur, vt adessent summo Regi. At Satan non dicitur venisse, sed adesse obsequio: ac si ipse ipsōte sua vltroneus adesset Regi. Quo tacitè perstringitur ingenium eorum, qui vltrò Regibus insinuant sese: quod Satanæ proprium est, & personæ vilis, malitiosæ, & nequam. Hi spontaneo obsequio, non vocati adsunt Principi. At filij Dei vocati veniunt, nec sese vltrò ingerunt.

In extremi iudicij magna die, sedebit Christus Dominus in solio maiestatis suæ, regio habitu, & regali stemmate Matth. 25. vers. 34. Et discussis hominum causis;

Basil. hom. de Ira.
Ira impatientior auxilia rem sibi assumit patientiā, aut dissimulationem.
Tertull. l. de Testim. animæ.
Philosophi negant irā Deo, ne sit passionabilis.
Genes.
Saluianus l. 1. de Gubernat.
Matth.
Irenæus. Iustin. Basil. Chrysost. August. Theophyl. Euthym. Hieron. Maldon.
Ira æquum videri vult quod iudicat.
Caiet.
Iratus sit reus iudicij
1. Corinth.
Psalm.
Iudith.
15.
Isaiæ.
Anast. Ni.
Iob.
Pineda.
Satanam æmulatur qui vltrò se ingerit Principibus.
S. Tho. in c. 1. Iobi.
Interlin.
16.
Matth.

Reproborū est sese vltrò ingerere regio lateri.

causis: *Tunc dicet Rex his à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei*. & v. 41. *Et his qui à sinistris eius erunt; Discedite à me maledicti, &c.* Aduertis iustos vocari à Christo Domino, ac si non adstarent ipsi, sed longè ab ipso essent? Ait *venite*. Num Sācti à Christo fugiunt? Longiùs abesse procurant à Christo? At verò necesse est dānatos, quasi propriùs adessent, expelli, & longiùs remouerisiquidem inquit, *discedite*. Reprobi propiùs aderāt, Iusti verò longiùs aberant. Itaque reprobi homines, & multorum criminum rei, cū vident Christum Regia purpura, & potestate fulgen-
17. tem, (ait enim Euangelista: *Tunc dicit Rex*;) ipsi Christo appropinquantiquò acutè notatur Reproborum ingenium, qui auidè sese ingerunt Regio lateri, & conspectui: vnde illis dicitur: *discedit à me*. At verò Iusti homines merito insignes, & Dei familiaritate dignissimi; vbi vident Christum Regem, non se insinuant eius lateri, sed ac si longè à Rege esse procurarent, opus fuit, quòd ipsis dicatur: *Venite benedicti*. Ecce tibi in hoc facto adumbratum, & notatum est ingenium Aulicorum. Nam homines prudentia cōspicui, & meritis illustres, non se ingerunt spontè Regio lateri, & conspectui, sed longius abesse procurāt; nec aliter quàm vocati propinquiùs adsunt. At nihil homines, viles, abiecti, reprobi; quorum merita sunt ambitio, & malitia, Malitiosi Satanæ adinstar, impensè satagunt adesse Principibus, eorum liminibus inuigilare, proaulæis assistere, & conspectui eorum obsequētissimi (vt ait Glossa) adesse. Caueat Princeps, caueat Superior quiuis ab huiusmodi vltronea gēte, vel ob id, inutili, immerita, malitiosa, & impij Satanæ æmula. Sic Achior strenuus vir, & inclytus Ammo-
Judith. nitarum dux non se insinuabat spōte regio Holoferni lateri, sed hic v. 2. quia longè aberat, studiosè vocatur à Principe, qui prudenter vltroneos respuit, absētes vocat. Ergo sit Holofernes exemplar Regum in hac politia discretionis.

§. V.

Quicquid à lingua, ferè suspectum falsitatis est.

HOminum lingua mendaciorum est seminarium,
18. si credimus Tertull. & quidem quod ille de fa-
Tertull. Apolog. 7. ma, tu de lingua accipe: *Velox plurimum mendax, neq; cùm aliquid veri affert, sine mendacij vitio est, detrahens, adijciens, demutans de veritate*: nam quod verbis diuulgatur: *necesse est exinde introducet linguarum, & aurium serpat. An verò linguæ credat, nisi inconsideratus? quia Sapiens non credit incerto*. Trudebat Christus Dæmonem è corpore cuiuspiā. Marc. 1. v. 25. & malus Dæmon exclamatur: *Scio quod sis Sanctus Dei: & comminatus est ei Iesus, dicens: Obmutesce*. Et infra v. 34. *Et Dæmonia multa adijciebat; & non sinebat ea loqui: quoniam sciebant eum*. Itaque Christus Dęmones compescebat, ne de ipsius virginitate quicquam dicerent: si enim eius (quam fortè nouerant) diuinitatem prædicarent verbis suspecta habe retur; nā vel sincera veritas à lingua mendacis redditur suspecta, & habetur falsa. Quod aduertit Theophylactus ibi: *Ideo autem non sinebat loqui Dæmonia, docens nos non credere eis, etiamsi vera dicant*: ne à mendaci Dæmonum lingua, veritas dehonestetur. Cæterum expensione dignum est, quòd Christus Dominus Leprosum illū, etsi morbo turpem, fide tamen animosum, sanitate alacrē, cohibere tentaret, ne tantum miraculum referret Matt. 8. Marc. 1. Luc. 5. *Vide, nemini dixeris*. Iam enim ho-
19. minem videbat irrumpentem in voces, quibus prodigium diuulgaret, nam beneficium linguam expedit ad benefacientis laudes. Eccli. 9. *Absconde eleemosynam in corde pauperis*. S. Laur. Nouar. sic vertit: *Absconde eleemosynam in ore pauperis*. Quasi dicat, non tam mittitur eleemosyna in sinum miseri, quàm in eius os, & linguam. Lingua enim quasi sibi daretur beneficium, illud deprædicat. Cur ergo vetat Christus, ne hic leprosus verbis enarret beneficium, quod linguæ potiùs

Veritas in lingua mēdacis suspecta est falsitatis.

Marci.

Theophyl.

Matth. Marc. Lucæ.

Eccli. Laur. Nou. hom. 2.

videbatur datum, quàm homini. Et sanè salus Leproso publicè restituta, quare publicari prohibebatur? Nū Christus inanes plausus timet ab eximio opere, qui passim opera similia patrabat? Timet ne magnitudo operis dedecoretur imperito Leprosi ore? minimè nā alacritas sanitatis recentis, & benè animata mens ergà tantum benefactorem, facundiam dabit imperito: (*Ditescit enim lingua nutrita beneficijs*, inquit Ennod.) Timet ne fides non adhibeatur leproso? Clamat opus, & attestatur sanitas miraculum. Et tamen dixit illi Christus Dominus, Caue ne cui miraculum referas. Suspicor causam præcepti silentij esse, Christum noluisse cōfidere magnitudinem miraculi, humanæ linguæ ipsius, quæ vsque eò est mendax, vt vel præ lætitia inopinæ salutis, *adijciet*; vel præ Iudæorum metu, *detrahet*; vel præ mutabilitate, aliquid *demutabit*. Præclarè Clem. Alexandr. approbat sententiam Alberitani, sic aientis: *Lingua volubilis est, & fabula multa*. Vociferetur miraculum, taceat tamen lingua; nam à *fabula* nihil veri speto. Ergo *vade, nemini dixeris*.

Ennod. l. 5. epist. 37.

Clem. Alex. 1. Strom. cap. 3. Alberit.

Psal. 44. v. 2. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*. Cyrill. ibi agnoscit æternam diuini Verbi generationem, sic inquiens: *hic mihi considera Verbi Dei ex substantia Dei generationem*. Quod satis verisimile mihi est, etsi renuāt plures ex SS. Patribus: dixerat .n. præcedenti versu: *Eructauit cor meum verbum bonum*. Itaq; æternus Pater loquitur, & ait: Ego æternæ generationis linguā dixi meum verbum: *Eructauit cor meum verbum bonum*: & mox, quam appellauerat linguam, calamū vocat: *Lingua mea calamus scribæ*. Quid rogo, est in causa, vt stylū mutet Propheta, & dictionem, quasi emendet, iam appellans *calamum Scribe*; quā *linguā* dicentis nuper appellarat? Nonne lingua dicentis valdè differt à scribentis calamo? Cur tam citò æterni Patris lingua, qua Verbum dicit, nō lingua, sed calamus nominetur: cùm aptiùs lingua dicat verbum, quàm calamus? Num aliquid Deum dedecens à lingua timetur, a calamo non timetur? Fortè vox *lingua* scrupulis plena est apud homines S. Ambrosius (sic scribitur apud eruditum auctorem, alia fortè exemplaria nactum,) hunc Psalmi locum versans, sic ait: *Lingua mea calamus scribæ, id est, loquentis velocitatem cum scribentis maturitate coniungo*. Præclarè Ambr. Quasi dicat: lingua velocissima est; nam quæ lingua *dictantur, impetu quodam promuntur*; in generatione autē Verbi tota hac celeritate opus est; quia si vel vnius momenti spatio cunctarum fuisset, Dei Verbum æternum non euaderet; ergo procedat Verbum à celeri lingua paternæ mentis, vt æternum sit. At quia volubilitas, & velocitas linguæ suspecta est apud homines, vel solo nomine *linguæ* adiungatur maturitas calamī: seu potius lingua mutetur in calamum: quia, *Non solum auribus*, (vt quæ lingua dicimus) *sed etiam oculis ea ponderamus, quæ scribimus*. Itaq; calamus, quia morosior est, quàm lingua, cunctanter agit; & sic maturior, & consideratior vulgò euadit Scriptura, quàm verbū. Vnde Propheta ex mente Ambr. sese accōmodans ad hominum ruditatem, vel æterni Patris linguam, (ne quid, Deum minùs decens suspicentur homines) scitè mutat in calamum. *Lingua mea calamus scribæ, id est loquentis velocitatem, cum scribentis maturitate coniūgo*. Adeò suspecta fidei lingua est apud homines. Benè ergo Achior hic vers. 5. loqui incipiens, nititur præcauere suspicionem linguæ, aiens: *Dicam veritatem, nec egredietur verbum falsum ex ore meo*. Nec potuit; etsi veritatem dixit. Tam mendacij suspecta lingua est!

20. Psal. Cyrill.

Lingua apud homines quàm suspecta mendacij.

Ambros. ep. 45.

Ambr.

Iudith.

§. VI.

Dignus, etsi Pes sit coronatur; indigni Caput calceatur.

BArbara Regis Theodorici vox est, & plena fastus: *Pompa meritorum est Regale iudicium*. Cassio- 21. Cassio. l. 1. varib. ep. 12.

Merita eligunt ad dignitates ante Principis electione. dorus. Quasi posset humanus Rex vnà cum fastigio muneris, largiri sufficiētiam meritorum. Fasces dabit Rex, publicos honores dabit, dabit & Consulatum; merita non dabit Consuli, quia id supra humanum fastigium est. Solus Deus largitur cum munere sufficientiā ad munus. Rex verò vacuum meritis honorē præbet. Et quidem ipsa merita tacitè Magistratū gerunt: nam meritum ad honores cōdignum, augustior Magistratus administratio est. Vbi primùm Holofernes renunciatus est tanti exercitus Imperator, cap. 2.
Iudith. v. 7. statim *vocauit Duces, & Magistratus virtutis Assyriorum*. Quærat aliquis an tot Duces, & magistratus fuerint in præsidijs, qui sufficere possent ad regēdam tantam militum multitudinem? Quis neget quam plurimos tunc denuò electos? & tamen non dicit Eliachimus, elegit Duces, & magistratus, sed *vocauit*. Quis eos præelegit? Puto quod merita, & militaris peritia. Consultissimè ergo eliachim non dixit, Duces & magistratus eligi, sed *vocari*: nam benè meritus vocari ad munus potest, eligi ferè non potest: quia illum iam olim merita præelegerunt. Disertè Cassiodor. sic
Cassiod. l. 4. Variar. c. 3. scripsit: *Quamuis proprio fruatur honore, quod est natura laudabile, nec desint probatæ conscientiæ fasces, cùm gerat animo dignitates*, &c. Ecce tibi occultos merito-
22. rum fasces, & Dignitatum insignia; Homo nimirum priuatus, natura laudabili, & apta ad munus litteratura instructus, merito conscientiæ Magistratum gerit. Magistratus est, Prauus Præfectus, & Consul: (quantumvis alius fauore, & ambitu munere potiatur,) nā & meritorum beneficio animo gerit honores, & pōpa meritorum præcedit Regale iudicium, id est electionem. Prius enim eligitur meritorum suffragio, quàm Regali iudicio; quod etsi desit, *Non desunt priuata conscientiæ fasces, cùm gerat animo dignitates*. Ve-
Plinius. Manus meritis coronatæ otiosè gestant coronam. Tertull. de Coron. mil. cap. 1. rè, an assentatoriè dixit Plin. de suo Traiano? *Soli omnium contigit tibi, vt Pater patriæ esses antequam fieres*. Altè ad rem Tertull. de strenuo illo millite operibus illustri, meritis nobili, qui caput ob religiosam humilitatem coronari recusauit, & in manibus gestat coronam, sic inquit: *Coronamento in manu otioso*, id est, Miles operibus & meritis strenuus superuacaneè gestat coronam in manibus: nam res præclarè ab eo gestæ, & regia merita, suam tacitè gestant coronam. Otiosè coronantur manus plenæ meritorum: *Coronamento in manu otioso*. Cùm manus fruantur propria meritorum corona. Profectò præclarè præclari militis manus, manus inquam meritorum plenæ, iure coronantur, etsi manus sedes coronæ non sint.

23. Exod. Pes coronatur; Caput calceatur. Quin & video hic coronatas manus, & Exod. 28. v. 33. pedes coronatos: Quid, quæso insolentius? *Deorsum verò ad pedes eiusdem tunicæ per circuitum, quasi mala punica facies*. Nudi erant pedes summi Sacerdotis cùm ingrediebatur Sancta Sanctorum vestitus amictu Pontificio; è cuius vestimenti fimbria pendebant Septuaginta duo malogranata per circuitū fimbriæ; sic disposita, vt nudos dignissimos Sanctissimi Pontificis pedes, vel inuitos coronarent tot naturales malogranatorum coronæ. Non vides oculis, Dei iussu & arbitrio nudos calceis, sed meritis vestitos pedes, vndique coronari? Ecce coronatos pedes, etsi corona decorum capitis sit. Sed & dabo caput calcea-
Tertull. de Testim. animæ, cap. 2. tum apud Tertull. *Mineruæ calceans galeam*. Quis tam bardus est ac truncus, qui ignoret, galeam armaturæ genus esse, quo armatur caput? planè armatur, seu coronatur caput nobili galea, at caput non calceatur, sed pes. Barbarismus est, aut paralogismus. Quis audiuit vnquam caput calceari? Audiat nunc, qui scit caput esse pedes. Nam qui merito Pes est, etsi munere sit Caput, nihilominus Pes erit re, Caput nomine; & re calceatur, qui re ipsa Pes est, Coronantur à Deo pedes, calceatur à Rege caput. Perperam ergo & arroganter
Theodor. Iudith. Theodoricus dixit: *Pompa meritorum est regale iudiciū*. Stude meritis, non Regum fauoribus. Nam si ob meritorum exiguitatem sis pes, etsi Regis fauore sis caput vrbis, aut prouinciæ, vel ipsa corona calceaberis. Et si nihil ambiens, & plura merens, priuatè viues, & pes reipublicæ sis, Coronaberis capitis ritu. Auge merita, ne summus honor dedecus tibi sit & infamia. Nil gratia quæras, sed meritò, & in loco infimo sublimis eris, & geres priuatæ conscientiæ fasces, non eligeris ad magistratum, sed vocaberis. Sic dicitur hic, ver. 5. captiuus Achior, *Dux omnium filiorum Ammon*. Nam dignus etiam sub Holoferniano iugo, à meritis egregiè principatur.

---

§. VII.

Commentarius litteræ.

Vers. 6. Populus iste progenie Chaldæorum est.

Vers. 7. Hic primùm in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerunt sequi deos patrū suorum, qui erant in Terra Chaldæorum.

Vers. 8. Deserentes itaq; ceremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erāt.

Vers. 9. Vnum Deum cæli coluerunt, qui & præcepit eis, vt exirent indè, & habitarent in Charan. Cùmque operuisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadragintos annos sic multiplicati sunt, vt dinumerari eorum non posset exercitus.

Populus iste, &c. Iudæa gens ex progenie Chal- Vers. 6. & 7.
dæorum dicitur, quia Abrahamus huius po- 24.
puli parens, Chaldæus fuit, & ab Vr Chal- Genes.
dæorum vrbe euocatus, vt constat ex Genes. Iosephus.
15. v. 7. & 11. v. 18. Suffragatur Iosephus 1. Antiquit. Iudith.
& Achior gentilis hic. Dein dicitur Abrahamus habitasse primùm in Mesopotamia, primùm, inquam, postquam egressus fuit de Vr Chaldæa. Ais: Mesopotamia pars est Chaldææ, quomodo ergo egressus à Chaldæa habitauit primò Mesopotamiam? Verum (Mesopotamia pars est Chaldææ.) constat ex Chronographia Mesopotamiam sitam esse inter Tygrim, & Euphratem, illa autem pars Mesopotamiæ, quæ septentrionalior est, Caldææ pars est: illa autem, quæ australior, & Syriæ adiacet, Mesopotamia Syriæ dicitur. Vnde à Chaldæa in Mesopotamiam Syriæ egressus est Abrahamus, ibique habitauit in *Charam*, quæ vrbs sæpè dicitur in Scriptura (Charam vrbs vbi sita.) *Haram*; non quia pro varietate temporum diuersa nomina habuerit eadem vrbs, (quod ab inconstantia rerum, & nominum sæpè accidit) sed quia initium dictionis leniori, aut densiori spiritu afficiebatur. Vndè credibile est ח tempore Mosis sonare leniùs, sic dicitur *Haram*; tempore autem Iudithæ, & Stephani multò densiùs, & ita dicitur Charam. Idem contigit in (r) sic scribitur Charam, & Charram. Et sanè à Lucano Carram dicitur.

Assyrias Latio maculauit sanguine Charras. Lucan.
Notitiarum liber, & Athicus mendosè *Cartha*, pro Athicus.
Carra. Aduerte ne confundas hanc vrbem Charam seu *Charras* cum Charris, quæ ad sinum Arabicum sunt. Nostræ vocantur hodie *Heren* teste Mario. An Marius.
sint Charræ Ptolomæi, & Plinij eædem, incertum est; Zardus.
pugnant Zardus, & Ortelius. pugnent. Ortel.

Vnum Deum cæli, &c. Itaque Abrahamus è Chal- Vers. 8. & 9.
dæa perrexit in Charam (Charam superiori v. explicata est.) vbi habitauit cū patre Thare, & vxore Sara, 25.
& nepote Lot. Causa egressionis ab Vr Chaldæorum fuit; quia noluerunt sequi Deos patrum suorum. Nē- Pererius.
pè à patrio solo fugit, vt fugeret idololatriam, quod Fernand.
hunc locum versans notauit Pererius ad c. 12. Genes. disput.

disput. Benod. Ferdinandus ad cap. 11. Gen. sect. 13. Plura qui volet de hac egressione Abrahę cum patre eius Thare, legat Magall. ad 24. Iosue, & Perer. l. 16. in Genes. disp. 13. Hac de causa dicitur Abrahamus in ignem coiectus à Chaldæis. Legatur Sanct. ad illud c. 9. v. 7. l. Esdræ: *Eduxisti eum de igne Chaldæorum*: qui seriò affirmat Abrahamum non fuisse passum flammam, sed ammeas tribulationes.

Magall. Pererius. Sanctius.

Fueritne Abraham idololatra.

Aptior ad verba Achioris, quæstiuncula est, an cū dicuntur proaui gentis Iudeę *deseruisse ceremonias patrum suorum*, putandum sit Abrahamum, dum iunior esset, idololatram fuisse? Hanc quæstionem tractant interpretes, non hic, sed ad c. 24. v. 2. Iosue. Vbi sic inquit Iosue filijs Israel: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Trans fluuium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham, & Nachor, seruierunt que dijs alienis*, Negant Abulens. inibi, q. 6. Caiet. Carthus. Martinus del Rio ad Genes. 11. v. 28. qui pro ea citat Iosephum & Suidam, Abrahamum vnquam fuisse idololatram, sed à cunis vnum Deum Cœli voluisse. Affirmant vulgò Rabbini S. Ephrem serm. 2. de Pœnit. August. lib. 16. de ciuit. cap. 12. Masius, & Genebrard. supra, & Serarius quæst. 2. quam mordicus tuentur Lutherus, & Caluinus rectantes nimis indecora. Alphonsus de Mendoza Contr. 7. positiua, lectori optionem facit alterutrius opinionis. Et Sanctius nihil decernit. Nec cogit hic locus Iudith, quem exponimus; tātùm enim dicitur Abrahamus deseruisse ceremonias patrum suorum: quas etsi nunquam secutus sit, deseruisse illas dici potuit ex eo quod auitam religionem ipse secutus non fuerit. (Legi potest Serarius, & Mendoza, qui hac de re vberrimè.) Neque verba Iosue cogunt asserere Abrahamum fuisse idololatram. Nam verosimilius est τὸ *Abraham* esse in secundo casu, vt sensus sit: *Trans fluuium habitauerunt patres vestri ab initio; Thare pater Abraham*, (Abrahami scilicet) *& Nachor seruierunt q; Dijs alienis*. Ecce tibi expeditam, & facilem nodi solutionem, qua credentium Pater ab infida vindicatur idololatria. Tantum enim asserit Iosue, Thare Abrahami patrem, & Nachorem, idololatras fuisse; nihil autem de Abrahamo dixit. Achior verò vt nuper notabamus, nil de Abrahamo affirmat. Et licèt id disertè affirmaret homo Ammonites & idololatra, fidem non faceret. Porrò fide certum est id Achiorem dixisse: quod autem quæ Achior dixit, indubia fide certa sint, vnde nam constet?

Iosue. Abul. Caiet. Carthus. Rio. Ioseph. Suidas. August. Masius. Genebr. Serar. Luther. Caluin. Mendoz. Sanctius.

Vindicatur Abrah. ab idololatria.

Cæterùm multò impeditior disputatio est, an verè dixerit Achior, filios Israel quadrigentis annis commoratos fuisse in Ægypto. Nec multum curandum est de auctoritate Achioris, hominis gentilis: nā scriptor Canonicus solum proponit fide certū id Achiorem dixisse: verè dixerit, an falsò, non definit. Ergo aliunde rei veritas petenda est.

26. Quidam existimant filios Israel totos quadringentos annos cōmoratos fuisse in Ægypto, ita Eugubinus in recognitione Pentateuchi, Genebr. in Chronico, Istella in cap. 12. Exodi. Maluenda de Antichr. lib. 1. cap. 19. Stapl. in antidotis in Acta. Probant, quia alia Scripturę loca consentiunt huic narrationi Achioris, nempe Gen. 15. v. 13. Dixit Deus ad Abrahamū: *Scito prænoscens, quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subijcient eos seruituti, & affligent quadringentis annis*. Adstipulatur Stephan. Actor. 7. v. 6. *Quia erit semen eius accola in terra aliena, & seruituti eos subijcient, & malè tractabunt eos annis quadrigentis*. Idem perspicuè videtur tradi, & Exodi 12. v. 40. *Habitatio autem filiorum Israel, qua manserunt in Ægypto fuit quadringentorum triginta annorum, quibus expletis eadem die egressus est omnis exercitus Domini in terra Ægypti*. Vnica ratio huius opinationis est; quòd in minori spatio est incredibile ex septuaginta animabus, quæ ingressa sunt in Ægyptum, potuisse tantam hominum multitudinem pullulare, vt egressi sint sexcenta millia pugnatorum absque fęminis, & paruulis, & turba imbecillium.

Eugub. Genebr. Istella. Maluend. Staplet. Genes. Actor. Exod.

27. Communis sententia est, filios Israel commoratos fuisse in Ægypto annos ducentos quindecim, paulò magis, minusve; vnde præfatos quadragintos annos connumerandos esse à promissione terræ Chanaam vel ab Isaaci natiuitate. Ita Iosephus lib. 2. Antiquit. cap. 6. Chronographi magnæ fidei apud Hebræos, nempe Rabbi Abraham Leuites in lib. Cabalæ, & auctor libri Sedor olam. S. Athanas. in Synop. Eusebius in Chron. S. Chrysost. homil. 37. in Genes. S. Hieronym. in cap. 3. Epist. ad Galat. S. August. lib. 16. de Ciuit. cap. 16. & 24. & lib. quæst. in Exod. quæst. 47. S. Epiph. in Ancorato, Seuerus Sulpitius lib. 1. sacræ Historiæ. Beda lib. de sex Ætatibus mundi. Procop. in cap. 15. Genes. Eucherius lib. 2. in Genes. cap. 20. Saluianus lib. 1. Antikemenon, Abulens. & Lyra, & Caiet. in cap. 12. Exaudi, Rupert. lib. 2. Comment. in Exod. Oecumenius, S. Thomas, & Glossa interlinearis in cap. 3. epist. ad Galatas. Hugo Carthus. Salmeron in Acta Apostol. ad cap. 7. Martinez Hypotyp. lib. 6. cap. 4. Oleaster, etsi alia via illud defendat, in re consentit. P. Suarez. 1. tom. in 3. part. disputat. 6. sect. 1. Pererius in 12. Exodi, disput. 19. Sanctius hic, Cornelius in Exodi 12. & in c. 3. epist. ad Galatas, Salianus anno mundi 2451. Martinus del Rio, Fernand. Mariana, Sa in cap. 15. Genes. Lorinus, Ioan. Benedictus, & Clarius Actor. 7. Barradius l. 5. Concord. Euang. cap. 20.

Tempus Ægyptiacæ ... Ioseph. Rabbini. Athanas. Euseb. Chrys. Hieron. Aug. Epi. Sul. Beda. Proc. Euch. Salianus. Abul. Lyran. Caiet. Rupert. Oec. S. Thom. Glos. Cart. Salme. Mar. Oleast. Perer. Sanct. Corn. Salian. Rio. Mariana. Lorin. Io. Bened. Clarius. Barrad.

28. Probatur primò ex auctoritate LXX. Interpretū, qui locum illum Exodi 12. v. 40. quem nuper scripsi pro opposita sententia sic transcripsere: *Habitatio filiorum Israel; qua ipsi, & patres eorum habitauerunt in Ægypto, & terra Chanaam fuit quadragintorum triginta annorum*. Ecce in Ægypto, & terra Chanaā dicuntur habitasse hoice quadringentos annos, non in Ægypto tantùm. Planè arroganter Eugubinus abijcit, & ridet auctoritatem LXX. Interpretum, quos tanti semper fecit Ecclesia. Præterea si oppositæ sententiæ fauet locus ille ex Actorum 7. etiam probat non tantùm annos quadringentos, sed omninò quingentos commoratos fuisse in Ægypto filios Israel: nam dicitur: *Semen eius accola erit in terra aliena, & seruituti eos subijcient, & malè tractabunt eos annis quadringentis triginta*. Quod si Ægyptij Israelitas seruituti subiecerunt, & malè tractauerunt annis quadringentis triginta. Certè ante seruitutem liberè, & prosperè vixerunt Israelitæ per annos septuaginta, quos vixit Ioseph; nec statim post mortem Iosephi oppressi sūt. Vnde conflatur numerus quingentorum annorum, non quadringentorum triginta.

Septuagin. Eugub. Actor.

29. Ad hæc, manifestum videtur Hebræos ab ingressu Iacobi non habitasse quadringētos trigenta annos in Ægypto, nam Caath descendit in Ægyptū cū patre suo Leui, & auo suo Iacob, Gen. 46. & vixit annis 133 Exodi 6. Filius Caath fuit Amram, Moysis pater; hic Amram vixit annos 137. vt constat ex eodem loco Exodi: Moyses autem octogenarius eduxit populum ex Ægypto, vt est in lib. Exod. cap. 7. Horum triū hominum anni coniunctè sumpti conflant numerum annorum 350. Ab his vero 350. annis demendi sunt anni Caath, quibus vixit postquam genuit Amrami & anni Amram, quibus vixit postquam genuit Moysem: illi enim anni Caath continentur in annis Amram, & reliqui anni Amram cōtinentur in annis Moysis, quibus simul vixit cū patre suo Amram. Ex quo planè conuincitur Hebræos nō fuisse in Ægypto commoratos 430. annos, sed multò pauciores quam 350. vt cōstat ex præfata ratiocinatione. Cui aliquod effugium excogitauit Genebrardus; nempe omissos fuisse aliquot Moysis auos, & proauos, sicut Matth. 1. in Christi genealogia plures omittuntur. Nam dicitur, quòd Ioram genuit Oziam, & ita intermisit tres Reges intermedios, Ochoziam, Ioas, & Amasiam. Sed cōtrà arguit Pererius, quòd gratis id dicitur à Genebrardo: nulla enim ratione ostendi potest intermissos esse aliquos homines inter Caath & Amram, vel inter Amram & Moysem: nam vbicumq; scriptura Leui genealogiam describit, semper recenset Leui pro-

Genes. Exod. Genebr. Pererius.

ximum fuisse Caath, huic Amram, huic Moysem. Tres autem illos Reges scimus prætermissos a Matthæo, quia id liquidò constat ex libris Regum, & Paralip. in quibus illorum Historia scripta est,

30. Ad Galat. Denique validum huius sententiæ fundamentum est auctoritas Pauli ad Galatas 3. v. 16. quibus ita scribit: *Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius, non dicit in seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, in semine tuo, qui est Christus: Hoc autem dico testamentum confirmatum à Deo, quæ post quadringentos, & triginta annos facta est lex, non irritum facit ad euacuanda promissionem.* Ecce expressè asserit Paulus à promissione terræ Chanaam Abrahamo facta, vsque ad legem datam in monte Sinai, quadringentos triginta annos transactos: legem autem post quinquaginta dies ab egressu Hebræorum ex Ægypto datam fuisse, constat Cyprian. Hieron. August. ex S. Cypr. ser. de Spiritu sancto, S. Hieronymo ad Fabiol. mans. 12. S. August. quæst. ex nouo testament. c. 75. & epist. 119. c. 16. Leo ser. 1. de Pentecost. S. Chrys. Chrysost. ser. 2. de eodem festo. Ergo computandi sunt 430. anni à promissione facta, & necessariò sentiendum est Israelitas in peregrinatione terræ Chanaam, & in Ægypto transegisse eiusmodi 430. annos, vt liquidò constat ex translatione LXX. Interpr. ad 12. c. Exodi, & ex hoc loco Pauli, ex ferè omnium interpretum commentarijs, & ex auctoritate tot Patrum, & Doctorum, qui hanc sententiam faciunt; & me in illam flectunt: nam si precisè agendum esset rationum momentis, subscripsissem Eugubino. Sed quis discedat à tanta auctoritas Ecclesiæ procerum?

31. Genes. Actor. Ad loca Scripturæ pro opposita sententia respondendum est. Et primò ad locum illum ex Genesi 15. & Actor. 7. Respondeo, ibi fieri mentionem non tantùm seruitutis, sed etiam peregrinationis: vnde intelligenda sunt de peregrinatione in terra Chanaam, & peregrinatione, & seruitute in terra Ægypti. Item ex solutione loci Exodi, qui explicatu difficilior est, patebit solutio horum locorum ex Genesi & Actis.

Exod. Locus ille ex Exodi 12. vbi dicitur: *Habitatio filiorum Israel, quæ manserunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum*, explicandus ex regula, quæ colligitur ex Augustino lib. 16. de Ciuit. Dei, c. 24. vbi docet in Scriptura sæpè commemorari extrema, in quibus intelliguntur, & continentur, quę eiusdem generis sunt, etsi loco, & tempore diuersa sint: sic soluit Augustinus prædictam difficultatem. Omitto Augustini verba, quia longiuscula, quia à nemine non transcripta. Præter hoc exemplum, alia duo aduocat Sanctius. Iudic. Sanctius hic num. 21. ex lib. Iudicum, cap. 14. Vbi cùm Sponsa Samsonis in septemdiali conuiuio, quatuor ad summum diebus cum lacrymis extorquere vellet ænigmatis solutionem, (neque enim sollicitare cœpit sponsum ante transactos tres conuiuij dies) & tamen septem conuiuij dies fleuisse dicitur; quia dum illa fleret, tempus illud septemdiale completum est; quod ad- Caiet. Iudith. uertit Caiet. ibi. Item in hoc libro Iudithæ, cap. 16. v. 28. vbi scribitur de Iuditha, quod *mansit in domo viri sui annis centum quinque*, cùm verosimilius sit non omnes in eadem domo exegisse, sed compleuisse.

Quæret aliquis cur alicubi quadringenti anni, alibi quadringenti triginta numerantur? Respondeo ex regula illa nemini non nota, nempè imperfectos numeros sæpè omitti in Scriptura: quam tradit Augustinus lib. 1. quæst. in Genes. q. 17. & lib. 16. de Ciuit. Dei, August. cap. 24. Plura exempla adducit Sanctius hic, & ad lib. 4. Regum, cap. 15. ex quibus in confirmat S. Aug. q. 47. in Exodum, inquiens: *Scriptura solet tempora ita nuncupare, vt quod de summa perfectioris numeri paululum excrescit, aut infra est, non computetur.*

Demum ad rationem Eugubini respondet sanctus August. Augustinus, tã numerosè multiplicatos esse Hebræos in Ægypto, singulari Dei prouidentia, quia Abrahamo dixerat, *Multiplicabo semen tuum sicut stellas Cæli*, Genes. Exod. Gen. 22. Vnde dicitur Exod. 1. Filij Israel creuerunt, & multiplicati sunt. Addit ipse quæst. 47. in Exodum Hebrææ gentis naturalem fœcunditatem. Præterea homines tunc diu viuebant, omnes generationi dabant operam, & plures habebant vxores. Accedit Ægyptiæ terræ incredibilis vis ad fouendam ını generationis. De quo legi potest Aristoteles lib. de histo- Aristot. ria animalium, cap. 4.

---

§. VIII.

Absentiam admiramur, & adoramus præsentia contemnimus vsque ad vilipendim.

QVod absens est, & à nostris oculis remotum, ad- 33. Præsentes contemnimus, absentes veneramur. miramur; postquam penitùs inspeximus, sæpè contemnimus. Quasi ab oculis nostris præsentia aliquod pariantur genus fascini: & minoretur ab aspectu, quæ ab absentia habebantur grandia. Cor. 10. v. 2. Corinth. 10. Sic de Paulo eius obtrectatores murmurabant: *Quoniam quidem epistolæ, inquiunt graues sunt: præsentia autem corporis infirma.* Nempè cuius absnos epistolas tanta admiratione veneramini, præsentem contemneretis: nam præsentia nimis detrahit famæ, absentia verè ingenium est rei æstimanda. Quærunt profanæ Theologiæ proceres, quare Saturnus, quem Diodorus. Thallus. Castius. Seuerus. Diodorus Græcus, & Thallus, & Cassius Seuerus, & Cornelius Nepos, & cæteri antiquitatis commentatores, hominem esse prodiderunt; quandoquidem, vt Deus habitus sit, & vt filius Cœli, & terræ adoratus? Sapienter Tertullianus huic quæstiunculæ respondet, Tertull. Apolog. c. 10. inquiens: *Ex consuetudine humana, qua ignota, vel ex inopinato apparentes, de cœlo superuenisse dicuntur. Proinde Saturnum repentino aduenin vbique cœlitem contigit dicit*, Scilicet Saturnus, non quia diuinus, sed quia ignotus, adoratur vt Deus; mutuans venerationem Numinis, quoniam rarò visus; quasi diuinitas Saturni clancularia sit: & latebrarum amans, & perpetuò absens; & despicabilis foret à familiaritate præsentiæ, & Ierem. Essentia Dei procul esse, quo sensu dicatur. contubernij vicinitate. Ierem. 23. v. 23. *Putásne Deus è vicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus de longè?* Quid? venerationem captat Deus, eò quòd à longe sit, & non è vicino, & propè homines? Sententiosè hæc verba commentatus est Clemens Alexandrinus, Clem. Alex. 2. Strom. aiens; *Deus appropinquans ego, inquit Dominus, procul enim essentia.* Planè pugnat sibi hæc sententia. Porrò si Deus propinquus est hominibus, quomodo eius essentia procul est? Imò immensitate impeditur essentia Dei, ne longè sit: nam immensitas Deum præsentissimum reddit rebus omnibus. Verùm Deus etsi ab immensitate propinquus sit hominibus, sic inuisus latet ad captandam sui venerationem, ac si procul esset eius essentia: propinquus est, quia immensus; procul est eius essentia, quia admirationem, & venerationem absentis exigit. Dicam luculentiùs, Deus habet familiaritatem propinqui, & præsentis; & venerationem remoti, & absentis. *Deus appropinquans ego, inquit Dominus, procul enim essentia,*

Ioannis 6. v. 14. Innumera illa Hebræorum multi- 34. Ioan. tudo, quæ trans mare Tyberiadis multiplicatione panis & piscium, prodigiosè ad satietatẽ vsq; cibata est, admiratione prodigij attonita, exclamauit, aiens: *Hic est verè Propheta qui venturus est in mundum.* Benè ad- Rupertus. Glossa. Hugo. Caiet. uertit Rupert. l. 6. in Ioannẽ, ex quo Glossa, & Hugo, & Caiet. & nuperi commentatores, quòd videtur sibi non constare sententia horum verborum; nam si demonstratiuè Hebræi aiunt, *Hic est verè Propheta*, quo- Christus venturus dicitur ad æstimationem. modo addunt, *qui venturus est in mundum*, & non inquiunt, Qui venit? Cum Christo loquuntur, illumque demonstrant, & dicunt, futurũ esse, & absentẽ? Negãt præsentem, quem venturum esse in hunc mundũ affirmãt. Fortè hac difficultate conuictus Rupertus suprà, de secundo Christi aduentu intellexit hæc verba. Sed omnium expositorũ auctoritas, & contextus ipse præcipuè probat, de primo aduentu in carne loqui hic Hebræos, aientes: *Hic est verè Propheta, qui venturus est in mundũ.* Difficultas ex Græca origine dissolui Rupert. potest.

potest. At in Latina translatione vulgati Interpretis adhuc difficile est propositum dubium. Sed ex magna æstimatione Christi, quam ex tanto miraculo conceperant, fortè dissolui potest ad rem præsentem. Aiunt enim; *Hic est verè Propheta*, quia præsentem vident, & cernunt admiranda eius opera, & adhuc venturum in mundum prædicant, quasi non præsens, sed absens sit: erat enim re vera præsens, sed æstimatione futurus, & absens: vt sic ab absentia exaggerent illustrem æstimationem, quam de ipso Deo habent: *Deus appropinquans ego, inquit Dominus, procul enim essemus*. Neque enim præclaram, quam tunc de Christo opinionem conceperant, satis publicarent, si tantum vt præsentem eum haberent, nec vt absentem venerarentur Christum. Nempè re vera præsens est, sed æstimatione, & veneratione absens. Sic solent homines admirari absentes! *Solent nescio quomodò, ea quidem, quæ sunt præsentia, despici propter consuetudinem; quæ autem sunt separata, ab ea, quæ tunc erat præsens, probatione, haberi in admiratione*. Verba sunt Clem. Alex. pulchra quidem ad hanc rem. — Clem. Alex. / Cle. Alex. Adhort. ad Gent.

35. Ioann. 16. v. 7. ait Christus ad Discipulos: *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos*. Vulgaris est huius loci difficultas: nam quid impedit præsentia Christi aduentui Spiritus sancti? Adducam egregia verba S. August. sic aientis: *Hoc autem dixit, non propter inæqualitatem Verbi Dei, & Spiritus-sancti, sed tanquam impedimento esset præsentia Filij hominis apud eos, quò minus veniret ille, qui minor non esset, quia semet ipsum non exinaniuit, formam serui accipiens, sicut Filius. Oportebat ergò, vt auferretur ab oculis eorum forma serui*. Quasi dicat Christus ex mente August. Ego homo factus sum in forma serui, secus Spiritus-sanctus, qui non est factus homo. Vndè ne Spiritus-sanctus iudicetur apud homines maior me, non veniet quovsq; ego abeam. Ergò dum ego præsens vobis sum; Paraclytus nõ veniet, ne ego minor videar: si autem ego abiero, & absens sum, statim veniet, quia ab absentia tàm præclaram existimationem de me habebitis, vt iam Paraclitus nõ præcaueat, ne tunc maior me videatur. Nempè qui me præsente nõ venit, ne appareat me maior, me absẽte veniet absq; eiusmodi cautela. Sic homines solẽt venerari absentes: vt Christus ab absentia tantã speret æstimationẽ sui. Ergò Iudit valdè remota erat ab oculis hominũ; nam c. 8. v. 5. *in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis clausa morabatur*. Et sic præsens Bethuliæ, quasi absens erat Bethuliensibus: vndè tantã æstimationẽ, & gloriæ famã est assecuta, vt *esset in omnib. famosissima*: illustrẽ opinionẽ, mutuans apud Deum ab eximia sanctitate, & absentia, & recessu, apud homines, qui magni faciunt absentiam, & à se remotã præsentia contemnunt. Sic Achior hic v. 6. commendat Abrahamum oriundum à Chaldæa, Regione valdè dissita ab Ammonitide: vt ab absentia, prima Abrahami commendatio sit. — Ioan. Absẽs Christus magis estimatur. August. l. 1. de Trin. c. 9. / Iudith. / Iudith.

§. IX.

Cæca hominum iudicia opus non à se ipso æstimant, sed ab auctore.

36. TAm imbecilla sunt iudicia hominum, ac penè iam nulla, vt qui aliorũ opera æstimant, nõ tam considerant opus, quod vident, quàm cuius sit opus, quod vident: non eminentiam operis, sed auctoris: cũ auctor præclarè censendus esset ex claritudine operis, non opus præclarè censendum ex auctoris splendore. Si res pretiosè materiata est, & ingeniosè elaborata, illã à se æstima, non ab artifice. Quis pretiosum lapillum magni æstimat, quia illum emit à bono lapidario, aut artifice? Margarita erit, etsi à rudi artifice vendatur, etsi in luto sordeat. Magni æstima quod magnum est, etsi auctor illius magnus non habeatur. Indè magnũ habe, quia magnũ opus fecit. O cæca hominũ iudicia, qui nisi auctor prius illustris sit, opus illustre nõ censent! Ioann. 2. v. 4. Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, & erat Mater Iesu ibi; inuitatus est autem Iesus: defecit vinũ, & à misericordia permota pia Iesu mater, antequã conuiuæ defectum lagenæ sentirẽt, præmaturè ipsa sentiẽs accurrit ad Filium, & ait illi: *Vinum non habent*. Cui respondit Iesus, *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea*. Quid est, Nondum venit hora mea? ait S. Chrysost. *Nulli temporum necessitati Christus subiectus est. Anne temporum opifex, & auctor sæculorum tempora obseruaret?* Quouis tempore, quauis hora Christus Deus potest miracula operari: ergò inquit, *Nondum cognitus sum: neq; enim ipsum quisquam prețer Andream, & Philippum sequebatur*. Sed, quod pace tanti Doctoris dicam, hęc expositio nõ enodat, sed impeditiorem reddit propositam difficultatẽ; scilicet: Nondum venit hora mea ad patrandum miraculum, quia *nondum cognitus sum*; cùm enim exordiũ sit prædicationis, necdum illustrem famam apud homines habeo. Planè hæc ratio, ridicularia videtur. Quid enim impedit ad patrandum miraculum, necdum cognitum, & celebrem esse Christum apud homines? Indè cognitus, & celebris eris, ô Domine: Ergò ede miraculum, & miraculoso ipso celebritatem mercaberis apud homines. Profectò rem altè contemplatus est Chrysost. scilicet. *Nondum venit hora mea* ad faciendum miraculum: quia *nondum cognitus sum*, & celebris: neq; enim iudicium hominum dignè celebret opus miraculosum, nisi priùs auctor cognitus, & celebris sit. Nemo credet, etsi oculis videat, opus insigne, & miraculosum edidisse hominem ignotum, & minimè celebrem. Itaq; Christus nolebat deuenustare miraculum, si miraculum prodiret ab se necdum habente magnum nomen. Adeò enim sunt imbecilla hominum iudicia, vt non tàm attendant ad opus, quod vident, quàm cuius sit opus, quod vident: rem æstimantes non à re ipsa, sed à rei auctore. — Res à se est æstimanda, non ab auctore. Ioan. / Chryso hom. 21. in Ioan. / 37.

38. Nulla res vsq; adeò æstimata fuit à Deo, ac Christi Passio: opus planè theandricum, & augustum, & quod Mundum redemit, Inferos spoliauit, beauit Cœlos. Quod tàm illustre opus Orbis vidit? Ergò valdè satagit Christus tantũ opus de se illustrissimum, illustrissimum quoq; haberi apud homines. Vndè in vestibulo Passionis, Ioann. 17. v. 5. sic loquitur Christus ad Patrem Deum: *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate, quam habui priusquam mundus esset apud te*. Quæ est ista claritudo, quam postulat? S. Hil. lib. 3. de Trinit. S. Chrysost. Theodoret. Heracleotes, & Mopsuest. S. Cyrill. Leontius, S. August. Beda, Theophylact. Euthym. Rupert. gloriam humanæ naturæ petere existimant. Theodoretus in Psalm. 92. Maldona. de gloria naturæ diuinæ loqui autumant, quoad publicationem. Cur igitur Christus *Nunc*, namq; Passioni proximus, petit hanc claritudinem, siue diuinæ, siue humanæ naturæ? Nam vt docet S. Cyrill. 10. Thesauri, c. 9. Præclaram *opinionem, existimationemq; de se petit*, aiens: *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum*, &c. Præclaram sui opinionem, illustremq; existimationem petit, Passioni proximus, qui in ipsa Passione sic humiliandus erat, vt alapis cæderentur eius ora, vt facies saliuaretur vilissimis sputis, vt criminosissimo Barabbæ posthaberetur, vt tractaretur sicut fatuus ab Herode, vt infami tunc ligno affigerent, vt omnium criminum reus: & tunc, tunc præclaram opinionem, existimationemq; sui tàm anxie petit à Patre Deo? Planè aliquod in hac oratione mysterium reconditum est, vt ait Cyrill. suprà. Nimirum desiderat Christus præclaram sui existimationem antè Passionem, vt sic homines magni æstiment Passionẽ. Nam etsi Christi Passio de se sit opus perillustre; tamen apud homines nihil maximi haberetur, nisi ab homine magnæ auctoritatis, & præclarissimæ opinionis. Vnde, ait Cyrill. dicens Christus paulò antè Passionem, *Et nunc clarifica me tu Pater*, &c. *Opinionem, existimationemq; de se petit*, vt sic maximi habeatur eius Passio, & opus redẽptionis, & ignominia Crucis. Quod peracutè notauit Card. Caietanus — Ioan. / Hilar. Chrysost. Theod. Cyrill. Leon. August. Beda. Theophyl. Euthym. Rupert. Theodor. Maldon. Cyrill. / Cur antè passionem, glorias exoptat Christus.

super eum locum Ioannis, aiens, Christum tunc petere *gloriam Crucis, & ignominiarum*. (Caiet.) Nimirum Christus sibi petit gloriam, quò illam refundat in passioné. Gloriam passioni fœnerans à gloria sua. Tam imbecilla sunt enim, ac penè nulla iudicia hominum, vt opus æstiment non à se, sed à claritudine auctoris. Vndè etiam Christus Dominus paulò antè Passionem solemni triumpho ingressus est Hierosolymam. Et iure quæritur, cur qui passionis ignominiam tàm auidè percupiuit, in Passionis vestibulo tàm gloriosè triumphat? (Chrysosto. hom. 67. in Ioann.) Opportunè S. Chrysost. cùm *Crux in ianuis adesset, clarus seipsum reuelat*. Scilicet clarus, & illustris haberi satagit antè Passionem, vt Passionem nobilitet apud homines, apud quos nihil habetur clarum, & illustre, nisi priùs auctor clarum, & illustre nomen habeat. Consultè ergò Ioachimus narraturus strenuum Iudithæ facinus Holofernianæ iugulationis, & liberationis Bethuliæ, egregiè commendat Iuditham c. 8. v. 5. vt ne inglorius facinoris auctor deuenustet facinoris gloriam: nam homines claritudinem operis ab auctoro metiuntur. (Iudith.) Et Achior hic v. 6. populum Hebræum non tàm commendat à suis ipsorum virtutibus, quàm ab Abrahamo Hebrææ gentis auctore.

§. X.

Lapsus non est prophetia vlterioris casus: sed sæpè cautela non cadendi.

40. HOminis ingenium procliue est ad casum, lubricum ad ruinam; sed de se inconstans, & a reciprocis affectuum fluctibus varium. Affectat delinquendi voluptatem, & mox fastidit delicias expertas. (De nemine desperandũ dũm viuit.) Negat hominem, qui desperat de homine. Nam etsi sępè offendit, sed ab offensa fit cautior: impingit, cadit; sed à lapsu cautelam facit non cadendi. Infęlix sępè, & barbarum prognosticũ est: Cadet, quia cecidit. Veriùs, & humaniùs: Quia lapsum aduertit, quia lapsus pœnituit, non vltrà cadet. Neq; enim pręuius lapsus pliùs vrget ad cadendum: quam tędium, & pœnitentia delicti ad cautionem. Gratia pręualet naturæ, & humani ingenij propensionem sistit, & à delicto incrementat vires ad virtutem. (S. Paulin. epist. 10.) Sapienter S. Paulin. de Paulo: *Beatus Apostolus ideò excatus est, vt illuminaretur: cecidit persecutor, vt Apostolus surgeret*. Negat Apostolũ qui desperat de malitioso persecutore. Durauit in persecutoris nequitia, sed perdurauit in Apostolatus gratia: & de persecutore ad tẽpus, factus est æternũ Apostolus: nec lapsus lapsum induxit, sed culmen Apostolatus à pęnitentia struxit: pręualens penitẽtiæ propositũ occasione vlterioris lapsus. (Pęnitentia argumentũ vel augmẽtum emendationis est. Tertull.) Bellè Tert. l. de pœnit. c. 2. appellauit pęnitẽtia delicti. *Argumentum emendationis*. Porrò si tua aut infirmitas, aut malitia arguatur: cadet, quia cecidit: scito validũ validi ingenij *argumentum emẽdationis* esse: Quia pęnitẽdo emẽdauit delictũ nõ cadet vlteriùs: neq; .n. imbecillior est pœnitentia ad resurgendũ, quã nostra infirmitas ad cadendũ. Planè robustũ est argumentũ: Emendauit errata, ergò non cõmittet erratũ, quod emendet. Nisi velis in aliquo codice legere: Pęnitẽtia est *Augmentum emendationis*, non *argumentum*, idest, delicti retractio plùs hominem roborat ad virtutem, quàm lapsus infirmat ad vitium. At delicto pęnitentia retractato incremẽtum fit virtutis: post emendationẽ à pęnitẽtia auctior inest vis ad emendandũ, quàm post erratum ad vlteriùs errandum. Esto Propheta virtutis, qui sedulò vitia prophetasti, nisi à te de alijs prophetes, ne pœnitudinis vigorem dissimulantèr eneru̲es lubrica prophetia: nam sæpè homo tenax vitij, tenacior est virtutis.

41. Vix vlla Ciuitas tàm rebellis fuit Euangelio recipiendo, quàm Romana, quæ pertinacitèr erat idololatra: idictũq; fuit à Tertull. plura facinora, & flagitiosa delicta dici *de Romanis, ni fallor, idest, de non Christianis*. (Tert. Apolog. 35.) Itaque tàm longè aberat populus Romanus, vt Christianus fieret, quod idem reputauerit Tertull. dicere populum Romanum, ac populum non Christianum; tam odiosa illi erat Christi fides, vt Romanorum nomen negatio esset Christianismi: & ipsissimum habebatur Romanum ac non Christianum. (Romani, id est, nõ Christiani: & mox. Romani, id est Christiani.) Ita sanè tunc: verùm aduerte non post multa tempora, quempiam Regis familiarem dixisse Theodorico: *Si Armagastem* (erat hic homo criminosissimus) *gladio peremeris, Romani martyrem prædicabunt*. (Victor. Vticens. de persec. VVandal.) Quis est Romani? Plenè Christiani. Nẽpè qui antè *Romani, id est, non Christiani* dicũtur à Tertulliano, post *Romani* vocantur, id est, Christiani: vsque eò imbuti Christiana fide, vt antonomasticè Christiani, appellentur Romani. Quis desperet de contumacissimo quoque? (Character malitiæ nõ datur; nec delictorum stigma.) Non enim dantur *Characteres malitiæ*, verba sunt Philonis, (Philo li. de Sacr. Abel. Tertull. lib. 4. aduersus Marc. c. 4.) nec *stigma delictorũ*, vt ait Tertullianus, ò nimis verè!

42. Mulier illa Samaritana in Euangelio nota, omniũ notatum fœmina, insignis libidine, impudentia infamis, innutrita delictis, ò diuinæ gratiæ prodigia! Quis despondeat animum, & meliora nõ censeat? (Samaritana dicitur Euãgelista. Ioann.) dixit Samaritis, Ioan. 4. v. 29. *Venite, & videte*, &c. (Origen.) Super quibus verbis, Origenes citatus in catena hic, *& ferè quidem quasi quoddam Apostolo ad ciues vtitur hac muliere*. (Chrysost. hom. 33.) Pergit sanctus Chrysostomus. *Sicut Apostoli vocati dimiserunt retia; ita hæc dimittit hydriam, & Euangelistarum opus facit*. Ecce tibi fœminam à patria natura infirmam, a natione Samaritanam, hoc est, hæreticã, à moribus impudentem, à consuetudine putidam, & fœdam cũctis turpitudinibus: iam à Dei gratia virilẽ, pudicam, sanctam. Parùm hoc est, Apostolico munere insignitam. Quid sublimius? nam Apostolatus, fastigiũ est Christianismi. Adde Euangelistæ nobili munere functam. Quid augustius dici, excogitarive potest, quam vile scortum reformari in Apostolum, & euehi ad Euangelistę honores? Ergo rigidus censor si credis fœminam delictis innutritam infirmè conualituram a vitijs, non credis Euangelio, quo Samaritanam Apostoli & Euangelistæ munere donat. Qui credis Euangelio, meliora, non deteriora prophetare aude: aude in melius qui in deterius audes. Benè sperat, qui sperat bona. (Tertull. lib. 4. aduersus Marc. c. 35.) Crede *Christum esse verum elimatorem humanarum macularum*, ait Tertullianus. A lima abstergitur rubigo, & splendet metallum. Ecce tibi hic vers. 8. Abrahamum è gentili homine ad miraculum vsque sanctissimum, & Deo clarissimum. (Iudith.)

§. XI.

Viro spirituali celatur meta, vt ad Deum contendat cursum.

43. ILle velocissimè ad perfectionis fastigiũ currit, qui paratior est ad diuinam voluntatem exequendam, etsi stet immotus, expectans motum diuini arbitrij, & nesciẽs quò iturus sit, tametsi immotus agillimè mouetur. Planè volat, qui stat pendulus à diuina volũtate ignorans quò pergat. Nec otiosa statio, nec petendæ metæ ignoratio, illum præpediunt, quominus ocyus euolet, & ad terminum, quem ignorat, velox currat. (Isaiæ.) Adstabãt Seraphini Solio Dei. Isaiæ 6. natura & habitu agiles. Porrò Seraphini ab amore nominãtur; amor autem alatus est, & totus pondus est ad rem amatam; affectibus velocissimè feruntur in Deum, tanquam in centrum Seraphicæ naturæ. (Qui paratus est ad volandum, volare dicitur.) Ad hæc, ne quid non ostentet agilitatem; ipsa corporis species alata, est senis alis agillima: *Duo Seraphin stabant super illud: sex alæ vni, & sex alæ alteri*. Nec otiosè gestabant alas: nã *duabus volabant*: & quidem volatu ocyssimo, vt par erat Seraphino, & amoris pennis, & remigio alarum velocissimo. Sed admiror volatum immotum: nã dicitur, aliis *duabus volabant*, & tamen adhuc volantes *Seraphim stabant*. Nunquid stando volare possunt? aut volando stare? Nisi fortè statio, volatus est. Est planè, & volatus velocissimus. Quia Seraphini stantes penduli è diuino nutu, volitant, aut volaturiunt,

quò

quò vel Dei nutus illos dirigat. Stant volantes, quoniam paratissimi adsunt ad diuinum iussum. Nesciunt quò pergant, & ocyssimè currunt, quò nesciunt; quia quoquoversùm paratissimi sunt ire, si mittātur. Quoniam intenti sunt ad nutum, aut renutum diuinæ voluntatis; etsi stant, volare dicuntur. *Sacratissima fictio* (ait Dionysius, loquens de hac volanti statione Seraphinorum,) *absolutissimam summamq; in Deum intentionem signat*. Stantes Seraphini volant, quia *intenti* sunt ad diuinum vultum, paratique adstant ire celeres, quoquoversùs mittantur. Eò velociùs volant, quò ignorantiùs nesciunt, quò pergant; & paratiores sunt pergere, quò nesciunt.

Dionys. l. de Cæle. Hier. c. 4. & 13.

44. Ioan. 3. v. 8. *Spiritus vbi vult spirat; & vocem eius audis: & nescis vndè veniat, aut quò vadat*. Omitto sententiam S. Cyrilli, Pseudo Augustini, S. Chrysostomi, Theophylacti, Euthy. & P. Marianæ, qui de vento hęc verba interpretantur; quos, & coniecturam Maldon. refutabam olim. De Spiritu-sancto hæc verba arbitror intelligenda, vt docent Orig. Ammon. Apollin. S. Nazian. S. Ambr. S. Aug. S. Greg. S. Bern. Elias Cretens. Beda, Strab. Rup. Alcuin. Haimo, quos sequitur Tolet. hic. Nimirùm Christus Dominus instruens Nicodemum, & in illo formans spiritualem virum Euāgelica perfectione sublimem, ait, *Spiritus vbi vult spirat*, idest, quem vult eligit ad Euangelicæ perfectionis fastigium. Qui vocem Spiritus audit, & cœleste idioma benè nouit, etsi nesciat, vndè venit, & ignoret *quò vadit*. Itaque ille Spiritu-sancto plenè agitur, qui nescit, quò vadit. Ille valdè Spiritu profecit, qui nescit, quò contendit. Miror profectò quomodò qui metam ignorat, velociorem conficit cursum. Nescit *quò vadit*, & velocissimè properat; Qui nescit quò vadat, aut ob ignorantiam termini hęret, & sistitur, aut si ambulat, nō tàm pergit, quàm errat. Quomodò potest ad terminū currere, qui ignorat terminū? *Nescimus quò vadit*, (ait Rupert.) *quia videlicet nobis ratum non est, ad quem finem processura sit eadem gratia*. Nescimus ad quem finem gratia duce procedamus, & tunc velociùs currimus? Currimus quidem, & celerrimè tunc currimus, quia nesciens, quò vadit, totus hæret, totusq; pēdet à motu Spiritus, à diuino arbitrio, à nutu Dei.

Ioan. Cyrill. Pseud. Aug. Chrysost. Theophyl. Euthym. Marian. Maldon. Orig. Ammon. Apollin. Nazian. Ambros. August. Greg. Bernard. Elias Cret. Beda. Strab. Rupert. Alcuin. Haimo. Tolet.

Rupert.

45. Totus in expectatione positus, vt ad arbitrium Spiritus pergat, *Nescit quò vadit*, & tunc currit celerrimè ad perfectionē. Dixit *Dominus ad Abrahamum*, dùm adhuc versabatur in Vr Chaldæorum, Gen. 12. v. 1. *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo Patris tui, & veni in terram, quā monstrabo tibi*. Cur nō indicat Deus Abrahamo suo, quò debeat pergere? mandat egredi de terra sua, nec ostendit quònam contendat? Hærebit, aut errabit qui iubetur ire, & ignorat viæ terminum. Luculentèr Basil. Seleuc. *Metam celat, vt cursum contendat*. Idest, ignoret Abrahamus terminum, vt velociùs currat. At si metam nescit, vagabundus errabit, & huc, illucq; vagabitur incertus; imò si prudens est, perseuerabit immotus, quousque sciat, ad quem locum pergat. Verùm qui nescit *quò vadat*, sed paratus est, & accinctus ad iter, totus expectans, & totus pendulus è diuino nutu, ille celeriùs festinat; *Metam celat, vt cursum contendat*. Nam ille ad perfectionis fastigium ocyùs currit, qui spiritu actus, nescit *quò vadit*. Et Seraphinus volaturit, & licet stans, volare dicitur, & naturæ seraphicæ pennis, & externis alis. Magnum planè Euangelicæ perfectionis mysterium, & eximium obedientiæ elogium! Præparatione currimus; nescientes *quò vadimus*, ad metam celeriùs contendimus, & attenti ad diuinos nutus stantes volamus. Vndè hic vers. 9. dicitur, quod Deus præcepit Abrahamo suo, *vt exiret indè*; nec illi ostendit itineris metam, vt cursum contendat.

Genes. Abrahamo celatur meta, vt cursū contendat.

Basil. Seleu. orat. 7.

Iudith.

(*,*)

§. XII.

Faciliùs toleratur extrema pœna, quàm dubia, & diuturna suspensione imminens.

GRauissimum tormenti genus est; Metus tormenti plus aliquandò torquet opinione, quàm re; nam res semel toleratur, metus calamitatem amplificat, & multiplicat; Ingenium torquendi est conscientia flagitij, & diuturna expectatio pœnæ. Sine tortore acerbius cruciaris, & tu tui ipsius tortor es, prętēto carnificis officio; times malum, vt tibi caueas, & timendo facis, ne cauere possis; quia te ferit anticipato vulnere, toties repetito, quoties subit eius memoria. Quadringentis annis dicuntur Israelitæ tolerasse Ægyptiacā seruitutem, cùm tantummodò annos ducētos quindecim cōmorati sint in Ægypto, ex quib. plures non seruierunt, sed cum Iosepho fratre dominati sunt. Quomodò ergò dicitur habitasse in Ægypto *per quadringentos annos*, nisi quia totos ducentos Israelitæ positi erant in expectatione acerbissimæ seruitutis? Timor enim seruitutis pro seruitute exercita cōputatur: nam metus calamitatis, acerbior calamitas est. *In quocumq; die comederis ex eo, morte morieris*. Genes. 2. v. 17. Planè comedit Adamus ex eo, & non mortuus est eadē die; sed posteà vixit nongētis triginta annis. Redijtne eadem dies post tot sæcula? An sententia Dei mendax est? *Morte morieris*, dicitur, quod indicat, aut puniendū fore Adamū duplici morte, aut saltem grauissimū genus mortis subiturū. Num qui cōdemnatur ad duplicem mortem eadem die obeundam, tot sæcula viuit? Verè duplicem mortē, imò multiplicem subit, qui vnam mortem timet; nam timor multiplicat malum. Ex quo die incurrit Adamus mortis reatum, *morte mori* dicitur, etsi deinceps longissimam agat vitam: futuræ enim mortis conscientia repetito vulnere ferit. Qui re ipsa moritur, semel moritur, & qui morti addictus est, timore mortis semel viuit, & diù moritur; nā cōminario supplicij, ars est exaggerandæ pœnæ: angitur enim, & excruciatur animus suspēsione supplicij. Elegantèr S. Hil. de Honorato, in eius vita, c. 24. sic fatur: *Vberrimè sempèr suos consolatus est: ac nihil magis timuit, quàm ne diuturna suos desperatione conficeret. Intelligens pœnæ, faciliùs ferri extrema, quàm dubia*. Expectatio pœnæ quoddā desperationis genus est: animus suspēsus, dira crux suiipsius est. Qui dubius est quid, & quādò patiendū illi sit, plus angitur dubietate, & suspēsione pœnæ, quàm toleratu supplicij: faciliùs est extrema pati, quā incerta, seu suspensa timere. 46.

Timor mortis repetita mors est.

Iudith.

Genes.

Superior diuturna expectatione suos conficit.

Hilar.

Notum erat Deo parricidium, quod in recessu cordis tacitè versabat Cain; tunc apparuit illi Dominus, & quò hominē flagitio terreret, & publicationē delicti prędicit, & seuerissimam pœnam minitatur. Nihilominus facinus perpetrat Cainus, & serò noscēs fœdi malitiam parricidij, veritus acerbitatē supplicij, sic ait ad vltorē Deum: *Omnis igitur, qui inuenerit me, occidet me. Dixitq; ei Dominus, nequaquam ita fiet: sed omnis, qui occiderit Cain septuplum punietur. Posuitq; Dominus signum in Cain, vt non eum interficeret omnis, qui inuenisset eum*, Gen. 4. v. 14. Difficultatibus scatet hęc sententia. Acute S. Ambros. *A quo timebat occidi, qui solos parentes habebat in terris?* Prætereà; quomodo potuit occidi ab omnibus, qui ab vno occisus, reliquis abstulisset potentiam occidendi? Ad hæc, si Deus extrema quæq; supplicia minatur Caino, quare nullū exequitur; imò nec mortem pro morte repetit; sed potiùs signū, seu tesseram quamdā Caino imprimit, ne à quoquam occidatur? Securior manet Cainus post delictū, & quasi protegitur parricidio; nam proptèr ipsum non subit mortem, sed immunitatem à morte. O sapientissimam pœnam, à dissimulatione maiorem! o ingenium diuinæ iustitiæ immunitate castigans, vita puniēs delictum morte dignum! Optabat impius Cain, sua morte mortem fratris redimere. Parum est 47.

Cain timet occidi pluries.

Genes. Ambr. li. 2. de Cain. c. 9.

Timore mortis punitur Cain.

48. est vna mors pro tanto facinore vindicando. Vita castigaberis, quæ plures & repetitas mortes tibi infligat. Hieron. Quod dixit S. Hieronymus Damaso: *Omnis qui occiderit Cain septem vindictas exoluet. Nolens Deus eum compendio mortis finire cruciatus: nec tradens pœna, qua se ipse damnauerat, ait: Non sic, id est, non vt existimas morieris, & mortẽ pro remedio accipies, verùm viues vsque ad septimam generationẽ, & conscientia tua igne torqueberis.* Ambro. l. 2. de Cain. c. 10. Et S. Ambros. eandẽ rem tractãs, ait: *Mors, n. vna est in secessione animæ, & corporis; & in fine istius vitæ, quæ simul vt venit omnes corporis dolores auferre, non augere consueuit. Metus verò, qui hanc vitam viuentibus frequenter ingruunt, mæstitia, dolores, gemitus, diuersique cruciatus, plurimas etiã mortes generi humano inferunt, vt ista mors remedium esse videatur, non pœna.* Itaq; Deus volens atrocissimum fratricidij flagitiũ seueriori pœna castigare, Cainum non punit morte, (quæ euasio pęnarum foret) sed condemnat ad vitam, quæ suspensa sit expectatione mortis, & dubia de executione supplicij. Eiusmodi vita, repetita mors est. Vnde ipse Albin. ait: *Omnis qui viderit me, occidet me.* Mortem timet ab omnibus, quia vni vitam sustulit. Pulchrè Albinus ibi. *Omnis qui inuenerit me, occidet me, vt compendio mortis cruciatus euaderet præsentes.* Metus futuræ pœnæ, præsens pœna est, & atrocior, quò dubietate supplicij suspendit dilationem tormenti, nam timor mortis artificiũ est amplificandi cruciatus. Sic Christus Dominus, qui intrepidus Passionis tormenta subit, dum illa ipsa metu præsentit: *Factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis.* Luc. Lucæ 22. v. 43. Salm. Legatur super hac re noster Salmeron. to. 10. tr. 15.

49. Matth. Matthæi 1. v. 11. *Iosias autẽ genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis.* Locus in paucis difficilis, & quem innumeris commentationibus fatigant interpretes. Timor captiuitatis, præpropera est. Et vt plures quęstiunculas omittam, Iosias Iudæorum Rex, pater fuit Ioachim, & auus Iechoniæ. Et quidem transmigratio facta est tertio mẽse regni Iechoniæ, filij Ioachim 4. Reg. 24. v. 12. & 2. Paral. 36. v. 10. postquã iã diu obierat Iosias. Quomodo ergo verè dicere potest Euãgelista, quòd Iosias genuit Iechoniam in trãsmigratione Babylonis, si tempore Iosiæ necdum Iudæi transmigrauerãt? Num Ierosolymam habitabant, & simul captiui erant in Babylone? Fortè pro eodem reputabant Iudęi & delicias Ierosolymæ, & atrocitates Babylonicæ seruitutis. At Euangelista falli non potuit; sed nec mentiri Regum Historiographus. Planè Iosias Ierosolymis habitans, *genuit Iechoniam in transmigratione Babylonis*; quia etsi Iosias transmigrationem perpessus non fuit, ea tamen iam proximè imminebat: & transmigrasse dicitur, qui transmigrationem iam iam imminentem timuit. Sapienter noster Maldonatus ibi, sic rem componit: *Totum hoc spatium* (nempè à Iosiæ tempore vsq; ad Trãsmigrationem) *vocatur tempus transmigrationis, quia regnum Iuda nondum conciderat, nutabat tamen.* Mald. Itaque Transmigratio dicitur ab Euangelista, cùm vacillabat res Iudaica, & captiuitas proximè imminebat: nam timor captiuitatis, acerbior est captiuitate ipsa: & metus futuri mali, præsens malum est, atrociùs affligens, Iudith. cum dubium, & suspensum animum torquet. Vnde intolerabilis fit pœna, dum non toleratur; non dubiè ferit dubium malum; nam timor diuturnitate repetit ictus, & cruciatum multiplicat, & incrementat. Vnde hic v. 9. Hebræa gens dicitur affligi in Ægyptiaca seruitute quadringentis annis; quia quadringentis annis eam attolerauit, aut timuit: vt nuper notabam in Litteræ exegetica commemoratione.

---

§. XIII.

Commentarius litteræ.

Vers. 10. Cùmque grauaret eos Rex Ægypti, atque in ædificationibus vrbium suarum in luto & latere subiugasset eos, clamauerunt ad Dominum Deum suum, & percussit totam Terrã Ægypti plagis varijs.

Vers. 11. Cùmque eiecissent eos Aegyptij à se, & cessasset plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, & ad suum seruitium reuocare.

Vers. 12. Fugientibus his Deus cœli mare aperuit, ita vt hinc indè aquę quasi murus solidarentur, & isti pede sicco fundum maris perambulando transirent.

Vers. 13. In quo loco dũ innumerabilis exercitus Aegyptiorum eos persequeretur, ita aquis coopertus est, vt non remaneret, vel vnus, qui factum posteris nuntiaret.

Vers. 14. Egressi verò mare rubrum, deserta Sinai montis occupauerunt, in quibus nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit.

Vers. 15. Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam de cælo consecuti sunt.

MOrosus ero si quæ in libro Exodi acuratè narrantur, & vt in propria sede ibi tractantur ab expositoribus, hic infarciam, & sic oppleam commentarios, auidus alienorum inuasor: Ieiunus ero, si quãtùm satis sit non attigero ad loci intelligentiam; intẽdens digitum ad propria Exodi loca, ibi acuratiùs & pleniùs traditur hæc historia, ibi reposita est interpretum locuples gaza: hic saltuatim perstringitur, & sic perstrictim excurrenda sunt. 50. Exod. Labores Aegyptiacę captiuitatis Ioseph. Exodi 1. narrantur calamitates, quas perpessi sunt Israelitæ, operum moles, quibus degrauati sunt, quas sic recenset Iosephus l. 2. Antiq. c. 5. a nemine non allegatus ibi: *Cùm iam beneficiorum Ioseph in Ægyptios memoriam tempus obliterasset, regnumque Aegypti in aliam familiam demigrasset; inhumanè tractabant Hebræos, & varijs laboribus conterebant. Nam & flumen in varias fossas deducere sunt iussi & mœnia exædificare, & aggeres construere, quibus inundationes fluminis arcerentur. Pyramidum etiam insanis substructionibus vexabant gentem nostrã, cogendo varias artes ediscere, & laboribus ferẽdis assuescere.* Ergo Israelitæ his, & alijs calamitatibus, quæ in Exodo c. 1. recẽsentur, vexati, ad Deum clamãt, & liberationem supplices deprecantur. Tunc magnus Hebræorum Deus, Exod. Exodi c. 7. opera Moysi illos eripuit ab Ægyptiaca seruitute, editis de cœlo, terra, aere, aqua horribilib. prodigijs, quibus grauissimè affligebatur, ac penè vastabatur tota Ægyptus; è qua permisit Pharao egredi; imò compulit ad egressionem. Mox Pharao pęnitens largitæ facultatis egrediendi, fugientes Hebræos persequitur. Tunc Deus aperuit mare; & agglomeratis hinc indè aquarum aggeribus, sicco vestigio Rubrum Mare sicco vestigio calcatur. mare placidè perambularunt; & submersis Ægyptiorum millibus, vlteriorem ripam incolumes tenuerũt. Exod. Lorin. Hæc omnia scribũtur Exod. 14. legi potest Lorinus in Psal. 105. v. 14. vbi exponit hunc locũ Iudithę; & adornat alijs compluribus Scripturæ locis. Dicuntur Hebræi *sicco pede* fundum maris *perambulando transisse*, Basil. Sel. de quo bellè Basil. Seleu. Orat. 9. *Quod erat nauigabile calcabatur, & puluerulenti pedes hominum profunda maris percurrebant.* Et Orat. 5. inquit de Arca Noe: *Velut in curriculo vndis inuecta, non proscindens fluctuum profunda, sed equitans in salo, velut in solo; vice baseos erat pelagus.* Et Orat. 25. scribit perleganter: *Mare finditur, & pedibus transmittitur, vndarum ingenium docetur hominum ferre vestigia.*

Egressi

51. Egressi verò mare rubrum deserta Sinaj mōtis occupauerunt; Aduerte, quòd plura Achrior intermittit, quæ in Exodo narrantur: neque enim illius instituti erat omnia recensere, sed præclariora quæque breui perstringere, vt nosceret Holofernes gentē Iudæam, & vires, quibus confisi, præsumerent resistere Assyriç potentiæ, cui cesserant finitimæ regiones. Additur desertum Sinæ montis adeò esse vastum, & horridum, vt in eo homo habitare non potuerit; hoc est, inhabitabile vulgò erat; etsi pastores ibi greges minarent suos. An verò postquam aqua vbertim fluxit è saxis, eremus illa habitari potuerit, affirmat Abulensis in c. 22. Numer. quæst. 2. nec abnuunt recētiores. Sic enim excreuit hominum numerositas, vt nulla iã eremus. Quod eleganter dixit Tertullianus, lib. de anima, c. 30.

Eremus iã nulla. Abul.

Tertull. *Omnia iam peruia, omnia nota, omnia negotiosa: solitudines famosas retrò fundi amœnissimi obliterauerunt, syluas arua domuerunt, feras pecora fugauerunt, arenæ seruntur, saxa panguntur, paludes eliquantur, tanta vrbes, quanta non casæ quondam. Iam nec insulæ horrent, nec scopuli terrent: vbique domus, vbique populus, vbique respublica, vbiq; vita.* De aquarum amaritie in dulcedinem versa, dicitur Exod. 15. *Annonam de cœlo consecuti sunt.* id est, Mannã; item volucrum carnibus pluit cœlū. Quod perbellè dixit Seleucus, Orat. 31. *Auium nubes aer dependebat, veluti peregrinis hospitibus obsonium apparans.* Et S. Zeno Veron. 1. de Isaia. *Quid; quibus de cœlo quotidianum manna in eremo, & aqua potus è saxo, quæ per lignum amara dulcis effecta, quam per lignum crucis amaritudine exclusa, gentilitas bibituri essemus?*

Exod. Seleuc. Zeno.

§. XIV.

Diuturna miseria, seu captiuitas, sua commoda habet; hinc cælestis Beatitudo appellatur Captiuitas.

52. SOlent homines in ærumnis, & ægritudinibus, cùm diuturniores sunt, præ consuetudine, non admodū molestè ægritudinem, aut ærumnam ferrē; sed benè se habent in calamitate, illamque iucundè tolerant, quasi grauiùs ferrēt deuenire infœliciorem, sed ignotum statum, relictis ærumnis, quibus assueti sunt. Videas remiges transtrorum laboribus, molestijs; verberibus assuetos, expleto damnationis tempore, vili pretio iterum atq; iterum sese vendere in diu expertam seruitutem: nec magni æstimant optatam fœlicitatem libertatis assueti Tyrannidi seruitutis expertæ. Ioãnis 5. vidit Christus Dominus ad probaticam piscinã Paralyticum illum, triginta, & octo annos habentem in infirmitate sua, & desiderio salutis expectantē in vastis illis porticibus, inter turbam infirmorum præstolantium aquæ motum: & v. 6. propè ægrotum accedens, ait illi: *Vis sanus fieri?* Superuacanea videtur hæc interrogatio: Et, vt Theophylactus, *Non solùm superfluum esset, sed insipiens quærere, an æger velit sanari?* Vnde S. Cyrill. inquit, quod *Interrogatio huiusmodi, si vellet rem optatam consequi, ad aliud occultius intelligēdum reducit.* Quodnã est, quæso, hoc occultum, & abstrusum in istiusmodi interrogatione? Porrò certum, & indubium est hunc paralyticum non tantùm vellet, sed &, suspirare salutem, vt potè leuamen molestiarum, quas pauper ægritudo patiatur, necesse est. Quorsùm ergo Christus eū interrogat, an sanari velit? Suspicor ideo oriri posse rationem dubitandi, an paralyticus salutē vellet, quia triginta, & octo annos habuit in infirmitate sua. Nam diuturnitas infirmitatis, aut laboris, nescio quę commoda exquisiuit, & reperit in calamitate ipsa, vt magis placeant illi ærumnæ expertæ, quàm fœlicitas ingustata. *Esta bien hallado en sus penas; como el forçado que no sabe salir del remo.* Vnde Christus paralyticum rogat, an velit salutē, an perdurare in diuturna infirmitate. Hanc expositionem insinuat Simō de Cassia, sic inquiens: *Vis sanus fieri? Placetne tibi sanitas?* Ergo *infirmitas* (diuturna) *displiceat; imò sanitas magis placeat.* Itaque Christus exigit ab Paralytico triginta, & octo annorum paralysi laborante, vt magis illi placeat salus læta, quam infirmitas diuturna. Quasi adsit dubitandi ratio, an placeat magis paralytico perseuerantia in molestia paralysis diu expertæ, quàm iucunditas aptatæ salutis.

Quidã benè se habēt in ęrumnis. Ioann. Theophyl. ibi. Cyril. l. 3. c. 324. Simon de Cassia l. 3. c. 27.

53. Hebræa quondam gens, Patriarcharū prosapia nobilis, Circumcisionis charactere superba, despiciebat ethnicos, vt ignobiles. Et tamen duram passa est seruitutem, sub iugo Ægyptiorum diu gemens, & oppressa. Seruiebat ingenuus olim populus, vilissimo luti, & lateris ministerio: cuius molestias, & inhonestas ærūnas euulgant priora Exodi capita. Dei populus seruitutis impatiens, clamabat ad cęlum, suspirans ingenuam libertatem. Quam vix obtinuit, cùm optatam libertatē ferre nō potens, leuissimam ob causam desiderat seruitutem, Numerorum 11. v. 18. Dixit Dominus ad Moysem: *Ego audiui vos dicere: Benè nobis erat in Ægypto.* Verū Hebræi in Ægypto dura seruitute premebantur, & vt vilissima mancipia tractabantur: patriæ extorres, libertatis expertes, vilissimis, & ęrumnosissimis erant addicti ministerijs; flagellis obnoxij, &, vt vno verbo dicam, planè erant ingenui homines Ægyptiorum mancipia. At seruitute innutriti, & eiusmodi vilitatibus, & laboribus assueti. Et sic tam diuturnæ seruituti assuefacti, vt asserti in libertatem, desiderent anxiè, & suspirent auitam seruitutem; ita vt planè affirment, melius cum ipsis actum fore, si in seruitute experta perseuerarēt, quàm si in optata libertate perdurent. Pluris enim faciunt, & iucundius illis fore existimant, assuetum diuturnę seruitutis subire iugum quàm optata & nobili libertatę potiri. Vnde in desideratam libertatem vindicati, seriò desiderant diu perpessam seruitutem, clamantes: *Benè nobis erat in Ægypto.* Id est, melius est nobis perdurare in seruitutis molestijs diū expertis, quàm nouiter experiri fœlicitatem libertatis inexpertæ.

Seruitus diu experta libertatem inexpertã respuit. Exod. Numer.

54. Illud Psalmi 67. v. 19. *Ascendisti in altum,* &c. Paulus ad Ephesios 4. v. 8. sic scribit: *Ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem. dedit dona hominibus.* Id est, Christus Dominus die Ascensionis ouans, ascendens in cælū triumphali pompa, duxit captiuam ipsam captiuitatem, donatiuaque largitus est hominibus. Seriò quærunt interpretes, quænam sit hæc captiuitas, quæ vincta, & victa in cęlum ducitur à Christo triumphatore? Quidam aiunt esse Mortem, quam in Cruce detriumphauit. Num in Cœlo, quæ terra viuentium est, Mors locum habeat: in cœlo fortè, terrori erit cœlicolis? Alij autumant *captiuitatem* esse Peccatum. Perperam quidem: nam in cęlo locus non erit Peccato, nec deuicto, nec captiuo. Num inferni regij dira tyrannis, *Captiuitas,* dicitur, & in Christi triumpho catenis vincta trahitur? Non apta prosopopœia hæc foret, accommodatior fabulosis scenis, quàm nostræ fidei mysterijs. Quænam ergo est istiusmodi captiuitas, quę captiua ducitur in ouatione Christi triūphantis? Cardinalis Caietanus, quo pollebat ingenij acumine, sic audax scribit, commentans locum Pauli: *Christus ascendens in altum, hoc est, in cœlum, captiuam duxit captiuitatem: pro quanto Sanctos omnes, qui captiui erant in limbo duxit in Cœlum: quod est tanquam de captiuitate in captiuitatem ducere.* Scilicet Sancti Patres, qui multis retrò seculis in limbo captiui erant, captiui ducuntur in cœlum: & de limbi captiuitate in cęli captiuitatem ducuntur. Profectò paradoxon videtur Caietani sententia.

Psalm. Ad Ephes. Cœlum dicitur captiuitas, & quare. Caiet.

55. Porrò Sancti Patres Christi Dei laterones feruntur in Cœlum, diu optatum; in Beatitudinem, inquam, quæ centrum est animi, spei quies, visio Dei, fruitio gloriæ, possessio summi boni, & fœlicitas sempiterna; in qua potiuntur libertate Filiorum Dei: & tamen ausus est dicere, sanctos Patres abire in captiuitatem? Num cœlestis beatitudo, captiuitas est? Minimè quidem? At cùm Sancti Patres diuturnissimæ captiuitati assueti essent, Cœlum ipsum, & delicias gloriæ, appellat Caietanus captiuitatem. An vt sic declaret quàm auidè in cœlum SS. Patres perexerint; quasi qui nō dimiserint commoda diuturnæ captiuitatis,

tatis,

tatis, sed mutauerint, transeundo à limbi captiuitate in quasi captiuitatem cęlestem? Vt Beatitudo ardétius appeteretur a S.Patribus, captiuitati diu assuetis; captiuitatis vocabulo nominanda est; vt sibi persuadeant in cœlo denuò possidendo? non amissuros commoditates,(si quæ erant) in diuturna captiuitate, & si de se commoditatis extranea: Num quantum S.Patres alliceret Beatitudo, quia libertas de nouo possidenda est, tantú fortè deterreret, quia captiuitas non est: & quia cùm sit beatitudo omniũ bonorũ cumulus, illi nõ deest, quicquid cõmodi in captiuitate limbi fortè experti sunt S. Patres? Indè Beatitudo dicitur *captiuitas*, & *de limbi captiuitate in captiuitatem* cœli duci dicitur? Valdè ausus est Caiet. (Impropriè satis dicitur cęlum captiuitas: fortè quia voluntas beatorum ibi cogitur ad Dei amorem? Sed viderit Caiet. pro sensu id dixerit; non enim defendo, sed expendo eius verba.) Vndè

Iudith. Hebręi, qui hic v.10. dicuntur prægrauari durissima Ægypti captiuitate, suspirantes captiuitatem ingenuá: mox dicuntur pœnituisse libertatis possessæ, & suspirasse seruitutem relictam, & diu expertam.

§. XV.

Leue malum pręsertim repetitum, non leuitèr ferit.

56. POEna nulla, nullumq; malum leue est patiẽti, imò sæpè plus ferimur exiguis nocumentis. Nã maiores ærumnæ, aut quia rariores sunt, aut quia paratiores inueniunt homines, minùs molestiæ afferunt, fortiùsq; tolerantur. Exigua mala sępiùs iterata, exiguum dolorem non afferunt. Magna calamitas virum reperit, aut facit, quæ cùm diuturna non sit, (nihil enim magnum diuturnum est in hac vita, quia aut perimit, aut transit,) leuamen habet ab ipsa moræ breuitate.

Leue malũ repetitum acerbè ferit.

Tùm quoniam ipsa sui magnitudine vires, & animos excitat ad tolerantiam, & à magnitudine vincitur: quod autem leue est, nullam magnam virtutem auxiliarem aduocat; & quia leue malum sæpè pungit, leue non est, neq; enim leue est semper cruciari. Semper male est, cui nunquam benè est. Plus molestiæ infert repetita leuitate molestiæ, quàm molestia plagæ. Vidimus viros fortes, flecti-nescios ad maiora mala, succubuisse exiguis.

Iob. Iob.c.14.v.19. *Lapides excauant aquæ, & alluuione paulatim terra consumitur: & hominem ergò similitèr perdes.* Saxeam lapidis duritiem frequens guttula emollit, & excauat: nec rupes durissimæ, & brutæ cautes valent resistere molli aquulæ guttatim ferięti. tenui stillicidio corruunt arces, & superba Regũ palatia; & alluuionis aquea vi, ripa fluminis lambitur adulante morsu, & placido appulsu paulatim exeditur: corroditur, consumitur. *Et hominem* ergò *similitèr perdes*. Non aduocat Deus in fortissimum quemq; perdendum sæuiores tempestates, & atrociora tormenta; nam horum patientia magnanimitatis negotium est; sibiq; & famæ adulantur homines magna patiendo. Inertem, & desidem animum crebrò pungunt minutissima mala, & continua punctione molestant, & perdunt. *Et hominem* ergò *similitèr perdes*. O quot viros similitèr perditos gemimus!

57. Exod. Exodi 8.v.17. *Dixit Dominus ad Moysem, extende virgam tuam, & percute puluerem terræ, & sint ciniphes in vniuersa terra Aegypti.* Super quibus verbis, sic fatur

Orig. Orig. *Hoc animal pennis quidem suspenditur per aera volitans, sed ita subtile est, & minutum, vt oculi visum nisi acutè cernentis effugiat; corpus tamen cùm insederit, acerbissimo terebrat stimulo; itavt quem volitantem videre quis non valeat, sentiat stimulantem.* Perexiguæ admodùm bestiolæ ciniphes sunt, & muscarũ genus minutissimum, & quod visum effugit prę exiguitate. At paruus, & pertenuis hostis, adeò molestus est, vt Deo Optimo Maximo militet aduersùs indomitam Pharaonis potentiã, & tanti Regni vires. Minutus hostis, sed peracerbus tenuitate. Et qui præ exilitate videri

Exigua ciniphũ plaga molestissima.

Caiet.

non potest, & vix aliquid esse apparet, Ægypti calamitas est, & plaga sęuior. Vix apparet aliquid esse, & multus est ad molestiã, & pestis irremediabilis, & venenata punctio. Nam, vt ibi aduertit Caiet. *Defensioni locum non relinquat.* Quis enim defendere se potest ab hoste tã exili, qui visui nõ apparet? Imaginationi imputabitur, & impatiẽtiæ, si quis de istiusmodi plagula cõqueratur, & tamẽ subtilis hic hostis minutus, & inuisibilis, acerbissimo terebrat stimulo. Sapiẽtèr inquit Lipom. Metonens. in cat. quod hæc plaga culicum immissa est Ægyptijs, *Vt nomen Dei illustretur, & consecretur in publicũ suppliciũ vrbiũ, ac Regionũ.* Notátèr dixit *supplicium consecretur*. Nã minutissima hęc plaga ciniphũ, & culicũ exigua molestia *consecratum supplicium est*: idest, specie tenus leue, reuerà magnum. Vellem, vt Lipom. verba forent alicuius SS. Patrum, vt illa emedullarem ad rei præsentis exaggerationem. Porrò Sacramentis grauida sunt. Sat, indicasse, pergo ad alia.

Lipoman.

58. Prędicauerat Ionas Niniuitis vrbis euersionem. *Et egressus est Ionas de Ciuitate, & sedit contrà Orientem Ciuitati: . Et fecit sibimet vmbraculum, & sedebat subter illud in vmbra*, Ionæ 4.v.5. Leue profectò solamẽ vmbella fuit ad recreandum Prophetam à tot laborum molestijs, quibus angebatur. *Et preparauit Deus vermẽ, & percussit hederam, & exaruit.* Quod tàm acerbè tulit Ionas, vt addiderit textus sacer, quòd Propheta *petijt animæ suæ vt moreretur, & dixit: Melius est mihi mori, quàm viuere.* Vel vt Septuag. transtulerunt iuxta Complut. Codic. & Regiũ: *Et destituebatur anima sua.* Quis non miretur Prophetam hunc magna pati solitum ob hederę, aut cucurbitę defectum, tam grauitèr, & acerbè conquestum fuisse? *Destituitur anima sua*, quia *Deus percussit hederam, & exaruit.* Tantine faciendum foret à Propheta herbaceum vmbraculum, vt animo despõderet, & expeteret mortem, quoniã tenui, & maligna vmbra priuatur? Valuit denũciare barbaro Regi vrbis, & Imperij sui excidium; valuit ob commune vectorũ bonũ à Nautis petere, vt ipsum in mare verticibus sęuum, eijcerent ad certum naufragium; valuit in voraci bestiæ aluo intrepidè habitare triduo: acerbissimos valuit exantlare labores, & in calamitatibus stabat intrepidus; & quoniã tenuis vmbellæ tenue leuamen illi subtrahitur, grauitèr irascitur, animo deficit, & in iras actus, petit animæ suæ, vt morèretur? Quid quæsò aliud faceret pusillanimus quisq; homo in grauissima ærumna? Animosè subit Ionas tot pericula, stat intrepidus in sæuiori calamitate, & tã acerbè fert perexiguũ vmbraculi defectum? Opportunè satis ait Theophyl. id accidisse, *Vt discamus humanam imbecillitatem*: quæ leuissimis molestijs impar est, quæ acerbè fert exigua incõmoda, & acerbè feritur rei minutissimæ defectu. Arescit cucurbita, siuè hedera, & vsq; ad mortẽ contristatur Propheta, quia tenuis vmbellę cõmodo caret. Culicib. & muscis, tenuibus animalculis tota conflictatur, & luget Ægyptus. Non est leue malum, quod non leuem plagam, & dolorem facit.

Ionæ. Ob carẽtiã leuis cõmoditatis angitur Propheta.

Complut. Regia.

Theophyl.

59. Accinit illud Ioan. 5.c. v.5. Cùm .n. videret Christus Dominus ad probaticam piscinam paralyticum quempiam, triginta, & octo annos decumbentẽ in lecto infirmitatis suæ, & totis viribus ad salutẽ corporis conantem, dixit illi: *Vis sanus fieri?* Quid opus fuit eiusmodi interrogatione? Cui dubium esse poterat, hunc paralyticum, qui triginta, & octo annos ibi aderat salutis quærendæ causa, quin vellet sanari? Hæc verba expendẽs Theophyl. sic ait: *Vis sanus fieri? Hoc enim non solùm superfluum esset, sed insipiens quærere, an æger velit sanari? Factũ ergò, vt monstretur nobis hominis patientia. Quid igitur ille? Multa cum mansuetudinẽ respondet: Etiam, inquit, Domine, volo quidẽ, sed nõ habeo hominem.* Itaq; Christus Dominus quasi superfluè, & inopportunè videtur interrogare, quod vt certũ supponendum foret, vt paralytici imperturbatè, & tranquillè respondentis, manifestaretur patientia. Insolẽs apparet hęc Theophy. expositio. Porrò hic homo pauper erat, paralyticus, quin & cęcus ex Chrysost. sentẽtia, hominẽ non habebat; tolerantissimè salutẽ triginta

Ioan.

Theophyl.

ta annorum ſpatio expectauerat. Nonne in his maximis ærumnis patientiſſimè toleratis ſufficiens ſpecimen patientię dedit? Nec publicata fuit eius patientia, quoadvſque ad intempeſtiuum verbum non excanduit, ſed pacatè dedit reſponſum valdè mite? Ita ſanè, ait Theophylactus, inquiens, interrogationem indubitatæ rei à Chriſto eſſe factam, *vt monſtraretur nobis hominis patientia.* Quaſi in magnis rebus præferendis non tam monſtraretur, quàm in exiguis, & minutiſſimis occaſionibus. Vnde hic verſ. 10. culicib. & ranis, & alijs plagulis repetitis vexat, & exagitat Deus Aegyptiorum potentiam.

Iudith.

§. XVI.

Reprehenditur, & euigoratur virtus eius, qui ad ampliora munera non promouetur.

60. PLanè fateor plures eſſe, qui hodie impræmiata merita conqueruntur, accuſantes Principem, eò quòd honorib. muneret ambitionis negotiationes, non meritorũ ſublimitates: & ita virtute inhonorata prohiberi ſtudium virtutis. Scio plurimos ſine cauſa queri, qui *deſidiæ ſuæ prætendunt ætenam*: (verba ſunt Plinij,) & infelicitatem ingenij ſui, infelicitatem eſſe temporum obmurmurant; ſuamq; ipſorum tenuitatẽ querimonijs excuſant, incuſantes fortunam, & accuſantes Principis conſilia. Verùm.n. verò etſi virtus vbique fulget, vbique ſuum habet pretium, vt in luto gemma; tamen præmium calcar addit ad merendum, & qui impræmiata relinquit bona ſtudia, virtutem faſcinat, & benè currẽtes ab ſtudiorum curſu inhibet. Magnus vir virtute, & ingenio Nazianzen. fuit, nec minor Baſilio, & planè maior cæteris ſui æui: Baſilius illuſtri, & opulentæ Cæſarienſium Eccleſię præfectus fuit; Nazianzenus verò ingloriè omiſſus. Nec accitus ad Eccleſiæ alius præfecturam, coactus fuit à Baſilio Soſimorum præeſſe Eccleſię: Eccleſię, inquam, exiguę, pauperi, remotæ; quod tam grauiter tulit. S. Nazianz. vt hæc dixerit in Oratione de laudibus Baſilij: *Cùm cætera omnia huius viri facta ſupra quàm dici queat, admirer, vnum hoc laudare nequeo, eam nimirum quam in nos adhibuit nouationem, ac diffidentiam, cuius mœrorem nec tempus quidem exhaurire potuit. Hinc enim omnis vitæ inconſtantia, & perturbatio manauit; quodque philoſophari nequiuerim, aut certè non exiſtimer.* Legatur hac ſuper re Scholiaſtes. Itaq; cùm Nazianz. coactus eſt tam exiguum tantis meritis honorem ingloriuum acceptare, nec illuſtriores, vt reliqui ſibi ſuppares, honores nanciſci, *diffidentiam* ſui appellauit, & triſtitiam eius rei, nec tempore (quæ mœroris medicina eſt) conſolandam, quippè quæ cauſa extitit *perturbationis, & inconſtantiæ* rerum tunc Nazianzeni; ab eòq; dedecore prohibitus fuerit tam feliciter, vt cœperat, *philoſophari*. Vides quàm grauiter conqueſtus eſt Nazianzenus de hac quaſi contumelia, qua dicit eius ingenium inhiberi, & ſtudia ſiſti, quia coactus fuit hærere tenui, & inglorio muneri? Non quia Nazianzeni patiens humilitas par non fuerit dedecori ſuſtinendo; ſed quia ſæpè commendata ſapientia felicitate ipſa creſcit: aut certè (quod veriùs puto) quia tunc non tanto fuit in pretio eius ſapientia: & ita non tantum tunc valuit apud homines, ad coercendos mores; & reprimendos errores, quod maximè intendebat Nazianzenus, vt ipſe ibi indicat.

Plin. l. 4. Epiſtol.

Impræmiata Nazianzeni ſapientia quaſi ſiſtitur.

Nazianz.

Iacob. Bilius. nu. 85.

61. Pſal. 105. verſ. 9. *Et increpuit mare rubrum, & exſiccatum eſt.* At nuſquam legitur reprehenſum mare Rubrum, cùm filij Iſrael ſicco veſtigio hinc indè agglomeratis vndis perambularunt. Tantum .n. legitur Exod. 14 v. 22. *Et ingreſſi ſunt filij Iſrael per medium ſicci maris; erat enim aqua quaſi murus à dextera eorum, & læua.* Siſtuntur vndæ, & increpari dicuntur? Prohibetur curſus aquarum diuina omnipotentia, & dicuntur reprehendi? Audiendus eſt S. Auguſtinus in Præfata Pſalmi verba: *Et increpuit mare Rubrum, & exſiccatum eſt. Non legimus vllam, qua increparetur mare emiſſam cælitus vocem, ſed potentiam diuinã, quà id factum eſt, increpationem appellauit: niſi fortè quis dicat latenter increpatum.* Quæ latens hæc increpatio ſi nulla emiſſa eſt vox, quà increpatum fuit mare? Porrò increpatio vocalis reprehenſio eſt. Num prohibitio curſus increpatio eſt? & reprehenditur mare ſtitione fluentium vndarum? Ita planè fluunt vndæ natiua vi fluxus, ſeu refluxus, inhibetur à Dei potentia expetitus curſus aquarum, ne appetitum, & debitum ſibi curſum teneât: hæc grauis reprehenſio ſic vndas exaſperat, vt ab eiuſmodi increpatione ſiccêtur? *Increpuit mare Rubrum, & exſiccatum eſt.* Scilicet, vel ipſæ aquæ ſiccãtur, quia ſtagnare imperãtur, & fluere prohibentur? Statio in eodẽ loco, aut prohibitio ab expetito, & debito curſu, acris eſt reprehẽſio. Scilicet tacitè increpat ingeniũ, & ſiſtit ſtudiũ, qui inhibet ne vlteriùs decurrat, illumq; prohibet, vt Nazianz ne vltra *philoſophari* audeat, aut poſſit cum tanto Eccleſiæ fructu.

Pſal.

Exod.

Qui non promouetur, tacitè reprehenditur.

Aug.

62. Matthæi 17. v. 18. Chriſtus Deus omiſſis ad montis radicẽ reliquis diſcipulis, tres ſolos admittit ad Thaboris gloriam: interim dæmoniacus adducitur ad relictos cũ turbis diſcipulos, qui curari ab eis nõ potuit. Igitur vbi deſcendit Dominus è Thaboris monte, offertur illi curandus à dæmone poſſeſſus homo, ſtatim dæmon expellitur à Chriſto: *Et tunc acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum ſecreto, & dixerunt: Quare nos non potuimus eijcere illum?* Super quib. verbis ſic ait S. Chryſoſt. *Acceperunt diſcipuli à Domino poteſtatem ſpirituum immundorum, & quia oblatum dæmoniacum curare non poterant, videtur, quod in dubitationem deuenerint, nè fortè gratiam, quæ erat eis tradita, perdidiſſent.* Itaque diſcipuli omnes poteſtatem acceperunt a Chriſto pellendi dæmones & modò id præſtare non valent, ad quod poteſtatem acceperant. Quid cauſæ eſſe poteſt, vt quod poſſunt non præſtent? Num eiuſmodi potentia ablata à Chriſto eſt? Quid? pœnituit Chriſtum gratiæ datæ ſuis Apoſtolis? Quid ergo hebetauit potentię vim, quam nec retardare valebat dæmon? Pulchrè S. Hilarius his verbis ad aliud intentum iam datis, & expenſis: *Nam Domino in monte demorante, & ipſis cum turbis reſidentibus, quidam torpor fidẽ retardauerat.* Scilicet Petrus, Iacobus, & Ioannes ſublimantur ad Thaboris gloriam, reliqui diſcipu i omittuntur cum turba; quib. nec conceditur locus aſcendendi, ſicut alij aſcendunt: hinc torpor, & hebetudo virtutis; & licèt à Domino habeant vim dæmonum expellendorum, tamen virtus ſtitione repreſſa, & à progreſſu inhibita, quaſi ægra a fiduciæ languore infirmatur, nec valet ad patranda opera, quæ alioqui exercere valebant, & *philoſophari nequeunt*, vt Nazianz. infirmitati tanquam faſcino quodam. Sic marini fluctus expetito, & debito curſu inhibiti, & diu durare in eodem loco coacti, exſiccari, & increpari dicuntur, qui vetantur adipiſci debitum ſibi locum. Ergo eſto attentus munerum diſtributor, ne peritos ſtitione, vt vndas increpes; nam euigorabis, vel diſcipulorum virtutem. Vnde hic verſ. 12. dicitur, aquas, quaſi murum ſolidari, & ſiſti: Pſalmo illo 105. dicuntur reprehendi.

Matth.

Euigoratur potentia diſcipulorum qui non promouentur.

Chryſ. ho 59.

Hilarius.

Iudith. Pſalm.

§. XVII.

Vita ſolitaria aſylum eſt à vitijs; fomes virtutum, & Gloria locus.

MVltorum conuerſatio inimica virtuti eſt: nemo ſe tuto committit turbæ: nam vitium, quod ab experientia eſſet in multis probat, approbat; turbatur vita humana conuerſatione hominum, & aliena vitia, etiam quæ deteſtamur, per oculos, & aures in nos irruunt, & facto impetu vel nolentes expugnant: *Auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior; imò verò inhumanior, quia inter homines fui*, ait Seneca. Qui ad probitatẽ concinnant ingeniũ, turbã vitant; nam ſolitudo 63.

Sen. ep. 7.

Eremus arx, & asylum est.
Basil. de laude vitæ solitariæ.
Nazian. or. 2.

Ingenium virtutis est, sanctitatis ars, vel potiùs arx: *Spiritualis arx*, dicitur solitudo à S. Basil. Cui assentitur S. Nazianz. inquiens; *Ab arce nostra, hoc est à solitudine*. Porrò in tuto est quisquis in arce estinam defenditur murorum robore, altitudine turrium, machinarum ingenio, & militaris roboris presidio. Ergò Christianæ gentis *arx*, solitudo est. Quam S. Nazian. vocat *Asylum*. Aptè quidem: nam asylum securitas est delinquentium, ibi multorum flagitiorum reus in tuto est: *Asyli* enim reuerentia exarmat seuerissimæ iustitiæ armatam manum, & impunem reddit, quem
64. grauitèr puniendum ius decernit. Et quidem secessus *Asylum* est, non tantùm à criminum reatu, sed, & ab ignorantiæ vitio. Non brutescit homo in syluis, & vastis solitudinibus versans intèr bestias, sed diuiniora sapit: *Solitaria namq; vita cælestis doctrine schola est, & diuinarum artium disciplina*, inquit Basil. Procul turbis docet Deus cęlestia mysteria, Eremus gymnasium Dei est, & eruditio cœlestis, vbi Deus veros veri Dei adoratores fabricat. Ioan. 4. v. 23. ait Christus ad Samaritidem: *Venit hora, & nunc est, quandò veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate*. Vetus quæstio est, quinam sint hi veri adoratores Dei, ac si cęteri non verè, sed specie tenus adorent Deum? S. Athanas. (si illud opus Athanas. est) quæst. 59. ita scribit; *Quinam sunt illi veri adoratores, qui neq; in hoc monte, neq; Hierosolymis, sed in spiritu adorant Deum, & in veritate? Responsio: Isti sunt, qui in desertis montibus, & qui in speluncis, & cauernis terra habitant, qui extrà congregationem Ecclesia per opera bona Dei spiritu illuminati, in spiritu, & veritate adorant Deum*. Valdè audet hic Athanas. At minimè negat cęteros, qui solitariam nō agunt vitam, veteros Dei adoratores esse; sed eremi cultores pręcipuam esse nostræ Religionis portionem affirmat: quippè qui omnibus spretis vnius Dei adorationi vnicè vacant. Nam vita solitaria *cælestis doctrinæ schola est*, vbi *veri adoratores Dei*, Deitatis ediscunt arcana.

Basil. de laud. Erem.
Monachi dicitur veri adoratores.
Ioann.
Athanas. in Quæst. ad Antioch.

65. Nec miror planè *veros adoratores* dici, qui in secessu vitam agunt, cùm S. Basil. appellet eremum fomitem virtutis, sic inquiens: *O eremus mors vitiorum, ac proculdubiò fomes, ac vita virtutum!* Et quidem, qui cum multitudine conuersatur, nescio quo quasi oculto fomite agitur ad vitium: *Facilè transitur ad plures*, ait Seneca; *nemo non aliquod nobis vitium, aut commendat aut imprimit, aut nescientibus allinit. Mi aliquis comes quemvis candido, & simplici, rubiginem suam affricuit. Numquam mores, quos extuli, refero. Aliquid ex eo, quod composui, turbatur, aliquid ex his, quæ fugaui, redijt*. Christi Dei virtus nihil deperdere poterat ex conuersatione hominum, & turbarum frequentia; & tamè vt quoddam miraculum patraret, Luc. 8. v. 51. *Non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum, &c.* Quasi arcet turbas, vt miraculum faciat? Num multitudo imminuet Christi virtutem? Opportunè Theophyl. *Non permisit introire, &c. Quia cùm quis debet miracula patrare, non decet ipsum esse in medio plurimorum, sed solitarium, & ab alijs separatum*. Christi virtus minui non potest vllo humano impedimento, at nihilominùs ad exercendam vim miraculorum non permittit turbas, sed eas arcet, vt maneat *Solitarius, & ab alijs separatus*. Hæc cautio, nostra eruditio est; vt sciant homines, quòd hominum frequentia virtutem lędere, & culpare innocentiam solet, & irritare ad vitia. At vita solitaria *mors vitiorum est, & proculdubiò fomes virtutum*. Sunt in nobis praui appetitus; & motus naturalitèr luxuriantes ad vitia, qui *fomes peccati* dicitur à Theologis. Simus nos in solitudine, quæ *fomes ad virtutem* dicitur à Magno Theol. Basil. quò feramur ad cœlestia, ad virtutem, ad omnes sanctitates.

Basil. suprà Eremus fomes est virtutum.
Senec. ep. 7.
Lucæ.
Christus ad patrandum fugit turbā.
Theoph.

66. Parùm esset, quòd vita solitaria sit *arx* religionis, *asylum* à vitijs, veræ fidei, & religionis matrix, mors culpæ, & *fomes* virtutum, nisi etiam foret imitamentum Paradisi, & pręludium quoddam beatitudinis, vbi piæ animæ deliciantur; *Eremus nempè est paradisus deliciarum*, dixit S. Basil. suprà. Et Petrus Damianus ser. 59. *Verè claustrum est paradisus. Hic prata virentia Scripturarum, pręterfluens lacrymarum vndositas, quam de puris affectibus amor ille cœlestis eliquat; hic sunt arbores erectissime, chori Sanctorum, nullaq; est, quæ non multa gaudeat fructus vbertate*. Ergò aut paradisus est vita solitaria, aut solitariæ vitæ debetur paradisus.

Eremus paradisum æmulatur.

Philo: *Viro autem* (nempè Adamo) *adhuc solitariam* 67.
vitam degente, necdum formata muliere, paradisus à Deo plantatus dicitur. Parum est solitudinem esse instar paradisi; locus glorię est solitudo. Sollicitus ille pastor qui erroneam ouem anxiè quærit, Luc. 15. v. 4. *Nonne dimittit nonaginta nouem in deserto?* Quidnam intelligitur deserti nomine? Planè cœlum intelligit S. Gregorius: *Dimittit nonaginta nouem in deserto, quia scilicet Angelorum choros reliquit in cælo*. Eccè Synonymon est desertum, & cœlum, & deserti nomine cœlum significatur. Neq; enim satis dignè solitudo explicaretur, nisi paradisi, & cœli nomine vocaretur. Christus Dominus, vt suæ beatitudinis glorias ostendat, tres tantùm discipulos ducit ad Thaboris recessum; *Duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est antè eos*, Matth. 17. v. 1. Inuia excelsi montis crepido satis solitaria erat. Addit Euangelista, *seorsùm*, quod inaccessum locum indicat. Et ad hunc locum ascensu arduum, situ (quia *seorsùm*) inuisum tres solos secum vehit discipulos, relinquens cæteros cum turbis; addès ad solitudinem loci discipulorum solitudinem. Quorsùm tàm inaccessus quæritur locus ad ostendendam gloriam? Nonnè pręstaret coràm multitudine manifestare gloriam suam, aut saltem discipulos omnes secùm ferre? Quam ob caussam tàm inaccessam loci solitudinem affectat Christus ad gloriam ostendendam? Luculentèr Abul. respondet; *Nempè ad ostendendum locum gloria*. Scilicèt locus gloriæ non sunt vrbes frequentia hominum insignes, nec campi, vbi agricolarum causæ, & facilis est hominum accessus; sed Thaboris crepido, nempè ardui montis vertex, excelsus seorsùm, & cum tribus tantummodò discipulis, vt adhuc in solitudine quærat solitudinem; ibi tanquam transfiguratur, vt ostenderet recessum solitudinis esse locum gloriæ. Vndè hic vers. 14. dicitur, quòd Deus ducens populum suum ad desertam solitudinem, ibi eum quàm amantissimè tractauit, pauit cœlesti manna, &c. vt sic commendaret desertum vti æmulum paradisiacæ voluntatis, & gloriæ.

Phil. lib. de mūdi opif.
Lucæ.
Greg. hom. 34.
Eremus est locus gloriæ.
Matth.
Abul. ibi, quæst. 18.
Iuditha.

Quid ergò facient Religiosi viri, quorum vita in 68.
promptu est, tota versans intèr homines ad eos spiritualitèr iuuandos? Scimus nonnullos Sanctorum huius æui, nempè sanctissimum Franciscum Borgiam, & sanctum Carolum Borromæū, &c. sic intèr turbas hominum corpore versari, vt anima solitudinis delicijs potiretur. Quod laudabat olim sanctus Nazian. inquiens; *in media luce versantes solitaria vita rationem seruant*. Aliud etiam remedium adhibuere hi præstantes sanctitate viri; scilicèt statis anni temporibus in successu, & exercitijs spiritualibus vacare procul à turbis; quod pręscribit idem sanctus Nazianzenus: *Ioannes in deserto, & Iesus ipse, vt actiones multitudini, humanaq; frequentia, ita preces quieti, locisq; ab hominum commercio semotis, ferè tribuebat. Hoc exemplo prascribens, ac velut lata lege promulgans, nobis quoq; nonnunquam faciendum esse, vt quietem amplexemur, ac nos ab hominum frequentia in solitudinem asseramus, vt sine vlla face Deum alloquamur*. Sine fæce Deum alloquitur, qui in solitudine cum Deo agit; quasi qui intèr homines versant, defæcatas preces non faciant, saltem turbæ, & negotia perstrepunt, & inquietant orationis silentium.

B. Borgia in frequentia solus.
Naz. Orat. de Pace.
Exercitijs spiritualib. aliquoties vacandum est.
Nazianze. Orat. 27.

EVCHARISTIÆ ELOGIA.

69. INTER cætera beneficia, quæ Deus liberalissimè contulit in Hebræa gentum, illud præclarissimum iure habetur, cuius meminit hic Achior v. 15. aiens, quòd dum Hebræorum populus diu versaretur in vasta solitudine, *in qua nũquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit: illic fontes amari obdulçati sunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam de cœlo consecuti sunt.* Sanè nemo est, qui nesciat ex communi Patrum plausu, Mannæ nomine augustissimum Eucharistiæ Sacramentum adumbrari: vnde instituto meo deesse viderer, nisi aliqua sacræ Synaxis elogia breui libarem. Porrò tanta est excellentia huius cælestis cibi, vt dixerit Dauid in Psalmo 11. v. 10. *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* quæ verba ex Hebræa origine ita vertit Genebrardus ibi: *Secundum altitudinem tuam epulatio filijs hominum.* Scilicet sublimis altitudo Eucharisti mysterij tanta est, vt æmuletur angustam sublimitatem mysteriorum Diuinitatis. Prudentius sic pangit de Eucharistia:

Judith.

Eucharistia est secundũ altitudinem Dei.

Psalm.

Genebr.

Mox ipse Christus, qui Sacerdos verus est,
Parente inenarrabili, atque vno satus,
Cibum beati offerens victoribus.
Paruam pudici cordis intrabit casam,
Monstrans honorem Trinitatis hospita.

Prud. præf. Phychom.

Ecce Eucharistiæ mysterium monstrat arcanæ Trinitatis decus sublime, totumque factum est ad ostensionem diuinitatis, quæ sublimis eminet in hoc Eucharistiæ Sacramento. Ergo diuinitatem hospitam, eiusque illustriora attributa hic rimari ambio. Et ne faciam cælestis cibi & potus nauseam, ob longitudinem vnius paragraphi, illum in plures subsecare, pretium operæ me facturum existimo.

Eucharistia est honor Trinitatis hospitæ.

§. XVIII.

Meritum dignè sumentis Eucharistiam, Eucharistiæ corona est.

70. TAnta est huius Sacramenti dignitas, tam sublime, & augustum est sacræ synaxis mysterium, vt mentem excedat, transcendatque humanas spes. Quis est tam superbè ingeniosus, qui id excogitaret? Quis tam ambitiosè audax, qui præsumeret hanc gloriosam escam? *Ciborum ambitio*, inquit Septimius. Ambitio audacia est præsumptionis vltra propria merita, & captum: Ergo homo tenui merito exiguus, si à se spes conciperet huius gloriosi cibi, pia ambitione religiosè superbiret, cùm vltra humanam fastigium audacter ambiret. Porrò homo è terra conceptus, è sordida materia natus, peccatis innutritus, totus degener est ignobili sanguine vilis. Hic, hic inquam ambiat Dei corpore pasci, & Dei sanguinem in venis alere, & eodem ali? Agens de Sacramento Altaris, ita fatur Clemens Alexandrinus: *Vnicuique ergo nostrum licet Domino gloriari, Patre bono, æquè bono sanguine me glorior esse.* O piam iactantiam! Ecce gloriatur vilis homuncio æquè bono sanguine ali, ac Christum Deum, imò ipsissimo: *Ego enim* (verba sunt S. Chrysostomi) *vos carnibus meis alo, me ipsum vobis oppono, vos omnes generosos esse volens.* Scilicet Deus corpore suo, & generoso sanguine homines alit, vt homines pristina vilitate relicta, ad generosam cœli prosapiam sublimaret. Ioan. 17. v. 22. sic loquitur Christus ad Patrem Deum: *Et ego claritatem, quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.* Dubium est non leue apud Commentatores, quam hic intelligat claritatem à Patre acceptam, & fidelibus communicatam?

Septim. l. 2. adu. Marc. cap. 18.

Homo æquè homo sanguine ac Deus alitur.

Clem. Alex. l. 1. Pædag. cap. 6.

Chrysost. hom. 51. ad populum Antioch.

Ioan.

Ceinda in Iudith.

71. S. Cyrillus Alexandrinus, & Leontius intelligunt diuinum honorem, qui humanæ naturæ Christi ex cõiunctione cum diuinitate accessit: eumque honorem communicat fidelibus per corporis sui participationẽ in Eucharistia: quia quicquid gloriæ ex diuinitate corpori suo accedebat, largissimè communicauit Corpus suum communicantibus in Eucharistia. Sic fatur Cyrillus l. 11. in Ioãnem, c. 27. *Hanc*, inquit, *claritatem, & gloriam, Pater, quam mihi dedisti, quæ est, vt tecum vnum sim deus eis, vt sint vnum sicut & nos vnum sumus.* Quæ verba ex ipso Cyrilli contextu, & ex Maldonati intelligẽtia de Eucharistia accipienda sunt. Nempè Christus Deus fidelibus communicans in Sacramento altaris suum Corpus, & Sanguinem suum verè vnitum personæ Verbi; simul illis communicat suam claritatem & gloriam, quam Pater Deus illi dedit. O illustrem claritatem, ô generosam gloriam, & supra humanum fastigium! Tantane gloriæ prærogatiua vilissimo homini potest communicari? Planè superbè præsumeret, qui tantam gloriam affectaret. Vincit vota hominum Dei liberalitas, & huius Sacramenti munificentia superat audacem hominum ambitionem. Quis enim tanta elatione superbiret, vt præsumat *æquè generosum sanguinem habere* ac ipsum Deum, & *claritatem, & gloriam* Christi Dei ambire? Transcendit spes humanas gloria, quam ab Eucharistia mutuamus: ait enim ipse Christus: *Ego claritatem, quam tu dedisti mihi, do eis* (nempè in Eucharistia, Cyrillo interprete) *vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.* Similitudinem vnionis innuens, non identitatem.

Cyril. Alex. Leont.

In Eucharistia dat Christus claritatem, quam dedit illi Pater.

Maldon.

72. Ioannis 6. v. 27. Agens Christus de hoc cælesti pane, vt aduertit Maldonatus noster ex multorum sententia, sic loquitur: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis.* Profectò sic cibus iste est Eucharistia, quomodo aptè dicere potuit, *operamini cibum?* Num hortatur homines, vt hoc Sacramentum instituerent? Nimirùm, homo operetur Eucharistiam, quod propriũ solius Dei est? imò id humanas spes, & audaciorẽ cogitationẽ excedit. Quid mandat Christus hominib. aiens: operamini cibum Eucharisticum? Num desiderat Christus, vt homines quodammodò cooperentur ad institutionem huius Sacramenti? Nam opus quomodocumq; nostrum, gratius nobis est, & iucundius delectat, & magis æstimatur. Sic .n. homo cooperatur ad saporem Mannæ: nam vt dicitur Sapientiæ 16. v. 21. dum agitur de sapore Mannæ, qui fuit huius Sacramenti typus; *Substantia tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat, & deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur.* Opus enim ad quod quisque quodammodò operatur, maiori in gratia, & æstimatione habetur. Vel fortè Christus hortatur, vt *operentur cibum* Eucharisticum, vt sic ipse quodammodò minuat non beneficium, sed beneficij gratiam: siquidẽ tanta est gratia huius maximi doni, vt maximè oneret recipientem: Nam cùm impossibile sit homini reddere sufficientẽ gratiarum actionem pro tanto beneficio, hominem quasi cogit ad ingratitudinem. Ergo Christus minuere videtur beneficij gratiam, optans aliqualem hominis cooperationem, vt ita non tãtummodò homines beneficio muneret, sed etiam quodammodo condonet gratiarum actionem: (de quo infrà) ne homo oppressus tanti be-

Ioan. Maldon.

Homo quo modo possit operar Eucharistia

Sap.

neficij mole, impar sit ad gratificandum munus. Verũ
73. enim verò etiam non quiescam in his argutijs; præstat
dicere his verbis exposcere Christum, quod mereamur
hunc Eucharisticum cibum; quæ est pulchra P.
Maldon. expositio. Nempè *operamini cibum* Eucharisticum,
ideſt, *proprijs operibus, & diligentia, Dei adiuuante gratia, meremini.* Ac si à desiderantis, vel accipiẽtis
merito quodammodò institutionis laudem fœneretur
Eucharistia: nam conuiuarum dignitas, pompa
conuiuij est: porrò accipientis meritum valdè commendat
Eucharistiam cuius summa dignitas, sicut velut
deuenustatur demeritis illam recipiẽtis, sic maximè
commendatur accipientis dignitate. Hinc nihil
videas in sacra synaxi, nisi coronas, quasi Eucharistia,
quæ à se dignè coronari meruit, etiam à meritis dignè
accipientis, plures mutuetur coronas. Exodi 25.
v. 23. propositionis mensa, quæ hanc diuiniorẽ mensam
adumbrabat, coronis ornabatur. *Facies, & mensam
de lignis Setim, & inaurabis eam auro purissimo, faciesq́, illi labium aureum per circuitum; & ipsi labio coronam
interrasilem: & super illam, alteram coronam aureolam.* Ecce tibi sacram mensam bis coronatam, se nel
diuinitatis corona, & iterùm meritis condignè accipientis.
Vis oculis cernere Calicem potatoris merito
coronatum? Lege Tertull. ita scribentem: *At calix benè
sibi conscius, & de diligentia ministerij commendatus,
de coronis quoq́, potatoris sui onorabitur.* Quid dici potuit
illustrius, quàm calicem sui potatoris coronis redimiri,
& augustè coronari? Neq; tantùm vinum coronatur,
sed, & triticeam coronam in Iside lego apud
Septim. *Prima,* inquit, *Isis repertas spicas capite circumtulit,
rem maris ventris.* Nempè panis, qui res ventris
est, in coronam aptatur, vt ex pane conflerur corona.
Quin, & humanum os naturalitèr coronatur apud
Tertull. *Accepisti,* inquit, *dentes ad macellum,* (ita buccam
appellat) *coronandum, cur non potius ad omnem hiatum,
& rictum tuum coronandum?* Scilicèt labia, & os
quod coronariam Eucharistiam sumere debet, debuit
coronari, ne quid non regale emicat in re Eucharistiæ.
Benè ergò, & optimè dicitur, *operamini cibum*
Eucharisticum, ideſt, vestris meritis ornate, & coronate
vsque ad regalem gloriaminam humani meriti
laus, pompa est Eucharistiæ. O piam meritorum
ambitionem!

Maldon.

Eucharistia coronatur ab accipiẽtis merito.

Exod.

Tertull. l. de Resurr. car. c. 16.

Septi. de coro. mil. c. 7.

Tertull. l. de resurr. carn. c. 61.

§. XIX.

Quàm venusta, & Dei oculis grata sit Eucharistici Sacramenti pulchritudo.

74. INter cetera Eucharistiæ elogia, eius pulchritudo
censenda est: floret enim ambitiosa candoris venustate,
quæ grata hominibus est, gratior Deo: *Qui maturitatis
fructum quærit, despicit amœna camporum: viola,
rosa, lilia, grati flores, sed gratior panis,* ait S. Chrysolog.
Profectò flores venustissimi, & gratissimi sunt oculis,
venustatis exaggeratio; at gratior, & venustior est
his cœlestis panis. Hispanè dicimus, *vn pan como vnas
flores.* Nempè terrenos flores pulchritudine vincit
Eucharistia, & æmulatur cęlestium florum venustam
pulchritudinem, fulgores, inquam, astrorum. Hesychius
appellat Eucharistiam, *Cœnum lucis,* quæ in nocte
occultissimi, & arcanissimi mysterij prænitet: *&
lux in tenebris luces,* Ioann. 1. v. 5. porrò in terra lucidus
florum nitor, & in cęlo flores lucis, (sic vulgò loquuntur
Poetæ) ostentant venustioris pulchritudinis
pompam. Horum venustatem æmulatur Eucharistiæ
gratior pulchritudo: *Candor est enim lucis æternæ,* Sap.
7. v. 26. Quæ verba Honorius 3. cap. *sanè cùm olim,* de
celebr. Missæ, præcipit Eucharistiam referre. Quasi
parum foret cum astris certare de pulchritudine, &
venustatis gratia stellas vincere; additur esse candorem
æternæ lucis, quę defecatior, & purior est lux, seu
lucis nitor. Vulgaris, & sudatus Zachariæ, cap. 9. v. 17.

Chrysol. ser. 16.

Eucharistia flos dicitur, & Cęna lucis.

Hesych. ho. 2. de Deip. Ioan.

Sap.

Honorius.

locus, non vulgarem ingerit difficultatem: *Quid pulchrum
eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans
virgines?* Planè interrogatio vim habet negandi:
vndè affirmat Propheta cætera Christi Dei opera
(neq; enim potest agere de diuinitatis attributis) cedere
gratiæ, & pulchritudini Eucharistiæ. Et quidem,
vt interim omittã relliqua egregia Christi opera, saltẽ
eius Passio gloriosa infinitè placuit Deo: fuit enim
opus theandricum, maximè ęrumnosum, pretiũ salutis,
impletio scripturarum, reconciliationis humanæ
mysterium, & quod tandem Deũ iure placauit. Quod
ergò Christi opus potuit magis diuinis oculis placere,
ac gloriosa Christi Dei Passio? Num Eucharistia 75.
gratior Deo erit, quàm redemptrix Passio? Quomodò
igitur verum erit effatum Prophetæ? Vt in laudem
huius Sacramenti expediam hanc difficultatem, pensanda
sunt verba S. Ambr. vbi sic ille: *Vt nullus horror
cruoris fit, & pretium tamen operetur redemptionis.* Scilicèt
Christi Dei pęnalissima passio gratissima fuit Dei
oculis. At illam circumstant aliquæ res non bonæ:
nempè tortorum sęuitia furit, Pontifex, seu carnifex
sęuit, discipulus indisciplinatus prodit, Apostolorum
summus renegat, cæteri tunc degeneres fugiunt; inuidia,
crudelitas, horror, furor, odiũ æstuat, furit, infrendet.
Heu quot fœda crimina admiscẽtur pulchræ Saluatoris
Passioni! Ergò, vt absit *horror cruoris* impiè effusi,
& solùm maneat Passionis gratia, & dignitas, instituitur
Eucharistia, quæ sit memoriale, vel epitome
Passionis. Ideſt, omne, quod in Passione est Deo gratum,
remoto criminum horrore. Hispanè dices, *la Eucharistia
es la Passion de Christo en limpio.* Quod præsaga
mente vidit Euãgelicus Propheta Isaias c. 25. v. 6.
sic euangelizans; *Et faciet Dominus in monte hoc conuiuium
pinguium medullatorum, vindemia defecatæ.*
Quę verba de Sacramento altaris interpretantur Euseb.
l. 1. de demonstrat. c. vlt. S. Cyrill. & Procop. inibi,
S. Cyprianus, vel potiùs Ruffin. in expositione Symboli,
& communitèr Interpretes. Audi Eucharisticum
Christi sanguinem dici vinum defæcatum? Estne fæcis
horror, & nausea in Christi sanguine purissimo?
Est, est quidem à Pharisæorum inuidia, & Iudæ perduellione,
& carnificum sæuitia ipsi admixtus extrinsecus
horror; ergò hic sanguis defæcandus est, & colandus
est in Eucharistia, vt fiat conuiuium ex *adipe
frumenti,* Psal. 147. v. 14. (ideſt ex frumento pingui,
medulloso, adipali; nempè ex pura farina, è qua conficitur
panis similagineus reiectis furfuribus,) & ex
vino generoso, *defæcato,* & colato, reiectaneis fæcibus
ablegatis. Vndè Eucharisticus panis, & vinũ excellunt
Christi Passionẽ, nõ merito, sed puritate, scilicèt relegatis
extrinsecis sordibus; & defæcatiori fulgẽs puritate;
ex qua tantam apud Deũ gratiã fęneratur, vt verè
dixerit Propheta; *Quid pulchrum eius, nisi frumentũ
electorum, & vinũ germinans virgines?* Quia super omnia
Christi opera, Dei oculis grata apparet Eucharistia,
ob pulchritudinis politioris gratiã. Itaq; Eucharistia
est *Exemplar passionis Christi,* vt ait S. Gaud. quia
ad instar Eucharistiæ, Passio operata est, & simul passio
exẽplar est Eucharistiæ, in qua resculpta est passio
absq; horroribus delictorum, quæ illam circunstant.
Vndè pulcher hic cibus, & potus, pulchros facit fideles, 76.
qui illum edunt, & bibunt, mutuantes venustatẽ
à formosissimo Eucharistiæ esu. Quo adludere videtur
Clem. Alex. sic fatus; *Ad ornandum autem secundũ
naturam magno prædita est artificio potus temperatura, &
cibi commendatio. Ex eo enim, quod est ignitum, fulgor,
& splendor accedit; ex humido autem nitor, & gratia; ex
sicco autem virtus, & stabilitas; ex aere autem spirandi
facultas, & par æquilibrium. Ex quibus concinna, & pulchra
hæc verbi, seu rationis statua ornata est. Sanitatis
autem liberalis flos est pulchritudo.* Ergò, ò fœminæ,
hoc stibio induantur facies vestræ, hoc purpurisso
rubeant vestræ genæ, & gratiores Deo, & Angelis,
& hominibus eritis, quàm omni lenociniorum fuco
excultæ. Hic cibus ornet virorum iuuentam, &
sumptuosiùs vestiet, & expoliet; hic cibus senium
exuet,

Zachar.

Eucharistię pulchritudo.

Ambro. l. 4. de Sacram. c. 4.

Eucharistia est Passio defæcata à tortorum sordibus.

Euseb. Cyrill. Procop. Ruffin.

Psalm.

Eucharistia est passionis exẽplar.

Gaudent. tract. 2. de Exod.

Clem. Alex. l. 3. Pęd. c. 9.

Pulchritudo ab Eucharistia.

exuet, & florentem iuuentutem asciscet. Quisquis pulchritudinem ambit, ambiat Angelicum huius cibi lenocinium.

§. XX.

Christus, quia est Patris Dei primogenitus, alimentorum nomine suis fratribus impertit Eucharistiam; quæ Sacramentum Sacramentorum sententiosissimè dicitur.

77. Ad Rom. Christus, quia primogenitus est, tenetur alere reliquos fratres. Molin. to. 1. de iustit. disput. 578. & c. 16.

AD Rom. 8. v. 19. dicitur Christus *Primogenitus in multis fratribus*; vndè Christus Regio maioratu prędiues, primogenij iure quasi tenetur cæteris fratribus alimenta præbere; & quidem opulenta, vtpotè fratribus diuina affinitate prænobilibus. Quod verò primogenitus, qui in maioratu succedit, teneatur aliméta prebere fratribus, res certior est, quàm vt egeat probatione. Legi potest noster P. Lud. Molin. vbi plura iura, glossas, & Docto. eruditè allegat. Ergo Christus Deus, qui primogenitus est in multis fratribus, primogenij iure quasi tenetur illis elargiri Deo digna alimenta, ne tanti Regis fratres, (sic homines appellare dignatus est) misera egestate premantur. Num ipse Regali maioratu auctus, opiparè prandebit in cœlo, Regijs gloriæ vestibus inducetur, Empyrea habitabit palatia, cæteris fratribus congrua mensa, & veste, & tecto orbatis? *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam*, Ioa. 6. v. 27. Quomodò homines possunt primò operari Eucharistiam, cuius institutio humanam potentiam, & fastigiũ excedit? Plures expositiones nupèr dedimus; sed hãc reseruaui ad hanc thesim. P. Maldon. *τὸ operamini*, interpretatur, *Quærite*; quasi dicat Christus Deus, (qui primogenitus est in multis fratribus) ò homines, iure fraternitatis potestis quęrere, & à me exigere, quia sum primogenitus, & maioratu potitus, Deo digna alimenta: nam ego primogenij iure debeo vobis præbere alimenta. Quæ alimenta Deo digna Christus Deus suis fratribus reliquit, aut relinquere potuit, nisi suum Corpus in cibum, suum Sanguinem in potum? Porrò Eucharistia alimentum est, quod Patris Dei primogenitus largitur suis fratribus iure primogenij, ne vllius rei periurium patiantur. Audi S. Chrysost. sic scribẽtem: *Ne igitur mortalia maneamus hiantes, nec circa vestimentorum ornatum, habes enim maximum indumentum; Induimini Iesum Christum: habes mensam spiritualem, habes gratiam supernè; Ego sum panis, qui de Cœlo descẽdi; & omnia tibi Christus factus est, & mensa, & vestimentum, & domus, & caput.* Et ita concludit, *vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: nec fratres tantum ipsius, verùm, & pueruli fiamus.* Nempè quia Christus nostræ familiæ caput est, & primogeniti iure in maioratu cœlestis Patris succedit; ipse te vestit, *Induimini Iesum Christum*; ipse domus tua est, *In me manet*: ipse alimenta vitæ tibi tribuit, *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Et ne vlla in re aliquid nobis desit, omnia nobis factus est in Eucharistia, vestimentum, & mensa, & domus, quippè qui caput est iure primogenij.

Ioan.

Maldon.

Chrysost. hom. 21. ad pop. Ant.

78. Quin, & tanta est nostri primogeniti munificẽtia, vt fratribus omnibus (nemine excluso, qui verè frater sit,) hæc cœlestia prębeat alimenta: siquidem Matth. 26. v. 27. dixit: *Bibite ex eo omnes.* Ergò hoc vitæ alimentum participarunt omnes Apostoli, & Discipuli, & in eis fideles omnes: nullam arcens ætatem, nullum sexum, conditionem nullam, dummodò fratres sint. Neque infantibus hæc Eucharistiæ alimenta olim negabantur: à fonte enim baptismatis nesciente ore infantes accipiebant Christi corpus. Quod tradit S. Paulin. ita modulatus.

Math.

Paulin. epi. 32. ad Seue.

Indè Parens sacro ducit de fonte Sacerdos.
Infantes niueos corpore, corde, habitu.
Celada in Iudith.

Circumstansq; rudes festis Altaribus Agnos
Plura salutiferis imbuit ora cibis.

Sic cęlesti alimonia infantat Christus tenellos, & rudes adhuc puellos, ne cui deneget alimenta. Quin, & mortuorũ olim cadaueribus etiã tribui Eucharistiam constat ex Conc. Altisiod. can. 12. ex Conc. Carthag. III. can. 6. & ex sexta Synodo generali in Trullo, can. 63. Idem tradit Amphiloch. in vita Basil. & S. Gregor. l. 1. Dialog. c. 24. Et Sap. 16. v. 20. *Angelorum esca* dicitur, quasi Eucharistiam beati Angeli saltem spiritualitèr participent, ne quis ex Christi fratribus exors sit à diuinioribus alimentis, quæ iure primogenij omnibus vbertim elargitus, ne vlla gratia vlli desit.

Paruulis dabatur Eucharistia. Mortuis dabatur Eucharistia. Cõc. Altis. Carthag. Trullan. Amphiloc. Gregor. Sap.

Cęterùm quod magis cõmendat immensam gratiæ largitatem, quæ exundat in Eucharistia, expendã celebrem illam sententiam S. Dionys. Areop. qua Sacramentum Eucharistiæ appellat *Sacramentum omniũ perfectissimum*: Gręcè τελετῶν τελέτη, quod de verbo ad verbum ita vertit Ioachi. Perion. *Sacramentum Sacramentorum.* Quæ expositio placet P. Gabr. Vasq. idest Sacramentũ Corporis, & Sanguinis Christi est sacramentũ sacramentorũ. Nempè quod cætera sacraméta præstant hominibus, idẽ quasi præstat Eucharistiæ Sacramentũ sacramentis cęteris. Porrò Eucharistia, in qua verè continetur Christus Deus (qui est fons, origo, & radix gratiarũ omniũ) influit gratiam in reliqua sacraméta, quia illã deriuat Christus Deus in illa latens, qui est virtus, vita, & anima Eucharistię, & à quo Eucharistia vigorem mutuat cõmunicãdi gratiã hominibus, & ita quodammodò reliquis sacramẽtis; vndè Sacramentũ sacramentorũ dicitur. Imò, & antiquæ legis sacraméta ab Eucharistię sacraméto quodammodo prębiberunt gratias, quas Hebręæ gẽti largiebantur. Nam si quid honoris, si quid auctoritatis eminebat in antiquis hostijs, nõ aliundè asciuerunt, nisi ex eo, quod adumbrabant reuerendum, & illustre altaris sacrificiũ. Quod edisserit S. Chrysost. sic fatus: *Quid agis Moyses: sanguis ouis rationabilem hominẽ liberare consueuit? valdè, inquit, non eò quòd sanguis est, sed eò quia Dominici sanguis per eũ demonstratur exẽplum.* Aduerte ad elegantem similitudinẽ, qua id explicat Chrysost. *Nã sicut regnãtiũ statua, quæ sine anima sunt, atq; sermone, nonnumquã ad se confugientibus hominibus anima, atq; ratione decoratis subuenire consueuerunt; non quia sunt ære conflata, sed quia retinent imaginem principalẽ. Ita, & sanguis ille, qui irrationabilis fuit, animos habentes homines liberauit, non quia sanguis fuit, sed quia huius sanguinis ostendebat aduentum.* Ecce tibi antiquæ legis victimas ab hoc incruento Eucharistiæ Sacrificio, quod adumbrabant, honoris auctoritatẽ, pręmaturè mutuasse, ob pręfatã rationem de sacramẽtis nouæ legis. Audis Eucharistiam Sacramentũ esse sacramentorum; non tantùm respectu sacramentorũ nouæ legis, sed etiam vetustioris. Quin, & sacrificia legis naturalis, Eucharistiæ Sacramentum præcurrit: nam Melchisedech legis naturalis sacerdos Panẽ, & vinũ obtulit, Genes. 14. v. 18. pręfigurans huius Sacramenti gratiã, & illã mutuans ab hoc diuiniori Sacrificio, in quo incruentè immolatur ipsemet Christus Deus, & Dei Filius, à quo oĩs gratia deriuatur, & profluit. Et ita Christus Deus, qui cõtinetur in Eucharistiæ sacramẽto, gratias omnes velut pręfudit anticipata munificentia, quod elogium munificentioris largitatis est.

79. Dionys. lib. de Eccles. Hier. Ioachim. Perionius. Vasquez. Eucharistia emphaticè dicitur Sacramẽtũ sacramẽtorũ.

Chrysost. hom. 3. ad Neophyto. 80.

Genes.

§. XXI.

In Eucharistiæ munere, non tantùm summum bonum donatur, sed quasi condonatur homini gratitudinis obligatio: indeque homo debitum Dei amplificat, vndè homo videbatur non esse soluendo.

SI quod beneficium maximum de omnipotentię ærario, & liberalitatis suę promptuario donauit Deus, 81.

Eucharistia est. *Saluator noster discessurus ex hoc mundo ad Patrem sacramentum hoc instituit, in quo diuitias diuini sui erga homines amoris, velut effudit*. Verba sunt grauissima Concilij Tridentini, in decreto de sanctissimo Eucharistiæ sacramento, cap. 2. Tanta est huius illustrissimi beneficij magnitudo! Enim verò hoc vnicum beneficium est beneficiorũ omnium cumulus, est enim hominum salus. *Eucharistiam medicam*, dixit Septimius. Et S. Chrysol. *epulum salutis*. Est festum Christianorum gaudium. *Pascha authenticum* appellatur ab Anastasio Nicæno. Et cordolij remedium vocatur à Tertulliano aiente, *Iugulatorum sanguinem recentem, auida siti comitiali morbo medentes hauserunt*: quasi Eucharistia sit mœstitudinis antidotus, & profusior animi lætitia. *Feretrum immortalitatis* appellatur ab Amphylochio iuniori vel mortis feretrum, seu sepulchrũ, aut potius mortis interitus. *O mors ero mors tua*. Et Iulius Firmicus Synaxim indigitat, *Futuræ immortalitatis insignia*, ac si iam sit insignitus immortalitatis ornatu, aut prædestinationis charactere, qui dignè frequentat Eucharistiam. *Pignus futuræ gloriæ & perpetuæ felicitatis*, dicitur ibidem à Concilio, pignus autem (vt minimum) tantum debet valere, quantum valet res, ad cuius securitatem datur. Quid vagamur per plura epitheta, cùm Eucharistia sit totus diuinitatis census; in ea enim nobis dantur omnes thesauri sapientiæ, & omnipotentiæ Dei.

Conc. Trid. sessio. 13. Eucharistia est pascha authenticũ. Septim. lib. de pud. c. 18. Chrysolog. serm. 1. Anastas. Nic. qq. in Script. q. 93. Tert. Apolog. c. 9. Eucharistia medetur cordolio. Amphyloc. homil. 1. de Sacrament. Iulius Firm. de erro. pro fan. Relig. c. 19.

82. Trident.

Nec semel tantùm vt in mysterio Incarnationis, sed quotidie repetito beneficio, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, Matthæi 6. v. 11. Quę verba de sacro altaris pane interpretatur S. Ambrosius, & alij apud Maldonatum ibi. Et quod mirere magis, cum hæc diuinior munificentia exundet in fideles omnes, quisque tantum recipit, quantum simul omnes. Quæ est illustris explicatio illius sententiæ, Psalm. 25. v. 6. *Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine*. Quam tradit Tert. ita fatus: *Lauabo cum innocentibus manus meas, & altare tuum circundabo Domine, vt solus plures*, Id est, ego solus pro pluribus sum; tantum enim in hac mensa recipit quiuis, quantum simul omnes. Vides quàm studuerit largior Dei munificentia incrementare gradius hoc Eucharistiæ beneficium, & amplificare illius gratiam?

Matth. Ambros. lib. de Sacr. c. 4. Maldon. Ad Eucharistiã accedimus, sicut vnus plures. Psalm. Tertull. l. de pudic. c. 18.

83. S. Petrus Chrysol. Iudæ proditoris malitiam elegãter expẽdit, pensitans quam iniuriosa fuerit Saluatori. *O auaritia*, inquit, *aurum est, quod Iudam fecit esse proditorem; vt hominem cogeret Deum negare: & ipsum sanguinem taxare pretio, quem sponte Dominus erat nostrum largiturus in pretium*. Hinc oculis cernere licet eximiã Christi liberalitatem. Porrò in proditione Iudę plures suppetebant causæ potentissimę ad feriendum animũ Saluatoris acerbo iniurię sensu: nam discipulus auctus munere Apostolatus illum prodit, traditque in manus inimicę gentis, hostili animo in ipsum furiosæ, & quidem vili eum æstimat, & diuendit ad cædem peracerbam. At hęc omnia intermittens Chrys. hic dumtaxat meminit iniuriæ, qua Christus exacerbatus est, quia Iudas sanguinem eius vendens, non sinit absq; pretio sanguinem suum hominibus in Passione, & Eucharistia donare. Vel vile pretium quod accepit Iudas, præcauet Christus, ne fortè ipsi non permittat exercere summam liberalitatem, quam in Eucharistico pane, & sanguine eminere affectat. Verùm enim verò summũ summèque maximum, & augustissimum Eucharistiæ donum non est obnoxium diminutioni gratię, quantumuis Iudas accipiat pretium; neque enim diuinius Eucharistię donum subiacet communibus legibus liberalitatis, quæ aliquali merito, aut pretio minuitur, & deuenustatur: summa enim liberalitas exlex est. Ait enim Cassiod. *Beneficialem esse Principem licet, neque intra regulas Cõstitui potest munificentia regalis arctari*. Et mox, *Clementia nõ habet legem*. id est, summa Principũ beneficia obnoxia non sunt legibus munificentię vulgaris, quam minuit aliquale meritum: neque enim quibus obsequium mereri eualet sublime aliquod, & augustum munus. Quis enim sibi præsuadeat, Musicum egregium, quia cantu demulcet aures Principis, adhuc de congruo (vt aiunt) mereri Protogem fieri nobilis alicuius regni: aut frustulum panis eleemosynę nomine largitum, cõgruè mereri vnionem aliquam hypostaticam cum Patre Deo? Planè hęc leuia proportionẽ non habent ab illa maxima, vt oculatissimi quidã recentiores Theologi docuerũt in re meriti. Vnde sũma, & quasi effusa Eucharistiæ gratia non minuitur exilis pretij, aut meriti compẽsatione. Euge liberalissimè Iesu etsi pretiosus tuus sanguis taxetur, & donetur exiguo pretio, non deuenustatur summa Eucharistiæ liberalitas, quæ vili pretio ne congruè compensatur. Neq; enim tantam compensationem præsumit perexigui pretij ambitiosior tactus.

Chrysol. ser. 29. Eucharistia sine pretio. Cassiod. l. 2. Var. ep. 30.

84. 2. Reg. 31. v. 19. Berzellai homo prædiues ciuilissimo obsequio Dauidem in deserto fugientem Absolonis iras, copiosa annona ad exercituum sustentationẽ munerauit. Neque ingrato exhibitum est hoc beneficium. Nam Dauid morti proximus mãdat Salomoni, vt pro opportuno obsequio rependat gratiam, aiens 3. Reg. 2. v. 7. *Sed & filijs Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in mensa tua*. Sint filij Berzellai perpetuò conuiuæ regis ad compensandum beneficium suppeditatæ annonæ. Non me latet verborum sensus, sed iuuat in gratiam Eucharistiæ expendere illud, *reddes gratiam*, cum filij Berzellai commensales Regis fiunt ob exiguum obsequium. Porrò pugnantia dicere videtur, qui dicit gratiam reddere: Nam gratia merita non patitur; & redditio supponit meritum: ergo mentitur gratiam, qui dicit reddere, & qui gratiam dicit, redditionem excludit. Verùm expende quam gratiam debeat reddere, & statim exoluitur dubium: *Sed & filijs*, inquit, *Berzellai reddes gratiam*. Quam gratiam? *Erunt comedentes in mensa tua*. Profectò tanta est gratia Eucharisticæ mensæ, quam Salomonis mẽsa adumbrauit, vt salua ratione gratiæ, redditio fiat. Quæ exaggeratio munificentiæ estimantum enim, tamque augustum donum non amittit gloriosum attributum gratiæ, ob leue obsequium, impar tanti donatiui munificẽtiæ: nam exiguum obsequium artificium adipiscendi est, non energia promerendi ob improportionem. Vnde diuinioris beneficij augustior gratia a leui obsequio non minuitur. Tantum enim est Eucharistiæ *beneficium, quòd largitate non patitur detrimentum*, inquit Cassiodorus, agens de Theodorici Regis munificentia. Nempè sublimissimum beneficium, ob summam, qua eminet, largitatem, detrimentum non patitur; quippè quod ob leue obsequium non perdit beneficij nomen, & gratiam. Verè ergo optimè dixit Dauid Salomoni: *filijs Berzellai reddes gratiam*: addit enim *erunt comedentes in mensa tua*: nam diuinior gratia ob summam beneficij largitatem, non patitur detrimentum. Non vereor, vt malè Latinus audiam, vt videar erga Eucharistiam benè pius.

2. Reg. Eucharistiæ donũ à largitate non patitur detrimentum. 3. Reg.

Cassiod. l. 1. Variar. epi. 14.

85. Ceterùm consultissimè dixit Conciliũ, quòd Christus Deus in hoc altaris Sacramento, *diuinæ largitatis diuitias velut effudit*: non enim tantũmodò hominibus donauit summum corporis, & sanguinis sui beneficiũ sed etiam quasi condonauit rationem beneficij, & gratiæ: ne velut cogeret homines esse ingratos, cùm homo impar sit dignas grates rependere pro tanto, tamque illustri beneficio. Vnde ne magnitudine, & mole beneficij hominem obrueret, velut condonauit illi obligationem gratitudinis, ne homo soluendo non sit tanti beneficij gratiam. Enimverò Eucharistia gratiarum actio congruè interpretatur, vt ipsummet beneficium dicatur, quasi gratitudo sui, & velut gratiarum actio. Quomodo etiam aliter posset homo sublimè hoc beneficium ritè exoluere, nisi ipsummet beneficium foret & gratia, & quasi sui gratiarum actio? Ecce tibi Christi Dei munificentia, sua bona velut effundens, cum non solùm beneficium donet, sed simul veluti condonet obligationem gratitudinis. Profundè diuiniori spiritu afflatus pangit Dauid in Psalm. 15. v. 3. & 4. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam*. Calicis nomine vetusti Patres sacrã synaxim interpretãtur, in quo sen-

Eucharistiæ beneficium instar gratitudinis est.

Psalm.

ſu ſæpè accipitur ab Eccleſia. Viuaciſſimè theſis noſtra exprimitur in Hebræa origine: *Quid reddam Domino pro omnibus beneficijs eius ſuper me?* Ac ſi dicat oppreſſus ſum tot beneficijs, quo pacto ſatis gratus eſſe potero,& tantam gratiam rependere? Ipſe Dauid ſibi reſpondet,vel potiùs Spiritus ſanctus:*Calicem*,inquit, *ſalutaris accipiam*: nempè quiſquis dignè accipiet maximum donum corporis,& ſanguinis,quod Euchariſtia eſt,id eſt,gratiarum actio eſt, ille ſatis reddet Domino *pro omnibus beneficijs eius ſuper ſe*. Nam ipſa Euchariſtia gratiarum actio eſt, & ita quodammodò exoluit gratitudinis debitum.

86\. Imò ac ſi id parum foret,acceptum Euchariſtię beneficium meritum eſt vlterioris beneficij, & dignitas ad alia beneficia conſequenda. Porrò qui dignè Euchariſtiam accipit, meritum exaggerat ad vlteriora dona. Vnde hoc beneficium beneficiorum fertile eſt, & alia beneficia fœcundiſſimè parturit:& acceptione ſummi huius beneficij amplificat homo merita ad alia munera colligenda. Sic opportuniſſimè loquitur liberaliſſimus Rex Theodoricus ad ſuum Caſſiodorū, dum illum munerabat regali munificētia. (Vel potiùs Rex Chriſtus fidelibus dignè accipientibus ſummum Euchariſtiæ donum. (*At tu*, inquit, ò Caſſiodore, *eo nos obligaſti munere, quo tibi putabamus à nobis reddi diſſcindè amplificando debitum, vnde cred poterat abſolutum*. Nempè ſic geris præclarum munus, quod accipis, vt ab ita accepto, & adminiſtrato munere, non creſcat tibi accipienti debitum gratitudinis, etſi ampliſſimum ſit munus, quod recipis, ſed Regi donanti accreſcat obligatio remunerandi munus tibi donatum. Nam ipſa acceptione Euchariſtiæ doni, quod ſummum eſt,amplificatur meritum in nobis,& ita in Deo debitum ad vlterius munerandum hominem dignè Euchariſtiam accipientem. Quid à diſertiſſimo Caſſiodoro dici potuit argutiùs? Quid accommodatius ad rem Euchariſtiæ? in qua ſic quaſi effudit Deus largitionis munificentiæ theſauros vt in ea non tantùm ſummum bonum, & bonorum omnium theſaurum,ſed etiam velut condonet gratitudinem: quin & homo inde amplificet meritum vlterioris gratiæ, vnde ſuſpicaretur euaſiſſe gratificationis impotens.

Euchariſtia ingenū eſt amplificandi debitū.

Caſſio. lib. 3. epiſt. 3.

§. XXII.

Euchariſtiæ acceptæ tanta eſt voluptas, vt exundet in corpus; animus autem lætitia Beatitudinis æmula fruatur, dum ſacram Synaxim dignè frequentat.

87\. BOnæ mentis fundamentum (verba ſunt Senecæ) *quod ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi, etiam culmen eſt. Ad ſumma peruenit, qui ſcit quo gaudeat. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes dulciſſima oblectamenta demandas exiſtimo. Imò contra, nolo tibi vnquam deeſſe lætitiam. Volo illam tibi domi naſci. Naſcitur ſi intra te ipſum ſit.* Tantùm non dixiſſ hanc duraturam lætitiam eſſe Euchariſtiam; quid n. tam intra nos eſt, quàm Euchariſticus cibus,& potus pectorib. immiſſus? Pergit aptè ad rem: *Cæteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontes remittut, leues ſunt: niſi fortè tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer,& fidens, ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium.* Hęc quibus delectatur vulgus, nempè ſollicita honoris ambitio, non veræ diuitum opes, volatica delicatorum voluptas, inuentitium otioſorum gaudium, fundamento carent, indè nutant,& dilabūtur. Mundus vanas ſuggerit voluptates, breues, pœnitendas, ac in contrarium abituras. Planè mundialis voluptas in præcipitiū eſt, & in dolorē vergit. Amas ſolidè gaudere? omitte paleas, quære grana ſolida, dignè frequenta cæleſtis menſæ delicias, quæ verè implent pectus, & ſecurè gaudebis. Aptè Heſychius ſic fatur de Chriſto: *Libens reconditur in præſepi, vt qui ſunt pecuum acceurrāt & reperiant λόγον, id eſt, ſermonem, & rationem in præſepi conſtitutam, vt ex eo recipiant dignitatem rationalem, vt qui currunt ad paleas, frumentum nanciſcantur: vt beſtiarum more feſtinent arbitrantes ſe inuenturos: in præſepi manipulos hordei; & panem verum manducaturos, alimentum vitæ*. Paleas quæris, qui terrenas delicias cupis, ſolidum gaudium reperis, qui deliciatur in hoc frumento,& corpore,& mente illo ſaginatur.

Senec. ep. 23.

Voluptas mundana eſt re gaudij vacua.

Inter mūdi paleas eſt quærēdum Euchariſtię granum.

Heſyc. ho. 2. de Deip.

Parùm foret animum ſpiritualiter deliciari in hoc lauto, & opiparo conuiuio, niſi etiam hæc lætitia refunderetur in corpus. Pſal.62.v.2. *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea*. Anima ſitit Deū factum hominum potū, quin & ipſa caro multipliciter ſitit hoc cæleſte vinum. Nempè anima,& corpus Dauidis nauſeat ad regales terræ dapes,& prophetice inhiat eſculentum,& poculentū,quod innuit vox *ſitit*. *Cor meum,& caro mea exultauerunt in Deum viuum*, Pſal.83.v.3. Et quidem agere de altaris ſacramēto, innuunt verba ſequētia, *Altaria tua Domine virtutū*, &c. Vnde Sancta Monica ſapientiſſima ſapientiſſimi filij mater in hunc ſenſum explicuit præfata verba, apud P. Cornelium quæ ſurupta Euchariſtia quaſi mente ebria exclamabat: *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum*. Nimirùm abundantia gaudiorū quibus ſancta anima Deo paſta potiebatur, ſic in carnem ipſam reſluebat, vt corporeas experiretur delicias mūdiali lætitię ſimiles. Liceat accommodatitiè vti verbis illis Chriſti ad Iudæorū turbas, renuentes credere myſterium Euchariſtiæ, Ioann. 6.v.51. *Et panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*. Porrò mūdi vita ſeu anima, voluptas eſt:& ita ſenſus erit ad rem opportunus. Nēpè ſic exultat cor,& caro dignè ſumentis Euchariſtiam vt delectetur gaudio etiā corporeo,& valdè ſimili mundialibus delicijs. Vnde Chriſtus hortatur homines mundanis voluptatibus deditos, vt cæleſte hoc manna auidè manducent, quia nō ideò auitent terrenas mundi delicias, ſed illas cōmutabunt, atat enim in locum vitæ terrenæ,& voluptatis mundialis, Corpus,& ſanguinem ſuum Euchariſticè conditum, qui velut manna illud antiquum ſubſtituat omnes ſapores,& humanas delicias. *Pro quibus Angelorum eſca* (Sapientiæ 16.v.20.) *nutriuiſti populum tuum,& paratum panem de cœlo præſtitiſti illis ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatē. ſubſtantia enim tua dulcedinem tuam, quā in filios habes, oſtendebat: & deſeruiens vniuſcuiuſq; voluptati, ad quod quiſq; volebat, conuertebatur*. Expende hæc vltima verba, quæ perapta ſunt ad rem præſentem: nempè Euchariſticum manna conuerti ad quod quiſque volebat, & *deſeruire vniuſcuiuſque voluptati*. Audis Euchariſticus manna vicarias vices ſubſtituere omnium terrenarum voluptatum. Bellè ergo dicitur, quòd cæleſtis hic panis datur pro *Manna vita*, & vices agere mūdialis voluptatis, quę eſt vita,& anima hominis mundani, qui ſecnli delicias ſuſpirat. Ecce tibi quā profundè dixit Dauid ſub perſona iuſtorum, qui frequentāt altaria Domini virtutum; *Cor meum,& caro mea exultauerunt in Deum viuum*. Tanta enim eſt vis Euchariſtiæ voluptatis, ſic redūdat in corpus, vt detur aliqua quaſi concupiſcētia Euchariſtiæ. Illud Lucæ 22.v.15. *Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum*, ita ſcribit Tertull. *Concupiſcentia concupiui hoc paſcha edere vobiſcum*. Piè aduertit Pamelius τὸ concupiſcētia ſumi in bonam partē. Quis ſuper hoc dubitet? Sed valdè rē exaggerat, voluptatē guſtādæ Euchariſtię ſignificari *concupiſcētia* nomine, quę iucundiores carnis delicias exprimere ſolet.

88\. *Pſal. 62.*

In Euchariſtię delicijs etiam caro exultat.

Pſalm.

S. Monica.

Cornel. in c.25. Ilaiæ, v.6.

Ioan.

89\.

Sap.

Euchariſtię ſumēdę eō cupiſcētia.

Lucæ. Tertull. lib. 4. aduerſus Marc. c. 4. Pamel.

90\. Cæterùm ſi ita corpus delectatur hoc cibo, quales erunt deliciæ, quibus anima fruitur ſuſtentata hoc diuino cibo? De præfato Manna dixit Septimius, *Cœlum fragrare*, id eſt, redolere, & ſapere cæleſtes delicias. Et S. Chryſologus. *Menſa Patris noſ alit virtutis cibo, ſalutis epulo, delicijs honeſtatis, & gloriæ*. Eſt n. Euchariſtia virtutis eſca, valetudo animæ,& voluptas glorię. Matthæus Epiſcopus Vormacenſis in homil. de Cęna Domini vocat Euchariſtiam *futuræ iucūditatis amabile præludium*,

Euchariſtia cœlum ſapit.

Septim. l. 1. de Ieiuniis adu. Pſych.

Chryſo. ſer.

Matth. Euchariſtia eſt prælu dium beatitudinis.

ludium, Ecclesiæ militantis cum triumphante suaue glutinum, dum tandem dulcedinem qua illa fruitur sine velamento, ista habes sub Sacramẽto. Ecce tibi huius cibi suauitatem æmulari Beatitudinis delicias, & cum illa de
Ruffin. li. 3. de vitis Patrum. suauitatem contendere. Ruffinus Beatam cælitum
gloriam appellat *Perpetuam repausationem.* Et quidem
repausatio refrigerium est illud, quod dabatur fratribus
Cerda in c. 49. Apolog. num. 1. ad buccellam, vt eruditè aduertit Cerda. Nempè *repausatio* & Eucharistiæ buccellam significat, & Beatitudinis gloriam. Verè, verè quidem Eucharisticum
Tertull. lib. de pœnit. c. 8. manna *alit delicijs honestatis & gloria*. Præclarè Tert.
Immolat vitulũ præopimum, conuiuio gaudij suum exornat. Quasi hoc opiparum conuiuium, in quo opimior
Eucharistia est Beatitudinis ornatus. victima incruẽtè mactatur, sit ornatus celestis gaudij.
Es este celestial banquete ornato de la bien auenturança, y extension de sus glorias. Esuri has beatas dapes, quarum esus Beatitudinẽ sapit, quarũ vel fames deliciosa
Per Damia. serm. 32. est. *Quam deliciosa fame affligitur, qui calestis promptuarij dapibus saturantur, cui cœlum fit cellarium, calestis promus exhibet ministerium!* ait Petrus Damianus.

§. XXIII.

Opulentiores Dei gazæ in Eucharistia censentur; quas Christus de Salario Redemptoris vbertim expendit.

91. MAgni artificij est clausisse totum in exiguo: ergo elogium diuini ingenij est, totas diuinitatis di-
Eucharistia sunt diuitiæ Dei. uitias clausisse in frusto panis, & vini guttula. Nempè
Eucharistia est ærarium omnipotentię, thesaurus misericordiæ, & census diuinitatis: omnes .n. Dei gazæ in Eucharistia censentur. Non possum hic omittere, quod nemo de Eucharistia tractans omisit; sed viã ad
Genes. alia vulgari loco præstruo: Genes. 27. v. 37. Esau Isaaci primogenitus, primogenij hæreditate à Iacobo fraudatus, supplicat patrem, vt illũ muneret aliquo donatiuo, aut legato. Cui respõdet Isaacus: *Frumẽto, & vino stabiliui eum,* (Iacobum inquam,) *Et tibi post hæc, fili mi, vltrà quid faciam?* Vereor ne Isaacus decrepitus nimio senio, sit oblitus diuitiarum, quibus vbertim affluebat. Quomodo verè dicere potuit, nihil possidere præter fundos frumẽti fertiles, & opima vineta? Nonne plures greges, & armenta possidebat? Numerosam seruorum familiam non alebat? Imò ex manubijs tot Regũ, quos eius pater vicit, pretiosa vasa, & opulenta spolia suppetebant ad ditãdum Esau. Quem si harum rerum possessione muneraret, proculdubio opulentiùs locupletabit quàm Iacobum, quem fundorum, & vinearũ reliqui heredem. Verùm mysteria loquitur Isaacus, mysteria, inquã, Eucharistiæ, quæ pane, & vino constant, vt à Paschasio Corbeiensi in lib. de Corpore, & Sãgui-
Paschas. Lipoman. ne Domini edoctus, docet Lipomanus: Scilicet, diuitiæ Isaaci, & Dei, in pane, & vino continentur. *Quid bonum eius nisi frumentum electorum, & vinum germinãs*
Zachar. *virgines?* Zachariæ 9. v. 17. Quid? Deus alia bona non habet, nisi frumentum, & vinum? In thesauris omnipotentię diuinę non reperiuntur alia bona? Non suppetunt Deo plures gratiæ naturales? innumera gratiæ beneficia? Adhuc restat cælestis beatitudo largienda
92. In pane cõsetur Christus. post Eucharistiam; (vt alia omittam,) ergo alia bona restant Deo præter panem Eucharisticum. Verùm omnes Deitatis Diuitiæ in Eucharistia reperiuntur. Arguté inquit Tertullianus. *Corpus eius* (id est, Christi)
Tertull. lib. de orat. c. 6. *in pane censetur.* Census autem apud Romanos (cui faciundo præerant Censores,) fuit æstimatio rei familiaris, seu diuitiarum cuiuscumque ciuis, qui censoria seueritate fiebat, ne quis quid possideret, quod à Censore nõ censeretur in Catalogo. Vnde ciuium nullus quicquam possidebat præter bona ab hoc magistratu cẽsa, qui *census* dicebatur. Itaqi census erat tota cuiusque possessio. Hinc rimari datur, quid sit Christũ Deũ in pane censeri. Totus enim Christi census Eucharistia est, indè censendi sunt Christi Dei thesauri. Et
quidem sibi consonat idem Tertullianus in Apologet. Tertull.
c. 10. agens de quodam abscondito, siue latenti Deo, de Saturno, inquam (à quo Latinum dicitur, quia ibi latuit, qui adumbrabat Eucharistiam, in qua est Deus absconditus, vt vulgò scriptores asserunt, Sic fatur ad rem præsentem Tertullian. *Ab illo census totius, vel notioris, vel potioris diuinitatis.* Addit: *Ab ipso* (id est, Saturno:) *primum tabulæ, & imagine signatus nummus: & indè ærario præsidet.* Quis est iste Deus absconditus, qui locupletiori ærario presidet, in quo census diuinitatis est, nisi hic, hic noster Deus absconditus sub velamine specierum sacramentalium, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ, & omnipotentiæ Dei? *Quid bonum eius,* Dei inquam, *nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Benè, & verè 93.
Deus dicere potest, postquam dedi hoc cæleste frumentum, & Angelicum vinum: Frumento, & vino stabiliui hominem; Ecquid vltra mihi superest, quod possideam, vel dare possim? In Eucharistia .n. est *census totius diuinitatis.* Porro in Eucharistia sunt bona naturæ, & beneficia gratiæ eminentiori modo, adest enim auctor naturæ, & fons omnium gratiarum. In Eucharistia sunt opes sapientiæ, thesauri omnipotentiæ, latent cælestes delitiæ, stillæ beatæ gloriæ, repetita incarnatio, incruenta Passio, merita Christi perfectiones, & attributa Dei Eucharistico pani non desunt: adest compendium bonorum omnium. Ergo verè Deus, Deique opes latent, & censentur in pane Eucharistico, *La Eucharistia son todos los haberes de Dios. No tiene Dios mas hacienda que pan y vino.* Vnde homo Eucharistia donatus, totas diuinitatis diuitias
possidet. O piè effusam Dei largitatem! Munificentiæ Spes in Eucharistia dilatanda est.
ingenium fuit clausisse totum in exiguo: vix, aut ne vix quidem sufficit hominis capacitas ad recipiendas cælestes gratias, quæ in hoc sacramento vbertim exũdant, & longè etiam vincũt spes humanas. Bellè Fulber.
Carn. *Exere palatum fidei, dilata fauces spei,* (quasi spes Fulber. Carn. ep. 1.
non sufficiat) *viscera charitatis extende, & sume panem vitæ, interioris hominis alimentum, non arte pistoria fermentatum, sed incarnatæ Deitatis vitale pulmentum. Sume nihilominus vinum non sordido cultore calcatum, sed de torculari crucis expressum. Gusta, inquam, cælestis ferculi suauitatem, sed ne nauseet terreni germinis saporem.*
Iuuat ad hanc thesim emendullare illustrẽ Septimij 94.
locum, qui sic scribit: *Sed ille quidem,* (id est, Deus) *nec* Septim. li. 1. adu. Marc. c. 14.
reprobauit panem, quo ipsum corpus suum repræsentat: etiã in sacramentis proprijs, egens mendicitatibus Creatoris. Planẽ sententiosè: ne dicam audacter! Quid est Chri- In Eucharistia vt egeat Christus mẽdicitatibus Creatoris explicatur.
stum in sacra Synaxi latentem, egere mendicitatibus Creatoris: Imò Christus existens in Eucharistia nulla re prorsus indiget, cuius enim rei indigent, qui omnia ibi possidet, qui ibi impassibilis est? Neque .n. sub pane potest angi fame, neq; siti æstuare, neq; quicquã vel ab inuidia, vel ab odio, vel à potentia pati. Sed esto, posset illa ne emẽdicaret, qui etiam ibi Deus est? Ad quid quæso indigeret mẽdicãtibus Creatoris? Suspicari audeo his verbis summã Christi Dei sub hoc sacramẽto latentis munificentiam, & quasi effusam liberalitatem significari, quæ velut egeat mendicitatibus Creatoris, quo plus largiatur. Liceat mihi ad enucleandum hunc Septimij locum, iterum vsurpare Hugonis locum ad aliud thema a me expendendum infrà. Peracutus hic
Cardinalis, sic ad rem præsentẽ fatur: *Ecclesiam Chri-* Hug. Card. in c. 1. Mat.
stus de Salario paternæ maiestatis adamauit, & pulchram 95.
factam sibi matrimonio copulauit. Per Eucharisticum cibum nos vniri Christo, in confesso omnibus est: physicè an moraliter, disputent alij: Verũ attenta expẽsione dignum est, cur Christus deamans Ecclesiam, in Eucharistiæ sacramento illam munerare dicatur *de Salario paternæ maiestatis.* Nimirum Christus, etsi probe nouerat quando instituit hoc sacramentum, quòd *omnia dedit ei Pater in manus*, tamen ac si hæc minus sufficerent eò largitatem, quam piè ostentat in hoc sacramento, Salarium à Patre Deo promeritum ob Redemptoris officium, quod in terris agit, accipit, vt expendat in Eucharistia. Hispanè dices: *Aun losgajes de* De salario paterno munerat Christus in Eucharistia. Ioan. 13.
Re-

Redemptor expendo Chriſto en la Euchariſtia. Locupletans fideles piè communicantes etiam de *ſalario paternæ maieſtatis*. Ecce tibi quare dixerit Tertullianus, quod in ſacramento Euchariſtiæ eget Chriſtus *mendicitatibus Creatoris*: quaſi Chriſtus emendicet à Patra ſalarium, quo vberius muneret corpus, & ſanguinem ſuum communicantes. Hac hyperbole explicant Patres Eccleſiæ, velut effuſam Chriſti munificentiam in Euchariſtia, & Euchariſtiæ prædiuitem gazam. Quippè Chriſtus ſciens ſe habere omnia in ſuis manibus, etiam ſalarium exigit à Patre Deo, vt velut augeat nobis immenſas Euchariſtiæ opes. Ergo Euchariſtia Dei theſaurus eſt, & totus Chriſti Dei cenſus. Hanc ſummi pretij margaritam (quæ totus Dei cenſus eſt) non à Cleopatra ſuperbè potat Antonius, ſed ſummus Deus quotidiè potandam prębet hominibus, tantamque homini impertit gratiam, vt ſublimius extorqueat meritum. Profundè (etſi alio ſenſu) inquit

Tertull. de Idololat. c. 11.

Tertullianus. *Facilè debuit de eo impetrare, quem quotidie paſcit.* Facilè impetret Deus quidquid à nobis exoptat, cùm quotidiè nos paſcat. Quaſi Deus oret, ſeu roget hominem acceptæ Euchariſtiæ merito ſublimem, & diuinitatis gazis opulentum. Quid exaggeratius? Exorbitat meritis dignitas, vbi humanum excedit faſtum ſumma largitoris munificentia.

---

§. XXIV.

Euchariſtica hoſtia, Solis clypeus eſt, Martyrum vigor, & Chriſtianorum aſylum.

96. QVid eſt aliud Regum potẽtia, Imperatorũ robur, robuſtorũ valentia, niſi ſpecioſa nomina ex ambitione, aut adulatione nata? Homo enim de ſe impotens eſt, flaccidus, inermis, caducus; & quantumuis a propria fortuna potens, fictilis tamen eſt, & in matricem puluerem breui euaneſcens. Quid teſtæ fictili cũ robore? quod fragilitas habere non poteſt, mentiri poteſt. Nihil è limo diuturnum, de terra nihil perdurat. O homo vis cognatæ imbecillitati mederi? Euchariſtia te obfirma: hic enim *panis cor hominis confirmat*,

Pſalm.

Pſalm. 103. v. 16. hic nutantes vires roborat, & humanam imbecillitatem vegetat, diuinioris gratiæ vigore aduerſus propriam infirmitatem, & hoſtiles inimicorum incurſus. Cupis noſſe vnde Martyres à natura

Martyres præmuniebantur Euchariſtia.

ſua infirmi, & inermes, robuſti, & adamantini facti ſunt ad reſiſtendum Tyrannorum ſæuitiæ armatę & regali potẽtia, & Inferni furore? Quid imbecillitatem humanã à ſe fęmininam, tam viriliter armauit? Opinor de armamẽtario Euchariſtiæ cataphracti prodiere Martyres ad triumphandas Regum minas, & carnificum immaniſſima tormenta. Eleganter Conciliũ

Conc. Carthag. Cypr. epiſt. 54.

Carthaginenſe ſtylo S. Cypriani ita ſcribit, ad Cornelium Papam, *Quos excitamus, inquiunt, & hortamur ad prœliũ non inermes, & nudos relinquamus, ſed protectione ſanguinis, & corporis Chriſti muniamus, & cùm ad hoc fiat Euchariſtia, vt poſſit accipientibus eſſe tutela, quos tutos eſſe contra aduerſarios volumus, munimento dominicæ ſaturitatis armemus.* Scilicet Martyres gladiatorio Euchariſtiæ cibo vegeti, & ſpiritus, & robur mutuati, tãquam leones ignem ſpirantes facti ſunt Tyrannorum metus, & inferni terror, deludentes atroces tormentorum ictus, Euchariſtiæ armis impenetrabiles. Enim verò Euchariſtia ſcutum eſt, non Brontis, aut Steropis Chalybia diſculptum, ſed cæleſti peritia, & arbitrio diuino conflatum ad imbellis noſtræ naturæ robur,

Euchariſtia eſt Solis clypeus. Tert. c. 16. Apolog.

aduerſus validiſſimos hoſtium ictus. Refert Tertullianus multas, & varias Gentium opiniones de Chriſtianorũ Deo: allucinabantur planè ignorantes quum Deum adorabamus, & ſic fatur. *Alij planè veroſimilius credũt Solem Deũ noſtrũ ad Perſas ſi forte deputabimur; (licet Solem non in linteo depictum adoremus) habentes ipſum vbique in ſuo Clypeo.*

97. Quid eſt veroſimilius eſſe Chriſtianos, vbique habere, & adorare Solem in ſuo Clypeo? Quis eſt iſte Clypeus Solis? Planè poetari videtur Tertullianus: quin & hæc ſententia Gentiliſmum ſubolet. Num clanculùm adorabãt Solem olim Chriſtiani? Planè Solis claritas ſuperſtitionem proderet. O quot eruditorum ingenia cruciauit difficultas huius loci! ò quot non aptis commentationibus fatigatur hic locus! Rocenſis in re Tertulliani (vt cætera omittam) eruditiſſimus, à me rogatus de ſententia horum verborum Tertulliani ſerio cenſebat diſſimulanter hic alluſum ad Euchariſtiæ ſacramentum. Moris

Rocenſis.

quippè eſſe Tertulliani aiens, latenter oſtendere in Gentilium ſacris inſinuata, & adumbrata eſſe noſtræ fidei ſacramenta: ad quod euincendum plura adaggerabat loca, quę hic recenſere non eſt nunc me inſtituti ſatis ſit Solis candorem & habitum in Clypei formam figuratum vmbram eſſe Euchariſticæ hoſtiæ. Habemus enim Chriſtiani vbique, id eſt, in omnibus opidorum templis Clypeum Solis, hoc eſt, Solarem Clypeum in Euchariſtiæ hoſtia expreſſum. Nempè Euchariſtia eſt Solaris Clypeus Eccleſiæ, in omnibus Chriſtianorum templis velut in armamentarijs expoſitus, vt aduerſus hoſtiles incurſus armemur hoc lucido, & cæleſti ſcuto. Et quidem Sol è cæleſti materia eſt, & indè nihil pati poteſt. Quin & ſimul Clypeus eſt, & telum: nam ſolares radij velut ſagittæ deputantur *in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ*. Habacuc 3. v. 11. quod de Solis radijs vulgò accipitur. Ecce tibi Euchariſtia adeſt nobis velut Solaris Clypeus & ignita tela,

Habac.

vt ex altari omnis armatura nobis ſuppetat ad exarmandum impetentium iras.

Pſalm. 22. v. 4. *Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala quoniam tu mecum es.* Vbinam aderat 98.

Pſalm. Euchariſtia armat. aduerſus concupiſcentiã

Prophetæ Deus, quem eſſe iuxta ſe, & ſibi auxiliarem dicit? cuius præſentiæ quaſi armatura munitus, audet ad ſæuiora pericula. Expende quę ſubiungit verba ſequenti verſic. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me.* Quænam eſt hæc menſa, quę Prophetam ſic armat, & animoſum reddit aduerſus furioſas ſæuiſſimorum hoſtium iras? Hac menſa ſignificari ſacramentum altaris docent S. Baſilius, Theodor. S. Chryſoſtomus, Euthym. Caſſiodor. Haimo, S. Bruno, S. Thomas, Ruffinus, Origenes, Euſebius, S. Cypr. S. Paulinus, S. Ambroſius, S. Auguſtinus, S. Cyrill. Hieroſol. S. Zeno Veronenſ. Paſchaſius, Hugo Burgenſ. & vulgo Recentiores, ſcilicet altaris menſa non tantùm annona eſt, ſed arma, & ſcutum aduerſus hoſtium inſidias, & tyrannidem. Præclare S. Chryſoſtomus ibi: *Hæc menſa, ait, agnoſcitur altaris Domini conſecratio: Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me. Qui ſunt iſti qui nos tribulant? Suggeſtiones inimici, exagitationes, cupiditates, delectationes, ſeculi honores.* Nimirùm cæleſtis hæc menſa munit hominem aduerſus furias perſecutorum, aduerſus infernales hoſtes, ſubdolas eorum inſidias: Euchariſtia armat nos contra ambitionis faſtum, contra libidinis æſtum, & reliquas animi peſtes. Erit ergo Euchariſtia appetitionum frænum, concupiſcentiæ coercitio, pax ab hoſtium incurſibus & beata animi tranquillitas, pacatam reddens vitam, æmulam Angelicæ perfectionis.

Baſilius. Theodor. Chryſoſt. Euthym. Caſſiod. Haimo. Bruno. Thomas. Ruffin. Origen. Euſeb. Cyprian. Paulin. Ambroſ. Auguſt. Zeno. Chryſoſt.

Pluit illis manna ad manducandum, & panem cæli dedit eis, Panem Angelorum manducauit homo. Pſalm. 77. v. 24. S. Hieronym. interpretatur, *Panem fortium*. Scilicet Euchariſticum manna panis eſt fortium, quia robuſtos facit: panis eſt Angelorum (ait Lorinus) quia vires integras, & ſanitatem conſeruat, ita vt Angelis ſimiles videantur: vel potiùs quia hic cæleſtis cibus Angelicam indolem facit, id eſt, mores planè Angelicos, puritatem, fortitudinem, indolentiam, tranquilitatem ſupra humanũ faſtigium, & Angelicę naturæ æmuli.

Baſil. Hieronym. Lorin. in c. 16 Sap.

S. Cyprianus nuper laudatus adſtruens Martyribus deſignatis, concedendam eſſe Euchariſtiam, ſic fatur: *Quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, ſi non eos priùs ad bibẽdum in Eccleſia poculum Domini iure communicationis admittimus?* Neque enim Patres Concilij Carthaginenſis idoneos iudicant ad martyriũ exantlandum eos, qui ſancta Communione non priùs armentur. Nam ſacra ſynaxis cor hominis cõfirmat, & durat ad patiẽdum: eſt enim animi vigor, & alacritas 99.

Cyprian.

Mar-

S. Thom.

Martyrũ. Liceat vulgarem locũ expendere S. Thomæ; etsi ad alia themata à cõcionatoribus sudatum. Quærit Doctor Angelicus 3. q. 81. art. 1. cur Christus se communicauerit paulò antè Passionem; nam indubium est sui corporis, & sanguinis sumptionem non auxisse habitualem Christi gratiam. Quorsùm ergo Christus Deus se communicat? Quem effectum ipsi præstet Eucharistia? Quid conducat Christus ipse in escam conditus, & Eucharisticè sumptus? Quod si frustra se communicat, indignè id faceret, nam indignũ Christo est, quicquam frustrà facere. Respondet S. Th. quod Christus *ex susceptione huius Sacramenti habuit quandam spiritualem delectationem.* Mirabile planè foret Christum Deum mente, & voluntate beatum, & ita beata delectatione fruentem, nouam delectationem spiritualem de nouo percipere. Vnde hæc delectatio commodè intelligi potest exultatio, seu alacritas ad subeundum Passionis mysterium: siquidem ideò paulò antè suum martyrium Christus instituit hoc Sacramentum, & illo vti voluit ad ingerendam sibi aliqualem ad patiendum alacritatem. Quis non miretur vbi tot causæ suppetebant Christo, quæ illum alacrem facerent ad subeundam funestissimam, & seuissimam mortem, ex Eucharistico cibo mutuasse aliquam ad patiendum alacritatem?

Eucharistia alacritatem Christo auxit ad patiendum.

100. Profectò cæteri homines, idonei à Cypriano non iudicantur ad patiendum, nisi confirmati huius cibi vigore, at Christus Deus, qui mille nominibus idoneus erat, saltem aliquam alacritatem idoneè generatur ex Eucharistia. Nam quisquis Eucharistiam præsumit, quasi in tuto est à persecutorum infesta malitia neque dimouebitur vlla tormentorum vi à proposito, cuius cor, hoc robustorum pane cõfirmatur. De quodam insigni Reo, qui à Præfecto quærebatur ad necem, ait S. Nazianzenus. *Ad sacram mensam confugit:* quia sacra mensa ius effugij habet. In tuto est qui ad sacram mensam confugit. Scholiastes disertè rem expressit, *Ius Asyli in sacra mensa.* Nẽpè sacra mensa est Christianorum asylum: ad sacram synaxim qui confugit, persecutionem fugit, hostiles deludit insidias, in tuto, inquam, est: Nam corpore, & sanguine Christi Dei armatus facillè exarmat hostes, & quasi in tutissima arce positus, securè despicit, deuincit, detriumphat hostilem furorem. Ergo, ò homo qui imbicillus es à natura, dignè frequenta Eucharistiæ mysteria, & eris fortis ex gratia. Adest vbiuis cæleste armamentarium, ne inermis excipias furiosos hostes. Qui arma negligit, non præsumit vincere, sed vinci satagit. Quisquis victoriam ambit, Eucharistiæ clypeo se muniat: est enim tutamen afflictorum, asylum Christianorum, triumphandi securitas, & immortalitatis insigne. Præclarè Tertullianus inquit de populo Hebræo: *In eremo manna cibatus quadraginta annis ad instar æternitatis redactus, neque humanis passionibus contaminatus.* Neque qui Eucharistia cibatur ad instar æternitatis redigitur: neque enim passionibus contaminatur humanis, qui Angelorum cibo nutritur.

Eucharistia habet ius asyli.

Nazianz. orat. pro S. Basil.

Eucharistia redigit hominem instar æternitatis.

Tertull. lib. aduers. Iudæos cap. 3.

§. XXV.

Eucharistia indignè accipientibus venenum est, laqueus est ad mortem, & gehenna ad cruciatum: non quia malum quid accipit; sed quia bonum malè accipit.

101. HOmines non inuenit felices Eucharistia, sed facit: inueniat præparatos, vt reddat beatos. Dignũ tanto hospite pectus diuitat, prosperat, beat Eucharistia: Indignum verò depauperat, infelicitat, damnat. Vnde ad communionem corporis, & sanguinis Domini opus est lipidissima conscientia, vel quæ niteat innocenti puritate, vel quam innocentem reddit, aut amoris ignis, aut lacrymarum baptismus. Luc. 11. v. 38. *Pharisæus autem cœpit intra se reputans, dicere: Quare non baptizatus est ante prandium? Et ait Dominus ad illum: Vos Pharisæi quod deforis est calicis, & catini mundatis.* Quæ verba sic commentatur S. Ambros. *Non dubium est vocabulo Calicis, Passionem corporis declarari.* Scilicet antè Eucharisticum Calicem, qui Passionem Domini repræsentat, exigitur baptismus aliquis, qui eluat animi sordes, & conscientiam emaculet. Profectò baptismus omnia delicta, tam grauia, quàm venialia extergit: imò & delictorum omnium reatum, ne vel leue peccatorum maneat vestigium in homine. Ergo ad Calicem Dominicæ Passionis, & catinũ sui corporis recipiendum aliquis Baptismus pœnitentiæ præcedat, qui symbolum sit primi baptismi, & puritatem baptismo nõ absimilem in animo faciat vt ita homo dignè præparatus, dignè excipiat in se Corpus, & Sanguinẽ Domini. Quærunt Interpretes Euangeliorum, quare cùm Christus Deus Apostolos bene pransos communicauerit, in reliquis fidelibus ieiunium exigat Ecclesia ad communicandum idem Corpus, & Sanguinem Dominicum? Augustinus ita scribit super hac re: *Liquidò apparet quando primò acceperunt discipuli Corpus, & Sanguinem Domini nõ eos accepisse ieiunos. Nunquid propterea calumniandus est ritus vniuersæ Ecclesiæ, quòd à ieiunis semper accipitur? Placuit enim Spiritui sancto, vt in honorem tanti Sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi.* Scilicet primus cibus, quo ieiunium soluitur, si cælestis hic cibus, vt hominis anima, & corpus famescat, & sic inhiet Eucharistiam. Præparetur homo & ieiunij maceratione, & desiderij anhela cupiditate: *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* Præterea *Virgine saliua,* vt ait Tertullian. (alibi aliter expendendus, dum agam de ieiunij encomijs) Virgine, inquam, saliua recipiatur Eucharistia, vt saltem species aliqua mundioris puritatis illam primò excipiat: sit lingua virgo à detractione, à iactantia, à mendacio ab adulatione: sit conscientia virgo à delictorum stupris: aut pœnitudinis eminentia, aut pœnitentiæ baptismus rescilpat. *Virginem continentiam:* vt ita *saliua virgine,* id est, virginea puritate recipiamus ipsum Deum sub cibi, & potus speciebus. Porro sicut Verbi diuini incarnatio summam in Deipara Virginitatem exegit: ita Eucharistia, quæ vulgò dicitur Incarnationis ampliatio, virginalem conscientiæ puritatem requirit. Ergo *probet se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat,* 1. Corinth. 11. vers. 28. Nam vt cælestis hic cibus bene dispositis salus est, lignum vitæ, & immortalitatis antidotus: sic indignè acceptus venenum est. S. Leo in sermone de Passione: *Hic perfidus Iudas inebriatus veneno, dum sitit lucrum, stultè impius fuit.* Audis Christum Deum, qui medicina, antidotus, salus, & vita est, malè acceptum verti in venenum! Heu nefariam accipientis malitiam, quæ ex Deo venenum facit, & salutarem hostiam conuertit in virus!

Qualis baptismus debeat præcedere Eucharistiæ sumptionem.

Luc.

S. Ambros.

August. ep. 118.

102.

Eucharistia accipiatur virgine saliua.

Psalm.

Tertull.

Eucharistia venenũ dicitur malè accipientibus.

1. Corinth.

Leo.

103. *Argus vniuersalis Ecclesiæ.* Paulus (liceat nunc accommodare Paulo Euangelistæ Ioannis epitheton quod illi tribuit Petrus Damianus) ineffabilibus mysterijs in tertio cœlo imbutus, penetrans lynceis oculis, quàm profliget animam à non bona conscientia receptus hic cibus: explorans, inquam, Paulus quid fiat in abditu humani pectoris, ita fatur, 1. Corint. 11. v. 27. *Quicumque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè: Reus erit Corporis, & Sanguinis Domini.* Et statim subdit v. 29. *Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit.* Id est, qui inignè accedit ad hoc Sacramentum, sciat se reum fieri Corporis, & Sanguinis Christi Dei. Nempè sicut impij carnifices, qui Christum crucifixerunt, & scelestissimus Iudas proditor, rei sunt Deicidij: ita qui grauioris flagitij conscius temerariè audet accedere ad hoc Sacramentum, quasi iterùm Christum prodit, & crucifigit; & ita ait Paulus, quod eiusmodi homo impiè audax, reus fit Corporis Domini, & effusi Sanguinis. Qoid flagitiosus quàm reum fieri Dominicæ proditioois, & pœnæ debitæ sceleratissimi Christi Dei tortoribus? Quod eleganter aduertit S. Chrysostomus

Ioannes est Ecclesiæ Argus.

P. Damian. serm. 63.

1. Cor.

Indignè sumẽs Eucharistiam Deicidij reus est.

Chryſoſt. hom. 61. ad pop. Ant.

ſtomus hunc Pauli locum verſans : *Nam ſi*, inquit, *regiam contaminantes purpuram ſimiliter puniuntur, ſicut & diſcindentes, non eſt diſſimile Domini Corpus impura mente ſuſcipientes, eandem ſubire vindictam cum his, qui clauis ipſum diſciderunt*. O ſummam malitiæ exaggerationem, abſque exaggerationis audacia! Quid criminoſius, quàm reum fieri Chriſti proditi, & Dei crucifixi?

Quid ſit iudicium mãducare?

104. Cæterùm expendere operæpretium eſt, quid ſit, quod Chriſtum Deum indignè in Euchariſtia ſumẽs, *iudicium ſibi manducat, & bibit?* Exiſtimabit fortè aliquis iudicium hic non tantum ſignificare ſententiam Iudicis, ſed iuſtitium, id eſt, tribunal: nempè iudicem in ſubſellijs, teſtes deponentes teſtimonia, Notarios adſtantes, lictores tribunal ſtipantes, tortores diuerſa ſupplicij genera oſtentantes ad ſententiæ executionem aduerſus reum Iudicis ſententia damnatum: quia & ſententiæ executionem: & ita *iudicium* ſignificabit ea omnia, quæ interueniunt in iudicio. Profectò Chriſtus in Euchariſtia exiſtens, vt iudex adeſt in pectore ſacrilegè communicantis, vibrans ſentẽtiam mortis in reum Corporis, & ſanguinis ſui. Et quidem Iudex in cauſa iniuriæ propriæ, quod augere ſolet apud homines exiſtimationem rigoris. Adſunt etiam miniſtri iuſtitiæ diuinæ: *Nam poſt buccellam introiuit in eum Satanas*. Ioan. 13. v. 27. Quæ verba de Buccella Euchariſtica videtur interpretari S. Auguſtinus. Ex quo S. Anſelmus, in eundem Pauli locum ſic fatur: *Sicut Iudas, cui buccellam tradidit Dominus non malum accipiendo, ſed malè accipiendo, locum in ſe diabolo præbuit; ſic indignè quiſquis ſumens Dominicum Sacramentum, &c.* Audis furioſos diuinæ iuſtitiæ miniſtros, & infernales lictores, & carnifices comitari Iudicẽ Chriſtum in Euchariſtia intrantem in hominem impium? Planè tortores non deerunt: imò nec rigoris inſtrumenta. Sic luculenter interpretari poſſumus locum illum Iſaiæ c. 25. v. 7. Vbi poſtquam de Euchariſtiæ conuiuio ex cõmuni interpretum ſententia egerat, aiens: *Faciet Dominus in monte hoc conuiuium pinguium, &c.* cadit de his, qui indignè adſtãt huic conuiuio, *Et præcipitabit in monte iſto faciem vinculi colligati*. Quorſum in conuiuio Euchariſtico fit mentio vinculi colligati? Quid Euchariſtiam recipienti, cum vinculo colligato? Planè qui indignè Euchariſtiam accipiens, reus eſt Corporis, & Sanguinis Domini, vnà cum cibo vorat vinculum, quo ligatur, & ſuſpenditur ad æternæ mortis interitum. Hanc expoſitionem inſinuat S. Hieronymus aiens: *Abſorbere faciet faciem mortis, & vinculi*. Id eſt, indignè ſumens in Euchariſtia Chriſtum Deũ, ſimul deglutit vincula, & laqueum, quò miſero ſuſpẽdio æternùm patibuletur ad mortem. Neque tantummodò vincula ad laqueum ſuppetunt, & lethale ſuſpẽdium, ſed tandẽ æterna gehenna ſupplicij nomine decernitur, vt commentatur inibi S. Anſelm. aiens: *Qui indignè manducat, iudicium ſibi manducat, id eſt, damnationem extremam*. Ecce tibi, qui polluta conſcientia accedit ad cæleſte conuiuium, non tam ſibi bibit immortalitatis poculum, quàm vinum *Damnatorum*, vt appellat Amos, c. 2. v. 8. *Iudicium*, vel iuſtitium ſibi manducat, nẽpè quia reus eſt Corporis, & Sanguinis Domini, accipit Iudicem ſeuerum, teſtes rigidos, lictores inhumanos, infernales carnifices, vincula collo alligata, & ſententiam damnationis æternæ. Quæ omnia breui complexus eſt Dauid Pſal. 10. verſ. 7. ita pangẽs: *Pluet ſuper peccatores laqueos, ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum*. Nam ſicut pars calicis, quæ obtingit bene diſpoſitis, eſt ſoſpitas, ſalus, vita, beatitudo, æternitas fœlicitatis: ita pars calicis, quæ obuenit indignis, eſt tempeſtas iudicij, & miniſtrorũ procella, damnatorum laquei, ſed vincula colligata, perpetuus ignis, & ſulphur gehennæ æternãtis ad cruciatum. Itaq; qui reus eſt Corporis, & Sanguinis Domini terribile ſibi iudicium manducat, & bibit, non quia malum quid accipit, ſed quia bonũ malè accipit.

Ioan.

Auguſt. in Pſal. 8. v. 17.

Qui indignè accepit Euchariſtiã vincula collo alligata vorat.

Iſaiæ.

105.

Hieronym.

Anſelm.

Amos.

Pſal.

106. Ergo *probet ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat*, id eſt, ſe diligenter examinet, & oculatiſſimè exploret ſuam conſcientiam, vt diuinioris menſæ dignus ſedeat conuiua. Nam qui cæcus debet eſſe ad curioſè perſcrutandum myſterium, perſpicaciſſimus ſit ad ſcrutandam conſcientiam. Hinc Euchariſtia dicitur Eccleſiaſtici 15. v. 3. *Panis vitæ, & intellectus*. & 1. Petr. 2. v. 1. Euchariſtiæ poculum appellatur. *Rationabile lac*, ſeu *verbale*, vt interpretatur Clemens Alexandr. vt ratio noſtra æmuletur ſublimem verbi intelligentiam, vt ſic prius nos dijudicemus, quàm à Verbo iudicemur, tanquam rei Corporis, & Sanguinis ſui. Et quia præclara intelligentiæ luce tenemur perſcrutari conſcientiam, dicitur ſuprà ab Heſychio *Cœna lucis*, & à Tertulliano *Clypeus Solis*, & à Chryſoſtomo homil. 61. ad populum *Fons lucis*. Et Nizetas Dauid in vita Ignatij Conſtantinopolitani, *diuinus panis, velut cæleſtis carbo gratiæ radios ſpargebat*. Videlicet Euchariſtiæ arcanum myſterium fidei tenebris totum caligat, cæcitas eſt, nox eſt hominibus; at debet eſſe *Noctis meridies* (vt ille alius dixit) vel claræ diei præclara lux, eius conſcientiæ, qui accedit ad tremendum hoc myſterium. Adſit in conſcientia nitor, vt perobſcuri conuiuij caligo, ſit Cœna lucis, Gratiæ carbo, Fons lucis, & Clypeus Solis; non reatus æternæ caliginis. Bonis *Pluit manna ad manducandum*; ſed *pluet ſuper peccatores laqueos, &c.*

Eccli.
1. Petri.
Clem. Alex. l. 1. Pæd. c. 7.

Heſych.
Tertull.
Chryſoſt.
Nizetas.
Euchariſtia eſt cæleſtis carbo.

§. XXVI.

Crux eſt cupiditatum inſectatio, Inferorum debellatio, Cœlorum pacificatio, Conſummatio virtutum, Paſſionis forma, Euchariſtiæ decus, Chriſti Dei auguſtiſſima gloria.

Tertullianus ſic ſcribit: *Ad omnem progreſſum, atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad veſtitum & calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quacumque nos conuerſatio exercet, frontem Crucis ſignaculo terimus*. Quod etiam tradit S. Chryſ. S. Hieronymus, Aldelmus. Et quaſi parum frequẽs foret hæc Crucis repetitio, ait Anaſtaſius Sinaita: *Similiter etiam homo ad formam Crucis figuratam habet imaginem, vt qui ſit ad imaginem Chriſti crucifixi*, Anaſtaſio accinit idem Tertullianus, aiens: *Si vis Chriſti diſcipulus eſſe, Crucem tuam tollas, & Dominum ſequaris neceſſe eſt, id eſt, anguſtias, & cruciatus tuos: vel corpus ſolum, quod in modum Chriſti* (crucifixi) *eſt*. Nempè, non tantùm actiones noſtræ, ſed etiam ipſa natura noſtra debet Crucem repræſentare, Crucis formam exprimere, ne vnquã memoria Crucis excidat, ſed ſemper ſigno Crucis, vel naturaliter obarmemur ad debellandas Diaboli, & concupiſcentiæ phalanges, ad inuadendum cæleſte regnum, & ad omnia magna in re virtutis perpetranda. Sententioſè inquit Seuerus Sulpitius: *Crux digno ambitu conſecrata*. Quaſi Crux piè ambiat: Imò quid boni non religioſè præſumat? quid mali non auertat pia Crucis ambitio?

107.
Tertull. lib. de Cor. mil. c. 3.
Cruce ſignemur ad ſingulas actiones.
Chryſoſt. hom. 21. ad pop. Ant.
Hieron. in vir. Paul.
Aldelm. de Virg. c. 5.
Anaſtaſius Sinaita l. 1. Anag. contempl. in Geneſ.
Tertull. lib. de idololat. c. 12.
Seuer. Sulp. lib. 2. Sacr. hiſtor.

108. Iſaias Abbas ſic ait: *Crux Ieſu eſt omnium cupiditatum inſectatio*. Nam Crux eſt temperatio paſſionum, appetitionum cohibitio, concupiſcentiæ frænum, & quædam animæ ſalus, vt luculenter dixit Berengarius Abbas: *Poſt paſſionem Chriſti lignum Crucis abſconderunt Iudæi, vt clarius Sole, & manifeſtius luce, ſalus nobis in auctore vitæ & ſalutis, deeſſet in Cruce*. Quaſi lignum Crucis non tantùm ſit vitæ lignum, ſignum valetudinis, & cauſa ſalutis, ſed ipſa ſalus animæ, & hominis bona valetudo: nam Crux *cupiditates inſectatur*, vitia frænat, concupiſcentiam coercet, & cæteras animi peſtes vſque ad animæ mortem ſerpentes, cohibet ad vitam. Quin & ſerpentem Dæmonem profligat, & vincit. Septimius agens de Serpente illo æneo, quẽ in eremo ſuſtulit Moyſes, Num. 21. v. 9. *Figuram deſignaſſe dominicæ Crucis à ſerpentibus, id eſt, ab Angelis Diaboli, liberaturæ nos, dum per ſemetipſam Diabolum, id eſt, ſerpentem inſectum ſuſpendit*. Ioſue cap. 8. v. 29. dicitur,

Iſaias Abbas Orat. 16.
Crux eſt cupiditatum inſectatio.
Berengar. l. 2. de inuent. ſanctæ Crucis. c. 2.

Septim. l. de Idololat.
Numer.

Ioſ. c.

quod

quod *Regem Hai ſuſpendit in patibulo*. Ad quæ verba
Orig. ſic fatur Origenes ibidem: *Domini noſtri Ieſu Chriſti*
Cruci affixus eſt Dæmō etiam, qui cruci vincitur. *crux gemina fuit. Quia viſibiliter filius Dei in cruce cru-*
cifixus eſt: inuiſibiliter verò in ea cruce Diabolus cum
principibus eius affixus eſt cruci. Nempè in Cruce Chri-
ſtus crucifixus eſt ad ſalutem, & vitam ſempiternam
ſanctorum, (eſt enim *Crux immortalitatis indicium*, ait
Iſaias Abbas. Orat. 13. Iſaias Abbas;) & in eadem Cruce patibulatus eſt Dæ-
mon ad æternam ſui mortem, & æternaturum Dia-
bolorum interitum. Exod. cap. 17. v. 11. Cùm Ieſus
Naue, ſeu Ioſue pugnabat contra Amalec, Moyſes
Exod. orabat in monte, extenſis manibus: *Cùmque leuaret*
Moyſes manus, vincebat Iſrael, ſin autem paululum remi-
ſiſſet, ſuperabat Amalec. Cur extenſis manibus orabat
Moyſes ad victoriam? & cur non potiùs è genu, aut
proſtratus humi, qui reuerentior habitus eſt? Audien-
Septim. lib. aduerſ. Iud. cap. 9. dus eſt Septimius: *Iam verò Moyſes quid vtique tantùm*
tunc, cùm Ieſus aduerſus Amalec præliabatur, extenſis
manibus orabat reſidens, quando in rebus iam attonitis
magis vtiq; genibus poſitis, & manibus cadentibus pectus,
& facie humi voluntata orationem commēdare debuiſſet?
niſi quia illic vbi nomen Ieſu dicebatur, dimicaturi quo-
que aduerſus Diabolum, crucis habitus quoque erat neceſ-
ſarius, per quem Ieſus victoriam eſſet relaturus. Scilicet
oratio ſigno Crucis armata eualet ad vincēdum Dæ-
monem, illumque affigendum cruci, & proſternendas
Tartareas legiones, & inteſtinos hominis hoſtes.

Cæterùm Chriſti Crux machina eſt, qua è terris
109. Crux eſt pons. Petr. Dam. ſerm. 69. cœlum ſcandimus. Petrus Damianus: *In hoc felix ille*
volutatus eſt latro, qui breui ponte crucis de patibulo ad
regnum, de ſupplicio ad paradiſum tranſlatus eſt. Ecce ti-
bi Crux eſt pōs, quo vorticoſum huius ſeculi pelagus
ſicco veſtigio tranamus, & vehimur in cęlos. Niſi ve-
lis Crucem eſſe ſublicium pontem, quo tranſimus foſ-
ſam, qua circumdatur vrbs Ieruſalem cæleſtis. Neque
tantùm eſt pons, quo per foſſam tranſuehimur in cœ-
lum; ſed etiam eſt machina, qua cœlum arietamus, &
cœlum inuadimus. Nam Crucis machina cœli com-
mentum eſt, & cœlum audet arietare, & inuadere, &
Tertull. l. de Pallio, c. 1. Crux cœlos arietat. vim inferre cœlo: *Arietem* (verba ſunt Tertulliani) *ne-*
mini vnquam libratū, illa dicitur Carthago ſtudijs aſper-
rima belli, prima omnium armaſſe in oſcillum penduli im-
petus. Cùm autem vltimarent tempora patriæ, & aries
iam Romanus in muros quondam ſuos auderet, ſtupuere
illico Carthaginēſes, vt nouum extraneum ingenium. Sci-
licet Carthaginenſes commenti ſunt arietis muralis
machinā, ad labefactandos vrbium muros; at Cartha-
ginenſes ob lōgam pacem arietis ſui iam obliti; cùm
pugnaces Romani ariete, id eſt, Carthaginenſi ma-
china vterentur ad expugnandam Carthaginem, ſtu-
puere illicò Carthaginenſes, vt nouum & extraneum
ingenium. Qui quæſo eſt muralis Aries, niſi Crucis
110. machina? Crux. n. *Ianuas clauſas aperuit*, ait S. Chry-
Chryſoſ. homil. de Ado. Cruc. ſoſtomus. Quæ tametſi cœli commentum ſit, muros
cœli arietare audet, & cœlos inuadere. Obſtupeſcunt
enim cælici ciues arietantem Crucem muros ſuos, *vt*
nouum extraneum ingeniū. Quid enim magis inſolens?
quod commentum vſque adeò ingenioſum, & extra-
neum, quàm exiguam Crucis machinam pendulo, &
quaſi violento impetu patefacere, & velut expugnare
cœlorum mœnia? Et quaſi parùm foret Crucem cœ-
los aperire, cœlorum ianuas Crux ſuſtulit. Quod præ-
clarè notauit Auctor imperfecti ad illa verba: *Aperti*
ſunt cœli, ſic aiens: *Ecce baptizato quidem Chriſto, cœli*
Imperfect. homil. 4. in c. 3. Matth. *aperti ſunt ei tantùm; poſtquam verò tyrannum vicit per*
Crucem, & reſurgens ab Angelis portabatur in cœlum: vi-
dentes Angeli portitores, quia cœli iam nunquam erant
claudendi, ſed omnes iuſti, & peccatores pariter aſcenſuri
erant in cœlum: quia non erant neceſſariæ porta cœli, cœlo
poſtea nunquam claudendo, ideò non dicunt, aperite portas,
Pſal. *& introibit Rex gloriæ, iam enim erant aperti; ſed, Tollite*
portas principes veſtras, Pſal. 23. verſ. 7. Nimirum Cru-
cis *nouum & extraneum ingenium*, crebro arietantis
machinæ impetu, non tantùm cęlos aperuit, ſed etiam
portas cœli ſuſtulit, vt iuſtis & peccatoribus peruius
eſſet ad cœlos aditus, & expeditior intrandi facultas.

O Crux, extranea & ingenioſa machina, quæ tarta-
reos milites vicit, & inferorum regna expugnauit, &
diripuit! quin & cæleſtia mœnia ſic arietauit, vt cœ-
lorum portas ſuſtulerit, ne quod obſtaculum eſſet ad
intrandum in cœlos. Euge Crux machina pugnaciſ-
ſima! lignum planè beatum, & glorioſum, & diuinum
& *digno ambitu conſecratum*.

Quin & Crux nō tantùm cauſa eſt omnium Chri- 111.
ſtianarum virtutum, ſed etiam ſignum. Porrò fortitu-
dinē exprimit, ait Aldelmus: *Cœnobialis militia pugiles* Aldelm. de Virg. cap. 5.
frontem vexillo crucis armatam, audacter æmulorum a- Crucis elogia.
minibus offerentes. Crux præfigurat etiam ſilentium:
inquit enim S. Hieronymus de moritura Paula: *Digi-* Hieronym.
tum ad os tenens, crucis ſignum pingebat in labiis. Ad hæc
Crux orationis energia eſt, vt nuper videbamus in
Moyſe orante expanſis manibus; & in crucis figuram
conformatis. De quo orandi habitu, ſic fatur Tertul- Tertull.
lianus. *Sic itaque nos ad Deum expanſos, vngulæ fodiant,* Apol. c. 78.
cruces ſuſpendant, ignes lambant, gladij guttura detrun-
cent, beſtiæ inſiliant: paratus eſt ad omne ſupplicium ha-
bitus orantis Chriſtiani. Nempè ipſe habitus Martyris
ſpontanei, & religiosè orantis, crucem extenſis mani-
bus refert. In martyre autem fides, conſtantia, & cha-
ritas maximè elucet. Et Rabanus de laude Crucis: *Tu* Raban.
ſancta Crux peccatorum es remiſſio, pietatis exhibitio, me-
ritorum augmentum, deſperatorum ſecuritas, infortunato- Damaſcen.
rum felicitas. Damaſcenus: *Crux Chriſti clauis eſt pa-* l. 1. de Fide,
radiſi, ſalus animæ & corporis, bonorum omnium datrix. cap. 12.
Caſſiodorus: *Crux eſt victoria Chriſti, perditio Diaboli,* Caſſiod. in
cæleſtium confirmatio, vita Iuſtorum. Itaque omnis Pſal. 4.
Chriſtiana virtus in Cruce reperitur, Cruce conſtat.
Legi poteſt ſuper hac re S. Bernardus ſermone de Paſ-
ſione Domini, & Ionas Aurel. duobus libris de Cru-
ce. Et S. Chryſ. ait: *Crux eſt baptiſma. Quod igitur Chri-* Chryſoſt. in
ſti crux, & ſepulchrum hoc nobis baptiſma fuit, Quàm c. 6. epiſt. ad
limpidi recedunt homines à baptiſmo, tam puri ab- Rom.
ſcedunt à Cruce: ò nouum baptiſmatis genus! Imò to- Crux eſt baptiſma.
ta Chriſtianiſmi ſapientia à Cruce eſt. Ioannis 16. v.
12. *Multa habeo vobis dicere, ſed nō poteſtis portare mo-* Ioan.
di. Quando ea poterunt portare & penitus diſcere?
Didymus, *Hoc dicit quod auditores verborum eius non-* Didym. l. 1.
dum fuerant omnia conſecuti, ſed aliqua tradens eis, ea de Spiritu
quæ maiora erant in poſterum diſtulit, quæ tunc non pote- S.
rant, niſi primitùs incipite noſtro magiſterium, & forma
crucis præiret. Scilicet Chriſti crux eſt magiſterium
omnis Chriſtianæ ſapientiæ, & eruditio omnium
myſteriorum & ſumma omnium virtutum.

Et quod mirere magis, ethnicorum ambitioſior ſu- 112.
perbia, numinis decus neſciuit tribuere Idolis, niſi
Crux impertiretur honorē diuinitatis. *Diximus* (ver-
ba ſunt Septimij) *originem Deorum veſtrorum à plaſtis* Septimius
de cruce induci. Hęc gloria Crucis eſt, ingenium idolo- Apol. c. 16.
latrię neſciuiſſe formare numen abſque Crucis mini- Crucis gloria, & decus
ſterio. Tāta eſt Crucis gloria! Scio ex S. Chryſoſtomo
olim Cruce coronari aiens: *Coronas merebimur Crucis*:
vt non modò Crux ſit ſceptrum regni, ſed etiam co-
na gloriæ: *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini no-*
ſtri Ieſu Chriſti, ad Galat. 6. v. 4. Expēde verbum *Abſit*, Chryſoſt. homil. de
& voculam *Niſi*, quæ ſic expendit S. Anſelm. ibi, *Mi-* cruce, & la-
hi abſit gloriari in potentia Chriſti, vel in maieſtate, ſeu tione.
poteſtate; ſed in Cruce. *Abſit*, ſcilicet longè ſit ſit à me. Ad Galat.
Quid? nefas eſt Paulo gloriari in Chriſti Dei potentia Anſelm.
qua Tartareas poteſtates proſtrauit? aut in maieſtate,
qua filius Dei declaratus eſt? aut in poteſtate, tot mi-
racula edidit? Abſit, inquit, gloriari, niſi in Cruce Do-
mini noſtri Ieſu Chriſti. Quaſi dicat; gloriatio in
Cruce, præcipua mihi laus eſt; cæteri Apoſtoli, &
Chriſtiani in Chriſti Dei virtutibus glorientur. Mihi
autem abſit gloriari niſi in Cruce Domini noſtri Ieſu 113.
Chriſti. Quaſi Crux Paulo ſit eximior Chriſti laus, &
potiſſimum elogium: *Nec antè Rex gloriæ à cæleſtibus* Tertull. l. de
ſalutatur Chriſtus, quàm Rex Iudæorum proſcriptus in Coron. mil.
crucem, ait Tertullianus lib. de Coron. milit. cap. 14. c. 14.
Quærunt interpretum proceres, cur Chriſtus beatam Matth.
gloriam in Thabore oſtentarit Moyſi, & Eliæ, &
Apoſtolis? Quid neceſſe fuit anticipare gloriæ decus?

ſt

vt quid antè tempus prælibat beatitudinis dulcedinẽ: Num impatiens erat ostentandæ gloriæ? Etne hæc ambitio gloriosæ beatitudinis, an probrosæ Crucis? Opportunè S.Chrysost. causas huius rei inuestigans, inquit: *Quarnam verò causam Euangelista ipse tetigit. Quanam igitur illa est? Vt Crucis gloriam ostendat, & tã Petrum, quàm reliquos, qui passionem formidabant ad sublimius erigeret. Non enim tacebant, inquit, sed loquebantur de gloria, quam completurus erat in Ierusalem, de Cruce videlicet, & passione.* Neq; ideò Christus Deus beatã gloriam in Thabore ostentat, *vt Crucis gloriam ostẽtat;* agens *de excessu* (vt scribit Vulgatus) aut *de gloria Crucis*, vt interpretatur S.Chrysost. Quasi à gloria Crucis & ob gloriam Crucis sint Beatæ Thaboris gloriæ: ò sublimes Crucis glorias! Huc alludere videtur S.Petr. Chrysol. ser. 19. super illis verbis Matt. 8. v. 19. vbi Scriba ille dixit Christo, *Sequor te quocumq; ieris. Quasi possit cum Christo subire consilium, ignominiam Crucis subire per gloriam.* Nimirùm, ait Chrysol. Per gloriam subitur ignominia Crucis. Tam gloriosa enim res est Crux Christi, vt per gloriam subeunda sit. Quid exaggeratius?

Chryso. ho. 57. in Matt. Lucæ. — Per gloriã iniur ad Crucem. — Matth. — Chrysol.

114 Christus Dominus in fine, c. 25. Matth. egerat de beatitudine donanda sanctis viris: Et mox inchoabat, c. 26. aiens: *Scitis quia post biduum pascha fiet, & Filius hominis tradetur.* Quorsùm postquàm tractarat de beatitudine, statim agit de Pass. & Cruce? Elegantèr S.Hil. inibi: *post sermonem, quo venturum se Dominus in reditu claritatis ostenderat, nunc passionem se esse admonet, vt Sacramentum Crucis admixtum esse gloriæ æternitatis agnoscerent.* Videlicèt arcanum Sacramentum Crucis adiunctum, seu vnitum, imò admixtũ est gloriæ beatitudinis. Hispanicè dices, *Lo retirado del mysterio de la Cruz, està bañado con glorias de bienauenturança.* Vsq; adeò enim gloriosa res est Crux Christi, vt ignominia Crucis per gloriam subeunda sit. O pia Crucis ambitio! Bellè S.Chryso. *Post Crucem res Christi clariores futuræ.* Quasi à Cruce splendorem mutuẽt.

Matth. — Crux ad mixta gloriæ æternitatis. — Hilar. — Chryso. ser. Quod Christus fit De°. Ioan. 5.

115 Et quia Sacramentum Crucis admixtum est gloriæ æternitatis, ideò Christus Deus præcipua eius opera crucis gloria insigniuit. Arnoldus Abbas Bonæuallis, sic scribit, agens de Cruce: *Nec dubium quin omninò formident Dæmones Passionis formam, terroremq; eis characteris huius inspectio ipsa incutiat.* Audis Crucem dici, *Passionis formam. Es la Cruz, la gloria, y hermosura de la Passion de Christo.* Profectò Christi Dei Passio pulcherrima sempèr apparuit Dei oculis: at Crux, venustas est passionis, & illius decus. Neq; tãtùm Christi passio, sed etiam diuinissimum Eucharistiæ Sacramentum Crucis gloria decoratur. S. August. de tempore, ita fatur: *Hoc signo Crucis consecratur corpus Domini.* Tertull. tractans illud Ieremiæ 11. v. 19. *Venite, mittamus lignum in panem eius:* per lignum, Crucem intelligit, & per panem, Eucharisticum panem interpretatur, aiens: *Vtiq; in corpore eius lignum missum est. Sic enim Christus reuelauit, panem Corpus suum appellans: cuius retrò corpus in panem Propheta nunciauit.* Nimirùm lignum Crucis supponitur Eucharistiæ, ne augustiori Eucharistiæ mysterio deesset gloria Crucis. Porrò Crux exquisitè condit Eucharisticum cibum: & hic v. 15. liquores amarissimi immissione ligni obdulcantur: quod lignum, Crucis est typus, vt mox referendi Exodi Interpretes commentantur. Quasi lignum Crucis decus sit potentiæ diuinæ, honor miraculorum Dei, Eucharistiæ sapor, & Eucharistici liquoris dulcedo, & claritudo magnalium Dei.

Crux est Passionis forma. — Arnold. Bonæual. opuscul. de sep. et verb. Dñi in Cruce. — August. ser. 181. Ierem. — Tertul. adu. Iudæos, c. 10. — Iudith.

116 Verùm diligentèr caueat homo, ne suis delictis deuenustet, & obscuret Crucis præclaras glorias. Nam S. Greg. Turon. loquens de quadam aurea cruce, cui prodigiosa margarita inserta erat, sic ait: *Cùm adorata fuerit Crux, si à peccato est homo immunis, & ipsa apparet clara. Cæterùm si humanæ fragilitatis aliquid detulerit criminis, tota ei videtur obscura: mirãq; præbet discretionẽ, inter innocentem, & noxium, cùm vni atra, alteri monstretur splendida.* Quasi ab innocẽtia hominũ splẽdeat Crux, & ab humana malitia obscuretur, & squaleat.

Crux infuscatur humanis delictis. — Greg. Tur. l. 1. de Gloria Mart.

117 Non omittã hic præclara Crucis epitheta, quæ Ionas Aurel. congessit ex S. Chrysost. sic scribens ſ sola Christi Crux est, quæ dissoluit tenebras, & regnũ dæmonum dissipauit. Crux sanctitatem prouidit, Crux nobis Sol iustitiæ facta est. Crux spes Christianorum. Crux resurrectio mortuorũ, Crux cæcorũ dux, Crux desperatorũ via, Crux claudorũ baculus, Crux consolatio pauperũ, Crux refrænatio diuitum, Crux destructio superborũ, Crux malè viuentiũ pœna, Crux aduersùs dæmones triumphus, Crux deuictio diaboli, Crux adolescentiũ pedagogus, Crux spes desperatorũ, Crux iustorũ consiliarius, Crux paruulorũ custos, Crux virorum caput, Crux senum finis, Crux Regũ magnificentia, Crux scutum perpetuum, Crux insensatorũ sapientia, Crux Imperatorũ philosophia, Crux lex impiorũ, Crux Prophetarum præconizatio, Crux annuntiatio Apostolorum, Crux Martyrum gloriatio, Crux Monachorum abstinentia, Crux virginum castitas, Crux gaudiũ Sacerdotum, Crux Ecclesiæ fundamentũ, Crux Orbis terræ cautela, Crux esurientiũ panis, Crux sitientium fons. Huc vsq; Ionas. Et quidem fons suauissimum liquorem emanans ; nam hic v. 15. aquæ *obdulcoratæ* sunt immissione typici ligni, quod figura fuit Crucis, vt tradunt ad cap. 15. Exod. Orig. Theodor. Rupert. Ambrof. de his, qui mysteriis initiantur, c. 3. August. quæst. 57. in Exod. Clictouæus lib. 8. in Ioan. cap. 17. Cyprian. lib. de zelo, & liuore, & passim alij Patres.

Ion. Aurel. l. 2. de cultu imag. Crucis multa epitheta. — Iudith. Orig. Theodor. Rupert. Ambrof. August. Clictou. Cyprian.

§. XXV.

Commentarius litteræ.

Verſ. 16. Vbicumque ingressi sunt sine arcu, & sagitta, & absq; scuto, & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit.

Verſ. 17. Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultu Domini Dei sui.

Verſ. 18. Quotiescumq; autem præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prędam, & gladium, & in opprobrium.

Verſ. 19. Quotiescumque autem pœnituerunt se recessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cęli virtutem resistendi.

Verſ. 20. Denique Chananæum regem, & Iebusæum, & Pherezænum, & Hethæum, & Heuæum, & Amorthæum, & omnes potentes in Hesebon prostrauerunt, & terras eorum, & ciuitates eorum ipsi possederũt.

Verſ. 21. Et vsq; dum nõ peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona: Deus enim illorum odit iniquitatem.

Verſ. 22. Nam, & ante hos annos, cùm recessissent à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati sunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti sunt in terram non suam.

Verſ. 23. Nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum, ex dispersione qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia, & iterum possident Ierusalem, vbi sunt Sancta eorum.

118. Ioſue. ABſoluit Achior narrationem petitam ex libro Exodi, illamque connectit cum alia Hiſtoria adſcita ex cap. 23. & 24. Ioſue, vt adſtruatur quomodo Deus pro Iſraelitis pugnauerit, ait, quòd vbicumque ſunt ingreſſi *ſine arcu & ſagitta* vicerunt, ſcilicet, Deo pugnante pro ipſis, & profligante hoſtes. Non quia inermes ipſi adoriebantur armatos hoſtes, ſed quia non ab armorum vi, ſed a Dei auxilio vincebant, quod notauit Lorinus in Pſal. 43. v. 4. Sic dixit Eliachimus hic c. 4. v. 3. Amalec ab Moyſe deuictum: *Non ferro pugnando, ſed precibus ſanctis orando*. Et tamen Ioſue armata manu irruit ſtrenuè in Amalecitas Aduertit Martinus del Rio, tom. 1. Adag. Adagio 49. per *arcum, & ſagittam* adagiali forma omne armorum genus, & artem, & diſciplinā militarem intelligi: ſic interpretatur hunc locū.

Lorin. Rio.

119. Ob delicta excinduntur vrbes & regna. Nec fuit qui inſultaret populo Hebræo, niſi quando receſſit a cultu Domini Dei ſui, vt patet ex lib. Ioſue, lib. Iudicum, & libris Regum, & Paralipom. vbi videbis religioſum Iſraelem victorijs auctum, glorioſam pompa: idololatram verò, malè conciſum, & patrio ſolo extorrem probroſa ignominia. Stephanus Valentinus lib. de Bello ſacro, ad c. 4. l. 1. Machab. rem hanc, & locum hunc Iudithæ eruditè tractat, & comprobat ob flagitia regna perire. Legatur Saluianus lib. 7. de Prouid. & cap. *Si gens Angelorum*, 56. diſt. S. Hieronymus epiſt. 13. *Noſtris peccatis barbari fortes ſunt, noſtris vitijs Romanus fugatur exercitus.* Ambroſius ſer. 85. *Ciuitati non niſi per ciuium peccata infertur excidium, deſine peccare, & ciuitas non peribit*. Adiri poteſt Quiros, ad Deuter. 32. n. 23. Et Tertull. aduerſ. Gnoſt. c. 3. id tradit perelegante: non ſcribo eius verba, quia longiuſcula.

Valentin. Saluianus. Hieronym. Ambroſ. Quiros. Tertull.

120. Addit verſ. 22. Antè aliquot annos in pœnam violatæ religionis deuictos, & hoſtiliter vexatos Iſraelitas multis prælijs, & in turpe exilium abactos, ſcilicet ab Regibus finitimis, ab Ægyptijs, & Aſſyrijs ipſis: quin forſitan aliqui ex ijs, qui in Holofernis exercitu aderant, non pauci adfuere direptioni Hieroſolymitanæ. Subiungit Achior Iſraelitarum plurimos, non omnes abductos fuiſſe in captiuitatem, quia nō pauci remanebant in patrio ſolo, etiam poſt exciſam vrbem Ieroſolymam. Proceres in exilium ducti ſunt ſimul cū populo, è quibus nonnulli clanculū reſtiterunt in patria. Hæc breui perſtringo, & curſim, & ſaltuatim narrata, cur ſim elucido. Si ſecus facerem, librum Exodi, Ioſue, Iudicum vnà cogeret commentari: Quod procul à meo inſtituto.

---

§. XXVIII.

Peccatum cenſus eſt; cuius cauſa redditaum nomine, innumeras penſitamus ærumnas.

121. DIues malorum theſaurus, Peccatum eſt: à quo quicquid nos vexat, quicquid corpus excruciat, animam fatigat, aut famam dehoneſtat. Lucæ 5. v. 23. & Matth. 9. v. 2. Offertur Chriſto Paralyticus curandus, & curationem inchoans bonus Medicus Chriſtus, dixit Paralytico: *Remittuntur tibi peccata tua*. Paralyſi medicinam expoſcit paralyticus, & remiſſionē peccatorum facit Chriſtus? Fac, ò Domine, medicinā corpori, quam poſtulat; & poſteà medeberis animæ morbo. Cur priùs tollis morbum peccati ab anima, vt à corpore tollas morbum? Num minimè potes medicinam facere corpori, niſi priùs peccatu expellas? Caues ne non poſſis corpus ſanare ægroti, niſi antè ejicias ab anima peccatum? Ergò peccatum paralytici tollis, vt reddas paralytico integram corporis ſanitatem; vt ablata malorum origine, nempe peccato, auferantur mala, quæ ex peccato oboriuntur. O bonam, & Deo dignam eruditionem! S. Hieronym. ad c. 9. Matt. ſic fatur: *Remittuntur tibi peccata tua. Datur nobis intelligentia, propter peccata pleraſque euenire corporum debilitates. Et idcircò forſan dimittuntur priùs peccata, vt cauſis debilitatis ablatis, ſanitas reſtituatur*: Tollit Chriſtus, vt peritus, medicus, peccatum, quæ eſt morborum origo, vt morbus, & reliqua mala, quæ ex illo procedunt, facilius tollantur; radix enim malorum peccatum eſt. Ne errent humanæ coniecturæ, quibus liberè vagamur, ſuſpicantes morbum ex hac cauſa proceſſiſſe, iacturam bonorum ex illa occaſione: ex alia dedecus, & infamiam. *Datur nobis intelligentia*, & bona quidem certa, & ſalubris intelligentia; ex peccato omnia nobis obuenire mala, quæ nos angunt, & fatigant.

Lucæ. Matth. Peccatū eſt ægritudinū cauſa. Hieron. ad c. 9. Matth.

Sententiosè inquit Tertull. *Cenſus peccati*: Peccatum enim Cenſus eſt: Nam ſicut cùm cenſum debeo, præter capitales, quos accipio, & debeo nummos, redditaum quoque ſtipendia debeo, quæ ſtatutis anni temporibus exoluenda ſunt, integro capitali debito: ſic cùm voluptatibus, & delicijs peccandi fruitur homo, cenſum cōtrahit, pro quo reus eſt capitalis pœnæ, id eſt, æternorum cruciatuum, & gehennalis incendij. Sed ad hæc, obnoxius eſt penſitandi ſtipendia cenſus, integro tamen, & non ſoluto capitali. Pēdit enim pro *Peccati cenſu*, redituum nomine, nūc morborum ærūnas, aut charorū morteſ: nunc frugum malignos prouentus, & rerum neceſſariarum penuriam: nūc dedecus alias immeritum, & non bonam famā: &, vt ſummatim dicam, quicquid ex votis non ſuccedit, ſtipēdij titulo penſitamus pro *Peccati cenſu*. Satis ad rem Paulus ad Romanos 6. v. 23. *Stipendia peccati mors*, id eſt, corporea mors, ſeu mortales ærumnæ, & humanæ calamitates ſtipendia ſunt, quæ pendimus ob peccatum. *Morbis* autem nomine quicquid moleſtum eſt ſignificari ſolet. Appoſitè S. Ambroſius exſcribit: *Quæſtus peccati mors*, hoc eſt, ob peccatum cōmiſſum ſtipendiarij ſumus, & ærumnis obnoxij, & morti. Hi quæſtus ſunt peccati, & vſuræ, quæ nobis obueniunt propter delicta, nempè mors. Vnde homo peccādo redituum nomine pendit mortem, quam ſibi dum peccat infert, vt dixit Tertullianus aduerſus Iudæos c. 2. Adam, & Eua *ſi ſe diligerent, in ſemetipſos homicidium non commiſiſſent*. Itaqi peccatum cenſus eſt; & ſtipendia, quæ redituum nomine penſitamus, incommoda ſunt, & mortes: quæ crebrò patimur. Verùm Chriſtus Deus qui immunis fuit a peccato, immunis quoque fuit à peccati cenſu: quod aduertit Arnold. Carnot. inquiēs: *Neque enim erat Chriſtus peccato conceptus, cuius ſolius eſt donare peccatum. Vnde ipſi egredienti, nullum exigens tormenti vectigal*. Cæteri qui in peccatis concepti ſumus, peccatis innutriti, pendimus ob cenſum peccati, *tormenti vectigal*. Eleganter Hildebertus: *Attende miſerias hominis, intuere cineres, vectigalia peccati ſunt*.

122. Tertull. lib. de Pudic. c. 5. Peccatum cenſus eſt. Ad Rom. Ambroſ. Arnod. Carnot. tractat. de B. Maria. Hildebert. epiſt. 56.

Saluianus, Attenta animi conſideratione expendēs mala quibus ob peccata noſtra, ferimur à Deo, qui offenſus delictorum offenſis, ſupplicia nobis immittit peracerbas auſus eſt dicere, Peccata hominū, eſſe orationem qua eiuſmodi mala impetramus; ſic enim fatur Salu. *Scilicet quia eadē aures ſuas Deus dicit clamoribus peccatorum, ne differatur pœna peccantium: & verè clamor, & grandis clamor eſt. Probat vtique nobis Deus, quòd ipſe eos noluerit perdere, ſed ipſi extorſerint, vt perirent*. Vnde ex mēte Salu. Peccatū clamor eſt, & grādis clamor, quo peccatores extorquent à Deo, vt pereant. Homone clamore grandi orat ſui ipſius ruinam? extorquet ærumnas à Deo? imò auertere ſatagit. Quis tàm amens, qui ſibi oret, & exoret mala? Pulchrè Saluianus Peccatum, Orationis genus cenſet. Nam ſicut oratio clamor eſt apud Deum, & Dei liberalitatem mulcens, certò impetrat bona, quæ cupimus: ſic peccatum oratio eſt, & *clamor grandis* apud Deum, & Dei iuſtitiam prouocans, certò impetrat, & extorquet mala, quæ timet. Itaque peccatum peruerſa oratio eſt, qua perpetuò peccantes extorquemus perennes ærumnas vel à nolente Deo. Nam vt eleganter inquit Caſſiodorus: *Silet æquitas* (Iudex inquam) *ſi culpa non vociferatur admiſſa*.

123. Saluian. L. 5. de Gubernat. Dei. Peccatum oratio eſt impetrans ſupplicia diuina. Caſſiod. l. 9. epiſt. 19.

Tertull. lib. de Pallio, cap. 3. expendens innumeras ærumnas, quas ob primæuum delictū pendebat Adamus, inquit, *De originis loco extorrem ſuæ, quippè qui deliquerat*

Homo huic mundo, vt ſeruus metallo datur Tertull.

querat. Dehinc cum de originis loco exterminat, quippè deliquerat: pellitur Orbi, vt metallo datur. Nempè ob peccatum damnatur Adamus ad exilium paradisi, & orbi datur, vt metallo, id est, sicut reus, qui ob flagitia, aut sicut vilis seruus, qui stipendiarius seruitutis, addicitur ad vile seruitium effodiendi minas, seu secturas metallorum: sic Adamus ob peccatum: Scitè ergo Iudith. c. 8. v. 27. peccatis Hebræorum adscribit ærumnas, quas patiebantur, adhortans Bethuliēses, vt reputēt diræ obsidionis mala, supplicij loco pēdi ob celum peccati. Et Achior hic v. 17. ait: *Et non fuit, qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultu Domini Dei sui.*

Iuth.

§. XXIX.

Pœnitentia peccatorem reformat in Ioannem Baptistam, & transformat in Deiparam: & albis gloriæ vestibus induit.

124. Pœnitentia hominem reformat in Ioannem Baptistam.

MAlorum maximum peccatum est, reddens hominem ex rationali brutum, ex filio Dei mancipium Diaboli, hæredem gehennæ: Nam peccatum ærumnarum est census, virtutum defectus, mors animæ, feretrum sanctitatis; homo. n. peccans cadauera. scit in mortem sempiternam. At bonus Deus hominem miseratus, tanto malo prouidit medicamentum Deo dignum, Penitentiam scilicet, quæ non tantùm abolet, & expungit delicta, sed ea quodammodò viuificat, animat, beat! Felix culpa, quæ animatur ad vitã! Felix delictum, quod beatur ad gloriam! Hæc laus Pœnitentiæ est; & lacrymarum elogium, vt admirabili metamorphosi delicta vertat in sanctitatem; (nam Pœnitentia est peccatum detestatum,) & ex peccatore insolente, temerario, execrabili, faciat sanctum, innocentem, immaculatum, & culpis defæcatū, omni munditia, & sinceritate puriorem. S. Laurent. Nouar. de homine, qui pœnitentiæ vacat, sic inquit: *Noli tu iam quærere neq; Ioannem, neq; Iordanem: ipse tibi esto Baptista.* Quasi dicat Nouariensis Præsul: Tantus est Pœnitentiæ vigor, & lacrymarū prærogatiua, vt ex deterrimo peccatore, delictis turpi, flagitijs infami, Dæmonū mancipio, & gehēnę reo, faciat nō modò virū sanctū, sed ferè sanctorū maximū, & quo non surrexit alius maior. Pœnitentia quasi transformat hominē in Ioan. Baptistam. *Ipse tibi esto Baptista.* Quid magnificentius dici, excogitari ve de Penitentia potuit? Porrò Ioann. Baptista Virgo est, Martyr, Præcursor, Anachor. Propheta, &c. quin & Angelus est: & vt summatim omnia dicã, fermè quicquid sanctitatis in Dei Ecclesia eminet, Ioan. Baptista est. Ergo per Pœnitentiam *Ipse tibi esto Baptista.* Esto ex impudico Virgo, (quod alius Paragraphi argumentum erit;) Esto Martyr, à pœnitentiæ acerbitatibus: Esto Præcursor annuncians tibi Christum venturum: Esto Anachoreta sanctitate, Propheta vaticinijs, Angelus puritate, Baptista meritis: *Ipse tibi esto Baptista.* Magnum hoc pœnitentiæ encomium, sed maius restat.

Laur. Nou. hom. de Penit.

125. Iudith. Hugo.

Indith. 6. v. 7. *Tunc Holofernes præcepit seruis suis, vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethuliam.* Ad quæ verba, sic Hugo Card. *Iubet Diabolus capi, & duci in Bethuliam, quæ interpretatur: Domus dolens Domino, vel Domus parturiens Dominum, & significat Pœnitentiam, quæ Dominum parturit: Maria enim mater est Domini.* Ausus ferè temerarius, nisi pius, nisi pro pœnitentia, nisi pro Deo! Planè hic Hugo. Pœnitentiam sanctissimæ Deiparæ assimilat. Achior, inquit, in Bethuliam ducitur, quę interpretatur Domus dolens, vel parturiens Dominum, *& significat Pœnitentiam, quæ Dominum parturit: Maria. n. mater est Domini.* Audacter Sapientissimus Cardinalis: Nihi. n. magis alienum à Deiparæ puritate, ab omni peccato labe prorsùs immuni, quàm similitudo cum peccatore etiam dolente peccata. Nam homo pœnitens peccatorum offensas dolens delictis offensus Deo est, peccati reus, & facinoribus deformis. At Deipara

Penitentia hominem quasi transformat in Deiparam.

Celada in Iudith.

ab omni culpa, imò, & à debito culpæ, & culpæ suspicione exempta est, & immunis. Igitur ineptè comparatur pœnitens cum sanctissima Virgine. Imò & quàm aptè. Quia sicut Deipara Virgo speculum puritatis est, innocentiæ typus, virtutis miraculum, & sanctitatis exaggeratio, & Deum verè parturiuit, & peperit: sic Pœnitens cælestis gratiæ Spiritu fœcundatus, pœnitentiæ, & lacrymarum beneficio, quasi diuino femine Deum sibi in se parturit, & parens Dei quodammodò potest nuncupari. *Pœnitentia Dominum parturit: Maria. n. mater est Domini.* Vnde pœnitens quasi diuina maternitate inclytus, sic exurgit sanctimonia nobilis, vt non tantùm cum Ioann. Baptista, sed cum Beata Virgine possit de sanctitate quodammodò certare *Pœnitentia Dominum parturit: Maria. n. mater est Domini.* Matth. 28. v. 1. dicitur, *Venit Maria Magdalena, &c.* Super quib. verbis sic ait S. Chrysolog. *Venit mulier, sed redijt Maria.* Nempè illa, cui dicitur: *Quid ploras?* etsi venit mulier, redijt Maria: quia lacrymæ, & pœnitentia mulierem velut transformarunt in Mariam: & quæ à lasciuia mulier erat, à pœnitentia fit Maria. Pulchra hyperbole, & quæ animet peccatorem ad planctum.

Matt.

Chrysl. ser. 77.

Isaiæ 1. v. 18. *Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Multa multi super hoc loco; trita declino. *Peccatum vt coccinum*, enormius delictū interpretor, id est, facinus intimius, & medullitus peccati labe imbutum, & quod elui non posse videtur, vt coccinum vermiculi succo tinctum. Vel peccatum vt coccinum, id est, meretricium; nam meretrices coccino induebantur (sic P. Cornel. hic) vel *vt coccinum*, hoc est, purpuratum peccatum, id est peccatum Regum, nam Reges coccino, & purpura induuntur? vel *vt coccinum*, id est peccatum publicum, ob coccini nitorem. Itaq; *peccatum, vt coccinum*, vel purpuratum, enorme delictum sonat, & quod ferè nullo lixiuio elui posse videtur. At tanta est lacrymarum vis, vt peccatum quantumvis imbutum nequitiæ coccino, per Pœnitentiam emaculet, & in niuis alborem seu candorem adducat. *Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, quasi nix dealbabuntur, & quasi lana alba erunt.* Verùm quid significat Isaias docens, infecta coccino peccata, futura per pœnitentiam, vt lana alba, & vt nix? *Albis* vestitos Angelos video apud Euangelistam: & in Christi Dei gloriosa Transfiguratione, *Facta sunt vestimenta eius alba, sicut nix.* Peccatumne veste angelica, seu amictu gloriæ induetur per penitentiam? Acutus interpres Caietanus ita commentatur hæc verba Isaiæ: *Per colorem coccineum peccati, merita vindictæ significantur. Per albedinem verò niuis, & lanæ, significatur gloria. Nam quia diligentib. Deum cooperantur in bonum omnia, etiam ipsa peccata, ideò peccata, quæ merebantur vindictam, reddentur per diuina gratiæ largitatem, materia gloriæ.* Non vides oculis ipsa peccata gehennæ fuligine nigra, Pœnitentiæ & lacrymarum beneficio indui decore gloriæ, & albis vestibus beatitudinis? *Per albedinem niuis, & lanæ significatur gloria.* Ergo pœnitentia peccatorem ferè transformat in Ioann. Baptistam: vile scortum quasi in Deiparæ prærogatiuam: semiustulatum gehennæ incendijs, decore gloriæ vestit pœnitentia. Quid ergo mirum, si Deus ob iterata flagitia offensissimus, fic per pœnitentiam placetur, vt dicatur hic v. 19. quod quotiescunque Hebræi pęnituerunt, toties Deus factus sit inoffensus, & gratus populo pœnitenti, & brachio suo muniet, religione, meritis, & gloria sublimarit? Tanta sunt gloriosæ Penitentię merita.

126. Isaiæ. Pœnitentia hominem induit gloriæ vestib.

Corn.

Caiet.

Iudith.

§. XXX.

Sanctior sæpè euadit peccator à Pœnitentia: quæ pia peccatoris præsumptio dicitur.

127. Pœnitentia pia præsumptio dicitur.

POEnitentiæ bona sic excedunt humanum captū, sic prætereũt hominū perspicaciam, vt ocu-

latior mens non possit cogitando assequi, quod illa piè operando præsumit. Homini Pœnitentiæ candidato inquit Tertull. *Rape occasionem inopinatæ felicitatis*. Bellè inopinata felicitas dicitur, quæ felicitat hominem suprà humanam opinionem, & cogitatū. *Fidei officium est Pœnitentia* ait Clemen. Alex. Imò, & spei officium quodammodò obit Pœnitentia: & quasi segnis esset operatio animosæ spei, piam præsumptionis audaciam religiosè æmulatur pœnitentia. *Osculatur Maria pedes Christi* (verba sunt P. Damiani) *& oculis immundantibus vestigia Redemptoris infundit. Videt, & inuidet singularitatis amator, & vtrumque redarguit Pharisæus instantia, Iesum, ignorātia, præsumptionis, Mariam.* Audis pœnitentiam Magdalenæ præsumptionē appellari? Pia planè præsumptio, quā sic pęnitens audet peccata labefactare, labefactam iustitiā restaurare vt à delicto sanctior euadat, & ab iniustitia iustior.

Tertull. lib. de pœn. c. 4.
Cle. Alex. 2. Strom.
P. Damian. serm. 29.

128. Matthæus ad telonium sedens, fide falsā, & vera rapacitate insidiabatur populi diuitijs, furax eius sagacitas præda fuit, & proscriptio populorum; omnium debitor erat, communis omniū prædo. Hic ille Matthæus sic per pœnitentiam alter ipse euasit, vt dixerit Damian. *Quis nesciat Euangelistam ab Angelico vocabulo deriuari? Non solum Apostolus est, sed Euangelista, &, vt ita fatear, Euangelista Euangelistarum non immeritò dicitur, qui dux, & precessor, ac Primas omnium reperitur.* Audis Matthæum quondam doli magistrum, & mendaciorum architectum. *Spiritu sancto calamum temperante*, sic veracem post pœnitentiam euasisse, vt Euangelistarum Euangelista non immeritò dicatur? Addit idem sanctissimus Cardinalis: *Atque, vt audacter dicam, nemo post Christum est, cui magis debeat sancta vniuersalis Ecclesia.* Nempè Matthæus auarissimè teloniarius, omniū debitor erat, & mox, (sic pęnitentia emendauit auaritiā!) etsi omnium debitor erat, nemo post Christum ferè est, cui magis debeat sancta vniuersalis Ecclesia, quàm Matthæo. Ecce tibi humanæ fidei falsarius, est fidei diuinæ Euāgelista, & Euāgelistarum Primas: omnium debitori omnes debent. Nonne hic est pęnitentiæ fastus? Quis de Pęnitentia piè non præsumat, quæ virtutes dirutas sic restaurat?

P. Damian. serm. 49.
Matthęi publicani encomium.

129. Matth. 16. v. 18. dicitur Petro: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Firma profectò, & solida petra, quæ futura est fundamentum Ecclesiæ, cuius sumptuosa structura tantæ molis est, vt ad cęlos vsque fastigietur. Passionis Dominicæ compassione, horrisona concussione *Petræ scissæ sunt*, Matthæi 27. v. 51. scissa etiam est hæc Ecclesiæ Petra, infirmo infirmæ ancillæ timore. Quid? nutabit fundamentum Ecclesiæ, quæ supra effractam hanc petram superponitur? Infirmum planè fundamentum, quod infirmè nutauit ad vnius ancillæ verbulum. Præclarè S. Maximus. *Petrus tentationibus suis proficit, fletibus suis gaudet, periculis suis crescit. Tanquam bonus enim pastor Petrus gregem accepit, vt qui sibi antè infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum*. Expende hæc postrema verba: Nimirum Petrus ita tentationib. profecit, sic creuit periculis, sic nutationib. solidatus, vt ex infirmo factus sit omnium firmamentum, quasi ab infirmitate fortitudinem, & stabilitatem mutuauerit. Hæc sunt pęnitentiæ miracula! Vnde qui antè tam facilè à iustitia, & pietate defecit, *Iustitiæ, & pietatis plenitudo*, dicitur ab eodem sanctissimo Doctore.

Matth.
Petrus ex negatore factus est iustitiæ plenitudo.
Matth.
Max. ho. 4.
Max. ibid.

130 Tertull. inducit Adamum, & Euam *lugentem, & pœnitentem* Quid intendunt Adamus, & Eua pia ambitione pœnitentiæ? Respondet ipse lib. 2. adu. Marcionem, aiens, esse *Restitutionis candidatos*. Nempè per pęnitentiam piè præsumunt in ipsis ferè resculpere iustitiam originalem, & felicem innocentiæ statum sibi quasi restituere. Tam magnificè æstimabant pęnitentiam! Nec miror, nam *consueuit Deus honorare pœnitentes, magis quàm innocentes*, ait P. Dam. & mox subdit. *Respectum Christi sequitur fletus Petri, & lacrymarum amaritudo dulcedinem antiquæ dignitatis instaurat.* Siquidem Petrum Pęnitentia restaurauit in pristinam Apostolatus dignitatem, *Surgens plus de venia, quàm corruit de reatu*, inquit S. Chrysolog. Nam peccator ita per pęnitentiam sublimis erigitur, vt appropinquet cęlo. Matth. 3. v. 2. *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum Cęlorum. Inter pœnitentiam igitur, & regnum cælorum nihil est medium.* ait P. Damian. quasi gratia per pęnitentiam resculpta, & restaurata securior sit Beatitudinis obtinendæ, quàm felicitas inamissæ iustitiæ: nam cautior solet quis resurgere à casu, expertus miseri lapsus ærumnas, & angores. Sic piè præsumit Pęnitentia! Sic Deus pęnitentiæ fauet, sic pęnitentes amat! *Quàm lenis, & dulcissimo Spiritu imbutus est spiritus illius, qui nouit spiritu lenitatis peccatore, instruere, suspendere vindictam, & affectuosis officijs inuiscerare sibi peccatorem donec vita reddatur!* ait idem Damianus. Quid amantius, quid fauentius, quàm Deum inuiscerare sibi peccatorem pęnitentem? Verùm condignum est, vt Christus Deus inuisceret sibi pęnitentem; siquidem pœnitens inuisceerat sibi Deum, cum pęnitens ministerium Deiparę Christo exhibeat: vt aduertit Hugo ad illud Matthæi 4. *Assumpsit eum Diabolus*, inquiens, *alij portant in brachijs cum Simeone, &c. alij portant in vtero cum Maria, id est, facientes amaram pœnitentiam*. Pœnitentia enim parit Christum in peccatore. Ergo vicem rependit Christus; & pœnitentem, qui sicut Maria illum inuiscerauit, ipse etiam Christus beneuolentissimè inuiscerat pęnitentem.

Tertull. lib. de Habitu muli. cap. 1.
Pęnitentiæ elogium.
P. Damian. serm. 56.
Chrys. ser. de filio prod.
Matth.
P. Damian. serm. 50.
Christus inuiscerat sibi pœnitentē.
P. Damian. serm. 29.
Matth.

Celebris S. Hieronymi sententia est: Peccata præterita, & pœnitētia expiata, minimè nocent, nisi rursus placeant. Extincta sunt morte pęnitētiæ, nemo ea resuscitet, nec temeritate peccandi, nec obtentu puniendi; nā quæ benè mortua sunt, malè suscitātur ad vitam. Deus delet peccata per pęnitentiam, ne audeat homo eadem rescribere ad iteratam punitionem. Quorum Deus non recordatur amplius; homo tenaci memoria reseruet ad exprobrationem? Ne viuat à seueritate malitiæ, quod mortuum est à fauore iustitiæ. Malè exsuscitat humanus rigor, quod benè occidit diuinus fauor. Nescit pœnitentiæ vim, cui adhuc viuunt delicta per retractationem emortua. Matth. 3. v. 8. *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Quinam sunt hi fructus quib. potitur homo pęnitens? Qui sunt pęnitentiæ fructus? S. Maxim. ibidem allegatus in Caten. *Pœnitentiæ fructus est impassibilitas animæ*. Argutè quidē, plura indicat, quàm exprimit. Scilicet pęnitentiæ fructus sit, vt nihil homo patiatur à peccato per pęnitentiam, & dignas pœnas semel expuncto. Parūm est, quod nihil patiatur homo ab infamia delicti, nihil corpus à pœnæ incommodis, nihil etiam debet pati animus à timore humanæ exprobrationis, dedecoris supplicij. Nam pęnitentia, & iusta semel castigatio, titulus immunitatis est, qui *impassibilem* hominē facit ab incommodis delicti commissi, & censu peccati. Vnde Deus actualem, & recentem culpam dicitur punire. Matth. 7. v. 23. Sedit Christus in vltimi diei tremendo iudicio: vbi disquisitis mortalium negotijs, dicet seuerissimè reprobis: *Discedite à me, qui operamini iniquitatem*. Num in illa hora reprobi malū operā- 132.
tur? Quid mali tunc operētur, qui æstuant tanti iudicij pauore? Imò nec tunc aderit materia operandi malum; siquidē ferè adest operis materia. Num malum operabuntur, vbi non suppetit materia malorum? Scitè S. Hieronym. inibi: *Non dixit: Qui operati estis iniquitatem, ne videatur tollere pœnitentiam: sed qui operamini, id est, qui vsque in præsentem horam; cum Iudicij tempus aduenerit, licèt non habeatis facultatem peccandi, tamen adhuc habebitis affectum.* Itaq; Christus Deus hic dicitur reprobos damnare ob mala, quæ tunc operantur; non verò expresè dicitur propter mala, quę olim operati sunt, ne Pœnitentiæ quodammodò non fauere videatur quam tot fauorib. illustrem fecit. Flagrantē actuali operatione malitiam expresè damnat Deus, recentes culpas punit; non quia desint antiquę; sed earum in condemnatione non dicitur hic meminisse, nec ad damnatos pudefaciendos numerositate criminum. Cauet enim Deus, ne vt iustitiæ faueat,

131.
Hieron.
Pœnitentię fructus est impassibilitas.
Matth.
Maxim.
Pœnitentia emphaticè dicitur abolere peccati memoriam.
Matth.
Hieronym.

deue-

deuenitutet pœnitentiâ:cuius efficacia tanta est,etiam in reprobis,vt cōmissæ est retractatæ olim malitiæ,& semel castigatione expunctæ nō recordetur amplius, etiam ad exprobrationem. Actualem malitiam punit Deus,sic abolitam non rescribit,extinctam non viuificat ad rigores:nā *Pœnitentiæ fructus est impossibilitas*.

§. XXXI.

Pœnitentia nummus est, quo emitur cœlum: ne ergò sit scalptus, vel adulter, vel detritus nimio vsu. Sit Pœnitentia grumnosa, vt martyrium, & passio Christi; & p. d. æmuletur audaciam delicti.

133. Bona res Pœnitentia, quæ peccata excutit, vitia examinat,merita reuocat,virtutem redintegrat, sanctitatem resculpit, & quidem sæpè impressius; quam (etsi res hominis propriè sit) sic imitatus est Deus,vt *in semetipso pœnitentiam dedicauerit*. (Tertull. — Pœnitentiæ modum in se dedicauit Deus.) (Vulgaris sententia Auctoris minimè vulgaris.)Nempè festinat Deus pœnitere, (loquitur Scriptura de Deo more humano) & in se pœnitentiam dedicat, ne quis anteuerteret, & Deo eriperet primatum pœnitendi? Hic pœnitentiæ fastus est. Et fortè Deus,vt potius, æmulatus est tantæ virtutis celsitudinem, vt ipse fieret pœnitentium primus, pœnitentiæ typus, & norma pœnitendi: nam *pœnitudinis modum statuit*, vt ait Basilius Seleucus. Nimirum diluuio delens hominem, (Seleuc.or.5.) qui fuit quasi peccatum Dei (non quia peccati Deus capax; sed quia alterius peccati non capax Deus) cuius formationis Deum pœnituit: ait enim, *Pœnitet me fecisse hominem*, Genes.6. v.6. (Genes.) Sic efficacitèr aliàs carissimum opus destruens, exemplar fuit hominibus seriò pœnitendi. Vndè pœnitentia, quæ propriè res hominum est, dicitur accommodatitiè vocabulo purgando, res Dei,ad exaggerationem dignitatis. Verùm mallem nullam pœnitentiam quàm non bonam. Caue ne bonum malè facias,ne perfunctoria sit conscientiæ examinatio,ne specie tutus detersis peccata ridicularia auersione, & ad relapsum pronæ ne vacillet emendationis propositum dissimulata voluptate delinquendi:ne aut negligentia,aut verecundia peccata dissimulet,quę Sacramentum simulet,& pietatem reddat sacrilegium,pœnitentiam pœnitendam faciens.Porrò eiusmodi confessio diuersorium est culparum, officina peccatorum, syngraphis damnationis, symbolum mortis, commeatus delinquendi, valetudinarium virtutis, quæ *Peccatorum valetudinarium* instituta est,vt ait Basilius Seleucus. (Basil.Seleu. ora.17.) Quę spes salutis est infirmo, qui grauius ægrotat à remedijs? Illius desperanda est salus, qui pro pharmaco venenum ebibit. (Pœnitentię nūmus ne sit scalptus, vel adulter, vel detritus nimio vsu inani.) Inspice conscientiæ latebras,examina dolorem,proba propositum,& sic cape fructus pœnitentiæ,& fruere Sacramenti opibus: & sic licebit pœnitentiæ denario cœlum mercari, & vbertim potiri Beatitudinis gazis. Sapienter Tertullianus inquit:

134. (Tert. lib.de pœn.c.6.) *Hoc pretio Dominus veniam addicere instituit, hac pœnitentiæ compensatione redimendam proponit impunitatem. Si ergò qui venditant prius nummum,quo paciscuntur examinant, ne scalptus, ne rasus, ne adulter; etiam Dominum credimus pœnitentię probationem prius inire.* Itaq; venditor prius examinat nummum, pro quo mercimoniam paciscitur, an sit scalptus, an rasus, an adulter: sic Deus examinat pœnitentiam, quæ nummus est,quo emitur cœlum, an scalpta,an rasa, an adultera sit. Ad rem satis Cerda in explanatione huius loci: (Cerda.) *Scalptus est nummus, cui aliquid ademptum deest. Rasus detritus nimio vsu,& iam non asper,ac perinde vilior. Adulter,falsus,neq; ex probato auro,aut argento: sic ergò pœnitentia*. Nimirùm cauendum est pœnitentiæ, (quæ est nummus hominum ad Deum) ne *scalpta sit*, idest, ne aliquid illi desit ex partibus, quæ illam adintegrant. Ne *Rasa*, idest, *detrita nimio vsu,& iam non aspera*. Profectò rasa est quorundam pœnitentia à nimio vsu, & sic iam non aspera, sed mitis, lenis, leuis, mollis, & quæ potiùs blanditur delictis, quàm detestatur: nimius vsus pœnitentiæ, pœnitentiæ vigorem corrodit,& enedullat. Euigoratur pœnitentiæ rigor *nimio vsu* in eo, qui non ob dolorem,sed ob consuetudinem, non tàm confitetur, quàm narrat peccata: in quo mollis est iam cognata asperitas pœnitentiæ; mitis, & sucata contritio, ac proindè nulla languidum emendationis propositum, & indè nugatorium; & quod voluptatem delinquendi non abominatur, sed ominatur. Caue tibi, ne sit adultera pœnitentia ex illegitimis, & spurijs partibus coalita, ne in ipsis Sacramentorum adytis adulterij conflentur,ne ipsa confessio sit peccatorum adulatio, irritamentum ad vitia, & fomes ad delinquendum. Ergò præcaue diligentèr,ne pœnitentiæ nummus sit culpatus, adulter, rasus; eareatque debita asperitate, quæ præteritam voluptatem exasperet pungente doloris spinositate, quæ cruentet animum, & seriò auertatur à vitijs. O quàm rigidè asper inuenitur eiusmodi dolor de peccatis, in Sanctis Ecclesiæ Patribus! ò quàm suauitèr mitis reperitur in hoc æuo, ad peccandū immiti, ad dolendū de peccatis admodū mitis,scilicèt nauseat ad antidotū,qui hiat ad venenū.

Celada in Iudith.

Sententiosissimè Clem. Alex. sic Martyrum tormenta definit: *Videtur autem martyrium esse: Expurgatio peccatorum,cum gloria*. 135. (Clem.Alex. lib. 4 Stro. Pœnitentia imitetur cruciatus. Martyrum.) Quasi dicat: Martyrij dolores æmulos esse dolorum,quibus per pœnitentiam expurgantur peccata:Sed martyrij dolorem comitem habere gloriam victoriæ,dolorem autē pœnitentiæ,ignominiam delicti,quod pœnitentia importat. Nempè dolor est in martyre, & in pœnitente: sed martyrem decorat gloria victoris: pœnitentē verò quodàmodò denestuštat ignominia victi:nam pœnitens aliquandò victus est;Martyr aliquādò vicit.Hęc gloria est Martyris,illud vituperium pœnitentis,sed dolor in vtroq; simile vtriusque cruciamentum. O atroces olim pœnitentium dolores martyriorum æmulos. Drogo sic exaggerat Petri pœnitentiam,cum ictus diuinis oculis, cœpit flere, & verissimè dolere de mentita dissimulatione: (Drogo l. de Sacr. Dom. Pass. Pœnitentię dolor æmuletur Passionē Christi.) *Attende,inquit,& vide si est dolor similis, sicut dolor meus. Vide quis grauiora pertulit opprobria, Christus foris in corpore, an Petrus in corde?* Sanè animosissimè audet Drogo pro Petri pœnitentia. Porrò nulla carnificum temeraria inhumanitas vsque adeò deseuit in martyres, vt eorum cruciamentum possit conferri cum Christi doloribus,quos subijt in Passione. Puto,quod ipsius Petri martyrium,maximum Neronianæ crudelitatis, mite fuit ad blandum,si conferatur cum vel minimo Christi dolore: & tamen Drogo audet pœnitentię dolores; dolorum æstus, quibus Petri viscera per oculos liquabantur, cum Christi Dei probrosis tormentis comparare? Profectò ipsa comparatio,exaggeratio est pœnitentiæ dolorum, quos perpessus est Petrus ob negationis facinus.

Tertull. describit pœnitentiā,*Passionem animi quandam esse,quæ veniat de offensa*. & c.5. ait: *Pœnitentia est delictorum fructus*. 136. (Tertull.l.de pœnit.c.1. Pœnitentia sit ad virtutem, velut humanæ passiones ad vitium.) Idest,delicti soboles,& filia peccati. Verum praui motus,seu propensiones,quæ Passiones dicuntur, valdè inclinant, & vrgent hominem ad audacias delictorum. Attende ad libidinis insanos subsultus,ad iræ temerarias sæuitias. O quàm impotentèr audent Passiones humanæ instigatæ peccati fomite! Imprudentia,imprudentia,audacia,temeritas,indiuiduæ sunt comites Passionum humanarum. Ergò pœnitentia,ait Tertull. sit quędam pia Passio hominis. Passio ob audaciam,pia ob virtutem. Omnium virtutum dux,& auriga,Prudentia est. Sed rideo in pœnitentia nimiam prudentiam; prudentia in te pœnitentię est,non esse nimis prudentem,& circumspectum. Scilicèt desidiæ,non pœnitentiæ vox est; Multæ lacrymæ exsuccū reddent caput,& lippientes oculos: multa ieiunia extenuant vires,asperitatum rigor laniena est,non pœnitentia. Lego pias sanctorum audacias in re pœnitentiæ; has tuas prudentias imprudentes,

non lego. Esto, virtus temeraria non sit, iners, & timida non est: audent Passiones ad improbitatem, audeat, & pœnitentia ad expurgationem delicti. Audet vitiorum temeritas per vitiorum præcipitia; audeat & pietas pœnitentiæ per sublimitatem virtutis: sit virtus vitiorum æmula, nec cedat bonitas malitiæ: habeat pœnitentia ausus Passionum in pietate virtutis. Vnde sapienter pęnitentia dicitur *Passio animi*. Item *delicti fructus*, & soboles, vt æmuletur, & piè exprimat in re virtutis vitiorũ audaciã. Sit ergò pęnitẽtia piũ vitij imitamẽtum, & religiosa Passio animi.

137. Itaque talis debet esse pœnitentiæ asperitas, & tantus rigor, vt imitetur diuinas iras, & quasi temporalis gehenna, æternæ gehennæ æmuletur. Vnde inquit Septimius. *Pœnitentia de periculi timore Dominum honoret, & in peccatore ipsa pronuncians, pro indignatione Dei fungatur, & temporali afflictatione æterna supplicia, non dicam, frustretur, sed expungat.* Quid magis timendum quàm diuinæ iræ? quid intolerabilius, quàm gehennæ incendia? Sic ergo vice Dei indignatur homo aduersus sua delicta, vt eam indignationem exhibeat, quæ possit diuinæ indignationis agere vices. Sic æstuet homo pœnitentiæ tormentis, vt temporali afflictione dolores expungat æternos. Neque sit pęnitentia, Vicaria diuinæ indignationis, & Substituta infernalis gehennæ. Quid exaggeratiùs? Hæc Pęnitentia sanctis viris familiaris fuit, hæc piè præsumit, vt vidimus in elogijs, quæ paragraphis præcedentib. dedi. Huius pęnitentiæ facinora compendiosè commendat Achior hic vers.19.

Pœnitentia gehennam expungit.
Septim. l. de pœnit. c.9.
Iudith.

§. XXXII.

An ipsa beneficij acceptio instar gratitudinis sit?

138. VAldè angusta est humanæ naturæ capacitas, quæ ex se bonorum inops, si à Deo gratiam non accipit, boni vacua est: si accipit, ipsa beneficij acceptione ita prægrauatur, vt soluendo non sit. Exiguitas humana quasi arctat nobiliora Dei attributa; scilicet misericordiam, & largitatem, nec in hominem munificentiam veluti effundere sinunt; ne beneficiorum magnitudine obrutus homo, vel ab ipsis donis augeatur debitum. Nam beneficium oppigneratio est ad retributionem. Itaque Deus cumulans hominem largitionibus, eum grauat magis, & magis impotentem reddit ad soluendum. Vtpotè qui plus debet quò plus accepit. Scitè à S. Ambr. diuina misericordia appellatur, *vsuraria largitas*. Quia quò citiùs, quò liberaliùs, quò studiosiùs largitur Deus beneficium; eò magis obligat hominem: nam ijs augetur beneficium. At beneficium magis auctum auget obligationem retributionis. Ergo *Dei largitas piè vsuraria est*. Quid cessabit munificentia diuina? Minimè. Maior est Dei largitas, quàm humana tenuitas. Nec liberalitas diuina patitur se vinci ab insufficientia humana. Quid ergo consilij Deo capessendũ est, vt æquales Deo gratias exhibeat homò? aduerte ad Dauid. verba, Ps.106. v.8. Retulctat præclara beneficia, quæ Deus in Hebręã gentem liberaliùs contulerat, & aduertens homines obæratos diuina largitate, & soluendi impares, sic ait: *Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum.* Vox illa, *confiteantur* (alij *confitemini*, alij *confitebuntur*) laudare, celebrare, & gratias agere est. Sic vulgò ab interpretibus accipitur. Genebr. hic: *Confiteantur Domino misericordia eius. Prosopopœia è Chrysostomo. Id est, laudibus celebrent Dominum beneficia, & miranda eius opera.* Ergo inuitat Dauid ipsa beneficia, vt gratias agant Deo pro seipsis acceptis. Quasi dicat: Misericordię tuæ, & dona, quæ in homines confers liberaliter, *confitebuntur tibi*, id est, gratias agent tibi. Vnde ipsa beneficia accepta erunt veluti gratiarum actiones. Ipsimet beneficijs largitis quodammodò gratias ago largitori. Et ita ferè æquales ago gratias (sensu explicando numero sequenti) nam Dei beneficia ipsimet beneficijs inferiora non sunt. Sic ait S. Chrys. *Confiteantur Domino misericordia eius. Pro his omnibus beneficijs par est, benignum Deum laudare.* Quasi dicat: Par ferè reddes eiusmodi laude, & gratiarum actione. Nam si beneficium ipsum quasi gratitudo est, gratitudo ferè par est beneficio. Ea quippe est diuinæ munificentiæ largitas, vt ipsissimet beneficijs, eademmet beneficia quodammodò compenset, & dum plus benefaciendo obligat, tantum ferè recipiendo, remittat. Bellè dictum, sed liberè dictum. Difficile enim est percipere quomodo beneficium exceptum, sit propè compensatio, & veluti æqua retributio sui ipsius: nam beneficium obligati compensatio obligationem eximit. Ergo obligatio, exemptio obligationis non est.

Ipsamet beneficij acceptio dicitur inchoata gratitudo.
Ambr. l.1. de Abrah.
Psalm.
Genebr.
Chrysost. ib. Comment. huius vers.

139. Verùm ipsamet à beneficio orta obligatio tanta est, vt quasi eximat ab obligatione. Magnũ grauamen est recipienti, recipere: nam receptio beneficij largitatem honorat, cùm eum liberalem ostendit: se recipiẽtem velut dehonestat, cùm indigũ probat. Tertull. ad rem satis, sic scribit: *Gratus in Deum extiteris, si quod tibi Dominus offert, non recusaueris.* dicas Hispanè *Pagas con la deuda misma: casi satisfaces con ser Deudor.* porrò debitorem esse dedecus est: nam qui beneficijs acceptis obligatur, tributarius est, & retributioni obnoxius. Vnde quodammodò gratus in largitorẽ existet, qui hoc dedecus libenter admittat, vna iuuans ad decus largitoris. Nam largitio laus est liberalitatis: & ita ipso beneficio excepto, fidem tuam quasi liberabis, & ferè gratus eris recipiendo, nec recusando beneficium. (Non negatur gratitudinis debitum, sed debitũ accipiendi ab alio exaggeratur: Porrò obligatio ipsa recompensationis, inchoatio solutionis est pro beneficio libenter accepto, & quo homo sinit se obligari.)

Tertull. lib. de pœn. c.2
Receptione beneficij terè satisfit benefactori.

140. 3. Reg.2.v.7. Moribundus Dauid, ait Salomoni. *Filijs Berzellai reddes gratiam: occurrerunt enim mihi quando fugiebam à facie Absalom.* Quæ verba sic expressit Ioseph. lib.7.c.12. *Commendo tibi Berzellai filios, quos mei causa omni studio, & amore prosequeris.* Nota, quæ subiecit verba, *Non conferes in eos beneficium, sed referes pro officijs, quæ Pater eorum in me exulem contulit.* Quid quæso, incommodi esset, vt Salomon cumulatè exoluto debito gratitudinis ob beneficia in Dauidem posita, nouis beneficijs filios benè meriti Berzellai vbertim cumularet, vt decebat regiam Salomonis amplitudinem? Caue ait Dauid, *ne conferas in eos beneficium.* Quasi dicat: sat suppetit illis, & honoris & census, atq; adeo tuis beneficijs nõ egent. Non eos óneres beneficijs, & tributarios gratitudinis facias, aut impares. Nã qui beneficiũ accipit, sæpè nõ minùs recipiẽdo dat, quã excipit. Accipit.n. aliquãdo nõ grãde beneficiũ, sed cũ grandi onere. Bellè Bern. *Onerat nostrum exonerat Deus, onerat Beneficio, cũ exonerat peccato* Imo beneficij est instar, beneficijs acceptis se obligari. Liberalitatis .n. genus est, beneficiũ libenter recipere. Quod de munifico filij prodigi patre, scilicet Deo, aduertit S. Chrysol. *Pater in dando facilis, facilior in recipiendo.* Non minùs pronus est Deus ad dandũ, quàm ad recipiendũ. Quod in diuinam liberalitatem Chrysolog. refert. Vnde quod nollet Deus ab illo recipere munus, ægrè tulit Cainus. Luculenter ergo dixit Tertull. *Gratus extiteris, si quod tibi offertur, non recusaueris.* Scilicet ipsa onerosa acceptione gratitudinẽ inchoans. Animaduerte vsque ad insaniam de Deo querulũ fuisse Cainum offerentem Deo terræ fruges. Nunquid quia Deus nihil Caino donabat quod signũ esset beneuolentiæ diuinæ? Imo, & ipse Cainus dono offerebat Deo telluris fructus. Quæ ergo indignationis causa? *Offerebat Cain de fructib. terra munera Domino: Abel quoque obtulit, &c. & respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain vero, & ad munera eius non respexit.* Quæ verba expendit S. Hieronym. sic fatus: *Vnde scire potuit Cainus, quòd fratris Abelis munera suscepisset Dominus, & sua repudiasset?* Hinc colligo acerbè tulisse Cainum, quod Deus munera sua non suscepisset. Non vides Cainum offensum eò quòd Deus noluerit ab illo recipere munus

Acceptione beneficij obligamus largitorem.
Bern. serm. 15. in Psal. Qui habitat
Chrys. ser. 2.
Genes.
Genes.
Hier. to.3. libr. de qu. Hebraicis.

Noluit

Noluit Deus Caini donum recipere, & Cainus irascitur, quia malè cùm illo actum existimat, quia recusat Deus illius donum accipere, quod si recepisset, beneficij ad instar computasset, quia instar beneficij est permittere se beneficijs obligari. Hinc solent magnates vltrò oblata dona pertinaciter recusare, ne onerentur gratitudinis debito.

141. Accipere ab alio homine graue cuique est. Genes.

Nescio qua innata arrogantia refutat homo quam ab alio accipit prosperitatem: dehonestatur felicitas quam alius beneficio possideo? Recusat Abraham opimaspolia, quæ ab ipso restaurata, illi vltrò offerebant Reges. Vnde Genes. 14. v. 13. iurat Regi: *Quod à filo subtegminis vsque ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt, ne dicas: Ego ditaui Abraham*. Et obseruat Lyra ibi. *Hoc dixit, non ad iactantiam, sed ne eius ditatio aliquomodò alij triburretur, quam Deo*. Mauult Abraham opibus carere, quàm ab homine diuitari: Diuitiæ ab alio homine acceptæ, non tam opulentare videntur, quam infelicitare. Quod iactantia non est, sed ipsa natura beneficij accepti: nam quod ab alio homine habetur, quodammodò sui iniuria possidetur, cum se prodat indigum ipsa acceptione; alium locupletem & munificum ipsa largitione.

Lyran.

In statu Innocentiæ cunctis affluebat boni Adamus intellectu ad scientias instructo, voluntate ad sanctitates procliui; animalium imperio, & paradisi delicijs fruebatur. Quid potuit appetere, quo potiretur de nouo, qui cunctis delicijs fruebatur? Diuinitatem affectauit. Adeòne truncus tunc Adamus, mortalium sapientissimus, qui manifestè impossibilè appeteret? Num homo potest humanitatem deserere, & diuinitatem induere? Delirium. Quid ergo est illud; *eritis sicut Dij, scientes bonum, & malum?* Ruper. *Indignabatur miser, quod alienum hortum sub alieno custodiret imperio, & ideo tanquam medicinam captabat: vt haberet & ipse scientiam plantandi sibimet paradisos*. Vel ipse paradisus voluptatis molestus illi erat: quod illum ab alio concessum possidebat? Plus infelicitabat ab alio habere paradisum, quam felicitabat paradisi possessio? Scientiam plantandi paradisos cupiebat, vt à se plantatum, à se possideret. Sic videbatur censuisse Adamus. Verè an falsò? tractent interpretes eius loci.

Adamus ambiuit habere à se quod habebat à Deo.

Genes.

Rupert. lib. 3. in Genes. cap. 39.

142. Dæmō cupiuit à se habere, quod habebat à Deo.

Præterea Angelus Apostata, cuius patria cælum, cuius natura creatarum optima, cuius gratia felicissima, naturali beatitate felix, supernaturali mox beandus, si staret, creatus est. Defecit, cecidit. Quid in causa fuit, vt caderet? *Ero similis altissimo*. Benè probat S. Thom. non adeò hebetem fuisse Angelum, vt seriò appeteret non esse sui, & esse Deum, quod sciebat proculdubio esse impossibile. Quid ergo appetijt, cùm similitudinem Dei affectauit? Disce ex S. Thoma: *Vel si appetijt illam Dei similitudinem, quæ datur ex gratia, voluit hoc habere, per virtutem suæ naturæ, non ex diuino auxilio*. Multis affluebat bonis Angelus rebellis, quod aliud bonum concupiuit, nisi ea, quæ affatim multa possidebat, non possidere ab alio, sed à seipso habere? Nam quò maior erat felicitas, eò augebatur magis, quòd non à se, sed ab alio eam haberet. Ergo beneficiū quasi plus dehonestamenti haberet videbatur in Angeli æstimatione, quàm emolumenti. Gratum est beneficium, at obligatio gratitudinis molesta. Sat quodammodò gratus est, qui debere se patitur. Pulchrè Seneca: *Reddidit beneficium, qui libenter debet*. Multis naturæ, & gratiæ beneficijs dicitur Deus cumulasse Iuditham, quorum plena est omnis hęc historia, & tamen Iuditha, quę cap. 8. v. 1. primò nominatur, vel nomine ipso grata dicitur. Nam Iuditha significat *confitens, gratias agens*. Nempè quodammodò grata fuit vel libenti acceptione beneficij, quę loco alicuius gratitudinis haberi potest. Omitto specialem gratitudinem, qua caruisse non credam. Et cùm in hoc capite recenseantur innumera beneficia, quę Deus in suum populum liberalissimè contulit, & quibus Hebræam gentē quasi degrauauit, non dicitur iratus hic v. 21. quia beneficijs libenter acceptis & debitis non respondit gratitudo debita; sed quia alia flagitia perpetrarint: ac si satis foret ad aliqualem compensationem vltrò obligatos esse benefactori, & vectigales esse reddendi beneficium: nam ipsa lubens obligatio initium saltem solutionis est, & inchoata solutio? Nam qui libenter beneficium accipit, & debet, iam cœpit esse gratus, non recusans se obæratum esse benefactori.

S. Thom. 1. p. q. 63. a. 3.

Senec. lib. 1. de benefic. cap. 1.

Iuditha.

---

§. XXXIII.

Num Deus cùm res humanas iudicat, vtatur perspicaciæ suæ notitijs?

143. Iob. Iudex humanus ne iudicet, vt Deus.

SVstinendo defessus patientissimus Iobus, sic de amicis conquestus est: *Quare prosequimini me sicut Deus?* Iob 19. vers. 22. Quasi dicat: O amici, iniqui estis iudices contra me, cùm prætextu religionis me persequimini: cùm instar Dei, iudicium contra me exerceatis. Profectò non bona videtur causa Iobi, cùm ea recuset hominum iudicium simile diuino iudicio. Quod enim iudicium rationis legibus magis conforme, quàm iudicium Dei? Nullum quidem. Verùm Dei scientia perspicax est, & vel abdita cordis penetrat, & iudicat. Non sic homo, qui de cordis humani delictis temerè, & allucinando iudicat: cùm mentis arcana sint extra territorium humani iudicij; & solùm pateant iurisdictioni Dei. Ergo iure queritur Iobus de amicis, eò quòd occultas, cordis latebras iudicent, quæ extra humanam perspicaciam, & iurisdictionem sunt, quasi in alieno territorio, & solius Dei iurisdictioni subiecto, contra ipsummet Iobum sententiam dicant, quæ grauis persecutio est, & digna, vt de ea vel Iobus ægrè queratur, aiens: *Quare persequimini me sicut Deus?* Hanc interpretationem Nizetas hic cùm aduertit, rem iudicialem agi his verbi Iobi censet. Et quidem in textum apprimè quadrat; non tamen in modum, quo Deus iudicare videtur res humanas. Nam quæ latent in imis humani cordis recessibus, sic inuestigat sæpè Deus externa inquisitione, ac si non haberet aliàs scientiam rei malè gestæ in abdito mentis humanæ.

Nizetas.

144. Genes. Deus quia videt, iudex dicitur, & quo sensu.

Scitum est illud Genes. 18. vers. 21. *Descendam*, (ait Deus ad Abrahamum,) *& videbo vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, an non ita: vt sciam*. Pende τὸ *vt sciam*. Descendit Deus, exquirit delictum vt sciat? Num illud nescit, qui omnia scit? Scit planè; sed scit, vt Deus, non scit, vt iudex; ideò descendit, inuestigat delictum, planè probat, *vt sciat* ad sententiam ferendam. Nempè more humano loquitur Deus. Pręclarè inquit Tertullian. *Idcirco non spectabimus nos, ne videamur ab illo, qui omnia spectat? Comparas homo reum & iudicem*, (attende ad verba quæ subdit) *Reum, qui quia videtur, reus est: iudicem, quia videt, iudex est*. Nempè ideò homo delicti reus dicitur, quia cùm descenderet Deus, vt exploraret delictum, illud vidit: & indè iudex factus est. Non quòd antè Iudex non foret, & homo reus; sed quia (vt dixi) ad modum humani iudicis, & quidem probi, loquitur Scriptura de Deo vt humanos iudices sic erudiat.

Tertull. lib. de Spect. c. 20.

145. Deus non est suæ perspicaciæ præuaricator.

Profectò ideò nō dicitur Deus vti perspicacia sua ad iudicandos homines, & damnandos, ne cùm sit iudex hominum, præuaricator fortè videatur, causam suscipiens humani hostis. (In hac mūdi republica quodammodò præmōstrat Deus, se nolle vti præscientia; sed more humano res hominum hic tractare, aiens, *descendam & videbo*.) Luculenter Tertull. lib. de Pœnit. cap. 3. *Nihil à conspectu Dei remotum, vnde omninò delinquitur*, (fortè non omninò delictum vocat, aut quod occultum est, aut cum excusatione?) *Dissimulator & Præuaricator perspicaciæ suæ non est*. Locus valdè difficilis, quem vt explicem, scito, quòd Præuaricator est, teste commentatore, *Qui prodit causam*, de quo multa Iurisperiti,) verbi grana: Aduocatus, qui non sui clientis, sed aduersarij partes susciperet; & Iudex, qui alterutrius ex litigantibus causam tacitè susciperet, dicitur Præuaricator. Itaque si Deus sua diuina scientia in iudicando homine vteretur, hominibus, qui nihil

Tertull. lib. de pœnit. c. 3. Cerdā.

hil niſi humanum norunt, videretur præuaricari: nam crimen, quod aduerſarius hominis Dæmon, aut quiuis alius, non poſſet palam conuincere; ſi diuina perſpicacia, vt teſtis ſiſteretur, iam Deus eſſet hominis Iudex, & teſtis damnandi delicti, quod præuaricationem apud homines ſonat. Nam ſi Deus Iudex eſt, vt iudex humanus, diuina perſpicacia teſtis non erit; ageret enim aduerſarij partes, quod præuaricationis eſt: *Deus autem Præuaricator perſpicacia ſua non eſt*. Loquitur Tertullianus de Deo more humano apud homines, vt locutus eſt Moyſes capite illo 18. Geneſis, vt nuper dicebam.
Iudith. Audis hic, verſ. 21. dici: *Et vſq; dum non peccarent in conſpectu Dei ſui, erant cum illis bona?* Quod peccatum fugit conſpectum Dei? Sed cur deſcendit Deus, *vt ſciat*, an delictorum rumor, qui ad cœlos aſcenderat, verus eſſet? ò neceſſariam eruditionem ad inſtruendos humanos iudices!

§. XXXIV.

Vſque eò temeraria eſt humana malitia, vt Dei perſpicaciam latere præſumat.

146. Malitia humana Deū latere præſumit. HOminum malitioſa natura, tota eſt ad technas compoſita, & ſubtilis ad fraudes: plena artis, plena ingenij eſt malum, & peruerſè ſapiens. O quàm ſagax eſt ad architectandos dolos! quàm acuta ad excogitandas fraudes! Porrò vſque eò ingenioſè malitioſa eſt humana malitia, tam aſtutè ſagax, & vafrè perſpicax eſt in re fraudis, tam præſumit videre in excogitandis dolis, vt diuinam ſcientiam æmuletur; imò diuinæ ſcientię inuidiam facere, arroganter preſumens plus videre in architectandis dolis, & excogitandis vaframentis, quàm Dei perſpicaciam, Deumq; latere
Exod. eius malitioſas artes. Iuſſit Pharao, Exodi 1. v. 15. vt obſtetrices dum parturientes Hebręas adiuuarent, infantulos diſſimulanter ſuffocarent. Impia profectò tyrannis, ſæuire in paruulorum gentem innoxiam, nullius patrati criminis ream. Verum hoc crudele edictum non totam ſui malitiam ſtatim publicat: plus fraudulentæ ſæuitiæ abſcondit intrinſecùs, quàm ex-
Pſalm. trinſecùs prodit. Emedullanda ſunt verba Pſalmi 103. verſ. 6. *Viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt*. Quæ de ferali mandato obſtetricibus dato, luculento commentario ſic interpretatur Incognitus
Incogn. inibi: *Ipſi Iſraelitæ aduenæ erant in Aegypto: & ſic per viduam intelligit matrem; ſed per aduenam patrem. Moriebatur autem primò dolore pater pueri necandi; & ſic vxor vidua remanebat; conſequenter moriebatur hæc vidua relicta: poſt quorum mortes occidebatur pupillus, qui remanebat. Ex quibus ſenſus literalis clarus apparet. Viduam & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.* Ecce tibi aſtutam crudelitatem. Inhumanum enim videretur edictū, quo iuberet Pharao, vt ſimul infantuli omnes cum vtroque parente trucidarentur; & fraudulenta arte crudelius ſæuit, quò diſſimulanter furit. Occultat hominibus malitiæ ingenium, quin & Deo occultum fore præſumit: Sic enim inquit, *Viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt. Et dixerunt: non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*. hoc eſt ingenium huius ſæuitię, malitia huius fraudis adeò profunda eſt, & abſtruſa vt non tantùm humanam intelligentiam ſuperet, ſed & diuiniorem perſpicaciam planè latere præſumat. Eiuſmodi vafritiem *non intelliget Deus Iacob? Quiça no alcançara Dios los fondos de eſta malicia.*

147. 3Reg. Huic themati pulchrè ſuffragatur hypotypoſis illa celebris, 3. Reg. 22. v. 21. ſic ait Michæas: *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium ſuum, & omnem exercitum cæli aſſiſtentem ei à dextris, & à ſiniſtris: & ait Dominus: Quis decipiet Achab Regem Iſrael? & dixit vnus verba huiuſmodi, & alius aliter. Egreſſus eſt autem ſpiritus,* (ſcilicet Diabolus ex omnium Catholicorum ſententia,) *& ſtetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus eſt Dominus: In quo? Et ille ait: Egrediar & ero ſpiritus mendax*, &c. *& dixit Dominus, decipies, & præualebis: egredere & fac ita*. Itaque Deus cupiens quaſi decipere Regem Achab, conſilium init cum Angelis, & Diabolis de modo, quo Achab decipiendus eſt. Deus cōſulit Diabolū ad decipiēdū Achab. Et primò à Sanctis Angelis rogat ſententiam: Ipſique dicunt deceptionis modum; qui admiſſus non fuit. Mox Deus petit à Diabolo deceptionis modum; & cum dixiſſet ſe decepturum Regem Achab, ait Dominus *in quo* decipies? Cùmque malitioſus Dæmon retuliſſet modum fraudis, vti ſagaciorem illum vt congruentiorem permiſit Deus, aiens: *Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita*. Iure miratur Pſeudocyrillus in ſpeculo ſapientiæ, ſeu Apologetico quadripartito, cur Deus ad decipiendum Achabum, Diabolum conſulat. Pſeudocyr. Verba Pſeudocyrilli (ſi fortè hæſerunt memoriæ, nam iamdiu libellum legi, nec ad manum eſt,) hæc ſunt: *Pater mendacij conſulitur, artifex deceptionis*. Æquumne eſt, vt Deus conſulat patrem mendacij, & deceptionis artificem? Quid quæſo ſcit Dæmon, quod ignorent Angeli? Sapientior, & oculatior erit obcæcatus Diabolus, quàm perſpicaciſſima Angelorum ſublimitas? Imò Deus, qui, quia pollet omniſcientia, vno obtutu ſingula perſpicaciſſimè penetrat, opus non habet conſulere quempiam. Cur ergo conſulit Diabolum ad decipiendum hominem? Num ſagacior eſt Diaboli malitia, quam intelligentior diuina ſcientia? Plus videat Dæmon in re deceptionis, quàm Deus? Nihilominus Dei conſultiſſima prudentia, & ſcientia *patrem mendacij conſulit, & artificem deceptionis*. Nec tantùm conſulit, ſed etiam præeligitur Diaboli ſcientia; quaſi intelligentior ſit ad fraudes, & ſagacior ad deceptionem. Ac ſi plus videat (ſcientia nimirum practica) creata malitia in fabricandis dolis, & architectandis fraudibus, quam diuina peſpicacia. Nempè ex mente Cyrilli loquitur Scriptura de Deo humano more vt alibi ſæpè: neque enim omniſcius Deus eget Diaboli conſilio.

Exaggeratior hyperbole hæc eſt, at digna, quæ tradatur etiam à Dauide aiente ex perſona impiorum: 148. Quo ſenſu dicatur Deus neſcire malitiam hominum. *Et dixerunt: non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob. Eſte lange de malicia quiça no le alcança Dios.* Fortaſſis quia tam fraudulentam malitiam diſſimulat Deus à ſe videri; ne tam malitioſæ deceptionis vel conſcius eſſe videatur? Quid dedeceret Deum conſcium eſſe tam aſtutæ malitiæ? *Neſcio vos* dicit Deus, Matthæi 25. verſ. 12. puellis damnatis. Matth. ò Bone Deus, ſi neſcis damnatos: quomodo eoſdem damnas? ex tuis verbis, ò Domine, damnatio tua damnanda videretur iniuſtitiæ. Neſcis, & damnas? Ergo quod ignoras, punis? iniuſtiſſimè autem caſtigatur, qui ignoratur: nam dum ignoratur perſona, damnationis meritum non adeſt; quin fortaſſis præmio digna erit. Scito, & poſteà damnabis. Quod ſi ſcis, quam obrem ais: *Neſcio vos?* Scilicet adeò aſtutè malitioſa eſt humana malitia, vt Deus diſſimulet eius ſcientiam, quam latere poſſe temeraria impietas præſumit. Vnde fortè ex impiorum mente, qui *dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*, ait Chriſtus, *Neſcio vos*, eodem facto veluti negans ſcientiam, & eandem affirmans. Affirmat, cùm damnat, neque enim damnaret Deus, niſi ſciret. Negat quodammodò, cùm inquit, *neſcio vos*, diuiniſſimè diſſimulans ſcientiam tam temerariæ malitiæ, quam vel tantùm noſſe vel eouſque non puniſſe fortè alicui videretur Deum dedecere. Exaggeratior hominum malitia, non niſi per arduam hyperbolem potuit explicari. Ecce hic verſ. 21. *In conſpectu Dei ſui* peccaſſe dicuntur Iſraelitæ, quò innuatur ſumma Dei Iudith. perſpicacia, in cognoſcendis, & rimandis hominum flagitijs: vt nemo iam dicat: *non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.*

§. XXXV.

§. XXXV.

Discipulus indisciplinatus dehonestat Magistri doctrinam.

149. PLutarchus instruens suum Traianum in re ciuili,
Plut. Præ- bonum discipulum in politicis, & morum ele-
fat.polit.ad gantia valdè eum cupit, sic illum alloquens: *Tuæ vir-*
Traianum. *tuti congratulor, & fortunæ meæ: si tamen rectè gesseris,*
Discipulus *quem probè meruisti Principatum: alioquì te periculis, &*
erudit⁹ glo- *me detrahentium linguis subiectum iri non dubito; cùm*
ria est Ma- *sermo publicus, delicta discipulorum refundere soleat in*
gistri. *præceptores.* Porrò Magistri probrum est discipulus ru-
dis, & indisciplinatus, at benè doctus discipulus, deco-
ra Magistri laus est. *Ex discipulis Magistrum ornabo,*
Nazian.or. dixit S. Nazian. qui intèr prima Christi Dei elogia,
pro Basil. discipulorum probitatem numerat. Neq; enim satis
foret à sua perfectione Christum decorari, nisi etiam
aliena bonitate ornaretur; vt naturali, & peregrino
venustaretur ornatu. Scitè scripsit Stromatæus di-
Clem.Alex. scipulos à Magistris disciplinas *mercari*: nā Magistri
2.Strom. è cathedra scientias vendunt, non gratis largiuntur:
quippè discipulus studij sudorem, vt pretium, pro sciē-
tia dat; laudem eruditi discipuli Magister accipit pre-
tij loco: nam bonus discipulus Magistri ornatus est,
qui sapientiam suam ostentat eruditione discentis:
sermo enim publicus laudes, aut delicta discipulorum
refundere solet in præceptores, & censum Magistri
facit ex discipulis. Hæc dixerim, vt expediam locum
Tertulliani vulgarem, sed difficilem, & ad hanc rem
valdè opportunum.

150. Tertull. expendens mansuetudinem, qua Christus
Tertull.l.de Deus sanauit Malchum a Petro percussum, aut Petri
Patient.c.3. impatientiam in Malchi vulnere, sic ait: *Nec Christus*
Petri gla- *vnius dicentis gladium in vlterem probauit: Patientia*
dius Christi *Domini in Malcho vulnerata est.* Non facilè appa-
patientiam reat, quo modo Patientia Domini in Malcho vulne-
ferit. rata sit. Planè caput Malchi vulneratum est, & excisa
tortoris auricula: item innocētia Domini defensa fuit,
& nocētissima Iudæorum audacia repressa; at Domi-
ni patientia vulnus non pertulit in Malchi ictu: imò
nec feriri potuit adamantina Christi patientia, con-
stans, inconcussa, flecti-nescia ad sæuiores ictus. Cer-
Cerda in da sic locum explicat: Quot hostes Christi, tot incen-
Comment. tiua ad eius patientiam: adempto ergò Malcho, adem-
huius Cap. pta est perindè materia patiēdi ab eo hoste: & ita pa-
tientiam meam vulnerasti in Malcho, erit, ademisti
mihi materiam patiendi à Malcho. Frigida expositio
viuidæ sententiæ. Propterea sic intentat secundò ex-
ponere: Patientia Christi immēsa erat ad omnes om-
nium iniurias tolerandas, ac perindè queri de Petro
potuit Christus: vulnerasti non tàm Malchum, quàm
meam patientiam: quia hoc ipso putasti non satis mi-
hi esse patientiæ ad hostem illum ferendum, cū ego
ferre omnes possim. Viuidior hæc est commentatio.
At cùm ego olim aliquam operam, sedulam, etsi no-
uitiam, nauarem his Cerdæ commentarijs, tertiam
expositionem adieci, satis ad rem præsentem: *Nec*
vnius dicentis, inquit, *gladium probauit: Patientia Domi-*
151. *ni in Malcho vulnerata est* Prænotandum illud *discen-*
tis idem esse ac discipuli adhuc: & sensus erit facilis, &
elegans. Nam quicquid discipulus didicisset, redunda-
re videtur in Magistrum; vt enim Magistri laus est
bonus discipulus, ita discipulus malè eruditus probrū
est Magistri. Nam, vt benè ait Beda super illud Luc.
Beda. c.10. *Qui vos audit, me audit. In discipulo Magister audi-*
Lucæ. *tur.* Hinc est, vt Petrus irruens in alium impatientèr,
In discipu- videtur desumpsisse aliquid ex Christo impatiēte. Er-
lis Magister gò vulnerato Malcho, ò Petre, meā vulnerasti patien-
auditur. tiam, ostendens me tibi impatientiæ aliquid sugges-
sisse, vel dicto, vel facto, velut Magistrū. Quasi Chri-
Cassiod.lib. sti Dei hæc olim fuerit ad discipulos suos vox: *Augete*
10. epist. 5. *famam nostram per patientiam vestram;* Cassiod. Magi-
sterium, quod patientia commendat, culpat impatien-
tia. Vndè *discentis* impatientia vulnus fuit patientiæ
Doctoris sui, scilicèt Christi. Nam, vt opportunè S. S. Nazian.
Nazian. *Per discipulos Magister innotescit.* Itaq; sicut Orat. pol-
à discipulorum virtute, & patientia, virtus, & patien- quæ à Ma-
tia Christi innotescit; sic ab vnius discentis impatien- xim.
tia, præceptoris Christi patientia dehonestatur. Et mi-
nus patiens habetur magister ab impatientia discipu- Plutarch.
li: *Cùm sermo publicus delicta discipulorum refundere so-*
leat in præceptores. Ergò ne existimetur impatientiam
Petri adhuc discipuli, adscribendam esse Christo illius
Institutori, dixit Tertull. *Patientia Domini in Malcho* Iudith.
vulnerata est. Et Achior hic v.21. simili argumenta-
tione recensens plura peccata populi Dei, subiungit
statim supplicia, addens; *Deus enim illorum odit iniqui-*
tatem: ne videatur Deus Hebræi populi institutor, &
rector morum, consentire Hebræorum delictis, aut
deuenustari eorum flagitijs.

§. XXXVI.

Regum Curia, vt Regni, sic & vitiorum Metropolis est.

NOn est extrinsecùs malum nostrum; intrà nos 152.
est, in visceribus ipsis sedet; intestinus fomes vir-
tutes hebetat, vitia acuit, naturam cōfundit, pertubat,
deprauat. Verùm ab experientia docti sumus magna- Curia Re-
rum vrbium habitatores vulgò deteriores esse. Ne- gum est
mo se tutò committit tantæ hominum turbæ, diuersi quasi alter
aliorum mores confundunt, quos quis benè compo- Adam.
suerat. Hic ambitionem allinit, ille imprimit luxuriā;
malignus comes quantumvis candido, & simplici, ru-
biginē suam affricat. Ab hoc discitur auaritia, ille iras
accendit, & artes vindictæ, adulationes, furta, legis, &
iuris nomine dissimulata; sibi æstimamus vitia, quę vi-
demus in magnis, & primoribus viris; & vt semel di-
cam, Principū Curia, Schola vitiorum est, & delicto- Senec.ep.51
rum eruditio. Luculentèr Seneca. *Non ego ambitiosus*
sum, sed nemo alitèr Romæ potest viuere. Non ego sump-
tuosus, sed vrbs ipsa magnas impensas exigit. Quasi Ro-
mæ, aut Matriti, aut Parisijs non possit viui, nisi sum-
ptuosè, luxuriosè, ambitiosè. Potest quidem, sed ma-
gnū vitiorum incentiuū est ad vitia, tot vitiorū exē-
pla, quæ sensim imprimunt in anima, & homines de-
prauant, & ad consimiles iniquitates alliciunt, & per- Iosue.
trahunt. Iosue 14.v.15. *Nomen Hebron antè vocabatur*
Cariath-Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs
est Indè increbuit opinio multorum existimantium,
in Vrbe Hebron sepultum fuisse Adamum, & huma- 153.
næ naturæ parentem, & culpæ originem. LXX. In- Septuagint.
terpr. in locum horum verborum; *Adam maximus ibi*
inter Enacim situs est, exscribunt, *Metropolis Ciuitatum*
Enacim ipsa, Hebron scilicèt. Idemne est apud homi-
nes, Adam, & Metropolis ciuitatum? Metropolis est
princeps Regni vrbs, vbi stant Regis palatia, pruden-
tes Senatores, consuluntur, litigantes concertant, can-
didati officia ambiunt, Regni proceres eminent, con-
fusa turba increbrescit, vagatur, insultat; Adam verò
est primus, & caput hominum, è cuius delicta originē
trahit originalis culpa, quæ posteros inuitiat, & ocul-
to fomite instigat ad vitia. Quid magis disparatum, &
dissimile quàm Adam, & Metropolis? Imò quid magis
simile? Porrò Metropolis est alter Adā, & causa alte-
rius quasi originalis delicti, & extrinseci cuiusdam
fomitis ad peccādū; ibi imprimitur ambitio, sumptuo-
sitas in pretio est, luxuria illinitur, &c. quibus humana
natura intrinseco fomite prona ad vitium, hoc ex-
trinseco instigata, impellitur ad delinquendum. Vndè Hieronymi.
consultissimè S.Hieron. quod LXX. transcripsere
Metropolim, ipse scripsit *Adam maximus*, quasi Me-
tropolis sic hominibus alter Adam, & veluti aliud o- 154.
riginale delictum, homines instigans ad vitia. Exeuntes à
Matth. 22. v.9. Rex ille celebraturus principis filij Curia sunt
aptiores ad
vocationē.

nuptias apparauit conuiuium lautum, & opiparum, & Regali magnificentia dignum; mittit seruos, qui inuitent ad conuiuium, regiæ curiæ proceres, metropolis nobilitatem. At Curiales recusant Regis fauorem. Post castigatam horum inciuilitatem, præcipit
Matth. seruis suis: *Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias.* Quare hic Rex non ad Curiæ plateas, vbi frequens est concursus, neque ad curialium domos mittit: sed ab vrbis exitus? nec mittit ad ingressus, sed ad egressus ciuitatis? Nonne via per quam quis ingreditur vrbem, & ex vrbe egreditur, eadem est? cur ergo signarè nominat exitum viarum, non introitum? Nec verbum in Scriptura sacra mysterio, & eruditione vacat. Subtiliter Caietanus:
Caiet. *Ite ergo ad exitus viarum: loca congrua ad vocandum transeuntes.* Non vocat hic Rex Curiæ proceres, nec curiales viros plenos fastu, sollicitos ambitione, luxu delicatos, negotiationibus distentos: imò nec inuitare dicitur eos, qui regiam curiam ingrediuntur, sumptuositate superbos, de negotiationibus præsumentes, in ambitu totos, plenos vanissimis spebus. Sed consultissimè vocat eos, qui è regia curia exeunt, negotiationibus, & sollicitudinibus fatigati, ambitionis molestijs facti, consumptis opibus pauperes, spe frustrari. Ergo exitus viarum Curiæ, loca sunt congrua ad vocandum, & ad audiendum magni Regis vocem. Vnde sciens, & prudens Rex repulsæ metu non permittis hic, vt vocentur curiales ad præfatas nuptias, nec qui curiam ingrediuntur; sed qui è curia exeunt, & metropolim deserunt: ab illis, quasi desperet consensum vocationis, eos tunc non vocat; hos inuitat sperans consensuros vocationi: nam *exitus viarum, loca congrua ad vocandum sunt*, non ingressus Curiæ.

155. Curia criminosissima. Ierusalem vrbs olim sancta, Regum sedes, & regni Metropolis, indè & malitiæ metropolis extitit, & sentina vitiorum, virtutis nouerca, & facinorum mater.
Lucæ. Lucæ cap. 13. vers. 31. *Accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi:* (Iesu, inquam,) *Exi, & vade hinc: quia Herodes vult te occidere.* Quibus Saluator dixit, se minimè occidendum ab Herode: *Quia non capit prophetam perire extra Ierusalem.* Quid est, non capit? Theophylactus.
Theophyl. *Non decet*, quasi incongruum & indecens sit, vt Propheta religiosus, & sanctus iniustè pereat, nisi in regni Metropoli. Adeò enim erat criminosa, & insolens temeritate peccandi, vt caput esset, & regni, & nequitiæ: & æmula iniquitatis inuideret aliarum vrbium grandiora flagitia: indecensque putaret, si alia vrbs eam in malitia superar. Et ita ait Iesus; securus sum, non me occidet hic Herodes, quia non decet Prophetam impiè occidi, nisi Ierosolymis, regni metropoli:
Caiet. *& dixit hoc, quia tanta erat iniquitas Ierosolymitana, vt crimen occidendi Prophetas non permittere alijs*, ait Caietanus ibi. Quasi indecens foret, vt non esset Metropolis vitiorum, quæ erat metropolis regni. Vt rem inusitatam apud gentes, & prodigij ad instar, di-
Iudith. xit vers. 23. Achior laudans Hebræos, Ierosolymam, quæ erat Iudææ Metropolis, esse vrbem religiosam, & sanctam.

---

§. XXXVII.

Commentarius litteræ.

Vers. 24. Nunc ergo mi Domine, perquire si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum: ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & subiugati erunt sub iugo potentiæ tuæ.

Vers. 25. Si verò non est offensio populi huius coram Deo suo, nō poterimus resistere illis: quoniam Deus eorum defendet illos: & erimus in opprobrium vniuersæ terræ.

Vers. 26. Et factum est, cum cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt omnes magnates Holofernis, & cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum:

Vers. 27. Quis est iste, qui filios Israel posse dicat resistere regi Nabuchodonosor, & exercitibus eius, homines inermes, & sine virtute, & sine peritia artis pugnæ?

Vers. 28. Vt ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos, ascendamus in montana: & cùm capti fuerint potentes eorum, tunc cum eisdem gladio transuerberabitur.

Vers. 29. Vt sciat omnis gens, quoniam Nabuchodonosor Deus terræ est, & præter ipsum alius non est.

Nunc ergo, &c. Achioris oratio eò spectabat tota, vt persuaderet Holoferni, priùs peruestigari oportere, an Hebræi offensum haberent Numen, an beneuolum, & propriū: Si offensum, facilè debellandos, sicut, & cæteræ nationes debellatę sunt. Vers. 24. & 25. 156.
Pineda. (Legatur Pineda l. 7 de rebus Salomonis, c. 11. n. 5. qui hunc versiculum locupletat alijs Scripturę locis.) At si proprium habeant Deum suum, quia persistunt fideliter in eius religioso cultu, fore irrita Assyriorum arma: nec modò repugnaturos Holofernianis viribus, sed etiam Deo suo patrono & vindice, indecorè fugandos, & prosternendos hostes. Itaque offensio numinis exarmat Hebręos, religio armat egregiè; qua armati exarmabunt, vel victricia hostium arma. Ergò proprijs offensis, non alienis armis debellantur Hebræi. Ad rem Liuius lib. 5.
Liuius. *Omnia prospera eueniunt colentibus Deos*, (numē inquam) *aduersa, spernentibus*. Bellè noster Carol. c. 19. Politico-Christiani, religio, & pietas regnorum propugnacula sunt:
Carolus. *Puenant Reges, vincit in Regibus suis Deus.* Quin & religioso duci militat, cælestium exercitus. Sic religioso iam Constantino cælestes spiritus pro Deo suo adsunt in auxilium, tutantes pium ducem, & regem piæ religionis. Subijcio venusta Nazarij verba in Panegyr. ad Theodos. *Flagrabant* (nempè cęlestes spiritus) *nescio quid vmbone corusci, & calestium armorum lux terribilis ardebat: tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes ferebant: Constantino imus auxilio. Habent profectò & diuina iactantiam, & cælestia quoque tangit ambitio. Illi cælo lapsi, illi diuinitus missi gloriabantur, quod tibi militabant.* Religiosi Regis, & regni fauori pia ambitio cælestium est. O quantula manus quantas hostium phalangas fundit suæ religionis vindice Deo! Legatur Politico-Christianus suprà.
Nazarij. Angeli quasi ambitiosè auxiliantur pio regi. Scrib.

Et factum est, &c. Cum multo stomacho exceperūt Achioris orationem Holofernes, & Assvriæ proceres; nec tamen loquentem interrupere fastidiosi: scilicet bene aulici potiùs violant religionis, quàm comitatis, & politiæ iura. Mox fremitu communi mirātur audaciam hominis deuicti, & impudētiam, & stuporē stolidi; quippè qui seriò existimet gentem inermem, imperitia artis bellicæ imbellem, calamitatibus ignobilem, cladibus laceratam, seruitutis incommodis attritam, posse repugnare victricibus Assyriorū armis; præsertim Holoferne duce. Truculenta quęque meditantur ad impudentis sermonis mulctam. Demum id consilij capitur, vt deducatur Achior ad Bethuliæ arcem, quæ ob loci asperitatem videbatur munitissima, vt expertus auxilium diuinum, quod præsagit Israelitis, eamdem cum illis aleam subeat, & similem patiatur
Ver. 26. &c. 157. Aulicorum politia citius negat hic religionem, quam ciuilitatem.

tur fortunam, dum pereat simul cum vrbe. Quo notum erit vrbi, & orbi, Nabuchodonosorem vnicum esse terræ numen. O ausus felicium! Armis probare intentant, quod ratio negat. Prosperitati temeritas pro ratione est, impudentia pro audacia. Qui suis præsumit viribus, omnipotentiam in se armet, & se exarmat proprijs viribus.

Quàm faueat Deus pijs, & religiosis, quàm seuerè impios puniat, alibi opportuniùs tradetur.

§. XXXVIII.

Qui in Disputationibus contumelias iactat in aduersarios, se ab illis victum publicat.

158. VEritas de se pacata est; & tamen diuturna, & implacabilia mouet bella: nam vel mite ingenium pro veritate pugnax est. Hinc Doctorum dissidia, hinc gymnasiorum palæstræ; & rationum hinc indè micantes gladij, & vibrata tela; hinc victoria ratiocinationis vi parta, eò nobilior, quò de nobiliori hoste, id est, ingenio reportatur. Verùm cùm raro argumentorum irrefragabilis euidentia eluceat, rara victoria est in re litteraria, aut rationis ludo. Quis enim adeò disertus est, & ratiocinando sic aduersarium concludit, vt illum mutum reddat? Vix enim occludi potest aditus ad effugium: Aut subtilitatibus vis rationis obtenebratur, aut tergiuersationibus declinatur, aut garrulitate eluditur, aut pertinacia resistitur. Sed caue ne erumpas in iurgia, & contumelias aduersarij, quia eiusmodi probra arguunt te victum, & vinctum argumentorum rationali laqueo; nam fastuosa bilis vices rationis non agit: non benè pro argumento substituitur contemeliosa ira. Cui suppetit neruosa ratio, patienter expectat, donec ipse eam proferat, non offuscat disputationem rixis imperitis, & brutis clamoribus. Pacatus animus, victoriæ indicium est: iratus verò se victum prodit. Sic Achior (cuius nomen *lumen* significat, sapientem redolet) cùm ex sacris litteris, & manifestissimis experientijs conuicisset Assyrios, nec ipsis suppeteret, qua ratione declinarent sapientum rationum pondus, hic, vers. 26. *Irati sunt omnes, dicentes ad alterutrum: quis est iste? &c.* Irascuntur insipienter, & conuitiantur, vt ignotum, & nihili hominem, cui rationibus respondere non valent.

Iudith.

159. Simile quid accidit, Ioannis 8. v. 46. Christus Sapientia Dei in quadam concione conuicit Iudæos, eius doctrinam esse verissimam, & ita pronè amplectendam, & tamen peruicaces renuebant. Vrget eosdem, vt quoquo modo respondeant rationibus, aut illis cedant, & sibi credant. *Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* Expectamus quid sapientiores Scribæ respondeant: *Responderunt ergò Iudæi, & dixerunt ei: Nonnè benè dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Nimirum rixis, & contumelijs humana astutia contendit offuscare robur rationum, quibus par non est satisfacere: (quod in nostris disputationibus crebrò accidit.) Qui ad contumelias prosilit, victum se vel inuitus fatetur. Huc pertinent aurea Cassiodori verba: *Ad iniurias tunc prosiliunt, cùm se superatos turpiter erubescunt.* Nam vt benè Philo: *Cuiuscunque sententia suopte ingenio quieta est.* Quasi dicat: Quæ sententia, seu opinio est, quieta, & pacata; error verò tumultuosum quid, & pugnax est, iras excitans in sui dedecus. Nihil enim æquè vincit in litteraria palæstra, ac quieta ratio: & pacatus argumentator, quantumvis prouocatus ab aduersario iurgijs, ac contumelijs.

Ioann. Doctor cõuictus prosilire solet in contumelias.

Cassiod. l. 1. epist. 27.

Philo de Cõfusione ling.

160. Ioannis 1. v. 47. Vidit Iesus Nathanaelem venientem ad se, & dicit de eo, Ecce verè Israelita. Dicit ei Nathanael: Vndè me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei. Priusquàm Philippus vocaret, cum esses sub ficu vidi te. *Respondit ei Nathanael, & ait, Rabbi, Tu es Filius Dei, Tu es Rex Israel.* Valdè miror tam properam Nathenaelis assensionem. Et quidem Nathanael vir erat disertus, & litteratus, & necdum viderat Christum patrantem stupenda miracula, fulgurantem cælestes disciplinas. Subitanea est hæc Nathanaelis fides, improuida credulitas, & nimiùm facilis assensus. Profectò non videtur vigor fidei, sed facilitas credentis. Indagandum ergo est, quidnam hominem alioqui sapientem, sic incitauit ad repentè credendum: quæ ratio legisperitum sic reuincit? Disertissimus Chrysostomus disertissimi Nathanaelis mentem calluit, sic inquiens: *Quia cum aduersus Iesum dicere videretur* (dixerat enim v. 46. Nathanael: *A Nazareth potest aliquid boni esse?*) *non culpauit, sed laudauit; cognouit quia verè est Christus, vnde sequitur: Respondens ei Nathanael, ait; Rabbi tu es Filius Dei: quasi dicat; Tu es, qui expectabaris quia argumentum inaltercabile suscepit.* Pendenda sunt præcipuè postrema verba, *argumentum inaltercabile:* Scilicet Nathanael conuiciatus fuerat Christum, dicens, *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Quam contumeliam omittens Christus, ex perspicacia; quia illum absentem sub ficu viderat, probat suam diuinitatem verbis pacatis, & inaltercabili sermone: hæc quieta ratio Nathanaelem hominem disertum iure conuicit, & mox persuasus exclamauit: *Tu es Filius Dei, &c.* Nam arguentis tranquillus animus, Veritatis est argumentum; tumultuosus, & inquietus altercationibus veritatem offuscat.

Ioan. Patientia in cõtumelijs, probatio est veritatis.

Chrysost. hom. 19. in Ioan.

Ioan.

161. Sidonius Apollinaris id in suo Theodorico sapienter aduertit, & disertè dixit his verbis: *Oblectabatur commotione superati, & tunc demum credit sibi cessisse collegam, cùm fidem fecerit victoria sua, bilis aliena.* Videbat victum aduersarium, & vix credebat se vicisse, donec animaduerteret illum iratum; nam etsi aduersarius cecidisset in prælio, victus nondum ferè erat, quoadvsque bilis aliena publicaret victoriam. Magis credebat iræ superati, quàm oculis. Pergit Apollinaris enarrans, quomodò Rex Theodoricus in ludicro alearum prælio se gerat: *Tabula cordi est, tesseras colligit rapidè, inspicit sollicitè, voluit argutè, mittit instanter, ioculanter compellat, patienter expectat.* (Aduerte animo ad ea, quæ succedunt verba.) *In bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in vtrisque philosophatur.* Rectè dixit Apollinaris in omnibus actibus philosophari Theodoricum. *In bonis iactibus tacet,* ne irritet colludentem sibi. *In malis ridet,* ne ira prodat se victum, sed hilaritate vultus, risus, mentiatur victorem: *in neutris irascitur* ne mala ira, quam in malis iactibus repressit prudentia, præcordia exurat, eam in neutris iactibus foras euomit, cùm licet, sine iniuria sui, & absque colludentis irritamento. Bellè dictum, & sapienter factum. *In malis iactibus ridet:* scilicet aduersarij victoriam refutans risu, non adorans grauitate, aut bile. Quod argutè præstat Tertullianus: *Si ridebitur alicubi, materijs ipsis satisfiet. Multa sunt sic digna reuinci, ne grauitate adorentur:* quasi dicat vultus seueritate, & graui supercilio, aut linguæ licentia magni facimus vires aduersariorum; imo istiusmodi seueritate *adoramus,* impatesque nos ostendimus. *At si ridebitur, materijs ipsis satisfiet:* satisfacies ridendo, si minus ratiocinando vales: si rationum armis resistere aduersario non vales, ne contumelijs, aut graui supercilio illum adores, & imbecillitatem tuam publices. Risus mentiatur Victoriam: ne contumelia publicet impotentiam, quam publicarunt Assyrij contumeliosi nisi in sapientem Achiorem.

Apollin. L. 1. epist. 2. Ita ostendit se victum.

Apollin.

In ludis æquitas animi Theodorici.

Tertul. adu. Valent. c. 6.

CAPVT SEXTVM.

FACTVM est autem cum cessassent loqui, indignatus Holofernes vehementer, dixit ad Achior: 2. Quoniam prophetasti nobis, dicens, quòd genus Israel defendatur à Deo suo, vt ostendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor: 3. Cùm percusserimus eos omnes, sicut hominem vnum, tunc & ipse cū illis Assyriorum gladio interibis, & omnis Israel tecum perditione disperiet: 4. Et probabis quoniam Nabuchodonosor Dominus sit vniuersæ terræ: tuncque gladius militiæ meæ transiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Israel, & non respirabis vltrà, donec extermineris cum illis. 5. Porrò autem si prophetiam tuam veram existimas, non concidat vultus tuus, & pallor, qui faciem tuam obtinet, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse. 6. Vt autem noueris quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo sociaberis, vt dum dignas mei gladij pœnas exceperint, ipse simul vltioni subiaceas. 7. Tunc Holofernes præcepit seruis suis, vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethuliam; & traderent eum in manus filiorum Israel. 8. Et accipientes eum serui Holofernis, profecti sunt per campestria: sed cùm appropinquassent ad montana, exierunt contra eos fundibularij. 9. Illi autem diuertentes à latere montis, ligauerunt Achior ad arborem manibus & pedibus, & sic vinctum restibus dimiserūt eum, & reuersi sunt ad Dominum suum. 10. Porrò filij Israel descendentes de Bethulia, venerunt ad eum: quem soluentes duxerunt ad Bethuliam, atq; in medium populi illum statuentes, percunctati sunt, quid rerum esset quod illum vinctum Assyrij reliquissent. 11. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, & Charmi, qui & Gothoniel. 12. In medio itaq; seniorum, & in cōspectu omnium, Achior dixit omnia quæ locutus ipse fuerat ab Holoferne interrogatus: & qualiter populus Holofernis voluisset propter hoc verbum interficere eum. 13. Et quemadmodùm ipse Holofernes iratus iusserit eum Israelitis hac de causa tradi: vt dum vicerit filios Israel, tunc & ipsum Achior diuersis iubeat interire supplicijs, propter hoc quòd dixisset, Deus cœli defensor eorum est. 14. Cùmque Achior vniuersa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & communi lamentatione & fletu vnanimes preces suas Domino effuderunt. 15. Dicentes: Domine Deus cæli, & terræ, intuere superbiam eorum, & respice ad nostram humilitatem, & faciem sanctorum tuorum attende, & ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te: & præsumentes de se, & de sua virtute gloriantes, humilias. 16. Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, 17. Dicentes: Deus Patrum nostrorum, cuius tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, vt eorum magis tu interitum videas. 18. Cùm verò Dominus Deus noster dederit hanc libertatem seruis suis, sit & tecum Deus in medio nostri: vt sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus conuerseris nobiscum. 19. Tunc Ozias, finito cōsilio, suscepit eum in domum suam, & fecit ei cœnam magnam. 20. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto ieiunio refecerunt. 21. Posteà verò conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra Ecclesiam orauerunt, petentes auxilium à Deo Israel.

§. I.

Commentarius litteræ.

Vers. 1. Factum est autem cùm cessassent loqui, indignatus Holofernes vehementer dicit ad Achior.

Vers. 2. Quoniam prophetasti nobis dicens, quòd gens Israel defendatur à Deo suo, vt ostendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor.

Vers. 3. Cùm percusserimus eos omnes, sicut hominem vnum, tunc & ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, & omnis Israel tecum perditione disperiet.

Vers. 4. Et probabis, quoniam Nabuchodonosor Dominus sit vniuersæ terræ. Tuncque gladius malitiæ meæ pertransiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Israel, & non respirabis vltrà donec extermineris cum illis.

Vers. 5. Porrò autem si prophetiam tuam veram existimas, non concidat vultus tuus, & pallor, qui faciem tuam obtinet, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse.

Vers. 6. Vt antè noueris, quia simul cum illis hæc experieris: ecce ex hac hora illorum populo sociaberis, vt dum dignas mei gladij pœnas exceperint, ipse simul vltioni subiaceas.

Vers. 1. & 2.
1. *Factum est, &c.* Græcus: *Vbi cessauit tumultus virorum, qui in circuitu consessus.* Nempè vbi cessauerunt obmurmurare in Achiorē summates Assyriorum, ardet ita Holofernes. Num antè iratus non erat? Erat planè, sed quovsq; ita non erupit in verba, iratus non dicitur. Interior iracundia sæpè à rebus ipsis est, & cohibita non tàm ira est, quā prudentia: idū extrà prosilit, furor est, & amentia. Deridetur Achior cùm nominatur Propheta. Sanctum nomen deuenustat hominē prophanū. Nec absolutè dixerat Achior, Hebræā gentē defendi à Deo suo, sed à Deo non offenso, & propitio. Vndè indagandū censuit, an infensum esset illis numen ob delicta. Itē perperam argumentatur Holofernes, cùm in perspicuū signū, quòd Nabuchodonosor vnicus Deus terræ sit, ait expugnandam à se Bethuliam. Sępè fortuna fauet improbis, imò secundæ res improbum sępè fęlicitant: nā sanctissimi cuiusq; vita, multa calamitas est, & aduersa fortuna, quæ aduersatur pijs, alludit impijs. Sæpiùs impietas fortunata est: ne tanti ęstimes fortunæ iudicium.

Vers. 3. & 4.
2. Græcus. *Cùm percusserimus, &c.* Græc. text. sic habet: *Sed nos serui Nabuchodonosor percutiemus eos, tanquam virum vnum: & non sustinebunt potentiam equorum nostrorum. Comburemus enim eos in ipsis, & montes eorum inclinabuntur in sanguine ipsorum, & campi eorum implebuntur mortuis ipsorum: & non resistet vestigium pedum eorum ad faciem nostram, sed perditione perdentur.* Et mox: *Et tunc pertransibit ferrum exercitus mei, & populus ministrorum meorum costas tuas: & cades in cæsis eorum, quādò reuertero.* Quid arrogantius? Bibl. Reg. & Vatablus parùm discrepant. Itaq; pergit Holofernes minitans Achiori necem; cùm percusserit Israel *sicut hominem vnum*: Carthus. & Sà, omnes ad vnum; idest, nemo nō peribit. Præstat, ea fęlicitate ac si vnus esset homo. Ita Vatablus exscribēs: *Ferinaè ac virum vnum eos delebimus.* De hac adagiali forma legatur Martin. del Rio 1. to. Adag. 153. addit: *Tunc non respirabis vltrà, donec exterminereris.* Sententia impedita, potiùs enim respirabit Achior quovsq; nece exterminetur: nam postquā quis nece exterminatus est, qui poterit respirare? Duplex succurrit expositio: Altera, si illa verba parēthesi, quasi carcere claudas, quæ sensum perturbant. Ita Serar. & Sà, sic scribendo: *Gladius militia mea transiet per latera tua, (& confixus cades inter vulneratos Israel, & non respirabis vltrà) donec extermineris*: & ita sēsus erit: meus gladius trāsiet per latera tua, donec extermineris. Vel ita accipe voculam illam *donec*, vt exclusiua non sit, quod infrequens non est in Biblijs, Matth. 2. v. 25. *Et non cognoscebat eam donec peperit.* Ergò pòstquàm peperit Maria Iesum, Iosephus eam cognouit? Heluidiana consequētia. Matth. 28. v. 20. *Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi.* Numquid post sæculi consummationem Christus non erit cum Ecclesia sua? Ps. 109. *Sede à dextris meis, donec ponam, &c.* Num posteà filius non sedebit à dextris? Matth. 5. v. 17. *Donec transeat cœlum, & terra, iota vnum non præteribit à lege.* Fortassis postquàm transierint, præteribit? Ergò particulæ *vsque, donec*, & similes, non semper affirmationem significant post tempus, quod notatur. Legi potest S. Chrysost. ad Matth. 2. & S. Hieron. in Heluidium, qui eruditè de hac re. Vndè erit sensus; Non respirabis vltrà, sed exterminaberis: vt sit repetitio eiusdem sententiæ. Hunc sensum expressit text. Gręc. suprà scriptus.

(Carthus. Sà. Vatabl. Rio. Serar. Sà. Matt. Matth. Psal. Matth. Chrysost. Matth. Hieron.)

Vers. 5. & 6.
3. *Porrò autem, &c.* Ad has minas sæui Imperatoris expalluit Achior. Quid mirùm, si homo gentilis, qui non triuerat Stoicorum gymnasia, nec *ἀπαθὴς* euaserat ab arte, impatibilitatem mentiente superbia, immutet colorem, & expaueat, & expalleat ad tantū periculum? Quid? rideret periculum, qui discrimine vitæ irridetur? & sanè inopinatum fuit illi hoc periculum, nam vndè mercabatur plausum, ludibrium reperit: & vndè superabat laudem, timet mortem. Nec moram tractus fuit Achior ad componendum subitos animi motus, & pudendos pauores. Impauidus stabat Socrates in carcere, constantiæ exemplar, qui nec expalluit ad cicutæ haustum, opplorantibus cunctis. De hac Socratis constantia sic Tertull. lib. de Anima, c. 1. *Adeò omnis illa tunc sapientia Socratis de industria venerat consulta æquanimitatis, non de fiducia comperta veritatis.* Tertull. Patet Achior ad subitum periculum à sæuitia Holofernis auctum, in quo vel ipse Holofernes metu madeeret. Imò fortis fuit Achior, quia tantùm expalluit in tanto periculo: *Omnimus fortitudinem: non gemuit, non illacrymauit, non natura vt fractus est*, dixit aliàs Basilius Seleuc. Orat. 7. Basil. Seleu.

§. II.

Defensio crimen dùm excusat, sæpè exaggeratiùs accusat: silentium, iniuriarum fęlicior defensio est.

INgenium ambitionis est fuco quodam vitia subornare, studio placendi: vel saltem humanos oculos deludere satagit excusationis artificio. Malefacta nubilo excusationum obtegit, ne malefactor appareat. & quod malè fecit, peiùs excusat. Quasi excusatio delictum alleuet, & non potius degrauet: quę nū tàm excusat, quàm accusat delictum. Non satis erubescit de commisso flagitio, cui pudor est illius confitendi: intrinsecùs esse vult, quod extrinsecùs apparere timet: esse cupit, quod nequit videri. Censuram metuit, quā vibrant humani oculi, parum sollicitus de virtutis studio, & censura diuina. Hinc sagacissimè occultantur delicta. Apprimè describit P. Dam. ingenium excusationis, sic fatus: *Elegātissimam super his comparationem inducit Propheta Isaias, quam de sacrario sancti Spiritus asportauit. Ibi habuit foueam Ericius. Ericius se apprehendi se sentiat, vel contingi, ita confertissima spinositate densatus est, vt vndiq; compunctionibus, & aculeis vestiatur. Cùm verò se solitudinem adeptum putat, caput aperit, exerit pedes, & viuificatoris motus plena deambulatione demonstrat. Si quis superuenerit, statim celerrima velocitate caput cum pedibus ad interius absconditum reportatur.* Ecce tibi graphicè depictum excusationis ingenium. Vbi ad rem præsentem nota, eum, qui se excusat suspecti delicti, Ericij ad instar, *confertissima spinositate densari, & compunctionibus, & aculeis vestiri.* Vel potiùs armati aduersùs eum, qui se arguit: nec modò scutum excusationis prætendit, sed telum vibrat ad compunctionem arguentis se. Conuictus Adam originalis flagitij, Genes. 3. v. 12. causatur suadelam charę coniugis, aiens Deo: *Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.* Profectò hæc excusatio, Dei prouidentiam tacitè ferire intentat. Opportunè Rupert. *Quasi firmitatis, aut rationis haberet aliquid hæc defensio, & non potiùs accusatio esset, quàm excusatio, quod se mulieris datum fatebatur Dei prętulisse Imperio. In Deum quoq; culpam retorquere voluit*, in Deum, inquam, qui ipsi Adamo dedit fœminam, quæ illum seduceret. Ac si non tàm sit sua culpa, quam Dei. O prophanam, & sacrilegam excusationem, quæ in Deum retorquere culpam ambit! in Deum culpam reijcit, quò à se reijciat culpam. Ipsum Deum peccati insimulat, vt se innocentem simulet, & peccatorem dissimulet. Sic excusatio armatur Ericij *compunctionibus, & aculeis.* Genes. 4. v. 9. scelestissimè occiso Abelo, ait Deus parricidæ Caino: *Vbi est Abel frater tuus? Qui respondit; Nescio: Numquid custos fratris mei sum ego?* Ad quæ verba sic fatur Basil. Seleuc. *Etiam Deum, qui audacis facinoris præsens aderat, celat, mendacio notitiam admouere, sibi persuadens.* Nimirùm sicut Adami imprudens excusatio culpare Deum ambit, & scelerare Diuinam prouidentiam: sic impudens excusatio Caini intentat deuenustare notitiam Dei occultatione flagitij. Quid scelestius, quàm quod excusatio procaciter præsumat perstringere diuinos oculos, & culpare innocentiam Dei: Mauult dehonestare Deum, quàm inhonestus videri. Ergo excusatio Ericij ad instar cōfertissima spi-

(Margin, right: 4. Excusatio Ericio similis. Petr. Dam. ser. 60. Isai. 34. v. 15. Genes. Rupert. l. 2. in Genes. 25. Excusatio Deum accusat. 5. Genes. Basil. Seleu. Orat. 4.)

noſitate *compertionibus*, & *acubris* armatur vel in Deum ipſam. Vndè quod malè agit, peiùs excuſat: & excuſatio non minuit delictum, ſed multiplicat & incrementat: *Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis.* Pſal. 140. v. 4.

Pſalm.

6. Iob.

Iobi 40. v. 17. De immani bellua Behemoth, ſic dicitur: *Protegunt vmbræ vmbram eius.* Id eſt, vmbras multiplicat, vt feliciter delinquat vmbram delicti vmbra excuſationis abſcondens, & protegens: temeritatem facinorum protegit patrocinio, ſiue vmbra excuſationis, cuius beneficio Behemoth non apparet clarus, & fulgens, ſed peccatorum vmbra, ab vmbris excuſationis denſior, obtenebreſcit magis excuſatione caliginem addenſante: *An melius eſt damnatum latere, quàm palàm abſolui?* inquit Tertullianus: *Sic* (*ait* S. Gregorius verſans præfata verba) *vt ſumma criminum dum defenditur augeatur.* Nam excuſatio non tam adſtruit innocentiam, quàm ædificat ruinam: *Solent quidam iſti miriones, etiam de quibuſdam perſonis ab hæreſi captis ædificari in ruinam,* ait Septimius. Quid eſt ædificari in ruinam? Porrò ædificatio prouectio eſt ædificij, non demolitio operis. Quomodo poteſt ædificari ruina, quæ potius eſt deſtructio ædificij? Profectò excuſatio dum ambit ædificare innocentiam, ruinam ædificat: porrò innocentia, quæ excuſationibus ædificatur, *ædificat in ruinam*; nam huiuſmodi ſtructura ſanctitatis, eius deſtructio eſt, & ſpiritualis ædificij ruina. Excuſatio enim non minuit delictum, ſed auget, cuius augmento corruit virtutis ædificium.

Excuſatio ruinam ædificat.

Tertull. lib. de Pœnit.

7. Greg. l. 33. Moral. c. 6.

Sept. lib. de Præſcript. cap. 3.

7. Tertullianus: *Tantùm releuat confeſſio delictorum, quantùm diſſimulatio exaggerat: Confeſſio enim ſatisfactionis conſilium eſt, diſſimulatio contumacia.* Et in fine ſequentis capitis, ita ſubiungit de Pœnitentia: *Cùm accuſat, excuſat: cùm condemnat, abſoluit.* Nempè ipſa peccatorum confeſſio ingenium eſt ſatisfactionis; quæ dum delicta publicat, delicta abſcondit, quia ea delet. At diſſimulatio peccati, delictum auget, flagitium ampliat, prodit, exaggerat: nã excuſatio proditio malitiæ eſt. Iob 31. v. 33. *Si abſcondi quaſi homo peccatum meum:* In Hebræa origine ſic legitur: *Si abſcondi quaſi Adam peccatum meum.* Quomodo Adamus abſcondit peccatum ſuum? Gen. 3. v. 8. *Abſcondit ſe Adam à facie Domini Dei in medio ligni paradiſi.* Quod eſt hoc lignum in cuius medio ſe abſcondit Adam, vt delictum abſconderet? Hugo Cardinalis ibi: *In medio ligni paradiſi: id eſt, ſub ligno ſcientiæ boni & mali.* Præclarum profectò latibulum. Præſumit Adamus occultare delictum ab oculis Dei, & confugit ad arborem, ſub qua deliquit? Arbor ſcientiæ boni, & mali peccatum Adę fuit, & latere ſatagit ſub eadem arbore? Pręſtaret longè fugiſſe ab illa arbore, vt ita vel notitiam illius diſſimularet. Ipſe ſe publicat, dum ſic latet, & ipſa delicti defenſione, delicti reus proditur: Et qua præſumit excuſare delictum, fugiens Dei oculos, cõfugiens ad idem delictum, ſeſe publicat delicti reum. Nõ bene flagitium in flagitio latet; imò ampliatur & exaggeratur accuſationis latibulo. Planè peccatum in peccati fuga ſeu diſſimulatione abſcondit Adamus. Meliùs abſcõderet in confeſſione. Nam confeſſio delicti, delictum celat, excuſatio prodit, & *diſſimulatio exaggerat.* Ergo tua delicta confitendo excuſa, qui diſſimulando accuſas. Ne peccatum peccati excuſatione abſcondas, ſed abſconde accuſatione peccati. Dei oculi cõfeſſa peccata non vident, vident abſcondita: & ita *Qui videt in abſcondito,* publicabit, & puniet reatum, quem publicatũ, iam propè non videt. Quaſi cæcus ſit Deus in confeſſa & publicata delicta, ad peccata verò excuſatione ampliata, & exaggerata, oculatus & perſpicax. Bene late tui publicatione, ne malè prodaris abſconſione.

Tertull. lib. de Pœnit. cap. 8.

Excuſatio delictum in delicto abſcondit.

Iob.

Geneſ.

Hugo.

8. *Vobis copulus eſt ſermo quoties error arguitur,* pulchrè dixit Ennodius. Quid ergo, non excuſabo errata? delicta temerè ſuſpecta, aut falsò impoſita nõ defendam? Imò efficaciter excuſanda, & pro virili defendenda ſunt. Vis noſcere feliciſſimam defenſionem? Silentium tutior defenſio, felicior excuſatio eſt. Taciturnitatis virtus excuſat, quod garrula defenſio accuſat. Optima defenſio, conſcientia eſt, & ſilentium probat innocentem. Lucæ 23. v. 3. apud Pilatum Præſidem accuſatur Chriſtus Deus, & multorum criminum reus ſiſtitur. Eleganter S. Ambroſ. *Accuſatur Dominus, & tacet. Et benè tacet qui defenſione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non ergo accuſationem tacendo confirmat, ſed deſpicit non refellendo.* Subijciam præter morem meum, lõginſcula S. Aug. verba præclara ad rem præſentem, ſi longa dicenda ſunt, quibus nihil eſt, quod demere poſſis. Magnus hic doctor imitatus Ambroſ. ſic fatur: *Forſitan mirũ videtur nobis cur Dominus apud Præſidem Pilatum à principibus ſacerdotũ accuſatur, nec aliquem iam eorum reſponſione contineat, cùm vtique ingratam accuſationem non niſi repellere ſolet ſubſecuta defenſio. Mirum, inquam, ſit, fratres, quod arguatur Saluator & taceat. Taciturnitas enim negat, quod obijcitur, cùm non vult reſpondere, quod quæritur. Accuſationem ſuam Dominus tacendo non firmat, ſed deſpicit non refellendo. Benè enim tacet, qui defenſionem nõ deſperat. Feſtinet loqui, qui timet vinci. Melior eſt igitur cauſa, quæ non defenditur, & probatur, planior iuſtitia quæ non verbis adſtruitur, ſed veritate fulcitur. Taceat lingua neceſſe eſt, vbi ipſa veritas ſibi adeſt. Taceat lingua in bono negotio, quæ & in malis cauſis obſtrepere conſueuit. Nolo ſic defendi iuſtitiam, ſicut ſolet iniquitas excuſari. Sciuit enim Saluator, quomodo tacendo vinceret, quomodo non reſpondendo ſuperaret: atque adeo cauſam ſuam maluit comprobare, quã dicere. Sed quid de Chriſto Deo loquar? Suſanna mulier inimicos ſuos tacuit, & vicit. Non enim apud Danielem in ſermone tutio eſt, ſed in ſancta fœmina, tacente lingua, pro ea caſtitas loquitur. Caſtitas enim Suſannæ & presbyteros impudicos conuicit in paradiſo, & in iudicio falſos accuſatores obtinuit: abſque victrix reos facit teſtimonij, quos reos facit adulterij.* Hucuſque Auguſtinus. Ecce tibi conſcientia pro defenſione eſt, taciturnitas dicitur feſtinata defenſio. Saluator tacendo, ſe tuetur à calumnia, & ſilentio feliciter reijcit accuſationem: Suſanna dum negligit excuſationem, feliciorem ambit defenſionem: nam ſilentium ambitioſior apologia eſt, & certior criminis depulſio. Vnde Præfectus Ozias cap. 8. verſ. 28. crimen obiectum à principe Iuditha non excuſat, (etſi validè poſſet, quippè quem excuſant multi, vt videbimus in Litteræ expoſitione ibidem,) ne excuſatione ſe accuſet. Tacet hic verſ. 11. Achior falsò accuſatur, vt ſilentio obiectum crimen defendat, ne exaggeret, illud excuſationibus minuendo.

Ennod. l. 7. epiſt. 6.

Excuſatio optima eſt taciturnitas

Luc.

Ambr. lib. 10. in Luc.

Auguſt. ſer. 119. de tempore.

9.

Daniel.

Iudith.

§. III.

Reus qui veroſimilem habet delicti excuſationem, non cenſetur habere delictum apud homines.

10. IVdiciaria poteſtas ſuſpicioſa eſt, & facilè ſuper re leui grauem cenſuram vibrat, zelo iuſtitiæ exaggerante ſuſpicionum momenta; & non ſemel de additis praue cenſens, quaſi oculos haberet ad abſconſa. Verùm iudex non debet eſſe à charitate alienus; charitas autem nõ agit perperam, quia patiens eſt, benigna eſt: at benignitas delicta nõ accuſat, ſed excuſat. Ergo ſicut iudex damnat ſuſpicionem reatus, ſic à probabili coniectura abſoluat à cenſura iudicij, & punitionis mulcta: vt quẽ probabilis flagitij ſuſpicio damnat, abſoluat probabilis delicti excuſatio. Ergo veroſimilis innocentiæ coniectura, & probabilis delicti excuſatio, delicti ſuſpicionem accuſet, & reum excuſet à ſuſpicione delicti. Ioan. 15. v. 22. ait Chriſtus Dominus: *Si non veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatũ non haberent; nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo.* Locus planè difficilis, & à multorum commento impeditior. Et primò ſapienter hæret S. Auguſtinus: *Quid eſt, ſi non veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent? Numquid ſine peccato erant Iudæi antequam Chriſtus ad eos in carne veniſſet? Quis hoc vel ſtultiſſimus*

Excuſatio probabilis ſi certa abſolutio apud homines.

Ioann.

Auguſt. tract. 89. in Ioann.

dixerit?

dixerit? Præterea benè notarunt interpretes nõ rectè cohærere posteriorem partem huius sententiæ cum priori: nam ait Christus: Si nõ venissem ad Iudæos, & eos docuissem cælestem doctrinam, peccatum nõ haberent: at quia ad eos veni, & eos docui, *peccatũ habẽt*, debuisse dicere. Et tamen id non dixit, sed ait: *Excusatione non habent de peccato suo*. Idemne est excusatione non habere, & peccatum habere? Nunquid ille tãtum peccatũ habet, qui excusationem nõ habet? Ergo qui verosimilem afferat excusationem, non iudicabitur habere peccatum? Num probabilis excusatio delictũ diluet, & peccati suspicionẽ, aut reatum delebit? Audi

Caiet. 11. Caiet. hic qui acutè, etsi subobscurè hanc expositionẽ indicat, aiens: *Si nõ venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem (pro prætextũ: qui plus est, quam excusatio: sonat enim palliationem quãdã) non habent de peccato suo. Significatur, quòd non habẽt colorem, seu apparẽtiam excusandi peccatũ suum post manifestam meam prædicationem*. Quasi idem sit in exteriori iudicio, peccatum nõ habere, ac habere *prætextũ, aut colorem, aut apparentiam excusandi peccatum suum*. Vides quàm potens sit probabilis excusatio, & verosimilis prætextus ad eluendam delicti suspicionem; & delendum criminis reatum? Quod luculẽter expressit

Psalm. Dauid Ps. 111. v. 5. vbi homini misericordi, & in pauperes liberali, promittit benè disponendos sermones suos in Dei iudicio, aiens: *Iucundus homo qui miseretur, & cõmodat: disponit sermones suos in iudicio: quia in æternum non commouebitur*. Quid est benè disponẽdos sermones eius in iudicio? Quid refert quod in iudicio benè loquatur, si malè operatur? Quid ei proderit quòd ingeniosè & vero similiter delicta sua excuset, sermonibus bene dispositis? Nunquid sermones benè dispositi, est absolutio delictorum? Eleganter S. Chrys.

Chrysost. inibi: *Qui miseretur, & commodat, disponet sermones suos in iudicio. Hoc est, patrocinium consequetur, non deerit ei defensio, non erit ei tunc condemnatio, cùm eleemosyna pulchrè ei defensionem comparet*. Itaque apud exterius hominum tribunal idem est, *disponet sermones suos in iudicio*, hoc est, vero similiter satisfaciet obiectis criminibus; ac *non deerit ei defensio, non erit condemnatio*: nam probabilis delicti excusatio idem est ac criminis absolutio. Vnde S. Augustinus sic Deiparam orat, vt

August. ser. 18. de Sanct. exoret peccatorum absolutionem. *Accipe quascumque exiles, quascumque meritis tuis impares gratiarum actiones, & cùm susceperis vota, culpas nostras orando excusa*. Quasi delicti excusatio sit criminis absolutio.

12. *Luxuria minus excusabilis. Tertull. lib. de Monog. cap. 15.* Hinc tanta excusationis vis est, vt dicere ausus fuerit Tertull. luxuriam esse criminosius delictum quàm Idololatriam, seu Apostasiã à fide sic scribens de Christianis, qui tormentorũ vi deficiebant à fide; & de eis, qui deliciantur in carnis voluptate: *Vtique enim illam negationem magis excusari capit, quæ in prælio cecidit, quàm quæ in cubiculo: quæ in equuleo succubuit, quàm quæ in lectulo: quæ crudelitati cessit, quàm quæ libidini: quæ gemens deuicta est, quàm quæ subans*. Planè infandum crimen est ferè iam iam Martyrem negligere Martyris palmam, à fide desciscere, adorare idola per execrabilem apostasiam. Delictum verò lasciuiæ de se minùs criminosum; at quia minùs excusabile, magis criminosum audacter dicitur à Tertull. quasi excusatio sic posset minuere delictum, vt crimen maximum apostasiæ minùs criminosum à Tertulliano dicatur, quã peccatum luxuriæ. Pulchra hyperbole, sed hyperbole.

Matth. Hieron. Luxuriæ prona excusatio. Hugo. ibid. Quærit S. Hieron. ad illud Matth. 1. v. 18. *Cùm esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph. Quare non de simplici virgine, sed de desponsata concipitur?* Plures reddunt causas Expositores, quas omitto vt singularem causam adducam, affert Hugo Cardinalis aiens: *Cùm esset desponsata, &c. Altera causa, ne fatuis virginibus daretur causa, vel occasio excusandi de infamiam, dicendo, quod mater Christi infamata fuerit*. Scilicet adeò pronũ est virginibus, quas vulgi rumor impudentiæ accusat, se excusare, alias fœminas impudentiæ accusando; vt diffamatæ virgines prætendant excusationem, dicendo vel purissimam Virginem Mariam non effugisse

Celada in Iudith.

huiusmodi infamiæ rumusculos. Ergo vt præcludatur omnis aditus excusationi luxuriæ, Beata Virgo Iosepho maritatur, & Dei filius habetur filius Ioseph. Mauult. n. Deus vt præclarissima Mariæ virginitas cõiugij nomine veluti deuenustetur, & Dei filius quodammodò dedecoretur, existimatus fabri filius, quàm vt detur aliqua impudicitiæ excusatio. Quasi excusatio delicti faciat delictum innoxium, & à pœna immune.

Tertullianus acerrimè disputat contra Marcionem 13. *Excusatio interemptorũ Christi, illos quasi absoluit. Tertull. lib. de Carne Christi. ca. 15.* hæretica licentia affirmantem, Christum non verum, sed phantasticum corpus induisse: & cui multa suppetebant argumenta, vt Marcionis hæresim refutaret, hoc vnum valdè exaggerat, sic exclamans: *Scelestissime hominum qui interemptores excusat Dei*. Quasi dicat, hic Marcionis error præ cæteris execrabilis est, qui Pharisæorum inuidiam, Pilati timiditatem, tortorum Christi inhumanam sæuitiam excusat: nã si Saluatoris corpus non est verum, sed phantasticum, non verè, sed apparenter tantùm Christus passus est: quod valdè minuit Passionis meritum, & carnificum flagitium excusat; neque enim tam grande crimen est sæuire in phantasticum corpus, quod nec sentit, nec dolet. Profectò plures aderant rationes, quibus Tertull. infamare poterat malignitatẽ huius erroris. Nẽpe per infamẽ apostasiam defecerat a fide Marcion, errabat turpiter, Ecclesiæ aduersabatur, scripturis repugnabat, insolentem hæresim inducebat contra veritatem, & totius Christianismi sensum. Quæ omnia etsi de se maxima, consultissimè omittit; & in primis eam impugnat, *quia excusat interemptores Dei*. Tantam existimationẽ excusationis imbiberat, vt quia Christi carnifices aliquam Deicidij excusationem iam haberent, valdè timeret Tertullianus, ne innoxij, & à peccato immunes haberentur apud homines, tanti flagitij rei. Quasi qui habet excusationem, peccatum non habeat.

Ergò cùm homo cupidissimè optet innoxius videri; hinc vehementer in excusationes propendet. Nec 14. *Procliue est mutis etiã animãtibus se excusare.* tantùm homo, sed etiam muta animantia, & insensibiles creaturæ toto naturæ impetu verba conantur, quibus se excusent à suspicione delicti. Marci 4. v. 39. *Marc.* Præcepit Christus mari, vt turbetur, & atrociter agitetur; tunc dormit Christus, & procella immissa furit mare. Audiendus est Basilius Seleucus, qui sic inducit Christum alloquentem cum pelago: *Esto mihi* *Basil. Selu. o. 21. 22.* *discipulorum præceptor, ò mare, & pro flagro fluctuum terrorem inijce. Attollantur vndæ tuæ, armentur venti, iactetur vndique scapha, naufragij minæ intententur*. Statim discipuli timore perculsi accurrũt ad Saluatorem, vt imperij sui potentia detumescat mare, tranquillentur vndæ, & cesset tempestas. Tunc Christus *comminatus est ei*. Scilicet imperiali voce mare reprehendit, minas pelago intentans. Cur Christus mari comminatur, mare reprehendit, quòd sic tumeat & sæuiat? siquidem ita illi imperatum est? Benè fecit mare tunc sæuiens, nec enim aliter facere potuit. Imò si aliter fecisset, sæua reprehensione dignum foret. Sed expensione dignum est, quòd postquàm comminatus est mari, & illud reprehendit, quia furebat, obtemperans diuinæ iussioni, statim *dixit mari: Tace obmutesce*. Quasi mare vocale esset, dicitur illi quòd *taceat*. Nec modò silentium illi imponitur, sed addit: *obmutesce*. Quid à mare reprehensum, eò quòd obedientissimè obtemperauit Creatori, conabatur verba exprimere quibus se excusaret? (vt mutum Balaam iumentum, Num. 22. v. 28.) Planè, videbatur naturaliter erumpere in voces quibus iussionem causaretur, & publicaret se absque iusta ratione reprehendi. Vnde vix mare reprehendit Christus, cùm illi silentium indixit, & iterum mutum fecit, ne verba conaretur, & erumperet in vocem, qua se excusaret. Adeò procliuis est natura ad excusandas suspiciones delicti, aut flagitij reatum. Vnde iam non miror Oziam cap. 8. v. 28. vt habetur in Græco textu, *Numer.* iure reprehensum à Juditha, in excusationem naturaliter erupisse, qua se coactum à populo diceret, diem præfixisse diuinæ misericordiæ, effusam Dei munificentiam coarctasse. Cui verosimili excu-

ſationi annuit Iuditha, quaſi iam delictum eluiſſet probabili excuſatione. Neque enim Superior debet negotiari, vt ſubditus noxius ſit, ſed vt à veroſimili excuſatione innoxius, & à delicto immunis. Magnum profectò Iudicibus documentum! Planè ſæuitia eſt aditum præcludere defenſioni, quod fecit Holofernes aduerſus Achiorem hic, v. 1. Tyrannis Holoferniana eſt, damnare inaudita Rei excuſatione. Peregregiè Ennodius. *Nullus mihi murus potior eſſe aduerſus peccati arietem poterit, quàm ſi orationum me tutela defenderis.*

Iudith. Ennod. l. 9. epiſt. 16.

§. IV.

Regis indignatio nuncius, vel Angelus mortis eſt.

15\. Regis ira morte acerbior. Job.

Regius faſtus impatiens iniuriarum eſt: poteſtas offenſis laceſſita, ſæuitia eſt: in ſe furit qui Regẽ offendit. Offenſa tyrannum facit ex Rege: nulla enim ſæuior ira eſt, quàm Principis offenſi. Iob 18. verſ. 14. *Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius; & calcet ſuper eum quaſi Rex, interitus.* Nempè vt exaggeret Mortis furorem, eam comparat irato Regi. Quid ſæuius? quid inhumanius morte, quę eſt *terribilium terribiliſſimũ* vt ait Ariſtoteles, & tamen vix inhumaniſſimæ mortis ſæuitia declaratur, niſi ea comparetur Regi offenſo, cuius furorem æmulatur mors, vt terribilior appareat. Vnde non tam Rex populorum, quàm *Rex formidinum* dicitur hic in Hebræa origine. Quod expertus eſt Artabanus à Xerxe apud Herodotum, Charidemus ab Alexandro apud Curtium, & Achior ab Holoferne apud Eliachimum hic v. 1. vt innumeras tragœdias omittam, quibus ſcatet vtraque eruditio.

Ariſtot. 3. Ethic. 7.

Herod. Curt. Iudith.

16\. Daniel. Regis ira eſt Angelus mortis.

Danielis 5. v. 5. Sceleſtus ille Baltaſſar Aſſyriorum rex, poſtquàm luxurioſè cœnauit, ſacrilegè inceſtauit vaſa templi profanis conuiuij vſibus, nimirùm ambiens diuinos honores: *In eadem hora apparuerũt digiti, quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum in ſuperficie parietis aulæ Regiæ, & Rex aſpiciebat articulos manus ſcribentis. Tunc facies commutata eſt,* &c. Infauſtum nuncium intimandum erat Regi: cur non minitur rigidus aliquis propheta, qui illi intimet ſtragem, quam portendebat eiuſmodi ſcriptum? Quare tam difficiles lectu, & explicatu ſunt litteræ, vt Chaldæorum nemo eas audeat declarare? & cur manus tantùm in pariete ſcribit, & nemo apparet regens eiuſmodi manũ? Mortuane erat manus, an viua? viua, quomodò abſciſſa? ſi mortua, quomodò mouetur ad ſcriptionem? ô prodigioſa manus, de qua nec coniectare licet, cuiuſnam ſit! Non enim eſt manus hominis, dicitur enim: *quaſi manus hominis.* Cornelius exiſtimat, hanc manum aſſumptam ab Angelo: ſed cur Angelus recuſat quòd intelligatur eſſe manum Angeli, & oſtendit manum hominis? Eſtne manus hominis, an Angeli? Lyranus cenſet eſſe manum nõ veram, ſed imaginariam, & à Regis phãtaſia efformatam. Scilicet infauſtum nuncium portendebatur Regi, quo maximè conturbandus, & offendendus erat, & ita nemo audet palàm illum offendere: manus mittitur, quia nemo eſt qui audeat mitti ad Regem offendendum! Immò manus ipſa ſic efformata eſt, vt nullũ hominem indicet, quin neque Angelum: ſed phantaſia alicuius manus eſt. Quaſi omnes timeant Regem irritare: omneſque caueant Regem offendere. Prouerb. 16. v. 14. *Indignatio Regis nuncij mortis.* Porrò Regis indignatio, nũcius eſt mortis, quaſi lata mortis ſententia intimetur ei, in quem Rex indignatur. Chaldaica ſcriptio emphaticè tranſtulit: *Indignatio Regis Angeli mortis.* Ergò quid mirum ſi neque homo, neque Angelus infauſtum nũcium velint nunciare Regi Baltaſſari? horret enim homo indignationem Regis, vt Angelũ mortis. Imò & Angelus Dei nequit prouocare *Angelum mortis*, id eſt, *Indignationem Regis*! (Non quod timeat Angelus magno Regi enunciare mortẽ: ſed quia ſpeciem timoris præbet ad rei hyperbolen: ſicut alias mortalium paſſiones, quas non habent, repræſentant.) Vnde nemo apparet, qui nunciet, vel ſcribat infauſtum illud nuncium, ſed tantùm enormi digiti quaſi manus hominis videntur. Quin & mirum eſt vllam repertam eſſe manum vel imaginariam, quæ audeat regem irritare.

Cornel.

Lyran.

Prouerb.

17\. Daniel. Nemo audet Regem irritare.

Daniel cap. 2. v. 31. ſic ait ad Nabuchodonoſorem: *Tu Rex videbas, & ecce quaſi ſtatua vna grandis: ſtatua illa magna, & ſtatura ſublimis ſtabat contra te, & intuitus eius erat terribilis. Huius ſtatuæ caput ex auro optimo erat, pectus autem & brachia de argento: porrò venter & femora ex ære, tibiæ autem ferreæ, pedum quædam pars erat ferrea, quædam fictilis. Videbas autem, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus.* Hæc ſtatua, vt ipſa Daniel interpretatus eſt, quatuor principes Monarchias ſignificat, & eius Monarchas. Quis ergo eſt, qui ſic audet irruere in tot potentiſſimos Monarchas? Lapis de mõte. Sed quis lapidem audacter iecit? Nemo profectò: Lapis enim *Abſciſſus eſt ſine manibus.* Nempè nemo Dauid repertus eſt, qui auderet lapidem iacere in Imperatores potentiſſimos: nullus enim tam temerariè audax fuit, qui non dicam vires & impetum, ſed neque manus auderet commodare ictui. Fuitne homo qui lapidem contorſit? Hoc vnum ſcio quicumque ille fuerit, manum abſcondiſſe: *Abſciſſus* enim eſt *lapis ſine manibus*, Hiſpanè, *Eſcondio la mano.* Scilicet plus hic à Regum furore cautum eſt, quàm à Rege Baltaſſare: nam illi apparuerunt *digiti quaſi manus ſcribentis*; hic nec veſtigium manus apparet: nam lapis, qui ſtatuam comminuit, *abſciſſus eſt de monte ſine manibus.* Profectò cautè timetur Regis ira: nam *indignatio Regis nuncij mortis*, vel *Angeli mortis eſt.*

18\. Regis indignatio quã formidabilis ſit. Matth.

Matthæi 2. Venerunt Magi ab Oriente adoraturi Chriſtum Regem, callidè eos dimittit Herodes Rex, vt quærant puerum, & anxiè petit, vt poſtquam eum inuenerint, ei renuncient. At Magi inuento, & adorato Chriſto, redeunt ad patrias ſedes: *reſponſo accepto in ſomnis, ne redirent ad Herodem.* Quis fuit hic, qui dedit reſponſum in ſomnis, & perſuaſit Magos, vt contempto Herodis Regis imperio, per aliam viam redirent? Id vnum ait Euangeliſta: *reſponſo accepto in ſomnis.* Fuitne aliquis vir propheta, qui intrepidè auſus fuit id perſuadere contra Herodem? Minimè: neque id venit in mentem vlli commentatorum. Strabus ſeriò affirmat puerum Ieſum id non dixiſſe Magis. S. Chryſoſtomus, & Lyra cenſent hoc fuiſſe Deũ; S. Hieronymus decernit non fuiſſe Angelum. Et ſanè ſi Angelus foret, planè id diceretur ab Euangeliſta, ſicut paulò antè dixerat, Angelum apparuiſſe Ioſepho in ſomnis, & paulò pòſt, eidem apparuiſſe Angelum diſertè tradit. Quis ergo eſt hic incertus nuncius, qui id dixit Magis? Profectò prorsùs ignorantur; & impersonaliter (vt aiunt) id teſtatur Euangeliſta, tantùm aiens: *Reſponſo accepto in ſomnis*, vt ſic magis ignoretur perſona. Non reperitur, qui palam dicatur offendere Herodem Regem? ſic timetur Regis ira, aut indignatio, vt clanculum, & in ſomnis, & omninò occulta perſona, dicendum fuerit Magis, quòd valdè offendebat Herodem Regem? (Non quòd cælitum al quis timeat: ſed quia ad rei exaggerationem, cautelam repræſentat occultè: ſicut palam ſolent alios humanos affectus, quod etiam pro numero præcedenti dictum puta.) Nam indignatio Regis, nuncius, vel *Angelus mortis eſt.* O quàm inhumanè ſæuit hic v. 1. Rex Holofernes indignatus! Caue à Regis indignatione.

Strab. Chryſoſt. Lyra. Hieron.

Iudith.

§. V.

Teſtis corrumpi ſolet ab amore, ab odio ab ingenio.

Veritas res eſt delicata, & non vno modo fragilis. 19.
Viæ variantur, ſed communis ferè hominum meta mendaciũ eſt: Inde teſtis veridicus inuenitur rarus. Hic recuſatur à nõ bono ingenio percipiente res diuerſiſſimè ac in ſe ſunt; ille culpatur à deſidia, qua oſci-

oscitātēr aduertit,aut nec aduertit quidē: hūc vellicat
inuidia,illi adulatur beneuolentia,alium corrumpunt
Testis falsus à beneuolentia. odia. Eccè quàm varijs itineribus itur ad falsitatem.
caueat casta mens, ne horum affectuum amore veritatem virginem constupret: caueat has pestes fidus
testis,veri religiosus amator. *Neq; enim quicquam* (S.
Nazianz. Nazian. loquitur) *mortalibus tàm suaue, ac iucundum est, quàm de alienis rebus garrire: idq; præsertim, si beneuolentia quadam, vel odio trahantur: quibus affectibus veritas vt plurimum labefactari, ac surripi solet.* Itaque
beneuolentia vitium testimonij est: & testimonium
recusat odia: & ab ingenio testificantis veritas multa
patitur. Seriatim perstringo singula, quò faciam
medicinam infirmis hominum testimonijs.

20. *A beneuolentia veritas labefactari, ac surripi solet.*
Qui amat, cæcus est ad vitia dilecti, oculatus ad virtutes. Vis amoris ingenium subornat,& mētitur virtutes,quas prædicet. Vndè beneuolentia de se recusata est.
Ioann. 1. Ioan. Bapt. vir innutritus,& innatus omnibus
sanctitatibus,virtutib. clarus ad miraculum sanctus;
Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet.
Scilicèt necesse erat, vt ea sanctimonia polleret, qui
factus fuerat, vt testimonium perhiberet. Additur,
Lucæ. Lucæ 3.v.2. *Factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto.* Peruestigant diligentèr interpretes,cur Ioan. qui vt locuples testis, & omni exceptione maior,sistendus à Deo erat in filij sui causa,
cur,inquam,vitam solitariam agebat *in deserto?* Nōnè
in vasta eremo intèr rupices stultesceret? bruteesceret
intèr deserti bestias? Quid sciret in solitudine inerudita,incompta,barbara? Quid è solitudine loqueretur,
nisi barbarias quasdā vocabulorū? & tamē è deserto,
& *in deserto* testimoniū perhibet de Christo. Theoph.

Quo sensu dicat ui Ioānes nescire Christū de quo testimoniū dat.

Theophyl. id pulchrè edisserit his verbis: *Per totum tempus præteritum vsq; ad sui ostentationem occultus fuit in deserto,& hoc est,quod subditur in deserto:vt nulla suspicio innasceretur hominibus, vt gratia affinitatis ad Christum, vel conuersationis à teneris annis,talia de ipso testaretur. Vndè*
21. *ipse testificans dicebat,Ego nesciebam illum.* Præstat,vt
Ioann. intèr petrones, & bestias versetur in deserto,
quàm quod vel leuis suspicio sit,Ioannem testimoniū
perhibere de Christo ob amicitiam à conuersatione
partam, ne à conuersationis familiaritate degeneret
apud homines tàm illustre testimonium. Verùm quid
est, quod Ioannes addit, cùm testimonium perhibet,
Ioann. c.1.v.31. *Ego nesciebam eum?* Ac si non aduertat ab
eiusmodi ignoratione fidem minui eius testimonio.
Quis enim credat homini,qui dùm de aliquo magnifica testificatur,addit se ferè nescire,de quo dicat,quas
testatur laudes? Istiusmodi testificatio plus ab ignoratione detrahit testimonio,quàm addit ad fidem de
negatione familiaritatis. Nam tacitè negat,quod manifestè asserit: negat scire magnifica,quæ testatur: &
dùm testimonium exaggerat à sinceritate testis, &
negatione familiaritatis minuit à nescientia fidem
dicentis. Sincerus dicetur testis, sed non admodùm
scius. At nihilominùs scitè addit Ioannes, vt subtilitèr notabat Theophyl. *Ego nesciebam eum.* Quasi plus
auctoritatis accrescat testimonio ex negatione familiaritatis, seu amoris, quàm ex aliquali ignoratione.
Scilicèt ferè nesciat testis, dùm non amet; quia apud
homines plùs pati solet testimonij veritas ab amore,
quàm ab ignoratione. Nam,qui ignorat,allucinatur;
qui amat,errat. Ioannes allucinari non potuit,qui à
Spiritu-sancto erat instinctus,sed loquitur Theophy.
more humano,vt sincerum præstet Baptistæ testimonium ab omni familiaritatis suspicione.

22. Apostoli nouitia virtute adhuc tyrones primam
Ab odio recusatur testis. ambibant sedem, hæc causa alicuius dissidij fuit intèr
Petrum,& Iacobum,& Ioānem. Aliquandò oportuit,
vt Ioannes,Petri quondam æmulus,in Euangelio suo
narraret ternā Petri negationē,& sic scribit c.18.v.15
Ioann. *Discipulus autem ille erat notus Pontifici,& introiuit cum Iesu,&c.* Quarè Euangelista Ioann. aduertit se narrare ea, quibus interfuit, quod alias adnotare non solitat: Num ex præsentia Ioannis fides Euangelio accrescit? Quasi credendum foret,quia Ioannes adfuit, &
non quia Deus dicenda inspirat. Verùm narraturus
erat Petri olim æmuli sui defectus,& ita conatur, (si
fieri posset) certiorem fidem facere, quæ alicui fortè
suspecta foret ob antiquā æmulationē. Quod innuere
videtur S.Chrysost.super hac re,sic inquiens: *Discipu-* Chrysost. serm. 82.
lus ille erat notus Pontifici,& introiuit,&c. vt discas,quoniam certius alijs enarrat ea,quæ facta sunt in atrio, quasi intus existens. Itaqi veluti præcauens Euangelista Ioannes, ne quis existimet proptèr antiquas simultates
cum Petro,Petri vitia publicasse, & ita in hac narratione fides minueretur Euangelio, roborat narrationis certitudinem à testis præsentia. Ac si in Euangelico testimonio,dictato Spiritus-sancti instinctu,metui posset,ne à prisca æmulatione,iam diù abolita, periculum foret mendacij aduersùs olim æmulum. Nimirùm,quia si in Euangelij summa veritate,falsitatis
periculum foret, (quod abest) à simultate, aut odio
maximè posset timeri.

Cęterùm testimonij veritas,quæ violari solet amo- 23.
re,vel odio,sæpiùs corrumpitur à testis ingenio. Nollem in mea causa ingeniosum testem, sed sincerum,
& candidum,qui deponat quæ audiuit,quæ vidit,non
quæ ipse ingeniatur in re visa,& audita: *Argutatio n.* Phil. de Cōg. quær.
sophistica præstigias faciens per coniecturas quasdam persuasibiles, nimis nocet veritati. Referat testis: Hæc vidi,hæc audiui, nō referat quod ipse intelligit à coniectura ex circunstantijs verosimili,aut fortè indubia,
vt sibi apparet. Nam omnis coniectura præstigiatrix
est,& humanus discursus nimis fallax: nec inserenda
est testis intelligentia in narratione rei testificatæ.

Testis ne sit à se ingeniosus.

Exemplum esto ex Euangelijs: Christus Dominus loquens cum Iudæis in Ierosolymitano Templo,inquit
Ioan.v.19. *Soluite Templum hoc,& in tribus diebus excitabo illud.* Quis non intelligeret Christum loqui de Ioann.
Templo Ierosolymitano,in quo tunc disputabat? planè omnes auditores ita intellexisse mihi indubiū est.
Verùm cùm testes super hac re testimonium dicunt,
sic ait Euangelista Matth.c.26.v.61. *Nouissimè venerunt* Matth.
duo falsi testes,& dixerunt: hic dixit: Possum destruere templum Dei,& post triduum reædificare illud. S. Hierony.
ab Orig. hæc verba commentans,sic inquit: *Quomodò* Hieronym.
falsi testes sunt,si ea dicunt,quæ dominum suprà dixisse legimus? Sed falsus testis est,qui non eodem sensu dicta intelligit, quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo corporis sui:sed & in ipsis verbis calumniantur,& paucis additis,vel mutatis, quasi iustam calumniam faciunt.
Scilicèt cùm Christus in Templo loquens de Templo
ageret,quis non intelligeret de Templo dicere? prætèrquamquod nemo quamvis disertissimus diuinaret
corpus suum appellari à Christo Templum,quod erat
insolens, & ænigmati simile. Et tamen Euangelistæ
censura,falsus appellatur testis,quia *non in eodem sensu dicta intelligit,* etsi sensum indubitatum ab audientib.
dixerit. Non enim rogatur testis,quid ipse intellexe- 24.
rit,sed quid audierit. Qui secùs faxit,vt falsus testis taxatur Euangelico ore. Res quæritur,non tua intelligentia: tua intelligentia non est res,quæ quæritur,sed
commentum,quod à te fingitur: refert vt suspicionē,
vt glossam,nō vt textum,seu veritatem: aliàs vt falsus
testis damnaberis, vt ij, qui Christo Deo intentarunt
mortem. Quod,& carnificū Christi fuit vitium. Dixerat Iesus morti proximus,Matt.27.v.46 *Eli,Eli,lam-* Matth.
masabacthani? Quidam autem illic stantes,& audientes dicebant: Eliam vocet iste; ò insanos,& temerarios, *Eli,* ait,& *Eliam vocare* dicitis? Vocabuli significationē
ignoratis,& sensū vocabuli affirmatis? Christutne is,
qui in auxilium vocaret Eliā? Ex nominis adsonantia
sensū affingunt ad suū malitiosū placitū; ò carnifices
honoris,plusquā corporis Saluatoris! Bonus testis Achior,qui c.5.vocatus in testimoniū,verè ait ad Holofernē: *Si digneris audire, Domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo, & non egredietur verbum falsum ex ore* Iuditha.
meo. Neq; à proprio ingenio,neq; à suspicione,neq; ab
amore,aut odio,quicquam detraxit,aut adiecit. Non
bonus testis Holofernes, qui hic v.2. non dixit quod

audierat, sed quod audiisse existimauit. Ait enim ad Athiorem: *Quoniam prophetasti nobis dicens, quod gens Israel defendatur à Deo suo*, &c. Achior autem non dixerat tunc temporis gentem Hebræam defendi à Deo suo, sed rùm erat à delicto immunis, & religiosè Deum suum celebrat. Et quod Achior conditionatè dixerat, Holofernes testatur absolutè dictum. Eadem verba refert, sed diuersum sensum: quæ est perniciosa ignoratio, aut versuta malitia testium.

§. VI.

Commentarius litteræ.

Vers. 7. Tunc Holofernes præcepit seruis suis vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethuliam; & traderent eum in manus filiorum Israel.

Vers. 8. Et accipientes eum serui Holofernis, profecti sunt per campestria: sed cùm appropinquassent ad montana, exierunt contrà eos fundibularij.

Vers. 9. Illi autem diuertentes à latere montis, ligauerunt Achior ad arborem manibus, & pedibus, & sic vinctum restibus dimiserunt eum, & reuersi sunt ad Dominũ suũ.

Vers. 10. Porrò filij Israel descendentes de Bethulia, venerunt ad eum: Quem soluentes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum statuentes, percunctati sunt quid rerum esset quod illum vinctum Assyrij reliquissent.

Vers. 11. In diebus illis erant illic Principes, Ozias filius Micha de Tribu Simeon, & Charmi, qui, & Gothoniel.

25. Vers. 7. 8. 9. 10. *Tunc Holofernes*, &c. Reliquæ translationes plura verba efferunt, sententiam eandem: summa est, quod Holofernes ira dementatus, necdũ ad se reuersus, iubet seruis suis, vt immeritũ Achiorem sanitèr consulentẽ, insanè dantem certæ morti: (sic ipse cogitabat) imperatur tradi

Dementiæ Bethuliæ, & tibi sita? Bethuliensib. vt simul cũ ipsis pereat. *Neq; illi* (sic scribitur in text. Græco) *equorum nostrorum vim sustinere poterunt; ipsos enim in ipsis comburemus.* Sententia plena emphasis, plena arrogantiæ. At non adegit Achiorem in supplicium, sed misit in supplicij, non meriti victricẽ vrbem. Modus, quo Achior asportatur in vrbẽ expeditus in textu est. Quæ hæc vrbs Bethulia? Luther. præfat. in hunc lib. Iudith, nullã Bethuliã agnoscit. (Vndè hunc lib. figmentũ appellat:) Profectò Bethulia agno-

Luther. scenda non erat à Luth. Nam Bethulia, vt docet Beda

Beda. de interpt. nom. Hebræ. *Virginem*, aut *Virginem Dei*, vel potius *virginitatem* sonat. Ergò corruptissimus hominũ virginitatẽ, quã violare scit, nescit agnoscere: virginitatẽ cupit extinguere, ipse accensus luxuriæ flammis. Fuit, fuit planè Bethulia, Galilææ vrbs in tribu Zabulon, sita in arduo monte, qui per totã Galilæam excurrit. Vrbẽ Dothaim habet Bethulia ad plagã Australẽ, Scytopolim ad Aquilonẽ: versùs Orientem habet Sepphotim, seu Diocæsaream, & Tyberiadam versùs

Brocard. Occidentem. Legi potest Brocard. oculatus testis, &

Adrichom. Adrichom. qui affirmat hodiè extare vestigia castrorũ Holofernis. Credat Luth. oculis, qui nõ credit Scri-

Tertull. pturis. *Vinctus restibus* ad stipem, dimittitur Achior prematurè Martyrum æmulus. Super quo Tertull. Apol. c. 50. aiens de nostris Martyribus: *licet nunc sarmentitios, & semaxios appelletis quia ad stipem semaxis reuincti sarmentorum ambitu exuruntur. Hic est habitus victoriæ nostræ, hæc palmata vestis talis curru triumphamus.*

26. Vers. 11. Iudith. *In diebus*, &c. Duo numerantur Bethuliæ Principes, nempè Ozias, & Charmi. At c. 8. v. 9. additur his Chabri: quod nihil offirit veritati historiæ: neq; enim omnes in hoc rap. numerantur, & sæpè accidit, vt ex his, qui intersunt alicui rei, modò hi, modò cũ his alij nominentur Græc. text. hosce tres viros hic numerat. Explorandũ est, qui, & quales hi Principes viri? Aio, non esse ex gente sacerd. quicquid dicat Rober. Steph. in Annot. ad c. 8. & constat id de Ozia, qui fuit ex tribu Simeon, quod de alijs verosimilius apparet. Nec assentior Lyr. Carth. Hist. Schol. Serar. q. 2. suspicãtibus Oziam, & Charmi Bethul. non esse, sed pro rei angustijs missos fuisse à summo Sacerdote Eliachimo, vt tractarent rem belli. Dubia coniectura, neque innixa bono fundamento. Neque enim ex eo, quod dicatur: *In diebus illis erant illic Principes*, colligitur aliundè missos: quasi in diebus illis non possent esse Bethuliæ Principes, homines Bethulienses. Dices, quomodò potuit in Bethulia habitare Ozias, qui erat ex tribu Simeon: & Bethulia vrbs erat Zabulon? & quomodo Iuditha ex tribu Simeon etiam incola erat Bethuliæ, vrbis Zabulonianæ? Post transmigrationem, permixtæ tribus erant. De quo legi potest Sanct. ad lib. 2. Esdræ c. 11. v. 3. Credibile est, quod notat Tortolet. lib. 1. Iudithæ vindicis, Oziam cum summo imperio res belli administrasse.

Quis fuit Ozias. Rob. Steph. Lyra. Carthus. Historia Schol. Serar. Sanct. 2. Esdræ. Tortolet.

§. VII.

Homo perturbati animi, seu corporis affectibus agitatus, omninò sileat; ne lingua harmonia perdatur.

ANimosior lingua, hominis ruina est, & virtutis euersio. Vir sapiens, quæ facturus est verba, priùs trutinat ad virtutis bilancem, & rationis lima castigat, antequàm ore promat. Vndè perturbatæ mẽti, & passionum furijs agitatæ, imperandum omninò silentium est, ne mens vitiosis affectibus, quasi quibusdam facibus succensa excitet rixarum incendia. Frænet prudẽtia linguã, cui effrænis animi perturbatio laxauit licentiæ habenas. Exasperatus animus linguã exasperaticui tacitè imprimit affectum, quo exagitatur. Index mentis lingua est: Pacatum, & trãquillum animum indicet verbis: perturbatum, & inquietũ silentio premat, ne confricientiæ fæces foràs egerat cũ sui, & aliorum iniuria. Nam multa peccat ore, animus perturbatus. Pacatam mentem exigunt sapientis verba, vt sibi, & alijs consonent: imò & corpus nulla passionum vi perturbatum, quia à quauis mentis, & corporis passione, & immoderato affectu turbatur oris harmonia. Pulchrè S. Ephrem sic Deum precatur: *Pulsa Domine citharam linguæ meæ.* Sapienter lingua Citharæ comparatur. Nam sicut Cithara ad harmoniæ numeros temperata dulces reddit audientibus sonos: at rupta harmoniæ consonantia aures exasperat, & offendit, raucum quiddam, & inconditum perstrepens. Ita chordarum mutua consonantia opus est, vt sonus gracilis cum graui, acutus rum medio, &c. discordi concordia concinnè temperentur. Quod si tantisper aut attollatur sonus, aut deprimatur, Musicæ consonantia perditur, & aures nõ demulcet: sed asperat molestè. Sic lingua, quoniam cithara est, temperata debet esse, tranquilli mentis affectus, pacatæ corporis affectiones, sedati apetitus, ne tota Musica inconcinna reddatur: sed mulceat suauitate aures, non offensa eas obtundat *Cithara lingua mea.* Nam ab animi, aut corporis affectione tota violatur consonantia. 28.
Amas? dulciora sarcharo verba facis, & multa dulcedine mellis eloquium. Fastidis personam? Aduersatis, & nauseas in colloquio. Times? Verba animi inualentiam, & timiditatem produnt. Odisti: verba

27. Sileat homo passionibus actus. S. Ephrem. Lingua sit vt Cithara.

exa-

exasperas, & pungis aduersarium oris telo, aut dissimulater, vrbano ritu, aut manifestè rustico more. Irasceris? Tumultuaria verba effundis, & turbines loqueris. Ad Principis colloquium admitteris? Blanditijs, & assentationibus adularis pœnitentiæ: Et, vt vno verbo dicam omnia, intemperantiam affectuum incócinna lingua manifestat. Nam *lingua cithara est*, quæ distemperata molestat aures. Cæterùm gracilis est, & delicata citharæ harmonia: & quantumuis concinnè temperata, vel plectro, & pulsatione concinnitas numerosior perditur. Vdo tempore ab humiditate laxantur chordæ, sicco tenduntur, & leui offensa violatur harmonia, vt reconcinnare citharam statim opus sit: sic cithara linguæ suauiùs temperata, vel loquela ipsa inconcinnè sonat; nam *in multiloquio non deerit peccatum*. A leui animi, aut corporis perturbatione absurdè sonat, & aures refugiant musicam. Ergo antequam loquaris sedandæ sunt animi affectiones, & placandi appetitus corporis, ne irreuocabilia, & pœnitenda
Iacob. verba ab ore exeant. Benè Iacobus Apostolus c. 3. v. 2. *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir in corpore suo.* (Sic exscribunt, aliqui codices) quasi dicat: Ne verbo offendat lingua, non satis est perfectione animi, quæ affectiones cópescat, & comprimat; sed prçterea opus est perfectione, & temperie corporis, vt sedatæ sint passiones, & placati appetitus; vt sic temperatus homo animo, & corpore, cithara linguæ pulsata plectro diuinæ gratiæ, dulci sono blandiatur Ecclesiæ auribus.

29. Iniuria fit frænum ori sapientis. Vnde offensus animus omninò sileat, ne effrænetur in pœnitéda verba, Imò sanctissimi homines muti fuerunt ad probra, & auditæ contumeliæ pro freno erant impetrantes siletium. Iobus calamitate prostratus molestè tulit contumelias quibus illum conuitiabãtur viles, & nequam homines, de quo probro acerbiùs queritur c. 30. sic ofus: *Nunc autē derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cū canibus gregis mei,* Et sic pergit vsq; ad v. 11. vbi sic senté-
Iob. tiã claudit: *Pharetrã suam aperuit, & afflixit me, & frænum posuit in os meum.* Quisnam frænũ immisit in Iobi ora? Num Deus? minimè: reliquit enim tantùm labia circa dentes. Num dæmon? Nequaquam: nam in labijs Iobi spes illius euertendi tota fuit. Fortè amici impugnantes? Neque hi quidem: nam linguacior erat Iobus ad respondendum. Quis ergo frçnum posuit in os Iobi? Dicam quod sentio a Tigurina edoctus. Probrosæ contumeliæ in illum iactatæ, Iobo pro fræno fuerunt, & imperato silentio, Dei hominem mutum reddiderunt; ne conuitijs conuitia pensaret, & in criminosa verba proruerет à passione, & contumelia instigatus, *& frænum posuit in os meum.* Hæc verba sic có-
Tigurina. mẽtatur Tigurina: *Effrænes in me feruntur.* Idem repu-
Taciturnitas os signet. tans aduersarios Iobi effrænes in illum ferri, ac frænum ponere in eius ore. Opportunè Tertull. agens de
Tertull. lib. de patiẽtia cap. 5. homine muto ad iniurias vlciscendas ait: *Os taciturnitatis honore signatur.* Itaque silẽtium in contumelijs, honos labiorum est. Itẽ signatur os taciturnitate, quasi taciturnitas sit sigillum, quo signatur tacentis os. In sigillo sculpta sunt omnia honoris, & gloriç stẽmata; sic taciturnitas quasi sigillum est, in quo omnia oris stẽmata, & honorum notæ incisæ, & insculptæ sunt. Sãctissimè quidem, & gloriosissimè id præstitit Iobus; nam offenso, & irritato animo à contumelijs, quis verba, quæ semel eruperunt, teneat, & reuocet? Facilius est silentium indicere, & silentij frænum ori imponere, quàm respondere pacatè contumelijs.

30. Christus pacatè respondet iniurijs. Solus Christus Deus valuit grauiori offensa violatus, imperturbato & tranquillo ore respondere verba pacata. Sistitur reus in grauissimo seniorum consessu, Prçside summo Sacerdote, cui vt blãdiretur de Christi offensa nescio quis vilis seruus, acto furijs animo, efferato, & truci vultu, sacrilega manu *dedit alapam Iesu.*
Ioan. Ioan. 18. v. 22. Et mox respondit ei Iesus: *Si malè locutus sum, testimoniũ perhibe de malo; si autẽ bene, quid me cædis?* Pacata quidem verba; sed quæ premenda potius forent silentio. Prçstaret quidem tacere ad tantam iniuriam, ne verba, quç retundunt offensam, patientiam deuenustent; nam nobilior tolerantiæ testis, silentium est; & impatientiæ index, extemporalis responsio. Ad quod aduertens S. Aug. sic ait: *Cur non fecit quod ipse*
August. tract. 124. in Ioann. *præcepit?* Vult nos in contumelijs mutos, & ipse vix cõtumelia afficitur, cùm statim erumpit in verba. Vereor ne hæc responsio iniuriosior sit doctrinæ Christi Domini, quàm alapa fuit personæ. Verùm non tãti faciendum est frænum ponere ori in grauiori iniuria, & silẽtio passionem compescere, quàm grauiter offensum verba moderari, & tranquillis verbis respõdere in turbulenta iniuria: *Quando ergo melius respõdet vera placatus, & ad perferenda grauiora tranquillo animo sit paratus*, inquit S. Aug. suprà. Nempè in nobiliori consessu grauiori offensa dehonestatus Christus pacatè loquitur; quæ summa virtutis est, & maximum probitatis elogium, & virtutis fastigiũ. Eiusmodi Patientiæ sublimitas diuinitatẽ probat illustri argumento. Quis enim posset nisi Deus tantam ostentare patiẽtiam, vt tam grauiter lacessitus, pacatè & tranquillè loquatur? Facilius esset omnino non loqui; at tam grauiter offendi, & tam mansuetè loqui, hoc diuinum est; & planè excedit humanum fastigium. Tu quia homo es, iniurijs irritatus, passionibus exagitatus, ori tuo extende digitum, & verba compesce, ne offensæ impetus te præcipitet. Prudenter tacuit Achior hic
Judith. vers. 7. nec verbum respondens, iniurijs, & contumelijs offensus.

---

§. VIII.

Muta patientia est pia iniuriarum vindicta.

31. Sen. ep. 54. Silentium in contumelia, vltio contumeliç est. MAgna virtus, silentium in iniuria. Excelsus animus, & Christianè philosophus mutus est in contumelijs: silentium est ad momentum, & diuturna illi laus est, & omnis sanctitatis indicium. Et quidem *Magni artificis est clausisse totum in exiguo*, inquit re prçsenti Seneca, in exigua silentij mora claudit totam perfectionem virtutis: nam qui probris lacessitus tacet, virtutes cumulat, sanctitatem exaggerat, & totas perfectionis gazas mente claudit. Et sanè qui magno animo est, linguæ probris non feritur, quia in peramplo sapientis pectore tela errant, nec hærent ad vulnus, vt in præfata epistola sententiosè dixit Seneca:
Seneca. *Nullum telum in corpore eius sedet: munita solidaque est vis philosophia: quædam fatigat, & velut leuia tela laxo sinu eludit.* Ab amplitudine animi eluduntur, & patiẽtia, & silentio fatigantur. Ergo patientia, & silentium, contumeliarum *tela eludit*, & fatigat. Vnde senten-
Deuter. tiam illam, *Mihi vindicta, & ego retribuam*, Deut. 32. sic exscribunt alij: *Mihi patientia, &c.* Vbi Vindictæ Synonymon Patientia est. Idem enim est patientia, & vindicta: nullaque sçuior vindicta, quã mitior patientia. Porrò nullum vltionis genus est tam sublime, quàm patientis silentium. Patienti enim silentio *fatigatur telum* iniuriæ, & etiam qui telum emisit: nam & vulnere eluditur, & vsque ad emittentem respuitur.
32. Tertull. de Patient. c. 8. Quod luculenter dixit Tertullianus: *Fatigetur improbitas patientia tua, plus improbum illum cadis sustinendo.* Et mox *Nã omnis iniuria, siue lingua, siue manu, incussa, cùm Patientiam offenderit, eodem exitu dispungetur, quo telum aliquod in petra constantissima duritiei libratũ*
Patientia est Iniuriæ argura vindicta. *& obtusum.* Hçc est prima ratio, qua probatur, quod nõ muta patiẽtia, vltio iniuriarum est. Scilicet quoniam constantissima, & obdurata patientia tua ob duritiem libratum & excussum telum constantissimè in aduersarium remittitur eo impetu maiori, quò maiori vi fuerat explosum: resilit enim à solida, & dura patientia; & ferire conantem reciproco ictu acriùs ferit: *Et ita probum illum cadis sustinendo eiusque improbitas fatigatur patientia sua.* A Tertulliano didicit Ennodius &
Ennod. l. 2. epist. 12. sententiam, & elegantiam sic scribens: *Sumpsisti forsitan mentita vrbanitate iactantiam; nesciens quod auctorem repetunt tela, quæ indoctis aduersus alterum, manus emi-*

emiseris. (Quam ob rem iniuria appelletur *mentita vrbanitas* alterius argumenti negotium & otium est, & quidem pulchrum.)

33. Tertull. Patientia. vltio est.

Aliam rationem valdè subtilem subiungit Tertullianus: *Nēpè idcircò quis te lædit, vt doleas, quia fructus lædentis, in dolore læsi est. Ergo cùm fructum eius euerteris non dolendo ipse doleat necesse est amissione fructus sui. Tunc tu non modò illæsus ibis, quod etiam solum tibi sufficit, sed insuper aduersarij tui & frustratione oblectatus, & dolore defensus. Hæc est patientiæ vtilitas & voluntas.* Hæc Tertulliani ratio & conspicua, & perspicua est. Sed non te prætereant illa verba: *Hæc est patientiæ vtilitas & voluntas.* Adeò enim ipsa patientia incumbit in negotium huiusmodi vltionis, ac si ad nihil aliud vtilis esset, & nihil aliud præterea vellet, hæc vna, & tota voluntas patientiæ est, vt cùm placidè muta, sit, tacitè in sui vltionē loquatur aduersarij contumelias. Effectum indicat Tertullian. non affectum patientię.

34. Ambros. l. 10. in Luc. Silentium patientis damnat iniurias.

Sanctus Ambrosius admiratus mutam patientiam Christi Domini, tot iniurijs in passione prouocati, sic ait: *Accusator Dominus, & tacet: & benè tacet qui defensione non indiget. Ambiat defendi, qui timet vinci: non ergo accusationem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo.* Pulchrè ait Ambrosius: *despicit non refellendo.* Nam silens Patientia in iniuria, acerbior iniuriantis iniuria est, tacitè ridetur calumniator, cùm iniuria despicitur, piè vlciscitur patientia contumelias silētio despiciendo. Ne quis prauè censeat silentio patientis iniuriam confirmari, sciat potiùs refutari silētio. Scribens Ennodius ad Florum hominem acri ingenio, & malè patientem iniurias, ait: *Abstine à responsis, damna prouocantem contemptu.* Quasi dicat, Patientia, & silentio non confirmas iniurias, sed refutas, & damnas; contemnis quod patientes sustines, & contemptu iniuriam depellis, & religiosè vlcisceris. Nam vt sapienter dixit Seneca: *Malè de me loquuntur homines: non de me loquuntur, sed de se.* Quæ sententia sibi videtur contradicere: & tamen aptè sibi concinitinam qui de alijs malè loquitur detrahendo, se prius dehonestat, & suum testimonium infirmat: quis enim credat detractori? Prætereà detractionis telum, si patienter feratur, redit ad detrahentem: nam iniuriæ *contemptus dānat* prouocantem: plus enim *improbum illum cædis sustinendo.* Ergo contumelijs prouocatus, patienter taceat, nam eiusmodi silentium in iniurijs honestior vltio est, imò acerbior.

Ennodius l. 2. epist. 2.

Seneca de Remed. fortunæ.

Patientia Martyrum erat Martyrium Tyranni.

Mirabilis fuit Martyrum patientia: muti erant ad contumelias, ad tormēta. Et nescias an tyrannus maledictis, & tormentis acerbiùs fureret in Martyrem; an Martyr patienti silentio sæuiret in tyrānum. Martyrum muta patientia, est impatientia tyrannorū. Videtur enim extraordinarium Martyrum in patiendo silentium, artificium fuisse acerbioris vindictæ. Non modo silentiore cruentam tyrannorum rabiem intrepidè sustinebant Martyres, sed *corde tacito* ait in hymnis Ecclesia, insani tortoris ictus, & cædes, Martyres perferebant. Sat erat ore silēti, imò & mutò, iniurias, & tormēta perpeti. Quid *corde tacito* opus fuit? Quid enim vetabat signata silentio lingua, corde intrinsecùs mutire? quorsùm tam ineffabile silentiū affectatur à Martyre? Eiusmodi Exaggeratio taciturnitatis, estne patiētiæ perfectio, an artificium vindictæ? Altè Tertullianus: *Est*, inquit, *Infans Impatiētia.* Quasi dicat: Infantia, siue taciturnitas in contumelijs, aut tormentis, sæuior vindicta est, quin & impatiens vltio est, (dicam luculentiùs.) Mutum silentium patientis, instar impatientis vindictæ est. Scilicet si Martyr impatienter fureret in tyrannum, non magis sæuiret, quàm sæuit infanti siue muta patientia, adaggerans silentium patientis, exaggerat vltionem torquentis. Ideò non modò silenti lingua, sed *corde* etiam *tacito* patitur, vt cumulatiori taciturnitate, cumulatiori etiā vindicta, iniurias, & tormenta piè vlciscatur. Sic Achior strenuus Ammonitarum dux, tot probris, & minarum terroribus prouocatus, muto silentio contumelias audit, quo exulcerabantur magis Assyrij, dissimulata silentij vindicta. Pulchrè S. Nazianzenus: *Hic est veritatis athleta, atque eorum, qui ipsum iniuriæ inferendæ causa prosequebantur, patiendi alacritate persecutor.* Planè eleganter.

Hymnus Martyrum.

Infans impatientia Tertull. lib. de Patient. cap. 5.

Iudith.

Naziànz. Ora. in laudem Heronis.

§. IX.

Probrosa alioqui vincula veridicos ostendunt Prophetas; aut Martem inueniunt, aut faciunt.

35. Euseb. Cæs. in Chron.

TArquinius Superbus excogitauit vincula, fustes, carceres, compedes, catenas, inquit Eusebius Cęsariēsis. Superbum planè, & crudele inuentum ad torquendum reos. Ast diuinior Dei munificentia antè multa retrò tēpora vincula, & catenas excogitauit ad mirificandos Martyres illustri gloria, & supra humanum fastigium sublimi. Nisi velis naturam humanam naturaliter honoris cupidā, agnata gloriæ ambitione, vltrò non tam suspirasse in vinculis, quàm suspirasse vincula. Ge 39. v. 30. Iosephus olim malè reus fit, quia benè castus fuerat, in carcerē ideò truditur. Putiphar enim *Tradidit Ioseph in carcerem, vbi vincti Regis custodiebantur, & erat ibi clausus.* Verùm hic non dicitur vinctum fuisse Iosephum, sed inter vinctos obseruatum: etsi vulgò interpretes id existimant. Nam Psalm. 104. v. 18. sic cecinit Dauid: *Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius.* Quid est ferrea vincula pertransiisse animam Iosephi? Nunquid anima ferro vinciri potest? S. Hieronymus sic vertit, & explicat hoc hemestichium: *In ferrum venit anima eius.* Quasi Ioseph vltrò ambierit, & arcano virtutis impetu affectauerit ferrea vincula. Scilicet Iosephus traditus in carcerem, vbi vincti Regis seruabantur, ibi inuenit tantam gratiam apud carceris Præfectum, vt tanquam Præfecti minister præesset vinctis, qui in regia custodia tenebantur. Saltem cùm Præfecti vicarias vices obibat, ipse non erat ferreis vinculis compeditus. At tunc pius, & innoxius iuuenis tantam vinculorum æstimationem habuit, sic affectabat catenarum gloriam, vt *in ferrum venerit anima eius.* Hispanè diceres, *Se le iba el alma tras las prisiones.* Sic altè de vinculorum gloria censebat Iosephus, moribus præmaturè Christianus, apud quos tanto in pretio habetur vinculorū gloriosa perpessio: quod constabit ex his quę subijcio ad eorum laudem.

Sancti suspirāti vincula.

Genes.

Psalm.

Hieron.

36. Chrysost. hom. 10. ad epist. ad Coloss. Reptantes adorabant catenas viui martyris. Tertull. 2. l. ad Vxor. cap. 4.

Et quidem quàm regio cultu, & supplici veneratione colenda sint Sanctorum vincula, testantur Patrum scripta, Chrysostomus, inquit de Pauli catenis: *Illa vincula reuerentur Angeli.* Quid enim sublimius, quàm vel ab ipsis beatis Angelis, cęlestis regni proceribus, & submissè coli, & reuerenter adorari catenas Pauli? Vt hinc cesset admiratio eximij cultus quo à Christianis primæuæ Ecclesiæ Sanctorum catenæ, & compedes colebantur. Tertullianus adhortans fęminas ne viro Ethnico nubāt, hanc causam adnectit: *Quis* (nēpè maritus Ethnicus) *in carcerem ad osculāda vincula martyris reptare patietur?* Moris enim fuit apud Chrystianos frequentare carceres, vbi asseruabantur Christi milites ad martyria destinati: neque tantùm exosculabantur viui martyris vincula, sed è genu venerabantur, & cernui reptantes religiosissimè adorabant futuri martyris compedes. Tantam enim ebiberant vincula sanctitatem à Martyre adhuc viuente, & subdubia perseuerantia ancipiti, vt etiam compedes eius, qui adhuc desciscere poterat, nec semel apostabat, pij fideles cernua, & reptanti adoratione venerarētur catenas, quas vel tunc Angeli venerabantur. Eleganter S. Chrys. *Vinctum est*, inquit, *propter Christum, est præclarius, quàm esse Apostolum, quàm esse Euangelistam. Si quis in Dominū insanit, & eius amore vritur, nouit vim vinculorū. Maluerit Paulus esse vinctus propter Christū, quàm habitare cælos. Hoc fortasse est præclarius quàm sedere à dextris: hoc est magnificentius, quàm sedere super duodecim sedes. Si quis mihi daret totum cęlum, aut illam cate-*

Chrysosti Orat. 8. in ep ad Eph. Catenarum Pauli elogia.

catenam, ego illam præferrem. Si quis me apud superos collocaret cum Angelis, aut cum Paulo vincto, eligerem carcerem, & vincula. Si quis me faceret vnum ex Potestatibus, quæ sunt circà Cœlos, aut circà thronos, aut talem vinctum, potiùs optarem talis esse vinctus. Nihil est illa catena beatius. Charta deficeret, si expendere vellem singula, quæ bellè dixit Chryso. Procliue cuiq; est pulchras enucleare sentẽtias ad rẽ præsentẽ opportunas.

37. Repeto hanc vnam sententiam ex multis: *Si quis in Dominum insanit, & eius amore vritur, nouit vim vinculorum.* Nempè qui diuino amore ardentissimè flagrat, & ferè vsq; ad insaniam agitur pijs amoris quasi furijs, hic vinculorum vim nouit: nam in vinculis summa charitatis perfectio, vel quodãmodò insania eminet. Vndè augustior charitas vinculi nomine nobilitatur. Oseæ 11. v. 4. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Hæc verba sic vertit Chaldæus: *Sicut moris est trahi filios dilectos, traxi eos fortitudine charitatis.* Robustior, & sublimior charitas, vinculũ dicitur? Ad Coloss. 3. v. 14. *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.* Argutè S. Chrysost. *Non dixit autem fastigium, sed quod maius est, vinculum. Et tem sublime perfecion suffrir prisiones por Christo, que parece se remonta sobre de la combre de la Santidad.* Quis vnquam cogitando inuenire poterit aliquid suprà fastigium? Porrò fastigium culmen est, & altior sublimitas. Paulus peritissimus charitatis dimensor, in vinculis profundiorem, & sublimiorem charitatem reperit, ferè vltrà ipsius fastigium? In vinculis eminet amor vltrà culmen, & altiorem sublimitatẽ? Quid si huc adludit Isaias, c. 25. v. 7. vbi postquã egit ex cõmuni interpretũ consensu de misterio Eucharistiæ, in quo Deus sui amoris diuitias velut effudit: postquã autẽ dixit: *Faciet autem Dominus in monte hoc conuiuium pinguium medullatorum, vindemia defæcata,* subdit ad rem: *Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati.* Quod autem per τὸ *facies vinculi*, intelligi possit Eucharisticus cibus, & potus, de quo agebatur, insinuat S. Hierony. sic locum interpretans: *Et vorabit in monte isto faciem vinculi colligati;* quasi in Eucharistico conuiuio voretur facies vinculi colligati. Quod probabam ad c. 5. §. 25. n. 104. Audis Eucharistiam, in qua velut effusus Dei amor impenditur, vinculi nomine significari ad summi amoris commendationem? Sublimior enim charitas non dicitur fastigium, sed quod maius, & sublimius est, vinculum: sic Eucharisticus amor vinculorum nomine sententiosissimè exprimitur.

Vinculũ dicitur supra fastigium amoris.
Oseæ.
Chald.
Ad Coloss.
Chrysost. ser. 8.
Isaiæ.
Hieronym.

38. Cæterùm in Ecclesia illustre decus est carceres, & vincula pati, quæ Christus Deus, eius Angelus, seu Præcursor Ioannes, Apostolorum Princeps Petrus, & præclarus Christi præco Paulus, sunt perpessi. Quorum posterior sic inchoat epistolam ad Philemonem, vt sæpè aliàs. *Paulus vinctus Christi Iesu.* Ad quæ verba sic fatur S. Ambr. *Vt dignitatem epistolæ à se missa faceret, ab iniuria sua cœpit. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est: ita contrà pro Christo custodia vincula sustinere, maxima gloria.* Vndè Paulus Actor. 16. v. 30. Agrippam Regem alloquens, ait: *Opto apud Deum non tantùm te, sed etiam omnes, hodiè fieri tales, qualis & ego sum, exceptis vinculis.* Quam sententiam sic commentatur, & illustrat S. Chrysost. aiens: *Vide, qui gloriatur vinculis, qui profert illa sicut catenam auream, is ea nunc deprecatur. Vide non solùm vincula, sed etiam, quod vt malefactor habitus proposuit, amplificans vinculorum gloriam.* Scilicèt tanti æstimat Paulus vinculorum gloriam, quàm à malefactoris falso nomine amplificat, vt tametsi munificus suorum bonorum largitor; quippè qui cupiebat anathema esse à Christo, vt aliquam gratiam impertiretur fidelibus; sic nunc esse catenarum auarum, vt sua omnia omnibus communicare ambiens, tantummodò vinculorum gloriam sibi arroget. Exceptis enim vinculis se, & sua omnibus impendit, & erogat. O summam vinculorum æstimationẽ apud Paulum, rei Christianæ egregium arbitrum!

Quàm æstimet Paulus catenas.
Ad Philem.
Ambros.
Actor.
Chrysost. hom. 52. in Act. Apost.

39. Apostolus in epist. ad Philemonem v. 13. ita scribit: *Onesimum ego volueram mecum detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis Euangelij.* Nimis subtile foret, & indè futile, si quis dixerit vincto Paulo, vnà vinciri, & ligari Euangelium Christi: ait enim suas catenas esse *vincula Euangelij.* Imò verò à Pauli vinculis non exiguam dignitatem, & auctoritatem accipit Euangeliorum sublimior veritas: nam à vinculis Apostoli seu Prophetæ credibilior fit apud homines prædicata veritas. Ieremias veridicus Dei Propheta excidium Iudææ, & confinium Regnorum sæpè prædicens, fidem apud homines mereri non valuit. Ergò vt certiorem fidem faceret sui Vaticinij, sic ipse fatur, c. 27. v. 2. *Hæc dicit Dominus ad me: Fac tibi vincula, & catenas, & pones eas in collo tuo. Et mittes ad Regem Edom, & ad Regem Moab, & ad Regem filiorum Ammon.* Et infrà v. 9. *Vos ergò nolite audire Prophetas vestros, & Diuinos, & somniatores, & augures, & maleficos &c.* Itaque Ieremias, vt veridicus Propheta habeatur præ Pseudoprophetis, & diuinis, & somniatoribus, & auguribus, & maleficis gentium, funibus circumligat sese: *Vt Propheta non solùm verbo, sed etiam signo significaret eis,* ait Lyran. ibi. Nempè vt auctoritatem det verbis à Deo dictatis, vinculorum signo significat quod prophetat, vt amplificet prophetiæ fidẽ. Tanta est vinculorũ auctoritas! S. Chrysost. sic fatur: *Si quis mihi daret optionem, mallemne videre Paulum è Cœlo descendentem, & vocem emittentem, an ex carcere: mallem ex carcere. Colligatio prædicationis sunt vincula Pauli, fundamentum est illa catena,* Quasi augustiorem auctoritatem habeat Paulus in carcere compeditus, quam si à cœlo ad terras aduentaret ad Ecclesiæ eruditionem. Tantam conciliant vincula fidei auctoritatem!

Catenæ veridicos ostẽdũt Apostolos, & Prophetas.
Ierem.
Lyran.
Chryso. ho. 10. in epist ad Coloss.

40. Homo imbecillus ipsa infirmitate velut catenis præpeditur; sed vincula fortem probant. Leo catenis constringitur, & domatur, infirmus catulus ligari non eget. Ergò vincula fortem, & virtute robustum virum probãt. De Paulo catenis vincto sic loquitur S. Chrysost. *Nam, & suis erat magis desiderabilis, & inimicis magis reuerendus, vt qui magni, & fortis animi ferret præmia, nempè vincula.* Nam catenæ fortem virum, & benè pugnantem palàm prædicant. Hinc Clem. Alex. sic fatur: *Martem autem Homerus dicit fuisse vinctum tredecim mensibus.* Nimirùm pugnacissimi Martis est vincula pati: vincula aut Martem inueniunt, aut faciunt; & Mars fortis animi fert præmia, nempè vincula. Quasi carcer, & vincula sint index, & probatio bellipotentis viri.

Vincula aut Martem inueniunt, aut faciunt.
Chrysost. ibid.
Cle. Alex Adhort. ad Gentes.

41. Abrahamus olim dilectum filium Isaac ducit in secretum montem, piè Deo mactandum. Et Genes. 22. v. 9. Isaacum arctè ligat ad sacrificiũ: *Cumq; alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altari super struem lignorum.* Quorsùm funibus vincitur Isaacus, spontanea victima? *Lætatus puer patre fideli, ipse quoq; fidelior, nec recusabat mortem, quam Deus, qui vitam dederat, imperabat. Vinci pignoris alligat manus, quas ille vinciendas libentius efferret: pedes quoq; constringit.* Verba sunt S. Zenonis: *Vndè* (subdit Caiet.) *ratio ligandi non fuit timor, ne Isaac fugeret, aut ne exiliret ab altari, vt aries, aut vitulus cùm mactatur.* Quam ergò ob causam ligatur tàm spontanea victima? Quidam respondent, alligatum fuisse, ne impatientia doloris, vel inuoluntarium renisum in ipsa iugulatione ederet; quasi ligatus etiã recalcitrare non posset. Alij, ne, si vellet, resilire posset: nimirùm plenissimè Isaacus offert Deo, & velle, & posse suum. At Isaacus nõ vincula sibi nectit, sed vincula patitur. Nonnulli aiunt, ideò vinciri, vt esset typus Christi clauis affixi cruci. Pia profectò allegoria, sed allegoria. Cur ergò tàm strictè vinculis nectitur Isaacus, dùm immolandus erat Deo tanquã electissima victima? Liceat suspicari victimã hãc vinculis coronari, vt esset gratior Deo, cuius gloriæ mactabatur. Porrò victimas coronari solitas in confesso est apud vtriusq; eruditionis peritos, de quo vbertim N. Cerda & Tertull. ita scribit: *Ipsa hostia & ara, ipsi ministri, & Sacerdotes eorum coronabantur.* Ergò Isaacus destinatus in victimã coronãdus est. Adest ne præparata præ-

Genes.
Zeno serm. de Abraha.
Vincula coronæ sunt.
Caiet.
Cerda in l. 9 Aeneid. l. de Coro. milit. c. 10.

claræ

claræ huic victimæ corona? Adeſt planè, quia adſunt vincula, quibus glorioſè adſtringatur. Opportunè S. Chryſoſt. ad Coloſſ. *Eum coronabant catenæ*: Paulum, an Iſaacum? Itaq; catenæ, & vincula inclytæ coronæ ſunt, quibus non tàm ligatur, quàm inſignitur victima Regali ſlemmate. Ergò ne quid gloriæ deſit illuſtriſſimæ victimæ, Abrahamus alligat filium ſuū, vel potiùs vinculis coronat, & ponit eum in altare, quò præclarior, & auguſtior ſit victima. Et quidem vinculi nomine ſignificari ſerta de Iuncis, & florib. cõtexta teſtatur ex Herodo. & Strab. P. Cornel. in c. 6. Baruch.

Chryſoſt. in Epiſtam ho. 10. ad Coloſſ.

Herodot. Strabo. Cornel.

42.

Deniq; etſi vincula reorū ſit infęlix nota, tamē fęliciſſimè ornant Chriſtianos, vſq; ad æmulationē exculti fœminarū ſexus. Bellè S. Chryſoſt. nuper allegatus; *Quæcumq;*, inquit, *mulieres aurea induiſtis monilia, Pauli deſiderate vincula. Non ſic vobis circa collū fulget collare, vt in huius anima fulgebat ornamētum aureorum vinculorum*. Hæc .n. vincula cœlo ornant, non terræ; Deo fulgent, nō hominib. ſicq; Deo pulchra, & grata ſunt, vt illa ſtudioſiſſimè exãbiat, fęliciſſimè allectus venuſto vinculorū ornamento, illaq; exoluat in ſignū ſummi amoris. Liceat hic perſtringere illuſtre illud tormēti genus, quo nouiſſimus Indorū Apoſtolus N. S. Franc. Xau. vſus eſt. Nēpè ſtudio placendi Deo cū plurib. funiū ſpiris corpus ſuū arctiſſimè diù cinxit; & cùm diuturnitate arctæ cinctionis, vincula vſq; ad oſſa penetraſſent, reſtitit in via, & deſiſtere cogitur à pia peregrinatione ſæuictib. plagis. Re ferè à medicis deſperata, qui ob vulnerū profunditatē non audebant funes præſcindere, ne ſimul virū laniarent. Derepentè Deus iacenti Xauer. benigniſſimè apparet, & peramantèr funes pręcidit, ſtupētib. ſocijs, & medicis miraculū inclamantib. Sic grata fuit Deo tàm arcta funiū pręcinctio. Baruch. 6. v. 24. *Mulieres autem circumdatæ funibus, in vijs ſedent. Cùm autem aliqua ex ipſis attracta ab aliquo tranſeunte, dormierit cum eo, proximæ ſuæ exprobrat, quod ea nō ſit digna habita ſicut ipſa, neq; funis eius diſruptus ſit.* Locus planè in paucis difficilis, quiuolet pleniorē expeditionē, adeat Roā de locis ſingular. Caſtr. & Corn. Nota ex S. Auguſt. l. 4. de Ciuit. Dei, c. 10. Et S. Athanaſ. Orat. contrà Idola, & Herodo. l. 1. & Strab. l. 11. in more poſitum fuiſſe apud Babylonias, & Cyprias, & Phœniſſas Virgines, quæ iā nubiles erant, circūligatas funib. aſſidere in vijs ad diē Veneris, tunc qui captus alicuius gratia, & pulchritudine eā ducere vellet in vxorē præ amoris impatientia funē diſrumpebat, quo ſignificabatur ſe illā, cuius pręcidebat funē, præ cęteris dilexiſſe. Vndè proptèr fauorē eximiū diſrupti funis, illa gloriabunda, & inſultans proximæ ſuę exprobrat, quod ea nō ſit digna habita, cùm *funis eius diſruptus non ſit*. Quid accõmodatius ad rē? Nēpè Xauer. noſter venuſtiſs. morib. dilectus Deo, & hominibus, ambiēs cęleſtis Spōſi honeſtiſſimas nuptias, & arctiorē amoris ſocietatē, *circumdatus funib. in vijs ſedet*, neq; vltrà progredi valet, nā vinculorū ſpiræ vſq; ad oſſa penetrarāt. Ergò ſalute ferè deſperata, dū *dormiret* per miraculoſā Dei beneuolentiā præciſis funiculis, *proxima ſua*, .i. cęteris diuini thalami, & amoris riualib. *exprobrat, quod ea non ſit digna habita, neq; funis eius diſruptus ſit*. Nā funiū pręciſio non ſolùm innuit ſummā beneuolentiā, ſed quaſi impatientiā, & inſaniā amoris. Euge gratioſiſſimè hominū, qui ſic placuiſti Deo, gratulamur tibi ſic te funib. decoratū, ſic te decoraſſe funes, & vinculorū arctiſſimam cinctionē, vt funiū probroſo tormento gloriā pepereris ſingularē. Nemo pius doleat, quod hic v. 9. veridicus Achior, eò quòd veri Dei veras laudes decãtauerit intrepidè, Holofernis offenſi crudeles miniſtri, ſeu tortores *ligauerūt Achior ad arborē manib. & pedib. & ſic vinctū reſtib. dimiſerunt eū*. Tūc .n. Achior iuxtà nominis ſui Interpretationē magis fulget: *Porrò filij Iſrael deſcēdentes de Bethulia, venerunt ad eum. Quē ſoluentes duxerūt in Bethuliā*. Sic .n. è vinculis placuit diuinæ Iſraelis gēti, vt dignus ſit habitus, cuius funes diſrūperētur, & honorificè cooptaretur in Dei populū. Tàm ſpecioſè ſplēdebat in vinculis! tàm glorioſè excipitur è vinculis!

Chryſoſt. Catenę monilia ſunt pulcherrima.

Baruch.

Roam. Caſtro. Cornel. Auguſt. Athanaſ. Herodot. Strabo.

43.

Iudith.

§. X.

Commentarius litteræ.

Verſ. 12. In medio itaq; ſeniorum, & in conſpectu omnium, Achior dixit omnia, quæ locutus ipſe fuerat ab Holoferne interrogatus: & qualitèr populus Holofernis voluiſſet proptèr hoc verbū interficere eum.

Verſ. 13. Et quemadmodùm ipſe Holofernes iratus iuſſerit eum Iſraelitis hac de cauſa tradi: vt dùm vicerit filios Iſrael, tunc, & ipſum Achior diuerſis iubeat interire ſupplicijs, proptèr hoc, quod dixiſſet: Deus cœli defenſor eorum eſt.

Verſ. 14. Cumq; Achior vniuerſa hæc expoſuiſſet, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & communi lamentatione, & flatu vnanimes preces ſuas Domino effuderunt.

Verſ. 15. Dicentes: Domine Deus cœli, & terræ, intuere ſuperbiam eorum, & reſpice ad noſtram humilitatem, & faciem ſanctorum tuorum attende, & oſtende quoniam non derelinquis præſumentes de te: & præſumentes de ſe, & de ſua virtute gloriantes, humilias.

IN medio itaque, &c. Græcè ſic ſcribitur: Ozias' Chabri, & Charmi, *Conuocauerunt omnes ſeniores ciuitatis, & concurrerunt omnis iuuenes eorum' & mulierum in Eccleſiam, &c.* Qui ſint hi ſeniores, in quorū medio conſtituitur Achior? Vulgò aſſerunt Interpr. fuiſſe Senatum, qui regendæ Bethuliæ præerat. Non enim tantùm Hieroſolymis, ſed etiam in reliquis minorib. vrbibus ſeniores, ſeu Senatus erat, qui tractabant Rempublicam. Ruth. 4. 1. Reg. 30. & 2. Reg. 15. & 3. Reg. 21. Quod tradit Ioſeph. l. 4. Antiquitat. c. vlt. & l. 2. Captiu. c. 42. Refert fidelitèr Achior, quæ ipſi acciderant: & qualitèr ob defenſum Iſraelis Deum, eiuſq; in Iſraelitas prouidentiam, aſſociauerit eum Holofernes Hebræo populo, vt Bethulia capta, *diuerſis interiret ſupplicijs*, ipſa, & Achior. Quo ſignificat, non vno mortis genere, ſed ſe exponendum Aſſyrio exercitui fore ad acerbiorem cruciatum, & probroſiorem ignominiam. Quam ob cauſam dixit Holofernes v. 4. *Gladius militia mea*, quaſi non vni ſpiculatori, ſed pluribus plagiarijs exponendus foret.

Verſ. 12. & 13.

44.

Ruth. 1. Reg. 2. Reg. 3. Reg. Ioſephus.

Cumq; Achior, &c. Additur, audita Achioris narratione in vnanimes preces effundi Hebræos, & Deum rogaſſe, primò, vt intueatur ſuperbiam Aſſyriorum; quaſi intuitio ſuperbię, ſufficiens ſit ſuperbiæ punitio: rogant, vt reſpiciat ſuam *humilitatem*; P. Sā, *afflictionem*: ac ſi intuitio humilitatis, & afflictionis, largitio ſit miſericordiæ: *Aſpectus enim diuinitatis propitia munus eſt conuerſationis humanæ*, ait Saluian. l. 2. de Guber. *Faciem Sanctorum attende*. Quę hęc *facies Sanctorum*? Lyra, Carthuſ. & Hugo, merita Patriarcarum, & Prophetarum. P. Sanct. ſanctos appellat ipſoſmet Iudæos tunc ieiunantes; ſic appellantur, Zachar. 7. v. 3. Textus Græcus non ait, *Sanctorum*, ſed *ſanctificatorum*. Vndè Serar. *Sancta* vocat omnes circumciſos, Sacerdotes, Leuitas, Nazaræos, & ſanctificata quæque, nempè Templum, ſacrificia, &c. Itaque *Sancta* quæque obijciunt diuinis oculis, vt auertant numinis iras iam iam ſæuientes in religioſam gentem. *Preces effundere* dicuntur orantes Iſraelitæ, plura conſimilia

Verſ. 14. & 15.

Saluian.

Lyranus. Carthuſ. Hugo. Sanctius. Zachar. Sācta, quid ſignificent apud Hebræos.

excu-

exempla ex scripturis agglomerat Lorinus, ad Ps. 143.
Lorin. vers. 3. plura posset ex humaniorib. litteris, & vers. 15.
Hebrǽus populus à periculo deuotus, ait non derelin-
qui *præsumentes* de Deo, deiectissimè autem proster-
Præsumptio in bonam, & malam partē. ni, de se ipsis *præsumentes*. Quid hic *Præsumptio?* Præ-
sumptio in vtraque eruditione, scilicet diuina, & pro-
phana. *Antesumptionem* significat: & *præsumere* antè
1. Corinth. sumere sonat. 1. Corinth. 11. v. 21. *Vnusquisque suam*
Plin. *cœnam præsumit ad manducandum*. & Plin. lib. 14. c. 22.
contra ebrietatem, inquit, præsumendam cicutam.
Vnde præsumptio bona potest esse, & mala. Bona si,
id quod oportet, præsumitur; mala, si quod non expe-
dit. De præsumptione in malam partem accepta, pos-
sem paginā implere de Biblijs, & SS. Patrib. ex Scho-
45. lasticis, in disputationib. de Spe. De bona Præsum-
Barrad. ptione (quam *confidere* tātùm significare, existimauit
Barradius to. 4. in Euangelia, li. 15. c. 15. sed est. n. ani-
Ambr. mosior quædam fiducia) ait S. Ambr. lib. 5. de Sacr. c. 4.
Vides quam breuis oratio, & omnium plena virtutum? Ex
malo seruo factus est bonus filius: ideò præsume non de
operatione tua, sed de Christi gratia. Non ergo hic arro-
gantia est, sed fides. Bona præsumptio, sed moderata, &c.
Sic apud Bedam lib. 1. histor. Anglic. c. 19. Et si vora-
ces flammas, dum esset æger S. German. euadere co-
Beda. geretur, *Mouere se fides præsumptione non est passus*. Er-
go Hebræi orantes bene præsumunt de Dei bonitate:
Assyrij insultantes malè præsumunt de suis virib. Ec-
ce tibi verbum *præsumere* in vna linea huius versiculi
diuersissimè acceptum. Quod notarim, vt compesca-
tur vociferatio quorundam Theologorum, qui vbi in
disputationib. incurrunt in aliquem Scripturæ locū,
statim occlamant: Hoc verbum in hoc sensu accipitur
in hac periodo, ergo in eadem, eodem sensu accipien-
dum est. Ex hac consequentia aliam sequelam dedu-
Matth. co: Ergo quando Christus Dominus dixit, Matth. 8.
Dimitte mortuos sepelire mortuos suos; iussit vt mortui
patris cadauer sepeliretur ab alijs cadauerib. nam eo-
dem nomine, eodem tenore verborum, eadem pe-
riodo id dixit.

§. XI.

Munificus Deus, vel Dæmoni oranti annuit; & ab aliqua orationis improbitate occasionem sumit ad donandum.

46. CAecè nimis Cæcus ille Euangelicus dixit, Io. 9.
Ioan. v. 31. *Scimus, quia peccatores Deus non audit*: ad-
Vel Ioui petenti donandū est. huc mente cæcus est, qui iam cernit oculis, non vidit
Dei misericordiam ad miraculum vsq; munificam,
qui miraculo oculatus, auaris confunditur terrenorū
obiectis: A Dei liberalitate videt, & Dei liberalitatem
non videt: magis cęcus etiam oculatus, quàm fuerat
antè cæcus, quasi à visu corporis mutauerit mentis
cæcitatem. Indecorè arctat diuinam munificentiam,
qui illam non ampliat ad peccatores. O cæce, si scis
quòd Deus peccatores non audit, nescis, quod *omnis*
Lucæ. *qui petit, accipit*, Lucæ 11. cæcutis iam videns ad ea,
quæ vel cæcus videat. Porrò iustorum preces Deo
gratæ sunt, sed peccatorum oratio arcanè blanditur
Diuinæ clementiæ, quæ eò ostentatur magis, quò
minùs cogitur petentis probitate: nam à probitate pe-
tentis decrescit liberalitas donantis: augustius donat,
qui non merenti largitur: Venustior est munificen-
Lucæ. tiā, quæ indigno impenditur. *Omni petenti te tribue*,
aiebat Christus, Lucæ 6. v. 30 Munificentior. n. beni-
gnitas excludit neminem; ingenium largitatis est im-
probo benefacere: nam improbitas petentis, meritum
auget concedentis. Si quis Christianitatis acerbior ho-
stis, Iupiter fuit, (si tamen fuit aliquis iupiter) vt trun-
co Iouis simulacro diuini haberentur honores, vera
diuinitas Christi exulabat Romano imperio. Viuus
Iupiter sceleratissimus omnium. fuit, vita functus, oc-
casio sæuæ tyrannidis in Christianos? vt delubrum
Iouis ditaretur, depauperabantur Christianorum
templa: vt regnaret Iupiter, Christianitas omnis dirā
seruitute subiugabatur. Gentilitatis decus factum est
Christianitatis euersio. Hinc enitet Christianorum 47.
liberalitas piè æmula nequitiæ Iouis. Siquidem Ro-
mani accusabant olim Christianos, quod non dita-
rent muneribus Iouis templa, sed pecunias omnes
erogabant in pauperes. Huic querimoniæ respondet
antiquissimus Tertullianus: *Porrigat manum Iupiter,* Tertull.
& accipiat. Quasi dicat: omni pœnitenti tribuimus, Apolog. 42
quod petit: quod indiscreta liberalitate præstatur; ita
vt si petat ipse Iupiter, & porrigat manum ad acci-
piendum, impetrabit munus, quod postulat. Iupiter
inquam, improbissimus mortalium, infensissimus
hostium, idololatriæ Auctor, imò Dęmonum nequis-
simus. Quid. n. est Iouis simulacrum, nisi simulatus
Dæmon? Is si postulet à nobis munus nomine elee-
mosynæ, accipiet postulata: *Porrigat manum Iupiter,*
& accipiat. Neque quia hostiliter sæuit in nos, neque
quia deterrimus Diabolorum est, negabimus, quę à
nobis postulat munera. Sic edocti sumus ab Auctore
nostræ religionis, præcipiente: *Omni petenti te tri-*
bue: ipsius enim in quantum possumus æmulamur
indifferentem liberalitatem, quę non contrahitur
malitia postulantis. Neque enim Christiana, aut di-
uina munificentia pendet ab aliena malitia. 48.
Marci 5. v. 12. Legio sæuissima Dæmonum, quę Marci.
diu multumq; miserè dilacerauerat hominem quem- Deus, vel
piam, voce Christi Dei depulsa fuit; quod nimis gra- Dæmonū
uiter ferentes mali dæmones; deprecabantur cum precibus annuit.
spiritus, dicentes: *Mitte nos in porcos, vt in eos introe-*
amus, & concessit eis statim Iesus. O impudentiam dæ-
monis! Hominem Dei hostiliter diuexauerat, & Deū
vt amicum rogat? repulsam exorat, qui inimicum
orat. Nisi fortè orantis malitia securitas sit impe-
trandi; & nihilominus dæmoni malitiosè petenti
bonus Iesus concessit ei statim, quod rogat; ne quid
vel Diabolo neget pius Dominus. Opportunè Basil. Basil Selen.
Seleucus: *Cur ergo, ò Domine, dæmonib. potestatem facis?* Orat. 23.
Cur eorum nequitia gnarus verbis persuaderi te sinisti?
Scilicet, vel mali dæmonis petitio persuadet rei im-
petrationem? Profusa propè largitas, vel impias impij
Diaboli preces nescit refutare? Non est ignarus ne-
quitiæ dæmonis postulantis, qui scit vires orationis
sæpè non hebetari nequitia petentis: imò ea publica-
ri munificentiam concedentis. Dæmoni postulanti
concedit, qui nemini vult postulata negare: malitia
postulātis exaggeratio est munificentiæ concedentis.
Intempesta nocte it Amicus ille tres panes postu-
laturus ab Amico, tenuit ille postulata concedere,
causatus importunitatem temporis. Perseuerat mo-
lestus petitor; audit impossibilem esse impetrationē,
Non possum surgere, & dare tibi. Lucæ 11. v. 7. adhuc Lucæ.
pertinax instat: *Dico. n. vobis* (verba sunt Christi) *etsi*
non dabit illi surgens, eò quod amicus eius sit, propter im-
probitatem tamen eius dabit illi quotquot habet necessa-
rios. Quo pacto verè dicere potuit Euangelista, pro-
pter improbitatē daturū fore Deū, quod postulatur?
Nōnè improbitas vitiū importat? Deusne is est, qui à
vitio moueatur ad dandū? Beda ex S. August. propter Beda.
improbitatē interpretatur *tædio coactum*, & sensus erit August. de
dabit occasione tædij importunæ petitionis. Quod fa- qq. Euang.
tis procliuitatem Dei ad donandū exprimit; nempè
Deus annuet postulatis propter tędiū; Hispanè dices:
Da a poder de desgana de dar. Id est, à tædio mouebitur
ad largiendū. Ac si non tantùm occasione probitatis Deus propter improbitatem petentis quomodo annuat petitionibus.
postulantis, & propter complacentiam in oratione;
sed propter fastidiū ipsarum precū, condonaturus sit
Deus, quæ postulantur? Verùm sensus Lucæ viuacior
est, *Propter improbitatē*, inquit. Gręcè *διά γε τὴν ἀναί-*
δειαν αὐτῦ, hoc est *impudentiā* Quod aliquomodò po-
test venustissimè Deo accōmodari, vt significetur, etiā
Deū non solùm ab amicis, verùm, & ab inimicis etiā
suis, id est, peccatorib. non propter amicitiam, & gra-
tiam, à qua illi alieni sunt; sed *propter improbitatem*,
id est, occasione improbitatis, *se* exhibere munificum.
Enim verò tā procliuis est Deus, ad annuēdū huma-
nis

nis precibus, vt non tantùm à ſanctitate precum, ſed etiam ab improbitate, & impudentia, occaſione accepta, moueatur ad donandum. Sic Chriſtus Deus cōcedit dæmonib. poſtulationem valdè noxſam Genezarænis; ſic fatetur ſe conceſſurum poſtulata propter petentis *improbitatem*. Bene ergo hic v.15. Bethulieſes conſcij tot ſcelerum, quę publicant, dicuntur *præſumētes*, de Dei ſumma, & velut effuſa munificentia.

Iuditha. Liceat in tribus paragraphis ſequentibus, exaggerationibus, vti ad declarandum ſummam Dei munificentiam, de qua hic Bethulienſes *præſumere* dicuntur ſecis non planè emedullatur audaciuſculæ vocis energia.

§. XII.

Redundantia diuina Miſericordiæ ſupplere videtur opera ad extrà, aliorum Attributorum.

49. OMnia Dei Attributa ſunt infinitate magna, amplitudine immenſa, venuſtate decora, & vt vno verbo omnium perfectionem colligam, Deo digna ſunt, & reipſà Deus, quo nihil magnificentius dici, excogitariue poteſt. At neſcio qua nobilitatis prærogatiua extollitur Dei Miſericordia, quę etſi reipſà eadem ſit diuinitatis natura, ſublimius quid in operibus ſcintillat, & planè diuinitatem auguſtiùs oſtentat. Quin, & de plenitudine Miſericordiæ cæterorum Dei attributorum opera accipere quodammodò videntur nō ob ſui defectum, (qui.n. defectus in re Dei poteſt eſſe?) ſed ad miſericordiæ oſtentationem apud homines. Porrò cùm Miſericordia idem ſit reipſa, ac cætera Dei attributa, quid mirum ſi reipſà eorū quaſi vices agat? Quid .n. diuinius de Miſericordia Dei dici poteſt, quàm quod ſuppleat non defectum, ſed quod veluti addat ad plenitudinem operis attributorum? & ſi quid humanæ ignorantiæ non ita plenum apparet in operib. aliorum attributorum, quodammodò ſuppleatur ex pijs quaſi redundantijs Miſericordiæ. Id vnum intendo, procul calumnia, nam *Miſericordia eius ſuper omnia opera eius*. Opera Immenſitatis ſuperat diuina Miſericordia, ſuperat diuinæ Veritatis, & Dei Scientiæ opera; & ſuppleri videtur à Miſericordia, quod ruditati noſtræ his, quaſi defeciſſe aliquando videtur in operib. ad extrà. Singula probo ſigillatim.

50. Deus quia immenſus eſt, vbique eſt, omnib. locis quamuis remotiſſimis adeſt præſentiſſimus: nemo Deum fugit quantumvis omnia loca fugiat: quoniam etſi homo nullibi ſit, neceſſe eſt, vt Deus ibi ſit, qui præ immenſitate, & loca, & inania replet. At neſcio, quo ſenſu Lucas dixit, c.15.v.3. quòd filius prodigus, *peregrè profectus eſt in regionem longinquam*. Peregrè à Deo quis poteſt proficiſci, qui naturaliter vbique eſt? Regione vlla Deo longinqua, qui natura ſua immenſus eſt? Et tamen nihilominus Euangeliſta affirmat filium Prodigum peregrè à Deo profectū eſſe, & habitaſſe quaſi procul à Deo in regione lōginqua. Quærat ergo Deus filiū prodigū fugientē, feſtinet reducere peregrè errantem. Id eius bonitas exigit. At Deus moueri è loco non poteſt: nam immenſitas nequit ad vlteriora ſpatia ſe extendere. Si Deus ad eum non vadit, peregrè abeſt in regione longinqua? Deus autē ire nequit, quia immenſus eſt: nam immenſitas, quoniam vbiq; eſt, moueri non poteſt: nam immenſitas nequit ad vlteriora ſpatia ſe extēdere. Acutè S. Chryſologus verſans illud Lucæ 15. v.20. *Pater Miſericordia motus*: ſic inquit, *Mouetur miſericordia, qui loco poteſt non moueri*. Id eſt, Deus ob ſui immenſitatem non poteſt loco moueri. Quid ergo, non eſt quærendus filius prodigus, qui peregrè profectus eſt in regionem longinquam? Imò feſtinè quærendus eſt, nō paſſibus immenſitatis, cuius nulli ſunt greſſus; nam immenſitas immobilis eſt. Quæratur ergo, & trahatur paſſibus Miſericordiæ, qui greſſib. immenſitatis quæri non poteſt. Agat Miſericordia quaſi vices immenſitatis, & motum, quem immenſitas non poteſt, affectu peragat Miſericordia. Vnde *Deus Pater Miſericordia motus eſt. Mouetur quippe Miſericordia, qui loco non poteſt moueri*.

Lucæ.
Miſericordia quaſi obit officia immenſitatis.

Luc.
Chryſ. ſer.3.

Si quis locus difficilis in toto Matthæi Euangelio, 51.
ille præſertim c.12.v.40. *Fuit Ionas in ventre Ceti tribus diebus, & tribus noctib.* Dubij ratio ſtatim pulſat animum. Quia etſi Chriſtus Dominus in corde terræ, id eſt, in ſepulchro iacuerit trib. diebus ſaltem dimidiatis, (demus id Euangeliſtæ per ſynecdochem) at tribus noctibus minimè in ſepulchro fuit: primo .n. manè diei tertiæ ſurrexit, vt concors eſt Euangeliſtarum narratio. Ergo duabus noctibus in ſepulchro iacuit, non trib. Vnde aut Chriſtus manè diei tertiæ non ſurrexit, quod temerarium eſſet dicere, aut non trib. noctibus, ſed duabus tantùm in ſepulchro delituit. Quomodo ergo dicitur hic ab Euangeliſta, quod trib. noctib. in ſepulchro erit? Quomodò vera eſt hæc Matthæi, ſeu Chriſti Dei prophetia? Allucinaturne Chriſtus? Apage. Planè allucinantur plures Interpretes, & locum fatigant innumeris expoſitionib. Subijciam commentationem Peluſiotæ, qui ſuper hac dubitatione interrogatus, poſt tres alias expoſitiones hanc quartam ſubijcit: *Quod ſi perfectos tres dies quærunt, illud reſponde. Quod Rex quoque admiſſa eorum, qui in metallis, ac vinculis ſunt deprecatione, hoc illis pollicitus fuiſſet, ſe poſt tertium diem eos miſſum facturum, ac præſtitum diem anteuertens, eos liberaſſet, per hanc celeritatem verum magis dixiſſet. Ad hunc itaque modum Dominus citius, quam promiſerat reſurgens, ab omnibus meritò adorabitur.* Ac ſi dicat Peluſiota; per celeritatem indulgentiæ, non violatur veritas, ſed velut ſuppletur à Miſericordia: non quia rigoroſè Rex ille terrenus omnimodè impleret quod promiſit; ſed quia redundantia Miſericordiæ ſuppleret non veritatis defectum; ſed velut vices veritatis. Si quid veritatis, (dato impoſſibili,) Deo deeſſet (nihil autem veri Deo deeſſe poteſt, qui eſt ſumma veritas) Miſericordia quodammodò impleret? Eminentia Miſericordiæ quaſi vices ageret veritatis? Etſi vna nox deſideraretur ad planiorem quoad homines veritatem, *per hanc in miſerendo celeritatem; verum magis dixiſſet Euangeliſta!* Quid illuſtrius ad hanc rem? Quæ quia difficilis, adducam alium locum ex S. Iſidoro allegato in catena. Ad Lucæ 18. ſic ſcribit Iſidorus: *Et tertia die reſurget. Admiror dementiam quærentium, cur Chriſtus ante triduum ſurrexerit, ſi enim reſurgeret tardius, quàm prædixerat, impotentia eſſet: celerius verò eſt ſummæ veritatis indicium. Si quem enim cum ſpoponderit ſuo debitori poſt triduum exoluere debitum, eadem die ſatisfacientem viderimus, non fallacem, ſed potius vt veracem eum admirabimur.* Ecce tibi Miſericordia quaſi agit vices Veritatis, & Immenſitatis (ex mente vtriuſque Iſidori, quorum ſententiam adduxi, & explicui; non tamen hic affirmo, ne rem exaggeratiùs confirmē.) Suſpicor, & opera omniſcientiæ quodammodò ſuppleri à Miſericordia quoad homines.

Matth.
Miſericordia quaſi obit officia veritatis.
Peluſ. epiſt. 14. lib 1.
52.
Iſidor.

Quærebat Adamus latibulum poſtquam peccauit: 53.
mox adeſt Deus veſtigans peccatorem Adamum, clamat Deus in Paradiſo: *Adam vbi es?* Gen.3. v.19. Quid quærit Deus Adamum? Nonne quocumq; aufugerit, ab Immenſitate tenebitur, quæ etiam in abditiori latibulo adeſt? Præterea; Deuſne ignorare poteſt vbi ſit Adam? Si ignorat, derogatum eſt Omniſcientiæ diuinæ, ſi non ignorat, ſuperuacaneum videtur interrogare, quod ſcitur. Ergo aut ſuperuacaneè quærere videtur Deus non latentem, aut ignorare vbi lateat, dùm ſerio, quærit, & interrogat: *Adam vbi es?* Rupertus locum explicat de arcana quadam ignoratione, qua Deus dicitur ignorare peccatores, præſertim damnatos. *Quia profectò poſtquam ſemel dixerit, neſcio vos, neminem damnatorum cognoſcet Deus, neminem perditorum requiret amplius.* Hunc ad modū Deus dicitur Adamum iam peccatorem ignoraſſe: ſed adhuc miſericorditer quærit Adamū, dicens: *Adam vbi es?* Quaſi ignorationem inſinuat Deus, ſed admixtam

Geneſ.
Miſericordia quaſi ſuppler quoad nos vices ſcientiæ.
Rup. lib.3. in Gen. c.14

miſe-

Rupert. misericordiæ. *Hoc enim* (adhuc Rupert.) *Benignitas querentis intendebat*. Ac si ignoraret,quæritis,& quasi defectum scientiæ,quem requisitio indicat, veluti reparat *querentis Benignitas*? & quod detractum videtur scientiæ diuinæ, quodammodò suppletur à misericordia? Quod in simili de filio prodigo, cui excipiendo processit obuiam pius pater,notat ibi S.Chrysol. *Delicta non videt vis amoris*. Videt filium,sed delinquentem filium non videt amor patris? Scilicet ab amore quodammodò sufficitur, quod visioni videtur detrahi? Hic Misericordiæ fastus est,& pia præsumptio. Ergò rectè Historiographus hic v.15. inducit Bethulienses de Misericordia *præsumentes*.

Chrysolo. serm.3.

Iudith.

§. XIII.

An culpa nimiæ benignitatis,reipsa sæpè sit honesta.

54. Omnia Dei magnifica sunt,vtpotè Deo digna, eximia, excelsa, infinita. Verùm Misericordia à nobilitate actuum, arcana prærogatiua videtur excellere reliqua attributa diuina. Nimium videbitur hominibus, quod excellere dicitur opera reliquarum Dei perfectionum. Ita sanèiat eiusmodi excessus,nomen videtur vitij,sed res est virtutis. *Neq; enim bonitas,& Clementia Dei vid eo caret*,inquit Nazian. Accidentia vitij ostendit,sed virtutis substantiam habet. Apud homines enim nihil magnificè æstimatur, nisi quod vltrà modum esse dicitur. Basil. Seleuc. sic ait: *Deus parturiens magnificentia suæ munera clausum habere thesaurum impotens*. Expende illud: *Parturiens magnificentiæ suæ dona*? ac si Deus non tantùm propendeat in munificentiam,sed eo impetu,& tamquam adnixu,quo fœmina partioni proxima,anxiè conatur edere prolem. Præterea aduerte ad illud, *Impotens*, quasi non possit Deus se continere,quin veluti effusè homines muneret munificentiæ suæ largitate? Profectò largitas hæc videtur nimia, & quæ à nimietate quodammodò vitio affinis contemnatur ab hominibus. *Penuria ipsa efficit,vt ad eum,qui largiendi potestatē habet,nosmetipsos conferamus:quem alioqui fortassè ob nimis expromptam liberalitatem contemptui haberemus*:ait Nazian. Audis nimis expromptā liberalitatē cōtemptui esse? Adeò enim est sublimis Dei liberalitas, vt non satis,apud nos rudes æstimatores rerum,explicetur,nisi dicatur nimia,nec honoretur satis,nisi pę nimietate, contemptui sit apud homines aliquos, apud quos magnū non habetur,quod nimium non dicitur.

Dei misericordia apud nos nimia habetur.

Nazian.or. in plag.grādinis.

Seleu. or.2.

Nazian.or. ad Nazianzenos ciues

55. Lucæ 19.v.5.Dixit Iesus Zaccheo homini publicano,à diuitijs malè partis,infami: *Hodie in domo tua oportet me manere*.Profectò,ô Domine,non tua refert, sed Zacchei:sua interest,vt publicanus excipiar Deum in domum suam, & cum Deo cœlestis munificentiæ largitatem:tua non refert,ô Iesu,Zacchæum munerare tanta diuitioris gratiæ largitate (liceat ex verborū cortice velitari ad mores:) Nimia videtur hæc donorum quasi profusio,imò exposita,vt homines hanc liberalitatem velut indecoram, & nimiam maledictis conuitientur. Quod aduertit S.Chrysost. inquiens: *Hodie in domo tua oportet me manere. Sed considera nimiam Saluatoris bonitatem*. Ergò si ferè nimia dicitur pietas hæc à Chrysost. quis miretur,quòd *Cum viderent omnes, murmurabant? Si nimis exprompta* dicitur Dei liberalitas, quis mirabitur, si contemptui habeatur,& pateat hominum murmurationi?Verùm enim verò apud homines satis grandis non esset Dei bonitas,nisi prę sublimitate,& quasi nimietate subiret hominum detractionem. Vltrà modulum, & captum humanum debet esse perfectio, quæ Deo digna est. Nobilius Dei attributum non deuenustatur hominum detractionibus, sed magis publicatur eius supereminentia. Vndè istiusmodi murmuratio,laus est misericordiæ,& panegyricus diuinæ liberalitatis. *Cum viderent omnes,murmurabant*.

Lucæ.

Dei liberalitas quo sēsu dicatur nimia.

Chrysosto. citatur in Caten.

56. Matth.20. Vident operarij illi eos,qui parùm laborant,æquale premium accepisse, & obmurmurant ob largiorem munificentiam Patrisfamilias: *& murmurabant aduersus Patremfamilias*. Ferè conuenit intèr commentatores hic agi de retributione Beatitudinis. Ergò qui in Cœlo beatitudine donantur, obmurmurare dicūtur,& aduersùs Patresfamilias,nempè Deū. Itane in cęlo murmurario audiuntur?cęlites obmurmurant? Et aduersum Deum murmur est? Quam ob causam exortum est murmur? Puto, quòd ex causa murmuris res tota patebit. Scilicèt obmurmurant, quia Deus eos, qui minus laborarant, fere vltrà modum videtur prêmiare, ob veluti excessum munificētiæ murmurant. Hæc murmuratio opprobratio Dei non est,sed eximia laudatio; nam quasi excessus benignitatis,aliquandò non tàm videtur esse culpa, quàm virtus. Vtinam par fuisset fides Consulis Plin. eius ingenio, vt suspicari possē adludere ad hæc verba Matth.quæ vers.Is, l.7. in epist. ad Septitium,qui dicebat, ipsum Plin. reprehendi, eò quòd suprà modum amicos coleret: sic rescribit Consul Plin. *Agnosco crimen, amplector etiam.Quid enim honestius culpa benignitatis?* Sententiosè quidem,& elegantèr. Quasi dicat: Qui benignitatis excessum (non vitiosum, sed excelsum) culpat, virtutem reprehendit, quia hic excessus benignitatis, laus est. Vndè eiusmodi homines quasi reprehendendo laudant, & murmuratione commendant. Nulla enim exaggeratior munificentiæ laus est, quàm hæc murmuratio: nam ipsa reprehensione nimia dicitur, & ab obmurmurante veluti excessu decoratur. Nam liberalitas diuina,si nimia apud homines non esset,satis liberalitas non haberetur. Paul. ad Ephes.2. v.4. *Deus,qui diues est in Misericordia,propter nimiam charitatem suam,qua dilexit nos,&c.* Eccè charitas Dei vocatur nimia à sublimitate benignitatis, non à consinio improbitatis. De quasi nimia Dei clementia piè præsumunt Israelitę,dicentes hic v.5. *Non derelinquis præsumentes de te*. Ad hanc thesim comprobandam aduocari possunt, quæ ex S. Paulino, & Ennod. in Prologo scripsimus, n.15.

Matth.

Misericordia murmuratione laudatur.

Plinius.

Ad Ephes.

§. XIV.

Vsq; adeò munifica est Diuina misericordia, vt etsi exhausta esset tot, tantisq; largitionibus, piè præsumendum de illa sit, nos impetraturos,quæ petimus.

Populares,& prophanæ diuitiæ sunt, quæ seruantur in arca,quæ scrinia secretiora recondunt, & in luculentis prædijs tibi iacent. Nemo se habere existimat,nisi quod habet,quod dedit,perdidisse reputat. At locuples Dei thesaurus, quò multa munificè dedit, eò plura se habere computat. Nam ditior possessio,largior munificentia est, perdidisse putat, quod habet: habere quod dedit? Ad Rom.10.v.12. dicitur Deus: *Diues in omnes,qui inuocant illum*. S.Chrysosto. ibi: *Diues in omnia, & omnes inuocantes se*. Num Deus diues non est in eos,quos donis non munerat? Deus infinitè diues est, & inexhausto suæ omnipotentiæ thesauro locuples; quid ergò eius diuitiæ arctantur à Paulo, & diues in eos tantùm, quos muneribus cumulat,nominatur? S.Ambr. hunc locum diuitans,sic scribit: *Diues Deus non est,nisi in ijs,qui inuocant illum; quia ipsi accipient remunerationem. Perfidis vero non est diues,quia participes non sunt bonorum eius*. Itaqì Deus, in quos velut immunificus est, pauper dicitur; diues verò in eos, quos muneribus opulentar. Tantùm diuitiarum se habere computat Deus in Omnipotentiæ censu, quantùm liberalitas munificè expendit in opere? Peregregiè Leprosus ille, Matthæi 8.v.2. inquit: *Domine,si vis,potes me mundare*. O miser homo, quid Dei pe tentiam minuis, cùm supplex illam adis? imò, & Omnipotentiam dimidias, cùm illam augere debuisses, si posses, vt te sanares. Quid ais? O Si

57. Deus dicitur habere q donat.

Ad Rom. Chrysost.

Ambr.

Matth. 58.

Si vis, potes me mundare? Ergo si nolit, id non poterit? Multum omnipotentiæ detraheris, & id tantum Deũ posse affirmas, quod largiri vult. Etsi nolit tibi dare, de se potest, qui omnia potest. Iniurius in omnipotentiã impetraturus salutem Leprosus accedit? Minimè, sed adulator Misericordiæ, quam blanditijs demulcet. Nã adeò est liberalis, & munificus Deus, vt quodamodò tantùm se habere æstimet, quod largitur

Isaiæ.

Isaiæ 59. ver. 16. *Apporiatus* (id est, depauperatus) *est Dominus, quia non est qui occurrat*: tanquam si in voluntate munerãdi, potestas esset muneris faciendi? Potest largiri, qui largiri vult: etsi facultas dandi alioqui deficeret; *Si vis, potes me mundare*.

Chrys. ser. 27.

Præclarè S. Chrysologus in re non absimili, inquit: *Sit dandi animus, & facultas non deerit largiendi*.

Clem. 2. Strom.

Et Clem. Alexand. *Velis, inquit proverbiũ, & poteris*.

Ambr. ad Luc. 5.

Et omnium elegantissimè S. Ambrosius hæc eadem verba commentans, ait: *Domine si vis, potes me mundare. Religionis, & fidei plena confessio, in voluntate Domini tribuit potestatem*.

Dei munificentia vel de quodam modò alienis donare hyperbolicè dicitur, ac si quid alienũ esse posset.

Cæterùm adeò munificus Deus noster est, vt etsi adsit *dandi animus*, fortè quasi deerit facultas largiendi? Num veluti effusior misericordia infinitos Omnipotentiæ thesauros munerando ferè exhausit? (liceat vti hyperbole in re excedẽte humanum captum; si res Dei cõcipit humana tenuitas, sic in parabolis proponi videntur.)

Luc.

Lucæ 15. Ægrè tulit senior filius munificẽtiam Patris in filium Prodigum, quem vt ad fraternum amorem flectat pius pater, sic delinire intentat: *Omnia mea tua sunt*. Ac si dicat, ne molestè feras fratrem aduentasse, quia ob eius aduentũ census nõ minuetur tuus, nam *Omnia mea tua sunt*: tota mea substãtia te iterum munero, patere me excipere filium. Obstitit S. August. hic verbis:

Aug. in Caten.

Quid sibi vult, quod addit; omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris? Quomodo pius, & liberalis Pater potuit totũ censum seniori fratri donare, tanquã si nõ esset & fratris prodigi? Frater n. senior suam substantiæ portionem acceperat, nam petente vno ambobus substantiam suam dedit pater. Non satis piè vtriusque fratris censum totum, alteri donare videtur. Effusè donaret, qui quod suum nõ est donaret. Bonorum prodigus videretur pater humanus, qui censum omnem, quam apud se habet, non suum, munere daret. *Omnia mea tua sunt*, inquit; & bona bonorum pars alterius fratris erat. Ea est liberalis Patris munificentia, vel veluti de alieno (si tamen alienum quid) piè satageret donare, si posset; si fortè suus census non suppeteret ad donandum?

59.

Luc.

Timẽdum ne est, ne diuina largitas rem nostram expẽdat?

Illustris ad hanc rem est locus Lucæ 12. v. 32. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum*. Id est, nolite inopiam timere, qui Reges estis cœlorũ. Quorsum hæc Christus? Subdit hæc verba, quibus suam mentem dissimulanter prodit: *Venite, quæ possidetis, & date eleemosynam*. Ac si dicat: Qui rex est Cœli, nõ eget possessione terrena; vendite prædia, & eleemosynæ nomine erogate pauperibus pecuniã. Suspicax animus piam hic in Christo subodoraret? Nam dixerat ipse: *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*: ipse Christus in paupere occultè latet, & in paupere accipit, quod pauper accipit. Vnde pergit Christus: *Facite vobis sacculos, qui nõ veterascunt, thesaurum non deficientem in Cœlis* Hoc est: Omnẽ tuum censum in pecunias redactũ, & mihi in pauperibus erogatum, signatus sacculus seruabit in cœlis, thesaurus ibi erit indeficiens tibi.

Chrysolog. serm. 7.

Nemo (ait Chrys.) *de fraude dubitet baiulorum, tua est ista transuectio, per quam nostra ad Deum, Deo fideiussore portantur* Vbi Deus fideiussor est, nihil timendum est. Attamen ego nihilominus à Misericordia quasi cauendum fore suspicarer, (si id fieri posset) Ideone satagit, vt apud se in cœlis deponatur tuus thesaurus, vt plus habeat quod expendat Dei liberalitas? Audi piam Chrysologi suspicionem, *Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis. Sed si times, ne quid indè præsumat, ne quid indè dispereat pietas largitoris; signa, &c.*

Chrysolog. serm. 23.

Peracutè Chrys. quasi suspicax est à liberalitate, ne quid indè piè elargiatur Dei munificentia? Nũ tam sollicita cura satagebat, vt apud se deponeretur in cœlis thesaurus hominum, vt ad manũ haberet, quod sumeret, & largitionibus piè insumeret diuina largitas? Ac si non sufficeret (loquitur Chrys. de Deo, more humano, nostroque modo concipiendi, & possidendi,) totus Omnipotentiæ thesaurus, aliena, quæ expendat, ingeniosè perquirit? Pulchra profectò hyperbole, & quæ Dei liberalitatem magnificè exaggerat. Benè ergo docent

Iudith.

hic v. 15. Bethulienses de liberalitate Dei piè *præsumendum*: Num quamuis infinita sit Dei Omnipotentia, & liberalitas, & tot tantisque largitionibus, quasi exhausta foret, de diuina Misericordia *præsumendum* adhuc esset? Tam ingeniosè munifica est diuina pietas! Vix potest apud homines, nisi per hyperbolas, explicari diuina munificentia, de qua hic pij Bethulienses censent, esse *præsumendum*.

---

§. XV.

An Oratio nostra faustum augurium Deo sit?

60.

Oratio humana Deo augurium esse dicitur.

Tertull. lib. de Orat. c. 5.

SI quod magnum Orationis elogium, non dico inuenire apud Sanctos Patres, æquos precum æstimatores, & laudatores eximios; sed vel mente excogitare liceret; illud in primis celebre est, quod Tertull. sic scripsit: *Quidquid nobis optamus, in Deum auguramur*. Id est, nostra oratio quasi bonum Deo omen est, & ferè augurium felicissimum, portẽdens Deo prosperitates augustiores. Augusta profectò orationis laus, & fide maior. Porrò augurium est signum, desideria nostra felicitans certa spe adipiscendi cupiditatem aliquã felicitatem: est prognosticon dans vigorem fiduciæ cõsequendi rem desideratam. At Deus qui sibi sufficiens est, cui nihil deest, qui de se cumulatus est omni bono, & omni felicitate exuberat, quia se ipso plenus est, quodnam augurium potest captare, quod illi faustum quid portendat? Deum planè negat, qui augurijs felicitari, aut augeri predicat. Nisi fortè fingas Deum, aut indigum, aut superstitiosum. Vereor ne orationis encomium, dedecus existat diuinitatis. Ad hęc, etsi Deus prosperum quid ex augurijs posset captare, difficile est orationem nostram faustè ominari Deo. Quodnam emolumentũ auguraretur sibi Deus ex humanis precibus? Quid faustum Deo portenderet oratio nostra? Nobis quidem oratio bonum omẽ est, cuncta prospera pollicens, non Deo. Nisi fortè nostra felicitas, quæ oratione portẽditur, vsque eò chara Deo est, & pretiosa vt quidquid hominibus fausta ominantur, faustũ ipsi Deo augurium sit. Aut quia nostra oratio adeò certissimè beneficia impetrat, vt ominetur Deo ostentionẽ nobilium attributorũ, nempè clementię, & misericordiæ, quæ largitionibus maximè publicatur. Siue certè quoniam preces nostræ alliciunt munificentiã diuinã cuius opere nimium deliciatur Deus, & largiendo apud homines nobilitatur egregiè. Verùm enim verò plus audent Tertulliani verba, & nostrę orationis augurium augustioris fęlicitatis prognosticon Deo videntur. Lectorem cupio intentum ad ea, quæ subijcio.

61.

Luc. 11. 2. Matth. 6. 11. Christus vult habere etiam titulo orationis nostræ, bona quæ necessario possidet.

Baptista Ioãnes orare docuerat discipulos suos; quo audito, Christi discipuli diuinum Magistrum adeunt, dicentes, Luc. & Matth. *Doce nos orare sicut docuit Ioãnes discipulos suos*. Nimirum discipuli Christum prouocãt æmulatione Ioannis, vt sublimioris orationis formulam ipsi & toti Ecclesiæ tradat, & ait illis: *Cũ oratis dicite; Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua* Sic Deum orabitis: O vtinam sanctum sit nomen tuum, & perpetuò regnes, & voluntas tua efficax sit ad efficiendũ quidquid velis! Egregia profectò orandi forma. Scilicet homo laboribus natus, ærumnis innutritus, calamitatibus obrutus, quam vnam habet tot malorum medicinam, nempè orationem, ad tot miseriarum remedium, ad id inprimis diriget; non vt impetret bona sibi, & auertat mala; (quod negotium propriæ orationis est) sed vt postulet à Deo bona, & planè bona Deo necessaria, & quæ illi deesse non possunt.

Quod

Nyssen. in horum verborum expositione. Quod notauit S. Nyssen. inquiens: *Sanctificetur nomen tuum. Si enim hoc à me non dicatur, nunquid fieri potest, vt nomen Dei sanctum non sit? Adueniat regnum tuum. Nunquid nunc Regem fieri vult vniuersi Regem, qui semper est quod est?* Sic verba Nysseni ex Græco origi-

Cerda. nali exscribit Cerda ad librum Tertull. de Oratione. Enimverò Dei nomen factum de se est: nihil enim Dei nequit nō esse sanctissimum. Item Deus à natura sua Rex est, cui æternat regnū necessariò. Ad hæc, voluntas Dei eius est Omnipotentia, (vt summates Theologorum adstruunt) ergo nequit non fieri; nisi fortè diuina omnipotentia infirma esset, & imbecilla, nec omnia, quæcumque voluit, fecit in cœlo, & in terra. Ergo inanis est oratio nostra, vt quæ postulat ipsi Deo attributa, quę Deo deesse non possunt. Et tamē à Christo Domino istiusmodi oratio dictata est, & sic suppliciter adoranda, & in dies identidē iteranda. Planè hic de oratione sublime quid, & arcanū fortè prædicatur à Christo. Videlicet gaudet Deus quodammodò velut habere ab oratione nostra, quæ sibi essentialiter insunt tributa? & quod à se, & ab essentia sua habet necessariò, gaudet etiā quasi habere ab om-

62. nipotentia precaria orationis humanę? (Sic fari liceat pro modulo nostro res diuinas concipiendi, qui nisi per hyperboles vix capit res Dei.) Porrò nostra oratio supplex quędam omnipotentia est, omnia potens, quę

Marc. ritè rogat iuxta illud Marci 11. v. 24. *Quid-quid orantes petitis, credite, quia accipietis.* Vnde tota Dei omnipotētia arbitrio eiusmodi orationis flectitur. Igitur gaudet Deus ex mente Nysseni quòd nostra oratio postulet sua attributa sibi inesse, vt etiam hoc nomine illa habere videatur? Neque si à supplici omnipotentia orationis attributa sua hoc titulo veluti possideat; indè

Venant. Fortun. fiet quod ab alio ipsamet habeat? Quia vt bellè Venantius Fortunatus, fortunatè hanc rem versans, ait: *Adueniat regnum tuum. Hac ratione precatur, vt eius regnum adueniat, non, vt ipse quod possidet, hoc acquirat. Non vt illi aliunde adueniat, i. vt ei regnum præstetur à superiori persona.* Petitur fortassis oratione, nō vt sua attributa habeat Deus à superiori persona, (quis Deo superior?) sed vt eadem, quæ necessariò habet, alio quasi titulo habeat à precaria omnipotentia Orationis? Ergò oratio nostra sic faustum *augurium* Deo est?

63. Sic explico illud Psal. 2. v. 8. Vbi Pater æternus in-

Psalm. Christus cur postulat à Patre quod suum est? quit Christo Domino: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Paterne Deus vsq; eò tenax est bonorum, vt nolit dare Christo suo bona, quæ ipsiusmet Christi sunt, nisi priùs eadem postulet? Dicit *hæreditatem tuam*, & hortatur vt postulet? Postula à me hære-

Titelm. Genebr. ditatem tuam. Difficultatem hanc notarunt Titelmanus & Genebrardus ibi: & quidem Pater æternus nō videtur admodùm se ostendere liberalem in Christum, qui alioqui valdè munificus in alios solet esse. Graue enim est, vt oratione mereatur Christus, quod antequam petatur, Christi hæreditatem esse fatetur Pater. Verùm æternus Pater filij sui amātissimus, vult vt hæreditatem, quæ Christi est per naturam, faciat etiam suam per orationem, & impetrationem. Et quod possideat hæreditatem propriam, scilicet imperium in gentes, non tantùm titulo diuinitatis, sed etiam quasi titulo orationis. O magnum Orationis elogium! Quasi decus esset Christi, non tantùm hæreditatem suam habere diuinitatis nomine, sed etiam orationis titulo: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Hunc nouum titulum *auguratur* Christo Deo nostra oratio? Egregiène dixit Tertull. quòd Oratio nostra faustum augurium Deo est? Quid exaggeratius pro oratione? Benè ergo hic v. 15. de illa *præsumunt* Bethulienses.

§. XVI.

Hominum malitia vltra proprias vires impotenter audet.

64. FElix olim natura hominum à primæuo delicto miserè infęlicitata est. Adhuc noua, & in materno

Celada in Iudith.

vtero recens senescit ad virtutem: & quantumuis senex & effœta iuuenescit ad vitium, in vigore iuuentę languet ad probitatē: in languore senectę viget ad improbitatem: & in omni ætate sentit animus corporis iniuriam, & carnis contagium. Natura.n. nostra, quæ māca, & debilis est ad bonum, semper vegeta, semperque potētissima est ad delinquendum. Quin & impo- Malitia audet supra id quod potest.

tenter temeraria supra vires audet, ac si supra potentiam posset. *Atqui si nolim quicquid non posse me scio, gaudeo:* dixit sapienter Seneca. Nempè gratulādum est Seneca. epist. 26.

homini, quòd nō audeat temerariè vltra id, quod potest; ac si à sua imbecillitate mutuet audaciam ad delinquendi temeritatem, atque peruersè possit, supra id quod potest. Ire iubet in hanc cogitationem, Iobi locus, vt mysteriorum grauidus, sic non vnica parturitione contentus, sed post multas portiones (quas infrà dabo) adhuc fertilis.

Iobi 38. v. 10. ait Deus, *Circumdedi mare terminis* 65.

meis & posui vectem, & ostia: & dixi: vsque huc venies, Iob.

& non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. His verbis præceptum imponi pelago, ne vltra littoris terminos effluat, & violenta eluuione obruat terras, ferè cōuenit inter expositores Bibliorum. Quod tradit acutè Basilius Seleuc. aiens: *Post Deus au-* Basil.

dat aquis terrę dorsa, quibusdā velut in cellis mare cōclu- Seleuc.

dens, dum imperio in abyssum vtitur pro claustro. Et sta- orat. 1.

tim subdit, *Fertur illud quidem fluctibus altè elatū vbi verò terminos attigerit, reuertitur refugitque, & Domini vocem, littoribus inscriptam, cùm intuitum fuerit, curuatis fluctibus termini positorem adorat.* Verùm probabilior Peccator temerè audet supra vires.

philosophia (cui olim subscripsi,) docet, mare naturaliter contineri intra vastas, quas nunc occupat, cauitates, ibique à natura sua stagnare, nullaque appetentia instigari, vt supra terras violentè peregrinetur. Quod cum ita sit, statim oboritur dubium planè argutum: quare Deus ligauerit mare Diuino imperio, ne prolabatur in terras? sit quidem in loco, quem modò tenet, naturaliter iacet, & velut in centro quiescit: imò nisi violentè, indè extrahi non potest, & non nisi extranea vi. Aptene imperaretur vallestri fonticulo, ne cōscendat ad præalta montiū cacumina? aut reptilibus, ne auium more per aera volitent? Hoc naturæ pondus naturaliter vetat, non pręceptum, ad id superuacaneum, aut fortè ridicularium. Quid ergo Deus *imperio in abyssum vtitur*? Cur imperiosè dicitur pelago: *Huc accedes, & hic confringes tumentes fluctus tuos?* Profectò etiam nemine iubente terminos illos egredi neque vellet, neque etiamsi vellet, posset: cum vltra proprium centrum, nullum agens naturale spōte fertur. Verum mare immanis bellua est, effęra, turbulēta, & crudelis, & insignis peccatoris symbolum mysticè

exprimens, vt oportunè aduertit S. Naz. orat. in laudē Nazianz.

Basilij. Æquū ergo fuit vt belluæ flagitiosissimis moribus perditissimæ imponatur pręceptum, ne conetur vltra id quod potest. Neque enim flagitiosior malitia continetur intra suæ sphæræ cancellos, sed vltra id quod potest irrumpere, intentans temerariè supra vires audet, & conatur vltra potentiam. Vnde vt Maris audacissimam temeritatem reprimat Deus, illi imperat ne prolabatur vltra id quod potest, *Et legem ponebat aquis ne transirent fines suos.* Prouerb. 8. vers. 29. Prouerb.

Matthæi 7. v. 23. Inducitur Christus in extremo iu- 66.

dicio terram iudicans. Adsunt prædestinati beatitudi- Matth.

ne munerandi: adsunt & reprobi ad gehennā damnā- Etsi desit

di. Quibus seuerissimè dicet Christus Deus? *Discedite* peccādi ma

à me qui operamini iniquitatem. Quare dicitur reprobis teria homo

in die iudicij: *Qui operamini iniquitatem*, quam tunc iā audet pec-

non operatur, cùm materia desit operandi delicta? care.

Sapienter S. Hieronymus ibi, *Non dixit operati estis* Hieron.

iniquitatem, sed qui operamini, id est, qui vsque in præsentem horam, cum iudicij tempus aduenerit, licèt nō habeatis facultatem peccandi, tamen adhuc habetis affectū. Scilicet reprobi vsque adeò temerariè audent peccare, vt adhuc quando rei sistuntur in tremendo vltimi Iudicij tribunali, etiam in conspectu Iudicis seuerissimi, etsi fere *non habeant facultatem peccandi*, tamen dicuntur

operari iniquitatem, non operatos fuiſſe. Quaſi adhuc tunc ſupra facultatem audeant, hoc eſt, temerario auſu vltra vires intentent, & conentur poſſe ſupra id, quod poſſunt: & vbi peccandi materia deeſt, non deſit impudens audacia, & temerarius conatus ad delinquendum. Vnde etſi materia non ſuppetit operandi iniquitatem, dicitur illis: *diſcedite à me, qui operamini iniquitatem*.

67. Baſil. Tertull. Apolog. c. 22.

Spiritus illi nequam, ſicut antecunt homines naturæ excellentia ad delinquendum. *Promptuarium malitiæ* appellantur Dæmones à S. Baſilio, homil. de Inuidia. Eleganter Tertull. deſcribit Dæmonum vires ad malum, aiens: *Operatio eorum eſt hominis euerſio, ſic malitia ſpiritualis à primordio auſpicata eſt in hominis exitium. Itaq; corporib. quidem, & valetudines infligunt, & aliquos caſus acerbos, animæ verò repentinos, & extraordinarios per vim exceſſus. Suppetit illis ad vtramque ſubſtãtiã hominis adeundã, ſubtilitas, & tenuitas ſua. Multum ſpiritualib. virib. licet, vt inuiſibiles, & inſenſibiles, in affectu, potius quàm in actu ſuo appareant. Si poma, ſi fruges in flore præcipitet, in germine exanimat, in pubertate conuulnerat. ac ſi cæca ratione tentatus aer, peſtilentes hauſtus ſuos effundit. Eadem igitur obſcuritate contagionis adſpiratio Dæmonum mentis quoq; corruptelas agit furorib. & amentijs fœdis, ac ſæuis libidinib. cum erroribus varijs. Omnis ſpiritus ales eſt. Hoc, & Dæmones: Igitur momento vbiq; ſunt. Totus orbis illis locus vnus eſt. Quid vbique geratur tam facilè ſciunt, quàm enunciant. Velocitas diuinitas creditur, quia ſubſtantia ignoratur.* Pergit prolixè recenſens Dæmonum technas, præſtigiarum dolos, & potentiam malitiæ. O temerariè potentiſſimam Diabolorum audaciam! Aduerte nunc quid de Iuliano apoſtata, homine flagitioſiſſimo dicat S. Nazianz. *Nec vero ſupremum belluæ extimeſco, nec belluam illam aduerſus Eccleſias excitatã, Spiritus impuri ſupplementum.* Audis criminoſiſſimum hominem dici *Supplementum* Dæmonis; Animosè exaggerat Nazianzenus nequiſſimi hominis malitiã. Nimirum nequam homo appellatur Diaboli *ſupplementum*, quaſi ſuppleat vices ſpiritualis nequitiæ; & quod non præſtitit Diabolus, præſtet homo flagitioſus; ſic audet ſupra potentiam, ſic poteſt vltra vires, vt Dæmonum æmulus, Diabolorum ſit ſupplementum, Dæmonum miniſteria ſupplens, & fortè malitiosè intentans, quæ Dæmonis temeritas non præſumit. Sic vltra vires audet hominum malitia, vt vel Diabolicam nequitiam ſupplere præſumat, ſupra humanam potentiam impotenter potentem. Sic Deo deuoti Bethulienſes hic c.6.v.15. aiunt homines *Præſumentes de ſe* à Deo deijci, & reprobari. Porrò audax eſt malitia, & de ſe, & de ſuis viribus præſumit ſupra id quod poteſt: nam præſumptio vltra vires audet. Vnde Holofernes intentat hic, v.13. *Omnes Deos terræ exterminare, vt ſolus Nabuchodonoſor dicatur Deus.* Tantùm audet hominum temeritas.

68. Naz. or. 1.

Homo nequam dicitur ſupplementum Dæmonis.

Iudith.

---

§. XVII.

Homo inſipiens, rudis, & fatuus arrogantiùs ſuperbit ob ventoſiſſimam ambitionis phantaſiam.

69. Sapiens ſcit ſe neſcire. Philo lib. de Plant. Noe. Chryſ. ſer. 62.

INſipiens ſpecie duntaxat à brutis videtur differre; forma hominis mentitur mentem, ignorantia prodit pecuniam ferè animam. Porrò inſipientia eſt diuerſorium vitiorum, altrix temeritatis, & ſuperbiæ fomes. Nam inſipiens non tantùm ignorat ſcientiã, ſed neſcit ignorantiam. Sat ſcit, qui ſe multa neſcire non ignorat. Portio quædam ſcientiæ eſt, non ignorata inſipientia. Sapienter ait Philo: *Certè admonent doctorum accuſare ſuam magnam ignorantiam. Ex his vnus olim vſque ad miraculum ſapiens, dicere ſolebat, homines meritò ipſum mirari, qui hoc tantùm ſciret, ſcire ſe nihil.* Profectò ſapienter deſipit, qui ſcit ſe plura ignorare: & aliquando docta ignorantia *deſipuiſſe prudentia eſt*, verba ſunt S. Chryſol. Tuta, prudens, & ſapiens eſt eiuſmodi ignoratio. *Quis reuelabit, quod Deus texit? Vnde ſciendũ eſt? Vnde, & ignorare tutiſſimũ eſt: præſtat per Deũ neſcire, quam per hominem ſcire, quia ipſe præſumpſit*, ait Tertull. Huic doctiſsimæ inſipientię pertinaciter ſtuduerunt proceres Chriſtianæ ſapientiæ, Apoſtoli inquam, Ioan. 14. v.4. Vbi ait Chriſtus Diſcipulis, *Quo ego vado ſcitis, & viam ſcitis. Dicit ei Thomas. Domine neſcimus quò vadis, & quomodo poſſumus viam ſcire?* Argutè expendit S. Aug. hæc verba, *Vtrumq; illos Dominus dixerat ſcire; vtrumq; dicit iſte neſcire. Sed neſcit ille mentiri: ergo illi ſciebant, & ſe ſcire neſciebant. Conuincit ergo eos hæc ſcire.* Sæpe vidimus inſipientes pertinaciter contendere, ſapientiam, qua carent, oſtentare, vt ipſi videantur score ſcioli. Verum magni Eccleſiæ Doctores conſtantiſſimè inſipientiã oſtentare intentant, quò inſipientes videantur. Neſcit Thomas ſe ſcire, quod dicente Chriſto ſcit: mauult enim ſapienter ignorare, quàm inſipienter ſcire. Docta inſipiẽtia pollent, quia ſciunt ſuum neſcire, & hac inſipiẽtia ſapiẽtiores euadũt prudẽtiores, humiliores. Stude huic doctæ inſipientiæ, vt verè ſapiens ſit. 70.

Tertull. lib. de anima cap. 1. Ioan.

Aug. Tract. 69 in Ioan.

Cæterum vera, & mera inſipientia, ventoſiſſima eſt, quia præſumit ſcire quod neſcit. Vnde ſcioli contumelioſi ſunt in ſapientiores. *Hi autem quæcunque ignorant, blaſphemant*. Iudæ v.10. *Non idcircò eruditio contemnenda*, (ait S. Nazianz. or. in laudem Baſil. Magni) *quod ita quibuſdam videatur: quin potius ſtulti, ac imperiti habendi ſunt, quia hoc exiſtimant. Qui omnes ſui ſimiles eſſe cupiunt, vt priuata eorum inſcitia ſub communi delitеſcat: nec quiſquam ipſorum imperitiam prodat & coarguat.* Audis artificium imperitiæ, ad hoc ſolum acutæ, & ingeniosè, vt ingenioſa, & acuta appareat? ad cætera hebes, & bruta eſt, ſed ingeniosè ambitioſa Geneſ. 1. v.3. *Dixitque Deus: Fiat lux, Et facta eſt lux. Et vidit Deus lucem, quod eſſet bona, & diuiſit lucem à tenebris.* Quid opus fuit Dei conſilio, & manu ad ſegregandam lucem à tenebris, quæ nec diuina vi potuiſſent eſſe ſimul? Hinc Theologi per lucem intelligunt ſapientię lumen, per tenebras, ignorantiæ caliginem. Sapientiam autem neceſſe fuit diuelli ab inſipientia. *Alioquin* (ait Philo) *propter vicinitatem indultura erant confuſionem, contentionib. de principatu mutuis, pertinaci ambitione luctam appetentia.* Scilicet ignorantia pertinaci ambitione præſumit principatum diſciplinarum, & vaniſſimè ambit primatum in omni litteratura, & primum locum in ſcholis eruditionis. *Quàm ſapiens argumentatrix ſibi videtur ignorantia humana!* inquit Tertull. Nempè inſipientia arroganter ambit principatum eruditionis ait enim Philo, *Arrogantiam cognatam ruditati, & ignorantiæ*. Quid inſolentius quàm quod deſpicaciſsima, & abiectiſsima ignorantia tam arroganter ambiat in re doctrinæ, & eruditionis? Sed planè elatior arrogantia agnata eſt ruditati, & ignorantiæ, & innatum inſipientiæ vitium. Neſcius enim, etiam ſe nihil ſcire neſcit: qui verò neſcit ſe ignorare, multa ſcire præſumit; hinc arroganter effertur, & inſolentiùs ſuperbit.

Iudæ. Arrogantia ignorantiæ. Naz.

Philo li. de Mundi Op.

Tertull. lib. de Idolol. cap. 1. Philo lib. 2. leg. Alleg.

71. Cle. Alex. l. 1. Strom. Ignorantia eſt phantaſia præſumptionis.

Clemens Alex. luculenter definit Ignorantiam, ſic ſcribens: *Ignorantia eſt phantaſia cedens, quæ dimoueri poteſt à ratione*. Quid ignorantiæ cum phantaſia? quid inſipientiæ cum ambitione? quid ruditati cum arrogantia? Ego quidem exiſtimabam ignorantiam eſſe ſtupidã inſipientiã, & brutam ruditatem; & tamen hic Ignorantia dicitur, arroganter ambitioſa phantaſia, Hiſpanè, *La ambicion y arrogancia es phantaſia de la ignorancia*. Mirum non eſt, quòd ſcientia inflet. Naturaliter .n. homo turget à ſcientia, ſapiens .n. quaſi magis homo ſit, quia rationalior, & vocalior ſupra cæteros extollit ſeſe, & tumet auguſtiori ſapiẽtię bono præditus. Sed heu! nõ tã hodie tumet ſapiẽs, & litteratus, quàm inſipiẽs, & idiota! Arrogantia inſipiẽti agnata eſt, & ambitio ignorantis elogium: quia ignorantia phantaſiæ licentia ſibi liberè affingit ſapientiæ merita, ob quæ arroganter effertur: nam *arrogantia cognata eſt ruditati, & inſipientiæ: vnde ignorantia phantaſia eſt* De bruta inſipiẽtia huius Nabuchodonoſoris

multa

multa sparsim legere licet in Herodoto l.7. At hic ipse pecuina insipientia fatuus, sic arroganter turgebat, ita *cor eius eleuatum est*, vt dicitur hic cap. 1. vers. 7. vt sibi soli arrogauerit diuinitatis attributa. Vnde tota Assyriæ potentia conatus est, *vt ipse solus diceretur Deus* cap. 3. v. 13. O insanam fatui hominis arrogantiam! ô ventosissimam ambitionis phantasiam! Hic, hic inquam, & sui, dicuntur *Præsumentes de se*. Quis enim nisi insanus, & fatuus de se præsumat? arrogantia enim, & præsumptio agnata est ruditati. [Iudith.]

---

§. XVIII.

Commentarius litteræ.

Vers. 16. Finito itaq; fletu, & per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior.

Vers. 17. Dicentes: Deus Patrum nostrorum, cuius tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, vt eorum magis tu interitum videas.

Vers. 18. Cùm verò Dominus Deus noster dederit hanc libertatem seruis suis, sit & tecum Deus in medio nostri: vt sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus conuerseris nobiscum.

Vers. 19. Tunc Ozias, finito cõsilio, suscepit eũ in domum suam, & fecit ei cęnam magnã.

Vers. 20. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto ieiunio refecerunt.

Vers. 21. Postea verò conuocatus est omnis populus, & per totam noctẽ intra Ecclesiã orauerũt, petentes auxilium à Deo Israel.

[Vers. 16. 17. 18.] FInito itaque fletu. &c. Finita oratione, Israelitæ cõsolati sunt Achiorem (Græcus textus addit: *Et laudauerunt eum valdè*,) spe diuini auxilij, quo freti animosè præsumunt in sua ipsorum capita vertendas strages, quas minitantur Assyrij, fausta rerum vicissitudine. Et tunc, inquiunt, si placuerit suscipere nostram religionem, erit tibi habitanti in medio nostri, noster Deus; Deus etiam tuus. Nemo enim tenebatur olim suscipere Mosaicæ legis cæremonias; quod si fortè vellet, prius circumcidi tenebatur, Exodi 12. *In medio nostri*, id est, inter nos. Sic passim in Biblijs, Genes. 2. v. 9. & c. 3. v. 3. & 8. & cap. 18. v. 26. & c. 23. v. 10. [72.] [Exod. Genes.]

[Vers. 19. 20. 21. Cœna magna.] *Finito consilio*, quo actum fuit à Bethuliensium senatu, quid consulto opus esset in tanto rerum discrimine, Ozias Bethuliæ princeps excepit Achiorem in domum suam. Nam Achior Ammonitarũ prefectura nobilis, suscipiendus erat in prænobili principis Oziæ domo. Nõ quidem vinctus, aut custodia septus; sed tamẽ aliquantulum obseruatus, & semper plurium oculis detentus, vt obseruat Tirinus: Ibique lauta cęna ipsi apparata est. Et quidẽ quoniam iam apparuerat stella, per totam diẽ oratione cõpleta, acciti sunt presbyteri, qui simul cœnarent. Dicitur *cœna magna* instructa ad Achiorem opiparè cibãdum, vel vt Saliano placet, dicitur magna, quia plures ad illam *vocati sunt*, nõ quia splẽdida: neque enim tanta Bethuliensibus suppetebat annona, nec obsidionis agonia permittebat tractare gulæ delicias. Et licèt honorabiliores presbyteri vnà cœnauerint, verosimile est aliter refectos, etsi eadem mensa vsi sunt. Nam planè constat Iudæos tunc ieiunasse; dicitur enim, *Ieiunio expleto*. Itẽ vulgare est, austerum fuisse ieiunium Hebræorũ. Quod asserit Suetonius in Augusto, c. 76. & Tertullianus lib. 5. contra [Tirin.] [Salian.] [Sueton. in August.] [Tertull.]

Marc. c. 4. Adiri potest Mendoza lib. 1. Reg. c. 7. ad v. 6. vbi explicat hunc Iudithæ locum. Sat hæc, ad præsens institutum. An verò hæc sit *cœna pura*, & quæ illa sit Legatur Baron. tom. 1. Annalium sub anno 34. §. 154. Vasquez 3. p. d. 172. à n. 72. Sanct. hic à n. 10. *Refecerunt*, nempè Achiorem, & se ipsos. [Mendoza.] [Baron. Vasq. Sanct.]

Vsque eò frugaliter cœnatum est, vt minimè impeditum sit orationis studium: nam mox conuocatus est omnis populus ad sacram peruigilationem, ad quam conuenerunt omnes, vt erant solliciti, & anxij de periculo. Hæ peruigiliæ diu in Ecclesiam durarunt; exciderunt iam, secus ieiunia in eiusmodi peruigilijs. Plura qui volet de istiusmodi peruigilationibus adeat Bellarmin. lib. 3. de cult. sanct. c. vlt. Baron. tom. 1. Annal. Serar. q. 4. & Sanct. n. 13. qui alios etiam allegant. [Bellarm. Baron.]

Fusè tractat Serarius quæst. 4. & Salianus n. 46. an parum canti fuerint Bethulienses in audiendo, credẽdoque Achiore, qui oriundus erat ex gente inimica Iudæorum, & iam militabat Holoferni, acerbissimo hosti Hebrææ gentis. Hi iure decernunt nulla temeritatis nota notandos Bethulienses. Quia Achior sincerè, & candidè videbatur loqui: quia Achioris probitas nota erat finitimis: quia verosimilia referebat: quia nihil intererat hominem humaniter excipere, & in gradu suo constituere. Nam etsi eius orationi adhibuere fidem, non tamen se, ac suam rempublicam illi commiserunt, vt alij populi impostoribus: Troes, Sinoni, Gabini, filij Tarquinij; Zopyro, Babylonij; Iosue, Gabaonitis; Simon Machabæus cum filijs suis, filio Abobi, 1. Machab. 16. v. 15. [Serar. Sanct.] [Machab.]

---

§. XIX.

Viro probo ferè non est consolanda iniuria, sed insultanda: cui gratulandum est de calamitate.

ACHIOR vir erat genere nobilis, munere Princeps, 74.
peritia strenuus, robore vegetus, virtute inclytus, & de populo Dei, etsi Gentilis ipse, in paucis benè meritus. Multa ob prædicationẽ veri Dei, passus fuit ab Holoferne, Holofernisq; satellitibus. Demùm vinctus mittitur in Bethuliam, vt in carcerem, vt in Bethuliæ expugnatione acerbiores subeat pœnas, ipsa morte atrociores. Achior benignè, & alloquio, & hospitio exceptus est à Bethuliensibus, qui cum blãditijs demulcebant, vt recrearent hominem ab agonia, quæ æstuabat. Dicitur enim hic, vers. 16. *Et consolati sunt Achior*. Sed vereor ne istiusmodi consolatio, etsi in grauissima calamitate, contumelia Achioris sit, & probrum Constantiæ tanti viri; qui *blanditijs deridetur*. Verba sunt Tertulliani. Nam vir fortis, & constãtia pollens, in laboribus indigus cõsolationis non est: consolamur enim cadentem animum, & consternatũ qui impar calamitati, illam sustinendo non est, cui planè succumbit, aut succumbẽdi metus est. Virtus siquidem robusta, & vegeta, quamuis grauissima ingruant pericula, non ita cadit animo, vt egeat consolatoris adiumẽto. Consolatio enim (si penitus rem inspicias) exprobratio virtutis est, non ærumnę solamen. Vnde Iob 16. v. 2. vbi ipse dicit ad amicos: *Consolatores onerosi omnes vos estis*. Chaldaicè scribitur: *Consolatores laboris*. Quasi idem sit: *Consolator laboris*, & *Onerosus consolator*. Nam consolatio dissimulanter animum indicat consternatum: vnde tacitè dehonestat afflictum hominem, & cum pusillanimitatis condemnat. Quippè vt strenuus *Etiam de ipsis doloris sui solatijs timet*, vt ait Seneca. Nam vt bellè dixit Ennodius: *Remedijs suis animus ægrescit afflicti*. [Consolatio irrisio est.] [Iudith. Tertull. lib. de carne Christi, c. 4.] [Iob.] [Timẽdum à consolatione.] [Seneca de Consol. ad Polyb. c. 22. Ennod. l. 6. epist. 7.]

Lucæ 22. versu 43. Orauit Christus præ agonia, 75.
Passioni proximus. Tunc *apparuit Angelus de cœlo confortans eum, & factus in agonia prolixius orabat: & factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram*. Angelusne is est, qui cõfortare possit Christum Deũ? Quam rationem potuit Angelus Christo proponere, quam ipse viuaciùs non penetrarit? Qua sui laude demulceretur humillimus Iesus? Imò quam laudem [Vasq. 3. p. disp. 56. 2. 2.]

Angelus docantaret, quæ Christum lateret? Et ſanè Angelus inaniter Christum cõfortaſſe videtur: ſiquidem post confortationem, *Factus in agonia, factus est ſudor eius, ſicut gutta ſanguinis decurrentis in terram.* Hæc ne conſolatio mulcens, an afflictio fatigans? Planè conſolatione agonizare videtur Christus. Valde expoſitores angit huius loci difficultas, vnde olim ab Euangelijs abraſam fuiſſe hanc periodum, teſtatur S. Hilarius, lib. 10. de Trinitate. Sapientiſſimè docet magnus ille Theologus Suarez, tom. 1. in 3. part. diſputat. 30. in Commentario, art. 4. q. 12. vbi allegat S. Thom. ibi, Bedam ad Lucę 22. S. Hieronymum in Diabolo 2. contra Pelagianos, S. Cyrillum Alex. epiſt. 9. S. Damaſcenum lib. 3. de fide, cap. 20. S. Bernardum ſerm. 1. de S. Andrea, qui docent Angelum cõfortatoria verba dixiſſe, non tamen Christum de facto conſolatum fuiſſe: ſiquidem qui ante cõſolationem etſi triſtis erat, in agonia non erat: poſt cõſolationem factus in agonia eſt. Quænam fuerint hæc conſolatoria verba, quæ dixit Angelus Christo, faciliùs in alijs impugno, quàm hic decerno: & ad rem meam non ſpectat, dum planè conſtet Christum poſt conſolationem adeò triſtatum fuiſſe, vt cœperit agonizare. Id vnum ſcio, nempè conſolationem non attuliſſe leuamẽ, ſed fortè auctam triſtitiam à conſolatione, cùm mox cęperit triſtior agonia vſque ad ſanguinis ſudorem. Quod pulchrè exaggerauit Beda inibi, aiens: *Creator creaturæ ſuæ non eguit præſidio, ſed homo factus, ſicut propter nos triſtis est, ita propter nos confortatur.* Nempè inter cęteræ Paſſionis cruciamenta hanc confortationem recẽſet Beda. Cuius rationem reddit S. Cyrill. Alexandrinus, inquiens: *Timiditatem Christi tempore Paſſionis declaratam*: Angelo confortante. Atteſtatur S. Hilarius. Itaque Christus in acerbiſſima Paſſione, quam ſuſtinuit propter homines, ab omnibus creaturis aliquid paſſus eſt. Ab Apoſtolo proditur, ab amicis deſeritur, ab inimicis cruciatur. Matris grauiſſimus dolor dolores auxit Christi. A Patre Deo, quodammodò relinquitur, quod ipſe graui querimonia non tacuit. Tãtùm a cœlo, & Angelis nihil patitur? Patitur quidem conſolationem: ne aliquis ſit, à quo non patitur aliquid Christus patiens. Non quòd Angelus Christum conſolando deliquerit: ſicut nec pia Mater cum compaſſione torquendo; nec Pater Deus Christum ſuum in paſſione relinquendo. Hic enim faſtus patiẽdi eſt: nempè pati ab innoxijs. Tantùm id ratum ſit, verba conſolatoria Angeli Christum adeò grauiter tuliſſe, vt poſt cõſolationem, factus fuerit in agonia, & inaudito naturę prodigio ſanguinem ſudarit. Porrò nemo eſt vir fortis, qui de ipſis ſuis ſolatijs non timeat: nam homo qui alium piè conſolatur, piè & tacitè deuenuſtare videtur viri conſolandi fortitudinẽ, vtpote conſolationis indignam. Iure ergo recenſet Beda inter Paſſionis tormenta, Angeli conſolationem, etſi piam.

Hilarius.
Suarez.
S. Thom.
Beda.
Hieronym.
Cyrill.
Damaſcen.
Bernard.
Christus conſolatus magis triſtatur.
Beda.
Cyril. Alex. epiſt. 9.
Hilar. l. 10. de Trinit.

Socrates vir ſapiens, & fortis, corpore ſqualebat in carcere, ſed animus nitebat conſtãtia. Damnatus iam erat ad ſæuam mortẽ. O quàm fœda & indecora crimina, bone Deus! iure, an iniuria damnatus ſit, decernant alij. Atheus dicebatur, cinœdus audiebat, & ingenuæ iuuentutis corruptor. Cuius famã non fędarẽt tam infanda crimina? Cuius conſtantiã nõ concuteret tam ſæua pœna? Cuius mentem non labefactaret haurienda iam veneno mors? Aderat in carcere diſcipulorum grex, neceſſariorum populus, amicorum ſatellitium, vxori iam iam vidua, filij mox pupilli: vita, & honos ſimul tũc periclitabãtur. Altè aduertit Tertullianus: *Quid enim aliud ſaperet vir quidem iniuria damnatus, præter iniuriæ ſolamen?* Quippè vnicum ſolatium ſolet eſſe iniuſtè damnatis, ſi eorum innocentia prædicetur. Nempè inuitiare fidem teſtium, iudicum ſæuitiam publicare, appellare Deum iniuriæ aſſertorẽ, & vindicem, compati in ærũnis, collacrymari: hoc aliqualis ſolatij loco ſolet computari à damnato reo. Præſertim ſi reus damnatus inani gloria turgeat: nam ſuperbus ſic fœdè damnatus, infrendeat neceſſe eſt ad memoriam infamis ſupplicij: quantò magis ſi illi ſupplicium probro detur? Vnde addit: *Nedũ Philoſophus gloriæ animal.* Id eſt, quilibet reus nil ſapit, nil niſi grauatè audit, præter iniuriæ ſolamen: id præcipuè optaret Philoſophus & vaniſſimus, & ventoſiſſimus. Aduerte quæſo, & ſuſpice verba, quæ ſubiunxit Tertullianus: *Cui (Socrati) nec conſolanda eſt iniuria, ſed inſultanda.* Scilicet tacebãt adſtantes Socrati damnato, nec conſolationi demulcebant ærumnas tanti Philoſophi iniuria damnati. Socratem ſi conſolarentur, potius iniuria affeciſſent: nam placida tunc & trãquilla erat mente Socrates, non turbata, non conſternata. Ergo conſolatio illi foret exprobratio pauidi animi: qui etiam tunc tanta conſtantia erat vegetus, vt ſi Socrati *inſultarent*: id eſt, probro darent aut fœda crimina, ob quæ patiebatur, aut dira ſupplicia, quæ paſſurus erat, intrepidus, & imperterritus ſubſiſteret placido, & trãquillo animo. Porrò ſi conſolaretur ab amicis, notaretur pauidæ, & conſternatæ mentis: ſi illi inſultarent amici, tunc Socrates oſtentaret animum impauidum, conſtantem, flectineſcium, & tam in virtute robuſtũ, vt nec iniuſto iudici, nec ſæuis ſupplicijs, nec decori, nec amicorum inſultibus cederet. Ergo Socrati, id eſt, viro probro, *non eſt conſolanda iniuria, ſed exprobrãda.* Nam cõſolatio arguit puſillum animũ: inſultatio autem publicaret auguſtiorem animi virtutem. Pulchrè ad hanc rem Hildebertus. Eximia virtus *Docet viri ſubmiſsè proſperis, aduerſis inſolenter: biformes euentus vniformi conſtantia ſuperare.* Parum hoc foret niſi addidiſſet Tertullianus de eodem Socrate tot anguſtijs, & ærumnis oppreſſo: *Iam de gratulatione reſponderat.* Nempè gratulabantur Socrati, quod in eas anguſtias redactus eſſet, vt poſſet Orbi oſtentare ſuam in rebus aduerſiſſimis ſingularem conſtantiam. Itaque non modò in fęda calamitate non conſolantur Socratem, imò gratulantur. Quid illuſtrius ad hanc rem? Hac ſuper re legi poteſt Nazianzenus Oratione 27.

Tertull. lib. de Anim. c. 1.
Viro probo non eſt cõſolanda iniuria, ſed inſultanda.
Tertull.
Hildebertus epiſt. 56.
Tertull. lib. de Anima, cap. 4.
Nazianz.

---

§. XX.

Pia hominis miſeratio, patienti grauior ſæpè eſt miſeriæ exaggeratio.

77. INſita mortalibus natura eſt grauiter aliorum fęlicitatem ferre. & ſi quẽ videt ſibi proſperè antelatũ exaſperatur: hinc æmulatio, & odia. Tametſi ſint plures, qui odia hæc ament, & miſerum illum putent, qui nihil habeat inuidendum. Hinc votum illud viri magni pro amico, apud Carolum Scriban. *Deum rogo, vt quicumque non ſuſtinent ſe diligere prouectum, medullitus amantes, à ſemetipſis liuoris proprij exigant pœnas. Cumque nullas in te habuerint cauſas miſericordiæ, habeant inuidiæ.* Æmulos, & inuidias pati, aliqua infęlicitas fęlicitatis eſt: at miſerationis cauſas habere, vltima infęlicitas reputatur. Compaſſio non tam lenire ſolet calamitatem, quàm calamitatis cauſas demonſtrare, & quaſi intento digito indicare miſeriam, quam in memoriam adducit, & refricat illius ſenſum: magis dolet miſeria dum per compaſſionem lenitur; leuamine creſcit dolor, & à miſeratione ſæuit magis. Senec. morti damnatur iniuſtè: (niſi fortè ſimulata virtus, manifeſtum vitium fuit: & moritur Seneca reus non bonæ virtutis, ſicut alij mali alicuius vitij.) Paulina coniux videns ſpirantem maritum, præ doloris compaſſione, ipſa ægriùs dolebat, & muliebriter inclamabat. Cui tunc ſic loquitur Seneca: *Mea Paulina caue hanc meam mortem ampliùs vt contumelioſam, defleas, ne vel te nimis amaſſe, vel gloriæ meæ inuidiſſe videaris.* Sic ſcribit incertus auctor, qui ex Tacito, & Suetonio vitam Senecæ conflauit. Scilicet Seneca adhuc gloriæ ambitione æſtuans, acer vel vxoris miſerationem, vt inimicam ambitæ gloriæ: nam miſeratio miſeriæ index eſt, & miſerabilem probat, & ita renuit blandæ compaſsionis leuamen, ne fęlicitas ſuæ gloriæ deuenuſtetur miſeratione, quæ acerbior miſerorum crucians eſſe ſolet.

Carol. Scriban in Politico Chriſt. lib. 1. cap. 2.
Miſeratio calamitatẽ amplificat aliquando.
Auctor vitæ Senec.
Tacit. Sueton.

Lucæ 33. verſ. 28. Christus Deus, vti reus omnium 78.

flagi-

flagitiorum, inter duos latrones, baiulans sibi lignũ ducitur ad crucis probrosissimum tormentum: cui sidera luctu, petræ scissione, terra concussione compassæ sunt. Ergo piæ quædam fœminæ Ierosolymitanę aspicientes flebile spectaculum, muliebriter lamẽ-

Lucæ.

tabantur super eum. *Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Ierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros.* Cur Saluator pias lacrymas cohibet? quare miserationem vetat? quam ob causam arcet compassionem? Quis affectus magis de-

Miseratio sæpè grauior est ipsa miseria.

bitus tanta iniustè patienti? Luctũ ostentãt astra ambitioso squalore, saxa emolliũtur blãda cõpassione, & flebili sexui interdicuntur lacrymæ, conspecto tã miserabili spectaculo? In quo miseratio Christum offendit? Profectò compassio, pietas est, & princeps virtus. Nam Saluator, qui in Passione sua factus est schola omnium virtutũ, misericordiam reijcit à Christianismo? Quid causæ est, quòd cùm alapas, probra, & verbera muto silentio tulerit, conqueratur tunc de pia pij sexus commiseratione? Audiendus est Saluianus sic fatus in re simili, nempè cum Dauid Rex Christi Regis typus, egrediebatur ab eadem Ierusalem nudis pedibus, & squalenti habitu fugiens filium Absalonẽ

Salu.li.2.de Guber.Dei.

miserandum in modum: *Nudis pedib. incedens, super istis prioris status à se ipso exulans, penè iam post se viuens, deiectus vsque ad seruorum suorum, vel quod graue est, contumeliam, vel quod grauius misericordiam.* Quid illustrius? Nimirùm Dauidem dilectus filius ad necẽ persequitur, fermè regno deposito, exultare cogit; imò fugere, (quæ strenui ducis ignominia est, contumelijs Semei exponit. At, quòd acerbiùs his omnibus est, ait Saluianus, deijcitur vsque ad seruorum suorum misericordiam: ac si miseratio, quæ dolorem lenire intẽtat, grauior ærumna sit, summa calamitatis & exaggeratio miseriæ. Nõ quia cõpassio non bona res sit, virtus .n. mala esse non potest: sed cùm causas doloris exacuat, & miserabilem hominem proponat, grauiùs exasperare solet sapiẽtes, quàm ærumna ipsa.

79. Iob.

Post calamitatem opportuna est commiseratio.

Iob 42. v. 11. Postquam desæuit atrocior illa calamitas, quàm tolerantissimè tulit patientissimus vir: *Venerunt ad eum omnes fratres sui, & vniuersa sorores suæ, & cunctis, qui nouerant eum priùs, & comederunt cum eo panem in domo eius, & mouerunt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum.* O pigrum aduentum & seram compassionem! Quando iacebat Iobus calamitate prostratus, non venerunt eius cognati, vt caput mouerent super eum, & blanda compassione, ęrumnę atrocitatem lenirent: & cùm pristinæ felicitati restitutum vident, adsunt celeres, & compatiuntur pij? Tarda profectò est eiusmodi miseratio, & nisi fallor, importuna: potiùs videntur adulari felici, quàm compati pristinæ infelicitati. Imò opportuna, & maximè

Greg.l.35. moral. c.8.

tempestiua. Nam vt egregiè notauit S. Gregor. hæc verba expendens: *Percussi mœrorem consolari est ei post percussionem de venia gaudere. Nam quantò quisque de restituta proximi salute cernitur hilarescere, tanto se indicat de ablata doluisse.* Quasi intempestiua sit compassio, quæ præsente calamitate exhibetur; potiùs .n. videtur præsentare causas doloris, & miserabilem ostẽdere, quàm alleuare miserum. Quid .n. grauius est homini, quàm compassione dignum videri? Ergo amici Iobi onerosi consolatores fuerunt, vel tacitè ipsa compassione exprobrantes miseriam: non ostenderunt, quòd Iobus erat *deiectus vsq; ad amicorum suorum, vel quod graue est, contumeliam, vel quod grauius, misericordiam.* Igitur fratres, & affines Iobi opportunè miserationem post ærumnam exhibent, ne videantur ipsa miseratione causas miseriæ exprobrare. Quandoque veritas paradoxo similis est.

80. Lucæ.

Commiseratio calamitatem exaggerare solet.

Redeat iterum, semel laudatus Lucę locus cap 23. v.28. vbi Saluator compassionis lacrymas videtur refutare, aiens: *Filiæ Ierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete.* Quis siccis oculis videat Christum tanta patientem? Quis non lacrymarum riuulos fundat: & tamen Christus videtur inhibere pijũ planctũ. Quid? forsan gaudẽdũ erit in Christi Dei Passione, quandoquidẽ compassionis lacrimę quadãtenus vetantur? Eruditè Hugo inibi: *Nolite flere super me, &c. Hinc fuit consuetudo quibusdam, quòd in Parasceue gauderent, sicut in festo.* Non approbo priscum hunc mo- Hugo.

rem, insuetum nunc Ecclesiæ: nam tacitam exprobationem miserię refutat Christus, & lacrymas, quę miseriam exprobrant, non quę lugentis pietatem probant. Porrò lętari in delicti alicuius ęrumna, nõ pius affectus, sed fastus ambitionis est, & pręsumptio vẽtosissimæ philosophiæ. Stabat Socrates in carcere, mortis reus ob sceleratissima flagitia, (vera, an falsa tractet Platonis apologia pro Socrate) hausto veneno mortẽ expectabat, placido, & trãquillo animo: aderat vxor, circunstabant filij, stabant amici, & cognati spectatores, & calamitatis, & constantiæ Socratis: *Quid autem aliud saperet vir quilibet iniuria damnatus præter iniuria solamen?* ait Tertull. & tamen amici, & affi- Tertull.l de Anima.c.5.

nes Socrati non compatiuntur; imò gratulantur de ærumna, ne illius æquanimitatem compassione deuenustent. *Iam Socrates de gratulatione responderat. Nil mirandum si in carcere lemniscatas Anyti, & Melyti palmas gestiens infringere, &c.* Verba sunt eiusdem Tertulliani. Anytus, & Melytus erant accusatores Socratis; ergo familiares damnati Socratis, ne ipsius gloriæ detrahãt, sed vt potiùs accusatorum palmas, de causæ victoria lemniscatas, seu illustres, infringant, Socrati non compatiuntur, sed potiùs ambitiosè gratulantur. Quasi non tam damnatio, & mors Socratis, quàm illius compassio foret accusatorum victoria, & palma. Hinc amici Socratis ostentant gaudium, & ei gratulantur de damnatione, & morti non miserentur hominis attrociter damnati. Hunc ambitionis fastum inuehere nitebantur in Ecclesiam, qui audiẽtes ex ore Christi iniuria damnati: *Nolite flere super me, in Parasceue gaudebant.* Saltem hinc colligere licet, quã grauis sæpè esse soleat misero, misericordia, & patienti compassio. Vnde hic, v.16. pia miseratio erga Iudith.

Achiorem, & flebilis Hebræi populi compassio in tanta calamitate, nescio an viri fortis dolorem mitiget, & tranquillet animũ, an ærumnæ sensum irritet, & molestiã adaugeat. Nã compassio pia magnanimi cruciatio est, & dissimulata calamitatis exaggeratio.

§. XXI.

Non gratus beneficij acceptor sæpè implet largientis munera.

INgratitudo accipientis, laus est munerantis: qui donantis munus non rependit muneribus, implet beneficium ipsum, quod accipit: nam quantùm largi- 81. Ingratitudo cumulat beneficium.

tor pro gratia collata sperat, tantum detrahit beneficio. Qui donat grata, sæpè non tam videtur dare, quã fœnerari beneficium: qui autem dat pauperculo, qui rependere gratiam nõ valet, integrè donat: vnde impossibilitas retributionis est doni plenitudo. Lucæ 10. v.22. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Quidam ex Lucæ.

SS. Patribus, quos referam alibi, *τὸ Omnia* interpretãtur naturam Diuinam, & attributa ei indiuidua, alij omnem scientiam, nonnulli omnipotentiam, nõ pauci creaturas omnes, præsertim homines, cęlestem glo- Beda.

riam alij. Beda sic inquit ad præfata verba. *Omnia ibi tradita, non mundi elementa, sed hi, quib. paruulis spiritu, sacramenta filij, Pater reuelauit.* Itaque paruuli omnia Christo dicuntur: omnia habet Christus habens pauperculos, quorum misereatur, quos redimat, quib. benefaciat. Nũ Christo omnia deessent, si deessent pauperculi, quos muneraret? Multum deest ei, cui omnia desunt: imò nihil habet, cui desunt omnia: & tamen pauperculi omnia dicũtur Christo, & pauperes, & inualidi cõplemẽtum sunt census Christi, qui omnia se habere reputat, habens, suos pauperculos, quibus sine spe retributionis benè faciat? Plenus est Christus vacuitate pauperũ: illorũ inanitas omnia sunt Christo?

Lucæ 14. Caiet.

Lucæ 14.v.14. *Cùm facis conuiuium voca pauperes, & debiles, &c. Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi*, Caietan. *Quia non possunt retribuere tibi*. Beatitudo est felicitatis plenitudo: ergo planè dicitur felix, qui dat ei, qui nequit retribuere. Num animus non gratus accipientis, beat largitorem? Beat planè eius liberalitatem, & etiam munus, illudq; felicitat. Nam felix donum est, quod dono mercatur retributioné. Vacuũ est à munificentia: quippe quod desciscit à ratione doni. Vnde impossibilitas retributionis munerantẽ beat munus felicitat, & munus complet in ratione doni.

82. Actor. Integrum beneficium est, quod præstatur ingrato.

Actor.3. Mendicus ille claudus sedebat ad speciosam portam, eleemosynas petens: rogat à Petro, & Ioanne subsidium tantę paupertatis, & inhabilitatis. Apostoli in locum pecuniæ, qua carebant, subrogant sanitatem: *Et protinus consolidatæ sunt bases eius, & plantæ.* Viso miraculo euidentissimo, dixit Petrus ad multitudinem, quæ stupebat, videns claudum agilem, & expeditè exilientẽ. *Fides, quæ per Iesum est, dedit integrã sanitatẽ istã in conspectu omniũ vestrũ.* Quæ dicitur integra sanitas? nã si partẽ cruris, aut pedis sanasset, non sanasset claudũ: quia claudus adhuc maneret, si alia pars cruris, aut pedis ægrotaret. Ergo necesse fuit, quòd fieret integra pedum curatio, quæ claudum sanauit. Quid igitur hic significatur, cùm dicitur integra salus? Expressiùs dicitur in Græco Textu: *Integritatem.* Cur appellatur integra salus, quæ facta est huic pauperi claudo? Fortassis dicitur integra sanitas, quia corpore, & animo facta est, vt aiunt Hugo, & Carthusianus. At repugnat Textus, vt notauit Lorin. Ait enim: *Integram sanitatem istam.* Ista autem, quæ demonstratur salus, corporalis est, non occulta in anima. Vnde Glossa Interlinearis, ait, istam, *id est corporalem*. Profectò mirum est, hic primò dici integrã sanitatem factam cùm claudo dantur. Quippe aptiùs integra sanitas dicenda foret, quæ facta est leproso, aut febricitanti, aut paralytico, aut saltem cùm totũ hominẽ ad vitam reuocat, & totum animat cadauer; datur.n. beneficium salutis homini mendico, humili, pauperrimo. Adde sanitatem factam in pedibus, quæ postremissima pars hominis est. Ergo donum collatũ homini ægroto, pauperculo, vili, claudo, qui pes est reipublicæ, donatiuum dicitur integrum. Nã munus collatum diuiti, potenti, Principi, & cuicumque à quo speratur, aut sperari potest redonatio, sæpè nõ est satis integrum beneficium, tantũ illi deest quantum accipere sperat, aut potest accipere: nam impossibilitas retributionis, plenitudo beneficij est; non gratus implet beneficiũ, & munificentiã largitoris. Vnde integra salus iure suo dicitur, quæ facta est pedib. vilissimæ hominum parti, & pedib. hominis mendici, vilis, inualidi, ignobilis, à quo quid speret, vel auarus exactor? Planè integrum, & magnum est donum, etsi de se paruum sit, quod nõ minoratur spe retributionis.

Hugo. Carthus. Lorin. Glossa. 83. Iudith.

Vnde Ozias Princeps Bethuliæ dicitur hic, v.19. fecisse, Achiori cœnã magnã. & tamen Presbyteri vnà cœnauerunt, tunc soluentes ieiunium, quæ cœna frugalissima est, & quidẽ cęna, cui vix suppetebat, aqua, quomodò magna esse potuit? Magna dicitur, etsi parcissima, quia Achiori pręstatur, Achiori, inquam, homini tunc inualido, pauperculo, morti destinato. Impossibilitas retributionis est integritas, & magnitudo muneris.

---

§. XXII.

Humana appetentia sicut auidiùs percupit aliena bona, sic iucundius delectatur de bonis raptis.

84. A furto dulcescit res ablata.

VT nostra fastidimus, sic aliena cupimus, alienis deliciamur. Nostra nobis malè dulcia sunt, etsi de se suauissima sint; aliena suauiter sapiunt, etsi insipida: furtiua dulcescunt, gustum acuunt, & voluptatẽ exaggerant; nostra desipiunt, nostrorum nos tædet, & nauseamus ad nostra. Quasi non tam res ipsa, quàm rei alienatio illex sit voluptatis, & voluptatis fomes: adeò volupe homini est aliena percupere! Psalm.13. v.4. *Qui deuorant plebem meam sicut escam panis*, id est, Potentes rapiunt inermis plebeculę reculas, eo gustu, quo panis comeditur. Bene dicitur, *sicut escam panis*, ait sanctus Augustinus inibi, vt innuatur quotidiana miserorum diuexatio: nam ciborum aliorum partes aliquæ relinquuntur, vt ossa, spinæ, putamina, nuclei; at panis sumitur totus. Ergò omnia pauperis bona vorantur à diuite. Attamen substantia pauperis quotidie instar panis, rapitur, & voratur à diuite potentiori, sed sine fastidio, & cum reliquis omnibus cibis sumitur, vt panis. Mirabilis sanè est natura panis, qui comestus cum phasiano sapit phasianum, cum pomis sapit poma, cum bellarijs dulcescit in eundem saporem, omniaque obsonia sine pane comedi non possunt, & a pane condiuntur, & sapiunt. Sic res quæpiam siue supellex sit, siue prædium, siue honos, siue esculentum quodvis, à furto velut à pane sapit. Rapinaque cæteris reb. furatis, panis præstat effectum, & saporem, à quo sapit, quicquid benè sapit. Scilicet perplacent deliciæ, si furtiuæ sint; funcus furto sublatus pinguior videtur; honoris nitor, nisi denigratione alienæ famæ non decoratur; nisi illicita Venus, iucunda non est lasciuis; esculentum, aut poculentum quodvis à furto sapit dulcius. *Qui deuorant plebem meam, sicut escam panis: Quia delectantur sicut insipidi cibi comestione.* Sic commentatur Lyran. hunc locum psalmi.

Psal. August. Lyran.

Homo ille prædiues, 2. Reg.c.12 v.4. cui suppetebant è gregib. tenelli hędi ab armentis saginati vituli, & quicquid ab aucupio, & à venatione expetunt mensarum deliciæ; cum extruit conuiuium, vt hospitem apud se diuersantem dignè exciperet: *Parcens sumere de ouibus, & de bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino, illi, qui venerat ad se, tulit ouem viri pauperis & præparauit cibos.* Adeone delicatæ, aut deliciosæ carnes ouinæ sunt, vt homo diues omissis gregis, & armẽti, & altilium, & venationis, & dulciariorũ delicijs, quò lautũ adornaret conuiuiũ, ouis carnes apponit? Caro n. ouina fatua est, prædura, & nũquam expetita ad mensas diuitum, sed fastidita vel in mensis pauperum; & nihilominus vna ouicula opipari conuiuij deliciæ sunt. Sunt quidem, nam istiusmodi ouis non de grege trahitur; sed rapitur de sinu pauperis. A rapina sapit, & delicatè sapit, vel ouina caro; à rapina conditur ouis, & saporem habet regalium mensarum. *Qui deuorant*, (furto scilicet) *plebem meam sicut escam panis.* Nomine autem *panis* hic esculentum quoduis accipit, probat Lorin. inibi aduertens, quòd. *Comparatio cum esca, ciboue voluptatem importat.* Nam *Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior.* Prou.9. vers.17. Quæ verba sic commentatur egregiè P. Ferdinand. Salaz. Non immeritò panem, & aquas, res vilissimas vsurpauit: est .n. sensus: vilissima & parum iucunda, (vt puta ex poculentis, aqua; ex esculentis, panis, & ouinæ carnes) si furtiuẽ, & clanculùm capiantur, dulcissimis dulciora, & iucundiora sunt: quasi à furto saporem adsciscant, & à rapina iucundiora sint palato. Vnde omissis alijs cibis sapidissimis, alienam ouem, furtiuam aquam, & alienum panem apponit ad exaggerandas lauti conuiuij delicias.

85. 4. Reg. Ex furata oue opiparum extruitur conuiuium. Lorin. Prou. Salaz.

86. Matth. Greg. hom. 20. in Euangel. Beda ibi. Beatitudo, vt dulcius nunc sapiat dicitur furto accepta.

Matthæi 11.v.12. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Regnum celorum Beatitudinem significare docet S. Gregorius, Beda. Quæ expositio etsi vera, difficilem facit sensum. Porrò beatitudinis æternæ felicitas diuinæ gratiæ beneficio paritur, & meritis velut digno pretio emitur, non rapitur, non furto accipitur. Quis.n. valeat, siue audeat Beatitudinem furari? num dormitant æterni cęlorum custodes; num humana temeritas vim inferat cęlo? temerariè audebit, qui præsumat gloriam Beatitudinis aut clanculùm suffurari, aut palàm furto rapere. Imò Beatitudo desinet esse, si furto surripiatur: non enim bearetur homo aliena beatitudine; nemo quidem beari potest aliena beatitate; aliena etenim felicitate

potius

potiùs excruciamur: nam malè conscia mens, potiùs angeretur ob furtum, quam fęlicitaretur ob gloriam. Et tamen Christus serió affirmat rapiendam esse cœlestem Beatitudinem, aiens; *Et violenti rapiunt illud*, id est, *Regnum Cœlorum. Quia gloria Israelis* (subtilis S. Hilar. expositio est) *à Patribus debita, à Prophetis nunciata, à Christo oblata, fide Gentium occupatur, & rapitur.* Itaq; quò gratior sit Beatitudo, rapienda dicitur à beatis. Quid luculentiùs pro hac re? Et sanè Beatorum gloria centrū hominū est, beata requies, perēne gaudium, Dei fruitio, & summa fęlicitatū. Verùm vt augustiùs videatur apud homines prosperare Beatorum mentes, surripienda dicitur à Iudaismo, & tanquam velut furto occupanda Gentilitati est: rapiendum cęlum est, & quasi suffuranda gloria Beatitudinis, ne quid fęlicitatis desit humanæ appetentiæ, quæ, vt auidius nunc inhiat, sic iucundiùs sibi videtur deliciari posse de alienis bonis. Rapi ergò dicatur Beatitudo; vt nunc carior, & augustior homini appareat, qui alienis suauius fruitur. Iure quæritur hîc, v.19. quomodò potuit Ozias in tāta rerum penuria facere *cœnam magnam* Achiori. Pabr cœna magna fuit, ideft, opipara, & lauta; non quia escæ delicatæ, & exquisita vina apposita fintfed quia ex panario, & lagunculis, quæ seruabantur ad sustentandam vtcumq; miseram plebem, deprompta sunt: vndè mutuarunt saporis suauitatem, & amplitudinis nomen.

Hilarius.

Iudith.

§. XXIII.

Superiori ieiunio facilè obediunt populi, qui obsequia recusant Superioris benè pransi, & deliciosè cœnati.

87. Bonus præsul renuntiet mensæ delicijs.

ETsi plura sint, quæ ad Præfecturam rectè obeundam, necessariò requiruntur; Præfecti temperantia in cibo, & potu valdè facit ad muneris congruam administrationem. Nam Superior benè obesus, & malè satur, peiùs imperat. Ieiunus Præsul colitur à subditis, & facilè impetrat eorum obsequium. Temperantia enim Præfecti vigor est Præfecturæ, fęlicitas potestatis, & obsequij facilitas. In celebri illo Apol. Iudic. 9. c. vbi arbores Regē aptum quærebant in sylua lignorum. Primo loco, Præfectura defertur Oliuę, v. 8. *Ierunt ligna, vt vngerent super se Regem: dixeruntq; Oliuæ: Impera nobis: quæ respondit: Nunquid possum deserere pinguedinem meam, & venire, vt inter ligna promouear.* Stulta planè ratio, & digna syluæ trunco. Cur enim præfecturam Regni Oliua recusat, quia non potest deserere pinguedinem? Quasi non possit esse Præfectus, & pinguis? Potest quidem; nam Reges, & Præfecti abundantiùs indulgent genio, & seruiunt abdomini: largioribus compotationibus sese ingurgitāt, & opiparis escis sese saginant, & exsaturant. Quin, & Regni poculentas, & esculentas delicias conquirunt ad palati voluptates. Vndè Olea, si Regnum acceptet, non gracilescet macie, sed crassiori pinguedine adipabitur. Sic dixit Iob 36. v. 17. *Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine.* Eccè τὸ pinguedo, idem est, ac mensarum sagina, & deliciæ. At bonus Rex, & Præpositus vt rectè munus suum obeat, & obsequia subditorum impetret ad instar Oleæ, (quæ perfecta præcepta significat, teste S. Gregorio) non rectè præfecturam tractabit, nisi deserat suam pinguedinem, & requiem mensæ, quam fatigant Præfecti, & Principes saginati escis. Vndè sapienter Oliua ait, vel ad regendas syluestres arbores necessarium fore, vt deserat suam pinguedinem, & vale dicat mensalibus delicijs; nam alioqui non valebit Præfecturæ munus rectè obire, & impetrare obedientiam subditorum.

Iudic.

Iob.

Gregor. 3. pastoralis.

88. Genes. Animantia bruta obediunt ieiuno superiori.

Genes. 1. v. 26. ait Deus: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs, vniuersęq; terræ, omniq; reptili, quod mouetur in terra.* Itaq; Adamus bestijs omnibus, piscibus, & volucribus Præpositus constitutus est à Deo. Eiusmodi Præfecturam nihil esse aliud, quā rationem, qua homo reliquis animantibus excellit, existimat Rupert. his verbis: *Vnde enim piscibus maris, & volatilibus cœli, bestijs quoq; & reptilibus terræ, homo præest, nisi ex eo quod ipse rationabilis est; illa autem irrationalia sunt?* Itaq; ex sententia Ruper. modò etiam verè est homo brutarum animantium Præpositus; siquidem in eo perseuerat ratio, quæ hominem Præfectum constituit. Quomodò ergò anteà adulantę obsequio, subditæ erant homini bestiæ, & nunc recusato obedientiæ iugo negligunt humana præcepta, & sæuiunt in præceptorem? Benè Lyran. inibi: *In pœnam peccati (gulæ) dicta obedientia est ei subtracta*; licèt homo non minùs modò, quàm antè ingluuiem cibi vetiti, Præpositus dicitur animalium secundùm hanc sententiam; nam per comestionem, rationem non amisit, in qua consistit Præfecturæ potestas. At post gulam animalia ipsa olim blandienti obsequio subdita, imperium hominis detrectant, & quæ ieiuno homini sponte parebant, saturo obedire recusant. Pugnabat strenuè contrà quinque Palestinæ Reges, inclytæ Hebreæ gentis dux Iosue, & cum terga verteret hostilis Palestinorum exercitus, Sol celeri fuga præcipitabat in occasum? & noctem offundens, donabat aduersarios vita, & palmam eripiebat Dei populo: Tunc Iosue ausus maiora humano fastigio, pia temeritate dixit, 10. ca. v. 12. *Sol contrà Gabaon ne mouearis, & Luna contrà vallem Aialon. Stetitq; Sol, & Luna, donec vlcisceretur se gens de inimicis suis.* Valdè ausus est Iosue imperatiua voce Solem sistere, & ipsum cœlo defigere in medio cursu. Res planè stupore dignissima. Quis enim mortalium imperaret Cœlo, & obsequium Solis præsumeret? Hoc humanum fastum longè excellit. Verùm sciscitari lubet, quæ vis inauditam Solis stationem effecerit, & Solem stiterit à cursu. Fortè Sol ipse stupefactus, ad Ducis audaciā stetit dubius, an Deo cursum olim præcipienti, an audacissimæ Ducis voci obsequendum foret, & dum deliberat, stat, & diem longissimam facit. Nisi quis existimet Iosuanę fidei fuisse hāc Imperialē efficaciā, quæ valeat ad inhibendum Solem. Quid, si Dei Israelis fuit fauor singularis, qui naturæ leges violentat, vt incrementet fauores ergà suum populum? Verùm Tertull. seriò existimat insolitam hanc efficaciam Iosuanæ vocis à ieiunio fuisse, altè inquiens: *Iesum Naue debellantem Amorrhæos prandisse illa die existimamus; qua ipsis elementis stationem imperauit: Stetit Sol in Gabaon, & Luna in Aialon: vt exaudiret Deus hominem parem, scilicet Solis.* Hæc Solis statio stupor fuit Orbis, naturæ miraculum, & vis cœlo insolens, & inuisa, at tantus est ieiunantis ducis vigor ad impetrandum, vt Sol ipse obtemperet ieiuni Præpositi Imperijs, & se subdat impranso homini. Vndè Sol non obediens naturæ legibus, quæ cursum vel à consuetudine exigebant, nec properanti naturæ ipsius, nec cœlestium dignitati, quibus dedecus est obedire terrenis; imo oblitus sui, & diuini Imperij ab ipsius conditione celeres cursus mandantis; Mandanti homini ieiuno obedit, & Imperia impransi ducis detrectare non audet, *vt exaudiret hominem parem Solis.* Cæterum cur impransus Iosue dicitur *par Solis*? Num ob splendorē, quo ieiunus homo rutilat? Aut quoniam quasi celestis efficitur ieiunans, & in cœlestem naturam reformatur. *Par Solis* fortè dicitur impransus Iosue, quia sicut Sol Rex cœli dicitur (vt multis probat Sanct. ex quo Cornel.) sic Iosue ieiunus, Rex cœli à ieiunio efficitur, & ius quasi habet ad imperandum celestibus; vt innotescat quàm iuuet ad extorquenda subditorum obsequia Abstinentia imperantis.

Rupert.

Lyran.

Ieiuno Iosue obedit Sol.

Iosue.

89.

Tert. l. adu. Psychicos, c. 10. Ieiunus dicitur par Solis.

Sanct. ad c. 7. v. 18. Cornel.

Hunc facio lucem celebri dubio petito ex c. 32. Exodi, & ex Numeris, c. 11. cum enim perseueraret Moyses in monte, Hebræa gens ad idololatriam prona conflauit vitulum, quem diuino cultu adorauit. Brutum profectò facinus, & execrabile! & quidē Moyses etsi populi idololatriam ægrè tulit, tandè rem pacatè com- 90.

Exod. Numer.

compoſuit; at verò cùm in deſerto carnes poſtularet populus, adeò exaſperatus eſt mitiſſimus Moyſes, vt Numer.21.v.13.dixerit Domino: *Vndè mihi carnes,vt dem tantæ multitudini? Flent contrà me,dicentes; Da nobis carnes,vt comedamus. Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum:quia grauis eſt mihi. Sin aliter tibi videtur,obſecro,vt interficias me,& inueniam gratiam in oculis tuis,ne tantis afficiar malis.* Quis non miretur Moyſè acerbiùs tuliſſe, quod populus peteret delicias carnium,quàm idololatriam? Leue eſt hoc delictum comparatione idololatriæ, & tamen cùm Exod. 32. populus vitulum adorauit, ſeuerè vlciſcitur iniuriam Dei, nec adeò excanduit, vt peteret muneris depoſitionem, aut mortem. At verò cùm exquiſitas eſcas petit populus,Moyſes impatiens delicti,præfecturam deponere poſtulat anxiè, & Deum obſecrat, vt illum interficiat, ne tantis afficiatur malis. Nimis excruciatur ſenſu huius leuioris delicti, qui patientèr tolerauit infandum idololatriæ nefas. Omitto varias huius dubij ſolutiones,quæ materiam dabunt vberem alijs thematibus,& ſubſcribam eam, quæ ad rem præſentem facit,erutam ex verbis Moyſis:*Vndè mihi carnes*,inquit, *vt dem tantæ multitudini. Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum.* Scilicèt proceres populi, & familiarum duces petebant eſcariles delicias, & ſaginari,aut deliciari exquiſitis cibis. Quod ſatis ad rem aduertit Tertull. exponens hæc eadem Numerorum verba: *Eadem*,inquit, *ventris prælatione deploraturus erat eoſdem duces ſuos, & Dei arbitros, quos deſiderio carnis, & recordatu Aegyptiarũ copiarum exacerbabat. Quis nos veſcetur carne?* Quaſi dicat Moyſes: Familiarum duces, & Rectores copiam carnium, & eſculentas delicias expetunt: inepti iam ſunt ad regẽdum populos:Vndè ſolus relinquor ad tantam multitudinem gubernandam: Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum. Nimirùm,cùm duces populi erant mecum ieiuni,coadiutores mei erant in munere regendi populi: cùm verò ſaginari cupiunt carnis delicijs, ſolus relinquor ad regimen tantæ multitudinis: quia multitudo ſæpè impranſa, & ærumnis afflictata eo tempore, iam nequibit ducibus benè pranſis,& opiparè cœnatis obedire: & quibus ieiunis facilè obſequebatur populus, abundè ſaturis obedire recuſabit. Vndè ſolus in Imperio relinquor: ſolus autem non poſſum ſuſtinere omnem hunc populum. Hanc ob cauſam Moyſes, qui patienter tolerauit populi idololatriam, grauiſſimè tulit deſiderium, quo duces populi expetebant carnium delicias. Diram famem, & ſitim ſobriè tolerabat Bethulienſis populus. At vbi Ozias Iudæ Princeps hic v.19. *Fecit cœnam magnam*, ſtatim rebellant Bethulienſes,& Imperium eius detractant, vt liquidò conſtat legenti ſequentem narrationem.

Numer.
Ieiunium mandantis eſt rigor mandati.

Tertull. aduerſ.Pſychicos.c.5.

Iudith.

91.
Geneſ.

Geneſ.1.v.22.ait Deus: *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram; & præſit piſcibus maris,& volatilibus cœli, & beſtijs.* Eccè tibi conſtitutus eſt homo Præfectus vniuerſorum animantium: aduerte ad eſcas, quibus veſci debet omnium Præpoſitus. Statim ſubdit v.29. *Dixitq; Deus: Eccè dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna,quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui, vt ſint vobis in eſcam: & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cœli, & vniuerſis, quæ mouentur in terra.* Scilicèt ex Dei conſultiſſimo præſcripto eadem menſa,cibus idem miniſtratur Præfecto, & ſubiectis animantibus:nec impar naturæ humanæ dignitas munerata eſt impari alimonia,ac beſtiæ, & volucres,etſi id ſublimitas hominis exigere videbatur; ne Superior alio cibo veſceretur,quàm ſubiectus populus. Malignè prouidebit de annona populorum,Præfectus deliciosè ſatur,& opiparè ſaginatus. Vtatur communi cibo, vt experiatur quam arduum ſit ſubditis tolerare annonam idoneam, ſeram, vilem, charam. Tacco.

Geneſ.

(**)

§. XXIV.

Eleemoſyna ingenium eſt amplificandi cenſum.

Liberalitas princeps virtus eſt, principe homine 92.
digna,& inſignis nobilitatis character. Quid illuſtrius,quàm donare? Quid ambitioſius,quàm poſſe calamitatem miſerorum leuare? At homo naturalitèr ambitioſus,naturalitèr auarus eſt,& qui poſſet honores miſericordia piè mercari, indecorè negligit has virtutis,& gloriæ nundinas. Et qui cætera poteſt,miſereri non poteſt, aut non vult poſſe. Tacitè notat Paulus ad Rom.10. v.12. eiuſmodi hominum ingenium, de Deo inquiens, quod eſt *Diues in omnes, qui inuocant illum.* Num Deus diues non eſt in eos,qui illum nõ inuocant? Abſit tàm indigna mentis,& pietatis perſuaſio. Vndè planè notat Paulus homines immiſericordes. Videas quempiam, ſi humanus faſtus exigit,valdè munificum. Nimirùm aduentauit honoratior,& amicus hoſpes? Opiparè,& ſumptuosè illum excipit. De honore agitur? Non parcitur ſumptibus. Res libidinis voluptatem titillat? prodigus eſt. Quod ſi Mendicus eleemoſynam petit, ſi calamitoſus miſericordiam roget: eccè repentè pauper ipſe eſt, & in memoriam cateruatim occurrunt debita, quibus obſtrictus eſt; impenſæ domus,& familiæ, quibus ſatisfaciendo non eſt; creditorum ſollicitudo, proprij cenſus tenuitas. Vides hominẽ ad honoris, & voluptatis ſumptus diuitem derepentè pauperem in omnes, qui inuocant illum: Non ſic Deus,ait Paulus; hominis vitium hoc eſt, qui quoties eleemoſyna danda eſt, plures rerum ſuarum Dominos agnoſcit, ne quid, quod dare poſſit,habere videatur. Lucæ 19. ſtatuit Christus
Deus, vt ſcripturas impleret,inſidere iumento; & ſic 93.
ſic Hieroſolymã ingredi,& qui diuinitate diues erat, caruit iumento; mittit duos diſcipulos, dicens: Ite in caſtellum,in quod introeuntes, inuenietis pullũ aſinæ alligatum,ſoluite illum,& adducite. Et ſi quis vos interrogauerit: Quarè ſoluitis? ſic dicetis ei: Quia Dominus operam eius deſiderat. Abeunt diſcipuli,qui miſſi fuerant,& inuenerunt,ſicut dixit illis, ſtantem pullũ. *Soluentibus autem illis pullum, dixerunt Domini eius ad illos: Quid ſoluitis pullum?* Planè animaduerſione dignũ eſt, Chriſtum Deum in terris pauperem egere aliquandò vili iumẽto, & cùm illud per diſcipulos humaniſſimè peteret, aiens, ſe indigere aſini opera, ſtatim reclamaſſe *Dominos* iumenti: Pluresne Dominos habebat pullus aſini? vile iumentum poſſeſſio erat pluriũ? Opinor id,quod Chriſtus pauper petit,plures habere Dominos,quò liberiùs,& abundantiùs multiplicatis Dominis,ei negetur,quod ipſe precatur. A diuite petit pauper panẽ,vel nummũ, illius petiti nummi non tantùm diues ille eſt Dominus,ſed auaritia diuitis,ambitio diuitis, libido diuitis. Vndè eleemoſynæ petitæ plures apparent Domini. At,vt verum fatear, nemo poſſidet,niſi ea,quæ pauperib. largitur,largiendo poſſidet,quod poſſidendo non habet: artificiũ poſſidendi largitio eſt,da pauperibus,quod habes,vt non habendo poſſideas, quod habebas: hoc Chriſtianũ eſt paradoxon,ſed ipſiſſima veritas,quã in hoc §. probo.

Diues homo pauper eſt ad eleemoſynam.

Ad Rom.

Lucæ.

Res, quæ eleemoſynæ nomine petitur, plures habet Dominos.

Luc.6.v.3 *Qui aufert,quæ tua ſunt,ne repetas.* Quam 94.
ob rem non debemus recuperare noſtra bona, quæ à nobis ſuffuratus eſt latro? Num quia bona noſtra, noſtra non ſunt? An quia nihil ſunt bona noſtra? Audiẽdus eſt S.Chryſoſt. hæc Lucæ verba commentans: *A Deo percipimus omnia: quod autem dicimus meum, & tuum, nuda tantùm ſunt verba. Si namq; domum tuam aſſeris, emiſiſti verbum carens ſubſtantia rei: Anima tua non poſſidetur à te, & quo pacto tua reputabuntur opes?* Attende ad elegantiſſima verba, quæ ſubiungit: *Vult autem Deus tua fore, quæ tibi pro fratribus credita ſunt: fient autem tua, ſi pro alijs diſpenſaueris.* Nempè ingenium poſſidendi diuitias eſt eorumdem in pauperes erogatio. Alienatione acquiris: quod poſſeſſione deperdis;

Luc.
Tantum quis poſſidet, quantum eleemoſina largitur.
Chryſoſt.

August. ser. 35. de verbis Domini.

perdis:da, vt habeas, diuitias, quas dum habes, pauper es, *Ista autem ab iniquitate appellantur diuitiæ, quia vera non sunt: paupertate enim plena sunt*, ait S. August. Ergo hæ diuitiæ, quia paupertate plenæ sunt, possessorem depauperant, dispensatorem diuitant; diues erit, qui eas pauperibus largitur; pauper, qui eas auarè recondit. Da vt habeas, quæ possidendo non habes, tantùm enim habes, quæ largiris: ne ergo timeas, quòd largiendo pauper fias.

95. Eleemosyna danda vt doraient cælites. Hug. Card.

Matthęi 6. v. 10. hanc orationem nuncupare homines admonet Christus: *Fiat voluntas tua, sicut in cęlo, & in terra.* Num terrei homines sic possunt exequi diuinam voluntatem in terris, sicut cælites eam operātur in cęlis? Nimis audet hęc oratio plena emphasi, sacramentis plena. Hugo Card. sic exponit præfata verba: *Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra, id est, vt simus misericordes, sicut cælites sunt misericordes*, Quomodo homines in terra degentes possunt ita esse misericordes, sicut Beati, qui cęlestibus patiuntur diuitijs? Porrò cælites Reges dicuntur cœlorū, & sunt, ditissimū planè regnum possident, & cuius opes donando exhauriri non possunt; siquidem beatitudo æterna est, cuius opulentia imminui nequit quantumuis opulēta dona petētibus largiātur Beati. Quomodo ergo egeni mortales, sicut cælites esse possunt misericordes? Nempè mortalium misericordia, ambit & imitatur misericordiam cælitum. Porrò sicut cęlites munifici sunt, regali munificentia, vtpotè cælorum reges. Item sunt liberales, sicut ij, qui minimè egent his rebus, quas donent; nam dona quamuis opulenta, cælitum opes non minuunt (quod terrenis regibus non accidit: nam isti quod donant amittunt.) Sic ergo vult Deus vt homines sint misericordes, scilicet vt cœlorum proceres, qui donant, vt Reges, & vt Reges, qui non egent his, quæ donant, nec donatiuis quantumuis magnificis minuitur eorum thesaurus: Igitur sic oportet erga pauperes non esse liberales in terris, vt cæliter sunt liberales in cœlis, securi non amittendi donatiua, quibus oppulentat miseros mortales.

96. Eleemosyna ingeniū est amplificandi census. Luc.

Parū est homines misericordes erga pauperes, non amittere, quę donant munera: veriùs dicam, illa mirū in modum incrementant. Porrò eleemosyna artificium est multiplicandi opes; quæ disce donationibus non minuuntur, sed augentur. Luc. 19. Zachæus publicanus, & diues valdè ab illicito fœnore, & auaro cōmercio conflauerat thesaurum opulentum; ad meliorem vitæ frugem conuertitur à Christo, & statim cogitat de restituendis opibus furto possessis. Aduerte ad verba, quæ audacter protulit, & animosè compleuit opere: *Stans autem Zachæus dixit ad Dominū: Ecce dimidiū bonorum meorū Domine do pauperibus: & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Iure quærūt interpretes, cur nō prius dixerit Zachæus, Restituo creditoribus, & mox do pauperibus: siquidem priùs, & magis vrget obligatio ex iustitia, quam liberalitas ex misericordia: satius enim videtur fore integrè restituere; tunc si quid bonorū supersit eleemosynas faceret; cur opus consilij anteuertit præcepti opus? Scilicet desiderabat Zacchæus *reddere quadruplum, si quid aliquem defraudauerat*; vt liberalior, & copiosior fieret restitutio. Vnde vt suppeterent bona ad tam liberalem restitutionem, ingeniatur arbitrium perito fœneratore dignum, nempè priùs effusè eleemosynas dispēsare pauperibus, à quibus certissimè sperat pio fęnore cumulare diuitias, vt possit non simplum, sed quadruplum restituere. Dimidium bonorum expendere in eleemosynis cupit, vt sic eius opes multiplicentur, quòd possit quadruplū restituere. Discat Christianus ab hoc fœneratore artificiū multiplicādi opes, & amplificandi censum, nimirum largas eleemosynas facere, & sic illi suppetet copiosus thesaurus. Vnde Naziāzenus, opus ex eleemosynis, & ad eleemosynas factū appellauit, *Pietatis promptuarium, commune locupletum ærarium.* Nam eleemosyna nō alienat opes, sed seruat, auget, multiplicat: eleemosyna ęrarium locuples est, & opulentus thesaurus. Ecclesiastæ 11. v. 1. *Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illum. Da partem septem, necnō & octo: quia ignoras quid futurum sit malum super terram.* Ænigmati similis est hæc sententia: Et quidem Anselmus Laud. Lyra, Caietanus, & communiter interpretes, hunc locum de eleemosyna interpretantur. Quasi dicat: Adeò liberaliter da eleemosynas, vt partes septem, imò, & partes octo totius substantiæ tuæ elargiaris. Attende ad rationem, nempè: *quia ignoras quid futurum sit malum super terram.* Imò quia id ignoras, serua substantiam, & diuitias, vt habeas, quò sustenteris in tanto malo imminenti. Sed abstrusior, & arcanior est sensus: scilicet da pauperibus, vt abundanter habeas in calamitate, & egestate, quæ imminet. Nam ei, qui non dat pauperibus, omnia deerunt: da vt habeas, quia si non das, tibi deerit, quod habes. Hanc expositionem habet Lyranus, aiens: *Quia ignoras quid futurum sit malum, id est, in vita præsenti, & ab illo liberari poteris per opera pietatis impensa indigentibus, quia sicut prædictum est, pietas non solum habet promissionem vitæ futuræ, sed etiam præsentis*: Ergo da partem septem, necnon, & octo, id est, omnia, aut ferè omnia da, ne quid tibi vnquam desit, da vt habeas, qui nihil habes, quia nihil das. Hoc eleemosynæ ingeniò vsus est Princeps Ozias; quia cùm fame, & siti laboraret obsessa Bethulia, excipiens misericordissimè exulem, & depauperatum Achiorem hic, v. 19. dicitur fecisse illi *cœnam magnam*, scilicet misericordia multiplicante annonam; nam substantia donata crescit, seruata minuitur. Ergo da vt possideas, quod possidendo non habes: ditesce, & hoc pio fœnore amplia substantiam.

97. Ecclesi.

Anselm. Lyra. Caiet.

Iudith.

---

§. XXV.

Crebra mutatio, quæ vitium videtur humanæ naturæ, solatium miseriarum est, & beatum molestiarum leuamen.

98. Iob. Zeno ser. 8. in Genes. Homo mutationibus corporatur & temperatur.

INter cætera naturæ humanæ probra, quæ Iobus mœstitudine actus exaggerat, illud est in primis, quod crebris mutationibus subiectus homo est: *Nunquam in eodem statu permanet.* Quod vitium multis persequitur S. Zeno Veron. sic fatus de homine: *Cuius vultus passibilis omni conuersioni subiectus, momentis omnibus demutatur, labore, ætate: languore, ira, gaudio, tristitudine: totq; induat vultus, quot animi fuerint motus: nullusque prorsus dies, quo iugiter sibi similis esse videatur.* Cęterùm istiusmodi versatilis natura, & continua variatio, nescio an calamitas sit, an leuamen naturæ humanæ; quæ rerum vniformitate molestè degrauatur. Neque enim tantummodò ægrè fert perseuerantem laborem, sed ob fęlicitatem durantem dolet. Homo enim sedere aut cubare solet, vt ab ambulatione quiescat: & mox ambulat, vt leuet molestiam quietis: labore requiem quærens, fastidiosè nauseat ad perseuerātiam vniformem cuiuscumque rei. Pulchrè Tertullianus, ita scribit: *Certe habitum vertere naturæ totius solemne munus est* (& statim,) *Neque enim mundus, si non vt mundus: denique diuersitatis discordiam vices temperās. Ita mutando eris mundus omnis, qui & diuersitatibus corporatus, & vicibus temperatus.* Rectè dicitur mundus maior, & minor, nempè homo: *diuersitatibus corporatus*, quæ verba consentiunt cum sententia Zenonis, quam modò dedi. Sed notādum est illud: *Habitū vertere naturæ totius solēne munus est.* Scilicet munifica extitit natura humana, mutationis beneficium tribuens homini, qui *vicibus temperatus est*. Quasi dicat, homo habitudinem nō habet bonam; nec bene satis se habet, sed temperiem amittit, cùm in eodē statu permanet. Metaphora mutuata ab harmonia citharę. Nā sicut cithara varijs chordarum diuersitatibus & contentarū, & depressarum, aut grauiter, aut acutè sonantibus, tēperatur ad harmoniæ rhythmos, & tunc dulces reddit sonos, & auribus gratos: sic homo mutationibus tempe-

Tertull. lib. de pallio, cap. 2.

99.

temperatus, sibi, & cæteris gratus existit. Nisi manis τὸ *Temperatus* referri ad humanam valetudinem; & sensus erit: Ægrotat homo, cùm perdurat in eodem statu: Et mutationibus bene valet, *& vicibus temperatus est*. Itaque bene se habet homo vicissitudinibus temperatus. Quod planè difficile est: nam etsi hoc veritatem habeat, quando homo transit ab ærumnis ad felicitatem: quomodo verificari potest, cùm mutatur à felicitate in ærumnas? Eiusmodi enim transitus nequit hominem temperare: nisi quis audeat dicere, quòd infelicitate fęlicitemur, quia accidit post fęlicitatem. Verùm adeò molestum etsi homini durare in qualibet fortuna, etsi fęlicissima, vt partem fęlicitatis reputet, prosperi status variationem. Tam fastidimus possessa, & nauseamus ad perseuerantiam in eodem statu! Quod luculenter animaduertit Paulus egregius explorator naturæ, & gratiæ.

100. 1. Corinth. Anselm. Cur iusti solùm, & non reprobi dicantur mutari. Ambros.

1 Cor. 15. v. 51. *Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus; sed non omnes immutabimur.* Ad quę verba, sic ait sanctus Anselmus: *Mysterium id est, arcanum quoddam, quod multis est occultum*. In quonam situm est hoc mysterium, seu arcana obscuritas huius sententiæ? Planè omnis huius loci difficultas sita est in expositione S. Ambrosij, cui reliqui interpretes ancillantur, sic inquiens: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Omnes enim homines resurgent: sed soli qui regnaturi sunt in gloriam mutabuntur, siue ita, omnes resurgemus, qui in aduentu Christi mortui inueniemur; non omnes immutabuntur, qui in corpore sint reperti: quia soli sancti beatitudinis gloriam consequentur.* Ecce huius mysterij difficultas. Omnes homines resurgemus in postrema iudicij finalis die, sed non omnes immutabuntur: soli enim mutabuntur (ait S. Ambrosius ex mēte genuina Pauli) qui ad gloriam ibunt: Ergo damnati, qui ad gehennam rapientur, non immutabũtur. Porrò si viri sancti, qui in continuis ærūnis degunt, immutari dicuntur, quia ab ærumnis ad gloriam transeunt: sic etiam reprobi immutari dicentur, qui ab delicijs huius vitæ ad æternos inferni cruciatus transire compelluntur. Quis dubitare potest, damnatos etiam sic immutandos? & tamen Paulus affirmat solos iustos immutandos, secùs reprobus: *Omnes quidem*, aiens, *resurgemus, sed non omnes immutabimur* ad gloriam. Vidit S. Thomas hanc quam verso, difficultatem. Et confugit ad quandem Græcam lectionem, quam ex S. Hieronymo vulgò adducunt commentatores. Cæterùm in nostra vulgata lectione dubium propositum difficile est; cur scilicet qui ad gloriam resurgunt, dicantur immutari, secùs qui ad gehennales cruciatus? Verùm enim verò, facilis & subtilis solutio succurrit ex intento, quod versamus. Num quia ad gloriam resurgunt, immutari dicuntur, vel in hoc solum explicatur gloria cælestis, quia immutatio dicitur, & euariatio in alium statum? Num adeò hominem tædet status prioris, vt nullo aptiori vocabulo declarari possint deliciæ beatitudinis, quàm si immutationis nomine appelletur? Vsque eò gratum & deliciosum est homini status præteriti variatio, vt Beatitudinis nomine appelletur? Consentit Iob cap. 14. v. 14. mutationis vocabulo beatitudinem nominans: sic inquiens: *Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea*, id est, gloriosa beatitudo. Vnde Rupertus ait: *Immutabimur: Hac est spes, hac consolatio Sanctorum.* Num Damnatorum immanes cruciatus, & molestiores pœnæ, nullo alio modo exaggeratiùs apud homines explicari potuerunt à Paulo, quàm dicendo: reprobos quasi non immutandos, sed passuros immutationis pœnas? Et cùm ex hac vita transeunt, seu à sepulchris resurgunt, non immutandos, sed quasi perseueraturos in ærumnis anteactę vitæ? Nam etsi inferni pœnæ, multò acerbiores sint, tamen ex perseuerantia, & immutatione ærumnosi status, plus fortè explicantur apud homines, quàm ex acerbiori narratione cruciamentorum futurorum post hanc vitam? Profundè ergo dixit Paulus: Ecce mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus, sed soli iusti immutabuntur ad gloriam, quæ ab status mutatione nimiùm commendatur hominibus: reprobi autem mutari non dicuntur, etsi resurgant, & immutantur ad grauiores pœnas: ne vel mutationis leuamen habere videantur. Vides hic, v. 19. Achiorem à mutationis molestijs fęlicem. Ex Ammonitarum Dynasta fit Holofernis mancipium, & in ipsa seruitute statim fit Dux omnium filiorum Ammon, & Consiliarius Imperatoris: mox cadit à culmine honoris, & obnoxius iræ Assyriorum ligatur ad palum, & adscribitur populo Bethuliensi, cuius ceruicibus iamiam imminebat Holofernianus pugio. A Bethuliensibus humanissimè excipitur, conuiuio reficitur, libertate, & incolumitate afficitur, & Fortunæ vicibus perexiguo tempore toties alternantibus, eximiè fęlicitatur. Illustriorque euasit ab inconstantis Fortunę vicissitudinibus, in quibus tot miseriarum solatium, & beatum molestiarum leuamen inuenit.

S. Thom. in Comment. huius loci. — 101. — Iob. — Ruper. de oper. spirit. Sanct. li. 11. cap. 12. — Iudith.

---

§. XXVI.

Sacrosanctum Dei templum ne fiat occasio libidinis, & licentia luxuriæ: ne ibi oculi, verba, nutus scortentur impij.

POstquam Bethulienses miseri vicem Achioris, illum humanissimè exceperunt, ait sacer textus hic, 102. Iuditha.
v. 21. *Posteà verò conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra Ecclesiam orauerunt.* Mirum est tot lasciuientes iuuenes, & puellas venustate conspicuas, in synagoga totam noctem agere absque suspicione impudicitiæ: præsertim lenocinantibus tenebris, quæ castitatem prodere solent. Si Hebræa gens tam religiosè, & castè synagogam, & suum templū veneratur qua reuerentia colenda sunt templa Christianorum? qua veneratione & religione tractandum est templū Dei, vbi Christus verus Deus verè est? Barbaros imò & belluinos habet mores, qui templa non frequentat. *Et si ceremonias tuas non frequento, attamē & illa die homo sum*, ait Septimius. Quasi persuasum esset gentibus, homines, qui Deorum suorum fana non adibant, non satis homines esse, ac si essent semi homines, & semibelluæ. Gratulor Christianis valde frequentari tēpla, frequentesque concursus fieri prȩsertim diebus festis. Sed vereor ne fęminæ impensius excultæ, pictutæ; & viri attentiori cultu ornati, in templo non tam frequentent sacra religionis Christianæ, quàm profana irreligiosæ libidinis. Ibi suppetit licentia vidēdi, & studium placendi ibi liberius est, illic conniuentię, & nutus, illic proditores oculi impudicitiam negotiantur. Quid si non semel verba scortantur in templis? saltem affectus sępè adulterijs reus est: ò profanatam religionis ædē! *Malorum morum licentia pietas erit, occasio luxuriæ religio deputabitur*: ait idem Septimius. Purissimè religionis sanctiores ritus, fiēt lenones lasciuię impurioris? Rea sacrilegij religio hodie est: ò blasphemiam!

Semihomo dicitur qui reuerenter nō frequentat tēplum. — Septimius. Apolog. cap. 42. — Septim. Apolog. cap. 35.

Ioannis 2. v. 19. ingressus est Christus Deus Hierosolymitanum templum olim religione plenum, plenū numine, ibi reperit ouium, & boum nundinationes, venales columbas, nummulariorum mensas, & emētium, atque vendentium frequentem turbam: & cùm fecisset quasi flagellum ex funiculis sarcinarum, animosè irruit in eos, seueriùs castigans irreuerentiam, aiēs: *Auferte ista hinc, & nolite facere domū Patris mei, domum negotiationis.* Quid negotiātur hic hi homines irreligiosi in templum Dei? puto tēporaria lucella pecuniarum. Quid si negotiantur luxuriam? Quasi domus Dei sit negotiatio lasciuiæ, & occasio impudicitię. Ad rem Alcuinus: *Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. Quotidie* inquit, *Deus spiritualiter suam Ecclesiam intrat, & qualiter ibi vnusquisq; conuersetur attendit. Caueamus ergo ne in Ecclesia Dei fabulis, vel risibus, vel cupiditatibus vacemus, ne improuisus veniens, nos flagellet, & de Ecclesia sua eijciat.* Homo

103. Semichristianus videtur, qui in templis lasciuit. — Ioan. — Alcuin.

qui

qui à templi Dei casta reuerentia non curatur, nescio an satis homo sit, saltem satis Christianus non videtur. Homo in Ecclesia nullius sexus debet esse: nam si ex ædis religione sumit luxuriandi occasionem, timeat ne Christus facto flagello ex eius impudentiæ funibus, eum extra Ecclesiam eijciat, & ponat inter impios & infideles. *Caueat ne de Ecclesia sua eijciat:* nam qui sic sacrosancta Dei templa profanat, & ita Deum blasphemat, semichristianus videtur.

104. Matth. Ne templũ fiat lupanar

Matthæi 23. vers. 35. *Et veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ, filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare.* Et quidem cùm τὸ *sanguis* in Scripturis non tantùm rem cruentam significet, *Sanguis sanguinem tetigit*, Oseę 4. v. 5. sed etiam rem Veneris. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis*, Ioannis 1. v. 13. hinc Origenes sensum deflexit ad libidinem in templo peractam, aiens: *Vsque ad sanguinem Zachariæ, quem occidistis inter templum, & altare. Ab impijs*, inquit, *memoria interficitur Dei: quoniam & templum Dei à lasciuis corrumpitur, & altare eius per negligentiam orationum sordidarum, sordidatur.* Pulchrè vocat orationes sordidas, quæ ore tenus fiunt, dum nutus, & affectus negotiantur luxuriam, & flexis genibus ad altare, oculi & lingua scortantur. A squalidis his precibus, addit sordidari altare Dei; & & templum corrumpi, & constuprari ciusmodi audacia libidinis. Hnc alludere videtur Tertullianus lib. de Pudicitia, cap. 1. agens de quodam edicto, quod promulgauit quispiam Pontifex in quo presbyteris ab Episcopo approbatis, concedebatur facultas absoluendi à quibusuis luxuriæ delictis. Hoc edictum affixum fuit templorum valuis, vt omnibus innotesceret. Super quo ita fatur Tertull. *Vbi proponitur liberalitas istæ ibidem, opinor, in ipsis libidinum ianuis, sub ipsis libidinũ titulis. Illic eiusmodi pœnitentia promulganda est, vbi delinquentia ipsa versabitur. illic legenda est venia, quò cum spe eius intrabitur.* Audis venerabilium templorum portas appellari ianuas libidinum, & Veneris titulum? quia sub titulo religionis homines luxuriantur in templis. Heu! Sancta, & pura Dei templa lasciuientium impudentia deuenustantur, dehonestantur, constuprantur! *templum Dei à lasciuis corrumpitur, sordidatur.* Ad rem Basilius Seleuc. agens de scortatione, ait, *Quare hortor vos hoc morbo liberetis. Sin id minùs vultis, templorum adita ne ineatis. Nam & cooperta scabie oues, & morbis oppletæ, non sunt cum sanis congregabiles.* Et mox: *Non est hic locus lupanar, sed Ecclesia.*

Oseę. Ioan. Orig. Tract. 26. in Matth. Tertull. Basil. Seleuc. Orat. 41.

105. 4. Reg.

4 Regum 23. v. 7. dicitur de Iosia pio rege: *Destruxit quoque ædiculas effeminatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci.* τὸ *effeminatos pro scortis masculis* accipit eruditissimus Mariana. Mulieres verò esse meretrices, affirmat Lyranus, vt plures alios omittam. Hoc impium sacrilegium renouatum est ab Iasone lib. 2. Machab. c. 4. v. 12. *Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere.* Scilicet eousq; deuenit impiorum hominum impudens temeritas, vt sic profanauerit sacratissimam Dei ædẽ, vt paticorum, & meretricum infame lupanar fecerit ex templo Dei. Adducam Tertulliani præclara verba, cùm exprobrat grauissimè, *In templis adulteria componi, inter aras lenocinia tractari, in ipsis plerumque æditruorum, & sacerdotum tabernaculis, sub iisdem vittis, & apicibus, & purpuris thure flagrante, libidines expungi,* (id est, *perfici*: vt commentatur ibi Cerda oculatissimus eius interpres.) Piget, & pudet expendere hæc verba emphasis plena. Nempè videtur gentilismus sic dehonestare sacrata templa: de quo legi potest Minutius Felix in Octauio. Tertull. lib. de Pudicit. c. 5. Iuuenalis Satyr. 6. & 9. Adi Rangolij commentaria in lib. 1. Regum ad cap. 2. v. 22. qui adducit Naziauz. Chrysostomum, Epiphanium.

Mariana. Lyran. 2. Machab. Scortari in templo. Tertull. Apol. c. 15. Cerda. Minut. Tertull. Iuuenal. Rangol. Nazianz. Chrysol. Epiphan.

106.

Denique hic non omittam Imperatores Diocletianum & Maximianum, alioqui sacrilegos Christi Dei insectatores, pijssimos fuisse erga Deorum delubra. Super quo sic fatur Claudius Mamertinus Genethl. 3. ad Maximian. August. *Primùm omnium quanta vestra est erga Deos pietas? quos aris, simulacris, templis, donarijs, vestris denique nominibus adscriptis, adiunctis imaginibus ornastis, sanctioresque fecistis exemplo vestræ venerationis.* Scilicet procerum pie veneratio sanctiora facit templa, quasi Principis religiosior cultus consecratio templorum sit. Euge, ò Christiane, qui quando vel impius Diocletianus inanium Deorum delubra sanctiora fecit ob castam reuerentiam, tu veri numinis reuerenda templa profanas & constupras impudenti luxurie. Huius religio sacrilegium est, lasciuiæ fœtor, nidor corporis, animæ mors, templum tibi pro sepulchro est, vt ibi iaceas, vbi deliquisti. *Atque adeò ipsa conuincam specioso quidem nomine nominari templa, fuisse autem sepulchra, hoc est, sepulchra vocata fuisse templa,* inquit Alexandrinus Clemens. Pyra, in qua ardes, luxuriæ ardor est, in bustum decinerescit in templo, templum tibi pro sepulchro sit, gehenna pro supplicio. Sic ardet zelus Christi Dei in templi corruptores, Psalm. 68. v. 10. *Zelus domus tuæ comedit me.* Cibus conuertitur in comedentem: ergo violati templi zelus Christum comedens, illum quasi conuertit in zelum: ac si totus Christus sit templi zelus.

Mamert. Tẽpla sanctiora dicũtur à Principum veneratione. Clem. Alex. Adhort. ad Gentes. Psalm.

§. XXVIII.

Fœminarum garrulitas in templis taxatur.

Silentij reuerentia debita est Ecclesiæ Dei: taciturnitate adoranda mysteria sunt, quæ loquela prophanantur. Domus Dei domus Orationis est, ad preces Deo fundendas facta, non ad miscenda colloquia; quæ orationi obstrepunt. Ergo in templo silendũ est, vt debitus orationi cultus seruetur. Irreuerenter agit aduersus orationem, qui in domo orationis loquitur. Silentio adstãtium adorantur preces, colloquijs dehonestantur. Ostẽditur Ioanni in sua Apocalypsi agnus ille diuinitatis splẽdore fulgens, in augustiori throno sedens, cui adstabat Angelorum cæleste satellitium, assidebant seniores illi cælestis curiæ Optimates adorãtes Agnum, circumsonabat cœlum cælesti melodia, audiebatur eximium illud Dei elogiũ: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, ad gloriam Dei dignè decantandam. Tunc Apocal. 8. v. 1. sic dicitur. *Et cùm aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo, quasi media hora.* statim subiungit causam facti silentij: *Et alius Angelus venit, & stetit antè altare habens thuribulum aureum: & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium.* Scilicet dum Angelus offerebat Deo Sanctorum orationes factum est in cœlo silentium, quasi dimidiæ horæ. Quid? dum offeruntur Deo humanæ preces, fit in cœlo silentium, & cessatur à diuinis laudibus? & quidem trisagium illud, quod Deo decantatur, diuinæ laudis, & gloriæ diuinæ decus est. Num strepitus diuinæ laudis decantatæ impedit, quominùs Deus exaudiat nostras orationes? Cessaturne à decantanda diuina gloria, cùm ascendunt in cœlum humanę preces, & Deo adsunt? Nũ cesset diuina gloria, vbi est ratio humana, & preces nostrę substituuntur in locum diuinæ gloriæ? Quid? magis placet Deo ratio nostra, quàm eius decãtata gloria, siquidem cessat gloriæ modulatio, cùm adest præsentanda oratio? Illustria hæc sunt Orationis elogia, sed nunc tantùm ad rem præsentem expendo, quanto silentio colenda sit oratio: cùm Sãcti Angeli, & beati illi cælestis curiæ proceres, dicuntur intermittere hymnos cælestes & cantilenam, qua gloriam Dei diu noctuque modulãtur, ne vlla vox vel in cœlo sonare videatur, dum oratio fit in terra. Taciturnitate humanas preces colunt Beati, & indecorum ferè existimant vel diuinas modulari glorias, dum humanæ funduntur preces: eiusmodi silentio Deum adorant, & orationem colunt. Quò forsan spectat illud Psalm. 64. *Te decet hymnus*

107. Silentium templis & orationibus debitum. Apocal. Oratio cęli silentio colitur. 108. Psalm.

Celada in Iudith. P *Deus*

Deus in Sion. Vbi Hebræa ſonant: *Tibi ſilentium Deus in Sion.* Vbi hymnodia ſilentium appellatur:non quia ſilentium ſit, (quo enim modo hymnus poteſt eſſe ſilentium?) ſed quia ſilentium exigit in cœlo,& in terra. Et ſanè pudor eſt, quòd in cœlo oratio colatur ſilentio, & quaſi ceſſatione beatæ melodiæ, qua Dei gloria prædicatur; & in terra perſtrepat Orationis domus garrulitate fęminarum & colloquijs, quæ pręſertim importuna loquacitate peccant in templis, neſcio quo loquendi pruritu inſtigatæ.

109. 1.Cor. Fęminarũ garrulitas in templis taxatur.

1.Cor.c.14.v.34. *Mulieres in Eccleſiis taceant. Non enim permittitur eis loqui. Si quid autem volunt diſcere, domi viros ſuos interrogẽt. Turpe eſt enim mulier loqui in Eccleſia.* Neſcio qua loquẽdi cupidine conueniunt ad Eccleſias fęminæ: quarum loquacitatem, vt cohibeat Paulus, ſeriò eas admonet, ne ibi loquantur de rebus etiam ad fidem, vel ad ſpiritualem profectũ pertinentibus, ne fortè ſpiritualis inſtructionis prætextu, ſolitæ indulgeant garrulitati, & dehoneſtetur Orationis domus: in qua nec de rebus ad fidei notitiam pertinentibus permittit Paulus, vt mulieres loquantur. *In domo Dei* (ait S. Anſel. inibi,) *precibus vacent, & retinentes linguam, aures aperiant.* Nota τὸ *retinentes linguam.*

Anſelm. Siue Herue.

Contineant linguam, quæ impetu quodam fertur ad colloquia; retineant in Eccleſia linguam ſanctarum precum cauta. Vnde inquit Tertull. *Aequè præſcribens ſilentiũ mulieribus in Eccleſia, ne quid diſcẽdi duntaxat cauſa loquantur.* Cæterùm cùm hæc Pauli doctrina minimè frænaſſet mulierum in templo garrulitatem, ſed adhuc in Eccleſijs aut muſſitarent, aut palàm miſcerent colloquia: nec vlla cenſura cohiberi poſſent, artificioſo ingenio cautum eſt irremediabili loquacitatis malo. Nimirum ſtatuerunt Apoſtoli in auſpicio naſcentis eccleſiæ, vt Eccleſiaſticus chorus fęminis conſtaret, non viris. Vnde ipſæ olim decantabant officia diuina. Quod his verbis tradit S. Iſidorus Peluſ. *Importunas in Eccleſijs loquacitates, Apoſtoli in Eccleſijs comprimere volentes, vt mulieres in ipſis canerent ſapienti conſilio permiſerunt.* Scilicet animaduertebant Apoſtoli, nec Pauli iuſſione nec vllis exhortationibus, aut cenſuris cohibere potuiſſe fęminarũ in Eccleſijs garrulitatem. Vnde omiſſa cenſurarum vi, ad artẽ confugerunt, ſtatuentes ſapienti conſilio, vt mulieres modularentur canonicas horas, vt vel ſic linguis occupatis in cantu, tunc ſaltem à colloquijs ceſſarent. 110. Canant in Eccleſijs, & ita à colloquijs abſtinebunt. Neque enim alio modo ceſſabunt à colloquijs mutuis, niſi linguæ impediantur. Occupentur linguæ pſalmodijs, vt vel ſic loquelam interrumpant. Nam ſi eis relinquantur expeditæ ad loquendum linguæ, non deſiſtent à colloquijs. Hoc artificio frænarunt Apoſtoli earum garrulitatem in primitiua Eccleſia. Quod diu durare non potuit ob rationem, quam affert idem Peluſiota pergens: *Verùm cantus ſuauitate ad irritandas, & extimulandas libidines abeunte, nihilo eam ſcenicis cantilenis præſtantiorem eſſe exiſtimarunt*, &c. Propter hanc cauſam ceſſatum eſt à fęminarum cantilenis, vt præcipitur in Concilio Antiſiodorenſi, can. 9. vbi dicitur: *Non licet in Eccleſia choros puellarum cantica exercere.* Verum ſatis ſuperque indicarunt Apoſtoli, quàm difficile, & arduum ſit mulierum linguas in templis cohibere ſilentio, cùm omiſſa cenſurarum vi, ad artificium confugerint, conantes cantu ligare earum linguas, & ſic à colloquijs impedire. Hinc iam non admiror S. Nazianz. inter pręcipuas ſanctiſſimę fęminæ Nonæ laudes recenſere: *In conuentibus, locisq; ſacris, nunquam illius vox audita eſt.* Mirabatur ætas illa fęminam tacentem in templo, & ſtupebat ſilẽtium in ſacris. Vnde inter auguſtiores Nonę virtutes ponit Nazianzenus, quod in Eccleſia. *Nunquam eius vox audita eſt.* Vnde Iuditha c.8.v.9. vocat ad ſe Presbyteros, ne in Synagoga, vbi ipſi aderant, audiretur eius vox. Et hic, v.21. Fęminæ Bethulienſes, quę adſunt Synagogæ, ſint exemplo Chriſtianis fęminis.

Tertull. l. 5. aduerſus Marc. c. 9.

Peluſ. lib. 1. epiſt. 90.

Peluſ.

Nazianz. or. in laudẽ patris ſui.

Iuditha.

CAPVT SEPTIMVM.

Holofernes autem altera die pręcepit exercitibus ſuis, vt aſcenderent contra Be-
thuliam. 2. Erant autem pedites bellatorum centum viginti millia, & equites
viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum, quos occupauerat
captiuitas, & abducti fuerant de prouincijs & vrbibus vniuerſæ iuuentutis. 3.
Omnes parauerunt ſe pariter ad pugnam contra filios Iſrael, & venerunt per
crepidinem montis vſque ad apicem, qui reſpicit ſuper Dothain, à loco qui dicitur Belma,
vſque ad Chelmon, qui eſt contra Eſdrelon. 4. Filij autem Iſrael vt viderunt multitudinem
illorum, proſtrauerunt ſe ſuper terram, mittentes cinerem ſuper capita ſua, vnanimes orantes
vt Deus Iſrael miſericordiam ſuam oſtenderet ſuper populum ſuum. 5. Et aſſumentes
arma ſua bellica, ſederunt per loca, quæ ad anguſti itineris tramitem dirigunt inter montoſa,
& erant cuſtodientes ea tota die & nocte. 6. Porrò Holofernes, dum circuit per gyrum,
reperit quòd fons, qui influebat aquæductum illorum à parte auſtrali extra ciuitatem dirigeret:
& incidi præcepit aquæductum illorum. 7. Erant tamen non longè à muris fontes, ex
quibus furtim videbantur haurire aquam, ad refocillandum potiùs quàm ad potandum. 8.
Sed filij Ammon & Moab acceſſerunt ad Holofernem, dicentes: Filij Iſrael, nõ in lancea nec
in ſagitta confidunt, ſed montes defenduntunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio cõ-
ſtituti. 9. Vt ergo ſine congreſſione pugnæ poſſis ſuperare eos, pone cuſtodes fontium, vt
non hauriant aquam ex eis, & ſine gladio interficies eos, vel certè fatigati tradent ciuitatem
ſuam, quam putant in montibus poſitam ſuperari non poſſe. 10. Et placuerunt verba hæc
coram Holoferne, & coram ſatellitibus eius, & conſtituit per gyrum centenarios per ſingulos
fontes. 11. Cùmque iſta cuſtodia per dies viginti fuiſſet expleta, defecerunt ciſternæ, &
collectiones aquarum omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt nõ eſſet intra ciuitatem vnde
ſatiarentur, vel vna die, quoniam ad menſuram dabatur populis aqua quotidie. 12. Tunc
ad Oziam congregati omnes viri, feminæque, iuuenes, & paruuli omnes ſimul vna voce 13.
dixe-

dixerunt: Iudicet Deus inter nos & te, quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacificè cum
Assyrijs, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum. 14. Et ideò non est qui ad-
iuuet, cùm prosternamur antè oculos eorum in siti, & perditione magna. 15. Et nunc con-
gregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt sponte tradamus nos omnes populo Holofernis.
16. Melius est enim vt captiui benedicamus Dominum viuentes, quàm moriamur, & simus
opprobrium omni carni, cùm viderimus vxores nostras, & infantes nostros mori antè ocu-
los nostros. 17. Contestamur hodie cœlum & terram, & Deum patrum nostrorum, qui vl-
ciscitur nos secundùm peccata nostra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holofer-
nis, & sit finis noster breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate sitis. 18. Et cùm
hæc dixissent, factus est fletus & vlulatus magnus in Ecclesia ab omnibus, & per multas horas
vna voce clamauerunt ad Deum, dicentes, 19. Peccauimus cum patribus nostris, iniustè
egimus, iniquitatem fecimus, 20. Tu quia pius es, miserere nostri, aut in tuo flagello vindi-
ca iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te. 21. Vt non di-
cant inter gentes: Vbi est Deus eorum? 22. Et cùm fatigati his clamoribus, & his fletibus
lassati siluissent, 23. Exurgens Ozias infusus lacrymis, dixit: Æquo animo estote fratres, &
hos quinque dies expectemus à Domino misericordiam. 24. Forsitan enim indignatio-
nem suam abscindet, & dabit gloriam nomini suo. 25. Si autem transactis quinque diebus
non venerit adiutorum, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

§. I.

Commentarius litteræ.

Vers.2. Holofernes autem altera die præcepit exercitibus suis, vt ascenderent contra Bethuliam.

Vers.2. Erant autem pedites bellatorũ centũ viginti millia, & equites viginti duo millia præter pręparationes virorũ illorum quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerãt de prouincijs, & vrbib. vniuersę iuuẽtutis.

Vers.3. Omnes præparauerunt se pariter ad pugnã contra filios Israel, & venerunt per crepidinẽ montis vsq; ad apicẽ, qui respicit super Dothain, à loco, qui dicitur Belma, vsq; ad Chelmõ, qui est cõtra Esdrelõ.

Vers.4. Filij autem Israel vt viderunt multitudinem illorum, prostrauerunt se super terram, mittentes cinerem super capita sua, vnanimes orantes vt Deus Israel misericordiã suam ostenderet super populũ suũ.

Vers.5. Et assumentes arma sua bellica sederunt per loca, quæ ad angusti itineris tramitem dirigunt inter montosa, & erant custodientes ea tota die, & nocte.

Vers.6. Porrò Holofernes, dum circuit ciuitatem per gyrum, reperit quòd fons, qui influebat aquæductum illorum à partè australi extra ciuitatem dirigeret: & incidi præcepit aquæductum illorum.

Vers.2.3. 1. Salian. Vatabl. HOlofernes autem altera die &c. Nẽpè altera die, quæ proximè consecuta orationem Achioris. Ita Salianus, præter expositores fauet textus Gręcus, & Vatablus exscribẽtes: *Postridie*, scilicet postera die iubet Holofernes exercitui, vt armetur, & pergat contra Bethuliam sitã in montium cacuminibus. Iterum datur militũ numerus sed impar recensitus fuit, c.2.v.7. Omitto Gręci textus supputationem, quę & à Vulgato, & à se discrepta. Pe- Iudith.

Celada in Iudith.

ditum idem numerus recẽsetur, scilicet *Centum viginti millia*, in Græco, *Peditum Centum Septuaginta millia, præter apparatum, & viros, qui erant pedites in eis.* Quomodo præter pedites numerantur peditum centũ septuaginta millia? Vatabl. rem expressit disertius, aiens: *Peditum centũ septu ginta millia, præter impedimẽta, virosque pedibus sequentes perquàm frequenti multitudine.* Vatabl. Equites verò viginti duo millia numerantur, cũ c. illo 2. dicantur duodecim millia Sagittariorũ Equitũ. Forsitan (vt illic coniectabam) Equitum Sagittariorũ numerus ibi refertur, siletur autem numerus cęterorum equitum, & quia minor erat, & quia in alios armorũ vsus partitus. Nisi velis c. illo 2. numerari equites, qui Holofernem consecuti sunt, cùm ex Assyria proficisceretur, non eos, qui eum consecuti sunt à Rege missi. Et quidem satis cautum est hoc militum incrementum non coaluisse ex gentibus dedititijs, quas auxiliares admisitinum addit: *Præter præparationes virorum illorum, quos occupauerat captiuitas.* Cæterùm cùm tot tantæque copiæ præpedirentur arduo montis ascensu, *Per crep das nem monts s*, id est, *Per latus seu radicem*, ita Sà, peruenerunt ad apicem montis è quo vrbs obsidenda visebatur. Græcè dicitur, *Castrametati sunt in valle*: nempè ad radicem montis vallis erat, vbi fixerunt castra, etsi occupauerant montis verticem, qui non capiebat tam vastam hominum multitudinem.

Filij autem Israel &c. Cùm Bethulienses tot militũ myriades prospexissent (cæteræ versiones rem paulò vberiùs, sed eadem sententia exprimunt,) vnanimes in oratione, cinere deturpant capita, vt squalidæ orationis specioso ambitu liberationem impetrarẽt: dein validè armantur, ne Assyrio militi per angustas montium fauces pateat accessus. Scilicet diuino, & humano munimento egregiè armantur. Addunt Septuaginta Interpretes, quod Bethulienses milites: *Assumentes vnusquisque vasa bellica sua, & accendentes pyras super turres suas manebant custodientes totam noctem illam.* Vers.4.5.6. 2.

Verùm Holofernes: dũ egregij ducis munera obit, & attenta exploratione Bethuliam procul vrbe circuit, reperit fontem ab australi plaga, per occultos terræ meatus largè influere in vrbem & tubos per quos ductabatur, incidit, quò latices diuerteret, & siti cogeret Bethulienses ad deditionem. Sententia perspicua est, etsi loquẽdi modus paulò impeditior. Nempè Holofernes reperit, *Quod fons, qui influebat, aquæductum illorum à parte australi extra ciuitatem dirigeret. & incidi præcepit aquæductum.* Fonsne dirigit aquæductũ, an aquæductus dirigit fontem? Hinc suspicatur Serarius, fortè scribi *Dirigeret*, pro *Dirigaret*: fons enim aquæductum dirigat. Non tam vrget difficultas, vt vulgata editio corrigenda sit. Tirinus, *Fons aquædu-* Serar. Tirin.

P 2 *ctum*

Sanct. *ctum dirigebat*, id eſt, per canalem recta deſtiuabat in
vrbem Bethuliæ. Sanctius accipit *Dirigeret*, pro fa-
cere directum: ſcilicet paſſiuam pro actiua. Sincerius,
& aptius: fons dirigit aquæductum, ſeu aquam aquę-
ductus ad ciuitatem. Sic infra v.11. ait *defeciſſe ciſter-
nas*, id eſt, ciſternarum aquam. Sic dicimus: fluuius in-
nato aquarum pondere dirigit ſe in mare per vallium
alueos: ſic auſtralis hic fons dirigit aquæductum, vel
aquæductus aquas (continens pro contento) in vr-
bem Bethuliam. Vulgare hoc nocumentum eſt, alior-
sum diuertere fontes ne obſeſſi fruantur aquarum
beneficio, & quod inferret vel nouitius dux.

3. Hiſt.Schol. Vnde Hiſtoria Scholaſtica ad cap.1. Iudith exiſti-
mat, (cùm credibile ſit antè Holofernis aduentum,
2. Paral. Bethulienſes hunc aquæductum obruiſſe terra, ad
Ezechiæ exemplum, qui 2. Paral.22.v.3.& 4. legitur
obturaſſe fontium capita ad aduentum Sennacherib,
ne agnoſceretur ab hoſte remotiſſimis regionib. ve-
niente) exiſtimat iuquā, latentē aquæductū per anicu-
las fuiſſe proditum, cùm illæ per latētes rimulas aquā
in arenti loco extraherent. Holofernes autem luſtrās
Serar. vndiq; ea loca, comperiſſe ibi ſubeſſe aquas Lepidum
hoc augurium irridet Serarius, vt commentitium:
cum nō aues, ſed Ammonitæ, & Moabitæ, id indica-
Salian. uerint. Benè Salian.nu.50. Serarium arguit: non .n.
Ammonitæ, & Moabitę hunc canalem prodiderunt,
ſed fortè fonticulos, de quib. infrà verſ. ſequenti. Imò
nec fonticulos, qui omnib. patebant: ſed hac occaſio-
ne Moabitas, & Ammonitas adijſſe Holofernem, &
ſuaſiſſe, vt Aſſyriorū præſidio arcerentur Bethulien-
ſes à fonticulis. Itaq; ſatis veroſimilis eſt coniectura,
Hiſtoriæ Scholaſticæ, ſed coniectura. Denique ad-
Fernand. uertit Benedictus Fernandez, ſect.4. ad c.37. Geneſ.
hūc fontē eſſe B. Virginē, cuius aquæductū ad fideles
directum præcidere intentat Tartareus Holofernes.

---

§. II.

Quàm arcti, & moleſti ſunt ambitionis, & ſuperbiæ greſſus.

SVperbia res eſt plena laboris, & moleſtiæ; arduum
4. & laborioſum eſt iter ad gloriam. Carò emit ho-
nores ambitio: cariuſque eos adminiſtrat, qui popu-
lares curas occupatur. Cui labori parcit, qui inani
gloriæ ſtudet, vt ventoſiſſimos plauſus captet? Sciunt
hoc Litterati facti ad ſcientiæ faſtus: ſciunt candidati
ad [illegible] munus. Grauis tyrannus ambitio eſt, ho-
mines diu, noctuque miſere defatigans; nec diē lætū
agere permittens; nec frui huius vitæ bonis: negotiū
Cur dicitur pes ſuperbiæ. illis pro otio eſt. O quàm confragoſa via eſt, quæ du-
cit ad gloriā! quàm impedita, quàm ſpinoſa, quàm an-
guſtè lata! Quàm miſerè angit eum, qui auguſtos ho-
nores, & acclamationū inanes voces ambit. *Non ve-
Pſal. niat mihi pes ſuperbiæ*, aiebat Regius vates Pſ.35. v.12.
Didym. Superbiæ dat pedes Dauid, vt notauit Didymus ibi in
Catena Græcorū Patrū. Superbiæ *trāslatione quadam
perinde ac ſi de animali loqueretur pedem dicit.* Scilicet
veretur Dauid ambulare vanitatis paſſibus: vnde ſu-
perbiæ pedes timet: ſciens quàm moleſti, & intolera-
biles ſint ſuperbiæ greſſus, quantùm defatigēt, & mo-
leſtent ſuperbos. Nullam .n. quietem, aut voluptatem
permittit ſuperbia ijs, qui incedūt inanis gloriæ greſ-
Superb. non tangit terrā ſibus per ſuperbiæ anguſtam ſemitā. Orbis imperio
potiebatur Alexand. Macedo, regno ſuperbus, ambi-
tione elatus: nec totius orbis poſſeſſione ſatur, alios
anhelabat Orbes à ſuperbia, & ambitione prohibitus,
ne frueretur totius mundi poſſeſſione, & delicijs. Da-
niel.8.v.5. *Ecce hircus caprorum veniebat ab Occidente
Daniel. ſuper faciam totius terræ, & non tangebat terram.* Con-
5. uenit inter Expoſitores *Hirci* nomine Alexandrum
Magnum intelligi; hic venit ſuper faciem totius ter-
ræ, cuius poſſeſsionem, & delicias ipſe ſubiugauerat
ſibi. At ipſe totius terræ Dominus Alex. *terram non
tangebat*. Non me latet litera; ſed myſterio non
vacat ad tropologiam modus dicendi tanti Prophe-
tæ. Terram non tangit ſuperbiſſimus Rex: quia ſuper
terram, & humanum faſtum graditur, quia ambi-
tionis negotijs adeò occupatus, & abſorptus eſt, vt
Orbis Domino vix detur terram tangere, & eius vo-
luptate vel obiter perfrui. Terram, terræque delicias
vix tangit, vix delibat, totius terræ Dominus. Adeò
præ ambitione negotioſus, & occupatus totus eſt in
re gloriæ, cui incumbit anhelus, vt nec in tranſitu
terram, eiuſque commoda per otium tangere conceſ-
ſum ſit, totius terræ Domino: Totam poſsidet terram
elatus Rex, & vix terram præ ambitione tangit. Et
qui requieſcere poterat in totius mundi delicijs, ab
ambitione vetitus, & ad nouos gloriæ triumphos fe-
ſtinans, nec leui veſtigio terram tangit. Tam expers
terræ, tamque à terra, terreniſque voluptatib. alie-
nus eſt Orbis Dominus, ò tumentes anguſtias ela-
tionis. *Non veniat mihi pes ſuperbiæ. Pes*, inquit, non
pedes: nam ſuperbus vix vno pede terram tangit; per
ſublimitatum faſtigia graditur moleſtiſsimè.

Sap.5.v.7. *Laſſati ſumus in via iniquitatis, & perdi-* 6.
tionis, & ambulauimus vias difficiles. Quid nobis profuit Sapient.
ſuperbia? Superborum meta, & ſuperbię finis, gehennę Superbiæ.
eſt. Ibi vaniſsimi homines verè torquentur, totis ge- labores.
hennalib. incendijs ardent, brumali frigore algent,
conſcientiæ vermibus æternùm depaſcuntur, humili-
tatib. furunt, & omnium tormentorum machinis
miſerè excarnificantur. Quorum omnium obliti, ob
labores in via iniquitatis, & vanitatis perpeſſos, flebi-
liter conqueruntur ſic eiulantes: *Laſſati ſumus in vias
iniquitatis, & ambulauimus vias difficiles.* Admirationi
eſt hæc ſuperborum lamentatio. Siccine leues ſunt,
quas tolerant in inferno ærumnæ, vt quæ auctu pa-
tiuntur tormenta, obliti, quaſi tantummodò crucië-
tur laſsitudine, & laborib. in via ſuperbiæ, perpeſsis,
de his tantummodò querantur, & doleant? Actu
vruntur inextinguibili flamma, exeduntur viſcera
verme perenni; ſtrident rigore gelu, furunt tormen-
torū ęternitate: & tamen ac ſi propter hæc nō doleāt,
miſerè lamentantur ob labores iam diu perpeſſos in
via vanitatis? Acerbius torquentur ob pręterita vani-
tatis incōmoda, quàm ob pręſentia gehēnæ tormēta?
Accipe locum ad hanc rem expēſione dignisſimum.

Iob 41.v.21. Deſcribens Leuiathan, ſic ſcribit: *Sub* 7.
ipſo erunt radij ſolis, & ſternet ſibi aurum, quaſi lutum. Iob.
(Quæ verba ita tranſtulere Septuaginta interpretes) Superbiæ.
Lectus eius obeliſci acuti: Poſt eum lucebit ſemita, æſti- Indoles.
*mabit abyſſum, quaſi ſeneſcentem, non eſt poteſtas in terra,
quæ comparetur ei: omne ſublime videt.* Nullum eſt ver-
bum, quod elationem non ſpiret. Vnde concludit, *Ip-
ſe eſt Rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.* Singula breui pe-
riphraſi percurro. *Sub ipſo ſunt radij Solis*; id eſt: Su-
perbus adeò ſe lucere præſumit, vt ſolares radios mi-
nùs ſplendere exiſtimet, comparatione ſui: ſub ipſo
eſſe iubar Solis credit, & ab ſe poſſe ſolem ipſum mu-
tuare fulgores. Addit: *Poſt eum lucebit ſemita*, hoc eſt,
via, qua ipſe incedit, ſeu officium, quod gerit, etſi an-
tea caliginoſum, & inglorium, poſtquam ipſe id mu-
nus obit, adeò illuſtre iam eſt, & conſpicuum, vt de-
inceps pręclarum ſit officium, quod ipſe geſsit, ipſius
nomine nobilitatum. Item *Poſt eum lucebit ſemita*:
Omnes ambiunt, quod ipſe habuit munus, etſi olim
ingloriū, & deſpectū. Ad hæc, *Aeſtimabit abyſſū, quaſi
ſeneſcentē*, id eſt, ipſe iuuenis ſenum munera tractabit:
& honorem ſeu officium, quod ſenes ſenili ætate, &
ſapientia aucti, obeunt, ipſe obibit in iuuentute. Nem-
pè adhuc iuuenis præcurret, & anteuertet canos ſe-
num honores. Quaſi deſpiciens ſenum præclara mu-
nera gerere, niſi in iuuentute, ad ambitionis faſtum.
Præterea: *Omne ſublime videt.* Quia quod magnum,
& ſublime non eſt, indignum iudicat, quod ipſe vi- Superb. per obeliſcos
deat. Omnia excelſa, & ſublimia tantùmodò intuetur; incedit.
omnia illa, & illa tantū digna eius aſpectu, & affectu 8.
iudicat. Et qui vnus, & ſolus eſt, & omnia magna, &
auguſta ambit: ac ſi ipſe ſolus ea omnia capere poſſet;
& ipſi vni deberētur. Tāta ſuperbię ambitione elatus
turget!

turget! Verùm expendere oportet ad rem, quam tractabam, illud, quod consultissimè scripsere LXX. Interpretes: *Lectus eius obelisci acuti.* id est, habitat supra excelsos obeliscos. Adeò à terra, rebusque humilibus sublatus est, vt in celsitudinibus obeliscorum habitationem collocauerit suam. Sublimia, & cuspidata pyramidum cacumina habitat. Habuit Christiana religio ad sanctitatis miraculum, Stylitam quempiam, sanctissimum virum, cui præalta columna, diu pro cella fuit. Habet ventosissima superbia suos Stylitas, quibus *obelisci acuti* pro habitatione sunt, ad superbiæ miraculum: quib. habitaculum præbent pyramidum celsitudines, & obeliscorum præcelsæ cuspides.

Iudith. *Lectus eius obelisci acuti*. Hi inquam, superbissimi homines, quorum lectus est obelisci acuti, hic v.3. dicuntur *venisse per cropidinem montis*: neque enim hi incedunt per campestres, aut vallestres vias, sed per fastigia sublimitatum.

§. III.

Multorum oratio pia ambitione impetrare præsumit, quod Sanctorum proceres non impetrarunt.

9. Ambros. Multorum preces impossibile est contemni. MVltorum oratio, certum impetrationis præsagium est. Nam vt eleganter S. Ambros. lib. de Penit. *Multi animi dum congregantur vnanimes, fiunt magni: & multorum preces impossibile est contemni.* Pusillanimis oratio, magnanima à consortio aliorũ, & secura impetrationis, (cum *impossibile sit contemni*) iam fermè possidet, quod precatur: nam vnanimitas orantium pignus est possidendi.

Math. Math. 18. v. 19. *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcumq; petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est. Vbi .n. sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Omnia Christi verba fiduciam spondẽt, spem firmant, certitudinem impetrandi augẽt. Sui er quib. verbis, sic scribit S. Cyprian.

Cyprian. epist. 8. *Quod si duo vnanimes tantum possunt, quid si vnanimitas apud omnes esset? Iam pridem de diuina misericordia impetrassemus, quod petimus: nec tandiu in hoc salutis, & fides nostra periculo fluctuaremus.* Sed iuuat singula Christi Dei verba expendere, quæ fiduciam spirant, & certitudine impetrationis confirmant, si oratio fiat à multis, vnanimi plurium consensu.

Glossa. S.Thom. Quod benè expendit Glossa, (non hæc Strabi, sed illa antiqua apud S.Thom. ibi) pulchro glossemate præfata verba illustrans. Quæ primo statuit hic agi de oratione: *De omni petitione, quæ fit à consentientib. in vnitate Ecclesiæ dat confirmationem, cùm subdit: Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcumque petierint.* Audis *de omni re*? Quid amplius? quid magnificentius promitti à Deo potest? Quid audentius aut desiderari, aut sperari? Quæ tam

10. ampla promissio legitur? Quid non continetur sub *omni re*? Amplissima planè hæc promissio est. Certitudinem obtinendi tam amplam promissionẽ expen-

Glossa. de: *Fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est. Per hoc autem, quod dicit: Qui in Cœlis est, eum super omnia ostendit: & per hoc complere eum posse, quod petitur.* Nempè spõdet Christus Deus, quod multorum oratione postulatur, dandum ab eius Patre, qui in Cęlis est. Quasi dicat: Ego qui sum filius eius, & indè hæres paternæ hæreditatis, ad Patrem meum vos remitto, vt ex meo cęnsu, qui mihi obuenit filiationis iure, impleat meam promissionem, Emphaticè additur, *qui in cœlis est*: vt notum sit, sic postulantibus. *Patrem super omnia esse.* Scilicet pater nõ tantùm omnipotens est, sed in cęlis habitat, & ita nulla re indiget. Porrò rei indigentia liberalitatẽ solet cohibere: at qui in cœlis est, nullius rei humanę indigus est: vnde etsi de se munificus non esset, tamen liberaliter largiretur hæc omnia, vtpotè sibi supertuacua, & minimè necessaria. Addit Glossa. *Vndè rata est sen entia consentientium, quia Deus cum eis habitat: & ideò sequitur. Vbi sunt .n. duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Nimirũ, si adhuc hæsitatis de impletione promissi, ego sum in medio vnanimiter orantium, quasi pignus pro re obtinenda: id est, non tantum oppignero meam fidem, sed me loco pignoris do, vt certi sitis vbertim implẽdum, quod munificè vobis promisi. Scitè ergo dixit S. Ambr. *Multorum preces impossibile est contemni.*

11. Tertull. Apol. c. 39. Oratio multorum ambitiosa dicitur. De vnanimi multorum oratione dixit Tertullian. alias expensus. *Precationib. ambiamus orantes.* Scilicet multorum oratio propè ambitiosa est, cùm supra merita præsumat. Nonne præsumptio esset orationis, si ambiret impetrare, quod Pauli preces, quod preces Petri, quod omnipotens oratio Deiparæ non assequuntur? Ita planè.

Chrysost. hom. 3. Audi S. Chrysost. hom. 3. de incompr. Dei natura, sic scribentem: *Quod si omnis oratio tantam vim habeat, longè magis eam, quæ ore multorum prouenit, valere consentaneum est. Vnde id constat? Paulum ipsum dicentem audi: Qui ex tantis periculis eripuit nos, & eruit, etiam speramus, quòd adhuc eripiet, vobis quoque in oratione pro nobis subuenientib.* Videlicet, quod Paulus se sua oratione adipisci dubitat, sperat impetrare oratione multorum.

Actor. Et Actor. 12. v. 5. in carcere ligatus tenebatur Petrus ab Herode: *Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.* Num multorum preces plus valeant ad Petrum liberandum, quàm ipsius Petri oratio? Eleganter sanctus Chrisost.

Chrysost. hom. 26. in Acta. *Oratio autem fiebat ab Ecclesia. Audite quomodo affecti erant erga preceptores; ad preces conuersi, præsidium reuera inexpugnabile, ad illud confugiebant: Non dicebant, humilis ego, & nihili homo pro illo orarem?* Nempè Petrus Ecclesiæ caput erat, & columen: in illo tota res Christiana periclitabatur: charus erat, & familiaris Deo: ipse in graui vitæ discrimine constitutus, à periculo viuaciùs oraret: nam calamitas energia orationis est. Et tamen nihili homines, & meritis impares, vnanimi oratione adiuncti, incolumitatẽ Petri impetrant, quàm Petri oratio impetrare non præsumit. O pia ambitio orationis multorum.

12. Ioan. Oratio multorum impetrat quod Mariæ videtur negari. Ioann. 2. cap. Adest Christus nuptijs Cana Galilęæ aderat, & Maria: & deficiente vino, ait mater eius ad eum, *Vinum non habent.* Cui asperiùs respondisse videtur Iesus, aiens: *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea.* Quib. verbis planè videtur Christus refutare matris petitionem. Tunc illa dixit ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Cur Maria de illa re agit cum ministris, si Iesus renuit miraculum facere? aut importuna, aut supervacua videtur istiusmodi negotiatio. Quid? confugit ad ministros, vt impetrent, quod ipsa Dei mater non obtinuit? Opportunè

Chrys. hom. 21. in Ioan. S. Chrisost. *Idcircò mater, & expectauit, & palam ministros accersiuit, vt à plurib. rogaretur.* Quid illustrius pro hac re? Scilicet, faciliùs negari videtur oranti matri, quàm *pluribus rogantib.* Num quod mater non est assecuta, intentat consequi oratione plurium? & petitionis quasi repulsam passa, confugit ad orationem multorum, vt sic certò impetret, quod per se ipsam non videtur impetrasse? Vnde *palàm ministros accersit, vt a pluribus rogaretur filius.* Hæc est pia ambitio orationis multorum, cum supra merita piè præsumat, & impetrare intentet, quod nec Pauli oratio, nec oratio Petri: imò ferè nec Deiparæ probatio extorquere præsumunt? Qui mirantur stupendam liberationem Bethuliensium à tam dira obsidione, simul mirentur vnanimis multorum orationis efficaciam, contemplantes illos hic v. 4. *Vnanimes orantes, vt Deus Israel misericordiam suam ostenderet.* Nam, vt aiebat Ambrosius. *Multorum preces impossibile est contemni.*

§. IV.

Commentarius litteræ.

Vers. 7. Erant tamen nõ longè à muris fontes, ex quib. furtim videbantur haurire aquã,

ad refocillandũ potius quàm ad potandũ.

Verſ.8. Sed filij Ammon & Moab acceſſerũt ad Holofernem, dicentes: Filij Iſrael, non in lancea nec in ſagitta confidunt, ſed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio conſtituti.

Verſ.9. Vt ergo ſine congreſſione pugne poſſis ſuperare eos, pone cuſtodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & ſine gladio interficies eos, vel certè fatigati tradent ciuitatem ſuam, quam putant in montibus poſitam ſuperari non poſſe.

Verſ.10. Et placuerunt verba hęc corã Holoferne, & corã ſatellitibus eius, & conſtituit per gyrũ centenarios per ſingulos fontes.

Verſ.11. Cùmq; iſta cuſtodia per dies viginti fuiſſet expleta, defecerunt ciſternæ, & collectiones aquarum omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt non eſſet intra ciuitatem vnde ſatiarentur vel vna die, quoniam ad mẽſuram dabatur populis aqua quotidie.

13. Verſ.7.8.9.10. E*Rant tamen nõ longè, &c.* Cæteræ exſcriptiones fuſiùs idem tradunt. Si quid notatu dignum adduxerint inter exponẽdum adnotabo. Holofernis induſtria aliorsùm diuertit canales, per quos largus & iugis fons influebat in Bethuliam. Sed ciuibus re maximè ad vitę ſuſtentationem neceſſaria priuatis, aliquale ſolatiolum relictum erat: nempè fonticuli non longè à mœnibus ſcaturientes. Quorum adeò erat exilis, & maligna ſcaturigo, vt cautium ſudorem diceres, non ſcatebram. Ex his fonticulis clã Aſſyrijs, Bethulienſes lingebant, & legebant aquulam, quæ comportata in vrbem, non extinguebat ſitim, ſed tantillum ſitientes refocillabat. *Quò videbantur* iungendum eſt cum *furtum*; & ſenſus erit: velut furtim hauriebant, ita Emmanuel Sà. Sed veroſimile eſt Bethulienſes viſos aliquando ab Aſſyrijs, etſi elanculum id fecerint. Cæterùm Ammonitæ, & Moabitæ (Textus Græcus Idumæos addit. ò fratrum inteſtina odia! ò vel priſtinæ ſelicitatis inuidiam! ò adulationis ambitionem!) ſpontè eunt ad Holofernem, & indicant nõ ſatis eſſe incidiſſe aquæductus, niſi fonticuli propè mœnia emicantes Bethulienſibus prohibeantur: ipſi.n. norunt, quippè præ vicinia illis ſunt explorata omnia Iſraelitarum, non longè à muris aquarum ſcatebras erumpere, quos fortè tunc viderant haurientes; ſuadentque, vt apponatur militum cuſtodia, quæ arceat obſeſſos, ne hoc fruantur ſubſidio: nam Hebræus populus, inquiunt, non præſumit ſtrenuo & numeroſo Aſſyriorum exercitui reſiſtere, armorum peritia, & robore, ſed montium aſperitatibus moliuntur frangere hoſtes diuturnitate obſidionis. Ergo præſtat eos ſiti aut enecare, aut cogere ad deditionem. Porrò periculoſum telum eſt fames, & ſitis. Placuit conſilium Holoferni, & eius ducibus, & conſtituti ſunt centeni milites ad ſingulos fonticulos, qui arcerent Bethuliẽſes. Græci codices innuunt fonticulorum cuſtodiam commiſſam fuiſſe ipſiſmet Ammonitis, additis quinque millibus Aſſyriorum. Gotfridus in Allegorijs ſic verſat hunc locum: *Erant non longè à muris fontes, dogmata philoſophorum, qui ſcientiæ, & honeſtatis aliquod conferunt ſolatium. Ex quibus videbantur haurire aquam ad refocillandum potiùs quam ad potandum.*

(margin: 51. — Græcus. — Gotfridus.)

14. Verſ.11. *Cùmque iſta cuſtodia, &c.* Poſt tranſactos viginti dies, cùm prohibiti fuiſſent Bethulienſes obſeſſi, ne comportarent aquam à fonticulis, *defecerunt ciſternæ*, id eſt, ciſternarum aquæ, & collectitiæ: *Ita vt non eſſet intra ciuitatem vnde ſatiarentur vel vna die, quoniam ad menſuram dabatur populis aqua quotidie.* Eane bona ratio eſt, cur aqua deficiat, quia ſcilicet ad menſuram dabatur? Sanè appetitum prouitat magis, quod liberum non eſt! Impetu quodam fertur homo ad negata. Abundantia faſtidium ſui facit, penuria appetentiam. Potius deſiderium ſitit, quàm neceſſitas, quod ſi abeſſet, abeſſet & ſitis. Nihilominus alia eſt illorum verborum ſententia, vt optimè Sanctius. Scilicet defecerunt pluuiales, & collectitiæ aquæ, eoque eſt adacta ciuitas, vt neq; vno tantùm die ſatiari poſſet, ea enim menſura diuidebatur aqua, quæ acueret potius, quàm ſedaret ſitim. Dicam luculentius: Ideò ad menſuram dabatur aqua quotidie; quia ſi abſque menſura daretur, liberumque eſſet totam explere ſitim, non erat in ciuitate vnde vel vna ſaltem die ſatiarentur expetito potu. Plura Bibliorum loca, vbi fames, aut ſitis toleratur, tradit Lorinus hunc Iudithæ locum verſans ad c. 26 Leuitici, verſ.26. Græcus textus ſic habet: *Et manſerunt in circuitu eorum caſtra Aſſur, pedites, & currus, & equites eorum diebus triginta quatuor. Et defecerunt omnibus habitantibus Bethuliam omnia receptacula ſua aquarum, & ciſternæ euacuabantur.* Et mox: *Quam ob rem infantes eorum linquebantur animo, mulieres; & iuuenes præ ſiti deficiebant, atque concidebant in plateis vrbis, portarumque tranſitu, nec ſupererat in ipſis vllum robur.* Bartholomæus Tortoletus lib.1. Iudithæ vindicis graphicè deſcribit poetica licentia agoniam ſitis Bethulienſium. Plurimas autem vrbes munitiſſimas præ impatientia ſitis hoſtibus vltrò traditas, numerat Polybius lib.7.c.5. Lucanus lib.4. Ioſephus lib.15. Antiquit. c. 8.

(margin: Sanctius. — Lorin. — Tortolet. — Polyb. Lucanus. Ioſephus.)

§. V.

Sycophantica delatio pernicioſa ſemper fuit; vera, & pia, olim, & nunc ſancta eſt.

PLerumque acerrima ex domeſtica conſuetudine odia naſcũtur. Quidquid è propinquitate & ſanguine omnium maxima exurgunt, vt eiuſdẽ vteri vehementiora quàm alieni ſint incendia, quæ nulla arte, aut flumine reſtinguas. Nulla tamen grauiora, quã parentum in filios, filiorum in parentes, fratrumque in fratres ſunt. Id adeò ex eo prouenit, quòd ſummus amor, ſi exaſperetur, in ſummum odium tranſeat: vt ſummæ clementia & mititas; ſi efferentur, in extremam crudelitatẽ & ferociam degenerant. Tardè hæc lenteque eueniunt, & ſyluarum more, ignem concipiunt quò nimirum tardiùs, eò vehementiùs. Hæc ferè Politico-Chriſtianus. Itaque domeſticus hoſtis, & germanus ſanguis aut æqualitate doctrinæ, aut fortunæ, aut honoris, aut diuitiarum exaſperatur; tũc exardeſcit inuidia, exurgit ira, cuius exitus ſæuũ odiũ eſt: odium verò quod non intentet malum? Si valet viribus, per ſeipſum malum infert, quàm acerbum poteſt; ſi verò imbecillus ſit, & inermis, potentiorum auxilia ambit omni arte & induſtria. Heu inteſtina fratrum odia deploranda! Sponſa aliàs pulchra, ex præcordijs dolet ſe denigratam ſuorum fratrũ ſubdola arte. Cantic.1.v.5. dixerat: *Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Ieruſalem ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis:* quę tabernacula ſpecie tenus fœdè ſqualent ab iniuria temporum; at introrsùm glorioſè nitent à ſuperbia Regum; ſubdit verſicul. 6. *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Hanc pugnacem fratrum naturam & videre, & admirari licet in Iacob & Eſau, Gen.25.v.25. Elegantiſſimè Tertull. *Ecce,* inquit, *duplex fœtus in loculis matris tumultuatur, & nuſquam adhuc populi duo: portentoſa forſitan petulantia infantiæ ante certantis, quàm viuentis; antè animoſæ, quam animatæ.* Et mox, *O infantem & æmulum, & validum, & olim cõtentioſum!* Ecce alter infans aduerſus alterum præmaturè tumultuatur, & frater fratrem ſupplantare validè nititur: ita vt alterutrer de altero dicere potuerit; *Filius matris meæ pugnauit contra me,* & quidem contentioſiſſimè.

(margin: 15. — Scriban. — Fratrum odia præmatura. — Cant. — Geneſ. Tertull. lib. de Anima, cap. 26.)

Sed

16. Sed sciendũ est, qui sit hic frater, qui à sancta Spõsa dicitur in sororem sæuissimè pugnare. Origenes arbitratur fratris nomine intelligi Synagogam, quæ acerbissimè insectabatur Ecclesia, & eius caput Christum. Quæ vsqueadeò sæuijt in Iesum adhuc puerulum, vt Angelus dixerit Iosepho Matth. 2. vers. 13. *Surge & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Aegyptum*. Sic enim eius fratres persequebantur tenellum Iesum, vt securior esset in Ægypto, populo barbaro impio, idololatra, & Hebræis infensissimo, quàm inter suos fratres. Dein Ambrosius sic fatur: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me: hoc est, impugnauerunt me corporis passiones*. Scilicet ad exprimẽda intestina odia, & crudelem fratrum æmulationem, illam comparat Ambrosius passionibus corporis, quæ implacabile bellum gerunt aduersùs animam: nam concupiscentia domesticus & germanus hostis est animæ. Hinc fortè alludit P. Damianus Iulianum Cæsarem ex Christiano & fratre, apostatam & sæuum hostem, appellans *fomitem*: quasi Iulianus olim frater, & Ecclesiæ domesticus, tanquàm concupiscentiæ *fomes*, seu passiones corporis, Christianos suos quondam fratres, persequeretur. *Sic* bellè explicantur domesticæ fratrum pugnæ, sub metaphora concupiscentiæ, aut passionum, quæ validè impugnant, & expugnant animum.

Origen. hom. 1. ex duabus.
Frater est in fratrem vi passiones & fomes peccati Matth.
Ambros. l. de Isaac & Anim. c. 4.
Petr. Dam. serm. 38.

17. Cæterùm cùm sanctissima Sponsa se fuscam, & denigratam esse conqueratur, statim culpam reijcit in non bonos fratres, inquiens: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, quasi pugna cum fratribus illam falsò culpauerit, & fœdè denigrauerit, similẽq; effecerit tabernaculis Cedar, & pellibus Salomonis, quæ intùs fulgebant gloriosè, foris squalebant ingloriè. S. Bernardus hæc Canticorum verba torquet ad sui cœnobij Monachos, aiens: *Antè mihi contingat mori, quàm audire in vobis quempiam iustè clamantem: Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Nonne præsentis congregationis tanquam vnius matris filij omnes vos estis, singuli alterutrum fratres?* Et paulò inferiùs publicat huius pugnę arma, & cruenta tela: *Nec cauendum* inquit, *à grauioribus tantum offensis, sed à clandestino quoque & venenato susurrio. Non inquam, sufficit os custodire ab his, & similibus: cauenda sunt & leuia, si tamen leue debet dici, quodcumque in fratrem præsumpseris voluntate lædendi. Nam quod tu leue putas, & ob hoc leuius præcipitas, plerumque alius aliter accipit, tanquam homo videns in facie, & secundum faciem iudicans, paratus festucam trabem suspicari, & scintillam putare fornacem*. Non damnat hic Bernardus veras & prudentes delationes, (procul à sanctissimo & religiosissimo viro tam acris censura contra politiam religiosam, imò & secularem,) sed planè damnat palam mentitas, temerariè suspicaces & sæuè iracundas, quæ pietati, & concordiæ aduersantur, & sub talionis pœna prudenter à multis præcauentur, & quæ pestes sunt congregationum, & earum forent excidium. S. Chrysologus animaduertens quàm inuerecundè senior frater conuitiaretur pio parenti, Prodigi fratris flagitia. Lucæ 15. vers. 30. ita scribit: *Inter propinquorum lumina non valent delicta versari: propinquorum quot oculi, tot lucernæ*. Quin & prodigi filij scortationem, tametsi in longinquo patratam, & patri notam, & pœnitentia & condonatione deletam, senior frater iracundè replicat & grauanter inculcat, ob perexiguum substantiæ lucellum. Neque satis fuit Prodigo filio longinquitas, ne lucerna fraternæ inuidiæ non publicaret fratris delicta, non ad fratris remedium, sed conuitium.

Cant.
Fratrum leues delationes ab inuidia nõ sunt audiendæ. Bernard. serm. 25. in Cant.
Chrysol. ser. 2. Luc.

18. Prudenter admonet S. Bernardus ne susurrio damnes *quodcunque in fratrem præsumpseris voluntate lædendi*. Nam præsumptio æmuli nimis audet, & testimonium præsertim fratris nimiam facit credibilitatem. Quod Tertullianus acerbè tulit, expertus quosdam malos Christianos, & non benè fratres, quędam suspicata crimina Imperatoribus detulisse. Vnde implacabile Imperatorum odium, & crudelior persecutio in Christianos desæuijt. *Denique (quod maximè accidit) domesticis indicijs nimis operata secta huius infestatio, obstruit viam defensioni*. Verba sunt antiquissimi huius Doctoris. Ecce tibi domesticis indicis sic infestatam Christianam religionem, vt ferè obstructa sit via ad defensionem criminis falsò impositi. Quis enim non credat domestico, & fratri? fratrum delatio, etsi non criminis euidentiam referat, sed leuia indicia, & quæ suspicionem alioqui facerent, plenam facit fidem. Hæ sycophanticæ fratrum calumniæ nimis olim infestarunt Ecclesiam. Vnde ita de his calumniatoribus loquitur: *Fratres autem vestri sumus, iure naturæ matris vnius: etsi vos parum homines, quia mali fratres*. Quasi ab humanitate degeneret, qui sic inhumanè fratres calumniatur, culpat, inuitiat.

Bernard. Fratrum suspicaces delationes nimis infestarũt olim Ecclesiam. Tertull. Apolog. c. 1.
Tertull. Apol. c. 39.

19. Planè de his sycophantis, qui ab odijs liuore, sed virtutis prætextu, fratres suos falsò calumniabantur, ait S. Bernardus, sic admonens Eugenium Papam: *Clandestinas*, inquit, *& susurratas delationes non recipias: magis detractiones censueris. Et hanc velim generalem constituas regulam, vt omnem qui palàm veretur dicere, quod in aurem locutus est, suspectum habeas*. Eiusmodi enim falsidicus delator, calumniator est, Diabolus est. Luculenter Septimius qui Diaboli munera in Creatorem conuenire putabat, ita fatur: *Si Diabolus Creator est, quis erit Diabolus apud Creatorem? Ipsum vocabulum Diaboli, quæro ex qua delatura competat Creatori? fortassè detulit aliquam Dei superioris intentionem, quod ipse ab Archangelo passus est, & quidem mendaciter.* Benè aduertit Pamelius indicare Septimium, nomen *Diaboli* deductum à calumniæ delatione. Audis nomen Diaboli rem esse calumniæ? ò! dispereant hi Diaboli calumniatores. Et quidem præfatum locum Canticorum; *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, de Diabolo interpretatur sanctus Gregorius Nyssenus homil. 2. in Cantica, quem sequitur Psellus apud Theodoretum. Profectò in hoc cap. 7. à versic. 8. liquidò constat quanta passus sit Dei populus à fratribus, nempè Idumæis, Ammonitis, & Mohabitis. Verè dicere potuit: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*. Nam cùm Holofernes tot Bellatorum militibus non valeret expugnare Bethuliam, ij non boni fratres adeunt Holofernem, & vt erant finitimæ regionis gnari, & domestico & fraterno odio infensi, infidè indicant extremo hosti secreta subsidia, & non euulgandas artes fraterni populi; qua fratrum proditione, ferè profligati sunt Hebræi Et qui Holofernæ potentiæ viriliter restiterunt, fraterna proditione fermè victi sunt.

Bern. l. 5. de Consider. Delator clãcularius sæpè est suspectus.
Septim. l. 5. adu. Marc. cap. 15. Diaboli dicuntur à delatione.
Pamel. ibi num. 290.
Cantic. Nyssen. Psellus. Theodor. Iudith.

20. Denique adnotare lubet, non tantùm in Religiosis quibusque familijs, ex Religionis instituto sanctum fuisse, vt ad pietatis augmentum, & vitiorum extirpationem, aut præcautionem, prudens & pius quisque deferat præsuli certa, & non ab æmulatione suspecta crimina; sed id olim in sęculari politia obseruatum fuisse, tradit locuples, & verus auctor, Tertullianus, inquam, quos delatores communiori vocabulo appellat *Curiosos*. Quod nomen & officium ita tradit, & explicat Beatus Rhenanus, ad præfata Tertulliani verba, ita fatus: *Erant Curiosi, qui in comitatu Præsidum admissa per prouinciam renunciabant. Magister officiorum habebat sub se Curiosum cursus publici præsentalis vnum, & Curiosos per omnes prouincias, quemadmodum docet Notitia Orientis, & Occidentis*. (hæc Notitia libellus est.) Extat titulus de Curiosis & Stationarijs lib. 12. Cod. est etiam similis titulus 10. lib. 11. Theodosiani. Vt innotescat obtrectatoribus, quàm faciat ad bonam politiam, notitia olim parta à bona Curiosorum delatione, ne illi obstrepant vti inuento nouo. Quod autem licita sit, pia, sancta, satis superque pro ea à nostratibus velitatum est vsque ad aduersantium vel molestiam, vel nauseam, vel potiùs bilem.

Delatores seu Curiosos habebat olim Romanorum politia.
Tertull. l. de Fuga in persec. c. 13.
Rhenan.
Theodos.

§. VI.

§. VI.

Commentarius litteræ.

*Verſ.*12. Tunc ad Oziam congregati omnes viri, fęminæq; iuuenes, & paruuli omnes ſimul vna voce.

*Verſ.*13. Dixerunt: Iudicet Deus inter nos,& te,quoniam feciſti in nos mala,nolens loqui pacificè cum Aſſyrijs, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum.

*Verſ.*14. Et ideò non eſt qui adiuuet, cùm proſternamur antè oculos eorum in ſiti, & perditione magna.

*Verſ.*15. Et tunc congregate vniuerſos, qui in Ciuitate ſunt, vt ſpontè tradamus nos omnes populo Holofernis.

*Verſ.*16. Melius eſt enim, vt captiui benedícamus Dominum,viuentes,quàm moriamur, & ſimus opprobrium omni carni, cùm viderimus vxores noſtras, & infantes noſtros mori antè oculos noſtros.

*Verſ.*17. Cõteſtamur hodiè cęlum,& terram, & Deum patrum noſtrorum, qui vlciſcitur nos ſecundùm peccata noſtra, vt iam tradatis Ciuitatē in manu militiæ Holofernis,& ſit finis noſter breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate ſitis.

Verſ.12.13.14.15.21. TVnc ad Oziam, &c. Ineluctabile malum ſitis eſt, acriùſq; ferit, & proſternit hoſtes, quàm armatus miles. Ergò Bethulienſes deficiente potu,deficiunt pṫę ſiti:& omnis ſexus,& ætas conuolat ad Oziã Principē ciuitatis: & grauitèr expoſtulãr,quod noluerit vltrò tradidiſſe vrbem Aſſyrijs,quod fecere reliquę ciuitates,& Prouinciæ finitimæ. Nimirũ æſtuant Bethulienſes præ afflictionis agonia,& populari more, exitu conſilia metientes,Magiſtrũ accuſant,quòd nõ fecerit, quod ipſi quoq; fieri noluerunt. Et *vna voce*,hoc eſt,pari cõſenſu. De hoc adag. legi poteſt Mart.del Rio 1.to. Adag. 153. *Iudicet*,inquiunt, *Deus inter nos,& te;* ideſt, etſi tu

Martin. del Rio. ſis ſummus huius vrbis iudex, & ſupra te nemo alius, at Deus,qui ſupremus omniũ iudex eſt, iudicabit hãc cauſã, & te proculdubiò damnabit, quaſi reũ magni ſceleris:nã tot ſtrages huic vrbi imminentes, vni tibi imputãtur. Et proptèr hoc grande flagitiũ tuũ, *vendidit nos Deus*, hoſtili poteſtati.

Quid ſit Deũ vẽdere Iſraelitas. Quid eſt *vendidit* Deus? Num Deus pretium accepit pro traditione ſui populi in poteſtatem Aſſyriorum? Ecquod pretium hoc? quæ

Sanct. hæc venditio? Sanct.hic,n.7. Oziæ culpam ſuſpicatur eſſe pretium,propter quod Aſſyrijs vendidit Deus Iſraelitas. Frigidè. Nam Ozię animoſa mens reſiſtendi Aſſyrijs, potiùs foret occaſio excidij,quàm pretium.

Serar. P.Serar.ad c.2.Iudicum,q.1. ſic interpretatur: *Vendidit Deus*,cùm facit,vt ab hoſtibus aliqui vendantur,vt

Geneſ. Caiet. Iudic. Pſalm. 3.Reg. Deuter. Exod. Nahum. Iſaiæ. Iudith. de Chananæis,Gen.9.quem ſenſum tradit Caiet. Iudic.2.v.14. Hanc phraſim notat Serar. Iudic.2.v.14.& c.3.v.8.c.4.v.2.& 9. Pſal.43.l.3.Reg.21.Deut.32.Exo. 30.Nahum 3. Iſai.50.v.1. & Iudith 7. hoc v.13. Hæc interpretatio aliàs apta, non ſatis aptatur ad præſentem occaſionem. Cur enim Bethulienſes,qui truculentas ſtrages horrent ab Holoferniana ſæuitia hoſtilitèr proritata, tantùm timeant, ne finitimis venales fiant? Malum hoc leue non eſt, ſed aliud maius, & acerbius extimeſcunt, vt ex hac eadem oratione ad Oziam conſtat, & ex Holofernis ad Achiorem minis. Salian. n.53. *Vendidit*, ideſt tradidir. Lepida interpretatio, ſed quærimus qua energia dicatur hic Hebræus populus *vendi*? Salian.

S. Auguſt. q.17. in Iudices,verſans illud Iudic.2. v. 22. August. tom.4. Pſalm.43.v.13. Iſai.52.v.3.
14. *Et vendidit eos in manu inimicorum ſuorum in circuitu,* (ſic enim ipſe locum ſcribit,) ita ait: *Quæri ſolet quare dixerit* [*vendidit*] *tamquam aliquod pretium intelligatur datum, ſed & in Pſal.legitur: Vendidiſti populum tuum ſine pretio. Et apud Prophetam: Gratis venditi eſtis,& non cum argento redimemini. Quare ergò venditi,ſi gratis, & ſine pretio, & non potiùs donati? An fortè Scripturarum locutio eſt, vt venditus etiam, qui donatus dici poſſit? Hic autem ſenſus eſt optimus, &c.* Itaq; *vendidit nos Deus*,idem eſt,ae tradidit,aut dedit. Nam ſicut quod venditur arctiori quodam modo, & iure, quam id,quod donatur, tranſit in ius ementis; ſic Iſraelitæ dicuntur à Deo Aſſyrijs *vendi*, ideſt, penitùs tradi. Hæc expoſitio aptior eſt,quam ſequuntur Hugo,& Carthuſ. Lorin. in Pſal.43.v.13. Ribera in ca.3. Nahum n.3. & noſter Auguſt. Quiros eam inſinuat, & locupletat ad Deut. 32. n. 235. Hugo. Carthuſ. Lorin. Quiros.

Melius eſt, &c. Melius aiunt eſſe, vt vt captiui viuant,quam trucidati pereant. *Melius*,hoc eſt,minus malum,quod cõparatione maioris eſt optabilius. Additur: *Conteſtamur cęlum,& terram*, ideſt omnē creaturã,cœleſtē ſcilicèt,& terrenã,Angelos,& homines,& Deum patrum noſtrorum. Ita Mendoza l.1. Reg. ad c.8.v.9.qui id probat eruditè,vt aſſolet. Quod autem Deus caſtigãs populos dicatur *vlciſci* ſe de eorum offenſis,plenæ ſunt ſcripturarum paginæ. Nempè humano more loquitur de Deo ſcriptura. In Gręco textu dicitur,hęc non tantùm Oziæ,ſed & reliquis Principibus dicta,quod videtur notum ex c.8.v.11. ſed quia Ozias præcipuus erat,vt ait Salianus,vel rem belli adminiſtrabat ſummo imperio,vni Oziæ dicta dicuntur: & ipſe pro reliquis reſpondet. Bethulienſium querelas poeticè amplificatas, legat qui volet in Tortoleto l.1. Grææ exſcriptiones nihil notatu dignũ offerunt. Verſ.16.17. Mendoz. Iudith. Salian. Tortol.

§. VII.

Acerbior calamitas aliquandò calumnia eſt delicti perpetrandi, calamitate ipſa ad vitium ſæpè inſtigante imbecillos.

ÆRumnoſior miſeria ſæpè deijcit fortiſſimum quemque, & virtute ſanctum: & cùm grauior fortuna vniuerſo pondere incumbit, plus hominem degrauat,quàm vt ferè poſſit attolli. Scopulus diu fluctibus petitus,minas,& verbera vndarũ ſæpè paſſus, aliquandò furente mari ſubruitur: nam vel ſaxa diu, multumq; crebris ictibus petita emolliuntur, & cedunt. Ferrum,& æs,& durior chalybs franguntur,& adamantis ſuus eſt domitor. Sic ærumna grauiori,& acerbiori calamitate, ſanctior virtus aliquandò frangitur ad vitium. Iob 16.v.21. *Caue ne declines ad iniquitatem,hunc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriam.* Iobus ſanctiſſ. cuius conſtantia,& virtus adamantina videbatur,acerbiori miſeria,& acri dolore ictus,expertus eſt aliqualē ruinam,vel ruinæ notã. Nec miror:quia in vnica ærumna, ſi acerbior ſit,plures video machinas impugnantes fortiſſimũ quemq;. S.Ambr. acrem dolorem,& qui vix tolerari poterat, iniuriã appellat, ſic fatus: *Neq; ipſi nobis tanti doloris augeamus iniuriam.* Dolorne iniuria eſt? Inſolens planè loquendi modus, ſed qui rem viuaciùs explicat:grauior ſiquidem dolor vix ſine animi iniuria vulgus hominũ acerbius cruciat:nam ſæpiùs,aut impatientiã extorquet,aut impatientiæ notas,ſcilicèt quęſtus,lacrymas,planctus,animi deiectiones, quæ hominis conſtantiam, aut ſenſu dedecorant,aut cruentant culpa conſcientiam. Vndè peracerbus dolor *Iniuria* dicitur ab Ambroſio:& opprobriũ à Iobo,c.19.v.5. *& arguitis me opprobrijs meis;* 23. Calamitas dicitur delictum. Iob. Ambroſ. de fide Reſur. Iob.

In

Tigur. in locum *opprobrijs*. Tigurina *calamitatem* vertit. Ergo vel patientissimi Iobi *calamitas*, appellatur opprobrium quia probrosa illi fuit non tantùm opum, & honoris decorum ab illo auferens, sed illum peccatorem fuisse apud homines probans, (vt arguebant eius amici) aut saltem ferè cogens in alicuius leuis culpæ probrum. Itaque durior calamitas vsque adeò hominis constantiam labefactare solet, vt *opprobrium*, & *iniuria* dicatur.

24. Lucæ. Celebris locus, & expensione dignissimus habetur Lucæ 22. vers. 31. *Ait Dominus: Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret, sicut triticum; ego autem rogaui, &c.* Indubium est, quòd à vanno metaphora sumpta sit, qua triticum & iactari, & agitari & purgari solet. Perspicua verba, sed obscurior sensus. Nam malus Dæmon sæuiens in Apostolorum cædes, id vnum expetit, vt discipulos euentilet, & purget vt triticum? Nil mali cuperet: quid optabilius potuit discipulis accidere, quàm quòd purgentur vt triticum? Nam vannus tantum præstat in area, vt ostendat, quid palea, quid acus, quid triticum sit: hæc ne vota Diaboli, quę vtpote noxia auertere à discipulo Christus satagit? Impeditus planè locus, & qui exaggerat validæ tentationis, seu magnæ calamitatis vim. Verùm malè astutus dæmon benè conscius virium calamitatis, impunitatem à Deo poscit licenter infligendæ calamitatis, certus alicuius ruinæ. Quod præclarè vidit S. Cyprian. sic interpretans verba illa, *Cribraret vos*, id est, *vexaret vos*. Quasi dicat, non possit Satanas facultatem à Deo præcipitandi Apostolos, aut insolentiùs tentandi, quam forte non impetraret; sed callidè tantùm licentiam poscit grauiùs vexandi Apostolos, certus grauioris vexationis acerbitate vincendos fore. Vnde Christus Deus pro suo Petro orat, ne calamitati succumbat. Scit malus Dæmon sat esse vel ipsis Apostolis grauiùs vexari, vt miserè cadant? Hinc profero lucem difficili loco Iobi, cap. 10. v. 13. vbi de Deo sic acerbè queritur:

Calamitas est grauior tentatio.

Cypr. l. 4. epist. 4.

Iob.

25. *Nunquid bonum tibi videtur si calumnieris me, & opprimas me?* Oppressionem, & calumniam appellans calamitatem, quam patitur; sic sanctus Thomas, & glossa ibi, & res est certa ex contextu. At miseria, & calamitas illa, quo iure *calumnia* dici potest? Nunquid Deus acerbitate laborum calumniatur hominem? nunquid calamitas, & miseria est calumnia? Eritne Deus calumniator? Porrò calumnia mendax, & malitiosa accusatio est: ergo tristior ærumna, & acerbus labor, malitiosa, & mendax accusatio est, quia calumnia est, dicente Iobo, Nunquid, ò Deus, *bonum tibi videtur, si calumnieris me, & opprimas me*, acerbitate doloris & miseriæ? Estne calamitas, anticipata accusatio delicti, ad quod non semel instigat? de quo, ac si iam foret perpetratum, hominem accusat & delicti præmaturè reum facit? Profectò expertus est Iobus quàm validè vexet tribulatio, quàm robustè propellat ad ruinam, & ad deficiendum sæpè instiget. Non me hac vice opprimet, ait Iobus, tentationis moles: dabo operam viriliter resistendo, vt hæc mea calamitas non me de pietate deijciat, & deturbet in vitium. Calumnia erit, & mendax, & malitiosa accusatio. Putaba malus Satan, vbi primùm me calamitate vexaret, statim tentationis mole opprimendum esse. Iam sibi videbatur me deuicisse, & detriumphasse miseriæ vi. At mea miseria in calumniam versa est, nam vbi fortis restiti, mendax & malitiosa accusatio apparuit. Non vides oculis quantùm Diabolus fidat vexationibus, & calamitatibus: vt seriò sibi persuadeat, Apostolos cribratione, seu vexatione prosternendos. Et fortissimus Athleta Iobus viriliter tantæ calamitati resistens, liquidò probauerit, calamitatem esse calumniam; seu malitiosam accusationem delicti futuri, vi acerbioris miseriæ perpetrandi. Aduerte hic, v. 12. ad quæ scelera instigati sint Bethulienses calamitatis diræ efficaci suadela.

S. Thom. Glo ss. Ord.

Calamitas dicitur calumnia.

Iudith.

§. VIII.

Sciat Præfectus se non tam homines regere, quàm feras: sciat quòd nocti etiam designatur suus Præsul.

26. AMpliū & illustre est munus Rectoris. Quid maius inter homines, quàm vnū præesse pluribus? Sed hoc quàm difficile, quàm arduum! Quantæ molis est ab vno capite tot coerceri capita, & vniuersam illam multitudinem, inquietam, discordem, turbidam, leniter redigi sub commune quoddam obedientię iugum? Planè ars artium est regere hominem multiplicem, varium, versipellem: ò quanta à nō bonis subditis patitur bonus Præfectus! Vides hic, vers. 12. Præfectum Oziam dira quæque patientem à populo Bethuliensi, quem peritè, & sanctè regebat: Tumultuatur populus, acerbè queritur, dira imprecatur, fermè rebellat, deditionem intentat, sæua minitatur. Non tam Rectorem hic contemplor Oziam, quàm Martyrem: quod de B. Eleuchad io dixit P. Damianus, sic aiens: *Neque vero credendū est B. Eleuchadium dum adhuc viueret martyrij caruisse laboribus, etsi non fuerit martyrio cōsummatus. Non contemnendum pertulit in ipsa Ecclesiæ pace martyrium: quandoquidem etsi non cum perfidè credentibus, sed peruersè viuentibus, infœderabilem probatur habuisse conflictum.* Ergo qui Præfecturā ambit, candidus martyrij est. Et bonus Præfectus, bene Martyr erit, tot patiens tortores, quot nequam subditos; imò tot feras, vt ait Plutarchus his verbis, *Non enim cuiusuis est, neque tractatu & factu facile, vulgus & multitudinem salutaribus allici rationibus, & in officio contineri. Sat erit si velut fera, natura suspiciosa & varia vocem atque aspectum Rectoris minim e reformidās, regimen, & frænum admittit.* Audis Rectorem, subditum velut feram regere? Itaq; tot feras Regit rector, quot subditos moderatur. Hinc pulchra Principum eruditio, ne nimis feueri, & rigidi sint erga subiectos populos, ne nimis graui disciplina eos diuexent: quia humana natura de se ingenua & libera valdè efferatur seruili subiectione, & ad ingenitam libertatem aspirans, iugum excutit, & imperia detrectat. Ne igitur Princeps præsumat omnes subditorum arcanas actiones posse noscere, omnes appetitiones coercere, omnes animi subsultus penetrare, & cohibere: hoc enim supra humanum fastigium est, neque humanum regimen id valet præstare.

Iudith.

Superior ferè martyr est.

Petr. Dam. serm. 6.

Plutarch. in Politica ad Traianum. Superior est velut fera-rū Rector.

27. In prima rerum conditione creauerat Deus maria, varietate piscium referta, aera volucrum multitudine plenum, terram ferarum & serpentium feritate terribilem. Tandem creat hominem; & inter alia munera, quę illis mandat, mandat etiam horum regimen. Genes. 1. vers. 26. *Et præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs, vniuersæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra.* Omitto veterem quæstionem, quam vbertim tractant expositores: in quonam consistat eiusmodi dominatus, an in similitudine ad Deum, an in rationis sagacitate, quas feras hasce regere possit. De quo latè Pererius lib. 4. in Genes. cap. 5. vers. 16. Id vnum scio, primam Præfecturam, quam Deus commisit homini, fuisse in pisces maris, in volucres cœli, & belluas syluarum. Pisces rudes sunt, lubrici, falaces, perpetuo in latebris versantur, conspectum, & vocem hominis fugiunt. Quid de libertate, & immunitate volucrum dicam? Quid de indomita natura ferarum? Et tamen hoc est primum regimen, quod instituit Deus, vt erudiatur Gubernator se non posse subditos omnes apprehendere manu, ad nutum regere, mente tenere: sed quosdam latere, vt pisces: alios vocem eius fugere, vt volucres; cæteros nec ferre lupatum, nec iugum, vt venenati serpentes, vt ferociores feræ. Opportunè Nazianzenus suum Basilium magnum Præsulem, & Orientis primatem, appellat *leonum curatorem*. Et Plutarchus nuper dixit suo Traiano, se regere hominum *feram naturam, vocem, atque aspectum Rectoris minimè reformidantem*.

Genes. Adamus rector piscium, & volucrum.

Peter.

Nazianz. in orat. de laudibus Basilij.

Pul-

28. Genes. Pulchra quæstiuncula est, cur homo primo loco dicatur piscibus præsidere; dicitur enim: *Et præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestijs terræ.* Porrò pisces in cæcis aquarum fluctibus perpetuò versantur, semper latent hominis aspectum. Quomodo regere potest homo piscium plebem, quam semper ignorat? semper Præfectum latet? Et tamen pisces prima humanę præfecturæ portio est. Satiùs enim foret, vt volucres cæli primò regeret; nam volucres in perspicuo aere versantur: aut bestias, quæ etsi in recessibus syluarum degant, facile humana industria peruestigari queunt. In semper latentes, semperque inuisos pisces prima hominis præfectura versatur: Profectò vtilis eruditio Superiorum hic continetur? vt sciant aliquando imperandum esse populo latenti & inuiso.

Cælestis aliquis Præsul præest nocti.

Genes. Genesis 1. v. 6. *Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti.* Scilicet Solem constituit diei Præsidem, qui imperet luci: Lunam verò vt præesset nocti, vt notum sit aliquod cæleste regimen versari circa noctem. Nam est aliqua præfectura, & à Deo quidem erga tenebras: meræ caligini aliquando imperandum est: sit aliquis noctis Rector. Neque enim abditi cordis recessus coniecturatum temeritate regendi sunt; neque quæ aut natura, aut religio scire vetat, deseruire debent ad humanam politiam. Sit aliquis Rector diei: sit etiam aliquis Præses noctis, vt omnibus notum sit, non tantùm perspicuam lucem, sed etiam meram caliginem, & impermistam luce, regendam esse; & quidem à Deo, qui Lunam creauit, vt *præesset nocti*, & hominem fecit Rectorem piscium, qui in vasti pelagi inuijs latibulis perpetuò versantes, humanum aspectum latent; vnde primo homini dicitur, vt *Præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestijs terræ*; quæ homo nec manu, nec industria, nec mente circurare, nec comprehendere valet.

29. Prouerb. Prouerb. 21. v. 1. *Cor Regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.* Scilicet publicatur hic peritia diuinæ gubernationis, in cuius manu est cor Regis, & quocumque vult illud inclinat. Verùm scire oportet, quid hic Regis nomine intelligatur. Vulgò interpretes vocabulo Regis, Principem seu Regem intelligi autumant; legi potest Salazar ibi. Beda, & Hugo, Regis nomine hominem quempiam significari existimant; & meritò. Hinc addubitare licet, quare cum Deus dicitur Rector hominis, non dicatur hominis, Rector sed Regis? Quam ob causam homo cùm regitur, & gubernatur, Rex dicitur? Planè vt innuatur quàm difficile sit hominem regere. Porrò Rex legibus immunis nobilitate superbit, fastigio dignitatis tumet; nullius imperio assuetus omnibus imperare solitus, nemini obedire consuescit. Ergo vt humanæ obedientiæ difficultatem exaggeret Salomon, & eminentiam gubernationis diuinę, ait Deum hominem vt Regem subiectum habere. Nam sicut arduum valde est Regem subijcere, & dicto obedientem habere; ita planè difficile est hominem sui arbitrij Regem ac Dominum, habere subiectum. Præterea homo dicitur Rex, & Dominus arbitrij sui, suique appetitus: ò quàm malè obediunt homini corporei motus, & humani appetitus, rebelles subsultus, & inordinatæ appetentiæ passionum! Quis iram frænet? quis lasciuiam coerceat, ambitionem inhibeat, & reliquas effrænes appetitiones sistat? Planè inobedientes, & contumaces sunt homini, qui Rector seu Rex eorum vocatur, vnde homo dicitur Rex, cùm à Deo regitur, vt humanæ obedientiæ denotetur difficultas; & homo appellatur Rex suarum actionum, vt exaggeretur quàm difficile sit regere appetitus. Luna constituitur Præses noctis; ò quàm tenebrosa, & facinorosa est nox! Dein homo renunciatur Rector piscium, volucrum, & ferarum, quæ quis contineat in officio? Tot

Salazar. Beda. Hugo.

Iudith. feras hic, vers. 12. regit Ozias, quot ciues tunc habuit Bethulia. Sic furunt in Rectorem!

§. IX.

Innata libido subditos stimulat ad obmurmurandum de Superiore: nullum leue vitium, imò nec virtus immunis est à subditorum linguis.

30. Superiori minus licet quia omnia licent.

Magnam quidem personam, hominum consensus Superiori imposuit, hęc ipsi tuenda est. Multa profectò non licent, quæ humillimis in angulo iacentibus licēt. Magna seruitus est magna fortuna: magnus honor expositus est magno dedecori. Quia suspicax subditorum malitia semper infensa est Superiorum potentiæ, curiosa in eorum vitam, garrula in eorundem defectus. Vnde permissa & licita sæpè nec licent, nec permittuntur Superiori. *Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent*, ait Seneca. Sublimitas principatus, omnium oculis obnoxia est, & suspiciosæ curiositati exposita, & inuidiæ æmulatrici, & odio ambitioso subiecta: & sic omnis superior subditorum iudicio, & linguæ subiectus est. A præfectura non eminent virtutes, sed publicantur vitia. Prurit enim subiectorum lingua, instigata, aut ab ęmulatione ob sublimitatem, aut ab impatientia ob coercitionem, aut à maleuolentia ob castigationem, ad scrutandos curiosè, & culpandos criminosè, & euulgandos malitiosè Superiorum defectus. Canticorum 1. v. 8. *Si ignoras te, ò pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum: & pasce hœdos tuos.* Quomodo gregem pascendo, se medullitùs cognoscet, qui gregem non pascens se penitùs ignorat? Nunquid præfectura perspicacia sui est? Sanctus Ambrosius, hunc Canticorum locum versans, ait: *Exi tu in calcaneis gregum, & pasce hœdos tuos. Quia per greges regnum intelligimus: eò quòd potestatis sit gregibus præsidere. Exi ad regimen potestatis.* Quasi dicat diuinus sponsus: Etsi pulchra virtute sis, & ornata omnium sanctitatum pulchritudinibus, si tamen te ignoras, & conscientiam tuam tui defectus latant, *exi ad regimen potestatis*, & ita te penitus nosces. Nam subditorum 31.
perspicax curiositas, & malitiosa sagacitas, & loquax obmurmuratio, statim vel latentes defectus publicabit. Vnde *Si te ignoras, ò pulcherrima inter mulieres, pasce hœdos tuos.* Id est, *exi ad regimen potestatis*, & ita non te ignorabis, sed velis, nolis, te penitùs nosces. Quod sapienter animaduertit Plutarchus inquiens, *Quando præsertim eorum qui Republicæ præsunt, non modò singula verba, nec res tantùm publicitus gesta animaduerti, notarique solent, sed virtus quoque, ioci simul, & seria quæque domus, ipsa familia, uxor, cubile, curiosius conquiruntur.* Addit ipse Plutarchus post pauca: *Quando populus Romanus Scipioni somnolentiam solitus exprobrare traditur: quippè qui nihil prætereà aliud, quod illi obiectari posset, haberet. Verùm in Cn. Pompeium inimicos cauillantes accepimus, vnico digito caput scalpere deprehensum. Quemadmodum enim indigniùs ferri, maiorique haberi solent dedecori, verrucæ, ficusve in facie, quàm notæ, naui, atque mutilationes in reliquo corpore: sic etiam ob eam, quã plerosque omnes de principatu, atque ciuilibus magistratibus tenet, opinionem, vtpote de re magna, atque dignissima, quæ omni facinore, atque temeritate vacare debeat, minima quæque principum, & rempublicam administrantium errata notantur, & pro magnis habentur.* Vnde in Superiore magni defectus grandescunt, & maiores apparent, minores videntur magni; imò virtus aliqua sæpè culpatur, quod non magna sit in magno viro. O barbaram malitiam benè obmurmurantis, & malè subiecti populi!

Seneca de Consol. ad Polib. cap. 26.

Superioris defectus auidè inquiruntur, & obmurmurātur à subditis.

Cant. Ambros. li. de Isaac. & anima c. 4.

Plutarch. in politica ad Traianum.

Plutarch. ibid.

32. Genes. Genes. 1. v. 16. *Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti.* Audis lunam coram Sole dici luminare magnum? A quo ergo minorata fuit; siquidem eadem statim dicitur, *luminare minus*? Planè eiusmodi magnitudinis defectus, non prouenit à consortio Solis, vt aliqui opinantur; nam cùm adsociata est Soli,

ma-

magnum luminare prędicatur. Nisi fallor posterius hemistichium explicatio est prioris. Porrò Sol dicitur præses diei, & Luna præses noctis nominatur. Hinc Sol luminare maius, & Luna luminare minus dicitur: quasi à subditis Sol maior sit, & Luna minor. Nā dies bonus est subditus, nitens, & præclarus, & probitatis Symbolum. At nox obscura est, facinorosa, latibulū latronū, sicariorum defensio, delictorū lena, quæ flagitijs fauet, & fouet tenebrarum lenocinio. Ecce lunā a subiecta nocte tenebrosa, & flagitiosa, minor euadit, & defectum patitur: & quæ etiam ex consortio cum potiori adhuc est *luminare magnum*. à non bonis subditis dicitur, & fit *luminare minus*. A subiecta enim nocte Luna deuenustatur, dehonestatur, minoratur.

33. Quærunt noui testamenti expositores, cur quatuor Euangelistę Euangelia conscripserint, nam si quilibet dictante Spiritu sancto Euangelium conscripsit, vnus sufficiens erat, aut ad summum duo. *Iam quid dicis, an non sufficiebat vnus Euangelista*, inquit Theophyl. Et responderat paulò antea: *Referunt, quod post mortem Euangelistarum, superstiti Ioanni allata fuerint tria Euangelia, vt videret ea, atque iudicaret, non illa vere conscripta fuissent. Ioannes autem & ipse amplioris veritatis gratiam fortitus, adimpleuit quæcumque ab alijs prætermissa fuerant: & quæ succinctius alij dixerant, ipse fusius in suo Euangelio tradidit*. Scilicèt ideò scripta sunt plura Euangelia, vel aliud esset alterius supplementum: & quod omisit alter Euāgelista, ab alio aut magis fusè, & diffusè narraretur. Benè est. Sed sapienter aduertit S. Chrysost. *Euangelista cōcorditer negationem Petri scripserunt*. Sic è Græco transtulit interpres, quem nactus est S. Tho. in cat. At Aniani interpretatio, qua vulgò vtimur, sic habet: *Sed cur Euangelista omnes in hoc describendo cōcordarunt non vt discipulum accusarent*. Nempè si reliqui

34. qui Euangelistæ scripsere Euangelium, vt supplerent, quod omiserunt alij, quare Euangelistæ omnes *concorditer negationem Petri scripserunt*. Sat esset, si ab vno tantùm publicata fuisset. Quid necesse fuit, vt omnes fusè eam enunciarent? Numquid vt discipulum omnibus præfectum accusarent? Ego quidem nullatenus adducar, vt credam, id factum aliqua æmulatione, aut maleuolentia in Petrum, qui omnium erat caput, & Præsul; (tametsi sciam actionem Euangelizandi, sicut & prophetandi de se posse vitiari; item & Apostolos adhuc post acceptum Spiritum sanctum, potuisse leuitèr delinquere;) tamè animaduersione dignum est, nullum Euangelistarum omisisse Petri negationem, & Præsulis defectum, quin illum fusiùs traderet, & sigillatim publicarentque, alia aut omittant, aut succinctiùs prodāt, quæ ab alijs Euangelistis scripta sint. Nimirùm nescio quæ innata libido (aliquandò fortè ex bono fine pia) vrget subditos ad prouulgandos superioris defectus. Ergò multis sublimes honores comparasse, non finis decoris fuit, sed mutatio. Non tantùm vilitas, sed & maiestas probrosa est: principatus maximè obnoxius est contumelijs detractionis. Optimus, & solertissimus princeps Ozias vel propugnans Bethuliam, maledictis Bethuliensium impetitur lic, v. 13. Decernens post quinque dies illam tradere, ne siti arescat populus, & fame pereat, Iudithę reprehensionem incurrit, c. 8. v. 10. Itaque quicquid egit Princeps, subditorum linguas non effugit. Obmurmurationis scopus, & materia, potestas est. Suspicor, quòd sæpiùs præfectura, quàm præfectus culpatur.

Theoph. præfat. ad Euang. Matth.

Cur negatione Petri omnes Euā-gelistę concordiťer scripserint.

Chrysost. ho. 82. in Ioan. S. Thom. Anian.

Iudith.

---

§. X.

Præfectorum odium sæpè Præfecturæ laus est. Boni Præsulis ingressus sit pacificus, non molestus exitus.

35. PRæfecti prima gloria, in subditorum est animis. Tyranni quippè vox est: *Oderint, dum metuant*. At omnis gloria Principis non est merus subditorum amor. Amét boni, etsi oderint mali. Æqua enim Principis laus est, & à probis probari, & ab improbis improbari. Sepè subditorum odium ad gloriam facit. Ingenuus enim animus beneuolentia ducitur, præmijs, laudibus, amore: seruilis verò, & durus, seueritate, minis, pœnis mitigatur. *Duritia vincenda est, non suadenda*, inquit Septim. Verùm castigationis seueritas, etsi ab amore procedat, redamari nescit: auertit enim hominem, & ad iras, & odia concitat. Sed oderint, dùm in officio contineantur. Nimis delicatus est Præfectus ille, cui graue est odia terre pro seueritate iustitiæ. Plausus subditorum captare, delicatæ gloriæ ambitio est, non amor seueræ iustitiæ. Benignitas preconia excitat, seueritas odia. *At hic sufficis peruersissimum Deum ostendi in ipso præconio solitaria bonitatis*, ait Tertull. contrà Marcio. constituenté Deum, inerè pium, & beneuolum absque seueritate iustitiæ, nimis mitem, & amabilem, & indè *peruersum*, inquit Tertull. Nam mera, & vera Superioris laus non conflatur solùm ex bonorum amore, sed etiam ex improborum odio. Quorumdam conuitia, laudes sunt. Impossibile est placere omnibus, quandò quidem omnes ij non sunt, quibus placere illæsa iure possis, S. Bernard. ita fatur de probatissimis Pontificibus: *Quorum ingressus pacificus, non molestus exitus fit*. Scilicèt nolo, inquit Bernardus, quod vbi primùm quis Reipublicæ clauum accipit, & sedet in præfecturæ solio, statim rigores ostentet, & odibilem metum incutiat omnibus. Sit eius ingressus pacificus, & mitia intentet remedia: sed quia

36. agrestes mores beneuolentia non mitigantur, sæuiat in pernicaces, & sceleſtes subditos, & omnes sic contineat in officio, vt molestissimè non ferant eius defunctionem; *Non sit molestus exitus*. Hispanè dices: *No lleuen mal los subditos, que acabe el gobierno*. Quod elogium boni Præfecti est. Bonus Præfectus Sol sit qui factus est, vt *præesset diei*. Et quidem nascens in Oriente gratè excipitur omnium gratulatione: in meridie torret, adurit, sæuit ignitis fulgorum radijs: cadens in Occidente perplacet: *Vt esse Phœbi dulcius lumen solet iamiam cadentis*. Habet enim non molestum, sed placidum exitum. Sic occumbere solet bonus Præsul: nam populorum non benè morigeratum ingenium nunquam valdè deamat seueros iustitiæ radios, sed remissam imbecillimam oscitantem iustitiam exoptat, & quæ impunitatem permittit, & licentiam morum.

37. Animosè dixit Princeps Apostolus Paul. ad Galat. 1. v. 10. *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem*. Nam beneuolentia in homines subditos aduersatur Apostolicæ præfecturæ? Delinquitne Præsul, qui hominibus placet? Fortè vult Paulus Præsules fingere immansuetos, duros, & inhumanos, cum humanitas sit Præfecti laus? Subtilis Doctor Caiet. sic expendit præfata Pauli verba, *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Et dixit hoc, vt quicquid humani est, alienum applicaret ab Apostolatu suo*. Nihil sit humanum in Pauli Apostolatu, vt non desinat esse Christi seruus. Itaque Præfectus nō sit inhumanus, sed non debet esse nimis humanus: Nam condescensibus, & remissione euigoratur iustitiæ integritas. Porrò subditorum arbitrium, seu beneplacitum non est bona iustitiæ regula. Elegantissimè æquè, ac verissimè inquit Clem. Alex. *Ijs, qui sunt remissi & imbecilli, id quod est moderatum videtur nimis intensum, & id, quod est æquum videtur esse summum ius. Ij veritatem existimant esse molestiam, & seueritatem, seuitiam: & eum, qui non semel peccat, & vnà deorsum trahitur, immisericordē*. Audi ex ore Magni Docto. quàm imbecilla, & penè nulla sint subditorum iudicia ad censendum de æquitate Præfectorum: Nam quod moderatum est, iudicāt intolerabile: æquitas ipsa censetur sæuitia, & prudentèr dispensata iustitia, tanquam summum ius, seu summam iniuriam accusant, iniuitiant, culpant, scelerant, immisericordemque & inhumanum appellant Præfectum, qui nō semel peccat cunctando, conniuendo, remittendo vel de iustitiæ æquitate. Quis tuneat horum

odia?

Septim. in Scorpiac. c. 2. Solitaria bonitas crimen est in Superiore.

Tert. l. 1. ad. uers. Marc.

Bernar. l. de consider. ad Eugen.

Seneca.

AdGalat.

Caiet.

Subditis vel æquitas videtur rigor.

Clem. Alex. l. 2. Stroм.

Deus in Sion. Vbi Hebræa ſonant: *Tibi ſilentium Deus in Sion.* Vbi hymnodia ſilentium appellatur: non quia ſilentium ſit, (quo enim modo hymnus poteſt eſſe ſilentium?) ſed quia ſilentium exigit in cœlo, & in terra. Et ſanè pudor eſt, quòd in cœlo oratio colatur ſilentio, & quaſi ceſſatione beatæ melodiæ, qua Dei gloria prædicatur; & in terra perſtrepat Orationis domus garrulitate fęminarum & colloquijs, quæ pręſertim importuna loquacitate peccant in templis, neſcio quo loquendi pruritu inſtigatæ.

109. 1. Cor. Fęminarū garrulitas in templis taxatur. 1. Cor. c. 14. v. 34. *Mulieres in Eccleſiis taceant. Non enim permittitur eis loqui. Si quid autem volunt diſcere, domi viros ſuos interrogẽt. Turpe eſt enim mulier loqui in Eccleſia.* Neſcio qua loquẽdi cupidine conueniunt ad Eccleſias fęminæ: quarum loquacitatem, vt cohibeat Paulus, ſeriò eas admonet, ne ibi loquantur de rebus etiam ad fidem, vel ad ſpiritualem profectũ pertinentibus, ne fortè ſpiritualis inſtructionis prætextu, ſolitæ indulgeant garrulitati, & dehoneſtetur Orationis domus: in qua nec de rebus ad fidei notitiam pertinentibus permittit Paulus, vt mulieres loquantur. *In domo Dei* (ait S. Anſel. inibi,) *precibus vacent, & retinentes linguam, aures aperiant.* Nota τὸ *retinentes linguam*. Contineant linguam, quæ impetu quodam fertur ad colloquia; retineant in Eccleſia linguam ſanctarum precum cauſa. Vnde inquit Tertull. *Aequè præſcribens ſilentiũ mulieribus in Eccleſia, ne quid diſcẽdi dumtaxat cauſa loquantur.* Cæterùm cùm hæc Pauli doctrina minimè frænaſſet mulierum in templo garrulitatem, ſed adhuc in Eccleſijs aut muſſitarent, aut palàm miſcerent colloquia: nec vlla cenſura cohiberi poſſent, artificioſo ingenio cautum eſt irremediabili loquacitatis malo. Nimirum ſtatuerunt Apoſtoli in auſpicio naſcentis eccleſiæ, vt Eccleſiaſticus chorus fęminis conſtaret, non viris. Vnde ipſæ olim decantabant officia diuina. Quod his verbis tradit S. Iſidorus Peluſ. *Importunas in Eccleſijs loquacitates, Apoſtoli in Eccleſijs comprimere volentes, vt mulieres in ipſis canerent ſapienti conſilio permiſerunt.* Scilicet animaduertebant Apoſtoli, nec Pauli iuſſione nec vllis exhortationibus, aut cenſuris cohibere potuiſſe fęminarũ in Eccleſijs garrulitatem. Vnde omiſſa cenſurarum vi, ad artẽ confugerunt, ſtatuentes ſapienti conſilio, vt mulieres modularentur canonicas horas, vt vel ſic linguis occupatis in cantu, tunc ſaltem à colloquijs ceſſarent. Canant in Eccleſijs, & ita à colloquijs abſtinebunt. Neque enim alio modo ceſſabunt à colloquijs mutuis, niſi linguæ impediantur. Occupentur linguæ pſalmodijs, vt vel ſic loquelam interrumpant. Nam ſi eis relinquantur expeditæ ad loquendum linguæ, non deſiſtent à colloquijs. Hoc artificio frænarunt Apoſtoli earum garrulitatem in primitiua Eccleſia. Quod diu durare non potuit ob rationem, quam affert idem Peluſiota pergens: *Verùm cantus ſuauitate ad irritandas, & extimulandas libidines abeunte, nihilo eam ſcenicis cantilenis præſtantiorem eſſe exiſtimarunt,* &c. Propter hanc cauſam ceſſatum eſt à fęminarum cantilenis, vt præcipitur in Concilio Antiſiodorenſi, can. 9. vbi dicitur: *Non licet in Eccleſia choros puellarum cantica exercere.* Verum ſatis ſuperque indicarunt Apoſtoli, quàm difficile, & arduum ſit mulierum linguas in templis cohibere ſilentio, cùm omiſſa cenſurarum vi, ad artificium confugerint, conantes cantu ligare earum linguas, & ſic a colloquijs impedire. Hinc iam non admiror S. Nazianz. inter pręcipuas ſanctiſſimę fęminæ Nonæ laudes recenſere: *In conuentibus, locisq; ſacris, nunquam illius vox audita eſt.* Mirabatur ætas illa fęminam tacentem in templo, & ſtupebat ſilẽtium in ſactis. Vnde inter auguſtiores Nonę virtutes ponit Nazianzenus, quod in Eccleſia. *Nunquam eius vox audita eſt.* Vnde Iuditha c. 8. v. 9. vocat ad ſe Presbyteros, ne in Synagoga, vbi ipſi aderant, audiretur eius vox. Et hic, v. 21. Fęminæ Bethulienſes, quę adſunt Synagogæ, ſint exemplo Chriſtianis fęminis.

Anſelm. Sine Herue. — Tertull. l. 5. aduerſus Marc. c. 9. — Peluſ. lib. 1. epiſt. 90. — 110. — Peluſ. — Nazianz. or. in laudẽ patris ſui. — Iuditha.

CAPVT SEPTIMVM.

Holofernes autem altera die pręcepit exercitibus ſuis, vt aſcenderent contra Bethuliam. 2. Erant autem pedites bellatorum centum viginti millia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum, quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouincijs & vrbibus vniuerſæ iuuentutis. 3. Omnes parauerunt ſe pariter ad pugnam contra filios Iſrael, & venerunt per crepidinem montis vſque ad apicem, qui reſpicit ſuper Dothain, à loco qui dicitur Belma, vſque ad Chelmon, qui eſt contra Eſdrelon. 4. Filij autem Iſrael vt viderunt multitudinem illorum, proſtrauerunt ſe ſuper terram, mittentes cinerem ſuper capita ſua, vnanimes orantes vt Deus Iſrael miſericordiam ſuam oſtenderet ſuper populum ſuum. 5. Et aſſumentes arma ſua bellica, ſederunt per loca, quæ ad anguſti itineris tramitem dirigunt inter montoſa, & erant cuſtodientes ea tota die & nocte. 6. Porrò Holofernes, dum circuit per gyrum, reperit quòd fons, qui influebat aquæductum illorum à parte auſtrali extra ciuitatem dirigeret: & incidi præcepit aquæductum illorum. 7. Erant tamen non longè à muris fontes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam, ad refocillandum potiùs quàm ad potandum. 8. Sed filij Ammon & Moab acceſſerunt ad Holofernem, dicentes: Filij Iſrael, nõ in lancea nec in ſagitta confidunt, ſed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio cõſtituti. 9. Vt ergo ſine congreſſione pugnæ poſſis ſuperare eos, pone cuſtodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & ſine gladio interficies eos, vel certè fatigati tradent ciuitatem ſuam, quam putant in montibus poſitam ſuperari non poſſe. 10. Et placuerunt verba hæc coram Holoferne, & coram ſatellitibus eius, & conſtituit per gyrum centenarios per ſingulos fontes. 11. Cùmque iſta cuſtodia per dies viginti fuiſſet expleta, defecerunt ciſternæ, & collectiones aquarum omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt nõ eſſet intra ciuitatem vnde ſatiarentur, vel vna die, quoniam ad menſuram dabatur populis aqua quotidie. 12. Tunc ad Oziam congregati omnes viri, feminæque, iuuenes, & paruuli omnes ſimul vna voce 13. dixe-

dixerunt: Iudicet Deus inter nos & te, quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacificè cum Assyrijs, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum. 14. Et ideò non est qui adiuuet, cùm prosternamur antè oculos eorum in siti, & perditione magna. 15. Et nunc congregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt sponte tradamus nos omnes populo Holofernis. 16. Melius est enim vt captiui benedicamus Dominum viuentes, quàm moriamur, & simus opprobrium omni carni, cùm viderimus vxores nostras, & infantes nostros mori antè oculos nostros. 17. Contestamur hodie cœlum & terram, & Deum patrum nostrorum, qui vlciscitur nos secundùm peccata nostra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holofernis, & sit finis noster breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate sitis. 18. Et cùm hæ dixissent, factus est fletus & vlulatus magnus in Ecclesia ab omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad Deum, dicentes, 19. Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus. 20. Tu quia pius es, miserere nostri, aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te. 21. Vt non dicant inter gentes: Vbi est Deus eorum? 22. Et cùm fatigati his clamoribus, & his fletibus lassati siluissent, 23. Exurgens Ozias infusus lacrymis, dixit: Æquo animo estote fratres, & hos quinque dies expectemus à Domino misericordiam. 24. Forsitan enim indignationem suam abscindet, & dabit gloriam nomini suo. 25. Si autem transactis quinque diebus non venerit adiutorum, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

§. I.

Commentarius litteræ.

Vers.2. Holofernes autem altera die præcepit exercitibus suis, vt ascenderent contra Bethuliam.

Vers.2. Erant autem pedites bellatorū centū viginti millia, & equites viginti duo millia præter preparationes virorū illorum quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerāt de prouincijs, & vrbib. vniuersæ iuuētutis.

Vers.3. Omnes præparauerunt se pariter ad pugnā contra filios Israel, & venerunt per crepidinē montis vsq; ad apicē, qui respicit super Dothain, à loco, qui dicitur Belma, vsq; ad Chelmō, qui est cōtra Esdrelō.

Vers.4. Filij autem Israel vt viderunt multitudinem illorum, prostrauerunt se super terram, mittentes cinerem super capita sua, vnanimes orantes vt Deus Israel misericordiā suam ostenderet super populū suū.

Vers.5. Et assumentes arma sua bellica sederunt per loca, quæ ad angusti itineris tramitem dirigunt inter montosa, & erant custodientes ea tota die, & nocte.

Vers.6. Porrò Holofernes, dum circuit ciuitatem per gyrum, reperit quòd fons, qui influebat aquæductum illorum à partè australi extra ciuitatem dirigeret: & incidi præcepit aquæductum illorum.

Vers.2.3. H*Olofernes autem altera die* &c. Nēpè altera
1. die, quæ proximè consecuta orationem
Salian. Achioris. Ita Salianus, præter expositores
Vatabl. fauet textus Græcus, & Vatablus exscribētes: *Postridie*, scilicet postera die iubet Holofernes exercitui, vt armetur, & pergat contra Bethuliam sitā in montium cacuminibus. Iterum datur militū numerus sed impar recensitus fuit, c.2.v.7. Omitto Græci textus
Iudith. supputationem, quę & à Vulgato, & à se discrepta. Pe-
Celada in Iudith.

ditum idem numerus recēsetur, scilicet *Centum viginti millia*, in Græco, *Peditum Centum Septuaginta millia, præter apparatum, & viros, qui erant pedites in eis.* Quomodo præter pedites numerantur peditum centū septuaginta millia? Vatabl. rem expressit disertiùs, aiens:
Peditum centū septuaginta millia, præter impedimēta, virosque pedibus sequentes perquàm frequenti multitudine. Vatabl.
Equites verò viginti duo millia numerantur, cū c. illo 2. dicantur duodecim millia Sagittariorū Equitū. Forsitan (vt illic coniectabam) Equitum Sagittariorū numerus ibi refertur, siletur autem numerus cęterorum equitum, & quia minor erat, & quia in alios armorū vsus partitus. Nisi velis c. illo 2. numerari equites, qui Holofernem consecuti sunt, cùm ex Assyria proficisceretur, non eos, qui eum consecuti sunt à Rege missi. Et quidem satis cautum est hoc militum incrementum non coaluisse ex gentibus dedititijs, quas auxiliares admistinum addit: *Præter preparationes virorum illorum, quos occupauerat captiuitas.* Cæterùm cùm tot tantæque copiæ præpedirentur arduo montis ascensu, *Per crepidinem montis*, id est, *Per latus seu radicem*, ita Sà, peruenerunt ad apicem montis è quo vrbs obsidenda visebatur. Græcè dicitur, *Castrametati sunt in valle*: nempè ad radicem montis vallis erat, vbi fixerunt castra, etsi occupauerant montis verticem, qui non capiebat tam vastam hominum multitudinem.

Filij autem Israel &c. Cùm Bethulienses tot militū Vers.4.5.6.
myriades prospexissent (cæteræ versiones rem paulò 2.
vberiùs, sed eadem sententia exprimunt,) vnanimes in oratione, cinere deturpant capita, vt squalidæ orationis specioso ambitu liberationem impetrarēt: deīn validè armantur, ne Assyrio militi per angustas montium fauces pateat accessus. Scilicet diuino, & humano munimento egregiè armantur. Addunt Septuaginta Interpretes, quod Bethulienses milites: *Assumentes vnusquisque vasa bellica sua, & accendentes pyras super turres suas manebant custodientes totam noctem illam.*

Verùm Holofernes: dū egregij ducis munera obit, & attenta exploratione Bethuliam procul vrbe circuit, reperit fontem ab australi plaga, per occultos terræ meatus largè influere in vrbem: & tubos per quos ductabatur, incidit, quò latices diuerteret, & siti cogeret Bethulienses ad deditionem. Sententia perspicua est, etsi loquēdi modus paulò impeditior. Nempè Holofernes reperit, *Quod fons, qui influebat, aquæductum illorum à parte australi extra ciuitatem dirigeret. & incidi precepit aquaductum.* Fonsne dirigit aquæductū, an aquæductus dirigit fontem? Hinc suspicatur Sera- Serar.
rius, fortè scribi *Dirigeret*, pro *Dirigaret*: fons enim aquæductum dirigat. Non tam vrget difficultas, vt vulgata editio corrigenda sit. Tirinus, *Fons aquedu-* Tirin.

Sanct. *ctum dirigebat*, id eſt, per canalem rectà deſtinabat in vrbem Bethuliæ. Sanctius accipit *Dirigeret*, pro facere directum: ſcilicet paſſiuam pro actiua. Sincerius, & aptius: fons dirigit aquæductum, ſeu aquam aquęductus ad ciuitatem. Sic infra v.11. ait *defeciſſe cisternas*, id eſt, ciſternarum aquam. Sic dicimus; fluuius innato aquarum pondere dirigit ſe in mare per vallium alueos: ſic auſtralis hic fons dirigit aquæductum, vel aquæductus aquas (continens pro contento) in vrbem Bethuliam. Vulgare hoc nocumentum eſt, alior. ſum diuertere fontes ne obſeſſi fruantur aquarum beneficio, & quod inferret vel nouitius dux.

3. Hiſt.Schol. Vnde Hiſtoria Scholaſtica ad cap.1. Iudith exiſtimat, (cùm credibile ſit antè Holofernis aduentum, Bethulienſes hunc aquæductum obruiſſe terra, ad 2. Paral. Ezechiæ exemplum, qui 2. Paral.22.v.3.& 4. legitur obturaſſe fontium capita ad aduentum Sennacherib, ne agnoſceretur ab hoſte remotiſſimis regionib. veniente) exiſtimat in quã, latentẽ aquæductũ per auiculas fuiſſe proditum, cùm illæ per latẽtes rimulas aquã in arenti loco extraherent. Holofernes autem luſtrãs vndiq; ea loca, comperiſſe ibi ſubeſſe aquas Lepidum Serar. hoc augurium irridet Serarius, vt commentitium: cum nõ aues, ſed Ammonitæ, & Moabitæ, id indicauerint. Benè Salian.nu.50. Serarium arguit: non .n. Salian. Ammonitæ, & Moabitę hunc canalem prodiderunt, ſed fortè ſonticulos, de quib. infrà verſ.ſequenti. Imò nec fonticulos, qui omnib. patebant: ſed hac occaſione Moabitas, & Ammonitas adiiſſe Holofernem, & ſuaſiſſe, vt Aſſyriorũ præſidio arcerentur Bethulienſes a fonticulis. Itaq; ſatis veroſimilis eſt coniectura, Hiſtoriæ Scholaſticæ, ſed coniectura. Denique ad-Fernand. uertit Benedictus Fernandez, ſect.4. ad c.37. Geneſ. hũc fontẽ eſſe B. Virginẽ, cuius aquæductũ ad fideles directum præcidere intentat Tartareus Holofernes.

§. II.

Quàm arcti, & moleſti ſunt ambitionis, & ſuperbia greſſus.

4. SVperbia res eſt plena laboris, & moleſtiæ; arduum & laborioſum eſt iter ad gloriam. Carò emit honores ambitio: cariuſque eos adminiſtrat, qui populares curas occupatur. Cui labori parcit, qui inani gloriæ ſtudet, vt ventoſiſſimos plauſus captet? Sciunt hoc Litterati facti ad ſcientiæ faſtus: ſciunt candidati ad ambitium munus. Grauis tyrannus ambitio eſt, homines diu, noctuque miſere defatigans; nec diẽ lætũ agere permittens; nec frui huius vitæ bonis: negotiũ Cur dicitur pes ſuperbiæ. illis pro otio eſt. O quàm confragoſa via eſt, quæ ducit ad gloriã! quàm impedita, quàm ſpinoſa, quàm anguſtè lata! Quàm miſerè angit eum, qui auguſtos honores, & acclamationũ inanes voces ambit. *Non veniat mihi pes ſuperbiæ*, aiebat Regius vates Pſ.35. v.12. Pſal. Didym. Superbiæ dat pedes Dauid, vt notauit Didymus ibi in Catena Græcorũ Patrũ. Superbiæ *trãslatione quadam perinde ac ſi de animali loqueretur pedem dicit.* Scilicet veretur Dauid ambulare vanitatis paſſibus: vnde ſuperbiæ pedes timet: ſciens quàm moleſti, & intolerabiles ſint ſuperbiæ greſſus, quantùm defatigẽt, & moleſtent ſuperbos. Nullam .n. quietem, aut voluptatem permittit ſuperbia iis, qui incedũt inanis gloriæ greſſibus per ſuperbiæ anguſtam ſemitã. Orbis imperio Superb. non tangit terrã potiebatur Alexand. Macedo, regno ſuperbus, ambitione elatus: nec totius orbis poſſeſſione ſatur, alios anhelabat Orbes à ſuperbia, & ambitione prohibitus, ne frueretur totius mundi poſſeſſione, & deliciis. Daniel.8.v.5. *Ecce hircus caprorum veniebat ab Occidente* Daniel. *ſuper faciem totius terræ, & non tangebat terram.* Con-
5. uenit inter Expoſitores *Hirci* nomine Alexandrum Magnum intelligi; hic venit ſuper faciem totius terræ, cuius poſſeſſionem, & delicias ipſe ſubiugauerat ſibi. At ipſe totius terræ Dominus Alex. *terram non tangebat*. Non me latet littera; ſed myſterio non vacat ad tropologiam modus dicendi tanti Prophetæ. Terram non tangit ſuperbiſſimus Rex: quia ſuper terram, & humanum faſtum graditur, quia ambitionis negotiis adeò occupatus, & abſorptus eſt, vt Orbis Domino vix detur terram tangere, & eius voluptate vel obiter perfrui. Terram, terræque delicias vix tangit, vix delibat, totius terræ Dominus. Adeò præ ambitione negotioſus, & occupatus totus eſt in re gloriæ, cui incumbit anhelus, vt nec in tranſitu terram, eiuſque commoda per otium tangere conceſſum ſit, totius terræ Domino: Totam poſsidet terram elatus Rex, & vix terram præ ambitione tangit. Et qui requieſcere poterat in totius mundi deliciis, ab ambitione vetitus, & ad nouos gloriæ triumphos feſtinans, nec leui veſtigio terram tangit. Tam expers terræ, tamque à terra, terreniſque voluptatib. alienus eſt Orbis Dominus, ò tumentes anguſtias elationis. *Non veniat mihi pes ſuperbiæ. Pes*, inquit, non pedes: nam ſuperbus vix vno pede terram tangit; per ſublimitatum faſtigia graditur moleſtiſsimè.

Sap.5.v.7. *Laſſati ſumus in via iniquitatis, & perdi-* 6.
tionis; & ambulauimus vias difficiles. Quid nobis profuit Sapient.
ſuperbia? Superborum meta, & ſuperbię finis, gehennę Superbiæ.
eſt. Ibi vaniſsimi homines verè torquentur, totis ge- labores.
hennalib. incendiis ardent, brumali frigore algent, conſcientiæ vermibus æternùm depaſcuntur, humilitatib. furunt, & omnium tormentorum machinis miſerè excarnificantur. Quorum omnium obliti, ob labores in via iniquitatis, & vanitatis perpeſſos, flebiliter conqueruntur ſic eiulantes: *Laſſati ſumus in vias iniquitatis, & ambulauimus vias difficiles.* Admirationi eſt hæc ſuperborum lamentatio. Siccine leues ſunt, quas tolerant in inferno ærumnæ, vt quæ auctu patiuntur tormenta, obliti, quaſi tantummodò crucientur laſsitudine, & laborib. in via ſuperbiæ, perpeſsis, de his tantummodò querantur, & doleant? Actu vtuntur inextinguibili flamma, exeduntur viſcera verme perenni; ſtrident rigore gelu, furunt tormentorũ ęternitate: & tamen ac ſi propter hæc nõ doleãt, miſerè lamentantur ob labores iam diu perpeſſos in via vanitatis? Acerbius torquentur ob pręterita vanitatis incõmoda, quàm ob pręſentia gehẽnæ tormẽta? Accipe locum ad hanc rem expẽſione digniſsimum.

Iob 41.v.21. Deſcribens Leuiathan, ſic ſcribit: *Sub* 7.
ipſo erunt radii ſolis, & ſternes ſibi aurum, quaſi lutum. Iob.
(Quæ verba ita tranſtulere Septuaginta interpretes) Superbiæ
Lectus eius obeliſci acuti: Poſt eum lucebit ſemita, æſti- Indoles.
mabit abyſſum, quaſi ſeneſcentem, non eſt poteſtas in terra, quæ comparetur ei: omne ſublime videt. Nullum eſt verbum, quod elationem non ſpiret. Vnde concludit, *Ipſe eſt Rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.* Singula breui periphraſi percurro. *Sub ipſo ſunt radii Solis*; id eſt: Superbus adeò ſe lucere præſumit, vt ſolares radios minùs ſplendere exiſtimet, comparatione ſui: ſub ſpſo eſſe iubar Solis credit, & ab ſe poſſe ſolem ipſum mutuare fulgores. Addit: *Poſt eum lucebit ſemita*, hoc eſt, via, qua ipſe incedit, ſeu officium, quod gerit, etſi antea caliginoſum, & inglorium, poſtquam ipſe id munus obit, adeò illuſtre iam eſt, & conſpicuum, vt deinceps pręclarum ſit officium, quod ipſe geſsit, ipſius nomine nobilitatum. Item *Poſt eum lucebit ſemita*: Omnes ambibunt, quod ipſe habuit munus, etſi olim ingloriũ, & deſpectũ. Ad hæc, *Aeſtimabit abyſſũ, quaſi ſeneſcentẽ*, id eſt, ipſe iuuenis ſenum munera tractabit: & honorem ſeu officium, quod ſenes ſenili ætate, & ſapientia aucti, obeunt, ipſe obibit in iuuentute. Nempè adhuc iuuenis præcurret, & anteuertet canos ſenum honores. Quaſi deſpiciens ſenum præclara munera gerere, niſi in iuuentute, ad ambitionis faſtum. Præterea: *Omne ſublime videt*. Quia quod magnum,
& ſublime non eſt, indignum iudicat, quod ipſe vi- Superb. per
deat. Omnia excelſa, & ſublimia tantùmodò intuetur: obeliſcos
omnia illa, & illa tantũ digna eius aſpectu, & affectu incedit.
iudicat. Et qui vnus, & ſolus eſt, & omnia magna, & 8.
auguſta ambit: ac ſi ipſe ſolus ea omnia capere poſſet; & ipſi vni deberẽtur. Tãta ſuperbię ambitione elatus turget!

turget? Verùm expendere oportet ad rem, quam tractabam, illud, quod consultissimè scripsere Lxx. Interpretes: *Lectus eius obelisci acuti.* id est, habitat supra excelsos obeliscos. Adeò à terra, rebusque humilibus sublatus est, vt in celsitudinibus obeliscorum habitationem collocauerit suam. Sublimia, & cuspidata pyramidum cacumina habitat. Habuit Christiana religio ad sanctitatis miraculum, Stylitam quempiam, sanctissimum virum, cui præalta columna, diu pro cella fuit. Habet ventosissima superbia suos Stylitas, quibus *obelisci acuti* pro habitatione sunt, ad superbiæ miraculum: quib. habitaculum præbent pyramidum celsitudines, & obeliscorum præcelsæ cuspides. *Lectus eius obelisci acuti.* Hi inquam, superbissimi homines, quorum lectus est obelisci acuti, hic v.3. dicuntur *venisse per crepidinem montis*: neque enim hi incedunt per campestres, aut vallestres vias, sed per fastigia sublimitatum.

Iudith.

§. III.

Multorum oratio pia ambitione impetrare præsumit, quod Sanctorum proceres non impetrarunt.

9. Ambros. Multorum preces impossibile est contemni.

MVltorum oratio, certum impetrationis præsagium est. Nam vt eleganter S. Ambros. lib. de Pœnit. *Multi animi dum congregantur vnanimes, fiunt magni: & multorum preces impossibile est contemni.* Pusillanimis oratio, magnanima à consortio aliorum, & secura impetrationis, (cùm *impossibile sit contemni*) iam fermè possidet, quod precatur: nam vnanimitas orantium, pignus est possidendi. Matth. 18. v. 19. *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque, petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Omnia Christi verba fiduciam spondēt, spem firmant, certitudinem impetrandi augēt. Sui er quib. verbis, sic scribit S. Cyprian. *Quod si duo vnanimes tantum possunt, quid si vnanimitas apud omnes esset? Iam pridem de diuina misericordia impetrassemus, quod petimus: nec tandiu in hoc salutis, & fides nostra periculo fluctuaremus.* Sed iuuat singula Christi Dei verba expendere, quæ fiduciam spirant, & certitudine impetrationis confirmant, si oratio fiat à multis, vnanimi plurium consensu. Quod benè expendit Glossa, (non hæc Strabi, sed illa antiqua apud S. Thom. ibi) pulchro glossemate præfata verba illustrans. Quæ primo statuit hic agi de oratione: *De omni petitione, quæ fit à consentientib. in vnitate Ecclesiæ dat confirmationem, cùm subdit: Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint.* Audis *de omni re*? Quid amplius? quid magnificentius promitti à Deo potest? Quid audentius aut desiderari, aut sperari? Quæ tam ampla promissio legitur? Quid non continetur sub *omni re*? Amplissima planè hæc promissio est. Certitudinem obtinendi tam amplam promissionē expende: *Fiet illis à Patre meo, qui in cælis est. Per hoc autem, quod dicit: Qui in Cælis est, eum super omnia ostendit: & per hoc complere eum posse, quod petitur.* Nempè spōdet Christus Deus, quod multorum oratione postulatur, dandum ab eius Patre, qui in Cęlis est. Quasi dicat: Ego qui sum filius eius, & indè hæres paternæ hæreditatis, ad Patrem meum vos remittoivt ex meo censu, qui mihi obuenit filiationis iure, impleat meam promissionem. Emphaticè additur, *qui in cælis est*: vt notum sit, sic postulantibus. *Patrem super omnia esse.* Scilicet pater nō tantùm omnipotens est, sed in cęlis habitat, & ita nulla re indiget. Porrò rei indigentia liberalitatē solet cohibere: at qui in cœlis est, nullius rei humanę indigus est: vnde etsi de se munificus non esset, tamen liberaliter largiretur hæc omnia, vtpotè sibi superuacua, & minimè necessaria. Addit Glossa. *Vnde tota est sententia consentientium, quia Deus cum eis habitat: & tertiò sequitur. Vbi sunt .n. duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Nimirū, si adhuc hæsitatis de impletione promissi, ego sum in medio vnanimiter orantium, quasi pignus pro re obtinenda: id est, non tantum oppignero meam fidem, sed me loco pignoris do, vt certi sitis vbertim implēdum, quod munificè vobis promisi. Sciiè ergo dixit S. Ambr. *Multorum preces impossibile est contemni.*

Math.

Cyprian. epist. 8.

Glossa.

S. Thom.

10.

Glossa.

Celada in Iudith.

11. Tertull. Apol. c. 39. Oratio multorum ambitiosa dicitur.

De vnanimi multorum oratione dixit Tertullian. alias expensus. *Precationib. ambiamus orantes.* Scilicet multorum oratio propè ambitiosa est, cùm supra merita præsumat. Nonne præsumptio esset orationis, si ambiret impetrare, quod Pauli preces, quod preces Petri, quod omnipotens oratio Deiparæ non assequuntur? Ita planè. Audi S. Chrysost. hom. 3. de incompr. Dei natura, sic scribentem: *Quod si omnis oratio tantam vim habeat, longè magis eam, quæ ore multorum prouenit, valere consentaneum est. Vnde id constat? Paulum ipsum dicentem audi: Qui ex tantis periculis eripuit nos, & eruet, etiam speramus, quòd adhuc eripiet, vobis quoque in oratione pro nobis subuenientib.* Videlicet. quod Paulus se sua oratione adipisci dubitat, spectat impetrare oratione multorum. Et Actor. 12. v. 5. in carcere ligatus tenebatur Petrus ab Herode: *Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.* Num multorum preces plus valeant ad Petrum liberandum, quàm ipsius Petri oratio? Eleganter sanctus Chrisost. *Oratio autem fiebat ab Ecclesia. Audite quomodo affecti erant erga præceptores; ad preces conuersi, præsidium reuera inexpugnabile, ad illud confugiebant: Non dicebant, humilis ego, & nihili homo pro illo orarem?* Nempè Petrus Ecclesiæ caput erat, & columen: in illo tota res Christiana periclitabatur: charus erat, & familiaris Deo: ipse in graui vitæ discrimine constitutus, à periculo viuaciùs oraret: nam calamitas energia orationis est. Et tamen nihili homines, & meritis impares, vnanimi oratione adiuncti, incolumitatē Petri impetrant, quàm Petri oratio impetrare non præsumit. O pia ambitio orationis multorum.

Chrysost. hom. 3.

Actor.

Chrysost. hom. 26. in Acta.

12. Ioan. Oratio multorum impetrat quod Mariæ videtur negari.

Ioann. 2. cap. Adest Christus nuptiis Cana Galilææ adest, & Maria: & deficiente vino, ait mater eius ad eum, *Vinum non habent.* Cui asperiùs respondisse videtur Iesus, aiens: *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea.* Quib. verbis planè videtur Christus refutare matris petitionem. Tunc illa dixit ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Cur Maria de illa re agit cum ministris, si Iesus tenuit miraculum facere? aut importuna, aut superuacua videtur istiusmodi negotiatio. Quid? confugit ad ministros, vt impetrent, quod ipsa Dei mater non obtinuit? Opportunè S. Chrisost. *Idcircò mater, & expectauit, & palam ministros accersiuit, vt à plurib. rogaretur.* Quid illustrius pro hac re? Scilicet, faciliùs negari videtur oranti matri, quàm *pluribus rogantib.* Num quod mater non est assecuta, intentat consequi oratione plurium? & petitionis quasi repulsam passa, confugit ad orationem multorum, vt sic certò impetret, quod per se ipsam non videtur impetrasse? Vnde *palam ministros accersiit, vt a pluribus rogaretur filius.* Hæc est pia ambitio orationis multorum, cum supra merita piè præsumat, & impetrare intentet, quod nec Pauli oratio, nec oratio Petri, imò ferè ipse Deiparæ probatio extorquere præsumunt? Qui mirantur stupendam liberationem Bethuliensium à tam dira obsidione, simul mirentur vnanimis multorum orationis efficaciam, contemplantes illos hic v. 4. *Vnanimes orantes, vt Deus Israel misericordiam suam ostenderet.* Nam, vt aiebat Ambrosius. *Multorum preces impossibile est contemni.*

Chrys. ho. 21. in Ioan.

§. IV.

Commentarius litteræ.

Vers. 7. Erant tamen nō longè à muris fontes, ex quib. furtim videbantur haurire aquā,

ad refocillandũ potius quàm ad potandũ.

Verſ.8. Sed filij Ammon & Moab acceſſerũt ad Holofernem, dicentes: Filij Iſrael, non in lancea nec in ſagitta confidunt, ſed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio conſtituti.

Verſ.9. Vt ergo ſine congreſſione pugnę poſſis ſuperare eos, pone cuſtodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & ſine gladio interficies eos, vel certè fatigati tradent ciuitatem ſuam, quam putant in montibus poſitam ſuperari non poſſe.

Verſ.10. Et placuerunt verba hęc corã Holoferne, & corã ſatellitibus eius, & conſtituit per gyrũ centenarios per ſingulos fontes.

Verſ.11. Cùmq; iſta cuſtodia per dies viginti fuiſſet explera, defecerunt ciſternæ, & collectiones aquarum omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt non eſſet intra ciuitatem vnde ſatiarentur vel vna die, quoniam ad mẽſuram dabatur populis aqua quotidie.

13. Verſ.7.8.9.10. ERant tamen nõ longè, &c. Cæteræ exſcriptiones fuſiùs idem tradunt. Si quid notatu dignum adduxerint inter exponẽdum adnotabo. Holofernis induſtria aliorsùm diuertit canales, per quos largus & iugis fons influebat in Bethuliam. Sed ciuibus re maximè ad vitę ſuſtentationem neceſſaria priuatis, aliquale ſolatiolum relictum erat, nempè fonticuli non longè à mœnibus ſcaturientes. Quorum adeò erat exilis, & maligna ſcaturigo, vt cautium ſudorem diceres, non ſcatebram. Ex his fonticulis clã Aſſyrijs, Bethulienſes lingebant, & legebant aquulam, quæ comportata in vrbem, non extinguebat ſitim, ſed tantillum ſitientes refocillabat. *Et videbantur* iungendum eſt cum *furtim*; & ſenſus erit:. velut furtim hauriebant, ita Emmanuel Sà. Sed veroſimile eſt Bethulienſes viſos aliquando ab Aſſyrijs, etſi clanculùm id fecerint. Cæterùm Ammonitæ, & Moabitæ (Textus Græcus Idumæos addit. ò fratrum inteſtina odia! ò vel priſtinæ felicitatis inuidiam! ò adulationis ambitionem!) ſpontè eunt ad Holofernem, & indicant nõ ſatis eſſe inciſiſſe aquæductus, niſi fonticuli propè męnia emicantes Bethulienſibus prohibeantur; ipſi.n. norunt, quippè præ vicinia illis ſunt explorata omnia Iſraelitarum, non longè à muris aquarum ſcatebras erumpere, quos fortè tunc viderant haurientes; ſuadentque, vt apponatur militum cuſtodia, quæ arceat obſeſſos, ne hoc fruantur ſubſidio: nam Hebræus populus, inquiunt, non prætimuit ſtrenuo & numeroſo Aſſyriorum exercitui reſiſtere, armorum peritia, & robore, ſed montium aſperitatibus moliuntur frangere hoſtes diuturnitate obſidionis. Ergo præſtat eos ſiti aut enecare, aut cogere ad deditionem. Portò periculoſum telum eſt fames, & ſitis. Placuit conſilium Holoferni, & eius ducibus, & conſtituti ſunt centeni milites ad ſingulos fonticulos, qui arcerent Bethuliẽſes. Græci codices innuunt fonticulorum cuſtodiam commiſſam fuiſſe ipſiſmet Ammonitis, additis quinque millibus Aſſyriorum. Gotfridus in Allegorijs ſic verſat hunc locum: *Erant non longè à muris fontes, dogmata philoſophorum, qui ſcientiæ, & honeſtatis aliquod conferunt ſolatium. Ex quibus videbantur haurire aquam ad refocillandum potiùs quam ad potandum.*

Sà.

Græcus.

Gotfridus.

14. Verſ.11. *Cùmque iſta cuſtodia, &c.* Poſt tranſactos viginti dies, cùm prohibiti fuiſſent Bethulienſes obſeſſi, ne comportarent aquam à fonticulis, *defecerunt ciſternæ*, id eſt, ciſternarum aquæ, & collectitiæ: *Ita vt non eſſet intra ciuitatem vnde ſatiarentur vel vna die; quoniam ad menſuram dabatur populis aqua quotidie.* Eane bona ratio eſt, cur aqua deficiat, quia ſcilicet ad menſuram dabatur? Sanè appetitum proritat magis, quod liberum non eſt! Impetu quodam fertur homo ad negata. Abundantia faſtidium ſui facit, penuria appetentiam. Potiùs deſiderium ſitit, quàm neceſſitas, quod ſi abeſſet, abeſſet & ſitis. Nihilominùs alia eſt illorum verborum ſententia, vt optimè Sanctius. Scilicet defecerunt pluuiales, & collectitiæ aquæ, eoque eſt adacta ciuitas, vt neq; vno tantùm die ſatiari poſſet. ea enim menſura diuidebatur aqua, quæ acueret potius, quàm ſedaret ſitim. Dicam luculentiùs: Ideò ad menſuram dabatur aqua quotidie; quia ſi abſque menſura daretur, liberumque eſſet totam explere ſitim, non erat in ciuitate vnde vel vna ſaltem die ſatiarentur expetito potu. Plura Bibliorum loca, vbi fames, aut ſitis toleratur, tradit Lotinus hunc Iudithæ locum verſans ad c. 26 Leuitici, verſ.26. Græcus textus ſic habet: *Et manſerunt in circuitu eorum caſtra Aſſur, pedites, & currus, & equites eorum diebus triginta quatuor. Et defecerunt omnibus habitantibus Bethuliam omnia receptacula ſua aquarum, & ciſternæ euacuabantur.* Et mox: *Quam ob rem infantes eorum linquebantur animo, mulieres; & iuuenes præ ſiti deficiebant, atque concidebant in plateis vrbis, portarumque tranſitu, nec ſupererat in ipſis ullum robur.* Bartholomæus Tortoletus lib.1. Iudithæ vindicis graphicè deſcribit poetica licentia agoniam ſitis Bethulienſium. Plurimas autem vrbes muniriſſimas præ impatientia ſitis hoſtibus vltrò traditas, numerat Polybius lib.7.c.5. Lucanus lib.4. Ioſephus lib.15. Antiquit. c. 8.

Sanctius.

Lorin.

Tortolet.

Polyb.
Lucanus.
Ioſephus.

§. V.

Sycophantica delatio pernicioſa ſemper fuit; vera, & pia, olim, & nunc ſancta eſt.

PLerumque acerrima ex domeſtica conſuetudine odia naſcũtur. Quidquòd è propinquitate & ſanguine omnium maxima exurgunt, vt eiuſdẽ tecti vehementiora quàm alieni ſint incendia, quæ nulla arte, aut flumine reſtinguas. Nulla tamen grauiora, quã parentum in filios, filiorum in parentes, fratrumque in fratres ſunt. Id adeò ex eo prouenit, quòd ſummus amor, ſi exaſperetur, in ſummum odium tranſeat: vt ſumma clementia & mititas; ſi efferentur, in extremam crudelitatẽ & ferociam degenerant. Tardè hæc lenteque eueniunt, & ſyluarum more, ignem concipiunt quò nimirum tardiùs, eò vehementiùs. Hæc ferè Politico-Chriſtianus. Itaque domeſticus hoſtis, & germanus ſanguis aut æqualitare doctrinæ, aut fortunæ, aut honoris, aut diuitiarum exaſperatur, tũc exardeſcit inuidia, exurgit ira, cuius exitus ſæuũ odiũ eſt: odium verò quod non intentet malum? Si valet viribus, per ſeipſum malum infert, quàm acerbum poteſt; ſi verò imbecillus ſit, & inermis, potentiorum auxilia ambit omni arte & induſtria. Heu inteſtina fratrum odia deploranda! Sponſa aliàs pulchra, ex præcordijs dolet ſe denigratam ſuorum fratrũ ſubdola arte. Cantic.1.v.5. dixerat: *Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Ieruſalem ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis*; quę tabernacula ſpecie tenus fœdè ſqualent ab iniuria temporum; at introrsùm glorioſè nitent à ſuperbia Regum, ſubdit verſicul. 6. *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Hanc pugnacem fratrum naturam & videre, & admirari licet in Iacob & Eſau, Gen.25.v.25. Elegantiſſimè Tertull. *Ecce, inquit, duplex fœtus in locis matris tumultuatur, & nuſquam adhuc populi duo: portentoſa forſitan petulantia infantiæ antè certantis, quàm viuentis; antè animoſæ, quam animatæ.* Et mox, *O infantem & æmulum, & validum, & olim cõtentioſum!* Ecce alter infans aduerſus alterum præmaturè tumultuatur, & frater fratrem ſupplantare validè nititur: ita vt alteruter de altero dicere potuerit; *Filius matris meæ pugnauit contra me*, & quidem contentioſiſſimè.

15.

Scribani.

Fratrum odia præmatura.

Cant.

Geneſ.
Tertull. lib. de Anima, cap. 26.

Sed

Origen. hom. 1. ex duabus.

Frater est in fratrem vt passiones & fomes peccati Matth.

Ambros. l. de Isaac & Anim. c. 4.

16. Sed sciendũ est, qui sit hic frater, qui à sancta Spósa dicitur in sororem sæuissimè pugnare. Origenes arbitratur fratris nomine intelligi Synagogam, quæ acerbissimè insectabatur Ecclesiã, & eius caput Christum. Quæ vsqueadeo sæuijt in Iesum adhuc puerulum, vt Angelus dixerit Ioscpho Matth. 2. vers. 13. *Surge & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Aegyptum*. Sic enim eius fratres persequebantur tenellum Iesum, vt securior esset in Ægypto, populo barbaro impio, idololatra, & Hebræis infensissimo, quàm inter suos fratres. Dein Ambrosius sic fatur: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me: hoc est, impugnauerunt me corporis passiones*. Scilicet ad exprimẽda intestina odia, & crudelem fratrum æmulationem, illam comparat Ambrosius passionibus corporis, quæ implacabile bellum gerunt aduersùs animam: nam concupiscentia domesticus & germanus hostis est animæ. Huc fortè alludit P. Damianus Iulianum Cæsarem ex Christiano & fratre, apostatam & sæuum hostem, appellans *fomitem*; quasi Iulianus olim frater, & Ecclesiæ domesticus, tanquàm concupiscentiæ *fomes*, seu passiones corporis, Christianos suos quondam fratres, persequeretur. Sic bellè explicantur domesticæ fratrum pugnæ, sub metaphora concupiscentiæ, aut passionum, quæ validè impugnant, & expugnant animum.

Petr. Dam. serm. 38.

Cant.

Fratrum leues delationes ab inuidia nõ sunt audiendæ. Bernard. serm. 25. in Cant.

17. Cæterùm cùm sanctissima Sponsa se fuscam, & denigratam esse conqueratur, statim culpam reijcit in non bonos fratres, inquiens: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, quasi pugna cum fratribus illam falsò culpauerit, & fœdè denigrauerit, similẽq; effecerit tabernaculis Cedar, & pellibus Salomonis, quæ intùs fulgebant gloriosè, foris squalebant ingloriè. S. Bernardus hæc Canticorum verba torquet ad sui cœnobij Monachos, aiens: *Antè mihi contingat mors, quàm audire in vobis quempiam iustè clamantem: Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Nonne præsentis congregationis tanquam vnius matris filij omnes vos estis, singuli alterutrum fratres?* Et paulò inferiùs publicat huius pugnę arma, & cruenta tela: *Nec cauendum* inquit, *à grauioribus tantum offensis, sed à clandestino quoque & venenato susurrio. Non inquam, sufficit os custodire ab his, & similibus: cauenda sunt & leuia, si tamen leue debet dici, quodcumque in fratrem præsumpseris voluntate lædendi. Nam quod tu leue putas, & ob hoc leuius præcipitas, plerumque alius aliter accipit, tanquam homo videns in facie, & secundum faciem iudicans, paratus festucam trabem suspicari, & scintillam putare fornacem*. Non damnat hic Bernardus veras & prudentes delationes, (procul à sanctissimo & religiosissimo viro tam acris censura contra politiam religiosam, imò & secularem,) sed planè damnat palàm mentitas, temerariè suspicaces & sæuè iracundas, quæ pietati, & concordiæ aduersantur, & sub talionis pœna prudenter à multis præcauentur, & quæ pestes sunt congregationum, & earum forent excidium. S. Chrysologus animaduertens quàm inuerecundè senior frater conuitiaretur pio parenti, Prodigi fratris flagitia. Lucæ 15. vers. 30. ita scribit: *Inter propinquorum lumina non valent delicta versari; propinquorum quot oculi, tot lucernæ*. Quin & prodigi filij scortationem, tametsi in longinquo patratam, & patri notam, & pœnitentia & condonatione deletam, senior frater iracundè replicat & grauanter inculcat, ob perexiguum substantiæ lucellum. Neque satis fuit Prodigo filio longinquitas, ne lucerna fraternæ inuidiæ non publicaret fratris delicta, non ad fratris remedium, sed conuitium.

Chryso. ser. 2. Luc.

Bernard. Fratrum suspicaces delationes nimiùs infestarũt olim Ecclesiam. Tertull. Apolog. c. 1.

18. Prudenter admonet S. Bernardus ne susurrio damnes *quodcunque in fratrem præsumpseris voluntate lædendi*. Nam præsumptio æmuli nimis audet, & testimonium præsertim fratris nimiam facit credibilitatem. Quod Tertullianus acerbè tulit, expertus quosdam malos Christianos, & non benè fratres, quędam suspicata crimina Imperatoribus detulisse. Vnde implacabile Imperatorum odium, & crudelior persecutio in Christianos desæuijt. *Denique (quod maximè accidit) domesticis indicijs nimis operata secta huius infestatio, obstruit viam defensioni*. Verba sunt antiquissimi huius Doctoris. Ecce tibi domesticis indicis sic infestatam Christianam religionem, vt ferè obstructa sit via ad defensionem criminis falsò impositi. Quis enim non credat domestico, & fratri? fratrum delatio, etsi non criminis euidentiam referat, sed leuia indicia, & quæ suspicionem alioqui facerent, plenam facit fidem. Hæ sycophanticæ fratrum calumniæ nimis olim infestarunt Ecclesiam. Vnde ita de his calumniatoribus loquitur: *Fratres autem vestri sumus, iure naturæ matris vnius: etsi vos parum homines, quia mali fratres*. Quasi ab humanitate degeneret, qui sic inhumanè fratres calumniatur, culpat, inuitiat.

Tertull. Apol. c. 39.

19. Planè de his sycophantis, qui ab odijs liuore, sed virtutis prætextu, fratres suos falsò calumniabantur, ait S. Bernardus, sic admonens Eugenium Papam: *Clandestinas*, inquit, *& susurratas delationes non recipias: magis detractiones censueris. Et hanc velim generalem constituas regulam, vt omnem qui palàm veretur dicere, quod in aurem locutus est, suspectum habeas*. Eiusmodi enim falsidicus delator, calumniator est, Diabolus est. Luculenter Septimius qui Diaboli munera in Creatorem conuenire putabat, ita fatur: *Si Diabolus Creator est, quis erit Diabolus apud Creatorem? Ipsum vocabulum Diaboli, quæro ex qua delatura competat Creatori? fortassè detulit aliquam Dei superioris intentionem, quod ipse ab Archangelo passus est, & quidem mentito*. Benè aduertit Pamelius indicare Septimium, nomen *Diaboli* deductum à calumniæ delatione. Audis nomen Diaboli rem esse calumniæ? ô! dispereant hi Diaboli calumniatores. Et quidem præfatum locum Canticorum; *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, de Diabolo interpretatur sanctus Gregorius Nyssenus homil. 2. in Cantica, quem sequitur Psellus apud Theodoretum. Profectò in hoc cap. 7. à versic. 8. liquidò constat quanta passus sit Dei populus à fratribus, nempè Idumæis, Ammonitis, & Mohabitis. Verè dicere potuit: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*. Nam cùm Holofernes tot Bellatorum militibus non valeret expugnare Bethuliam, ij non boni fratres adeunt Holofernem, & vt erant finitimæ regionis gnari, & domestico & fraterno odio infensi, infidè indicant extremo hosti secreta subsidia, & non euulgandas artes fraterni populi; qua fratrum proditione, ferè profligati sunt Hebræi Et qui Holofernæ potentiæ viriliter restiterunt, fraterna proditione fermè victi sunt.

Bern l. 5. de Consider. Delator clãcularius sæpè est suspectus.

Septim. l. 5. adu. Marc. cap. 18. Diaboli dicuntur à delatione.

Pamel. ibi num. 290.

Cantic. Nyssen. Psellus. Theodor. Iudith.

20. Denique adnotare lubet, non tantùm in Religiosis quibusque familijs, ex Religionis instituto sanctum fuisse, vt ad pietatis augmentum, & vitiorum extirpationem, aut præcautionem, prudens & pius quisque deferat præsuli certa, & non ab æmulatione suspecta crimina; sed id olim in sęculari politia obseruatum fuisse, tradit locuples, & verus auctor, Tertullianus, inquam, quos delatores communiori vocabulo appellat *Curiosos*. Quod nomen & officium ita tradit, & explicat Beatus Rhenanus, ad præfata Tertulliani verba, ita fatus: *Erant Curiosi, qui in comitatu Præsidum admissa per prouinciam renunciabant. Magister officiorum habebat sub se Curiosum cursus publici præsentalis vnum, & Curiosos per omnes prouincias, quemadmodum docet Notitia Orientis, & Occidentis*. (hæc Notitia libellus est.) Extat titulus de Curiosis & Stationarijs lib. 12. Cod. est etiam similis titulus 10. lib. 11. Theodosiani. Vt innotescat obtrectatoribus, quàm faciat ad bonam politiam, notitia olim parta à bona Curiosorum delatione, ne illi obstrepant vti inuento nouo. Quod autem licita sit, pia, sancta, satis superque pro ea à nostratibus velitatum est vsque ad aduersantium vel molestiam, vel nauseam, vel potiùs bilem.

Delatores seu Curiosos habebat olim Romanorum politia.

Tertull. l. de Fuga in persec. c. 13. Rhenan.

Theodos.

§. VI.

§. VI.

Commentarius litteræ.

*Verſ.*12. Tunc ad Oziam congregati omnes viri, fęminæq; iuuenes, & paruuli omnes ſimul vna voce.

*Verſ.*13. Dixerunt: Iudicet Deus inter nos,& te,quoniam feciſti in nos mala,nolens loqui pacificè cum Aſſyrijs, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum.

*Verſ.*14. Et ideò non eſt qui adiuuet, cùm proſternamur antè oculos eorum in ſiti, & perditione magna.

*Verſ.*15. Et tunc congregate vniuerſos, qui in Ciuitate ſunt, vt ſpontè tradamus nos omnes populo Holofernis.

*Verſ.*16. Melius eſt enim, vt captiui benedícamus Dominum,viuentes,quàm moriamur, & ſimus opprobrium omni carni, cùm viderimus vxores noſtras, & infantes noſtros mori antè oculos noſtros.

*Verſ.*17. Cõteſtamur hodiè cęlum,& terram, & Deum patrum noſtrorum, qui vlciſcitur nos ſecundùm peccata noſtra, vt iam tradatis Ciuitatē in manu militiæ Holofernis,& ſit finis noſter breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate ſitis.

Verſ.12.13.14.15. 21. T*Vnc ad Oziam, &c.* Ineluctabile malum ſitis eſt, acriùſqi ferit, & proſternit hoſtes, quàm armatus miles. Ergò Bethulienſes deficientē potu,deficiunt prę ſiti:& omnis ſexus,& ætas conuolat ad Oziā Principē ciuitatis: & grauitèr expoſtulāt,quod noluerit vltrò tradidiſſe vrbem Aſſyrijs,quod fecere reliquę ciuitates,& Prouinciæ finitimæ.Nimirū æſtuant Bethulienſes præ afflictionis agonia,& populari more, exitu conſilia metientes,Magiſtrū accuſant,quòd nō fecerit, quod ipſi quoq; fieri noluerunt.Et *vna voce*,hoc eſt,pari cõſenſu.De hoc adag. legi poteſt Mart.del Rio 1.to. Adag. 153.*Iudicet*,inquiunt,*Deus inter nos,& te*; ideſt etſi tu ſis ſummus huius vrbis iudex, & ſupra te nemo alius, (Martin. del Rio.) at Deus,qui ſupremus omniū iudex eſt, iudicabit hāc cauſā, & te proculdubiò damnabit, quaſi reū magni ſceleris:nā ent ſtrages huic vrbi imminentes, vni tibi imputātur.Et proptèr hoc grande flagitiū tuū, *vendidit nos Deus*,hoſtili poteſtati. (Quid ſit Deū vēdere Iſraelitas.) Quid eſt *vendidit* Deus? Num Deus pretium accepit pro traditione ſui populi in poteſtatem Aſſyriorum?Ecquod pretium hoc?quæ hæc venditio? Sanct.hic,n.7. (Sanct.) Oziæ culpam ſuſpicātur eſſe pretium,propter quod Aſſyrijs vendidit Deus Iſraelitas.Frigidè.Nam Oziç animoſa mens reſiſtendi Aſſyrijs, potiùs foret occaſio excidij,quàm pretium. P.Serar.ad c.2.Iudicum,q.1. ſic interpretatur: (Serar.) *Vendidit Deus*,cùm facit,vt ab hoſtibus aliqui vendantur,vt de Chananæis,Gen.9.quem ſenſum tradit Caiet. Iudic.2.v.14.Hanc phraſim notat Serar.Iudic.2.v.14.& c.3.v.8.c.4.v.2.& 9. Pſal.43.l.3.Reg.21.Deut.32.Exo. 30.Nahum 3. Iſai.50.v. 1. & Iudith 7. hoc v.13. (Geneſ. Caiet. Iudic. Pſalm. 3.Reg. Deuter. Exod. Nahum. Iſaiæ. Iudith.) Hæc interpretatio aliàs apta, non ſatis aptatur ad præſentem occaſionem. Cur enim Bethulienſes,qui truculentas ſtrages horrent ab Holoferniana ſæuitia hoſtilitèr proritata, tantùm timeant, ne finitimis venales fiant? Malum hoc leue non eſt, ſed aliud maius, & acerbius extimeſcunt, vt ex hac eadem oratione ad Oziam conſtat, & ex Holofernis ad Achiorem minis. Salian. n.53. (Salian.) *Vendidit*, ideſt tradidit. Lepida interpretatio, ſed quærimus qua energia dicatur hic Hebræus populus *vendi*?

22. S. Auguſt. q.17. in Iudices,verſans illud Iudic.2. v. 14. *Et vendidit eos in manu inimicorum ſuorum in circuitu*, (ſic enim ipſe locum ſcribit,) ita ait: (Auguſt. tom.4.) *Quæri ſolet quare dixerit [vendidit] tamquam aliquod pretium intelligatur datum, ſed & in Pſal.legitur:Vendidiſti populum tuum ſine pretio.* (Pſalm.43.v.13.) *Et apud Prophetam: Gratis venditi eſtis,& non cum argento redimemini.* (Iſai.52.v.3.) *Quare ergò venditi,ſi gratis, & ſine pretio, & non potiùs donati? An fortè Scripturarum locutio eſt, vt venditus etiam, qui donatus dici poſſit? Hic autem ſenſus eſt optimus, &c.* Itaq; *vendidit nos Deus*.idem eſt,ac tradidit,aut dedit.Nam ſicut quod venditur arctiori quodam modo, & iure, quam id,quod donatur, tranſit in ius ementis; ſic Iſraelitæ dicuntur a Deo Aſſyrijs *vendi*, ideſt, penitùs tradi. Hæc expoſitio aptior eſt,quam ſequuntur Hugo,& Carthuſ.Lorin.in Pſal.43.v.13. Ribera in ca.3. Nahum n.3. & noſter Auguſt. Quiros eam inſinuat, & locupletat ad Deut. 32. n. 235. (Hugo. Carthuſ. Lorin. Quiros.)

Verſ.16.17. *Melius eſt, &c.* Melius aiunt eſſe, vt vt captiui viuant,quam trucidati pereant. *Melius*,hoc eſt,minus malum,quod cõparatione maioris eſt optabilius. Additur:*Conteſtamur cęlum,& terram*,ideſt omnē creaturā,cœleſtē ſcilicèt,& terrenā,Angelos,& homines,& Deum patrum noſtrorum. Ita Mendoza l.1. Reg. ad c.8.v.9.qui id probat eruditè,vt aſſolet. (Mendoz.) Quod autem Deus caſtigās populos dicatur *vlciſci* ſe de eorum offenſis,plenæ ſunt ſcripturarum paginæ. Nempè humano more loquitur de Deo ſcriptura.In Gręco tex. dicitur,hęc non tantùm Oziæ ſed & reliquis Principibus dicta,quod videtur notum ex c.8.v.11. (Iudith.) ſed quia Ozias præcipuus erat,vt ait Salianus, (Salian.) vel rem belli adminiſtrabat ſummo imperio,vni Oziæ dicta dicūtur: & ipſe pro reliquis reſpondet. Bethulienſium querelas poeticè amplificatas, legat qui volet in Tortoleto l.1.Græcæ exſcriptiones nihil notatu dignū offerunt. (Tortol.)

§. VII.

Acerbior calamitas aliquandò calumnia eſt delicti perpetrandi, calamitate ipſa ad vitium ſæpè inſtigante imbecillos.

23. (Calamitas dicitur delictum.) ÆRumnoſior miſeria ſæpè deijcit fortiſſimum quemque, & virtute ſanctum: & cùm grauior fortuna vniuerſo pondere incumbit, plus hominem degrauat,quàm vt ferè poſſit attolli. Scopulus diu fluctibus petitus,minas,& verbera vndarū ſæpè paſſus, aliquandò furente mari ſubruitur: nam vel ſaxa diu, multumq; crebris ictibus petita emolliuntur, & cedunt. Ferrum,& æs,& durior chalybs franguntur,& adamantis ſuus eſt domitor. Sic ærumna grauiori,& acerbiori calamitate, ſanctior virtus aliquandò trangitur ad vitium. Iob 16.v.21. *Caue ne declines ad iniquitatem,hunc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriam*. Iobus (Iob.) ſanctiſs. cuius conſtantia,& virtus adamantina videbatur,acerbiori miſeria,& acri dolore ictus,expertus eſt aliqualē ruinam,vel ruinæ notā. Nec miror:quia in vnica ærumna, ſi acerbior ſit,plures video machinas impugnantes fortiſſimū quemq;. S.Ambr.acrem dolorem,& qui vix tolerari poterat, iniuriā appellat, (Ambroſ.de fide Reſur.) ſic fatus:*Neq; ipſi nobis tanti doloris augeamus iniuriam*. Dolorne iniuria eſt?Inſolens planè loquendi modus, ſed qui rem viuaciùs explicat;grauior ſiquidem dolor vix ſine animi iniuria vulgus hominū acerbius cruciat:nam ſæpiùs,aut impatientiā extorquet,aut impatientiæ notas,ſcilicèt quęſtus,lacrymas,planctus,animi deiectiones, quæ hominis conſtantiam, aut ſenſu dedecorant,aut cruentant culpa conſcientiam. Vndè peracerbus dolor *Iniuria* dicitur ab Ambroſio:& opprobriū à Iobo,c.19.v.5.*& arguitis me opprobrijs meis*; (Iob.)

In

[Tigur.] in locum *opprobrijs*. Tigurina *calamitatem* vertit. Ergo vel patientissimi Iobi *calamitas*, appellatur opprobriũ; quia probrosa illi fuit non tantùm opum, & honoris decorum ab illo auferens; sed illum peccatorem fuisse apud homines probans, (vt arguebant eius amici) aut saltem ferè cogens in alicuius leuis culpæ probrum. Itaque durior calamitas vsque adeò hominis constantiam labefactare solet, vt *opprobrium*, & *iniuria* dicatur.

24 [Lucæ.] Celebris locus, & expensione dignissimus habetur Lucæ 22. vers. 31. *Ait Dominus: Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret, sicut triticum; ego autem rogaui, &c.* Indubium est, quòd à vanno metaphora sumpta sit, qua triticum & iactari, & agitari & purgari solet. Perspicua verba, sed obscurior sensus. Nam malus Dæmon sæuiens in Apostolorum cædes, id vnum expetit, vt discipulos euentilet, & purget vt triticum? Nil mali cuperet: quid optabilius potuit discipulis accidere, quàm quòd purgentur vt triticum? Nam vannus tantùm præstat in area, vt ostendat, quid palea, quid acus, quid triticum sit? hæc ne vota Diaboli, quę vipo-[Calamitas est grauior tentatio.] tè noxia auertere à discipulo Christus satagit? Impeditus planè locus, & qui exaggerat validæ tentationis, seu magnæ calamitatis vim. Verùm malè astutus dæmon benè conscius virium calamitatis, impunitatem à Deo poscit licenter infligendæ calamitatis, cer-[Cypr. l. 4. epist. 4.] tus alicuius ruinę. Quod pręclarè vidit S. Cyprian. sic interpretans verba illa, *Cribraret vos*, id est, *vexaret vos*. Quasi dicat, non possit Satanas facultatem à Deo pręcipitandi Apostolos, aut insolentiùs tentandi, quam fortè non impetraret; sed callidè tantùm licentiam poscit grauiùs vexandi Apostolos, certus grauioris vexationis acerbitate vincendos fore. Vnde Christus Deus pro suo Petro orat, ne calamitati succumbat. Scit malus Dæmon sat esse vel ipsis Apostolis grauiùs vexari, vt miserè cadant? Hinc profero lucem difficili [Iob.] loco Iobi, cap. 10. v. 13. vbi de Deo sic acerbè quęritur:
25 [S. Thom. Gloss. Ord.] *Nunquid bonum tibi videtur si calumnieris me, & opprimas me?* Oppressionem, & calumniam appellans calamitatem, quam patitur; sic sanctus Thomas, & glossa ibi, & res est certa ex contextu. At miseria, & calamitas illa, quo iure *calumnia* dici potest? Nunquid Deus acerbitate laborum calumniatur hominem? nunquid [Calamitas dicitur calumnia.] calamitas, & miseria est calumnia? Eritne Deus calumniator? Porrò calumnia mendax, & malitiosa accusatio est: ergo tristior ærumna, & acerbus labor, malitiosa, & mendax accusatio est? quia calumnia est, dicente Iobo, Nunquid, ò Deus, *bonum tibi videtur, si calumnieris me, & opprimas me*, acerbitate doloris & miseriæ? Estne calamitas, anticipata accusatio delicti, ad quod non semel instigat? de quo, ac si iam foret perpetratum, hominem accusat & delicti præmaturè reum facit? Profectò expertus est Iobus quàm validè vexet tribulatio, quàm robustè propellat ad ruinam, & ad deficiendum sæpè instiget. Non me hac vice opprimet, ait Iobus, tentationis moles: dabo operam viriliter resistendo, vt hæc mea calamitas non me de pietate deijciat, & deturbet in vitium. Calumnia erit, & mendax, & malitiosa accusatio. Putaba malus Satan, vbi primùm me calamitate vexaret, statim tentationis mole opprimendum esse. Iam sibi videbatur me deuicisse, & detriumphasse miseriæ vi. At mea miseria in calumniam versa est, nam vbi fortis restiti, mendax & malitiosa accusatio apparuit. Non vides oculis quantùm Diabolus fidat vexationibus, & calamitatibus: vt seriò sibi persuadeat, Apostolos cribratione, seu vexatione prosternendos. Et fortissimus Athleta Iobus viriliter tantæ calamitati resistens, liquidò probauerit, calamitatem esse calumniam; seu malitiosam accusationem delicti futuri, vi acerbioris [Iudith.] miseriæ perpetrandi. Aduerte hic, v. 12. ad quæ scelera instigati sint Bethulienses calamitatis diræ efficaci suadela.

§. IX.

Sciat Præfectus se non tam homines regere, quàm feras: sciat quòd nocti etiam designatur suus Præsul.

Amplũ & illustre est munus Rectoris. Quid maius 26
inter homines, quàm vnũ præesse pluribus? Sed hoc quàm difficile, quàm arduum! Quantæ molis est ab vno capite tot coerceri capita, & vniuersam illam multitudinem, inquietam, discordem, turbidam, leniter redigi sub commune quoddam obedientię iugum? Planè ars artium est regere hominem multiplicem, varium, versipellem: ò quanta à nõ bonis subditis pa- [Iudith.] titur bonus Præfectus! Vides hic, vers. 12. Præfectum Oziam dira quæque patientem a populo Bethuliensi, quem peritè, & sanctè regebat? Tumultuatur populus, [Superior ferè martyr est.] acerbè quęritur, dira imprecatur, ferme rebellat, deditionem intentat, sæua minitatur. Non tam Rectorem hic contemplor Oziam, quàm Martyrem; quod de B. [Petr. Dam. serm. 6.] Eleuchadio dixit P. Damianus, sic aiens: *Neque verò credendũ est B. Eleuchadium dum adhuc viueret martyrij caruisse laboribus, etsi non fuerit martyrio cõsummatus. Non contemnendum pertulit in ipsa Ecclesiæ pace martyrium: quandoquidem etsi non cum perfidè credentibus, sed peruersè viuentibus, infœderabilem probatur habuisse conflictum.* Ergo qui Præfecturã ambit, candidus martyrij est. Et bonus Præfectus, bene Martyr erit, tot patiens tortores, quot nequam subditos; imò tot feras, vt ait Plutarchus his verbis, *Non enim cuiusuis est, neque tra-* [Plutarch. in Politica ad Traianum.] *ctatu & factu facile, vulgus & multitudinem salutaribus allici rationibus, & in officio contineri. Sat erit si velut fe-* [Superior est velut ferarũ Rector.] *ra, natura suspiciosa & varia vocem atque aspectum Rectoris minimè reformidãs, regimen, & frænum admittit.* Audis Rectorem, subditum velut feram regere? Itaq; tot feras Regit rector, quot subditos moderatur. Hinc pulchra Principum eruditio, ne nimis seueri, & rigidi sint erga subiectos populos, ne nimis graui disciplina eos diuexent: quia humana natura de se ingenua & libera valdè efferatur seruili subiectione, & ad ingenitam libertatem aspirans, iugum excutit, & imperia detrectat. Ne igitur Princeps præsumat omnes subditorum arcana, actiones posse noscere, omnes appetitiones coercere, omnes animi subsultus penetrare, & cohibere: hoc enim supra humanum fastigium est, neque humanum regimen id valet præstare.

In prima rerum conditione creauerat Deus ma- 27
ria, varietate piscium referta, aera volucrum multitudine plenum, terram ferarum & serpentium feritate terribilem. Tandem creat hominem; & inter alia munera, quę illis mandat, mandat etiam horum regimen. [Genes.] Genes. 1. vers. 26. *Et præsit piscibus maris, & volatilibus* [Adamus rector piscium, & volucrum.] *cæli, & bestijs, vniuersæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra.* Omitto veterem quæstionem, quam vbertim tractant expositores: in quonam consistat eiusmodi dominatus, an in similitudine ad Deum, an in rationis sagacitate, quas feras hasce regere posset. [Perer.] De quo latè Pererius lib. 4. in Genes. cap. 5. vers. 26. Id vnum scio, primam Præfecturam, quam Deus commisit homini, fuisse in pisces maris, in volucres cęli, & belluas syluarum. Pisces rudes sunt, lubrici, salaces, perpetuo in latebris versantur, conspectum, & vocem hominis fugiunt. Quid de libertate, & immunitate volucrum dicam? Quid de indomita natura ferarum? Et tamen hoc est primum regimen, quod instituit Deus: vt erudiatur Gubernator se non posse subditos omnes apprehendere manu, ad nutum regere, mente tenere; sed quosdam latere, vt pisces; alios vocem eius fugere, vt volucres; cæteros nec ferre lupatum, nec iugum, vt venenati serpentes, vt sæuiores feræ. Opportunè Nazianzenus suum Basilium magnum Præ- [Nazianz. in orat. de laudibus Basilij.] sulem, & Orientis primatem, appellat *leonum curatorem*. Et Plutarchus nuper dixit suo Traiano, se regere hominum *feram naturam, vocem, atque aspectum Rectoris minimè reformidantem*.

Pul-

magnum luminare prędicatur. Niſi fallor poſterius hemiſtichium explicatio eſt prioris. Porrò Sol dicitur præſes diei, & Luna præſes noctis nominatur. Hinc Sol luminare maius, & Luna luminare minus dicitur: quaſi à ſubditis Sol maior ſit, & Luna minor. Nā dies bonus eſt ſubditus, nitens, & præclarus, & probitatis Symbolum. At nox obſcura eſt, facinoroſa, latibulū latronū, ſicariorum defenſio, delictorū lena, quæ flagitijs fauet, & fouet tenebrarum lenocinio. Eccè lunā a ſubiecta nocte tenebroſa, & flagitioſa, minor euadit, & defectum patitur: & quæ etiam ex conſortio cum potiori adhuc eſt *luminare magnum.* à non bonis ſubditis dicitur, & fit *luminare minus.* A ſubiecta enim nocte Luna deuenuſtatur, dehoneſtatur, minoratur.

33. Quærunt noui teſtamenti expoſitores, cur quatuor Euangeliſtę Euangelia conſcripſerint, nam ſi quilibet dictante Spiritu ſancto Euangelium conſcripſit, vnus ſufficiens erat, aut ad ſummum duo. *Iam quid dici, an*
Theoph. præfat. ad Euang. Matth. *non ſufficiebat vnus Euangeliſta?* inquit Theophyl. Et reſponderat paulò antea: *Referunt, quòd poſt mortem Euangeliſtarum, ſuperſtiti Ioanni allata fuerint tria Euangelia, vt videret ea, atq; iudicaret, non illa verè conſcripta*
Cur negatione Petri *fuiſſent. Ioannes autem & ipſe amplioris veritatis gratiam* omnes Euangeliſtę *ſortitus, adimpleuit quæcumq; ab alijs prætermiſſa fuerant:* concorditèr *& quæ ſuccinctius alij dixerant, ipſe fuſius in ſuo Euangeſcripſerint. lio tradidit.* Scilicèt ideò ſcripta ſunt plura Euangelia, vel aliud eſſet alterius ſupplementum: & quod omiſit alter Euāgeliſta, ab alio aut magis fusè, & dilertè narratetur. Benè eſt. Sed ſapientèr aduertit S. Chryſoſt.
Chyſoſ. ho. 82. in Ioan. *Euangeliſta cōcorditèr negationem Petri ſcripſerunt.* Sic è Græco tranſtulit interpres, quem nactus eſt S. Tho.
S. Thom. in cat. At Aniani interpretatio, qua vulgò vtimur, ſic
Anian. habet: *Sed cur Euangeliſtæ omnes in hoc deſcribendo cōcordarunt? non vt diſcipulum accuſarent.* Nempè ſi reli-
34. qui Euangeliſtæ ſcripſere Euangelium, vt ſupplerent, quod omiſerunt alij, quare Euangeliſtæ omnes *concorditèr negationem Petri ſcripſerunt?* Sat eſſet, ſi ab vno tantùm publicata fuiſſet. Quid neceſſe fuit, vt omnes fusè eam enunciarent? Numquid vt diſcipulum omnibus præfectum accuſarent? Ego quidem nullatenus adducar, vt credam, id factum aliqua æmulatione, aut maleuolentia in Petrum, qui omnium erat caput, & Præſul: (tametſi ſciam actionem Euangelizandi, ſicut & prophetandi de ſe poſſe vitiari; item & Apoſtolos adhuc poſt acceptum Spiritum ſanctum, potuiſſe leuitèr delinquere;) tamē animaduerſione dignum eſt, nullum Euangeliſtarum omiſiſſe Petri negationem, & Pręſulis defectum, quin illum fuſiùs traderēt, & ſigillatim publicarent: etſi alia aut omittant, aut ſuccinctiùs prodāt, quæ ab alijs Euangeliſtis ſcripta ſint. Nimirùm neſcio quæ innata libido (aliquandò fortè ex bono fine pia) vrget ſubditos ad prouulgandos ſuperioris defectus. Ergò multis ſublimes honores comparaſſe, non finis decoris fuit, ſed mutatio. Non tantùm vilitas, ſed & maieſtas probroſa eſt: principatus maximè obnoxius eſt contumelijs detractionis. Optimus, & ſolertiſſimus princeps Ozias vel propugnās Bethuliam, maledictis Bethulienſium impetitur hic, v. 13. Decernens poſt quinque dies illam tradere, ne
Iudith. ſiti areſcat populus, & fame pereat, Iudithę reprehenſionem incurrit, c. 8. v. 10. Itaq; quicquid egit Princeps, ſubditorum linguas non effugit. Obmurmurationis ſcopus, & materia, poteſtas eſt. Suſpicor, quòd ſæpiùs præfectura, quàm præfectus culpatur.

§. X.

Præfectorum odium ſæpè Prefecturæ laus eſt. Boni Præſulis ingreſſus ſit pacificus, non moleſtus exitus.

35. PRæfecti prima gloria, in ſubditorum eſt animis. Tyranni quippè vox eſt: *Oderint, dum metuant.* At omnis gloria Principis non eſt merus ſubditorum amor. Amēt boni, etſi oderint mali. Æqua enim Principis laus eſt, & à probis probari, & ab improbis improbari. Sępè ſubditorum odium ad gloriam facit. Ingenuus enim animus beneuolentia ducitur, præmijs, laudibus, amore: ſeruilis verò, & durus, ſeueritate, minis, pœnis mitigatur. *Duritia vincenda eſt, non ſuadenda,* inquit Septim. Verùm caſtigationis ſeueritas, etſi Septim. in Scorpiac. c. 2. ab amore procedat, redamari neſcit: auertit enim hominem, & ad iras, & odia concitat. Sed oderint, dum Solitaria bonitas crimen eſt in in officio contineantur. Nimis delicatus eſt Præfectus ille, cui graue eſt odia ferre pro ſeueritate iuſti- Superiore. tiæ. Plauſus ſubditorum captare, delicatæ gloriæ ambitio eſt, non amor ſeueræ iuſtitiæ. Benignitas pręconia excitat, ſeueritas odia. *At hic ſufficit peruerſiſſimum Deum oſtendi in ipſo præconio ſolitariæ bonitatis,* ait Ter- Tert. l. 1. aduerſ. Marc. tull. contrà Marcio. conſtituentē Deum, merè pium, & beneuolum abſq; ſeueritate iuſtitiæ, nimis mitem, & amabilem, & indè *peruerſum,* inquit Tertull. Nam mera, & vera Superioris laus non conflatur ſolum ex bonorum amore, ſed etiam ex improborum odio. Quorumdam conuitia, laudes ſunt. Impoſſibile eſt placere omnibus, quandò quidem omnes ij non ſunt, quibus placere illæſo iure poſſis, S. Bernard. ita fatur de probatiſſimis Pontificibus: *Quorum ingreſſus pacificus, non moleſtus exitus ſit.* Scilicèt nolo, inquit Bernar- Bernar. l. de dus, quod vbi primùm quis Reipublicæ clauum acci- conſider. ad pit, & ſedet in præfecturæ ſolio, ſtatim rigores oſten- Eugen. tet, & odibilem metum incutiat omnibus. Sit eius in- 36. greſſus pacificus, & mitia intentet remedia; ſed quia agreſtes mores beneuolentia non mitigantur, ſæuiat in peruicaces, & ſceleſtes ſubditos, & omnes ſic contineat in officio, vt moleſtiſſimè non ferant eius defunctionem; *Non ſit moleſtus exitus.* Hiſpanè dices: *No lleuen mal los ſubditos, que acabe el gobierno.* Quod elogium boni Præfecti eſt. Bonus Præfectus Sol; qui factus eſt, vt *preeſſet diei.* Et quidem naſcens in Oriente gratè excipitur omnium gratulatione: in meridiè torret, adurit, ſæuit ignitis fulgorum radijs: cadens in Occidente perplacet: *Vt eſſe Phœbi dulcius lu-* Seneca. *men ſolet iamiam cadentis.* Habet enim non moleſtum, ſed placidum exitum. Sic occumbere ſolet bonus Præſul: nam populorum non benè morigeratum ingenium nunquam valdè deamat ſeueros iuſtitiæ radios, ſed remiſſam imbecillimam oſcitantem iuſtitiam exoptat, & quæ impunitatem permittit, & licentiam morum.

Animosè dixit Princeps Apoſtolus Paul. ad Galat. 37.
1. v. 10. *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non* AdGalat. *eſſem.* Nam beneuolentia in homines ſubditos aduerſatur Apoſtolicæ præfecturæ? Delinquitne Præſul, qui hominibus placet? Fortè vult Paulus Præſules fingere immanſuetos, duros, & inhumanos, cùm humanitas ſit Præfecti laus? Subtilis Doctor Caiet. ſic ex- Caiet. pendit præfata Pauli verba, *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Et dixit hoc, vt quidquid* Subditis vel æquitas videtur rigor. *humani eſt, alienum applicaret ab Apoſtolatu ſuo.* Nihil ſit humanum in Pauli Apoſtolatu, vt non deſinat eſſe Chriſti ſeruus. Itaq; Præfectus nō ſit inhumanus, ſed non debet eſſe nimis humanus: Nam condeſcenſibus, & remiſſione enigoratur iuſtitiæ integritas. Porrò ſubditorum arbitrium, ſeu beneplacitum non eſt bona iuſtitiæ regula. Elegantiſſimè æquè, ac veriſſimè inquit Clem. Alex. *Ijs, qui ſunt remiſſi & imbecilli, id* Clem. Alex. *quod eſt moderatum videtur nimis intenſum, & id, quod* l. 2. Strom. *eſt æquum videtur eſſe ſummum ius. Ij veritatem exiſtimant eſſe moleſtiam, & ſeueritatem, ſæuitiam: & eum, qui non ſemel peccat, & vnà deorſum trahitur, immiſericordē.* Andi ex ore Magni Docto. quàm imbecilla, & penè nulla ſint ſubditorum iudicia ad cenſendum de æquitate Præfectorum? Nam quod moderatum eſt, iudicāt intolerabile: æquitas ipſa cenſetur ſæuitia, & prudentèr diſpēſata iuſtitia, tanquam ſummum ius, ſeu ſummam iniuriam accuſant, inuitiant, culpant, ſcelerant, immiſericordemq; & inhumanum appellant Pręfectum, qui nō ſemel peccat cunctando, conniuēdo, remittendo vel de iuſtitiæ æquitate. Quis timeat horum odia?

Hieron. Irenæus. Imper. fostomus omnem potestatē miracula faciendi: S. Hieronymus per *Omnia* omnes homines intelligit: S. Irenæus lib. 4. c. 17. omnia quæ per ipsum facta sunt, interpretatur: Auctor imperfecti omnia regna cælestium, terrestrium, & infernorum. Verùm Theophylactus ad illud Ioann. 13. sic ait: *Omnia dedit ei Pater in manus. Hoc est, quod crediderit ei salutem fidelium.* Itaque ex mente Theophylacti salus fidelium est *omnia* Christo. Et quod S. Hilarius existimauit esse naturam diuinam, & attributa diuinitate identificè annexa; & quod ipse aliàs, omnipotentiam intellexit; & Euthymius omniscientiam; & S. Chrysostomus miraculorum potestatem; & S. Hieronymus ius in omnes homines: & S. Iræneus dominium in creaturas, & Auctor imperfecti, cælestium regnai Theophylactus salutem hominum interpretatus est: ac si salus hominum hæc *omnia* Christo quasi esset. Nempè sic totus Deus homini occupatus, & deditus est, vt salus hominum, *omnia* quodammodò sit Christo Deo. Quid nisi Christus facturus fuisset salutem hominis, omnia non haberet Christus? Imò nihil habere videretur: nihil enim habet, qui omnibus caret. Ergo si salus hominum est *omnia* Christo, omnibus quasi caruisset, nisi homines lucraturus fuisset. Hyperbole exaggeratior videtur, & ipsissima veritas est, nam cum Christus Deus decretus sit, vt saluaret homines, ad hominum salutem faciendam, & persona Verbi, & tot attributis eximiè munerata est sanctissima eius humanitas. At quid luculentius pro hac re, quàm sic Christum æstimare hominum salutem, vt hominis salus occasionaliter omnia Christi dicatur? Et cùm Deus salutem hominum illi committit, gratulabundus ait: *Omnia mihi tradita sunt.* Falluntur, falluntur planè Bethulienses, & agitati cæco timore a iunt hic, v. 13. *Vendidit nos Deus in manibus Assyriorum.* Non facilè, non vili vendit Deus homines, quos vt omnia reputare sibi videtur.

Theophyl.

43.

Iudith.

§. XII.

Aliquibus ab ægritudine corporis, animus quoque ægrit; alijs infirmitas, vigor virtutum est.

44. HOmo ad immortalium adeptionem nimis mortalis est. A originali delicto obnoxius est mortalitati, & inde morbis, qui mortē corporis adsciscit vereor ne sæpè etiam mortem animæ. Porrò vir non ex imiè perfectus, dum corpore ægrotat, animo etiam grauius ægrotare solet. Nam ægritudini cognatū vitium est doloris impatientia, nimia corporis cura, superuacaneum deliciarū studium, nausea virtutis, otiositas, torpor, querimoniæ, & aliæ animæ pestes, quæ hominē deturpant. Sæpè non bene valet animus, quādo malè habet corpus. Caue ne morbus carnis serpat in spiritum, & vitio hominis inuitetur mens, & vulnus corporis fœdet animum. Timothei elogium est, *Pulchrè admodum ægrotare*, vt notauit Clemens Alex. Quid morbo cum pulchritudine? Ægritudo fœda est, non venusta: infirmitas deformē, & distortum reddit corpus: sed animum pulchrè venustet. Nam pulchritudo proportio partium est. Ergo Timotheus in infirmitate pulchrè ægrotabat, quia virtutum proportionem seruabat. Nempè doloris patientia indicebat linguæ silentium, silentium querimonias inhibebat: tolerantia detrectabat leuamen, & delicias exquisitas mortificatio vetabat: otium ægritudinis non erat orationis negligentia, sed precum ardor, & fiduciæ vigor: apta proportione sibi consonabant virtutes in ægritudine, & ita *pulchrè admodum ægrotabat*. Pulchrum admodùm Timothei encomium est, quod in tanta humorum distemperie, proportio virtutum non deficerit. Pulchrè ægrotat Timotheus, quandoquidem alij tam turpiter infirmantur.

Pulchrè ægrotare.

Cle. Alex. l. 2. Pædag. cap. 2.

45. Sanctus Chrysologus agens de vocatione Matthei, quærit cur Matthæus telonio turpis, adscitus sit in Apostolatus fastigium, & nemo infirmorum, quos curauit Christus Deus, meruit eius collega fieri? *Fratres*, inquit, *deterius sedebat in telonio publicanus iste, quàm paralyticus, de quo antea diximus, iacebat in lecto. Quia ille carnis patiebatur paralysim, iste mentis: in illo fuerat compago turbata membrorum, in isto totus ordo fuerat sensuum dissipatus: ille iacebat captiuus carne, sedebat corpore & animo iste captiuus: ille doloribus succumbebat inuitus, iste vitijs voluntarius seruiebat. Quare Publicanus, qui maior videtur in crimine, maior habetur in munere? Nam mox apostolatus certa praditus dignitate, totum orbem splendore Euangelicæ prædicationis irradiat; & paralyticus sola dignus venia habetur.* Nempè prælegit Christus ad apostolatus fastigium hominem ægrotum mente, ne eligat ægrotum corpore, quasi corporalis ægritudo in aliquibus ineptitudo sit ad discipulatum. Sic enim diuturnus morbus solet animū deprauare, & diu inolita consuetudine inuitiare, vt infirmitas quosdam quodammodò ineptos faciat ad Christi discipulatum. Hinc probat Chrysostomus illud Pauli 2. Corinth. 12. v. 9. *Virtus in infirmitate perficitur*, nō esse intelligendum de corporali aliquo morbo. Nam ægroti munus prædicationis obire non poterant. Profectò non semel suspecta foret prædicatio hominis malè ægroti, & nō benè valetudinis studiosi. Nam sæpè ægroti otiatio, & valetudinis aliquale studium, forte impediret prædicationis fructum. Saltem notum sit Christum ægrotos animo elegisse, ne eligeret valetudinarios corpore: quasi magis suspectus foret morbus corporis, quàm ægritudo mentis.

Infirmorū nemo adsci tus est ad Apostolatū

Chrysost. hom. 26. 2. Cor.

46. Adstipulatur sibi ipse S. Chrysologus serm. 15. cùm agens de puero Centurionis ægrotante, Matthæi 8. c. 6. ausus est dicere, non modò extra Christi collegium, sed etiam extra Christi seruitium esse ægrotos. Sic fatur eleganter Chrysologus: *Domine puer meus iacet, &c. Qui vocat Dominum, fatetur suum fidelitèr suum fideliter seruitutem. Et quomodo hic Centurio, qui sic agnoscit Dominum puerum suum ausus est proferri, quasi nesciens serui peculium ad Dominum pertineret? Puer meus: meum dico, quia iacet: si tuus esset Domine, non iaceret. Probat hoc Propheta: Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini: qui statis, &c. Stant serui tui, hominum serui iacent. Puer meus, quia iacet; vt tuus sit, surgat. Meus, quia paralyticus, vt tuus sit, iam sanetur. Meus, quia malè torquetur, vt tuus sit iam non sit in pœna.* Longiusculè, sed nihil omittendum.

Matth.

Chrysol. Ægrotus quasi iele. gatur à ser. uitio Christi.

Psalm. 133. v. 8.

47. Lucæ 8. v. 46. Mulier quædam totos duodecim annos ægrotauerat sanguinis fluxu, quæ erubescens fœdum morbum verbis suis prodere, tacita fide attactu fimbriæ vestimentorum Christi, sanata est. Super qua re sic subtiliter fatur S. Chrysologus: *Dicere non est ausa, ne circumstantium confunderet, & oneraret auditum, ne fieret populorum fabula, qua tot annis stadium & exiquo* (id est ludorum cauea) *fuerat passionum.* Ecce ægritudo dicitur cauea, seu cubile passionum, quæ instar ferarum animum exagitant. Porrò cauea receptaculum ferarum est: si morbus receptaculum ferarum habetur; nam in ægritudine irritatur impatientia, sæuit ira, torpet prudentia, delicias expetit gula, & reliquæ passiones desæuiunt. Ergo aliquibus morbus, feritas passionum est, & licentia audacius delinquendi. Hinc febris calor in quibusdam est confinis gehennalis ardoris, & augurium perennis incendij. Audi P. Damianum sic aientem: *Exaggeratur calor, & in ipsam animi sedem ignis furiosus irrumpit. Iam flammis vltricibus peccantis subitarius conflagratur, & æternalium sentit præludia tormentorum.* Nempè ægritudinis flammula crescit in gehennale incendium, & calor febris cum ardore inferni commutatur. Vnde non semel infirmitas corporis ægritudo est animi, delictorum schola, & peccatorum audacia. Quod oculis cernere licet hic, v. 14. vbi Bethulienses siti arentes, fame exanimes, corpore ægri admodum, vt expressiùs dicitur in textu Græco, impatientia assumnarum muliebriter conqueruntur de Præfecto, desperant de auxilio diuino, &c. Nempè malè vexantur corpore, sed peius animo.

Luc.

Chrys. ser. 33. Ægritudo est passionum cauea

P. Dam. ser. 43.

Iudith.

Chrysolog. serm. 30.

48. Tametsi plures, quibus non bene fundata est virtus, non semel abutantur infirmitate, & deteriores fiant ab ægritudinis molestiâ; at ijs qui robustiore virtute sunt prædíti, ægritudo corporis fit animæ valetudo, & robustior salus. Vnde ait Nazianzenus: *Anima morbo affecta Deo propinqua est.* Paulus 2. Cor. 12. v. 9. *Virtus in infirmitate perficitur.* S. Ambrosius inibi, *Consummatur:* quem locum plures explicant de corporali morbo. Præsertim Paulinus epist. 1. aiens: *Quem potentem, vt prædicat Apostolus, faciebat infirmitas,* quasi corporis infirmitas sit animi potentia, & valentia spiritus. Eleganter Saluianus *Nequaquam nobis dolendum est hæc affectio infirmitatum, quam intelligimus matrem esse virtutum. Ideo sancti viri infirmiores se esse faciunt, quia si fortes fuerint, sancti esse vix possunt.* Et post pauca subdit: *Infirmitas carnis vigorem mentis exacuit, & affectis artubus vires corporum in virtutes transferuntur animorum.* Sic est proficua aliquibus medica infirmitatis vis, quæ illis est animi vigor, & incrementum sanctitatis. Fac sis bene ægrotus, qui malè sanus es.

Aegritudinis encôia. Nazianz. Orat. ad cines Nazianzenos. 2. Cor. Ambr.

Saluian. lib. de Guberc. Dei.

§. XIII.

Salus, ægritudinis est præsagium, aut inchoatio: sicut & vita, repetita mors est.

49. HOmo inconstantiæ imago est, temporis spolium, fortunæ lusus, corruptionis speculum, bulla detumescens, vmbræ somnium, somnus vigilantis, pila, qua ludit Deus, animal proiectum ad omnem fortunæ contumeliam, & cunctas naturæ infirmitates. *Videtur Herodotus inducere dicentem Solonem. O Crœse, quicquid homo nihil est aliud, quàm calamitas.* Necdum planè lucem vidit, & tenero vagitu ærumnas præsagit, lacrymulis propheticis infaustè sibi ominatur: nondum natus homo, fascijs, vt vinculis ligatur, ob quem alium reatum, nisi quia natus est ad vitam breuem, inconstantem, & calamitosam? Homo enim imbecillum corpus est, nudum, inerme, & infirmitati obnoxium. Quæ dies à dolore immunis, aut non vectigalis ægritudini, aut non stipendiaria morbis? Ipsamet vita aut infirmitas est, aut infirmitatis periculum: ipsa salus census ægritudinis, & morborum prognosticon. Lucæ 8. v. 43. mulier illa, quæ duodecim annos fœdum sanguinis profluuium patiebatur, animosa fide accessit ad Iesum, & attactu fimbriæ vestimentorum eius, *Confestim stetit fluxus sanguinis eius.* Et cùm Saluator inquireret diligenter quis eum tetigisset, & ipsa piam audaciam suæ fidei palàm confessa esset, publicans se furtim fimbriam tetigisse, & statim pristinæ sanitati fuisse restitutam; tunc ait illi Iesus, Matthæi 9. v. 22. *Confide filia, fides tua te saluam fecit.* Hæc verba sibi pugnare videntur: nam si mulier illa priùs salua facta fuit, quorsùm illi mandatur, vt confidat? Quid confidat sanitatem consequi, si salutem iam consecuta est? Quis speret habere, quod possidet? Possessio res fruitionis est, non negotium fiduciæ. Fiducia otiatur circa possessa, quæ semper anhelat possidenda. Cur ergo mulieri sanitatem consecutæ mandatur vt speret sanitatem? Profectò vsque adeò imbecillis, & caduca est humani corporis valetudo, & rediuiua infirmitas, vt cum primùm obtinetur, quasi iam amissa sit, iubetur pia fœmina, vt eam tunc speret, cùm eam adipiscitur. Tot periculis obnoxia salus est, tam facile redit infirmitas, vsque eò volaticum est sanitatis bonum, vt vel tunc cum possidetur, iubeatur sperari; quasi ipsamet possessio salutis, sit materia desiderij, & negotium fiduciæ. Huc pr[...] culdubio allusisse videtur Tertullianus, inquiens de homine: *ex aliqua valetudine sanitatem suam patitur.* Vulgò reijcitur Latinius scribens, *Sanitatem suam potitur*, facili sensu, sed frigido. Nempe homo ex aliqua infirmitate conualescens, *sanitatem suam patitur.* Tam propinqua enim est saluti infirmitas, vt vel cùm quis benè valet, nô dicatur potiri bonam valetudinem, sed illam quasi morbum, pati; quasi Deus sit præambula ægritudinis, & inchoatio morbi. Ergo si cùm quis valet iam præmaturè morbum festinantem patitur; rectè sanatæ iam mulieri dixit Christus: *Confide filia, fides tua te saluam fecit*, nempe spera quod habes, confide te adeptam, quod possides.

50.

Herod. Clem. Alex.

Speranda est salus possessa. Luc.

Matth.

Salus ipsa patitur valetudinem.

Tertull. Apol. c. 17. Latinius.

51. Nec mirum videri debet ipsam valetudinem pro morbo reputari, & salutem ægritudinis speciem esse, quandoquidem ipsamet vita, vera mors est. Nam cum quis vitam natiuitate auspicatur, tunc mori incipit; ergo vita mors est, & corpus animæ sepulcrum. Sententiosè inquit Trismegistus: *Homo est corruptionis vinculum, vita mors, sensituum cadauer, sepulchrum circumuertibile,* Addit Clem. Alexandr. *Sibylla quoque dicit Mortales homines caro qui tantum, & nihil estis.* Et infra: *Nonnulli corpus dicunt esse monumentum animæ, vt quæ in præsentia sit sepulta; & quoniam id significat quæ significat anima, ideo rectè appellatur σῆμα.* Heraclitus quoque dicit, *Generationem esse mortem.* Ergo si Generatio est mortis initium, mors erit finis mortis. Hinc argutè Tertullianus, requiem sepulturæ appellauit, *Asylum quoddam mortis.* Nam mors ius & potestatem habet in viuentes, quos dies noctesque perpetuò depascit, & erogatiat homo vita functus, non est præda mortis, morique subditus sed à morte securus, & immunis à censu, & exactione, & tyrannide mortis. Quasi sepulchrum sit immunitas mortalium, asylum mortis, & securitas non moriendi, vita verò multiplex mors, aut mors viua.

Vita nostra mors viua est.

Trismegist.

Sibyll. Clem. Alex. l. 3. Strom.

Heracl.

Tertull. Apol. c. 37.

52. Seneca sapienter scribit: *In hoc enim fallimur, quod mortem procul esse conijcimus, magna pars eius iam prateriit, quidquid ætatis retrò est mors tenet.* Porrò cum vita quis inchoat, tunc mori incipit; cùm moritur, mori iam desiit. Eleganter S. Nazianz. sic Basilium inducit loquentē ad Præfectum minitantem Basilio sæuā mortem: *Mors beneficij mihi loco erit, citius enim me ad Deum transmittet; cui viuo, & munere meo fungor, maximaque ex parte mortem obij.* Io. 4. v. 47. quidam regulus rogauit Iesum, vt in domum suam citò descenderet, & sanaret filium eius. Causam quare festinaret, apposuit Euangelista. aiens de puero ægroto: *Incipiebat enim mori.* Vereor ne bonus Theologus Ioannes, hic non fuerit philosophus. Nam mors in instanti tota peragitur; homo cum mori incipit homo nō est, sed cadauer est. Mors enim celerrima in opere suo est, nec moras impendit, breuissimi enim instantis compendio dispendiū vitæ fit. Ergo non satis philosophicè dicitur mors incipere. Nō audio nuperrimas nouantium philosophorum nugas, quibus ius est integrum è proprio cerebro architectandi opiniones; quorum argutias præmaturè reieci dum olim philosophiā tradebam. Fateor de vltima portione mortis, aut de postrema morte non tam philosophicè, quàm moraliter id dici: at de vita quæ pluribus mortib. constat, & Philosophicè & moraliter dicitur, quod incipit, & quidem à natiuitate, à qua omnis homo mori incipit. Et vbi primum quisque nascitur, dici de eo potest, quòd *incipit mori.* Sapienter Philo, *Nonne infans puero cedit, puer pubenti, pubens adolescenti, adolescens iuueni, iuuenis viro, vir seni, senectus morti? Et fortasse singulæ ætates decedendo præmoriuntur: natura nos paulatim docente non timere mortem extremam omnium, quando priores facilè tulimus, infantiæ, pueritiæ, pubertatis, adolescentiæ, iuuentutis, virilitatis, quæ omnes ætates ante senectutem emanerunt.* Sic puer hic Centurionis etiam à natiuitate incipiebat mori; sic Basilius iam senex maxima ex parte mortē obijt: quia quicquid ætatis retrò est, mors tenet. Nec instantaneo interitu deceditus, sed diuturno, & prolixo. Cum ergo singulæ ætatum portiones præmoriantur, & vita ipsa simulacrū mortis sit, imò bona valetudo infirmitatē præsagiat, & æmuletur, & cōtinis sit ægritudini, & morbis cognata.

Senec. ep. 1. Vita est repetita mors.

Nazianz. Orat. de laud. Basil.

Ioan.

53.

Philo lib. de Ioseph.

54. Geneseos 4. Iustum Abelum inside occidit impius Cain; infame profectò parricidium, & omnium pœnarum reum: Tremuit Cain supplicij diuini metu, & ab obuio quoq; mortem timet; *Dixitque ei Dominus:*

Genes. Vita datur supplicio nomine.

minus: Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuitque Dominus in Cain signum, vt non interficeret eum omnis, qui inuenisset eum. Hæc blandior indulgentia Dei plantè est impunitas peccandi, imò licentia delinquendi. Elementa ipsa tanto scelere irritata, vindictam parricidij expostulant, & talionem expetunt, & Deus vitam concedit Caino? Impius mulctetur vita, & subeat crudelem mortem, quam pio fratri impiè intulit: cædes cæde luatur, non vita. Imò vita luenda est tam impia cædes, vt non vna morte, sed pluribus vindicetur fratricidium. Parum foret mortem iusti Abeli morte Caini vlciscendam; vnde Deus vita, id est, multiplici morte scelus Caini vindicat. Quod præclarè notauit Basilius
Basil. Seleuc. Orat. 4. Seleucus, sic fatus: *Omnis qui occiderit Cain septuplum punietur. Vita fruere, qua nefariè fratrem spoliasti. Abelo nemo hanc faciat iniuriam. Celerem Abelo mortem adduxisti, serum mortem appete, dum vita supplicio sit.* Nempe nefarium Caini flagitium inultum remanere vna ipsius morte: diuturnius viuat, vt diutius moriatur. Addantur vitæ homicidæ Caini, anni quos victurus erat Abelus, & viuat etiam Abeli vitā,
Iudith. & sic nō tam potiatur duplici vita, quàm patiatur plurimas mortes. Vnde dicitur illi: *Vita fruere, qua nefariè fratrem spoliasti.* quasi vita Abeli addatur Caini vitæ in acerbius supplicium tanti flagitij. Quis amet vitam, quæ pro supplicio est illatæ mortis? Qui vitam desiderat, plures mortes inscius appetit. Vides hic v. 6. viuam Bethuliensium mortem? V[illegible] nati sunt infantes & fæuæ morti subiacent; fame, siti, mœstitudine, periculis anguntur omnes, & fæuas strages omnia minitātur. O mortalium ærumnosam vitam! ò repetitas hominum mortes!

---

§. XIV.

Commentarius litteræ.

Vers. 18. Et cùm hæc dixissent, factus est fletus & vlulatus magnus in Ecclesia ab omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad Deum, dicentes;

Vers. 19. Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus.

Vers. 20. Tu quia pius es, miserere nostri, aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te.

Vers. 21. Vt non dicant inter Gentes: Vbi est Deus eorum?

Vers. 22. Et cùm fatigati his clamoribus, & his fletibus lassati siluissent.

V. 23. Exurgens Ozias infusus lacrymis, dixit: Æquo animo estote fratres, & hos quinq; dies expectemus à Domino misericordiā.

Vers. 24. Forsitan enim indignationem suam abscindet, & dabit gloriam nomini suo.

Vers. 25. Si autem transactis quinque diebus non venerit adiutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

VERS. 18. 55. ET *cùm hæc dixissent, &c.* Bethulienses fetiò agunt cum Ozia. quasi res Iudææ desperata esset, de tradenda vrbe Assyrijs. Sed nō omninò desperasse cōstat, quia statim obortis lacrymarum riuulis inclamatum Numen est, & exoratum auxilium diuturna precatione, qua prætendebant diuinam ciere misericordiam. *Ecclesia* cœtum sonat in quocumque sit loco, hoc est, hominum ingentem copiam; identidem sic vsurpatur in Scripturis. Sed iam sanctiori vocabulo *Ecclesia* sumitur pro multitudine fidelium sub Christi Vicario congregata. Item accipitur pro loco, in quo conuentus aut congregatio fit, scilicet accipitur locus pro eo, quod in loco fit, quod apud Ecclesiasticos, & prophanos auctores in vsu est. Parco exemplis, quæ obuia sunt etiam imperito.

Peccauimus cum patribus nostris, &c. Quid clamant Israelitæ, ad Deum suum? *Peccauimus cum patribus nostris, &c.* Quorsùm hic peccatorum mentio? intentantne irritare iustitiam diuinam, reuocando scelera in diuinam memoriam? Dein quare suorum parentū peccata diuturna obliuione emortua, exsuscitant? Porrò diuina mens humanis culpis exasperatur, nō tranquillatur. Num quia semel dixerunt se peccasse, se excusant ob commune delictū? & vitiati traducis sobolem causantur? Sanè lacrymis oblitterant peccata, ob quæ immittit Deus tam seueram pœnam. Vnumque è duobus petunt anxiè, aut indulgentiæ clementiam, aut supplicij inclementiā, sed à manu Dei, nō à manu gentis idololatræ: ne scilicet idololatræ in ipsos sæuiāt cladibus, in ipsorum Deum, irrisionibus: Conuitiaque iactent in ipsum, quasi aut imbellis nō possit, aut immitis nolit suum tueri populū ab hostili potentia. Prudentissimum quidem stratagema, quo suum ipsorum periculum Deo etiam imminere aiunt, & vnam, & eandem causam sui, & Dei agi intentant, vt Deus se tuendo, tueatur & ipsos. Vnde Tortoiettus inducit Bethulienses sic acclamantes ad Deum, VERS. 19. 20. 21. Tortolet.

——— *Misere laborum,*
Et causam defende tuam, tibi prima minantur
Detrimenta, tuis te trudere sedibus audent:
Scilicet id superest, proprijs vt viribus exlex
Arroget Assyrius nostra stipendia cladis:
Illudatque Deo,

A periculo sublime hoc ingenium; ingeniosa calamitas est: nam vexatio dat intellectum, & ab infortunio sapit, qui à felicitate desipit. Hac arte vsus est Moyses, Deuter. cap. 9. v. 28. Dauid, Psal. 78. v. 9. Azarias, Daniel 3. 47. Scitè aduertit noster Tusus ad cap. 2. Eccli v. 13. bene coniungi in hoc v. 20. *Pius & misericors.* Nam pius est natura, misericors in effectu: aut Pius misericordiam tribuendo: Misericors à miseria liberando. Paez in Cantico Moysis, vers. 7. Annot. 2. Ideò ait Bethulienses dixisse: *In tuo flagello vindica iniquitates nostras, & noli tradere, &c.* Quia Dei flagellum mitiùs quàm hominum est, & propterea illo potiùs, quàm hominum feriri precabantur. Deut. 9. Psalm. Daniel. Tusus. Paez.

Et cùm fatigati, &c. Plorando defessi sunt Israelitæ, & exhaustis lacrymarum fontibus, adhuc collacrymatur Princeps Ozias, & in aliqualem spem diuini adiutorij erigit Bethulienses, quibus pollicetur deditionem post quinque dies, nisi eo tempore auxilijs affulgeat spes: quia fortè ad ipsos quinque dies aquula suppetebat, qua vel leuiter recreari possens, vt suspicatur Carthusianus. Nempe Ozias deditionem procrastinat, vt cunctatione frangat hostes, aut effulgeat liberationis spes. Aptè Philo lib. Quod deterior, &c. *Tergiuersari enim præstat, quàm vinci: quam cunctationem inimici appellant timiditatem, amici verò securitatem;* An culpam admiserit Ozias præscribendo tempus diuinæ clementiæ, quod videtur innuere Pererius in cap. 8. Exod. numer. 4. opportuniùs tradetur sequenti cap. ad vers. 12. Salianus suspicatur hanc promissionem firmasse Oziam iureiurando, quod ex Græca editione ad cap. 8. adstruit. Tortolettus lib. 2. vt mitteret in Ierusalem ad Ioachimum Pontificem, qui rebus ferè desperatis auxilium mitteret contra Assyrios. Sulpitius non quinque, sed quindecim dierum inducias petit, librarij manifestus lapsus, non viri attentissimi. Addit Vatablus, quod Ozias: *Dimisso ad vallum suum populo in muros, & turres vrbis abiere singuli, vxoribusque & liberis domos suas remissis, se ipsos in vrbe vehementer afflictauerunt.* VERS. 22. 23. 24. 25. 56. Carthus. Philo. Perer. Salianus. Tortolet. Sulpit. Vatabl.

§. XV.

Lacrymæ ſunt auſpicium vitæ, pietatis adeps, Conſcientiæ euaporatio; mortis ablutio, gehennæ extinctio, oculorum baptiſmus: atque oratio ſine ſupplicatione impetrans.

57. Matth. — Lacrymæ ſunt vitæ auſpicium. — Zeno ſerm. 2. de Natiu. — Petr. Dam. ſerm. 29. — Lacrymæ ſunt pietatis adeps. — Pſalm. — Chryſ. ſer. 167.

MAtthæi 5. verſ. 5. dicuntur *Beati qui lugent*; quia ſpe beatitudinem anteuertunt, & lętitia glorioſæ beatitudinis æmula perfruũtur. Imò infęlices ſunt qui lugent: nam lacrymæ aut inſtantes ærumnas dolent & deflent, aut futuram calamitatem præſagiunt, & anticipato doloris ſenſu prophetant. Res profectò diuerſiſſimæ: nam ſi lacrymæ beant, quomodo infortunium important? malè fęlicitat, quod infęlicitando beat. Scilicet lacrymæ bonæ ſunt, & non bonæ. Pro calamitate temporali muliebriter illacrymari, res indigna viro eſt (quod tracto in paragrapho ſequenti:) In cauſa verò peccati exterminandi, & diuinæ gratiæ promerendæ bonæ ſunt, & optimæ. S. Zeno Veronẽſis ita ſcribit: *Mundum vt aſſolet, infans fuſus ingrediens ſponte vitæ reptantis prauijs lacrymis auſpicatur*. Quaſi lacrymę ſint, & auſpicium vitę, & fauſtum augurium fęlicitatis, indicium ſublimioris ſanctitatis. Aruina virtutis, & pietatis adeps dicuntur à P. Damiano: *Pietatis adeps, qui intus latitat, foras per oculos emanat*. Quia ſicut enormiora crimina ex adipe iniquitatis promanant. (Pſal. 72. v. 7. *Prodijt quaſi ex adipe iniquitas eorum*:) ita ex pinguiori probitate ſtillant, & eliquantur piæ lacrymæ. Per oculos enim euaporatur latentis conſcientiæ feruor. Quod dixit S. Chryſologus ad hunc modũ fatus: *Pœnitentiæ medicina ſuccurrat, ferrum compunctionis accedat, apponatur aduſtio tunc doloris, adhibeantur ſuſpiriorum tunc fomenta, tumentis conſcientiæ feruor euaporet, tunc reatus vlcera lacrymis abluantur.*

58. Baſil. Sel. Orat. 6. — Lacrymæ interſtinguunt vitia. — Maxim. ho. 2. de Eleemoſ. — Lacrymæ interſtinguunt gehẽnã & mortem. — Tertull. l. de Baptiſmat. c. 2.

Et quidem Baſilius Seleucus hortatur homines, *Vt vitia lacrymis extinguamus*. Ac ſi non tantùm peccata, ſed etiam vitia extinguantur oculorum fontibus. Nec mirum eſt criminum feruorem extingui lacrymis, cũ etiam æternitatem illam gehennæ pyram interſtinguant lacrymæ. Audiendus eſt S. Maximus: *Quanam eſt illa aqua*, inquit, *quæ conſumit flammas, nec ipſa conſumitur à peccatoribus, ſed gehennæ conſumit incendia*? O validiſſimam lacrymarum efficaciam, quæ inextinguibile illud gehennæ incendiũ interſtinguere valet, & euigorare acrem vrendi vim! Nimirum lacryma eſt gehennæ nix, quæ homini lacrymãti extinguit inferni perpetuò flammantem pyram, hæc enim lugẽti non ardet. Plus audet Tertullianus quod fletui poteſt adaptari: *Nonne mirandum, & lauacro dilui mortem?* Mors peccatorum ſordida eſt, & labe præſentis culpę, & ſqualore futuræ gehennę. Ergo ſordidiſſima mors extergitur, emaculatur, diluitur lacrymarũ vndis: & à fletu candicat, & prænitet gemmanti lacrymarũ venuſtate, vnde exclamat ſequẽti capite: *Quanta vis eius* (aquæ) *& gratia, & ingenia, quot officia*! Quæ ſunt hæc lacrymarum ingenia? Nempè planctus, arbitrium eſt emendationis, artificium reconciliationis, ingenium gratiæ, & gratia animæ: nam lacrymæ delent vitiorum fęditatem pulchritudine virtutis, venuſtant peccata, ea transformando in pœnitentiã, diluunt mortem eam emaculando planctus lixiuio, & decorando ornamentis gratiæ. Tanta eſt huius aquæ gratia! hoc officium, hoc ingenium lacrymarum: *Bonæ lacrymę, in quibus eſt redemptio peccatorum*, exclamat S. Ambroſ. Quaſi lacrimæ ſint redemptrices, & vicariæ Dominicæ Paſsionis. O grande lacrymarum elogium, & ingenium amplificandæ gratiæ lacrymarum! Apprimè quadrat in lacrymas, quod de ſaliua Chriſti ingenioſè dixit S. Chryſologus, ad illud Ioannis 9. v. 6. *Expuit in terram, & liniuit ſuper oculos eius, Diuino ore luciferam dat ſaliuam, vt ſanitatis gutta baptizaret oculos peccatoris*: quaſi lacrymarum guttæ oculos baptizent.

59. Ambroſ. l. 6. in Luc. — Lacrymæ baptizant oculos. — Chryſolog. ſerm. 176. — Hugo Car. in cap. 5. Matth. — Gregor.

O quàm ardent oculi ad cõcupiſcentiam! quot peccatorum reus eſt humanus viſus! Oculi ſęuè irantur, furioſè minitantur, laſciuè ſcortantur: oculi ſubornant concupiſcentiam, inſidiantur virtuti, prodũt ſanctitatem: & omniũ ferè delictorũ origo ſunt, aut occaſio. Verùm piæ lacrymæ oculos baptizant, oculorũ fomitem temperant, & compeſcunt: *Nam ſanitatis gutta baptizat oculos peccatoris*. Imò totum hominem, vt aduertit Hugo Cardinalis, aiens: *Luctus eſt mentis humanæ baptiſterium*. Quid eſt enim aliud lauacrum lacrymarum, niſi ſecundus baptiſmus? Allegatque Hugo illud S. Gregorij, *Mens lacrymis baptizata videt limpidiùs*. Quid mirum quod oculi lacrymis baptizati, & à lippitudine peccatorum clari videant limpidiùs, & cernant perſpicaciùs?

60. Tertull. l. de baptiſmat. cap. 1. — Lacrymæ ſunt aquea tela. — Vrbanus in Pſal. 30. — Clem. Alex. in Exhort. ad Gent.

Neque tantùm peccatorum morbos, & vlcera ſanant lacrymę, ſed etiam Dæmonem validum humani generis hoſtem vulnerant, & profligant. Nam *ferè viperæ, & aſpides, ipſique reguli ſerpentes, arida, & inaquoſa ſectantur*, inquit Tertullianus. malè enim habent in aquis: *Contribulaſti capita Draconum in aquis*, Pſal. 72. verſ. 13. Quid eſt in aquis *contribulaſſe*, vel *confregiſſe*, vel *conciduiſſe*, (vt alij ſcribunt) caput Draconis? Vrbanus IV. *Contribulare venenatæ ſuperbiæ caput in diluuio lacrymarum*. Lacrymarum imbribus quaſi telis caput veteratoris ſerpentis contribulatur, confringitur, conciditur. Blandum, & molle iaculum videtur aqueum telum, ſed quod durè ferit, & cruentat aduerſarium Dæmonem, ac ſi veneno medicatum foret ad ſæuiorem ictum. Altè Clemens Alexandrin. non longè à fine inquit: *Confligamus inſtructa acie aduerſus Malum, ignita Mali iacula extinguamus aqueis à verbo tinctis cuſpidibus*. Nempè ſicut ſagittarium cuſpis veneno medicari ſolet, vt venenatam plagam medullitùs ſerpentem ad mortem infligat; ſic iacula, quæ Chriſtianæ acies vibrant aduerſus Dæmonem, aqueo lacrymarum quaſi veneno allini, & tingi oportet, vt cuſpidibus lacrymis velut veneno, medicatis, ſæuiùs feriant malum Dæmonem: vt homines aqueis cuſpidibus à verbo tinctis confringamus capita infernalium Draconum in aquis.

61. Gregor. Luc. — Lacrymæ ſunt legati. — Ennod. l. 4. epiſt. 24. — Saluian. l. 1. de Gubern. Dei. — Lacrymarũ officioſa patientia. — Pſalm. — Hugo in c. 5. Matth. — Lacrymæ impetrant abſque pudore rogãdi. — Iudith. — Anſelm. Laud.

Præterea lacrymæ ſunt orationis energia, precum vigor, & impetrandi ſecuritas. S. Gregorius apud S. Thomam explicans illud Lucæ 14. v. 32. *Legationem mittens rogat, &c.* ſic fatur: *Dum ergo adhuc longè eſt, mittamus ad eum legationem, lacrymas noſtras*. Nẽpè lacrymę Legati ad inſtar agũt cauſas noſtras apud Deũ. Pulchrè Ennodius: *Ille admittat lacrymas meas, cui clauſa ora fabulantur; cui ad plenam legationem ſufficit ex compunctione defluens imber oculorum*. Diligens, & attenta eſt legatorum induſtria, ſagaciſſimè, & ciuiliſſimè omnia officia obit, vt extorqueat rem, quã impetrare intendit. Bellè dixit Saluianus loquens de populo Hebręo: *Officioſa viduarum patientia liberatur*. Audis lacrymarum vndas officioſè patientes dici? Scilicet lacrymę officioſæ ſunt: nam officioſitas eſt articulum placendi, & arbitrium promerendi, omnium gratiam obſequijs captare ambit, omnibus alludit, arridet omnibus, ſe ſe vltrò blãditijs inſinuat; & ita omnium animos, & voluntates conciliat, & ad ſe trahit. Sic lacrymæ legationem ſuam officioſa patientia obeunt, extorquentque quidquid impetrare intentant. Blanda enim vi quod orant, exorant. Pſal. 38. v. 13. *Auribus percipe lacrymas meas*. *Quæ violenta ſunt in precibus*, ait Hugo. Quin & lacrymę vim orationis habent abſque orationis pudore; impetrant abſque ſupplicatione. Iudith. 8. v. 14. Sanctiſſima fęmina taxans deficiẽtem Bethulienſium fidem, inquit: *Sed quia patiens eſt Dominus, in hoc ipſo pœniteamus, & indulgentiam eius fuſis lacrymis poſtulemus*. Quo genere orationis Deus exorandus eſt in re ferè deſperata? Num vocali ſupplicatione, an lacrymarum tacita effuſione? Anſelmus Laudatus: *Fuſis lacrymis poſtulemus, quæ pondera vocis habent, quæ impetrant, non ſupplicant*. Quid moleſtius quàm ſupplicare? Quid iucundius quàm impetrare? Quid fęlicius, quàm abſque ſupplicatione impetrare?

Hoc

62\. Hoc solius fletus elogium est, qui sine pudore rogandi gaudet fęlicitate impetrandi. S. Maximus de Petri negatione agens, de eius lacrymis sic elegantissimè fatur: *Lacrymæ ergo verecundiæ consulunt pariter & saluti, neq; erubescunt in petendo, & impetrant in rogando; lacrymæ, inquam, tacitæ quodammodo preces sunt, veniam non postulant, & merentur. Nisi quod vtiliores lacrymarũ preces sunt, quam sermonum, quia sermo in precando fortè fallit, lacryma omnino non fallit.*

Maxim. homil. 3.

S. Maximo accinit magnus Ambrosiùs agens de Petri planctu, censę vter elegantiùs: *Lauant lacrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri. Et veniæ fletus consulunt, & verecundiæ. Lacrymæ sine horrore culpam loquuntur. Lacrymæ crimen sine offensione verecundiæ confitentur: Lacrymæ veniam non postulant, & merentur.* Itaque lacrymæ fęliciter circa diuinam misericordiam negotiantur, nam sine oratione exorant, sine supplicatione impetrant, absque pudore rogandi, habent vigorem impetrandi. O bona fletuum oratio, quæ dum tacet vocalior est; dum negligit orare, noscit fęliciùs impetrare, silendo vociferatur, & tacendo imperiali voce, quod piè cupit, factiuè exequitur. Hic lacrymarum fastus est, & pia orationis ambitio. Sic Bethulienses hic, vers. 18. præ fame tabescentes, præ siti aridi, obsidione oppressi, conscientia scelerum anxij, excidio proximi, re desperata per oculos conscientiam euaporant, pietatis adipem eliquant, oculos lacrymis baptizant, instantem mortem fletu diluunt, & gehennæ ardorem planctus refrigeratione interstinguunt; atque fletibus orant, vt sine supplicatione impetrent. Quod pie meditati sunt Bethulienses, abundè præstiterunt, & cupitam sospitatem in lacrymis fęliciter repererunt. Ergo Bethuliensium consilium sit Christianorum eruditio: ora lacrymis, vt sine pudore roges, sine supplicatione impetres, sine anxietate obtineas, exorandi securus: lacrymæ enim sunt ingenium impetrandi.

Ambros. li. 10. in Lucam.

Iuditha.

§. XVI.

Lacrymæ etsi in terram sponte cadunt, in cælum relabi piè præsumunt.

63\. Lacrymæ sunt pietatis adeps per oculos eliquatus, cordis particulæ, peccatorum diluuium, vigor orationis, charitatis vapor, auspicium pœnitentium, proficientium eruditio, & perfectorum cõsummatio. Ergo qui lacrymas fundit pro rebus caducis, pretiosas margaritas prodigit, perdit, proculcat. Profectò lacrymæ è sublimi oculorum loco, naturaliter ad terram descendunt. Heu! errant lacrymæ, quæ terrena deplorant, & error hic cum hominibus nascitur. *Errauerunt ab vtero.* Psalm. 57. v. 4. homo ab infantia flebilis nascitur, deflens, quas patitur miserias, & quas patiendas arcano naturæ instinctu præsagit. Præclarè Tertull. *Mentior*, inquit, *si non statim infans ad vitam vagitu salutauit, hoc ipsum se testatur sensisse, atque intellexisse, quòd natus est, omnes simul ibidem dedicans sensus. Ita prima illa vox de primis sensuum vocibus, & de primis intellectuum pulsibus cogitur. Plus est, quod de prospectu lacrymabilis vitæ, quidam augurem incommodorum vocem illam flebilem interpretantur, quod etiam præsciens habenda sit ab ingressu vitæ nedum intelligens.* Vides infantulum rudem necdum natũ, & flebili vagitu præsentis vitæ ærumnas lugentem, imò præsentientem futuras? ò malè expensas præmaturas lacrymarum diuitias, quibus, & tua crimina redimere, & Deum placare, & cælum coemere fęliciter potes? *Ad Deum stillat oculus meus*, ait Iob. c. 16. v. 21. Quasi dicat Iobus: Calamitas amissi regni, extinctæ sobolis, exhausti corporis, afflictæ valetudinis, & tot dolorum acerbitas, non potuerunt educere ex oculis meis, vel vnam lacrymulam, siccis oculis suffero ineluctabilem calamitatem: scio enim quàm exiguum sit muliebre hoc lacrymarum leuamentum, quod non laxat curas, & minuit tormenta, sed stringit animum, & incrementat cruciatus. *Ad Deum stillant oculi mei*, id est, oculorum meorum nubes rorida sursum mittit lacrymarũ imbres. Mirum, (sic fatur P. Pineda ibi,) quod quæ in sinum descendere, & in terram cadere videntur lacrymæ, non descendant tamen, sed descẽdant ad Deũ, & contrario motu, quàm imber, & stillicidia in cælũ stillent. Sed mirabilis huius rei illa est causa occultior humanis oculis, quòd sicut Sol terræ vapores suo calore tepefactos, sursum euehit; ita piorum hominum feruentes à charitate lacrymas, benignissimus Dominus excitat, & eleuat ad se. Ecclesi. 35. v. 18. *Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt? A maxilla enim ascendunt vsque ad cælum.* Vides hoc lacrymarum naturale miraculum, quæ in terram cadentes, relabuntur in cælos? *Ad Deum stillant oculi mei*, inquit Iobus. Ergo ad Deum solum stillant oculi nostri.

Psalm.

Tertull. l. 1. de Anim. c. 19.

Prophetæ infantium lacrymæ.

Iob.

Lacrymæ in terram cadunt, & in cælum relabuntur.

Celada in Iudith.

Pineda.

Ecclesi.

64\. Angebatur quondã Dauid implacabili Saulis odio, sollicitè inquirebant ad mortem, nullus illi locus satis tutus erat vel à Regia ira, vel Absalonis impietate: oppressus aliquando ærumnosæ tristitiæ fluctibus, obortis lacrymis muliebriter Dauid suam flebat calamitatem de quo agens, Psalm. 118. v. 28. sic inquit: *Dormitauit anima mea præ tædio.* Origenes, S. Hieronymus, S. Ambrosius, *Stillauit anima mea præ stultitia*: Treuetus edoctus tanta tantorum Patrum auctoritate, locũ sic scribit, & explicat: *Stillauit anima mea præ tristitia.* Alij: *soluitur*, anima mea; alij *diffluit* nonnulli, *agonizat.* Nẽpè Dauid strenuus, fortis, & pius vir animaduertens se vbertim fudisse lacrymas propter instãtem calamitatem, & temporarias ærumnas, neque oculos eius stillasse ad cælum, sed ad terram, si puduit muliebris planctus, vt disertè non dixerit; *Stillauit anima mea præ tristitia: sed dormitauit anima mea præ tristitia.* Quasi dicat: Non attentus, & vigilans, sed sopitus, & dormiens fudi eiusmodi inutiles, & fęmineas lacrymas viro prudenti, & vigili indignas. Scilicet dormitauit anima mea, cùm oculus meus lacrymas stillauit ad terram, non ad Deum; cùm anima mea agonizabat, soluebatur, & diffluebat per oculos, imprudens fecimei impos dormitabam. Vnde S. Hieronymus, vt Scripturarum, sic & mentis Dauid Arbiter, non scribit, *anima præ tædio dormitauit*, sed *stillauit anima mea præ stultitia*, ò fatuas & stultas lacrymas muliebriter effusas propter res temporarias! stultè contemnit, & perdit lacrymas quisquis eas ponit in terra, illas fundens pro terrenis rebus; in cælo collocandæ sunt artificio pietatis corrigendæ, dirigendæque in sublimè cælorum, & Iobi æmulatione in cælis reponendæ sunt. *Ad Deum stillat oculus meus*, sed *Heu! ad terram distillauit anima præ stultitia!*

Psalm.

Orig. Hieron. Ambros. Treuet.

Lacrymæ fatuæ pro temporalibus.

65\. Profectò lacrymæ fusæ pro terrenis bonis, seu ærũnis instantibus, inutiles sunt, stultæ sunt, steriles sunt. Vir seu maritus animæ, siue sanctarum operationum dicitur Spiritus sanctus à Beda. Ergò lacrymæ, quæ ab spiritu non fouentur, & animantur, infœcundæ sunt, & steriles. Tertull. versans illud Genes. 1. vers. 2. *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, in hunc modum fatur: *Superuenit statim Spiritus de cælis, & aquis*, (siue baptismi siue lacrymarum) *superest, sanctificans eas de semetipso, & ita sanctificata vim sanctificandi combibunt.* Itaque superuenit Spiritus sanctus fœcundans lacrymarum aquas tanquam sponsus, subiungit enim idem Tertull. cap. sequenti, sic profundè rem meditatus: *Sed enim nationes extraneæ potestatem eadem efficacia (in aquis) idolis suis subministrant; sed viduis aquis sibi mentiuntur.* Viduas appellat aquas, seu lacrymas, quæ idolis, seu rebus mundanis administrantur, non Deo, quæ non stillant ad cælum, & ad terram defluunt. Illi, inquam, qui flebili planctu ob temporariã incommoda lacrymatur, sibi mentiuntur, cum inani leuamento consolantur dolorem suum; videlicet in *viduis aquis* aliquod laxamentum, frustra ambiunt. Quid est, viduis lacrymis? Vidua, quæ verè vidua est, solitaria est, orba, squalida, mœsta, sterilis desolata, & ferè emortua, cùm maiori ex parte sui obierit. (De Viduarum orbitate legi possunt Commentatores

Beda in c. 2. Exod.

Tertull. lib. de Bapt. c. 4.

Lacrymæ pro rebus mũdialibus viduæ sunt.

Pauli ad cap. 6. prioris epiſt. ad Timotheum.) Nempè lacrymæ, quas non maritat Spiritus ſanctus, qui eſt vnicus lacrymarum ſponſus, viduæ ſunt, id eſt, fructu infœcundè, pietate ſteriles, virtutibus ſolitariæ, orbatę vigore gratiæ, triſtes ab ærumnarum ſenſu, ſqualidæ ex terræ ſordidæ attactu, deſolatæ ob impatientiam doloris, mortuæ ab ſpe cęleſtium. O viduas id eſt, malè viuas, & bene mortuas lacrymas, quas effundit impatientia infortunij! mentiuntur laxamẽtum & meri cruciatus ſunt; prætendunt pietatem, & pietatem fruſtrantur fructu ſuo; deplorant carnis mala, & viduantur Spiritu. O vtinã ſemper *ſtillet ad Deũ oculus meus*.

Ad Tim.

66. Lucæ 9. v. 59. Dixit Ieſus cuidam è turba: *Sequere me, ille autem dixit, Domine permitte mihi primùm ire, & ſepelire patrem meum.* ò filium piè officioſum in parentes! Quid ſanctius hac pietate, quæ etiam erga extraneos tot encomijs dilaudatur in Tobia? Audi Chriſti reſponſum planè inſperatum: *Dixitque ei Ieſus: ſine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos*. Valdè angit Interpretes, cur Chriſtus Deus arceat filium à pietate ſepeliẽdi parentem. Num piiſſimus Dominus vetat pietatẽ erga parentes, quam æterna ipſius naturæ lex piiſſimè humanis cordibus ſcripſit? Bellè Chryſol. *Sine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos. Chriſtus non deeſſe voluit exequijs paternis, ſed prophanis luctibus noluit intereſſe*. Videlicet Chriſtus ideo illi recens diſcipulo mandat, ne exequias parentibus debitas proſequatur; vt non interſit prophanis luctibus, vt non videat lacrymas inaniter effuſas pro temporali calamitate. Itaque non tantùm præcauit Chriſtus, ne ipſe lacrymetur pro morte terreni parentis, ſed etiam ſuadet ne vel oculis ſuis videat temporales lacrymas, quas extorſit temporalis ærumnæ dolor, ne fortè & ipſe doloris impatientia à actus, & æmulatione aliorum delinitus muliebriter lamentetur, & lachrymas prodigè fundat, quas neceſſum eſt auariſſimè aſſeruare ad delenda peccata, & placandum numen. Nimirum ne oculi huius diſcipuli ſtillent ad terram, qui ad cœlum ſtillare debent, pia ſublimioris luctus ambitione.

Lucæ. Lacrymas pro rebus temporalibus effuſas cernere vetat Christus

Chryſol. ſerm. 19.

67. Qui nimis mundialium bonorum amiſſionem deplorat, nimis ea videtur amare, & ipſo luctu eadẽ ſuſpirat; etenim ambitioſior luctus ambitio eſt amiſſi boni: luctu.n. alitur, & creſcit fames boni per calamitatem deperditi, quaſi lacrymę ſint ardor deſiderij, & rei deſideratæ fomes. Regius Pſaltes anhelãs cæleſtem beatitudinem, ſic fatur ad Deum. Pſal. 41. v. 3. Quãdo veniam, & apparebo ante faciem Dei? *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi eſt Deus tuus?* Si ſuauiſſimum beatitudinis fontem Dauid ſitit, cur ait lacrymas illi fuiſſe panem, & non potiùs potum? potu enim reſtinguitur ſitis, non pane; imò potiùs pane inaccreſcit ſitis. Quinetiam lacrymæ aptiores ſunt ad potum, quàm ad eſcam. Audienda ſunt acutiſſima S. Auguſtini verba inibi ſic aientis: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ, non amaritudo, ſed panis ſuauis ſitienti mihi illum fontem; quem quia bibere nondum poteram, auidius meas lacrymas manducabam. Non enim dixit: Factæ ſunt mihi lacrymæ meæ potus, ne ipſas deſideraſſe videretur ſicut fontes aquarum. Sed ſeruata illa ſiti, qua rapior, ſeruata illa ſiti, qua inareſco ad fontes aquarũ, panes mihi factæ ſunt lacrymæ meæ, dum differor. Et vtiq; manducando lacrymas meas ſine dubio plus ſitit ad fontes.*

Pſal.

Lacrymæ cur nõ potandæ ſed manducandæ.

Auguſt. in Pſal. 41.

68. Nempè Dauid ardẽtes ſitiebat ſuauiſſimum beatitudinis fontem anhelo ore cupiẽs inebriari dulciſſimo glorię liquore, & ideo non ait ſe bibiſſe lacrymas, tanquam potum, ſed manducaſſe velut eſcam panis; nam aquę ſitim extinguunt, panis verò ſitim mouet, & vrget. Ergo Dauid lacrymis paſci, & ali dicitur tãquam cibo, quippè à quo creſcit fames beatitudinis exoptatæ. Quaſi lacrymæ manducatæ ardentiùs faciant ſitire bonum abſens, & cupitum. Igitur qui beatitudinem ſitit, veſcitur planctu tanquam pane, a quo inaccreſcit ſitis. Et ita qui veſcitur velut pane, ipſis lacrymis, quibus angitur pro rebus temporarijs, & caducis, & earũ amiſſione, potiùs alit ſitim illarum rerũ, & tacitè fatetur planctu ſe rerum mundanarũ ambitione teneri, quas fletu ſuſpirat, & lacrymis ambit. Lacrymæ non ſunt potus, ſed panis, cuius eſu creſcit ſitis rei optatæ, & ſuſpiratæ per lacrymarum effuſionem. O facinus! Ne ergo oculi noſtri ſtillent in terram, qui ad Deum ſtillare debent. *Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia adijcientur vobis*. Matth. 6. verſ. 33. *Non ait vtique, Quærite primùm regnum Dei, & deinde iſta quærite, ſed hæc omnia, inquit, apponentur vobis, ſcilicet etiam non quærentibus*. Verba ſunt S. Auguſtin. Itaque ambitioſior lacrymarum oratio perperam affectat mundialia bona: malè deploratur, quod non benè deſideratur, femineæ lacrymæ ſunt quas extorquet calamitatis ſenſus aut non ſiccat maſculus animi vigor. O muliebrem Bethulienoum fletum ob mala obſidionis! dicitur enim hic verſ. 18. *Factus eſt fletus, & vlulatus magnus in Eccleſia ab omnibus*.

Matth. Auguſt. l. 2. de ſer. Domini in mõte.

Iudith.

---

§. XVII.

Homo erudiat proprias virtutes à corporis ſchola & iniquitatis propriæ magiſterio.

69. FAcilis eſt vitiorum diſciplina. Nemoque eſt tam rudis à natura, qui non ſit habilis ad malitiam, & ingenioſus ad peccandum. Naſcimur ad malum docti, natura ipſa erudiente nos ad has artes occulto nequitiæ magiſterio. Nemo non rudis ad virtutem eſt, nemo rudis ad vitium: hoc ingenium à naturã omnes arripuimus, & vitijs exprimimus. Sed qui à nobis cadimus, porrigamus gratia adiuuante nobis manũ, qua ſurgamus à lapſu, & qui peccando ſcãdalum fecimus nobis; à peccato reſumamus vires ad virtutem. Eſto bonus tui magiſter, & à peccato ipſo accipe eruditionem ad ſanctitatem, & ab feruore quo præceps raptabaris ad vitia, mutuò accipe calorem ad probitatem. Perge ad virtutem per obſtantia vitia, quod præſcribit Seneca, *Hoc durum, & laborioſum negotium* (aliàs *ingenium*) *nobis datum ſcias, ſcilicet iter per obſtantia*; id eſt, eundẽ nobis ad ſanctitatem eſt adminẽto vitiorum. Quomodo iuuabũt nos? Magnitudo tuæ malitię ſit bonum exemplar ad Chriſtianam philoſophiã. Antiqua peccata non ſint tibi obſtaculo, ſed magiſterio. Pulchra eſt diſciplina virtutis, quę à vitio eſt. S. Chryſ. ſer. 12. ſic inquit ſatis ad rem: *Corpus eſt animæ domicilium, murus Spiritus, virtutũ Schola*. Aptenè dicitur Corpus virtutum ſchola! Imò Corpus iure dicitur malitię ſeminarium, promptuarium vitij, febris animæ, ruina ſanctitatis, fomes libidinis, animi cadauer, ferettum mortis, ardor Intemperantiæ, excidium virtutum, & quodvis execrabile attributũ in corpus quadrat. Quomodo hoc corpus diris execrandum, tam magnificè prædicatur à Chryſ. vt dicatur *magiſterium, & ſchola virtutũ*! Imò à corporis opera dediſcit animus omnes ad virtutem diſciplinas. Profectò profunda eſt ſentẽtia Chryſologi, & ſententioſiſſimè appellatur corpus *ſchola virtutum*. Porrò virtutes ipſæ erudiendæ ſunt à vitijs in gymnaſio corporis: nã vitium animoſum eſt, & nimium audet peccandi libidine, ſtimulis voluptatis exagitatum: diſcat igitur virtus eminẽtiam ab animoſitate vitij. Quàm exprompti, quàm hilares, quam ex animo præcipites ferimur ad prauitatem! Ne torpeamus aut ceſpitemus ad virtutem. Ardemus ad malum: & nõ bonus vitij calor depaſcit intimas hominis medullas, ne tepidi ſimus, aut algeamus ad bonum. Ad ambitionẽ, & indefeſſi, & prodigi ſumus: ne citò laſſemur, ne auari ſimus ad eleemoſynas. Et (vt ſummatim dicam) creſcant virtutes ad exemplorũ noſtræ prauitatis, animentur virtutes comparatione vitiorum, & à vitijs diſcant eminẽtiam. Sit corpus, & eius opera, ſchola virtutum. Hinc dixit Tertullianus: *Mala neceſſaria fuiſſe ad illuminationem bonorum*. Nimirũ peccata noſtra facem præferant, & illuminent bona opera illuſtriora illa reddendo, & vrgendo hominem ne tardiùs currat ad bonum, qui velociùs cucurrit ad malum. Nam ſicut qui in tenebris eſt, paſſim hæret,

Corpus dicitur virtutum ſchola, & quo ſenſu.

Sen. ep. 53.

Chryſol.

70. Virtutes propriæ quodãmodo erudiantur à proprijs vitijs.

Tertull. adu. Hermog. c. 13.

& vix

& vix progredi potest, in luce currere quisq; valet: sic vitia illuminare debent ad cursum, quo in vitā æternam contēdimus. Redit S. Chrysologus & suam vindicans sententiam, inquit: *Impietas ministerio iniquitatis curabatur*. Ac si diceat: quasi languet pietas, cui non medetur præfato modo impietas; roboranda quodammodo virtus est, & ad robusta opera perducenda ope vitij. O quàm bene valet vitium, quàm robustum, & vegetum est! Sic valeat virtus. Improbitas medicina sit probitatis; & impietas medicus pietatis.

Chrysolog. serm. 19.

71. Ceterùm hoc vitij magisterium ab schola Pauli est, qui ad Rom. 6. v. 19. sic fatur: *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: Ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* Benè notat S. Chrysostom. *Nec dixit propter infirmitatem vestræ, vel voluntatis, vel propensionis, vel alacritatis, sed carnis*. Vnde constat quòd de venereis voluptatibus agit Paulus. Et sensus est facilis, & pulcher: ò Romani ea alacritate, & studio, quo à libidine stimolati inhiabatis rem veneream, & in luxu deliciabamini, non languidiori propensione desiderate rem cælestem, inhiate sanctitates, discite ab *schola corporis*, à magisterio vitij alacritatem ad virtutem. Luculenter S. Ansel. ibi (si opus illud Anselmi est) expendit *τὸ Sicut*, ita scribens: *Quid est autem, sicut illud, ita & hoc agite? Nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptasq; peccatis; sic ad iustè viuendum, &c.* Nimirùm sponte olim deliciabamini impotenter venereo luxu, & temerarij ruebatis ad vitia: ergo temeritas libidinis vestræ & inhians voluptas sit magisterium ad sanctitatem. Audeat piè virtus, vt audebat impiè vitium: temeritas improbitatis sit probitatis schola: *Vt Matthæum* (ait sanctus Chrysol.) *qui erat fraudator pecuniæ, fieret gratiæ distributor: de impietatis schola ad pietatis magisterium perueniret, fieretque doctor misericordiæ, qui auaritiæ fuerat institutor*. Ecce Matthæus sanctus, à se ipso peccatore discit: ipseque peccator, est schola, & magisterium sui ipsius. Sapienter Tertull. versans illud Pauli, 2. Cor. 12. v. 9. *Virtus in infirmitate perficitur*, inquit, *Iustitia iniquitate perficitur*. Nōne iniquitas Iustitiam exterminat, & corrumpit? quomodò eam incrementat, & perficit? Iniquitas non expolit iustitiam, sed deuenustat; non gignit sed adulterat. Porrò iniquitas non profectus, sed defectus virtutis est. Verū si Iniustitia vt exemplar iumatur ad virtutem, perfectio illius erit, & incrementum. Nam iniquitas audax est, audeat & virtus, & animosiùs sectetur sanctitates: iniquitas temeraria est; probitas non sit pusillanimis: ædificat sublimitatem à vitio: vt à corporis schola, & vitij magisterio auctior, & illustrior euadat virtus. Sic dum Bethulienses se exacuunt ad sanctitatem, vt iratum Numen propitium reddant in memoriam adducunt præterita delicta, aientes hic vers. 19. *Peccauimus, iniustè egimus, iniquitatem fecimus*. Nempè sublimem temeritatem, piè imitetur virtus, & animosiùs audeat, arcanè erudita vitij magisterio.

Ad Rom. Chrysost. hom. 12. in c. 6. ad Ro. Virtus propria piè erudiatur ad audaciam à proprijs vitijs.

Anselm.

Chrysol. serm. 30.

2. Cor. Tertull. de fug. in persec. cap. 2.

Iudith.

§. XVIII.

Maiora hominum delicta ex occasione nobilitant augustiora Dei attributa.

72. Malitias peccati alibi vbertim do, vt peccator à criminibus deterreatur, nūc ne flagitiosus quisque desperet, sed animetur ad sanctitatem recuperandam, vtilitas delictorum tracto. Nam arrepta ansa ab infinita peccatorū malitia, magis elucet infinita perfectio attributorum Dei. Quo enim modo augustior Dei misericordia nosceretur: nisi erga tantam malitiā versaretur, illam condonando? Porrò ex enormitate peccati prædicatur diuina largitas à prauitate humanorum excessuum gloriam mutuāte. Neque enim infinitè bonus Deus agnosceretur, nisi peccator esset infinitè malus. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum est enim*. Psalm. 24. vers. 11. Perpetrarat Dauid peccatum grande: adulterium homicidio exaggerauerat. Deum sibi iratum noscens, ad tribunal diuini iudicij confugit: sacco, & cinere volutatus, dolore fractus, lacrymis obrutus, & singultibus hians, propitiationem anxiè petit à Deo. Verùm attende ad causam, quam allegat, vt Deum alliciat ad veniam: *Propitiaberis*, inquit *peccato meo: multum est enim*. Id est, veniam peccati certissimè spero quoniam peccatum meum grande est, & nimis enorme. Insipienter videtur agere Dauid, cùm maiorem peccati sui malitiam allegat ad veniam. Quis enim non insanus confessi delicti veniam postulans, non proponit rationes; quæ illud extenuent aut excusent? Præstaret dixisse: propitiabere peccato meo, nam seductus sum Bersabee pulchritudine nimia, luxuriæ flammas iaculata est tanta venustas? Non te latet humanæ carnis imbecillitas: incautus corrui, cautelam deinceps voueo. Rebellaui semel; parce olim amico, & ero semper tibi fœderatus: Semel reus veniam meretur: quia semper amicus fuit. Carnis caducæ imbecillitatibus, & luxuriæ fraudibus ignosce. Lubrica res est caro, & casui proxima. Tu pius porrige dexteram labenti.

Psalm.

73. Profectò hæ, aliæque similes rationes proponere congruum foret, quæ iras Dei sedarent, & ad propitiationem illicerent. Et his omissis enormitatem sceleris exaggerat Dauid, ac si vellet Deum irritare ad punitionem, non propitiari ad veniam. Planè hic desipere videtur Dauid. Imò consultissimè sapit, & blāditur Deo de enormitate delicti. Nam Deus parcens grādiori peccato magnam suam misericordiā ostentat. Neque enim magnum foret exiguam malitiam condonare. Auget Dauid culpam, vt augeat Dei liberalitatem, quæ elucet magis maius crimen relaxādo. Quod acutè notauit Cardinalis Caietanus, hæc Dauidis verba his verbis expendens: *Ne videatur sub dubio petere, ait: Parces culpæ meæ; & rationem subdit; quoniam grandis est, hoc est, quoniam nomini tuo refertur condonatio culpæ ex sui magnitudine: decet enim tuum nomen magna facere, & illud magnificari ex condonatione magni sceleris. Vbi nota non alleuiare peccatum suum Dauidem, sed quod prius vocauit rebellionem, modò grandem culpam confitetur*. Non minuit Dauid suam culpam, ne vnà extenuet diuinam largitatem, quam potiùs prædicat augendo delictum; nam delicti grandior remissio, occasio erit, ex qua augustior misericordia præniteat. Non enim satis esset publicandæ infinitæ misericordię, nisi crimen nimis grande. Adauctum crimen incrementat parcentis liberalitatem. Nam si non essent grandia peccata, quibus pareeret Deus, grandis Dei misericordia frustrà Deo inesse hominibus videretur; (obiectum enim misericordiæ diuinæ est humana miseria) saltem non sic magnificè innotesceret.

Caiet.

74. Acutè Tertullian. sic fatur: *Ausim dicere, si hæc* (scilicet esse *insu mam, imbecillam, inhonestam, perditam, peccatricem, damnatam*,) *carni non accidissent, benignitas, gratia, misericordia, & omnis Dei vis benefica vacuisset*. Ingenij libertate plura audet passim Tertullian. etiam quando nihil sibi audere videtur. At cùm ipse nimis se audere dicit, attentionem exigit ad sententiæ insolentiam. Ausus est dicere, nisi infirmus esset homo, nisi imbecillus, inhonestus, peccator, & perditus, quasi frustrato nomine forent augustiora Dei attributa, nempè, Benignitas, misericordia, & beneficētia. Nam eùm obiectum misericordiæ sit miseria, cùm infinitè à Deo absit miseria, ipse sibi non videtur egere misericordia: quia vbi impossibilis est miseria, superuacanea videtur misericordiæ nomenclatura. Ergo misericordiæ munus & opus, est nostros excessus curare. Vnde deficientibus nostris excessibus superflua videretur misericordiæ saltem vox, nā deficiēte re, & opere misericordiæ, ad quidnam misericordiæ poneretur vocabulum? Ergo nisi humani excessus, & enormia deli-

Tertull. lib. de Resurr. Carn. cap. 9. Deficiente hominum miseria, quasi vacaret Dei munificentia.

delicta homini non accidiſſent, hoc ſenſu Miſericordia, *& omnis vis Dei benefica vacuiſſet*. Et quidem ad veniam concedendam exiguæ noxæ, ſat eſſet exigua benignitas. Creſcit ergo opus, & notitia Miſericordiæ diuinæ, quò magis increuere delictorū enormitates, in quibus relaxandis magis elucēt benefica Dei attributa. Igitur apud homines ex grandiorib. delictis, grādior apparet Dei benignitas: nā Dei infinita bonitas, nō cognoſceretur ſatis niſi ex infinita peccatorū malitia. Vnde enormius flagitium retractatū decus eſt diuinę benignitatis, nitor beneficentię, & ornamentū Miſericordię. *Gratias diuinitati referimus*, (ait Caſſid.) *quæ dona ſua veſtris potiùs ornauit exceſſibus*. Quid luculentius? Scitè ergo Dauid ſciens excellentiſſima Dei attributa debere notionem, & oſtentationē ſui grandioribus delictis retractatis, eorū inſolentiam ſapienter allegat, vt Deum alliciat ad veniam, & de eorum magnitudine deplorata blanditur Deo atque in animoſiorem ſpem erigitur, aiēs: *Propitiabere peccato meo: multum eſt enim*. Hanc Pſalmi ponderationem olim ab aliquo inſinuatam, non puduit ſic locupletare.

Caſſiod. l. 1. Variar. ep. 13.

75\. Luc. Vidit Dominus Lucæ 19. v. 5. Zacchæum ſtatura puſillum, rapinis magnum, è Sycomoro ſpectantem eius tranſitum, decreuitque illi dare veniam tot delictorum, quę diuitijs acquirendis, & acquiſitis cognata ſunt: & cum ſe munificum voluit oſtētare, ſic inquit: *Zacchæe feſtinans deſcende: quia hodie in domo tua oportet me manere*, ò velut effuſam Chriſti liberalitatem? Vadit ad criminoſum Zacchæi tectum tot furtis infame, vadit vt Zacchæo tot flagitiorum condonet veniam, & ait Chriſtus ſua intereſſe? *In domo tua oportet me manere*. Non tua intereſt, ò Domine, ſed Zacchæi. *Conſidera*, (ait S. Chryſoſt.) *nimiam Saluatoris bonitatem*. Porrò ſua intereſſe ait Saluator, quod Zacchæi refert. Num peccatoris Zacchæi bonum vtilitas eſt Chriſti? Bonus Chriſtus, qui vtilitatem Zacchęi, commodum ſuum reputat: imò emolumentum peccatoris commodum ſuum facit. Nimia hæc Chriſti bonitas Chryſoſtomo videtur, quia ſibi expedire ait, quod expedit non Chriſto, ſed Publicano. Imò verò Chriſto expedit: nam ex peccatorum venia nobilitatur eius miſericordia, & auguſtior apparet eius beneficentia, qua Zacchæi exceſſibus condonatis adornatur eximiè, & augetur ad gloriam.

Chriſti intereſt miſereri peccatorum. Chryſoſt.

76\. Pſalm. Pſalm. 118. v. 126. ſic pangit Dauid: *Tempus faciendi Domine, diſſipauerunt legem tuam*. Quaſi dicat Domino: impij, & flagitioſiſſimi homines per ſummum tui dedecus te contempſerunt, diſſipantes legem tuam, tuaque mandata impiè peſſundantes. Nunc, nunc tēpus eſt faciendi; quidnam faciendum eſt in vltionem diuinæ legis diſſipatæ? Nempè ſtringe gladium iræ tuæ: Vibra omnipotentię arcum, & medicatis tuę iracundiæ ſagittis confige præuaricatorum inſolentiam. Nullum ſit vindictæ genus, quod non experiantur à te. Vnde indefinitè dicitur *tempus faciendi*: nec dicitur quid faciendum ſit: vt nihil non faciat Deus in peccatorum punitionem. Hic ſenſus loci expeditus, & germanus videretur, niſi ſanctus Auguſtinus, altiùs rem contemplatus eſſet: *Tempus faciendi*, tempus miſerendi intelligens, his verbis: *Tempus faciendi Domine diſſipauerūt legem tuam. Quid ergo tempus, vel quid faciendi voluit intelligi Domino? Illud quidem quod paulò antè dixeras: Fac cum ſeruo tuo ſecundū miſericordiā tuam: hoc faciendi tempus Domino*. Ac ſi dicat Dauid ex mente Auguſtini: Flagitioſiſſimi quique homines magno tui dedecore legem diſſipant tuam, tuam voluntatem nihili faciunt, & præcepta impudenter violant? Hoc tempus, tempus eſt opportunum ad miſerendum eorum: quæſo Domine, ne te prætereat hoc tempus ad publicanda auguſtiora attributa diuinitatis. Flagitioſior præuaricatio, opportunior occaſio eſt, non ad iram, ſed ad miſerationes: nam ex criminoſioribus delictis maius tibi munificentiæ nomen facies. Nunc, nunc tempus eſt faciendi ſecundum miſericordiam tuam magnā, quæ ex maiori præuaricatione apparebit maior, & ex augmento delicti, valdè incrementabitur. Fortaſſis tàm aptam miſerendi occaſionem non nanciſcetur miſericordiæ munificētia. Nunc tempus eſt faciendi miſericordias, Domine: quia diſſipauerunt legem tuam. Nam magnificentia Benignitatis tuæ occaſiones arduas expectat ad oſtēſionem tantæ magnanimitatis. Sapienter dixit Ariſtoteles, *Eſt magnanimi otioſum eſſe, ac tardum, niſi vbi magnus eſt honos, vel opus, & paucas quidem agendas res aggredi*. Sanè otium magnanimi proprium eſt: nam cum eius obiectum, & opus ſit res magna, (res enim paruas contemnit magnanimitas) res autem magnæ, quas aggrediatur, crebrò non occurrunt, diù ceſſat, & otiatur Magnanimus. Vnde magnanimo expedit, non omittere occaſionem rei magnæ peragendæ, & ſuam oſtētandi magnanimitatem. Rectè ergo Dauid admonet Deum, ne, cum impij atrociora crimina perpetrarunt, (quæ magna res miſericordiæ eſt, & grandis occaſio diuinæ magnanimitatis oſtentandæ,) miſerendi tempus tunc opportunum, omittat, quo nobilitet diuiniora ſua attributa, aiens: *Tempus faciendi Domine; diſſipauerunt legem tuam*. Vnde Bethulienſes hic, vt magnam Dei miſericordiam cieant, proprijs delictis ſuorum parentum delicta adaggerant, aientes, v. 19. *Peccauimus cum Patribus noſtris, iniuſtè egimus, iniquitatem fecimus*. Maiora accumulant flagitia, vt magnam Dei miſericordiam prouocent, & ſtatim ſubdunt: *Tu quia pius es, miſerere noſtri*.

Tempus peccandi obſeruat Deus, vt miſericordiam oſtendat.

Aug. inibi.

Magnanimus agnatū eſt otium.

Ariſt. lib. 4. Ethic. c. 3.

Iudith.

---

§. XIX.

Hominum grauiora peccata, opulentiores ſunt Dei theſauri.

77\. PEccatum eſt grande debitum, quo adeò obærata eſt natura humana, & ad ſoluendum impotens, vt egeat ad debiti ſolutionem incarnati Verbi opibus, vt totis Chriſti Dei gazis ſolueretur Deo humani peccati debitum. Verùm neſcio quo pacto vſque eò monſtroſum peccatum eſt; vt ipſummet peccatum, quod tam copioſum debitum eſt, ſimul etiam ſit diuinitatis ærarium, & Chriſti Dei opulentiores diuitiæ: (Peccatum, inquam, aut pœnitentiæ lachrymis deſæcatum, aut quia occaſio eſt oſtentandi diuitias diuinę munificentiæ, quæ opes ſunt Dei.) Deuter. 32. recenſuerat Moyſes atrociſſima delicta, & agens Dei perſonam, inquit, v. 34 *Nonne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?* Theſaurus eſt ærarium vbi omnigena & pretioſior gaza aſſeruatur. Peccata noſtra quomodo eſſe poſſunt Dei opes, & locupletior theſaurus? Et quidem theſaurus, quem tanti facit, vt eum ſigillo ſuo muniat ad ſecuritatem. Quid? ſures inhiant iſtiuſmodi diuitias? Peccatumne gaza Dei, & adeò ſolicitè ſigillata ad cuſtodiam? ita ſanè; neque id inſolens eſt in Scripturis. Iob. cap. 14. v. 17. ſic ait: *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea: Sed accumulas ad iniquitatem meam*. ſic Chaldæus vertit. Ex Septuaginta viri ita hæc vltima verba ſcribunt: *Annotaſti ſi quid inuitus tranſgreſſus ſum*. Hoc eſt, (ait Aſtunica,) in ſacculo illo, in quo ſua peccata conſignaſſe dixerat, repoſuiſti etiam peccata illa, quæ inuitus admiſi. Doctiſſimè adludunt Septuaginta ad adoleſcentiæ crimina, quæ homines, inuiti propè admiſiſſe videntur. Itaque Deus nō tantùm in ſacculo ſeu marſupio ſeruat peccata, ac ſi eſſent pretioſa moneta; ſed eadem auidè *accumulat*? Quin etiam delicta, quæ Iobus inuitus, & quaſi ignorans in adoleſcentia commiſit, reponit in ſacculo, vbi ſeruat delicta? Adeò auarus eſt delictorum ſeruandorum, vt ſemipeccata adoleſcentiæ accumulet ad maiora crimina, ex quibus conflat theſaurū? Nec prætereundum eſt; quod eadem *obſignat*, tanquā rem magni pretij. Nam vt eruditè adnotat Sanctius ibi: *obſignantur illa, quæ maximè ſeruari cupimus*. Quod probat ex Clem. Alex. 3. lib. Pædag. ex Marone, lib. 1. Georg. ex Plinio, lib. 32. cap. 1. ex Plauto in Aſinaria.

Peccata quo ſenſu dicantur theſaurus Dei.

Deut.

Iob.

78\.

Aſtunic.

Sanct.

Cle. Alex.

Virg.

Plin.

Matt. naria. Videsne quàm solicitè accumulet Deus in suis thesauris humana delicta, & quam cautè eadem seruet,& obsignet in sacculis? Tantine pretij scelera nostra sunt, quippe, quæ Deus sic recondat inter suas opes, & accumulet in thesauris?

Psalm. Illud Psalmi 67.v.19. *Ascendisti in altum,cepisti captiuitatem,accepisti dona in hominibus.* Etsi ibi iuxta literam agatur de Moysi,tamen Paulus ad Ephes.4.in-

Caiet. telligit de Christi Dei Ascensione in cælum. Caiet. autem explicans locū Pauli,sic ex Hebræa origine legit:

Eugub. *Ascendisti in excelsum, captiuasti captiuitatem,accepisti dona in Adam.* Et τὸ *Adam* accipit Eugubinus non

Dei opes quomodo sint in peccato, & in Adam. pro homine, sed speciatim pro Adamo protoparente & gentis humanæ, & originalis peccati. Vnde ex sententia Caietani, & Eugubini sensus est: Christus ouans,ascendens in cælum triumphali pompa, captiuam in triumpho duxit captiuitatem,id est,mortem, idololatriam, peccati tyrannidem, quæ in Deum rebellauerant:accepitque à Patre Deo dona in Adamo, hoc est, quæ soluat Adamus. At quis non miretur, quòd Christus Dominus dona à Patre recepit, quæ soluat Adamus? Christus enim ob rem benè gestā in mundo,ob debellatum rebelle regnum, & peccati tyrannidem ob illustrem victoriam, quam in cruce proprio cruore reportauit, cùm triumphator ascendit in cælum,magna præmia merebatur, tanto digna facinore. Nam Deus,qui præmiaturus erat inclytam Christi victoriam,de se valde munificus est; imò Pater, & ita liberalior debuisset esse in filium. Vnde necesse est, vt præmium Christo triumphatori à Patre donandum, sit Deo, & Deo Patre dignum, dignum, quod præmium sit tantæ victoriæ. Et tamen asserit Dauid, quòd Christus præmium, seu donatiuum pro tanta victoria accepit in Adam: *Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in Adam.* Hispanè dices viuacius. *Le libran el premio en Adam, dicho falido, banco que quebro.* Porrò Adamus ære

79. alieno oppressus est pro debito sui delicti; Iam diu decoxit diues quondam ille, & opulentus mercator Adam,soluendo non est pro sui,& suorum debito; & Deus Chirographum remittit, vt dona, quæ Christo in præmium largitur,soluat Adamus? Num Deo non adsunt omnipotentiæ thesauri, & infinitæ munificentiæ gazæ? Quid habet tunc Adamus ex quo Christo soluat, nisi ærumnas, nisi calamitates, nisi primæuum delictum,reliquorum omnium originem,& seminarium? Spoliatus est gratia, nudatus iustitia, inops gloriæ, relictus est promptuarium malitiæ, fomes,culpæ,ærarium delictorum,thesaurus originalis peccatorum. Hæ miseriæ affatim abundant in Adamo, sat diues delictorum est. Verùm enim verò, sat hoc ad solutionem est:nam abundantior malitia nostra,à pœnitentiæ lachrymis pretiosa est; (pœnitentia enim est peccatum lachrymis expunctum:)opulentissimæ sunt Dei diuitiæ: peccata enim nostra condita sunt apud Deum, *& signata in thesauris suis*, quos congerit ex delictis. Vnde cùm Christi res benè gestas præmiare statuit Deus ditiori donatiuo, non dicitur dari chirographum in omnipotentiæ infinitas opes, sed in thesauros Adami remittit solutionem. *Ascendisti in altum,&c. accepisti dona in Adam.* Vt qui soluendo non est pro suis,suorumque peccatis,ex ijsdem peccatis deploratis thesauros facit largioris liberalita-

Iudith. tis diuinæ ostentandæ. Vnde hic,v.19. Bethulienses oppressi tot egestatibus,tot peccatorum arcanas diuitias proponunt Deo dicentes: *Peccauimus cum Patribus nostris*; proponunt enim ante oculos diuinæ pietatis diuitem peccatorum censum,quorum occasione locupletiores Misericordiæ diuitiæ planè ostentabuntur. Quid opulentiùs quàm peccatum à pœnitentiæ lachrymis pretiosum? à peccato enim diuitiæ Misericordiæ publicantur.

***

§. XX.

Alterius crimen,mei criminis excusatio est;qua vel ex proco lenonem facit.

Grata sunt homini aliorum delicta;nam ijs excusat sua; Sicut enim aliorum sublimis virtus nostra est reprehensio: sic aliorum crimina nostrorum excusatio est. Minuitur enim facinoris enormitas,si commune sit delictum,nec vnius sit specialis malitia. Vnde auidè procurat homo similes vitio consortes aut studio quærere,aut mendacio facere,vt propriam extenuet malitiam, dum ostendit esse communem. Hinc est quod homo in proprij delicti patrocinium promptuarium habet alienorum criminum, quæ indagat solicitè, audaciter exagerat, aut malitiosè fingit. Theodoretus explicans illud Genes.c.6. v. 2. *Videntes filij Dei filias hominum quod essent pulchræ acceperunt sibi vxores ex omnibus,quas elegerant.* Valde miratur Theodoretus, cur inter viros alioqui literatos increbruerit, certaque persuasione euulgetur, istiusmodi filios Dei, qui vidisse, & accessisse ad filias hominum dicuntur, fuisse sanctos Angelos; quod & textui,& incorporeæ Angelorum naturæ videtur repugnare. Nè Angelica natura,vt immunis à corpore est,sic etiā libera est à carnis illecebris,& venereis titillationibus. Vnde ergo tam insolens opinio hominum mentes occupauit? Sic respondet Theodoretus præfato loco:*Quidam nimis stupidi,& stolidi existimarunt eos Angelos esse, putantes suæ forsan intemperantiæ patrocinium habituros, si Angelos eiusdem criminis reos esse tenerent.* Itaq; homines malitiosè stupidi,& prauè stolidi publicarunt veneris illecebras Angelos titillasse, & vel spirituales mentes fœdare luxuriæ inquinatas,ad propriæ lasciuiæ patrocinium:nam Angelica luxuria excusabant suam. Ausi sunt hi homines Angelos libidinibus polluere, vt vel sic propriæ libidinis sordes quodammodò emaculent, leuentque delicti;quod sancti Angeli,etsi corporis expertes, effugere non potuerunt. 80.

Alienum crimen mei criminis videtur excusatio.

Theod. quæst.47.in Genes.

Lasciuiebat iuuenili ardore malitiosi illi,& annosi Indices,allecti nimia Susannæ pulchritudine;ardebat lasciuiæ incendium in languidis,& frigidis corū corporibus, iuueniliter deperibant, & ambibant formosam Susannam. Quam solam in pomario ex insidijs adortā,rem inhonestam blanditijs,& minis ardentissimè persuadent, irrita eloquentia. Verùm quis non miretur, quibus verbis quilibet eorum tentauit venustissimæ pudicæ castitatem! Sic inquiunt Danielis 13. v.20. *Assentire nobis,& commiscere nobiscum.* Non tam me mouet tam ardentem libidinem in tā emortuis,& cadauerescentibus senum membris;quā verba,quibus quilibet Susannam solicitat ad venerē. Porrò procus quisque tam ardenter amans, cauta Zelotypia solet angi,& zelare in adamata puella,ne aspectus,vel verba cū altero ineat:vnde riualis,qui simul ambit amatā fœminā,pro hoste illi est:Et ob salutata limina rixati solent vsque ad cædes.Quo ergo pacto quiq; horum senum insanit, vt simul procus & leno est; & Susannæ seriò persuadet,vt etiam cū alio sene concumbat? Planè hic amās amēs est, & sui oblitus,& amoris nescius;præ amore delirat Et puellam,quam auidissimè deperit, lenonis instar solicitat ad alterius amorem. Hoc planè monstrum est,& in re amoris insolens,& amori,quo exagitatur,cōtrarium. Verùm enim verò adeò studebant propriæ famæ,hypocritæ,& malitiosi hi vetuli, vt quo alter consortem in flagitio haberet, & proprium facinus excusaret,personam,& officium lenonis indueret, & alter alterius lapsum solicitaret: patrocinari cupiens suo crimini, ab alterius flagitio. Decertabant secum hi duo affectus;nimirum zelotypia ex ardenti amore orta, quæ ad insaniam vsque fruere solet;& desiderium faciendi patrocinium propriæ luxuriæ de luxu alterius: & quanquam zelotypia

81.

Dan.

Ex riuali fit leno,qui de alterius crimine cupit excusare suum.

pia furor ſit,& impatientia riualis nihilominus cedit potentiori affectui, excuſandi proprium crimen, crimine alterius. Et quilibet horum amantium ex proco fit leno; & alter alterutrius amore procurat, vt proprium, ſic inquiens: *Aſſentire nobis,& commiſcere nobiſcum.* Quid exaggeratiùs? Rationem reddit Beda explicans illud Lucæ 22. v. 24. *Facta eſt autem contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe maior,* ſic aiens: *Sicut boni in Scripturis exempla Patrum, quibus proficiant, & humilientur, inquirunt. Sic reprobi: ſi quid fortè in electis reprehenſibile repererint: quaſi ſuas ex eo nequitia obtecturi, libenter ſolent amplecti.* Nam aliorũ improbitas excuſat improbitatem noſtram: imò quodammodò nos perfectos oſtendit.

Lucæ. Beda.

82\. Geneſ.2. verſ. 2. *Compleuitque Deus die ſeptimo opus ſuum, quod fecerat.* Quid eſt, *Compleuit?* Num incompletæ, & imperfectæ erant creaturæ vſque ad hanc diẽ? Ergo Deus incompletas & imperfectas creaturas produxerat. Non adducar vt id credam. Quid enim è Dei manu imperfectum euadat? Hugo ſic commentatur hunc locum valde ſubtili ad rem præſentem cõmentatione: *Compleuit, id eſt, Completionem appoſuit; ſcilicet ipſum diem ſeptimum.* Nempè cùm alium poſtremum diem fecit Deus, priores compleuit, & perfecit dies; nam vel ſola poſitione alius poſtremi diei, cęteri dies,& opera eorum, perfectiora euaſerunt. Siquidem imperfectio aliorũ ſicut excuſat imperfectionem noſtram: ſic perfectio noſtri eſt: quaſi incompleta,& imperfecta ſit res, cuius incompletionem,& imperfectionem non perfecit aliena imperfectio, à qua perfecta reputatur. Ergo Bethulienſes, vt ſancti,& perfecti appareant coram Deo, quem tunc maximè propitiare procurant, opportuna meminerũt hic, v.19. delictorũ, quibus fœdati ſunt antiqui Hebræi ac ſi aliorum delictum eſſet ſuorum excuſatio: & alienis erratis ipſi perficerentur. Quod humani ingenij vitiũ eſt.

Geneſ. Hugo. Iudith.

§. XXI.

An Deus, ſi immunificus foret, Nemo hominib. eſſet?

83\. NEmo inexercitus, magnus habetur; nã opus mẽſura eſt magnitudinis: ceſſatio, gloriam defraudat, quam operatio mercatur: gloriam ſibi inuidet, qui malè otiatur, cùm poſſit benè facere. Proceres philoſophorum egregiè mentiti ſunt, allucinantes mundum fuiſſe æternum: quorum quidam à Deo prima omnium rerum cauſa, ab æterno productum fuiſſe argutãtur. Horum argutias facilè eluſi, cùm ludebam olim in philoſophiæ gymnaſijs. Vna ratio poſſet aliquantulùm vrgere, vt conſtitueretur mundus ab ęterno operatus à Deo: nimirùm ne Deus ſummus rerum opifex totam æternitatem ceſſaret ab operando ad extrà; quia ſic ab æterno erga creaturas immunificus foret; nec munificentiam oſtentaret ſuam quouſque præſcripto à ſe tempore, vt Moyſes refert, Geneſeos 1. v. 1. *Creauit Deus cælum,& terram.* Quomodo Deus tranſegit infinita æternitatis ſpatia, quin aliquid crearet; quin cuiquam aut prouideret, aut benefaceret? otiabitur tunc diuinitas nihil ad extrà operando? *Sit itaque* (nempè Deus ille inexercitus, quem nouere Philoſophi, & Iouem appellauerunt,) *infinitis retrò æuis in maxima, & altiſſima quiete, & otio plurimo, placidè,& (vt ita dicam) ſtupentis diuinitatis: qualem iuſſit Epicurus.* Verba ſunt Tertullian. Quid magis ſtupidũ apud Philoſophos, quàm ſtupentem Deum fingere? nam Deus totus oculus eſt, totus mens eſt, totus prouidentia eſt, & cura rerum. At Philoſophus, qui vacantem, & otiantem conſtituit Deum ſuum, & ſtupentem Deum conſtituere cogitur. Sic tractabantur ridiculi illi ethnicorum dij, aut diuinitatis nugæ. Ergo Deus operando vindicatur ab hac humani ſtuporis calumnia. Vnde Moyſes priùs proponit mundo Deum operantem, quàm probet eſſet Deum, aiens: *In principio creauit Deus cælum & terram.* Nonne præſtaret vt priùs Moyſes diceret: quis eſſet hic Deus: & deinde doceret, mundum fabricaſſet? Scilicet noluit Moyſes, vt priùs mente conciperemus Deum, quàm audiremus Deum operantem; ne ſi Deus aliquando non operans audiretur, humana tenuitas, quæ perfectiones metitur ab opere, fortè minus decorè ſentiret de Diuinitate: ne contemnat vt otiantem, quem operantem ſuſpiciat: ne deuenuſtaretur, vt ſtupidus, qui vigor rerum eſt, & vita omnium.

Deus non operans, & benefaciẽs, dicitur ſtupens à Philoſophis. Geneſ. Tertull. lib. aduerſ. Valent. c. 7. Gen.

84\. Profectò natura Dei eſt benefacere, liberalem, & munificum eſſe: cùm ſumma bonitas ſit. Scitum hoc eſt ex Philone, ex Guerrico Abbate, & diſertè id tradit Seneca, nam cùm de beneficijs, quę Deus hominibus largitur, tractat, inquit: *Vtuntur dij natura ſua.* Vnde eſſe Dei, ſeu eius natura & vita, eſt benefacere. (Actum pro aptitudine iuxta ſcholarum ritum vſurpo, ne aliquis inſcius oblatret;) liberalem eſſe,& munificum: Ioannis cap. 1. v. 4. *In ipſo vita erat.* Quæ eſt hæc vita Dei, quæ ſtatim prædicatur à Ioanne, vt magnifica concipiamus de Verbo Dei? S. Chryſ. *Nomen autem vita hic non ſolùm conditionis eſt, ſed prouidentia.* Itaq; vita Dei, qui illuſtrior conceptus Dei eſt, eius ſolertiſſima prouidentia eſt, qua ſingulis creaturis, nociua arcet, proficua prouidet, & omnibus ſemper munificentiſſimè benefacit. Hæc liberaliſſima prouidentia, Vita Dei dicitur à Ioanne vt commentatur S. Chryſoſt. Quid? vita careret Deus, ſi caruiſſet beneficentiſſima prouidentia? Altè ad rem Tertull. *Epicuræi aſſerunt,* Deum *otioſum, & inexercitum, & vt ita dicam, neminem hominibus.* Pende illud. *Neminem hominibus.* Nempè Deus, ſi immunificus foret,& ceſſans à benefaciendo, quantumuis eius eſſe neceſſarium,& indefectibile ſit, (*ego ſum qui ſum:*) tamen haberetur *quaſi nemo hominibus.* Ac ſi dicat: Dei eſſe, deeſſe non poteſt: ſi tamen aliquatenus minui,& deeſſe poſſet, maximè id fieret, ſi immunificus foret, vel à benefaciendo vacaret, aut ceſſaret. Tunc enim etſi in ſe maximum quid eſſet, nempè Deus: at *nemo hominibus.* Vnde Deus qui Iſai. 55. v. 7. dicitur *Multus ad ignoſcendum,* vel vt alij ſcribunt: *Deus miſericordia plurimus,* ſi neque ignoſcit, neque miſeretur, nec benefacit, erit *quaſi nemo hominibus,* etſi in ſe maximus eſſet.

Philo. Guerric. Seneca. lib. 1. de Benef. cap. 1. Ioan. Chryſoſt. hom. 4. in Ioan. Deus ſine operatione prouidẽtiæ, dicitur, nemo hominibus apud Philoſophos. Tertul. Apolog. c. 47. Iſai.

85\. Septimius agens de tolerantia Chriſti Dei dum in terris vixit, ſic ait: *Adultus non geſtit agnoſci, ſed contumelioſus inſuper ſibi eſt.* O quot contumelias Chriſtus eſt paſſus! Naſcitur in bruto præſepio, vt vilis & abiectus homuncio; circumciditur, vt peccator; fugit, vt imbecillus; lapidari tentatur, vt blaſphemus; reijcitur vt Samaritanè hæreticus, proditur, vt ſeductor; minoris fit, quàm Barabbas; vapulat, vt vile mancipium, crucifigitur, vt reus omnium ſcelerum. Et cum hæc probra poſſet adducere. Septimius ad exaggerandam Chriſti patientiam; id vnum prædicat, nempè, totum illud tempus quo domi priuatè viuens, tanquam vacans egit, vſquequò cœpit operari,& hominibus docendo, & benefaciendo prodeſſe. Nam dum illa magna improperia perpeſſus eſt Chriſtus, multa operabatur mortalibus perſicua; at toto illo tempore quo ante ſuum baptiſmum domi ſuæ vixit, nihil operari dictus eſt; vacabat; (ne dicam quaſi otiabatur,) ſaltem negligebat operari ob arcanam myſteriorum diſpenſationem. Videlicet quia ſpectabat maturam ætatem, & apud homines congruam ad operandum. At tunc vel maximè. *Contumelioſus ſibi eſt.* Nam qui Deus eſt, dum non benefacit, quaſi *contumelioſus ſibi eſt:* quia dicitur *quaſi nemo hominibus.* Benè ergo Bethulienſes hic, verſ. 20. allegant munificam Dei naturam, vt ipſorum miſereatur Deus, & ipſis benefaciat dicentes; *Tu quia pius es, miſerere.* Id eſt, vtere natura tua; ne ſi ceſſes a benefaciendo, contumelioſus tibi ſis, & nemo hominibus dicaris.

Septim. lib. de patientia cap. 3. Chriſtus dum non operatur, dicitur ſibi contumelioſus. Iudith.

* * *

§. XXII.

§. XXII.

Tantus est diuinæ Iustitiæ rigor, vt vel expectatione terrere iustos dicatur; & Deum ipsum per quàm maturè faciat confugere ad suæ misericordiæ asylum?

86. PErdurat adhuc tempus deputatum diuinæ misericordiæ, & indulgētiæ velut effusè liberali, & munificentissimè (vt sic loquar) prodigæ: sic enim decet diuinæ Misericordię attributum. Erit, erit sua dies diuinæ Iustitię, & indignationi destinata, in qua effusus furor repressę indignationis exundet in homines nequam, vt omnibus in confesso sit diuinam Iustitiam, haud imparem esse Misericordiæ. Quinetiā etsi eiusmodi Attributa in se paria sunt eminentię perfectione, imparia erunt effectuum ostentatione. *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* Ad Hebr.c.10. v.29. Deum appellat viuentem cùm castigat, quasi nō tam viuax, & efficax sit cū miseretur. Viuacior enim, & efficacior videtur Deus quando iusto furore accēsus flagitia punit offensus, quàm cùm munera tribuit munificus? Hāc viuacitatem diuinæ vltionis pręsertim ostentat Deus in horribili illa die finalis Iudicij, *Deus vltionum Dominus, Deus vltionum liberè egit*. Psal.93.v.1. Vltionem ingeminat, vt rigorē vindictæ exaggeret: neque tantum Deus dicitur, sed Dominus, vt supremū dominium in homines criminosos exercere appareat: & opportunè addit: *liberè egit*: quod habet notandam energiam, vt notauit Aiguanus. Siquidem cæteri Iudices iuxta leges supplicia infligūt reis. At Deus, qui est absolutus creaturarum Dominus *liberè egit*. Id est, pro suo arbitrio, & voluntate rigores exercebit, & rigidè animaduertet in homines sibi offensos. Procul est à Deo tyrannica illa vox: *Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas*; quæ nimiùm exaggerat tyranni impotētem impetum, cū irata eius voluntas, tyranno pro lege est, non attendens ad innocentiam rei, sed ad arbitrium iræ: procul, inquam, à Deo, quia procul à Deo iniustitia. At vt hyperbolicè adaggeret Dauid seueritatem diuinæ vindictæ, consultissimè consimili voce vtitur: nam tyrannūs dicitur pro voluntate sæuire, & Deus vltionum dicitur *liberè agere*, & pro arbitrio punire. Non quia modum excedat Deus in supplicijs, sed quia modum, seu legem non seruat, cum nullo legum modo cohibeatur, qui supra omnes leges est. Hæc pia tyrannis est, & iusta crudelitas? Sic Deus vltionum liberè egit? ò seueritatem diuini iudicij! Heu furorem diuinæ vindictæ! Non timet criminosus, & nocens reus, & pauet innocens quisque & innoxius? Innocentium metus esto disciplina pauoris. Quid non timeat reus, tot criminibus obligatus, in tanto innoxiorum pauore? Iustorum pauor in suprema iudicij vindicta exaggeratio est diuini furoris.

Ad Hebr.

Dei iustitia liberè agit in supplicijs.

Psalm.

Aiguan.

87. Agens de supremi Iudicij rigoribus, ait Lucas, c.21. v.25. *Erunt signa in Sole, & Luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris & fluctuū, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi. Nam virtutes cælorum mouebuntur*. Ecce tibi ante faciem tremendi iudicij elementa concussa, & tamen innoxia sunt elementa. Ecce Sol, & Luna, & stellæ patiuntur deliquia, tametsi non deliquerunt. Dein arescent homines præ timore, & expectatione. Non mirarer homines impios, & reprobos arescere, *præ timore* districti iudicij: quid enim non timeat æternùm damnandus gehennalibus cruciamentis, vbi corpore, & animo ferales inferni pœnas certò luet? At homines iusti timebunt ne *præ expectatione*, qua æternam beatitudinem spe prægustant? Iusti homines, Christi socij & familiares, & Iudicis dextri laterones erūt: Capient à sentētia Iudicis æternā cæli hęreditatem: qua perennibus gaudijs perpetuò beabuntur, & istiusmodi spe, seu expectatione arescunt & pauent? Scilicet tāta erit districtio finalis iudicij, vt ab spe, seu expectatione arescant iusti homines mox beandi? Parum est præ timore damnādos arescere: imò ipsimet iusti vel ab spe terrebuntur, & præ expectatione arescent? Porrò cùm iratum Iudicis vultum aspiciant, & iudiciali rigore seuerum, diuinas iras minitantē, non modò impij homines pręti more expallescent, sed pij, & sancti præ expectatione, seu filiali timore expauescent. Quin spes soluit metum: hic vel spes timore incutit? Exilior animus spe adipatur, & saginatur, at hic à spe aret, & tabescit, & iucundior expectatio induit timoris naturam? Tanta est diuinæ iustitiæ seueritas, & seueritatis diuinæ furor? Quod verò in hoc loco *expectatio* sumatur pro spe, seu bonæ 88. rei fiducia, fortè verosimile videtur ex contextu: nam agitur de bonis, & malis hominibus; malis autē conuenit metus, *qui arescent præ timore*, bonis verò conuenit expectatio, quę ferè sēper pro spe vsurpatur; quod obseruare licet in Auctoribus bene Latinis. Hanc expositionem insinuat S. Aug. epist. 80. his verbis: *Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione. Nunc autem ista mala, quæ tanquam summa, ex remaque creduntur, vtriq; regno, Christi scilicet, & Diaboli videmus esse communia. Pariter quippe his boni affliguntur, & mali*. Itaque mali, tabescent præ timore: boni pręspe, seu filiali timore velut marcescent. Vnde non tantū homines impij, qui erunt rei diuini iudicij, sed elemēta delictis vacua, & cæli ipsi delictorum impotes, quin & iusti homines mox omnino beandi, vel ab spe, seu filiali metu timere dicuntur, quod miraculum pauoris, est, & exaggeratio diuinæ Iustitiæ. Adde ipsos Angelos, *qui virtutes cælorum* dicuntur ab Euangelista, etsi iam beati, prædicto metu valde extimescere. Hūc Angelorum metum adstruit Iobus, c.41. v.16. inquiens; *Cum sublatus fuerit* (nempè Leuiathan, puniente eum diuina iustitia, vt intelligunt S. Thomas & Dionys.) *timebunt Angeli, & territi purgabuntur*. Quid est Sanctos Angelos præ timore iustitiæ diuinæ purgari, nisi madere præ metu? ita commentantur Vatablus, & Isidorus, quod fœdi timoris naturam opportunè declarat, teste Arist. etsi incorporea Angelorum substantia aliena sit ab istiusmodi fæcibus: sumpta ab homine metaphora, rem apprimè exaggerat Iobus.

Luc.

A rigoribus extremi iudicij non tātùm timor, sed spes expauescit.

Aug.

Iob.
S. Thom.
Dion.
Lyra.
Vatabl.
Isid.

Arist. 4 Proble. sect. 32.

89. Animosæ perpetuò sunt Tertulliani voces; sed vt erat ingenio rigidus, de diuina iustitia animosius buccinat semper, contemplatur diuinam Iustitiam ob Adami, & posterorū temeraria flagitia, minas spirantem, & rigoris, & supplicia fulminantem peracerbą. Nempe eiecit Adamum à paradiso, viuæ morti damnauit; orbem alluuionis naufragio extinxit &c. sic fatur: *Deus post tot, ac tanta delicta humanæ temeritatis à Principe Generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum seculi dote; post eiectū paradiso, mortique subiectum, cùm rursus ad suam misericordiam maturasset*. Quid, quæso, sibi vult Tertull. aiens, Deum maturauisse ad suam misericordiam, quando diuina iustitia in iras agitur, & furores vindictæ eructat? Consultodus est illustrior commentator ita subtili glossemate locum illustrans: *Maturasset: quia Deus postquam puniuit Adam, illico perquam maturè confugit ad suam misericordiam, tanquam ad receptaculum*. Id est, tantus est diuinæ iustitiæ furor, tàm terribilis est in reos, criminosos, vt dum eos fulminat vindictæ rigoribus, non modò ipsi rei præ timore pauent, & cōcutiuntur innoxia elementa, & inculpatæ stellarum sublimitates, & amicissimi quiq; Sanctorū, atq; Angelicę potestates filiali metu velut terrentur à furore iustitiæ: sed Deus ipse quasi timeret suam iustitiam (loquitur de Deo Tertullianus more humano; & vt homines res Dei concipiunt, explicat exaggeratiori hyperbole,) illico *perquàm maturè confugit ad suam misericordiam tanquam ad receptaculum*: Deusne suam iustitiam timet? Fugerene potest Deus immensitate immobilis? Deusne is est, qui confugiat ad suæ misericordiæ asylum? Nimis audet Tertullianus, vt exaggeret diuinas iras? mauult Deum afficere adumbrato

Tertull. lib. de Pœnit. c. 2.

Deus ab ira sua quasi cō fugit ad suę misericordiæ asylum

Cerda.

timore suæ iustitiæ, quàm ipsius iustitiæ rigorem non summè explicauisse? Nesciunt, nesciunt diuinam iustitiam Bethulienses, qui nunc hic, v. 20. dicunt Deo: *Tuo flagello vindica iniquitates nostras.* (Judith.)

§. XXIII.

Qui pios & iustos persequitur, sacrilegij ferè reus est, & suspectus atheismi.

90\. VOx publici affectus est illa, quam edidit Seneca, aiens: *Necesse est multos timeat, quem multi timent:* quin & necesse est, quòd ille, quem boni timent, Deum non timeat: nam qui bonos persequitur, non timet illorum patronum, Deum: imò nec fortè Deum cognoscit, quē si cognosceret, non persequeretur in bonis. Planè irreligiosus in Deum est, quisquis impius in bonos est. Nō benè sentiebat de Deo impius Cain vsque ad necem persequens immeritum Abel: Pharao obstinatissimè insectans Hebræam gentem, contumeliosus fuit vero Deo, quem impiè se ignorasse testatur: impius Holofernes furiosè vexans Dei populum, atheus erat, bellum indicens religioni & cælo. Demum quis nisi impius Nero meruit auspicari primam Ecclesiæ persecutionē? Nemo enim nisi aliquis Nero debuit iure malitiæ bonos persequi. Tertullian. sic super hac re fatur ad Romanorum proceres: *Consulite commentarios vestros, illic reperietis Neronem hāc sectam, tum maximè Romæ orientem, Cæsariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriamur. Qui enim scit illum, intelligere potest, non nisi grande quod bonum à Nerone damnatum.* Nempè Nero impius in homines, sacrilegus in Deum, Nero inquam, qui vel in nomine suo patitur impietatis probrum, hic, hic est, qui primus in homines fideles, & pios per summum numinis dedecus, sæuissimè ferocijt. Dedeceret enim si alius præter impium, blasphemum, & sacrilegum Neronem desæuiret in pios & religiosos viros. Nam bonos persequi, nota irreligiositatis est, & numinis contemptus. Irreligiosus est in Deum, qui impius est in bonos; nec tam pios persequitur, quam Deum in ipsis.

(Seneca. lib. 2. de Ira, c. 11. — Quis nisi aliquis Nero persequatur iustos? — Tertull. Apol. c. 5.)

91\. Actorum 9. v. 4. Saulus spirans minas, & minitans terrores & cædes in piam Christianorum gentem pergit Damascum. Christianos dirè persequens luce, & voce cælitus tonante, & fulgurante pios terrores, cadit in terrā, iam alter ipse. Cui sic intonat Christus Deus: *Saule, Saule, quid me persequeris? Qui dixit: Quis es Domine? Et ille: Ego sum Iesus, quem tu persequeris.* Christum insectatur Saulus, an Christianos? verum Deum persequitur, an viros bonos? Quis tam impudenter temerarius, qui persequatur Deum, qui sui ipsius asylum est? quis tam impiè audax, qui præsumat nocere Deo, qui à Deitate sua tutus est, ab omnipotentia securus? Et tamē Saulus dicitur furiosa crudelitatis ambitione nō tam Christianos persequi, quā Deum. Sapienter S. Augustinus ita fatur: *Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Membris adhuc positis in terra, caput clamat in cælo: & non dicebat, quid persequeris fideles meos; sed, Quid me persequeris?* Deum potius persequitur, qui bonos insectatur: qui iustos vexat, impiè debacchatur in Christum Deum: & qui mutus Passionis probra, & cruciamenta tulit, in cœlo beatus cōqueritur de iniuria: de iniuria, inquam, suorū vel potius sua, aptiùs dicam, de sua suorum iniuria queritur: nam iniuria suorum, sua ipsius iniuria est. Appositè ad rem S. Martialis: *Væ autem illis qui præsentibus intētis, Deum non diligunt, & vos persequuntur: non enim vos, sed Deum persequuntur. Patitur enim Deus in vobis, qui in eum creditis.* Ergo si Deus patitur persecutionem, qua fideles vexantur, consultissimè nō dixit Christus Saulo: Quid persequeris fideles meos? sed *Quid me persequeris?* Impius enim est in Deum qui pios persequitur, & persecutio in homines, sacrilegium in Deum est.

(Actor. — Aug. serm. 14. de Sanctis, tom. 8. Qui iustos insectatur, Deum persequitur. — Martial. epist. 2. ad Tolosanos, cap. 18.)

92\. Dauid hostili odio affrictatus, auxiliarem sibi Deū postulans, voces persecutorum sic refert Deo: *Multi dicunt animæ meæ: Non est salus ipsi in Deo eius.* Psalm. 3. v. 3. Vocula *eius* desideratur in Hebræo fonte, & ita sensus est: Persecutores mei seriò mihi suggerūt, quod nullus est Deus, qui me saluet, & iustos tueatur & protegat. Et ita negando Dei prouidentiam erga iustos, Deum vnà negant. Vnde piorum persecutores Deum auferunt per sacrilegum atheismum. Quæ est pulchra Genebrardi explicatio, super præfato Psalmo sic scribentis: *Hoc pronomen* (eius) *desideratur in fonte, sed rectè additum explicationis causa, quòd piorum persecutiones oriantur ex persequentium atheismo, vel certè impietate, Deique contemptu.* Audis quòd atheismi reus videtur, qui sanctos & pios homines vexat: quasi fieri non possit, nisi ex contemptu Dei, vt persecutor sæuè insectetur iustos. Nempe suspectus fidei est qui debacchatur in bonos: in Deum impudenter audet, qui in iustos crudeliter sæuit. Nescias an benè Catholicus sit, qui bonos diuexat. Tertullianus agens de persecutionibus, quas Deus sæpè permittit, & aliquando Christianis immittit, aliè subiungit verba attentione dignissima, aiens: *Catholicè fieri hæc.* Quasi dicat, etsi Deus aliquando bonos, & pios exerceat in stadio laborum, eos affligens, & (si fas est dicere) persequēs, at *catholicè id fit;* quia Deus est, qui pro suo arbitrio potest iustos vexare, affligere, & persequi in palæstra ærumnarum. Nempè Deus catholicè sanctos, & iustos homines persequitur quia Deus est: At homo pios homines persequens, non catholicè (quid, hæreticè) persequitur. Nec mirum est, cùm piorum persecutor sacrilegij reus, & atheismi suspectus videtur: Proh quam impudens audacia est iustum persequi! immunis erit à graui pœna, qui tantæ culpæ reus est? *Nescis fatue, quod quisquis miseri putat se persecutorem, alium persecutorem habet,* ait Philo. Potentes persecutores potētem persecutionē patientur. Nam etsi Deus vindex desit, ipsamet persecutio persecutoris pœna est. Gen. 4. v. 23. *Dixitque Lamech vxoribus suis: Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum.* Quæ verba sic vertunt Septuaginta interpretes: *Virum occidi in vulnus mihi, & adolescentulum in liuorem mihi,* alij, *In cicatricem mihi.* Scilicet cùm aduersus aliquos feris, non tam alios feris, quàm te ipsum vulneras, dum alios persequeris, in te ipsum sæuis, nec differatur sacrilegij supplicium. Verùm temporaria plaga præludium erit æterni supplicij, & feralis gehennæ, cui addicitur crudelis iustorum persecutor. Porrò Holofernes impiè sæuit in veridicum Achiorem, & pios, tunc Israelitas, vnde pij Bethulienses obsidione dira, & crudeli persecutione fatigati, dixerūt Achiori c. 6. v. 17. *Deus patrum nostrorum, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, vt eorum magis tu interitum videas.* Nempè Holofernes impius pij populi persecutor, persecutorem inuenit Deum; & excidium, quod populo Dei moliebatur, passus ipse est: ac demum æternis cruciamentis mancipatus. Caue, caue solerter ne bonis infestus sis, ne habearis in Deum impius, & persecutio tua recidat in caput tuum. Et idem Bethulienses hic, v. 20. dicunt Deo: *Noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te.* Qui enim iustos persequitur, Deum ignorat, atheus est, & ignoratum Deum insectatur in iustis.

(Psalm. Qui iustos persequitur atheus dicitur. — Genebr. — Tertull. lib. de Fuga in persecutione, cap. 3. — 93. Deus dicitur catholicè quasi persequi iustos. — Philo lib. 1. de Cherub. Genes. — Septuag. — Iudith.)

§. XXIV.

Dum homines castigat Deus, se videtur abscondere, quasi ipsum suum Iustitiæ bonum erubescat.

OMnia Dei attributa Deus ipse sunt: & inde bona perfecta, & optima sicut Deus ipse. Hinc diuina 94.
Scientia bona est; similiter & Immensitas, & Omnipotentia: Misericordia Dei bona etiam est, & eius Iustitia quantumuis iram, & furorem exerceat, pariter bona est: neque aliter potest, quippe quæ Deus sit.

Sed

Tertull. l. de Virgin. veland. ca. 2.
Deus quasi erubescere et castigare, se abscondit cum castigat.

Sed aliquando homini. *Ipsum suum bonum erubescendum est*, ait Tertullianus. Num & Deus erubescit bonū suę iustitię, id est, seueriores iustitię rigores? Anthropopathos id fortè dici posset, sicut pati, pęnitere, & irasci dicitur, quia experimur à Deo consimiles effectus, tametsi propria patiētia, pęnitentia, & ita repugnet Deo. Sic Deus ipsum suum Iustitiæ bonum erubescere videtur, quandoquidem erubescenti similis cum seuerius punit, aut auertit vultum, aut cooperit faciem, aut abscondit se, quæ sunt erubescentiæ signa. Sic iustitiæ opus suum, à se peregrinum esse censet, Isai. 5. à v. 26. (Isaiæ.)
95. Propheta inducit Deum vehementer iratum Hebręæ genti, & acerbissimas strages, & excidia minitantem vsque ad finem capitis. Et mox inchoat caput sextum aiens: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & ea quæ sub ipso erant, replebant templū. Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri; duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius*. Et licet τὸ *faciem eius* in Hebręa origine tā significet faciem suam, quàm faciem eius; vnde Chaldæus, Forerius, Vatablus referunt ad Seraphinos, qui facies suas, & pedes suos duabus alis velabant; tamen vulgatus Interpres, S. Hieronymus epist. 142. Petrus Damianus epistol. 6. S. Cyrillus, & Hugo, ad Deum referunt: & ita verior sensus est Seraphinos duabus alis velasse faciem Dei, & duabus aliis velasse Dei pedes. Quare tunc Deus velat faciem suam? quam ob rem Deus se abscōdit, & eripit humanis, vel Angelicis oculis? Causam pręmisit ipsemet Propheta verbis proximè præcedentibus ita buccinans: *Rugitus eius vt Leonis, rugiet vt catuli Leonum; & frendet, & tenebit prædam & amplexabitur, & non erit, qui eruat. Et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris: aspiciemus in terrā, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius*. Scilicet cùm Deus acerbissima quæque intentat in populum suum terram caligine obtenebrat prohibet cęlorum fulgores: & duabus Seraphinorum alis velat faciem suam, quin & pedes similiter abscondit, ne appareant vel eius vestigia, per quæ inuestigari, vel reperiri possit. Sic Deus ipsum suum iustitiæ bonū quasi erubescit, vt tam sollicitè dum punit, faciem suā velet, pedum vestigia abscondat, tenebris cæcis obscuret terras, & prohibeat astrorum radios, ne appareat, dum grandia supplicia exequitur. *Como si Dios se corriera de castigar, se esconde quando castiga.*

(Chald. Forer. Vatabl. Hieron. P. Dam. Cyrill. Hugo.)

96. Exod. Deus dum affligit Ægyptū creat Vice Deū ne ipse appareat.

Deus præuidens obstinatam Pharaonis pertinaciam meditans tot Ægyptiorum strages, cùm iam iam Ægypto ingruerent portenta, quæ totam ferè regionē miserè vastauerunt. Exod. 7. v. 1. *Dixit Dominus ad Moysen: Ecce constitui tę Deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit Propheta tuus*. Quorsùm Deus dum depopulaturus est Ægyptios Moysen constituit Vice-Deum? Quis potest Diuinitatem substituere? Nunquid abesse properat Deus, qui vicarium suæ Deitatis Moysen relinquit? Et Prophetam, ceu nouę Deitatis ministros, creat Aaronem? Res planè noua, & in Scripturis insolens! Quis vnquam Regum Proregem cōstituit in regno, vbi ipse præsidet? Prorex absentiā Regis substituit, & vicarias absentis Reg. vices obit. Verùm Deus acerbissimè Ægyptum puniturus, ac si toto plagarum tempore, absens foret, constituit Moysen Vice-Deum, quasi erubescat Ægypto palàm adesse, dum miserè affligatur tota regio: tunc enim ipse Deus abscondit se. Nam etsi liberalissimè faueat Hebræis, tamen peracerbè vexat Ægyptios. Hanc loci expositionem subinsinuat Dauid in Psal. 113. *In exitu*, inquit, *Israel de Aegypto, Domus Iacob de populo barbaro*. Ecce agit Dauid de piissima liberatione Hebræorum, & seuera Ægyptiorum punitione. Et ita subdit v. 10. aliàs 2. *Super misericordia tua, & veritate tua: ne quando dicant Gentes: vbi est Deus eorum? Veritas* hic iudicium, & punitionem significat animaduersore Lorino ex multorum sententia. Et ita opportunus est sensus si ad Hebræam originem attendamus, quæ sic habet: *Super misericordia tua, et veritate tua* (id est iudicio) *Quare dicent Gentes vbi est Deus eorum*? Quasi eo tempore, quò Deus constituit Moysen Deum vastandæ Ægypti, sic abfuerit, dum affligebatur populus, vt dixerint Gentes; vbi est Deus Hebræorum? Sic Deus sese abscondit diligenter, dum acerbius punit, vt Gentes existimauerint Hebræorum Deum pariter cum immensitate, & toto illo tempore planè abesse. Sic Deus ipsum suum Iustitiæ bonum quasi erubescit præ Misericordiæ magnitudine.

(Psalm. Lorin. *Celada in Iudith.*)

In die illa magna iræ Domini, in qua ostentabit Deus seuerioris iustitiæ rigores, in qua impios ad æternatura gehennæ cruciamenta condemnabit post discussas mortalium causas: in die, inquam, supremi iudicij iudicialem apparatum ostendit Euangelista Matthæus cap. 24. vers. 29. ita fatus: *Statim post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo; & tunc plangent omnes tribus terræ*. Omitto an in die iudicij interstinguenda sint cælorum lumina, hominum tantùm opinione, an oppanso velo, an vera extinctione, in quo valde desudat interpretum industria: Quàm vellem, vt indagasset etiam causam tantæ obscuritatis. Quorsùm enim in die iudicij tanta tenebrarum caligo excæcabit hominum oculos? Quid, fugit Christus lucem? Causam indicare videtur Euangelicus Propheta Isaias, cap. 13. vers. 9. aiens: *Ecce dies Domini veniet crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisque ad ponendum terram in solitudinem, & peccatores eius conterendos de ea, quoniam stellæ cæli, & splendor earum non expandent lumen suum: obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna splendebit in lumine suo*. Nimirùm Sol fulgores suos cohibet, Luna retrahit splendorem suum, stellæ obtenebrantur, cælum, & terra caligant; quia adest dies Domini *crudelis*, (expende hanc Isaiæ vocem,) & plenus indignationis, & iræ, & furoris, in quo iustissimè, & acerbissimè animaduertetur in scelera hominum, *Iudice furibundo, & misericordiam nesciente*, ait Petrus Damianus. Ideo ergo Deus eripit visum ab hominibus, & densis caliginibus abdit sese, quia seueriùs punict, ostentans iræ suę rigores. Sic Deus ipsum suum Iustitiæ bonū quasi erubescit præ Misericordiæ magnitudine. 97.

(Matth. In die iudicij Sol obscuratur ne Deus seuerè castigans palā videatur. Isaias. Petr. Dam. serm. 43.)

Mirabile planè est Deum crebrò apparere solitum Ionæ, toto duræ suæ calamitatis tempore nec semel apparuisse. Ascendit nauem, exurgent venti, atrociter sæuit procella, victores consulunt Deos suos, Dij responsa præbent, nec Deus Ionæ vsquam apparet. Proijcitur Propheta in procellosos maris fluctus, deglutitur immanis bestiæ rictu, descendit in Ceti ventrem, orat supplex Deum, nec Deus Ionæ vsquam videtur. Demum bestia Ionam euomit ad littus, Ion. 3. vers. 1. & statim apparet Deus non semel, sed crebrò. O arcanam Dei prouidentiam! Scilicet dum animaduertit Deus in Prophetam, & illum peracerbè vexat, quasi absens tunc foret, nusquam apparet; at cùm desæuit calamitatis dira tempestas, & cessauit diuinæ iustitiæ furor, statim apparet; nam dum rigores exercet, se abscondit Deus, & eripit è mortalium oculis. Sic Deus ipsum suum Iustitiæ bonum quasi erubescit præ Misericordiæ magnitudine! *Nec auertit faciem suam, ne videat in finem*, Psalm. 10. vers. 11. Vnde Bethulienses dira calamitate vexati, anxiè timent hic, vers. 21. *Ne dicant Gentes; vbi est Deus eorum?* Nam Deus dum seueriùs castigat, & iustitiæ rigores exercet, sic se abscondit à Bethuliensibus, vt quasi absens foret, putent Gentiles nusquam esse, qui nullibi apparet, & sic impiè negant eius immensitatem dicentes: vbi est Hebræorum Deus: tam abditè se abscondit quasi pudore castigandi. O diuinæ clementię exaggerationem. 98.

(Dum castigatur Ionas, Deus non apparet. Ionæ. Psalm. Iudith.)

§. XXV.

Iudex ſit pertinaciter flectineſcius in exequendo ſententiam benè conſultam, & legitimè decretam.

Plato, Stobæ.

Iudicis pertinacia in bona ſententia exequenda laudatur.

99. PRoptia Iudicis virtus Conſtantia eſt, quâ & fortia conſilia eligat, & electa conſtanter ſeruet inconcuſſa: ne eum aut fauor demutet, aut obſequia mulceant, aut adulatio blandiatur, aut munera corrūpant, aut deprecationes inflectant. Eſto docilis & rationi facilis, dum conſulit; eſto etiam flectineſcius ad exequēdum, quod ſemel conſultiſſimè amplexus es, conſilium. Bellè dixit Plato apud Stobæum ſerm. 46. *Prudētium Principum mores valde cauti, iuſtique ac ſalubres ſunt: indigent verò etiam acrimonia quadam, & acri efficacique pertinacia*. Itaque ex mente Platonis, Pertinacia, quæ aliorum vitium eſſe ſolet virtus eſt prudentis iudicis: qui adeò tenax recti eſſe debet, vt conſtanter pertinax eſſe oporteat, ne deſiſtat à ſententia, quam conſultè, pariter ac iuſtè capeſſit. Sacerdotum Principes, & Iudæorum optimates, leuem iudicem experti ſunt Pilatum, antequam decerneret quicquam in nece Chriſti. At poſtquam ſemel Pilatus decreuit, vt crucifigeretur, ſimulque mandauit, vt cauſæ titulus figeretur cruci; cauſæ, inquam, titulus trilingui charactere notus; quantumvis Hebrææ gentis proceres inſtanter rogauerunt, vt tolleretur de cruce Titulus cauſæ, reſpondit Pilatus, Ioan. 19. verſ. 22. *Quod ſcripſi, ſcripſi*. Iocari videtur Pilatus in re grauiſſimâ: In Deicidio nugaris? Quis neget te ſcripſiſſe, quod ſcripſiſti? Iocando ſæuis; imò plus ſæuis nugando, quàm furendo: nam ſcurrili contemptu plus Chriſtum dehoneſtas, quàm mortis dedecore. At nunquam magis ſeriò, & iuſtè iudicē egit Pilatus, quàm cùm dixit: *Quod ſcripſi, ſcripſi*. Id eſt, ſemel ſcripſiſſe ſat eſt iudici: quod ſemel benè ſcripſit Iudex, irreuocabile reſcriptum eſt; vel pertinaci conſtantia perdurandum eſt in ſentētiâ ſemel ſcripta, & publicata. *Quod ſcripſi, ſcripſi*, Hugo Cardinalis ibi, *immutabiliter ſcripſi*: nam immutabiliter ſcribit iudex. Siquidem, vt annotat Gloſſa interlinearis: *Nō poteſt mutari, quod Pilatus ſcribit*: nam Pilatus iudex eſt, etſi aliàs leuis. Quia iudex quantumvis leuis, & inconſtans priuſquam ſententiam ferat, flexilis eſſe potuit; at poſtquàm rectè ſententiam ſcripſit, adeò *pertinax* eſſe debet, vt *immutabiliter ſcripſerit*, ita vt vel quod Pilatus alioqui inconſtans iudex ſcripſit, *mutari non poſſit*. Iudex enim pertinaciter iuſtus eſſe debet, & quaſi obſtinatè conſtans; quia tunc pertinacia, virtus eſt, & velut obſtinatio, laus. Sic ſe geſſit Pilatus cum Chriſto Domino. Aduertamus qualiter ſe geſſerit Deus in exequendo latam ſententiam.

Ioan.

Hugo. Interlin.

Lucæ. Chriſtus vt homo mortem recuſat, vt Deus ſententiam ſuam ſeruat.

100. Sciebat Chriſtus Deus, ſiquidem omnia ſciebat, ſe damnatum à Patre Deo, vt pro reatu humanæ gentis mortem acerbiſſimam ſubiret, qua fieret ſatis diuinæ iuſtitiæ, pœnas debitas pro humanis ſceleribus poſcenti. Nihilominus Lucæ 22. v. 42. in horto Gethſemani poſitis genibus orabat, dicens: *Pater ſi vis, transfer à me calicem hunc*. Quid efficacius dici, excogitariue poteſt ad mulcendum paternum animum, & ad impetrandam propriam vitam, nullius ſceleris ream: Innocens Chriſtus rogat, & anxiè, & ſuppliciter rogat: quin & Patrem Deum rogat, vtrolibet nomine pientiſſimum. Imò (quod mirere magis) ipſemet ſemetipſum rogat. Et quia Deus, & homo eſt, rogat, vt homo; rogatur, vt Deus. Quid non impetret tot nominibus exaudienda deprecatio? Et tamen obſurdeſcit Pater, nec filij precibus annuit, imò neque ipſe, vt Deus, annuit ſibi, vt homo eſt, poſtulanti. Curnam, quæſo, qui cæteros homines tam placidè audit? tam citò exaudit, petentem hominem Deum, imò & ſeipſum non audit? Audiendus eſt S. Ambroſius præfata verba ſententioſiſſimè expēdens: *Transfer*, inquit, *à me calicem hunc, Quaſi homo mortem recuſans; quaſi Deus ſententiam ſuam ſeruans*. Verba planè Ambroſio digna. Quaſi dicat: Chriſtus, eſt qui rogat. Chriſtus, inquam, reus innocens, Deo charus, & Deus homo: Deum orat, patrem orat, quin & ſeipſum Deum orat: Et tamen vitam poſtulatam non exorat, quia Deum, quia Patrem ſuum, quia ſeipſum Iudicem orat. Nam vbi lata eſt ſententia à Deo judice; nec Deus ipſe, vel in propria causâ petens, nec ipſe pro ſe exorabit ſe. *Quaſi Deus ſententiam ſeruans*. Seruat enim ſententiam ſuam Deus, neque eam reuocat, nec flectitur tot tantiſque ipſius reuocandæ cauſis. Nonne hæc videtur quaſi pertinacia? *Sed egent Principes acrimonia quadam, acrique et efficaci pertinacia*, pia tamen, & Deo digna. Quid illuſtrius pro hac re?

Ambroſ. l. 10. Comment. in Luc.

101. Pſalm. 140. v. 6. *Abſorpti ſunt iuncti petræ Iudices eorum*. Hunc locum ſic explicat S. Bernardus, ita fatus: *Abſorpti planè in affectum iuſtitiæ: & petræ ſoliditatem, cui iuncti ſunt, imitātes. Tunc putes flexibile quippiam inueniendum in iudicibus iunctis petræ?* Itaque ex mente Bernardi Iudices recti, & integerrimi, Iuſtitiæ verâ metamorphoſi debent lapideſcere obſequia, ad flebiles reorum proceres, ad potentum minas, ad munerum corruptelas, & ad apparentium rationum decipulas. Imitentur petrinam duritiem, & in re bene conſulta, & legitimè decreta ſaxeam conſtantiam; nec quippiam flexibile in illis appareat. Et vt ſcopuli, qui nec vdore aquarum, nec blandimentis vndæ illecebris, nec ſæuientium fluctuum minis cedunt, ſed innatæ duritiei pertinacia victores ſemper, ſemper exerto capite triumphantiſic efformanda eſt Iudicum integritas. *Abſorpti ſunt* (affectu iuſtitiæ) *iuncti petræ iudices eorum*. S. Hilarius ibi: *Continuati petræ*. Enarratores Græci, *Inſtar petræ*. In Hebrea origine: *Abſorpti ſunt*, id eſt, *dearticulati ſunt*. Quæ exſcriptiones energiam quamdā addunt interpretationi Bernardi. Saxeam hanc conſtātiam, quam non verentur aliqui vocare pertinaciam, vocauit Tertullianus *Atrocitatem* aiens: *Noueram virgines Veſtæ, & atrocis apud Delphos*. Quid eſt *Atrox* apud Delphos, niſi Delphicus Apollo? quod conuenit inter Expoſitores. Sed cur Delphici Apollinis oraculum vocatur atrox? Pamelius exponit, dici atrocem propter cōſtantiam. Sic Cato, vt aduertit Beatus Rhenanus inibi, dicitur ab Horatio *Atrox, hoc eſt, Conſtās, vt exponit Acron*. Itaque vſque eò conſtans erat in ſua ſententia prudentiſſimus Cato, vt eius prudentiſſima conſtantia *Atrocitas* dicta ſit. Ergo qui Iudex eſt, conſtantiæ pertinacia ſaxeam duritiem exprimat, in re bene conſulta, & legitimè decreta. Sic Princeps Ozias hîc, verſ. 22. perſtat in ſententia bene conſulta non tradendi vrbem Aſſyrijs: etſi omnis Bethulia & precibus, & minis eum à propoſito deijcere tentet; procraſtinat deditionem, vt ſpe fallat animos dedititios.

Pſalm. Bernard. ſerm. 10. in Pſalm. Qui habitat. Iudices aliquando ſint iuncti petræ.

Hilar.

Boni iud. erit atrox in ſentētia benè conſulta.

Tertull. l. de Exhort. caſtit. 13.

Pamel. Rhenan. Horat. Acron.

Iudith.

§. XXVI.

Principandi pericula valdè exaggerantur.

102. PRæfectura, res eſt plena periculis; qui ambit alijs principari, neſcio an ſatis delinquere timeat. Planè difficile eſt hominem regere, animal omnium maximè varium, & multiplex. Vnde Præfectus ſæpè non tam videtur populorum iudex, quàm officij reus. Dū alios judicat ſæpe ſit iudicij reus; & quidem acerbiſſimi: Nam *iudicium duriſſimum his, qui præſunt fiet*. Sap. 6. verſ. 6. Si bonus vir eſt, ſimplici & candido animo præditus, decipietur ſubditorum fraudibus; ſi aſtutus ſit & ſagaci mente callidus, ſubditos ſæpe decipit. Et ita cogitur, vt ſit ſimplex, & multiplex, res planè diuerſiſſima: quò ſimplicitas aſtutiam temperet, & aſtutia inſtituat ſimplicitatem. Quod præcipit Nazianzenus inquiens: *Summoperè neceſſe eſt Antiſtitem ſimul & ſimplicem eſſe, & quàm maximè varium, ac multiplicem*.

Sap.

Superior, ſit ſimplex & multiplex.

Nazianz. Orat. 1.

tiplicem. Si seuerus sit, & tenax recti: Sciat dixisse P. Damianum: *Summum ius malitia est*. Si verò valde pius sit, & vel leuiter negligat obseruantiam legum: pro comperto habeat leuem præsulis negligentiam sæpè fuisse graue Reipublicæ detrimentum; & leuem alioqui omissionem, grande esse malum. (Petr. Dam. serm. 55) Ergo Præfectura impedita res est: & sublimis locus, non tam sedes est quam præcipitium incautis. *Prosilire promptè ad honores indicat nos temerarios esse*, inquit S. Cyrillus. (Cyrill. in cat. ad c. 14. Luc.) Non omittam hic Nazianzeni locum, quem ad aliud thema aliàs versabam, qui sic ait: (Nazianz. Orat. 1.) *Quemadmodum sublimi, & pendulo fune gradientibus hac vel illac deflectere minimè tutum est, nec quamlibet parua inclinatio paruum periculum affert: Verùm eorum salus ac securitas in æquilibrio posita est. Ad eundem quoque modum vtramvis in partem quispiam siue ob vitium, siue ob imperitiam propendeat, haud leue periculum tum ipsi, tum subditis imminet, ne in peccatum prolabantur*. Igitur sicut funambulus in sublimi loco est, sed non satis tuto graditur per angustam & pendulam funis semitam; nam leuis inclinatio est præcipitationis periculum: sic Præpositi sublimitas instar sublimis, & penduli funis est; periculosè viuit, qui per altum, & pendulum funè graditur. Si mens à loci fastigio patiatur vertiginem, si leuiter offendat, si tantillùm hac illacve inclinet, si tantisper dormitet industria, prolabitur: Solerti cautione opus est ei, cui leuiter offendere periculum rui-
103. næ est. Periculosè audet, qui imperare ambit. Iobus miseriis obrutus, significat præsentis status calamitatem, comparatione grauissimi mali, quod optat, vt euaderet, quam tunc patiebatur ærumnam. Iob 7. v. 15. *Quàobrem suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea*. (Iobus.) Desperatne Sapientissimus Iobus? Quid est suspendium, quod elegit? Num laqueum optat, quo vitam breui finiat, & sic euadat tot ærumnas? luculenter Glossa Interlinearis, *Suspendium desideria ad te*. Ecce Iobus sublimen locum suspendium appellat, & laquei. Vnde Præpositus non tam Iudex dicitur, quàm suspendij, & laquei reus: nec modò funambulus vocatur, hoc est, casui proximus, sed reus suspendij, & flagitiosus furcifer: quasi Iustitiæ munus, reatus iniustitiæ sit.

Ad hæc, præfectura absque sufficientia, non tan-
104. tùm temeritas est, funambuli periculum, & suspendij reatus: sed non bonus Præfectus tanquam Ecclesiasticâ censurâ seu anathemate percussus, vitandus est, vt dicebam ad cap. 1. Sed etiam Christianismo non satis aptus visus fuit à Tertull. sic scribenti: (Tertull. Apol. c. 21.) *Sed Cæsares credidissent super Christo, si aut Cæsares non essent seculo necessarij, aut si Christiani potuissent esse Cæsares*. Grandis profectò hyperbole, sed quæ magnificè explicat quàm sit facinorosus Principum fastus, & quàm repugnet sublimissimæ sedis superbia, religionis Christianæ humilitatibus.

Et pergit lib. de Idolol. inquiens: (Tertull. l. de Idol. cap. 18.) *Cæterùm purpura, & cætera insignia dignitatum, et potestatum inserta dignitati, & potestatibus Idololatriæ ab initio dicata, habent prophanationis suæ maculam*. Audis Idololatriam olim insertam dignitatibus? Tanto enim superbiæ typho sæpè turget Princeps, tam arrogantes sumit spiritus à sublimi sede, vt præfectura quodammodo gentilismus sit, & Idololatriæ genus. Quæris causam? Quia Princeps, seu Magistratus ita sæpè tumet muneris augustâ sublimitate, sic se venerari cupit, sic adorari permittit, ac si diuini honores illi deberentur. O vtinam homines tam submissè colerent numen, quàm venerantur Principem, & Magistratum!

Adeò periculosa res est bonum Principem agere, & 105.
subiectos populos moderatè regere, vt non pauci prisci seculi sapientes seriò existimauerit, Deum non gubernare mundũ. Planè hallucinati sunt. Sed causa huius erroris esto erudito nostra. Expende Septimij verba, (Septim. l. de Testim. animæ, c. 2.) *Sunt qui etsi Deum non negent dispectorem planè et arbitrum & iudicem non putent; sic Deum honorantes, dum curis obseruationis, & molestijs animaduersionis absoluunt, cui ne iram quidem adscribunt*. Expende τὸ *Absoluunt*, nam etsi auctor bene Latinus est, Christianè etiam eruditus est, & ad peccati absolutionem tacitè videtur adludere, vt ex contextu non obscurè elicitur. Quasi dicat: Gentiles, qui non ita magnificè de Deo censent, vt nos, negant illum Iudicem esse, ne cogantur illum distrahere curis Præfecturæ, quia si iudex esset, necessarium foret, vt inuigilaret obseruationi legum, vt attenderet humanæ malitiæ, & delictorum peruestigationi, & vel irasceretur dum punit, vel politiam negligeret, si dissimulat animaduersionem. Vnde Philosophi dum Deum Iudicem esse negant, eum magis sibi videntur honorasse, *Dum curis obseruationis, & molestijs animaduersionis absoluunt*: Idest, anticipatam veniam illi tribuunt reatus committendi in præfecturæ administratione. Scilicet tanti Philosophi nec mente concipere potuerunt Deum Iudicem, quin etiam delictorum reum facerent: & negant iudicem, ne cogantur fateri criminosum Deum: ac si omnis Iudex obnoxius sit reatui delinquendi. Sic censebant ethnici Philosophi! sic habebatur periculis plena, res præfecturæ! Quid enim periculosius, quam *Totius Orbis facta suscipere?* ait Mamertinus suo Maximiano Augusto in Panegyr. Ozias bonus & solertissimus fuit Princeps, & tamen piè gubernans rem Bethuliæ, hîc vers. 25. planè deliquit, & incurrit crimen, ob quod seuerè reprehenditur à Iuditha. Si plus & prudens, & peruigil Princeps sic deliquit: quid non timeat Iudex oscitanter attendens ad rem gubernationis? Quis ambiat quod timere debuit? *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum*. Luc. 12. v. 32. Vel spes principandi timorem incutit.

CAPVT OCTAVVM.

VERS. 1. ET factum est, cùm audisset hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filij Idox, filij
Ioseph, filij Ozia, filij Elai Iamnor, filij Gedeon, filij Raphaim, filij Achitob, filij Mel-
chiæ, filij Enau, filij Nathaniæ, filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben. 2. Et vir eius fuit
Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ. 3. Instabat enim super alli-
gantes manipulos in campo, & venit æstus supercaput eius, & mortuus est Bethulia
ciuitate sua; & sepultus est illic cum patribus suis. 4. Erat autem Iudith relicta eius vidua iam an-
nis tribus, & mensibus sex. 5. Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo
cum puellis suis clausa morabatur. 6. Et habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus
diebus vitæ suæ, præter sabbata, & neomenias, & festa domus Israel. 7. Erat autem eleganti
aspectu nimis, cui vir suus reliquerat diuitias multas, & familiam copiosam, ac possessiones
armentis boum & gregibus ouium plenas. 6. Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam
timebat Dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum. 9. Hæc itaque cùm
audisset, quoniam Ozias promisisset quòd transacto quinto die traderet ciuitatem, misit ad

presbyteros Chabri, & Charmi. 10. Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod est hoc verbum, in quo consensit Ozias, vt tradat ciuitatem Assyrijs, si intra quinque dies non venerit vobis adiutorium? 11. Et qui estis vos qui tentatis Dominum? 12. Non est iste sermo, qui misericordiam prouocet, sed potius qui iram excitet, & furorem accendat. 13. Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum, diem constituistis ei. 14. Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymus postulemus. 15. Non enim quasi homo, sic Deus comminabitur, neque sicut filios hominis ad iracundiam inflammabitur. 16. Et ideo humiliemus illi animas nostras, & in spiritu constituti humiliato, seruientes illi. 17. Dicamus flentes Domino, vt secundùm voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam: vt sicut conturbarum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur. 18. Quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum, & adorauerunt Deos alienos. 19. Pro quo scelere dati sunt in gladium, & in rapinam, & in confusionem inimicis suis: nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum. 20. Expectemus humiles consolationem eius, & exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum, & humiliabit omnes gentes, quæcumque insurgunt contra nos, & faciet illas sine honore Dominus Deus noster. 21. Et nunc fratres: quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite; vt memores sint, quia tentati sunt patres nostri vt probarentur, si verè colerent Deum suum. 22. Memores esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. 23. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. 24. Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam & improperium murmurationis suę contra Dominum protulerunt, 25. Exterminati sunt ab exterminatore, & à serpentibus perierunt. 26. Et nos ergo non vlciscamur nos pro his quę patimur, 27. Sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini, quibus quasi serui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus. 28. Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri: Omnia, quæ locuta es, vera sunt, & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio. 29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier sancta es, & timens Deum. 30. Et dixit illis Iudith: sicuti quod potui loqui, Dei esse cognoscitis. 31. Ita quod facere disposui, probate si ex Deo est, & orate vt firmum faciat Deus consilium meum. 32. Stabitis vos ad portam nocte ista, & ego exeam cum abra mea: & orate, vt sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus populum suum Israel. 33. Vos autem nolo vt scrutemini actum meum, & vsque dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum. 32. Et dixit ad eam Ozias princeps Iuda: Vade in pace, & Dominus sit tecum in vltionem inimicorum nostrorum. Et reuertentes abierunt.

---

§. I.

Commentarius litteræ.

Vers. 1. Et factum est, cùm audisset hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filij Idóx, filij Ioseph, filij Oziæ, filij Elai, filij Iamnor, filij Gedeon, filij Raphaim, filij Achitob, filij Melchiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, filij Salathuel, filij Simeon, filij Ruben.

Vers. 2. Et vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ:

Vers. 3. Instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est in Bethulia ciuitate sua; & sepultus est illic cum patribus suis.

Vers. 4. Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus, & mensibus sex.

Vers. 1. ET factum, est &c. Hucvsque sacer Historiographus eò rem Hebræam adduxit, & ineluctabile periculum narrauit, vt præniteat magis Iudithæ honor, & gloriosa desperati populi liberatio; quæ adeò præ rei insolentia supra humanum videtur captum, vt à Nouatoribus sacrum figmentum dicatur; quasi generosa diuini Numinis pietas, maior non sit humani ingenij captu. Plus audet diuina bonitas, quàm humana temeritas: Liberè fingat ingenij phantasia; aut poetices licentia; ea tamen longè superat omnipotens Dei pietas. Plus Deus fecit, quàm poetæ fingunt; nec suis figmentis assequi possunt Diuinam largitatem, de se maiorem humano ingenio, & insolenti audacia. Lutherus hæretica licentiâ effutit benè ebrius in Symposiacis cap. 59. & malè pius in præfatione Germanicâ in suam huius libri versionem, hunc librum *Historiam non esse, sed poeticum quoddam commentum, Homerico, aut Vergiliano simile*. Et mox concludit, sic aiens: *Mihi videtur Iudith Tragedia*. Reinerius tom. 2. fol. 13. & ipse Lutheri vmbra, *Tragicomediam* appellat; & Chytræus eiusdem fęcis homo, *Tragœdiam* indigitat Onomastiço suo. Sed catholicâ fide sancta est huius Historiæ canonica auctoritas, quàm asserui in expensione tituli huius libri, §. 1. O vtinam similes Comœdiæ exhiberentur in theatris ad componendos animi mores, non ad constuprandos! de quo agam §. 5. huius capitis.

Hæc Iudithæ Historia tragicomœdia dicitur ab hæreticis. — *Luther.* — *Reinerius.* — *Chythræus*

2. Et primò recensetur Iudithæ genealogia, quæ nobilissimus numerat proauos: solet enim Scriptura cùm egregium aliquod facinus narrare aggreditur, prosapiam herois, aut heroinæ præmittere. Expedita est auorum linea sursum ascendens à Iuditha ad Ruben vsque, etsi in Græco textu pauciores numerentur, etsi 2. Paralip. cap. 4. vers. 24. aliquis ex progenitoribus diuerso nomine notetur; quod fieri solet aut quia aliquis binomius est, aut quia nomen ex tractu temporis, aut comportatione ad alia idiomata, aliquid acquirit, aut deperdit. Illud omnibus interpretibus litigiosum facessit negotium.

2. Paral.

rium, quod facer textus finit progenitores Iudithę,
Iudithę genealogia. dicens: *Fily Salathiel, fily Simeon, fily Ruben*. Et quidem difficultas statim animum pulsat: nam dicitur tandem Iuditha filia Simeonis filij Ruben. Et ne quis ambigeret Simeonem hunc esse Patriarcham Simeoniæ tribus principem, inquit ipsa Iudith. ap.
Iudith. 9. vers. 2. *Domine Deus patris mei Simeon*: & refert facinus, quo simul cum fratre Leui vltus est stuprum Sororis. At Simeon hic, frater, non filius fuit Ruben. Hac de causa S. Fulgentius epist. 2. cap. 14. Bellarmin. tom. 1. lib. 1. cap. 12. Serarius, quæst. 1. Salianus, numer. 57. Paez in Cant. Moys. vers. 8. annot. 1. Mariana, Tirinus & alij, Mendum hic
Fulg. Bellarmin. Serarius. Salian. Paez. Mariana. Tirinus. esse existimant, & dupliciter corrigunt; aut enim dicendum est, *fily Simeon*, non *fily*, sed fratris *Ruben*: vt innuat Simeonem secundum esse à primogenito Ruben, quod valde Iudithæ commendat nobilitatem. Ita Serarius. Aut loco *Ruben*, legendum *Israel*, vt sic dicatur: *Fily Salathiel, fily Simeon, fily* (non *Ruben*,) sed *Israel*. Et sanè Israel scribunt Biblia Sixtiana, Regia, & Vatablus; ita Bellarm. libro 1. de verb. cap. 12. Serarius quæstio. 1. Salianus numer. 58. in hanc inclinat Sanct. proleg. 9. Ad-
Bellarm. Serar. Sanctim. Tirin. Carthus. Histor. Scholast. dit Tirinus fortè *Simeon* & *Ruben* non esse Patriarchas, qui fuerunt filij Iacob, sed intermedios Inditheæ progenitores. Displicet coniectura: quia indubium est, Iuditham fuisse ex tribu Simeonis Patriarchæ. Quorsum autem tam longam progenitorum lineam sursum versus, seriatim Scriptor duceret, nisi tandem deueniendum foret ad aliquem illustrem, & notum progenitorem, qui Princeps esset familiæ, & à quo progenita Iudith egregiè cognosceretur, & nobilitaretur? Cur sistitur in Simeon, & Rubeo ignotis, & intermedijs progenitoribus.

3. Aliam expositionem offert Dionysius Carthus. in commentario sequentis capitis ex Historia Scholastica nempè cùm Iudithæ genealogia sic terminatur: *Fily Salathiel, fily Simeon, fily Ruben*, Ita intelligendum esse, vt à Iudithæ patre *Merari* vsque ad *Simeon* tradatur genealogia Iudithæ per lineam paternam: cùm verò tandem dicitur *Fily Ruben*, τὸ *Fily*, non appellare supra Simeon, qui proximè præcessit, sed supra Salathiel, qui remotè, qui Salathiel per maternam origiem trahit generationem à Ruben primogenito Iacobi. Vnde dicitur Iuditha filia *Merari*, *&c. fily Salathiel*, qui per lineam paternam fuit filius Simeon, & per maternam lineam fuit filius Ruben. Præcipua difficultas huius expositionis est, quod τὸ *Fily*, cùm dicitur *filius Ruben*, non appellet supra immediatum *Simeon*, cùm in tota serie appellet supra immediatè præcedentem,) sed supra mediatum Salathiel: quod monstrosum videtur in Scripturis.

4. Ad huius dubij solutionem attendendum est ad id, quod præclarè obseruat Sanct. ad c. 4. huius lib. num. 7.
Sanctius. nempe Matthæum cap. 1. recensere genealogiam Ioséphi, qui putabatur Christi pater. Lucam verò genealogiam B. Virginis; & ita sedantur interpretum tumultus, qui putant eandem lineam scribi ab vtroque Euãgelista. Et ita rem componit eruditissimus Sanctius:
Sanct. Lucæ. sic explicans illud Lucæ 3. *Et ipse Iesus erat incipiens, quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli, &c.* ita vt τὸ *Qui*, cùm dicitur, *Qui fuit Heli*, non referatur ad Ioseph, qui immediatè præcesserat, sed ad Iesum, qui mediatè. Et ita sensus erit; Ipse Iesus erat incipiens annorum triginta, qui putabatur filius Ioseph, qui (Iesus nempe, non Ioseph) fuit filius Heli. Ex quo verosimile est, quando dicitur in hoc versiculo: *Fily Salathiel, fily Simeon, fily Ruben*. illud *fily Ruben*, non appellare supra *Simeon*, qui immediatè præcessit, sed supra *Salathiel*, qui mediatè. Et quidem Luc. 3. genealogiam B. Virginis tradi, aliàs multis dabo.

5. Oppones; quæ laus Iudithæ est, dici filiam Simeonis, & Rubenis? Magna profectò nobilitas Iudithæ, quę oriunda est è duobus principibus Patriarchis natu maioribus. Vrges vocem *filij* diuersissimè accipi in eadem periodo, nunc referendo paternam, nunc maternam genealogiam. Hanc obijciunculam solui alibi: neque enim hoc infrequens est in Scripturis. Sic dicitur Matth. 8. v. 22. *Permitte mortuos sepelire mortuos suos*. Fortè permittit, vt cadauera sepeliant cadauera? Planè ridicularia expositio foret. Instabis: quomodo ergo Ruben ex diuersa tribu duxit vxorem? Et quomodo Dauid ex tribu Iuda, duxit Michol ex tribu Beniamin? Nam, vt bene Carthusianus hanc difficultatem enodans: femina quæ hæres non est paternæ hæreditatis, cuiuis nubere potest. Hæc tertia expositio verosimilis mihi est; (etsi duriuscula) quia nihil emendat in emendata, & correctiori vulgata editione, & sanè nulla alia verosimilior suppetit in re difficili. Tametsi nihil mihi difficile est, ne quid corrigam in vulgata editione.

Et vir eius, &c. Dicitur vidua Manasses, qui ex ea- Vers. 2. 3 & 4.
dem tribu ac Iuditha videtur fuisse, (quis id seriò audeat affirmare?) Manasses fuit homo prædiues, vt constat ex hoc cap. vers. 7. Occasio mortis apponitur, quod cum ineunte vere in messe bordeacea instaret sedulò super messores, præ nimio æstu contraxit morbum à quo obijt. Quinam morbus ab æstu contractus, res medica est. Legi potest Vallesius de sac. Philos. cap. 46. Lorinus ad Psal. 120. v. 3. plura conglobat exempla ex Biblijs eorum, qui tempore messis præ æstu peticlitabantur. Probanda videtur Serarij, quæst. 2. & Tirini coniectura, non instasse Manassem super messores sui agri, sed præfectura publica fungi, & præesse agris metendis, vt expresse dicitur in textu Græco. Quod autem eiusmodi præfecturæ fuerint apud Hæbræos, constat ex Acutio, qui, vt in eius vita Iosephus tradit, eo magistratu functus fuit. Manasses defunctus tumulatus est in Bethulia ciuitate sua, non intra ipsam, sed extrà in agro, vt disertè traditur in Græcis; quod moris fuit apud Hebræos. Legantur Interpretes ad Lucæ 7. vers. 12. ad illud: *Efferebatur, &c.*

Quis Manasses Iudithæ maritus. Valles. Lorin. Serar. Tirin. Ioseph. Luc.

§. II.

Christianorum mysteria adeò excelsa sunt, vt præ magnitudinis sublimitate aliquibus fabulæ viderentur.

Veritas fugit latebras, amat lucem. Falsitas lucifuga est; & patet ad euidens luminis argumentum: timet prodi, quæ timet publicari; nam dum publicatur, proditur. Honoratur mendacium dum non cognoscitur, cognitum deridetur, tota eius laus est non cognosci, sed abscondi. Vnde etsi mendacium vbique colitur nusquam colitur; quia non ipsum colitur; sed quod videtur, & nunquam videtur, quod est, sed aliud. Illudit oculos, ne ipsum illudatur; & ita fugit aspectus, vt solent rei declinare inquisitores. Ergo suspectum mendacij est, quod agnosci timet, quod exploratores oculos non patitur. Vnde quondam suspecta falsitatis fuit Iudithæ Historia: nam ipsa de se inqoit: *Vos autem nolo, vt scrutemini actum meum*. Fabulosæne erant Iudithæ res gestæ, quia recusant exploratores? delirat Lotherus in symp. c. 59. Stultescit Reinetius, tom. 2. fol. 13. desipit Vvitaherus, cap. 2 Contr. 1. q. 1. & ipse Caluinianus, & eiusdem fæcis homo: ridit rude vulgus hæreticorum; hi quidem postquam scrutati sunt Iudithæ actus hæreticis oculis, id est, cæcis; vno ore, sed profano & sacrilego, seriò affirmant, Iudithæ res gestas, non esse Historiam, sed *sacrum quoddam, & spirituale commentum*. Eorum inania fundamenta, & ex se nutantia facilè labefactant Bellar. libr. 10. de Verb. Dei, Gretser. tom. 1. in defens. Bellarm. Serar. prolegom. 4. ad lib. Iudith, Sanctius inibi. Sed quo sensu vero, & Catholico Historia Iudithæ, & magna nostræ fidei mysteria, dici possint fabulæ, (quod bona venia Lutheri 6.

Lutherus. Reinet. Vvith. Bellarm. Gretserus. Serar. Sanctius.

theri fiat) in hoc §. ostendam. Ea enim sunt mysteria fidei, tam sublimia & excelsa, vt cùm re ipsâ veritas meracissima sint, præ magnitudine, nescio quid fabulosũ velut ostentat, quò eorum sublimitas exaggeratur ad maiestatem. Porrò Sapientiæ 7. v. 26. Verbum diuinum æterna Patris generatione productum, dicitur *Candor lucis æternæ, speculum sine macula, & Imago bonitatis illius. Imago* scribitur εἰκὼν, inde εἰκονισμός: & notat ibidem Ceruantes, quòd Auctor Rhetor. ad Herenn. figuram Iconismum appellat *fictionem*. Non quia Verbi generatio fictio sit, (absit eiusmodi impia cogitatio,) sed quia adeò augusta, & sublimis est, & supra humanum captum, vt sublimitate quasi æmuletur fictiones; re autem, ipsissima sit veritas.

(Margin: Mysteria Christianorũ quo sensu Catholicè dici possint fictiones. Ceruant. Cicero.)

7. Expensione dignissimum est, cur Christus Deus nostræ religionis mysteria in parabolis loquebatur, *& sine parabolis non loquebatur eis*; præsertim rudi populo & in ipsum non benè animato. Et quidẽ videbatur Christus verba perdere, & operam; & auditores perdebant fructum, quem ex tanti Magistri disciplina lucrari debuissent: & sanè parabolæ Christum Dominum videntur dedecere, quia parabola obscurus est, imò & sermo fictus. Nam *Parabola oratio est rei fictæ ad eam, quæ futura est*, vt describit S. Iustin. li. Resp. ad Ort. Respon. 60. Num fictio in ore Christi Dei reperiri debuit? Porrò fictio confinis mendacio est: absit ergo longè à Christi verbis parabola, & fictio. Profectò maximè expediebat, vt in parabolis, vel sub fictis verbis, traderet Christus diuina mysteria: nã Parabola, quia fictus sermo est, plus audet; audentior autem sermo ipsius explicat Christianæ fidei sublimia Sacramenta: Ergo parabola fingendo adæquat veritatem: vnde grandiora mysteria in parabolis tradit Christus. Quod in fabulosis ethnicorum mysterijs aduertit S. Nazianz. aiens: *Veritatem in figmentis demonstrãtia.* Quasi dicat, sub fabularum inuolucro, sua adorabant mysteria, quò fabularum licentia adæquaret magnitudinem mysterij; cui pro dignitate explicando, sæpè non sufficit narratio. Maiora sunt nostra mysteria, quã vt historicè possint ab hominibus exæquari: dum quasi poeticè exaggerantur, vix exæquatur eorum sublimis celsitudo. Satis ad rem inquit S. Ambros. *Mendacium nostrum celebrat veritatem Dei.* Nempe mendacium specie tenus.

(Margin: Cur Christus loquutus in parabolis. Iustin. — Nazianz. 2 in Iulian. — Ambros. in Psalm. 50.)

8. Sanctus Petrus 1. epist. 1. v. 16. ita scribit: *Non enim doctas fabulas secuti, notam facimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem.* Quam ob rem disertissime Pontifex, tam seriò adstruis Euangelium, non esse fabulam? vel fabulæ suspicio Euangelium infamat. Imò magnificè sublimat: nam quod vobis fabula videtur, Euangelium est: specie quidem fabula; (tanta est mysteriorum sublimitas!) reipsa Euangelium, & ipsissima veritas. Lucæ 24. v. 11. referunt sanctissimæ, & fide dignissimæ feminæ discipulis Resurrectionis Dominicæ mysterium: *Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista.* Neque enim diuina mysteria dignè explicarentur, nisi in morem fabularum auderet oratio. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua.* Psal. 118. v. 85. ait Regius Psaltes: Quasi dicat: (liceat sic ad mores velitari ex verborum cortice; scio aliam esse rei medullam,) disertissimi Gentium, fabulones habentur. & rectè quidem: nam ex proprio cerebro effingunt, & heroum facinora, quæ laudent, & Deorum numen, & mysteria, quæ adorent: at istiusmodi fabulæ, quantumuis mendacijs excreuerint, non euaserunt adeò eximiæ, & grandes, vt comparari possint cum mysterijs veræ religionis: quæ sublimitate videntur fabulæ, & bene composita hominum figmenta, re autem simplex & mera veritas est. Fallor, si non huc alludit Tertullianus, agebat de æterna, & arcana Christi Dei generatione: *Non* (inquit, Christus natus est) *de Patris femine, nec de Sororis incestu, nec de stupro filiæ: Deum patrem passus est, non squamatum, aut cornutum, aut pluma vos; Inter ista sunt, & numina vestras* Plures hi recenset fabulas & mox referens augustum Christi Dei generationem, mente humanas superantem, subiungit Tertullianus: *Accipite hanc fabulam, similis est vestris*, & infrà, c. 23. *Ecquis ille Christus cum sua fabula?* Nimis audet Tertullianus cùm appellat fabulam, Christianæ religionis mysteria. Fabulane est æterna Verbi generatio? Verbi eiusdem incarnatio, fabula est? Euangelia fabulationes sunt? Profectò Magnus hic doctor dehonestat totam rem Christianam! Imò valdè commendat, & sublimat & fidei maiestatem exaggerat. Porrò arcana fidei sacramenta re quidem sunt verissima, præ amplitudine autem & sublimitate videntur figmenta, quibus doctæ gentilium fabulæ nequeunt comparari. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Omnia mandata tua* (id est, lex tua) *veritas. Finguntur hæc de Ioue, sed de te vera sunt, Imperator*, ait Mamertinus. Vulgare est illud S. Ambrosij: *Magnus planè vir Abraham, quem totis suis philosophia non potuit æquare: minus est quod illa finxit, quàm quod iste gessit: maiorque ambitioso eloquentiæ mendacio simplex veritatis fides.* Adeò excelsa sunt fidei mysteria, adeò sublimia sunt facinora herois Abrahami, & heroinæ Iudithæ, vt ea nec votis, nec figmentis ambitiosæ poetarum fabulæ potuerint exæquare fingendo. Historia Iudithæ, re meracissima veritas est, magnitudine, & sublimitate supra ambitiosas fabulas. Sic, esto fabula Iudithę historia, si placet hæreticis. Præclarè S. Zeno Veronensis: *Hæc enim est proprietas Dei id operari, quod non potest credi.* Nempe, ni supernaturaliter eleuetur tenuitas humani intellectus: Vnde Euangelista Ioannes dicitur quodammodò feliciter temerarius; sic enim scribit S. Hieronymus. *Coactus est ab omnibus penè Asiæ Episcopis de diuinitate Saluatoris altius scribere, & ad ipsum, vt ita dicam, Dei Verbum, non tam audaci, quam felici temeritate prorumpere.*

(Margin: Petri. — Luc. — Psal. — Tert. Apolog. c. 21. — Mamer. in Paneg. — Ambr. li. 1. de Abrahã c. 2. — Zeno ser. de Resurr. — Hier. in pro log. ad Eusebium.)

§. III.

Theatralis voluptas est delictorum schola, arx libidinis Veneris sacrarium, consilium, seu consistorium impudicitiæ.

9. Perbellè adnotat S. Cyprianus expressè non esse damnata theatra, nam re prohibitæ *admonent sæpe dum interdicuntur*, & plerumque in præceptis quædam vtilius tacentur; præceptorum loco seueritas loquitur, & ratio loquitur, quæ Scriptura conticuit. Rationis voces, hic dabo, quas buccinarunt Sancti, & antiqui Ecclesiæ Patres contra Comœdias, olim impias, & impudentes, & nunc planè non bonæ sunt, Dauid, Psalm. 1. v. 1. *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit & in cathedra pestilentiæ non sedit.* Quæ est hæc cathedra pestilentiæ, è qua nostra natura, etsi de se satis ad delinquendum docta, amplius eruditur? Clemens Alex. docet hic de spectaculis, inquiens: *Cathedra autem pestilentia, & theatra fuerint, & iudicia.* Itaque Cathedra, seu schola, vbi docetur scelera, theatrum est. Opportunè S. Cyprianus: *Concurritur in illud pudoris publici lupanarium, ad obscœnitatis magisterium, ne quid secretò minus agatur, quàm quod in publico scitur. Quid inter hæc Christianus fidelis facit? Cui vitia non licet nec cogitare, quid oblectatur simulacris libidinis, vt in ipsis deposita verecundia audacter fiat ad crimina; discit facere, dum consuescit videre.* Audis theatrum dici cathedram pestilentiæ, & obscœnitatis magisterium. Ibi pudica Virgo discit amare, & amari: ibi vxorata adulterij artem, & lecenas discit: ibi lenones erudiuntur, & riuales. Iracundus discit vitiorum ius iniustum, & vt summatim dicam, theatrum eruditio est vitiorum omnium, præsertim luxuriæ. Vnde aduertit Septimius, *quod prudentissimi R manorum theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant.* Nam Comœdiæ constuprant; & quidem theatrales fœminæ aptè appellantur è Tertulliano libro de Pallio. capit. 4. *Simula-*

(Margin: Cypr. lib. de Spect. — Clem. Alex. lib. 2 Stro. — Cypr. supra)

mulacra libidinis, id est, totæ ad libidinem factæ nam feminæ ætate aptæ, cultu nobiles, facie venustæ, lenocinio elegantes, aditu faciles, aera toxicant illicio pulchritudinis, & omnes Veneres, Cupidinesque spirant. *Aspice lupas popularium libidinum, nundinas*, inquit aliorsum idem, c. 8. Porrò theatrum emporium est obscenitatum, vbi feriatur libido, & lasciuia publicè pudorem nundinatur. *Illas tamen, quas infelicitas sua in seruitutem prostituit, libidinis publicæ occultat locus, & dedecus suum de latebris consolantur: erubescunt videri etiam, qua pudorem vendiderunt. At istud publicū monstrum omnibus videntibus geritur, & prostitutarū trā-* [Cyp. suprà.] *situr obscœnitas*, ait Cyprianus, de theatralibus mulierculis. Quid impudentius? Quid periculosius?

10. Sententiosè Septim. appellauit theatrum *arcem omnium libidinum impudicarum*, quod maximum comędiarum malum est. Porrò milites, qui in campo pręliātur, expositi sunt hostium ictibus. At qui in arce sunt tutantur murorum, & mœnium molibus, ne feriantur ab hostibus, & tutò machinas explodunt, & bellica tormenta in hostes contorquent. Sic theatrum *arx libidinis* est; nam in theatro tuta est impudicitia, quia à multis defenditur eiusmodi delectatio *quasi ad remissionē animi appetatur voluptas*, vt aiebat S. Cyprianus. Vnde libido à theatri męnijs tuta, aera inficit, & infundit venena lasciuiæ, & amatorijs iaculis populariter sæuit. Securè ferit, qui ex arce militat; secura habetur libido theatri tot patronis quasi præsidiario milite, defensa. Bellè ergo Comędiam appelat Septimius, *Arcem omnium libidinum impudicarum*. Tot enim assertores habent nunc comędiæ, vt quasi licita sint delicta theatrorum, securè & impunè adeantur. *Spectacula pulchritudinum, & licentia vanitatum*, vocantur theatrales ludi à S. August. Nam species remissionis animi, quæ ostenditur, licentia est luxuriandi, irascendi, insaniendi; ac si theatrum sit criminosissimi cuiusq, delicti conceptaculum, à quo voluptuosa libido æstuat, fætior iracundia ardet, vt vix sit enorme flagitium, quod nō a theatro sit. *Nullum malum difficilius extinguitur.* (ait S. Cyprianus iam citatus luquens de hâc re) *quam quod faciles reditus habet, dum & multitudinis cōsēsu asseritur, & excusatione blanditur.* Herodes Galilææ Optimates inuitat, opiparè saginat, ebriat, potat; impudenter saltat puella & feralem discum, nempe Baptistæ caput, exigit pro mercede intemperantiæ. Audi Basilium Seleuciæ, *Herodias autem filia ostētans habitu matris artes, exactum maternæ libidinis simulacrum, aspectu impudentis fracto corpore, anima diffluente, saltis in cælum manibus pedes in altum subrigebat, habitu feminando suam turpitudinem publicabat.* Potestne viuaciùs exprimi theatralis obscęnitas? Tantùm deerat vt non in regio conuiuio, sed in theatro exhiberetur. Et quidem quò magis exaggeraret Basilius impudentē saltatricis puellæ libidinem, inquit: *Herodias saltationem adornans conuiuij, theatrum instituit.* Parum enim videbatur expressa puellæ impudentia, quà per iocum truncauit caput Ioannis Baptistæ, nisi theatralis saltatio, & libido scenica appellaretur. Quasi theatralis impudentia meta sit obscenitatis, & exaggeratio libidinis. Pudet singula Basilij verba, particulatim expendere, quæ plena sunt emphasi, plena histrionicis turpitudinibus.

Aug. lib. 1. de Ciuitat. Dei c. 32.

Choreæ theatrorū impudentes.

Basil. Sele. Orat. 18.

10. Cæterùm res scenica artificium est delinquendi, incendium luxuriæ, & libidinis fomes, otium populi, & Diaboli negotium. *Adulter nescio quis Diabolus, & à suis cultoribus sic indigitatus, qui obtentu intemperātiæ Christi milites ad maccora spectacula inescat*, ait Basil. Quiuis Dæmon perniciosissimus hominibus est, at qui allicit, & pertrahit ad comœdias, impudentior est, & adulter, & vafer obscœnitatum leno. Aduertit noster Mariana in Opusculo de hac re prope theatrum ædificata esse lupanaria, vt conceptam in theatris libidinem illico despumarent. Quis ergo, vt festa Cælitum religiosiùs celebret, histrionicam exhibebit? non mundissimo Numini, sed immundo Cupidini: non Virgini Mariæ, sed impudenti Veneri theatralia hæc festa placent. Vnde Tertull. *Theatrum propè Veneris sacrarium est.* Venerem colit, qui theatralibus ludis Sanctorum festa colit: specie religionis Cupidinem tacitè veneratur. *In spectaculis enim quædam apostasia fidei est*, inquit Saluianus: Hyperbolicè dictum: irreligiosa enim peruersio est, vt obscœnitatibus Comędiarum, & impudicis histrioniæ saltationibus colamus Sanctorum festa: nam sic in publico Deus colitur, in occulto Venus. Vnde scenica res quodammodò apostasiæ genus est: nam *theatrum Veneris sacrarium est. Heu! quale est de Ecclesia Dei, ad Ecclesiam Diaboli tendere?* Exclamat Septimius agens de spectaculis, Histrioniam gentem appellans *Ecclesiam Diaboli*, & sanè dedecet ludiones impudentissimos, & famosas meretriculas, non semel personam agere, aut Christi Dei, aut Deiparæ Virginis, aut cuiusuis è cœlicolarum grauissimo senatu. His festiuis ludis præsumat Christianus populus Deum promereri, quibus numen profanatur? Quod luculenter expendens Septimius ait; *Honorem inquietant diuinitatis; maiestatis vestigia obsoletant.* Quodammodò constupratur Virginitas, quam publica meretrix repræsentat, planè deuenustatur virtus, & ridetur Sanctitas in persona criminosi fabulonis.

Basil. Orat. 27. Adulter Diabolus præest comędiis.

Marian.

Tertull. lib. de Spectar. c. 10.

Saluian. l. 6. de Gubern. Dei.

Tertull. suprà, c. 25.

Sept. Apolog. 11.

11. Redeo ad Psalm. 1. quem ex Clement. Alex. prælibaui: *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum.* Quæ verba, sic scribit, & exponit Septimius: *Felix, qui non abijt in consilium impiorum:* Omne spectaculum concilium vocat impiorum. Quasi dicat; Theatrum concilium est impietatis, vbi peruersa dogmata decernunt: luxuria dicitur honesta recreatio, sæuitia nominatur defensio, versutia appellatur prudentia, criminosissima occupatio indigitatur otij recusatio: quod homines alias bene morati, quasi in concilio quodam decernunt. *Non desunt*, (inquit S. Cyprian.) *vitiorum assertores blandi, & indulgentes patroni, qui præstant vitijs auctoritatem, & quod est deterius, censuram Scripturarum cælestium in aduocationem criminum conuertunt, quasi sicut innocens spectaculorum ad remissionem animi appetatur voluptas: nam eo vsque eneruatus est Ecclesiasticæ disciplinæ vigor, & ita, omnis languore vitiorum præcipitatur in peius, vt iam non vitijs excusatio, sed auctoritas detur.* Audis patronos, & assertores spectaculorum definire Theatrum esse honestam recreationem animi: sic decernitur in concilio impiorum. Proculdubio huc alludere videtur Tertull. appellans theatrum *priuatum Consistoriū impudicitiæ.* Ergo ne faueto prauis dogmatibus theatrorum: ne frequentato has libidinum scholas, & omnium vitiorum magisterium. *Nam cum mens hominis* (verba sunt S. Cypriani, quibus Tertull. imitatus est,) *ad vitia ipsa ducatur, sibi quid faciet, si habuerit exempla natura corporis lubrica? quæ sponte corruit, quid faciet; si fuerit impulsa? Habet Christianus spectacula meliora, si velit; habet veras, et profuturas voluptates, si se collegerit. Videbit in quibusdam fidem cum igne luctantem, religione superatas feras. intuebitur, & animas ab ipsa morte reuocatas, & in his omnibus iam maius videbit spectaculum, Diabolum illum*, (Holofernem inquam) *qui totum detriumphauerat mundum, sub pedibus Iudithæ iacentem. Quam hoc decorum spectaculum, quàm iucundum, quàm necessarium.*

Psal.

Septim. de spectac. c. 3

Comœdiæ sunt Concilium, seu consistoriū impietatis.

Cypr. sup.

Tertul. lib. de Spectat. c. 17.

Cypr.

Ad iucundam hanc Tragicomędiam inuitandi fideles sunt, Iudithæ venustatem contemplentur, quæ castitates spirat: eius fortitudinem audiant, quæ vigorem ingerit: eius sapientiam noscant, quâ Diaboli frustrentur versutias: applaudant strenuò tantæ Heroinæ facinori, quo eius promereantur gratiam. Adsit, quiuis impunè huic bonæ Comædiæ, quam non bonus Auctor Vvitaberus, seu Lutherus repræsentat; sed Sanctissimus Pontifex Eliachim afflatu Spiritus Sancti composuit.

(***)

§. IV.

§. IV.

Vidualis caſtitas præ difficultate rurſus ferè Virgo, & Martyr dicitur.

13. Tertull. de Exhortat. Caſtit. c. 1.

FLorentis Tertulliani perantiqua vox eſt, *Prima felicitas, prima virginitas eſt.* Ergo Iuditba etſi caſtiſſima, quia hîc vidua dicitur, neceſſe eſt vt caruerit hâc primâ felicitate. Et quidē omnes Iudithæ virtutes excelſæ fuerunt, illuſtres, felices, dignæque tam illuſtri matronâ: nam Iudithæ caſtitas infelix erit amiſſione virginitatis? Planè pudicitiâ viduali excelluit, ſed quæ paſſa fuit virginitatis detrimenta. Verum enim verò vſque adeò illuſtris fuit vidualis Iudithæ caſtitas, vt felicitatem virginitatis ambiens, æmula fuerit felicioris virginitatis. Profectò Caſtitas virgo felicior eſt; at vidualis continentia ærumnoſior: nam facilius eſt carere inexpertâ voluptate, quam cohibere naturam aſſuetam veneri. Scitè inquit Clem. Alex. *Nos caſtitatē, & eos quibus hoc a Deo datum eſt beatos dicimus: monogamiam, & quæ conſiſtit in vno ſolum matrimonio honeſtatem admiramur.* Admiratione digna, & mōſtro ſimilis eſt femina, quę in pulchrâ iuuenta abſtinet a diu expertis libidinibus, nec adhuc æſtuat veneris igniculo. Aptè Hildebertus. *Caro, & mulier duplex infirmitas, et conſortium vix diſcens diſcedere voluptatem. Apud neutram tuta eſt religio, donec maturior ætas vtriuſque restinguat incendium.* Et Epiſtola ſequenti: *Vix de cupiditate triumphat de quo ſemel cupiditas triumphauit. Cupiditas leges obliterat, ius omne perſequitur, diuinas abradit ſanctiones.* Quid elegantius? luculenter exaggerat Hildebertus pericula continentiæ vidualis? quæ eo illuſtrior eſt, quò maiora pericula detriumphauit, eò auguſtior, quò plures, & ſæuiores vicit hoſtes. Hildeberto accinit S. Paulin. ſic ſcribens nobili viduæ: *Neque te diuitiæ de matrimonio familiæ conſularis adgeſtæ, neq; poſt coniugium peccandi licentia, & celebs iuuenta ab anguſto ſalutis introitu, & arduo itinere virtutis, in mollem illam, & ſpatioſam multorum viam reuocare potuerunt.* Audis viduitatem dici peccandi licentiam: Quid exaggeratius? Vnde Clemens Alex. ita ſcribit: *Iam nonnulli quoq; præferunt Viduam Virgini: quod attinet ad continentiam, vt quæ, quàm experta eſt voluptatem, magno, & excelſo animo contempſerit.* Difficilior fortè Viduitas, ſed felicior eſt Virginitas: & ita Virginum ſtatus iure præfertur viduali.

Vidualis caſtitatis difficultas in pulchra iuuenta.

Clem. Alex. 3. Strom.

Hild. ep. 41.

Luxuria experta vix detriumphatur.

Paulin. Ep. 1

Clem. lib. 3. Strom.

14. Hildeb. Vidua caſta dicitur martyr. Septim. lib. de Exhortat. Caſtit.

Vnde cùm vidualis continentia tot tantaque pericula ſubit, & exantlat ad ſeruandam caſtitatem, meritò comparatur martyrio. *Quid ſomnias teneros artus, & exquiſitis educatos delicijs, longum poſſe ferre martyriū?* Verba ſunt Hildeberti ſuprà ad eandem viduam. Hildeberto aſſentit Septimius, aiens *Plura exempla certa de noſtris inueniam, et quidē tantò potiora, quantò maius eſt viuere in caſtitate, quam pro ea mori; hoc eſt, animæ ad bonum miſcere quàm viuendo ſeparari animam.* Nēpe continentia ſæuum & perenne martyrium eſt, quo quis viuendo ſæpius moritur: nā Caſtus, viuus Martyr eſt, ſpirans cadauer; totque patitur tortores, quot motus: natura pro tyranno eſt; voluptas, crudelitas; inclinatio, carnifex; titilatio, ſæuitia; blandimenta tormenta; vnde inteſtino martyrio dies, ac noctes excarnificatur amicâ hoſtilitate, & charâ ſæuitiâ. Bellè paulò antè dixerat: *Erunt nobis in teſtimonium feminæ quædam ſeculares, ob vniuiratus obſtinationem, famam conſecutæ.* Quaſi vidualis caſtitas ſit quædā propè obſtinatio ſeruandæ pudicitiæ. Porrò obſtinatio eſt pertinax conſtātia, quæ nec rationibus euidentibus, nec ſupplicijs minitantibus, nec cruciatibus expertis cedit, ſed ſtat flectineſcia in propoſitio. Ergo Tertullianus nomine vitij exaggerat excellentiam vidualis continentiæ, & pertinacis martyrij conſtantiam obſtinationem appellat.

15. Porrò tam laborioſa eſt caſtitas in viduis, vt à difficultate priuilegium virginitatis ferè dicatur conſecuta; nam *eam, quæ mulier fuerat, reſtituit in virginitatem priſtinam,* ait Philo. (Sic quodammodò elogium Virginitatis permittit coniugatis Ennodius ita ſcribens ſuo Auieno vxorem ducenti: *Habeas continentis præmium frugem, & dulcedinem coniugatí. Legi Dei pareat ſolutio virginalis, dum quod ini ſi ſubtrahit, reddit in ſobole.*) Et quod impoſſibile videtur naturæ, perficitur gratiæ priuilegio? Pulchrè inquit Clemens Alexand. *Qui enim concupiuit, & ſe ipſum continuit, vt vidua, quæ eſt rurſus Virgo per temperantiam.* Ecce tibi ex vidua rurſus veluti Virginem. Et Tertull. *Quidam multo ſecuriores totam vim huius erroris Virgine continentia depellunt.* Continentiam Virginem appellans. Pulchram rationem reddit lib. de Virgin. veland. cap. 10. aiens: *Non enim & continentia Virginitati antiſtat? Nam Virginitas gratia conſtat, continentia verò virtute.* Nimirum Virginitas gratia, & integritas naturæ eſt; at continentia eſt caſtitatis virtus, & virtutis gratia; quæ natura non conſtat ſolùm, ſed gratia, & virtute; à qua rurſus quaſi Virginitatem mutuat. Quod monſtro ſimile. (Non propterea negandum eſt Virginitatis ſtatum ſubliniorem eſſe viduali: ſed non ſemel vidualem eſſe difficiliorem, credendum eſt.) Vnde cælebs *Femina-mare* appellatur à Septimio & *Maſculo-fæmina* dicitur ab Irenæo apùd Rhenanum inibi. Et Tertull. futuræ viduæ mandat, vt *exindo quietem ſexus ſuo nubendi abſtinentia iniungat.* Nam viduitas debet eſſe quies ſexus, voluptatis torpor, laſciuiæ cadauer, & hyemis venereæ flammæ, quæ interſtinguat carnis fomitem, luxuriæ incendia; habeatque ſtipendia ſenectutis, vt inquit S. Ambroſius lib. de viduis ita ſcribens: *Non quò ſenectus ſola viduam faciat, ſed quò viduitatis merita, ſtipendia ſenectutis ſint.* Quænam ſunt ſtipendia ſenectutis? *Cupiditatibus ſedes immunes ſunt,* inquit Iuncus apud Stobæum. Nimirum ſicut ſenectus immunis cupiditatibus eſt; ita debet eſſe vidualis caſtitas: quippe quæ iugi martyrio pacatam ſenum longæuitatem ambiat, & Virginitatem æmuletur. Ea fuit Iudithæ vidualis caſtitas, ab aſperitatibus martyrij æmula, ab reſtinctione fomitis in pulchra iuuenta præmaturè ſenex, & rurſus veluti Virgo; ne quaſi Virginitatis prærogatiua deeſſet non Virgini, ſed viduæ Iudithæ.

Philo. li. 2. de Cherub.

Vidualis caſtitas eſt Virginitatis æmula.

Ennod. lib. 9. epiſt. 31.

Clem. lib. 7. Strom.

Tertullian. Apolog. 9. aduerſ. Valent. c. 10.

Irenæ.

Rhenan.

Tertull. li. 1. ad vxorē c. 6.

Iuncus. Stobę ſer. 116.

§. V.

Maiorum vetus olim pietas, ſanctiùs propagat naturalem poſterorum virtutem.

16. Emiſſen. in tom. 3. ad Monachos.

PRæclara Euſebij Emiſſeni vox eſt: *Qui Chriſtianæ militiæ mancipatus, dicere ſe præſumit ingenuum, pene eſt vt neget ſe Chriſti ſanguine comparatum.* Ergò cùm auguſtior maiorum gloria inutilis ſit ad rem virtutis, quod eſt ſtemma Chriſtianæ nobilitatis, clarior proſapia aliunde petenda eſt, nimirum à generosâ parentum virtute, quæ auitos mores arcanos quodam modo transfundit in poſteros, vel per traducem probę indolis, vel prouidentioris pædagogiæ miniſterio, vel exemplaris virtutis imitamento, quæ omnia valde faciunt ad probitatem filiorum, qui ſæpe moribus exprimunt paternam ſanctitatem, vt videre licet in Iuditha hic, v. 1. vbi recenſetur nobis, & ſancta eius proſapia. Vnde cap. ſequenti, v. 2. auitos Simeonis Patriarchæ mores æmulari ſatagit imitatione virtutis, quod abundè præſtitit. Bellè Euripides: *In liberis etenim virtus nobilium concipitur, & generoſæ nuptiæ præſtant opulentis.* Nam generatione generoſa indoles concipitur, quæ educatione, & imitatione expolitur ad omnem probitatem.

Virtus refuſat humanā nobilitatem.

Iudith.

Euripid. in Archelao.

Vetus quæſtiuncula eſt, quare Euangeliſta Lucas c. 1. v. 6. celebraturus Ioannis Baptiſtæ elogia ſanctitatis, præmiſit vtriuſque parentis præclaram virtutem: *Erant autem iuſti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis ac iuſtificationibus Domini ſine querela.*

Lucæ.

Porrò

Porrò sanctitas non est res humanæ generationis, sed regenerationis diuinæ, neque enim virtus est opus naturæ generantis, sed gratiæ auxiliantis. Opportunè S. Paulinus. *Opinor*, inquit, *& hoc ad cumulum diuinæ gratiæ pertinere quòd sanctitatem laudandam, de laudibus generis prædicare odior.* Et mox: *Vides Euangelistam, de commemoratione natalium Sancti dictionem fecisse meritorũ, vt ijs quos erat de proprijs meritis prædicaturus, nomina auita præferret. Auxit meritũ Sacerdotis, commemorata nobilitate coniugij; & laudaturus vitam, genus ante laudauit, vt venerabilior existeret, qui sanctis parentibus responderet sanctitate ingenita, quasi quadam iustitiæ hæreditate.* Expende, sanctorũ parentum filium, dici respondere *sanctitate ingenita* parentibus sanctis. Quid est *sanctitate ingenita*? Suspicor his verbis Paulinum innuere quandam æmulationem diuinæ generationis. Siquidē æternus Pater suum filium sic generat, vt eius sanctitatem, & perfectiones non generet, sed communicet: ita humanus pater (si humana licet conferre diuinis) substantiam filij generat; sanctitatem verò quodammodò communicat, non generat; nam filij *sanctis parentibus respondēt sanctitate ingenita*.

Paul. ep 10. Filij parentibus respõdent sanctitate ingenita.

17\. Ioannis 5. v. 19. ait Christus Deus: *Amen dico vobis, non potest filius à se facere quidquam, nisi quod viderit patrem facientem; quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit.* Locus in paucis difficilis, & Ariano prælio nobilis. Mitto nunc arduum litteræ commentarium, & moralē subijcio ex Pet. Damiano, qui ita scribit: *verisimile quippe est, vt quidquid virtutis in Sanctorũ filijs cernitur, totũ ab ipsis parentibus traditũ fuisse credatur; Non potest quidquam filius facere, nisi quod viderit patrem facientem.* Ecce tibi, inter filium Dei, ad Patrem Deum, & humanos liberos, ad sanctos parentes, similitudinem agnouit P. Damianus in virtutum operibus, vel virtutibus operum. Nota voculam, *quidquid*, ad exaggerationem similitudinis. Porrò si filius non est plena similitudo paternæ virtutis, tanquam ab eâ degener, vt spurius & nothus denotatur. Hanc indole, & educationem ebibit.

Ioan. Filius exprimit parentum virtutem. P. Dam. ser. 17.

Ventosissimè sese olim iactabant Hebræi, eò quòd ab Abrahami vetusta, & præclara stirpe genus ducerēt. Et cùm animaduerteret Baptista Ioannes ipsos vitijs ignobiles, & degeneres ab illustri Abrahami prosapiâ, sic in eosdem inuehitur Matthæi 3. v. 9. *Ne velitis dicere contra vos Patrem habemus Abraham.* Ecquis nō miretur, Hebræos contra se dicere, se oriundos esse ex Abrahami stirpe? O quoties diuinas effugere minas allegando præclarum tanti parentis nomen, qui sępe fuit incolumitatis titulus! Adducam elegantissima verba S. Chrysostomi: (*Quid prodest ei, quem sordidant mores, generatio clara? aut quid nocet illi generatio vilis, quē mores adornāt? Melius est enim alicui, vt in eo glorientur parentes quia talem filiũ habēt, quam vt ipse in parētibus glorietur, Sic & vos nolite gloriari, dicētes quia patrem habemus Abraham: sed magis erubescite, quia filij estis eius, & sanctitatis eius nō estis hæredes.* Aduerte ad verba quæ subdit,) *De adulterio enim natus videtur, qui non assimilat patrem.* Propè adulterat naturā degener operatio; patre Diabolo natus videtur, non ex parente diuinæ sanctitatis participe, qui Diaboli vitium, non patris virtutem exprimit. Spurij elogio dehonestatur, qui degenerat à maiorum virtute. Vel saltem parētibus impiè renunciat, vt dixit Tertul. *Vbi religio? vbi veneratio maioribus debita à vobis? habitu, victu, instructu, sensu, ipso denique sermone proauis renunciastis. Laudatis semper antiquitatem, & noue de die viuitis. Per quod ostenditur dum à bonis maiorũ institutis decedistis, ea vos retinere, & custodire, quæ non debuistis, cum quæ debuistis, non custoditis.* Itaque proauis renunciat, quisquis auitos mores imitando non exprimit.

Math.

Chrysost.

Tertull. Apolog.

18\. S. Ambros. ita super hac re eleganter fatur: (Non pudet scribere sudata verba, quæ dicendis aditum præstruant) *D[illegible]uina scriptura, non solum mores in his qui præ[illegible]es sunt, sed etiam parentes oportere laudari, vt veluti transmissa immaculatæ puritatis hæreditas, in his, quos volumus laudare, præcellat. Non solum igitur à parentibus, sed etiam à maioribus Sancti Ioannis nobilitas propagatur, non sæculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis.* Quasi stabilior, & sanctior sit virtus, quæ longa annorũ serie à maioribus propagatur in posteros, in quibus auita parentum sanctitas & altiùs figitur, & tutò vindicatur à nouitate. Sanctior enim quodāmodò & generosior est vetus virtus, quàm nouella, & nouitia: generositatem quippe mutuatur à vetustiori antiquitate. Vulgaris quæstiuncula est cur Principes Iessuanæ familię, perantiquâ sanctitate inclyti censeantur? Matth. 1. v. 1. *Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abrahā, Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, &c.* Quod etiam de Ioannis prosapia notabamus. Num maiorum virtus honestat Christi, aut Ioannis illustrem sanctimoniam? incrementumne suscipit vtriusq; sanctitas à vetusta proauorum pietate? de Ioanne Baptista, ita scribit Beda; *Iustis autem parentibus Ioannes est genitus, vt eò confidentius iustitiæ præcepta populis daret, quò hæc ipsa non quasi nouitia didicisse, sed velut hæreditario iure à progenitoribus accepta seruaret. Vnde sequitur: Erant autem ambo iusti apud Deum.* Quasi sanctitatis præcepta, quæ Ioannes tradebat, & ipsa sanctitas, quam opere exprimebat, forent sanctiora, quò antiquiora; nec nouitia esset virtus, quæ à progenitoribus accepta erat, sed perantiqua, & admodum vetusta, quæ est nobilitatis laus; Sit ergo virtus Christi, & Ioannis, nobilis vetustate progenitorum, felix nouitate operationum: Habeat recentis nitorem, & antiquitatis gloriam, vt magis commendetur vtriusque laudis nobili priuilegio.

Ambr. in c. 1. Lucæ.

Nobilior est sanctitas, quam à parentibus [illegible] filij.

Matth.

Beda.

Neque dissentit profana litteratura, à diuiniori sapientia: Plutarchus enim hæc habet: Absurda est Sophistarum contra nobilitatem calumnia, quia vulgaria etiam, & omnibus notissima non considerant: nempe quòd generandæ sobolis gratiâ, generosi equi, & canes emuntur: item Vitium, Olearum, & reliquarum arborum optima quæq; semina Homini autem ad futuram successionem, generis nobilitatem conferre putant; sed tantundem valere siue Barbaram, siue Græcam originem. *Neque credunt latentia quadam principia, & semina virtutis in generatione liberis communicari*, vt Telemacho Vlyssis, de quo Homerus, clarissimo vocabulo vtens dixit: *Instillata patris virtus tibi*: *tanquam assereret ad paucas seminum guttas paternæ virtutis bona confluere.* Hucusque Plutarchus, Idem scitè tradiderat Aristoteles, agens de Nobilitate. Omitto verba, quia longiuscula, quia legi possunt à quouis, quia ferè expressa à Plutarcho.

Plutarch. apud Stob. ser. 20. Quàm prosit parentũ nobilitas.

Homer.

Aristotel.

§. VI.

Non tam vetusta maiorum stemmata, quàm recens cuiusque virtus, generosiorem cudit nobilitatem.

19\. Plutarchus in lib. contra Nobilitatem, ita scribit: *Quid aliud nobilitatem esse putamus, quàm opes antiquas, aut veterem gloriam? quorum neutrum in nostro arbitrio est. A duobus igitur alienis superbum istud nobilitatis nomen pendet.* Quorum alterum inconstantis fortunæ est, diuitias alternantis; alterum res est humani fauoris pro licentiâ beneuolentiæ, aut pro iniuriâ odij adulantis, siue aduersantis. Et vtrumque ipsâ antiquitate (à quâ dicitur vegetari) abroditur, & ab inuidia mordetur, & consumitur. Nam vetustas à se ipsâ (etsi aduersaria vis desit) flaccessit, euigoratur, & corruit. Non est firmum nobilitatis fulcrum, aliorum opinio, quæ incerta res est, vaga, fugitiua, tot mutans formas quot humores. Præclarè inquit Epicharmus apud Stobæum. *Quisquis suapte natura procliuis ad bona fuerit,*

Plutarch. Quid sit nobilitas.

Epicharm. Stobæus. ser. 86.

fuerit, nobilis est, quamuis matre fuerit Aethiope. Nam vt inquit Euripides, *Bonus vir mihi nobilis videtur. Qui vere non iustus est, licet à patre meliore quàm Iupiter sit, ignobilis mihi censetur*. Profectò vera nobilitas res propria hominis est, & eiusdem laudatior. Quod alienum est, nostrum non est: ergo auita maiorum nostrorum laus, nostra laus non est, sed aliena; & inde negotium inuidiæ, non res gloriæ. Proprij mores veram nobilitatem cudunt; virtus propria, proprius nobilitatis genius est. *Sostratus*, (apud Sophoclem *cum ei parentem obscuritas à quodam obijceretur: Atqui, dixit, propter hoc ipsum admirationi magis esse debebam, quoniam genus à me incipit*. Incipiat genus tui à te; tu ipse sis census tui. Siue sordeas parẽtum obscuritate, siue fulgeas maiorum claritudine. Hęc aliena à te cense, te à te æstimai fac tibi genus illustre, & esto parens, & soboles tuæ gloriæ.

Eurip. in Dictye.

Sophocl. in Teren.

20.

Generationem eius quis enarrabit? Isa. 53. v. 8. Adcòne abstrusa & arcana Christi Dei generatio est, vt enarrari nequeat; Ergo aut nimis audax fuit Euangelista Matthæus, qui à generatione Christi secundùm carnem auspicatus est Euangelium, aut saltem Ioannes temerariè diuinam Verbi generationem enarrare prǣsumpsit. Vtrumque ex alterutro redarguitur. Nisi fortè alia sit inenarrabilis; & humanis oculis inuisa generatio Christi. Audi coniecturam, non assertionem super re grauissima, Matthæus cap. 1. vers. sic inchoat Euangelium suum, *Liber generationis Iesu Christi, &c.* Hæret Hugo Cardinalis in Euangelij limine: *Quare, inquit, vocat hunc librum generationis, cùm alia multa contineat?* Certè nimis augustè inscribitur titulus huius Euangelij, cùm maior & augustior eius portio contineat Christi doctrinam cælestem, stupenda miracula, vitam planè diuinam; sinceram cum hominibus conuersationem, & tandem mortem, qua consummauit Redemptoris elogium. Illa tantula tanti operis particula, quæ necdum explet caput, in quo generatio Saluatoris describitur, dabit nomen Euangelio, & hæc perampla excludentur ingloriè? Profectò hæc omnia dicuntur Christi generatio; nempe diuinior Christi doctrina, augustior sanctitas, miraculorum eminentia, sublimior virtus, generosè contumeliosus interitus; hæc, hæc inquã, est Christi generatio, quia ab his Christus Deus singulariter quasi generatur, & genus ducit à propria virtute. Vnde dum hæc omnia in libro suo narrat Euangelista Matthæus, ait, *Liber generationis Iesu Christi*. Ac si Christus Deus non tantùm sit Patris Dei filius in æterna generatione genitus; & filius Virginis in tempore generosè prognatus; sed etiam sit sui quodammodò filius, & genus ducat à propriâ virtute. (Hispanè dicimus: *Cada vno es hijo de sus obras*,) & genus suum à se etiam incipere, & esse exãbiat. Vnde liber, in quo eius pręclariores virtutes continentur, consultissimè inscribitur *Liber generationis Iesu Christi*, Profectò Christus, quâ Deus est, augusta Patris Dei generatione sublimis est; & quâ homo, generosâ Virginis natiuitate augustus est, & tamen tam illustres generationes hic omittit Euangelista ad inscriptionem Euangelij, (secundum hanc coniecturam,) & illud inscribere videtur à præclara sui à se quasi generatione, *Generationem eius quis enarrabit?* At si census, seu ęstimatio nobilitatis Christi à se, & à suis virtutibus etiam sit. Quod alienum non est à modo loquendi Scripturarum, vt iam explico.

Isaias.
Christi generatio à suis operibus?
Matth.
Ioan.
Matth.
Hugo.

21.

Geneseos 6. v. 9. cùm Moyses publicare intendit illustrissimam Noemi prosapiam, sic inquit: *Hæ sunt generationes Noe, Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cũ Deo ambulauit*. Hæccine generatio Noemi; an eius illustrior virtus, & perfectior sanctitas? *In tantum autem* (ait Philo) *scriptura magnifacit hunc virtutis amatorẽ, vt in stemmate eius, non more aliorũ, auos, proauos, maiorésque ceteros, recenseat, siue paternos, siue maternos, sed virtutes quasdã; tantùm non disertè clamitans, nullam aliam familiã, cognationem, patriã sapientis esse præter virtutes, & bonas actiones. Hæ sunt, inquit, generationes Noe, Noe homo iustus, perfectus in generatione sua, Deo placuit*. Nempe generatio, & stirps Noemi, eius virtutes, & earum actiones sunt; ipse sui soboles, & hæres est. Respuit scilicet auorum præclara stemmata, vt ipse se ipsum generet ad veram virtutis nobilitatem in quá quiuis esse potest à se genitus: nam dum ipse virtutes, gratia obstetricante, parturit, sui parens, & filius est, arcana virtutis generatione. *Generationem eius quis enarrabit?*

Genes.
Noe generatio à sua virtute.

Philo. li. de Abraham.

22.

Apocalypsis 5. vers. 5. *Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid*, Et cap. 22. v 16. *Ego sum radix, & genus Dauid*. Diu torsit interpretum ingenia, quo pactò dici possit Christus Deus, radix Dauidis, quia potiùs Dauid radix est Iesu Christi, qui fuit trigesimus à Dauide. Omitto explicationé S. Ambrosij, Aretæ, Andreæ Cæsariensis, & Ruperti, quibus è recentioribus plures ancillantur: quia censeo notum esse Hebraismum (de quo aliàs.) S. Bernardus, ita super hâc fatur eleganter: *Non Dauid radix eius, sed ipse radix Dauid. Meritò ergo, Dauid sancte, filium tuũ vocas Dominũ tuum; quia non tu radicem portas, sed radix te*. Nempe Christus verè propagatus est de radice Iesse, & filius Dauidis est, & Dauid eius radix, à regiâque Dauidis stirpe traxit humanam nobilitatem; Deinde cùm Christus à suis virtutibus, & earum actibus, nouam quodammodò sibi generationem auspicatus sit, & genus sibi fecerit arcano virtutis sacramento, quouis illustrissimo nobilitatis genere, dicitur suorum operum filius; hinc Christus est radix suæ nobilitatis, quæ retrò trahitur etiam ad parentes, auos, & maiores, qui ex illâ nobilitantur, & fulgent sobolis claritudine. Vnde Dauid est radix nobilitatis Dauidicæ. Christus nobilitatur antiquâ Dauidis prosapiâ, & Dauid præmaturè illustratur recenti nobilitate quâ eius soboles Christus Iesus arcano generationis modo, ex propria virtute, Noemi adinstar, prognatus, genus sibi fecit, & sui quasi parens à virtute suâ est, & velut soboles & filius sui. Ecce tibi, Dauid est radix Christi secundum carnis propagationem, & Christus est radix Dauid secundum propriç virtutis, & operationis nobilitatem. Dicamus ergo cum Moyse, non jam de Noemo, sed de Christo. *Hæ sunt generationes Iesu Christi, Iesus Christus vir iustus, atq; perfectus fuit in generationibus suis*. O arcanã sui à se generationem! *Generationem eius quis enarrabit?*

Apocal.
Ambr.
Aretas.
Andr. Cæsar.
Rupert.

Bern. ser. 1. Paschæ.
Filius radix est parentum.

23.
Iudith.

Vnde Iuditha c. 16. v. 14. vt exaggeratiùs deprædicet Bethuliensiũ virtutem, ait, *Filij puellarum cõpunxerunt eos, & sicut pueros fugientes occiderunt eos*. Filios puellarũ appellat eos, id est, nullo hæreditario robore vegeti, sed euigorati, & imbecilli, vt potè imbecilliũ puellarũ soboles; qui tamen sic à propria virtute robusti facti sunt, vt Assyriorũ acies fugauerint, profligauerint: Et qui à parẽtum generatione *filij puellarũ* sunt, à propriæ virtutis, & operationis nobilitate, genus sibi fecerint: *Son hijos de sus obras*, & digni qui maiores suos nobilitẽt nouæ & arcanæ ingenuitatis illustri stemmate. Sic etiam Iudithæ illustrissimi natales recensetur hîc, v. 1. & exinde genus, quod propria virtute, & eius actibus sibi fecit, quod laudat Ozias Bethuliæ Princeps, quod prædicat Ioachim summus Dei Sacerdos: quin & omnis Hebræorũ populus, propriæ nobilitatis, quam ipsa sibi fecit, encomiastes factus est. Et ipsa Iuditha, c. 9. vers. 2. recensens nobilitatem, patris sui Simeon, quam æmulari satagit, non tam commendat à maiorum gloria, sed à propria virtute, qua ipse sibi fecit illustre genus, & sibi propriã nobilitatem peperit.

Iuuat hîc subnectere, quasi huius §. appendicé, pulchra verba Clementis Alex. *Quid enim Adæ profuit talis eius nobilitas, & quòd eius nullus esset pater mortalis? Ipse enim pater hominum turpia quidem prõpto & alacri animo delegit*. Quęrit S. Ambrosius in cap. 3. Lucæ, quare Christus Deus elegerit propagari ex pluribus feminis ab impudentia, & ignobilitate famosis; & respondet; *Vt maculata quoque originis non recusaret iniuriam: vt beneficium redemptionis etiam à suis maioribus inchoaret: ne quis putaret originis maculam impe-*

Clem. Alex. li. 2. Strom. c. 8.
Bonus filios maculas parentum exteigit.
Ambros.

impedimentum esse posse virtuti : nec se insolens de sui nobilitate iactaret. Expende ad rem, quam versamus, illud : *Ne quis putaret originis maculam impedimentum esse posse virtuti*; Virtuti inquam, qua ipse à propria virtute, & eius actibus, sui parens, & soboles est, sibi faciens illustre genus.

§. VII.

Multiplicatur census administratus per Domini sui manus, serui administratores censum dissipant.

24. Genes.

GEnesis 29. v. 4. venditus in Ægypto *Ioseph inuenit gratiam coram Domino suo, & ministrabat ei; à quo præpositus omnibus, gubernabat creditam sibi domum, & vniuersa, quæ ei tradita fuerant, & multiplicauit tam in ædibus, quàm in agris cunctam eius substantiam*. Et addit sacer textus : *Nec quicquam aliud nouerat*. (scilicet Putiphar Iosephi Dominus.) *nisi panem quo vescebatur*. Est Hebraismus, significans Putipharem fuisse omnino vacuum à cura rerum suarum nihilque earum solicitum : vel *Nihil aliud nouerat* (nempe Ioseph) *nisi panem, quo vescebatur*. Id est, Iosephus cùm in potestate sua haberet omnia bona Domini sui : cumque ex illis multa deriuare posset in emolumentum suum : nihil planè sumpsisse sibi ex illis præter quotidianum cibum: atque hunc fuisse panem siccum, qui erat cibus seruorum. Ita exponit Pererius.

Procuratores cēsum Dominorū palàm dissipant.

Perer.

Verùm quia raro vel nunquàm tam fidelia Iosephi seruitia inueniuntur; nollem vt tot essent Putiphares, qui sic totum censum credant seruis procuratoribus, vt nihil habeant, quod non sit in potestate eorum, per quorum manus omnia geruntur, vel potiùs dissipantur. Sciat Dominus quid habet, quid agat procurator; nil nisi Domino consulto, & iubente agatur : nam negligens Dominorum confidentia depauperat censum, & euertit amplissima patrimonia. Porrò Euangelium est, Villicum illum iniquitatis, Luc. 16 v. 1. adeò versutum esse in deriuandis ad se diuitijs Domini sui, vt vel illo conscio, non cessauerit ingeniosè dissipare bona illius. Et Regi, Matth. 18. v. 24. rationem petenti à procuratoribus, oblatus est seruus, qui regio censui defraudauerat decem millia talentorum, Talentum autem auri Hebraicum, continebat quantum aurei nostrates 12750. pendunt; vt docet Mariana, quod immensam reddit summam. Imò in Christi pauperis paupere collegio, nescio quis Iudas Procurator procurabat capere diues emolumentum ex eleemosynarum reculis, & pecuniolis. Adeò nemo aut rarus administrator inuenitur, qui fideles præstet seruitiū Domino. Ergo nisi per manus, & arbitriū Domini cuncta gerātur, nō ad nutū serui, locupletior substantia profligator.

Luc.

Matth.

Marian. de Ponder. & Mens. c. 6.

Ioannis 6. v. 11. Christo Deo cibaturo innumeram hominum multitudinem in deserto, quinque tantum hordeacei panes, & duo pisces aderant : *Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis; Colligite, quæ superauerunt fragmenta, ne pereant : collegerunt ergo, et impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis*. Videsne oculis panum multiplicationem vsque ad miraculum? ex quinque panibus, quinque hominum millia cibantur, & ex fragmentis, quæ supersunt, duodecim corbes implentur? ita planè; sed aduerte ad causam, quam Euangelista Ioannes insinuat : *Accepit Iesus panes, & distribuit discumbentibus*. Dominus Iesus accepit panem in manus suas, & ipsemet impertit discumbentibus, timēdum non est, quòd desint panes, sed certò sciendum, quod supererunt. Id pulchrè expendit Toletus, comparatione facta cum manna nō affluenter dato: sic aiens, *Forsan voluit Dominus se hoc facto Moyse superiorem ostendere : hic enim non proprijs manibus manna porrigebat, sed de cælo Angelorum opere factum descendebat, & nihil poterat in alterum diem asseruari; at Christus suis manibus panes multiplicauit*. Quasi dicat: Moyses olim Hebrææ gentis Propheta maximus in deserto cibauit eundem populum manna : At cibi istius nihil superat, etsi Angelorum operâ & industria descēdebat è cælo. Nam quod ipse Moyses non immediatè per se distribuebat, non valde abundabat; etsi per manus Angelorum, & cæli ministeria, fiebat. Nā cælum sibi vsurparet mannæ portionem? Num Angelorum auaræ manus? aut quæ in alios vsus deriuarent cælestes cibos? minimè quidem. At alienæ manus erant, non propriæ Moysis, qui imperium gerebat populi. Vnde nihil superat ex manna. *At Christus suis manibus panes multiplicauit*. Verùm quia Moyses administrator erat, ideo mannam non superfuisse addit egregiè Basilius Seleucus, sic fatus; *Verum quod loquor, aliunde clarè discamus. De cælo manna quondam Israelitis datur, sed quia miraculi administer seruus erat, necessitatis quoque donū seruiebat, & cùm manus lectione manna nequiret expleri, quodq; residuum euanescebat, &c.* Id est, Christi Domini manus panes multiplicant; nam per se panes expendit; cùm verò in deserto quondam Dominus alimenta dedit populo per manus aut Angelorum, aut Moysis, quia per seruos etsi fidelissimos res administrabatur, nihil superfuerat abundanter, ne dicam, aliquid requiri. Cæterū quisquis Dominus habet administratores fideliores Moyse, aut Angelis? caueant ergo ne depauperentur eiusmodi administratione. Hoc vnū scio, cùm Christus Deus per proprias manus cibos largitur, omnia abundare vbertim, quasi veritus sit, ne si per alios res administer, non modò non supersit, sed desit necessarium.

25. Ioan.

In manu Domini panes multiplicantur.

Tolet. in Commentarior. verb.

Basil. Sel. Orat. 37.

Mirabatur aliquis, cur Christus Deus, qui dat omnibus affluēter, qui diues est in misericordia, qui sanabat omnes; cùm sanitatem quandam expensam agnouit in feminam illam, quæ sanguinis patiebatur fluxum, Lucæ 8. v. 46. tam sollicitè inquisierit, *Quis est, qui me tetigit?* (nulla premā aliorum vestigia.) Iam iam moritur Archisynagogi filia, quò pergis, & festinato opus est, & cur sum sistis, ò Domine, vt inquiras, qui salutē à te consecutus sit? Imò quis salutē à te non consequitur? Omnes sanas, & nescio quā feminam, quæ fidei antidoto salutē à te consecuta est; tā impensè vestigas? Auarè dat, qui tā sollicitus est de dono. Hæc olim tua velut effusior liberalitas? Ne timeas, vt thesaurus omnipotētiæ, ex quo beneficia depromis, imminuatur; inexhaustū.n. est omnipotentiæ ærarium, quod nec largitionibus, nec furtis exhaurietur. Ita planè, nec largitionibus, nec furtis exhaurietur. At nihilominus quasi cauet Christi Dei sollicitior prouidentia, ne imminuatur liberali negligentia administrandi, ærariū omnipotentiæ? Saltē notater aduertunt Euangelistæ : dum constanter scribunt causam cur Christus sollicitus sit dicens: *Quis me tetigit? nam ego noui virtutē de me exijsse*. Sic scribitur Marci 5. Luc. 8. Virtus *exijsse* dicitur, non dicitur emissā, non dispensatā fuisse, sed quasi inscio Christo, nec expresse sanitatē illā dispensante, hæc est vis verbi illius, *exire*, quo cōstanter vtuntur Euangelistæ. Et S. Chrysologus, donum quod quasi inscio Christo, dicitur *exijsse*, non emissum, seu positiuè datū, Fraudem sententiosè appellat. Nam per fraudē expenditur, quod *exijt* à Domino, quod non per manus Domini expresse donatur. Itaq; (loquitur Euangelista humano more, sicut cū interrogat Christus quæ scit; sic *exire* dicit, quod emittit) cū exit donū, cum non dicitur per manus, & voluntatem Christi emitti, & dispensari; eum suspicio est expendi dona, alio dispensante, quàm Christo Domino, sedulò cunctatur, & sollicitè inquit Christus, quasi veritus ne si per proprias manus, munus non impenditur, prodiga, & *fraudulenta* expensio fiat: sic patet energia verbi *exire*. Et satis insinuant hanc exaggerationem ipsi Euangelistæ, vt caueant Domini, ne quid doni domo exeat, quod ipsi aut nesciant, aut non emittant. Quia per ipsorum manus administratio facienda est; nam hac in re

26.

Lucæ. Christus nihil dispensari vult, nisi se scio

Marc. Luc.

Chrysol. serm. 33.

negli-

negligentia, prodigalitas eſt, euerſio patrimoniorum eſt. Sic Manaſſes diues erat valde, nam ipſe erat adminiſtrator rerum ſuarum. Vnde hic, v. 2. dicitur, quod ipſemet *Inſtabat ſuper alligantes manipulos in campo*; non per adminiſtratores, & vicarios, qui proprijs lucris incubant, non Dominorum emolumentis.

Iudith.

§. VIII.

Commentarius litteræ.

Verſ. 5. Et in ſuperioribus domus ſuæ fecit ſibi ſecretum cubiculum, in quo cum puellis ſuis clauſa morabatur.

Verſ. 6. Et habens ſuper lumbos ſuos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ, præter ſabbata, & neomenias, & feſta domus Iſrael.

Verſ. 7. Erat autem eleganti aſpectu nimis, cui vir ſuus reliquerat diuitias multas, & familiam copioſam, ac poſſeſſiones armentis boum & gregibus ouium plenas.

Verſ. 8. Et erat hæc in omnibus famoſiſſima, quoniam timebat Dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum.

27.
VERS. 5.

E*T in ſuperioribus, &c.* Iudithæ viduæ religioſa vita paucis deſcribitur. Et quidem in domus ſuę extremâ contignatione fecit ſeparatum gynæceum, vbi remota non tantùm ab exterorum turbâ, ſed etiam à Domeſticorum ſtrepitu, cum muliebri comitatu agebat religioſam vitam. In gynæceo erat receſſus, in quo cum puellis ſuis orationi vacabat. Seceſſus hic dicitur *Secretum cubiculum*. Sic Matth. 6. verſ. 6. *Tu autem cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem in abſcondito*. Quod hîc dicitur *ſecretum cubiculum*; ſequenti cap. v. 1. dicitur *Oratorium*. Textus Græcus pro ſecreto cubiculo vertit: *Fecit ſibi tabernaculum in domate domus ſuæ*: Quia Oratorium referebat quandam ſpeciem Moſaici tabernaculi, quod extentum erat in ſupremâ contignatione, ſeu tecto domus. In hoc gynæceo ſeiuncto à domus reliquæ ſtrepitu, viuebat Iuditha, quò magis abſtineret ab aſpectu, & colloquio exteræ, imò & domeſticæ turbæ. Præclarum profectò Viduis documentum, & exemplar, vt aduertit Martinengus in Gloſſa ad Geneſ. c. 1. & quod taxat eas viduas, quas vitandas hortatur Paulus 1. ad Timoth. 5. verſ. 13. Nec modò Chriſtianis, ſed etiam Gentilibus mos fuit iſtiuſmodi religioſos ſeceſſus, ſeu oratoria extruere, in quibus reponebant Deorũ icunculas: & Lararium appellabantur. Et quidem Euſtrathius ad 2. Iliados tradit, veteres ædificare ſolitos virginibus ſuperiora in ædibus loca, vt difficulter adiri, inuenirique poſſint. Super quo legi poteſt Pineda ad Eccleſ. 2. verſ. 4. nu. 8. Et Sotomaior in Cant. ad illud, cap. 3. *In cubiculum genitricis meæ*. Et Lorinus in Pſal. 127. v. 3. ad illud: *In lateribus domus tuæ*, qui hunc Iudithæ locum elucidant.

Matth. — Iudith. — Oratoria olim viſitata apud Ethnicos. — Martineg. — 1. Timoth. — Euſtrath. — Pined. — Sotom. — Lorin.

28.
VERS. 6.

Et habens ſuper lumbos ſuos, &c. Experta voluptas, & guſtata libido auidiùs allicit, & incitat. Hinc virginis caſtitas felicior, viduæ laborioſior. Ergo vt expertæ veneris igniculos temperet Iuditha, tenera membra ſacco exaſperat, vt cilicio carnem fodicante, laſciuiam frænet, & plus cogitet de modeſtiâ ſedandâ, quàm de voluptate ſectandâ. Verùm quàm ſe armarint religioſi viri, & piæ feminæ his ciliciorum aſperitatibus contra carnis laſciuiam; quamque his armis exarmauerint Venerem, plenæ ſunt ſacræ, & Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ. Parco vulgati eruditioni, & nemini non notæ. De quo agam ad cap. 9. v. 1.

Cilicio exaſperabat Iuditha tenellas carnes. Sed iuuat noſſe quotuplo tempore delicata membra cilicino ſacco lancinarit. ô ferè immitis pęnitentiæ pium ardorem! toto vitæ tempore ſacco induta erat, quia toto quo ieiunabat tempore cilicium geſtabat: ieiunabat autem omnibus diebus vitæ ſuæ. Id eſt, *viduitatis ſuæ*, vt ſcribitur in textu Græco. Nam ſuperſtite marito veroſimile non eſt contabuiſſe ieiunijs, nec interuli ſacci ſordibus ſqualuiſſe. Cęterùm quàm ſeuera fuerint auſtera Hebræorum ieiunia narrat Philo de vita Moyſis, aiens ante veſperum non ſolui: ſubſcribit S. Hieronymus, lib. 2. contra Iouin. Latret licet Stomachus eſuriali rabie.

Philo. — Hier.

Seuerum hoc ieiunium interrumpebat pia femina, Sabbatis omnibus; Sabbatum enim genialis erat, & gaudij dies. Imò traditur à R. Moyſe Ægyptio, libr. 3. de tempor. cap. de Sabbato, & de Ieiunio, prohibitum fuiſſe Iudæis, appoſitâ pęnâ, ieiunare Sabbato, niſi ab hoſtibus obſideretur vrbs. Sicut Chriſtianâ religione vetitum eſt die Dominicâ ieiunare. De qua re extat Canon. 65. Apoſtol. apud Clem. lib. 6. de Conſtit. cap. vltim. & lib. 7. Conſt. cap. 24. & ibi Turrian. noſter aduocat Damaſc. lib. de Ieiun. & alios. Idẽ tradit S. Ignat. epiſt. 5. ad Philip. Tertull. in Apolog. c. 16. & in Concil. Carthag. IV. can. 64. ſcribitur: *Qui ſtudioſè ieiunat die Dominico non credatur Catholicus*. Eadem fermè docet Concil. Gangr. cap. 18. legi poteſt, cap. *Si quis*, 7. & cap. vlt. d. 30. & cap. *Sacerdos*, 26. q. 7. & cap. *placuit*, cap. *Ieiunium*, cap. *Ne quis*, cap. *Ieiunia*, de Conſect. d. 3. Videri poteſt S. Baſil. de Spiritu ſancto, & S. Epiphan. in Epitome fidei, & S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 5. ad 3. in 4. d. 15. q. 3. art. 3. Cauſa, & origo cur die Dominicâ non ieiunetur, tradit Baronius anno Chriſti 57. & 58. & Bellarm. lib. 2 de Bonis operibus, cap. 18. & ſeqq. Et quidem Iudæos Sabbatis otiari, & vacare epulis refert S. Hieronym. in Iſaiæ cap. 15. *Neomenia* feſtum erat in auſpicio menſium celebratum. De Sabbato, & Neomenia, & reliquis Hebræorum feſtis legi poteſt Cardinalis Toletus, in Ioannis 7. cap. Benè refutat Baronius in Annal. ad annum Chriſti 34. & Serar. q. 7. quædam à Gentilibus argumentula, quæ nituntur probare, Iudæos Sabbata ſua ieiunaſſe, quorum ſolutione abſtineo: quia ſcitum ab omnibus eſt, Iudæorum res, & neglectas, & ignoratas fuiſſe à Gẽtilibus. An Iuditha ieiunauerit etiam Proſabbata, & Pronumenia diſputat Serarius q. 10. & 11. affirmat Tirinus ex Græco textu.

29. R. Moyſes. — Clem. — Turrian. — Damaſcen. — Ignat. — Tert. — Cõc. Cart. — Conc. Gãg. — Baſil. — Epiphan. — S. Thom. — Baron. — Bellarm. — Tolet. — Baronius. — Serar. — Serar. — Tirin.

Erat autem eleganti aſpectu nimis, &c. Dicitur Iuditha pulchra nimis, id eſt, valde. Sic Eſther cap. 2. dicitur *pulchra nimis*, & Suſanna Danielis 13. *pulchra nimis* appellatur. Pſal. 47. & 95 *Magnus Dominus & laudabilis nimis*; & Pſal. 96. *Nimis exaltatus es ſuper omnes Deos*. Nolo vſq; ad tædium lectoris agglomerare loca ad id probandum quæ vbertim ſuppetunt vel imperito. Ecce feminam genere illuſtrem, pulchritudine nobilem, conditione viduam, diuitijs florentem, pietate inſignem, in qua formę venuſtas cum Religione certabat: per hanc matronam inclytam, mirabile facinus ad Orbis ſtuporem præparabat Deus. Cęteras Iudithæ dotes inuenies in Scriptura atteſtatas; ſecùs ætatem. Salianus ad annum mundi 3346. n. 56. triginta tres annos habuiſſe tradit, cùm deſcendit ad Holofernis caſtra. Bellarmin. tom. 1. lib. c. 12. quadragenariam facit. Serar. in cap. 6. quadraginta quinque annos illi tribuit, Gretſerus quinquaginta, Torniellus, anno 5. ætatis 331. dat illi tres & quinquaginta. Quod difficile videtur; nam infrà, cap. 12. v. 12. *puella* dicitur, & S. Fulg. epiſt. 2. c. 15. inquit eſſe *ætate virentem*; & Guadalupenſis in cap. 2. Lucæ, ait eſſe iuuenem: quod planè conſtat ex hoc verſiculo, in quo dicitur pulchra nimis; tanta autem venuſtas in iuuenta floret, non in ſenili ætate, niſi ad miracula confugias hic ſuperuacua; & planè conficta ad eludendas difficultates, quas ſoluere ægrè poſſunt, qui hanc Hiſtoriam ante Babylonicam captiuitatem aſſerunt accidiſſe. Nos verò qui poſt captiuitatem contigiſſe ſtatuimus, in pulchriori iuuenta, & florẽti ætate dicimus cepiſſe Holofernem pulchritudinis illicio, venuſtate captiuaſſe, virtute

VERS. 7. & 8. — Eſther. — Daniel. — Pſal. — Anni Iudithæ. — Salianus. — Bellarm. — Serar. — Gretſerus. — Torniel. — Iudith. — Fulg. — Guadal.

triumphasse, & obtruncasse suo ipsius pugione.

30\. Addit sacer Historiographus: *Cui vir suus reliquerat diuitias multas.*

Pineda.

Hinc arguit Pineda lib. 1. de rebus Salon. cap. 7. Iuditham fuisse sterilem: nam si filios habuisset, eis paterna hæreditas legitimo iure obuenisset. Verùm hoc argumentum sterile est ad id probandum. Tantùm enim euincit Iuditham tunc liberos non habere, quod asserit

Serarius.

Serar. ad capit. 16. quæstion. 8. ex eo autem quòd liberos tunc non habuerit, non bene probatur esse sterilem: potuit enim priùs fecisse abortum: potuit nata proles prematurè obijsse, potuit eius vir Manasses sterilis fuisse. Quod verò filios non

Iudith an fuerit sterilis?

haberet Iuditha, cùm accidit hæc Historia, mihi verosimilius est, ob rationem suprà factam: nam si filios habuisset, eis contigisset mariti hæreditas, non ipsi Iudithæ: Dein nulla illorum mentio fit, cùm alia minutiora narrentur: quo argumento vsus est S. Augustinus lib. de Viduis ca. 7. vt probaret viduam illam, quæ Lucæ 2. erat in templo, & puerum Dominum salutauit, caruisse prole.

August. Lucæ. Iudith.

Denique hic, cap. 16. dicitur in textu Græco: *Antequam moreretur diuisit bona sua omnibus propinquis Manasse viri sui, & propinquis sui ipsius generis.* Neque enim credibile est sanctissimam matronam adeò malè moratos filios educasse, vt promeriti sint ex esse exhæredati. Itaque filios non habebat

Ambros.

Iuditha, quod tacuit textus: *Pudor enim est feminis nuptiarum præmia non habere, quibus hæc sola est causa nubendi.* Verba sunt sancti Ambrosij in c. 1. Lucę. Caruit Iuditha liberorũ decore, sed caruit naturalis parturitionis probro. De quo eleganter Tertull. lib. 3. adu. Marc. c. 11. aiens: *Age, iam perora, cloacam voca vterum tanti animalis, id est, hominis producendi officinã: persequere & partus immunda, & pudenda tormenta, & ipsius exinde puerperij spurcos, anxios, & lubricos exitus.*

Partus cõmunes spurcitiæ.

Ad hæc dicitur, *Erat in omnibus famosissima,* id est famæ probatissimæ, ait Emanuel Sà;

Sà.

Quoniam timebat Dominum: nam mulier timens Dominum, ipsa laudabitur. Quod est *verbum malum,* quod nemo de Iuditha loquebatur? Viegas in Apocal. c. 14. sect. 4. ad laudem castitatis id refert: hoc est omnium ore castissima audiebat, absque vlla inhonestatis suspicione. Et hoc est: neminem de Iuditha loqui verbum malum.

Viegas.

Mendoza.

Notat Mendoza, 1. Reg. ad c. 12. v. 4. Annot. 10. sect. 3. hunc locum commentans, quod firmissima solet esse illa sanctitas, quæ nullis opprobrijs quatiatur, sed publicis præconijs solidetur: aliquando enim prosperior felicitas iuuat ad virtutem; & sanctos cudit honor. Verùm instar miraculi est, quod nemo fuerit, qui verbum malum de Iuditha locutus sit, cùm minutissimos corporis, & animi defectus cauillentur homines; de quo legi potest Plutarchus in Polit. ad Traianum, parum à principio.

Plutarch.

---

§. IX.

In vita Religiosa nomina ærumnarum sunt re ærumnarum vacua.

31\. QVi suspirant seculi delicias, culpant Religiosam vitam quasi tetricam, peracerbam, & intolerabilem. Monachorum perpetuum cubile, vocant æternum carcerem; obedientiam Prælatis exhibitam, appellant duram seruitutem; ieiunia, humicubationes, vigilias, humilitates, cilicia, & reliquas religiosæ vitæ asperitates, quasi diram tyrannidem perhorrescunt.

Religiosorum vita iucundior, & beatior.

Nimirùm religionis incommoda metiuntur ex incõmodis secularibus: & quoniam seculi amatores acerbè ferunt paupertatem, dedecus, inediam, pernoctationes, & cæteras vitæ humanæ molestias: existimant eiusmodi vexationes etiam infelicitare monachos; quibus potiùs beantur. Profectò Religiosæ vitæ frons cum secularibus ærumnis conuenit, sed introrsum dissimillima sunt omnia; fruuntur enim seruitute libera, egestate diuite, humilitate ingenua, inediâ, saginatâ, asperitate placida, & calamitate felici. Nam quod intolerabile est seculi amatoribus, periucundum est religiosæ vitæ cultoribus. Eleganter S. Gregorius Nazianzenus de Monachis agens:

Nazianz. Orat. 1. in Iulianum.

Videsne hos pauperes victu, ac tecto carentes, hos humiles & terrenos, & supra terrena qui inter homines versantur, & rebus humanis sunt superiores, qui vinculis pressi, & liberi sunt, qui nihil in mundo habent, & omnia habent, qui mundo superiores sunt: hos inquam, propter mortificationem immortales, propter solutionem Deo coniunctos: quorum est abijci, & quorum simul est super thronos sedere: qui nudi sunt, & incorruptibili vestiuntur indumento, qui in solitudine huius seculi, alterius seculi frequentia ac celebritate fruuntur; qui voluptates abijciunt, & tamen perpetuam atque inexplebilem animorum oblectationem habent? Audis quàm sint felices Monachorum ęrumnę? Vides quàm prosperæ sint Religiosorum calamitates? Profectò vita religiosa exarmat laborum sæuitiam, & felicitat humanas miserias, mellit acerbitates humanas; & quod in seculo infelicitat, in Religione prosperat, & vbertim beat.

Monasterium est cęlum terrenum.

Egregiè sanctus Climacus dixit: *Monasterium esse quoddam cælum terrenum*: nam cœnobialis vita cælestis beatitudinis est æmula in terris, Olympia gaudia ingerens in terrenis angoribus, & ærumnis.

Ioannes Climac. Gradu 4.

Nonne Paulus cælesti quadam lætitia refusus in calamitatibus, exultans aiebat? *Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* 2. Corint. 7. vers. 4. O ingenium gratiæ, quæ ex funesto tribulationis veneno sugit salutares lætitiæ succos, præsertim in Religionis terreno paradiso, aut cælo!

2\. Corinth.

Sententiosè Religiosum Cœnobium comparatur terreno Paradiso, sic vocauit illum S. Antonius apud Plati lib. 3. cap. 14. qui vbertim hoc argumentum tractat. Et S. Bernardus ad Cleric. cap. 21. loquens de Religiosis cõgregationibus, ait: *Nec vero locũ reputes corporalẽ paradisum hunc voluptatis internæ.* 32.

Antonius. Hieron. Platus. Bernard.

Valde commendatur religiosa vita cõparatione Paradisi voluptatis in quo posuit Deus omniũ deliciarum vberrimum promptuariũ.

In paradiso religionis labor ipse deliciosus est.

Sed profundior est cõparatio religionis ad Paradisum, quã vt superficie tenus appareat. Profectò (nisi ego fallor) in hac cõparatione publicatur, quã sint iucundæ, & deliciosæ religiosorum ærumnæ, quæ in homine seculari & prophano, laboriosæ sunt, & pęnales. Gen. 2. v. 15. nuper creatũ Adamum collocauit Deus in paradiso voluptatis. Quo fine? *Tulit ergo Dominus Deus hominẽ, & posuit eum in Paradiso, vt operaretur, & custodiret illum.*

Genes.

Profectò pugnare sibi videtur sacer textus, non. n. aptè cohæret sententia. Reponit Dominus hominẽ statu innocentiæ felicẽ in paradiso voluptatis, seu deliciarũ, in quo fruatur paradisiacis delicijs & illũ adigit ad agriculturæ sudorem? Quod sapienter addubitat S. August. aiens: *Videamus quid sit, quod dictum est, vt operaretur. Nunquid fortè agriculturã Dominus voluit operari primũ hominem? Annon est credibile quod eũ ante peccatum damnauerit ad laborem?*

Augu. l. 8. de Gen. ad litt.

Largior Dei misericordia blanditur innocenti Adamo, ducens illũ in paradisum voluptatis, & laboriosũ agricolationis laborẽ illi imponit? Nũ ęrumnoso agriculturæ sudore mercabitur homo paradisi voluptates? Et quidẽ quã laboriosa sit agricolatio, publicat Moyses infrà c. 3. v. 23. illam recensens inter cætera supplicia inflicta Adamo originalis delicti reo: *Et emisit,* inquit, *eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est.*

Genes.

Quid ergo Deus damnans peccatorem Adamum, supplicij loco ponit, *vt operaretur terrã,* & quando illi liberalissimè fauit, posuit eum in paradiso, *vt operaretur illum?* Num Deus benè punit Adamum damnans illum ad agricolationem quem vt paradisiaca voluptate frueretur, destinauit ad agriculturam in paradiso? Præuidit hanc difficultatem S. Thomas, qua pollebat ingenij perspicacia, & respondet, aiens: *Nec tamen illa operatio esset laboriosa, sicut post peccatum, sed fuisset iucunda.* Sed huius rei causam perspicuè insinuant Moyses, inquiens, Adamum Innocentiæ gratia florentem,

S. Tho. 1. p. q. 102. artic. 3. in corp.

rentem, in paradiso positum, excolere paradisum, at mox tanti delicti reum, expelli è paradiso, & damnari ad excolendam terram extra paradisum positam. Nimirùm homini in paradiso ærumnosus agriculturæ labor placidus est, & iucundus, & paradisiacas delicias sapit; at idem agricolationis labor extra paradisum supplicium est, & pœnalis calamitas tàti flagitij digna. Profundè ergo vita Religiosa vitæ paradisiacę comparatur. quia labor extra paradisum Religionis, intolerabilis est; in Religionis paradiso iucundus, & deliciosus est. Seculares ærumnæ infelicitant: Religiosæ planè beant.

34. Bas. Com mo. c. 19. Parum est Religionis labores comparari paradisiacæ voluptati, nisi et assimilentur beatæ cælitum gloriæ. S. Basilius Magnus inter alia elogia, quę de vita Monastica scribit, inquit, *Nihil esse in terris tam magnũ, & tam pulchrum, quod ei cõparari possit: itaque è solo cælo petendam eius similitudinẽ*: in qua similitudine vbertim excurrit. Porrò in cælo species quasdam esse quasi ærumnarum, docent Scripturæ, & Patres, (vt multis adstruam ad c. 16. §. 24.) non quòd beatos affligant, sed quia felicius beant. Vnde Apoc. 4. v. 8. de quatuor illis

Apocal. animalibus, qui Beatorum proceres erant dicitur: *Et requiem non habebant die ac nocte.* Quid? Beati pernoctabant irrequieto, & ærumnoso labore? Et 2. Cor. 4. v. 17. *Aeternum gloriæ pondus* dicitur. Nunquid superna

2. Corinth. Beatorũ gloria pôdus est, quod beatos degrauet? Quin & agens de sũma summi Dei beatitate Claudius Marius Vigor sic pangit: *Immensum mole beata Regnum*

Claud. Marius lib 1. Sacri poemat. in Genes. *erat ipse suum*. Audis Beatitudinis gloriã dici pondus, & immensam molem: Ergo Beati requiem non habẽt, & æterno pondere, & immensa mole premuntur. O ærumnosam gloriã! Imò longè feliciorem, & augustiorem. Nã cùm apud homines humana voluptas fugax & fallax sitat veræ & solidæ sunt calamitates: hinc assumit Scriptura nomina ęrumnarũ, vt publicetur, beatas delicias nõ esse fallaces, vt sunt humanæ, sed vt humanæ ærumnæ, esse solidas & veras. Nẽpè veriùs prosperat voluptas beata, quàm infelicitat humana calamitas. Redeo ad præsentem thesim. Ideo religiosa vita comparatur à Basilio beatitudini glorię: quia sicut in gloria beatitudinis nomina sunt ęrumnarũ, sed re ęrũnarum vacua, & plena glorię lucco: dicuntur. n. Beati requiem non habere, & æterna requie fruuntur: dein beatitudo appellatur æternũ pondus, & immensa moles, non qua beatus premitur, sed quã agilis ipse, vberiùs beatur. Ita in religiosã vitã gloriæ æmulã, nomina tanrùm ærumnarum audias, re vacua. Siquidem Religiosus, qui verè religiosus est, ieiunio saginatur, vigilijs requiescit, pœnitentiæ asperitate deliciatur, disciplinæ Religiosæ immensã mole, non premitur, sed sublimatur, non degrauatur, sed beatur. Sic, sic taxandæ sunt Religiosæ vitæ pœnales ærumnæ: non seculari libra pensandæ, sed æquo pondere Sanctuarij. In Religione nomen laboris mentitur molestiam, & glorias verè loquitur. Sic Hebræa gens, c. 5. v. 15. quadraginta annis versans in vasta solitudine, *In qua nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit; illic fontes*

Iudith. *amari obdulcati sunt eis ad bibendũ, & per annos quadraginta annona de cælo consecuti sunt.* Audis in horrẽti eremo, dulcissimo potu, & cælesti annona pasci, & deliciari Dei populum? Nescit laborem virtus. Sic Iudith spõte expetebat tot asperitates ad delicias gratię.

§. X.

Virtus Christiana pia tyrannis est; reddens Christianum vita exulem, viuum martyrem, & cadauer viuum.

35. NIl virtus pacatum habet: nam internè illi metus est, quàm externè. Etsi mitis, & innoxia est, iras habet implacabiles, & pugnacissimè bellat aduersus hostem externum, & internum; huncque acerbè tractat, & cruentè ferit, ita sanctior homo inhumanior hostis sibi fit, intestinas inimicitias violenter secum gerens. Matth. 11. v. 12. *Regnum cælorum vim patitur,* Matth.
& violenti rapiunt illud. Itaque à se patitur homo, & Religiosus dicitur viuus martyr
suam sibi violentiam aduersùs se exercet: Omnesque corporis, & animi voluptates sibi abnegans, dura quæque sibi imperat, spontaneusq; sui carnifex homo est. Profundè à S. Nazianzeno, istiusmodi homines virtute insignes appellantur *Virtutis alipta, spirantes colũ-*
na, viui martyres. Aliptis cura erat de Gladiatorum Naz. or. de Basil.
robore (hoc Epitheton alibi expendo:) dicuntur *Spirantes columnæ*, id est, animatæ, & vi sentiendi præditæ, quæ non emortuo, & insensili conatu tota domorum pondera sustentant, sed viuã, & spiranti patientiã molem ædificiorum sustinent perpetuã & indefessa tolerantiã, sub onere gementes. Præterea sententiosissimè dicitur, *viuus martyr*, qui perpetuã mortificatione passiones suas frænat, & retundit, & virtutis facinora Naz. Tert.
intentat. Tacitè veros, sed vulgares Martyres, *Mortuos* l. 5. adu.
martyres appellat Nazianzenus. Nam vulgare marty- Marc. c. 12.
rium vocauit Tertull. *Compendium mortis*, quia non longo tempore, vel gladius eorum ceruices truncat, vel tortores membratim lacerant pia membra, vel à bestijs discerpuntur, vel à flamma cinerescunt: & ita etsi peracerba, præpropera tamen morte doloris materia præripitur, ac moriendo fit, ne sic viuendo, diutiùs moriantur. Vnàque cum morte moritur cruciamentorum sensus. At qui impensè ad sui mortificationem incumbit, perpetuus sui carnifex est, *& viuus martyr.* Non enim vno vulnere cadauerascens amittitur doloris sensus, sed acuitur, & viuescit; tantòque viuaciùs dolet, quantò crebriùs mortificatur, & dolorem sibi facit acerbiorem, & diuturniorem. Et ita fit non Martyr emortuus, sed viuus, & sensitiuus. Rem hanc pulchrè dedit idem S. Nazianzenus Orat. Apolog. ad eosdem, &c. sic exprimens huius martyrij vulnera: *Iram velut belluam quandam sustineamus, linguã velut ensis aciem retundamus, & voluptatem velut ignem extinguamus: oculos frænemus, rabiosum tactũ, gustumque vellicantem coerceamus, effusum & petulantem risum irrideamus.* Ecce tibi *viuum martyrem*, aut *viuum* Zeno serm.
cadauer, vt dixit S. Zeno Veronensis. Cadauer, inquã, de S. Arca.
emortuum ad vulnerum tolerantiam, sed viuum ad sensum doloris. A cadauere mutuatur insensilem patientiam: à viuacitate exaggeratur cruciatuum sensus. Erit igitur istiusmodi patientia emortuè viuax, & viuacissimè emortua: nempe *viuum cadauer.* Quod bellè dixit S. Chrysologus explicans illud ad Rom. 12.
Obsecro vos, vt exhibeatis corpora vestra hostiam vi- Chrys. ser.
uam, sic inquit, Mirum sacrificium, vbi corpus sine cor- 118.
pore, sine sanguine sanguis offertur! Vnde idem Basilius ab eodem Nazianzeno vbi suprà, dicitur in carne viuens, *Carnis expers.*

Tertullianus primævæ Ecclesiæ homines notari ait quasi essent, *Exules vitæ*, quia etsi inter viuos 36.
sunt, à vita exulant. Enimuerò quemadmodum qui Tert. Apol. c. 42.
exilio damnatur, extorris à patrio solo est, orbatus charissima vxore, et dulcissimis liberis, censu carens, & cognatis voluptatibus, alienus à fruge vitæ huius, &c. sic Exul vitæ dicitur Religiosus.
sanctissimus quisque homo, qui seriò spirituale bellum indixit sibi, *exul vita* est adhuc viuens; & ab huius vitę voluptatibus exulat, inter voluptates, peregrinatur in sua patria, & in patrio solo extorris est, & in vita à vita exul. Propinquis. n. exulat à propinquis, & longè abest à proximis, & viuens exulat à vita. Aptè inquit P. Dam. ser. 32. ad Messalinum tyranũ: *Quid hoc Messaline? cur iterum vesanis? eia ergo dic mihi quis potest exulem in exilium mittere? quis peregrinum peregrè destinare?* Nam qui sic se gerit, & ita viuit *vitæ exul est,* Basil. Sele.
martyr viuus, et viuum cadauer. Sic virtus exagitat Orat. 14.
virtutis cultores: hanc vim exercet in suos, ne dicam, Virtus dicitur pia tyrannus.
hanc tyrannidem. Fallor si id non expressit Basilius Seleucus de egregio Abrahami facinore, propria dextera proprium filium iam mactantis, sic locutus: *Qui Dei desiderium ingenti affectu tyrannide superius*

perius declarauit. Pulchrè Basilius pium pij parentis desiderium, Tyrannum appellauit, & præclaram Abraham virtutem, Tyrannidem dixit. Porrò Tyrãnus violentus Dominus est, per fas, seu nefas populos opprimit & conscius non boni tituli Imperij obtinendi, suspectus omnibus est, & inde suspicax; suspiciones pro testibus illi sunt ad quemque damnandum, arbitrium pro reatu, spatij metus pro legitima causâ: trucia quæque meditatur, sæua quæque exercet, & ob leuem rumusculũ cruentat gladium, & sæuit insanè. Et, vt summatim dicã. Principis potestate (quæ sũma est) furit, hoc est Tyrannum esse. Hæc vis est Tyrannidis. Ergo quisquis volet penitus noscere, & exploratum habere ingeniũ virtutis: demat illicita tyrannidis, & relinquat tyrannidẽ; & hæc est natura virtutis; nempe Religiosus furor, iusta iniustitia (si fas est dicere) & crudelis pietas, & pia tyrannis, quæ Iudithæ pia veluti sæuitia imperauit secreti cubilis carcerem, stricti cilicij asperitatem, perpetem inediam, macilento ieiunio indefessam, squalorem voluntarium in tanta venustate, pauperes diuitias in tã copioso censu, ferè Virginem continentiam in pyra corporis. Siccine angit Virtus sui cultores? Hæcne pietas sanctitatis, an tyranna crudelitas? Sic sic efformat Religiosa pietas cælestes heroes, & heroinas. Imò (quòd mirere magis) sic efformauit voluptuosa Gẽtilitas suos heroes, semideos & Deos ipsos; tacitè confessa absque cruciatibus, qui æmulentur sæuiorem tyrannidem, non posse fabricari Deos. Quod eleganter scribit Tertull. etsi pluribus verbis, ex quibus nullum omittam, quia nullum omittendum: *Quantum autem de ipsis simulacris nihil aliud deprehendo, quam materias sorores esse vasculorum. Et quidem contumeliosè, & in ipso opere sacrilege; vt reuera nobis maximè, qui propter Deos ipsos plectimur, solatium pœnarum esse possit, quòd eadem ipsi patiantur vt fiant. Crucibus, & stipitibus imponitis Christianos: quod simulacrum non prius argilla deformat, cruci & stipiti superstructa? In patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur vngulis deraditis latera Christianorum: an in Deos vestros per omnia membra validius incumbunt ascia, & runcina, & scobina? Ceruices ponimus ante plumbum, & glutinum, & gomphos: sine capite sunt Dij vestri. Ad bestias impellimur, certè quas Libero, & Cybela, & Cereri applicatis: Ignibus vrimur, hoc & illi à prima quidem massa in metalla dãnantur: inde censentur Dij vestri. In insulis relegamur; solet in insulis aliquis Deus vester aut nasci, aut mori. Si per hæc constat diuinitas aliqua, ergo qui puniuntur, consecrantur, & numina erunt dicenda supplicia.* Vnde sanctissimus quisque viuus martyr est, exul vitæ, & viuum cadauer; atque pia tyrannide ex terreno homine, homo cælestis fit.

Labores ferere Deos Gentium.

Tertull. Apol. c. 12.

---

§. XI.

Monachorum vita quasi peccare nesciens, ferè alterius speciei homines facit: Orbis est supplementum Ecclesiæ complementum, Euangelium viuum, & planè in ærumnis æmulatur felicia Beatorum gaudia.

38\. Iudith.

Vitæ ratio & institutum huius præclaræ feminæ, sic describitur à versiculo 5. huius 8. capitis; *In superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum in quo cum puellis suis clausa morabatur, et habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ. Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valde, neque erat qui loqueretur de illa verbum malum.* Hoc vitæ institutum seiunctum à communi hominum viuendi ratione, in quo homo sibi, & Deo viuit cum aliquibus eiusdem propositi hominibus vili victu, & vestitu contentus, ieiunijs macilentus, cilicij horrore compunctus, diuinis laudibus vacans; exemplaris typus est Religiosæ vitæ nostrorum cœnobialium, vt vulgò Scriptores agnoscunt, quam omnes Catholici mirè suspiciunt & dilaudant; *neque est qui loquatur de illa verbum malum.* Tametsi Lutherus, Caluinus, Vvitaherus, & eiusmodi fecis homines aut mõstra vna cum hoc libro, Religiosorum institutum dehonestare, constuprare, & exterminare conantur. Sed ab ijs vituperari, laudari est: neque. n. nisi grande aliquod bonum potuit à Luthero damnari. *Videat nos* (ait S. Paulinus agens de se & sui cęnobij Monachis) *non manè ebrij, sed vesperè ieiuni, nec hesterno inflati vino, sed hodierno abstemij, nec de crapula libidinis dementer instabiles, sed vigilijs honestatis integrè saucij, & sobriè temulenti, quos parsimonia faciat, non vorago titubare.* Ergo si hæreticus furor insanit aduersũs religiosos cęnobitas, catholica pietate cogente, aliquas eorumdem laudes ex Sanctorum monumentis expromptas publicare operæpretium me factutum existimo, vt hoc pietatis lixinio eluam sordes, quibus Religiosum statum conspurcare licentia hæretica intentant impij. Ergo hic cuiuspiam Religiosi hominis Encomiastes ero, & simul Religiosi status.

Religiosi hominis frugalitas.

Celada in Iudith.

Paulin. epist 7.

Profectò vir Religiosus, & spiritualis, qui non Mũdo, sed Cęlo: non sibi, sed Deo viuit vitã spiritualem ac cælestẽ, sic carnalium affectionũ expers est, vt nescias an satis homo sit, etsi verè homo est, quod admirere magis. Præfectus quispiã minabatur S. Basilio Monachorũ Principi immanes cruciatus. Cui respondit S. Basilius apud S. Nazianz. *Ia tormenta quid agere queãt cum corpus desit?* Audis Basilio corpus deesse? ac si totus Basilius esset spiritus, & corporis expers, quod supra humanũ fastigiũ esset. Vnde s. Ambr. ait non semel permittere Deum sanctissimo cuique in leuia peccata incidere. *Ne virtutibus egregijs plusquã homo crederetur.* Nã cui corpus, seu corporis affectiones deessent, plusquã homo videretur: vel saltẽ homo alterius speciei à sceleratis & impiis hominibus. *Quare iugũ duorum fidelium vnius speciei*, inquit Tertull. ac si homo Infidelis seu carnalis esset diuersæ speciei ab homine religioso & spirituali; Sanctus Paulinus ita fatur elegãter de Victore sanctissimo viro: *Ingenita simplicitate tã purus animi fuisse perhibetur, vt peccare nesciret; iã in extrema ætatis senecta puer & malitia paruulus; nõ solum gratia, sed & mentis infantiam gerit.* Profectò ab vtero homo imbuitur malitiæ non bona eruditione ad peccandũ omnes docti, & ingeniosi sumus, at Victor, ac si foret alterius naturæ *peccare nesciuit*, quasi agnata esset illi sanctitas? *Fidem moribus anteuertunt*, dixit S. Greg. Nazianz. de Religiosis viris in Orat. in laudem Patri sui. Et in Orat. in laudem Basilij Magni, dicitur S. Basilius, *Philosophus inter philosophos etiam ante philosophia decreta:* (Philosophiæ nomine virtus innuitur, vt aliàs sæpè:) *Et quod maximũ est, Sacerdos Christianis ante initum sacerdotium.* Nònne plusquam homo videtur, aut saltem ferè alterius speciei, qui pręmaturè ante susceptũ sacerdotium, Sacerdos videtur; (Heu! alij post susceptum ordinem videntur seculares!) ò naturale miraculum vitæ Religiosæ! 39.

Nazianz. in Orat. de laud Basil.

Ambros. in c. 3. Luc.

Religiosus videtur alterius speciei homo

Tert. l. 2. ad Vxor. c. 9.

Paul. ep. 24. Religiosus peccare nescit?

Greg. Nazianz.

S. Gregorius Theologus Monachos appellat, *Spirãtes columnas*, id est Christianæ fidei Atlantes, in quorũ humeros incumbit Ecclesiæ moles. Profectò columnæ elogium est tolerantia, quæ tota ædificij pondera sustentat: eòque firmior stat columna, quò grauius sustinet pondus. At Religiosus vir columna est, non bruta & insensilis tolerantia stans, sed viua & spirantis: *Spirãtes columnæ*, id est, marmoreæ ad sustentandũ; spirãtes, & viuæ ad sentiendum. Sentiunt quod tolerant, pondus, & nihilominus adhuc propè pertinaciter sustinẽt Vnde tolerantior patientia Religiosi viri, obstinatio dicitur. Tertullianus ait de patientia Christianorum nascentis Ecclesiæ: *Illa ipsa obstinatio, quam exprobratis, magistra est.* Elegantius: *Sunt qui existiment Christianum (expeditum mortis genus) ad hanc obstinationem abdicatione voluptatum erudiri.* Porrò obstinatio non bene audit; nam peruicaciam sonat, & obduratã pertinaciam in arrepto hæreseos proposito. Ita sanctitate proceres grauissima Religionis onera 40.

Gregor. in Ora. de Basil laud.

Religiosi sunt spirantes columnæ quasi obstinatè patientes.

Tert. Apolog. c. 50. & lib. de Spectac. cap. 1.

Atlanteis humeris sustinent piâ veluti pertinacia. Nem-
pe grauissimæ obedientiæ iugum, humilitatis abiectio-
nem, paupertatis humilitatem, abstinentiæ debilitatem,
pœnitentiæ calamitatem, & Religiosæ vitæ molem: ita
vt quò plures ærumnæ tolerantur marmoreâ, seu quasi
obstinatâ firmitudine stent alacres & inflexiles, velut
spirantes columnæ, viuæ ad sentiendum, marmoreæ ad
robustè sustentandum supra humanas vires.

Clem. Alex. de iisdem sic fatur: *Qui sunt voluptate*
41. *superiores, qui vincunt animi motus & perturbationes,*
Clem. Alex. 2. Strom. Religiosus Mundo maior.
qui sunt Gnostici, id est, cognoscendi potestate præditi, qui
Mundo sunt maiores. Expende illud *Mundo maiores*.
Profectò prægrandis, & immensitatis æmula est Mundi
moles. Mirum quidem est, vt homuncio pauperculus,
sordidulus, humillimus in angulo inuisi Cœnobij ob-
scurè latens, in tantam excreuerit immensitatis molē,
vt cum mundo de magnitudine certare valeat; imò su-
Religiosus est Orbis supplemētum. Nazianz. Orat. 5.
perare possit. Nimirum Religiosus supra terram est,
aquas enatat, super aera volat, igneam sphærā superat,
& immensam cælorum magnitudinē transcendit; quia
Mundo maior est qui supra omnia est, vt sub Deo tan-
tùm sit. S. Nazianz. sic fatur: *Vt Deus cunctis Ecclesiis,*
& animabus, ac denique vniuerso Orbis supplemento lu-
ceat. Qui rogo, est Orbis supplementū, nisi sanctissimus
quosque Religiosæ vitæ cultor, qui statui quasi agnatâ
virtute supplet Orbis vices, & defectus? Quid illustrius
Scilicet, terra sterilescit, aquæ exundant, aer imbres ne-
gat, ignis sæuit, cælum proficuos influxus sistit? Oratio-
nis ope, & sanctitatis auxilio occurrit his malis, & sup-
plet elementorū partus, & cælorum influentias, Reli-
giosus vir. Fœcundatur hominū malitia, & Dei gratia
sterilis est bonorū operum partu, denegante Deo con-
gruas vires ad virtutem? Supplici precum omnipotētia,
numen placat, & Orbi restituit pia Dei munera, Reli-
giosus vir. Qui verè est & dicitur *Orbis supplementum*,
Religiosus est corona fidei, & Ecclesiæ complemētū.
cùm suppleat Orbis defectus. *Son los buenos Religiosos*
supplemento del Mundo, pues suplen sus defectos. Nisi
velis, ideo Religiosum hominem dici *Orbis supplemen-*
tum, quia ipse in se exhibet Deo, quicquid boni, bonita-
tis sterilis Mundus non exhibet, substituens ipse Orbis
defectus. Quia in vno Religioso reperitur quicquid
boni Mundo deest. Luculenter S. Gregorius Theolo-
Gregor. Orat. 6.
gus vocat suæ ætatis Monachos, *Generis nostri primi-*
tias: hac columna: has fidei coronas; egregia Ecclesiæ com-
plementa. Quasi parum foret Religiosum Monachum
dici Mundo maiorem, & Orbis supplementum, dicitur
etiam *Complementum Ecclesiæ*. Videlicet Dei Ecclesia,
Christi doctrina, & sanguine inclyta, Doctorum erudi-
tione irradias, martyrum passionibus purpurascens.
Præsulum auctoritare sublimis, tot miraculis, & exem-
plis eximiè illustris; necdum summè perfecta foret, nisi
eius perfectio compleretur Religiosæ vitæ sublimi in-
stituto. *Es la vida Religiosa el lustre, y lleno de la perfec-*
cion Christiana.

Monachis aptari potest, quod de Martyribus dixit
42. Tertullianus. *Hominis propria religionis pignora*. Ac si
Tert. lib. 2. Coro. mil. c. 7. Religiosus fidē armat. Paul. ep. 12. Greg.
Religiosus status sit pignus veritatis, quam fides, &
Religio Christiana edocet. Vnde sanctus Paulinus di-
xit, quòd S. Martinus ex Monacho Episcopus. *Fidem*
exemplis, & dictis fortibus armat. Et *Fidei coronas*, nu-
per appellauit Monachos S. Gregorius. Profectò nemo
accipit ad debiti securitatem, nisi pignus, quod tantum,
aut plus valet, quàm res debita. Ergo religiosa vita, quæ
pignus religionis nostræ dicitur, æmulatur totius reli-
gionis pretium, & piè ambit Christianæ æstimationem,
& esse Complementum Ecclesiæ. Neque vt maximum
Religio est plenitudo Euangelij. Paul. ep. 1.
habendum est, præfatum elogium, cùm S. Paulinus
sanctissimus monachorum, officiosè religiosam sui
collegæ charitatē appellet, *Plenitudinē Euangelij*. Qua-
si monachorum officia impressa sint Euangelio, aut
Euangelium impressum monachorum officiis. Quid
sublimius? Porrò vita & charitas religiosa iure
vocatur, *Plenitudo Euangelij*. Nam Euange-
lium aut ore dicitur, & linguæ sermone & verba
sunt, aut calamo, & atramento scribitur, & erunt
emortuæ litteræ; at dum vita & mores Euangelium
spirant, dignius Euangelium impressum est vitali
Hugo Card. Chrysost.
typo: sublimiùs enim Euangelizant vita & mores,
quàm verba, & Scripturæ. Opportunè Hugo Car-
dinalis super argumento S. Hieronymi in Matthæum,
sic fatur ex S. Chrysostomo: *Matthæus non solum*
Naz. Orat. in laudem Patris sui.
sermone, sed & vita correctione Euangelium præ-
dicauit. Audis Euangelium viuaciùs impressum in
motibus Matthæi? Vides religiosam vitam viuidè spi-
rantem Euangelij plenitudinem? Egregiè Nazianzenus
appellauit Basilium, *Spiritus domicilium, fidei fulcimē-*
tum, Domini voluntatem. At vita S. Basilij, ipsa Dei 43.
mens, & voluntas foret.

Et quidem spiritualis homo, qui in terris cælestem
agit vitam, *Nihil terræ præter corpus reliquit*, ait S.
Gregorius: ac si cætera supermundanus sit, at-
que cælestis vitæ candidatus, & æmulus. Eleganter
Greg. Ora. in laudem Gorgoniæ. Philo. in li. de Agricultura. Religiosus est imago supernæ gloriæ. Nazianz. Orat. in Aegyptior. Episcop. appulsum.
Philo: *Sed quod est propositum de parandis diuinis,*
vereque Olympiis virtutibus; in hoc quibus sunt infir-
missima corpora, sed anima validissima. Scilicet ho-
mo Religiosus adhuc in terris, non terreas virtutes
alit, sed cælestes, verèque Olympias, beatorum
perfectionem æmulantes, velut inuidia piè ambitiosâ.
S. Gregorius Nazianzenus hæreticorum maleuolentiâ
dehonestatus, sic de se fatur: *O Trinitas (ac venia*
detur audaciæ,) Dei, ipse sum imago supernæ gloriæ.
Nempe Nazianzenus verè monachus est, non tantùm
motibus repræsentat Euangelium sibi impressum, sed
etiam eius vita virtutes Olympias exprimens, imago
est supernæ gloriæ, & Olympiæ felicitatis. Sic beatur
homo Religiosæ vitæ instituto, vt in se exprimat feli-
ciorem sanctitatem beatitudinis æmulam. Nam etsi
quotidie moritur, iugi religionis martyrio, excar-
nificatus piâ laniena, at perennat virtus, tot crucia-
mentis beatè felix. *Malo inuidiam Deo facere, per*
voluntatem eius pereundo, quàm bilem per meam
Tertull. li. de fuga in persecut. c. 10.
euadendo, ait Tertullianus. Quotidie moritur Reli-
giosus, religiosæ vitæ perenni martyrio lancinatus, at
vsque adeò augusta virtute viuit, vt inuidiosus dica-
tur Christo. Planè hyperbolicè, videlicet, si Christus
Deus posset inuidia tangi maximè inuideret religiosæ
Cœnobitarum vitæ, cuius ipse Princeps institutor fuit
Hier. Plat.
fundans Apostolorum Collegium: quod noster Hie-
ronymus Plati eruditè, pariter ac piè probat. Sed quid
longiùs excurro in laudibus Religiosæ vitæ, quam
exaggeratiùs commendant hæreticorum odia, quàm
Sanctorum encomia. Ne verò desit horum elogium,
hunc paragraphum subtexui hæreticæ maleuolentiæ,
quæ cumulus laudis est viro Catholico.

§. XII.

Amor, grata Tyrannis est, libera seruitus, dulce martyrium, viua mors, & infernalis gehenna felix æmulatio.

Amor sæuè blanditur, & blandè sæuit, sæuit 44.
tamen, etsi blandiendo; assentatoriè palpat, &
dum voluptate titillat sensum, angores, & dolores
excitat immites; promittit dulcia, & mellita vene-
na propinat; gratus est amoris labor, vulnus volu-
ptuosum, & felix calamitas. Amor sui ænigma est:
Moschus Stobæ. serm. 63.
nam spondet delicias, & ærumnas intentat, sed deli-
ciosas. Grata sæuitia amoris est, sed sæuitia. *Amor*
inest, (verba sunt Moschi de Amore fugitiuo, apud
Stobeum.) *Mens improba, mellea lingua gratia:*
Cant. Amoris grata tyrānis.
quod loquitur non sentit. Fraude, dolisque puer fal-
lax, mendacia miscens, crudeles ludos agit. O amo-
ris delicias molestissimas! Amor valentia, ac vis ani-
mi est, & amore languet chara sponsa, Cant. 5. v. 5.

Si non languet amans, credite, languet amor.

Verè pangit ille quicumque nostratum poetarum. Ad
hæc amor puer est, & pueriles nugas, & ludos agit, sed
breui tempore senes facit: *Venisti chare adolescens,*
tertio

tertio demum die venisti, sed amantes vel vno die senescunt, inquit Theocritus apud eundem Stobæum supra. Opportunè dicitur à Nazian. *Amor dulcis tyrannus*. Tyranni ingenium implacabile est, immite, & turbulentum, sæuitia delectatur, acerbitatibus deliciatur, sic amor deliciosa tyrannis est, & grata crudelitas. Huius dulcis tyranni cruciamenta, hic duo.

Theocrit. Naziamz. Orat. 2 7.

45. 1. Cor. Amor omnia suff. rt. Paulus 1. Cor. 13. v. 7. sic loquitur de charitate: *Charitas omnia suffert*: Dixerat paulò antè, quòd patiens est, nunc addit amorem omnia pati, omnia ferre. O animosam amoris tolerantiam, quæ audet omnia pati, & perferre omnia sanctus Anselmus ibi: *Omnia suffert: suprà dictum fuerat, quia patiens est, id est, non murmurans in aduersis sed corde tacito cuncta perferens; & nunc dicitur, quod omnia suffert, & in actu sustinet quidquid aduersitatis acciderit.* Nempè tàm laboriosa res est amor, quod actu omnia sustinet, & tolerantissimè perfert. Qui omnia dicit, nihil excipit, nihil non sustinet amor, sed pacatè, & placidè, imò dulciter omnia suffert, quasi idem sit amare, & sufferre. (Anselm.)

Cypr. trac. de simplic. Prælat. Et ita S. Cyprianus, oon legit, *Charitas omnia suffert*, sed *omnia diligit*: nam ipsissima res sit sufferre, & diligere. *Amar es sufrir*. Ergo amor omnia suffert, id est, diligit: nam diligere sufferre est. Sigillatim percurrenda sunt singula, quæ amor sustinet. Quę expressa lego, Cant. 8. v. 6. vbi agitur de reciproco amore diuini Spōsi, & cælestis Sponsæ: *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum: quia fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio*. Quid est quòd amans, sigillari petat cor, & brachiū? Ecquod est hoc sigillum? Sanctius inibi intelligit notā, quæ indicet aliquid esse nostrum, non sūū qualia sunt signa, quę pecori, aut mercibus nostris imprimimus, aut stigmata, quibus mancipia nostra cōpungimus. Vnde Paulus, qui persæpe se appellat Christi seruū, stigmata Domini Iesu in corpore suo se portare dicit ad Galat. 6. v. 17. Itaque Paulus ab amore fit stigmaticus seruus Christi, super omnia à se dilecti. Vel aliter ad rē expēdi possunt illa verba. *Pone me vt signaculum, &c.* eodē Sanctio Interprete, ita vt signaculū significet claustrum, aut seram, qua aliquid tanquam omnino nostrum ab aliorum vsu vindicamus. Et sup. c. 4. v. 12. *Hortus conclusus & fons signatus* dicitur. Nempe amor carcer quidam est, quo sponte detinetur amans grata amoris catena constrictus. (Cant. — Sanct. — Ad Gal. — Sanct.)

46. Additur: *Fortis est vt mors dilectio.* Verè morti cōparatur amor: quia sicut mors maxima calamitatū est ita amor summa calamitas est, sed grata, & felix. Profectò amor *dulcis tyrannus* dicitur à Nazianz. Ergo Amans Martyr est, qui pia beneuolentiæ tyrannide excruciatur vsque ad mortem. Quod egregiè notauit S. Ambr. versans hæc Cant. verba, *Fortis est vt mors dilectio*, super quibus sic fatur; *Est & illa mors Sanctorū Martyrum valida, cuius non impar est charitas, quæ adæquatur Martyrum passioni.* Quid non patitur Martyr? Bonorum proscriptionē, & infamiæ notam perfert tractatur vt seruus stigmosus: Experitur vincula, & carceres, & tandē morti crudelissimæ addicitur: Sic tenet charitatis affectus adæquatur diræ, & duræ martyrū passioni: nam amor blanda tyrannis est, & occultum martyriū. Pulchrè Tertull. inquit: *Dilectio hominem Martyrem excudit*. Expende verbū *excudit*, quod plenū emphasis, plenū acuminis est. Quasi dicat: Amor typus, & forma Martyrū est. Hispanè dices: *El amor acuña Martyres*. Dicitur amor martyres cudere, ducta metaphora à moneta, qua typo excusa, impressa Regis imagine, valor augetur metalli: pretium. n. & æstimatio metalli etsi pretiosissimi augetur ab imagine Principis impressa typo sigillari. Quod egregiè dicitur *signaculum*, inquit Theodoretus ibi, aiens: *Pone me vt signaculum, vult ergo Saluator noster, vt eum pro signaculo habeamus, & notam ipsius in omnibus tam dictis, quam factis imprimamus: Sic enim erunt numismata regia, non adulterina, sed regiam imaginem præferentia*. Videlicet amor signaculum est, veros Mar-

Ambr. l. de Isaac, & ani ma cap 8. Amor nomine martyrem excudit. — Tertull. in Scorpiaca ad uersus Gnost. c. 6. — Theod.

Celada in Judith.

tyres excudens. imprimit enim passionem Christi Dei qui est typus, & forma Martyrum, in Martyris corpore, & à Passione Christi Martyri per ipsius amorē impressa, fit Christi Martyr referens stigmata, seu stemmata passionis in corpore suo. Sic fortè aiebat suprà Paulus: *Ego stigmata Domini Iesu in corpore meo porto*. Quam amor, qui dulcis tyrannus est, præuenerit martyrium, quod à Nerone pertulit, & præcox Martyr fuerit Paulus ab amore, præuento carnificis officio. Prius enim fecit martyrum sub amore, quàm sub Nerone: nam dilectio hominem martyrem excudit: quia *fortis est vt mors dilectio*.

47. Subiungit opportunè ad rem, quam nūc versamus: *Dura sicut infernus æmulatio*. Interpretes passim æmulationis nomine eximiam dilectionem cōmentantur. Satis sit referre ex Ghislerio veteres Patres æmulationis vocabulum sumere pro vehementiori dilectione. Itaque vehementior dilectio dura est sicut infernus. Paraphrasis Chaldaica sic habet: *Fortis est vt mors dilectio, robustus sicut gehenna zelus*. Ecce tibi eximius amor (qui zelus, seu æmulatio dicitur,) assimilatur inferno, seu gehennæ. (Omitto nunc Bezam, & similes Hæreticorum quisquilias, qui nullibi Bibliorum infernum pro gehenna accipi blasphemant?) Scitè amor inferno comparatur: nam vt ait Honorius apud nostratem Martinum del Rio ibi: *Dura sicut infernus æmulatio: quia sicut infernus durius, quos absorbuerit, retinet*: Nimirum interius locus pœnarum est, vbi damnati diris cruciatibus exagitantur. Quis damnatorum gehennalia supplicia recensere audeat, aut valet? Ergo eximius amor *robustus est sicut gehenna*, ò gradem hyperbolem ad exaggerandas amoris æstumnas! Vel cōparatio cum inferni cruciamenis exaggeratio est pęnarum, quas sustinet amor. Huc proculdubio alludere videtur sanctus Ignatius Martyr totus Christi amore flagrans, qui sic scribit: *Ignis, crux, ferarum concursus, sectiones, laniena, ossium discerptiones, membrorum concisiones, totius corporis solatio, Diaboli tormenta in me veniant, tantummodo vt Iesum nanciscar*. Scilicet tenerrimus amor durissimi Martyris sic illum agit, & angit, vt tota Diabolorum tormenta & gehennæ incendia prorirect; nam vehementior's charitatis flammis dulcissimè exurit amore Christi æstuans; robustus enim est sicut gehenna, vehemens amor. Neque enim Plutonis regna carent amoris cruciatibus, quæ s malè sustinent. Ait enim Moschus apud Stobæum supra: *Pueri amoris*.

Ghisler. — Chald. Amoris gra ræ cumme, & gratæ interroru generosæ cōparantur. — Beza. — Honor. — Ignat. epist. ad Rom.

Parua manus: verum longe iaculatur, in ipsum
Sæpe Acheronta iacit, Plutonia regna lacessens.

Mosch.

Ergo eximius Amor durus est, sicut infernus, robustus

48. Amor impossibilia audet. Itaque amor vehemens omnia suffert, siquidē stigmata seruitutis patitur, carceres sustinet martyria, & mortes perfert, quin, & gehennales cruciatus feliciter æmulatur amor, dulcis beneuolētiæ pia, & grata tyrānide. At (quod mirere magis,) amor plura perferre ambit, quā ferre pōt; supra vires audet, impossibilia imētat. Paulus eximius Christi amator ad Rom. 8. v. 35. sic fatur: *Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculū? an persecutio? an gladius? Certus sū quia neq; mors, neque vita, neq; Angeli,* (neq; boni, neq; mali, ait Anselmus,) *neque principatus, neque virtutes neq; instantia, neq; futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum*, id est, cælestis beatitudo, aut infernalis, gehenna, ita S. Chrysost, *neq; creatura alia poterit nos separare à charitate Dei*. Aduertis quā audacter prouocet charitas Pauli omnia, quæ iaeuos dolores facere possunt, nec omittens ipsos tortores Dæmones, neq; creaturas omnes instantes, seu existentes, imò & futuras lacessens. Exemplo etiam Paulū cruciatus possibiles prouocare dulci charitatis vi, & grata amoris tyrannide, extimulatum, ait enim *neque creatura aliqua poterit*. Quod subtilis Doctor Caiet. his verbis adnotauit: *Superius dixit de facto: Quis nos separabit; modo vero loquitur de possibili dicendo: Poterit*. Quasi dicat Paulus,

Ad Rom. — Anselm. — Chrysost. — Caiet.

lus, nulla creatura quantumuis efferata, & crudelis, siue ex præteritis, etsi iterum reuiuiscerent ad sæuiendum in me, siue ex præsentibus, quæ duriter instent ad me cruciandum, siue ex futuris, quæ anticipata existētia præcoci productione præcurrant aduersus me: nulla, inquam, poterit, *loquitur de possibili*, ait Caiet. quasi impossibile iam sit vllis possibilibus, aut impossibilibus cruciamentis me separare à perseuerante charitate in Christum. Quia nullæ creaturæ id possunt in Paulum bene amantem, & iam eximiè prædestinatū, ò illustrē Paulinæ charitatis animositatē. Ac si leues forent cruciatus, quos creaturæ omnes infligunt miseris animātibus, (reduc in memoriam martyrum dira tormenta, & damnatorum gehennalia cruciamenta;) audet Pauli amor prouocare ærumnas possibiles; imò impossibiles, quibus impossibile fore piè præsumit, vt imminuant, aut labefactent eius amorem; etsi non adsuetū tanta pati, saltem audentem maiora possibilibus tolerare. Quid exaggeratius? Vides hic à v. 5. in Iuditha puella tenera, & imbecilla dulcem amoris tyrannidē: ieiuniorum inedia tabescit, flagellationum pia laniena cruentatur, spinosi cilicij horrore lancinatur, in cubiculo æterno clausa tenetur, velut in diro carcere: viua martyr est, aut viuax cadauer; perpetuò moritur, vt æternùm viuat, ærumnas gehennæ æmulas hic patitur, vt in beatitudine sempiternet gloria. O piè crudelem amoris tyrannidem! Fortis est vt mors dilectio, durus sicut infernus vehemens amor. Euge deliciosa amoris calamitas, quæ præ nimia patiendi voluptate, fallis passionis ærumnas!

Iudith.

§. XIII.

Religiosi quique ad cælum euntes per viam qua Christus est; caueant diligenter, ne eundo Christum conculcent.

49 QVi ab vtero errat, diu errauit; at quis reuocet ad viam diuturnos errones? Procliuis, & lata est via qua errat homo, sed errando recta pergit ad inferos. Ego reuocandi sunt gradus, quibus perrerat, & dirigendi sunt ad viam, quæ ducit ad cœlum. Arcta est hæc via, sed necessariò capessenda, ne proruas ad inferni barathrum. Quænā hæc via, quæ ducit ad vitam, nisi Christus, qui ait Ioan. 14. v. 6. *Ego sum via, veritas, & vita?* De hac via ait Paulus ad Hebr. 10. v 20. *Initiauit nobis viam nouam, & viuentem*. Quomodo Christus est via viuens? Num quia est via permanens, florens, vigens? An quia frequens viator, eundo, & redeundo, quasi eā viuificat perpetuo sui motu? Dicitúrne viuens, quia ipsa mouetur, (sic aquæ dicuntur viuæ;) & ita ducit, & perducit homines ad cælum? Planè Christus dicitur *via viuens, & noua*, Græcè ὁδὸν πρόσφατον, id est, *recens, noua, nullius pede hactenus conculcata*, vt interpretatur Cornelius. Quid? si Christus via est, aut per eam eundē non est, aut planè conculcanda est? quo enim alio modo per viam ceditur, nisi eam conculcādo impressis vestigijs? quot gressus explicat viator, toties viam proculcet necesse est? Igitur si Christus via est, & si aliquādo recens, & noua, & nullius pede conculcata; tamen conculcanda est ab imbecillis, & claudicantibus viatoribus, qui per eam iter faciunt, ò quanta patitur Christus à Christianis! ò quoties Christus conculcatur, & pessundatur vel ab ijs, qui incedunt per eum, & gradiuntur ad vitam! Et quidem Christus obliuiscitur, *quod pes conculcet ea*. Iob. 39. vers. 15.

Christus via est: & inde conculcetur necesse est.

Ioan. ad Hebr.

Cornel.

Iob.

50 Psalm. 17. vers. 31. *Deus meus, impolluta via eius.* Quod dici potuit quando hæc via erat *recens, & noua, & nullius pede hactenus conculcata*, quando immundi hominum pedes iter per illam faciunt, quodammodò dici potest illud Psalm 9. *Inquinatæ sunt viæ illius*. Nam pes immundus inquinare solet viam, per quam ambulat, & pedum sordidus squalet iter. Hinc mihi lux loci imprimis obscuri. Ioan. 13. vers. 10. Lauare incipit Iesus pedes discipulorum, intentant Petri abluere pedes; p è recusat ipse pium Magistri obsequium, cui dixit Iesus: *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis.* Si totus Petrus mundus est, quomodo indiget, vt pedes lauet? Profectò si totus est purus, & mundus, necesse est; vt pedes etiam mundi sint, si enim pedes qualent, non est mundus totus, qui enim immundos habet pedes, quomodo totus mundus est? Quod si pedes habet mundos quale indiget, vt pedes lauet? Cur loti pedes ampliùs lauandi sunt? Et si mundi sunt, quare ampliùs mundandi? Quamobrem expetitur tanta munditia Apostolicorum pedum? Num quia per viam quæ Christus est, debent incedere, & vestigijs terere immaculatam viam? Perbellè Origenes: *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet. Insinuat Dominus, quod hoc erat mysterium; lauando enim, & exsiccando pedes eorum, faciebat eos decoros, debentes Euangelizare honesta, vt ostendere valeant iter factum, ac pergere per eum, qui dixit: Ego sum via*. Itaque Christus mundos Apostolorum pedes magis, ac magis abluit, & extergit, ne vel ad cœlum mundo, vel leuiter inquinentur, & ipsum, (qui via est) calcando, quodammodò inquinet. Lauat, & ampliùs purificat mundissimos Apostolorum pedes, cauens ne vel eundo ad cælum, & eum vel leuiter proculcando, ipsum vel leuiter offendant, & quodammodò maculent. Vsque eò vel ad cælum difficilis via est; Sic vel eundo ad cælum (non quà itur) conculcamus Christum! ò peruersos mortalium gressus! heu immunda mortalium vestigia!

Psalm.

Psalm.

Ioan.

Pedes Christianorum sint mūdissimi, quia Christus via est.

Orig. allegatus in Caten. ibid.

Desiderabat Sponsa Sponsum videre suum, illum 51.
alloqui, & in purissimos eius amplexus ruere. Ecce sponsus ad fores pulsat, Cant. 5. vers. 3. *Vox dilecti mei pulsantis: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium*. Quis dubitet sponsam agnouisse sponsi sui vocem, præsertim cum tot beneuolentiæ epitheta expresserit? Quis non crederet sponsam quàm citissimè cursuram ad ianuam, vt diu desideratum sponsum videret? Aut sponsam audi: *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illi? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Quid refert sponsam lauisse pedes, vt vadat, & ianuam aperiat cælesti sponso? Num in via, qua tendit ad Deum timet, coinquinare pedes? ò grande mysterium! (exclamat Augustin.) *Ergone timet inquinare pedes veniendo ad eum, qui lauit suorum discipulorum pedes? Timet certe, quia per terram venit ad eum*. Immaculata sponsa timet suos maculare pedes eundo ad sponsum cælestem quia per terram itur in cælum? Sed rogo per quam terreā viam itur in patriam cælestem, nisi per illū, qui caro factus est, vt homines efficeret cælestes, & qui via factus est, vt nos ad cælum dirigat? Audi S. Greg. Nyssen. sic scribentem: *Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos. Ego id est, Christus, sum Via; quam non licet tangere eū, qui hominis mortui non soluit indumentum*. Aduertis, quia Christus est via, ideò cælestē sponsam recusare per illā incedere, ne noctu, & incautè incedendo per illam, terat eā pedibus, & eam conculcet, & sic lotos suos pedes maculet, & simul quodammodò inquinet viam? *Laui pedes meos*, inquit, *quomodo inquinabo illos*? Scilicet vel leues præcauet lapsus in opere virtutum. Vnde Christus, quia nostra via est purissimos vult pedes nostros, & quantumuis mundos, adhuc lauat aiens; quod qui lotus est, indiget vt pedes lauet; Quid ergo? eundū non est in cœlum per viam, quæ Christus est? quæ alia restat via, qua non erteratur? Adeòne timendum ne nos euntes in cælum Christum conculcemus? O vtinam sic festinaremus celeres, vt eurentes vix, aut ne vix quidem tangeremus aut offenderemus viam, per quam curr mus, sicut Alexander Macedo currebat per viam ambitionis, & voluptatis, de quo sub Hirci nomine dicitur, Dan. 8. vers. 5. *Ecce Hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, & non tangebat terram*. Sic celer curre per viam, quæ Chri-

Cant.

Sponsa timet ne coinquinet pedes eundo ad sponsum cælestem.

Aug. Tract. 47. in Ioan.

Nyss. Homil. 11.

Dan.

Christus est, vt vix tangas viam, id est, ne leui noxâ offendas: Aut fortè Christus Via viua est (sicut aquæ, quæ sponte mouentur, dicuntur viuæ.) *Initiauit nobis viam nouam, & viuentem.* Ad Hebræos 10. quæ non vestigijs conculcanda est, sed ipsa vehit homines, portat, & ducit ad cęlum. Ergo Iuditha valde timet, vel à pietatis gressibus. Vnde hîc v. 5. dicitur, quòd *in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur.* Clausa manet, passus vel ad templum cohibet, à pedibus timet, à gressibus pijs præcauens, clausa domi moratur, ne ad Deum eundo vestigijs conculcet, & inquinet virtutis viam, vel leuiter offendens.

Hebr. Iudith.

§. XIV.

Virtus non contenta angustijs suæ durationis, æternitatem æmulatur: vnde dicitur carere tempore.

52. Virtus in homine est, sed res est Dei: ab homine operante est, sed sine Deo cooperante in homine non est: Indebita est homini, & cui Deus plura debet: estque debitor, vnde creditor esse poterat. E cœlo originem trahit, & in terris despicatissima versatur: inde despicitur, vnde suspicienda foret. Supra naturam hominis est, & tamen miraculum non est: nisi velis eam appellare, naturale miraculum. Diuinus quidam est vigor, mortalibus supernè insitus: vnde quædam diuinitatis elogia per participationem mutuatur, & quantùm fieri potest, in homine asseruat, & exprimit; & (vt alia nunc omittam,) quâdam specie participatæ æternitatis, siue immensitatis fruitur. Adeò enim magna virtus est, vt tanquam non capiat suæ propriæ durationis angustias, in ampliorem durationem latè sese infert, & in longium æuum se extendit amplissimè. Perbellè ait Philo. *Virtutes carent tempore*: non quia in aliquâ duratione non fiant, neque aliquod durent tempus: ecqua enim est creatura quæ suum non habeat tempus? Num virtuti defraudabitur, quod conceditur alijs? Planè dicitur virtus carere tempore, quia ac si non arctaretur duratione suâ, longè se veluti extendit in fructu ad ampliora spatia, quæ capiant tantæ magnitudinis amplitudinem.

Virtus caret tempore, quo sensu id verum. Philo. li. de sacr. Abel.

53. Ioan. 14. v. 17. loquens Christus Deus de Spiritu sancto, eiusque gratijs largiendis Ecclesiæ, sic ait: *Apud vos manebit, & in vobis erit.* Sicnè aptè collocanda verba, vt non aptè congruat sententia? Cadit sensus, imò iacet: Nam vt notauit acutè S. Augustin. de Verb. Dom. serm. 4. *Prius est esse alicubi, quam manere.* Ergo non rectè dicitur prius *manere*, & posteà *esse*. Quomodo enim manere potest, quod non est? Igitur prius est esse, & pòst dicetur manere. Vnde frigere videtur secunda pars sententiæ, nempe, *In vobis erit*, siquidem dixerat, *Apud vos manebit*; quod enim manet, est; imò si manet, diuturnè est. Priusne manet virtus in homine, quàm in illo sit? Saltem manere dicitur ferè antequam sit: *nam virtus caret tempore* in fructu suo: & anteuertere dicitur sui existentia, asseriturque existere, quin & permanere, antequam dicatur esse. Iosue 3. v. 1. *Igitur Iosue de nocte consurgens.* Ecce magni Ducis vigilem curam, eius prouidentia præcurrit Solem, quò solem mox superet imperio. Quis non credat cũ adhuc tenebræ essent, surrexisse, cùm asserat Scriptura, *de nocte consurgens*? Lyranus ibid. *In Hebræo habetur de mane consurgens*, Lyrano vulgò interpretes ancillantur. Num idem est nox, & mane? Nox tenebras habet; Manè tenebras refutat. Ergo hæc communis Interpretatio negat, quod adstruit textus; aut qui ad opus Dei surrexit manè bellè dicitur surrexisse de nocte, vt amplificentur virtutis spatia: & quod diluculo fit, non tantùm diluculi tempus quasi duret: sed præcedentis noctis ambiat spatia, quæ occupare dicitur: *nam virtus caret tempore*, quia ambit ampliora spatia.

Ioan. August. Iosue. Lyran.

54. Iudith c. hoc 8. v. 6. de sanctissima Iuditha dicitur, quòd *Ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter Sabbata, & neomenias, et festa domus Israel.* Eximia profectò virtus, quę extorsit à delicatâ puellâ tam virile ieiuniũ. Verùm incredibile est omnibus diebus vitæ suæ ieiunasse. Vellem vt cùm sacer historiographus excepit à ieiunio sabbata, & alia festa, excepisset etiam annos infantiles, & puellares; quin etiam totos annos, quibus viro superstite, nupta vixit. Opportunè Carthus. *Ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ: quibus in viduitate permansit. Maritatis autem mulieribus non liceret sic ieiunare sine consensu mariti.* Cur ergo omnibus diebus vitæ suæ ieiunasse dicitur, & tantùm excipiuntur dies festi? Cur innuitur ante viduitatem ita seuerè ieiunasse, cùm ferè constet, non ieiunasse dum erat maritata? Imò exceptio affirmat regulam in contrarium, & qui dies festos vnicè excipit, reliquam ætatem ieiunasse affirmare videtur. Planè specie tenus insinuatur Iudithã dum maritata erat, ieiunasse, etsi minimè ieiunauit, & ieiunium viduæ quasi non contentum viduitatis solius spatijs, propè ampliatur ad reliquum tempus: *nam virtus caret tempore*, præfato sensu, infra ampliùs explicando.

Iudith. Ieiuniũ piè ambit vltra sua spatia durare. Carthus.

55. Marc. 9. vers. 23. Accessit ad Iesum quidam homo, cuius filius sæuo dæmone vexabatur, postulatus remedium tanti mali. A quo cùm Saluator fidem postularet, ipse inquit: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.* Incredulum se esse fatetur, & credere se affirmat? Fidem mentitur, vt vel mentitâ fide salutem impetret filio? Si adhuc incredulus est, quomodo inquit, *Credo Domine.* Planè negat, quod fatetur; & sic mysteria loquitur pius pater. Beda hæc verba exponens, ita scribit: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meã. Si enim credebat, cur incredulitatem dicebat? Si verò incredulitatem habere se nouerat, quomodo credebat?* Et mox: *Vno, eodemq; tempore is, qui necdum perfectè crediderat, simul & credebat, & incredulus erat.* Quasi dicat; tunc incredulus erat, & tunc petebat fidem, & tamen audacter dicit, se tunc credere, etsi tunc incredulus est; credet enim postea; & ita nunc quasi credit præmaturâ fide. Vnde cùm incredulus adhuc est, ait; *Credo Domine*, & ante tempus; quo credit, se credere dicit; *nam virtus caret tempore*, dum æternitatem æmulatur in fructu.

Fides ambit piè amplificare durationem. Marc. Beda.

56. Prouerb. 8. v. 18. Ait sapientia: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia.* Theodotion: *Substantia antiqua.* Et quidem sapiens à sapientiâ habet sufficientem censum: & laudem, quæ eruditionem consequuntur. At quam ob causam dicitur esse *Substantia antiqua*, quam nunc possidet? fructus virtutis, qui nunc decerpitur, multò anteà decerptus fuit? Cur sapientiæ prouentus, qui modò capitur, iam olim præceptus dicitur? Et quidem *Substantia durabilis* dicitur in Originali Hebræo, quod dicitur à Theodotione, *Substantia antiqua.* Et planè dicitur antiqua, quia durabilis est, & quia in æternum durabit, vt exponit Salazar ibidem? aiens: *Vetera, & antiqua non solum dicuntur ea, quæ à multo antehac tempore perdurarunt; sed etiam quæ dehinc multo tempore durabunt.* Profectò luculenter ad rem. Scilicet laus, & fructus virtutis, qui nunc percipitur, & habetur, dicitur *Substantia antiqua*, acsi iam olim hominem bearit; imò antiqua dicuntur, quæ deinceps futura sunt. Planè præsens tempus, exiguum videtur spatium ad virtutis fructus. Vnde ambit durationem ampliare, & dilatare spatia, & velut complecti præteritam, & futuram durationem. Virtus enim adeò diuina res est, vt æternitatis æmula; non sit contenta propriæ durationis angustis: nam, *Virtus caret tempore*, æmulatione æternitatis. Sic virtutis eminentiam exaggerat Philo. Quæ Philonis sententia vera est, si intelligatur de fructu virtutis, qui perennabit ad glorias. Quin etiam virtus præuias tempore gratias exambit.

Prouerb. Virtus præsens cur dicitur æterna? Salaz.

§. XV.

§. XV.

Nimietatem non patitur mediocritas Moralis virtutis, quæ ab exceſſu degenerat in vitium.

MVlta virtuti non licent, quæ vitio licent: angu-
57. ſtior eſt ſphæta merendi, quàm delinquendi? li-
centior eſt vitij natura virtus arctiùs cohibetur. Nõ li-
cet ſanctitati nimiũ audere. Improbitas verò temera-
ria eſt, & rẽ pietatis vertit in vitia, virtuté feriens mu-
Virtutis exceſſus reprimẽdi ſunt. crone virtutis. Maxima virtus moralis, mediocris eſt,
& à mediocritate magnitudiné metitur. Non licet ni-
mis creſcere, cui sũma ſtatura mediocris eſt. O inuidiã
vitij, quod hinc inde circumſtat, & inſidiatur virtuti,
quò eius retardet incrementa. Nec virtus permittitur
nimis audere, ne à nimio auſu degeneret in temerita-
tem, ò piã virtutis audaciã! virtutis (quid aliud poſſet?)
coercitione piè repreſſam! ò quàm auderet ſanctitatis
vigor, niſi reprimeretur vigore ſanctitatis. *Sint lumbi*
Luc. *veſtri præcincti*, Lucæ 12. v. 35. Lumborum præcingen-
dorum nomine, varia vitia pręcingenda interpretãtur
Commentatores, libidinem præſertim: ſed rigoroſius
Maldon. litterę ſeruator Maldonatus, ſic ait: *Sint lumbi veſtri*
præcincti. Non ſola hic caſtitate, ſed omnibus omnino
virtutibus inſtructos nos, atque paratos eſſe iubet Chri-
ſtus. Virtuteſne omnes præcingendæ, & reſtringendæ
ſunt iuſſu Chriſti Dei? Planè noua, & inſolens videtur
hæc doctrina de virtutibus. Nimirum homo de ſe lan-
gueſcit ad virtuté, & non modò ad illã, non animatur à
Chriſto vt viuaciùs audeat, ſed inhibetur, vt compeſcat
ſtudium ſanctitatis? Calcari opus eſt ad pietatem, non
frænos laxanda, & diſcingenda virtus eſt, non præcin-
genda & coarctanda. Solertiã docet Chriſtus an deſi-
diam? Planè oſcitabunt homines ad virtuté ab hac do-
ctrina. Verùm enim verò (liceat ſic velitari ad mores: litte-
ralem ſenſum aliàs dabo) præfatis verbis Chriſtus mo-
raliter agit cũ inclytæ ſanctitatis Heroibus, quibus ca-
ſtiganda eſt ad virtuté audacia, nulla animanda de ne-
gligentia, redundantia pietatis cohibenda eſt, non laxã-
da, & lacinia virtutis cinctione comprimenda: *Sint lũ-*
bi veſtri (id eſt, virtutes) *præcincti*: Per appoſité Tertull.
Tunica prius cingulo correpta. Itaque redundantia, ſeu
lacinia virtutis, (nomine veſtis denotatæ) corripienda
Tertullian. eſt. Nempe quod Euangeliſta dixit, *præcingere*, pia au-
de Pallio, dacia dixit Tertul. *Corripere*, ſtudens corrigere virtu-
c. 5. tis exceſſus. Quis vnquã crederet Chriſtũ, coercere, ſeu
corripere præexcelſam ſanctitaté? Virtuſne digna eſt,
quæ corripiatur à Chriſto? Verùm ſi nimis excelſa eſt,
virtus iã non eſt: quia ab exceſſu degenerauit in vitiũ.
Non corripitur virtus, ſed exceſſus virtutis, quæ à ma-
gnitudine nimia vitiatur. Vnde iure culpatur nimia vir-
tus, vt cõpeſcatur aliquis ſanctitatis inſolens vigor, &
planè notificetur ſanctorum Heroibus, pios auſus etiã
in re ſanctitatis à pietate deſciſcere, & declinare in te-
meritatem. Pulchrum planè Encomium Chriſtianæ
religionis, in qua ſic audent ſanctiſſimi quique vt re-
primendi ſint ab ipſa virtute vitij timore.

Eccleſiaſt. 7. v. 17. *Noli eſſe iuſtus multum, neque plus*
58. Eccli. *ſapias, quàm neceſſe eſt.* Quid? multa ſanctitas hic pro-
Nazianz. hibetur? Vetatur eximia ſapientia? S. Nazianz. ſic ait:
Orat. *Ne magnopere iuſtus ſis, nec ſupra modum ſapias. Ne-*
Quod eſt cuiuſuis &c. *mo egit ur ſapientior ſit quàm conuenit, nec lege exa-*
ctior, nec luce ſplendior, nec amuſſi rectior, nec præcepto
diuino ſublimior. Profectò eſt aliqua pietatis de pieta-
Nimia virtus, virtus non eſt. te veluti æmulatio, & in re virtutis ſua ambitio eſt, &
fortè inſolentior, quia nacta eſt auguſtioris materiæ
generoſitatem. Scilicet audet homo nimis iuſtus, eſſe
lege exactior, luce ſplendidior, amuſſi rectior, cælo
ſublimior: ambit enim temerariè Deum ęmulari, Mat-
Matth. thæi 8. v. 21. *Accedens vnus ex Scribis, ait illi: Magi-*
ſter ſequar te quocumque ieris: & dicit ei Ieſus: Vul-
Hier. *pes foueas habent: &c.* Iure quærunt S. Hieronymus
S. Hilar. & S. Chryſoſt. hîc, cur hunc Scribam animoſè Hilar. Chryſoſt.
audentem repulerit Chriſtus, & iuuenem ferè inuitum
ſtatim adegit in ſui collegium? Vlt ò volentem reijcit,
& nolentem admittit? Pretioſiorne alicuius tepiditas,
quàm alterius feruor? Pulchrè S. Chryſologus. *Deci-* Chryſolog. Ser. 19.
pit, non accedit, qui promittit Dominum incautè ſequi,
ſed ad omnia, Dixiſſes cautius, ſequar te. quocunque
ieris, ſic dicit, qui inter ſe, & Dominum quia interſit
ignorat. Incautè audet in re virtutis, qui temerariè
præſumit pari veſtigio Chriſtum ſequi, quocunque
ierit. Chriſtum non ſequi pigritia eſt; quocunque ie-
rit, ambitiosè ſequi, temeritas ſupra virtutis metas, &
humanum faſtigium: nam nec moralis virtutis medio-
critas, nec Dei æmulatio permittunt tantam ambitio-
ſæ virtutis ſublimitatem.

Chriſtus Deus paſſioni proximus ait Petro, Ioan. 59. Ioan.
13. v. 36. *Non potes me modò ſequi, dicit ei Petrus: qua-*
re non poſſum te ſequi modò? animam meam pro te po-
nam. Animam tuam pro me pones? (Verba ſunt S. Au- Auguſt.
guſt.) *Inſultando quaſi dicat: Itane facies pro me, quod* Tract. 66.
ego nondum pro te? Præire potes, qui ſequi non potes. Sci- Petri auſus
licèt priùs cecidit Petrus præſumendo, quàm negan- in re virtu-
do. Et ferè piâ temeritate audens Chriſtum præire, tis.
iniurius extitit Chriſto; ambiuit diſcipulus Magiſtri
Dei nimiam ſequelam: tanti auſus ſublimitatem non
patitur humana mediocritas, nec glorioſior diuinitatis
faſtus: hominem negat qui ſic præſumit; priùs nega-
uit Chriſtum nimis audendo, quàm timendo nimis.
Exoleſcit virtus nimietate vigoris, & Chriſtus ſatagit,
ne illum virtute præcat Petrus. Vnde humanam tenui-
tatem accuſans, inſultando dicit: *Præire potes, qui ſe-*
qui non potes? Enim verò Petrum præſumpſiſſe Chri-
ſtũ præire, pia ambitio fuit, & audentior virtutis faſtus.

Verſabatur in eremo Elias, & ait illi Deus, 3. Regũ 60. 3. Reg.
17. v. 9 *Vade in Sareptha Sidoniorum, & manebis ibi:*
præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt paſcat te. Quodnam
hoc præceptum viduæ datum, & quando impoſitum
illi eſt? Ergo exiſtimo nunquam id expreſsè mandatum
fuiſſe viduæ: nuſquam enim talis pręcepti mentio. Hoc
ſubtilis Gloſſa interlinearis aduertit, ſic ſcribens: *Præ-* Gloſſa.
cepi mulieri viduæ: Id eſt, dedi ei vnde paſcat te. (Quod Humana virtus quaſi ambit anteuertere diuinam.
alibi ad mores tracto; ſiquidem perexigua facultas vel
pauperi donata, præceptum dicitur alendorum paupe-
rum.) Cur igitur Deus inquit ſe prouidiſſe de ſuſtenta-
tione Eliæ, præcipiendo feminæ, vt illum paſceret,
cùm eo vſque nihil ſuggeſſerit? Nempe ideò dicit ſe
præcepiſſe mulieri vt paſcat Eliam, ne videatur Dei
miſericors virtus præueniri à pietate illius feminæ; Fe-
mina quidem paſcet Eliam, ſed eiuſmodi pietas dica-
tur pręceptum Dei, & Deum anteuertiſſe pietatem fe-
minę iubendo pietatem, ne videatur anteire miſericor-
diam diuinam, quæ quaſi tardiùs accederet, ſi Deum
præueniret ad piam ſuſtentationem Prophetæ: Veluti
ſera enim eſſet prouidentia Dei, ſi prouidentia homi-
nis illam præoccuparet, & primas ferret. Vnde dicitur
Deus anteuertendo præcepiſſe, nempe dando viduæ
vnde Prophetam paſcat, vt notauit Anſelmus Landun.
vt æmulari videatur humanæ virtuti ne anteeat diui-
nam, ſaltem temporis prærogatiuâ, aut deſiderio, quæ
non poteſt eminẽtiâ perfectionis Scilicet veretur Deus
ne hæc femina nimis feratur ad virtutem? Quid? id nõ
ferè timet à Iuditha? Dicitur enim verſicul. 7. *elegans* Iudith.
aſpectu nimis, quod de pulchritudine virtutis interpre-
tantur, qui rem moralem tractant.

§. XVI.

An excelſæ hominum ſanctitati quodammodò Deus inuideat?

HVmana natura quanquàm à ſe vitiorum fertilis, 61. Chriſtus admiratur quorundã virtutem.
tamen a diuinâ gratiâ fœta, feraciſſima virtutũ
eſt; quæ eò excellunt magis, quò in peregrino, & non
apto

apto solo fructificant. Colimus enim adeò plures feliciter sanctos, vt humanum fastigium supergressos fuisse suspicetur humani ingenij infelix tenuitas, malignè capiens gratiæ naturalia miracula. Porrò tam augusta est quorumdam virtus, vt stupore defigat homines, & Christum Deum specie admirationis suspendat. Animosam Centurionis fidem expertus Saluator admiratione illam mirè dilaudauit, & auxit Luc. 7. v. 9. *Quo audito Iesus miratus est.* super quâ re, sic philosophatur Beda: *Sed quis in illo fecerat ipsam fidem, nisi ille, qui admirabatur? Sed etsi alius eam fecisset, quid miratur, qui præscius erat?* Nimirum tam excelsam sanctitatem Deus operatur in aliquibus Sanctis, vtet si anticipatâ notitiâ illam nouerit Deus, cui nihil est nouum; tamen tantæ virtutis excellentia, nisi diuinâ admiratione non videtur sufficienter hominibus publicari. Admitetur Christus Deus, cui est nihil admiratione dignum, vt dum tam eximia virtus admiratione digna censetur, eius celsitudo exaggeretur admiratione: quia nisi noua & insolens rei magnitudo, non sufficit ad ciedam admirationem. Ergo Christus alicuius virtutis factus Encomiastes, eam admiratione tanquã eleganti panegyri luculenter dilaudat.

Lucæ. Beda.

62\. Porrò quis non miratur, virtutem humanam esse commendationem virtutis diuinæ? Venustatur Dei eximia virtus, eximia virtute hominis: & hominum excelsa sanctitas, Sanctitatis diuinæ encomium est. *Adimpleo ea quæ desunt Passionum Christi in carne mea* aiebat Paulus ad Colossenses 1. v. 24. Diuinus Dei incarnati opus fuit eius diuinissima Passio, quâ asseruit homines, compilauit inferos, impleuit cęlos, & augustiora diuinitatis attributa publicauit mundo. Nũ vlla potuit esse in homine tam excelsa virtus, quæ complementum sit diuini operis, & quidem eximioris, excelsioris, diuinioris? Deestne aliquid Passioni Christi? Esto desit: poteritne humana virtus sufficere ad illud implendum? Mortalium sanctitas audebit esse complementum illustrioris virtutis Dei? Valde videtur dehonestari Christi Passio his verbis Pauli. Vt sublimet humanas passiones quodammodò deuenustat diuinas? Egregiè Caietanus ibi: *Dicendo, adimpleo in carne mea, ea quæ desunt Passionum Christi, apparenter significat aliquid diminutionis in Passione Christi: secundum tamen veritatem non significatur diminuta passio Christi: sed significatur quod deest illi coniunctio ipsius cum afflictionibus nostris.* Itaq; Passioni Christi deest coniunctio cum afflictionibus nostris: & afflictiones nostræ tanti æstimantur à Spiritu sancto, vt dicantur complementum Passionis Christi. Non quia Passio Saluatoris diminuta sit. Non enim esset magnificum rei diminutæ esse complementum: at rei plenissimæ, & perfectissimæ complementum esse, excelsa laus est, & singulare elogium afflictionum humanarum. Opportunè valdè, & animosè, inquit Nazianzenus de laudibus sororis Gorgoniæ: *o Christi exinanitio, & serui forma ipsius* Gorgoniæ) *mortificatione decorata!* Scilicet afflictio, & mortificatio huius sanctissimæ feminæ ornamentum fuit Christi, & decus Passionis: & Pauli Passio complementum Passionis Christi. Vnde dicitur Passio Pauli adimplere, quæ desunt Christi Passionibus. Aliter Hildebertus Pauli passionem commendat, nempe à motiuo, sic inquiẽs. *Paulus passus est pro Christo, Christus pro mũdo.* Quid, quæso, perfectius est, quid maius est, Christus Deus, an Mundus? Heu! quàm exiguus est totus mundus comparatione diuinæ sublimitatis! Ergo etsi à persona diuinior sit Pasio Christi, quàm Pauli; à motiuo proximo (quod vocant) valde excellit Passio Pauli ex mente Hildeberti. Vnde rectè potest esse eius *complementum*, ac decus.

Ad Coloss. Caiet. Passio, Christi decoratur nostris ærumnis. Nazianz. Paul. martyrij exaggeratio. Hild. ep 9.

63\. Sententiosissimè inquit Tertullianus, agens de Martyrum constantiâ, ærumnis, tormentis: *Cicatrices illæ vtique inuidiosæ apud Christum.* Christusne inuideat Passioni martyrum? quid habent martyrum Passiones, quod inuidere possit Christus? Christus Deus est: quid, rogo, tam magnum bonum est, cui inuideat Deus? quid non cumulatius, & eminentius in Deo sit? Christus in cęlo est animo, & corpore, immensùm, & æternùm beatus; quid illi desit, qui seipso fruendo, possidet omnia? Inuidiane apud Deum, præsertim rei humanæ? Planè inter Paradoxa huius Doctoris id cẽsendum videtur. Imò inter eximia humanæ virtutis elogia. Porrò Christus Deus tanti æstimat humanam in aduersitate patientiam, tanto in pretio in cęlis sunt mortalium passiones, & afflictiones humanæ, vt (si posset inuidię zelo affici) eiusmodi Passionibus planè inuideret; Paulinus sui Vitriaci Virtutem facit Christi pompam, ita scribens: *Cum primo Christi amore succensus, ordinate ipso Domino quandam operis sui pompam.* Nempe ob eximiam Vitriaci Sanctitatem ouat Christus, & quasi ambitiosam triumphi sui pompam ducit; Ac si augustior Sanctorum virtus, ambitio quędam esset Dei. Hanc hyperbolem insinuat Basilius Seleuc. inducens Deum loquentem ad Samuelem, qui admiratus venustatem, & proceritatem grandioris fratris Dauid, sic fatur; *Tu mortali oculo corporis magnitudinem dimensus, mirabaris; ego verò quæ mihi videtur soli pulchritudo, eam exambio.* Expende τὸ *exambio*, cùm ait Deum animi Dauidici pulchritudinem ambire. Num humanæ virtutis pulchritudinem exambit Deus? Apud Deumne ambitio erit sanctitatis humanę? Quis erit Deo immoderatus honor, quem prętendat? Procul à Deo ambitio. Procul inquam, sed humana, quæ misera est: Est autem sua quodammodò ambitio in cęlis, sed modesta, sed pia, & digna cęlo. Hæc virtutis humanæ sublimitatem ambit, ac si spectaret honorem à nostris virtutibus. Tertullianus sic fatur: *Semel Christus pro nobis obijt. Si vicem repetit, num ille salutem de mea nece expectat:* Vel dubitandi ratio exaggerat laudem nostræ tolerantiæ, & humanæ virtutis. Profectò sublimior hominis virtus, augusta Dei laus est; Imò & decus; siquidem Gorgoniæ mortificatio decus dicitur Passionis Christi; & Pauli ærumnæ complementum sunt Christi passionũ. Et Vitriaci virtus pompa Saluatoris est, apud quem Martyrum cicatrices inuidiosę dicuntur. Vnde Christus piè ambit eiusmodi virtutum pulchritudinem. Et sanè nimia morum pulchritudo, & elegantia est, quę sic decorat Deum, cui Deus quasi inuidet, & quàm piè ambit. Est ergo Iudith hîc, vers. 7. *elegantis aspectu nimis*, nimisque apud Deum venusta, morum pulchritudine, & elegantiâ. *Nimis* dicitur: nam hic virtutis quidam excessus videtur, saltem virtutis factus est.

Tertull. lib. de Pudic. cap. 61. Quid sit eximias virtutes dici inuidiosas apud Christum. Paul. ep. 26. Martyrum cicatrices inuidiosæ apud Christum? Basil. Sel. Orat. 14. Tertull. in Scorp. adu. Gnost. cap. 1. Salutem Christus de nece martyrum expectat? Iudith.

§. XVII.

Natura humana in Iuditha gratiam æmulatur.

64\. NAtura humana Originis labe infecta, & sordet criminum fœtoribus, & degenerat vitij ignobilitate, & deflectit curuitate delicti: cuius concupiscentia radix delinquendi est, matrix culpę, naufragium sanctitatis, virtutis euersio, & fomes ad peccandum. Verùm aliqui Sanctorum proceres adeò pacatè rem sanctitatis egerunt, vt ab ipsâ naturâ eos adiuuari ad virtutem viderentur, & quasi innatâ ad Sanctitatẽ appetentiâ agi. Dicam audaciusculè: Bona naturę indoles pro gratiâ illis fuit, & ita naturali quasi fomite vrgebãtur ad virtutem. (Bona, inquam, indoles indebita, quę gratia naturalis est. Absit calumnia.) De hac indebita, & gratiosa indole tantùm ago in hoc §. Adde etiam gratiam internæ inspirationis, sed quæ sit ordinis naturalis, Ad Rom. 6. v. 19. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati, ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* Valde equidem Paulus pręcipit; sed quis poterit tantæ perfectionis tenere fastigium? Et sanè

Ad Rom. Fueritne in Iuditha fomes ad virtutem?

tota

tota difficultas in comparatione consistit: neque enim tantùm præcipit, vt iisdem membris quibus luxui, & cupiditatibus olim seruitum est, modò seruiatur virtuti: Sed *sicut* seruitum est vitio, & concupiscentiæ, *ita* seruiatur virtuti, & sanctitate. Planè modū præscribit, modum exigit Paulus. Quod acutè aduertit Caietan. ibi his verbis: *Sicut exhibuistis membra vestra. Ad exercitamentum exteriorem, qua per corporea membra fit, manifeste hoc spectat. Et dicendo [sicut,] monet modum proportionalem tam penès cogitationes, quam affectus, studia, & vigilantias, quibus vsi sunt ad exhibendum membra propria seruire immunditiæ. Hinc apparet, quod de peccatis venereis loquitur.* Ergo *sicut* ferebantur ad vitia, & cupidines, *sic* percipit ferri ad virtutes. O quàm ardenti studio, quantâ cum voluptate fertur quis ad vitia! Quàm ardet animus ad vindictam! quæ ambitio honorum est! quâ appetentiâ helluones conuiuia inhiant! ô quem deliriosè appetitum titillat libido! quam volupe est ad voluptates ferri! quam ardet fomes ad vitia! Sicne potest homo ferri ad pietatem, vrgeri ad virtutem, extimulari ad sanctitatem? Sic, sic

65. præcipit Paulus: *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ; sic exhibete membra vestra seruire iustitiæ, &c.* Eâdem vigilantiâ eodem affectu, eodem studio similibus agi stimulis ad virtutem, & nouo alio fomite accendi ad sanctitatem: ac si foret fomes ad virtutem, & libido ad pietatem. Animosè dixit S. Na- Naz. Orat. de S. Basil. zianz. *Ita progrediebamur* (nempe in viâ perfectionis) *Deo, & cupiditate adiutoribus vtentes.* Vulgare, & crebrum est Deo auxiliari vti ad progrediendo de virtute in virtutem; at rarum, & insolens, vti cupiditate ad sanctitatem. Porrò cupido viuidus affectus est rei nu- Concupiscentia ad virtutem. mariæ, aut venereæ, aut alterius rei voluptuariæ. Num aliqua pietatis libido est? Estne stimulus ad virtutem? datur fomes ad Sanctitatem? Planè affirmat Nazianzenus se, & Basilium, *cupiditate* vrgeri ad virtutem, ac si bonâ indole, & naturali ingenio agerentur ad pietatem? Et sicut alij exhibuerunt membra sua seruire immunditiæ: sic B. Virgo, & Nazianz. & Basilius, sic Iuditha, &c. ferè exhibuerunt membra sua, vt quâdam sanctitatis cupidine seruirent iustitiæ, & sanctitati: Cō- Philo libr. de Abrahamo. cinit Philo ita de Abrahamo loquens: *Dei legem, & mandata fuisse omnia, non scripto vllo edoctū, sed absq; Scriptura, secutum appetitus ingenij sui sanctissimos.* Audis appetitum ad virtutem, cupiditatem ad sanctitates? Concupiscentiam quoque agnouit Petrus Dam. ser. 22. aiens: *Pergentinus, & Laurentinus vterq; pergit ad lauream: quibus vna est concupiscentia.* Daturne concupiscentia ad labores, ad martyrium, ad pietatē? Quin & Deus dicitur inspirare cupidioem rerum cælestium.

Philo lib. 2. Allegor. Sic Philo aiens: *Aspirante his volucrem cælestemque cupidinem Deo benignissimo.* Audis Cupidinem ad virtutem? Ennodius Ticinensis quosdam Hæreticos, qui Ennod. l. 2. epist. 19. libertatem duntaxat ad malum homini permittebant, his verbis expugnat: *Quæ ista libertas est, si valet, edisserat, vbi hoc datur solum velle, quod puniat? Quid enim boni à nobis Deus noster rectè quæreret, qui appetentiam eius de voluntate subtraxerat?* Ecce tibi in sanctissimis viris *boni appetentiam*, quam nuper Philo *cupidinem* appellauit.

66. Saluian. alioqui seuerior hominum reprehensor, hanc naturæ virtutem publicat. Versabat verba illa Act. Act. 17. v. 28. *In ipso viuimus, mouemur, & sumus*, in Salu. libr. 2. de Gubern. Dei. Deo inquam, & sic addit: *Non enim dixit ab ipso nos, sed in ipso moueri. Docens scilicet istam intra virtutes sacras, omnium nostrum esse substantiam.* Ac si natura nostra versās inter diuinas virtutes, virturis aliquid, ex arcano illo affrictu, seu velut attractu attrahat, & participet, quò æmulari possit diuiniorem gratiam. Basil. Sel. Orat. 15. Quod adnotauit subtilis Basil. Seleuc. sic fatus: *Age modo & nos ad medullam Dauidicæ historiæ veniamus, videamus animæ gratiæque contentionem, animi virtutem, & gratiæ miracula.* Ecce tibi aut gratiam æmulantem naturæ, aut naturam æmulam gratiæ, ô nobile, & Dei oculis dignum certamen, in quo Dauidis proba indoles cum diuiniore, & certiori gratiâ quasi contendit; & benè temperatum ingenium cum diuinò auxilio certat ad pietatem. Auxilium gratiæ pro se allegat in hac contentione, se viuaciùs impellere ad virtutem; Natura aliqua sic temperata est, vt sic gratię æmula. bona indoles, ait diuturniùs fauere pietari; perpetuò tranquillare passiones, & præsidium esse sanctitatis, tentationes beberans; imò & quâdā *cupiditate*, & propensione ad virtutem sepè allicere. Eleganter Nazianz. Nazianz. post medium allegatæ Orationis de excelsa Basilij naturâ, inquit: *At hic noster ita omnia peragauit, vt in illo gloriæ materiam quæsisse natura videretur.* Nimirū natura humana ab originali delicto diffamata est, quòd esset seductrix animarum, filiorum nouerca, sentina vitiorum, tædium virtutis, & pestis sanctitatis. Verùm in Basilio, in Iuditha, &c. sic natura supra naturam ipsam eminebat, sic excellebat indoles, vt natura æmulans gratiæ miracola, & quasi refutare pristinam infamiam, *& materiam gloriæ quæsisse videatur.* Clem. Clem. Alex. l. 7. Strom. Alexand. *In tota hac rectè quæsiuimus oratione, virtus ne fuerit natura.* Ac si dubium sit an natura aliqua in gratiæ naturam transformata sit: sic gloriosè natura eminet adiutrix gratiæ? Sic ferax gloriæ natura est à naturali, sed indebitā indolis bonitate? quæ gratia quædam ordinis naturalis est, & egregiè adiuuatur à gratia internæ inspirationis facili ductu.

Neque tantùm istiusmodi natura, gratia est, (modo 67. explicato, procul Pelagianismus:) & aliqualis cupiditas ad virtutem, & materia gloriæ, sed etiam fertilis est beatitudinis. Matth. 13. v. 31. *Simile est regnum calorū* Matth. 13. *grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro* Aliqua excellentior indoles fertilis est gloriæ ex gratiæ semine. *suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus; cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus.* Num regnū cęlorum seminatur in homine? Quis est ager hominis (dicitur enim *in agro suo*,) nisi cor hominis? Audiendus est Paulin. sic scribens: *Ager tu Christo es, & cor* Paul. ep. 3. *tuum fertile à Deo semen exceptū spirituali fruge multiplicat.* Itaque regnum celorum, seu beatitudinis semen, seminatum in agro Christi, quod est cor hominis, excelsâ indole prædirum; ferax beatitudinis est, & exceptum eiusmodi gloriæ semen amplissimè multiplicat. Nempe bona indoles, naturalis gratia est, fertilis virtutum, & ferax beatitudinis ex diuino semine, quod immensùm auget, dilatat, multiplicat, incrementat. O præclarum naturæ elogium, & auxiliaris gratiæ æmulum priuilegium! Hominisne ingenium beatitudinis ferax erit, quod aliàs passionum, & cupiditatum spinas & tribulos germinare solitat? Non tantùm animi sanctimonia prædicatur in Iuditha in hoc capite, Iudith. sed etiam vers. 7. corpus ipsum nimis elegans, & pulchrum dicitur: quod de venustate virtutis, & morum elegantia accipiunt, qui rem moralem tractant opportunis tropologijs.

§. XVIII.

Inopia malo, vel Christus Deus sub Diabolo esurit, & sub Samaritide sitit.

68. PRudens Senecæ vox est ad suum Lucilium: *Aliquid quotidie aduersus paupertatem auxilij compara, nec minus aduersus cæteras pestes.* Porrò nimia Senec. ep. 2. paupertas (non loquor de paupertate virtute; sed de dirâ egestate, cuius occasione aliquando humana imbecillitas adigitur ad culpam;) sæpè pestis est ad indecora quasi cogens homines, & ad flagitia, & animæ interitum. Tanta est mortalium imbecillitas! Ad improbitates infeliciter pertrahit felici suadelâ. Purior castitas Nimia egestas quibusdā est virtutum sterilis. secura non est, si dirâ egestate prematur; pertinacior constantia subruitur ab inopia: robustior fortitudo paupertati cedit; & vt summatim dicam; omnis virtus sepè infœcunda est, & à nimiâ egestate non semel Iob. abortum facit. Iob. 30. vers. 3. *Inopia, & fame sterilis.* Laur. Nat. homil. de Pœnit. Quin & virtus captiua est sub egestate. Bellè Nouar.

Ex

Ex mea me inopia redimo. Nam dura necessitas non semel Castitatis est inconstantia, Constantiæ pauor, Fortitudinis scopulus, Iustitiæ defectus, Prudentiæ seductrix, Temperantiæ venenum, Sanctitatis naufragium, Virtutum ruina, quia est vitiorum occasio, & improbitates tacitè persuadet. Dauid Ps. 30. v. 11. *Infirmata est in paupertate virtus mea.* S. Hieronym. *Infirmata est in iniquitate virtus mea.* Ac si idem sit dira egestas, & iniquitas. In Ierem. Orat. c. 5. *Pellis nostra quasi clibanus exusta est à facie tempestatum famis.* Ecce inopia cibi, & potus, tempestas dicitur, quia sæpè occasio naufragij est; hoc tantùm intendo. *Vt dum mater criminum necessitas tollitur, peccandi ambitus auferatur*, dixit Cassiodorus. Quasi dira egestas sæpè sit facinorum matrix, & delinquendi ambitio.

Psal. Hier. Ierem. — Cassiod. li. 9. ep. 13.

69\. Sic virtus cum modico censu, sed sufficienti; quasi in tuto est ab inopiæ peste, & hoste. 1. ad Timoth. 6. v. 6. *Magnus quæstus pietas cùm sufficientia:* Quid hîc *sufficientiæ* nomine intelligat Apostolus, interpretatur S. Aug. *Quocirca optant sibi, ac suis sufficientiam rerũ necessariarum, de qua sic Apostolus loquitur; Magnus quæstus pietas cum sufficientia.* Itaque Pietas, siue Virtus cum sufficientia rerum necessariarũ, quæstus magnos facit: meritorum lucrum est, & vsura virtutum, & sanctitas Angelicæ perfectionis æmulatrix. S. Hilar. ad illud Matth. 4. *Cùm ieiunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus*, sic ait: *Totidem diebus annorum quibus plebs* (scilicet Iudæorum) *in eremo, vita Angelorum, habituque mansit.* Quomodo verum esse potest, quòd Hebræa gens in eremo quadraginta annorum spatijs Angelicam vitam egerit: cum liquidò ex sacris Literis cõstet plures ex Hebræis in deserto infidos fuisse, quosdam detractores, rebelles alios, impuros, idololatra? &c. Ita sanè accidit. At hoc merum Hebræorum vitium fuit; nam Deus illis præstitit annonam è cęlo: & vestes, & calcei attriti non sunt; itaque nullâ re ad vitam necessariâ eguerunt in deserto; hoc inquã, hoc planè est Angelicam vitam agere. Nam in nullius rei ad vitam necessariæ indigus est; tanta potest in virtute lucra facere, (*magnus quæstus pietas cum sufficientia*) vt Angelicam sanctimoniam valeat imitari; & felicem innocentiæ statum, quem habuit Adamus in paradiso. Quod S. Hilar. disertè docet: Hebræa *gens in eremo vita Angelorum, habituque mansit.* In hunc sensum expedita sunt verba Oseæ, c. 6. v. 7. qui ita de Iudæis fatur: *Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum meum, ibi præuaricati sunt in me.* Difficilè est Hebræam gentem peccasse sicut deliquit Adamus; Quin & in paradiso peccasse longè difficilius est: In quæ verba sic S. Hieronym. *Ipsi autem imitati sunt Adam, vt quod ille in paradiso fecerat, pactum meum, legemque prætereuns; isti in terra facerent. Et ibi, hoc est, in paradiso omnes præuaricati sunt in me.* Nota vltima verba, in quibus tota sententiæ vis, & energia est; *Et ibi, hoc est in paradiso præuaricati sunt*, Iudæi sicut Adam. In paradiso, inquam, vbi nihil Hebræis deerat in terra promissionis; in paradiso, vbi omnia ad vitam necessaria suppetebant: in paradiso vbi omnium rerum sufficientiâ potiebantur: in paradiso, vbi innocentiæ felicem statum imitari possent; ibi præuaricati sunt. Hæc intimi doloris mihi causa est; ait Propheta: hoc Deum exasperat, & acerbè ferit, vt cùm in sufficientia rerum possent paradisiacam vitam æmulari, (imò Angelicã, vt aiebat Hilarius) ibi præuaricati sint. Hoc impietatẽ adauget, & Hebræi populi peccata cumulatiùs exaggerat. Quasi qui nullâ re indiget ad vitam necessariâ, munitus sit aduersus hostiles tẽtatoris incursus, & cadat nemine ad vitium impellente, & sine occasione delinquat. Nam strictior inopia, sæpè procliuis occasio ad peccandum est; & vel ipsum Deum, (nisi incapax delicti foret,) fortassis cogeret ad delictum.

1\. ad Tim. — Aug. ep. ad Probam. c. 6. — Sufficientia rerum corporaliũ potest Angelicam vitã æmulari. — Hilarius. Matth. — Hilar. — Oseæ. — Hier.

70\. Tres Iobi olim amici, acri disputatione illum deuincere conati sunt: Quorum rationibus satisfecit Iobus. Tunc Eliu auxiliarum operam aduersùs Iobum præstaturus, sic illum adoritur, c. 34. Iob. v. 10. *Viri cordati audite me; Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.* Super quibus verbis, sic S. Greg. *Ecce fastus superbia inflatus, eos tãtũmodo, qui quasi dignè intelligendo se assequi valeant, quærit; et sic quod sentiebat erumpit, dicens; Absit à Deo impietas, &c.* Porrò Eliu linguatas triuerat illius ætatis academias, nõ vulgarem scientiã eructare præsumebat, & vt erat iuuenili vigore, viuido ingenio, & superbiæ fastu arrogãter elatus, eos tantummodò, qui dignè intelligendo se assequi valeant, quęrit. *Viri cordati audite me.* Ad homines sapientes verba facio, & quibus omni, quâ pollent sapiẽtiâ, opus est, vt quæ dicam verba, penetrent. Quænam verba sunt? Arrectâ te aure auidè auscultant: *Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.* Quis non rideat insipientiam arrogantem Eliu? Quid notius vel rudiori plebi, quàm Deum impium non esse, neq; Omnipotentem iniquum? Hanc sententiam vt reconditiorem eruditionem chariùs diuendebat? De hac sententia lippis, & tonsoribus notâ sibi blandiebatur? Ad id viros cordatos, & sapientes optat audientes & attentis animis facit expectatione reconditioris sententiæ: Cæterùm specie tenus sententia facilis, & vulgaris est, & nemini non nota: id verò, quod medullitus recondit, arcanum est; augustius quid animis sapientũ intimat; *Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.* Profectò vox illa *Omnipotens* synonima non est, idem omnino sonans, ac vox *Deus*. Neque hic casu ab ore Eliu excidit τὸ *Omnipotens*, sed energiam habet expẽsionem dignissimam, & sapientiorum attẽtione. Nam τὸ *Omnipotens* idem est, ac *sibi sufficiens*, quod notauit Lorinus. Dixit igitur Eliu; Procul est iniquitas *ab Omnipotente, seu sibi sufficiente.* Ac si dicat; longè abest iniquitas à Deo, non tantùm quia Beatus est, quia immutabilis est, &c. sed etiam quia sibi sufficiens est, & nullius rei indigus. Quia si insufficiens sibi esset, & aliquâ re indigens, fortè non abesset à Deo iniquitas. Nã dira indigentia adeò sæpe instigat ad iniquitatem, vt vel Deus iustus, & sanctus forsitan non esset, si indigus esset. Sapienter ergo Eliu dixit; *Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.* Quæ sententia adeò illustris olim fuit, vt meruerit Dauidem commentatorem; qui sic inquit Psal. 15. vers. 2. *Deus meus es tu quoniam bonorum meorum non eges.* Laur. Quia tibi ipsi sufficiens es. Quia Deus, nec summè beatus, nec iustus, nec sanctus foret, nisi foret sibi sufficiens, & minimè indigus aliorum bonorum: nam si aliquo egeret, Deus non esset.

Iob. — Greg. — Procul impietas ab Omnipotẽte: quia sibi sufficit. — Lorin. in Ps. 15. v. 2. — Psal. — Lauren.

71\. Benè doctus in Scripturis Gilbertus Genebrardus sic ex Kimchi hunc versum exscripsit: *Bonum meum super te nequaquam est.* Nam qui alicuius bonis indiget: bona, & personam, quã eget, habet super se. *Nemo non subijcitur ei, cuius eget*, ait Tert. adu. Hermog. ca. 8. Hic attende, quanto cum acumine dixerit Tertul. de Carn. Christ. c. 9. de Christo in eremo esuriente, & ad Samariæ puteum siliente, id est, in arctiori necessitate constituto: *Esuriit sub Diabolo, sitijt sub Samaritide.* Expẽde voculam illam, *sub.* Premitur fame Christus Deus in deserto, tunc accessit tentator, (*Esurit Christus vt tentandi materiam Diabolus inueniret*, ait S. Chrysol.) & tanquam cum sibi subdito agit cum Christo? eius necessitate adeò elatus superbijt Dęmon, vt non cibo, sed lapideo pane subiugandum putarit? *Esuriit sub Diabolo.* Esuriẽs Christum Deum Diabolo quasi subdit? Saltem in Dęmonis existimatione, etsi falsâ. Tanta est vis necessitas, vt in hoc verbum hyperbolicè coegerit Tertullianum: *Sitit sub Samaritide.* Cùm Christus ex itinere fatigatus, sudans æstuans, frigidam sitiret; ad quodammodò indecora ipsâ necessitate quasi cogitur? nempe scortum vile alloquitur, cum meretrice diu consabulatur; non deuitat discipulorum admirationẽ; supplex petit, quod vel scrupulosa Samaritana dare tenuit? Dira necessitas Christum ad hæc veluti adigit, & tanquam subditum Samaritidis constituit? *Sitijt sub Samaritide: Esuriit sub diabolo.* Hæc benè explorata habuit S. Maximus cùm inducit Dæmonẽ sic fantem,

Genebr. Kimchi. Tertull. Christus in necessitate constitutus sub Diabolo esurit, & sub Samaritide sitit. — Chrysol. serm. 11. — Max. hom. 1. de Ieiun.

cùm

cùm à Chriſto ſuperatus eſt in deſerto: *Adam ille certe Dei manibus factus, meis quondam ceſſit inſidijs, hic natus è femina, neq; ſuis neceſſitatibus flectitur*. Ac ſi res noua, & apud mortales inſolens ſit, non flecti ad delinquendũ, qui diris neceſſitatibus agitur, & angitur. Horum benè ſcius Dauid, anxios Deũ & exorabat: Pſ. 24. *De neceſſitatibus meis erue me*. Et Manaſſes, coniux Iudithæ, illi ſufficientem cenſum reliquit hic, v. 7. ne egeſtate oppreſſa ad indecora cogeretur; & inopia illi foret ruinæ occaſio; ſed rei ſufficientia virtutum quęſtus foret.

Pſal.
Iudith

---

§. XIX.

Bona opinio apud homines valde iuuat ad virtutem, cohibetque humanam licentiam ad delinquendum.

72. CVram habere de bono nomine, laudabile eſt, & valde facit ad ſanctitatem: vallum eſt ad virtutẽ bonum nomen. Nam præclara hominum opinio calcar addit ad probitatem; at ſaltem paſſiones humanas frænat, ne præcipitent ad improbitatẽ. Fulcitur virtus bonâ opinione; ſiquidem non bona fama licentia eſt ad delinquendum. Ruit ad vitia, cui apud homines nihil perdendum ſuper eſt. Sæpè continemur in officio, boni nominis repagulis; & præclara exiſtimatio timor eſt delinquendi, & cuſtodia legum, & vigor imbecillioris ſanctitatis. Bonum facies, benè exiſtimando; malum facit non bona opinio: Oſeæ 9. v. 16. *Omnes malitia eorum in Galgala* Quę verba ſic commentatur. S. Hieronym. *Omnis malitia eorum in reuelatione*. Ac ſi dicat Oſeæ ex mente Hieronymi: Malitia Iſraelis non tam fuit Idololatriæ delictum apud Galgala: quàm publicatio eiuſmodi delicti: nam Idololatria vnum delictum eſt, at *reuelatio* eiuſmodi flagitij *omnes malitiæ ſunt*. Delictum vnum, vna malitia fuit; *reuelatio* verò, & infamia nata ex publicatione eiuſmodi delicti *omnes malitiæ ſunt*: quia malitia publicata occaſionem facit ad omnia flagitia; redditque homines ſteriles ad omnẽ probitatem. Vnde poſtquam Propheta dixit: *Omnes malitia eorum in reuelatione*, ſubnectit: *Radix eorum exſiccata eſt, fructum nequaquam facient*. Quia infamia ex publicatâ culpâ exſiccat virtutis radices, ne fructificent germina pietatis & vbertim deprauat ad omnes malitias. Sic interpretor illud Iob. 27. v. 7. *Sit vt impius inimicus meus*. Id eſt, vberiorem ab hoſte vindictam cupere nequeo, quam quod habeatur vt impius, & non bonam de eo exiſtimationem habeant homines: malum enim quod mihi intentat, & impensè procurat, in ſuum ipſius caput recidet; & ruet præceps in omnia mala ex quo facio lucem ſequentibus Iobi verbis; aliter fortè non ſatis expeditè interpretandis.

Infamia malitiæ eſt delictorũ
Oſeæ.
Hier.
Iob.

72. *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea*. Iob 27. v. 5. Amici Iobi totis viribus, & multis rationum argutijs intendebant ſanctiſſimo viro perſuadere, vt ſe peccatorem exiſtimaret, palamque profiteretur ſe ob propria flagitia à Deo tot pœnarũ cruciamentis acerbè vexari. Hũc verò fuiſſe amicorum animum, multis probant interpretes, præſertim Sanctius non ſemel id inculcans. Indubium mihi hoc eſt, & ex contextu perſpicuum. Cæterùm quorſum Iobus reſpondet amicis, id impensè procurantibus, ſe ab innocentia nõ receſſurum? Quaſi amici prætenderent, vt à probitate deciſceret; quod neque in mentem illis venerat. Potiùs enim intendebant, vt Iobus ſibi perſuaderet, ſe peccatorem eſſe, & palam omnibus id fateretur, etſi eiuſmodi confeſſione aliquam iacturam faceret boni nominis, quod ipſe de ſe, & cæteri conceperant. Ipſe nihilominus reſpondet id conſtanter renuendo inquiens: *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea*. Planè bonam de ſe opinionem appellans ſuam innocentiam: & quidem ſapientiſſimè, & veriſſimè conſpicuum nomen, innocentiam ſuam vocat. Nam innocentia, & ſanctitas ſæpè a bono nomine eſt, bono nomine alitur, & bonâ opinione fulcitur. Porrò ferrè nõ ſatis firma virtus eſt, quę arce bonæ exiſtimationis non munitur. Nam innocentia bonæ opinionis fulcris ſuſtentatur ſæpè, quibus deficientibus, & ipſa nutati & non ſemel corruit: Pulchrè igitur bona opinio innocentia appellatur à Iobo, ſic dicente: *Donec deficiam non recedam ab innocentia mea*. Quod liquidò conſtabit ex probatione ſequenti.

Iob.
Bona fama dicitur innocentia
Sanctius.

74. Chriſtus Dominus magnam luctam ſubiturus in Paſſione ſua cum furentibus Synagogæ, & inferni legionibus, multimodè munitur ad certamen. Cingitur ſatellitio Diſcipulorum, quos gladijs ſuccinctos cupiuit, & vigiles, & attentos facit: Euchariſtiæ cibo animatur, armatur præuiæ orationis armis; & totius diuinitatis vigore cataphractus decernit ad Paſſionis certamen procedere. Verùm etſi ſpiritus promptus eſt, viuidus, & flectineſcius; at quia caro eſt infirma, ad eam adhuc muniendam noua arma expetit è cœleſti armamentario. Sic enim cùm iam iam adoritur prælium, Patrem Deum exorat, Ioan. 17. verſ. 5. *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipſum, claritate, quam habui priuſquam mundus eſſet apud te*. Quæ verba innumeris commentationibus vexant Interpretes, quas recenſere operoſum eſſet. S. Cyrilli Alexandrini interpretatio & in literam, & in rem præſentem quadrat apprimè. Expendit Græcus Doctor verbum Græcum, quod eſt in originali pro *clarifica*, & *claritate*: nempe δόξασον & δόξα, quod glorificare & gloriam ſignificat, & opinionem. Vnde ſic ait: *Et nunc clarifica me tu Pater, &c. Quoniam, ò Pater, homo factus, id ſolum eſſe hominibus videor, nec cognitus ſum coæternus tibi eſſe; δόξασόν με, Tu, id eſt, talem opinionem, atque fidẽ hominibus de me largiaris, qualem haberent credentes me apud te ſemper fuiſſe, etiam antequam mundus eſſet*. Ecce ex mẽte Cyrilli Chriſtus Dominus Paſſioni proximus à patre Deo poſtulat, vt bonam opinionem de ſe ingerat hominibus; ac ſi valde vtilis ſit Chriſto paſſuro, & imbecillitatem carnis publicanti, egregia de ſe exiſtimatio. Profundè quidem rem tetigit Magnus Pater Cyrillus: Scilicet Chriſtus Dominus adoriens Paſſionem, carnis ſuę imbecillitatem roborare cupit, non tantùm diſcipulorum ſatellitio, orationis armis, Euchariſtiæ vigore: ſed & bonæ opinionis adiumento, inquiens: *Nunc clarifica me tu Pater, &c.* Id eſt, bonam exiſtimationem de me habeant homines. Nam hæc bona opinio carnis imbecillitatem denuò roborauit. Mirum profectò eſt, & ſtupore digniſſimum, Chriſtum Dominum tot virtutibus munitum, tanti æſtimaſſe præclaram de ſe opinionem hominum, ad ampliùs roborandam infirmitatem humanitatis, vt tam anxiè ſollicitet Patrem Deum, quò illi conſpicuam exiſtimationem apud homines faciat, ad ſubſidium, & fulcimentum. Tantùm iuuat ad virtutem bona fama.

Chriſtus bona fama ſe armat ad Paſſionis luctam.
Ioan.

75. Paulus 1. ad Timoth. 3. v. 7. agens de Epiſcopo eligendo, ſic ſcribit: *Oportet autem illum & teſtimonium habere bonum ab ijs, qui foris ſunt*, (hi ſunt Iudæi Gentiles, & hæretici; vt ait ſanctus Anſelmus:) Quam ob cauſam oportet eum habere bonam opinionem apud Iudæos, & Gentiles, & hæreticos? *Ne in opprobrium incidat, & in laqueum Diaboli*. Nam qui diffamatus eſt, & in opprobrium incidit, laqueo diaboli perſæpè captus eſt. Tam neceſſarium eſt bonum nomen, vt qui bonam amiſerit famam, à diabolo capi, & iam poſſideri dicatur, atque inter illius mancipia numerari. Theoph. prædicta verba Pauli commentans, ait: *Oportet teſtimonium habere bonum ab his, qui foris ſunt, ne in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli: Quod in eadem peccata incidet, in quæ illi*. Quinam illi *Iudæi* nimirum ex mente S. Anſelmi, aut Gentiles aut hæretici, aut Diabolus ipſe; nam τὸ *Diabolus* præceſſit. Quaſi dicat Apoſtolus: Qui ſanctus eſſe debet, & virtutis exemplar, habeat bonam opinionem etiam apud perfidos Iudæos, apud licentioſos Gentiles, & errantes hæreticos, quin & apud Dæmonem, ne in opprobrium incidens, incidat in eorum & peccata: & boni nominis præſidio deſtitutus, ex Epiſcopo ſanctiſſimo fiat obſti-

1. Timoth.
Anſelm.
Diffamatus ſæpè fit omniũ flagitiorum reus.
Theophyl.

obstinatione Iudæus, moribus Gentilis, erroribus Hæreticus, & totâ Dæmonum impietate deprauetur. Ergo valde oportet illum testimonium habere bonum ab ijs, qui foris sunt.

Ioan. Ioannis 9. vers. 7. *Respondit eis Iesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est?* Quisnam

Chrysost. hom. 46. hic, qui adhuc est Apostolus, & diabolus est? S. Chrysostom. *Considera Christi sapientiam: neque enim eum Christus manifestum fecit, ne inuerecundum faciat, & sic litigiosior fiat.* Nempe vel Iudas ipse deprauabitur, & flagitiosior erit, si eius nequitia publicetur. Nam qui sine honore viuit, sine verecundiæ fræno præceps fertur ad vitia. Iuditha hic v. 8. dicitur *famosissima;*

Iudith. *neque erat qui loqueretur de illa verbum malum.* Et munimento, & adiumento bonæ famæ ad fastigium virtutis ascendisse perhibetur, vt aduertit Mendoza alle-

Mendoz. gatus in expositione Literali.

§ XX.

Commentarius littera.

Vers. 9. Hæc itaque cùm audisset, quoniam Ozias promisisset quòd transacto quinto die traderet ciuitatem, misit ad præsbyteros Chabri, & Charmi.

Vers. 10. Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod est hoc verbum, in quo consensit Ozias, vt tradat ciuitatem Assyrijs, si intra quinque dies non venerit vobis adiutorium?

Vers. 11. Et qui estis vos, qui tentatis Dominum?

Vers. 12. Non est iste sermo, qui misericordiam prouocet, sed potiùs qui iram excitet, & furorem accendat.

Vers. 13. Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum, diem constituistis ei.

76. VERS. 9. & 10. **H***Æc itaque, cùm, &c.* Clausa in secessu suo pia femina negligebat, quicquid extrà fiebat. Sed cùm audisset, quòd Ozias Bethuliæ princeps decreuerat vrbem tradere Assyrijs, nisi intra quinque dies afforet auxilium, misit ancillam, quæ accerseret Senatores Chabri, & Charmi. Inurbanè egisse cuipiam videbitur: præstaret enim si ipsa iret ad viros principes, & vrbis præfectos, quàm eos ad se vocare. At prudentissima femina noluit seniores in loco publico reprehendere coram multitudine, quæ tunc aderat, vt opinatur Se-

Serarius. Salianus. rarius quæst. 16. vel pulchra, & vidua mulier noluit Sacerdotum domos adire, vt autumat Salianus. Quid si voluit secretò eum Senatoribus agere de sua profectione ad Assyriorum castra, remque totam clanculùm cum illis communicare? (quod fecisse quidā exi-

Iudith. stimant, ad v. 31.) id absque arbitris præstandum erat. At vrbis Præfecti, quia feminæ claritudinem, & sanctimoniæ famam probè nouerant, incunctanter venerūt ad illam, spectantes aliquid boni ab eius consultissimo iudicio; & fortè religiosam feminam, vt Propheti-

Serar. dem suspiciebant, cuius sententiam audire cupiebant in deplorato rerum statu, vt notauit Serarius. Cur Ozias summus vrbis Præfectus vocatus non fuit cum Chabri, & Charmi? Fortè ne coram illum reprehenderet. Statim venerunt ad illam Presbyteri Chabri & Charmi, quos non multò post sequutus est Ozias, nam in fine orationis, iam inibi aderat. Reprehensionem orditur inquiens: *Quod est hoc verbum, in quod consensit Ozias?* Verbum hic sumitur pro re, vt cap.

Iudith. 2. vers. 1. *Consensit*, ait, Oziam excusans, quasi non sponte decreuerit, sed coactum ab ciuium impatien-

Celada in Iudith.

tiâ, illis consenseris de tradends hostibus vrbe, nisi intra quintum diem auxilium adsit.

Et qui estis vos, qui tentatis Dominum? Nota est duplex significatio huius verbi *Tentare*: significat enim experiri, seu explorare: sic dicitur in hoc cap. vers. 22. *Pater noster Abraham tentatus est:* sic apud benè Latinos dicitur, *tentare alicuius vires*, hoc est, explorare. Alia significatio, in qua sæpius in Biblijs sumitur verbum *Tentare*, est, instigare, seu extimulare ad malum, irritare, prouocare; sic dicitur Iacob 1 v. 13. *Ipse autem neminem tentat.* Et Dæmon dicitur homines tentare, hoc est, ad malum instigare, seu inflammare. Dicuntur autem Principes isti Deum tentare, quia illum prouocant, vt seueriùs agat cum illis: *Non est hic sermo, qui misericordiam prouocet, sed potius qui iram excitet, & furorem accendat.* Itaque procerum culpa in eo consistere videtur, quòd præscribit tempus diuinæ clementiæ; sic dicitur: *Et in arbitrium vestrum, terminum constituistis ei.* Et ita non tanquam cum Domino, sed ferè cum seruo videntur egisse cum Deo. Porrò Domini, non serui est, ad suum arbitrium alium habere. Nec opinor, Oziam propriè *tentasse* Deum; sed non firmâ spe, sicut decebat Dei populum, auxilium diuinum expectasse, quod pijssimis precibus implorabant. An peccauerit Ozias, dicam infrà ad v. 14. Nisi velis ideò proceres à Iuditha reprehendi, quòd ex suo ipsorum arbitrio quinque dies constituerint, in quibus expectarent diuinam opem, quasi quinque dierum spatium, longissima sit mora respectu diuinæ Misericordiæ, de se certissimæ ad succurrendum miseris. Sic exponit hunc locum Benedict. Fernand. ad Geneseos 22. sectione 5. numero 4. sed planè ad mores.

77. VERS. 11. 12. & 13. Quid sit Tentare i Iudith.

Iacob.

Fernand.

§. XXI.

Bonus Gubernator non palàm detrahit delinquentibus; sed corrigit delicta. Diuersissima res est detractio, & reprehensio.

CIuilior Gubernatoris politia sæpè constat omissionibus; at silentio ferè semper constat. Præfectus qua præfectus est, multa sciat necesse est, quæ multâ taciturnitate intra abdita mentis condat, ne foris malè erumpant, quæ introrsùm bene latent. De subditorum defectibus semper taceat, vt semel proficuè loquatur ad emendationem: sic hominis vitia insectabitur, non hominem. Aliud est vitia reprehendere, aliud obmurmurare de vitijs. Murmuratio irritat delinquentes, reprehensio cohibet delicta. *Admonet nos quidem Deus noster*, (ait S. August. ser. 16. de verbis Domini. secundùm Matthæum) *non negligere inuicem peccata nostra: Non quærendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas.* Ne dum tu scrutatis subditi actiones, quæras quid reprehendas, (qui pruritus detrahendi est,) sed quid corrigas, quod est officium boni Præfecti. Redige te ad pauca verba, quibus, si fieri potest, subditum clàm emendes; nam effutire in obuias aures oceultos defectus, abusus est notitiæ reipublicæ infelicitas, & correpti ruina. Caueat ne sit detractor, qui debet esse corrector. Matth 18. vers. 15. ait Iesus Apostolis, qui futuri erant Ecclesiæ Antistites: *Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te, & ipsum solum. In te.* Id est coram te; vt interpretatur Maldonarus ibi ex Origene. In quæ verba sic scribit S. August. suprà: *Nam si solus nosti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor.* Qui teum suspecti delicti, aut non probati, aut occulti palàm arguit, defectum non corrigit, sed prodit: fidei proditor est, non corrector delicti, Iudæ æmulus, non institiæ æmulator.

Itaque Christus Deus Apostolos instruens quomodo se debeant gerere cum ijs, qui coram singulis

78. Superior reprehēdat non detrahat. August. Matth. Maldon. Origen. August. 79.

79. Superior sibi soli sciat defectus etsi grauissimos subditorum.

eorum deliquerint, mandat vt secretò corripiant. Dein adhibeant duos, aut tres testes coram quibus rerum delicti arguant; mox mandat, vt si correptus adhuc non audierit, flagitium deferant Ecclesiæ, hoc est, Ecclesiæ Gubernatori, vt interpretantur S. Chrysostomus, & Euthymius. Quod si adhuc eos non audit, ait Christus Deus: *Sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus:* Notanda sunt verba ad rem præsentem, quæ sic subtiliter expendit Origenes Tract. 6. in Matthæū: *Nouissime autem non pariter dixit, sicut Ethnicus, & publicanus, sed ita sit tibi*. Nempe sit tibi (id est, Apostolo, quo cum loquitur Christus,) sicut Ethnicus, & publicanus, tibi, inquam, non alijs, hoc est, licet delictum adeò enorme sit, vt tu illum habeas quasi Ethnicum, & publicanum, qui omnium flagitiorum Rei existimantur, tamen per te, tibi soli, sicut Ethnicus & publicanus sit, non alijs. Ne prodas delictum, quod alij nesciunt. Tibi corrigendi ius est: non detrahendi: corrige peccātem, ne detrahas peccatori: corripe delictum, ne obmurmures de delinquente. Sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus: caue autem ne per te sit alijs sic existimatus. Emendandi tibi datur potestas, non detrahendi: vide ne ex correctore detractor fias. Nam sic deuenustare subditos, Pharisæorum vitium est, non Apostolorum.

Chrysost. Euthym.

Math. c. 18. Orig.

Math.

Chrysost. hom. 31. in Matth.

Correptio Pharisaica est obmurmurare clam.

Matth. 9. v. 11 Cùm Christus epularetur cum publicanis; *Videntes Pharisæi, dicebant discipulis eius; Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat Magister vester?* Super quibus verbis, sic Chrysostomus: *Ita quando discipuli deliquisse in aliquo videbantur, Christum alloquuntur: Ecce, inquiunt, discipuli tui faciunt, quod non licet in Sabbato facere. Hic verò, ad ipsos discipulos Christo detrahunt.* Scilicet Pharisæorum politia est, cùm falsò censebant Christum in aliquo deliquisse, non illum admonere, sed Christo apud discipulos detrahere: quando autem illis videbatur discipulos peccasse, non illos alloquebantur, sed de illis maliriosè obloquebantur apud Magistrum. O Pharisæorū prauam corrigendi politiam! Caueat Christianus præsul ab hac scelerata Pharisæorum correptione. Vide ne sis Christianus Pharisæus. Eleganter Nazianzenus; *Nec mirum cum & honestis & præclaris rebus offendantur, tum illius temporis Pharisæi, tū etiam nostrates. Pharisæorum enim non solum genus, sed etiam morum, vitæque ratio efficit.* Ergo bonus Gubernator ne prodat subditum ob notitiam defectuum, nec illum dehonestet detractione, sed corrigat admonitione.

Nazianz. exhort. ad Virg.

81. Math. Christus parcus delictorum publicator.

Matth. 25. v. 34. inducitur Christus in die iudicij orbem iudicans, iustos beatitudine munerans, iniustos seuerissimè puniens: & Sanctorum laudes sigillatim recenset, reproborum culpas præstrictim commemorat. Quam ob causam id præstat Christus? Nonne satiùs foret particulatim referre damnandorum crimina, vt per acerbum gehennæ supplicium non videretur sæuitiæ furor, sed iustitiæ rigor? Pulchram rationē ad rem præsentem adducit Origenes, aiens: *Quoniam misericordia iudicis erat, benefacta quidem hominum largiùs prædicare, & ampliare; malefacta autem eorū trāsitoriè memorare, & breuiare.* Scilicet etiam quando summus orbis iudex Christus ostentat rigorum seueritatem, & acerbiorem sententiam fulminat in reprobos breui compendio eorum malefacta perstringit, & transitoriè memorat, vt vel minimùm loquatur de subditorū culpis. Præelegit bonus iudex non exprimere omnem damnatorum reatum, tametsi valdè seuerus inde censeatur, quàm longiùs referre culpas, & de illis obloqui, o cæleste magisterium! mavult Christus iudex clementiæ suæ detrahere ob suspicionem rigoris, quàm reis velut detrahere ob largam commemorationem flagitiorum.

Origen. Tract. 34. in Math.

Luc. 13. v. 8. Cùm venisset Dominus vineæ, in quâ plantata erat ficulnea, vt quæreret fructum illius, & tres omnino annos infructuosā deprehēderet, mandat colono, vt illam succidat, ne frustra terram occupet. Cui bonus colonus ciuilissimè respondit: *Domine dimitte illam & hoc anno vsquedum fodiam circa illam, & mittā stercora.* Colonus hic Præsul est, vt Theophylactus, & Hugo interpretantur, ô bonum gubernatorem, & piè politicum! culpam sterilitatis in se potiùs quàm in ficulneam reijcit; negligentiæ suæ deputat, quod vitium subiectæ arboris fortè fuit: ma vult se deuenustare, quàm ficulneā sterilitatis culpare; sibi detrahit, ne detrahat subditis. Quod notauit sapienter magnus auctor Maldonarus, sic fatus; *Dimitte Domine illā vsq. dum fodiam circa illā. Exprimit affectū & diligentiā boni coloni, non libēter plantas exscindit, non libenter perdit: et quod fructus ficus non tulerit, culpam in se potius, quàm in illam conijcit, quod fortasse antè non bene coluerit; pollicetur se in posterum culturum diligentius. Idem facere boni Ecclesiæ pastores debent.* Ergo bonus Ecclesiæ pastor non est, qui vt se, & suam negligentiam aut imperitiā excuset, accusat subdios, & illos culpat, vt culpam à se reijciat: coràm mulcet, & adulatur, clàm dehonestat, & prodit. Heu! eiusmodi pastor subiecti gregis pestis est: & suam imperitiam detractione redimit, peritiam gubernandi mercatur pretio dedecoris subditorū. Itaque bonus gubernator clanculùm arguit, & corripit subditos non palàm & in publico detrahit, & deuenustat. Sic princeps Iuditha hîc, vers. 9. non pergit in publicum, vt reprehēdat Oziā, & presbyteros Chabri, & Charmi, (quod notaui in expositione litteræ ex communi interpretum,) sed illos in domum suam vocat, & secretò reprehendit, ne detrahat delinquentibus, sed corrigat delicta. Quod apprimè præstitit.

Luc. Theoph. Hugo.

Bonus Præsul, se accusat, vt excuset subditos

Maldon.

Iudith.

§. XXII.

Bonus Præpositus sibi soli sciat subditorum defectus.

Boni Præpositi est aut negotium, aut otium, plura de subditis scire, quò exploratum habeat vniuscuiusque ingenium, virtutes, ac vitia, vt sic peritè rempublicam administret. Sagaci operâ scruterur tacitè singulorū defectus, (quæ Præfecturæ licentia est) sed sagaciùs celandū est, quod secretò nouit. Nam Præfecturæ sciētia, vt diuina est, ita debet esse arcana. Alijs ignorat Superior, quod sibi scit præfecturæ licentia. Mysteria prodit quisquis arcana, quæ suspicione, aut occulta exploratione noscit, temerarius publicat. Præuaricator notitiæ est, qui (quātùm res ipsa patitur,) nō sibi solus conscius est. Imitentur summū Orbis Præfectum, Deum inquam, cùius perspicacia nullius famæ obest, deuenustátq; neminem, quē non dehonestauit sui flagitij, aut defectus infamia. Iob. 25. v. 5. excellentias Dei naturæ, & diuinitatis elogia ostentans, sic inquit: *Ecce luna etiā non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius*. Cur omisit Solem, cùm Iobus Deum prælucere, ait lunæ, & stellis, earumq; fulgores obscurari prædicat à diuinioribus diuinæ naturæ splēdoribus? Et quidem si diuinus fulgor præferretur Solis radijs, sublimius laudaretur à Iobo. Num veritus fuit Iobus cōparare, aut anteponere diuinum Deitatis fulgorē, solaribus radijs? Quid? Luna, & stellæ offuscarentur ad præsentiā diuinitatis, & Sol minimè obnubilaretur ab augustioribus diuinitatis radijs: Adducā verba S. Thomæ (quæ aliàs versaui aliter) ad auctoritatē, & solutionem præfati dubij: *Considerandū, quòd de Sole mentionem non facit, quia nō apparet sensibiliter, quòd ad præsentiam maioris luminis, lumen eius obtenebretur. Sed Luna, & stellæ etiā ad præsentiam corporis Solis offuscātur.* Sublimissimè Angelicus Doctorl Scilicet, nunquam visus est Sol offuscari maioris luminis claritudine, sed prænitere sēper ad præsentiam omnium; secus Luna, & stellæ, etsi alioquin luminosissima sint astra. Vnde Lunā, & stellas obtenebrari inquit, ad præsentiā Dei, quod de Sole non dicit, ne Sol, qui nunquā apud homines visus est ab maiori luminoso deficere & obnubilari, hanc à Deo contumeliam patiatur, Lunæ, & stellarum extinctiones publicantur, quia notissimæ sunt,

82. Bonus Superior Dei ad instar non publicet occultos defectus.

Iob.

Quare diuinus splendor non dicatur offuscare Solē, sed Lunā, & Stellas. S. Thom.

sunt, Solis verò necessaria extinctio ad præsentiam Dei tacetur; ne licet verus, occultus tamen defectus Solis palàm publicetur. Pondera *tò sensibiliter*. Cùm ait S. Thomas, *De Sole mentionem non facit, quia nõ apparet sensibiliter, quod ad præsentiam maioris luminis lumen eius obtenebretur*. Defectus enim Solis in conspectu Dei euidenti discursu notus est; at quia non apparet sensibiliter, à Dei perspicacia non proditur. Nam sensibiles defectus tantùm publicat Deus.

83. Et sanè Præpositus, qui sibi soli conscius est defectuum, nec eos communicat cum alijs, qui eos ignorant, nihil ad subditum attinens ignorabit. Nemo vetetur alienas culpas illi intimare; quin & ipse subditus se, & sua libenter propalat; sciens quod ab eiusmodi notitiâ non erit reus apud Præpositum; sed vt filius paternè absoluendus, & amanter ad reliqua præmuniendus; non supplicio dissimulato, & incautis cautionibus notandus in posterum. Luc. 15. v. 21. Prodigus filius luxuriosè criminosus, melioratâ sapiens redit ad Patrem, sic loquens: *Pater peccaui in cælum, & coram te, &c.* Non leue facessit negotium commentatoribus, hanc sententiam expedire. Siquidem filius hic nequam non peccauit corã patre, sed clam Patre, abierat enim in regionem longinquam; ibique procul degens prodigè luxuriatus est. Non ego verè dicit: *Pater peccaui coram te*. Multa hic mouent interpretes. Ergo sanctum Augustinum ad rem præsentem adduco: *Coram te autem, in ipso penetrali interiori confessentia*. Coram Patre peccasse dicitur, quia non tantum, quæ absente illo peccauit, sed etiam quæ in penetrali interiori conscientiæ commisit, ad Patrem ipse detulit; securus paterni regiminis; nam quæ sic secretò noscit de filio, non publicat, sed occultat; non prodit, sed celat, vt decet paterna viscera, & bonum Præpositum. Nec prodigum filium spes fefellit; nam vt conscientiam delinquentis filij agnouit diuinus Pater, & bonus Iudex, totus fuit in occultando errantis subditi delicta; ne ea deinceps quis nosceret præter eos, qui eadem nouerant Quod opportunè aduertit sanctus Chrysologus expẽdens illa verba: *Dixit autem Pater ad seruos suos, cito proferte stolam primam, et induite illi*. Super quibus sic Chrysologus: *A seruis ante vestiri voluit, quam videri, vt soli patri nota esse nuditas*. Viderant serui, qui Patri adstabant filij prodigi nuditatem, quibus statim inquit: Festinate, proferte citò stolam primam, & filio dignã, antequàm ab alijs nudus videatur. Mihi tantùm nudus sit, qui me suæ nuditatis conscium fecit; cæteris vestitus appareat. Vos, ô famuli, id scitis, nemo sciat alius. Et si possibile foret, à vobis, qui vidistis, ego eius celarem nuditatem. *A seruis ante vestiri voluit, quàm videri:* Saltem nemini notus sit erronis filij defectus, & nuditas, nemo præter vos sciat, quia nemo præter vos id vidit. Ad hoc ipsum illustrandum subnecto locum mihi in primis illustrem:

Fideli Superiori per uia est subditi conscientia Luc.

Aug. lib. 2. qq. Euang c. 33.

Chrysolog. ser. 3.

84. Matthæi 1. v. 20. Angebatur Iosephus Zelotypię cruciamentis. Videbat oculis virgo sponsus Virginis ipsæ intumescentem vterum, non audebat Deiparam mente damnare, sed vix poterat non dubitare; in suspicionum temedium, re nemini communicatã, voluit occultè dimittere eam. *Hæc autem eo cogitante, Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph*, &c. Quærit Chrysostomus, *Cur in somnis, & non potius aperte, sicut & Pastoribus, & Zachariæ, & Virgini?* Palàm apparet Angelus Pastoribus rusticanis, & Zachariæ dubitanti & clanculum, & per somnia Iosepho, quem intre angebat vehemens rei grauissimæ suspicio? Num Iosephus ad miraculum Sanctus nõ meruit apertè videre Angelum, quem meruerunt cernere Pastores? Agonia Zelotypię angebatur Iosephus, & perfunctoriè, & per somnia Angelicos sermones subaudit? Imaginarione videt Angelum, Angelique sermonem dormiendo imaginatur, quem vix realis aspectus, & colloquium sedare, & animare poterant. Excipe ab eodem Chrysost. subtilem dubij solutionem; *Angelus Domini apparuit in somnis: Quod nulli fuerat ipse confessus, sed Celada in Iudith*,

Matth.

Chrysost. hom. 4. in Matth. Iosephi secretus ignorẽt satisfactionem, quia ignorabant suspicionẽ.

Chrysost.

inclusum tantummodò mente voluebat, nã dicitur: *Hæc autem eo cogitante*: Nempe id tantùm mens, & imaginatio nouerat. Pensa tò *Tantummodò mente voluebat*. Quasi dicat Chrysostomus: Iosephus mente, imaginatione suspicax versabat sponsæ suæ defectus; & occultè eam volebat dimittere. Nemini suspiciones suas dixerat: Imò nec sensus exteriores vllam notitiam habent defectuum sponsę, *quos tantummodò mente voluebat*. Ergo appareat Angelus in somnis Iosepho, ne eius oculi, vel aures, quæ nihil rei norunt, sciant suspicionẽ quam animo, & imaginatione versat. Inter dormiendũ loquatur Angelus menti, & imaginationi Iosephi, vt potentiæ, quæ sciunt suspiciones, sciant tantùm satisfactiones. Sensus autem externi, qui vel suspiciones ignorant, ignorent etiam satisfactionem Angeli, ne ex eius loquelã defectus notitiam coniectent. Dormiat sensus externi, & cùm sopiti sunt, & ligati, Angelus loquatur imaginationi, & animo Iosephi, ne sensibus ignorantibus notificetur vel suspecta culpa. Vsque adeò cautè agit Deus in publicatione vel suspicati criminis, vt sollicitè præcaueat, ne vel plures sensus illud norint! Præcaueat similiter bonus reipublicæ Præpositus: Quod legitur fecisse typus ille prudentiæ, & Christianæ politiæ Sanctissimus Protoparens Noster Ignatius. S. Ignat.

Et S. Basilius re, & nomine Magnus in ipsa delinquentis conscientiâ solebat occultos defectus subditorum punire, pio castigandi artificio, quod notauit Nazianz. *Quis*, inquit, *officio probe functus benignitatem, aut suauitorem se præbuit? vtpote cuius pertenuis risus, laudatio esset, & silentium, obiurgatio in propria nimirum cuiusque conscientia culpam explorans, ac puniens*. Subtile profectò supplicij genus sed bono Præposito dignum. Scilicet secretas subditorum culpas, quas castigatione, vel obiurgatione publicare nefas erat, silentio, & vultus grauitate tacitè in propria cuiusque conscientia, & pectoris recessibus castigabat, ne preuaricator esset perspicaciæ, & proditor præsi ctutæ. Tam cautè se gerebat in re bonotis proximorum, quæ valde delicata est, & nimis vel à suspicione leui patitur! Sic Iuditha hic, v. 9. cùm statuisset reprehendere Senatores Bethuliæ, illos secretò vocat, ne in publico illos sceleris arguat, vt notabam in expositione litterali huius versiculi. 85.

Basil. Naz. Orat. de laudib. Basil. Superior in ipsa conscientia reprehẽdat defectus subditorũ.

Iudith.

Pulchrum dubium est apud Theologos, cur Deus nõ publicauerit in Scripturis Angelorum delictum? Alia plura flagitia hominum disertè tradita sunt, & primæuum Angelorum delictum sic tacetur, vt coniecturis potiùs allicinemur, quàm aliquid certum statuamus. Quid obstat quominus id reuelauerit Deus? Num dehonestaremt Angelorum natura, si palàm publicaretur eius delictum? Verùm defectus, qui emendari non possunt publicari non debem à summo omnium Principe Deo. Quod præclare aduertit Petrus Dam. aiens: *Ob hoc fortisan Angelorum peccatum in Scripturis non inuenitur expressum, ne Scriptura mandaretur, quod emẽdari non poterat*. Nimirum mali Angeli noluit, nec possunt emendare delictum à se commissum Vnde Deus non vult illud publicare; nam bonus Præfectus Deus, delicta nostra nunc nisi ad emendationẽ non publicat. 86.

Debitum Angelorũ cur nõ expressum in Scriptura.

P. Damian. serm. 52.

Verum aliquando delicta subditorum publicantur à Superiore ob culpam subditi contumacis. Matthæi 3. v. 3. dicitur Ioannes Baptista, *Vox clamantis*. Quid necesse est, vt Ioannes clamet, & sic clamando publicet delicta hominum? Satiùs foret si ea aut clàm reprehenderet, aut submissâ voce perstringeret. Opportunè Hugo Cardinalis hæc verba expendens, ait: *Vox clamantis; non loquentis tantum, non prædicantis, sed clamantis, vt maiorem affectum exprimat. Clamantis, quia surdi erant Iudæi*. Isai. 42. *Quis surdus nisi seruus meus?* Nempe ideo sepæ clamore opus est, quem omnes exaudiant, quia surdus est peccator, nec audit submissam reprehensionis vocem. Vnde aliquando sic clamatur, vt omnes audiant reprehendentis vocem; quia sine clamoribus surdi non audiunt. Ergo sibi imputet, qui non audit corrigentis susurrum. 87.

Matth. Cum surdo necesse est, vt clamoribus agat Superior. Hugo.

Isaiæ.

§. XXIII.

Improbitas inurbanè vſurpat præſtantiorem locum; Virtus negligit has ambitionis nugas.

88. VIrtus non eſt inurbana & ruſtica, neque enim politiæ renuntiauit virtus, quæ etſi valde curat de ciuilitate; tamen neſcio quas magnificas nominum appellationes, & ſedis præcedentias, & ſimiles obſequiorum ceremonias, ſeu nugas iure negligit, non omittit: nam improbi hominis, & ambitioſi eſt, non attendere ad hanc ciuilitatem, & ſibi præripere primarium locum, quem impensè ambit. Planè hæc inurbanitas, ruſticitas ambitionis eſt, homine ingenuo indigna, & proprium vitium, ſeu indicium improbiſſimæ mentis. Nã quis affectat, & arripit primam ſedem, niſi planè indignus? ſiquidem dignus aut eiuſmodi nugas contemnit, aut honores paleares negligit. Ioan. 13. v. 6. Chriſtus Deus morti proximus lauat diſcipulorum pedes; & cùm ſeriatim diſcipuli omnes eiuſmodi balneo abluendi forent, quis dubitaret Apoſtolorum principem, principem locum occupaſſe? Sed Chryſoſtomus attentè perſcrutans Euangelij verba, ſic inquit: *Credibile eſt proditorem ſtultum exiſtentem ante Petrum recubuiſſe; quod Euangeliſta ſignificauit cum dixit: Cœpit lauare deinde venit ad Petrum.* Quis non miretur Iudæ impudentem ruſticitatem; ante Principem Apoſtolorum ſedet, qui hominum poſtremiſſimus eſt? Sic ſtulteſcit iniquitas, vt ab inurbanitate gloriam captare præſumat? quis per ruſticitatem prætendat aſcendere ad primatus faſtigium? Iudas eſt, qui ante Petrum ſedet: Proditor Chriſti eſt, qui ſic inurbanè agit. Opportunè Chriſtus Deus iacet ad pedes Iudæ, quando Iudas impudenter audet præripere locum Petro.

Inurbanè præripiens principẽ locum, eſt Iudæ æmulus. Ioan.

Chryſoſt. hom. 69. in Ioan.

89. Fallor ſi Iudas non extitit æmulus Diabolicæ inurbanitatis. Marci c. 5. v. 7. Sæui illi Dæmones ſepulchra inhabitantes, vbi vident Ieſum, procidunt, illumque adorantes, aiunt: *Quid nobis, & tibi, fili Dei?* ô præeminentiæ ambitionem! Filium Dei appellant, & ſe præponunt loco? poſtponunt illum, quem adorant? quẽ adoratione anteponunt nominationis loco poſthabẽt? Negant verbis, quod adoratione fatentur. Sic obruteſcit Diabolica ambitio! Sed planè auide concupiſcit ſedis præeminentiam. Iſaiæ 14. v. 13. Primus ille ex Angelo Dęmon, ſic dicebat: *In cælum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis*; ſedere ambit, cùm ceteri curiæ cęleſtis optimates, coram Dei ſolio ſtent; Apocalyp. 7. v. 9. *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus &c. Stantes ante thronum, et in conſpectu Agni.* Et ſtatim: *Et omnes Angeli ſtabant.* Super his verbis, in quibus cęli Optimates ſtare dicuntur, ſic fatur P. Damian. *Sed Virgo ſingularis ſtat à dextris in veſtitu deaurato: Moyſes vt videat tranſeuntem Dominum, ſtat in petra: Elias ſtat in conſpectu Domini. Solus ille transfuga Spiritus, diſſenſionis principium, princeps malitia, malorum ſumma, voluit conſedere. Sedebo, inquit, in monte teſtamenti. Omnes ſtant, et tu ſedere præſumis? Ipſe filius, idem quod Pater, ſedere neſcit, donec dicat ei Pater; Sede à dextris meis.* Quid illuſtrius pro hac re? Nimirum Princeps ille malitiæ, Angelus apoſtata à Deo deficit, turbat cęlos, rebellat in Deum: Quam ob cauſam Angelus olim à naturâ ſuâ bene ſapiens tumultus excitat in cœlo, & ſeſe dat in tantum diſcrimen? Bellè dixit P. Damianus; Vt coram Dei ſolio, ſedeat ipſe ſtantibus cæteris. Hæ ambitionis nugæ perturbant cęlum, conſpirationem cient Angelorum, & ex Angelis Dęmones faciunt. ô inanem Dęmonũ ruſticitatem! Hinc fortè cautior euaſit *Angelica Vrbanitas*, ſic loquitur S. Chryſoſtomus, vt politiam Angelorum, & Angelicam naturam venuſtet, & inurbanitatem Dœmonum condemnet.

Marc. Dęmon cælos turbauit propter ſedis pręeminentiam.

Iſaiæ.

Apoc.

P. Damian. ſerm. 52.

Chryſoſt. c. 1. Ioan.

90. Redeo ad verba P. Damiani, quæ omiſi, non neglexi: *Omnes, inquit, ſtant, & tu* (ô Dęmõ) *ſedere præſumis? Ipſe Filius idem quod Pater, ſedere neſcit, donec dicat ei Pater: Sede à dextris meis.* Vides Chriſti Dei vrbanitatem? aduertis quàm comiter ſe gerat Dei filius cũ Patre Deo? Imò Dei generoſitatem dedecet eiuſmodi ciuilitas; negligitur in cęlis hæc politica vrbanitas, generoſis animis indigna. Pſal. 109. v. 1. *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis* Seſſionem à dextris honorationem locum apud homines innuere, probabã alibi. Ecce filius ſedet à dextris Patris. Et in eodẽ Pſal. v. 5. inquit Dauid: *Dominus à dextris tuis.* Si Chriſtus Deus ad dexteram Patris ſedet, quo pacto dicitur, Patrem eſſe à dextris eius? potiùs dicendũ foret, ſedere à ſiniſtris. Exiguum ſpatium ſedit à dextris, qui in tã exiguo interuallo dicitur ſedere ad ſiniſtrã? Fortaſis Chriſtus Deus ſedendo defeſſus erat, & mutauit locum Nĩ inciuilitatem aliquam corrigere cupit, & dexteram, quæ præſtantior habetur locus, relinquens, tranſijt ad ſiniſtram Patris? Niſi fortè ſiniſtra præſtãtior locus eſt, vt adſtruit Nebriſſenſis. Profectò negliguntur in cęlis nugæ ambitioſioris politiæ. Aduerte hîc, v. 9. quàm parùm curent Bethuliæ Senatores de his politię nugis. Iuditha illos conuocat in domum ſuam, ipſi vltrò eunt, neque aduertunt cur ipſa nõ potiùs ierit ad eos, vtpote principes & Senatores Hebrææ gentis. Seuerior virtus nec pili quidem facit has vanæ gloriæ nænias.

In cęlis negliguntur nugæ anteceſſionis humanę in loci præeminentijs.

Pſal.

Nebriſſ.

Iudith.

§. XXIV.

Bonus index ſolerter vitet acceptionem perſonarum & neſciat reum, vt ſinceriùs ſciat reatum.

STultus eſt qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius, phaleras, frænos, & reliquum equeſtrem apparatum: Sic ſtultiſſimus eſt, qui hominem æſtimat ex conditione, ex nobilitate ex diuitijs, quæ ſunt quaſi quædam hominis, veſtes. Seruus eſt? Sed fortaſſis liber animo. Ignobilis eſt? Sed fortè ingenuus eſt mente. Pauper eſt? hoc illi forſitan nocebit, alijs non nocebit. Ergo homo non niſi ex homine æſtimandus eſt: nam totus hominis cenſus homo eſt, non conditio, non nobilitas, non opulentia. Hinc ſeria Iacobi vox eſt, cap. 2. verſ. 1. *Fratres mei nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ.* Non faciat fauor inæquales, quos natura fecit æquales. Porrò non æquitas, iniquitas eſt; & inter nocentiſſima vitia, valde pernicioſum eſt. Acceptio perſonarum; & quo vix caret vlla præfectura. Benè ait S. Bernardus ad Eugenium Pontificem: *Eſt item vitium, cuius ſi te immunem ſenties, inter omnes quos noui, ex his qui cathedras aſcenderunt, ſedebis me iudice, ſolitarius.* Adeò hoc vitium occupauit omnia ſubſellia, tribunalia omnia, vt nemo, aut ferè nemo ſit ab acceptione perſonarum immunis, etiam in ſanctiſſimis Eccleſiæ cathedris. Hunc cenſorem conſanguinitas ſubuertit, alium diuitiæ ſubornant, alteri blanditur venuſtas. Hic donis corrumpitur, ille ambitione flectitur, & importunis Procerum precibus, quæ ſupplex tribunalium violentia eſt. *Nos non ab homine aut laudis aut præmij expenſum captamus, ſed à Deo exactore, & remuneratore indifferentis benignitatis; ijdem ſumus Imperatoribus, qui & vicinis noſtris.* Verba ſunt Tertulliani. Scite appellant Deum, *Exactorem indifferentis benignitatis.* Exactor quippe rigoroſus (ne dicam durè inurbanus,) tribunalium miniſter eſt, qui tributa Principi debita, totâ Principis auctoritate exigit à ſubiecto populo. Sic Deus vti voluit moleſto Exactoris vocabulo in re acceptionis perſonarum: vt ita notum ſit quàm durus & acerbus ſit contra eos, qui indifferentem benignitatem non præſtant omnibus; ſed quibuſdam fauent, ad aliorum ruinam. Nam ſic merita ſuperuacua ſunt, cùm aut affinium beneuolentia, aut munerum auaritia, aut pulchritudinis præſtigiæ, aut ambitionis officio-

91.

Iacobus.

Acceptione perſonarũ ferè omnia tribunalia plorant.

Bern. lib. 2. de conſid. ad eũdem.

Deus exactor eſt indifferentis benignitatis.

Tert. Apolog. c. 50.

ſitas,

ſitas,pro meritis ſit, ô æquæ iuſtitiæ iniquos miniſtros! meritorum euerſores,facinorum patronos! apud quos innocens deliquit; delicti reus innocens eſt: apud quos benemeritus otiatur inglorius; immeritus, & otio dignus, fauoris ſcalâ ſublimes honores ſcandit. Ergo bonus Princeps, & æquus iudex indifferenti diſtributione iura, & præmia diſpenſet. Merita, & demerita norit; cætera ſapienter ignoret.

92. Matth. Matth.25 Virgines fatuæ ob virginitatem ſuperbæ, oleum bonorum operum neglexerunt, & oſcitanter *dormitauerunt; id eſt, in peccatis inuoluta ſunt*, ait Hugo. Et tunc clamor exortus eſt, publicans, quòd Chriſtus venit; & quidem Iudex, vt S.Hieronymus, S.Auguſtinus, S.Chryſoſtomus, S.Gregorius, & paſſim veteres & nouiores interpretes commentantur, qui in die Iudicij Virginibus fatuis petentibus miſericordiam, ſeuerè reſpondet: *Amen dico vobis, neſcio vos. Hoc verbum gehenna difficilius eſt*, inquit S.Chryſoſtom. quia aut damnationis eſt præuium, aut damnationem importat. At non leuem continet difficultatem. Nam (vt aliàs expendebam) ſibi minimè cohæret. Porrò ſi Chriſtus iudex fatuas haſce virgines neſcit, quomodo illas iure damnat? Quis vnquam vel imperitus iudex damnat reum, quem ignorat? Temerarius eſt, qui condemnat, quem neſcit: nam iuſtitia diligenter ſcrutatur, & medullitùs inſpicit perſonæ merita; ergo qui perſonam ignorat, ignoranter iudicat; iudicium enim de perſonæ meritis deliberat, quod non ſibi conſtabit ignoratâ perſonâ. Vnde iudex condemnans reum, quem ignorat, ſe imperitiæ, non reum ſceleris condemnat. Quomodo ergo Chriſtus iudex fatuas virgines iure dãnans, dicere potuit: *Neſcio vos?* Præclarum profectò Iudicum documentum: Siquidem æquus iudex, & qui ſtudiosè vitare intendit Acceptionem perſonarum, merita cauſæ ſcrutatur, & inſpicit, atque planè noſcit; perſonas non ſcit, nec id curat. Sed omnino negligit. Non ignorat causã, ſed perſonas neſcit, vt integerrimè cauſam dijudicet. Vnde cauſam damnandorum probè noſcens, conſultiſſimè ait: *Neſcio vos*, ô virgines fatuæ. quaſi humano more dicat: Ego qui iuſtus ſum iudex, Neſcio an venuſtæ ſitis, & Gratiarum manibus ſactæ puellæ, (non ſum *acceptor facierum*,) ſic legitur Syriacè 1.Petri 1. Neſcio an ſitis vetuſtâ nobilitate conſpicuæ, in tenerâ ætate? Neſcio an opulentia, & procerũ neceſſitudo vos tueatur, & vindicet à periculo non bonæ cauſæ. Perſonas, & earum qualitates quaſi neſcio; & cauſæ merita tantùm ad iudicium ſcio: *Neſcio vos*. Satis ad rem S. Baſilius ſic ait Iudicibus: *Adſunt tibi ob oculos fratrum differentia, hic pauper, ille diues; hic hoſpes, alius domeſticus; ſi iudicaueris ne inæqualia videas, diuitem ſublimem, pauperem humilem.* Expende illud: *Si iudicaueris, ne inæqualia videas*: Sic ſe gerat iudex, vt verè poſſit dicere reis: *Neſcio vos*: ſolam & meram cauſam veſtram ſcio; Scio quod ſit meritum, aut demeritum, non cuius ſit.

August. Chryſoſt. Greg.

Chryſoſt. hom. 79. in Matth.

Iudex ſciat merita cauſæ, neſciat perſonas.

1. Petri 1.

Baſil. ho. 1. ex varijs.

93. Matthæi cap. 2. verſ. 20. S. Ioſepho peregrinanti in Ægypto: *apparuit Angelus Domini, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terrã Iſrael.* (Locus non ſemel expenſus, & adhuc emedullandus:) Nomine terræ Iſrael intelligit Hugo Cardinalis, Hieruſalem: aiens: *Quia non diſtinxit in quam partem ire debeat, intellexit eam, quæ dignior eſt, ſcilicet Hieruſalem*. Itaque Angelus Domini mandat Ioſepho, vt redeat in Hieruſalem, ibique habitet cum puerulo Ieſu & Virgine Matre. Statim obedit Ioſephus, & cùm non procul eſſet à Hieroſolymis, *audiens, quod Archelaus regnaret pro Herode patre ſuo, timuit illuc ire.* Nempe probè noſcens ſæuos Archelai mores, iure timuit Ioſephus, ne impius rex reſtauret paternas iras in puerum Ieſum, & Matrem eius; & quem eius pater inter Innocentium cædes quæſierit, ſponte tunc oculis oblatũ crudeliter peteret. Prudens planè Ioſephi metus: & quidem valde piùs: cùm non ſibi præcauet, ſed puero Deo, & Matri Virgini. Quid faciendum viro piè meticuloſo, & ad nutum obedienti? Metus ſiſtit in viâ, quẽ Angeli imperium vrget. Æquum videtur imò neceſſarium, quòd Angelus mutet præceptum, & permittat, vt aliò diuertant: Sic Angelus adulabitur ſuæ Reginæ, Deiparæ ſcilicet: ſic officioſus erit in ſuum Regem, & Dominum, & gratiam vtriuſque promerebitur, aut reſcindendo aut ſuſpendendo imperium eundi in Hieruſalem, vbi periculum timetur. Sed adhuc perſtat Angelus præcipiendo; *Non mutat Angelus præceptum*, ait Anſelmus Laud. inibi. Ita vt neceſſe fuerit, quod Ioſephus *admonitus in ſomnis*, (& quidem non vt olim ab Angelo, ſed immediatè à Deo, vt inſinuat S.Hieronymus in ſimili de Magorum admonitu,) *ſeceſſit in partes Galilææ*. Nimirum Angelus inflexibilis manet, & gratiam, quam Ioſepho viro pauperi, & humili, non præſtitit, negat præſtandam fore, aut Reginæ Mariæ, aut puero Deo. Nempe timebat etiam ſibi Ioſephus, & cùm timenti Ioſepho non annuat Angelus, adeò flectineſcius perſeuerat in propoſito, vt nec timori Deiparæ, Angelorum Reginæ; nec metui pueri Ieſu cedit; nec Angelus diſpenſat in præcepto, ſed neceſſe fuit, quòd Ioſephus admonitus, non ab Angelo, vt olim in Ægypto, ſed à Deo ipſo (dicitur enim, *admonitus in ſomnis*; non vt olim, *Angelus Domini apparuit in ſomnis*,) permiſſus deflectere à Hieroſolimitano itinere, & diuertere in oppidum Galilçæ. Tam longè abeſt Angelus ab acceptione perſonarum! Tam longè etiam abeſt Iuditha, vt non modò ciues Bethulienſes, & Bethuliæ proceres, ſed ipſummet Oziam Bethuliæ principem, coràm reprehenderit hîc, v. 10. eò quòd inconſultè conſenſerint poſt quintum diem tradere vrbem Holoferni. Nam ibi tunc aderat Ozias, aut ſtatim adfuit, vt expendimus in litteræ commentario. Diſce à Iuditha nec Principis Oziæ perſonam accipere; diſce ab Angelo nec Deiparę Virginis, nec Chriſti Dei perſonam accipere; ſciunt enim Deum eſſe *exactorem indifferentis benignitatis*.

Angelus nec perſonã Mariç, & Ieſu accipit.

Anſelm. Laud. Hier. ad c. 2. Matth.

---

§. XXV.

Commentarius litteræ.

Verſ. 14. Sed quia patiens Dominus eſt, in hoc ipſo pœniteamus, & indulgentiam eius fuſis lacrymis poſtulemus.

Verſ. 15. Non enim quaſi homo, ſic Deus comminabitur, neque ſicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur.

Verſ. 16. Et ideo humiliemus illis animas noſtras, & in ſpiritu conſtituti humiliato, ſeruientes illi.

Verſ. 17. Dicamus flentes Domino, vt ſecundùm voluntatem ſuam ſic faciat nobiſcum miſericordiam ſuam: vt ſicut conturbatum eſt cor noſtrum in ſuperbia eorum, ita etiam de noſtra humilitate glorięmur.

Verſ. 18. Quoniam non ſumus ſecuti peccata patrum noſtrorum, qui dereliquerunt Deum ſuum, & adorauerunt Deos alienos.

Verſ. 19. Pro quo ſcelere dati ſunt in gladium, & in rapinam, & in confuſionem inimicis ſuis: nos autem alterum Deum neſcimus præter ipſum.

Verſic. 20. Exſpectemus humiles conſolationem eius, & exquiret ſanguinem noſtrum de afflictionibus inimicorum noſtrorum, & humiliabit omnes gentes, quæcunque

§. XXIII.

Improbitas inurbanè vſurpat præſtantiorem locum; Virtus negligit hæs ambitionis nugas.

88. VIrtus non eſt inurbana & ruſtica, neque enim politiæ renuntiauit virtus, quæ etſi valde curat de ciuilitate, tamen neſcio quas magnificas nominum appellationes, & ſedis præcedentias, & ſimiles obſequiorum ceremonias, ſeu nugas iure negligit, non omittit; nam improbi hominis, & ambitioſi eſt, non attendere ad hanc ciuilitatem, & ſibi præripere primarium locum, quem impensè ambit. Planè hæc inurbanitas, ruſticitas ambitionis eſt, homine ingenuo indigna, & proprium vitium, ſeu indicium improbiſſimæ mentis. Nã quis affectat, & arripit primam ſedem, niſi planè indignus? ſiquidem dignus aut eiuſmodi nugas contemnit, aut honores paleares negligit. Ioan. 13. v. 6. Chriſtus Deus morti proximus lauat diſcipulorum pedes; & cùm ſeriatim diſcipuli omnes eiuſmodi balneo abluendi forent, quis dubitaret Apoſtolorum principem, principem locum occupaſſe? Sed Chryſoſtomus attentè perſcrutans Euangelij verba, ſic inquit: *Credibile eſt proditore ſtultum exiſtentem ante Petrum recubuiſſe; quod Euangeliſta ſignificauit cum dixit: Cæpit lauare deinde venit ad Petrum.* Quis non miretur Iudæ impudentem ruſticitatem; ante Principem Apoſtolorum ſedet, qui hominum poſtremiſſimus eſt? Sic ſtulteſcit iniquitas, vt ab inurbanitate gloriam captare præſumat? quis per ruſticitatem prætendat aſcendere ad primatus faſtigium? Iudas eſt, qui ante Petrum ſedet: Proditor Chriſti eſt, qui ſic inurbanè agit. Opportunè Chriſtus Deus iacet ad pedes Iudæ, quando Iudas impudenter audet præripere locum Petro.

Inurbanè præripiens principẽ locum, eſt Iudæ æmulus. Ioan.

Chryſoſt. hom. 69. in Ioan.

89. Fallor ſi Iudas non extitit æmulus Diabolicæ inurbanitatis. Marci c. 5. v. 7. Sæui illi Dæmones ſepulchra inhabitantes, vbi vident Ieſum, procidunt, illumque adorantes, aiunt: *Quid nobis, & tibi, fili Dei?* ô præeminentiæ ambitionem! Filium Dei appellant, & ſe præponunt loco; poſtponunt illum, quem adorant? quẽ adoratione anteponunt nominationis loco poſthabẽt? Negant verbis, quod adoratione fatentur. Sic obruteſcit Diabolica ambitio! Sed planè auide concupiſcit ſedis præeminentiam. Iſaiæ 14. v. 13. Primus ille ex Angelo Dæmon, ſic dicebat: *In cælum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis;* ſedere ambit, cùm cæteri curiæ cæleſtis optimates, coram Dei ſolio ſtent; Apocalyp. 7. v. 9. *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus &c. Stantes ante thronum, et in conſpectu Agni.* Et ſtatim: *Et omnes Angeli ſtabant.* Super his verbis, in quibus cæli Optimates ſtare dicuntur, ſic fatur P. Damian. *Sed Virgo ſingularis ſtat à dextris in veſtitu deaurato: Moyſes vt videat transeuntem Dominum, ſtat in petra: Elias ſtat in conſpectu Domini. Solus ille transfuga Spiritus, diſſenſionis principium, princeps malitiæ, malorum ſumma, voluit conſedere. Sedebo, inquit, in monte teſtamenti. Omnes ſtant, et tu ſedere præſumis? Ipſe filius, idem quod Pater, ſedere neſcit, donec dicat ei Pater: Sede à dextris meis.* Quid illuſtrius pro hac re? Nimirum Princeps ille malitiæ, Angelus apoſtata à Deo deficit, turbat cælos, rebellat in Deum: Quam ob cauſam Angelus olim à naturâ ſuâ bene ſapiens tumultus excitat in cœlo, & ſeſe dat in tantum diſcrimen? Bellè dixit P. Damianus; Vt coram Dei ſolio, ſedeat ipſe ſtantibus cæteris. Hæ ambitionis nugæ perturbant cælum, conſpirationem cient Angelorum, & ex Angelis Dæmones faciunt. ô inanem Dæmonũ ruſticitatem! Hinc fortè cautior euaſit *Angelica Vrbanitas,* ſic loquitur S. Chryſoſtomus, vt politiam Angelorum, & Angelicam naturam venuſtet, & inurbanitatem Dæmonum condemnet.

Marc. Dæmon cælus turbauit propter ſedis præeminentiam.

Iſaiæ.

Apoc.

P. Damian. ſerm. 52.

Chryſoſt c. 1. Ioan.

90. Redeo ad verba P. Damiani, quæ omiſi, non neglexi; *Omnes, inquit, ſtant, & tu (ô Dæmõ) ſedere præſumis? Ipſe Filius idem quod Pater, ſedere neſcit, donec dicat ei Pater: Sede à dextris meis.* Vides Chriſti Dei vrbanitatem? aduertis quàm comiter ſe gerat Dei filius cũ Patre Deo? Imò Dei generoſitatem dedecet eiuſmodi ciuilitas; negligitur in cælis hæc politica vrbanitas, generoſis animis indigna. Pſal. 109. v. 1. *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis* Seſſionem à dextris honorationem locum apud homines innuere, probabã alibi. Ecce filius ſedet à dextris Patris. Et in eodẽ Pſal. v. 5. inquit Dauid: *Dominus à dextris tuis.* Si Chriſtus Deus ad dexteram Patris ſedet, quo pacto dicitur, Patrem eſſe à dextris eius? potiùs dicendũ foret, ſedere à ſiniſtris. Exiguum ſpatium ſedit à dextris, qui in tã exiguo interuallo dicitur ſedere ad ſiniſtrã? Fortaſis Chriſtus Deus ſedendo defeſſus erat, & mutauit locum Nũ inciuilitatem aliquam corrigere cupit, & dexteram, quæ præſtantior habetur locus, relinquens, tranſijt ad ſiniſtram Patris? Niſi fortè ſiniſtra præſtãtior locus eſt, vt adſtruit Nebriſſenſis. Profectò negliguntur in cælis nugæ ambitioſioris politiæ. Aduerte hîc, v. 9. quàm parùm curent Bethuliæ Senatores de his politiæ nugis. Iuditha illos conuocat in domum ſuam, ipſi vltrò eunt, neque aduertunt cur ipſa nõ potiùs ierit ad eos, vtpote principes & Senatores Hebrææ gentis. Seuerior virtus nec pili quidem facit has vanæ gloriæ nænias.

In cælis negliguntur nugæ anteceſſionis humanæ in loci præeminentijs. Pſal.

Nebriſſ.

Iudith.

§. XXIV.

Bonus iudex ſolerter vitet acceptionem perſonarum: neſciat reum, vt ſinceriùs ſciat reatum.

STultus eſt qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius, phaleras, frænos, & reliquum equeſtrem apparatum: Sic ſtultiſſimus eſt, qui hominem æſtimat ex conditione, ex nobilitate ex diuitijs, quæ ſunt quaſi quædam hominis, veſtes. Seruus eſt? Sed fortaſſis liber animo. Ignobilis eſt? Sed fortè ingenuus eſt mente. Pauper eſt? hoc illi forſitan nocebit, alijs non nocebit. Ergo homo non niſi ex homine æſtimandus eſt: nam totus hominis cenſus homo eſt, non conditio, non nobilitas, non opulentia. Hinc ſeria Iacobi vox eſt, cap. 2. verſ. 1. *Fratres mei nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ.* Non faciat fauor inæquales, quos natura fecit æquales. Porrò non æquitas, iniquitas eſt: & inter nocentiſſima vitia, valde pernicioſum eſt. Acceptio perſonarum; & quo vix caret vlla præfectura. Benè ait S. Bernardus ad Eugenium Pontificem: *Eſt item vitium, cuius ſi te immunem ſenties, inter omnes quos noui, ex his qui cathedras aſcenderunt, ſedebis me iudice, ſolitarius.* Adeò hoc vitium occupauit omnia ſubſellia, tribunalia omnia, vt nemo, aut ferè nemo ſit ab acceptione perſonarum immunis, etiam in ſanctiſſimis Eccleſiæ cathedris. Hunc cenſorem conſanguinitas ſubuertit, alium diuitiæ ſubornant, alteri blanditur venuſtas. Hic donis corrumpitur, ille ambitione flectitur, & importunis Procerum precibus, quæ ſupplex tribunalium violentia eſt. *Nos non ab homine aut laudis aut præmij expenſum captamus, ſed à Deo exactore, & remuneratore indifferentis benignitatis; ijdem ſumus Imperatoribus, qui & vicinis noſtris.* Verba ſunt Tertulliani. Scite appellant Deum, *Exactorem indifferentis benignitatis.* Exactor quippe rigoroſus (ne dicam durè inurbanus,) tribunalium miniſter eſt, qui tributa Principi debita, totâ Principis auctoritate exigit à ſubiecto populo. Sic Deus vti voluit moleſto Exactoris vocabulo in re acceptionis perſonarum: vt ita notum ſit quàm durus & acerbus ſit contra eos, qui indifferentem benignitatem non præſtant omnibus; ſed quibuſdam fauent, ad aliorum ruinam. Nam ſic merita ſuperuacua ſunt, cùm aut affinium beneuolentia, aut munerum auaritia, aut pulchritudinis præſtigiæ, aut ambitionis officioſitas, 91.

Iacobus.

Acceptionẽ perſonarũ ferè omnia tribunalia plorant.

Bern. lib. 2. de conſid. ad eũdem.

Deus exactor eſt indifferentis benignitatis.

Tert. Apolog. c. 50.

sitas,pro meritis sit, ô æquæ iustitiæ iniquos ministros! meritorum euersores,facinorum patronos! apud quos innocens deliquit; delicti reus innocens est: apud quos benemeritus otiatur inglorius; immeritus, & otio dignus, fauoris scalâ sublimes honores scandit. Ergo bonus Princeps, & æquus iudex indifferenti distributione iura, & præmia dispenset. Merita, & demerita norit; cætera sapienter ignoret.

92. Math. Math.25 Virgines fatuæ ob virginitatem superbæ, oleum bonorum operum neglexerunt, & oscitanter *dormitauerunt; id est, in peccatis inuolutæ sunt*, ait Hugo. Et tunc clamor exortus est, publicans, quòd Christus venit; & quidem Iudex, vt S.Hieronymus, S.Augustinus, S.Chrysostomus, S.Gregorius, & passim veteres & nouiores interpretes commentantur, qui in die Iudicij Virginibus fatuis petentibus misericordiam, seuerè respondet: *Amen dico vobis, nescio vos. Hoc verbum gehenna difficilius est*, inquit S.Chrysostom. quia aut damnationis est præuium, aut damnationem importat. At non leuem continet difficultatem. Nam (vt aliàs expendebam) sibi minimè cohæret. Porrò si Christus iudex fatuas hasce virgines nescit, quomodo illas iure damnat? Quis vnquam vel imperitus iudex damnat reum, quem ignorat? Temerarius est, qui condemnat, quem nescit: nam iustitia diligenter scrutatur, & medullitùs inspicit personæ merita: ergo qui personam ignorat, ignoranter iudicat; iudicium enim de personæ meritis deliberat, quod non sibi constabit ignoratâ personâ. Vnde iudex condemnans reum, quem ignorat, se imperitiæ, non reum sceleris condemnat. Quomodo ergo Christus iudex fatuas virgines iure dãnans, dicere potuit: *Nescio vos?* Præclarum profectò Indicum documentum: Siquidem æquus iudex, & qui studiosè vitare intendit Acceptionem personarum, merita causæ scrutatur, & inspicit, atque planè noscit; personas non scit, nec id curat. Sed omnino negligit. Non ignorat causã, sed personas nescit, vt integerrimè causam dijudicet. Vnde causam damnandorum probè noscens, consultissimè ait: *Nescio vos*, ô virgines fatuæ. quasi humano more dicat: Ego qui iustus sum iudex, Nescio an venustæ sitis, & Gratiarum manibus factæ puellæ, (non sum *acceptor facierum*,) sic legitur Syriacè 1.Petri 1. Nescio an sitis vetustâ nobilitate conspicuæ, in tenerâ ætate? Nescio an opulentia, & procerũ necessitudo vos tueatur, & vindicet à periculo non bonæ causæ. Personas, & earum qualitates quasi nescio; & causæ merita tantùm ad iudicium scio: *Nescio vos.* Satis ad rem S. Basilius sic ait Iudicibus: *Adsunt tibi ob oculos fratrum differentia, hic pauper, ille diues; hic hospes, alius domesticus; si iudicaueris ne inaqualia videas, diuitem sublimem, pauperem humilem.* Expende illud: *Si iudicaueris, ne inaqualia videas*: Sic se gerat iudex, vt verè possit dicere reis: *Nescio vos*: solam & meram causam vestram scio; Scio quod sit meritum, aut demeritum, non cuius sit.

Chrysost. hom. 79. in Math.

Iudex sciat merita causæ, nesciat personas.

1. Petri 1.

Basil. ho. 1. ex varijs.

August. Chrysost. Greg.

93. Matthæi cap. 2. vers. 20. S. Iosepho peregrinanti in Ægypto: *apparuit Angelus Domini, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terrã Israel.* (Locus non semel expensus, & adhuc emedullandus:) Nomine terræ Israel intelligit Hugo Cardinalis, Hierusalem: aiens: *Quia non distinxit in quam partem ire debeat, intellexit eam, qua dignior est, scilicet Hierusalem.* Itaque Angelus Domini mandat Iosepho, vt redeat in Hierusalem, ibique habitet cum puerulo Iesu & Virgine Matre. Statim obedit Iosephus, & cùm non procul esset à Hierosolymis, *audiens, quod Archelaus regnaret pro Herode patre suo, timuit illuc ire.* Nempe probè noscens sæuos Archelai mores, iure timuit Iosephus, ne impius rex restauret paternas iras in puerum Iesum, & Matrem eius; & quem eius pater inter Innocentium cædes quæsierit, sponte nunc oculis oblatũ crudeliter perimeret. Prudens planè Iosephi metus: & quidem valde piùs: cùm non sibi præcauet, sed puero Deo, & Matri Virgini. Quid faciendum viro piè meticuloso, & ad nutum obedienti? Metus sistit in viâ, quẽ

Angelus nec personã Mariæ, & Iesu accipit.

Angeli imperium vrget. Æquum videtur imò necessarium, quòd Angelus mutet præceptum, & permittat, vt aliò diuertant: Sic Angelus adulabitur suæ Reginæ, Deiparæ scilicet: sic officiosus erit in suum Regem, & Dominum, & gratiam vtriusque promerebitur, aut rescindendo aut suspendendo imperium eundi in Hierusalem, vbi periculum timetur. Sed adhuc perstat Angelus præcipiendo; *Non mutat Angelus præceptum*, ait Anselmus Laud. inibi. Ita vt necesse fuerit, quod Iosephus *admonitus in somnis*, (& quidem non vt olim ab Angelo, sed immediatè à Deo, vt insinuat S.Hieronymus in simili de Magorum admonitu,) *secesser in partes Galilaa.* Nimirum Angelus inflexibilis manet, & gratiam, quam Iosepho viro pauperi, & humili, non præstitit, negat præstandam fore, aut Reginæ Mariæ, aut puero Deo. Nempe timebat etiam sibi Iosephus, & cùm timenti Iosepho non annuat Angelus, adeò flectinescius perseuerat in proposito, vt nec timori Deiparæ, Angelorum Reginæ; nec metui pueri Iesu cedit; nec Angelus dispensat in præcepto, sed necesse fuit, quòd Iosephus admonitus, non ab Angelo, vt olim in Ægypto, sed à Deo ipso (dicitur enim, *admonitus in somnis*; non vt olim, *Angelus Domini apparuit in somnis*,) permissus deflectere à Hierosolimitano itinere, & diuertere in oppidum Galilææ. Tam longè abest Angelus ab acceptione personarum! Tam longè etiam abest Iuditha, vt non modò ciues Bethulienses, & Bethuliæ proceres, sed ipsummet Oziam Bethuliæ principem, coràm reprehenderit hîc, v. 10. eò quòd inconsultè consenserint post quintum diem tradere vrbem Holoferni. Nam ibi tunc aderat Ozias, aut statim adfuit, vt expendimus in litteræ commentario. Disce à Juditha nec Principis Oziæ personam accipere; disce ab Angelo nec Deiparæ Virginis, nec Christi Dei personam accipere; sciunt enim Deum esse *exactorem indifferentis benignitatis.*

Anselm. Laud.

Hier. ad c. 2. Math.

---

§. XXV.

Commentarius littera.

Vers. 14. Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus.

Vers. 15. Non enim quasi homo, sic Deus comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur.

Vers. 16. Et ideo humiliemus illis animas nostras, & in spiritu constituti humiliato, seruientes illi.

Vers. 17. Dicamus flentes Domino, vt secundùm voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam: vt sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur.

Vers. 18. Quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum, & adorauerunt Deos alienos.

Vers. 19. Pro quo scelere dati sunt in gladium, & in rapinam, & in confusionem inimicis suis: nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum.

Versic. 20. Exspectemus humiles consolationem eius, & exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum, & humiliabit omnes gentes, quæcunque insur-

insurgunt contra nos, & faciet illas sine honore Dominus Deus noster.

VERS. 14. & 15. *Sed quia patiens, &c.* Si specie tenus consideretur horum procerum delictum, leuiculum apparet,
94. & illud alleuat Serarius, quæst. 18. multis rationibus,
Serar. quæ statim sese menti dant affatim. Fecere enim hi
An Ozias peccauerit pacifcens de tradēda Bethulia intra quinque dies. principes quantum potuerunt diuina, & humana præsidia tentarotes. At postquam siti deficere homines videbant, quod peccatum fuit decernere intra quinque dies vrbem tradere hostibus, ad quod tempus aliquid aquulæ (sed quotulum?) supererat? Et quidem Bethulienses non dubitant, an Deus posset, aut sciret eos liberare, sed an vellet; quod Deum tentare non est, vt docet Valent. 2. 2. disp. 6. quæst. 14. Vnde Tortolettus lib. 1. Iudithæ vindicis affirmat, Oziam diuino afflatū spiritu id tempus præscripsisse. At vel sola reprehensio Iudithæ arguit culpam procerum; & principum ingenua & tacita peccati confessio, deliquisse confir-
Valent. Tortolett. Serar. Peret. Salian. Sanct. Iustinian. Mendoza. Paez. Lyra. Hugo. Carthus. mat. Ita Serarius, quæst. 18. Peret. ad cap. 8. Exod. num. 4. Sallan. num. 64. & Sanct. hic Iustin. in prioris ad Corinth. cap. 10. v. 9. Mendoza in lib. 1. Reg. c. 13. vers. 22. Paez in Cant. Moysi, num. 3. annot. 3. secuti Lyranum, Hugonem, Carthusianum. Et quidem Carthus. ad c. 8. Iudith, Serarius, quæst. 18. Salianus, num. 63. & 64. plures afferunt rationes, quibus culpent consultum Oziæ, quas facilè quis soluat. Authoritas Iudithæ magnum authoritatis pondus habet.

95. Ergo singula commentatione lustro, *Quia patiens est Dominus, &c.* Non reperitur stricta Patientia in Deo, quia Diuinitas expers læsionis est; quadamtenus autem Deus patitur iniquitates nostras. Hortatur autem vt *in hoc ipso* peniteamus, id est, de ipso delicto: quia patiens Dominus est, nec irascitur ob iniurias, quasi homo, quia irâ actus parcere nescit, & iniurias persequitur: non sic Deus qui pœnitentiâ placatur, & malit, quod minitando prædixerat, miserando quasi retractat. vt patet de Niniuitis, Ionæ 3. Legi potest super hoc
Ionæ. Rio. Martinus del Rio tom. 1. Adag. 112. qui hunc locum Iudithæ versat, & ad hoc tractat luculenter. Multa orationis potentia à lacrymis, dabitur aliàs. Legi poterit
Quiros. rest Quiros ad cap. 38. Isaiæ, num. 46. qui hunc locum egregie exponit.

VERS. 16. & Carthus. Tirin. *Et ideo humiliemus illi animas nostras.* Carthus. & Tirinus, animas humiliari aiunt, confessione peccatorum. Sincerius; proni & supplices nos ipsos offeramus Domino, vt nobiscum misericorditer agat ad suū arbitrium: & sicut perterriti fumus io superbis minis Assyriorum, hoc est, *in superbia eorum*; sic illi diuino præsidio superatis, *glorietur de hac nostra humiliatione.*

VERS. 18. 19. & 20. *Quoniam non sumus secuti delicta patrum nostrorū, &c.* Quasi dicat: Patres nostri sæpe diuinas iras experti sunt, ob adorata gentium idola; nos innocui sumus ab hac culpâ; vnicum enim Deum adoramus, & religiosè colimus omnes; vnde non est cur similia vereamur. Imò potiùs *exquiret sanguinem nostrum*, id est, vlciscetur nos *de afflictionibus inimicorum nostrorum*, nempe de afflictionibus, quas ab hoste immaoi patimur. Textus Græcus vberiorem Iudithæ ad proceres orationem texit, quam referre, nihil refert.

§. XXVI.

Diuina Patientia seuerior rigor est; Ira verò patientior indulgentia.

96. Errat, errat qui infidæ felicitati fidit: & qui prosperitatem æstimat beneficium. Hic profectò gratias agit pro supplicio, & gratus est in punitorem seuerissimum. Cùm fortuna tibi adludit blandè, æstima duram in te sæuire. Qui castigat, verè parcit; qui parcit, crudeliùs castigat. Mallem Deum iratum, quam dissimulantem, & nunc propitium. Dissimulando duriùs punit; puniendo ipsa irâ parcit. Placarum tibi Deum time; iratum, & seuerum ama. Et tene supplicium vt felicitatis præsagium, & felicitatem æstima calamitatem. Quassabatur Ionæ nauis furentibus vndis, & dehiscente compage fordebat naufragium. Timent nautæ periculum; Ionæ 1. vers. 4. *Periclitabatur nauis, & timuerunt nautæ.* Nautæ dicuntur timere, & vectorum tacetur timor? Nautæ artem sciunt rei naualis, illorum in tempestate securitas ferenat nauigantium animos, qui ad illorum vultus mo-
Ionas. Prosperitas timēda est. uentur. Atrocissimè iactatur Ionæ nauis, nautæ pauescunt, & clamores excitant; & tacetur clamor vectorum? Hi non dicuntur timere in tanto nauitarum metu? Maiorem facit admirationem, quod inde refertur. Ionas proijcitur in mare, cessat tempestas, tranquillantur vndæ, & à periculo liberi, vbi primùm *Stetit mare*
Ionas. *a feruore suo, & timuerunt viri timore magno*, v. 16. In periculo Nautæ dicuntur timuisse, non vectores, in tranquillitate verò omnes timent, etiam qui virili, & obfirmato animo antè intrepidi erant in procella. Quam ob rem in tranquillitate viri timent, qui in tē-
Nau fragiū felix. pestate securi erant? Fortè tempestas augens nauseam, cerebrum euertit cum stomacho? an atrocissima tempestas securior est quàm serenum mare? *Timore magno* timent securi, qui securi erant in periculo magno.
Zen. Vero. serm. 10. Profectò Zeno Veronensis huc alludere videtur, inquiens in simili: *Nostrum mare, quos voluntariè suscepit, feliciter naufragos facit.* Pulchrè dictum: *Feliciter naufragos*, & calamitosissimè sospites. Porrò tempe-
Apocal. stas feliciter adludit; & tranquillitas minaciter terret. Nam *quos amat Deus, arguit, & castigat.* Apocal. 3. v. 19. Quos Deus calamitatibus exagitat, verè acceptos habet, & temporali punitione æternum parcit. Quos verò negligit, naturales reatus dissimulatione omittens, infelici prosperitati hic tradit, vt gehennalibus tormentis æternum mancipet. Time nunc patientiam Dei, ama diuinas iras. Ab ira Dei sospes euades, à patientia diuina damnaberis. Patientia sæuit, ita parcit.

97. Proceres vrbis Bethuliæ, tunc Holofernianā obsidione oppressæ, nescio quid decreuere nocentissimum in patriam, irreligiosissimum in Deum: quos Spiritu Dei afflata Iuditha seuerissimè reprehendit, & ad emē-dationem ipsos hortans, sic inquit, cap. 7. vers. 14. *Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pæniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus.* Quæ verba
Iudith. Patientia Dei furor iustitiæ est. minus negotii facessunt interpretibus, quàm par esset. Quasi dicat: Incunctanter precibus, & placitibus Deus mulcendus est, & properâ pœnitentiâ propitiandus est, quia patiens est. Quare Patientia Dei aut materia dicitur nostræ pœnitentiæ, aut festinandæ pœnitentiæ occasio vrgens: *Quia Deus patiens est, in hoc ipso pæniteamus.* Imò Patientia Dei inducias facit ad peccandum: nam dum magnanima Dei patientia tolerantissimè suffert hominum errata, quasi commeatum facit ad delinquendum, & longiora spatia tribuit ad pœnitendum. Feruor iræ, quæ celerrimè sæuit, tempus pœnitendi arctat, tarditas patientiæ ampliat indulgentiæ spatia. Non ergo festinanda est pœnitentia, *quia Deus patiens est*, sed quia iratus. Aptiùsne dixisset Iudith (si dici id potuisset,) *Quia Deus impatiens est, in hoc ipso pæniteamus*? Et tamen oppositum affirmat; & de opposito idem concludit. Scilicet. *Quia Deus impatiens est, in hoc ipso pæniteamus.* Profectò alta est Iudithæ sapientia, & arcanus verborum sensus. Quippe Dei tolerantior Patientia, te vera iratior furor est? Dei tolerantior patientia, (si licet sic dicere;) impatientior ira est. Blandior indulgentiâ citiùs est placanda, ne dū vin-
Nahum. dictam negligit, seueriùs vlciscatur. Pro commētatione huius loci Iudithæ, adducam grauissima verba Prophetiæ Nahum, qui rem hanc eximiè expressit his verbis, cap. 1. vers. 2. Dei patientem furorem, aut quasi impatientiam indulgentem publicantibus: *Deus æmulator, vlciscens Dominus, & habens furorem: vlciscens Dominus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis: Dominus patiens, & magnus fortitudine.*

Cùm

Cùm tot Dei iras, cùm furorem spirantem vindictas terribiles, Propheta buccinaret; expectabam vulnera, expectabam excidia, & vastationes, & strages: & tamen concludit, *Dominus patiens*. & sententiosè quidem; nam Dei velut negligentior patientia, furor est Iustitię, & exaggeratio vindictæ. Castigat dum parcit, dum parcit, seuerissimè quasi furit. Ergo à festinata pœnitentia placanda est Patientia Dei: Ergo scitè dixit Iuditha: *Quia Deus patiens est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus.*

Iudith.

98. Argutè quidem Tertullianus hac super re scripsit: *O seruum illum beatum, cuius emendationi Dominus instat, cui dignatur irasci, quem admonendi dissimulatione non decipit!* Beatum appellat in quem Deus animaduertit, ac si punitio pignus sit beatitudinis; irem itam Dei, quasi hic castigat, vocat pijssimam *dignationem*, felicem indulgentiam, & anticipatam veniam, tanquam si diuinus furor dum ad vindictam feruet, iam deferbuerit, & dum sæuit ad vltionem, iam desæuierit; & punitione non castiget, sed indulgeat. Nam si aliquando Deus hominum flagitijs offensus, per summam patientiam dissimulat vindictam, *dissimulatione quasi decipere* videtur homines. Solet homo iniurijs lacessitus, vt inimicum cumulatiùs referiat, impatientiam suam dissimulare versutè, vt sic neglectus ab hoste, & opportunitatem vltionis nactus, immaniùs iniurias repetat. Callidè potentiam suam armat vafritie, & versutijs auget potentiam, supplens arte, quod deficit viribus. Procul sunt à Deo eiusmodi cauilli, & vafrities: Decipere non potest summa, & sincerissima bonitas. At loquitur Tertullianus de Deo secundùm rusticanum hominum stylum, vt exaggeret diuinæ Patientiæ rigorem. Rectè ergo dicitur felix, *ille quem admonendi dissimulatione non decipit Deus*. Caue à Patientia diuina: nam ira Dei indulgentior clementia est, Patientia velut impatientior furor. Quod expressit Isaias cap. 42. verf. 14. *Tacui semper*, (Septim. *Tacui à principio*, vox autem *principium* æternitatem indicat, vt multis probaui Ioann. cap. 1.) *Tacui semper, silui, patiens fui, sicut parturiens loquar* Quasi dicat, muta patientia æternùm vsus sum erupat ira quasi doloreparturientis acta, qui vehemens dolor est. Præclarè sanctus Nazianzenus ait, *O Christe quomodo tuam illius temporis lenitatem, & Patientiam feram?*

Tertull. lib. de Patientia c. 11. Patientia Dei intolerabilis est homini.

Isaias. Septim.

Naziant. Orat. 1. in Iulianũ.

§. XXVII.

Sua sibi Patientia quasi detrahit Deus, & honore miserendi, contumeliam dissimulandi repræsentat.

99. Omnia Dei Attributa summæ perfectionis laude vigent: nam diuinitatis vigor omnia Dei transcẽdit, & nobilitat. Nihil enim Dei est, quod Deus non sit: hinc summa perfectio, & infinita laus. Verùm à Misericordia maximum elogium, & augustiorem commendationem apud homines captat Deus. Quid enim decentius nobilius, & numini connaturalius quàm benefacere? Summè felicis esse solet, neminem, qui felicitati possit, permittere infelicem, quasi ab infelicitate alterius detrahat sibi, & alieno bono prosperetur: inde suæ clementiæ magnificus ostentatur est Deus à misericordia laudem incrementans suam. At admiror diuinæ misericordiæ eminentiam, qua dissimulare, & negligere videtur punitionem nostrorum criminum; ab ipsa enim suæ perspicaciæ, aut Iustitiæ videtur detrahere. Adducunt Pharisæi ad Christum, Ioan. 8. v. 5. feminam recèns in adulterio deprehensam; & aiunt: *In lege Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, vt possent accusare eum*. In quo hic tentant Pharisæi Saluatorem? nam si Moysis præceptum implendum esse respondeat Christus, nullum ibi periculum erit; cur ergo Pharisæi nacti sibi videntur felicem occasionem accusandi Saluatorem? Adeòne certi sunt ore Christi damnandam non fore adulteram? Saluatorne omitteret punitionem tam fœdi criminis? num negligat decernere pœnam iustissimè iustissima lege sanctam? Nonne nimia esset indulgentia negligere legem, & impunitum omittere adulterium publicum, & à reo cõfessum? Pulchrè S. Augustinus: *Pharisæi animaduerterant eum nimium esse mitem*. Quid est *nimirum mitem* esse Christum? Num in Saluatore potest vllus excessus etiam mansuetudinis inueniri? Quid nimium sit in Christo, quando virtus in mediocritate consistit? nã moralis virtus, si nimia sit, degenerat in vitium ab excessu virtutis. Verùm etsi vitium procul Christo abest; at si vitij capax foret: (quod absit,) ab excessu Misericordiæ excederet, & à nimia notaretur clementia, qua punitionem veluti dilatione negligens, quodammodò deuenustare apud homines videretur suam potentiã. Cuidam temerariè criminoso, & de diuina misericordia præsumenti ad multiplicanda delicta, sic scribit Pelusiota. *Ne diuinam lenitatem ludibrio habeas*: ac si tacitè notet diuinitatem, quia à misericordia facit patrocinium delinquendi, & à diu dilata pęna, vel facili peccati venia, plus homo audet ad crimina. Vnde Cyprian. citatus à Cerda, in c. 2. lib. 1. de Patient. ait: *Qualis verò, & quanta patientia, quod in contumeliam suæ maiestatis, & honoris, &c.* nam contumelia Dei videtur, tam patiens ipsius clementia in peccatores.

Ioan. Deut. 20.

Christus dicitur nimis misericors, & vsque ad hominum ludibrium.

August. tract. 33. in Ioan.

Pelusiot. lib. 1. epist. 145.

Cypr.

100. Tertullianus sic luculenter rem hanc expressit, *Sustinet Deus ingratissimas nationes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem; vt sua sibi patientia detrahat. Plures enim Dominum idcircò non credunt, quia sæculo iratum tandiu nesciunt*. Pende illud: *Sua sibi patientia detrahit*. Ac si ipse Deus contumeliosus sibi fit apud homines, tantùm sustinens tot criminum temeritates, & immanitates faciuorum. Et à lenissimæ patientiæ nobili ostentatione quodammodò dedecoretur, vel quasi hominum delicta non viderit; vel quia eadem non punit. Et licèt non pauci in infidelitate permaneant, nec eius perspicaciam, aut iustitiam ob id credant; tamen mauult clementiam ostentare suam, quàm fidem aliorũ sic procurare: ac si plus honestetur clementiæ publicatione, quàm Gentium lucratione.

Tertull. lib. de Patient. c. 2. Deus sua si bi patientiã quasi detrahit.

101. Addubitant Interpretes quare Christus Deus duplici contumelia oppetitus, nempe quòd Samaritanus esset, & haberet Dęmonium, respondit se Dæmonium nõ habere, & taciturnitate visus fuit consensisse, se Samaritanum esse? Et quidem iniuriæ nomine, Saluatori impinguut Samaritani vocabulum, quod magnũ dedecus erat; nam Samaritani, vt Iudæorũ hæretici habebantur: cur Christus huic iniuriæ videtur consentire silentio, cùm aliam satisfactione refutet? Quid in hac contumelia gloriosum est? Sed quid in contumelia gloriosum esse potest? Sanctus Paulinus eleganter scribit: *Spoliatos nos Diaboli latrocinio, & vulneratos in via, præterierat frater in Leuita, frater in Sacerdote, sed non præteriuit ille Samarites, qui propter nos huius etiam nominis suscepit iniuriam. Hic hominem sui prætermissum à prauis, nec curatum, miseratus accepit*. Id est, Maxima Christi est iniuria Samaritanum dici; at Samarites ille Euangelicus, etsi patriã, & Religione turpis, tamen clementiã clarus est, & à misericordia illustris: Vnde Christus Deus auidè excipit Samaritani nomen, quasi plus decoris acquirat notæ misericordię titulo, quàm contumelioso Samaritæ nomine. Nempe, dicat Samaritanus expressè, dum vel tacitè appeller misericors: quasi minùs deuenustet Christum Samaritani exprobratio, quàm illum nobilitat clementię exaggeratio. Planè Sapienter ait Iuditha hic, v. 14. *Quia patiens est Dominus, in hoc ipso pœniteamus*. Nempe sicut cæteri ex patientia Dei, & tolerãtissima eius clementia animosiùs peccant, illamque contemptui habentinos è cõtrario, quia patiens, & benignus est Deus, eo ipso pęniteamus, qui affectus generosus valde est.

Samaritani probrosum nomen, cur non refutat Christus. Ioan. c. 8.

Paulin. epist. 4.

Iudith.

Nempe

Pſalm. Peccatores adulantur Deo de nimia miſericordia. Tertul. lib. de Pudic. c. 2.

Nempe diuina pietas, quæ aliis quaſi occaſio eſt contemnendi numinis, ſit nobis materia illum religioſiùs colendi, & diuiniùs venerandi: ne iterum queratur cũ Pſalmiſta Pſalm. 128. v. 3. *Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem ſuam.* Scilicet ſupra immenſitatem dolorum, & eminentiam diuinæ miſericordiæ, fundant peccandi licentiam, qua Deo videntur adulari. Preclarè Tertullianus, poſtquã congeſſit multa Scripturæ loca, quibus diuina miſericordia exaggeratur, inquit: *Talia, & tam ſparſilia eorum, quibus & Deo adulantur et ſibi lenocinantur, effeminātia potiùs quàm vigorantia diſciplinam.* Et mox: *Deus Zelotes qui naſo non deridetur, adulantium ſcilicet bonitatem eius.* Audis ſceleratiſſimos peccatores adulari Deo de miſericordia, vt ſic commeatum ſibi faciant delinquendi?

---

§. XXVIII.

Nimia benignitas, impunita relinquens hominum peccata, licentia foret delinquendi, & libido peccandi.

Tertull. l. 1. contra Marc. c. 26. Philo io l. de Mundi Opif.

102. IVſtitia ſine bonitate ſæuitia eſt; bonitas abſque iuſtitiâ præuaricatio poteſtatis eſſet. Benignitas rigores temperet, rigor benignitatem commendet, & ſic alterutra virtus ab æmulâ ſuâ decoretur. Hæretica Marcionis vox eſt, quòd *Deus de ſola bonitate cenſendus ſit.* Quem errorem ſapienter refutat Tertull. aiens: *At hic ſufficit peruerſiſſimum Deum oſtendi in ipſo praconio ſolitaria bonitatis.* Nam etſi Deus titulo Deitatis infinitè bonus, & clemens ſit: ſed ſolitaria bonitas, & expers iuſtitiæ, Deum dedecet. Eſto, Deus ſit, *Suopte ingenio clemens*, vt ait Philo, ideſt, ingenioſè pius, & vnicè bonus; at ſolitariè, & merè bonus non eſt; qui enim Deus eſt, ſit etiam ſummè iuſtus neceſſe eſt. *Si ergo* ſolitaria eſſet bonitas in Deo ſine iuſtitiâ, aliquâ affinitas malitiæ foret, & velut peruerſitas diuinæ præfecturæ, (neque enim Deus foret, ſi iuſtus non eſſet) quæ à iuſtitiæ abſentiâ præberet peccandi licentiam. Sententioſiſſimè inquit Tertullianus de Deo Marcionis vnicè bonò; *Quis eſt iſte Deus tam bonus, vt homo ab illo malus fiat?* Nam mera bonitas in Deo ſine attributo iuſtitię occaſio eſſet repetitæ malitiæ in homine. Porrò pęnalis animaduerſo humanam ſiſtit temeritatem; at indulgentia à ſupplicijs infligendis ceſſans, fouere videtur peccata. *Videte profunditatem myſterij, vbi peccantium ſordes ſanguine ſunt innocentis ablutæ. Hæc autem remiſſio non te ad peccatum nutrit.* Verba ſunt S. Maximi. Quaſi timeat maximus hic Doctor, ne nimia Dei bonitas videatur peccatis fauere, peccata fouere, & nutrire, & velut profuſior Dei indulgentia appareat humanæ temeritati occaſio aliqua delinquendi.

Nimia miſericordia nutriret peccata. Tertul. lib. 1. c. 13. Maximus hom. in tradit. Symb.

Nazianz. Ora. in SS. lumina. Deus nimis bonus, Deus Hermogenis hæretici eſſet, & aſſentator malitiæ. Septim. ca. 10. aduerſ. Hermog.

103. Vnde ſanctus Gregorius Nazianzenus ſic inuehitur contra eos, qui ſuſceptionem Baptiſmi differebant, vt ita licentiùs peccarent, ſecuri remiſſionis; *Ne beneficiũ tanquam iniuriam prorogemus, nec expectemus, vt plura peccata congeramus, quò plura nobis condonentur: nec Chriſtum cauponemur, & mercemur.* Scilicet iniuriam facit Chriſti Paſſioni, & Chriſtum mercatur, vt Pontifices & Phariſæi; & eundem auariſſimè cauponatur, vt vilis caupo: qui Dei miſericordiam, & Chriſti ſanguinem aſſumit ad patrocinium delinquendi, & fretus bonitate diuinâ præſumit licentiùs delinquere: ac ſi Dei bonitas ſit licentia peccandi, titulus delinquendi, & ſecuritas temerariè audendi contra diuinam patientiam: *Ecce enim etſi non auctor, ſed aſſentator mali inuenitur Deus*, inquit Septimius aduerſus Hermogenem, fingentem Deum merè miſericordem. Nam ſola Clementia, quæ ſociam non habet iuſtitiam, etſi non ſit auctrix peccati; at humanæ malitiæ videtur adulari, dum ei licentiam delinquendi permittit. Benè definitur Aſſentatio; laus immodica, & ſupra merita. Ergo Deus merè bonus, quem Hermogenes de ſuo cerebro finxit, Aſſentator eſſet malitiæ, quam perpetuâ impunitate, quaſi rem licitam permitteret, & impuni permiſſione rem eſſe licitam tacitè publicaret. Et ita floreret malum afflatu meræ bonitatis: homo malus eſſet, quia Deus bonus, eſſet nimis bonus.

Chryſol. ſerm. 1. Septim l. 4. adu. Marc. c. 17. Matth. Aug. l. 2. de ſer. Dom. in monte, c. 22. Peccator contumeliosus eſt diuinæ miſericordię.

S. Chryſologus agens de bono Patre non boni filij, 104.
Prodigi inquam, ita ſcribit: *Quis ſit Pater in dando facilis, facilior in recipiendo?* Nempe dum exaggerare intendit Chryſologus benignitatem diuinã, illam tanta laude quodammodò alicui videbitur deuenuſtare; dũ *Facilitatis* illam notat. Porrò facilitas puerilis affectio eſt, ſaltem non admodum virilis. Et Marcion ſuum Deum fecit, *Balbutiens adhuc benignitatis*. Quis non timet conſtantem ſeueritatem? Quis non cõtemnit facilitatem? Matt. 6. v. 24. *Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire: aut. n. vnum odio habebit, & alterũ diliget, aut vnũ ſuſtinebit, & alterum contemnet.* S. Aug. commentans hanc ſententiam ſic fatur: *Dixit aũt, alterum contemnet, non odio habebit, nullus. n. vera conſcientia põt Deũ odiſſe. Contemnit. n. id eſt, non timet eum, cum quaſi de eius bonitate ſecurus eſt.* Scilicet peccator à mera bonitate Dei ſecurus, ſecuritate peccandi contemnit bonitatem diuinam, dũ ludit de clementia Dei immunis à pęna facinorũ. *Nimirum Dominus ingratis benignus, vt non magis iraſcatur contumelijs clementiæ ſuæ, quàm blanditur*, inquit Tertul. Id eſt, impunis delinquendi ſecuritas, contumelia dicitur diuinæ clementię & bonitatis contẽptus. Adhuc loquitur idem Doctor lib. de Pęnitentia. c. 6. *Certi. n. indubitæ veniæ delictorũ, medium tempus interim furantur, & cõmeatum ſibi faciunt delinquendi. La impunidades ſalvo cõducto de delinquir:* nam licẽtiùs peccat qui ſecurè delinquit. Pergit in idem c. 7. *Redundantia clementia cæleſtis libidinẽ facit humanæ temeritatis. Nemo idcirco deterior ſit quia Deus melior eſt, toties delinquendo, quoties agnoſcitur.* Expende illud: Redundantiam cæleſtis clementiæ libidinẽ facere humanę temeritatis. Quaſi ſola, & effuſior Dei miſericordia abſque iuſtitia, foret nõ frænum, ſed calcar humanæ audaciæ, libido peccandi, & fomes delinquendi: quippè quæ fouere, & nutrire videretur flagitia diſſimulatione ſupplicij. Adhuc perſtat idem antiquiſſimus presbyter Carthaginẽſis agens de Deo Marcionis merè bono: *O Deum veritatis præuaricatorem, ſententia ſua circumſcriptorem! Timet dã-* 105.
nare quod damnat, factũ ſinit, quod fieri non ſinit: mauult oſtendere quid, quã probare. Hic erit bonitas imaginaria, diſciplina phãtaſtica, & ipſa tranſfunctoria præcepta, ſecura delicta. Audite peccatores, quippe nondum hoc eſtis, vt eſſe poſſitis. Quid luculentius? Verùm Deus noſter qui non tantũ ſummè miſericors eſt, vt fingebãt olim Hæretici, ſed etiam ſummè iuſtus, ne diſſimulatione vindictæ libidinem faciat humanæ temeritatis, & nimis indulgendo, ſibi contumelioſus ſit adulando hominũ malitiæ, aduerſus Deum temerariæ, ſic minatur, Iſaiæ 42. v. 14. *Tacui ſemper, ſilui, patiens fui, ſicut parturiens loquar: diſſipabo, & abſorbebo ſimul.* Nã quò benignior indulgentia, eò erit diſtrictior vindicta; & diſſimulantior patientia theſaurizat indignationem in die iræ. Vnde ſapientiſſimè ait Iuditha hic, verſ. 14. *Quia patiens Dominus eſt, in hoc ipſo pœniteamus:* Id eſt, ideo pœniteamus, quia Dominus valde benignus, & patiens eſt; quaſi tolerantior patientia, & diſſimulantior clementia ſit exaggeratio diuini rigoris. Caue à diſſimulatiori patientiâ Dei.

Tertul. l. de Pudicit. c. 10. Nimia miſericordia eſſet libido peccandi. Tertull. l. 1. aduerſ. Marc. c. 27. Iſaiæ. Iudith.

---

§. XXIX.

Diuinus rigor velut complementum eſt Diuinæ Miſericordiæ.

HOmo iniurijs laceſſitus naturaliter crudelis eſt
ad vltionem; & omnes animi, & corporis vires 106.
auxiliares

auxiliares aduocat ad sæuitiam. Imò & clementiam, & misericordiam, diuersissimas quidem facultates, sollicitat, vt furori ferant auxilium ad cædes, & strages. Nescio quod scelus commissum fuit; & facinoris auctor latebat; tunc Theodoricus apud Cassiodorum ingentē auri massam promittit proditori scelestissimi Rei. *Delectat nos munificos esse in amore vindictæ*, inquit Rex. Ecce ira, & iusta seueritas, vel ipsam munificentiā auxiliarem adsciscit ad vindictam. Pius est Theodoricus, vt sæuiat; liberalis, vt puniat: munificus, vt seueriùs castiget. Ex clementia conflat vltionem. Hoc est ingenium hominum, cui adnata sæuitia est, & crudelitas penè naturalis: Verùm quemadmodum homo cogit munificētiam seruire rigoribus; sic bonus Deus facit rigores seruire munificæ liberalitati: Et arcum suū curuat in nubibus, vt eadem machina, qua se sceleratos sagittaturū minatur, ipsos erigat in spem veniæ, & signum belli facit præsagium pacis: & iræ indicium reddit misericordiæ documentum.

Iustitiæ humanæ seruit misericordia, & munificentia Iudicis. Cassio. l. 1, Var. ep. 36.

107. Psalm.

Psalm. 76. v. 10. *Nunquid obliuiscetur misereri Deus: aut continebit in ira sua misericordias suas?* Semel iram ponit, cùm Deus seueriùs irascitur, & multoties misericordiam numerat in ira. Et vox *continebit* emphatica est, ac si impotens sit Deus, etiam cùm irascitur, cohibere, aut continere misericordiam, quin etiā tunc prosiliat? tāquam si ex necessitate quadam erumpat Deus in miserationes, etiam in ipso rigore vindictæ? quasi impatiens sit clementiæ, illamque *continere* non possit in ira? *Aut continebit in ira sua misericordias suas*, Sāctus Hieron. ita locum hunc scripsit: *Aut complenit in furore misericordias suas?* Ac si dicat regius Psaltes ex mente Hieronymi: Adeone Dei misericordia exuberat, vt etiam in magno die furoris sui, & tremendo iudicij die, inter iras seuerissimas, & furorem rigoris, valeat ostentare, imò & *complere misericordias?* Poteritne Deus sic misericordiam dilatare suam, vt ipsa supremi Iudicij seueritas sit complementum misericordiæ, & decus munificentiæ? Potest, potest quidem. Et opto lectorem attentum ad huius rei probationem.

Hier.

108.

Magnus finalis Iudicij dies, totus spirat diuinas iras, & implacabiles rigores. Et primùm omnes homines audita voce Archangeli resumptis corporibus sistentur ante tribunal Christi; ad cuius sinistram erunt reprobi homines; ad eius dexteram collocabuntur prædestinati; Quos Iudex hilari & placato vultu, & suauissimis verbis ad æternaturam felicitatem euocabit, Matth. 25. v. 34. *Sunt dicet Rex his, qui à dextris eius erunt. Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* O quàm commouebitur reproborum inuidia hac voce! quæ plus fortè cruciabit reprobos, quàm incendia gehennæ. *Tunc dicet his, qui à sinistris eius erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c.* Et mox Diabolorum opera detrudentur impij in æternum inferorum ergastulum, æternum arsuri gehennalibus incendijs, & omnibus tormentorum machinis mancipati. O durū spectaculum! ò perennis animarum, & corporum carnificina! In hac rigoribus destinata die penè oblitus videtur Deus misericordiæ suæ. Sed profectò durum, & insolens (ne dicam indecorum) videtur, quòd à bono Deo, qui toties nobile attributum Misericordiæ iactat, & cōmendat, quasi superexcedat seueritatem Iustitiæ; Vltimum verbum, quod Orbi dixit, opus seuerioris iustitiæ sit, & eructans Iustitiæ seueritatem. In hoc acerbissimo verbo; *Ite maledicti in ignem æternum*, deliciabitur pijssimus Deus? Castigetur nequitia reproborum, sed præstaret potiùs, reprobos priùs damnasse, & postea prædestinatos suauissimè compellere, & illos cumulare dignâ felicitate diuinæ munificentiæ, vt in æternum delectaretur Deus dulcissimo miserationis verbo: *Venite benedicti; Possidete regnum, &c.* Declinentur diuina ora suauitate munificentiæ, non exacerbentur acerbitate supplicij. Vltimumne Dei verbum tam acerbum erit, nullo miserationis verbo temperandum? Planè Deus

Matth.

Quomodo Deus in die iudicij punit ex misericordia.

in hac magna Iustitiæ suæ die, *Continuit in ira sua misericordias suas*. Verū acerbior hæc seueritas adauget laudem diuinæ misericordiæ, & ostentat largiorem munificentiam. Fateor, vltima verba Christi Dei sunt: *Ite maledicti in ignem æternum*. Sed qui verba plena irarum audit, aduertat ad causam tanti furoris, in qua elucet exaggeratior benignitas Dei: *Ite*, ait, *maledicti in ignem æternum. Esuriui* (in pauperibus) *& non dedistis mihi manducare; sitiui & non dedisti mihi bibere, &c.* Seuerior ira Dei castigat defectum humanę misericordiæ, rigorem in pauperes punit zelus misericordiæ: Furore agitur Deus in reprobos, sed ob blandum amorem misericordiæ. Non tam punit Deus, quā publicat quanto in pretio illi misericordia sit: siquidem tam acerbè armatur, & pugnat in Misericordiæ vltionem. Vnde seuerior hæc vindicta, opus clementiæ à motiuo est, & exaggeratio diuinæ munificentiæ, & complementum misericordię. Ergo altè Dauid ex mente Hieronymi: *Complebat in furore misericordias suas.* Planè complenit, quippe eiusmodi furor castigans immisericordes, elogium munificentiæ, & completio est misericordię: nam in rigoribus Iustitiæ causa agitur Misericordiæ. Et sic causa condemnationis additur ad sententiam supplicij. Psal. 93. vers. 1. *Deus vltionum Dominus, Deus vltionum libere egit.* Quid hic non spirat rigores, iras, acerbitates? Planè ira est, sed ibi agnoscenda est velut effusior misericordia: Hugo *liberè egit*, id est, *liberaliter egit*. Nempe cum Deus in vltima die plenus furore. Deus vltionum dicitur, tunc liberè, hoc est, maximè liberaliter, & misericorditer egit. cùm iratus sit ob defectum misericordiæ. Fallor, si huc non respexit Tertull. inquiens: *Qui apud Deum discis tam optimum, quam iustum. De suo, optimum*, (id est, munificum, & misericordem) *de nostro, iustum. Tamen hoc ipso optimum, quò à iustum.* Expende τὸ *Hoc ipso optimum: quod iustum*; Id est: Cum maximè *iustum*, & seuerum se ostendit Deus, tunc maximè *optimum*, munificum, & misericordem se intimat: scilicet aduocando iustitiam auxiliarem in vltionem violatæ misericordiæ. Benè ergo ait Iuditha hic, v. 15. *Non enim quasi homo sic Deus comminatur; neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur.* Nam homo ira actus punit immisericorditer; Deus verò ex misericordia irascitur: neque in ira sua continet misericordiam suam.

109.

Psalm.

Hugo.

Tertul. l. de Resur. Carn. c. 14.

---

§. XXX.

Suspensæ expectationis molestiæ exaggerantur.

110. Menand.

MEnandri in Nauclero præclara vox est: *O Iupiter colendissime, quantum malum spes est!* Quid enim molestius quàm contemplari bonum, quo & cares, & arduum adeptu scis? siquidem absentiā rei cupitæ affligeris; & ipsa rei bonitate cruciaris: quia tantùm possides absentiam boni optati, & pendenti animo angeris. Vnde Cassiodorus dixit; *Solo spei labores*, quasi cæteræ calamitates huius vitæ vacuæ à calamitate essent, & mentiti labores; quia ab spe veri, & soli. Disertè Plinius, *Desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit. Quoque propius accesseris ad spem fruendi, hoc impatientius careas.* Ergo spes boni, impatientia mali est. Prouerb. 13. ver. 12. *Spes quæ differtur, affligit animam.* Aduertit Iansenius in Hebræa origine sic scribit. *Spes protracta, infirmitas est cordis.* Porrò comitialis morbus inter reliquas ægritudines molestior, & ærumnosior est; nam cordolium mœstissimā tristitudine hominem angit, & agonia deliquij homo tabescit, & temporarim cadauerascit; & res est plena periculis, instigans ad præcipitia, & noxia quæque. Sic spes protracta impatientia boni est, inquieta agonia, cordolij similis. Sententiosè ait Theognis apud Stobæum: *Spes, & periculum inter homines similia sunt. Sunt enim vtrique difficiles dæmones.* Itaque non tantùm spes periculum est,

Spes protracta cordolium est. Cassiod. in Prœm. Variar. Plinius l. 6. epist. 1.

Prouerb. Iansen.

Stobæ. Spes protracta est difficilis dæmon.

sed

sed etiam velut intestinus & difficilis Dæmon dicitur. Quia carentia cupiti boni, possessio est nequioris Diaboli, à quo & fatigatur, & angitur ad instar Energumeni. Vnde qui spe suspensus est, vnicè laborat, tristitiam, & pericula subit cordolij, & difficili exagitatur dæmone: quod nimis ostendit spei molestias. Addam & alia quæ rem adaugeant.

111. Expectatio gehennæ æmula. Luc.

Lucæ 21. v. 25. Prædicit Christus præambulos timores supremi Iudicij, aiens: Solem obnubilandum, Lunæ defectum, stellarum deliquia, elementorum horrisonas concussiones, Iudicis rigores conscientiæ impatientiā, damnationis pauores, quibus impij homines territabūtur, & tabescent. Et addit: *Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione.* Frustra videntur interpretes quærere causas tam ingentis pauoris; cùm in promptu adsint tot, tantæque, quæ possent metum incutere potentissimè. Caietanus, vt erat subtili ingenio præditus, sic scripsit in Commentatio huius loci: *Arescentibus hominibus præ timore: in intellectu perplexitas, in affectu timor, Et expectatione: non significatur spes, sed mora euentus.* Hæc postrema verba dignissima sunt expensione; ait .n. Caietanus, causam ob quam impij homines angentur & tabescent, fore *moram euentus*. O insanos expectationis labores! Scilicet in illa tremendi iudicij expectatione horribili, elementa timenda concussione colliduntur, & infremunt; è cælo tot prodigia territant impios; conscientia scelerum excruciantur, vultu iudicis expallescunt, mox fulminanda sententia in ipsos carnificantur; iam iam hianti gehenna deuorantur, & tamen pauent ob *moram euentus* certissimè aduersi? Hęccine causa tanti metus, vbi tot, tantæque causæ pauoris vrgent? Adest minax Iudicis vultus, adest sententia terrores fulgurans, adest hians, & iam fumans gehennæ hiatus, & reprobi arescunt ob *moram* iam iam imminentis judicij, dum præuias Iudicis minas experiuntur? O expectationis labores! ò impatientiam imminentia pœnæ, & diu dilati & exoptati boni!

(Margin: Caiet.)

112. Luc. Expectationis incredibile præmium.

Lucæ c. 12. v. 35. *Sint lumbi vestri præcincti, &c. Et vos similes hominibus expectantibus Dominū suum.* Serui diu expectant Dominum, & diuturna expectatione anguntur; quod præmium mercedis nomine pro expectatione expectent? *Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Magnum profectò præmium, & velut effusior remuneratio. Deusne, qui supremus omnium Dominus est, in Beatitudinis opiparo conuiuio minister erit mensæ, in quâ recumbunt expectantes serui? Vt emedullē hunc locum adducā sudata S. Chrysol. verba, à nomine ignorata, sed à nullo sic expensa. *Amen dico vobis, quo præcinget se, & faciet illos discūbere, & transiens ministrabit illis. Nimirum vt talionem rependeret, dissimulat se in ipsa diuinitate diuinitas.* Attende ad illam sententiā, *vt talionem rependeret*, hoc est, Deus ipse ministrat expectatoribus seruis, vt ęqualem gratiam, seu retributionem rependat ministris, qui ipsum expectauerūt. Deusne ministret, vt ministerium expectationis ad æqualitatem rependat seruis? Scilicet Christus Deus, cui seruitia debent creaturæ omnes ob creationis beneficium: & homines redemptionis titulo, (vt alios omittam,) Deus inquam, qui hosce seruos munerauit Beatitudine, Cōuiuij nomine expressa, quæ est bonorum summa, quare præter hæc sese demittit, vsque ad humile ministrandi seruitium? vt *talionem rependeret*, quo remuneret *expectationem* seruorum. Tanta res, tamquam difficilis & molesta. Expectatio est, vt partim æstimet Deus eam remunerare acceptando seruorum obsequia, elargiendo coram Beatitudinis gloriam, nisi fastigium suæ Maiestatis ad vile serui ministerium demitteret, vt talionem rependeret pro expectatione? Sic Iuditha hic. vers. 20. exhortans Bethulienses ad tolerantiam tot laborum inter cæteros toleratu difficiliores recenset expectationem bonorum, aiens: *Expectemus humiles consolationem.*

(Margin: Chrysol.; Iudith.)

§. XXXI.

Commentarius litteræ.

Vers. 21. Et nunc fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorū erigite, vt memores sint, quia tentati sunt patres nostri vt probarentur, si verè colerent Deum suum.

Vers. 22. Memores esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est.

Vers. 23. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles.

Vers. 24. Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suā & improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt.

Vers. 25. Exterminati sunt ab exterminatore, & à serpentibus perierunt.

Vers. 26. Et nos ergo non vlciscamur nos pro his quæ patimur.

Vers. 27. Sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini, quibus quasi serui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus.

ET *nunc fratres, &c.* Bethuliæ Principes dicuntur presbyteri, non quia essent Sacerdotes, qui fortè erant laici; Græco enim vocabulo presbyteri dicuntur senes: & hic senatores appellantur; prudentia enim cana esse solet. Nec propterea existimandum est hos principes viros, seu senatores semper esse ætate senes? sæpè enim senatoris nomen dat, non ætas, sed prudentia aut munus. Dein rectè dicit à senatoribus, seu præfectis dependere animas subiecti populi, qui senatus consilijs stat, aut cadit: nimisque potest superioris consilium, & consulta ratio ad permouendos animos populi, & huc aut illùc trahendos prout res postulat. Noster Arias Tractat. 6. de imitatione Christi, cap. 47. de bono exemplo Sacerdotis intelligit, à quo dependet populorum salus. Nam vt præclarè inquit S. Ambros. in Luc. 19. *Sermo eius habena est, stimulus est.* Hortatur ergo Iuditha senatores, vt ad meliora speranda erigant populum, maiorum exemplo, quorum fides egregia explorata est varijs tentationibus. Hebræorum protoparentes primò ponit, nempe Abrahamum, qui dilectum Isaacum mactare iussus; fidelissimè paruit: Et sic *Dei amicus effectus est*. Id est, declaratus, seu eius amicitia cum Deo aucta est, quia charior Deo fuit à tentatione, in qua animosè se gessit. De quo ita scribit Seleucus: *Tentatione purgat Abrahamum patientiæ simulacrum*, qui statim dicitur: *Amicitiæ diuinæ nundinatur*. Sic Isaacus tentatus est, dum vltrò ligari passus est; nam cùm esset vigintiquinque annorum, vt tradit Iosephus lib. 1. Antiquit. cap. 24. valuit parenti reluctare, sed noluit; imò sponte iugulum præbuit. Sic Iacobus multos exantlauit labores, dum Esau fratris fugit iras, sic Moyses dum peruicacem populum & rebellem tulit. His Patriarcharum tentationibus Pentateuchon scatet, quæ obuia sunt vel rudi populo. Addit, *per multas tribulationes transiisse fideles*. Quid est transiisse fideles per tribulationes, nisi

(Margin: Vers. 21. 22. & 23. 113.; Arias.; Ambros.; Basil. Sel. Orat. 7.)

nisi in tribulationibus conseruasse patientiam? Ita
Arias. Arias in pio libello de Imitatione Christi, Tract.3.ca.
12. Nā patientia in tribulatione quædam fidelitas est;
& impatientia, infidelitatis quædam species. Ex hoc
Sanctor. loco Sanctotis. ad Matth.7.validè animat homines ad
sperandum.

VERS. 24. *Illi autem, &c.* Pergit,& inducit eos,qui impatien-
& 25. ter tulerunt molestias, quas in deserto tolerandas ob-
114. tulit Deus; ob quas malè,& impatienter perpessas, &
murmuratione exceptas, serpentium morsibus peri-
erunt:Num *exterminatorem*,hic appellat Angelum,si-
Numer. ue bonum,siue nequam, cuius opera castigata fuit ef-
frænis linguæ licentia? Ait *Improperium murmuratio-
nis suæ*, quia cum detraxerint Deo, de eius proui-
dentia immurmurando,ad improperium Dei obmur-
murasse dicuntur.

VERS 26. *Et nos ergo non vlciscamur nos pro his,quæ patimur.*
& 27. Impedita sententia. Num se tradendo immani hosti
ad certam mortem, seu captiuitatem durissimam,
vindictam ipsi sument? Num iniurias sibi illatas ab
Holoferne vlciscentur Bethulienses, sese ipsi deden-
do? Duplex expositio succurrit. Altera est, plures è
Bethuliæ populo desperasse de adiutorio diuino, & in
Deum querulos, eò quòd suo populo non opitulare-
tur, decreuisse vrbem tradere: quò planior erat adi-
tus ad Ierusalem capiendam, & templum diripien-
dum, & diruendum, & omnem religionem euerten-
dam. Ergo vt se vindicarent de Deo, agebant de tra-
denda Bethulia pro his, quæ patiebantur Dei, & reli-
gionis causa, Deo negligente res Iudaicas. Vnde ait
Iuditha: *Nos ergo non vlciscamur nos pro his, quæ pa-
timur*. Id est, ne, quia Deus videtur res nostras negli-
gere, vlciscamur nos de ipso, ipsius templum, & gen-
tem tradendo hosti,ad contemptum numinis, & reli-
gionis euersionem. Vel aliter:Hebræa gens, seu quivis
religiosus populus adeò charus est Deo,vt si sponte ir-
ruant in graue aliquod malum, non tam videantur
malum inferre sibi quàm Deo, qui neglexit auxilium
ferre populo charo,& benemerito de religione. Vnde
irruendo in certum discrimen, se vlcisci de Deo, di-
cuntur. Adde tertiam expositionem ex cap. 1.vers.12.
nempe *vlcisci* non sumi hic relatiuè pro iniuriæ vindi-
cta,sed pro graui damno,in quo irruunt voluntarij: &
ita sensus erit. Pro his, quæ patimur malis,æquum non
est,vt sponte in grauiora irruamus! Legatur commen-
tarius literæ in præfatum, v. 12. vbi hunc locum præ-
maturè explicui. Aliam expositionem adducit Tiri-
Iudith. nus: *Nos ergo non vlciscamur nos pro his,quæ patimur.*
Id est: Non irascamur, non obloquamur,non indigne-
mur,quasi volentes nos vlcisci de Deo ob flagella quę
Titin, patimur. Huic commentationi non parùm fauet con-
textus:nam paulò antè dictum fuit,impatientes ęrum-
narum,& in Deum obloquentes,in deserto seuerè pu-
nitos. Secunda expositio moralior videtur, cæteræ &
literales,& idoneæ.

§. XXXII.

Tribulatio seu persecutio arbitrium est cælestium opum congerendarum.

115. TRibulatio ferè præpropera delictorum venia est,
Zen. Ver. index diuini amoris, sanctimoniæ præsagium, &
serm.de pa dissimulata prosperitas. S.Zeno sic inquit: *Iob felicita-
tient. tis pristina statum dissimulando non perdidit, sed mu-
Periculis tauit.* Itaque Iobi calamitas,non amissio,sed dissimu-
pascitur latio felicitatis fuit. Parùm esset Deo,prosperitatibus
grex à bo- beare, nisi calamitatibus felicitaret; porrò tribulatio
no pastore. ingenium beandi est, & arcana Christianismi felicitas:
Ego sum Pastor bonus, dicebat Christus, Ioannis cap.
Ioan. 10.v.11. Beatus grex,cuius pastor Christus est! procul
fera rapax à Christi ouili: securè pascitur,quem pascit
Matth. tam bonus Pastor. Verùm Matth.10.vers.16. inquit:
Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Oues
simplices, & inermes mittit inter sæuos lupos, & se
bonum pastorem prædicat? Bonus pastor animam suā
dat pro ouibus suis;dies, noctésque excubat, ne mala
bestia in gregem irruat;quod si irruat,inuadit ipse ala-
cer, & proprio periculo redimit ouium discrimen.
Quando bonus pastor dimittit oues lupis? At ea est
persecutionis prosperitas, & securitas, vt verè bonus
pastor Christus periculis pascat, & saginet gregem
suum,persecutionibus felicitet,& vel lupis seruet:per-
secutionem enim exarmat persecutio,& ipsa sui tutela
& incolumitas est: peccata quasi expellit, sanctitates
conciliat,virtutes coronat, & mentes beat.

Iobus ad patientiam factus vir, diris exagitatus ca- 116.
lamitatibus,nunquam ærumnis satur,sic aiebat,cap.6. Iob
v. 9. *Et qui cœpit, ipse me conterat*, &c. *Hæc mihi sit* Tribulatio
consolatio,vt affligens me dolore, non parcat. Scilicet quasi anti-
tam auidè cupit perseuerantiam laborum, quos pati- cipata ve-
tur, vt se consolari existimet ærumnarum diuturnita- nia delicto
te: Optat vt Deus non parcat infligendis doloribus, rum est.
vt parcat peccatis. Eleganter Tertull. *Omne delictum* Tertul.
aut venia expungit,aut pæna (Expende diligenter quæ Pudicit.c.2.
subiungit verba) *venia ex castigatione,pæna ex damna-
tione.* Itaque castigatio quædam *venia* dicitur delicto-
rum. Tribulatio,pęnitentiæ æmula est,& quodammo-
dò anticipata venia criminum: ærumnis velut remit-
tens,quod delictis admisit; laborando sere expungens,
quod deliciando contraxit. 227.

Præterea Tribulatio, quæ veluti venia delictorum
dicitur,necesse est, vt quodammodò sanctitas sit, imò
augustissima sanctitas nominatur. Ioan. 10. vers. 36.
Quem pater sanctificauit, &c. Quænam hæc Christi Ioan.
Dei sanctificatio? Num à diuinitatis sanctitate, vt ar-
guit noster Vasquez? an à personalitate Verbi, vt cen-
sent recentiores? aut fortè à gratiæ habitualis sancti-
monia? his enim omnibus sanctitatis generibus Chri-
stus sanctus est. Adde diuinum amorem erga Deum, Theoph.
viuax profectò sanctimoniæ genus. Audiendus est Aerumnæ
Theophylactus hic, inquiens: *Quem Pater sanctifica-* quasi san-
uit: Sanctificauit eum hoc est,sanxit sacrificari pro mū- ctificat, &
do. Nempe Christi Passio,iniuriæ & cruciamenta,san- beant.
ctificatio eius dicuntur? Planè nouum, & augustum
sanctitatis genus, Passio est, & acerbior Christi tribu-
latio? Qui tot titulis sanctus est,nouo quasi sanctifica-
tionis ingenio gaudet? Parùm fortassis esset Tribula-
tionem sanctitatis nomine decorari, nisi etiam Beati-
tatis titulo fulgeret: quia atrocior persecutio, & cala- Zeno Ver.
mitas patienter tolerata, aut anticipata beatitudo di- serm. de Io
citur,aut præsagium beatitudinis obtinendæ: S. Zeno na.
Veronens. sic scribit: *Clamat de profundis, & Paulus
obrutus calamitatibus beatis, cùm pro nomine Domini
latrones in itineribus, latrones in ciuitatibus patiatur,
cum à Iudæis virgis ter cæsus, naufragio trino diluitur,
tur, cùm insani populi furibunda tempestate lapideis
imbribus feliciter grandinatur*: Expende *feliciter
grandinatur*; Et præsertim, *Beatis calamitatibus*.

Cætera tribulationis epitheta, breui complexus est 117.
Tertullianus sic sententiosissimè inquiens: *Arbitrium* Tertul.
Domini persecutio. Verba(vt apparet) à re politica vi- de Fuga in
dentur petita. Solent Principes ne exhauriatur regia persecut.
gaza ad præmianda magni ducis facinora,vel ad molē ca p.2.
substruendam, vel ad quidvis aliud, in quod magnus
sumptus impenditur,adhibere industrios quosdam vi-
ros,qui perspicaci ingenio,& diuturna politia,sagacis-
simè artem peruestigent,qua ingens illa nummorū co-
pia colligatur. Verentur.n.ne si ex publico ęrario de-
promatur,aut magna ex parte minuatur,aut certè ex-
hauriantur regij thesauri. Eò vsque audet humanū in-
genium! Ait ergo Tertullianus,tam opulentos gratia-
rum thesauros tribuit Deus his, qui persecutionem
patiuntur, vt veluti metus posset esse,ne minueretur,
aut exhauriretur Omnipotentiæ ærarium, (hyperbo-
licè rem explicat Tertullianus,) arbitriorum ingenio
comparet gratiarum opes: *Arbitrium Domini perse-
cutio.* Itaque ipsa persecutio,& tribulatio ingeniosum
arbitrium est, quo sic Deus diuitat persecutione affli-
ctos,

ctos, vt tanquam non ſufficerent omnipotentiæ gazæ, ad arbitriorum induſtriam confugiat Deus. Ergo & Arbitrium eſt perſecutio, & immenſus gratiarum cumulus arte perſecutionis acquiritur. Sic profuſa gaudia expectat Iobus à tribulatione; veniam delictorum Tertullianus, ſanctificationem Theophylactus, beatitudinem Zeno: quia perſecutionis arbitrio, opes omnis generis congeruntur. Vnde opportuniſſimè dixit Iuditha hic, v. 22. *Memores eſſe debent quomodo pater noſter Abraham tentatus eſt, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus eſt*: Dei amicus à tribulatione fit?

[Iudith.]

---

§. XXXIII.

Patientia virtutum perfectio eſt, redemptio gratiæ, & donatrix gloriæ.

[118. Patientia cumulus virtutum eſt.]

118. SAnctiſſima Iudith benè docta in re virtutum, adhortans proceres ad patientiam calamitoſiſſimæ obſidionis, patientiæ elogia breui commemorat ab hoc verſ. 22. illi adſcribens virtutes omnes, quæ maximè floruerunt in ſanctioribus Hebreæ gentis Patriarchis, quaſi Patientia vna virtus cùm ſit, cumulus omnium virtutum eſſet, & tanquam vna plures, (ſi liceat ſic loqui,) quod huius §. argumentum erit. Nam vt egregiè S. Zeno Veronenſis: *Non virtutes poſſunt eſſe virtutes niſi rerum diſciplinam, conuerſionemque, quaſi quædam ſollicitè mater, Patientia cuſtodiret.* Porrò omne vitiū impatientia virtutum eſt. Ergo qui eſt præditus patientia virtutum, vitiorum impatiens eſt, & qui patiens eſt, caret hoſte virtutum; nempe impatientia; & ſic tranquillæ fruitur corona virtutum. Profectò prima Chriſtianiſmi virtus, fides eſt: hæc patientiæ debetur: nā hic dicitur ſanctiſſimos olim Patriarchas *per multas tribulationes tranſiiſſe fideles*. Quaſi eorum fides à patientia extiterit: Nec miror, cum *ea nos oſtendant Chriſtianos, quæ patimur ad exemplum ipſius Chriſti*. Verba ſunt Septimij libro de baptiſmo, cap. 3. Egregiè Tertullianus verſans illud 1. Corinth. 13. *Manent fides, ſpes, charitas*, ſic inquit: *Fides, quam Chriſti patientia induxit: ſpes, quam hominis patientia expectat; Dilectio, quam patientia comitatur.* Ecce patientia ex ſententia Tertulliani eſt illuſtris Theologalium virtutum Trinitas: nam patientia vna cùm ſit, quaſi trina virtus eſt: eſt enim fides, quia *fidem munit*: (vt inquit ipſe cap. 3.) eſt ſpes; quia *hominis patientia expectat* promiſſam fœlicitatem, ne deſperet impatientia deſiderij: eſt charitas; quia *charitatem adiuuat*. (vt ait cap. illo 5.) Præterea ait Antiochus: *Pœnitentia indiga admodum eſt patientia, citra cuius operam perfici neutiquam poſſit. Patientia pœnitentiam perficit, & eam velut indice oſtentat præinſigni patientia redimitam.* Audis quàm cognata, vel agnata ſit patientia pœnitentiæ, vt ipſius conſummatio, & perfectio ſit. Ad hæc patientia, orationis gerit vices: Nam vt ait Tertullianus: *Patientia petitiones commendat, deprecationes affirmat*. Et cap. 3. docerat: *per patientiam miſericordiæ matrem*: Ac ſi patientia efficaciſſimè miſericordiam impetret, & munificentiſſimè dona tribuat ea liberalitate, qua ſolet pia mater munifica eſſe in filios.

[Zeno Ver. ſerm. de Patientia.] [Tertul. l. de Patientia, cap. 12.] [Antioch. hom. 78.] [Tertul. lib. de Patient. c. 13. & 3.]

Longum foret omnes virtutes ſigillatim recenſere:
119. Adducam verba S. Zenonis, apta ad rem, etſi longiuſcula, ſcribenda tamen: *Profectò ſola patientia eſt, ad quam prorſus res omnis ſpectat, dubium quippe cum non ſit, ſpem, fidem, iuſtitiam, humilitatem, caſtitatem, probitatem, concordiam, charitatem, omnes artes, omneſque virtutes conſtare non poſſe ſine eruditione, & fræno. Eſt enim* (nempe patientia) *matura ſemper humilis, cauta, prudens, prouida, omni neceſſitate contenta, quauis turbationum tempeſtate tranquilla.* Neque modò hic ait, caſtitatem conſtare patientia, ſed infrà ſic ſubdit alloquens patientiam: *Tu Virginitati præſtas, ne flos eius vllo morbo, vllo tempore deflorescat.* Et quidem caſtitatem patientia conſtare, ſeu virginitatem patientia perfici planè conſtat. Et idem exaggeratiùs docuit Clemens Alexand. inquiens de Chriſto: *Cum omnia ſuſtinuiſſet, erat continens, diuinitatem operabatur Ieſus*: nempe quia Chriſtus omnia tolerantiſſimè ſuſtinebat, ideò dicitur continens: Nimis audet Alexādrinus Clemens: Scilicet Chriſtus erat caſtiſſimus, quia proles caſtiſſimæ virginis, quia caruit laſciuiæ fomite, quia puriſſima caſtitate præditus ab inſtanti Incarnationis: tum vel maximè, quia homo Deus erat, & ſic luxuriādi impotens. Et tamen licèt tot, tantæque cauſæ aderant continentiæ Chriſti Dei, aliam adiecit Stromateus, nempe patientiam, ne qua cauſa Chriſto deeſſet ad caſtitatem. Quid illuſtrius?

[Zeno ſerm. de Patient.] [Caſtitas Chriſti etiā à patientia eſt.] [Clem. Alex. 5. Strom.]

Parum eſſet patientiæ, niſi vna virtus cùm ſit, omnes
virtutes quodammodò eſſet, & quidem perfectè, (di- 120.
cam luculentius,) niſi eſſet omnium virtutum perfectio: Nam vt ait Antiochus ſuprà; *Bonorum ſi qua in nobis ſunt, cardo, & caput patientia eſt*: Itaque non tantùm virtutes non poſſunt eſſe virtutes ſine patientia, ſed etiam patientia quaſi conſummatio, & perfectio omnium virtutum eſt. Iacobi 1. verſ. 4. *Patientia opus perfectum habet*. Nonne & reliquæ virtutes opus perfectum habent? Neque enim eſſent virtutes, niſi haberēt opus perfectum. Quid peculiare eſt in patientia, ob quod dicitur habere opus perfectum? Et quid eſt hoc opus perfectum, quod habet patientia, & quod non habent virtutes cæteræ. Præclarè id dixit Zeno Veronenſis; *Quia patientia non tantum in multiplicandis virtutibus, laudem ponit, quàm in finiendis.* Itaque patientiæ opus non tantum eſt multiplicare virtutes, ſed illas ponere, conſummare, perficere, ac ſi patientiæ opus ſit conſummatio, & perfectio virtutum. Zenoni conſentit S. Gregorius 5. Moral. explicans illud Lucæ 21. *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*, ſic inquiens: *Quid enim eſt animas poſſidere, niſi perfectè in omnibus viuere, cunctiſque mentis motibus quaſi ex arce virtutis dominari?* Ergo patientia virtutum multiplicatio eſt, Sanctitatis perfectio, & meritorum exaggeratio.

[Antioch.] [Patientia eſt virtutū perfectio.] [Zeno ſerm. de Patient.] [Greg.]

Tertullianus loquens de primæuæ Eccleſiæ populo,
ait: *Pati exoptat, vt totam Dei gratiam redimat.* Quid 121.
eſt quòd patientia dicitur redimere totam Dei gratiam? Gratiāne redimi poteſt? Num gratia captiua eſt? Imò gratia redemptio eſt à captiuitate. Quomodo ergo patientia redimere poteſt gratiam? Puto quòd redimere hic emere ſignificat. Et ſic ſenſus euadit planè luculentus, ſed difficilis. Nempe patientia totam emit gratiam. Verùm gratia emi non poteſt patientiæ meritis: quia meritum tollit rationem gratiæ. Nam vbi meritum aliquod eſt non gratia, ſed remuneratio datur. Num adeò excellit patientiæ largitum præmium, vt etſi tantam Dei gratiam emeret, nihilominus gratia, quæ daretur ob patientiæ meritum, quaſi gratia maneret? Tanta gratia datur ob patientiam, tām excellit humanæ virtutis meritum, vt licèt præmium ſit, dici poſſit quodammodò gratia? Præmium, quia datur ob meritum; Gratia, quia tām excellit humanum meritum, vt ferè poſſit dici gratia? Sic munificè Deus patientiam munerat, vt præmium ipſum dicatur beneficium, & gratia? An quia dat etiam innumeras virtutes, quæ ſunt patientiæ comites, & aſſeclæ: & ita ſuperexcedens præmium? Igitur ſententiosè dixit Tertul. quòd *patientia totam Dei gratiam redimit*. Fortè aliquis malit, ideò patientiam dici redimere totam Dei gratiam, quia tota Dei gratia quæ tribuitur ad peragenda opera reliquarum virtutum, velut captiua eſt ſine patientia, quæ conſummatio, & perfectio cæterarū virtutum dicitur, nec ſatis expedita eſt ad peragenda reliquarum virtutum opera ſine patientia. Vnde patientia, quæ conſummatio, & perfectio dicitur cæterarum virtutum, *totam gratiam redimit*. Non tam Gotthorū Rex ad ſuos Palatinos, quàm Chriſtus ad ſuos familiares, in hanc præclaram vocem erumpit: *Augete famam noſtram per patientiam veſtram.* Caſſiodorus.

[Tert. Apolog. c. 50. Patientia totam Dei gratiam redimit.] [Caſſiodor. l. 10. ep. 5.]

Nec ſatis eſt, quòd patientia ſit virtutum perfectio,
& gratiæ redemptrix niſi etiam dicatur beatitudinis 122.
dona-

Lucæ.
donatrix: & quidem Christo. Luc. 24. v. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Profectò si gloria Christi, gloria sui ipsius est, quo pacto dici potest, oportere quòd Christus per patientiam

P. Damian. serm. 3. Gloria Christi etiam à patiĕtia est.
intraret in gloriam? Opportunè Petrus Damianus: *Dua propensius necessaria probantur esse virtutes; charitas videlicet, & patientia. Per charitatem quippe Dei filius ad nostra descendit: per patientiam verò susceptã nostra substantia veritatem ad paternam gloriam sublimauit.* Patientia Christi ipsum sublimauit in cælum, an diuinitas? an persona Verbi cui vnita erat humanitas, & sic ipsi debebatur in cęlis sublimari? Patientiane euexit, & inuexit Christum ad cęlos? Patientia sublimat? Num si Christus non pateretur, in cęlũ non sublimaretur? Mitto has quæstiunculas ad altius scholæ examen. Id vnum audio ex ore Sanctissimi, & literatissimi Petri Damiani, nempe quòd Christus *per patientiam, susceptam nostra substantia veritatem ad paternam gloriam sublimauit.* Scilicet tantam gloriæ sublimitatem vult debere patiĕtiæ, & patientię quoq; titulo possidere rediuiui corporis glorias, vt sic honoret patientiam adscribendo hãc gloriam patientię, & sic sublimet gloriam, eam patientiæ etiam nomine possidendo; ne quod sit opus, ne qua sit operatio Christi, quæ non fulgeat prærogatinâ patientiæ.

P. Dam. ibi.
Nam de Christi operationibus sic ait Petrus Damianus: *Quid in his omnibus nisi maiestas inuicta patientia claruit?* Multa quidem alia clarent, nempe virtutes, doctrina, miracula, gratia, & gloria. Verùm hęc omnia à patientia quasi mutuantur claritudinem.

---

§. XXXIV.

Frequens consuetudo peccandi à fide paulatim auertit: vnde impudens peccator, Semichristianus olim habebatur.

123. Repetita malitia artifex errorum est, & hæreseos fomes, dissimulanter instigans ad apostasiã.

1. ad Tim.
Nemini non notum est illud Pauli 1. ad Timotheum 1. v. 19. *Habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidã repellentes circa fidem naufragauerunt.*

Anselm.
Quæ verba sic commentatur S. Anselmus ibi: *Consentire peccatis eligentes, nauem animæ scopulis errorum fregerunt.* Ecce tibi fidem naufragam peccatorum procellâ exagitatã, ad errorum syrtes impingere, & miserum naufragium

Peccator Semichristianus dicitur: & quo sensu.
facere. Nempe repetitum peccatum ferè suspectum hæresis est quia repetita malitia compendiaria via est ad errandum. Proh! quot strages fecit in fide impudĕs delinquendi libertas! Heu Germaniam vtramque! heu olim Gallias! heu nunc magnam Britanniam! vbi peccandi licentia, ius errandi fuit. Porrò delictũ hæreseos

Septim. l. de Coron. mil. c. 5.
negotium est. Septimius: cùm in exercitu Imperatoris vnus tantùm Christianus miles inter multos commilitones Christianos repudiaret coronæ decus, cæteris Christianis coronas admittentibus, inquit: *Inter tot commilitones solus Christianus.* Nunquid & alij, qui coronæ ambibant honorem, & qui erubuerunt Christianam humilitatem, aut silentio redemerunt tormĕta, fidem Christi non habebant? Quare solus ille Chri-

Cerda.
stianus dicitur? Cęteri Christiani non erant? *Quasi reliqui semichristiani,* inquit Commentator inibi. Nimirum Semichristiani dicuntur cęteri, ac si non integrè Christianus sit quisquis honores inhiat, & voluptates

124.
suspirans Christianos labores tolerare detrectat.

Tert. Apolog. adu. Gent. c. 24.
Audacter Tertullianus ita fatur, Gentiles alloquens: *De vestris semper æstuat carcer, de vestris semper metalla suspirant, de vestris semper bestiæ saginantur: Nemo illic* (in carcere) *Christianus: aut si & aliud, iam non Christianus.* Quid? tunc Christianorum nemo fur, aut homicida, aut seditiosus, aut maledicus, aut lascinus? Nõne hæc flagitia fide saluâ possunt perpetrari? Quâ frõte dicere audet Tertull. quod si Christianus quispiã reus est furti, aut homicidij, aut adulterij, &c. iam non est

Celada in Iudith.

Tert. c. 26.
Christianus? Profectò indubium est, fidem non amitti propter eiusmodi delicta. Ipse Tertullianus, occurrit obiectioni, aiens: *Sed dicet aliquis, etiam de nostris excedere quosdam à regula disciplinæ. Desinunt tūc Christiani haberi penes nos.* Audis quòd tūc per illiusmodi flagitia non statim profligetur Christiana disciplina; at vsque adeò tenera habebatur infantis Ecclesiæ fides, tam delicata erat fidei valetudo, vt haberetur iam vt infidelis, (etsi fidem non amisisset) qui grauioris delicti reus esset: & ita penès Christianos non satis Christianus habebatur: nam qui delinquendo expellit bonã conscientiam, fidem habet naufragam: & in hoc sensu Semichristianus dicitur.

Cæterùm quantâ audaciç temeritate peccator insectetur Christum Deum; expressit Beda ad illud Ioan. 8. v. 59. 125. Ioan. Beda.
Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum. Quot malas, inquit, *cogitationes quis assumit, tot lapides in Iesum mittit. ac deinde quantum ad se pertinet, si ad deliberationem transit, Iesum extinguit.* Proh defectus humanos Deicidij reos! Christum lapidat, quisquis scelera meditatur; in Christum furit, quisquis agitur malitiæ furore; Christum, quantum ad se pertinet, extinguit, quisquis atrociora delicta audet.

Peccator Christũ sibi quasi crucifigit. Petr. Dam. ser. 47.
P. Damianus, ita dehortatur à delictis: *Vide* ait, *ne rursus tibimet ipsi crucifigas filium Dei, rursus fabricans crucem, in qua crucifigatur ille, qui resurgens ex mortuis iam non moritur. Intuerè ne mortiferam crucē efficias, in qua facias filium Dei amaris doloribus interire.* Nempe peccator crux Christi est, & simul carnifex: ipse in semetipso Christum crucifigit, aut peccatori figit, quæ de se est acerbior crux. Caue ne rursum voluptatũ velut acer-

Peccator Deo calumniã meditatur. Ioan. Aug. tract. 29. in Ioan.
bissimis clauis crucifigatur in te Christus: time peccatorum Deicidium. S. Augustin. explicans illud Ioannis c. 7. v. 18. *Qui à semetipso loquitur propriam gloriam quærit,* ita scribit: *Dominus noster magnum nobis exẽplum præbuit humilitatis, dum habitu inuētus vt homo, quærit gloriam Patris non suam. Sed tu quãdo aliquid boni facis, gloriam tuam quæris; quando aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris.* Expende hæc postrema Augustini verba, in quibus peccatum appellat calumniam Dei. Num impius, dum delinquit, tacitè calumniatur mysteria fidei nostræ? Gloria beatitudinis vilis illi est, gehennæ incendia non satis videntur vrere, cùm ita ob breuem & volaticam voluptatem contemnat; videlicet in Christum, Christique mysteria *calumniam meditatur,* cùm ea sic contemnit, ac si forent poetica commenta. Clemens Alex. agĕs de Chri-

Clem. Alex. lib. 1. Strom.
stianorum moribus, quos appellat Christianam philosophiam, ita fatur: *Quæ est secundum traditionem diuinam philosophia, constituit, etc. Qua sublata videtur fabula Saluatoris œconomia.* Nempe Christianus, qui vti Christianus nõ viuit, Christo Deo calumniam meditatur, quia Saluatoris œconomiam, seu Christianam disciplinam, velut inanem fabulam æstimare videtur: nam si gehennæ ignem attentè verum crederet, si beatitudinis gloriam viuaciter veram censeret, si Ecclesiæ Sacramenta, & Dei mysteria pro dignitate reputaret; non sic viueret, ac si fabulæ forent, & futilia poetarum commenta. Audis enormiorem peccandi licentiam suspectam infidelitatis haberi?

Omne peccatum, & contemptus veri Dei est, & creaturæ supra Deum ęstimatio, quod videbitur fortè alicui idololatriæ negotium. 126. Quid? omnis peccator erit idolorum cultor? ô grauem censuram, & seueriori censurâ dignam! Audi Tertullianum, cùm flagitia

Tert. lib. de idololatria, c. 1 Peccator quo sẽsu dicitur suspectus infidelitatis. Matth.
appellat, *exitiosa, deuoratoria salutis, aduersus Dominum sapiunt. Sine dubio idololatriam admittit quicũque delinquit.* Audacter dixit, *sine dubio*; mitiùs dixisset, peccatorem ferè suspectum esse idololatriæ. Qui Tertulliano non credis, crede Euangelio, in quò peccator sæpè correptus, nec emendatus, habetur vt Ethnicus, Matth. 18. v. 15. *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum, &c. Si autẽ Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus* Fratris nomine, *Christianus* intelligitur, vt benè

V adver-

Maldon. Hilar. Theoph. Euthym. Aug. Ambr. Orig.

aduertit Maldonatus ibi. Dein hîc agi de peccatis mortalibus, exiſtimant S. Hieronimus, S. Hilarius, S. Chryſoſtomus, Theophyl. S. Auguſt. ſer. 16. de verb. Domin. ſecundùm Matthæum, S. Ambroſ. in c. 17. Lucæ. Verùm Origenes hom. 6. in Matthæum cenſet agi de defectibus venialibus, quod eleganter probat his verbis: *Nouiſſime autem quia non pariter dixit, ſicut Ethnicus & publicanus, ſed ita ſit tibi. Qui ergo in peccato leui correptus ter, ſecundum quod diximus, non ſe emẽdat, nos quidem ſic eum debemus habere, quaſi publicanum, et Ethnicum. An autem etiam à Deo quaſi publicanus & Ethnicus iudicetur, non eſt noſtrũ pronunciare ſed eſt in iudicio Dei.* Nempe seriò cenſet Origenes, hîc agere Chriſtum Dominum de peccato leui: non enim abſolutè dixit Chriſtus: Sit tanquam ethnicus & publicanus, ſed: *Sit tibi:* qui fortè Deo talis non erit. Vnde qui peccatum graue commiſit, ſecundum Auguſtinum, & alios; (aut leue ſecundum Origenis ſententiã, quam non approbo,) ſi ter admonitus, non corrigit delictum, iubetur haberi ſicut Ethnicus, & gentilis. Quid exaggerarius? Profectò ita verum eſt quod homines bonam conſcientiam repellentes, naufragium fidei patiantur. Vſque adeò delicta, etiam leuia, eſſe confinia erroribus, exiſtimauit Origenes, vt etiam leuioris noxæ reus, ſi contumax fuerit in delictis, habendus ſit velut Ethnicus, & Gentilis, etſi verè Chriſtianus ſit, & Dei fidem, & gratiam non amiſerit. *Sit tibi ſicut ethnicus*; quia vt per hyperbolem inquit Tertull. *Sine dubio idololatriam admittit quicumque delinquit.* Scilicet, repetitum delictum ferè ſuſpectum eſt erroris, & quodammodò via ad hæreſim, aut apoſtaſiam. Quod pulchrè innuit hîc, verſ. 23 ſapientiſſima Iuditha, aiens: quod Abrahamus, Iſaacus, Iacobus, Moyſes, & omnes qui placuerunt Deo, per multas & varias tribulationes & tentationes probati, & examinati, *Transierunt fideles*, Id eſt, tentationis inſtigationi non aſſentiendo, nec cõmittendo peccata, fidem non amiſerunt, nec infideles facti ſunt, ſed tranſierunt fideles. De quo vberiùs egi in Litteræ expoſitione. Non quia fides quouis peccato amittatur, qui puerilis eſſet error; ſed quia repellentes bonam cõſcientiam paulatim faciunt fidei naufragiũ.

---

§. XXXV.

Detractor voluptate murmurandi conuiuatur, luxuriatur, & aliquo modo beatur?

127. Prouerb. *VEntus Aquilo diſſipat nubes, & faciem triſtem lingua detrahens:* ſic legitur ex Hebræa origine, Prouerb. 25. v. 23. Portò res homini ſuauiſſima, detractio eſt: neſcio quæ occulta & arcana voluptas blanditur linguæ, dum lambit aliena mala; malè dulcem ſuauitatem de aliorum defectibus carpit obmurmurantis amarum os: quod ſuauiſſimè ad maledicentiam titillatur. (Detractio dulcis eſt detrahenti. Naz. Or. 1.) *Neque enim quicquam* (verba ſunt S. Nazianz.) *mortalibus tam ſuaue, ac iucundum eſt, quàm de rebus alienis garrire.* Quid tam ſuaue helluoni eſt, ac conuiuiorum deliciæ? quid tam voluptuoſum laſciuo, quam Venus? quid tam lætum & expetitum viro probo, quàm cœli gaudia? At detractor voluptate detrahendi conuiuatur, luxuriatur, & quodammodò beatur. Singula ſeriatim perſtringo.

128. Pſal. Regius Pſaltes, Pſal. 13. v. 14. de eiuſmodi gente obmurmuratrice, ſic inquit: *Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis dolosè agebant; quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt*, &c. Statim ſequẽti verſiculo concludit: (Paez.) *Qui deuorant plebem meã ſicut eſcam panis.* (Detractio ſententiosè pani comparatur.) Locupletabo locum, quẽ perſtringit benè acutus interpres Iacobi. Quorſùm detractores, qui paſcuntur alienis defectibus dicuntur reliquos homines ad inſtar panis deuorare detrahendo? quid ſimile habet eſus panis, cum detrahentium verbis? aut ſalubris panis voratio cum morbido obmurmurantium ructu? (Aug. Pſ. 52.) S. Auguſt. *Quid addit in cibo panis? Tanquam panem manducant populum meum. Cætera enim, quæ manducamus, poſſumus modo illa, modo illa. Non ſemper hoc olus, non ſemper hanc carnem, non ſemper hæc poma, ſemper autem panem.* Adde omnia eſculentorum genera cum panè iucundè manducari, & ſine pane faſtidium, non voluptatem facere. Vnde omnes cibi tam ſapidiſſimè à pane ſapiunt, qui ſine panè deſipiunt, & faſtidiuntur; Profundè ergo inquit Dauid: *Qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis.* Id eſt, quotidiè auidè detrahunt, ſicut quotidiè editur panis ſine faſtidio. Imò ſicut panis condimentum eſt, & bonus ſapor ciborum omnium; ſic à detractione delectant quæcũque accidunt ſiue proſpera illa ſint, ſiue aduerſa; nec tantùm res infelices, inſuaues & amaræ ſunt abſque murmuratione, ſed etiam ſecundæ & felices, inſipidæ ſunt & fatuæ: quod luculenter dixit Saluianus, verba Pſalmi diſſimulanter commentatus: (Salu. lib. 3. de Gubern. Dei.) *Sine murmuratione, & querela nos Deus noſter eſſe præcipit. Quando hæc in humano genere non fuerunt? Si æſtus eſt, de ariditate cauſamur; ſi pluuia, de inundatione conquerimur; Si infæcundior annus eſt, accuſamus ſterilitatem; ſi fæcundior vilitatem. Adipiſci abundantiam cupimus, & eandem adepti accuſamus. Quid dici hac re improbius, quid cõtumelioſius poteſt? Etiam in hoc de miſericordia Dei querimur, quia tribuat, quod rogamus.* Quid opportunius ad hanc rem? At menſarum deliciæ non tam voluptatem illiciunt, quàm res venereæ.

129. Pſal. Aug. David Pſal. 49. v. 19. *Os tuum abundabat malitia, et lingua tua concinnabat dolos.* Hoc poſterius hemiſtichion ſic ſcribit, & commentatur S. Auguſtinus inibi: *Et lingua tua amplexa eſt doloſitatem.* (Voluptas detrahendi Venerem æmulatur.) Porrò *Concinnare* amatorium lenocinium eſt, prouocans ad Venereos amplexus, & laſciuientes delicias. Vnde S. Auguſt. vt detrahentis & malitioſæ linguæ voluptates declararet, inquit: *Et lingua tua amplexa eſt doloſitatem. Non ait; Lingua tua admiſit doloſitatem; aut perpetrauit doloſitatem; ſed vt oſtenderet tibi quandam delectationem in ipſo malo facto; amplexa eſt, inquit.* Ecce tibi detractionis ſuauitatem titillantis Veneris amplexibus comparat; vt prodat murmurationis *delectationẽ* luxuriæ libidinibus affinem eſſe. Fallor ſi hùc non videtur alludere Saluianus, cùm ait: (Salui. lib. 3. de Gubern. Dei.) *Detrahendi libido terminum non habet, nunquam ſaturatur.* Pende τὸ *Detrahendi libido:* quæ vox Veneris delicias ſæpius ſonat. Ergo obmurmuratio adeò iucunda homini eſt, tã placido pruritu linguam titillat, vt libidinoſos amplexus, & Venerem libidinem præ voluptate exprimat.

130. Matth. Celebris eſt Vineæ parabola, Matth. 20. v. 11. in qua operarij munerantur denario diurno, hoc eſt Beatitudinis præmio, vt docent ferè expoſitores omnes. (In cœlo dicitur eſſe voluptas murmurationis abſque iniquitate detractionis.) Et tamen: *Accipientes murmurabãt aduerſus patrẽfamilias.* Num in cœlo Beati ſummæ Beatitatis præmio donati, obmurmurant? *Sed hinc iam ambiguitas prorumpit,* (ait S. Chryſoſt.) (Chryſoſt. hom. 56. in Matth.) *cur cum rectè primi laboraſſent, ideoq; placuiſſent, & diurno ſudore coruſcaſſent, peſſima ad extremum paſſione vexentur, videntes enim eadem illos præmia conſecutos, qui per vnam horam laborauerunt, murmurabant.* Cœlumne locus eſt murmurationis? Num Beati murmurando Beatitudinis gloriam deuenuſtant? Super quo expoſtulat obmurmuratio, vbi ſumma felicitas eſt. Quid moleſtum eſſe poteſt Beato, quod murmurando detrectet? aut quid boni deeſſe, quod murmure exoptet? ô detractionis ſuauitatem! ô delicias murmurationis! Num quia *mortalibus nil tam ſuaue ac iucundum eſt, quàm de rebus alienis* obmurmurare (vt aiebat S. Nazianzenus) ita ne quid humanarum deliciarum deſit in cælo, Beatos quaſi murmurantes in Beatitudine inducere videtur? Non quia Beati iniquè obmurmurent (procul à cœlo iniquitas detractionis,) in cælo dicitur eſſe detractioni ſimile gaudium, & murmurationi pares deliciæ, noſtro rudi modo concipiendi res diuinas; Sic Sanctus Chryſologus dixit Chriſtum quaſi ſuadere auaritiam, cùm ait: *Facite vobis ſacculos, &c. theſaurum non deficientem in cælis.* Cœlites quodãmodò murmuraſſe

tra-

traduntur, ne quid, quod mortalium appetentiam excitat, & exsatiat, in cęlo desse credatur; Vt vel hinc detractores delicias expetant Beatitudinis, cui inest murmurandi iucundior voluptas, sine re, & sine vitio murmurationis; Vsque adeò delectat homò murmuratione! Ergo Israelitæ sic deliciabantur murmuratione, vt ac si parum esset de hominibus obmurmurare; quò plus esset, de quo murmurandi voluptatem caperent, vel de ipso Deo murmurauerunt; vt dicitur hic, v.24. *Improperium murmurationis suæ cōtra Dominum protulerunt*, vt vel de ipso Deo, & de rebus Dei capiant obmurmurandi voluptatem, & delicias detractionis.

Iudith.

§. XXXVI.

Maledicentia bestiarum scholis eruditur; Passioni Christi, & feralibus gehennæ cruciamentis præ acerbitate quodammodo comparatur.

131. Nil tam iucundum homini est quàm de alienis defectibus garrire: dulcescit lingua carpens aliena vitia, & detractione deuorans proximi famam. Verùm quantum deliciatur detractos obmurmurādo, tantùm tormenti affert ei, de cuius famā detrahit; detrahentis lingua honorum lanienа est, & immane cruciamentum: Lancinatur, laceratur, discerpitur miser tuis dicterijs, & à maledicentiā tuā perit, & tumulatur tuæ linguæ sepulchro: *Sepulchrum patens est guttur eorum.* O impiam pietatem! Cadauerascit, impiè, à tuā linguā, & pium sepulturæ officium illi præstat? Os tuum carnifex est inhumanus, & tumulator humanus. Heu feralia munera! Tertull. sic fatur: *Ipsos Quirites convenio, an alicui Cæsari suo parcat illa lingua Romana. Testis est Tyberis, & schola bestiarum.* Præclaros testes, & patronos detractionis aduocat (de detractione ibi loquitur!) Tyberim inundationum turbinibus infamem, humanum, furiosum; crudelem in ciues, impium in patriam, qui Romanorū diuitias, & delicias; possessiones, & spes vnius alluuionis impetu, aut furax rapuit, aut vorax exorbuit immanissimè. Hęc Tyberis. Dein conuocat *Scholam bestiarum*, Cuius gymnasia, arenæ sæuitia, & amphitheatri crudelitas; cuius alūni, carnifices gladiatores, bestiarij: cuius eruditio tigrinæ rabies, & iræ bestiales: cuius disciplina, carnificina est. In hac schola versatur detractio, hic eruditur ad maledicentiam detractorum lingua: vnā eademque officinā exercetur & laniena corporum, & honorum.

Detractio eruditur schola bestiarum Tertull. in Apolog. c. 35.

132. Quid acerbius tormentis, quæ tolerauit Christus in Passione? quid intolerabilius gehennalibus incendijs? His affinis est pęna, quam suffert is, qui subest licentiæ detractionis. Vtrumque breui do. Valde angit commentatores discordia Marci à reliquis Euangelistis, Marcus c.15. v.25. inquit hora tertia Christū in cruce pependisse, aiens: *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Ioannes verò, c.19. v.14. Christum à Pilato damnatum affirmat horā quasi sexta, dicens: *Erat parasceue paschæ, hora quasi sexta.* Itaque si horā sexā damnatus est Christus, & tam multa facta fuerunt post Pilati damnationem vsq; ad Crucifixionem, quomodo inquit Marcus hora tertiā iam fuisse cruci affixum? Locus planè difficilis, & à multis interpretum glossis difficilior. Opportunè S. Augustinus sic dubium apponit, & exponit: *Quid est, quod Marcus dicit: Erat hora tertia quando crucifixerunt eum, nisi quia hora tertia crucifixus est Dominus linguis Iudæorum, hora sexta manibus militum?* Scilicet, cùm Iudæorum procacissimæ linguæ in domo Iudicis Pilati Christum sçuissimè pupugerunt, ex illa hora Seruator dicitur cruci affixus: neque enim linguarum furor & sæuitia dignè alioqui exprimeretur, quàm dicendo, tunc Christum fuisse affixum cruci. Nimirum acerbissimum Saluatoris cruciamentum Crux fuit, & supra humanam tolerantiam arcanis cruciatibus pęnas incrementātibus: nam doloris augmentum factum fuit amoris immensi argumentum. Ergo vt Euangelista Marcus exactè propalaret mūdo, quàm grauiter tulit Christus Dei maledicentiam Iudæorum, qui Christum accusantes, exacuerunt linguas suas, Euangelico ore ex Augustini sententia, palàm ait: Ab hora tertia Crucifixum non immanitate clauorum, sed punctione linguarum. Ac si nō satis explicuisset Euangelista maledicentiæ acerbitatem, nisi illam assimilasset patibuli cruciamentis. Nēpe ab hora tertia Christus dicitur crucifixus, quia ab ea hora fixus est linguis Iudæorum. Ac si non minora passus sit à linguis, quàm à clauis; à cruce, quàm ab ore; à crucifigentium licentiā, quàm à Iudæorum maledicentiā! Liceat cum Augustino maledicentiam hyperbolycè taxare.

Detractor comparatur Christi tortoribus in Passione. Marc.

Ioan.

Aug. tra&. 117. in Ioan.

133. Iob.21. v.33. sic fatur de impij hominis morte: *Dulcis fuit glareis Cocyti*, In Hebræa origine sententia inuersa est: nempe: *Lapides vel silices, vel glaream Cocyti dulcuisse impio.* Quid est homini flagitioso & nequam post mortem obdulcuisse inferorum fluuium? Cocytum, inquam, damnatis reproborum lacrymis[illegible] pas exundantem, & insanis eorumdem [illegible] littora attonantem? A fabulis mutuatur Iobus Cocyti nomen, vt lamentabiles damnatorū pęnas exaggeret, & tamen ait, dulce esse reprobis lacrymarum flumen? Quid iucundum ibi erit damnato, cuius lectus incendium est, cuius gloria, ignominia; cuius deliciæ cruciamenta sunt: pro voluptate dolor, pro cibo fames, pro potu lacrymæ, & Cocyti fluenta? Quid dulce in gehenna? Scilicet quasi dulce est vlteriùs non proscindi maledicentium linguis; nam emortuorum res sacratæ sunt & viuis religio est, mortuis parcere: nam *mortis asylo* (vt appellat Tertullianus) securi sunt defuncti à maledicentiā. Acutè Isidorus Clar. ad locum illum Iobi, inquit: *Silices vel glaream dulcuisse impio, quoniam, Securus est quod propter mortem nihil certi de eo, aut pro eo pronunciare queamus.* Nempe defunctus in asylo mortis collocatus, vel religione gentium tutus est à maledicentiā; morte effugit pęregrè hominum conspectus, & ita de eo nihil certi obmurmurando pronunciari potest. Et propterea ait per hyperbolem Iobus, quòd vel Cocytus inferni fluuius, currens à damnatorum lacrymis amaris, obdulcuit impio: ac si tantæ pęnæ adinstar solatij sit, morte, & gehennā declinasse rigores linguæ maledicæ? Quid exaggeratius? Ab hac hyperbole publicatur quàm ægrè ferant homines detrahentium licentiam.

Iob. Detractionis acerbitas æmulatur gehennæ cruciatus.

Tert. Apol. c. 37. Isidor.

134. De homine beatitudinis felicitate donato videtur agere regus Psaltes, dum inquit, Psal.111. *Beatus vir qui timet Dominum*, &c. *Gloria & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in sæculum sæculi.* Et elogia sic finit: *In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.* Quid est, *non timebit ab auditione mala?* Quid timeat Beatus? Lorinus ibi, (etsi τὸ *Beatus* non intelligat de beato, sed de beando;) illud *ab auditione mala*, interpretatur detractionem: Quasi dicat; Beatus non timebit audire murmurationem. Vsque eò excruciat animum cuiusque, audire homines Inde corē contra se ipsum obloquentes, vt velut metus sit, quòd Cęlites id ægrè ferant? quasi magnam beatorum laudem prædicat Dauid, quòd non timeant audire de se mala? Neque enim murmuratio Cęlitibus parcit, quæ Deo non parcit. *Aures illæ* (ait Petrus Damianus,) *quæ in Cælis audiunt, Sanctus Sanctus, Sanctus, audiunt in terris, Demonium habes: ne aures tuæ detractionis virus apertis, propitijsque auribus suscipierent.* Sic docet Iuditha hic, v.34. Israelitas *Improperium murmurationis suæ contra Dominum protulisse.* Tantùm audet temeritas linguæ; quæ Deum conuitiatur, & probra in illum iactat per summum summi Dei dedecus. Quæ obmurmuratio tam exacerbauit Deum, vt *Exterminati sint ab exterminatore, & à serpentibus perierint.* Scilicet acerbitas supplicij publicare hominibus ambit, quàm grauatè tulerit Deus obmurmurationis licentiam.

Psalm. Beatitudinis portio est non timere detractores. Lorin.

P. Damian. serm. 47.

Iudith.

Celada in Iudith.

§. XXXVII.

Detractionis vitium punitur luxuriæ incommodis; & per ministerium Serpentis Seraphim: patiturque idololatriæ supplicium.

135. OTiosorum hominum vitium, detractio est; sed quod multum negotium facessit ei, cuius famæ detrahitur: nescio quo occulto sapore deliciatur homo garriens de alienis vitijs; arcana enim quâdam voluptate prurit lingua, dum obmurmurando, vitia & famam corrodit, sapidissimè titillatur alienis defecti-

Detractor subit luxuriæ incommoda absq. voluptate luxuriandi. Numer.

bus. At acerbitas supplicij non est impar voluptati detrahendi: magna voluptas obnoxia est magni supplicij, quo ad inutili detractionis vitio frenetur obmurmuratoris audacia, vt sapiens pœna indicium sit magnæ culpæ, quæ vltra merita quodammodò punitur. Numerorum 14. v. 1. *Igitur vociferans omnis turba murmurati sunt contra Moysem, & Aaron cũcti filij Israel.* Quod adeò grauiter tulit Deus, vt vix potuerit Moyses sistere diuinas iras, ne illo die perderet omnes Israelitas. Tandem mitior factus, hac durissima mulcta ferit Deus detractores, sic aiens: *Vestra cadauera iacebunt in solitudine. Filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram.* Quam fornicationem? Nonne crimen populi fuit detractio fornicatio appellatur. Fortassis vt indicetur obmurmurandi voluptas fornicatio dicitur. Acutè ad

Anselm. Laudun.

rem præsentem Anselmus Laudunẽsis: *Filij vestri portabunt fornicationem vestram: id est, pœnam fornicationis.* Nimirum filij detractorum subibunt pœnas Luxuriæ, absque voluptate Luxuriãdi. ô quàm sæuas pœnas patiuntur lasciui homines! quarum acerbitatem eludit Veneris voluptas. Bona sua prodigè impendunt effusis largitionibus, vt lenonis industriam emant, vt venustam feminam munerum philtro concilient sibi; riualiũ odia, & discrimina sustinent, brumæ frigora, & Luxuriç æstus patiuntur; zelotypiç rabie, amorum impatientia sæuè excruciãtur. Si frui non datur, voluptatis lacerantur spebus; si optatis amplexibus frui licet; nauseant præ tædio, & molestissimas Veneris ægritudines & diuersissimos angores sustinere coguntur; & planè vtuntur intestino Luxuriæ incẽdio, quod scintilla quædam est gehennalis flammæ, & propheria infernalis ignis perpetuò sustinendi. Has pœnas insciens patitur amans, vel amens; at lasciuiendi voluptas eas fallit, imò & mellit. Ad hæc cruciamenta damnantur detractores, quæ merè patiãtur absq; vllius voluptatis leuamine. Hæc Luxuriantiũ pœna detractoribus imponitur, vnde dicitur; *Filij vestri portabunt fornicationem vestrã: id est, pœnam fornicationis.* Quid intolerabilius?

136. Iterum obloquitur populus cõtra Moysem, & Deũ,

Numer. Judith.

Numerorum 21. vers. 9. *Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes*, Quod etiam traditur hic, vers. 25. Benè detractores puniuntur ignitos supplicio, quod prognosticõ sit gehennalis incendij, cui iam certissimè destinantur; nam detractio prophetia est reprobationis, & minæ infernalis gehennæ, vt indicat

Greg. homil. 19. Matth. Detractior punitur per ministerium Serpentium Seraphim.

sanctus Gregorius explicans illud Matthæi 20. *Et accipientes murmurabant*, aiens; *Sed potest quæri quomodo murmurare dicti sunt qui ad regnum vocantur? Cælorum enim regnum nullus, qui murmurat, accipit: nullus qui accipit, murmurare potest.* Item obmurmurator serpentium veneno sapienter veneno sapienter punitur, vt venenata linguarum malitia indicetur; & pœna ipsa sit sapiens, & astuta, vt serpens; neque enim rudi & bruto flagello, sed sapienti & callido, vt sapienter infligat acriorem pœnam, & sciat vbi molestiorem inurat plagam ad faciendum acerbiorem doloris sensum. Ad hæc aduertere oportet pro τὸ, *ignitos*, in Hebræo esse *Seraphim*, (scio causam, sed noto mysterium ad mores;) Vnde sic locus effertur; in pęnam detractionis *misit Dominus in populum Seraphim serpentes.* Cur Seraphinis delegatur munus castigandi oblocutionis vitiũ? quare non infernales ministri, sed cælites deputantur? Suspicabitur fortè aliquis, cæleste, & beatos spiritus grauiùs animaduertere in delicta, actiorìque flamma quàm ipsos dæmones; nam cælites vtpotè beati, & gloriosi inexpertes sunt pœnalis incendij, nec ab experientia (quæ peritus magister est,) noscunt flammarum acerrimam vim, quam suo malo experiuntur mali dæmones; Ergo cælestes Seraphim vrãt detractores, & sic forsitan acerbiorem infligent pœnam, quàm diaboli, qui ab experientia præsentiscunt, & horrent immane supplicium ignis; & ita fortè mitiùs quodãmodo agent cum detractoribus. Profectò immanis solet esse pœna, quam taxat homo à pœna immunis, & totus in delicijs. At hæc ratio pulchrè probaret in homine; non in Angelo, aut Seraphino; quorũ pietas experientias transcendit, Sed cur Serapbinis committitur punitio huius sceleris? Fortè vt adhuc acerbior sit pœna. Nam Seraphini ardentiori flagrant amore in Deum, vnde familiaritate & amicitia coniunctiores sunt, & studiosiores erga Dei summè dilecti honorem. Et ita amicissimis committit Deus negotium castigandi obmurmurationem contra se. Amicitia enim officiosior est, & in amici obsequium, vehementiùs irascitur in conuitiatores sui amici, ardentiorìque zelo inflammatur ad vltionẽ iniuriæ. Porrò in Principe humano delegare amicissimo suæ iniuriæ vltionem, non iustitia, sed propè sæuitia foret; In Deo autem à quo procul abest sæuitia, summi rigoris exaggeratio est. Vnde negotium castigandi detractores amicissimis Serapbinis committitur, ad acerbiorem obmurmurantium pœnam.

Adhuc obmurmurat Iudæa gens in deserto, Nume- 137. *Numer.*

rorum 11. v. 1. *Interea ortum est murmur populi, quasi dolentium de labore contra Dominum. Quod cum audisset Dominus, iratus est, & accẽsus in eo ignis Domini deuorauit extremam castrorum partem.* Quænam est hæc extrema castrorum pars, quam exussit ignis, superiòrne pars castrorum, an inferior? Lyra existimat esse posteriorem, (Hispanè *La retarguada*) vbi Principes populi morabantur, sic aiens: *Per extremam partem castrorum intelligũtur maiores de populo, & seniores populi: qui erant principales, meruerunt mortem.* Et statim inbiungit: *Mortem autem seniorum ideò distulit vsque ad istum locum, in quo fuerunt negligentes de repressione murmurationis populi, quem tenebantur regere, sicut & Moyses: & quia forte murmurauerunt cum populo.* Scilicet proceres Hebræi populi meruerunt mortem cùm, Exod. 32. v. 4. per stultissimam & execrabilem idololatriam adorauerunt vitulum in Horeb; & iustam punitionem; quam tunc omisit Deus, executus est, cùm non represserunt murmur populi, sed simul cum populo ipsi murmurauerunt. Nimirum dissimulauit Deus punitionem plurium delictorum, quæ hi summates scelestissimè commiserant, præsertim idololatriæ flagitium de se valde execrabile, & nimis offensum Deo. At verò tam seuerè castigat Deus detractionis vitium; vt ac si paruum esset supplicium, quod ob detractionem merentur; reatum pœnæ debitæ ob priora flagitia, & quem Deus aut condonauerat, aut dissimulauerat, pęnam, inquam, illam infligit in punitionem detractionis. Videlicet supplicium debitum ob idololatriæ crimen, & ob alia immania flagitia, quòd priùs omiserat, infligit Deus detractoribus, vt non tantum detractionis pęna mulctentur detractores, sed etiam idololatriæ pęna iam olim aut condonata, aut omissa. Vnde Deus vt seueriùs obmurmuratores puniat, eorum *mortem ideò distulit vsque ad istum locum, in quo fuerunt negligentes de repressione murmurationis populi, & quia fortè murmurauerunt cum populo.* Et ne supplicium videretur excessisse detractionis meritum, imputat etiam reatũ perfidæ idololatriæ, & cæterorum criminum, quæ scelestissimè perpetrarunt. Hæc detractionis grauissima supplicia hic, v. 24. & 25. recenset Iuditha aiens: *Illi autem qui impatientiam suam, & improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, extermi-*

Lyra. Detractor subit idololatriæ supplicium: & quomodo.

Exod.

nati

nati sunt ab exterminatore, & à serpentibus perierunt.

138. Iesus Passioni proximus erat, Matth. 26. v. 6. & cùm esset in Bethania, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. *Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes: vt quid perditio hæc,* Non omnes discipuli oblocuti sunt, sed vnus Iudas, vt expresè habetur in Euangelio Ioannis c. 12. v. 3. & aduertit Matthæus v. 14. quòd *Tunc abijt vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes ad Principes Sacerdotum, & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Magna quæstio est, inter commentatores super quā actione ex præcedentibus appellat vocula *Tunc* S. Chrysostomus sic scribit: [*Tunc*] *istud, ad quodnam tempus referendum est? Quando ista locutus esset.* Nempe Iudas tunc abijt, vt proderet Saluatorem, *quando ista locutus est*, aduersus mulierem, quando contra piam feminam sub prætextu pietatis, impiè obmurmurauit. Tūc Deus neglexit Iudam, illumque permisit præcipitari in tam execrabile delictum, vt proderet Christum Deū. *Tunc?* quando obmurmurauit? ô seuerissimum detractionis supplicium! Nimirum plura delicta cōmiserat Iudas, ob quæ in tantum flagitiū permitti licebat: nemo enim repentè fit pessimus. Præterea valdè dehonestabatur doctrina Christi, & Apostolorum reuerentia, si vnus ex Apostolis fuisset proditor: Imò electio Christi, quā illum adsciuit ad Apostolatus culmen, nimis deuenustabatur, apud homines: humana enim prudentia non capit eligere, quem scit reprobandum, quem præsagit sacrilegè apostatam, quem præscit impiè proditorem: sic aut ignorantiæ, aut imprudētiæ argueretur Christus. Verùm .n. verò vbi videt Christus Iudam impiè obmurmurantem, veluti suæ existimationis negligens, Iudam sui proditorem esse permittit in pęnam oblocutionis, quò detractionis pęnam exaggeret, & sic deterreat homines ab execrabili obmurmurationis vitio, dum publicat, quod vbi primùm murmurauit Iudas, *Tunc, quando illa locutus esset* (vt ait S. Chrysostomus,) *abijt vnus de Duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes ad Principes Sacerdotum, & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam?* Quid exaggeratius?

[Margin: Matth. — Ioan. — Detractio Iudæ fuit causa illius detentionis. — Chrysost. hom. 81. in Matth.]

---

§. XXXVIII.

Alieni defectus, qui immurmurantur, adeò certi hominibus videntur, ac si Euangelium essent.

139. NOn bona est natura nostra, quæ sicut sibi bona semper optat, non mala; ita in alijs mala esse præsumit, non bona. Nescio quā innatā malitiā malis aliorum pronè assentimus, dissentimus bonis. Probitatem aliorum, quam audimus, quam oculis videmus, aut minuimus dubitando, aut sinistrè interpretando eludimus. In summa, bonum aliorum nobis est incredibile, malum verò semper est Euangelium: & dum homo dissimulanter cupit, quod nemo sit bonus præter ipsum, ipse bonus non est, semper mala de alijs credens. Nemo enim bona, quæ audit aliorum, facilè credit. Quæ intolerabilis malitia est. Hæc vox *Euangeliū* (vt notant Interpretes noui Testamenti,) apud profanos auctores nuncium significat, siue tantum, siue iofestum: in quā significatione promiscuè accipitur à benè peritis linguæ Græcæ, & Latinæ Verùm iam collecta est huius nominis significatio, & apud Biblia, & Patres tantum bonum nuncium, & optimum, scilicet historiam Christi Dei, eius gesta, & sermones Euangelium significat. Itaque qui nomen *Euangelium* audit, Euangelium intelligit, id est, quod aliquis è quatuor Euangelistis testatur, & quod potissimè creditur totius Ecclesiæ consensione. At hanc vocem *Euangelium* de tristibus etiam nuntijs dici haud obscurè constat ex 1. Regum 4. v. 17 Vbi in Originali ex Hebræo, qui nunciauit Heli Sacerdoti fugatum à Philistæis populum, arcam Dei captam, & duos filios eius mortuos fuisse in prælio, *Euangelista* dicitur. Item, 2. Regum 1. vers 20. Dauid lugens mortem Saulis, & Ionathæ, ait: *Ne ista euangelizetis in plateis Ascalon,* Sic ex Hebræo textu transfert Maldonat. in Præfat. ad Euangelia. Ecce vbi malum nuncium dicitur Euangelium. Varijs expositionibus præfata loca fatigant Interpretes, nec satis expediunt difficultatem. Sed venusta est ad mores Tropologia: Porrò dubitari non potest prædicta nuntia allata Heli Sacerdoti, & Dauidi infausta esse, vtpote, quæ annunciabant captam arcam Dei, & profligatum eius populum, reportatā à Philistæis victoriā. Cur ergo malum nuncium malæ rei, dicitur Euangelium? Aptissimè quidem, nam malum nuncium adeò certū est; tam indubiè creditur, vt vix Scriptor sacer librorum Regnum, certitudinem, quā malo nuncio assentimur, explicaret, nisi eiusmodi nuncium, *Euangelium* dixisset, & nunciantem appellasset *Euangelistam*. Nam malum nuncium *Euangelium* dicitur ob certitudinē, & malus nūcius quasi quidam *Euangelista* vulgò creditur. Tam prompte malo assentimur, malo credimus! Imò Euangelistæ, vt Euangelia fidem facerent hominibus, nescio quid non bonum (procul calumnia, iam iam me explico,) de Christo tradiderunt?

[Margin: Malū nuncium quare dicatur etiā Euangeliū. — 1. Reg. — 2 Reg. Mald.]

140. Sanctus Chrysologus tractans illud Matthæi 2. *Fuge in Aegyptum*, vellet vt Euangelista abstinuisset à verbo *Fuge*, quod imbecillitatem, & impotentiam subindicat. *Fuge in Aegyptum, reuerentius diceret, vade in Aegyptum.* Nonne expediebat maximè, vt Euangelista reuerentiùs de Christo loqueretur? Si non irreuerenter, saltem non admodum reuerenter de Christo id dictum videtur. Num bene Euangelistæ persuadebunt Orbi diuinitatem Christi (rem planè difficilem,) si aliquando non reuerenter de ipso loquuntur; Fortassis huc alludit S. August. inquiens, quòd Christus *sexta etate per Euangelium diffamatus est*. Eodem vocabulo famam, & infamiam denotat, quia scilicet cùm publicatur eius gloria, simul nonnulla velut probra de illo nunciantur. Cæterùm Sanctus Isidorus Pelusiota, dubium hoc exaggerat, quia incongruum videbantur quòd Euangelistæ suasuri Orbi Christi diuinitatem, & gloriam, sponte referrent nunc imbecillitatem fugientis, nunc defectus esurientis, mox lacrymas plorantis, & timores se occultantis, & aliquando æstus extimescentis, & agoniam sudantis, & tot, tantaque probra patientis, & tandem morientem, & cadauerascentem Deum publicarent. Præstaret quidem has contumelias dissimulasse, vt ob res tantùm præclarè, & magnificè gestas diuinitas & probaretur efficaciùs, & faciliùs crederetur. Imò conuenientissimum fuit, quòd istiusmodi Christi contumeliæ sigillatim, & discretè propalarentur ab Euangelistis, vt plenam fidem apud (141.) homines faceret Euangelium. Nā dum homines probra Christi audiunt, ea quasi Euangelium, & summam veritatem habent: miscentur autem inter probra, miracula, & Virtutes Christi, vt vnà credantur, simulque cum probris Christi virtutes, & laudes credant, vtpote permixtas cōtumelijs. Hæc sunt Pelusiotæ verba: *Quæ etiam in re testimonium suum Euangelistæ ab adulatione, & gratia vsque adeo purum seruauerunt, vt probra etiam, quæ sibi acciderunt, litteris mandarint.* Res planè admiratione dignissima. Scilicet narrabant Euangelistæ historiam adeò certam nempe Euangeliū ipsum, & quidem coram ijs, qui penè interfuerant ipsissimet rebus, aut audierant doctrinam, aut miracula viderant; nihilominus Euangelistæ eā arte vsi sunt, quò Euangelium ipsum ab ijsdem experientia certum, crederetur, *probra, quæ Christo acciderunt; litteris mandarunt*, vt incredibilitatem, quam Euangelium fortè apud homines non haberet, eò quòd oculis visum est, vel ex eo quòd Euangelium est, augeant, eò quòd probra, & contumelias continet. Tam procliue est hominum ingenium ad credendum aliorum malum, vt Euangelij humana credibilitas augeatur ab enunciatione probrorum. Quò fortè spectauit

[Margin: Chrysolog. serm. 151. Math. — Euangeliū narrat contumelias Christi, vt sic facilius credatur. — Aug lib 12. contra Faustum, c. 14. Pelus. lib 1. epist. 54.]

Basil. Seleuc. ser. 41. Basilius Seleuciæ, sic inquiens: *Oportet Euangelij difficultatem proponi, Euãgelium damnatum tenere.* (Aliter aliàs exponendebam hunc locum,) Quasi dicat; etsi Euangelium quia etiam narrat probra Christi, damnãdum videatur alicui, qui à superficie res iudicat, vtpote recensens, quæ videntur Deo indigna; at huiusmodi difficultas *proponenda* necessariò fuit, quo Euangeliũ planè crederetur, quia eiusmodi Christi indecora, Euangelij credibilitatem exaggerant apud homines.

142. Homo præsumit Deo persuadere probra, quæ de alijs pubneat. Cæterùm tam credibile omnibus fit quidquid non bonum de alijs, dicitur; vsque adeò homo pronus est ad credendum malum alterius, vt vel Deum ipsum in hanc mentem facilè inducendũ existimarent Iobi amici, qui temeratijs coniecturis non bene de Iobo sentiebant, ipsumque maledictis exasperabant. Ait ergo Iobus, c. 13. v. 9. *Nunquid Deus indiget vestro mendacio*, &c. *Aut placebit ei, quem celare nihil potest? aut decipietur, vt homo, vestris fraudulentijs? Fraudulentias* Iob. Sanct. Iobus appellat, (inquit Sanctius inibi,) sinistram mentem, quam de ipso conceperant, prauitates, quas reprehendebant in ipso. Ait ergo Iob, malum, quod de me cogitatis, facilè vos credidistis, & cæteris facilè persuadetis; homines enim estis: homini verò impietas, & malitia alterius, res certa est, & (si Christianè dici liceat,) Euangelium videtur. At Deo meam malitiam persuadere non poteritis; nõ enim est homo; sed Deus, atque adeò non pronus est ad credendum veras esse prauitates, quæ de alijs obmurmurantur. *Deus non decipietur, vt homo vestris fraudulentus.* Profectò admiratione dignum est, amicos Iobi viros alioqui sapientes, existimasse malitiam, quam tractabant in Iobum credendam esse à Deo, & malitiæ innatã persuasibilitate fore, vt Deus sibi persuaderet verum esse malum, quod de Iobo iactabatur? Ac si malitia ipsorum non tantùm hominibus, sed etiam Deo credibilior sit. Tentant in fraudem inducere Deum, vt malè sentiat de Iobo, confisi credibilitate mali detractione publicati. Tanta est credibilitas malitiæ apud homines! Ioannis

143. Quare Samaritanæ impudicæ crediderunt Samaritani res Christi. Ioan. 4. cap. in illo celebri colloquio, quod Christus habuit cum Samaritana, ipsi patefacit occultos suæ mentis defectus, & inauditam licentiam luxuriandi cum sex viris, tunc illa ex peccatrice prædicatrix effecta, relictâ hydriâ, pergit in vrbem, Christum deprædicans Deum. Et notat Euangelista v. 39. *Ex ciuitate illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia, quæcumque feci.* Expositores huius loci leuitatis arguũt Sichimorum ciues. Non enim erat sufficiens testimonium feminæ vilis, & inhonestæ, vt homines cordati aulitâ religione desertâ, religionem nouam à nouo, & paupere, & inuiso homine inuectam acciperent, nullo miraculo patrato ibi, quo id probaret apud ipsos, sicut alibi patrarat: & quod obstare videbatur magis, quòd relictâ licentiâ laxioris vitæ, quam idololatria permittebat, in arctam Euangelij vitam libenter ibant. Quænam, quæso, arcana vis impulit vrbanos homines ad amplectendam angustam Euangelij viam ob leuis feminæ leue testimonium? Theophylactus hoc dubium

Theoph. excitauit, & ita subtili ingenio soluit; *Propter sermonẽ mulieris multi Samaritani credunt; vtpotè prudenter apud se iudicantes, quod vitam suam mulier non vulgasset ad hoc, vt gratificaretur alteri.* Scilicet sic videntur argumentati homines à naturâ suâ proni ad credendũ veros esse alienos defectus: Hæc mulier vt probet Iesum verum esse Prophetam, planè fatetur omnia sua crimina, etiam occulta Iesum reuelasse. Ergo aut credendum esset Iesum falsum dixisse; eò quòd femina huiusmodi delicta non commisit, aut si credunt vera occulta crimina, quę Christus ipsi reuelauit, necessariò fatendum est eiusmodi hominem diuino instinctu ea nouisse, & eiusmodi criminum patefactionem esse supra humanum fastigium. Ergo cùm audiè ferantur omnes homines ad existimandum vera esse delicta, nõ potuerunt non censere Christum esse Prophetam, aut Deũ, qui solus occulta noscit. Vnde ne existimẽt falsa esse delicta, quæ audierunt, planè fatentur Iesum esse Prophetam, & Messiam. Itaque ex eo quod homines illi tota naturæ procliuitate sibi persuadent vera esse, quæ de illa muliere dicuntur crimina, sibi etiam persuadent Iesum esse Deum, & Prophetam, & malunt Iesum ignotum colere, vt Deum, & relictâ idololatriæ licentiosâ vita graue Euangelij iugum subire non recusant, ne desinant existimare veros esse defectus, quos audierunt. Scilicet credunt Christum esse Deum, (rem planè arduam) ne desinant credere vera esse aliena crimina. Detractio ingenium est persuadendi.

Dubium est celebre apud Interpretes, cur Christus Dominus in quodam Sabbato sanitati reddens paralyticum illum triginta, & octo annos iacentẽ apud Probaticam piscinam, iussetit vt tolleret grabatum suum, & ambularet; siquidem onus portare vel per minimũ spatium in Sabbato non licebat, vt constat Ieremiæ 17. v. 24. & 27. Iure ergo videntur Iudæi obmurmurasse dicentes Paralytico sanato: *Sabbatum est; non licet tibi tollere grabatum tuum.* Ioan. 5. v. 10. Quam ergo ob causam Christus Dominus violatione Sabbati quasi dehonestare vult insigne miraculum? & detractionibus Iudeorũ dehonestare prodigium omnibus sæculis prædicandum? Nonne gloriosius foret Christo, vt admirationibus, & laudibus prædicarent miraculum, nec obscuraretur murmurationibus Iudæorũ? Meris pręconijs exponatur, non maledicentiæ Iudæorum, ne miraculi splendor obscuretur linguis detrahentium, Huic dubitationi respõdet sapientissimus noster Maldonatus sic scribens: *Constat hoc loco Christum Iudæorum reprehensione ad illustrandam gloriam Dei, & miraculi magnitudinem vti voluisse. Fecit enim illa reprehensio, vt miraculum quod pauci videntibus factũ fuerat, in totam, dum reprehenditur, ciuitatem euulgaretur.* Scilicet Christus voluit, vt illustre hoc miraculum publicaretur, & præclarum, quod merebatur, præconium haberet. Vnde non vult, quod diuulgetur merã laude, sed permittit, vt publicetur vituperio; non laudatione, sed detractione. Porrò angusta est sphæra laudis, & languida, laudantium vis, Detractio autem res celeriùs publicat, easdem auget, & cumulatiùs incrementat, & ita Christus cupiens facere hoc miraculum illustrius & augustius, illud permittit vituperio, & detractioni, non meræ laudi. Cùm ergo tam credibile sit apud homines quidquid obmurmuratur; hinc Deus permisit hanc Hebræorum murmurationem, vt latiùs publicetur, & certiùs credatur eius prouidentiæ eminentia: Et quæ laudibus vix credebatur, dũ de illâ improbè obmurmuratur, credibilior fit apud homines. Ergo hìc, v. 24. & 25. murmur excitatur in Hebręo populo de annonæ penuria, vt sic abundantia cęlestis mãnæ, & coturnicum, & aquæ è silicibus profluentis, & latiùs publicetur, & feliciùs credatur sub laurâ detractionis. Super quo argumento plura aliàs tradentur. 144. Hierem. Ioan. Detractione publicatur miraculum et facilius creditur. Maldon. Iudith.

§. XXXIX.

In ærumnis oportet mentem diuerterẽ à cogitationibus animum excruciantibus, & eam applicare ad sensus dolorem mitigantes.

Sententiosè satis dixit S. Ambrosius in cap. 8. Lucæ *Homo ipsa sua est auctor ærumna.* Non tam res aduersæ homines cruciant, quàm sensus rerum: nam ipsæ res, externæ nobis sunt; at cogitatio rei medulliùs hęret. Vnde sapienter ait Seneca: *Non tam re, quam opinione laboramus.* Totus noster labor ab opinione nostrâ est; ipsa non exagitat, atqi cruciat: quoniam non ipsa ærumna, sed opinio, & sensus ærumnæ, molestior ærumna est. Aliò diuertenda mens ne diutiùs hæreat calamitatis cogitatio, vel saltem ne animus versetur eiusmodi fella. At nescio qua arcanâ vi rei aduersæ fellea cogitatio animum mellit, & perniciosa voluptate 145. Seneca.

Arbitrium leuandi ærumnas est mentē diuertere, nec cogitare quę excruciant animum.

ptate afficit. Mœrentis animi voluptas est ærumnam mente voluere, & rationes plurimum animum amaricantes, & exacerbantes diutius gustare, quæ dum excruciant, demulcent damnanda vuluptate. Iobus viriliter omnia Diaboli tormenta excepit; Honoribus priuatus, opibus spoliatus, orbatus filiis, vulgo expositus; in:ectatus ab amicis, ab vxore instigatus, à Dæmone, & mēte, & corpore exagitatus est. Quin & Deus cruēta, & medicata tela in Iobum contorsit. Sed oportet expendere quid ex his tulerit molestiis tolerantissimus vir, plagas ipsas, an opinionem, & sensum plagarū? Super quā plagā acerbiùs cōquestus sit? ipsius questus audiamus attentè? c. 6. v. 4. sic plangit: *Quoniam sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meū*. Numerositas sagittarum, quas Deus in me vibrat ex indignationis suę pharetrâ, me exanimat, & spiritū exhautit meum. Quænam est hæc sagittarū indignatio? Aptè Vatablus ex Hebræa origine: *Sagittæ Domini in me sunt, quarū venenū ebibit Spiritus meus*. Quasi dicat: Hæc sæuior plaga est, quòd positus in tāta calamitate spiritus meus ebibit venenum sagittarum, quas Deus in me torquet. Non.n. tam grauiter, & acerbè me vexat tot ærumnarum numerosa plaga, quàm mea cogitatio, quæ auidè ebibit, & exugit venena ærumnarum. Quippe vix cogitare possum, quæ dolorem minuant, & animum leuent, ad venena plagarū sitit animus, acerbitates cogitat, & molestissimas rationes, & in eis molestissimè deliciatur. Hæc intolerabilior calamitas est, & quæ me grauiùs angit: mentis acie exacuo rationes molestiæ, venenum ærumnarum ebibit animus meus; *Tomo la pesadumbre por donde quema*. Ego mei plagiarius sum Ego cogitatione mea aduersus me sæuio crudeliter, & præ plagis ipsis acerbiùs fero: hoc gemo. Non sagitta, sed venenum, quod ego è sagitta sugo, intolerabilem facit dolorem, & spiritum ebibit meū, id est, me exanimat. Et quidē homo quantumvis hebes, & truncus, est ingeniosus in ærumna ad vincendam rationē, & sensum, quo se exagitet, & vexet; calamitatēmque sic cogitabundus mēte vertat, & exaggerat, vt imprudens imas sui exedat medullas, & abrodat animum, ò prauum ingenium, & in seipso crudele! Tua cogitatio te enecat, tute ipse te perimis,

Iob.

Vatabl.

146. non ærumna. *Qui quasi putredo* (aiebat Iobus) *consumendum sum, & quasi vestimentum, quod comeditur à tinea*. Tinea è veste nascitur, & vestem rodit, & perdit. Simili tineâ consumendus sum; (dicebat Iobus.) Quod præclarè aduertit S. Nazianzenus, inquiens: *Quandoquidem essium cor sensu præditum*, scilicet mea cogitatione, & sensu versans rationē molestiæ, animum meū abrodit, & consumit multò acerbiùs quàm ærumna ipsa. Clemens Alexandrinus exponens Petri epistolā, illud primi capitis: *Reportantes finem fidei vestræ salutem animarum*. τὸ *salutem animarū*, sic audacter commentatur: *Hinc apparet, quod non est naturaliter anima incorruptibilis, sed gratia Dei per fidem, & iustitiam, & per intellectū efficitur incorruptibilis*. Sententia huius loci, si ad sensum, quæ verba afferunt, attendatur, meritâ censurâ notatur in margine. At hæc vltima verba nescio quid acuminis fulgurant, si hyperbolicè vsurpentur. *Apparet*, inquit, *quod anima per intellectum efficitur incorruptibilis*. Ac si dicat, ab intellectu dependet mors, aut vita animæ; id est, si homo permittat intellectum in ærumna, nec cohibeat naturaliter excogitantem sensus, qui molestiam versant, & illam ingeniosè acuunt, & exaggerant; non modò homo consumetur confectus eiusmodi cogitationibus, sed & anima ipsa, (exaggerata est hyperbole,) alioqui incorruptibilis, ac si corruptibilis esset, tabescet. Vnde *Anima per intellectum efficitur incorruptibilis*. Id est, si anima deficere posset, maximè à viuacitate, quâ intellectus attentè considerat in calamitate, non ea, quæ calamitatem leuent, sed quæ animam degrauant, quæ excruciant animum, & exurunt imas hominis medullas. Vtinam hic sensus venisset in mentem Clementi Alexandrino. Ergo præstat mentem diuertere ab his tetris cogitationibus, & dono intellectus viuere; vestigare, inquam rationes, quæ dolorem minuant, & in eis diutiùs immorari; sic homo vitabit ærumnæ molestiā, & ipse erit effugium sui ipsius, ab his diris, & duris cogitationibus confugiens ad lætiores, & prudentiores, quæ animum mitigant, pacatum reddunt. A se confugiat ad se, & sit sibimet asylum. Quod fortè nos admonet ipse Clemens Alexandrinus, aiens: *Homo se ipsum consecra in templum*, &c. Ab hominis arbitrio pendet esse sui ipsius templum siue asylum, vbi tutus sit, & securus ab eiusmodi molestiis sentibus instigantibus ad ruinā animæ. Et sicut qui est in asylo securus est à Iudicum Satellitio; sic qui ad se confugit, diuertens acerbitatem cruentam sui ipsius: esto tui ipsius effugium, esto meliora cogitando asylum tui.

Iob. c. 13. v. 28.

Ne à proprio intellectu fatuè tabescat homo

Nazianz. Orat pro S. Basil.

Clem. Alex. tom. 1. Biblioth.

Clem. Ale. Adhort. ad Gent.

Imitetur homo prudentiam grani frumenti, de quo 147.
Ioannes c. 12. v. 24. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit*, &c. Pulchrè dicitur homo à Basilico Seleuco *Spica rationalis*, Quia quantumvis ab Agricola rusticano proijciatur in terram, & rusticè conculcetur, non queritur se conculcari, nec dicit se proijci, etsi verè conculcatur, & proijcitur. Sed meliora sapit, lætiora meditatur, & sibi, vt potest, persuadet se non proijci, sed cadere: casu quodam in terram cecidisse, non contēptu proijcientis. Quod notauit Theophylactus ad illud Lucę 8. *Et dum seminat, aliud cecidit secus viam*, sic aiens; *Non dixit, quòd seminans proiecit aliud secus viam, sed quod ipsum cecidit*. Hæc sapientior prudentia est, & humana, & diuina. Patientissimè tulit Iacob, innumeras, quæ illi acciderūt ærumnas. Vnde sicut fide commendatur Abrahamus, & spe Isaacus, & ita & Iacobus longanimi tolerantiâ, quā innumeros labores exantlauit. Causam tolerantissimæ patientiæ Iacobi, insinuat Moyses, Gen. 45. v. 26. *Et nūciauerunt ei dicentes: Ioseph filius tuus viuit, & ipse dominatur in tota terra Aegypti. Quo audito Iacob, quasi de graui somno euigilans*. &c. Quamobrem dicitur audito felicissimo nuncio Iacobum, quasi è graui somno euigilasse? Inattentúsne erat, & quasi sopitus ad reliqua, qui vigilans dicitur ad prosperum nuncium? Ita quidem, qua erat alta prudentia præditus. Dum Iacobus profanum, & auarum socerum tolerabat, dum rusticanum fratrem, dum charissimæ Rachelis funera, dū Iosephi mentitam lanienam, dum terræ Chananitidis famem ferebat. Adeò per summam prudētiam diuertebat mentem à fellibus tot ærumnarum, vt quasi sopitus esset ad acerbitates calamitatum. Neque vt Iob diuinarū sagittarum venena sugebat, sed quantùm poterat insensibilis erat, ad molestias. Nam vt scitè ait S. Chrysost. *Intellectus potest dissoluere passiones*. Nempe diuertendo mentem, & sic se reddit sopitum ad ærūnas, quas sic velut in somnis tolerat, At verò ab bonū nuncium, quasi euigilat, & sensum tunc excitat, & mētem acuit, & fruitur boni nuncij bono gaudio. Ergo ad calamitates inattentus erat Iacobus, & sopitus; attentus, & euigilans ad sanctam felicitatem. Hâc prudentiâ mirabili, & cælesti arte, non obruebatur molestiarum mole, Et ex prosperitatis voluptate faciebat medicinā tædio, & molestijs ærumnarum. Vnde Iacobus audito bono nuncio, *quasi de graui somno euigilat*, & inde de tolerantia, laudem meruit.

Basil. Sel. animū diuertere oportet in ærumnis.

Lucę. Theoph.

Genes.

Chrysost. ad cap. 11. Luc.

Iob 20. v. 10. *Et manus illius reddent ei dolorem suū*. 148.
Hoc est, ipse proprijs manibus in se sæuit & armat aduersùs se sensuum sæuitiam. Cùm præstet prudentiæ arte exarmare molestias, non illas versando quā cruciant, sed quā aut minus feriant, aut dolorem leuent. Ex veneno antidotum conficiendum ex ingenio prudentiæ. Sanctus Basilius Seleuciæ, Encomiastes factus est mulieris illius Chananææ, quæ apud Matth. 5. v. 27. dicitur confugisse ad Christum. Et tamen durè actum cum illa est. Et quidem femina erat; Debuit ergo humanè tractari: alienigena erat, vrbanè accipienda fuit; Deum alienigenam animosâ fide rogat: & tamē Christus non respondit ei verbum. Cæterùm mitiùs cū illa actū esset, si Christus Dominus adhuc perseueraret ta-

Iob.

Matth.

Basil. Sel. Chananææ mira prudentia.

cendo;

cendo: nã pertinaci fide, & oratione deprecatus Christus duriter respondit: *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere Canibus.* Porrò *nisi talis fuisset mulier*, (inquit Basilius) *forte inhumanitatis, aut impotentiæ Saluatorem condemnans, auolasset.* Sed adhuc peruestigandum est, in quo enituit huius piæ feminæ excelsa virtus, & ingenij prudentiæ verè piæ, & præmaturè iam Christianæ. Scilicet audierat è Saluatore: *Nõ est bonum sumere panem filiorum, & mittere Canibus.* Ad quæ verba ingeniosè (pergit Basilius) *reposuit: etiã Domine. Contumeliam teneo, curationis pignus. Etiam catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa Dominorũ suorum: spondet mihi salutem Canis appellatio.* Profectò piè ingeniosa fuit hæc mulier, & digna, quæ proponatur Ecclesiæ, vt typus, & fidei, & prudentiæ. Sed in quo elucet acumen prudentiæ. Audierat se Canem à Christo vocari: hac contumelia grauissimâ non est accensa, aut exacerbata, sed ingeniosè contumeliã quasi *pignus curationis accepit*. Nam catelli ét, inquit, edunt de micis Dominorum suorum. Canis dicor, ergo æquũ est vt accipiam à te Domino, & Deo meo, micam sanitatis. Nam micæ canibus ad sustentatione debentur. Salutem mihi spondes Canis appellatione. O ingeniosa prudentia quæ non attendit ad rationem contumeliæ, neque ad molestos verborum sensus; nec exugit & ebibit venenum cõtumeliæ. Imò salutares succos haurit ex felle verborum. Ingeniosè exarmat contumeliã, & armat fidem, quia salutem impetrat. Et quasi non intellexisset vim probri quà cõtumelia est, aduertit ad probrum, quà pignus sanitatis est. Prudenter ait Seneca:

Senec. l. 3. de ira, c. 11.

Non expedit omnia videre, omnia audire: multæ nos iniuriæ transeant, ex quibus plerasq; non accipit qui nescit. Non vis esse iracundus? nec sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiamsi secreto habiti sint, euertit, se ipse inquietat. Quædam interpretatio eo perducit, vt videantur iniuriæ: itaque alia differenda sunt, alia deridenda, alia donanda, pleraque in iusum, iocumque vertantur. Quid prudentius? Quin & obliuione, & temporis lapsu medicinam angoribus facies.

Ennod. l. 9. epist. 28.

Eleganter Ennodius. *Semper remedium doloris obliuio est: quia quod ratione non possumus, temporum prolixitate sepelimus. Bene est quia diuturnitate senescit afflictio, & magni doloris consolatio per silentium procuratus. Nam in huiusmodi negotijs plus agitur, nihil agendo.* O nimis verè!

---

§. XL.

Non re, sed opinione laboramus, et à nobis instigamur ad angores, et culpas.

149. ADhuc persisto in superioris thematis probatione, quod valdè facit ad mores instruendos. Quid. n. vtilius, quàm animum à passione instigatum cohibere ne à cogitatione eorum, quæ illum excruciant, effrænis feratur, sed mali imaginatione omissa, attendat ad ea, quæ ipsum lenire possunt & compescere passionẽ, & tranquillare animum? Aliter enim homo voluntarius sui carnifex erit, & stultè tabescens ad ruinam sui impellet se. Quippe nihil tam molestũ homini est, quam à propria imaginatione angi, & excruciari.

Ærumnæ indignatio emendaci pre ipsa ærumna.

Tyrannicè deseuit malus Dæmon aduersus immeritum Iobum; charissimorum filiorum orbitatem, & superstité vxorem minimè bonam patiebatur Iobus honore & diuitijs spoliatus, & amicis obsessus ad ruinam ærumnosissime ægrotabat nullo non morbi genere excarnificatus, vt viuum cadauer Iobum dixeris in calamitate. At ille, si non mutus, saltem flectinescius, patientissimè stabat aduersus hostiles diaboli impetus. Verum postquam innumeros dolores, quibus agitabatur, recensuisset; de hoc vno vnicè conqueritur, Deum querulè sic alloquens cap. 7. v. 13. *Si dixero, consolabitur me lectus meus, terrebis me per somnia.* hoc est, vt Glossa interlinearis commentatur: *Per imaginationes*. Nempe excruciatur Iobus tot veris cruciatibus, qui impatientiã extorquerent à patientissimo quoque; & tamen vsque eò ab imaginatione sua fatigatur, vt maximè de imaginatione conqueratur sua. Ipse se acerbiùs excruciabat quàm tot calamitates, quas patitur. Nam postquam imaginationis suæ sæuitiam recensuit, addit: *Suspendium elegit anima mea*. Id est, crudelem, & infamem mortem præoptarem, quàm imaginationis meæ calamitatem. Hinc ergo metiendum est, quàm graue malum ab imaginatione sua patiatur homo; cum Iobus tot tantisque acerbissimis ærumnis exagitatus, tam ægrè tulerit hoc suæ imaginationis malum minusque doloris, & molestiæ expertus sit à vera calamitate, quàm à calamitatis assidua cogitatione. A qua non tantùm timet malum pœnæ, sed etiam malum culpæ, ad quam tam profunda, & sæua meditatio rei aduersæ hominem præcipitat.

Job.

Glossa.

150. Ioan.

Ioannis 11. v. 33. Vbi peruenit Christus ad castellũ Marthæ, & Mariæ, cernens lacrymantes, quas diligebat feminas, & attendens ad amici Lazari calamitaté: *Infremuit spiritu, et turbauit, semetipsum.* Quid est spiritu fremere? Qua occasione (etsi inopinata foret, & aduersa,) potuit Christus Deus turbari? Quid perturbabit Deum? Audiendus est Beda disertissimè præfatã sententiã cõmentans, Christus *turbauit semetipsum. Quis enim eum posset nisi se ipse turbare?* Itaq; Christus Dominus se turbauit, nõ turbauit Christum rei visæ acerbitas. Plus molestiæ nunc patitur animus Christi à se, quàm à rebus ipsis aduersis? Acerbiorem molestiã à se patitur, quàm à calamitate? & à quo calamitas nõ extorquet turbationem, in se ipse turbationis molestiam permittit, vt alias humanas passiones; vt plus patiatur pro hominibus: *Quis enim alius posset, nisi se ipse turbare?* Scilicet Christus, quia Deus est, nulla perturbatione non bonã, potest exagitari; at si posset: non tam eum turbaret aduersa res, quàm rei aduersæ imaginatio. Ergo caue tibi à te, caue ò homo, à tua imaginatione, quæ tã validè instigat, & perturbat rationem! Omitte causas, quæ sensum rei aduersæ acuunt; & esto diligens, & attentus ad rationes, quæ sensum minuunt, & dolorem leniunt: quæ vtilior philosophia est: ne imaginatione rei aduersæ passionem, & doloris sensum augens, sis criminum leno, & tui lanius.

Beda.

Quàm vadus, & acerbus hostis sit imaginatio.

151. 1. Cor.

1. Corinth. 11. v. 18. *Conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo Nã oportet & hæreses esse.* Valdè excruciat commentatorũ ingenia, verbum illud *Oportet*, cùm dicitur. *Oportet hæreses esse*. Nã minimè oportet hæreses esse: imò maximè oportet, non esse hæreses in Ecclesia. Quod enim maius ac perniciosius malũ, potest Ecclesiæ contingere, quã hæresis? Heu! scit hoc Germania, scit Anglia, scit Flandrica prouincia hac peste profligata. Vt hanc difficultatem expediret S. Anselmus, *Hæresis* nomine sectam intelligit: cui non assentior vt assentiar alijs. Legatur Cornelius hic. Ita verò satis ad rem præsentem fatur S. Ambros. Apostolus: *sciendo nonnullos mente corruptos, dicat: Oportet hæreses esse. Non vtiq; voluit, nec optauit; sed quia sint, futurum dixit.* Quasi dicatur ex mente Ambrosij: Deo reuelante, certissimè sciebat Paulus futuras esse hæreses in Ecclesia: Vnde id non impedietur humanâ industriâ, quantumvis attentâ, & sedulâ. Ergo cùm id certò sciaret, si pro scandalis, quo impedire poterat vri soler, & pro infirmitatibus, quæ curari poterant, infirmari, &c. at pro hæresibus, necessitate consequenti iam necessarijs, non sic angebatur; non attendens ad ea mala, quæ inde prouenient Ecclesiæ Dei: imò expendens vtilitates, quæ inde percipientur, (quas mox recenset,) persuasum est Paulo id expedire. Vnde absolutè ait: *Oportet hæreses esse*. ô præclarum documentum! Scilicet Paulus æmulator egregius Christianæ religionis, quem angurit minora Christianorum delicta: quæ humana sollicitudine impediri possunt; quasi iam ferè gauderet videns maximum hæreseos crimen, ait *oportet*, vt sint hæreses in Ecclesia, Non quia absolutè id oporteat, sed quoniam quod

Pauli singularis prudentia in conformatione cum voluntate Dei.

Anselm. Cornel. Ambros. in huius loci comment.

vitari

vitari non poteſt, prudentiſſimè affirmat conſequen-
ter *oportere*. Siquidem tot tamque validas rationes ex-
cogitarat ad leniendum ſenſum tantę calamitatis, vt
etiam in hæreſi maximo Eccleſiæ malo plures vtilita-
tes excogitauerit, & inuenerit. (Nam tūc maximè flo-
ruit, & Chriſtiana diſciplina, & Chriſtianorum fides.
(Tu fac ſimiliter in quavis ærumna, quæ tibi accidat;
neque enim tam erit tibi moleſta, vt erat Paulo hære-
ſis Corinthiorum: diuerte mente ab ijs furijs, quæ ani-
mum angunt, & inueſtiga ratione, quæ animum ſe-
dent & vtilitatem inueniant in re illa aduerſa, quàm
pateris. Eſto piè diſertus, & diſertè Chriſtianus. Hanc
Iudith. eruditionem luculenter tradit Iuditha hic, verſ. 27. ad-
hortans Bethulienſes, vt ipſi ſe tranquillent, cogitando
illam calamitatem ad tempus immiſſam amica Dei
manu, non hoſtili animo, ad emendationem, non ad
perditionem.

§. XLI.

Commentarius littera.

Verſ. 28. Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri: Om-
nia, quæ locuta es, vera ſunt, & non eſt in ſer-
monibus tui vlla reprehenſio.
Verſ. 29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mu-
lier ſancta es, & timens Deum.
Verſ. 30. Et dixit illis Iudith: Sicut quod potui lo-
qui, Dei eſſe cognoſcitis:
Verſ. 31. Ita quod facere diſpoſui, probate ſi ex
Deo eſt, & orate vt firmum faciat Deus con-
ſilium meum.
Verſ. 32. Stabitis vos ad portam nocte iſta, & ego
exeam cum abra mea: & orate, vt ſicut dixi-
ſtis, in diebus quinque reſpiciat Dominus
populum ſuum Iſrael.
Verſ. 33. Vos autem nolo vt ſcrutemini actum
meum, & vſque dum renunciem vobis, nihil
aliud fiat, niſi oratio pro me ad Dominum
Deum noſtrum.
Verſ. 34. Et dixit ad eam Ozias princeps Iuda:
Vade in pace, & Dominus ſit tecum in vltio-
nem inimicorum noſtrorum. Et reuertentes
abierunt.

VERS. 28 ET *dixerunt illi*, &c. Tam altâ prudentiâ reprehen-
& 29. dit Bethuliæ proceres prudentiſſima Iuditha, vt
152. neque ipſi, qui acri reprehenſione notati erant, vel vnū
verbulum, quod notarent, repererunt, quod valde
exaggerat conſultiſſimam Iudithæ prudentiam. Rarò
enim quiſque dum reprehendit, non incurrit dignā
reprehenſione, ò reprehenſiones reprehenſione digniſ-
ſimas! Legatur ſanctus Gregorius 3. part. Paſtoralis in
Gregor. Græco addunt ſeniores excuſationem facti ſui, dicen-
tes ad Iuditham: *Sed populus ſitiuit vehementer, &*
coegerunt facere nos ſecundum ea, quæ locuti ſumus eis;
& inducere iuramentum ſuper nos, quod non tranſgre-
diemur. Et nunc ora pro nobis, quoniam mulier pia es,
& mittet Dominus pluuiam ad impletionem ciſterna-
rum noſtrarum & non deficiemus vltrà.
VERS. 30 Ait Iuditha: *Sicut quod loqui potui, Dei eſſe cogno-*
& 31. *ſcitis, ita quod facere diſpoſui, probate ſi ex Deo eſt.*
Locus impeditus, quo enim modo poſſunt probare,
vel approbare, quod ignorant? ait enim ipſa: *Nolo, vt*
ſcrutemini actum meum. Num poſtulat à Principi-
Tirin. bus prudens femina, vt approbent, quod neſciunt an
Salianus. mereatur approbationem? Hunc locum expedio du-
plici expoſitione: Prima: Quæ ego vobis locuta ſum,
adeo verè & iuſtè dicta iudicatis, vt abſque vlla re-
prehenſione effluxerint; quæ laus in verbis rara eſt.
Ergo ſi verba probatis, probate, id eſt, approbate fa-
cta. Hanc expoſitionem affert Tirinus; & indicat Sa-
lianus, num. 69. Et quidem facilius eſt labi in verbis,
quàm in factis: in verbis lapſa non ſum, igitur nec in
factis labendi metus erit. Secunda expoſitio: ſicut
quod loqui potui, Dei eſſe cognoſcitis, & approbatio-
ne nunc commendatis; ita probate, id eſt, probabitis,
ſeu approbabitis, quæ facere diſpono. Scilicet poni-
tur imperatiuum pro futuro, quod in Biblijs fieri ſo- Sanctor.
lirat. Legatur Sanctius hic ſuper hac re Pater Sà Sà.
Probare exponit *expendite*. At ſi Iudith auet, vt eius
expendatur, quomodo inquit: *Nolo, vt ſcrutemini*
actum meum?
Stabitis vos, &c. Rogat Iuditha Optimates, vt illâ VERS 32.
ipsâ nocte ſtent ad portas vrbis, ne ipſa dum foras exit & 33.
præpediatur à cuſtodibus: nam in tanta rerum pertur- 153.
batione, Magiſtratuum iniuſſu nemini licebat ab vrbe
exire, noctu præſertim, vt obſeruat Salianus. Ego ex-
eam cum Abra mea. *Exeam* pro *exibo*. Plura iſtiuſ-
modi adducunt ex Marcello Serarius quæſt. 22. & San-
ctius quæ non iuuat tranſcribere. Abra Græcè ἅβρα Salian.
commune vocabulum eſt, & ancillam ſignificat: at hic Marcell.
accipitur pro ſpeciali quadam, quâ in rebus grauiori- Serarius.
bus vti ſolitam fuiſſe Iuditham, nouimus ex hoc cap. Sanctius.
verſ. 9. nam textus Græcus refert miſiſſe Abram ſuam,
quæ accerſceret vrbis principes. Hanc Abram eſſe nu-
tricem Iudithæ fabulatur Tortolettus libr. 1. & verſ.
33. De hac Abra agemus ex profeſſo ad cap. 10. verſ.
2. Addit, *Vos autem nolo, vt ſcrutemini actum meum.* Tortol.
Cur recuſat Iuditha, vt eius actum ſcrutentur proce-
res? Quia agnouerat pia femina ſcutum eſſe præſtan-
tiſſimum, rei agendæ ſilentium; Sic commentatur
hunc locum Guadalupenſis ad cap. 1. Lucæ. Adde
quod actionis ſcrutatio actionem faſcinat. Nam qui
rem diſcutit, eam prodit.
Et dixit, &c. Dicitur Ozias Princeps Iuda, id eſt, VERS. 34.
vnus è principibus: ſicut Nicodemus appellatur, Ioan.
3. verſ. 1. Princeps Iudæorum. At ſi Ozias erat è tribu
Simeoniana, quo pacto dicitur Princeps Iuda? Benè Ioan.
Salianus: quia ibi Iuda non pro tribu, ſed pro regno
ponitur. præſertim cùm permixtæ eſſent tribus redu-
ces è captiuitate Babylonica. Sed quomodo ipſe in-
quit ad Iuditham: *Vade in pace*, Siquidem ipſa domi Salian.
ſuæ erat? Vade, inquam, in pace, id eſt, exi vrbe, vt
moliris, vade fortunatè quò Deus te agit, vt vrbem
hanc, & gentem Hebræam incolumem ſeruos à diris,
quæ ſæuiſſimi hoſtes minitantur.

§. XLII.

Qui obmurmurando aliquem culpat, plus ipſe à ſua maledicentia culpatur, deuenuſtatur, reprehenditur.

QVi dat honores, non qui honores recipit hono- 154.
ratior eſt. Quis donare poteſt, qui id, quod do-
nat, ipſe non habeat? Largitio argumentum poſſeſſio-
nis eſt: honorem habet qui honorem dat. Qui hono-
rem aufert honoris indignus eſt, & famam ſibi quærit
de alteris infamia. O infame commercium! Ergo in
viri Principis arbitrio, & ore ſecura eſt hominum fa-
ma: nam loquentis nobilitas ſecuritas honorum eſt, &
bonæ opinionis confugium. Itaque nobilis lingua Lingua viri
aſylum famæ eſt, in quo nulla iniquitas noxias eſt: nul- nobilis ſit
la nequitia rea eſt; imò gaudet priuilegio immunita- aſylum cul
tis: ſicut nocentiſſimus quiſque in aſylo tutus eſt, & patum.
innoxius, etſi alibi (vbiuis ſit) criminoſiſſimus ſit, &
ſceleri, & ſceleris pęnæ obnoxius. Sic reus delictorum
omnium, etſi nullibi tutus ſit, in ore viri nobilis in tu-
to eſt; quia in aſylo eſt. Pſalm. 44. quem de Principe Pſalm.
Salomone plerique interpretantur, ſic dicitur, verſ. 3.
Diffuſa eſt gratia in labijs tuis: Pergit verſ. 9. *Myr-*
rha, &

-ctos,vt tanquam non ſufficerent omnipotentiæ gazæ,
ad arbitriorum induſtriam confugiat Deus. Ergo &
Arbitrium eſt perſecutio, & immenſus gratiarum cu-
mulus arte perſecutionis acquiritur. Sic profuſa gau-
dia expectat Iobus à tribulatione; veniam delictorum
Tertullianus, ſanctificationem Theophylactus, beati-
tudinem Zeno:quia perſecutionis arbitrio,opes omnis
Iudith. generis congeruntur. Vnde opportuniſſimè dixit Iudi-
tha hic,v.22. *Memores eſſe debent quomodo pater noſter
Abraham tentatus eſt, & per multas tribulationes pro-
batus, Dei amicus effectus eſt*: Dei amicus à tribulatio-
ne fit?

§. XXXIII.

Patientia virtutum perfectio eſt, redemptio gratiæ, & donatrix gloriæ.

118. Patientia cumulus virtutum eſt. SAnctiſſima Iudith benè docta in re virtutum, ad-
hortans proceres ad patientiam calamitoſiſſimæ
obſidionis,patientię elogia breui commemorat ab hoc
verſ. 22. illi adſcribens virtutes omnes, quæ maximè
floruerunt in ſanctioribus Hebreæ gentis Patriarchis,
quaſi Patientia vna virtus cùm ſit, cumulus omnium
virtutum eſſet,& tanquam vna plures,(ſi liceat ſic lo-
qui,)quod huius §.argumentum erit. Nam vt egregiè
S.Zeno Veronenſis: *Non virtutes poſſunt eſſe virtutes
Zeno Ver. ſerm. de Patientia. niſi rerum diſciplinam,conuerſionemque, quaſi quædam
ſollicitè mater, Patientia cuſtodiret*. Porrò omne vitiū
impatientia virtutum eſt. Ergo qui eſt pręditus patien-
tia virtutum, vitiorum impatiens eſt, & qui patiens
eſt, caret hoſte virtutum; nempe impatientia; & ſic
tranquillæ fruitur corona virtutum. Profectò prima
Chriſtianiſmi virtus, fides eſt: hæc patientiæ debetur:
nā hic dicitur ſanctiſſimos olim Patriarchas *per mul-
tas tribulationes tranſiſſe fideles*. Quaſi eorum fides
à patientia extiterit: Nec miror, cum *ea nos oſtendant
Chriſtianos, quæ patimur ad exemplum ipſius Chriſti*.
Verba ſunt Septimij libro de baptiſmo, cap.3. Egregiè
Tertullianus verſans illud 1.Corinth.13. *Manent fides,
Tertul. l.de Patientia, cap.12. ſpes,charitas*,ſic inquit: *Fides, quam Chriſti patientia
induxit: ſpes, quam hominis patientia expectat; Dile-
ctio, quam patientia comitatur*. Ecce patientia ex ſen
tentia Tertulliani eſt illuſtris Theologalium virtutum
Trinitas:nam patientia vna cum ſit, quaſi trina virtus
eſt:eſt enim fides,quia *fidem munit*:(vt inquit ipſe cap.
5.)eſt ſpes;quia *hominis patientia expectat* promiſſam
felicitatem, ne deſperet impatientia deſiderij: eſt cha-
ritas;quia *charitatem adiuuat*. (vt ait cap. illo 5.) Præ
Antioch. hom.78. terea ait Antiochus: *Pœnitentia indiga admodum eſt
patientia, citra cuius operam perfici neutiquam poſſit.
Patientia pœnitentiam perficit, & eam velut indice
oſtentat præinſigni patientia redimitam*. Audis quàm
cognata, vel agnata ſit patientia pœnitentiæ, vt ipſius
conſummatio, & perfectio ſit. Ad hæc patientia, ora-
tionis gerit vices: Nam vt ait Tertullianus: *Patientia
Tertul. lib. de Patient. c. 13. & 3. petitiones commendat, deprecationes affirmat*. Et cap.3.
dixerat: *per patientiam miſericordiæ matrem*: Ac ſi pa
tientia efficaciſſimè miſericordiam impetret, & mu
nificentiſſimè dona tribuat ea liberalitate, qua ſolet
pia mater munifica eſſe in filios.
Longum foret omnes virtutes ſigillatim recenſere:
119. Zeno ſerm. de Patient. Adducam verba S. Zenonis, apta ad rem, etſi longiu-
ſcula, ſcribenda tamen: *Profectò ſola patientia eſt, ad
quam prorſus res omnis ſpectat, dubium quippe cum non
ſit, ſpem, fidem, iuſtitiam, humilitatem, caſtitatem, pro-
bitatem, concordiam, charitatem, omnes artes, omneſque
virtutes conſtare non poſſe ſine eruditione, & fræno. Eſt
enim*(nempe patientia)*matura ſemper humilis, cauta,
prudens, prouida, omni neceſſitate contenta, quauis tur
bationum tempeſtate tranquilla*. Neque modò hic ait,
Caſtitas Chriſti etiā à patientia eſt. caſtitatem conſtare patientia, ſed infrà ſic ſubdit allo-
quens patientiam: *Tu Virginitati præſtas, ne flos eius
vllo morbo, vllo tempore deſloreſcat*. Et quidem caſtita-
tem patientia conſtare, ſeu virginitatem patientia per-
fici planè conſtat. Et idem exaggeratiùs docuit Cle-
mens Alexand. inquiens de Chriſto: *Cum omnia ſuſti-
nuiſſet, erat continens, diuinitatem operabatur Ieſus*: Clem. Alex 5.Strom.
nempe quia Chriſtus omnia tolerantiſſimè ſuſtinebat,
ideò dicitur continens: Nimis audet Alexādrinus Cle-
mens:Scilicet Chriſtus erat caſtiſſimus,quia proles ca-
ſtiſſimæ virginis,quia caruit laſciuiæ fomite, quia pu-
riſſima caſtitate prædıtus ab inſtanti Incarnationis:
tum vel maximè,quia homo Deus erat,& ſic luxuriā-
di impotens. Et tamen licèt tot, tantæque cauſæ ade-
rant continentiæ Chriſti Dei, aliam adiecit Stroma-
teus, nempe patientiam, ne qua cauſa Chriſto deeſſet
ad caſtitatem. Quid illuſtrius?
Parum eſſet patientię,niſi vna virtus cùm ſit,omnes
virtutes quodammodò eſſet, & quidem perfectè, (di- 120.
cam luculentius,) niſi eſſet omnium virtutum perfe-
ctio:Nam vt ait Antiochus ſuprà; *Bonorum ſi qua in
nobis ſunt, cardo, & caput patientia eſt*:Itaque non tan-
tùm virtutes non poſſunt eſſe virtutes ſine patientia, Antioch.
ſed etiam patientia quaſi conſummatio, & perfectio
omnium virtutum eſt. Iacobi 1. verſ. 4. *Patientia opus
perfectum habet*. Nonne & reliquæ virtutes opus perfe-
ctum habent? Neque enim eſſent virtutes, niſi haberēt Patientia eſt virtutū perfectio.
opus perfectum. Quid peculiare eſt in patientia, ob
quod dicitur habere opus perfectum? Et quid eſt hoc
opus perfectum,quod habet patientia,& quod non ha-
bent virtutes cæteræ. Præclarè id dixit Zeno Veronen-
ſis; *Quia patientia non tantam in multiplicandis vir-
tutibus, laudem ponit, quam in finiendis*. Itaque patien- Zeno ſerm. de Patient.
tiæ opus non tantum eſt multiplicare virtutes,ſed illas
ponere,conſummare,perficere,ac ſi patientiæ opus ſit
conſummatio,& perfectio virtutum. Zenoni conſentit
S.Gregorius 5. Moral. explicans illud Lucæ 21. *In pa-
tientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*, ſic inquiens: Greg.
*Quid enim eſt animas poſſidere, niſi perfectè in omnibus
viuere, cunctiſque mentis motibus quaſi ex arce virtutis
dominari*? Ergo patientia virtutum multiplicatio eſt,
Sanctitatis perfectio,& meritorum exaggeratio.
Tertullianus loquens de primævæ Eccleſiæ populo,
121. Tert. Apolog. c. 50. Patientia totam Dei gratiam redimit. ait: *Pati exoptat, vt totam Dei gratiam redimat*. Quid
eſt quòd patientia dicitur redimere totam Dei gra-
tiam? Gratiàne redimi poteſt? Num gratia captiua eſt?
Imò gratia redemptio eſt à captiuitate. Quomodo er-
go patientia redimere poteſt gratiam? Puto quòd re-
dimere hic emere ſignificat. Et ſic ſenſus euadit planè
luculentus, ſed difficilis. Nempe patientia totam emit
gratiam. Verùm gratia emi non poteſt patientiæ me-
ritis: quia meritum tollit rationem gratiæ. Nam vbi
meritum aliquod eſt non gratia, ſed remuneratio da-
tur. Num adeò excellit patientiæ largitum præmium,
vt etſi tantam Dei gratiam emeret, nihilominus gra-
tia, quæ daretur ob patientiæ meritum, quaſi gratia
maneret? Tanta gratia datur ob patientiam, tàm ex-
cellit humanæ virtutis meritum, vt licèt præmium ſit,
dici poſſit quodammodò gratia? Præmium, quia datur
ob meritum; Gratia, quia tàm excellit humanum me-
ritum, vt ferè poſſit dici gratia? Sic munificè Deus pa-
tientiam munerat, vt præmium ipſum dicatur benefi-
cium,& gratia? An quia dat etiam innumeras virtutes,
quæ ſunt patientiæ comites, & aſſeclæ: & ita ſuperex-
cedens præmium? Igitur ſententioſè dixit Tertul. quòd
patientia totam Dei gratiam redimit. Fortè aliquis
malit, ideò patientiam dici redimere totam Dei gra-
tiam,quia tota Dei gratia quæ tribuitur ad peragenda
opera reliquarum virtutum, velut captiua eſt ſine pa-
tientia, quæ conſummatio, & perfectio cæterarū vir-
tutum dicitur,nec ſatis expedita eſt ad peragenda reli-
quarum virtutum opera ſine patientia. Vnde patien-
tia,quæ conſummatio,& perfectio dicitur cæterarum
virtutum, *totam gratiam redimit*. Non tam Gotthorū
Rex ad ſuos Palatinos, quàm Chriſtus ad ſuos familia-
res, in hanc præclaram vocem erumpit: *Augete famam Caſſiodor.
noſtram per patientiam veſtram*. Caſſiodorus. l.10.ep.5.
Nec ſatis eſt,quòd patientia ſit virtutum perfectio,
& gratiæ redemptrix niſi etiam dicatur beatitudinis 122.
dona-

Lucæ. denatrix: & quidem Christo. Luc. 24. v. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Profectò si gloria Christi, gloria sui ipsius est, quo pacto dici potest, oportere quòd Christus per patientiam intraret in gloriam? Opportunè Petrus Damianus: *Duæ propensius necessaria probantur esse virtutes; charitas videlicet, & patientia. Per charitatem quippe Dei filius ad nostra descendit: per patientiam verò susceptã nostræ substantiæ veritatem ad paternam gloriam sublimauit.* Patientia Christi ipsum sublimauit in cælum, an diuinitas? an persona Verbi cui vnita erat humanitas, & sic ipsi debebatur in cęlis sublimari? Patientiane euexit, & inuexit Christum ad cęlos? Patientia sublimat? Num si Christus non pateretur, in cęlũ non sublimaretur? Mitto has quæstiunculas ad alius scholæ examen. Id vnum audio ex ore Sanctissimi, & literatissimi Petri Dam. nempe quòd Christus *per patientiam, susceptam nostræ substantiæ veritatem ad paternam gloriam sublimauit.* Scilicet tantam gloriæ sublimitatem vult debere patiẽtiæ, & patientię quoq; titulo possidere rediuiui corporis glorias, vt sic honoret patientiam adscribendo hãc gloriam patientię, & sic sublimet gloriam, eam patientiæ etiam nomine possidendo; ne quod sit opus, ne qua sit operatio Christi, quæ non fulgeat prærogatiuâ patientiæ. Nam de Christi operationibus sic ait Petrus Damianus: *Quid in his omnibus nisi maiestas inuictæ patientiæ claruit?* Multa quidem alia clarent, nempe virtutes, doctrina, miracula, gratia, & gloria. Verùm hęc omnia à patientia quasi mutuantur claritudinem.

P. Damian. serm. 3. Gloria Christi etiam à patiẽtia est.

P. Dam. ibi.

§. XXXIV.

Frequens consuetudo peccandi à fide paulatim auertit: vnde impudens peccator, Semichristianus olim habebatur.

125. Repetita malitia artifex errorum est, & hæreseos fomes, dissimulanter instigans ad apostasiã. Nemini non notum est illud Pauli 1. ad Timotheum 1. v. 19. *Habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidã repellentes circa fidem naufragauerunt.* Quæ verba sic commentatur S. Anselmus ibi: *Consentire peccatis eligentes, nauem animæ scopulis errorum fregerunt.* Ecce tibi fidem naufragam peccatorum procellã exagitatã, ad errorum syrtes impingere, & miserum naufragium facere. Nempe repetitum peccatum ferè suspectum hæresis est quia repetita malitia compendiaria via est ad errandum. Proh! quot strages fecit in fide impudẽs delinquendi libertas! Heu Germaniam vtramque! heu olim Gallias! heu nunc magnam Britanniam! vbi peccandi licentia, ius errandi fuit. Porrò deilctũ hæreseos negotium est. Septimius: cùm in exercitu Imperatoris vnus tantùm Christianus miles inter multos commilitones Christianos repudiaret coronæ decus, cœteris Christianis coronas admittentibus, inquit: *Inter tot commilitones solus Christianus.* Nunquid & alij, qui coronæ ambibant honorem, & qui erubuerunt Christianam humilitatem, aut silentio redemerunt tormẽta, fidem Christi non habebant? Quare solus ille Christianus dicitur? Cęteri Christiani non erant? *Quasi reliqui semichristiani,* inquit Commentator inibi. Nimirum Semichristiani dicuntur cęteri, ac si non integrè Christianus sit quisquis honores inhiat, & voluptates suspirans Christianos labores tolerare detrectat.
124. Audacter Tertullianus ita fatur, Gentiles alloquens: *De vestris semper æstuat carcer, de vestris semper metalla suspirant, de vestris semper bestiæ saginantur: Nemo illic* (in carcere) *Christianus: aut si & aliud, iam non Christianus.* Quid? tunc Christianorum nemo fur, aut homicida, aut seditiosus, aut maledicus, aut lasciuus? Nõne hæc flagitia fide saluâ possunt perpetrari? Quâ frõte dicere audet Tertull. quod si Christianus quispiã reus est furti, aut homicidij, aut adulterij, &c. iam non est

1. ad Tim.

Anselm.

Peccator Semichristianus dicitur: & quo sensu.

Septim. l. de Coron. mil. c. 1.

Cerda.

Tert. Apolog. adu. Gent. c. 24.

Christianus? Profectò indubium est, fidem non amitti propter eiusmodi delicta. Ipse Tertullianus, occurrit obiectioni, aiens: *Sed dicet aliquis, etiam de nostris excedere quosdam à regula disciplinæ. Desinunt tunc Christiani haberi penes nos.* Audis quòd etsi per istiusmodi flagitia non statim profligetur Christiana disciplina; at vsque adeò tenera habebatur infantis Ecclesiæ fides, tam delicata erat fidei valetudo, vt haberetur iam vt infidelis, (etsi fidem non amisisset) qui grauioris delicti reus esset: & ita penès Christianos non satis Christianus habebatur: nam qui delinquendo expellit bonã conscientiam, fidem habet naufragam: & in hoc sensu Semichristianus dicitur.

Tert. c. 16.

125. Cæterùm quantâ audaciæ temeritate peccator infestetur Christum Deum; expressit Beda ad illud Ioan. 8. v. 59. *Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum. Quot malas,* inquit, *cogitationes quis assumit, tot lapides in Iesum mittit. ac deinde quantum ad se pertinet, si ad deliberationem transit, Iesum extinguit.* Proh defectus humanos Deicidij reos! Christum lapidat, quisquis scelera meditatur; in Christum furit, quisquis agitur malitiæ furore; Christum, quantùm ad se pertinet, extinguit, quisquis atrociora delicta audet. P. Damianus, ita dehortatur à delictis: *Vide* ait, *ne rursus tibimet ipsi crucifigas filium Dei, rursus fabricans crucem, in qua crucifigatur ille, qui resurgens ex mortuis iam non moritur. Intuere ne mortiferam crucẽ efficias, in qua facias filium Dei amaris doloribus interire.* Nempe peccator crux Christi est, & simul carnifex: ipse in semetipso Christum crucifigit, aut peccatori figit, quæ de se est acerbior crux. Caue ne tuarum voluptatũ velut acerbissimis clauis crucifigatur in te Christus: time peccatorum Deicidium. S. Augustin. explicans illud Ioannis c. 7. v. 18. *Qui à semetipso loquitur propriam gloriam quærit,* ita scribit: *Dominus noster magnum nobis exẽplum præbuit humilitatis, dum habitu inuentus vt homo, quærit gloriam Patris non suam. Sed tu quãde aliquid boni facis, gloriam tuam quæris; quando aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris.* Expende hæc postrema Augustini verba, in quibus peccatum appellat calumniam Dei. Num impius, dum delinquit, tacitè calumniatur mysteria fidei nostræ? Gloria beatitudinis vilis illi est, gehennæ incendia non satis videntur vrere, cùm ita ob breuem & volaticam voluptatem contemnat; videlicet in Christum, Christique mysteria *calumniam meditatur,* cùm ea sic contemnit, ac si forent poetica commenta. Clemens Alex. agẽs de Christianorum moribus, quos appellat Christianam philosophiam, ita fatur: *Quæ est secundum traditionem diuinam philosophia, constituit, etc. Qua sublata videtur fabula Saluatoris œconomia.* Nempe Christianus, qui vti Christianus nõ viuit, Christo Deo calumniam meditatur, quia Saluatoris œconomiam, seu Christianam disciplinam, velut inanem fabulam æstimare videtur: nam si gehennæ ignem attentè verum crederet, si beatitudinis gloriam viuaciter veram censeret, si Ecclesiæ Sacramenta, & Dei mysteria pro dignitate reputaret; non sic viueret, ac si fabulæ forent, & futilia poetarum commenta. Audis enormiorem peccandi licentiam suspectam infidelitatis haberi?

Ioan. Beda.

Peccator Christũ sibi quasi crucifigit.

Petr. Dam. ser. 47.

Peccator Deo calumniã meditatur, Ioan.

Aug tract. 29. in Ioan.

Clem. Alex. lj. 1. Strom.

Omne peccatum, & contemptus veri Dei est, & 126.
creaturæ supra Deum ęstimatio, quod videbitur fortè alicui idololatriæ negotium. Quid? omnis peccator erit idolorum cultor? ô grauem censuram, & seueriori censurâ dignam! Audi Tertullianum, cùm flagitia appellat, *exitiosa, deuoratoria salutis, aduersus Dominum sapiunt. Sine dubio idololatriam admittit quicũque delinquit.* Audacter dixit, *sine dubio*; mitiùs dixisset, peccatorem ferè suspectum esse idololatriæ. Qui Tertulliano non credis, crede Euangelio, in quò peccator sæpè correptus, nec emendatus, habetur vt Ethnicus, Matth. 18. v. 15. *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum, &c. Si autẽ Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus* Fratris nomine, *Christianus* intelligitur, vt benè

Tert. lib. de idololatria, c. 1 Peccator quo sẽsu dicitur suspectus infidelitatis.

Matth.

Maldon. Hilar. Theoph. Euthym. Aug. Ambr. Orig.

aduertit Maldonatus ibi. Dein hîc agi de peccatis mortalibus, existimant S. Hieronimus, S. Hilarius, S. Chrysostomus, Theophyl. S. August. ser. 16. de verb. Domin. secundùm Matthæum, S. Ambros. in c. 17. Lucæ. Verùm Origenes hom. 6. in Matthæum censet agi de defectibus venialibus, quod eleganter probat his verbis; *Nouissimè autem quia non pariter dixit, sicut Ethnicus & publicanus, sed ita sit tibi. Qui ergo in peccato leui correptus ter, secundum quod diximus, non se emẽdat, nos quidem sic eum debemus habere, quasi publicanum, et Ethnicum. An autem etiam à Deo quasi publicanus & Ethnicus iudicetur, non est nostrũ pronunciare sed est in iudicio Dei.* Nempe seriò censet Origenes, hîc agere Christum Dominum de peccato leui: non enim absolutè dixit Christus: Sit tanquam ethnicus & publicanus, sed: *Sit tibi*: qui fortè Deo talis non erit. Vnde qui peccatum graue commisit, secundum Augustinum, & alios; (aut leue secundum Origenis sententiã, quam non approbo,) si ter admonitus, non corrigit delictum, iubetur haberi sicut Ethnicus, & gentilis. Quid exaggeratius? Profectò ita verum est quod homines bonam conscientiam repellentes, naufragium fidei patiantur. Vsque adeò delicta, etiam leuia, esse confinia erroribus, existimauit Origenes, vt etiam leuioris noxę reus, si contumax fuerit in delictis, habendus sit velut Ethnicus, & Gentilis, etsi verè Christianus sit, & Dei fidem, & gratiam non amiserit. *Sit tibi sicut ethnicus*; quia vt per hyperbolem inquit Tertull. *Sine dubio idololatriam admittit quicunque delinquit.* Scilicet, repetitum delictum ferè suspectum est erroris, & quodammodò via ad hæresim, aut apostasiam. Quod pulchrè innuit hîc, vers. 23 sapientissima Iuditha, aiens: quod Abrahamus, Isaacus, Iacobus, Moyses, & omnes qui placuerunt Deo, per multas & varias tribulationes & tentationes probati, & examinati, *Transierunt fideles*, Id est, tentationis instigationi non assentiendo, nec cõmittendo peccata, fidem non amiserunt, nec infideles facti sunt, sed transierunt fideles. De quo vberiùs egi in Litteræ expositione. Non quia fides quouis peccato amittatur, qui puerilis esset error; sed quia repellentes bonam cõscientiam paulatim faciunt fidei naufragiũ.

§. XXXV.

Detractor voluptate murmurandi conuiuatur, luxuriatur, & aliquo modo beatur?

127. Prouerb.

VEntus Aquilo dissipat nubes, & faciem tristem lingua detrahens: sic legitur ex Hebræa origine, Prouerb. 25. v. 23. Porrò res homini suauissima, detractio est: nescio quæ occulta & arcana voluptas blanditur linguæ, dum lambit aliena mala; malè dulcem suauitatem de aliorum defectibus carpit obmurmurantis amarum os: quod suauissimè ad maledicentiam titillatur. *Neque enim quicquam* (verba sunt S. Nazianz.) *mortalibus tam suaue, ac iucundum est, quàm de rebus alienis garrire.* Quid tam suaue helluoni est, ac conuiuiorum deliciæ? quid tam voluptuosum lasciuo, quam Venus? quid tam lætum & expetitum viro probo, quàm cœli gaudia? At detractor voluptate detrahendi conuiuatur, luxuriatur, & quodammodò beatur. Singula seriatim perstringo.

Detractio dulcis est detrahenti. Naz. Or. 1.

128. Psal.

Regius Psaltes, Psal. 13. v. 14. de eiusmodi gente obmurmuratrice, sic inquit: *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant; quorum os maledictione & amaritudine plenum est*, &c. Statim sequẽti versiculo concludit: *Qui deuorant plebem meã sicut escam panis.* Locupletabo locum, quẽ perstringit benè acutus interpres Iacobi. Quorsùm detractores, qui pascuntur alienis defectibus dicuntur reliquos homines ad instar panis deuorare detrahendo? quid simile habet esus panis, cum detrahentium verbis? aut salubris panis voratio cum morbido obmurmurantium ructu? S. August. *Quid addit in cibo panis? Tanquam panem*

Paer. Detractio sententiosè pani comparatur. Aug. Ps. 52.

manducant populum meum. Cætera enim, quæ manducamus, possumus modo illa, modo illa. Non semper hoc olus, non semper hanc carnem, non semper hæc poma, semper autem panem. Adde omnia esculentorum genera cum panè iucundè manducari, & sine pane fastidium, non voluptatem facere. Vnde omnes cibi tam sapidissimè à pane sapiunt, qui sine panè desipiunt, & fastidiuntur; Profundè ergo inquit Dauid: *Qui deuorant plebem meam sicut escam panis.* Id est, quotidiè auidè detrahunt, sicut quotidiè editur panis sine fastidio. Imò sicut panis condimentum est, & bonus sapor ciborum omnium; sic à detractione delectant quæcũque accidunt siue prospera illa sint, siue aduersa; nec tantùm res infelices, insuaues & amarę sunt absq; murmuratione, sed etiam secundæ & felices, insipide sunt & fatuæ: quod luculenter dixit Saluianus, verba Psalmi dissimulanter commentatus: *Sine murmuratione, & querela nos Deus noster esse præcipit. Quando hæc in humano genere non fuerunt? Si æstus est, de ariditate causamur; si pluuia, de inundatione conquerimur; Si infæcundior annus est, accusamus sterilitatem si fæcundior vilitatem. Adipisci abundantiam cupimus, & eandem adepti accusamus Quid dici hac re improbius, quid cõtumeliosius potest? Etiam in hoc de misericordia Dei querimur, quia tribuat, quod rogamus* Quid opportunius ad hanc rem? At mensarum deliciæ non tam voluptatem illiciunt, quàm res venereæ.

Salu. lib. 5. de Gubern. Dei.

129. Psal. Aug.

Dauid Psal. 49. v. 19. *Os tuum abundabat malitia, et lingua tua concinnabat dolos.* Hoc posterius hemistichion sic scribit, & commentatur S. Augustinus inibi: *Et lingua tua amplexa est dolositatem.* Porrò *Concinnare* amatorium lenocinium est, prouocans ad Venereos amplexus, & lasciuientes delicias. Vnde S. August. vt detrahentis & malitiosæ linguæ voluptates declararet, inquit: *Et lingua tua amplexa est dolositatem. Non ait; Lingua tua admisit dolositatem; aut perpetrauit dolositatem; sed vt ostenderet tibi quandam delectationem in ipso malo facto; amplexa est, inquit.* Ecce tibi detractionis suauitatem titillantis Veneris amplexibus comparatiuè prodit murmurationis *delectationẽ* luxuriæ libidinibus affinem esse. Fallor si hûc non videtur alludere Saluianus, cùm ait: *Detrahendi libido terminum non habet, nunquam saturatur.* Pende τὸ *Detrahendi libido*: quæ vox Veneris delicias sæpius sonat. Ergo obmurmuratio adeò iucunda homini est, tã placido pruritu linguam titillat, vt libidinosos amplexus, & Venerem libidinem præ voluptate exprimat.

Voluptas detrahendi Venerem æmulatur.

Salui. lib. 3. de Gubern. Dei.

130. Matth.

Celebris est Vineæ parabola, Matth. 20. v. 11. in qua operarij munerantur denario diurno, hoc est Beatitudinis præmio, vt docent ferè expositores omnes. Et tamen: *Accipientes murmurabãt aduersus patrẽfamilias.* Num in cęlo Beati summæ Beatitatis præmio donati, obmurmurant? *Sed hinc iam ambiguitas prorumpit*, (ait S. Chrysost.) *cur cum rectè primi laborassent, ideoq; placuissent, & diurno sudore coruscassent, pessima ad extremum passione vexentur, videntes enim eadem illos præmia consecutos, qui per vnam horam laborauerunt, murmurabant.* Cęlumne locus est murmurationis? Num Beati murmurando Beatitudinis gloriam deuenustant? Super quo expostulat obmurmuratio, vbi summa felicitas est. Quid molestum esse potest Beato, quod murmurando detrectet? aut quid boni deesse, quod murmure exoptet? ô detractionis suauitatem! ô delicias murmurationis! Num quia *mortalibus nil tam suaue ac iucundum est, quàm de rebus alienis* obmurmurare (vt aiebat S. Nazianzenus) ita ne quid humanarum deliciarum desit in cælo, Beatos quasi murmurantes in Beatitudine inducere videtur? Non quia Beati iniquè obmurmurent (procul à cœlo iniquitas detractionis,) in cælo dicitur esse detractioni simile gaudium, & murmurationi pares deliciæ, nostro rudi modo concipiendi res diuinas; Sic Sanctus Chrysologus dixit Christum quasi suadere auaritiam, cùm ait: *Facite vobis sacculos, &c. thesaurum non deficientem in cælis.* Cęlites quodãmodò murmurasse tra-

In cęlo dicitur esse voluptas murmurationis absque iniquitate detractionis.

Chrysost. hom. 56. in Matth.

traduntur, ne quid, quod mortalium appetentiam excitat, & exsatiat, in cęlo deesse credatur; Vt vel hinc detractores delicias expetant Beatitudinis, cui inest murmurandi iucundior voluptas, sine re, & vitio murmurationis; Vsque adeò deliciatur homò murmuratione! Ergo Israelitæ sic deliciabantur murmuratione, vt ac si parum esset de hominibus obmurmurare; quò plus esset, de quo murmurandi voluptatem caperent, vel de ipso Deo murmurauerunt; vt dicitur hic, v. 24. *Improperium murmurationis suæ cōtra Dominum protulerunt*, vt vel de ipso Deo, & de rebus Dei capiant obmurmurandi voluptatem, & delicias detractionis.

Iudith.

§. XXXVI.

Maledicentia bestiarum scholis eruditur; Passioni Christi, & feralibus gehennæ cruciamentis præ acerbitate quodammodo comparatur.

131. NIl tam iucundum homini est quàm de alienis defectibus garrire: dulcescit lingua carpens aliena vitia, & detractione deuorans proximi famam. Verùm quantum deliciatur detractos obmurmurādo, tantùm tormenti affert ei, de cuius famâ detrahit; detrahentis lingua honorum laniena est, & immane cruciamentum: Lanciatur, laceratur, discerpitur miser tuis dicterijs, & à maledicentiâ tuâ perit, & tumulatur tuæ linguæ sepulchro: *Sepulchrum patens est guttur eorum.* O impiam pietatem! Cadauerascit, impiè, à tuâ linguâ, & pium sepulturæ officium illi præstat? Os tuum carnifex est inhumanus, & tumulator humanus. Heu feralia munera! Tertull. sic fatur: *Ipsos Quirites conuenio, an alicui Cæsari suo parcat illa lingua Romana. Testis est Tyberis, & scholæ bestiarum.* Præclaros testes, & patronos detractionis aduocat (de detractione ibi loquitur!) Tyberim inundationum turbinibus infamem, humanum, furiosum; crudelem in ciues, impium in patriam, qui Romanorū diuitias, & delicias; possessiones, & spes vnius alluuionis impetu, aut furax rapuit, aut vorax exorbuit immanissimę. Hęc Tyberis. Dein conuocat *Scholam bestiarum*, Cuius gymnasia, arenæ sæuitia, & amphitheatri crudelitas; cuius alūni, carnifices gladiatores, bestiarij: cuius eruditio tigrinæ rabies, & iræ bestiales: cuius disciplina, carnificina est. In hac schola versatur detractio, hîc eruditur ad maledicentiam detractorum lingua: vnâ eademque officinâ exercetur & laniena corporum, & honorum.

Detractio eruditur schola bestiarum

Tertull. in Apolog. c. 35.

132. Quid acerbius tormentis, quæ tolerauit Christus in Passione? quid intolerabilius gehennalibus incendijs? His affinis est pęna, quam suffert is, qui subest licentiæ detractionis. Vtrumque breui do. Valde angit commentatores discordia Marci à reliquis Euangelistis, Marcus c. 15. v. 25. inquit horâ tertiâ Christū in cruce pependisse, aiens: *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Ioannes verò, c. 9. v. 14. Christum à Pilato damnatum affirmat horâ quasi sexta, dicens: *Erat parasceue paschæ, hora quasi sexta.* Itaque si horâ sextâ damnatus est Christus, & tam multa facta fuerunt post Pilati damnationem vsq; ad Crucifixionem, quomodo inquit Marcus hora tertiâ iam fuisse cruci affixum? Locus planè difficilis, & à multis interpretum glossis difficilior. Opportunè S. Augustinus sic dubium apponit, & exponit: *Quid est, quod Marcus dicit: Erat hora tertia quando crucifixerunt eum, nisi quia hora tertia crucifixus est Dominus linguis Iudæorum, hora sexta manibus militum?* Scilicet, cùm Iudæorum procacissimæ linguæ in domo Iudicis Pilati Christum sęuissimè pupugerunt, ex illa hora Seruator dicitur cruci affixus: neque enim linguarum furor & sæuitia dignè alioqui exprimeretur, quàm dicendo, tunc Christum fuisse affixum cruci. Nimirum acerbissimum Saluatoris cruciamentum Crux fuit, & supra humanam tolerantiam arcanis cruciatibus pęnas incrementātibus: nam doloris augmentum factum fuit amoris immensi argumentum. Ergo vt Euangelista Marcus exactè propalaret mūdo, quàm grauiter tulit Christus Deus maledicentiam Iudæorum, qui Christum accusantes, exacuerunt linguas suas, Euangelico ore ex Augustini sententia, palàm ait: Ab hora tertia Crucifixum non immanitate clauorum, sed punctione linguarum. Ac si nō satis explicuisset Euangelista maledicentiæ acerbitatem, nisi illam assimilasset patibuli cruciamentis. Nēpe ab hora tertia Christus dicitur crucifixus, quia ab ea hora fixus est linguis Iudæorum. Ac si non minora passus sit à linguis, quàm à clauis; à cruce, quàm ab ore; à crucifigentium licentiâ, quàm à Iudæorum maledicentiâ! Liceat cum Augustino maledicentiam hyperbolycè taxare.

Detractor comparatur Christ. tortoribus in Passione.

Marc.

Ioan.

Aug. tract. 117. in Ioan.

Celada in Iudith.

Iob. 21. v. 33. sic fatur de impij hominis morte: *Dulcis fuit glareis Cocyti.* In Hebræa origine sententia inuersa est: nempe: *Lapides vel silices, vel glaream Cocyti dulcuisse impio.* Quid est homini flagitioso & nequam post mortem obdulcuisse inferorum fluuium? Cocytum, inquam, damnatis reproborum lacrymis ripas exundantem, & insanis eorumdem eiulatibus littora attonantem? A fabulis mutuatur Iobus Cocyti nomen, vt lamentabiles damnatorū pęnas exaggeret, & tamen ait, dulce esse reprobis lacrymarum flumen? Quid iucundum ibi erit damnato, cuius lectus incendium est, cuius gloria, ignominia; cuius deliciæ cruciamenta sunt: pro voluptate dolor, pro cibo fames, pro potu lacrymæ, & Cocyti fluenta! Quid dulce in gehenna? Scilicet quasi dulce est vlterius non proscindi maledicentium linguis; nam emortuorum res sacratæ sunt & viuis religio est, mortuis parcere: nam *mortis asylo* (vt appellat Tertullianus) securi sunt defuncti à maledicentiâ. Acutè Isidorus Clar. ad locum illum Iobi, inquit: *Silices vel glaream dulcuisse impio,* quoniam, *Securus est quod propter mortem nihil certi de eo, aut pro eo pronunciare queamus.* Nempe defunctus in asylo mortis collocatus, vel religione gentium tutus est à maledicentia; morte effugijt peregrè hominum conspectus, & ita de eo nihil certi obmurmurando pronunciari potest. Et propterea ait per hyperbolem Iobus, quòd vel Cocytus infernı fluuius, currens à damnatorum lacrymis amaris, obdulcuit impio: ac si tantæ pœnæ adinstar solatij sit, morte, & gehennâ declinasse rigores linguæ maledicæ? Quid exaggeratius? Ab hac hyperbole publicatur quàm ægrè ferant homines detrahentium licentiam.

133.
Iob.
Detractionis acerbitas æmulatur gehēnę cruciatus.

Tert. Apol. c. 37.
Isidor.

134. De homine beatitudinis felicitate donato videtur agere regus Psaltes, dum inquit, Psal. 111. *Beatus vir qui timet Dominum*, &c. *Gloria & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in seculum seculi.* Et elogia sic finit: *In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.* Quid est, *non timebit ab auditione mala?* Quid timeat Beatus? Lorinus ibi, (etsi τὸ *Beatus* non intelligat de beato, sed de beando;) illud *ab auditione mala*, interpretatur detractionem: Quasi dicat; Beatus non timebit audire murmurationem. Vsque eò excruciat animum cuiusque, audire homines Indecorè contra se ipsum obloquentes, vt velut metus sit, quòd Cęlites id ægrè ferant? quasi magnam beatorum laudem prædicat Dauid, quòd non timeant audire de se mala? Neque enim murmuratio Cęlitibus parcit, quæ Deo non parcit. *Aures illæ* (ait Petrus Damianus,) *quæ in Cælis audiunt, Sanctus Sanctus, Sanctus, audiunt in terris, Dæmonum habes: ne aures tuæ detractionis virus apertis, propitijsque auribus susciperent.* Sic docet Iuditha hic, v. 34. Israelitas *Improperium murmurationis suæ contra Dominum protulisse.* Tantùm audet temeritas linguæ! quæ Deum conuitiatur, & probra in illum iactat per summum summi Dei dedecus. Quæ obmurmuratio tam exacerbauit Deum, vt *Exterminati sint ab exterminatore, & à serpentibus perierint.* Scilicet acerbitas supplicij publicare hominibus ambit, quàm grauatè tulerit Deus obmurmurationis licentiam.

Psalm.
Beatitudinis portio est non timere detractores.
Lorin.

P. Damian. serm. 47.

Iudith.

§. XXXVII.

Detractionis vitium punitur luxuriæ incommodis; & per miniſterium Serpentis Seraphim: patiturque idololatriæ ſupplicium.

135. OTioſorum hominum vitium, detractio eſt; ſed quod multum negotium faceſſit ei, cuius famæ detrahitur: neſcio quo occulto ſapore deliciatur homo garriens de alienis vitijs; arcana enim quâdam voluptate prurit lingua, dum obmurmurando, vitia & famam corrodit, ſapidiſſimè titillatur alienis defectibus. At acerbitas ſupplicij non eſt impar voluptati detrahendi: magna voluptas obnoxia eſt magni ſupplicij, quo ad inutili detractionis vitio frenetur obmurmuratoris audacia, vt ſapiens pœna indicium ſit magnæ culpæ, quæ vltra merita quodammodò punitur. Numerorum 14. v. 1. *Igitur vociferans omnis turba murmurati ſunt contra Moyſem, & Aaron cũcti filij Iſrael.* Quod adeò grauiter tulit Deus, vt vix potuerit Moyſes ſiſtere diuinas iras, ne illo die perderet omnes Iſraelitas. Tandem mitior factus, hac duriſſima mulcta ferit Deus detractores, ſic aiens: *Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. Filij veſtri erunt vagi in deſerto annis quadraginta, & portabunt fornicationem veſtram.* Quam fornicationem? Nonne crimen populi fuit detractio fornicatio appellatur. Fortaſſis vt indicetur obmurmurandi voluptas fornicatio dicitur. Acutè ad rem præſentem Anſelmus Laudunẽſis: *Filij veſtri portabunt fornicationem veſtram: id eſt, pœnam fornicationis.* Nimirum filij detractorum ſubibunt pœnas Luxuriæ, abſque voluptate Luxuriãdi. ô quàm ſæuas pœnas patiuntur laſciui homines! quarum acerbitatem cludit Veneris voluptas. Bona ſua prodigè impendunt effuſis largitionibus, vt lenonis induſtriam emant, vt venuſtam feminam munerum philtro concilient ſibi; riualiũ odia, & diſcrimina ſuſtinent, brumæ frigora, & Luxurię æſtus patiuntur; zelotypię rabie, amorum impatientia ſæuè excruciãtur. Si frui non datur, voluptatis lacerantur ſpebus; ſi optatis amplexibus frui licet; nauſeant præ tædio, & moleſtiſſimas Veneris ægritudines & diuerſiſſimos angores ſuſtinere coguntur; & planè vtuntur inteſtino Luxuriæ incẽdio, quod ſcintilla quædam eſt gehennalis flammæ, & prophetia infernalis ignis perpetuò ſuſtinendi. Has pœnas inſcius patitur amans, vel amens; at laſciuiendi voluptas eas fallit, imò & mellit. Ad hæc cruciamenta damnantur detractores, quæ merè patiãtur abſq; vllius voluptatis leuamine. Hæc Luxuriantiũ pœna detractoribus imponitur, vnde dicitur, *Filij veſtri portabunt fornicationem veſtrã: id eſt, pœnam fornicationis.* Quid intolerabilius?

Detractor ſubit luxuriæ incommoda abſq; voluptate luxuriandi.
Numer.
Anſelm. Laudun.

136. Iterum obloquitur populus cõtra Moyſem, & Deũ, Numerorum 21. verſ. 9. *Quamobrem miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes.* Quod etiam traditur hic, verſ. 25. Benè detractores puniuntur ignitos ſupplicio, quod prognoſticõ ſit gehennalis incendij, cui iam certiſſimè deſtinantur; nam detractio prophetia eſt reprobationis, & minæ infernalis gehennæ, vt indicat ſanctus Gregorius explicans illud Matthæi 20. *Et accipientes murmurabant*, aiens: *Sed poteſt quæri quomodo murmurare dicti ſunt qui ad regnum vocantur? Cælorum enim regnum nullus, qui murmurat, accipit: nullus qui accipit, murmurare poteſt.* Item obmurmurator ſerpentium veneno ſapienter veneno ſapienter punitur, vt venenata linguarum malitia indicetur; & pœna ipſa ſit ſapiens, & aſtuta, vt ſerpens; neque enim rudi & bruto flagello, ſed ſapienti & callido, vt ſapienter infligat acriorem pœnam, & ſciat vbi moleſtiorem inurat plagam ad faciendum acerbiorem doloris ſenſum. Ad hæc aduertere oportet pro τὸ, *ignitos*, in Hebræo eſſe *Seraphim*, (ſcio cauſam, ſed noto myſterium ad mores;) Vnde ſic locus effertur; in pęnam detractionis *miſit Dominus in populum Seraphim ſerpentes.* Cur Seraphinis delegatur munus caſtigandi oblocutionis vitiũ? quare non infernales miniſtri, ſed cælites deputantur? Suſpicabitur fortè aliquis, cæleſte, & beatos ſpiritus grauiùs animaduertere in delicta, acriorique flamma quàm ipſos dæmones; nam cælites vtpotè beati, & glorioſi inexpertes ſunt pœnalis incendij, nec ab experientia (quæ peritus magiſter eſt,) noſcunt flammarum acerrimam vim, quam ſuo malo experiuntur mali dæmones; Ergo cæleſtes Seraphim vrãt detractores, & ſic forſitan acerbiorem infligent pœnam, quàm diaboli, qui ab experientia præſentiſcunt, & horrent immane ſupplicium ignis; & ita fortè mitiùs quodãmodo agent cum detractoribus. Profectò immanis ſolet eſſe pœna, quam taxat homo à pœna immunis, & totus in delicijs. At hæc ratio pulchrè probaret in homine; non in Angelo, aut Seraphino; quorũ pietas experientias tranſcendit. Sed cur Seraphinis committitur punitio huius ſceleris? Fortè vt adhuc acerbior ſit pœna. Nam Seraphini ardentiori flagrant amore in Deum, vnde familiaritate & amicitia coniunctiores ſunt, & ſtudioſiores erga Dei ſummè dilecti honorem. Et ita amiciſſimis committit Deus negotium caſtigandi obmurmurationem contra ſe. Amicitia enim officioſior eſt, & in amici obſequium, vehementiùs iraſcitur in conuitiatores ſui amici, ardentiorique zelo inflammatur ad vltionẽ iniuriæ. Portò in Principe humano delegare amiciſſimo ſuæ iniuriæ vltionem, non iuſtitia, ſed propè ſæuitia foret; in Deo autem à quo procul abeſt ſæuitia, ſummi rigoris exaggeratio eſt. Vnde negotium caſtigandi detractores amiciſſimis Seraphinis committitur, ad acerbiorem obmurmurantium pœnam.

Numer.
Iudith.
Greg. homil 19. Matth.
Detractio cur punitur per miniſterium Serpentium Seraphim.

137. Adhuc obmurmurat Iudæa gens in deſerto, Numerorum 11. v. 1. *Interea ortum eſt murmur populi, quaſi dolentium de labore contra Dominum. Quod cum audiſſet Dominus, iratus eſt, & accẽſus in eo ignis Domini deuorauit extremam caſtrorum partem.* Quænam eſt hæc extrema caſtrorum pars, quam exuſſit ignis, ſuperiòrne pars caſtrorum, an inferior? Lyra exiſtimat eſſe poſteriorem, (Hiſpanè *La retarguada*) vbi Principes populi morabantur, ſic aiens: *Per extremam partem caſtrorum intelligũtur maiores de populo, & ſeniores populi: qui erant principales, meruerunt mortem.* Et ſtatim ſubiungit: *Mortem autem ſeniorum ideò diſtulit vſque ad iſtum locum, in quo fuerunt negligentes de repreſſione murmurationis populi, quem tenebantur regere, ſicut & Moyſes: & quia forte murmurauerunt cum populo.* Scilicet proceres Hebræi populi meruerunt mortem cùm, Exod. 32. v. 4. per ſtultiſſimam & execrabilem idololatriam adorauerunt vitulum in Horeb; & iuſtam punitionem; quam tunc omiſit Deus, executus eſt, cùm non repreſſerunt murmur populi, ſed ſimul cum populo ipſi murmurauerunt. Nimirum diſſimulauit Deus punitionem plurium delictorum, quæ hi ſummates ſceleſtiſſimè commiſerant, præſertim idololatriæ flagitium de ſe valde execrabile, & nimis offenſum Deo. At verò tam ſeuerè caſtigat Deus detractionis vitium; vt ac ſi paruum eſſet ſupplicium, quod ob detractionem merentur; reatum pœnæ debitæ ob priora flagitia, & quem Deus aut condonauerat, aut diſſimulauerat, pęnam, inquam, illam infligit in punitionem detractionis. Videlicet ſupplicium debitum ob idololatriæ crimen, & ob alia immania flagitia, quòd priùs omiſerat, infligit Deus detractoribus, vt non tantum detractionis pęna mulctentur detractores, ſed etiam idololatriæ pęna iam olim aut condonata, aut omiſſa. Vnde Deus vt ſeueriùs obmurmuratores puniat, eorum *mortem ideò diſtulit vſque ad iſtum locum, in quo fuerunt negligentes de repreſſione murmurationis populi, & quia forte murmurauerunt cum populo.* Et ne ſupplicium videretur exceſſiſſe detractionis meritum, imputat etiam reatũ perfidæ idololatriæ, & cæterorum criminum, quæ ſceleſtiſſimè perpetrarunt. Hæc detractionis grauiſſima ſupplicia hic, v. 24. & 25. recenſet Iuditha aiens: *Illi autem qui impatientiam ſuam, & improperium murmurationis ſuæ contra Dominum protulerunt, extermi-*

Numer.
Lyra.
Detractor ſubit idololatriæ ſupplicium: & quomodo.
Exod.

nati

nati sunt ab exterminatore, & à serpentibus perierunt.

138. Matth. Iesus Passioni proximus erat, Matth. 26. v. 6. & cùm esset in Bethania, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. *Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes: vt quid perditio hac*, Non omnes discipuli oblocuti sunt, sed vnus Iudas, vt expressè habetur in Euangelio Ioannis c. 12. v. 3. & aduertit Matthæus v. 14. quòd *Tunc abijt vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes ad Principes Sacerdotum, & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Magna quæstio est, inter commentatores super quã actione ex præcedentibus appellat vocula *Tunc* S. Chrysostomus sic scribit: [*Tunc*] *istud, ad quãdnam tempus referendum est? Quando ista locutus esset.* Nempe Iudas tunc abijt, vt proderet Saluatorem, *quando ista locutus est*, aduersus mulierem, quando contra piam fœminam sub prætextu pietatis, impiè obmurmurauit. Tũc Deus neglexit Iudam, illumque permisit præcipitari in tam execrabile delictum, vt proderet Christum Deũ. *Tunc*? quando obmurmurauit? ô seueriſſimum detractionis supplicium! Nimirùm plura delicta cõmiserat Iudas, ob quæ in tantum flagitiũ permitti licebat: nemo enim repentè fit pessimus. Prætereà valdè dehonestabatur doctrina Christi, & Apostolorum reuerentia, si vnus ex Apostolis fuisset proditor: Imò electio Christi, quã illum adsciuit ad Apostolatus culmen, nimis deuenustabatur, apud homines: humana enim prudentia non capit eligere, quem scit reprobandum, quem præsagit sacrilegè apostatam, quem præscit impiè proditorem: sic aut ignorantiæ, aut imprudẽtiæ arguetur Christus. Verùm .n. verò vbi videt Christus Iudam impiè obmurmurantem, veluti suæ existimationis negligens, Iudam sui proditorem esse permittit in pœnam oblocutionis, quò detractionis pœnam exaggeret, & sic, deterreat homines ab execrabili obmurmurationis vitio, dum publicat, quod vbi primùm murmurauit Iudas, *Tunc*, *quando illa locutus esset* (vt ait S. Chrysostomus,) *abijt vnus de Duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes ad Principes Sacerdotum, & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam?* Quid exaggeratius?

Ioan. Detractio Iudæ fuit causa illius detractionis. Chrysost. hom. 81. in Matth.

§. XXXVIII.

Alieni defectus, qui immurmurantur, adeò certi hominibus videntur, ac si Euangelium essent.

139. NOn bona est natura nostra, quæ sicut sibi bona semper optat, non mala; ita in alijs mala esse præsumit, non bona. Nescio quã innatã malitiã malis aliorum pronè assentimus, dissentimus bonis. Probitatem aliorum, quam audimus, quam oculis videmus, aut minuimus dubitando, aut sinistrè interpretando eludimus. In summa, bonum aliorum nobis est incredibile, malum verò semper est Euangelium: & dum homo dissimulanter cupit, quod nemo sit bonus præter ipsum, ipse bonus non est, semper mala de alijs credens. Nemo enim bona, quæ audit aliorum, facilè credit. Quæ intolerabilis malitia est. Hæc vox *Euangeliũ* (vt notant Interpretes noui Testamenti,) apud profanos auctores nuncium significat, siue faustum, siue infestum: in quã significatione promiscuè accipitur à benè peritis linguæ Græcæ, & Latinæ. Verùm iam collecta est huius nominis significatio, & apud Biblia, & Patres tantùm bonum nuncium, & optimum, scilicet historiam Christi Dei, eius gesta, & sermones Euangelium significat. Itaque qui nomen *Euangelium* audit, Euangelium intelligit, id est, quod aliquis è quatuor Euangelistis testatur, & quod potissimè creditur totius Ecclesiæ consensione. At hanc vocem *Euangelium* de tristibus etiam nuntijs dici haud obscurè constat ex 1. Regum 4. v. 17. Vbi in Originali ex Hebræo, qui nunciauit Heli Sacerdoti fugatum à Philistæis populum, arcam Dei captam, & duos filios eius mortuos fuisse in prælio, *Euangelista* dicitur. Item, 2. Regum 1. vers. 20. Dauid lugens mortem Saulis, & Ionathæ, ait: *Ne ista euangelizetis in plateis Ascalon*, Sic ex Hebræo textu transfert Maldonat. in Præfat. ad Euangelia. Ecce vbi malum nuncium dicitur Euangelium. Varijs expositionibus præfata loca fatigant Interpretes, nec satis expediunt difficultatem. Sed venusta est ad mores Tropologia: Porrò dubitari non potest prædicta nuncia allata Heli Sacerdoti, & Dauidi infausta esse, vtpote, quæ annunciabant captam arcam Dei, & profligatum eius populum, reportatã à Philistæis victoriã. Cur ergo malum nuncium malæ rei, dicitur Euangelium? Aptissimè quidem, nam malum nuncium adeò certũ est; tam indubiè creditur, vt vix Scriptor sacer librorum Regnum, certitudinem, quã malo nuncio assentimur, explicaret, nisi eiusmodi nuncium, *Euangelium* dixisset, & nunciantem appellasset *Euangelistam*. Nam malum nuncium *Euangelium* dicitur ob certitudinẽ, & malus nũcius quasi quidam *Euangelista* vulgò creditur. Tam prompte malo assentimur, malo credimus! Imò Euangelistæ, vt Euangelia fidem facerent hominibus, nescio quid non bonum (procul calumnia, iamiam me explico,) de Christo tradiderunt?

Malũ nuncium quare dicatur etiã Euangeliũ.

1. Reg.

2. Reg. Mald.

140. Sanctus Chrysologus tractans illud Matthæi 2. *Fuge in Aegyptum*, vellet vt Euangelista abstinuisset à verbo *Fuge*, quod imbecillitatem, & impotentiam subindicat. *Fuge in Aegyptum, reuerentius diceret, vade in Aegyptum.* Nonne expediebat maximè, vt Euangelista reuerentiùs de Christo loqueretur? Si non irreuerenter, saltem non admodum reuerenter de Christo id dictum videtur. Num bene Euangelistæ persuadebunt Orbi diuinitatem Christi (rem planè difficilem,) si aliquando non reuerenter de ipso loquuntur? Fortassis huc alludit S. August. inquiens, quòd Christus *sexta etate per Euangelium diffamatus est.* Eodem vocabulo famam, & infamiam denotat, quia scilicet cùm publicatur eius gloria, simul nonnulla velut probra de illo nunciantur. Cæterùm Sanctus Isidorus Pelusiota, dubium hoc exaggerat, quia incongruum videbantur quòd Euangelistæ suasuri Orbi Christi diuinitatem, & gloriam, sponte referrent nunc imbecillitatem fugientis, nunc delectus esurientis, mox lacrymas plorantis, & timores se occultantis, & aliquando æstus extimescentis, & agoniam sudantis, & tot, tantaque probra patientis, & tandem morientem, & cadauerascentem Deum publicarent. Præstaret quidem has contumelias dissimulasse, vt ob tes tantùm præclarè, & magnificè gestas diuinitas, & probaretur efficaciùs, & faciliùs crederetur. Imò conuenientissimum fuit, quòd istiusmodi Christi contumeliæ sigillatim, & disertè propalarentur ab Euangelistis, vt plenam fidem apud homines facerent Euangelium. Nã dum homines probra Christi audiunt, ea quasi Euangelium, & summam veritatem habent: misceantur autem inter probra, miracula, & Virtutes Christi, vt vnà credantur, simulque cum probris Christi virtutes, & laudes credant, vtpote permixtas cõtumelijs. Hæc sunt Pelusiotæ verba: *Qua etiam in re testimonium suum Euangelista ab adulatione, & gratia vsque adeo purum seruauerunt, vt probra etiam, quæ sibi acciderunt, litteris mandarint.* Res planè admiratione dignissima. Scilicet narrabant Euangelistæ historiam adeò certam nempe Euangeliũ ipsum, & quidem coram ijs, qui penè interfuerant ipsismet rebus, aut audierant doctrinam, aut miracula viderant; nihilominus Euangelistæ eã arte vsi sunt, quò Euangelium ipsum ab ijsdem experientia certum, crederetur, *probra, qua Christo acciderunt; litteris mandarunt*, vt incredibilitatem, quam Euangelium fortè apud homines non haberet, eò quòd oculis visum est, vel ex eo quòd Euangelium est, augeant, eò quòd probra, & contumelias continet. Tam procliue est hominum ingenium ad credendum aliorum malum, vt Euangelij humana credibilitas augeatur ab enunciatione probrorum. Quò fortè spectauit Basi-

140. Chrysolog. serm. 151. Matth. Euangeliũ narrat contumelias Christi, vt sic facilius credatur.

Aug lib 16. contra Faustum, c. 14. Pelus. lib 2. epist. 54.

141.

Basil. Sel. ser. 43.

Basilius Seleuciæ, sic inquiens: *Oportet Euangelij difficultatem proponi, Euãgelium damnatum tenere.* (Aliter aliàs expendebam hunc locum,) Quasi dicat; etsi Euangelium quia etiam narrat probra Christi, damnãdum videatur alicui, qui à superficie res iudicat, vtpote recensens, quæ videntur Deo indigna; at huiusmodi difficultas *proponenda* necessariò fuit, quo Euangeliũ planè crederetur, quia eiusmodi Christi indecora, Euangelij credibilitatem exaggerant apud homines.

142\. Homo præsumit Deo persuadere probra, quæ de alijs publicat.

Cæterùm tam credibile omnibus fit quidquid non bonum de alijs, dicitur; vsque adeò homo pronus est ad credendum malum alterius, vt vel Deum ipsum in hanc mentem facilè inducendũ existimarent Iobi amici, qui temerarijs coniecturis non bene de Iobo sentiebant, ipsumque maledictis exasperabant. Ait ergo Iobus, c. 13. v. 9. *Nunquid Deus indiget vestro mendacio, &c. Aut placebit ei, quem celare nihil potest? aut decipietur, vt homo, vestris fraudulentijs? Fraudulentias* Iobus appellat, (inquit Sanctius inibi,) sinistram mentem, quam de ipso conceperant, prauitates, quas reprehendebant in ipso. Ait ergo Iob, malum, quod de me cogitatis, facilè vos credidistis, & cęteris facilè persuadetis; homines enim estis: homini verò impietas, & malitia alterius, res certa est, & (si Christianè dici liceat,) Euangelium videtur. At Deo meam malitiam persuadere non poteritis; nõ enim est homo; sed Deus, atque adeò non pronus est ad credendum veras esse prauitates, quæ de alijs obmurmurantur. *Deus non decipietur, vt homo vestris fraudulentijs.* Profectò admiratione dignum est, amicos Iobi viros alioqui sapientes, existimasse malitiam, quam tractabant in Iobum credendam esse à Deo, & malitię innatâ persuasibilitate fore, vt Deus sibi persuaderet verum esse malum, quod de Iobo iactabatur; Ac si malitia ipsorum non tantùm hominibus, sed etiam Deo credibilior sit. Tentant in fraudem inducere Deum, vt malè sentiat de Iobo, confisi credibilitate mali detractione publicati.

Iob. Sanct.

143\. Quare Samaritanæ impudicę credunt Samaritani res Christi Ioan.

Tanta est credibilitas malitiæ apud homines! Ioannis 4. cap. In illo celebri colloquio, quod Christus habuit cum Samaritana, ipsi patefacit occultos suæ mentis defectus, & inauditam licentiam luxuriandi cum sex viris, tunc illa ex peccatrice prædicatrix effecta, relictâ hydriâ, pergit in vrbem, Christum deprædicans Deum. Et notat Euangelista v. 39. *Ex ciuitate illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia, quæcumque feci.* Expositores huius loci leuitatis arguũt Sichimorum ciues. Non enim erat sufficiens testimonium feminæ vilis, & inhonestæ, vt homines cordati auitâ religione desertâ, religionem nouam à nouo, & paupere, & inuiso homine inuectam acciperent, nullo miraculo patrato ibi, quo id probaret apud ipsos, sicut alibi patrarat; & quod obstare videbatur magis, quòd relictâ licentiâ laxioris vitæ, quam idololatria permittebat, in arctam Euangelij vitam libenter ibant. Quænam, quæso, arcana vis impulit vrbanos homines ad amplectendam angustam Euangelij viam ob leuis feminæ leue testimonium? Theophylactus hoc dubium excitauit, & ita subtili ingenio soluit; *Propter sermonẽ mulieris multi Samaritani credunt; vtpotè prudenter apud se iudicantes, quod vitam suam mulier non vulgasset ad hoc, vt gratificaretur alteri.* Scilicet sic videntur argumentari homines à naturâ suâ proni ad credendũ veros esse alienos defectus: Hæc mulier vt probet Iesum verum esse Prophetam, planè fatetur omnia sua crimina, etiam occulta Iesum reuelasse. Ergo aut credendum esset Iesum falsum dixisse; eò quòd femina huiusmodi delicta non commisit, aut si credunt vera occulta crimina, quę Christus ipsi reuelauit, necessariò fatendum est eiusmodi hominem diuino instinctu ea nouisse, & eiusmodi criminum patefactionem esse supra humanum fastigium. Ergo cùm auidè ferantur omnes homines ad existimandum vera esse delicta, nõ potuerunt non censere Christum esse Prophetam, aut Deũ, qui solus occulta noscit. Vnde ne existimẽt falsa esse delicta, quæ audierunt, planè fatentur Iesum esse Prophetam, & Messiam. Itaque ex eo quod homines illi tota naturæ procliuitate sibi persuadent vera esse, quæ de illa muliere dicuntur crimina, sibi etiam persuadent Iesum esse Deum, & Prophetam, & malunt Iesum ignotum colere, vt Deum, & relictâ idololatriæ licentiosâ vita graue Euangelij iugum subire non recusant, ne desinant existimare veros esse defectus, quos audierunt. Scilicet credunt Christum esse Deum, (rem planè arduam) ne desinant credere vera esse aliena crimina.

Theoph.

Detractio ingenium est persuadendi.

Dubium est celebre apud Interpretes, cur Christus Dominus in quodam Sabbato sanitati reddens paralyticum illum triginta, & octo annos iacentẽ apud Probaticam piscinam, iusserit vt tolleret grabatum suum, & ambularet; siquidem onus portare vel per minimũ spatium in Sabbato non licebat, vt constat Ieremiæ 17. v. 24. & 27. Iure ergo videntur Iudæi obmurmurasse dicentes Paralytico sanato; *Sabbatum est; non licet tibi tollere grabatum tuum*. Ioan. 5. v. 10. Quam ergo ob causam Christus Dominus violatione Sabbati quasi dehonestare vult insigne miraculum? & detractionibus Iudeorũ deuenustare prodigium omnibus sæculis prædicandum? Nonne gloriosius foret Christo, vt admirationibus, & laudibus prædicarent miraculum, nec obscuraretur murmurationibus Iudæorũ? Meris pręconijs exponatur, non maledicentiæ Iudæorum, ne miraculi splendor obscuretur linguis detrahentium. Huic dubitationi respõdet sapientissimus noster Maldonatus sic scribens: *Constat hoc loco Christum Iudæorum reprehensione ad illustrandam gloriam Dei, & miraculi magnitudinem vti voluisse. Fecit enim illa reprehensio, vt miraculum quod paucis videntibus factũ fuerat, in totam, dum reprehenditur, ciuitatem euulgaretur.* Scilicet Christus voluit, vt illustre hoc miraculum publicaretur, & præclarum, quod merebatur, præconium haberet. Vnde non vult, quod diuulgetur merâ laude, sed permittit, vt publicetur vituperio; non laudatione, sed detractione. Porrò angusta est sphæra laudis, & languida, laudantium vis, Detractio autem res celeriùs publicat, easdem auget, & cumulatiùs incrementat, & ita Christus cupiens facere hoc miraculum illustrius & augustius, illud permittit vituperio, & detractioni, non meræ laudi. Cùm ergo tam credibile sit apud homines quidquid obmurmuratur; hinc Deus permisit hanc Hebræorum murmurationem, vt latiùs publicetur, & certius credatur eius prouidentiæ eminentia: Et quæ laudibus vix credebatur, dũ de illâ improbè obmurmuratur, credibilior fit apud homines. Ergo hîc, v. 24. & 25. murmur excitatur in Hebręo populo de annonæ penuria, vt sic abundantia cęlestis mãnæ, & coturnicum, & aquæ è silicibus profluentis, & latiùs publicetur, & feliciùs credatur sub laurâ detractionis. Super quo argumento plura aliàs tradentur. 144.

Hierem.

Ioan.

Detractione publicatur miraculum vt facilius credatur.

Maldon.

Iudith.

§. XXXIX.

In ærumnis oportet mentem diuerterè à cogitationibus animum excruciantibus, & eam applicare ad sensus dolorem mitigantes.

Sententiosè satis dixit S. Ambrosius in cap. 8. Lucæ: *Homo ipsa sua est auctor ærumnæ.* Non tam res aduersæ homines cruciant, quàm sensus rerum: nam ipsę res, externæ nobis sunt; at cogitatio rei medullitùs hęret. Vnde sapienter ait Seneca: *Non tam re, quam opinione laboramus.* Totus noster labor ab opinione nostrâ est; ipsa nos exagitat, atq; cruciat: quoniam non ipsa ærumna, sed opinio, & sensus ærumnæ, molestior ærumna est. Aliò diuertenda mens ne diutiùs hæreat calamitatis cogitatio, vel saltem ne animus verset eiusmodi fella. At nescio qua arcanâ vi rei aduersæ fellea cogitatio animum mellit, & perniciosa volu- 145.

Seneca.

ptata

Arbitrium leuandi ærumnas est mentē diuertere, nec cogitare quę excruciant animum.

ptate afficit. Mœrentis animi voluptas est ærumnam mente voluere, & rationes plurimum animum amaricantes, & exacerbantes diutius gustare, quæ dum excruciant, demulcent damnanda vuluptate. Iobus viriliter omnia Diaboli tormenta excepit; Honoribus priuatus, opibus spoliatus, orbatus filiis, vulgo expositus; insectatus ab amicis, ab vxore instigatus, à Dæmone, & méte, & corpore exagitatus est. Quin & Deus cruéta, & medicata tela in Iobum contorsit. Sed oportet expendere quid ex his tulerit molestiùs tolerantissimus vir, plagas ipsas, an opinionem, & sensum plagarũ? Super quã plagã acerbiùs cõquestus sit? ipsius quęstus audiamus attentè? c. 6. v. 4. sic plangit: *Quoniam sagitta Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meũ*. Numerositas sagittarum, quas Deus in me vibrat ex indignationis suę pharetrâ, me exanimat, & spiritũ exhaurit meum. Quænam est hæc sagittarũ indignatio? Aptè Vatablus ex Hebræa origine: *Sagitta Domini in me sunt, quarũ venenũ ebibit Spiritus meus.* Quasi dicat; Hæc sæuior plaga est, quòd positus in tãta calamitate spiritus meus ebibit venenum sagittarum, quas Deus in me torquet. Non. n. tam grauiter, & acerbè me vexat tot ærumnarum numerosa plaga, quàm mea cogitatio, quæ auidè ebibit, & exugit venena ærumnarum. Quippe vix cogitare possum, quæ dolorem minuant, & animum leuent, ad venena plagarũ sitit animus, acerbitates cogitat, & molestissimas rationes, & in eis molestissimè deliciatur. Hæc intolerabilior calamitas est, & quæ me grauiùs angit: mentis acie exacuo rationes molestiæ, venenum ærumnarum ebibit animus meus; *Tomo la pesadumbre por donde quema*. Ego mei plagiarius sum Ego cogitatione mea aduersus me sæuio crudeliter, & præ plagis ipsis acerbiùs fero: hoc gemo. Non sagitta, sed venenum, quod ego è sagitta sugo, intolerabilem facit dolorem, & spiritum ebibit meũ, id est, me exanimat. Et quidē homo quantumvis hebes, & truncus, est ingeniosus in ærumna ad vincendam rationē, & sensum, quo se exagitet, & vexet; calamitatèmque sic cogitabundus méte versat, & exaggerat, vt imprudens imas sui exedat medullas, & abrodat animum, ò prauum ingenium, & in seipso crudele! Tua cogitatio te enecat, tute ipse te perimis,

Iob.

Vatabl.

146. non ærumna: *Qui quasi putredo* (aiebat Iobus) *consumendum sum, & quasi vestimentum, quod comeditur à tinea.* Tinea è veste nascitur, & vestem rodit, & perdit. Simili tineâ consumendus sum; (dicebat Iobus.) Quod præclarè aduertit S. Nazianzenus, inquiens: *Quandoquidem essinum cor sensu praditum*, scilicet mea cogitatione, & sensu versans rationē molestiæ, animum meũ abrodit, & consumit multò acerbiùs quàm ærumna ipsa. Clemens Alexandrinus exponens Petri epistolã, illud primi capitis: *Reportantes finem fidei vestra salutem animarum. To salutem animarũ*, sic audacter commentatur: *Hinc apparet, quod non est naturaliter anima incorruptibilis, sed gratia Dei per fidem, & iustitiam, & per intellectũ efficitur incorruptibilis*. Sententia huius loci, si ad sensum, quæ verba afferunt, attendatur, meritã censurã notatur in margine. At hæc vltima verba nescio quid acuminis fulgurant, si hyperbolicè vsurpentur. *Apparet*, inquit, *quod anima per intellectum efficitur incorruptibilis*. Ac si dicat, ab intellectu dependet mors, aut vita animæ: id est, si homo permittat intellectum in ærumna, nec cohibeat naturaliter excogitantem sensus, qui molestiam versant, & illam ingeniosè acuunt, & exaggerant; non modò homo consumetur confectus eiusmodi cogitationibus, sed & anima ipsa, (exaggerata est hyperbole,) alioqui incorruptibilis, ac si corruptibilis esset, tabescet. Vnde *Anima per intellectum efficitur incorruptibilis*. Id est, si anima deficere posset, maximè à viuacitate, quã intellectus attentè considerat in calamitate, non ea, quæ calamitatem leuent, sed quæ animam degrauant, quæ excruciant animum, & exurunt imas hominis medullas. Vtinam hic sensus venisset in mentem Clementi Alexandrino. Ergo præstat mentem diuertere ab his

Iob. c. 13. v. 28.

Ne à proprio intellectu saquè tabescat homo

Nazianz. Orat pro S. Basil.

Clem. Alc. tom. 1. Biblioth.

terris cogitationibus, & dono intellectus viuere; vestigare, inquam rationes, quæ dolorem minuant, & in eis diutiùs immorari; sic homo vitabit ærumnæ molestiã, & ipse erit effugium sui ipsius, ab his diris, & duris cogitationibus confugiens ad lætiores, & prudentiores, quæ animum mitigant, pacatum reddunt. A se confugiat ad se, & sit suimet asylum. Quod fortè nos admonet ipse Clemens Alexandrinus, aiens: *Homo te ipsum consecra in templum*, &c. Ab hominis arbitrio pendet esse sui ipsius templum siue asylum, vbi tutus sit, & securus ab eiusmodi molestiis sensibus instigantibus ad ruinã animæ. Et sicut qui est in asylo securus est à Iudicum Satellitio; sic qui ad se confugit, diuertens acerbitatem cruentam sui ipsius: esto tui ipsius effugium, esto meliora cogitando asylum tui.

Clem. Alc. Adhort. ad Gent.

Imitetur homo prudentiam grani frumenti, de quo Ioannes c. 12. v. 24. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit*, &c. Pulchrè dicitur homo à Basilico Seleuco *Spica rationalis*. Quia quantumvis ab Agricola rusticano proijciatur in terram, & rusticè conculcetur, non queritur se conculcari, nec dicit se proijci, etsi verè conculcatur, & proijcitur. Sed meliora sapit, lætiora meditatur, & sibi, vt potest, persuadet se non proijci, sed cadere: casu quodam in terram cecidisse, non contēptu proijcientis. Quod notauit Theophylactus ad illud Lucę 8. *Et dum seminat, aliud cecidit secus viam*, sic aiens; *Non dixit, quòd seminans proiecit aliud secus viam, sed quod ipsum cecidit*. Hæc sapientior prudentia est, & humana, & diuina. Patientissimè tulit Iacob, innumeras, quæ illi acciderũt ærumnas. Vnde sicut fide commendatur Abrahamus, & spe Isaacus, & ita & Iacobus longanimi tolerantiâ, quã innumeros labores exantlauit. Causam tolerantissimæ patientiæ Iacobi, insinuat Moyses, Gen. 45. v. 26. *Et nũciauerunt ei dicentes: Ioseph filius tuus viuit, & ipse dominatur in tota terra Aegypti. Quo audito Iacob, quasi de graui somno euigilans*. &c. Quamobrem dicitur audito felicissimo nuncio Iacobum, quasi è graui somno euigilasse? Inattentiùsne erat, & quasi sopitus ad reliqua, qui vigilans dicitur ad prosperum nuncium? Ita quidem, quã erat alta prudentia præditus. Dum Iacobus profanum, & auarum socerum tolerabat, dum rusticanum fratrem, dum charissimæ Rachelis funera, dũ Iosephi mentitam lanienam, dum terræ Chananitidis famem ferebat. Adeò per summam prudētiam diuertebat mentem à fellibus tot ærumnarum, vt quasi sopitus esset ad acerbitates calamitatum. Neque vt Iob diuinarũ sagittarum venena sugebat, sed quantùm poterat insensibilis erat, ad molestias. Nam vt scitè ait S. Chrysost. *Intellectus potest dissoluere passiones*. Nempe diuertendo mentem, & sic se reddit sopitum ad ærũnas, quas sic velut in somnis tolerat, At verò ab bonũ nuncium, quasi euigilat, & sensum tunc excitat & mētem acuit, & fruitur boni nuncij bono gaudio. Ergo ad calamitates inattentus erat Iacobus, & sopitus; attentus, & euigilans ad sanctam felicitatem. Hâc prudentiã mirabili, & cælesti arte, non obruebatur molestiarum mole. Et ex prosperitatis voluptate faciebat medicinã tædio, & molestijs ærumnarum. Vnde Iacobus audito bono nuncio, *quasi de graui somno euigilat*, & inde de tolerantia, laudem meruit.

147.

Basil. Sel.

Animũ diuertere oportet in ærumnis.

Lucę. Theoph.

Genes.

Chrysost. ad cap. 11. Luc.

Iob 20. v. 10. *Et manus illius reddent ei dolorem suũ.* 148.
Hoc est, ipse proprijs manibus in se sæuit & armat aduersùs se sensuum sæuitiam. Cùm præstet prudentiæ arte exarmare molestias, non illas versando quà cruciant, sed quà aut minus feriant, aut dolorem leuent, Ex veneno antidotum conficiendum ex ingenio prudentiæ. Sanctus Basilius Seleuciæ, Encomiastes factus est mulieris illius Chananææ, quæ apud Matth. 5. v. 27. dicitur confugisse ad Christum. Et tamen durè actum cum illa est. Et quidem femina erat; Debuit ergo humanè tractari: alienigena erat, vrbanè accipienda fuit; Deum alienigenam animosâ fide rogat: & tamē Christus non respondit ei verbum. Cæterùm mitiùs cũ illa actũ esset, si Christus Dominus adhuc perseueraret ta-

Iob.

Matth.

Basil. Sel.

Chananææ mira prudentia.

cendo.

vitari non poteſt, prudentiſſimè affirmat conſequenter *oportere*. Siquidem tot tamque validas rationes excogitarat ad leniendum ſenſum tantę calamitatis, vt etiam in hæreſi maximo Eccleſiæ malo; plures vtilitates excogitauerit, & inuenerit. (Nam tūc maximè floruit, & Chriſtiana diſciplina, & Chriſtianorum fides. (Tu fac ſimiliter in quavis ærumna, quæ tibi accidat; neque enim tam erit tibi moleſta, vt erat Paulo hæreſis Corinthiorum: diuerte mente ab ijs furijs, quæ animum angunt, & inueſtiga ratione, quæ animum ſedent & vtilitatem inueniant in re illa aduerſa, quàm pateris. Eſto piè diſertus, & diſertè Chriſtianus. Hanc
Iudith. eruditionem luculenter tradit Iuditha hic, verſ. 27. adhortans Bethulienſes, vt ipſi ſe tranquillent, cogitando illam calamitatem ad tempus immiſſam amica Dei manu, non hoſtili animo, ad emendationem, non ad perditionem.

§. XLI.

Commentarius littera.

Verſ. 28. Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri: Omnia, quæ locuta es, vera ſunt, & non eſt in ſermonibus tui vlla reprehenſio.

Verſ. 29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier ſancta es, & timens Deum.

Verſ. 30. Et dixit illis Iudith: Sicut quod potui loqui, Dei eſſe cognoſcitis:

Verſ. 31. Ita quod facere diſpoſui, probate ſi ex Deo eſt, & orate vt firmum faciat Deus conſilium meum.

Verſ. 32. Stabitis vos ad portam nocte iſta, & ego exeam cum abra mea: & orate, vt ſicut dixiſtis, in diebus quinque reſpiciat Dominus populum ſuum Iſrael.

Verſ. 33. Vos autem nolo vt ſcrutemini actum meum, & vſque dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, niſi oratio pro me ad Dominum Deum noſtrum.

Verſ. 34. Et dixit ad eam Ozias princeps Iuda: Vade in pace, & Dominus ſit tecum in vltionem inimicorum noſtrorum. Et reuertentes abierunt.

VERS. 28 ET *dixerunt illi*, &c. Tam altâ prudentiâ reprehen-
& 29. dit Bethuliæ proceres prudentiſſima Iuditha, vt
152. neque ipſi, qui acri reprehenſione notati erant, vel vnū verbulum, quod notarent, repererunt, quod valde exaggerat conſultiſſimam Iudithæ prudentiam. Rarò enim quiſque dum reprehendit, non incurrit dignam reprehenſione, ò reprehenſiones reprehenſione digniſſimas! Legatur ſanctus Gregorius 3. part. Paſtoralis in
Gregor. Græco addunt ſeniores excuſationem facti ſui, dicentes ad Iuditham: *Sed populus ſitiuit vehementer, & coegerunt facere nos ſecundum ea, quæ locuti ſumus eis; & inducere iuramentum ſuper nos, quod non tranſgrediemur. Et nunc ora pro nobis, quoniam mulier pia es, & mittet Dominus pluuiam ad impletionem ciſternarum noſtrarum & non deficiemus vltrà.*

VERS. 30 Ait Iuditha: *Sicut quod loqui potui, Dei eſſe cogno-*
& 31. *ſcitis, ita quod facere diſpoſui, probate ſi ex Deo eſt.* Locus impeditus, quo enim modo poſſunt probare, vel approbare, quod ignorant? ait enim ipſa: *Nolo, vt ſcrutemini actum meum*. Num poſtulat à Principi-
Tirin. bus prudens femina, vt approbent, quod neſciunt an
Salianus. mereatur approbationem? Hunc locum expedio duplici expoſitione: Prima: Quæ ego vobis locuta ſum, adeo verè & iuſtè dicta iudicatis, vt abſque vlla reprehenſione effluxerint; quæ laus in verbis rara eſt. Ergo ſi verba probatis, probate, id eſt, approbate facta. Hanc expoſitionem affert Tirinus; & indicat Salianus, num. 69. Et quidem facilius eſt labi in verbis, quàm in factis: in verbis lapſa non ſum, igitur nec in factis labendi metus erit. Secunda expoſitio: ſicut quod loqui potui, Dei eſſe cognoſcitis, & approbatione nunc commendatis; ita probate, id eſt, probabitis, ſeu approbabitis, quæ facere diſpono. Scilicet ponitur imperatiuum pro futuro, quod in Biblijs fieri ſo- Sanctor.
litat. Legatur Sanctius hic ſuper hac re Pater Sà Sà.
Probare exponit *expendite*. At ſi Iudith auet, vt eius expendatur, quomodo inquit: *Nolo, vt ſcrutemini actum meum?*

Stabitis vos, &c. Rogat Iuditha Optimates, vt illâ VERS 32.
ipsâ nocte ſtent ad portas vrbis, ne ipſa dum foras exit & 33.
præpediatur à cuſtodibus; nam in tanta rerum pertur- 153.
batione, Magiſtratuum iniuſſu nemini libebat ab vrbe exire, noctu præſertim, vt obſeruat Salianus. Ego exeam cum Abra mea. *Exeam* pro *exibo*. Plura iſtiuſmodi adducunt ex Marcello Serarius queſt. 22. & Sanctus quæ non iuuat tranſcribere. Abra Græcè ἄβρα Salian.
commune vocabulum eſt, & ancillam ſignificat: at hic Marcell.
accipitur pro ſpeciali quadam, quâ in rebus grauiori- Serarius.
bus vti ſolitam fuiſſe Iuditham, nouimus ex hoc cap. Sanctius.
verſ. 9. nam textus Græcus refert miſiſſe Abram ſuam, quæ acceſſeret vrbis principes. Hanc Abram eſſe nutricem Iudithæ fabulatur Tortolettus libr. 1. & verſ. 33. De hac Abra agemus ex profeſſo ad cap. 10. verſ. 2. Addit, *Vos autem nolo, vt ſcrutemini actum meum.* Tortol.
Cur recuſat Iuditha, vt eius actum ſcrutentur proceres? Quia agnouerat pia femina ſcutum eſſe præſtantiſſimum, rei agendæ ſilentium; Sic commentatur hunc locum Guadalupenſis ad cap. 1. Lucæ. Adde quod actionis ſcrutatio actionem faſcinat. Nam qui rem diſcutit, eam prodit.

Et dixit, &c. Dicitur Ozias Princeps Iuda, id eſt, VERS. 34.
vnus è principibus: ſicut Nicodemus appellatur, Ioan. 3. verſ. 1. Princeps Iudæorum. At ſi Ozias erat è tribu
Simeoniana, quo pacto dicitur Princeps Iuda? Benè Ioan.
Salianus: quia ibi Iuda non pro tribu, ſed pro regno ponitur. præſertim cùm permixtæ eſſent tribus reduces è captiuitate Babylonica. Sed quomodo ipſe in-
quit ad Iuditham: *Vade in pace*, Siquidem ipſa domi Salian.
ſuæ erat? Vade, inquam, in pace, id eſt, exi vrbe, vt moliris, vade fortunatè quò Deus te agit, vt vrbem hanc, & gentem Hebræam incolumem ſeruos à diris, quæ ſæuiſſimi hoſtes minitantur.

§. XLII.

Qui obmurmurando aliquem culpat, plus ipſe à ſua maledicentia culpatur, deuenuſtatur, reprehenditur.

QVI dat honores, non qui honores recipit hono- 154.
ratior eſt. Quis donare poteſt, qui id, quod donat, ipſe non habeat? Largitio argumentum poſſeſſionis eſt: honorem habet qui honorem dat. Qui honorem aufert honoris indignus eſt, & famam ſibi quærit de alteris infamia. O infame commercium! Ergo in viri Principis arbitrio, & ore ſecura eſt hominum famam: nam loquentis nobilitas ſecuritas honorum eſt, & bonæ opinionis confugium. Itaque nobilis lingua Lingua viri nobilis ſit
aſylum famæ eſt, in quo nulla iniquitas noxias eſt: nul- aſylum cul
la nequitia rea eſt; imò gaudet priuilegio immunita- parum.
tis: ſicut nocentiſſimus quiſque in aſylo tutus eſt, & innoxius, etſi alibi (vbivis ſit) criminoſiſſimus ſit, & ſceleri, & ſceleris pœnæ obnoxius. Sic reus delictorum omnium, etſi nullibi tutus ſit, in ore viri nobilis in tu-
to eſt; quia in aſylo eſt. Pſalm. 44. quem de Principe Pſalm.
Salomone plerique interpretantur, ſic dicitur, verſ. 3. *Diffuſa eſt gratia in labijs tuis*: Pergit verſ. 9. *Myrrha, &*

re, aut difforme esse rationi; imò & aliquando audet censere, opponi Dei legibus, & diuinis preceptionibus, vt sic recuset obedientiæ subiectionem. Verùm ne his præstigijs decipiatur subditus, admonendus seriò est, Deus non præcipere contra præceptiones latas à Superiore humano: què etsi sui Vicarium, sic colit Deus, vt quod Deus præcipit, non modò nō dissonet, sed valde conforme sit creati Præpositi iussionibus. Numer. 11. v. 7. Petierat Moyses à Deo, vt seligeret è senibus populi nonnullos, qui illum adiuuarent in populi gubernatione, & ipsi forent in imperio coadiutores. Annuit Deus Moysis petitioni, iubetq; vt ad ostium tabernaculi congreget Septuaginta viros ex Senioribus Israel; *Vt descendam;* (inquit Deus) *& auferam de spiritu tuo, tradamque eis, vt sustentent tecum onus populi,* &c. Multum negotij facessit interpretibus explicatio huius sententiæ, quam extricare valde laboriosum visum fuit S. Augustino. Insolens. n. videtur, quòd Deus auferat de spiritu Moysis, vt de illo tribuat Septuaginta Senibus, quos simul cum Moyse Præfectos populi constituit. Quid peccauit Moyses petens Præfecturæ coadiutores, vt mulctetur Spiritus imminutione? Nū Deo non suppetit gubernandi spiritus, qui censet auferendum fore ex Moysi spiritu, vt impertiat reliquis? Vel tam auarus est Deus Spiritus gubernandi, vt alioqui munificentissimus, nolit eum largiri, nisi ex Moyse detrahat, quod largiendum est? S. Augustinus tres huius loci expositiones refert, quarum postremam ipse approbat. Prima est: *Auferam de spiritu tuo. Putaris potest de Spiritu ipsius hominis dictum, quo humana natura completur corpore adiuncto que constat ex corpore, & Spiritu, quem etiam animam dicunt.* Et post pauca secundam expositionem subiungit: *Quamuis posset etiā, sicut alij interpretati sunt, intelligi Spiritus Dei in eo quod dicitur: de Spiritu tuo, qui est in te. ut dictum sit, tuo, quia sit etiam noster, qui Dei est, cum accipiamus eum.* Tertiam subdit his verbis: *Facilior est absolutio quæstionis, qua intelligimus nihil aliud Deum significare voluisse, nisi ex eodem spiritu gratia illos quoque habituros adiutorium.* Itaq; ne quis de populo recuset obtemperare iussis Moysis prætextu parendi Septuaginta subpræfectis à Deo constitutis; secundū vltimam, quæ est August. expositionem: aufert Deus de Spiritu Moysis, id est, de spiritu gratiæ Moysis, vt quasi ijsdem inspirationibus Senes agantur, neque dissonent gratiæ internæ, quibus instruitur à Deo Moyses, sed quasi eædem sint. Vel iuxta secundam interpretationem: Auferam de Spiritu tuo, id est, de Spiritu sancto qui est in te, & communicabo illū senibus præficiendis ne vel Spiritus sanctus diuersa inspiret, sed eadē sapere faciat omnes quotquot gubernant. Verùm prima expositio maiorem habet energiam ad rem præsentem: *Auferam, inquit, de spiritu tuo, id est, de anima tua, tradamq; eis.* Ac si anima Moysis, qui Superior princeps est reliquorum, quasi transferenda sit (ne dicam partienda quia indiuidua est) in alios subpræpositos, vt eadem ac Moyses cogitent eadem velint, eadem sentiāt, loquantur & eadem: ne quis sensus, ne qua vox diuersa sonet à voce principis Superioris. Ad quam rem comprobandam, elegantem adducam expositionem S. Gregorij.

Superiores eodem spiritu imperent. Numer.

August. tom. 4. in qq. super Num. q. 18 158.

159. Heli summus Sacerdos Hebræi populi cœpit offensus esse Deo dum Samuel adolescebat ætate, & virtute, 1. Reg. c. 3. v. 2. *Factum est in die quadam, Heli iacebat in loco suo, Samuel dormiebat in templo Domini; Et vocauit Dominus Samuel qui respondens ait, Ecce ego; & cucurrit ad Heli, & dixit: Ecce ego: vocasti enim me. Qui dixit: non vocaui.* Quod iterum atque iterum eodem modo occidit. Opportunè quærunt interpretes cur Samuel vocante Domino cucurrit ad Heli summū Sacerdotem, quasi ille vocauerit Samuelem. Num vox Dei similis erat voci Heli Sacerdotis? Erat planè; alioqui Samuel disertus admodum puer, non existimasset, se ab Heli vocatum, si non simili voce vocaretur. Sapientissimè inquit S. Gregor. inibi: *Nūquid Deus qui ad secreta sua cognoscenda vocauit quē voluit, voce tamē Heli similis, & non potuit voce, qua voluit.* Potuit quidē, sed moris non est, vt Deus loquatur nisi voce simili Superioris voci. Neque .n. tantummodò, Deus non mandat diuersa ab humano Superiore, et repulso, vt Heli; sed quando aliquid iubet, vt absolutissimus Dominus sit omniū, tamen non modò res præcepta nō discrepat à præceptis Superioris humani; sed voce ē simili mandat. Ita vt iure existimet attentissimus quisque, Dei præcipientis externam vocem, similem, vel eandem esse ac Superioris vocem. Nihil .n. neque humanum, neque Diuinum permittit Deus, vt diuersum sit à Superiore creato à se constituto. Vnde neque inspirationes dandas Septuaginta Subpræfectis, neque animam ipsam ferè patitur esse diuersas, aut inuicem dissentire. Consultissimè ergo Iuditha hic, v. 3 1. sollicitè procurat, vt Bethuliæ principes approbent, quod Deus inspirauerat faciendum. Iudith.

1. Regum. Deus mandat voce simili humano Superiori.

Gregor.

§. XLIV.

Non reputatur vulgò beneficium, quod præstatur inuitis, grande donum est, quod à volente volenti datur.

Vvlgò non reputatur beneficium, quod accipere cogeris; nec beneficium debere, cui nolis: nec quod nolis beneficiū, accipere. Illud maius beneficium habetur, quod datur secundum petentis voluntatem: humana munificentia expectat arbitrium eius, qui beneficiū quærit, vt sic amplificet eius æstimationem: nam contumeliosum est humanum beneficium, quod præstatur inuitis. Disertissimè ait Seneca: *Si necessitas tollit arbitrium,* (nempe accipiendi beneficium) *scies te non accipere sed parere. Nemo in id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis scire an velim, effice vt possim nolle. Vitam tamen tibi dedi; Non refert quid sit quod datur, nisi à volente volenti detur. Si seruasti me, non ideo seruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit, nō ideo numeretur inter salubria. Qua dā prosūt, nec obligāt.* Scilicet sapor beneficij dulcescit à desiderio & voluntate petentis: (Non aio rationē beneficij & gratię; nemo n. est tam nouitiē Theologus, qui nesciat primam & nteram gratiā excludere merita, & pia desideria accipientis:) maximè n. quis æstimat quod desiderat humanum beneficiū, quàm quod negligit, & contemnit. Das sitienti aurum? repudiat grāde donum, arescit. n. præ sitis æstu. Das frigidam, quæ sitim rigat? grandiùs illum munerasti exiguo donatiuo nam vtilitas, & arbitrium petentis, exaggeratio beneficij est. Admirantur cōmuniter interpretes, quod Christus Deus dixerit paralytico illi, an vellet salutē, Ioa. 5. v. 6. Octo & triginta annos iacuit paralyticus in grabato, pressus molestæ infirmitatis, & diræ paupertatis calamitate: Sese illi vltrò obijcit Saluator, & *dicit illi: Vis sanus fieri?* Quid opus fuit id interrogare? cur arbitriū ægroti quærit ad largitionem salutis? quis vnquam sanitatem repudiauit? ò interrogationem aut nimis superuacuam, aut arcanā nimis! Profectò voluit Christus amplificare doni magnitudinē, si donaretur secundum petentis arbitriū: nam voluntas accipientis, ingenium est incrementandi donū: quia nolens, aut non volens contemnit vltrò oblatum beneficiū. Præclarè Cassiodor. *Non est beneficiū, quod præstatur inuitis: sine cuiquā videtur vtile, quod aduersa voluntate conceditur.* Nēpe quod præter voluntatē accipientis conceditur, inutile beneficium reputatur; accipientis voluntas, æstimatio beneficij est, quod magis censeri solet ex accipientis voluntatem, quàm ex rei donare pretio. Vulgò dicitur; *El deseo del que le recibe, los precios al don.*

160.

Senec. l. 2. de Benef. c. 18. Beneficiū non est, q præstatur inuitis.

Ioan.

Cassiod. li. 1. variar. epist. 38.

161. Hebræa gens maximi fecit semper singulare illud beneficium, quò è cælo Manna accepit in escam longissimæ peregrinationis. Angelorū esca, & cælestis panis dicitur, & sexcentis alijs encomijs celebratur sæpè in

Exod. Numer. Pſalm. Sap. Ioan.

Ideo tanti æſtimatum fuit Manna, quia erat ſecundum cuiuſque voluntatem, & voluptatē. Sap.

in Scripturis. Exod. 16. v. 14. Num. 11. v. 7. Pſal. 75. v. 25. Sap. 16. v. 10. Ioan. 6. v. 3. Quæ, rogo, extitit cauſa cur inter alia illuſtriora beneficia, quibus Deus munerauit Hebræos, principem locum obtineat Mannæ largitio? Num Manna eſt maximū donorum, quæ cōtulit Deus populo? quare ſic altè hæſit memoriæ? cur in cenſu beneficiorum in paucis æſtimatur Manna? rē tetigit Sapiens ex doctrina Salomonis, Sapientiæ 16. v. 20. ſic fatus: *Angelorum eſca nutriuiſti populum tuū, & paratū panem de cælo præſtitiſti eis ſine labore, omne delectamentū in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatē. Subſtantia. n. tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebat*. (Aduerte diligenter ad verba, quæ ſubdit) *& deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat, conuertebatur*. Quaſi dicat: Ideo Manna dicitur Angelorū cibus, cælicus panis, deliciarum penus, voluptatis prōptuarium, Euchariſtiæ prelibatio, beneficiorum ſumma; quia tametſi Manna erat quaſi coriādri ſemencoloris bdellij, inſtar pruinæ, ſcilicet res non magnę eſtimationis, aut pretij; tamē *deſeruiebat vniuſque voluntati, ad quod quiſque volebat conuertebatur*. Hęc potiſſima fuit cauſa, ob quam tanti æſtimatū fuit beneficiū Mannæ. Quid. n. gratius cuique, quàm quod quiſque deſiderat? Voluntas deſiderantis munificentia eſt concedentis. Opportunè Ennodius: *Sicut habenda ſunt quæ exiguut in pretio, ita ingeſta vileſcunt*.

Ennod. l. 9. epiſt. 30.

162. Hyperbole liberalitatis eſt beneficium mundiale ſecūdum petētis voluntatem. Matth.

Matthæi. 15. v. 28. Chananæa mulier audentiori fiducia ſalutē filiæ ſupplicat, Chriſti ſilentio contemnitur, nutu repudiatur, verbis deuenuſtatur, negatione deridetur; & adhuc perſiſtit ſupplicans animoſa fide. Quā Chriſtus admiratus exclamat: *o mulier, magna eſt fides tua! fiat tibi ſicut vis*. Nimirùm parum foret, ſi tāta fides impetraret ſanitatem filiæ, adhuc maius beneficium illi concedit Chriſtus pro tantæ fiduciæ merito ſcilicet quòd fiat ſecundùm eius voluntatem. Neque. n. dixit Chriſtus; Sanetur, vel ſalua ſit filia tua; ſed ad dignè tantam fidem munerandā, & vt beneficium amplificat, ait; *Fiat tibi ſicut vis*. Id eſt. Dono tibi beneficium ſecundùm voluntatem tuam; quod vis, iam habes: iam poſſides, quod optabas. Cardin. Caiet. ad illud Matthæi 18. v. 19. *Si duo ex vobis cōſenſerint ſuper terram de omni re, fiet illis. Non contra*, inquit, *aut præter illos: vt intelligas non promittit exauditionem, niſi ſecundum voluntatem petentium*. Quid accommodatius ad rę præſentem? Verùm cùm Chriſtus Deus admiratione exaggerauit petentis fidem, verbis etiam exaggerat beneficium, quod præſtatur pro tantæ fidei merito: ait enim: *Fiat tibi ſicut vis*. Nempe ac ſi parum foret, vt fieret quod volebat, addit, quòd fiat ſicut vult. Quaſi non tantùm rem beneficij, ſed modum illius ſit ad arbitrium & voluntatem petentis. Porrò exigebat Chriſti Dei liberalitas, vt remuneraret laudatiſſimam fidem maiori aliquo beneficio præter poſtulatum. At grandius quid præſtat, quandoquidem non tantùm rem petitam & deſideratam concedit, ſed etiam modum illius permittit arbitrio, & voluntati petentis. Tāti æſtimat homo, quod cupit beneficium, quaſi beneficij ratio à petentis voluntate cenſeatur. *Son los quilates del beneficio, ſer conforme al deſeo del que le pide*. Quod probè noſcens pijſſima Iudith, attendens quod populus Bethulienſis non ſolùm percupiebat liberationem ab obſidione Holoferniana, ſed ardenter ſuſpirabat, vt fieret intra quinque dies; ait hic, verſ. 32. principibus Bethuliæ: *Orate, vt ſicut dixiſtis, in diebus quinque reſpiciat Dominus populum ſuum Iſrael*. Nempe ad exaggerandum liberationis beneficium, Iuditha & Deus non tantùm concedunt liberationem ab hoſtibus, ſed modum, & tempus; nam intra quinque illos dies Holofernes capite truncatus eſt, fugatus Aſſyriorum exercitus, & illuſtrior victoria parta: quæ hyperbole liberalitatis eſt.

Matth. Caiet.

Iudith.

§. XLV.

Ex muta ſuper quauis re conſenſione maris, & feminæ: ex ſepulcrali attactu quodammodo præcauetur proritamentum ad luxum.

163. In ſpectaculis conſenſio viri & feminæ ſcintillas luxuriæ flabellat.

Res periculis plena luxuria eſt; nihil eſt quantumuis de ſe leue, quod non minitetur grauiſſimam ruinam; fere nullum maris & feminæ commercium tutū eſt: nam vir neſcio quo occulto faſcino toxicat feminæ caſtitatē & caſtior femina laſciuiam toto corpore ſpirat reciproca titillatione, ex attactu, ex viſu, ex colloquio; quin ex conſenſione ſuper qua vis re. Multa olim damnant Sancti Patres, & nunc benè morati viri, in ſpectaculis, quorum exhibitio toxicum eſt virtutis, ſed in re furoris, & ſæuitiæ plena, neſcio quid blādum ad lenocinium luxuriæ acutè inuenit Tertullian. ſic fatus: *In omni ſpectaculo nullum magis ſcandalum occurrit, quàm ille ipſe virorum, ac mulierū accuratior cultus, ipſa conſenſio; ipſa in fauoribus aut conſpiratio, aut diſſenſio inter ſe de commercio ſcintillas libidinum conflabellans*. Multa occurrunt execranda in ſpectaculorum furoribus, multæ probitatis Chriſtianæ peſtes, ſed pernicioſius, quod latet ſcandalum, eſt, cōmunis approbatio facinoris. Scilicet applaudet vir rei benè geſtæ, annuit femina: acclamat vterque? & laudāt vnà egregium beſtiarij, aut gladiatoris facinus; & laudatio benè inflicti vulneris, vulnus infligit caſtitati, quę vel ex leui conſenſione ad approbandum facinus, allicitur ad conſentiendum in voluptate, & leuiſſimæ cōſenſionis commercium ſcintillas ingerit libidinis, & mox incendium eſt, quo ardet voluptas, & totus homo decinereſcit laſciuiæ flammis. Ecce ex quantula occaſione permagnam caſtitatis ruinam!

Tertull. lib. de ſpec. c. 23.

164. Abrahamus ad omnem ſanctitatem factus vir, eximiè caſtus fuit, vt decebat Dei familiarem. Demortua & deplorata Sara perrexit ad filios Heth, & dixit, Gen. 13. v. 4. *Date mihi ius ſepulcri vobiſcum, vt ſepeliam mortuum meum*. Mortuam meā dixiſſe potiùs debuit. Bellè Hugo: *Maſculum pro femina ponit*. Scilicet morte Saræ diſſolutum eſt matrimonium, & iam Sara illius vxor non eſt, & cauet vel ore tractare feminam nō ſuam. Vſque adeò timet à femina caſtitas Abrahami! Pergit, & petit ab Ephroo, *Vt det ſpeluncam duplicem*. Quid, quæſo, cauſæ eſt, cur non eligit ex oblatis ſepulcris ſimplicem ſpeluncam, ſed duplicem? Cur in altera vult Saram humare, alterā ſibi ſeruat? num vna eadēque ſepultura non capit vtrumque? (ô quàm exiguus, & anguſtus loculus capit magnorum hominum puluiſculos!) Cur diuidet ſepultura, quos nexuit amor, & matrimonium iunxit? Rectè Abulenſis: *Vocatur ſpelūca duplex, quia erant duæ ſpeluncæ, & in vna ſepeliebatur vir, in alia vxor*. At disiuncti morte erant; nā mors matrimonium diſſoluit; & à femina iam non ſua vel in funere diuelli procurat, ne vel frigidorum cadauerū contactu, libidinis ſcintillula velut excitetur? & cuius ſexum ore mutat, appellando *mortuum meum*; ſatagit in tumulum ſeparare, ferè veritus in ſepulcro feminei cadaueris leuem affrictum, & attactum frigidum? Ab ſuperuacanea & hyperbolica hac cautela cape neceſſarium documentum. Exaggeratio cautionis, ſit cautela pudoris. Opportunè ſcripſit Clem. Alex. 2. Strom. *Obruitur adulter lapidibus, ſed non in eodem loco* (ac adultera) *ne mors quidem ſit eis communis*.

Geneſ.

Hugo. A cōtractu cadaueris vxori timet Abrahamus ſcintillas libidinis

Abulenſ. in Comment. c. 13.

Clem. 2. Strom.

165. Cauentur ſepulcrales cadauerum contactus ad redundantiam cautionis in re luxuriæ. Num commercia, quæ vitantur in ſepulcris, tuta erūt in cælo? Audio Apoſtolum dicentem ad Galatas, c. 3. v. 20. *In Chriſto nec maſculus, nec femina ſumus*. Quid commercium fidelium cum Chriſto mutat eorum ſexum? nec ſatis tuta conuerſatio eſt maris, & feminæ, etiam in Chriſto? Chriſtus auctor eſt & aſylū caſtitatis, eritne periculum in ipſo tutamento? Minimè. Sed S. Paulinus ſcribens Seuer. Sulpicio, & Baſulæ coniugi, ſic ait: *Quod*

ad Galat. An in cælo feminę cōuertentur in viros.

Paulin. epiſtola 12.

Quod alteri vestrum datur, vtriusque vestrum est; quia in vtroque vestrum vna ratio manet, & sexum euacuat fides. quia in virũ perfectum ambo concurritis. Pulchrè dictum Christiana *fides quasi euacuat sexum* (nam vt audacter dixit Tertullianus. *Christianus vxoris suæ solùs masculus nascitur;*) Sed ideo dixit, fidem euacuare sexum, quia, vt ait Apostolus ad Ephes. cap. 4. vers. 13. Christo, *Occurremus omnes in vnitate fidei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Quid est in cęlo fore omnes beatos perfectos viros? Num in beatitudine feminæ virescent in sexum alterum? Num cęlum, quod viros vltrò excipit, feminas non admittet? Quid? feminæ sanctæ exuent muliebrẽ sexum, vt in cęlum ingredi valeant? Valde enim vrgere videntur verba Apostoli; omnes scilicet beatos in resurrectione mutandos *in virum perfectum.* Fateor id indicat Paulinus suprà allegatus, & S. Basilius, & S. Hieronymus in Psal. 114. & S. Hilarius ad Matth. 22. S. Athanas. ser. 3. contra Arian. & ex antiquis plures apud S. August. lib. 22. de Ciuit. c. 17. quibus subscripsit Scotus cum alijs in 2. dist. 20. Non approbo expositionem hanc, quam vulgò reijciunt interpretes. Quid? vbi nec suspicio periculi admitti potest, viri Christianè sapientes non admittunt aliquod maris & feminę commercium etiam pium, & beatum?

Christianus vxor. suæ solùm masculus est.
Tertullian. Apol. c. 6. ad Ephes.
Paulin. Basil. Hier. Hilar. Athan. August. Scot.

166. Verùm cùm Tertullianus vel à solo viri sexu, absq; muliebri metuit, audacter errat in causa pietatis, affirmans beandas feminas priùs in Angelos conuertẽdas: Alloquens enim mulieres, sic scribit: *Nam et vobis eadem nunc substantia Angelica repromissa, idem sexus, qui & viris.* Ac si ex eius mente nec Angeli essent expertes libidinum; dixerat enim initio huius capitis: *Nam illi damnati in pœnã mortis deputantur illi scilicet Angeli, qui ad filias hominũ de cœlo ruerunt.* Vel Angeli, inquit, posthabita Beatitudinis summa felicitate, à voluptate Veneris titillati, prolapsi sunt ad venustiores feminas: Fallitur; sed tanti viri audacia planè demonstrat, quàm vehementer extimulent animos lasciuiæ proritamenta. Vnde Iuditha hîc, v. 33. perennes, & feruentes orationes à Sãcto populo pro se exigit, dum adit aliquale periculum pudicitiæ, etsi à Deo inspirata, & Angelo comite pergat.

Tertull. lib. de habitu mul. c. 2.
Iudith.

---

§. XLVI.

Christi à feminis sibi superuacanea cautela, necessaria nobis eruditio sit.

167. NVllum cum femina colloquium, nullus ad feminas aspectus, nulla cogitatio de femina, fermè satis tuta est: periculum præcurrit amori, & vota sua anteuertit libido: à voluptate quodammodò præuenitur consensus, & vltrò velut cogitur; tanta est voluptatis vis! Porrò nullum non magnum periculũ est, ad quod adigit magna Veneris voluptas. Ita edocta est lubrica hominum natura tot casuum experiẽtijs. Hoc Christus docere voluit Ecclesiam, in se præcauens casum, ad quem à Diuinitate sanctus, nullatenus impelli potuit. Scilicet Christus cauet in se pericula nostra; & cui impossibile est cupiditatis periculum, vel leuissimas deuitat occasiones, vt homines ad tanti præceptoris exemplum, similiter euitemus. Adducunt ad Christum Pharisæi mulierem calentis adulterij ream, vt ipse causam luxuriæ iudicet Ioan. 8. semel, & iterum digito scribit in terra, ne intueatur feminam prostituti pudoris. Renuunt Pharisęi huiusmodi lapidare, propriæ conscientiæ rei; vnius post alium exibant, incipientes à Senatoribus. *Et remansit solus Iesus, & mulier.* Cui dixit Saluator: *Nemo te condemnauit? neque ego tè condemnabo. Vade & iam amplius noli peccare.* S. Augustinus sic scribit: *Nemo te condemnauit. Quid est Domine? faues ergo peccatis? Non ita: attende quod sequitur: vade, &c.* Scilicet Christus vnicus omnium iudex est, quippe cui data est omnis potestas in cęlo, & in terra. Num Christus videtur fauisse peccatis; impunitum omittens publicum adulterium? minimè quidem. Si causam rogas, cur Christus peccatis non fauerit, *attende quod sequitur: vade, &c.* Remanet Iesus solus cũ femina lasciua, peccatis non fauet, nec fouet peccata: nã cùm remansisset solus cum muliere; non ea moratur, vt causam disceptet, & sententiam dicat, sed statim dimittit eam. Porrò Christus solus iudex est, sed solus nõ vult feminam iudicare: solitudinem cum femina recusat, quem à periculo excusat diuinitas? Præstat impunitã omitti adulterij impudentiam, quàm solum esse cum femina, & scrutari luxuriæ delicta; remittatur legis seueritas, ne remittatur exemplaris pudoris lex. Non timet Christus periculũ sibi; sed nobis offert cautelã nostri periculi: Hęc est Christi cautela, qua nõ sibi, sed nobis cauet. Quod acute aduertit S. Chrysol. *Cùm in Euangelio Scribis, & doctoribus legis apud Dominũ ista accusaretur adultera, auertit faciem suã Dominus, & declinauit in terrã, ne crimẽ cerneret, quod puniret, Et maluit in puluere scribere veniam, quam dare in carne sententiam.* Quid illustrius? nostra eruditio esto. Num qui à solis verbis cauit, oculos neglexit?

Christi cautela à feminis, ad eruditionẽ nostram.
Ioan.
Aug. Trac. 33. in Ioan.
Chrysolog. serm. 115.

Christus versans in vasta eremo, stipatus multa hominum turba, tam modestè agebat, vt notauerit Euãgelista Ioannes, aliquando Christum oculos è terra leuasse Ioan. 6. v. 5. *Cum subleuasset oculos Iesus.* Super quibus verbis sic inquit Beda: *Dixit cùm subleuasset oculos Iesus, vt disceremus, quia oculos non erigebat hùc atque illùc, sed pudicè sedebat attentus cum discipulis suis.* Itaque tam impensè gerebat demissos ad terram oculos Iesus, tam seuerus pudicitiæ cultor hac in re fuit, vt quia semel in eremo sublimauit oculos, curiosè illud notauerit Euangelista, vt rem insolitam, quod pudicitiæ tribuit Beda, ac si faceret ad pudicitiam Christi tam diligens oculorum demissio, ne visus incurreret in feminas. S. Laur. Nouar. expendit Magdalenæ conuersionem ad Christum. Hæc pia femina paulo antè à venustate celebris, ab impudentia nota, accessit retrò ad Christũ; quare retrò? sciens ipsum declinaturum oculos à pulchræ feminæ conspectu: & valdè desiderans à Christo videri; sic inquit ad illum? *Corrige ad me aspectum tuum.* Ac si dicat Magdalena ex mente Nouariensis: *Pudicè sedes attentus,* renuisque feminam aspicere? indulge quæso misericordiæ tuæ, & peccatis mei: *Respice in me, miserere mei;* quia tibi vni periculum esse non potest aspicendi feminam! Vsque adeo incompta ego à pœnitẽtia squaleo, vt ad pietatem nunc moueam, non prolectem ad voluptatem: pudicè poterit me quiuis aspicere; quin & dirige ad me aspectum tuum, me miseram intuendo: *Corrige ad me aspectum tuum.* Ne tibi caueas à meo aspectu: nihil enim est cur illum timere videaris, feminam videbis, olim formosam & famosam; nunc horridam, & squalidam. Sic exprimit Magdalenæ suæ pœnitentiæ habitum; sic exaggerat oculorum pericula, inquiens: *Corrige ad me aspectũ tuum.* Tam pudicè cauebat Christus ab oculis, non ob sui periculum, sed ad nostrum documentum.

168.
Ioan.
Pudicitia & cautela oculorum Christi.
Laur. Nouar. homil. de Pœnit.

Prætereà Christi hac in re cautelam, licet exaggerare; cùm ipse è funere gloriosior resurgeret, Magdalena inopinato, ac festiuo gaudio corruere intentat ad pedes Iesu, & ipse piam feminã à tactu vetat, inquiẽs: Ioan. 20. v. 17. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem.* Quid prohibet, vt sanctissima mulier resurgentis Christi sancta exosculetur vestigia? Christus corpore & anima beatus est, viator non est. Imò quia Deus expers periculi à Diuinitate est. Et tamen attactum feminæ arcet, inquiens: *Noli me tangere, nondũ enim ascendi ad Patrem,* id est, nondum ascendi in cęlum. Quid? in Cęlo erit Christus securior periculi? Si in cœlo periculum non est, neque nunc periculum est Christo in terris: nam Saluatori æqua est vtrobique impossibilitas delinquendi. Quid ergo est, *Nondum ascendi ad Patrem,* id est, ad cęlum? Profectò 169.

Ioan.
Christus quã renuit pros feminę attactus vel nominare.

si vera esset opinio multorum Patrum, & Scholasti-
corum relata in hoc cap. 8. §. 45. asserentium, Beatos
(vnâ exceptâ B. Virgine) fore in cęlo feminei sexus ex-
pertes; (quia prædestinati resurgent *in virum perfe-
ctum*) elegans ad rem præsentē foret ratio. Quasi di-
cat: Noli me tangere, ô femina; nondum enim ascen-
dimus ad cęlum, vbi tu feminei sexus expers, poteris
liberè me tangere. Ergo hîc recusat Christus feminæ
tactus pudicissimos, & sanctissimos, quos differt ad
cęlestem patriam, vbi nulla sexus discretio, non quasi
deuenustabit amplexus etiam in terris pios, & expetē-
dos. Omitto hanc exagerationē quia non satis firmo
fulcitur fundamento. Et aduoco locum egregium ex
Marci, 170. Marci 5. v. 31. vbi mulier illa, quæ patiebatur sangui-
nis fluxum, accessit ad Saluatorem inter reliquā tur-
bam, & tunc dixit Iesus, *Quis me tetigit?* Hugo Card.
Genes, expendens illud Geneseos 23. v. 4. vbi ait Abrahā ad
Hebræos; *Date mihi ius sepulcri vobiscum, vt sepeliam
mortuum meum:* de Sara emortua loquitur; & cur nō
appellat illam *mortuam*, sed *mortuum meum*? Num
quia iam vxor eius Sara non est, morte dissoluente
matrimonij ius? Inde veretur feminam non suam ore
Hugo, nominare? Opportunè Hugo: *Masculum pro femina
ponit. Simile Marci 5. Quis me tetigit? [Quis] dicit
Dominus, sciens tamen quod mulier tetigerat eū.* Itaq;
Iesus planè scit diuinitatis perspicaciā, quod mulier
ipsum tetigerat, & tamen non inquit; *Quæ me tetigit?*
sed *masculum pro femina posuit*, Num mutat tangētis
sexum, vt dissimulet feminę attactū? dissimulat scien-
tiam, ne fateatur se tactum à muliere? Cauetne à fe-
minæ pio attactu, vel ore prolato? Quid? dehonestat et
Iesum publicè fateri se piè contactum à pia femina?
Cauet, cauet Christus Deus vel à referendo femineo
attactu: nō quia periculum illi foret, sed vt mortales
Cato Ioannis Baptistę dicitur sicut caro Mariæ Tertull. lib. de Monogamia. erudiat ad scrupulosam huius periculi cautelā. Ter-
tullianus inter cętera Ioannis Baptistæ elogia, hoc vel
maximum recenset, quod dignus esset, qui tangeret
Christum, sic aiens: *Qui non tantū prædicauit, aut de-
monstrauit corām, verùm etiam baptizauit Christū.
Quis enim corpus Domini dignius initiaret, quā eius-
modi caro, qualis & concepit illud, & peperit?* Itaque
caro Baptistæ, quæ Christū tactura erat in baptismo,
oportuit ad id, esse eiusmodi caro, ac caro Beatę Vir-
ginis, Id est, Virgo caro. Quid dignius de Ioanne dici
potuit? Quid ad rem præsentem exaggeratius? Ergo
Iudith. quis miretur, quòd pudicissima Inditha sic vereatur
ire ad lasciuum Holosernem, etsi diuinâ prouiden-
tiâ, & speciali Dei instinctu acta? Vnde hic v. 33. cō-
tinuam Sancti populi orationem exigit, quâ impe-
tret periculi securitatem.

---

§. XLVII.

*Curiositas tabes virtutum dicitur, adulterij
cupido, infidelitatis rea, & damnatio
serpentis diaboli.*

1⁷1. Plutarch. de Curios. LAudanda Locrensium lex, quæ, *si quis peregre re-
uersus rogasset, num quid noui? eum mulcta afficie-
bat.* Sic cohibebatur ciuium curiositas, quæ vt bonū
non quærit, sic malum quod effutiat, semper aut ve-
stigando inuenit, aut diuinando fingit: nā Curiositas,
teste Plutarcho, *studium est quoddam cognoscēdi mala
aliena* morbus, qui nec ab inuidentia purus esse vide-
Curiositas est vitiorū promptuarium. tur, nec ab improbitate: Cur, ô homo, in malis perspi-
caces habes oculos, in bonis cęcos? Sicut gallina cui
idoneus cibus appositus est, & ipsa sterquilinium vl-
trò adit, auidè scalpens terram, *Sicubi vt in fimo, vel
granum appareat vnū.* Leue hoc vitium videtur otio-
sis, & tamen humanæ societati perniciosum est, in-
uidiæ, & offensionis plenum. Et quidem aut mor-
Plutarch. suprà. bus, aut extinctio virtutis est: nam curiositas, *Paraly-
sis est ac tabes:* paralytica est virtus, aut potius tabe-
scit à curiositate. Nec tantùm virtutes interstinguit,
sed vitia creat, & supra quàm dici potest, incremen-
ta. Sententiosè dixit Seneca: *Non expedit omnia vi-* Seneca lib.
dere, omnia audire, multa nos iniuria transeant: ex 3. de Ira, c.
quibus plerasque non accipit, qui nescit. Non vis esse 11.
*iracundus? ne sis curiosus. Qui inquirit, quid in se di-
ctum sit, se ipsum inquietat.* Nec modò ira à curiosi-
tate, sed & garrulitas, & detractio: *Fieri non potest, vt
curiositatem non comitetur maledicentia.* Mitto alia
vitia, quę toto opusculo de Curiositate publicat Plu- Plutarch.
tarch. Quin & curiositas ferè infidelitatis rea est, &
luxuriæ, & grauioris supplicij dignissima. Singula
breui do ad Curiositatis odium.

Thomas, Ioann. 20. v. 27. renuit credere Christum 172.
resurrexisse, quem viderat sepultum: instant condisci-
puli, vt eum flectant ad credulitatē; ille flectinescius Ioan.
pertinaciter discredit donec videat. *Venit Iesus, et ste-
tit in medio; deinde dicit Thomæ; infer digitum tuū* Curiositas
huc, & vide manus meas, &c. Porrò, vt Fides lauda- inquietat
tissima Christianorū virtus est, sic infidelitas est exe- fidei mysteria.
crabile delictum; & in paucis flagitiosum. Dein, quod
fuit in orbe crimen, tam dirum, & inexpiabile, quàm,
crucifigentium temeraria Iniquitas? quod flagitium
Deicidio æquari potest? Audi ergo hoc Curiositatis
elogium ex aureo S. Chrysologi ore, incredulitatem, Chrysolog.
vel potiùs curiositatem Thomæ, sic expendentis: *Cur* serm. 84.
*Thomas vestigia fide sic requirit? cur tam pie patien-
tem, tam dure discutit resurgentē? cur ea vulnera, quæ
manus infixit impia, deuota dextera sic resulcat? Cur
latus, quod impij militis lancea patefecit, refodere ma-
nus nititur obsequentis? cur dolores persecutorum furo-
ribus irrogatos famulantis Curiositas renouat immi-
tis?* Ecce tibi Curiositatem infidelitatis ream, & re-
sculpentem vulnera à tortoribus in Passione Christo
inflicta. Planè *immitis Curiositas*, mysteria Christia-
nitatis turbat, requirens vestigia fidei, resulcans ma-
nuum plagas refodiens lateris vulnus, reuocans de se
tortorum immites dolores. Quid deterius Curiosita- Adulterij
te, quæ Christianæ fidei inquietat sacramenta? Quis curiositas
crederet à Curiositate violari fidem Dei? Planè vio- alieni thori.
latur etiam thalami fides Curiositatis vitio. *Siquidē*
(verba sunt Plutarchi) *videtur & adulteriū esse Curio-* Plutarch.
sitas alienæ voluptatis Satis execrabile à se est adul- suprà.
terij vitium, neq; satis odij habere visum fuit disertis-
simo Philosopho, nisi illud curiositatis labe fędaret.
Quasi plus peccaretur in adulterio curiositatis volu-
ptate, quā libidine voluptatis Audacia est Plutarchi.

Cęterùm Curiositas vsq; adeò molesta est curioso, 171.
tam odiosa omnibus, vt ipsa sui pœna sit; imò sup- Ad Curio-
plicium grauissimo flagitio dignum. Non semel am- sitatis vitiū
bigebam quo pacto Genes. 3. v. 14. Deus mulctās ser- damnatur
pentem ob malitiosè seductos protoparentes huma- dæmon.
ni generis; pœnæ nomine dixerit: *Terram comedes* Genes.
omnibus diebus vitæ tuæ. Numquid variatur serpentis
natura post supplicium? Sanè verosimile id non est.
Ergo damnatur serpens ad naturalem cibum? at deli-
ciari solet animal esu ciborum. Quorsum ergo datur
serpenti in tanti flagitij pœnam, naturali vti cibo? nisi
fortè delicię in pœnam dantur. Eucherius aliò diuer-
tit sententiam sic inquiens: *Terram comedes omni-* Euchet.
*bus diebus vitæ tuæ: tertium tentationis genus figura-
tur, quod est Curiositas. Qui enim terram mandu-
cat, profunda & tenebrosa penetrat.* Itaque serpens
Dæmon ob deprauatum hominum genus punitur
Curiositatis perseuerantiâ. Scilicet, inquit Deus: In
pœnam tam execrandi facinoris, tibi permitto curio-
sitatis vitium, nempe auidè peruestigare aliena deli-
cta, inquietè excubias agere ad diuinandos alienos
defectus, sæpè falli, & fallere, odia hominum ex infa-
mi vitio contrahere. Neque enim ipse Deus reperisse
videtur grandius supplicium, quo ob tantam culpam
animaduerteret in malum dæmonem, quàm damna-
re illum ad perpetuam curiositatem, & inuidiam cu-
riositati agnatam: *Terrā comedes, &c. quod est curio-
sitas.* Ex sapienti pœna, quā Deus tantum Dæmonis Iudith.
crimen

crimen punit, taxa molestam, & odiosam malitiam curiositatis, quam grauissimè hîc v.33. Iuditha notat in principibus Bethuliæ, aiens: *Vos autem nolo vt scrutemini actum meum*, ne curiositas fascinet, & perdat præclarum facinus, quod intento.

---

§. XLVIII.

Suspicio, inquisitio, seu iudicium de crimine, præpropera damnatio est, & irreuocabilis sententia.

174. Suspicio seu accusatio delicti, præpropera damnatio est.

DElicata res est honor, tenera famæ valetudo est, & quæ à remedijs ægrotat, & à suspicione læditur: non bona suspicio bonæ famæ morbus est, & quidem grauissimus, ne dicam, irremediabilis; delicti disquisitio delinquentem prodit; accusationis labes nec absolutionis lixinio detergitur: reus criminis ipsâ accusatione condemnatur, tardè sententia absoluit, quē accusatio prodit, suspicio dānauit: iudicium ipsum in re honoris, sententia est, cōdemnatio est. Ioan. 3. v. 18. *Qui credit in eum non iudicatur*. Nota est Theologorum diseptatio, quo modo qui credit in Christū non iudicabitur, cùm dicat Paulus 2. Cor. 5. v. 10. *Omnes nos manifestari oportet, ante tribunal Christi*. Et quidem omnes prorsus homines sistendi sunt in die iudicij, vt iudicentur à Christo neq; vllus erit, qui effugere possit iudicem Deū. Fidesne liberabit à iudicio? Quid? fideles excipientur ne causam dicant apud tribunal Christi? Apte Theophylactus: *Quid est, qui credit in Filium non iudicatur? Numquid si immundam egerit vitam, non iudicatur?* Cui acutè respondet Hugo ibi ex multorum Patrū sententia, *Non iudicatur iudicio condemnationis*. Itaque idem est ex communi interpretum mente iudicari, & damnari, & iudicium synonimon est damnationis. Vnde suprà v. 17. dixerat, Euangelista: *Non enim misit Deus filium suum, vt iudicet mundum*, id est, vt damnet. Aptène ponitur ab Euangelista *iudicari* pro damnari? Numquid nō multi iudicabuntur, qui minimè damnabuntur, sed planè absoluentur? Cur quęso, iudicium ponit pro condemnatione? Planè, quia apud homines nemo qui accusatur, prorsus absoluitur; nam accusatio, & iudicium, quoddam condemnationis genus est. Bellè S. Chrysologus, *Delicta qui discutit, prodit*. Porrò in iudicio discutitur crimen Rei, & ventilatur, patraueritne illud, an non, indagatio fit, adest sinisteritas suspicionis, probabilitas commissi delicti, ante acta vita ad verisimi-

175. litudinem facinoris disquiritur. Esto, tādem absoluatur. At reus fuit facinoris, & flagitij suspectus, & verosimile habitum fuit perpetrasse tędū illud facinus. O feram absolutionem, quam præcessit ipsius accusationis, seu iudicij præmatura dānatio! Disertè Plin. *Dum defunditur, turpis: dum accusat, sceleratus probatur*. Nā ipsa obiectatio turpis facinoris; imò ipsius refutatio turpem arguit reū turpis facinoris. Et refutando, & à se repellendo infame delictum, tacitè ipsâ defensione infamatur; nam planè fatetur se reū, & suspectum esse flagitij. Ergo periclitatur fama, periculo infamiæ, & iudicium condemnatio est, & accusatio damnationis infamia: & omnis accusatio, seu delicti inquisitio, præmatura damnatio est: & iudiciū, anticipata sententia. S. Nazianzenus inter acerbissima, quę passus est Basilius, recenset, quòd inquisitio facta fuit de eius probitate sic fatus, *Ille* (nempe prætor) *cursum furore concitatur, & Magistratus quosdā mittit, qui sancti viri cubiculū perscrutētur, ignominiæ causa potius id faciens, quàm quòd eiusmodi quicquā necesse esset*. De hac Basilij iniuria sic loquitur Cyrus Theod. *Præfecte, quodnā dedecus, quæ iniuria? Quænam hæc? requiris in domo sanctissima, teli sque puris Angeli mulierculas?* Quid si Saluianus vt erat acri ingenio, alludens ad Ecclesiastica tribunalia dixerit, *Censura iudicij*? Ac si sola accusatio, & merum iudicium: ante vllam Iudicis sententiam cēsura Ecclesiastica sit, qua homo sic notatur infamiā delicti, (cuius reus est) vt tanquam si excommunicatus esset, omnes fugiant eius communionem, & contubernium: & suspendatur ab officij exercitio, &c. nam qui est criminis suspectus, aut reus, his ab accusatione, seu iudicio, *censuris* lædi quotidiana probat experientia.

[Margin: Ioan. — 2. Cor. — Theophyl. — Hugo. — Ioan. — Chrysol. ser. 3. — Plin. lib. 6. epist. — Suspicio seu accusatio est velut censura Ecclesiastica. — Nazianz. orat. de Basil. laud. — Cyrus. Theod. — Salu. lib. 1. de Gubern. Dei.]

176. Matth. Accusatio & disquisitio delicti pœnā dicitur infernalis. Maldon.

Matthæi. 5. v. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autē dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio, Qui autē dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis*. Iræ nomine acre vindictæ propositum, nempe occidēdi fratrem, significari, cōmunis, & verior interpretatio est apud Maldonatum inibi. Propositum fraterni sanguinis effundendi, criminosum valde est, & à quo valde homines voluit Christus deterrere & tamen solùm *iudiciū* pro condemnatione, seu supplicio erit: dicitur, n. *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*. Itē *Raca* iniurium vocabulum est, & criminosius quàm clàm intentata cędes; & tamen huius criminis reus, concilio dignus censetur, & nulla condemnationis, seu pœnæ mentio fit. Num iudicium merum pro supplicio erit? Planè id indicat Euangelista, & aduertit Hugo ibi, sic præfata verba commentans: *Iudicium est, quando cum reo agitur, & adhuc locus defensioni conceditur. Concilium dicitur, quando de sententia danda agitur inter iudices. Gehenna dicitur illatio pœnæ*. Itaque cū Christus Deus hîc maximè intentat homines dehortari, & deterrere à conuitijs, & iniurijs, aduersus fratres, *Iudicium*, & *Concilium* minitatur, non condemnationem, non condemnationis pœnam. [Margin: Hugo.]

177. Porrò accusatio, & iudicium anteuertunt iudicis sententiam, magnumque dedecus ex accusatione, & delicti peruestigatione reputatur pro supplicio granissimi reatus. Scilicet reus iudicij accusatur, infamatur delicti suspicione, cautio adhibetur de suspecto, inquisitio fit, dehonestatur apud testes, quos interrogant, crimen ventilatur apud Iudices, examinantur suspicionum vel testimoniorum munimēta. Exponitur vt malè tractetur ab ijs, qui ei inuidebāt, aut odio habebant. Quodnā grauius dedecus è condemnatione? sat deuenustatur quis suspicione, dehonestatur accusatione, infamatur inquisitione. Vnde tribunal meritò pro districta condemnatione reputatur, & iudicium præpropera, & irremediabilis condemnatio est. Et ita qui irascitur fratri suo, intentans illius cędē, qui conuitium iactat in fratrem, ad iudicium, & concilium damnatur, tanquam ad acerbum, & immane supplicium. Non omittam verba, quæ Hugo inibi animosè adiecit inquiens: *Nota, quod iudicium, conciliū, gehenna pœnam significant infernalē*. Id est, irreuocabilem; nam irreuocabilis est inferni pęna; sic pęna ex accusatione, seu iudicio, quia accusationis infamia nec absolutione dilui solet; semper enim durabit suspicionis dedecus, & delicti metus. *Quid enim casta mentis integritas in alterius suspicione maculatur?* Verba sunt Tertulliani de Cultu fem. cap. 12. Et quidem nimis. Nam scrutatio à non bona suspicione orta, valde deuenustat hominem, & fascinat virtutem, Vnde Iuditha hîc, v. 33. dixit proceribus Bethuliæ? *Vos autem nolo, vt scrutemini actum meum*. Timet sancta femina ne scrutatione prodatur. Non quia malè operatura erat: sed quia suspicax inquisitio, vt dehonestat personam, sic fascinat opus etsi præclarum. [Margin: Hugo. — Iudith.]

---

§. XLIX.

Diuisio in Ecclesia, quędam quasi heresis est, in Beatitudine esset infelicitas; & in ipso Deo perfectio non est, quod distinctionem inducit.

178. SIcut pax summa est Christianæ perfectionis, & summæ virtutis encomium; (Nam *Pax Angelorum*

Elig. ho. 1. Pax Angelorũ Collegio sociat. Corinth.

rum Collegio sociat, ait Eligius Nouiomensis,) ita discordia summum malum est, & vitiorum elogium: maiúsque, ac criminosius malũ, quàm apparet specie tenus, discordia est. 1. Corinth. 11. v. 18. *Conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo. Nam oportet et hæreses esse.* Apud Corinthios scissuræ erant, & dissensiones; quod delatum est Paulo absenti; & statim id credidit. Ratio autem, qua inductus est, vt id sibi persuaderet, fuit, *Quia oportet hæreses esse.* Planè istiusmodi ratio Paulo indigna videtur. Nam scissuræ, siue seditiones inter Corinthios, diuisio seu discordia quædam erat, at discordia etsi pacem turbat, hæresim non facit. Nisi quis adeò desipiat, vt existimet dissensionem, seu seditionem, hęresim constituere, quod valdè temerarium, & stultum foret: sic enim nulla foret ciuitas, aut cõmunitas, quæ sæpius infecta non fuisset hæreseos labe. S. Anselmus ait eiusmodi scissuras esse, *Maximũ omnium malorum.* Parum hoc est, nisi hæresis in fide dicatur à Paulo, vt rectè notat Cornel. hîc. Itaq; in Ecclesia primitiuâ tã enorme crimen discordia habebatur, vt hæreseos nomine censeretur; quasi erraret in fide, qui discordiæ malo scindebatur à fratribus. Fortassis quia turbata pax occasio hęresũ est, aut inchoata hæresis. Vsq; eò odiosũ erat discordiæ malũ, vt hęreseos nomine notaretur. Hęresim autẽ esse in Ecclesia. *Maximũ omniũ malorũ*, & docet Ansel. & nemo est, qui nõ videat: Vnde euersio Ecclesiæ militãtis discordia est, quin & euersio foret Ecclesiæ triũphãtis.

Discordia inter fratres quomodo sit hæresis suspecta.

Anselm.

Cornel.

179. Iobi 25. v. 2. *Potestas, & terror apud Deum est, qui facit concordiam in sublimibus*, Per τὸ *sublimes*, intelligit S. Hieronymus *Sanctos.* S. Thomas *cœlos* vel *Angelos.* Vtriq; subscribit Hugo, aiens: *In sublimibus, id est, in perfectis hominibus, vel in Angelis, vel in Electis, in quibus est discordia cõcors.* Quid? Deus in cęlis, etsi à natura sua incorruptibilibus; & in cęlestibus hominibus, & Angelis concordiam facere vsq; adeò studet vt potestatem summam exercens, quasi terrorem incusserit cœlis, ne (vt olim,) leui rumusculo cęlestis pax turbetur? Profectò Beatitudo vel à leuicula discordia planè infelicitaretur. Tametsi impossibilis sit seditio in cęlis, discordia in Beatis, tamẽ videtur pręcauere Deus, ne leuis discordia suboriatur? Deusne terret in cęlis Beatorum pacatissimas mẽtes? De hoc terrore multa interpretes. (Fortassis est perfecta cognitio, qua Beati cognoscunt, quàm grãde malum sit discordia) Satis est ad præsens institutum, hac opportunâ cautelâ discordiam præcaueri in Beatis, ne tenui dissidio (quod iam suboriri non potest) summa Beatorum felicitas degeneraret in infelicitatem. Nam vel tantillum discordiæ summam perfectionem Beatitudinem redderet degenerem, & imperfectam. Vnde discordia in Ecclesia, hæresis dicitur, & in Beatitudine, si fieri posset, infelicitaret: quin etiam quod distinctionem inducit in Deo, perfectio nõ est. Nempe quod non vnum, sed distinctum in Deo est; quamuis in Deo, perfectio non est. Attentum, & Theologum vellem lectorem ad id, quod subijcio.

Iob. Hieron. S. Thom. Hugo.

Discordia si esset in cęlicolis, beatitudinem infelicitaret.

180. Deus noster & Trinus est, & vnus; vnus in essentia, & essentialibus attributis; Trinus in personis, & proprietatibus personalibus. Ad hæc, Deus cùm summè bonus sit, summè perfectus est. Verùm etsi certum sit quodlibet essentiæ diuinæ attributum perfectionem esse. Nam quidquid in Deo est, est etiam cum ipso identificatum, & ipsissimus Deus est: at Deus est perfectio: ergo & quoduis attributum est perfectio. Nihilominus quærit subtilior Theologiæ schola, an proprietates personales in Deo sint perfectiones, an non? Multa super hoc Theologis omitto, & in re subtili assentior subtili Doctori in 3. d. 1. q. 1. & 4. (Cui præter suos, subscribunt multi è nostratibus,) asserenti, relationes diuinas secundum rationem formalẽ, non esse perfectiones; quod planè arduum videtur Nam cùm relatio diuina adhuc formaliter, sit res, & aliquid Dei, necessarium videtur fore perfectionem. Quid enim Dei non erit perfectio, cùm Deus summè bonus, & perfectus sit? Eritne perfectio in homine esse album, in Angelo esse sanctum, in Deo esse misericordem; & in Patre Deo non erit perfectio esse Patrem, nec in Filio Deo, esse filium; nec in Spiritu sancto, esse Spiritum sanctum? Adde, quòd ratio Patris, & ratio Filij, & ratio Spiritus sãcti est res ipsissima, ac Deitas; Deitas perfectio est: ergo & istiusmodi rationes personales, perfectiones erunt in Deo. Non me territat hæc difficultas, cùm aduerto rationes personales esse diuersas in Deo. Porrò quidquid in Deo vnũ est, neq; ab alia persona distinctum, perfectio est: sic in Deo perfectio est Deitas, perfectio est omnipotentia, perfectio est misericordia, &c. At diuina Paternitas, Filiatio diuina, & diuina Spiratio, etsi identificatæ sint cum Deo, qui summa perfectio est, perfectiones, non sunt. Nam in quo non adest ratio vnitatis, adhuc in Deo perfectio non est. Tã longè abest diuersitas à perfectionem. Quod perspicuè docet S. Bernardus, sic aiens: *Vbi vnitas, ibi perfectio: reliqui numeri perfectionẽ non habent.* Quid illustrius pro hac re? Fallor, si non alludit etiam Tertullianus, lib. 1. aduersus Marcion. c. 4. licet aliam quæstionem versans, sic enim inquit; *Deus summum bonum solitudinem quandã de singularitate præstantiæ suæ possidens, vnicum est*, id est, in Deo perfectionis, seu *præstantiæ* laus in *solitudine:* siue *singularitate*, qua est vnus, sita est. Annuit etiã Nazianz. Orat. in S. Baptisma, ita scribens: *In Patre, & Filio, & Spiritu sancto, &c. quorũ opulentia*, (id est, diues perfectio,) *naturæ identitas est.* Itaq; paternitas, filiatio, & spiratio, licet diuinæ sint, quoniam Patrem Deũ discernunt à Filio, & à Spiritu sancto, perfectiones non sunt. Caue à diuersitate animorum, quæ in Ecclesiâ hæresis quædam dicitur; in Beatitudine infelicitas foret; & in Deo ipso perfectio non est, quod distinctionem inducit. Quid exaggeratius? Diuisionem solerter cauet Holofernes prudens Assyriorum dux: Nam cap. 3. v. 15. *Præcepit adunari vniuersum exercitum virtutis suæ:* scilicet præcauet, ne diuisione dissipetur virtus sui potentissimi exercitus. Et dum Bethulię principes perfectam virtutem precantur Iudithæ, pacem precantur, etiam cùm ad bellum contra Holofernem pergit.

Scot. Vazq.

Quod non est vnum in Deo, perfectio non est.

Bern. lib. 4. de Considerat. ad Eugen.

Tertull. l. 1. adu. Marcio. cap. 4.

Nazianz. Orat. in S. Baptisma.

Iudith.

---

§. L.

Pax, & animorum consensio, Trinitatis, imitatio est.

MAxima communitatem laus, & supra hominum fastigium, & ingenium, Pax est. Quippe tacito naturæ impetu homines distrahuntur, & ingenij, & studiorum diuersitas aliò nos rapit, vt vix paucos inuenias pace, & vnitate concordes. Concordia naturæ, discordia studiorum est: vnde mutua animorum consensio attollit hominem supra humanum fastigium, & Deo Trino, & vni similem reddit. Quid sublimius, quàm vt homines diuersitatem personalem, & vnitatem essentiæ diuinæ in se ipsis Pacis beneficio imitentur, & exprimant? Ioan. 17 v. 11. *Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos.* Hoc anxiè optat, & enixè precatur Christus Dominus, vt fideles ingenijs, & studijs diuersi, vnum sint, sicut Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vnum sunt in natura, etsi personarum proprietatibus diuersi. Audi S. Aug. *Non ait, vt nobiscum sint vnum, aut simus vnum ipsi, & nos; sicut vnum sumus nos, sed ait, vt sint vnum sicut & nos; ipsi vtique in natura sua sint vnum, sicut & nos in nostra vnum sumus.* Quid? ex Augustini mẽte Christus precatur Patrem, vt homines sint vnũ in natura humana? ait enim August. vt homines in natura sua sint vnũ? Nimirum egregia foret postulatio, vt homines in essentia sua non discrepent, quod etsi 181.

Pax est Trinitatis imitatio.

Ioan.

Aug. tract. 107. in Io.

noo

non postuletur à Christo, necessariò erit. Numquid Augustinus naturam hominis appellat Pacem? ˋtinã summa virtus, Pax scilicet, foret naturalis homini, homini inquam, cui quodammodò innatum est diuisionis vitium, & virtus vnitatis inquilina. Saltē postulat Christus, vt fideles sint *cor vnum, & anima vna*, & sic reciprocu charitatis nexu copulentur arctè, vt in personarũ multitudine, vnitatem diuinæ essentię imitentur: *Vt sint vnum, sicut & nos*, Christus Dominus optat. Quod pulchrè docuit Alex. Clemens, sic fatus, *Multi in vnam cogi dilectionē per monadica essentiæ vnionem festinemus*. Quasi dicat: seriò curent homines, vt fraternũ amore, & indiuidua animorũ consensione, Monadicam Dei essentiam imitentur, quamuis eorum genij, & mores diuersi sint: sicut in diuinis accidit personarum diuersitas. Nã Pater æternus personali proprietate auctoritatem ostentat, diuinum, Verbum Sapientiam, Spiritus sanctus beneuolentiã, quæ proprietates valdè inter se discrepant; & nihilominus tres personæ Monadicam habent naturam diuinam. Sic homines natura, & studijs diuersi, Monadicam essentiam Pace, & vnitate quodammodò consent.

Clem. Alex. Adhort. ad Gentes.

182. Naz. Orat. 1. de Pace.

S. Nazianz. sic scribit: *Quoniam facti sumus vnum, vnius Domini, & de Trinitate concordes, vnanimes*; Et infrà, *Quibus præcipuum est, vt pacifice, & absq; seditione agant, ac vt vnum sint à sancta accipiant Trinitate: Quoniam et illa Deus est vnus, ac esse creditur, non minus propter concordiam, quàm substantiæ identitatem. Atque ideo Deo, & diuinis sunt proximi, qui Pacis bonum amplecti videntur*. Quid luculentius pro hâc re dici potuit? Quod nuper docebat nos Augustinus, orationem Christi Domini (*Vt sint vnum, sicut & nos*) sic interpretans: *Vt homines in natura sua sint vnum*. Vnde sicut esse diuinum, & personarũ diuersitate, & vnitate naturæ, Pacis vinculo indiuiduæ constat; sic satis homo fortè non erit, qui eiusmodi consensionis vnitate careat eo modo, quo ab homine haberi potest. Sic interpretur illud Iobi elogium, c. 1. v. 1.
Vir erat in terra Hus nomine Iob. & erat vir ille simplex: Id est, erat vir ille nõ multiplex, sed *vnus*, & *simplex*; (vt Helcana 1 Reg. 1.) Alij ex Originali legunt, *vir integer*, (de quo alibi.) Quasi dicat, homo nõ vnus cum fratribus, sed multiplex, non est homo integer; aliquid illi deest de ratione hominis; Essentiam defectiuosam habet, & mutilam, cui deest simplicitas, & vnitas cum fratribus: S. Iobus in se simplex, & pace populis coniunctus, *vir integer est*, & nihil humanæ naturæ illi deest. Ergo fideles simus, etsi plures numero, vnum in natura, consensione animorum, Monadicam essentiam imitantes. Adunemur, vt exprimamus diuinam similitudinem: vt simus natura integri, & integri virtute.

Iob.

1. Regum.

Iudith.

CAPVT NONVM.

Vers. 1. QVibus abscedentibus, Iudith ingressa est oratorium suum: & induens se cilicio, po-
suit cinerem super caput suum: & prosternens se Domino, clamabat ad Domi-
num, dicens: 2 Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in de-
fensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & de-
nudauerunt femur virginis in confusionem: 3. Et dedisti mulieres illorum in præ-
dam, & filias illorum in captiuitatem; & omnem prædam in diuisionem seruis tuis, qui zelaue-
runt zelum tuum: subueni quæso te Domine Deus meus mihi viduæ. 4. Tu enim fecisti priora,
& illa post illa cogitasti: & hoc factum quod ipse voluisti. 5. Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt,
& tua iudicia in tua prouidentia posuisti. 6. Respice castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra
Aegyptiorum videre dignatus es, quando post seruos tuos armati currebant, confidentes in
quadrigis, & in equitatu suo, & in multitudine bellatorum. 7. Sed aspexisti super castra eo-
rum, & tenebræ fatigauerunt eos. 8. Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerunt eos.
9. Sic fiant & isti, Domine, qui confidunt in multitudine sua, & in curribus suis, & in contis, &
in scutis, & in sagittis suis, & in lanceis gloriantur, 10. Et nesciunt quia tu ipse es Deus noster,
qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen est tibi. 11. Erige brachium tuum sicut ab ini-
tio, & allide virtutem illorum in virtute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promit-
tunt se violare sancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & deijcere gladio suo cornu
altaris tui. 12. Fac Domine, vt gladio proprio eius superbia amputetur. 13. Capiatur laqueo
oculorum suorum in me, & percutiens eum ex labijs charitatis meæ. 14. Da mihi in animo
constantiam, vt contemnam illum, & virtutem, vt euertam illum. 15. Erit enim hoc memo-
riale nominis tui, cùm manus feminæ deiecerit eum. 16. Non enim in multitudine est virtus
tua Domine, neque in equorum viribus voluntas tua est, nec superbi ab initio placuerunt tibi:
sed humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. 17. Deus cœlorum, creator
aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericor-
dia præsumentem. 18. Memento Domine testamenti tui, & da verbum in ore meo, & in cor-
de meo consilium corrobora, vt domus tua in sanctificatione tua permaneat. 19. Et omnes
Gentes agnoscant, quia tu es Deus, & non est alius præter te.

§. I.

Commentarius littera.

Vers. 1. Quibus abscedentibus, Iudith ingressa est oratorium suum, & induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum, & prosternens se Domino, clamabat ad Dominum, dicens.

BIBLIA Sixtiana sic versiculum exscribunt: *Iudith autem procidit in faciem suam, & imposuit cinerem super caput suum. Et mutauerat, quem induerat saccum: (& erat nuper oblatum in Hierusalem in domo Dei thymiama vesperæ illius,) & clamabat voce magna Iudith, et dixit*. Consentiunt Septuaginta, & Biblia Regia & Cõplutensia, & Vatablus, etsi paulò diuersis verbis. Cùm allegatur versio LXX. Interpretum non ideò affirmo ab ipsis esse eiusmodi trãslationem; scio enim id valde ambiguum esse. Sed voco translationem Septuaginta

Vers. 1. Bibl. Sixt.

Septuag. Bibl. Reg. Complut. Vatabl. LXX.

Bibl, Reg. ginta Interpretum, quam in eorum Biblijs excusam
reperio. Aduerte etiam has omnes translationes præ-
ter vulgatam, è Græco textu esse: neque enim aliud
Goth. exemplar suppetit. At Biblia Gotthica, & Pagninus,
Pagnin. & Clarius non dissentiunt à vulgato interprete. Hic
Clarius. dum iam explicatur, simul explicabitur dissidium
Græcæ exscriptionis à versione Hieronymianâ.

2. *Quibus abscedentibus*: Scilicet Ozias Bethuliæ
Tabernaculum pro domo. princeps, & presbyteri Chabri, & Carmi, ab eâ di-
cesserunt consulto negotio profectionis ad Assyria
castra, vt dicitur in fine capitis præcedentis; *Absces-*
Iudith. *serunt*, inquam, è domo Iudithæ: nam etsi dicatur
in Græco textu, *Et reuertentes e tabernaculo, ierunt*
in ordines suos, Tabernaculum vocat domum Iudi-
thæ, vt exponit inibi Salianus noster, ad annum mun-
Salian. di 3346. sic dicitur Psal. 90. vers. 20. *Flagellum non ap-*
Psal. *propinquabit tabernaculo tuo*. Illis, inquam, discedentibus, *Iudith ingressa est oratorium suum*: quod suprà,
cap. 8. v. 5. appellauerat *Secretum cubiculum*, à se sibi
structum in suprema domus suæ contignatione. de
quo inibi legimus. Ita Lyra, Carthusianus, Serarius in
Lyranus. cômentario, Salianus vbi suprà, Bartholomæus Tor-
Carthus. tolettus lib. 2. Iudithæ vindicis. Quâ autem horâ Iu-
Serar. ditha ascenderit in ædiculam domesticã, tradit Græ-
Salian. cus textus; nempe *sub tẽpus sacrificij vespertini*, quod
Tortolet. solet Hierosolymis offerri in templo, vt priuata ora-
tio publicæ & solemni coniuncta, efficacior reddere-
tur ad impetrandum diu expetitum beneficium. Et
puto quod vniuersa eius familia iussa est tunc ora-
tioni vacare: nam multorum oratio certiùs & citiùs
impetrat quod exorat.

3. *Et induens se cilicio, &c.* Græcus textus non habet,
Iudith. *induens se cilicio*, sed potiùs oppositum; sic enim ad
verbum: *Nudauit id quod induebatur cilicium*. Quod
negotium facessit interpretibus. Neque enim verosi-
mile est piam & religiosam feminam, quæ habens su-
per lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus
vitæ suæ, (vt dicitur suprà c. 8. vers. 6.) illud exuisse, cũ
dira obsidionis calamitas perurgebat: præsertim quã-
do oratione exambit flectere ad miserationem offen-
sum Deum: quẽ probè noscit deliniri eiusmodi aspe-
Quid sit nudasse cilicium. ritatibus. Verùm nisi ego fallor, non aduersatur Græ-
cus textus vulgatæ editioni, sed explicatiùs idẽ tradit.
Iudith. Triplex explicatio succurrit Prima, τὸ *Nudauit cili-*
cium, idem sit ac palàm ostendit. Nam cùm semper
Iuditha gestaret cilicium appressum carnibus, & ita
reliquis vestibus coopertum, cùm ad orationẽ acces-
sit, detractis cæteris vestimentis, illud nudauit, non
exuit, id est, palàm apparuit, quod semper occultum
erat: sic vers. sequ. ait de Dina, *Nudasse femur*, id est
palàm detectum fuisse. Vnde à vulgato dicitur, quod
induit se cilicio, id est, apparuit tunc induta cilicio,
quando detractis vestibus solo cilicio vestita erat. Nẽ-
pe moris est Scripturæ sacræ ex rerũ apparentiâ rem
Genes. affirmare. Sic Sol, & Luna Gen. 1. vers. 16. *Luminaria*
magna dicuntur comparatiune stellarũ, tametsi stel-
læ molis amplitudine Lunam longè excedant. Et Eze-
Ezech. chielis 27. vers. 11. præsidiarij milites arcis Tyriæ pyg-
mæi appellantur, non quia cubitalis statutæ forent,
sed quia positi in mœnium sublimitate, sic appare-
bant, eos suspicientibus ex inferiori solo, vt notauit
Prado. egregiè noster Prado ibi. Et Matthæi 2. v. 52. *Et Iesus*
Matt. *proficiebat sapientia, & ætate, et gratia* apud Deum, &
4. homines; id est, videbatur proficere sapiẽtiâ, & gratiâ,
vt commentantur communiter interpretes. Mitto
sexcenta alia loca, quæ vbertim suppetunt in Biblijs:
nolo onerare locũ, sed explicare. Hæc expositio pla-
cui Serario in commentario capitis, & Emanueli Sà,
Serarius Sà. & Tortoletto lib. 2. nec displicet Saliano. Aliam inter-
Tortolet. pretationẽ affert, & magis approbare videtur idẽ Sa-
Salianus. lianus, vt Iuditha exuerit interius, quo asperabatur ci-
licium, illúdque cõmutasse in saccum, quo humeri,
pectus, & totum penè corpus affligeretur. Hæc dixe-
Baez. rim in gratiã Græcæ translationis. Bene aduertit Bae-
za tom. 3. lib. 14. c. 9. §. 10. tẽpore magnæ calamitatis
ostentasse Iuditham asperitatem cilicij absq; periculo
gloriæ inanis. Ego quidem tanti non facio Græcã ex-
scriptionem, quam in multis mendosam sæpè notaui,
vt præfata verba sinceriùs non explicem. Nempe Iu-
ditha sese ad orationem comparans, non exuit inti-
mum ciliciũ carnibus appressum, quo semper mace-
rabatur ad dolorẽ; sed ad orationẽ ingressa, amplio-
rem saccum induisse, qui totum operiret corpus, ad
illud magis exasperandum, tum etiam ad deformita-
tem, & commiserationem: nam habitus sordibus ho-
minem deformans, misericordiam diuinam feliciter
excitat. Ita Liranus, Dionysius Carthusianus, & no- Lyranus.
ster Sanctius. Non adducar, vt credã, veram esse Hu- Carthus.
gonis coniecturam, Scilicet Iuditham exuisse assuetũ Sanctius.
corpori cilicium; vt alloqueretur Oziam, & reliquos Hugo.
Bethuliæ proceres, & postea induisse: nam interius ci-
licium intrinsecùs latẽs, nec officit ciuilitati, nec ina-
niter ostentat virtutis ambitionem. Quin nec dedece-
bat feminam sanctimoniæ, & prophetiæ laude cele-
brem, in angusto illo rerum articulo palàm indui ci-
licio, & sordido pœnitentium amictu ad placandum
numen populo offensum.

Posuit *cinerem super caput suum*. Sparsionem cine- 5.
ris super caput, signum fuisse ambitiosioris luctûs, Cinis in capite signũ esse ambitiosi luctus.
constat ex hoc Iudithæ lib. c. 4. vers. 16. & c. 7. vers. 4.
& Estheris 4. vers. 1. & 2. Reg. 13. v. 19. & passim in
Psalmis, & Prophetis. Et Matthæi 11. v. 21. *Si in Ty-* Iudith.
ro, & Sidone, &c. in cilicio, & cinere pænitentiã egis- Esther.
sent. Legi potest ibi Maldonatus, qui non tantùm ibi Regum.
adaggerat plura Bibliorum loca, sed etiã probat Gen- Matth.
tiles, & exteras nationes imitatas fuisse solemnẽ hunc Maldon.
Iudæorum morẽ. Quod liquidò constat ex hoc Mat-
thæi loco, vbi id asseritur de Tyro, & Sydone, & ex
Ionæ 3. v. 6. vbi Niniuitæ sacco, & cinere veniã impe- Ionæ.
trarunt, Matth. 12. v. 41. Tortolettus supra Iuditham Matth.
non *cinerem*, sed *puluerẽ* capiti imposuisse canit. Pu- Tortol.
to eodem sensu nã Iosue 7. vers. 6. dicitur: *miseruntque* Iosue.
que puluerem super capita sua, & dixit Iosue: Heu Do- 1. Regum.
mine Deus, &c. & 1. Reg. 4. v. 12. & lib. 2. vers. 12. & Threnor.
Threnor. 3. v. 29. & Ezech. 27. v. 30. sumitur enim pul- Ezech.
uis pro cinere: nempe genus pro specie. Vnde vbi vul-
gatus exscribit *cinerem*; Vatablus vertit *puluerẽ*. Aut Vatabl.
puluerem spargebant super caput, vt insinuat Pineda Pineda.
in c. 7. v. 4. Quod verosimilius videtur: nam stationa- Iudith.
rij milites, qui suprà c. 7. v. 4. viso exercitu Holofer-
nis, miserunt cinerem super capita sua, fortè obuio
puluere sparserunt capita: nam nimis difficulter illis
suppeteret cinis in militari statione præsertim campe-
stri. Quæret aliquis quare in magna calamitate super
capita spargitur cinis: Respondet Pineda explicans Iob.
præfata Iobi verba: *Sparserunt puluerem super caput* 6.
suum in cælum, quòd illa pulueris iactatio fiebat, non
tam in caput, quam sursum, cælum versùs, & aerem
capiti imminentem, tum vt cadente puluere caput
aspergeretur, tum vt significaretur cælum tunc mini-
mè serenum esse, sed turbulenta & nubila omnia, &
quasi vehementi aliqua tempestate exorta, puluerem
excitatum; sic Deo ex cælis despicienti suam calami-
tatem, lugentes, & afflicti præsentẽ faciebant. S. Gre- Gregor.
gorius lib. 35. Moral. c. 2. aliam rationem tradit: *In ci-*
licio quidem asperitas, qua punctio peccatorũ; in cinere
autem puluis ostenditur. Et idcirco vtrumq; hic adhi-
beri ad pænitentiam solet, vt punctione cilicij cognosca-
mus quid per culpam fecimus, & in fauilla cineris per- Lyran.
pendamus, quid per iudicium facti sumus. Lyranus hîc
diuersam rationem reddit: *Induens se cilicio, posuit*
cinerem super caput suum; & vtrumque fecit ad humi-
liationem sui, sciens quod oratio humiliantis se nubes
penetrat. Hæc ratio Lyrani, & illa Gregorij aptè ex-
plicant cur super caput spargatur cinis: alia verò Pi-
nedæ, cur sursum mittatur versus cælum; scilicet,
vt descendat in caput. Adde, preces à sacci, & ci-
neris sordibus ambitiosè audere impetrationem. Da-
uid,

Saluian. Tertull. Cerda. Basil. Sel. Patian.

uid, inquit Saluianus lib. 2. de Gubernat. *Prouidum pœnitentem cum patrocinio ambitiosi squaloris assumit*. Super hâc re legi potest Tertullianus, Apologetici cap.40. in vltimis verbis, quæ vbertim locupletat noster Cerda, & Basil. Seleuc. Orat.12. de Iona, & Patianus.

7. Tortolet.

Et prosternens se Domino. Tortoletus censet non toto corpore procubuisse, & hæsisse terræ, sed è genu orasse Iuditham, ita canens:

> *Poplite humum fertur duplicato, ac vota profundit.*

Lucæ. Nyssen.

Præmaturè imitatur Christum, qui Lucæ 22.v.41. *Positis genibus orabat*. Gregorius Nyssen. in Catena: *Quid sibi vult flexus genuum, de quo dicitur, & positis genibus orabat: humanus quidem vsus est pronos terra supplicare maioribus, facto ostentantes fortiores esse, qui rogantur. Palam est autem humanam naturam nihil habere Deo condignum: Et ideo honorifica signa, quæ inuicem exhibemus, fatentes nos humiliores esse respectu excellentiæ proximi, transumpsimus ad obsequia incomparabilis naturæ. Vnde ille qui nostros languores portauit, ac pro nobis intercessit, per hominem, quem assumpsit; genuflectit orando, sanciens non esse superbiendum orationis tempore, sed per omnia humilitati conformandum: quia Deus superbis resistit, dat autem humilibus gratiam*. Morosus ero si chartam impleam hâc vulgari eruditione, quam eructat affatim vtraque eruditio. Et sanè probabilius censeo Iuditham non humi stratam orasse, sed genibus flexis: nam etsi Christiani in grauioribus necessitatibus oraturi sese vsque ad humum prosternant, id non fuisse apud Iudæos in more positum obseruauit Cæsar Baronius 1. tom. Annalium ad annũ Christi 58. his verbis. Videas interim Paulum absque vllâ necessitate Iudæorum moribus inseruiendo, inter suos positum, patrios in deprecando ritus seruasse: genua enim in precibus flectere Iudæi consueuerunt. Nam & de Salomone ait diuina Scriptura: vtrumque genu in terrâ fixerat: Hæc ille. Vnde sensus erit: *Prosternens se Domino*, id est, flexis genibus inclinata, & humilis. Tametsi non longè abesset à veritate, qui diceret, humi stratam, Oratorij pauimento pronam adhæsisse, quod videtur significare *τὸ prosternens se*. Et quidem in tanto tantæ calamitatis periculo, quid mirum si piè quasi exorbitaret vehemens deuotionis affectus, extimulatus periculi magnitudine? Quid vero significet flexus genuum in oratione, tradit Iustinus Martyr (si illius sunt quæstiones illæ, quæ inter eius opera excuduntur) quæst. 115. sic fatus: *Ea propter genuum per sex dies inclinatio, symbolum, & nota est lapsus per peccata nostra*.

Iudæi non prostrati, sed genu flexo orabant. Baronius. Iustin.

8. Græc. Mens clamat ore tacito.

Clamabat ad Dominum. In Græco textu additur: clamabat voce *magna*. Putabit aliquis Iuditham ingenti clamore, & clamosâ vociferatione vocem contendisse in oratione. Putas & molestè totam domum perstrepere vociferationibus, & inurbanè viciniam inquietasse? fortè agebat cum surdo Deo? Imò etiam si vellet, gracilis vox puellæ à cilicijs, & inedia, & oratione effœtæ, & exhaustæ, vociferari non eualeret, nisi incondito, & absurdo clamore. Profectò voce magnâ ad Deum Iuditha clamat in oratione, quæ magno affectu orat, & mentis clamoribus modulatè vociferatur. Exod.4.v.15. Per vrgebat Pharao in deserto Israelitas & linguâ mutus erat Moyses, mente linguatus. Vnde *dixit Dominus ad Moysen: Quid clamas ad me?* cùm nec tunc quidem mutiret. S. Bern. serm. 16. in Psalm. 90. *Clamor in Dei auribus est desiderium vehemens*. Cassiodorus in Psalm. 16. *Ipsius est oratio perfecta, cuius causa clamat, & lingua, & actus, & sermo, & vita, & cogitatio*. Audis clamorem non tantùm esse rem linguæ, sed etiam causæ & actus, & vitæ & cogitationis. 3. Reg. 13. vers. 27. Gentiles prophetæ ad falsos Deos *clamabant voce magna*, existimantes pro maiori sono vocis audiendos. Illos autem irridet Elias, *Clamate voce maiori, &c.* Eleganter Tertullianus in lib. de Orat. cap. 13. *Atqui cum modestia*, inquit, *& humilitate adorantes, magis commendemus Deo preces nostras. Sonos etiam vocis subiectos esse oportet: aut quantis arterijs opus est, si pro sono audiamur? Deus autem non vocis, sed cordis auditor est, sicut conspector. Dæmonium oraculi Pythy: Et mutum, inquit intelligo, & non loquentem exaudio. Dei aures sonum expectant? Quomodo ergo oratio Iona de ventre Ceti per tanta bestia viscera, ab ipsis abyssis per tantam æquoris molem ad cœlum potuit euadere. Quid amplius referent isti, qui clarius adorant, nisi quod proximis obstrepunt?* Succedant magistro discipulus, Cyprianus inquam. *Non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modeste Deo, tumultuosa loquacitate iactare*. Et Arator lib. 1. Hist. Apostol. sic pulchrè cecinit:

Exod. Bern. Cassiodor. 3. Reg. Tertull. Cyprian. Arator.

> *——nimiumque sonora*
> *Causa petit, quod lingua tacet, nec cessat ab aure*
> *Clamosa pulsante fide.*

Rangol. Bisciola. Cerda. Sanctius.

Super hac re lege Rangolium in lib. 1. Regum, cap. 1. vers. 12. & Bisciolam tom. 2. lib. 15. c 8. & Cerdam in Tertullianum ad lib. de Orat. cap. 13. Præclarè aduertit Sanctius, quia Iudithæ congrediendum erat, & cum offenso Deo ad extorquendam clementiam irati numinis, & cum Holoferne ad illum blanditijs detriumphandum: ad expugnandum diuinum pectus Iuditham se armasse, & ornasse orando, squaloris ornatu ambitioso, & cineris pigmentis; ad capiendum vero Holofernem, & eius oculos alliciendos assumpsisse postea vnguentorum odores, oris lenocinia, & exquisitam munditiem. Neque minus delinitur Deus sordibus pœnitentiæ, quam Holofernes munditijs venustatis.

---

§. II.

Hypocrita infidelitatis candidatus est desperationi velut obnoxius, & æmulus proditoris Iudæ.

SI quis desiderium suum superbiæ clausit, & sic aditum præclusit inani gloriæ, cum sanctissimo quoque de probitate certet. Porrò res inquieta hypocrisis est, ipsa se exagitat, cerebrum mouet, non vno modo grauis & molesta virtuti. Leuis gloriola est, & non leuiter inflat; exiguus igniculus est, & semiustulam vigorem gratiæ; impotentia virtutis est, & potenter nocet; insidiatur probitati, & palàm eam euertit. Fomes vitiorum est, iustitiæ torpor, pietatis nouerca, flagitiorum patrocinium, euersio sanctitatis, & virtutum excidium. Diligenter præcaue ab inanis gloriæ pestifero contagio, quod dissimulanter serpit sub leuis noxæ prætextu, & gehennales mores eructat. Qui viuit gloriæ, gehennæ moritur: qui sperat inanis gloriæ plausum, tacitè desperat de beatæ gloriæ felicitate, Lucæ 3.v.4. refertur illud Isaiæ 40.v.3. *Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur*. Origenes, Beda, & Hugo nomine *montis* intelligunt superbos, & inanis gloriæ studiosos, de quibus sic fatur S. Chrysost. apud S. Thomam: *Omnis mons & collis humiliabitur. Colles autem desperatos appellat: non solum autem ob superbiam mentis suæ, sed propter desperationis sterilitatem: collis enim nullos fructus producit*. Nempe superbi montes bonorum operum steriles sunt, & noxiæ herbæ feraces: malè fœcundi, & peiùs steriles: infœcundi probitate, vberes improbitate: qui cælestes imbres frustrantur, & virtutum operibus nutriunt superbiæ fastum. Ij inquam, elati montes significant homines desperatos, ac si elatio sit desperatio quædam, & quodammodò impotentia virtutis. ô infelix inanis gloriæ studium! quod omen est infaustæ reprobationis, & ius ad gehennale incen-

9. Hypocrisis est ius ad gehēnam. Luc. Isaiæ. Orig. Beda. Chrysost.

incendium. Ac ſi hypocriſis,& inanis gloriæ amor ſit velut i licentia ad deſperandum, & gehennæ titulus. Exerat homo vires arbitrij, & diuinæ gratiæ vigore auertat hanc liberam neceſſitatem, & ſciat inanem gloriam eſſe quoddam quaſi genus deſperationis. Sic fouet vitia, ſic depopulatur ſanctitatem hypocriſis!

10\. Luc. Hypocriſis ſuſpecta infidelitatis eſt, & rea proditioni Iudæ. Matth.

Lucæ 12. v. 46. Agens Chriſtus Dominus de illo ſeruo nequam, qui moram faciente Domino, ſceleſtiſſimè egit, ſic inquit: *Veniet Dominus ſerui illius in die, qua non ſperat, & hora, qua neſcit, & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet.* Quid eſt quòd cùm Dominus caſtigat flagitioſum ſeruum, dicitur eum ponere cum infidelibus? Euangeliſta Matthæus, cap. 24. v. 51. hanc eandem rem commemorans, ait: *Et diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis?* Ecce tibi, qui à Matthæo dicitur *hypocrita*, à Luca dicitur *infidelis*. Hypocriſiſne eſt ſpei iactura, & fidei quaſi amiſſio, & quædam infidelitatis ſpecies? Saltem hypocriſis validè impellit ad infidelitatem. Heu! quot homines videmus propter Superbiam in turpes hæreſes incidiſſe! *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Ioan. 5. v. 44. Ad hæc verba alludere videtur S. Chryſoſtomus ſic aiens: *Vult autem Dominus in hoc oſtendere cauſam, propter quam non poterant credere Chriſto Phariſæi; hoc eſt, quia omnia faciunt, vt videantur ab hominibus. Impoſſibile enim eſt, vt credat Chriſto cæleſtia prædicanti qui gloriam hominum concupiſcit terrenam.* Et ita hypocrita qui vanitati illudet, inter infideles ferè connumeratur à Chriſto. Nam vt probabo ſequenti §. parum fidit de verbis Chriſti, qui coram hominibus bona opera facit ob vanam gloriam. Ergo hypocriſis eſt ſuſpecta quodammodò infidelitatis, & velut rea apoſtaſiæ. Lucæ 22. v. 46. Chriſto oranti in horto accedit Iudas, & pacis oſculo illum prodit ad mortem *Ieſus autem dixit illi: Iuda, oſculo filium hominis tradis; Quaſi dicat* (verba ſunt Ambroſij inibi;) *Propter te ſuſcepi, ingrate, quod tradis in hypocriſi.* Scilicet enormius crimen, quod fuit Chriſti Dei proditio, hypocriſis malitiâ fuit infectum. Ipſa infidelis Iudæ proditio, hypocriſis eſt? Dedeceret enim inſolentius flagitium non fuiſſe opus hypocriſis? Nempe Chriſtus humilitate concipitur à Virgine; & hypocriſi traditur à Iuda Apoſtaſia ab Apoſtolatu, & proditio Chriſti Dei, hypocriſi opus eſt; Heu hypocritæ ſunt æmuli proditoris Iudæ, infidelitatis candidati, & deſperationi obnoxij.

Ioan. Chryſoſt. hom. 73. in Matth.

Lucæ.

Ambroſ.

11\. Matth. 11. Quo ſenſu dicatur Chriſtum non veniſſe vocare hypocritas.

Matth. 9. v. 13. inquit Saluator diſcipulis ſuis: *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores.* Locus planè difficilis. Quomodo enim verum eſt Chriſtum non veniſſe propter iuſtos, ſi omnis Eccleſiæ iuſtitia à Chriſto eſt? Num Chriſtus non venit propter Virginem matrem, quæ Chriſti gratiâ vſque adeò præmaturè præuenta fuit, vt nec incurreret debitum originalis delicti contrahendi? Quid? Chriſtus non redemit Præcurſorem? nec Zachariæ, & Eliſabethæ gratiam meruit, quia erant iuſti ambo? Fortè alio Redemptore vſi ſunt? Nugæ. Quid ergo ſignificat Chriſtus aiens, ſe non veniſſe propter iuſtos; ſiquidem propter nos omnes, & propter omnium ſalutem corporatus eſt? Præclarè Rabanus: *Non veni vocare iuſtos falſos, qui in ſua iuſtitia gloriantur, vt Phariſæos; ſed illos qui ſe peccatores agnoſcunt.* Nempe Phariſæi propter ſimulatam ab hypocriſi iuſtitiam, ironicè vocantur iuſti, vt notat S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Chryſoſtomus, Beda, Theophylactus, Euthymius. Itaque propter hypocritas Phariſæos Chriſtus non venit: (eo ſenſu, quo Chriſtus loquitur, & intelligitur à præfatis Eccleſiæ Patribus: Procul calumnia.) Quid exaggeratius quã hypocritas aliquo modo dici exules à gratia, & extorres à redemptione, & Chriſtum illorum redimendorum occaſione quaſi non veniſſe? Ac ſi hypocritarum cauſa ferè deſperata ſit, & hypocritæ deſperationi obnoxij.

Rabanus.

Hilarius. Hier. Chryſoſt. Beda. Theoph. Euth.

Ergo Chriſtianus, qui verè eſt Chriſtianus, tam longè debet eſſe ab hypocriſi, vt dixerit Auctor operis imperfecti, explicans illud Matth. cap. 6. verſ. 17. *Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuã laua, ſic longe te facere debes ab oſtentatione ieiunij, vt ſi poteſt fieri, quod non decet, etiam ea facias, quæ ex diuerſo luxuriæ, & epulationis videntur eſſe indicia.* Nimirùm ſuadet magnus hic auctor, (vt ſi quandò liceret) operemur virtutem ſub ſpecie vitij, non vitium ſub ſpecie virtutis: vt ſicut in hypocritis apparet in opere virtus, ſed intrinſecùs vitium eſt; ſic ſub apparentia vitij operemur virtutem: quæ erit pia quædam hypocriſis, & ambitioſior virtus ad meriti laudem: quæ dum virtutem abſcondit, virtutis laudem incrementat. Saltem ſolerter fugienda eſt hypocriſis, exemplo Iudithæ, quæ in ſecreto domus virtutes occultabat: Et illis *abſcedentibus ingreſſa eſt oratorium ſuum: & induens ſe cilicio, &c.* hic verſ. 1. ne inanis gloriola diſſimulanter inſidiaretur virtuti: quæ dùm blandè homini adulatur, virtutem ſæuè corrumpit. 12.

12\. Matth. Imperf. hom. 5. in Matth.

Licetne oſtentare apparentias vitiorum ad fugiendam hypocriſim

Iudith.

§. III.

Bona pietatis opera propter inanem gloriam in publico facta, quodammodo blaſphemiæ ſunt.

Diligenti cura Sanctiſſima femina vt pia exerceat opera, recluditur in penitiori ædium ſuarum cubili, remotis arbitris, iuxta præſcriptam Domini, Matth. 6. verſ. 6. *Intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, &c.* Sed quorſum Chriſtus Dominus ab alijs grauioribus criminibus non ita dehortatus homines, ab hoc inanis gloriæ vitio non ſemel, & iterum, ſed ſedulò, & ſeriò nos remouet, quaſi à magno flagitio? Imò ſancta Iudith, aliàs perfectiſſima, & Deo attentiſſima femina, adeò vitat popularem auram, vt in ſuarum ædium penetralibus delegerit ſecretum cubiculum ad vacandum Deo, ne inanis gloriæ viriolum incurrat. Ad declinandam leuem vanitatis noxam, nimis ſedula, & attenta inuigilat: præſtaret intendere totas animi vires ad fugienda grauiora alia crimina, quæ plus vrgent, & nocent. Verùm quàm metuenda ſit Pietas in publico exercita, ne quis in execrandum vanitatis ſcopulum impingat, ſatis luculenter docet S. Iobus, cap. 1. verſ. 5. Huius viri Sanctiſſimi filij, fraternam pietatem alternis conuiuijs confouebant. Veroſimile autem non eſt, neque ferculorum multitudine, aut pretio, neque ebrijs compotationibus, neque laſciuiente aut conuiuiorum melodiâ, aut ſaltatione, à bono parente benè inſtructos filios, conuiuij pietatem fœdaſſe; & tamen: *Cum in orbem tranſiſſent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, & ſanctificabat illos, conſurgenſque diluculo offerebat holocauſta pro ſingulis; dicebat enim: Ne forte peccauerint filij mei, & maledixerint Deo in cordibus ſuis.* Valde admiror cautelam, Iobi, vt apparet, ſuperuacaneam & nimis ſcrupuloſam: erant eius filij iuuenes, erant principes prædiuites commixti Huſitidi genti tunc perditiſſimæ, quod fomitem ad atrociora flagitia indies ſubminiſtrabat; & filijs in iſtiuſmodi flagitiorum periculis verſantibus, nihil timere dicitur: Et tamen filijs pijs conuiuijs mutuam charitatem confouentibus, tam anxiâ ſuſpicatur, & veretur crimina vt inſomnes agat noctes, ſurgat peruigil diluculo, & oret Deum, & ſacrificia mactet, ne fortè in pio opere peccent filij. Profectò nimia hæc cautela eſt, & indigna cordato viro, nedum Iobo, diuinâ, & humanâ ſapientiâ inſtructiſſimo. Nempe certa peccatorum pericula non timet, & ita ſatagit ob leues de bono opere ſuſpiciones? Præterea quid in pio conuiuio blaſphemias filiorum timet? *Ne forte maledixerint Deo in cordibus ſuis.* Num res conuiuij, pietate, & cha-

13\. Matth. Iob. Hypocriſis blaſphemiæ malitiam æmulatur. 14.

& charitate pleni, acta est ad iactandas in Deum infames blasphemias. Consulamus Magni Gregorij oraculum in hoc dubio, si fortè strictum nodum extricet: *Fily (inquit) in cordibus maledicunt, cùm recta nostra opera à non rectis cogitationibus prodeunt*. Scilicet ille Deum maledicit, & in eum iniurius est, & blasphemus, qui sic in publico recta virtutis opera exercet, vt à non rectâ cogitatione prodeant opera, sed inanem gloriam spectent. At impeditior manet locus ab explicatione Magni Gregorij; non lucem sed noctem offudit Iobi verbis hæc commentatio. Porrò quomodo fieri potest, vt filij Iob Deo in cordibus maledicant, & eum iniuriosè blasphement, cùm operantur recta opera, quæ à non rectis cogitationibus prodeunt, videlicet ob finem inanis gloriæ?

Greg. Mag. 21. libro 1. Mor. c. 37.

Gloria inanis blasphemiæ annexa est.

15\. Non enim apparet quonam modo opus bonum in publico patratum, vt putà oratio, Eleemosyna, &c. ob finem inanis gloriæ facta, blasphemiæ sint? Nam blasphemia est, *Iniuriosa in Deum locutio*: quæ etsi potissimum fiat verbis, aliquando tamen fit operibus, id significantibus, vt ex Augustino, Isidoro, & Glossa, docet S. Thomas 2. 2. quæst. 72. art. 1. in corp. Quis ergo tam lynceis oculis præditus est, vt in Oratione, aut eleemosyna, aut quovis pio opere publicè, & propter vanitatem facto, *iniuriosam in Deum locutionem* reperiat? vna & sola Chrysologi perspicacia necessaria erat, & planè sufficit ad rem hanc dirimendam. Attentam expectat mentem acumen S. Chrysologi. Promiserat Christus Dominus centuplum, Matth. 19. vers. 29. pro re quapiam propter ipsum aut relictâ, aut pauperibus erogatâ. Quis dubitat Christum Deum impleturum fore promissum? Blasphemus in Christum foret, qui ambigeret de promissi adimpletione, quippe qui esset iniurius in diuinam veracitatem. At qui istiusmodi bona opera quibus *centuplum* promissum est, in publico, & ob inanem gloriam operatur, planè videtur dubitare de fide Christi, & promissi, diuini adimpletione. Tot enim aduocat testes oculatos, quot spectatores boni operis facit.

Less. lib. 2. c. 45. dub. 1. Aug. Isidor. Glos. S. Thom.

Chrysol. serm. 9. Matth.

16\. Ac si dicat tacitè: Estote testes (si fortè aliquando opus sit, vt vos sistam) me hoc opus bonum fecisse, cui Christus *Centuplum* in præmium promisit; ne forsitã opus à me factum, & simul tam largam mercedem Deus abneget. Hæccine iniuria non est? quæ euidentior blasphemia dici potuit, quã palàm dubitare de Veracitate diuina, & de Misericordia malè sentire? cùm testes parat, si fortè Deus neget debitum? Audi S. Chrysologum: *Homo si in paupere Deo fœneras, testes homines non requires: de accipientis fide disputat, qui sine mediatoribus nihil dat*. Profectò videtur conuinci blasphemiæ, qui inanis gloriæ nomine eleemosynam in publico largitur, faciens de spectatoribus testes, si fortè Deus neget debitum. Rectè ergo sanctus Gregorius aduertit homines *Deum maledicere*, & blasphemos in Deum esse, *cùm recta opera* in publico facta *à non rectis cogitationibus prodeunt*, sed vanitatis causâ fiunt. Denique sapienter Iob de bono filiorum opere timet, ne fortè *fily in cordibus maledicant Deo*. Ad rem inquit Saluianus: *Mendacibus interdum, atque perniris cautione facta, & dato fideiussore, res creditur: Christus tibi, & fidelissimam cautionem, & fideiussores optimos dedit? Cautionem, scilicet Euangelium: fideiussores, Apostolos suos*, &c. *& non credis ei, nec fidem accommodas?* Huc alludere videtur Theophylactus aiens: *Est autem superbia Dei contemptus; quoties enim aliquis non Deo, sed sibi adscribit bona, quæ facit, quid est aliud quam Dei negatio?* Audis superbiam dici Dei contemptum? Et inanem gloriam blasphemiam nominari.

Chrysol.

Saluianus li. 4. de Eccl.

Theoph. in Luc. 18.

§. IV.

Homo, quia inani gloriæ obnoxius est, vel à se ipso celet bonum opus. opus bonum quod cautè ambit latere, piè ambitur à Deo.

17\. *Malitia suopte ingenio quærit latebras*, inquit Philo, quod etiam oculorum experientia notum est: *Secretis patrocinantibus scelus*, ait Saluianus. Scilicet malitia esse vult, quod videri non vult: pudet censeri, quod esse non pudet. Inde ingeniosè latere ambit, secreta sedulò procurans, tãquam malitiæ asylum. *Foris pietas, intus malitia; duplex iniquitas*, Drogonis verba sunt. Scilicet latens malitia, & publica pietas, est exaggeratio iniquitatis. Vnde non modò malitia, sed etiam sanctior virtus suopte ingenio quærit latebras; hac in parte pietas piè æmula vitij est. Hinc virtus ingenio pietatis latè re ambit: ac si homini non tantùm propriæ malitiæ, sed etiam suæ bonitatis erubescendum foret. Et benè quidem virtus erubescit in publico; quia ab ostentatione publicatur, & degenerat in vitij ignobilitatem. Nam manifesta virtus, sæpe est occultum vitium: aspectus enim hominum, fascinum pietatis est. Ad rem Tertullianus adhortatur virgines ne in publicum prodeant, vt non prodant virginitatem: *Nam est aliquod metuendum apud Ethnicos: fascinum vocant infeliciorem laudis, & gloriæ enormitatem*. Itaque humanus aspectus honesta opera fascinat, & venena spirat, quibus bona virtutis valetudo vitiatur, & deprauatur. Planè fascinatio præstigiæ quædam naturales sunt, quibus periculosè tabescit fascinatus, vt macie consumptus intereat. Caue oculorum fascinum, caue aspectuum præstigias, ne valetudo virtutis desciscat in morbum vitij. Sit ergo pulchra virtutis facies clausa pudoris serâ, & circumspectionis claue, vt non incurrat in publicos aspectus, tanquam in scopulos probitatis: nam omnis virtus virgo est, & oculis intuentium, & fauoribus applaudentium sæpius constupratur; & ex pudicâ virgine fit meretrix impudentissima ab studio inanis gloriæ, quæ species aliqua luxuriæ est. De quo aliàs.

Philo lib. 2. legis Alleg. Saluian. l. 4. de Gub. Dei.

Drogon de ... Dom. Passionis.

Gloria inanis virtutes fascinat.

Tert. lib. de Virgin. Veland. ca. 15.

18\. Salubriter nos admonet Septimius, quod *Gloria reconsueuit*. Id est præscriptionem ex longa, & repetitâ consuetudine allegat, vt inanis gloria, quasi ex lege obliget. Hinc subdit, cap. 11. *Gloria insolescit*: nam velut lege latâ obligare præsumit. Quæ audacior insolentia excogitari potest, quàm quod inanissima vanitas tam sublimem principatum in homines ambiat? Vel aliter accipe præfata verba: vt scilicet gloria inanis *insolescat*; quia *reconsueuit* non tantùm gloriam captare de excelsis virtutum operibus, sed etiam de qualicumque bono, quàm exili & dubio. Luculenter Tertullianus loquens de Nouitijs Christianis, qui publica pœnitentiæ opera assumunt, vt Deo satisfaciant, & tamen ob finem inanis gloriæ deprauantur, ita scribit: *Imperfectis luminibus incerta repiant & dicunt quidem pristinis renunciare & pœnitentiam assumunt, sed includere eam negligunt. Interpellat enim illos ad desiderandum ex pristinis aliquid, ipse finis desiderandi. Velut poma cum iam in acorem vel maturitatem senescere incipiunt, ex parte aliqua tamen adhuc ipsi gloriæ sua adulantur*. Sicut pomum post nimiam maturitatem, putridum, & graueolens, & dignum sterquilinio; si verò aliquantulam sui portionem conseruat à putredine immunem, sibi blanditur sese tacitè iactans, eò quòd sic pulchrum, & suaue fuerit secundum omnes sui partes. Nempe pomum semiputridum *adhuc sua gloriæ adulatur* de portiunculâ incorruptâ; & inanem gloriolam captare ambit de particula illæsa à putredine. ô quantula laus, vel potiùs non omnimoda ignominia excitat inanem gloriam in pomo! in ho-

Septim. lib. de Cult. fœm. c. 19.

Gloria inanis reconsuescit, & insolescit.

Tert. lib. de Pœnit. c. 6.

Habac. homine, inquam, gloriæ ſtudioſiſſimo: *Ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter me ſcateat, vt requieſcam in die tribulationis.* Habac. 3. v. 16. ne particula non omninò putrida iactantiam creet, & licentiam ambitionis captet, quia illi pepercit vermis. Mallem putredinem bene humilem, quàm virorem malè ſuperbum, *adhuc gloriæ ſuæ adulantem* ò inſolentiam iactantiæ vel de ignominia ſuperbientem!

19. Tert. lib. 4. cont. Marc. cap. 2. Sublimis virtus ſuſpecta fuit inanis gloriæ. Chryſol. Ex hoc inanis gloriæ fomite ortum eſt quod idem Tertullianus, audacter dixerit: *Prædicatio diſcipulorum ſuſpecta fieri poſſet de gloriæ ſtudio, ſi non adſit illi auctoritas Magiſtrorum, imò & Chriſti.* Nimirum diſcipuli publicè prædicabant hominem crucifixum, quod Gentibus videbatur ſtultitia; & ipſi pannoſi, & ignobiles, & *negati honoribus*, vt ait Sanctus Chryſologus, rudi & incorrupto eloquio, crucis probra, abiectionem humilitatis, & patientiæ cōtumeliam prædicabant. Vnde hic faſtus? Et tamen niſi Dei fauor adeſſet, *Prædicatio diſcipulorum ſuſpecta foret de gloriæ ſtudio.* Sic turget exiguitas humana! ſic flagrat homo fomite ambitionis, & ſtudio inanis gloriæ! Sic lux inſidiatur operibus bonis: vt humilius & abiectius bonum in publico factum, obnoxium ſit ambitionis, & ſuſpectum inanis iactantiæ, quæ *gloriæ ſuæ aduletur*, etiam io minimis, & contumelioſis (ſi fas eſt dicere) bonis. In tantum conualeſcit ſuperbia, ita contra virtutes coniurauit elatio, vt virtutis venerabile nomen ſic profanetur ab inanis glorioſæ ſtudio! Vnde vera virtus iure timet ab oculis hominum, quin & à propriis.

20. Matth. Homo ob metum inanis gloriæ celet opus ſuum à ſe ipſo. Matth. 6. verſ. 1. *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus.* Et mox verſ. 3. *Neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua, vt ſit eleemoſyna tua in abſcondito.* Sollicitos nos eſſe iubet Chriſtus Deus, vt non publicè faciamus bona pietatis opera, ne videantur ab hominibus. *Neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua.* Miſſas facio plures commentationes, quæ difficilem locum implicant magis quàm

Imperfect. hom. 13. explicant. Imperfectus, per dexteram, ſuperiorem voluntatem intelligit, per ſiniſtram inferiorem appetitum. Ac ſi dicat Chriſtus ex mente huius Doctoris: Non ſciat totus homo bonum quod ipſe facit, ſed partem ſui lateat. Hanc expoſitionem hauſiſſe videtur à Clemente Alexandr. vbi ſic ſapienter ſcri-

Cle. Alex. l. 4. Strom. bit: *Si eleemoſynam facis, nemo ſciat. Sed neque ipſe qui miſeretur debet ſcire ſe miſereri: ſic enim erit aliquando quidem miſericors, aliquando verò non.* Nēpe tam occultè debet quilibet operari bona pietatis opera, vt non tantùm fugiat alios, ſed etiam ſe ipſum in quantum poſſit effugiat. ò inſignem hyperbolem! Porrò ſi homo ignorat ſe operari bonum, planè bonum non operatur, (vt concors eſt Theologorum ſententia,) ſiquidem bonum opus non ſolùm à materia, ſed à bonitatis notione bonitatem fœneratur: ergo deficiente notitia, vt deficiat bonitas neceſſe eſt. Hinc emergit difficultas operandi bona

21. pietatis opera. Quia bonitas operis operantem latet, non euadit opus bonum: ſi non latet, ſed plenè cognoſcitur ab operante ſuſpectum eſt opus inanis gloriæ, quæ ſic blandè adulatur operanti, vt vel ipſa notitia aliqualis periculi rea ſit. Quid ergo faciendum? quoniam ſi neſcit ſe miſereri, miſericors non eſt; ſi ſcit, vanitati obnoxius eſt. Acutè ait Clemens Alexandrinus, quòd dum Chriſtus præcipit, vt neſciat ſiniſtra quod facit dextera, planè mandat, vt non plenè ſciat, ſed aliquā ſui parte id ignoret; & ſibi caueat à ſe, & ipſe ſuſpectus ſibi ſit. Hæc ignoratio ſcientia virtutum eſt, & neceſſaria cautela, ne ipſe ſibi placeat, & tacitè ſibi blandiatur de bono virtutis. Eſto bene cæcus, ne ſis malè videns: *Neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Neque ipſe qui miſeretur debet ſcire ſe miſereri: ſic. n. erit aliquando quidē miſericors, aliquando verò non.* Id eſt, ex parte: quod hic ſignificat *aliquando.* Satius eſt, n. minùs miſericordem eſſe, quam miſericordem non eſſe: imò hæc quaſi dimidiata miſericordia, plena pietas eſt.

Addit Chriſtus Deus de opere in ſecretis facto, quòd videtur à Patre Deo: *Et pater tuus, qui videt in abſcondito.* Ac ſi opus publicitus factum non videatur à Deo? Profectò pium opus, quod ambit oculos hominum, fugit oculos Dei. Num Deus noſter videt opus in abſcondito, in publico non videt? Quaſi Dei intellectus perſpicax ſit ad occulta, cæcus ad perſpicua, & publica? Quis enim vel lynceis oculis videat bonum, quod non eſt? Ergo occulta bona, & quæ ſoli ipſi patent, videt Deus, hæc illi placent, hæc exoptat, & ambit, quæ verò publica, & nota ſunt, vt notha & ſpuria ſæpè reprobat. Abiit olim Samuel in Bethleem, vt quempiam è filiis Iſai vngeret in Regem Iſrael. 1. Reg. 16. verſ. 6. Et cernens Samuel primogenitum Eliab, virum eleganti aſpectu, intentat illum nomine Dei eligere. *Vidit Eliab, & dixit: Num coram Domino eſt Chriſtus eius? Et dixit Dominus ad Samuelem. Ne reſpicias vultū eius, neque altitudinem ſtaturæ eius: quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Quis crederet falli magnum prophetam Samuelem eligentem Eliabum primogenitum, altitudine, & vultu ſpectabilem præ cæteris? Sed Deus non cenſet iuxta intuitum hominis; ſed occultam Dauidis virtutem præelegit. Eleganter S. Baſilius Seleucus, (alias expenſus ad aliud thema,) ſic ſcribit *Tu mortalis oculo corporis magnitudinem dimenſus mirabaris. Ego verò quæ mihi ſoli videtur, pulchritudo, eam exambio.* Scilicet Deus videt tunc occultam Dauid virtutem, quæ Deo ſoli cognita eſt. Et addit de ſecreta Dauidis virtute, *Illam exambio.* Ac ſi occulta hominis virtus, ſit quaſi pia Dei ambitio. Sic enim illam amat, vt eam ambire dicatur. Ac ſi dicat: Publica & nota virtus, ambitio hominis ſæpe eſt; at occulta, quæ mibi ſoli fit, & quæ me vnicum ſpectatorem optat, quaſi mea ambitio eſt: quippe quæ non expectat inanem hominum gloriam, ſed ſpectat gloriam vnius Dei. Vereor enucleatiùs emedullare verbum *Exambio*, ne pius amor erga ſecretum virtutis, ducat in publicam audaciam exaggerationis. Ergo iure Iuditha, cap. 8. verſ. 5. vt exerceat omnia virtutum munia, quæ oculos & admirationem hominum figere valent, *In ſuperioribus domus ſuæ fecit ſibi ſecretum cubiculum, in quo cum puellis ſuis clauſa morabatur. Et habens ſuper lumbos ſuos cilicium, ieiunabat*, &c. Opus quod gloriam ab homine non ambit, exambit gloriam Dei. ò piam pij operis ambitionem! Et hic, verſ. 1. dicitur: *Quibus abſcedentibus ingreſſa eſt oratorium ſuum & induens ſe cilicio*, &c. Ambi latere vt videri merearis.

22. Matth. Deus eſt occultiſſimus ad virtutes occultas ad publicas quaſi non videat.

1. Reg.

Baſil. Orat. 14.

23.

Iudith.

§. V.

Beata horrentis cilicij ſpinoſitas, delicta expungit, regiam dignitatem recuperat, innocentiam quaſi reſculpit, & piam Chriſto inuidiam ſollicita ambit.

24. Cilicini ſacci aſperitas arbitrium eſt placandi diuinam ſeueritatem, quam humanorum criminum temeritas exaſperauit; Cilicium eſt ingenium reconciliationis, & artificium propitiationis; leuis ſacci moleſtia hominis peccata expungit, gratiam Dei mercatur, & auertit gehennalia cruciamenta. Quis contemnat exiguo, & voluntario ſupplicio ſupplicia æterna redimere? Recuſat animi ſanitatem qui reſpuit corporis aſperitatem. *Vos primum appello fratres*, (verba ſunt S. Patiani) *qui criminibus admiſſis pœnitentiam recuſatis: vos, inquam, poſt impudentiam timidos poſt peccata verecundos. Qui peccare non erubeſcitis, erubeſcitis confiteri; qui cum mala conſcientia Dei ſancta contingitis, & altare* Domi-

Cilicij exaſperantis elogia. Patian. in Parænef. ad pœnit.

Domini non timetis, qui diuina patientia insultatis, qui tacentis Deo velut nescienti, pollutam animam, & profanum corpus ingeritis. Quid ergo? desijt Deus nostra curare? An vltra conspectum mundi recessit, & neminem spectat è cœlo? An patientia illius ignorantia est? Absit. Videt ergo qua facimus, sed vsque expectat, & patitur, & pœnitentia tempus indulget, & Christo suo præstat, vt differat, ne citò pereant, quos redemit. Bene in peccator intellige, spectaris à Domino, potes illum placare si velis. Sed corporalibus asperitatibus placandum esse Deum multis suadet totâ ferè Paræneſi, seriò adhortans ne pro criminibus admissis exteriorem pœnitentiam negligamus. Damnari ambit, non absolui, qui corporis pœnitentiam recusat. *Nam homo temporali afflictione, æterna supplicia, non dicam, frustratur, sed expungit*, inquit Tertull. Frustra pœnitenti sæuit infernalis, & æterna gehenna, quam temporalis asperitas eludit: saccus enim cataphractum reddit hominem aduersus Orci ignita tela, infernumque exarmat: quia temporalis afflictio corporis crimina meretur expungere, & eorum meritas pœnas. *El cilicio, y pœnitencia corporal rematà cuentas con Dios.* Nempe exasperatæ patientiæ merito auertuntur diuinæ iræ, & peccator omnium scelerum reus, diuinam gratiam paruo mercatur: quia multam gratiam promeretur.

Cilicium delicta expungit. Tert. l. de pœnit. c. 9.

25. Sententiosè dixit Tertull. quod *pœnitentia in sacco, & cinere incubat*. Vox incubare petita est à secunda genitura, quâ volucres fouent oua, vt vitalem excludant prolem. Sic pœnitentis saccus malè exasperans, & bene pungens, hominem fouet, & animat ad spiritualem vitam. *Viuo, inquit Dominus, & pœnitentiam malo, quàm mortem. Ergo pœnitentia vita est, cum praponitur morti*: Verba sunt Septimij. Profectò sicut saccus exasperans hominem fouet ad salutem, & spiritualem vitam: sic mollis, & delicata vestis debilitat, & frangit corpus. Chrysostom. apud S. Thom. ad cap. 7. Lucæ vers. 21. *Quid existis in desertum videre, hominem mollibus vestimentis indutum?* ita fatur: *Mollis vestris dissoluit rigidam animam, etsi rigidum corpus assumat, & asperum: facilè per huiusmodi mollitiem delicatum reddit & fragile. Facto verò corpore molliore, necesse est & animam participare læsionem.* Audis durum corpus, & rigidam animam lædi, frangi, emolliri à veste molli? Quin & effeminari censet Ambrosius aiens, *Plerosque melioris cura vestis effeminat*; nam pugnacem Achillem cum veste ferè mutasse naturam, ait Tertull.

Tert. ibid. Sacco incubare, quid? Sept. ibid. c. 4. Luc. Chrysost. Vestis naturam mutat. Ambros. ad præfata verba Luc.

26. *Habitum transferre ita demum cultus probrum est, si non consuetudo, sed natura mutetur*; scilicet sic mollescit homo vestium deliciosâ mollitie, vt ferme naturam mutet vir effeminatus muliebri vestium luxu. Hinc proceres sanctitate viri cilicinà asperitate corpus suum vtiliter edomarunt. Victor Vticensis ita scribit: *Eugenius asperitate cilicij senile atterebat corpus, nudamque super humum cubitans stratum sacci sui rigabat imbribus lacrymarum.* Sanctus Paulinus, lib. 2. de vita Sancti Martini, sic de ipso pangit in veteri editione: *Quin & contextus setis cooperti amictu*, etsi Iuretus in notis ex Fortunat. restituat:

Tertul. de pallio c. 4. S. Paulin. intextus cilicinis fun. bus. Vict. Vtic. l. 3. de persecutione vandalica. Paulin. Iuret. Fortun.

Quin & contexto setis coopertus amictu

Nempe Martinus sic ceti, siue balænæ exasperabatur cilicinâ asperitate, tam arcto, & spinoso stringebatur cilicio, vt ipse Martinus contextus sacco videretur, aut saccus contextus Martino ipsi: quasi perpungens saccus non illi consuetudo, sed natura foret, & aliqua corporis pars attexta, & hominis appendix. Sanctus Patianus agens de Dauide pœnitente: *Dauid iacuit in cinere sordens, sacco insuper horrente deformis. Ille quondam gemmis assuetus, & purpuris, texit in ieiunio* (in sacco etiam,) *animam suam.* Ecce tibi animam intextam ieiunio, & sacco. Parco paginam implere sanctorum exemplis, quæ passim suppetunt vel indocto. Non omittam sanctum Hilatium cilicium appellasse *Habitum prophetalem*. Non tantùm quia dedecet Prophetam, seu Euangelij præconem cilicio non calligari; sed quia ipse saccus indicium est summæ virtutis, & prophetia futuræ felicitatis, & felicis beatitudinis.

Patianus in Paræneſi ad pœnit. Cilicium prophetar. Hilar. Canone 1. in Matth.

27. Profectò sordidus sacci horror ambitioso squalore piè præsumit regalia dona extorquere de omnina munificentia, & supra merita valet ad impetrandum. Porrò Cilicium regalis vestis est, regnum ambit, & regale solium recuperat. Saccus Regum purpura est, & imperialis trabea. Rex ille Niniuæus Ionæ 3. vers. 8. quondam malè impius, iam ingeniosè pius, famescente ieiunio macilentus, & horrido facco intextus, arbitrio cilicij rescindi depositionis interminatam sententiam, & regnum ferè iam amissum restituit sibi: *Obliuiscitur se Regem esse, dum proijcit purpuram, dum diadema deponit, cilicio autem vestitur, & sacco, ieiunijs perseuerat, orationibus immoratur*: Verba sunt Sancti Maximi. Sic beneficio sacci non cadit è solio. Victor Antioch. explicans illud Marci 1. vers. 6. *Erat Ioannes vestitus pilis cameli*, ita fatur: *Hic habitus & pœnitentiæ, & luctus, & regia quoque potestatis, vt nonnullis placet, symbolum pra se ferebat.* Quin & Baltassar iam amissum recuperat regnum sacci arbitrio, Daniel. 4. v. 33. Pulchrè Sanctus Patianus nuper laudatus, ita fatur: *Rex ille Babylonius exom. l gesim desertus operatur, & septenni squalore decoquitur: Leonum in illo subas, impexa cæsaries, & barbarus horror exuperat, ac longe incuruis vnguibus manus horrentes, aquilas mentiuntur, cum fœnum in morem bouis ederet, pallentium ruminator herbarum. Hac tamen illum Deo pœna commendat, & in sua quondam regna restituit. Quem horrebant homines, Deus recipi bat, ipsa illa male tractationis calamitate felicem.* Scilicet Baltassar summus orbis Rex, Septennij squalore sordidus, vnguium adunco rigore deformis, iubarum, & horrentis capillaturæ barbarico horrore exasperatus, naturali, & intexto sibi cilicio asper, piè ambibat pristinam regni felicitatem, quam naturalis sacci piâ ambitione sibi restituit, Quasi sacci rigor, & cilicij asperitas fotent meritum ad regnandum, & restitutio pristinæ felicitatis.

Ciliciū pia regni ambitio est. Ionæ. Max. hom. de ieiunijs. Victor. Antioch. Marci. Daniel. Patian.

28. Matthæi 3. v 4. dicitur: *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos*: Super quibus verbis sic fatur Sanctus Chrysost. *Propterea vestimentum de pilis camelorum habuit, vt habitu quoque ipso mundi contemptum doceret, suadens ceteris nihil cum terra habere commune, sed ad priorem nobilitatem reuerti, quàm certe habuerat Adam priusquam de victu, vestituque curaret. Ita ille tunc habitus pœnitentiæ, pariter & regni indicia præferebat.* Nimirum Ioannes à sacco pilis camelinis hirsuto, candidatus erat restitutionis in pristinum innocentiæ statum, quem nobis amisit Adamus. Ioannis Cilicium religiosa ambitio fuit resculpendi in se felicem innocentiæ gratiâ, & deperditi regni piè ingeniosa recuperatio, vt sacci asperitas quasi restituat, quod perdidit gula palati, & regalis vitæ, seu pristinæ innocentiæ, regiam purpuram quodammodò recuperet de formis sacci squalidus horror. Nam sacci asperitas, candidata regni est, per quam tacitè ambimus regnare, & recuperare felicem innocentię statū.

Cilicium quasi resculpit originalē gratiam. Matth. Chrysost. hom. 10.

29. Sanctus August. ita scribit: *Si quæris, inuenies, non aliter in nobis regnare Iesum nisi per asperitates*: Nā qui sibi blandiuntur, & mulcent effeminatâ pompâ sericarum vestium, tenebrarum solent esse subditi, & mancipia cacodæmonis. At qui horrentem saccū assumunt, regnum Christi sunt, & beati regni candidati, ambientes felicitatem cælestis regni, & beatam Dei similitudinem. Peccauit Adamus tot delictorū originali peccato, diuini rigoris sentētiā seuerissimè feritur, & acerbissimis supplicijs meritissimè mulctatur. Post fulminatam mortis sententiam, Gen. 3. vers. 22. *Fecit Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas*

Aug. l. 3. de Concord. Euangel. c. 10. Ciliciū resculpit Dei imaginem. Genes.

nicas pelliceas, & induit eos: & ait. Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt. Quare vbi primum induit Adamus pellium aſperitatem, & præcox cilicium, dicit illi Deus, ſe eſſe ſibi ſimilē? Num Deus ſacco pro decore induitur? An ſaccus facit hominē Deo ſimilem? Argutè Tert. hunc Geneſeos locum verſans, ait: *Et ſi Adam propter ſtatū legis*, (ideſt ſententiæ diuinę,) *deditus morti eſt, ſed ſpes ei ſalua eſt dicente Domino, Ecce Adam factus eſt tanquam vnus ex nobis.* Scilicet Adamus iam peccator audit ex Dei ore viuæ mortis ſententiam, quâ ærumnis damnatur; mox Dei iuſſu induit ſaccum pelliceum. At ipſe cilicinus ſaccus factus eſt Adamo preſagium immortalitatis, & auguſtior ſimilitudo ad Deum. Siquidem vbi horrentem ſaccum induit, ſimul audit eſſe, *ſaluam eius ſpem*, & factum eſſe tanquam Deum.

Tertul. l. 1. aduerſ. Marcion ca. 25.

30\. O præclarum aſperioris ſacci encomium! ô Cilicium non tā aſperum, & pœnale, quàm delicioſum, & beatum: Priuilegium neſcit merita: Sublimior eſt hæc gratia, quā vt eam ambire poſſit cilicij meritum. *Nos verò ieiunijs aridi* (inquit Tertul.) *& omni continentia expreſſi, ab omni vitæ fruge dilati, in ſacco, & cinere volutantes, inuidia cœlum tundimus, Deum tangimus.* Tè *inuidia* pro odio accepi, hunc vulgarem locum aliàs verſans, Quid ſi inuidia hic pro odioſa æmulatione vſurparetur? Senſus erit ad rem præſentē peropportunus, Nempe Chriſtiani ſacco, & cinere volutantes ſic Deo ſunt conſpicui, auguſtâ ſacci veſte decori, vt inuidiâ quodammodò Deum tangant, id eſt ſollicitent. Quaſi Chriſtus Deus inuideat ambitioſo ſacci ſqualori, & inter beatæ gloriæ veſtes reputet. Sic Martyrum cicatrices dicūtur ab eodem auctore inuidioſæ apud Chriſtū. Ac ſi Chriſtus inuideat cicatricibus martyrū, & ſacci aſperitatibus. Pulchra planè hyperbole ad commendationem horrentis ſacci, & extimulandos fideles, vt beatam ſacci veſtem ſtudioſè induant, quæ delicta expungit, regiam dignitatem reparat, innocentiam quaſi reſculpit, homines ſimiles Deo facit, & piam Chriſti inuidiā quodammodò ſollicitat. Vnde hic v. 1. Iudith *ingreſſa oratorium ſuum, & induens ſe cilicio, &c.* hæc omnia horrentis ſacci priuilegia confeſtim experta eſt? Quis ergo negligat beatas ciliciorum ſpes? *Quid dicitis pœnitentes? Vbi eſt veſtra carnis interitus? An quod in ipſa pœnitentia lautiores ſemper inceditis, conuiuio farti, balneis expoliti, veſte compoſiti?* Sin carpit noſtrates pœnitentes S. Patianus ſuprà allegatus. Diſcat ſacci aſperitatem peccator, qui eſt voluptatis magiſter. Nauſeabit ad antidotum, qui hiauit ad venenum?

Tertul. Apolog. ca. 40.

Cilicium quo ſenſu dicatur inuidiā Chriſto facere.

Iudith.

Patian.

Diſcamus à P. Damiano quale fuerit ciliciū pueruli Ioannis, vt pudeat nos impęnitentiæ noſtræ, Qui ſic fatur: *Rigida veſtis duriſſimis hiſpiditatibus circumtexta, rigore ſqualifero corpus afficit Patriarchæ: carnemq; tenerrimam immatura diſtrictio diſciplinæ feritate coarctat, teneros artus, et ſacratiori ſpiritu ſuperfuſos continui caſſat longitudo martyrij.* Et mox: *Nec aliquem, niſi fallor, legimus in veteri officina ad legis huius aſpiraſſe faſtigiū. Veſtis aſpera, cibus tenuis, mens deuota perfectū conſecrant Patriarcham.*

P. Damian. ſerm. 22.

Cilicium Ioannis pro martyrio.

§. VI.

Cinis concupiſcentias ſiſtit fertilemque facit humani cordis agellum; & cæcas naturalis rationis litteras excitat.

31\. QVicquid ſuperbia ambit, aut auaritia reponit, aut voluptas ſuſpirat, tenue habent gaudium, fallax, volaticum, & ſępè nullum; nomina ſunt re vacua, vmbræ abſque corporis ſoliditate, fabulæ, quas decantat Mundus, qui ab experientia cogitur palinodiam recantare. Et ſanè tenue omne mundiale gaudium eſt, ſi diligenter inſpexeris; nihil enim ſolidi voluptates habent: quibus euenire videtur, quod Sodomæ, & Gomorrhæ, vbi pomum gignitur, quod licet ſpeciem referat maturitatis, mandi tamen non poteſt: nam fuliginem intrinſecus fauillaceam tantū extima cutis cohibet, quæ vel leui preſſa tactu fumū exhalat, & fatiſcit in vagum puluerem Credas Mūdi amatoribus poma hęc nota, ita ad viuum illorum exprimunt mores. Nempè Mundus Sodomiticę regioni ſimilis eſt. *Apparet forma regionis, ſed inuenitur regio cineris*, inquit Oroſius lib. 1. cap. 5. Totus mundus, regio cineris eſt: quicquid pulchrum & ſpecioſum, quicquid ſuaue, & iucundum, quicquid auguſtum & glorioſum, ſpecie tenus delectat, ſed fictile, & futile eſt, nil ſolidi habens præter cinerem. Pſalmo 7. verſ. 9. ſic fatur Dauid: *Perſequatur inimicus animam meam, & comprehendat, et conculcet in terra vitam meam: & gloriam meam in puluerem deducat.* Lyranus ibi: *In puluerem per cadaueris mei incinerationem.* Quaſi dicat Dauid: Quid ſi ab hac execratione per manus inimicorum mihi nunc accidat, quod tandem omnibus felicibus neceſſariò accidet? Scilicet quod *gloria mea*, id eſt ſpes regni à Deo promiſſi, honos Goliathi deuicti, decus affinitatis cum Rege, nuptiæ cum Michol principe, & venuſta, & Gratiarum manibus factâ puellâ, hæc, inquam, *Gloria mea*, in cinerem deducatur: in cinerē enim omnis gloria conuertitur, in cinerem tandem ſoluitur omnis Mundi gloria: nihilque habet ſolidi præter cineres.

Oroſi.

Pſal.

Lyran.

Mundialia bona pręter cinerem fumus ſunt.

32\. Memini me legiſſe in Græcis Apophthegmatis, cùm quiſpiam irriſor videret quemdam philoſophum ſubtiliter de rebus naturalibus diſputantem, quaſi per iocum illi dixiſſe, Ediſſere nobis quot libras fumi habet hoc lignum? Cui ſeriò reſpōdit ſapiens philoſophus: *Expende cineres*, planè vſq; ad miraculum ſententioſè reſpondit. *Expende*, inquam, *cineres*, nempe pondera cineres huius corporis: & reliquum, fumus inanis eſt. Quaſi dicat: nihil ponderis, ſolidum nihil eſt in quouis corpore præter cinerem, cętera vana ſunt; futilia, inania, fumus. Miraris in hominis corpore, pulchram iuuentam, venuſtam formam, ætatis florem, diuitiarum ſuperbiam, honoris faſtum, famam ſapientiæ, deliciarum luxuriam, & quicquid mundanâ gloriâ fulget, *Expende cineres*, cætera fumus ſunt, quem citò difflat, & diſſipat aut Fortunæ inconſtantia, aut inconſtantis naturæ fatum. Planè omnis Mundi gloria vltrò decineraſcit, & in matricem puluerem citò ſoluitur. Omnis quippe gloria mundi in puluerem reducitur, ſicut luxuriantes Sodomiticæ regionis arbores. De quibus ſic eleganter. Tertull. *Olet adhuc incēdio terra, & ſi qua illic arborum poma cernantur, oculis tenus cæterum contacta cineraſcunt.* Miraris Sodomæ fruteta, Paradiſum mentientia, ambitionem frondium, inoculatas fructuum ſpes in floribus, luxuriātia poma? Oculorū tenus gloriantur, introrſum cinis ſunt, & vagus puluis. *Expēde cineres*; reliqua, fumus inanis eſt, & fauillacea gloria; nihilque momenti aut ſolidi habent præter cinerem. *Comparatus ſum luto, & ſimilis factus ſum fauillæ, & cineri.* Iob. 30. v. 19.

32\. Apophteg. Græca.

Tert. c. 40. Apolog.

Iob.

33\. Cæterùm ſi vel futuri cineris memoria, pietatis fæcunda eſt, ipſe cinis infœcundus non eſt, ſed admodum fertilis. Caſſiodor. lib. 4. Variar. epiſtol. 50. de Veſuuio ita fatur: *Vomit fornax illa perpetua Puniceas quidem, ſed fertiles arenas.* (cineres ſic vocat,) *quæ licet diuturna fuerint aduſtione ſiccatæ, in varios fœtus ſuſcepta germina mox producunt, & magna quadam celeritate reparant, quæ paulo antè vaſtauerant.* Ne quis exiſtimet cinerem agnatâ aduſtione eſſe infęcundum, miram illi tribuit Caſſiodorus fertilitatem, quâ longè ſuperet campos pingui glebâ felices: ſiquidem quod cinerei Veſuuij aggeres, vel inſanus cinerum nimbus inſolenter vaſtauit in aruit, idem vbertim reparat cinerum fęcunda fertilitas. Neque id, quod opportunum eſt ad rem moralem, inſolens eſt in re naturali. Nam Plinius ita ſcri-

33\. Caſſiodor. Cinis fertilis eſt, præſertim in re virtutis.

scribit: *Transpanis cineris vsus adeo placet, vt antepon ant fimo iumentorum: quod quia leuissimum est, ob*
Plin. lib. 17. nat. histor. c. 9. *id exurunt. Vtroque tamen pariter non vtuntur in eodem arno.* Audis à Principe naturalis historiæ, arua cinere stercorati ad vberiores prouentus? Quin & peritiores agricolæ frondentes arbores, & pubescentes fructus cinere pulue rant ad ambitionem fœcunditatis. *Sunt* (adhuc Plin.) *qui puluere quoque vnas ali*
Plin. *iudicent, pubescentesq; puluerent, et vitium, arborumque radicibus spargant. Quod certum est Narbonensi prouincia, &c.* Ambis in animi tui plantario pietatis arbores serere, prouentuum fertiles? cinere stercora cordis tui agellum: cupis fœcunditatem virtutū? pulvera caput tuū, (homo quippe arbor inuersa est, ideò radix eius caput est,) quod radix est, cineris puluisculo, vt vberes fructus facias in te pietatis. Quod fecit
Iudith. hîc, vers. 1. Iuditha, dum *posuit cinerem super caput suum.*

34. Iob. 13. v. 12. *Memoria vestra comparabitur cine-*
Iob. *ri*, vel vt Hebræi scribunt: *Memoria vestra sermones, vel parabola cineris.* Quæ est hæc memoria, in quâ
Salazar. sermones cineris scripti sunt? & qui sunt hi cineris
Prou. 1. nu. sermones? Eruditè notat noster Salazar, litteras cęcas
15. Plin. lib. olim dici, quæ in charta scriptæ videri non poterant,
36. c. 8. donec arte aliqua excitarentur. Formam scribendi cæcas litteras tradit Plinius ita scribens: *Narrantque*
Cinis excitat naturalis rationis litteras. *lacte eius inscripta charta,* (loquitur de herba lactaria, quæ vulgò dicitur *Lechitrezna*) *cùm inaruerit, si cinis aspergatur, apparere litteras,* Hos fortè appellat Iobus *Sermones vel parabolas cineris.* Acuta magis, quàm solida commentatio, sed ad rem præsentem opportuna. Nempe homo charta Dei est, in quâ plura cæcè scripta sunt. *Signatum est super nos lu-*
Psalm. *men vultus tui Domine,* Psal. 4. v. 7. Quodnam est hoc cæleste lumen; seu illuminatæ litteræ, quæ in nobis
Tert. lib. 5. aduers. Marc. c. 11. Insculptæ seu signatæ, vel potiùs *Significatæ* sunt; vt commentatur Tertul. S. August. ibi ait in homine signatam, aut significatam imaginem Dei, ad cuius si-
Aug. militudinem homo formatus est. Apud S. Brun. *Ra-*
Bruno. *tionalitas mentibus nostris impressa,* intelligitur. Hu-
Hug. Card. go de S. Vict. c. 5. in Psalmos, idem docet. Hug. Card.
Burgen. *Signatum est super nos lumen vultus tui. Hæc est ra-*
Isidor. *tio.* Burg. *Gratiam;* S. Isidor. in c. 15. Exod. *Christum;*
Cyril. S. Cyrill. l. in Ioannem cap. 29. *Spiritum Sanctum,*
Cassiod. Cassiod. *Crucem*: Genebr. *legem naturalem* intelligit
Genebr. impressam, signatam, seu significatam in nobis.

Itaque in homine à primæua origine impressa seu significata est imago Dei: & per gratiam imago Spiritus sancti, aut Christi, aut eius Crucis. Saltem naturaliter illi impressa est. Ratio, quæ est Synderæsis, seu lex naturalis. Sed heu! primæuus error deleuit hanc scripturam, litteras cæcas iure dicere poteris: sic oblitteratæ sunt! & ita nec videri, nec legi poterant: ergo excitentur cineris beneficio. *Narrant* (imò quotidiana experientia videmus.) *si cinis aspergatur, apparere litteras.* Videas homines, in quibus vix apparet vestigium legis naturalis seu rationis impressæ; adeò errant peccandi consuetudine vix, aut ne vix quidem videntur Christiani, sic Christi l. x obliterata est. Sed si has cæcas litteras inspergas cinere, statim excitantur, apparent, & legi intelligique possunt. Tunc enim apparet quàm verè dixerit Iob: *Memoria vestra, sermones, seu parabole cineris.*

Quis credat cineribus vim medicam inesse? Audiendus est Plin. qui ex M. Varrone hæc transcripsit:
35. *Lixiuius est, inquit, fœcs. Inde enim cinis lixiuus po-*
Plin. lib. 36. nat. hist. ca. 21. *tus medetur: vt licet videre gladiatores cum defusè-*
rint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus
Varro *morbi, carbo tricus cum melle sanat.* Et quidem animi
Prou. morbos etiàs curat cinis. Prou. 30. v. 15. *Sanguisu-*
Cinis optimum medicamentũ est. *ga duæ sunt filiæ, dicentes, affer, affer. Tria sunt insaturabilia, & quartum, quod nunquam dicit, sufficit.* prius hemistichium sic vertũt Septuaginta interpre-
Septuag. tes. *Sanguisugæ tres filiæ erant dilectione dilectæ, & quarta non sufficit dicere satis est.* Profectò mens Se-
Celada in Iudith.

ptuaginta interpretum est, Sanguisugæ nomine cupiditatem in vniuersum intelligi, cui adscribunt quatuor omninò filias, ex quibus tres insaturabiles sunt, sed quarta præ reliquis saturari nescit. Tres quidem sunt, Ira, Luxuria, Auaritia; quarta verò ambitio est. Et quidem has quatuor vnius cupiditatis esse filias luculenter differit S. Augustinus his ferè verbis: *Li-* Aug. li. 14. de Ciuitat. Dei. c. 15.
bido generale vocabulum est omnis cupiditate Est, n. libido vlciscendi, qua ira dicitur; est libido habendi, qua auaritia nominatur; est libido, seu appetentia delectabilium, quæ luxuria dicitur; est libido gloriandi, seu dominandi, qua iactantia, seu ambitio appellatur. Nempè Sanguisugæ seu cupiditatis tres filiæ, Ira, Luxuria, Auaritia inexplebiles sunt: quarta filia, quæ his accedit, id est, ambitio præ reliquis expleri nequit. 36.
Quâ ergo medicâ vi compesci potest insaturabilis Sanguisugæ, seu cupiditatis sitis? Quis medebitur ferè immedicabili morbo, quo misere ægrotant mortales? ô! quis medicinam faciet ferme irremediabili malo? Galenus tom. 5. clas. cap. 1. docet Sanguisugas, cùm venæ tenacius adhærescunt, & dulcius inescatæ voluptate humani sanguinis, hominem exanguem, & exsuccum reddunt, insperso cinere vltrò desistere. *Ab attrahendo quidem non desistant, donec cinere os earum aspergatur.* Verba sunt Galeni principis medicorum. Nempe homo exasperatus iræ furore, & vindictæ libidinæ, aut luxuriæ ignibus æstuans, aut auaritiæ cupiditate inhians pecunias, aut honorum superbiâ ambiens sublimitates, si pulueretur cinere, statim concupiscentiæ sanguisuga reuellitur, imò spõte desistit inhibitâ cineris medicinâ ô salutiferum cinerum remediũ ad curandos humanos morbos, Ægrotare cupit, qui facili remedio non succurrit serpenti morbo, & sensim corporis, animæquè vires depopulanti. Bethuliensium exemplum sit schola Christianismi, & eruditio salutaris remedij. Ergo, ô homo, Incineratio salubre concupiscentiæ remedium est. Galen.

§. VII.

Humanæ preces à ieiunio, à sacco, & cinere fiunt ambitiosè potentes.

OMnis Oratio chara Deo est, nec difficulter postulata impetrat: nam est perennes sint omnipotentiæ thesauri, & effusa Dei munificentia plus deliciatur donando, quàm homo recipiendo: magisque è re Dei est dare, quam hominis miseri accipere. Verùm nihilominus non semel obsurdescit Deus, precesque nostras & audire dissimulat, & differt annuere postulatis. At tunc vegetanda est oratio ieiunijs, armanda cilicijs, & sacco, & cinere roboranda: nam eiusmodi molestiæ gratam reddunt orationem, impetrandi facilem, incredibilique solicitudine rem postulatam negotiantur à Deo. Regius Psaltes, vt erat in Psalmis, & precibus doctus, sic erat impetrandi peritus. Quod si quando Deus sem. l. & iterum rogatus tenuebat postulata concedere, & sacco & cinere armabat orationem, quo exarmabat Dei iras, & ingenio asperitatum mitem illum reddebat, & exorabilem. Quod graphicè depingit Saluianus sic scribens: *Gemmas regias Daui.. abdicat, crescit autem auro textis indumenta dep.. nit, purpura exuitur, diademate exhonoratur, cultu, & corde mutatur. totum regem cum ornatibus suis abycit, prouidum pœnitentem cum patrocinio ambitiosi squaloris assumit, ieiunio exigitur, aridstate sic atur, fletu effunditur, solitudine carceratur.* Singula verba nitent, nitet singulorum venusta sententia. Illud tamen prænitet; *Cum patrocinio ambitiosi squaloris.* Quasi dicat: Humana oratio Deo effusa simplex quędam petitio est, simpliciter & absq; artificio desiderata petentiat oratio quæ accedit cum patrocinio 37. Oratio à cilicio piè à bitiosa fit. Saluia li. 2. de Gubern. Dei. 38.

ieiunij, ſacci, & cineris, *Ambitioſa* Oratio eſt: Aut quia arroganter ſed piè ſuperba, præſumit rẽ poſtulatã impetrare; aut quia ambitiosè negotiatur, quod poſtulat. Vidiſtine in regiâ curiâ candidatum ambitioſum, ſtimulis honoris, & ambitionis actum? ſeruus aſſiſtit, & miniſtrat iudicibus, blãditur adulationibus, obſequijs mulcere, & muneribus corrumpere eoſdẽ tentat; & vt ſummatim dicam, nullum nõ mouet lapidẽ ambitio, vt negotietur quos inhiat honores. Planè ingeniosè negotioſa ambitio eſt. Nec minùs ait Saluian. negotiatur Oratio ſacci & cineris ambitioſo patrocinio.

Tertull. Apolog. ca. 39. Quò alludere videtur Tert. *Edam iam nunc ergo ipſe negotia Chriſtianæ factionis.* Quænam hæc negotia? *Coimus cœtum & congregationem, vt ad Deum quaſi manu facta precationibus ambiamus orantes. Hæc vis Deo grata eſt.* Ecce tibi negotium Chriſtiani populi, precum eſt *ambitio*, quæ placidam vim, & ſpontaneam violentiam infert Deo.

39. Ionæ. Oratio à cilicio, & cinere piè quaſi luxuriatur, & ambit.

Ionæ 3. c. v. 4. Inſpirante, imò & cogente Deo, prædicabat Propheta Niniuitis ampliſſimæ vrbis miſerandum excidium: *Et crediderunt viri Niniuitæ in Domino, & prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis, & ſic clamauerunt ad Dominum in fortitudine.* Fruſtra tentant Niniuitæ irritam facere Dei volũtatem: Edoctus Propheta diuino oraculo euerſionẽ indicit, & Niniuitæ reuocare diuinam ſentẽtiam conantur? Quia in ſacco, & cinere orant, mutare præſumunt voluntatem diuinam decernentem vrbis ruinam? nimis fidunt ambitioſis precibus. Audiendus eſt

Strab. Strabus Fuldenſis ſuper his verbis: *Ieiunio ſaccum addunt, & inanis venter, & luctuoſus habitus Deum fortiùs deprecantur. Qui offenderant Deum luxu, & ambitione, eorum damnationem placãt, per quæ prius offenderant.* Quaſi dicat Strabus: Niniuitæ vitæ luxu, & ambitione Deum offenderant; nunc luxu & ambitione iſtiuſmodi precum placare, & propitiare cõtendunt. Ergone ſacco & cinere fuſę preces, *luxu & ambitione* deuenuſtari dicentur? Abſit luxus ab oratione, abſit ambitio à precibus, abſint non bonæ res à re orationis, quæ tota pia, & diuina eſt. Verùm aliũs loci eſt tradere cauſam, ob quã oratio *luxus* nuncupetur; nunc ambitioſa dicitur; aut quia nimis negotiatur; aut quia quaſi arroganter ſuperbit, ſed piè pręſumens rem poſtulatè impetrare; & diuinam mutare ſentẽtiam. Adeone en alcat Niniuitarum oratio ieiunijs macilenta, ciliciis exaſperata, vt Deo vim inferat? vt diuinam ſententiam demutet? Mutabiliſne Deus erit, quia Niniuæi pœnitenti oratione mutantur? Pudor eſt vel hæc cogitare. Erubeſcat Orationis iſtiuſmodi ambitioſa arrogantia. At non erubeſcit diuina pietas ſententiam flectere, cùm audit iſtiuſmodi preces. Luculenter Baſil. Seleuc.

Baſil. Orat. 12. *Niniuita operiebantur ſaccis, &c. His expurgatur iniquitas; diuina ſententia retro cedere non erubeſcit.* Non enim erubeſcit Deus immutabilis velut mutare ſententiam, (illæſo immutabilitatis attributo,) nec curat de inconſtantiæ ſuſpicione apud homines, cedens ferè ambitioſæ orationi; vel ex eo arroganter, ſed piè ſuperbæ, quòd vim inferat Deo, etſi gratam & ſpontaneam; & inde efficacem, vnde placidam.

40. Tertull. Apolog. ca. 40.

Tertul. ſic de Chriſtianis inquit: *Nos verò ieiunijs aridi, & omni continẽtia expreſſi, ab omni vita fruge dilati, in ſacco, & cinere volutantes, inuidia cœlũ tundimus, Deum tangimus.* Locus quidem vulgò notus, ſed peritis adhuc ignotus; loquitur Tertul. de ſolennibus Chriſtianorum precationibus, quibus pluuiæ beneficium, aut quoduis aliud poſtulabant à Deo Chriſtiani ieiunijs macilenti, ſaccis puncti, cinere ſqualidi; iſtiuſmodi autem preces aſſerit, *inuidia cœlum tundere, Deum tangere.*

Oratio à cilicio, & cinere dicitur cęlo inuidioſa.

Quid eſt inuidiâ cælum tundere? Num per metonymiã *cœlum* accipitur pro *cœleſtibus*, vt ſenſus ſit: Cælites ipſi, & beati Spiritus tanguntur piâ humanæ orationis inuidiâ, quia vident humana preces ieiunijs & ſaccis armatas placidam vim Deo inferre? efficacioreſque quodammodo eſſe quoad aliqua, quàm cælitum precationes? Fortaſſis poſſent cælites inuidiâ tangi, ſi inuidẽtiæ capaces forẽt. Vel *cœlum* accipe pro Deo, (quod probare pudor eſſet,) & ſenſus erit hyperbolicus, ſcilicet: Si Deus inuidiæ non eſſet incapax, eiuſmodi orationis omnipotentiæ inuideret, maximèq; vellet eam ſuæ omnipotentię quaſi adiungere? Quod valde exaggerat excellentiã iſtiuſmodi precum. Niſi fortè (quod verius puto,) *inuidia* odium ibi ſignificet: Si Deus non exaudit nos ieiunijs aridos, ſacco & cinere volutantes, vt gratiã impetremus, odioſus reddetur, & tanquam immiſericors, & humanus, diffamabitur; Siquidem auarus aut crudelis audiet, ſi vſque adeò afflicto populo vt gratiam impetret, negat poſtulata. Malè inquã, ſentiet Ethnicorũ gens, quæ circumſtat, de Deo noſtro, ſi ſe exhibeat ſurdũ, & immiſericordem, renuens petita concedere, hoc eſt: ſic orantes *inuidia*, id eſt, odio *cœlum tundimus, Deum tangimus*, hoc eſt, grauiter Deum ferimus, (ſic dicitur de cęlo tactus, ſi quis fulminatur) noſtris precibus, niſi illas exaudiat. Quaſi dicat Tertull.; eiuſmodi orationi niſi annuat Deus, ad id abſurdi deducitur, vt eius pietas dedecoretur, Deiq; nomen infenſum gentibus, ac odioſum Chriſtianiſmo reddatur. Hæc eſt germana expoſitio loci alioqui difficilis, quæ apprimè facit ad rem, quã verſamus. Sic c. 4. v. 9. Hebræi *induerunt ſe cilicijs, & clamauerunt ad Dominum*, vt oratio à ciliciis ambitioſa, inuidia cęlũ tundat, Deũ tangat, & ita quod orat, certò exoret: & Iuditha hîc, v. 1. Iudith. *Ingreſſa eſt oratorium ſuum, et induens ſe cilicio, poſuit cinerem ſuper caput ſuum: & proſternẽs ſe Domino, clamabat ad Dominũ.*

§. VIII.

Vicaria interceſſio apud humanos principes, frigida ſolet eſſe, & infœcunda impetrationis.

HVmana Oratio, optimus eſt interpres miſericordiæ principalis: ſupplicationibus ſubditorũ 41. debet princeps palàm manifeſtaſſe, quantùm liberalitas poſſit: nam humanæ preces ritè nuncupatæ, impetrant à bono & munifico principe quantũ petunt, ſi petunt quantùm indigent. Ergo felicior oratio eſto propriæ neceſſitatis proles, quaſi propria indigentia ſit vigor impetrationis. Vicaria oratio ſæpe frigida eſt, ieiuna eſt, & infęcunda impetrationis. Eneruis. n. eſſe ſolet ſupplicatio aliena, quippe quam nõ animat propriæ neceſſitatis vigor; futili negantis ratione cõtentus eſt precarius interceſſor: nam rationes petendi vt malè callet, ſic facilè cedit cauſæ: & quod ſua non intereſt, ſuam repulſam non æſtimat. ô quàm ſecuri impetrationis orabant Chriſtiani naſcentis Eccleſiæ! Cauſam tradit locuples & vetuſtus auctor

Sine monitore orandum. Tertull. Apolog. c. 3.

Tertul. aiens: *Sine monitore oramus, quia de pectore.* Profectò feliciter exorat, qui è pectore orat, neque monitore extraneo, neque Precario Aduocato eget apud principes, qui è pectore rogat, qui propria neceſſitate admonetur, qui vrgetur ſua indigentia, qui proprię calamitatis eloquentia orat aut iure meritorum exorat. Conſtantius vir probitate illuſtris, epiſtolas commendatitias ad Fauſtum petierat ab Ennodio, qui ſic ad eum ſcribit,

Ennod. lib. 3. epiſt. 3.

Tranſcripſit Conſtantius ad aliena iura ſudorem ſuum, qui debere vult tcõmendatitijs quod meretur. Quid alieno iure petis quod tuo exigere poteris? Propriis ſe meritis quodammodò exuit, quiſquis interceſſionem induit alienam. Ius tuum aliena ſupplicatione ſæpè exarmas: & validum proprię orationis vigorem, languido alienæ ſupplicationis ſuffragio permittis.

42. Matth.

Matthæi 15. verſ. 23. Apoſtoli amica familiaritate Chriſto coniunctiſſimi, ipſi aderant, cùm mulier illa Chananæa exiit à finibus Tyri, vt rogaret ſalutem filiæ.

Quàm frigida esse solet Vicaria intercessio.

filiæ. Quę ne quid non tentaret, tacito nutu supplicat Discipulos Domini, vt apud ipsum intercessores existant ad impetrãdam optatam valetudinem. Opportuna valdè ad rem pręsentem est elegans expẽsio huius vicariæ intercessionis apud Basilium Seleucum: *Dimitte* (inquiunt) *eam, quia clamat post nos.* Ad quæ verba sic fatur Basilius: *Interim vero Apostolorum chorus, cùm neque mulieris voces ferre posset, Vicarius intercessor apud Saluatorem interuenit, ac mulieris oratores fiunt Christi discipuli, & infirmis mulieris susceptis precibus, hortabantur Dominum: Dimitte illam, quia clamat post nos.* Ecce typum Vicariæ intercessionis apud terrenos Principes, & mundi proceres. Nempe discipuli adhuc rudes in re virtutis, intercessionem secularem sapiunt, & imitantur palatinos mores. Suscipiunt inquam, rogant negotium intercedendi pro Chananæa, & ita intercedunt *mulieris oratores, infirmis susceptis precibus: Dimitte eam, quia clamat post nos. Sic Vicarius intercessor ad Saluatorem interuenit.* Dimitte, inquam, siue voti compotem, siue impotem voti, dum dimittas, quia clamat post nos. Aduerte ad rationem, quam Vicarius intercessor suggerit. Nempe, quia molesta est nobis; nam aures omnium obtundit clamosis vociferationibus. Præstaret, vt allegarent animosam fidem Gentilis feminæ beneficam Dei munificentiam, miraculi patrandi gloriam, &c. & tamen à tędio interueniunt, à nausea fastidiosâ intercedunt, vt notũ sit, quod sic interuenit Vicarius intercessor nondũ planè sanctus.

Basil. orat. 20.

43.
Ad Rom.

Ad Rom. 8. v. 26. *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* (Vel vt alij exscribunt,) *gemitibus contrarijs.* Sed inuestigandum est quid intelligat Apostolus *Spiritus* nomine. Lyra *Angelum* interpretatur. S. Chrys. Theoph. & Oecumen. *virum spiritualem:* Quasi Angeli in cęlis, & in terris Viri Sancti, & spirituales, dum Vicarii intercessores pro nobis orant, inenarrabiliter orent; nempe contraria sępè postulant ijs, quę nos cupimus & rogamus, quia probè sciunt contraria vberius profutura nobis. Cæterùm nonnulli apud Cornel. inibi, nomine *Spiritus*, portionem animæ superiorem intelligunt, & ita euadit sensus peraptus ad rem præsentem. Scilicet, eget corpus nostrum, seu inferior hominis pars aliquo bono, quod valdè concupiscit, vt putà salutem, opes, gloriam, &c. si non id petat ipsa inferior portio, sed Vicaria intercessio demandetur portioni superiori, (etsi pars sit eiusdem hominis,) notum sit, quod sæpè portio ipsa superior postulat pro nobis, precariâ seu Vicariâ Oratione, gemitibus inenarrabilibus, nempe contrariis; cõtraria sæpe supplicans; Sic, sic rogat *Vicarius intercessor!* Sic alteram partem hominis, dum Vicaria intercessione pro comparte supplicat, suspectam dicit Apostolus contrariæ intercessionis. Nẽpe necessitas postulet, quod necessitas exigit nec hominis pars vel cognatæ comparti securè fidit negotium impetrationis. Quid exageratius? Consultè ergo prudentissima Iudith, quæ paulò antè, nempe c. 8. v. 33. a viris principibus, scilicet Ozia, & reliquis presbyteris petijt, vt pro ipsâ orarent apud summum Principem, non satis fidens precariâ rogatione, hîc, v. 1. ipsa pro se orat & exorat quam exambit gratiam.

Lyra.
Chrysost.
Theoph.
Oecum.

Cornel.

Vel pars hominis frigidè rogat pro cõparte.

Iudith.

§. IX.

Commentarius litteræ.

Vers. 2. Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & denudauerunt femur virginis in confusionem:

44.
Bibl. Sixt.

Biblia Sixti: *Domine Deus patris mei Simeon, cui dedisti in manu gladium in vltionem alienigenarum, qui soluerunt vuluam Virginis in pollutionem, et* *Celada in Iudith.* *nudauerunt femur in confusionem, & polluerunt vuluam in opprobrium. Dixisti enim, Non sic erit.*

Septuaginta interpretes, & Biblia Regia, & Complutensia: *Polluerunt vuluam in opprobrium*, exscripserunt, *Profanauerunt virginitatem in opprobrium.* (Cœtera non dissident à Sixtianis.) Quasi aliquid sacrum foret virginitas, & negotium vel otium pudicitiæ. Vatablus aliquantulum discrepat, sic scribens: *Domine Deus patris mei Simeonis, cui tradidisti gladium ad vlciscendum alienigenas, qui virginis vtero ad fœditatem recluso, & ad turpitudinem nudato femore, locos probro profanarunt, (tu enim dixisti ne id fiet.)* Biblia Gotthica, Pagninus, & Clarius non dissentiunt à vulgato interprete.

Septuag.
Bibl. Reg.
Vatabl.

45.
Quomodo Deus dedit gladium Simeoni.

Domine Deus patris mei Simeon Verè Iuditha Simeonem Patriarcham appellat patrem suum; quia cùm ipsa fuerit ex Simeoniana tribu, (vt probabam ad cap. 8. v. 1.) principem suæ familiæ, parentem vocat suum, iuxta vulgarem Scripturæ morem, in qua posteri appellantur filij; & aui proaui, ataui, &c. parentes nominantur, quæ res notior est, quàm vt indigeat probatione. Vnum duntaxat Matthæi caput, primum, inquam, plura suggerit exempla. Vnde necesse non est, vt dicamus cum Hugone, qui citat interlinearem Glossam, (fortè aliam glosam nactus est Hugo,) priuilegium esse Patriarcharum, vt Patres totius posteritatis appellentur. Additur: *Dedisti illi gladium.* Quinam gladius hic à Deo Simeoni datus? Sanctius indicat gladium hunc datum à Deo esse eiusdem Dei beneplacitum: placuit enim Deo, vt vindicaretur insolentior iniuria principis Sichem vi constuprantis sororem. Cornelius mox citandus, probabile putat, gladium à Deo datum esse permissionem sæuitiæ Simeonis, ad vltionem stupri. Idem insinuat Martinus del Rio, in ca. 34 Geneseos. Emanuel Sà *gladium*, interpretatur, *fortitudinem.* Cornelius & Tirinus in caput 34. Genesis vers. 25. *Gladium* intelligunt, *animos, vires, & arma à* Deo data Simeoni, & Leui vt vindicarent Dei offensam, & iniuriam suæ familiæ impudenter illatam. Quæ expositio verosimilior est. Sic Deus dicitur præcepisse Nabuchodonosori euertere, & expugnare Tyrum, sic alijs tyrannis dat vires, animos, opes, arma ad puniendos sibi rebelles, videlicet vt sumatur vltio iusta, quam expugnandi populi promeriti sunt. Et cùm huic voluntati diuinæ parent tyranni, iure dicuntur accepisse gladium à Deo, quanquàm ipsi eo abutantur ex propria auaritia aut sæuitia.

Matth.
Hugo.
Glossa.
Sanct.
Cornel.
Sà.
Cornel.
Tirin.
Mart. del Rio.

In defensionem alienigenarum. Defensionem, id est, vltionem. Ita Lyra, Hugo, Carthusianus, Sanctius, Sà, Tirinus, Salianus, Tortolet. Serarius hic quæst. 1. Pererius de Benedict. Patriarcharum, Cornelius in c. 34. v. 25. Geneseos, Lessius lib. 2. c. 9. dub. 8. num. 50. Vnde Græcę Scriptiones nuper relatę pro *defendere*, habent *vlcisci.* Et suprà, cap. 1. vers. 12. sumitur *defendere* pro *vlcisci*: ibi enim iurat Nabuchodonosor, quòd *defenderet* se de gente, quæ illum non inuaserat, sed contumeliosa fuerat in eius legatos. Quod ibidem adstruebam ex locutione Scripturæ, ex Patribus, & ex Latinissimis auctoribus. Piget hic rescribere, quæ vel ad lectoris nauseam ibi scripsimus. Addit Hugo τὸ *defendere* posse accipi propriè: quia filii Iacobi parati erant se defendere, si eos Sichimitæ impugnarent. vel aliæ finitimæ nationes, vt etiam obseruat Lyranus. Lyrano, & Hugoni assentitur nemo: tum quia, vt probabam, *defendere* benè potest accipi pro *vlcisci*, & ita expeditior est loci sensus: tum quia gladius à Deo Simeoni datus est in defensionem, seu vltionem stupri sororis, vt ibi dicitur; non tamen ad præparationem animi, vt repugnarent Sichimitis, aut confinibus populis, si fortè eos expugnare vellent ob facinus expugnandæ vrbis Sichimitarum. *Alienigenas* vocat Sichimitas, vt potè Heuæos, & ita exteros ab Hebræis Chaldæa gente, quæ adhuc peregrinabatur

46.
Lyra.
Hugo.
Carthus.
Sanct.
Sà.
Tirin.
Salian.
Tortolet.
Serar.
Perer.
Cornel.
Iudith.
Hugo.
Lyra.
Defendere ponitur pro vlcisci.

in Chananitide, quovſque rediens ex Ægypto, vt indigena ibi habitauit.

47. Carthuſ. *Qui violatores extiterunt in coinquinatione ſua*, id eſt, ſua pollutione corruperunt virginem, vt ait Carthuſ. libidinis ſpurcitias denotans. *Denudauerunt femur virginis*, Dinæ inquã, filiæ Iacobi, cuius raptus, Gen. & ſtupratio nota eſt ex Gen. ca. 34. verſ. 2. Dicitur in plurali *violatores*, & *denudauerunt*, non quia à pluribus violata ſit Dina, ſed ab vno principe Sichem, filio Hemor, nempe per ſynecdochem ſumitur pars pro toto. Vel dicuntur plures *violatores* quia adiuuerunt Carthuſ. ad patrandum flagitium ſtupri, vt exponit Carthuſianus. Dein ait *Virginis femur nudatum*, vt Oratione figurata res non caſta caſtè ſignificetur. Moris enim eſt Scripturarum, rem, quæ ſi propriè dicatur, honeſtè declarari non poteſt, per illud exprimi, quod vicinum eſt rei obſcœnę; quippe à quo abeſt turpitudo. Vnde concubitus hic dicitur *nudatio femoris*; & genitale membrum appellatur *pes* vmbilicus inguen, cauda, vt obſeruauit Sanctius, & eruditè tradit ad caput 40. Iob. explicans illud verſic. 11. *Virtus illius in vmbilico ventris eius*. Addit Iuditha femur Dinæ denudatum, *In confuſionem* quia nudata virgo Dina, flagitii conſcia, etiamſi non publicaretur, non poterat ipſa ſecum non erubeſcere; nec aliorum pati oculos, niſi proprijs oculis cadentibus præ confuſionis pudore.

Res inhoneſta honeſtè ſignificatur.

Sanctius. Iob.

48. Ex verbis, & ſententia huius verſiculi, grãdis exurgit quæſtio luctã Hæreticorum exaggerata: probare enim hinc intendunt, hanc Iudithæ hiſtoriã à canone Scripturarum relegandam, quoniam ſententia huius verſiculi contraria videtur ijs, quæ dicuntur Gen. 34. v. 30. vbi ſic excandeſcit Iacob, aduerſus Simeonem Gen. & Leui: *Turbaſtis me, & odioſum feciſtis me Chananeis, et Pherezæis habitatoribus terræ huius*. Et c. 49. v. 5. multò grauiùs inuehitur in hoc facinus, aiẽs: *Simeon & Leui fratres, vaſa iniquitatis bellantia, in cõſilio illorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non ſit gloria mea. Quia in furore ſuo occiderunt virum, et in voluntate ſua ſuffoderunt murũ. Maledictus furor eorum quia pertinax: & indignatio, eorum, quia dura. Diuidam eos in Iacob, & diſpergã in Iſrael*, Ex quo ſic argount: Quod Iacob, & Moyſes tam ſeuerè reprehendunt, & mulctant, malè laudatur à Iuditha; quæ gladium à Deo Simeoni datum affirmat, & Simeonem zelauiſſe zelum Domini ſeriò aſſerit. Itaque videndum nunc eſt quo pacto idem facinus laudetur à Iuditha, & à Iacobo reprehendatur.

49. Comeſtor. Petrus Comeſtor in Hiſtoria Eccleſiaſtica, agẽs de rebus Iudithæ, ita ſcribit: Iudith. *orauit ad Dominum dicẽs: Domine Deus patris mei Simeon, qui dediſti illi gladium in alienigenas, dirige manũ ancillæ tuæ. Nec commendauit factum Simeonis, quod deteſtatus eſt Iacob; ſed vltionem factam à Domino, per manus impy*. Verùm hæc expoſitio non eſt idonea; nõ enim laudat Iudith vltionem factam à Deo; ſed zelum Simeonis, quem ait zelatum fuiſſe zelum Domini. Videndum ergo eſt quomodo hic zelus, quem Iudith commendat, reprobauerit Iacob, & furor pertinax ab eo dicitur, & dura indignatio. Neque maiori probabilitatis Carthuſ. fundamento ait Carthuſianus poſſe laudari Simeonis facinus; quia caſtigauit ſtupri peccatum, de quo nondum Sichimitæ pęnituerant. Quaſi quivis ſæuire poſſet, & occidere peccatorem, qui pœnitentiæ ſatisfactione non expiauit delictum. Rectè Baeza tom. 2. lib. 4. ca. 5. §. 10. ex hac expoſitione Carthuſiani colligit, quantum Deus pœnitentiam æſtimet, cùm nulla Baeza. alia Sichimorum ſatisfactione placetur, etſi plures vltrò obtulerint pro ſatisfactione offenſæ.

50. Cornel. Aliqui Doctores apud Cornel. in c. 34. Geneſis, ad v. 25. excuſant facinus Simeonis, & Leui, nec graue delictum in eo agnoſcunt. Quia non videntur deliquiſſe eò quòd propriâ auctoritate in arma irruerint: nam cùm familia Iacob eſſet Reſpublica ſeparata à regno Sichimorũ, & Hemor pater Sichem conſtupratoris eſſet Rex, vi & armis res tractanda erat. Nec videtur obſtare, quod Ioſue 11. Aſur dicatur habuiſſe principatum in omnia illa regna, ad quẽ poſſent appellare. Nam homines peregrini aduerſus Regem Sichimorum præualere nõ poterant in iudicio. Præſertim cùm ſtuprum non habebatur enorme crimen apud laſciuientes populos & ſponſione connubij Sichimitæ putarentur ſatis feciſſe iniuriæ, Deinde non videntur deliquiſſe mendacio doloſo, & pernicioſo, qui vſi ſunt licito ſtratagemate, dictitantes,

Ioſue.

An Simeon & Leui excuſari poſſunt in cæde Sichimorum.

———*Dolus, an virtus quis in hoſte requirat?*

Virg. Neq; Simeon, & Leui deliquiſſe videntur odio erga inimicos; quia ſimile odium fortè nõ cenſebatur crimen apud Hebræos: ſicut neque poſtea fuiſſe vetitũ, ſeu criminoſum odium externum aduerſus inimicos docet S. Auguſt. S. Hilarius, S. Gregor. Rupertus, Salmeron, Maldonatus, quos allegat & ſequitur noſter Ægidius in tom. de Fide, diſp. 24. dub. 7. concl. 2. & 4. n. 122. & 124. Vnde aliqui è noſtris inuehũtur in recentiores quoſdã, qui grauiùs ob id cenſent contra Maldonatum. Sed hi recentiores ab aliis vapulent, nõ à me, qui aliud ago. Præterea excuſari poſſunt à peccato imprudentiæ, ſeu temeritatis, cuius damnantur à S. Thoma, Caietano, Pererio, Cornelio, Tirino: nam irruerunt ſtipati numeroſâ virorum turba vt notat Auguſt. in Gen. qu. 108. Neque aliter poſſent muros ſubruere, vrbem expugnare, & tot viros, peremiſſe. Neque accuſandi videntur crudelitatis, quaſi ſæuierint aduerſus populum innoxiũ: quia vt notauimus

Auguſt. Hilar. Gregor. Rupert. Salm. Maldon. Aegid.

S. Thom. Caiet. Perer. Cornel. Tirin. Auguſt.

51. Carthuſ. ex Carthuſ. propterea plures dicuntur *violatores* Dinæ; quia ſtupro conſenſerunt, & ſuo principi tulere ſuppetias ad flagitium ſtupri. Quod notauit Martinus del Rio in cap. 34. Gen. Inexcuſabilior reatus videtur perfidia: nam fędifragi videntur fuiſſe: cũ Gen. 34. v. 13. filii Iacob dicantur ſpopondiſſe puellam Dinam Sichem, ſi ipſe, & eius populus circumciderentur; ergo dum id Sichimitæ præſtiterunt, infidè in ipſos ſæuitum eſt à Simeone, & Leui. Hoc argumento ducuntur communiter expoſitores Geneſeos vt damnent facinus Simeonis. Verùm hoc telum à numeroſitate iaculantium validum eſt, a ſe non ita validum; ne dicam, plumbeum. Portò veroſimile alicui videbitur, Simeonem, & Leui non conſenſiſſe in eiuſmodi fędus, ſed cęteros fratres; cuius non leuis coniectura ſumi poſſet, ex eo quod cęteri fratres non primò irruerunt in Sichimitas cum Simeone, & Leui, vt conuenit inter Geneſeos interpretes, & manifeſtè liquet ex allegato cap. 34. verſ. 26. & 27. Dicuntur autem per Syllepſim filij Iacob iniiſſe fędus, etſi non omnes illud percuſſerint: Quod ſæpe in Scripturis factum legimus; Matth. 26. v. 8. narratur obſequium Magdalenæ effundentis pretioſiſſimum vnguentum ſuper caput Saluatoris: *Videntes autem diſcipuli indignati ſunt dicentes &c.* Et quidem vnus Iudas, aut aliqui diſcipuli tantùm, vt ait Marcus cap 14. verſ. 4. obmurmurarunt; quod aduertunt Chryſoſtomus, Euthymius, Theophylactus, Hieronymus, Beda, & vulgò interpretes. Et Matth. 14. v. 15. dicitur, diſcipulos interrogaſſe Chriſtum, vnde emere poſſent panes, ad cibãdam copioſam illam hominum turbam. Ioannes verò cap. 6. v. 7. exponit ſolum Philippum id interrogaſſe. Et Matth. 17. v. 44. ſcribitur latrones, qui cum Chriſto crucifixi erant, illi improperaſſe: *Si filius Dei es, ſalua temetipſum & nos*; & conſtat ex Luca ca. 23. verſ. 39. vnum tantùm latronem hoc feciſſe. Mitto alia loca, quæ cateruatim occurrunt ſtudioſo. Et quidem ſapientiſſimus Pater Gaſpar Sanctius, non accuſat Simeonem, & Leui, vt fędifragos, ſed vt nimis furioſos, de quo nimio furore reprehenduntur à patre Iacobo.

Rio. Gen. Gen. Math. Marcus. Chryſoſt. Euthym. Theoph. Hier. Beda. Math. Ioan. Luc. Sanct.

52. Iudith. Vnde hi auctores, qui aſſerunt Simeonem, & Leui non deliquiſſe inuadendo vrbem, & occidendo violentos Dinæ conſtupratores, expeditè admodum explicarent hæc Iudithæ verba, quibus laudatur facinus Simeonis & gladium a Deo illi datum aſſeritur;

& ze-

& zelasse Domini zelum affirmatur. Ideo autē à Ia-
cobo seuerissimè fuisse reprehensos, quia viri paca-
tissimum turbarunt, & odiosum fecerūt Chananęis,
à quib., etsi bello iusto prouocatis valdè timebat Ia-
Gen. cob. Sicut Gen. 15. v. 1. post victos Reges valdè Abra-
bam timuit, ne deuicti Reges restaurarent bellum, vt
ibi aduertunt interpretes; neq; propterea dicendum
est Abraham iniustè illos inuasisse. Nihil affirmo su-
per probabilitate huius interpretationis, satis sit pro-
posuisse coniecturæ fundamentum. Non aucupor
noua sed solida.

Nil esse laudabile in facinore Simeonis cēsent aliqui. Alij è cōtrario videntur censere, nil à Iuditha lau-
dabile eminere in Simeonis facinore, quod expressè
tradit Comestor suprà, & valdè inclinat Dionysius
Carthus. qui latè id probare intendit. Non longè ab-
est ab hac sententiâ Magallanes in Iosue ca. 5. sect. 2.
Comestor. Dionysius. Magall. Annot. 5. n. 2. & 3. Nec miror id in animum suum in-
duxisse Carthusianum, apud quem nutat fides huius
historię Iudithæ; vt suprà adnotabam.

53. Lyranus, Hugo Cardinalis, Serarius, & Sanct. hîc,
Lyranus. Cornelius, & Benedictus Fernand. in c. 34. Genesis, &
Hugo. Pereira in c. 49. & Salian. suprà allegatus, seriò cen-
Serarius. sent duo esse maximè diuersa in Simeonis facinore,
Sanctius. alterum laudabile, & honestum, quod Iuditha com-
Cornel. mendat: alterum iniquum & crudele, quod Iacobus
Fernand. detestatur, & horret: laudabilis fuit zelus, quo iniuriā
Tirinus. stupri sorori suæ illatā, & turpem illam ignominiam
Pereir. à sua familia depellere exambiunt Simeon & Leui.
Salian. Hunc zelum Deus approbasse videtur, deditque gla-
Idem actus externus potest esse laudabile, & simul graue delictum. dium, quo & occisus est stuprator Princeps Sichem,
exters a labes, quam ex alieno violentoque concubitu
Dina soror contraxerat. Hoc placuit Deo, sicut etiā
placuit illos trucidari, quos Num. 25. fœda libido cū
alienigenis feminis copulauit. Hoc laudat Iuditha.
Numer. Ad hæc fuit etiam aliquid quod reprobauit Deus &
quod Iacobus detestatus est; nempe, aut violationem
fœderis initi, aut nimium furorem in plebem inno-
xiam. Quis non nesciat aliquem à Deo accipere pote-
54. statem, & tamen illâ sæpè abuti, dum suo se modera-
tur arbitratu, & auaritiæ, seu vindictæ libidine, non
Ierem. Dei ductu, & volūtate? Ier. 25. v. 8. Nabuchodonosor
gladium accipit à Deo, quem stringat in sceleratos
tunc Iudæos: *Pro eo quod*, inquit, *non audistis verba
mea, ecce ego mittam, & assumam omnes nationes
Aquilonis, ait Dominus, & Nabuchodonosor Regem
Babylonis seruum meum, & adducam eos super terrā
istam*. Et tamen vehementer irascitur Deus in Regē
Nabuchodonosor, cui gladiū, & vires dedit, eo quod
plus æquo debacchatus est in Iudæos. Et Zachar. 1.
Zach. v. 15. *Zelatus sum Ierusalem, & Sion zelo magno, &
ira magna ego irascor super gentes opulentas: quia ego
iratus sum parum, ipsi verò adiuuerunt in malū*. Ecce
tibi Nabuchodosonor, & alij Gentiles Reges accipiūt
à Deo potestatem, vires, opes, arma ad puniendū ali-
quem rebellem populū, vnde seruus Dei dicitur Na-
bucbodonosor: ipsi verò insanè debacchantur, & per-
dunt, quem Deus tantū castigare paterno animo in-
tendit. Sic accidit in facinore Simeonis & Leui, quos
Deus assumpsit, vt sororis stuprum punirent, & ita
gladium suum dedit in eorum manu, & zelum Dei
zelare dicuntur: & sic laudantur à Iuditha, & præ-
miantur spoliis. At verò quatenùs eorum insanus fu-
ror crudeliter ferociit in Sichimitas, vituperatur iure
à Iacobo Patriarcha. Hæc interpretatio communior
est, & planior videtur; quippe quæ conciliat loca Ge-
neseos cum hisce Iudithæ verbis, quæ exponimus.

Cæterùm difficile est, in hac expositione, quod Iu-
55. ditha verè laudat Simeonis facinus, quod graue fla-
gitium fuit; & asserit in præmium illius datā fuisse à
Deo vrbis prædam, & opulenta Sichimorum spolia.
At lethale delictum, quod simpliciter est auersio à
Deo, eius offensa, & reatus damnationis ęternę, quo-
modo potest mereri Dei laudem, & à Deo præmiū?
Corn. Respondet Cornelius in c. 34. Gen. *In vno eodemque
opere posse esse aliquid boni, quod præmiat Deus, et ali-
quid mali, quod odit, & detestatur*. Idem iisdem ver-
bis scripsit Tirinus inibi, & manifestè insinuat Pere- Tirin.
rius in 2. benedictione Patriarcharum. Profectò etsi Pererius.
difficile videatur in Theologia eundemmet actū ex-
ternum ex se & ex motiuo bonum, & ab aliqua cir-
cumstantia grauiter deprauatum, posse mereri apud
Deum præmium aliquod temporale, id nō adeò mi-
rabitur, qui penitiùs scrutatus sit Theologorum scri-
pta. Nam tametsi Vasq. 1. 2. disp. 70. c. 2. censeat nullo Vasq.
probabilitatis fundamento dici idem opus esse posse
simul bonum, & malum moraliter; tamen Suarez Suar.
lib. 12. de Gratia c. 4. n. 11. & 12. docet eundem actum
externum esse posse simul bonum, & malum ex du-
plici actu interno illud imperante; vnde simul mere-
bitur pœnam, & laudem. Ex qua doctrina asserit bo- 56.
nam intentionem mendacii Obstetricum, & lauda-
tam, & moderatam esse apud Deum Exodi 1. Et si- Exod.
militer meretricē Raab, Iosue 2. & 6. & ad Hebr. 11.
Eandem doctrinam tradit Granado contr. 2. de Acti-
bus human. Tract. 14. disp. 1. à num. 8. aiens: *Dico se-* Iosue.
cundò, actus moralis externus perseuerans vnus et idē Ad Hebr.
in genere naturæ, potest esse simul bonus & malus. Pro Granat.
qua sententia allegat S. Thomam, & Medinam, & S. Thom.
Conradum 1. 2. ad quæst. 20. art. 6. affirmantem, *eun-* Medina.
dem actum externum prout subest diuersis intentioni- Conrard.
bus, esse posse bonum, & malum. Idem disertè docet, &
probat Iacobus Almainus Tractat. 1. Moral. cap. 12. Almain.
conclus. 2. Qui cùm sibi obiecisset: *Ergo idem actus
erit satisfactorius, & demeritorius pœnæ*. Responde-
tur, *quod verum est de denominatione extrinseca* (pro-
ueniente ab actu interno) *ergo pro eodem actu beatifi-
cabitur, & punietur. Non est inconueniens; quādo bea-
tificatur pro illo actu non immediatè, sed mediante al-
tero actu*. Et Henriqu. lib. vltimo c. 19. n. 5. ita scribit: Henriqu.
Quod vero quidam recentiores aiunt cum Caiet. 2. 2. Caiet.
*quæst. 33. art. 2. ad 3. & quæst. 83. art. 3. Abulensi ad 1.
Regum c. 19. q. 21. Medina C. de Restit. qu. 27. opus ex
obiecto, & fine operantis bonum, non amittere præmiū* Abulensis.
si admisceatur extrinseca circumstantia venialis al- Medina.
*terius actus: intelligitur de aliquo præmio temporali,
vt idem Caietanus, & Abulensis, & alij explicant*.
Hucvsque Henriquez. Præterea Caiet. tom. 1. Opu- Caiet.
scul. Tract. 31. responsione 13. planè fatetur posse es-
se bonitatem substantialem moralem actus externi,
etsi actus ille venialiter vitiatus sit. Quomodo autē
vulgò dicatur, Malum ex quocunque defectu, & bo-
num ex integra causa, ita explicāt Almainus, & Gra-
nado, vt non aduersetur huic opinioni: Et sanè in
communi Theologorum sententiâ affirmante actū
imperantem comparari cum actu imperato quasi
circumstantiam illius, non facilè reddetur ratio, cur
ex motiuo veniali non possit imperari actus charita-
tis, seu contritionis, qui nō sit detestatio virtualis ve-
nialium, cum quibus bene potest componi; vt indu-
bium est apud Theologos.

Ex hac doctrina facilè expediri potest, quo pacto
facinus Simeonis à Iacobo vituperetur, ob nimium 57.
& exorbitantem ardorem vindictæ, & sęuitiæ feroci-
tatem; & illudmet facinus laudetur à Iudithâ instin-
ctu Spiritus sancti locutâ; simulque mereatur apud
Deum præmium, non æternum, (vt expressè notat
Suarez) sed temporale, nimirum opima Sichimorum
spolia. Nā idem facinus potuit imperari à zelo Dei, Suar.
quo zelauerunt, & mulctauerunt execrandum stu-
prum sororis Dinæ, & simul ab imprudenti, temera-
rio, & exorbitanti zelo vindictæ vltra iustitiæ metā.
Vnde idemmet Simeonis facinus quatenus impera-
tur ab intentione iustæ vindictæ, laudatur à Iuditha,
& dicitur zelus Dei, & muneratur temporali spolio-
rum præmio: quatenus vero prouenit à nimio & sæ-
uo furore, vituperatur à Iacobo viro pacatissimo,
aiente: *Maledictus furor eorum, quia pertinax, & in-
dignatio eorum quia dura*. Hæc expositio planè ex-
tricat Iudithæ locum.

Restat obiectiuncula: Si Deus dedit Simeoni gla-

Celada in Iudith.

dium, & poteſtatem; cùm Deus ſit auctor & Dominus vitæ, & mortis, quomodo delinquit qui gladio Dei ferit? Reſponde, Sæpe à Deo dari poteſtatem aliquam, & ſæpè miniſtros eâ abuti, Deus enim dedit gladium ad vindictam, non dedit ad ſæuitiam. Porrò non fuit Dei voluntas, vt ſtuprum crudeliter puniretur, ſed vt iuſtè caſtigaretur. Sicut ſuprà adnotatũ eſt de Nabuchodonoſore, cui Deus dedit gladium, & poteſtatem, vt puniret Iudæos, & Tyrios, non vt in eoſdem ſæuiùs ferociret.

---

§. X.

Illuſtrior nobilitas immunis non eſt, ſed vectigalis, & ſtipendiaria.

58. Nobilitas vectigalis eſt ſibi, & omnibus.

NObilitas vulgò habetur immunis à tributo; ſed re verâ tributaria eſt; & eò tributaria magis quò illuſtrior. Porrò vilior plebs tributum pẽdit Reipublicæ, aut Principi; at homo ingenuus ſibi debet, vt plura tribuat exoluat cęteris. Vnde Nobilitas nõ immunis, ſed ſtipendaria naſcitur. Sæpe Paulus ſuã deprædicat ingenuitatem: tum quia ex illuſtri ſemine Abrahæ ortum ducit, tum quia ex ingenua Iſraelis gente proſapiam trahit: adhæc quia ciuis Romanus eſt, æquo nobilitatis iure fruens, ac Quirites nobiliores. Quid ergo? immunem ſe cenſet ob tot immunitatis iura? Minimè, ſed maximè ſtipendiarium. Ad Rom. 1. cap. v. 14 *Græcis, & Barbaris, ſapientibus, & inſipientibus debitor ſum.* Quorsùm ô Paule te nobilem deprædicas, ſi tandem te omnibus obnoxium & vectigalem facis? Debitor omnibus es, & te immunẽ & ingenuum iactas? Quæ tua nobilitas eſt, ſi omnibus ſtipendarius es? Verùm tributarius omnibus eſt, qui nobilis eſt. Plura alijs præſtare, ſibi debet, qui ingenuus eſt: vel ab ipsâ ingenuitate tributarius exiſtit. Sibi enim debet homo ingenuus, omnibus honorificentiæ, & beneficentię tributũ exoluere. Audi Theophylactum Pauli nomine dicentem: *Ego verò debitor ſum, & irrecuſabile debitum habeo.* Enim verò ignobilis, & ruſticana plebs debitum habet Principi, ſed quod recuſari priuilegio poteſt, homo verò nobilis irrecuſabile debitum pendit, & quod nullo priuilegio deuitare poteſt: nam irrecuſabile debitum eſt, quod quiſque ſibi debet, non alijs: ſiquidem cùm ipſe ſemper ſibi ſuperſtes ſit, ſemper ſibi debet, quod iure nobilitatis debet. *Vn hombre principal nace con muchas obligaciones à ſu nobleza; y no ay priuilegio que le exima dellas.*

Ad Rom.

Theoph.

59. Refert Tertullianus ignobilis corporis humani natales; nimirum ex infimo elemento, terrâ ſcilicet, ortum ducit, è luto, inquam, limo, & cœno; infamis. n. origo è terrâ eſt. Mox recenſet Animę ingenuam nobilitatem, nempe quæ ortum trahit ex ore Dei, ex diuino afflatu, quæ, auguſtior origo eſt. Quid enim nobilius quàm ex diuinitate ſpirante natales trahere? Verùm feriò aduertendum eſt, quo nomine appellet ſubtilis hic doctor, eiuſmodi ingenuam originẽ animi: Sic enim orditur librum de Anima: *De ſolo cenſu animæ congreſſurus, &c. Cenſum animæ,* illuſtres animæ natales nominat. Inconſideranter oſcitaſſe videtur Tertullianus, cũ animę nobilitatem, & ingenuam immunitaté, *cenſum* appellat & vectigal animæ. Animane vectigalis eſt, & cenſuale tributum pendit, quia nobilis eſt, quia Angelis affinis eſt, & diuinæ immunitatis æmula? Imò inde nobilis, & immunis a quouis tributo, vnde illuſtrem proſapiam à Deo ducit, & ex Dei illuſtri afflatu originem habet. Ita planè eſt: ſed nobilior hæc proſapia altè *Cenſus* dicitur à Tertulliano. Nam auguſtior nobilitas vectigalis eſt, & ſibi debet tributum omnibus exoluere: & à ſe exigit nobilitatis tributum. Homo enim ingenuus ſuæ debet nobilitati non degenerare in verba, neq; in opera ſuæ ingenuitatis indigna; ſibi debet opem ferre miſeris, non deprimere, ſed leuare calamitoſos, ſubuenire cunctis, honorare omnes. Quod faciebat illuſtris ille Ioachim, Dan. 13. v. 4. *Eò quod honorabilior eſſet omnium.* Vnde opportuniſſimè illuſtrior animæ origo, non dicitur immunitas, ſed cenſus. Imò cenſus immunis, ſeu immunitas tributaria omnibus. Nobilis enim, quia nobilis eſt; multa à ſe exigere, plura omnibus debere debet. Sapienter inquit Seneca: *Magna ſeruitus eſt magna fortuna.* Et Infrà: *Cæſari quoq; ipſi, cui omnia licent, propter hoc ipſum multa non licent.* Et mox: *Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicauit, ſibi eripuit. Et ſiderũ modò, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, nunquam illi licet, nec ſubſiſtere, nec quicquam ſuum facere.* Nempe auguſtior nobilitas tota vectigalis eſt, & omnibus pendit ſtipendium.

Tertull.

Nobilitas cenſus.

Daniel.

Senec. de Conſol ad Polyb. cap. 26.

60. Quin etiam diuinitas ipſa, quę auguſtior nobilitas eſt; quaſi ſtipendaria eſt hominibus, non immunis à tributo, quod humanæ ærumnæ à Deo exigunt. In plures claſſes diuiſit quondam ſuos Deos ſtulta Gẽtilitas: Primum diuinitatis locum obtinuerũt triuiales, & factitij quiq; dij: Secundum excellentiores alij: In tertia claſſe eminebant diuiniores dij & opulẽtiori, & auguſtiori bonitate ſeu diuinitate præſtãtes: Qui defæcatiorem obtinebant naturam, & diuinitaté nobiliorem habere videbantur apud Ethnicos. De quibus ſic inquit Septimius: *Sed enim agri tributo onuſti viliores; hominum capita ſtipendio cenſa ignobiliora. Dij verò, qui magis tributarij, magis ſancti; imò qui magis ſancti, magis tributarij.* Quaſi dicat: ager qui vectigalis eſt & homo tributarius ignobilitatis notam ex iſtiuſmodi cenſu ſubeunt; At verò Dij auguſtiores & illuſtriores plura tributa pendunt ex ingenita nobilitate. Nam dij qui plus bonitatis, & nobilitatis habent, plus ſtipendii pendunt hominibus; illuſtrioris diuinitatis tributo onuſti. Neque. n. nobilior diuinitas immunis eſt, ſed vectigalis, & tributorum cenſu degrauata. Nam magni Dij (ſic illos appellabant) quo illuſtriores ſunt, & plus ſibi debent, eò plus debent hominibus. Hominis. n. ærumnoſi cenſus eſt præclarior diuinitas, à qua iure ſuo homo miſer exigit leuamen in caſu, ſolamen in mæſtitia, opẽ in paupertie, honorem in infamia, remedium in ærũna, &c. Vnde auguſtior diuinitas, non eſt immunis à cenſu, ſed grauiori cenſu onuſta, & miſero homini tributaria: *Dij enim qui magis tributarij. magis ſancti; imò qui magis ſancti magis tributarij.* Audi Iobum ca. 7. v. 20. ſic Deum alloquentem: *Peccaui: quid faciam tibi, ò cuſtos hominum? Cur non tollis peccatũ, & quare non aufers iniquitatem meã.* Quo alio modo poſſet exigere à Deo rem ſibi debitam? Planè iure ſuo à Deo exigit tributum miſericordiæ, cuius pendendi quaſi obnoxia, & tributaria eſt auguſtior Dei nobilitas. Sic Bethulienſes hîc cap. 7. verſ. 20. idem tributum velut iure ſuo expetunt, dicentes Deo: *Tu quia pius es, miſerere.* Nempe miſericordiam miſeris debes ob Deitatis piam & ingenuam nobilitatem. Ergo exolue nobis miſerationis tributum. Et Iuditha in hoc cap. 9. verſ. 2. propoſitâ clarâ Patriarchalis proſapiæ nobilitate, ſe obnoxiam reputat ſubueniendi Bethulienſibus, tanto ſui periculo. Itaque falluntur illuſtriores viri, qui exiſtimant ingenuam nobilitatem non eſſe ſtipendiariam; ſed nobilitatis iure omnia ſibi licere. Præclarè inquit Clemens Alexandr. *Gnoſtici nobilitate & libertate abutentes viuunt vt volunt, volunt autem libidinosè; ſe nulla re teneri arbitrati. vt qui ſunt qui vis genere ſuperiores, filij regales. Regi autem dicunt, lex ſcripta non eſt.* Et ſtatim: *Quibus autem ſe eſſe cenſent nobilitate ſuperiores eos debent etiam ſuperare moribus.*

Dij qui magis ſancti habebãtur, erant magis tributarij.

Septim. Apol. c. 13.

Iob.

Iudith.

Clem. Ale. l. 3. Strom. Nobilitas putatur licentia luxuriandi.

§. XI.

§. XI.

Non solum pietas humana virtutis, sed etiam impietas vitij, occasio est pietatis diuinæ ad miserandum.

61. Vbi discrimen inter malos bonosque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec Principem promiscuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abscissam. *Nam tam omnibus ignoscere crudelitas est quam nulli.* Modum teneat humanus Princeps: quia temperamentum ei necessarium est, ne interim fortuna & clementia pro culpâ sint. Deo autem, cuius esse clementia est, nulla est scripta Misericordiæ lex. Iure transilit humanæ benignitatis metas, qui vltra humanum fastigium est: Nec satis Deus est, qui non nimis benignus est. (Nimium appello quod infinitè transcendit humanum modum & captum.) Porrò vsque eò velut effusa diuina clementia est, vt *comeatum delinquendi*, fecisse videatur homini: sæpe enim impunitas, peccandi licentia est, occasio delinquendi, & pereundi quasi ius. Iure dici potest de hominũ vniuersitate sub clementissimo, Deo, quod de Romana republica dixit Seneca sub humano Principe: *Obuersatur oculis lætissima Roma; Respublica cui ad summam libertatem nihil deest, nisi pereundi licentia.* Siquidem non semel delictum (liceat de diuinâ clementiâ audaciusculè loqui) quasi pro merito est: dum aliquando non tantùm virtus est incentiuum misericordiæ, sed & culpa ipsa, specie tenus, videatur (dispari merito) quasi illex clementiæ, & occasio largioris gratiæ. Sæpe enim citur diuinæ misericordiæ largitas à virtutis merito, sæpè etiam à demerito offensæ occasionem sumit clementia. Quod eleganter adumbrasse videtur Basilius Seleucus his verbis: *Deus nobis compassus est, si hoc de illo dicere licet, cui ingenitum est non pati: & iras iure debitas in charitatem vertit indebitam.* Ecce tibi diuinæ vindictæ meritum in clementiæ occasionem.

Senec. lib. 1. de Cle. c. 2.

Tertull. Delicta sæpe occasio sunt maioris misericordiæ.

Sen. ibi. c. 1.

Basil. Sel. Orat. 38.

62. Genes. Motiuum iustitiæ diuinæ sæpe est misericordiæ occasio.

Genesis 6. v. 5. *Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eũ quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus; Delebo, inquit, hominem*, &c. Iure accenditur in homines diuinus furor, quia spôtè proni sunt ad malitiam, quam abundè operantur, & audacissimè perpetrant: Ergo dignissimâ eluuionis inũdatione meritas luat pœnas mundus tantorum criminum reus. Benè est, diuina Iustitia puniat, quos humana licentia palàm accusat. Sed audiamus diuinam vocem paulò pòst, id est, c. 8. v. 21. vbi post castigatum Orbem superstiti familiæ Noemi sic pacatissimè fatur: *Nequaquam vltrà maledicam terræ propter homines sensus enim & cogitatio humani cordis in malũ prona sunt ab adolescentia sua: non igitur vltra percutiam omnem animam viuentem sicut feci.* Nempe pollicetur Deus nunquam deinceps ita punire homines, quia homo suopte ingenio procliuis est ad delinquendum, & à natiuitate peccatum habet à congenitâ culpâ. Quis non miretur, imò stupeat hanc occasionem miserendi? Hæccine erit nunc causa clementiæ illex, quæ nuper fuerat occasio acerbioris supplicij? Nunc blanditur clementiæ, quod priùs irritauit iustitiam? Castigat Deus, quia *cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum*; & parcit quia *sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt*? O pulchram diuinæ clementiæ exaggerationem! Parùm profectò foret eminentiæ largioris benignitatis, si tantùm moueretur ad miserandum ex motiuo (obiectum Theologi vocant,) misericordiæ, nisi etiam alliceretur ipsa etiam occasione seuerioris iustitiæ. Nempe fit occasio ad miserendum illudmet quod permouit ad puniendum: quò diuina pietas non contenta quasi angustijs infiniti sui obiecti, eius quasi transcendat metas, & latissimè sese inferre videatur in acerbioris iustitiæ sphæram? fitque occasio blandioris clementiæ, quod fuerat motiuum seuerioris vindictæ. *Quasi Deum inuenire propitium merces sit iniquitatis*, oportunissimè inquit Hildebertus.

Genes.

Hildebert. epist. 15.

63. Matthæi 15. v. 23. Cùm mulier Chananæa à filiæ calamitate Euangelij fidem anteuerteret, elingui fiducia, & clamosis vociferationibus Christum precatur charæ puellæ sanitatem, Christus audientiam dissimulat; & illa occlamans obtundit aures discipulorum: *Et accedentes discipuli eius rogabant Iesum dicentes: Dimitte eam: quia clamat post nos.* Quid est, *Dimitte eã*, nisi vt negotio infecto dimittatur? Quasi dicat: Clamosæ voces huius rogatricis vetulæ omnibus te sequentibus quàm molestæ sunt, citò dimitte eam, si quidem eius filiæ non mederis. Hunc sensum sonant Discipulorum verba superficie tenus inspecta. At si attentiùs considerentur, alia est medullæ sententia, quam exprimit S. Chrysostomus ad haec verba, sic fatus: *Dimitte eam. Aestimo discipulos ad calamitatem mulieris esse tristatos; sed tamen non sunt ausi dicere: Da ei hanc gratiam; sed dimitte eam. Sicut & nos cum volumus alicui persuadere, multoties contraria dicimus.* Nempe discipuli à diuturna experientia edocti mysteria clementiæ Christi, eum supplicant, vt supplicantem dimittat feminam, non vt dimittat, sed vt supplicationem admittat, & ei annuat. Parum enim foret diuinæ misericordiæ si Deus rogatus, beneficium concederet, nisi etiam negantibus, & contrarium petentibus idem beneficium annueret. A negatione, & renutu discipulorum mouetur ad largiendum: & dimissio, quæ gratiam negare videtur, eiusdem fit impetratio gratiæ. Vel renutui annuit Christus; & quod allicit ad negandum fit illicium concedendi. Vnde Discipuli feminæ repulsam precati, clementiam deprecantur. *Sicut & nos cùm volumus alicui persuadere, multoties contraria dicimus.* Inde vltrò explicatur difficilis ille locus Pauli ad Romanos 8. v. 26. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*; siue vt alij verba scribunt, *Gemitibus contrarijs*. Porrò illustrior misericordiæ diuinæ commendatio est, quod promiscuè siue à ratione concedendi, siue ab occasione negandi ad largiorem munificentiam soleat permoueri: ô abstrusum clementiæ diuinæ mysterium, cui castigandi fomes dat ansam miserendi! Quid benè postulanti negabit, cui sic blanditur contraria postulatio?

Matth. Vel motiuũ negandi est Deo illiciũ concedẽdi.

Chrysost.

Ad Rom.

64. Matthæus, cap. 26. v. 69 Narrat Petrum in atrio Pontificis ab ancillâ interrogatum, an esset Christi discipulus, diuinum Magistrum renegasse. Magnum profectò tanti Magistri probrum. Rabanus Maurus expendens hanc Christi iniuriam, ita scribit: *Quid sibi vult, quòd prima Petrum prodit ancilla, cùm viri magis illum potuerint recognoscere? nisi quod iste sexus peccare in nece Domini videretur, vt eius Passione redimeretur.* Nempe non tantùm inhumani torrores desæuiunt aduersus Christum in eius Passione; sed etiam sexus muliebris acerbè vexat Christum, vt ita felicius eadem Passione redimatur? Non quia necesse foret vt Christus torqueatur à redimendis: Procul hæc mens à sapientissimo Rabano, quod Hæreticorũ nemo nugando finxit: sed quia Christus Deus, qua præeminebat clementia, non tantùm à boni meriti virtute allicitur ad misericordiam; sed etiam à delicti, quin & à grauioris offensæ enormitate occasionem sumit clementiæ, (*Propitiabere peccato meo multum est enim*, aiebat Dauid, Psal. 24. v. 11. quasi exaggerator malitia esset opportunior clementiæ occasio: indeque ansam arripit Deus ad ignoscendum. Vnde benignissimus erga femineum sexum, permittit multa ab eodem sexu pati in eius Passione, quò largior emineat clementiæ virtus. Et notum fit Christum

Matth.

Raban.

Munificentior est Christus erga suos carnifices.

Psal.

ſtum Deum non ſolùm ex bono merito virtutis humanæ allici ad miſerandum; ſed etiam ex non bono merito vitij occaſionem ſumere ad miſericordiam feliciùs impendendam. Sic dilatatur diuinæ clementiæ virtus, vt liberè quaſi diuagetur per iuſtitiæ ſeuerioris materiam: quò & meriti virtus ſit illex clemétiæ, & peccati criminoſioris impietas ſit eiuſdem clementiæ illuſtrior occaſio. Quod cùm exploratum eſſet ſanctiſſimæ Iudithæ, piè præſumit de diuina clementia, aiens, hîc v. 17. *Exaudi me miſeram deprecãtem & de tua miſericordia præſumentem*. Quod religiosè præſumpſit, verſ. 2. allegans ad miſericordiæ impetrationem, Simeonis patris ſui deteſtabile alias flagitium excidij Sichimitarum, ſic diſertè dilatans miſericordiæ diuinæ metas, vt nuper diximus de Dauide.

Iudith.

---

§. XII.

Iudices modulentur ſententias ad ſupremi Principis conſultiſſimum iudicium.

65. IVriſprudentia conſtat ratione, & concordia: ſic Ratio tyrannicum rectoratum arcebit, & concordia etiam in Ariſtocratia, Monarchiam æmulabitur, quæ eſt laudatior regendi ſpecies. Monarchiam præfero, non adſtruo hîc probationibus; (legatur Herodotus lib. 3. Toloſanus de Republica lib. 5. cap. 3. & politiores politici huius æui.) Sed quid prodeſt, quod ſummum ius ſit apud vnum Principem, ſi tot ſunt diuerſæ ſententiæ, quot ſunt diuerſi Iudices: vt rectè vſurpari queat vulgare prouerbium: Quot capita in ciuitatibus, tot ſententiæ in litibus, pro arbitrio licentiæ, & libidine affectus? Iudex *Præſes legum eſt*, ait Seneca; non *legum Tutor*, aduertit Tertullianus in Apologetico aduerſus Gentes. Neque enim ius tractandum eſt quaſi pupillus pro Tutoris arbitrio. Sit Iudex. *Præſes legum*, non interpres, pro ingenij licentiâ, pro munerum auaritia pro nutus priuilegio, pro affectus libidine; leges interpretans ad egregium ſuum placitum. Si enim ius flectitur ad nutum iudicis, nil ſanctum erit in iuriſprudentia, ſed omnia nutabunt ad cuiuſque Præfecti voluptatem. Parùm refert quòd ſummum ius ſit penes vnum Principem, ſi tot ſint diuerſa iudicia, voces, ſententiæ, quot ſunt illius ſubpræfecti. Sit Monarchiæ vox vna plures! plures multitudinem Rectorum, vna ſententiarum concordia: ne maiora Ariſtocratię damna addat Monarchiæ incommodis, & pernicioſum monſtrũ ex vtraque conflетur. Sit idea Iudicum ipſa Principis mens, ſit mens Principis, ipſa conſulta ratio, quæ frænos Rectorum moderetur, ne eorũ effrænis licentia corrumpat Principis præfecturam: nam quod priuati iudices cenſent, cenſetur Principis iudiciũ. Vnde Theodoricus Rex ſic ſcribit Eugenio iudici à ſe conſtituto, apud Caſſiodorum: *Ore tuo iudicia noſtra loquebatur*. Quaſi dicat Rex: Etſi tu Eugeni, in tribunalibus ore tuo loqueris; at vox mea videtur audiri; ſaltem iudicium meum eſſe in ore tuo exiſtimatur. Ergo ſic iudica, vt verba à te ſint; & iudicium à me, id eſt, Rege dignum. Ne diuerſa, imò pugnantia, & minimè cohærentia videar habere iudicia. Nam tametſi per multorum iudicum ora Rex loquatur, at Iudiciorum conſulta prudentia, & neceſſaria Concordia, Regis prudentiam loquantur, & commendent: ne alius à me videar, & toties diuerſus, quoties diuerſi Iudices diſſentiunt.

Herod. Toloſ.

Iudex non ſit tutor, ſed Præſes legum.

Senec. lib. 1. de Ira, c. 5. Tertull.

Senẽtia iudicis ſit de ore Regis.

Caſſiodor. l. 1. Variar. epiſt. 12.

66. Obſeruabam alibi, Geneſeos 34. v. 25. dici, quod *Simeon, & Leui fratres Dinæ, gladijs ingreſſi ſunt vrbem confidenter, interfectiſque omnibus maſculis, Hemor, & Sichem pariter necauerunt*. Sic vlti ſunt ſororis ſtuprum. Quod facinus tunc reprehendit ſcriptura, vti infidum, temerarium, cruentum. Verùm aduertere oportet, quòd in hoc loco Geneſeos, vbi hoc facinus, quod perpetrarunt hi Principes Hebrææ familiæ, damnatur; dicitur *gladius* inuaſiſſe vrbem. At hîc verſ. 2. vbi Iudith non improbat, ſed commendat eorum audaciam, (quo autem ſenſu facinus in Geneſi reprobatum hîc approbet Iuditha, explicui in litteræ Commentario:) vnius gladij fit mentio. *Domine Deus patris, mei Simeon, qui dediſti illi gladiũ in defenſionem alienigenarum, &c.* Nimirum Principum improbitas gladios multiplicat; at verò probitas eos minuit, quaſi plurium Præfectorum vnus ſit gladius. Vnde Paulus ad Romanos 13. verſ. 4. cùm legitimos iudices, & à Deo datos inducat, in plurali illos appellat *Poteſtates* & *Principes*, & concludit. *Si autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat*. Multi *principes*, plures *poteſtates* vnum gladium portare dicuntur? Ita ſanè; quia bonorum Principum, & poteſtatum fit mentio. Hæc dixiſſe neceſſarium fuit, vt viam præſtruam ad enucleationem celebris loci ex Geneſi, cap. 3. v. 24. vbi Deus Adamo offenſus ob primævi delicti culpam, illum cogit toto paradiſo exulare, ne iam mortalis à culpa, comedat de ligno vitæ, & perenni morte viuat in æternum. Itaque ad cuſtodiam paradiſi deſignat plures Cherubinos, quibus tantæ prouinciæ præfecturam mandat.

Geneſ.

Vnus gladius armet multos iudices. Iudith.

Ad Rom.

Eiecitque Adam; & collocauit ante paradiſum Cherubim, & flammeum gladium ad cuſtodiendam viam ligni vitæ. 67. Nemo eſt mediocriter inſtructus Hebraicæ lingue rudimentis, qui neſciat τὸ *Cherubim* eſſe in numero multitudinis; & in confeſſo ferè eſt apud expoſitores, non vnum Cherub. duntaxat, ſed plures Cherubinos pręfectos fuiſſe. Vtinam ſic inueſtigaſſent, quare pluribus Cherubinis vnus tantùm Gladius deſignatur? Vnicus enim gladius exigua armorum ſuppellex eſt ad plures armandos. Porrò ſi Cherubini armis non egeant, vel vnus gladius ſuperuacuus eſt: ſi indigent armis, cur cæteri inermes ſtabunt in pugnaci præfecturâ: imbecilli enim, & inermes adſtabunt ad repugnandum humanæ temeritati audenti paradiſum intrare. Quid eſt multi Cherubici iudices, & vnus duntaxat gladius? Niſi quòd gladij nomine ſententia iudicis deſignatur, vt aduertit Rupertus prædicta verba explicãs, lib. 3. in Gen. c. 32. *Gladius ſentẽtia eſt diuini iudicij*. Nimirũ præfectos deſignat Deus, ſed vnum tantummodò gladium illis prębet, id eſt, vnam ſententiam dicant. Non vult Deus, vt in ſententijs dicendis diſcrepent, qui à Deo iudices deſignantur. Nam cùm os iudicum loquatur diuinũ iudicium, Deus ſibi non conſtare, ſed repugnare videretur, in ſententiarum diſcordia. Ergo gladius vnus ſit, id eſt, vna ſententia, etſi plures ſint Cherubini, id eſt, multi diuerſique Præfecti. Ne quos eadem Dei mens, & potentia armat, ſecum ſententiarum gladijs decertent.

Geneſ.

Multi Cherubini vno gladio armantur.

Rupertus.

68. Geneſeos 1. verſ. 1. *In principio creauit Deus cælum & terram*, τὸ *Deus* in Hebræa Origine non eſt in numero ſingulari, ſed in plurali אלהים *Elohim*, ſiue deducatur ab אל *El*, id eſt, *Fortis*, ſiue ab אלה *Ala*, id eſt *obligauit*. Itaque (vt notant vulgò Interpretes) *Elohim* ſignificat gubernatores, iudices, vnde ſenſus erit: *In principio Iudices, creauit cælum & terram*. Quocirca notant Aben Ezra, & Rabbini Deum hîc vocari, *Elohim* ad declarandã eius maieſtatem, treſque eius dotes in Gubernatore conſpicuas, ſcilicet intelligentiam, ſapientiam, prudentiam. Profectò prima ſacræ Scripturæ verba conſultiſſimè proponunt optimorum iudicum exemplarem ideã: nimirum Iudices in plurali æmulaturos vnitatẽ Dei, & licet plures ſint in numero, vt Deus in perſonis, ſit tamen ad gubernandum vna intelligentia, vna ſapiẽtia, vna prudentia, vna vox, vna duntaxat operatio: *In principio creauit iudices*. Non dicitur, *crearunt*, ne operatiuas voces multiplicet. Sic debet eſſe in iudicibus concors ſententia, vt vel plurium iudicum ſit vna mens, eadem ſententia: ipſiſſima vox. Ne hic 69. deſtruat, quod alius adſtruit: ne tribunalia repugnent tribu-

Plures iudices, ſed vna vox, & ſententia.

Aben Ezra Rabbin.

tribunalibus, & iura quæ ab aliqno iudicum consessu honorantur vt Sancta, in alio deuenustentur quasi prophana, magno subditorum detrimento. Sic ius diuidetur à iudicum discordia; sic iurisdictio dissipabitur animorum, & sententiarum discrepantia, quam præstaret esse communem, & eandẽ. Eleganter Claudius Mamertinus ad Maximianum Augustum, sic ipsi, & fratri Diocletiano adulatur: *Ita duplices vobis diuina potentia fructus pietas vestra largitur, & suo vterque fruitur, & consortis imperio. Diuersum sanguinem affectibus miscuistis: non fortuita in vobis est germanitas, sed electa. Diuidere inter vos Dij immortales sua beneficia non possunt. Quicquid alterutri præstatur, amborum est.* Et mox vt exaggeret vtriusque Principis consensum, nec ab ingenij diuersitate, neque ab ætatum discrepantia diuersum, ita fatur: *Intelligimus enim geminum vobis, quam vis dispares sitis ætatibus, inesse consensum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior, sed inuicem vosmetipsos imitamini, inuicem vestros affectatis annos, Si vos estis iuniores ambo, ambo seniores. Neuter plus suis moribus fauet, vterque se vult hoc esse, quod frater est.* Vide quàm non diuiserit horum Principum animos, nec sententias, vel tanti Imperij ambitiosa amplitudo, vel in dispari ætate naturæ diuersitas, vel dispar ingenium in vnitate principandi. De quibus rectè dici potuit; *Principes mandant.* Tanta erat animorum, & sententiarum consensio! sic Moyses de summo illo Principe Deo dixit: *Iudices creauit.*

Mamert. in Panegyrico Genethliaco.

Concordia iudicum exaggeratur.

70. Quòd si profani Romanorum Principes vnâ sententiâ, & eâdem voce seculare imperium moderabantur, pudeat aliquos, (si qui sunt,) Ecclesiasticos iudices inter se, & à legibus Pontificijs discrepare. Sententiosè. P. Damianus appellat sanctum Petrum summum Ecclesiæ Principem, *linguam fidei*, id est, fidelium, seu Ecclesiæ. Sit ergo vniuersalis Ecclesiæ vna sententia, vna vox; siquidem eadem lingua est. Neque enim vna Ecclesia plures habet linguas; quod monstruosum esset. Iure exulát ab Ecclesia Dei Hæretici, qui non audiunt hanc vnicam *fidei linguam*, qui dissonant ab hac Petri voce. Caueat Ecclesia ne tacitè obmurmuret diuersa vox, & quam Petri lingua non loquitur.

Petrus est lingua fidei & quare.
Petr. Dam. ser. 26.

71. Geneseos 1. v. 14. In quarta die mundialis opificij creat Deus Solem, & Lunam, & stellas, vt præsint diebus, & noctibus, & sic scribit Moyses Opificis voces: *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli, &c. Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt praeesset diei, & luminare minus, vt praeesset nocti:* Oleaster sic prima verba vertit, ex Hebrea origine: *Erit luminaria in extensione cælorum.* Audis vocem, qua creantur mundi Præsides, nempe Sol, & Luna, non tantùm esse vnã, & eandem, sed etiam quasi ambo luminaria sint idẽ luminare, dici: *Erit luminaria?* Sic, sic debet esse vna mens, vna sententia, imò (si fieri posset) vna natura omnium Præsidentium, & Gubernatorum. Sed animaduersione dignum est, quod ex Astrologorum scholà edocet Theologorum, & Patrum cõsensus, Solem seu Præsidem diei esse cœlestis luminis auctorem, à quo Luna, & astra reliqua, quæ president noctibus, mutuantur fulgores, quos ceu voces, seu linguam appellat P. Damianus. Pergit Mamertinus: *Solem ipsum, Lunamque cernimus, qui totius mundi funguntur officijs* (hoc est Præfecturis.) *non nisi post multa secula certa lege temporum conuenire.* Loco, inquam, quo maius fit miraculum, hos duos orbis Præsides longo locorum interuallo dissidentes, non tantùm simili, sed eâdem ipsissimâque fulgorum lingua terris præsidere, vna mente, eodem iudicio, ipsissima luminis voce: neque vnquam dissenserint, discrepauerint nusquam, sed in tanta locorum discordia, vocalium fulgorum concordia semper hos mundi iudices, & Præsides conuenire. Quod granditer dixit Tertullianus, *Luna* inquit, *modulationibus menstruis variat.* Profectò τὸ *Modulari* ad Præfectorum concordem gubemationem spectat, sumpta metaphora à musicorum numeris, & consonantijs, & translata ad tribunalia: dicente eodem in lib. de Baptismo, cap. 8. *Modulari sublimitatem.* Et aduersus Hermogenem, c. 23. illud Prou. 8. vers. 30. *Cum eo eram cuncta componens*, legit: *Cuncta modulans*, (Mitto alia verba eiusdem auctoris, ne imperitum vulgus iterum nauseet ad plura Tertulliani loca; Ingenio renunciasse videtur, cui non sapit Tertullianus:) Ecce Luna Præses, & Regina noctium, non modò fulgorum vocem mutuatur à Sole, Celorum Præside, & Rege, sed vocales luces, harmonicè modulatur ad Solis numeros, ne ab illo dissonet, si tantisper ab eodem discrepet; menstruis enim modulationibus sententiarum luces loquitur, & præsidentiam suam obit, mutua à sole fulgorum loquela. O vtinam supræfecti suæ præsidentiæ fulgores, & regiminis voces mutuarentur à prudenti Principis iudicio, & voces modularentur ad consultas Principis voces. Nec sic dissonarent aliquæ iudicum sententiæ, datæ, pro nutu, pro affectu, pro assentatione, pro muneribus, pro libidine.

Gen.

Oleaster.

Solis, & Lunæ concors præsidẽtia.

Pet. Dam.
Mamert.

Tert. lib. de Pallio c. 2.

Prouerb.

§. XIII.

Virginitas carnem habet angelificatam: vitiorum redemptio est, corona gratia, & splendor libidinis.

Hominis anima etsi de se carnis exlex, vtpotè spiritualis, & Angelicæ naturæ æmula; quia tamen carni immersa est, & corporea eluuione exũdata, carnem redolet, carnis affectus sapit. Vsque adeò cognata est animo carnis corruptela, & carnalis affectionis affinitas (Argutè Tertullianus, *Adeò autem non sola anima transigit vitam vt nec cogitatus licet solos, auferamus a collegio carnis. Siquidem in carne, & cum carne, & per carnem agitur ab anima quod agitur in corde*, Vsque eò agnata sunt homini carnis vitia, & luxuriç pestes! Hinc Virginitas, princeps planè virtus, supra hominis virtutem est, planè hominem vltra humanæ virtutis fastum euehens, & candidatum Angelicæ perfectionis efficiens. Matth. 22. v. 30. Agens Christus Deus de Virginibus, ait: *Neque nubent neque nubentur, sed sunt* (non erunt) *sicut Angeli Dei in cœlo.* Sic locũ scribit Theophylactus, & alij plures: quod etiam expressit Lucas c. 20. vers. 35. & 36. aiens: *Aequales enim Angelis, sunt.* Nempe virgines in terris degentes, sunt, non inquit, *erunt*, sed nunc sunt, sicut Angeli Dei in cœlo: quæ illustrior prerogatiua virginum est; quasi virgines terram habitantes, non tam sint similes Angelis in terra versantibus, quàm Angelis Dei in celo: pulchra planè antithesis terræ cum cœlo. Num summa laus est, Angelicam naturam carnis expertem, in ipso cœlo castè viuere? at humanam naturam carne constantẽ, carnisque appetitui sic obnoxiam, vt nec spirituales cogitatus auferre liceat à collegio carnis, ita immunem esse à corporis contagio, vt æmuletur in terra puritatem Angelorum versantium in cœlo; hæc laus eximia, & incompatabilis est. Hinc apud Septimiũ, caro virginea dicitur: *Caro reformata, & Angelificata.* Fortasse non ita magnificum foret hominem virginem dici Angelificatum ob æmulationem Angelicæ naturæ; ast carnem ipsam innata infirmitate carnis languentem, agnato fomite instigatam, naturalibus igniculis semiustulatam, hancmet ipsissimam carnem arcana castitatis metamorphosi reformari in naturam Angelificatam, hoc magnum quid est, & portento simile. Quid enim portentosius; quàm carnem ipsam fœdis libidinibus pollutam, sic fieri carnis expertem, & à corporis passionibus immunem, vt in carne carnis contagia non sentiat, sed piã æmulatione

72. Cogitatio nõ extrahitur à collegio carnis.
Tertull. lib. de Resurr. carn. c. 15.

Matth.

Theophyl.
Luc.

Virginitas habet carnem Angelificatam.

Septim. lib. de Resurr. carn. c. 26.

rione Angelicam puritatem ambientem, sic Angelizari, vt ipsa sit in terra, sicut Angeli Dei in cælo. *Omnis caro* (ait S. Zeno) *quando flagitiosis illecebris huius mundi, ac tenebris feralibus agitur, profectò pecunia est*. Quid illustrius quàm pecuniam carnem reformari in carnem Angelificatam? O Virginitatis naturale miraculum! *Nisi Virgo tertium genus est, monstrosum aliquid*, ait Tertul.

Zeno serm. de Resurr.

Tertull. de velādis virginibus. c. 5.

73. Hildebertus Turon. epist. 55. sic fatur de Virginitate: *Virginitas contenta paruo, sollicita est pro natura, non ambitiosa pro matrona. Virginitas curarum est silentium, & pax carnis, virtutum principatus, naturæ obliuio, vitiorum redemptio.* Ecce Virginitas dicitur virtutum princeps, quasi principatum gerat in reliquas virtutes? Appellatur Virginitas *naturæ obliuio*: quoniam Virgo est tanquam exul suæ naturæ, & velut desertor naturæ humanæ, transit ad Angelicam naturam, angelificata carne. Dein *Pax carnis* nominatur Virginitas; quia, vt ait Septimius, Castitas *Concupiscentiam humat*. Ac si pudicitia esset mors concupiscentiæ, & libidinis tumulus, vbi humatur appetitus, & velut in asylo quodam lasciuiæ, pax summa carnis est. Pulchrè dicitur *Vitiorum redemptio*: redemptio, inquam, aliâ æmula passionis Dominicæ: seu redemptionis humani generis? Scilicet Virgo dicere potest: *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea?* Quod de se dixit Paulus ad Coloss. 1. v. 24. de Virginitate dicit Hildebertus. Non quia Christi Dei passio sufficiens non sit ad redemptionem, & ita indigeret secunda *redemptione vitiorum*: sed quia Virginitatem ad consortium vberioris redemptionis vult Christus adsciscere, quo Virginitatem eximiè honoret augustiori sublimitate. Et quia Virginitas maxime iuuat ad vitiorum redemptionem cùm ferè interstinguat peccati fomitem, & quodammodò resculpat originalem gratiam, hominem quasi restituens feliciori innocentiæ statui. Vnde argutè ait Tertull. *prima felicitas, prima Virginitas est*. quasi felicitas Virginitatis sit, quòd hominem velut restituat in statum primæ felicitatis aut futuræ gloriæ. *Virginitas enim vitam nostram de corruptione ad sanctitatis gloriam colligit*, ait S. Basil.

Hildebert. virginitas est vitiorum redemptio.

Septim. l. 1. ad vxorem cap. 4.

Ad Coloss.

Tertull. l. de Exhort. castit. c. 1.

Basil. lib. de vera Virginitate.

S. Gregorius Naz. Orat. 30. quæ est ad Virginem exhortatio, sic scribit: *Matrimonium libidinis venia est, Virginitas splendor*. Splendor inquam, libidinis, quæ vox proximè præcessit, & ita suprà illam appellari videtur. Quo modo matrimonium sit venia libidinis explicui ad cap. 4. §. 15. Nunc sententiosè dicitur Virginitas *libidinis splendor*. Parum foret quod Virginitas sit splendor hominis casti, (*ô quam pulchra est casta generatio cum claritate!* dicitur Sapientiæ 4. v. 1.) nisi etiam foret ipsius libidinis splendor, & fomitis decus. Siquidem illustris redditur ipsa concupiscentia splendore virginitatis: nam fomes ad luxum, Virginitatis beneficio fit materia virtutum, & occasio illustrioris pudicitiæ: & libido, quæ erat stimulus ad lasciuiendum, sic castigatur, & honestatur principis Virginitatis vigore, vt reformetur in rem castitatis: vt inde incrementetur, virtus, vnde fouetur vitium. Et ita subtiliter S. Nazianzenus Virginitatem appellat *libidinis splendorem*. Ergo præclara, & regalis virtus est Virginitas, *virtutum principatum* obtinens, vt retuli ex Hildeb. quippe *In Virgine gratia coronatur*, dixit Tertul. Quasi Virginitas sit gratiæ corona. Porrò Gratia est regina omnium virtutum, Virginitas verò huius augustæ gratiæ corona est, præclatum Decus, & illustre ornamentum, splendor iustitiæ, & sanctitatis nitor, Gratior enim est gratia in Virgine, sanctior est in Virgine sanctitas. Quid mirum vt Virginitas sit corona gratiæ, & nitor virtutis, si est splendor libidinis? angelicam virtutem, & humano fastu subliminiorem? *Qui potest capere capiat*. Gratulor Iudithę omnium virtuti cumulatissimę, hac vna caruisse virtute, (nam c. 8. v. 1. vxorata dicitur,) vt vnius B. Virginis Deiparæ esset singularis præ rogatiua, primam omnium Virginitatem dedicasse, ne qua fœmina Dei matrem Virginitate præcederet. Nempe cedit Iuditha virginitatis laudi, vt vnius Mariæ elogium sit, Prima virginitas. Porrò Iuditha adhuc puella, & recens nupta, viro orbata est, quasi ad id tantùm nupserit, ne de Virginitate Deo consecrata primas ferret Deiparę. Ergo quæ piè & comiter virginitate caruit, quasi non caruit alicuius Virginitatis laude, quæ, vt aliàs diximus, velut *Virgine continentia* floruit. Ergo cùm tanta sit Virginitatis laus: quis miretur Dinæ fratres adeò insanijsse ob constupratæ Sororis ignominiam, vt dicitur hîc, v. 2. De quo multa diximus in Litteræ commentatio.

Naziang. orat. 30.

Sapient. 4.

Virginitas est libidinis splendor.

Tertull. l. 1. ad vxorem c. 4.

Virginitas est corona gratiæ.

Matth. 19. v. 12.

Iudith.

§. XIV.

Sæpe acerbius suffunditur sanguis verecundiæ seu confusionis tormento, quam effunditur effusionis cruciamento. 74.

HOmo verissimè dicitur gloriæ animal; sic enim vrgetur agnato ambitionis fomite, vt non tantùm cùm ipsi arridet lætior fortuna: tumescat ad gloriam; sed infelicitati, tormento, iniuriæ insidietur, vt inde capiat vberioris materiam gloriæ: Quod fuit arbitrium Stoicorum, ridentium alternantes Fortunæ vices, & gratulantium infamiæ, ex quâ ostentabant magnanimitatis elogium, Verùm apud omnes confusio inter grauissima hominis mala censetur, nam pudor delicti comes est, & criminis proditio: aut saltem illius indicium. Qui non timet pudore suffundi non timebit pudenda patrare. Itaque confusio inter acerbiores calamitates iure habetur, & grauioris infortunij exaggeratio est. Vnde Iuditha hîc, v. 2. vt Simeonis, & Leui sæuitiam in Sichimitas quadantenùs excusét, refert Dinæ confusionem: *Domine Deus*, inquit, *patris mei Simeon, quid dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & nudauerunt femur Virginis in confusionem*. Nempe insolentia stupri, & soror subacta quasi scortum vile, & tormentum pudicæ Virginis vi constupratæ, & dedecus auitæ nobilitatis exhonoratæ, & iniuria, quâ Iacobi familia contempta fuit à Sichimitis: hæc omnia, vno *confusionis* vocabulo pressit Iuditha, probè noscens, quàm graue malum sit confusio. Quod in hoc §. breui dabo.

Iudith.

Confusio dicitur Dinæ stuprū.

75. Cōfusio est acerbissimum supplicium.

Matthæi. 21. v. 37. prædiues ille Paterfamilias. Deus, inquam, plantauit vineam, & illam locauit agricolis: & opportuno tempore misit seruos suos, vt annuos reditus exigerent, quos barbarico ausu agricolæ lapidauerunt, ceciderunt, occiderunt. Dein iniuriæ quasi oblitus, mittit plures seruos, quos repetita malitia inhumaniter trucidauerunt. Tandem ad exaggerationem bonitatis misit filium suum. *Dicens: Verebuntur filium meum*: quem illi impudentiori temeritate peremerunt. Auctor operis Imperfecti sic eleganter hoc facinus expendit: *Ecce enim post tanta beneficia Dei, & sine admonitionem Domini debuerant Domino iustitiæ sua tributa persoluere: tamen non reddentibus eis, misit paucos seruos suos, quibus occisis, addidit bonitatem, cùm deceusset irasci. Item pluribus interfectis, accumulauit bonitatem, & misit filium suum; & hanc non quasi ad obnoxios pœnam sententiam baiulantem, sed patientia veniam: & post tot scelera, adhuc eis misericordia locum seruabat. Sic enim dicit: Forsitan filium meum verebuntur*. Attende ad verba quæ subijcit ad rem præsentem aptissima: *Ergo misit confundere illos, non autem punire. Nam pro tantis iniurijs benigno Domino sufficiebat sola vindicta pudoris*. Quid luculentius? Scilicet æquissimus, & seuerissimus Deus tantum scelus, toties repetitum exambit plectere *sola vindicta pudoris*, Vnde vt impudenter insolescentes castiget, illos confundere

Matth. Imperf. homil. 40. in Matth.

dere cupit, quod est magnum boni viri tormentum, & pœnæ exaggeratio.

Numerorum 12, v. 10. obmurmurant Maria & Aaron contra Moysen, vtriusque fratrem, propter vxorem eius Æthiopissam. Et iratus Dominus, euocat eos ad tabernaculum, & asperius loquitur, eò

Numer. Aaronis cõfusio pro lepra Sororis est.

quòd detraxerint Moysi: *Et ecce Maria apparuit candens lepra, quasi nix.* Et quare Aaron consors culpæ, exsors pœnæ est? obmurmurationis flagitium pariter perpetrarunt, ergo pariter puniendi sunt. Plectatur nemo, aut vterque: punitio vnius, ex alterius impunitate redarguitur, aut è cõtrario. Nisi fortè sexus castigatur, non culpa, quæ foret puniendi libido, non æquitas punitionis. Sensim lepra serpit, & corrodit Mariæ carnes, & Aaron liber est à pœnæ reatu? Imò

Saluian. lib. 2. de Gub. Dei.

egregiè punitur. Pulchrè Saluianus *Maria enim supplicio afficitur, vt Aaron confusione mulctetur.* Scilicet ob idem crimen ab vtroque commissum, Mariç corpus exeditur & absumitur serpente lepra, qui ærumnosus, & infamis morbus est, & à cõtagio execrabilis; at Aaron eiusdem flagitij consors, pro lepræ calamitate *confusione* plectitur: ne leuiori supplicio puniatur, qui non leuius flagitium commisit, confusio Aaronis pro lepra Mariæ sit. A lepra candet Maria, à confusione rubescit Aaron; lepra corrodit Mariæ carnem, confusio absumit Aaronis præcordia. Nec minùs torquetur Aaron confusionis tormẽto, quàm Maria lepræ supplicio. Maria enim supplicio afficitur, & Aaron confusione mulctatur. O similis culpæ consimilis pœna!

77. Ob multa scelera, quæ Iudæa gens diu commisit,

Cõfusionis tormentũ. Ezech.

indignatus Deus, noluit olim charissimum populum perimere Chaldæorum gladijs, sed ignominia captiuitatis mulctatur, *Ergo & tu porta confusionem tuã,* (inquit Deus, Ezechielis 16. v. 52.) *quæ vicisti sorores tuas peccatis tuis sceleftius agens ab eis.* Septuaginta interpretes sic vertunt: *Tu sustine tormentum tuum.* Tormentũ, inquam, confusionis. Quasi dicat Deus: Mei populi scelera vltorem gladiũ exigebant ad vindictam tanti reatus; at ne prorsus dispereat populus quondam meus, gladium permuto in confusionis tomentum, quasi affinis pęna sit: *Suffundere maluit hominis sanguinem, quam effundere*, eleganter dixit

Tertull. Apolog. aduers. Gentes, c. 4.

Tertull. Tam graue enim malum, & tam acerbum tormenti genus est confusio hominis vt *sola vindicta pudoris* (vt nuper ille paterfamilias) plectat Deus scelera, quæ pęnas cum sanguine reposcunt. Quasi consimilis mulcta sit, sanguinem suffundere præ confusione, quàm effundere profusione. Vtrumque supplicium sanguine constat; in illo suffunditur in vultu, potiori hominis parte; in hoc effunditur in terra, breuiori sensu vulneris. Nam confusionis tormentum diu suffundit sanguinem, & ad cuiusque occursum sumitur vindicta pudoris, perennante confusionis cruciamento: at in effusione, primum vulnus auffert cęterorum sensum. Vnde iratior Deus maluit suffundere sanguinem, quàm effundere. Adnotare lubet in gratiam Septuaginta interpretum, qui *tormentum* exscripserunt pro *confusione*; confusionem appellari

Seneca. lib. 2. de Benefic. 1.

tormentum apud politiori eruditionis proceres. Seneca ita scribit: *Cum homini probo ad rogandum os corruat, & suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus.*

78. Ad Hebræos 12. v. 2. *Aspicientes*, inquit, *in Au-*

Ad Hebr. Cõfusio censetur inter acerbiores Christi pœnas. Caiet. Anselm. Strab.

ctorem fidei, & consummatorem Iesum; qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta. Siue *gaudium* sit parata immortalitas, vt vult Caietanus; siue Beatitudo, vt commentatur Anselmus; siue regnum temporale, vt opinatur Strabus; siue quoduis aliud grande & excelsum bonum: tamen Christus elegit crucem & passionem, *confusione contempta*. Nonne alia multa erant toleranda in eius passione, quæ acerbiorem dolorem facerent? cur tantùm meminit confusionis?

Anselm. Laud.

Anselmus Laudunensis: *sustinuit crucem, confusione contempta*, id est, *neglecta verecundia humana.* Causas huius verecundiæ seu confusionis in Passione, tradit latè Liranus ibi. Sed ex- Lyra.
pensione dignissimum est, ex tot cruciamentis, & dehonestamentis, quæ Christus Deus in suâ passione & probrosissimè, & acerbissimè sustinuit, mentionem dumtaxat fecisse hic Paulum contemptæ confusionis, seu humanæ verecundiæ, qua diuina Christi facies suffundebatur in Passione. Nonne infidè proditur à discipulo? vincitur cautè vt vaferrimus noxius? nonne profanè saliuatur os reuerendum? vapulat vt vile mancipium? spineo serto asperrimè coronatur? sustinet crucis molem seculorum delictis grauem? figitur acerbè pendulo corpore vsque ad vitæ defectum? Nonne hæc sunt sæuiora cruciamenta, & ardua magis toleratu; quare tantùm meminit confusionis inter tot seuissimos cruciatus? *Sustinuit*, inquit, *crucem confusione contempta*: quasi tota acerbitas passionis *confusione, et humana verecundia* quodammodò censeatur, cętera acerbissima cruciamenta omittit Paulus? Et ac si parum foret effundere sanguinem, elegit à pudore suffundere. Quid exaggeratius ad hanc rem? Hinc cernere licet, quàm graue tormentum passuri sint reprobi in illo vltimi Iudicij theatro, cùm appareant tot clancularia flagitia, peracerbo confusionis tormento dignissima. Qui timet confudi, timeat facere confusione digna.

---

§. XV.

Commentarius litteræ.

Vers. 3. Et dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captiuitatem; & omnem prædam in diuisionem seruis tuis, qui zelauerunt zelum tuum: subueni, quæso te Domine Deus meus mihi viduæ.

Biblia Sixti aliter transtulêre hunc versiculum: *Et* 79.
pro his, quæ fecerunt, dedisti principes eorum in Bibl. Sixt.
cædem, & stratum eorum, quod nouerat deceptionem eorum, in sanguinem, & percussisti seruos super Dynastas, & Dynastas super thronos eorum. & dedisti vxores eorum in direptionem, & filias in captiuitatem, & omnia spolia in distributionem filiorum dilectorũ à te: qui etiam zelauerunt zelum tuum, et abominati erant contaminationem sanguinis sui, & inuocauerũt te in adiutorem. Deus Deus meus, etiam exaudi me viduam. Alij apud notas eorundem Biblior. illud: *Stratum eorum, quod nouerat deceptionem eorũ*, scribunt, *Quod rigauit deceptam.* Nempe rem inhonestã honestè significant. Septuaginta, & Biblia regia, *Et stratum eorum irrigauit deceptum in sanguine.* Eodẽ, vt opinor sensu; nam *sanguis* sumitur pro re & pruritu Veneris. Iuxta illud Ioannis 1. v. 13. *Qui non ex* Ioan.
sanguinibus, neque ex voluntate carnis. vt docent S. Chrysost.
Chrysost. Theophyl. Euthym. & Beda ex S. Augustino. Lucifer in lib. de non parcendo in Deum delinq. illud, *Dynastas super thronos eorũ*, legit, *Super thronum eorum, qui accepit dilectam*, Dinam, inquam. Vatablus rem sic explicatiùs tradit: *Ob qua ad cadem exposuisti principes eorum, vt decepti stratum suũ rigarent sanguine, cum seruis super principes, principibusque in sedibus suis trucidatis, vxores eorum in prædam, inque captiuitatẽ filias, & omnia spolia tradidisti diuidenda charis tibi filijs, qui indignatione tua accensi, oblatum sanguini suo vitium abominati sunt, et opem tuam implorauerunt. Tu Deus ille, mi Deus, me etiam exaudi viduã.* Has scriptiones scripsi vice commentamenti, quo explicatur enucleatiùs sententia vulgatæ editionis.

Theoph. Euthym. Beda. Lucifer. Vatabl.

Et dedisti mulieres illorum in prædam, et filias il- 80.
lorum in captiuitatem. Quod disertè habetur, Gene- Genes.

seos

ſeos 34. v. 25. vbi dicitur quod *Irruerunt ſuper occiſos cæteri filij Iacob, & depopulati ſunt vrbem in vltionem ſtupri: paruulos quoque eorum, & vxores duxerunt captiuas.* Non laudat hîc Iuditha quòd à filijs Iacob ſæuitum eſt in imbecillam feminarum plebẽ, & aduersùs infantes innoxios, nec implorat auxiliatorem ſibi Deum ad conſimile flagitium patrandum: ſed commendat animos, & vires à Deo datas ad vltionem ſtupri, ſimileque robur petit ad patrandum egregium facinus, quod mente voluebat. Addit: *Et omnem prædam in diuiſionem ſeruis tuis.* Seruos Dei appellat filios Iacob, vel quia verum Deum colebãt. Sic ijdem etſi fœdari impia proditione iuuenis Ioſeph, ipſi iam Ægypti principi, ſupplices aiunt, Gen. 50. v. 17. *Nos quoque oramus, vt ſeruis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc.* Vel ſeruos Dei appellat, qui miniſtri fuerunt Dei in vltionem ſtupri. Sicut Ieremiæ 25. v. 8. ait Deus: *Ego aſſumam Nabuchodonoſor Regem Babylonis ſeruum meum*, etſi Nabuchodonoſor erat ſceleratus, impius, Idololatra. Præda dicitur data *in diuiſionem.* Profectò ſi τὸ *diuiſio* appellet ſupra vxores, & filias Sichimitarum, poſſet ſignificare diuiſionem à maritis vel à patribus, vt adnotabam ſuprà ad c. 4. v. 10. vel durum aliquod ſupplicium. Quo ſenſu dicitur Matthæi 24. v. 51. de ſeruo nequam: *Veniet Dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & diuidet eum: partemque eius ponet cum hypocritis.* Poſſetque ita accipi ſecundùm diſtributionem (quod aiunt) accommodam. Nempe vxores, & filias diuident à maritis, & patribus; & grauiùs eas mulctabunt, vtpotè chara pignora inuiſorũ parentum; reliqua verò ſpolia inter ſe diuident. Verùm credibile non eſt tam inhumanè ſæuijſſe Iacobi filios in gentem innoxiam, & cùm generatim loquatur de omni præda, cenſendum eſt, non tantùm pretioſam ſupellectilem, rem nummariam, & pecuniam inter ſe diuiſiſſe, ſed etiam feminas, & pueros ad ſeruitia. Cui expoſitioni ſuffragantur omnes Græcæ exſcriptiones.

Qui appellentur, ſerui Dei.
Geneſ.
Ierem.
Iudith.
Matthæi.

81. *Qui zelauerunt zelum tuum*, Notus Hebraiſmus, qui ſæpè irrepſit in Græcum, & Latinum idioma, 3. Reg. 19. v. 10. *Zelo zelatus ſum pro Domino* & 1. Machab. 2. v. 54. *zelando zelum Dei*, & v. 58. *dum zelat zelum legis*, & Zachar. 8. v. 2. *Zelatus ſum Sion zelo magno*, & alibi ſæpè. Porrò vt aduertit Ribera in c. 1. Zachariæ, zelus dicitur dolor cum ira miſtus, cùm alter potitur re, quam nos cupimus: vel cùm eam malè iactari affligique cernimus. In priori acceptione accipitur apud Ezechielem c. 16. v. 42. *Auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar amplius*, hoc eſt, non dolebo, nec puniam te, etſi te laſciuientem video. In poſteriori acceptione ſumitur Zachariæ 1. v. 14. *zelatus ſum Ieruſalem et Sion zelo magno.* Id eſt, doleo, ac iraſcor tam crudeles fuiſſe Chaldæos; & alias nationes aduersùs Iudæam gentem: & Ioel, cap. 2. v. 18. *Zelatus eſt Dominus terram ſuam*, hoc eſt grauiter doluit, tam crudeliter ab inimicis vexari. Et hîc Simeon, & Leui zelauerunt zelum Dei, id eſt, grauiter, doluerunt, & irati ſunt, videntes ſororem ſuam fœdè conſtuprari, & Deum ſuum grauiter offendi. Cæterum notandum eſt, quod vocis repetitio *zelo zelare*, Epithaſin habet, nam eiuſmodi geminatio auget vim, & frequens, eſt in Scripturis. Oſee 1. verſ. 2. *Fornicans fornicabitur*, id eſt, ſalaciſſimè fornicabitur: *zelo zelare*; id eſt, ſtudioſiſſimè zelauit. Thren. 1. v. 2. *Plorans plorauit*, id eſt, luctuoſiſſimè plorauit. Lucæ 22. verſ. 15. *deſiderio deſideraui*, id eſt, valdè deſideraui. Oſee. 1. verſ. 6. *obliuione obliuiſcar*, id eſt, non permittam redire in memoriã meam. Aduertendum hîc eſt, hæc participia non eſſe apud Hebræos participia, ſed Infinitiuos; nempe *Fornicari fornicabitur*, *Plorale plorabitur*: Sed Septuaginta interpretes, & S. Hieronymus explicationis gratia ſolent eiuſmodi infinitiuos per participia vertere, quia quod apud Hebræos obſcurum non eſt, à nobis vix intelligi poſſet, ſi diceretur, Plorare plorauit, Fornicari fornicabitur.

3. Reg.
1. Machab.
Zachar.
Ribera.
Quid ſignificet, zelo zelare.
Zachar.
Ioel.
Oſee.
Thren.
Luc.
Oſee.
Hier.

Subueni quæſo te Domine Deus meus mihi viduæ. 82.
Plura merita poſſet allegare Iudith, vt exaudiretur à Deo; & tamen viduitatis proponit titulum, quaſi ambitioſiorem ad gratiam impetrandam. Et quidem conſultiſſimè, Vt aduertit Dionyſ. Carthuſian. nam Deus eſt, *pater orphanorum, & iudex viduarum.* Pſal. 67. v. 6. Vidua apud Hebræos vocatur אלמנה *Almanah, quaſi ab* אלם *alam colligauit, obmutuit*; quia viro emortuo velut colligata, & vincta domi ſileat & obmuteſcat, nec valeat ſe defendere, & ius ſuum tueri. Et vidua Græcè dicitur χήρα à χηρόω *deſolo*, quia deſolata eſt, vnde Anſelm. Laudunenſis ſic ait: *Subueni mihi viduæ deſolatæ.* Deus autem dicitur Iudex viduarum, id eſt, *aſſertor*, & vindex, vt exponit Tertullianus. Et Dauid Pſal. 145. v. 9. ait *Pupillũ, & viduam ſuſcipiet*, S. Hieronymus, eriget, Hebraicè יעודד *ichhoded*, id eſt, *exaltans, erigens, confortans, fulciens, ſuſtentans, adiuuans.* Iob. 31. v. 16. *Si oculos viduæ expectare feci*, Hebraicè, *Oculum viduæ non conſumpſi*, differendo quod poſtulat. Septuaginta. *Viduæ oculum non tabefeci*, Nicetas ibi, *Non ſum paſſus lacrymis, aut aſſiduo oculorum conſpectu, intentione que contabeſcere.* Vnde Iob non tantùm ſupplicationes viduarum, ſed vel nutus exaudiebat. Quaſi religio foret eas confeſtim exaudire. *Altare Dei* appellat viduas S. Ignatius. Itaque Iuditha omnes impetrationis titulos adaggerat, cùm ait, *Subueni, quæſo te, Domine, mihi viduæ.* De viduis plura ſcripſimus ad cap. 8. v. 4.

Carthuſ.
Pſal.
Quid ſignificet nomẽ viduæ.
Anſelm. Laud.
Tertull. l. 1. ad vxorem. c. 7.
Pſal.
Iob.
Nicet.
Ignat. in epiſt. ad Tarſenſes.

---

§. XVI.

Zelus prætextu virtutis, proprias iniurias vlciſcens ſpiritualis nequitia ſæpe eſt.

Res bona zelus Dei eſt, & quem iure magnificant ſacræ Litteræ, nam ſcintilla Dei amoris eſt; & diuinus quidam vigor, quo quis armatur in vltionẽ diuinæ offenſæ; & quæuis in Deum delicta exterminare adnititur totis viribus & linguæ, & operis. Cæterùm cautela adhibenda eſt maxima in zelo, ne ſpecie tenus, iniurias in Deum vlciſcamur; & re verâ commiſſas aduersùs nos offenſas vindicemus. Examinet Zelotypus an (vt Phinees) zelet zelum Dei, an proprium ſui ipſius: nam ſæpe zeli nomine ambimus religioſum nomen: non rarò proprias offenſas excuſamus: & aliquando zelus permiſſa quædam murmuratio eſt; & ſpecie virtutis prætexímus vitium: & naturale ingenium ad detrahendum, ſeu pruritũ linguæ ad immurmurandum honeſtamus obtentu zeli, Graue hoc genus hominum, & inuiſum! Berzellai vir bonus, & opulentus, & canitie venerabilis, Dauidem quondam Abſalonis iras fugientem, annonâ, & operâ adiuuit egregiè. Feliciter confecto bello, non ingratus Dauid officijs Berzellai. dixit illi: *Veni mecum, vt requieſcas ſecurus mecum in Ieruſalem.* 2. Reg. 19. v. 33. Recuſauit Regis fauorem Berzellai, dicens: *Quot ſunt dies annorum vitæ meæ, vt aſcendã cum Rege in Ieruſalem? Quare ſeruus tuus ſit oneri Domino meo?* Profectò hæc Berzellai ratio valdè futilis videtur. Nam minimè foret grauis Regi, neque apparet in quâ re illi futurus eſſet oneri, homo diues valdè, vir prudens, canitie ſpectabilis, & fortè conſilijs, & ope proficuus. In quo ſenex capularis, id eſt, octogenarius oneri erit Dauidi, ipſumque degrauabit, ſi ſecum habitet in Ieruſalem? Profectò ſenex præ ætate nimia ad munia inutilis, immunis ſedet domi; curioſus indagator rerum, quæ accidunt, & otioſus immormurator: quod ſenum ingenium eſt, extincto iam florido ſanguine, cui ſucceſſit humor putridus, & tetricus: Itaque ſenex ab otio ætatis, & à natura ſenectutis, omnia cenſu, & ſenſu ſuo taxat, de omni-

83.
Zelus quorundam, à non bono ingenio eſt.
2. Reg.
Zelus non bonus à nõ bona natura ſenũ eſt.

de omnibus obmurmurat. *Alius inertia torpet; alium defatigat ex alienis iudicijs suspensa semper ambitio,* ait Seneca de Breu. vitæ, c. 2. Quam ob rem, inquiet, otiosus Rex hoc anno ad bella non procedit? Cur domi deliciatur? Ius minimè seruatum est illi reo. Cur non coercetur impij illius audacia? ô quanta tributa nunc sub Rege dependimus, qui olim immunes eramus sub Iudicibus! Vix præsumpsit Berzellai octogenarius, ingenium, & linguam senilem se posse compescere, quo vno maximè degrauetur Rex, (neque enim aliud suppetit in quo posset grauis esse Dauidi,) vnde conscius sui ingenij, ait: *Quare seruus tuus sit oneri Domino meo?* Nam Principi, Gubernatori, & cuiuis alij priuato viro, graue est & molestum hoc obmurmurandi ingenium; quod specie quidem zelus est: sed reuerà est ingenij malignitas. Graue hoc.

Senec.

84. At grauius est, quosdam armari zelo quasi Dei ad vindicandas proprias iniurias; & negligentes aut propinqui, aut familiaris, aut amici defectus, zelare eū, cum quo intestinas inimicitias gerunt; inimicum sanctissimum esse desiderant, & in nullo deficientē. Quod si tantisper à virtute deficiat, eiusmodi hominem quasi piè zelant: & cùm negligentes sint suæ, & suorum sanctitatis, omnes sanctitates anxiè volunt reperiri in eiusmodi homine. Matth. 5. v. 6. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.* Iustitiæ nomine omnes virtutum species intelligit Chrysostomus hic. Ergo esurienda & sitienda omnis virtus est. Quid mysterij latet in hac simplicitate verborum? Pulchrum quidē ad rem præsentem. Nemo alijs esurit alijs nemo sitit; sed sibi esurit sitit sibi potum, aut cibum, Sic virtutes esuriendæ, & sitiendæ sunt. Tibi esuri, tibi sanctitatē siti. Nemo pro alio esurit, pro alio nemo sitit; & tu nec tibi, nec tuis esuri; & sitis sanctitatem alijs. Cane ne hæc sitis portentosa sit, & inhumana. Esuri tibi, quod præscribit Christus, ne tu esurias alijs, ad quod te stimulat nothus zelus.

Zelus sit fe-lus fames, nemo alijs famescit, sed sibi.

Matth.

Chrysost.

85. *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Psal. 118. v. 139. Satis acutè Hieronymus, & Ambrosius ad Christum diuertunt hæc verba, fortè vt Dauidem excusent. Deficio, ait Dauid, & tabesco præ zelo: quia *vexatores me, molestatores mei,* (sic alij scribunt) *inimici mei* obliuiscūtur, & negligunt legem Dei. Siccine zelat Dauid molestatores suos? Itane zelat delicta subiecti populi? Tabescebat Thamar fraterno stupro violata: insultabat Absalon fraterno sanguine cruentus, iacebat cadauer Amnonis vltionem clamans: impunis erat Ioab proceruum cęde violatus, & tamen nō tabescebat Dauid; & modò tabescit, quia eius molestatores, & inimici, nō seruant legem Dei? Erat zelus Dei iste zelus Dauidis, an zelus proprius? ipse dicit, *zelus meus.* Sic in se pinxit Dauid zelum istum non bonum, sed zelum hypocritam, & inimicū, quo multi agitantur, & alios exagitant. Vel forsitan instigabatur à zelo nō bono sed ipso tenuente. A qua specie delicti vindicat Symmachus Dauidem, sic locum exponens: *Tacere me fecit zelus meus, quia obliti sunt,* &c. id est: Quando zelantissimè obseruo inimicos meos, nec ita zelo proximos, aut familiares, suspectus est mihi eiusmodi zelus, etsi specie virtutis me incitet; & ne foras erumpat mirā taciturnitates os meum obsigno: *Tacere me fecit zelus meus.* Id est, non modò non loquor, de his defectibus, quos zelus obseruat in meis inimicis, sed ipse zelus me fecit tacere; suspecta mihi sunt verba, quæ instigante eiusmodi zelo erumpere conantur: zelus linguam frænat, non armat.

Psal. Hier. Ambrof. Dauid di-citur tabe-scere à zelo inimicorū.

Symmach.

86. Cæterùm quàm grauiter; & molestè toleretur persecutio, pij zeli nomine facta, & pretextu virtutis, altè explicuit Paulus ad Eph. 6. v. 11. *Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias Diaboli:* (id est, calumniatoris, seu criminatoris) *quoniā non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Principes,* &c. *Contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.* Non sufficiunt quę vis arma aduersus insidiosas criminationes calumniatoris insidiosi: armatura Dei opus est: quia graue ingruit bellum; & quidem periculosius, quàm illud, quod Iobo illatū est, ait Anselmus. Imò etiam illo, quod aduersùs non gerit caro, & concupiscentia voluptatis, quod grauissimū est, intestinum est, periculosissimū est. Magna quippe vis voluptatum est, *& facilè imposturam facit quod delectat.* Quodnam est hoc bellum, quod acerbitate superat Iobi luctas, & carnis illecebrosa pericula: & quod istorum comparatione appellat Tertull. periculum *reuera?* Disertè illud explicuit Paulus: *Contra spiritualia nequitiæ, in cælestibus? In cælestibus* inquit Anselmus, id est, *in mētis nostra sanctis virtutibus patimur impugnationē;* Quasi dicat Paulus: Induite vos armaturam Dei, quia ex insidijs periculosum vrget bellum, *cōtra spiritualia nequitiæ, in cælestibus,* id est, contra eos, qui spirituali nequitiā in re cęlesti, siue in re virtutis, insidiosè, & subdolè vos oppugnāt, Armamini cōtra *spiritualia* machinamēta *nequissimè* vetsutiæ: contra eos, qui per callidam *nequitiam* spiritualia obiectant crimina, & zelo virtutis *spiritualia* prætexunt, sed *spiritualia nequitia,* re verà obiectant, id est, *proprias nequitias spirituales.* Zelus ille bonus non est; sed insidiosus, & nequā: Nequitia spiritus est, aut *spiritualia nequitia,* Hispanismo bellè explicatur: *Os hazen la guerra cō spiritualidades llenas de malicia.* Præfatā expositionem insinuat Caietanus in his verbis: *Contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Describit Apostolus eosdē à malitia excellentissima. Non dicit aduersùs spirituales nequitias, sed* (quod plus est) *aduersùs spiritualia nequitiæ. Habet nequitia carnalia, habet spiritualia.* Hoc genus hominum iactantiū virtutes (vt sic dicam) malitiosas, & spirituales nequitias, graue est hominibus, & Deo valde offensum. De his videri posse dixisse Christū; se non venisse in mūdum, vt eos vocaret, (eo sensu quo loquitur Euāgelista) quasi eos detrectet, & exterminet à sui consortio? *Non veni vocare iustos, sed peccatores,* Matth. 9. v. 13. Quia non tam auersatur notos peccatores, quā simulatos hos iustos, & insidiosos. Tractans Chrysol. præfatam sententiā, sic ait, *Non veni vocare iustos, sed peccatores. Non hic Dominus iustos respuit, sed superbos: & eos notat, qui cùm non sint, esse se iactant iustos.* Nimirum Pharisæi prætextu virtutis sese iactabant, & zeli pij specie superbè notabant actiones Christi Dei. Iustos specie tenus his similes, non venit Christus vocare, quia obiectabant *spiritualia nequitiæ in cælestibus?*

Ad Ephes. Zelus ali-quando est spiritualis nequitia de rebus cęlestibus.

Anselm. in huius loci cōmētatio.

Tertull. de fuga in persec. c. 1. Anselm.

Caietan. in eiusdē loci comment.

Non venit Christus vocare zelotypos nequam. Matth.

Chrysolog. serm. 29.

87. Saltat lasciniens puella dum Herodes sua natalitia conuiuando celebrat. Iurat illi Herodes se daturum, quod postulauerit; postulatum caput Ioannis exscinditur, & in disco infertur mensis. Quid hic non truculentum & fetale? Illudne caput Ioannis, quod tam facilè abscindatur? Mors Baptistæ ad augendas conuiuarum delicias? Vita Ioannis inhonestæ rei pretium? Sic vilipenditur in terra, qui tanti æstimatur in cælo? insolens iniuria: ingens planè contumelia Baptistæ irrogatur. Verùm has omnes iniurias quasi leuiores præterijt Basilius Seleuciæ & hanc vnam exaggerat, scilicet ob impletionem iuramenti, occisum fuisse Ioannem, quasi Baptistam perimere religio esset, non impietas. *Papa prodigiosam tragædiam! iusiurandi religionem fingit Herodes,* ac si prodigiosa in Ioannem tragœdia fuerit, non quòd occidatur, sed quòd ob religionem occidatur: scilicet quia impia impiæ cędis causa non honestauit Ioannis cœdem, quæ specie tenus deuenustatur ob motiuum pietatis; nam impiè sæuit, qui ob pietatem sæuit. Hæc fuit prodigiosa Ioannis tragædia, ob religionem irreligiosè tractari.

Zelo religionis Baptista occiditur.

Basil. Sel. orat. 18.

88. Execrabile fuit Pilati delictum, quo innocentissimum Christum Deum damnauit ad probrosissimā, & atrocissimam mortem, nec omnium scelerum

Celada in Iudith.

reo dignam. Et quidem innocentiam Saluatoris probè nouit. Quid criminoſius? & nihilominus ait illi Ieſus, Ioan. 19. v. 11. *Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet*. In quonam ſita eſt hæc maior, & inſolentior malitia Iudaici populi? Num quia vitiauit teſtes, vt Chriſtũ damnaret? aut quia inuidiâ egit? fortè quia ingratiſſimus fuit in tantum, tamq; munificum benefactorem? an quia Deum ipſum occidit, quod exaggeratio flagitiorum eſt; hæc omnia prætermittit Auguſtinus ſic fatus: *Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Nec timendo quidē præſertim innocentem hominem, homo debet occidere, ſed id zelando facere multò maius malum eſt*. Scilicet ideò qui tradidit Chriſtum flagitioſior Pilato dicitur eſſe, non tã quia Chriſtum Deum occidendum tradidit, quàm ſpecie virtutis, & prætextu religioſi zeli id fecerit, quaſi maius flagitium foret, ſpecie virtutis delinquere, quã ipſum Deum prodere & tradere ſæuiſſimis tortoribus. Heu quorundam Principum impiiſſimam pietatem! Aſtutè, & nequiſſimè Nabuchodonoſor ſæuiſſima odia in prouincias innoxias, zelo *defenſionis* diſſimulat, & honeſto *defenſionis* vocabulo tegit malevolentiæ venenum, vt habetur cap. 1. v. 12. & hic verſ. 3. Simeon, & Leui, veluti *zelando zelum* Dei, atrociter debacchantur in Sichimitas, ſub prætextu pietatis.

Ioan.

Zelus non bonus ſæpè excedit maliniã Pilati.

Aug. Tract. 116.

Iudith.

89\. Malè Apoſtolus, & benè proditor Iudas Chriſtum Deum vẽdidit furori inimicorum, quem vt hoſtibus traderet, pergit cum hoſtili manu ad hortum: Lucæ 22. verſ. 47. *Et appropinquauit Ieſu, vt oſcularetur eũ. Ieſus autem dixit illi: Iuda oſculo filium hominis tradis?* Chriſtus mutus eſt ad paſſionis probriſſimas contumelias, & acerbiſſimos cruciatus, & queritur de oſculo? Plus cruciat Ieſum oſculum, quàm alapæ, quàm ſaliuæ, quàm verbera, & crux? Ambroſius: *Oſculo tradis? hoc eſt amoris pignore vulnus infligis? & pacis inſtrumento mortem irrogas?* Ac ſi non tam ægrè ferat Chriſtus ſæuiſſima Paſſionis cruciamẽta, quàm amoris pignore, beneuolentiæ ſpecie, & virtutis prætextu, illum tradere, & in illum ſæuire. Vnde tanquam oblitus tanti flagitij, & infandæ malitiæ, quæ in ſceleſtiſſimo Iuda reperta fuit, de hoc duntaxat conqueritur, quaſi id vnum acerbiùs tulerit. Ergo ne virtute virtutem impugnes, & virtutes ferias mucrone virtutis, & bonitatis ſpecie malus ſis. Ne honeſto nomine propriæ, & honeſtæ *defenſionis* alios ferias, & zelo pietatis impius ſis. Sententioſè inquit Tertullianus, *Non timebitur niſi iuſta, & ordinata Dominatio: diligi autem poteſt etiam adultera*. Adultera dominatio dicitur, quæ iuſta non eſt nec intendit correctionis fructum; cuius ſterilis eſt, ſed voluptatem caſtigandi, & proprij doloris vlciſcendi.

Luc.

Oſculo tradi ægrè fert Chriſtus.

Ambr.

Tertull. l. 2. aduerſ. Marc. c. 27.

---

§. XVII.

Impiè ſæuit, quiſquis prætextu pietatis ſæuit.

90\. QVantùm excruciat inflictus dolor, tantùm eius imminuit moleſtiam, aut honeſta cauſa patiendi, aut inuidia, aut amentia, aut ira infrentis moleſtiam. Furor enim caſtigantis defenſio rei eſt, & ira Iudicis tacitè defendit, quam damnat cauſam. Quippe non iure, ſed iniuriâ egere fatetur, qui paſſione, non ratione agit: & ita vel inuitus defendit, quem damnat: minuitque, quò exaggerat ſuppliciũ. At qui affectum prauum aſtutè diſſimulat ſimulatque prætextu bonæ cauſæ ſe pœnam infligere, ſęuiùs ferit reũ: & quia deeſt diſſimulata defenſio, proueniens à paſſione, qua iudex agitur; & quia reum mulctat non tantùm cruciatu corporis, ſed ab infamiâ delicti: nã dolet ob pœnam, dehoneſtatur ob culpam. Ioannis 16. v. 2. *Venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo*. Quæ verba in prædictum ſenſum accepit S. Cyrillus, aitque *Chriſtum prædixiſſe Apoſtolis ſummum periculorum omnium*: Ac ſi dicat, maximum periculorum eſt, non perſecutio non cruciatus, non ipſa mors, humanarum calamitatum maxima; ſed cauſa, quã in vos deſæuient, nempè, vt religioſos ſe exhibeant in Deum; ſiquidem tam impij, & flagitioſi æſtimandi eritis apud homines, vt vos perſequendo, arbitrentur ſe gratum quid Deo facturos: Et ita & dolore pœnæ, & infamiã delicti ſimul mulctabimini: quod eſt *ſummum periculorum omnium*.

Non bona cauſa patiẽdi exaggerat ſupplicium.

Ioan.

Cyrill. lib. 10. in Ioan. c. 35.

91\. 1. Reg. 19. v. 9. *Factus eſt Spiritus Domini malus in Saul: ſedebat autem in domo ſua, & tenebat lanceam: porro Dauid pſallebat manu ſua. Niſuſque eſt Saul cõfigere Dauid lancea in pariete*. Quærunt interpretes an Saul tentarit lancea configere Dauidem quando agebatur malo Spiritu; an poſtquã illud Dauid Pſalmis excantauerat; iamque pacatus erat Saul, nec agitatus à malo Dæmone. Seriò exiſtimo ſedato & tranquillo animo, nec acto Dæmonis furore, Saulem lanceam contorſiſſe in Dauidem. Quam ſententiam ſimul cum pulchrâ ratione adducit Baſilius Seleuciæ his verbis: *Paulum à Dæmonis exitu leuatus Saul, & aduerſarium deterſa caligine in Dauidem, quẽ præſentem cognouerat haſtam iaculatus, medicinæ pretium eadem obtulit*: (Aduerte ad rationem, quã affert Baſilius) *quaſi ad mẽtem ſobriam ideò ſe recepiſſet, vt iterum ſeruiret inuidiæ*, id eſt, odio. Quaſi dicas: Ideò Saul lanceam non contorſit in Dauidem dũ Dæmoniacis furijs agitabatur, ne furore percitus inſanire videretur, ſed dum Dæmone liberatus, ad ſanam mẽtem rediit, vt ſobriè videretur ſæuire; nec putaretur ira, ſed ratio: nec haberetur furor, ſed conſilium. Ne ſi furens Dauidem feriret, vnâ tantùm plagâ eũ vulneraret; quam excuſaret, ſeu ſanaret furor, qui excuſaret Saulis facinus. At ſi iam Saul ſobrius Dauidem feriret, duplici eum plaga cruentaret, nempe & vulnere, & vulnerandi conſilio, quod ſobriè & pacatè capeſſit. Vnde vt Saul magis fureret in Dauidem, ſobriè furit; nam ſobrietas vulnerantis tela vegetat ad vulnus: vno eodemque ictu ferit corpus, & famam: corpus ictu, famam ſobrietate vulnerantis.

1\. Reg.

Index ſobrius plus ferit pœna quàm furioſus.

Baſil. Sel. Orat. 15.

92\. Parum erat charitati, & patientiæ Chriſti Domini tolerare tot, tantaque cruciamentorum genera, niſi etiam infamiam conſultiſſimæ ſententiæ contra ſe latæ, pateretur. *Collegerunt ergo Principes & Phariſæi concilium, &c.* Ioannis 11. verſ. 47. quod ſummũ Chriſti dedecus fuit. Scilicet damnari conſultiſſimorum hominum ſuffragijs, qui non iræ aut furoris impetu, (ſic res ſpecie tenus apparebat, & præcipitantes ſententiam; ſed ſobriè, pacatè, conſultè prouidẽtes, & religioni erga Deum, & paci erga Rempublicã. Quod attente aduertit Lyranus, ſic aiens: *Pontifices, qui erãt maioris auctoritatis, & magis litterati & Phariſæi, qui videbantur præ alijs religioſi: ex quibus factum eorum grauius erat*. Ecce tibi Chriſtum damnatum à religioſis iudicibus, & conſultiore ſenatu, quò ſententia eorum grauior apparebat. Adde quod Caiphas tunc ſummus Sacerdos: *Cùm eſſet Pontifex anni illius, prophetauit, quòd Ieſus moriturus erat, &c.* Itaque Chriſtus ad mortem condemnatus eſt, non tantùm à grauiſſimis grauiſſimi populi Senatoribus, ſed etiam à prophetante Caipha, quò grauior & iuſtior videretur ſententia lata contra Chriſtum. Hanc Chriſti ignominiam ortam ex grauitate, & prudentia eiuſmodi Senatorum, detergere conatus eſt Origenes allegatus in Catena. Tractat ſubtilis hic Doctor, an tunc Caiphas verus propheta fuerit, bono Dei ſpiritu actus, an malo Dæmone inſtigatus? ex quo ſic argumentari licet: Si Diaboli inſtinctu prophetauit Caiphas, non probrum; ſed elogium eſt Chriſti, phanaticâ, & inuidioſâ ipſius prophetiâ damnari. Si autem Caiphæ prophetia vera, & à vero Spiritu fuit, attendendum eſt ad

Ioan.

Chriſtus damnatur à Senatu apparenter probo & conſilioſo.

Lyranus.

Ab ignoranti Senatu damnatur Chriſtus.

omnia,

Orig. omnia, quæ prophetauit: ex quibus planè defenderetur causa Christi Domini. Sic ergo fatur Origenes: *Vnus autem ex eis Caiphas nomine cùm esset Pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, &c. Si autem quis velit veridicum & in hoc esse Caipham, fatebitur etiam cuncta, quæ sunt in hoc loco, prophetiam esse veridicam, incipiendo ab illo: Vos nihil scitis: nihil enim nouerant, qui Iesum ignorabant.* Itaque vnum è duobus necessarium est, aut quòd falsa fuerit Caiphæ in Christū prophetia aut quòd vera sit: Si falsa ipsa suffragij Pontificis falsitas, vt potè à malo Dæmone spirata, Christum non deuenustat, sed valdè honestat. Si autem vera est Caiphæ prophetia; cùm ab illis verbis incipiat: *Vos nescitis quicquam*, ô Pontifices, & Pharisæi, necesse est, vt à nescijs, & sic impijs, & iniustis hominibus Christus damnetur. Enim verò etsi Christus Dominus fatuitati cupierit cruciamentis, & opprobrijs, hanc contumeliam nō tulit, nempè vt à sobrijs, & sapientibus consiliarijs, & iudicibus condemnaretur; sed vnà cum sententia Iudicum, inuidiosam eorū ignorantiam publicauit; & sobrio (vt videbatur) consilio Christus refragatur, iudices ab odio, & ignoratione recusans: vt condemnatione suā non tam ipse Christus, quam iudices condemnentur. Quin & prophetica Spiritus sancti voce iudicibus, dum iudicant, dicatur palàm: *Vos autem nescitis quicquam*, cùm de damnando Iesu agitis. Audis Nabuchodonosorē hic,

Judith. Iudicis proprias iniurias punientis gratior est pœna damnati. vers. 12. honesto titulo defensionis bellum inferre his prouincijs: nec tantùm eas depopulando vastat, sed allegando titulum defensionis, eas deuenustat, quasi iure mereantur vastationem, quam ipse intentat iniustè. O cautiorem astutioris malitiæ! *Ergo hoc agite boni Præsides, cruciate, torquete, &c. Probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra.* Verba sunt Tertulliani in Apolog. c. 50. Id etiam videre licet in zelo Simeonis, & Leuis, qui hic vers. tertio crudeliter fæuiunt zelo iustitiæ.

§. XVIII.

Iudex proprias iniurias puniens, seuerissimè rigidus est. Inde exaggeratur finalis. Iudicij rigor.

94. VAldè potest iudex in re potestatis suæ; sed in propria causa, etsi idem potest, tamen plus audet, quàm potest: tunc eius potestas audacia est & commune ius degenerat in crudelitatem: proprius dolor sæuissimè armat iudicis manus, & qui omnia potest, sui impotens furit in proprios inimicos desiderio vin-

Math. dictæ. Matthæi 16. v. 18. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi nō præualebunt aduersus eam.* Quid est; *portæ inferi non*

Maldon. *præualebunt aduersus Ecclesiam?* Aptè Maldonatus; Per portas inferi omnem diaboli potentiam signifi-

Portæ quid significent. cari, non dubium est, illud verò dubiū quare per portas potentia significetur. Communis interpretum expositio est, ideò maximam diaboli potētiam per portas metaphoricè significari, quia portæ solēt esse munitissimā pars vrbium, & quia portis vrbis obsessæ robustissimum præsidium adhiberi solet, vnde dixit Christus, adeò fore robustam Ecclesiam, vt neque à portis Inferi valeat expugnari. Sed fortè videbitur alicui languida expositio; quia portæ vrbis, portarūque præsidium quam vis munitissimum & validissimum, nec solet, nec valet irruere in hostes, sed hostiū retardare impetum, & sistere audacem armorum temeritatem; at hic significatur inferi portas ruere in Ecclesiam, nec preualere posse aduersus eam; agitur enim de inferorum actiua vi ad Ecclesiam impugnādam, vt sonāt verba Christi, & tacitè aduertit S. Hie-

95. Hier. ronymus ibi. Vnde adhuc præualet difficultas, cur portarum nomine, *Omnis diaboli potentia significe-*

3 Celada in Iudith.

tur? Imò audacior, & sæuior potentia planè innuitur. Porrò portarum nomine in sacris Biblijs, iudices, & tribunalia, (quia erant in vrbium portis) significari, nemo nescit, & pudor est probare rem vulgò notissimam. Vt ergo indicet Christus Deus Ecclesiæ suę valentiam, ait: *Nec portæ inferi præualebunt aduersus eā.* Quasi dicat: mea Ecclesia inimicitias palàm aget cum inferi potestatibus, & furijs, nempe cum crudelissimis cacodæmonibus, qui etsi de se insensissimi sint, & robore potentes, & audaciā temerarij: tamen vt magis eorum sæuissimam rabiem, & robustiorem potentiam publicet Christus, eos in *portis* cōstituit, & indices nominat quasi inferni tribunalia. Ac si apertè dicat: non modò dæmones nō valebunt expugnare meam Ecclesiam, (quid sæuius dæmone?) imò nec dæmones iudices: ac si iudicis vocabulum adaugeat furorem & sæuitiam. Itaque inferiorum furijs accrescit aliquid siue potentiæ, siue furoris, dum iudices agunt in causā propria; vnde opportunè ait Christus commendans Ecclesiæ suæ robur: *Et portæ inferi nō præualebunt aduersus eam.* Et quidem tot iudices & præsides, qui nascentem Ecclesiam oppugnarunt, non ineptè portæ inferi dici possunt, quæ non præualuerunt aduersus eam. Iudicis humani potestas in causa propria audet supra Dæmonem.

Agens Christus Dominus, Ioan. 3. vers. 36. de temporali supplicio, quo puniendus erat populus Iudæorum, eò quòd obstinato animo nō credebant doctrinæ, & miraculis Saluatoris, sic ait: *Qui autem incredulus est filio, ira Dei manet super eum.* Ast cur non ipse Christus, sed Pater dicitur hic punire incredulitatis delictum? Benè S. Chrysostomus: *Vide qualiter hic ad patrem reducit eum. qui est, supplicij sermonē: Non dixit ira filij, quamuis ipse sit iudex, sed Patrem eius instituit.* Id est, Christo data est potestas omnis iudiciaria, & tamen iudicium puniēdæ incredulitatis in se commissæ remittit ad Patrem: videlicet ne hominibus aliquo modo videri posset excessisse puniēdo sibi rebelles, & incredulos? Christus quia Deus est, excedere non potest iustitiæ metas; at si excedere potuisset, videretur fortè, acerbiùs animaduertendo in sibi infideles, & contra se nimiùm peccantes. Planè egregia hyperbole. Vt autem nimij rigoris omnis tollatur adhuc apparens suspicio, omne incredulitatis iudicium ante finale, dicitur remitti ad Patrem; scilicet ad aliam personam, ne eius punitio, rigor potiùs videatur, quàm iustitia, vt potè sententia in causā propria fulminata. Hęc Christi Dei non necessaria cautio, nostra eruditio est. Caueat Iudex rigores, dū suas agit causas; vel potiùs caue rigores Iudicis vindicantis propr um dolorem præfecturæ potentiā. 96. Iudicis rigor in propria causa Ioan. Chrysost. hom. 34.

Cæterùm priuatum iudicium infligendi temporariam pœnam incredulis quodammodò recusare potuit Christus; sed postremā vltimi iudicij die sedebit orbis Iudex; in illo iudicio ostentaturus diuinæ iustitiæ rigores æternùm repressos. Nimirùm, vt fauor, & eminentia Misericordiæ diuinæ enituit illō vsquequa oportebit, vt itæ diuini rigoris tunc ostententur, ob temporis breuitatem supplente iustitiā diuturnitate redundantis misericordiæ diu exercitæ. Rigores huius vltimi iudicij prædixēre Prophetę, tradidēre Euāgelistæ, & Christus multis expressit. Sed addam aliquid non vulgare in vulgari huius rei narratione, quę habetur Matthęi 25. vers. 41. vbi scribitur, quod Christus Deus seuerissimè dicet damnatis: *discedite à me maledicti in igne æternum; Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: Sitiui, et non dedistis mihi potum; hospes eram, & non collegistis me, &c.* Quis interpretum non aduertit plura alia peccata perpetrauisse reprobos, eaque liquidò probata esse in illo tribunali; cur ergo ob solam immisericordiam damnantur? Dein, esto, reprobi, immites fuerunt in pauperes; at non fuerunt immisericordes in ipsum met Christum. Nā ipsi reclamant: *Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem.* Cur ergo delicta, ob quæ reprobi vnicè damnari dicuntur; 97. Christus dicitur esse iudex in sua causa ad exaggerationem rigoris. Math. 98.

immiſericordia in Chriſtum eſt? Planè in hac die oſtentat Chriſtus omnium iudex, diuinæ Iuſtitiæ ſeueriſſimos rigores, quos, vt magis publicet, inquit ſe nuncupatim ſuâ ſententiâ ferire eos, qui in ſe deliquerunt. Nec enim vllâ ratione potuit hominibus magis exaggerare diſtrictioris iuſtitiæ ſeueritatem, quàm fulminando ſæuitiam in ſibi infenſos, & offenſos, nempe in illos, qui illum ſpreuerunt. Vnde ait, *eſuriui, &c.* Hoc eſt, innoteſcat orbi vltimi Iudicij rigor: quia in eo iudex ſuam cauſam aget, proprias iniurias ſpeciatim vlciſcetur. Hæcne exaggeratio tantę ſeueritatis eſt, an præmatura quaſi excuſatio rigoris? Aduerte ſæuitiam Nabuchodonoſoris, cap. 2. v. 6.
Iudith. dicentis Holoferni: *non parcet oculus tuus vlli regno.* qui crudeliſſimus rigor eſt, vt expendi in Litteræ rigore: Scito etiam hos populos iniurios fuiſſe Regi; vnde Rex ſæuiſſimus eſt, in cauſâ propriâ, & furioſè caſtigat propria delicta. Et Simeon & Leui ſæuiunt attrociter in Sichimitas, vt traditur hic verſ. 3.

§. XIX.

Commentarius litteræ.

Verſ. 4. Tu enim feciſti priora, & illa poſt illa cogitaſti: & hoc factum eſt quod ipſe voluiſti.

99. Bibl. Sixt. SIxti Biblia ſic locum vertunt, & explicant: *Tu n. feciſti quæ antè illa, & illa, & quæ nunc, & ſupernementia cogitaſti: et facta ſunt quæ in mente habuiſti, & affuerunt quæ deliberaſti, & dixerunt, ecce adſumus.* At *Tu cogitaſti* omittit Luçifer. Biblia Regia: *Tu*
Lucifer. *enim feciſti priora illorum, & illa, & poſteriora; &*
Septuag. Complut. Vatabl. *præſentia, & ſupernementia cogitaſti.* Biblia Septuaginta interpr. & Complutenſia vix diſſentiunt à Sixtianis. Vatablus expreſſius rem tradit: *Tu n. et ea quæ priora ſunt illis, & illa, & quæ ſecuta ſunt deſignaſti: tu præſentia quoque, & futura præmeditatus es. Tibi adſtat quorum inniſis conſilium, & ecce præſto ſumus, inquiunt.*

Anſelm. Laud. *Tu feciſti priora, & illa poſt illa cogitaſti.* Anſelm. Leudun. id eſt, *ordine diſpoſuiſti omnia.* Quaſi nihil aliud hic ſignificetur, quã Deum omnia ordinatè diſpoſuiſſe. Quæ eſt etiam interpretatio Hug. Sed nimis
Hugo. Lyranus. generaliter accipiunt hæc verba. Sicut etiam Lyranus, qui *priora* intelligit ea, quæ in mundi creatio-
Sanct. ne facta ſunt, aut ſicut refert Sanctius, quæ præceſſere Simeonis facinus, *priora* appellat. Ipſe Sanct. exiſtimat, *Tò priora* ſignificare, ante tempus illud, quo anguſtè premebatur Bethulia obſidione dirâ, Deum multa admiranda feciſſe, & poſt Simeonis æuum alia. Quam expoſitionem indicat tranſlatio Bibliorũ
Bibl. Reg. Reg. Planè diuinat qui ſic locum explicat; neque n. vlla extat mentio alicuius illuſtrioris prouidétiæ nuper exhibitæ erga miſeros Bethulienſes, quovſq; Iuditha eos liberauit: nihil autem vulgare & obſcurum
100. Carthuſ. Tirinus. hic deprædicaret Iuditha, quæ magna, & Heroum æmula meditabatur. Placet Carthuſianus, cui fauet Tirinus, qui *Tò priora* intelligit de victorijs priſtinis, quas auxiliatrice Dei ope reportarunt Hebręi de potentiſſimis hoſtibus. Quas victorias ſcripſit Moyſes in Pentateucho, & referuntur Ioſue 10. Iudicum 7.
Sà. Tirin. & 8. & 11. 4. Reg. 19. & 2. Paralip. 20. Hæ appellat *priora.* Addit: *Et illa poſt illa.* Emmanuel Sà, & Tirinus, id eſt, alia poſt alia exempla tuæ vindictæ. Dicit [alia poſt alia,] quia continenti penè tractu alia alijs ſucceſſerunt: neque vllum fuit tempus in quo non extarent diuinæ virtutis pręclara documenta, quibus
Præſentiſſima beneficiorum memoria. ſuum populum egregiè Deus adiuuit aduersùs exteras, & potentiores aduerſariorum vires. Notanter ait, *illa poſt illa,* (non alia poſt alia) vt ſignificet Iuditha, eiuſmodi beneficia ſibi, ſuæque genti collata, præſentiſſima eſſe ſuæ memoriæ, nunquamque ab illa excidere. Nam quæ per iſtiuſmodi pronomina, *iſtud, hoc,* aut *illud, &c.* ſignificantur, ſemper memoriæ oculis denotantur. *Si tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi,* ait hortulano Magdalena, Ioann 20 v. 15. Quem Ioan. dicit *eum*: Quis eſt is, quia nullius meminerat: illè, inquam, quem ſemper in memoria verſat, quem præſentiſſimũ habet, de quo exiſtimat omnes cogitare. Vnde Iuditha agens de beneficiis diuinis, non ait *alia poſt alia*: ſed cùm horum beneficiorum nullam mentionem fecerit, inquit, *illa poſt illa* id eſt, quod ſemper memoriæ meæ præſentiſſimum eſt, quod exiſtimo è nullius memoria vnquam poſſe excidere.

Addit Iuditha: *Et illa poſt illa cogitaſti.* Quid eſt, *Cogitaſti?* Bene aduertunt Lyra, & Carthuſian. cùm 101. Lyranus. Carthuſ.
dicitur, Deum alia poſt alia cogitaſſe, non eſſe ſic intelligendum, vt aliquid priùs cognoſcat, & poſtea aliud; qui ab æternitatis ineffabili inſtanti omnia perſpicaciſſimè, & pleniſſimè cognoſcit, ei mulque Deo obiectiuè præſentantur; quæ in temporis duratione dicuntur præterita, præſentia, futura. Tam lógè enim abeſt Deus, vt re ipsâ alia poſt alia cognoſcat, vt cognitio Dei nũc verſans circa rem præteritam, & præſentem, & futuram, nec ratione ratiocinatã (vt aiunt Philoſophi) differat, vt docet Vaſquez 1. p. diſput. 64. cap. 64. Suarez lib. 1. de Scientia futurorum, ca. 7. Al- Vaſq. Suar.
bertinus tom. 1. quæſt. 1. Theolog. in prim. corollar. Albert.
num. 5. & 6. & Ruizius tomo de Scientia, diſput. 29. Ruiz.
ſect. 4. num. 5. Dicitur autem Deus alia poſt alia cogitaſſe, non quia ſucceſſiuè vnum poſt aliud cognoſcat, ſed quia res faciendæ fiunt aliæ poſt alias, vt notauit Lyranus. Mitto Theologicæ ſcholæ ſubtilitates de ordine prioris, & poſterioris in diuina cognitione, quem ordinem metiuntur Scholaſtici Doctores à concatenatione obiectorum, & eorum prioritate, aut poſterioritate naturæ. Super quo agit diſertè noſter P. Erize 1. part. Tract. 3. de prædeſt. diſp. 22. cap. 2. num. 10. Dein alia poſt alia beneficia dicitur Deus Erize.
cogitare, dum præſtat. Num quia cogitatio ſeu co- Cogitatio
gnitio Dei, eſt eius omnipotentia ſimul cum volun- miſeratio, dicitur ſublatio à miſeria.
tate? Subtilius hoc quàm ſolidius diceretur, nec ſatis ſolidnm eſt in re Theologię. Num quia Deus ſic procliuis eſt ad miſerendum, vt vel cogitatio beneficij ſit eiuſdem exhibitio? *Domine memento mei, dum veneris in regnum tuum,* Lucæ 23. verſ. 4. Memoriã, Luc.
an miſericordiam ſupplicat bonus iam latro? Quid? miſeriæ noſtræ recordatio, eſt miſericordiæ exhibitio? Moraliſſima hæc, hîc quæro litteratiſſima. Ergo, inquit, Iuditha: *Et illud poſt illud cogitaſti* præbere, inquam, aut facere, vt benè interpretantur Sà, & Ti- Sà.
rinus. At verò Carthuſ. hic, *Illud poſt illud cogitaſti,* Tirin.
id eſt, vnum poſt aliud facere decreuiſti. Eodem, vt Carthuſ.
opinor, ſenſu. Addo hoc verbum *cogito* in Scriptura, etiam ſignificare idem quod *facio,* aut *operor.* Geneſ. 40. verſ. 20. inquit Ioſephus fratribus ſuis, meticuloſis ne rependeret iniuriam: *Vos cogitaſtis de me malum.* Et tamen non cogitauerunt tantùm, ſed vendiderunt in ſeruum, & multa mala aduersùs Ioſephum præſtiterunt. Gen.

Et hoc factum eſt, quod ipſe voluiſti. Hîc Dei omnipotentia commendatur, vt aduertit Carthuſianus: 102. Carthuſ.
Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo, & in terra, Pſ. 134. v. 6. & Lucæ 1. v. 37. *Non eſt impoſſibile apud Deum omne verbum.* & Iſa. 46. v. 10. *Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet.* Moroſus ero, ſi hic congeram loca, quæ Dei omnipotétiam comprobent: cùm vel Plato apud Guitmundum lib. 1. de verit. Euch. dixerit, Rerum naturam eſſe, quod vult Deus. Et quidem, *Hoc factum eſt, quod ipſe voluit: Num Dei poſſumus reſiſtere voluntati?* Gen. 40. v. 19. Abeat Caluinus, faceſſat Melanchton, qui hæretica licentiâ hinc colligunt, tam eſſe opus Dei, proditionem Iudæ; quàm Petri vocationem: quaſi fatali decreto Deus prædeterminet, & coget humanam arbitrium, voluntatis diuinæ omnipotentis: nam diuina Pſal. Luc. Iſaiæ. Guitm. Plato. Gen.

omni-

omnipotentia non eget hæretico auxilio. Hoc enim
factum est ab humana etiam voluntate, quod Deus
voluit voluntate absoluta efficaci, non prædeterminante,
seu cogente arbitrium, sed congruè alliciente
ad consensum. Cesso, nam aliûs scholæ hic sudor est:
tametsi in similibus locis id tractent nostri commentatores:
sed cursim, leuiter, saltuatim: & ita non pro
rei dignitate. Malo scripturientem calamum compescere,
quàm angustè multa congerere, aut amplissimè
pręter commentatoris institutum exspatiari. Nec
digitum intendo ad auctores, quia plures, quia obuij.

103. VERS. I. *Omnes enim via tua parata sunt: & tua iudicia in
Bibl. Sixt. *tua prouidentia posuisti*. Biblia Sixti, *Omnes enim
Septuag. *via tua parata, iudicium tuum in pracognitione*. Se-
Compl. ptuaginta & Biblia Complut. & Regia hoc posterius
Regia. hemistichium sic vertunt: *& iudicia tua in prouiden-
Vatabl. *tia*. Vatablus: *In expedito enim sunt instituta tua, &
promissa iudicia.

104. Hæc vocula *via* latissimè patet in Scripturis. Varias
& multiplices acceptiones vltrò offerunt, & Dauidis
Psalmi, & Salomonis Prouerbia, & Lucæ Euangeliũ.
Hîc *via parata*, &c. significat, prõptum esse quicquid
Deus facere cogitauit, nec esse vllam creaturã, quæ
exprompta non sit ad obediendum vel nutui proui-
Hugo. dentiæ, & omnipotentiæ diuinæ. Ita Hugo, Carthu-
Carthus. sianus, Vatablus, Sanctius, & Sà. Subijcio Carthusia-
Vatabl. ni verba, quæ impeditam huius versiculi sententiam
Sanctius. feliciter extricant: *Omnes*, inquit, *via tue parata
Sà. *sunt. Id est, à te pradisposita sunt tua actiones, atque
*in promptu habes agere omnibus modis tibi placenti-
*bus, & exhibere actus quoscunque volueris. Et tua iu-
*dicia, id est, iusta, et iudicialia opera tua, in tua proui-
*dentia posuisti: id est, in praordinatione, & libertate
*sapientia tua: itaque quicquid forinsecus agis, & iudi-
Ad Ephes. *cas, ex certa & aterna prouidẽtia procedit*. Vnde Pau-
lus ad Ephesios 1. vers. 11. *Omnia*, inquit, *operatur se-
cundum consilium voluntatis sua. Scilicet τὸ *Posuisti
tua iudicia in tua potestate; idem est, ac si dicat: Con-
sultissimè tuo perspicaci, prudenti, & omnipotenti
consilio prouidisti, antequàm exequereris quicquid
ad extrà executum est iusto tuo iudicio, ad expugnã-
dos nostros aduersarios, & populum tuum sublimã-
Pineda. dum tot illustrissimis victorijs. Lege, si placet, Pine-
dam in c. 40. v. 3. Iob, qui hunc versiculum, & præce-
dentem ad hũc modum explicat. Quasi dicat Iudith:
Non casu, non inconsultò, non temerè, non imbecillè
olim, & nuper decreuisti, hostes populi tui profliga-
re, & nos sospitare, & illustres facere illorum excidio:
itaque idem etiam nunc facile & expromptum tibi
est. Ergo mi Deus, ait Iuditha, tu te æmulare, tu esto
tui exemplar, & quia alia post alia beneficia diu no-
bis exhibuisti, vt vindictam sumeres de inimicis no-
stris, ne quæso, obliuiscaris tui. Quasi allegat præ-
scriptionem misericordiæ diuinæ: nam beneficia Dei
noua beneficia pariunt, & collatum beneficium ti-
tulus est largiùs benefaciendi.

---

§. XX.

Commentarius littera.

Vers. 6. Respice castra Assyriorum nunc, sicut
tunc castra Aegyptiorum videre dignatus
es, quando post seruos tuos armati curre-
bant, confidentes in quadrigis, & in equi-
tatu suo, & in multitudine bellatorum.

105. SEptuaginta Interpretes, & reliquæ Exscriptiones
LXX. Græcæ omittunt versiculum hunc 6. & deinceps
Strab. 7. & 8. Strabus ita locum interpretatur: *Sicut luxu-
riosos luxuriosis comparas, ita nunc superbis superbos.
Nempè prius Iuditha petiuerat exemplũ à Sichimitis
Celada in Iudith.

Dinæ constupratoribus, etiam nunc à superbis Ægy-
ptijs. Assyrij enim & gloriæ libidine, & libidinis glo-
riâ infames erant, vt sæpe adnotabam. Vnde percu-
pit libidinis pœnas luant, vt Sichimitæ; & castigetur
eorum superbia, vt Ægyptiorum elatio mulctata fuit
tot plagis, & tandem funesta cæde. Historia nota, &
petita ex libro Exodi, c. 14. Expendere oportet quid Exod.
significet τὸ *Respice* Sanctus Augustinus in Exposi- August.
tione Cantici B. Mariæ, eruditè notat, verbũ *respice-
re triplicem habere significationem, in sacris Litte-
ris, quando Deo tribuitur. Scilicet significat primò Triplex si-
contemplationem seu simplicem rerum notitiam: gnificatio
respicit enim Deus omnia, quia omnia cognoscit, ni- verbi. Psal.
hilque omnino est, quod diuinam perspicaciam effu-
giat. Psal. 112. *Humilia respicit in calo, et in terra*. Se-
cundò dicitur *respicere* quando alicui fauet, & mu-
nificâ beneficiorum largitione in illo complacet: Lu- Lucæ.
cæ 1. ait B. Virgo: *Quia respexit humilitatem ancilla Gen.
sua & Genes. 4. *Respexit Dominus ad Abel, & ad mu-
nera eius, ad Cain autem non respexit. & Exod. 2. *Re- Exod.
spexit Dominus filios Israel Tertiò *respicit* Deus
quando seueriùs punit, & affligit: Habac. 1. *Quare Habac.
non respicis super iniqua agẽtes? Psal. 103. *Qui respicit Psal.
terram, & facit eã tremere. Et hîc *Respice castra As- Iudith.
*syriorum nunc, sicut tunc castra Aegyptiorum videre
dignatus es. Legatur Ribera super c. 1. prophetię Ha- Ribera.
bacuc, & Nauarrete in Thren. c. 5. ad illud: *Intuere, & Nauarret.
respice opprobrium nostrum. vbi eruditè super hac re.
Confidentes in quadrigis, &c. Hîc perstringit Iu- 106.
ditha barbaricam confidentiam in armis, & armato-
rum robore, dum inermi spe, diuina ope fulti adori-
mur hostem. Bene est, cataphractus procedat miles
ad prælium; at spes diuina feliciùs militem armat, &
exarmat hostem. Quod suprà dixit Heliachim meti-
culosis Hebræis, cap. 4. v. 13. *Memores*, inquit, *estote Iudith.
*Moysi serui Domini, qui Amalec confidentem in vir-
*tute sua, & in potentia sua, & in exercitu suo et in cly-
*peis suis, et in curribus suis, & in equitibus suis, nõ fer-
ro pugnando sed precibus sanctis orando, deiecit. 1. Re- 1. Reg 17.
gum 17. v. 45. dixit Dauid ad Philistęum: *Tu venis ad
*me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autẽ venio ad te
in nomine Domini. Lyranus: *Tu venis ad me cũ gla- Lyra.
*dio, &c. id est, confidens de armis, & virtute tua, ego
*autẽ venio in nomine Domini: id est, confidens de vir-
tute diuina. Ergo Dauid puer & inermis, spe diuinâ
armatus, gigantem viribus, & armis robustum, præfi-
dentem in virtute sua, exarmauit, deiecit, trucidauit.
Profectò arma & vires, quæ de se arroganter præsu-
munt, victoriæ impedimenta sunt, & ruinæ pręsagiũ.
*Sed aspexisti super castra eorum, & tenebra fatiga- VERS. I.
uerunt eos. Hîc etiã versiculus omissus est in reliquis 107.
translationibus præter Hieronymianam. Biblia Go-
thica, Pagninus, & Clarius Brixianus non discrepant
à nostra exscriptione. τὸ *aspexisti* explicatum est ver-
siculo proximè præcedenti. *Et tenebra fatigauerunt
eos, Ægyptios, inquam. Habetur hæc historia, Exod. Exod.
14. vers. 19. Pharao enim insequebatur Hebræos, &
cùm iamiam postremam aciem inuaderet: *Tollens se
*Angelus Dei, qui pracedebat castra Israel, abijt post
*eos, & cũ eo pariter columna nubis, priora dimittens
*post tergum, stetit inter castra Ægyptiorum, & castra
Israel: & erat nubes tenebrosa (Ægyptijs) *& illuminãs
noctem (Hebræis) *ita vt ad se inuicem toto noctis tem-
pore accedere non valerent. Non vacat modo impu-
gnare Caietanum, & Cornelium affirmantes, has te- Caiet.
nebras per diem oppansas, non tempore nocturno. Cornel.
Cimerias has tenebras efficit nubes eâ parte, qua per-
tingebat Ægyptiorũ castra; siue densato aere à cras-
sis spissatisque vaporibus tenebroso, vt ait Cornelius; Cornel.
siue vt docet S. Nyssenus apud Lippomanum in cap. Nyssen.
14. Exodi: *Nubes non presso aere vaporibus constipa- Lippom.
*ta, sed aliud quoddam diuinius, atque altius quàm
humana mens percipere valeat. Quidquid de hoc sit,
superest explicandum, quomodo fatigauerit Ægy-
ptios præfata caligo.

108\. Quo modo caligo Ægyptios fatigauerit. Hugo æstimat, eiusmodi tenebras non propriè Ægyptios fatigasse; sed Ægyptios à caligine impeditos progredi, quasi fatigatos resedisse, & à persecutione Hebræorum destitisse. Ac si Iuditha dixerit, tunc hominem maximè fatigari, cùm inimicos non persequitur. Hugo. Verùm fallitur Hugo: nam si caligo stitit Ægyptios quominus Hebræos insequerentur, quomodo illos insequentes ipsi Ægyptij submersi sunt in mari? Caiet. Caietanus sic ait *Fuit nubes caliginis, & obscuritas illuminatione cælesti suspensa*. Hæc scilicet grauior est fatigatio, & molestior calamitas, cùm homini suspenditur diuina illuminatio, & cęlestis influxus. At Ægyptij nô adeò grauiter & ærumnosè tulissent, quòd illis suspenderetur cœlestis illuminatio, quippe qui assueti erât densioribus tenebris. Lyra. Lyranus verò ideò censet Ægyptios caligine fatigari, quia *erat nubes tenebrosa ex parte Aegyptiorum, & illuminans noctem ex parte Hebræorũ*. Quasi non tam fatigarentur Ægyptij proprio malo, quàm aliorum bono. Ideò autem tenebræ dicuntur fatigasse Ægyptios, non pręcisè, quia dẽsiori illa caligo molesta illis erat; sed quia cùm ipsi anhelo ardore præcipites ferrentur in Hebręos, quos iam iam comprehenderant, & à tergo inuadebant pauidos & exanimes, oppansæ sunt ab Angelo densissimæ tenebræ, quæ ita Ægyptios excæcarunt, vt Hebræos, quos proximè habebant, videre nô possent. Cùmque opposita nubis caligo ipsos impediret, ne desæuirent in Hebræos sibi nimis infensos, vehementer angebantur, & discruciabantur *Vnde tenebræ fatigauerunt eos*. Ita Lyra, Carthus. Sanctius. (Lyra. Carthus. Sanct.)

Caiet. 109. Aduertit Caietanus ad eum locum Exodi: *Ecce*, inquit *effectus ex tenebris, & caligine impedientibus Aegyptios, subsecutus, quod quamuis vterque exercitus tam vicini erant, vt essent demonstrabiles, tanquã compræsentes, iste, isti; tota tamen nocte non appropinquauit iste Agyptius isti Israel, proficiscente vtroque exercitu tota illa nocte*. Scilicet impij Ægyptij densissimis tenebris fatigantur, & impediuntur; populus Dei splendore nubis illustratur, & agilis redditur ad festinandum. At tenebrarum filij etiam per tot difficultatum obstacula non currunt lentiùs ad iniquitatem, quàm filij lucis ad terram promissionis. Proh lentitudinem humanæ lassitudinis ad virtutem!

Vers. 8. 110. *Tenuit pedes eorum abyssus, et aqua operuerunt eos*, nempè Ægyptios. Adhuc Iuditha refert historiã Exodi, vbi c. 14. v. 27. sic scribitur: *Fugientibus Aegyptijs occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus*. Et c. 15. v. 5. *Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis*. Dixit autem Iuditha, quòd abyssus tenuit Ægyptiorum pedes, quia maris Rubri fluctus, qui sursum conglobati altè steterant ad præbendum iter Hebræis, refluentes ad priorem locum, vasto gurgite obruerunt Ægyptios, & ita pedes festinantium vetuerunt à persecutione Hebræorum, ita Carthusianus, & Sanctius. Deinde Anselm. Land. & Hugo aiunt, abyssum dici pedes Ægyptiorũ tenuisse, vt nemo eorum euadere posset periculum, & ruinam. Nempe cùm pugnatur aduerso Marte, solitant timidiores milites terga vertere, & fugâ sibi consulere: non sic accidit Ægyptijs, ait Iuditha, sed abyssus tenuit, & detinuit pedes eorum, ne effugerẽt periculum, & communem ruinam. (Exod. Carthus. Sanct. Anselm. Laud. Hugo.) Apta hæc sed aptius aliquid meditari licet occasione huius vocabili *abyssus*, quæ altam profunditatem significat, quin & fundum ipsum aquarum. (Abyssus pro cõpedibus fuit Ægyptijs.) Porrò fundum maris, seu profundi locus, plenum est limo, seu cęno, quod præpedire solet vestigia altè impressa; limo impacti hærent pedes. Ergo, vt significet Iuditha, Ægyptios non enatasse super vndas sed vastis fluctibus obrutos, fuisse demersos vsque ad profundum maris, (quod dixit Moyses: *Descenderunt in profundum quasi lapis*) ait Iuditha: *Tenuit pedes eorum abyssus*. Id est, maris fundum, quod solet esse limosum, & cœnosum, velut compedes tenuit pedes eorum, ne persequerentur Hebræos, ne vel vnus ex eis superstes foret à communi Ægyptiorum ruinã. Quasi dicat Iuditha, Ægyptij omnes profundissimè submersi sunt: nam cum descendissent in profundum quasi lapis, limosa abyssus eorum altè impacta vestigia præpediuit. Liceat proposuisse coniecturam satis verisimilem ex collatione ad loca Exodi, ex quibus hanc narrationem exprompsit Iuditha. Exod. Hanc expositionem insinuare videtur Pineda, lib. 4. de rebus Salomonis, cap. 13. nu. 6. Pineda. Est ergo huius rei summa. Sicut Ægyptij numero, & armis potentiores, dum persequebantur ad cędem Hebræos inermes & inualidos, diuinæ potentiæ ope luctuosum excidium passi sunt; idem contingat Assyrijs. Similis causa consimilem prouidentiam reposcit. Vnde Iuditha pergit:

Sic fiant isti, Domine, qui confidunt in multitudine sua, & in curribus suis, & in contis, & in scutis, & in sagittis suis & in lanceis gloriantur. Vers. 9. 111. Nempè Assyrij non minori ardore quàm Ægyptij rabidè anhelant exsatiari Hebræorum cruore; neque minus confidunt, & gloriantur in Ducum peritia, & armorum potentia: ergo dispereant simili excidio. Græcæ exscriptiones nil notatu dignum adducunt, nisi diuersa armorum genera, quæ ad rem præsentem superuacanea sunt. Notat Emanuel Sà, τo *contis* significari hastas oblongas, quas venabula appellat Tirinus. (Sà. Tirin.) Reliqua armorum genera nota sunt vel imperitis Tortoletus, lib. 2. Iudithæ vindicis, sic eleganter pingit, hunc versiculum explicans:

Scilicet ille opibus fidit; latéque potenti
Telorum segete, ac frustrà putat ignea nimbis
Fulmina torqueri, nec tangere posse tyrannos.

---

§. XXI.

Secretum dandi beneficium lenocinatur munificentiæ largitioris; Donumque exaggerat ad liberalitatem, dum abscondit ad gratiam.

112\. Beneficium quod indigenti præstamus, sæpè offendit, nisi abscondatur: *Beneficium non est, cuius sine rubore meminisse non possum*, ait Seneca. (Senec. l. 2. de Ben. c. 8.) Præcipiunt itaque beneficentiæ præceptores, quædã beneficia palàm danda, quædam secretò. Palàm, quæ cõsequi gloriosum est, vt militaria dona, & honores, & quicquid aliud notitia pulchrius fit. Rursus quæ honestiorem non faciunt, sed succurrunt infirmitati, egestati, ignominiæ tacitè danda sunt, vt nota sint solis, quibus prosunt: *Interdum, et ipse qui iuuatur, fallendus est, vt habeat, neque à quo acceperit sciat*. (Misericordia leuet, nõ publicet miseriam.) Archesilaus (vt aiunt) amico pauperi, & paupertatem suam dissimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem cõfitendi deesse sibi in sumptum ad necessarios vsus; cùm clàm succurrendũ iudicasset, puluino eius ęgrotantis sacculum subiecit, *vt homo inutiliter verecundus, quod desiderabat, inueniret potius, quã acciperet*. Quid ergo? ille nesciet, à quo acceperit? *Nesciat si hoc illi beneficij pars est. Ille nesciet accepisse se, ego sciã dedisse me*. Parum est, inquis. Parùm, si fœnerari cogitas. Sed si dare quo genere accipienti maximè profuturum erit, dabis. Contentus eris te teste. Alioqui non benefacere delectat, sed videri benefecisse. Volo, inquis, sciat. Debitorem quæris. Volo vtique sciat. Quid si illi vtilius est nescire, si honestius, si gratius, non aliam partem abibis? Volo vt sciat, *Ita tu hominem seruabis in tenebris?* Hæ voces non videntur Ethnicæ, sed planè Christianæ, & quæ veri Dei munificentiam redolent. Nam in tenebris facere pietas Christianismi est, & elogium diuinæ liberalitatis; vt vmbra ambitiosè abscondat, quod largior munificentia præstat. Benè adumbratur beneficium, vt sine rubore accipiatur; vt beneficij pars sit, quòd nemo sciat egestatem, & ignominiam accipientis: nedum miseriæ.

Actor.

Actor. 5. verſ. 15. Petri voluntas erat miraculorum
115. Actor. officina: *Ita vt in plateas eijcerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, vt veniente Petro, saltem vmbra illius obumbraret quempiam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis*. Non adducar, vt aſ-
Thomas Bozius. Arator. Chryſoſt. ſentiam Thomæ Bozio exiſtimanti ex his verbis colligi, vno tantùm ex omnibus infirmis obumbrato, ceteros ægrotos fuiſſe ſanatos. Neque id docent Arator, & S. Chryſoſtomus, quos pro ſe allegat, neque ex
Vmbra curare exaggeratio beneficentiæ eſt. præfatis verbis ſufficienter probatur. Et quidem Patres Eccleſiæ, & cœteri Commentatores miraculi vim benè tribuunt vmbræ Petri, mutuatâ cælitus facultate. Venerabilis Beda ad præfata Actorum verba
Beda. ſic ſcribit: *Tunc Petrus vmbra ſui corporis viſibiliter*
Ioan. *alleuabat infirmos: Pulchre ipſe quidem rectus incedit, ſed vmbra comitante iacentes erigit*. Audis Petri vmbram adiutricem eſſe miraculorum, quæ grandiora habentur, quia ab vmbrâ adiutrice patrantur? Nam communiter interpretes exiſtimant hic impletum eſſe quod Chriſtus dixit, Ioannis 14. verſ. 12. Apoſtolos maiora operaturos miracula, quàm operatus eſt
Dion. Carthuſ. ipſe. Pulchrè Carthuſianus ad ea Actorum verba: *Paſſione inſtante dixerat Chriſtus: Qui credit in me, opera que ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado, Chriſtus non euidenter legitur ſua vmbra curaſſe infirmos*. Planè ita eſt; ſed Chriſtus Deus voluntatis ſuæ nutu ad magnum interuallum valetudines fecit, fœtentia cadauera rediuiuâ reſtauratione leuauit à funere; quæ miracula re ipsâ grandiora videntur. Videntur quidem ad ſpeciem, ſed non ſunt ad veritatem; nam *Chriſtus non legitur curaſſe infirmos ſua vmbra*. Quaſi miraculorum cenſus, & beneficij maior æſtimatio ab vmbrâ ſit, qua obumbrat, & celat beneficium. Nam liberalitas, quæ publicum amat, quæ lucem expetit, detrahi pietati, quod impertit ſpectatorum oculis. At beneficii miraculum vmbra factum, & vmbræ caligine abſconſum, incrementatur à tenebris, nobilitatur ab vmbrâ, à quâ generoſius, & auguſtius euadit: & quod rei deeſt, mutuatur ab vmbrâ occultationis. Vnde ſecretum vmbræ artificium eſt nobilitandi miraculi, & exaggerandi beneficium.

114. 4. Reg. 4. Regum 20. verſ. 9. Ezechias morti proximus lacrymarum pretio vitam redimit. Dei inſtinctu promittit illi Iſaias vitam diuturnam, ſigni optionem
Iſaiæ. dat: *Vis, inquit, vt aſcendat vmbra decem lineis, an vt reuertatur totidem gradibus?* At Ezechias eligit: *vt*
Cur ab vmbra grandius miraculum. *reuertatur retrorſum decem gradibus*. Idem ſcribitur Iſaiæ 38. v. 8. *Ecce ego reuerti faciam vmbram linearum, per quas deſcenderat in horologio Achaz in Sole, retrorſum decem lineis: & reuerſus eſt Sol decem lineis per gradus, quos deſcenderat*. Pluribus Commentis vexant hæc loca, tam Bibliorum interpretes, quàm Aſtronomiæ periti. Omitto eorum expoſitiones, vt citiùs adnotem Ezechiam elegiſſe in ſignum optatæ ſalutis, *vt reuerteretur vmbra*, per decem li-
Vatabl. neas, non tamen, vt citius finiretur. Opportunè notat Vatablus Solem non fuiſſe regreſſum ad Orientem, ſed tantummodò vmbram gnomonis ſeu ſtyli horologij Achaz, reuerſam eſſe ad Ortum, & iterum degnaſſe primam horam, & mox vmbram cucurriſſe celeri obumbratione omnes lineas depictas in horologio. Quaſi magnitudo celebratiſſimi miraculi tantùm fuerit multiplicatio repetitæ vmbræ. Quid vm-
Laur. Auguſt. ad Pſ. 22 & 43 Gregor. 8 Moral. c. 7 Hier. ſuper Ezec. c. 31. bræ cum tanto miraculo? Scio Lauretum Ceru. vmbræ nomine intelligere cum S. Auguſtino præſentem vitam: ſiue æternam beatitudinis requiem cum Sancto Gregorio; ſiue mundi fauorem cum S. Hieronymo. Ecce tibi rem, quam verſamus, magnificè delineatam. Nempe Deus intendit miniſterio ſolaris lucis ſtupendum patrare miraculum, quo ſuam largiorem munificentiam erga Ezechiam commendet; vt tamen lucem remouet à liberalitatis miniſterio, vmbramque identidem repetit, repetitam multiplicat ad ſignum grandioris beneficij; & in medio Sole vmbram quærit, vmbramque facit, qua & donet beneficium, & illud abſcondat in vmbra. Bene Solem reijcit, ne adiuuet ad liberalitatem, ne illam dum publicat, prodat. Meram vmbram mauult, ſub qua beneficium abſcondat, dum largitur. Nec tam multiplicatio eſt vmbræ, quàm exaggeratio muneris; nam pars beneficij eſt, illud obumbrationis tenebris occultare.

Matthæi 20. v. 30. Egredienti Chriſto ab Iericho, frequentibus turbarum copiis ſtipato, occurrunt duo 115. Matth.
cæci, à fide oculati, à neceſſitate linguati, à ſtrepitu multitudinis admoniti, quod Ieſus illac præteribat, clamauerunt dicentes: *Domine miſerere noſtri, Fili Dauid. Turba autem increpabat eos, vt tacerent*. Cæ-
ci ſanitatis miraculum exoptant, Chriſtus cæcorum curationem exambit, turba perſtrupit, & impedit patrationem miraculi, & præmaturè obſtat oculorum reſtaurationi. Super hac re Baſilius Seleucus ita cæcorum nomine fatur: *Oculorum rogatores fedemus; tua præſentia inſidiantes*. Ex inſidiis expectant, vt oculorum reſtitutionem furentur à Chriſto? Iniuriâ ſunt aductſus munificentiam, qui inſidias tendunt, vt beneficium accipiant. Quaſi ab inniſo accipit, qui arbitrio inſidiarum ambit beneficium. Verùm altè rem meditatus eſt Baſilius. Quaſi dicant cæci: Frequentium ſpectatorum turba faciendo beneficio obſtat: Nam largior Chriſti munificentia recuſat beneficium dare pudori accipientis, qui dare intendit gratiæ donantis, & vtilitati acceptantis. At quantùm oculata tantæ multitudinis præſentia impedit, tantùm noſtræ cæcitatis vmbræ, & oculorum tenebræ lenocinantur ad gratiam. Vnde vmbræ cæcitatis humanæ inſidiantur liberalitati diuinæ, quæ in abſcondito dare beneficium exoptat. Nempè tenebræ noſtræ cæcitatis ad gratiam inuitant, liberalitatem procurant, & planè inſidiantur Ieſuanæ munificentiæ: Cæcitas enim ſecreti ad inſtar eſt, quæ abſcondit beneficium, & gratiam obumbrat. Scimus ingenium diuinæ munificentiæ, quæ beneficium, quod renuit dare coram oculatâ turbarum multitudine, dabit tenebrarum ſecreto, & obſcuræ cæcitatis inſidiatricibus vmbris. Vnde obſcura cæcitas liberalitati ingenioſè inſidiatur ad gratiam.
Tenebræ cæcitatis inſidiantur munificentiæ.
Baſil. Seleu. Orat. 30.

Geneſeos 1. v. 2. Summus ille rerum archetypus, 116.
& opifex Deus, dum in primâ rerum molitione fœcundæ munificentiæ omnipotentiâ operando ad extrà, creaturarum omnium magnificam molitionem fauſtè auſpicatur; vix in lucem editas creaturas, ſa- Gen.
pienter obumbrat. In principio creauit Deus cælum, & terram: *Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas*. Quorum Deus magnificam rerum molitionem obumbrat; quare præcoces tenebras offundit Deus, dum largiorem liberalitatem oſtentat; Celat fabricæ gloriam, cùm gloriam fabricandi intentat; ô importunè præmaturas tenebras, dum Deus munificæ gloriæ fulgores exambit! Luculenter S. Ambroſius legerat ex
Mundi opificium ad vmbra ſpectat claritudinem.
Hebræâ origine: *Spiritus Dei fouebat aquas* (adhuc tenebris obſcuras) *id eſt, viuificabat, vt in nouas cogeret creaturas, & fœtus ſuos animaret ad vitam*. Sed attende ad rationem, ob quam ad res omnes dilucidè architectandas, eaſdem liberalitatis ingenio tenebrarum vmbris obſcurat: *Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Nos*, inquit Ambroſius, *cum Sanctorum ſententia congruentes, Spiritum ſanctum accipimus, vt in conſtitutione mundi operatio Trinitatis eluceat*. Scilicet, ideò Deus cùm res omnes fœcundæ omnipotentiæ liberalitate producit, tenebras offundit mundo: *Vt in conſtitutione mundi opera Trinitatis eluceat*. Lux enim, & gratia largioris munificentiæ in beneficii tenebris magis elucet. Obumbrat tenebris beneficium, quò beneficiendi largitas præniteat magis, fœnerans à tenebris claritudinem. Nam dum pudorem accipiendi remouet, dandi liberalitatem exaggerat. Hinc
Ambr. li. 1. Hex. ca. 8.

pro-

procliue est simili ex pensione locupletare quod in-
Gen. frà vers. 5. dicitur: *Factum est vespere, & mane dies*
vnus. Nimirum à vespera, seu vmbrâ inchoat Deus
nobilioris diei fabricam, & lucem diei auspicatus ab
vmbrâ vesperę: siue quia Deus creauit lucem in alte-
Cather. ro hemisphærio; quod huic nostro opponitur, vt au-
tumat Catherinus, & ita vmbræ noctis lucem Dei
præcesserunt? siue quia tempus, quo tenebræ erant
super faciem Abyssi, vespera seu nox vocatur, cuius
noctis manè, seu dies fuit creatio illa primęuæ lucis,
vt docet Abulensis. Quouis modo id fiat, saltem no-
biliorem diem, & tanti opificii primęuam gloriam
Abulens. ab vmbrâ vesperæ auspicatur Deus, ad Deificę libe-
ralitatis elogium.

117.
Luc. Lucę 1. vers. 35. Dum in penitiori secreto Marianę
Domus agitur de magno Incarnationis diuinæ my-
sterio, vbi munificentioris Omnipotentiæ Occeanus
exundauit vbetiùs, sic dicitur Mariæ piè mysterium
cunctanti, & castissimæ percunctanti diuinæ corpa-
rationis modum: *Spiritus sanctus superueniet in te, &*
virtus Altissimi obumbrabit tibi. ô inopportunum
obumbrationis vocabulum! & quod magnum facef-
sit negotium interpretibus! Quid hîc, *obumbratio*
cùm liberalioris omnipotentiæ vires beneficę exe-
runtur ad deificandam Christi humanitatem, & cu-
mulatioribus gratiæ donis ditandam Mariam? Latè,
Tolet. (ne dicam prolixè,) rem hanc dedi, Lucę Euange-
Ann. 100. lium explicans. Toletus existimat, *obumbrauit* esse
nuptiale vocabulum, & verbum honestum, quo à vi-
ro sumitur metaphora. Vir enim obumbrat femi-
nam in opere nuptiali Quasi dicat. Pater amplexa-
bitur te, & sua virtute te fęcundam efficiet. Non
Ambros. in lib. de his qui mysteriis initiantur. patiar aliquid minus pudicum vel verbis insinuari in
virgine Christum Deum generante. S. Ambr. censet
obumbrandi verbo significari gratiam, quâ B. Virgo
pręuenta est, ne in Christi conceptione aliquem libi-
dinis ęstum persentiret. Procul, procul à Virgine
In obumbratione largius Deipara muneratur. Deipara libidinis suspicio, quę nullo ęstuauit libidi-
nis fomite: Quid si fortè ad virtutem? (de quo aliàs)
Quidam apud Theophylactum verbum Græcum
ἐπισκιάζειν, id est, *obumbrare*, accipiunt à picturæ me-
Theoph. taphora, qua pictores prima imaginis lineamenta,
obumbrare picturam dicunt. Hispanè *Pintura en*
bosquexo, o sombras. At non imperfectam, & adum-
bratam picturam, sed perfectum, & omni arguti pe-
Euthym. nicilli perfectione absolutum Christum in primo in-
carnationis momento credimus, & adoramus. Eu-
thymius misericordem, & liberalissimam Dei prote-
ctionem erga B. Virginem agnoscit, significatam
Hilar. lib. 2 de Trinit. *obumbrationis* vocabulo. Quod dilucidè docuit San-
ctus Hilarius his verbis: *Spiritus sanctus obumbrauit*
tibi. *Ne quid per humani corporis imbecillitatem*
diffideret, virtus Altissimi virginem obumbrat, infir-
mitatem eius, veluti per circumfusam vmbram con-
firmans, vt ad sementinam ineuntis spiritus effica-
ciam corporalem, diuina virtutis obumbratio tempe-
raret. Audis ex Hilarij ore virginem circumfusam
118. vmbra ad eam magnificè confirmandam, vt simul
cum ineuntis spiritus efficacia Verbi corporationem
diuinam perficeret? Scilicet in Verbi diuini humana
incarnatione omnis vis Dei benefica exerit omnipo-
tentiæ vires. Christus enim omni delicti originalis
labe immunis generatur, in eodem instanti hypostati
diuinæ diuinissimè vnitur, infinita gratia habituali (si
verum est quod nuperi Theologi adinuenerunt) mu-
neratur cum tantorum donorum appendicibus gra-
tiis. Ad hæc B. Virgo ampliatam tunc accipit virgi-
nitatem, & illibatæ pudicitiæ nomine, & generoso ti-
tulo Matris; gratia plena tunc maximè dicitur à glo-
rioso gratiarum augmento. Quid si beata cælitum
Tertull. gloria, pro articulo Incarnationis munerata est? *In-*
solescente vtero (vt exaggeratis Tertull. verbis vtar,
quibus benè Latini in bonam partem vtuntur) diui-
nitatis pleno, mente etiam gratiis superplena, refer-
ta glorijs. Et tunc, tunc quidem cùm Spiritus sanctus
munificentioris omnipotentię gazis cumulatiùs mu-
nerat infantem Deum, & matrem Virginem, tunc
Mariam obumbrare dicitur. Quid cæcis vmbris cum
præclariori liberalitate? Quorsum dum largiùs mu-
nerat, obscuriùs obumbrat? Certè quia pars benefi-
cij, obumbratio est, illudque cumulatiùs, dum obum-
brat, exaggerat. Planè beneficii absconsio est benefa-
ciendi ingenium, & munificentiæ exaggeratio.

Iuditha hic, vers. 7. anxiè optat, vt Deus se auxilia- Iudith.
tem & beneficum exhibeat Hebrææ genti aduersus
Holofernem quemadmodum se præbuit olim, quā-
do excusserunt in Ægypto Pharaonianum iugum. Et
vt beneficia omnia erga suum populum in Ægypto
collata, quibus oppresserunt Ægyptios insultantes,
vno verbo argutè complectatur, sicut Deipara vm-
bras, sic Iuditha tantum recenset *tenebras*, aiens: *Te-*
nebræ fatigauerunt eos. Vno *tenebrarum* vocabulo
breui recensens omnem vim Dei beneficam erga
Hebræos, & diuinam iram circa Ægyptios, oppri-
mentes Hebræos. Quò notum sit vmbram ænigma
esse exaggerationis munificentiæ. Quia sæpè cor-
rumpitur gratia, quæ spectatorum oculis datur, non
subleuandæ calamitati: cæcum beneficium, præcla-
rius est liberalitatis encòmium: nam secretum dan-
tis multiplicat, largiendi munificentiam.

---

§. XXII.

Commentarius litteræ.

Vers. 10. Et nesciunt quia tu ipse es Deus no-
ster, qui conteris bella ab initio, & Dominus
nomen est tibi.

OMnes translationes consentiunt vulgatæ præter 119.
Vatablum, qui ita hunc versiculum scribit: *Nec* Vatabl.
cognoscunt te Dominum bellorum esse dissipatorem,
nomine tuo Dominum. Ambiguum est valdè quid si-
gnificet *conterere bella*, quorum verborum commē-
tationem omittunt interpretes Dionysius Carthu- Carthus.
sianus sic locum commentatur, *Qui conteris bella*
ab initio, id est, ab antiquis temporibus contriuisti bel-
latores iniquos, & bella eorum cassasti: Quod verum
& notum est ex cap. 34. Gen. & ex cap. 14. & cap. 17.
Exod. & cap. 7. Iosue, & ex cap. 8. Iudicum, & fre- Genes.
quenter in libris Reg. & Paralipom. vbi Hebræa gens Exod.
spe auxilij diuini armata gloriosissimè potētissimos Iosue.
hostes contriuit, deuicit, detriumphauit. At difficul- Iudic.
tatem posset ingerere, quòd *bellum* dicitur Deus cō- Reg.
triuisse, non *bellatores* iniquos. Verum hic bellum Paralip.
accipi pro bellatore indubium erit ex frequenti idio- Substantiuum sumitur pro adiectiuo, vel quasi adiectiuo.
tismo linguæ Hebrçæ, vbi Substantiuum ponitur pro
adiectiuo, vel quasi adiectiuo. Lucæ 1. v. 69. *Erexit*
nobis cornu salutis, id est, vt obseruat Maldonatus
ibi, *cornu salutare*, vel *cornu Saluatoris*, vt commen-
tatur Cardin. Toletus. Ioannis 6. v. 53. *Verba quæ ego* Luc.
locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Id est, spiri- Maldon.
tualia, viuifica, salutaria, vt interpretatur inibi Mal-
donatus ex Augustino, Cyrillo, Ammonio. Geneseos Tolet.
6. vers. 3. *Non permanebit spiritus meus in homine*, Ioan.
quia caro est: Id est, carnalis. Et 1. Cor. 15. v. 50. *Caro* Aug.
& sanguis regnum Dei possidere non possunt. Id est, Cyril.
homines carnales. Benè ergo hic *bellum* sumitur pro Ammon.
bellatore; sicut *salus* pro *saluatore*, &c. Vnde sensus Gen.
est satis expeditus: *Qui conteris bella ab initio*. Hoc 1. Cor.
est, à priscis temporibus bellatores iniustos & tyran-
nos arroganter præsumentes de potentiæ suæ viri-
bus, & vegeto robore, conteris, proculcas, detrium-
phas.

Quod Hieronymus dixit, *Conteris bella*, seu bella-
tores, Vatablus exscripsit, *dissipator bellorum*, seu bel-
latorum. Hoc Dei elogium modulatè prædicat Da- 120.
uid, Psalm. 77. vers. 31. ita deprecans Deum: *Dissipa* Vatabl.
gen-

gentes,quæ bella volunt : Id eſt, tyrannum quemque,
Pſalm, qui fretus armorum potentiâ, iniuſtè bellaturit, vt
exponit Agellius ibidem. Nempe Deus olim,& nunc
diſſipat & conterit vltroneum bellatorem, qui va-
Agel. lentiâ ſuâ arroganter elatus, prouocat, & laceſſit in-
iuſtè imbecilliorem ſe.

Alteram loci expoſitionem ſubinſinuat Dionyſius
Dion. ſuprà,aiens: *Conteris bella*, Id eſt, *bella eorum caſſaſti*.
Hoc eſt, caſſa, & inania reddidiſti, ſine effectu, inquā,
victoriæ, cùm ad nihilum redigerentur iniuſtè bella-
tores. Quod aptè ſignificatur verbo *conterendi*. Nam
quemadmodum quod conteritur ſic maceratur, &
comminuitur, vt à contritione, & comminutione
penè vaneſcat in vagum puluerem: ſic iniuſta bella
caſſa fiunt, à Deoque conteruntur, rediguntur que in
nihilum. Exod. 32. v. 20. Moyſes *arripiens vitulum,*
Exod. *quem fecerant, combuſſit & contriuit vſque ad tenui-*
tatem: id eſt, maſſam è vitulo extractam contudit, &
contriuit in minutum puluiſculum, *quem ſparſit*, id
Deuter. eſt, *diſſipauit*. Et Deut. 9. v. 3. *Qui conterat eos, & de-*
leat, & c. 28. v. 20. *Donec conterat te, & perdat*; & ali-
bi paſſim in Biblijs.

121. Hugo Carenſ. aliter locum ſcribit: *Qui congerit*,
Hugo. inquit, *bella ab initio*. Putarem fuiſſe mendum nota-
rij, aut præli, niſi idem verbum *congero* repeteret in
commentario. Neſcio vnde hanc lectionem hauſe-
rit. Nam Græcus textus ſcribit συντρίβων quod ver-
bum *conterere* ſignificat, non *congerere*. Et Biblia
Gotthica, Pagninus, & Clarius Brixienſis, qui Hiero-
nymianæ Verſioni adhærent, *conteris* ſcribunt. Er-
go irrepſit mendum, & in textum Hugonis, & in
commentarium & malè commentatur, quod malè
legerat.

Dei nomi- *Dominus nomen eſt tibi*. Quia nunc minimè extat
na recenſē- Chaldaicum exemplar, ex quo S. Hieron. transtulit
tur, & expli hunc Iudithæ librum: & ille Hebraicè ſcriptus, in
cantur. has partes non deuenit; quicquid dicat Munſterus
Munſt. præfat in Hebraicum Tobiam Conſtantinopoli à
Iudæis excuſum; ambiguum planè eſt, quod ſit hoc
Dominus ex nominibus Dei. Decem omninò Dei
nomina recenſet S. Hieronymus tom. 3. epiſt. 136.
Hieron. Primum nomen eſt אל *El*, quod Septuaginta θεὸν,
id eſt, *Deum*, Aquila ἰσχυρὸν id eſt *fortem*, interpreta-
Septuag. tur. Secundum eſt אלהים *Elohim*. Tertium
Aquil. אלהי *Elohe*, vtroque nomine ipſe Deus dicitur.
Quartum צבאות *Sauaoth*, ſeu *Sabaoth*, quod Se-
ptuaginta *Dominum virtutum*, Aquila, *Dominum*
exercituum tranſtulerunt, & frequenter etiam vul-
gatus interpres. Quintum עליון *Helion*, quod nos
Excelſum dicimus. Sextum אהיה אשר *Aſcher ehi-*
eh. *Qui ſum*, ſiue *Qui ero*. Septimum אדני *Ado-*
nai, quem nos Dominum generaliter appellamus.
Octauum יה *Ia*, quod in Deo tantum ponitur: & in
Halelu-ia ſiue *Alleluia*, extrema quoque ſyllaba ſo-
nat. Nonum τετραγράμματον, יהוה quod *ineffabile*
putauerunt; & his litteris ſcribunt, י *Iod*, ה *He*, ו
Vau, ה *He*, quod quidam non intelligentes propter
elementorum ſimilitudinem, cum in Græcis libris
reppererint, pipilegere conſueuerunt. Decimum שדי
Schaddai, quod nos *robuſtum, ſibi ſufficientem*, vel
omnipotentem poſſumus interpretari. Cùm inquam,
exemplaria nec Hæbraicè, nec Chaldaicè ſupperant,
non facile eſt diuinare ad quod nomen ex hiſce allu-
dat Iuditha. Fortè alludit ad *Sabaoth*, quo Dominus
exercituum dicitur, quia bellorum hîc mentio: ait
122. enim Iuditha. *Qui conteris bella ab initio, Dominus*
nomen eſt tibi. At vero ſimilius eſt, ad nomen *Ado-*
nai reſpexiſſe Iuditham, quod *Dominum* generaliter
ſignificat, vt ait Hieronymus. Et quidem in Græcis
exemplaribus κύριος ſcribitur, quod nomen Domi-
num etiam generaliter denotat. Inquit enim Iudi-
tha, *Dominus nomen eſt tibi*, Quaſi dicat: *Tu propria*
poteſtate, & auctoritate, vniuerſis, & ſingulis domi-
naris, cuius reſpectu omnis creatura dominans, eſt in-
ſtrumentum & ſerua, imbecillis, dependens, exigua.
Quæ eſt commentatio Dionyſij. Vnde dicitur Pſ. 65.
verſ. 7. *Qui dominatur in virtute ſua in æternum*, & Dion.
Iſaiæ 42. v. 8. *Ego Dominus, & hoc eſt nomen meum*. Pſalm.
Et quidem Iuditha alluſiſſe videtur ad cap. 5. Exod.
Nam cùm verſ. 1. & 2. Moyſes, & Aaron primò in- Iſaiæ.
greſſi ſunt ad Pharaonem, dicentes: *Hæc dicit Do-*
minus Deus Iſrael; Dimitte populum meum, &c. Re-
ſpondit Pharao; *Quis eſt Dominus Deus, vt audiam* Exod.
vocem eius? Neſcio Dominum, & Iſrael non dimit-
tam. Aduertit verò inibi Abulenſis Pharaonem non
dixiſſe ſe neſcire *Deum*, quod lumine naturæ notum
eſt, ſed ſe neſcire *Dominum*, id eſt, prouiſorem, gu-
bernatorem, & patronum populi ſui Iſraelitici.
Quod mox tot plagis mulctatus, vel inuitus didicit Abulens.
& palàm profeſſus eſt, Exod. 12. v. 31. aiens ad Moy-
ſen, & Aaronem: *Ite, immolate Domino, ſicut dicitis*.
Ait itaque Iuditha: *Et neſcierunt* (Aſſyrii ſicut Pha-
rao,) *quia tu ipſe es Deus noſter, qui conteris bella ab*
initio, & Dominus nomen eſt tibi: Quo modo vero S. Thom.
nomen Deo conuenire poſſit, latè tractat S. Thom.
1. p. q. 13. totis duodecim articulis.

---

§. XXIII.

Commentarius littera.

Verſ. 11. Erige brachium tuum ſicut ab initio,
& allide virtutem illorum in virtute tua: ca-
dat virtus eorum in iracundia tua, qui pro-
mittunt ſe violare ſancta tua, & polluere ta-
bernaculum nominis tui, & deijcere gladio
ſuo cornu altaris tui.

Biblia Sixt. *Tu frange eorum fortitudinem in vir-* 123.
tute tua, & proſterne robur eorum in furore tuo. Sixt. Bibl.
Deliberauerunt enim polluere ſancta tua & contami-
nare tabernaculum requietis nominis gloriæ tuæ, &
diruere cornu altaris tui. Quæ exſcriptio non exi-
guam lucem præfert vulgatæ. τὸ *robur* Lucifer dixit Lucifer.
κράτος id eſt, *tenacitatem*, quaſi perſeuerantia, & te-
nacitas in aliqua re ſit inſtar roboris. Vnde vel im-
becillitas pertinaciter perſeuerans in aliquo robuſta Septuag.
eſt ad illud perficiendum, & conſummandum. Se-
ptuaginta τὸ *frangere* ſcripsêre *rumpe eorum fortitu-* Bibl Reg.
dinem, & illud *polluere ſancta*, vertunt *profanare* Complut.
ſancta. Biblia Regia, & Complutenſia non diſcre- Vatabl.
pant à Septuaginta interpretibus. Vatablus paulò
aliter hunc verſiculum ſcribit, ſed eodem ſenſu. Bi- Gotthica.
blia Gotthica τὸ *tabernaculum nominis tui* transfe-
runt, *tabernaculum honoris tui*, ac ſi nomen Dei ſit
eius honos, & gloria. 124.

Erige brachium tuum. Nomine brachij potentiam
ſignificari conuenit inter expoſitores. Ita Anſelmus Anſel.
Laudunenſis, Lyranus, Dionyſius, Hugo, & San- Lyra.
ctius, fauent Græcæ ſcriptiones nuper relatæ. Et iu- Dion.
re quidem optimo: nam in brachio, dexterâ, & lacer- Hugo.
tis, hominis robur viget. Quod autem brachium ſu- Sanct.
matur pro potentiâ, conſtat ex Pſalm. 10. verſ. 15. & Pſal.
Pſalmo 36. verſ. 17. & Pſalmo 43. verſ. 4. & Pſalmo
70. verſ. 18. & 76. verſ. 16. & 78. verſ. 11. Deuterono. Deut.
33. verſ. 27. 1. Reg. 2. verſ. 31. Iſaiæ 33. verſ. 1. & 48. 1. Reg.
verſ. 14. & 55. verſ. 5. Ezechiel. 22. verſ. 6. & 30. verſ. Iſaiæ.
21. Daniel 11. verſ. 22. Oſee 7. verſ. 15. Zach. 11. verſ. Ezechiel.
17. Lucæ 1. verſ. 51. Ioannis 12. verſ. 38. Actor. 13. Daniel.
verſ. 17. Bene Anſelmus Laudunenſ. & Hugo ener- Oſee.
giam huius verbi *Erige* ſic expediunt: *Erige bra-* Zach.
chium tuum, id eſt, *potentiam, quam videris dimiſiſ-* Lucæ.
ſe. Quaſi potentia Dei languere videatur, cùm il- Ioan.
lam non exercet Deus benefaciendo. Additur *Ca-* Acta.
dat virtus illorum in iracundia tua. Cùm ira Deo Anſelm.
tribuitur, non eſt propriè accipienda pro iracundiæ Hugo.
paſſione, ſed pro ſimilitudine effectus: *Quia enim* Ira Dei
pro- qualis?

proprium est irati punire, Dei ira punitio metaphori-
S. Thom. *cè vocatur*, quæ sunt verba S. Th. 1. p. qu. 3. art. 2. ad 2.
Aug. idem tradit infrà qu. 19. art. 11. in corp. & alibi persæ-
Matth. pè. S. August. allegatus in Catena ad illud Matthæi 3.
v. 7. *Quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira*, sic
fatur: *Deus propter quandam operum similitudinem,*
non propter affectionum infirmitatem secundum scri-
pturas irascitur nec tamē vlla passione turbatur. Hoc
Tert. *enim verbum vindictæ vsurpauit effectus, non ille tur-*
bulentus affectus. Et Tertul. lib. de testimonio animæ
c. 2. his verbis iram Dei vindicat: *Sunt qui Deum ho-*
norantes, dum curis obseruationis, & molestijs ani-
maduersionis absoluunt, cui nec iram quidem adscri-
bunt. Nam si Deus, inquiunt, irascitur corruptibilis,
& passionalis est. Porro quod patitur, quodq; corrum-
Nouatian. *pitur, etiam interitū potest capere, quem Deus non ca-*
pit. Et paulò post: *Vnde igitur naturalis timor animæ*
in Deum si Deus non nouit irasci? Quo modo timetur
qui nescit offendi? Quid timetur nisi ira? vnde ira nisi
ex animaduersione? Et Nouat. lib. de Trinit. ca. 5. *Dei*
etiam iracundia: legitimas, & indignationes quasdā
descriptas tenemus, & odia relata cognoscimus. Bellè
dixit, *iras Dei legitimas*: hominum enim iræ illegi-
timæ sunt, spuriæ, degenerantes à lege virtutis. Hanc
legitimam iram Deo adscribunt ferè singuli Biblio-
rum libri. Imò translator Latinus Septuaginta inter-
pretum vocem Græcam θυμὸς *furorem* vertit, vt no-
Septuag. tat Pamelius in scholiis ad lib. de Trin nu. 23. Eodem
Pamelius. sensu ira, & furor Deo attribuuntur in scriptura.

Promittunt se violare sancta. Cùm promissio sit
125. obligatio alicui facta de re proficua (alias esset com-
minatio,) non facilè se expediunt commentatores ab
hoc verbo, *promittunt*. Lyran. censet Holofernem cū
reliquis Assyriorum proceribus Nabuchodonosori
Lyran. promisisse euersuros omnia Deorum templa, vt ipse
Promittere Nabuchodonosor solus diceretur Deus, quod refer-
quomodo tur suprà cap. 3. v. 13. Verùm hæ minæ aliarum etiam
accipiatur prouinciarum religioni imminebant: aliquod pro-
pro commi prium, & peculiare periculum iamiam impendēs re-
nari. ligioni, & templo Iudæorū, indicat hic Iuditha. Vnde
Iudith. meritò Holcoth in c. 2. Sapientiæ, Hugo, Carthus., &
Holcoth. Sanct. hic, τὸ *promittunt*, interpretantur, *sperant* vel
Hugo. *iactant se*, vel *arroganter præsumunt se* violaturos, &
Carthus. profanaturos Iudæorum sancta Liceat duas alias ex-
Sanctius. positiones subscribere & earum censum lectori, per-
mittere, scilicet, vt τὸ *promittere se violare sancta*, si-
gnificent Assyrios id certò asserere, & indubiè asse-
uerare. Sap. 2. vers. 13. de illo viro sanctissimo sic sub-
Bonauent. murmurant impij homines: *Promittit se scientiam*
Glossa. *Dei habere*. S. Bonau. ibi, *Promittit*, id est firmiter as-
Vatabl. seuerat. Ita locum exponit Glossa, Vatablus, Ceruan-
Ceruant. tes: sic Assyrij *promittunt*, hoc est, asseuerant se viola-
turos sancta Hebræorum. Deinde idem Ceruātes ita
vertit ex Græco textu præfata Sapientiæ verba: *Non*
solum promittit, prædicat, & profitetur, sed etiā enun-
ciat, euulgat, & indicit, veluti cùm solemnitas indici-
tur. Nempe Assyrij *promittūt se violare sancta* Israe-
lis, hoc est, id in publico dictitant, & palàm euulgant.
Vtraque expositio satis commoda videtur, nisi vtri-
que incommodet nouitatis nota. *Et polluere taber-*
naculum nominis tui, id est, templum tibi erectum, di-
catum, sanctum: *Polluere*, hoc est, euertere, aut profa-
nare ritu Gentium. Dicitur tabernaculum, vel tem-
plum *nominis tui*, vel vt ait Græcus textus *nominis*
gloriæ tuæ, id est, templum sacratum nomini, & glo-
riæ Dei. Siue autem τὸ *nomen* accipiatur pro re si-
gnificata per nomen (vt sæpissimè fit in Scriptura) si-
ue pro ipso nomine, congruus euadit sensus. Nempe
aut templum tuum, aut templum insignitum nomi-
ne tuo. Quàm autem grauiter ferat Deus profanari
templum suum, multis tradit M. Nauarrete ad Thre-
nos cap. 1. ad illud: *quia vidit gentes ingressas san-*
Nauarrete. *ctuarium*, vbi hunc Iudithæ locum versat.

Et deijcere gladio suo cornu altaris tui. Tirinus se-
126. cutus Emanuelem Sà, existimat per *cornu* designari
gloriam, & maiestatem *altaris* sacrificiorum, quæ in
altari offerebantur Deo. Dubium non est quin *cornu* Tirinus.
significet regiam maiestatem, & gloriam, vt probant Sà.
Beda, Theophylactus, & Euth. ad caput primum Lu- Quid sit
cæ, vnde sensus euadit satis aptus. Quasi dicat Iudi- cornu alta-
tha: ô Domine, tua maximè interest Assyrios euerte- ris.
re, qui arroganter, & impiè minantur diruere tem-
plum tuum, & altare euertere, vbi victimæ immola-
bantur gloriæ tuæ. Nēpe nulla exinceps victima tibi
mactabitur, nullum thymiama fragrabit tibi, si Assy-
rio gladio deijciatur cornu, id est, gloria altaris tui.

Proponam aliam loci expositionem: fortè alicui Theoph.
arridebit non incongruâ coniecturâ. Indubium est Psalm.
cornu significare potentiam Hebraicâ phrasi, quia vt
ait Theophyl. in cap. 1. Luc. cornuta animalia totum
ferè robur habent in cornu: Psalm. 17. v. 3. *Protector*
meus, & cornu salutis meæ. Et in Ps. 43. v. 6. Et Ps. 74.
v. 6. & v. 11. Et 131. v. 17. Et 148. v. 14. Et Lucæ 1. v. 69.
Erexit nobis cornu salutis. Et Deuteronom. 33. v. 17.
Cornua rhinocerotis, cornua illius. Et Amos 6. v. 14.
Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis
cornua? Et Abac. 3. v. 4. *Cornua in manibus eius, ibi*
abscondita est fortitudo eius. Ait itaq; Iudith: Assyrij
minitantur *gladio suo*, id est, suâ potentiâ, & viribus
deijcere cornu altaris tui, id est, potentiam tuam, quâ
protegis templum tuum, & altare, vbi victimæ im-
molantur gloriæ tuæ. Quasi dicat: Tecum, ô Deus,
de potentiâ certant Assyrij, & cornu, hoc est, poten-
tiâ copiarum suarum, arroganter præsumūt deiicere
cornu altaris tui, & te viribus vincere: ne patiaris, vt
profanum Assyriorum cornu superet cornu religio-
nis, & protectionis tuæ, & vt templum tuum tuo nu-
mine plenum, cedat Assyriorum audaci temeritati,
plenæ irreligione, impietate, & profanitate. Zela, in-
quam (tuam omnipotētiam, ne inferior videatur po-
tentiâ Assyriorum, & cornu impietatis Assyriæ vin-
cat diuinum cornu pietatis tuæ. Suffragatur huic ex-
positioni quod Iuditha in hac oratione æmulatur
metaphoras poeticas, & Canticorum Schemata.
Quod liquidò constabit conferenti hanc orationem
cum cantico ipsius Iudithæ, quod Deo pangit ca. 16.

Sanctius hic n. 14. & 15. asserit ex Caietano, & Lip- 127.
pomano, altare sacrificiorum, & thymiamatis fuisse Sanct.
cornutum, quia in quatuor altaris angulis totidē eri- Caiet.
gebantur radij, referentes cornuum figuram. Quod Lipom.
etiam videre oculis licet in aris Romanorum, in eo-
rum. n. nonnullis insculptæ aræ sunt, & in quatuor eo- Cornu alta
rum angulis erecta eminent quatuor quasi animaliū ris signifi-
cornua. Vnde ad hæc cornua altaris, quasi ad tutis- cat asylum.
simum asylum confugiebant sontes capitalis flagitij
rei. Quod fecit Adonias, 3. Reg. 1. v. 51. & 3. Reg. 2. 3. Reg.
v. 28. Ait ergo Iuditha ad Dominum: Eò audaciæ, &
temeritatis venerunt Assyrij, vt nō tantùm miniten-
tur strages hominibus confugientibus ad asylum, seu
cornu altaris, sed etiam sese iactent, quod euersuri
sint cornu ipsum altaris. Verùm vt opinor non tam
exploratæ erant Holoferni res Iudæorum, & eius ce-
remoniæ. Abstrusos populi Hebræi ritus pernosset,
qui populum vix noscit? Dein si nec Adonias, nec
Ioab apprehenso cornu altaris declinare potuere iras
Salomonis, religiosissimi tunc Principis, quin occi-
derētur, vt ibi refertur: quid mirum, quod ibi Bethu-
lienses tuti non forent ab Holoferniano furore?

Fac Domine vt gladio proprio eius superbia ampu- VERS. 12.
tetur. His verbis prodit Iuditha quid animo versa- 128.
bat: videlicet, descendere in Assyriorum castra, & à
vestibus, & aliis lenociniis auctâ pulchritudine, sic
placere lasciuienti Holoferni, vt posset nancisci op-
portunam occasionem illius capitis, animosè trun-
candi. Benè aduertit Strabus, & Hugo id non di-
xisset Iuditham ab odio Holofernis, seu delectatio-
ne pœnæ, sed ab amore iustitiæ. *Eius superbia ampu-* Strabus.
tetur. Superbia amputanda est, an caput? Super- Hugo.
bum inquam, caput. Ita Carthusianus: nam super-
bia in capite eminet, caput arroganter erigit, & fa- Carth.
stuosè

ſtuosè attollit; ſicut humilitas caput demittit.
Gladio proprio ; Summus.n. victoriæ faſtus eſt,ſi
quis non ſtringat gladium in hoſtes, ſed ſuo ipſorum
1.Reg. gladio eos perimat,& conficiat. 1.Reg 17.v.51.Da-
uid gladio Philiſtçi Philiſtæű truncat. Plura Scriptu-
Mend. ræ loca congerit noſter Mendoza tom.3. ad cap.13.
v.23.ann.15. ſect.2. vbi egregiè tractat hunc Iudithæ
locum Paez in Cant.Moyſi. Benè aduertit Lyran.id
Baez. propheticè dixiſſe Iuditham, res.n.ita accidit,vt pro-
Lyran. prio gladio perimeretur Holofernes, id dicetur infra
c.13.v.8.*Fac*,inquit,*Domine*, &c.Nempe nõ ſibi ar-
roganter adſcribit præclarű illud facinus, ne defrau-
detur Deus gloriã facinoris, ſed eam Deo reſtituit,
quippe qui facinus inſpirauit, egregiè adiuuit,felici-
terque perfecit per inermem,& imbellem feminam.

---

§. XXIV.

Bonorum temporalium neglectus, Oratio eſt ad illa impetranda.

129. BOnorum promptuarium Oratio eſt, ad precum
noſtrarű arbitrium adſunt theſauri omnipoten-
tię diuinę, quos etſi infinitos, infinita orationis vis
quaſi exhauriet, quid.n. poteſt donare Deus, quod
Oratione bona mundialia poſtulet. oratio non valeat impetrare? delinitur humanis pre-
cibus diuina ſeueritas,& ſupplicationẽ facit impetra-
tionem,flectiturq; officioſę orationis piã ambitione.
Ac ſi non aliter valeat; nam Deus ferè accuſabitur
perfidię:cű eius chirographum apud nos ſit,quod di-
Ioan. citur Ioan.16.v.23. *Si quid petieritis Patrẽ in nomi-
ne meo*, Sed aduerte his verbis non tantùm ſecurita-
tem impetrandi quod poſtulatur,ſed materiam ora-
tionis contineri:debemus.n.petere *Quid:* hoc eſt,bo-
na cæleſtia,& æterna nõ terrena,caduca,& ſordida.
Beda. Audi Bedam inibi: *Si diuinam gratiã,ſi vere beatam
poſcimus vitam. Quicquid autem aliud petitur, nihil
petitur*. Itaq; cùm tantum poſtulamus temporalia
bona,non oramus,etſi orare videamur: quia cùm nõ
petimus *Quid*,nihil petimus,& ſpecie tenus orat,qui
nihil petit: nã oratio eſt petitio alicuius rei: ergo qui
nihil petit, non orat, cùm deſit orationis res. Clem.
Alex ſic fatur: *Quid ſibi volunt Pythagoras cű iubent
Clem. Ale. 4.Strom. voce precari? Non quòd,vt mihi quidem videtur,exi-
ſtimarent Deű non exaudire eos,qui tacite loquuntur,
ſed quod iuſtas vellent eſſe preces quas non vereretur
quis fundere, multis eas,ſcientibus*. Addit Matt.6.v.6.
Matth Theoph. *Orantes autem nolite multum loqui :* Quæ verba ſin-
gulariter exponit Theophylactus (cuius verba nuper
ad alium ſenſum expendebam)ſic ſcribens : *Battalo-
gia eſt nugacitas, vt verbi gratia petere aliquid terre-
num,gloriam,diuitias, victoriam. Battariſmus enim
inarticulata vox,qualis eſt puerorum. Tu igitur ne
nugax, & multiloquus ſis*. Eleganter Theophylactus
130. nugacem appellat orationẽ,quæ terrena quæuis ſup-
plicat,& eiuſmodi orationem Battariſmo comparat.
Eſt autem Battariſmus inarticulata ſeu muta infan-
tium vox, quã verba non tam exprimit,quam balbu-
tie ſuã conatur : quæ quia inarticulata eſt,ſignifica-
tionis expers eſt, nihilque notificat audientibus. Sic
oratio ſupplicans temporaria bona, battologia eſt,
quæ balbutit more puerili poſtulantis;ſed Deus(qui
orationis auditor,& exauditor eſt) nõ intelligit, quid
petitur, quia terrena bona nihil ſunt. Vnde qui ſic
orat,oratione nugatur, mentitur orationem, & fallit
aures petitionis ſpecie, rem tamen orationis non ex-
primit. Dedecet viros battalogia, ſeu puerilis oratio
Zen. ſerm. 10. vacua orationis medullã. Pulchrè S. Zeno Veronenſ.
*Ne attendas carnis,neque ea,quæ carnis bona videntur
ſtudio impenſiori ſecteris : id eſt, ſanitatem corporis,
decorem,cultum vultus, voluptatem carnis, atque de-
licias. neque vitæ longioris vota ſuſpires,non diuitias
ſeculi,non ambitionis gloriam,non potentiam caducæ
fragilitatis mireris;& nihil omninò, quod ad præſen-
tis vitæ miniſterium pertinet, magnum æſtimes ad pe-
tendum*. Hęc omnia exulant à materiã orationis;
oratione enim *aliquid* petendum eſt; & ita qui nihil
oratione petit; nugatur, & puerili battalogiã voces Aug. ſer. 49. de verbis Domini.
fingit,ſenſus fallit, & orationem mentitur; imò non
ſatis honeſtè orat. Perbellè S.Auguſtinus *Quiſquis à
Deo quærit præter Deum aliquid ; non caſte Deum
quærit*. Luxuriat oratio, quæ à Deo aliquid præter
Deum,reſque Dei poſtulat.
Dicet aliquis? Ergo pro rebus temporalibus nun- 131.
quam orandum eſt, nec Oratio erit, quæ ſuſpirat
mundialia bona. Eſt,eſt aliqua oratio, quæ impetret Neglectus bonorum mundialiű eorum oratio eſt.
terrena bona;at,hæc oratio ſæpe non eſt, quæ illa pe-
tat, ſed quæ negligat; non quæ æſtimet, ſed quæ de-
pretiet : nam oratio pro adipiſcendis bonis tempora-
riis, eorum neglectus eſt. Rex Achaz in periculo re-
gni amittendi verſabatur : & religioſè aſtutus nequit
à Deo petere incolumitatem ſui regni, id eſt, regales
diuitias, & delicias, ſæculi faſtum, gloriæ ambitio-
nem, regni ſolium, & reliqua temporaria bona, quæ
regia felicitas Regi dat. Imò nequit petere ſignum Iſaiæ.
diuini fauoris. *Pete tibi ſignum*, ait illi Iſaias cap.7.
verſ.10.Et dixit Achaz : *Non petam, & non tentabo
Dominum.Tentare*,prouocare, & irritare eſt. Lega- Sanct.
tur Sanctius ad Iudith, cap.8. num.28. Num oratio
res eſt,quæ irritet Deum, & non, quæ placat, & per-
mulcet? Quid? Rex Achaz regnum contemnit,& re-
giam ſuperbiam,& delicias aulicas? imò perquàm
auidiſſimè cupit. Cur ergo ait : *Non petam & non
tentabo Dominum?* Scilicet ſciebat benè aſtutus Rex
orationem pro rebus mundialibus, non eſſe oratio-
nem, quæ illas petit, ſed neglectum, quo deſpiciun-
tur; & renuit orare ſupplicatione, vt ſciat impetrare
neglectu. Orationem communem omittit,vt arcanã
oratione impetret *Non petam*, ait, vt neglectu peti-
tionis impetret. O ſingulare documentum, & quo
edoctus eſt Rex Achaz à proauo Salomone,hâc in
re ſinceriſſimè callido, & aſtutiſſimè prudenti!
3.Reg.3.verſ.11.poſt mille hoſtias mactatas : *Ap- 132. 3.Reg.
paruit Dominus Salomoni,dicens : Poſtula, quod vis,
vt dem tibi*. Qui anticipatã Sapientiã cùm Sapientiã
poſtulaſſet,dixit Dominus Salomoni: *Quia poſtulaſti Salomon non petendo bona mundialia, ea impetrat.
Verbum hoc, & non petiſti tibi dies multos, nec diui-
tias, &c. ſed poſtulaſti ſapientiam ad diſcernendum
iudicium : Ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos, &
dedi tibi cor ſapiens, &c. Sed & hæc quæ non poſtula-
ſti,dedi tibi*, diuitias ſcilicet, & gloriam. Quia Salo-
mon Rex petit prudentiam ad iuſtè regendum po-
pulos ſibi commiſſos à Deo,eam impetrat:item quia
non petit diuitias,nec gloriam, &c.illa à Deo extor-
quet.Quod aduertit S.Paulinus ſic fatus: *Salomoni*, Paul. epiſt. 10.
*quia ſapientiam petere elegiſſet, etiam cæteras opes,
quas non popoſcerat, ob hoc ipſum, quia non deſidera-
uerat,contulit*. Nec oratio prudentiam poſtulans mi-
nùs valuit ad eam adipiſcendam,quàm neglectus di-
uitiarum, & gloriæ ad impetrandam gloriam, & di-
uitias : Ergo deſpectu extorquentur temporaria bo-
na,& eorum neglectus attentior oratio eſt. Vnde
qui ea deſpicit, acquirit, & neglectu impetrat, quod
æſtimatione deperdit. Itaque oratione perduntur
bona,quia deſpectu obtinentur: Æſtima, vt perdas; Iudith.
neglige,vt impetres : nam rerum mundialium negle-
ctus propria eorum oratio eſt. Prudenter ergo He-
bræa gens,cap.4.verſ.10.non tam ſuarum rerum ſol-
licita eſt in oratione,quàm rei diuinæ, orans: *Ne da-
rentur Sancta eorum in pollutionem* veriti, ne ſi
tantùm bona temporalia oratione pete-
rent, petendo amitterent, quæ ne-
glectu impetranda forent.
Quod facit Iuditha
hîc, verſ.
11.

§. XXV.

Commentarius litteræ.

Vbi tractatur, an Iuditha deliquerit ſe ſumptuoſiùs ornando ad pelliciendum Holofernem.

***Verſ.* 13.** Capiatur laqueo oculorum ſuorum in me, & percuties eum ex labijs charitatis meæ.

VERS. 13. 133. Bibl. Sixt. Lucifer. Rio. Septuag. Bibl. Complut. Regia. Vatabl.
Biblia Sixti ſic locum tranſtulêre: *Percute ſeruum e labijs deceptionis meæ ſuper principem, & ſuper miniſtrum eius.* Tò *labijs deceptionis*, vertit Lucifer Calaritanus, *labijs perſuaſionis*. Noſter Martinus del Rio, *labijs doli* vel *fraudis*. Septuaginta interpretes, Biblia Complutenſia, & Regia non diſſentiunt, niſi quod *miniſtrum* exſcribunt *ſeruum* Vatablus: *Fac vt per me capiatur laqueo oculorum ſuorum*. Et illud, *Percuties eum ex labijs charitatis meæ*, Paulò antè ſic exſcripſerat: *Per labia falſa mea, ſeruum ſuper principem, principemque ſuper ſeruum trucidando*, &c. Biblia Gotthica illud, *Capiatur laqueo oculorum ſuorũ*, vertunt *Capiatur gladio oculorum ſuorum*. Id eſt, Acie oculorum ſuorum captus perimatur, & pereat.

In comperto, & in confeſſo omnibus erat Holofernem iniuſtè tyrannum, & tyrannicè inuaſorē, Aſſyrijs copijs armatum, ſpolijs prouinciarum, & finitimorum victoris inſolentem, vi & armis Bethulienſium ſuperari non poſſe & ideò Iuditha ſtatuit proprio ſui ipſius gladio Holofernem iugulare: quod vt perficiat anhelâ oratione diuinum auxilium ſollicitauit præcedenti verſiculo. Quod illuſtre facinus, vt commodè patret, decernit adiungere naturali pulchritudini omnia lenocinia venuſtatis, vt hominem ad venerem pronum ineſcaret, & ſic caperet oculorum ſuorum laqueis, & pulchritudinis illecebris irretiret: id exorat, aiens: *Capiatur laqueo oculorum ſuorum in me*. Neque tantùm oculis Holofernianis inſidiari intentat, ſed etiam auribus machinulam, libidinis apponit, nimirum ſermonum blanditijs, & mellitis verbis mollem alioqui animum delinire exambitiò indicat, cùm dicit: *Percuties eum ex labijs charitatis meæ*. Quod vt piè intentet, & viriliter perficiat ſucceſſu felici Deum enixè precatur ardentiſſimis votis. Hic eſt verborum cortex, vt conuenit inter expoſitores; ſed extricanda ſunt verba, & emedullanda ſententia, quæ ſatis difficilis eſt, vt ex dicendis liquidò conſtabit.

134. Pineda. Baeza.
Capiatur laqueo oculorum ſuorum: Holofernis oculos incautos ad videndam pulchritudinem Iudithæ, laqueos appellat. Nam vt benè aduertunt Pineda in cap. 42. Iob, Baeza tom. 2. lib. 10. cap. 3. §. 1. hæc Iudithæ verba explicantes; non eſt laqueus pulchritudo honeſtiſſimæ feminę ſed concupiſcentia Holofernis, & vaga oculorum eius licentia. Quàm ſint periculoſi feminæ venuſtæ aſpectus, multis dabo infrà, cùm tracto ad mores hunc verſiculum. Conſultò Iuditha oculos vocat laqueos, quibus homo illaqueatur, &
Prou. capitur. Prou. 6. v. 25. *Non concupiſcat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius*. Septua-
Septuag. S. Ephr. ginta, *Ne capiaris oculis tuis*. S. Ephrem in lib. contra impudicos: *Ne te vincat pulchritudinis deſiderium, neque illius aſpectu capiaris*. S. Ambroſ. lib. 1. de Pœ-
S. Ambr. nit. c. 14. *Ipſi nobis oculi noſtri retia ſunt: & ideo ſcriptum eſt: Neque capiaris oculis tuis. Ipſi nobis ergo tendimus retia, quibus inuoluimur, & implicamur, ipſi nobis vincula nectimus*. Nolo eſſe longior in vulgari eruditione. Plus negotij faceſſit.

135. Anſelm. Carthuſ. Sà.
Labijs charitatis meæ. Aduertunt Anſelmus Laud. Carthuſianus, & Eman. Sà, *Tò labia* accipi pro verbis ſeu ſermone, qui labiis efformantur, Item *labia charitatis* dicuntur, verba chara, & amabilia; nempè notus eſt Hebraiſmus: nã cùm Hebræi careant Adiectiuis, eorum loco ponunt Genitiuum. Exempla vbertim ſuppetunt in Biblijs, Lucæ 1. v. 69. *Cornu ſalutis* id eſt, cornu ſalutare, & Pſalm. 17. ver. 3. eodem Luc.
ſenſu ſumitur *cornu ſalutis*. Et Pſalm. 5. v. 7. *Virum* Pſalm.
ſanguinum, id eſt, virum cruentum cædibus alienis. Itaq; *charitas* ponitur hic non pro virtute, quæ princeps eſt Theologicarum virtutum, ſed pro dilectione. Id eſt, pro verbis dulcibus, mellitis, pro amatorijs ſermonibus, omnis lenocinii ſaccaro conditis, qui ſapiunt fauos & ſpirant blanditias amorum. Ita Anſel-
mus Laud. Lyranus, Carthuſianus, Hugo, Tirinus, Anſelm.
Emanuel Sà & Sanctius hic: Martinus del Rio tom. Lyranus, &
1. Adag. ſacror. adagio 226. Pineda in cap. 43. Iob: Sa- Carthuſ.
lian. anno mundi 3346. Serarius hic quæſt. 2. & in ca- Hugo.
put 13. queſt. etiam 2. & 6. In Græco textu pro *τὸ la-* Tirin.
bijs charitatis ſcribitur χειλέων ἀπάτης, id eſt, *labijs* Sà.
deceptionis, aut *doli*, aut *fraudis*. Verùm ſtatim oc- Sanct.
currit difficultas, quo pacto labia charitatis dicantur Pineda.
labia deceptionis, dolus, & fraus; Martinus del Rio Salian.
nuper allegatus, ait, multa in hiſce Iudithæ verbis ſe- Serar.
ſe offerre acuminum amatoribus, quę ſubtiliter ven- Rio.
tilentur; at ſe edoctum à ſuo magiſtro Ioanne Maldonato in ſacræ Scripturę elucidatione ſobriam ſimplicitatem ſemper ſectandam, quaſi magis ſolidam. Maldon.
Quod verum eſt, & indubium his qui verum ſenſum enucleant, ſæpè verò genuinus ſenſus emedullari nequit niſi ſubtiliùs agitur. Vnde vellem, vt ſapientiſſimus vir nobis ſubtiliùs apperuiſſet huius loci ſententiam: licet omiſiſſet grammaticis, an *τὸ charitas*, à Græco fonte manet, an abſque aſpiratione *Charitas* dicenda ſit? & an qui hæc dulcia verba proferũt, habentque labia charitatis, *aretalogi* dicentur? Sanè *charitatem* ſumi etiam in malam partem, tradit Sã- Paul.
ctus Paulinus epiſt. 31. *Qui tam*, inquit, *viles fuerunt* Amian.
charitate luxuria. & Amianus Marcellinus: *Per libi-* Marcell.
dines varias charitas diſperſa torpeſcit.

Ergo expediti iam à verbis, veniamus ad rei difficultatem. Ratio dubij in eo ſita eſt, quo modo ſan- 236.
ctiſſima Iuditha à Deo piè petat, vt femineis & amatorijs blanditiis ſuæ linguæ in melle ſitæ, doloſæ, & fraudulentæ, ipſa propinet Holoferni dulce pudicitię venenum ad animæ, & corporis interitum? Profectò iſtiuſmodi labia doloſa planè deteſtatur Deus; Prou.
13. v. 13. *Anima*, inquit, *doloſa errant in peccatis*, & Prouerb.
Sophoniæ 3. v. 13. *Reliquiæ Iſrael non loquentur men-* Soph.
dacium, & non inuenietur in ore eorum lingua doloſa. & Pſalm. 30. v. 19. & Pſalm. 108. v. 1. & Pſalm. 119.
v. 2. & Pſal. 5. v. 7. *Virum ſanguinum, & doloſum abo-* Pſalm.
minabitur Dominus. Et pręſertim Pſalm. 11. v. 3. & 4. *Labia doloſa in corde, & corde locuti ſunt. Diſperdat Dominus vniuerſa labia doloſa*. Quid enim deteſtabilius, quam verbis dulcibus ſimulaſſe amicitiam, vt ſæuiùs ferociat aduerſus incautos; Plato in Hippia minore allegat illud Homeri, Iliade 9.

Inimicus enim mihi ille æquè atque Orci portæ,
Quiſquis aliud abſcondit in præcordijs, aliud verò Plato.
ſonat. Homer.

Ab hac difficultate petita à *labijs doloſis*, facilè ſe extricat, qui aduertit non omnem dolum eſſe malũ.
2. Corint. 12. v. 16. *Cùm eſſem* (ait Paulus) *aſtutus, dolo* 2. Cor.
vos cepi. Super hac re plura interpretes ibi, & Iuriſconſulti in D. 4. tit. 3. *de dolo malo*. Vbi ita ſcribitur: *Non fuit contentus prætor dolum dicere, ſed adiecit, malum: quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant: maximè ſi aduerſus hoſtem, latronemve quis machinetur*. Legi poteſt S. Thomas 2. 2. quæſt. 55. artic. 4. Et quidem
Theophraſtus pulchritudinem appellauit. *Tacitam* S. Thom.
fraudem, neque ideò pulchritudo peccatum eſt, quia Theoph.
fraus dicitur; alioqui formoſus quiſque eſſet venuſtatis reus. S. Auguſt. ſpeciatim de Iuditha loquens,
tom. 10. ſerm. 66. de Diuerſis, ait, *Deducitur ad prætorium*, Aug.

torium, fraus Holofernis, & paulò inferiùs, *Illa enim tam barbaros animos insidiosi sui vultus fraude confuderat, vt eum ligaret multarum arte fabularum, vt redderet inter exercitus vinctum, inter arma captiuū.* Et sermone 67. *Dum Regi alto sermone imaginarijs verbis blanditur.* Et Sanctus Ambrosius in lib. de vidua *Iudith, periculi negligens, mortisque contemptu fortior, vt commentitium strueret dolum, vestem illam iucunditatis, quam viuente viro vestiri solebat, se induit.* Neque enim credi potest, vt Ambrosius viduis (Amb.) proponens piæ viduitatis exemplat, impietatis exēplum attulisset; sed quod pietatem redolet; & religionem spirat. Profectò lingua Iudithæ sapienter æmulatur bellica stratagemata, & permissas bellatorum fraudes, seu prudentes dolos. Vnde superuacaneum (Sanct.) videtur, quòd ait Sanctius, *τὸ labia charitatis* interpretari etiam posse de charitate seu amore simulato erga Assyrios, dum illis promittit tradere vrbem obsessam, absque vllo labore; quod dixit infrà cap 11. (Iudith.) vers. 4. Itaque labia dolosa & labia charitatis, idem sonant hic. Nempe simulatas amorum blanditias licito stratagemate.

137. Ardua magis exoritur difficultas, quæ multorum diu torsit ingenia, scilicet an pia Iuditha impiè deliquerit, dum exaggerans innatam pulchritudinem lenocinio superbioris ornatus, & amatoriis verbis, insidiatur Holofernis concupiscentiæ, alliciens illum ad molliores Veneris voluptates, aiens: *Capiatur laqueo oculorum suorum in me, & percuties eum labijs charitatis meæ.* Quis erit à delicto immunis, dum (Lyran. Carthus.) sollicitat alienum crimen? Quidam apud Lyranum, & Carthusianum planè fatentur Iuditham peccasse, cùm Holofernis concupiscentiam irritare prætendit, Quod mihi verosimile non est. Tum quia esset graue delictum, vt potè delinquens in graui materia. (Iudit.) Quis autem sibi persuadeat de Iuditha, Deo addictissima, & omni virtutum genere instructissimâ grauiter contra Deum deliquisse? Præsertim cùm infrà cap. 10. vers. 4. dicatur, *omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat.* Tum etiam quia credibile non est pijssimam, & sapientissimam feminam vsque eò stolidè desipuisse, vt à Deo precaretur auxilium ad lethale flagitium perpetrandum. Cùm ergo omnes auctores, quos referam ad cap. 10. vers. 12. & 13. quibus etiam addi potest S. Thom. 2. 2. qu. 110. artic. 3. seriò affirment, Iuditham non peccasse, (Iuditha nō quamcum que Holofernis gratiam exambit.) non facilè hanc difficultatem declinant. Quidam ex his asserunt eiusmodi ambitioso cultu, & mellito sermone nō prætendisse Iuditham, vt Holofernes ipsam Venere deperiret, sed gratam illi apparere, & gratiam Principis aucupari, vt ita opportunè posset eum trucidare. Assentiret, si assequi possem, quo mo-
138. do præcisè quia sapiens, diserta, & pulchra ei Iuditha videretur, & ita gratiam Holofernis sibi conciliaret, posset Iuditha sperare in tridui breui spatio se captare posse occasionem illius perimendi, nisi ad libidinem adamata, ex familiaritate posset nancisci tori opportunitatem ad illum proprio gladio perimendum; dixerat enim: *Fac Domine, vt proprio gladio eius superbia amputetur.* Porrò nisi cæco libidinis amore flagraret Holofernes, non se permitteret hostili feminæ & ab hostilitate suspectæ; sed eam, etsi gratam, relegaret à se in locum dissitum, vbi quantumuis insidiaretur astutè, non posset quicquam in Assyrios machinari: Præsertim quia solertissimus dux bene notat feminæ sapientiam, & solertiam. Imò quadamtenus ab illa cauebat; siquidem ad tridui tantùm spatium ius illi fecit liberè exeundi in vallem, & reuertendi in prætorium. Vnde refutâre li- (Serat.) cet coniecturam Serarii quæst. 2. in cap. 13. nempe optasse Iuditham quoquo modo adamari ab Holoferne, quod licitè poterat ille facere, ambiens eius nuptias; vt Iuditha illi nupta, opportunè posset coniugali familiaritate illi persuadere, vt à Iudæa excederet; sin aliter, vitâ eum priuaret. Profectò difficile Iuditha animum suum induceret, vt persuaderet Holoferni imaginario marito, vt Iudææ parceret, quippè qui in mandatis acceperat à Nabuchodonosore, vt *omnes Deos terræ exterminaret, videlicet, vt ipse solus diceretur Deus,* suprà cap. 3. vers. 13. (Iudith.) Tum etiam quia versiculo præcedenti à Deo postulabat, vt *proprio gladio eius superbia amputetur.* Ergo id moliebatur Iuditha, non animum persuadendi, vt Iudææ parceret: quem animum si gereret, non aptè dixisset, labiis fraudis, seu doli id intendere.

Celada in Iudith.

Lyra, Carthusian. Serarius, Sà, Sanctius, Salianus, 139. & Tyrinus seriò censent, verè optasse Iuditham, vt adamaretur ab Holoferne ardore libidinis ad concubitum, sed licitum à connubio, quo honestaretur concubitus. At huic expositioni incommodat; quod Carthusianus affert ex Deuteronomio, eiusmodi connubia vetita esse mulieri Hebrææ cum viro gentili: Respondet Lyra: Expetere Iuditham, vt Holofernes eius desideraret connubia, quia licitè homo gentilis poterat mulierem Hebræam ducere in matrimonium; ipsam autem Iuditham statuisse non annuere eiusmodi nuptijs, vtpote sibi illicitis. Salianus existimat bene potuisse Iuditham Hebræam nubere gentili viro, pro Dei gloria, pro religionis conseruatione, & totius populi salute, quę viduitatis bono longè præponderant. Sanè Iuditha non dicitur cogitasse de nuptiarum blanditijs, sed de sanguine, cæde & excidio Holofernis, nimirum *vt proprio gladio eius superbia amputetur.* (Lyra. Carthus. Serat. Sà. Sanct. Salian. Tirin. Carthus. Deuter. Lyra. Salian. Iuditha nō cogitat de nuptiis. Lyra. Carth.)

Tota ergo difficultas in eo vertitur, quomodo po- 140. tuerit Iuditha licitè velle, ardore libidinis adamari ab Holoferne: nam vt arguunt Lyra, & Carthusian. hic; qui eligit media, illa amat vt conducunt ad finem: ergo Iudithę finis fuit incolumitas religionis & patriæ liberatio: medium huic fini proximum fuit cædes Holofernis; ad occidendum Holofernem eligit, ardenter ab illo amari; ad quod valde conducit ambitiosior ornatus natiuam pulchritudinem exaggerans: ergo Iuditha voluit ardenter amari ad concubitum: nam alius amor non præberet illius occidendi occasionem. Ecce difficultatis robur: sed quod euigorare pronum est ex solutione Lyrani, & Carthusiani, & Tyrini, & Sà: aiunt enim; *Aliud intendebat Iudith, aliud præuidebat:* Et ex hac doctrina argumento respondent, & facilè responderi potest: Nempe Iuditham intendisse liberationem patriæ, & ex hoc fine elegisse cædem licitam saui tyranni; præuidisse autem, non intendisse libidinem Holofernis: neque enim necesse est, vt qui vult finem, ipse ponat omnia media, quæ sunt in serie illa mediorum ad finem, sat enim est si ab alio posita, ipse præuideat, & ordinet ad finem. Quod luculenter tradit M. Alu. Tractat. 3. disput. 4. sect. 3. prope finem, in simili de permissione peccati, quam ideò censet esse prędestinationis effectum. Ergo Iuditha prima intendit tanquam finem liberationem patriæ, & mox medium huic proximum, id est, cædem licitam Holofernis; exinde eligit se comptiùs ornare omni lenociorum genere, ex quo ornatu addito natiuæ pulchritudini, certò nouerat, cognitâ viri intemperantiâ, ardentissimè se fore ab illo adamandam: non tamen intendit eiusmodi amorem lasciuum; sed præuidet, & præuisum iam ordinat ad opportunitatem cædis. Neque verò existimandum est, Iuditham peccasse prębendo Holofernis ruinæ occasionem, quam ipsa non intendebat: sicut non delinquit qui vsuras ab vsurario petit; neque qui admittit iuramentum ad firmitatem contractus initi, per Deos falsos, vt Publicolæ respondet Sanctus Augustinus. Quæ doctrina vulgaris est inter eos, qui casus conscientiæ tractant. Hanc loci expositionem censeo reliquis probabiliorem, Quid si subtilior, quàm simplicior? imò subtilior, & simplicior: nam in Iudithæ angusto illo rerum articulo multo acu- (Qui efficaciter intendit finem, non debet ipse exequi omnia media. Tirin. Sà. Alu. Aug.)

mine opus fuit ad ingeniandum stratagema liberationi proficuum, nec nociuum conscientiæ sanctissimæ, feminæ, vt ferè conuenit inter Expositores. Quin & Dei instinctu Iuditha agebatur, vt sæpe admonuimus,

§. XXVI.

Oculorum vaga licentia fomes est ad libidines, & passiua scortatio.

14. NOn desunt, qui totum hominem, atque adeò in latentes virtutes, & vitia, & oculis duntaxat metiantur. Nam oculi in quibusdam timidi, læti, lucidi, blandientes; in alijs sanguinei, truces, tenebricosi, flauescentes, ignei sunt quasi testes, & indices animi. Oculus enim naturalis animæ lingua est, per quam loquitur occulta cordis vera, in affectata, & simplici loquela. Quiuis homo facilè credit oculis;
Tessera oculorum ludus præceps. at pius, & religiosus oculis non se credit, probè noscens; oculos esse verum, & merum virtutis periculum, virginitatis fascinum, libidinis minas, venenum castitatis, voluptatis illecebras, gehennæ scintillas, pietatis funus, & sepulcrum sanctitatis. Caue tibi à tuis oculis. Mallem esse bene cæcus, quàm malè oculatus. Planè licentiores oculi negotium humanæ calamitatis. Vulgò fertur, quasi Clementis Alexandrini sententia: *Tesseram virtutis ferant oculi*. Bellè dictum, vtinam verè. Mihi enim attentiùs legenti omnia eius opera, nusquam occurrit hic aphorismus ad sanandos oculorum morbos. Veriùs eadem sententia reperitur in Valerio Episcopo: *veloces*, inquit, *iactus oculorum*. Proculdubio alludere videtur cum Pseudo Clemente ad tesseræ seu aleæ ludum. Hic ludus planè temerarius & præcipitatus est, & qui vel vno volutatu magnam opum iacturam facit; perbreui enim tempore ludentis censum reciprocat, bonimemque subito depauperat. Ergo oculorum nictatio, tesseræ ludus est; in quo virtutis opes, & cœli gazas *veloci oculorum iactu* amittit incautus aspectus: *Vn cielo se pierde en vn abrir de ojos: al tumbo de vn dado se arriesga la saluacion*. Attendat homo, quod eius in oculis versatur vitii, & virtutis tessera, quę leui iactu non leuem iacturam facit.

Clem, Valer. homil.16,

14. Isaiæ. Isaiæ 3. v. 16. *Pro eo quòd eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibat*. Quid est oculis seu nutibus ire? Pedibus incedere solemus, non oculis. Cornelius sic locum explicat, vt
Corn. Culpatur oculorum incessus. Deus perstringat hic principes, & pulcebras puellas Ierusalem, quod incedant flectendo oculos; oblique scilicet oculos iaciendo in iuuenes, & amasios, & petulanter eis anniċtando, quod meretriciæ procacitatis signum est, & casitatis (vt dicam cum S. Hierony-
Hier. mo, mortuæ) virginitatis indicium. Nempè femina, quæ ambitiosæ venustatis licentia, se oculos petulanter obliquat, nutibus it, oculis incedit. Ad quod
Hila. Canon. 4. in Math. alludere videtur S. Hilarius, aiens: *Libidinosa visus transcurrentis affectio*. Audis oculorum incessum, imò & cursum? *Emissitios, & exploratores oculos a-*
Sep. in l. de Pallio, c. 3. *gnoscit* Septimius. Quasi oculi ad obiecta mittantur; abeantque redeantque celeres, explorantes illecebras pulchritudinis, *libidinosa visus transcurrentis affectione*. Pulchrè ad rem Tertullianus in libro de Ido-
Tert. lolatria cap. 2. *Oculus* inquit, *libidinosè impingit*: Et lib. de Pudicitia cap. 14. *Nonne & tunc in faciem alicuius impingens?* Ac si dicat: Audio in Isaia, Ierosolymitanas puellas venustatis licentia emissitios oculos aut obliquere aut rectà mittere, quasi exploratores amasiorum; lego visus transcurrentis petulantiam, quia *nutibus oculorum suorum eunt*. Sed ausim affirmare, quod emissitij oculi, qui hoc modo eunt, non tam incedunt, quam passim impingunt. Hispanè vulgò dicimus: *Dan de ojos à cada passo*. Oculorum enim via offendiculis plena est, & frequentia incurrit lapsus pericula. Hic deliciatur videndi licentia & phantasias tacitus imaginatur, & idola pulchritudinis profanus adorat: Ille cum pulchritudine ebibit dulce venenum luxuriæ, & visæ pulchritudinis nouo fomite acriùs extimulatur. Alius petit in aliena forma & ibidem funesta iucunditate tumulatur. Heu oculos, virtutis funera, castitatis sepulchra! Qui oculis incedit, passim offendit, libidinosè impingit, cadit ad ruinam, moritur ad æternitatem. O fuge has Syrtes, qui ad cœlum tendis; nam videre, ruina est; videri, periculum. Profectò affectus, qui per emissitios oculos illabitur, periculosè labitur, & libidinosè impingit. Vnde magna cura compescenda est oculorum Septi. l. de
licentia, *Cùm & nostra & aliorum causa versetur in* Cult. femi.
studio periculosissimi decoris; ac proinde oculorum in- cap. 2.
cursibus molestum, inquit Septimius. Christianus in Baptismo? mundo renunciauit. Mundus Christiano Zeno Ver.
non vernat, sed marcet. Sed *Oculos impudenter ex-* serm. 1. in
tollit, quorum lenocinio mundus in flore est, ait S. Ze- Psalm. 130.
no Veronensis: ô quam multa paucis!

Agnatum hominibus vitium est, oculis explorare 143.
alterius sexus pulchritudinem, & suspenso affectu, & visu, in visâ pulchritudine deliciari. Prou. 16. vers. 30. Prou.
Qui attonitis oculis cogitat praua, &c. Ad quæ verba bene Salazar inquit: Oculi attoniti dicitur illi qui Salaz.
immoti hærent ex quadam extasi, aut suspesione. Ad id confirmandum aduocat Virgilium, & Claudianū Paneg. 3. in laudem Stiliconis. Et quidem elogium amantium est suspensos tenere oculos, & quasi pedulos à pulchritudine adamatâ. Vnde S. Chrysol. procurat, ne vlla virgo à mundiali voluptate *suspendat af-* Chrysol. serm. 140.
fectum. Quasi feminarum naturale vitium sit oculos suspensi oculi ab alio
suspendere ab ore amasij. Eleganter S. Nazianzenus super texu.
hâc re loquitur: *Si illitos fuco, et cerussa colores, &* Naz. Orat. 31.
pigmenta perspexeris vxorem hoc ornatu spolia: si procacem, & petulantem linguam; coerce: si meretricium risum, tristem effice. si intempestiuos gressus cōstringe si oculum elatum, & suspensum, reprime: Scilicet Nazianz. Salomoni alludit, elatos & suspensos ab aliis viris, feminarum oculos taxās: & vitium muliebris naturæ præstringit, quæ sollicitè desiderat, & anxiè suspirat amasios videre, & suspenso cum oculis affectu, eosdem cernere. Ac si iuuenilis venustas, non 144.
tantùm sit feminei aspectus illex, sed oculorum ma- Spectatores
gnes, qui arcano libidinis illicio ad se trahat, & à se sunt caupones visæ
suspendat femineos oculos, & vultus. O impatienter pulchritudinis.
patibulati suspenduntur viri, qui patienter sustinent vxorum oculos suspensos ab aliis, quàm à se! *Si perspexeris oculum elatum, & suspensum, reprime* Mar- Salu. l. 2. ad
tiali censura. *Nunc iubentur oculi custodire censu-* Eccles.
ram, ait Saluianus. Castitas in penetralibus mera castitas est; in secreto, seu sui solitudine securior habetur; pudicitia enim in publico sese spectatoribus publicat, & prostituit obuiæ spectatorum Luxuriæ. Nam virgines in publico *se exuere spectatoribus, tanquam* Clem. Alc.
corporum cauponibus, non possunt inquit Alexādrinus l. 3. Pædag.
Clemens. Scilicet femina, quæ virorum oculos non cap. 5.
fugit, pudicitiam suam cauponatur, id est, venalē exponit cuius viatori. Porrò cauponis negotium est, annonam cuiuis prætereunti diuendere: sic femina in publico, annona est omni oculorum concupiscentiæ exposita, planè oculorum scortationem patitur, dum pulchritudinem suam cauponatur: *La hermosura en publico, es castidad en meson, o en venta*. Et Se- Sept. lib. de
ptimius eiusmodi feminas, quas publicitas prostituit Pallio ca. 4.
omnium oculis, scitè appellat: *Popularium libidinum nundinas*. Idem petit Tertullianus: *Laudabo*, inquit, Tert. li. de
vigorem si aliquid virginitatis nundinarent. Idem Vel. Virgi.
dixerat cap. 3. eiusdem libri. Castitas in publico, velut ca. 13.
in emporio prostat emptoribus oculis; nam femina in publico, dum videre cupit, dum videri ambit, pudicitiam nundinatur. Deuitet castitas alius sexus oculos, id est, nundinas pudicitiæ, & popularium libidinum commercium.

Ada-

145. Adami elogium est, dici, *Praeuaricationis auctorē*: quippe eius primæuum delictum, originalis delicti census est, & eius vna culpa culparum omnium matrix est, & peccatorum velut fomes originalis. Huc videtur alludere S. Chrysologus sic fatus: *Nonne oculus praeuaricationis est auctor?* Suspicor hîc Chrysologum innuere oculos esse quasi Adamum alterū, & quasi originalis delicti reos, & nouum fomitem seu concupiscentiam ad delinquendum. Tertullianus agens de pulchrâ & ornatâ femina, ait: *Quid illis* (id est spectatoribus) *concupiscentiam importamus?* Sanctus Greg. Nyssenus: *Oculis cupiditatem expleuit*. Et Valerius Episcopus: *Ecce cupiditas oculorum nostrorum*. Et Basil. *Oculorum pellaciam*, dixit. Ecce tibi humanus oculus est cupiditas, pellacia, concupiscentia seu fomes alter peccandi, instigans reliquos sensus ad delinquendum: nam fruitiones cœterorū sensuum sic connexæ sunt cum oculis, vt eorum opera consultè oculis tribuantur a S. Augustino, & Exodi commentatoribus, ad illud cap. 20. vers. 18. *Cunctus autem populus videbat voces.* Luculenter Basil. Seleucie fatur de cęcis illis oculorum rogatoribus: *Oculorum priuatio vitam facit minimè vitalem. Nam si pedes affecti fuerint, corpori cursus admittitur, oculi interim suo aspectu dolorem leuant: Et si morbo impediantur, amicos oculus exorat ad subsidium trahens. Et si aures virtute sua destituantur, oculus nutibus necessitatem solatur. Extincto verò oculo sensuum colligatio vniuersa commoritur.* Audis extinctis oculis simul commori reliquos sensus; & illis viuentibus, cęteros pariter viuere? Ergo sicut vetus Adam auctor est humanarum præuaricationum, vt pote in quo vniuersitas hominum deliquit, nobisque accendit præuaricandi fomitem, qui omnes sensus instigat ad delicta: sic humani oculi quasi alter Adam, ferè omnium præuaricationum sunt auctores, aliisque sensibus concupiscentiam ingenunt ad delinquendū. Vnde quemadmodum Adam dicitur quasi habere reatum omnium delictorum; sic oculus lasciuè vagus, & libidinosè petulans, dicitur ob fomitem, reus vitiositatis omnium sensuum: quia eorum delicta fermè oculis imputantur. Ergo sicut *extincto oculo, sensuum colligatio vniuersa commoritur*; ita à libidinosè vitali oculorum vita reliqui sensus viuescunt ad culpam. Ne antiquum fomitem, nouo oculorum fomite, foueamus.

Chrysolog. hom. 139. Oculus ferè fomes est ad concupiscendū. Tertul. l. de Cultu fem. c. 2. Greg. Nyss. li. de Virg. ca. 19. Val. ho. 17. Basil. Oratione 8. Aug. Exod. Basil. Sele. Orat. 36.

146. Ieremias Thren. 3. v. 51. *Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ.* Concupiscendo enim visibilia, inuisibiles virtutes amisit. Nam communis concupiscentia per oculum corporis pertulit prædam cordis. Sed expendendum est, quonam modo oculi deprędentur animam, & virtutis gazas committent cum misera inopia. S. Gregor. *Deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam.* Verùm difficile intellectu est, oculos animam deprædari, & esse reos furti. Nam furtum est, alienæ rei vsurpatio inuito Domino, vt definiunt Moralis Theologiæ Doctores. At Anima cum liberi arbitrij sit domina, ipsa inuita nec furax visus rapacesue oculi illam possunt spoliare, & priuare virtutibus, quarum vsque adeò est tenax, vt nisi vltrò, eis spoliari non possit. Profectò largitor furtum non patitur, furtum enim furacem violentiam indicat. Nisi fortè quis contendat, inuita animâ posse hominem oculis furtum committere; qui planè negaretur in Metaphysicâ, & erraret in re Theologiæ. Idem Greg. difficultatem soluat ibidem, ita scribens: *Quisquis per has corporis fenestras* (de oculis loquitur) *incautè exterius respicit, plerunque in delectationem peccati etiā nolens cadit, atque obligatus desiderijs incipit velle, quod noluit. Praeceps quippe anima dum antè non prouidet ne incautè videat quod concupiscat caca post incipit desiderare, quod vidit.* Nempe oculorum cæca perspicacia, sic rationem obcæcat ad libidinem voluptatis illecebris, vt oculatè seducta voluntas in *delectationem peccati etiam* (si fas est dicens) *nolens cadat.* Planè vltrò vult, quia peccat, aliter nō foret peccatum, sed quasi inuita, & nolens vult. Tanta est oculorum pellacia, violentia! Vnde oculi consultissimè dicuntur raptores ad culpam, & deprędari animam, illamque spoliare propriis virtutum diuitiis: quia tātà voluptatis violentia animam alliciunt ad culpam, vt eâ spontaneè quasi inuita, oculi dicantur furtum in eam committere. Ergo scitè dixit Propterea: *Oculus meus deprædatus est animam meam.* ô prodigiosam oculorum violentiam! Sponte aliquid cogi potest? Hoc est naturale oculorum miraculum.

Celada in Iudith.

Hier. Oculi sponte quasi cogunt ad culpam. Greg. l. 21. Moral. c. 2. Greg.

147. Septimius agens de oculorum vaga licentia, suspicatur, quòd homo *Virgo tertium genus est monstrosum aliquod.* Sic visus fascinat, seu prostituit pudicitiam, vt monstri adinstar videatur homo virgo. Nam vt ait S. Hieron. ad Eustochium, *Nullus aspectus tutus.* Et S. Ambr. apud Cerdam super lib. de vel. virg. Virgines comptas, & spectatoribus expositas, appellauit *viles aspectus.* Quasi humani oculi teneram virginitatem constuprent, & pudicitia ab humano aspectu vilescat, & prostituatur obuiæ spectatorum libidini. Aptè Alexand. Clemens ita scribit de oculorum scortatione: *Horum nō solùm visus, sed etiam aspectus, & auditus deponendam esse memoriam, vobis annunciamus. Scortata sunt aures vestra, fornicati sūt oculi: & quod est magis nouum ante amplexum vestri adulterium admiserunt aspectus.* Ad id cumulatiùs cōprobandum plura carceruatim adaggerabo Tert. loca, dubius quem seligerem; omnia .n. mutuò inter se certant de elegantia verborum, & grauitate sententiæ. Libro de Velandis Virg. c. 3. his verbis hortatur virgines faciem Velandam in publico: *Propter eiusmodi igitur capita nundinantia traduntur virgines sanctæ in Ecclesiam erubescentes quod cognoscatur in medio, pauentes quod detegantur accersitæ quasi ad stuprū. Omnis publicatio virginis bonæ stupri passio est. Et tamen vim carnis pati minus est, quia de officio natura venit. Sed cum spiritus ipse violatur in virgine tollendo velamine, didicit amittere quod tuebatur. Denudasti puellam a capite, & tota iam virgo sibi non est alia est facta.* Quid elegantius? quid exaggeratius? Et cap. 2. eiusdem libri ita scribit: *Nam illam consuetudinem, qua virgines negat, dum ostendit, nemo probasset, nisi aliqui tales, quales virgines ipsa. Tales .n. oculi volent virginem visam, quales habet virgo, qua videri volet. Inuicem se eadem oculorum genera desiderant. Eiusdē libidinis est videri, & viaere. Tam sancti viri est suffundi, si virginem viderit; quàm sancta virginis, si à virgo visa sit.* Pergit idem auctor disertissimè agens de virgine pulchra, quæ dum in publicū prodit, pudicitiam vulgò prostituit. *Ipsa,* ait, *concupiscentia non latendi non est pudica: patitur aliquid, quod virginis non sit, studium placendi vtique & vir Quantum velit bona mente conetur, necesse est publicatione sui periclitetur, dum percutitur oculis incertis, & multis, dum digitis demonstratum titillatur, dum nimium amatur: dum inter amplexus, & oscula* (sic se olim salutabant Christiani, vt notat P. Cerda ibi) *assidua concalescit. Sic frons duratur, sic pudor teritur, sic soluitur, sic discitur aliter iam placere desiderare.* Tandem oculorum concupiscentiam sic taxat cap. 16. ita fatus: *Oro te, siue mater, siue soror, siue filia virgo, vela caput. Si mater propter filios, si soror propter fratres: si filia propter patres: omnes in te ætates periclitantur. Indue armaturam pudoris, circumduc vallum verecundia, murum sexui tuo strue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* Planè luculenter.

Septim. c. 7 de Veland. Virg. Hier. Amb. Oculorum scortatio. Clem. Alex. in Adhort. ad Gent. Tert. 148.

149. Cæterùm valdè expromptum est oculorum periculum: quis enim deuitet videri, aut videre? inde in promptu est oculorum scortatio. Quod acutè explicuit Iulius Firmicus aiens, *In oculorum tamen illecebras oculorum passiuis cupiditatibus incurrens.* Quid significat oculorum passiua cupiditas?

Iul. Firm. l. 5. Mathe. Oculorum passiua cupiditas.

Rhenan. Septim. cupiditas enim nô innuit negotium patiendi, sed rem agendi denotat. B. Rehenanus ad illud Septimii lib. de Monogamia c. 5. *Passiuus tibi census*, ioquit, quod *Passiuus* idem est ac, *Infinitus, liber, vagus, licentiosus*. Itaque oculorum passiua cupiditas, idem est, ac licentiosa, libera & vaga, quia exprompta est, ac facilis. Sed passiua oculorum cupiditas emphaticè dicitur, *Infinita* quia cùm agilis sit visus, & nimis expeditus, facilè sæpe repetitis aspectibus diu scortatur, aut impudicè coniiciédo oculos, aut eosdem admittendo inuerecundè; oculus non satiatur visu pulchritudinis adamatæ. Ceteræ voluptates actibus suis exsatiantur, & nuper illecebra, nunc tædium est: nauseamus ad satietatem. At oculorum libido infinita est, dum actibus suis increscit, nam dulcis aspectus illex est voluptatis, & fomes ad libidinem: & inde cupiditas videndi repatatur, vnde videbatur fore exsatiata: & quæ videbatur fessa videndo, plus videre, & videri ambit perenni concupiscentia, id est, passiua

Tertul. l. de Velan. Virgin. c. 15. Cerda. seu infinita libidine. Quod ergo remedium tam expromptæ libidini? Tertul. hanc antidotum propinat: *Quis audebit oculis suis premere faciem clausam, faciem non sententem, faciem (vt dixerim) tristem? Premere* hic (adnotante Cerda in hotum verborum ecphrasi) verbum notissimum est, nā qui lasciuè intuetur virginem, & oculos in ea defigit, non tam virginē aspicit, quàm premit, & opprimit. Ergo pulchra facies io secreto penitioris domus sit clausa, vti fera in cauea, ne passiua oculorum cupiditate intuentes feriat, & referiatur eodem oculorum telo: sit clausa, vt eius pudicitia non referetur intuentium oculis, prostituto aspectibus pudore, Sit clausa, & (si necessitas exigat exire in publicum) *non sentiens*, id est, demissis oculis venustiori modestiæ lenocinio, non admittens intuentium oculos, nec reciprocans vrbanitatum seu cupiditatum aspectus. Sic clausa, id est, habens in publico non tantùm demissos oculos cadentibus palpebris, sed etiam *sit Tristis*, hoc est modestè seuera, quò retundet ignita oculorum iacula, & à passiua cupiditate immunis fit.

150. Iudith. Vnde castissima Iudith tot præsidiis ipsa armata aduersus oculorum cupiditatem, exarmare piè ambit Holofernem, videndi illecebris, (piè, an impiè explicui in Commentario Litteræ) Deum sic orans hic

Bibl. Gott. vers. 3. *Capiatur laqueo* (Biblia Gotthica *gladio*) *oculorum suorum in me*. Aduerte oculos venustam puellam spectantes, dici *laqueos* quibus anima capitur, irretitur, dici *gladios* quibus feritur graui castitatis vulnere ad æternaturam mortem: Nec prætereundū est prudentissimam femioam, sic piè præsumpsisse de oculorum periculo, vt ex omnibus sensibus, huic potius piè insidiari intenet: ô repetitas & funestas ab oculis calamitates, clades, strages!

151. Denique non omittam hic difficultatem, quæ statim occurrit. Nempe si tot tantaque pericula ab oc-

Gell. culis imminent, ideoq; nonnulli apud Gellium li. 10. vltrò se oculis orbarunt, vt remoto videndi periculo, faciliùs, & feliciùs virtuti vacarent; quomodo Christus Deus egregius hominum amator, toties in Euangelio oculos restituit hominibus cæcitate laborantibus, vel potiùs cęcitate fruétibus? Præstaret oculorum periculosa lumina extinguere, quàm redaccé-

Chrysost. Lucæ. dere. S. Chrysost. allegatus in Catena ad illud Lucæ

Ex luto, & saliua christi conflantur oculi. 18. v. 24. vbi cæco illi oculos deprecanti, dixit Christus: *Respice, fides tua te saluum fecit* (potius videtur damnare ad periculum videndi) *& confestim vidit*: Ita fatur Chrysostomus: *Vertitur autem vox Christi in lucem languentis: erat enim Verbum vera lucis, vnde sequitur. & confestim vidit*. Vides ex Saluatoris purissima voce quasi materiatos fuisse oculos, quos Christus Deus restituit cæco? Ab eiusmodi oculis saluus fit, qui ab humanis oculis periculum salutationis subiret. Chrysostomo concinit Theophylactus de more, qui explicans illud Ioannis 9. vers. 6. quan-

Ioan. do Christus vt daret oculos cæco à natiuitate, *Expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius, & dixit ei: Vade, laua in natatoria Siloe*, eleganter addobitat, quare lutum ex saliua Christi coactum, dilui iubeat Siloe aquis. Tollit instrumentum miraculi, vt miraculum pa- Theoph. treet? *Deinde*, verba sunt Theophylacti, *vt ne putes, quod terra fuerit miraculum, iubet vt omne deponat lutum. Quidam autem dicunt quod & lutum non sit depositum, sed formatum in oculum*. Quo alludere Clem. Alex. l. 2. Pædag. cap. 12. videtur Clemens Alexand. aiens: *Oculi autem Verbo inuncti*. Scilicet saliua Saluatoris non tantùm sanat cæcitatem, sed curat infirmam oculorum naturam. Nempe lutum ex Christi saliuā coalitum præbeat materiam oculis, vt sanet agnatos oculorum morbos. Neque enim Saluator dat periculum, sed remedium: dat oculos absque oculorum vitio; ne qui curatur à cęcitate, ægrotet à visu, vt qui feliciter cæcus erat ad culpam, feliciùs videat ad gratiam.

---

§. XXVII.

Oculorum nutibus aliquem traducere clancularia irrisione, vrbanum detractionis genus est.

Oculi malè instituit non tantùm libidinis malo, 152. sed etiam obmurmurationis vitio laborant; nā aspectus hic, vers. 13. & dicitur laqueus ad implican- Iudith. dum animam turpissimis libidinibus, & simul gladius ad iugulandam aliorum famam. Non bene audit dettactor, ipsā detractione sese dehonestat, & prodit: neque dum obmurmurat tam de te loquitur, quàm de se: *Non potest vllam auctoritatem habere* Sen. lib. de Rem. fort. *sententia, vbi qui damnandus est damnat*, inquit Seneca. Patientia offensi, offendentis linguam plus of- Oculus vrbanè detrahit. fendit, & silentium ipsum fatigat, & referiri obmurmurātis improbam audaciam. Cùm ergo apud prudentes viros contumeliosum sit dettahendi vitium, quidam ne non delicientur subsannandi voluptate, nequeunt rusticane obmurmurare linguā, quo vrbanè, oculis inquam, detrahaot. Nimirum infidā & malā pace linguam exarmant, & armāt oculos nutuum dettactione. Implent oculos maledicentiā, vt vrbano stylo substituant linguæ ignominiam. Vnde officina videndi, arbitrium murmurandi facta est. Neque enim oculi tantùm sunt irritamenta voluptatis, & duces libidinis, cùm huic adulterium monstrent, huic iocestum propinent, illi exprompram scortationem, & facilem paratu libidinem elaborent; sed etiam latitudines procurent, & extra terminos suæ potentiæ dilatari præsumentes ambitione delinquēdi alienum linguæ officium licentiosè substituant, & oculorum nutibus linguatę obmurmurare, & aliorum mordere famam dentato oculorum ore, planè ambiunt. Hanc ocnlorum linguatam detractionem castigare mens est in hoc paragrapho, ne vrbanè fuit quod nisi pranè fieri non potest.

Prouerb. 16. v. 30. *Qui attonitis oculis cogitat praua: mordens labia sua perficit malum*. Chaldaica paraphrasis, sic locum exscribit: *Qui annuit oculis suis, & cogitat peruersa*. Aduerte quòd nutus dicitur oculus attonitus: tonitru. Item vox cęli, aut nubium est, quā mortales attonat Deus, quasi aspectus seu adnutus vocalis sit, & oculi sint linguati horrisonā cœli voce. Quod clarius expressit posterius sententiæ hemistichium: *Mordens labia sua perficit malum*, qui annuit oculis suis. Quid quæro est labia modere? Tò *Mordens* in Hebræa origine est קורץ *Korets* à radice קרץ *Karats*, quod verbum sæpius oculis tribuitur: & ita vulgò Hebraizantes legunt: *Et annuens labiis suis perficit mala*. Audis hominē versutum, seu versipellem dici labiis suis anouere, & oculis mordere? Profectò nutus, & abnutus negotium oculorum est, 153. Prou. Chald. Oculi adnutu irrisorio mordent.

non

non linguę: & morsus res est dentati oris, non lucidi
aspectus. Aut fortè, si potes dētato oculorum lumine
morde aduersarium. *Pectines Solis*, aut luminis legi-
Tert. mus in Tertullia.: at dentes in oculis seu luminibus
nusquàm audimus, ô placidos luminum dentes! Imò
sæuos & truces. Siquidem oculorum nutus officium
dentium substituunt, & dissimulato nictu vrbanè ob-
murmurant, furtiuè mordent, lacerant aliorum fa-
Psal. mam. Psal. 57. v. 7. *Deus conteret dentes eorum in ore
ipsorum*; quasi non tantùm in ore, sed etiam alibi in
oculis inquam, dentes sint ad detractionis morsum
amatissimum. Vnde oculi mordere dicuntur à Sa-
lomone.

154. Isaię. Seuerissima supplicia Hierosolymitanis feminis
minitatur Deus, Isa. 3. v. 16. Quænam earum culpa,
quæ sic prouocauit diuinas iras? *Pro eo quod eleuatæ
sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, et nuti-
bus oculorum ibant, &c.* Quidnā est nutibus ire, quod
sic proritat iracundiam Dei? Fortè meretricius inces-
sus hic taxatur: nam vagæ, leuiculæq; muliereculæ in-
ter eundū petulantibus oculis nictant, arrident alijs,
propinantque amantibus libidinis poculum, neq; mi-
nùs ipsæ interim perniciosè hauriunt: quæ est inter-
Sanctius. pretatio Sanctij ex communi expositorum sentētia.
Non abnuo Magistro. Sed prophetæ verba aliam etiā
Transl. capiunt expositionem, quam parturit Translatio Hi-
Hisp. spanica, sic exscribens illud, *Nutibus oculorum ibant?
Falseantes de ojos*. Nimirum oculorum deflexis nu-
tibus dissimulanter obmurmutāt, & quod linguę de-
trahunt, indulgent oculis adulterinâ detractione, &
seductrice oculorum linguâ: id sonat, *Falseantes de
Philo. ojos*. Ad quod alludere videtur Philo Hebræus in lib.
de specialibus legibus, vbi inquit, *Stultorum pupillæ
Emissitii ocelli, & luminis puncta. oberrant*, Gręcè *μύει*: hoc est nictant: Quasi idem sit
nictare, ac obertare, seu falli aut fallere. Et quidem
oculorum nutibus innui seductionem, perspicuū est
ex illo Prou. 6 v. 25. *Nec capiaris nutibus illius*. Quæ
Prou. Chald. verba sic expressit Chaldæus: *Nec seducat te palpe-
bris suis*. Nam cui vrbana lingua detrahere renuit, ne
contumeliosa sibi sit, eundem palpebris vrbanè pro-
dit oculus, & nutu seductario acrius pungit. Audien-
Tert. l. de Pallio c. 3. dus est Tertull.; ita scribens de Chamæleonte: *Cir-
cumspectu emissitij ocelli, imo luminis puncta vertigi-
nant*. Vidi oculis, oculorum aciem, seu nictationem
dici *luminis puncta*; quibus obmurmuratrix oculorū
vis circumspectu, & emissitiis oculis vtens, luminis
dissimulata tela eiaculatur, quibus punctim ferit: &
cruentat aliorum famam. Caue ne qui tibi linguâ
adulantur amicè, inimicis oculis dissimulanter pro-
dant spuriâ detractione. Ne falsi oculorum nutus
(*Falseantes de ojos*) seducant te palpebris suis, in te
puncta luminis subobscurè vibrantes.

155. Eccl. Ecclesiastici 27. v. 25. *Annuens oculo fabricat ini-
qua, &c. In conspectu oculorum tuorum indulcat os
suum* (vide sympathiam oculorum & oris ad nictan-
dum) *& super sermones tuos admirabitur, nouissime
autem peruertet os suum, & verbis tuis dabit scanda-
lum*. Nimirùm subsannationis nutus fabricat iniuriā,
& famam destruit, nictandoque obdulcat oculorum
ora voluptate detrahendi; sed tandem scandalum &
Oculi secāt detractione. perniciem parat. Quodnam est hoc malum, quod
nutus fabricat? Prouerbiorum 10. v. 10. *Qui annuit
Prou. oculo dabit dolorem*, In Hebræa origine ita scribitur:
Secans oculo dabit dolorem. Quod autem *secare ocu-
lis* sit idem quod innuere seu nictare, in comperto
est ex vtraq; eruditione: & ex hoc loco liquidò con-
stat. Et ratio est, quoniam nictator oculis secare dici-
tur, quia irrisione si quis vel detractione dolorem &
contumeliam affert alijs, animos illorum, quos sub-
sannat, mirum in modum fauciat. Hinc excitatur
querela Dauidis, vel potiùs Saluatoris, Psalmo 34.
Psalm. vers. 19. *Qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me
gratis, annuunt oculis*. Vocula enim *Et*, cùm dicitur
in vulgata editione, *& annuunt oculis*, à quibusdam
Lorin. expungitur apud Lorinum ibi: Vnde inimici, & pro-
Celada in Iudith.

ditoris est, nutibus aliquem subsannare. *Aciē figere, &
digito destinare, & nutu tradere*, dixit Tertullianus. Tert. l. de pallio, c. 4.
Quid est oculorum *acie figere*, nisi *oculo secare*? *Digi-
to* intento *destinare*, planè est sannis irridere, & vt in-
famem ostendere. Et *nutu tradere*, vel potius *Tradu-
cere*, vt Andreas Hoyus indicat legendum, est deri-
dentium, & oculorum lingua obmurmurantium ali- Hoyus.
quid inter se clanculum, quod palàm facere, non fit
impunè: cùm neque coniectis in hominem, etiamve
oculis, id facere licet: tum clanculario saltem adnutu
vaferrimè demonstratur. Quod si oculorum acies
nutu figit, & traducit irrisoriè, nil mirum si ingen-
tem faciat dolorem, & qui annuit oculis *acie figere*,
& *oculo secare* dicatur. Vnde hic ver. 13. *Gladius ocu-
lorum* dicitur, qui non tantùm castitatem iugulat a- Iudith.
matoriis ictibus, sed etiam famam nutu traducit; ni-
ctatione figit, secat animam. Heu oculorum pericu-
la! Certè oculi lasciuiæ fomes sunt, illecebræ ad ra-
pinam, detractionis vrbanæ arbitrium, *irritamenta Sen. de Remed. fort.
vitiorum, & duces scelerum*.

§. XXVIII.

*Hominis voce linguatus est malus Dæmon ad
patrandum flagitiosiora scelera.*

HOminis lingua, malitiæ promptuariū est, & vir-
tutum pestis, & excetra malorum. Quædā vi- 156.
tia mercede voluptatis linguâ conducunt, aliis gratis Lingua est
lingua seruit, & sumptuosè militat aductius virtutē. aleæ ludus.
Nulla fortè est perniciosior iactura virtutis, quā ea,
quæ à linguâ est. Homines, ait S. Nazianz. *In verbis Naz.
perinde, atq; in alea ludo versantur*. Aleæ ludus præ- Orat. 1. de
ceps admodum est, & vno volatu opulentas faculta- Theologia
tes vertit ad extraneos: sic linguæ præcipitis vsus, ar-
canos virtutis thesauros cōmutat in deterrima vitia,
omnemq; malitiam opulentat, vegetat, animat. Pro- Prou.
uerb. 14. v. 3. *In ore stulti virga superbiæ*. Pro τὸ *virga*,
Hebraice habetur חטר *Choter*, quæ vox *baculum*, &
sceptrum significat; quasi lingua garrula sit *baculus*,
& fulcrum, quo nititur malitia, & basis iniquitatis.
Viuacius dicitur *sceptrum*; ac si lingua habeat scep-
trum, & regiam potestatem ad omne nefas. Lingua
rixas excitat, luxuriam fouet, iras alit, simultates nu- Lingua est
trit, iactantiam prodit, superbiam ædificat; honorem mundus ini
denigrat, infamiam propagat: *Lingua ignis est, Vni- quitatis.
uersitas iniquitatis*. Iacobi 3. v. 6. Oecumenius, *mun-
dus iniquitatis*; quasi lingua expoliat, concinnet; & Iacob.
adornet iniquitatem (quæ expositio alterius §. mate- Oecum.
ries, & argumentum esto.) Syriaca: *mundus peccati*, Syriac.
id est, *vn mundo de peccados*. *Vniuersitas iniquitatis*,
mundus peccati; ac si omne peccatum à lingua sit, &
linguæ ministerio constet.

Matt. 3. v. 11. Baptista Ioan. hæc prædicit de Chri-
sto Deo: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni*. 157.
Quis est hic Baptismus igne Spiritus sancti perficien- Matth.
dus? Baptismū aquæ, cui supernata munificētior Spi- Lingua ba-
ritus sancti gratia; suscipit, & suscipit Ecclesia: At nō ptizatur.
cōuenit inter Expositores, & Scholasticos, quidnam
sit hoc igneū Baptisma Spiritus sancti, & vbi, & quo-
modo perficiendum. Audi grauissima S. Hieron. ver-
ba, præfatam Matt. sententiam cōmentantis: *Vos ba- Hier.
ptizabit in Spiritu sancto, et igni; quia ignis & Spiri-
tus sanctus, quo descendente sedit quasi ignis super lin-
guas credētium* Quasi ignis Spiritus sancti sit huma-
næ linguæ baptismus. Nempe cùm hominis lingua sit
vniuersitas iniquitatis, malitiæ mūdus, & quasi aliud
generale, seu originale delictū, quod serpit in omnes,
oportebat, vt speciali aliquo Spiritus sancti baptismo
ignis, excoqueretur generale linguæ vitiū, & lingua
baptizaretur ad spiritualē munditiē. Quò alludere vi-
detur S. Chrysol. aiens: *Mundate labia, iustificate lin-
guam*: Ac si ipsamet lingua igneo Spiritus sancti bap- Chrysol.
tismate iustificanda foret à communi labiorū vitio. serm. 62.

Lucæ 16. verſ. 24. Diues ille quondam delicatus,
158. nondum ſatis obduratus ad ferendas inferni flammas, ſic alloquitur Abrahamum: *Miſerere mei & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti ſui in aquam, vt refrigeret linguam meam, quia crucior, in hac flamma.* Ad hęc verba acutè ſic addubitat Chryſologus: *Vt refrigeret linguam meam: quaſi reliquum corporis ab incendio haberet immune.* Et mox: *Lingua maius ſentit incendium.* Quare ſic vſtulatur lingua in inferno, vt quaſi reliqua membra vacarent ab incendio, aduſtio linguę ſic affligit damnatũ, vt vnius linguę refrigerium exambiat? nõne ſapiens pœna pro criminum ſede, & qualitate excruciabit damnatos. (Cur linguæ agglomerantur globi, niſi quia participat criminum omnium exitialem malitiam? Siquidem cùm lingua ſit *Vniuerſitas iniquitatis*, & quaſi generale quoddam peccatum, rea eſt viuacioris incendii, Vnde diues ille damnatus, gehennalibus incendiis æſtuans expetit vt Lazarus *refrigeret linguã, quaſi reliquum corpus ab incendio haberet immune.* Lingua enim tantò maius ſentit incendium, quantò ſeſe dilatat ad ampliora delicta, & inuitiatur reliquorum criminum flagitioſo reatu.

Luc. Lingua magis excruciatur à gehenna.

Chryſolog. ſerm. 66.

159. Lucæ 11. v. 14. *Erat Ieſus eiiciens Dæmonium, & illud erat mutum.* Titus Boſtrenſ. eleganter notat quod *mutum vel ſurdum dicit Dæmonium:* & potiùs hominem Dęmonio obſeſſũ debuit dicere mutum. Quam ob rem, non homo ille energumenus, ſed Dęmon ipſe dicitur mutus, quando hominis impeditur lingua, non Dæmonis? Cur vitium hominis imputatur Dæmoni? Similem quæſtiunc. tractat. S. Chryſologus ſuper illis verbis Marc. 9. verſ. 16. *Attuli filium meum habentem ſpiritum mutum.* Sic fatur Chryſologus: *Non dixit attuli filium meum, ſurdum, & mutum; ſed attuli filium meum habentem ſpiritum ſurdum, & mutum. Nunquid nequitia ſpiritualis humanis diſtinguitur membris, & ſenſibus anguſtatur humanis, & debilitates noſtras, noſtras perferat paſſiones?* Scilicet quando homo linguæ ſuę vſuram amiſit, tunc Dæmon dicitur mutus, ac ſi humana lingua potiùs ſit lingua Dæmonis, quàm hominis: neque .n. tam homo, qui ſuæ linguæ perdidit vſum, mutus dicitur; & planè Dæmoniũ appellatur mutum, quandò hominis lingua impeditur. Heu! humana lingua infernale aut Dæmoniacum (ſic fari liceat,) membrũ dicitur! Et malus Dæmon aptiſſimum ſuæ malitiæ inſtrumentum aſſumit, quaſi plus nociturus lingua humana, quàm Dæmoniaca. Vnde, etſi ipſe ſemper linguatus ſit, & propriæ linguæ vſum expeditum habeat, cùm lingua humana muta eſt, & ipſe quoque mutus nuncupatur Euangeliſtæ ore. *Erat Ieſus eyciens Dæmonium, & illud erat mutum.* ò humanam, vel potiùs Diabolicam linguam!

Luc. Titus. Lingua humana, Dæmonis linguadicitur.

Chryſol. ſerm. 54. Marc.

160. Haud abſimile eſt illud Gen. 3. v. 1. vbi aſtutus ille ſerpens à Diabolo inſtinctus, neqnioris malitiæ vaframento protoparentes callidiſſimè euertit: Scilicet formam mutuauit ſerpentis, qui Symbolum eſt vaferrimæ aſtutiæ, & hominis linguam, ſeu vocem illi ſuggeſſit: ſiquidem ſerpentem Dæmonem humanâ voce vſum fuiſſe, in confeſſo ferę eſt apud Expoſitores. Audiendus eſt ſuper hac re Baſil. Seleuciæ; *Serpens*, inquit, *hominis ſubiectus erat arbitrio: ſic enim factum eſt, vt linguam Diabolo commodaret.* Ecce tibi accommodata inſtrumenta ad nequiorem malitiã; nempe adeſt ſerpentis malitioſa aſtutia, atqi Dæmonis infernalis malitia; & ne quid ad nocendum deeſſet, humanam linguam mutuatur ab homine, & ſic patratur exitiale nefas humanæ euerſionis, Mirarer tantum flagitium commiſſum niſi hominis lingua interueniſſet ad nefas. Non ſerpentis venenato ſibilo, non ſæua, & arcana Diabolorum voce, ſed humana linguâ patrandum erat exitiale nefas primæui delicti. Lingua euertitur victrix Aſſyriorum potentia hîc v. 13. quæ belli machinis vinci non poterat.

Gen.

Serpens Dæmon humana voce & lingua vtitur, Baſil. Seleu. Orat. 2.

Iudith.

§. XXIX.

Commentarius litteræ.

Verſ. 14. Da mihi in animo conſtantiam, vt contemnam illum; & virtutem, vt euertam illum.

161. Vatablus ita ſcribit hunc verſiculum: *Confirma animum meum, vt contemnam illum, & qua perdam illum virtute, me corrobora.* Cæteræ ſcriptiones Græcæ omittunt hæc verba. Biblia Gotthica, Lyra, Hugo, Carthuſianus, ſic habent: *Da mihi in animo conſtantiam, vt contemnam illum; & virtutem eius, vt euertam illum:* Lyra, & Hugo in margine huius capitis, nouam verſionem exſcribunt: *Da mihi in animo conſtantiam, vt conterã illum, & in virtute tua, vt euertam illum.* Sententia huius verſiculi facilis & expedita eſt. Nempe, Iuditha femina princeps, & planè heroina, ſed femina, audet virile facinus, & ſupra humanas vires; vnde femineæ imbecillitatis conſcia, ſuſpecta ſibi eſt de muliebri inconſtantia ad exequẽdum facinus vltra muliebre faſtigium. Vnde à Deo petit viriles animos, & conſtantiam plè pertinacem; *Ne feminea inſtabilitate, aut mollitie, ſeu formidine vincar, & flectar,* ait Dionyſius. Sed quid eſt, *Vt contemnam illum?* Tantine Iuditha ęſtimet Holofernem vt ſibi ſollicitè caueat, ne non poſſit contemnere illum? Carthuſianus cenſet, valdè difficile eſſe cõtemnere tyrannum; fortè quia tyrannus nimirũ timendus eſt, cùm ipſe contemnat ius, & fas, omniaque pro libidine adminiſtret, & violenter vel in chariſſimos & familiariſſimos pro nutu deſæuiat. Quid (præter Deum) à mortalibus timendum magis, quàm tyrannicum regimen? Non potẽtiam, ſed tyrannidem Holofernis timet Iuditha, timet & probus quiſque; quia apud tyrannum pietas ſolet eſſe reatus; & impietas impunè ouat, & triumphat. Præterea feminarum agnata ambitio maximi æſtimat viros peritia illuſtres, nobilitate conſpicuos, opibus ſuperbos, victoriis inclytos; vnde timet Iuditha, ne titubet caſtitatis conſtantis, ſi tenerè adametur, & fauoribus augeatur à principe Holoferne. Aliter, & benè quidem explicat Lyra illud *contemnam.* Vt ſenſus ſit: *Da mihi in animo conſtantiam, vt contemnam illum, id eſt, vt non timeam, nec horream occidere illum.* Nam ad grande illud facinus aggrediendum virilior conſtantia ſolitat expaueſcere, & expalleſcere. Cui expoſitioni fauet illa marginalis exſcriptio, quæ pro τὸ *cõtemnam illum,* vertit, *vt conteram illum.* Adhuc ſimpliciùs explicari poteſt locus; Ait enim Iuditha; *Da mihi in animo conſtantiam, vt contemnam illum,* hoc eſt, illius copias militares, victrices Holofernis acies, ipſius robur, vires, valentiam, qua toto orbe formidabilis habetur. Quaſi dicat; Da mihi in animo conſtantiam, vt contemnam hęc omnia, ego imbellis femina audeam pia temeritate illum inuadere, truncare, detriumphare, Pergit:

VERS. 14. Vatabl. Bibl. Goth. Lyra. Hugo. Carthuſ.

Dionyſ.

Carthuſ.

162. Iuditha timet amari

Lyranus.

Et virtutem, vt euertam illum Id eſt, animos & vires, quæ *virtus* appellatur, vt illum viriliter ſuperem, & trucidem. Verùm non eſt omninò prętereunda antiquior verſio; *Da mihi, &c. & virtutem illius, vt euertam illum.* Num tyrannicas vires, & tyranni potentiam petit, Iuditha à Deo, adeuertendum Holofernem? Carthuſianus ſic locum interpretatur: *Da mihi virtutem illius, vt euertam illum, Id eſt, abuſum poteſtatis eius, vt euertam illum.* Quaſi dicat Iudith; Scio Holofernem me tam ardenter amaturum, vt cæca libidine imprudens, ſe, ſuaque omnia mihi, imò & voluntatis ſuæ arbitrium tradat, ſui poteſtatem mihi peramanter faciens; fac ergo vt piè eius poteſtate abutar licita ingratitudine; qua beneficia in me munificè collata, rependam truci cæde, 163.

Sit femina aſſueſſus p occis beneficos ingrata.

oh

ob beneuolentiam erga populum meum. Quis enim nisi inhumaniter ingratus, abuti potest beneficio aduersus caput conferentis? Scilicet, Permitte me esse ingratam aduersus tyrannum, vt grata sim erga Dei cultum, & patrios Lares. At moralior, quam litteralior est eiusmodi interpretatio. Ait ergo Iudith. *Da mihi virtutem illius, vt euertam illum.* Id est, Permitte in manu mea gladium, qui est virtus, & valentia illius, vt illum euertam. Quod suprà dixerat: *Fac Domine, vt gladio proprio eius superbia amputetur.* Idem, inquam, repetit Scripturarum more.

VERS. 15. 161. *Erit enim hoc memoriale nominis tui, cum manus feminæ deiecerit eum.* Biblia Sixti: *Frange eorum celsitudinem in manu feminæ.* Non discrepant Septuaginta, Biblia Complut. & Regia. Vatablus: *Pertinebit enim hoc ad memoriam nominis tui, si cum feminea manus prostrauerit.* Quasi dicat Iuditha: Non meæ gloriæ inuigilo; hoc vnum exambio, vt Dei perfulgeat nomen, & amplificetur Imperium; si ego Holofernem, sæuum religionis hostem truncauero. *Hoc memoriale nominis tui.* Quid est. *Memoriale?* Innocentium explicat illud Psal. 101. v. 13. *Hoc memoriale tuum in generationem; & generationem,* de memoria, qua nostri memor erit Deus. Feliciùs S. Bruno ibi exponit de memoria, quâ retineri debet à nobis eiusmodi beneficium. Vnde, *Memoriale tuum in generationem, & generationem,* quidam vertunt, *memoriam, mentionem de Deo, famam, celebritatem.* Itaque sensus est: *Erit hoc memoriale nominis tui,* id est, monimentum, quod perpetuò prædicet famã, celebritatem, & gloriam nominis tui; *non enim poterit imputari virtuti humanæ, sed diuinæ* (ait Lyra) *cùm manus feminæ deiecerit eum,* feminæ, inquam, id est, *sexus fragilis,* inquit Anselmus, & Hugo, *Eum,* id est, Holofernem, hominem superbum, præpotentem, crudelem, cui nullus Principū potest, vel audet resistere. Vnde apertissimè innotescet, hoc esse illustre opus prouidentiæ, & omnipotentiæ diuinæ: Tibi, ô Deus accrescent tantæ gloriæ stipendia, mihi feminæ elogium cognatæ imbecillitatis: quæ est expositio Carthusiani. Præfata verba explicat Seratius in Exodum ad c. 3. v. 14. & ad c. 6. v. 3. & Petrus Faber in l. Dodecameri. c. 5.

Sixti. Vatabl. Qui significetur nomine memorialis. Innoc. Psal. S. Bruno. Lyra. Anselm. Hugo. Carthus. Serat. Faber.

VERS. 16. 165. *Non enim in multitudine est virtus tua, Domine, neq; in equorum viribus voluntas tua est, nec superbi ab initio placuerunt tibi: sed humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* In Biblijs Sixtianis suauissima hæc: *Non enim in multitudine robur tuum, neq; potentatus tuus in fortibus, sed humilium es Deus, minorum es adiutor, susceptor infirmorũ, deploratorum protector, desperatorum saluator,* Septuaginta, Biblia Compl. & Regia ferè non dissentiunt. Vatablus paulò aliter scribit, sed eodem sensu. Expendẽda sunt singula: *Non in multitudine est virtus tua, Domine.* Hîc *virtus* idem est, ac potentia, vires, robur: in Biblijs obuia sunt exempla vel imperito. Sensus ergo est: Holofernes arrogantes confidit in multitudine bellatorum, vt Zara Æthiopum Rex contra Regem Asa. 2. Paralip. 14. v. 11. *Sed non est apud te vlla distantia, vtrum in paucis auxilieris: an in multis:* quas voces ingeminauit Iudas, 1. Machab. 3. v. 18. & Artabanus apud Herodot. lib. 7. & Ferrandus Cartag. in 1. regula, idem probat ex hoc loco Iudithæ. Nã humani reges egent militum multitudine, & auxiliaribus socijs: at Deus cùm in se, & ex se sit omnipotens, ipse eualet hostes profligare siue in multis, siue in paucis, suæ voluntatis nutu. Ita Lyra, Hugo, Carthusianus Sanctius & Seratius quæst. 2.

Bibl. Sixt. Vatabl. 2. Paral. 1. Mach. Herod. Ferrand. Lyra. Hugo. Carthus. Sanct. Serat.

Neque in equorum viribus voluntas tua est. Hîc *voluntas* sumitur pro beneplacito; Ita Carthus. & P. Sâ. Nempe beneplacitum est tibi non in robore quadrigatum, vel in valentia numerosi exercitus; sed viribus animosæ spei, hostes vincere, & profligare: Iuxta illud Psal. 146. v. 10. *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibijs viri beneplacitum erit ei.* Hæc verba psalmi eundem reddere sensum, ac verba Iudithæ, disertè tradit Lorinus inibi. Nota *τὸ equos* per figuram Leptotitos accipi pro equitantibus super equos; sicut è contrario, sæpe *eques* sumitur pro *equo*, vt docet Seruius ad 3. Georgic. & Macro. lib. 6. c. vltimo, & Gellius lib. 18. cap. 5.

Carthus. Sâ. Psal. Equus pro equite. Lorin. Serui. Macrob. Gelli.

Nec superbi ab initio placuerunt tibi. Superbi ab initio quos deiecit Deus, sunt Angeli apostatæ, quos superbè tumentes præcipitauit in gehennæ baratrum, Isaiæ 14. & gigantes suis viribus arroganter superbiẽtes quos immensis diluuij gurgitibus obruit. Cæterùm cùm Deus valde detestetur superbiæ typum; remissè videtur loqui Iuditha, aiens; superbos *non placuisse* Deo; imò maximè illi displicuerunt. Ita planè; sed moris est Scripturarum sæpe vti figura, quæ Liptote dicitur, hoc est diminutio, vel λιτότης id est, tenuitas: solitat enim res magnas parùm significantibus verbis exponere. Prouerb. 6. v. 12. *Homo apostata, vir inutilis.* & suprà Iudith. c. 1. vers. 12. & 2. vers. 1. iurauit Nabuchodonosor, *Quod defenderet se,* & sæuam vltionem meditatur, vt inibi pluribus exposuimus. Michææ 2. v. 1. *Væ qui cogitatis inutile,* & tamen *τὸ inutile* Hebraicè dicitur אָוֶן *aven*, quod inutile, & peccatum, & idolum significat: de quo latè interpretes in cap. 4. Osee. Et 1. Macbab. 2. v. 1. *Non est nobis vtile relinquere legem, & iustitias Dei.* Hoc modo loquendi vti etiam Homerum, & Virgilium tradit Gellius lib. 2. noct. Attic. cap. 6. ibi possunt videri. Et huius figuræ rationem reddit Ribera in Michææ c. 2. n. 1. & 2. Vnde Iuditha inquit; *Nec superbi ab initio placuerunt tibi* Id est, nunquam placuerunt: indicium autem est sceleratioris malitiæ nullum vnquam fecisse opus Deo placitum. Ecce res ipsa sui extenuatione ingeniosè exaggeratur. 166.

Isaiæ. Aliquando res ipsa extenuatione exaggeratur. Prou. Iudith. Michææ. 1. Mach. Gelli. Ribera.

Sed humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Locus facilis, neque interpretis indigus, & quem eruditè versant Hector Pintus in Ezechielis c. 41. ad illa verba, *Et ostium lateris adorationem* & noster Lorinus in Psalm. 101. v. 18. explicans eandem sententiam: *Respexit ad orationem humiliũ, & non spreuit precem eorum.* Inibi plura conglobant Scripturæ loca, huic Iudithæ sententiæ parallela Nolo onerare locum, videantur in præfatis auctoribus. Adde Carthusianum hîc, qui ex Scriptura & Patribus idem confirmat.

Hector. Ezech. Lorin. Psal.

---

§. XXX.

Castitas, quæ sibi nimis suspecta, & meticulosa est, desciscit à generositate perfectioris pudicitiæ.

TEnera res est virginitas: nitor sanctitatis est, & inde delicatus, & fugitiuus splendor. Flos virtutis est: at flores vna die è papillis erumpunt læti, nitent, florent; & deflorescunt, & marcent eâdem die. Non est valdè gloriosa res Castitas, quæ ab obfirmato proposito non satis in tuto est; sed nimis sibi timet; nam frequens, & anxia suspicio circa periculum amissionis, deuenustat gloriam possessionis. Cæteris virtutibus frueris dum animum ad ipsas cõponis, & dum opposita vitia emendas; alia tamen gloria est virginitatis ab omni mentis labe puræ, & splendidæ; quæ sæpe dum se ad honestatem sollicitùs componit; dissoluitur; & dum accuratiùs emendat, emendatione digna sæpè facit: & cùm anxiè sibi præcauet occasiones, ab ipsâ sollicitâ præcautione non satis tuta probatur. Heu! videas aliquos, qui cùm inhonestatem nimis meticulosè fugiunt, in libidinẽ incurrunt; & libidinis anxia fuga castitatem non tutãtur, sed in remedio periclitantur. Vnde aliquando sollicitior fuga, suspecta libidinis est. Vide ne inhonestatis antidotus libidinem propinet. Caue sæpè à sollicitiori 167.

tiori remedio. Sic eſt tenera caſtitatis valetudo! Huius thematis ſenſum, thematis probatio publicat.

168. Lucæ 1.v.29. apparet Angelus virgini Deiparę ſub ſpecie iuuenis venuſtiſſimi, placidè virginem affatur, vrbanè, & honorificè ſalutat. At B. Virgo honeſtatis typus, & pudoris meta, *Turbata eſt in ſermone eius, & cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio.* Quid turbatur pacatiſſima Mariæ mens ab Angeli aſpectu & colloquio? Neque enim peregrinatur in Angelo, quæ aſſociata Angelorum collegio, frequens erat ad eorum conuerſationem. Nolo eſſe longior in referendis Sanctorum Patrum ſententijs, quas vbertim tradit ſapientiſſimus Cardin. Toletus. Adducam expoſitionem Theophylacti in horum verborum commentario. Sic ſcribit Theophylactus: *Conſiderabat autem Maria de ſalutatione, qualiſnam eſſet; num abſurda, & procatrix, ac qualis viri ad puellam? an diuina?* Ad eundem modum opinatur S. Bernard. in ſerm. de B. Virgine in illud Apocalypſis 12. *Signum magnum,* &c. & S. Hieronym. in epiſtola ad Euſtochium. Verùm P. Maldonatus plurimorum Patrum interpretationem ſecutus, ægrè fert, Beatiſſimam Virginem amatoria verba vel ſubaudijſſe, vel illi ſuſpecta fuiſſe. Sic generosè de Deiparę puritate ſentiebat! Scribam præter morem meum eius verba, quæ planè æmulantur Ambroſij in excogitando, acumen; in eloquendo, felicitatem: *Sanctiſſimam Virginem vel ſuſpicatam tantùm fuiſſe aliquid amatorium, indignum mihi videtur tanta eius puritate. Simplex eſſe debet, & minimè ſuſpicioſa virginitas, qua non ſolùm, qua non licent, appetendo, & quod minus eſt, cogitando: ſed etiam de alijs, vt ſe ipſam tueatur, ſuſpicando, quodammodo maculatur. Angelicam ergo prorſus in Maria puritatem ponendam exiſtimo: Angeli verò ne ſuſpicari quidem, aut timere periculum vllum puritati ſuæ poſſunt.* Verba planè Ambroſiana pietate, & maieſtate digna. Scilicet felix & beatus Mariæ pudor non tantùm indignum ſe putat, cogitare quicquam minus purum; ſed etiam nimis meticulosè refutare: ſuſpecta eſt illi omnis eiuſmodi ſuſpicio; maculam quodammodò putaret vel nimis ſuſpicacem cautelam à macula. Planè Maria æmulatur Angelicam puritatem abdicatione ſuſpicionis: ac ſi nec poſſibile ſibi exiſtimaret vllum pudicitiæ vel periculum, vel detrimentum. Vſque adeò enim delicata res eſt purior virginitas, vt ab auxiliatrice gratia tutam ſe piè præſumat in propoſiti aſylo, abſque nimiæ ſuſpicacis cautelæ præſidio. Nam periculi inhoneſti fuga, rem periculi repræſentat; quæuis autem inhoneſta repræſentatio occaſionis anſam de ſe porrigit vulgo hominum. Ergo Mariana puritas fugit fugam peticuli, neque hic periculum inhoneſtatis ſuſpicatur, quam ſic tutatur felicior gratia. Suſpecta eſt illi omnis ſuſpicio, ne ſuſpicio tacitè culpet, quam gratia præmaturè tuetur. Quid luculentius pro hac re?

Luc.
Caſtitas nō ſit nimis ſuſpicioſa periculi.
Tolet.
Theoph.
Bern.
Hier.
Maldon.

169. Mirantur interpretes Ioſephi modeſtiam, qui ſollicitati adulterij accuſatus, maluit haberi flagitij, quàm libidinis excuſatæ reus. Geneſis 39. v.15. proponitur. Adoleſcentulus Ioſeph, in ætate, quæ temperantiam proderet, in occaſione, cui voluptatis violentia facilè cederet. Lenocinantur iuuenis libidini, feminæ venuſtas, pretioſior veſtis, vel nuditas ornatior ad luxum, muliebris fucus, beneuolentia, artes, verba, oculi ſpirantes libidinum faces. Ioſeph pia obſtinatione adulterium recuſat, quaſi foret impoſſibile. Sic enim ait; *Quomodo poſſum hoc malum facere?* Sed tandem ac ſi ſe timeret, & ſibi ſuſpectus foret, *Relicto in manu eius* (id eſt feminæ) *pallio, fugit, & egreſſus eſt foras.* Ecce tibi cauſam, ob quam Ioſephus impudicitiæ accuſatus excuſationem non intentat; quam præclarè poterat: nam indicium retenti pallij, non ſe, ſed petulantem feminam accuſabat. Profectò eximia Ioſephi caſtitas quę paulò antè ſtuprum ſibi, (ac ſi foret Angelus) ferè cenſebat impoſſibile, iam ab ipſa nimis anxia fuga periculi, ſuſpecta ſibi fuit. Vnde tametſi fuga ſit præſidium caſtitatis, tamen ipſa valdè meticuloſa fuga innuit lapſus periculum, & ferè labantem pudicitiam arguit: nec ſatis tutus eſt, qui anſam periclitandi fugit: *Illa manus in Ioſephum iniecit armatas libidine: ille tenacibus manibus retentam permittens veſtem libidinis effugit anſas.* Pergit Baſilius Seleuc. *Cùm pallij, quo manus accuſantur, ſit geſtatrix, lingua accuſanti creditur.* Nimirùm tametſi femina illa oſtentione pallij, ſe libidinis accuſet; at Ioſephus non ſe excuſat; nam anſa occaſionis, & periculum luxuriandi fuga comprobatum, eximiam eius virginitatem fermè accuſant. Adeò enim delicata res eſt purior virginitas, vt non ſolùm illicita appetendo, vel cogitando; ſed etiam ſolicitiùs fugiendo, vel ſuſpicando, quodammodò deuenuſtatur: (vt nuper dixit eleganter Maldonatus.) Nōn quia occaſio fugienda non ſit ad declinandum periculum; ſed planè fuga periculum arguit, & imbecillitatem ad lapſum manifeſtat: non enim ſatis in tuto eſt, qui nimis fugit periculum, ipſa enim fugiendi anxietas addere ſolitat ſtimulos ad libidinem.

Vel excuſatio libidinis non eſt ſatis tuta.
Gen.
Baſil. orat. 8.

170. Danielis 13. celebris eſt Suſannæ pudicitia. Accuſatur à procacibus ſenibus, ab imperito populo adulterij falsò damnatur: Quis non miretur mutum caſtiſſimæ feminæ ſilentium? Arguitur adulterii, & tacet? Taciturnitas, quæ non vult reſpondere quod quæritur, concedere videtur quod obiicitur. Accuſationem enim ſuam haud videtur deſpicere ne.. refellendo, ſed confirmare tacendo. Benè quidem tacet, qui defenſionem deſperat. Bona cauſa ſemper ambit iuſtam defenſionem: ne taciturnitas videatur concedere, quod negat conſcientia. Verùm Suſannæ pudicitia adeò pura & delicata eſt, vt vel à defenſione timeat: ſuſpecta eſt illi omnis excuſatio. Et quæ in pomario adulterium recuſauit, in tribunali recuſat excuſationis reatum. Ne vel ab excuſatione, quæ libidinem refutat, probetur libidinis ſuſpicio. Eleganter S. Auguſt. vel potiùs S. Maximus, ita ſcribit: *Suſanna mulier inimicos ſuos tacuit, & vicit. Non enim apud Danielem in ſermone tutior eſt, ſed in ſancta femina, tacente lingua, pro ea caſtitas loquitur. Caſtitas enim Suſanna affuit in iudicio, quæ Euæ defuit in Paradiſo. Ibi enim pudori eius conſuluit, hic ſaluti: Ibi ne macularetur pudicitia, hic, ne innocentia damnaretur.* Sic caſtiſſimæ Suſannæ ſuſpecta fuit vel iuſta defenſio, aut veriſſima excuſatio. Potior caſtitas vel à defenſione timet: & mauult iniuſtè pati probroſi criminis reatum, quàm eſſe ream excuſationis: ne defenſio quæ ſtuprum excuſat: mentem accuſet vel anxij timoris, vel nimiæ ſuſpicionis, quæ procul eſt à caſtitate ſanctiori, cui vel fuga nimis anxia inſidiari clanculum ſolet.

Dan.
Suſanna timet vel ab excuſatione pudoris.
Aug. ſerm. 118. de tempore.
Maximus.

171. Geneſeos 24. v.65. E Meſopotamia egrediens Rebecca, Iſaac deſponſata; Palæſtinę terminos ingreſſa, vidit Iſaacum ſpatia facientem in agro, rogat quis eſſet, & vbi ſponſum ſuum eſſe comperit, è camelo deſilit, & *tollens citò pallium operuit ſe.* Sudata verba Tertull. lubet expendere, ſi fortè aliquid non ita vulgare in vulgari loco liceat inuenire: *Deſponſata quidem habentem exemplum Rebecca, quæ dum ad ſponſum ignotum adhuc ignota produceretur ſimul ipſum cognouit eſſe quem de longinquo perſpexerat, non ſuſtinuit dexteræ colluctationem, nec oſculi congreſſionem, nec ſalutationis communicationem, ſed confeſſa quod ſenſerat, id eſt, ſpiritu nuptam negauit virginem velata ibidem.* Adnotent hic alij oculis fieri præmaturam viri & feminæ congreſſionem. At Tertullian. profundiùs rem concepit mente, & parturiuit verbis. Nempe Rebecca dum velari feſtinat, ne vltrà virum proſpiciat, vel ab ipsâ proſpectus fugâ, quâ ſe velat, virginitatem quaſi prodit, & quodammodò culpat: nam tacitè *confeſſa quod ſenſerat, id eſt, ſpiritu* (ſeu mente) *nuptam, negauit virginem, velata ibidem. Taſ*

Gen.
Caſtitas nimis meticuloſa ſe prodit.
l. de Velan. Virg. ca. 11. Tertul.

ver.

vez el demasiado recado arguye flaqueca. Ipsa.n.sollicitudo, & impensior cura, quæ ansas libidinis auertit, labantem pudicitiæ constantiam sæpe arguit, & studium fugæ publicat imbecillitatem pudoris: siquidem vel nimis sollicita suspicio periculi, suspecta est perfectæ castitati: & vel periculi fuga, & fugit periculum, & se non esse in tuto demonstrat. Iuditha pudoris laude inclyta, in toto hoc capite 9. auxiliarem Deum precatur enixe, vt ipsa perficiat facinus egregium Hebræi populi liberandi. Postulat à Deo, vt Holofernes sit ipsi gratus, & sui amoris igniculis exagitetur, *Capiatur laqueo oculorum suorum in me & percuties eum ex labijs charitatis meæ*. Nunquid

Iudith.

Iuditha sibi non timet ab amore Holofernis? sibi suspecta non est? Aduerte ad verba: quæ immediatè subdit v. 14. *Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum.* Nempe petit constantiam ad Holofernem contemnendum, non ad redamandum principem, disertum, & munificum amatorem, quod vi-

Carthus.

detur adnotasse Carthusianus. Non enim audacter præsumit Iuditha de sua pudicitia, sed neque palàm timet, nec suspecta illi est. Saltem renuit nimis sibi timere, ne anticipatus à formidine angor propositum purissimæ castimoniæ deuenustet. Vnde postulat constantiam, qua Holofernem contemnat, non qua Holofernianæ libidini non cedat. Ergo omnis

Tertull. c. 11. de Velan. Virg.

eximia castitas dicat cum virgine Iosepho: *Quomodo possum hoc malum facere?* Adoro Tertull. de hac re hyperbolem: *Ex eo enim virgo desinit, ex quo potest non esse.*

---

§. XXXI.

Crescit meritum cum munere; vilitas officij sistit ambitionem merendi.

172. NIhil habet pauper miseria durius in se, quàm quod ridiculos homines facit. Haud facilè emergunt, quorum virtutibus, vilitas officij obstat, huic rara fides, exigua auctoritas, ambitio ad merendum nulla, quæ ab æstimatione sui sæpe crescere solet. *Crescit enim in illo meritum, cui maius datur officium*, inquit Cassiod. Nec semel decrescit, qui nunquã eualet emergere, neq; ab officio animari ad bene

Cassiod. l. 5 Varia. ep. 1. Ennod. l. 9. epist. 13.

merendum. Cassiodoro concinit Ennodius, *Circa humiles*, inquit, *rara dignatio; optimus ille, qui celsior.* Suam arcanã quasi ambitionem habet virtus, & ab honoris munere extimulatur ad plus merendum: & nescio quid amplius meriti extorquet honorata dignitas, quod inhonoratũ meritum aut otiosius me-

Proculcatus sterilescit.

ruisse sentitur, aut plenè non meruisse. Sic à vilitate personæ, & merita languere & vilescere solent. Dicimus Hispanè: *La dignidad pona en nueuas obligaciones: De quien se espera menos, menores obligaciones le corren.* Cęlestis ille virtutũ seminator pia prouentus auaritia exijt seminaturus rationale virtutis semẽ: *Et*

Luc.

dum seminat (Lucæ 8. v. 5.) *aliud cecidit secus viam, et conculcatum est: & aliud cecidit supra petram, & natum aruit. Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terrã bonam, & ortum fecit fructũ centuplum.* Quater mittit cęleste semen diuinus iste seminator, & de tribus sationibus, vel fruges, vel herbam saltem percipit. Illa tantum seminis pars, quę in via vestigijs obuijs exponitur, sic sterilescit ad fructum, vt conculcatione suffocata, nec tantulum germinet ad viriditaté. Optimè

Cyrillus.

Sanctus Cyrillus, *Aliud cecidit secus viam, arida autem est, & inculta quodammodo omnis via, eò quod à cunctis conculcatur.* Profectò arua quantumuis pinguia sic à squalore vestigiorum arescunt, sic à vilitate conculcationis sterilescunt, vt non modò fructũ non ferant, neq; herbam; sed neq; alterutrius spem conẽtur spondere. Nam quod conculcatur, quod vilipenditur, ab ipso conculcationis vilipendio infęcundum, & sterile, & aridum fit. Præsumit, non sperat, qui ex fundo à conculcatione vili, vel spem fructuum sperat. Nam proculcatio, ariditas terræ est, & negatio prouentus. Petrosus ager, & spinosus spes facit in herba; proculcatus autem vel spem fructuum prææmaturè negat.

Lucæ 15. v. 18. filius ille nequam, & prodigus, frugi, & generosi patris degener, impudenter partem suæ hæreditatis exposcit à patre, temerariè se absentat à paterno gremio, luxuriosè impendit censum iuuenili scortatione. Generoso sanguine satus iuuenis, in terra longinqua peregrinus, ab indecorâ egestate vilescit, & squalidum ministerium suilli gregis pascendi sordidè subit. Quinimò etiam dum tunc 173.

meliùs sapit, patris sui mercenarius esse intẽtat. *Surgam*, inquit, *& ibo ad patrem meum & dicam ei: Iam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut vnum de mercenarijs tuis.* O sordidas nobilissimi hominis cogitationes! etiam cùm meliùs sapit, esse optat mercenarius seruus? Hic, hicmet pergit ad patrem suum, & osculo restitutus in pristinam filij dignitatem, statim generosos haurit spiritus, & vltrò detrectat vile mercenariorum officium. Quod sapienter aduertit S. Augustinus ita scribens: *Iam non sum dignus vocari filius tuus: Cùm enim panem non haberet, vel mercenarius esse cupiebat, quod post osculum patris generose iam dedignabatur.* Audis eundemmet hominem qui dum miser, & vilis erat, vile suilli gregis seruandi ministerium expetit, & sordidum mercenarij officium exambit, dum ascendit ad dignitatis honorem confestim exuere suillos mores & mercenariam vilitatem, & generosiùs sapere? Ea nimirum, quę nobilissimi patris nobilem filium non dedecent. Quasi ipsa dignitatis sublimitas generosos animos ingereret ad virtutem. Eleganter Cassiod. rationem reddit, quare *crescit in illo meritum cuius maius datur officium. Non quia fiat homo alter honoribus, sed quia modestior efficitur, à quo conuersationis ordo modestior postulatur. Quis enim opinionem suam vituperabiliter tractari velit, quam specialiter ad laudes electam esse cognoscit.* Vnde filius prodigus pascens porcos non dedignatur vile mercenariorũ officium, nec mercenarios mores? at ille honoribus auctus, non est ipsemet; generosos ad virtutem spirat animos, & ipsissimus ille, alter homo fit, iam *modestior efficitur, à quo conuersationis ordo modestior postulatur.* Neque enim opinionem suam viruperabiliter tractari vult, quam specialiter ad laudes electam esse cognoscit. Sæpe enim maior dignitas est virtutis custos, meriti promptuarium, & vitiorum frænum: è contrario autem vilitas, peccandi licentia, & priuilegium vitij.

Luc.

A dignitate crescit merendi ardor.

August. de Quæst. Euang. li. 2. quæst. 33.

Cassiod. l. 5 Variar. ep. 10.

Exodi 9. v. 8. Grauissima muscarum plaga fermè domuerat peruicacem Pharaonis animum; vocat Moysem, & Aaronem tantæ calamitatis auctores, & ius liberum illis indulget, vt in tridui otio mactent victimas Deo suo, dum tamen id fiat in terrâ Ægypti, non extra sui regni terminos. *Et ait Moyses: non potest ita fieri: abominationes enim Aegyptiorum immolabimus Domino Deo nostro?* Quænam est hæc Ægyptiorum abominatio non immolanda Deo? Et quidem si pecudes in honorem veri Dei mactandæ sunt, qui sunt falsi Ægyptiorum Dij, quo pacto *abominationes Aegyptiorum*, vocat ipsos Ægyptiorum Deos? Nisi fortè adeò erant impij Ægyptij, vt Deos suos abominarentur. Scio sacræ Scripturæ idiomate abominationem dici quidquid ad idolatriam pertinet; vnde cùm pecudes mactandæ essent, quæ erant Ægyptiorum Dij, rectè notantur abominationis nomine. Hoc, inquam, obuium est etiam mediocriter peritis in re Bibliorum. erùm Anselmus Laudunensis singulariter τὸ *abominationes* explicat, ita vt significet viles pecudes, oues inquam, quas, vel edere ob vilitatem detrectant Ægyptij. Sic fatur Anselmus: *Abominationes Aegyptiorum* 174.

Exod.

Ouis vbi vili pretio habetur, non est Deo offerenda.

Anselm. Laud.

immo-

immolabimus Domino Deo nostro? Aegyptij enim oues dedignantur edere. Pende. τὸ *dedignantur*. Scilicet oues nullo in pretio sunt apud Ægyptios, & ooes, ouiumq; soboles sacrificandæ à nobis sunt Deo nostro? iniquum ergo erit (ait consultissimè Moyses,) vt ea quæ dedignantur & vilia habentur apud Ægyptios, in Ægypto offeramus magno Deo nostro. Quasi dicat: necesse est vt exeamus vltra Ægyptij terminos, vbi magno æstimantur oues, & arietes & agni, quæ victimæ futuræ sunt nostri sacrificij; nã tametsi eædem pecudes sint vbique, & Deus noster sit semper æquus rerum æstimator, irreligiosum planè censemus, id quod adeò vile est, & dedignantur Ægyptij; in eâ regione vbi vile est, Deo nostro immolare. Ecce tibi eadem ipsissima res, à vilitate sic deuenustari, sic exui, & spoliari à propriâ virtute, vt à vulgari æstimatione vilitatis, nec meritum habeat, vt Deo immoletur: & ipsamet res alibi, vbi in eodem merito, deposuit iam ab Ægyptiaca æstimatione vilitatem, censetur digna victima, quæ magno Deo honorificè offeratur, quasi meritam, & generosam obsequij victimam. Sic crescit in illo meritũ, qui maiori habetur in dignitate! Sic sordet in illo meritum, qui vili habetur in pretio! Quasi cum munere, & à munere crescat prærogatiua Virtutis.

175. Exod. Moyses designatur à Deo princeps Hebrææ gentis, vt illam liberet à seruitute Ægyptiaca, & vsque ad terram promissam educat. Et Exod. 4. v. 10. sedulò procurat Aaroni fratri aliquam præfecturam; Quod tametsi Moyses dissimulanter sollicitat, nõ latuit interpretes occulta Moysis negotiatio: At sciscitabitur quispiam, quam ob causam Moyses expetat dignitatem quâ sublimet Aaronem, aliàs virtute illustrẽ, & prophetiæ dono reuerendum ab omnibus? Animo iã præfectus erat, qui meritis præmaturè ferebat præfecturam, etsi re præfecturæ vacat. Num honoris officio opus erat, vt virtute, & canis venerabilis, magnã haberet erga suos populares auctoritatem? imò quid Præfectura refert, vt Ægyptij homines Aaronem venerentur, qué miraculorum prodigia reuerendũ maximè fecerant? Aaronem suspicient à Præfectura, an à virtute? Quid suspecta erit Aaronis sanctitas apud suos contribules, & miraculorũ vis apud Ægyptios, nisi Prefectura sublimetur? Audi Cassiod. *Omnia siquidem bona suis sunt iuncta cũ fructibus, nec credi potest virtus, quæ sequestratur à præmio* Tam facit ad opinionem dignitatis fastigium? Nempe Aaronis sanctitas valde erat spectabilis apud Hebræos: item Aaronis virtus ad patrãda miracula nimis erit suo malo Ægyptijs nota. At ne Hebræi, & Ægyptij decolorent sanctissimam Aaronis virtutem, exambit consultissimus Moyses, vt Aaron dignitate sublimetur: neq; .n. ab hominibus credi potest meritum, quod non sublimatur à præmio. Fortè suspecta erit virtus miraculũ in Aarone, si in vulgari vilitate versaretur: fortè meticulosa erit Aaronis virtus ad patranda miracula, si aliquis è vulgo sit. Sic, sic putatur degenerẽ, aut nullam esse virtutem in vulgari homine, & quam nulla meritæ dignitatis sublimitas animat, vegetat, commendat ad generosiùs merendum! Credi non potest virtus, quæ sequestrata ab honoris præmio, vilescit.

Virtus in præmiata, vix creditur virtus.

Cassiod. l. 1. Var. epi. 3.

176. Vnde addubitant sæpe Exodi commentatores quare grandia illa miracula, quæ auspicata sunt libertatẽ Israelitici populi de dira Pharaonis seruitute, operatus sit Aaron, & eam non patrauerit Moyses. Exod. 8. v. 6. *Et extendit Aaron manus suas super aquas Aegypti, & ascenderunt ranæ, operueruntq; terram Aegypti.* Et sæpe alibi Aaroni adscribuntur illustrissima hæc miracula, non Moysi: plures rationes agglomerant vulgò interpretes. Pulchram rationẽ affert Paulus Burgensis contra Postillatorem, ad prefatũ Exod. c. 8. *Plaga* inquit, *fuit facta per manu Aaron, qui erat minor in gradu. Et hoc magis ostenditur diuina potentia, in quantum per minorem seruum vincebat maleficos.* Scilicet non valde magnum reputarent Ægyptij, vt Moyses in summo summi principatus honore constitutus, sic ampliaret virtutem, vt prodigiosa illa miracula perpetraret: nam maior potestas, viuatiores exerere solet vires ad virtutem; at verò tantam in miraculis virtutem operari minorem Præfectum, & ministrum Moysis, plus virtutis ostentat, quò vilior est persona. Vnde vt crescat miraculorum stupor in populis, *minor seruus* patrat miracola, vt à propria operantis vilitate augeatur prodigij magnitudo; ac si hominis vilitas naturalis detrahat virtuti, quam eandem maior dignitas incrementare videtur, *Crescit enim in illo meritum, cui maius datur officium*, vt nuper admonebar Cassiodorus.

Exod. Maius quid est, priuatũ hominẽ esse, seu haberi magnum. Burgen.

Hic Deus quo magis ostentet suæ virtutis vires, despicata, & vilia eligit instrumenta, & ita clariùs elucet, & grandiùs eminet eius infinita vis. Quia mirissimum est hominem vili æstimatione sordidũ magna patrare. *Ignobilia, & contemptibilia elegit Deus, & ea, quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.* 1. Corinth. 1. v. 28. Hoc fuit arcanam Christi Dei consilium ad detriumphandum Orbis factum, eligere ex infima plebe homines, nulla sapientia nobiles, nulla nobilitate inclytos, nulla dignitate sublimes; viles, inquã, publicanos, sordidos piscatores. Quod egregiè notauit S. Petrus Chrys. *Petrus, & Andreas, Iacobus, et Ioannes, germanitas combinata; imò congeminata paupertas; pauperes censu, loco humiles, viles arte, obscuri vita, labore communes,* (Iornaleros, gente que se alquilaba) *negati honoribus*. Attentiùs pende hæc vltima verba: *Negati honoribus*; id est, ferè dignitatum incapaces. Tantæ enim sunt vires, quas suggerit clarioris officij decus, vt diligenter caueat Christus, ne illustre miraculum conuersi ad se orbis, adscribatur viribus, quas sublimior dignitas tribuit. Sic dignitatis honor æmulatur Dei virtutem, vt homines *honoribus negatos* assumat, ne dignitas ministri insidietur diuinæ potentiæ, & apud homines sibi vsurpet miraculorum gloriam. Quod attestatur Iuditha hic v. 15. cùm Deum sibi auxiliarem rogans ad præclarissimum facinus Holofernianæ cædis, ait: *Erit enim hoc memoriale nominis tui, cùm manus fœmina deiecerit eum.* Nec cõtenta semel id insinuasse, idẽ repetit insultans Holoferni, cap. 16. v. 8. sic occinens: *Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus; nec filij Titan percusserunt eum; nec excelsi gigantes opposuerunt se illi; sed Iudith filia Merari in specie faciei suæ dissoluit eum.* Suam imbecillitatem magis ostendit, quò ostentet magis diuinam virtutem, quam debilitare infirmioris ministri vilitas non potuit. 177.

1. Cor. Apostoli negati honoribus orbem sobiugant Christo. Chrysolog. serm. 28.

Iudith.

§. XXXII.

Humilitas gratiæ amplificatio est, consummatio virtutum, & æmula beatæ gloriæ.

HVmilis seipso inanis est, sed virtutibus refertus, & Deo plenus, 4. Reg. 4. v. 3. *Pete vasa vacua non pauca.* Super quibus verbis sic ait S. Nazianzenus, *Quæ vasa, id quod vix humani sensus capiunt, inanitione ipsa replebantur.* Nam inanitio humilitatis, plenitudo virtutis est. Parum enim erat humilitatem esse sanctitatis basim, & virtutis fundamentũ, vt ait S. Bernard. lib. 5. de Consid. ad Eugen. *Virtutũ bonum quoddam, ac stabile fundamentum, humilitas. Nempe si nutet, illa virtutũ aggregatio, nonnisi ruina est.* Parum, inquam, est humilitatem esse stabilitatem sanctitatis, & firmamentum virtutum, nisi etiam sit, earum corona, & consummatio. Quoniã inquit Hildebertus: *Humilitas nomine intelligitur iustitia, tanquam cæterarum consumatio, & clausula virtutum.* 172.

4. Reg. Nazianz. Orat. in Laudibus Basil.

Humilitas est virtutũ cõsummatio, & clausula. Bern. Hildeb. epist. 71.

Morosus essem, si omnes virtutes particulatim percurrerem, probans humilitatem esse consummationem

tionem omnium, præcipuas recensere sufficit, vt oculis videatur præclarum hoc humilitatis elogium. Basilius Seleu. Orat. 28. sic fatur: *Humilitate comite Cōtinentia in admiratione est, et Fides fit amabilior, & Iustitia purgatior, & vertior Misericordia fructus, & Pœnitentia tunc creditur, quando cum humilitate coniugata est.* Ecce tibi tunc credi Pœnitentiam, quādo sociam habet Humilitatem, quasi alioqui Pœnitentia suspecta sit inanis gloriæ, & tea superbiæ Præterea amabilior, & viuacior est Fides, quam fundat humilitas. Adhęc Continentia humilis in admiratione est: (probabam enim alibi, superbiam speciem quandam esse lasciuiæ) Præclarè S. Bernard. *Potest placere Humilitas, quæ Virginitatem deplorat amissam. Sine Humilitate autem (audeo dicere) nec Virginitas Mariæ placuisset Super quem, inquit, requiescit Spiritus meus, nisi super humilem? Si igitur Maria humilis non esset, super eam Spiritus sanctus non requieuisset. Patet itaque et de Spiritu sancto conciperet, sicut ipsa perhibet, respexit Humilitatem ancillæ suæ Deus, potius quàm Virginitatem.* Piè audet Bernardus in Encomijs Humilitatis, illam extollens supra augustiorem Mariæ Virginitatem.

Humilitas facit fidem amabilem. Seleu.

Bern. ser. 1. super Missus est.

Humilitas excellit Mariæ Virginitatem?

179\. Dein *vertior est misericordia*, quæ munificentiam combibit ab ipsa inanitione, & sufficientiam liberalitatis ab Humilitatis paupertate: quasi Humilitas sit fomes ad miserandum, sufficientia misericordiæ, & thesaurus pietatis. Ad rem Tertull. sic fatur loquens de Christo: *In virtutibus Deum, in pusillitatibus hominem: vt tantum homini conferat, quantum Deo detrahit. Totum denique Dei mei penes vos dedecus, Sacramentum est humanæ salutis.* Ac si pusilla Humilitas Saluatoris Deo detrahat, vt miseteatur hominis. Subiungit: *Ex æquo agebat Deus cum homine, vt homo ex æquo agere cum Deo posset. Deus pusillus inuentus est, vt homo maximus fieret.* Quin & Humilitas energia Iustitiæ est, & seueritatis vigor. Audi S. Maximum *Cum videtur Christi Humilitas, tunc magis timetur eius diuinitas.*

Tertul. l. 2. contr. Marcion. c. 27. Humilitas Christi quo modo Deo detrahat.

Maxim. hom. 1. de S. Laurent.

Adde, quòd ab Humilitate, *Iustitia purgatior* euadit; id est, mundior est sanctitas à consortio humilitatis. S. Gregor. *Probatio sanctitatis non est signa facere, sed de proximo meliora, quam de se ipso sentire.* Itaque humilitas probatio sanctitatis est. Mentitur sanctitatem, qui illam Humilitate non probat: nam demonstratio sanctitatis est probatio Humilitatis. Arguté Basil. Seleuc. *Quanto enim fastum comprimit, tantò gratiam attrahit: & modus amplificandæ gratiæ est Humilitatis vir.* Nempe Humilitas est ingenium amplificandæ gratiæ, & arbitrium incrementandi sanctitatem.

Greg. l. 20. Moral. c. 8.

Humilitas est ingeniū amplificandæ gratiæ.

Basil. Sel. Orat. 28.

Lucæ 18. v. 10. Duo homines ascenderunt in templum vt orarent: vnus Pharisæus, & alter publicanus. *Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic publicanus* &c. *Et publicanus à longe stans nolebat nec oculos ad cælum leuare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori.* Vides quàm sit breuis Publicani huius oratio, & quàm fuerit prolixa precatio Pharisæi? Eleganter S. Zeno Veronensis, *Publicanus autem*, inquit, *non membratim Deum, sed totus exorat: quia timore totus est humilis.* Scilicet superbus benè potest diu orare, & prolixas Deo fundere preces; at etiam dum diu precatur, non totus orat; dimidiatur enim superbus dum vel Deum supplicat; & quasi partitus, non totus, sed membratim orat; quoniam vel Dei esse supplicem superbia clanculum detrectat. Necessitate ipsâ potiùs quàm oratione supplicat: nec adhuc diu orando, integrè orat; vt Humilis sit elogium singulare, quòd totus orat. Non vt superbus membratim & dimidiatè; sed perfectè & integrè orationem consummat. Publicanus verò *non membratim Deum, sed totus exorat, quia timore totus est humilis.* Gratulor humilitati, quòd sit integratitas orationis, precum vigor, & energia impetrationis.

Zeno serm. in Ps. 139.

Cæterùm Humilitas non tantùm est charitatis amplificatio, & incrementum gratiæ, sed quasi perseuerantia gratiæ. *Humilitate cursus consummatur: quo de ærumnis transitur ad veram sufficientiam*, ait Hildebertus Turonensis; Ergo si humilitas est quodammodò perseuerantia gratiæ: necesse est, vt etiam certitudo beatæ gloriæ Vnde Clemens Alexandrinus diligenter inquirens, in quo consistat beatitudo, ait quod *Aristenes dicebat esse fastus vacuitatem.* Quasi superbi fastus vacuitas seu inanitio Humilitatis sit participatio beatitudinis. Porrò si quæ saltem in terris datur cælestis beatitudinis participatio, in humili reperitur. Nam humilis nihil timet, sperat nihil; omnia illi sufficiunt quia nihil illi deest: nihil illi molestum est, quia ab abiectione suâ delectatur; quasi in centro quiescit, quia nihil supra se quærit. Imò cùm careat ambitionis pœnis, & superbiæ molestijs, (quippe qui nec ambit, nec superbit,) sibi sufficit, quia Deus illi sufficit. Bellè ergò *fastus vacuitas*, æmula dicitur gloriæ, & quædam beatitudinis species. 180.

Hildeb. ep. 71.

Humilitas est Beatitudinis æmula.

Clem. Alex. 2. Strom.

Denique cùm Humilitas sit firmamentum pietatis, fides pœnitentię: virginitatis laus, liberalitatis thesaurus, iustitiæ vigor, venustas fidei, spei fulcrū, charitatis illex, consummatio virtutū, amplificatio gratiæ, & beatę gloriæ æmulatio, quid mirum si maximi æstimetur à Deo? Vis scire quanti æstimetur? Audi Christum dicentem, Lucæ 10. v. 22. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Quid est *Omnia*? Quid *Omnium* nomine intelligitur? Putabit aliquis *Omnium* nomine, omnipotentiam intelligi, quæ omnia continent eminenter; aut diuina attributa Verbo ab æterno communicata: aut principatum regnorum omnium, aut rerum omnium ius, & dominium, aut miraculorum virtutem, aut virtutum omnium cumulum. Scitè Beda inibi: *Omnia sibi tradita: non mūdi elementa, sed hi quibus paruulis Spiritu Sacramēta filij Pater reuelauit.* Magna profectò Saluatoris dignatio. Nempe à Patre Deo accepit omnia Christus Deus: accepit æternâ generatione naturam diuinam, Dei attributa, & quicquid perfectionis est in Deo; accepit etiam Angelorum principatum, cælorum regimen, terrarum imperium; & quicquid pulchrum, & pretiosum, & sanctum est in celo, & in terra. Et tamen vsque adeò æstimat humilitatē, vt cùm dicit, *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, magnus auctor Beda paruulos & humiles intelligit; quasi humilis sit omnia Christo; Quid pretiosius? quid amantius? Nec mirum est, nam cùm humilitas sit virtutum breuiarium, consummatio pietatis religionis compendium, & sanctitatis clausula, sic æstimatur à Christo, vt vna Humilitas omnia sibi esse dicat, & *Omnium* nomine, Humilitas innuatur. Sic est Deo amabilis vna Humilitas! Quod probè noscens Iudæa gens, satagens in calamitate diræ obsidionis habere Deum sibi propitium, ait illi c. 6. v. 15. *Respice ad nostram Humilitatem.* Quare non ambit, vt Deus respiciat ad cæteras virtutes, & bona opera, quæ tunc religiosissimè exhibeat Deo? nisi quia omnia, quæ Deo placent in homine, in Humilitate abbreuiantur, & fulgent Humilitas enim gratiositas virtutum est, & compendium reconciliationis diuinæ. Et Iuditha hîc vers. 16. *Humilium semper tibi placuit deprecatio.* 181.

Luc.

Humilis omnia dicitur esse Christo.

Beda.

Iudith.

§. XXXIII.

Humana necessitas & miseria, instar orationis est, indigentia impetrans id, quo indiget.

Basilij Seleuci pulchra sententia est: *Miseria ipsa patronos dat.* quin & miseria ipsa supplicationis mater 182.

Basil. Orat. 20.

mater eſt, vigor orationis, & energia precum; quaſi
Orationis vis orationis,neceſſitas poſtulantis ſit. Dicam auda-
genus eſt, ciuſculè: Neceſſitas ipſa (etiam ore,& corde ſilente,)
ipſa ærum- aliquod orationis genus eſt: & quidem efficaciſſi-
noſa neceſ- mum ad impetrationem. Hanc mentem debes Ter-
ſitas. tulliano,aienti; *Humanam apponit neceſſitatem,tan-*
Tertull. *quam deprecatricem.* Ergo humana miſeria,& ærum-
lib. 4. adu. noſa neceſſitas deprecario eſt, quæ racitè impetrat,
Marcio. c. quod miſeriæ clamoribus rogat: muta vox miſeri
12. eſt; ſed miſeria ipſa vocalis eſt, validè clamans, &
miſericordiam impetrans tacito miſeriæ clamore
Exod. 14. verſ. 15. Concludebantur perſequentibus
Ægyptijs Hebræi inter mare, & hoſtes; inter vndas
& gladios. Hinc mare æſtuabat,ſpumabat,fremebat;
inde arma coruſcabant, minabantur, iamiam ferie-
bant: Hinc aquarum, inde armorum ſtrepitus;Ægy-
ptij alacres perſtrepunt, Hæbræi timidè vociferan-
Enod. tur; vnus Moyſes muto ore tacet. Tunc, *ait Dominus*
Orig. *ad Moyſem, Quid clamas ad me?* Audi Origenem ibi,
ſic ſuper his verbis diſputantem: *Quo modo clamat?*
Nulla eius vox clamoris auditur, & tamen dicit ad
eum Deus: Quid clamas ad me; Velim ſcire quomodo
Sancti ſine voce clament ad Dominum. Vis ſcire? tunc
Sancti clamant, cùm opera,& neceſſitas eorum mu-
Ambroſ. in to ore vociferantur. Opportunè Ambroſ. *Quid cla-*
Pſal. 118. *mas ad me? Sonum eius non audio, vocē eius agnoſco;*
ſilentium eius lego, clamorem eius in operibus depre-
hendo. Nempe calamitas ipſa ſine voce vocalis eſt
anguſtia,& vrgentior neceſſitas clamor eſt, & gran-
dis clamor eſt Moyſes enim *humanam appenit neceſ-*
ſitatem tanquam deprecatricē. Ore muto ſilet Moy-
ſes, ſed humana neceſſitas, & ærumnoſa calamitas
orat,precatur, & deprecatur auxiliū. Et præſto adeſt
Deus clamoſis mutæ miſeriæ vocibus, aiens; *Quid*
clamas ad me? Si licet,quod neceſſitate ipsā precatis,
iam deprecatus es neceſſitatis ipſius precibus. Argu-
Ennod. l. 4. tè Ennodius, *Proclinior ad impetrandum via eſt,quo-*
epiſt. 15. *ties à religioſo aliquid exigit abſectio deprecantis:*
conflus enim præſtat affectum, qui miſerijs ſupplican-
tis innuitatur.

183. Ioannis 2. verſ. 4. ad eſt Chriſtus nuptijs Cana Ga-
Ioan. lilææ,adeſt & Chriſti mater quæ præſagit vinum de-
Neceſſitas futurum conuiuis; & præmaturè pia, ſupplex ac-
ipſa ærum- currit ad filium,aiens; *Vinum non habent.* Cui reſpō-
la eſt M- det Filius: *Quid mihi & tibi eſt mulier? Nondum ve-*
rianæ ora- *nit hora mea.* Cur non annuit Chriſtus pijs piſſimæ
tionis. matris precibus? Quid expectat Saluator ad patra-
tionem miraculi? Quid quæſo extorquebit miracu-
lum, ſi ſupplicatio Deiparæ illud non impetrat? Lu-
Chryſ. ho. culenter Chryſoſt. aiens: *Quid mihi & tibi mulier?*
20. in Ioa. *Alia præterea cauſa afferri poteſt non minus neceſſa-*
ria, ne qua in miraculo ſuſpicio oriretur, (pende ver-
ba, quę ſuſpendi,) *ab indigentibus enim, non à Ma-*
tre id quærendum erat. Nempe tantum miraculum
impetrandum erat à Chriſto, non tam Matris, quàm
indigentiæ precibus? Itaque Ieſu Mater rogat mira-
culum, neq; tunc annuit Dei filius Matris precibus.
Quis audeat impetrare, quod Matri quaſi negatur?
Quę omnipotentior oratio, quàm Mariæ? nulla pro-
fectò. At cum Maria poſtulat, nondum vrget neceſ-
ſitas: *Nondum venit hora mea.* Expectat igitur Chri-
ſtus Deus, vt oratio fiat ab vrgenti neceſſitate: *Ab*
indigentibus enim, non à matre, id quærendum erat.
Vt quod non impetrauit Maria, impetraret neceſſi-
tas. Quid exaggeratius? Sic dicitur hîc, v. 8. quòd
Iudith. *Clamauit omnis populus inſtantia magna,* afflictatus
tantā calamitate. Nempe quidam clamabant ore, alij
ore tacito clamabant corde: at omnium vna calami-
Tertull. tas, vna vox erat,& validus clamor. Nempe *humanā*
apponunt neceſſitatem, tanquam deprecatricem: Et ſic
certò impetrant Dei auxilium & illuſtrem victoriam
de Holoferne teterrimo Hebrææ gentis hoſte. Et hic
v. 16. humiliationem, & tolerantiæ manſuetudinem
appellas vim orationis.

§. XXXIV.

Commentarius litteræ.

Verſ. 17. Deus cœlorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem.

Biblia Sixt. *Domine cælorum, & terræ, creator* 184.
aquarum, & Rex omnis creaturæ tuæ, tu exaudi Bibl. Sixt.
orationem meam. Septuaginta Biblia Compl. & Re- Septuag.
gia pro τὸ *Deus cælorum*, exſcribunt, *Dominator cæ-* Complut.
lorum: cętera non diſcrepant à Sixtianis. Vatablus; Bibl. Reg.
Domine cœlorum, et terræ, creator aquarum, Rex vere Vatabl.
ab te creaturum omnium, tu exaudi preces meas, quæ
miſericordia tua freta ſum. Hæ diuerſæ exſcriptiones Cur dica-
vtcunque locum explicant; ſed enucleariùs explican- tur Deus
dus eſt. Nempè, nuper Iuditha dixerat, Deum ad ope- creator a-
randum ardua quæque, non egere numeroſo, & va- quarum.
lenti miniſtrorum numero, vt humani Reges; id in
hoc verſiculo luculenter probat; quia Deus creator
eſt celi,& terræ,& aquarum, id eſt, creaturarum om-
nium, nam omnis corporea creatura, cęli, & terræ
nomine cenſetur in Scriptura. Addit, *creator aquarū:* Geneſ.
quia ex aquis plures cæleſtes, & terreſtes creaturæ
materiatæ dicuntur. Ira Lyranus,& Hugo exponunt Lyran.
hæc Iudithæ verba. Vnde genuinus ſenſus eſt. Cùm Hugo.
conditor ſis, ô Deus creaturarum omnium, omnia
tibi ad nutum obediunt, & nullus eſt, qui poſſit tuæ
voluntati reſiſtere, vt benè Carthuſianus. Fauēt Gre- Carthuſ.
cæ exſcriptiones, appellando hic Deum, cœlorum
Dominum, Dominum aquarum, & omnium crea-
turarum dominatorem, id eſt, deſpoticum dominiū
habentem in creaturas. Vnde Sanctius ſuperuacaneè
videtur dixiſſe: ideò Deum nuncupari hic, cęlorum, Sanct.
& aquarum Dominum, quia de cęlo pugnatum eſt
pro Ioſue contra Chananæos, & pro Debbora cōtra
Siſaram. Et aduerſus Pharaonem pro Iſraelitis, maris
aquæ diuiſæ ſunt, & Iordanis ſiccum prębuit iter eiſ-
dem. Neque enim Iuditha portenta ſimilia exambit
è cęlo, aut ex aquā, ſed opportunitatem, vt Holofer-
nem ſuo ipſius acinace petimat: *Fac,* inquit: *Domi-*
ne, vt proprio gladio eius ſuperbia amputetur.

Exaudi me miſeram deprecantem. Profectò huma- 185.
na miſeria illex eſt diuinæ miſericordiæ; neque tan-
tùm preces acuit; ſed impetrationem felicius nego-
tiatur. Sic verſiculo præcedenti, vt ſcribitur in textu
Græco, Dum alloquens Iuditha fatur: *Humilium es* Iudith.
Deus, minorum es adiutor, ſuſceptor infirmorum, de-
ploratorum protector, deſperatorum ſaluator. Ideò
autem ſe dicit miſeram, etſi facilè poſſet ipſa cala-
mitatem declinare conciliāns Holofernem ſibi, quia
ſcilicet *afflictionem, & miſeriam ſui populi reputabat* Lyranus.
ſuam, ait Lyranus. Addit Præſumere
Et de tua miſericordia præſumentem. Τὸ *præſumen-* ſumitur in
tem poſſe etiam ſumi in bonam partem (tametſi ſę- bonam par-
piùs in malam vſurpetur,) probabam ſuprà ad cap. 6. tem.
verſ. 5. vbi aiunt Bethulienſes ad Deum: *Non derelin-* Iudith.
quis præſumentes de te, vbi multa loca artuli ad id
adſtruendum, quæ ibi videri poſſunt. Singulariter
hæc verba commentatur hic Carthuſianus, aiens: Carthuſ.
De tua miſericordia præſumentem: quia per te facere
ſpero, quod meis viribus me poſſe implere diffido. Qua-
ſi humilis diffidentia de ſe, & ſuis viribus, ſit pia prę-
ſumptio de miſericordia diuina. Sic caſtigat Iuditha
ſuperbam hominem arrogantiam, & ambitioſam de
ſe præſumptionem!

Memento Domine teſtamenti tui, & da verbum Vers. 18.
in ore meo, & in corde meo conſilium corrobo- 186.
ra, vt domus tua in ſanctificatione tua permaneat.

Sixtiana

Sixtia. Sixtiana Biblia sic transtulêre hunc locum. *Da verbum meum, et deceptionem, in vulnus, & liuorem eorum qui contra testamentum tuum, & domum sanctificatam tuam, & verticem Sion, et domum possessionis filiorum tuorum deliberauerunt dura.* Septuaginta, Biblia Regia, & Complut. τὸ *liuorem* vertere *cicatricem.* Lucifer: *Da verbum, versutiam & suasionem in vulnere, et in liuorem eorum.* Alij in notis Romanorum: *Da verbum meum, & deceptionem, et vulnus, & liuorem eius.* Vatablus: *Fœderis tui Domine memento. Converte sermonem meum in fraudem, & vulnus, ac flagellum eorum, qui contra testamentum tuum, &c. dura ceperunt consilia.* Sint hæ scriptiones aliquale huius versiculi commentamentum. Singula tamen verba breui excursione interpretor.

LXX. Bibl. Reg. Lucifer. Vatabl.

Memento Domine testamenti tui Loquitur Iuditha de Deo anthropopathos, more inquam humano: Deus enim neque obliuisci, neque recordari potest, omnia .n. ei præsentissimè adsunt. Porrò sicut quando homo diu neglexit aliquid operari, cùm tandem illud operatur, dicitur illius rei meminisse: sic de Deo concipit humana mens: petitque Iuditha vt Deus opere testetur se meminisse testamenti sui: Quod dixit Zacharias, Lucæ 1. v. 72. *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti.* Testamentum in Biblijs idem est, ac pactū, seu fœdus: 1. Mach. 1. v. 12. *Exierunt ex Israel filij iniqui, & suaserunt multis dicentes: Eamus & disponamus testamentum cum Gentibus*, Sic *arca fœderis*, seu *arca testamenti* dicitur. Vulgarine hæc eruditio, & quæ longâ probatione non eget. Sensus itaque est Memento, Domine, fœderis olim initi cum patribus nostris, Deuter. 30. v. 2. vt si quando populus tuus ab iniquitate se converterit ad te, tu miserearis illius, & iniurias, quas aduersus eum moliuntur, in sua ipsorum capita convertes. Ita Anselmus Laud. Lyra, Hugo, Sanctius, Emanuel Sà, & Carthusianus. Qui addit τὸ *testamentum* posse vsurpari pro religione, & cultu. Vt sensus sit: *Memento testamenti tui*, id est, obseruantiæ & religionis, quam per Moysen nobis tradidisti, vt eam conserues. Hæc expositio valde concinit cum præcedentibus.

Mach. Testamentum sumitur pro fœdere. Deut. Anselm. Lyra. Hugo. Sanctius. Sà. Carthus.

187. *Da verbum in ore meo.* Id est, da mihi labia Charitatis, & gratiæ, quibus Holofernem piè decipiam, & religiosâ fraude incautum petimam; ita Lucifer, & Vatablus, & reliquæ exscriptiones Græcæ: *Et in corde meo consilium corrobora:* Nempè petit consiliosam prudentiam, vt solerter deliberet de agendis, & agenda feliciter exequatur. Cor sumitur pro mente, quæ est cogitatoria facultas: *Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Matthæi 9. v. 4. Addit scopum, quem intendit, *vt domus tua* (id est, templum tuum,) *in sanctificatione tua permaneat*, id est, in religione, & cultu, qui in nobis vnicè viget, & ab Holofernis impiâ tyrannyde iam nutat, & casum simili ruinam minatur. Hæc adeò facilia sunt, vt nec dici deberent, sed nec prætermitti possunt, ne imperitus querulè desideret, quæ doctus fastuosè fastidit.

Lucifer. Vatabl. Matth.

Vers. 19. *ET omnes gentes agnoscant, quia tu es Deus, & non est alius præter te.*

Biblia Sixtiana: *Et fac super omnem gentem tuam, & omnem tribum cognitionem ad sciendum, quia tu es Deus omnis virtutis & potentiæ, & nō est alius protegens genus Israel nisi tu.* Septuaginta interpretes. Biblia Gotthica, Lucifer Calaritanus, & Vatablus, parùm in verbis dissentiunt. In Complutensi, & Regia versione aliquid ex his desiderantr, sed quod sententiam non mutat. Huius versiculi sensus expeditus est. Nempè auditâ populi, & religionis tuæ liberatione per imbellis feminæ manum operatâ, omnes gentes cognoscent, verum esse Deum, quem adorat Hebræa gens, & præter eum nihil esse diuinum, neque in cęlo, neque in terra. Scilicet ingeniosâ peritia ambit Iuditha; vt non tam populo suo grande hoc liberationis beneficium indulgeat Deus, quàm suæ ipsius gloriæ, cui ipsa impensè studet.

LXX. Bibl. Gott. Lucifer. Vatabl. Bibl. Regia.

§. XXXV.

Christus Deus elogium incarnationis quodammodo debere videtur Orationis merito.

INter summas orationis laudes, illa in paucis celebris est, quod Christus Deus (ex omnium virtutum deflorationè constructus homo) propè ex oratione videtur conflatus, ex precibus coalitus. Nempe vbi primùm decretum est, vt Deus fieret homo, contemplari licet virtutes omnes pio ambitu quasi candidatas, exambire magnum Incarnationis ministerium, augustum fore sibi reputantes, si earum operâ diuinum Verbum caro fieret. Humilitas in Maria officiosa adest, adest & Obedientia placens obsequij gratiâ, adest & Virginitas ornatu pudoris venusta, adest sedulus omnium virtutum Chorus, religiosâ ambitione procurans proximam operationem mysterij: sed (dicam audaciusculè,) Orationis singularis prærogatiua est; cæteris virtutibus palmam præripuisse ad arcanam operationem magni seculorum mysterij. Ad quod comprobandum sufficere affirmare, veterum Patriarcharum, & Prophetarum orationes Sacris Biblijs consignatas, meruisse (saltem de congruo, vt loquuntur Theologi,) Incarnationis substantiam, Quæ est sententia S. Thomæ 3. p. quæst. 2. art. 11. Valentiæ quæst. 2. punct. 8. Suarez disput. 10. sect. 6. Tanneri quæst. 3. dub. 7. nu. 252. Puteani ibidem dub. 2. Bonacinæ disput. 2. quæstion. 12. punct. 5. §. 1. Caietani quæst. 2. art. 11. Aluarez quæstio 2. art. 11. disput. 17. nu. 16 Cabreræ ibi disput. 5. nu. 17. & vulgò Thomistarum contra Scotum in 4. distinct. 2. quæst. 1. & contra Vasquez tom. 1. in 3. part. disp. 22. cap. 4. nu. 38. & disput. 23. cap. 5. n. 27. Nec iuuat, nec vacat id probare, quod mihi semper verosimilius visum est. Quod remitto ad ferias Theologorū Scholas. Satis nunc esto, Sanctorum Patrum orationes ipsam Incarnationis substantiam meruisse, impetrasse, perpetrasse supplici precum vi precatiè omnipotenti. Vt ita orationi debeantur non tantùm diuinæ Incarnationis circumstantiæ, sed etiam ipsa Incarnationis substantia. Magnum planè orationis elogium!

188. Antiqui Patres meruere oratione substantiā Incarnationis. S. Thom. Valent. Suar. Tann. Putean. Bonac. Caiet. Aluarez. Cabrera. Thomistæ. Scotus. Vasquez.

Verum grandius quid est, B. Virginem proximè incarnationem operari precariâ orationis efficaciâ. Luc. 1. v. 38. dum Gabriel Incarnationis suadendæ minister virginem alloquitur, explicato iam arcano diuinæ concorporationis modo, sic Maria, plaudente cęlo & solo, respondet Angelo: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Valde dubium est apud commentatores an hæc verba sint Mariæ consentientis, an optantis? Mitte nūc sententiam sancti Irenæi lib. 3. c. 3. S. Damasceni lib. etiam 3. c. 2 & Bedæ ibi, quia diu perplacet S. Ambrosius magnificè de oratione opinatus. Sic fatur Ambrosius: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Habes obsequium, vides votum: Ecce ancilla Domini: apparatus officij est: fiat mihi secundum verbum tuum, conceptus est voti, Conceptum votum* intelligit orationem Ambrosius, vt ex contextu liquet, & cēset optimus interpres Maldonatus ibidem. Ecce Beata Virgo roseo ore spirat suauissima verba: *Fiat mihi secundum verbum tuum,* quibus proximè successit Incarnationis mysterium; neque eidem annuit Angelo, sed Deum deprecatur, vt statim corporetur, quod & tunc Spiritus sancti operâ virgine cooperante factū est. O felix oratio, quæ faustè inchoat, & beate auspicatur augustissimum diuinæ Christi Dei Incarnationis arcanum! Pulchrum planè orationis elogium, & cui propè inuideant virtutes reliquæ.

189. Luc. B. Virgo oratione peragit Incarnationē. Irenæus. Damasc. Beda. Ambr. Maldon.

 Neque

190. Neque prima dūtaxat vitæ auspicia, sed etiam vitæ ipsius diuturnitatem velut exambit Christus quodammodò debere orationis merito. Luc. 11. v. 1. *Fa-* Luc.
ctum est, cùm esset Iesus in quodam loco orans, &c. Super quibus verbis sic scribit S. Cyrillus: *Cum autem* Cyrillus.
habeat omnis boni plenitudinem, cur orat, si plenus est, & in nullo penitus eget? Ad hoc dicimus quod competit ei ex modo dispensationis in carne, cum voluerit humana prosequi. Scilicet Christus Deus nullius rei est indigus, quippe qui homo Deus est & ab Incarnationis instanti exundans gratijs omnibus. Quorsum ergo orat, qui omnibus abundat? Orat (inquit Cyrill.) *ex modo dispensationis in carne, cùm voluerit humana prosequi.* Nimirum fortè videtur orare, vt vita ipsius Christi, & ipsa Hypostatica vnio, quæ illi est omnium gratiarū ius, & thesaurus æternùm perseueret? Non quia alioqui non perseueraret; sed quod aliunde habet, fortè vult habere titulo, & velut debito orationis. (Ex vulgati Theologia verosimilius est, idem donum posse pluribus titulis possideri, quod nemo nescit; qui aliquid scit.) Saltem Christum potuisse diuinitùs mereri continuationē Incarnationis docet Suarez disput. 10. sect. 4. Tannerus disp. 1. quæst. 3. dub. 7. n. 249. Puteanus quæst. 2. art. 11. dub. 1. conclus. 3. Et sicut incarnatus est ex veterum Patrū antiquis precibus, & recenti B. Virginis oratione sic optare quodam modo videtur eiusdem Incarnationis diuturnitatem, seu hypostaticum nexum diu possidere etiam felici orationis titulo. Neque hoc debet mirum alicui videri, cùm etiam regiam auctoritatem, quam habet summo diuinitatis titulo, possidere dicitur etiā orationis nomine Psal. 2. v. 8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam.* Vide, quòd Maiestatem regiam, quam habet à diuinitate, petit, à Patre, vt eam habeat etiam orationis iure.

(Margin: Christus ue orando pe t nui Incarnationis cō tinuationē. Suarez. Tanner. Putean. — Psal.)

191. Quin etiam Christus Deus suam felicitet funestam mortem, quā tartareis hostibus profligatis, deuicto inferno Crucis erexit trophæum, ad Diaboli inuidiam, & Dei gloriam, quasi debere vult orationis ministerio. Lucæ 23. v. 23. *At illi instabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur.* Ad quæ verba sic fatur opportunissimè Beda: *Quia vero totam accusationem, quam aduersus Dominum detulerunt, sollicita Pilati interrogatione videbant euacuatam, tandem ad solas se preces conuertunt.* Vnde cōfestim Pilatus, *adiudicauit fieri petitionem eorum.* Vides precationis, (etiam non bonæ) ministerio, Christum Deū, qui vitam inchoauit ab oratione, etiam ab oratione finirē. Vt qui vitam quodāmodò orationi debeat, debeat & mortem: ne quid sit in Christo, quod ab Oratione non sit. Et non mirum videatur, vt ab Oratione quodammodò habeat esse, cuius nomen quasi oratio est. Ioan. 1. v. 1. *In principio erat verbum.* Non *verbum*, sed *sermo*, aut *Ratio* scribitur à Tertulliano in Apologetico c. 21. à S. Cypriano libro 2. contra Iudæos c. 3. S. Hilario lib. 2. de Trinitate, ab Ambrosio lib. de fide contra Arrianos. Sapientissimus Cardinalis noster Toletus Adnotat. 1. in cap. 1. Lucæ aduertit Græcam vocem λόγος, quam vulgatus Interpres interpretatus est *verbum* significare etiam *orationem.* Fortè hic oratio, idem significat quod *sermo, verbum, ratio.* Quid si Deus ita voluit honorare nomen orationis, vt se nuncupari voluerit pulcherrimo orationis vocabulo? Sicut Apocalypsis 3. v. 14. Deus appellatur *Amen,* qui est vox annuentis: *Hæc dicit, Amen testis fidelis, & verus, qui est principiū creaturæ Dei. Amen* autem nouum est Christi Dei nomen vt notauit Ribera ibi. Quis miretur quod qui habet concedentis nomen, nomen petentis non refutet?

(Margin: Christus moritur orationis ministerio. Lucæ. — Beda. — Ioan. Tertull. Cyprian. Hilar. Ambros. Tolet. — Ribera.)

Ex dictis liquidò constare videtur, Christum Deū olim prædestinatum priscis Sanctorum Patrum precibus, recenti oratione Deiparæ incarnatum ad vitæ auspicium, & supplicatione Iudæorum damnatum & eius sacratissimum nomen vel ab oratione, vel saltem ab orationis impetratione censeri. Quid magnificentius dici potest de oratione? Nonne hic piè præsumit oratio? Rectè ergo Iudiha in hoc cap. vers. 17. bene docta in re orationis, suam deprecationem de misericordia diuina *præsumere* affirmat.

§. XXXVI.

Oratio ad Deum, laxamentum est ab angoribus, & ærumnis humanis.

Flebilis mortalium natiuitatis prophetia est ærumnarum quibus durè angitur homo toto vitæ curriculo. Hinc innectitia gaudia auidè expetit, & sollicitè quærit à creaturis. Sed frustra labor. Spe oblectamenta sunt, te mera & vera cruciamenta. Nam omnis creatura inops gaudijs est; vana suggerit leuamenta, breuia, pœnitenda, & in contrarium abitura. Consolatio, quæ ab homine est frontem tantisper remittit sed non implet pectus; medicinam non facit, sed dolorem; & bono licet animo replicat dolendi causas, non tollit. Hinc fit vt ærumnosius ægrotemus à remedio. Ergo quandoquidem omnis humana cōsolatio ad dolorem, & angorē vergit, discamus gaudere ne nos premant, & obruant obuiæ tristitiæ fœti fluctus. Tene Orationis portum, & sospes, & securus eris, ridebisq; tristium calamitatum procellas, Oratio, oratio inquam, potest te præstare felicem, & verè hilarem. Disijce, & cōculca omnia, quæ extrinsecus solatia mentiuntur, & introrsum excruciant. Futile gaudium tibi promittitur à creaturā, Ad verū gaudium specta, de Deo gaude, & gaudebis solide. *Tristatur quis in vobis? oret.* Iacob. 5. v. 13. O facile, obuium, & expromptè parabile ærumnarum laxamentum! ô probatissima antidotus contra mœstitiæ venena! Ne à creaturā gaudij inope emendices gaudium Quære à Deo veræ lætitiæ vbere fonte, vera gaudia, & dum sollicitè quæris, aflatim reperisti, Oratio quærit, inuenit, & potitur exoptato gaudio.

(Margin: 192. — Iacob.)

193. Altè mœstus erat Dauid, tot calamitatum fluctibus penè obrutus: ab amicis proditur ab inimicis impetitur, à Rege ingrato, & crudeli sæuè quæritur ad necem. Extorris fugit à patrio solo, inops penuriam patitur, vt perduellis proscribitur, sylnicola peregrinatur, timet extrema quæque, profundè mœret ob immetitas calumnias, & ærumnas. Audi voces Dauide dignas Psal. 76. vers. 3. *In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis.* (in oratione sublatis) *nocte contra eum, & non sum deceptus.* Attentiùs aduerte ad verba, quæ subdit: *Renuit consolari anima mea. Memor fui Dei, & delectatus sum.* Τὸ *Renuit* sic explicat Apollinarius: *Recusabam præcordijs consolantem audire* S. Hieronymus, *Noluit se consolari anima mea.* Psalterium Ambrosianum, *Noluit consolari anima mea*, scilicet ab alio. Viuaciùs vertit Cassiodorus, *Negauit consolari animam meam.* Quasi dicat Dauid: cùm tot ærumnis dirè premebar, & feralissimis calamitatibus penè obruebar, & viuendi tædio nauseabam ad omnia mœstitudinis laxamenta, *renui, nolui, negaui,* consolationem, & sæuientis tristitiæ leuamentum. Et cùm propè pertinaciter recusarem & præ tristitia abijcerem quodcumque leuamen, & me illi *negarem:* tunc, tunc inquam, *memor fui Dei, & delectatus sum.* Nempe sic sæuam tristitiam, tristitiæque causas deludit, & fugat vel leuis, & subita precatiuncula, vt feralem mœstitiam verterit in festum gaudium, & felicem, & beatam lætitiam. O facile & expromptum remedium!

(Margin: Oratio laxamentum est ab humana tristitia. — Psal. — Appoll. Hier. Ambr. Cassiod.)

194. Infamis causæ dedecore, & sæuissimi cruciamenti doloribus angebantur ambo latrones: Compatienti Christo, & Collegæ passionis improperabant inhumanè impijs blasphemijs: Nec Christus Deus latronis vtriusque latero, & damnationis socius, mitigabat cruciamenti sæuitiam, nec Christi Dei aspersā san-

(Margin: Oratio sancti latronis frustrat ærumnas.)

sanguine, laxamentum sentiebant ab immanitate supplicij, & sæuienti pœnæ diro cruciatu. Et ecce tibi latronum alter cælesti instinctu contigit ad diuinas preces, Luc. 23. v. 42. clamans: *Domine memento*
Luc. *mei, cùm veneris in regnum tuum.* Cuius precatiunculæ arbitrio, & mitiganit tormenti immanitatem, & paradisi glorias spe prælibauit. Audi pulchra ver-
Emiss. ho. de B. Laur. ba Eusebij Emisseni: *Memento*, inquit, *mei: Gloriosa voce præsentes temperat cruciatus. Temperat dicimus, quia etsi pœna cœperit in latrone, consummatur in martyre Hodie mecum eris in paradiso.* Nempe pius latro dum feralibus pœnis dirè excruciatur, sic tormenta laxauit arcano orationis artificio, vt felicitarit supplicia, & beatit cruciamenta tactus orationis spe præproperus paradisi inquilinus, colonium transmittens in cœlum. Infelicis latronis pœnas suffert, sed orationis beneficio eas tolerat felicitate Martyris: pia martirij gaudia prosperant infaustas latronis pœnas. Porrò martyrum gaudium exaggeratioris lætitiæ symbolum est, præcox gloriæ prægustus,& paradisiacæ beatitudinis ab spe præmatura libatio. Ergo immane supplicium quod à latronis impatientia cepit, Orationis ingenio æmulatur Martyrum glorias,& ambit paradisi delicias. Sic enim Oratio *præsentes temperat cruciatus: quia etsi pœna cœperit in latrone, consummatur in martyre.* Quocirca latro etsi diro excarnificatus supplicio, Orationis Echû audit: *Hodie mecum eris in paradiso*; In tormentis spe prælibans beatas paradisi glorias.

Iob 13. v. 4. Vir à calamitatibus celebris, fortunæ
195. Idolũ quia nescit orare nequit consolari. pila, patientiæ meta sanctitatis gloria. Quis Iobi duras ærumnas vel recensere audeat? Iacebat ille nuper gloriosè opulentus, facultatum inops, honoris panper filijs orbus, ab vxore infectatus, corpore ægerrimus, corde mestissimum: adsunt impigri eius quondam amici, vt illius calamitates consolatione miti-
Iob. gent. Fastidit Iobus amicorum, lenamen, & onerosos, & prægraues consolatores eos appellans: *Cultores peruersorum dogmatum* nominat. Pro quibus verbis sic scribitur in Hebræâ origine *Sanaecre*, vel *consolatores idoli.* Id est falsos, inanes, mendaces; vel si manis, truncum, aut stipitem consolantes: sic discœptant interpretes Litteralis sensus. Verùm sciscitari iuuat quare Iobus amicos consolatores humanam consolationem amicè suggerentes, vt temperent calamitatum miseriam, appellet consolatores idoli? Quid simile habet Iobus in sterquilinio squalidus, cũ Idolo in sublimi ara conspicuo, & splendido? Quis affectet consolari Idolum, gentium Votis, & precibus inclytum? Idolum omnes supplicant, Idolum supplicat neminem. Imò fortè hæc est energia horum verborum. Quasi dicat Iobus: Cùm idolum sit mutum quoddam simulacrum, neminemque orare possit: Hinc fit vt vos. ô amici, perinde me consolemini, ac si consolaremini Idolum, quod etsi omnium orationes excipiat, orare nequit: & inde nec potest consolationem accipere. Quasi omne in ærumnis solatiũ ab oratione sit; nec vulgò possit consolationem accipere, qui nequit Deo preces fundere. Vnde vos dũ frustra nitimini me consolari, onerosi consolatores estis, seu consolatores Idoli. Nempe humano lenamine sic me consolari nitimini, vt qui affectaret consolari Idolum, quod ineptum est ad supplicandum, & orandum: cùm mutum idolum orare non possit, nec idolum deceat oratio. Liceat sic locum
Iudith. hunc ad Mores versare. *Miseram* se dicit Iudith, antequam Deum deprecetur, vers. 17. & ab oratione sic de Deo *præsumit*, vt delibet gaudia victoriæ: nam mox induta festo, & eleganti ornatu, non tam lætam victoriam parat, quàm præmaturè celebrat victoriæ triumphos.

§. XXXVII.

Christi Dei velut parcitas in terris, munificè negotiari videtur liberalitatem in cælis.

SEntentiosè dixit Seneca: *Magnus ille est, qui in diuitijs pauper est.* Imò paruus, illiberalis, & auarus 196. Seneca in lib. de paupertate.
est, qui ipsis opibus velut depauperatus, pauperem vitam agit in summa rerum copiâ. Nam in egestate inopem agere, paupertas est; in diuitijs verò pauperem esse, magnanimitas non est; sed auaritia. Verùm homo qui diuitias recondit & diligenter asseruat, vt largiùs donet, bene magnus est, verè diues est. Quid enim magnificentius, quàm tecum parcius agere, vt erga alios munificentior existat? Ergo Magnus ille est, qui in diuitijs pauper sibi est, vt alios suâ paupertate diuitet opulentius. Profectò auarè diuitias recondere, vt in opportuna occasione munificentius donet, ingenium liberalitatis est, & munificentiæ largioris exaggeratius ænigma. Quarunt aliqui causam, ob quam Deus infinitè munificus, in hac vita persæpe non se præbeat admodum liberalem erga homines. Quare Dei misericordia beneficijs suis non anteuertit necessitates humanas? Auarè recondet munera, qui munerare cumulatius exambit: Ciò dicam, vt semel quod res est, aperiam sciscitantibus. Aliquando non admodum exprompta & liberalis videtur Dei misericordia in terris, vt magnificentior videatur in cœlis. Tot enim tantaque gloriæ munera apparat Deus ad munerandum homines in futura beatitudine, vt veluti auarè videatur aliquando agere in hac vita, quò munificentiùs agat cum electis in vita beata. Nempe Deus agit cum hominibus humano idiomate: & res Dei explicat vt res hominum: & infinita ex finitis pro humano captu mittitur. Vnde Deus ad intimandum Ecclesiæ quam liberaliter & quasi effusè donet beatis cœli glorias, aliquando videtur in terris parciùs agere in rebus gratiæ, quò censum videatur cumulatiùs exaggerare ad munera beatitudinis. Tantas enim gloriæ gazas opulentissimè donat in cœlo beatis, vt non tantùm ex infinito omnipotentiæ thesauro, sed etiam ex diuturnâ olim velut parsimoniâ, videantur exprompta ad largiotis munificentiæ ostentationem.

Lucæ 12. ve. f. 37. agens ex communi interpretum 197.
consensu de beatæ gloriæ largitione, ita scribitur: Luc. Deus se præcingit, & mox cumulatius beare videatur.
Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Satis difficilis quæstio est, quo vero sensu dici possit, quod Deus in cœlo præcingit se ad ministrandum gloriam Beatis. Quid significat hæc Dei præcinctio in cœlis? Omitto plura, quæ ibi cateruatim adaggerant commentatores, vt citiùs dem singularem Theophylacti, commentationem accommodatissimam huic rei. *Præcinget se*, (inquit Theophylactus) *in eo quod non totã vbertatem bonorum largitur; sed hanc cohibet secundum certam mensuram.* Nempè *Præcingere* propriè significat, priùs se cingere. Vnde cùm agatur de beatitudinis gloriâ, luculentus enadit sensus ad mores. Ac si dicat Euangelista Lucas ex mente Theophyla- Theoph.
cti: Deus vsque eò liberalis, & munificus est in cœlo erga beatos, vt priùs scilicet in hac vita, *Non totam bonorum vbertatem largiatur, sed tam cohibet secundum certam mensuram*, quò in cœlo liberalior appareat in beatitudinis largitione. Hunc sensum reddit τὸ *Præcinget se, & transiens ministrabit illis*, delicias Empyreæ beatitudinis. Hispanè viuacius explicatur vulgari hispanismo: *Parece que se ciñe Dios, y se estrecha en los demas gastos, para hacer mas caudal que dar en la bienabenturanza*; Alibi hunc lo-

Gelada in Iudith.

cum tradens ad aliud thema, aduertimus, Deum loqui more humano vt decet loquentem cum hominibus (ſic dicitur pœnitere, recordari, bliuiſci, &c.) Porrò ſicut ſeculares principes aliquando detrahunt de quotidianis ſumptibus, vt ſemel poſſint ex ſubſidijs etiam diu congeſtis, in opportunâ occaſione largiorem munificentiam oſtentare: Sic Deus ſpecie tenus videtur ſe præcingere in hac vita; id eſt, vbertatẽ largitionum ad menſuram cohibere, quò opulentius beet, & beatiùs opulentet Beatos immenſâ beatitatis gazâ. Tanta enim eſt beatitudinis gloria, quâ prædeſtinatos vbertim munerat in cęlo, vt quaſi non ſufficeret. Omnipotentiæ promptuarium, ex eo quod detrahit quotidianis ſumptibus, exaggerare videatur diuinum cenſum, vt vberiùs ſuppetat ad largiendũ Profectò tanta eſt beatitudinis gloria, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, vt neque cogitatu humano; quantum vis piè audeat, poſſimus eam aſſequi. Vnde præfatâ hyperbole vtitur Euangeliſta ex mente Theophylacti, vt aliquo modo eius magnitudinem rimari valeat homo.

198. Seriò ambigunt, & iure mirantur interpretes, quomodo Deus ab eſſentia liberalis, quaſi recuſet dare hominibus, quod ſuum quodammodò eſt: *Poſtula* (inquit Pſal. 2. v. 8.) *à me, et dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam.* Et Matth. 6. v. 11. *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.* Ergo ſi regnorum principatus dicitur propria Chriſti hæreditas, quid neceſſe eſt, vt petitionis merito illam velut pretio redimat? Dein ſi panis noſter eſt, quare ſupplicationum rubore, illum cogimur mercari? & à Deo quidẽ. Aut ne dicatur noſter, ſi petitionis pretio emendus eſt; aut ſi noſter dicitur, vltrò donandus nobis à Deo eſt, etiã non petentibus. Nam quod noſtrum eſt, nobis donari, non apparet negotiũ gratiæ, ſed res videtur iuſtitiæ. Scio S. Chryſologum: Deum patrem ab auaritiæ vitio multis defendere, quando non admodum ſpontaneè videtur largiri bona filio Prodigo Saltẽ ex auctoritate Chryſologi certum eſt, filij Prodigi petitionem offendiſſe Patrem; ait enim: *Petitionis offenſam genitoris largitas comprobauit.* Quis non miretur iuſtam petitionem offendiſſe Patrem Deum? Præſertim ſi aduertat ad filij Prodigi verba, Lucæ 15. v. 12. *Pater da mihi portionem ſubſtantiæ, quæ me contingit.* Suam ipſius rem iure ſuo quivis poſtulat. Quid ergo offenditur liberalis pater eiuſmodi iuſta petitione? ô munificam Dei patris liberalitatem, auaritiæ ſpecie exaggeratã! *Petente vno ambobus diuiſit, vt ſcirent filij, quod ante tenebat pater, non fuiſſe auaritiæ, ſed amoris* Nempe Pater (quod munificentiæ nomen eſt, & liberalitatis titulus) non propter auaritiæ ſtudium dicitur offendi petitione filij exigentis propriam ſubſtantiam; ſed vt munificentiùs munerare videatur filios immenſitate gloriæ, non detrectat quodammodò haberi minùs liberalis; quod non auaritia, ſed vera & mera liberalitas eſt; nam *quod ante tenebat pater, non erat auaritia, ſed amoris.* Siquidem tam opulentè beare filios in beatitudine exambit, vt aliàs quaſi parcũ ſe quodammodò exhibeat, quo apparatum faciat munificis gloriæ largitionibus. Eleganter Saluianus, ſic fatur de Deo exigente retributionem gratam ab hominibus pro beneficio accepto; *Sed Deus inquis, non eget retributione. Non eget quidem iuxta omnipotentiam ſed eget iuxta miſericordiam.* Quid illuſtrius.

Pſal.

Dei velut parcitas in terris, negotiari videtur liberalitatem in cęlis.

Chryſolog. ſerm. 1.

Chryſol.

Luc.

Salu. l. 4. ad Eccleſ.

199. Quin & Chriſtus, qui etiam vt homo, eſt filius naturalis Dei (procul, procul ab homine Deo omnis ſeruitus, qui à diuinitate totus ingenuus eſt) ac ſi ſeruus foret, ſollicitat negotiatione meritorum ob induſtriam & ſudores redemptionis, ſtipendia à Patre Deo demereri. Vnde dixit Hugo ad c. 1. Matthæi quod *Chriſtus Eccleſiam de ſalario paternæ maieſtatis adamauit.* Nempè Chriſto, quia Deus eſt, vbertim ſuppetit inexhauſtus omnipotentiæ theſaurus, ſibi ad nutum expromptus ad copioſas beatæ gloriæ largitiones. Nihilominus ob egregiam operam, quam in negotijs redemptionis exhibet Patri Deo, ſalarium piè velut auarus exambit, vt etiam à ſalarij ſubſidijs, & congeſtis opibus munificentiùs prędeſtinatos muneret in beatitudinis gloria, ô liberalitatis ſingulare præconium! Verè filius, & totius hæreditatis verus Dominus, tanquam ſeruus ſalarium demeretur in terris, vt magnificentiùs liberalitatem ſuam oſtentare videatur in cœlis!

Chriſtus de ſalario redemptoris munerat liberalius.

200. Dubitauit quiſpiam, Cur Deus nullius rei indigus, (quippe ſibi vbertim ſufficit,) plura ab hominibus petat. Num auarè humanas etiam opes corrogare ſtudet, vt plus congerat, quod recõdat in ſui cenſus ęrario? ô liberales Dei petitiones! Eiuſmodi poſtulatio non eſt res auaritiæ, ſed negotium munificentiæ, Lucæ 20. v. 25. ait Chriſtus, *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* Ad quæ verba ſic fatur Origenes in Catena: *Poſtulat autem à nobis Deus, non quia neceſſarium habet, vt ei aliquid tribuamus ſed vt poſtquam ei dederimus, hoc ipſum nobis tribuat.* Quod arbitrium munificentiæ eſt & liberalitatis ingenium. Sic etiã dicitur Deus fęnerator, non illiberaliter auarus; ſed munificè liberalis. Quod eleganter tradit Hildebertus his verbis: *Porrò munera Dei damno ſunt poſſeſſoribus otioſis, quibus nolle negotiari ad lucrum, probe negotiatur ad ſupplicium. Magnus fænerator eſt Deus noſter, importune vſuras exigit ipſe creditor noſter. O beatum commercium in quo, nec vſuras exigẽs criminis arguitur, nec ſoluens in aliquo grauatur! o felicem negotiationem, in qua creditor eſt opportune importunus, & debitori plus quàm debet, debetur.* Quid luculentius pro hac re? Pende attentius hæc vltima verba, in quibus vigor totius ſententiæ apparet. Nẽpè Magnus fœnerator eſt Deus noſter, ſiquidem non ex auaritia, ſed ex liberalitate vſuras quaſi auarè videtur exigere, vt ita ſollicitet, & negotietur hominũ beatum lucrum: nam ex eiuſmodi vſuris plus ipſe vult debere, quàm debetur ipſi: quò enim plus gratię illi debet homo, eò magnificentiùs eum munerat auguſtioribus gazis gloriæ. O pijſſimam & munificentiſſimam Dei velut auaritiam; quâ ingeniatur incrementa largioris liberalitatis! Si, quod ſpeciem auaritiæ præbet, mera liberalitas eſt, quanta erit mera liberalitas? Si quaſi parcitas reciprocat in munificentiæ glorias, quàm munifica erit in gloria liberalitas? Quis non piè *præſumat de Dei miſericordia in cœlis,* quam tam glorioſè vel adumbrata parcitas ſic commendat in terris?

Luc.

Orig.

Deus à nobis aliqua petit ad vberiorem largitatem oſtendendam.

Hildebert. epiſt. 15.

Iudith.

---

§. XXXVIII.

Oratio non tantùm piè præſumit rem poſtulatam, ſed etiam appendices exambit gratias.

201. NEmo qui orat, audebit negare ſe beneficium accepiſſe: alioqui, qui Deum rogat non eſſet bonus interpres liberalitatis diuinæ, quæ fideli orationis commentario feliciter declaratus. Pluries oraui, inquis, nec ſemel exoraui. Fortè ad gratiæ cumulum differtur beneficium, non aufertur. Fortè maiùs quid accepiſti, & commutatum eſt quod poſtulaſti, in id quod poſtulare debuiſſes. Neque enim vlla videtur oratio ab impetratione vacua. Imò plura impetrat, quam petit. Tam eſt fęcunda impetrationis oratio! tanta eſt diuinę pietatis redundantia, vt plura condonet precibus, quàm mens noſtra capit, quàm humana cupiditas exoptat. Ad illud Luc. 22. v. 42. *Nõ mea voluntas, ſed tua fiat,* ſic fatur Dionyſius Alexandrinus: *Deus enim inexpertus malorum eſt, vult autem nobis dona largiri ſupra id, quod petimus, vel intelligimus.* Nimirum diuina munificentia vſque adeò liberaliter ſua dona parturit, vt pertingat donando, quò neque humana mens, neque auidior appetentia attingit optando,

Oratio impetrat ſupra quàm intelligit.

Luc.

Dion. Alex.

tando, quod ad reduntantiam diuinæ largitatis spectat. Quasi parum foret largiri quod oramus, plura etiam alia quæ non petimus, exoramus: quæ sunt velut consequentiæ orationis.

102. Oratio, quę sibi petit, alijs etiam impetrat. Matth. Hugo. Chrysost. Matthæi 6. vers. 9. Christus Deus attendens ad humanæ naturæ inopiam, bonorum promptuarium illi apponit obuium, videlicet orationem, à quâ depromat cælestium munerum gazas: *Sic ergo*, inquit, *vos orabitis: Pater noster qui es in cælis, &c.* Quare dum priuatè quis orat, iubetur dicere, *Pater noster*; *noster* dixit, non meus, aduertit Hugo ex S. Chrysostomo. Profectò qui Deum appellat, Patrem, confidenter orat, quia dum Patrem nominat, se filium fatetur; filius autem ius habet ad paterna bona filiationis priuilegio. Ergo quo certius rem impeteret, confisissimè iubetur petere à patre. Sed cur non dicit, *Pater meus*, sed *Pater noster*: nisi vt non tantùm significet ius suum, sed simul ius aliorum, & dum petit sibi: alijs etiam dissimulanter impetret beneficia. Quasi sterilis foret oratio, quæ exorat quod sibi soli petit, nisi etiam vnà exoret alijs, quod non petit. Luc. 15. v. 12. Filius ille pietatis auarus, luxuriæ prodigus, sic orat Patrem suum: *Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit, & diuisit illis substantiam suam.* Bellè aduertit S. Chrysologus: *Petente vno, ambobus totam substantiam mox diuisit.* O velut effusam liberalitatem! Quid est, quod petente vno, ambobus concedit, quod vnus vni sibi postulauit? cur quia vnus sibi soli petit, etiam alijs non petentibus tribuit? sufficeret bono & munifico patri vbertim postulata tribuere. At orationis vnius ferè non sufficit obtinere quod petit, nisi etiam exoret vltra id quod postulat, supra id quod intelligit, aut præsumit. Tam enim ambitiosè (vt sic loquar) audet humana oratio, vt ad redundantiam impetrationis, non contenta obtinere, quod postulat, vltra id quod mens intelligit, & optat cupiditas, ambiat impetrare. Vnde *petente vno, ambobus substantiam mox diuisit.* Quò omnibus innotescat, humanam orationem vbertim redundantem esse impetrationis.

Luc.

Chrysolog. serm. 1.

103. Actor. 3. vers. 4. Petrus, & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam: Et quidam vir, qui erat claudus ex vtero matris suę baiulabatur, quē ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa. Is cùm videret Petrum, & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat, vt eleemosynā acciperet. Intuens autem in eum Petrus cum Ioane, dixit: Respice in nos. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis: *Petrus autem dixit illi: Argentum, & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge, et ambula. Et apprehensa manu eius dextera alleuauit eum, & protinus consolidatæ sunt bases eius, & plātæ. Et exiliens stetit, & ambulauit, & introiuit cum illis in templum ambulans, & exiliens, & laudans Deum.*

Actor.

Oratio habet appendices gratias. Quis erit tam hebes, quis tam truncus, qui hanc historiam audiens, & credens, vt pote ab Euangelista scriptam, dubitet Petrum cū Ioanne hoc illustre miraculum perpetrasse? Planè id affirmare videtur Euāgelista Lucas, & concors interpretum consensio, & ipsa narrationis historia id expressè affirmat. At mysterio non vacat, sanitatem Claudi operatam esse inter orandum id est, quando publica, & solēnis fiebat oratio. Non est minus detrahere Apostolo miraculi gloriam, sed commendare orationis laudes. Nihil affirmo, dum refero Basilij Seleuci elegantissima verba: *Petrus, & Ioannes ascendebant circa horam orationis nonam, et quidam vir qui erat claudus ex vtero matris suæ baiulabatur. Orationis appendix erat claudi curatio.* Profectò stupendum miraculum est curatio hominis à natiuitate claudi, & quod dubio procul videtur tribuendum Christi Dei virtuti, operanti per verba, & attactum Apostoli: & tamen Seleucus Præsul illud videtur etiam attribuere publicæ orationi; quia horâ orationis tantum miraculum factū est. Quasi dubium ius publicæ illius orationis, quodammodò de miraculorum patratione æmuletur Christi Dei virtutem in Petro operantem. Sed animaduertendum est in solemni templi Hierosolymitani oratione, minimè postulati sanitatem claudi curati: quo ergo iure eiusmodi orationi attribuenda est? Nisi fortè quod non petitur impetratur, quod repugnat rei impetrationi. At consultò dixit Basilius: *Orationis appendix erat claudi curatio:* Scilicet erudire vult homines redundantias orationis; neqenim oratio quod petit duntaxat accipit, sed habet etiam oratio appendices, & quod minimè in mentem supplicantis venit, appendicis nomine tribuitur, ne tantùm quod petit accipiat, sed vltra mentem orantis secundum infinitam misericordiam concedentis: ô illustres orationis appendices, planè indices diuinioris munificentiæ!

Basil. Sel. Orat. 11.

3. Regum 3. v. 13. Rex Salomon superbo structurę genere ædificauit Dei templum, ornauit pretiosa supellectile, dedicauit festiuis plausibus, & numerosis victimis: Mox apparet illi Deus, vt pium, & opulentum obsequium remuneret. Optionem munerum facit: elegit consiliosiam ad gubernandos populos prudentiam. Placuit Deo Salomonis petitio, & sic Salomoni liberalissimè fatur Deus: *Sed hæc qua non postulasti dedi tibi, diuitias videlicet, & gloriam: vt nemo fuerit similis tui in regibus, cunctis retrò diebus.* Parum erat piæ orationis ambitioni, vt impetraret petitionem prudentiam, quam rogabat, nisi etiam orationis appendix foret opulentia gloriosior, & gloria opulentior, quam Salomon alia agens, & petens exorauit. Quod eruditè adnotauit sapientissimus Pater Maldonatus versans hunc Regnorum locum, dum optimè explicauit illud Matth. 6. v. 33. *Quærite primum regnum D. & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Quæ videtur metaphora sumpta à rebus non admodum pretiosis, quæ in rerum pretiosarum emptione, non computantur in pretium, sed dantur prò corollatijs. Quod confirmat illustri Salomonianæ orationis exemplo, quod nunc expendo. Profectò quod S. Basilius appellat *orationis appendicem*, vocat hic sapientissimus vir *orationis corollarium*. Scilicet legitima oratio suas habet appendices, sua corollaria habet, quæ sunt legitimę orationis, legitimæ, & necessariæ consequentiæ. Sic enim est munifica diuina largitas, sic religiosè præsumit humana oratio, vt ac si foret exiguum postulata impetrare, piè exambiat diuites donorum appendices, & opulenta munerum corollaria! Planè hæc est piè ambitiosa orationis præsumptio, quam expressit Iuditha hîc v. 17. aiens *Exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia præsumentem.* Neqi solùm sui incolumitatem, & populi liberationem deprecata est, sed plures etiam appendices gratias: nempe opulenta spolia, nominis claritudinē, & alia eiusmodi orationis corollaria, quæ sparsim in hoc libro recensentur.

104. Salomon impetrat orationis corollaria.

3. Reg.

Maldon. Matth.

Iudith.

§. XXXIX.

Vel adumbratæ vel somniatæ preces piè acceptantur à Deo ad nomen orationis, & rem impetrationis.

CÆli natura, vt loco sublimor est terrenis omnibus, sic & munificentior est: vtitur cęlum naturā suā, & proficuos influxus suæ munificentiæ bonos interpretes, perpetuò mittit ad terram: quæ grauissimis suis ponderibus sedens immota *circa se propterantis cæli fugam spectat.* Non tantùm cùm præ ariditate terra fatiscit, & magnis hiatibus anxiè quasi orat, inhians celestes imbres; sed etiam quando inerti lassitudine fessa, non curat fœcunditatem, affatim 105.

Senec. lib. de diuin. prou.

Arcana telluris oratio

à cęlo fœcundatur. Neque cęli accessus duntaxat, sed vel fuga ipsa cęli salutaris terræ est, & proficua, fœcunditatis gazas illi liberaliter impertiens, ac si cęlum rogaretur à terra. *Et erit in die illa, Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cælos, & illi exaudient terram, Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum*, Osee 2. v. 21. Ergo terra precariò diues est. Sed quis hos terræ clamores, quibus fęcunditatem à cęlo impetrat vnquam audiuit, Imò ingentes telluris hiatus, oscitantiam & inertiam dixeris; & tamen terra orare cęlum dicitur, & cœlum terræ preces exaudire perhibetur. ô mirum clamandi genus! ô adumbratam precandi formam! Terræ sitim, Orationem reputat Cęlum, quam attentissimè exaudit, & cumulatissimè rigat largis imbribus. Scilicet orationis vmbram, seu leue vestigium, & orationem reputat Deus, orationem appellat, & imperrandi energiam illi impertit abundè. Sic enim Deus exambit orationes humanas, sic exoptat dona sua mortalibus largiri, vt vel orationis vmbram, & quæ longè abesse videtur à re orationis tanquam legitimam orationem acceptet, exaudiat, muneret.

Osee.

106. Luc. Zachariæ dubium reputatur oratio.

106. Lucæ 1. v. 18. Apparet Angelus Zachariæ in templo, & felix nuncium de ortu, de nomine, & elogijs nascituri filij prędicit; Hęret ad verba Angeli Zacharias, & miraculo incredulus sic respondet Gabrieli: *Dixit Zacharias ad Angelum, vnde hoc sciam?* Planè indicat se non credere, nisi signum videat. Si adsit signum, fidem promittit rei attestatæ; secus non crediturus. Signum non petit, sed neq; recusat. Quis dicat vel dubitationem hærentis fidei, & penduli assensus esse orationem, quâ postuletur dubij solutio? Commétitium videtur eiusmodi orationis genus. Sed audiendus est Beda commentans verba quibus Angelus castigat Zachariæ dubietatem. *Ecce* (inquit Angelus Zachariæ) *eris tacens, & non poteris loqui*. Ad quæ verba sic fatur Beda; *Dat signum, quod rogatur, vt qui discredendo locutus est, iam tacendo credere discat*. Nempe duo facit Angelus eâdem operâ, & punit Zachariæ incredulitatem, & petendi dat signum, quo credere ferè cogatur. Eadem res & supplicium, & beneficium fuit, supplicium peccantis, beneficium precantis. Quæ sunt sapientissimi Maldonati sapientissima verba. Vide qualiter vel dubium rei attestatę dicatur Zachariæ oratio. Aliud est dubitare, aliud verè quærere, & rogare solutionem. Quis vnquam dubitando orauit; Quis dubietate fidei, meritũ precationis, & felicitatem impetrationis obtinuit? ô insigne humanæ orationis priuilegium! ô diuinioris munificentiæ encomium! meritum orationis reputat, qui elogium liberalitatis procurat.

Maldon.

107. Insolescebat Agar & superbo Abrahami coniugio, & prolis felicitate; Sara autem sterilitatis malò fortè exasperata, & ancillæ impudentiâ, cum illâ muliebriter rixatur, (rixentur interpretes iure, an iniuriè:) Fugam vltrò init Agar & exulare cogitur paupere viatico. Errat in solitudine, & lassa subsidit, vtero prægranata. Apparet illi Angelus, bono animo esse iubet, numerosam ab Ismaele sobolem pollicetur, & reditum suadet ad Abrahami domum Tunc Agar (vt habetur Geneseos 16. vers. 13.) *Vocauit nomen Domini, qui loquebatur ad eam. Tu Deus qui vidisti me*. Eruditissimus noster Mariana ex Hebræa origine orationem agnouit in verbo illo; *vocauit*, quod alij exscripserunt, *Inuocabit*, Vbinam est hæc oratio? quid precatur? Attentius perscrutare verba sacri textus, & vix reperies, nec vix quidem.

Genes.

Marian. Dei appellatio, & Dei oculi vocãtur oratio.

Mariana sic locum expedit, ad rem præsentem opportunè: *Vocabit nomen Domini, qui loquebatur ad eam: Tu Deus qui vidisti me. Quidam*, inquit, (*inuocauit:*) *& sic principium orationis erit Tu Deus qui vidisti me*. Ecce tibi inuocare, seu vocare nomen Domini, oratio dicitur, ac si vel Deum ore nominare, species sit orationis. Præterea aduerte, quod Agaris oratio est, *Tu Deus qui vidisti me?* ô hucusque inuisam, & inauditam orationem! Sicnè desipit eruditus interpres? Oculi Dei, seu diuina perspicacia dicitur oratio nostra? Profectò munifica Dei perspicacia, seu benefici Dei oculi, oratio nostra non sunt, nec esse possunt; oratio enim est res negotiationis humanæ, non attributum perfectionis diuinæ Verùm vsque adeò Deus noster cupiens est orationis humanæ, sic sua beneficia parturire procurat, vt vel diuini nominis appellationem, vel suæ perspicaciæ oculos intuentes humanam miseriam, misericorditer orationem appellet, vt orationem reputet, & ac si foret oratio, potenter impetret.

108. Psal.

108. Dauid Psal. 9. v. 17. aliàs 38. *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus: præparationem cordis eorum audiuit auris tua*. Qui se præparat ad postulandum, nondum orat, quomodo ergo exaudiri potest; Nisi fortè Deus innuat vel silentium orationis apud se esse linguatum, & eius liberalitatem auritam ad mutas silentij voces. Et quidem cùm humana oratio musicæ, & modulatissimæ citharæ comparetur, *Præparatio* ad orationem, erit veluti citharæ chordas ad harmoniam temperare, & ad musices numeros componere, quod molestissimum solet esse vel musicæ studiosissimis; nam raucum & inconditum sonum exhibet auribus, satisq; compensatur voluptas musicæ demulcentis aures, molestiâ audiendi absonã pręparationem citharę. Ac si dicat Psalmographus; Non tantùm delectat diuinas aures consona orationis cithara ad virtutis harmoniam præparata; sed etiam temperatio, vel præparatio ipsa Deum suauissimè demulcet. At τὸ *Præparationem* Remig. interpretatur, *Meditationem* Cassiod. *Concupiscentiam*. Et ita sensus erit ad rem opportunus. Nempe, Deus humanam meditationem, seu considerantiam necessitatis; quin, & sensum molestiæ, seu concupiscentia liberationis, etiam quando ipsam liberationem minimè postulat, pro oratione reputat, & qua oratio foret, eam exaudit. *Præparationem cordis*, seu *meditationẽ cordis*, seu *concupiscentiam cordis* eorũ audiuit auris tua: Hispanè dices: *El pensar y abondar vno en la materria de sentimiento; el deseo de salir bien de vn aprieto, para con Dios, corre placa de feruorosa oratiõ.*

Sensus ærumnæ, dicitur oratio ad Deum.

Remig. Cassiod.

109. Cassiod. Genes. Concupiscentia boni appellatur oratio.

109. Iuuat adhuc enucleare; & diuitare interpretationem Cassiodori, *Concupiscentiam cordis eorum audiuit auris tua*, ex illo Geneseos 21. v. 16. Vbi Agar non iam, vt nuper, sponte, sed coacta exire cogitur cum puero Ismaele è domo Abrahami; tenellus puer præ siti animam exhalabat, præmaturam filij mortem lugubri planctu deflet Agar: *Sedens contra, leuauit vocem suam, et fleuit. Exaudiuit autem Dominus Deus vocem pueri* Ad quæ verba sic scribit Oleaster: Fleuit mater; & Dominus, non quidem matris, sed pueri vocem audisse dicitur. Quod contra aliquos probat Mariana ex articulo feminino originis Hebrææ: Quis non miretur matrem orasse, & filium exaudiri? Quomodo audiri potest, qui non orat? Oleaster inde valdè commendat puerorum orationem. Quidam extollunt beneuolas amicorum preces, quæ vel nescienti amico impetrant beneficium. Alij B. Virginis Mariæ (quæ communis fidelium mater est) orationem sublimant. Benè est, ita dicatur: at puer Ismael laborat, non orat; periclitatur, non precatur: aquam non postulat, sed concupiscit; & inde Deus rectè dicitur exaudisse eius orationem, quia de eo Psalmista inquit, *Concupiscentiam cordis audiuit auris tua*. Nimirùm ipsam indolentiæ concupiscentiam, tanquam orationem acceptat Deus, & non orationem, velut orationem liberalissimè reputat ad rem impetrationis. Nonne hæc adumbrata oratio est? Imò Somniata, vt illa Chananææ in corde meditata oratio, antequam filiæ salutem postularet, & impetraret à Christo. De quâ sic apud Basilium Seleucum oration. 20. loquitur mulier Chananæa primò repulsam passa Saluatoris: *Quando*, inquit *vocem? qua leuamentum*

Oleaster.

Matiana.

Somniatæ preces eualent ad impetrãdum.

rum somniabam, &c. Oratio somniata futilis oratio est, orationis nomen habet, re orationis vacuum. Quid impetret somniata oratio? Verùm tanti est apud Deum vel somniata oratio, vt & orationis nomine venustetur, & re impetrationis non destituatur. Sapienter ergo Iudithæ preces *de misericordia Dei præsument*, hic vers. 17. Siquidem quæ vix, aut ne vix quidem preces sunt quasi preces Deus reputat, acceptat, exaudit. Quid non piè præsumat vera Iudithæ oratio, quando adumbrata, & somniata honoratur orationis nomine, & impetrationis re?

Iudith.

§. XL.

Dignitatis solitudo ambitur ab omnibus: qui æqualis fit magno, non parum illi de magnitudine detrahit.

210. OLim, & nunc nemo ex propriis tantùm se fore magnum existimat; ex aliorum tenuitate magnitudinem suam adstruit ambitio, & se habere putat, & quod ipsa habet, & quod non babet alter. Vnde sibi adimi credit, quod alteri adijcitur, & crescere præsumit aliorum decrementis, & de singularitate famam aucupatur. Audacter Magi ingressi Hierosolymam, Christum appellant Regem, aientes, Matt. 2. v. 2. *Vbi est qui natus est Rex Iudæorum: Vidimus n. stellam eius in Oriente*. Quæ est stella eius? Cuiusnam sunt stellæ reliquæ? quod iubar in cœlis micat, quod à Christo Deo non mutuetur fulgores. Cur quæso, hæc stella singulariter dicitur eius stella? Sanctus Maxim. hom. 4. Epiph. *Bene eius, quia quamuis omnes ab eodem creata, stella ipsius sint, hac tamen propriè Christi erat, quæ specialiter Christi nuntiabat aduentum*. Nempe reliquæ stellæ, non sic dicuntur stellæ Dei; quia commune omnium munus est, omnesque pariter gloriam Dei vocali taciturnitate deprædicant, nullaque specialem obtinet dignitatem, aut munus, quod aliæ stellæ non præstent. At hæc Magorum stella nobili vocabulo appellatur stella Dei, quia non obit commune omnium munus, sed specialiter Christum annuntiat, à quo speciali munere superbam banc nomenclaturam mutuatur, quo illustri vocabulo cœteræ carent, quia commune (licet præclarum) munus cum aliis obeunt. Vnde hæc stella cęteras antecellit nomine, & stella Dei singulariter dicitur; quia etsi cęteræ sint stellę Dei, hæc tamen quia expers consortis in officio est, grande, & illustre hoc nomen possidet, non tam à munere, quàm à muneris singularitate, & carentiâ consortis.

Stella Dei dicitur, quę singulariter lucet.

Matth.

Max.

211. Genesis 1. v. 16. dicitur *Fecitque Deus duo luminaria magna*, nempe Solem, & Lunam, & statim subiungitur: *Luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti*. Cur luminare minus dicitur: quod paulò ante dictum fuit luminare magnum? Tam citò decreuit? Vulgò dicitur Lunam Solis comparatione, cui associatur, euasisse *luminare minus*, & si prius dicta fuit luminare magnum. Hęc coniectura in eo peccat, quòd Luna coniunctior erat cum Sole quando dicitur luminare magnum, imò eodem vocabulo significatur cùm scribitur: *Fecit Deus duo luminaria magna*. Quam ergo ob rem mox, *dicitur luminare minus*? Aduerte attentiùs ad verba sacri textus: *Luminare maius, vt præesset diei; & luminare minus, vt præesset nocti, & stellas*. Quod pulchrè notauit Philo aiens: *Diei præfecit Solem, tanquam magnum Regem, nocti verò Lunam, cum cæterarum stellarum multitudine*. Scilicet Sol, quia solus præest, dicitur, luminare maius, & magnus Rex: Luna verò appellatur *luminare minus*: quia præest cum cæterarum multitudine, & sic à consortio stellarum minoratur; profectò Sol magnum dicitur, quia sine consorte præest; Luna verò, quæ in præfecturâ admittit consortem, minor appellatur à consortio stellarum decrescens; & quæ prius magna erat, iam minor est à consortis munere. Cum Luna sola præsidere nocti dicitur, simpliciter magna audit, minor verò à societate consortium stellarum, quæ consortio dignitatis portionem suffurantur à Lunâ.

Gen.

Luna dicitur lumina re minus quia simul cum stellis lucet.

Gen.

Philo. lib. de mundi opific.

212. Tertull. scitè dixit: *Periculum status sui Deus nullum est*. Reddiderat paulò ante rationem, *Nihil Deo par est*. Nimirum Deus nequit à diuinitate deponi; nequit enim diuinitas minui: quia nemo potest esse par Deo: nam si aliquid esset æquale Deo, illico detraheretur Deo, quod illi alteri adijcitur. Hinc lux loco Pauli ad Philipp. 2. vers. 6. qui agens de Christo Deo, inquit: *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, Valdè impedita sententia: hæreo in verbis Pauli, vt sententiam emedullem. Ait enim Apostolus, Non fuit furtum, quod Christus Deus æqualis sit Patri Deo. Num quisquis æquatur alteri apud homines, illud ipsum, in quo crescit, vt adæquetur, suffuratur ab illo, cui adæquatur? Rectè potest quis, aut à meritis, aut ambitione ita sublimari vt æquetur magno viro, quin ab illo quidquam detraxerit: nam absque sublimissimi decremento, solo sui incremento æquari potest cuique quantumuis sublimissimo. Ergo vt quis æqualis fiat magno, necessarium non est, vt à magno suffuretur magnitudinis portione. Imò semper necessarium est: nam eo ipso quod quis magno euadit æqualis, necesse est, vt ab eo auferat solitudinē in magnitudine. *Quando quidquid habet alter, se computat perdidisse*; vt aliàs dixit S. Chrysologus. Ergo Paulus, vt rem supra humanam experientiam, & captum, & inter præcipua Christi Dei encomia, collocat, quod Christus æqualem se constituendo Patri Deo, eiusmodi æqualitas non fuerit rapina, (quia eadem est diuinitas vtriusque personæ) Quasi dicat Paulus: Etsi Christus faciat se æqualem Patri, nihil ab illo furatur ex consortio æqualitatis, sicut accidit inter homines, nam qui se parem magno facit, tametsi ex propriis meritis crescat, tamen à Magno suffuratur solitudinem in magnitudine. De Magnatibus dicitur: *Qui ædificant sibi solitudines*, Bellè ergo Tertull. *Periculum status sui Deo nullum est*, scilicet quia *nihil Deo par est*. Præfatam Paulini loci expositionē suboscurè tradit Hugo.

Tertull. lib. de carne Christi c. 3. Christus æqualis Patri est nihil à tanta Christi magnitudine Patri decrescat. Ad Philip.

Chrysol. serm. 2.

Iob. 3. v. 14.

Hugo. ad c. 3 Genes.

213. Protoparentes humani generis creauit Deus multarum rerum diuinarum, atque humanarum notitia præditos, & tamen astutus serpens, vt eos pertraheret ad gulam arboris vetitę, sic suggessit: *Eritis sicut Dij, scientes, &c.* Genes. 3. v. 5. quibus verbis Euam tentauit, & vicit. Non adducar vt credam, feminam ambiisse diuinitatem; tum quia stultissima ea ambitio foret: tum quia id non proposuit malus dæmon, qui non dixit, *Eritis dij, sed sicut dij*, Adde quod id verè habebat tunc homo, qui ad imaginem & similitudinem Dei creatus fuit. Tam stolidus fuit vt ambiret, quod possidebat? Quo ergo modo his verbis decepit hominem callidus serpens? Quid energiæ occultauit his verbis, vt statim persuaserit sapientissimæ feminæ contemptum diuini præcepti, & eiusdem impudentem violationem? Opportunè Procopius: *volens* (Dæmon) *vt insusciperent nihil magni sentire de Deo, & vt existimarent non eum solum Deum, sed posse, & alios esse tales*. Nempe totum tentationis ingenium in eo situm fuit, vt dæmon diceret, *sicut dij*, quo existimaretur, non vnum tantùm quem viderant, sed plures esse Deos, & sic *nihil magnum sentirent de Deo*: quasi non esset vnus, & solus, sed alij essent diuinitatis consortes. Quo artificio sic Eua contempsit Deum, quem iam existimauit non esse solum, sed pares, & consimiles habere Deos, vt statim manum porrigeret ad pomum vetitum, turpi Dei contemptu. (Dicam luculentiùs:) Cum Deus credebatur vnus, adeò colebatur, vt non auderet homo vel tangere arborem diuino præcepto vetitam, at cùm alios diuini-

Genes.

Deus si solus non esset in natura, Deus nō esset.

Eua contemnit Deū putās posse esse plures Deos.

ninitate pares habere exiſtimatus eſt, vſque eò viluit eius auctoritas, vt confeſtim violarint eiuſdẽ præceptũ. N mirũ nihil magnum ſentientes de Deo, qui alios æquales Deos habere dicebatur. Nam Deus niſi ſolus in diuinitate eſt, Deus non eſt. Ad rem Tertull.
Tertull. lib. 1. adu. Marcio. c. 3. *Veritas Christiana diſtrictè pronuntiauit, Deus, ſi non vnus eſt, Deus non eſt*, Et infrà cap. 7. *ipſa idololagentium Dei vulgo; ſed Deus ea re, qua nemo Deus dicitur*. Vnde à ſolitudine vnitatis, maieſtatem diuinitatis poſſidet. En Nabuchodonoſoris ſuperbiſſimam
Iudith. ambitionem, qui c. 3. v. 13. dicitur præcepiſſe *Holoferni, vt omnes Deus terræ exterminaret, videlicet vt ipſe ſolus diceretur Deus*. Quaſi parum foret eius ſuperbiſſimæ elationi eſſe Deum, niſi ſolitudinem in diuinitate poſſideret: nam à conſortio decreſcit honoris ſublimitas Ergo conſultiſſimè Iuditha hic v. 19. ait: *Et omnes gentes cognoſcent, quia tu es Deus, & non eſt alius præter te*.

§. XLI.

Sanctorum Proceres, piè ambiunt Deo lucere, non mundo, vni Christo viuere, non ſibi.

214. NEmo aliis naſcitur, moriturus ſibi: ergo homo ſibi viuat, qui ſibi vnicè moriturus eſt: imò quia homo ſibi moriturus eſt, viuat non ſibi, ſed Deo, qui vita mortalium eſt. O verè felix, & feliciter beatus, qui non viuit vanæ ambitioni, ſed veræ gloriæ, qui non viuit mundo, ſed Deo. Porrò ſicut Heliotro-
Soli Deo viuere non Mundo. pium natiuâ vi perpetuò ad Solem, ſic ſpectat vita noſtra ad Deum, Deique gloriam, negligens mundialem pompam, & quidquid in mundo eſt, quod auertit à Christo, quod Deum non ſpirat, quod Deũ
Cant. non ſpectat. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi*, Cant. 6. v. 2. *Dilectus meus mihi, & ego illi*, c. 2. v. 17. Quid eſt *Ego illi?* Non tam Sponſæ os loquitur, quã affectus, plus ſignificat quàm dicit. *Ego illi*, ait ſponſa, id eſt, ego tota ſponſo meo viuo, illum, ambio, illũ ſuſpiro, illo deſtino opera mea, illi ſoli ſtudeo. S. Ber-
Bern. ſerm. 68. nardus *Dilectus intendit mihi, et ego illi, illo mihi, quia benignus, & miſericors eſt; Ego illi, quia non ſum ingrata: ille mihi gratiam ex gratia; ego illi gratiam pro gratia: ille meæ liberationi, ego illius honori: ille ſalutis meæ, ego illius voluntati: Ille mihi, & non alteri, quoniam vna ſum columba eius: Ego illi & non alteri neque enim audio vocem alienorum*. Ego illi, ait
215. ſancta Sponſa, quia totam me illi mancipaui, meaque omnia deſtinaui: ipſi, non alteri, neque enim alterius vocem audio, non titillantis voluptatis præſtigias, non concupiſcentiæ illecebras, non diuitiarum ſuperbiam, non ambitionis faſtum, neque audio, neque intelligo mundi voces: quidquid cogito, quidquid diligo, quidquid operor, ſoli Deo refero: Ego illi viuo, nec alii præter ipſum. Viuant licet alii mundo, viuant hominibus, quibus placere ſtudẽt, ego Deo ſoli viuo, & ita compeſco mundiales concupiſcẽtias,
Sen. Carol. Scrib. ca. 2. & ſeculi pompam. *Quis* (inquit ex Seneca Politico-Christianus,) *ſub alicuius ruſtica arboris protectus vmbra, luxuria ſua pompam ſolus explicuit? nemo oculis ſuis lautus eſt, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turba expectantis expandit. Itaque irritamentum eſt omnium, in qua inſanimus, admirator, & conſcius: ne concupiſcamus, efficies, ſi ne oſtendamus, effeceris: ambitio, & luxuria, & impotentia ſcenam deſiderant; ſanabis iſta, ſi abſconderis*. Multò ſanabis magis, ſi vni Deo viuas; Deo viuere, his caruiſſe eſt. Dic cum ſponſa: *Ego illi: & non alteri, neque ego audio vocem alienorum*: quæ ſumma virtutum eſt & Christianæ perfectionis faſtigium.
216. Pſalm. Dauid ad ſanctitatem factus vir, ſic de ſe dixit,
Deo viuere, non ſibi. Pſal. 21. v. 11. *In te proiectus ſum ex vtero*. Et verſ. 31. *Et anima mea illi viuet*, Etiam ſub diademate ſedem ſuam virtus reperit. Nempe ab vtero natus ſum, inquit Dauid, non regni ſolio, non ambitionibus ſeculi, non mundi delicijs, non otio, & gulæ, (quæ Regum vitia ſunt,) ſed ad Deum ab vtero proiectus ſum; quia illi ſoli natus, illi ſoli ab incunabulis ſeruio, illi ſoli viuo: ad Deum dirigo omnes meos actus, omnes vitæ meæ functiones illi ſoli dedico, illi operationes meas ab infantia deſtino, cui ſoli viuo, non mihi. Ac- Ad Gal.
cinit Paulus ad Galat. v. 19. *Viuo autem iam non ego: viuit verò in me Christus*. Deſiitne Paulus viuere, quia ait, ſe iam non viuere? Minimè, nam præſtantiorem, & anguſtiorem mutauit vitam. Opportunè Anſelm.
S. Anſelmus: *Viuo autem iam non ego, &c. Ego quidem à me ipſo extinctus ſum, quia carnaliter non viuo, ſed tamen eſſentialiter extinctus non ſum, quia in Christo ſpiritualiter viuo*. Scilicet Paulus ſibi extinctus, & mortuus eſt, quia Christus vigor, & vita eius eſt; incepit in Christo bene viuere, qui deſiit in ſe malè moti. O felix vita: quę Christo viuit! ô vera mors, quæ mundo viuit! Huius vitæ viuificæ ardenti tenebatur deſiderio S. Ignatius Martyr in epiſtola ad Romanos, vbi eos vehementer hortatur, ne precibus ſuis eius Martyrium impediant, aiens: *Metuo enim charitatem veſtram, ne ipſa me lædat. Vobis enim facile eſt, quod vultis facere*. Et poſt pauca: *Ignoſcite mihi, fratres: nolite impedimento ſitis, ne ad vitam perueniam, Ieſus enim eſt vita fidelium: Ne me velitis mori: mors namque eſt vita ſine Christo*. Ecce tibi Ignat. M.
quàm viuat vni Christo Martyr Ignatius. Cui etiam vixit alter ipſe Ignatius, ſanctiſſimus, inquam, protoparens noſter: cuius vnicum ſtemma fuit: *Ignatius ad maiorem gloriam Dei*.

Baruch c. 3. v. 35. agens de principatu Dei erga cę- 217. Baruch.
leſtia lumina; ſic fatur: *Stellæ dederunt lumen in cuſtodijs ſuis, & lætatæ ſunt: vocatæ ſunt, et dixerunt: Adſumus: & luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas*. Taceo ſtellas agere excubias in cœlo, prætereo fulgores vocari aſtrorum lætitiam, omitto perpetem Sanctus eximius vni Deo lucet.
ſtellarum curſum appellari præparationem ad vterius obediendum; & expendo ſtellas dici lucere Deo factori ſuo. Porrò naturalis ambitio lucis eſt, ſic fulgores oſtentare ſuos, vt omnium oculos ad ſe rapiat. Celas lucem? ipſa ſe prodit: abſcondis in abditiſſimo receſſu? vel per rimulas ſe manifeſtat, & hominum oculos ſolicitè quærit; neſcit latere, quæ videri ambit. Vnde vel humillimi Apoſtoli quia dicuntur fore inſtar lucis, Matthæi 5. verſ. 14. appellantur, *lux mundi*, quæ illuminat omnem hominem venientem in Matt.
hunc mundum; natura enim lucis eſt, lucere omnibus. Verùm hæ myſticæ ſtellæ apud Baruch (ô cæleſte prodigium!) ſoli Deo dicuntur lucere. *Luxerunt ei, qui fecit illas*. Nempe cælorum aſtra terras exortu ſuo illuſtrant, & omnibus lucent; at hæ terrarum ſtellæ, cælum tantummodò illuſtrant fulgore ſuo. *Los aſtros del cielo amanecen y dan luz à la tierra; mas eſtos aſtros de la tierra amanecen, y dan luz al cielo*. Parum hoc eſt: *luxerunt*, inquit, *ei, qui fecit illas*. Scilicet ſoli Deo lucent, non lucent hominibus, non cælo, non Angelis, ſed vni Deo lucent, ad Deum corrigunt ſuos radios, ad illum ſolum fulgores ſuos deſtinant, cui explicant ſplendorem ſuum. Mundo obſcura apparent hæc miraculoſa aſtra; nigris tenebris ſqualere videntur, nullo fulgore illuſtres, vt luceant ſoli Deo Prodigij ad inſtar eſt reperiri lucem, quæ hominibus non luceat, ſed luceat vni Deo, ad illum ſolum dirigens virtutis radios, illum ſolum illuſtrans vitæ ſuę fulgore, illi ſoli deſtinans lucidas ſuas functiones. Hic faſtus Dauidicę, & Paulinę ſanctitatis eſt, Quin & hęc pia virtutis ambitio ſuſpicienda eſt in ſanctiſſima Iuditha; quę in ſecretiori parte domûs fecit ſibi abditum cubile, vt procul à contubernio domeſticorum, à ſocietate hominum, ieiunijs macilenta, orationibus intenta, ciliciis exaſperata, honoribus negata, ab omni vitæ fruge remota, non ſibi, ſed Deo ſoli luceret, vni Deo viueret.

Dauid

Iudith. Psalm. Genebr. David est sanctus Deo.

Dauid Pſ.4.v.5.ſic de ſe fatur, vel potiùs Spiritus ſanctus de Dauid: *Scitote quoniam mirificauit Dominus Sanctum ſuum*. Genebr.ex Hebræa origine vertit,*Sanctum ſibi*: Quod apprimè quadrat ad rem præſentem. Et ſenſus eſt:Scitote quod Dominus Dauidem *mirificauit*, id eſt, mirum fecit, nempe miraculis clarum, pietate illuſtrem, ſanctitate conſpicuũ, munificentia nobilem, & omnium virtutum genere inclytum? ſic mirificauit Dominus Sanctum ſibi. Hoc eſt ille qui Sanctus eſt vni Deo, ſic mirificatur, vt pietate niteat, ſanctitate excellat, miraculis celebretur, virtute clareſcat, & omnium virtutum dotibus ad miraculum vſque præemineat. His elogiis mirificatur qui eſt Sanctus vni Deo,non ſanctus hominibus. Caue à pietate ambitionem,caue à virtute faſtum,id eſt,caue hypocriſim.

118. Ad Phil.

Paulus ad Philippenſ. 1. v.21. *Mihi viuere Chriſtus eſt*. Nimirum *viuere* Pauli eſt Chriſtus Deus; nam illi ſoli viuit Paulus; Pauli enim vita non tam eſt eius anima,quàm Chriſtus Deus:vita Pauli Chriſto conſtat, ſine quo cadauer eſt, cum quo fruitur præſtantiori vita. Egregiè Theophylactus: *Mihi viuere Chriſtus eſt. Mihi ſpiritus & lumen,& vita eſt, tum naturalis, tum ſupernaturalis,tum beata*. Quid Chriſtus Deus eſt Paulo vita naturalis? O hyperbolem! naturales functiones à Chriſto, per Chriſtum, & propter Chriſtum Paulus obit? Chriſtus Paulo ſubſtituit vices animæ? Et quaſi parum hoc eſſet,addit Chriſtum ſibi eſſe vitam ſupernaturalem, & beatam. Quid exaggeratius? Nempe Paulus,ſicut Dauid, verè dicet, *anima mea illi viuet*, illi ſoli viuo, per illum ſolum viuo, propter illum ſolum viuo. procul,ô procul eſt terrena tanquam profana: *Mihi viuere Chriſtus eſt*. Cui lucco,cui reſpiro,cui viuo. *Ego dilecto meo*. Cætera vt mihi moleſtiſſima,faſtidit anima mea,cadaueresco ſine Chriſto.

Theoph.

Chriſtus dicitur vita Pauli.

CAPVT DECIMVM.

FACTVM eſt autem,cùm ceſſaſſet clamare ad Dominum,ſurrexit de loco,in quo iacuerat proſtrata ad Dominum. 2. Vocauitque abram ſuam, & deſcendens in domum ſuam,abſtulit à ſe cilicium,& exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ, 3. Et lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myro optimo, & diſcriminauit crinem capitis ſui, & impoſuit mitram ſuper caput ſuum,& induit ſe veſtimentis iucunditatis ſuæ,induitque ſandalia pedibus ſuis, aſſumpſitq; dextraliola,& lilia,& inaures,& annulos,& omnibus ornamentis ſuis ornauit ſe. 4. Cui etiam Dominus contulit ſplendorem: quoniam omnis iſta compoſitio, non ex libidine, ſed ex virtute pendebat: & ideò Dominus hanc in illam pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decore omnium oculis appareret. 5. Impoſuit itaque abræ ſuæ aſcoperam vini, & vas olei,& polentam, & palathas,& panes,& caſeum, & profecta eſt. 6. Cumque veniſſent ad portam ciuitatis, inuenerunt expectantem Oziam & presbyteros ciuitatis. 7. Qui cùm vidiſſent eam, ſtupentes mirati ſunt nimis pulchritudinem eius. 8. Nihil tamen interrogantes eam, dimiſerunt tranſire, dicentes;Deus Patrum noſtrorum det tibi gratiam,& omne conſilium tui cordis ſua virtute corroboret,vt glorietur ſuper te,Ieruſalem,& ſit nomen tuum in numero ſanctorum & iuſtorum. 9. Et dixerunt hi qui illic erant,omnes vna voce: Fiat, fiat. 10. Iudith verò orans Dominum,tranſiuit per portas ipſa & abra eius. 11. Factum eſt autem, cum deſcenderet montem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Aſſyriorum,& tenuerunt eam,dicentes. Vnde venis? aut quò vadis? 12. Quæ reſpondit:Filia ſum Hebræorum,ideò ego fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui,quod dentur vobis in deprædationem,pro eo quòd contemnentes vos,noluerunt vltrò tradere ſeipſos,vt inuenirent miſericordiam in conſpectu veſtro. 13. Hac de cauſa cogitaui mecum, dicens:Vadam ad faciem principis Holofernis,vt indicem illi ſecreta illorum,& oſtendam illi quo aditu poſſit obtinere eos, vt non cadat vir vnus de exercitu eius. 14. Et cum audiſſent viri illi verba eius, conſiderabant faciem eius, & erat in oculis eorum ſtupor, quoniam pulchritudinem eius mirabantur nimis. 15. Et dixerunt ad eam: Conſeruaſti animam tuam,eò quòd tale reperiſti conſilium, vt deſcenderes ad Dominum noſtrum. 16. Hoc autem ſcias quoniam cum ſteteris in conſpectu eius,bene tibi faciet,& eris gratiſſima in corde eius. Duxeruntque illam ad tabernaculum Holofernis,annuntiantes eam. 17. Cùmque intraſſet ante faciem eius, ſtatim captus eſt in ſuis oculis Holofernes. 18. Dixeruntque ad eum ſatellites eius: Qui contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro his meritò pugnare contra eos debeamus. 19. Videns itaque Iudith Holofernem ſedentem in conopœo,quod erat ex purpura, & auro,& ſmaragdo,& lapidibus pretioſis intextum. 20. Et cum in faciem eius intendiſſet,adorauit eum,proſternens ſe ſuper terram. Et eleuauerunt eam ſerui Holofernis, iubente Domino ſuo.

§. I.

Commentarius littera.

*Verſ.*1. Factum eſt autem cùm ceſſaſſet clamare ad Dominum, ſurrexit de loco, in quo iacuerat proſtrata ad Dominum.

1. VERS. 1. Bibl. Sixt. Septuag.

BIBLIA Sixti ſic ſcribunt hunc verſiculum: *Et factum eſt, vt ceſſauit clamans ad Deum Iſrael omnia verba hæc & ſurrexit à deiectatione*. Septuaginta, Biblia Complut. Regia: *Et ſurrexit à ruina*. Vatablus, *ſurrexit procubitu*, Scilicet proſtratio ad precandum appellatur *Procubitus*, *Deiectio*, & *Ruina*. Mallem cum S. Iuditha in oratione hanc deiectionum, & ruinam,quàm aliquorum ſublimitates, dum è terrâ ſubleuantur:& attolluntur ad faſtigium: hæc enim ruina orationis, ſublimitas eſt, & culmen virtutis.

Bibl. Complut. Regia. Vatabl. Oratio dicitur deiectio, & ruina: & quo ſenſu?

Ceſſauit clamare ad Dominum. Clamare dicitur tacito feruore orationis, non clamosâ oris vociferatione,vt notat Carthuſianus. Et nos multis probauimus ſuprà, cap. 9. ad verſum primum ſuper illis verbis: *Clamauit ad Dominum*. Addit ſacer textus: *Surrexit de loco in quo iacuerat proſtrata*. τὸ *ſurrexit* non tantùm ſignificat erectionem corporis, ſed etiã ani-

Carth.

animi erectionem; Dei enim auxilio confisa surrexit ad perpetrandum audacter virile, & illustre facinus Holofernianæ cędis. Illud *prostrata*, non est necesse vt intelligatur rigorosè de totius corporis prostratione; sed de genuum flexione, siue cernuatione, aut supplicis incuruatione corporis, quæ fieri solitat ad orandum: vt versillo 1. annotabam & probabam.

2. VERS. 2. *Vocauitque Abram suam, & descendens in domum suam, abstulit à se cilicium; & exuit se vestimentis viduitatis suæ.* Dubium est apud commentatores, quænam sit hæc Abra; cuius sępe fit mentio in hoc libro, c. 8. v. 32. Et in hoc c. 10. v. 2. & 5. & 10. Et c. 16. v. 28. Lyran. existimat Abram esse ancillam libertam; dicique à præpositione *ab & ara*: quia olim iuxta arā libertas seruis donabatur. Constat autem ex cap. 16. v. 28. eiusmodi abram libertate donatam. At non facilè probabit Lyran. ante sexaginta nos à manumissione, & quo tempore nil cogitabatur de illius libertate, nomen sortitam fuisse à spe manumissionis. Hugo Cardinalis autumat esse proprium nomen ancillę suæ, quæ Abra appellabatur. Quod non persuadebit Hugo attentiùs legenti contextum locorum, in quibus huius Abræ fit mentio. Et ex verosimiliori expositione ampliùs impugnatur Hugonis coniectura. Mitto Tortolettum asserentem, esse Iudithę nutricē: planè poetatur. Itaque Abra non est nomen propriū alicuius ancillæ è gynæceo Iudithę: sed nomen commune, quod ancillam significat, non qualemcunque, sed honoratam, & quæ ad manum heræ pręsto erat. Ita Carthus. hic, Serarius quęstiuncula 1. Sanctius in comment. huius versiculi, Salianus ad annum mundi 3346. Insinuat Emanuel Sà. ad ca. 8. v. 32. huius libri: & quotquot ancillam generatim exponunt. In hac significatione accipit τὸ Abram Pausanias apud Eustratium, & Suidas ex Menandri Pseudheracle & Sycionia, & ex Iamblico apud Stobęum ser 51. & Serarium suprà. Porrò ἄβρα Abra Grecè ancillam honoratam significat. Quod cōstat ex Gręco textu Genes. 24. v. 61. & Exodi 2. v. 5. & Esther 2. v. 4. & 5. Et ex Clem. Alex li. 1. Strom. & Euseb. li. 9. de prep. Euang.

Descendens in domum suam. Dicitur Iuditha descendisse in domum suam, non quia extra domum hec facta fuerint, & postea in domum suam venerit;
3. sed quia cùm oratorium eius esset in superiorib. domus suæ, vt habetur suprà, c. 8. v. 5. & c. 9. v. 1. descendisse ab oratorio dicitur in domum suam, quia egressa est ex oratorio, quod sic erat ab interpellatoribus separatum, & turba domesticorū, vt videretur fuisse extra domum. Itaque Iuditha ex oratorio descendit in domum, vbi morabatur reliqua familia, & vbi antiqui nuptiarum ornatus repositi erant. Ita Lyr. Hugo. Sanct. & Salian. Ibi abstulit à se, quo asperabatur, cilicium, quod induerat cap. pręc. v. 1.

Et exuit se vestimentis viduitatis suæ. Perspicuum
4. est Iuditham non in oratorio, sed in parte inferiori domus, reposita habuisse nuptiarum ornamenta, & mundum muliebrem: quę vt longè erant ab animo, ita & ab orationis secessu, vbi perdiu morabatur. Nō assentiar Saliano asserenti, ideò Iuditham descendisse in domum inferiorem, quia in ea recondita haberet ornamenta festis diebus congruentia. Neque enim adducar vt credam, Iuditham castissimè, & austerissimè viduam, adhuc festis diebus induisse lętiores vestes, etsi exuerit squallidas cilicij asperitates. Dubium est apud vtriusque eruditionis peritos, quę apud Hebræos fuerint viduitatis indumenta, tametsi indubiū sit, vt docet Sanctius, habuisse viduas certum aliquod vestimenti genus, vt ex hoc loco liquidò constat, & ex Genes. 38. v. 14. vbi Thamar dicitur exuisse viduitatis vestes, vt socerum Iudam alliceret ad concubitum. Verosimile autem videtur viduitatis vestes esse nigri coloris, quia in funere, & luctu, familiaris est niger color in vestimentis. Vnde atrati seu pullati dicuntur, qui funereas & lugubres induunt vestes.

Hunc v. 2. sic exscribunt Biblia Sixtiana: *Et vocauit ancillam suam, et descendit in domum, in qua versabatur in ea in diebus Sabbatorum, & in festiuitatibus suis, & circumabstulit saccum, quem induerat, & exuit vestimenta viduitatis suæ.* Septuaginta interpretes, Biblia Complut. & Regia τὸ *circumabstulit* vertunt *euoluit*. Cętera consentiunt, nec ferè dissentit Vatablus.

---

§. II.

Commentarius litteræ.

Vers. 3. Et lauit corpus suum, & vnxit se myro optimo, & discriminauit crinem capitis sui, & imposuit mitram super caput suum, & induit se vestimentis iucunditatis suæ, induitque sandalia pedibus suis, assumpsitq; dextraliola, & lilia, & inaures, & annulos, & omnibus ornamentis suis ornauit se.

ET *lauit corpus suum, & vnxit se myro optimo* &c. Vetustiora Biblia vulgata babebant, *myrro optimo*. *Myrro* habet Raban. Lyra. Hugo Carthus. *myrto*. Sed in vulgata editione à Sixt. correcta, *myrro optimo* scribitur. Dein Biblia Septuaginta interpretum eiusdem Sixti opera correcta, ita babent: *Et circumlauit corpus aqua, & vnxit vnguento pingui* Biblia Complut. non *Corpus* sed *στόμα*, id est, *os* exscribunt; Ita Septuaginta, & Biblia Regia. Vatablus autē: *Corpus aqua prius ablutum, vnguento pingui perunxit*. Cæterùm cùm Biblia Complut. & Regia, & Septuaginta interpretes dicant Iuditham os lauisse, non corpus reliquum, dubium posset alicui videri, an faciem tantùm Iuditha lauerit? Perplacet cum vulgato interprete (& videntur id supponere expositores,) totum abluisse corpus; nam cùm Iuditha olim munditias corporis neglexisset, internuli sacci diuturnitate, & cinerum sordibus, ambitiosoq; squalore (quę sunt ornamenta, & lenocinia virtutis,) Dei gratiam exambiret, nunc ne suboleret illuuiem pristinam, neve aliquid esset quod Holofernes fastidiret, totum Corpus lauisse creditur. Præterea vt aliquid spiraret amœnum, vnxit se myro optimo, id est vnguento optimo, & odorato, quod familiare Hebræis fuisse, adeò vulgare est, vt probare pudeat. Aduerte nullum vnguentum in particulari exprimi: nā μύρον *myron* Gręcis vnguentum generaliter significat. addit *optimum*, hoc est, præstantissimum, & odoratissimum, ita Serarius, Sanctius, & Salianus. Ex myrtheo autem succo, & oleo olim fieri vnguenta laudatissima tradit Plin. lib. 13. c. 1. 2. & 3. Vnde Iuditha lauit corpus suum, nō tantùm, vt meliùs reciperet vnguenta (vt putat Lyra) sed vt ablueret inolitas à pœnitētiā sordes. Quod autem ait Ansel. Laud. *Lauit Corpus suum*, id est, *lacrymis pœnitentiæ opera carnis*, morale est Sicut & illud Strabi: *Vnxit se, &c.* id est, *vnguento de myrrha optima confecto, per quod significatur virtus castitatis, eò quòd conseruat carnem a putrefactione luxuriæ, & dissolutionis.*

6. *Et discriminauit crinē capitis sui, & imposuit mitram super caput suum.* Vatabl. pro τὸ *Discriminauit*, scripsit, *capillis capitis sui digestis*. Cęteræ scriptiones è Græco textu, & Biblia Gotthica, perexiguo variant verborum discrimine, sed eodem sensu. Profectò frugales fœminæ quæ in secessu abditæ publico carere procurant, quippe quæ impensiùs student pietati, impexos, & incomptos alunt crines. Vnde Iuditha olim capillaturæ negligens, nunc dicitur discriminauisse crimeo capitis sui. Inidoneè Carthus. pectinis tantùm operam in hoc verbo agnoscit; nā Iuditha, quæ impensiùs se hîc ornauit, non modò implexos & horrentes capillos pexuit ad nitorem, sed

etiam

etiam illos accuratè discriminauit, & in cirros, cin-
Isaiæ. cinnosque digessit, (vt dicebat Vatablus,)& in aliam
formam, quę venustarem, & gratiam conciliaret si-
LXX. bi. Neque mihi dubium est, cum hic dicitur: *Discri-
minauit crinem capitis sui*, idem significari, ac Isa. 3.
7. v. 20. vbi dicitur, auferenda esse à feminis Hierosoly-
mitan. *Discriminalia*, Hebraicè פארים *peerim*, quod
nomen generale est; & ideò LXX. verterunt, *compo-
sitionem gloriæ*. Vnde τò *Discriminauit* significat
omnem ornatum crinium, qui illo æuo adhiberi so-
litus erat, ad ornandum capillos, & exaggerandum
decorem. Nempe Iuditha, vt Holoferni placeret, pri-
mò confusos, & implexos crines pectine explicauit,
& venustauit; dein intorsit, & crispauit, in cirros di-
scriminauit, vittis, & tænijs splendentibus diuisit, in
testiculas coegit ad verticem, caput sic turrificans, vt
commodè mitram (de quâ statim) excipere posset: ad
vtrumque latus vndularos comæ flexus inerrantes
permittens ad collum vsque volucres. Quod verosi-
milius videtur ex consuetudine comendi cappilliij
apud Hebræas fæminas: vt constat ex illo Cantic. 4.
v. 9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, &c. in vno
Cant. crine colli tui.* Crinem colli appellat sponsus, capillo-
rum cincinnatos fluxus, vtrinque ad collum pendu-
los, quos *Guedejas* Hispanè dicimus. Neque enim tam
pulchra femina tam breuem alebat comam, vt infra
collum non deflueret. Vnde partim splendentibus fa-
sciis Iudithæ capilli spirulatim regeruntur, & inno-
dantur ad capitis verticem; partim vsque ad collum
hinc inde diffluunt ad omnem gratiam venustatis. Id
totum complexus est sacer Historiographus, aiens:
Discriminauit crinem capitis sui. De capillorum or-
Cant. natu legi possunt interpretes Bibliorū ad illud Cant.
4. v. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata
est cum propugnaculis*. Et infrà v. 9. ad illud: *In vno
Isaiæ. crine colli tui*. & ad c. 8. v. 5. *Caput tuum sicut Carme-
Tert. lus: & coma capitis tui sicut purpura Regis vincta ca-
Pamel. nalibus*. Et ad c. 3. Isaiæ v. 17. præsertim ad versic. 19.
Et discriminalia. Prætereà Tertull. in lib. de cult. fe-
Cerda. min. c. 1. & inibi Scholia Pamelij, & Cerdæ notę val-
Clem. Alc. dè eruditę. Clemens Alex. lib. 3. Pædag. cap. 11. & pas-
sim SS. Patres, & profanæ eruditionis scioli.

Et imposuit mitram super caput suum. Mitra vti
8. tradunt interpretes Iudith, & Isaiæ, edocti à S. Hier.
Hieron. feminei capitis ornamentum est. Quod Hispani vo-
Quid sit cant *Coffia*: Itali *Cufia*: Galli *Coffe*-quodq; *Cucufam*
mitra. barbaro vocabulo appellauit Lyranus, Latinius dixis-
Lyra. set *Calanticam* cū Tullio: Et si cucupha ignota auis
Tert. sit apud Horapollinem lib. 1. c. 55. fortè turritum ha-
Horapol. bens caput, vt cassita, & aliæ aues. Est autem *mitra*
fascia byssina capitis, gemmis seu bracteolis aureis
Corn. tremulisque interlucens, vt tradunt Cornel. in cap. 3.
Tirin. Isaiæ & Tirinus hic. Bene notat Sanctius, quod vbi
Sanct. S. Hieron. Isa. 3. v. 19 vertit *mitram*, Hebræa origine
scribitur רעלות *rebhaloth*, quæ est vox nōdum explo-
ratæ significationis, & quę *tremorem* videtur signifi-
care: Duo autem tremere dicuntur, aut quę re verâ
agitantur, vt arborum tremulæ frondes: aut quę cùm
stabilia sint, quia tamen lucida sunt, obiecta aduersu
lumini, dum collucent & radiant, tremere videntur,
Ornamentum verò feminæi capitis aureis bracteo-
lis, & nitulis in vertice collucere, & tremere videtur.
Hier. Vnde Hispanè dicuntur *Tembladera*, aut *argenteria*,
eiusmodi nugę mundi muliebris. Aduertit S. Hiero-
nym. idem Hebraicum nomen significare *venenum*:
qu a eiusmodi ornatus exquisitus venenum specta-
toribus propinat.

Et induit se vestimentis iucunditatis suæ. Vestimē-
ta iucunditatis appellantur, quibus vtebatur Iuditha,
breui illo coniugij tempore, vt venusta puella place-
Vatabl. ret peramanti marito, vt aduertit Vatablus, & cęteræ
exscriptiones è Gręco textu. Quod eleganter tradit
Ambros. S. Ambrosius in lib. de Viduis ita scribens: *Diuturnis
mœroribus, & quotidianis roborata ieiunijs sancta Iu-
dith, quæ seculi oblectamenta non quæreret, periculi
negligens, mortisque contemptu fortior, vt commenti-
tium strueret dolum, vestem illam iucunditatis, quam
viuente viro vestiri solebat, se induit, quasi placitura
viro, si patriam liberaret*. De Sionitidum feminarum
vestibus, plura saltuatim tradit eruditè noster San- Sanctius.
ctius super Cāticis; cùm ea, quæ difficillimè & quasi Cant. 1.
minus pudicè, dici videntur, de sponsæ membris, ex- Isaiæ.
peditè vestimentis accomodet. Legantur Isaiæ inter- Tiraqu.
pretes ad c. 3. & Andreas Tiraq. in 3. legem connub. Pollux.
glossæ primæ part. 3. qui ex Polluce multa congerit. 9.

Induitque sandalia pedibus suis. Carthus. existimat Sandalia fe-
sandalia significare calceamenta pulchra, quibus non minarū pe-
tantùm feminæ, sed etiam viri, præsertim Ecclesiasti- des ornant.
ci Pontifices vtuntur. Probabilius autem est sandalia Menand.
esse pedum muliebrium ornamenta. Ita Menander, Herod.
Herodotus, Cratinus in legibus, Cephisodorus in Crat.
Trophonio, Eupolis in aurea ætate, & passim apud Ceph.
Comicos, vt scribit Pollux lib. 7. cap. 22. S. Hieron. ad Pollux.
Saluinam, soccos aureos appellat: Et Homer. *χρύσεα* Hier.
pedilon vocat lib. 2. Iliad & lib. 4. inter Iunonis orna- Homer.
tus annumerat. Etsi Philostratus in imaginibus effin- Philost.
gat Cupidinem cum Sandalijs, sed quia Cupido puer Hier.
effeminatus fingitur, & femino masculus; & S. Hie- Lyranus.
ronymus in cap. 2. Isaiæ sandalia appellat caligas, pu-
tat femininas. Notat Lyranus sandalia esse calcea-
menta æstiualia, corium desuper non habētia. Quam
pretiosa fuerint hæc elegantium, feminarum calcea- Clem. Alc.
menta tradit Clemens Alex. lib. 2. Pædag. c. 11. & Pli- Plin.
nius lib. 9 cap. 35. Consuli possunt Bibliorum inter-
pretes ad Cant. cap. 7. v. 2. *Quam pulchri sunt gressus* Cant.
tui in calceamentis. Et Isaiæ 3. v. 8. *Auferet Deus or-
namentum calceamentorum*. Et Ezech. cap. 16. v. 10. Isaię.
Calceaui te ianthino. Puto pretiosa, & elegantia Ezech.
sumpsit Iuditha sandalia, vtpote femina elegantis-
sima, & locupletissima, & quæ sumptuosius se orna-
uit ad alliciendos Holofernis oculos.

Assumpsitque dextraliola. Lyranus τò *dextraliola*
interpretatur dexteræ partis ornamenta Carthusian. 10.
dexteræ ornatum intelligit, Salianus armillas, quę in Lyranus.
dextris ponebantur; Serarius qu. 2. & Sanctius hic ar- Carthus.
millas intelligunt: hoc tamen discrimine, quod ar- Salian.
millę significatio latiùs pateat, nam armillę non tan- Serar.
tùm manus ornant, sed etiam pedum suffraginem, Sanct.
nempe infimam cutis partem, quæ pedi coniuncta Quid sint
est, & talaris compes dicitur à Clemente Alex. lib. 1. dextraliola
Pædag. cap. 12. At *dextraliola* adornant eam Corpo- Clem. Alc.
ris partem quæ brachium cum manu ligat, Nemo
existimet cum Hugone hæc *dextraliola* referre ali- Hugo.
quo modo lilij figuram: nam *dextraliola* est nomen
diminutiuum: *Dextralia* enim legimus hic in anti-
quis Codicibus apud Hugonem: & inter mulierum
ornamenta, Exodi 35. v. 22. & Numer. 31. v. 50. Vnde Exod.
Dextraliola hic, vel Dextraliola, vti legit. Andr. Tira- Numer.
quel. nuper allegatus, qui etiam allegat S. Cyprianū, Tiraqu.
& S. Hieronymum. Addit *Dextrocheria* appellati à Cyprian.
S. Ambrosio, & à Iul. Capitolino, sic aiente de Maxi- Hieron.
mino: *Vxoris Dextrocherio vtebatur pro annulo*. Er- Amb.
go *Dextralia* siue *Dextraliora*, siue *Dextrocheria* Capitol.
significant muliebrium brachiorum præsertim Dex-
trorum ornamentum, quod ex auro, aut alio metallo
in annuli lati formam gemmis integebatur. Omitto
Rabbi Salomonem, *Dextralia* accipientem pro in- Rabb. Sal.
auribus, ad prefatum Exodi locum.

Lilia: Hugo censet Iuditham flores, seu lilia ge-
stasse in manu: potuit sanè, nam ineunte vere hæc hi- 11.
storia accidit. Sed vereor ne marcesserent delicati Hugo.
flores præsertim nocturno tempore ornantes Iudi- Quæ hæc
thæ manus, Quin, & lilia grandiusculi sunt flores, ne- lilia.
que ad manum apti: nam à stantibus in medio crocis
attactu inficerent exquisitas ornamentorum mundi-
tias. Lyranus putat esse monilia à capite dependen- Lyran.
tia, ad modum lilij efformata Carthusianus autumat Carthus.
non à capite pendere, sed ad caput: Sanctius, & Salia- Sanct.
nus è collo dependere lilia existimant, esseque orna- Salianus.
menta liliorum formam imitantia, vt in torquibus
aureis

aureis fieri videmus. Quod veroſimilius videtur: nã niſi liliorum nomine eiuſmodi monilia intelligantur, nulla monilium mentio inter tot pretioſa, & exquiſita ornamenta, quibus Iuditha ſe ornauit.

Sà. Serar. Tirinus. Xenoph. Plutarchus Athenæus. Clitophon Plutarchus Pollux. Herodot.

Emanuel Sà, ex quo Serarius qu. 2. & Tirinus putant, lilia hic brachiorum armillas ſignificare: quia Grecè pro liliis ſcribitur ψέλλια & per errorem ſcriptum *lilia*. Pſellia verò ſignificare armillas, ſeu brachialia conſtat ex Xenophonte lib. 1. & ex Plutarcho in Cimone, vbi recenſet Spolia Perſica. Et refert Athenęus hęc ex margaritis quandoque fieri ſolita, & Clitoph. lib. 1. rerum Gallicarum; & Plutarchus in Parallelis c. 30. Ex auro materiata eſſe tradit Pollux lib. 5. c. 16. ponit inter ornamenta carpi, id eſt, iuncturarum manuum. Hinc Herodotus lib. 2. Pſeliphori, hoc eſt, armillari. Aſſentirer, niſi iam traditæ eſſent eiuſmodi armillæ, dum prędictum eſt, Iuditham aſſumpſiſſe *Dextraliola*.

Pollux. Serarius. Sanctius.

Cæterùm cùm tradit Pollux lib. 7. c. 13. in veſtibus flores quandoque intertextos fuiſſe, non incongruè Serarius, & Sanctius cenſent, lilia, vel adſuta, vel intexta eſſe in Iudithę veſtimentis. Vnde floridas has veſtes appellat, veſtimenta iucunditatis. At ſacer Hiſtoricus iam egerat de veſtibus, & monilia enumerabat. Quin & floridam, aut liliis ornatam veſtem, incongruè appellaret *lilia* etſi *pro liliis* inſcribatur. Pſalm. 44. de quo alias.

Hier. Iuriſcon. Gen. Exod. Iudic. Prou. Iſaiæ. Ezech. Oſee. Exod. Iuuenal.

Et inaures. Vox notę ſignificationis, ſunt enim aurium ornamenta, quia de auribus pendent, ſic appellata, vt docet S. Hieron. in c. 16. Ezechielis. Et quidẽ inaures muliebre ornamentum eſt, vt dicitur in l. *argumento, §. ornamenta*. D de auro & arg. leg. multus fuit inaurium vſus apud gentem Hebręam, vt conſtat ex Gen. 24. Exod. 32. & 35. Iudic. 8. Iob. 42. Prou. 25. Iſaię 3. Ezech. 16. Oſee 2. Eòque proceſſit luxus inſolentia, vt viri quoque Hebręi inauribus exornarentur, vt dicitur Exodi 32. v. 2. *Dixitque ad eos Aaron: Tollite inaures aureas de vxorum, filiorumque, & filiarum veſtrarum auribus.* Quod de aliis nationibus tradit Plinius lib. 11. c. 37. & Iuuenal. Satyr. 1.

Grec. text.

Annulos: Annulus digitorum eſt ornamentum. Putidum erit dicere de re notiſſima, & attexere eruditionem facilè cuique parabilem. Addit: *Et omnibus ornamentis ſuis ornauit ſe:* id eſt, de omnibus pretioſiſſima, & elegantiſſima elegit. Grecę exſcriptiones addunt: *Et ornata eſt valde in deceptionem oculorum virorum quicunque vidiſſent eam.* Quomodo autem Iudith licitè ſe ornauerit, diximus ad c. 9. § 26.

---

§. III.

Fucata pigmentis facies, eſt libidinis incentiuum, & adulterij meditatio.

13. Tiraq. lege 3. Connub. gloſ. 1. p. 3. num. 3.

HElluo ille librorum Andreas Tiraquellus ſuper hac re vtramque penè exhauſit eruditionem. Sed ſpicilegium faciam, ſi quam fortè ſpicam neglexit acuta falx copioſi admodum meſſoris. Nec pudebit me mutuare paucula, nõ paucos æmulantem, qui multa fœnerarunt ex diuite omnis litteraturę promptuario. Et quidem probæ feminæ vltima cura de forma eſt: ferè enim pulcbritudini ſollicitudo adiuncta; & comes formæ metus eſt. In femina nitorem, & munditiem probo, ne ſqualor, & neglectior forma faſtidium pariat. Nolo cultam nimis, & fucorum lenocinio depictam, ne obuiis ſpectatorum oculis palàm proſtituatur. Res admodum tenera pudicitia eſt, nec ſatis Virgo eſt, quę oculorum ſcortationem patitur, & latentis concupiſcentię ſtupra. Itaq; dum aliorum oculis formam ſumptuoſius exaggerant, ſatis caſtę eſſe deſierunt, virgines corpore, mente conſtupratę; dubij patres, ſed non dubiæ matres inaniſſimæ prolis; *Neceſſe eſt publicatione ſui periclitetur, dum percutitur oculis incertis, & multis*, ait Tertullianus. Elogia fucatæ feminæ his verbis prodit. S. Zeno Veronenſis: *Faciem, in quas illi libuerit figuras ſpeculo conciliante ſemper incertam, quotidie peregrinis coloribus mutangulæ labore oulta, lauacro nitida, veſtitu varia, monilibus tota diſtincta, conuiuorũ celebritate iucunda, gemmis, ſeu floribus redimita, socorumque feſtiuitate laſciua, libidine percita, delicatis tumentis, ac reſtabilis tori plumeo ſepulcro ſuperba.* Sic depingitur femina, quæ faciem ſuam pingit.

Femina fucata depingitur.

Tert. Zeno in ſerm. de ſpiritu & corpore.

Et primò quidem mulier, quæ pigmentorum lenocinio pulchritudinem exaggerare præſumit, ipſa venuſtatis negotiatione fœditatem ſuam prodit, tot ſiſtens ſuæ deformitatis teſtes quot adſciſcit fucos: Opportunè S. Ambroſius: *Prior de ſe ipſa pronunciat, quæ cupit mutare quod nata eſt; ita dũ alijs ſtudet placere, prius ſibi ipſa diſplicet. Quem igitur Iudicẽ mulier, veriorem requirimus deformitatis tuæ, quàm te ipſam, quæ videri times? ſi pulcra es, quid abſcõderis? ſi deformis, cur te formoſam eſſe mentiris; nec tuæ conſcientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura?* Scilicet conſcientiæ ſuę ſententia mulieres exterminant faciem ſuam, & in voluntarium exilium cogunt, ne appareat agnata fœditas, ſed ſuperinducta venuſtas: *Semper eſt miſera, quæ ſibi non placet qualis eſt. Quid capillorum mutatus color? Quid oculorum extremitates ſuffuſcantur? Quid facies artibus in diuerſam formam conuertitur, niſi quia ne ipſa ſit timetur?* erba ſunt S. Cypriani. Redeat Ambroſius: *Deles picturam, mulier, ſi vultum tuum materiali candore oblinas, ſi acquiſito rubore perfundas: illa pictura vitij, non decoris eſt: illa pictura fraudis, non ſimplicitatis eſt:* Modulatè S. Nazianzenus: *Serua corpus quale eſt fabricatum, neque velis videri pro altera, altera.* Mulier enim variis coloribus depicta, non eſt ipſa ſed altera; imò ipſa altera: *Non faciem, ſed laruam gerit*, Locrus ad Pollucem. Deponat femina pigmentorum laruam, & vix agnoſcetur à notis, & familiaribus: fraude enim lenocinij alteram mentitur. Tertullianus: *Si iam* (inquit) *ſpeculo tantum mentiri licet.* Imò ſpeculum mentiri neſcit; ſemper enim reddit eamdem quam accepit imaginem, nec aliter poteſt; nam fideli regeſtu ſpecies reuerberat. Si è regione obſeruetur vetula, vetulam reddit; ſi pulchra iuuentâ florentem, pulchra iuuenem regerit. Quod eſt hoc ſpeculi mendacium? quare illud Clemens Alex. *fraudem* appellauit? Scilicet ſpeculum mera fraus eſt, & verum mendacium. Quia dum primò conſulitur de forma mulieris, ea decolor apparet, ſubfuſca, fęda, diſtorta. Sed mox cùm de conſilio ſpeculi mulier rubricetâ coloratur, ceruſſa candicat, pigmentis nitet, formę adulatur pulchros regerens vultus, quos paulò ante fœdos, & diſtortos acceperat, blanda fraude, & pulchro mendacio: *Tantum ſpeculo mentiri licet!* Hi ſunt *fabuloſi ſpiritus* decoris, & *corporearum phantaſmata voluptatum*, vt dixit Petrus Damianus. Itaque femina ob propriæ fęditatis conſciẽtiam, fucorum ingenioſo mendacio procurat pro ſe alteram ſupponere. Belle Claudius Mar. Victor in epiſt. ad Salomonem:

Ambr. li. 1. de Virgin. apud Tir. nu. 5. Quæ fucatur ſibi diſplicet, vt placeat alius.

Cypr. lib. de diſcipl. & habi Virg. Anbr. li. 2. Exam. c. 8. A faco alteta pro alcta ſubſtituitur. Naz. Locr. Pollux. l. 5. c. 16.

15. Speculi mẽdacium, & fraus. Tert. de habitu mul. c. 1.

Clem. Alex. c. 3. Pędag.

Fucus eſt fabuloſus ſpiritus decoris, & phantaſma voluptatis. Petr. Dam. ſerm. 47. & 56.

Ergo quod varijs ſtudent occurrere formis,
Atque viris alios, atque alios ſupponere vultus,
Nonne hæc culpa viri eſt? Quid agunt in corpore caſto
Ceruſſa, & minium, centumque venena colorum?
Mentis honor, morumque decus ſunt vincula ſancti
Coniugij: ſi forma placet venientibus annis
Cedet amor. Sola eſt ſenium quæ neſcit honeſtas.

Cl. M. Vict.

Mulier, quę pigmentorum artificio, alias, atque alias mutat formas, & alteram pro ſe ipſa ſubſtituit, *infidelis erga faciem ſuam* dicitur à Septimio, Quaſi fucorum vſus ſit apoſtaſia à ſe, qua mulier ſe ipſam execratur, à ſe deſciſcens in alteram, ſe ipſa meliorem.

Sept. lib. de ſpect. c. 23.

16. Tertull. l. de

Tertullianus eiuſmodi oris medicamenta appellat

inge-

ingenium decoris. Et de Velandis Virg. c. *iniquitatis ingenia*. Scilicet venustatem, quam negauit natura, ingenium iniquitatis inuenit. Aptius dicitur ab eodē in lib. de Cultu femin. cap. 2. *Elaborata libido*. Neque enim fucorum ingenio tam videtur elaborari venustas, quàm libido. Nam in corpore casto superuacanea videntur cerussa, & miuium quæ sunt illicia, & indicia libidinis. Tertullianus: *Thamar illa, quæ se expinxerat & ornauerat, idcirco suspicioni visa est quæstui sedere*. Ad quæ verba aduocat interpretes illud Nazianzeni: *Ne scribas faciem infelix*. Mulier ab studio venustatis rectè dicitur genas expingere; at scribere vultus, quo pacto dici potest? Quonam scribere characteres? quid scribit lenociniorum penicillo? Pudet impudentiam vulgò scribere, & occultam lasciuiam tacitè loqui. Tertullianus: *Lenocinia formæ nūquam non prostituto corpore coniuncta, et de vita scriptura suggerunt*. Et S. Nazianz. ait; *Calcatum prodens sine voce pudorem*. Nimirum hæc pigmenta pulchri sunt characteres, quibus libido significatur, & clarè lasciuia legitur, & meretricij motes: etiam si lingua taceat, fucus veneres, cupidinesque loquitur vulgari idiomate. Exploratores Assyrij Iudithum contemplantes omni lenocinio comptam ad exaggerandam pulchritudinem (arcani consilij prorsus ignari) palàm loquuntur quod in expictā, & scripta Iudithæ facie tacitè lege sibi videbantur: *Hoc autem scias*, inquiunt, *quoniam cùm steteris in conspectu Holofernis eris gratissima in corde eius*. Iudith 10. v. 16. Quasi id vnū expeteret Iuditha fumptuosā lenociorum ambitione: scilicet sic censent de Iudithæ pigmentis medicata facie, quod de cæteris mulieribus censeri solet. Porrò *sicut nota inusta fugitiuum: ita etiam floridi colores adulteram indicant* ait Alex. Clemens. Haud dubiè prophetare sibi videntur. quod facie reuelante legerant: *At nunc se ipsas lenocinando, quò planius adeantur*, dixit Spetimius; *Prior enim de se ipsa pronunciat, quæ cupit mutare quod nata est*, inquit S. Ambrosius, libro primo de Virg.

habit. mulr. cap. 2.

Fucus est ingenium decoris, & elaborata libido.

Tertull. de cult. fem. cap. 12. Cerda. Nazianz.

Scripta facies libidinem significat.

Tert. suprà.

Nazianz. in Præcept. ad Virg.

Iudith.

Clem. Alc. l. 3. Pædag. cap. 3.

Tertull. l. de Pallio. ca. 4.

17\. Vagao ille lenonum petitissimus, nil non pudicum in castissima Iudith animaduerterat præter vestium elegantiam, & oris lenocinia ad pulchritudinē exaggerandam, & ex familiari lasciuiæ indicio rem metitus, sic illam alloquitur: *Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius*, Iudith 12. vers. 12. Conuenit inter expositores, rem inhonestam honesto, *honoris* vocabulo indicari. Verùm mirabitur quispiam inuitationem ad infame stuprum, dici Iudithæ honorificentiam. Imò quæ turpior matronarum infamia, quam illegitimus coitus, & profusior lasciuia? Vnde rex luxuriæ antonomasticè dedecus dicitur. Apud Hispanos, *Deshonro à fulana*. Quasi synonima sint, coitus, & dedecus. Est tamen Vagao dilectissimus Mango, & à frequenti pellaciā leno petitissimus, diuturnitate artis, bene gnarus feminei ingenij, pulchram puellam comptè ornatam, & bene fucatam honorari dicit ab inuitatione impudentis Viri. Non quasi honoraret feminam, sed quia inuitatione ad luxum honorat fucatā pulchritudinem. Arguitè S. Hieron. *Si rogata non feceris, tamē formæ putas testimonium, si rogaris*. Quasi dicat: Tametsi illegitimus coitus sit feminæ probrum, tamen follicitari ad Venerem decus putat cōptæ pulchritudinis, & venustatis illustre elogium. Nam suspiria adolescentum post se trahere, vulgò feminę reputant augustum formę testimonium. Quę amari cupit, amare non timet: est enim amor amoris sequela, & beneuolentia concupiscentiæ insidiatur, & libidinem clanculum procurat. Timeat castitas alieni amoris appendices.

Fucatæ feminæ honos est inuitari ad luxum. Iudith.

Hieron. de virando suspect. contuber.

18\. In cap. *Fucare* de Consecrat. dist. 5. ita scribitur ex Augustino: *Fucare figmentis* (aliàs pigmentis) *quo rubicundior, vel verecundior appareat mulier, adulterina fallacia est*. Quasi fucus sit libidinis Meditatio: nec satis mente virgo sit, quæ medicaminum artificio al-

Aug.

Celada in Iudith.

teram faciem superinducit, & se alteram sibi non similem obijcit spectatoris. Quis cognoscat alienum vultum? Virginis illæ fatuæ, oleo gratiæ carebant, fortè non carebant vnguentis ad faciem medicandam; quo artificio alienos vultus supposuerunt. Vnde audiunt seueras illas voces, *Nescio vos*, Matth. 25. vers. 12. Audi super hac re elegantissima S. Cypriani verba. *Manus Deo inferunt, quando illud, quod ille formauit, reformare, & transfigurare contendunt: nescientes quia opus Dei est omne, quod nascitur, Diaboli, quodcumque mutatur*. Et rursus aptè ad rem: *Non metuis, oro, qua talis es, ne cùm resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non cognoscat? ad sua præmia, & promissa venientem remoueat, & excludat? increpans vigore censoris, & iudicis dicat: Opus hoc meum non est, nec hæc imago nostra est: cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti: expugnenta est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est. Deum videre non poteris quando oculi tui non sint, quos Deus fecit, sed quos Diabolus infecit: De inimico tuo compta cū illo pariter arsura*. Ecce tibi morale commentum repulsæ fatuarum virginum. Scilicet, videns sponsus Virginum facies fucorum mendacio alteras, *eas remouet & excludit, ad sua præmia, & promissa venientes*: Et quia artifex tuus te *non cōgnoscit* seuerissimè dicet: *Amen dico vobis, nescio vos*, & ita virgo de inimico compta cum illo pariter arsura à regno excluditur, & gehennalibus incēdiis deputatur. S. Ambr. sic concinit Cypriano: *Graue est, vt dicat de te Deus: non cognosco colores meos, non agnosco imaginem meam, non agnosco vultum, quem ipse formaui, Reijcio ego quod meum non est, illum quære, qui te pinxit, ab illo sume gratiam, cui mercedem dedisti. Amen dico vobis, Nescio vos*. Et sanè flammei à purpurisso vultus, & irrufati ab arte crines gehēnam ominantur: *De inimico tuo compta cum illo pariter arsura*. Tertullianus. *Male, & pessimè sibi auspicantur flammeo capite*. Et S. Cyprianus suprà allegatus: *Audaci conatu, & sacrilego contemptu crines tuos inficis malo præsagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auspicaris*. S. Hieronymus ad Lætam: *Caue ne capillum irrufes, et ei aliquid de gehenna ignibus auspiceris*.

Matth.

Cypr. lib. 1. de Habit. Virg.

Fucatas feminas nescit Deus.

Coma irrufata est gehennæ auspicium.

Ambrof. 6. Exameron. c. 8.

Tertull. de cultu fem. c. 6. Cypr.

Hier.

19\. Tradit Heraclides in Politica Lacedæmoniorum, feminis ornatum omnem ereptum fuisse, neque illis iure permissum comam nutrire, nec vultus fucare, vt sic compesceretur virorum diutiùs grassata libido. Nam pigmentorum lenocinio adornata venustas, scopulus intuentium est, & castitatis naufragium. *Aucupium hominum* dicitur à Clemente Alexand. Et Hildebertus *Affectatus decor, & quidquid aliud, quā quod natum est, fascinat oculos intuentium*, quo languent homines ad luxus valetudinem. Et sanè venustior pulchritudo fomes libidinis est; fucus autem exquisitior, alter fomitis fomes est, Sanctus Chrysostomus in Genes. *A cultu ait, externo innumera sunt mala. Et nondum dico animæ nocumenta, arrogantiam, quæ intrinsecus nascitur, despectum proximi, fastum spiritus, animæ corruptionem voluptatum illicitarum fomitem*. Et S. Cyprian. *Si tu te sumptuosius comas, concupiscendi libidinem nutrias, peccandi fomitem succendas*. Et lib. 1. de Virg. Incentiua vitiorum dicuntur à S. Ambrosio. Et lib. 3. *Affectus nugas decoris, adulterini amoris illecebras* appellat. Et Sanctus Hieronym. ad Furiam: *Quid facias in facie Christiana purpurissus, & cerussa, ignis iuuenum, fomenta libidinum, impudicæ mentis indicia?* Vnde eiusmodi pigmenta, & decoris mendacia rei inhonestę nomine culpantur, & vera adulteria dicuntur. S. Cyprianus: *Illi* (Dæmones inquam) *oculos circumducto nigrore fucare, genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expungere omnem oris veritatis corruptela sen impugnatione docuerunt*: Audis fucorum adulterinos colores, adulteriorum presagos? Pulchrè S. Ambrosius *Adulteratio vul-*

Heracl.

Clem. Alc. li. 3. Pædag. Hildebert. epist. 34.

Fucus est alter fomitis fomes.

Chrysost. hom. 41.

Cypr. suprà.

Ambr. Hieron.

Cypr. suprà.

Ambr. li. 1. de Virg. Cypr.

tus

tus meditatur adulteria castitatis. Et S. Cyprianus: *Non virgines tantum, aut viduas, sed & nuptas puto & omnes feminas admonendas, quod opus Dei, & facturam eius, & plasma adulterare nullo modo debeant*

Naziam. in Exhorta. ad Virg.

adhibito flauo colore, vel nigro puluere, &c. Et S. Nazianzenus *Alij quidem fuerit, & colorum nitoribus imaginem diuinam adulterant, vna tabula fœdi indices interiorum animi affectuum*. Hanc animarum scortationem, & adulteriorum præsagium deuitat simplex, & incompta pulchritudo. Rudi habitu, & facie fucorum experte, imbibitur continentia, & spectantibus regeritur pudicitia; saltem non ingeritur luxuriæ fomes, & elaborata libido, affectato lasciuiendi ingenio. O quoties excusatur Iuditha ab hoc fucorum lenocinio.

---

§. IV.

Politior ornatus, exculta libido est Fidei languor, & luxuria vigor.

20. LAsciuia in vestibus scortatio animi est, & sumptuosior libidinis pompa: comptior femina matronam negat, meretricem prodit habitu meretricio, & ornatu luxuriam procurat. Geneseos 6. v. 22.

Basil. Orat. 6.

Videntes filij Dei, &c. Ad quæ verba sic fatur Basilius Seleuc. *Filias ex posteritate Caini conspicati splendidas, & ornatu florentes*. Ornatu florent; nam ornatus flos est; & huius floris fructus meretricia libido: luxus enim in vestibus luxuriam parturit: imò luxuria politioris ornatus appendix est & cultus floridi fructus.

Floridæ vestis fructus est scortatio.

Cle. Alex. 2. Pędag 10.

Clemens Alex. *Laudo ego*, inquit, *& admiror Lacedæmoniorum ciuitatem, quæ solis meretricibus floridas vestes, & aurum mundum gestare permisit, à probis mulieribus mundi studium auferens, quod meretricibus se ornare concederet*. Nempe solis meretricibus floridæ vestes congruunt, vt *ornatu florentes* fructum suum ferant scortationem inquã. Nam carnis concupiscentia ętatis officia defendit; decoris messem requirit. Ad vxorem c. 4. ait Tertullianus nempe messis ornati decoris luxuria est & profusior libido.

Tertull.

Vnde lib. de cultu femin. *Vt leones*, inquit, *& prostitutores vestitus, & cultus ne in vos admiseritis*. Et rursus: *Gratiam decoris cultus societate prostituant*. Quasi ornatus sit impudentiæ leno, & prostitutionis index. Nescit prostitui quæ ornari non gestit *Florida enim vestis de proximo curat luxuriæ negotium*, inquit idem auctor suprà, c. 9.

Cypr.

Nam vt ait S. Cypr. loco allegato: *Excusari non potes quasi mẽte casta sis, & pudica: redarguit te cultus improbus, & impudicus ornatus*. Et S. Hier. ad Demetriadem: *Crines a fronte demittunt, cutẽ poliunt, vtuntur pigmentis, adstrictas habent manicas, vestimenta sine ruga, soccosque crispantes, vt sub nomine Virginitatis vendibilius pereant*. Videlicet ingenio ornatus femina negotiatur libidinis pretium vt carius vendibilis appareat, quę pretiosiori ornamento prostituitur.

21. Frugalitas eructat à conscientia in vestes. Rupert.

Profectò quemadmodum luxuria fructus est floridi cultus; ita frugalis vestitus appẽdix est casti propositi. Neque enim satis pudica videtur femina, cuius pudicitia non eructat in vestes. Rupertus apud S. Thomas in c. 2. Ioannis: *propositum quod ardet in mẽte, luceat in veste, radiet in ore*. Nullius fermè pretiosior ornatus est, quàm cuius pudor vilis est: dubia est castitas, quæ non elucet in vestibus. Heu! habes pauca nomina, qui non inquinauerunt vestimenta sua! Apoc. 3. v. 4. Nam nitor in vestibus, inquinamentum pudoris est, & impuræ conscientiæ iudex, conscientia enim pudoris translucet in vestibus. Bellè.

Tertull.

Tertullianus sæpè allegatus: *Pudicitia Christiana satis non est esse, verùm & videri: tanta enim debet esse plenitudo eius, vt emineat ab animo in habitum, & eructet a conscientia in superficiem*. Ornamẽtorũ luxus luxuriæ sequela est, & vestium exquisitus nitor æstuantis lasciuiæ speciosus fumus est. Castitas mẽtitur ornatum. Est enim ornatus elaborata libido, & lasciuiæ conceptaculum.

Hinc femina indumentis non tã suum corpus vestit quàm exornat alienos oculos. 22.

Quo fit, vt visus tã sit vestis, non integumenti, ait Clemens Alex. Eò n. deuenit vestimẽtorum ambitio, & ornamentorũ petulãtia, vt femina vestium textili nuditate prostituatur oculis intuentium: nec se amiciendo tegatur, sed denudetur amictu, quod est ingenium libidinis. Ac si parum foret sericum ventilare, calceare aurum, gẽmas multitudine depretiare, nudum ẽt integumentũ assumunt, seu fenestratas vestes, vt nimia subtilitas pellucidæ vestis, astu inspicienda procuret, quæ studio occultanda forent.

Cle. Alex. l. 2. Pædag. c. 10.

Ne vestis denudet feminas, quæ textili vento induuntur.

Vt denudet feminas vestis, ait Plin. lib. 11. & S. Hier. ad Heluidium: *Expolita libidinis victima nuditate vestium nuda oculis ingeruntur*. Et Seneca *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus, aut denique pudor possit. Quibus sumptis mulier parua liquido se nudam non esse iurabit*. Nam vt ait Martialis:

Plin. Hieronym. Seneca l. 1. de Benef. cap. 9. Martial.

Femineum lucet sic per bombycina corpus.

Eiusmodi subtiles & pellucidas vestes *ventum textilem* appellauit Petronius. Omitto plura, quæ eruditè congerit noster Cerda illustrans illud Tertulliani de Pallio, c. 4. vbi sic loquitur de Alexandro Macedone deuicto Medicâ veste: *Pectus* inquit, *squammarum signaculis disculptum, textu pellucido tegendo nudauit*. Audis textili sérico, aut vento corpus non tã vestitum, quàm denudatum? De prędiuite illo epulone dicitur Lucæ 16. v. 19. *Induebatur purpura & bysso*.

Petronius. Cerda. Ter. de Pallio. c. 4.

Ad quæ verba ita fatur Sanct. Chrysologus: *Quid est diues? Ab æstu byssus non defendit, purpura non resistit inferno. Remanserunt ista, deseruerunt ista: & ipse nũc nudus, sudas, æstuas, qui aliquando insultabas æstibus artificiosa nuditate vestium*. Planè expolita libido nuditate vestit mulierculas politulas, leuiculas, putidulas, quò igniculos ingerant adolescentium æstuãti libidini.

Chrysol. serm. 122.

Cæterùm exquisita ornamentorum mundities, & ambitiosior cultus non tantũ blandâ suadelâ adulatur libidini, sed in castitatem irruit pugnaci ardore; quot monilia è femineo collo dependent, tot puta gladios: tot ictus, quot elegãtias, quibus armis expugnatur pudor. Porrò bellatores Hebręos, quibus Madianitidis armata phalanx resistere non potuit, puellę Madianitæ venustatis lenocinio hostiliter prostrauerunt turpi pudicitiæ vulnere. 23.

Ornamẽta arma sunt.

Tertullianus de expolitis mulieribus sic fatur: *Quid, tanta ornandi capitis onerositas salutem subministrat? Quid crinibus vestris quiescere non licet, modò substrictis, modò relaxatis, modo suscitatis, modò elisis? Aliæ gestiũt in concinnis coercere, aliæ vt vagi & volucres eleuantur non bona simplicitate. Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modũ quasi vaginam capitis* (ac si caput ipsum sit huius vaginæ ensis) *& operculum verticis, nunc in ceruicem retrò suggestum. Mirum, quod contra Domini præcepta contenditur. Ad mensuram neminẽ sibi adijcere posse pronunciatum est, vos planè adijcitis ad pondus collyridas quasdam* (hoc est placentes) *scutorum vmbilicos ceruicibus astruendo*. Ecce tibi ornatum feminæ caput, gladius, & clypeus dicitur.

Tertull. de cult. fem. cap. 7.

Et Sanctus Nazianzenus in versibus: *Ne capita turrificate adulterinis crinibus mulieres*. Et alibi.

Femina nec cristam, galeæ instar, vertice gestet.

Et Hildebertus ornamentum agnouit vulnera: *Festiui cultus, & odores peregrini penitus dediscendi, quę tum vel apud alios tibi, vel alijs apud te male placerent, integritatem vulnerabunt animarum: vsus aga dediscitur*. Quasi cultior ornatus sit arx turrita, clypeus, & gladius, quo animæ vulnerantur ad mortem: *Perit ille in tua forma si concupiuit: & facta es tu gladius illi*, ait Tertullianus. Genes. 2. vers. 1.

Hildebert. epist. 31. Tertull. de cult. fem. Genes.

Igitur

Igitur perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum. pro τὸ Hebraicè scribitur צבאם *scuaam* pro quo sæpius Vulgatus vertit *exercitus*, seu *militia*, eorum. Quasi habeantur synonima *ornatus*, & *militia*, siue *exercitus*. *Quid videbis* in pulchra & ornata
Cant. *Sulamite nisi chores castrorum?* Cantic. 7. vers. 1. Vnde dicitur ca. 6. v. 9. *Terribilis vt castrorum acies ordinata.* O quàm timet cautus pudor cultioris ornatus hostilitatem!

24. 3. Regum. Quam timet Elias ornatam feminam. Iezabel illa pulchritudinis gratiâ, & politioris ornatus lenociniis famosa, crudeliter Eliam perquirit ad necem, 3. Reg. 19. v. 4. fugit ille palabundus per auia, lassus sedet sub funesta arbore, & tędio vitę *petiit anima sua vt moreretur*. Planè non sibi constat Elias: nam si mortem cupit, quare mortem fugit? In fuga mortè expetit? Si mori optat, quid fugit Iezabelam necare paratam? Si Iezabelam subfugit amore vitæ, cur mortem per cupit desiderio mortis? Alterutrum ex altero redarguitur; aut desiderare vitam, dum mortè effugit; aut vitam non optare; dum mortem percupit. Acutè Petrus Damianus proculdubio aduertens ad expolitam Iezabelæ venustatem, sic rē
P. Damian. serm. 18. componit: *Considero virum timore perculsum de manu Domini mortem petere, neque accipere: de manu mulieris mortem fugiendo vitare.* Non timet Elias mortem de manu Domini; sed timet vulnus de manu Iezabelę; Iezabelæ, inquam, pulchræ, & ornatę fęminæ. Vulnera ornatę venustatis fortè timet, qui mortem cōtemnit: sęuiora reputans vulnera de manat expolitæ Iezabelis, quàm mortem ipsam, quam à Deo expetit: si quidem compta pulchritudo, pompa, funeris esti & blandè sæuior interitus. Hęc moralis commentatio opportuna est ad Ethologiam.

25. Tert. l. de habit. mul. cap. 11. Mulier ornata, Euā circumfert. Tertullianus: *Si tanta*, inquit, *in terris mereretur fides, quanta merces eius expectatur in cælis, nulla omnino vestrum, sorores dilectissima, ex quo Deum viuū cognouisset, & de sua, id est, femina conditione didicisset, lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem appetisset.* Et statim: *Ipsam se circumferens Euam, ignominiam dico primi delicti.* Aliorsùm hæc dicta sunt, sed quæ possunt ad tē præsentem adaptari. Nempe fœmina, quę lętiori, & gloriosiori ornatu splendet, ipsā Euam circumfert. Nam sicut Eua ob infelicē Adami suadelam, matrix fuit primæui delicti, & communis preuaricationis incentiuum; ita formosa mulier lętius, & curiosiùs ornata *Euam circumferi*; & quasi resculpens primordiale delictum, est generale delinquendi incentiuum, spirans videntibus peccandi illecebras, & blandum fomitem ad delinquendum per oculos ingerens ad generalem spectatorum ruinam. Nam expolitiori ornatu compta femina *Euam circumfert.* Caueat vir ab hac hydra malorum, ab hoc libidinis conceptaculo, ab hoc præuaricationis promptuario. Et sciat pulchra, & ornata femina se esse cōmune interitum exiditum, & vulgare incentiuum
Tertull. delinquendi. O mulier vides tot ornatæ pulchritudinis strages, & *Euam te esse nescis? Viuit sententia Dei super sexum istum in hoc seculo, viuat & reatus necesse est. Tu es Diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es diuinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum suasisti, quem Diabolus aggredi non valuit. Tu imaginem Dei hominem tam facile, elisisti, & adornari tibi in mente est supra pelliceas tuas tunicas?* Hucusque idem auctor ibidem.

26. Tertull. Sed adhuc lubet prefata verba quæ inexpensa omisimus ad rem præsentem emedullare. *Si tanta*, ait Tertullianus, *in terris mereretur fides; quanta merces eius expectatur in cælis nulla omnino vestrum lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem appetisset.*
Ab ornatu nutat fides. Nimirū io aliquem excidium refert ambitione politioris ornatus: quasi exquisitior cultus in vestibus sit aliquis fidei languor flectens viam ad infide-
Ioan. litatem Ioa. 1. v. 19. Iudæorum principes mittunt legationem ad Baptistam Ioannem, sollicitè cupientes, vt acceptaret Messiæ nomen, & augustam dignitatem: *Tu quis es?* aiunt, ipsum constituentes arbitrū accipiendi muneris, vt vulgò interpretes. Ioannes verò piè quasi obstinata humilitate repetitā repulsā refutat sublimissimam Messię dignitatem. Mirum fuit non nutasse Ioannis fidem in tam valida concussione. Quid quæso Baptistę obfirmauit fidem, ne labaret valida ambitionis concussione? Acutè rem meditatur Rupertus ad illa verba: *Tu quis es? Nimirū*, inquit, *audire cupiebant ex ore ipsius, vtrum ipse esset Christus, sicut vulgo existimabatur.* Et mox subiungit causam, ob quam Ioannes respuit tantę fastigium dignitatis: *At ille non erat homo mollibus vestitus, vt mensuram suam excedentis famæ præconia, quasi palpantium manus molli assensu exciperet.* Quid illustrius ad hanc rem: Quasi dicat Rupertus: Timendum nō
Rupert l. 1. in Ioan. est, vt Ioannes acceptet Messiæ dignitatem vltro oblatam, quandoquidē mollibus non vestitur, sed omnem corporis ornatum sic ablegauerit, vt ambitioso facci squalore contentus sit. Sic languet fides à corporis cultu, sic vegetatur neglectu ornatus. Politiùs & exaggeratiùs loquitur S. Zeno Veronensis: *Ancil-*
Zeno serm. 1. de Auaritia. *la*, inquit, *Christi falsum dolum respuis. Mali crede, intra colis, cuius ornatum, cuius imaginem non deponis. Ad Ecclesiam Dei operetur o totum, ut ornata corpus execrabili metallo procedis onusta vbique delicata sub mollibus fortis. Denique si fœcunditas rigore in oratione non facileris, non manus tendis tuum tuum monilibus pectus prostrare dedignaris: sane cernerem curuas non religione, sed pondere.* Quid elegantiùs?

27. Ornatus est seruitutis habitus. Neque garriat Princeps femina defendens expolitiorem ornatum quasi ingenuæ nobilitatis insigne; imò potiùs meretriculę notam. Matronæ decus suis vir est, vt Lacedæmonum heroides in apophthegmatis sępè dictitant; innuptæ virginis gloria, pudicitia est, quam præmaturè constuprat ornamentorum lasciuia. Neque profusa corporis dissolutio ingenuitatem probat, sed potiùs seruitutem: *Vinctus dissolutione corporis* dixit alias Basilius Seleuciæ: Nam sum-
Basil. Sel. Orat. 19. ptuosior ornatus corporis dissolutione seruum quasi vinctum tenet, & infamissimę seruitutis notas inurit mancipio libidinis. Lucæ 12. v. 32. *Nolite timere pusillus grex quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam.* Reges esse iubentur in terris, & omnes suas facultates erogare præcipitur? vnde ergo regiam maiestatē tuetur, si profusis largitionibus depauperatur? Vbi purpura? vbi pretiosior trabea? vbi splendens diadema in paupere? Regem pronunciat, & ad plebeium cultum paupertate cogit: Belle S. Chrysologus: *Aby-*
Chrysol. serm. 25. *cere ergo debet habitum seruitutis, qui se Regem credit diuinitus consecratum.* Quasi ambitiosior ornatus sit habitus seruitutis, quia plebeius, & non exquisitior cultus Regem probat esse cælorum. Nam vinctus dissolutione corporis ob lasciuientes vestiū ornatus, gestat habitum seruitutis, & vilissimi mancipij notam. Nota enim Christianę ingenuitatis est casta frugalitas, & incomptior vestis.

Præterea has mentiti decoris nugas, quàm carò emant fœminę, quò vendibiliorem prostituant decorem, habes apud Tertullian. in libro de cultu feminarum, & inibi eruditè Cerdam nostrum & sparsim in libro de Pallio, & Apologetico, & de habitu mulieb. vbi plura ex pluribus adaggerat, constipatque. Tiraquellus multa saluatim offert in lege 3. Connub par. 3. Glossæ 1. & Claud. Marius Vict. in epist. ad Salomonem. Et quis non? parco eruditioni vulgari, & facilè patabili.

Addam, & finio ornatus cōtemptum esse pulchritudinis elogium. De sorore Gorgonia ita scribit S.
Nazianz. in Orat. de laud. Gorg. Nazianzenus. *Ne hac quidem quam laudandam suscepimus lasciuo vnquam ornatu delectata est: verum ornatus contemptū pulchritudinem iudicauit.* Nā adfectio pulchritudinis, quam ornatus adsciscit, somniata pulchritudo est: feminæ. n. comptius adornatæ *pulchri naturam somniant* ait Clemens Alex. lib. 2,

Celada in Iudith. Cc 2 Strom.

Strom. cap. 10. Quaſi phantaſma ſit pulchritudinis,
quæ veriùs in ornatus contemptu ſita eſt. Quod tra-
Ambroſ. dit eleganter Sanct. Ambroſius ? *Cernis*, inquit, *vt*
Li. de Virg. *pomparum ferculis ſimilis incedat quæ ſe componit,*
vt placeat omnium in ſe vultus, & ora conuertens, eo
ipſo quod ſtudet placere, deformior. Prius enim populo
diſplicet, quàm placeat viro: At in vobis reſecta de-
coris cura plus placet: & hoc ipſum quod vos
non ornatis, ornatus eſt. Heu! quis id feminis per-
ſuadeat?

---

§. V.

Commentarius litteræ.

Vbi traditur an vini vſus matronas dedeceat & an Iuditha mentita fuerit.

Verſ. 4. Cui etiam Dominus contulit ſplendo-
rem, quoniam omnis iſta compoſitio non ex
libidine, ſed ex virtute pendebat: & ideò
Dominus hanc in illam pulchritudinem am-
pliauit, ut incomparabili decore omnium
oculis appareret.

29. GRæcę ſcriptiones omittunt hunc verſiculum.
Vatabl. Vatabl. vix diſſentit à vulgato. Iuditha præter
Qualis ſu naturalem venuſtatem addidit adſcitam à veſtibus,
dubię ſolē à fuco, & omni lenociniorum genere. Ad hæc ei do-
dor in fa minus *contulit ſplendorem*. Quinam hic ſplendor
cie. fuerit, Iudithæ pulchritudini additus, exploratum
non eſt. Num ſplendebant Iudithæ ora, ſicut Moy-
ſis facies, à conſortio Dei? numquam neque Bethu-
Lyranus. lienſes, neque Aſſyrij eiuſmodi ſplendorem nota-
Carthuſ. runt, dum alias feminæ dotes admirabantur. Lyra,
Salianus. Carthuſianus & Salianus per hunc ſplēdorem, aug-
mentum pulchritudinis intelligunt. Verè quidem,
nam ſtatim ſubiungitur, ampliatam eius pulchritu-
dinem à Deo, quę verba videntur addita ad expli-
Rio. candum eiuſmodi ſplendorem. Verùm affirmare li-
Sanct. cet cum Sapientiſſimo Martino del Rio to. 1. Ada-
gia 38. & Gaſpare Sanctio, quòd olim ego ſuſpicatus
fueram, per hunc ſplendorem non tantummodò ſi-
gnificari meram corporis pulchritudinem, ſed etiam
extraordinariam vultus dignitatem, quæ diuinum
Senec. quid, & humano aſpectu auguſtius intuentium ocu-
lis ingereret. Seneca in Octau.
——*membraque & vultus Deo*
Virgil. *Similis*,
Et Maro Æneidos 1.
Os humeroſque Deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenque iuuentæ.
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
30. Nempè Deus hanc ſplendoris dignitatem ſeu ma-
ieſtatem afflauit Iudithæ, ne quis quid in illam in-
dignius, aut petulantius auderet. Quod autem ſplen-
dor ſignificet eiuſmodi decorem & decus, vt omit-
tam profanam eruditionem, id tradit Paulus ad Hę-
Ad Hebr. bræos 1. v. 3. *Qui cùm ſit ſplendor gloriæ*, &c. Pro
τὸ ſplendor, Græcè eſt ἀπαύγασμα, quod propriè
idem eſt quod Hebræum זהר *Zohar*, hoc eſt, clari-
tas, ſplendor, fulgor, ſeu id in quo reſplendet pater-
Cornel. na gloria id eſt, *glorioſa maieſtas*, vt exponit Corne-
lius inibi. Hic fuit incomparabilis decor, qui in vul-
tu Iudithæ diuinitus enitebat.
Impoſuit itaque Abræ ſuæ aſcoperam vini, & vas
VERS. 5. *olei, &c*. Pro τὸ *aſcoperam* olim legabatur in vulga-
Biblia an tis Biblijs, *aſcopam*. At Biblia Gotthica, *aſcopiam* le-
tiqu. & Go gunt. Apud Suetonium in Nerone cap. 45. *aſcopa* re-
thica. peritur: etſi Turnebus lib. 25. cap. 11. *aſcomam* po-
Sueton. ſuerit. Quædam ex Grecis tranſlationes *aſcopam*,
Turneb. aliæ *aſcoperam* habent. Itaque *aſcopera* ſaccum vtri-
Hug.

cularem, & coriaceum ſignificat: nam ἀσκὸς Græcè,
vtrem apud Latinos ſonat: & pera ſaccum ſignifi- Lyra.
cat. Vnde interpretes omnes *aſcopa*, ſeu *aſcopera* no- Carthuſ.
mine, vtriculum vino plenum intelligunt. Ita Hugo, Sà.
Lyra, Carthuſianus, Sà, Vatablus, Serarius, Sanctius, Vatabl.
Salianus, Tirinus. Serar.
Non poſſum non deſiderare hic interpretum in- Sanct.
duſtriam, quę omnino omittit cauſam, quare Iudi- Salian.
tha, pulchra admodum puella, & quæ naturæ, & ar- Tirin.
tis ingenio; & ornamentorum omnium lenocinio 31.
placere Holoferni ſtuduit, ſic vino deditam ſe profi- Vini vſus
teatur, vt vel ad paucos dies tranſigendos apud Aſſy- matronas
rios, *aſcoperam vini* aſportari iuſſerit; ne vel vna die dedecet.
abſtineret à vino. Hęcne Iudithę frugalitas? hæc
olim ipſius abſtinentia? ſic palam ſe profitetur bi-
bacißimam? Porrò quam dedeceat feminas vini
vſus, multis tradunt diuinæ, & profanæ eruditionis
proceres. Tertullianus Apologetici cap. 6. ſic fatur Tert.
de Romanis feminis: *Cum mulieres vſque adeò vino*
abſtinerent, vt matronam ob reſignatos cellæ vinariæ
loculos ſui inedia necarent. Sub Romulo verò quæ vi-
num attigerat, impunè à Metennio marito trucidata
eſt. Pudet perſequi hanc parabilem eruditionem. Le-
gi poteſt Rangolius in ca. 1. v. 13. libr. 1. Regum, & Rangol.
inibi Mendoza. Et Sanctius in Cantic. c. 2. v. 5. ad illa 1. Reg.
verba, *Introduxit me Rex in cellam vinariam*. Cor- Mendoz.
nelius in c. 2. v. 3. epiſt. ad Titū ſuper illis verbis: *Non* Sanct.
multo vino ſeruientes. Philo de conuiuijs Chriſtiano- Cant.
rum, Anorbius lib. 2. aduerſus Gentes Scholia Pame- Corn.
lij, & notę Cerdæ in c. 6. Apologetici Tertulliani, La- Ad Titū.
ctantius lib. 1. c. 22. Clemens Alex. lib. 2. Pædag. Mi- Philo.
nutius in Octauio, S. Ambroſius (vel potiùs Hilarius Arnob.
Diaconus) in ad Coloſſenſes c. 3. S. Chryſoſtom. ho- Pamel.
mil. 6. in Matth. & homil. 26. in Acta. S. Iſidorus Pe- Cerda.
luſ. lib. 1. Epiſt. 203. S. Hieron. in regula Sanctim. ad Lactant.
Euſtochium c. 36. Ex profanis legi poteſt Plin lib 14. Clemens.
c. 13. Tiraquellus in 9. legem connub. Gloſſæ parte Minut.
9. à n. 20. vſque ad n. 212. Ambroſ.
Quin & vini vſus, vt matronas dedecet, meretri- Hilar.
ces prodit. Celebris eſt Romuli lex: *Si vinum biberit* Chryſoſt.
domi, vti adulteram puniunto. plura ſuper hac re vi- Iſidor.
deri poſſunt in Tiraquello nuper allegato. Adde Peluſ.
quod femina, quæ vinum bibit ſe publicat vetulam, Hier.
vt probat Cornelius ad cap. 2. Epiſt. ad Titum, ex S. Plin.
Chryſoſt. ibi & Rhodigio lib. 1 c. 29. Ergo cùm tam Tiraq.
malè audiat vſus vini in femina, quare Iuditha ſan- 32.
ctiſſima, & caſtiſſima tam impensè apparat lagenā Homul.
vini? Planè ſedula hæc cura deuenuſtare videtur ſan- Tiraqu.
ctæ, & pulchræ matronæ decorū. Mallem ſuper hac Cornel.
referre, & approbare aliorum ſolutionem, quam è ad Titum
proprio cerebro excogitare. Fortè non incongruè di- Chryſoſt.
ceret quiſpiam, Iuditham ſecum detuliſſe *aſcoperam* Rhodig.
vini, id eſt, ſaccum vtricularem deſtinatum ad vini
vſus, ſed tunc aquâ impletum. Quid enim prohibet,
vtrem vinarium aquâ implere? Et Hiſpani vtricularē
ſaccum *zaque* appellant, quod nomen etſi temulen-
tiā à vino ſignificet, tamen paſtores in eiuſmodi vtre
aquam ſecum deferre ſolitant. Neque ab hac inter-
pretatione diſſentit vulgata S. Hieronymi editio, &
quotquot vulgatam ſequuntur; nēpe Biblia Gotthi- Hier.
ca, Xantes Paganinus, Iſidorus Clarius; neque Græ- Biblia
cæ exſcriptiones, nimirum Septuaginta interpretes Gothica.
apud Catandrum, Biblia Sixtiana, Complut. & Re- Xantes.
gia, ſi vnum excipias Vatabl. cuius ſpurias lucubra- Iſidor.
tiones, vt pote ab Hæreticis deprauatas, nec pili qui- Septuag.
dem facio. Vatablus. n. ſic vertit: *Vinaceum vtrem* Baſil. Sel.
vino plenum, cęteri *aſcopam*, vel *aſcoperam vini*. Quę Complut.
verba vltrò admittunt præfatam expoſitionem. Regia.
Cęterum alia accommodatior interpretatio ſup- Vatabl.
petit ex diuina & profana litteratura. Nam tametſi 33.
apud Europęas feminas veritus, & ſuſpectus ſit vel Aſiaticas
moderatus vini vſus; non ſic erat inſolēs apud Aſia- feminas
ticas matronas. De Didone, quę oriunda fuit ab vr- non dede-
be Tyro (Tyrus autem confinis erat Iudææ,) ſic pan- cet vini
git Maro. 1. Æneidos. vſus.

Prima-

Primaque libato summo tenus attigit ore.

Virg. Ist est, vina libauit Regina Dido, etiam cùm in conuiuio ambibat Æneæ regias nuptias, de qua plura ibi Seruius, & Cerda noster. Et in Cantico Canticorum non exhorret vini pocula, diu compta, & sumptuosè pulchra Sponsa, etiam cùm impensiùs placere studet regio Sponso. Cantic. 1. v. 2. *Meliora sunt vbera tua vino.* Planè vinum gustauerat, quæ ad similem saporem agnoscit, & c. 2. v. 5. *Introduxit me Rex in cellam vinariam.* Et sepè in Canticorum libro saltuatim fit vini mentio. Verosimile autem non est vina fastidire, in cuius ore totius vini gustus inuenitur. Neque nauseat ad vini vsum, quæ tanti æstimat introduci in vini cellaria. Et licèt abstrusiorem aliquem & mysticum sensum Cantica hęc abscondant, at in cortice non vsurparentur res, & verba, quę aliena forent à communi matronarum consuetudine. Quod etiã fieri solet in parabolis quę iuxta vulgarem rerum & verborum regionis consuetudinem texi solitant, vt aduertunt parabolarum, & Prouerbiorum Interpretes. Quin, & Vagao Holofernis leno, sic infrà, c. 12. v. 12. inuitat Iuditham ad Holofernis conuiuiũ: *Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, et bibat vinum in iucunditate.* Audis hominem Persam, Assyrij Imperatoris ducem, ad vini pocula inuitare Syram feminam, ætate puellam, pulchritudine conspicuam, & omnium lenociniorum arte ornatissimam? Et infrà v. 17. ita Iuditham blandè alloquitur Holofernes: *Bibe nunc, & accumbe in iucunditate.* Ergo Syram feminam vini vsus non decet, qui fortè indecorus esset apud Europęas matronas. Nemo igitur iure admirabitur frugalissimã Iuditham lagenam vini ad potum apparare, Quod amplius confirmabitur ex dicendis ad c. 12. v. 20.

Seruius. Cerda. Cantic. Iudith. Iudith.

34. Verùm si neque in hac solutione quiescit animus, qui vellet Iuditham frugalem, magisque temperantem, iuuat eã ab hac calumnia aliter vindicare. Porrò vt paulò inferiùs probabo, ideò Iuditha escas, & potum deportauit è Bethulia; quia videlicet Gentilium mensæ, pollutæ habentur ab Hebræis in nam quodam idolatrico ritu cibi, & potus consecrabantur Dijs. Cùm ergo omninò defecisset aqua in Bethulia. Dicitur enim suprà c. 7. v. 11. *Defecerunt cisternæ & collectiones aquarum omnibus habitantibus Bethuliam* Et infrà c. 11. v. 11. *Denique hoc ordinant, vt interficiant pecora sua vt bibat sanguinem eorũ.* Ergo cùm Iuditha constanter apud se statuerit non pollui Gentilium cibo, & potu; & aqua non suppeteret in Betbulia, vel ad implendam lagenam, parum vini, quod domi suæ fortè superetat, infudit in ascopetam ad potandũ, pluris æstimans aliquid indecori pati, quàm quicquam sacrilegum admittere contra patrios ritus, & veri Dei religionem. Pręsertim cũ in regione illa aliquis esset vini vsus, etiam apud ingenuas, & venustas matronas. Ex his solutionibus secundam præfero, dum aptiorem expecto. Præterea secum adducit, seu *vas olei* ad obuios vsus.

Iudith.

35. *Polentam, & palathas*, &c. Polenta vel est hordeũ madefactum, deinde siccatum, & tostum, vt commentatur Hugo, Emanuel Sà, Salianus. Vel farina ipsa hordeacea, vt vult Tirinus, & Sanctius, vel potiùs cibus ex farina confectus, vt docet Lyranus, & Carthusianus; & Hugo hanc etiam expositionem approbat. Vnde Biblia antiqua apud Lyram non *polentam*, sed *pulmentum* exscribebant. Verosimile enim est Iudithã nihil tulisse aliud quam, quod sine opera culinaria condiri posset, & esculentum fieri. Addit, & *palathas.* Libri antiqui habebant ante *Lasares* quã vocem significare cibum ex oleribus confectum docét Rabanus, Lyra, & Carthusianus. Sed per transpositionem syllabarum vulgatus corrector habet *palathas*, ita etiam scribunt Biblia Gottica, & omnes trãslationes, è Gręco textu. Est autem *Palatha* ficorũ, pinguiùmque caricarum massa, quarum apud Syros frequens est vsus, vt refert Plinius lib. 13. c. 5. Addit, *Panes & caseum.* Addit & Torroletus succos mellis, sed poetico priuilegio. Mendoza to. 2. ad c. 5. vers. 5. annot. 17. sect. 1. per eiusmodi panes intelligit Eucharistiam. Quasi ad tantum castitatis periculum se præmunierit adumbrato Eucharistiæ pane.

Hugo. Sà. Salianus. Tirin. Sanctius. Lyra. Carthus. Hug. Biblia antiqua. Quid sit polenta, & palatha. Raban. Lyra. Carth. Bibl. Gott. Græcus.

Celada in Iudith.

Plin. Torrol. Mendoz.

36. Quæret aliquis, cur Iuditha sic fastidiuerit, aut horruerit Assyrios cibos, vt secum tulerit domo escas, quibus intereà vesceretur? Duplex ratio afferri pót: Altera, quia apud se statuit ieiunare illis diebus, vt sic propitium haberet Numen. Cuius rei signum est, quod cœnam sibi præparauit puram, idest, quæ careret animalium carnibus. Ita Sanctius hic n. 3. Assentirer huic rationi, nisi alia verosimilior suppeteret, quam Lyra, Tirinus, Salianus, Serarius, & ipse Sanctius n. 14. locupletat, Nempè, vt tradit Theodoretus lib. 3. historiæ c. 14 solebant Gentiles pleraque esculenta, & poculenta, quę mensis inferebant, Deorum imprecationibus contaminare: vnde suspecta valdè erant apud Iudæos. Quod probat Sanctius eruditè nu. 14 & 15. ex Marone, Statio, & Arnobio; & ex Deuter. 32. v. 37. ex Osee 9. v. 3. & ex Actorum 11. v. 3. Et ideò Daniel & eius socij, impensiùs procurant non pollui de mensa Regis, vt habetur c. 1. v. 8. Plura, qui volet super panario, & lagena Iudithæ, consular Serarium hic quæst. 3.

Cur cibum, & potum Iuditha detulit. Sanct. Lyra. Tirinus. Salia. Sanctius. Theor. Maro. Statius. Arnob. Deut. Osee. Actor. Dan.

Cùmque venissent ad portam ciuitatis, inuenerunt expectantem Oziam, & Presbyteros ciuitatis. Iudith, & eius ancilla domo egrediuntur post multam noctem; illa tot ornamentis, hæc alimentorum penu onusta. Pergunt ad Bethulię portam, vbi inueniunt Oziam vrbis principem, & presbyteros Chabri, & Charmi, iuxta condictum, c. 8. v. 32. *Stabitis vos ad portam nocte ista & ego exeam cum Abra mea,* Scilicet expectabat Ozias, ne quid moræ obijceretur à custodibus. Torroletus hic asserit Oziam esse Iudithæ Socerum. Nescio vnde id hauserit. VERS. 6.

Iudith. Torrol.

Qui cùm vidissent eam stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem eius. Hinc coniectare licet, quam auxerint Iudithæ pulchritudinem, ascita ornamentorum lenocinia, & splendor à Deo diuinitus afflatus; cùm Ozias, & reliqui Senatores ad stuporem vsque defixi sint, illam intuentes. VERS. 7.

Nihil tamen interrogantes eã dimiserunt transire, dicentes: Deus Patrum nostrorum, &c. Ozias, & reliqui presbyteri nihil sciscitantur, quia sciebant è re Bethuliæ fore, si celaretur Iudithæ consilium. Sed precibus illius vota prosequuntur: atque patriæ, & religionis liberatæ æternum in Sanctorum ordine nomen, & perennaturam gloriam pollicentur. VERS. 8.

Et dixerunt hi, qui illic erant omnes vna voce: Fiat, fiat Nempe omnes qui aderant, adiungunt pariter vota & preces. Bibl. Gottica pro *το Fiat fiat*, scribunt *Amen*: Eodem prorsus sensu. VERS. 9.

37. Bibl. Gott.

Iudith verò orans Dominum, transiuit per portas, ipsa, & Abra eius. Græcus Text addit: Iuditham petiuisse, vt sibi panderentur portæ, & Bethuliæ senatores iussisse militibus, vt eas aperirent: & Iuditham cum Abra egressam, prosecutos esse oculis, ipsam intuendo procul, quoad vsque descensus in vallem ipsis Iuditham prospiciendam eripuit. VERS. 10.

Factum est autem, cum descenderet montem circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Assyriorũ, & tenuerunt eam, dicentes: Vnde venis? aut quo vadis? In montis descensu, iam iam albescente aurorâ Iudithę occurrunt Assyrij exploratores, & captam interrogant; Cuias esset, (vt exprimitur in Gręco textu: & notarunt Vatablus, & Emanuel Sà.) Vnde veniret, & quò pergeret; quibus respondet Iuditha. VERS. 11.

Græcus. Vatabl. Sà.

Quæ respondit, filia sum Hebræorum? ideò ego fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui quod dentur vobis in depredationem, &c. In his versiculis 12. & 13. nil exigit interpretis operam, nisi vt exploretur, an Iuditha mentita sit, (quod verba sonare videntur,) & an à mendacio excusari possit; vnde simul Lite- VERS. 12. & 13.

ralis sensus vtriusque versiculi expeditiùs tradetur.

38 Lyra. Abulens. S. Thom. Sà. Marian.

Lyranus hîc, Abulensi in cap. 1. Exodi quæst. 6. S. Thomas 2.2.q.: 1.art. 3.ad 3. Emanuel Sà, & Mariana, censent Iuditham mentiam fuisse, & nunc Assiriorum exploratoribus, & postea Holofernis verba Iudithæ, quib. mendacij labem inspergunt, mox repurgabo aptioris commenti lixiuio. Ex aduerso stat plurium Doctorum agmen pugnacissimè illam defendens ab iniuria delicti, & leuis mendacij ignobili reatu, qui planè dedecet illustrem Heroinam.

Sit PRIMVM ASSERTVM pro Iuditha, patriæ religionis vindice, & vindicata à mendacij iniuriâ.

Innoc. Iudith mẽtita nõ fuit. Plato.

Verosimilius est, quod Iuditha non deliquit, etsi mentita sit. Nam licet hodie indubium sit post decretum Innocentij 3. in cap. *super eo.* de vsuris, mendacium omne de se esse delictum, tamen non sic notum est oratione naturali, vt hæc veritas naturaliter nota sit omnibus, & liquidò perspicua fuerit etiam sapientissimis viris. Plato enim in 3. de republica: *Veritas*, inquit, *magnoperè sectanda est. Si enim Deo indecens, & inutile mendacium est, hominibus quandoque vtile, vt vtantur eo quasi condimento, atque medicamine, nulli dubium est, quin huiusmodi licentia danda sit, & ab imprudentibus remouenda. Ergo & principes vrbium, si quibus & alijs hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, vel contra hostes, vel pro patria & ciuibus. Ab alijs verò qui mendacio vti nesciunt, auferendum est omne mendacium.* Idem tradit Origenes lib. 6. Stromateon, vbi Iuditham à mendacij delicto vindicat, & lib. 10. idem repetit. Eandem sententiam approbat S. Chrysostomus homil. 32. & 35. in Genesim, lib. 1. de Sacerdotio, & Abbas Ioseph apud Cassianum collat. 17. cap. 8. cui videtur idem Cassianus assentire, quippe qui discipulus fuit Chrysostomi. Et S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius in caput 2. epist. ad Galatas, quibus subscripsêre alij Doctores Græci, vtpote enutriti In Academijs Platonis. Ex qua doctrina sic arguo pro Iuditha: Sapientissimus Philosophorum Plato, & tot eruditissimi Doctores solo ducto naturalis rationis lumine existimarunt, pro vrbe liberanda, aut alia re valde vtili, licitum fuisse mendacium: Ergo credibile est, in rudi illo Iudithæ æuo (præsertim cùm hæc historia acciderit post captiuitatem Babylonicam, à qua valde elanguit studiorum ardor, & penè deletæ Rabbinorum academiæ sunt,) nondum satis exploratum fuisse illicitum esse officiosum mendacium: præcipuè cùm censebatur imprimis vtile ad liberandam patriam, & veri Dei religionem ab impio tyranno, qui atrociter ferociebat in Iudæam, & impiè bellum indixit religioni viri Dei. Quid mirum, si Iuditham latuit, quod post mille annos nihilominus latuit S. Hieronymum, S. Chrysostomum, Theodoretum? Hæc ratio euincit Iuditham excusari posse à mendacij malitia: Ergo excuset pietas, quod ratio excusari posse demonstrat.

Orig. Chrysost. Abbas. Ioseph. Cassian. Hier. Theodor. Oecumen.

Sic Iuditham nuper excusat P. Gaspar Hurtado, in Philosophicis, & Theologicis Scholis olim meus magister, Complutensis academiæ Decanus, & huius nostri Collegij litterarum decus. Hic sapientissimus vir t. 2. Tract. de Bonit. & Malit. d. 2. diff. 6. ob inuincibilem ignorantiam prætextu liberationis & patriæ & religionis, Iuditham vindicat à mendacij indecoro reatu, & temeratæ veritatis propudiosa culpâ.

Hurtad. Complut.

39 Aug. Orig. Rabanus. Gloss. Hugo. Alens. Sixt. Senens. Thom. Sanch. Less. S[...]

Sit ALTERVM pro Iuditha ASSERTVM. Iuditha non tantùm immunis est à mendacij malitia, sed etiam à mendacio. Ita S. Augustinus in lib. de Mendacio, Origenes lib. illo 6. Stromateon, si attentiùs legantur eius verba, Rabanus, Glossa, Hugo Carthusianus hîc. Alexandr. Alensis parte. 3. q. 37. membro 6. Sixtus Senensis lib. 5. Bibliothecæ Annot. 107. Thomas Sanchez, in præc. Decalogi lib. 3. cap. 6. numer. 15. Lessius de iustitia, &c. lib. 2. cap. 47. dubit. 6. Serarius in capit. 13. huius libri quæst. 9. Salianus [...]n. 4. Annal. ad annum mundis 3346. Sanctius, & Tirinus hîc. Imò S. Thomas pro opposita sententia allegatus, hac clausulâ finit responsionem ad 3. *Quamuis etiam dici possit, quod verba eius* (id est, Iudithæ,) *Veritatem habent secundum aliquem mysticum intellectum.* Sit ergo primum nostræ sententiæ fulcrum, tot sapientissimorum hominum Auctoritas, quæ in hac re plurimum valet. Dein Iudithæ facinus decantatissimum est toto orbe, & illustrissimis encomijs prædicatur, & quasi patratum instinctu Spiritus Sancti, in toto hoc libro, & Sanctissimorum Patrum elogijs creberrimè celebratur; ergo infame mendacij delictum non deuenustauit piam gloriam tanti facinoris. Porrò etsi Sanctissimi quique homines etiam in bonis operibus alicuius vitioli næuo dehonestentur, vt dum subtiment grande aliquod periculum, mendaciolum aliquod imprudenti & incogitanti ore excidat, (quæ est humanæ naturæ imbecillitas;) at toties meditatè mentiri, perpetuam è mendacijs orationem texere; præsertim cũ Iuditha astruat sibi fidem, aiens sequenti capite, vt habetur in textu Græco: *Non enunciabo Domino meo falsi quicquam*, mendacium enormissimum est, & prauitas non digna pio Iudithæ ore. Malè ergo ad finem optimum, & Deo placitum, nonnisi via praua, & distorta, & Deo offensâ tetendisset sanctissima femina, à Deo indubiè afflata; & tot insignium mendaciorũ fœda colluuione præclarissimum Dei miraculum polluisset, cu passet, contaminasset.

Salia. Sanct. Tirinus. Iuditha vindicatur à mẽdacio. Græcus.

40 Geneſ. Tobiç.

Præterea, vt omittam excusationem mendacij, cuius insimulatur Abraham, & Sara, & Isaac, & Rebecca, & præsertim Iacob cùm dixit, se Esau primogenitum Isaaci, & Petri, & Pauli veritatis dissimulationem: Insignis est locus ad hanc rem Tobiæ 5. v. 16. Vbi Raphael Angelus, planè dixit se esse Israelitam, vocarique Azariam, Ananiæ magni filium, quem Tobias probè nouerat, & eius familiaritate diu fuerat vsus. Ergo cùm in confesso omnibus sit, Angelum mentitum non fuisse, etsi verba ipsius obijciant speciem mendacij excusatu difficilioris: cur Iuditham etiam Angelorum de probitate æmulam, non excusabimus à fœdissimi mendacij reatu: Desudet igitur pij interpretis industria in pio hoc, & religioso pro Iuditha labore: & vltrò huc intendantur ingenij vires, sicut necesse est contendi in asserendo Raphaele à suspicione mendacij. Pietas exigit pro Iuditha, quod religio pro Raphaele. Ipsa enim ratio postulat, vt illustri sanctitate hominum veritas sarta tectaq; seruetur, si vlla inueniri potest: & qui nullius mendacij in Scriptura à nobis nullo modo damnetur.

41 Solutio argumentorum. Quint. Lyran.

Denique solidior huius veritatis probatio petenda est à solutione argumentorum, quæ Iudithæ mendacia adstruere videntur, si specie tenus censura vibranda foret. Et priùs ingenuè fateor aduersùs aliquos nostræ sententiæ Doctores, Iuditham ironicè locutam non fuisse. Nam Ironia, sic versatur in rei simulatione, vt si non ab vno, ab alio ferè statim noscetur; & ex ipsa occasione, aut pronunciatione intelligatur, vt Quintilianus libro 8. eleganter docet. Neque verò existimo, Iudithæ veritatem adstruendam esse secundum sensus mysticos. Quid enim adúbrat Iudithæ facinus, & Holofernis tragædia? Imò mysticus sensus in litterali fundatur: at si litteralis falsus est, futilis ergo erit sensus mysticus, & qui sponte ruit ab inanitate fundamenti. Legi potest Lyranus, hîc, qui multus est in hoc discursu. Ad rei perspicuitatem præmittendum est, quod in comperto habetur apud Theologiæ Expositiuæ, & Scholasticæ proceres, nempe, vt se quis bello iusto ab iniusto aggressore tueatur, posse vti dolo, & stratagemate in rebus, vt in latentes insidias callidè hostis deducatur incautus: Et posse etiam vti æquiuocis verbis, quæ in aliquo, etsi abstruso, & remoto sensu, vera sint, licet hostis in alio sensu eadem certò intelligat. Vnde absque mendacij culpa ambiguè loqui potest, qui patitur iniuriam, præsertim si il-

lam

tam alio modo declinare non valet. Hac notatiuncula præmissâ quam plurium auctorum auctoritate probo, dum applico: venio ad Iudithæ verba.

42. Iudith.

In hoc cap. 10. vers. 12. ita loquitur ad Exploratores: *Ideo fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui, quod dentur vobis in deprædationem.* Dum dixit se *fugere*, intelligit ea, celeritate descendisse à Bethulia vt fugientis instar, noctu, & celeriter à suis exiens, fugitiuos imitaretur. Ecce tibi verba ambigua sunt; verbis autem ambiguis vti licere etiam absque necessitate tradunt Nauarrus cap. *Humanæ aures* 22. qu. 5. in qu. 2. num. 8. Bañes 2. 2. quæst. 69. artic. 2. dubio penultim. & ibi Salon. controuersia 11. Azor. tom. 1. lib. 11. capit. 4. qu. 5. regula 2. Sayrus in Claui regia lib. 11. cap. 17. num. 26. Suarez tom. 2. de Relig. cap. 11. in fine, Thomas Sanct. in præcepta Decalog. lib. 3. c. 6. num. 14.

Nau. Bann. Salon. Azor. Sayr. Suar. Thom. Sanct.

Dein Iuditha affirmat, futurum se agnouisse, quod Bethulienses dandi sunt Assyrijs in deprædationem; nimirum nisi Deus opem ferret, & suo ipsa concilio cladem auerteret, quod mente secum ipsa dicebat, vt verè poterat, & re ipsa accideret. Eiusmodi tacitas mentis additiunculas, & dissimulatas in mente verborum appendices, quis nesciat esse licitas, præsertim in atrocioris periculi angustijs! Quin & absque vrgenti necessitate id licet docet Nauarr. prædicto cap. *Humanæ aures* 22. quæst. 5. num. 12. Valentia 2. 2. disput. 5. quæst. 13. puncto 2. & 4. tom. in 3. par. disput. 7. qu. 13. puncto vltimo. Salon. 2. 2. quæst. 69. artic. 2. Controu. 11. Toletus lib. 4. sum. cap. 21. num. 9. Emanuel de Ordine iudiciario cap. 10. num. 4. Philiarchus de officio Sacerdotis tom. 1. parte 2. lib. 3. cap. 14. Suarez eodem tomo 2. de relig. cap. 11. num. 6. Thomas Sanch. in præcepta Decalogi lib. 3. cap. 6. num. 15. Lessius lib. 2. de Iustit. cap. 42. dub. 9. num. 48. & probabilem censet Emanuel Sà, verbo *Iuramentum*. De quo legi potest Enriquez tom. 1. lib. 6. de Pœnitent. lib. 2. cap. 19. & Pereira in cap. 27. Geneseos, disput. 5. num. 57. Quin Thomas Sanctius nuper allegatus, ex hac doctrina Iuditham expressè excusat, & Iacobum Patriarcham & Angelum Raphaelem. Quod confirmat ex cap. *Intelligentia* de verb. significatione, quod desumptum est ex S. Greg. lib. 26. Moral.

Nau. Valent. Salon. Tolet. Eman. Philiarch. Suar. Thom. Sanch. Enriq. Pereir. Thom. Sanch. Greg.

43. Iudith.

Præterea Iuditha in hoc cap. 10. v. 13. ait exploratoribus Assyriorum: *Vadam ad faciem Principis Holofernis, vt indicem illi secreta illorum: & ostendam illi quo aditu possit obtinere eos.* Planè reserauit Bethuliensium secrata, dum dixit cap. 11. vers. 10. & 11. Hebræos siti, & fame vsque adeò vexari, vt statuerint interficere sua pecora, & eorum haurire sanguinem. Quod dubio procul obsessi Bethulienses decreuerant. Deinde perspicuè ostendit aditum, quo superari possint, nimirum, quod dixerat Achior cap. 5. scilicet, si Deum haberent offensum, & auxiliares manus ab eo amoueret. Quoque dixit quoque Iuditha cap. 11. v. 7. Adhæc cap. 11. vers. 4. fatur ad Holofernem: *Si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum.* Quis non videat hæc verba esse ambigua; Neque enim verba cogunt, vt in fauorem Holofernis facta fore intelligantur. Cætera quæ contra Iudithæ veritatem vibrantur tela, plumbea sunt, & ex doctrina tradita sponte cadunt sine ictu. Maneat ergo sanctum, & inconcussum, Iuditham non deuenustasse illustre facinus ignobili mendatio. Quod planè patebit ex infrà dicendis, dum singula verba quibus impingitur mendacij offensa, afferuntur ab hac calumnia. Plura qui volet scire de stratagematum veritate, legat (si legi potest,) Albericum Gentilem lib. 2. de iure belli.

Iudith. Al. Gentil.

§. VI.

Inops vsque adeò paupertate diues est, ut in angustiori inopia posset pro Deo opulentus velut fide iussor existere?

Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est: ait Seneca. Quid enim refert quantùm illi in arca, quantùm in horreis iaceat, quantùm pascat, aut fœneret; si alieno imminet, si ex alieno pendet? Et quidem homo non acquisita, sed acquirenda computat, Neque tam suum reputat quod habet, quàm quod non habet. Diues est de alieni spe, non de suo censu. Verùm, *Cui cum paupertate bene conuenit, diues est.* Diues valde est paupertas læta; illa verò si læta est, paupertas non est, sed diuitiæ; Nam locupletior thesaurus Christiana inopia est *Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cœlorum.* Matth. 5. v. 3. Ergo pauper Rex est, & regias diuitias possidet: nam Regum pauperrimus, diuitijs longè superat locupletem quemque procerum opulentissimum. Rogas vnde obueniat pauperi tam diues thesaurus? Ab inopiâ ipsâ inquio; quia pauper diues est paupertate. vt docet Ecclesiasticus cap. 11. vers. 12. *Est homo marcidus, egens recuperatione, abundans paupertate.* Vides quod inopia pauperem locupletet? Quàm diues possessio sit paupertas traditur Ioannis 19. vers. 27. *Accepit eam discipulus in sua.* Virginem inquam, accipit Ioannes inter suas possessiones. Sed quæ erat possessio Ioannis nisi paupertas? Peracutè S. August. *Sed in quæ sua Ioannis matrem Domini accepit? neque enim non ex eis erat qui dixerat ei. Ecce nos reliquimus omnia: Suscepit ergo eam in* sua, *non prædia quæ nulla propria possidebat.* Nempè cùm prædia & possessiones Ioannis nullæ essent; paupertas esset eius diuitiæ, Matrem Domini inter sua prædia accepit, id est, in censu suæ diuitis paupertatis computauit. Quia Mater Dei, qui est cælestis thesaurus, non inter fallaces diuitias, sed inter prædiuitem paupertatis censum, computanda erat. Quid exaggeratius pro diuitijs paupertatis?

44. Sen. epist. a — Seneca. — Matth. — Paupertas diues est. — Eccli. — Ioann. — Aug. Tract. 119.

Quin & Apostoli ipsi thesaurum prædiuitem reputabant paupertatem; Matth. 19. v. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Ecce quanti æstiment paupertatem; & reculas omisisse pro Christo, paupertatis enim compensationem exigunt non leuem; & Christo bono rerũ æstimatori carius suam paupertatem diuendunt; & centuplum in hac vita, & in alia bonorum munera, & subsellia in vltimo iudicio pretij nomine ob paupertatẽ accipiunt. Verũ diuitias, quas Apostoli reliquerunt benè numerat S. Chrysol. *Petrus & Andreas, Iacobus & Ioannes germanitas cõbinata, imò congeminata paupertas, pauperes censu, loco humiles, viles arte, obscuri vita, labore cõmunes, negati honoribus.* Id est, Neque Apostolorũ arcam, neq; horrea prægrauabat argenti vis, aut frumenti copia; neq; pascua, neque fœnora, greges, aut mercimoniæ fatigabant. Inopes Apostoli erant, & paupertatem cõmutarunt: & tamen tanti æstimant suã paupertatem, vt pro locuplete censu reputent; & magnũ quid pro inopia petant, & accipiant à Christo. Aduertis quam diues sit Paupertas, & quanti æstimetur ab Apostolis, & quã regiè remuneretur à Christo! Bene ergo pauperior inopia, diuitiæ cõputantur; & est homo diues paupertate suâ. Non omittam hic Pauli encomium, qui vt esset omnium Apostolorum pauperrimus, hanc paupertatis opulentiam imminuere conatus est, 2. Cor. 6. vers. 10. *Tamquam nihil habentes, & omnia possidentes.* Plena emphasi verba: Ac si ita secũ ageret Paulus studiosissimus paupertatis: Omnia bona mea pro Christo renuncianda sunt, vt verè pauper sim. At cũ inopia sit opulenta, & pauper sit diues ab inopia,

45. Matth. — Chrysol. serm. 28. — Paulus ambit esse quasi pauper ne diuesfit. — 1. Cor.

animi erectionem; Dei enim auxilio confiſa ſurrexit
ad perpetrandum audacter virile, & illuſtre facinus
Holofernianæ cędis. Illud *proſtrata*, non eſt neceſſe
vt intelligatur rigoroſè de totius corporis proſtra-
tione; ſed de genuum flexione, ſiue cernuatione, aut
ſupplicis incuruatione corporis, quæ fieri ſolitat ad
orandum: vt verſ. illo 1. annotabam & probabam.
2. *Vocauitque Abram ſuam, & deſcendens in domum*
Vers. 2. *ſuam, abſtulit à ſe cilicium; & exuit ſe veſtimentis vi-*
duitatis ſuæ. Dubium eſt apud commentatores, quæ-
nam ſit hæc Abra; cuius ſępe fit mentio in hoc libro,
c. 8. v. 32. Et in hoc c. 10. v. 2. & 5. & 10 Et c. 16. v. 28.
Iudith. Lyran. Lyran. exiſtimat Abram eſſe ancillam libertam; di-
ciique à præpoſitione *ab* & *ara*: quia olim iuxta arā
Quænam fuerit Iudithæ Abra. libertas ſeruis donabatur. Conſtat autem ex cap. 16.
v. 28. eiuſmodi abram libertate donatam. At non fa-
cilè probabit Lyran. ante ſexaginta nos à manumiſ-
ſione, & quo tempore nil cogitabatur de illius liber-
tate, nomen ſortitam fuiſſe à ſpe manumiſſionis. Hu-
go Cardinalis autumat eſſe proprium nomen ancillę
Hugo. ſuæ, quæ Abra appellabatur. Quod non perſuadebit
Hugo attentiùs legenti contextum locorum, in qui-
bus huius Abræ fit mentio. Et ex veroſimiliori expo-
ſitione ampliùs impugnatur Hugonis coniectura.
Tortoll. Mitto Tortolettum aſſerentem, eſſe Iudithę nutricē:
planè poetatur. Itaque Abra non eſt nomen propriū
alicuius ancillæ è gynæceo Iudithę: ſed nomen com-
Carth. mune, quod ancillam ſignificat, non qualemcunque,
Serar. ſed honoratam, & quæ ad manum heræ prę ſto erat.
Sanct. Ita Carthuſ. hic, Serarius quęſtiuncula 1. Sanctius in
Salia. comment. huius verſiculi, Salianus ad annum mun-
Sà. di 3346. Inſinuat Emanuel Sà. ad ca. 8. v. 32. huius li-
Pauſan. bri: & quotquot ancillam generatim exponunt. In
Euſtrat. hac ſignificatione accipit τὸ Abram Pauſanias apud
Suid. Euſtratium, & Suidas ex Menandri Pſeuderacle &
Menand. Sycionia, & ex Iamblico apud Stobęum ſer 51. & Se-
Iamblic. rarium ſuprà. Porrò ἅβρα Abra Grecè ancillam ho-
Stob. noratam ſignificat. Quod cōſtat ex Grçco textu Ge-
Serar. neſ. 24. v. 61. & Exodi 2. v. 5. & Eſther 2. v. 4. & 5. Et ex
Gen. Exod. Eſther. Cle. Alex. Euſeb. Clem. Alex li. 1. Strom. & Euſeb. li. 9. de prep. Euang.
Deſcendens in domum ſuam. Dicitur Iuditha de-
ſcendiſſe in domum ſuam, non quia extra domum
hec facta fuerint, & poſtea in domum ſuam venerit;
3. ſed quia cùm oratorium eius eſſet in ſuperiorib. do-
mus ſuæ, vt habetur ſuprà, c. 8. v. 5. & c. 9. v. 1. deſcen-
diſſe ab oratorio dicitur in domum ſuam, quia egreſ-
ſa eſt ex oratorio, quod ſic erat ab interpellatoribus
ſeparatum, & turba domeſticorū, vt videretur fuiſſe
Iudith. extra domum. Itaque Iuditha ex oratorio deſcendit
in domum, vbi morabatur reliqua familia, & vbi an-
Lyran. tiqui nuptiarum ornatus repoſiti erant. Ita Lyr. Hu-
Hugo. go. Sanct. & Salian. Ibi abſtulit à ſe, quo aſperabatur,
Sanct. cilicium, quod induerat cap. pręc. v. 1.
Salian. *Et exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ.* Perſpicuum
eſt Iuditham non in oratorio, ſed in parte inferiori
4. domus, repoſita habuiſſe nuptiarum ornamenta, &
mundum muliebrem: quę vt longè erant ab animo,
Salian. ita & ab orationis ſeceſſu, vbi perdiu morabatur. Nō
aſſentiar Saliano aſſerenti, ideò Iuditham deſcendiſſe
in domum inferiorem, quia in ea recondita haberet
ornamenta feſtis diebus congruentia. Neque enim
Sanct. adducar vt credam, Iuditham caſtiſſimè, & auſteriſ-
ſimè viduam, adhuc feſtis diebus induiſſe lętiores ve-
ſtes, etſi exuerit ſquallidas cilicij aſperitates. Dubium
eſt apud vtriuſque eruditionis peritos, quę apud He-
bræos fuerint viduitatis indumenta, tametſi indubiū
ſit, vt docet Sanctius, habuiſſe viduas certum ali-
quod veſtimenti genus, vt ex hoc loco liquidò con-
ſtat, & ex Geneſ. 38. v. 14. vbi Thamar dicitur exuiſſe
viduitatis veſtes, vt ſocerum Iudam alliceret ad con-
cubitum. Veroſimile autem videtur viduitatis veſtes
eſſe nigri coloris, quia in funere, & luctu, familiaris
eſt niger color in veſtimentis. Vnde atrati ſeu pullati
dicuntur, qui funereas & lugubres induunt veſtes.
Bibl. Sixt. Hunç v. 2. ſic exſcribunt Biblia Sixtiana: *Et voca-*
uit ancillam ſuam, et deſcendit in domum, in qua ver-
ſabatur in ea in diebus Sabbatorum, & in feſtiuitati- Sept. Bibli.
bus ſuis, & circumabſtulit ſaccum, quem induerat, & Complut.
exuit veſtimenta viduitatis ſua. Septuaginta interpre- Regia.
tes, Biblia Complut. & Regia τὸ *circumabſtulit* ver- Vatabl.
tunt *euoluit*. Cętera conſentiunt, nec ferè diſſentit
Vatablus.

---

§. II.

Commentarius litteræ.

Verſ. 3. Et lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myro optimo, & diſcriminauit crinem capitis ſui, & impoſuit mitram ſuper caput ſuum, & induit ſe veſtimentis iucunditatis ſuæ, induitque ſandalia pedibus ſuis, aſſumpſitq; dextraliola, & lilia, & inaures, & annulos, & omnibus ornamentis ſuis ornauit ſe.

ET *lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myro optimo*
&c. Vetuſtiora Bibliā vulgata habebant, *myrro* 5.
optimo. *Myrro* habet Raban. Lyra. Hugo Carthuſ. Vers. 3.
myrto. Sed in vulgata editione à Sixt. correcta, *myr-* Raban.
ro optimo ſcribitur. Dein Biblia Septuaginta interpre- Lyra.
tum eiuſdem Sixti opera correcta, ita habent: *Et cir-* Hugo. Carthuſ.
cumlauit corpus aqua, & vnxit vnguento pingui Bi- Sixt.
blia Complut. non *Corpus* ſed σῶμα, id eſt, *os* exſcri-
bunt; Ita Septuaginta, & Biblia Regia. Vatablus autē: Sixt.
Corpus aqua prius ablutum, vnguento pingui perun-
xit. Cæterùm cùm Biblia Complut. & Regia, & Se- Bibl. Complut.
ptuaginta interpretes dicant Iuditham os lauiſſe, non
corpus reliquum, dubium poſſet alicui videri, an fa- Septuag.
ciem tantùm Iuditha lauerit? Perplacet cum vulgato Reg.
interprete (& videntur id ſupponere expoſitores,) to-
tum abluiſſe corpus; nam cùm Iuditha olim mundi- Myro optimo vngitur Iuditha.
tias corporis neglexiſſet, interulis ſacci diuturnitate,
& cinerum ſordibus, ambitioſoq; ſqualore (quę ſunt
ornamenta, & lenocinia virtutis,) Dei gratiam exam-
biret, nunc ne ſuboleret illuuiem priſtinam, neve ali-
quid eſſet quod Holofernes faſtidiret, totum Cor-
pus lauiſſe creditur. Præterea vt aliquid ſpiraret a-
mœnum, vnxit ſe myro optimo, id eſt vnguento opti-
mo, & odorato, quod familiare Hebræis fuiſſe, adeò
vulgare eſt, vt probare pudeat. Aduerte nullum vn-
guentum in particulari exprimi: nā μύρον *myron* Gręcis
vnguentum generaliter ſignificat. addit *optimum*,
hoc eſt, præſtantiſſimum, & odoratiſſimum, ita Sera-
rius, Sanctius, & Salianus. Ex myrtheo autem ſucco, Serar.
& oleo olim fieri vnguenta laudatiſſima tradit Plin. Sanctius.
lib. 13. c. 1. 2. & 3. Vnde Iuditha lauit corpus ſuum, nō Salian.
tantùm, vt meliùs reciperet vnguenta (vt putat Lyra) Plin.
ſed vt ablueret inolitas à pœnitētiā ſordes. Quod au-
tem ait Anſel. Laud. *Lauit Corpus ſuum*, id eſt, *lacry-* Lyra.
mis pœnitentiæ opera carnis, morale eſt Sicut & illud Anſelm.
Strabi: *Vnxit ſe, &c.* id eſt, *vnguento de myrrha opti-*
ma confecto, per quod ſignificatur virtus caſtitatis, eò Strab.
quod conſeruat carnem a putrefactione luxuriæ, &
diſſolutionis.
Et diſcriminauit crinē capitis ſui, & impoſuit mi- 6.
tram ſuper caput ſuum. Vatabl. pro τὸ *Diſcriminauit*, Bibl. Gott.
ſcripſit, *capillis capitis ſui digeſtis*. Cętera ſcriptio-
nes è Græco textu, & Biblia Gotthica, perexiguo va-
riant verborum diſcrimine, ſed eodem ſenſu. Profe-
ctò frugales feminæ quæ in ſeceſſu abditæ publico
carere procurant, quippe quæ impenſiùs ſtudent pie-
tati, impexos, & incomptos alunt crines. Vnde Iudi- Cartuſ.
tha olim capillaturæ negligens, nunc dicitur diſcri- Ornatus
minauiſſe crimen capitis ſui. Inidoneè Carthuſ. pe- capillaturę.
ctinis tantùm operam in hoc verbo agnoſcit: nā Iu-
ditha, quæ impenſiùs ſe hic ornauit, non modò im-
plexos & horrentes capillos pexuit ad nitorem, ſed
etiam

etiam illos accuratè discriminauit, & in cirros, cin-
Isaiæ. cinnosque digessit, (vt dicebat Vatablus,) & in aliam
formam, quę venustatem, & gratiam conciliaret si-
LXX. bi. Neque mihi dubium est, cum hic dicitur: *Discri-
minauit crinem capitis sui*, idem significari, ac Isa. 3.
7. v. 20. vbi dicitur, auferenda esse à feminis Hierosoly-
mitan. *Discriminalia*, Hebraicè פארים *peerim*, quod
nomen generale est; & ideò LXX. verteruot, *compo-
sitionem gloriæ*. Vnde τὸ *Discriminauit* significat
omnem ornatum crinium, qui illo æuo adhiberi so-
litus erat, ad ornandum capillos, & exaggerandum
decorem. Nempe Iuditha, vt Holoferni placeret, pri-
mò confusos, & implexos crines pectine explicauit,
& venustauit; dein intorsit, & crispauit, in cirros di-
scriminauit, vittis, & tænijs splendentibus diuisit, in
resticulas coegit ad verticem, caput sic turrificans, vt
commodè mitram (de quâ statim) excipere posset: ad
vtrumque latus vndulatos comæ flexus inerrantes
permittens ad collum vsque volucres. Quod verosi-
milius videtur ex consuetudine comendi cappillitij
apud Hebræas fæminas: vt constat ex illo Cantic. 4.
v. 9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, &c. in vno
Cant. crine colli tui*. Crinem colli appellat sponsus, capillo-
rum cincinnatos fluxus, vtrinque ad collum pendu-
los, quos *Guedeias* Hispanè dicimus. Neque. n. tam
pulchra femina tam breuem alebat comam, vt iosra
collum non deflueret. Vnde partim splendentibus fa-
scilis Iudithæ capilli spirulatim regeruntur, & inno-
dantur ad capitis verticem; partim vsque ad collum
hinc inde diffluunt ad omnem gratiam venustatis. Id
totum complexus est sacer Historiographus, aiens:
Discriminauit crinem capitis sui. De capillorum or-
Cant. natu legi possunt interpretes Bibliorũ ad illud Cant.
4. v. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata
est cum propugnaculis*. Et infrà v. 9. ad illud: *In vno
Isaiæ. crine colli tui*. & ad c. 8. v. 5. *Caput tuum sicut Carme-
Tert. lus: & coma capitis tui sicut purpura Regis vincta ca-
Pamel. nalibus*. Et ad c. 3. Isaiæ v. 17. præsertim ad versic. 19.
Et discriminalia. Præterea Tertull. in lib. de cult. fe-
Cerda. min. c. 1. & inibi Scholia Pamelij, & Cerdæ notę val-
Clem. Ale. dè eruditę. Clemens Alex. lib. 3. Pædag. cap. 11. & pas-
sim SS. Patres, & profanæ eruditionis scioli.

Et imposuit mitram super caput suum. Mitra vti
8. tradunt interpretes Iudith, & Isaiæ, edocti à S. Hier.
Hieron. feminei capitis ornamentum est. Quod Hispani vo-
Quid sit caot *Coffia*: Itali *Cufia*: Galli *Coffe*-quodq; *Cucufam*
mitra. barbaro vocabulo appellauit Lyranus, Latinius dixis-
Lyra. set *Calanticam* cũ Tullio: Et si cucupha ignota auis
Tert. sit apud Horapollinem lib. 1. c. 55. fortè turritum ha-
Horapol. bens caput, vt cassita, & aliæ aues. Est autem *mitra*
fascia byssina capitis, gemmis seu bracteolis aureis
Corn. tremulisque interlucens, vt tradunt Cornel. in cap. 3.
Tirin. Isaiæ & Tirinus hic. Bene notat Sanctius, quod vbi
Sanct. S. Hieron. Isa. 3. v. 19 vertit *mitram*, Hebræa origine
scribitur רעלות *rehhaloth*, quæ est vox nõdum explo-
ratæ significationis, & quę *tremorem* videtur signifi-
care: Duo autem tremere dicuntur, aut quę re verâ
agitantur, vt arborum tremulæ frondes: aut quę cùm
stabilia sint, quia tamen lucida sunt, obiecta aduerso
lumini, dum collucent & radiant, tremere videntur.
Ornamentum verò feminæi capitis aureis bracteo-
lis, & nitulis in vertice collucere, & tremere videtur.
Hier. Vnde Hispanè dicuntur *Tembladera*, aut *argenteria*,
eiusmodi nugę mundi muliebris. Aduertit S. Hiero-
nym. idem Hebraicum nomen significare *venenum*:
qu a eiusmodi ornatus exquisitus venenum specta-
toribus propinat.

Et induit se vestimentis iucunditatis suæ. Vestimẽ-
ta iucunditatis appellantur, quibus vtebatur Iuditha,
breui illo coniugij tempore, vt venusta puella place-
Vatabl. ret peramanti marito, vt aduertit Vatablus, & cęteræ
exscriptiones è Gręco textu. Quod eleganter tradit
Ambros. S. Ambrosius io lib. de Viduis ita scribens: *Diuturnis
mœroribus, & quotidianis roborata ieiunijs sancta Iu-
dith, quæ seculi oblectamenta non quæreret, periculi
negligens, mortisque contemptu fortior, vt commenti-
tium strueret dolum, vestem illam iucunditatis, quam
viuente viro vestiri solebat, se induit, quasi placitura
viro, si patriam liberaret*. De Sionitidum feminarum
vestibus, plura saltuatim tradit eruditè noster San- Sanctius.
ctius super Cãticis; cùm ea, quæ difficillimè & quasi Cant. 1.
minus pudicè, dici videntur, de sponsæ membris, ex- Isaiæ.
peditè vestimentis accomodet. Legantur Isaiæ inter- Tiraqu.
pretes ad c. 3. & Andreas Tiraq. in 3. legem connub. Pollux.
glossæ primæ part. 3. qui ex Polluce multa congerit.

9. *Indutque sandalia pedibus suis*. Carthus. existimat Sandalia feminarũ pedes ornant.
sandalia significare calceamenta pulchra, quibus non
tantùm feminæ, sed etiam viri, præsertim Ecclesiasti- Menand.
ci Pontifices vtuntur. Probabilius autem est sandalia Herod.
esse pedum muliebrium ornamenta. Ita Menander, Crat.
Herodotus, Cratinus in legibus, Cephisodorus in Ceph.
Trophonio, Eupolis io aurea ætate, & passim apud Pollux.
Comicos, vt scribit Pollux lib. 7. cap. 22. S. Hieron. ad Hier.
Saluinam, soccos aureos appellat: Et Homer. *π. Ἴδιον Homer.
pedilon* vocat lib. 2. Iliad & lib. 4. inter Iunonis orna- Philost.
tus annumerat. Etsi Philostratus in imaginibus effin- Hier.
gat Cupidinem cum Sandalijs, sed quia Cupido puer Lyranus.
effeminatus fingitur, & femino masculus; & S. Hie-
ronymus in cap. 2. Isaiæ sandalia appellat caligas, pu-
tat femininas. Norat Lyranus sandalia esse calcea-
menta æstiualia, corium desuper non habẽtia. Quam
pretiosa fuerint hæc elegantium, feminarum calcea- Clem. Ale.
menta tradit Clemens Alex. lib. 2. Pædag. c. 11. & Pli- Plin.
nius lib. 9 cap. 35. Consuli possunt Bibliorum inter-
pretes ad Cant. cap. 7. v. 2. *Quam pulchri sunt gressus* Cant.
tui in calceamentis. Et Isaiæ 3. v. 8. *Auferet Deus or-*
namentum calceamentorum. Et Ezech. cap. 16. v. 10. Isaię.
Calceaui te ianthino. Puto pretiosa, & elegantia Ezech.
sumpsit Iuditha sandalia, vtpote femina elegantis-
sima, & locupletissima, & quæ sumptuosius se orna-
uit ad alliciendos Holofernis oculos.

Assumpsitque dextraliola. Lyranus τὸ *dextraliola*
10. interpretatur dexteræ partis ornamenta Carthusian.
dexteræ ornatum intelligit, Salianus armillas, quę in Lyranus.
dextris ponebantur; Serarius qu. 2. & Sanctius hic ar- Carthus.
millas intelligunt: hoc tamen discrimine, quod ar- Salian.
millę significatio latiùs pateat, nam armillę non tan- Serar.
tum manus ornant, sed etiam pedum suffraginem, Sanct.
nempe infimam cutis partem, quæ pedi coniuncta Quid sint dextraliola
est, & talaris compes dicitur à Clemente Alex. lib. 1. Clem. Ale.
Pædag. cap. 12. At *dextraliola* adornant eam Corpo-
ris partem quæ brachium cum manu ligat, Nemo
existimet eum Hugone hæc *dextraliola* referre ali- Hugo.
quo modo lilij figuram: nam *dextraliola* est nomen
diminutiuum: *Dextralia* enim legimus hic in anti-
quis Codicibus apud Hugonem: & inter mulierum
ornamenta, Exodi 35. v. 22. & Numer. 31. v. 50. Vnde Exod.
Dextraliola hic, vel Dextraliola, vti legit. Andr. Tira- Numer.
quel. nuper allegatus, qui etiam allegat S. Cyprianũ, Tiraqu.
& S. Hieronymum. Addit *Dextrocheria* appellari à Cyprian.
S. Ambrosio, & à Iul. Capitolino, sic aiente de Maxi- Hieron.
mino: *Vxoris Dextrocherio vtebatur pro annulo*. Er- Amb.
go *Dextralia* siue *Dextraliora*, siue *Dextrocheria* Capitol.
significant muliebrium brachiorum præsertim Dex-
trorum ornamentum, quod ex auro, aut alio metallo
in annuli lati formam gemmis integebatur. Omitto
Rabbi Salomonem, *Dextralia* accipientem pro in- Rabb. Sal.
auribus, ad prẹfatum Exodi locum.

Lilia: Hugo censet Iuditham flores, seu lilia ge-
11. stasse in manu: potuit sanè, nam ineunte vere hæc hi-
storia accidit. Sed vereor ne marcescerent delicati Hugo.
flores præsertim nocturno tempore ornantes Iudi- Quæ hæc lilia.
thæ manus, Quin, & lilia grandiusculi sunt flores, ne-
que ad manum apti: nam à stantibus in medio crocis
attactu inficerent exquisitas ornamentorum mundi-
tias. Lyranus putat esse monilia à capite dependen- Lyran.
tia, ad modum lilij efformata Carthusianus autumat Carthus.
non à capite pendere, sed ad caput: Sanctius, & Salia- Sanct.
nus è collo dependere lilia existimant, esseque orna- Salianus.
menta liliorum formam imitantia, vt in torquibus
aureis

aureis fieri videmus. Quod veroſimilius videtur: nã niſi liliorum nomine eiuſmodi monilia intelligantur, nulla monilium mentio inter tot pretioſa, & exquiſita ornamenta, quibus Iuditha ſe ornauit.

Sà. Serar. Tirinus. Emanuel Sà, ex quo Serarius qu. 2. & Tirinus putant, lilia hic brachiorum armillas ſignificare: quia Gręcè pro liliis ſcribitur ψέλλια & per errorem ſcriptum *lilia*. Pſellia verò ſignificare armillas, ſeu brachialia conſtat ex Xenophonte lib. 1. & ex Plutarcho in Cimone, vbi recenſet Spolia Perſica. Et refert Athenęus hęc ex margaritis quandoque fieri ſolita, & Clitoph. lib. 1. rerum Gallicarum; & Plutarchus in Parallelis c. 30. Ex auro materiata eſſe tradit Pollux lib. 5. c. 16. ponit inter ornamenta carpi, id eſt, iuncturarum manuum. Hinc Herodotus lib. 2. Pſeliphori, hoc eſt, armillati. Aſſentirer, niſi iam traditæ eſſent eiuſmodi armillæ, dum prędictum eſt, Iuditham aſſumpſiſſe *Dextraliola*.

Xenoph. Plutarchus Athenæus. Clitophon Plutarchus Pollux. Herodot.

Cæterùm cùm tradit Pollux lib. 7. c. 13. in veſtibus flores quandoque intertextos fuiſſe, non incongruè Serarius, & Sanctius cenſent, lilia, vel adſuta, vel intexta eſſe in Iudithę veſtimentis. Vnde floridas has veſtes appellat, veſtimenta iucunditatis. At ſacer Hiſtoricus iam egerat de veſtibus, & monilia enumerabat. Quin & floridam, aut liliis ornatam veſtem, incongruè appellaret *lilia* etſi *pro liliis* inſcribatur. Pſalm. 44. de quo alias.

Pollux. Serarius. Sanctius.

Et inaures. Vox notę ſignificationis, ſunt enim aurium ornamenta, quia de auribus pendent, ſic appellata, vt docet S. Hieron. in c. 16. Ezechielis. Et quidẽ inaures muliebre ornamentum eſt, vt dicitur in l. *argumento, §. ornamenta*. D de auro & arg. leg. multus fuit inaurium vſus apud gentem Hebręam, vt conſtat ex Gen. 24. Exod. 32. & 35. Iudic. 8. Iob. 42. Prou. 25. Iſaię 3. Ezech. 16. Oſeę 2. Eòque proceſſit luxus inſolentia, vt viri quoque Hebręi inauribus exornarentur, vt dicitur Exodi 32. v. 2. *Dixitque ad eos Aaron: Tollite inaures aureas de vxorum, filiorumque, & filiarum veſtrarum auribus.* Quod de aliis nationibus tradit Plinius lib. 11. c. 37. & Iuuenal. Satyr. 1.

Hier. Iuriſcon. Gen. Exod. Iudic. Prou. Iſaiæ. Ezech. Oſee. Exod. Iuuenal.

Annulos. Annulus digitorum eſt ornamentum. Putidum erit dicere de re notiſſima, & attexere eruditionem facilè cuique parabilem. Addit: *Et omnibus ornamentis ſuis ornauit ſe*: id eſt, de omnibus pretioſiſſima, & elegantiſſima elegit. Gręcę exſcriptiones addunt: *Et ornata eſt valde in deceptionem oculorum virorum quicunque vidiſſent eam.* Quomodo autem Iudith licitè ſe ornauerit, diximus ad c. 9. § 26.

Græc. text.

---

§. III.

Fucata pigmentis facies, eſt libidinis incentiuum, & adulterij meditatio.

13. Tiraq. lege 3. Connub. gloſ. 1. p. 3. à num. 3.

HElluo ille librorum Andreas Tiraquellus ſuper hac re vtramque penè exhauſit eruditionem. Sed ſpicilegium faciam, ſi quam fortè ſpicam neglexit acuta falx copioſi admodum meſſoris. Nec pudebit me mutuare paucula, nõ paucos æmulantem, qui multa fœnerarunt ex diuite omnis literaturę promptuario. Et quidem probæ feminæ vltima cura de forma eſt: ferè enim pulchritudini ſollicitudo adiuncta; & comes formæ metus eſt. In femina nitorem, & munditiem probo, ne ſqualor, & neglectior forma faſtidium pariat. Nolo cultam nimis, & fucorum lenocinio depictam, ne obuiis ſpectatorum oculis palàm proſtituatur. Res admodum tenera pudicitia eſt, nec ſatis Virgo eſt, quę oculorum ſcortationem patitur, & latentis concupiſcentię ſtupra. Itaq; dum aliorum oculis formam ſumptuoſiùs exaggerant, ſatis caſtę eſſe deſierunt, virgines corpore, mente conſtupratę; dubij patres, ſed non dubiæ matres manifeſtæ prolis: *Neceſſe eſt publicatione ſui periclitetur, dum percutitur oculis incertis, & multis*, ait Tertullianus.

Femina fucata depingitur. Tert.

Elogia fucatæ feminæ his verbis prodit. S. Zeno Veronenſis: *Faciem, in quas illi libuerit figuras ſpeculo conciliante ſemper incertam, quotidie peregrinis coloribus mutangulæ labore vultu, lauacro nitida, veſtitu varia, monilibus tota diſtincta, conuiuiorũ celebritate iucunda, gemmis, ſeu floribus redimita, iocorumque feſtiuitate laſciua, libidine percita, delicatis tumentis, ac reflabilis tori plumeo ſepulcro ſuperba.* Sic depingitur femina, quæ faciem ſuam pingit.

Zeno in ſerm. de ſpiritu & corpore.

Et primò quidem mulier, quæ pigmentorum lenocinio pulchritudinem exaggerare præſumit, ipſa venuſtatis negotiatione fœditatem ſuam prodit, tot ſiſtens ſuæ deformitatis teſtes quot adſciſcit fucos: Opportunè S. Ambroſius: *Prior de ſe ipſa pronunciat, quæ cupit mutare quod nata eſt; ita dũ aliis ſtudet placere, prius ſibi ipſa diſplicet. Quem igitur Iudicẽ mulier, veriorem requirimus deformitatis tuæ, quàm te ipſam, quæ videri times? ſi pulcra es, quid abſconderis? ſi deformis, cur te formoſam eſſe mentiris; nec tuæ conſcientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura?* Scilicet conſcientiæ ſuę ſententia mulieres exterminant faciem ſuam, & in voluntarium exilium cogunt, ne appareat agnata fœditas, ſed ſuperinducta venuſtas: *Semper eſt miſera, quæ ſibi non placet qualis eſt. Quid capillorum mutatus color? Quid oculorum extremitates ſuffuſcantur? Quid facies artibus in diuerſam formam conuertitur, niſi quia ne ipſa ſit timetur?* etba ſunt S. Cypriani. Redeat Ambroſius: *Deles picturam, mulier, ſi vultum tuum materiali candore oblinas, ſi acquiſito rubore perfundas: illa pictura vitij, non decoris eſt: illa pictura fraudis, non ſimplicitatis eſt:* Modulatè S. Nazianzenus: *Serua corpus quale eſt fabricatum, neque velis videri pro altera, altera.* Mulier enim variis coloribus depicta, non eſt ipſa ſed altera; imò ipſa altera: *Non faciem, ſed laruam gerit*, Locrus ad Pollucem. Deponat femina pigmentorum laruam, & vix agnoſcetur à notis, & familiaribus: fraude enim lenocinii alteram mentitur. Tertullianus: *Si iam* (inquit) *ſpeculo tantum mentiri licet*. Imò ſpeculum mentiri neſcit; ſemper enim reddit eamdem quam accepit imaginem, nec aliter poteſt; nam fideli regeſſu ſpecies reuerberat. Si è regione obſeruetur vetula, vetulam reddit; ſi pulchra iuuentâ florentem, pulchra iuuenem regerit. Quod eſt hoc ſpeculi mendacium? quare illud Clemens Alex. *fraudem* appellauit? Scilicet ſpeculum mera fraus eſt, & verum mendacium. Quia dum primò conſulitur de forma mulieris, ea decolor apparet, ſubfuſca, fęda, diſtorta. Sed mox cùm de conſilio ſpeculi mulier rubricerâ coloratur, ceruſſa candicat, pigmentis nitet, formę adulatur pulchros regerens vultus, quos paulò ante fœdos, & diſtortos acceperat, blanda fraude, & pulchro mendacio: *Tantum ſpeculo mentiri licet!* Hi ſunt *fabuloſi ſpiritus* decoris, & *corporearum phantaſmata voluptatum*, vt dixit Petrus Damianus. Itaque femina ob propriæ fęditatis conſciẽtiam, fucorum ingenioſo mendacio procurat pro ſe alteram ſupponere. Belle Claudius Mar. Victor, in epiſt. ad Salomonem:

Ambr. li. 1. de Virgin. apud Tir. nu. 5. Quæ fucatur ſibi diſplicet, vt placeat aliis.

Cypr. lib. de diſcipl. & habi Virg. Ambr. li. 2. Exam. c. 8. A fuco altera pro alia ſubſtituitur. Naz. Locr. Pollux. l. 5. c. 16.

15. Speculi mẽdacium, & fraus. Tert. de habitu mul. c. 1.

Clem. Alex. c. 3. Pędag.

Fucus eſt fabuloſus ſpiritus decoris, & phantaſma voluptatis. Petr. Dam. ſerm. 47. & 56.

Cl. M. Vict.

Ergo quod variis ſtudent occurrere formis,
Atque viris alios, atque alios ſupponere vultus,
Nonne hæc culpa viri eſt? Quid agunt in corpore caſto
Ceruſſa, & minium, centumque venena colorum?
Mentis honor, morumque decus ſunt vincula ſancti
Coniugij: ſi forma placet venientibus annis
Cedet amor. Sola eſt ſenium quæ neſcit honeſtas.

Mulier, quę pigmentorum artificio, alias, atque alias mutat formas, & alteram pro ſe ipſa ſubſtituit, *infidelis erga faciem ſuam* dicitur à Septimio, Quaſi fucorum vſus ſit apoſtaſia à ſe, qua mulier ſe ipſam execratur, à ſe deficiſcens in alteram, ſe ipſa meliorem.

Sept. lib. de ſpect. c. 23.

16. Tertul. l. de

Tertullianus eiuſmodi oris medicamenta appellat inge-

ingenium decoris. Et de Velandis Virg. c. 1. *iniquitatis ingenia*. Scilicet venustatem, quam negauit natura, ingenium iniquitatis inuenit. Aptius dicitur ab eodē in lib. de Cultu femin. cap. 2. *Elaborata libido*. Neque enim fucorum ingenio tam videtur elaborari venustas, quàm libido. Nam in corpore casto superuacanea videntur cerussa, & minium quæ sunt illicia, & Indicia libidinis. Tertullianus: *Thamar illa, quasi expinxerat & ornauerat, idcirco suspicioni visa est quæstui sedere*. Ad quæ verba aduocat interpres illud Nazianzeni: *Ne scribas faciem infelix*. Mulier ab studio venustatis rectè dicitur genas expingere; at scribere vultus, quo pacto dici potest? Quosnam scribere characteres? quid scribit lenociniorum penicillo? Puto impudentiam vulgò scribere, & occultam lasciuiam tacitè loqui. Tertullianus: *Lenocinia formæ nūquam non prostituto corpore commenta, et de vita scriptura suggerunt*. Et S. Nazianz. ait; *Calcatum prodens sine voce pudorem*. Nimirum hæc pigmenta pulchri sunt characteres, quibus libido significatur, & clarè lasciuia legitur, & meretricij mores: etiam si lingua taceat, fucus veneres, cupidinesque loquitur vulgari idiomate. Exploratores Assyrij Iudithiam contemplantes omni lenocinio comptam ad exaggerandam pulchritudinem (arcani consilij prorsus ignari) palàm loquuntur quod in expicta, & scripta Iudithæ facie tacitè lege sibi videbantur: *Hoc autem scias*, inquiunt, *quoniam cum steteris in conspectu Holofernis eris gratissima in corde eius*. Iudith 10. v. 16. Quasi id vnū experetet Iuditha sumptuosâ lenociorum ambitione: scilicet sic censent de Iudithæ pigmentis medicata facie, quod de cæteris mulieribus censeri solet. Porrò *sicut nota insita fugitiuum: ita etiam floridi colores adulteram indicant* ait Alex. Clemens. Haud dubiè prophetare sibi videntur. quod facie reuelante legerant: *At nunc se ipsas lenocinando, quò planius adeantur*, dixit Septimius; *Prior enim de se ipsa pronunciat, quæ cupit mutare quod nata est*, inquit S. Ambrosius, libro primo de Virg.

Habit. mulr. cap. 2.

Fucus est ingenium decoris, & elaborata libido.

Tertull. de cult. fem. cap. 12. Cerda. Nazianz.

Scripta faciei libidinem signi ficat.

Tert. suprà.

Nazianz. in Precept. ad Virg.

Iudith.

Clem. Alex. l. 3. Pædag. cap. 3.

Tertul. l. de Pallio. ca. 4.

17\. Vagao ille lenonum peritissimus, nil non pudicum in castissima Iudith animaduerterat præter vestium elegantiam, & oris lenocinia ad pulchritudinē exaggerandam, & ex familiari lasciuiæ indicio rem metitus, sic illam alloquitur: *Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius*, Iudith 12. vers. 12. Conuenit inter expositores, rem inhonestam honesto, *honoris* vocabulo indicari. Verum mirabitur quispiam inuitationem ad infame stuprum, dici Iudithæ honorificentiam. Imò quæ turpior matronarum infamia, quam illegitimus coitus, & profusior lasciuia? Vnde rex luxuriē antonomasticè dedecus dicitur. Apud Hispanos, *Deshonro à fulana*. Quasi synonima sint, coitus, & dedecus. Est tamen Vagao disertissimus Mango, & à frequenti pellacia leno peritissimus, diuturnitate artis, bene gnatus feminei ingenij, pulchram puellam comptè ornatam, & bene fucatam honorari dicit ab inuitatione impudentis Viri. Non quasi honoraret feminam, sed quia inuitatione ad luxum honorat fucatā pulchritudinem. Arguté S. Hieron. *Si rogata non feceris, tamē formæ putas testimonium, si rogaris*. Quasi dicat: Tametsi illegitimus coitus sit feminæ probrum, tamen sollicitari ad Venerem decus putat cōptæ pulchritudinis, & venustatis illustre elogium. Nam suspitia adolescentum post se trahere, vulgò feminę reputant augustum formę testimonium. Quę amari cupit, amare non timet: est enim amor amoris sequela, & beneuolentia concupiscentiæ insidiatur, & libidinem clanculum procurat. Timeat castitas alieni amoris appendices.

Eucatæ feminę honos est inuitari ad luxum Iudith.

Hieron. de vitando suspect. contuber.

18\. In cap. *Fucare* de Consecrat. dist. 5. ita scribitur ex Augustino: *Fucare figmentis* (aliàs pigmentis) *quo rubicundior, vel verecundior appareat mulier, adulterina fallacia est*. Quasi fucus sit libidinis Meditatio: nec satis mente virgo sit, quæ medicaminum artificio alteram faciem superinducit, & se alteram sibi non similem obijcit spectatoris. Quis cognoscat alienum vultum? Virginis illæ fatuæ, oleo gratiæ carebant, fortè non carebant vnguentis ad faciem medicandam; quo artificio alienos vultus supposuerunt. Vnde audiunt seueras illas voces, *Nescio vos*, Matth. 25. vers. 12. Audi super hac re elegantissima S. Cypriani verba. *Manus Deo inferunt, quando illud, quod ille format, reformare, & transfigurare contendunt: nescientes quia opus Dei est omne, quod nascitur, Diaboli, quodcumque mutatur*. Et rursus aptè ad rem: *Non metuis, oro, qua talis es, ne cum resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non cognoscat? ad sua præmia, & promissa venientem remoueat, & excludat increpans vigore censoris, & iudicis dicat: Opus hoc meum non est, nec hæc imago nostra est: cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti: expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est. Deum videre non poteris quando oculi tui non sunt, quos Deus fecit, sed quos Diabolus infecit: De inimico tuo compta cū illo pariter arsura*. Ecce tibi morale commentum repulsæ fatuarum virginum. Scilicet, videns sponsus Virginum facies fucorum mendacio alteras, *eas remouet & excludit ad sua præmia, & promissa venientes*: Et quia artifex tuus te *non cognoscit* seuerissimè dicet: *Amen dico vobis, nescio vos*, & ita virgo de inimico compta cum illo pariter arsura à regno excluditur, & gehennæ ibus incēdiis deputatur. S. Ambr. sic concinit Cypriano: *Graue est, vt dicat de te Deus: non cognosco colores meos, non agnosco imaginem meam, non agnosco vultum, quem ipse formaui. Reijcio ego quod meum non est, illum quære, qui te pinxit, ab illo sume gratiam, cui mercedem dedisti. Amen dico vobis, Nescio vos*. Et sanè flammei à purpurisso vultus, & irrufati ab arte crines gehēnam ominantur: *De inimico tuo compta cum illo pariter arsura*. Tertullianus. *Male, & pessimè sibi auspicantur flammeo capite*. Et S. Cyprianus suprà allegatus: *Audaci conatu, & sacrilego contemptu crines tuos inficis malo præsagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auspicaris*. S. Hieronymus ad Lætam: *Caue ne capillum irrufes, et ei aliquid de gehennæ ignibus auspiceris*.

Aug.

Celada in Iudith.

Matth. Cypr. lib. 1. de Habit. Virg.

Fucatas feminas nescit Deus.

Coma irrufata est gehennæ auspicium.

Ambrof. 6. Exameron. c. 8.

Tertull. de cultu fem. c. 6.

Cypr.

Hier.

19\. Tradit Heraclides in Politica Lacedæmoniorum, feminis ornatum omnem ereptum fuisse, neque illis iure permissum comam nutrire, nec vultus fucare, vt sic compesceretur virorum diutiùs grassata libido. Nam pigmentorum lenocinio adornata venustas, scopulus intuentium est, & castitatis naufragium. *Aucupium hominum* dicitur à Clemente Alexand. Et Hildebertus *Affectatus decor, & quidquid aliud, quà quod natum est, fascinat oculos intuentium*, quo languent homines ad luxus valetudinem. Et sanè venustior pulchritudo fomes libidinis est; fucus autem exquisitior, alter fomitis fomes est, Sanctus Chrysostomus in Genes. *A culti u ait, externo innumera sunt mala. Et nondum dico anima nocumenta, arrogantiam, quæ intrinsecus nascitur, despectum proximi, fastum spiritus, anima corruptionem voluptatum illecebrarum fomitem*. Et S. Cyprianus. *Si eue sumptuosius comas, concupiscendi libidinem nutrias, peccandi fomitem succendas*. Et lib. 2. de Virg. Incentiua vitiorum dicuntur è S. Ambrosio. Et lib. 3. *Affectis nugas decoris, adulterini amoris illecebras* appellat. Et Sanctus Hieronym. ad Furiam: *Quid faciat in facie Christiana purpurissus, & cerussa, ignis iuuenum fomenta libidinum, impudica mentis indicia?* Vnde eiusmodi pigmenta, & decoris mendacia rei inhonestę nomine culpantur, & vera adulteria dicuntur. S. Cyprianus: *Illi* (Dæmones inquam) *oculos circumducto merore fucare, genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expungere omnem oris veritatem corruptela sui impugnatione docuerunt*: Audis fucorum adulterinos colores, adulteriorum præsagos? Pulchrè S. Ambrosius *Adulteratio vultus*

Heracl.

Clem. Alex. li. 3. Pædag. Hildebert. epist. 34.

Fucus est alter fomitis fomes.

Chrysost. hom. 41.

Cypr. suprà.

Ambr.

Hieron.

Cypr. suprà.

Ambr. li. 1. de Virg. Cypr.

tus meditatur adulteria castitatis. Et S. Cyprianus: *Non virgines tantum, aut viduas, sed & nuptas puto & omnes feminas admonendas, quod opus Dei, & facturam eius, & plasma adulterare nullo modo debeant adhibito flauo colore, vel nigro puluere*, &c. Et S. Nazianzenus *Alij quidem fueris, & colorum nitoribus imaginem diuinam adulterant, viuæ tabulæ fœdè indices interiorum animi affectuum*. Hanc animarum scortationem, & adulteriorum præsagium deuitat simplex, & incompta pulchritudo. Rudi habitu, & facie fucorum experte, imbibitur continentia, & spectantibus regeritur pudicitia; saltem non ingeritur luxuriæ fomes, & elaborata libido, affectato lasciuiendi ingenio. O quoties excusatur Iuditha ab hoc fucorum lenocinio.

Naziam. in Exhorta. ad Virg.

§. IV.

Politior ornatus, exculta libido est Fidei languor, & luxuriæ vigor.

10. Lasciuia in vestibus scortatio animi est, & sumptuosior libidinis pompa: comptior femina matronam negat, meretricem prodit habitu meretricio, & ornatu luxuriam procurat. Geneseos 6. v. 22. *Videntes filij Dei*, &c. Ad quæ verba sic fatur Basilius Seleuc. *Filias ex posteritate Cain conspicati splendidas, & ornatu florentes*. Ornatu florent; nam ornatus flos est; & huius floris fructus meretricia libido: luxus enim in vestibus luxuriam parturit: imò luxuria politioris ornatus appendix est & cultus floridi fructus. Clemens Alex. *Laudo ego*, inquit, *& admiror Lacedæmoniorum ciuitatem, quæ solis meretricibus floridas vestes, & aurum mundum gestare permisit, à probis mulieribus mundi studium auferens, quod meretricibus se ornare concederet*. Nempe solis meretricibus floridæ vestes congruunt, vt *ornatu florentes* fructum suum ferant scortationem inquã. Nam carnis concupiscentia ætatis officia defendit; decoris messem requirit. Ad vxorem c. 4. ait Tertullianus nempe messis ornati decoris luxuria est & profusior libido. Vnde lib. de cultu femin. *Vt leones*, inquit, *& prostitutores vestitus, & cultus ne in vos admiseritis*. Et rursus: *Gratiam decoris cultus societate prostituant*. Quasi ornatus sit impudentiæ leno, & prostitutionis index. Nescit prostitui quæ ornari non gestit *Florida enim vestis de proximo curas luxuriæ negotium*, inquit idem auctor suprà, c. 9. Nam vt ait S. Cypr. loco allegato: *Excusari non potes quasi mente casta sis, & pudica: redarguit te cultus improbus, & impudicus ornatus*. Et S. Hier. ad Demetriadem: *Crines a fronte demittunt, cutē poliunt, vtuntur pigmentis, adstrictas habent manicas, vestimenta sine ruga, soccosque crispantes, vt sub nomine Virginitatis vendibilius pereant*. Videlicet ingenio ornatus feminæ negotiatur libidinis pretium vt carius vendibilis appareat, quæ pretiosiori ornamento prostituitur.

Basil. Orat. 6. Floridæ vestis fructus est scortatio. Cle. Alex. 2. Pędag. 10.

Tertull.

Cypr.

11. Profectò quemadmodum luxuria fructus est floridi cultus; ita frugalis vestitus appēdix est casti propositi. Neque enim satis pudica videtur femina, cuius pudicitia non eructat in vestes. Rupertus apud S. Thomas in c. 2. Ioannis: *propositum quod ardet in mēte, luceat in veste, radiet in ore*. Nullius fermè pretiosior ornatus est, quàm cuius pudor vilis est: dubia est castitas, quæ non elucet in vestibus. Heu! habes pauca nomina, qui non inquinauerunt vestimenta sua! Apoc. 3. v. 4. Nam nitor in vestibus, inquinamentum pudoris est, & imputæ conscientiæ iudex, conscientia enim pudoris transfucet in vestibus. Bellè. Tertullianus sæpè allegatus: *Pudicitia Christianæ satis non est esse, verum & videri: tanta enim debet esse plenitudo eius, vt emineat ab animo in habitum, & eructet a conscientia in superficiem*. Ornamētorū luxus luxuriæ sequela est, & vestium exquisitus nitor æstuantis lasciuiæ speciosus fumus est. Castitas mētitur ornatum. Est enim ornatus elaborata libido, & lasciuiæ conceptaculum.

Frugalitas eructat à conscientia in vestes. Rupert.

Tertull.

12. Hinc femina indumentis non tã suum corpus vestit quàm exornat alienos oculos. *Quo fit, vt visus tã sit vestis, non integumenti*, ait Clemens Alex. Eo. n. deuenit vestimētorum ambitio, & ornamentorũ petulãtia, vt femina vestium textili nuditate prostituatur oculis intuentium: nec se amiciendo tegatur, sed denudetur amictu, quod est ingenium libidinis. Ac si parum foret sericum ventilare, calceare aurum, gēmas multitudine depretiare, nudum etiã integumentũ assumunt, seu fenestratas vestes, vt nimia subtilitas pellucidæ vestis, astu inspicienda procuret, quæ studio occultanda forent. *Vt denudet feminas vestis*, ait Plin. lib. 11. & S. Hier. ad Heluidium: *Expolita libidinis victimæ nuditate vestium nuda oculis ingeruntur*. Et Seneca *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus aut denique pudor possit. Quibus sumptis mulier parum liquido se nudam non esse iurabit*. Nam vt ait Martialis:

Cle. Alex. l. 2. Pædag. c. 10.

Ne vestis denudet feminas, quæ textili vento induuntur. Plin. Hieronym. Seneca l. 1. de Benef. cap. 9.

Martial.

Femineum lucet sic per bombycina corpus.

Eiusmodi subtiles & pellucidas vestes *ventum textilem* appellauit Petronius. Omitto plura, quæ eruditè congerit noster Cerda illustrans illud Tertulliani de Pallio, c. 4. vbi sic loquitur de Alexandro Macedone deuicto Medicâ veste: *Pectus* inquit, *squammarum signaculis disculptum, textu pellucido tegendo nudauit*. Audis textili serico, aut vento corpus non tã vestitum, quàm denudatum? De prædiuite illo epulone dicitur Lucæ 16. v. 19. *Induebatur purpura & bysso*. Ad quæ verba ita fatur Sanct. Chrysologus: *Quid est diues? Ab astu byssus non defendit, purpura non resistit inferno. Remanserunt ista, deseruerunt ista: & ipse nunc nudus, sudas, æstuas, qui aliquando insultabas æstibus artificiosa nuditate vestium*. Planè expolita libido nuditate vestit mulierculas politulas, leuicul*as*, putidulas, quò igniculos ingerant adolescentium æstuãti libidini.

Petronius.

Cerda.

Tert. de Pallio. c. 4.

Chrysol. serm. 122.

13. Cæterùm exquisita ornamentorum munditiès, & ambitiosior cultus non tantũ blandã suadelã adulatur libidini, sed in castitatem irruit pugnaci ardore; quot monilia è femineo collo dependent, tot puta gladiosior ictus, quot elegãtias, quibus animis expugnatur pudor. Porrò bellatores Hebræos, quibus Madianitidis armata phalanx resistere non potuit, puellę Madianitæ venustatis lenocinio hostiliter prostrauerunt turpi pudicitiæ vulnere. Tertullianus de expolitis mulieribus sic fatur: *Quid, tanta ornandi capitis operositas salutem submministrat? Quid crinibus vestris quiescere non licet, modò substrictis, modò relaxatis, modo suscitatis, modò elisis? Alia gestiũt in conciunnis coercere, alia vt vagi & volucres elevantur non bona simplicitate. Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modũ quasi vaginam capitis* (ac si caput ipsum sit huius vaginæ ensis) *& operculum verticis, nunc in ceruicem retrò suggestum. Mirum, quod contra Domini præcepta contenditur. Ad mensuram neminē sibi adijcere posse pronunciatum est, vos planè adijcitis ad pondus collyridas quasdam* (hoc est placentes) *scutorum vmbilicos ceruicibus astruendo*. Ecce tibi ornatum feminæ caput, gladius, & clypeus dicitur. Et Sanctus Nazianzenus in versibus: *Ne capita turrificate adulterinis crinibus mulieres*. Et alibi.

Ornamēta arma sunt.

Tertull. de cult. fem. cap. 7.

Femina nec cristam, galeæ instar, vertice gestet.

Et Hildebertus ornamentum agnouit vulnera: *Festiui cultus, & odores peregrini penitus dediscendi, quæ tum vel apud alios tibi, vel alijs apud te male placerem, integritatem vulnerabunt animarum: visus age dediscetur*. Quasi cultior ornatus sit arx turrita, clypeus, & gladius, quo animæ vulnerantur ad mortem: *Periit ille in tua forma si concupiuit: & facta es tu gladius illi*, ait Tertullianus. Genes. 2. vers. 1.

Hildebert. epist. 31.

Tertull. de cult. fem. Genes.

Igitur

Igitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum. pro τὸ Hebraicè scribitur צבאם *scuaam* pro quo sæpius Vulgatus vertit *exercitus*, seu *militia*, eorum. Quasi habeantur synomina *ornatus*, & *malitia*, siue *exercitus*. *Quid videbis in pulchra & ornata* Cant. *Sulamite nisi choros castrorum?* Cantic. 7. vers. 1. Vnde dicitur ca. 6. v. 9. *Terribilis vt castrorum acies ordinata*. O quàm timet cautus pudor cultioris ornatus hostilitatem!

24. 3. Regum. Quam timet Elias ornatam feminam. Iezabel illa pulchritudinis gratiâ, & politioris ornatus lenociniis famosa, crudeliter Eliam perquirit ad necem, 3. Reg. 19. v. 4. fugit ille palabundus per auia, lassus sedet sub funesta arbore, & tædio vitæ *petiuit animæ suæ vt moreretur*. Planè non sibi constat Elias: nam si mortem cupit, quare mortem fugit? In fuga mortē expetit? Si mori optat, quid fugit Iezabelam necare paratam? Si Iezabelam subfugit amore vitæ, cur mortem per cupit desiderio mortis? Alterutrum ex altero redarguitur; aut desiderare vitam, dum mortē effugit; aut vitam non optare; dum mortem percupit. Acutè Petrus Damianus proculdubio aduertens ad expolitam Iezabelæ venustatem, sic rē componit: *Considero virum timore perculsum de manu Domini mortem petere, neque accipere: de manu mulieris mortem fugiendo vitare.* Non timet Elias mortem de manu Domini; sed timet vulnus de manu Iezabeles; Iezabelæ, inquam, pulchræ, & ornatæ feminæ. Vulnera ornatæ venustatis fortè timet, qui mortem cōtemnit: sæuiora reputans vulnera de manu expolitæ Iezabelis, quàm mortem ipsam, quam à Deo expetit: si quidem compta pulchritudo, pompa funeris est, & blandè sæuior interitus. Hęc moralis commentatio opportuna est ad Ethologiam.

P. Damian. serm. 18.

25. Tert. l. de habit. mul. cap. 11. Mulier ornata, Euā circumfert. Tertullianus: *Si tanta, inquit, in terris moreretur fides, quanta merces eius expectatur in cælis, nulla omnino vestrum, sorores dilectissimæ, ex quo Deum visum cognouisset, & de sua, id est, feminæ conditione didicisset, lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem appetisset.* Et statim: *Ipsam se circumferens Euam, ignominiam dico primi delicti.* Aliorsùm hæc dicta sunt, sed quæ possunt ad rē præsentem adaptari. Nempe femina, quę lętiori, & gloriosiori ornatu splendet, ipsā Euam circumfert. Nam sicut Eua ob infelicē Adami suadelam, matrix fuit primæui delicti, & communis preuaricationis incentiuum; ita formosa mulier lętius, & curiosius ornata *Euam circumferti*: & quasi resculpens primordiale delictum, est generale delinquendi incentiuum, spirans videntibus peccandi illecebras, & blandum fomitem ad delinquendum per oculos ingerens ad generalem spectatorum ruinam. Nam expolitiori ornatu compta femina *Euam circumfert*. Caueat vir ab hac hydra malorum, ab hoc libidinis conceptaculo, ab hoc præuaricationis promptuario. Et sciat pulchra, & ornata femina se esse cōmune incentiuum exciditum, & vulgare incentiuum delinquendi. O mulier! vides tot ornatæ pulchritudinis strages, & *Euam te esse nescis? Viuit sententia Dei super sexum istum in hoc seculo, viuat & reatus necesse est. Tu es Diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es diuinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum suasisti, quem Diabolus aggredi non valuit. Tu imaginem Dei, hominem tam faciliè, elisisti, & adornari tibi in mente est supra pelliceas tuas tunicas?* Hucusque idem auctor ibidem.

Tertull.

26. Tertull. Sed adhoc lubet pręfata verba quæ inexpensa omisimus ad rem præsentem emedullare. *Si tanta*, ait Tertullianus, *in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cælis, nulla omnino vestrum lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem appetisset.*

Ab ornatu nutat fides. Nimiū si io aliquem fidei detectum refert ambitione politioris ornatus? quasi exquisitior cultus in vestibus sit aliquis fidei languor fternens viam ad infidelitatem. Ioan. 1. v. 19. Iudæorum principes mittunt legationem ad Baptistam Ioannem, sollicitè cupientes, vt acceptaret Messiæ nomen, & augustam dignitatem: *Tu quis es?* aiunt, ipsum constituentes arbitrū accipiendi muneris, vt vulgò interpretes. Ioannes verò piè quasi obstinata humilitate repetitā repulsā refurat sublimissimam Messię dignitatem. Mirum fuit non nutasse Ioannis fidem in tam valida concussione. Quid quæso Baptistę obstinauit fidem, ne labaret valida ambitionis concussione? Acutè rem meditatur Rupertus ad illa verba: *Tu quis es? Nimirū, inquit, audire cupiebant ex ore ipsius, vtrum ipse esset Christus, sicut vulgo existimabatur.* Et mox subiungit causam, ob quam Ioannes respuit tantę fastigium dignitatis: *At ille non erat homo mollibus vestitus, vt mensuram suam excedentis famæ præconia, quasi palpantium manus molli assensu exciperet.* Quid illustrius ad hanc rem? Quasi dicat Rupertus: Timendum nō est, vt Ioannes acceperet Messiæ dignitatem vltrò oblatam, quandoquidē mollibus non vestitur, sed omnem corporis ornatum sic ablegauerit, vt ambitioso facei squalore contentus sit. Sic languet fides à corporis cultu, sic vegetatur neglectū ornatus, Politiùs & exaggeratiùs loquitur S. Zeno Veronensis: *Ancilla, inquit, Christi falsum ait in te speius. Mihi crede, intra colis, cuius ornatum, cuius imaginem non deponis. Ad Ecclesiam Dei opere raro totum stratum ata corpus execrabilis metallo procedis onusta vbique delicata sub mollibus fortis. Denique in so cuncto rigore in oratione non iacileris, non manus tendis: tumsuum monilibus pectus prostrare dedignaris: sane ceruicem curuas non religione, sed pondere.* Quid elegantiùs?

Ioan.

Celada in Iudith.

Rupert. l. 1. in Ioan.

Zeno serm. 1. de Auaritia.

27. Ornatus est seruitutis habitus. Neque garriat Princeps femina defendens expolitiorem ornatum quasi ingenuæ nobilitatis insignes; imò potiùs meretriculę notam. Matronæ decus suus vir est, vt Lacedęmonum heroides io apophthegmatis sępè dictitant; innuptæ virginis gloria, pudicitia est, quam præmaturè constuprat ornamentorum lasciuia. Neque profusa corporis dissolutio ingenuitatem probat, sed potiùs seruitutem: *Vinctus dissolutione corporis* dixit alias Basilius Seleuciæ: Nam sumptuosior ornatus corporis dissolutione seruum quasi vinctum tenet, & infamissimę seruitutis notas inurit mancipio libidinis. Lucæ 12. v. 32. *Nolite timere pusillus grex quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam.* Reges esse iubentur in terris, & omnes suas facultates erogare præcipitur; vnde ergo regiam maiestatē tuetur, si profusis largitionibus depauperatur? Vbi purpura? vbi pretiosior trabea? vbi splendens diadema io paupere? Regem pronunciat, & ad plebeium cultum paupertate cogit: Belle S. Chrysologus: *Abycere ergo debet habitum seruitutis, qui se Regem credit diuinitus consecratum.* Quasi ambitiosior ornatus sit habitus seruituris, quia plebeius, & non exquisitior cultus Regem probat esse cælorum. Nam vinctus dissolutione corporis ob lasciuientes vestiū ornatus, gestat habitum seruituris, & vilissimi mancipij notam. Nora enim Christianę ingenuitatis est casta frugalitas, & incomptior vestis.

Basil. Sel. Orat. 19.

Chrysol. serm. 23.

Præterea has mentiti decoris nugas, quàm carò emant feminę, quò vendibiliorem prostituant decorem, habes apud Tertullian. in libro de cultu feminarum, & inibi eruditè Cerdam nostrum & sparsim in libro de Pallio, & Apologetico, & de habitu mulieb. vbi plura ex pluribus adaggerat, constipatque. Tiraquellus multa saltuatim offert in lege 3. Connub par. 3. Gloss. 1. & Claud. Marius Vict. in epist. ad Salomonem. Et quis non? parco eruditioni vulgari, & facilè patabili.

Addam, & finio ornatus cōtemptum esse pulchritudinis elogium. De sorore Gorgonia ita scribit S. Nazianzenus. *Ne hæc quidem quam laudandam suscepimus lasciuo vnquam ornatu delectata est, verum ornatus contemptū pulchritudinem iudicauit.* Nā adiectio pulchritudinis, quam ornatus adsciscit, somniata pulchritudo est: feminæ. n. comptitis adornatæ *pulchri naturam somniant* ait Clemens Alex. lib. 2, Strom.

Nazianz. in Orat. de laud. Gorg.

Ambroſ. Li. de Virg.

Strom. cap. 10. Quaſi phantaſma ſit pulchritudinis, quæ veriùs in ornatus contemptu ſita eſt. Quod tradit eleganter Sanct. Ambroſius? *Cernis, inquit, vt pomparum ferculis ſimilis incedat quæ ſe componit, vt placeat omnium in ſe vultus, & ora conuertens, eo ipſo quod ſtudet placere, deformior. Prius enim populo diſplicet, quàm placeat viro: At in vobis reiecta decoris cura plus placet: & hoc ipſum quod vos non ornatis, ornatus eſt.* Heu! quis id feminis perſuadeat?

---

§. V.

Commentarius littera.

Vbi traditur an vini vſus matronas dedeceat & an Iuditha mentita fuerit.

Verſ. 4. Cui etiam Dominus contulit ſplendorem, quoniam omnis iſta compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendebat; & ideò Dominus hanc in illam pulchritudinem ampliauit, ut incomparabili decore omnium oculis appareret.

29\. Vatabl. Qualis Iudithę ſplendor in facie.

GRæcę ſcriptiones omittunt hunc verſiculum. Vatabl. vix diſſentit à vulgato. Iuditha præter naturalem venuſtatem addidit adſcitam à veſtibus, à fuco, & omni lenociniorum genere. Ad hæc ei dominus *contulit ſplendorem*. Quinam hic ſplendor fuerit, Iudithæ pulcbritudini additus, exploratum non eſt. Num ſplendebant Iudithæ ora, ſicut Moyſis facies, à conſortio Dei? numquam neque Bethulienſes, neque Aſſyrij eiuſmodi ſplendorem notarunt, dum alias feminæ dotes admirabantur. Lyra, Carthuſianus & Salianus per hunc ſplẽdorem, augmentum pulchritudinis intelligunt. Verè quidem, nam ſtatim ſubiungitur, ampliatam eius pulchritudinem à Deo, quę verba videntur addita ad explicandum eiuſmodi ſplendorem. Verùm affirmare licet cum Sapientiſſimo Martino del Rio to. 1. Adagia 38. & Gaſpare Sanctio, quòd olim ego ſuſpicatus fueram, per hunc ſplendorem non tantummodò ſignificari meram corporis pulcbritudinem, ſed etiam extraordinariam vultus dignitatem, quæ diuinum quid, & humano aſpectu auguſtius intuentium oculis ingereret. Seneca in Octau.

Lyranus. Carthuſ. Salianus. Rio. Sanct. Senec. Virgil.

——membraque & vultus Deo
Similis.

Et Maro Æneidos 1.

Os humeroſque Deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenque iuuentæ.
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

30\. Nempè Deus hanc ſplendoris dignitatem ſeu maieſtatem afflauit Iudithæ, ne quis quid in illam indignius, aut petulantius auderet. Quod autem ſplendor ſignificet eiuſmodi decorem & decus, vt omittam profanam eruditionem, id tradit Paulus ad Hebræos 1. v. 3. *Qui cùm ſit ſplendor gloriæ*, &c. Pro τὸ *ſplendor*, Græcè eſt ἀπαύγασμα, quod propriè idem eſt quod Hebræum זהר *Zohar*, hoc eſt, claritas, ſplendor, fulgor, ſeu id in quo reſplendet paterna gloria id eſt, *glorioſa maieſtas*, vt exponit Cornelius inibi. Hic fuit incomparabilis decor, qui in vultu Iudithæ diuinitus enitebat.

Ad Hebr. Cornel.

VERS. 5. Biblia antiqu. & Gothica. Sueton. Turneb. Hug.

Impoſuit itaque Abra ſuæ aſcoperam vini, & vas olei, &c. Pro τὸ *aſcoperam* olim legabatur in vulgaris Biblijs, *aſcopam*. At Biblia Gotthica, *aſcopiam* legunt. Apud Suetonium in Nerone cap. 45. *aſcopa* reperitur: etſi Turnebus lib. 25. cap. 11. *aſcomam* poſuerit. Quædam ex Grecis translationes *aſcopam*, aliæ *aſcoperam* habent. Itaque *aſcopera* ſaccum vtricularem, & coriaceum ſignificat: nam ἀσκὸς Græcè, vtrem apud Latinos ſonat: & pera ſaccum ſignificat. Vnde interpretes omnes *aſcopæ*, ſeu *aſcopera* nomine, vtriculum vino plenum intelligunt. Ita Hugo, Lyra, Carthuſianus, Sà, Vatablus, Scrarius, Sanctius, Salianus, Tirinus.

Lyra. Carthuſ. Sà. Vatabl. Serar. Sanct. Salian. Tirin.

31\. Veni vſus matronas dedecet.

Non poſſum non deſiderare hic interpretum induſtriam, quę omnino omittit cauſam, quare Iuditha, pulcbra admodum puella, & quæ naturæ, & artis ingenio; & ornamentorum omnium lenocinio placere Holoferni ſtuduit, ſic vino deditam ſe profiteatur, vt vel ad paucos dies transfigendos apud Aſſyrios, *aſcoperam vini* aſportari iuſſerit; ne vel vna die abſtineret à vino. Hęcne Iudithę frugalitas? hæc olim ipſius abſtinentia? ſic palam ſe profitetur bibaciſſimam? Portò quam dedeceat feminas vini vſus, multis tradunt diuinæ, & profanæ eruditionis proceres. Tertullianus Apologetici cap. 6. ſic fatur de Romanis feminis: *Cum mulieres vſque adeò vino abſtinerent, vt matronam ob reſignatos cellæ vinariæ loculos ſui inedia necarent. Sub Romulo verò quæ vinum attigerat, impune a Mecenio marito trucidata eſt.* Pudet perſequi hanc parabilem eruditionem. Legi poteſt Rangolius in ca. 1. v. 13. libr. 1. Regum, & inibi Mendoza. Et Sanctius in Cantic. c. 2. v. 5. ad illa verba, *Introduxit me Rex in cellam vinariam*. Cornelius in c. 2. v. 3. epiſt. ad Titũ ſuper illis verbis: *Non multo vino ſeruientes.* Philo de conuiuijs Chriſtianorum, Arnobius lib. 2. aduerſus Gentes Scholia Pamelij, & notę Cerdæ in c. 6. Apologetici Tertulliani, Lactantius lib. 1. c. 22. Clemens Alex. lib. 2. Pædag. Minutius in Octauio, S. Ambroſius (vel potiùs Hilarius Diaconus) in ad Coloſſenſes c. 3. S. Chryſoſtom. homil. 6. in Matth. & homil. 26. in Acta. S. Iſidorus Peluſ. lib. 1. Epiſt. 203. S. Hieron. in regula Sanctim. ad Euſtochium c. 36. Ex profanis legi poteſt Plin lib 14. c. 13. Tiraquellus in 9. legem connub. Gloſſæ parte 9. à n. 20. vſque ad n. 212.

Tert. Rangol. 1 Reg. Menadoz. Sanct. Cant. Corn. ad Titũ. Philo. Arnob. Pamel. Cerda. Lactant. Clemens. Minut. Ambroſ. Hilar. Chryſoſt. Iſidor. Peluſ. Hier. Plin. Tiraq.

32\. Quin & vini vſus, vt matronas dedecet, meretrices prodit. Celebris eſt Romuli lex: *Si vinum biberit domi, vti adulteram puniunto.* plura ſuper hac re videri poſſunt in Tiraquello nuper allegato. Adde quod femina, quæ vinum bibit ſe publicat vetulam, vt probat Cornelius ad cap. 2. Epiſt. ad Titum, ex S. Chryſoſt. ibi & Rhodigio lib. 1 c. 29. Ergo cùm tam malè audiat vſus vini in femina, quare Iuditha ſanctiſſima, & caſtiſſima tam impensè apparat lagenã vini? Planè ſedula hæc cura deuenuſtare videtur ſanctæ, & pulchræ matronæ decorũ. Mallem ſuper hac referre, & approbare aliorum ſolutionem, quam è proprio cerebro excogitare. Fortè non incongruè diceret quiſpiam, Iuditham ſecum detuliſſe *aſcoperam vini*, id eſt, ſaccum vtricularem deſtinatum ad vini vſus, ſed tunc aquâ impletũ. n. Quid enim prohibet, vtrem vinarium aquâ implere? Et Hiſpani vtricularẽ ſaccum *zaque* appellant, quod nomen etſi temulentiã à vino ſignificet, tamen paſtores in eiuſmodi vtre aquam ſecum deferre ſolitant. Neque ab hac interpretatione diſſentit vulgata S. Hieronymi editio, & quotquot vulgatam ſequuntur; nẽpe Biblia Gotthica, Xantes Paganinus, Iſidorus Clarius: neque Græcæ exſcriptiones, nimirium Septuaginta interpretes apud Catandrum, Biblia Sixtiana, Complut. & Regia, ſi vnum excipias Vatabl. cuius ſpurias lucubrationes, vt pote ab Hæreticis deprauatas, nec pili quidem facio. Vatablus. n. ſic vertit: *Vinaceum vtrem vino plenum*, cęteri *aſcopam*, vel *aſcoperam vini*. Quę verba vltrò admittunt præfatam expoſitionem.

Homul. Tiraqu. Cornel. ad Titum Chryſoſt. Rhodig. Hier. Biblia Gothica. Xantes. Iſidor. Septuag. Baſil. Sel. Complut. Regia. Vatabl

33\. Aſiaticas feminas non dedecet vini vſus.

Cęterum alia accommodatior interpretatio ſuppetit ex diuina & profana litteratura. Nam tametſi apud Europęas feminas veritus, & ſuſpectus ſit vel moderatus vini vſus; non ſic erat inſolẽs apud Aſiaticas matronas. De Didone, quę oriunda fuit ab vrbe Tyro (Tyrus autem confinis erat Iudææ,) ſic pangit Maro. 1. Æneidos.

Prima-

Primaque libato summo tenus attigit ore.
Virg. Ist est, vina libauit Regina Dido, etiam cùm in con-
uiuio ambibat Æneæ regias nuptias, de quo plura ibi
Seruius, & Cerda noster. Et in Cantico Canticorum
Seruius. Cerda. Cantic. non exhorret vini pocula, diu compta, & sumptuosè
pulchra Sponsa, etiam cum impensiùs placere studet
regio Sponso. Cantic. 1. v. 2. *Meliora sunt vbera tua
vino.* Planè vinum gustauerat, quæ ad similem sapo-
rem agnoscit, & c. 2. v. 5. *Introduxit me Rex in cellam
vinariam.* Et sępè in Canticorum libro saltuatim fit
vini mentio. Verosimile autem non est vina fastidi-
re, in cuius ore totius vini gustus inuenitur. Neque
nauseat ad vini vsum, quæ tanti æstimat introduci
in vini cellaria. Et licèt abstrusiorem aliquem & my-
sticum sensum Cantica hęc abscondant, at in corti-
ce non vsurparentur res, & verba, quę aliena forent
à communi matronarum consuetudine. Quod etiã
fieri solet in parabolis quę iuxta vulgarem rerum &
verborum regionis consuetudinem texi solitant, vt
Iudith. aduertunt parabolarum, & Prouerbiorum Inter-
pretes. Quin, & Vagao Holofernis leno, sic infrà, c.
12. v. 12. inuitat Iuditham ad Holofernis conuiuiũ:
*Non vereatur bona puella introire ad Dominum
meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet
cum eo, et bibat vinum in iucunditate.* Audis homi-
nem Persam, Assyrij Imperatoris ducem, ad vini po-
cula inuitare Syram feminam, ætate puellam, pul-
chritudine conspicuam, & omnium lenociniorum
arte ornatissimam? Et infrà v. 17. ita Iuditham blan-
dè alloquitur Holofernes: *Bibe nunc, & accumbe in
Iudith. iucunditate.* Ergo Syram feminam vini vsus non de-
decet, qui fortè indecorus esset apud Europęas ma-
tronas. Nemo igitur iure admirabitur frugalissimã
Iuditham lagenam vini ad potum apparare, Quod
amplius confirmabitur ex dicendis ad c. 12. v. 20.

34. Verùm si neque in hac solutione quiescit animus,
qui vellet Iuditham frugalem, magisque temperan-
tem, iuuat eã ab hac calumnia aliter vindicare. Por-
rò vt paulò inferiùs probabo, ideò Inditha escas, &
potum deportauit è Betbulia; quia videlicet Genti-
lium mensæ, pollutæ habentur ab Hebræis: nam quo-
dam idolatrico ritu cibi, & potus consecrabantur
Dijs. Cùm ergo omninò defecisset aqua in Bethu-
Iudith. lia. Dicitur enim suprà c. 7. v. 11. *Defecerunt cisternæ
& collectiones aquarum omnibus habitantibus Be-
thuliam* Et infrà c. 11. v. 11. *Denique hoc ordinant, vt
interficiant pecora sua vt bibat sanguinem eorũ.* Er-
go cùm Iuditha constanter apud se statuerit non
pollui Gentilium cibo, & potu; & aqua non suppe-
teret in Bethulia, vel ad implendam lagenam, parum
vini, quod domi suæ fortè superetat, infudit in asco-
peram ad potandũ, pluris æstimans aliquid indeco-
ri pati, quàm quicquam sacrilegum admittere con-
tra patrios ritus, & veri Dei religionem. Pręsertim cũ
in regione illa aliquis esset vini vsus, etiam apud in-
genuas, & venustas matronas. Ex his solutionibus
secundam præfero, dum aptiorem expecto. Præte-
35. reà secum adducit, seu *vas olei* ad obuios vsus.

Hugo. Sà. *Polentam, & palathas,* &c. Polenta vel est hordeũ
madefactum, deinde siccatum, & tostum, vt com-
Salianus. mentatur Hugo, Emanuel Sà, Salianus. Vel farina ip-
Tirin. Sanctius. sa hordeacea, vt vult Tirinus, & Sanctius, vel potiùs
Lyra. cibus ex farina confectus, vt docet Lyranus, & Car-
Carthus. Hug. thusianus; & Hugo hanc etiam expositionem appro-
bat. Vnde Biblia antiqua apud Lyram non *polentam*,
Biblia antiqua. sed *pulmentum* exscribebant. Verosimile enim est Iu-
ditlã nihil tulisse aliud quam, quod sine opera culi-
Quid sit polenta, & palatha. naria condiri posset, & esculentum fieri. Addit, & *pa-
lathas.* Libri antiqui habebant ante *Lasater* quã vo-
cem significare cibum ex oleribus confectum docet
Raban. Lyra. Rabanus, Lyra, & Carthusianus. Sed per transposi-
Carth. tionem syllabarum vulgatus corrector habet *pala-
Bibl. Goti. thas,* ita etiam scribunt Biblia Gottica, & omnes trã-
Græcus. slationes, è Gręco textu. Est autem *Palatha* ficorũ,
pinguiũmque caricatum massa, quarum apud Syros

frequens est vsus, vt refert Plinius lib. 13. c. 5. Addit,
Panes & caseum. Addit & Tortolettus succos mel- Plin.
lis, sed poetico priuilegio. Mendoza to. 2. ad c. 5. vers. Tortol.
5. annot. 17. sect. 1. per eiusmodi panes intelligit Eu- Mendoz.
charistiam. Quasi ad tantum castitatis periculum se
præmunierit adumbrato Eucharistiæ pane.

Quæret aliquis, cur Iuditha sic fastidiuerit, aut 36.
horruerit Assyrios cibos, vt secum tulerit domo Cur cibum, & potum
escas, quibus intereà vesceretur? Duplex ratio affer- Iuditha detulit.
ri pôt: Altera, quia apud se statuit ieiunare illis die-
bus, vt sic propitium haberet Numen. Cuius rei si-
gnum est, quod cœnam sibi præparauit puram, idest, Sanct.
quæ careret animalium carnibus. Ita Sanctius hic n. Lyra.
3. Assentirer huic rationi, nisi alia verosimilior sup- Tirinus.
peteret, quam Lyra, Tirinus, Salianus, Serarius, & ip- Salia.
se Sanctius n. 14. locupletat, Nempè, vt tradit Theo- Sanctius.
doretus lib. 3. historiæ c. 14 solebant Gentiles plera- Theor.
que esculenta, & poculenta, quę mensis inferebant, Maro.
Deorum imprecationibus contaminare: vnde su- Statius.
specta valdè erant apud Iudæos. Quod probat San- Arnob.
ctius eruditè nu. 14 & 15. ex Marone, Stario, & Ar- Deut.
nobio; & ex Deuter. 32. v. 37. ex Osee 9. v. 3. & ex A- Osee.
ctorum 11. v. 3. Et ideò Daniel & eius socij, impen- Actor.
siùs procurant non pollui de mensa Regis, vt habe- Dan.
tur c. 1. v. 8. Plura, qui volet super panario, & lagena VERS. 6.
Iudithæ, consulat Serarium hic quæst. 3.

*Cùmque venissent ad portam ciuitatis, inuenerunt
expectantem Oziam, & Presbyteros ciuitatis.* Iu-
dith, & eius ancilla domo egrediuntur post multam
noctem; illa tot ornamentis, hæc alimentorum penu Iudith.
onusta. Pergunt ad Bethulię portam, vbi inueniunt
Oziam vrbis principem, & presbyteros Chabri, &
Charmi, iuxta condictum, c. 8. v. 32. *Stabitis vos ad
portam nocte ista & ego exeam cum Abra mea,* Scili-
cet expectabat Ozias, ne quid moræ obijceretur à
custodibus. Tortoletus hic asserit Oziam esse Iudi- Tortol.
thæ Socerum. Nescio vnde id hauserit.

*Qui cùm vidissent eam stupentes mirati sunt nimis
pulchritudinem eius.* Hinc coniectare licet, quam VERS. 7.
auxerint Iudithæ pulchritudinem, ascita ornamen-
torum lenocinia, & splendor à Deo diuinitus affla-
tus; cùm Ozias, & reliqui Senatores ad stuporem
vsque defixi sint, illam intuentes.

Nihil tamen interrogantes eã dimiserunt transire, VERS. 8.
dicentes: Deus Patrum nostrorum, &c. Ozias, & reli-
qui presbyteri nihil sciscitantur, quia sciebant è re
Bethuliæ fore, si celaretur Iudithæ consilium. Sed
precibus illius vota prosequuntur: atque patriæ, &
religionis liberatæ æternum in Sanctorum ordine
nomen, & perennaturam gloriam pollicentur.

Et dixerunt hi, qui illic erant omnes vna voce: VERS. 9.
Fiat, fiat Nempe omnes qui aderant, adiungunt pa- 37.
riter vota & preces. Bibl. Gottica pro τὸ *Fiat fiat,* Bibl. Gott.
scribunt *Amen*: Eodem prorsus sensu.

Iudith verò orans Dominum, transiuit per portas, VERS. 10.
ipsa, & Abra eius. Græcus Text addit: Iuditham pe-
tiuisse, vt sibi panderentur portæ, & Bethuliæ sena-
tores iussisse militibus, vt eas aperirent: & Iuditham
cum Abra egressam, prosecutos esse oculis, ipsam in-
tuendo procul, quoad vsque descensus in vallem ip-
sis Iuditham prospiciendam eripuit.

Factum est autem, cum descenderet montem circa VERS. 11.
*ortum diei, occurrerunt ei exploratores Assyriorũ, &
tenuerunt eam, dicentes: Vnde venis? aut quo vadis?* In
montis descensu, iam iam albescente aurorâ Iudithę
occurrunt Assyrij exploratores, & captam interro- Græcus.
gant; Cuias esset, (vt exprimitur in Gręco textu: & Vatabl.
notarunt Vatablus, & Emanuel Sà.) Vnde veniret, & Sà
quò pergeret, quibus respondet Iuditha. VERS. 12. & 13.

*Quæ respondit, filia sum Hebræorum? ideò ego fugi
à facie eorum, quoniam futurum agnoui quod dentur
vobis in depredationem, &c.* In his versiculis 12. & 13.
nil exigit interpretis operam, nisi vt exploretur, an
Iuditha mentita sit, (quod verba sonare videntur,)
& an à mendacio excusari possit; vnde simul Lite-

ralis sensus vtriusque versiculi expeditiùs tradetur.

38 Lyranus hîc, Abulensi in cap. 1. Exodi quæst. 6. S. Thomas 2. 2. q. 11. art. 3. ad 3. Emanuel Sà, & Mariana, censent Iuditham mentiam fuisse, & nunc Assiriorum exploratoribus, & postea Holoferni: verba Iudithæ, quib. mendacij labem inspergunt, mox repurgabo aptioris commenti lixiuio. Ex aduerso stat plurium Doctorum agmen pugnacissimè illam defendens ab iniuria delicti, & leuis mendacij ignobili reatu, qui planè dedecet illustrem Heroinam.

Lyra. Abulens. S. Thom. Sà. Marian.

Sit PRIMVM ASSERTVM pro Iuditha, patriæ religionis vindice, & vindicata à mendacij iniuriâ.

Verosimilius est, quod Iuditha non deliquit, etsi mentita sit. Nam licet hodie indubium sit post decretum Innocentij 3. in cap. *super eo.* de vsuris, mendacium omne de se esse delictum, tamen non sic notum est oratione naturali, vt hæc veritas naturaliter nota sit omnibus, & liquidò perspicua fuerit etiam sapientissimis viris. Plato enim in 3. de republica: *Veritas*, inquit, *magnoperè sectanda est. Si enim Deo indecens, & inutile mendacium est, hominibus quandoque vtile, vt vtantur eo quasi condimento, atque medicamine, nulli dubium est, quin huiusmodi licentia danda sit, & ab imprudentibus remouenda. Ergo & principes vrbium, si quibus & alijs hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, vel contra hostes, vel pro patria & ciuibus. Ab alijs verò qui mendacio vti nesciunt, auferendum est omne mendacium.* Idem tradit Origenes lib. 6. Stromateon, vbi Iuditham à mendacij delicto vindicat, & lib. 10. idem repetit. Eandem sententiam approbat S. Chrysostomus homil. 32. & 35. in Genesim, lib. 1. de Sacerdotio, & Abbas Ioseph apud Cassianum collat. 17. cap. 8. cui videtur idem Cassianus assentire, quippe qui discipulus fuit Chrysostomi. Et S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius in caput 2. epist. ad Galatas, quibus subscripsêre alij Doctores Græci, vtpote enutriti in Academijs Platonis. Ex qua doctrina sic arguo pro Iuditha: Sapientissimus Philosophorum Plato, & tot eruditissimi Doctores solo ductu naturalis rationis lerio existimarunt, pro vrbe liberanda, aut alia re valde vtili, licitum fuisse mendacium: Ergo credibile est, in rudi illo Iudithæ æuo (præsertim cùm hæc historia acciderit post captiuitatem Babylonicam, à qua valde elanguit studiorum ardor, & penè deletæ Rabbinorum academiæ sunt,) nondum satis exploratum fuisse illicitum esse officiosum mendacium: præcipuè cùm censebatur imprimis vtile ad liberandam patriam, & veri Dei religionem ab impio tyranno, qui atrociter ferociebat in Iudæam, & impiè bellum indixit religioni viri Dei. Quid mirum, si Iuditham latuit, quod post mille annos nihilominus latuit S. Hieronymum, S. Chrysostomum, Theodoretum? Hæc ratio euincit Iuditham excusari posse à mendacij malitia: Ergo excuset pietas, quod oratio excusari posse demonstrat. Sic Iuditham nuper excusat P. Gaspar Hurtado, in Philosophicis, & Theologicis Scholis olim meus magister, Complutensis academiæ Decanus, & huius nostri Collegij litterarum decus. Hic sapientissimus vir 1. 2. Tract. de Bonit. & Malit. d. 2. diff. 6. ob inuicibilem ignorantiam prætextu liberationis & patriæ & religionis, Iuditham vindicat à mendacij indecoro reatu, & temerare veritatis propudiosa culpâ.

Innoc. Iudith mẽtita nõ fuit. Plato. Orig. Chrysost. Abbas. Ioseph. Cassian. Hier. Theodor. Oecumen. Hurtad. Complut.

39 Sit ALTERVM pro Iuditha ASSERTVM. Iuditha non tantùm immunis est à mendacij malitia, sed etiam à mendacio. Ita S. Augustinus in lib. de Mendacio, Origenes lib. illo 6. Stromateon, si attentiùs legantur eius verba, Rabanus, Glossa, Hugo Carthusianus hîc. Alexandr. Alensis parte. 3. q. 37. membro 6. Sixtus Senensis lib. 5. Bibliothecæ Annot. 107. Thomas Sanchez, in præc. Decalogi lib. 3. cap. 6. numer. 15. Lessius de iustitia, &c. lib. 2. cap. 47. dubit. 6. Serarius in capit. 13. huius libri quæst. 9. Salianus tom. 4. Annal. ad annum mundis 3346. Sanctius, & Tirinus hîc. Imò S. Thomas pro opposita sententia allegatas, hac clausulâ finit responsionem ad 3. *Quamuis etiam dici possit, quod verba eius* (id est, Iudithæ,) *Veritatem habent secundum aliquem mysticum intellectum.* Sit ergo primum nostræ sententiæ fulcrum, tot sapientissimorum hominum Auctoritas, quæ in hac re plurimum valet. Dein Iudithæ facinus decantatissimum est toto orbe, & illustrissimis encomijs prædicatur, & quasi patratum instinctu Spiritus Sancti, in toto hoc libro, & Sanctissimorum Patrum elogijs creberrimè celebratur; ergo infame mendacij delictum non deuenustauit piam gloriam tanti facinoris. Porrò etsi Sanctissimi quique homines etiam in bonis operibus alicuius vitioli næuo dehonestentur, vt dum subtiment grande aliquod periculum, mendaciolum aliquod imprudenti & incogitanti ore excidat, (quæ est humanæ naturæ imbecillitas;) at toties meditatè mentiri, perpetuam è mendacijs orationem texere; præsertim cũ Iuditha astruat sibi fidem, aiens sequenti capite, vt habetur in textu Græco: *Non enunciabo Domino meo falsi quicquam*, mendacium enormissimum est, & prauitas non digna pio Iudithæ ore. Malè ergo ad finem optimum, & Deo placitum, nonnisi via praua, & distorta, & Deo offensâ tetendisset sanctissima femina, à Deo indubiè afflata; & tot insignium mendaciorũ fœda colluuione præclarissimum Dei miraculum polluisset, cu-passet, contaminasset.

Aug. Orig. Rabanus. Gloss. Hugo. Alens. Sixt. Senens. Thom. Sanct. Lessius. Serar. Salia. Sanct. Tirinus. Iuditha vindicatur à mẽdacio. Græcus.

Præterea, vt omittam excusationem mendacij, 40.
cuius insimulatur Abraham, & Sara, & Isaac, & Rebecca, & præsertim Iacob cùm dixit, se Esau primogenitum Isaaci, & Petri, & Pauli veritatis dissimulationem: Insignis est locus ad hanc rem Tobiæ 3. v. 16. Vbi Raphael Angelus, planè dixit se esse Israelitam, vocarique Azariam, Ananiæ magni filium, quem Tobias probè nouerat, & eius familiaritate diu fuerat vsus. Ergo cùm in confesso omnibus sit, Angelum mentitum non fuisse, etsi verba ipsius obijciant speciem mendacij excusatu difficilioris: cur Iuditham etiam Angelorum de probitate æmulam, non excusabimus à fœdissimi mendacij reatu: Desudet igitur pij interpretis industria in pio hoc, & religioso pro Iuditha labore: & vltrò huc intendantur ingenij vires, sicut necesse est contendi in asserendo Raphaele à suspicione mendacij. Pietas exigit pro Iuditha, quod religio pro Raphaele. Ipsa enim ratio postulat, vt illustri sanctitate hominum veritas sarta tectaq; seruetur, si vlla inueniri potest: & qui nullius mendacij in Scriptura à nobis nullo modo dannẽtur.

Genes. Tobiæ.

Denique solidior huius veritatis probatio petenda 41.
est à solutione argumentorum, quæ Iudithæ mendacia adstruere videntur, si speciè tenus censura vibranda foret. Et prius ingenuè fateor aduersùs aliquos nostræ sententiæ Doctores, Iuditham ironicè locutam non fuisse. Nam Ironia, sic versatur in rei simulatione, vt si non ab vno, ab alio ferè statim notetur; & ex ipsa occasione, aut pronunciatione intelligatur, vt Quintilianus libro 8. eleganter docet. Neque verò existimo, Iudithæ veritatem adstruendam esse secundum sensus mysticos. Quid enim adũbrat Iudithæ facinus, & Holofernis tragædia? Imò mysticus sensus in litterali fundatur: at si litteralis falsus est, futilis ergo erit sensus mysticus, & qui sponte ruit ab inanitate fundamenti. Legi potest Lyranus, hîc, qui multus est in hoc discursu. Ad rei perspicuitatem præmittendum est, quod in comperto habetur apud Theologiæ Expositiuæ, & Scholasticæ proceres, nempe, vt se quis bello iusto ab iniusto aggressore tueatur, posse vti dolo, & stratagemate in rebus, vt in latentes insidias callidè hostis deducatur incautus: Et posse etiam vti æquiuocis verbis, quæ in aliquo, etsi abstruso, & remoto sensu, vera sint, licet hostis in alio sensu eadem certò intelligat. Vnde absque mendacij culpa ambiguè loqui potest, qui patitur iniuriam, præsertim si il-

Solutio argumentorum. Quint. Lyran.

lam

lam alio modo declinare non valet. Hac notatiun-
cula præmissâ quam plurium auctorum auctoritate
probo, dum applico: venio ad Iudithæ verba.
42. Iudith. In hoc cap. 10. vers. 12. ita loquitur ad Explorato-
res: *Ideo fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui,*
quod dentur vobis in deprædationem. Dum dixit se
fugere, intelligit ea, celeritate descendisse à Bethulia
Nau. vt fugientis instar, noctu, & celeriter à suis exiens, fu-
Bann. gitiuos imitaretur. Ecce tibi verba ambigua sunt;
Salon. verbis autem ambiguis vti licere etiam absque ne-
Azor. cessitate tradunt Nauarrus cap. *Humanæ aures* 22.
Sayr. qu. 5. in qu. 2. num. 8. Bañes 2. 2. quæst. 69. artic. 2.
Suar. dubio penultim. & ibi Salon. controuersia 11. Azor.
Thom. tom. 1. lib. 11. capit. 4. qu. 5. regula 2. Sayrus in Claui
Sanct. regia lib. 11. cap. 17. num. 26. Suarez tom. 2. de Relig.
cap. 11. in fine, Thomas Sanct. in præcepta Decalog.
lib. 3. c. 6. num. 14.
Dein Iuditha affirmat, futurum se agnouisse, quod
Bethulienses dandi sunt Assyrijs in deprædationem;
nimirum nisi Deus opem ferret, & suo ipsa concilio
cladem auerteret, quod mente secum ipsa dicebat, vt
verè poterat, & re ipsa accideret. Eiusmodi tacitas
mentis additiunculas, & dissimulatas in mente ver-
borum appendices, quis nesciat esse licitas, præser-
tim in atrocioris periculi angustijs! Quin & absque
vrgenti necessitate id licet docet Nauarr. prædicto
Nau. cap. *Humanæ aures* 22. quæst. 5. num. 12. Valentia
Valent. 2. 2. disput. 5. quæst. 13. puncto 2. & 4. tom. in 3. par.
Salon. disput. 7. qu. 13. puncto vltimo. Salon. 2. 2. quæst. 69.
Tolet. artic. 2. Controu. 11. Toletus lib. 4. sum. cap. 21. num.
Eman. 9. Emanuel de Ordine iudiciario cap. 10. num. 4. Phi-
Philiarch. liarchus de officio Sacerdotis tom. 1. parte 2. lib. 3.
Suar. cap. 14. Suarez eodem tomo 2. de relig. cap. 11. num.
Thom. 6. Thomas Sanch. in præcepta Decalogi lib. 3. cap. 6.
Sanch. num. 15. Lessius lib. 2. de Iustit. cap. 42. dub. 9. num.
Enriq. 48. & probabilem censet Emanuel Sà, verbo *Iura-*
Pereir. *mentum*. De quo legi potest Enriquez tom. 1. lib. 6.
de Pœnitent. lib. 2. cap. 19. & Pereira in cap. 27. Ge-
neseos, disput. 5. num. 57. Quin Thomas Sanctius nu-
per allegatus, ex hac doctrina Iuditham expressè ex-
Thom. cusat, & Iacobum Patriarcham & Angelum Ra-
Sanch. phaelem. Quod confirmat ex cap. *Intelligentia* de
verb. significatione, quod de sumptum est ex S. Greg.
Greg. lib. 26. Moral.
43. Iudith. Præterea Iuditha in hoc cap. 10. v. 13. ait explora-
toribus Assyriorum: *Vadam ad faciem Principis Ho-*
lofernis, vt indicem illi secreta illorum: & ostendam
illi quo aditu possit obtinere eos. Planè reserauit Be-
thuliensium secreta, dum dixit cap. 11. vers. 10. & 11.
Hebræos siti, & fame vsque adeò vexari, vt statue-
rint interficere sua pecora, & eorum haurire sangui-
nem. Quod dubio procul obsessi Bethulienses decre-
uerant. Deinde perspicuè ostendit aditum, quo supe-
rari possint, nimirum, quod dixerat Achior cap. 5.
scilicet, si Deum haberent offensum, & auxiliares
manus ab eo amoueret. Quoque dixit quoque Iudi-
tha cap. 11. v. 7. Adhæc cap. 11. vers. 4. fatur ad Holo-
fernem: *Si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam*
Iudith. *rem faciet Dominus tecum*. Quis non videat hæc
verba esse ambigua; Neque enim verba cogunt, vt in
fauorem Holofernis facta fore intelligantur. Cætera
quæ contra Iudithæ veritatem vibrantur tela, plum-
bea sunt, & ex doctrina tradita sponte cadunt sine
ictu. Maneat ergo sanctum, & inconcussum, Iudi-
tham non deuenustasse illustre facinus ignobili men-
datio. Quod planè patebit ex infrà dicendis, dum
singula verba quibus impingitur mendacij of-
fensa, asseruntur ab hac calumnia. Plura
qui volet scire de stratagematum ve-
ritate, legat (si legi potest,) Albe-
Al. Gentil. ricum Gentilem lib.
2. de iure bel-
li.

§. VI.

Inops vsque adeò paupertate diues est, vt in
angustiori inopia posset pro Deo opulen-
tus velut fide iussor existere?

N*On qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper*
est: ait Seneca. Quid enim refert quantùm il- 44.
li in arca, quantùm in horreis iaceat, quantùm pa- Sen. epist. 2
scat, aut fœneret; si alieno imminet, si ex alieno
pendet; Et quidem homo non acquisita, sed ac-
quirenda computat. Neque tam suum reputat
quod habet, quàm quod non habet. Diues est de
alieni spe, non de suo censit. Verùm, *Cui cum pau-* Seneca.
pertate bene conuenit, diues est. Diues valde est pau-
pertas læta illa verò si læta est, paupertas non est,
sed diuitię; Nam locupletior thesaurus Christiana
inopia est *Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est re-* Matth.
gnum cælorum. Matth. 5. v. 3. Ergo pauper Rex est, &
regias diuitias possidet: nam Regum pauperrimus, Paupertas
diuitijs longè superat locupletem quemque proce- diues est.
rum opulentissimum. Rogas vnde obueniat paupe-
ri tam diues thesaurus? Ab inopiâ ipsâ inquio; quia Eccli.
pauper diues est paupertate. vt docet Ecclesiasticus
cap. 11. vers. 12. *Est homo marcidus, egens recuperatio-*
ne, abundans paupertate. Vides quod inopia paupe- Ioann.
rem locupletet? Quàm diues possessio sit paupertas
traditur Ioannis 19. vers. 27. *Accipit eam discipulus*
in sua. Virginem inquam, accipit Ioannes inter suas
possessiones. Sed quæ erat possessio Ioannis nisi pau-
pertas? Peracutè S. August. *Sed in quæ sua Ioannes* Aug.
matrem Domini accipit? neque enim non ex eis erat Tract. 119.
qui dixerat ei. Ecce nos reliquimus omnia; *Suscepit*
ergo eam in sua, non prædia quæ nulla propria posside-
bat. Nempè cùm prædia & possessiones Ioannis nul-
læ essent; paupertas esset eius diuitiæ, Matrem Do-
mini inter sua prædia accepit, id est, in censu suę di-
uitis paupertatis computauit. Quia Mater Dei, qui
est cælestis thesaurus, non inter fallaces diuitias, sed
inter prædiuitem paupertatis censum, computanda
erat. Quid exaggeratius pro diuitijs paupertatis?
Quin & Apostoli ipsi thesaurum prædiuitem re-
putabant paupertatem; Matth. 19. v. 27. *Ecce nos re-* 45.
liquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit no- Matth.
bis? Ecce quanti æstiment paupertatem; & reculas
omisisse pro Christo, paupertatis enim compensatio-
nem exigunt non leuem; & Christo bono rerũ æsti-
matori cariùs suam paupertatem diuendunt; & cen-
tuplum in hac vita, & in alia bonorum munera, &
subsellia in vltimo iudicio pretij nomine ob pauper-
tatẽ accipiunt. Verũ diuitias, quas Apostoli reliquẽ-
runt benè numerat S. Chrysol. *Petrus & Andreas, Ia-* Chrysol.
cobus & Ioannes germanitas cõbinata, imò congemi- serm. 28.
nata paupertas, pauperes censu, loco humiles, viles ar-
te, obscuri vita, labore cõmunes, negati honoribus. Id
est, Neque Apostolorũ arcam, neq; horrea prægraua-
bat argenti vis, aut frumenti copia; neq; pascua, ne- Paulus am-
que fœnora, greges, aut mercimoniæ fatigabant. Ino- bit esse qua
pes Apostoli erant, & paupertatem cõmutarunt: & si pauper
tamen tanti æstimant suã paupertatem, vt pro locu- ne diues sit.
plete censu reputent; & magnũ quid pro inopia pe-
tant, & accipiant à Christo. Aduertis quam diues sit
Paupertas, & quanti æstimetur ab Apostolis, & quã
regiè remuneretur à Christo! Bene ergo pauperior
inopia, diuitiæ cõputantur; & est homo diues pau-
pertate suâ. Non omittam hic Pauli encomium, qui
vt esset omnium Apostolorum pauperrimus, hanc
paupertatis opulentiam imminuere conatus est, 2.
Cor. 6. vers. 10. *Tanquam nihil habentes, & omnia*
possidentes. Plena emphasi verba: Ac si ita secũ ageret
Paulus studiosissimus paupertatis: Omnia bona mea 1. Cor.
pro Christo renuncianda sunt, vt verè pauper sim.
At cũ inopia sit opulenta, & pauper sit diues ab ino-
pia,

pia, *& abundans paupertate sua*, sic fiet, vt dum diuitias fugio, & paupertatem sequor, à paupertate ditior euadam. Vnde nolo quidpiam possidere, sed quasi omnia bona mea omittere; & sic ero *tanquam nihil habens:* nam vocula *tanquam*, rem, cui adiungitur planè minuit hîc.
Caiet. Quod aduertit Caietanus in Commentario huius loci: *Tanquam nihil habentes: Assimilamus voluntarie illis, qui nihil habent*. Ac sic dicat; diues thesaurus paupertas est; nolo, vt me diues paupertas opulenter, sed vt derelictio mei census, me depauperet: & ita nolo esse pauper, sed tanquam pauper; non pauper, sed similis pauperi, *assimilatus voluntarie illis, qui nihil habent. Tanquam nihil habentes*, Id est, nec mea bona possideo, nam ea pro Christo reliqui. Neque stipendia paupertatis capio, vt cæteri Apostoli, qui Christo vendunt suam paupertatem, & magno pretio vendunt: quique stipendia paupertatis, nimirum eleemosynas fidelium
Actor. admittunt. Non sic ego: *Quia ad ea quæ mihi opus erant, & ijs qui mecũ sunt, ministrauerunt manus istæ.* Non precariò victito, vt pauper, sed ac si diues mihi census suppeteret, me, meósq; sustento. Vnde pauper non sum, cùm pauperis salaria non accipiam, sed tãquam pauper: *Tanquam nihil habentes.* Sed neq; sic vitare potuit Apostolus diuitias paupertatis, nã subdit: *Et omnia possidentes*, id est: cùm nihil habeam, ab inopiâ pauperiori adeò diues sũ, vt omnia possideã.

46. Omnia possidet pauper, vnde quodammodò certare potest de diuitijs cũ Deo. Basilius Seleucus munificam Dei liberalitatem commendans, debitricem illam facit, & nostræ miseriæ subleuandæ, & diuinæ
Basil. Sel. Orat. 11. pietatis augendæ. *Mihi* (ait Deus,) *qui sum Dominus, lex de humanitate scripta est, Me ipsum debitorem Clementiæ constitui*. Itaque Deus quamuis velut effusè regijs donis muneret creaturas, tamen plus debet suæ Clementiæ, quæ exactrix est plurium, & plurium donorum. Num post tot munera, adhuc Deus
Pauper potest esse Dei fideiussor. est *debitor Clementiæ suæ*? & tanquam si soluendo non esset tanto creditori, solius pauperis prædiues thesaurus valeat dici fideiussor pro Deo? Calamitas depauperauit Iobum, ita vt Rex quondam potens ad pauperrimam fortunam redactus, nec casulam habuit, quam habitaret, nec vestem, quâ se
Iob. protegeret, nec linteolum, quo vel vlcerum saniem tergeret. Tunc ait cap. 17. v. 3. *Libera me, & pone me iuxta te:* Paraphrasis Caldaica sic habet; *Libera me, & pone nunc fideiussorem me apud te*, &c. Expende τὸ *Nunc*. Ac si dicat: Scio tuæ diuinæ liberalitatis expensas, & quàm munificè agas, vt par est. Scio te adhuc *debitorem esse Clementiæ*. Verùm vt soluendo sis, debitis Clementiæ; *Pone me Nunc fideiussorem apud te*. Nimirum: ego nunc quando pauperrimus sum, sed opulenta paupertate diues; nunc, nunc, inquam, nunc, cùm inopiæ opimum censum possideo, pro Deo, qui multa debet suæ Clementiæ
47. fideiubebo: *Pone me Nunc fideiussorem apud te*. Non cùm diuitijs vigebam opulentos, & auro degrauabam scrinia; non cùm pascua defatigabam armentis, & æquora negotiationibus occupabam, non cùm regius thesaurus mihi vbertim suppetabat ad fideiussionem. Nam mundanæ hæ diuitiæ pauperes sunt; sed *Nunc* cùm scilicet pauperiori inopia arctor; *Nunc* abundè sponsioni sufficio ego. *Pone nunc fideiussorem me apud te*, Iobus tunc aptus tantæ fideiussioni reputatur? Aduertè Creditorem plus fidere stipulationi fideiussoris, quàm bonis debitoris. Nimiùm audet Iob cum fideiussionem pro Deo offert. Nolo hyperboles. Quod in casu simili Sanctum Patriarcham Noe, cùm sæua diluuij inundatio omnes eius possessiones euertisset, Dei fideiussorem appel-
Basil. Sel. Orat. 5. lauit Basil. Sel. sic illum alloquens: *o imaginis Dei firmior aduersator! ò qui finis vnaq; principiũ naturæ fuisti! ò faustum humanitatis confine! ò qui tutor diuinæ bonitatis fideiussor illuxisti!* Ecce tibi, vbi dicitur Noe omnibus suis bonis spoliatus, appellatur, *diuinæ Bonitatis fideiussor*. Ac si dicat: tantis diuitijs pollet Noe, cùm ad miseriorem paupertatem redactus est, vt propè fideiubere valeat pro Deo; & pro debitis, quæ dependere debent diuinæ Clementiæ, opulẽtus velut fideiussor existat. Bene ergo pauper Iobus dixit: *Pone nunc fideiussorẽ me*, & inops Noe *diuinæ bonitatis fideiussor* dicitur: quia strictior paupertas adeò diues est & opulenta, vt pro Deo possit quasi fideiubere. Vides oculis diuitias paupertatis: Multa timent, verentur omnia Bethulienses c. 4. v. 9. ab hoste auarissimo Holoferne. At si attentiùs aduertas, etsi cætera timent: depaupetati non timent, fortè scientes paupertatis opulentas diuitias. Et Iuditha hîc v. 5. animosè reliquit suas opes, & paupere lagenâ, & panario contenta it ad aliena castra: Vbi & thesaurũ Assyriorum inuenit, opulentior effecta à sua paupertate est.

---

§. VII.

Esto bene infelix in hac vita, ne sis malè infelix in futura.

Viuere omnes feliciter volunt, sed ad peruidendum quid sit, quod prosperam vitam efficiat, 48.
caligant. Ideòque non est facile in hac vita consequi humanam felicitatem: quia ab ea quisque eò longiùs recedit, quò ad illam concitatiùs fertur. Si via, error, & lapsus est, in contrariumque ducit; ipsa velocitas maioris interualli causa fit. Fortunæ dona, vtputa opes, honores, voluptates, & quidquid ambitio humana sospitat futile, adumbratum, fugax bonum est. Quid, quòd vulgus hæc æstimat? Fateor: *hæc maior pars esse videtur, ideo enim peior est.* Seneca. Quæramus quid optimum factu sit, non quid vsitatissimum. *Heu! non ad rationem, sed ad similitudinem viuimus!* Quidquid vulgò homines optant, inimicorum execrationem puta. Profectò honos sollicita ambitione constat; opes anxiâ sollicitudine mercamur, voluptas spe allicit, possessione fastiditur, omnis humana felicitas incertissima domina est, impotentissimaq; vices alternare scit, durare nescit. (Felicitatis in constantia.) Nã quidquid fortuna potest dare, eripere potest. Ergo humanum bonum aut iners est, aut in peruersum solers. inane, mendax, volaticum, caducum. Profectò Seneca. felicitas, *tunc cùm maxime delectat extinguitur, Nec multum loci habet, itaq; citò implet, & tædio est, & post primum impetum marcet. Nec id vnquam certũ est, cuius in motu natura est. Ita non potest quidem vlla eius esse substantia, quod venit transitiuè, celerrime in ipso vsu sui periturum. Eò enim peruenit vbi desinit, & dum incipit, spectat ad finem*, verba sunt Senecæ. (lib. de vita beata c. 7.) Vis esse perfectè felix? contemne hanc humanam felicitatem, & de peruerso auxiliabitur tibi. Vera enim felicitas constat cõtemptu huius felicitatis. Esto bene infelix, ne sis malè felix. Quâ super re sic eleganter Philosophatur Ennodius: (Ennod. l. 5. epist. 6.) *Ille, ait, qui vulnera nostra suscepit, & pro nobis doluit, mutata meritorum conditione, quos flagellis dignos viderit, castigat muneribus. & versa vice noxiorum animas diũ secundis replet, pudore meliorat*. Sollicitat lucrosos, & opulentos paupertatis quæstus, ambi priuatam vitam dignitatum expertem; ne ito pecorum more ad illecebras voluptatis, & summam harum felicitatem re adeptum puta; verè enim adeptus es. Quod est Christianum paradoxum, & ipsissima veritas, quam sigillatim hic paragraphus probat. Damnabis audaciam; sed appello ad Rationis tribunal, consultissimum auctoritate Scripturæ, & Patrum.

Sanctus Ambrosius, sic scribit: *Considerate volatilia cœli, &c. volatilibus cœli nullum exercitium cultionis, nullus de messiũ fœcunditate prouentus est, indeficientem prouidentia diuina largitur alimoniã. Verum est igitur causam inopiæ nostræ auaritiã videri*. 49. (Ambr. comm. in c. 12. Luc. A diuitijs inopia est.)

Etenim

Etenim illas idcirco sine labore, pabuli vsus exuberat, quò fructus ad escam communem datos, speciali quodam nesciunt vendicare dominatus. Nos communia amisimus, dum propria vendicamus. Nam nec propriũ quidem vbi perpetuum nihil, nec certa copia vbi incertus euentus. Longiusculè sed nihil omittendum. Procliue est singulas Ambrosij sententias expendere. Notanda est illa: *Verum est igitur causam inopiæ nostræ esse auaritiam*, id est, diuitiarum passione. Quasi locupletiores diuitiæ à paupertate sint, & pauperior inopia à possessione mundialium bonorum.

50\. Vetus quæstio est apud Geneseos interpretes, an Iacob cũ è paterna domo profectus est in Mesopotamiam, secum tulerit sufficiens viaticum ad sumptus longi itineris, an solus, & absque pecuniæ subsidio missus sit? Quidam asserunt non ipse sufficienti pecuniarum subsidio destitutum: quia verosimile non videtur Iacobum matri Rebeccæ in primis charum, muneratum non fuisse locupleti viatico, præsertim in diuite domo. Saltem ferè indubium est, Iacobum solum, & pauperem confecisse iter (quidquid sit de fabula spoliationis, factæ ab Eliphâ filio Esau.) Rationem reddit Lyranus, quia infrà, cap. 32. v. 10. dixit Iacob: *In baculo meo transiui Iordanem istum, id est, solus, & pauper*. Nempe si Iacobus dixisset *in baculo* (nec addisset *meo*) transiui Iordanem, inefficax esset argumentum ex præfatis verbis; quoniam baculo innixus potuerat amnem transuadasse, etsi sufficiens viaticum detulisset: At qui dixit, *In baculo meo*, manifestè innuit, nihil aliud detulisse præter suum baculum. Quæ est ratio Lyrani: Quasi dicat: eo ipso quod Iacob significat aliquid suum detulisse, & habuisse, certò indicat, *solum, & pauperum*, opum vacuum, & rerum indigum, iter confecisse. Nemo enim tam certò molestias paupertatis experitur, quàm qui aliquid suum habet: caret enim diuitijs paupertatis. Ecclesiastici 12. v. 11. *Est homo marcidus egens recuperatione, abundas paupertate*. Ecce tibi paupertatis diuitias. Iacob probatur pauper, quia aliud habuisse dicitur. Qui nihil habet, omnia possidet. *Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes* 2. Cor. 6. v. 10. O diuitem paupertatem, & pauperes diuitias.

Egestas à viatici subsidio.

Genes. Lyran.

Eccl.

2\. Cor.

51\. Geneseos 2. v. 22. postquam Deus tulit vnam è costis sopiti Adami, & eam ædificauit in mulierem; vbi primùm Adam euigilauit, in has voces erupit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*. Addubitant S. Chrysostomus, & Abulensis, ex quibus Pererius, Cornelius, & alij, quare Adamus, vbi ex reuelatione agnouit extractam illi costam & ex illa materiatam, & firmatam fuisse feminã, statim seriò affirmauit, tunc feminam esse os ex suis ossibus, & carnẽ de carne sua imò tunc non tam est os, neque caro Adami, quàm paulò antè fuerat. Nam iam costa illa in feminam diuinitus conuersa, aliud suppositum est ab Adamo diuersum, quæ paulò ante ipsissimus erat Adamus. qui corpus suum partitur, vt feminam coaptet; & natura vna dissipatur, vt conditoris arte formetur Eua. Falsò ergo affirmat Adamus, quod ex sua costa efformata Eua, tunc tunc præsertim, est os ex suis ossibus, & caro de suâ carne, aiens: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*. Et difficultatem auget, quod S. Chrysostomus homil. 15. in Genes. sic locum scribit: *Alius quidam interpres pro* Nunc *vertit* semel. Quasi costa Adami in Euam transformata, *semel* fuerit res Adami; nempe cùm extracta, & alienata ab illo sit; nec tam pars, seu res Adami fuerit, cùm erat eius pars, quam cùm res diuersa ab illo facta est. Ecce tibi huius paragraphi thema, solutio est huius dubij. Scilicet quando costa membrum erat Adami, ipsi agnatum, & compactum, non tam dicitur res Adami, quàm cùm illi extrahitur, extirpatur, & abalienatur. O mundialia bona! ô terrenas hominum possessiones! quæ cùm indiuiduè possidentur, non tam dicuntur res possessoris, quàm cùm diuelluntur, & abalienantur; quasi abalienatio ius possessionis, sit, & res dominij. Vnde diuulsa, & abalienata costa sui corporis, tunc, tunc, vel maximè dixit Adã: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*. Et addit Chrysostomus, cui adscribo hanc loci commentationem, *Semel* hanc costam fuisse rem Adami, non tam quando erat illius integralis pars, & sibi agnatum, & compactum membrum, quàm cùm ab eo diuulsum, & alienatum est, & in alienum mulieris suppositum subsistens. Quasi possessio rem non suam habeat, & abalienatio, seu rei inopia, sit ius dominij, & res possessionis. Quid luculentius? Estote ergo de inopia securi, sumite stipendium indigentiæ, viuite de paupertate locupletes. Ille enim verè diues est, & Christianè opulentus, qui *abundat paupertate*.

Genes.

Chrysost. Abul. Perer. Cornel.

Cũ Adamo costa extracta est, illam appellat suam.

Chrysost.

Abrahami facinus tot præconijs celebratum, adhuc posteritatis calamos, fidei admiratores expectat. 52.
Nempe filium, quem sterilitas diuturni coniugij, & inopia effętæ naturæ negabat, fœcundior gratia dedit, deditque simul patri filium, possessioni locupletissimæ hæredem, familiæ principem, Abrahamo blandimenta solatij. Sed quem Deus dedit Isaacum, repetijt; quem rogatus dederat, rogat, vt accipiat ad victimam. Genes. 22. v. 2. *Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum. Igitur Abraham de nocte cõsurgens, strauit asinum suum, &c.* O metam obedientiæ, & patientiæ simulacrum! Bene aduertit Basilius Seleuciæ quod Abraham auditâ funesta Dei præceptione, quâ orbatur filio, priuatur hærede, viduatur familię principe: *Non gemuit, non illacrymauit, non natura vi fractus est. Non emisit vocem patre dignã, quasi filij iugulum abnueret. Non dixit quæ ab ingenio voluisset: O barbaricas præceptiones! o imperia a natura legibus abhorrentia! filij carnifex esse iubeor serus cùm fuerim pater, in filij cædem properè vrgeor? Infœcunditatis malo solutus, rursum me implorem gemo. Non vsq; adeò filij orbitas ante luctuosa fuit, quam nunc experto mihi. Ferrum natura repudiat, ad rem tam atrocem satisfcit dextrâ, oculi spectaculum refugiunt: quibus ipse affectibus naturam obarmauerit hostis.* Quin & cruentum hoc facinus oraculo diuino videri poterat esse contrarium nam qui perennaturam sobolem ab Isaaco promisit, quo pacto imperet, vt præmaturâ, cęde Isaacus pereat? Nisi fortè Isaaci immatura cœdes artificium sit propagandæ ab illo familiæ, & ingenium illius seruandi ad vitã diuturniorem. Pulchrè ad rem S. Zeno Veronensis: *Melius seruauit filium dum non pepercit*. O arcana pietatis mysteria! ô vsitatum virtutis ęnigma! perdit Abrahamus vitam filij, vt seruet, quẽ si seruaret, perdidisset. Præmaturè Christianus, quasi audisset Euangelij voces.

Genes.

Sel. Orat. 7.

Abraham seruat filiũ, dum filio non parcit.

Zeno ser. 3. de Abrah.

Ioannis 12. v. 25. *Qui amat animam suam perdet eam, & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitã æternam custodit eam*. Nempe vita perditur amissione, quæ arbitrium est illius inueniendæ. *Exul vitæ*, dicitur homo piè religiosus à Tertuliano, locus planè locuples, & aliàs multis locupletatus. Sed vereor ne sibi non constet magnus hic doctor, & ad miraculum vsque profundus. Nam de homine adhuc viuente, piè licet, aptè dici non potest à vitâ exulare. Nam qui vitâ extorris est, cadauer planè est. Nisi fortè quis fingat viuum cadauer, aut vitam cadauerascentem. Quo enim pacto adhuc viuit, qui vita exul est, & procul peregrinatur à patriâ vitâ: Perbellè S. Chrysolog. explicans ea verba Psalmi 91. v. 1. quibus homines piè viuentes & virtuti viuaces, sic inuitat: *Venite exultemus Domino*. Quærunt cõmentatores, vnde venire debeant & quo ire iubeantur? S. Chrysologus: *Venite, quo? vel vnde? ex te homo, in te*. Nempe summa Christianæ religionis in eo sita est, vt homo à se exeat, vt ita ad se redeat, & in se maneat. Quod admirationem ingerit non leuem. Quid enim necesse est, vt homo à se exeat, & sui exul fiat, vt ad se ite- 53.

Ioan.

Tertull. Homo in se ipso, sui exul est.

Psal.

Chrysol. ser. 46.

se iterum redeat? Præstaret enim à se non exire, si confestim ad se redeundum illi est; nam si ad se reuerti debet, quid necesse est ab se prius exire? Profectò qui bene exit, malè redit illuc, vnde bene exierat. Verùm altè rem meditatus est Chrysologus adhortans hominem, vt à se exeat, vt sic ad se reuertatur, & in se sit. Qui enim à se exit, & sui exul est melius in se manet, & qui manens in se, suus non erat, sed à se exulabat, à se exiens: in se quasi in patriâ, & naturali solo manet; seque possidet abdicatione sui. Nā qui à se non exit, peregrinatur in patriâ suâ, & qui à se ipso exit, ipso exitu in se piè manet, se possidet, & ab exilio sui degit in se ipso: *Venite, quò? vel vnde? ex te homo, in te.* Quod est naturale miraculū gratiæ.

54. Ad Rom. Sanctorum proceres toto voluntatis adnisu contendebant ad augmenta gratiæ, & ad beatam gloriā. Vnus Paulus (prætereo tacitus Pauli æmulum Ignatium nostrum) nescio quā arcanā charitatis eminentiā, optauit quodammodò à gratiā excidere (eo sensu, quo mox citandi Patres Paulum interpretantur) quasi ex dispendio gratiæ, & gloriæ, earumdem compendium piè præsumat. *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Ad Rom. 9. vers. 13.

Oecumen. Photius. Quid optaret Paulus cùm desiderat anathema esse à Christo, non conuenit inter expositores. Oecumenius sic inibi fatur: *Concupiscit, ac requirit, & optat separari à Dei dilectione: Optarim, inquit, ego ipse anathema esse à Christo.* Photius verò & S. Chrysost.

Chrisost. hom. 16. in ep. ad Rom. explicant de desiderio amissionis gloriæ; iste enim hunc commentatur: *Optabam ego ipse anathema esse pro Christo. Acelorum regno libens exciderem, & ab illa arcana gloria.* Vides Paulum alioqui gratiæ, & gloriæ piè anatum, hîc videri quasi prodigum; cùm vtriusque dispendium propter Christum, & fratres exambire videatur. Quid ais, ô Paule? Eò te arripuit gratiæ fastus, vt ob gratiæ gloriam, cuperes amittere gloriam gratiæ? ô arcanum commercium! amissione gratiæ, & gloriæ Paulus ambit mercari vtriusq; augmenta? *Optat separari à Dei dilectione* (quæ sunt

Oecum. Chrysost. suprà. Paulinæ charitatis pia ambitio verba Oecumenij) *vt dilectionem adaugeat.* Opportunè S. Chrysostomus: *Cupio anathema esse pro Christo. Vnum enim per omnia considerabat, nepe quomodo pulchrum hunc amorem expleret.* Ac si dicat: Paulus *optat separari à Dei dilectione, vt pulchrum amorem expleret.* Quasi esse anathema à Christo, id est, separari à gratiâ (quæ est interpretatio Oecumeni) aut excidere à gloria beatitudinis: (quę est commentario Photij) sit pulchrum vtriusq; complementum. Si quidem ille ipse Paulus sic optansā gratiâ, & gloriâ quodammodò excidere, pro fratrum suorum gratiâ, & Christi gloriâ, tantâ donorum gratiæ munificentia

ad Corinth. repletus est, vt ipse dixerit 1. Corinth. 15. v. 10. *Gratia*

55. Ad Philip. *Dei sum, id quod sū.* Quasi totus Paulus foret ex gratia conflatus, & gratia foret illi natura, non gratia. Quin & beatitudinis gloria sic exuberauit Paulo, vt adhuc viuens raptus in tertium celum, paradisi beatitudinem delibarit, & verè ipse de se dixerit, ad Philipp. 3. v. 20. *Nostra conuersatio in cœlis est.* Audiēdus est iterum S. Chrysologus hęc omnia feliciter paucis amplectens: *Optarim anathema esse ipse ego. Quid est ipse ego? qui omnium magister fuit effectus, qui officia, meritaq; infinita coegi, qui coronas infinitas expecto, qui sic illum amo, vt meus erga illum amor mihi sit rebus omnibus antiquior, qui quotidie propter illum vror.* Ecce tibi Paulus, dum optat ob immensum in homines amorem anathema esse pro Christo, id est, quasi separari à merito charitatis, & à beatitudinis gloria, sic eiusmodi abdicatione vtrumq; adeggerasse & cumulasse, vt audeat dicere Chrysostom. infinita coegisse merita charitatis, & expectare infinitas gloriæ coronas. Quis nesciat Iuditha olim fuisse Paulinæ charitatis non tantùm præmaturè æmulam, sed etiam exemplarem ideam; quippe quæ vsurpasse iure suo potuit has audacter animosas, & piè generosas Pauli voces: *Optabam ego ipse anathema esse à Deo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundùm carnem, qui sunt Israelitæ.* Neque enim tantummodò cùm vltrò pergit ad Assyriorum inimica castra, opulentas reliquit opes, illas commutans pro exigua vini lagena, & vili panario: non tantùm diuturna castitare quæsitam gloriam exponit temerariæ dicacitatis periculo, non tantùm reliquit recessus sui pias delicias, & tantæ gratiæ, quietem; sed etiam, vltrò sese dat Assyrijs in anathema pro sui populi incolumitate. Neque generosâ, & (vt audacter dicam) piè prodigia abdicatione sui, & suorum omnium, illa eadem bona perdidit, sed inuenit, & maiori cumulo auxit: opum, famæ, gratiæ, & gloriæ glorioso incremento. Quasi harum rerum amissio artificium foret augmenti, & vsuræ ingenium. Hæc amissio, pia fœneratio est ad ampliores quæstus pietatis. Namque hîc. v. 8. sponte relinquit bona, multiplici incremento auget paulò infrà, nempe cap. 15. v. 11. & v. 14. Iudith.

§. VIII.

Voluptas non est prouocanda, sed patienda, & depellenda: resistendo vincimus, scuto coronamus.

56. VOluptas res fortis est, & fortiores exarmat viros blanditiarum vi; non sæuit terrendo, sed mulcendo, pugnat delicijs, furit blandimentis placendo triumphat: *Sanus criminum stimus libido est: quæ nunquam manere quietum patitur affectum; noctu feruet, die anhelat; de somno excitat, à negotio abducit, à ratione reuocat; aufert consilium, patiendo inflammat, vsque accenditur.* Verba sunt Ambrosij. Abr. l. 1. de Abel, & Cain, c. 5. Temerarius est qui voluptatem prouocat: occasiones fugit, vir fortis, non irritat: nam dum audet, vincitur, dum prouocat, detriumphatur. Siquidem eiusmodi audacia, periculum est: at qui se exponit periculo, planè vincitur: nam periculum audentis, victoria voluptatis est. Vir piè fortis voluptatem non timet, sed neque prouocat; non adoritur voluptatem, sed eius inuasiones patitur, & repellit. Vincitur, qui inuadit; qui resistit, planè vincit. Scuto prosternit hostem, non gladio, non telis, & qui feriendo hostem vincitur, resistendo vincit. *Leua clypeum, qui in manu tua est contra vrbem Hai quoniam tibi tradam eam,* ait Dominus Iosue c. 8. v. 18. Præliabatur Iosue Dei Clypeo pugnandū est contra voluptates. prælia, & vt debellet hostes iubetur leuare clypeum. Clypeo vincendi sunt hostes, an gladio, & telis? Qui vnquam scoto hostes fugat, vincit, triumphat? Clypeône subruendi sunt muri vrbis Hai? ô quam laborant Hebrei, vt expediant hanc difficultatem! Qui nō Iosue. clypeum, sed lanceam exscribunt; & Eusebius Emissenus ἀσπὶς, id est, *lanceam* intelligit: nam lancea feritur hostis, nō scuto. Verùm prælia domini scuto prę- Emissen. lianda sunt hostes populi Dei, Clypeo vincuntur: nè pe stando, resistendo; patiendo animarum sæuos hostes, & malè dulces voluptates; non inuadendo, & irritando; non telis, sed scuto victoria constat: *Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Psal. Psal. 5. vers. 13. Non disputo hîc quo pacto bona voluntas Domini sit nostrum scutum, (de quo aliàs.) Sed tantùm expendo quomodo scotum coronet. Scuto protegimur, non coronamur: scutum ictus hostiles excipit hostes non ferit, nec feriendo vincitur scutum è sinistra tegit corpus, non in capite decorat hominē, Scutum corona est aduersùs voluptates. Bene ad rem præsentem vertit Incognitus hîc, quod Incogn. *scuto omnis diabolica tentatio repellitur*: ergo Scutum quia hostem repellit, hosti resistentem coronat. Itaque in pugna aduersùs animæ hostes, scutum, *quo omnis diabolica tentatio repellitur*, corona est, & armamentum ad expellendum; est insigne triumphorū, & diadema victoris. In hac spirituali pugna, non coronatur qui hostem inuadit, sed qui hostem patitur.

Resi-

Resistentia est corona; non vinci, vincere est, & sic scuto coronamur: *Scuto coronasti nos*. Quod belle

In og. tradit Incognitus hic aiens: *Scutum quo repellitur diabolica tentatio significat coronam gloriæ, quæ victoribus & triumphatoribus datur. Vnde apud Romanos antiquitus erat consuetudo, quod cum reuertebantur de bellis victores, in signum victoriæ, coronæ scutum super caput portabant*. Nempe hostium repulsione, potiùs quàm impugnatione egregius miles coronatur. Resistentia, corona est; inuasio, temeritas; periculum, ruina.

57. Ad Rom. Paulus cætera lacessit, vnam voluptatem non lacessit.

Ad Rom. 8. v. 35. Paulus bonus Christi athleta adeò se flectinescium experitur in re virtutis, vt omnia in terris molesta, in cælis robusta prouocet ad certamē: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* Vides Pauli animos, qui fortiter audet, & piè præsumit irritare acerba omnia, & truculenta. Robustus Christi miles, non modò hæc non timet, imò & prouocat audacter. Et quasi parua & infirma fuissent hæc, addit: *Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo; neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei*. Minutatim expendens valentiam borum omnium, quæ prouo-

Chrysost. cat Paulus, exclamat Chrysostomus hîc: *O animam furentem insania, sed quæ sobrietatem pariat!* Sobriè insanus est hîc Paulus, & piè temerarius, omnes mūdanas & supermundanas creaturas lacessit, quasi certus esset, se non posse ab eis vinci. Verùm quam ob causam ait, se neque ab Angelis, neq; à Principatibus, neque à virtutibus posse separari à charitate Christi? Num beati Angeli id intenterent? Dein, cur addit, neque creatura alia poterit? Creaturæ ne possibiles id curabunt vt deijciant Paulum à charitate Dei? Planè hæc protitatio videtur ambitiosa. Pauli ostentatio, non pia animositas: Nempe Angelos prouocat, qui ad id non possunt tentare; & creaturas possibiles lacessit, quæ pacatissimæ sunt; imò & impossibilia, quæ nihil sunt. Itaque Paulus protitat Angelos, & Principatus, & virtutes, & ipsam Beatitudinem, quā

S. Thom. intelligit S. Thom. expressam, cùm dicit: *Neque fortitudo*, & creaturas possibiles, cùm dicit: *An periculum?* Imò & impossibiles, dicit enim *Non poterit se-*

Anselm. *parare*, vt ponderat Anselmus. Cur in horum locum, quæ illi non possunt creare periculum, non prouocat voluptatem, quæ astutior, & formidabilior hostis est?

58. Quando Angelus, & Principatus, & Virtutes separarunt à charitate Christi? & quando voluptas non separauit? quando inanitas creaturarum possibilium, aut impossibilium mera fictio, homines deiecit à virtutis gradu? & quando blanditiæ voluptatis non prostrauerunt fortissimum quemque? Verùm enim verò Paulus, qui mundanas omnes vires lacessit, nempe tribulationes, angustias, gladios, pericula, vitam, mortem: qui cœlestes spiritus prouocat, vt si fieri posset, secum depugnent, qui (ne quid omittat) acerba omnia possibilia, siue impossibilia protitat, vnam voluptatem egregiè timet, & prouocare

Cypr. de bono pud. non audet. Opportunè Cyprianus: *Malum omne facilius vincitur, quam voluptas. quia illud, quicquid est, horridum est, hoc blandum est*. Expende τὸ *Malū omne*. Paulus enim malum omne lacessit, non voluptatem, ac si vitra malum omne sit. Et qui audet prouocare malum omne timet irritare voluptatem. Nempe Paulus validissima quæque prouocans, voluptatem non prouocat. Quasi dicat si voluptas blandirijs in me irruat, fortitudinis scuto illam repellere procuro; at lacessere non audeo; voluptatem non prouoco, sed repello. In hoc prælio non sagittæ, non gladius non missilia vincunt; sed scutum vincit, & triumphat, & coronat. *Scuto coronasti nos*. Vnde Iuditha postquam toto præcedenti capite sacco & oratione se muniuit contra Holofernis illecebras, hîc vers. 8. & 9. se armat votis, & precibus totius populi. Sic timet voluptatis illicium! Sic timenda voluptas est: resistere procurat, prouocare timet.

---

§. IX.

Hominum patrocinium infidum est: Solitarius procerum fauore destitutus, leuat se super se: Sicut hedera, quæ à diuortio parietis arbor fit.

Viro captare procerum gratiam, turpe est; & fulcire se potentium amicitijs, quò aut stare possit 59.
in suo gradu, aut scandere excelsiorem, inanis ambitio est. Diffidit propriæ virtuti, qui alienam captat. Nemo robustus est alieno vigore: negat sibi potentiā, qui aliena potentia fulciri ambit. Sibi iam innitatur vit; quia inualidæ senectutis est sustentari baculo; adminiculis imbecillitatem produnt, sui proditor est, qui proprijs viribus diffisus, nititur alienis. Imò nullus viget alieno robore; suppositititia virtus in vires nō it: imbecillus erit quisquis incumbit alieno substen-

taculo: *In quo confidis, vt audeas? an speras in baculo arundineo, atq; confracto, super quem, si incubuerit homo, comminutus ingredietur manum eius, & perforabit eam?* 4. Reg. 18. v. 21. Maledictus est homo, qui Infidum est hominum patrocinium. 4. Reg.

in homine confidit; fallax est auxiliū, quod speratur ab homine infidè auxiliante. Psal. 54. v. 2. *Deus noster refugium, & virtus*. Quæ sic commentatur Augustinus inibi: *Sunt quædam refugia, vbi non est virtus, quò quisque cum fugerit magis infirmatur, quàm confirmatur. Confugis ad aliquem in seculo magnum, vt facias tibi potentem amicum, refugium tibi videtur. Tanta tamen huius seculi incerta sunt, & ita potentium ruinæ quotidianæ crebrescunt, vt cùm ad tale refugium confugeris, plus tibi timere incipias*. Egregium effugium, à quo plus timetur; baculus arundineus, qui adnixu comminuitur, & manum cruentat; securum patrocinium, à quo crescit periculum. Vera virtus non ascendit his mendacij scalis, sed proprij meriti gradibus. Imbecillitas eget potentioris adminiculo: virtus sibi sufficit & quæ nō sufficit sibi, vera virtus nō est. Infirmitas patronos quærit, Mecænates adorat, & quod à se non valet, à potentioribus præsumit. Exiguā magnitudine crescit, & mituro fauore fulcitur, qui infidæ patronorū gratiæ innititur: huius fortuna infeliciter prospera est. *Potentior amicus nos, nō in amicitia, sed in apparatu habet*; ait Seneca. Diuturnioris cui est felicitas, quę à sua magnitudine stat. Psal. August. Senec. l. de breuit. vitæ, cap. 7.

60. Prou. Prouerbiorum 30. vers. 28. *Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus Regis*. Stellio qui habitat in Regum palatijs, symbolum est prudentis aulici, qui artes noscit curialis politiæ. Referam eius naturam, & proprietates ex Plinio. Nam primò *Chamæleonum stelliones quodammodò naturam habent*. Chamæleon facilè se accommodat ingenio rei vicinæ, quasi suâ naturâ se exuit, vt induat vicinorum mores, & colores. Prudens Aulicus omnibus omnia fit, vt sit omnibus gratus. Dein stelliones sunt *Oculis hebetes*; quia qui nimis est perspicax, & curiosus, odia contubernalium aduersùs se concitat. Nesciat multa, cętera dissimulet: hæc mentis affectata hebetudo; oculatior prudentia est. Notat ibi Dalecampius, *stelliones dilectos, quod eorum tergus velut stellis ornatum sit*. Sic palatinus cęlum repræsentat integritate morum, vitæ fulgore, influentiarum beneficio. Sed vereor ne cęlum sit in tergo palatinis. Addit Plinius quod *vnum hoc ex ijs, quæ viuunt, & sine ore est*. Nimirum Stellio ore caret; quia mutus est adulationibus, detractionibus, delationibus, mutas ad Secretorum mysteria, elinguis ad iniurias, infans ad querelas. Sine ore est, quia oris & escarum Pli. l. 2. nat. hist. ca. 26. Ascendendum ad honores vt stellio. Dalec.

deli-

deliciis abſtinet. Tam longè abeſt ab auaritia, ac ſi nullius rei ad vitam neceſſariæ indigus foret. Non veſte indiget Stellio, quia ſtellato ſeu cœleſti indumento naturaliter ornatur; non cibo, quia ore caret. Hic, hic inquam ſtellio dignus eſt, qui in palatiis regum habitet, & regum ſit familiaris: quoniam propriis *manibus nititur*, & ſic aſcendit ad palatinos honores, non ambitionis ingenio verſutus non præſtigiis adulationis amabilis, non munerum artificio earus: non alis fauorum, ſed propriis manibus oitens, potentiorum gratia deſtitutus, ſuis meritis fultus ſcandit meritos honores. Hic palaria Regum iure meretur, iure habitat, quia *manibus nititur*.

61. Ierem. ſauore deſtitutus ſupra ſe ſtetit. Ierem. 3. verſ. 27. *Bonum eſt viro, cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua Sedebit ſolitarius, & tacebit: quia leuauit ſuper ſe*. Biblia antiquiora habent: *Quia leuauit ſe ſuper ſe*. Quid eſt, eiuſmodi bonum virum fore ſolitarium, quia leuauit ſe ſuper ſe? Num ſublimior magnitudo fecit ſolitarios, an frequentiori ſatellitio comitatos, & clientum, & ambientium turbis? Quando ſoblimitas fuit ſolitaria? Quando non nimium ſtipata? Suſpicor per hypallagem ſeu ſubmutationem, ſenſum huius ſententiæ inuerti: ſicot aliàs ſæpè in Scripturis. Vnde ſenſus non eſt: erit ſolitarius, quia leuauit ſe ſuper ſe: ſed, Qoia eſt ſolitarius, & potentiorum fauoribus deſtitotus, ideò ſublimis eleuabitur ſuper ſe, quia à ſolitudine fauorum, & diuortio potentium maior fiet. Fallor

Hedera à diuortio parietis arbor fit. Tert. lib. de Anim. c. 19. niſi huc alludit Tertullianus de hedera ſic aiens: *Animationem arboris de diuortio parietis intelligas*, Nè pe hedera naturaliter innectitur, & innititur parietibus ſequaci ambitione; ſed cùm textilis ſylua parieti adhæreſcit, arbor non eſt, ſed appendix parietis, & illius ornatus. At cùm deeſt parietis patrocinium, quo fulciatur & euebatur ad ſublimia, per ſe ſtat, & à ſe ſubſiſtit, tunc vegetat truncum, & ſolo ſurgit in ſpeciem arboris. Scilicet à diuortio parietis animatur, & arbor fit, quæ antea muloplex folium parietis erat. Vnde hedera quia ſolitaria relinquitur, viduata parietis ſuſtentatione. Leuat ſe ſuper ſe: & dum à pariete abdicatur, à ſe vegetius incrementatur, & aliquid eſt, quod erat aliculus. Sic Achior dux omnium filiorum Ammon, dum adhæreſcit Holoferni principi militiæ Aſſyriorum, & fauori eios innititur, citò corruit: At c. 6. v. 18. ſibi relictus, ſolitarius, & alienigena, in nobilem Bethuliæ familiam vegetatur, & ereſcit, & à diuortio Holofernis animatur. Et io Iuditha

Iudith. hic, v. 10. eiim deſerens procerum Bethuliæ præſidiū, ſola cum Abra animoſius audet, auguſtè ſublimatur.

§. X.

Vitiorum inſolentia ſit nobis ſchola Sanctitatis, & Virtutis diſciplina.

62. Malum aliorum exemplum videntis ruina eſt: propriis oculis exugimus alienam prauitatē, & venenum aſpectibus propinatur. Animus etiam viri tenellus eſt, & in eo facilè imprimitur aliorum vitium. Nimirùm ſerpit aliena malitia, & per oculorum traduces propagatur. Mali viſio præſtigiæ ſunt, non aſpectus: tacitè exprimentes in nobis malum, quod io aliis videmus. Caue à malo exemplo, vt ab exemplari eiuſdem flagitii. Miror ſanctiſſimam Iuditham, quæ olim io domus ſuæ penetralibus fecit ſibi ſecretum cubile, vt hominum oculos, & mores effugeret; nunc intrepidam, & ſecutam ire in Aſſyriorū caſtra, vbi exuberabat ambitio inſana, impudentiſſima laſciuia, violenta crudelitas, & quidquid Deo

Vitiorum iniquitas quomodo ſit virtutis doctrina. execrabile eſt, & bonis moribus offenſum. Caue tibi, ſanctiſſima matronarum, caue ſeriò ne à malo Aſſyriorum exemplo, animus ſuperbiam hauriat, oculi libidines ebibant: ne ſileſcant virtutes, & floreant vitia, ne ſtulteſcat mens, & corpus omnis ſapiat ad voluptates, crebro peccantium exemplo. Ego diuino conſilio effectum puto Iuditham ad Aſſyriorum caſtra deſcendiſſe quaſi ad ſcholam virtutum, videlicet vt à gente criminoſiſſima ediſceret virtutum eminentiam, & à temeritate vitiorum, licitos virtutum exceſſus, quos in ſe imitaretur: & quæ nouitias virtutes in ſeceſſu clauſa nutriebat, ab exceſſibus vitiorum, incrementa virtutum mutuaret, nouo vitiorum magiſterio. Nec pudet, nec dedecet virtutem à temeritate, & exceſſibus vitiorum quaſi diſcere, quò animoſius audeat ad ſanctitatem, quò illuſtrius operetur. Hac mẽte Iuditha in flagitioſiſſima Aſſyriorum contubernia deſcendit, vt illorum inſolentia vitia, ipſimet eſſent quaſi ſcola, & magiſterium virtutis. Quod in Scriptura, & Patribus inſolens non eſt. Et quidem Hieronymus refert dixiſſe S. Ignatium de crudeliſſimis Satellitibus, aut potiùs immaniſſimis tortoribus, qui iouictum Chriſti Martyrem Romam deducebant; *Iniquitas eorum mea doctrina eſt*. Quid te docet Carnificum iniquitas vir ſanctiſſime? num furorem, quo ipſi inſaniunt? Imò patientiam. Quaſi dicat Ignatius: Tortorum inſanus furor *doctrina mea eſt*, quà vires ſumit, & inſolentius audet pati: Exceſſus vitiorum magiſterium mihi eſt, vt eoſdem virtos piè imitetur. Iniquom enim eſt, vt impietas pietatem ſuperet: illi furunt ad vitiomimihi non abſimilis ardor eſt, ſed ad virtutem. Scitiſſimè dixit Ennodius: *Vitium credidi rem eſſe virtutis* quaſi dicat: virtus, quæ ab exceſſibus vitii non animatur (etſi virtus teuerà ſit) remiſſa videtur, comparatione virtutis, quæ à vitiorum exceſſibus piam animoſitatem didicit. Hier. lib. de Script. Eccl. Ignat. Ennod. l. 1. epiſt. 4.

63. Matth. 13. v. 28. Agricolæ ſollicitabant Patremfamilias, vt permitteret ſe zizania clàm per inuidiam ſeminata euellere, ne frumento noceret zizaniorum vicinitas. *Vis, imus, & colligimus ea*? Negat eiuſmodi agriculturæ peritus Paterfamilias, dicens: *Sinite vtraque creſcere vſq; ad meſſem*. Sed interim vix euitabitur quominùs zizania exugant terræ pinguedinem magno tritici nocumento. Imò frumento non modici incrementi occaſio zizania erunt. Quod bene peritus agricola S. Auguſtinus aduertit: *Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem. Hoc dicitur, quia boni dum adhuc infirmi ſunt, opus habent in quibuſdam malorum commixtione, vt eorum comparatione magna illis exhortatio fiat*. Quaſi dicat Auguſtinus, noxia herba eitiùs craſcit, & adoleſcit ad culmum: ergo ne abſint zizania bono ſemini, vt zizaniorum comparatione magna frumento exhortatio fiat. Minùs zizania nocent exſuccam reddendo terrā, quàm proſunt ad tritici augmentum exemplo ſui: quia non bonæ herbæ præpropera incrementa, tacita exhortatio ſunt frumento ad fructificandum. Ergo malitia ſchola eſt pietatis. Hæc eſt vitiorum virtus, quam prædicat Paulinus. Vnde dixit epiſt. 8. *Multa te charitas penè delirum facit*. Et epiſt. 12. *Quo minus moueor errore charitatis tuæ*. Charitaſne deliret? Charitas errare poteſt? Abſit: ſed excelſa virtus quaſi redolet vitiorum exceſſus. Matth. Zizania in quo proſūt tritico. Aug. cit. in Catena. Paul. ep. 8.

64. Iob 1. v. 1. *Vir erat in terra Hus nomine Iob*. Sciùm eſt ex Gregorio inibi ſanctitatem Iobi hic maximè commendari qui cùm inter Huſitas, gẽtem flagitioſiſſimam degeret, expers vitiorum fuit, nec flagitia impiorum, quibuſcum perpetua illi conſuetudo erat, nocumento tuerunt, quominùs ad virtutum culmen Iobus aſcenderet. Egregia laus, ſed illuſtrius quid accipe à S. Hieron. ibi. Hus interpretatur conſilium, & ſic locum exſcribit: *Vir erat in terra conſilii* oomine Iob. Huſitæ impiiſſimi erant, teſte Gregorio: Ergo neceſſe eſt, vt forent mali conſiliarii: nam à malo homine non bonum conſilium eſt. Maloſne conſiliarios aduocabat Iob? Quid booi haberet Iobus tam improbis Conſiliariis vſus? Hæc laus Iobi non eſt, ſed noxa, & probrum. Scilicet præfatis verbis tacitè indicat Iob. Hier. Huſitarum vitia conſulit Iob ad virtutem.

Hic-

Hieronymus egregias Iobi virtutes consultissimas esse: quia à vitijs Husitarum capiebant consiliū, non ad impietatem, sed potiùs ad pietatem consilium traducens. Porrò Iobi virtus consulebat audacē Husitarum malitiam, & ab audacibus eorum criminibus, plus audebat ad virtutē, alioquin remissiùs operaturam. Iobi clementia immisericordes illorū animos consulebat, ne minùs audaciter Iobus ferretur ad pietatem, quàm Husitę ad impietatem. Insolentes erant vitijs Husitæ, ab eorum insolentia, insolentes quodammodò virtutes exprimebat Iobus. Quod de suo Magno Basilio prædicauit S. Nazianzenus, sic aiens: *Alij admirentur* (in Basilio) *vitæ rationem insolentem*. Insolētes appellat Basilij mores, quod vitiorum Epitheton esse solet, etsi virtuti congruat, quæ insolens, & extraordinaria solet esse, & piè quasi impudens, vt aduertit Tertull. aiens: *Quodcumque Deo indignum est, mihi expedit: saluus sum, si non confundar de Domino meo. Qui me, inquit confusus fuerit, confundar & ego eum. Alias non inuenio materias cōfusionis, quæ me per contemptum ruboris probent bene impudentem, & feliciter stultum.* Audis virtutem esse bene impudentem, & feliciter stultam, quæ esse solēt vitiorum attributa? Audi iterum S. Nazianz. dicētem de suo Basilio. *Hunc solum luxum norat, nēpe à luxu abstinere.* Ac si Basilij continētia adeò esset insolita, & audax, vt imitaretur piè luxus lasciuientium. Accinit Philo *qui diuina Orgia* agnouit; tanquam si piè aliqui insaniant. Piè, an impiè dixit Menāder apud Clementem: *Adesse semper non conuenit prudentem*? Profectò virtuti semper prudentia conuenit, nisi aliquādo per ignorantiam excedatur.

Naziant. Orat. de Basil. laud.

Tert. lib. de carne Christi, c. 5.

Naz. suprà.

Philo l. de Sacr. Abel.

Menand. Clem. 6. Strom.

65. Qui Ecclesiasticas historias lectitant, mirantur quo consilio Tyranni sæpe fortissimos Martires in carceribus tandiu inclusos detinuerint sine spe euertendi eorum inuictum robur, quod ipsi pertuicaciam: & obstinationem nominabant. Præstaret sanè Martyres de medio citiùs tollere, ne eorumdem constantia alijs exemplum fortitudinis foret, & dum diu durant, diuturnior persuasio ad martyrium forent: defuncto Martyre periret citò, & irrisio Tyranni, & tacita, & efficax ad martyrium adhortatio. Dein è re Martyrum non erat in carceribus diù detineri, in carceribus inquam, vbi inclusi tenentur flagitiosiores hominum, & morum pestes, quæ eructant venena virtutibus. Non bene habitat māsuetudo Martyris cum immiti sicari, nec temperantia Christiani cum helluonibus, & tenebrionibus; nec inermis puella, & verecunda Virgo cum proco impudenti, & lasciuo: ne pestilentes flagitiorum ructus deuenustent Martyrum sinceros mores, ne dum pro causa fidei inculpati in carcerem detruduntur, à malo carceris exemplo, maiorum criminum rei deprehendantur. Verùm excelsa virtus per obstantia & secura, & à vitiorum peste medicinā virtuti facit. Imò auctior, & illustrior euadit virtus quasi imitans celsitudines vitiorum; animosiùs audet ad pietatem, aduertens vitium insolenter audere ad impietatem, & diuerso imitamento fit audentior, & illustrior. Hęc fuit mens Tertulliani: Aduersus Physic. describit quā virtutum celsitudine pollebant Christiani, qui Martyrij causā claudebantur in carcere: *In carcere talis introeat Christianus, qualis inde prodisset; ne habeant tormenta materiam. Cum sola, & arida sit cute loricatus, & contra vngulas corneas, præmisso iam sanguinis succo tanquā animæ impedimentis, properante iam & ipsa, quæ iam sæpe ieiunans mortem de proximo norit.* Vides quàm macilentum & exuccum, & ieiunijs aridum, & virtute sublimem Tertullianus velit Christianum, qui introit carcerem facturus Martyrium. Expende iam nunc quæ subdit verba ad rem elegantissima: *Carcer ediscendus, non pœnam illic passurus, sed disciplinam.* Carcer Martyri disciplina sit, in carcere carcer ediscendus est. Quid à carcere ediscet Martyr? num latronum ibi habitantium prædas? num helluonum compotationes? fortè sicariorum truculentiam, & iràs? num impudicorum prurientem libidinem? Hæc nisi fallor, *carceris disciplina est*. Hîcne carcer ediscendus? imò, & dediscendus. Apage tam flagitiosum imitamentum. Profectò Dei consilio detinetur Martyr in carcere inter flagitiosiorem turbam, vt ab insania impudici, castitas animositatem ediscat; à temeritate sicarij, flectinesciam fortitudinem, & audaciam; à latronum dolis, virtutum artes; ab impotenti impudicorum libidine, desiderium, imò libido ad castitatem ediscenda, est. Animosiora vitia sint quasi schola, & disciplina virtutum. Ergo *Carcer ediscendus est, non pœnam illic passurus Martyr, sed disciplinam.* Fallor, si non alludit Clemens Alex. aiens: *Ecce noua facta sunt, castitas ex fornicatione, & continentia ex incontinentia, iustitia ex iniustitia.*

In carcere ediscenda eminentia virtutis, à flagitiosissimis reis: & quomodo.

Tertul. aduer. Physic. c. 12.

Clem. Alex. 3. Strom.

66. Celebrauerat Salomon Sponsæ venustatem, Cantic. 1. vers. 8. eam appellans. *Pulcherimam inter mulieres:* & subiungit, vers. 9. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te.* Adeo pulchra es, & venusta facie, (ait Salomon) vt certare de pulchritudine possis cum Equitatu meo in curribus Pharaonis. Quasi dicat, ait Origenes, hom. 2. in Cant. *Tu proxima mea, & sponsa præcedis omnes mulieres, similis effecta equitatui meo.* Sed non vulgare dubium est, cur Salomon pulchritudinem sponsæ celebrare cupiens, eam assimilauerit equitatui suo, præsertim in quadrigis Pharaonis. Nā Salomonis equitatus si in curribus Pharaonis versetur, aut captiuus erit, & ira captiuam, & inuitam operam nauabit; aut refugus à Salomone rebellis, & refractarius erit. Quæ tanta pulchritudo, aut in profugo, aut in captiuo equitatu militante sub signis Pharaonis infensissimè Tyranni, vt eximia eximiæ sponsæ laus sit cum illo cōparari? A captiuitate, an à profugio mutuabit venustatem equitatus Salomonis in curribus Pharaonis? Irridetur, an laudatur sponsa? Eiusmodi comparatione potiùs deuenustatur, quàm commendatur pulcherrimæ puellæ eximia pulchritudo. Imò sublimatur maximè perfectior sponsę virtus. Nam Salomonis equites versati in exercitu teterrimi Pharaonis ab execrāda Pharaoniani militis audacia ediscunt nouam audaciam ad pugnandū pro Salomone. Insolentes Ægyptiorum impetus ad malum, eruditio est militum Salomonis: Et eorum temeritas ad vitium, horū schola, & magisterium ad virtutem. Et à Pharaoniani militis temeritate, piam quandam temeritatem (sic fari liceat) discit Salomonis, aut potiùs Christi miles. Et ita cōsultissimè dicit, *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te.* Vsq; eò enim vitiorum exemplo nobiles Christianorum virtutes adolescunt, vt quodammodò insolentes appellentur à Nazianz. virtutes Basilij; & Petri virtus ferè temeraria nominatur à sancto Maximo. Quod Epitheton militaris vitij, non perfectæ virtutis elogium est. Excipe verba Maximi: *Iactatur licèt fluctibus mare, ventis pelagus conturbatur, non tamen turbatur Petri Semita, quæ ducit ad Dominum. Temerarius ergo viator Apostolus, noui itineris viam carpit.* Fiducia Apostoli quodammodò *temeraria* dicitur. Ecce tibi Heroum virtutes vitiorum nominibus nobilitatas. Trahit pietas exaggerationem à vitio, substantiam à virtute.

Cant.

Origen.

In exercitu Pharaonis ediscunt eminentia virtutis ab excessibus vitiorum.

Naziāz. de laud. Basil.

Max hom. 3. de latione.

67. Plinius Nouoc. bellè adulatur suo Traiano strenuo Principi: *Nemo erit iste* (scilicet præter te, ô Traiane) *cuius virtutes nullo vitiorū confinio læderentur.* Quasi dicat: Tua virtus adeò illustris est, & excellens vt confinis sit vitiorum. Tua liberalitas prodigalitatem sapit: Tua constantia insensibilitatem redolet: Tua fortitudo, & audacia temeritatem repræsentat. Hæc Traiani laus est, & eius virtus adeò sublimis est, & augusta, vt spiret vitiorum excessus, & temeritates. Hanc virturum quasi insolentiam didicit illustris Heroina Iudith in Assyriorum castris, quæ illis pro schola fuerê ad sanctitatem, ibi docta piam virtutum temeritatem, scilicet quasi crudelem

Plin. in Panegyr.

Virtus Iudithę vitiorum confinio non læditur.

pęnitentiam, fiduciam *præſumentem*, (vt de ſe ipſa teſtatur;) piam impudentiam, audaciam ferè temerariam, & ſanctitatem quodammodò inſolentem. Vnde ſic excelſæ fuerunt huius matronæ virtutes, vt veriùs, quàm de Traiano dici poſſit: *Nemo extitit*,
Iudith. (præter Iuditham) *cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur*. Vnde hîc verſ. 31. deſtinat ire in Aſſyriorum caſtra, vt ibi diſcat eminentias virtutum ab exceſſibus vitiorum: exigitque à ſummatibus Bethulienſium, vt eius conſilium approbent. Qui piè audacem feminam increpare non audent. Secus ac illi, qui Lucæ 18. *increpabant eum* (nempe cęcum) *vt taceret*. Super quibus verbis, ſic inquit Cyrillus: *Nouit enim fides omnibus repugnare, & omnia triumphare: vtile enim eſt pro cultu diuino pudorem deponere. Nã ſi cauſa pecuniæ ſunt impudentes nonnulli, pro cauſa ſalutis, nos decet bonam induere impudentiam*. Quid luculentius? — Cyrill. in Catena.

---

§. XI.

Commentarius litteræ.

Verſ. 14. Et cùm audiſſent viri illi verba eius, conſiderabant faciem eius; & erat in oculis eorum ſtupor, quoniam pulchritudinem eius mirabantur nimis.

68. EXſcriptiones è Græco textu nil notatu dignum afferunt, & Expoſitores hæc verba vix commentantur; quippe quæ adeò ſunt facilia, vt non egeant commentario. Nempe Aſſyrij exploratores dum ſapientiſſima Iudithæ verba auſcultabant, contemplãtes eius diuinam pulchritudinem, ſtupore defixi ſunt præ admiratione tantæ venuſtatis. Duplex itaq; poteſt eſſe expoſitio illius præteriti verbi. *cum audiſſent*; (nam etiam in Græcis tranſlationibus in præterito ſcribitur) vt ſenſus ſit: Dum Iuditha loquebatur, ſic grati & melliti erant eius ſermones, vt tunc in ipſis auidè audiendis occupati tunc non ita admirarentur Iudithę venuſtatem: ſed poſtquam deſijt loqui, tunc toti ad eius pulchritudinem contemplandã, planè obſtupuerunt. Hoc commentum valde commendat gratiam, & leporem verborum Iudithæ, tum etiam quàm gratè audierint Aſſyrij, ſe poſſe tutò Bethulienſes expugnare. Hęc expoſitio apta videri poſſet: niſi aptior occurreret. Scilicet, vt τὸ *cum audiſſẽt*, ſignificet non tantùm præteritum tempus, ſed etiam præſens, id eſt, cùm Aſſyrij audirent, & etiam cùm iã audiſſent Iudithæ gratiſſima verba, contemplantes eius admirandam pulchritudinẽ, ſtupebant. Eſt enim phraſis Hebraica, quæ irrepſit etiam (vt aliàs ſæpè) in Gręcum idioma, vti præterito etiam pro tẽpore præſenti: Et, vt alia innumera Scripturæ loca omittam,
Iudith. in hoc libro cap. 5. v. 26. ſic dicitur: *Et factum eſt cum ceſſaſſet loqui Achior verba hæc, irati ſunt omnes magnates Holofernis*. & cap. 6. v. 1. *Factum eſt autem, cùm ceſſaſſent loqui*, (magnates *indignatus Holofernes, dixit*. Et quidem indubium eſt, Holofernem, & Aſſyriæ ſummates, indignatos fuiſſe, non tantùm poſtquam Achior deſijt loqui, ſed etiam cùm loquebatur, adſtruens Hebræos poſſe reſiſtere, imò & vincere Aſſyrios, ſi immunes eſſent ab offenſis contra Deum ipſorum. Dicuntur autem indignari, poſtquã audierunt Achiorem; quia tunc maximè minis & terroribus ſe oſtenderunt indignatos.

69. *Et dixerunt ad eam: Conſeruaſti animam tuam,*
VERS. 15. *eò quòd tale reperiſti conſilium, vt deſcenderes ad Dominum noſtrum. Anima* ſumitur pro toto homine, vſitatiſſima ſynecdoche in Sacris Biblijs. Nẽpe Aſſyrij laudant conſultiſſimum Iudithę conſiliũ quo vitã ſuam præproperè liberauit, confugiendo ad hoſtes.
VERS. 16. *Hoc autem ſcias, quoniam cum ſteteris in conſpectu eius, bene tibi faciet, et eris gratiſſima in corde eius Duxeruntque illam ad tabernaculum Holofernis, annunciantes eam*. Videlicet cùm Aſſyrij probè noſſent Holofernis ingenium mollioribus laſciuiæ voluptatibus procliue & facile, indubiè prophetant, Iuditham feminarum pulcherrimam, fore illi pergratiſſimam. O vtinam non eſſent adeò certæ eiuſmodi prophetiæ in re libidinis. Hæc cùm dixiſſent. Iuditham ducunt ad Holofernis tabernaculum, & prænunciant illi Iudithæ transfugium. Græcæ exſcriptiones plura addunt, quę omiſit S. Hieronymus. Septuaginta interpretes ſic habent: Et nunc accede ad tabernaculum eius, & de nobis comitabuntur te donec commendent te in manus eius. Si autem ſteteris coram eo, ne timeas in corde tuo, ſed annuncia iuxta verba tua, & benè tibi faciet. Et elegerunt ex eis viros centum, & currum iunxerunt ei, & ancillæ eius, & duxerunt eam ad tabernaculum Holofernis. Et factus eſt concurſus aduentus eius. Et venientes circundabant eam, quia ſtabat extra tabernaculum Holofernis, quovſque annunciauerunt ei, de ipſa. Hucvſque Septuaginta interpretes. — LXX. — Curru vehitur ad Holofernem Iudith.

Hîc quæritur, an Iuditha caſtitatis periculum rectè adierit? Ad Aſſyriorum caſtra vltrò pergit incomitata, inermis, mulier; & quidem venuſtate conſpicua, & omni lenociniorum genere ornatiſſima. Hęcne caſtè ſola verſabitur inter tot iuuenes procaciſſimos, ſalaciſſimos, impudentiſſimos? Puto, tot Syrtes incurret, quot patietur Aſſyriorum oculos, palàm adhinnientes, & clanculùm inſidiantes ſanctiori pudicitiæ. Malè patriam ſuam liberat, dum ſuam caſtitatem prodit; & periculo proprij pudoris, ſuorum redimit periculum. Vulgus interpretum reſpondet, Iuditham eo animo ſe ornaſſe, & adijſſe Aſſyriorum impudica caſtra, vt Holofernes ipſius exambiret nuptias, & ſic populum ſuum liberaret. Quod effugium aliàs præcludebam. Nam Iudithæ conſilium fuit blãditijs verborum, & venuſtatis præſtigijs ſic Holofernem demulcere, vt pateret aditus ipſius perimẽdi. Sic .n. Deum orat. c. 9. v. 12. aiens: *Fac Domine vt gladio proprio eius ſuperbia amputetur*: & c. 13 v. 7. cùm iam iam ſtringeret ipſius gladium, ſic Deum ſupplicat: *Confirma me Deus Iſrael, & reſpice in hac hora ad opera manuum mearum, vt ſicut promiſiſti, Ieruſalem ciuitatem tuam erigas: & hoc quod credens per te poſſe fieri cogitaui, perficiam*. Ergo Iuditha non cogitabat nuptiarum blanditias, ſed ſanguinem, & cædem, & truculenta quæque aduerſus ſæuum hoſtem. — 70.

Dico ergo cum Serario ad cap. 13. quæſt. 4. & Saliano hîc, ex diuina reuelatione, & inſtinctu Spiritus ſancti cognouiſſe ſe à Deo, & eius Angelo protegendam, & cuſtodiendã, vt grande illud facinus ſine virgineæ & caſtitatis iactura perficeret. Verbis .n. nuper allegatis aiebat: *Et hoc quod credens per te poſſe fieri cogitaui, perficiam* & v. 20. *Viuit autem ipſe Dominus, quoniam cuſtodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem; & non permiſit me Dominus ancillam ſuam coinquinari, ſed ſine pollutione peccati reuocauit me*. Via hæc facilis eſt, & expedita, & contextui accommodatior. Profectò ſi non diuinâ, ſed humanâ prudentiã rem metiri vellet Iuditha: vix poſſet effugere temeritatis reatum aduerſus caſtitatis propoſitum. Quod conſideranti rem attentiùs, perſpicuum erit, & indubium. — 71. Serarius. Salianus. Iudith Spiritus ſancti inſtinctu adit Aſſyriorum caſtra. Iudith.

Hinc etiã perfacile eſt deliberare, an Iuditha rectè ſe expoſuerit vitæ periculo? Quod enim vitæ periculum incurritur, protegente Deo: & comite Angelo? Quin etiam pro patriæ, & religionis tutela, vitæ periculum adire quiuis iure poteſt. Vulgaris eſt hæc eruditio apud eos, qui caſus conſcientię tractant. Pulchrè S. Ambroſ. lib. 3. de offic. c. 14. *Liquet id, quod decorum eſt, ſemper eſſe vtile, Nã & Iudith ſancta decoro contemptu propriæ ſalutis, obſidionis periculum, & publicam honeſtate propria acquiſiuit vtilitatem*. — Ambroſ.

Cùmq; intraſſet ante faciem eius ſtatim captus eſt in oculis — VERS. 17. 72.

oculis suis Holofernes. Nempe Holofernis apparitores benè nouerant, pergratum esse afferre donū Holoferni, si ad ipsum introduceretur venustissimam & comptissimam puellam: neque enim virorum principum vitia etsi valde ea dissimulare cupiant, latere possunt. Vnde statim Iuditham adducunt ad Holofernem. Holofernes autem, vt Iudithæ pulchritudinem vidit, confestim captus est oculorum præstigijs,
Iudith. & ictus libidinū faculis. Scilicet Iudith hîc obtinuit, quod anxiè optauerat capite præcedenti, v. 13. *Capiatur laqueo oculorum suorum in me.* Vbi nos aliqua de oculorum illecebris, & periculis. Versiculus hic 17. ampliùs explicabitur ex infrà dicendis.

VERS. 18. *Dixeruntq; ad eum satellites eius: Quis contemnat*
73. *populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro his merito pugnare debeamus?* Vbi Holofernis impuri satellites aduertunt Dominum suum exarsisse totum in Iudithę amores, calcar admouent currenti,& lasciuiæ faculas addunt ad ardētiùs luxuriandum: dum aiunt, non omittendum esse populum Hebręum,quasi contemptibilē,qui tam decoras habet fęminas;& quem sic commendat vxorū, & filiarum venustas: vt non meritò pro ipsis, omnes belli sumptus,& certaminum pericula sustineri auidè debeant: vt tandem frui possint cupitis istarū ample-
Septuag. xibus. Addunt Septuaginta nonnihil, dum sic locum exscribunt: *Et dixit vnusquisque ad proximum suum: Quis cōtemnet populum hunc,qui habet in se ipso mulieres tales? quoniam non bonum est relinqui ex eis virum vnum,qui dimissi poterunt decipere omnem terrā.* Scilicet Assyrij præuident periculū deceptionis à femineæ pulchritudinis astu, & dolo præuident quidē, sed non præcauent obcæcati amorum libidinibus.

---

§. XII.

Praua consuetudo est quædam prauitatis lex, delinquendi fomes, & seruitus magnò empta.

74. ITa, fac quisquis virtutem piè amas; *Vindica te tibi* & præcipuam hominis dotem, libertatem inquam, quæ è praua consuetudine, aut læditur, aut minuitur, diligenter collige, & serua. Turpissima iactura est, in
Praua consuetudo est voluntaria seruitus. quo homo nobiliorem hominis partem negligit. Caue à non bona consuetudine, quæ arbitriū perpetuò subruere tentat, & spontè cogit ad belluinos mores, liberâ quādam necessitate, Carò emitur ista vitiorū seruitus aliquo compendio voluptatis, multo libertatis impendio. Vltrò seruit qui diu se malitiæ impē-
Philo l. de Temulētia dit. *Vitijs adsueti* (ait Philo) *more voluntariam seruitutem subeuntium, vltro sibi acerbos Dominos adsciscunt, quamuis ingenui, & ideo cùm vendi non possint, miranda temeritate ipsi emunt Dominos.* Temerarius erit qui se vendere satagit, etsi vendi nequit: amens est quisquis ingenuus cùm sit, magno pretio acerbū Dominum emit. Hæc est crebrò peccantium fatua stoliditas, quæ augustiorem sui partem magno vēdit? vt emat fugitiuam voluptatem, & volaticum gaudium. Nemo bene Theologus Philoni negabit, arbitrij libertatem protsus *vendi non posse*; neque enim praua peccandi consuetudo omnino cogit ad vitiū, At quam sollicitè excitet,& validè alliciat,& pertrahat, nescit nemo qui diu frena laxauit malitiæ.

75. Superuacuè laborarit quisquis luxuriantis eloquij
Consuetudo est, sicut fomes ad lasciuiam. facundia subijciat oculis, quam acres stimulos,& viuidos igniculos natura ingesserit ad rem Veneris. Si quis experientiam recuset, adeat vtramque eruditionem, vbi vbertim exundant cineres, indices, seu appendices huius gehennalis flammæ, quæ hominem quemq; semiustulat ad incendium libidinis pyta perpeti. Heu! quàm viget ad lasciuiendum agnatus hic
Aug. l. 1. de qu. Euang. cap. 10. fomes! Quid si praua consuetudo æmulatur has luxuriæ faculas? Audi pulchra S. Augustini verba, qui ante conuersionem diu expertus Veneris incētiuum, & consuetudinis tyrannidem, *consuetudinem carnis* vocat igniculum lasciniæ. Quasi viuaciùs exaggeretur humanus furor, & voluptuosa insania ad res Veneris, si appelletur *consuetudo carnis*, quàm si vocaretur incentiuum luxuriæ, aut fomes ad libidinem. O quàm impotenter inclinat consuetudo ad vitium assuetum, siquidem appetitus luxuriæ exaggeratiori vocabulo dicitur ab Augustino, *carnis consuetudo:* ac si assuetum vitium plus incitet, & exacuat luxuriando fomitem, *Habet enim hoc infelix consuetudo peccandi, vt quantum ampliùs quisque peccauerit, tantò minus peccata ipsa intelligat, & tanto plus eum peccare delectet.* Verba sunt Eusebij Emisseni (si eius sunt Euseb. Emis. ho. ... ad Monachos.
eiusmodi homiliæ Eusebio adscriptæ;) Plusne delectat peccare ab inueterata consuetudine, quàm ab agnato fomite? Magisne allicit consuetudo, quàm fomes? Saltem praua consuetudo aut est alter fomes, aut prioris incrementum: & vel ex hoc grande malum est, quia diuturnum.

Aliò fortè spectabat Philo cùm in lib. de Sacrificijs 76. Philo.
Abelis, & Caini, agnouit ex Esau *characteres malitia.* Verba planè luculenta, & conceptuum grauida. Consuetudo imprimit malitię aliquē characterem.
Num Philo Hebręorum doctissimus, suffragatur nōnullis gubernatoribus, apud quos quædam peccata, præsertim libidinis, indelebiles *malitia characteres*, imprimunt, & quos non eluit diuturnior, & cautior continentia? Num aliqua delicta semel punita, iterato supplicio castigari possint, quasi indelebilem insculpserint *malitiæ characterem*. Puto quòd praua consuetudo *characterem malitia* eudit, quodammodò indelebiles: non quia deleri non possint, sed quia tardè, aut nunquam delentur. Eusebius Emissenus sic Emissen. in Exhort. ad plebem.
scribit: *Si quis à malis suis fracta iam ætate, vel cogente infirmitate, vel imminente morte destiterit; oblectamenta delictis perdidit, non reliquit: neque illi voluptatem deseruit, sed illum voluptas: Illum, inquam, voluptas necessitate non virtute fugata destituit.* Itaque etiam imminente morte non relinquit vitia, quæ impresserunt *characteres malitia*, sed a vitijs relinquitur. Quin & videtur, quòd adhuc in sepulchro non exuerit prauos mores, qui longa consuetudine exolescunt. Iob. 20. vers. 11. *Ossa eius implebuntur* Iob.
vitijs adolescentia sua, & cum ipso in puluere dormient Ecce tibi *characteres malitiæ* etiam post mortem durare, quò *character malitia* æmuletur characteres, quos quædam sacramenta imprimunt Ge- 77.
neseos 6. v. 4. & 5. refert Moyses inueteratos ad om- Genes.
nem malitiam mores posterorum. Caini, quorū consuetudo ad peccandum sic inoleuit, vt dixerit Basil. Basil. Sel. Orat. 5.
Sel. *Qua legum prauitas non apud eos pro lege statuebatur?* Nempe iniqua peccandi consuetudo illis pro lege erat, & instar præcepti ad delinquendum. Sic à praua consuetudine tunc exorbitauit iniquitas, vt quasi latâ lege illam sectarentur: neque impune duntaxat peccaretur: sed qui non peccaret, contra legem facere videretur: *nam legum prauitas apud eos pro* Consuetudo legem peccandi sancit.
lege statuebatur: Vnde non delinquere, delictum putabatur. Opportunè Eusebius Emissenus sic fatur de Emis. sup.
inueteratis quibusdam moribus: *Ac per hac, impossibilitate exclusus a vitiis, & tunc puto peccat, quando peccare cessauerit:* Audis ita pro lege statui prauitatē vetustæ consuetudinis, vt peccati haberetur reus, qui cessat à peccatis, & à peccādo desistit? Sic praui mores naturam humanā deprauant, sic hominem inuitiat praua peccandi consuetudo, vt magis peccare videatur apud impios, qui minùs peccat; & innocentię genus sit atrocius delinquere! Has iniquitatis leges dominatrix consuetudo malè sancit, peiùs obseruat. O peruersam iniquæ consuetudinis tyrannidem. 78.

Et quidem vetusti mores alteram naturam fa- Philo. l. de Abraham.
ciunt: *Nam inueterata consuetudo plerumq; tantum potest, quantum natura,* ait Hebræus Philo. Peregrini enim mores ita à diuturnitate assuescunt, vt in naturam quodammodò transeant peregrinante

Iob. naturâ ipsâ. Iob. 14. v. 11. *Homo cùm dormierit non resurget, donec atteratur cœlum*. Negotioſi ſunt interpretes, vt explicét, quid ſit *cælum atteri* poſt diem Violentiâ à conſuetudine fit naturale. iudicij. Quænam eſt hæc cęlorum attritio? Cęline ij ſunt, qui atteri poſſint? à quonam atterrendi ſint cęli? Fortè Beatorum veſtigijs; At beata ſanctorum veſtigia cęlum non atterent: ſed beabunt felici gloria. Sanct. Sapientiſſimus Sanct. ita locum expedit: *Eius ceſſabit motus, & hoc eſt quodam modo atteri*. Nimirum aut cęlis nulla ineſt ad motum inclinatio, aut fortè à natura ſua quietem experiunt (vt in Phyſicis velitabar olim, ne poſt ſupremi iudicij diem in eis violentia ſempiternet. Itaque cæli à prima ſui conditione aſſueti perpetuis motibus à motrice intelligentia violenter impreſſis, cùm tandem ceſſant à cõſueto motu, & à natura ſua quieſcunt, à ſapientiſſimo Iobo dicuntur *atteri*. *Los atropellan y violentan*. Nam mouendi *inueterata conſuetudo tantum poteſt, quantum natura. Cùm natura autem pugnare, vt quidam* Philo. *ait, eſt difficile*, ſubiungit ibi Philo. Itaque altera mouendi natura quàm inueterata indidit conſuetudo, pugnat cum ipſa cęlorum natura, quæ ad quietem vergit: & cùm tandem quieſcat cælum ex abſentia motricis intelligentiæ, *cælum atteri* dicitur, & quodam modo violentiam pati. Tam robuſtam ingerit naturam peregrinæ conſuetudinis extraneus vigor, vt dediſcat cœlum ſuam naturam, cùm extraneam à conſuetudine inueterata induerit.

79. Emiſſ. Non omittam hic hoc prauæ conſuetudinis vitiũ, quod inexpenſum ex Emiſſeno nuper reliqui. *Habet enim hoc infelix conſuetudo peccădi, vt quantùm amplius quiſq; peccauerit, tanto minus peccata ipſa intel-* Lucæ. *ligat*, Lucæ 23. v. 34. Chriſtus Deus ſæpe impetitus à Iudæis, tandem per ſummum ſcelus cruci affigitur inter duos latrones. *Ieſus autem dicebat: Pater dimitte illis: non enim ſciunt quid faciunt*. Hæc ſententia multum negotij faceſſit interpretibus. Si enim ignoranter fecerunt, nihil eſt quod illis dimittatur: nam venia, alicuius delicti venia eſt: ignoratio enim, ptæpropera delicti excuſatio eſt. Verùm hęc Iudęorũ ignorantia à diuturna conſuetudine venit perſequendi Chriſtum, vnde non eſt Deicidij excuſatio: ſed ac-Arnold. Iudith. cuſatio. Eleganter Arnoldus Carnot. in Tractatu de verbo illo, *Pater ignoſce* &c. ita fatur: *Vſque adeo in hoc malo voluntary, vt voluntas conſuetudinem, & conſuetudo faceret neceſſitatem: neceſſitas verò vſq; ad illam vecordiam erumperet, vt neſciret quid faceret*. Vide ne vitijs aſſueſcas, ne à conſuetudine ſias cæcè oculatus, coactè voluntarius, & liberè coactus. Prauæ conſuetudinis vires licet agnoſcere hic, v. 16. vbi Holofernis ſerui cognita Domini ſui diuturna intẽperantia, ac ſi cæcè ipſe ageretur à natura, non ab arbitrio, prædicunt, & quidem verè, perditiſſimè deperiturum Iuditham. Sic tranſuerſum agit homines inueterata peccandi conſuetudo!

§. XIII.

Libido eſt crudelitatis fomes: & crudelitas appendix libidinis.

80. Tertull. Exod. 1. v. 16. Qui nuptias prohibet homicidij cus dicitur. Facetè Tertullianus ſic irridet Marcionem, lib. 1. contra ipſum; eo quod nuptias prohibeat, & ita caſtitatem faciat inhumanam, & crudelem: *Non erit immaniter duritia Pharaonis naſcentium enecatrix: nam Pharao animas adimit, Marcion non dat. Ille aufert à vita; hic non admittit ad vitam. Nihil apud ambos de homicidio differt: ſub vtroque homo interficitur: ſub altero iam editus, ſub altero edendus*. Profectò crudelitatis elogium, non caſtitatis, (quæ mitis eſt quieta,) ſed luxuriæ agnatum vitium eſt. Quod in hoc §. oſtendere conabor, vt inuidia crudelitatis reſtituatur proprio Domino, laſciuiæ inquam.

Panegyriſta Plinius in exordio ſuæ panegyris, ſic Plin. adulatur Traiani continentiæ: *Quid præſtabilius, aut pulchrius, quàm caſtus, & ſanctus Princeps?* Imò caſtitas non eſt præſtabilior virtus Principum. Sit Caſtitas neceſſaria eſt Principi, ne ſit crudelis. Princeps diſertus, ciuilis, munificus, humanus; etſi libidini licentiùs indulgeat, non valdè derogabit gloriæ principali. Verùm præcipua Regum virtus, caſtitas eſt: nam Rex laſciuus inciuilis eſt, & inhumanus: eòque humanior ſit, quò minùs homo eſt ad licentiam luxus. Hinc Moyſes proprios filios ciuiliſſimè principatu priuauit, & Ioſue elegit in Principem Deuter. 31. v. 7. Hebræi populi, ait Philo l. de Charitate *Dictis, factiſque honeſtatem Ioſue expertus*. Quaſi honeſtas ſit virtus Gubernatori maximè neceſſaria ad humaniſſimè, & mitiſſimè regendos populos. Hinc illa (paradoxo ſimilis) ſententia Clementis Alexandr. libr. 2. Clemens. Strom. *Non permittunt legiſlatores maximos magiſtratus gerere ijs, qui vxorem non duxerunt. Iam verò Laconum legiſlator non ſolum pœnam impoſuit ei, qui vxorem non duxiſſet, ſed etiam ei, qui vnam tantum, & ei qui duxiſſet ſerius, & ei qui ſolus viueret*. Scilicet ſit Magiſtratus vxoratus, ne actus furijs libidinum, immanis & crudelis ſit in populos, ab incontinentia efferatus, & inhumanior factus. Sidonius Sidon. Appollinaris epiſt. 1. lib. 2. ſic de ſæuitiâ Seronati Apollin. Aruenorum Præfecti elegantiſſimè ſcribit: *Sciote Luxuria crudeliſeſt. ineo per dies ſpiritum diu diſſimulatis furoris aperiri. Aperte inuidet, abiecte fingit, ſeruiliter ſuperbit: indicit vt Dominus, exigit vt tyrannus: addicit vt iudex, calumniatur vt barbarus: non ceſſat ſimul furta vel punire, vel facere: ructat inter ciues pugnas, inter barbaros litteras: in conſilio tacet, in conſeſſu iocatur, in conuiuio prædicat, in cubiculo damnat, in quaſtione dormitat: implet quotidiè ſyluas fugientibus, altaria reis, carceres clericis; exultans Gothis, inſultans Romanis, illudens præfectis, leges Theodoſianas calcans, Theodoricanas proponens, veteres culpas, noua tributa perquirit*. Vnde tanta ſæuitia ineſt Seronato? Quis furoris tanti fomes? Ipſe Sidonius paulò antea prædixerat: *A metu armatus, à cupiditate terribilis*. Nẽpe libido Seronatum armauit, luxuria ſic hominem fecit inhumanum, vt humanitatis oblitus immaniter fureret in ſubiectos Auerni ciues. *Ergo quid præſtabilius, & pulchrius, quàm caſtus Princeps?*

Cum res venereæ iniecta eſſet mentio: Bona verba quaſo, inquit Plato: Ego verò libenter iſtinc, tanquam ab inſano aliquo, & agreſti domino profugi. Verba 81. ſunt Clementis Alex. Audis Venerem inſanam & Clemens Alex. l. 3. Strom. agreſtem eſſe dominam? Agreſtis & inſanas eſt libido, quia inciuiliter & ruſticanè inſanit, & furit. *La* Plato. *deshoneſtidad es vn furor deſcortesmente cruel*. Da-Daniel. nielis 13. v. 36. Impudici illi ſenes, qui præfecturâ fungebantur apud Hebræam gentem, capti illicio venuſtatis pulcherrimæ Suſannę, ipſi præmaturè adulteri, nacti occaſionem, adulterium intentant. Renuit facinus pudica femina, gratior pudicitiâ, quàm formâ, Luxuriæ inhumana & agreſtis ſæuitia. At ſenes malè amaſij, & peius riuales: amentes potius quàm amantes, magis furore, quàm amore inſaniunt & Suſannæ minitantur, ſe infame teſtimonium dicturos contra ipſam, ni ipſis annuat. Quod promiſerunt petulanter, furioſiſſimè præſtiterunt. Siſtitur in iudicio caſtiſſima Suſanna, fœdi adulterij rea. Adſtant ſenes æquè crudeles, ac laſciui: damnant innoxiam puellam crudeliſſimè neci. O agreſtes homines inhumanos, & malè procos! Sic ſæuit inhoneſtus amor! Non præſtaret conſtantiam femineæ caſtitatis emollire obſequiorũ ſeruitijs, labefactare lenonum machinis, ſubornare munerum præſtigijs; Si adhuc amore furiunt, quomodo furore inſaniunt? Non 82. verentur amaſij matronã expertæ pudicitiæ dehoneſtare, Ioachimum maritum de ipſis benemeritũ, dedecorare, totam vtriuſq; familiã deuenuſtare, & ipſis chariſſimam Suſannã atrociſſimæ, & inhoneſtiſſimæ morti cõdemnare. Ita inſanè furit inhoneſtus amor, potentiã armatus. Verùm eximia Suſannæ caſtitas

depo-

deposuit munere lasciuos,& crudeles Magistratus,&
castum Præfectum, Danielem scilicet nacta, huma-
niùs cum ea actum est: & quod furens lasciuia cru-
delissimè indicauit, mitis Danielis castitas mitissimè
Aug. tom. rescindit. Quod notauit S.August. in appendice de
8. serm.44. diuersis,aiens: *Multum de Deo pudicitia consequitur,
cùm iudicem virginem promeretur. Secura enim est
de victoria castitas,cui est iudicatura, virginitas. Pu-
dicitiæ autē causas,nisi vir pudicus audire non debuit.
Talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quē
non periclitetur verecundia.* Nimirùm lasciuus Iu-
dex, agrestis, & inhumanus est: quem virtus feliciter
recusat: ne reum quem innocentia excusat, inhone-
stus iudicis furor accuset. Priuilegium virtutis est
consequi iudicem à castitate mitem, à pudicitia hu-
manum,à virginitate pium. Nā luxuriæ licentia im-
pietas,& inhumanitas est. Lasciuia .n. Magistratum *à
cupiditate terribilis* est, vt nuper dicebat Sidonius.

83. Dauid vir mitissimus fuit. O quoties Sauli infen-
Psal. sissimo hosti, & inhumaniter sæuienti, humanissimè
pep[illegible]it: Omnes historiæ Regum Israel, hanc Daui-
dis mansuetudinem eructant: quam ipse sæpiùs alle-
gat Deo: *Memento Domine Dauid, & omnis man-
suetudinis eius* Psal.23.v.1. Verùm Dauid olim man-
suetudine illustris, ineunte vere, id est,tempore, quo
solent Reges ad bella procedere, mittit Ioabum, du-
cem exercitus contra filios Ammon, vt obsideat
Rabba metropolim Ammonitarum: ipse interim de-
perit perditissimè Bethsabee, venustam feminam, &
in eius amore diu luxuriatur. Immeritum Vriam
Bethsabee maritum immaniter trucidari iubet Da-
uid. Mox cùm vastanda iam iam erat vrbs, pergit
Dauid ad Bellum: Et Rabbâ hostiliter expugnata, 2.
Reg.12.v.31. *Populum eius adducens serrauit, & cir-
2. Reg. cumegit super eos ferrata carpenta: diuisitque cultris,
& traduxit in typo laterum: sic fecit vniuersis ciuita-
tibus filiorum Ammon.* O dirum supplicium, & in
paucis crudele! ô truces Regis iras! Has strages edit
mitissimus olim Dauid? *Serrauit* homines, id est,
dentatæ serræ reciprocante vicissitudine peremit:
Circumegit super eos ferrata carpenta, hoc est, *in tri-
bunalis, seu trabis ferri posuit, in quibus triturantur
messes*, ait Mariana inibi ex Hebręo textu. Quid acer-
Mariana. bius quàm tribulis ferreis homines, vt messes tritura-
re? *Diuisitque cultris*, id est, carnificum puglonibus
membratim Ammonitas incidit: *Et traduxit in typo
laterum*. Hebraicè: *Transire fecit eos in fornace late-
rum*. Hispanè: *Los quemo viuos en hornos de ladrillos.
Sic fecit vniuersis ciuitatibus*. Nēpe nemo immunis
fuit ab his tormentis. Hæccine vindicta est, an lanie-
na? ô barbaram (sic specie tenus apparet) crudelitatē!
Hic, hic est ille mitissimum Dauid? Non adducar, vt
credam, eundem esse Dauidem, alius planè est, sed
alius ipse, vt aduertunt interpretes, & ex textu liqui-
dò constat. Scilicet Dauid castus, mansuetudine prę-
cellebat; at quo tempore lasciuiebat luxuriæ libidi-
nibus, sic ferocit in homines iam debellatos, & sup-
plices: (iustè, an impiè, hîc non tracto: certè ad hæc
etiam iustè exequenda, quædam indurata seueritas
videtur pro innata mansuetudine in mitissimo olim
Dauidis corde substituta.) *A cupidine terribilis*, à la-
sciuia crudelis, ab adulterio ferè barbaris pęnis infli-
gendis aptus. S. Paulinus epist. 10. *Barbaras libidines*
dixit. Nimirùm lasciuia, quæ *cupiditate effeminat*
corpora, vt inquit Clem. Alc. 3. lib. strom. tam viriles
animos dat furori. Quid ergo mirum si Ho-
lofernes hîc v. 16. infamis turpissimis libi-
dinibus, cap.4. v.11. tam immaniter
sæuiat, & atrociter ferociat in
supplices populos nam cru-
delitas appendit luxu-
riæ est & luxuria
fomes cru-
delitatis.

Celada in Iudith.

§. XIV.

*Mente potiùs amandum est, quàm voluntate quò
defæcatior & purior sit noster amor.*

NEscio an res aliqua ex creaturis magis ostentet 84.
Dei ingenium, quàm amor. Arcana illius vis
est, & miro artificio fabricata; plena artis, plena in-
genij, arguta artificis manu elaborata. Magnus Dei
labor, Amor est, per summam concordiam amplecti-
tur summè contraria. Amor negotiosus est, & otia-
tur; quiescit in amato, & sollicitus est; timet spe-
rando, exasperat mulcendo: torquet delectando: per-
spicax est, & cęcus. Amor, timor animosus, inquieta
quies, & placida fatigatio, & animi pondus leuissi-
mum: & vt breui multa dicam, machinula est inge-
niosissima, & inuestigabili labyrintho non absimi-
lis, vbi homines cæco vestigio perduntur erroribus
diuersissimis: luculente inquit Theophrastus: *Aman-* Apud Hier. Theoph.
tium cæca iudicia sunt. Cui autem cæcum iudicium
est, amens est: vndè amantes, amentes sunt. O homi-
num amores peruersos, & cęcos! ô humanam vo-
luntatem excellentissimam, & perniciosissimam!
Nec sine amore homo viuit? nec cum humano amo-
re benè viuit. Qui sola voluntate amat, allucinatur, Quomodo
cæcutit, errat. Ergo prestat diligere Amore non orū- amandū sit
do solùm à cęco voluntatis impetu; sed à cognitione intellectu.
rationali, à magnifica æstimatione, à perspicacia in-
tellectus: id est amare intellectu, non voluntate, quod
monstrum in philosophia videtur. Hic erit amor de-
fęcatior, & purior, & homine dignus. Planè generosè
amat, qui sic intellectu amat. Paulus 1. Cor.2.v.10. 1 Cor.2.
Arcana quasdam Spiritus sancti cogitationes com- Spiritus sā-
mendat: *Nobis autem reuelauit Deus per spiritum* ctus quo-
suum; spiritus autem omnia scrutatur. Quem locum modò dici-
interpretans S. Cyrillus lib.10. in Ioann.c.41.ait: *Nos* tur Christi
verò Christi mentem habemus: Saluatoris mentem mens.
nullam rem aliam, quam spiritus sanctū appellantes. Cyrill.
Ecce Cyrillus Christi mētem appellat spiritum san-
ctum: Porrò spiritus sanctus per proprium chara-
cterem amor est: quâ ergo ratione dici potest mens
Christi spiritus sanctus? Ideòne quia Spiritus san-
ctus, seu sanctior amor, à mente est?

Vt nihil non impeditum sit in parabolâ virginum, 85.
Matth.25. parabolę clausula impeditior est. Nam illis Matth.
respondit Christus Deus, v. 12. *Amen dico vobis, ne-
scio vos*. Negat se Deum esse, qui aliquid se ignorare
fatetur. Euertere videtur Christus his verbis, quod
tot miraculis adstruebat. Negotiosus est Christus in
probanda sua diuinitate, & negligit probare omni-
scientiam, imò ignorantiam fatetur? Deus nō est, qui Ad Hebr.
omniscius non est, ad Hebr.4.vers.13 *Et non est vlla
creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nu-
da & aperta sunt oculis eius*. Quorsum ergo fatetur
Christus se nescire, dicens: Amen dico vobis nescio
vos? Ad huius nodi solutionem vnum adducā Mal- Maldon.
donatum, virum planè litteratissimum, qui sic scribit
explicans τὸ *Nescio vos. Omnes veteres, & noui Theo-
logi obseruant, sciendi verbum hoc loco, non cognitio-
nem, sed affectum declarare*. Itaq; ex mente omnium
recentiorum interpretum, & veterum Patrum,
idem est *Nescio vos*, ac non amo vos. Ex qua com-
mentarione difficilius excrescit dubium. Porrò ad
intellectum spectat scientia, aut ignorantia; ad vo-
luntatem amor. Quam ob rem ergo dicitur hîc In-
tellectus non amare? nam nescio vos, idem est, ac
non amo vos. An quia non tam voluntas Christi
Dei, quàm intellectus videtur amare? Non tam cę-
ca potentia voluntatis, quàm perspicaci intellectus
facultate diligere dicitur Christus, vt planè sciatur,
quòd amor defęcatus, & purior; ab oculata mentis
cognitione, & à perspicacia intellectus originem

trabit, eiuſmódique Amorem non tam eſſe voluntatis, quàm intellectus. Non quia à potentia intellectus eliciatur; ſed quia ſic rationalis eſt, ac ſi non procederet à cæca voluntatis facultate, ſed ab oculata & perſpicaci potentia intellectus: Vnde dicit *Neſcio vos*, id eſt, Non amo vos. Ac ſi Chriſtus amaret intellectu.

86. Voluntate cogitationis amãdũ. Ad Ephel. Hunc amorem non à cæcitate voluntatis, ſed à perſpicacia intellectus vidit magnus ille Eccleſiæ magiſter Paulus, ad Epheſ. 2. v. 3. ſic inquiens ſatis, argutè ad rem præſentem: *Et nos aliquando conuerſati ſumus in deſiderijs carnis noſtræ, facientes voluntatem cogitationum*. Arcana eſt hæc Pauli doctrina, & penès Philoſophos arduum videbitur paradoxon: Inſolens enim eſt in Philoſophiæ gymnaſiis, *voluntas cogitationis*, ſeu amor intellectus. Planè cogitatio non amat, ſed voluntas. Nouam doctrinam inuehit Paulus in Philoſophicas ſcholas? Sed in re morali valdè veram, & neceſſariam. Non enim amandum eſt voluntate, quæ fatua & lubrica potentia eſt, cæcè fertur in obiectum, præſtigiatur à voluptabili, faſcinatur à voluptate, conſtupratur deliciarum illecebrâ: noxia appetit in ſui dedecus, & perniciem.

Ambroſ. Mente & cogitatione amandum eſt, *Facientes voluntatem cogitationum*: vel vt exponit S. Ambroſ. inibi, *voluntatem conſiliorum*: id eſt, oriatur amor noſter à conſilio cogitationum, à conſultiſſimâ ratione, à perſpicacia intellectûs, non à mera cæcitate voluntatis. Vnde proueniet, vt ſapienter amemus, vt diligamus, quæ dilectione digna ſunt; non quæ dedecent ingenuum hominem à natura, nobilem à gratia, Et ſic purior, & auguſtior erit noſter amor, vtpote à ſapiente rei æſtimatione nobiliſſimè ortus. Sic à magna Iudithæ æſtimatione præſagiunt Aſſyrij, ipſam amandam à ſuo Principe, vt habetur hîc verſ. 16.

Diodochus c. 14. Sanctus Diodochus ita ſcribit: *Qui in ſenſu cordis Deum amat, hic eſt ab eo cognitus*. Magna profectò res, & tanti Patris notatione digniſſima, quòd Deus cognoſcat eum, qui ſe toto corde diligit, Fortè Deus non cognoſcit eum, qui Deum non diligit? Oriatur, an cæcutit diuina omniſcientia erga eos, qui Deum non amant? Quid eſt, *Qui in ſenſu cordis Deum amat, hic eſt ab eo cognitus?* Pereruditus eius Scholiaſtes ſic locum ad rem præſentem eleganter exponit: *A Deo cognitus in Scripturis, quem Deus diligit: ſicut quem non diligit, neſcit*. Quaſi Deus cognitione diligat, quò anguſtiùs nobilitetur Dei amor. Vis noſſe quantam nobilitatem mentis perſpicacia amori fœneretur? diligens & attentus aduerte adnotationem, quam ſubiicimus. Plures olim & nunc Hæretici negarunt, Spiritum ſanctum à Verbo etiam procedere, pertinaciter aſſerentes, à Patre dumtaxat originem ducere, generoſâ proſapiâ. Contra quos ſic arguit S. Martialis: *Spiritus ſanctus glorioſus proceſſit*

S. Mart. in ep. ad Burdegalenſes. Degeneraret Amor diuinus, ſi non procederet à Verbo, id eſt, increata ſapiẽtia. *ineffabiliter ab eo qui genuit, & ab eo qui genitus eſt. Itaque* (attende ad illationem) *Spiritus Domini procedens eſt à Patre, & à Verbo*. Rem profectò miriſſimam, An Spiritus ſanctus, ſi à ſolo Patre Deo inſpiraretur, glorioſè generoſus non procederet? Quã, oro te, nobilitatem à Verbo mutuat, quam non fœneretur à Patre: An quia Spiritus-ſanctus ex proprij characteris proprietate Amor eſt, inde vt glorioſè generoſius procedat, à Verbo, id eſt, characteriſticâ Sapientiâ procedere debuit? Glorioſi Amoris natales è Sapientia ſunt. Degenerat Amor, qui à Verbo ſeu Sapientiâ non procedit. Quid illuſtriùs?

§. XV.

Commentarius litteræ.

Verſ. 19. Videns itaque Iudith Holofernem ſedentem in conopœo, quod erat ex purpura, & auro, & ſmaragdo, & lapidibus pretioſis intextum,

SEptuaginta interpretes non parum re, & verbis diſcrepant à vulgato. Sic habent: *Et exierunt qui* 87.
dormiebant apud Holofernem, & omnes famuli eius, Vers. 19.
& introduxerunt eam in tabernaculum. Et erat Ho- Septuag.
lofernes requieſcens ſuper lectum ſuum in conopæo, quod erat ex purpura, & auro, & ſmaragdo, & lapidibus pretioſis intextum. Et annuntiauerunt ei de ea: et exijt in proſcenium, et lampades argenteæ præcedentes eum, Nempe, cùm Iudithæ albeſcente aurorâ occurriſſent exploratores Aſſyrii, & exiguâ temporis morâ eam in colloquio detinuerint; ſtatim eandem perduxerunt inueloci curru ad Holofernis tabernaculũ. Et cùm eſſet valdè manè neque vrgerent obſeſſorum hoſtium excurſiones; qui moroſâ cunctatione, & famis & ſitis telo vincendi erant, adhuc Holofernes requieſcebat ſuper lectum ſuum ſub pretioſo conopœo, ſeu papilione. Audito autem nuntio aduentus refugæ Iudithæ venuſtiſſimæ feminarum, & quæ fauſta pollicebatur Aſſyriis, ſtatim è ſtrato ſurrexit Holofernes, & pergit ad proſcenium, ſeu exterius tabernaculum: ibique in ſublimi ſedit ſolio, ſeu conopœo exculto regia, & barbaricâ oſtentatione ad Aſſyrium faſtum, & magnificentiam venditandam, auri, & gemmarum ſcintillante ambitione.

Fuſiùs tradit hic num. 25. noſter Sanctius, quàm 88.
ſplendidè & ſumptuoſè ſe gerant Reges, & magni Sanct.
duces etiam in arduis expeditionibus, Qui non minùs ambitioſè viuunt in via, quàm in aula. Aduertendum eſt, ideò in textu Græco dici Holofernem exeuntem è cubili ad proſcenium, argenteas lampades præiſſe, non quod tunc nox eſſet: nam ſi *circa ortum diei* Iuditha obuia facta fuit Aſſyriis exploratoribus; (vt di- Iudith,
citur in hoc cap. verſ. 10.) indubium eſt non impendiſſe totum diem in breui illo ſpatio vſque ad tabernaculum Holofernis, & quod ipſa ad ſuos rediens, peregit breui temporis morâ, vt habetur cap. 13. verſ. 12. Ideò autem argenteæ lampades anteeunt Holofernem, Perſici exercitus Imperatorem, quia moris Perſarum fuit, vt eorum Principem ignis præiret. Quod multis tradidi ſuprà ad ca. 3. verſ. 10. explicans illa verba: *Excipientes, eum*, (Holofernem inquam) *cum coronis, et lampadibus*. Quorſùm ergo clarâ luce diem lucernarent ſubiecti populi, niſi id in more poſitum fuiſſet apud Perſas?

De hoc conopœo iterùm redibit mentio infrà ca. 13. verſ. 10. & ca. 16. verſ. 23. Vnde neceſſe eſt hic decernere quid ſit eiuſmodi conopœum? & an ſit diuerſum ab eo, quod incubuit ſuper Holofernis torum? Pro Conopœo in Bibliis Complutenſibus, &
Regiis ſcribitur κωνωπεῖον, P. Serarius. & alii κωνωπιῶν, Biblia.
quod Græcum nomen ſignificat velum, ſiue lineum, Complut.
ſiue laneum, ſiue bombyrinum, quod lecto circum- Regia.
datur, (& tentorium, vel papilio dicitur,) inuentum Serar.
ad arcendos culices. Appellatur autem *Conopæum* Quid ſignificet conopœum.
eiuſmodi tentorium, non à Conopo Ægypti oppido, in quo dicitur primò inuentum; neque ex eo quod ex parte inferiori ſit amplum & rotundum, & ex ſuperiori in conum deſinat, vt exiſtimant Lyranus, & Lyra.
Petrus Comeſtor; ſed quia conopœo maximè Alexandrini vtuntur: nam cùm ex Nilo culices confluãt, quos κώνωπας Græci appellant, inde κωνωπεῖον, per diphthongum, & ſine diphthongo apud Poetas, ſignificat velum, ſeu papilionem ad arcendos culices. Hiſpanè dicimus *Pauellon*.

Hinc

Hinc exoritur non leuis quæstiuncula, an apud
89. Holofernem duplex fuerit Conopœum. Nam ca. 13. vers. 10. dicitur, Conopœum velare Holofernis torum, illudque ablatum à Iuditha, & in pera cibaria delatum, & in Hierosolymitano templo è tholo appensum. In hoc autem versiculo refertur, Holofernem, postquam exijt è cubili, vbi erat in lecto dormiens, sedisse in Conopœo. Ergo perspicuum est lecti Conopœum diuersum esse à Conopœo, sub quo sedens Holofernes, Iuditham primò excepit. Vellem vt super hac re dilucidiùs egissent interpretes. Mihi dubium non est iuxta Hieronymianam translationem, duplex esse Conopœum, alterum quo velabatur torus in cubili, quod in peram cibariam conuoluit Iuditha, & detulit ad Bethuliam, & è templo suspendit; Alterum sub quo hic sedit, dum Iuditham excepit extra cubile suum. Hoc enim dicitur ex purpura, auro, smaragdis, & pretiosis lapidibus intertextum, quod verosimile non est fuisse adeò breue & exile, vt in cibariam peram includi potuisset, quin custodiarij milites aduerterent ab Abra asportari. Ergo res sic
90. componenda est, vt Conopœum seu papilio è filis sericis reticulatus appensus sit super Holofernis torũ, & à Iuditha delatus: nam cùm non esset torus contextus, sed in modum retis efformatus, facilè potuit sic complicari, vt in peram includeretur. At verò hic dicitur Holofernes excepisse Iuditham in conopœo, hoc est, in papilione, seu tentorio: nam castrense tentorium formam refert papillionis seu conopei: nempe ab inferiori sui parte amplum & rotundum, à superiori verò in conum desinens. Vnde tentorium & tabernaculum Holofernis dicitur Conopœum, quia speciem refert conopei, seu papilionis. Benè autem eiusmodi Conopœum, seu tentorium Holofernis dicitur ornatum purpura, & auro, & gemmis: nam tabernacula castrensia Imperatorum intrinsecùs ambitiosè ornari solita, tradunt diuinę, & prophanę eruditionis scioli. Legi possunt interpretes ad illud Cantic. 2. vers. 5. *Nigra sum, sed formosa, Filiæ Ierusalem: sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Legatur super hac re Diodorus Siculus lib. 17. Curt. lib. 3. Plutarchus in Alexandri vita, Ælianus de varia historia lib. 9. cap. 3. Iosephus lib. 3. de Bello Iudaico cap. 3. Plinius lib. 37. cap. 2. Suetonius in vita Cæsaris. Ergo conopœum hic accipitur pro tentorio castrensi; & cap. 13. vers. 10. pro papilione, qui totum è parte sublimi obuelat, ad arcenda infesta animacula, Hispanè *Pauellum*. Opportunè Hugo hoc *conopæum*, auro, & gemmis ornatum, & insigne sublimioris fastigij, appellat, *Muscarum rete*. Quid aliud est opulentia, & honos? ò quàm ridicularia, & futilia sunt mundialia bona, quæ iure telis aranearum comparantur.

Iudith. Quid, & quotuplex Holofernis conopœũ.

Cant.

Diodor. Curtius. Plutarch. Aelian. Ioseph. Plin. Sueton.

Hugo.

Et cum in faciem eius intendisset adorauit eum;
91. VERS. 20. *prosternens se super terram. Et eleuauerunt eam serui Holofernis iubente Domino suo:*

Scilicet cùm Iuditha vidisset Holofernem regio apparatu ostentantem barbaricum Assyriæ fastum, quasi augustum aliquid aspexisset, adorabunda in terram procubuit: quam Holofernis apparitores iubente Domino eleuauerunt. Hic quæri solet, an Iuditha deliquerit dum Holofernem adorat: siquidem Mardochæus Esth. 3. v. 2. tantoperè recusauit Amanum adorare. Quod recusauit Mardocheus, impiè videtur Iuditha exequi. Verùm quicquid sit de Mardochei religiosa inurbanitate (sic fari liceat) de qua ibi fusiùs; certum mihi est, Iuditham non peccasse dum comiter & vrbanè veneratur principem virum. Ita Rabanus, Hugo, Lyra, Carthus. Sanctius, Salian., & Seratius in cap. 13. quæst. 3. Ratio est quia alia est adoratio religiosa, alia vrbana & politica: illa tribuitur propter aliquid diuinum; hæc politica debetur Principibus, magistratibus, & ijs, qui in aliqua eiusmodi re valdè excellunt. Hanc exhibuit Holoferni Iuditha (non illam sacram, quæ foret sacrilega,) quã si omisisset, inciuilis, & rustica videretur. Presertim quando impensè curabat, Holofernem sibi conciliare, sibi non constaret, si eiusmodi obsequia non exhibuisset. Eiusmodi autem adorationem studiosè exambiri à Persis Principibus tradit Valerius Max. lib. 7. c. 3. & Curtius lib. 8. & Iustinus lib. 6. & Marcellinus lib. 18. Vnde nisi contempta regiâ Persarum maiestate omitti non potuit. Neque istiusmodi adoratio insolens est, in sacris Bibliis, nihil diuinum innuens. Nam Ephronem, & populum terrę adorauit Abrahamus, Gen. 23. Iacobus adorauit fratrem Esau: Gen. 33. Iudas & cęteri fratres Iosephum, cap. 42. 43. & 44. & Elias impium Regem adorasse dicitur 3. Reg. 18. & infra Achior Iuditham adorauit, cap. 13. v. 30. Frustrà ergo confingit Dion. Richel. simulatam Iudithę adorationem, cum Paulus ad Romanos 13. v. 7. iubeat reddi omnibus debita; *cui tributum, tributum, cui honorem, honorem.*

Iuditha potuit Holofernem adorare.

Esther.

Rabanus. Hugo. Lyra. Carthus. Sanct. Salian. Serar.

Valer. Curtius. Iustinus. Marcel.

Gen.

3. Reg. Iudith. Dion. Richel. ad Rom.

---

§. XVI.

Hominum ambitiosum obsequium plus honoris exhibet Iudici, quàm numini.

SVbditorum obsequium felicitas est principatus: 92.
principandi indefessus labor honoris emolumento repensatur. Præfectura irrequietum est pensum, vectigalisque est, pendens subditis omnem Præfecti industriam: at reuerentia superiori exhibita plena solutio est impensi laboris. Aptè inquit Sosipater in Epistola ad Æmeterium apud Stobeum *Honorẽ quidem eiuslem superioribus deferri ab inferioribus, ipsa reipublicæ constitutio iubet. Cætera verò obsequia, vel vt ipsi aliquid assequamur, vel vtilitatis gratia subditorum præstemus.* Vel spes commodi, vel incommodi metus, vel adulationis ambitio, vel ipsa culminis reuerentia, nimiam extorquet reuerentiam. Subditorum conditio fomes est ad submissionem indebitam: *Obsequio interpretor impudentiam*, ait Latinus Pacatus. Ambitiosa inferiorum quorumdam reuerentia impudentia aliquando interpretanda est; quia irreuerenter secum agit, qui obsequendi ambitione captat fauorem Principum. Itaque nescit honorari, qui gubernare nescit. Ignorat eminentiam honoris, qui nescit fastigia principatus: nam ambitio Præfecturę exaggeratio honoris est: *Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* Ioan. 5. vers. 22 Nempe ęternus pater omne iudicium viuorum, & mortuorum dedit Christo. Quam ob rem Pater omnem iudiciariam potestatem dedit Christo in ea forma, in qua minor est? Nonne congruentius esset, vt Deus in Dei forma augustam iudicandi potestatem exerceret? Quare hæc summa potestas data est Christo sub ea forma, qua homo est? Altè Euangelista Ioannes: *vt omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* Scilicet ait Theophylactus hæc verba commentans: *Quia benefaciendo non placuit eis, nec attraxerat, vt se honorarẽt, sicut dignum erat, dicit quod Pater omne iudicium dederit filio, vt vel timor iudicij, illis persuadeat, quo ipsum honore prosequantur.* Res profectò ponderatione dignissima; Christus Dominus humani generis Magister est, scholam cęli deuexit ad terras, tot, tantaque miracula patrauit in humanę gentis beneficium, sanguinem fudit suum, quo humanas elueret sordes. O quanta reuerentia debetur tam benefico Domino! Omitto hæc: Christus Deus est, vel hoc nomine summa latrię adoratione colendus. Verùm quasi hi tituli summam reuerentiam insufficienter impetrarent ab hominibus, Pater Deus Christum suum constituit Iudicem omnium, vt sic illum honoraret, sicut dignum erat. Ac si plus honoris exhibeant homines Iudici-

Sosipater. Stobæ ser. 46.

Obsequiũ interpretatur impudentiam.

Pacat. in Paneg.

Iudicibus nimium obsequium exhibent subditi. Ioan.

Theoph.

bus,

bus, quàm Sapientissimo Magistro, & munifico Benefactori; ideò Christo Deo, Dei filio additur titulus Iudicis, *vt omnes honorificent filium*.

93. Iudicium finale instituitur, vt Christus iudex dignè honoretur.

Dicet aliquis quam ob causam tantus struitur apparatus finalis iudicij: nam omnes homines vbi exhalant animam exactè iudicantur, eumque recipiunt gradum, aut gloriæ, aut pœnæ, quem exigunt bona, aut mala merita. Ergo frustra Angelica tuba buccinat, incassum agglomerabuntur tot myriades hominum, & Angelorum. Num vt reprobi pro se allegent? Ac si Dei perspicaciam mortalium excusationes fugiant. Quid? Beati plus gloriæ petent? Ac si non sint vltra merita munerari. Quare Deus bis iudicabit in id ipsum? Appellaruntne semel damnati in priuato iudicio? Quis declinare valeat diuinam sententiam? Quard ergo ad secundum iudicium omnes homines citantur, iterum eamdem sententiam audituri: Quasi in rigoribus deliciaretur Deus, cuius natura pietas est, cuius deliciæ blandior beneuolentia. Præclarè ad rem Paulus ad Rom. 14. v. 11. *Omnes stabimus ante tribunal Christi: scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo*. Ecce tibi causam ob quam omnis creatura citatur ad finale iudicium, nempe vt Christum Deum, quem videbit omnium Iudicem, pro dignitate honoret, Christo tunc flectetur omne genu reuerentissima adoratione. *Quia surrexit futurus Iudex*, ait S. Ambr. ibi, qui scitè expendit, energiã causalis voculæ *enim*. Ait quidem Paulus, Omnes stabimus ante tribunal Christi, implenda est. n. Prophetia Isaiæ 45. *Mihi flectetur omne genu*. Itaq; tanta iudicialis apparatus machina struitur, & iteratur iudicium priuatè factum, vt submissior reuerentia, & augustior honor exbibeatur Christo Iudici, & in nomine Iesu omne genuflectatur cælestium, terrestriũ, & infernorum, honoremque, quem Christus non fuit assecutus, quoniam fuit Doctor Orbis, Pater futuri seculi, munificus benefactor? quin & verè Deus, Deique vnigenitus filius, cui reuerentior latria debetur assequatur, quia Iudex est. Quia scilicet vilissima hominum plebs submissiorem exhibet reuerentiam Iudici, quàm Magistro, quàm parentibus, quàm benefactoribus, imò quàm Deo ipsi. Nam ideò Christus Deus Iudicis personam agit, vt reuerentiam, quam non fuit assecutus, quà Deus, consequatur quà Iudex.

Ad Rom.

Ambros.

Isaiæ.

94. Psal. Lorin.

Psalm. 109. versus 1. *Dixit Dominus Domino meo; sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Benè aduertit Lorinus, quod sessio, *potentiam indicat regiam*, Ac iudiciariam. Addit, sessionem ad dexteram, eminentiam quandam honoris apud homines denotare, super quo egregiè vapular à Theologis Nebrissensis, in Quinquagesima, c. 39. quem transcribit Bochius. Legatur Perer. in c. 48. Gen, num. 4. Goropius in Hennatena, Lipsius 2. elect. c. 2. Porrò sessio ad dexteram specie tenus quãdam eminentiam importat. Ergo Pater Deus sinistrã teneat necesse est, locum, inquam, minùs eminentem apud homines, tenet, (nam reipsa æquali dignitate viget eadem diuinitas Patris, & Filij. Quo ergo tempore hanc nobiliorem sedis eminentiam Pater concedit Filio: quando illi dixit, *Sede à dextris meis*. Nimirùm quando sedet iudicaturus Orbem, quando Regiam, & Iudiciariam potestatem exercet. Tunc enim non tantùm submissiori reuerentiã colitur ab hominibus, sed etiam Pater ipse Deus ad dextram illum collocat, quod eminentiam quandam honoris apud homines denotat, & dum neminem iudicare dicitur ipse Pater Deus, eminentiorem (saltem in hominum existimatione locum, & honoratiorem concedit Christo Iudici. Quò demonstrat quàm reuerenter tractetur, tractandusque sit, qui iudiciariam potestatem obtinet. Vides cap. 5. vers. 5. quod Achior inclytus *Dux omnium filiorum Ammon* allocuturus Principem Holofernem, pronus in terram, humiliter ait: *Si digneris audire, Domine mi?* Quid reuerentius? Hanc reuerentiam imitata est Iuditha hic v. 20. Quæ adeò submissè adorauit Holofernem, vt interpretes ambigant, an impietatis rea fuerit ob eiusmodi adorationem.

Nebris. Bochius. Perer. Lipsius. Goropius. Christus dum iudicat dicitur sedere ad dexteram.

Iudith.

CAPVT VNDECIMVM.

Vers. 1. TVNC Holofernes dixit ei: Aequo animo esto, & noli pauere in corde tuo: quoniam
ego nunquam nocui viro, qui voluit seruire Nabuchodonosor regi. 2. Populus autem
tuus, si non contempsisset, me, non leuassem lanceam meam super eum. 3. Nunc autem
dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi, vt venires ad nos? 4. Et dixit illi
Judith: Sume verba ancillæ tuæ, quoniam si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum. 5. Viuit enim Nabuchodonosor rex terræ, & viuit virtus eius, quæ est in te
ad correptionem omnium animarum errantium: quoniam non solùm homines seruiunt illi per
te, sed & bestiæ agri obtemperant illi. 6. Nuntiatur enim animi tui industria vniuersis gentibus,
& indicatum est omni sæculo, quoniam tu solus bonus, & potens es in omni regno eius & disciplina tua omnibus prouinciis prædicatur. 7. Nec hoc latet, quod locutus est Achior; nec illud
ignoratur, quod ei iusseris euenire. 8. Constat enim, Deum nostrum sic peccatis offensum, vt
mandauerit per prophetas suos ad populum, quod tradat eum pro peccatis suis. 9. Et quoniam
sciunt se offendisse Deum suum filii Israel, tremor tuus super ipsos est. 10. Insuper etiam fames
inuasit eos, & ab ariditate aquę iam inter mortuos computantur. 11. Denique hoc ordinant, vt
interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum: 12. Et sancta Domini Dei sui, quæ præcepit
Deus non contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc cogitauerunt impendere & volunt consumere
quæ nec manibus deberent contingere: ergo quoniam hæc faciunt, certum est quòd in perditionem dabuntur. 13. Quod ego ancilla tua cognoscens, fugi ab illis, & misit me Dominus hæc ipsa nunciare tibi. 14. Ego enim ancilla tua Deum colo, etiam nunc apud te & exiet ancilla tua, &
orabo Deum, 15. Et dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, & veniens nuntiabo tibi, ita
vt ego adducam te per mediam Ierusalem, & habebis omnem populum Israel, sicut oues, quibus
non est pastor, & non latrabit vel vnus canis contra te: 16. Quoniam hæc mihi dicta sunt per
prouidentiam Dei. 17. Et quoniam iratus est illis Deus, hæc ipsa missa sum nuntiare tibi. 18. Placuerunt autem omnia verba hæc coram Holoferne, & coram pueris eius, & mirabantur sapientiam eius, & dicebant alter alterum: 19. Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchritudine,

tudine,& in ſenſu verborum. 20. Et dixit ad illam Holofernes:Benefecit Deus, qui miſit te ante populum, vt des illum in manibus noſtris. 2. Et quoniam bona eſt promiſſio tua, ſi fecerit mihi hoc Deus tuus,erit & Deus meus, & tu in domo Nabuchodonoſor magna eris, & nomen tuum nominabitur in vniuerſa terra.

§. I.

Commentarius litteræ.

Verſ. 1. Tunc Holofernes dixit ei Aequo animo eſto, & noli pauere in corde tuo; quoniam ego numquam nocui viro, qui voluit ſeruire Nabuchodonoſor regi.

1. Vers. 1. Bibl. Sixt. BIBLIA Sixtiana paulò aliter vertunt: *Et dixit ad eam Holofernes: Confide mulier, ne timeas in corde tuo; quoniam ego non malefaciam homini, quiſquis elegerit ſeruire regi Nabuchodonoſor omnis terræ.* Septuaginta interpretes,Biblia Complutenſia, & Regia vix diſſentiunt re, niſi quòd clariùs collocant vltima verba: népe, *Qui voluit ſeruire Nabuchodonoſor regi vniuerſæ terræ:* Ne quis exiſtimet dici: *Nabuchodonoſor omnis terræ:* nam eodem ſenſu dicitur in Biblijs Sixtianis,vt aduertunt Romanę notæ: *Regi Nabuchodonoſor omnis terræ;* id eſt, Nabuchodonoſor regi omnis terræ. Vatablus ſic exſcribit hunc verſiculum: *Benè ſpera mulier, nec expaueſcas animo: neque enim ego quemquam afflixi,qui regi totius terræ Nabuchodonoſori ſeruire voluit.*

LXX. Bib. Comp. Regia. Rom. nota. Vatabl.

Salian. Benè notat Salianus,valdè timuiſſe Iuditham ante Holofernem,& quidem timore minimè ſimulato:nã præter periculoſam inter Aſſyrios hominès commorationem, & rerum omnium faciem inſolentem, ipſum met pectus conſcium ſuſcepti tam audacis facinoris,imbellem feminæ animum valde concutiebat. Itaque eã verbis confirmat Holofernes,aiens: *Aequo animo eſto,et noli pauere in corde tuo.* Addit Holofernes: *Quoniam ego nunquam nocui viro,* (nedum feminæ) *qui voluit ſeruire Nabuchodonoſor regi.* Carthuſ. conatur Holofernem à mendacio excuſare,quaſi dicat:Se nunquam lęſiſſe homines,qui ſponte ſubierint Nabuchodonoſorij Imperij iugum. Fallitur Carthuſ. nam egregiè mentitus eſt Holofernes, qui ſuprà c.3. v.11.& 12.&c.inhumanè deſæuit in eos, qui ſe vltrò ipſi dedebant. Vnde doctè animaduertit Sanctius, Holofernem aduersùs omnes deditirios efferum, cú à Iudithę egregiã formâ,eius amore captus eſſe,cautè diſſimulaſſe Amoris impetium, & ſimulaſſe benignitatem erga homines, qui ſe vltrò tradunt, vt ita quod per ſummum imperium poſſet, non niſi ritè,& ex conſuetudine veniam, & vitam Iudithæ daret, ô amoris ingenium! ô verſutias amoris!

Carthuſ. Sanct. Iudith.

2. Vers. 2. Septuag. *Populus autem tuus niſi contempſiſſet me,non leuaſſem lanceam meam ſuper eum*, Septuaginta interpretes ſic habent: *Et nunc populus tuus qui habitat montana, ſi non contempſiſſent me,non eleuaſſem lanceam meã ſuper eos;ſed ipſi ſibi fecerunt hæc.* Reliquæ Græcę exſcriptiones parum,aut nihil diſſentiunt.Hîc etiã mentitus eſt Holofernes,nam vt nuper adnotabamus ex ca.3.v.11.&c. crudeliſſimè ferocit in reliquos populos,qui ſe illi ſponte tradiderunt. Barbarico faſtu ſe dicit *contemni*, quia Iudæi illius iugum non vltrò ſubeunt, ſed iuſtè ſe defendunt à ſæua tyrannide. Ita dixit ſe contemni à Bethulienſi populo ſuprà cap.5. verſ.4.aiens ad duces Moabitarum, & Ammonitarum: *Quare præ omnibus, qui habitant in Oriente, iſti contempſerunt nos?* vbi aliqua tradidimus de hoc contemptu.

Iudith.

Vers. 3. LXX. *Nunc autem dic mihi, qua ex cauſa receſſiſti ab illis,& placuit tibi,vt venires ad nos.* Hũc verſiculum fuſius reddunt Græcæ Tranſlationes: *Et nunc dic mihi,cuius cauſa fugiſti ab eis,& veniſti ad nos: venis enim ad ſalutem,confide. In nocte hac viues,& in reliquum. Non enim eſt qui iniuria afficiat te,ſed bene tibi faciet, ſicut fit ſeruis Domini mei Nabuchodonoſor regis.* Nempe Holofernes transfugij cauſam ſciſcitatur. Falluntur Græcæ exſcriptiones,dum indicant Iuditham nocte allocutam fuiſſe Holofernem, vt probauimus cap.præcedenti ad v.17. etſi in textu Gręco dicatur, exeuntem Holofernem pręiſſe funalia, & accenſas lampades.

Et dixit illi Iudith: Sume verba ancillæ tuæ, quoniam ſi ſecutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rẽ faciet Dominus tecum. Biblia Sixti ſic vertunt: *Suſcipe verba ſeruæ tuæ, & loquatur ancilla tua ad faciem tuam, & non annunciabo mendacium Domino meo in nocte hac. Et, ſi ſecutus fueris verba ancillæ tuæ;perfectè negotium faciet tecum Deus,& non decidet Dominus meus à ſtudijs ſuis.* Septuaginta, Biblia Complutenſia,& Regia, & Vatabl.nullo rei, exiguo verborũ diſcrimine, vertunt. Scilicet prudentiſſima Iuditha aſtutè auſpicatur orationem ſuam verbis,quæ ſpecie tenus ſignificant Holoferni proſpera quæque; ſed re vera alium ſenſum admittunt verba: prophetat.n.inſpirante Deo quem exitũ res habitura ſit. Vnde conſtat mentitam non fuiſſe his, & ſequentibus verbis. Quod docuit S. Auguſt.ſerm.229.cùm de ipſa ſic ait: *Non decuit pudicam mentiri, non intelligentibus dixit: perfecit actibus, quod promiſit Regi alto ſermone, imaginarijſque verbis blandita eſt.* Dixit autem Holoferni, *perfectam rem faciet Dominus tecum.* Id eſt, hoc periculoſum bellum Deus concludet illuſtri victoriã. Quod Holofernes intellexit de Hebræorum expugnatione; Iuditha verò de Holofernis cæde, & Aſſyriorum turpi fuga:perfectam enim victoriam reportarunt Hebręi de Aſsyrijs; non inchoatam,non imperfectam. Ita Carthuſianus, Serarius, Sanctius, Salianus,Tirinus. Idque tenentur aſſerere omnes,qui Iuditham à mendacio vindicant, quos ſuprà allegauimus. Bene notat Sanctius hîc,num.2.ambigua Iudithæ verba quàm ſimilia eſſe reſponſis, quæ priſca Oracula olim reddebant,vt conſtat ex Herodoto lib. 1.& Tullio lib.2. Diuinationis.

3. Vers. 4. Bibl. Sixt. Aug. Carth. Serar. Sanct. Salian. Tirin. Herodot. Tullius.

§. II.

Conſtantia humana quæ non feritur aduerſis nec ad graue periculum expalleſcit,à conſtantia in inconſtantiam degenerat.

HVmana conſtantia dura eſt in ærumnis, & intrepida ad pericula; non tamen eſt vſq; eò flectineſcia, vt inſenſibilis ſit. Aliud eſt humanum animum eſſe conſtantem aliud eſſe inſenſibilem, & ſaxeum. Seneca cuiuſdam periculi,nec magni quidem, quod perpeſſus fuerat, certiorem faciens ſuum Lucillum,ſic ſcribit, etſi Stoicus: *Senſi quemdam ictum animi,& ſine metu mutationem,quam inſolita rei nouitas,ſimul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, ſed de illo,in quem ius fortuna perdidit; huius quoque ferietur animus,mutabitur color,* Itaque Stoicus ſtupor,cuius laus eſt in inſenſibilitate, quæ fabricat homines,in quos nullum habet fortuna ius: feritur aduerſis,& expalleſcit ad grandem calamitatem. Nam vir fortis, & paratiſſimus ſanguinem ſuũ fundere,percellitur periculo vulneris dandi, aut excipiẽdi,& colorem mutat:homo enim eſt,& conſtãtiã humanâ præditus, non bruta, & lapidea. Magnus vir Abraham iubetur mactare dilectum Iſaacum, ſe-

4. Sen. epiſt. 58. Conſtantia non eſt inſenſilis.

necta-

nectutis filium: vnigenitum heredem tanti census,
spem nobilissimæ,& numerosissimę posteritatis. Iam
Abrahamus struxerat rogum, ligauerat spontaneam
victimam, strinxerat pugionem, & dexteram leuauit
ad sæuum ictum; quò non tam iugularet filium, quã
paternum animum cruentaret. Tunc intrepidam
Abrabami audaciam Angelus cohibet, sistitque la-
5. mentabile facinus; & vile pecus pro pretioso Isaaco
Zeno Ver. offertur mactandum. Ad quod spectaculum atten-
ferm 1. de dens Zeno Veronensis sic ait: *A filio ad A<num trã-*
Abrahamo *stulit dexteram semper latus, & gaudens. Nec muta-*
tus est vultus eius, cum esset victima commutata. Stu-
por hic est, an virtus? Humanę constantiæ fastigium
videtur excedere tam intrepida cõstantia. Filium iu-
gulare parat,& lætus? iugulum petere satagit? nec ex-
pallescit ad ictum? nec cõmouetur ad filii dilecti vi-
tam inopinatè restitutam, ne dicam ad filii resurre-
ctionem? Exaggeratior encomiastes videtur Zeno
Rhetoricęque pigmentis vti;& dum Abrahami con-
stantiam exaggerat, sensilem constantiam negare vi-
detur. Nã in tanto facinore intrepida constantia non
videretur constantia, sed stupor. Itaq; ab excessu con-
stantiæ, humana constantia non esset, sed inconstãtia.
Expallescere.n. ad tam horrendum facinus perperrã-
dum non esset timor, sed naturalis affectio. Negat es-
se hominem qui passiones humanas illi negat. Forti-
tudò intrepida est, insensibilis non est, vnde nimia cõ-
stantia argueretur incõstantiæ. Non nego Abrahamo
constantiam laudatissimam, (procul calumnia:) Sed
insensilem constantiam nego. Tenerè.n. affectus erat
in filium:& in tanta constantiâ verisimile est aliquas
affectionis notas edidisse, quę & constantiã non ex-
tenuarent,& augerent eiusdem constantiæ meritum.
Nã ad tantũ facinus tantisper commoueri, *non esset*
timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi.

Iob, Iob inquam, patientiæ idea, & tolerantiæ me-
ta; non ęneus, sed carneus fuit, auditisque tot calami-
tatibus: *Surrexit Iob, & scidit vestimenta sua.* Iob. 1.
v. 20. Hoc dedit doloris indicium, ne insensilis puta-
Zeno Ver. retur: non deliquit labijs suis, vt constantiæ virtus sũ-
fer. de Iob. ptuosiùs eluceret: *Hinc Iob alta fidei radice robustus,*
tot nuncijs lugubribus tunditur, nec mouetur, ait S. Ze-
no Veronensis. Quâ homo erat, tunsionibus quati-
tur; quâ constans, stat flectinescius, nec à virtute mo-
uetur. Vel patientissimus Iob, lugubres dolores edit
sensus, ne putetur virtus insensilis. Sublimior constã-
tia, *Tunditur, nec mouetur.*

6. Tertullian. sic altè in morte Socratis philosopha-
Tert. l. de anima, cap. 1. tus est, expendens inconcussam Socratis æquanimi-
tatem, dum nefandorum criminum reus, fortassis ab
inuidia, damnatur: *iam* (verba sunt Tertull.) *sacro na-*
uigio regresso, iam cicutis damnationis exhaustis, iam
Nimia constantia est in constantiæ rea. *morte præsente. Quamuis enim placida, atque tran-*
quilla; quam nec coniugis fletus statim viduæ, nec libe-
rorum conspectus exinde pupillorum, lege pietatis in-
flexerat: vel in hoc tamen mota, ne moueretur. (Nota
verba, quæ ingeniosè subiecit: *Ipsa constantia concus-*
sa est aduersus inconstantiæ concussionem. Ac si dicat
Tertul. Cùm adessent tot, tantæq; causę dignissimæ,
quæ iure sensum, & perturbationem extorquerent à
Socrate. Aderat.n. infamis damnationis reatus, fletus
charæ vxoris, iam iam viduæ, lacrymulæ, & vagitus
filiorum statim pupillorum, aderat horribilis mortis
imago: Et tamen Socrates tranquillus erat, & incon-
cussus, animo, vt olim, quieto,& placito. Credite mi-
hi, inquit Tertullianus, quod hæc mira Socratis æ-
quanimitas non est constantia: Nam tantum pericu-
lum debuit eius animum tantillum inflectere, & ille
debuit humanum, quid experiri. Vnde tam magna-
nimis constantia concussa est ab ipsa nimiæ constan-
tiæ magnanimitate. Et quia nimia constantia erat,&
excedens constantiam humanam, degenerauit in in-
constantiam. *En estar tan intrepido en tan gran peli-*
gro no fue consiguientemente constante en el se de hombre.
Porrò humana constantia, quia humana est aliquan-
tulum debet tangi periculis,& moueri aduersis; alio-
qui humana non esset. Vnde tanta Socratis æquani-
mitas defecit in inconstantiam,& ab ipsâ constantiâ
concussa est. Tunc.n. Socratem timere, *non esset ti-*
mor, ait Seneca, *sed naturalis affectio inexpugnabilis* Seneca.
rationi. Vnde tanta constantia Socratis aut ficta fuit,
aut inconstantię damnatur; & constantia inconstans
iure dicitur à Tertulliano. Nec humana constãtia est,
quæ semper est eadem,& nũquam alia pro opportu-
nitate occasionis, aut periculi magnitudine. Experiri Septi. l. de
debet elogium illud Septimij, Pauoni cantatũ: *Pauo* Pallio, c. 3.
pluma vestis, nunquam ipsa, semper alia: et si semper ip-
sa quando alia. Constantia enim seuerior semper est
ipsa etiam quando est alia, occasione, aut periculo id
exigente. Quod in Christo notare licet.

Christus Deus, quia constabat diuinitate, constans 7. Constantia
erat Deitatis vigore; qui infinitè excedebat magnani- non est in-
mitatem Abrabami,& Socratis: & tamen ad amici sensilis.
mortem, ad lacrymas sororum, & astantium Iudęo-
rum, Ioan. 11. v. 33. *Infremuit spiritu, & turbauit se-* Ioan.
metipsum. Vsque adeò grauiter tulit amici mortem,
& flebiles sororum eiulatus, vt affectum inbibens,
suũ sensum velut increpuerit? Signatè id dixit Theo-
phylactus elegantibus verbis, ne dicam, audacibus; ita
locum Ioannis commentans: *Dominus infremuit in*
affectionem spiritu. Quia enim contristatus fuit, homo
enim erat verè; & vt credibilis esset humana natura,
permisit illi proprium operari: & asperè tractat car-
nem, increpatque eam spiritus sancti virtute, itaq; ca-
ro non ferens increpationem, turbatur, & fremit, & cũ
mærore pugnat. Scilicet Christus Dominus præditus
sublimi constantiâ, & tota Dei magnanimitate ful-
tus, vsque adeò afficitur humano sensu, vt à diuinita-
te ferè increparetur caro (ex mente Theophylacti) ne
teneritudinem affectus eiulatu exprimeret? Pudor
est expendere verba Theophylacti, quia valdè exag-
gerant sensum humanitatis Christi, cùm asserat diui-
na increpatione indiguisse, ne nimium afficeretur cõ-
passione rei lacrymabilis: (Non approbo, sed refero
Theophylacti commentationem, quæ vulgò non ap-
probatur;) & tamen Christus constantiæ vigore an-
tecellebat. Vnde humana constantia scit flecti sensi-
bus rerum. Quin eiusmodi sensus non minuit, sed cõ-
plet constantiam; quæ concutitur ab excessu constã-
tiæ, & desciscit in inconstantiam. Ergo Achior for- Iudith.
tissimus Ammonitarum Dux, constanter pallescit
ad Holofernianas iras vel Stoico stupori horribiles,
vt traditur cap. 5. v. 5. & Iuditha hic vers. 1. consimili
affectu quatitur.

---

§. III.

Timor tacitè prodit, quem prudens securitas
timendum facit.

PRęclara Theodorici regis laus est, quam elegan- 8.
ter deprędicat Sidonius Appollinaris lib. 1. epist. Sid. Appol.
2. Theodoricus, inquit, *Timet timere.* Regia planè
virtus,& generoso principe digna. Nec minus gene-
rosum foret, si dixisset: *Timet timere*: magnus.n. vir
meritò debet timere ipsum timorem: nam qui ali- Time ti-
quid timet prodit suam imbecillitatem, & planè de- mere.
monstrat quà possit subrui,& vinci. Animos & vires
dat hosti, qui indice metu, illi tacitè prodit qua parte
debilis sit, & superari valeat. Bellè de eodem Rege
ait idem Sidonius Appollinaris de ludicris eius pu- Appolin.
gnis: *In bonis tactibus tacet, in malis ridet.* Prudenter
ridet in iactu infelici, ne quis pręsumat suo infelici
iactu posse, inquietare, & perturbare pacatam Regũ
maiestatem. Multis timendi accersit causas, timere
posse pluribus, ostendisse suum timorem, timenda at-
tulit, qui securi forent, nisi indicassent suum metum,
quo se produnt,& contemptui, & obuię expugnatio-
ni,

ni, se exponit. Generosum securitatis genus est, quasi
securum se gerere: nec indicare quid ęgrè feras, quid
contumeliosum repures. Non desit tibi vnquam viri
fortis securitas, cum dissimulata cautelâ metuentis.
Cautela securitatem procurat; ostentata securitas
securitatem facit. Esto dissimulanter cautus, vt sis
perperam securus.

9. Dauid Ps. 80. v. 6. *Testimonium in Ioseph posuit il-*
Psal. *lud: cùm exiret de terra Aegypti, linguam, quam non*
nouerat, audiuit. Multas expositiones patitur sentētia
huius versiculi, inuitè, an sponte, hic nō tracto. Quid
est Iosephum virum principem, & prudentem, positu
fuisse in testimonium, dum audit, & exaudit linguā,
quam non nouerat Profectò dum Putiphari seruie-
bat, dum in carcere squalebat, dum in principatu ful-
gebat, ipse Hebræus, saltem semibarbarè loquebatur,
Ioseph. & intelligebat linguam Ægyptiacam. Quis hoc dubi-
Lyra. tet? Præsertim si verum est quod ex Iosepho rerum
Iudaicarū Historiographo refert, nec improbat Ly-
ranus ibi, plura inquam, linguarum idiomata diuini-
tus Patriarchę Iosepho reuelata fuisse in Aegypto.
Quid ergo est, Iosephum audisse in Aegypto linguā,
quam non nouerat? Quidam viri docti apud Treue-
Treuet. tum: *Linguam, quam non nouerat audiuit*; id est, *lin-*
guam, quam nesciuerat, quam se audire, & percipere
Psal. *dissimulauerat, audisse & exaudisse*. Iuxta illud Ps. 37.
v. 15. *Factus sum sicut homo non audiens, & non habēs*
in ore suo redargutiones. Nempe Iosephus patriarcha
diuinâ & humanâ politiâ instructissimus, cùm in do-
mo Putipharis, procacissimæ vxoris amatoria verba,
dicta Aegyptiacâ linguâ audisset, dissimulabat exau-
disse, quasi non intelligeret peregrinum idioma, di-
uersissimum à patria lingua: cùm in carcere sordidus
alienigena, & infidei facinoris, reus, probra irrisiones
vinctorum, iactatas Aegyptiaca lingua audiret, *dis-*
Dissimulate audire iniurias, ne contemni posse videaris. *simulabat exaudisse*, quasi non perciperet, quod idio-
mate non suo dicebatur. Itē cùm in principatu nouus
homo, & nuper seruus, & è delicto stigmaticus, glo-
riosę fulgebat, necesse fuit multa pati ab inuidia pro-
cerum, à diuitum depauperatione, à vulgi licentia: at
ciuilissimus, & prudentissimus Iosephus *dissimulabat*
10. *exaudisse*, quod aduersus se audiebat peregrina lin-
gua iactatū, *linguam quam non nouerat, audiuit*, hoc
est, *dissimulabat exaudisse*. Hispanè dicimus. *Nuy bien*
lo entendia todo, aunque de las iniurias no se dio por
entendido. O solertissimum virum, qui etsi ęgrè (vt
par est) ferret contumelias Aegyptiorum, & timeret
valdè Aegyptiorum maledictis impeti; tamē pruden-
ter dissimulabat intellectum, ne offendi posse contu-
melijs indicaret, & ita licentiam, aut audaciam face-
ret Aegyptijs ipsius exprobandi, & inuitiandi contu-
meliis. Quod sententiosè aduertit Seneca: *Verendum*
Sen. ep. 14. *est*, inquit *ne in contemptum nos inuidiæ timor trans-*
ferat: ne dum calcari nolumus, videamur posse calca-
ri. Quid illustrius? Scilicet Iosephus prudenter dis-
simulat se audire Aegyptiacas contumelias, & con-
temptum, vulgi contemnit: nam si palā timeret con-
temptum, videretur posse contemni, & sui contēnen-
di licentiā faceret vulgari temeritati: Hinc vulgò sto-
lidissimus censetur Holofernes, qui hic v. 2. publicat
se contēni ab imbelli & meticuloso populo Hebræo-
Iudith. rum. Vnde se prodit, & contemni se posse indicat: *Et*
dum calcari voluit, videtur posse calcari. Ipse se præ-
maturę contemnit, qui se posse contemni putat: Et
contemptu dignus est (vt nunc Holofernes) qui pub-
licat se contemni posse.

11. Gen. 2. v. 2. dicitur: *Et requieuit die septimo ab vni-*
Gen. *uerso opere quod patrarat*. Deusne is est, qui operando
laboret? Procul à Deo labor, à quo lōgè absunt labo-
ris appēdices, fatigatio, & lassitudo. Hinc audet Pro-
Ierem. pheta Deo laborem adscribere: *Laboraui sustinēs*, ait
Laborare est Principis natura. in persona Dei Ieremias c. 6. v. 11. Planè videtur de-
trahere laudem, requiei inopia, & vel laboris nomen.
Nam si Deus proponatur laboris capax, & labori ob-
noxius, præsumet mortalium temeritas Deū inquie-
tare, & fatigare sustinentiæ laboribus. Vnde Latinus
Pacatus animaduertens suum Theodosium Impera- Pacatus.
torum laudatissimum, tot curis angi, tot excursioni-
bus fatigari, tot barbarorum preliis inquietari, sic fa-
tus est in Panegyri ad eundem: *Quidquid homines vo-*
camus laborem, vestra natura est; ô Imperator. Ac si
necessaria cautela vereatur Panegyrista, ne si homi-
nes aduertant obnoxios esse laboribus magnanimos
Principes, inde deuenustetur Theodosij Imperatoris
gloria, & detur licentia humanæ audaciæ illum am-
pliùs fatigandi; consultè ergo admonet, eiusmodi cu-
ras, & pericula esse naturam Imperatorum, non sub-
ditorū industriam, seu malitiam. Quasi dicat, Nemo
hinc audeat magnū Principē fatigare laboribus: quia
vita Imperatoris labor est, laboribus viuit, laboribus
regnat, laboribus vincit, ouat, triumphat. Desinet esse
Imperator, si desinit laborare: & qui Principem ma-
gnanimum pręsumit laboribus vexare, addit ad na-
turam & vitam Imperatoris, quæ laboribus constat:
Quidquid homines vocamus labores, vestra natura est.

Christi Dei conciues audientes eius doctrinam, &
grandiora miracula, sic furore insaniunt ab inuidia, 12.
vel odio, vt omnes cateruatim adglomerati aduer-
sus eum insurgerent, & violenter eiectum extra vr-
bem, intērent ipsum è montis supercilio præcipitare,
Ipse autem transiens per medium illorum ibat. Lucæ Luc.
4. v. 20. Ibat, inquam, inter conuitia, & contumelias,
& pericula; & per medios hostes sine vlla fuga sine
vlla festinatione securus, (ait ibi Maldon.) Et Hugo; Hug.
Ibat per mansuetudinem. *Factus sum sicut homo non* Psal.
audiens, & nō habens in ore suo redargutiones. Audis Timent hostes non timentem.
Saluatorem ita sereno vultu, impauido incessu, intre-
pido animo ire per medios hostes, ac si non audiret
contumelias, nec videret pręcipitationis periculum?
Sic confregit & debilitauit inimicos conciuium im-
petus, vt à constantia euaserit miraculosè inoffensus
intrepido animo securus. Imò eundi securitate, & fi-
ducia magnanimitatis, sic debilitauit Nazarenorum
audaciam, vt eo incolumi relicto, stuperent sic se ab
euntis serenitate contemni: *Ne tantulū quidem Bar-*
baræ nationes (verba sunt Mamettini ad suum Maxi-
mianum Augustum) *audēt animos attollere, quod vos* Claud. Mamert.
in interiora Imperij vestri secesseritis. Quinimo iā 13.
magis in vobis fiduciam pertimescunt, & quòd se con-
temni sentiunt, cùm relinquuntur. Nempe Nazareni
ciues, cùm barbarica audacia irruere attentant in sū-
mum Regem Christum Deum, magis pertimescunt,
& à facinore desistunt, aduertentes fiduciam, & secu-
ritatem, qua ipse it inter medios hostes; *Transiēs per*
medium illorum ibat. Et dū intrepidus & securus per
medium illorum it impauido incessu, stupent se con-
temni, & *fiduciam pertimescunt*. Viri n. magnanimi
securitas in periculis aduersarios terret, & dum for-
titer contemnuntur, imbecillè expauescunt: timentq;
non timentem, & timentem contemnunt.

Profectò arma indicia sunt timoris: nam hostem 14.
quem metus armat, exarmat securitas, Armat Iudas
validam cohortem aduersus Iesum, vt in illū irruens,
vi & armis, tradat hostibus. At discipuli contrà ar- Luc.
mantur, & Saluatori dicunt: *Domine ecce duo gladij*
hic. At ille dixit eis; Satis est, Lucę 22. v. 38. Quasi di-
cat Iesus; vel duo tantùm gladii impedimēta sunt ad
victoriam: *An putas quia non possum rogare Patrem*
meum, et exhibebit mihi modò plusquam duodecim le-
giones Angelorum? Matt. 26. v. 53. Tunc solus, & iner-
mis occurrit armatę cohorti, & intrepidus: *Processit*, Matth.
& dixit eis: Quem quæritis, &c. Vt ergo dixit: Ego Ioan.
sum abierunt retrorsum, & ceciderunt in terrā. Ioan.
18. v. 4. Opportunè Cassiodor. aliorsum dixit *Tutius*
tunc defendit regnum, quando arma deposuit. Nempe Cassiod. l. 3 Var. ep. 1.
hostium armatas cohortes non deuincit Christus di-
scipulorum gladijs, neque Angelorum legionibus, sed
cùm depositis armis procedit securus, incedit intre-
pidus; tunc, tunc inquam sponte corruunt hostes, se-
curitatis, & potentiæ miraculo diuinitus consterna-

ti, cā-

ti, cadunt armatæ coh ortes, exarmati, & securi hostis pauore. Nam metus lenocinatur aduersario, & præmaturè vincit in mente, mox vincendum in palæstra.

15. *Vrbe non est muris cingenda: & quare.*
Vetus disceptatio est, an vrbes cingendæ sint muris, au pręstat apertas, & obuias relinquere? Nam vrbes muratæ animos hostium attollunt; quippe quas ciuium timor murauit: apertas verò, & vndecumque expositas hostium incursionibus, non insanæ saxorũ moles, sed pugnax ciuium valentia tuetur, quæ tantâ animositatis fiduciâ erigitur, vt vndequaque peruiis domibus lacessat hostes, quos mœnia timent. Hic Spartanorum fastus fuit: Vnde cùm Romanorũ Senatus attentaret reconcinnare Romana mœnia, quæ iniuria bellorum, & temporum, semidiruta ferè iacebant, his verbis Senatum cohibet Cassiodorus; *Absit*
Cassiodor. li. 2. dist. 18.
vt nostris temporibus vrbs illa (Roma inquam) *muris videatur protegi, quam constat gẽtibus vel sola opinione fuisse terrori. Ita enim de diuino speramus auxilio, vt quæ semper fuit libera, nullius inclusionis decoloretur iniuria.* Ne videlicet metus prodat vrbem, quæ fastu securitatis Orbi metũ incussit. Patulis vijs prouitet hostem, cuius hostilem temeritatem auita & intrepida Romæ securitas, tot triumphis comprobata, longè à finibus arcebat. Hostis audebit inuadere ciues, quos timor mœnijs inclusit. Vrbs enim meliùs muratur à timore hostis; sed hostibus timori est peruia ciuitas, ciuium pugnaci hostilitati meliùs murata, quàm inertibus mœnium molibus. Faciliùs & feliciùs vincit, qui sui metu hostem superat.

---

§. IV.

Veritas tanquam subornata recusatur, inhonestè constupratur; atrociter interficitur, & viuit; imperat, & Virgo est.

16. *Mendaciũ prosperum & generosum habetur. Tert.*
MEndacium rationalis naturæ probrum est, linguę contumelia, discordiarum leno, iurgiorũ origo, & societatis humanæ perniciosa pestis; naturã culpat, vitiat commercia, euertit politiam. Nihilominus in tantâ infelicitate essentiæ: *Error prosper* appellatur à Tertul. lib. de Anima, ca. 2. & nonnulli habere dicuntur in *excogitandis, instruendisq; erroribus felicitatem*, lib. 2. de præscript. ca. 39. Et quod mirere magis *Falsum generosum* esse publicatur, eodem lib. de Anima, c. 28. Sic generosè de errore existimarunt quidam, quos malè asturus, & bene salsus Dæmon subornauit: nam *Diabolus à primordio mendax est, et si quem hominem de suo subornauit*, lib. aduersus Praxeam, c. 1. En mendacium felix, prospetum, generosum, ne dicam verum: vsque eò enim falsitas æmulatur veritatem, vt ab ea suffuretur eius nobilitatem, & credibilitatem, & quidquid generosum in eâ est, relinquens tamen non bonam veritatis fortunam, quæ tam fausta mendacio est, quàm veritati infesta.

Porrò veritas *vndique oculata est*, teste Ruperto, &
17. *Rupert. l. 1. in Ioan. Clem. Alc. Adhort. ad Gent.*
vt cæca tractatur. *Sol anima* dicitur à Clem. Alex. & caliginibus obtenebratur, vt mera nox. Fortis prædicatur lib. 3. Esdræ c. 3. v. 13. sed iam imbecilla est. Veritas amuletum est, teste Ambrosio, & quasi esset venenata, nemo non nauseat ad veritatem. *Vera animæ essentia est*, ait Stromatæus, & vt inimica, inuitiatur,
Veritatis multa epitheta. Esdræ. Ambros. in c. 10. Luc. Clem. Alc. 6. Strom. Tertull. de Præscrip. c. 35. Naz.
culpatur, infestatur. *Regina veritas est*, apud Clem. Alex. & tamen non imperat, sed ancillatur, & seruit. *Deus veritas est*, Ioan. c. 14. v. 6. quin & Deus *ex veritate est* 6. Strom. Quid generosius? quid augustius? At nulla eius religio iam est, sed vbique cõtemnitur, profanatur, blasphematur. Veritas *vbique occupare principatum dicitur* à Tertull. & nusquam imperare videtur apud homines; imò vbique rea est, vbiq; impetitur vbique Mattyr est. Sic eam appellasse videtur Nazi:nz. Oratione in laudem Neronis, quem vocat *Athletam veritatis, & veritatis Martyrem*, quasi nõ tam ipse, quàm ipsa veritas Martyrium faciat, nã in aliorum martyriis Fides tentatur, in aliis Castitas patitur, in aliis Religio: hic autem veritas ipsa persecutionem patitur; & tortorum sæuitiam, & Principum tyrannidem. Pancis dabo contumelias, & cruciatus, quibus dehonestatur, & impetitur sanctissima Veritas. Nec miror tanta pati, quippe *Cum odio sui cœpit* 18.
simul veritas, atque apparuit inimica esse. Verba sunt *Tert. Apol. cap. 7.*
Tertulliani. Quod autẽ est odiosum, multa patiatur necesse est. Itaq; multorum criminum fit veritas rea, at sciat, qui veritatem accusat, quòd Christum simul prodit, quod dixit Beda aiẽs: *Qui veritatis iura spernit, Christum qui est veritas, prodit*. Planè Iudas est, *Beda in c. 2. Luc.*
proditor est; qui veritatem prodit, Christum prodit, & Iudam ęmulatur. Et primò veritas falsitatis rea fit, & mendacij accusatur. S. Zeno Veron. inquit: *Iob verax est appellatus; at est vera veritas Dominus*: quasi *Zeno serm. de Iob.*
esset aliqua veritas, non vera sed falsitatis suspecta. Audacter dixit Tertul. lib. 1. aduersus Marcion. *Patet mendacio veritas*. Et S. Naz. orat. 2. in Iulianum, in *Est aliqua veritas vera*
fabulis reperit veritatẽ. Puro in solo inimico, & Veritatis sterili. *Siue hæc vera sint* (ait Nazianz.) *siue fabulosa, veritatem in figmentis obiter demonstrantia*: *Tert. Naz.*
Saltem veritatem falsatam dixit Philo lib. de Cherubin. *Mirum non est, quòd ab inimica falsitate patitur veritas.* Nam, vt ait Naz. orat. 1. *quidam beneuolentia,* *Phil.*
vel odio trahuntur, quibus affectibus veritas vt plurimùm labefactari, & surripi solet. Itaque veritas, vel à beneuolentia patitur. Quid non timeat ab odio, qui à beneuolentia impetitur? sed non est cur. Verũ timeat *Septi. lib. de anima, c. 56*
à mendacio, nam vt ait Septimius. *Corpora videbantur Pharaoni, & Aegyptijs Margicarum virgarum dracones, sed Moysi veritas mendacium deuorauit*.

Alia calumnia est, quòd veritas hæreticis faueat, 19.
hæreses armet, & degeneret in hęresim: Cùm hęreses *Tert. li. de præscript. aduers. Hęret. c. 36.*
à veritate originem habeant. Huic crimini satisfacit Tertul. inquiens: *Etiam de oliua nucleo mitis, & optima, & necessaria, asper Oleaster exoritur, de papauere ficu gratissima & suauissima ventosa, & sana caprificus exoritur, ita & hæreses de nostro fructificauerunt, non nostra: degeneres veritatis grano, et mendacio syluestres*. Dein *veritati nemo præscribere potest*. ait Septimius lib. de Virg. Velandis, ca. 1. & tamen menda- *Quo modo veritas errorum origo dicatur. Septim.*
cium præscribit aduersùs veritatem. Præterea ac si veritas insufficiens foret ad faciendam fidem, probitas dicentis adiutrix veritatis adsciscitur: Vnde Christianus dicitur *Integrator Veritatis*. Itaq; Christianus *Vir probus integrator veritatis dicitur. Tert. Apol. adu. Gentes.*
sanctè viuens à vita inculpata integrat veritatẽ, quasi veritas egeat supplemento morum & fulcris probitatis, vt credatur, quę magna veri cõtumelia est. Adde quod inibi Philosophus, seu Rhetor dicitur, *Interpolator Veritatis*. Quasi veritas indigeat lenocinio, & præstigijs eloquentiæ, vt ex artificio Rhetorices potiùs quàm ex inelaborata sinceritate credatur.

Nec silentio prętereundum est aliud veritatis pro- 20.
brum, nempe quòd publicè venditur. O quãtulo pre- *Basil. Seleu. Orat. 38.*
tio venditur veritas, & emitur mendacium! *Veritatem nundinantes*, inquit Basil. Seleuc. Et quidem veritas, qui incorruptus Iudex est, muneribus corrumpi dicitur, lib. de anima, cap. 2. *Vera quaque aut aliunde commendant, aut aliorsum subornant*. Vnde non mi- *Veritatem nundinari, & recusare. Tert.*
ror quòd veritas recusetur: nam *recusata veritas* legitur in Tertulliano. Vbinam, non satis memorię hæsit, sed memini me legisse: & lib. de Cultu femin. c. 1. dicitur Deus *Veritatis Præses*. Nimirum sicut pro re *Veritatis Præses.*
politica, aut bellica, aut Indica specialia consilia, aut Senatus instituuntur, in quibus consultissimi Senatores adstant, quib. præest suus Præses: sic institutum est consiliũ pro re veritatis, cui Deus ipse pręest. Ad hęc prætea præfatas contumelias, & cruciatus *Veneficia* passa est veritas, lib. de anima ca. 2. Vnde veneficiis, & præstigiis corrupta dicitur. O venefi[c]as falsitatis ar- *Veritas Virgo, à falso constupratur.*
tes! Planè veritas Virgo est, nisi alius est sensus illius sententiæ. *Veritatis Virgo*, lib. de pudicitia, c. 18. Sed Apolog. c. 46. *Nescio quis impudens veritatẽ adulte-*
rat,

Philo li. de Agric.3. Strom. rat,& à turbulentis Sophistarum litibus *adulteratam veritatem*, audio apud Philonem, Stromat. *Qui veritatem adulterant, corrumpunt, vel potius defodiunt*. Ecce sepelitur veritas. An adhuc viua, an post mortem? Septimius appellat Marcionem, *Veritatis interfectorem*. O quanta olim, & hodie patitur veritas! Id

Septem.l.3. contra Marc. Chri. Ith. disce in Achiore c.5.v.5. qui ex quo dixit Holoferni: *Dicam veritatem, & non egredietur verbum falsum de ore meo*, atrociter tractatur ipse, multò atrociùs

Iudith. veritas, quæ mox contemnitur, irridetur, expuitur, exsibilatur exterminatur, adulteratur, proditur, & peracerbum martyriũ perpessa est. Sed veritas de funere vegetior surgit, resurgit de morte viuacior, de subornatione iustior, de stupro virginior, & à seipsa secura ridet hostes, vt videre licet in Iuditha hic v.4. & sequentibus. Quę verba mendacii arguuntur à nõnullis, à nobis autem seriò vindicantur à mendacio.

§. V.

Minus nobis mentitur, qui mentitur sæpius:

21. QVi identidẽ mentitur, nec saltem apparenter vera fatur, crebro mendacio adeò sibi eleuauit fidem, vt saltem verum sit, verum nõ esse id, quod dicit, nam fallacia frequens, fallacia vix est, aut planè non est? Et sanè ferè neminẽ fallit nemo enim credit homini mentiri solito. Mentitur quidem, sed nemini fermè mentitur. Eiusmodi falsum sermonem potius appella semimendaciũ. Ego sanè illud plenè mendacium nomino, quod homo alioqui mentiri insolitus, & dignus fide, eo artificio cõpositum profert, vt veritatem mentiri videatur. Seriò disputat Tertul., cum

Plato. Platone afferente sensus nostros mentiri. Rationes,

Tertul.l. de quibus innixus Plato id affirmabat, excipe à Tertull.

Anim.c.17 *Mendacium visus obiectur, quod visus remos in aqua*

Minus no- *inflexos, vel infractos adseuerat aduersus conscientiam*

bis menti- *integritatis, quod turrem quadrangulatã de longinquo*

tur, qui mẽ- *rotundam persuadet, quod æqualissimam porticum an-*

titur sæpiu *gustiorem in vltimo infamet, quod cœlum tanta sublimitate suspensam mari iungat. Perinde auditus fallacia reus, vt cũ cæleste murmur putamus, & plaustrũ est: vel tonitru meditate pro certo de plaustro credimus sonitum. Sed odoratus, & gustus arguuntur, siquidem eadem vnguenta, eademq; vina posteriori quoque vsu depretiantur. Sic & tactus reprehenditur, siquidem eadẽ pauimenta manibus aspériora, pedibus leniora creduntur*. Argutè satis sensuum falsitates, & mendacia

22. posuit Tert., quibus sententiam Platonis adstruxerit. Quid ergo tamen euidentissimis experimentis respõdeat Tertul.? Ingenuè fatetur, aut ob similitudinem obiectorum, aut propter distãtiam, aut ob dispositionem mediij, sensus sæpè deludi. At obiecta non plenè tunc mentiuntur, quia semper id accidit, & constãter obiecta sic fallunt: nam semper remus inflexus & infractus in aquã videtur, semper quadrangulata turris è longinquo rotunda apparet, &c. quod enim semper fallit proprietate fallaciæ caret. Sic fatur, Tertullian. *Omnes itaque sensus exertentur, vel circumueniuntur ad tempus, vt proprietate fallaciæ careant*. Sensus, etsi videatur fallere dum tam crebrò nobis mentiuntur, proponentes rem aliter ac in se, tamen carent proprietate fallaciæ, cùm non semel aut iterum, sed constanter, eo tempore, eo loco, eã occasione, aut distantia fallant. Porrò qui absque artificio, & semper fallit, non plenè mentitur, cùm careat proprietate fallaciæ, potiùs enim videtur oppositum affirmare.

Syn. Nicę. Hinc do lucem loco elegantissimo Synodi Nicęnę

Mẽdaciom 2. Act. 3. vbi Gregor. quispiam hereticus, inter aliqua

non solum Catholicè dicta, versutè, & callidè specie synceræ ve-

veritati, sed ritatis suum errorem proposuerat in Concilio. Tunc

sibi opposi- Epiph. pro Concilio: contra Gregorium, sic loquitur

tum. in Concilio: *Sed vt verum dicam, mentiuntur hic hæretici: Mendacium, n. non modo veritati, sed et sibi ipsi*

Celada in Iudith,

contrarium est. Profundè quidem, sed difficile dictu! Mendacium enim planè veritati contrariatur, at sibi ipsi quomodo potest mendacium contrarium esse? Quid enim magis conforme mendacio, quã falsitas, & mẽdacium? at quod alicni maximè conforme est, quomodo contrarium illi est? & tamen dicitur à Cõcilio, *mendacium illud sibi ipsi cõtrarium*. Acutè quidem: nam illud mendacium dictum fuit à Gregorio illo, viro alioqui bene morato, & fide digno: & suum errorem ex Scripturis apparenter comprobante: ergo eiusmodi mendacium etiam sibi ipsi contrariatur: nã est mendacium apparenter verum, atque adeo non modò oppositum meracissimę veritati, sed etiam sibi ipsi, vt potè apparenti veritati. Vnde quò plus habet veritatis, plus opponitur sibi: mendacium autem dictum à viro alias fide digno, & mentiri insolito, non parum præ se fert veritatis. Vnde bellè dicitur: *Mendacium non modo veritati, sed sibi ipsi contrarium est*.

Mirè congruit in hanc meam coniecturam locus 24.

Psal. 36. v. 12. *Et mentita est iniquitas sibi*. Ex quo lo- Psal.

co S. Epiph. præfatam propositionem adstruit. Obser- Epist.

uat Lorinus quod si ad originale verbũ Hebræum, & Lorinus.

Græcum attendatur, illud *mentita est iniquitas*, signi- Sibi menti-

ficare, *conatum omnem exeruisse, et omnem artem ad-* tur, aliq

hibuisse. Itaque mendacium in quo conatus omnis, & mendaciũ.

omnis, ars, seu artificiũ adhibetur, vt specie tenus verum sit, non solũ mentitur veritatem, & ipsi opponitur: sed mentitur etiã ipsum mendacium, & mendax, & astuta iniquitas *mentita est sibi*; quia *mendacium non modo veritati, sed sibi ipsi contrarium est*. Vnde Iudith.

Achior sinceram promittit veritatem, aiens hic v.5. *Veritatem dicam, & non egredietur verbũ falsum ex ore meo*. Pollicetur se veram veritatem dicturum, nõ falsum mendacium, nam si homo esset gentilis, tamen non malè moratus, sed fide dignus mentiretur, mendacium, si nõ verax, saltem fide dignum dixisset: magisq; tunc mentiretur, quominùs alias mentitus est. Vides Iuditham hic v.4. verum dicere assuetam non mero mendacio, vt existimant plures, sed specie mendacij fidem hominum inuenisse?

§. VI.

Commentarius litteræ.

Vers.5. Viuit enim Nabuchodonosor rex terræ, & viuit virtus eius, quæ est in te ad correptionem omnium animarum errantium: quoniam non solum homines seruiunt illi per te, sed & bestiæ agri obtemperant illi.

VAtablus paulò explicatiùs hunc locum tradit, sic fatus: *Testor enim vitam regis totius terræ Nabuchodonosoris, & potentiam eius, qui te misit ad re-* 25.

stitutionem virorum omnium, nõ solum fore, vt homi- VERS. 5.

nes illi per te viuant; sed feræ quoque agrestes, & pecu- Vatabl.

des, volucresque cæli per potẽtiam tuam sub Nabuchodonosore, totiusque domus ipsius viuant imperio. Cæteræ versiones è Græco textu tantisper dissident. Lyranus, qui adhuc perstat in sentẽtia, quæ admittit Iuditham mentitam fuisse, vix (etsi anxiè conatur,) potest illam à periurio tueri. Quis enim hic non videat Lyra.

Iuditham planè iurauisse? quòd si mendacium iuramento affirmauit, egregiè peierauit, quod nemo af- Afferitur

ferere audet. Et quidem mihi certum est contra Ly- Iuditha à

ranum, Iuditham hic iurasse, dum ait: *Viuit Nabu-* periurio.

chodonosor Rex terræ, vel, vt est in textu Græco. *Te-* 26.

stor vitam regis terræ Nabuchodonosor. Ita sentit Carth.

Carthusianus, Serarius, Sanctius, Salianus, Tirinus Serar.

hic. Nam vt constat ex his, qui causas conscientiæ tra- Sanct.

ctant, dicere, Per meam, aut alterius vitam, planè Salia. Tirin.

Ee iura-

S. Thom. Sotus. Nau. Couarr. Alcozer. Suar. Leonard. Sanch. Sayro. Aragon. Azor. Emanuel.

iuramentum est. Ita S. Thom. 2.2, qu. 89. art. 6. Sotus lib. 8. de Iustitia qu. 5, art. 1, Nauar. in summa cap. 12. Couarr. de Pactis 1. p. Par. 1. num. 5. Alcozer in summa c. 15. Suarez Tractatu de Iuramento lib. 1. ca. 13. nu. 27. Leonardus Less. lib. 2. de Iustitia cap. 42. dub. 2. Thom. Sanch. in Decal. lib. 3. c. 2. n. 36. Sayro in Claui regia lib. 5. c. 2. n. 3. Pedraza in summa, in 2. precepto. Par. 1. Aragon. Azor, Emanuel allegati à Thoma Sanctio suprà (etsi Sà dicat id pendere ex intentione iurantis.) Ergo Inditha, aiens per vitam Nabuchodonosor, planè iurauit. Sicut etiam iurauit Ioseph, Gen. 42. v. 15. cùm dixit fratribus suis: *Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat, &c.*

27. Quod verò attinet ad iuramenti veritatem parum negotij facessit. Tum quia nemo pius credet, sanctissimam Iuditham falsò iurauisse. Tum etiam quia planè verum asseruit. Nimirùm Iuditha dixit de Holoferne, quod vulgò circumferebatur, & quod res erat; videlicet Holofernem esse ducem strenuum, & Assyriorum virtutem, seu potentiam in illo sitã esse. Quòd adeò verũ erat, vt Bethulienses repugnare non valerent eius viribus. Idipsum expertæ sunt finitimæ prouinciæ. Addit Iuditha Holofernem à Nabuchodonosore missum ad correctionem animarum errantium, id est, ad vlciscendas iniurias, quas putabat Nabuchodonosor sibi illatas, vt habetur cap. 1. & 12. huius historiæ. Quod verò Imperatori suo subiugauerit prouincias, & ciuitates ad tributa, homines ad obsequium, pecora ad seruitium, & sarcinarum deportationem, liquidò constat ex hâc historiâ. Quod ergo est hic vel leue mendacium? Ita Carthus. Serar. Sanct. Salian. Tirin. Vnde necessarium non est, vt à periurio excusetur Iuditha, dicere cum Hug. & cum Lorich. Hadamario, cautè Iusiurandum simulasse.

Carth. Serar. Sanct. Salia. Tirin. Hugo. Lorich.

28. Iuramentũ per creaturas. Multò expeditior quæstio est, an per vitam Nabuchodonosoris iurare potuerit absque impietatis reatu: quia nonnisi per Deum potest concipi iuramentum, vt multis adstruit Serarius ad c. 13. qu. 7. Aio per creaturas, quatenus in eis, aliquid Dei effulget, posse iurari. Sic Ioseph, Geneseos 42. vers. 15. Iurat per salutem Pharaonis, & Eliseus 4. Reg. 2. *Viuit Dominus, & viuit anima tua* & alibi sæpe. Neque hunc iurisiurandi morem tollit Christus Deus, Matth. 5. v. 34. aiens: *Ego dico vobis, non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, &c.* vt doctè ibi probat Maldonatus; sed ne in vanum omnino iuretur, neque per Deum, neque per creaturas, in quibus aliquid Dei elucet. In regia autẽ potestate, summa Dei potestas maximè eminet. Imò inde probatur in more positum apud Hebreos (sicut fuit etiã apud gentes) per creaturas iurare, siquidem Christus seriò admonet, ne in vanum per creaturas iurent. Frustrà rem notissimam probarem ex auctoribus, qui casus conscientiæ tractant. Et apud Christianos solenne est concipere iuramenta per Regis vitam, per salutem charorum: quę iuramenta (si ritè fiant) damnabit nemo, nisi qui sentiat cum Caluino, & Luthero. Super quâ re legi potest Maldonat. suprà.

Gen. 4. Reg. Matth. Maldon. Caluin. Luther. Maldon.

VERS. 6.
29. *Virtus* Nabuchodonosoris dicitur esse in Holoferne, vel *potentia*, vt habetur in textu Græco; nam *virtus* in scripturis sumitur pro potentia seu robore exercitus, vt sępe notauimus. Hoc non tam dicendum erat, quàm non omittendum.

Nunciatur enim animi tui industria omnibus gentibus, & indicatum est omni seculo, quoniam tu solus bonus, & potens es in omni regno eius, & disciplina tua omnibus prouincijs prædicatur. Septuaginta, Biblia Complutensia, Regia, & Sixtiana exiguam lucem afferunt huic versiculo. Vatablus sic eum exscribit: *Nam sapientiam tuam, & calliditatem animi tui nos audiuimus, totaque terra diuulgatum est te solum esse eximium in omni regno, scientiaque præstantem, & disciplina militari admirandum.* Hæc verba expeditiùs possent excusare à mendacio Iuditham: ipsa enim tantùm refert, quod fama prædicabat de Holoferne. Dicit autem Holofernianæ peritiæ in re militari famam volitasse per omnes gentes, & percrebruisse omni seculo: aut per hyperbolem id dicit Iuditha, vel id potius vulgò ferebatur. Ita Lyra, & Carthusianus. Nempe. *Tu fama es celebre per todo el mundo.* Aut sensus est non hyperbolicus; nempe famam Holofernis diuulgatam esse per omnem terrã illam, quam debellauerat Holofernes; cuius nomen celebre fuit in omni seculo illo; id est, non solum nũc sed etiam multò ante Holofernes notus erat famâ, quę longè lateque celebrauerat ipsius res gestas. Carthusianus illud *in omni seculo*, interpretatur, *in omni terra* per hyperbolem: at seculum non est res loci, se temporis. Hispanè diceremus. *La fama de Holofernes fue celebre en todo aquel siglo.*

Vatabl.

Quoniam tu solus bonus, & potens es in omni regno eius. Cùm autem eum esse *bonum* dicit non intelligit iustum esse & sanctum, sed eximium & strenuum ducem, nam qui præcellit in qualibet arte, etiã apud Latinissimos, *bonus* dicitur. Exempla obuia sunt apud profanos. Et Actorum 26. v. 25. alloquens S. Paulus scelestissimum Præfectum, qui illum arguebat insaniæ: *Non insanio* (inquit) *optimo Feste.* Dicitur autem Holofernes solus bonus, & potens in omni regno Nabuchodonosoris: quia præ omnibus Assyriæ dynastis electus est ad summum Assyriæ militiæ principatum. Benè aduertit Salianus pro τὸ *bonus*, Græcè scribi ἀγαθὸς id est, fortis, Quasi dicat; Tu solus fortissimus, & princeps militiæ Assyriorum. Ergo sapienter Holoferni blanditur Iuditha, vt illius beneuolentiam conciliet. Quam appetat mortalium ambitio solitudinem in dignitate, aliàs multis tradimus. 30.

Actor. Salian.

Nec hoc latet, quod locutus est Achior: nec illud ignoratur, quod ei iusseris euenire. Plura dixit Achior Ammonitarum Princeps suprà ca. 5. ad quæ ergo ex eorum dictis referenda sunt verba Iudithæ? Verosimilius videtur ex contextu, allusisse ad id quod dixit cap. illo 5. versu 24. scilicet Hebræam gentem, si offensum habeat Deum suum, facillimo negotio subiugari, & euerti. Nam mox ostendit Iuditha offensum esse Israelitis: si quidem ait: VERS. 7.

Iudith.

Constat enim Deum nostrum sic peccatis offensum, vt mandauerit per Prophetas suos ad populum, quod tradat eum pro peccatis suis. Hinc rursus Iuditha mendacij arguitur à Lyrano. Nam suprà c. 8. vers. 18. dixerat, Bethulienses immunes esse à delictis; hîc verò ait, ita offendisse Deum, vt per Prophetarum oracula destinatus sit populus ad direptionem. Quod euentus demonstrauit esse falsum. At qui Iuditham vel à suspicione mẽdacij asserere cupiunt, haud difficulter eam excusant. Nam planè ambiguus est sermo. Verum enim dixit, quòd etsi Bethulienses non sint tunc secuti delicta patrum suorum, vt pote immunes ab Idololatriæ reatu, vt dicitur c. 8. At hic dicuntur offendisse Deum, quia plura peccata perpetrarunt, quæ ipsa Iuditha cap. illo 8. reprehendit, & c. 7. latiùs traduntur in textu Græco. Neque verosimile est saltem aliquos è numeroso populo, non offendisse Deũ. Dixit autem Prophetas Dei nomine comminatos fuisse diram cladem, cùm offenderint Deum, vt constat ex Leuit. 26. à v. 17. Deuter. 28. v. 15. Et pleni sunt libri Prophetarum eiusmodi minis, quas sæpe suo malo expertus est Hebræorum populus in captiuitatib. Assyriæ, & Babylonis, & ante has persæpe sub Iudicibus. Itaque Iuditha hic generaliter loquitur, quid cõminatus sit Deus: quod Holofernes intellexit de illo rerum articulo, verba Iudithę interpretãs ad suum placitũ. Debuisset autẽ diligentiùs sibi cauere à transfugę mellitis verbis, quibus sapienter decipiebatur. VERS. 8.

Lyra. Iudith. Leuit. Deut.

Et quoniam sciũt se offendisse Deum suum filij Israel, tremor tuus super ipsos est. Hæc verba verissima sunt, neque speciem habent vel leuis mendacioli. Nam cũ hæ Prophetarum minæ, quarum veritatem sæpe experti sunt, notissimæ essent Bethuliensibus: & ad hæc propria reatuum conscientiâ dirè accusentur, valdè VERS. 9.
31.

timent,

timent, nimióque pauore consternati sunt, certò existimantes Deum Israelis vlturum suas offensas per manum Holofernis, cuius horribile nomē anxiè trepidant. *Tremor tuus* dicitur, id est, quem de te conceperunt. Scitum est *timorem* ad animum spectare, *tremorem* verò ad corporis concussionem. Quis hęc notissima moretur? legi possunt interpretes Psalmorum, qui passim id obseruant. Biblia Gothica singulariter exscribunt: Vbi enim S. Hieronymus vertit: *Tremor tuus super ipsos est* sic habent: *Cor eorum mortuum super ipsos est*. Nimirum ingens pauor dicitur, *Cor mortuum*.

Bibl. Goth.

§. VII.

Lingua beneloqua est summum humanæ conuersationis Sacramentum.

32. Eccl. SApientis vox est: *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis in bono homine abundat.* Eccl.6.v.5. Quis n. charior, quàm qui mellitam habet linguam, dulcia loquens? hic dicitur *eucharis*, id est, gratiosus seu gratus cunctis conuictoribus. Porrò sicut obmurmurator sellitâ, & venenatâ linguâ excitat rixas, & iurgia, & omnium iras in se exacuit; ita lingua dulcis, & beneloqua gratias & amores omnium ad se conuertit. De diuino verbo humanâ carne induto, & inter homines conuersante, ait Euangelista Ioann.c.1.v.14. quod fuit *Plenū gratia, & veritatis*. Quid est, *Plenum gratia*? Communiter interpretes intelligunt omnes gratias, tam gratum facientes, quàm gratis datas, quibus Christus Deus vbertim exudauit. Præclarè Theophylactus existimat idem esse *plenum gratia* Christum fuisse, apud homines, ac dulci, & gratiosâ linguâ, & omnibus ore gratum fuisse, quibuscum agebat: *Plenum gratia et veritatis. Gratia quidem plenus secūdum quod sermo eius gratiosus erat: vt sic dicā iuxta Dauid: diffusa est gratia in labijs tuis. Et Euangelista: Admirabantur omnes super sermonibus gratia, quæ procedebant ex ore eius, & omnib. sanctis conferebat, prout congruebat eis.* Itaq; Christi gratia, cuius encomiastes factus est Euāgelista, & quam gratiæ plenitudinem appellat, est lingua eucharis seu gratiosa, quæ omnibus grata, & de omnibus benemerita Christū apud homines fecit *plenum gratia*, id est, dilectum conciuibus, & charū omnibus, & iure offensum nemini. Nā magna gratia, seu *plenitudo gratia* est apud homines oris gratia, & quæ hominem reddit in offensum conuictoribus, gratum contubernalibus, & cunctis gratiosum.

Ioan. — Psalm. 44. Theoph. — Marci 4.

33. Tert. lib. de Testi. animæ, c.2. Tertull. sic opportunè scribit: *Etiam quod Benedictio inter nos summum disciplina, & conuersationis sacramentum*, Benedico apud auctores bene Latinos, idem est, ac benè dicere: seu bona dicere; nempe qui bonâ & gratâ linguâ bona & grata loquitur, neminē verbis taxans, omnes eloquio laudans. Hæc ergo lingua eucharis, dicitur *summum conuersationis sacramentum*. Quid est summum Sacramentum: Enim verò Benedictio Sacramentum non est; quomodo potest esse summum Sacramentum? Verùm Tertullianus altè rem meditatus est. Profectò Ecclesiæ sacramenta à Christi institutione præbent auxiliarem gratiam ad euincendam aliquam difficultatem rebus innatam. Nimirum Confirmatio gratiam affert, quæ fidelem roboret aduersus persecutorum tyrānidem: Matrimonium & Ordo largitur gratias, quæ vtriusque status molestias alleuent, & animent ad euincendas difficultates ingenitas statui. At quid difficilius, quàm inoffensè conuersari cum hominibus, quos natura, studia, & mores, diuersissimos effinxerunt: quippe aliquibus placet, quod multis displicet, & quod huic adulatur, offendit alium. Ardua planè res inoffensè conuersari cum multis: & tamen nullum instituit Sacramentum ad superandam hanc difficultatē; planè nullum instituit; & iure quidem, nam Benedictio, seu beneloquentia quasi quoddam naturale Sacramentum est, quo naturalis fauor, seu gratia confertur ad tutò conuersandum cum hominibus: *Benedictio inter nos summum est Conuersationis Sacramentum.* Nam sicut Sacramentum ex opere operato (quod aiunt) gratiā confert; sic Beneloquentia quasi ex opere operato, & ferè supra beneloquentis meritum, conciliat gratiā communitatis, & parit communem beneuolentiam, quâ cōmunitati charus, & gratus efficitur: quia *Verbū dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis in bono homine abundat.* Nam homo qui aliorum vel publica vitia silentio tegit, & virtutes tantùm publicat arcanè quadam gratiā gratiā omnium aucupatur & dulcis linguę ingenio gratiosum, & charū se reddit omnibus, à conuersationis beneloquētia gratiam communitatis comparans, & arcano Benedictionis quasi Sacramēto, adeptus gratiam communitatis. Quam videtur amittere, qui vel leui verbulo offendit quempiam.

Lingua beneloqua est Sacramentum cōuersationis humanæ.

Dixerat Christus, Ioan.13.vers.21. Discipulis suis: Ego scio quos elegerim: sed vt adimpleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum, &c. Quibus verbis ferè palàm notauit Iudam. Et addit Euangelista: *Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me.* Christusne turbari potuit? quorsum se ipsum Christus turbat? S. Aug. *Quia proditorem tam fuerat expressurus, vt non lateret in cæteris, vt discerneretur à cæteris, ideo turbatus est Spiritu.* Scilicet Christo opus erat prodere proditorem suum, ne putaretur ipsum ignorasse proditionem. Dein, vt Iudæ innotesceret, nihil latere Christi scientiam item, vt à reprehensione flagitij meliora saperet. Adde Iudæ dictum publicandū fore non post multas horas; & nihilominus Christus Deus turbatus est, quia verbo præstringit quempiam contubernalem suum. Hæcne sufficiens causa, quæ turbet Saluatorem? Imò dignissima; nam Christi lingua eucharis, stillans mellita verba, aspero verbo notans vel Iudę delictum, veretur ne iurgia inter suos excitentur: & turbatur quia amaro verbo velut turbat suos; & quodammodò cauet, ne amittant specialem illam gratiam, seu fauorem, quem communicat Benedictio, quæ est *Conuersationis summum Sacramentum*. Gratiam huius Sacramenti promeriti sunt Bethulienses; & ita vsque eò chari, & amabiles fuerunt Iudithæ, vt ob eorum liberationem, non sit verita aggredi periculosum facinus. Siquidem eorū eucharis lingua non conciliabat odia, sed beneuolentiam: nam c.8.v.8. dicitur: *Nec erat qui loqueretur de illa verbum malum*. Nempe à Sacramento beneloquentiæ chatissimi erant, & digni pro quibus liberandis tanta faceret Iudith. Ergo quisque volet esse amabilis, frequentet beneloquentiæ Sacramentum. Quod perspicuè videre licet hic v.5. in Iuditha, dum agitur de rebus Assyriis.

34. Christus turbatur dū prodit Proditoris delictum? Ioan. — Aug. Tract. 6. in Ioan.

§. VIII.

Adulatio irrisio quædam est, & quodammodò gentilismus.

35. Isocr. ISocratis ad Dæmonicum vox est: *Adulatores et impostores odio habeto. Vtriq; enim in re quauis sibi credita fallunt credentes.* Impostores arte decipiēdi astutè fallunt eos, qui sibi credunt: ita adulatores decipiunt credentes, etiam cùm veras laudes prædicant, nam adulatio ars mentiendi, & ingenij fallendi est. Vnde *boni cùm laudantur, quodāmodo odio laudātes habent*, ait Euripides. Odit simplex impostorē astutum: odit bonus vir callidā laudationis imposturam.

Adulatio infatuat — Eurip. in Iphigenia.

Nam ſcit verum eſſe illud Senecæ. *Pro ſua portione*
Seo.epiſt. 62. *adulatio infatuat*. Qui beneuolè audit blandientem adulationem, fatuus eſt,& ridèdum ſe exhibet aſſentatoribus. Nolo Imperatori de diuinitate adulari, ait Tert. *Vel quia mentiri neſcio: vel quia illum deridere non audeo.* Adulatio mendax laudatio eſt,& vera irriſio: non palàm decipitur mentitâ virtute, quam prę-
Adulatio eſt irriſio, Tert.Apol. c.33. dicant adulatores. Et cùm dilaudatur, vt ſapiens, deridetur vt fatuus: quia leuiter credulus eſt aduerſùs ſui experientias; quaſi nihili homo & quē inanis gloriolæ impulſus tranſuerſum ducit, vtpote ventoſiſſimum,& turgentem ambitionis inanitate. Quis non irridcat Iuſtitiam, *ſi non ex mentis ſimplicitate formetur, ſed adulatione ſimuletur?* Verba ſunt Ambr.
Ambr.
36. Ergo adulatoris mentita laus, vera irriſio eſt: & vt fatuus tractatur, qui immodicè laudatur. Cum magis in ipſum ſæuiebant Chriſti Dei contumelioſiſſimi aduerſarij, illum acclamant Regem Hebræz gentis,
Matth. Matth.27. v.29. *Et genuflexo ante eum illudebant et dicentes: Aue Rex Iudæorum. Et expuentes in eum,*
Adulator ſaliuat faciem. &c. Quænam hęc ſputa, quę impudentiſſimè excreabant? Et quibus diuiniſſimam Chriſti Dei faciem cõtumelioſiſſimè dehoneſtabant irriſores? Neſcio an aliqua contumelia grauior, & acerbior fuerit Chriſto, ac toleratu difficilior, quàm fędè ſaliuari eius ora ſanctiſſima. Indubium eſt veris ſaliuis fœdatã fuiſſe
Drogo de Sacr.Dom. Paſſionis. Chriſti faciem. Sed nõ omittam verba Drogonis, quę probrum adulationis exaggerãt. *Aue Rex Iudæorum, & expuentes in eum laudibus immodicis.* Qui immodicè laudatur, non modò irridetur, ſed planè conſpuitur: Adulator tot ferit ſputis, quot affert laudes: nec minor contumelia eſt adulatio, quàm contumelioſa ſputi iactatio; ſaliuoſa facies ab adulatione eſt, Horre adulatorem, vt ſaliuatorem.
37. Luc. Lucæ 22. v.25. *Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur.* hoc eſt, Principes Gentilium cupiunt benefici vocari,
Adulatio quodammodò Geotiliſmus eſt. laudes ſuas beneuolè audiunt, & adulationibus ſtudent, Dicam clarius: Proprium vitium gentilium eſt cupere adulationis inanes plauſus. Quam expoſitionem indicat Beda inquiens: *In hac ergo forma a Do-*
Beda, in præfata verba Lucæ. *mino tradita, maiores non minima diſcretione opus habent, ne ſcilicet ad inſtar Regum gentium dominari ſubiectis, ſeq; ab eis gaudeant laudibus attolli.* Gentiliſmus eſt cupere laudibus attolli,& adulationibus titillari? Porrò gẽtilis prodigus laudis eſt,& improbè collocat honores; ſiquidem vanas Idolorum ſtatuas colit, ſculptos lignorum truncos adorat, metallicam maſſam pro numine habet, & cadauerosa ſimulacra diuinis laudibus veneratur. Vnde idololatria dolati ligni, aut lapidis aſſentatio eſt, ſiue terſi metalli, aut ſculptorię artis adulatio eſt. Ergo captatio adulationis quodammodò idolatria eſt: cùm homo ſe tot vilitatum, & humilitatum conſcium, cupiat laudibus attolli, & aſſentationibus honorari; procuretque mentitis ab adulatore laudibus ſublimari. Hoc ſpecies gentiliſmi eſt, & diſſimulata idololatria. O quàm
Iudith. irrident Nabuchodonoſorem Aſſyrij ſummates illum de diuiuitate adulantes! cap.5. verſ.29. Et Iuditha hic. verſ.5. Nabuchodonoſorem, & Holofernem, eos verbis publicis palpans!

§. IX.

Adulator vſque adeò mendax eſt vt vel ipſam veritatem, quam aliquando prædicat, mentiatur.

48. Ariſton. in Tomai. *Ligna dum augent ignẽ, ab ipſo conſumuntur: Opes, & gloria dũ alunt adulatores, ab eis ipſis pereunt,* ait Ariſtonym. nam adulatio faſcinum quoddam eſt, quod laudes deprauat,& dum plus ęquo laudat, laudem culpat & ita & ſe & gloriam adulterat. *Nã malè laudibus vehere adulterini animi eſt & impoſtoris,* aiebat Democritus apud Stob. immodica.n. laudatio Stob.ſer.14.
laudatam gloriam coſtuprat, tacitè enim deuenuſtat Adulatio
quem prędicat, quia cum inanis glorię reum inſimu- infauſtum
lat,& ſua aſſentatione non felicem, ſed ventoſum aſ- omen eſt.
ſerit; quippe qui inanem glorioiâ depaſcatur, & turgeat. Adulatoris elogia veras alioqui laudes mentiũtur,& à laudatione redduntur inanes, & falſę. Planè aſſentatio malum omen eſt; immodica enim virtutis prædicatio, certa eſt vitij præſagitio. *Si non de mẽdacio erubeſcit adulatio, timeat ſaltem de infauſto,* ſententiosè inquit Tertul. Probitatis laus, augurium im- Tert. Apo-
probitatis eſt: & præſagium malitię, à grata adulato- log.34.
ris audientia; nam aſſentatio aut falſas virtutes prædicat, aut veras mentitur. Luc.6. v.26. *Væ cùm bene-* Luc.
dixerint vobis homines. Num benedictio, & laus infelicitatẽ auguratur? Precatur bona,& præſagit mala? de infauſto timenda laudatio eſt? Ita quidem ait Be-
da: *Quia ipſa peccati nutrix adulatio, ſicut oleũ flam-* Beda.
mis, ſic in culpa ardentibus, ſolita eſt miniſtrare fomentum. Parum foret, quòd adulatio ſit nectrix,& altrix peccatorum, niſi etiam eſſet fomes ad peccandũ: nam aſſentatio dum malè facta laudat, ingerit fomitem ad delinquendum: turpitudo enim vitij reuincitur plauſu;& ita adulatio, ac de nouo format, aut reſculpit antiquum fomitem ad peccandum, *Væ cum*
benedixerint vobis homines. Et prudentiſſimè dixe- Pſalm.
rat Dauid. Pſ.69. v.4. *Auertantur ſtatim erubeſcentes, qui dicunt mihi; Euge, euge. Nam adulatio ſi non erubeſcit de mendacio, timeat de infauſto*, quia miniſtrat fomentum ad delicta. Erubeſcat adulator, quia mendax: timeat, quia infauſta ominatur.
Hoc adulationis ingeniũ egregiè calluit malè aſtu- 39.
tus, & benè aſſentator Dæmon, qui vel Chriſti diuiniorem ſanctitatem fruſtrà præſumpſit adulãdo inui- Gen.
tiare. Quod pręclarè aduertit Hugo ad illud Gen.3. Hugo.
v.1. *Cur præcepit vobis Deus?* ſic inquiens: *Nota quod* Marc.
Diabolus inter omnes creaturas, primò nominauit Dæmon prę
Deum, vt patet hic. Similiter in Euangelio primò vo- ſumit adu-
cat Ieſum Nazarenum, Marci 1. Dæmonis negotium latione de-
foret occultare Chriſti laudes,& tamẽ anteuertit Pa- cipere.
triarcharum, & Prophetarum, & Apoſtolorum ſtu- Chriſtum
dium erga Deũ, & primus omnium publicat ſacra- Deum.
tiſsimũ Dei nomen,& eius prędicat laudes. Lucifugæ primus annunciabit lucẽ; Hoſtis magnificè laudat aduerſarium? Dęmon primò intimat Dei cogia? Planè deſipit, & alioqui aſtutus, nunc ſtulteſcit. Imò nunquã tam verſutè ſapit ad malitiam. Noſcit adulationis vires, & præſumit adulatione deprauare ſan- Matth.
ctiorem Chriſti Dei virtutem, & verã Chriſti ſancti- Marc.
tatẽ aſſentatione inuitiare, inanem,& mẽdacem reddere:& veras Saluatoris laudes prædicando, eas adulatione mentiri. Matt.8. v.28. Marc.5. v.1. Cũ veniſſet Chryſ.ſer.
Ieſus in regionem Geraſenorum, occurrerunt ei duo 17.
habentes dæmonia,& dixerunt ei: *Quid nobis, & tibi* 40.
Ieſu fili Dei altiſſimi? Quid eſt Diabolo ait (S.Chryſ.) *quem trina tentatione prouocabas ad lapſum, quẽ promiſſione regni vt te adoraret ſubd. lus ambiebas, tunc tremens, & miſerandus prolaberis, & adoras?* Elogia prædicat eius, quem paulò antè ſæuiſsimè deijcere tentauit? Sic veteres iras, & inteſtina odia deponis? Placatior factus es, an laudando crudeliùs ſęuis? O verſutas mali dæmonis arte! ô ingenium nequitiæ Adulatione blãdà fallere,& mollire tentat, quem duratum tentationum ictibus emollire non potuit. Filium Dei altiſsimi appellat, quem ab altitudine tantæ filiationis deijcere prǽſumit, Plus fidit adulationi blãdę, quàm tentationi duræ. Luculenter pergit Chryſ.:
Quid mihi, et tibi, fili Dei ſummi. Nã et modò vt adu- Chryſol.
lator, non vti deuotus, & obſequens hic adorat. Credit, infelix, vt eum, quem tentatione vincere, quẽ munerib. nequiuit inflectere, poſſit adulatione pulſare. Aliter hãc Dæmonis adulationẽ verſa Baſil. Sel. Nẽpe, vt præſũ- Baſil. Sel.
pſerit Dęmon veras Chriſti laudes adulãdo mẽtiri, ſic Orat.23.
inquiens: *Quid nobis, & tibi, fili Dei? Filiũ Dei vocat,*
(adu-

(adulando,) *cum interim filium ignorent Deum*. Dęmones Christi adulatores, Deum fatentur, quem nesciunt esse Deum; mentiuntur veritaté, & quia quod dicunt ignorant; dum verum dicunt, falsò pronunciant? nam adulatio vel fidei veritatem mendaciter publicat; falsò dicit verum, ne qua sincera veritas in adulatore sit, etiam dum Deum laudat.

Adulatio mẽtitur veritatem.

Porrò adulatio vsque adeò mendax est, vt si in Euangelio reperiretur, ipsum redderet suspectum falsitatis. Inquirit Petrus Damianus, cur S. Marcus familiarissimus Petri, eius lapsus expressius recensuerit, & tanti Apostoli laudes, quas alij Euangelistæ prædicant sæpè omiserit; Et sic respondet, *Perscrutãtes omnes fere paginas Scripturarum, inuenire vix possumus spiritum veritatis cautiùs, vel circunspectius per alium quemlibet, quàm per os Beati Marci fuisse locutum*. Et post, multa reddit rationem integerrimæ veritatis Euangelij Sancti Marci. *Vbi Ioannes scripsit* [*Simon Petrus*,] *ibi Marcus posuit*, [*Vnus autem quidam de circunstantibus*;] *quatenus sic veritatis historiam texeret*. *Vt tamen magistri* (Petri inquam) *gloriam silentio præteriret: sicque veridici scriptoris impleret officium: vt persona cuiuslibet ignorando fauorem, assentatoris non incurreret næuum*. Itaque per nullum Scripturarum librum, aut cautiùs, aut circũspectius Spiritus Sanctus locutus est, quàm per Beatum Marcum; & quia Sancti Petri familiarissimi, & amicissimi prætetiit laudes, quas alii Euangelistæ latè prædicant, *veridici scriptoris impleuit officium*: Nam si Petrum laudando, assentatoris suspicionem incurreret, etiam suspectum falsitatis redderet Euangelium apud homines: nam vel suspicio adulationis suspecta est de mendacio, & Euangelium ipsum, etsi non reum falsitatis, (non.n. esse potest falsum Euangelium) tamen mendacii suspectum faceret. Altè ergo inquit Tertullia. quod *Adulatio erubescit de mendacio*. Vsque adeò enim mendax est, vt vel ipsam veritatem mentiretur. Vnde hic v. 5. Mendacii suspecta habetur Iuditha.

41. Petr. Dam. serm. 14.

Adulatio faceret Euãgelium suspectum apud homines.

Marci Euãgelistæ, laus

Iudith.

---

§. X.

Humanus factus similitudinem ad alium recusat: omnes ambiunt exemplarem gloriam.

42. SVperbia non vocat magnum, supra quem quicquam est; de singularitate famam aucupatur: erubescit si aliquis inueniatur ipsi æqualis: Imò similitudinem ad quoduis magnum detrectat, vt ad prototypi gloriam aspiret. Porrò similitudo ad aliquem, officiositas est obsequii. Pulchrè Tertullian. *Obsequij ratio in animorum similitudine constituta est*. Nempe similitudo, & imitatio est genus obsequii, & officiositas subiectionis. Exemplaris virtus commendatur ab imitatore: imitator verò ab imitatione quodammodò deuenustatur: nam tacitè fatetur se eminẽtius aliquod attributum suspicere in exemplari, quod in se exprimere studet. Hinc quælibet similitudo ad aliũ habetur humani probrosa. Quia perfectioni nihil deest: imperfectus autem eâ in re est, qui alienam perfectionem in se sculpere imitando satagit: cum careat illà perfectione, quàm imitatione ambit. Vnde exemplar primam habet laudem; imitatio autem, & similitudo ab imitamento, & analogiâ similitudinis, quasi dehonestatur: (de imagine creata loquor, absit inuidia: nam scio Verbum diuinum absque vlla imperfectionis suspicione esse imaginem Dei patris.) Vnde nemo, aut ferè nemo reperitur, quem non pudeat esse similem alteri, etsi præstantissimo. S. Greg. Naz. totus factus Magni Basilii encomiastes, S. Basil. commendans ab inclyta doctrina, & eximia vitę sanctimonia, sic fatur: *Verùm parem in vtraque re laudem obtineret, parque ipse sibi haud dubiè esset, ac verè integer, & perfectus* (sensus suspenditur, sed tandé affirmatur.) Nimirum S. Greg. Nyssen. Basilii germanus frater in Oratione, quã habuit de eius encomiis, Basilium supparem fecit Apostolis, æqualẽ Prophetis, similem Patriarchis. Magna planè gloria; sed quæ contendit Basilium comparatione ad alios, magnum prædicare. At Nazianz. quò Basilii gloriam cumulatiùs deprędicet inquit, quòd Basilius fuit *Par ipse sibi*, sibi æqualis, sibi similis. Vt ipse Basilius sit Basilii exemplar, & ipse sit imitamentum sui. Quę eximior laus potuit prædicari de Basilio, quàm quòd sit Basilii prototypon? Verùm quadamtenùs Basilius deuenustatur, dicendo se imitatum fuisse seipsum, & similem esse sui, sed planè compensatur dedecus imitationis, gloriâ exemplaris. Tanta.n. est Basilii gloria ex eo quòd est exemplar sui, vt honestet ignominiam imitationis, & similitudinis. Quod videtur solius Dei elogium, vt notauit Philo Iudæus aiens: *Attestatur meis dictis Philolaus verbis his: Est, inquit, auctor, & princeps rerum omnium Deus, semper vnus, stabilis, immobilis, ipse sui similis, Aliorum dissimilis*. Philoni adtestatur Isaias Abbas aiens: *Qui similitudinem in Deo quærit, maledicit Deo*. Profectò Basilius pro dignitate laudatus, nemini par, aut similis dicitur nisi sibi. Hinc Plinius assentatur Traiano, *Sine æmulo, ac sine exemplo secum certare, secum, contendere*.

Imitatio Obsequẽdi seruitium est.

Tert. lib. de Pœnit. c. 4.

43. Naz. Orat. de eius laudibus.

Similis esse sibi, non alteri, sumptuosior gloria est. Nyssen.

Philo. Iudæ l de Mundi Opific. Philolaus. Isaias Abbas. Orat. 6. Deus nulli similis.

Plin. in Panegyr.

Matthęi 17. vers. 5. Ascendit Christus in Thaboris verticem ad ostentandas Diuinitatis glorias: adsunt proceres vtriusque testamenti: tunc decorem indutus est, nitet vestis niueo candore candicat corpus astrorum luce, fulget facies Solis æmula. *Et resplenduit facies eius sicut Sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix*. Ergo fulgente Christi facie solari iubare, *Ecce nubes lucida obumbrauit eos*. Quorsum in tanta gloriæ claritudine datur vmbræ locus; quid tenebris cum glorię splendoribus? cur nebula obscurior obregit Solis radios? Aptior foret ad gloriam Christi lucis fulgor, quàm vmbra nebulę. Aduerte diligenter ad verba Euangelistæ *Resplenduit*, inquit, *facies eius sicut Sol*. Nempe Christi vultus fulget ad similitudinem Solis; ideò oppanditur nubis cortina, & nebulæ vmbra eripitur Sol ab oculis, ne tunc appareat, quando Christus Deus dicitur esse illi similis. Iure obtenebratur in meridie Sol, ne ob gloriam prototypi deuenustet Saluatoris gloriam; Gloriosus est creatus fulgor, qui nitet in facie Christi; sed quia imitamentum, & similitudo Solis dicitur fulgor ille, tanquam si ferre non sustinens in tanta gloria summum decus Solis exemplaris lucis, Solem abscondit, quia facies eius *sicut Sol* dicitur? Ac si beatior Christi gloria erubescat coram habere exemplar, ad cuius similitudinem nitet? Fugit summa claritas Solis prototypi, vt clariùs fulgeat imitamenti gloria? Ne Christi gloria imitatrix, sed exemplaris videatur, eripitur Sol, cuius imago dicitur Saluatoris gloria? Dictum quippe fuit, *Et resplenduit facies eius sicut Sol*.

Matth.

Christus obscurat Solẽ, cùm dicitur Soli similis.

Callidus serpens iuratus humani generis hostis, mulierem adoritur, vt sic totam posteritatem deprauet. Esum pomi veriti suadet, illicio diuinioris scientiæ. *Eritis sicut Dij scientes bonum, & malum*. Gen. 3. v. 5. in Hebræa origine est: *Eritis vt Elohim*, quod Dij, & Deus verti potest, eodem sensu. Et *Deus*, vertitur à quibusdam; est enim idiotismus Hebræi idiomatis, vt liquidò constat ex cap. 1. v. 1. vbi eadem vox Elohim vertitur Deus. *In principio creauit Deus*. O fatuam ingeniosi Dęmonis suggestionem! Nempe esum interdictæ arboris homini suadet, pollicitus, quòd à comestione erit sicut Deus. (hunc locum nuper versabam, sed diuersa expensione.) Numquid antea homo non erat sicut? Deus Nonne ad imaginem, & similitudinem Dei creatus est? Qui ergo imago Dei est, quid ambiat esse sicut Deus! Quis affectat possidere quod habet? quis ambit habere quod possidet? Porrò desiderium ambitionis negotium est, nũ 44.

Gen.

rei obtétæ ambitio. Quid ergo hic percupiuit homo? suspicor hominem nõ ambijsse similem esse Deo, sed præsumpsisse esse Deum, cui alij similes forent. Exẽplar esse cupit, non imago: prototypon esse optat, nõ similitudo. Nã gloria exemplaris summa est, & omnium vota tenetiæ imaginis laus non admodum eximia est; nam analogia similitudinis ad alium, dehonestare videtur perfectionem perfectioris imitamenti; quod semper alienam perfectionem exprimit. Ac

45. si imitata perfectio non tam sua sit, quã aliena, nempe exemplaris. Vnde est perfectio sua, nõ sua, sed aliena: Sua, quia illam in se exprimit; nõ sua, quia ab alieno exemplari eam mutuatur: perfectionem à prototypo ferè vsurpans, & ad se transferens. Vnde cũ Dæmon instigat hominem, vt ambiat esse vt Deus non persuadet, vt homo cupiat similitudinem cum Deo, quam anteà exptimebat; sed vt præsumat esse Deus qui nulli similis est. Hanc expositionem subobscurè insinuat Procopius aiens: *Eritis sicut Dij. Volens, vt existimarent eum nec solum esse Deum: posset enim & alius esse talis, qualis ipse persistit*, Nimirùm suadet Dæmon, hominem vetiti pomi esu, posse peruenire ad perfectionem diuinam, non imitatione, sed veritate: ne deinceps sit imago etiam Dei, similitudo Diuinitatis. Scilicet recusat homo esse imago etiã Dei, ne ab imitatione deuenustetur; vnde addit, *sicut Dij* in plurali, vt multos deos adstruẽs, verosimile faciat, Adamum posse Deum fore. Sic paruipendet gloriam imaginis! sic anhelat ad gloriam prototypi! O superbum hominis fastum! ô insignem elationis typhum! Ciuilissimè ergo Iuditha hic vers. 6. Holoferni adulatur, inquiens, inter Assyrios dynastas nullum esse similem Holoferni. De materia huius Paragr. habes plura in hoc cap. 11. Paragr. 47.

Adamus nõ tam ambiit esse sicut Deus, quã esse Deus, cui alii sint similes.

Procop. in Genes. c. 3.

Iudith.

§. XI.

Humana tenuitas alios offuscare satagit, vt magis fulgeat.

46. Sententiosè ait Seneca. *Non minus contemni, quàm suspici nocet*. Profectò etsi omnis virtus quieta sit, & sui negotij, se contenta, & secum occupata, tamen contra virtutem populariter coniuratur, multos virtus mouet, & aduersarios habet. Operosum facessit inuidia negotium, quæ detrahere aliquid virtuti ambitiosè procurat, vt sibi adijciat, quod aliis detrahit. Quasi nemo sit satis grandis, nisi de aliorum exiguitate crescat, nemo satis emineat, nisi decrescant alij; nemo satis fulgeat, nisi de alienâ obscuritate. O fatuam inuidię insaniam! Quis vnquam alienâ opulentiâ diues est? aut aliorum sapientia litteratus? aut aliorum virtute probus? Quantò minus erit aliena paupertate diues, aut aliorum insipientia doctus, aut aliena improbitate bonus? Suum cuiusque est, quod hominem facit bonum, & spectabilem. Virtus non est precaria, nec adeò fatua, vt improbitate aliorum emendicet commendationem sui. Nihilominus sic stultescit humana natura, vt probitatem, eminẽtiam, fulgores mutuari pręsumat à vitio, à decremento, ab obumbratione illorum, quò alienis spoliis ditescat. Malè diues est, qui de alieno censu locupletatur; malè nitet, qui de aliorum tenebris fulgere satagit. Vnius Petri elogium est, vmbra patrare miracula, & sua vmbra vsque ad miraculum fulgere? at isti, quos taceo, ab vmbra qua alios offuscant, & obtenebrant, volunt vsque ad miraculum fulgere: vt niteant de aliorum caligine. Proh inuidię ingenium!

Sen. ep. 14.

47. Artificium horologij Achaz, & styli solaris vmbra ab Isaiæ miraculo aucta, aut reciprocata valde torsit interpretum ingenia: qui ferme tot sunt commenti expositiones, quot modis accidisse potuit miraculũ. 4. Regum. 20. vers. 9. Aegrotat Rex Ezechias, orat, exorat sanitatem à Deo; adest illicò Isaias decumbẽti Regi, Dei nomine optionem dat miraculi perpetrãdi. *Vis* (inquit Isaias Regi,) *vt ascendat vmbra decem lineis, an vt reuertatur totidẽ gradibus? Et ait Ezechias; Facile est vmbram crescere decem lineis: neque hoc volo vt fiat*. Nempe Ezechias grãdius miraculum exoptat in signum salutis, & ideò non eligit incrementum vmbrę: nam facile est, inquit, & quasi connaturale miraculum crescere vmbram: siquidem vitium cognatum creaturis est, ampliorem vmbrã facere, & ampliora spatia obumbrare, & alios amplius, & amplius obscurare. *Facile est vmbram crescere, neque hoc volo vt fiat*. Quasi grandius miraculũ sit vmbram extenuari, & minui, ne multos obumbret, & ne obscuret plures. Inter cętera mundi miracula illud in primis celebre, quod Ægyptiorum ambitio erexit ad inuidiam orbis: nempe inanę illæ Pyramidum moles superbo structuræ genere constructę, quæ meritò inter prima mundi miracula computantur. Profectò vt Romanum imperium cęteris amplitudine eminuit, sic substructionum insanâ gloriâ facilè vicit. Romæ .n. altiores obelisci, & proceriores Pyramides erectæ sunt, & quæ altitudine, & substructionis genere Aegyptiacas moles facile superarunt. (De quo eruditè Plinius senior, & recens Lipsius:) Nec tamen Romanorum Pyramides tanta coruscarunt gloria, vt inter Orbis miracula meruerint computari. Quam ob rẽ Pyramides Romanæ in superbioris imperij fauore cesserunt Aegyptiarum gloriæ? Cassiodor. ita scribit: *Pyramides in Aegypto, quarum in suo statu se vmbra consumens, vltra constructionis spatia nulla parte respicitur*. Quid illustrius? Nimirum Aegyptiæ Pyramides ex eo habentur orbis stupenda miracula, quia cum Colossea magnitudine emineant, eâ artis peritia cõstructę sunt, vt in se reducta, & consumpta vmbra, non obumbrent, nec obscurent siue remota, siue vicina corpora. *Facile est vmbram crescere*, neq; hoc valdè magnum miraculum reputat Ezechias ex cõmuni hominum consensu. Quid .n. tam familiare, & commune, quã quod aliquantulum erigitur peramplam vmbram faciat, qua obumbret, & obscuret vicina quæque, & de aliorum obscuritate magnitudinem, claritatem sibi inuidiosè construat? At sic eminere, vt totam in se consumat vmbram, sic fulgere, vt absque vllius obscuritate splendeat, meritò inter prima mundi miracula computatur, palmamq; prodigij eripit superbioribus fabricis, quia vmbrosis, quia nesciunt clarescere, absque aliena obscuritate. Id ex Plinio expendebam suprà, nunc ex Cassiodoro.

4 Reg.

Pyramides vmbram nõ faciunt, nec obscurant alios.

Plin. Lipsi.

Cassiod. l. 7. Van. ep. 15.

48. Christus homo Deus videbitur in vltima die mundi cum potestate, & maiestate multa orbem iudicaturus: In hac die, ait Isaias (interprete S. Hieronymo, loco mox allegando:) *Et erit lux Lunæ sicut lux Solis: & lux Solis erit septempliciter sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui*. At quomodo potuit verè dicere Euangelista Matt. *Statim post tribulationem dierum illorum, Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum?* Ardua planè antilogia, quam sic expedit S. Hier. ita fatus: *Statim Sol obscurabitur, &c. non diminutione luminis mundi huius accident: alio qui Solem legimus septuplum habiturum luminis; sed comparatione veræ lucis omnia visu apparebunt tenebrosa*. Nimirum Christus apparens in augustiori maiestate, Deus, & homo est. Quia homo summâ maiestatis auctoritate fulgens, obscurat lucentia cæli lumina, quę denigrantur ad tanti luminis pręsentiam: ea .n. est natura creatæ lucis, vt quò magis lucet, extinguat minores luces, ac si ab extinctione aliorum accendat suã. Vnde tanto, tamq; augusto iubare fulgebit Christus verus homo, vt *statim sol obscuretur, nõ diminutione luminis, sed comparatione veræ lucis*. Ac si nesciat mera humanitas, in mundo lucere, nisi interstinguat minores luces! quò se probat verus homo, absq; hominis vitio. Verùm diuinitas expers huius ingenij, plu-

Isa. c. 30. v. 26.

Matth. c. 24 v. 29.

Hier.

Quod ab humanitate offuscatur, irradiat à diuinitate.

ties

ries incrementaie magnificè exambit aſtrorum fulgores,& ſeptuplum adauget claritatem ſolis,& Lunę, vt repatet munificentia diuina luces, quas extenuat humana maieſtas. Videas tunc in Chriſto verè Deo, & homine quaſi æmulationem probandæ vtriuſque naturæ, humanæ inquam,& diuinæ. Humanitas quò magis fulgeat, & magis publicet veram humanitatem in Chriſto, ſuis fulgoribus obſcurat Solem, denigrat Lunam; Chriſti autem diuinitas, vt ſe probet veram diuinitatem, maiori incremento adauget aſtrorum luces, ne videatur de aliorum obſcuritate fulgere. Septuplum ergo incrementum dat Soli, dat etiam Lunæ. Verum humanitas, qua humanitas eſt, glorioſiùs fulgere neſcit, quin Solem offuſcet, obſcuritate ſolaris luminis. Scilicet quod homines vitio faciunt, alios homines obſcurando, vt ſplendeant magis; hîc ſine vlla ſpecie vitij præſtat Chriſti humanitas, inſenſibiles creaturas offuſcando, quo ſe verum hominem probet, ab humanâ proprietate, abſque vllo vitij dedecore. Sic homini agnatum eſt de alienâ obſcuritate niteſcere!

49. Magnus Felix Ennodius in libello, quem recitauit coram Romana Synodo, aduersùs eos, qui cõtra Synodum ſcribere præſumpſerunt luculenter hominem

Ennod.

appellat auarum laudis, *Auarus* inquit, *laudis eſt animus*. Quid? notat hominis naturam quaſi parcam & illiberalem ad alienas laudes prædicãdas? Notat quidẽ, & eleganter perſtringit auaritię metaphorâ. Porrò auarus ſibi aſſeruat, quod alijs negat, aut detrahit. Sic animus hominis auarus laudis eſt, non bonâ laudis auaritiâ: laudem enim quam alijs negat, ſibi vſurpare præſumit, & ex negata alijs laudatione & honore ditescere affectat ad gloriæ auaritiam. Matthæi 25. v. 8.

Matth.

narratur parabola illa de decem Virginibus, quarum quinque erant fatuæ, quinq; aliæ ſapientes: ſed quinque fatuę acceptis lampadibus, non ſumpſerunt oleũ ſecum: prudentes verò acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus. Cæterùm cùm media nocte aduentaret ſponſus, ſurrexerunt omnes virgines illæ, vt ornarent lampades ſuas: *Fatuæ autem ſapientibus dixerunt; Date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur. Reſponderunt prudentes, dicentes: Ne forte non ſufficiat nobis, et vobis, ite potius, ad vendentes, & emite vobis*. Cur ad ſponſi aduentum fatuę virgines aduertunt tunc ſemiextinctas lãpades ſuas? Quare tunc oleum petunt à ſapientibus virginibus? Quam ob cauſam ſapientes virgines oleum negant contubernalibus? Hæc omnia dilucidè ad rem præ-

Virgines fatuæ ambiunt luce te, oleum alijs detrahendo.

ſentem exponit Origenes, his verbis: *Lampades fatuarum virginum extinguuntur, quia earum opera, quæ clara hominibus foris apparuerunt, in aduentu iudicis intus obſcurantur*. Planè ad rem, quam verſamus opportunè; ſed opportuniora ſubdit. Vnde ſequitur: *Fatuæ autem ſapientibus dixerunt: Date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur. Quid eſt autem quod tunc à prudentibus oleum petãt? niſi quod in aduentu iudicis, cum ſe intus vacuas inuenerint, teſtimonium foris quærunt. Ac ſi à ſua fiducia deceptæ, proximis dicant: Quia nos quaſi ſine opere expelli conſpicitis, dicite de noſtris operibus quod vidiſtis*. Longiuſculè; ſed quid omitterem, quod rem non probet? Nimirum vt ad ſponſi repentinum aduentũ fulgeant fatuæ virgines, procurant oleum gratiæ, oleum vigilantiæ, oleum bonorum operum detrahere prudentibus, vt ita non tam fulgeant exiguâ ſuarum lampadũ luce, quàm luce aliarum. Splendere ſatagunt, non tã lumine proprio, quàm diminutione alieni: aliarum luces detracto oleo interſtinguere ſollicitant, vt plus ſplendeãt de alienæ lucis ſubtractione, quàm de proprio fulgore. Satis lucere exiſtimant, ſi alienos fulgores aut imminuant, aut offuſcent. Vnde vbi audiunt aduentare ſponſum, aſtutiſſimè aiunt: *Date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur*. Quin & prudentes virgines à quibus commendatio aliarũ expoſcitur, vt exponit Origenes, *auaræ ſunt laudum*, laudationeque prudenter recuſant, ne fatuæ virgines à commendatione præfulgeant ſibi; & dũ alias vberiùs commendare procurant, ſe infuſcare, & obſcurare videantur. Scilicet ambiunt fulgere, & ſuis fulgoribus, & alienis tenebris, à quibus ſibi augere præſumunt incrementa fulgorum. Hoc eſt naturæ humanæ ingenium, quod incrementa ſua vult debere, & magnitudini ſuæ, & exiguitati alienæ.

Orig. Tractat. 32. in Matth.

Vnde Iuditha hic, verſ. 6. probè noſcens inſitos naturæ humanæ mores, dum ſapienter compoſitis verbis blandiri procurat Holoferni, ſic celebrat eius laudes: *Nunciatur*, inquit, *animi tui induſtria vniuerſis gentibus, & indicatum eſt omni ſeculo, quoniam tu ſolus bonus, & potens es in omni regno eius*. Audis Iudithæ ſapientiam, quæ à decremento cæterorum Holofernem augere intentat? Quaſi decrementa aliena augeant magnitudinem propriam: & creſcant homo de alterius exiguitate. O incrementum malè fundatum! neque enim vitium virtuti fauet: ſuſpecta eſt probitas, quæ improbitate alienâ fulcitur. At conſultiſſimè id fecit Iudith, vt ſic eius duritiam demulceret, ad peragendam Aſſyriorum ſtragem, & ſuæ gentis glorioſam incolumitatem.

50. Iudith.

§. XII.

Ambitio vitium felix eſt, & confine virtutis virtutiſque officia vtcumque ſubſtituens.

AMbitio vitium eſt, & quod aliàs non ſemel multis culpaui, nunc, ſi Deo placet, ex parte proficuum eſſe reipublicæ probabo: ſcilicet quatenus ambitioſus honorum, & candidatus dignitatum, ambitione frænat reliqua vitia, vt dignus videatur munere, quod affectat. Nam improbus, qui nihil ambit, impudentius peccat; & temerariè ruit in ſcelerum præcipitia; at honorum candidatus, vir bonus, & bene moratus apparere ſatagit. Vnde verus parœmia omnes candidatos appellant viros bonos. Ad rem Seneca: *Multorum vita eſt ficta, & oſtentationi parata. Torquet enim aſſidua conſeruatio ſui, & deprehendi aliter quam ſolet, metuit. Neque vnquam cura ſoluimur, vbi toties nos æſtimari putamus, quoties aſpici*. Ergo ambitio etſi peccandi fomitem non interſtinguit, ſaltem ſedat; & cohibet licentiam delinquendi: nam ambitioſus valde timet aliter deprehendi, quàm expedit ad conſecutionem muneris. *Paſſione paſſiones curantur*, inquit ad aliud intentum Baſilius Seleuc. & vitio vitia reprimuntur. Vitia autem reprimere virtuti adſcribi ſolet. Vnde Gloſſa ad cap. 5. Matth. *Sciendum*, inquit *quod appetitus gloriæ propinquus eſt virtuti*. Porrò ambitio confinis eſt virtuti, & non omnino rea, nam ſaltem quoad effectus aliquos ſimilis eſt virtuti. Et quidem Seneca, aliqua *ſcelera felicia* agnouit. Fallor niſi ambitus, vitium felix dici poſſit, cùm propinquum ſit virtuti, & quoad aliquos effectus virtutem æmuletur, mores ſaltem extrinſecùs componens, occultans flagitiorum ſcandala, & expectantium ruinam.

51.

Ambitio eſt felix vitium Senec. l. de Tranq. vit. cap. 15.

Paſſio paſſione curatur. Sel. Orat. 11. Matth. Gloſſa.

Sen. ſuprà.

Magnus ille Eccleſiæ Theologus Gregorius Nazianz. conſiderans quàm anxiè curent candiditati de ciuilitate, quàm ſtudeant politiæ Ambitioſi, dixit: *Aeque pernicioſè, abſurdeque res habet, cùm vel omnes præeſſe ac imperare cupiunt, vel nemo*. Quid enim pernicioſius quàm cum omnes ciues præſumunt ſcandere honores? hinc competitorum rixæ, & bellorum ciuilium occaſiones: hinc inuidię fomites, diſſenſionum materiæ; hinc nulla vera & mera virtus in republicâ ſed fucata & perſonata probitas. Si verò nemo munera ambiat, honor dignitatũ deſpicitur, & non exigua pars ciuium effrænis fertur in vitia: quippe quæ non cohibetur paſſione ambitionis: quæ licentiæ coercitio eſt, & temeritatis frænum.

52. Naz. Orat. 1. Pernicioſum eſt neminem ambire dignitates.

Et

Et ita *æque perniciosè abſurdeque res habet, cùm omnes præeſſe cupiunt, vel nemo.* Nam felici vitio, & virtuti propinquo ſuccedit flagitiorum temeritas, & licentia delinquendi. Nam ambitioſus ſaltem in externa politiæ ſpecie, perſonam agit grauem, & ſeueram, & quæ ſpem ingerat boni Præfecti futuri. Eleganter Plinius blanditur Traiano, ſic aiens: *Tu quotidie admirabilior, & melior: talis denique, quales alij futuros ſe tantùm pollicentur.* Nempe talis eſt Traianus iam Princeps, quales ſolent videri qui ambiunt Principatum. Noſtras ſpes non es fruſtratus, nec dum candidatus eras, mentitus es opinionem, quam de te nunc habemus. Scilicet is es in principatu, qui eras dum illum ambibas.

53\. Luculenter Tertull. de quibuſdam rudibus, & infectis ingenijs, inquit: *Vt ſuperbia elimarentur.* Népe ambitionis ſuperbia ſolitat eſſe lima actionum: nam honos alit artes, ambitio ingenia comit. Gloriæ enim appetitus excolit ſcientias, limat eloquentiam, amplificat artes, repræſentat virtutes, & humanas actiones expolit. Porrò ſæpè qui hoc gloriæ fomite caret, pigreſcit ad laborem, torpet ad argutias ingenij, flacceſcit ad aſtutias artis, quas honos alit, ambitio incrementat, gloria limat. Opportunè S. Nazianzenus, poſtquam dixerat, ſic in omnibus ſcientijs & virtutibus excelluiſſe, ac ſi vnam tantùm didiciſſet, ſubiũgit: *Hac porrò mente præditus, ara quidem opus non habuit, nec inani gloria.* Scilicet ſic Baſilius excellebat in omnibus; ac ſi fomite inanis gloriæ excitaretur ad præeminentiam operum Studium virtutis, & ingenij acumen vicem inanis gloriæ ſubſtituerunt: ſic acuebatur à Virtute Baſilius ad omne acumen, vt ij, qui ſuperbiæ ſtudent, exacui ſolent ab inani gloriâ. Porrò Baſilius qui virtute, non *ſuperbia elimatur, opus non habuit inani gloria*, & ambitionis ſuperbiâ ad labores ſcientiarum ſubeundos, & componendos mores, vt ſolent gloriæ ſtudioſi ambitionis arbitrio. S. Auguſtinus agens de decem virginibus, quarum
54\. quinque ab amore caſtitatis Virgines erant, cæteræ propter inanem gloriam pudicitiam coluerant, ſic fatur: *Sed quia iſta continentia partim coram Deo fit, vt illi placeatur interiori gaudio conſcientiæ; partim coram hominibus tãtùm, vt gloria humana capiatur, quinque dicuntur ſapientes, & quinque ſtultæ: vtraque tamen virgines, quia vtraque continentia eſt, quamuis diuerſo fomite gaudeat.* Audis ab Auguſtini ore, non tantùm pudicitiæ amorem, ſed etiam inanem gloriã, dici virginitatis fomitem: nam etſi non bonus fomes ſit, ad caſtitatem tamen vtcunque ſuadet. Argutè Conſul. Plinius de Traiano optimo Principe inquit: *Adeò nihil, aut certè parum intererat inter Imperatorem factum, & breui futurum.* Ac ſi dicat: Idem es, cùm iam pacatè potiris imperio, & paulò ante quàm illo potireris. Ipſe es iam princeps, & cùm eras candidatus principandi. Eundem te exhibet nunc Imperatoris virtus, ac te exhibebat antea ambitio imperandi. Non eſt tibi opus inani gloria quæ tuos mores elimet, comat, & expoliat, Ambitioſa planè exaggeratio, quæ vt gratiùs aduletur felici, mentitur veras laudes, ſtudio aſſentationis. Nunquam enim vitium plenè ſubſtituere poteſt virtutis officium; ergo officioſitas vitij erit, non ſtudioſitas virtutis. Tametſi quando deeſt vera virtus, non parum emolumenti afferet reipublicæ, ambitionis vitium, vt liquidò conſtat ex dictis. Et videre licet in Holoferne, homine aliàs flagitioſiſſimo; ſed quia munerum candidatus erat, & honorum ambitioſus, officioſitatis artificio, ſeſe valde accomodans Perſicæ politiæ, ſic diu vixit, vt primos Aſſyriorum honores promeritus, auctus ſit Aſſyriæ virtutis principatu: vt dicitur hîc verſ. 6.

(**)

Tertul. l. de pudic. c. 14. Ambitio, & inanis gloria elimant ingenia.

Nazianz. oration. de Laud Baſil.

Superbia eſt ingenij lima, & aliqualis fomes caſtitatis.

Aug. Serm. 22. de verb. Domini.

Plin.

Iudith.

---

§. XIII.

Officioſa inſipientia dum feliciter præfecturas, negotiatur, eiſdem planè inſidiatur ruditatis ingenio.

ARs artium, & ſcientiarum ſcientia eſt regere hominem, animal varium, verſipelle, multiplex. 55.
Hominis natura difficilis eſt, cor labyrinthoſum, malitia inteſtina, prauitas cognata, vel agnata. Ergo ad præfecturam hominum eligatur non ambitio (quæ dignitates negotiatione redimit) nam qui ambit, ambitione ipſa ſe indignum probat, & honores perſequitur, dum aſſequitur. Neque eligantur reuerendi cani, ſiue mera ſenectus: quia *Nihil turpius eſt, quàm grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu vixiſſe præter ætatem,* ait Senec. Nec rude, nec mediocre ingenium; nam innatam à cunis ruditatem nunquam elimat ſollicitior attentio, nec conatus multus. multa enim ſagacitate ingenij eget Præfectus, quæ ſi non innaſcitur, nunquam adſuitur. Facilè dediſcitur, quod præter naturam diſcitur. Ergo ſapientia eligenda eſt ad Præfecturas, quod præſcribit ſapiens Prouerb. 1. verſ. 5. inquiens: *Et intelligens gubernacula poſſidebit,* quantumuis dignitates refutet ſapiens, pertinaciter cogendus eſt, quia ſicut ambitio refutanda eſt, vel ipſo ambitionis titulo indigna: ſic ſapientum neglectus præficiendus eſt, nam ſapientia ipſa, vt eſt condignum meritum, ſic etiam eſt tacita, ſed licita ambitio. Diſſimulanter, & piè ambit ſapientiæ condignitas, quod impudenti ambitione anhelat inſipientiæ meritum. Sed heu! rude ingenium vel hypocriſis negotiatione, vel negotiationis ambitione olim, & nunc ingeniatur ſui electionem, ſolummodò perſpicax, & ingenioſum ad negotiandum? Quod fit vt præſtigijs munerum, arbitrio ſubmiſſionis, artificio adulationis, inſipientia adæquetur magnis ingenijs, & felici ruditate par ſit hominibus infeliciter ingenioſis; quod in re politica monſtrum eſt antiquitati inuiſum. Matthæi cap. 24. v. 36. *De die autem illa, & hora nemo ſcit: niſi ſolus Pater.* Ad quæ Chriſti verba ſic fatur S. Hieronymus: *In quo gaudent Arius, & Eunomius, dicunt enim: Non poteſt æqualis eſſe qui nouit, & qui ignorat.* O hæreticam oſcitantiam! Neque enim tantùm æqualis, ſed & ſuperior, & eminentior eſt apud homines is qui ignorat, eo qui multa ſapienter, & eruditè nouit. Verùm quo ſenſu dicatur Chriſtus neſcire diem iudicij, aliàs multis dedi, neque enim ignorationis capax eſt qui omnia neſcit! Sed antidotum propino huic veneno.

Matthæi 16. v. 18. Petrus eligitur totius Eccleſiæ 56.
ſummus Præpoſitus: *Tu es Petrus, & ſuper hãc petrã ædificabo Eccleſiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum.* Audis Chriſtus Deum non legiſſe ad ſummam Eccleſiæ dignitatem, ſuum Ioannem, quem ardentiùs diligebat? *Chriſtum Ioanne ſupra Petrum dilexit Petro tamen, non Ioanni conceſſa eſt poteſtas ligandi, atque ſoluendi,* aduertit Hildebertus. Cauſam quærunt Doctores, quare Petrus Ioanni familiariori, & reliquis omnibus ſit præpoſitus. Multa hac ſuper re tradunt interpretes. S. Thomas hanc inſinuat ex occaſione, & tempore electionis, quæ videtur expreſſa in textu Euangelij: *Tu es Chriſtus* (ait Petrus) *Filius Dei viui. O beata confeſſio. quam non caro, & ſanguis, ſed Pater cœleſtis reuelat. Hæc aditum præbet in cœlum, peccata meretur abſoluere, & contra eam portæ non præualent inferorum.* Quaſi dicat, animum aduerte ad occaſionem, quâ Petrus renunciatus eſt Eccleſiæ Princeps: nimirum quando diuinitùs edoctus, altiùs nouit, & eruditiùs penetrauit Chriſtianæ Theologiæ myſteria, quando ſapientiæ apex, & Theo-

Senec. lib. 1. de Tranqu. vitæ, c. 3.

Prouerb. Idiota ſe præficitur ſapienti.

Matth.

Hier.

Matth. Petrus ob ſapientiam Eccleſiæ præficitur.

Hild. ep. 12.

S. Thom. ad cap. 1. Matth.

Theologiæ vertex habitus eſt; quia ſapienter dixit: *Tu es Chriſtus Filius Dei viui*, tunc meruit accipere præfecturam Eccleſię,& cęlorum claues. Porrò quia Petrus ſapientię merito ſummates diſcipulorum anteuertit, ideo omnibus præpoſitus eſt. Quid Theologiæ, inquis, cum peritia ad regendum? Imò quid imperitiæ ruditati ad gubernandum? Non ſenior, nō pacatior, non innocentior, non caſtus præ cæteris, non familiarior omnium, ſed tunc ſapientior præficitur, & quidem à Chriſto Deo; ne inſipientia ſapientiæ inſultet, & ignarus æquetur erudito; imò pręficiatur. Qui ſecùs faxit coronat pedes, & calceat caput, quod aliàs taxaui ex cenſura Clementis Alexandrini.

Clem. Alc.

57. Geneſ. Cherubini, non Seraphini eliguntur ad primā præfecturam.

Geneſis 3. v. 24. Eiecerat Deus è paradiſo humani generis protoparentes originalis delicti reos. *Et collocauit ante paradiſum voluptatis Cherubim, & flāmeum gladium atque verſatilem.* Nempe Deus præficit paradiſo Cherubim, quibus à ſcientia nomen eſt. Et cur non præpoſuit Seraphinos, quos ardentior in ipſum charitas familiariores fecit? Et quare non prępoſuit minores Angelos, ſeu naturam aliquam his inferiorem? Nam quò abiectior, eò magis deſpoticè ſeruiret ſummi Principis nutui. Tamen hos non aſſumit ad primam præfecturam; ſed Cherubinos, in quibus eminentior ſapiētia prænitet. Scilicet quia prima Præfecti laus, ſapientia eſt: Vnde ſcientię præeminentia meritum præfecturæ eſt. Præſertim cū verſatilem gladium geſtare debeant in manibus. Videlicet leges, & ſtatuta, ſanctiones, quæ non vniformi tenore, ſed pro prudenti arbitrio regentis diſpēſanda ſunt: & pro rei occaſione, aut circūſtantia perſonæ, aut facinoris qualitate, verſatilis ſit lex aut exequenda, aut diſpenſanda ad nutum, ſeu arbitrium regētis. Ergo reſpublica, quæ ſanctiones verſatiles habet, eget ſcientiſſimo Præfecto, Cherubica ſapientia, & ingenij perſpicaciā. Nam qui rudis eſt ad ſcientias, & ingenio hebeti, & trunco, quo pacto ſagax erit in re prudētiæ, quę multo acumine eget ad perpendenda rationis momenta?

58. Geneſ.

Geneſeos 1. v. 26. inquit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtrā, & præſit, &c.* Quorum in homine ſimilitudo cum Deo exprimēda eſt. Hugo Cardinalis inibi: *Per hominem Prælatū* (intellige) *qui ad imaginem Dei debet eſſe factus. In hoc autem quod tota Trinitas facit hominem, notatur quòd Prælatus debet in tribus maximè præpollere: In potentia, quæ refertur ad Patrem: In ſapientia, quæ refertur ad Filium: In benignitate, quæ refertur ad Spiritum ſanctum.* Ecce tibi. Superiorem eligendum, qui ſit per ſcientiā imago Verbi: qui tantā ſapientiā eruditus ſit, vt audeat ſapientiam diuini Verbi à ſimilitudine ęmulari, & imitatione exprimere. Ergo ſi Pręſul à ſcientia debet eſſe imago Verbi, caueant electores, ne adulterinam cudant Verbi diuini imaginem. Niſi velis, hominem rudem, & hebetem poſſe exprimere ſapientiam Verbi. O diſtortam imaginē, & quæ diuinam ſcientiam ſuā inſipientia planè deuenuſtat! Opprobriū prototypi eſt ignobilis, & peruerſa imago. Addit Hugo: *Maſculum, et feminam creauit eos. Scilicet Prælatos: qui debēt eſſe femina per manſuetudinē, maſculus per diſciplinā.* Sit igitur Præpoſitus maſculo femina, à ſapientia maſculus, à pietate femina: non inſipientia femineâ, & crudelitate maſcula monſtrū.

Hugo. Præſul in ſapiētia imitetur diuinum Verbum.

Geneſ. Hugo.

59. Matth.

Matth. 24 v. 45. *Fidelis ſeruus, & prudens, quē conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam.* Igitur ad præfecturam ſatis eſt fidelitas, & prudentia, neque plures animi dotes expetit Chriſtus: prudentiam enim laudatio regentis virtus eſt. Verùm quid prudentiæ nomine requirat Chriſtus, luculenter tradit Origenes, aiens: *Fidelis ſeruus, & prudens, &c. Qui in fide proficit, communiter fidelis vocatur. Et qui naturalem habet mentis velocitatem, dicitur prudens.* Hanc interpretationem hauſiſſe videtur Origenes ex Euangelio Marci c. 7. v. 18. vbi Chriſtus Deus Chriſtianam diſciplinā, & cęleſtia myſteria turbis tradiderat, quæ cùm hebetes tunc diſcipuli non intellexiſſent, ait illis Ieſus: *Sic & vos imprudentes eſtis.* Quæ eſt hæc imprudentia, niſi diuinioris Theologiæ rudis ignoratio, & cœleſtis Iuriſprudentiæ hæbes inſipientia? Planè imprudens ad regendum eſt, qui etſi ętate grandis, & à pacata indole, & aliquā rerum experientia conſpicuus, à tarda mente hebes eſt, & à rudi ingenio truncus. Nam diſcipuli ab ignoratione rei Theologię rudes, ex Chriſti ſcientia *imprudentes* appellantur: ſi quidem *naturalis mentis velocitas* prudentia eſt. Itaque omnis idiota à Chriſtianâ hac prudentia planè exulat: exulet ergo à Chriſtianæ præfecturæ thronis: nemo enim prudenter rudis eſt, nec ſapienter fatuus: Etſi feliciter ſtultus ſit ignorantiæ merito. Matth. 21. v. 2. *Ite in caſtellum, & ſtatim inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea; ſoluite, & adducite mihi.* Super quibus verbis ſic fatur Sanctus Chryſoſtomus: *Mihi autem videtur quod non propter myſterium ſolum ſuper aſinam ſedit; ſed & menſuram nobis ſapiētia tribuens,* (egregia profectò ſapientiæ menſura!) *Eſt enim animal præ cæteris penè iumentis magis irrationale, & ſtultum & infirmum, & ignobile, et oneriferum.* Sat hæc: nam de hoc argumento plura tradidi aliàs: non quia modò Chriſtiani Principes egeāt ad electiones hac cautela, ſed ne ſerò ea indigeant: prima enim Præpoſiti laus à ſapientia eſt: quia *Intelligens gubernacula poſſidebit.* Vnde prudentiſſima Iuditha hîc, v. 6. Holoſernem Aſſyriorum præfectum feliciter à Sapientia dilaudat, aiens: *Nunciatur enim animi tui induſtria vniuerſis gentibus, & indicatum eſt omni ſæculo, quoniam tu ſolus potens es in omni regno eius, et diſciplina tua omnibus prouincijs prædicatur* Audis primam Præfecti commendationem à ſagacitate induſtriæ, & eruditione diſciplinæ, & ingenio ſapientiæ? Ergo gentilis homo ſit Præfectorum eruditio, & ſchola electionum, ne Gentilium barbaries inſultet Chriſtianæ politiæ: quia ruditas dum præfecturam aſſequitur, præfecturæ palàm inſidiatur.

Origen. Tract. 31. Prudens ad gubernandū dicitur Theolog. Marc.

Matth. Aſinus eſt mēſura ſapientiæ aliquorum. Chryſoſt. hom. 67. in Matth.

Iudith.

---

§. XIV.

Feliciter ſtultus ad Prælationem eligitur.

61.

NIhil tam ſublime apud homines, eſt quàm Principatus; qui hominem Deo ſimillimum reddit. Quid enim diuinius apud homines haberi poteſt, quā ſupra homines eſſe? quod illi cæteri pareant, & ille pareat nemini? quod vnius arbitrium populos moderetur? quod vnius iudicium lex omnibus ſit? Itaque Præfectura æmulatio quædam diuinitatis, & ſupra humanū faſtigium eſt. Cęterùm quando nec ius ſucceſſionis, nec armorum temeritas principatum donant, meritum expectandum eſſet. Apud Sapientes, & litteratos, ſapientia & litteratura meritū ad Pręfecturam dicitur. Fortè vt ſuam quiſq; artem ſublimet. Sed aduerto olim ſapientiam non fuiſſe meritum ad dignitatem: Imò ignorātiam meritum eſſe condignū ad Prælationem obtinendam. Pſal. 70. v. 15. *Quoniā non cognoui litteraturā, introibo in potentias Domini.* Valdè ſudant interpretes vt exponant quid per *Potētias Domini* intelligatur. Ianſenius ibi: *Quoniam non cognoui litteraturam introibo in Potentatu,* nam τὸ *in Potentias* Græcè eſt δυναστεία, hoc eſt *in potentatu*, ſeu *prælatione*. Innuens hominem illiteratū faciliùs honores arripere. Nam Litteraturæ, & Sapiētiæ meritis diffiſus pro meritis adhibet fauores populi, Principū gratiam, effuſas largitiones, gratas adulationes, & alias eiuſmodi negotiationes, quæ illi pro merito ſunt ad capeſſendos honores. Quaſi dicat: quia homo idiota eſt, Prælatus erit. Rectè ibi Lorinus, τὸ *introibo*, explicat *aggrediar* potentias Domini, id eſt Præfecturas, quarum poteſtas à Domino eſt. Et ſententia eſt elegans; Quia non cognoui litteraturam; quippe

Ignorantia eſt ſępè meritū ad prælationem.

Pſal.

Ianſenius.

Lorin. Pręficitur feliciter ſtultus.

qui

qui non triui sapientum gymnasia, aut si frequentaui, nō sum homo subtili ingenio preditus. *aggrediar*, hoc est, inuadam prælationem; in illamque introibo id est, eligat in Prelationem. Bellè Tertull. Fortè eiusmodi genus hominum, id est, hominem ambitiosum, & ignorantia insignem appellauit *Feliciter stultum*. Nam stultitia illi felicitas est: siquidem felicitatur ob stultitiam, seu inscitiam: cùm omissis sapientibus, & litteratis iuris, ipse ad Præfecturæ honores ascitur: Et *quia non cognouit litteraturam, agreditur*, inuadit, & *intrat in prælationem*.

Tertul. l. de carne Chri-sti, cap. 5.

62. Et quod admiratione dignum est, Ipsa iam præfectura, eruditio est. Nemo enim iam Prælatus illitteratus est, ab officio .n. sapientiam fęneratur. Et qui olim in gymnasijs præ ignorantia nec mutire audēs, ceteros suspiciebat, subitò garrit, & repentè litteratus est. Scilicet à Prelatura sapientiam mutuatur. Audi S. Nazianzenum aduersùs Iulianum: *Magnum, imò rerum omnium maximum, tibi purpura videtur: ex qua tu sapiens existis*. Nempe Iulianus, alioqui Idiota, & homo in re litteraria truncus, vbi imperialem purpuram induit, de repentè doctus euasit; & in seculo litterarissimo, cum Nazianzeno, cum Basilio, cum Cyrillo, & cæteris Ecclesiæ proceribus disputare audet. Quasi Principatus ignorantiam, eluisset, & sapientiam, & eruditionem extemplò infudisset. At eiusmodi sapientia electione acquisita, & à præfectura parta, suspecta est sapientioribus. Nescit quidquam, qui omnia à Prælatione sapit.

Præfectura litteratum repente facit.

Naz. Orat 1. adu. Iul.

63. Ioannis c. 11. v. 49. Collegerunt Principes & Pharisæi consilium Seniorum, & sapientiorum Hebrææ gentis, vt de re grauissima consulerent, nempe de re Christi quæ tota ex Scripturarum notitia pendebat. Aderant tantę æi consiliatij sapientiores Pharisæi, & litteratiores Scribæ; nomine quidem & munere sapientes, sed *feliciter stulti*. Re hinc indè vētilata, dixit Caiphas, qui erat Pōtifex anni illius, & Senatui pręsidebat: *Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit, &c.* Planè nescios appellat Pharisæos, & Scribas Sapientiæ proceres? Ipse sibi derogat Præses, qui homines qui nesciunt quicquam, in consiliū vocat, Sapientiæ titulos habent, sapientum munera gerunt, & insipientes dicuntur? Profectò hic apparet arrogātes hæc verba Præsidem dixisse. Pulchrè Origenes allegatus in Catena, & ad aliud thema expensus; *Cum esset Pontifex anni illius prophetauit, &c. Si autē quis velit veridicum & in hoc esse Caipham, fatebitur etiā cuncta, quæ sunt in hoc loco propheti am esse veridicā, incipiendo ab illo: Vos nihil scitis. Nihil enim nouerant, &c.* Id est nō tantùm prophetice dixit Caiphas: *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*: sed etiā illud: *Vos nescitis quidquam*. Itaque hi Scribæ, & Pharisæi, qui Sapientissimi consiliarij habentur. qui litteratorum nomina, & officia habent, verissimè, imò prophetice dicuntur, nescire quicquam. Quippe qui infeliciter sapiētes sunt, propter inscitiam: & *feliciter stulti* propter prelationem, & officia: & tota prophetiæ auctoritate pronūciantur insipientes re; nomine autem, & officio sapientes. Nam suspecta est sapientia, quæ à dignitate est, non ab studio, & eruditione. Fallitur, fallitur, ait Nazianzenus, qui *Simul cum imperio sapientiorem quoque se esse existimat: praue vtique sentiens, atque à potentia, & auctoritate de mente deturbatus*.

Ioan.

Origen.

64.

Nazianz. Oration. in Laud. Basil.

§. XV.

Acerbiùs torquet, pati titulo damnationis, quàm sæuiora tormenta hic tolerare.

65. NOn tam tormentum, quàm supplicium excruciat patientem, acerbiùs ferit pęna quàm cruciatus: nam cruciatum fert vir bonus & fortis, nemo nisi reus subit pęnam. Innoxius patitur, noxius castigatur. Remissus est dolor, cuius aculeus à damnatione non pungit, & cruentat patiētem. Pati naturæ est, puniri culpæ: plus excruciat culpa damnata, quàm molestia tolerata: nam supplicium plus armatur ad torquendum iudicio damnantis, & culpa patientis, quàm acerbitate tormenti, Lucę 23. v. 27. *Sequebatur autem Iesum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas, dixit Iesus Filiæ Hierusalē, nolite flere super me, &c.* Quam ob causam tenerum compassionis affectum repudiat Christus Dominus? Conqueritur de pijs condolentium lacrymis, & tacet ad opprobria, & tormenta? Mutus fuit ad Blasphemias, ad irrisiones, ad alapas, ad verbera, ad crucē; & queritur de pia lacrymantium compassione? Plusne tormenti inerat in lacrymis condolentium, quàm in irā crucifigentium? Minimè, sed quasi plus pœnæ. Nimirùm piæ feminæ compatiebantur Christo vt reo, & damnato; non vt spontaneè tolerāti, sed vt inuitè patienti. Et qui vltrò patiebatur, lugetur, vt coactè damnatus. Quod eleganter dixit Theophylactus, hæc Lucę verba commentans: *Flebant igitur mulieres per compassionem; cum autem qui vltro patitur flere non oportet, sed magis ei applaudere.* Hoc valdè in Passione suâ affligit Christum, quòd cùm ipse vltrò patiatur, & sic veluti applaudendum illi foret ex hac parte; tamen vt reus, & damnatus lugetur. Notas doloris non dat cùm torquetur acerbè, sed cùm licet piè, tractatur vt damnatus, & coactè adductus ad pęnam. Et, vt vno verbo dicam, tacet ad tormentorum passionem, non tacet supplicij significationem: quia quodammodò acerbiùs fert notam punitionis, quàm acerbitatem doloris. Ad hanc mutus est, ad illam propè quærulus est.

Christus acerbè fert titulo damnationis patiens. Luc.

Theoph.

66. Matth. 25. Describitur finalis iudicij seueritas; & re exactè discussâ, dicit Iudex his, qui à sinistris sunt, id est, reprobis: *Discedite à me maledicti in ignem æternum*. Peracerba planè vox, & quę exanimet, & exanimet robustissimum quemque. Et quidem iure mirabitur aliquis, reprobos nō violenter rapi & harpagari Dęmonum operâ, ad gehennæ ergastulum putre, & perenne incēdium; sed itutos, *& ibunt hi in ambustionem æternam*, (vt scribit Augustinus mox citandus.) Cadunt exanimes ad terribilem vocis diuinæ rigorē: habitandum illis est cùm flāma deuorante, experturi perennantem vermis corrosionem, claudendi sunt æternum in ęternante caligine, & strictissimo inferni carcere; & tamen non feruntur, sed eunt? *Ibunt hi*, inquit Euangelista, tāquam si spontè irent. Eodem nomine dicuntur Beati ire ad delicias beatitudinis. Nēpe: *Ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam*. Quid in gehennæ loco reprobos attrahit? Imò quid non terret? Terrentur planè. Et tamen non coguntur tanquam inuiti sed veluti spontè *eunt*? Augustinus de reprobo agens, inquit: *Quando venerit quod non credebat, erubescit, confusus separatur, separatus damnatur. Conclusit autem Dominus cum hæc verba diceret: ibunt isti in ambustionem æternam*. Ac si dicat: damnatus it in ignem ęternum: & quia damnatus est ipse it, non expectans, qui eum pertrahat, ipse vltroneus vadit quodammodò plus timēs damnationem, quàm gehennam? Fugit à damnationis loco, & quasi confugit ad infernales flammas? Eximia hyperbole. Egregium profectò effugium! Declinare contendunt sententiæ rigorem, in gehennæ latebris? Fugiunt à damnatione ad pęnā cui addicuntur. Tormentum illis pro asylo est, vt damnationem quodāmodò effugiant: Vnde ipsi reprobi *eunt in igne æternum*. Nisi fortè dissimulant damnationis acerbitatem eundo. Nam qui it & non fertur; spontè sua videtur pergere, non coactus adduci. Euntes ergo ad gehennam, non tam minuere contendunt supplicium, ad quod ipsi eunt, quàm damnationis titulum, quo maximè exacerbantur? Ambiunt reprobi citiùs pati, vt dissimulent damnationem, quam minuere plus contendunt, quàm gehennæ tormenta;

Matth. Quàm sit acerbum, damnari.

Aug. Serm. de verb. Domini.

ad quæ

ad quæ ipsi erunt, vt damnationem aut dissimulent, aut declinent.

67. Damnationis titulus exacerbat delicias.

Serpentis astu & malitiosâ fraude decepti primi Parentes poma vetita gustauerunt, simulque originali reatu posteritatem deprauauerunt. Magnum sanè delictum, & sæuiori pœna dignissimum: & sanè Deus seuerus huius causæ iudex, in exosum iam diu, & refractorem serpentem, vt ostentet suæ iustitiæ seueritatem, & rigorem meritum tantæ culpæ; hanc in illum sententiam fulminat: Genes. 3. v. 14. *Super pectus tuum gradieris, & terram comedes.* Hæccine pęna pro tanto crimine? Imò nec pęna quidem est, sed natura. Siquidem natura serpentis de se repit, & terrâ pascitur, non altilium deliciosis carnibus, nec stagnorum exquisito piscatu, nec pistorum saporatis edulijs, aut bellarijs Atticis gulosorum. Quod satis ad rem notaui Rupertus alibi laudatus vis verbis: *Quid sibi vult quod dicit, super pectus tuum gradieris? nunquid antequam Diabolus per os eius loquutus fuisset, pedibus, aut cruribus ambulabat, pectore à terra sublato, & postea pedibus ademptis super pectus suum gradi cœpit, squamis suis, & costis pro pedibus vtens, et presso repens incessu? Nonne & antequam hominem fecisset Deus dixit: Producat terra iumenta, & reptilia, et bestias in genere suo? Quomodo ergo nunc pro pæna infertur, quod à natura illum habuisse negare non possumus.* Dubium à Ruperto viget; siquidem serpenti in tanti sceleris supplicium datur, quod illi natura est. Nempe damnatur serpens ad suam naturam. Cęterù in hoc vel maximè elucet damnationis elogium, & condemnationis acerbitas; quæ etiam absque acerbitate tormenti, æqualis pęna pro tanti delicti enorminate; à Dei seueritate taxatur. Sat molestè cruciatur serpens, si damnetur vel ad opera quæ à natura sua obit. Nam damnatio acerbior supplicij portio est. Supplicij nomine accipiat connaturalia ipsi opera; imò & delicias, vt perpetuò acerbissimè crucietur, nô molesto cruciatu, sed molestiori damnationis tormento, & titulo. Nam acerbiùs cruentat supplicij nomen, quã acerbioris calamitatis molestior ærumna. Sic etiam Eua danatur subiectioni ad virum: & tamen etiamsi non peccasset, debuisset esse viro subiecta. Nêpè exequi damnationis nomine, quod alioqui debebat exequi, acerba pęna est. Planè cognoscũt Bethulienses grauem esse Dei manum & se acerbissimè affligi à Deo tot angustijs tam periculosæ obsidionis. At nescio quo superbiæ fastu negant fortè se castigari, quasi acerbius esset pati supplicij titulo, quã ipsa calamitatum intolerabilis perpessio. Vnde Iuditha c. 8. v. 27. seriò hortatur Bethuliæ proceres, planè fateantur se ob delicta planè castigari, aiens: *Sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia, minora esse, flagella Domini, &c.* vt humilitate castigationis, placent diuinas iras. Vnde Achior cap. 5. v. 18. ad tot ærumnas damnari Hebræos ait, & experiri damnationis opprobrium, inquiens: *Quotiescunque autem præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prædã, & in gladium, & in opprobrium.* Quia non tantùm ærumnis affliguntur, sed opprobrio damnationis dedecorantur. Quod disertè tradit Iuditha hîc vers. 8.

§. XVI.

Peccatum ipsum ipsiura sui pæna est: & conscientiæ, acerbior punitio.

68. Prou.

NOn contristabit iustum, quicquid ei acciderit, impij autem replebuntur malo. Prou. 12. v. 21. Puto, si innumeras hîc peccati ærumnas recenseret Salomon, non tam explicuisset impietatis malum, quàm absolutè dicendo, *Impij replebuntur malo*, ne si aliquod malum non recenseret, aliquod malum videretur excipere. Omnia enim mala à peccato sunt. Quod rectè nouerant cap. 7. v. 19. Bethulienses, qui cùm tot ęrumnosis calamitatibus angerentur, confestim digitum intendunt ad tot malorum radicem, aientes: *Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus*: & hîc v. 8. Iuditha peccatis adscribit omnia mala, quæ Hebræa gens desperatissimè patitur: nam *impij replentur malo*, id est, omni malo. Ergo dabo in hoc, & sequentibus paragraphis, aliqua ex præcipuis supplicia, quibus Deus peccatorem castigat. Et quidem peccasse, prima est peccati pęna; nam malitia sui vltrix est. O malè dulcem peccandi voluptatem! Iudith.

S. Chrysostomus ita fatur: *Magnum enim supplicium peccare, etsi non puniamur, Peccans etsi non puniatur, omnium est miserrimus: & tunc maximè miser, cùm non punitur, & graue nihil patitur.* Scilicet peccatum ipsum, grauior sui pęna est; & peccati vitio, vel tantùm peccasse, etsi Dei vltor gladius non immitteret peccatoris ceruicibus. *Etiamsi filij tui peccauerunt ei, & dimisit eos in manu iniquitatis suæ.* Iob. 8. v. 4. Quid est peccatores relinqui in manu iniquitatis suæ: Nizetas, *in actione iniquitatis suæ*, Quasi actio iniquitatis suæ sit acerbior iniquitatis pœna. Isaiæ 64. v. 7. *Allisisti nos in manu iniquitatis nostræ; & peccata nostra abstulerunt nos.* Chrysost. hom. 6. ad pop. Antio. Peccatũ, sui Pœna est. Iob. Nizet. Isaiæ.

Porrò sicut qui indignè sumit Eucharistiæ sacramentum, *Iudicium sibi manducat, & bibit.* id est, tribunal seuerum, quo intrinsecùs arguatur, damnetur, excrucietur, & pereat. Sic peccator dum delinquit, imprudens adsciscit, & insciùs aduocat terribile iudicium, quod in cõscientiæ penetralibus agitur. S. Gregorius Nazianz. Orat. 12. quæ est in plagam grandinis, inquit, *Conscientia domesticum, & verum tribunal:* Et S. Augustinus ait: *Ego oculis vestris appareo; Deus conscientijs vestris præsidet.* Scilicet in ipsa delinquentis conscientia iudicium domesticum peragitur; memoria sceleris dirè accusat impium, & verax est facinoris testis. S. Chrysostomus, sic fatur de Adamo delicti sui benè conscio: *Quoniam videbat sibi trucem stare accusatorem, conscientiam dico. Neque enim alium obiurgatorem habebat, & testem peccatorum, sed vnicum illum, quem intrinsecus circumferebat.* Præterea Ratio incorrupti iudicis subsellia, occupat, sedetque seuera: huic tribunali Deus pręsidet, quò rectissimè iustitia tractetur. Neq; in hoc domestico iudicio desunt terribiles ministri, qui sceleris reum torqueant immani cruciatu. S. Bernard. *Erat .n. illi conscientia carcer, erant tortores ratio, & memoria, atq; hi quidem, crudeles, austeri, & immisericordes,* Pergit S. Ambros. sic de Caino fatus: *Cũ adhuc à Domino pœna cessaret, torquebat eum suorũ conscientia peccatorum. Latebat miser tremens, et timẽs, et cùm adhuc percussor deesset, ipsa sese iniusti vita cruciabat. Acceperat signum ne eum aliquis occideret, nõ vt vitæ suauitate frueretur, sed ne mors auferret ærũnam, vt percussorem suum quotidie timendo pateretur. Meruerat quidẽ vt percussor inhiberetur, sed sine vlla intermissione ipse sui carnifex erat, et percussor.* Dies me deficerent si quę super hac thesi in Sanctorum libris obuia sunt, hîc vellem subscribere. Paucula hæc libaui, vt planè noscatur, quàm sit graue supplicium peccare, etsi peccator extrinsecùs non puniatur. Nemo .n. impunè delinquit, quia in abditis, conscientiæ præcordijs, rationis tribunal sedet, cui Deus pręsidet, memoria testis est, ratio iudicis munus obit, ipsa cõsciẽtia sæuus carnifex, & inhumanus tortor, qui dies ac noctes reum sceleris arguit, angit excruciat, metus pauidi terriculamẽtis, & intestinis culpæ cruciatibus. Vnde Ionas Propheta inobedientiæ conscius, non vectorum arbitrio, sed conscientiæ sententia immisericorditer projjcitur in sæuientis procellę vortices insanos: *Tollite me*, inquit, *& mittite in mare.* Ionę 1. v. 12. Nempe Ionas magis timet conscientiæ, quàm pelagi sæuientis procellam Bellè S. Chrysulogus; 69. 1. Cor. 11. v. 29. Peccatum punitur sui consciẽtia. Nazianz. Aug. Tr. 1. in Ioann. Chrisost. hom. 17. in Genes. Bern. serm. 2. de Assumpt. Ambros. in Ps. 35. Ionæ, Chrysolog. serm. 19.

Quo-

Quoties, ait, *circa Dominum ſe indocilis turba diffundit, tactatur in conſcientia procella*. Ipſe ſe damnat maris ingruenti procellæ, vt vorticoſam fugiat conſcientiæ tempeſtatem.

70. Pſal,

Pſalmo 7. v. 15. *Ecce parturijt iniuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet. Dolor* hîc pro peccato accipi ferè conuenit inter expoſitores; legatur Lorinus, qui id apprimè aduertit, & ex contextu liquidò patet. Scilicet peccarũ, peccantis dolor dicitur, quo dolet miſerè, & anxiè fatigatur ſceleris reus. Sed expẽtione digniſſima ſunt, quæ præcedunt verba. Primo enim loco ponit regius Pſaltes, peccatorem parturire iniuſtitiam, mox concipere dolorem, & tandem parere iniquitatem. Prius enim eſt concipere, exinde parturire, demùm parere. Cur ergò Dauid rerum ordinem inter turba? Benè reſpondet Didymus cæcè oculatus, in hoc ordine præpoſtero perturbationem, ac peruerſitatem peccati notari. Quia peccator inconſulto rationis tumultu rerum ordinem, & naturam confundit, & infuſcat, cæca delinquendi libidine obcæcante rationis modum. Vnde peccator primò patitur conſcientiæ tumultum, & aliquam rationis cæcitatem, tumultuario impetu obbruteſcens ad culpam. Sed veniamus ad rem ipſam. Nonne delinquens, vt negligat legis diuinæ obſequium, ſemper allicitur voluptate peccandi, quę illex eſt ad delinquendum? Porrò voluptas quæ in peccato perpetrando apparet, fomes eſt ad peccandum. Quo modo ergo Propheta ait, quòd impius dũ mente concipit ſuggeſtionem, quæ proponit peccati voluptatẽ, *concepit dolorem*? Imo quid voluptuoſius homini, quàm res conceptionis, ſeu genituræ? Profectò homo dum tentatur ad malum operandum, priùs mente concipit (quaſi effuſo diaboli ſemine per tentationem) voluptatis illecebram, mox inclinat vehementer ad pattandum delictum, quod valde delectabile putat, & ita illud parturiti tandem cùm opus impium operatur, peccatum parit, in quo, voluptate operis plenè deliciatur, ſeſe exſatians libidine peccandi. Ergo delicti conceptio, & parturitio, & partio, negotium eſt voluptatis, & otium executæ libidinis; non res doloris, & cruciatuum angor. Eleganter Chryſoſtom. In Catena Barbari Achilleienſis ad præfata verba Pſalmi, ita ſcribit: *Docet* (Dauid inquam) *quemadmodum mulieres parturientes a doloribus diſcerpuntur; ita cum qui dolos machinatur, priuſquam alios læſerit, ipſum lacerari, ac diſcerpi, & grauiſſimis tormẽtis, excruciari. Quare cum doloris acerbitatem vellet oſtẽdere, parturitionis nomine vſus eſt. Nam ſcripturæ mos eſt intolerabiles dolores, ac cruciatus, doloris eius quæ eſt in partu, nomine ſignificare. Sed in muliere prius fit conceptio, & deinde dolor partus; hic autem primum parturit, et tunc cõcipit. Quid hoc autem ſibi vult. Quod illic quidem tempore partus eſt dolor, hic autem a principio. Simul ac enim quiſpiam de malo cogitauit, etiam priuſquam in cogitatione concreuerit, tumultus, ac perturbatio eſt in cogitatione*. Hucuſque Chryſoſtomus. Ecce tibi quàm grauis & acerba ſit impietas etiam ſi abſit pęna iudicis leuerè caſtigãtis. Ipſa enim malitia ſui pęna eſt, & arcano ſupplicio in conſcientia caſtigat, quod mente concipit flagitium, quod opere parturit delictum. S. Ambr. ad illa verba Pſalm. 35. *Dixit iniuſtus, vt delinquat ſibi*, ita ſcribit: *Quicquid loquitur iniuſtus, iniquitas eſt, quæ in ſuum refertur auctorem. Sicut vipera partus, qui primò ſuã ſcindit parentem. Nec mirũ, quia* (pro, quòd) *iniuſtus ſibi delinquat, ſibi generet vulnera, ſe ipſe confodiat*. Et mox: *Serpens alijs infundit venenum, iniuſtus ſibi. In eum enim refunditur quicquid effuderit. Iniuſtus igitur & alijs inutilis, & ſibi noxius*. Hæc prima eſt impij pęna, ſed non ſola. Dabo nunc alias, & quidem acerbiſſimas, & quæ valde excruciant, & diſcerpunt delinquentem, Quem pius amor in pietate non continet, erudiat ſapiens pęna ad ſaporem virtutis.

Lorinus.
Peccator diſcruciatur ipſa peccandi voluptate,
Didymus.
Oſeæ. 13.
3. Reg. 11.
Pſal.
Ambroſius

---

§. XVII.

Pauperior inopia à peccato eſt.

72.

INter cętera peccati ſupplicia, illud non facilè contemnent homines, quod peccatum titulum eſt inopiæ, & reatus paupertatis. Nõ procellæ ſęuientis atrocitas, neq; violentus hoſtis furor, neque tribunalium rapaces miniſtri depauperant miſeros mortales, ſed furax peccati vis homines bonis ſuis expoliat, & ad miſeram pauperiem redigit. Illud Lucæ. 4. v. 18. ſumptum ex Iſaiæ c. 61. v. 1. *Euangelizare pauperibus miſit me* Ambroſ. Origenes, Theophylactus τὸ *pauperes* interpretantur, *peccatores*, quaſi idem ſit apud Prophetas, & Euangelia, peccator, & pauper. Geneſeos 4. verſ. 14. Cain parricidij reus, ſeueriſſimè damnatur à Deo, impietatis vindice. Cui Cain reſpõdet: *Ecce eijcis me hodie a facie terræ*. Quid eſt in Cainum ob ſæuum flagitium *eijci à facie terræ*? Vulgus interpretum hęc verba accipit de exilio, cui damnatur Cainus, dum illi dictũ fuit, *Profugus & vagus eris ſuper terram*. Caietanus verò ſic appoſitè ad rem pręſentem, locum cõmentatur. *Eiectio à facie terræ eſt in hoc, quòd terra non reſpondeat ei ſecundum vim ſuam*: nam paulò antè dixerat ei Deus: *Nunc igitur maledictus eris ſuper terram: cùm operatus fueris eam, nõ dabit tibi fructus ſuos*. Neq; enim malè, quamtumuis refragentur nuperrimi commentatores, Martinus del Rio inibi hæc verba per hypallagen interpretatur, vt ſenſus ſit: Terra quàm tu coles, erit maledicta: antè quidem maledicta erat propter Adami peccatum reſpectu totius generis humani ſed nunc iterum maledicitur in particulari reſpectu Caini; eò quòd Deo fęcunditatem, quæ, terræ fuerat relicta, reprimente, laboribus eius non erat niſi parciſſimè reſponſura. Ita Tertullianus lib. aduerſus Iudæos c. 5. & lib. de Reſur. Carn. c. 16. Nempe prima Caini delinquentis punitio fuit ſpoliari mundialibus bonis, quod ipſe appellat, *eijci a facie terræ*. Hiſpanè viuaciùs verborum exprimitur energia: *A vn pobre no le cabe el mundo*. Sic etiam peccator bonis omnibus ſpoliatus, mundi exul fit dum in terræ bonis primùm mulctatur. Sic etiam factum eſt cum Adamo Caini parente, qui vbi peccauit, & ſtatim orbatur paradiſi prædio, priuatur totius terræ poſſeſſione, quam dotis nomine acceperat, (de quo aliàs,) & addicitur terræ, frugum infęcundæ, & ſpinarum fertiliſſimæ. Quin & *pelliceus terræ, ut metallo datur, quippe qui deliquerat*, ait Tertullianus in lib. de Pallio cap. 3. id eſt, adeò vilis, & pauper, vt pellibus indutus, condemnatus ſit infęcundæ agricolationi ſterilis ſpineti, quaſi ad metalli damnaretur fodinas, vti vile mancipium.

Lucæ.
Iſaię.
Ambroſ.
Orig.
Theoph.
Geneſ.
Agri peccatorũ ſteriles.
Caiet.
Rio.
73.
Tertull.

74. Iob.

Iob ille diues quondam, & opulentus, crebreſcentibus nunciis aduerſa enunciantibus, repentè ad tam miſeram inopiam redactus eſt, vt teſta vlcerum ſaniẽ raderet, ſedens in ſterquilinio. *Poſt hæc aperuit Iob os ſuum, et maledixit diei ſuo, & locutus eſt. Pereat dies in qua natus ſum*. Iob. 3. v. 1. fateor valdè luctuoſa tragędia fuit, ſubitò depauperari opulento cenſu, & regijs opibus, at videntur hæ flebiles querelæ prolatæ à Iobo non tantùm opum, ſed etiam rationis inope. Quorſum infauſta imprecatur diei natiuitatis ſuæ, qui dies, iam diu perierat? num impoſſibilia intentat? ó dementiam? Adhæc profanum videtur, & impium, maledicere, & dire execrari diem natiuitatis, hominibus ſanctum, & ſolenne. Quin & fatua nimis videtur eiuſmodi execratio diei natiuitatis. Planè aberrat Iob, qui tumultu repentinæ calamitatis obrutus, execrandum diem omittit à maledictione immunem, & deteſtatur diem execrationi obnoxium. Porrò ſi quis dies maledicendus foret, ille in primis in quo filiorum ſubſidio orbatus, & prędiuiti cenſu expoliatus fuit; non alius in quo natus fuerat

Peccati cẽſus.

fuerat sospes, felix, & opulentus. Quare diem in quo diram inopiæ calamitatem patitur, non detestatur, & maledicit vnicè natiuitatis diei? ait enim, *Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est,*
Gregor. in Iob. *conceptus est homo.* Opportunè S. Gregorius ibi: *Vir,* inquit, *sanctus nihil speciale, in speciali vulnere cogitans, reducit ad animam originem culpæ. videt humanum genus vnde, & quò ceciderit, & dicit: pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, conceptus est homo,* Nempe Iobus inopiæ calamitate prostratus, & præsentis innocentiæ conscius, sapienter ad culpæ originem attolit oculos, & culpat suę conceptionis diem infaustum, in quo originale contraxit delictum, quę fuit origo luctuosæ orbitatis, & dirę paupertatis seminatium. Quasi intendat digitum ad peccatum, à quo miseras inopię ærumnas calamitosè patitur. *Peccati censum* agnouit cuius censûs opimos reditus exigit aduersæ fortunæ casus filios opprimens inter domus suæ ruinas, & Sabæorum furax irruptio, & Chaldæorum rapax inuasio, & ignis è cœlo vibratus ad gregum incendia. Vnde consultissimè natalem execratur diem, in qua contraxit peccati censum, à quo victigalis factus est, vt redituum nomine exoluat auitas opes, & prædiuitem opulentiam propriâ comparatam industriâ.

75. Matth. Quàm obæratus est homo ob peccati censum.
Cœterùm peccator quàm sit sumptosè debitor ob peccati malitiam, pulchrè traditur, Matthæi 18. vers. 23. *Assimilatum,* inquit, *est regnum cælorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta. Cùm autem non haberet vnde redderet, iussit eum Dominus eius venundari, & vxorem eius, & filios & omnia quæ habebat.* Indubium est, apud interpretes grande hoc de-
Origen. Hier. Aug. Remigius. bitum contrahi ob peccatum. Ita Origenes, & S. Hieronym. S. Aug. de verbis Domin. serm. 15. Remigius, & alij Nempè propter peccatum debet homo Domino suo decem millia talenta: talentum autem apud Iudæos vsitatum, sexcentos aureos nummos valuisse creditur. Itaque decem milia talentorum summam sexagies centum millium aureorum nostrorum effi-
Maldon. ciunt, vt Maldonatus aduertit. Vides oculis quàm grande vel in re numaria debitum culpa contrahat? Sic obæratus est homo ob delictum, vt neque ipse
Tertul. l. de Orat. c. 7. soluendo sit tanti debiti molem! Audi Tertull. ita explicantem huius parabolæ sensum: *Debitum autem in Scripturis delicti figura est, quod perinde iudicio debeatur, & ab eo exigatur; nec euadat iustitiam exactionis, nisi donetur exactio, sicut illi seruo Dominus remisit. Huc enim spectat exemplum parabolæ totius.* Et S.
Aug. serm. 126. de Tẽpore. Fortun. August. *Debita, fratres, peccata intelliguntur: nam debitum contrahitur, quotiescunque delinquitur.* Et Venantius Fortunatus. *Conuenienter, ait, debita peccata dicuntur, quæ & debentur, & requirenda sunt.* Ecce sumptuosum decem millia talentorum debitum, per peccatum contrahitur, quod tota humana natura, naturalium bonorum opulentia soluere non potest, etsi debitor mittatur in carcerem, & vxor eius, & liberi venundentur ad redimendum ex peccato con-
Tertull. tractum debitum: *habet enim animam in confiscato.* Scilicet peccator debet vltrà quàm soluere valet; & quidquid opum & vitæ illi restat, misericorditer indulget illi diuinæ miserationis opulentia. Nec iure queri debet, quòd diuitias amisit, sed gratias agere tenetur de his quæ illi restant: Tam grande debitum peccatum est, etiam in re nummaria!

76. In Christo Deo peccatum esse non potuit; fuit tamen peccati vmbra, quia vadimonium pro peccatoribus suscepit, vt Deo satisfaceret pro peccatis hominum: & inde grauissimas tulit paupertatis ærumnas.
2. Cor. Christus præscribitus ob delicti vmbrã. *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est. cum esset diues.* 2. Cor. 8. vers. 9. Scilicet Christus Rex regum propter fideiussionem, quam pro peccatoribus suscepit, egenus factus est, & natus in stabulo, quia non erat ei locus in diuersorio, pro regali solio, habuit præsepium; pro culcitris fęnum; pro igne, halitum bouis, & asini; pro aulęis, futiles arancarum telas; pro pastillis odoratis, boum stercora; pro bysso, & purpura, viles panniculos; pro equitatu bouem, & asinum; pro comitatu procerum, Iosephum, & Mariam: sic exinceps in tota eius vita egenus fuit Christus, & vt Græcè, ἐπτώχευσε hoc est, mendicauit, inquit Erasmus. Vnde Erasmus.
constat Christum Deum non tantùm fuisse pauperem sed verè mendicasse, fuisseque mendicum. Ad tantam, tamque angustam paupertatem fideiussio pro peccatis redegit Saluatorem. Parùm hoc: audi Apostolum ad Galatas 3. v. 1. *O insensati Galatæ, quis* Ad Galat.
vos fascinauit non obedire veritati? Ecce Galatarum delictum. Vnde pergit Paulus: *Ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est.* Sic vulgò exscribunt vetustiores ex Patribus, & commentarotibus.) etsi vulgara correctior *præscriptus* legat; quam lectionem Aug.
ambit ex S. Augustino Erasmus reducere ad antiquã versionem (Sed frustrà labor.) Scilicet aliena peccata, quæ satis facienda suscepit, sic Christum depauperantur, vt ipsum *proscriberent.* τὸ *proscribere* in rigorosa significatione vsurpat Ambrosius in horum Ambr.
verborum commentario, aiens: *Manifestum est, quia stultorum oculis Christus proscriptus videtur, id est, expoliatus.* S. Anselmus, (si Anselmi, non Heruæi sunt Anselm.
commentarij in Paulum,) *Ita estis insensati, quod Iesus Christus proscriptus est, id est, exhæredatus ante oculos vestros, & non aduertitis.* Profectò Christus cùm esset diues, sic pauper pro peccatorum soluendo debito, factus est, vt bonis *expoliatus* dicatur ab Ambrosio, *exhæredatus* ab Anselmo, *proscriptus* à Paulo, *mendicus* ab Erasmo. (pudet malum auctorem inter bonorum proceres recensere. Scilicet ita obnoxia paupertati impietas est, vt impietatis vmbra sic depauperauerit Christum Deumlô saltem timeat miraculosa auaritia, quod audet temeraria impietas, & impudens voluptas. Qui auarè mundiales diuitias exambit, deuitet peccatum, à quo ærumnosior paupertas.

Non omittam hîc elegantissima S. Ambrosij ver- 77. Ambros. in Ps. 35. v. 1.
ba, quæ thema præsentis, & proximè pręcedentis paragraphi viuidè probant, & luculenter locupletant. Itaque Ambrosius ita scribit: *Offenditur nobis vltrix nostri imaginatio peccati, nec quietum reum suum esse permittit, inferens miseram seruitutem; atque in sua vincula trahit, vt enodare se non queat: quoniam volens ipse se vendidit, cui liberum erat, delictorum æra non capere, & libertatem innocentiæ reseruare. Itaque cùm oramus, peccatum offunditur: vbi somnus sensum corporis laxauerit, peccatum recurrit. Semper nobis error noster, tanquam mali exactor occurrit, vel tanquam improbus fœnerator; conueniens debitorem.* Non expendam pulcra verba, ne ab expensione degenerent. Legatur Ambrosius paulò antè, & non multùm post hanc sententiam vbi satis multa Ambrosio digna, & ad mores vtilissima.

§. XVIII.

Infamiæ natales à peccato sunt.

VErè dixit S. Nazianz. quod *culpa humiliationis est* 68.
mater. Ergo si quem vel diuitiarum amor non Nazianz.
retraxit à culpa, saltem contumeliæ metus à delictis Orat. in Iu-
auertat: nam peccator obnoxius est infamiæ, & pec- lianum.
cando contumeliosus sibi est. Porrò omne peccatum Peccator,
barbatum, & irrationale est, quia peccati essentia ad- contumeliã
uersùs rationẽ militat, vt recentioris Theologię pro- facit intel-
ceres, ex vetustis Theologis nouè adstruũt. Audiẽdus lectui.
est Tertullianus. *Despicit porrò qui bonorum, ac malo-* Vazquez. 1.
rum intellectum à Deo consecutus, quod intelligit fu- 2. disp. 95.
giendum, quodque iam fugit, resumens, intellectui suo Tertul. l. de
contumeliam facit. Planè qui contra rationem ope- Pœnit. c. 8.

ratur, rationi, & intellectui contumeliam facit. Nam præterquam quòd *Omnis peccans est ignorans* iuxta vetus Theologorum prouerbium; qui aduersùs rationem facit, manifestè indicat, ſe belluinis affectibus, & brutâ libidine agi; non rectâ ratione, fed appetitu permotus. *Est enim peccator opprobrium hominum, pecore vilior cadauere Peior, Tolerabilius canis putridus fœtet hominibus, quàm anima peccatrix Deo.*
Bern. de inter. domo, c. 55. Verba ſunt S. Bernard. Pende illud *pecore vilior*. Et S.
Baſil. ho. in Pſal. 37. Baſilius. *Putruerunt cicatrices meæ à facie insipientia meæ. Omne enim peccatum per ſtultitiam fit.*
79 Sophon. Sophoniæ 3. v. 18 ſic dicitur de peccatoribus: *Nugas, qui à lege receſſeram congregabo, vt non vltrà habeas ſuper eis opprobrium.* Itaque qui à lege Dei receſ-
Peccatores ſunt nugæ. dunt, *nugæ*, appellantur; id eſt, peccatores dicuntur nugaces homines, qui ob nugas, hoc eſt, leuiſſimas, & mendaces rationes, & ridicularias voluntates, legem Dei deſerunt. Nempe peccatores non tantùm populi opprobrium dicuntur à Prophetâ, ſed etiam *nugæ*, id eſt, inutiles, ſqualidi, ridiculi, quiſquiliæ, &, ſi quod eſt aliud vocabulum, quod eos inutiles, & denotet inanis nugacitatis. Sic locum hunc commentatur S.
Hier. Hieronymus: *Nugas qui à te receſſerunt congregabo: hoc eſt hi qui per vitia atque peccata de tuo ſinu fugerant, & facti erant ſub Dæmonum poteſtate.* Audis peccatores inſigniri illuſtriſſimo nugatum, ſeu quaſquiliarum elogio? Et Sapientiæ 2. cap. verſ. 16. *Tan-*
Sapient. Sà. Marian. Cornel. *quam nugaces æſtimati ſumus*, Græcè εἰς κίβδηλον id eſt, *in ſperſum*, vel *in ſcoriam*, vel *argimum*. Ac ſi dicat: Æſtimantur vt ſpuri) aut quaſi quiſquiliæ, & nugæ. Ita Emanuel Sà, & Mariana ibi, & Cornelius in cap. 3. Sophoniæ. Nempè homo à natura princeps creaturarum, à gratiæ generoſitate, diuinæ conſors naturæ, ſic degenerat ſic vileſcit à culpa, vt ignobilis, ſpurius, reiectanea ſcoria, & futiles nugæ dicatur ore prophetico. Heu! mortalium agnata ambitio, quæ non timet hæc verba opprobria; & ob euiculam, & ridiculam voluptatem, ſic inuitiari non renuit toto gratiæ adniſu!

80 1. Regum 15. v. 10 Dei iuſſu irruit Saul in Amale-
Peccator ſibi côtumelioſus eſt. citas; nec demolitus eos, contra Dei imperium, cui non obſecutus fuit Saul, parcens Regi Agag, & optimis gregibus ouium & armentorum, & veſtibus, & vniuerſis, quæ pulchra erant. Cõfeſtim occurrit Propheta Samuel victori Saulî, & Dei nomine illum durè obiurgat de inobedientiæ delicto. Verùm aduertere diligenter oportet ad verba, quę Saul reſpondit Sa-
1. Reg. mueli. *At ille ait: Peccaui: ſed nunc honora me coram ſenioribus populi mei, & coram Iſrael.* Quorſùm Saul rex honorari ambit à Samuele? Nonne Saul inclytus erat à regiâ purpurâ, & imperiali ſceptro illuſtris? & tunc valdè illuſtrior ob victoriæ famam, & triumphi gloriam? Quid ergo tunc Rex honorem à Samuele expetit, niſi quia peccati infamiam incurrerat? *Ad*
Bern. *quid tibi hac honoratio miſer?* ait S. Bernard. ad illud Matthæi, *Ecce nos reliquimus omnia*. Quaſi dicat Fruſtrà Saul regali ſceptro illuſtris, & illuſtri victoriâ auctus, honorati exambit à Prophetâ; ſi quidem eum delicti infamia turpiſſimè dehoneſtat. Incaſſùm exoptat honorem, quem infamat peccati dedecus. Porrò *nugas, qui à lege receſſerant*, quis valeat honoribus cohoneſtare? Ecquis nugas magni æſtimet, quas quiuis homo, vt futiles depretiat, vt ridicularias reijcit, vt reiectaneas contemnit? Malè affectat honoris faſtigium, quem peccati contumelia infamat. Plus proprij peccati infamia deuenuſtat, quàm honorare poſſit vel regia dignitas, vel victoriæ faſtus, vel honoraria Prophetæ vox. *Ad quid tibi hac honoratio, miſer?*

81 Oſee. Oſee 5. v. 11. *Calumniam patiens eſt Ephraim, fractus iudicio, quoniam cæpit abire poſt ſordes.* Id eſt, Ephraim qui receſſit à lege Dei ſui, ideò calumnias
Ribera. Peccatũ calumnia eſt. infames patietur. Noſter Ribera ſic commentatur hæc verba: Ephraim captiuus ducetur & affligetur ab Aſſyrijs, & omni iniuria afficietur ob multa quæ patrauit delicta: neque erit qui pro eo iudicet, id eſt, qui eum ab iniuria, & contumelia defendat, ſed quaſi in iudicio damnatus, victuſque tractabitur. Sumpta videtur metaphora ab his, quot inimici cõmoti odio, aut ira calumniantur apud iudices, & vincunt in iudicio: vnde illi omnibus iniurijs, & contumelijs afficiuntur. Quid infamiæ non patitur inualidus quiſpiã reus, accuſatus à potentiſſimis calumniatoribus apud iniuſtum, & violentum iudicem? Ergo ſic tractabitur Ephraim, quia cæpit abire poſt ſordes, & flagitiorum labe ſe fœdauit. Cæterùm ſapienter addubitat S. Hie- Hier.
ronimus in Commentario: *Si impius eſt Ephraim, et propter impietatem ſuam erit in deſolationem, quo modo nunc dicitur, calumniam patiens Ephraim fractus iudicio? qui enim calumniam patitur, & frangitur, iudicium eius inique opprimitur: maxime cũ cauſa iuſta ponatur, quare ſit traditus captiuitati: ſequitur enim: quoniam cæpit abire poſt ſordes?* Scilicet Ephraim etſi ſuæ impietatis benè conſcius, tam infames patietur contumelias, tam contumelioſi opprimetur calumnijs, vt cenſeat infamiam longè ſuperaſſe delicti reatum. Quæ eſt expoſitio Hieronymi inibi. Luculenter S. Chryſologus: *Qui vitijs viuit, ſepelitur* Chryſolog. ſerm. 1.
fama, perit gloria, creſcit infamia. Quin & infamia videtur illi vltra modum ſubcreuiſſe quia ſupra quod ille exiſtimabat, diffamatus eſt ob commiſſum delictum, Porrò peccatum mors eſt honoris? gloriæ ſepulcrum, & infamiæ incrementum. Quid, quæſo, noſtri generis decus, Adamum, inquam, è paradiſi, & innocentiæ glorijs, pellitum quaſi vile mancipium, viliſſimæ agricolationi mancipauit, niſi infamiæ delictum? à quo & nobiliſſimi Angeli degenerarunt in abiectiſſimos Diabolos. Imò & Chriſtus Deus ob aliena peccata, factus eſt *opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Pſal. 21. v. 7. Pſalm.
Denique Paulus 2. Cor. 12. v. 7. *Datus*, inquit, *eſt* 2. Cor.
mihi ſtimulus carnis mea Angelus Satana, qui me colaphizet. Eiuſmodi ſtimulum appellat Apoſtolus tentationem ad peccandum, vt exponit S. Hieronymus, Auguſtinus, Cypr. Haimo, Theoph. Anſelm. Beda, S. Thom. Lyra. Nempe vel à tentatione ad peccandum, ſe Paulus colaphizari exiſtimat, quod eſt inter homines ſummum probrum, & exaggeratior contumelia. Hier. Aug. Cypr. Haimo. Theoph. Anſelm. Beda. S. Thom. Lyra.

§. XIX.

A peccato, hominis infirmitas, & inualetudo.

Vlgò homines magni æſtimant corporis valetudinem bonam, & huius vitalis lucis vſurâ frui, 82.
primam felicitatem reputant: hinc dolores, ægritudi- Peccata ſũt deuoratoria ſalutis.
nes, mortem declinare exoptant: non tamen peccatũ, (ô fatuam cæcitatem!) quæ radix ægritudinum eſt. Tert. ib de idololatr. c. 1.
Eleganter Tertullian. ſic fatur: *Poſt alia crimina tam exitioſa, tam deuoratoria ſalutis.* Scilicet culpa ſalutẽ deuorat, & abſumit: ſi leuis fuerit, ſalutem abrodit, & exedit; ſi verò grauis, illam planè deuorat. Iob. 5. v. 6. Iob.
Nihil in terra ſine cauſa fit, & de humo non egredietur dolor: non enim terra ſed hominum peccata ſunt dolorũ officina. *Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem & ſeminant dolores, & metunt eos.* Iob. 4. v. Iob.
8. Quaſi peccatum ſit dolorum ſeminarium, & vberrima cruciatuum meſſis. Pſal. 7. v. 15. *Ecce parturijt* Pſal.
iniuſtitiam, concepit dolorem. Pro peccato hic accipit *dolorem*, conſors eſt interpretum ſententia. S. Chry- Chryſoſt.
ſoſt. *Nemo eſt qui viuat in ſcelere qui non innumerabiles dolores ſuſtineat.* Et Ambroſ. *Nihil eſt enim, quod maioris doloris ſit, quàm culpæ reatus.* Nemo miretur tam acerbum dolorem facere: *etenim peccatum longè grauius eſt, quam ſit vulnus, aut cicatrix, aut plaga intumeſcens, ac inflammata*, ait S. Baſilius. in cõment. Pſal. 7. Ambr. lib. de Noe & arca, c. 1. Baſil Or. 3. de Peccato.
Præterea culpa dicitur paralyſis à S. Chryſol. *Faciat*, inquit, *iuſtitiam, & liberetur à paralyſi omnium* Chryſolog. ſerm. 15.
pecca-

Peccatum dicitur Paralysis. Isaiæ. Basil.

peccatorum. Et S. Basil. peccatum appellat cordolium; sic enim explica illud Isaiæ 1. v. 5. *Super quo percutiã vos vltrà, addentes præuaricationem? Omne caput lãguidum, & omne cor mærens. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas.* Quæ verba sic vertit, & explicat S. Basilius ibi: *Omne caput ad dolorem, et omne cor ad tristitiam. Caput omne misere cruciatur, cor omne mærore contabescit* Facile admodùm foret seriatim recensere omnes infirmitates sigillatim à peccatis oriundas. Sufficiat dixisse, omnium ægritudinũ radicem esse peccatum.

Matth.

Matth. 9. v. 2. offertur Christo Deo sanandus Paralyticus, ad quem sic ait: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Non id expetit æger, salutem exoptat, non delictorum veniã: Quorsùm peccata priùs dimittuntur, vt postea sanctitatem faciat paralytico? Sapiens animarũ medicus Hieron. ad huc modum scribit in Commentario: *Dimittuntur tibi peccata. Idcirco forsan prius dimittuntur peccata, vt causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur.* O saluberrimum aphorismum! Tollatur priùs peccatum, quæ est causa, & radix morborum; & ita facilè infirmus restituetur sanitati. Frustrà sanitaté quærit, qui infirmitatum originalem causam intrinsecùs alit.

Hier.

83. Ergo culpa iure dicitur deuoratoria salutis, & officina dolorum. Vis nosse, quàm acerbi sint dolores, quibus obnoxius est homo ob culpam; Audi S. Gregorij verba, vbi explicat illud Matth. 13. *Ibi erit fletus, & stridor dentium*, quibus verbis exprimitur feralis gehennæ cruciamentum. *Ibi erit fletus*, inquit, *Timendum est autem hoc potiùs quam exponendum. Aperta enim voce tormenta peccatium dicta sunt.* Audis fletum, & stridorem dentium, quæ damnatorum sunt cruciamenta, dici nunc esse tormenta peccantium? Profectò cùm peccatum sit omnium dolorum, & ægritudinum causa, verè dicitur in pęnis æmulari gehennales cruciatus.

Matth. Gregor. hom. 11.

Psalmo 17. v. 5. sic fatur Dauid: *Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me.* Dolores mortis (vt ait Necephorus in Catena Barbari Achillei,) *intolerabiles dolores* intelliguntur. Quod magis expressit Chaldaica periphrasis: *Circumdedit me angustia tanquam mulierem, quæ sedet in sella parturientis & virtus non illi est ad pariendum.* Quę est exageratio acerbioris cruciatus. Sed animaduersione dignissimum est; quare Dauid cùm doloribus mortis circundatur, imperturbatus patitur eiusmodi pęnalissimas mortis minas, & ad torrentem iniquitatis anxiè conturbatur? *Torrentes*, inquit, *iniquitatis conturbauerunt me.* Caietanus, *Terruerunt me.* Vatablus, *Exanimauerunt me.* Scilicet Dauid pacatè suffert dolores mortis, at valde conturbatur, terretur, & examinatur à torrente iniquitatis. Quem *Diaboli torrentem* explicat S. Hieronymus, & Treuetus *torrentem Belial.* Hugo Cardinalis nouem adducit causas, cur tam sollicitè timendus sit torrens iniquitatis: legi possunt in proprio auctore, quia longiusculè eas scripsit Hugo. Ecce quàm grauior toleratu sit malitiæ cruciatus, seu torrens iniquitatis, siquidem Dauid, qui tranquillo animo patitur, dolores mortis, ad iniquitatis dolores, sic cõturbatur, terretur, exanimatur. Quasi grauior & acerbior sit cruciatus iniquitatis, quàm terror repentinę & instantis iam mortis, quæ est omnium terribilium terribilissima.

Psal. Niceph. Barbar. Chald. Sæuit dolores hic à peccato sũt. Caiet. Vatabl. Hier. Treuetus. Hugo.

84. Iob. 10. v. 17. *Instauras testes tuos contra me: & multiplicas iam tuam aduersum me: & pœnæ militant in me.* Quinam sunt hi testes, qui contra Iobum instaurantur? Philippus intelligit *Dæmones.* Aptiùs Caietanus *plagas* dicit esse testes aduersùs Iobum. S. Augustinus, *Instauras in me tormenta tua.* Scilicet immania illa cruciamenta, & ferales plagæ, quas Iobus patiebatur, erant velut testes, qui publicabant Iobum aliquando peccasse. Heu! quod tormentorum genus non passus est Iob, à calumnijs inimicorum, ab opum spoliatione, à throni depositione, à Dęmonum immanitate, à filiorum orbitate, à dolorum sæuitia. Et quidem τὸ *instauras* habet energiam, quam cum pręcedenti ponderatioue aduertit Olympiodorus in Catena Comitoli: *Et instauras, ait, in me supplicium tuũ. Haud quicquam ipsa calamitates remittuntur, sed multò vehementius corroborantur, & malum vsque innouatur. Ac si diceret Varijs sum circumfusus ærumnis, nec solum eorum sum similis, qui prior es excruciati sunt malis; verum etiam eos imitor, qui iterũ ac sæpius diuersa supplicia, pœnasque subierunt.* Idem ferè repetit inibi Polychronius. Nempe supplicia, dolores, ęgritudines, cruciatus, calamitates, testes sunt, qui coràm restantur peccatum: & sæpè repetita pęna instaurant testimonium. Tametsi benè notant recentiores interpretes ad hunc Iobi locum, non semper ob delicta eiusmodi ærumnas euenire.

Iob. Philip. Caiet. Aug. Peccata testes sunt contra homines. Olimpiod. Comitol. Polichron.

Illud Iob 18. v. 13. *Deuoret pulchritudinem cutis eius, consumat brachia illis primogenita mors* sic exscribit, & explicat Olympiodorus; *Rumpatur de habitaculo eius sanitas, vt nullam medicinam, curationem nullam queant admittere.* Quasi ægritudines corporis, quas ob peccatum patitur homo, incurabiles sint, nisi priùs repurgetur à peccati veneno, quę radix est ægritudinum.

Iob. Olimpiod.

---

§. XX.

Peccatum est mortis pignus.

85. Neque satis est hominem ob peccatum esse morbis obnoxium, nisi etiam mors corporis (quod est corporalium malorum maximum,) à peccato esset. Nam, vt ait S. Chrysostomus: *Ipsa mors à peccatis habet radicem.* Genes. 27. v. 46. vbi primùm Rebecca animaduertit Esau ob raptam dolo benedictionem malè iratum esse aduersùs suum Iacobum, quem cariùs diligebat ipsi peramanter suadet, vt tantisper cedat fraterno furori, fugiat ad Labanum fratrem suũ. Audi causam emittendi Iacobum: *Cur* inquit, *vtroque orbabor filio in vna die?* Planè muliebris, hic timor; nimis, quantùm aparet, futilis est, & inanis Esto, Esau, & Iacob rixentur, & se mutuo inuadant ad necem, alterurer cadet, non vterque, neque verosimile est vtrumque mutuis vulneribus concisum iri. Perperam ergo timet Rebecca vtroque orbari filio in vna die. S. Ambrosius sic fatur eleganter super hac re: *Non quasi timuisset Rebecca, vt ad pugnam venientes mutuis conсidissent vulneribus: sed quòd si alter alterum occidere, vterque incurreret mortem eodem die: occisus quidem corporalem mortem, fratricida verò mortem spiritualem*, id est, mortem peccati, quæ radix, & pignus est corporalis mortis. Et ideò timet Rebecca vtroque orbari filio in vno conflictu. Et orbatam se existimat, non tantùm occiso filio, sed etiam occisore, ob peccati mortem: nã filium peccatorem inter mortuos computat. Per peccatum enim, vt ait S. Chrysol. *Fit in corporis sepulchro viuo, funus animæ iam sepultæ.* At defunctã corporis vita, quæ est anima, corpus etiam ruit ad interitum. Nam de impijs sic scribit S. Ambros. *Etiamsi videantur viuere, miseriores tamen sunt omnibus mortuis, carnem suam sicut tumulum circumferentes, cui infelicem infoderunt animam suam; quid enim aliud est quàm sepulta, quæ intra humum voluitur:*

Chrysost. hom. 28. in Matth. Culpa matrix est mortis corporalis. Genes. Ambr. lib. de Iacob. Chrysolog. serm. 19. Ambros.

86. Sapientiæ 1. v. 16. *Impij autem manibus, & verbis accersierunt illam*, (mortem inquam,) *& sponsiones posuerunt ad illam; quoniam digni sunt, qui sint ex parte illius.* Scilicet impius manibus, & verbis, hoc est, vultibus, ore, signis, sermonibus, nutibus, manibus, & quouis modo, quo potest, mortem aduocat, & accersit inscius. O quàm malè sibi cõstat, peccator, qui cùm nihil grauius & acerbius audiat quàm mentionem mortis, (cuius memoria amara valdè est homini pacem habenti super terram,) tamen ipse imprudens

Sapient. Peccatum mortẽ accersit.

mortem vocat,& ſibi mortem adſciſcit. *Stimulus autem mortis, peccatum eſt*. 1. Corinth. 15. v. 56 Scilicet quaſi parùm foret impigram mortem verbis, ac nutibus accerſere, ipſam quaſi admotis ſtimulis vrgemus, vt citiùs ad nos properet. *Propterea* (ait Caieta. ibi) *peccatum dicitur ſtimulus, aculeus, punctio mortis, hoc eſt, mortem afferens*. Heu iatuam peccantium ſtoliditatem! quæ mortem vltrò ad nos properantem, non modò vocat, ſed vrget, & ſtimulat, vt citiùs adueniat ad corporis,& animę interitum!

1. Corinth.
Caietan.

Theophylactus adhuc vrget ſignificantiam *ſtimuli* ita commentatus locum Pauli: *Stimulus, inquit, mortis, peccatum eſt. Per illud enim potens fuit, ceu armis quibuſdam, & ſtimulo vſus. Perinde namque vt Scorpius animalculum eſt exiguum, in aculeo autē robur habet, conſimilem ad rationem mox per peccatum robuſta eſt, aliàs inefficax beſtiola* Accinit Theophylacto Baſil. Sel. inducens mortem ſic loquentem: *Dominatus mei pignus teneo deuinctorum crimina: arma mihi contra homines ſunt hominū crimina*. Ecce tibi peccata ſunt venenatus aculeus, & ſæuiſſima ad cædes arma, quibus peccator vulneratur, occiditur, perditur. Omnis enim mortis valentia à peccato eſt. Et S. Anſel. *Mortis corporis hoc dicitur: vbi eſt aculeus tuus, id eſt, peccatum, quo puncti, & vulnerati ſumus, vt etiam corporibus noſtris fieres, & etiam longo tēpore poſſideres?* Eleganter æquè ac ſubtiliter Salu. ſic fatur de Dauidis filiolo ex adulterio nato,& immaturè defuncto: Mortuus eſt, inquit; *Vt dilectiſſimo filio cauſa mortis Pater ipſe exiſteret, qui doleret: cum vtique natum ex crimine puerum, crimen ipſum occideret, quod creaſſet*. Peregregiè quidem Saluianus.

Ad Cor. Theoph.
Baſil. Seleu. orat. 11.
Anſelm. in c. 15 1. Cor.

87. Sap.
Deinde prætereundum non eſt in præfato Sapientię loco, dici, quòd impij homines, *Sponſionem poſuerunt ad illam*, (id eſt, ad mortem,) quod nuper dixit Seleucus, *Dominatus mei pignus teneo deuinctorum crimina*. Et Iſaiæ 28. verſ. 15. *Percuſſimus fœdus cum morte*. Nam qui peccat, fœdus init cum morte, & ſponſionem facit, ipſique pignus dat ad firmitatem pacti. Quod non abſimili metaphorà Paulus dixit, ad Roman. cap. 6. verſ. 23. *Stipendia enim peccati, mors*. Apud ſanctum Nazianzenum τὸ *ſtipendium* ſignificat regium commeatum,& dona, quæ ex lege dignitatibus tribuuntur. Theodoretus *teſſeram* interpretatur, quod in idem ferè recidit, Syrus *mercedem* expreſſit. Eraſmus *auctoramentum*, id eſt, pactam mercedem; nam peccantis ex ſponſione merces, ſeu ſtipendium eſt *mors*: vnde qui peccat, hoc fœdus init cum morte, vt illi ſit obnoxius,& ſtipendiarius. *Stipendia* Græcè ὀψώνια, quod ſignificat id quod cum pane comeditur, vel quaſi ὀψώνιον, pretium quod veſpere datur. Nimirùm mors eſt obſonium peccati, comeditur enim mors cum peccato, benè tunc ſapit lethalis cibus; atque adeò conuertitur etiam mors in ſubſtantiam alici: & morte iam viuit peccator, qui olim vitâ viuebat: atque tot mortibus quot peccatis enutritur!

Seleu. ſupr. Iſaię.
Peccatorū eſt fœdus cum morte
Ad Rom.
Naz.
Theodor.
Syrus.

88. Lucæ.
S. Chryſologus explicans illud Lucæ 15. v. 19. *Iam non ſum dignus, vocari filius tuus*, quæ ſunt verba filij prodigi, ſic ſcribit: *Hic ergo adoleſcentior qui perdiderat quod erat natura, indicat ſe quod eſt gratiæ non mereri*. Nunquid hic iuuenis luxurioſus peccando, naturam perdidit? Quā ergo vitā viuit qui naturam amiſit? Qui naturam perdit, planè emoritur, & deſinit eſſe. S. Auguſt. Tract. 1. in Ioannem, exponens illud Ioannis 1. v. 3. *Et ſine ipſo factum eſt nihil*, ita fatur: *Peccatum quidem non per ipſum factum eſt, et manifeſtum eſt, quia peccatum nihil eſt: & nihil ſiunt homines cum peccant*. Quod erat naturæ quaſi perdit peccator, quia nihil fit homo cùm peccat, dum mortem comedit cum peccato. O cæte à venenato hoc cibo, quiſquis vitam amas: in quacunque enim die comederis morte morieris.

Chryſolog. ſerm. 2.
Ioan.
Aug. tract. 1. in Ioan.

Leuit. 10. v. 1. *Arreptiſque Nadab, & Abiu filijs Aaron, thuribulis poſuerunt ignem & incenſum deſuper, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat. Egreſſuſque ignis à Domino, deuorauit eos, & mortui ſunt*. Diſputent interpretes, an hi nouitij ſacerdotes grauiter peccarint, an non? Saltem indubium eſt ob peccatum de quo dubitatur, graue, an leue ſit, periſſe funeſto interitu. Eleganter ſuper hac re Saluianus lib. 1. de Gubem. Dei: *Declarauit Dominus quo ſupplicio digni eſſent, qui contemptu diuinitatis aliquid admittant, quando etiam illi percuſſi à Deo eſſent, qui ſola mentis inconſideratione peccaſſent: aut quam rei eſſent, qui contra ſciēnte Domini ſui facerent, cum etiam illi taliter plecterentur, qui inſuſſa feciſſent*. Sic ſic cognatum mortis peccatum eſt, ſic neci obnoxium! Deuita peccandi licentiam qui diu viuere voles. Sume hunc Chriſtianum Aphoriſmum, longè ſalubriorem, quàm illi quos tradit Hippocrates medicinę princeps.

Leuit.
Vel leue peccarum morte corporali puni tur.
Saluian. l. 1. de Gubern. Dei.

§. XXI.

Impius peccando, inferni lacum ſibi aperit, & effodit.

Tanta eſt peccati malitia, vt Dauid peritiſsimus rerum cæleſtium contemplator, ſapienter ignoret delicti reatum, *Delicta quis intelligit?* Pſalm. 18. v. 13. Hieronymus *Errores quis intelliget?* Ambroſ. in Pſalm. 50. *Lapſus quis intelliget?* Aquila *Ignorantias quis intelliget?* Videntur errores propriè intelligi, qui nempe admittuntur errando, & ignorando, & veluti caſu & lapſu improuiſo, vt commentatur Lorinus. Ac ſi dicat, nemo cognoſcit peccati lapſum; aut ſi cognoſcit, planè imprudens non aduertit quò ſe peccando præcipitet, Quia *vſque ad inferos peccatum illius*, ait Iob 24. v. 19. Peccatum enim via ſeu præcipitium eſt ad infernum, & ipſius ianitor. Geneſeos 4. v. 7. dixit Dominus ad Cain: *Nonne ſi bene egeris, recipies: ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum aderit?* Quænam hę fores, quibus peccatum adeſt? Sanctus Hieronymus tom. 3. in quæſtionibus Hebraicis ſuper Gen. *Quod ſi malè*, inquit, *egeris: illicò peccatum, ante veſtibulum tuum ſedebit, & tali ianitore cohabitaberis*. Nempe peccatum vſque ad infernum ducit peccatorem, ianitorque inferni eſt, & ferales gehennę ianuas clauibus malitię aperiens, vtròque pandens miſeris peccatoribus. Ergo *delicta* ſeu *lapſus quis intelligit?* quis aduertit quò peccator ſenſim ducatur à delictis?

89. Pſalm.
Hier.
Ambroſ.
Aquila.
Lorin.
Peccatum eſt inferni ianitor.
Iob.
Gen.
Hier.

Cæterùm cùm proprium peccatum ianitor ſit inferni, meritò dicitur infernum aperire Opportunè Pſalmographus Pſal. 7. v. 16. dixit de homine impio; *Lacum aperuit, & effodit eum; & incidit in foueam, quam fecit*. Obſeruat S. Baſil. *Lacum* in Scriptura accipi in malam partem, ſecus puteum. Ergo ſenſus euadit aptus ad rem præſentem. Nimirùm, homo dū peccat, ſibi ipſi lacum illum gehennalium flammarū aperit,& quaſi aſſumptu ligone ſarcophagum parat, quo ipſius anima, & corpus ſempiternam oppetens mortem ſepeliatur. Nam qui peccat, inferni lacum aperit ſibi,& effodit, & apparat gehennalem foueā, qua feralibus cruciamentis æternum torqueatur. Quæ eſt expoſitio Ayguani Bonon. in præfata verba Pſalmi. Sic enim ait: *Lacum aperuit aperiendo mentem ſuam Diabolo ſuggerenti, & conſentiendo. Et effodit eum; qui inſtat operi peccati, lacum effodit. Sic & iſte parauit ſibi foueam, id eſt, dignum ſe fecit fouea damnationis peccando*. Quis intelligit, aut attendit, quando peccat, ſe ſibi effodere, & aperire inferni foueam, in quam incidat ad æternatura ſupplicia.

Pſal.
Baſil.
Peccatum inferorum lacum aperit.
Ayguan.

Lacum aperuit, & effodit eum. Ecce quāto labore, & ſudore peccator apparat ſibi gehennæ cruciatus! S. Bern. ſic inſectatur miſeros & belluinos peccantiū labores: *Stolidior beſtijs homo, quod iuga neceſſitatis earum*,

90. Bern. in tr. ſuper Ecce nos reliquimus.

Peccator multo sudore emit gehennæ æstus.

earum, propria ipse habeat voluntate Emisse suga extrema dementia est: quod idem est atque mortem sempiternam, & gehennam ipsam multo sudore quærere, magno comparare pretio: cum tamen æterna vita iugo leni ac suaui coematur: Quæ insania homines dementat, vt sollicitè procurent pretio tot ærumnarum; quas peccando patiuntur, coemere æternatura supplicia? Quis nisi insanus tāti æstimet æternùm excruciati gehennalibus incendijs? Bellè S. Chysost. ait, *Voluntarius Dæmon, peccatum est*: nam dæmonū omnis vis ad cruciandum à peccato est. *Mallem purus à peccato & innocens in gehennam intrare, quàm peccati sorde pollutus cœlorum regna tenere*, aiebat pijssimè S. Anselm. Nam gehenna non peccāti gehenna nō est; à peccato enim habet puniendi energiam. Ergo peccator peccādi labore inferni lacum aperit, & effodit. Heu! quàm carò emitur æternùm frustrà pęnitere!

Chrysost. hom. 28. in Epistol. ad Rom.

Anselm. Tractat. de simil. c. 19.

Quod autem totus gehennæ vigor à peccato sit, pulchrè docet Theophylactus ad illud 1. Corint. 15. v. 56. *Stimulus autem mortis, peccatum est*. Nomine *mortis*, mortem secundam, seu infernalem intelligi constat ex ipsius verbis. Sic inibi Theophylactus scribit: *Stimulus verò mortis peccatum est. Per illud enim potens fuit, ceu armis quibusdam, & stimulo vsus. Perinde namque vt Scorpius animalculum est exiguum, in aculeo autem robur habet: consimilem ad rationem mors per peccatum robusta fuit, aliàs inefficax bestiola. Argumēto est Seruator noster Christus. Cùm enim mors in hoc peccatum non inueniret, nihil aduersus ipsum quoad corruptionem, vel retentionem attinet, efficere potuit.* (Quicquid Caluinus impudenter oblatret, Christum Deum aliquandiu tortum esse in inferno.) Nam stimulus, & arma inferni è peccato sunt; & innocentia exarmat, quos armat peccati malitia: stimulus enim infernalis scorpij peccatum est. Hinc lux, & energia loco difficili ex lib. Iob cap. 34. vers. 11. *Opus enim hominis reddet ei* Deus: *& iuxta vias singulorum restituet eis*. Aduerte ad rationem: *Verè enim Deus non condamnat frustra*. Quid est *frustrà*? id est, sine effectu. Quasi dicat Iobus: Deus innocentem non cōdemnat: nam si per impossibile (vt aiunt,) insontem condemnaret; etsi omnipotens sit, frustrà, & sine secuto punitionis effectu condemnaret. Omnipotens enim cruciare posset innocentem, non tamen verè punire, nec propriè condemnare: nam damnatio, seu energia gehennæ à peccato est, non ab omnipotentia, quæ nisi peccatorem, frustrà damnaret, & cassâ pęnâ puniret.

1. Corinth. Theoph. Stimulus mortis peccatum est.

Caluin.

Iob.

91. Vulgare est, peccatum & eius grauitatem, dici pondus, & graue onus, Isaiæ c. 9. v. 1. *Alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephtali*. S. Hieron. ibi: *Hæ duæ tribus ab Assyrijs captæ sunt, & deserta Galilæa est quam Propheta dicit esse alleuiatam, eo quod peccata populi sustineret*. Parabile hoc est, & obuium vel imperio, peccatum dici onus. Legi possunt interpretes ad illud Matthæi 11. vers. 18. *Qui laboratis, & onerati estis*: & in Psal. 37. v. 5. *Sicut onus graue grauatæ sunt super me* & Isaiæ 2. v. 20. *Grauabit illos iniquitas sua*. & Tertullianus lib. de pęnit. cap. 7. *Nolunt iterum diuinæ misericordiæ oneri esse*. Ad quæ verba noster Cerda accumulat plura Sanctorum loca. Ergo cùm iniquitas graue pondus sit, ait Iob. cap. 2. v. 13. agens de hominibus impijs: *Ducunt in bonis dies suos & in puncto ad inferna descendunt*. Porrò cùm scitum sit ex philosophia, corpora grauia, quò plus habent ponderis, eò velociùs descendere: & vulgare itidem sit in Theologicis scholis peccatum lethale habere infinitam malitiam, seu grauitatem infinitam: hinc benè philosophus, & Theologus Iob consultò ait, quòd impij *in puncto*, aut in momento *ad inferna descendunt*. Vide quò te præcipitet, & quàm velociter, grauior iniquitas: & diligenter excute tantam ponderis molem, quæ te imprudentem degrauat vsque ad imum inferorum barathrum.

Matth. Hieron.

Matth. Psal. Isaię. Tertull.

Cerda.

92. Vnum superest remedium ad declinanda tot mala,

Celada in Iudith.

quæ à peccato imminēnti nempe pęnitentia interior, & exterior, quæ dum hominem macerat, & exasperat, diuinam misericordiam blandè mulcet ad veniam: Item piè inuereconda peccatorum confessio, quod peccatorum lixiuium est ad gratiæ candorem. Super quâ re, multa sparsim dedimus. Ne quis autem confusiones subeat, dum in confessione intimos, & pęnitendos suæ conscientię recessus sacerdoti prodit, legat Tertullianum in libro de Pęnitentia, & inibi Pamelium, & Cerdam nostrum, qui multa ex vtraque eruditione accumular, & Origenem homilia 17. in Lucam, & S. Cyprianum in sermone de Lapsis, & ibi Pamellij scholia, (etsi plura aduocet Tertulliani loca, quæ intelligenda non sunt de sacramentali peccatorum confessione, sed de Exomologesi publica,) & S. Hieronymum in Ezechielis cap. 10. S. Ambrosium in Psal. 37. & in Apologia Dauid cap. 9. & 2. de Pęnitentia cap. 1. & 7. & S. Basilium regula 26. ex fusis, & S. Augustinum in lib. de Pęnitentia c. 10. & in lib. 50. homiliarum in hom. 12. & S. Ephrem sermone in id: *Attende tibi*, cap 9. S. Gregorium homil. 10. in Ezechielem, & hom. 26. in Euangelia, & 22. Moralium c. 9. & S Chrysostomum hom. 33. in Ioannem, & Climacum Gradu 4. & Patianum in Paręnesi, Faustum Rhegiensem, epist. 1. & Hugonem S. Victoris, tom. 3. part. 2. eruditionis Theolog. ex Miscell. c. 100. & 2. de Sacram. p. 14 c. 1 & Guilielmum Paris. de Pęnitentia, c. 13. & 14. & Robertum de Sorbona in itinere Paradisi, & in Tractatu de Confessione. S. Bernardum in serm. ad milites templi, c. 12. & Sidonium Apollinarem lib. 14. epist. 14. & Lactantium Firmianum lib. 4. cap. 1. Legi etiam possunt interpretes ad 12. caput Matthæi, & c. 11. Lucæ, agentes de muto Dœmoniaco, & in c. 31 Iob, ad illud, *Si abscondi quasi homo* (quasi *Adam*,) *peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam*. Et Ecclesiasticæ commentatores ad illud c. 3. *Tempus tacendi, & tempus loquendi*. & in Psalm. 31. *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea*. Non omittam illud Maronis 3 Georgic.

——— *Alitur vitium, viuitque tegendo.*

Tertull. Pameli. Cerda. Orig. Cyprian. Pamelius. Hier. Ambros. Basilius. Aug. Ephem. Gregor. Chrysost. Climac. Patianus. Faustus. Rhegiens. Hugo. Gulielm. Paris. Robert. Sorbona. Bernard. Sid Apoll. Lact. Firm. Matth. Luc. Iob. Eccles. Psal. Virgil.

---

§. XXII.

Commentarius litteræ.

Vers. 10. Insuper etiam fames inuasit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur.

HÆc etiam verba defenduntur à mendacio ab expositoribus. Nollem vt toties Iuditha excuse- 93.
tur: nam vel ipsa excusatio sanctissimam fęminam deuenustat; nunquam enim sic eluitur calumniæ macula, vt ipsa calumnia non affricet aliquid sordium. Nulla est hîc vel leuis mendacij species, dum dicuntur Bethulienses fame opprimi, etsi suprà, c. 7. famis calamitas non recenseatur inter obsessorum Bethuliensium ærumnas. Neque enim ibi omnia quæ patiebantur mala recensentur. Porrò capite illo 7. expressior fit sitis mentio, quia rabida passio est, & toleratu difficilior, quàm fames. Hîc autem recensetur, quod ibi omissum fuerat. Quod obuium est ex libris Paralipomenon, vbi plures additiunculas legas ad ea; quę narrantur in libris Regum. Possem innumera conglobare exempla, erudito superuacanea, inerudito non necessaria. Benè aduertit Salianus, quod etiamsi vbertim cibi suppeterent Bethuliensibus, possent nihilominus laborare fame: nam qui siti æstuant, ne in ciborum quidem copiâ comedere possunt: humectari enim non potest cibus, ac proindè nec deglutiri: vnde qui siti laborat, affligi etiam fame necesse est.

Iudith. Bethulienses fame laborabant. Salian.

Ab ariditate aquæ inter mortuos cōputantur. Quæ- 94.

Sanct. nam hæc aqua ariditas? Citiùs ignis frigidus erit, quã aqua esse arida possit. Sanctius aquam pro cisternis accipit per Metonymiam, nempe contentum pro re, Iudith. quæ continet. Sicut è contrario supra cap. 7. v. 11. dicitur defecisse cisternę, id est, cisternarum aquæ. Itaque Ariditas aquæ, id est cisternarũ. Bethulienses inter mortuos hîc computantur *ab ariditate aquæ*, hoc est, ab ariditate cisternarum, vbi asseruatur aqua, quæ exhaustæ iam erant, & exuccæ. Præterea dici posset Bethulienses semiextinctos esse *ab ariditate aquæ*, id est, à siccitate sitis, quam patiebantur propter penuriam aquæ. Neque insolens est Psalm. Scripturis hic loquendi modus. Psalmo enim 108. v. 24. dicitur: *Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum.* In origine est, Symm. Hier. *Caro mea emarcuit, elanguit, exhausta propter oleum*, hoc est, (vt interpretatur Symmachus,) *ab amissione vnctionis*, & S. Hieronymus, *absque oleo*. Nempe Dauidis caro dicitur exhausta propter oleum, vel ab oleo, id est, à carentia olei, (quicquid refragetur Genebr. Genebrardus:) sic Bethulienses dicuntur semimortui ab ariditate aquæ, id est, aridi à carentia aquæ. Ita Car-Carthus. thusianus. Vtraque expositio satis idonea est. Hæc literalior, illa expeditior. Omitto translationes Græcas, quia nihil afferunt ad loci intelligentiam.

95. VERS. 11. *Denique hoc ordinant, vt interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum.* Nempe Bethulienses ob incisos fontis canales dirâ sitis rabie æstuantes, armentorum, & pecorum expresso sanguine, aquarum pe-Lyra. nuriam moliuntur temperare. Sed Lyra suæ sententiæ nimium tenax, contendit etiam in his verbis Iuditham mendacij arguere. Nam si pecorum sanguis in farcimina concretus est, non valebit ad restinguẽdum sitim, vt pote cibus, non potus. Si verò sanguis adhuc spirans & sorbulus sit, sitim restinguet, sed simul vitam; nam pecorum sanguis haustus pro veneno est. Nemo, quem viderim, interpretum Lyrano repugnat, neque disquirit super hac re. Et tamen necesse eit illum impugnet quisquis Iuditham à mendacio vindicare ambit. Ergo animaduertendum est, duo hic dicere Iuditham; alterum est, Bethulienses decreuisse pecorum sanguinem ebibere, alterum id esse contra legem Dei.

Leuit. Quod autem expressè prohibitum sit in Mosaica lege, sanguinem bibere, nusquam in Bibliis inuenio: tantùm enim vetitum est, ne pecuinus cruor in cibũ sumatur. Leuit. 7. v. 26. *Sanguinem quoque omnis ani-*Deut. *malis non sumetis in cibo tam de auibus, quàm de pe-*Acta. *coribus. Omnibus anima quæ ederit sanguinem peribit de populis suis*, & cap. 3. v. 17. & c. 17. v. 1. v. 11. 12. 13. 14. & Deuter. 12. v. 15. 16. 23. 24. 25. Idem traditur in Actis Apost. cap. 15. v. 20. In his autem locis, nulla fit mentio de sanguinis potu. Tametsi interpretes asserant potum etiam esse vetitum, aut quia sanguis in terram condendus erat, aut ob alias causas, quas assignant. Vnde in catalogo 365. præceptorum negantium, hoc etiam ponitur 137. excepto piscium sanguine. Additur etiam à R. Salomone sanguis locustarum, quem ait vetitum non fuisse. Contra quem latè Commentatores Leuitici. Sed quicquid de hoc sit, certum est esum, & potum sanguinis esse interdictũ Hebręis: Ergo verè id dixit Iuditha. Neque obstat, quòd, vt colligitur ex textu Græco, Senatus Ierosolymitanus videtur dispensasse in hoc præcepto propter vrgentem diræ obsidionis necessitatem: nam id consultissimè tacuit Iuditha: verè referens obligationem præcepti, & cautè dissimulans eius dispensationem, si fortè dispensauit Sacerdotum Senatus, aut eiusmodi præceptum iure naturali non obligabat cum dispen-Serar. dio vitæ. Vnde suspicatur Serarius Hebræos obsessos à Sennacheribo, pecorum sanguine, & aliis vetitis cibis non abstinuisse.

96. Alterum verò quod dicebat Lyranus, impugnare oportet, nempe commentitium esse, quod hic affirmat Iuditha de potu pecuini sanguinis; quia epotus sanguis potatorem enecat; nescio enim an Lyranus tam benè Medicus sit, quàm Theologus, etsi à Medicis plures id insusurrant. Porrò animalium sanguis etiam epotus non est exitialis, neq; veneni ad instar. Quod suaderi potest primò, quia si bibere animaliũ sanguinem lege Mosaica vetitum est; ergo eiusmodi sanguis non est venenatus: Insulsè enim iuberet Deus suos populo, vltrò venenum sumeret. Quis enim est adeò amens, qui (nisi fortè summâ rerum desperatâ,) sponte hauriat mortem vnà cum sanguine? Deinde pecorum sanguinem hauriri solitum fuisse, tradunt plures auctores apud Galenum, nec ipse renuit lib. 10. de Simplic. medic. facult. & Valer. Martialis in Ampbit. epigram. 3. Epotus sanguis humanus, aut pecuinus, exitialis non est. Gal.

Venit, & epoto Sarmata pastus equo. Mart.

Legi potest inibi Raderus noster, & Plinius l. 28. Natural. Historiæ, cap. 9. sic ait: *Quin & sanguis equorum septicam vim habet, &c. Drusus Tribunus plebis traditur caprinum bibisse.* De quo ibi Dalecampius. Matthias Vntzerius li. 2. de Nephritide, affirmat huic morbo mederi solitum hircino sanguine, & allegat Henricum Smetium, lib. 2. c. 14. Ceruinum, & Vulpinum etiam commendat, pro quo citat ferè triginta auctores. Vlysses Aldobrandus lib. 4. suæ Ornithologiæ agit eruditè ad hanc rem de Accipitre, & hirci sanguine, & Sigismundus ab Herbestein de moribus Tartarorum: *Si fames, inquit, iussu illos molestauerit, equis quibus insident, venas solent incidere haustoque eorum sanguine famem pellunt.* Idè tradidit Abrahamus Ortelius agens de Tartaria, fine de magni Chami imperio, vbi plures allegat Auctores, qui ibi videri possunt. Attestatur idem Botterus, in relatione de Tartaria. Quin & humanum sanguinem potari solitum, constat ex Plinio lib. 28. histor. Natur. cap. 2. *Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem arena feras quoque horror est. At Hercule illi ex homine ipso sorbere efficacissimum putant calidum spirantemque, & vna ipsam animam ex osculo vulnerum.* De quo ibi Dalecampius in Scholiis, & Tertull. in Apolog. cap. 9. *De sanguinis pabulo legite necubi relatum sit (est apud Herodotum, opinor) defusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum, nationes quasdam fœderi comparasse: Nescio quid & sub Catilina degustatum est.* Et mox: *Hodie istic Bellona sacratus sanguis de femore proscisso in palmulam exceptus, suis datur signatuiis tem, illis qui munere in arena noxiorum iugulatorum sanguinem recentem, de iugulo decurrentem exceptum, auida siti comitiali morbo medentes hauserunt.* Idem docet Aretæus de acutorum morborum curatione lib. 4. & Scribonius Largus cap. 12. & Minutius Felix in Octauio. De humani, sanguinis haustu legi potest Salustius de coniurat. Catilinæ, Tacitus lib. 12. Annalium, Valerius libro 9. Mela lib. 2. epist. 1. & Zieza de Leon in Chronico Peruano, Hispanè scripto, parte 1. ca. 12. & 21. Nolo esse longior in re medica, quam huius loci Commentatores prorsus omiserunt. Sed omnino omittenda non fuit, ab his, qui aduersùs Lyranum afferunt Iuditham à mendacij reatu. Non disputo hic, an humanus, vel pecuinus cruor, crudus & adhuc spirans, sit salutaris, an nociuus fuerit, sed tantum ad rem præsentem adstruo non esse exitialem. Sanguis taurinus excipiendus est, quem esse venenatum docet Dioscor. lib. 6. c. 25. & ibi Mathiolus.

Rader. Plin. Dalecamp. Vntzer. Henr. Smet. Aldobr. Sigism. Ortel. Botter. 97. Dalecamp. Tert. Herod. Aretæus. Scribon. Minut. Salust. Tacit. Valer. Mela. Capito. Flor. Athen. Sid. Apoll. Lyra. Zieza. Dioscor. Mathiol.

98. VERS. 12. *Et sancta Domini Dei sui, quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc cogitauerunt impendere, & volunt consumere, quæ nec manibus deberent contingere: ergo quoniam hæc faciunt, certum est quod in perditionem dabuntur.* Septuaginta Interpretes fusè hanc ipsam sententiam tradunt, sed verbis, quæ habere possunt Commentarij vicem. Et (inquiunt) ordinant iniicere manum pecoribus suis, & omnia quæ distinxit eis Deus in legibus suis ne manducarent, decreuerunt impendere. Et primitias frumenti, & decimas vini, & olei quæ LXX.

fermanerūt sanctificantes. Sacerdotibus astantibus in Hierusalem ante faciē Dei nostri, decreuerunt consumere, quæ neq; manibus conueniebat contingere quemquā eorum, qui de populo. Et miserunt in Hierusalem, quoniam & ibi habitantes fecerunt hæc ijs qui transtulerunt ipsis remissionem à Senatu. Et erit quo vsq; renunciet ipsis, & facient, dabuntur tibi in perditionem in die illa. Huc vsque Septuaginta. Reliquę exscriptiones parum re dissentiunt.

99. Richel. Comestor. Quidam apud Richelium, & Petrus Comestor hęc sancta Domini, quæ vel contingere illicitum erat, interpretantur vasa sacra. Planè infeliciter. Quorsùm sacra vasa extra Hierosolymam, vbi & templum, vbi solùm visui esse poterant? Quin & ipse sacer Historiographus se explicat verbis sequentibus, aiens; Sancta Domini Dei sui in frumento, vino & oleo. Itaq; sancta hęc in frumēto, vino, & oleo, sunt illa omnia, quæ in singulis ciuitatibus pro remplis, & Leuitarū sumptibus separabantur, eiusmodi enim desiguatione sacra censebantur. Quod autem Leuitis daretur à reliquo

Num. Esdrę. populo decima pars fructuum in frumento, & vino, & oleo, habetur Numer. 18. v. 13. & 16. & lib. 2. Esdræ c. 10. v. 35. 36. & 37. de quo legi possunt Commentatores inibi. Præterea quicquid Deo initiatū, aut consecratum est, dici Sanctum, probauimus, suprà ad ca.

Iudith. Hugo. Lyra. Carth. Serar. Sà. Sanct. Salian. Tirin. 6. v. 15. super illis verbis; *Ad faciem Sanctorum tuorū attende*. Hanc expositionem tradunt Hugo, Lyra, Carthusianus, Serarius, Emanuel Sà, Sanctius, Tirinus. Verùm in hac expositione difficile videtur, quod affirmat Iuditha, eiusmodi fructus pro templo, & Sacerdotibus deputatos, non licere manibus contingere. Respondet Tirinus, re verā id illicitum esse, sed re verā id non probat; neque probari videtur aliqua lege, aut consuetudine, eiusmodi attactum esse vetitum. Verosimilius quidē videtur prudenti, non mendaci exaggeratione id dixisse Iuditham, vt ostenderet seueritatem præcepti, quo callidè in fraudem adduceret Assyrios, & fidem sibi adstrueret de expugnan-

An licitum fuerit Hebræis contingere sacra. dis Bethuliensibus ob infensum ipsis numen propter eorum impietatem. Quòd vero dum res aliqua prohibetur, dicatur per hyperbolem prohiberi eius tactus, ostendit Caietanus explicans verba illa, quæ Eua dixit ad Serpentem, Gen. 3. v. 3. *Præcepit nobis*

Genes. Caiet. *Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud*, *Sicut*, ait Caietanus, *mulier prohibita à marito ne domo exeat, interrogata cur non domo exeat, respondet: Mihi non licet per maritum meum extra cubiculum pedem efferre, exaggerans videlicet, &c.* Sic Iuditha visitata hyperbole vtitur, dum ait, veteros cibos non licere contingere manibus. Et ita prudenti calliditate exaggerat, quàm sit numen offensum Hebræis.

100. Itaque Iudith duplicis delicti reos facit Bethulienses: alterum est, quod cogitant sorbere spirantem pecorum sanguinem; alterum quod decreuerint impēdere in profanos vsus, cibos destinatos Sacerdotibus, & Leuitis. Prudenter verò tacet Iuditha, in articulo vrgentis necessitatis id potuisse licitè fieri, præsertim de licētia consulti Senatus Hierosolymitani, vt retulimus ex textu Græco. Quod absq; eiusmodi facul-

1.Reg. tate fecit Dauid, 1. Regum 21. v. 6. dum peturgente fame accepit à sacerdote panes propositionis, & eius-

Matth. modi factum excusatur in Euangelio Matthæi c. 12. v. 3. ita vulgò interpretes. Et si Salianus neget Bethu-

Salia. lienses id statuisse facere, sed proculdubiò facturos esse in tanta annonæ penuriæ. Prior expositio aptior videtur. Addit Iuditha; quia hæc faciunt Bethulienses, certum esse, vt dentur in perditionem: nam cùm verosimile sit, quosdam è numeroso populo, hęc perpetrasse delicta, certum erat expugnandos Hebræos, nisi ipsa Iuditha Dei afflatu malum auerteret, Holo-

Serar. fernem occidendo. Ita Serarius q. 10. in c. 13.

Vers. 13. *Quod ego ancilla tua cognoscens, fugi ab illis, &*

101 Fugere significet. *misit me Dominus hæc ipsa nunciare tibi.* Dicit se fugere, vel quia eā celeritate veniat, quā solent fugientes maturare gressus, vt suprà exposuimus: vel quia fugit periculum, non, quod sibi imminebat à Bethuliensibus, sed quod sibi impendebat ab Assyrijs, nisi excederet à consortio Bethuliensium. Præterea τὸ *fugere*, non semper fugam significat, sed recessum. Sic *fugiens vinum* dicitur, & *fugientes anni*. Imò apud Virgilium *fugere* significat inuadere (vt obseruat Sanctius) sic enim pangit 12 Æneid.

Aspedimque fuga cursum tentant equorum.

Vbi manifestè de inuasione agitur. Addit se à Domino missam, vt hęc nunciaret: quia hæc ambiguè nunSanct. Virg. cians, aditum sibi sapienter parat ad egregiū facinus, quod inspirante Deo, in tacito mentis arcano moliebatur, nempe, vt Holofernem truncando, Hebræam gentem liberaret. Vnde necesse non est dicere cum Serario & Saliano, Iuditham à Deo missam, vt se gereret quasi arcanum aliquod nunciatura. Serar. Salian.

---

§. XXIII.

Homo facilius credit rebus specie tenus falsis, quàm meracissimæ veritati.

HOmini sic peregrina est veritas, sic homini cognata, vel innata falsitas est, vt puram & merā veritatem vix admittat, nisi admixtam erroribus: vmbra falsitatis fidem facit veritati. Potiùs homo credit vero apparenter falso, quasi falsitas sit homini ratio credendi, non veritas. Quam ob causam venit in mūdum Ioannes Baptista? *Vt testimonium perhiberet de lumine*. Ioan. 1. v. 7. lumen de se visibile est, imò ratio aliorum videndorum, & quidem euidētiā oculorum poscitur, quæ præclarior euidentia est. Egene lumen hominis testimonio, vt homini innotescat? Nonne præclara sensuum euidentia respuit testimonij tenebras? verùm apud homines, apud quos minus verum magis persuasibile est, maxima oculorum euidentia eger caligine testimonij, & hominis auctoritas testimonium perhibet de lumine, quasi lumen magis innotesceret ab auctoritate, quàm ab oculis. *Apud prophanas enim animas, nulla res præclara fidem facit*, ait S. Nazianzenus. Scilicet rei testatę euidentia, & claritas fidem apud homines minuit, & vel vmbra falsitatis fidem facit: claritas luminis cognitionem impedit, & obscuritas auctoritatis eam expedit. 102. Facilius creditur falsitas quam veritas. Ioan. Nazianz in Orat. funebr. Patris.

Quærunt noui testamenti expositores in Euangeliorum tituli ab ipsis Euāgelistis, an ab alio quopiam inscripti sint? Primares interpretum serió adstruunt, titulos non esse ab Euāgelistis præfixos: communem omnium rationem affert Sapientissimus noster Maldonatus ad cap. 1. Matth. his verbis. *Ipsa quoque titulorum similitudo indicat, non ab Euangelistis, sed ab Ecclesia positos fuisse. Nam si ipsi adhibuissent, non ysdem omnino verbis vsi fuissent, scilicet, Euangelium secundum Matthæum, Euangelium secundum Marcum, &c.* Ergo Euangeliorum tituli ideò Euangelium non habentur, quia eadem mente, eodem calamo, absque vlla discrepantia in Euangelijs reperiuntur. Quod si aliqua in verbis discrepantia foret, forsitan Euangelium vulgò reputarentur, vt à quibusdam reputantur? Res profectò admiratione dignissima! Planè in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum; & vnus Euangelista præstat auctoritate omne humanum testimonium, & solus ipse fidem diuinam facit quidquid in eius Euangelio legitur. An quia titulus Euangeliorum ijsdem omnino verbis in quatuor Euangelijs reperitur, Euangelium non habetur? habetur autem à pluribus fortassis, si in aliquo discreparent? Num aliqualis Euangelistarum discrepantia, aliquam (apud homines,) fidem Euangelio facit? Et quod alioqui falsitatis argumentum foret, aliqua est Euangelij comprobatio, & credulitatis occasio, apud homines. Num vbi est aliqua testium discrepantia, & aliquale quasi falsitatis vestigium, 103. Maldon. Diuersitas testimoniorum fidem humanam adstruit.

gium, ibi eſt reuerentior auctoritas, & certior fides apud homines;apud quos certiorem meretur fidem, quod aliquale habet mendacij ſpecimen, quàm meraciſſima, & pręclariſſima veritas? Audiendus eſt

Theoph.

Theophylactus in prologo ad Euangelium Matthæi, ſic fatus: *Euangeliſtæ concordes ſunt in his,quæ magis neceſſaria, & præcipua. Igitur ſi in præcipuis non ſunt diuiſi,quid miraris ſi in minimis videantur variare? Nam hac de cauſa quòd non in omnibus conſonant, magis vera loquuntur*. Nota poſtrema verba: Nempe magis vera loquuntur Euangeliſtæ apud homines, quia non in omnibus conſonant. Porrò teſtium diſſonantia,quæ alioqui de ſe fidem detrahit,certiorem fidem facit apud homines. Et Euangelium ſcriptum à viris Sanctiſſimis,& fide digniſſimis,continens res, quas plures tunc viderant oculis, & quod maius eſt, inſtinctu Spiritus ſancti dictatum,credibilius fit apud homines, eò quòd in omnibus non conſonat cũ alijs Euangelijs, & ab aliquali diſcrepantia certior credibilitas probatur. Hoc ipſum docuit Euthymius in

Euthym.

prologo ad Euangelia,aiens: *Quod ſi Euangeliſtæ aliquantulùm in ijs quæ neceſſaria non ſunt, diſſoni videntur: hæc ipſa quæ apparet diſſonantia, maxima ſit veritatis demonſtratio*.

104. Somnijs fides ſtruitur

Vetus quęſtiuncula eſt, cur Incarnationis myſterium Deus priſcis patribus reuelauerit in ſomnijs in ſpeculo, & in ænigmatibus. Nam res viſa in ſomno, ſomnium æſtimatur enanidum, & phantaſia fabellarum ęmula; ſpeculum,& ænigma aliter rem pręſentat. Ergo fides myſterij ſic minuitur,non adſtruitur. Imò ſolidiſſimè ita apud homines fundatur. Hac ſuper re,ſic Tertullianus:

Tertu. l. ad Prax. c. 16

Ad Adam vſque ad Patriarchas,& Prophetas in ſomno,& in ſpeculo, & in ænigmate ordinem ſuum præſtruens ab initio ſemper. Qua erat perſecuturus infinita ſemper ediſcebat. Et mox: *Ediſcebat autem,vt nobis fidem strueret*. Itaque diuinum Verbum in ſomnis,& ęnigmatibus loquens Patriarchis, & eis tunc in non vero corpore apparens, *nobis fidem ſtruebat*. Dixiſſet fortè aptiùs, fidem deſtruebat. Nam quę fides debetur ſomnio? quæ credibilitas ęnigmati? quę auctoritas apparenti, non vero corpori? An apud homines ſomniorum phantaſia, ęnigma figmentis cognatum,& apparentia ſpecie tenus vera, re autem non ipſa quæ apparet, maiorem fidem aliquando meretur? Vnde ſomnijs,ænigmatibus, & apparentijs *nobis fidem ſtruebat?*

105. Aliqui credunt Dæmoni pluſquam Chriſto.

Diſcipuli Domini nequiuerunt aliquando expellere Dæmonem cæteris contumaciorem: pater Dęmoniaci accurrit ad Chriſtum, vt trudat è corpore filij malum Dæmonem; qui illum acerbè vexabat, Chriſtus patrem energumeni reprehendit, vt infidelem,

Marc.

aiens, Marci 9. verſ. 18. *O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar?* Et poſtquam adſtantes ob incredulitatem notauit, ait: *Afferte illum ad me*. Quam ob cauſam Dęmoniacum afferre iubet? Num vt Dęmon,qui erat in corpore illius hominis adſtantes faceret de incredulis fideles? Audiẽ-

Chryſol. ſerm. 51.

dus eſt S. Chryſologus: *Afferte illum ad me; vt qui ſaltem docenti Deo noluiſtis credere,vel Dæmone confitente credatis*. Scilicet Iudęi non credebant Chriſto, qui eſt ipſa Veritas, credent Dæmoni mendaciorum ſeminario. Vt qui veritati non credunt,credant veritati ſuſpictæ mendacij, quippe quæ profertur Dæmonis lingua. Et ſic fiet,vt apud plures homines credatur veritas,quia ſpeciem habet mendacij. Heu meraciſſima Veritas olim & nunc, incredibilis eſt, mu-

Iudith.

tuatque apud homines credibilitatem à mendacio! Vnde cap. 5. verſ. 29. non creditur Achior,quia ſinceriſſimam dixit veritatem, aiens: *Dicam veritatem, nec egredietur verbum falſum ex ore meo*: & hîc verſ. 11. creditur Iudithæ dicenti,quæ multi falſa putant.

§. XXIV.

Leges quæ flectuntur pro rerum circumſtantijs, non ſunt impunitas delinquendi, ſed ſapiens increpandi vigor.

106.

STatutum eſt paragrapho pręcedenti leges non debere eſſe ferreas,ſed præſtare ſi flexiles ſint & cedant pro loci,& temporis,& occaſionum opportunitate. Verùm ſi id ita eſt,ridiculariæ erunt leges,& ludibrio expoſitæ: nam ex arbitrio Præfecti pendebit earum vigor; vnde lex indubiè oſtendet operis malitiam,& eam dubiè vetabit, licebitque ei,qui gratiam iudicis mercatus ſit, impunè delinquere; imò nullã lege vetante peccare. Ergo lex ſit conſtans, nec vnquam flectatur, vt ſemper malitiam coerceat,increpet, puniat.

Præceptũ flexile arctius comitatem obligat.

Iob.

Iob. 38. v. 10. *Circumdedi mare terminis meis,& poſui vectem & oſtia,et dixi vſque huc venies, & hic confringes tumentes fluctus tuos*. Quiſnam eſt hic terminus,quo Deus mare continet, ne foras erũpat, & continentem obruat? Luculenter ad hæc ait

Baſil Seleu. Orat. 1.

Baſilius Seleuciæ verbis nuper laudatis: *Poſt nudas aquis terræ dorſa, quibuſdam velut in cellis maria concludens, dum imperio in abyſſum vtitur pro clauſtro, & arena, quaſi habena formidabili mare continet, terram liberam ſeruans à pelagi inuaſione*. Subdit mox æquè eleganter: *Fertur illud quidem fluctibus altè elatum,vbi verò terminos attigerit,reuertit,refugitque, & Domini vocem littoribus inſcriptam, cum intuitum fuerit, curuatis fluctibus terminum poſitorem adorat*. Itaque Deus vt immanem belluam, nempe mare, intra ſuum locum coerceat, non apponit pro clauſtro murum, ſed mollem, & fluctiuagam arenã, in qua Domini præceptum inſcriptum, & inſculptũ eſt. Facilisne arena, & mollis puluiſculus, ad cedendum habilis, valeat ſuſtinere, & retundere violentos maris fluctus, à ſæua tempeſtate atrociter furentes? Ridicularium planè videtur hoc clauſtrum, & quod inuitet ad tranſgreſſionem,non inhibeat tranſgredientis audaciam. Adhuc Baſilius fatur:

Seleuc.

Cumque terram violentè mare feriat, refertur, ac diuini præcepti memor, refertur in fugam. Quare placide purpuraſcens adulatur vicina continenti, quaſi mollibus vlnis terrã amplecti occupet.

107. Mare purpuraſcit, eò quod vrbanum præceptum quaſi violare tentat.

Nimirũ mare,etſi immanis & bruta beſtia, quodam arcano naturæ inſtinctu aduertens, non includi ſaxeo, aut æreo muro,ſed molli, & perblanda arena, dum illam attingere cogitur tempeſtatis vi coactus, *placide purpuraſcit*. Scilicet ſupernatanti ſpumâ albeſcit, expalleſcit præ timore violandi præceptum littori inſcriptum, nam ſi *terram violente feriat, refertur, ac diuini præcepti memor refertur in fugam*; gemens ac vlulans, eò quòd attigerit terminum à Deo fixum, quaſi conaretur illum tranſgredi. Vel, ſi mauis,aliter accipe illud: *Cumque terram violentè mare feriat, refertur. Quare placidè purpuraſcens, &c.* Scilicet quia non aſpero & ſaxeo clauſtro circumſcribitur mare, ſed molli ſepto,& facili arena,vbi illam attigerit, *Placide purpuraſcit*. Nẽpe ex reflexione lucis è rubra arena rubrum colorẽ, ſpecietenus,aquę exprimunt,quo purpuraſcit,ſeu rubeſcit pelagus, eò quòd violentè tranſgredi tentauerit mollem terminum. Nam quò blandiorem,& violatu faciliorem limitem Deus ſtatuit, eò ſic mare quaſi obligetur magis, & præ verecundia purpuraſcit(*le ſalen los colores*)quia inurbanè ſe geſſit,contra mitem, & vrbanum poſitorẽ termini mollis & blandi, arenam inquam. Vnde comis & blanda diſciplina ſtrictius obligat arbitrij vrbanitatem: ſiquidem fideliorem reddit,fidelẽ putando; quippe cui non ſaxeus murus, ſed arena blanda præcepti limes ſit. Vnde ſicut ſtricti pręcepti violatio,violatorem impudentem facere ſolitat,& refractariũ: ſic blandi conſilij tranſgreſſio pudefacit hominem ingenuum, quin & inhumanem,

manem,& inurbanam belluam mare inquam : quod placidè purpurafcit, vbi aduertit aufum fuiffe in mollem arenam, in qua Dei vox infcripta eft. Ergo mollitudo legum non facit molles obferuatores, fed ftrictiùs obligat ingenuos, & fecuriùs violantes pudore inuerecundi delicti.

108. Math. Idem ex loco Matth. 2. palàm euinco: Iofepho in Ægypto commoranti apparet Angelus Domini, & iubet vt repatriet: *Surge, & accipe puerum, et matrem eius, & vade in terram Ifrael.* Quænam vrbs Ifrael defignatur hîc Iofepho? Hugo Cardinalis inibi: *Quia non dixit in quam partem ire debeat, intellexit tam, quæ dignior eft, fcilicet Hierufalem.* Pergit Hierofolymam Iofephus cũ puero Iefu & Maria matre eius. Cumque fama percrebuiffet, quod immitis *Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre fuo, timuit illo ire.* Nempè prudentiffimè metuit, ne Archelaus hæres Herodianæ fæuitiæ, & regni, fæuiret in puerũ Deum,& matrem Virginem. Recufat Iofephus progredi vlteriùs,inftat imperium Angeli, vt progrediatur. Quid faciat & piiffimus, & obedientiffimus Iofephus? Si pergit Hierofolymam, videtur fibi Iefum puerulum,& Mariam Virginem exponere diræ necis periculo: fi fe fiftit in via,aut aliò diuertit, vrget præceptum Angeli:qui vtpote inflexibilis difficilè mutabit præceptum. Imò non mutabit,fed perfeuerabit flectinefcius. Nihilominus vt condefcendat timori Iofephi,illi apparet Angelus, & permittit, vt ceffet ab itinere Hierofolymitano, & vadat ad Galilææ oppidũ: *Admonitus in fomnis feceffit in partes Galilææ.* O molle præceptum, quod facilè cedit timori obfequẽtis! Si ita facilè cedant leges difficultatibus obfequẽtiũ planè mollis erit difciplina imperãtium:& fic præcepta non corrigent mores, fed permittent licentiam fubditorum. Bellè Anfelmus Laud. ad hunc Matthæi locum, fuper hac re: *Admonitus in fomnis, feceffit in partes Galilææ. Non mutat Angelus præceptum: fed manifeftius corrigit errorem pietatis.* Nimirùm Angelus adhuc perftat imperans, fed nihilominus ob piũ Iofephi timorem, quo præcauet puerulo Iefu, & Virgini, difpenfatoriè permittit, vt aliò diuertere liceat. Hæc autem condefcenfio confultiffimè dicitur ab Anfelmo, *Correctio erroris pietatis.* Id eft, erroris pij, quo, pietate ductus Iofephus præcauet vitæ pueri Dei,& Deiparæ Virginis. Nempe ipfemet condefcenfus, quo difpenfatoriè permittit Angelus ne præceptum exequatur Iofephus, bellè dicitur *Correctio.* Nã vir vrbanè pius, non inflexibilitate præcepti, fed ipfo condefcenfu vrbaniffimè corrigitur, fi quid vel fpecie tenus deliquit. Quod ab experientia notum eft: nam mire Superioris ingenium pro occafione condefcendens fubditorum difficultati; mox fubditum pudefacit,& tacitè corripit. Ergo non languet legum difciplina prudenti præceptorum mollitudine & flexibilitate; imò condefcenfu ipfo *corrigitur error pietatis* in Iofepho; in alijs verò errores impij, & temeritas delinquendi, piè & vrbanè corripiuntur. Vnde

Iudith. feueritas legum, quæ traditur hîc verf. 11. & 12. mitigatur à Senatu Ierofolymitano, vt explicuimus in Commentario Litterali.

Hug·. Superioris condefcenfus, vrbana correctio eft.

149. Anfelm. Laud.

---

§. XXV.

Leges ferreæ & flectinefciæ Hebræorum populo congruunt; Chriftiani populi blandiores leges funt, & quæ cedere fciunt.

130, Leges faxeæ Iudæo populo congruunt. INter omnes conuenit, res iudicij bene exerceri non poffe à iudice nimis feuero,& flectinefcio. Nam Præfectus debet effe homo, at qui humanus non eft, homo non eft. Emineat in iudice conftantia, procul fit à iudice pertinacia: ferrei mores Rectorem dedecent. In mollibus cordis tabulis fcribuntur iura Chriftianis: peruinaci Hebræorum populo congruunt lapideæ leges: *Adde tonitrua, adde fulgura, terribilis buccinarum cæleftium fonos, tremendum vndiq; totius aeris fragorem, polos facris clangoribus mugientes, ignis, caligines Deo plenas, incifas digito Dei litteras, rupicis paginas, faxeum volumen:* Verba funt Saluiani. Mallem tunc nullam legem, quàm faxeam. Nulla eft lex, quæ rationalis non fit; at optima ratio fæpè cedit pro circunftantiarum varietate. Et quidem omnia cedunt tempori plura occafioni cedunt,& perfonarum habẽda ratio eft. Omne ius æquitas eft. Idem autem non poteft æqualiter inæqualia metiri: vnde nimia æquitas, iniquitas foret. Cedat ergo aliquando lex, fiquidem ratio cedit, quæ ipfa lex naturalis eft,& legum princeps origo. (Confultò eifdem vtor probationibus ad id adftruendum, quibus nuper probaui, flexilem legem effe vrbanum modum corrigẽdi.) Ingens & horrenda bellua, mare eft, vaftitate immensũ, fuperbia tumens, voce horrifonum, periculis formidabile: quod vt frenaret Deus, præceptum illi impofuit, quo immanem beftiam intra terminos fuos cõpefceret. Iob. 38. v. 10. *Circũdedi mare terminis meis,* Iob. *& pofui vectem, & oftia: Et dixi: Vfque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Scrutari oportet, quænam fit hæc lex mari impofita,& vbinam fcripta, quo carcere inclufa fit tã immanis bellua? Iure exiftimabit quiuis muro faxeo ab omnipotẽtia Dei includi, oftiis è ferro architectatis, veftibus ex adamante fufis in Vulcani chalybia, quo arceret Deus tumentium fluctuum furiofã vim. Audiendus eft Bafil. Sel. (verbis aliàs expenfis, & ad- Bafil. huc alibi expendendis) fuper hac re eleganter aiens, Orat. 1. *Deus imperio in abyffum vtitur pro clauftro, & arena, quafi habena formidabile mare continet, terram liberam feruans à pelagi eluuione.* Et ftatim addit: *Fertur illud quidem fluctibus altè elatum: vbi verò terminos attigerit reuertit, refugitque; et Domini vocem littoribus infcriptam, cum intuitum fuerit, curuatis fluctibus terminis pofitorem adorat.* Audis fæuiffimam beftiam, mare inquam, nõ alio clauftro cohiberi, quàm molli arenâ? leui puluifculo cõtinet Deus immanem belluam: legem mari fcripfit nõ in arduis fcopulis, nec in petrino muro, neque in oftijs ferreis, fed in molli littore & in facili arena. Nempe in arena molli, & quæ vel mitioribus fluctibus cedit, lex illi fcripta eft: *Et præceptum pofuit, quod non præteribit, neque conuertetur operire terram.* Pfalm. 103. v. 9. O exemplarem legem,& quam imitari debent rigidi,& Pfalm. feueriffimi Præfecti! quibus notum fit immanem feram mare inquam, mollis arenæ terminis claudi, facilè mobilem arenam pro lege illi effe. Eiufmodi lex facilè cedens à Deo eft, aliæ duræ & flectinefciæ funt ab hominis ira, vel odio, vel vindicta, vel ingenio duro, immiti & afpero. Quæ non eft pia legum conftantia, fed impia Præfecti peruiacia.

Salu. l. 1. de Gube. Dei.

Maris lex arena eft, quæ facile cedit.

Matt. 2. c. Defuncto Herode apparuit Angelus Domini Iofepho in Ægypto dicẽs: *Accipe puerum, et ma-* 131. *trem eius, et vade in terram Ifrael.* Ad quam vrbem Matt. terræ Ifrael? Angelus nõ expreffit, fi verba fuperficie tenus legãtur. At fcitè docet Hugo Card. terræ Ifrael nomine, Hieri ɔfolymam manifeftè, innui, aiens: *Quia non diftinxit in quam partem ire debeat, intelligit, eã, quæ dignior eft, fcilicet Hierufalem.* Pergit ftatim Iofephus Hierofolymam verfus; & prope vrbẽ, à fama nofcens, quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre fuo, timuit illo ire. Timor inhibuit greffus, reftitit Iofephus in via, vltrà progredi non audens, ne puerum Deum cum matre Virgine exponat periculo. Quid ergo faciendum in hac re? Aut operandum eft contra Angeli præfcriptũ, aut obijciendi funt vitæ difcrimini, Iefus, Maria, & Iofephus? Vrget fancti Angeli præceptio; fed etiam vrget fancti Iofephi metus. Ergo aut Iofephus fe exponat pauidus tãto periculo, aut Angelus præceptum abroget. Angelus inflexibilis dicitur à Theologis. Vnde tenaciffimè perfiftit in acrepto

Hugo. Lex diuina flexilis eft: fit etiam humana.

repto consilio: quin etiam dedecus erit Angelicæ perspicaciæ, & prouidentiæ mutare præceptum, quod semel consultè sanxit. Notat Glossa interl. quod *non* Glossa interl. Matth. *mutat Angelus præceptum*; & tamen Iosephus *admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ*, omisso Hierosolymitano itinere. Scilicet Angelus præceptum non abrogat, sed flectit nescius adhuc perstat in voluntate; at nihilominus in somnis admonet Iosephum ne eat Hierosolymam, sed vt secedat in oppidum Galilææ, quasi præceptū ipsum id permittat spectatis rerum circumstātijs. Neq; enim opus fuit, vt *mutet Angelus præceptum*: nā præceptum ipsum durum, & barbarum non est, sed mite, & vrbanum; & inde cedat tēpori, & congruæ occasioni, necesse est. Discant humana præcepta tantillùm iustæ occasioni cedere, siquidem exemplaria præcepta cedunt, & quidē diuina. Nam plus colere humanas leges, quā diuinas, religio non est, sed superstitio. Caueat bonus Præfectus hanc superstitionem, nec iustitiæ zelo religiosiùs adoret humana commenta, quàm diuina præcepta.

Tert. Apol. cap. 4. Lex est pupilla. Scitissimè vocauit Tertul. legem, Pupillam appellans iudices *legum tutores*. Porrò pupillus etsi voluntatem habeat, voluntate caret: quia ius voluntatis pupilli penès arbitrium tutoris est. Sic legum ius, & voluntas penès prudentem iudicem. Vnde fame, & siti Iudith. oppressis Bethuliensibus, sanctè Princeps Ozias *Ordinat, vt interficiantur pecora sua, & bibant sanguinem eorum, & sancta Domini Dei sui quæ præcepit Deus non contingi*, Vt habetur in hoc cap. 11. vers. 11. Quod aliquando fecit Dauid fugiens iras Saulis 1. 1. Reg. Reg. 21. vers. 6. Et approbauit Dominus, vt excusaret discipulos in die Sabbati vellentes spicas, & confri-Luc. cantes manibus præ fame, Luc. 6. vers. 1.

§. XXVI.

Obedientia sit fidei æmula.

132. Obediētia Abrahami expēditur. SI quid egregium in homine elucet, mens est, quā à brutis homo segregatur, & Angelis confinis est, & Deo similis. Est. n. intellectus supernus quidam vigor, & diuinitatis fulgor, qui scintillat in homine. Verum vir obediens deponere debet optimam sui portionē, obcęcare intellectum, & viuacius ingenium interstinguendum est Abrahami exemplo, cui acerbissimū facinus præceptum est, & tamen cunctas rationes humanas, quin & diuinas, quibus iussa detrectaret cohibuit, & cęco virtutis impetu obtemperauit: *Nō emissa* (inquit Basil. Seleuc.) *voce Patre dignam, inquiens,* ô Sel. orat. 7. *barbaricas præceptiones! ô imperia a natura legib. abhorrentia! filij carnifex esse iubeor: seruus cum fuerim pater, in filij cædem propere vrgeor*, & paulò antè scripserat: *Non dixit, quæ ab ingenio voluisset*. Plures rationes cateruatim sese dabant in Abrahami ora, quæ ex affectu, & ingenio erumpebant; quibus aut abnueret, aut cunctaretur particidium, quas omnes obediētię habenis frenauit, inhibuit paternum ingenium, de se viuax & promptum. Quasi extinxit rationis lumē, vt cæcè obtēperans, fulguraret obedientiæ perfectio; quæ quò magis cęca est, eò videt magis in re virtutis. Enimuerò sicut in rebus fidei coercenda ingenij libido est, & mentis perspicacitas obcęcanda: sic in re obedientię, cuius est instar, Neq; enim tantùm opere, & affectu obtemperandum est, sed mente, & intellectu: nimirùm indiscussis rei præceptæ rationibus, ad eum modum, quo res Fidei tractamus.

Eccl. 33. v. 3. *Homo sensatus credit legi, & lex illi fidelis*. Non satis Theologicè, imò nec aptè videtur Eccli. dictum, *credit legi*. Nemo enim sensatus legi credit, Legi cedēdū est, quia obedientia fidei quędā portio est. sed mysterijs. Mysteria creduntur, non leges. Lex quippe executione operanda est, non credenda: secus mysteria, quæ credenda sunt, non operanda. Non negotium, sed otium facesserent nobis Superiorum iussiones, si fide tantùm satisfaciendum illis foret. Quid enim facilius quàm sibi persuadere præceptum à superiore datum esse, nec ad operis excutionem procedere? Essetque abundè obediens legi, qui legem esse crederet. Profectò leges exigunt opera, non fidem. Imò fidem exigunt præ opere. Adsit fides præcepti, & non deerunt opera: ideoq; sæpe desunt opera, quia deest fides præcepti. Credendę enim sunt leges, priusquàm operandæ. Nam vt præclarè Sanctissimus noster Parens, & auctor Ignatius in celebri illā Epistolā ad Lusitanos Patres scriptā, ingenij cæcitatem in per- S. Ignat. fecto obediente exigit. Docetque: *Obediendum esse modo simili, quo solemus credere in rebus fidei*. Nec dum fastigium perfectionis pertingit obedientia, quæ æmula fidei non est. Sicut fidei mysteria scrutanda nō sunt sagaci mente, nec curiosè indaganda est mysteriorum arcana sublimitas, sed insipienti quadā sapientia, oculatā cæcitate, & cęcā perspicacitate, credenda sunt, & adoranda: sic res obedientiæ tractanda nobis est: cęcanda mentis perspicacia, & obluctādum est contra rationes: nam ad detrectandum onus imperatum viuacissimæ exurgent ex nostrā desidiā, aut superbiā, aut innatā libertate, quæ præcepti iugum excutere satagit. Quippe Deus præcipiens non quærit scrutatores, sed obtemperatores: non curiosos, sed religiosos: non videntes, sed obedientes. Ergo bellè dictum: *Homo sensatus credit legi*. Non omittam hīc Clementem Alexand. sic scribentem: *Quemadmo-* Clem. Alex. l. 1. Strom. *dum beneficio affici tollitur benefacere: ita tollitur obedientia, & fides, si nec præceptum, &c.* Si deest præceptum; obedientia simul desit, necesse est; non verò fides. Quid enim fides ad obedientiam, vt ablato præcepto, fides auferatur? Aufertur quidem perfecti obedientis fides: quia eius obedientia: fidei æmula est: siquidem *credit legi*.

Num. 20. v. 12. Post iurgium Hebræi populi, & peracerbam Moysis obiurgationem, bis percussa petra largas aquarum scaturigines effudit. Tunc dixit Do- 134. minus ad Moysen, & Aaron: *Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israel, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis*. Valdè laborant commentatores, vt ostendant in quonam Num. Moyses hic incredulus fuerit: Rupert. ibi, adeò Moysis infidelitatem exaggerat, vt dicat, quòd *Pene fidem perdidit*. Omitto varias huius loci commentationes, quas saltuatim in hoc opere do. Non tamen omittā, quam aliqui apud Lorinum in Psalm. 118. cui fauet Rup. Richelius ibi, amplexi sunt sententiam, interpretantes: *Non credidistis mihi*, id est, *Non obedistis*. *Credere pro obedire*. Quod valdè facit ad rem præsentem. Porrò Moyses aliàs fidelissimus, & obequentissimus Lorin. Deo; quia in hoc facto, pertæsus murmurationes po- Richel. puli obiurgantis, minùs Deo obediuit non in re præ- Inobediē- cepta, sed in obediendi modo, castigatur à Deo incre- tia infide- duli nomine, ac pœna. Et leuis inobedientię defectus, litatis ar- defectus fidei nominatur: *Quia non credidistis mihi*, guitur. id est, *quia non obedistis*. Quasi idem sit inobediens, & infidelis. Et ita quidem videtur, nam credendum est legi, eo modo, quo rebus fidei. Tertull. sic ad rem facit: *Nunc religiosissimi legum cultores respondeant* Tert. Apo- *velim de sua fide, & honore, & obsequio erga Maio-* log. cap. 6. *rum consulta*. Maiorum consulta, & leges honorandę sunt fide, an obedientia? Planè obedientia fidei ęmula.

Psal. 118. v. 66. *Bonitatem, & disciplinam, & scien-* 135. *tiam doce me: quia mandatis tuis credidi*. Opportunè Dauid à Deo postulat scientiam, cuius se profite- Psal. tur indignus; inquiens, se mandatis credere? scilicet Dauid magis doctus erat in armorum disciplina, quàm in Theologia. Nam mādata obedientiam exigunt, non fidem. Operandum est mandatum, non credendum; mysteria fidem petunt, præceptum operis executionem desiderat. Quod addubitat August. in huius Psalmi commentario, his verbis: *Quoniam* Aug. *vero cum dixisset: Suauitatem, & disciplinam, & scien-*

scientiam doce me, adiunxit; atque ait: Quoniam mandatis tuis credidi. Non immeritò quæri potest, cur non dixerit, obediui sed credidi. Alia enim sunt mandata, alia sunt promissa. Mandata faciendo suscipimus. Promissis ergo credimus; mandatis obtemperamus. Quid est ergo mandatis tuis credidi? Respôdeat huic subtili interrogationi August. sapientissimus, æquè ac subtilissimus doctor Ambr. in eundem Dauidis Psal- (Aug.) mum: *In mandatis autem Dei credere, est in ipsis esse; & credere, quia vera sunt.* Quid illustrius pro hac re? Profectò magnum hoc est Dauidis acumen! Mysterijs credit & etiam mandatis: & ad eum modum, quo in rebus fidei, versatur quoque in re obedientiæ, cui credit, vt rebus fidei. Non perscrutans imperandi rationes, aut absurda, non rei præceptæ opportunitatem, aut importunitatem; non cætera, quæ obedientiam circunstant, sed cæco deuotionis impetu fertur ad opus imperatum; quemadmodum fides fertur in mysteria. Isaiæ 56. v. 21. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum.* Clem. Alex. *Ad populum inobedientem.* (Isaiæ. Clem. 2. Strom.) Quasi idem sit incredulus, & inobediens; quia idem quodammodò est obediens, & credens. Hæc illustrior obedientiæ laus est, & angustior honos. Profectò parum est perfectò obedienti, si adu- (Iudith.) letur Deo, obediendo consilijs, nisi etiam cæcè obediat, obedientiâ fidei æmula: Quod exigit Iuditha hîc, v. 11. & 12.

§. XXVII.

Qui diuinis consilijs obtemperat, eiusmodi obsequijs velut adulatur Deo.

136. VIr bonus probâ indole, & bono ingenio præditus, non tantum diuinis præceptis obediendum putat, sed & nutui diuinæ voluntatis libens obtemperat. Nec minùs, diuina præcepta, quàm Dei consilia pro lege reputat. Merum consilium lex illi est. Blanditur Deo obedientiâ consiliorum, quæ præcepta reputat ob Dei maiestatem: & quidem nobilior obediendi modus est, parere consilijs, quàm præceptis obsequi. Nam lex arbitrium arctat, & nobiliorē hominis portionem quasi cogit. Consiliorum verò meliora ostēdit, & diuinam voluntatem insinuans libertatem asserit, & indemnem seruat: & sic consilium quò magis liberam relinquit voluntatem, liberiùs cogit arbitriū, illud comitate obligans. Itaque consilium vrbanum quoddam præceptum est; plus obligans, quia non ob- (Vultus Dei fit pro lege.) ligat, & ingenuè agens cum ingenio arbitrio. Hinc natum, vt nobiles sanctitate viri, auidiùs obtemperarent consilijs, & nutibus diuinæ voluntatis. Dauid Rex erat potentissimus, multas prouincias, ipsasque peramplas regebat; ius dicebat populis, nec ex Digestorum, aut Cæsarei Codicis rescriptis iudicia depromebat. Augustius legum armarium Dauidi suppete- (Psal Sym.) bat ad politica iudicia exercenda, & componendas lites, Psal. 16. vers. 2. *De vultu tuo iudicium meum prodeat.* Symm. *prodibit*, Quasi dicat, cùm sedeo pro tribunali ad iudicandos populos mihi subiectos, Dei vultus (vultus à volādo dicitur) & nutus pro lege mihi est. Nullâ aliâ instruor lege ad iudicia exercenda, quàm Dei vultu. Quò se Dei nutus inclinat, eò feror in iudicio: à quo vultum auertit Deus, ab eo caueo (Aster. Didym.) diligenter. Et (vt vno verbo dicam) Dei vultus seu nutus, lex mihi est ad iudicandos populos: *De vultu tuo iudicium meum prodibit.* Ita Asterius post Didymum interpretatur hunc psalmum apud Lorin. Itaque diuinæ voluntatis nutus pro lege erat Dauidi, & instar mandati nobis debet esse.

137. (Matt. Theoph.) Matth. 7. v. 19. *Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum.* Quænam hæc minima mandata? Theophyl. ibi: *Minima mandata dicit, quæ ipse Christus traditurus erat.* Quæ ergo erunt mandata non minima, si illa, quæ Christus traditurus erant, sunt mandata minima? Num lega- (Consilia dicuntur mādata.) lia, quæ abolenda mox erant: minimè. Quæ ergo erāt hæc mandata non minima, si nec iussa legalia, nec Christi præcepta mandata nuncupātur? Suspicor (nec audacter in hanc suspicionē inductus sum,) Dei consilia, mandata non minima, sed maxima nuncupari. Locuples mihi testis sit S. Paulinus sic fatus: *Consi-* (S. Paul epist. 2. Matth. 19. v. 21.) *lium enim dat, non præceptum, qui non dicit: Esto perfectus, sed si vis esse perfectus. Quia libertas voluntatis, quæ bona cum est, supra legem est, non cogitur, sed suadetur; & ipsa sibi lex.* Ecce tibi ex consilio præceptū. Magnus ingenio vir Tertullia. meminerit facultatis, quam viduis ad nubendum Apostolus facit, 1. Cor. (Tertull. de Exhor. cast. c. 4. 1. Cor.) 7. & consilij, quod Spiritus Sanctus dedit, vt ob castitatem à nuptiis abstineant: & addit, *Cui ergo consilio assentabimur?* num Pauli permissioni, an cōsilio Spiritus Sancti? *& factum est*, inquit, *iam non consilium diuini Spiritus, sed pro eius maiestate præceptum.* Ecce tibi consilium in præceptum transformatur ob maiestatem Spiritus sancti, qui consilium dat. Sed expensione dignissima sunt verba illa: *Cui consilio assentabimur?* Deusne blandimentis, & assentationibus delinitur? Consimilia verba habet, sic fatus: *Ego* (Tertull. de Ieiun. adu. Psych. c. 13.) *me seculo, non Deo liberum memini: sic meum est vltrò officium facere Domino, sic indicare illius. Non tātùm ei obsequi debeo, sed & adulari.* Quasi dicat: Ego libertatem habeo quoad res seculares, in re forensi, in re dati, & accepti liber sum, &c. at in rebus ad Deū, & religionem, & æternæ vitæ merita pertinentibus, liber ferè non sum; sed lege adactus: Quanam lege? indicium Diuinæ voluntatis lex mihi est. Addit verba (Qui consiliis obtemperat, Deo adulari dicitur, & quare.) multâ emphasi plena: *Non tantum Deo obsequi debeo, sed & adulari.* Impedita est hæc sententia, vt apparet. Neque enim noster Deus blanditiis delinitur, neq; adulationes captat, quod vitium est superbientis animi, & arroganter elati. Quod procul à Deo. Imò & vocula illa *sed*, quæ aduersatiua est, sensum

138. impedit. Sic enim debuisset dicere: *Non tantum Dei præceptis obsequi, & obedire debet, sed etiam Dei consilijs.* Sic expediretur energia dictionis aduersatinæ, *sed*. Id tamen non dicit: & ita periodum texit: *Non tantum Deo obsequi debeo, sed & adulari.* Et quidem sapienter id dixit; imò idem dixit; alioqui inepta syntaxi periodus constructa esset. Nam obsequi diuinis consilijs, idem omnino est, ac Deo adulari. Sic pando mysterium, & extrico sententiā germano sensu. Porrò Adulator, vt docet S. Thom. 2. 2. qu. 115. art. 1. in corp. est, *Qui supra debitum modum virtutis vult a-* (S. Tho.) *lios, aut verbis, aut factis delectare.* Sic aulicos videmus Regem laudare à prudentia, à fortitudine, &c. & tamen forsan nec fortiter, nec prudenter tunc se gessit: sic Ecclesiastem à pulchra concione, sic sapientem à valido argumento, & fortè tunc minùs sapienter gessit rem literarum. Et sanè adulationis negotium est immodica, & supra merita laudatio. Ita qui diuinis paret consiliis, Deo quasi adulatur: dum consilijs obediendo, consilia pro præceptis reputat; & putat se obligari, etsi consiliis non obligetur: tacitè exaggerans Dei authoritatem, vt qui reuera non mandans sibi mandet; & liberum relinquens hominem, hominem ferè obliget. Et sic liberum consilium præ consiliantis auctoritate velut præceptum euadit. Nonne hæc assentatio quædam Dei videtur? Pulchrè ergo Tertullianus obedientiam consiliorum, adulationem Deo factam appellat, dicens: *Non tantum Deo obsequi debeo, sed & adulari*, id est. Non tantùm Dei præceptis obedio, sed & consiliis, sapienter substituens adulationem pro obsequio, seu obedientia consiliorum. Ergo Dei præcepta dicuntur mandata minima: consilia verò mandata.

Ergo superior consulat multa, mandet pauca.

Com-

§. XXVIII.

Commentarius litteræ.

Vers. 14. Ego enim ancilla tua Deum colo, etiam nunc apud te; & exiet ancilla tua, & orabo Deum.

139. LXX. SEPTVAGINTA diuersum planè sensum reddũt: *quoniam ancilla tua religiosa est, & colens nocte & die Deum cæli. Et nunc manebo apud te, Domine mi: & exibit ancilla tua in nocte in vallem, & orabo ad Deum.* Fortè petit Iuditha apud Holofernem manere, vt docent Septuaginta Interpretes; sed secundum Hieronymianam versionem, suam in Deum suũ pietatem commendat, audacterq; fatetur se Deum Hebræorum religiosè colere, etiam dum est in Assyrijs castris, veram ipsius religionem insectantibus. Petit autem facultatem exeundi è castris ad orandum Deũ Israelitico more, nempe extra commercia alienę religionis. Causam, quæ Holofernem permoueat ad id permittendum, subdit versiculo sequenti:

VERS. 15. LXX. *Et dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, & veniens nunciabo tibi, ita vt ego adducam te per mediã Ierusalem, & habebis omnẽ populum Israel, sicut oues, quibus non est pastor, & non latrabit, vel vnus canis contra te.* Gręcè translationes paulò aliter vertunt hunc locum: *Et annunciabit mihi quando fecerunt peccata eorum, et veniens referam tibi: et exibis cum omni exercitu tuo, et non est qui resistat tibi ex eis. Et adducam te per medium Iudææ, quousque venias ante Ierusalem. Et ponam sedem tuam in medio eius, & ages eos, sicut oues, quibus non est pastor. Et non latrabit canis lingua sua coram te.* In hoc versiculo Iuditha exponit Holoferni, cur ipsa reposcat facultatem exeundi extra Assyria castra ad orationem, nempe vt à Deo suo sciat, quando Israelitis reddat peccatum suum, quandoquidem *peccatum* hic sumi pro pœna peccati, necesse est, vt conuenit inter Expositores: expressè id docent Carth. Serarius, & Sanctius. Legatur Ribera in Sophonię c. 3. nu. 37. & sæpè alibi qui probat peccatum sumi pro pœna peccati. Hinc Iudithæ causa grauiùs laborare videtur. Quo. n. vero sensu dicere potuit, Deum in oratione sibi reuelaturum, quando puniturus sit delicta Israelitici populi, vt ipsa id renunciet Holoferni? Neq; enim Deus tunc Israelitas puniuit, sed auxit victoriam.

Peccatum sumitur pro pœna peccati. Carthus. Serar. Sanct. Ribera.

140. Carthus. Carthusianus hanc punitionem intelligit de particulari, & vniuersali iudicio. Inidonea planè expositio. Num Deus tunc reuelaturus erat Iudithæ, quando quisque speciatim diiudicandus erat? aut quando esset celebraturus vniuersale hominum iudicium? Sanct. Sanctius censet Iuditham polliceri, reuelandum sibi à Deo fore, quando Deus Israelitis reddat peccatum suum, hoc est, pœnam peccati; quia Deus pro sua munificentissima misericordia, solitat peccatores beneficijs onerare, quod est pium punitionis arbitrium. Vnde hîc pœna peccati erit maximum beneficium. Illustre planè vindictæ genus, & Deo dignum. Ad quod probandum adducit illud Sancti Ambrosij in funebri oratione de obitu Theodosij: *Beneficium* (inquit de Theodosio) *se putabat accepisse augustæ memoriæ Theodosius, cùm rogaretur ignoscere, & tunc propior erat veniæ, cum fuisset commotio maior iracundiæ. Prærogatiua ignoscet id erat indignatum fuisse. Et optabatur in eo, quod in alijs timebatur, vt irasceretur. Sæpe trementes vidimus quos obiurgabat, & conuictos sceleris cum desperassent, solutos à crimine. Vincere enim volebat non plectere, æquitatis iudex, non pœnæ arbiter, qui nunquam veniam confitenti negaret.* Scilicet concionatoriè id dici videtur à Sanctio, non ad Litteræ rigorem. Neque enim, si seuerè res Litteræ tractanda sit, aptè dicetur Deus, peccata populi Hebræi beneficijs punire, & illustri victoriã castigare. Porrò inclyta victoria non est negotiũ supplicij, sed exaggeratio gratiæ & beneficij. Ergo cùm conueniat inter pios interpretes, qui Iuditham à mẽdacio asserunt, eam ambiguè locutã fuisse, τὸ *eis* non puto referendum ad Bethulienses ex Iudithæ mente, sed ad Assyrios, etsi specie tenus de Bethuliensibus videatur locuta. Id enim maximè intendebat, vt scilicet amphibologicis verbis fausta videretur Assyrijs denunciare, sermone piè composito ad fraudem. Vnde sensus est, (sic liceat coniectura sine duce) Dum exiero ad orãdum Deum meum, ipse Deus dicet mihi quando *eis*, id est, Assyrijs (quod celat opportuna amphibologia) reddet Deus peccatum suum, id est, peccati sui pœnam. Pergit: Tunc *veniens nunciabo tibi*, non verbis, sed opere, nempe te obtruncando. Ita in re explicanda conueniunt, etsi verba aliter exponant, S. Augustinus serm. illo 229. Carthusianus, Serarius, Sanctius, Salianus. Ex quo verosimilior apparet nostra coniectura. Nam tota hęc oratio ambigua est, & quod videtur de Hebræis dici dissimulanter Iuditha minitatur Assyrijs.

Theodos. ab ira humanior, & beneficentior. Ambr.

Ambigue loquitur Iuditha.

Aug. Carth. Serar. Sanct. Salian.

141. Addit: *Ego adducam te per medium Ierusalem.* Non vt Holofernes existimabat in triumpho; sed caput Holofernis detriumphatis Assyrijs, sicut 1. Reg. 17. Goliathi caput ductum fuit. Tunc prædicit, fore omnem Israelem, sicut oues sine pastore: quia occiso Principe Assyrii exercitus, & Assyriis fugatis, populus Israel palabundus, absque duce, & militari ordine, festis plausibus aget triumphi pompam. Ita communiter Interpretes. 1. Reg.

Et non latrabit vel vnus canis contra te. Græcè, *Nec lingua quidem sua hiscere audebit coram te* Sicut Exodi 11. vers. 7. *Ad omnes filios Israel non mutiet canis ab homine vsque ad pecus.* Vterque locus eodem sensu intelligendus est, etsi refragetur Martinus del Rio, 1. tom. Adagio 75. Opportunum est adagium, quo Iuditha significat, in eiusmodi triumpho, *non latrabit vnus canis contra te*, id est, pacata & tranquilla erunt omnia sine periculo, sine obstaculo celebrabitur triumphus. Pulchrè S. Augustinus locutione 56. in Exodum, explicans illud: *Non mutiet canis*, ita scribit: *Elegantissima locutio est. Per carnem quippe extremum significauit vel hominum, vel pecorum. Ita commendauit, quanta in Hebræis quies futura esset, Aegyptus acerba orbitate clamantibus.* Addit Martinus del Rio, peculiarem subesse in *cane* rationem, nam hoc animal irrationabile admodum est, & minimo strepitu excitatur, & promptè latrat. Ad id probandum plura tradit ex Abulensi, & Alberto magno, plura etiam videri possunt apud ipsum tom. 1. Disquis. Magicarum.

Græcus. Exod. Rio. Quid significet, Non mutiet canis. S. Aug. Rio. Abul. Alb.

142. VERS. 16. *Quoniam hæc mihi dicta sunt per prouidentiã Dei.* Vatablus: *Hæc enim mihi per prænotionem dicta sunt, & enunciata, tibique renuntiatum ea missa sum.* Septuaginta: *Quoniam mihi hæc dicta sunt per prouidẽtiam meam.* Similiter Biblia Sixtiana, *Secundum prænotionem meam.* Dubium est, quid sit hęc prouidentia, & vtrum Dei, an Iudithæ? Hugo Charensis censet cùm dixit Iuditha, illa omnia nouisse per prouidentiam Dei, tantùm significari, illa cognouisse in spiritu prophetico: verè quidem; sed adhuc restat hunc sensum verbis adaptare. Sanctius commentatur, *per prouidentiam Dei*, id est, *à prouidentia Dei*: exiguam profectò lucem accendit. Sicut & Sà, qui per *prouidentiam* intelligit *prænotionem*. Nam etiam nunc obscurum est, quid sit, hæc dicta fuisse Iudithæ à prouidentia Dei, seu per prænotionem Dei. *Prouidentia*. idem est ac anteuidentia, id est, anticipata cognitio, seu prænotio ante rerum euentum. Vnde prouidentia etiam apud Latinissimos, sumitur pro prouidentia, seu sapientia. Sensus ergo est. Hæc omnia quæ tibi futura prædixi, ô Holofernes, cognoui à

Vatabl. Septuag. Bibl Sixt. Hugo. Sanct. Sà. Iuditha per prouidentiam prænoscit.

Deo

Deo prænoſcente omnia,cuius prouidentia mihi hęc reuelauit, vt ſpiritu prophetico ea tibi annunciem. Quaſi dicat;Deus,qui omnia prænoſcit antequã ſint, per ſuam prouidẽtiam, quã vult te augere tanti triũphi gloriã, & Iſraelitas punire pro ſuis peccatis, (ſic volebat Iuditha intelligi, tametſi diuerſo ſenſu verè loquebatur)res ira diſpoſuit. Itaque prouidentia Dei
Serar. intelligenda eſt,non prouidentia Iudithæ. Etſi Serarius vtrumque velit conciliare; nempe, vt prouidentia Iudithę ſit Dei prouidentia,quia omnia bona noſtra à Deo ſunt. verùm ſpiritus prophetiæ, non tam homini, quàm Deo adſcribitur, qui per prophetas ſuos loquitur.

145. *Et quoniã iratus eſt illis Deus, hæc ipſa miſſa ſum*
Vers. 17. Iudith. *nunciare tibi*. Sententia huius verſiculi perſpicua eſt ex interpretatione ſuperiorum. Scilicet verè dixit Iuditha, Deum iratum eſſe Hebrææ genti: nam præter vulgares & quotidianas noxas, ſuprà, c.7. & 8.aliqua Bethulienſium crimina narrata ſunt in textu vulgato,& Græco. Miſſa quidem Iuditha à Deo eſt, hæc nunciare, vt ſic aditum ſibi aperiat ad perpettandum
Vers. 18. illuſtre facinus Holofernianæ cędis.

Placuerunt autem omnia verba hæc coram Holo-
Vers. 19. *ferne,& coram pueris eius,& mirabantur ſapientiam eius,& dicebant alter ad alterum:*

Non eſt talis mulier ſuper terram in aſpectu,in pulchritudine,& ſenſu verborum. Nimirùm ea verborũ ſuauitate Iuditha locuta eſt,eo verborum artificio ſe geſſit coram Aſſyriis, vt tam Holofernes, quàm qui cum ipſo erant,(hi enim *pueri* appellantur, id eſt ſerui) illuſtrem de illius ſapientia opinionem imbiberint. Tantaque in omnibus admiratio excitata eſt, vt inter ſe mutuò colloquentes, admirabundi, dixerint nullam feminam in toto terrarum orbe poſſe Iudithæ comparari in faciei venuſtate, & in ſuauitate, & pondere ſermonum. Sic, ſic pulchritudo allicit audientium animos!Tanto auditur plauſit, qui audien-
Vers. 20. tibus iucunda enunciat!

Et dixit ad illã Holofernes: Benefecit Deus,qui miſit te ante populũ,vt des illum tu in manibus noſtris.

144. *Et quoniam bona eſt promiſſio tua, ſi fecerit mihi*
Vers. 21. *hac Deus tuus,erit & Deus meus; & tu in domo Nabuchodonoſor magna eris,& nomẽ tuum nominabitur in vniuerſa terra.* Scilicet Holofernes hic valdè commendat prudens Iudithæ conſilium: additque à Deo actũ eſſe cum illa præclarè,cùm eam ipſi mentẽ iniecerit, vt Hebræam gentem ſubijciat Aſſyriorum imperio:repromittitque, ſi promiſſa impleuerit, ſe Deũ Hebręorum adoraturum, vt verum & ſolum numẽ, abiuratã Aſſyriorum religione. Et quidem veroſimilius mihi videtur,hanc Holofernis promiſſionem nõ
Salian. ex pietate proficiſci, ſed ex ſtudio è blandiendi Iudi-
Hugo. thæ:cuius amore iam à primo intuitu flagrabat. Ita
P. Comeſt. Salianus. Vnde diſplicent Hugo, Carthuſ. P. Comeſtor,qui exiſtimant ex animo Holofernem promiſiſſe Iudithę, ſe recepturum Deum Hebreorũ inter Deos ſuos. Nam cum ex hac hiſtoria liquidò conſtet, Holofernem impenſiùs procuraſſe omnes Deos terræ exterminare,vt ſolus Nabuchodonoſor diceretur Deus nõ poterat aliquẽ admittere inter Deos ſuos qui omnes Deos præter vnum Nabochodonoſorem, abiura-
Sanct. uerat. Ex quo etiam procliue eſt refutare interpretationem Sanctij exiſtimantis,promiſiſſe,reiectis Aſſyriæ Diis,ſolum Hebræorum Deum adoraturũ, quaſi verum numen. Neque.n.id poſſet prætextu,perſiſtens in familiaritate Nabuchodonoſoris cui valde eſſet offenſum, quòd ſui Imperij proceres illum non adorarent,cùm exambiret ab exteris etiam vnicè coli. Neque Holofernes cogitauit deferere Regiam Nabuchodonoſoris,vt Deum Hebræorum vnicè adoraret, cùm tunc Iudithæ polliceatur,ſe magnam fore in domo Regis, *Magnam* dicit fore Iuditham in palatio
Lyra. Regis, non quia tunc eam cogitaret accipere in con-
Carth. iugem, vt cenſet Lyra neque in concubinatum numerum, vt putat Carthuſianus, qui planè diuinant.

Sed magnum in domo Regis honorem pollicetur feminæ prænobili, venuſtiſſimæ, & diſertiſſimæ & de Aſſyrijs benemeritæ, ſiquidem eius induſtriæ ſubiecerat rebellem populum,& reluctantem Aſſyriæ potentiæ.

§. XXIX.

Aulicorum mores ad rem virtutis ſæpè feminei ſunt;ad crimina viriles.

Vditha fœmina ad omnes ſanctitates facta, & virtutis moribus inſtructa, caſtitate inclyta, oratione aſſidua,ieiunio fortis,conſtantia virilis,prudentia cõſultiſſima,qua ſi virtutis typus,ſanctitatis forma iure habebatur à Bethulienſi populo. Anxia de ſuæ gentis periculo, deponit luctuoſæ viduitatis ſqualorem, & pretioſis veſtibus induta,& omnium gratiarum lenocinio compta,pergit ad Regis Holofernis tentorium, & perhumaniter accepta, habitat in Regis contubernio,& tam ſuſpecti Iudithę ſunt palatini mores,vt in Regis aula ſibi quaſi timeat à religione deſciſcere. Sic enim hic v.14. alloquitur Holofernẽ Aſſyriæ militiæ Principem: *Ego enim ancilla tua Deum colo,etiã nunc apud te*. Tam ardua.n.res eſt non degenerare in vitia,cum qui verſatur in Principum aula, vt Iuditha recèns ibi habitans, Iuditha inquam, auitæ religionis ſuſtentaculum, quaſi labaret palatinis concuſſa moribus,& velut grande quid oſtẽtat, ſe apud Principes non deſciſcere à virtutis cõſtantia. Nec id mirũ,nam Baſilius Seleucus ſententiosè appellauit Aſſyriorum curiam *criminum officinam*. Bene quidem & optimè. Ibi namque ſępè fabricatur ſuperbia, cuditur auaritia, ambitio architectatur negotiationis machinas, laſciuit impudentia, prodigalitas graſſatur; eſt enim (ſi deſit Principis attentior cura,) delictorum pharetra,promptuarium vitij, criminum magiſterium,impietatis officina, & nugacitatis ſchola.

In paſſionis ærumnoſo auſpicio vinctus ducitur Ieſus in ſummi Sacerdotis palatium: periculi metu diffugiunt diſcipuli? Petrus autem ſeſe diſſimulat, & animosè Chriſtum ſequitur, intrat Pontificis domum:& exiguo temporis interuallo verſans inter aulicos Pontificis ſeruos, ſic nutat Petri fides, ſic languet erga magiſtrum amor, vt non ſemel reneget vel noſſe Chriſtum,iuramento obfirmans ſuam imbecillitatem,religione aduerſus religionem profanus. Tũc Saluator pientiſſimè reſpicit Petrum, & Petrus miſericordi aſpectu Chriſti reſpiciens, & tactus dolore cordis intrinſecùs,maturat egreſſum è Pontificis palatio, Lucæ 22. v.61. *Et conuerſus Dominus, reſpexit Petrum. Et recordatus eſt Petrus verbi Domini: Et, greſſus foras Petrus fleuit amare.* O Petre,conſultiſſimè properas exire è palatio; ſed aduerte quòd ſimul fugis à diuinis Chriſti oculis quorũ beneficio conuerſus es. Bene abeſſe feſtinas è palatio; ſed malè te abſentas à Saluatoris oculis: à quibus ſicut fauſtè auſpicatus es pœnitentiam, ſic feliciter, conſummabis. Cur fugis benigniſſimos Chriſti oculos,quorum beneficio madent oculi tui cæleſti rore? Nempe conſultiſſimè Petrus benigniſſimos, & diuiniſſimos Chriſti oculos quaſi fugit, vt à palatio Pontificis fugiat: ſatiùs iudicans abeſſe à Chriſti corporali aſpectu extra palatium, quàm in illo eoſdem habere ſibi expromptos ad miſericordiam. *Egreſſus foras fleuit amare*. Non intùs in palatio, ſed extrà luget Petrus. Quia tametſi Chriſti oculi adſtant in Principis aula, tamen non eliciunt ibi lacrymas pœnitentiæ: foris flendum eſt, quod in palatio delinquitur; ac ſi nimis ardua (ne dicam ferè impoſſibilis,) ſit aſperior, & condignior pœnitentia in palatio, quod dicitur *criminum officina*. Id inſinuat ingenioſè Hugo Victorinus apud Hugonem Car-

Right margin notes: 145. Iudith. Curia ſæpe eſt criminũ officina. Baſil. Sel. Orat. 12. 146. Lucæ. Oculi Chriſti non eliciunt lacrymas in palatio. Hug. Vict.

dinalem, sic fatus *Egressus foras fleuit amarè, vt haberet locum liberum flendi* O hyperbolem! vsq; adeòne criminosum est palatium; vt non sit ibi liber locus flendi? Quia? ibi tunc non adsunt Petro Christi oculi benignissimi ad pietatem? non adest Petro liberum arbitrium? adest, adest vtrumque, & nihilominus Petrus palatium fugit, quasi ibi non foret ei liberum pœnitere. Nam etsi arbitrium Apostoli etiā ibi liberum foret; & Christi oculi ibi adessent illi; tamen sic arbitrij libertas fere debilitatur, sic Christi gratia quasi hebetatur inter palatinos mores, vt Petrus, vt palatium fugiat, vltrò etiam fugiat corporeū Saluatoris aspectum, vt extra palatium locum liberum flendi habeat. Quid exaggeratius? Mauult Petrus abesse à Christi præsentia, quàm illi adesse in palatij licentia.

147. Exodi 8. v. 12. Moysis, & Aaronis opera, à Deo vtrique facta, molestissimè ranis, scatet tota Ægyptus: importuna ranarum calamitate obstinatissima Pharaonis duricies ferè emollitur: accersit Moysen, & Aaronem, & spondet priuilegium immunitatis Hebræi populi, si ærumnosissimam ranarum plagam precationibus euertant. Annuunt Moyses, & Aaron consulto Regis: *Egressique sunt Moyses & Aaron à Pharaone: & clamauit Moyses ad Dominū pro sponsione ranarum, quam condixerat Pharaoni.* Et quare in regia Pharaonis non orant Deum? Num timent ibi non impetrare supplicandum beneficium? planè Moyses constitutus erat Deus Pharaonis, quasi plenam haberet à Deo potestatem circa rem Pharaonis. Nimis meticulosus est Moyses, dum rogaturus Deum, quod illi spoponderat, egreditur è palatio, vt Deum oret, vt impetret, quod Deus in suo arbitrio ferè collocauerat. Eleganter Hugo: Egressique sunt Moyses, & Aaron à Pharaone. *Orantes, inquit, exeunt à Pharaone, quia commendabilem reddit orationem sequestratio à malis. A malis*, inquam, hominibus in aula versantibus, de quibus loquitur Exodi textus. Nempe Moyses, & Aaron impetrationis securi, timent orare in palatio, quod impietatis sacratium censent, & quemcumque locum aptiorem putant ad agendum cum Deo, dum tamen absint à palatio. Quasi metuant suas orationes infuscare palatinę ambitionis, inuidiæ, & malitię tetra fuligine. Quélibet locum sacratum putant, & vnam Regis aulam profanam existimant ad rem orationis, & negotium pietatis? Appositè Drogon, *At, inquit, vbi Petrus de domo Caiphæ foras egressus est, in domum Christi ingressus est*. Et tamen etsi Christus manebat in domo Caiphæ; quiuis locus extra domum Caiphæ dicitur domus Christi. Quasi quiuis locus præmij principium aulam, fit Christi domus, Dei templum, & sacrarium orationis. Sic, sic infestant pietatem aulici mores, nisi Principum pietas cohibeat priuilegium delinquendi. Quod à bonis Principibus solerter fit, à malis criminosè omittitur.

Extra palatium orat. Moyses.

Exod.

Hugo.

Drog. li. de Sacr. Dom. Passionis

148. Et quidem (vt alia palatij vitia intermittam, quæ alibi præstrinxi) non prætermittam mollitiem aulicorū, & vestium luxum animos euigorantem Matthæi 11. v. 18. Christus Deus Baptistæ Ioannis encomiastes factus, sic fatetur ad turbas: *Quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt*. Quæ verba ita commentatur Hieronymus: *Ex hoc ostenditur rigidam vitam, vitare debere aulas Regum, & mollium hominum palatia declinare*. Scilicet aulici homines vt plurimùm molliculi sunt, politulli, effeminati. Audi ad hanc rem pulcherrima S. Nazianz. verba in oratione pro S. Basilio ad quem vltrò non pauci ex Imperatoris palatio, & custodia Principis, quos paucis sic describit S. Nazianzenus: *Illi ex militari ordine, illi ex gynæceo*, (como si vinieran de algum retrette de damas) *illi inquā, inter feminas viri, inter viros feminæ nec virile quicquam præter impietatem habentes*. Planè luculentè! Hos mores non semel palatium parturit, fouet, nutrit,

Matth.

Hier.

Aulici quidam muliebriter ornati.

Naz.

incrementat. Aulicorum aliquos cōtemplare, & masculo-feminas vides, aut femino-masculos. Sic sæpe mollescit, sic euitatur virtus in palatijs! Nugaces facit aula mores Vnde Sophonias agēs de viris Hierosolymæ, quæ fuit Iudæorum regia metrapholis, ait c. 3. v. 19. *Nugas qui à lege recesserat*. Nugas appellās quosdā regalis curiæ homines, nugaces, & ridicularios ad rem virtutis, serios & viriles ad negotium criminum. Sophon.

Lucæ 4. v. 29. Ciues Nazareth vbi audiunt Christi Dei doctrinam cęlestem, & diuina miracula, inuidiæ furijs acti, violentissimè trahunt Saluatorem vsque ad crepidinem montis, & inde eum præcipitare intētant: *Et surrexerunt, & eiecerunt illum vsque ad supercilium montis, super quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat*. Et quare mitissimum Iesum nulli vnquam iniuriæ repugnantem non præcipitauerunt furiosi homines? Qui sistit eorum temeritatem, nefarij facinoris audacissima? Peracutè Caietanus ibi: *Vt præcipitarent eum. Lege, inquit, vniuersam scripturam Euangelicam, & nullibi inuenies fuisse Iesu iniuriam factam irrogatam vsque ad tempus mortis sua nisi à proprys ciuibus. Imò nec tempore passionis fuuerunt in Iesum nisi mediantibus ministris curia*. Nempe etsi furiosi hi homines sæuissimè ab inuidia, & odio infanicbant aduersùs Saluatorem, nam iam ab eis in præcipitium agebatur; tamen summum scelus decidij perpetrandum non erat à cuiusuis malitia, quantumuis insanâ, & furiosâ. Tantum .n. nefas ministris curiæ perpetrandum seruabatur. Quasi nemo temerariè auderet Christo Deo sæuam mortem inferre, nisi curiæ minister, nisi Herodis apparitores irridendo, nisi prætoriani milites cædendo, nisi Summus Pōtifex accusando, nisi Romanorum Prorex crucifigendo, opera, industria, sęuitia ministrorum curiæ. Sic sæpè curiales sæuiunt, sic aulici furunt, sic palatini ferociunt, vt illis reseruetur temeritas Deicidij; Illis inquam, qui e sti cętera molliculi, & feminei, viriles admodùm sunt ad impietatem.

149. Lucę. Oportebat Christū nō crucifigi nisi à curialibus.

Caiet.

Demum iuuat admonere aulicos proceres ne tantùm fidant gratiæ Principum, vt debacchentur in reliquos. Lubrica est palatij fortuna, incerta, dubia, pendula. *Intuere naufragia multorum, quos insidiosa trāquillitate prouectos, improuisus turbo peruisit. Quod .n. tam infidum mare, quàm blanditiæ Principū, quibus non rarò in summa etiam lenitate, fraus maxima?* inquit magnus ille Philosophus apud Scribanium in Politic. Christ. c. 7. Reg. 2. v. 19. v. 36. Dauid benemeritum de se Berzellai inuitat ad palatinos fauores, & delicias: Respondit cōsultissimus senex: *Non egeo hac vicissitudine*. Sententiosè appellatur *vicissitudo* aulicus fauor, & vita palatina. Id docemur à Parmenione, Philota, Cliro, Cleandro, Eutropio, Stilicone, Ablauio, Flauio, Comneno, & cæteris fortunæ pilis, quorum vices alternauit Fortunę nutus.

150. Fauor Principum instabilis est.

Scrib. in Polit. Christ. c. 7.

§. XXX.

Improborum conuictus eadem vitia sensim affricat, & alinit.

IMproborum conuersatio inimica virtutis est: vicini luxuria paulatim emollit animum ad luxuriandū: malignus comes vitia sua inhalat quatumuis vitiorum experti: facilè transitur ad malū. Quin & omnis malitia pestis est, quæ propinquitate fecundissimè serpit, & totas vrbes, & regiones vastat. Psalmo 13. v. 2. *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studijs suis: nō est qui faciat bonū, non est vsq; ad vnū*. Addubitat Genebrardus hic, cur qui in priori hemistichio dicitur insipiēs, seu impius, & scelus in singulari numero, repentè sic propagatur numerus, vt dicat, *Corrupti sunt*, &

151.

Psalm.

Genebr. Impius eius plures est ob exemplum malum.

& abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Qui nuper vnus erat, quomodo statim sic est multiplicatus? Profectò vnus sceleratus, vnus plures est, vel vnus tanquam omnes. Sic vnus impius malitiæ rubiginem affricat multis, pluribus, omnib.! Vnde etsi nuper vnus erat impius & nequam, statim serpente malitiæ peste, omnes ad vnum, impij & nequam sunt. Hanc commentationem insinuat Hebraica scriptio, quę ita habet: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrumpentes se ipsos, abominabiles se ipsos fecerunt*, &c. Népe singularis vnius hominis malitia, sic breui imitatione propagatur, vt mox iam non in singulari numero explicari possit, sed plurali opus sit: nam mutuò se ipsos malo exemplo deprauantes, sese mutuò corrumpunt, & abominabiles faciunt: neque reliquitur vnus à malitia immunis. Imò qui ab imitatione, & à non bono exemplo delinquit, peius delinquit. Vulgò dicimus: *La enfermedad pegada es mas peligrosa*. Quod preclarè aduertit Tert. lib. de Pœscript. aduersus Hæreticos, c. 5. Tert. versans quædam verba t. ad Thes. 5. vbi Paulus taxat quoddam vitium, quia comitatur alia, sic fatur Tert. *Quod malis adiungit, malum vtique profitetur: et quidem maius*. Porrò qui libidinis œstro extimulatus luxuriatur, vel à propria iniuria iracundus, atmit sæuit, &c. insanus, quo agebatur, furor, excusatio malitiæ est. At qui imitatione peccat, sine passionum furore, seu excusatione peccat, quę flagitiosior malitia est: ergo quod malum est, quia malis adiungitur, maius malum est. Caue, caue diligenter ne alienæ malitiæ assuescas, ne proximum venenum oculis bibas, & societate conuictus non bonos mores exprimas.

152. Matth. Matth. 9. v. 14. *Tunc accesserunt discipuli Ioannis dicentes: Quare nos, & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant*; Super quib. verbis ita fatur Rabanus: *Ieiunat Christus, ne præceptum declines: manducat cum peccatoribus, vt gratiam, & potestatem intelligas*. Quid? nisi Christus conuiueret, & versaretur inter peccatores, non publicasset satis Mundo suam potestatem, & gratiam? Innumera patrarat Christus miracula vsque ad inimicorum stuporem: quid euidentius demonstrare posset Christi Dei potestatem; Dein Christus infinità gratià habituali præditus erat, & ad augustiorem diuinæ & naturalis filiationis fuerat sublimatus: palam enim non semel de cælo iotonuerat vox Patris Dei: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Quæ ocularior euidétia præ hoc illustri testimonio? Quorsum ergo Christus conuictor est peccatorum ad manifestiùs demonstrandam suam diuiniorem potestatem, & illustriorem gratiam? Bene quidem, verè, & optimè eo conuictu demonstratur. Porrò tantà gratię potentià opus est ad versandum inter peccatores, quin suam malitiam spectatori, aut conuictori affricent, vt innocens & inculpata Saluatoris vita conuersans inter peccatores, & sceleftos homines, perspicua sit probatio eius potentissimæ gratiæ. Quis enim nisi homo Deus valeat assuescere conuictui malorum, quin eorum simul mores combibat, & imiterur? Tam volupe est homini in se exprimere cótubernalium malitiam! Saltem malitiæ infamiam, nec Christus Deus effugit.

Rabanus.

Se Christus probat conuersans cũ peccatoribus.

153. Lucę 23. v. 32. Ducebatur Christus ad supplicij locum patibulandus cum duobus iofamissimis latronibus, vt vel commumio pœnæ communia flagitia demonstraret. Sic insané sæuit Phariseorum rabies armata Præsidis Pilati potentia: quę vel ex societate sceleftorum culpare Christum ambit! Verú diligenter aduerte ad verba Euangelistę: *Ducebantur*, inquit, *& alij duo nequam cum eo*. Hispané, *Leuauam con Iesus otros dos delinquentes*. Alij duo nequam ducútuc cum Iesu. Quid? Ergo Iesus nequá dicitur? Bona verba quæso: nam etsi Iesus, vt reus ducatur ad supplicij locum, inter duos sceleftissimos reos, & homines nequam at ipse nequam non est, sed Dei agnus innocétissimus. Heu! non bene actum est cum Christo, cui suspicione reatus deheneftatur ex consortio reorum. Arguté S. Chrys. in Catena ibi: *Duos etiam latrones vtrinque crucifixerunt, vt eorum suspicionis fieret particeps*. Nimirum Societas cum homine nequam, etiá in Christo Deo, nequitiæ suspicio est, & eiusdé reatus persuasio, (apud homines, qui simile quid mo is exhibere queunt;) ad quod aduertés Euangelista, attentissimè scripsit: *Ducebantur & alij duo nequam cum eo*.

Christus cũ latronibus, suspectus fuit flagitij consimilis.

Lucæ.

Celada in Iudith.

Chrysost.

154. Matth. Matt. 8. v. 2. Leprosus quidam accedit ad Christum saluté rogans: *Domine* inquit, *Si vis, potes me mundare. Et extendens Iesus manũ, tetigit eum, dicens: Volo, Mundare. Et confestim mundata est lepra eius*. Rectè Lepræ nomine contagio vitiorũ designatur. Inde vrbibus leprosi exulabant, ne infestarent conciues. Verum inuestigatu dignum est, quare Christus Deus sanaturus leprá, leprosum tangere non veretur. Voluntate sola sanari poterat, quod leprosum non latuitsait enim ipse: *Domine, si vis potes me mundare*: cur extendit manum ad contactum lepræ? Nam etsi contagionem non timeat Christus, saltem horreat fœdú morbum. Elegantes Orig. *Ideò cum extendo manũ mox effugit, nec contaminatio mea virtus proximare, vel resistere mea potentia poterit. Dico ergo, Volo, mundare, et me manum ad tangendũ extendente, effugit illico lepra & inuenta est manus Domini non lepram, sed mundum tetigisse corpus*. Nimirũ pestilens contagio lepræ (liceat sic meditari,) propagari adnitebatur, & fœdare purum Christi contactum contagione serpente: at virtus Christi præcucurrit contagiosę lepræ. Hinc inde videre licet æmulationem virtutis Christi, & pestilentis morbi: morbus occasione adtactus serpere frustrà præsumebat; Saluatoris virtus ante contactú sanat, & ita vel hac etiá arte frustratur serpentem ambitioné morbi. Enim verò diuinioris potentiæ miraculum est, Christo manum extendente effugisse lepram, vt inuenta sit manus Domini non lepram, sed mundũ tangens: *ne contaminatio virtus Christi proximet*: Scilicet Christus anticipat medicinà, vt fistat morbi contagionem. Vsque adeò enim horret Christus attingere contagiosum lepræ morbum, vt præproperà anticipatione sanitatis, extersione manus cur leteprosũ m, ne lepram, contingat, sed corpus iam à prematuro miraculo mundum. Christus Deus horret contingere pestiferam lepræ contagionem; & infirmus homo affectat assuescere vitiorũ lepræ! Christi cautela sit nostra eruditio. Olfuge à conuictorum vitijs, velut à serpenti animorum lepra. Vnde Iudith hic v. 14. ferè timet idololatriam in castris Assyriorú. Sic à malo exemplo cauendum est.

Orig. hom. 5. in diuer.

Cur ante cótractum Christi sanetur lep.

Iudith.

155. Demum hic iuuat aduertere, vt homo Religiosus & pius non modò caueat à societate sceleftorum; & præcaueat diligenter, ne ipse scandalum prębeat aliquo delicto, vel opere speciem delicti ostentante: sed sciat viro religioso velut imputari vicinorum delicta. Audi pulchram rationem à Clem. Alex. *Dicunt*, inquit, *Matthiam Apostolum inter cætera dixisse: Si electi vicinus peccauit, peccauit electus nam si se ita gessisset, vt iubet ratio, eius vitam ita esset reueritus vicinus, vt non peccasset*. Seuecior videtur hęc censura compescendi alios boni exempli tacità eruditione. Quádo verò ad id obligamur, tractet seuerior Theologorum schola. Satis sit ad præsens institutum adnotasse, quàm pendeant proximorum mores ab hominis religiosi exemplo.

Delicta vicini imputabuntur viro religio so.

Clem. Ale. Matthias Apostolus.

§. XXXI.

Malum exemplum adeò spectatores sui instigat ad delinquendum, vt vel Deo quasi cauendum foret, nisi incapax esset vitij.

156. NEscio quo naturæ vitio laborát homines, vt per oculos, quasi per traduces aliorum vitia faciát

ſua; ita vt nemo eorum, qui maximè concinnant in-
genium ad virtutem, ferre poſſit impetum, vitiorum,
per viſum irrumpentium in animam. Vnum exem-
plum luxuriæ, aut auaritię multum facit. Conuictor
Sen. Epiſ. 7. delicatus paulatim eneruat, emollit animum ad ſce-
Malum lera. Vicinus diues cupiditatem irritat. Scitè Seneca
exemplum *Malignus comes, quamuis candida, & ſimplici rubi-*
proritat. *ginem ſuam affricuit*, Sed alia pagina tulit hanc the-
ſim, & mala mali exempli dedit affatim. Addo nunc
non ſolùm vitia, ſed & inſtigationes ad delicta, & ip-
ſas aliorum tentationes ad prauitatem inducere. Ve-
tus quæſtio eſt cur Spiritus ſanctus. Marci 1. verſ. 12.
Marc. Matt. 4. v. 1. *Expulit* Chriſtum in ſolitudinem, *vt ten-*
Matt. *taretur à Diabolo?* Quid eueniret incommodi, vt in-
ter hominum numeroſas turbas Chriſtus tentaretur,
& ad malum induceretur (Voluitne tentationes cela-
re? haud quaquam; nam mox diuulgauit eaſdē Euan-
geliſtarum ore ſacro. Forſitan ne tentatus videretur
ab hominibus, & conſimilem tentationem illis face-
ret? Verùm aſſumpſit eum Diabolus in ſanctam ciui-
tatem, & in templi pinnaculo depoſuit. Num Chri-
ſtus inſpiciente populo, per aera à Diabolo defertur
in templum, & ibi ſtatuitur in frequenti hominum
multitudine? Ita, ſed audi S. Chryſoſtom. *Fortè Dia-*
bolus ſic Chriſtum aſſumebat, vt ab omnibus videre-
tur; ipſe autem neſciente Diabolo, inuiſibiliter ſic age-
bat, vt à nemine videretur. Quare Chriſtus ſe abſcon-
dit miraculosè ne videatur à Hieroſolymorum fre-
Chriſtus tē- quenti populo? Aſtet populus luctæ, & plaudet victo-
tatus ſubri- riæ à Diabolo reportatę. Verùm diuinitus ſe ab ocu-
pitur ab o- lis hominum, ſurripit, quia tentatus ipſam, qua affli-
culis. ctatur tentationem, imprimere ſolet inſpectantibus;
audientibus; præſertim ſi perſona, quæ tentatur ad
Chryſoſt. vitium, bonæ famę, & magnæ auctoritatis ſit. Fuge
Allegans in turbam, fuge hominum conſortia, monet ſapienter
Caten. ibi Seneca ſuum Lucillum, quia, *Nemo* (quantumuis
in Matth. Sanctus homo ſit) *nemo non aliquod nobis vitium, aut*
commodat (melius alij) *commendat, aut imprimit, aut*
neſcientibus allinit. Quaſi dicat: Nemo tam bene mo-
Sen. epiſ. 7 ratus eſt, qui vel non cadat, aut inclinet in vitium,
quod aut nobis neſcientibus allinit, aut *imprimit*, aut
ſaltem ob probitatem perſonæ aut cadentis, aut nu-
tantis, commendat; nam vitium à perſonâ commen-
datur ſæpè. Quis vereatur facere quod feciſſe videt
Catonem? Imo qui Catonem videat inclinatum ad
aliquod vitium, non magni faciet, ſi & ipſe per tenta-
tionem inclinet, aut cadat in ipſum. Bene ergo Chri-
ſtus tentatus ſubripitur ab oculis hominum, ne viden
tibus imprimatur eadem ad vitium incitatio, aut cō-
mendetur irritamentum ad vitium. Adeò prona ad
malum eſt natura humana, vt cauendum illi omninò
ſit à malo exemplo, ſed etiam à ſpecie mali, imò & à
tentatione illigante in delicta.

Dixi malum aliorum exemplum nobis commoda-
157. ri, inſtigationem ad malum nobis imprimi. Addo à
nobis ipſis cauēdum nobis eſſe, ne malo exemplo ip-
ſimet nobis nocumento ſimus: *Age* (ait Seneca) *ne hoc*
Sen. ſupiâ. *quidem intelligitis mala exempla in eos redundare,*
qui faciunt? Vnde, ne delinquas, ne tu te imiteris. Ma-
Homo ſoi lum tui exemplum tibi erit irritamentum ad delicta.
exemplum Caue tibi à te: quia peccatum peſtis eſt, quæ non tan-
captat ad tùm in alios afflat contagium, ſed in te ſæuit: nam
malum. ex recordatione proprij delicti alliciuntur homines
ad delinquendum; quin magnâ cautelâ plangenda
peccata ſunt, ne ex pœnitentia facinoris, quod pœni-
tentia deteſtatur, occaſio fiat ad peccandum. Præcla-
Salu. li. 3. de rè Saluianus: *Nouum monſtri genus eſt; eadem penè*
Guber. Dei. *homines iugiter faciunt, quæ feciſſe ſe plangunt.* Vni-
cum peccati commiſſi remedium, pœnitentia eſt.
Sed vide ne ſegnior pœnitentia ob delicti recorda-
Pœnitentia tionem ſuadela ſit ad peccandum. *Et qui intrant*
caueat à *Eccleſiaſticam domum, vt mala antiqua defleant, ex-*
peccati ni- *eunt, & quid dico, exeunt? In ipſis penè hoc orationi-*
mia recor- *bus ſuis* (id, in pœnitentia, ſeu deteſtatione peccati)
datione. *ac ſupplicationibus moliuntur.* Dum peccatum, quod
quis odit, & cogitat, molitur idem peccatum, quo ſe
olim delinquentem imitetur. *Aliud quippe ora homi-*
num, aliud corda agunt, & dum verbis præterita ma-
la plangunt, ſenſu futura meditantur. Tepidus do-
lor, & iners pœnitentia de peccato commiſſo medi- 158.
tatio eſt eiuſdem peccati committendi. Hiſpanè, *Se* Pſalm.
impone noſe enſayan para repetir los meſmos pecados.
Addit Salu. & finit: *Ac ſi oratio eorum* (ideſt pœniten-
tia, aut vocalis confeſſio) *rixa eſt magis criminum,*
quàm exoratrix, vt vere illa in eis Scriptura male-
dicto compleatur vt de oratione ipſa exeant condem-
nati, & oratio eorum fiat in peccatum. Itaque deſes
aliquorum Pœnitentia quia pręſentat peccata, quæ
deteſtatur pœnitens, *vitiorum rixa eſt.* Vbi decer-
tat non virtus cum vitio, ſed vitium cum vitio rixa-
tur, & contendit, quodnam crimen enormius futu-
rum ſit; patratumne, an futurum, & deinceps pa-
trandum? Cautè ergo lugenda peccata ſunt ne te
peccantem imiteris, & tu tui exemplar ſis ad delin- Vel nomen
quendum. Magnâ cautelâ opus eſt vel ad deflen- peccati pro
dum peccata, ne vel à leui eorum recordatione ſcan- prii timen-
dalizeris. Pſalm. 21. verſ. 2. *Longe à ſalute mea verba* dum eſt.
delictorum meorum. Peccauerat Dauid; aut æternum
illi pereundum erat, aut delenda peccata per pœni- Pſalm.
tentiam. Si omittat peccati plangendi, memoriam, in-
gruit gehennæ incendium; ſi delicti ad pœnitentiam
meminerit, timet ne à memoria delictorum, inflam-
metur ad alia. Quid faciendum? Quoniam non mo-
dò extimeſcit in memoriam reuocare patrata à ſe
delicta, ſed & timet memoriam ipſius delicti nomi-
nis. *Longè à ſalute mea, verba delictorum meorum.* Su-
per quæ Didymus: *Intelligere poteris verba delicto-*
rum, non pro delictis ſed delicti enunciationes eſſe. Er- Didym. in
go Dauid non ſolùm perhorreſcit in memoriam re- Catena, Barbari.
uocare patrata à ſe delicta, ſed vel nominum delicti Achille...
recordari timet, ne vel peccati nomen ipſum alliciat
ad ſimilia peccata perpetranda. Oſee. v. 16. *Et erit in*
die illa ait Dominus vocabit me vir meus, & non vo- Oſee.
cabit me vltrà Baali. Iſraelitica gens prona fuit ſem-
per ad idolorum cultum; Baalim, & Aſtaroth Deos
ſuos exiſtimabat, & auidiùs quā dici poteſt, percole-
bat. Ergo cupiendum erat, vt Iſrael eo ſtudio Deum
coleret ſuum, quo affectus olim erat erga Baalim.
Iam Deus verus Iſraelitico populo erat inſtar Baa-
lim, id eſt, eo ſtudio, quo Baalim Deum adorat. Re-
nuit Deus eiuſmodi cultum, & timet vel nomē idoli.
Quaſi dicat: *Non vocabit me vltrà Baali.* Ne vel no-
minis idoli recordetur populus meus, & inſtigetur ad
idololatriam, vel ſolo idoli audito nomine. *Nec me-* Pſal.
mor ero nominum eorum per labia mea. Caue tibi nō
ſolùm à tuo peccato, ſed etiam à nomine ipſius pec-
cati. Quod vel ſanctiſſimum Dauidem in ruinam
aget, & in ſcandalum. Imò & ipſum Deum ſi capax
foret delicti, malum exemplum (incaſſùm licet) alli-
ceret ad delictum. Hęc rei exaggeratio eſt, ſed ad-
uerte ad ea, quæ ſubijcio.

Ad Heb. 7. v. 26. Chriſtus dicitur ὅσιος, id eſt, *San-* 159.
ctus; purus, *innocens* ἀμίαντος, id eſt carens macula, aut Ad Hebr.
anteactæ vitæ, aut pręſentis; *Impollutus* ἄκακος, id eſt,
incorruptus, immunis à macula, quam numquā con-
traxit. Bonus Rhetor eſt Paulus, nō languet eius elo-
quentia; ſed ſubcreſcens, ſubiungit: *Segregatus à pec-* Verbum in
catoribus: & tamen ſcimus Chriſtum Dominum cō- ſplendorib.
uictorem peccatorum fuiſſe, id eſt, ita inter peccato- ſanctorum,
res conuiuens, ſegregatus fuit à peccatoribus, vt ne- non impio
quaquam eorum mores imitaretur, quod ſumma rum, dici-
laus innocentiæ eſt, & crementum addit ſupra *ſan-* tur genera-
ctum, ſupra *innocentem*, ſupra *impollutum*, & culmen tum.
puritatis eſt, & maximæ innocentiæ pulchra exagge-
ratio. Audi S. Ambroſium de Chriſti puritate eximiâ Ambroſ. in
ſic ſcribentem: *Chriſtus immaculatus ad Patrem re-* Pſalm. 10.
dit, à quo immaculatus exiuit: Vnde dicit ei Pater:
Filius meus es tu, ego hodie genui te: hoc eſt, genera-
tionis meæ in te priuilegium recognoſco, quem nulla
macula potuit inquinare peccati. Ita inter peccatores
ver-

versatus es, quasi inter Angelos versereris. Planè sudata verba, sed aliquod nouũ expendã, quod omiserunt
alij. Christus versãs inter peccatores, quasi inter Angelos versaretur, innocens mansit, nequitiã eorum à
malo exemplo non inuitans; In quo priuilegiũ ęternę
generationis recognouit Ambr. Quodnam fuit priuilegium æternæ generationis diuini Verbi, quod cum
Christus nõ accipit nequam peccatorum exemplum,
Psalm. Ambr recognoscit? *In splẽdoribus Sanctorum ex vtero ante luciferum genui te*. Ps. 109. v. 3. Æternus Pater
contemplans & se, & creaturas, peragit generationẽ
Verbi (Hęc vulgarior opinio est in Scholis Theologicis.) Quoniam hi *splendores sanctorum*, quorum specialis mentio? num præclara Sanctorum opera? Ita, &
illustrissimus, & sanctissimus, & sapiẽtissimus noster
Bellarm in Comment. huius Psal. Card. Bellarm.: *Dici possunt sancti homines, splendores Sanctorum*. Ergo Deus Pater, se suaque contemplans, & etiã tot homines, Verbum generat: quasi auertens cogitationem suã à sceleratis hominibus, &
tantũ intendens animum ad pia exempla: ne videlicet
à malo improborũ exemplo, velut aliquid vitii caueret, quod mutuaret diuinum Verbũ? (quod absit, agit
enim Propheta nostro concipiendi modo.) Vnde Pa-
160. ter æternus spectans *ad homines sanctos*, & quasi deflectens oculos ab improbis, Verbũ generat: *In splendoribus Sanctorum ex vtero ante luciferum genui te*.
Redeo ad Ambr. profundè locutum: In frequẽti peccatorum turba, *segregatus à peccatoribus vixisti*. *Ita
inter peccatores versatus es, quasi inter Angelos versareris*. Tunc ait Pater æternus: *Priuilegiũ generationis
meæ in te recognosco*. Quodnã priuilegium; *In splendoribus Sanctorum genui te*: Hoc est, intuens sanctos
homines, ait Bellarm.: tanquam non aduerteret ad
Psalm. improbos, mẽtem auersans à nequam eorum exemplo. Ac si tunc omitteret eius cognitio improba quęque. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*.
Ps. 44. v. 2. Quorsum generatio æterna hîc nõ dicitur
peracta Dei Patris lingua, sed calamo scribæ velocissimè scribentis? Solent Scribæ, aut Notarij cùm velociùs scribere opus est vrgẽte negotio, sub quibusdam
notis verba, quæ scribunt abbreuiare, nec omninò expingere calamo, & statim currere ad sequentem vocem scribendam. Sic æternum Verbum dicitur Isaiæ
Isaiæ. 10. v. 22. *Verbum abbreuiatum*. Notis, seu dimidiatis
vocabulis vti calamo licet, verbis non licet. Fieri non
potuit vt æternus Pater non omnia simul cognosceret, & cogitatione expressa exprimeret cũcta, cognoscibilia, aut bona, aut mala. At priuilegium fuit generationis æternæ, vt calamo potiùs quàm lingua dicatur fieri vt tacitè innuatur, omnia tunc cognosci mẽte paternã sed improborum exempla, tanquã notulis
quibusdam, & abbreuiatione. Hoc est priuilegium æternæ generationis? & à malo improborum exemplo
Sen. epist. 7 sic cautum est! O vtinam, aut Ambros. aut Naz. hęc
verba fuissent, fecit ea homo sapiens sed gentilis; Seneca de hac re loquens agebat de vitando malo exẽpo instigante ad luxum, ad auaritiam, ad crudelitatem, & ait: *Agite Dijs immortalibus gratias, quòd eum
doceatis esse crudelem, qui non potest discere*. Ac si dicat: Si Iupiter, scilicet Deus, posset esse incontinens,
auarus, crudelis mala hominum exempla iam diu
hæc vitia in illum imitatione expressissent: sibi debet
Deus, quod talis est, quod improborum exempla nihil vitij alliunt sibi. Pulchra rei exaggeratio, & ad
Iudith. mores, & ad hunc v. 14. perquàm apta.

---

§. XXXII.

Occasiones peccandi studiosè vitandæ sunt.

161. NVlla in re quies est, nisi quam ratio componit.
Sed quod ratio diu composuit, occasio citò disturbat. Rara tam obdurata, ne dicam obstinata, vir-

Celada in Iudith.

tus est quæ ab occasionis periculo aliquando mollescat, & diffluat. Laudarior hominum virtus, silẽtium
vitiorum; non extinctio est: intrinsecus infremunt affectus, si vel leuiter extrinsecus excitentur. Feræ sopitæ, quietæ, & pacatæ sunt, sed efferantur, dum excitantur: quasi excitatio, feritas earum sit, & natura earum est. Ergo vindica te tibi, te collige, & serua. Seruabis autem, si te tibi eripias, & ab occasionibus intus & foris imminentibus te subducas. Hæc non est
iners fuga; sed fortis pugna, & felix victoria. Fuge periculum pugnæ, cape gloriam triumphi: nam vitium
fugisse, vicisse est: sępius enim vel leuis occasionis cõtempta vis, exarmat pugnacissimam virtutis valentiam: siquidem nemo in periculis tutus est. Nõ timet
cadere, qui offendicula non timet. Natura nostra ad
casum prona: Vnde vltrò cadit, vel à leui attactu (nedum impulsu) ruitura. Qui præceps fertur, tardè admittitur, ne pręcipitet. Omnis occasio præcipitium est.
Matth. 26. vers. 75. Mons Oliueti confinis fuit Passioni Saluatoris: iam ingruebat Pharisęorum cohors extimulata ab inuidia, armata à potentia; timenda à sęuitia; vigilat Christus, & diligens & attentus orat Patrem; interim Apostoli obliti, iam iam imminentis
periculi, oscitant, quin & altè dormiunt. Tunc Christus Deus ad periculum discipulorum inuigilans, relicto orationis loco, ait: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tẽtationem*. Verba quidem specie tenus simplicia, sed introrsum mysteriis grauida. Profectò si Matth.
oratio, & vigilantia anteuertere possunt imminens
periculum, poterunt etiam in ipso periculo periculum auerteret. Et quidem attenta vigilantia, & sollicita oratio in ipso periculi sęuioris articulo, fauere Occasio anteuertenda
possunt, ne periclitemur: nam consideratia periculi,
& orationis vigor validè armant hominem aduersùs
exercitam tentationem, & periculum expertũ. Quid
enim valentius, quam vigilans oratio supplici omnipotentia potens quod vis periculum superare? Nunquam serò aduenit, quod auxiliari adhuc conatur, &
eualet ad auxiliandum. Nihilominus seriò ait Christus Deus: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Vt primum vigilemus, & sic vigilantes oremus*: ait Origenes. Quasi sera foret vigilantia, & tarda oratio eius, qui in periculo occasionis periclitatur. Non quia resistere non possit, sed quia non resisteret, tametsi posset. *Primum* id est, ante occasionem, Origen. ad illa verba Matth.
vigilandum, & orandum est, ne intremus in tentationem; quoniam serò vigilat, & tardè orat, qui ante
periculum periclitandi occasionem non anteuerterit.
Nam certò cadet, etsi possit non cadere; imò si non
posset non cadere, non cecidisset ad culpam. Ergo
primum vigilemus, & oremus, quia somnolenta vigilia, & tarda est oratio, quæ non præuenit occasiones delicti.

Luc. 22. vers. 61. Petrus in Pontificis atrio obstinatâ impietate ter abnegat nosse Christum: *Et conuersus Dominus respexit Petrum: & recordatus est Petrus, &c. Et egressus foras Petrus fleuit amare*. Quare 162. Luc.
Petrus pręproperè festinat egredi ex palatio Pontificis? Respondet S. Leo, fugisse *cadendi periculum*. Verùm animaduersione dignissimũ est, quòd etsi egressione à Pontificis palatio periculum fugit, fugit etiã Leo ser. 9. de Passione.
Christi Dei oculos, quorum benefico aspectu cõuersus est. Siquidem *conuersus Dominus respexit Petrũ*, Beda.
Respicere namque eius misereri est, ait Beda præfata
verba expendens. O rem admiratione dignissimam,
ad publicandum hominibus periculum occasionis! Quàm vrgeat occasio ad delictum.
scilicet in domo Pontificis adest occasio delinquendi; sed etiam adsunt Christi Dei oculi pientissimi,
quorum prospectus, misericordia est, & nihilominus
consultissimè fugit Petrus. Adest periculum in domo
Pontificis, sed ibi adest asylum in oculis Christi. Num
plus valet periculum ad ruinam, quã aspectus Christi ad resurgendum: O Petre, fugis periculum, sed simul te absentas ab oculis Christi! Quid faciat tunc
anceps pietatis prudentia? An manere in periculo

ſub aſylo oculorum Chriſti, an abeſſe ab oculis Chriſti, dum fugit periculum? num potentius eſt periculũ ad ruinam, quàm Chriſti oculi ad reſurrectionem à lapſu? Verum Petrus fugit *cadendi periculum*, tametſi ſimul fugiat aſpectum Chriſti, *cuius reſpicere miſereri eſt*. nam *egreſſus foras Petrus fleuit amare*. Mauult enim Petrus viduari corporeo Chriſti aſpectu, quàm permanere in occaſione peccandi. O quàm exaggerat Petrus inſtigantis occaſionis periculum!

163. Nulla recordatio delicti tuta eſt. Chryſolog. ſerm. 116. Tantum eſt vel leuis occaſionis periculum, vt delictum cum per pœnitentiam oblitteratur, etiam ſemiextinctum ſpirat periculũ delinquendi, & diſſimulanter inſtigat ad culpam Chryſologus, *Virtutes deficiunt, dum coluntur, crimina dum ſucciduntur, increſcunt*. Porrò conſciẽtia proprij reatus, dum odio nobis eſt, & planè deteſtabilis, toto abominationis adniſu, tunc quoque iaculatur minas delicti: & ſępè dum abſoluitur, obligat; & cùm noxæ macula abſtergitur, tunc inuritur: Gen. Laſciuii Ægyptia femina, Gen. 39. v. 12. & ex omni affectu Ioſephum ardẽter deperit: & pulchritudinis illicio, & eloquij blandimentis, caſtum iuuenem in vnam, eandemque ſecum intemperantiæ ſeruitutem pertrahere ſpectat: *Taceo externas mulieris artes, fucum, verba, veſtes, oculorum pellaciam,* Baſil. Sele. Orat. 8. *lecythos vnguentarias ſe naribus inſinuãtes, animæ per aures obſidionẽ, naturales corporis infractiones*. Verba ſunt Baſilii Seleuciæ. At malè ſeruus, & benè caſtus Ioſeph pudicè, & comiter renuit facinus. *Illa* (pergit Baſil.) *manus in eum iniecit armatas libidine*. Et mox ſic fatur de Ioſepho: *Tenacibus manibus retentam permittens veſtem, libidinis effugit anſas*. Scilicet Ioſephus vſque ad miraculum caſtus, conteſtim abijcit veſtem, cuius lacinia à feminæ attactu ſpirabat libidinis minas, quàm ocyſſimè fugit veſtem contagio feminei attactus formidabilem, quaſi *libidinis anſam*. O ſcrupuloſam cautionem, ſed in re libidinis neceſſariam! timet Ioſephus ne impudicè attacta ſuæ veſtis lacinia toxicet conſcientiã pudicitiæ. Non tantùm feminam fugit, ſed veſtem contactu feminę cõtaminatam, ne ſpiret exoſam libidinem. Sic timida conſcientia veretur omnia, imaginatur omnia, & illic trepidat timore, vbi non erat timor. Ad rem S. Nazianz. agens de peſſimis feminis, quę pietatis familiaritatem cum ſpiritualibus viris ineunt, ſic fatur: *Virgines ſeruam voluntatem ne ſuffuremini, libertatem* Naz. Orat. 42. *fugientes: id quod futurum eſt, ſi contubernales habueritis viros quidem neutiquam, ſed viros tamen. Eam familiaritatem odi, quæ per aerem contrahitur.* Nimirum per aerem contrahitur laſciuiæ fomentum, & vel impudicè attacta veſtis artificioſè ingeniatur delictum à leui occaſione delinquendi.

164. Matt. Matt. 6. v. 10. Iubemur à Deo petere; *Adueniat regnum tuum*: Quodnam eſt hoc regnum? num beata cælitum gloria? an glorioſa illius ſcintilla? ſeu generoſum ſemen, gratia inquam; Belle ſic addubitat ſuper Chryſ. ſer. 70. hac re S. Chryſologus; *Veniat regnum tuum: Ipſe dixit, Regnum Dei intra vos eſt: ſi intra nos eſt, veniat,* Luc. *vt quid oramus?* Profectò ſic occaſionibus obnoxius, ſic periculis ſubiacet homo, vt vel beatum Dei regnum, quod intra ſe habet, petere neceſſe ſit, ne ab eo deponatur, & excidat; ac ſi reus ſit ipſius periculi? ac ſi poſſibilitas delinquendi ſit reatus delicti; Nec miror: nam homo ante ſcit labi quàm naſci: ante delinquere, quàm viuere. Hinc eſt, vt iam ſit delictis, qui ſibi adhuc non eſt: Ergo iure venire ad ſe regnum Dei Fumantes occaſiones. Chryſ. ſer. 116. petit, qui regnum Dei intra ſe habet? Tam cautus debet eſſe ab occaſione delinquendi! *Fumantes occaſiones*, dixit S. Chryſologus. Quaſi occaſio ſit non tantũ delicti fomes, ſed & gehennalis incendij fumus, Non diſtat longo interuallo fumus ab igne. Caue ab occaſione, vt à gehennæ fumante incendio. Hanc tragœdiam dare poteſt occaſionis periculum! Vnde Iuditha etſi obarmata gratiæ auxilijs, dum decernit adire impudica Aſſyriorum caſtra, de diuina miſericordia ſe piè præſumere fatetur cap. 9. v. 17. Ibique valde timet, non mortis, ſed impudicitię occaſionem, quantumuis Holofernes eam bono animo eſſe iuſſerit, aiens in hoc cap. 11. v. 1. *Aequo animo eſto, & noli pauere in corde tuo*. Neque enim Iudith timet ſibi, ſed caſtitati. Quod planè publicat c. 13. v. 20. aiens; *Viuit ipſe Dominus, quoniam cuſtodiuit me Angelus eius, &* Iudith. *hinc euntem, & illic commorantem, & inde huc reuertentem*. Toto Angelorum externo præſidio, & internis gratię auxiliis eget, qui in peccandi occaſione verſatur. Quod naturæ miraculum eſt, & gratiæ merita. Quin & hìc vel ab idololatria valde timet, cui ſic altè hæret veri Dei religio.

---

§. XXXIII.

Cognitio malitiæ, fomes eſt ad malum: potentia delinquendi, alea ſæpè eſt ad delinquendum: timeat homo occaſiones, vt timet funambulus caſum.

Virtus non eſt ſegnis, neque meticuloſa, ſed nõ eſt 165. nimis audax; nam nimia audacia temeritas eſt. Virtus non timet inaniter pericula, ſed neque prouocat confidenter; illud timiditatis vitium eſſet, hoc temeritatis elogium foret. Stat virtus cùm occaſiones cadendi vitat. Vincit dum fugit hoſtes; vincitur cùm illos prouocat, etſi mox vincat; priùs enim ipſo periculo victus eſt, qui pugnâ ipsâ vicit. Caue pericula, caue vel leues periclitandi occaſiones, ne indicium fortitudinis ſit tibi ruinæ omen, & excidij cauſa. Virtus non ridet leuia pericula; quia nullum periculum leue eſt virtuti, quæ timet vel ab ipſius virtutis præſidio. Siquidem ſanctior Pauli virtus ab ipsis ſanctiſſimis legibus timet. Ad Rom. 7. v. 7. *Concupiſcentiam* Ad Rom: Vel notitia legis (accepta occaſione, non data) quaſi fomes eſt ad delinquendum. *neſciebam, niſi lex diceret, non concupiſces: occaſione autem accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam*. Audis quam timeat Paulus impiè concupiſcere, ex eo ſolùm quòd lex dicat: Non concupiſces? Notitia ipſa malitię à lege prohibitæ, occaſio accepta dicitur ab Apoſtolo cõcupiſcendi malitiam; & cognitio ipſa delicti, quam lex ſuggerit, aut peccati fomes, aut peccatum appellatur, occaſione acceptâ (non datâ) per legem. Tanta eſt hominum imbecillitas, & procliuitas ad delinquẽdum, vt vel à notitia mali vitandi inſtigetur ad malũ per- Caiet. petrandum; Acutè Caiet. ad præfata verba Pauli ſic fatur; *Non dixit Paulus, occaſione data, quoniam lex non dat occaſionem peccandi: ſed dicit, occaſione accepta: quia ex notitia habita per legem, occaſionem accepimus peccandi*. Sic explicat ſubtilis Doctor, quomodo peccatum per mandatum operatum ſit omnem concupiſcentiam peccandi. Pergit, & notificat, quid ſit hic peccatum, aiens: *Peccatum: ecce quis accepit occaſionem. Et nomine peccati ſignificatur fomes internus: hoc eſt, inferior pars animi tendens ad bonum delectabile; que accepit occaſionem per mandatum, et per contrarium depellendum*. Ecce tibi ipſa notitia fugiẽdę, & depellendæ malitiæ data per legem Dei, accepta occaſio eſt homini ad delinquendum, & fomes ad Naz. Orat. in laudem Athan. peccandum, proritans concupiſcentiam. Sententioſè S. Nazianzenus dixit, *Impietatis baſiliſcum*. nam impietas, & malitia vel viſu ipſo venena infundit ad necem. Fuge malitię aſpectus, & proſpectus, vt baſiliſci vaga, & venenoſa lumina.

166. Eua olim feliciori gratiã ornata, & validiori innocentiæ præſidio fulta, audet diſputare cum ſerpente Dæmone ſuper præcepto vetitæ arboris. Sciſcitatur Dæmon cauſam pręcepti impoſiti; at femina Dęmonis affatus non veretur incauta, nec fugit doli occaſionem, ſed pro armis aſſumit Dei verba. O periculum in ipſa pietate latens! Argutè Baſilius Seleuciæ; *Verum ad inſidiatorem reſpondet Eua, & inſidiantem corrigere vult*. Baſil Seleu. Orat. 3. Pius ſanè conatus; quis crederet

peri-

periculum ibi delitescere? Addit, Euam alloquens: *Mendacium audisti: mendacij artificem fuge: obsiste silentio eius machinis, inefficax eius telum fac auribus oppilatis. De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso vescimur, de ligno autem scientiæ boni & mali, præcepit Deus ne comederemus*. (Nota quæ subdit verba) *Exarmasti te mulier Dei voce diabolo credita*. Scilicet Eua insidiantem Dęmonem corrigere intentans, verba ipsa Dei profert, vt Dæmoni respondeat, & obsistat. Et audet dicere Basilius, quod mulier se exarmauit concredendo Dei verba Diabolo. Ac si dicat: silentium, & fuga, arma sunt, quibus Diabolus vincitur; qui illum non sic, sed obluctando, & diuturnâ morâ obsistendo vincere intentat, etsi Dei verbis se armet, potiùs se cunctando exarmat. Fortius telum est silentium, & fuga, quàm Dei Verbum cunctanter prolatum, alloquendo tentatorem? Gladius Spiritus, dicitur à Paulo Verbum Dei; & tamen dum periculum non vitat, dum non fugit occasionem; vel gladio diuini Verbi armata, exarmatur. Vsque cò periculosa est, vel leuis occasio periclitandi. Timor periculi animositas vincendi est.

Vel Scriptura ipsa Diabolo credita periculũ facit.

167. Dicam audaciusculè: Qui cadere potest, ferè iam cecidit: qui potest delinquere, fermè iam deliquit; vsque adeò imbecilla est natura nostra, & ad casum prona. Sanctissimè inquit S. Nazianz. *Christus sublimior, ac præstantior, quam vt intra peccandi aleam esset*. Nempe Christus non peccauit, quia peccare non potuit. Quid; si Christus potuisset peccare, fortè peccaret? Saltem ne de facto peccet præmuniatur impossibilitate peccandi, ne obmurmurent Hæretici, *Periculosam Deo corporationem* (quod alibi expendebam.) Quasi ipsa potentia delinquendi sit periculum delicti. Quid exaggeratius? Sed expende verba, quibus peccandi potentiam negat Christo Nazianzenus: *Ne intra peccandi aleam esset*: Quasi peccandi potentia sit peccandi alea? Aleæ, aut tesserę ludus præceps, & temerarius est, & vnico volutatu hominẽ nudat opibus. Vnde aleatoris fortunę, periculo & Fortunæ expositæ sunt. Scite ergo cùm Christo negatur potentia ad peccandum, dixit Nazianzenus: *Non esse intra peccandi aleam*, quasi in homine ipsa potentia ad delictum, sit alea ad delinquẽdum, & delinquendi præceps periculum? Time occasionem, & periculum, vt timetur incerta aleæ volutatio palpitantibus præcordijs, & albescente vultu præ timore iactus.

Naz. Orat.

Tert.

168. Tertullianus lib. de Pudicitia cap. 10. acerrimè inuehitur contra eos, qui licentiori aspectu, aut luxuriante colloquio, aut aliquo leui attactu, aut affrictu se exponunt periculo luxuriandi, sic fatur: *Age tu funambule pudicitiæ, & castitatis, qui tenuissimum filũ pendentis vestigio ingrederis, carnem spiritu librans, animam fide moderans*. Eleganter appellat funambulum pudicitiæ eum, qui se exponi aliquali periculo lasciuiendi. O quàm periculosum est iter, quod conficitur per funem prætentum! Non tam solerter ludit, quàm audacter periclitatur, qui per filum graditur. Aut cerebrum vertiginat, aut genua nutant, aut fallitur vestigium; & ita calamitosè ruit, qui sic temerariè audet. Funambuli vita præceps est, & ruinæ proxima. Frequens planè spectaculum hoc in mundo; totus orbis funambulorum theatrum est; tot ferè videre licet funambulos, quot homines; frequens est casus, vbi periculum est lubricum; occasio cadendi prophetia lapsus est.

Tert. Funambulus pudicitię, qui occasiones quærit.

169. Prou. 8. vers. 28. Dicitur de Diuina Sapientia quod *circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis*. Quod priùs dictum fuerat à Iobo cap. 28. v. 10. *Circumdedi mare terminis meis, & posui vectem, & ostia; & dixi Vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos*. Locus aliàs non semel expensus ad alia themata illustranda, & ipse illustratus his elegantissimis Basilij Seleu. verbis: *Cumque terram violenti mare feriat, refertur, ac diuini præcepti memor, refertur in fugam. Quare placidè purpurascens adulatur vicina continenti*. Scilicet diuinum imperium littoribus inscriptum legit mare; quin & littus terminus est quem præterire negatur vndis. Cùm autem pręcepti diuini limitem, non aio præterit, sed attingit; mare etsi bruta, & insensibilis bellua, ab spuma supernatante albescit, metum publicans suum, eò quòd valde appropinquarit limiti, quẽ si non præteriuit, attigit. Imò purpurascit, ex reflexione lucis è rubricante arena littoris concepto rubore. *Se corre el mar y le salen los colores de hauerse llegado tan cerca de la ribera, y puestose en occasion de violar el precepto diuino*. Parum est albescere præ metu, purpurascere præ verecundia: *cum terram violenti mare feriat, refertur*. Nempe quia præcepti limitem non violauit, sed attigit, referitur mare, & quasi accepto vulnere præ dolore gemit, prę pœnitentia vlulat, & remugit: Dolet enim non quòd imperij limites transilierit temerariè, sed quod audacter attigit, & se exposuit transgressionis periculo: *Fertur illud quidem fluctibus alte elatum, vbi verò terminos attigerit, reuertit, refugitque: & Domini vocem litoribus inscriptam cum intuitum fuerit, curuatis fluctibus termini positorem adorat*: Disce à mari metum occasionis, & timorem periculi transgressionis; disce purpurascere, albescere, ingemiscere, dum nõ se continet procul à periculo, procul ab occasione transgrediendi præceptum. Bruta bestia sit tibi schola cautelę. *Erubesce Sidon, ait mare*.

Prou. Iob. Mare erubescit, quod limitem attigerit, & quasi se exposuerit transgressionis periculo. Basil.

Deus noster refugium & virtus; adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis. Psalm. 45. vers. 2. 170. Psalm.
Hæ nimię tribulationes quæ nos perquirunt diligenter, & inuenlunt nimis, sunt *conscientia delictorum*, ait ibidem S. Augustinus; nam instigatio ad delicta perpetranda summa tribulationum est, hominẽ peruestigans. At Deus non dicitur vtcumque virtus ad auxiliandum, & arcendum has instigationes; sed *refugium, & virtus*. Nimirum virtus nostra erit, si refugium sit. Si occasiones fugias, & ad illum tanquam ad asylum confugias. Euita pericula, fuge occasiones, & Deus erit tibi refugium, & virtus, & adiutor in tribulationibus, etsi nimius. Vnde Iuditha publicãs mentem suam, adeundi scilicet castra Assyriorũ, etsi inspirata Dei instinctu, & munita Angelico pręsidio, tamen adhuc timet occasionem periculi: & hic c. 8. vers. 33. enixè postulat à presbyteris Betbuliæ, deprecans, vt interim *Nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad ad Dominum Deum nostrum*. Sic expauescit sanctissima femina occasionem delinquendi? Nemo etsi sanctissimus in tuto est. Qui occasiones non timet, amat lapsum, qui casum metuit, labendi occasiones perhorrescit. Vnde hic vers. 14. ab Ethnico Assyriorum conuictu præcauet sibi nefas idololatriæ, à qua longissimè aberat.

Aug. Fugiendæ sunt occasiones. Iudith.

---

§. XXXIV.

Vel potentia ad delinquendum, sæpè fit meta delicti; præsertim si ad malitiam prona sit; Inde occasiones peccandi demita.

171. INæstimabile bonum est suum fieri, ait Seneca. Ille suus est, qui in se ipsum habet maximam potestatem; qui ab sublime & excelsum virtutis euectus absoluta à passionũ seruitute, fruitur libertate: qui omnes iam affectus & vitia qui in illa, quæ fugit, decidere non potest, & ibi est, vnde non sit retrò lapsus. Hæc summę libertatis felicitas, & immunitas à passionum seruitute, in cælesti patria solummodo reperitur, (exime Filium Deum, & Matrem virginem;) in paradiso peregrinatur, exulat à mũdo. Porrò etsi scitè definiantur Passiones, quòd sint *Motus animi improbabilis*, tamen ab experientia, malũ docti scimus, nos opere probare, quod mẽte improbabile cẽsemus.

Seneca epist. 7. Senec. sup.

Nam

Nam cùm homines procliues sint ad vitia, à primæua præuaricatione infirmi, imbecilli, in lubrico sunt ad malitiam, & à concupiscentia vrgentur ad delinquendum. Est autem concupiscentiæ fomes, aut appetitus vitiatus, aut iudicium in prauò pertinax, aut viuax malitia, quæ tametsi arbitrium non cogat, ferè ab inuito liberum extorquet obsequium, & ad nutum vltrò suggestionem exequitur: vnde potentia ad delictum, velut terminus fit delinquendi: & optima noxa (si ita fari liceat) habetur, quæ maxima non est. Sic audacter fertur homo à libidine peccandi, vt potentiam peccandi sæpè in occasione expleat, & quantum possit, temeratius patrator delinquat. Vnde potentia peccandi, sæpe facta est meta delicti.

172. Lucæ. Ambros. Cyrill. Greg. Lucæ 15. v. 4. *Quis ex vobis homo, qui habet centum oues & si perdiderit vnam ex illis, nonne dimittit nonaginta nouem in deserto?* &c. Ambrosius, S. Cyrillus, S. Gregor. & communiter interpretes erronem ouem intelligunt humanam naturam: at nonaginta nouem in deserto relictas, interpretantur Angelorum choros. Sed mirum fortassis videbitur alicui, sublimes Angelorum mentes, & rationalem hominis naturam, comparari oui, oui inquam, quæ inter pecudes magis bruta, fatua, & stulta est, vt aduertit Philo Hebræus in libr. Sacrif. Abel. Porrò ouis tam brutum pecus est, vt nullo acri agatur affectu, sed præ insignis stultitiæ stupore aut tabescat sine motu, aut aberret à grege. Tam fatuæ pecudi assimilentur Angelica mens, & humana ratio; Vereor ne deuenustentur eiusmodi comparatione. Theophilus allegatus à S. Thoma ibi, sic scribit: *Supernæ virtutes oues dicuntur, in eo quod omnis natura creata aspectu Dei bestialis est*. Profectò malè actum est cum natura Angelica (omitto humanam improperijs adsuetam,) dū bestiali oui similis esse perhibetur. Quo pacto Angelica natura, quæ tota spiritualis est corporis expers, passionum ignara, bestiali, & brutæ ouiculæ potest dici similis; Est, est quidem oui similis, in eo quod errauerit sicut fatua ouis sine passionum incentiuis ad culpam. Profectò Angeli in cęlo creati, nullo peccati fomite agitati, nullâ passionum concupiscentiâ extimulati, infeliciter errauerunt à reliquo beatorum spirituum felici grege. Nempe ingenua arbitrij potentia, ad bonum & malum expedita, ipsis fermè fuit pro passionibus ad delinquendum: & posse peccare, fuit Angelis quasi incentiuum ad peccandum. Sicut bestialis ouicula errat, quisquis fatuè, id est, sine fomitis vrgente stimulo errat: cui potentia ad peccandum est tanquam appetitus peccati: erratque non quia abigitur ad errorem, sed ferè quia habet potentiam ad errandum, etiam nemine vrgente. Quę est illustris exaggeratio imbecillitatis naturæ creatæ, quæ quodammodò bestialis est, id est, velut fatuo & bruto, ouis adinstar, appetitu, fertur ad errandum, quasi a meta potentia instigaretur. Sic benignè interpretari liceat verba Theophili: *Supernæ virtutes oues dicuntur, in eo quòd omnis natura creata aspectu Dei bestialis est*. Quæ sententia aliter intellecta, duriusculè audiret. Neque hæc verba adducerentur à S. Thoma, purissimo purioris Theologiæ fonte, nisi saniter intelligi possent. Audis potentiam ad delictum quodāmodò quasi bestialem potentiam dici ad delinquendum? Sic fatuè, sic audacter peccatur, vt potentia peccandi, sæpe fit meta delicti.

173. Genes. Genesços 24. vers. 50. Cunctantur Laban & Bathuel profectum Rebeccæ sponsæ iam Isaaci: Abrahami seruus sollerter procurat reditam, quasi, à Deo decretum: *Responderunt Laban & Bathuel: A domino egressus est sermo, non possumus extra placitum eius quicquam aliud loqui tecum*. Scilicet desiderabant valde Rebeccam diu apud se habere; at sistitur vtriusque desiderium, quia existimant alter non posse fieri: nam si fieri posse censerent, planè indicant se non facturos. Audis impossibilitate retrahi à delicto, in quod proni ferrentur, si possibile fore existimarent? Quod dilucidè probat illa Iosephi nunquàm satis laudata sententia, Genesis 39. vers. 9. Adest opportunè importuna Iosephi domina, & libidine luxuriandi totas amoris explicat artes: oris venustate allicit, verborum lenocinio blanditur, oculorum amatorio fulgore pellicit, corporis infractione inuitat Iosephum, in ea ætate, quæ facilè proderet castitatem. Res eò deuenit, vt mulier effronti impudentia audax, vim intentet libidini; vt vndique subruat casti adolescentis pudicitiam. Iosephus cognitas insidias effugiens, sic fatur: *Quomodo ergo possum hoc malum facere?* Planè Iosephi pudicitia, miraculum extitit castitatis. Quis seruus Dominæ non obtemperet? Quis benè iuuenis ab ætatis ardore semiustulatus, pulchræ feminæ non malè annuat? Quid compescere potuit extimulatam libidinis rabiem? secreto lenocinante luxuriæ. *Quomodo possum*, inquit Ioseph, *hoc malum facere?* O arcanos gratiæ fulgores, qui aliquando excæcant humanam naturam, alioqui oculatissimam ad rem voluptatis! Non posse delinquere, existimat, ne delinquat: impotentiam allegat ad stuprum, ne effusè scortetur: & bonâ indole bene moratus iuuenis delicti impotentiam fatetur, ne impotenter feratur ad luxū. Mentem quasi errore adulterat, ne oblatum committat adulterium. Nam dum id se non posse fatetur nullam aliam rationem pro castitate allegat: fortè non fuisset adeò pertinax aduersùs blanditias libidinis: nā potentia ad peccandum sæpe est meta delicti. Genes.

Exodi 3. v. 2. Cùm Hebræa gens iniustè diu opprimeretur Ægyptiacâ seruitute, clamores à calamitate validos exaudit Deus: *Apparuitque Moysi Dominus in flamma ignis de medio rubi*. Curiosè rimantur interpretes, quare Deus assumpserit ignis figuram, quā robi exilis & spinosa materia fouet & nutrit? Cur in fumanti, & vorace, flamma, Dei clara, & miris natura figuratur? Citò dicam: Ne ab hominibus figuretur. Quod subtiliter notauit Lyranus ibidē, ita fatus: *Apparuit ei Dominus in flamma ignis de medio rubi. Erat enim populus Israel ad idololatriam pronus, & ideò apparuit in flamma, qua non potest imagine figurari: & in rubo siue vepre, quia in talibus non potest imago fieri. Ne populus Israel, qui venturus erat ad locum illum ratione dicta apparitionis aliquid faceret ad idololatriam pertinens*. Nempè Deus tollit potentiam, vt excludat actum: non possit figurari Deus, ne figuretur. Accedant, quæso, artifices manus, & artis arguto ingenio fugaces excudant flammas in Idoli formam. Accedat etiam (si potest) peritia docti statuarij & ascia, & dolabra, & runcino efformet è gracili & putria materia veptis, Idoli statuam. Ridebis stultitiæ audaciam: non enim potest. Consultissimè ergo Deus tollit potentiam sui effingendi, vt Idoli figmentum tollat: desit materia operis, vt desit operarij conatus. Nā vbi adest potentia facinoris, non deerit conatûs enormitas. Non possint, vt non faciant; nam potentia peccandi sæpe est meta delicti. 174. Exodi. Liran.

Psalmo 118. v. 19. Dauid naturæ bonitate, & gratiæ motibus inclytus sic orat Deum: *Viam iniquitatis amoue à me* (locus aliàs ad rem castitatis enucleatus; Per viam iniquitatis, *infidos mores* intelligit Agellius ibi. Itaque Dauid & bona indole, & multa Dei gratia præditus, valde suos motes, & pronam ad lapsum naturam suam timet. Sed aduertendum est cum Origene, quod *Non ait, Me amoue a via iniquitatis, sed illam a me*. Profectò rem arduam, & quæ insolens videtur, flagitat Dauid, scilicet, vt via iniquitatis amoueatur, aut deleatur, aut sulco vomeris opere confusa, aut septo gressus per viam impediente. Quasi non sufficeret à Deo petere, vt se non permitteret per illam viam incedere. Quis vnquàm adeò sui impotens est, vt cū liberi arbitrij sit enixè procuret, quod auferatur via, quæ ducit ad præcipitium, ne per illam pergat? Neque enim via cogit quemquam, vt per illam iter agat. Noscit viæ pericula, diuertat ab illa, nec per illam incedat ne offendat, aut impingat, aut erret, 175. Psal. Agell. Origen. allegatus ab Agelio.

ret, aut præcipitet. At Dauid egregius imbecillitatis humanæ explorator, etsi bonitate indolis, & gratiæ potentia robustus, non petit, vt ipse frenetur ne pergat per viam iniquitatis; sed vt via iniquitatis à se amoueatur ne per illam eat possibilitate eundi. Quasi facilius sit viam amouere, & confundere, ne possit per eam iter agi, quàm illum reuocare, ne eat. Fateor inquit Dauid mei arbitrij sum, imò indè errare possum, quia libera potestas mihi est quoquouersùs eundi; at sic effrenis à prona potentia errandi, feror in errores, vt facilius sit amouere viam, quā scio ducere ad præcipitium, quàm, quòd si adsit, & mihi suppetat eundi facultas, per illam non incedam Sic sic timet Dauid à procliui potentia ad errandum! Simili cautione præcauit Deus ne Hebræus populus sibi statuam fingeret, materiam simulacri consultissimè amouendo. Siquidem potentia peccandi sæpè fit meta delicti.

176. Iudith. Satellites Holofernis vident venustam Iudith & admirati eius pulchritudinem, statim prophetant Domini sui non bonum amorem: *Hoc autem scias*, (inquiunt cap. 10, v. 16.) *quoniam cum steteris in conspectu eius, eris gratissima in corde eius.* & hîc v. 14. inter Ethnicos versans, idololatriam timet. Quasi potentia prona ad lapsum, certissimum lapsûs omen sit. Ita indubiè affirmatur casurus, qui procliuis est ad casum. Sic in lubrico natura est, dum potest labi, dum non amouetur lapsus materia, & inde potentia ad labendum. Vnde Ecclesiast. 31, v. 10. potentia ad transgrediendum, quæ transgressa non est legem diuinam, quasi illustre sanctitatis miraculum prædicatur: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus; facere mala & non fecit.* Dixerat paulò antè: *Quis est hic et laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua.* Audis reputari ad meritum, miraculi ad instar augustum, omisisse malum, quod patrari potuit? Vnde non pauci recentiores, qui priscam Theologiam inquietant, subtiliter in omissione mali elogia meriti recognoscunt; cùm miraculum virtutis habeatur, posse facere malum, nec tamen fecisse. Anselmus Laud. sic rem exaggerat: *Qui potuit transgredi præceptum Dei, & non est transgressus pertinaciter.* Ac si non tantùm reputetur ad meritum omissio mali, sed etiam non pertinaciter in illo perdurare, vitij obstinatione, quò augustior sit laus potentiæ omittentis? Sic potentia ad peccandum sæpe solitat homines ad delinquendum instigare: *Peca vn hombre debalde solamente por pecar, solo porque puede!* Tanta est hominis imbecillitas, imò tanta est mortalium malitia.

Ecclesiast.

Aug. Gemado.

Anselm. Laud.

---

§. XXXV.

Pulchra femina causa non est tota rea: nam quam damnat fœdum crimen, visa pulchritudo absoluit.

177. Iudith. INterrogatus Achior capite præcedenti quid sentiret de Hebræâ gente, satis comiter dixit quæ iudicabat vera; propter quod hîc v. 2. acerbissimæ morti addicitur ab Holoferne. Verùm expensione dignum est Iuditham infrà cap. 11. eadem ferè dixisse, & quidem quæ vltrò se ingessit, & tamen cum eadem esset causa Iudithæ, & Achioris, Iuditha condemnata non fuit; Achior verò reus mortis dicitur ab Holoferne, & Assyriorum proceribus. Quidnam causæ fuit, vt eadem causa tam imparem exitum sortiretur? Quem causæ suæ patronum feliciter rhetorem, habuit Iuditha, quo caruit Achior? Ego quidem existimo eloquentiam pulchritudinis perorasse pro Iuditha, & sic immunem à delicto, & pœna fuisse; imò laude, & præmio dignam Assyrio plausu acclamaram. Et cuius causa tota erat rea apud Assyrios; venustate pulchritudinis defensa, causam vicit, vicit spes Bethuliensium. Refert Plutarchus rem nemini non notam, sed hue necessario aduocandam. Nempe, ob nescio quod delictum rea sistitur apud iudices venustissima puella Phryne nomine: sedent Athenienses iudices in subsellijs, ipsa velatam habebat faciem (qui antiquus reorum mos erat) dum illam eloquentissimè defendit Euthias insignis illius æui Rhetor, & tamen adhuc iudices perstabant in sententia damnationis. Quid peroraret tunc Hypericles, qui illius etiam causam agebat? Num Hypericles flectere iudices eloquēdo præsumeret, quod præstare non valuit Euthias elegantissimus Orator? Ergo Hypericles, loco elegantissimæ orationis velum Phrynę abstulit, vt elegantissima virginis pulchritudo elegantiùs peroraret: quam cùm cernerēt Athenienses iudices, sic tacitâ venustatis eloquentia permoti sunt, vt eā statim vno animo absoluerint. Nimirum sic animos conciliat pulchritudo, vt desperatam causam vincat; mutæ loquentia venustas persuadet, & omnium scelerum reum, immunem à delicto probat, ac si pulchritudo innocētia sit, & venustas immunitas à reatu. Vix, aut ne vix quidem rea, & damnabilis est causa, quam defendit pulchritudo, quæ tacitè subornat seueriores iudices, & quasi quodam philtro transuersum ducit. Caueant recti iudices præstigias fœmineæ venustatis.

Pulchritudinis eloquentia

Plutarch.

Decem illæ Virgines in Euangelio Matthæi cap. 25. celebres, quæ à venustate dignæ habitæ sunt, quæ expectarent cęlestem sponsum. Diu expectant quinque ex illis; & ne præ inopia pabuli extinguerentur lucernæ, eunt quæsituræ oleum: dum celeres eunt, venit sponsus; & quæ aderant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est cubilis ianua. Veniunt nouissimè quinque illæ, fores pulsant, & valida voce clamant: Domine Domine aperi nobis. Tunc sponsus seuerè respondet: *Amen dico vobis, nescio vos.* Hieronymus, Augustinus, Hilarius, & vt cęteros interpretes omittam eruditè ait Maldonatus: *Nemo dubitat Christi ad iudicium aduentum significare.* Itaque cùm Christus iudex sedet & virgines regno expellit, & ad perpetuum cęli exilium virgines damnat, ianuas cęli claudit, & ait illis: *Nescio vos:* Damnat virgines, & ait se illas nescire? Planè iniusta videtur hæc damnatio, & indigna Christo iudice. Si Christus reum nescit, quo modo illum damnat? Quis iure damnat, quem nescit; Qui aliquem non cognoscit, simul nescit bonusne an malus sit. Ergo qui fatetur se nescire hominem, hominis merita videtur ignorasse. Quomodo igitur, vt has virgines damnet æquissimus iudex, ait; *Nescio vos?* At quis homo oculis mentis videns pulchras virgines, & eximia venustate elegantes, eas damnet? Dignæ plane sunt, quæ damnentur; sed omniscius Deus, illas dicitur quasi ignorasse, (scio rigorem litteralis sensus sed expendo verborem corticem,) vt illas quo pacto à nobis inuisas, si fieri possit, non inauditas, damnandas ritè ostendat. Nam quis Cato tam seuerus iudex erit, qui pulchram earum venustatem oculis contemplans, eisdem condemnet? Nimirùm delicta condemnationem exigent; at venustas intercedet, & exorabit veniam. Ergo vt æquus iudex eas pro reatu condemnet, mentem, & oculos dicitur auertere, & easdem nescire: *Nescio vos.* vt sic condemnet, quas nescire dicitur: quas si sciret, si alloqueretur, & cerneret, forsan sic rem componeret, si foret purus homo, vt easdem minimè condemnaret. Nempe de Deo loquitur more humano, & quod humani iudices facere solent. Sic aspęctus venustæ puellæ solet apud homines intercedere pro delictis, vt quam reatus damnet, absoluat pulchritudo. 178. Matth.

Ignorata pulchritudo damnatur.

Hier. Aug. Hilar. Maldon.

Ioannis 8. Adducunt Pharisæi ad Iesum venustam feminam in adulterio deprehensam; delictum in confesso est: sententiam rogant super adulterij crimine Iesus verò iudex adulteræ constitutus, inclinans se digito scribebat in terram. Quid scripsit? Beda, & Euthimius putāt nihil scripsisse, quod legi posset. Quorsum ergò adultera constituta coram Christo ipse se 179. Ioann.

Beda. Euthym.

incli-

Maldon. Difficile dãnatur pulchra femina. inclinat? Maldonatus putat vt declinaret iudicis munus, quod illi tribuebant; vel certè vt iudex iam constitutus oculos auerteret, & declinaret aspectum reæ feminæ. At cùm Pharisæi persisterent, & Iesus dixisset, quod qui sine peccato foret, primus in adulteram lapides mitteret; & sic vnus post alium abiissent omnes, & solus Iesus cum adultera esset, & iam à terra erectus illam aspexisset, ait, *Nemo te condemnauit mulier?* Et illa respondisset: *Nemo Domine. Dixit et Iesus Nec ego te condemnabo.* Nunquid Iesus quia iam se erexerat à terra, & feminam ream conspexerat, illam absoluit à manifesto, & fœdo crimine, & quod mandat Moyses castigari morte? Opportune. S. Augustinus Tractatu 33. *Nec ego te condemnabo, à quo te forte condemnari timuisti, quia in me peccatum non inuenisti. Quid est Domine? faues ergo peccatis? Non planè, Attende quod sequitur. Vade, & amplius noli peccare. Ergo & Dominus damnauit, sed peccatum, non hominem.* Nempe non damnauit feminam quam à terra erectus coram se habebat. Nimirùm ne Christus fauere peccatis videatur, perspicuè comprobatum adulterium damnat; & ne eiusmodi feminam, quam coram habebat condemnaret eam absoluit. Porrò feminarum damnatio est: *Nescio vos.* Vnde feminæ coram se positæ, inquit, *Neque ego te condemnabo.* Sic absque reatus vitio verè probabor homo apud homines, apud quos, nemo ferè est iudex, qui bellam feminam damnet & ita (siquidem iure id possum;) *neque ego te condemnabo.* Ergo Holofernes non valuit damnare venustissimam Iuditham, quam coràm habebat, etsi ream eiusdem criminis, ob quod ipse nuper damnauit Achiorem; imò eam valde laudat, & approbat hîc v. 18. & 19.

Aug.

Iudith.

§. XXXVI.

Vis amoris mutuat intellectui perspicaciam ad videndum nimis in re dilecta.

180. AMor cęcus pingitur, vel potiùs fingitur; nam amor oculatus est, & nimis videt. Nisi fortè ideo cęcus dicitur, quia videt nimis. Nam sicut cęcus est, qui non videt quæ videnda sunt; ita etiam cęcus est qui videt, quæ videnda non sunt, vel videt quæ non sunt. *Lippientibus singulare lucerna multiplex est*, defectus potentiæ multiplicat obiecta, & mentitur visionem. Non qui plura videt, sed qui quod re verâ est, videt, dicitur pollere videndi facultate ô quanta videt amor in persona, quam amat! Lynceis oculis vtitur, & arcana penetrat; & adauget bona, quæ prędicet. Vis amoris peruersitates transformat in probitates. Deformes liberi parentibus pulchri ac venusti videntur. Neuos non videt amor, quippe luminibus captus. Pulchrumque illud Theophrasti: *Amantium cæca iudicia sunt*, ait Hieronymus ad cap. 10. Oseæ. Nam excessus amoris, excessus mutuatur menti, & oculis. Sicque mentem affectu deprauat, & oculorũ aciem acuendo obcęcat, vt nihil non magnificum in dilecto videat, amore exaggerante virtutes. Res amata ab amantis æstimatione, & eloquio valdè excrescit. Profectò admiratione dignum est Dæmonem semel, & iterum deuictum & prostratũ à Christo Deo, cuius diuinitatem iam certiùs explorauerat, & penè cognouerat, nihilominùs ausum fuisse eundem tertiò tentare, & quidem tentatione turpissimâ. Matth. 4. v. 8. Iterum assumpsit eum Diabolus in montem excelsum valdè: *& ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum*, &c. Mira sanè impudentia Diaboli, Deũ euertere nititur desiderio mundialis pompæ, quàm sciebat fugere, & nihili facere, imò ipsius tædio affici. Vnde tam arroganter de se præsumpsit Dæmon? Eleganter Rabanus in Catena (cuius verba ad aliud thema probandum infrà iterum dabo;) *Ostendit autem Diabolus Domino omnia regna mundi, et gloriam eorum. Non quod ipse visum eius amplificare potuit, aut aliquid ignotum demonstrare; sed vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse diligebat, quasi speciosam, ac desiderabilem verbis ostendens, in amorem Christo suggerens, venire volebat.* Nimirum ipse Diabolus ardenti gloriæ humanæ desiderio tenebatur; nam qui superbissimus est, honores anhelat, glorias suspirat, & ardentissimè appetit. Vnde pompam mundanam, quàm auidissimè appetebat, & maximi faciebat, vsque adeò magnificis verbis cõmendare præsumpsit, exaggerante amore inanis gloriæ commendationem & appetibilitatem; vt præsumpserit se Christi Dei voluntatem flexurum, vt degeneraret in amorem, & æstimationem futilis gloriæ, & mundialis superbiæ. *Vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse diligebat, quasi speciosam & desiderabilem verbis ostendens.* Expende τὸ. *Quam ipse diligebat.* Etsi res futilis sit inanis gloria, & Christus Deus illam nihil faciat, & manifestè sciat ad eius cupiditatem se instigari à malo Dæmone, vt illum euertat, nihilominus Dæmonem, qui superbos fastus summè diligebat, & maximi æstimabat, auder illorum desiderio Christo suggerere, & præsumit feliciter persuadere. Tam exaggerat amor rei æstimationem, tantam eloquentiã suggerit amor, & tem tam sibi arduam persuadere præsumit.

Theoph. Hier.

Match.

Raban. Amor rei eloquẽtiã mus est in laudem rei amatæ.

181. Mendacio amoris rei amatæ bonitas augetur, augente dilectione bonitatem rei amatæ. Quod creati amoris est vitium, a quo diuinus amor immunis est, nam Dei amor vitium non admittit, nec dilectione suâ rei amatæ bonitates mentitur. At nescio quã arcanâ vi bonitatem dilecti exaggerat, intra veritatis limites. Ad cuius imitationem nos sic hortatur Clem. Alex. inquiens: *Vera autem dicentes in dilectione augeamus omnia in idipsum.* Secũ pugnare videtur hæc sententia; nam si res augetur supra id quod reuerà est, & possibile non est, vt à tunc dici; quia augmentum supra rem est; quod autem excedit rem, non veritate sed mendacio augetur. Verùm hoc miraculum à dilectione est: nam à *dilectione* res augetur in idipsum, & sic, eiti res augetur, verum dicitur. Itaque dilectio bonitatem rei amatæ auget, & multiplicat in idipsum, supra acumen, imò supra perspicaciam, siue audaciã intellectus: nam oculatior & perspicacior est amor, quàm intellectus: *Oculus Seraphim nunquã dormitẽs, Christus*, dixit S. Epiphanius. Profectò Seraphinorum character, amor est. Vnde oculi Christi Dei dicuntur Seraphici quia homines beneuolentissimè aspicit, & eorũ bona beneuolentissimis oculis respicit, acceptat, & quasi amplificat verè in id ipsum. Quod patebit in die iudicij, in quo sic ampliabit benenolè beandorum merita, vt ipsi fermè ea non agnoscant, sed dicant: *Quando te vidimus esurientem?* &c. Matthæi 25. v. 44. Amor rem adauget in id ipsum.

Clem. Ale. 1. Pædag. c. 5.

Epiph. in ser. de laudibus Deiparę.

182. Arcanè dicitur Christus Deus ab eodem Clemente Alex. *Verbum Dei & infans Patris*: Qua ratione, qui Verbum est, & per proprium characterem est sermo, potest esse infans? infansne sermo esse potest, idẽ enim est ac si dicas: *lingnatus elinguis*, aut *loquax mutus*? Adducam difficiliorem locum 1. Corinth. 2. v. 10. vt difficultatem difficultate superemnã clauus clauo truditur: *Nobis autem* (ait Paulus) *reuelauit omnia, per Spiritum suum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Et mox: *Quæ Dei sunt nemo scit, nisi Spiritus Dei.* Audis à magno Doctore Paulo, quod *Spiritus Sanctus scrutatur etiam profunda Dei*, & quod, *nemo scit, quæ Dei sunt, nisi Spiritus Dei*; Porrò vox *scrutari* attentionem, & impensiorem cognoscendi entiam innuit; immò particula illa *nemo* exclusiua videtur, & specie tenus diuinum Verbum ab hac scrutatione profunda, & eminentiori videtur excludi: Quod absit. Varijs expositionibus fatigant hunc locum interpretes: & nisi ego fallor, rem, quam versamus; manifestè elucidat, vt, non id intendens, commentatus est Clemens Alexandrinus suprà allegatus. Nam Spiritus sanctus à proprio charactere Amor est, amor autem in personã dile-

Clem. Ale. suprà. Amor est oculatissimus scrutator. 1. Cor.

dilectâ, affectus perspicaciâ, seu *dilectione quasi auget omnia in idipsum, vera dicens*. Verbum .n. diuinũ potiùs notitia est, & cognitio, etsi acutissima, & perspicacissima, vtpote infinita; at specialiter Amor non est. Inde ergo nuncupatim de illo non prædicat Paulus hanc eminentiam cognitionis Spiritus sancti, qui amor est, (etsi nihil Patri, aut Verbo desit ad perfectam cognitionem;) an quia pulchriora Dei attributa, & perfectiones, *dilectione* non quasi exaggerat *augens in id ipsum?* vt eleganter dixit Alexandrinus Clemens. Sic res diuinas concipit mediocritas humana pro hoc statu. Vnde etiam dicitur Christus: *Verbum Dei, & infans Patris*.

183. Nemo est tam parùm versatus in sacris litteris, qui non aduerterit sæpè Spiritum sanctum dici *Spiritum veritatis*: quod epitheton fortè quadraret aptiùs in Patrem, qui omnisciâ, & verissimâ sui cognitione genuit Verbum: & tamen non dicitur *Pater veritatis*. Et Verbum ipsum, quod per eiusmodi verissimam cognitionem gignitur, quòdque ipsa veritas est, dicente ipso; *Ego sum via, veritas*, &c. fortè aptiùs diceretur. *Verbum veritatis*, & tamen vnus Spiritus sanctus, *Spiritus veritatis*, dicitur. Forsitan hæc anticipata cautio suspicionem faciet alicui Macedonio, vt sibi, & suis persuadeat aliquam ad mendacium propensionem inesse Spiritui sancto; siquidem tam impensè illum à falsitate vindicat Euangelista, toties ingeminans, *Spiritum veritatis*. Et quidem Euangelistæ videntur indicare nullum nouum mysterium Spiritum sanctum docuisse Apostolos, sed tantùm suggessisse, & signatiùs explicuisse, quæ docuerat Christus Dominus. Ioan. c. 14. v. 26. *Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quacumque dixero vobis*. Cur Spiritus sanctus, quæ diuina persona est, non inæqualis Patri, & Filio, & eadem Deitas, & Sapientia cum illis, non docuit Ecclesiam mysterium aliquod præter ea, quæ Christus reuelauerat? Cęterùm admirationem adaugent verba Christi apud Ioannę, quæ ipse Spiritus dictauit c. 16. v. 13. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem! Non enim a semetipso loquetur, sed quecumq; audiet, loquetur*. Non prætcrijt Rupertum inibi energia causalis illius voculæ *enim*. Et sic explicationem impedit. Docebit vos omnem veritatem: non enim à semetipso loquetur: *Quasi si à semetipso loqueretur, non veritatem, sed mendacium locuturus esset*. Satis elucet difficultas. Innumeros huius loci expositores legi; plures vim causalis *enim* admittunt; & tamen in nullius Commentatione omninò quiesco, vt totus locus ad tropologiam factus videatur. Porrò Spiritus sanctus per proprium characterem amor est, & infinitus amor: ergo suggerat mysteria, quæ Christus docuit, illaque explicatius tradat; non addat nouum aliquod, ne fortè videatur alicui Macedonio, non bene animato in Spiritum sanctum, vi amoris (quod accidit amori humano) rem exaggerare, etiam *in idipsum, vera dicens*. Scilicet quodammodò præcauetur, (sic res diuinas concipit tenuitas humana, humano more de illis eloquens,) à Spiritu sancto, quia Amor est quod, non præcauetur à Verbo, qui Amor non est? Vt sit hyperbole exaggerans amorem hunc diuinum, similitudine amoris humani. Quid exaggeratius dici, excogitarive potest, ad explicandum, quàm audeat Amor in augendis rei dilectæ bonis, & quam illa è beneuolentia exaggerentur? Vnde furiosus Nabuchodonosor in hosce populos, præmonet Holofernem, aiens hic, v. 6. *Non parcet oculus tuus vlli regno*, Ac si dicat: Etsi à conuersatione, aut præsentia, aut æstimatione cuiusuis capiaris, ne illum innoxium, & impunem permitte: ne excuset tui perspicacia amoris, eius in me flagitia, aut æstimatio ob beneuolentiam, misericordiam extorqueat? quamuis oculis tuis videas plura laude, & æstimatione, & beneuolentiâ dignissima, suspecta hæc omnia tibi sint, nulli parcat perspicacia amoris, in omnes sæuiat iracundiæ meæ ferocitas: præstat cæco impetu in omnes ferocire. Sollerter caue ab amoris, & beneuolentiæ oculis, qui exaggerant excusationes, & merita personæ dilectæ; tanquam præuidisset id, quod cum Juditha accidit Holoferni hic, v. 18.

Ioann.

Cur Spiritus sanctus noua mysteria non docet.

Ioan.

Quare Spiritus sãctus nõ dicitur loqui à semetipso.

Iudith.

---

§. XXXVII.

Non tantùm studio omnis litteraturæ, sed etiam pretio, & negotiatione Sapientis nomen acquiritur.

RES nobilis litterarum negotium est: multo in pretio vbique gentium litteratura fuit; felicitatum 184.
humanarum augustissima, Sapientia meritò reputatur. Iob. 28. vers. 18. *Excelsa & eminentia non memorabuntur in comparatione eius: Trahitur enim de occultis sapientia*. Tradiderat Iobus auri, & argenti, & pretiosi cuiusque metalli fodinas, dicens v. 2. *Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est, in quo conflatur*, &c. Ex quibus gradum facit, vt publicet abstrusam Sapientię venam, nimirum occultos cordis recessus, & abdita secretioris mentis penetralia, vbi sapientia conflatur, vnde effunditur. Trahitur de occultis Sapientia. In quam conflandam, adeò artifex industria Sapientis & laborat, & desudat, & inuigilat, vt homo se in litterarum studijs eliquet, & quasi euisceret, vt ex portione sui, & occultis visceribus quasi ex metallicâ scientiarum glebâ, Sapientiam conflet. Psalm. 89. v. 9. *Anni nostri sicut Aranea meditabuntur*. Sicut enim bombyx aut araneus, vt bombycium, aut telam conficiat, se exenterat, & euiscerat, & emaciat, de suis visceribus telam conficiens: sic anima sapientis *sicut Aranea*, Sapientiã *meditatur*, & sapientiam elaborat: nam Sapientiæ venæ, sunt occulta animi sapientis præcordia. *Trahitur de occultis sapientia*. Hoc Iobi documento, imò & ipsa experientia eruditus, seriò existimabam in Sapientis reconditiori mente litterarum venas, Sapientiæ thesauros, & sapientis famam reperiri. Verùm adhuc sic loquitur Iobus: *Sapientia vbi inuenitur? aut quis locus intelligentiæ? nescit homo pretium eius*. Quasi dicat, Occulta est intelligentiæ vena, arduum est, & planè difficilè scire, vbi sapientia inueniatur, & quomodo acquirat homo sapientis nomen. At tacitè eam artem insinuat Iobus illis verbis: *Nescit homo pretiũ eius*, id est, pretio emitur Sapientia. Non tantùm homo Sapientiam acquirit, sese in studijs bonarum disciplinarum euiscerando, sed etiam illam pretio, & negotiatione comparando. Itaque Sapientis nomen non tantùm est à mera scientia, sed etiam à pretio, & arte, & negotiatione, qua emuntur primæ cathedræ, aut officia & munera excelsa, aut clientes, longè lateque buccinantes, & amicorum susurros. Ita vt negotiatio, & ars cum studijs partiatur negotium Sapientiæ. Is enim Sapientis nomen habet, qui cathedram, aut clientum voces emit. Olim *nesciebat homo pretium eius*, id est, sapientiæ; iam nunc, & scitur, & negotiatione Sapientiæ fama diuenditur.

Litteratissimus hominum Salomon in omni secu- 185.
lo habitus fuit, & quasi Sapientiæ miraculum. Num omnis Sapientię fama tota parta fuit à mera scientia? Audiamus illum Ecclesiastis 1. v. 17. *Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, et stultitiam*. Mirum est profectò, quod Salomon vir ad scientias factus, cęlestibus, & mundanis disciplinis imbutus, denuò ediscat errores, & stultitiam. Num etiam à stulto errore Sapientis nomẽ acquiret? Card. Caietanus sic locum ex Hebreò vertit: *Dedi cor meũ ad sciendum sapientiam, & sciendum tricas, & stultitiam*. Et addit satis ad rem: *Dictio interpretata* Tricas, *sonat intricationem operum, seu negotiationum*. Ac si dicat Salomon: Non tam feci mihi Sapientis nomen

Iob.

Sapientis nomẽ emitur negotiatione.

Psalm.

Eccles.

Negotiatione acquiritur Sapientis nomen.

Caiet.

nomen è cęlo edoctus in omnem litteraturam ſedulò incumbens, ſed etiam arte,& negotiatione Sapientis famam mereatus ſum: *Per intricationem operum ſeu negotiationum.* Non ſola & mera Scientia Sapiens effectus ſum, ſed negotiatione opus fuit, vt tantùm
Hug. Card. mihi Sapientis nomen facerem. Hugo Card. in cap. 19. Lucæ, explicans illud Pſalm. 70. *Quoniam non cognoui litteraturam, introibo in potentias Domini,* ſic ſcribit: Altera tranſlatio habet: *Quoniam non cognoui negotiationem: quia illa litteratura hodie facta eſt negotiatio.* Itaq; litteratura hodie facta eſt negotiatio.
P. Damiani ſerm. 59. id dixerat Petrus Damianus. Porrò cęteri fortè *neſciunt pretium eius,* id eſt, Sapientiæ. Ego (ait Salomō) benè ſcio, non tantùm ſtudijs, ſed etiam negotiatione, & pretio ſapientis opinionem comparari. Quod eal-
Caſſiod. l. 2. variar. ep. 2. lide agnouit, & ſapienter edocuit Caſſiod. *Virtutis genus eſt propriam ſubſtantiam non amare: vbi tantū opinionis acquiritur, quantum facultatibus abrogatur.* Erogationibus facultatum, negotiationis pretio, opi-
Ennod l. 3. epiſt. 5. nionem Sapientis mereatur homo, Et Ennod. *Cedant Fauſto priſcorum laudes, quibus nobilitatem, doctorū commenta pepererunt, quæ phaleratis verborum ſupercilijs meritum à relatore mercantur.* Nota illud; *Meritum à relatore mercantur.* Non tam emunt nomen, & laudes; ſed & merita ipſa mercari videntur: ac ſi meritum poſſit diuendi, & meritum mercari poſſimus. At tantum eſt pecuniæ pretium, vt & merita ipſa emere præſumat. Quid aptius? Profectò
Iudith. Achior ſapientiſſimam habuit orationem, & tamen vt minus ſapiens habitus fuit, c. 5. v. 28. Secùs Iuditha hîc v. 18. & 19. ferè eadem ingeminans, quæ Sapientis nomen ſtatim mercata eſt obſequiorum ciuilitate, & laudandi ingenio. *Et mirabantur ſapientiā eius.*

---

§ XXXVIII.

Ille habetur Sapiens apud aliquos Principes, qui ad eorum placitum iura diſpenſat, & approbat quidquid illis lubet.

186.
Carol. Scriban. BOnus auctor, & benè eruditus Carolus Scribani recenti calamo planè ſcriptor Veteranus in ſuo Politicbo-Chriſtiano erudit Reges, vt conſiliarios conſulant, & poſtquam ſeriò illi decreuerint quid agendum ſit, illud exequantur: *Stolidum eſt petere cōſilia poſtquam certò apud te aliquid ſtatueris,* Videri tales conſuluiſſe volunt, ſequi nolunt. *Probarique volunt ſua, aliena nolunt.* Ad nudam prudentiæ, & moderationis oſtentationem conſilia hi cogunt; ne denique pręfidentes videantur, & damnari merito poſſint in infelici rerum ſucceſſu, in conſilium alios vocant, quò modeſti videantur, non temerarij, ac inſolentes.
Quis habeatur Sapiens apud Principes. Nimirum tacitè cogunt ſententiam à ſapientibus, nō rogant ſententiam. Eruditos aduocant, qui ſtabiliant Principis placitum, non qui quod bonum, & æquum eſt liberè conſulant. Vel ſaltem (quod tolerabilius foret,) quęritant, qui dicant quod ipſi ſentiunt, & volūt.
Baſil. Seleu. Orat. 3. Quod in Regina voluntate notauit Baſilius Sel. inquiens: *Hinc euenit vt hoc diligat; illud, quod ita viſū fuerit, repudiet; hoc auerſetur, ad illud animū adijciat, & libera cum voluntate regnans abundet, opinionibus ſententiarum,* Nempe id maximè cupiunt Principes, vt illis detur optio ſententiarum, & trahantur iura ad ipſorū beneplacitum. Vnde euertunt ſapientiā ſapien-
Iob. tū, & ex ſapientibus ſtolidos faciunt Iob. 12. v. 17. *Qui adducunt Conſiliarios in ſtultum finem, & iudices,* (id
S. Thom. eſt, *Sapientes* ait S. Thom. ibi) *in ſtuporem.* & ille ſapiētior haberi ſolet, qui deſipit, vt Principis voluntari aduletur; quæ eſt ſapientia huius ſeculi, & ſapientia
1. Cor. 2. ſecularis, & Principum, quam vitandā Paulus 1. Cor.
187. 2. v. 6. admonet: *Sapientiam loquimur inter perfectos; Sapientiam verò non huius ſeculi, neq; Principū huius ſeculi.* Nam ſecularis, & aulica ſapientia ſuffragium non trutinat ad Rationis bilancèm; ſed ad Principis arbitrium. De quibus inquit S. Nazianzenus de Iuliano loquens: *Alios honoribus capiens; nimirum eos, qui nullam aliam legem quàm Principis voluntatem agnoſcebant.* Acerbè pungit Ariſtotelem Tertullianus Apolog. cap. 46. aiens: *Ariſtoteles tam turpiter Alexandro regendo potiùs adulatur, quam Plato Dionyſio ventris gratia venditatur.* Nimirum Ariſtoteles, qui ob eximiam ſapientiam meruit eſſe magiſter & Conſiliarius Alexandri Magni, conſilijs ſuis ei adulabatur, ne gratiam Principis perderet, ſi non gratum ſuffragium daret quoties conſulitur. Ergo ſapientia, quę morem gerit non iuri, non rationi, ſed voluntati Principum, fugienda eſt: Quæ à Paulo vocatur ſapientia ſecularis, & ſapientia Principum. Verùm in Regum Palatijs ille tantum ſapiens audire ſolet, qui leges, & iura vel inuita, ſic laxat, vt permittant, & admittant, quod Principi lubet. Qui verò leges arctat, nec iura trahit inuita, vt ſeruiant Principis arbitrio, hic illitteratus audit, & inſipiens habetur. Neſcio an encomium, an opprobrium ſit illud Nazianz. Orat. 1. in Iulianum. Tertull.
Lampridij: *Si de iure tractaretur ſolos doctos in conſilium adhibebat.* Quinam ſunt ſoli docti, & vnicè ſapientes apud Principes? An quibus tantùm fas pro iure eſt? An quibus voluntas, vel voluptas Principis ius, & fas eſt? Vis noſſe, quàm ſolerter curiales ſapiētes ambiant Principis gratiam? Audi Ennodium & Lamprid. in Alexand. Senec.
ſapientiſſimum, & diſertiſſimum, *Viſum mihi eſt,* inquit, *non eſſe in hominum numero computandus, quem hominum potiſſimus* (Rex inquam) *ignoraret. Et planè illi nec mores ſuggerunt fiduciam, nec natura, qui in arce locatis abſconditur.* Vix homo putatur, qui ignoratur à Rege? ſuæ peritiæ diffidit, qui Principum memoriam non ſollicitat, qui Procerum gratiam nō exambit? Cui vel cognoſci dumtaxat, felicitas eſt; illum offendere, enormis cenſetur reatus: illi non adpuere ruſticana inurbanitas. Ennod. l. 9. epiſt. 19.

Plutarchus libellum ſcripſit cuius titulus: *Cū Principibus maximè Philoſophum debere diſputare* Libri argumentum non probo, quod improba Scriptura, Eccleſiaſtici 6. v. 5. ſic ſapienter pręcipiens; *Penes Rege noli velle videri eſſe ſapiens,* Porrò Reges plurimi ſapientiam ęſtimant, ſapientes, quibus ad conſilia egent, honeſtant, & honorant, & largiſſimis premijs, & ſublimitate honorum decorant. Imò ſapientię honos eſt. *Vt per ipſam Reges regnent,* & aſſiſtat Reipublicæ capiti. Principi inquam, vt eum ad decernendum erudiat. Nam Reges maximè egent aſſiſtrice ſapientiā, quia ex eorum decretis, pax & tranquillitas totius regni pendet. Quare ergo dehortatur Deus ſapientes, vt aſſiſtant Regibus? *Penes Reges noli videri eſſe ſapiens.* Quia prudentior ſapientia *odioſa eſt.* 188. Plutarch. Eccleſ. Noli videri ſapiēs apud Principes.
Regibus, ait Ianſenius hic. Ad rem ſatis Robertus Holcot in Commētario huius loci. *Penes Reges noli videri eſſe ſapiens Qui tales* (id eſt, qui ſapientes videri volunt,) *ſunt ſtulti penes Reges.* Quaſi dicat, ſi integram, & ſinceram ſapientiam apud Principes oſtentes, & interrogatus verè ſapientem te exhibeas, nec adulanter ſapientiam inſipienter flectas ad Principum placita, *odioſus* eris, & ſtultus audies. Apud Academias ſapiens eris, nō apud Reges, quia non ſapis *ſapientia Principum.* Ergo *penes Reges noli videri eſſe ſapiens.* Quia qui videntur ſapientes apud Principes, *ſunt ſtulti.* Nam ſapiens ille ſolùm apud aulicos habetur, qui auribus Principum adulatur, qui placentia loquitur. Ianſen. Robert. Holcot.

Geneſ. 40. verſ. 16. Præpoſitus pincernarum, & Præpoſitus piſtorum, viri principes apud Pharaonem, rei aut ſuſpicionis, aut veri criminis, in carcerē coniecti ſunt. Somniarunt neſcio quid per quietem, & hærebant anxij, quid ſomnia portenderent: ibi fortè Ioſephus, incluſus tenebatur. Narrauit Pincernarum princeps ſomnium ſuum Ioſepho ſomniorum interpretandorum peritiſſimo: & ante tres dies ſe reſtituendum eſſe honori priſtino, fauſtè prædixit. 189. Geneſ. Apud Principes ille ſapiēs dicitur qui placentia loquitur

Tunc

Tunc *videns pistorum magister, quòd prudenter somnium dissoluisset*, ait *Et ego vidi somnium*, &c. Quod eâdem sapientiâ verè interpretatus est, vt euentus edocuit. At expensione dignissimum est, quòd cũ veram somnij interpretationem dederit etiam pistorum Præposito, non dicitur sapienter se gessisse; & cũ pincernarum Principi fausta, & optata enunciauit, dicitur, *videns quòd prudenter somnium dissoluisset*. Eadem prudentia in vtriusq; somnij manifestatione est, nam vtrumq; somnium & sagaciter, & verè interpretatus est. Ergo aut vtraq; somniorum Commentatio sapiens est, aut nulla. Verùm hic est genius aulicorum, vt qui non loquitur ad arbitrium, & cupiditatem Principum, non dicatur prudens, etsi prudenter rem edisserat. Porrò illud somnium dicitur prudẽter interpretatus, in quo prospera, & fausta prædicebat; secus illud, quod suspendium augurabatur. Nam ille solus dicitur & prudens, & sapiẽs, qui fausta loquitur,
190. qui ad voluntatẽ Principis loquitur, qui optata Principi loquitur, & hic solus dicitur. *Prudenter somnium dissoluere*; quasi aliud somnium non prudenter, sed stultè Iosephus dissoluisset. Ergo *penès Reges noli videri esse sapiens*. Nam illum frequentant Principes, illius responsa, vt oracula habentur, ille solus apud ipsos prudenter sapiẽs est, qui morem gerit Principum vo-
Iudith. luntati. Vnde c.5. v.27. sententia Achioris reijcitur, etsi consultissima, quia morẽ non gessit Principi Holoferni, & cap.2. v.4. approbatur imprudentissimum Consiliariorum iudicium, etsi imprudentissimum, quia erat ad mentem, & placitum Nabuchodonosoris. Nam regium iudicium habetur cõsultissima prudentia; quasi Rex à sceptro mutuet sapientiam: quod
Naziang. Orat. 43. denotauit in Iuliano apostata S. Nazianzenus, sic illum alloquens? *Quod si magnum, imò rerum omnium maximo tibi purpura videtur: ex qua tu sapiens extitis*, &c. Vnde Iuditha hîc v.19. habetur sapientissima.

---

§. XXXIX.

Rusticana simplicitas, & felix insipientia sæpè aptior est ad rem virtutis, quàm exquisita Doctorum sapientia.

SAepè maximum pretium est, pro quo nullum datur.
191. Senec. epist. 42. Magno in pretio habetur eruditio, ingenij acumen, bonarum disciplinarum notitia ad omnẽ litteraturam docta: (neque enim Christiana philosophia renũciauit ingenio.) Vbiq; contemnitur simplex ruditas, & rusticana ignoratio, à qua fermè obbrutescit homo. At nescio quâ arcanâ vi idiotam virtus amat, & simplex insipientia felix est ad sanctitatẽ. Aliàs (ver-
Tertull. L. de Anima c. 3. ba sunt Tertulliani,) *Deliquit opinor, diuina doctrina, ex Iudæa potiùs, quàm ex Græcia oriens. Errauit & Christus piscatores citiùs quàm Sophistã mittens.* Errauit etiam Christi Dei disciplina simplices & indoctas turbas, vltrò erudiens, & alliciens ad collegiũ diuinę Scholæ, & palàm fastidiens spumosam scribarũ eruditionem. Neque enim Deus quærit suę doctrinę curiosos inquisitores, sed simplices cælestis veritatis amatores. *Porrò non ampliùs inuenire licet, quã quod*
Tertull. suprà c. 2. *à Deo dicitur. Quod autem à Deo dicitur, totum est*, ait idem Tertullianus. Planè sterilescere solet virtus hominis, multa curiosè sciscitantis, & rudis insipientia fœcunda virtutum est: & litterarum dispendium, sæpè compendium est ad sanctitatem. Videas in Ecclesia plurimos sanctitate illustres, qui felici insipientia, & rudi simplicitate, virtutis fastigium tenuerunt.
Seneca. Profectò totum scit, qui benè viuere scit; nec amisit sapientis nomen, sed commutauit. *Qui se habet, nihil perdidit*: qui Deum reperit, totum scit, omnia habet. Quis autem certiùs se habet & sapientiùs Deum inuenit, quàm felix ruditas, & à Deo docta insipientia? Sic (vt innumeros omittam) Complutensis Lycei gloria, & fratrum Minorum decus, S. Didacus, fuit feliciter idiota, vt esset sapienter felix ad mensuram indoctæ simplicitatis mutuatus sublimiorem sapientiã sanctitatis.

Lucæ 15. v. 8. sic fatur Euangelista; *Quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam vnam,* 192. Lucæ.
nonne accendit lucernam, & euerrit domum, et quærit diligenter donec inueniat? Hæc bona femina, humilis, rudis, & paupercula est, vt ostendit inibi sapiẽtissimus noster Maldon. Quid verò sit hæc drachma, idoneè tradunt S. Naz. Or. 2. de Pascha, & Nizetas ibi, S. Nyssen. & S. Cyril. apud S. Thom. S. Aug. lib. 2. quæstionũ Euang. c. 33. S. Greg. hom. 34. in Euang. Morosus ero si multa, quæ ad rem præsentem tradunt, exscribam. Sufficiat vnus Chrysol., qui hanc drachmam Christũ esse interpretatur. (*Christus est drachma nostræ redẽptionis, plenum diuinitatis numisma.* Et appositè addit: *Simpliciter contigit, quod eam nocturno requirit in tempore.* Res profectò expensione dignissima, scilicet bona hæc & simplex femina impensè procurat reperire perexignam drachmam, ita vt totam euerrat & euertat domum, & *eam nocturno requirit in tempore.* Ad malignam candelæ lucem præsumit inuenire paruum numisma? Obscurã noctę cæcutit corpore & mente, qui sic quęrit, quod seriò inuenire cupit. Expectet tãtisper, donec illucescat dies, & depulsis nocturnis tenebris, solares radij indicabunt drachmam. Nã lux clarior, ingenium inueniendi est. Planè fulgor prodit occulta; & noctis caligo lenocinatur rei amissæ. Perdere, non inuenire quærit, qui noctu quærit. O arcanum simplicis feminæ solertiam! sapienter noctu quærit, qui impensè Deum quærit. Qui per obscuritatem simplicis fidei cælestem redemptionis drachmam, Christum inquam, (vt nuper aiebat S. Chrysologus,) quærit, *eam nocturno requirit in tempore.* Nox enim, aut fidem significat, vt docet S. Greg. aut ignorantiam, seu rudem insipientiam, vt innuit Orig. Vnde simplex hæc femina, solertissima indagatrix, & felix inuentrix cælestis drachmæ, non expectat ad superbos, & negotiosos fastuosæ sapientiæ fulgores; sed nocturno tempore, id est, per rudis insipientiæ tenebras, & per fidei exiguam lucem cęlestem drachmam diligenter quærit, & feliciter inuenit. Quia sępè indocta ruditas, & rudis insipientię illiterata pietas, est arbitriũ certiùs, & citiùs inueniendi Empyream drachmã. Detumescat ergo ventosissimus Sapientiũ fastus. Cęlestis drachma inuenitur in noctis caligine, ad perexiguã simplicis fidei lucẽ; & sæpe perditur in meridie præclarioris sapiẽtię. Pręstat esse benè idiota, quã malè sapiẽs; & fideliter rudis, quã ingeniosè disertus.

[In nocte piæ insipientiæ inuenitur drachma perdita. Maldon. Nazianz. Nyssen. Cyrillus. Aug. Gregor. Chrysol. serm. 169. Chrysol. suprà. Greg. in 1. Reg. Origen. in Gen. ho. 1]

Cui veritas comperta est sine Deo? Cui Deus co-
193. gnitus sine fide? cui fides solida sine obscuritate? cùm fides sit Argumentum non apparentium. Hæc sapientia de schola cœli est; curiositas inanium quæstionum de Academiæ ostentationis fastu. *Quis reuelabit quod Deus texit? Vnde sciscitandum est? Vnde & ignorare tutissimum est: præstat per Deum nescire, quam per hominem scire*, inquit Tertullianus. Inscitia hæc, non est ignoratio, sed eruditio veræ sapientiæ; non est ruditatis nota, sed ingenij meta, & pietatis artificium. *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis sed nescis vnde veniat, aut quo vadat.* Ioannis 3. vers. 8. Qui ignorat viam spiritus, inuenit vestigia gratiæ? Genesis 12. vers. 1. *Dixit Dominus ad Abram: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstrabo tibi.* Et quare suo Abrahamo non indicat Deus quò iturus est? Cur non ingerit notitiam paradisiacæ regionis, quam Abrahamo destinauit? Bellè Basil. Seleuc. *Locum occultat, vt animi constantiam exerceat: metam celat, vt cursum contendat.* Planè hæc sententia ænigmati similis est. Profectò qui metam ignorat, malè festinat. Non it, sed errat, qui quam petiturus est metam nescit. O arcanam pietatis artem, quæ ab ignoratione eruditur sapientiùs! Siquidem virtus

[Tertu. l. de Anim. ca. 1. Insipientia sæpe calcar est ad virtutem. Gen. Basil. Orat.]

ab insipientia extimulatur ad cursum. Feliciter tene-
tur meta quam incuriosa & pia ignoratio præmon-
strat. Nescit quò pergit, vt citiùs pergere sciat. Neque
enim ingenij perspicacia, & oculatior inanis sapien-
tiæ eruditio semper iuuant ad pietatis cursum, quò
pergimus ad promissam paradisi regionem; (nempe
ad paradisiaçam gloriam,) sed sæpe rudis simplicitas
& pia insipientia calcat addit ad cælestes cursus. Sur-
gunt rudes & indocti, & præoccupant cęli glorias; &
nos perdit scientijs imbuti cæcè erramus à cęli recto
tramite. Quę est nota vox Augustini ad Sodalem Ali-
pium, studiorum collegam. Proculdubio? *Quod à*
Tertull. *Deo discitur, Totum est*. Et planè Totum scit, qui à
vitijs se redimere, & virtutis pretio beatam cæli glo-
riam emere noscit.

194. Sapientissimus mortalium Salomon, peccando de-
fessus, meliorem vitæ frugem meditatus, pęnitentiæ
sese totum destinat, & vni Deo postremam vitæ pe-
Eccles. riodum consecrat. Vnde Ecclesiastæ 1. v. 17. sic fatur:
*Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctri-
nam, erroresque, & stultitiam*. Quid discere ambit Sa-
lomon iam senex & capularis, qui adhuc iuuenis sa-
pientiæ miraculum habitus fuit? Et esto, Salomon se-
nex adhuc studeat sapientię, imprudens, imò impudēs
erit, si studeat stultitiæ. Quænam hæc stultitia, cui sa-
pientissimus Salomon studet, cùm se totum vni Deo
donare destinat? Lyranus inibi *Stultitiam circa hu-*
Lyran. *mana*, id est, inscitiam circa humanam sapientiam,
quam tanti fecerunt Græcæ, & Romanæ Academiæ.
Caiet. Caietanus sic locum commentatur ibidem: *Stulti-
tiam, hoc est, multitudinem imprudentiarum, quibus
homines abundant*. Nempe stultitia hæc, quam sapiē-
tissimus Salomon, dum se ex animo conuertit ad
Deum, studiosè procurat, est ignoratio humanæ sa-
pientiæ, & imprudentia siue inscitia humanarum fa-
cultatum. O æstimanda merita simplicis & imperitæ
ruditatis, atque indoctæ insipientiæ! Scilicet Salomō
ad miraculum doctus, & eruditus, audacissimè, &
impijssimè deliquit; quādo verò actus diuinioris gra-
tiæ stimulis, festinat condignam pęnitentiam agere, &
se, secumque omnia sua vni Deo addicere & conse-
crare; sollicitè ambit piam (vt sic dicam) stultitiam,
consultissimam imprudentiam, & feliciter sanctam
insipientiam. Dediscere procurat humanas scientias,
vt sic citiùs ac certiùs Deum promereatur, cui im-
pensiùs placere studet. Ac si dicat Salomon: Deum
sapiens offendi, insipiens placabo Deum offensum:
dum sapiens eram, impius fui, & omnium scelerum
reus; per rudem insipientiam piè pręsumo virtutis fa-
stigium. O vtinam sim feliciter stultus, aut verè sim
sapienter felix! restauret pia simplicitas, quod amisit
facinorosa sapientia. Sic, sic pia ruditas, & rusticam
simplicitas facit ad virtutem! Vnde hîc, v. 18. cùm nu-
Iudith. per compertum esset Assyrijs, Iuditham esse piam fe-
minam, & spretis mundi illecebris totam Dei cultui
& religionis addictam, iure *mirabantur sapientiam
eius*. Ac si foret miraculi ad instar aliquem eruditè
ingeniosum, & eximiè sapientem, simul esse eximiè
pium, & sanctitati addictum. Mirantur in eximiè sa-
piente eximiam sanctitatem: Ac si eximia sanctitas
quasi cognata esset rudi simplicitati, & appendix illit-
teratæ insipiētię. Scio multos in omni litteratura cla-
ros, sanctitatis laude floruisse; sed multò plures legi-
mus qui feliciter indocti virtutis fastigium tenuerint.

§. XL.

Castitas attestantis, adstruit fidem, quam destruit testimonium luxuriantis.

195. LVxuria dulce venenum est, quo ferè interijt in ho-
mine, nobilior hominis pars. Ratio inquam. Por-
rò impudicitia voluptatis philtro, sic infatuat homi-
Beda in c. nes, vt *mentem dissoluat*, & penè ab auctoritate homi-
6. Marc. nem deponat, & ad pecuniam vilitatem abijciat; ferè
obbrutescente ratione, atque imminutâ humanæ au-
ctoritatis generositate. Neq; .n. bene conueniunt, nec
aptè morantur in vna sede, auctoritas hominis, & la-
sciuia pecoris. Humanâ fide indignus est homo, cuius Mendaciū
humanitas sibi non constat. Ecce tota semper luxuria est luxuriæ
mentitur, hanc coargue, & te redige ad verum, ad ca- vitium.
stitatem inquam. Nam lasciuus homo vt naturam, sic
veritatem dediscit: quippe ipse voluptatum præstigijs
falsus, fallacijs delectatur. Pulchrè P. Damianus, *Flu-* P. Damian.
xa, & seductoria immundi eius mundi blandimenta serm. 5.
despicite. Nempe immunditiam blandientis, & lasciuę
voluptatis, fluxam, & seductoriam appellat. Vsitatus
enim ad decipiendum, sexus luxuriæ est. Ergo quis
credat seductori? Planè deuenustatur vel ipsa veritas
in ore impudico; plus incredibilitatis mutuans à di-
centis impudicitiā, quàm auctoritatis à veri genero-
sitate. Sic à schola sibi mentienti libidinis, discitur fal-
lendi cupido; & imminuta luxuriantis auctoritas, li-
centia est discredendi etiam rebus verissimis. Esto
bene castus, ne habeatis verè mentiens.

Ioannis 4. v. 29. Mulier illa Samaritana malè casta, 196.
& bene diserta, ex diuturno colloquio cum Christo, Euangeliū
altè instructa de rebus fidei, vtpotè docta à schola ab ore im-
Dei: viuacior in ea scintillabat fides: quam accēderat pudico prę-
perspicua Christi prophetia de occulta & dissimulata dicatum vix
scortatione: studio publicandi Christum flagrans, fe- fidem repe-
stinat ad vrbem, & sic euangelizat cōciuibus suis: *Ve-* ritet.
nite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcūq; Ioan.
feci: nunquid ipse est Christus? Aduertunt interpretes
Samaritanam consultissimè non dixisse, nuncupatim
esse Christum, etsi auidè perruperet, vt in illum cre-
derent conciues sui; sed ad Saluatorem illos remittit.
Vis noscere causam? Audi elegantem S. Chrysostomi Chrysost.
expensionem hom. 33. in Ioannem. Sic fatur Chryso-
stomus: *Nunquid ipse est Christus? Animaduerte im-
mensam mulieris sapientiam: neq; affirmat Christū es-
se, neq; reticet: Noluit se huius opinionis auctorem*. Nē-
pe mulier non satis casta, noluit se esse huius opinio-
nis auctorem, ne Euangelium dehonestaret, dū Euan-
gelium comprobaret. Quasi dicat Chrysost. Tametsi
diserta femina ab ingenio subtilis, ab eloquio facūda,
à recenti Christi prophetia erudita, à flagrātis fidei vi-
gore animosior, aptè potuit ipsa per se Christū euan-
gelizare, hortando populares suos, vt in Christū cre-
derent; tamen mulier malè casta noluit se huius opi-
nionis auctorem haberi. Vnde ait: *Venite et videte ho-
minem, qui dixit mihi omnia quęcumq; feci: nunquid
ipse est Christus?* Scilicet etsi Euangeliū Dei doctrina
sit, diuino testimonio sanctum, tātis miraculis credi-
bile, & meracissima veritas indubiā fide tenenda; ta-
men pia iam femina prudenter timet, ne ob eius anti-
quam impudicitiam vel ipsum Euangelium quodā-
modò deuenustetur, neque fidem apud homines me-
reatur ob testificantis impudentiam. Nam credibili-
tatem, quam habet, quia Euangelium, perdere vide-
tur apud homines, quia impudico ore notificatur.
Quis credat dixisse Deum, quod dixisse testatur im-
pudens scortuli lingua? *Animaduerte immensam mu-
lieris sapientiam: neq; affirmat Christum esse, neq; re-
ticet. Noluit se huius opinionis auctorem*: Seductoria
enim sunt immundæ luxuriæ blandimenta; & vel ip-
sam Euangelij veritatem quasi mentiri videretur.

Lucæ 15. v. 30. Boni patris frugi filius, sic prodigum 197.
fratrem querulus apud patrē accusat: *Filius tuus hic,* Lucę.
qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus.
Quænam hæc substantia, quam prodigus filius luxu-
riando consumpsit? Sensus Litteralis in promptu est:
Allegoricum dillucidè tradit Origenes Tractatu 10. Origen.
in Matthæum, ita scribens: *Lasciui filij, qui viuendo lu-* Castitas
xuriose Euangelicæ doctrinæ substantiam consumpse- prædicantis
runt. Nempe luxuriantes concionatoris seu docto- Euāgelium
ris mores, Euangelij substantiam, id est, veritatem valde facit
tacitè intentant corrumpere. Profectò Veritas est ad fidem.
Christianæ fidei anima, & vigor seu vita Euangelij:
ergo Doctor castus, est optimus Euangelij interpres

à pu-

à pudicitia honeſtat honeſtam Euangelij veritatem. At laſciuia doctoris non tantùm doctrinam decolorat luxuriandi licentiâ; ſed etiam eius auctoritatem imminuit apud bomines, apud quos incredibilis fit veritas, quam impudicitia prædicantis velut deſtruit, dum adſtruere ſatagit. Planè nutat fides debita Chriſtianæ veritati, niſi etiam aliquam auctoritatem concipias à caſtitate Doctoris proponẽtis myſteria. Quis credat ipſam veritatem ab ore nugaciter luxuriante? Vnde ſi prædicantis deſit caſtitas, etſi Euangelium in ſe verum ſit, vt par eſt, tamen quaſi conſumpta & deperdita eſſet eius veritas, (quæ eſt Euangelij ſubſtãtia) vix creditur ab audientibus ob dubiam fidem proponentis veritatem. Et ita Euangelium ab impudico ore ſæpe fabula videtur, quanquam Euangelium ſit, & Euangelium falſum (ſi dici poſſet) haberetur. Sic, ſic gloria pudicitiæ myſterium proponentis facit ad gratiam credendi. Nam *laſciui filij viuendo luxurioſe Euangelica doctrina gratiam conſumpſerunt*. Hinc
Baſil. Seleu. Orat. 43. lux obſcuræ illi ſententiæ Baſilij Seleuci vbi ſic ait: *Oportet Euangelij difficultatem proponi, & prædicatione Euangelium damnatum tenere*, (quę verba aliorsùm multis expendebam alibi.) Non enim commendat, ſed ſæpe damnat Euangelium impudici doctoris prædicatio. Vnde hîc v. 20. Holofernes caſtiſſimæ Iu-
Iudith. dithæ ſponte credit, tametſi id ipſum credere rennuit ſuprà c. 5. v. 26. Achiori gentiliter laſciuienti. Nempe caſtitas adteſtantis ab auctoritate proponentis, ſeu applicantis, fidem quodammodò adſtruit, quàm deſtruit teſtimonium luxuriantis.

198. Non omittam ad comprobandum thema propoſitum, pulchram ſancti Ambroſij expoſitionem. Com-
Lucæ. mentatur illud Lucæ 1. v. 27. *Miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo ad Virginem deſponſatam viro*. Duplex hinc oboritur quæſtio: altera cur Deus corporari voluit de feminâ maritatâ; altera quare de virgine. Mitto ſuper hac re expoſitorum diſſidia, vt ſancti Ambroſij grauiſſima verba proponã, & exponam: Ideò, inquit, Chriſtus Deus de femina maritata naſcitur,

Marię caſtitas valde iuuat ad credibilitatem incarnationis.

Ambroſ. quia *locupletior teſtis pudoris maritus adhibetur, qui poſſet & dolere iniuriam, & vindicare opprobrium, ſi non agnoſceret ſacramentum*. Omnis quidem maritus exactor eſt vxorię caſtitatis. Sed cur ad virginem mittitur Angelus? cur de virgine naſci ambit Chriſtus
Ambroſ. Deus? *Quid quod etiam fides Mariæ verbis maior adſciſcitur, & mendacij cauſa remouetur?* Ac ſi dicat Ambroſius: Myſterium Incarnationis arduum creditu eſt; Prætereà mater locuples teſtis eſt Conceptionis, & Natiuitatis filij: conſultiſſimè ergo de Virgine matre cõcipitur, & naſcitur Chriſtus Deus, vt ſic verbis Mariæ matris maior fides habeatur de arcano Incarnationis myſterio, & mendacij cauſa remoueatur, nempe iactura pudicitiæ. Quid illuſtrius? Scilicet Mariæ auguſtiſſima auctoritas, qua fidem facit myſterio Incarnationis apud homines, indubia eſt ab eius eximia puritate quæ fortè apud eoſdem nutaret, ſi à iactura pudicitiæ dehoneſtaretur. Quaſi virginitas, ſeu purior caſtitas ſit auctoritatis vigor apud homines, & credibilitatis energia: Ac ſi iactura pudicitiæ ſit mendacij ſeminarium; & caſtimoniæ laus ſit humanæ auctoritatis faſtigium.

§. XLI.

Caſtitas humanam fidem, pudoris laude mercatur.

199. INter cœtera caſtitatis elogia illud eximium eſt, quòd caſtis magnam auctoritatem concilians, eoſ-
Vita S. Eugen. Caſtitas eſt corona Fidei. dem maximè fide dignos facit. *Domina gaudij dux virtutis, fomentum, & corona fidei*, dicitur Caſtitas in vita S. Eugeniæ Virg. & Mart. Pulcbrè dicitur caſtitas *fomentum fidei*, quæ ſic fauet, & fouet fidem, vt fi-
Ambroſ. dem coronet. *Concilium virginitatis*, dixit S. Ambroſius aduersùs Symmachum. Fallor, niſi emphaticè loquitur magnus, & ſentẽtioſiſſimus Doctor Ambroſius, quaſi caſtitas ſic foueat credibilitatem, & coronet fidem, vt æmula ſit auctoritas Conciliorum, In quibus ſumma eſt auctoritatis, & credibilitatis laus apud fideles. Hic erit huius §. labor, in quo oſtendam, quàm ſit fide dignus homo eximiè caſtus.

Poſt duos, & triginta annos aſſumpti ad Cœlos Chriſti, ſcribit ſuum Euangelium Euangeliſta Ioannes, iam diu ſcriptis, & publicatis alijs tribus Euangelijs. Verùm contendet aliquis ſuperuacaneum fuiſſe Ioannis Euangelium. Nam quod attinet ad res humanitatis Chriſti, ſatis ſuperque traditæ videbantur à tribus alijs Euangeliſtis. In ore duorum, vel trium teſtium ſtat omne verbum. Ad negotium verò diuinitatis, quod feliciter audax penetrauit, & diuiniſſimè tradidit, minùs ſufficiens eſt apud homines vnius hominis teſtimonium, vt fidem faciat de rebus diuinioribus, & longiſſimè humanum captum ſuperantibus. Ergo aut ad res humanitatis tradendas (quæ faciliores creditu ſunt) ſuperfluunt tres omninò Euangeliſtæ, aut ad myſteria diuinitatis (quæ non tam ex profeſſo tractarunt reliqui Euangeliſtæ) ſatis nõ erit apud homines vnius Euangeliſtæ Ioannis auctoritas. Præſertim cùm tunc Cherinthus hæreticus cum ſuis ſacramentum diuinitatis Chriſti pugnaciſſimè negarit. Plures ſiſtent teſtes ab rem non ita difficilem credi-
tu, ad rem verò magis arduam ſufficiet vnus? Aut 200.
plures redundant, aut vnus non ſufficit. Igitur non ſatis prouiſum videtur credibilitati fidei, quæ ſumma res eſt Chriſtianiſmi. Quæ fiducia Ioannem erexit, vt quæ vltra humanos oculos viderat, de ęterna, & inenarrabili Verbi generatione, piè præſumpſerit Orbi indubiè credenda tradere? Theophylactus locuples, & antiquus auctor, & doctrinæ Chryſoſtomi bibulus ſuper hac re, ſic animoſè ſcripſit in prologo ad Matthæum: *Referunt, quòd poſt mortem Euangeliſtarum, ſuperſtiti Ioanni allata fuerint tria Euangelia, vt videret ea, atque iudicaret, num illa verè ſcripta fuiſſent. Ioannes autem & ipſe ampliorem veritatis gratiam ſortitus, adimpleuit quæcumque, &c.* Idem ferè repetit in prologo ad Euangelium Ioannis, cauſam ſubinſinuans; quia Ioannes erat *Mundo corde, nempe virgo. Vnde & amplius notitia Dei donum concreditum eſt*. Itaque virgo Ioannes & approbaſſe dicitur tria alia Euangelia, & ſuo ſuffragio fidem illorum fulciſſe. Dein ipſe ſolus diſſertiùs res diuinitatis Eccleſiæ credendas tradidit. Aduerte ad rationem Theophylacti: *Ioannes autem ampliorem veritatis gratiam ſortitus eſt*. Nõ quia Spiritus ſanctus veriùs dictauerit Ioanni, quàm alijs tribus Euangeliſtis, res Chriſti. Neque. n. Spiritus ſanctus ſe ipſo verior eſſe põt, qui ſumma veritas eſt. Sed Ioannes ampliorem veritatis gratiam ſortitus eſt, quàm cæteri Euangeliſtæ, quod attinet ad humanam fidem. Nẽpe Euangelium, quã à Ioanne ſcriptum eſt, fide dignius eſt, quã cætera Euangelia, quã à Mattheo, aut Marco, aut Luca conſcripta ſunt. Quoniam Ioannes mũdo corde, & virgo erat, vnde vberiorem notitiam, & ampliorem veritatis, ſeu credibilitatis gratiam ſortitus eſt. Et ita approbat reliqua Euangelia, ne quid auctoritatis humanæ Euangeliis deeſſet. Nam *Virginitas eſt fomentum & corona fidei, & Concilium veritatis*. Scilicet virgo caſtitas ampliorem veritatis gratiã ſortitur apud homines, quia ornamentum eſt veritatis, auctoritas credibilitatis, & perfectio fidei.

Caſtitas Ioannis fecit eius Euangelium credibilius apud homines.

Theoph.

Theoph.

Ioannis 1. verſ. 12. *Quotquot autem receperunt* 201.
eum, (Chriſtum inquam) *dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt*. Meritò addubitant SS. Patres quomodo Chriſtus hic, qui ſe receperunt, poteſtatem dediſſe dicatur, vt fierent filij Dei, cùm iam recipiendo ipſum, filij Dei facti eſſent. Dicitur enim: his, *qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt, dedit eis poteſtatem filios*

Ioan. Caſtitas tribuit auctoritatem filij Dei.

Dei fieri. Eos enim quibus poteſtatem dediſſe dicit,
vt filij Dei fierent, ex Deo iam natos fuiſſe ait. Quid
autem eſt aliud filium Dei eſſe, niſi natū eſſe ex Deo?
Quo ergo modo ei, qui natus ex Deo eſt, poteſt dari
poteſtas, vt filius Dei fiat? Niſi fortè filio dari poteſt
poteſtas? vt rurſus filius fiat. De hac re legi poteſt S.
Cyrill. Cyrillus Alexand. hîc c. 13. & 14. Patianus lib. de Pe-
Patian. nitent. contra Nauat. S. Auguſtin. cum Beda, ſanctus
Aug. Chryſoſt. cum ſuis Theophylacto, & Euthymio, qui
Beda. plures ſolutiones aut ſabobicurè inſinuant, aut diſer-
Chryſoſt. tè tradunt; quas latè expendi, cùm traderem Euange-
Theoph. lium Ioannis. Opportuna ad rem præſentem eſt ſolu-
Euthym. tio, quæ aliquando placuit ſapientiſſimo Maldonato
Maldon. inibi: quam ex Græco textu depromit. Nam pro *Po-
teſtatem*, Græcè ſcribitur *ἐξουσίαν*, quæ vox ſignificat
Auctoritatem. Et ſenſus erit; His, qui ex Deo nati sūt,
& ita iam ſunt filij Dei, data eſt auctoritas filiorum
Dei, per caſtitatem facienda: Acſi ijs, qui per fidē, aut
gratiam facti ſunt filij Dei, adhuc per eximiam caſti-
tatem poſſint adipiſci auctoritatem dignam filiorum
Baſil. or. 8. Dei. Quò adludere videtur Baſil. Sel. ſic exclamans: *O
quanta continentia dignitas! quanta grauitas corona!*
Audis caſtitatem dici coronam grauitatis, & dignita-
tem regiam, dignam coronâ filiorum Dei; Ecce tibi
cōtinentia venerāda dicitur; & auctoritas, ſeu regalis
Caſtitas eſt, dignitas caſtitatis commendatur. Vnde qui iam filius
fides gene- Dei eſt, adhuc piè poteſt ambire auctoritatem filiorū
ris humani Dei, quæ ampliorem fidem mereatur; quod eſt caſti-
tatis elogium, & purioris continentiæ dignitas. Hæc
Tert. li. de dixerim, vt anguſtiorem Tertulliani locum expende-
Pudic c. 1. rem ad hanc rem apprimè elegātem. Is inter alias ca-
ſtitatis laudes, ſic ſcribit. Pudicitia eſt, *honor corporū,
decor ſexuū, integritas ſanguinis, fide generis.* Scilicet
veneranda caſtitas eſt decus corporis, corona graui-
tatis, integritas virtutis, ornamentū ſexuum, venuſtas
naturæ, dignitas filiorum Dei, auctoritas fidei: *Fides
generis*, inquam, Hiſpanè dices: *La caſtidad es el cre-
dito de nueſtra naturaleza.* Quaſi homo non eximiè
caſtus, etſi alioqui quibuſdam alijs virtutibus ſanctiſ-
ſimis præditus ſit, fidem integrè non faciat ſibi, neq;
tam ſit fide dignus, quàm homo caſtitate præeminēs.
Nam venerabilis caſtitas teſtimonij credibilitatē fo-
uet, fidem coronat, eam dignitatem homini tribuit,
vt acquirat auctoritatem filij Dei: eſt enim *fides ge-
neris* humani. Vnde caſtitas amplioris veritatis gra-
tiam habet, & gloriam auctoritatis filij Dei.

102. Danielis 13. v. 41. Suſanna venuſtiſſima æquè ac ca-
Danielis ſtiſſima femina, accuſata fœdi adulterij, teſtimonio ſe-
auctoritas niorum reatus comprobatus, & concordi totius po-
prematura, puli ſententiâ condemnatur. Armatur Hebræa gens
à caſtitate. ad ſæuam facinoris vltionem; & pudica Suſanna, non
tam adulterij, quàm caſtitatis rea, ad ſupplicium ra-
pitur. Neminem aduocat cauſę patronum; quis enim
excuſare poſſet; quàm ſeniores populi accuſant vt te-
ſtes oculati? & quæ defenſio credatur eius, quæ cre-
dibiliori, apud homines teſtimonio damnatur? Re fe-
rè deſperata à cognatis; cùm crepitantium lapidum
turba iam iam ingrueret; ecce Daniel, adhuc tenellus
puer, & rei forenſis inexpertus, pueri balbutie innocē-
tiam Suſannæ allegat; & ad primam vocem ſiſtitur
populi multitudo pronè ruentis in feminæ ruinam.
Vnde tanta orationis felicitas in balbutiente puero,
vt reuocare potuerit ſententiam totius populi ob le-
gum religionem irreligiosè furentis? Quid tātam au-
ctoritatem cōciliare potuit adhuc impuberi Danieli?
Num Spiritus prophetiæ, quo iam incipiebat emine-
re? an euidentia falſitatis, de quò ſeniores palàm con-
uicit? fortè innocentia Suſannæ tantam fidem, & au-
ctoritatem meruit, vt reſcinderet ſentētiam in ipſam
fulminatam, & plenam fidem apud populum mere-
Aug. retur? Audiendus eſt S. Auguſtinus, tom. 10. ſer. 54. in
Maxim. Appendice de diuerſis, niſi fortè eſt S. Maximi, & cer-
Ambr. tè ſtylum S. Ambroſij redolet: vt dum nullius certò
eſt, omnium eſſe videatur. Sic itaq; loquitur Auguſt.
*Suſanna mulier inimicos ſuos tacuit, & vicit. Non .n.
apud Danielem in ſermone tuitio eſt, ſed in ſancta fœ-
mina tacente lingua, pro ea caſtitas loquitur. Caſtitas
enim Suſannæ affuit in iudicio.* Et ſtatim ſubdit: *Tan-
dem iudicem meretur caſtitas Danielem puerum iu-
niorem. Multum igitur de Deo pudicitia conſequitur.*
Nempe tanta Danielis dignitas, tanta credibilitatis
auctoritas, meritum fuit caſtitatis Suſannæ. Quaſi nō
tam fide dignū fecerit Danielem euidentia, qua adul-
teros ſenes falſitatis cōuicit, quàm ſua ipſius caſtitas,
inſuper & Suſannæ pudicitia. Cuius eximia caſtitas
tantâ auctoritate pollebat, vt tuitio Suſannę non tam
nixa fuerit ſermone Danielis, quàm ipſius caſtitate.
Caſtitas vel tacendo falſitatis conuincit accuſatores,
caſtitas interpellauit pro Suſanna, caſtitas eam fidem
apud omnes obtinuit, vt ab omnibus indubiè crede-
retur. Vnde non in ſermone Danielis tuitio Suſannæ
eſt, nam pro Suſanna caſtitas loquitur, & ab omni-
bus fidem meruit: quia caſtitas *fides generis* eſt. Quod
videre licet in Iuditha hîc verſ. 31. quæ cùm caſtitatis Iudith.
laude eximiè polleret, credita eſt poſſe perficere faci-
nus ſupra ſpes illuſtre. Et infrà cap. 11. v. 18. eadem-
met ipſa quæ Aſſyrij non crediderunt Achiori, certò
crediderunt Iudithæ. Tantam habet credibilitatem
pudicitia, quæ fidem pudoris laude mercatur pia ca-
ſtitatis ambitione.

§. XLII.

*Impius dum bonum verè laudat, illud egregiè
dehoneſtat.*

SApientiſſima ſapientiſſimi Nazianzeni vox eſt: 103.
Non cuiuſvis eſt de Deo diſſerere. Deus enim non Naz. or. 1.
eſt is, qui egeat improbi, aut inſipientis linguæ adiu- de Theol.
torio. Diuina myſteria ſilentio arcana, taciturnitate Nō eſt cu-
magna, prouulganda non ſunt à quovis è triuio. Nam iuſvis Deū
os improbum cum prædicare ambit diuinas laudes, laudare.
eaſdem egregiè dehoneſtat. Dum improba lingua
probat illuſtriſſima Dei encomia, magis illa impro-
bat. Nam ſicut eximia laus eſt à probis probari, ita ab
improbis non probari, ſed improbari, laus eſt; *Non
eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris*, Eccleſiaſtici 15. v. Eccleſ.
11. Suſpicionis rea eſt laus, quam celebrat peccati
reus. Iniquo enim grata eſt iniquitas, æquitas odioſa
eſt. Quid niſi impietatem approbabit impius? Inde
propè dedecus eſt diuinę perfectionis obſequium im-
pietatis: neque enim Deus indiget iniqui laudatoris
elogiis, quibus dum Deum prædicare exambit, ſuis
laudibus magis culpat, quàm laudat.

Geneſ. 24. v. 50. Seruus ille Abrahami, cui creditæ 104.
ſunt Iſaac nuptiæ, Rebeccam diuino inſtinctu eligit, Geneſ.
annuunt eius parentes, & cognati, ſed cūctantur puel-
læ profectum; Abrahami ſeruus ægrè fert moras: &
diligenter procurat reditū maturare; *Responderuntq;
Laban, & Bathuel: A Domino egreſſus eſt ſermo; non
poſſumus extra placitum eius, quicquam aliud loqui
tecum.* Hæc vltima verba ſic habentur in Hebręa ori-
gine, vt ſcribit Mariana ibi: *A Domino egreſſus eſt ſer-* Marian.
mo, non poſſumus tibi loqui bonum vel malū. Quis non
miretur inſolentiam huius ſententiæ; Fatētur Abrahæ
cognati, Dei voluntatē eſſe vt Rebecca nubat Iſaaco, Laus Dei à
& ad illum proficiſcatur; & ideò aiunt ſuper Rebec- non bono
cæ profectu, nō poſſe loqui bonum nec malum; Eſto, homine,
malum non poſſint loqui: (quis enim niſi improbus ſuſpecta eſt
malum poteſt loqui de ijs, quæ Deo ſunt placita;) at
dę re, quæ Deo placet, & quam ipſe quaſi cōgruentē
decernit toto diuinitatis conſilio, cur bonū loqui non
poſſunt? Imò quia à Deo profectus eſt ſermo iſte, bo-
num de eo loqui poſſunt, & debent. Quis .n. niſi pla-
nè improbus non dilaudet, quod Dei beneplacitum
commendat? Profectò *non cuiuſuis eſt de Deo diſſe-
rere, neque eſt ſpecioſa Dei laus in ore peccatoris.*
Neque enim quivis aptus eſt ad nuncupandas ſum-
mas Dei laudes, ne eas commendatione adſtruens,

planè

planè ipsa commendatione destruat. Præstat sępe Dei elogia taciturnitate suspicere, quàm non satis mundo ore confiteri? Vnde scitè aiunt: *A Domino egressus est sermo, non possumus tibi loqui bonum vel malum.* Nam propè consimilis audacia est loqui bonũ, quàm obloqui malum: hoc profanat bonitatem Dei, illud culpat diuinas laudes.

205. Psalm. Hier. Tertul. lib. de Anima, cap. 19. Inexpeditâ infantium ora expeditius Deum laudant. Chrysost.

Huius rationem insinuare videtur Dauid Psal. 8. v. 3. aiens: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* S. Hieronymus: *Fundasti.* Tertullianus: *Expedisti laudem.* Verùm difficile est, quo pacto in ore infantis expedita & perfecta sit Dei laus. Nam infans est, qui fari nec scit, nec valet quomodo ergo in impedito infantis ore, reperitur expedita laus Dei? S. Chrysostomus hom. 67. in Matthæum, sic interpretatur hunc locum: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Infantes autem & lactentes neque intelligere aliquem, nec laudare queunt.* Nempe eæ sunt diuinæ laudes, vt ligata infantium ora feliciùs illas explicent, & commendent, non garrulâ Rhetorũ facundiâ, sed infanti oris mussitatione, aut silentio. Sententiosè ergo dixerunt Bathuel, & Laban: *A Domino egressus est sermo; non possumus tibi loqui bonum vel malum.* (Alibi expediã quo pacto dixerit S. Chrysostomus; eum qui nequit intelligere in hac mortali vitâ diuinæ perfectionis laudem, laudes diuinas egregiè perficere.)

206. Os improbum etiam veras laudes mentitur.

Aliam rationem reddit Sanctus Iob, cap. 13. v. 7. Nempe cùm eius non bene amici, vt illum inimicè opprimerent, magnificis encomijs diuinas laudes extollerent, quo viderentur Deo religiosè adulari, vt Iobo insidiarentur, & à probitate deijcerent; sic Iobus inquit ad illos: *Nunquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos?* Peccator enim ore tenus laudans Deum videtur causæ diuinæ patrocinari: causa autem Dei ea non est, quæ indigeat tam improbo, & imbecillo patrono, qui non fundabit laudes, sed euertet. Nam bona alioqui causa in ore non boni aduocati, bona non est, imbecillè nutat, & infirmè labat non à ratione causæ, sed à causæ patrono. Sed animaduersione dignum est, diuinas laudes in horum reprobo ore, dici mendacium, non quod re ipsa sint mentitæ laudes, sed quia veras laudes mentiuntur, & quasi mentitas publicant improbi homines. Prauæ linguæ deficit veritas etiam dum veritatẽ prædicat Prou. 26. v. 7. *Indecens est in ore stultorum parabola.* Symmachus *deficit.* Nempe apud homines, deficit à veritate, desciscit à laude, etiam vera laus in ore improbo, Est etiam sua fortuna veritati.

Prou. Symm.

207. Psal. Honestatus magis Christus contemptu quã laude impiorum. Lucę.

Psalmo 49. vers. 16. *Peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Scilicet præcauet sibi Deus, ne pollutum peccatoris os dehonestet diuina laudes: quasi malit quodammodò Deus ab impio ferè contemni, quam laudari: nam iniuria contemptus fortè præstabilior est, quàm exaggeratior laus; hæc enim culpat, quem impij contemptus commendat. Lucæ 23. v. 9. Valde desiderabat Herodes videre Christum, & experiri coràm miraculorum famam, & inde Saluatorem munerare absolutione reatus. Quapropter, *Interrogabat eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat.* Iure mirantur S. Patres arcanum silentij mysterium. Vereturne Christi diuinior politia sermones conferere cum profanè politicis aulicorum moribus? Quare Christus obuius patrator miraculorum, expetitum miraculum coram beneuolo tunc Rege non edit, etsi non ad sui liberationem, saltem ad sui probationem, aut laudationem? Imò id veretur Christus, valdeque culpari timet, si à viris, à palatij licentiã impijs dilaudetur? Quod egregiè notauit S. Gregorius sic aiens: *Inquisitus ergo Redemptor tacuit, expectatus miracula adhibere contempsit; magis eligens apertè à superbientibus despici, quam à non credentibus vacua voce laudari.* Planè eleganter de more Gregorius.

Greg. 10. Mor. c. 30.

Celada in Iudith.

208. Profectò cùm non sit speciosa laus in ore peccatoris, iure queritur Deus, quia enarrat eius iustitias, ex ore immundo assumit eius testamentum. Hoc videre licet in Gentili Achiore, qui ferè toto cap. 5. huius libri multus est in prędicandis laudibus veri Dei, quem Hebræi colunt. Quod adeò infeliciter Achior persuasit, vt Deo contemptum, & sibi perniciem maximam attulerit, vt liquet ex vers. 26. illius 5. capitis. At sanctissima Iuditha hoc versans argumentum, & easdem veri Dei laudes ingeminans, tantam fecit laudum fidem, vt v. 21. polliceatur Holofernes se obsequijs & religione cultum Deum Hebræorum. Nempe improbus Achior vacua voce laudauit Deum, imò laudibus contemptibilem apud Assyrios reddidit: Sãctissima verò Iudith sic speciosis virtutis laudibus commendauit, vt magnificum ostenderit etiam apud impijssimos Assyrios: ac si probitas laudantis sit laudum vigor.

Iudith. Iudith.

---

§. XLIII.

Sub præsidio potentioris impunè delinquitur: nunquam ferè rea est malitia habentis patronum; nec secura est innocentia non habentis tutorem.

209. IN hostili regione versantibus, huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix: & quia vnde malum timetur, vndecumque solerter præcauetur. Argutè ait Seneca: *Inter suspecta male viuitur. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum.* Nisi timor è pectore eiectus sit, palpantibus præcordijs viuitur. Vix aliquis est, cuius ambitio non speret aliqua; nemo reperitur, qui plura non timeat. Vnicum curarum asylum est potẽtior aliquis patronus, qui officiosiùs obligatus, clientis tutelam suscipiat: Sub hoc præsidio etiam malitia in tuto est. Qui verò potentioris adiutorio caret, obnoxius est cuiusque audaciæ, imbecillus est ad omnem hostem, expositus omniũ calumniæ: *In vniuersum scire oportet, quod qui præstantioris ope destituitur, sit obnoxius maximis culpis, & criminibus*, ait Philo. Nempe ipsa virtus rea est in homine destituto Patroni ope; merita præmium ignorant, sanctitas criminosa est, innocentia culpatur, eruditio non sapit. *Væ soli*, Eccles. 4. v. 10. Qui autem patronum adsciuit, aut officiositatis artificio, aut obsequij ingenio, aut munerum prestigijs, aut consanguinitatis fędere, aut venustatis illicio, extra aleam est. Quis exarmet, quem potentia Męcenatis obarmat? quis accuset, quem potentis fauor excusat? Quis culpet, quem potens patrocinium iustificat; nemo audet insidiari malitię armatę potentium ope. Vnde qui solus est, solus opprimitur, vę soli; nam solùs omnium insidijs, & telis est expositus.

Sen. ep. 75. Philo lib. *Quòd deterior potiori.* &c. Eccles.

210. Adhuc post multas expositiones, quas alibi dedi, grauidus mysterijs est locus ille Tertulliani vbi sic fatur: *Absit vt Dominus tẽtare videatur, quasi aut ignoret fidem cuiusque, aut deijcere sit consentiens. Diaboli est & infirmitas, & malitia.* Quod Deus tentet neminem, in confesso omnibus est? Nam tentatio Dęmonis negotium est. Verùm quo pacto dicitur, quod tẽtatio hominum, est diaboli infirmitas? nisi fortè fortissima sit infirmitas. Tot fortissimos viros exarmanit Dęmon tentando, tot virtute robustos prostrauit; & tentationes ab imbecillitate diaboli sunt? Imò à valentiore fortitudine, quâ protoparentes innocentiæ vigore fultos deuicit, quâ tot virtute proceres deiecit, qua ausus est Christum Deum tentando aggredi. *Ductus est Iesus à spiritu*, malo inquam, *in desertum, vt tentaretur a Diabolo*, Matth. 4. vers. 1. Planè petulans audacia, & impudens temeritas Christum tentationibus adoriri! Imò insigne infirmitatis documentum.

Tert. lib. de Orat. c. 8. Qui potentis patroni officio destituitur, timeat. Matth.

ſum. In eremum diabolus ducit Chriſtum, ad ſolitudinem trahit, vbi deſtitutus ſit omni adiumento, timens qualecumque patrocinium. Eleganter id aduertit Chryſoſtomus expendens præfata verba Euangeliſtæ: *Conſidera quonam illum aſſumens Spiritus duxerit, non in vrbem, neque in forum, ſed in eremum. Tunc quippe maximè Diabolus aliquos aggreditur, cùm ſolos viderit.* O inſignem patrocinij exaggerationem! Nempe audierat Diabolus vocem Patris Dei in Iordane publicantem, Chriſtum eſſe eius naturalem Filium; ſuſpicabatur illum perſonalitate Verbi fultum, deitate impeccabilem, totâ Dei omnipotentia obarmatum; & vbi illum conſiderat in eremo ſolum, audet eundem inuadere (quâ dubitabat) aliqua ſpe victoriæ; quem nunquam in vrbibus aggreſſus eſt, vbi aut diſcipulorum, aut affinium, aut admiratorum turmis ſtipatus erat: Et cùm videt ſolum audaciſſimè aggreditur. Ac ſi plus timeat à patrocinio hominum, quàm à Deitatis præſidio? Quid exaggeratius, quàm Dæmonem non audere niſi in ſolum, qui audet in Deum? Ergo hæc Diaboli tentatio, quæ audacia fortitudinis videtur, infirmitas imbecilla eſt; quippe quæ ſic timet hominum patrocinium. Quis audeat aduerſùs eum, qui fultus eſt potentium patrocinio, cùm ipſe Diabolus vix audeat?

Chryſoſt. hom. 13. Matth. — Securitas patrono.

211. Hinc homo de ſe infirmus adhærendo potentiori, captare præſumit ſecuritatem aliquam edoctus bruti fruticis ingenio. Expende præclara Tertulliani verba: *Video vitem adhuc teneram & impuberem intelligentem tamen iam opera ſua, & volentem alicubi adhærere, cum innixa, vel innexa proficiat. Denique non expectata ruſtica diſciplina, ſine arundine, ſine cornu, ſi quid attigerit, vltrò amabit, & quidem virioſius,* (id eſt, virium efficaciâ *amplexabitur, de ſuo ingenio, quam de tuo arbitrio properat eſſe ſecura.* Rusticana & inculta vitis à natura humilis, ambit ſublime patrocinium, ne humi repat, expoſita omnium veſtigijs. Neceſſitas intellectum dat, & voluntatem adhærendi patrono; hoc arbitrium ingeniatur vitis, vt ſecura ſit ab iniurijs vilitatis ſuæ, vt ſublimiùs & ambitioſiùs propagetur totâ pampinorum ambitione. Hoc ingenium vitis eſt, quæ *de ſuo ingenio, quàm de tuo arbitrio properat eſſe ſecura.* Et ſic altas maritat vlmos ad ſui patrocinium, ſub quo valde eminet, & nimis ſecura eſt; ô quàm impunè verſatur hîc Iuditha inter Aſſyrios, ſub præſidio principis Holofernis!

Tert. li. de Ani. c. 19. Ingenioſa vitis patronū quærit. — Iudith.

§. XLIV.

Beneuolentia Superioris clypeus eſt, & corona ſubditi familiariſſimi.

212. Fauor Principis meritum eſt candidati: qui eius gratiam aut officioſus, aut aſſeotator meretur, ſtatim dignitates meretur. Silent merita, quæ non publicat lingua fauoris; imò fauor artificium merendi eſt. Nam prolixum, arduum, & impeditū eſt iter quod per merita conficitur: ambitio fauoris, compendium merendi eſt: *Quis eſt ille, qui veritatis antiſtitem, ac propugnatorem, vnius diecula ſpatio, velut ſimulacrū ex argilla finxit?* Ait Nazianz. Quid potuit id præſtare, niſi familiaritas Principis, aut muneribus, obſequijsq; mercata gratia: nam fauor arbiter meritorum eſt. Luc. 12. v. 14. accedunt ad Chriſtum duo fratres litigantes ſuper merito poſſeſſionis eumq; litis arbitrū vltrò faciunt, & alterutri eorum ait Ieſus: *Homo quis me conſtituit iudicem, & diuiſorem inter vos?* Ad quæ verba ſic fatur Ambroſius. *Nec iudex dignatur eſſe litium, & arbiter facultatum, viuorū habens, mortuorumq; iudicium, arbitriumq; meritorum.* Pende hęc poſtrema verba, *Habens arbitrium meritorum.* Chriſtus præmiator meritorum eſt, non imputator. Iudex eſt, non præuaricator; nec fictitię imputat merita, ſed vera remunerat. In die iudicij iuſtos, aut iniuſtos homines reperiet, non faciet. Ergo tunc iudiciū habebit, non arbitrium meritorū. Quid queſo, innuit Ambroſius aiens, quòd Chriſtus viuorum, atque mortuorū iudex habet *arbitrium meritorum?* Num quia nō iudicabit ſecundū legis rigorē, & iuris apicesi (vt aiunt) ſed vt equus arbiter, cuius prudens arbitrium pro lege eſt, id miſericordia exigeret; at dies illa iuſtitiæ ſeuerioris dies eſt. Plane Ambroſius humano idiomate de Chriſto iudice hominibus loquitur, & tacitè Principes, & iudices carpit. Quaſi dicat, Humanus iudex ſæpè pro arbitrio ſuo merita cauſæ aut reperit, aut diſſimulat: beneuolentia, aut fauor cadunt merita. Chriſtus Deus omnium iudex *arbiter meritorum eſt,* ne minùs æquè poſſit, quàm iniquè alij iudices valent. Ergo arbiter meritorum eſt, non eū merita præmiat, (vt humanus iudex) ſed cùm ea inſpirat, & cooperatur nobiſcum. Et ita dicitur iure habere *arbitriū meritorum,* quod alij iudices in collatione ipſa præmij iniuſtè ſibi vſurpant. Et quidem aptè de humano Principe dixiſſet Ambroſius, quod habet *arbitrium meritorū,* & ſatis acutè perſtringeret Superiorū mores, ſi ſemibarbarè accipiatur *arbitrium,* pro artificio ſeu ingenio, quo ſolent Principes vti ad comparandas pecunias ſine noua tributi impoſitione, aut regij cenſus impendio. Vt ſic detur arbitrium reperiendi merita, ſicut & colligendi pecunias. Saltem compertum ſit, beneuolentiam ſuperioris ſæpè non reperire habilem, ſed facere; nam gratia Principis ſublimat, protegit, coronat.

Naz. or. 1. Superior humanus dicitur meritorumarbiter. — Lucæ. — Ambr. — 213. — Arbitrium meritorū.

214. Pſalm. 5. v. 13. *Domine, vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos.* Aut humano more loquitur de Deo; ac de humano Principe; aut licet accommodatitiè hûc locum ad mores verſare. Difficile eſt quo pacto beneuolētia Principis ſit clypeus, & corona. Porrò ſcutum bellum perſonat, corona victoriam importat: at bona voluntas, ſeu gratia Principis, blanda beneuolētia eſt, non dura militia. Et quidem pro *ſcuto* Græcè eſt generale nomen *ὅπλον armorū.* Ergo bona Principis voluntas clypeus eſt, quo protegitur ille, qui eiuſmodi fauore fruitur, telum eſt, quo ferit aduerſariū: & corona, qua præmiat merita, cuius arbitriū habet. Nam ſuperioris fauor ſcutum eſt: quo quis defenditur ab aduerſariorum iniurijs, & potentia: telum eſt, quo impunè ferit, quos lædere cupit: corona eſt, qua præclarè munerat merita, quorum arbitrium habet ad nutum. Vnde Principis bona gratia pro ſcuto, pro telis, & pro meritis eſt. Imò corona, quā nobilitatur auguſtè, qui Superioris familiaritate gaudet. Profectò quod iuſtè præſtat Deus, quia Deus eſt; iniuſtè exequitur homo, quia iniuſtus eſt.

Pſalm. Superioris fauor eſt clypeus & corona.

215. Chriſtus Dominus fauoribus Patri Dei auctus erat. Matth. 17. v. 5. *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* Itaque ad Chriſtum beneuolentia, & familiaritate Patris Dei notum, accedit leproſus ille, Lucæ 5. v. 12. aiens: *Domine, ſi vis, potes me mundare.* Et aduertit S. Ambroſius inibi: *Lex tangi leproſos prohibet:* & tamen *Extendens Ieſus manū, tetigit illum, & confeſtim lepra diſceſſit ab illo.* Cur tāgit Chriſtus leproſum, vt eum ſanet? Nonne poterit ſolâ voluntate curare, & verbo ſanitate facere? *Si vis potes,* ait. Quid opus eſt tangere leproſum, *ſi leproſos tangere lex prohibet?* Opus eſt ad miracula facienda legem violare? Quid? vix publicaretur apud homines vnicè eſſe dilectum, & beneuolâ complacentiâ auctū, niſi faceret miracula quadam tanquam violatione legis; (Nam Chriſtum Deum lex Moſaica non obligat.) Quid? in hoc cognoſcent homines Chriſtum eſſe vnicè dilectum, & familiarem, ſi publicetur vel omiſſione legis patraſſe miracula: & quod in aliis offenſa foret, in ipſo miraculum extitiſſe? Sic ſolent humani Principes à beneuolentia æſtimare ſuorum familiarium actiones, vt vel legum violationes coronent, ac ſi forent merita, & omiſſiones pro miraculis reputent; qui vel delictis mercantur gratiam? Non ſic Deus, cui ab humano obſequio arctior familiaritas, Humanorum principum ſolet eſſe hoc vitiū. Sic

Matt. — Lucæ. — Ambr. — Superioris familiaris vel violatio legis ab get merita

Holo-

Holofernes c.3. v.12. Regis affinis, & familiaris eos qui spontè se dedunt, vexat, & vastat, nam *ciuitates eorum destruxit, & lucos eorum succendit*, contra iussum Nabuchodonosoris, qui c.2. v.5. sic apud textum
Iudith.
Græcum inquit: *Tu verò egressus occupabis mihi omnem terminum eorum: & dedent se tibi: & conseruabis mihi eos in diem redargutionis eorum.* Perimit Holofernes eos quos iubetur conseruare, & tamen sic meretur ampliorem Regis gratiam; Vide quàm liberè se gerat hic Juditha sub Holofernis præsidio.

---

§. XLV.

Gloria, & opulentia potentissimum quemque exarmant: timor potentiæ appendix est.

216. FOrtuna sublimior sæpè inuenit magnanimos viros, non facit: metus enim amittendi quod magni æstimant, detrahit virili audaciæ, quæ necessaria est ad præclara facinora. Pauper & humilis minùs ad iniurias fortunæ expositus est. *Habiliora sunt corpora pusilla, quæ in arma sua contrahi possunt, quàm quæ superfunduntur, & vndique magnitudo sua vulneribus obiecit*, ait Seneca de Tranquil. vitæ c.8. Animosior est
Seneca.
pauper humilitas in viro forti: quam licèt appelles inopiam, aut egestatem, aut fortè pusillanimitatem; aut si voles, ignominiosum aliquod nomen impone, sed planè securitas est, & roboris ingenium. Quid non audeat pauper, & inglorius, cui nihil perire potest? aduersus quem ius fortuna non habet. At in diuitem, & multis honoribus auctum, vt tota fortunæ vis incumbit, ita metu angitur, ne subitò eripiatur, quod
Pauper, & inualidus solet esse animosior.
diu ipse acquisiuit, & quod feliciter possidet. Priuatus homo is est, cui noceri non potest: & inde animosior & ardentior, & securior. Diuitem, & sublimem, timor amittendi felicitatem, reddit meticulosum, & pusillanimem. Tantùmque horum amittendorum pauor adimit, quantùm auita nobilitas suggerit ad
Lucæ.
generosa facinora, quibus cõseruatur, & augetur gloria maiorum. Lucæ 22. v.36. *Qui non habet* sacculũ, *vendat tunicam suam & emat gladium*: Cur qui adeò est pauper, & abiectus, vt nec sacculum habeat, nec paucúlos nummos ad vitæ sustentationem, iubetur, vt vendat tunicam, quò emat ensem? An quia vilis paupertas obnoxia iniurijs est, & ideò armari debet contra audaciam potentiorum? An fortè Christus hic armat pauperes, & inualidos, quia plus eualent ad rem belli, quò minùs valent in re honoris, & diuitiarũ? Profectò intrepidus fertur ad pericula, qui nec tunicam habet, quam amittere possit. Neminem timebit, qui nihil amittere timet. Inter medios hostes securus est, qui nihil hostile timere potest. Qui autem multa habet, multa timet; quorum amittendorum metus sæpè exarmat, quem viribus & industriâ armauit natura. Vulgò dicimus: *Quien tiene mas que perder, suele ser menos atreuido.* Audacia autem pugnãdi vigor est.

Matthæi 2. v.3. Idumæus ille Herodes, Hebræo-
217. Matth.
rum Rex, qui ob sagacem animi industriam, & res benè gestas, Magni cognomen sibi fecit; regijs opibus, imperatoriâ potestate, & multę sobolis felicitate regnabat in Ierusalem. Subaudit tres Magos è Perside aduentasse, adoraturos infantem recèns natum, & valde timet, timidèque expallescit: *Audiens autem Herodes Rex, turbatus est, et omnis Ierosolyma cum*
Opulentia Herodem magnum, meticulosum fecit. Chrysost.
illo. Quid timeat Magnus Rex peregrinus rumusculos? Quid magnanimus Princeps expauescat ad infantis aduersarij nomen? qui non venit vllum trudere à terreno regno, sed omnes donare regno cælesti. Opportunè S. Chrysostomus ibi: *Audiens autem Herodes Rex, turbatus est: Semper enim grandis potestas maiori timori subiecta est. Sicut enim rami arborum in excelso positarum, etiamsi leuis aura flauerit, mouentur; sic & sublimes homines, etiam leuis nuncij fama conturbat. Humiles autem sicut in conualle, plerumque in tranquillitate consistunt.* Nempe Herodes ipsâ suâ magnitudine concutitur, & sublimi honore exagitatur: & qui à natura sua magnanimus est, à regni fastigio, ab opum superbia, à liberorum numerosâ felicitate; pusillanimis redditur, & vel suspicio-
Marc.
nibus inquietatur. Profectò Æneas Heroum typus, & magnanimitatis meta, dum patrem Anchisem humeris tollit, & puerum Ascanium manu nectit, vt è medijs hostibus eosdem eripiat cum Creusa coniuge, sic inducitur à Marone 2. Æneid.

Hæc fatus, latos humeros, subiectàque colla
Veste super, fuluique insternor pelle Leonis,
Succedoque oneri, Dextræ se paruus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis.
Ponè subit coniux: ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique, onerique timentum.

Audis Æneam dudùm temerariè inuadere hostes victores; nunc trepidè meticulosum, ad omnes auras suspensum expallescere, ne chara amittat pignora? Nec puduit Maronem inducere Heroum exemplar, nimis pauidum, dum præcauet sollicitus, ne iacturã faciat rei charissimæ.

1. Regum 4. v.12. terga vertunt Hebræi victricibus Philistæorum phalangibus, & cæsis triginta millibus Hebræorum, sacrosanctã Dei Arcam captiuant Bar- 218. Reg.
bari. Elabitur à prælio quispiam Benjaminita, & summo sacerdoti Hell renunciat Arcam Dei captã esse à Philistæis. *Currens aũt vir de Beniamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste, & conspersus puluere caput.* Quærunt diligenter interpretes, quisnã fuerit hic vir de tribu Benjamin? Lyranus ibid. sic scribit: *Dicũt Hebræi, quod fuit Saul, qui capta Arca, videns tabulas testimonij in manibus Goliæ, quas ex Arca acceperat, abstulit de manibus eius, & fugiens reportauit eas in Silo.* Porrò expensione, & admiratione dignum est, Saulem, Saulem inquã, qui cùm esset priuatus homo sic audax fuit, vt non tantum Goliæ resistere, sed de victricibus Goliæ manibus ausus fuit legis lapideas tabulas viriliter extraheresiundemmet Saulem, cùm Rex foret & regiâ opulentia, & gloria fulgeret, vel ad eiusdem Goliæ occursum muliebriter expauisse,
Saul priuatus Goliam vincit, Rex timet.
Lyra.
1. Reg. 17. v.11. Hiene ille Saul, qui priuatus Goliæ insultat; dudum Rex, sic timet, vt paueat cũ illo congredi? Pusillanimus est à sceptro, qui à priuata vita, sic erat magnanimus? Nempè Saul iam Rex timet amissionem regni, famæ detrimentum, & deliciarum iacturam, quæ erat priuatus, non curabat. Vnde ipsemet, dum erat quidam è populo, timor erat Goliæ, & dum est populi Rex, expauescit ad Goliæ occursum: & timet congredi cum eo, quem olim gloriosè superauerat. Sic obest valentiæ felicitas! Profectò Saulis robur, & audax animus, dum priuatus erat, spes dabant rebus tunc præclarè gestis, futurum strenuum Ducem, quas fefellit regni felicitas. Vt vnius sit Traiani laus (sic eum adulatur suus Panegyrista,) talem
1. Reg.
fuisse in re armorum dum erat Imperator, quem factis se pollicitus fuerat priuatus. *Tu quotidie admirabilior & melior: talis denique quales alij Principes futuros se tantum pollicentur.*
Plin.

Genes. 15. v.1. detriumphatis quatuor Regibus, & detractis opulentissimis spolijs, magnus valde effe- 219. Gen.
ctus est Abrahamus, regalibus diuitijs, & victoriæ fastigio sublimis. Tunc apparet illi Deus. *His itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem, dicens: Noli timere Abram, ego protector tuus sum.* Paulò antea Abrahamus audacter inuasit victricia quatuor Regũ castra, & illis deuictis & profligatis, prædiuiti spolio, & honore victoriæ auctus, quid nunc timeat, qui nuper intrepidus erat? Nisi fortè à diuitiis timeat, & ab honore expauescat? S. Chryso-
Gen. Abraham dum potẽtior, timidior fit.

stomus

ftomus censet Abraham timuisse quia ex prædiuiti præda remisit multa. *Quare*, inquit, *dixit ne timeas? quia tantas opes contempseras nō curatis his, quæ Rex dabat: hoc est, Ne timueris quod despexisti tanta dona, neque anxius sis quasi imminutiores sint tuæ facultates.* Imò quia auctæ valdè sunt, ideo timet. Non timebat dum erat priuatus, dum minores habebat facultates; & nunc opibus locupletior, & gloria sublimior, ob id timeat? Nempè Abrahamus potentia, diuitijs, & gloria auctus, consultissimè tunc, tunc quidē iubetur bono animo esse. Præclarè S. Thomas ibi, *Noli timere, scilicet à quibuscunq; hostibus* Nam modò cùm locupletior & honoratior es quemcunque hostē timebis, qui olim priuatus intrepidè irruisti in potentissimas Regum acies, & illorū robur fregisti, & proculcasti potentiam. Quasi dicat Deus: Noui ego potētium & diuitum mores, qui ne quid amittant de opibus, de delicijs, de gloria, pauidi sunt ad fortunę alternantis vices: & qui dum erant priuati, audaciæ securitate tutissimi erant postquam in potestatis fastigio versantur, meticulosi sunt, *& timent a quibuscunque hostibus. Ergo ne timeas, Abrahā, ego protector tuus sū.* Nimirum ne sis minus intrepidus, dum Princeps es Palæstinorum, (sic illum appellabant Hethæi,) quàm eras impauidus, quando aduena & peregrinus versabaris securus inter barbaricos Hethęorum mores. Sic potentia animos debilitat ac frangit, vt pusillanimē aut inueniat, aut faciat. Vnde Cassiodorus palpans Theodoricum Gotthorum regem, qui Romanū Imperium vi, & armis occupauerat, sic laudat Gotthos, vt indicet potentia, & nobilitate Romanorum fulgere, & pollere audacia barbarorum, qui nihil habent quòd amittant præter sordida tentoria, & subitaneas domos. *Gotthi (inquit,) sic semper fuerunt in laudis medio constituti, vt & Romanorū prudentiā caperent, & virtutem Gentium possiderent.* Nimirū Gotthi nō impares sunt Romanæ potentiæ in glorię, & opulētię decore; at non inde metuunt amittere felicitatē aditam, sed æmulantur audaciam & temeritatē Barbarorum, quibus nihil adimere fortuna potest. Gotthi, inquā, sunt Romani, potentiæ gloriā, sunt Barbari, intrepido furore bellandi. Quæ summa valētiæ laus est.

Chrysost. hom. 36. in Genesim.

S. Thom.

Cassiod. li. 3. var. Epist. 25.

Holofernes Assyrijs opibus, & Prouinciarum prędis opulentus, tot victoriarum triumphis valdè sublimis, diu obsidet animosos Bethulienses, numero paucissimos. Et hic vers. 21. insidias molitur, & per manū feminæ, clanculùm exigue & inermi populo insidiatur sollicitè, ne gloriam suam deuenustet, & immensi thesauri aliquam iacturam faciat, si non ita prosperè succedat conflictus. Planè insidiæ negotium timoris est. Timet à potentia, & gloria, qui formidabilis fuerat nationibus, dum non erat ita potens; nam gloria & opulentia dissimulatæ minæ sunt, & generosus fomes ad vilem metum. Quid timeat pauper, cui vel anima in contiscato est? Quid non timeat gloria diuitijs, cui insidiatur vicissitudo fortunæ? Iudith.

QVALIS DEBEAT ESSE INTERPRES Biblicus, seu Doctor Theologus, sapientia, moribus, eloquio.

ACHIOR Ammonitarum Dux, c. 5. à v. 5. huius libri, multa ex sacris Biblijs profano 110.
ore, & infelici suadela coram Holoferne, & Assyrię summatibus dixit: quæ in hoc c. 11. à v. 7. Iuditha ingeminans, & fidem, & admirationem meruit. Dicitur enim v. 18. *Et mirabantur sapientiam eius, & sensum verborum*; Ergo quandoquidem ex viris sapientibus pendet populorum salus, vt ipsa Iuditha dixit, cap. 8. v. 21. *Et nunc fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite*; Quæ in commentarijs horum verborum, sparsim dicenda fuerant, placuit hic congerere. Et quidem cùm Doctoris nomen, & res doctrinæ constet, & publicetur Verbo, & Scripto, priùs agam de qualitate Doctoris, & doctrinæ; mox de eloquio Doctoris, quod videtur exigere horum verborum ductus; nam sapientia quæ admirationem, & approbationem exigit; & verborum sensus, qui ab omnibus intelligatur, & approbetur, hic laudatur; quod necessarium est in Doctore, ex cuius sapientia & eloquio pendet populorum salus, & profectus. Vnde pretium operæ me facturum existimo, sic nunc statuam, & obfirmem, (Verum quid rei litterariæ firmum est in hoc æuo? omnia nutant ab ingenita inconstantia;) qualis debeat esse strenuus Commentator: nē dum quisque merita boni Interpretis ex capite suo fingit, aut cudit de proprio cerebro; qui dissimilis appareat, vti adulterina moneta, reprobetur. In qua re, quanquam hæc ętas aperto Marte bellaturit, animum exarmabo, vt decet diuiniora tractantes. Profectò dedeceret magnum illum Magistrum gentis humanæ, Christum Deum, quippe qui & redempturus, & docturus totum mūdum venerat, quē imbuit cælesti doctrina; si non etiam docuisset, qualis debeat esse doctor Theologus, & sacræ paginæ nobilior Interpres; cùm alia valdè minutiora, non prætermerint Christi Dei magisterum. Num minora sollicitè curauit, & maiora oscitanter neglexit? Absit eiusmodi persuasio à cælestis scholæ religiosis alumnis. Ergo Christus Deus sic inquit Mat. 13. v. 52.

Iudith.

Necessariū est decernere quis sit optimus interpres.

Christus docet quis sit optimus interpres.

Omnis Scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patri familiâs, qui profert de thesauro suo noua, & vetera. Matth.

His verbis compendiosè definit, & disertè tradit boni & Catholici Doctoris, interpretis Biblici notas; qui huius lucubrationis labor erit, & materia. Et ne aliquis existimaret, non de Doctore Euangelico, sed tantummodò de Scriba Rabbino, siue Hebræo hic agi, sic scribit S. Hilarius ibi: *Discipulis enim est locutus, quos Scribas propter scientiam appellat.* Attestatur Remigius hic, & Theophyl. ad Luc. 11. Liquidò ergo cōstat Scribæ nomine hic intelligi Scripturarum interpretem, seu Doctorem Theologum. Vnde dum hæc verba commentario illustro, & aliquali eruditione locupleto, simul notum faciam qualis debeat esse optimus Bibliorum interpres. Fuit enim prisci æui calamitas: quòd dum quisque propria odia vlcisci cupit, larua religionis id exequitur, virus sui

Hilar. Remig. Theoph.

pecto-

Non quia inimicos nostri, ideò est hæreticus. Basil. Sel.

pectoris insanè eructans insanam doctrinam, & benè valentem Doctorem. Eleganter Basilius Seleuc. Orat. 39. sic fatur: *Ante omnia corpus Ecclesiæ seruemus incorruptum retenta concordiæ possessione inspoliata. Ne dum mutua vlciscimur odia, rectæ fidei causam nos tueri simulemus.* De inimicis Basilij ait S. Nazianz. in Orat. pro ipso. *Quisque molestiam exhibebat, in hæreticorum numero habebatur. Verùm hæc loca in 2. tom. quem apparo, amplius emedullantur.*

§. XLVI.

De Qualitate Doctoris, & merito doctrinæ non est agendum apud vulgus; sed seorsim apud peritos.

Orig. Matt. Chrysost. Oecum. Imperf. Matt.

121. AD rem aduertit Orig. in cap. 13. Matth. ex quo S. Chrysost. Oecumenius, Imperfectus, & communiter interpretes, præfata verba dixisse Christum solis discipulis, dimissâ turbâ. Quod planè indicat Euangelista Matth. cap. 13. vers. 36. inquiens: *Tunc dimissis turbis, venit in domum*: & post aliqua ibi ait: *Omnis Scriba doctus, similis est homini patrifamilias, qui* &c. Scilicet Christus Dominus explicaturus qualitates Doctoris Biblici, in secretiorem locum ingreditur, & turbas arcet procul, neque enim decebat, vt de proprietatibus, seu notis probi, aut improbi Interpretis, ageret Christus apud imperitum vulgus, apud turbas simplices & indoctas, apud pias feminas, &c. prorsus ineptas ad censendum de qualitate Doctorum, & doctrinæ. Perbellè Plinius lib. 1. epist. sic Arrio scribit; *Vt enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem.*

Solus sapiēs sapientem percipit. Plinius.

Quomodo enim plebis rusticitas, militum profanitas, laicorum ignorantia, feminarum garrulitas de probitate, aut improbitate Doctorum, & Doctrinæ, erit æquus censor? non enim capiunt verbum istud, quod Christus planè voluit esse absconditum ab eis. Neque imperitia populorum æquus erit arbiter diuinorum. Nam rem, quam sinistrè percipit, inepto ore tractat; & prolem, quam adulterinè concepit, vel abortat, vel spuriam parturit, aut odio, aut inuidiâ, aut inscitiâ pessimè obstetricante.

Vulgus nō sit arbiter diuinorū.

Et dum Doctorem reprehendit de doctrina, simul fidei dogmata deuenustat, & per inscitiam, aut inuidiam subtiliores Theologiæ quæstiones profano ore vsurpans, impiè proculcat. Ergo in Christum peccat, qui recludit, quod Christus clausit.

Pasch. Silentium mysteriorū

Nefas est erumpere diuina silentia, ait Paschasius, lib. 1. cap. 8. Et sanè nescio quam maiestatem, siue humana, siue diuina mysteria à silentio combibunt: porrò profanat lingua, quod silentium adorat: vnde taciturnitas iure dicitur muta quædam mysteriorum panegyris, eò eloquentiùs rem dilaudans, quò linguæ vitium minus maculat rem laudatam.

Clem.

Clem. Alexand. 7. Strom sic fatur: *Mulier in hodiernum diem videtur Maria esse puerpera propter ortum filij, cùm non sit puerpera*, (Id est, more humano, cùm post partum manserit Virgo,) &c. *Tales autem sunt nobis Scripturæ Dominicæ, veritatem parientes, virgines cum occultatione mysteriorum.* Expende hæc vltima verba.

Tert. Scripturæ vt Maria.

De Valentinianorum mysterijs sic Tertullianus adu. Valent. cap. 1. *Sancta silentio magna, sola taciturnitate cælestia.* Cuius rationem paulò antè reddiderat: nam cùm Valentinianorum mysteria venerationem conciperent, & eorum cognoscendorum cupiditatem accenderent: *Opinionem suspendio cognitionis ædificant: atque ita tantam maiestatem exhibere videntur, quantam præstruxerent cupiditatem.*

Tert. sup. Cupido sciendi opinionē, illi ædificet maiestatē.

122. Christus imperitum vulgus surdum esse vult, cùm de Doctorum qualitate agit, illumque arcet vt profanum ab sacri mysterij arcanis, & nescio qui apud Nazianzenum non bonas Doctorum notas, quas ipsi suspicantur, effutiunt in obuias aures, siue in foro apud plebeios aut ciuiles homines illiteratos, siue in matronarum conclauibus, siue in sacrarum Virginum gynęceis.

Naz.

Absit (verba sunt S. Nazianzeni orat. 1. de Theologia:) *ò amici & fratres: fratres enim adhuc vos appello, etsi parum fraterno erga nos animo sitis.* Dixerat paulò antè: *Non cuiusuis est de Deo disserere: addam etiam non cuiusuis temporis, nec apud quosque, nec de quibusuis, sed certo tempore, & apud certos homines, & aliquousque hoc faciendum est.*

Non est disserendū de Deo apud quosque; præsertim apud feminas.

Quid ad hanc rem accommodatius dici potuit? Pergit: *Res huc rediit, vt horum disputationibus, et forum omnes constrepat, & conuiuia omnia huiusmodi nugarum tædio obtundantur, atque & festum omne, infestum sit: ac denique gynacea simplicitatis alumna, turbentur.*

Naz.

Adbuc loquitur S. Nazianzenus orat. 11: *Et ante ne legem quidem foris lectitare cuspiam fas erat, nec confessiones, hoc est, vt mihi videtur, populi assensum inuocare, nunc conuersis rerum vicibus arcanorum, atque mysteriorum arbitrium profanis permittimus.* Ergo præstat cum Christo Domino arcere vulgus ab istiusmodi tractatione. Procul, ò procul esse profani! Doctiores tantum admitto ad hanc lucubratiunculam, in qua traditur: Qualis sit bonus Bibliorum interpres, seu bonæ notæ Theologus. Quod præsto dum singula Christi Dei verba sigillatim expendo, & illustro glossemate ab vtraque eruditione petito.

Similis.

§. XLVII.

Quilibet Sapiens, quamuis eximius, similem habet.

SCientia est præclarissima res inter eas, quæ in mortalibus vigent, & quę hominem similem Deo 123.
reddit: est cælestis quidam vigor, & quasi particula Diuinitatis, quæ scintillans in intellectu humano, hominem altiùs euehit. At dum sapiens sapit alia à se, se non sapit, sapientiâ instigante, vt maiora de se cogitet, & ęstimet.

Eurip. Misera est fortuna sapientum.

Disertè dixit apud Stobęum serm. 81. Euripides cuidam sapienti: *Ah miser, quam debilem tibi fortunam dedit Dæmon: sermones tui valdè sapiunt!* Miserane sapientum fortuna? quam ob rem? num ob improbum laborem, quo litterarum studium mortales angit, & vexat, & inescans dulci veritatis hamo, capit, debilitat, frangit? An ob incertum præmium litterarum? nam sapientia materia est ad querelas, non meritum ad honores. Fortè censet debilem, & infaustam esse fortunam sapientum, quia scientia de se ventosissima est, qua elatus homo adeò superbit, vt cæteros despiciat, & se arrogantes omnibus præstare existimans, neminem secum comparari permittat. Porrò nemo est insigni præditus sapientiâ purâ & merâ, aut permixtâ humilitate, & qui non tam magnificè de se sentiat, vt dedignetur si comparetur alijs: incomparabilis sibi videtur, & nulli similis; De singularitate famosus, de superbiâ monstruosus est.

Sciētia extollit ad insolentiam. Chrysost.

Bellè S. Chrys. hom. 20. in prior. ad Cor. *Scientia sine charitate extollit ad insolentiam*: insolenter, & petulanter sapit, qui sine charitate sapit. Vnde aduertit Christus Dominus, loquens de Doctore Christiano, & Euangelico, quòd. *Omnis scriba doctus in regno, similis est homini*, Id est, non arroganter sapit, nec detrectat cum alijs similitudinem.

Loquens de SS. Gregorio Nazianzeno, Basilio, & 124.
Chrysostomo, Erasmus in præludiis operum Nazianzeni,

Erasm.

zianzeni, (accipe bonam notam à non bono auctore,) sic inquit: *Hos trium viros vna tulit ætas apud Græcos, pietate pares, nec dispares eruditione sed dictionis charactere dissimiles. Quos si cum nostris conferre velis, Chrysostomus non dissimilis est Augustino, Gregorius Nazianzenus Ambrosio. Quem Basilio cõferam nondum inuenio, nisi si quis scripturarũ cognitionem, quam habuit Hieronymus, cum Lactantij felici felicitate copulet.*

SS. Patres habent sui similes in doctrina.

Chrysost. Chrysostomus, hom. 20. in 1. ad Corinth. versans illud Pauli: *Scientia inflat*, ait; *Propter inanis gloriæ tyrannidem.* Sapienter quidem superbũ animum à sapientiâ elatum tyrannũ appellat. Nã sic tyrannus per vim regnum occupans, iura ciuiũ violat, facultates violenter vsurpat sibi, & despoticè cæteris antistat & principatur; & optimates reijcit, reprobat, proculcat: solus triumphat, detriumphatis cæteris, ac pessundatis per summam tyrannidem. Sic litteratus, si superbiâ effertur, tyrannicè imperiũ litteratum vsurpat & tractat, cæteros despicit, & dehonestat, nec conferri ad illos patitur, vni sibi, per tyrannidem arrogans Sapientis nomen, & principatum.

Inanis gloriæ tyrannus est.

Sapiens ne fiat tyrannus sapientiæ.

S. Ambrosius, vel potiùs Remigius Abbas, in præfata Pauli verba 1. Cor. 8. v. 1. *Scientia inflat*: sic fatur; *Ingeniũ. n. scientia hoc est, vt glorietur in se: ideò inflat.* Ac si dicat: Sapiens inani gloriâ tumens, non tantùm ingeniosus est, & acutus in materijs seu mysterijs scientiarum, in quibus, vt pollet ingenio, perspicax est, & plura videt, mentis acie penetrans rerũ, & mysteriorum secreta; sed etiam ingeniosus est eius fastus, & inanis gloria, & eius arrogantia acuta est, & ingenioso præcellit acumine; gloriam. n. suam, & fastum, etsi inanem, argutè collocat, & ingeniosè fundat. Neque enim laudem suam ponit in exercitu inuicto, vt Imperatores: neque in amplissimo & florẽtissimo regno, vt Dynastæ; neque in opulentiore gazã, vt diuites: neque in pulchritudine, superficie tenus venustâ, vt impudentiores pulchelli, aut mulierculæ. Hæc. n. extrinsecùs adiacent, aliena ab homine sunt. At doctus in se ipso laudem figit, de scientiâ (re omnium pretiosâ, & pulcherrimâ) sibi coalitâ, & medullitùs inhærente, sibi blanditur; quod acumẽ fastûs est, & ingenium superbię: *Ingenium n. scientia, hoc est, vt, glorietur in se.* In se ipso gloriatur, qui scientiæ causâ inaniter effertur: *gloriatur in se*, qui recusat comparari cum alijs: nulli, quantumuis sapienti, similis videri patiens.

Amb. Remig.

Ingenium est scientiæ, quòd glorietur in se.

225. Valdè mirandum est, quàm erant inflati suâ scientiâ scioli quidam Corinthij quos sic alloquitur Paulus supra: *De ijs, quæ Idolis immolantur, scimus. quia omnes scientiam habemus: Scientia inflat.* Quæ verba commentans S. Chrysostomus hom. 20. priùs aduertens se agere cum perfectis, & scientiâ præditis, sic scribit: *Omnes scientiam habemus: non se solũ posuit, sed omnes; non enim dixit. Ego quoque habeo sciẽtiam; sed scimus, quòd omnes scientiam habemus. Atque hoc vno quidem primo deiecit fastum & arrogantiam.* Adeò altè de se sapiebant scioli Corinthiorum, exiguâ sapientiæ supellectili adornati, vt tametsi nouitij in Theologiâ, quam à Paulo didicerant, adhuc cum tanto Magistro comparari minimè patiebantur. Paulus, inquam, erat Magister Ecclesiæ; Gentiũ Doctor, vertex Theologiæ, diuinior schola, qui audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et tamen cum discipulorum ventosissimos ab scientiâ spiritus, refert, affirmat Chrysostomus eorũ *deiecisse fastum, & arrogantiam*, dicens, *Omnes scientiam habemus*: Scilicet contumeliam arbitrabantur superbissimi isti Doctores Corinthij, si eorum scientia compararetur cum sapientiâ Pauli? Adeò superbo Doctori odiosa est cum alio de scientia comparatio, vt vel Paulo similis esse, probri loco accipiat? Tantùm Deo similis esse cupit elatus sapiens: sic stultescit, sic inanescit!

Paul.

Chrysost.

Adeò superbiunt litterati, vt neque cũ Paulo velint cõparari.

226. Isaiæ 14. v. 12. *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris, qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam; similis ero Altissimo.* Origenes S. Athan. S. Ambro. Eusebius, & communiter Patres, quos allegat Leo Castrius hîc, hunc locum interpretantur de casu diaboli è cælo, cùm superbiâ elatus, dum se supra cælos efferri ambit, præcipitatus corruit ad inferos. Verũ cùm in cælo Lucifer conditus sit; vt docent Iunilius initio Hexam. Strabo, & Beda hîc, Magister in 2. dist. 2. Hugo summę sentent. trac. 1. S. Thomas 1. p. q. 61. art. 4. & alij passim; quomodo potuit affectare ascensum in cælum, vbi erat; *In cælo positus, quomodo dixit: ascẽdam in cælum*; ait S. Hieronymus hîc. Quis cupit conscendere vbi iã est? aut quis, quod possidet, ambit? Aliàs hunc locum ad mores verso luculentiùs, nunc non absimilem quæstiunculam ad rem magis, propono. *Similis ero Altissimo.* Nunquid similis Altissimo non erat, de quo dixit Ezechiel 28. *Tu Cherub extentus; Tu signaculum similitudinis*: quis desiderat quod habet? quis affectat, quod possidet? Frui licet, cupere non licet quod possidemus: & tamen superbissimè ait, *Similis ero Altissimo.* Porrò Lucifer ex Cherubinorum ordine erat: *Tu Cherub extentus.* Cherub autem idem est ac Rabbi, sapiens, & Doctor. Hic Cherubicus Doctor cùm nondum à Christo didicisset, quod *Omnis scriba doctus similis est homini*, tumens vanissimè inani gloriâ; *insolenter elatus*, vt ait S. Chrysostomus; *ingenio superbia*, vt inquit S. Ambrosius, dedignatus per summum fastum, similis haberi sapientioribus creaturis, solam cũ Deo similitudinem prætendit. Quo superbiæ tumore, sic exinanitus est, sic vilis effectus, vt illisi ex Cherubico Doctore traduxerit in stultissimum Dæmonem. Sapienter Philo lib. 2. Alleg. *brutam elationem*, appellauit: & quidem *ingenium scientia* brutam superbiam parturit. Sciat ergo. *Omnis scriba doctus in regno cælorum*, quod *similis est homini*, ne arroganter parui-pendat humanam similitudinem, diuinam ambiens. In primo homine idem suppetit exemplum. Creauerat Deus hominem similem sibi, imò sui magno erat: Genes. 1. v. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, & v. 27. *Et creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suã.* Adamus itaque naturali, & supernaturali Sapientiâ præditus, & generis Doctor effectus, cupit & ambit similis esse Deo: *Eritis sicut Dij.* Gen. 3. v. 5. Quid optat quod habet? quid affectat quod possidet? Præclarè Greg. li. 26. Moral. c. 19. expendens illud Iob. 41. *Omne sublime videt*: sic ait: *Apostatæ quippe Angelo similis efficitur, dũ homo hominibus esse similis dedignatur.* Quasi dicat: Dum Adamus sapientissimus stultè dedignatur, similitudinem ad alios homines, & præsumit Dei similitudinem, Apostatæ Angeli pœnam subit, & sapientiæ dotibus mulctatus, comparatus est, & similis factus insipienti dæmoni. Hęc ipsissima res est, quam tractamus.

Isaiæ.

Orig. Atha. Amb. Euseb. Leo Castr.

Beda. Strab. Magister. Hugo. S. Th. Hier.

Lucifer ambit esse in cœlo, vbi erat.

Ezech.

Matth.

Chrys.

Bruta est, superbia.

Phil.

Gen.

Gen.

Greg.

Iob.

227. Demùm aduertere oportet, Doctorem, qui ob superbiam ambit cognationem cum diuinâ sapientiâ, et præ fastu despicit cæteris comparari, adeò ob inanem gloria vilescere, vt nemini mereatur esse similis, nisi sibi: quod summa abiectio est, & vilitas incomparabilis. Iob. 39. v. 13. *Penna Struthionis similis est pennis Struthiocameli*, seu *Struthionis*, quod idem est. Sic pro *Herodio* scribunt Pagninus in Thesauro, Isidorus Clarius, & Caietanus hic. Sed notant Hebręorũ Magistri, & Mercerus, & alij interpretes pro *Struthione*, esse in originali *Pauonem*; quæ auis præclarè adumbrat hominem ab inani gloriâ turgentem, sibi adulantem, & præ litterario fastu despicientem reliquos. De quâ cùm dixisset Plinius lib. 10. c. 20. pollere, *tum forma, tum intellectu, & gloria*. Subiungit: *Pauo gemmantes laudatus expandit colores, aduersò maximè sole, quia sic fulgentius radiant: gloriosum animal.* Quibus verbis depingi potuit expressiùs superbus doctor? ait enim *vigere intellectu, & gloria*, item cùm videtur, aut *laudatur*, expandere gemmatos colores *Aduerso sole*, scilicet ad cęli inuidiam, quia cùm explicat totam plumarum ambitionem, non vnus, sed mille so-

Struthio sibi comparatur.

Iob. Pagn. Clar. Caiet. Rabbini. Mercer.

Plin.

lęs

les ſcintillant in plumis; & conchata cauda iridi inuidia eſt, non æmulatio de venuſtate. Ouat Pauus inſolenter *forma intellectu*, & gloria, dedecorat gemmantia ſidera, & totam cœlorum pulchritudinẽ deuenuſtare exiſtimant. Hanc volucrem ab *intellectu*, & *forma* ſuperbientem, & deſpicientem terrenas, & cæleſtes pulchritudines, vulgatus interpres, cui ſuffragatur Tigurina, Vatablus, & Forſterius vocauit *Struthionem*, auem, aut potiùs quadrupedem monſtruoſiſſimam, & deformem, de qua docet Plinius lib. 10. cap. 1. eſſe valdè *ſtolidam pene beſtiarum generis, ad hoc datis pennis, vt currentem adiuuet.* Ecce tibi Pauonem autem *intellectu et gloria fulgentem*, & comparationem cum aſtris detrectantem, ſignificatum nomine Struthionis, auis (vt ſic dicam) quadrupedis, *ſtolida, & beſtiarum generis*: Et quod maximè notandum eſt ad rem, eam non alicui à ſe diuerſo (quod ſimilitudo exigere videtur,) ſed ſibi ipſi Pauo ſeu Struthio dicitur eſſe ſimilis: *Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennæ ſtruthiocameli.* Struthiocamelus autem ipſiſſima auis eſt, ac ſtruthio. Vnde ſtruthio ſtruthioni ſententioſiſſimè comparatur; & auis, quæ præ ſuperbiæ typho abnuit comparari cum reliquis, adeò ob arrogantiam viluit, vt non alijs rebus, ne ab eius comparatione deuenuſtentur, ſed ſibi ipſi comparetur, quæ contumelioſa ignominia eſt. Quid enim tam probroſum quàm eum, qui nulli comparari dignatur, nullam rem inuenire, quæ eius comparationem non dedignetur? Vnde ipſe ſibi comparatur: dicitur enim *Penna ſtruthionis ſimilis eſt penna ſtruthiocameli*, ò Doctor Chriſtianus, caue vt dicas in corde tuo, vnicus ſum ego, & incomparabilis reliquis: Scito quòd *omnis ſcriba doctus in regno, ſimilis eſt*, & quidem *hominis.*

Tigur. Vatabl. Forſter. Plin.

---

§. XLVIII.

Homini.

Quicumque Doctor, etſi ſanctiſſimus, & doctiſſimus, eſt Homo.

228. Homo quã ſit de ſe mendax.

QVi hominem dicit, ignorantiam de ſe importat, quæ cognata vel agnata puro homini eſt à cunis, imò ab vtero, ſcilicet ex quo Adamus cupiuit eſſe nimiùm ſapiens. Primi parentis ſuperba ambitio diuinioris ſcientiæ, facta eſt filiorum ſtulta ignoratio. *Qui de vno vtero ignorantiæ eiuſdem ad vnam lucem expauerint veritatis*, inquit Tertull. Apolog. 39. itaque à conceptu, à vuluâ errorem trahunt homines, *Errauerunt ab vtero: locuti ſunt falſa*; loqui neſciunt, & mentiri ſciunt, infantes ſunt, & fantur mendacia: ſine mente, & voce & linguâ, linguati ſunt ad falſitates, vocales ad errorem. *Promptuarium vitij* hominẽ appellauit Peluſiota li. 2. epiſt. 108. non tantùm quoniam eius mens prompta, expedita, & agilis eſt ad errandum; ſed quia eius natura, ex quo in paradiſo ſpoliata fuit donis cæleſtibus, abundat diuite ſupellectile ad errores, opulentaque penus mendacij eſt, & verus falſitatum theſaurus: vbi non inquilina habitat falſitas, ſed vernacula, domi nata, & enutrita. *Vitij domicilium* dicitur homo à Philone lib. de mundi opificio. Sapienter S. Nazianzenus in Apolog. *ad eoſdem*, &c. homines hoc vitium à parentibus mutuatus eſſe affirmat, etſi alij alijs, vt ſunt ſagaciores, aut ſimpliciores, magis, minùſve diſſimulent: *Cùm omnes homines fraudulenter incedant, atque omnes ex eadem terra, & maſſa coagmentati ſumus, tandemque vitij arborem guſtauerimus, vtcumque alius alio magis ſpecioſam laruam prætendat.* Ac ſi dicat, omnis homo, quà homo eſt, æquè mendax eſt à proprio ingenio: nã ea hominis natura eſt, à primæuo delicto obſcurata, ſi deſtituatur ſupernis fulgoribus. At alius homo alio veracior, dicitur, quia mendacio ſpecioſam laruam prætendit, & veritatis ſpecie falſitatem diſſimulat, & adulterinam, falſamque vt (nummum) veritatem cudit, ſpecie tenus, veram, reuerâ falſam; laruata veritas, nuda falſitas eſt.

Tert.

Peluſ.

Philo. Naz.

Accedit fallacia ſenſuum, quibus plus fidei, quàm par eſt, tribuit homo; & cùm vix vnam habeat mentem, eamque haberi fors ingenia, (vt ſibi plura ſapere mentiatur,) tot habere ingenia, quot ſenſus arroganter præſumit. Tertul. lib. de Anima, cap. 14. recenſet nonnullos philoſophos arbitrantes animas hominum eſſe diuiſibiles; & eos interpretatur, non quòd dixerint animas eſſe diuiduas in membra, ſed in potentias. *Non enim* (inquit) *membra ſunt ſubſtantiæ animalis, ſed ingenia, vt motorium, actorium, cogitatoriũ, viſus, auditus, guſtus, odoratus, & tactus.* Senſus ipſos, & brutas potentias *ingenia* appellat, quaſi mente, & acumine pollerẽt ſenſus; & ad naturalem perceptionem obiecti, acutam & ingenioſam mentis operationem ſenſibus ſubinducit, & ab intellectu ſubtilitas ingenii mutuans, mentis ęmulos efficit ſenſus. Huic nõ bonæ philoſophiæ, antidotum propinat Philo lib. de Confuſ. ling. *Nonne ſenſus omnes deprehenſi ſunt in falſo teſtimonio? nonne intellectus ſæpe in rebus innumeris perijurij coarguitus eſt?* Quaſi dicat Philo: Quid iactas cognitiones humanorum ſenſuum ab euidentia, & ab ingenio mentis æmulo, aut potiùs acumine mentem ſuperante? Quoties intellectus vel à vino, vel à morbo, vel à ſenio, vel à non bona hominis indole, delirat? Quoties ſenſus ob falſum teſtimonium, quod de rebus exhibent, falſariorum ſupplicia meruiſſent? Niſi fortè quia ſæpius ſenſus fallunt, nunquam fallunt, nam *Spartianus, qui nunquam tota vita ſua verũ dixit, ſed falſum ſemper*, (vt refert Simeon Iprenſis lib. 5.) fortaſſis neminem ſefellit: nemo enim adeò truncus eſt, qui aliquando credat mentienti ſemper. Porrò crebrum mendacium veritatem aſtruit, non erogat: nam homo mendax tacitè affirmat, id negare quod aſſerit. Quod acutè ad hanc rem obſeruauit Tertull. lib. de Anima, c. 17. *Omnes itaque ſenſus euertuntur, vel circumueniuntur ad tempus, vt proprietate fallaciæ careant.* Ac ſi dicat, Sapientem nunquam fallit fallacia ſenſus, apud quem ſæpe *ſenſus deprehenduntur in falſo teſtimonio.* quia negans aliquid, affirmat oppoſitum: ergo mendacium quoddam verum eſt? à crebro mendacio falſitatem deſtruens, veritatem adſtruens.

229.

Tert.

Senſus humani ingenioſi ſunt.

Philo.

Homo qui nunquã verum dicit, fortè mendax nõ eſt.

Simeon Iprenſis.

Tert.

Dogma eſt Concilij Arauſic. 2. Can. 22. to. 1. Concil. *Nemo de ſuo habet niſi mendacium: ſi quis autem habet homo veritatem, ab illo fonte eſt, quem debemus ſitire in hac eremo.* Veritas itaq; peregrina homini eſt, & aliunde petita, non naturalis, de ſe homo vbertim mendax eſt. Empyrea eſt veritas, non terrena, diuina non humana, ab illo vtiq; diuinitatis fonte anhelo ore expetenda, & expectanda. Adeò falſitatis ſuſpecta eſt humana auctoritas, vt veritas recuſet hominẽ. Mendacij rea eſt humana auctoritas, quà ab homine eſt: nã *omnis homo mendax.* Præclariſſimus quiſq; hominũ, quà homo erat, ſuſpectus de mendacio fuit, & nõ bonâ, neq; integrâ fide ſemper apud homines. Illuſtre illud fidei lumẽ Athanaſius, in ſuſpicionẽ erroris adductus eſt apud Conſtantinum Magnũ, aliàs litteratum, & religioſum Principẽ, vt habetur in Imperatoris epiſt. ad Conciliũ in Tyro, poſt Concilium Nicænum. Diſertiſſimus, & ad miraculum vſque ſanctiſſimus Chriſtus Martyr Cyprianus, non bene audijt ſuper decreto illo ad Iubaianũ Epiſcopum reſcripto, *de illicito, & profano hæreticorum baptiſmo*: vt habetur in Concil. Carthaginenſi. 1. to. Cõcil. ſed res illa necdum erat definita. Chryſoſt. eruditione, & eloquentiâ clarus, nec impari ſanctitate, ſuſpectus fuit Hieron. in epiſtola ad Theophyl, Alex. 3. tom. Biblioth. Pręterea ipſe Hieron. Maximus Eccleſiæ Doctor, Scripturarum arbiter, & Eccleſiæ ſidus fulgentiſſimũ, nõ bonæ doctrinæ de officioſo mendacio, & de infidâ

Conc. Ara.

SS. Quique inſimulati falſitatis ſũt, quovſque reſinnotuit.

Conſt. epiſ.

230.

Conc. Cart.

Hier. apud Theoph. Alex.

tran-

translatione sacræ Scripturæ, &c. insimulatus est ab
August. vt liquido constat ex epist. 86. 87. & 88. Augu-
stini, quę habentur 2. to. Oper. S. Hieron. Ad quẽ, Au-
gustinum. s. tandem rescribit Hieron. epist. 89. quam
sic inchoat: *Tres simul epistolas, imò libellos tuæ di-
gnationis accepi: diuersas, vt tu nominas, quæstiones, vt
ego sentio, reprehensiones opusculorum meorum conti-*
August. Hier. *nentes*. Cæterùm neque ipse August. ad Sapientiã, &
sanctitatẽ natus vir, cuius libri ex deflóratione Scri-
231. pturarum, ex hæreticorum victoriis constructi sunt,
Gennad. effugere potuit censuram Gennadij Massiliensis Epi-
scopi, Scriptoris antiqui, qui floruit anno 490. Is in
Catalogo Illustrium virorum, qui habetur inter ope-
ra S. Hieron. to. 9. seueriùs quàm par est censet cõtra
August. Ideò in medium adduxi, quid magni viri de
Ecclesiæ optimatibus aliquando seuerius censuerint:
(scilicet quovsque rei veritas innotesceret,) non vt
deuenustem egregia capita, quod absit à viro Catho-
Caiet. lico; sed adduxi viros omni exceptione maiores, vt ex
occasione vel leuis suspicionis, planè sciatur, quàm
non sit verax humana natura, cùm de tantis viris ali-
quid non verum, non dico comprobatum, sed aliquã-
do suspicatum sit. Vt sciant gentes quoniam homi-
nes sunt: & ratum sit illustrissimi Caietani in Præ-
fat. ad Pentat. *Solis sacræ Scripturæ auctoribus reser-
uata est auctoritas hæc vt ideò credamus* (scilicet in-
Psalm. dubiã fide) *sic esse, quia ipsi ita scripserint*. Quia *Om-
nis homo mendax*. Psalm. 115. 11.

Basil. Quin & S. Basilius in hom. præfata verba Psalmi
1. Reg. refert ad simulationem stultitiæ corã Achis, 1. Reg.
21. v. 13. vt se Dauid tunc dicat, metù periculi ferè ad
mentiendum, ora saliuando, coactum: cùm eo ipso
tempore dixerit: *Omnis homo mendax*, quia se ipsum
quod nunquã solitus erat, simulatã saliuatione, men-
titum vidisset. Quis crederet Dauidem mentitũ, nisi
Isaias. ipse id testaretur? Sed homo erat Dauid. Viderat Isa-
ias cap. 6. v. 5. gloriam Domini, & Seraphinos perpeti
plausu geminantes laudes Dei, & eiulans clamauit:
Væ mihi, quia vir pollutus labijs ego sum. Quamobrẽ
disertissimus prophetarum, dum videt Dei mysteria,
iussus ea scribere, et si Spiritu sancto dictante, queri-
Procop. tur de linguâ? *Fortasse humana natura morbum confi-
tetur*, ait Procop. ibi. Scilicet veretur Isaias ne diuina
veritas, per suę linguæ venam fluens, aliquid humani
saporis combibat, & humana lingua adulteret virgi-
nem veritatem Dei, & polluta labia humana cõspur-
cent diuina mysteria? Quæ Isaias Spiritu Dei instin-
ctus timet, homo de homine præsumit? Imò Paulus
Ad Gal. ad Galatas. 1. v. 11. *Notum vobis facio Euangelium,
quod Euangelizatum est à me; quia non est secundum
hominem, neque ego ab homine accepi illud, sed per re-
Aug. uelationem Iesu Christi*. In quæ sic S. August. to. 4. in
epist. ad Galatas: *Euangelium, quod secundum hominẽ
est, mendacium est: Omnis enim homo mendax*. Quid
luculentius? (Sed planè hyperbolicè dictum:) Quasi
Euangeliũ secundum hominem scriptũ falsitatis foret suspectum, quã ab homine esset. dicat; Quid Euangelio verius? sed quid homine men-
dacius? Esto; quia Euangelium sit, verũ foret; at si ab
homine tantùm fore Euangelium posset, falsum esset:
plus falsitatis mutuans ab homine primo eius aucto-
re, quàm veritatis, quia Euangelium esset. Esset enim
Euangelium mendax: aut veritas falsi, si fieri posset;
nam *Euangelium, quod secundum hominem est, men-
dacium est*, inquit Augustinus. Et Tractat. 1. in Ioan.
explicare incipiens eius Euangelium, sic plenus for-
Aug. midine, quia homo est, Commentaria auspicatur:
*Aderit misericordia Dei, vt omnibus satisfiat, & ca-
piat quisque quod potest: quia & qui loquitur, dicit,
quod potest*: (id est, ipse Augustinus,) *nam dicere, vt est,
quis potest? Audeo dicere fratres mei: forsitan nec ipse
Ioannes dixit, vt est, sed & ipse, vt potuit, quia de Deo,
vt homo dixit. Et quidem inspiratus à Deo & tamen
Clem. homo*. Et Clem. 6. Strom. *Non sunt fide digni de Deo
dicentes homines, quatenus homines, neque enim qui
homo est potest pro dignitate de Deo vera dicere, imbe-
cillus, & morti proximus de ingenito*.

Præclarè confirmat, aut exaggerat quàm mendax 232.
sit natura humana de se, quod Christus Deus, noluе-
rit vt homo credi, sed vt Deus, recusans fidem huma-
nitatis meræ. Ioan. 7. v. 16. *Mea doctrina non est mea,* Ioan.
sed eius qui misit me. Christus Dominus & Deus, &
homo est: Diuinitas purioris veritatis fons est, huma-
nitas ab se certâ, & indubiã veracitate caret. Nõ cre-
datis, ait Christus, quæ ego doceo, præcisè quia ho- Humanitas Christi refutat credi.
mo docet, sed quia Deus dicit, quod homo docet. Nã
ego Deus, & homo sum: vt Deus volo credi, non vt
homo; quia Deus omni fide dignus est: homo vt talis
hâc fide dignus non est: (humanitatem replico, cum
fidem diuinam nego: procul calumnia: legantur hic
S. Augustinus, S. Chrysostomus, S. Leo, Beda, & pro-
ceres recentiorum.) Res profectò admiratione di-
gnissima! Christi humanitas delibuta erat diuinitate,
& excoctum erat in ea omne vitium humanæ natu-
ræ, etsi puræ & integræ, & tamen Christus Deus di- Ioan.
citi *Mea doctrina, non est mea*: ac si dicat: *Qui credit* Ambr.
in me, non credit in me Ioan. 12. v. 44. In quibus ver- Ioan.
bis non absimilis pugnantia reperitur. S. Ambr. lib. 5.
de fide, c. 4 to. 4. versans illud Ioa. 5. *Si ego testimoniũ
perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum*.
Sic Sapientissimè scribit: *Quomodo ergo non est verũ
testimonium tuum Domine, nisi secundum fragilita-
tem hominum: Omnis enim homo mẽdax*. Quid pul-
chrius? Quid exaggeratius? ò quàm mendax de se est
omnis humanitas, cùm etiam summæ Sapientię indi-
uiduo nexu copulata, adhuc nutantis fidei videatur
Ambrosio, qua mera humanitas est.

Hinc animaduertere oportet, quantoperè requira- 233.
tur in Doctore eruditio, & Sapientia: non rudis sim-
plicitas, & pia ignoratio, quæ diluere non valet natu-
ram: nec pronam ad falsitatẽ inclinare ad verũ. Matt. Matth.
19. v. 16. *Et ecce vnus accedens, ait illi; Magister bone,
quid boni faciam*, &c. *Et dixit ei Iesus. Quid me di-
cis, bone?* Sic ex Græco originali scribunt Orig. trac. 7. Origen.
in Matt. S. Hilar. S. Chrysos. Auctor impert. Gaudent. Hilar.
Trac. 7. in Exod. Et miratur Abul. q. 110. in c. 19. Mat- Chrysost.
thęi, Christum Dominum non reprehendisse illos, qui Imperf.
Matt. 22. v. 16. tentantes dixere: *Magister scimus quia* Gaudent.
verax es, & viam Dei in veritate doces, & in non ma- Abulens.
lum hunc adolescentem fuisse inuectum: Abulensis Matth.
sunt verba: *Ex præcedenti quæstione patet non accessis-* Abul.
*se tentatorẽ iuuenem hunc, quod non dixit ad tentan-
dum, vel adulandum, sed volens honorare Christum*. Pręstantior Magistri laus nõ est bonitas, sed veritas.
Et tamen huic irascitur Christus, aiens; *Quid me di-
cis, bone?* & Calumniatoribus non dixit similiter:
Quid me dicis, verax? Quare pium adolescentem re-
prehendit Christus, & non reprehendit veteratores
Scribas? Scilicet epithetum, quod apposuit adolescẽs
Magistro, taxat, nempè; *Magister bone*. Non enim
eminentia Magistri mera bonitas est, sed veritas. Vn-
de libenter admittit epitheton *Veri*, quod non bonus
Scriba apposuit, nempe *Magister verax*, & in bonum
iuuenem inuehitur, quòd dixerit; *Magister bone*, in- Nazianz.
quiens; Quid me dicis, bone? Opportunè S. Nazian- 234.
zenus. Orat. pro Basilio: *Qui vel solos mores, vel so-
lam doctrinam consecuti sunt, ab altera autem dese-
runtur: ij mihi nihil à luscis differre videntur, quibus
tum magnum detrimentum sit, tum verò maior turpi-
tudo, siue alios cernant, siue ab alijs cernantur*. Ergo &
idiota sanctitate præcellens, & Doctor sanctitate ca-
rens, monoculus est, & altero luminum orbus. Verùm Doctus & sanctus est gnomon veritatis.
etsi propria laus Magistri, aut Biblici interpretis Sa-
pientia, & veritas sit; optandum est maximè, vt vitæ
laude, & optimis moribus etiam efflorescat. Nam vt
egregiè Philo lib. Quis ver. diu. hęres. *Malum virum* Philo.
non est fas esse interpretem numinis; ne luxurie morũ
constupretur castissima veritas, & arcanos Scriptu-
rarum sensus adulteret; & seruire faciat erroribus, &
impietatibus. Sapienter Clemens Alexa. lib. 7. Strom. Clemens
Qui solum quidem gustauere scripturas, sunt fideles: Alex.
*qui autem vlterius etiam processerunt in ijs, quæ ad vi-
tam pertinent, sunt perfecti gnomones veritatis*. Nẽpè

sicut

sicut horologij radius certo indice demonstrat horã; sic scientia in viro pio, & bene morato. Nemo non omninò ignarus negabit quosdam ex Philosophis, & hæreticis, fuisse viros magno ingenio: sed ab eorum vitâ, & moribus deuenustatur veritas, si quam docuêre, & sordet ab ore prophano multis erroribus immixta. Magni æstimanda est vel opinio ex ore Nazianzeni, Hieronymi, Ambrosij, Augustini, aut cuiusuis ex sanctis Ecclesiæ Patribus; ex ore Platonis, aut Pelagij, aut Erasmi, veritas suspecta est. Pulchrè Philo lib. de Migr. Abrah. *Est quidem veritas opinione melior: vtramque tamen sua bona fortuna sequitur.* Fortunata est opinio inthronizata Sancti Thomæ eruditione, & meritis, quæ à tanti viri auctoritate scintillat, & veritatem æmulatur ab eius amplitudine: cuius Angelicam doctrinam *vita auctoritas armat, & generis*. Verba sunt Ennodij lib. 9. epist. 4. infortunata est veritas dehonestata profanorum hominum turpitudinibus. Fortuna est Veritatis, quòd à Hieronymi egregia mente fluxerit, naufragium veritatis est, si fortè aliquando (ô quam rarò!) à sacrilego homine prodijt. Sanctitatis lixiuio diluatur naturæ humanæ vitium, virtutis, spongiâ extergatur mendax ingenium. Sed quamuis extersus, & perpurgatus, sciat Doctor, quod homo est, & quod *Omnis Scriba Doctus similis est hominis: Omnis autem homo mendax*. Audacter Pindarus apud Clem. Alex. 2. Strom. cap. 7. *Exiguam sapientiam sperat homo habere ab homine*. Beatus est, quem Deus docet mysteria Scripturarum: *Et beatus es Simon Barsona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi*. Matth. 16.

Veritati est sua fortuna: & quę illa sit. Philo. Ennod. Clemens. Alex. Pindar. Matth.

Homini.

Quod styli genus congruentius sit ad res diuinas tractandas?

Stylus doctoris ne sit falsarius.

O vtinam res ipsæ inter homines vocem ederent! Porrò si res loquerentur, essentias rerum nobis intimarent, nec falleret sensus nostros aliorum sermo, aut mendacijs adulter, aut rusticitate asper, aut venustate putidus, aut caliginibus mysteriosus. Iudicandum igitur est de Sermone. Nam vt ait Philo lib. 2. legis alleg. *Scriptura vult nos cogitare de sermone discreto: ait enim rationale, non inexaminatum, falsatumque, sed rationale iudiciorum: ac si dicas, iudicatum, examinatumque*. Ne sit aut a rusticitate contemnendus, aut ab artificio eneruis. Vt concionatores non sint *Inanium verborum artifices suapte ingenio collabantium*, quod præscribit Nazianz. Orat. 24. Et quidem *Scriba doctus similis sit hominis*, in eloquendo. Quomodo eloqui debent Dei mysteria? Isa. 8. v. 1. *Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis*. Quis est iste stylus hominis? Hieronymus inibi: *Stylo quo homines loqui consueuerunt*. Chaldęus *Scriptura clara*. Cornel. *Charactere, & litteris apud homines vsitatis*, sic tradenda sunt Dei mysteria à Scriba docto.

Philo. Isaiæ. Hier. Chaldę. Cornel.

---

§. XLIX.

Sermo rusticanus, & incongruus, Sapientem dedecet.

Isocr. 235. Elegantia styli nobilitatem prædicet, & cõtrà. Ennod.

Isocratis apud Stobæum serm. 81. vox est: *Oratio tanquam bonus figulus, eleganti specie animam ornat*. Planè rusticam animam, se habere fatetur, qui vtitur sermone rustico, & ineleganti: nam ingenuus animus nobili, & ingenuâ elocutione præditus est. Vix congrua anima est homini incongruè loquenti. Saltem inurbana est, & rustica: quia sermo natales prodit, dicente Ennod. lib. 7. epist. 21. *Testimonium*

Celada in Iudith.

generis annuncias flore sermonis. Nam verba è cunis discimus, à parentibus, à gerulis, à nutricibus, à tota familia. Vnde rustica verba rusticam familiam eructant, florida, & illustria illustres natales spirant. Et quidem qui rusticanâ veste, & rudi soloce induitur, inurbanos mores, & rusticam animam habere videtur; Sermo enim vestis est animæ, seu conceptus; sicut litteræ sunt sermonis amictus. Ergo conceptus inurbanâ veste amictus incedit, qui inculto sermone foras prodit. Quod eleganter dicitur in actis Concilij Ephes. his verbis: *Sermo, quem proferimus, quo in alterutris locutionibus vtimur, sermo est incorporeus, non aspectui subiectus, non tactui tractabilis: Sed cum sermo induerit litteras, & elementa, visibilis fit, aspectu cõprehenditur*. Pende τo *Sermo induerit litteras*. Litteræ enim vestimenta sunt sermonis; & sermo vestimentum est mentis, & conceptus. Ergo quemadmodum vestis aut vrbana, aut rustica, prodere solet genus, aut illustre, aut obscurum; sic sermo. Ergo *Testimonium generis annunciatur, flore, aut rusticitate sermonis*, Prædicante Ionâ Niniuitis suę vrbis excidium, Ionæ 3. vers. 5. *Peruenit verbum ad Regem Niniue, & surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum à se, & indutus est sacco*. Quæ verba sic cõmentatur interlinearis Glossa: *Humiliauit se deponens altitudinem potentiæ, & eloquentiæ*. Ecce tibi quàm nobilis sit eloquentia, imò quàm regalis, & augusta! quippe in solio sedet, de solio loquitur.

Concil. Ephes. Ionę. Glossa.

236. Basil. Sel. serm. 3. Sermo elegans dicitur è cęlo allata politia.

Basilius Seleuc. Christi Dei disciplinam, quâ dum in terris ageret: homines instruebat, appellauit, *Doctrinam nouam, & de cælo allatam politiam*; non rusticitatem, non inciuilem doctrinam; sed comptã, politicam, vrbanam, & homine ingenuo dignam: ne quis prętextu virtutis, eloquij sui rusticitatẽ excuset; quasi non sit doctrina Christi Dei quæ non sit rudis, incõpta, & inurbana. Quin potiùs, quæ è cælo est, nitida & venusta, & vrbana est. Iussit impius Manasses Iudææ Rex, Isaiam virum principem & disertũ, liberè prophetantẽ occidi immanissimo tormenti genere scilicet reciprocatã serrã mediũ Prophetam dissecare: Quam ob rem sæuit Manasses iam Isaiam, virũ & regio sanguine, & sermonis facundiã reuerendũ: nec adeò atrociter furit in rusticanos alios prophetas? Scilicet acriùs Regem pupugit acumen culti sermonis, quàm ruditas incomptæ aliorum loquelæ. Timet impius Rex Isaiæ facundiam, negligit aliorũ rusticitatẽ. Pulchrè ad hanc rẽ S. Zeno Veronensis ser. de mart. Isaiæ: *Intra loricam sacri pectoris, fides comitiũ prædicationis politica litterarũ curiam requirebat Manasses*. Singula Zenonis verba limatam Isaiæ eloquẽtiam celebrant. Non Prophetam vocat, *Fides comitium*. Comitium enim significat locum vbi candidati ambientes reipublicæ Magistratus, conueniebant, ibique cultas, & disertas orationes habebant a Quirites. Deinde Isaiam appellat *Curiam litterarum politicæ prædicationis*. Nec illum appellat Academiam litterarum; etsi posset ob sapientiæ amplitudinem; nam fortè erit in aliquo gymnasio aliquis litteratus, sed incomptus, & inelegans eloquio: Cuius sapientiam *Brutam litterarum peritiam* appellauit sanctus Nazianzenus Orat. 15. Illustrius vocabulum adinuenit Zeno, scilicet *Curiam litterarum*. In Regnum enim Curiã lautior sermo viget, & comptior stylus. Ergo pectus Isaiæ erat propter omnimodam Sapientiam, Academia litterarum; ob politum eloquium, *Curia* Regum, in qua cultus sermo floret. Vnde rectè dicitur. *Curia litterarum politicæ prædicationis*, non barbaræ, non rusticanæ. (Non diutiùs immoror in expensione huius loci, quia alibi eundem aliter verso.) Vidèsne oculis accurato studio comptum sermonem, & curiâ dignum, non fuisse indignum, qui inueniretur in Sanctissimi Isaiæ ore? & quidem *Politicam* Isaiæ *prædicationem* exhorruit impius Manasses, non rusticanas aliorum conciones. Benè ergo disciplina Christi dicitur à

Zeno Ver. Rusticanus stylus dicitur bruta sapientia. Nazianz.

Baſilio *à cælo allata politia*, non ruſticitas, non barries, & hiulcus ſermo, aut malè ſonantia verba.

237. Ad Epheſ. Clemens. Alex. Verbũ putridũ exulet à concionibus.

Paulus ad Epheſ. 4. ver. 29. *Omnis ſermo malus non procedat de ore veſtro.* Quam ſententiam ſic intellexit Clemens Alex. 1. Strom. *Turpe verbum, vel putridum ex ore veſtro non exeat.* Porrò qui morâ ſermonem non comunt, ſed omnem politiam verborum execrantes, ex tempore verba faciunt, iure timendi ſunt, ne *omnis ſermo malus procedat* de ore eorum, id eſt, verbum non limâ politum, ſed futile aut temerariũ, quod bellè dixit Alex. Clemens: *Verbum turpe*, hoc eſt obſcœnum quid ſonans. (Hiſpanè, *Pullas*,) vel *verbum putridum*, id eſt, malè olens, aut corruptum, obſoletum, exoletum. Eiuſmodi autem verbis putridis medicinam dicit Apoſtolus in illis verbis ad Coloſſenſ. 4. verſ. 6. *Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus.* Nomen *Salis* Gratiam interpretatur Origenes, & Cornelius Eloquentiam legatur ibi. Quaſi dicat: Sermo veſter non ſit alienus à gratijs, ſaliatur gratiarum lepore, & pigmentis, & ſic præſeruatur à putredine, vt à concionibus exulet. *Turpe verbum vel putridum*, quod audientium nutibus ridetur, & perdit Concionum grauitatem, & verbis Dei fructum.

Clem. Alex. — Ad Coloſſ. — Origen. — Cornel.

Quint. Stylus qui attolli timet ſemper iacet.

His affines ſunt, de quibus ait Quintilianus lib. 8. cap. 5. ſunt. *Qui fugiunt, atque formidant omnem in dicendo voluptatem, nihil probantes, niſi planum, & humile, & ſine conatu: ita dum timent ne aliquando cadant, ſemper iacent.* Quid ergo præferendus eſt ſermo nimis artificioſè elaboratus & cultus? (quem barbatè Criticum vocant.) Siquidem Paulus ad Hebræos 4. v. 12. inquit: *Viuus eſt ſermo Dei, & efficax.* Et mox de eodem Dei ſermone viuo & efficaci, ſubiungit Paulus: *Et diſcretor cogitationum.* Quid eſt hic *Diſcretor*? Eruditè noſter Ribera ibi, *Diſcretor Græcè* κριτικός, Criticus ſermo. Ergo Dei ſermo viuus & efficax, dicitur Criticus. Ride huius æquiuocationis inanis nugas: nam hic ſermo Criticus, eſt ſermo iudex. Profectò dictionem nimis artificioſè cultam perſtringo §. ſequenti: enimuerò nugatur, non concionatur, qui ſic loquitur.

---

§. L.

Sermo nimis artificioſè cultus in Concionatore, garrulitas eſt, & Euangelij contumelia.

238. Stylus nimis comptus garrulitas dicitur

NEmo fuit nimis artificioſè cultus in ſermone, qui culturam non abiuret, & palam deteſtetur. Nequit eſſe de eorum grege, cuius re ipſa eſt. Palàm negat verbis, quod verba ipſa culta, quibus negat, palàm faciunt. Pudet dici, quod eſt: & non pudet eſſe quod dicitur. Nemo libenter ſe cultum eſſe audit: etſi cultis verbis abneget culturam. Quod bellè aduertit Ennodius lib. 2. epiſt. 17. *Sui impugnator eſt, quiſquis elucubratis ſermonibus lingua cultum prædicat abiurari. Nemo peritiam pompoſa elocutione damnat.* Ingenioſi nomen à culturâ ambit; & probrum nominis fugit: quaſi nomen re vacuum infamet; & non res ipſa quouis appelletur nomine. Nec miror; nam nimis artificioſè cultus ſermo litteratum hominem, & grauem dedecet; & ad theatra, & amatoria riualium carmina ablegandum foret. Saltem Concionatorem non decet, qui Sacri Doctoris perſonam agit, non tenebrionis, non hiſtrionis, non fabulonis. Et ſanè auditorem litteratum, & grauem contumeliâ afficit: nam nimis electus, & phaleratus ſermo ſapienti auditorio grauis eſt, & permoleſtus, & cano ſenatu indignus. Fortè Ennodius iuuenili ingenio & facundiâ quondam ſic luſit, & lib. 3. epiſt. 24. ita ſcribit: *Electi vtor ſtyli teſtimonio, qui Doctis ſupra inſcitiam garrulitate diſpliceo.* Quaſi dicat; dum nimis ſtylum elaboro, garrulus à ſapientibus dicor, & quod ego peritiam ingenioſam putabam, illi inſcitiam, & ignorantiam cenſent; arbitrantur enim deeſſe menti, quod redundat in facundiâ; & paupertatem conceptuum, electo ſtylo ſuppleri: & verba me dare, non res. Vel inquit *Doctis ſupra inſcitiam garrulitate diſpliceo*: nam dũ res ſacras incubratis nimirùm vocibus tracto, valdè cultis verbis, & venuſtate facundiâ myſterijs detrahitur. Mallent vt inſcius eſſem, quam garrulus. Id genus nitidi ſermonis faſtidit Seneca epiſt. 59. aiens; *Si recentiorem quæris Fabianum diſertum & elegantẽ, orationis etiam ad noſtrum faſtidium nitida.* Disertè inquit Plutarchus ad ſuum Traianum in Polit. *Viri ciuilis oratio ea ſit, quæ neque recens, & theatralis, tamquam oſtentantis cuiuſpiam, et mollibus, atque floridis nominibus innectentis ſerta videri poſſit.* Diſſimulanter carpit vitia huius æui. Nempè ne oratio ſit *Recens*, id eſt, voces nupertimè excogitatæ: aut *Theatralis*; à theatris petita vel idonea theatris: *Oſtentans* ad acumen ingenij oſtentandum & captandam inanem diſerti gloriolam. Ne nomina adeò ſelecta, & florida ſint, vt non texere ſermonem, ſed *nectere ſertum* videatur. *Hi* (ait Nazianzenus Orat. 1.) *figmentorum venuſtate, verborumque lenocinio, quaſi præſtigijs quibuſdam aures, animoſq; ludificantur.* Præfata enim ſermonis accidentia non ſunt laudes, ſed vitia, & conuitia orationis; non ſunt ſanitates ſermonis, ſed morbi. Vnde Paulus ad Titum 2. v. 8. illum hortatur, vt afferat ad concionem *Verbum ſanum.*

Ennod. — Ennod. — Seneca. — Plutarch. — Ad Tit.

239. Nimia eloquentia deuenuſtaret Scripturã. — Iſaiæ.

Nemo Scriptorum aut Veteris, aut Noui teſtamẽti, par fuit Iſaiæ in ſermonis facundia. Nam præterquam quòd à natura elegans erat; quia fuit è regia ſtirpe, in Regis aula, & inter aulicos verſans, eloquentior cæteris euaſit. Et tamen ipſe metuit, quod nemo alius imperitorum. Viderat Deum in ſolio maieſtatis, famulitio Seraphinorum ſublimem, & oſtentantem ſolito auguſtiorem gloriam. Iſaiæ 6. & dixit (ſic ſcribunt LXX.) *O miſer ego quoniam compunctus ſum; quia cum ſim homo, & immunda labia habeam, Regem Dominum Sabaoth vidi oculis meis.* Quis non miretur, cæteros Prophetas, plerumque ruſticos homines, & paſtores, & Apoſtolos piſcatores, nuſquam legi, tam grauiter lamentatos, eo quod viſionem quantumuis ſublimem eſſent verbis expreſſuri? Moyſes nuper paſtor non timet, totius Pentateuchi myſteria manifeſtare: rudes alioqui Prophetæ audent ſuas ſcribere Prophetias: Ioannes heri piſcator excipit diuiniora Sacramenta, & audacter intonat Euãgelium, & pandit Apocalypſim: & vnus diſertiſſimus Iſaias ſe excuſat à tanti myſterij ſcriptione, allegans labiorum pollutionem? Quænam hæc labiorum Iſaiæ pollutio, quâ cæteri carent? ſuſpicor nullam eſſe aliam, quàm ſermonis venuſtatem, quâ formidabat deuenuſtare diuina myſteria: electum ſtylum, & ſermonem cultum verebatur, quò egregiè excelluiſſe Iſaiam, aduertunt Interpretes, præſertim S. Zeno Veronenſis in ſermonibus de laudibus Iſaiæ. Quod indicare videtur Orig. homil. 1. in Leuit. & Hector ibi ſuſpicatur, ideò lamentari Iſaiam, quia intellexit ex ea viſione ſe ad concionandum miſſum. Verebatur, inquam, diſertiſſimus Iſaias ne dum homines in eius narratione ſermonum venuſtatem mirantur, aut prætereant myſterium, quod prædicatur, capti eloquij ſuauitate, aut minus æſtiment myſterium, quaſi à magnificis Prophetæ verbis, non à re Dei: & velut fulcitum non Dei teſtimonia, ſed eloquentiæ maieſtate. Scilicet timebat Iſaias, ne ob ſermonis leporem eſſet de numero eorum, qui adulterant verbum Dei, quod non *perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ* aut eloquentiæ *verbis*; ſed ſolius Dei teſtimonio credi debet. Metuit Iſaias ne dum magnum myſterium exquiſita eloquentia commendat, myſterium facundia deuenuſtet. Eleganter S. Nazianzenus Orat. de laud. Athanaſ. *Fuit quondam tempus cum res noſtræ* (hoc eſt Chriſtianæ) *florerent, ac præclarè ſe haberent*;

Zeno Ver. — Origen. — Hect. — 240. — Naziam.

rent; cùm nimirum superflua hæc, & verborum lepore, atque arte fucata tractanda Theologiæ ratio ad diuinas caulas ne aditum quidem haberet. Scilicet lepida elocutio grauitatem mysteriorum damnat. Huc in

Basil. Sel. Nimia styli elegantia Euangeliû damnat.

simili de Euangelijs, alludere videtur Basilius Seleuciæ Orat. 43. inquiens: *Oportet prædicatione Euangelium damnatum tenere:* Ecce tibi Euangelium prædicatione damnatum. Exquisita concionatorum elegantia, non prædicat Euangeliumised culpat: ac si artificio sermonis, non rerum maiestare, & diuino testimonio persuadendum foret. Nam exquisita in vestibus, aut in pigmentis lenocinia, pulchritudinem nô augent, sed fœditatem indicant, quam occultare festinant fuco lenocinij. Grauem matronam pigmenta dedecent: & cerussata sententia dehonestatur elocutionis adiumento? Ergo *Prædicatione Euangelium damnatur*. Adde quod prædicatio seu doctrina quæ adscisciť tot lepores verborum, non videtur res Dei, Sapientum iudicio. Quis enim credat veras esse humilitates Christi Dei prędicatas tanta verborum ambitione? Concionator damnat sermone, quod verbis prædicare contendit: ipse sibi fidem detrahit: & cùm superbè res Christi prædicat, Euangelium fabulam facit: *Ergo prædicatione damnat Euagelium*. Et quidem indubium est elegantiores mores non habere, qui sic elegantiores sermones fundunt. Non satis virgo mens est ei, cuius luxuriat stylus. S. Nazianz. Orat.

Nazianz.

28. in concionatore *sermonem meretricium* taxat.

Clemens.

Ambitio verborum non est index humilis animi: Nã *qualis sermo, talis & vita*, ait Clem. 9. Strom. Præco sui est non Christi, qui sic buccinat Christum. Ergo qui se prædicat, Christum reijcit: *& prædicatione damnat Euangelium*. Et planè traducit Euangelium, qui theatri lepores traducit ad Ecclesiæ pulpita. Heu! theatrales sermones admiratur Christianus populus. Grauissimè inquit Nazianzenus Orat. 26. *Pietatem nostram simplicem prius, artisque expertem fucauerunt, & nouum quoddam pelitices genus effecerunt, à foro ad sancta translata & à theatris ad abdita sacra, profanisque oculis minimè inspectanda. Vt si audacius loqui liceat, dua iam scenæ sunt, hoc discrimine inter se disiuncta, quòd illa omnibus pateat, hæc quibusdam illa rideatur, hæc honore floreat; illa denique theatrica hæc spiritualis nominetur.* Quid opportunius? Profectò, qui sic Dei verbum tractat & proprio ingenio damnat Euangelium; & proprij ingenij substantiam

Chrysol.

dissipat, instar adolescentis prodigi, prodigè in eloquentiâ luxuriando. Quod bellè notauit S. Chrysologus serm. 5. cùm de filio prodigo, ait: *Hinc est quod luxuriosus per desideria secularis eloquentia, & per scholarum lupanaria dissipauit Dei patris dimentis dispensationis substantiam.* Hoc est, facundiæ lasciuia malè perdit boni Patris substantiam, & Euangelij opes. Sapienter eloquentiam speciem luxuriæ fecit ob nescio quem pruritum. Et Ennodius lib. 6. epist.

Ennod.

12. sic rescribit cuipiam facundissimo: *Romana hoc, & nimium artifici subtilitate flagitasti. Sed nos contra fabricatos munit simplicitas, nullis colorata rebus.*

241. Sermo nimis artificiosè cultus, barbarus est, & barbaros facit audientes.

Chrysol.

Cæterùm Sapientibus infensi erunt, qui vt ab electo stylo plausus in concionibus excitent, & vt imperitorum acclamationes audiant, verba nouant, aut antiquata resuscitant, insolentias vocum, & nescio quas vocabulorum audacias inserunt orationis abstrusos sensus insinuant, & acumina verbis metiuntur, specie quidem, mysteriorum grauida, re tamen euanida, & futilia. Benè S. Chrysologus sermone 110. sententias philosophorum *spumosas* appellauit: nam spuma superbè inflata mox detumescit in nihilum. Equus saliuet frænos: Euangelici concionatoris non spument ora fæce verborum. Porrò quidam ingenioso verborum artificio, sensus ingenio vacuos sub caligine vocabulorum indicant, non ostendunt. His verborum præstigijs eloquentiæ peritiã captant; At hæc peritia nô est, sed barbaries. Quia sermo quantumuis

Celada in Iudith.

cultus, & elegans, qui ab audiente non intelligitur pre obscuritate, barbarum facit eû, qui loquitur, non cultum, & disertum. Quod benè peritus Clemens Alex.

Clemens.

docet 1. Strom. *Si non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus.* Quamnis sermo tuus elegantes concinus sit, & ad miraculû vsq; cultus, & scintillans maiestate dictionis; si audiẽtes verborum sonos excipiunt auribus, & rẽ non percipiunt, eris illis barbarus, nô cultus. Imò & auditores barbaros reddes. Nam barbarus erit, & incultus, qui vel audientem nô intelligit, vel audit quę non intelligit: nemo. n. sensatus diu præbet auditum sonantibus verbis nihil ipsi significantibus. Ergo barbarus erit, & barbaros faciet, qui sic loquitur, non cultus, & peritus; vel potiùs à perita cultura barbarus erit. Lucæ 10. v. 21.

Lucæ.

Christus Dominus gratias agit Patri, quia diuina mysteria Sapientibus occultauit, & reuelauit paruulis. Quinã sunt hi paruuli, quibus reuelari sua mysteria Christus gaudet? S. Ambr. ibi: *Paruulum hic accipiamus, qui se exaltare non nouerit, & phaleratis sermonibus, artem sua iactare prudentia.* Itaque Christus

Ambr. Verbo rum nit.

Deus gratias agit Patri, eò quòd Diuina mysteria prędicanda tradiderit hominibus, qui ambitiosa eloquẽtiâ, & phaleratis sermonibus non vtuntur. Nã à verbis phaleratis, & cultis, nô ardet, sed friget audientis animus. Pulchrè S. Nazianz. Orat. 4. *Sermonem, quẽ laudibus alioqui efferens, cessantem tamen crebris verborum niuibus impetebas.* Elegantes sermones appellat

Nazianz.

niues, imitatus Homer. 3. Iliad. Profectò cauendum est, ne elegantia sermonis *Solœcismum faciat in spica operis*. P. Damianus serm. 19. Ergo sermo non sit, nec rusticus, nec nimis cultus, & præ obscuritate barbarus. Sit ergo cultus, & elaboratus ad gratiam, & perspicuus ad intelligentiam.

Homer. Petr. Dam.

§. LI.

Sit Sapientis Sermo limatus & comptus.

Senecæ iudicium in hac re magni faciendum est. Is epist. 73. sic scribit: *Verba non ieiuna esse, & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque. n. Philosophia ingenio renunciat: multũ tamen opera impendi verbis non oportet.* Verat Sapientissimus vir sermonem ambitiosè elaboratũ; at verba non debent ingenio renunciare, & quidem est suum ingenium in verbis. Non. n. sufficit generosos, & subtiles conceptus mente inuenisse, nisi generosè eos in lucẽ per verba emittas; portio ingenij est ingeniosè eloqui quæ ingeniosè concepisti. Nam homo rusticus sæpè subtile quid mente adinuenit; at qui rusticè prodit mentem suam, agrestis est, & indoctus. Ergo doctus non est, qui sensus electos mente elaborauit, nisi etiam eosdẽ publicat eleganter. Cassiodorus sic præfatur in prologo Variarum: *Dictio semper agrestis est, qua sensibus electis, per moram non comitur. Loqui nobis communiter datũ est: solus ornatus est, qui discernit indoctos.* Sermo enim cõmunis est peritis, & imperitisiar peritus non est, qui quantumuis electos & sublimes sensus sagaci mente reperetit, negligenti, & inelaborată elocutione repentè effundit; morâ poliendus est, vt ornatus elegantia, impar non sit sensibus. Vnde non mente tantùm, sed ore discernitur doctus ab indocto & rudi. Hæc mora comendi stylum familiaris S. Ambrosio fuit, vt ipse restatur in epistolis. In ea excelluit S. Nazianzenus, id est, Græcus Ambrosius, S. Zeno Veronensis inclytus martyrio, & eloquio, S. Paulinus Nolanus, Basilius Seleucus, S. Cyprianus, S. Maximus, S. Felix Ennodius, Sidonius Apollinaris, S. Petrus Chrysologus, S. Aldelmus, Venerabilis Hildebertus, Abbas Cassiodor. Mitto plures ne indicem, non commentarium faciam. Illustres hi viri sanctitate, & nitidi elaborato stylo floruerunt, quo rudes ad virtutem populos informarunt;

242. Seneca.

Styli elegantia floruerũt plures è sanctis Patribus.

Cassiod.

Ambr.

nam elegantia non dedecet ſanctitatem: nec Chriſtiana philoſophia renunciauit ingenio: virtus non eſt inelegans & rudis; ſed ſublimis, & acuta. Præclaram

Geneſ.

laudem filij ſui Nephthali prædicauit Iacobus Geneſ. 49. v. 21. *Nephthali, ceruus emiſſus, dans eloquia pulchritudinis:* Eleganter Caſſiodorus libr. 10. epiſt. 6. *Quale enim eſt res communes ita diſerte dicere, quas etiam prudentes ſe mirentur audiſſe*

Caſſiod.

233. Ezech.

Ezechielis 21. verſ. 9. *Hæc dicit Dominus Deus: Loquere; Gladius, gladius exacutus eſt; & limatus: vt cedat victimas, exacutus eſt; vt ſplendeat, limatus.* Quinam hic Dei gladius? *Gladius eſt Verbum Dei*, ait Apoſtolus. Acuitur verbum Dei, vt cædat: limatur, vt ſplendeat: ergo acutum, & limatum eſt Verbũ Dei: neque enim acumen in electis ſenſibus, nec lima in ſplendidâ elocutione dedecent Dei Verbum. Imò *vt ſplendeat, limatur.* Et ita acuta, & ſubtilis ratio, limâ comptæ elocutionis polita, vincit & detriumphat hoſtes. S. Ennodius in Oratione grauiſſimâ, quã habuit ad Synodum Romanam ſub Symmacho Papa, contra eiuſdem Synodi impugnatores, ſic ait: *Profert eloquium ſine quacunque lima captiuum.* Quaſi dicat: ſermo inelaboratus, & incomptus adeò eſt imbecillis & eneruis, vt ſæpius captiuus ſit: non vincit aduerſarium, ſed vincitur, & manus dat hoſti: at ſi limatus ſplendeat, audientes facilè captiuat. Nemo eſt, qui non cedat eleganti, & limato ſermoni; admiranda illi energia eſt ad perſuadendũ. Vnde ne ſermo captiuus ſit, elimandus eſt: *Vt non ſentiat virilitas operis, eneruati damna ſermonis*, inquit idem in Parænesi Didaſcal. Virilis ſermo eſt, & de inuictis triumphans, qui vires mutuatur ab arte dicendi, & venuſta elocutione armatus exarmat inuictos quoſque Imperatores, & captiuos ducit ad virtutis obſequium. Magnus in bello vir Traianus, & Orbis bellicoſus Domitor. *Maior in elocutione* Plinius Nouocom. cuius eloquẽtiæ fructus fuit Traiani virtus, vt ſatis ad rẽ animaduertit Caſſiodorus li. 8. epiſt. 13. aiens: *Non ſunt imparia ſecula tranſactis, habemus ſequaces, æmuloſque priſcorũ. Redde nunc Pliniũ, & ſume Traianum.* Quaſi dicat: Adeò ad ſuadendum potens eſt cõptus, & elegans ſermo, quo excellebat Plin. vt ex Imperatore fecerit Traianum: Traianum, inquam probũ virum, & egregijs moribus præditum, in rerum omnium impuni licentiâ. Nimirum elegãtes & compti Traiani mores debentur elegantibus, & comptis Plinij ſermonibus. Quin ſi in hoc ſeculo quamuis malè morato, adeſſet elegantia verborum Plinij fecisset plures Traianos: *Redde nunc Plinium, & ſume Traianum.* At quia nullus eſt Plinius eloquij elegãtiâ, nemo Traianus eſt ergo *ſentit virilitas operis, eneruati damna ſermonis.* Quis ſeuerus Cenſor elato ſupercilio damnabit elaboratum ſtylum, quem laudant tanti viri? cui tanta ineſt ad ſuadelam energia? Opinor, elegantiam damnabit rudis tantùm & inelegans. Incomptus & ruſticus ſermo riſus excitat, non lacrymas: qui ruſtica ſua verba aut excuſari, aut cõmendari vult, damnat aliorum elegantiam, quæ à re Dei aliena non eſt. Præſtat cum Sanctis Patribus non damnare, ſed admirari ſermonis elegantiam. Aptè Rupert. lib. 1. in Ioan. ſic inquit. *Nequeo ſatis admirari Dei Sapientiam, quomodo ſummis in negotijs non dedignata comitem habere ſecularem eloquentiam.* Seculariſne eloquentia reperiatur in rebus Dei: *Quid enim ſibi vult vniuerſa Prophetæ, quaſi ſertis redimita locutio?*

Sermo ſine lima captiuus eſt.

Ennod.

Ennod.

244. Caſſiod.

Elegantia Plinij fecit Traianũ bonos mores.

Rupert.

Ennod. l. 2. epiſt. 19.

§. LII.

Sit Sapientis ſermo, inſtar lucis, clarus, & nitidus.

245. Matth.

CÆterum ſtylus ſit comptus; *ſed limatus, vt ſplendeat.* Vnde bene clarus, & facilè perſpicuus debet eſſe: *Qui legit intelligat* Matth. 24. verſ. 15. ait Chriſtus Dominus. Quia vt docet S. Chryſologus ſer. 57. *Lingua breuis eſt ſuæ mentis interpres.* Munus linguæ erit abſconditos animæ ſenſus publicare: & abditos mentis ſenſus intimare. Sit itaque ſermo animæ Commẽtarius, index cogitationum, ſpeculare quoddam Cryſtallinum, per quod tranſpareat, quod in mentis receſſibus abſconditur; & inuiſam ſenſibus mentem viſibilem reddens: legat homo in ſermone animũ verbis impreſſum. Rectè dixit Philo lib. Quod deterior, &c. *Sermo frater mentis eſt.* Et ſtatim: *Idem & interpres eſt conceptorum in mente conſiliorum, tãẽ & vates diuinatorque ex inuiſibilibus adytis oracula prodere non deſinens.* Sit elogium euidẽtia animi, non caligo; lux cogitationum, non tenebræ mentis. Lingua clara è cœlo eſt; obſcura è tartaro. Legimus in Actis Apoſtolorum, cap. 2. verſ. 3. quod in die Pentecoſtes; *Apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquam ignis.* Et aduertit Sanctius inibi, quòd linguæ quæ apparuerunt, non dicunt eſſe ignis, ſed *tanquam ignis*, ſcilicet ex luce, quę ſimilis eſt igni. Itaque linguę, quę è cælo datæ ſunt Apoſtolis ad prædicandum Chriſti Dei Euangelium, portio quædam lucis fuit, in formâ linguarum figurata: Id eſt, lingua lucis; ſcilicet nitida, & clara: nam lux nitida eſt, clara eſt. Sic dixit Nazianzenus Oratione de pace: *Sermonis radios.* Et Orat. 1. *Vt ferrum, ſilicem: ſic prægnantem luce dignam mentem* Et verbum diuinum, quia Verbum eſt, conſultiſſimè dicitur, *Candor lucis æternæ.* Sap. 7. v. 26. *Et ſplẽdor Patris:* Ad Hebręos 1. v. 1. Et *in ſplendoribus Sanctorum*, vel *Sanctis*, productum, Pſal. 109. v. 3. Et prima vox, quam ſcimus ad extra Deum edidiſſe, lucem produxit: *Fiat lux*, Gen. 1. v. 3. Vt à luce auſpicaretur Deus verba; *Palabras de luz ſon las eſtrenas del hablas de Dios.* Perbellè Tertullianus de Reſurrect. carnis, c. 47. *Vt ipſius Solis radio putem ſcriptum, ita claret: qualiter accipient lucifugæ iſti Scripturarum?* Et Philo lib. 2. Alleg. ſic ſcribit: *Sermo Dei: qui vel integer poteſt iuuare, vel ſui particula. Quid ſi eximium id eſt, pupilla oculi ſimilis dicitur?* Audis ſermonem debere eſſe, vt pupillam oculi? Sit ergo pellucidus, non luſcus, non cæcus. Præclarè Ennodius 1. lib. epiſt. 19. *Lucem loqueris.*

Chryſol.

Lingua eſt vates, & interpres mentis.

Philo.

Actor.

Sanct.

Linguę lu-… atæ in die Pentecoſtes.

Nazianz.

246. Exod.

Adhuc poſt tot expoſitione difficile eſt illud Exod. 20. verſ. 18. Cum enim Deus in monte Sina legem traderet Hebrææ genti dicitur: *Cunctus autem populus videbat voces.* In quæ verba Auguſt. quæſt. 72. in Exod... *Solet quæri quomodo populus videbat vocem, cum vox non ad viſum, ſed ad auditum pertinere videatur?* Pergit Ambr. in Procem. ad Lucam. *Neque enim videtur vox, ſed auditur, vox enim quid eſt, niſi ſonus, qui non oculis cernitur, ſed aure percipitur?* Et ſanè difficultas vrget, niſi fateamur imperitum fuiſſe Moyſem. Animaduerte ad verba, quæ eleganter ſubiungit Ambroſius: *Verum altiſſimo ingenio volens declarare Moyſes, quia vox videtur Dei*, &c. Altiſſimum Moyſis ingenium hîc elucet aſſerentis, vocem Dei videri. Nam verba Dei luces ſunt nitidæ, & perſpicuæ: linguæ, quæ à Deo ſunt, è luce materiatæ ſunt: Deus enim habet *ſermonis radios; lucem loquitur.* Sapienter ergo dixit Ambroſius, quod *altiſſimo ingenio* dixit Moyſes: *Cunctus autem populus videbat voces.* Itaque hæc nota ſit, & quaſi proprius character eloquij diuini, & linguæ à Deo datæ, quòd lucis inſtar ſit ſplendens, & nitida, & benè clara, & perſpicua. Luces loquitur Deus: ſic lucis ſermone Magos traxit, vt relictis regalibus ſolijs, pauperculum puerum in præſepio adorarent. Quis tam facilè Magos perſuaderet, niſi eloquentia lucis? Cælum orator fuit, & felix Rhetor, cuius lingua, ſtella fuit, (*Sic loquitur lingua, ſiue ſtella cælorum*, inquit P. Damianus ſerm. 1.) verba fuerunt fulgores. Iam non miror nitido & perſpicuo ſtellæ ſermone, Magos tam facilè attractos, ſuadente claritate luminis profectionem.

Aug.

Ambr.

Sermo clarus mouet homines, imo & inſenſile elementum.

P. Dam.

Nam

Nam elocutio clata non modò hominibus valet persuadere quod cupit; sed vel muta animantia, imò & bruta elementa moueat. Non est hic prætereundus
Cassiod. Cassiod.li.8.epist.32. qui de stagnantibus Aquis Arethusæ fontis,sic scribit:*Cũ ibi tacitus homo aquas fontis irrigui reperit sic quietas, vt in morem stagni,non tam currere,quã stare videantur. At vbi sermo clarior fortasse sonuerit, nescio qua vi statim aqua ibidẽ concita prosiliunt*. Et mox:*Noua vis,inaudita proprietas, aquas voce hominum commoueri;& hominũ sermonibus prouocata,nescio quid immurmurant*. Miraculum naturæ est, humanã voce aquas commoueri, & tacitè respondere loquenti. At quã voce commouentur? *Vbi sermo clarior insonuerit*. Sermonis clari est hoc naturale miraculũ, vt elementa muta,vel insipientes aquas promoueat. Ergo limatus,& perspicuus sermo
Ioan. laudandus est. Qui sic loquitur,lingua cœli loquitur: *Ecce nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis,in hoc credimus,quia à Deo exijsti*. Ioan.16.

247. Cæterùm sermo à culturà obscurus,in mẽtita pro-
Zeno Ver. fundirate naufragus appellatur à S.Zen. Veron.super
Lingua est *Attende tibi*,aiens:*In medio aeris spatio sermo trans-*
obstetrix *fretans naufragabit*. Scilicet in profundà obscuritatis
conceptuũ. abysso obrutus sermo,naufragium facit. Vnà cũ sensu,quem voces vehunt. *Hi nihil magis curant: quàm*
Tert. *occultare quod prædicant, si tamen prædicant qui occultant*,ait Tertul.aduers. Valent.c.1. Sit lingua obstetrix cõceptuum,ne abortum faciat mens. Quod præclarè dixit Philo lib. *Quod deter.&c. Mens concipit,et parturit cogitationes,quas volens parere non potest,donec per linguam, vox eas excipiens, obstetricis more producat in lucem*. Fuge,time difficiles,& labyrinthosos partus, qui prolem mentis in caligine sepeliunt, non producunt in lucem.

Obscuritas Præterea alia obscuritas à rebus est. Et vix magni-
à mentito ficum, & ingeniosum putatur hodie apud concion-
acumine tores,quod ex contradictionibus non constat. In nihi-
antithesis. lo reperienda,& subsistenda substantia est,& substantia vsque ad nihilum redigenda. Et sic sæpè confugi-
Tert. tur ad tes sacramentorum. Quod hodie in laude habetur,vituperauit olim Tertul.lib.4.adu.Marc.cap.1. *Sunt*, inquit,*cuius opera, & ingenia antithesibus constant:eadem forma constare etiam Sacramenta*, &c. Si crebrò id fiat, vitium est, si ratò,laus. Aduertere oportet,qua in parte elaborandus maximè stylus est,
Aristot. & quã in parte negligentiùs agendum, quòd præscribit Arist.In Poet.c.22. *Cæterum in dictione, otiosis in partibus maxime elaborandum; secùs autem in his, quæ moribus,quaque sententia pollent. Quandoquidem ipsa valde luminosa dictio,tum mores, tum sententiã,*
Clem. Alc. *qua per se satis conspicua sunt,obumbrare solet*. Rectè enim notat Clem.Alex.2. Strom. *Eos qui hærent dictionibus, & in eis sunt occupati, res ipsæ fugiunt*. Ne mens verbis elegantibus saturata,ieiunet à rebus. Sa-
Sen. pienter,inquit Seneca epis.53.*Ad rem commouetur, non ad verba composita:alioquin nocet illis eloquentia, si non rerum cupiditatem facit,sed sui*.

§. LIII.

Sensus electus & sublimis, est causa, & portio elocutionis electa.

Quintilianus lib.1.cap.2. sic ait: *Maxima pars eloquentiæ constat animo:hunc afficit, hunc concipere imagines rerum & transformari quo-*
248. Quintil. *dammodo ad naturam eorum,de quibus loquimur, necesse est*. Christianè pariter,& eleganter id dixit Tertullianus adu.Prax.cap.26.*Nam & Spiritus substantia est sermonis,& sermo operatio spiritus*. Quod altè hæret animo,sententiosissimè,& eloquentissimè quiuis eloquitur: sensus enim suggerit naturalem eloquẽtiam,& affectus facit sine arte Rhetorem. Theodoricus apud Cassiodorum libro 6. epistol.40. subli-

Celada in Iudith.

mem eloquentiam cuiuspiam Comitis egregiè commendauit à sublimi sensu,sic inquiens: *Qui proprios* Cassiod.
dolores exprimere non poterant, tuis commendati allegationibus obtinebant. Id est, vincis eloquentiã homines impressè affectos,& ex animi dolore,aut cupiditate in sui defensionem perorantes, eximiã dicendi arte æmularis eloquentiam naturalem impressi affectus. De hoc Seneca,inquit epist.60.*Loqueris quãtum vis, & plus significas quam loqueris*. Animus enim Seneca.
valdè affectus vix eloqui potest quantùm sentit: significantiores voces plus indicant,quàm exprimunt: Animus af
nec tantùm eloquio, sed silentio loquitur, qui ex fectus causa est potio
affectu loquitur. Bellè commendauit Cassiodorus ris eloquẽ-
eloquentiam Comitis, comparatione elocutionis, tia.
quàm exprimit affectus altè impressus animo, qui verba significantissima, & aptissima subministrat. Sublimis sensus, & animo hærens rapit inaffectata elegantiã audientium mentes, & transuersùm ducit quò volet. Et quod altè & sublimiter concepit animo, magnificè explicat verbis, & quæ generosè concepit mente, generosè parturit eloquio. Elegantem S. Zenonis locum sermon.de Martyr. Isaiæ,
quem nuper expendi, nunc aliorsùm verso. Sanctissimus & elegantissimus Propheta Isaias offensus Zeno. Ver.
valdè erat flagitiosissimo Regi Manasse, eò quòd eius improbos mores reprehendebat. Ex expensione dignissimum censebam, cur non ita exasperatus sit
in cæteros sacros vates, qui prophetabant in illo æuo 249.
prophetarum fetacissimo. Ad hæc,quam ob rem cognatum sibi Isaiam excarnetare iussit impius Manasses? Nimirùm diffecuit illius sacrata viscera, alternantis serræ vicibus, dirà, & non auditã laniena. Et quidem si vox Prophetæ Regem exacerbauit, sat esset in eius linguam sæuire: Mulctetur lingua,quæ Regem offendit, non viscera, quæ absque linguæ ministerio,inoffensa erunt. Puniantur Prophetæ ora, non pectora. Cæterùm non tam commouerant Regem verba Isaiæ,quam verborum sensus ex affectu viriles, & ex animo eloquentes. Verebatur Manasses Prophetæ eloquentiam, non tam concinnitate selecti sermonis elegantem,quàm electis sensibus,& ex animi affectu terribilem. Hæc sunt S. Zenonis electissima verba. *Sed Belial, filius Ezechiæ, vir cruentus, et* Zeno.
prodigus genealogiæ, intra Loricam sacri pectoris, fides comitum, prædicationis politica, litterarum curiam requirebat. Quippe,*requirebat* impius Manasses *intra Loricam sacri pectoris*, ipsa Prophetæ præcordia, quæ erant *litterarum curia & prædicationis politica* schola Vestigat in pectore Isaiæ vigorem sermonis,& verborum animositatem:in interiora sæuit, animum requirit, à quo electior eloquentia, quæ illum acerbè pupugit.

Admiror iterum pertinaciam Dæmonis repulsi secundò à Christo Domino,cuius diuinitatis iam penè conscius fuerat, tertiò Impudenter eum adoriri: 250.
Matth. 4. v. 8. *Et ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum:et dixit ei:hac omnia*, &c. Vnde tam impudens animositas inest diabolo, vt Christum, Matt.
quem penè sciebat Deum esse,ausus fuerit persuadere desiderium rei inanissimæ: nimirùm inanis gloriæ? Affectus facit eloquentem.
Et sanè dæmonem non latebat Christum esse humillimum,& nihili facientem mundialem pompam, viderat enim ipsum vltrò venisse, vt baptizaretur ab homine: nec veritum peccatoris notam subire,& audierat nobilitatum præclarissimo Patris eloquio, qui statim fugiens honores, fugit in æremum. Quinetiam nemo non omnino imprudens, quamuis gloriæ amantissimus, crederet dæmonem daturum omnia regna mundi, & gloriam eorum, quam dæmon non possidebat, vel si possidebat, nulli adhuc dederat. Planè insolenter præsumpsit dæmon! Sed videamus quoniam fulciuit audaciam, qua arte fallendum Christum Deum existimauit. Profectò nullã aliã quàm eloquentiæ præstigiis. Nec quidem præsumpsit de eloquentiã, quæ splendore

Ii 3 ver-

verborum, & orationis luminibus floret, sed quæ de affectu roboratur,& quæ de sensu virilis est. Altè hærebat dæmonis animo cupiditas inanis gloriæ,& mū-
Raban. dialis pompæ, inquit Rabanus, ibi allegatus in catenâ, inde in eam deuenit audaciam vt præsumeret persuadere Christo Deo desiderium rei, quam ipse dęmon magni facit,& magnificè æstimat. Eloquentia ex affectu enascens erexit diabolū in spem alliciendi Christum in amorem gloriæ inanis. Verba Rabani sunt: *Et ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum. Ostendit autem hæc diabolus Domino: non quòd ipse visum eius amplificare potuit: aut aliquid ignotum demonstrare: sed vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse diligebat, quasi speciosam, & desiderabilem verbis ostendens, in amorem Christo suggerens, venire volebat.* Itaque animauit diabolum ad ausum tam insolentem, vis eloquentiæ, quæ à re valdè à se cupitâ, & æstimatâ venit, & præsumpsit persuadere Christo Deo *vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse diligebat.* Planè luculenter Rabanus.

151. Eloquentiæ scholas non triuerant Apostoli, rustica homines,& illitterati, & tamen arcanâ quadam verborum illecebrâ mundum ad Euangelium inescarunt. Qua arte? puto, non linguæ, sed animi: non elo-
Affectus, seu sensus rei eloquẽdæ est ars gratiæ. quij, sed sensusinō sermonis, sed affectus. Spiritus sanctus altè impresserat in eorum animis amorem Christi & affectum cælestium: hęc fortior eloquentia, quę non spirat flores, sed fulgurat sensus, quæ non floret verbis, sed fulminat sententias, non loquitur verba, sed res;& portionem impartibilis animę ponit in ver-
Chrysol. bis. *Vos deprecor,* (inquit S. Chrysologus serm. 62.) *vt me patiamini non quadrare, sed liquare sermones.* Scilicet præ affectu animam in verbis aliquare, non limare, aut tornare sermones Rhetoricæ artificio. Hęc virilis & substantiua eloquentia est: Cui pro Rhetorices arte, amor est, affectus pro elocutione splendi-
Basil. Sel. dâ. Loquens Basilius Seleuc. de eloquentia Apostolorum, inquit, orat. 30. *Petrus populum vniuersum lingua cepit.* Et mox: *Palæstini adhamati artem Gratiæ transportarunt in insulas,* id est: impressi erant Apostoli affectu supernorum, stimulati mysteriorum æstimatione,& amore Christi, *& hac lingua ceperunt homines:* Ars gratiæ pro limato eloquio illis fuit. Bellè dicitur *ars gratia,* nam electus sensus, & stimulatus affectus *ars gratia* cælestis est, Rhetorica ars sermonis est; affectus est *ars gratiæ,* quæ augustior, & diuinior eloquentia est Ars dicendi lepidum sermonem facit, & gratiosum auribus; at affectus perurgens, *ars gratia,* sublimioris est, sermonem faciens gratiosum menti: & arte quâdam non venustate leporis, sed gratiæ robore persuadens; tot gratias impertiens, quot verba, tot victorias, quot sermones; tot coronas, quot voces. *Quid enim* (ait Ennodius lib. 2.
Ennod. epist. 19.) *sibi vult vniuersa Propheta, quasi sertis redimita locutio?* Scilicet sermo Prophetarum non eloquentiæ flores spirat, sed sertis redimitur: non floribus nitet, sed victorijs coronatur. Est, est planè eloquentia victrix, quæ à sensu, & affectu energiam mutuatur, & robur. Hæc naturalis, & inelaborata elegantia quæ à sensibus commendatur, virilis est, & sublimior inter cæteras Rhetoricæ partes.
152. De qua Cassiodorus lib. 3. epist. 5. *Nihil præstabilius*
Cassiod. *videtur, quàm posse dicendo tenere hominum mentes, impellere quo velis.* Nam pulcbrum eloquium, & à venustate conspicuum, quod lepores spirat & elegantijs vernat, verba dat, non sensus; foris perstrepit auribus, mentem relinquit inanem; blanditur auribus, animum non implet. At verò *ars gratia* qua Prophetæ, & Apostoli verba coronabant sua, *mente tenet, & implet,* verùm vtilissimis succis. Denique cauendum ne hæc naturalis elegantia, quæ ab affectu, & sensu est, deuenustetur rusticitate vocum, & imperitiâ sermonis. Adiuuetur ex dictis §. præcedenti, ne degeneret in barbariem,& rusticitatem damnatam. Ergo sit stylus, non barbarus, sed cultus; non obscurus, sed perspicuus, & qualem Nazianz. laudat in Basilio orat. de eius laud. *Quis sermonem habuit animi sensa melius exponentem; ita vt neutra parte, vt plerique, claudicaret; nempe vel mente sermone destituta, vel sermone mentem haud æquo gradu sequente?* Hic stylus, stylus hominis est. *Scribe stylo hominis:* Isaię.
& *Scriba doctus* dicitur *similis homini.* Sed expendere oportet, cur Scriba doctus dicatur, *Patrifamilias.*

Patrifamilias.

§. LIV.

Sapiens non potatur eloquentiæ poculenta suauitate, nec cibatur Sapientiæ esculente vigore; sed corporeo, frugali tamen cibo.

SCientia vulgò dicitur, Sapientis cibus: Litterati vi- 153.
ta ateanis disciplinarum alimonijs pascitur. Ec- Ecclesf.
clesiastici 15. vers. 3. *Cibauit illum pane vitæ, & in-* Sapientis
tellectus, & aqua sapientiæ salutaris potauit illum: pro cibus est
re esculentâ, & poculentâ litterarum studium illi est, scientia.
Scientiæ sapiunt, sustentant, & incrementant sapientes. *Alitur anima tractatione rerum honestarum,* ait Philo lib. 1. legis Allegor. Nam vt pulchrè scripsit Philo.
Clemens Alex. 5. Strom. cap. 5. *Inter nos conuenit* Clem.
cognitionem esse cibum rationalem: Conuiuatur enim anima *pane intellectus,* & rationali hoc cibo priuata, planè desipit. Ergo alenda est doctrinæ escis: *Ne Anima pars melior oppressa fame obbrutescat,* inquit Basilio Seleuc. orat. 16. *Sunt enim* (loquitur Selenc.
Clem. Alexand. 1. Strom. cap. 1.) *etiam anima pro-* Clem.
pria habentes nutrimenta, & alia quidem augentur per agnitionem, & scientiam, alia vero per Gratiam pascuntur philosophiam. Item Christi cibus erat obedientia. Ioannis 4. vers. 34. *Meus cibus est, vt faciam* Ioan.
voluntatem eius, qui misit me. Iusti esca fides est, *Qui ex fide conuiuari instituit.* 1. Strom. 1. Et apud Seleu- Seleuc.
cum orat. 9. Moses *lacte Diuina cognitionis nutrit infantilem intelligentiam. Et doctrina ex sententia Empedoclis, auget præcordia,* vt refert Alexandrinus Clem.
Clemens, 5. Stromat. 5. Honestis enim disciplinis ei- Alex.
batur anima; & cibus rationalis, Sapientia dicitur. Verùm hoc sapientiæ manna nimis est delicatum ad Tertull.
vitam sustentandam. Vnde Tertullianus postquam retulit hanc Platonicorum sententiam; *Quod omne corpus corporalibus ali iudicant; animam verò, vt incorporalem, incorporalibus, sapientia scilicet studijs.* Sic facere,& acutè respondet lib. de Anima c. 6. *Sed nemo vnquam cunctanti de exitu animæ mulsam aquam de eloquio Platonis infudit, aut micas de multiloquio Aristotelis infersit. Quid autē facient tot animæ rupicum, aut barbarorū, quibus alimenta sapientiæ desunt, tamen indocta prudentia pollent, & sine academijs, et porticibus Atticis, & carceribus Socratis: Denique seiunantes à Philosophia, nihilominus viuunt?* Quid elegantius? Itaque Sapientis anima honestis disciplinis, & sapientiæ studijs pascitur, id est, metaphoricè alitur, & iucundè deliciatur. Corpus verò sapientis cibo indiget corporeo; nec sustentatur de cognitione rerum naturalium, nec de Sanctorum Patrum voluminibus, vt ille alius Propheta: nec micis multiloquij Aristotelici cibatur, nec potatur mulso eloquij Platonici; sed corporeo cibo, frugali quidem & sobrio, vt decet Sapientem. Vnde Christus Dominus dixit, Matth. 4. vers. 4. *Non in* Matth.
solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Vbi panem non reiecit ad cibandum hominem, sed adiecit insufficientem esse, & necessariò adiungendum Dei Verbum, quo mysticè pascatur anima, ne sapientiæ fame obbrutescat. Quæ verba expendens Cyrillus citatus in Caten. Cyrill.
ad

ad Lucæ 4. ſic ait: *Terrenis cibis, terrenum noſtrum alitu corpus; anima verò rationalis diuino Verbo vigoratur ad bonam habitudinem Spiritus.* Ergo cùm Doctor ſapiens non ſuſtentetur pane eloquentiæ, nec mero ſapientiæ cibo, ſed frugali quadam alimoniâ, quæ vitam ſuſtentet, & quæ non obruat, ſed acuat mentem, patreſamilias opus eſt, qui panatium, & laguncũlam ſobriè procuret de theſauro ſuo.

254. *Ergo omnis ſcriba doctus ſimilis eſt homini patrifamilias,* &c. Scilicet Doctor ſimilis ſit Patriſamilias, ad quem ſpectat prouidiſſe de his, quę neceſſaria ſunt ad familiæ ſuſtentationem, ne quid domui ſuæ deſit, vt congruè ſuſtentetur. Ita rigidus Litteræ expenſor

Maldon.

Maldonatus, inquiens: *Sicut patrisfamilias officium eſt domum ſuam corporali cibo,* &c. Et infrà, *De theſauro ſuo, id eſt, de penu.* Senſum huius loci ebibit à

Hier.

Necessaria annona nutrit ingenia ſapientum.

Hieronymo ſic aiente: *Apoſtoli inſtructi Scribæ dicuntur: pollebant opibus patrisfamilias.* Et ſanè ſicut diuitiæ animum ſapientis diuertunt à ſtudijs litterarum, & ad luxum, & voluptates illum pertrahunt; ita moderata ſuſtentatio illi perſtruenda eſt, ne dum neceſſaria ad victum conquirit, tempus ſtudijs impendendum, expendat in emendicandâ, aut aliter cõquirenda annona, ſine qua laborioſa ab ſtudijs vita tranſigi non poteſt. Vnde Theodoricus Rex, regiâ muni-

Caſſiod.

ficentiâ munerabat Sapientes: Sic ſcribens apud Caſſiodorum lib. 7. var. ep. 5. *Manus larga artium nutrit ingenia: quando qui de victu non cogitat, perficere iuſſa feſtinat.* Bellè dictum, liberalitatem Principis nutrire ſapientum ingenia, potiùs quàm corpora: nam homo, qui tempus abſumit cõquirendo victum, corpus quidem nutrit, animum verò innutritum, & ieiunum à ſcientiæ alimento habet: quippe cui non vacat, va-

Philo.

care ſtudijs. Inquirit Hebræus Philo. lib. de mundi opificio, *Cur vltimum operum ſit homo in mundi creatione?* Præſtaret enim primum omnium creaſſe hominem, quia ſicut antecellit operis excellentiâ reliquas mundanas creaturas, ſic conſonum foret, vt etiam excelleret creationis primatu; ne excellentior creatura nouiſſima foret; & vel ex hac parte inferior bru-

Cur vltimus omniũ creatus homo.

tis, & inanimatis. Cur ergo poſtquam Deus maria piſcibus repleuit, amneſque fecit piſcoſos; nemora venatu, aera aucupio aptum: terram etiam ditauit tum metallorum theſauris, tum frugum, & pomorũ promptuarijs, mox hominem creauit? Pulchrè Philo reſpondet: Quia ſcilicet Deus hominem fecit ad ſciẽtias totum, inde expedit, vt homo ſtudijs litterarum factus inueniret quidquid ad ſuſtentationem habebat opus, ne in ijs conquirendis à ſapientiæ ſtudio diuerteretur. *Mox* (verba ſunt Philonis,) *vt natus eſt homo paratum inuenit quicquid ad vitam opus erat, vt futura diſceret.* Expende: *vt futura diſceret.* Theophyla-

Ioan.

Theoph.

ctus tractans illud Ioan. 4. *Nunquid aliquis attulit ei manducare?* ſic habet: *Proprium & neceſſarium eſt doctoribus, alios habere procuratores ciborum, vt ipſi de nullo curantes, verbi miniſtrationem procurent ſolliciti.*

Eccleſ.

Gregor.

Eccleſ. 7. verſ. 12. *Vtilior eſt ſapientia cum diuitijs, & magis prodeſt videntibus ſolem.* Et S. Gregor. in cat. ad Lucæ 10. reddit rationem: *Ne dum mens eius* (id eſt doctoris) *occupatur ad temporalia, minus alijs prouideat æterna.*

255. Buccinabat aliquando quiſpiam Concionator: do-

Matth. 5.

Sal fœcundat terras.

ctores Chriſtianæ Eccleſiæ debere eſſe *ſal terræ.* Et notanter dici, quòd doctor eſt *lux mundi* & ſal, non mundi, ſed *ſal terræ*: nam proprium ſalis eſt terram ſterilem reddere, non illam impinguare ad vberes prouentus. Sic doctor, qui Chriſtianus doctor eſt, *ſal terræ* ſit; nec fideles faciat fertiles ad ſua commoda, ſed ſteriles. Sed vereor ne iſtiuſmodi homo, qui ſteriles cupit Doctores, ſatis ſterilis non ſit. Salrem ſciat fęcundum eſſe Eccleſiaſticum ſal. Nam vt

Peluſ.

ſatis ad rem notauit S. Iſidorus Peluſ. libr. 1. epiſt. 16. Eliſeus Propheta. *Aquas ſterilitate laborantes ſale curauit.* Quod ſatis liquidò conſtat ex 4. Reg. cap. 2. v.

4. Reg.

Hier.

21. & S. Hieronymo ad Ruſticum: *Sale, quo ſolent credentium arua condiri, & ſterile animarum ſolum pingueſcere.* Ergo Euangelicum ſal non reddit ſterilem Eccleſiæ agrum, ſed pinguem: & ex quo non tantùm ſpirituales prouentus, ſed & temporales fructus doctoribus extent. Quod aliàs vbertim dedi, vt ad nauſeam aliquorum.

Illud tamen non omittam, quod non aptè vitio 256.

vertitur Doctori, ſi aliquando temporaria bona pariat non ſibi, ſed collegio: nam hæc cura, auaritiæ damnanda non eſt, ſed pietati adſcribenda. Quam qui damnat, & Angelorum damnabit curam, & operam. Animaduerto in lib. Tobiæ cap. 12. verſ. 13 Angelum Raphaelem valde ſollicitum in conquirendis, & augendis iunioris Tobiæ opibus. Eum ducit peregrè, vt diuitem cenſum à debitore accipiat, ſuadet debitori ſolutionem, opulentam dotem negotiatur, quam à ſoclo auidè extorquet, opes partas cuſtodit à periculis tam vaſtæ peregrinationis. O quàm negotioſus eſt in lucris Raphael! totus eſt in opibus & acquirendis, & aſſeruandis: profectò bene doctus eſt in re nummariâ. *Bonis omnibus per eum repleti ſumus,*

Non dedecet religioſum attendere ad lucra cõmunitatis.

Tobiæ.

ait Tobias iunior ad ſenem Tobiam. Et quidem cùm vterque gratificari vellent egregiam Raphaelis operam, attendentes ad Raphaelis ſtudium in acquirendis pecunijs, eum pecuniæ auarè ſtudioſum ſuſpicati, Dimidium bonorum ſuorum ei dono offerunt ac ſi pecunijs maximè gauderet Raphael. *Rogemus eum, ſi fortè dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata ſunt, ſibi aſſumere.* Vltro Raphaelem tanto dono munerare ſtudent; & Raphael locuples donatiuum reſpuit. Quis id crederet de eo, qui tam ſtudioſè, (ne dicam auarè) pecunias conquirebat, quibus Tobiæ familiam opulentè ditaret? Aduerte quibus verbis munus ei obtulerint, nempe: vt *ſibi aſſumeret.* tunc ait: *Ego ſum Raphael Angelus, &c.* Porrò cùm ſollicitus erat accumulandarum opum, non ſibi, ſed Tobianæ familiæ corradebat pecunias: & qui Tobiæ domui ſollicitè prouidebat opes, ſui negligens, oblatas vltrò ſibi pecunias, magnificè reſpuit. Iſtiuſmodi ſollicitudo Angelum decet, & Doctorem dedecebit? Ergo doctor ſit paterfamilias, qui prouideat familiæ. Caueat quiſque ne auariùs ſibi ad proprios vſus prouideat, quod execrabile eſt, & quod valde reprehendit Tertullianus Apolog. c. 13. in ſacrificulis idolorũ. *Circuit caupon as religio mendicans; exigitis mercedem pro ſolo templi, pro aditu ſacri, non licet Deos noſſe gratis, venales ſunt, maieſtas quæſtuaria efficitur.*

Dedecet religioſum aff. Ctare propria lucra.

Tertull.

O quàm auara, & profana eſt priuata vtilitas! Religionem Chriſtianam quæſtuariam faciet? expendat qui volet Tertulliani verba ſingula; quæ plena emphaſis, plena acuminis ſunt. Feſtino ad verba, quæ ſuccedunt: Scriba enim doctus non tantùm dicitur. *Paterfamilias,* ſed *etiam: qui profert de theſauro ſuo.*

De theſauro ſuo.

§. LV.

Bonus Doctor de theſauro ſuo profert ſapientiam.

257.

Scripturiat ſapiens, ſed de ſuo ſcribere.

Hildeb.

Seneca.

CONſultiſſimè de docto Scriba dicitur: *Qui profert de theſauro ſuo.* Non enim abſcondere, ſed proferre in lucem debet ſapientiam. *Citra profectum proficit* (ait Hildebertus Turon. epiſt. 1.) *quiſquis alteri cùm poteſt, non prodeſt.* Et mox: *Scientia diſtributa ſuſcipit incrementum, & auarum dedignatur poſſeſſorem: niſi publicetur, elabitur.* Sapienter inquit Seneca ad Lucill. epiſt. 6. *Ego cupio omnia in te transfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, vt doceam. Nec me vlla res delectabit, licet eximia ſit, & ſalutaris, quam mihi vni ſciturus ſum. Si cum hac exceptione detur*

ſapien-

sapientia, vt illam inclusam teneam, nec enunciem, reijciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros. Planè scriptum Seneca, & proferre in lucem libros valde optat; sed suos libros, quos ipse scripserat, non quos transcripserat, hos vt bonus paterfamilias mittit ad clientes. Vnde pergit quasi exponens verba Euangelij, quæ verso: *Veneror inuenta sapientiæ, inuentoresque adire tanquam multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi elaborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiæ, faciamus ampliora, quæ accepimus: maior ista hereditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumq; restabit, nec vlli nato post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adijciendi.*

Seneca.

Itaque Scriba doctus sit bonus paterfamilias, qui profert sapientiam, sed sapientiam de thesauro suo, non de aliena pensu, sed suo labore, & sudore partam, & inuentam. *Sum ex his* (inquit Plin. lib. 6. epist.) *qui miror antiquos, non tamen, vt quidam temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa, et effœta natura nihil iam laudabile parit.* Sterilis est qui alienos liberos adoptat: infœcundum ingenium est, quod non facit, sed adoptat libros. Sutor est non auctor, qui ex diuersis plagulis sapientiæ vestem cōsuit. S. Maximus hom. de Domin. in Palmis ita scribit: *Vestimentum autem eius, quod non erat consutum, sapientiam cœlestem possumus approbare: nostra enim sapiētia, hoc est, humana, consuitur.* O quot librorum sutores, non auctores videas, qui consuunt sapientiam alienam, non texunt suam! Sunt quidam insignes *intellectu vulgari, & collectitio*, vt ait Philo lib. 2. Leg. Alleg. Planè intellectus collectitius non facit librum, sed Bibliothecam. Suffurantur à quibusdam, quod tribuant alijs: Verùm sapientia dono danda est, non restituenda ex debito. Et quidem Scribæ illi qui corrasores sunt, *Veritatis latrocinium nundinantur*, ait S. Chrysologus serm. 81. Nam in re litteraria, non sua alijs impertiri, ac si essent sua; & illa gloriosè pro nominis gloriā nundinari, turpe latrocinium est. Et istiusmodi Scriba, *Stabularius Doctor legis*, dicitur à S. Zenone serm. de Iacob, quippe qui Doctor ipse non est, sed stabularius Doctorum, & in quo diuersantur aliorum ingenia, & inuenta: non innascuntur, & inhabitant vt in patrio solo. Neque enim Scriba doctus est, qui quasi hospes in diuersorio suo sedens stabulatur, & excipit alienam sapientiam, sed qui ingenij proprij excursibus propriam sapientiā inuenit, suamque facit. Vnde Clemens Alex. 6. Strom. c. 2. inquit: *Procedit Scriba sacrorū pennas habens in capite.* Pennatum debet esse bonum ingenium boni Scribæ, & geminis alijs, nempe impensi studij, & bonæ mentis per sublimia scientiarum volare, & emedullare sapientiæ arcanos recessus, vt addere adijciat ad sapientiam. Nam *omnis Scriba doctus de thesauro suo* debet *proferre*, quos scribit libros. Qui secus faciunt, non relinquunt posteris monumenta sui ingenij, sed memoriæ. Seneca in libro de Vita Beatā c. 30. propositurat quandam sententiam, & cùm ipse esset Stoicus, inquit, *Hac Stoicis quoque placere ostendam non quia legem dixerim mihi nihil contra dictum Zenonis cōmittere, sed quia res ipsa patitur me ire in illorum sententiam: quam si quis semper vnius sequeretur, non id vitæ sed factionis est.* Matthæi 19. vers. 7. dixit Christus Pharisæis: *Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij?* Super quibus verbis ita fatur Chrysostomus: *Veritati tamen credere non acquiescunt Pharisæi: conferunt ergo se ad patrocinium Moysi. Sicut homines malam causam habentes, confugiunt ad potētes viros; vt si per iustitiam non possunt, vincant per personam.*

Plin.

Auctor librorū ne sit sutor céio-num: neq habeat in intellectū collectitium.

Maxim.

258.

Philo.

Chrysol.

Auctor librorum ne sit stabularius.

Zeno.

Sapiēs nulli doctori se mancipat.

Clem. Alex.

259. Diligenter perquirit noster Salmeron. 1. tom. Prolegom. 26. quam ob rem Christus Dominus nullum scripserit monumentum, quo & discipulos, & Ecclesiam sibi instrueret: congruentissimum planè foret si librum reliquisset, quò propriā manu, & ingenio cœlestem doctrinam traderet fidelibus, eamque sic commodiùs acciperent, & auidiùs ebiberent, quā ab Euangelistis. Hoc dubium excitat, & soluit S. Aug. lib. 1. de consensu Euang. cap. 7. Verùm ipsemet Christus dixerat in quodam sermone ad Hebræos, *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me Patris.* Num decens videretur, vt is qui planè fatetur, quòd sua doctrina, non est sua, sed alterius, librum ederet ex doctrina alterius? Vsque eò enim expedit librum componi ex propria Auctoris doctrinā, vt etsi doctrina Christi in aliquo sensu sua ipsius sit; quia tamen verè (vt par est,) ipse dixit, quòd non est sua, fortassis alicui quasi incongruum videretur, vt librū ederet Christus ex doctrina quodammodò non sua. Huius coniecturæ vestigia reperio in S. Nazianzeno, qui solito acumine versans illud Matthæi 24. *De die illa, vel hora nemo scit, neque filius, sed solus Pater*, subtiliter addubitat quo pacto potuit verè dici à Christo Deo, se quasi ignorare diem, vel horam, qua finale iudicium exhibendum sit mortalibus. Nā Christus, quà Deus est, omnia prænoscit, omniscientiæ anticipatā notiā: præterea, quà homo est, scientiam habet infusam omnium rerum, non tantùm futurarum, (qualis est Iudicij dies,) sed etiam possibilium quàm plurimarum. Vnde liquidò constat, non solùm Patrem, sed etiam Filium scire de die illā, & horā. Plura super hoc dubio affert S. Hilarius lib. 9. de Trinit. plura plures, quæ consultò intermitto, vt S. Nazianz. verba orat. 4. de Theologia scribam, & expendam: *De die illa, vel hora nemo scit, neque Filius, sed solus Pater. Quin ne hunc quidem locum malè intellecturus mihi videtur, qui sic legerit, vt studiosus quidam huius ætatis; nempe Filium non aliter diem illum, vel horam scire, quam vt Pater.* Itaque ex sententiā, quam hic approbat Nazianzenus, idem est, filium habere scientiam finalis iudicij eandem cum Patre, & à Patre communicatam; & quod dicit Euāgelista, *de die illa nemo scit, neque filius, sed solus Pater.* Nam notitia, quam vel filius à Patre habet, etsi de se infinita notitia sit, tamen quia ab alio mutuata est, quasi ob id non esset scientia, dicitur Christus quasi nescire, quæ eiusmodi scientiā prænoscit. Vnde ex mente magni Theologi Nazianzeni, idem valet Christum Dominum habere scientiam ab alio communicatam, ac quasi nescire, vt illam tunc communicet.

Salmer.

Cur Christus librum non composuerit.

Aug. Ioan 7.

Nazianz. Matth.

Hilar.

Dein puerilis scientia est, & digna discipulo, indigna autem doctore, quæ sapit ex aliena scientia. Redeat iterum Seneca semel & iterum laudatus, ep. 33. *Viro captare flores turpe est, & memoria stare. Sibi iam notatur, ducat ista, non teneat. Turpe est enim seni, aut prospicienti senectutem ex commentario sapere. Hoc Zenon dixit; Tu quid? Hoc Cleanthes: Tu quid? Quousque sub alieno moueris? Et impera, & dic, quod memoria tradatur, aliquid & de tuo profer. Omnes itaque istos nunquam auctores, semper interpretes, sub aliena vmbra latentes, nihil puto habere generosi.* Porrò indecorum est ab alio sapere; nam qui sapit ab alio, emendicatò sapit. Pulchrè Seneca ep. 54. *Non est quod precario philosopheris.* Et quidem. *Nullus doctrinæ sermo approbatur* (ait Theoph. ad Lucæ 24.) *nisi prius is, qui docet se ostendat auctorem.* Mat. 10. *Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam:* super quibus verbis, sic Hieronymus: *Non licet Magistris aurum, & argentum & pecuniam, quæ in zonis est possidere. Aurum sæpe legimus pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce, Hac non licet vobis ab alijs accipere, sed data à domino possidere.* Planè errabat Sabinus homo illitteratus, qui multis millibus emerat seruos eruditos, quorum scientiā non est res aliena, sed propria. *Sabinus* (verba sunt Seneca, epist. 27.) *In ea opinione erat, vt putaret se scire, quod quisquam in domo sua sciret. Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum pallidum gracilem. Cùm Sabinus respondisset, quomodo possunt vix viuo. Noli obse-*

260.

Seneca. Nemo precario sapiens est.

Seneca.

Theoph. Matth.

Hier.

Seneca.

obsecro, inquit Satelles, istud dicere: Non vides quam multos seruos valentissimos habeat? Bona mens nec commodatur, nec emitur: & puto si venalis esset, non haberet emptorem. Ergo scit quicunque nomen sapientis habere cupit.

261. Macrob. Scriptor quomodo vti debeat aliena sapientia. Qua verò ratione bonus scriptor vti debeat aliena sapientia tradit Macrobius antè lib. 1. Saturn. eius elegantissima verba, etsi longiuscula subscribo, quia rem opprimè tetigit: *Nos quoque quicquid diuersa lectione quæsiuimus, committimus stylo: vt in ordinem eodem digerente, coalescat. Quod in corpore nostro videmus, sine villa opera nostra facere naturam. Alimentaque & solida innatant, male stomacho oneri sunt. At cùm ex eo, quod erant, mutata sunt, tum demum in vires, & sanguinem transeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia præstemus: vt quæcumque hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandam digeriem concoquantur, alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium.* Ergo quærenda sapientia est, mente concoquenda, & sic in libros digerenda. Et sapientia sic quæsita, & digesta, egregiè sapit, alioqui desipit. *Aiunt* (ait Clem. 2. Strom.) *gallinas quoque carnem habere suauissimam, quando eis non copioso apposito nutrimento, sed ea pedibus fodientes, cum labore nutrimentum colligunt.* Quod Macrobius dixit sub allegoria digestionis, tradit Rupertus in prologo ad Euang. Ioannis, sub metaphora viæ, sic inquiens: *Alta mysteria, quæ in hoc splendore Euangelij, velut grandis aquila peruolaut magnus Doctor Augustinus, nos eadē quidem via, sed non omnino ijsdem vestigijs subsequi niti emur.* Itaque ex mente Ruperti, qui doctrinā tradit, subsequi debet SS. Ecclesiæ Patres, & quidem eadem via (ne aberret à veritate,) non ijsdē vestigijs. *Nihil ergo magis præstandum est, quam ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes nō quò eūdum est, sed quò itur,* inquit Seneca c. 1. de vita beata. Luc. 19. *Zacchæus quærebat videre Iesum, & non poterat præ turba*, S. Cyrill. in Caten. *Turba est imperita confusio multitudinis, quæ verticem nequit videre sapientiæ. Ergo Zacchæus quandiu in turba est, non vidit Christum, sed plebeiam trāsgressus scientiam, meruit, quem desiderabat aspicere.* Hi communiorem nō veriorem opinionem adorant; alienam sapientiam æstimant, suam contemnunt. Apud hos *Omnipotens auctoritas est*, vt ait Clem. Alex. 4. Strom. c. 1. cùm omnia apud illos valeat, & possit. Valet enim extorquere assensum, defensionem transcriptionem: & re ipsa dicunt illud Plinij lib. 1. epist. *Cuius mihi auctoritas pro ratione sufficit.* Et buccinantes suam opinionem esse magnorum virorum, *Habēt artificium quo prius persuadeant, quam doceant; Veritas autem docenda persuadet, non suadendo docet*, vt ait Tertull. aduers. Valent. c. 1. Vnde propria sapientia suspecta habetur: & sua opinio non veri possessio, sed passio ad falsitatem deuenitur. Hæc dicta sint de his, qui pergunt non quò eundum est in re Theologica, scilicet sequendo sanctorum vestigia: sed in eos, qui pergunt sine eorū ductu, tantùm quia alij eunt. Lucæ 10. Binos mittit Christus Dominus discipulos, id est, Ecclesiæ Doctores. *Hoc non sinet in eis præualere propria opinionis Passionem*; ait S. Basilius in Catena. Ac si propria opinio sia Passio, id est, prauus motus appetitus vrgens ad falsitatis vitium. Verùm cauenda est singularitas, & etiam cauenda est vulgaritas. Quorsum eadem ingeminas? characteres restauras, non sensus. *Alius autem ex alio sapiens, olim, & nunc, inquit Bacchylides in Pæanibus*, Scrib. Clem. 5. Strom. Ergo habeat intellectus collectitius, & alienæ sapientiæ sutor, corrasor, & sapientes, qui actū agunt. Ais, sic cessabit multi calami, & sapientes oriabitur. Sed *Facetissime, & eruditissime dixit Attilius: Satius est otiosum esse, quam nihil agere*. verba sunt Plinij, lib. 1. epist. alias à me expensa. *Quo pacto neque gratiam bonorum* (Deo) *debemus, neque inuidiam malorum, quia nihil de suo operatus ingenio*: dixit Tertull. aduers. Hermogenem

Rup.

Senec. Lucæ. Cyril.

262. Auctoritas ne sit omnipotens: nec propria tione. Clem. Alex. Plin.

Tert.

Luc. Basil.

Clem.

Plin. Tert.

hæreticum, cap. 13. Noua adinueni, vetera congere, & digere: & sic de thesauro tuo, tuo quidem, proferes *Noua, & vetera.*

Noua & vetera.

Vtra præstantior interpretatio, recens, an senior? an ex sene recentior?

Sententiosè dixit S. Nazianzenus orat. in præsentia 150. Episcoporum. *Quousque audietur Meus, & Tuus: Antiquus, & Nouus?* Incongruum & super vacaneum alicui videbitur, vt disputationis neruus ad id deflectat, nempe vtrùm hæc interpretatio sit hesterna, an alius scholæ? vtrùm noua, an antiqua? cùm de re ipsa vtilior foret disceptatio: scilicet vtrùm vera sit Sanctorum Patrum, an secùs? (nam Sanctorum Patrum reuerenda auctoritas mihi instar veritatis est.) Ergo disputationis præcipuum robur sedulò incumbat ad veritatem indagandam, & adstruendam, non ad ostendendam floridam nouitatem, neque ad deuenustandam auctoratam antiquitatem. Pulchrè Philo in libro de Abraham: *Omni opinione antiquior, omni existimatione potior veritas.* Profectò vetustas despecta est nouitati; & *Suspecta est vetustati nouitas*, ait S. Augustinus in Serm. de Passione. Hinc olim grauissima oborta sunt iurgia inter sapientiæ proceres; nec tam de re, quam de rei assertore discertabatur. Quod agrè tulit S. Nazian. nuper allegatus, aiens: *Non aduersarios contumelijs, & conuitijs incessimus, quemadmodum plerique faciunt, non cum dogmate, sed cum dogmatis assertore confligentes: ac rationum & argumentorum infirmitatem maledictis interdum compensantes. Non aliter ac Sepias atramentum ante se vomere aiunt, vt piscatores effugiant, aut conspectum sui eis eripiant.* Ferè eadem habet verba Tertullianus lib. 2. adu. Marcionem c. 20. enim verò qui in disputatione maledictis incessit aduersarium, cum ipso confligit, non cum eius opinione. Hoc est personæ odium, non veritatis amor; atramentumque Sepiæ adinstar euomit, vt piscatores (disputatores inquam,) effugiat doctrinæ aquas infu scando. Ergo vt exuler hæc quæstiuncula, breui præstringam, an mera Antiquitas, potiùs quàm mera Nouitas amplectenda sit ab scriptore, seu Bibliorum interprete.

263. Naz.

Veritas est omni opinione antiquior.

Philo.

Aug.

Naz. Doctor fugiat Sepiæ mores. Tert.

§. LVI.

Dantur Antiquitatis laudes, & Nouitatis vitia.

Primò quidem honoranda est reuerenda Antiquitas, quod iure gentium sanctum est. Super qua re audiendus est Clemens Alexand. lib. 7. Strom. *In rebus*, inquit, *sensibilibus esse honorandos Magistratus, & parentes, & vetustissimam prophetam*: (Theologiam inquam:) *in his autem, quæ intelligenda percipiuntur, id quod est vetustius.* Vnde Euangelista Ioannes prædicans elogia Verbi diuini, eius antiquitatis encomiastes factus est, inquiens Ioannis 1. vers. 1. *In principium erat Verbum.* Quæ verba sic expendit S. Chrysostomus ibi: *Considera in Euangelista prudentiam spiritualem: nouerat homines id quod antiquius est, et quod est ante omnia, maxime honorantes.* Ergo æternam Verbi antiquitatem publicat Ioannes, vt Verbum Diuinum hominibus commendet. Quid illustrius ad antiquitatis gloriam potest dici, quàm Verbum diuinum ab antiquitate commendari?

264. Clem. Alex. Antiquitas olim veneratæ, & adoratæ.

Ioan. Chrysost.

Hinc antiquitas non tantùm honoratur, sed adoratur. Quod olim adnotauit Tertull. in Romanorū sapien- Tert.

sapientissimis Philosophis, & Iurisconsultis, aiens in Apologetici c. 19. *Primam, ait, instrumentis istis au-ctoritatem summa antiquitas vendicat. Apud vos quo-que religionis est instar, fidem de temporibus asserere.* Nempe religio erat Romanis, non modò nomina re-uereri, sed etiam reuerendam antiquitatem colere, & canam sapientiam venerari. Vnde S. Paulinus & di-
Paulinus
sertissimus, & pacatissimus vir ait in Epistola 6. *Pro-fanas vocum nouitates deuita, ne circa quæstiones inep-tias agrotare, & periclitaris à falsis fratribus.* Et Phi-
Philo.
lo in lib. quod deterior, &c. sic fatur: *Ideo tunicam variegatam fallam dicit legislator, qua significat la-byrinthosi, & inexplicabilis dogmatis introductorem.* Nimirum qui studet innouandis quæstionibus, inex-plicabiles & labyrinthosas subtilitates inuehit specie quidem acutas, re tamen inexplicabiles; & non se-mel suspectas de non bona doctrina.

165. Vincent. Lirin. Bene pius & Doctus vir, Vincentius inquam Ab-bas Lirin. non benè sanas de Theologia opiniones, & malè acutas Scripturarum interpretationes, sub in-
Nouitas valde placet Dæmo-ni.
fenso & periculoso Nouitatis nomine acri stylo in-sectatur, scribens; *Aduersus profanas omnium hære-sum nouationes.* Audacter dixit Tertullianus aduers.
Tertull.
Hermogenem, c. 1. *Posteriores quoque doctrinæ hæreses præiudicabuntur.* Et quidem Nouitas valde Dæmoni
Hugo. Genes.
adulatur, & placet Hugo Card. ad illud Genes. 3. v. 1. *Cur præcepit vobis Deus?* ita scribit: *Nota quod Dia-bolus primus inter omnes creaturas nominauit Deum, vt pote hic. Similiter in Euãgelio; primo vocat Iesum*
Marc.
Nazarenum. Marc. 1. v. 24. & subtiliter quærit cau-sam cur Diabolus præcucurrerit Deũ nominare. Dei sacrosanctum nomẽ primò in profano Dæmonis ore inueniendum fuit? Cur Diabolus primus festinat illud
Hugo.
nominare? Acutè respondet Hugo: *Quia nouitas mul-*
Temera-rius dici-tur, qui multa in-nouat.
tum placet Diabolo. Periculosum autem est, quod ad gustum Diaboli est, cui nulla res non mala atidet. Et ita vel ex hoc detestanda est Nouitas, quia ad placitũ Diaboli est. Ergo qui noua dicit, periculosè audet. Be-
Philo.
nè Philo in lib. sup. resipis. Noe, ait: *Iuuenem in sacris litteris sæpe vocari, non ætate vigentem, sed eum, qui habet animam temerariam, & nouarum rerum cupi-dam.* Ecce tibi anima temeraria dicitur, quæ spretâ antiquitate plura in scientijs innouare ambit.

166. Propterea Nouitas vsque eò malè audit, vt olim recens Euangelium quodammodò deuenustauerit.
Pelus.
Refert enim S. Isidorus Pelusiota lib. 1. ep. 107. quod Euangelicæ doctrinæ nouitas retardauit diu Timo-theum quendam, quominus Christianus fieret. Et ip-semet Christus Dei Verbũ, & Sapientia, dehonestatus quondam est ob doctrinæ nouitatem. Quod aduertit
Chrysost. Lucæ.
S. Chrisostomus exponens illud Lucæ 10. v. 25. *Ecce quidam legis peritus surrexit tentans,* &c. Super qui-bus verbis ita fatur: *Erant enim quidam verbosi cir-cumeuntes totam regionem, incusantes Christũ, & di-centes, quod præceptum Moysi inutile diceret: ipse autẽ Nouas quasdam doctrinas promeret.* Nempe vsque adeò odiosa erat Noua doctrina, vt vel hoc solo no-mine Euangelium impugnarint, quod nouam doctri-nam edoceret.

167. Ad hæc antiqua interpretatio communior est, & inde auctoritatem magnam combibit. Nam opinio singularis, vel solo singularitatis nomine impugnatur;
Tertull.
imò & irridetur; Quod egregiè tradit Tertullianus
Nouitas vel in Platone irridetur.
lib. de Anima, c. 24. aiens: *Plato scilicet solus in tanta Gentium sylua, & tanto Sapientum prato, Idearum et oblitus, et recordatus est.* Audis opinionem magni Pla-tonis irrideri, eo quòd singularis sit? quasi hoc tan-tummodò titulo funditùs labefactetur. Ergo exulet nouitas, ne quis à communi interpretatione seu opi-nione discedat. Porrò nouitatis inuentor, aut sectator à communi interpretatione declinet, necesse est. Di-scedere autem à communi hominum persuasione audacia videtur: ergo communiori opinioni seruien-dum est. Sit germaniorũ exemplar, Euangelista Mat-
Matth.
thæus cap. 1. v. 16. qui referens Christi Dei genealo-giam, eam per Iosephi progenitores perducit vsque ad Christum: quod non parum negotij facessit inter- Communẽ opinionem venerantur Euãgelistę.
pretibus, vt Hereticorum calumniam detergant, qui hinc probari validè nituntur Christum Deum filium esse Iosephi: si quidem vt Christi genealogiam tra-dant Euangelistæ, Iosephi genealogiam texunt: quod perperam fecissent, nisi Christus filius fuisset Iosephi. Valde sudat interpretum industria, vt se extricent ab hoc nodo. Maldonatus inibi sic respondet: *Euangeli-* Maldon. Lucę.
stas multorum opinioni seruire voluisse, qui, vt ait Lu-cas cap. 3. v. 2. Christum filium Ioseph fuisse arbitran-tur. Scilicet Euangelista intendit Mundo persuadere Iesum Christum Deum, esse vnius Dei, & Mariæ vir-ginis filium: & tamen Christi genealogiam ducit per Iosephum, vt seruiat communi hominum opinioni, & existimationi, qua communiter filius Iosephi pu-tabatur. Et licèt eiusmodi communis opinio erat fal-sa, & omnino contraria intentioni Euangelistæ Mat-thæi, qui prætendit publicare Christum non esse Io-sephi, sed Dei naturalem filium: tamen vsque adeò vult seruire multorum opinioni, vt illam saltem su-perficie tenus quasi insinuet, ne contra communem opinionem scribere videretur. Ergo magni facienda est opinio multorum, quam Euangelistæ tanti æsti-mant. Exulet ergo Nouitatis singularitas vel in Pla-tone irridenda.

Pulchrè dixit Pacatus in Panegyr. *Vetustas ampli-ficatrix veri:* nam antiquitatis auctoritate, & com- 168.
munitatis suffragio veritatem, quam tradit, ampliare & incrementare videtur. Porrò antiqua interpretatio Antiquitas
longioris temporis diuturnitate videtur præscribere. præscriptio
Quod tradit Tertullianus lib. de Anima, c. 2 agens de nem adsci-
vetustissima Philosophorum doctrina: *Magis, inquit,* scit pro se.
dicendo persuadens, quam docendo; leges naturæ opi- Tertull.
niones suas facit: omnia præscribit. Nota τὸ *Omnia præscribit;* Quasi priuilegium Antiquitatis sit, verita-tis præscriptio, & à temporis diuturnitate commu-nem plausum, & assensum sibi vendicare, mutuando ius, & titulo probabilitatis, & nomine antiquæ præ-scriptionis. Accinit Nazianzenus Orat. 10. *Bonum,* Nazianz.
inquit, *omne tempore, ac ratione confirmatum, vim obtinet.* Nempe interpretationis veritas non tantùm persuadetur ratione, sed etiam amplificatur antiqui-tate, à qua præscribendi vim obtinet. Verùm enim verò hoc præscriptionis argumentum non valde vr-get: quia ipse Tertullianus lib. 1. aduers. Marcion. c. 1. agnouit, *Præscriptionem Nouitatis.* Et quidem Veri- Tertull.
tas non est res præscriptionis, sed rationis. Nam vt Nouitas
optimè Philo in lib. de Sacrif. Abel, *Virtutes carent* præscribere
tempore: ergo interpretationis antiquitas non præ- etiam dici-
scribit aduersus veritatem. Eleganter Septimius in tur.
lib. de Velandis Virginibus: *Cui* (scilicet veritati) *ne-* Philo.
mo præscribere potest, non spatium temporum, non pa- Septim.
trocinia personarum, non priuilegia regionum.

Cæterum saltem interpretationis Nouitas tumultus 169.
excitat; odiosa enim est, & ita bella aduersus se conci- Nouitas
tat, & sapientum armatam cultior nouitas, prouoca- tumultuosa
tio sapientum est, & signum ad prælium. Apprehẽdat est.
arma & scutũ, qui noua molitur in re litteraria. No-uorum .n. inuentor, & inuector non vocat ad sapien-tiam degustandam, sed prouocat ad luctam inchoan-
dam. Luc. 2. v. 13. Angelus nunciauit pastoribus nouã Luc.
Dei infantis natiuitatem: *Et subitò facta est cũ Angelo multitudo militiæ cælestis.* Cur vbi nunciat Angelus natiuitatem nouã Christi Dei, statim sese agglomerat illi multitudo cęlestis exercitus? Denunciatur natiui-tas, an bellum? Quo cum pugnandum est? & quam ob rem? Audiendus est Beda inibi: *Ne parua vnius Angeli videretur auctoritas, postquam vnus sacramentũ Nouæ natiuitatis edocuit, statim multitudo cælestium agmi-num affuit. Benè chorus aduenientium Angelorũ mili-tiæ cælestis vocabulum accipit.* Appositè ad rem Beda. Beda.
Porrò cùm vnus Angelus Nouam doctrinam Nouæ natiuitatis edocuit, statim aduocat multitudinem cę-lestis exercitus. Tot enim exurgũt aduersatij, vbi pri-mùm

mùm noua doctrina traditur, vt quasi vnus Angelus non sufficeret ad futuras pugnas, conuocatur multitudo cęlestis militiæ. Et quidem tametsi hic noua nouæ natiuitatis doctrina vicerit in hoc prælio; at in scholis sępius vincit antiquitas. Vnde *Victoriosa antiquitas* dicitur à Petro Damiano serm. 6. & à Tertulliano lib. 3. aduers. Marcion. cap. 3. *Victrix vetustas.* Petr. Dam. Tert.

270. Nouitas vapulat. Denique non omittam grandia ipsius antiquissimi auctoris verba, lib. 1. aduers. Marcion. c. 8. vbi nouatorum acumina grauissimè & facetissimè irridet cōtra Marcionitas Nouum Deum adstruentes: *Stuporem, inquit, suum ædificant Marcionitæ, quod Nouum Deum proferant: quasi nos Veteris Dei pudeat. Instantur & pueri nouis calceis, sed à veteri pædagogo calceati: mox vanam gloriam vapulabunt. Nouum igitur audiens Deum in veteri mundo inauditum, quem tantus retrò seculis neminem, & ipsa ignorantia antiquum.* Et infrà: *Hac erit Nouitas, qua etiam Ethnicos Deos peperit. Quis Deus Nouus nisi falsus? Ne Saturnum quidem tanta hodie Antiquitas Deum probabit, quia illum Nouitas aliquando produxerit, cum primum consecrauit. At enim viua & germana Deitas, nec de Nouitate, nec de Vetustate, sed de sua veritate cēsetur. Deus si est Vetus, non erit: si est Nouus non fuit. Nouitas initium testatur, vetustas finem comminatur.* Hęc ille. Cuius plura verba apprimè quadrant in opinionem, seu interpretationem Nouam, aut Veterem.

271. Aliqua Nouitatis insimulantur & vetusta sunt. Addam & finio hunc §. quòd eruditus Antiquitatis amator valdè cauere debet ne facilè Nouitatis damnet interpretationes, seu opiniones, quas ipse non legit aut audiuit: neque enim omnia ipse legit. Forsan aliquando damnabit vt nouum, & ad ingenij ostentationem effictum, quod in suæ scholæ magistris abditè delitescit. Ne ergo facilè sibi persuadeat, neotericum vnum esse ex his, *Qui bellicis sunt moribus, rebusque nouandis famam aucupantur*, vt dixit S. Nazianzenus Oratione ad Arianos. Neq; enim humani ingenij ager tam fertilis est, vt plures Nouitates fundat. Verè dixit Ecclesiastes, cap. 1. v. 10. *Nil sub sole nouum: nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recèns est: iam enim præcessit in seculis, quæ fuerunt ante nos.* Qui multigenā pollet eruditione scit, quod plura, quæ iaxantur vt Noua, & ad ostentationem ingenij publicantur, olim tradita sunt à prisci seculi Scriptoribus. Tertullianus notat Carthaginenses, quia cùm ipsi primùm reperērint arietis muralis vsum, cùm post multa tempora aries libraretur à Romanis ad euertendos Carthaginis muros, & iterato impetu labefactarent arcem, admirati sint Carthaginenses arietis machinam, vt nouam. Accipe Tertulliani verba libro de Pallio, cap. 1. *Arietem meminit adhuc librariū, illa dicitur Carthago studijs asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus. Cum autem vlti marent tempora patriæ,* (id est, Carthaginis) *& aries iam Romanus in muros quondam suos auderet, obstupuere illicò Carthaginenses, vt Nouum, extraneum ingenium.*

Nazianz.

Eccles.

Tertull.

Tantum æus longinqua valet mutare vetustas!
Itaque Carthaginenses, qui commenti sunt arietem muralem, eius vsque adeò obliti sunt diuturnæ pacis beneficio, vt cùm à Romano exercitu libraretur ad subruendos Carthaginis muros, obstupuerint Carthaginenses, (expende verba) *vt nouum, extraneum ingenium.* Scilicet militarem machinam, quam ipsi, inuenēre, & quæ sua, & suorum erat ob inuentionem, nouum, & extraneum ingenium arbitrati sunt.
Tantum æus longinqua valet mutare vetustas
Quid accommodatius?

272. Nouitas nō impugnetur nouitate Pial. Euseb. Demum præcaueat, ne dum Nouas interpretationes impugnat, nouas interpretationes inducat. Accipe rem planè ridiculariam, quā affert Pamelius in Scholijs ad caput 22. libri de Carne Christi, sic inquiens: *Paulus Samosatenus* (*Eusebio teste Historiæ Ecclesiasticæ libro septimo, cap. 24.*) *Psalmos qui in Dominum* IESVM *decantabantur, velut neotericos, et nuper inuentos, cessare fecit: à se verò compositos diebus Pascha in medio Ecclesiæ canere iussit.* Scilicet Samosatenus Psalmos Dauidis repudiat vt nouos, & in eorum locum ipse composuit alios Psalmos planè nouiores; tacitè impugnans quod asserit, & recentiore nouitate nouitatem infectans.

Ergo vndecumque res sit, sanctum debet esse illud S. Naz. Orat. de Pace. *Vsitata ne spernas, Nouitatem non aucuperis, vt nominis splendorem tibi apud vulgus concilies.* Profectò saltem ventosissima ambitio foret quærere in priscis auctoribus rancidas, & obsoletas interpretationes, & illas rediuiuas facere, quasi recenter cogitatas: quod olim accidit tempore S. Naziāzeni, vt ipse ait ad Euagrium: *Nonnulli, inquit, homines infirma, planeqs rancida et obsolet à dogmata construxerunt.* Et quidem difficilè planè est, vt aliquis denuò constituat antiquas & rancidas opiniones: nam qui construit, de nouo construit, quomodo autem potest quis recèns construere, quod vetustum, & rancidum est? Scilicet quisquis indagans rancidas, antiquatas, & obsoletas interpretationes, situ iā diu abolitas, illas recentat, & quasi nouas & nuperrimè excogitatas proponit, hoc appellat Nazianzenus rancida & obsoleta dogmata de nouo construere. Quod eleganter dixit Cassiodorus, lib. 2. ep. 4. *Delectamur vetustatis inuento.* Ac si quod vetustissimum erat, recèns inueniatur: inuenitur enim, quia erat perditum, & oblitteratum. *Quod noue quidem dicitur, est autem antiquissimum*, ait Clemens Alex. lib. 7. Strom.

Nazianz. Antiquatas & obsoletas interpretationes, ne quæras, vt Nouū quid adducas. Nazianz.

Cassiod.

Clem. Alex.

---

§. LVII.

Nouitatis elogia; & Vetustatis vituperatio.

Clemens Alex. Adhort. ad Gen. vt istiusmodi Antiquitatis veneratio ab Ecclesia exularet, Christianā licentiā ausus est dicere: *Est autem error vetus; res noua apparet veritas.* Neq; enim veritas est res vetustatis; neq; vetustas domina est veritatis, sed aliquādo mancipium erroris. Sagacitas ingenij, perspicacitate viuida, labore indefessa, eruditione locuples, inuenire solet veritatis venam. At Antiquitas non exhausit ingenia, neque præoccupauit veritatem, quæ etiam patet Nouæ Sapientum indagationi. Sapienter inquit Seneca ep. 33. *Quid ergo? non ibo per priorum vestigia? Ego vtar via veteri: sed si propiorem, planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos ista mouerunt, non Domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus veritas, nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est.* Pergit epist. 45. *Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio; aliquid & meo vendico. Nam illi quoque non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt.* Num vetustas quasi suo iure possedit omnem veritatem? Esto veritatis repertrix sit, sed non omnis. *Argumento est Ioseph: Circa Nouas opiniones semper occupatus*, inquit Philo Hebræus de Agricul. Et de Mosis sapientia, sic scribit lib. 1. de vita Moysis: *Sapientes intra modicum tempus ille superauit, natiua docilitate institutionem præcurrens vt reminisci videretur, non discere: in rebus difficilioribus de suo commiscens aliquid. Nam præclara ingenia multa innouant circa sententias.* Expède hæc postrema verba, *Præclara ingenia multa innouant circa scientias.* Neque .n. antiquitas habet omnem sapientiam, omisit aliqua, quorum indagationi vacat posteritas, quorum inuentione gaudet, quorum spicilegium studiosa facit. Non enim prisca ætas reperit verum omne; neque quod est Antiquitatis inuentum, est ideo verū est, neq; quia nuper repertum, erit falsum. Sæpè Antiquitas inuetrix fuit falsitatis, aliquādo Nouitas repertrix erit veritatis: quæ non est veritas, quia Antiqua, vel recentior est. Akē Tertull. lib. de Anim. c. 28. cùm meminisset Pythagoryce s. ntētię de transmigratione ani-

273. Clem. Ale. Antiquitas non præoccupauit omnem veritatem.

Seneca.

Philo.

Preclara ingenia multa innouant circa scientias.

Falsitas est ab antiquitate illustris & generosa. Tertull.

animorum in alia, atque alia corpora, ita fatur: *Sic ex mortuis viuos effice, senior sermo est; quid enim si et iunior? Neq; veritas desiderat vetustatem. Teneo planè falsum Antiquitate generosum*. Quid illustrius?

474. Porrò indecorum est, vt hominibus, quia modò non viuunt, sed vixerunt olim, tanta deferatur auctoritas, quæ proculdubio aufertur viuis hominibus. Numquid illi sapientiores sunt, quia floruêre quondam? quia nunc defuncti sunt? Et qui viuunt, & florēt nunc, quia vitâ fruuntur spoliandi sunt natinâ sapientiæ falsitate? Dehonestatur præsens seculum inuidiâ præteriti: illi tribuitur quod huic adimitur, & defloratione nostræ ætatis viuentis & iuuenescentis, floret ætas prisca senescens, & emortua. Eleganter Plinius iunior, iunioris litteraturę disertus vindex, lib. 1. ep. de suo Pompeio Saturnino litteratissimo, & eloquentissimo illius æui viro, sic scribit Septitio Claro, cōmendans quemdam libellum, quem Pompeius ediderat: *Est mecum per diem totum, eundem antequam scribā, eundem cum scripsi, eundem etiam cum remittor, non tanquam eundem lego. Quod te quoque vt facias hortor, & moneo. Neque debet operibus eius obesse*, QVOD VIVIT. *An si inter eos, quos nunquam vidimus floruisse, non solum libros eius, verum etiam imagines, conquireremus, eiusdem nunc honor præsentis, & gratia quasi satietate languesceret? At hoc prauum, malignumque est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, alloqui, adire, complecti, nec laudare tantum, verum etiam amare, contingit*. Porrò iniquum est, vt perdat quis æstimationem, quia nunc viuit, quam haberet, si foret olim defunctus. Quasi sepulchrum esset decus sapientiæ; & vita, illius dedecus. Ergo esto æquus rerum æstimator, & æstima non tam rei ætatem, quàm rem. Non rectè sapit cui solùm cana sapientia in pretio est, & recentiorem depretiat. Porrò Sapientia virgo est. Ergo quæ senior displicet, placeat iunior. *Ne nouam nuptam, anum (vt vulgaris iocus est) ducas*, ait Philo de Agricul.

Scripto ri non officit, quod recēs sit, si eruditus est, Plin.

Philo.

275. Thema propositum sit thematis probatio: ait enim Christus Deus, quòd *Scriba doctus profert de thesauro suo Noua, & Vetera*, priorem & principem locum tribuens Nouitati, posteriorem & vltimum vetustati.

Matth.

Aug. Quod pulchrè notauit S. Augustinus lib. 20. de Ciuit. c. 16. his verbis: *Non dixit Vetera & Noua. Quod vtique dixisset, nisi maluisset meritorum ordinem seruare, quàm temporum*. Non casu & temerè inquit Christus, *Noua & Vetera*, sed consultissimè, vt decebat Deum loquentem: quippe voluit principe loco, & sede sublimare Nouitatem, & illam Antiquitati præferre. (*Præcedit, nō præcellit.* Antiquitas ait Chrysologus ser. 137.) Et ita attendens Christus ad Nouitatis dignitatem, vt illam meritis excellentiorē agnouit, ita prætulit loco. *Volens meritorum ordinem seruare, quam temporum*. Vnde (verba sunt S. Hieronymi ad locum præfatum Matthæi,) Sponsa dicit in Cantico Cantic. 7. *Noua cum veteribus, dilecte mi, seruaui tibi*. Præstantiorem locum tribuens Nouitati. Vnde homo cęteris creaturis nobilior, postremus omnium creatus est. *Non statim quia postremus homo factus est, esse inferiorem ordine*, ait Philo de Mundi Opif.

Chrysol.

Hier.

Cant.

Philo.

Marc. Marci 3. v. 13. *Et fecit, vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prædicare, & dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eijciendi dæmonia, &c*. Super quibus verbis sic fatur Hieronymus: *Dedit illis potestatem, &c. vt Noua facerent, qui Noua prædicarent*. Illustris planè interpretatio! Scilicet magnus Scripturarum interpres Hieronymus, potestatem ad facienda illustriora miracula, appellat potestatem *noua faciendi*, quasi Nouitas illustre quoddam ingenij miraculum sit. Et quidem vsque adeò inuidiosum, vt necesse fuerit Christi nomine *Noua facere*, vt mandantis reuerentia præsidium sit Nouitatis: & in asylo diuini pręcepti collata immunis sit à communi odio, quod ita sæuit in Nouitatem.

Nouū miraculū dicitur.

Hier.

Ais saltem Nouitas caret honore & auctoritate vetustatis. Quis id neget? at Nouitas gratior est. *Gratia Nouitatis*, ait Plinius lib. 1. Epistolarum, & Tertullianus lib. aduers. Marcionem c. 9. *Nouitatis gratiositatem* agnouit. Imò neque Nouitas caret honore antiquitatis. Prouerbiorum 8. v. 18. *Mecum sunt diuitiæ, & gloria*. Theodotion vertit: *Mecum est substantia antiqua*. Et iurè addubitant interpres quomodo Sapientia ab æternâ antiquitate potuerit habere opes, & gloriam, cùm ab æterno opes nullæ sint. Quo ergo pacto substantia seu opulentia dicitur antiqua, & ab æterno ditans Sapientiam? Salazar ibi; Vetera, inquit, & antiqua non solùm dicuntur ea, quæ à multo antehac tempore perdurauit, sed etiam quæ dehinc multo tempore durabunt. Hæc ille. Quod probat etiam in Commentarijs super Cantic. ad cap. 1. v. 13. Ergo decus & gloria, quæ recens aduenit Sapientiæ, Antiqua dicitur, non tantùm à vetustate anteacta, sed ab æternitate futura. Vnde interpretatio de nouo sapienter inuenta, æternùm Antiqua dici potest, quia æternabit in posterum: & ab duratione posthabenda in Doctorum approbatione, etsi noua sit, dicitur æternùm antiqua: à plausu enim mutuabit anteuersionem durationis, & decus Antiquitatis: & ita erit Nouitas æmula æternæ Antiquitatis. Audis Nouitatem antiquam? & interpretationem recèns natam, & adhuc in cunis vagientem, æternâ antiquitate celebrem? Itaque Nouitati non deest laus reuerendæ Antiquitatis. Quò alludere videtur Petr. Damianus serm. 60. aiens: *Aeterna Nouitas; & Noua Antiquitas*. 276.

Plinius. Tertull.

Prou. Theod.

Nouitas per antiqua est, quæ æternum durabit.

Salaz.

Pet. Dam.

Ergo etsi dominatrix Antiquitas scholarum ius sibi vendicet, recusari iure potest. Quod insinuat Tertullianus libro de Pallio, cap. 3. aiens: *Anni recusantur*, sic locum scribit Claudius Salmasius. Itaque colenda Antiquitas, & veneranda annositas recusari, potest tanquam suspecta de re Nouitatis.

Antiquitas recusatur. Tertull. Salmas.

---

§. LVIII.

Præfertur vetus, opinio, recenter compta, innouata, aucta.

SVprà scripta adaggeraui, & exaggeraui è Scriptura, & Patribus, ne mera & sincera Nouitas passim reprobetur, non vt approbatur. Incedat doctor per viam regiam, non per tramites, aut à præcipitijs angustos, aut impeditos multo lapide difficultatum. Ergo Nouè sternantur viæ publicæ, & Antiquæ. Et fiant *aspera in vias planas*. Recenti acumine struatur, ornetur, splendeat opinio vetus; nouo ingenio expediantur difficultatum tricæ recèns inuentæ, quod posteritati relictum est: nam *multum egerunt: qui fuerunt ante nos, sed non peregerunt*, ait Seneca ep. 65. Itaque varietur *ipsa quæ gaudet variare cuncta resque transformare hominum Vetustas*, cecinit Erinna apud Lipsium lib. 1. de magnit. Rom. cap. 2. Vnde sic structa opinio ab Antiquitate mutuabit honoris auctoritatem; à Nouitate felicitatem splendoris. Et opinio ex Vetere Noua, combibet vtriusque virtutes. Tertullianus auspicans librum de Pallio à laudibus Carthaginensium, sic ait: *Viri Carthaginenses, Vetustate Nobiles, Nouitate felices*. Siquidem vetustior origo; exaggeratior est nobilitatis, quæ eò splendet magis, quò antiquiores agnoscit natales. Item Nouitas felix valdè est; quia deterso vetustatis squalore, & obliuionis situ, de nouo emicans, oculos, & amorem ad se conuertit: & ita fit admiratione prospera plausu celebris, nouitate felix. Vnde opiniones tenouatæ erunt *Vetustate Nobiles, Nouitate felices*. Et eiusmodi opiniones de vetustate Nouæ, etsi à Nouitate aliquantulam infuriolam combibant, plus decoris, & venustatis fęnerantur. Pergit Tertullianus:

277. Opinio è vetusta noua præfertur.

Seneca.

Erinna. Lips.

Tertull.

Tertull.

Vobis

Vobis (inquit) *post iniuria beneficium, vt Senium, non fastigium exemptis.* Quasi cuiusmodi iniuriola, beneficium sit, non probrum; quia opinionis veteris squalorem, & senium illud a renouatio eximit, non fastidium; imò opiniones veteres à recenti Nouitate fastigiatur in Nouam Nouæ gloriæ maiestatem. Hanc à renouatione auctoritatem suadet Vincentius Lirinensis Abbas, expendens illud 2. ad Timoth. 1. *Depositum custodi. Quid est Depositum? Id est, quod creditum est, non quod a te inuentum: non ducens, sed sequens: Per te posteritas gratuletur intellectum, quod ante vetustas non intellectum venerabatur. Eadem tantum, quæ didicisti, doce: vt cùm dicas nouè, non dicas Noua. Sic erit tua optimo tempore senior, potentia iunior,* quæ sunt verba Philonis de Migr. Abrah.

Vinc. Lirin. 2. ad Tim.

Philo. 278. Philo.

Tametsi vetum est illud Philonis lib. de Agricult. *Eruditio non senescit,* nam virtus non habet ætatem: tamen nescio quonam præternaturali fato senectus flaccescit, & ægrotat: nam morbus est senectus ipsa. Saltem vt ait Seneca lib. 3. de Benefic. c. 2. *Sordes ipsa colligunt vetustate.* Et S. Nazianzenus Orat. 2. Theol. inquit: *Esse quadam infirma, planè rancida, & obsoleta dogmata.* Et sanctus Chrysologus ser. 82. *Sicut Nouitate splendent, ita Vetustate sordescunt.* Itaque Antiquitas ipsa vetustate sordet, languet, & ægtit. At senectus ægritudo est immedicabilis. Verùm id in rebus alijs præter Sapientiam, quæ medicabilis est. Nam de serpente, qui Symbolum Sapientiæ est, luculéter scribit Tertullianus de Palio, c. 3. *Vt senium persensit en angusta se stipat; ab ipso statim lumine erasus, exuuns ibidem relictis, Nouum se explicat: cum squamis & annis recurantur.* Ergo curentur Sapientiæ anni, & vt ex Vetere Sapientia fiat Noua, *langueseat in iuuentutem.* Nam est *Ratio curanda opinionis,* inquit Alexandrinus Clemens 7. Strom. c. 9. Curetur à Vetustatis morbo Sapientia salute Nouitatis, valetudine iuuentutis. Ergo præstat Sapientia renouata.

Senec. Nazianz. Chrysol. Antiquitatis languor, nouitate curatur. Tertull. Clem. Alex.

Cœlestis Beatitudo, vt intuitiua Dei cognitio est, sic etiam & potior, & felicior sapientia est, quâ feliciter noscitur, & beatè tenetur summa Veritas. Hæc quodammodò renouatur, non quia tædium sui parit, sed vt hominibus notitias, & delicias commendet suas. Matth. 26. vers. 29. ait Christus Deus, qui mente beatus erat à primo conceptionis momento: *Non bibam à modò de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum Nouum in regno Patris mei.* Ad rem sanctus Chrysostomus hom. 83. in Matth. *Quod autem dicit Nouum, intelligendum est Noue, id est, Nouo modo.* Quasi dicat Christus: Etsi in regno Patris mei perpetuò sedebo in æternaturo Beatitudinis conuiuio (*Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ.* Psalm. 35. v. 9.) at Beatitudinis felicitatem nouè degustabo; Non vt satietatis fastidium euitem, sed vt plenam voluptatem exaggerem. Nam quod diu delectat, diuturnitate tædium creat; non sic Beatitudo; (quem enim gloriæ tædeat?) sed vt eximiam felicitatem beatitudinis augustius commendem, illâ Nouè fruar, & nouo modo inebriabor eius deliciis. Quod sapienter docuit sanctus Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioan. c. 73. his verbis; *Pater glorifica me illa gloria, quam habebam apud te, priusquam mundus esset. Perpendis quia non initium gloriæ petit, sed renouationem, vt ita dicam.* Ergo Antiquam gloriam, quæ est felicitatem summa, quodammodò renouatam tradit, & à renouatione commendatam exaggeratiùs deprædicat.

Beatitudinis gloria quomodo renouari dicatur. Matth. Chrysost. Psal. Cyrill.

279 Dei Verbum Deus est, & à Deitate æternus est. Lógæna profectò antiquitas, & quidem perfectissima, quippè quod Dei attributum est, nempè æternitas. Et tamen visum est Clementi Alex. vel hanc præclaram Antiquitatem Verbi quasi renouandam esse, vt à Nouitate etiam commendaretur: In Adhort. ad Gentes appellat Verbum, *Noua armonia æterni modum.* Alludit ad modos musicos, non ad *Modum,* qui in scholis, *Res* opponitur; scilicet, Verbum æternus

Clem. Alex. Generatio Verbi est noua ab æterno.

Celada in Iudith.

modus est, musico concentu ab æterno modulatus à Patre Deo: at Verbi æterni harmonia. Noua est népè consonantiæ, pausationes, & cætera musices accidentia: nam Verbum ab æterno; & hodie genitum est, dictum est, modulatum est. Itaque licet omnia, quæ in Deo sunt, adeò antiqua sunt, vt æterna sint, quærit Clemens Alex. aliquid in Deo, quod sit Nouum, ne quæ in Deo sunt, omnia merè antiqua sint, sed antiqua Noua sint. Psalm. 2. vers. 7. & ad Hebr. 1. v. 5. dicit Pater Christo Deo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quæ verba de humana Christi generatione intelligunt Origenes, Cyrill. Theod. Hilar. in Psalm. 2 Ambr. lib. 3. de Sacr. cap. 2. Athanas. apud Oecum. Sed præstat locum intelligere de æterna Verbi generatione cum Augus. in Psalm. 2. Chrysost. Theoph. Anselm. sanctus Thom. ad Hebr. 1. Verùm statim pulsat animum, cur Pater æternum dicat, *Genui te;* & addat, *Hodie.* Congruentiùs enim diceret, hodie gigno te; vel supposito quod dicit *Genui,* potiùs dicendum foret: Genui te olim, non *hodie.* Luculenter S. Tho. *Ideo non dicit, genero te, sed genui; quia perfectus est. Sed tamen ne putetur esse generatio eius tota in præteritione, & per consequens in defectione, addit, hodie, vt sit sensus: Perfectus es, Filius tamen generatio tua æterna est.* Quasi dicat: Si Verbi generatio ab æterno tantùm foret, tota in prætetitione, & in defectione foret. Vnde vt Filius Dei, qui est increata Sapientia, perfectus sit, dicitur hodie genitus. Scilicet, *Genui* de præterito, vt significetur tota antiquitas æternitatis; sed ne tanta antiquitas *in defectione* esse putetur, additus *hodie,* vt verbi generatio perfectissima sit, nempe Antiqua Noua, & æterna recens: *Ego hodie genui te.* Imò ab hac nouitate plus videtur Deus gloriari, Exod. 3. *Ego sum qui sum:* quod est Dei elogium: In Hæbræo est: *Ego ero, qui ero.* Non tamen ait: *Ego sum, qui fui;* ac si à præsenti, aut futura quasi Nouitate Dei æternitas decoretur. Vnde ait: Ego qui sum æternus, sum & qui nunc sum, & qui æternum ero. Porrò si Dei Antiquitas, quæ perfectio eius est nempe æternitas, commendatur à Nouitate; creata Vetustas, quæ caduca est de se, illustrior erit à renouatione. Nec fuit cur quispiam exacerbetur, eò quod æterna Dei attributa Vetera dixerim, cùm de Deo Patre scribat S. Chrysologus serm. 131. *Sic Daniel cap. 7. Deum Patrem crine niueo, senectute reuerenda, antiquitate terribilem conspexit.* Hæc dixit apud Cassiod. lib. 10. epist. 4. Theodoaldus Rex, *Vt vnde periculum pertuli, inde me vniuersitas cognoscat ornari.* Ergo præstat Sapientia ex Antiqua Noua, ex vetustate recens, ex prisca renouata. hæc deposuit squalorem senij, & fulget nitore Nouitatis. Hæc exuit folocem vetustatis, & induit purpuram nouitatis. Hæc non est caduca præ vetustate, sed erigitur in iuuentutis fastigium. Nam *Omnis Scriba doctus debet proferre de thesauro suo Noua, & Vetera:* id est, Noua ex veteribus. Sic nec à Nouitate Nouator audies, neque à Vetustate Veterator (nisi fortè ab inuidia æmulatione) vtrumque audias. Nam *Inuidia non quærit quid dicat, sed vt dicat* ait S. Chrysostom. homil. 42. in Matth.) *Sic vos eritis iuniores, ambo senores:* quod de Maximiano, & Diocletiano præclarè dixit Mamertinus Panegyr. 2. genethli. Hæc noua antiqua qui digna est Christiano Doctore, quæ fuit digna Christo. *O Christum & in nouis veterem* ait Tertullianus lib. 4 adu. Marc. ca. 20. Sic habebit opinio, *Nouitatis gratiâ,* (vt aiebat Plinius) & Vetustatis gloriâ.

Exod. Chrysol. Daniel. Cassiod. Chrysost. Mamert. Tertull. Plin.

§. LIX.

Homo litteratus scientiæ anima est, doctrina reus, & sapientiæ martyr.

280. Vulgi est magno æstimare opulentos, & proceres suscipere chlamydatos, & coronatos *Oculis de*

Senec. *de homine non credas*, ait Seneca de vita beat. c. 2. Iſta quæ ſpectantur, ad quæ conſiſtitur, foris quidem nitent, introrsùs miſera ſunt. Quæramus aliquid non in ſpeciem bonum, ſed in ſolidum; quo homo certiùs homo ſit. Quod eſt hoc bonum? Sapientiam inquam. Citò dixi, ſed verè. Hæc enim eſt vita animi, magiſtra vitæ, diuinus vigor, & quidam humanitatis faſtus. Per ſcientiam enim bruta ignorantia ab homine exulat, mundana noſcuntur, cęleſtia penetrantur, & rimantur diuina: & (vt ſic dicam) homo fit magis homo, cùm euadat rationalior. Quin & litterarum ſtudioſus ab improbo ſtudij labore, carnis ſubſultus frænat, & euadit caſtus: *Plane enim fieri non poteſt, vt quis ſimul ſit & ſcientia præditus, & blandiri corpori non*

Clem. Ennod.

erubeſcat: ait Alexand. Clemens 3. Strom. Eleganter Ennodius lib. 5. ep. 10. *Sancta ſunt ſtudia litterarum in quibus ante incrementa peritia, vitia dediſcuntur. Hoc itinere cana ad annos pueriles ſolent venire conſilia: dum quod ætas refugit, ſolent inſtituta præſtare.* Et quidem ſapientia, pia virtutum ambitio eſt, & ſanctitatis religioſa præſumptio; & ſcintilla, ſeu inchoa-

Matth. Hilar. Sapientia eſt vir intellectus.

tio beatitudinis dicitur a S. Hilario in c. 5. Matth. ſic ſcribente: *Iuſtitiam ſitientibus, & eſurientibus, beatitudinem tribuit Chriſto; ſignificans extenſam in Dei doctrinam ſanctorum auiditatem perfecta in cælo ſatietate repleri.* Vnde Philo in lib. Quod deter. potiori, &c. hominem, qui ſtudijs ſcientiarum non vacat, appellat *Viduatum à ſcientijs*; quaſi intellectus ſcientijs inſtructus, maritus ſit animæ, eam fouens, nutriens, venuſtans & fęcundans ad omnem honeſtatem. Sa-

Philo.

Sap. Clem. Sapientibus adnaſcitur bonum.

pien. 7. v. 11. dicitur de Sapientia: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.* Nam vt inquit Clemens Alexand. 7. Stromat. *Eſt enim omne bonum eiuſmodi, vt adnaſcatur ei, qui eſt præditus cognitione.* At anima orbata ſcientijs, quaſi viduata marito, Solitaria eſt, ſterilis, pauper, flebilis, vt vidua defuncto cõiuge. His ſapientiæ commodis ſic allectantur quidam ad litterarum ſtudia, vt quaſi philtro amatorio, aut arcanis præſtigijs faſcinati, dies noctesq; incumbant in libros.

Nazianzen. Faſcinum Sapientię.

Hi parent S. Nazianzeni adhortationi Orat. 1. dicenti: *Sapientia faſcino, quo animæ morbus curari, et diſcuti ſolet, faſcinemur.* Quaſi ſapientiæ amor ſit animarum ſalus & piæ præſtigiæ, quibus homo vrgetur ad capeſſendam litteraturam: ne ſuccumbat oneri ſtudendi, ſed viriliter ſubeat difficultates, & exantlet labores, qui innumeri & maximi occurrunt in re ſapientiæ. Qui erit labor huius §. in quo publicabo labores ſapientiæ adipiſcendæ.

281. Eccleſ.

Eccleſ. 1. v. 18. *Qui addit ſcientiam, addit & laborem.* Quinam eſt hîc labor ſcientię comes? & quo premitur ſcientia? Antiquos ſapientes, Animalia gloriæ appellauit Tertullianus lib. de Pęnitentia, cap. 1.

Tertull. Sapiens eſt gloriæ animal.

Philoſophus gloriæ animal. Scilicet Sapiens eſt animal glorioſæ ſapientię, iumentum baiulum glorioſiori litteraturæ: *Acemila de carga y de trabajo, de ſaber.* O quàm degrauat labor addiſcendæ ſapientiæ! Geneſ.

Geneſ.

49. v. 14. *Iſſachar aſinus fortis, accubans inter terminos.* Hebraicè, *Iſſachar aſinus oſſeus, vel dorſi.* Sed aduertere oportet, Iſſacharitas fuiſſe ſapientiores Hebræę gentis, 1. Paralip. cap. 12. v. 32. *De filijs quoque Iſſachar viri eruditi.* De hac igitur litterata tribu ait Moyſes: *Iſſachar aſinus, fortis, oſſeus, vel dorſi.* Nunquid ſapiens tribus aptè dicitur Aſinus fortis, oſſeus, vel dorſi! Aſinus brutum eſt animal, ſtupidum, & ineptum ad ſcientias. Quam ob rem Tribus nata ſcientijs dicitur aſinus oſſeus, vel dorſi? Imò homo hebes & ſtupidus dicitur aſinus ad exprimendam ineptitudinem ad ſcientias capeſſendas. At benè, & optimè homo litteratus, cùm ſit glorioſæ ſapientiæ animal, appellatur *Aſinus fortis, oſſeus, vel dorſi*, vt ſic publicetur, quàm laboret in ſapientiæ ſtudijs, quã grauis ſarcina eius humeris incumbat, quæ perpetuò dorſum eius premit. Pulchrè ad rem additur, *Accubans inter terminos*; alij *Inter ſarcinas*: quæ verba explicat noſter Mariana, ſic ſcribens, *Accubans inter*

1. Paralip. Sapiens ſicut Iſſachar eſt aſinus oſſeus, vel dorſi.

Marian.

duos ordines, per quos intelligit duas oneris partes, quæ iumentis imponi ſolent. Quaſi dicat; litteratus Iſſachar aſinus eſt oſſeus, vel dorſi, accubans inter ſarcinas, quas ſcilicet non deponit etiam quando accubat, & à labore quieſcit. Videas ſæpè cùm feſtinat protelum mulorum benè onuſtorum, quod ſi opus eſt in medio itinere mulos cibari, iiſdem hordeum apponitur non depoſitis ſarcinis. O immenſum laborem! ô laborioſam requiem! Etiam in leuamine premitur iumentum ſarcinatum onere? Appoſitè ergo dicitur, *Iſſachar aſinus oſſeus; vel dorſi, accubans inter ſarcinas; vel inter duas oneris partes.* Pulchra ſanè deſcriptio litterarum ſtudioſi: qui non tantùm laborat dum ſtatis horis dat operam litteris, ſed etiam dum ſtudia intermittit. Cùm animi causâ rura petit, ibi mente verſat difficultatem, quam aliàs eluctari non valuit; cùm meridiatur, aut cubat ad capiẽdos ſomnos quæſtionem, quam non bene capit, inuita mente tractat; dum ſedet ad menſam, ciborum negligens, elaborat auidè diſcurſum bene cęptum, (quod accidit S. Thomæ, & ſæpe meditabundo ſapienti, (nec in accubitu valet excutere ſapientię onus. Quia litteratus eſt ſapientiæ Animal: & ſapiens *Iſſachar, eſt aſinus oſſeus, vel dorſi, accubans inter ſarcinas, vel inter duas oneris partes, quæ iumẽtis imponi ſolent*: eſt. n. *gloriæ Animal.*

Cęterùm adhuc verſo illud: *Qui addit ſcientiam, addit & laborem*: nempe, Litteratus Iſſachar aſinus fortis vel oſſeus dicitur ad portandum litteraturæ onus, & ſubeundos ſcientiæ labores, qui vſque adeò magni ſunt, vt robuſtiores vires debilitent, & effringant: *Tabeſcere feciſti ſicut araneam animam eius.* 282.

Pſal. 38. v. 10. Hugo, *Sicut aranea euiſcerat ſe in telis ſuis.* Sub qua metaphora rectè explicantur litteratorum ærumnæ. [P]orrò in reliquis hominum laboribus aut impenduntur diuitiæ, aut induſtria, aut commodum, aut ſudor. Scilicet architectus ex lapidibus, aut lateribus calce illitis: textor è ſubtegmine laneo, aut lineo, & fibris goſſipeis, aut ſericis, ſemper extraneâ materiâ, opus conficit. At in ſcientiarum ſtudijs homo ſeſe erogat: & inſtar araneę, ſeu bombycis euiſcerat ſeſe. *Trahitur enim ſapientia de occultis.* Iob. 28. v. 8. Nimirum ſicut aranea vel bombyx trahit de occultis viſceribus filum; quo bombylion elaborat: & ſe euiſcerat, vt telam conflet. Sic ſapientia trahitur de occultis viſceribus hominis: aſſiduè incumbendo in litteras, identidem euoluendo volumina, impenſiùs attendendo, attentiùs diſcurſando. Vnde ſapiens ſalutem, & vitam impendit diu ſtudendo: & ſeſe euiſcerans, tabeſcit ſicut aranea, eliquans vitalem ſuccum in ſapientiæ opus. Ac ſi vnaquæque lucubratio ſit quaſi portiuncula quædam animæ, aut vitæ. Sicut pars quæ libet telæ, aut bombylij, portio quædam eſt araneæ, aut bombycis. Quid aptius ad labores litterarios exprimendos! Heu! quàm multi ſapientes ſcriptores nunc telas aranearum texunt, aut ob nimiam ſubtilitatem, aut ob inutilitatem: aut quoniam etſi pretioſum ſit opus litterarium, hodie vt tela aranearum æſtimatur! ô oſcitantem aliquorum Principum incuriam! & ingenium inuidiæ æmulatorum!

Pſal. Hugo. Sapiens ſicut bombyx trahit de occultis ſapientiam.

Iob.

Ad hæc, *Qui addit ſcientiam, addit & dolorem*, 283. Eccleſ.

Aquila, *addit & tormentum*, quaſi res litteraria perẽnis cruciatus ſit, & acerbum tormentũ. Olim, & nunc reus ſuſpectus grauioris flagitii in equuleo torquetur, vt à tormento extorqueatur veritas. (*Torque reũ, & extorquebis veritatem*, dixit ille quicumque.) Sic litteratus, veritates, quas ediſcit, quaſi in tormẽto decantat, tormento conſtant. Nam tormentum ingeniũ eſt extorquendi veritatem. Item qui reus eſt ſolummodò, tormentum ſubit. Sic litteratus perpetuò reus eſt aut erroris, quem malitia aut ignorantia lectoris conflauit, aut inuidię ob gloriam, aut odii ob fęlicitatem, &c. Alii Eccleſiaſtę verba, ſic ſcribunt: *Qui addit ſcientiam, addit dolorem*, qualis coniunctus eſſe ſolet cum vulnere. Ad rem S. Nazianzenus Oration. in laudem Baſilij: *Profectò plaga cordatis hominibus*

Aquila. Sapientia tormẽtum, & vulnus eſt.

Eccl.

Nazianz.

doctrina

doctrina est. Quasi scientia ipsa vulnus sit, & plagæ dolor. Nempe tot plagis feritur homo, quot veritates addiscit. Vnde ab studijs perpetuò lancinatur. O durum, & dirum litterarum studium, vel stadium! Quid si à discipulis plagas ista patiatur Magister? Quod de
Petr. Dam. Chrysol. Cassiano dixit P. Damianus, serm. 39. *Iste eos carnifices pertulit, quos docebat*. Et S. Chrysologus serm. 10 r. *Paulus vapulando docuit, non cædendo. Vt eximius Magister, quot sunt hominu mores, tot ferret, & exciperet passiones*.
184. Bibl. Cōpl Regia. Denique: *Qui addit scientiam, addit & laborem*, Sic vertunt Biblia Complut. & Regia: *Qui addit sciētiam moritur in adolescentia sua*. Scilicet litteratus studiorum tormento, & doctrinæ vulnere præmaturè moritur, & præcox Martyr est. Nam tametsi *Quod*
Septim. Sapiens est scientię martyr. *sapit viuidum est*, vt ait Septimius lib. de Anima, cap. 15. At studiosus candidatus martyrij est, & doctus bene martyr. Eleganter S. Nazianzenus præfatâ Orat.
Nazianz. ait: *In sepulchro Basilius conditur, ac sacerdotibus sacerdotum princeps prædicatoribus magna vox, martyribus martyr adiungitur*. Audis magnum Doctorē Basilium, planè martyrem dici à Nazianzeno? Bene Martyr dicitur sapiens, qui tot carnifices passus est, quot quæstiones extricauit: tot dolores, quot lucubrationes: tot vulnera subit, quot stylos exercuit: tot tortores, quot volumina, ô egregium Doctorem, ob hoc viuum martyrem! Martyrem, propter tormenta; viuum, propter diuturnitatem dolorum; quos do-
Prou. ctrina facit. Prouerb. 9. v. 2. *Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem: immolauit victimas suas*. Quæ sunt hæ victimæ, quas in publicis gymna-
Tertull. sijs sapientia mactat? Tertull. in Scorp. c. 7. sic prædicta verba scribit, & explicat: *Sophia iugulauit filios suos, Sophia sapientia est. Sapienter vtiq; iugulauit, dum in vitam: & rationabiliter, dum in gloriam. O parricidij ingenium! ô sceleris artificium! o argumentū crudelitatis, quæ idcircò occidit, ne moriatur, quem occiderit!* Quia litterato æternat gloriosior vita, & æternat martyri. Perit vita caduca, vt perennet æterna; diu moritur, vt æternum viuescat, & à diuturnitate martyrij gloriosior palma reportetur. Pulchrum planè litteratorum elogium, & sapientiæ fastus. Nimirum fulgent in Ecclesia Martyres, qui sanguinem fuderunt pro fide. Eminent Martyres, qui occubuerunt pro quavis virtute. Nec desunt sapientiæ Martires, qui ab indefesso studiorum labore, sapientiæ cadauera, & vivi martyres appellantur: Nemo nisi tyrannus sæuit in Doctores, nemo nisi carnifex litteratorum martyria conficit.

Quales debeant esse mores, & eloquia sacri Concionatoris, è cuius verbis pendet, populorum salus, & vita.

185. Sapientiæ studiū hebetat passiones. Basil. Sel. Plerumque sapiens est benemoratus; nam sapientiæ addiscendæ labor, passionum impetum sistit, prauorum affectuum vigilantiam sopore quodā hebetat, & non bonas affectiones frænat, & domat. *Ad certaminum studium exsuscitat studium*; (ait Basilius Seleuciæ Orat. 1. studium, loquam sapientiæ.) *cum diuinæ amatores disciplinæ ad laborē acrius extimulat. Pari enim modo & passiones corporis hebetat*. Vulgò dicitur, *El cōtinuo afan y trabajo del estudio es la causa porque los letrados tienen mas templadas las passiones; En vn Ecclesiastico rico el ocio, y regalo crian vicios mas locanos, y cerriles*. Itaq; sapientiæ vigor, vitiorum languor est, & studium sapientiæ, frænum est cōcupiscentiæ: nam scientiæ addiscendæ labor *passiones corporis hebetat*. Ita planè, ita sæpius res habet. Verùm litteratis hominibus sua vitia sunt, & quidem
Chrysost. non leuia. *vbi enim est maior scientia, illic fortior malitia*, ait Chrysostomus in capit. 7. Matthęi. Professū honoris studium, agnatum vitium est hominis litterati: sæpe insignis concionator insigniter adulatur Principibus studio ambitionis: captat ventosissimos plausus eloquentis sapientię lasciniã, & temporales commoditates inhiat. Et (quod grauius dolendum est,) non tam Christum, quàm se prędicat; luxuriatur in eloquentiæ campis, & exuccos, atque infœcundos conceptuum subtilium flores legit, quibus non fœcundatur, sed sterilescunt pinguia audientium arua. Ex quo fit, vt auditorum non erigat animos ad virtutem, sed adhuc iaceant in vitiis. Et cùm Euangelicus pręco debeat facere medicinam ad salutem; facit morbum ex morbi remediis. Pendulę sunt audientium animæ ex eius ore, & eius studium totum incumbit in suspendendis auditorum animis, aut facundię vernantis elegantiā, aut ioanissimi acuminis admiratione. Bellè cap. 8. vers. 21. sanctissima, & disertissima Iuditha perstringit eiusmodi disertos concionatores, aiens: *Et nunc fratres quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, vt memores sint, &c.* Et Assyrij hic admirantur Iudithę sapientiam in verborum sensu. Ergo vt cum Iuditha eosdem mores perstringam, Tropologicè explicabo illud Psal. 11. v. 7. Iudith. Psalm.

Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.

Conclusionem præposuerat Dauid versiculo proximè præcedenti, dicens: *Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo*. Hebraicè *Afflabo, vel aspirabo ei*.

---

§. LX.

Concionator agere debet domina, & Imperiali voce, non seruili, & aucillante procerum nutui, Ad illud:

Eloquia Domini.

QVi verba Dei tractat, illa tractare debet vti Dominus, non vt famulus seruiens Principum gratię. Heu! prædicatio hodie Principum adulatio facta est! Nec tam audimus reprehensores vitiorum, quę sunt, quàm panegyristas virtutum, quę non sunt. Concionatoris verba seruiunt ambitioni, non imperant prauis moribus. Matth. 7. vers. 28. *Et factum est cum consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ eorum, & Pharisæi*. Qui docet tanquam potestatem habens, verba Christi Dei prædicat, & admirationi est; qui verò vt seruus aulicus, & palatinus assentator, studio adulationis, aut dignitatis ambitione, Scriba dicitur, & Pharisęus: Saltem integrè Christianus non videtur, sed semipaganus. Qui hęreticus appellatur ab Augustino de Quæstion. Euangel. lib. 2. quęst. 33. versans illud Luc. 15. vers. 17. *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus*, ita scribit: *Iam poteras talis animaduertere multos prædicare veritatem, inter quos quidam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandorum sæcularium commodorum, qui tamen non aliud annunciant, sicut hæretici, vnde mercenarij rectè appellantur*. Audis hoc bene mercenarios, & malè quęstuosos concionatores, qui studio bonorum temporalium, & ambitione Prælationis obtinendę Principibus lenocinantur, & vitiorum reprehensionem negligunt ob quęstum, dici hęreticos? Quae quęstuosa, & ambitiosa prędicatio, apostasia fit, & verbi Dei contumelia. Vnde appellantur Hęretici, aut Scribę, 186. Concionibus adulatiam adgratiam Principum est quasi hęresis. Matth. Luc. Aug.

ſiue Phariſæi. Eligant ſibi concionatores præclarius nomen ex his, aut deſinant prædicatione proceribus adulari, & verbo Dei ambire terrenas commoditates, & prælationes: iuraque ambitioſè flectere ad Principum gratiam, & nutum. Caueant ne tantillum deflectant dogmata: nam *Hæreſis eſt dogmatum inclinatio*, ait Clem. Alexand. 8. lib. Strom.

Clem. Alex.

287. Principum nutus extorquet potenter Sapientum aſſenſum. Matth.

287\. Fateor Principum potentiam potentiſſimam eſſe ad extorquendum aliquem condeſcenſum a rigida doctrinæ ſeueritate; (omnes enim naturaliter cupiũt placere potentiſſimo, & ſe inſinuare potentiorũ gratiæ,) ſed non ſit vltra iuris, & liciti terminos. Poteſtas Principis piè alliciat ſapientis voluntatem, non impiè præcipitet ambitionis voluptatem. Matthæi 28. v. 17. poſt paſſionis dedecora non pauci ex Chriſti diſcipulis fluctuabãt in fidei myſterijs, quibus apparuit Chriſtus in Galilææ monte. Et videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt. Et accedens IESVS locutus eſt eis, dicens: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, et in terra.* Viſo Domino à mortuis rediuiuo adhuc dubitant diſcipuli? O proteruiam! Quo philtro Chriſtus allicit duras horum diſcipulorum mentes, vt ſibi credant, vt ſibi aſſentiantur? *Data eſt*, inquit, *mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra.* Nempe, ſcitote, & aduertite, quod Rex ſum cęli, & terræ, vt interpretatur S. Hieronymus. Quorſum Chriſtus, vt dubios in fide diſcipulos alliciat ad ſibi aſſentiendum, meminit ſuæ poteſtatis? Profectò præſtaret eoſdem rurſus inſtruere, & penitiùs edocere myſteria, traditam doctrinam, & viſa miracula afferre in memoriam. Imò iam ipſum videbant reſurrexiſſe: quo alio argumẽto opus erat ad inflectendos ad piam affectionem credendi eorum duros animos, & rebelles? Conſultò Saluator hæc omnia etſi validiſſima omittit, & vt ſibi aſſentiãtur, certiores fecit diſcipulos de regali potentiâ, quâ Rex cęli, & terræ dicitur. Nam regia poteſtas vſque adeò valida eſt ad conciliandas hominum mentes, vt Principi aſſentiantur, quod his omiſſis, vnius potentiæ mentionem fecerit, & ita feliciter impetrauit dubitantium diſcipulorũ aſſenſum. Aſſenſus enim ſæpè renuit rationi, & veritati; non ita poteſtati. Aptè ad rem Remigius: *Vt omnem dubitationem auferret à cordibus eorum, accedens ad eos, corroborauit in fide, vnde ſequitur: & accedens* IESVS *locutus eſt eis dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, et in terra.* Nimirum Chriſtus Dominus ſimpliciter dicendo ſe habere omnem poteſtatem, omnem dubitationem abſtulit à diſcipulis; & iam piè ambiunt aſſentiri Chriſto potenti; qui imbecillo, & patienti aſſentiri impiè recuſabant. Hæ ſunt præſtigiæ poteſtatis!

Hier. — Remig.

288. Matth. Quando Ioãnes perdidit piam linguæ audaciam coram Herode.

288\. Magnus ille Propheta, & Præcurſor Domini Ioannes Baptiſta, Matthæi 14. v. 11. audacter dixit Herodi Regi verba auditu ingrata, & admodum moleſta Regi, ſtatim mittitur in carcerẽ: nec ibi deſtitit Ioannes prædicare, quod audire, & exequi valde expediebat Herodi: ô animoſam Præcurſoris audaciam! qui non potuit cohiberi, quin liberè diceret quod ipſe ſentiebat contra Regem! Sed tandem deſtitit Regi verbis diſſentire, (ne aliquis mortalium Præconum non annueret Principibus.) Quando id præſtitit? Audi Rabanum ibi: *Sed & linguam, & vocem apud eos perdidit Propheta.* Vt vel ipſe Ioannes aliquando non contradiceret Regis voluntati: Sed cum vitâ perderet vocem, quâ Regi antè non annuebat; & ſic mortuus ſilentio annuat, qui viuâ voce mordicùs renuebat: ne vllus ſit in Regum curia ſiue doctor ſiue concionator, qui tandem aliquando non deſinat repugnare Regum placitis; cùm tandem *Ioannes & linguam, & vocem, apud eos perdidit.* Qui officium Ioannis imitaris, æmulare etiam dicendi libertatem; & niſi mortuus, ne perdas licẽtiam fandi vera, & vtilia. Vtere imperiali voce, non ancillante: Et qui *Eloquia Domini* tractas, tracta illa, vt Dominus, non vt ſeruus: ne timeas carcerem, neque exilium; neque ambitionis volaticas ſpes.

Raban.

289\. Moyſi Principi Hebræi populi occurrit eius ſocer Iethro, Exod. 18. v. 19. Et vir grandæuus, nec ineruditus bona ſuggeſſit conſilia Moyſi Hebræorum Rectori. Sed non multò poſt data conſilia dimiſſus eſt, v. 27. *Dimiſitque Moyſes cognatum ſuum, qui reuerſus abijt in terram ſuam.* Quid? nauſeauit Moyſes, etſi ſanctiſſimus ad Iethri conſilia? Non auſim affirmare. Sed ſcio aduertiſſe Philonem in libr. de agricultura, quod *Iethro ſuperfluus interpretatur.* Nẽpe quiſquis non vocatus, vel præter placitum Principis loquitur, ſuperfluus interpretatur, & ſic reijcitur. Qui verò ad nutum Gubernatoris conſilia temperat, ille ſuperfluus non eſt, ſed neceſſarius: ille non dimittitur, ſed admittitur, & detinetur, conſulitur, & augetur honoribus.

289. Exod. Superfluus eſt in curia, & palatio Sapiẽs, qui non loquitur ad Principis placitum. Phil.

Præterea eloquia Domini in ore ſapientis, dicitur *Argentum igne examinatum, probatum terræ.* Quid eſt probatum terræ? Paguinus; *Probatum à Domino terræ.* Nempe ſapiens eloquium, etſi Dei ſit, ſi non probatur à Domino terræ, id eſt, à Principe, reijcitur vt reprobum, & inſipiens. Nam ille habetur ſapiens apud proceres, qui loquitur quod ipſis probatur, & quod ipſis placet, de quo egi ad cap. 5. §. 56. Quaſi ſapientia Dei debeat ſeruire terræ Principibus, quæ potiùs dominari debet: Dei enim verba dicuntur *eloquia Domini*, quia dominari debent, non ſeruire.

Pagnin.

---

§. LXI.

Procul ab Euangelica concione verba effeminata, & meretricia: Ad illud:

Eloquia caſta.

290\. IVre eloquia Domini dicuntur *Eloquia caſta*. Nempe ſit ſermo caſtus: Hiſpanè *Lengaje caſto.* Sic præfata verba Pſalmi interpretatur noſter Bellarminus: *Eloquia caſta, non ſimulata; ſincera, non fucata.* De eloquentia digna Euangelico Concionatore ſat multa dicemus infrà §. 62. & 63. &c. Verba enim inſolentia, & exotica peregrinantur in Chriſtianis pulpitis. Vide ibi dicenda.

Bellarm.

Dein Euangelicus concionator afferat ad concionem *eloquia caſta*, id eſt, verba, quæ redoleant caſtitatem, non ſpirent luxuriam: ne ſcortetur in verbis impudicis, qui dehortatur impudicitiam. Eccleſiaſtes enim venuſtatem feminæ, & Gratiarum manibus factam puellam, otioſè depingit: omittat feminei vultus elegantem pulchritudinem, vernantes roſas in genis, candicantem colorem in facie, ſtellata lumina in oculis, purpurantia rubeta in labijs, gemmantia ora in dentibus, vndulatos in capillatura cincinnos, tornatum alabaſtritem in manibus, inceſſum infractum; amatoria verba ad illicium voluptatis compoſita, & quidquid Veneres, Cupidineſque ſpirat, relegandum eſt ad Theatra: caſtè tractandus eſt ſermo diuinus, ne adulteretur verbum Dei, & conſtuprentur audientium mores, ne concionator pro antidoto Venenum propinet, & à medicina ægrotent auditorum animæ: (vt olim vitijs; ſic nunc vitiorum remedijs laboratur.) Procul à concione hæc *ſcenica, & theatrica verba*, ait S. Nazianzenus orat. 26. Abſit, (admonet idem Gregorius orat. 28.) *ſermo meretricius* aera toxicans, & animas venenans illecebris laſciuiæ. Sacrilegium eſt, quod Euangelicus ſermo laſciuiam ructet, fiat Cupidinis leno, & fomes Veneris, qui eſſe debuit frænum paſſionum, & nix cupiditatum. *Qui cum naturali modo libidini operam dare nequeunt, quod vnum poſſunt, lingua ſcortantur*, aduertit idem Nazian. præſul. orat. pro Baſilio.

Procul à concionatore ſermo meretricius, ne lingua ſcortetur de ſcriptionibus venuſtatis.

Naz. — Nazianz.

295\. Pudeat eiuſmodi concionatores, aut ſcortatores ſeſe iactare de hac facundia eleganter meretricia, quę non caſtam virtutem, ſed impudicitiæ infelicitatem

feli-

Clem. Alex.

Lentian.

Habitus, gestus, & sermo effeminatus exulet à concionatore. Deuter. Clem.

feliciter persuadet. De his dixit Alexandrinus Clemens, lib. 1. Strom. *Ob hanc ergo artem sese efferentes, Sophista infelices; eos, quibus pruriunt aures non satis viriliter demulcentes.* Nempe *effeminate*, vt commentatur Lentianus Heruetus in Scholijs. Itaque qui *effeminate* concionantur, infelices Sophistæ appellantur: non quia non persuadeant, (lubrica enim nostra natura est, & omnis voluptas eloqoentissima ad suadelam culpæ;) sed quia infelicitatem lasciuię feliciter persuadet. Addit idem Clemens 2. Strom. explicans illud Deut. 22. v. 5. *Nec vir vtetur veste feminea. Lex viro prohibet, ne vestem induat muliebrem. An nos non vult esse viros, & nec corpore, nec verbis effeminari? Vult enim esse masculum, qui veritati dat operam, in ferendis laboribus, & in sermone.* Scilicet qui veritati addiscendæ, & prædicandæ dat operam, sit masculus in opere bono, ne effeminetur, & lasciuiat in verbis. Absint ab Euangelico Ecclesiaste feminarum lenocinia in elegantia gestus, in candore manuum, in habitus munditijs, in illicio pulchritudinis, in venusto, & effeminato sermone. Vita, habitus, sermo spiret castitates: nam *eloquia Domini, eloquia casta.*

---

§. LXII.

Verbum Dei nummus argenteus dicitur: & quia breuior elocutio prætiosior est: Et quia aliquando prædicator concionibus velut nummis auarissimè negotiatur, Ad illud:

Eloquia Domini argentum.

292. Bellarm.

Concionatoris sermo sit argentatus.

Prou. Caiet.

APrissimè eloquium Domini dicitur esse, *vt argentum igne examinatum*, id est, defęcatum, & purum, Bellarminus: *Veluti argentum verissimum in sono*. Scilicet non dedecent concionatorem elegantia, & argentata verba; absint rusticana, & malè sonantia. *Tal vez vse de palabras argentandas, nunca de mal sonantes.* De quo tractabo latè infrà §. 62. 63. 64. & 65. Prouerb. 10. v. 20. *Argentum electum lingua iusti*. Quæ verba sic explicat Caietanus ibi: *Eloquia iusti puri ad instar argenti splendent pulchrè, & sonant rectè.*

Iob. Phot. Aquila: Lorin.

Eloquentia concionatoris sit velut nũmus argenteus.

Plutarch.

Ad hęc, eloquium Domini dicitur, Argentum, non purum, siue non factum sed in monetam excusum. Ita Iobius Monachus apud Bibliothecam Photij, pag. 220. Et Aquila, *Argentum permanens terræ* vertit, quod interpretatur Lorinus, Argentum, aut moneta, quæ vbique valet. *Plata o moneda corriente.* Et quidẽ opportunè dicitur, quòd sermo diuinus, seu Christiana eloquentia sint velut argentea moneta, ne concionator diffluat in multitudine elegantium verborũ, sed æmulatus Laconicam dictionem breui multa dicat, & paucis verbis non pauca significet. Porrò aureę, & argenteę monetæ elogium est, quòd perpaucis nummis magni pretij valorẽ habeat. Ergo Christiana eloquentia sit nummus argenteus, qui pretiosas sententias claudat paucis verbis. Non de suo Photione, sed de Euangelico concionatore dictũ puta illud Plutarchi: *Animaduertis idem orationi conuenire, quod nummis, qui eo sunt pretiosiores, quo in minori materia plus valoris, & pretij amplectiuntur: sic optimum orationis genus, quo paucis multa sunt grauiter, sapienter, acuteque significata.* Sic vulgò dicitur: *Nos dio en plata su sentimento.* Itaque Christiana eloquẽtia non tam verbis, quàm verborum sensibus collectĩ multa breui stringat, vt nummus argenteus. Ergo eloquia Domini sunt argentum, illudque excutum in monetam, vt argentei nummi valorem æmuletur, quod breui multa dat, quæ est laus elocutionis.

293. Verbum diuinum est locutio Patris Dei, & quidem disertissima, & typus elegantissimæ elocutionis. Audi Paulum ad Romanos 9. v. 28. *Verbum breuiatum faciet Dominus super terram:* Scilicet Verbum abbreuiatum est eminentia cęlestis eloquentiæ, & diuinioris elegantiæ. Porrò prodigium eloquentiæ est, Patrem Deum vnico verbo expresisse perfectè se, & sua, cunctasq; increatas perfectiones. Scio S. Hieronymum ad Algasiam, quæst. 10. & S. Cyprianum lib. 2. contra Iudæos, dixisse, *Verbum incarnatum ad hominis vsque naturam abbreuiatum:* quasi humanitas sit abbreuiatio Verbi: Sed obstat, quòd inquit Magnus Theologus Nazianzenus orat. 5. de Theologia: *Carnis expers incarnatur, Verbum crassescit.* Nam Verbum diuinum quodammodò incrementatur, (liceat sic fari,) & ampliatur, dum vnione hypostatica quasi extenditur ad humanitatem, qua extensione non crassescit Pater, neque Spiritus sanctus. Quid si verbum breue, seu abbreuiatum posset intelligi, verbum ipsum, quia cùm sit vnicum, & simplex (quod abbreuiati vocabulo quo ad homines posset significari,) tot, tantaque, imò omnia creata, & increata tam mirificè exprimit? Quod vnius verbi diuini elogium est. Iuuat ad hanc rem accuratiùs expendere cur vox λόγος, quæ *verbum*, aut *sermonem*, aut *orationem* significat, tam vnanimi consensu interpretum, Ioan. 1. v. 1. describatur verbum: *In principio erat verbum.* Quin & cùm ad Hebræos 4. v. 12. eadem vox Græca vertatur *sermo* quando dicitur, *Viuus est sermo Dei, & efficax*; aliqui apud Corneliũ interpretantur de doctrina non de Verbo Dei. Et sanè non *sermonem*, sed verbum scribunt hic S. Ambrosius lib. 4. de fide c. 3. & S. Cyrillus lib. 2. in Ioannem c. 37. quibus subscribunt alij. Cur ergo tam solemne est nomen *Verbi*, secus nomen *sermonis*? Causam huius rei (aliud agens,) tetigit sapientissimus Pater Ribera in ad Hebr. 4. *Verbum*, inquit, *simplex est, sermo multis verbis constat.* Nempe diuinior eloquentia sit verbũ simplex, verbum breue, seu abbreuiatum. Vnde antonomasticè Dei Filius dicitur Verbum, non sermo; quia sermo multis verbis videtur constare: sic æstimatur breuior eloquentia! sic commendatur cõpendium elocutionis! quæ est commendatior facundia: quia breui multa eleganter eloquitur, & vno verbo multa significat. Verborum amator est, non rerum, qui ita in vocibus deliciatur, vt vnam rẽ multis verbis exprimat. Profectò copia verborùm rerum auaritia est. Quin & sermo breuis, emendatus dicitur: verbosa elocutio ineptiæ sunt. Eleganter S. Zeno Veron. serm. 10. sic fatur de sermone breuitate exculto: *Per ipsam sui breuitatem tenacius à memoria seruatur; Hæc namque est emendati natura sermonis, vt neque obscuritate, quæ dicuntur, offuscet, neque abundans ineptus, vim rerum, quæ indicantur faciat euanescere.* Scilicet breuitas vigor sermonis est; profusa verbositas, sermonem diluit, & euirat.

Paul. Rom.

Hier. Cyprian.

Naziani.

Cur Dei filius sæpiùs dicitur verbum, rariùs sermo.

Ioan. ad Hebr.

Cornel.

Ambros. Cyrill.

Riber.

Zeno Ver.

Cęterùm vlteriùs expendere oportet, cur concionatoris sermo comparetur monetæ, & quidẽ argenteæ, pretiosæ inquam, & magni valoris. Timeo ne dissimulanter Psalmographus taxet eorum mores, qui Euangelicam vocem auarè diuendunt: & vt ait Basilius Seleuc. orat. 39. *Veritatem nundinantes.* Hispanè: *Hazen trato y grangeria de la predicacion.* Nõ perstringit hîc Psalmographus eos, qui stipendia accipiunt pro labore concionis, sed eos, qui Mercatorum more auarissimè ambiunt lucri occasiones, & vt viles merces, Euangelij voces diuendunt. De quibus ait S. Nazianz. orat. 1. *Non enim plerisque similes sum, qui veritatis doctrinam cauponum ritu adulterant, vt ipsi ex hac cauponatione nonnihil emolumenti capiant, omnibusque assentantur*, &c. Audis cauponum ritu Euangelica verba tractari? Audis sacram Concionem dici quæstuosam cauponationem? Nam sicut caupo aut stabularius, qui in caupona, seu diuersorio esculẽta, & poculenta vẽdit, illa adulterat vilioribus admiscendo, & cariùs vendendo vilissimi lucelli auaritia. 294.

Basil. Sel.

Concionator ne veritatem nundinetur, vili cauponatione Euãgelij.

Naziauz.

Sic concionator cauponator dicitur, quia viliſſimè tractat, & deturpat Verbum Dei, illud nundinans in ſuggeſtu, velut in tabernâ, aut cauponâ. Heu quoties ſic dehoneſtatur Euangelicus ſermo! *In diuinitatis doctrina cauponariam exercebat*, luget Nazianzenus orat. in laudem Athanaſij.

Naz.

295\. Aug. Qui ob auaritiam annunciat Euangeliũ non caſtè concionatur. S. Auguſtinus commentans præfata verba Pſal. 11. *Eloquia Domini eloquia caſta*, ita inibi fatur: *Caſta dicit ſine corruptione ſimulationis; Multi enim prædicant veritatem non caſtè, quia vendunt illam pretio cōmoditatum huius ſeculi. De talibus enim dicit Apoſtolus, quòd Chriſtum annunciauerint non caſtè.* Scilicet qui ſpe vilis lucri, & pretio commoditatis in Eccleſia concionatur, non tam Chriſtum prædicat, quàm Euangelium dehoneſtat: Mercatur enim pretio verbi Dei huius ſeculi commoditates. O inhoneſtas nundinas! Con ultiſſimè Matthæi 5. v. 13. Doctores Eccleſiæ appell.ntur à Chriſto Deo, *Lux mundi, & ſal terræ.* Lux, inquam, non terræ, ſed mundi, quia totum orbem debent illuminare doctrinę claritate & vitæ ſplendoribus. Verùm *ſal terræ* dicuntur; quoniam proprium ſalis eſt reddere ſolum ſterile, (quod tam certum eſt, vt pudeat probare:) ſic concionator, à quo non ſterileſcit, ſed fęcundatur ad prouentum commoditatum, auditorum ager, neſcio an Chriſtũ prædicet, an ſua commoda nundinetur. Cauendum eſt, ne Euangelica prædicatio fiat arbitrium lucri, & ingenium commoditatum captandarum; imò furandi artificium: Nam qui ſic diuitatur, reus furti dicitur.

Math.

Clem. Alex. Quò fortè alludit Clemens Alex. 1. Strom. aienſis: *Scriptum eſt omnes, qui fuerunt ante aduentum Chriſti* (idem iudicium eſto de poſterioribus:) *fures ſunt & latrones, omnes autem vniuerſe intelliguntur, qui in eloquentia, & doctrina ſunt verſati.* Aduertis bene cloquentes ſapientiam dei, malè fures dici?

296\. Æſtimatio concionis exaggeratur. Ergo Euangelica prædicatio argentum eſt pretioſa pecunia eſt, non vt commoditates terræ emas, ſed vt merceris cęli diuitias. Pretioſum metallum dicitur, vt Euangelicam concionem maximi facias: quam tanti fecit Chriſtus, vt audeat dicere Tertull. quaſi prælatâ Deiparæ, Matthæi 12. v. 48. Concionanti Chriſto nunciatum eſt pro foribus adeſſe eius matrem, nec inchoatam concionem interrumpit, ne matrem pluris facere, quàm Dei verbum exiſtimetur. Super quibus verbis ſic fatur Tertull. lib. de carne Chriſti c. 7. *Scilet adimplere Chriſtus, quod alios docet. Quale ergo erat ſi docens non tanti facere matrem, &c fratres, quã Dei verbum, ipſe Dei verbum, nunciata matre, & fratribus deſereret?* Tanti Chriſtus æſtimat Euangelica concionem, & Dei verbū, vt illud quaſi præferat matri Virgini: ô quanti ęſtimauit Deus Deiparę conuerſationē! Sed pluris dicitur quaſi æſtimaſſe Dei Verbum, & ſacram concionem: hinc illam cenſe, & illâ æſtima ſupra terrenas opes, & auri, & argenti theſauros. Porrò *eloquia Domini argentum igne examinatum*, id eſt, purum, defęcatum, in monetam excuſum ad valoris, & pretij exaggerationem. De Quęſtuario prædicarore legi poteſt cap. 8. libri 3. opuſculi Tripartiti, in 2. tom. Conc. Pulchrè Philo lib. de Gigantibus, ſic fatur: *Nonne in propatulo ſunt probra iſtorum, qui ſe vocant ſapientes, dum ſapientiam vili pretio tanquam ſub haſta in foro vendiant, nunc praſenti lucro exiguo, nunc blanditijs ſuauiloquiis nunc pollicitationibus quouis ſomno vanioribus?*

Math.

Tert.

Tripart. Philo.

§. LXIII.

Inanis gloriæ ambitio, ſeu ambitionis faſtus eſt vitium agnatum Sapientia ſtudioſis. Ad illud.

Probatum terræ.

297\. MEritò diuina eloquia, ſiue cęleſtis ſapientia dicitur *argentum igne examinatum, probatum terræ*, hoc eſt argentum purum, & approbatum ab hominibus peritis metallicæ artis. Aquila, & Iſidorus Clarius inibi, S. Ambr. ſuper Pſal. 118. Octon. 18. vertunt aurum *defæcatum*, ſincerum, inquam, abſq; admixtione aliùs ſpurij metalli, aut vitij ſcoriæ Lorinus. *nihil vanitatis continens.* Porrò inſtantia eſt agnatus ſapientiæ morbus, quia eloquendi peritia, argumentandi argutiâ, conceptuum acumine, populorum cōcurſibus, auditorij plauſibus, quaſi quodam inanis gloriæ fomite agitur ſapiens ad ſuperbiam. Nã ſcientia de ſe turgida eſt, ſpumoſa, & euanida, Philoſophus (id eſt, antiquus ſapiẽs,) *Animal gloria* dichus à Tertulliano lib. de Anima c. 1. quaſi cęco impetu feratur ad gloriam. Vt Heliotropium natiuâ vi perpetuò ad ſolem: ſic ſcientia ſpectat gloriam. Sapiens ſcientijs alitur & ſuperbiam ructat: diuina contemplatur, & humana patitur, & lucem, qua ab ſtudijs illuſtratur, elatione obſcurat. Paulus ad Rom. 1. v. 21. loquens de priſci ſeculi ſapientibus, inquit: *Cum cognouiſſent Deũ, non ſicut Deum glorificauerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorũ.* Quid eſt ſapientes euanuiſſe? Ad quæ verba ſic fatur S. Anſelmus; *Euanuerunt: quoniam vani fuerunt in cogitationibus ſuis, & ratio mentis eorum fumo ſuperbia obſcurata eſt, dum in ſe ipſis glorarentur.* Nẽpe dum de ſuis ſcientijs ambitioſè ſuperbiunt, euaneſcunt; & licet fuerint homines ſubtili ingenio prædití, quaſi ob ſuperbiam degenerauerint à generoſitate hominis, deſciuiſſe dicuntur in pecuinam naturam propter inanis gloriæ ſtudium, vnde ſapiens non dicitur homo, ſed animal gloriæ, ac ſi pars rationalis euanuerit relictâ facultate animali, brutis communi.

Aquila. Iſidor. Ambroſ. Lorinus. Sapiens eſt animal gloriæ.

Tert.

Ad Rom.

Anſelm.

Profectò ſapientia arbitrium ſuperbiæ eſt. Videas quoſdam ſtultorum, aut his viliorum filios, in ſeculo pannoſos, deſpicabiles, viles: quia fortaſſis à præcone patre vocis robur mutuarunt, quam inſtruxerunt aliqua ſapientiæ guttâ, ſic inſolenter turgere, ſic faſtuoſè eloqui, ſic pompaticè per calles incedere, ſic buccinare aliqualem eruditionem, ſic ventoſè ambabus buccis ructate ſapientiam: tam ſuperbè elaros, & ſuperciliofos, vt cœteros deſpiciant, & primas cathedras & dignitates impudenter ambiant. His apprimè conuenit quod S. Bernardus ſerm. 3. ſuper *Miſſus eſt*, dixit de quibuſdam monachis ambitioſis; (ſuſpicor ob ſapientiæ ſtudium:) *Sed video (quod magis doleo, poſt ſpretam ſaculi pompam, nonnullos in ſchola humilitatis ſuperbiam magis addiſcere, ac ſub alis mitis, humiliſque magiſtri grauius inſoleſcere. Quodque magis peruerſum eſt, pleriqve in domo Dei non patiuntur habere contemptus, qui in ſua non niſi contemptibiles eſſe potuerunt. Vt quia videlicet vbi à pluribus honores appetuntur, ipſi locum habere nec meruerunt, ſaltem ibi honorabiles videantur, vbi ab omnibus honores contemnuntur.* O inſolentiam litteratæ ſuperbiæ, quæ viles homines & honoribus negatos, ita extimulat ad faſtum ambitionis! quaſi ſapientiæ cęleſtis ſit cognata infernalis ſuperbia. 298.

Bern.

Parùm foret ignobiles, & nihili homines à ſcientiæ ſtudijs ſuperbè inſoleſcere, niſi etiam non pauci viri alioqui bene morati, & virtute nobiles, hoc inanis gloriæ rumore inſolenter turgeant à ſapientiæ faſtu. Referam verba S. Nazianz. (quæ aliàs expendi,) is orat. 22. ſic ſcribit: *Turpe eſt profectò, cum in veſte, ac victus ratione non magnificentiam, ſed vilitatem amplectaris: ieiunijs item & vigilijs, lectulique in terram ſtrati aſperitate, atque omni corporis maceratione, in ſubiectione humilitatem: in diuinis diſputationibus principatum, ac tyrannidem ſibi vendicare, nec cuiquam omninò faſces ſubmittere, ac ſupra omnes legis doctores ſupercilium attollere.* Attdis quantâ ſuperbia turgeant litterati, vt etſi in virtutis ſtadio ſanctè cucurrerint, in ſcientiarum ſtudio ſic errant, vt ſapientiæ principatum ambiant? ecce ſtudium Litterarum factum eſt ſtudium gloriæ. 299. Sapientia turget etiã in bene moratis. Naz.

Apo-

300. Chrysol. Prædicatio Apostolorum quibusdã fuit suspecta de gloriæ studio.

Apostoli fuerunt in Ecclesia virtutis summates, & digni Euangelij præcones. Et tamen cũ ad Euangelizandi ministerium electi sunt. *Negati honoribus* dicuntur à S. Chrysologo: Nempe erant ignobili genere nati, & vili ministerio occupati, nullis scientijs instructi. Verùm himet etsi vsque ad miraculum sancti, & humiles fuerint, & ab innata generis vtilitate, negati, inquam honoribus, vsque eò ob sapientiæ donum, & prædicationis gratiam naturaliter extimulabantur, etsi (frustra,) ad gloriam, vt dixerit Tertul. li. 4. aduersus Marcion. c. 2. *prædicatio discipulorum suspecta fieri posset de gloria studio*. (quæ verba aliàs ad aliam thesim comprobandam aliter expendimus.) Nimirũ Discipuli à generis obscuritate, à piscationis vtilitate, à scientiarum ignoratione inhabiles ad honores, etsi scientiarum eminentia & prædicationis gratiâ diuinitùs inspirati, suspecti apud quosdam fuerunt de gloriæ studio. (Non ab Apostolorum vitio, sed à non bono audientium iudicio) (. Sic natura humana à sapientia instigatur ad inanis gloriæ studium!

Tertull.

301. Dæmon dicitur à superbia scientiæ.

Præterea cælestes spiritus, Angeli, inquam, in cælo creati sunt naturâ boni, & integrâ, neque ad malum procliui, imò gratiâ & infusis notitijs instructissimi. Sed perbreui temporis spatio superbissimè euanuerunt. Quidnam Angelos instigauit ad elationem? Nõ corrupta natura ad malitiam propensa, non aliquis æmulus instigator: non ignorantia, siue defectus scientiæ. Quis ergo superbiæ fomes Angelos extimulauit ad elationem? Suspicor ipsâ diuinitus innatâ sapientiâ quasi instigatos ad superbiendum: nam sapientiæ eminentia aliqualis fuit occasio ambiendi fastigium sublimioris gloriæ. Quod insinuate videtur Cornelius Noster. Porrò 1. Corinth. 8. vers. 1. ait Paulus: *Scientia inflat*. Hinc *Superbus Diabolus* (ait Cornel.) *dictus est Saium Dæmon quasi Saium Daimõ, id est doctus, peritus, sciens inquit Plato in Cratylo*. Nempe Angelus scientia inflatus, à sapientiæ agnatâ elatione, factus est ex Angelo Dæmon. *En su nombre tiene el Damonio escrita la causa de su condenacion.* Neque enim iam dicitur Angelus, sed Dæmon hoc est doctus, peritus, sciens, vt condemnationis suæ causam in nomine præferat ad sui contemptum: & qui à sapientia ambitiosè superbit, sapientis, seu Dæmonis nomine superbiæ pœnas luat.

Cornel. 1. Cor.

Plato.

302. Matth. Remigius

Ad cathedras & pulpita ducit Diabolus Christum, vt illũ tentet inanis gloriæ.

Delusa primâ gulæ tentatione, Matthæi 4. v. 5. *Assumpsit* Iesum *Diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi*. Vox pinnaculum valde angit doctores, & in varias sententias diuidit. Ad rem satis Remigius: *Pinnaculum sedes erat doctorum*. Videlicet Diabolus frustratus successu tentationis primæ, quæ gulam suadebat, & palati voluptates, Christum allicere cupit ad iactantiæ, & inanis gloriæ ambitionem; & ita Iesum ducit non in Regum curiam, vbi tota politia, ambitio est; neque ad Principum Palatia, vbi estuat superbiæ iactantia, & elationis fastus, sed ad pinnaculũ templi ducit, quod sedes erat Doctorum. Opportunè quædam Glossa apud S. Thomam ibi: *Ideo duxit eum supra pinnaculum, cùm vellet eum de vana gloria tentare, quia in cathedra Doctorum multos deceperat inani gloria, & ideo putauit istum positum in sede magisterij inani gloria extolli posse*. Nempe astutissimus Dæmonum cùm ardenter cuperet, Christum, quem suspicabatur Deum esse, pellicere ad studium inanis gloriæ, in sede magisterij, & suggestibus concionatorum statuit, quasi hi litterarij honores maximam vim habeant ad permouendos humanos animos ad iactantiam, & ambitionis fastum. Vnde malus Dæmon vel Christum Deum præsumit instigare ad gloriam, si in re litteraria, & inter litteratorum proceres versetur. O quàm fidit Diabolus ambitioni sapientiæ! Caueat ergo Christianus Doctor, & Euangelicus Ecclesiastes, ne diuini eloquij argentum purum, & defæcatum adulteret inanis gloriæ admixtione & superbiæ studio. Sakem concionator, qui auditorum plausus ca-

Glossa. S. Thom.

Gregor.

ptat, auditores prodit, vt ait S. Gregor. lib. 22. Moral. ca. 12. aiens: *Multa sunt, quæ audientis animum produnt, maximè si auditores nostri & semper laudent, quod audiunt, & nunquam quod laudant, sequantur*. Concionator, qui plausus ambit, contemnit persuasionem.

§. LXIV.

Probitas Prædicatoris, meritum, & laus est Euangelij, Improbitas autem dedecus, & contumelia. Ad illud.

Purgatum septuplum.

303. Sapiens nõ est solutus legibus.

N*Aufragium sine tempestate* (ait Nazianzenus orat. in laudem Neronis,) est, hominem à superbia euanescere, & periclitari à diuina sapiẽtia, vnde sospitati debuisset. Porrò ex agnata sapientiæ arrogantia oritur fastuosa libertas, quâ litteratus detrectat legum subiectionem: & exemptiones prætendit, næ cæteris æqualis esse videatur, sed supra reliquos eminere. Matthæi 5. v. 17. Postquam Christus Deus electos discipulos destinar Euangelii præcones, aiens: *vos estis sal terræ: vos estis lux mũdi*: statim addit: *Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut prophetas, non veni soluere, sed adimplere*. Quorsum hæc? *Quis enim ista suspicaturus?* (ait S. Chrysostom. hom. 16. in Matthæum.) *Quisue omnino istud obiiceret, vt contra necessario videatur occurrere? Neque .n. ex dictis eius istiusmodi suspicio nascebatur. Cur igitur hoc dixit?* Satis fit dubitandi rationem mutuasse ex Chrysost.; dubitationis solutio petẽda est ex sapientissimo Maldonato, qui sic fatur. *Ne æstimarent licere sibi, quod Christi, & ipsius legislatoris discipuli essent, legem violare. Sicut solent, qui e familia Principis sunt, omnibus pene legibus solutos esse*. Scilicet Christus discipulos suos constituerat doctores, & Prædicatores Ecclesiæ, & ideò statim præcauet, ne ex eo existimẽt solutos esse legibus, & omnia sibi licere: quasi nulla lege obligetur vir litteratus, & concionator existimet se esse à legibus immunem: Nam sapientia, eruditio, & eloquentia non est ius ad quodcumq; volet, & exẽptio à legum obseruatione. Sapienter ergo Christus vbi primùm Apostolos constituit Doctores, & Prædicatores, illico eos admonet legibus obligari, ne existiment solutos esse legibus, aiens: *Nolite putare, quoniã veni soluere legem*: Profectò erubescunt dicta factis deficientibus: præcipua elegantis elocutionis pars sunt elegantes mores.

Matth.

Chrys.

Maldon.

304. Chrysol. Concionis vigor à prædicatoris virtute est.

S. Petrus Chrysologus serm. 117. ita fatur: *Difficultas quidem, sed gloriosius est mundo præsente luctari: & aduersus instructas delinquentes turbas aciẽ quandam disponere sanctitatis*. Audis non sermonem lima eloquentiæ comptum, seu probitate vitæ armatum, exarmare peccatori improbas acies. Sanctitas enim prædicantis est prædicationis vigor: languet eloquentia, quam virtus non animat: non validè ferit sagitta, quæ non retrahitur vsque ad cor iacientis. *Vnde & bellicam machinam retractu tela vegetantem*, inquit Tertullianus in Scorpiac. cap. 1. Nimirùm sagittatius quò magis sagittam à se trahit retractu chordæ, eò valentius sagittam emittit ad feriendum. Ergo Prædicator, qui in Scriptura, & Patribus sæpe dicitur sagittarius, priùs ad se attrahat doctrinam, quam prædicat: & ita doctrinæ retractu tela vegetabit, alioqui imbecilla erunt, & sine ictu. Operetur ipse, quod faciendum prædicat, ne (vt ait S. Augustinus serm. 6. Epiphaniæ,) *similes fiat fabris arcæ Noe, qui alijs, vbi euaderent præstiterunt, & ipsi diluuio perierunt*. Caue ne tu pericliteris qui es aliorum incolumitas.

Tertull.

Aug.

305. Non exquisita eruditio, parta indefesso studio, aptam

aptam concionem, instituit sed diuturna prædicatoris, & indefessa ad Deum oratio concinnat elegantiam, & vigorem Euangelicæ orationis. Nempè oratio ad Deum emergia est orationis ad homines. S. Augustinus lib. de Doct. Christian. cap. 17. sic scribit: (August.) *Qui dicendo nititur persuadere, quod bonum est, nihil horum trium spernens, vt scilicet doceat, vt delectet, vt flectat; oret atque agat: quod cum apte, & conuenienter facit, non immeritò eloquens dici potest.* Itaque sanctitas vitæ est elegantia concionis, atque orationis; & contemplationis assiduitas est prædicationis vigor; precibus instrui debet concio Euangelica. Matthæi 4. v. 21. (Matth.) *Vidit Iesus alios duos fratres Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui reficientes retia sua.* Ad quæ verba in hunc modum fatur Hugo Card. (Hugo.) *Rete, prædicatio, quæ debet refici contemplatione, & studio.* Videlicet rete prædicationis, si quando reficiendum est, non est quærenda plagula, quâ reficiatur, & interpoletur ex profana eruditione, aut elocutionis facundiâ, sed oratione, & contemplatione, & studio virtutis. (Concio reficienda est oratione, non facetijs nouellarum.) Eloquentiæ Euangelicæ efficacia non est emendicanda ex phalerata Demosthenis, aut Tullij arte, neque bene fucatis, & malè elegantibus Poetarum figmentis; non ex malè dulcibus nouellarum elegantijs, neque ex scurrilibus otiosorum hominum nugis, & salibus; sed ex orationis, & contemplationis secreto, & elegantium morum concinnitate. His instruenda est prædicationis persuasio, quæ *contemplatione reficitur*. Et sanè plagula, quæ assuitur ad reficiendam rem aliquam, ex simili panno, sine telâ esse debet. Quis enim rete panno, aut pannum parte retis reficiat? Ergo prædicatio, quæ refici debet oratione, & contemplatione; orationi, & contemplationi adsimilis est, & ijs constat. O fructuosa prædicatio, quæ orationi affinis est, & sanctitate constat, & contemplatione reficitur! Hæ conciones lacrymas cient, non hilares plausus, compunctionem, non admirationem: Elegantiam non affectat. & elegantes mores creat.

306. (Probi præconis concio est naturale miraculum.) Profectò prædicatio, quæ non verborum, sed morum elegantiâ constat, pro miraculis est. Quid opus est miraculis ad persuadendum, quod vitæ miraculū prædicat, & suadet? Quod docet S. Chrysost. hom. 11. (Chrysost.) in Matthæum ad hunc modum fatus: *Si quidem sacerdos est, doceat, & doctrinam suam bona vitæ quasi miraculis factis commendet.* Itaque excellentia bonæ actionis est miraculum prædicationis: vsque ad miraculum animas conuertit ad Deum, qui vsque ad miraculum Sanctus est. Hæc sunt quasi naturalia Ecclesiæ miracula; quæ quia occulta sunt, ignorantur; & quoniam crebra sunt, apud homines viluerūt. (Gregor.) S. Gregorius lib. 3. Dialogorum, cap. 17. ita scribit: *Si inuisibilia pensamus, nimirum constat, quia maius est miraculum, prædicationis verbo, atque orationis solatio peccatorem conuertere, quam carne mortuum resuscitare. In isto, resuscitatur caro iterum moritura, in illo vero anima in æternum victura.* Vides prædicationem probitate vitæ animatam, & orationis virtute robustam, miracula crebrò patrare & quidem prodigiosiora; nempe, resurrectionem, non corporum ad vitam mortalem, sed animorum ad æternaturam vitam. (Isaiæ. Concionator si pius incantator.) Hæ sunt religiosæ verbi Dei præstigiæ, & piæ prædicationis incantamenta. Isaiæ 3. v. 1: *Ecce dominator Dominus auferet à Ierusalem validum, & fortem, Consiliarium, & sapientem, & prudentem eloquij mystici.* (Prado.) Quis est hic prudens eloquij mystici? Hieronymus Prado respondet; vir pius, & pollens dono orationis. (Cornel.) Cornelius; eum, qui pollet facundiâ, & gratiâ, & efficacia persuadendi: quia vis persuadendi in concionatore à gratia orationis est. (Hiero.) S. Hieronymus addit ad sem præsentem: *Prudens eloquij mystici siue vt Theodotion vertit, prudens incantator.* Idem enim est apud Hieronymus, prædicator ab oratione, & motibus eloquens, & vehemens, ac prudens incantator. Nam concionatoris eloquentia, quæ à probitate vitę, & orationis calore animatur, genus incantamenti est, & pia animarum incantatio ad virtutem; sicut etiam est vitiorum excantatio. *Eundum est ad eos, qui quieta dogmata efficiunt, & diuinis scripturis eos incantant*, inquit Clemens Alex. lib. 7. Strom. (Clemens. Alex.)

307. (Basil. Sel.) Basilius Seleuc. Orat. 43. ait: *Prædicatione Euangelium damnatum.* (Pius concionator Euangeliū consecrat, impius damnat.) Nimirùm praui prædicantium mores Euangelium, quod prædicant, damnant: siquidem vita mentitur, quod os prædicat: Fallere creditur, qui quod verbis extollit, factis deprimit; deuenustat doctrinam, qui eam opere non commendat; imò qui Euangelicè non viuit, & Euangelium prædicat, (Ad Rom.) prædicando illud damnat: sicut bona prædicatoris vita laus est Euangelij. *Audacius scripsi vobis* (inquit de se Paulus ad Romanos 15. v. 15.) *ex parte tanquam in memoriam vos reducens propter gratiam, quæ data est mihi, vt sim minister Christi in gentibus, sanctificans Euāgelium Dei.* Quid est esse ministrum Christi, & sanctificare Euangelium? (Anselm.) S. Anselmus ibidem: *Vt sim minister Christi, id est, vt ministrem, & seruiā Christo, prædicans illum gentibus. Sanctificans Euangelium Dei, id est, exemplo meo sanctum ostendens.* (Aug.) Nempe Paulus cœlesti vitâ, & sanctiori conuersatione Euangelium sanctificat: Vel, vt ait S. Augustinus super epistolam ad Romanos *consecrans Euangelium.* Nam quemadmodum non boni prædicantium mores Euangelium culpant, & damnant; sic bene moratus Prædicator illud sanctificat, & consecrat. (Hieron.) Ergo sicut doctrina, *& eloquia Domini sunt eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum:* & vt ait S. Hieronymus, *collatum septuplum*, id est, multoties; sic congruit, vt consimili niteat puritate quisquis dignè Verbum Dei tractare debet. (Psalm.) Nam *peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Psal. 49. v. 16. Fulgeat Euangelium à Concionatoris sanctitate: ne denigretur illius iniquitate. Caue sacrilegium, fuge blasphemiam.

§. LXV.

Sermo Euangelici præconis, audientium vitam fouet & alit, gratiam auget & amplicat, vitam tribuit audientibus quasi Eucharisticam, & beatam. Ad illud.

Ponam in Salutari.

308. (Ex concionatore pēdet anima auditorum.) CVm ergo eloquia Domini sint eloquia casta, velut argentum defæcatum, sincerum, & pluries depuratum, & eximiâ puritate nitens: exigatque prædicatorem consimili puritate fulgentem, operę pretium est nosse, quem effectum præstent in audientibus eiusmodi verba diuina. Quod (nisi fallor) præcinit Psalmographus versiculo proximè præcedenti, aiens: *Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo*, id est, (vt interpretatur sapientissimus, & sanctissimus noster Cardin. Bellarmin. ibi:) (Bellarm.) *Ponam in salutari: Collocabo eos in salute, stabiliam eos in salute, vt semper salui consistant. Fiducialiter agam in eo.* Septuaginta Interpretes: *Afflabo ei, vel aspirabo ei.* Nempe audienti verbum Dei ex ore concionatoris afflabo, vel aspirabo salutem, & vitam. Quod docuit Iuditha hi vers. 21 *Vos estis Presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum* (Gothi.) *eloquio vestro*, ait Translatio Gotticha) *corda eorum erigite.* Itaque ex Doctoris disciplina, & eloquio pendere dicitur salus, & vita populi. O vtinam Christiani Concionatores hæc Iudithæ verba sæpè versarent mente, & pro dignitate tractarent Verbum Dei, scientes ab ipsorum concione dependere salutem, & vtinam Christiani populi. Proh

nugas!

nugas! quę in ore concionatoris blasphemiæ sunt: Heu meras subtilitates! quæ in concione mera homicidia sunt. Nempe eiusmodi concionator (è cuius verbo dependet anima, & vita populi,) si non dicat verba plena salutis, homicida est, & reus perditi populi. Actorum 20. vers. 26. inquit Paulus: *Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum à sanguine omnium. Non enim subterfugi quominus annunciarem omne consilium Dei vobis.* Nimirùm Paulus dicit se ideo non esse reum sanguinis Christianorum, quia omne consilium Dei, & cæli doctrinam omnibus proficuam, & salutarem prædicauit; quam si non prædicasset, reus foret salutis, & vitæ omnium. Quod aduertit Theophylactus ibi aiens: *Mundus sum à sanguine omnium: officium enim magistri feci; Non enim subterfugi quin vobis declararem Ergo qui non dicit, reus est sanguinis, hoc est, cædis.* Quia, vt ait Iuditha, *ex vobis pendet anima illorum.* Salus enim & vita populi ex prædicatoris verbis pendet, & verbo Dei constat.

Actor.

Theoph.

309. Ad Hebr. Verbum Dei omnia portat, fouet, animat.

Paulus ad Hebræos 1. vers. 3. loquens de Christo Deo sic scribit. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens,* &c. Nempe Christus verbo, & doctrinâ suâ omnia portat. Quid est omnia portans? Græcè φέρων, quod verti potest, inquit Cornelius, *Alens, fouens, omnia*: scilicet verbâ, seu eloquia diuina fouent & alunt omnia. Ducta est metaphora à femina volucre, quæ oua emortua diu super illis cubans fouet ad vitam, & mox alit, & nutrit. Sic Deus fouet, & alit omnia verbo seu eloquio doctrinæ celestis: vt non tantum prima vitæ auspicia, sed etiam incrementa debeantur eloquiis diuinis. S. Chrysost. tom. 5. orat. 7. de laudibus eorum, qui in Ecclesia frequenter occurrebant, sic loquitur de suis sermonibus sub agriculturæ metaphora: *Agricultura verò, qua orationibus,* (concionibus inquam) *nostris semina doctrinarum communicantur, quæ spiritus dona auget, amplificatque spirituales animis diuitias inexhaustas, & alimoniam immortalem procurare solet.* Nimirùm eloquia Dei in ore Chrysostomi egregij concionatoris non tantùm auditores fouent, & animant ad vitam, sed alunt immortali alimoniâ *augentque, & amplificant* diuinam gratiam & Spiritus sancti dona. Quasi ad mores bene instructa concio augmentum sit gratiæ, & amplificatio Spiritus; nam diuinus sermo viuax gratiæ amplificatio est, & vitale incrementum Spiritus, & summa viuacioris virtutis. Sic proficit ad vitam qui immo tali cælestis doctrinæ cibo alitur? Viuus est enim sermo Dei & efficax, Ad Hebræos 4. vers. 22. *Et verè viuus vita diuina, intellectuali, æterna,* vt commentatur Caietanus inibi: Addit S. Anselmus ad eadem verba: *Viuus est sermo Dei, id est vera vita in semetipso, & sufficiens ad aliorum viuificationem, & ita viuemus in eo. Sermo Dei, qui prædicauit illam requiem, est viuus vita propria, id est, vita est viuificans alios, vel assumpta humanitate, in qua mori voluit, iam viuus est, id est, vitam æternam consecutus, et sequaces suos viuere similiter faciens, quia immortalis est, & vos immortales faciens.* Expende quam viuax, & viuificator sit sermo diuinus, qui sequaces suos sic viuere facit, est enim salus, & vita audientium, & quasi impassibilem vitam illis tribuens.

Chrysost.

Ad Hebr.

Caietan.
Anselm.

310. Ioan. Rupert. Verba concionatoris sunt quasi verba consecrationis.

Ioannis 6. vers. 64. ait Christus: *Verba, quæ ego locutus sum vobis, Spiritus, & vita sunt.* Rupert. lib. 7. in Ioannem sic ea explicat: *Spiritus viuificans, & vita viuens & verum vitæ verbum. Hæc in pane, de quo dicturus sum, Hoc est corpus meum, & in vino, de quo dicturus sum: Hoc est sanguis meus, inuisibiliter operantur: vt vera caro mea sit, & sanguis meus, non mutata specie exteriori, sicut & in singulis hominibus spiritualiter, id est, nihilo mutato de extrinsecis corporis accidentibus, hoc agunt, vt membra mea sint, & de multis vna fiat Ecclesia quæ alio respectu corpus meum, plenitudo mea, dicatur, & sit.* Ecce tibi verba, seu prædicatio Christi dicuntur quasi verba sacramẽtalia, quę auditores consecrant in aliam quasi speciẽ Sacramenti Eucharistię, ait .n. Rupertus, quòd cum dixit Christus verba, quæ prædicando locutus sum vobis spiritus, & vita sunt, intelligantur ac si forent verba Sacramẽtalia, quę vere faciunt, vt fideles Christi membra sint, & de multis vna fiat Ecclesia, & corpus Christi, & eius plenitudo. O illustrem sacræ concionis excellentiam æmulam Eucharistici Sacramẽti! Neque insolens ex Scripturis sacram prædicationẽ comparari verbis consecrationis, quibus in pane, & vino conficitur Eucharistiæ mysterium. Ad Romanos 15. v. 15. ait Paulus eximius concionator: *Propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, vt sim minister Christi in gentibus, sanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sãcto.* Eruditè aduertit Cornelius τὸ *minister*, cum dicitur *Minister Christi*, Græcè non scribi διάκονος, sed λειτουργὸς *liturgo*. Vnde dicitur Liturgia, id est, Missæ sacrificium. Et ita subiungit: *Sanctificans Euangeliũ*, id est, *consecrans Euangelium.* Quod luculenter Cardinalis Caietan. his verbis: *Nota qualis minister, præaduertendo, quòd dictio interpretata sanctificans non deriuatur à sanctitate, sed à sacro, & significat sacrum operans. Perinde ac si dixisset, sacrificans Euangelium Dei. Itaque ad hoc se electum dicit, vt sic Euangelizet in gentibus, vt Euangelium vertat in sacrificiũ. Quod tunc fit cum Euangelizamus cum tanta reuerentia vitæ & morum, quanta ad celebrandum fructuosè tantũ sacrificium exigitur.* Quid præclarius ad hanc rem? Videlicet Sacerdos est Paulus, aut quiuis præco Euãgelij: consecratio est ipsa prædicatio Euangelij: hostia sunt populi, qui conuertuntur, & fiunt mysticè corpus Christi. Ergo per verba prędicatoris, sicut per verba consecrationis quodammodò cõuertendi sunt auditores in mysticum Christi corpus, & alia quasi speciem Eucharistiæ. Nempe Eucharistia est memoriale, & imago passionis, in qua tot, tantaque passus est Christus. Verùm Christus in consecrato pane est impassibilis, prout ibi est, Neque enim Christus in pane Eucharistico obnoxius est morti, sed exceptus ab infirmitatis, seu mortis ærumnis: & prout ibi, perpetuo viuus, & immortalis, quia nihil in Eucharistia pati potest. Sic homines per dignam sacro pręcone cõcionem, similẽ in modum consecrantur: nam per efficaciam sacrę prędicationis conficitur quædam imago Eucharistiæ, & auditor fit quasi impassibilis à mundanis ærumnis, & quasi immunis à frequentibus periculis. Ita vt ferè viuat vitam sacram, & Eucharisticam: & velut fiat quasi ex vi verborum non tantum viuus, sed velut immortalis immortali vita gratiæ, quam per sacram prædicationem accepit, & per eãdem conseruat vsque ad finem vitæ, vitæque æternæ destinatur, & consecratur ad modum quodammodò similem, ac Christus in Eucharistia. Ecce tibi Euangelica prædicatio dignè tractata tribuit vitam hominibus, & vitam quidem velut impassibilem, & Eucharisticam: & cælestis vitæ æmulam.

Ad Rom.

Cornel.

Caiet.
311.

Ioannis 6. v. 69. concionante Domino, ob sublimitatẽ doctrinæ infirmi quidam discipuli recesserunt. Tùnc ait Christus discipulis: Nunquid & vos vultis abire? Cui omniũ nomine respondit Petrus: *Domine ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* Id est, *verba vitã æternam portantia tu habes*, vt interpretatur Rupertus, lib. 7. in Ioannem. Scilicet prędicatio Christi, aut cuiusuis præcone Euangelij digna concio, vitã æternã habet, & portat. Vitæ aũt æternæ nomine cælestis beatitudinis gloria sępius intelligitur. Dicitur .n. de beatis in die iudicij: *ibunt iusti in vitã æternã.* Matthæi 25. v. 46. & alibi persæpè. Quasi auditio doctrinæ Christi sit quædã vitæ æternæ æmulatio. Sapientissimus & grauissimus Maldonatus explicans præfata Ioannis verba, quibus dixit Petrus ad Christum:

312. Ioan. Concionatoris verba tribuunt vitam quasi beatam.
Rupert.

Matth.

Maldon.

Domine

Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, sic ait: *Quasi iterum dicat Petrus, Domine bonũ est*. Math. Matthæi 17. v. 4.) *nos hic esse*. Scilicet sicut Petrus cũ vidisset Taboris gloriam, & Christum beatitudinis gloriâ fulgentem, voluit ibi commorari diutiùs ad fruendũ beatis gloriæ deliciis: sic modò audiens doctrinã Christi quasi, consimili gloriâ, & auditione bearetur: & ita nequit ab illo diuelli, aiens: *Domine bonum est nos hic esse: verba vitæ æternæ habes*. Qua, rogo, hyperbole exaggeratiùs potest explicari, quàm viuifica sint Christi verba ex ore Christi, aut Euangelici præconis, quàm dicendo non absimilem vitam præstare, ac beatam vitam? ita vt sacra concio dicatur viuax beatitudo, & perennis vitæ gloria, quæ obnoxia non est mundanis vicissitudinibus, nec vectigalis infirmitatibus, sed immunis à morte: Vita, inquam, æternam & æternitas viua perenniter. Igitur viuus est sermo Dei etiam in ore digni præconis Euangelij, qui etiam inchoat, *fouet, & alit, gratiam* (quæ vita animæ est,) *auget*, & amplificat, & ad modum Eucharistici sacramenti auditores consecrat, & velut impassibiles, & immortales facit, & quasi beatam, & perennem vitã per auditum ingerit. O diuinam diuini sermonis audientiam! quæ prædestinatos à reprobis segregat. *Qui ex Deo est, verba Dei audit*, Io. 8. v. 47. Ambiant homines ex concionibus haurire hanc vitam: neque cõcionatores frustrentur tantum bonum, non Euangelium, sed se prædicando. Ioan. 8. Altè hæreant animis verba sanctissimæ Iudithæ. *Vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis dependet anima illorum: eloquio vestro corda eorum erigite*. Iudith. Et *sensu verborum* præcellit hic sapiens sapientis Iudithæ Oratio.

CAPVT DVODECIMVM.

Vers. 1. TVNC iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam; & constituit quid daretur illi de conuiuio suo. 2. Cui respondit Iudith, & dixit: Nunc non potero manducare ex his quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio; ex his autem, quæ mihi detuli, manducabo. 3. Cui Holofernes ait: Si defecerint tibi 5. Ex dixit Iudith: viuit anima tua Domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea hæc quæ cogitaui. Et induxerunt illam serui eius in tabernaculum, quod præceperat. 5. Et petijt dum introiret, vt daretur ei copia nocte & ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum. 6. Et præcepit cubicularijs suis, vt sicut placeret illi, exiret & introiret ad adorandum Deum suum, per triduum. 7. Et exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat se in fonte aquæ. 8. Et vt ascendebat, orabat Dominum Deum Israel, vt dirigeret viam eius ad liberationem populi sui. 9. Et introiens munda manebat in tabernaculo, vsque dum acciperet escam suam in vespere. 10. Et factum est, in quarto die Holofernes fecit cœnam seruis suis, & dixit ad Vagao eunuchum suum: Vade, & suade Hebræam illam, vt sponte consentiat habitare mecum. 11. Fœdum est enim apud Assyrios, si femina irrideat virum, agendo vt immunis ab eo transeat. 12. Tunc introiuit Vagao ad Iudith, & dixit: Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iucunditate. 13. Cui Iudith respondit: Quæ ego sum, vt contradicam Domino meo? 14. Omne quod erit ante oculos eius bonum & optimum faciam. Quidquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ. 15. Et surrexit, & ornauit se vestimento suo, & ingressa stetit ante faciem eius. 16. Cor autem Holofernis concussum est: erat enim ardens in concupiscentia eius. 17. Et dixit ad eam Holofernes: Bibe nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inuenisti gratiam coram me. 18. Et dixit Iudith: Bibam Domine, quoniam magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus meis. 19. Et accepit, & manducauit, & bibit coram ipso, ea quæ parauerat illi ancilla eius. 20. Et iucundus factus est Holophernes ad eam, bibitque vinum multum nimis, quantum nunquam biberat in vita sua.

§. I.

Commentarius litteræ.

Vers. 1. Tunc iussit eam introire, vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam, & constituit quid daretur illi de conuiuio suo.

1. Iudithæ assignatur tabernaculũ Assyriæ gazæ. OMnia tentat Holophernes, quò Iudithæ blandiatur, & venustissimam & charissimam feminam ad suam pelliciat voluntaté. Et primò ipsemet ducit Iuditham in tabernaculum splendidum, & illustre, & quo nullum in Assyrijs castris dignitate maius, & apparatum sumptuosius, s. in quo repositi erãt thesauri eius. Sed cur in tabernaculo, vbi seruabãtur Assyriorum thesauri, constituitur Iuditha? Lyra censet iam Lyra; hinc Holofernem agere cum Iuditha, tamquam cum propria coniuge. Imbecillo fundamento nuptias molitur Lyra. Amorem inde conijcere potuit; nuptias verò hallucinari Chartusianus existimat ideò assignari Carthus. Iudithæ tabernaculum, vbi erant Assyriæ gazæ, vt indicaret quàm Iudithæ consideret. Frigidum planè commentum. Neque enim Holofemi furtum timendum erat ab imbelli femina. Salianus ad an- Salian. num mundi 3346. ideo putat introductam in tabernaculum, vbi repositi erant eius thesauri, quia instar pretiosissimi thesauri Iuditham æstimabat. Sed pulchra femina thesaurus voluptatis est, non auaritiæ. Litteralissimè docet Sanctius hic num. 1. ideò Iudithæ ad habitandum designari tabernaculum, vt re- Sanct. positi erant thesauri Holofernis: quasi eam eorum dominam constitueret, ad ornamentum, & muliebre delicias, quarum esse sciebat studiosum feminarum ingenium: (de mulierum impotentissimo affectu ad se ornandum, legi potest Andreas Tiraquellus Tiraq. in 3. legem conn. num. 21 & 22.) Hæc omnia lenocinia sunt amantium, & munificentia appendix amoris est, vel potiùs ipsissimus amor. Quàm locuples Iudith. fuerit, tunc Assyriorum thesaurus, constat est cap. 2.

vers.

Vatabl. Cibus pulchritudinē nutrit. vers. 10. & 16. Vatablus sic locum hunc scribit, & explicat: *Tunc iussit eam introduci in cellam argentea sua supellectilis: deque cibarijs suis mensam ei consternendam, & potum de vino suo praebendum constituit.* Magnus hic Iudithæ honos, & magnam eiusdem formæ curam; quandoquidem Nabuchodonosor, Danielis 1. vers. 5. pueris, quos decoros formâ feligi mandauerat: *Constituit annonam per singulos dies de cibis suis, & de vino vnde bibebat ipse.* Nempe dum Holofernes cibum, & potum de mensa sua iubet tribui Iudithæ, non tantum consulit eius delicijs, sed etiam venustati, & subinsinuat Serarius: sumptuosior enim alimonia pulchritudinis lenocinium est, & venustatis arbitrium. Perplacet Salianus asserens, in signum intimæ beneuolentiæ iussisse, vt de mensa, sua suppeteret Iudithæ annona.

Daniel. Serar. Salian.

Vers. 2. 2. *Cui respondit Iudith, & dixit: Nunc non potero manducare ex his, quæ mihi pracipis tribui, ne veniat super me offensio: ex his autem quæ mihi detuli, manducabo.* Dixerat nuper Iudith se adhuc in Assyrijs castris Deum suum colere, ne inciuilis, & inurbana videretur, si recusaret quicquam facere contra anitam religionem, vt religioni, non contemptui adscriberetur eiusmodi refutatio. Refutat autem Assyriorum cibos, vtpote Idolis sacratos, de quo egimus ad c. 10. v. 5. Vnde ait se non posse vesci Assyrijs dapibus, *ne veniat* super illam offensio, id est, *Ne qua contrahatur offensio*, ait Vatablus. Ac si dicat; ne dum vescat cibis lege mea vetitis, offendiculum, (*Græce, scādalum*) seu peccatum ab eiusmodi esu contraham: atque ita per me impediatur, quod Deus in publicum bonum per me facere decreuit. Prædixerat enim Iuditha à Deo suo reuelandum sibi quando, & quomodo traderet populum. Ita Salianus. Vnde secum domo detulisse ait escas, quibus patriâ lege vesci licet. Consultissimè dixit, se non posse manducare, nec dixit se non manducaturam, quod Dei legibus prohiberetur facere. O præclaram eruditionem! Sibi seriò persuadeat homo, se non posse facere, neque habere potentiam ad faciendū, quod diuina lex facere vetat. Ne si putet à se fieri posse, illud facere tentet. Pulchrè Tertullianus in lib. aduersùs Psychicos cap. 13. *Ego me seculo, non Deo liberum memini: sic meum est vltrò officium facere Domino, sic indicere illius est.* Ita honoranda lex est, vt existimemus, nos facere non posse, quod si faceæ non possemus, non prohiberetur.

Iudith. Vatabl. Quod vetitum est, facere non possumus. Tertul.

Vers. 3. 3. *Cui Holofernes ait: Si defecerint tibi ista, quæ tecum detulisti, quid faciemus tibi?* Ex sollicitudine Holofernis circa Iuditha victum, egregiè ostenditur, quā incensus sit eius amore. Vnde ipsam rogat quid sibi paratum velit, si defecerit, quod pro suo vsu secum domo detulit; diu enim durare non poterat, quod portatum est in ascopera, quam Abra asportare potuit.

Vers. 4. *Et dixit Iudith: Viuit anima tua Domine, quoniam non expendet omnia hac ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea hac quæ cogitaui. Et induxerunt eam serui eius in tabernaculum, quod præceperat.* Iterum iurat Iuditha, id enim est, *Viuit anima tua*, ac *per vitam tuam*, vt notat Sà. Verè autem iurauit non prius asportatos à se cibos consumendos esse, quàm quod ipsa animo destinauerat, & Holoferni promiserat, abundè impleret. Quod Holofernes intellexit de traditione Bethuliæ, ipsa verò de ipsius cæde, quæ perpetrata est, antequam patrios cibos cōsumpsisset. His verbis cùm annuisset Holofernes, introducta est in tabernaculum, quod præceperat, seu destinauerat.

Vers. 5. 4. Lyra. Carthus. *Et petijt dum introiret, vt daretur ei copia nocte, & ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum.* Lyra, & Carthusianus censent, Iuditham petijsse ab Holoferne, cùm discessit ab eo sedente in conopeo, eiusmodi facultatem: perplacet cū Sāctio Holofernem honoris causâ comitatum fuisse Iuditham vsque ad destinatum conclaue: nam dū *introiret* in illud, non dum discessit ab Holoferne, dicitur petijsse facultatem exeundi è castris ad orandum Deum suum, *Nocte*, id est, in prima, aut secunda vigilia, & *ante lucem*, hoc est, in quarta vigilia. Quod eo consilio depopoſcit, vt vigiles iterato egressu, & regressu, commodiùs decipere posset, & sic perpetrato facinore, sospes redire ad suos.

Et præcepit cubicularijs suis, vt sicut placeret illi exiret, & introiret ad orandum Deum suum, per triduum. Facilè impetrauit sapiēter astuta femina, quod è re Holofernis fore videbatur. Videlicet, vt in oratione à Deo suo edoceretur, quando, & quomodo vrbs tradenda esset Assyrijs. Sed aduerte, quod Iuditha generaliter petiuit facultatem ab Imperatore, penes quem summa potestas erat; ille verò etsi amore captus, amans fuit, non amens, nec consilij omnino expers: cautionem enim aliquam adhibuit; nam ad triduum tantùm facultatem concessit: quod intimauit cubicularijs, tam qui sibi, quàm qui Iudithæ aderant. Dicitur enim à Vulgato: Præcepit cubicularijs suis; etsi refragetur Græcus textus, suffragatur Latinus. Vers. 6.

---

§. II.

Munificentior liberalitas sibi auarè detrahit quo alijs liberaliùs impendat.

Hildeb. epist. 16. Donum exaggeratur ad gratitudinem. Hildebertus benè pius & disertus vir, magnificum donum à quapiam Regina sibi liberaliter missum, luculenter amplificat his verbis. *Munus tuum plurimùm commendationis ex se ipso promeretur vtpote ambitiosum materia, præclarum cælatura: eius tamen pretium maiestate cumulatur; minusq; est quod ars ei contulit, aut natura, quam quod habet ex Regina*, Et post pauca: *Ipsum donum bene quidem rutilat auro suo, sed melius animo tuo. Animo cui beneficium placuit, cui innata est, non suggesta voluntas largiendi. Animo, inquam, tuo qui ex animo voluit, qui citò præstitit, à quo improuidus accepi, non importunus extorsi.* Multas, ipsasque præclaras regalis munificentiæ dotes exaggeratè cumulat, & eleganter expendit Hildebertus, quæ commendent donatiuum Reginæ, & gratitudinem à se extorqueat. Verùm, nisi fallor, aliquod muneris attributum omisit, quod apud me magno in pretio semper erit. Nempe non dari ex superuacaneis & omittendis, sed ex vtilibus, & donanti valde proficuis. Neque enim magnum quid est donare superflua, quæ dimittenda sunt vt inutilia, quæ ferè ad me non pertinent. Hæc, inquam, dona potius sponte elabuntur, non vltrò donantur. Illud ex animo donat homo, quod homini proderat, quod vsui proficuo erat, quo donato caret, & sui detrimento redimit alienam inopiam. Scilicet hæc difficultas donandi largiùs commendat donantis liberalitatem. Enimuerò magnum quid est meo defectu mercari indigētis abundantiam. Ad Romanos 9. vers. 3. *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Aliquid non bonum videtur optare Paulus. Num cupit à Christo deficere, aut esse Christi inimicus? Vereor'ne charitas charitati aduersetur, & hostili amicitia Christum prosequatur: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* O munificentissimæ charitatis hyperbolem! Perbellè S. Nazianzenus sic fatur: *Quin & maius quiddam pro suis secundum carnem fratribus ausus est Paulus. (Et ipse quoque audacius hæc dicam, eos apud Christum in locum suum subrogari pra charitate optat.* Nimirùm tam liberali benignitate amat Paulus fratres suos, vt in locum suum subrogari præ charitate exoptet. Percupit enim vt Apostolico fastigio omnes sublimarentur, ipso deposito, si opus esset, à tanta muneris sublimitate: percupit præ charitate, vt ex suis meritis omnes

Paulus de sua gloria cupit alios beare. Ad Rom. Nazianz. Orat. 1.

tempus) gloriam corporis, quâ se vltrò viduauerat, vt opulentiùs benefaceret, tunc opportunior est, & necessaria magis, magnificentior Patris Dei commendatio. Tanta enim est gloria munificentiæ, quando se orbat aliquis præclaro bono, quò alijs benefaciat vberiùs vt in Christo vices gerat paternæ vocis, illum magnificentissimè commendantis. Nempe in reliquo vitæ spatio sat est Christo gloriam sui corporis exinanire, quò homines bearet sua gloria, (quod nuper insinuauit S. Chrysostomus.) vt hoc summæ liberalitatis elogium vices gerat paternæ vocis. Gloria enim qua ob liberalitatem caret, reciprocatur in gloriam: nec gloria paternæ commendationis eget Christus, dum commendatur augusto largioris munificentiæ stemmate.

Chrysost, suprà.

9\. Deus ipse, cui ad nutum perennat omnipotentiæ promptuarium ad quoscumque liberalitatis sumptus, non potest penuriam experiri. Quomodo enim egere potest, cui omnia à se affatim suppetunt? Tamen humano idiomate agens cum hominibus, sic fatur Euangelista Lucas c. 12. v. 37. *Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Quinam sunt hi, quibus Deus ministrat, & se cingit ad ministerium? Nempe significantur Electi æterna prædestinatione ad beatitudinis glorias, cælesti conuiuio, famescenti saturitate beandi. In quo ferè conuenit inter expositores. Verùm enim verò explicatu arduum est, quo pacto Deus in cælo ad ministrandum beatis vberrimas gloriæ delicias, præcinxit se prius. Quid est Deum anticipato obsequio se præcingere? quænam hæc præcinctio, qua se præcingit Deus? ò quot commentationibus interpretes fatigant hunc locum! Sententiosè Theopylactus (aliàs ad aliud thema expensus,) pulchro glossemate explicat hæc verba: *Præcingit se in eo quod non totam vbertatem bonorum largitur, sed hanc cohibet secundum certam mensuram.* Porrò *τὸ Præcingere* significat priùs se cingere; & sensus est: Deus adeò munificus, & veluti effusè liberalis est in cælo erga beatas mentes, vt priùs nempe in hac vita, *non totam bonorum vbertatem largiatur, sed eam cohibet secundum certam mensuram*, vt munificentior appareat in largitione beatitudinis: Hoc est, *Præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis* in gloria beatitudinis. Hispanicè dices; *Parece que Dios se ciñe y se estrecha en los demas gastos, para tener mas que dar en la bienabanturança.* Scilicet loquitur Euangelista Lucas de Deo more humano, (vt aliàs sæpè loquuntur scriptores sacri; sic dicitur pœnitere, irasci, &c.) Nam quemadmodum principes viri quamuis opulentissimi, sæpè parcũt quotidianis sumptibus, vt ita ex diu congesto thesauro munificentiam valeant ostentare in opportuna occasione.

Lucæ.

Deus se præcingit, vt largius muneret.

Theophyl.

10\. Sic Deus non semel videtur *se præcingere*, (*ciñir se en los demas ga tos*, & quasi minùs liberaliter agere in hac vita cum hominibus, vt hominibus videatur munificentiùs agere cum Beatis in futura. Ac si nunc parcat sumptibus, & opes congerat, quò liberaliùs & magnificentiùs mox muneret homines tota beatitudinis gaza. Cuius opulentia tanta est, vt vix potuerit explicari hominibus, nisi more humano. Ecce tibi Deus vt ostentet suam munificentiorem liberalitatem in gloria, se priùs cingit, & sumptibus quotidianis quasi parcit: & qui nequit penuriam pati, saltem experiri videtur velut penuriam largiendi, vt ex moderatione sumptuum posse videatur copiosiùs & magnificentiùs munerare. Quæ summa liberalitatis est apud homines, apud quos angustior munificentia habetur, quæ se priuat, aut defraudat re vtili ad procurandam alienam vtilitatem: & ex sui penuria cumulat largitionis munificentiam. Nam ex superuacaneis sibi, alijs donatio opum exoneratio videtur, non bonorum muneratio; quæ a penuria largientis magnificæ largitionis mutuatur elogium. Vnde Holofernis studiosius amor erga Iuditham sollicitat munificentiorem liberalitatem. Et exinde hic vers. 1. *Iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam.* (totis Assyriorum gazis illam munerans,) *& constituit quæ daretur illi de conuiuio suo.* Ac si parùm foret dilectam valde Iuditham conuiuari de Principis penu, nisi detraheret sibi, quod in Iudithæ delicias munificè impenderet; sua penuria exaggerans munificentiam amoris, & liberalitatis.

Celada in Iudith.

Iudith.

---

§. III.

Verus amor non tam constare videtur affectibus, quàm muneribus.

Inter cætera Amoris encomia, quæ passim prædicant sacri, & prophani auctores, illud & præclarissimum, & certissimum est; amorem esse liberalem, & munificum. Amor verus non est, qui auarus est. Adeò ei cognata est liberalitas, vt amor esse non probetur, qui effusus non est in largitiones. Amor voluntatis, & voluptatis gressibus fertur in amatum; nec solus it, sed simul cum amantis censu, & reculis. Nescio an magis probetur Amor ab affectu, an à munificentia? Porrò illiberalis amor, aut amor non est, aut degener, illiberalis, & adulterinus est: nam ingenuus amor munificus, & prodigus est, se, & sua personæ amatæ donans: amatorio philtro se bonis expoliat, vt amatum muneret. Placuit Holoferni pulchra Iuditha, oris, & eloquij venustate defigitur Holofernes: tenere diligit puellam Gratiarum manibus factam, Iudith. 12. v. 21. *Tunc iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam.* Scilicet Holofernes Iudithæ amans, statim illi tradit omnes suos, & Assyriorum thesauros. Quos opulentissimos esse constat ex cap. 2. vbi sic scribitur: *Aurum vero, & argentum de domo Regis assumpsit multum nimis*, Ex prædis autem præcipuè vrbis Meloti valde auxerat Holofernes Assyrias opes: quibus primu amoris signo munerauit puellam, quam ardentissimè deperibat. Fidelissimus alioqui dux Holofernes totos Nabuchodonosoris thesauros ad tot expeditiones maximè necessarios, donat dilectæ Iudithæ; nec minus amore in ipsam effusus, quàm munificentia: nam amore se totum donauit liberalitate verò amatoria, suas, & Nabuchodonosorias opes dedit. Parùm amans foret, nisi vna secum omnes suas, & alienas diuitias daret. Verùm se amatorem probat ab affectu, & munere. Et effusa prodigalitate testatur opulentiam amoris. Vnde, *Tunc*, id est, vbi primùm eam adamauit, *iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius.* 11.

Amor munificus est.

Iudith.

Ioann. 3. v. 35. *Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius.* Vulgò aduertunt interpretes voculam illam [&] Græcè *καὶ* significare *ideo* Id est, *Pater diligit Filium*, (hoc est Christum,) *& ideò omnia dedit in manu eius*; & sensus est, (vt ait Phœbadius.) Quia Pater diligit Filium suum IESVM Christum, ideo omnia dedit ei in manu, & arbitrio eius. Sensus quidem ad loci expositionem satis aptus, nisi videretur peccasse in rigore Theologiæ. Nam æternus Pater non communicauit omnia in manu filij, eò quod eum amat, sed quia eum cognoscit: Cognitione enim & intellectu gignitur filius, & sic cognitione omnia ei communicat Pater; non amore. Nam amor post cognitionem, & generationem est, & ita supponit iam omnia filio communicata esse à Patre. Serò quis accipit quod priùs habebat. Imò quod quis priùs habet, nullo modo potest accipere. Qui enim quis accipiat, quod iam habet? S. Cyrillus hunc locum interpretans, sic fatur: *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu eius. Suum Filium diligit, cuius dilectionis signum est, quia omnium ei rerum tradidit potestatem. Omnia enim (ipse ait, Matth. 11.) mihi tradita sunt à Patre meo Et rursus Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Sententiam verborum Cyrilli egregiè calluit, & expressit Pater Maldonatus, sic ex mente Cyrilli commentans locum Ioannis, &

12\. Ioan.

Phœbad. lib. contra Arianos.

Diuini amoris munificentia.

Cyrill. l. 2. in Ioan. cap. 73.

Matth.

nis, & propositam difficultatem satis ad rem explicās.
Maldon. Sensus igitur est, ait Maldonatus: Filium non solùm
quia natura sua Deus est, sed etiam quia Pater voluit;
& omne quodammodò ius, quod in homines habebat,
13. in illum transtulit. Ac si dicat: Etsi Pater in generatione
æterna, quæ præcedit amorem, omnia dedit in manu
filij, communicando illi suam omnipotentiam, &
in ea omnem potestatem in diuinitatis thesauros; tamen
quia posteà in alio signo filium diligit: ne amor
Patris absque munere quodammodò inanis videretur,
(videretur enim apud homines,) omnia dedit in manu
August. ibi. tract. 14. Christi; id est, *Omne quodammodò ius; quod in homines habebat*, vt inquit Maldonatus, *vt omnem non solùm suam, sed etiam Patris haberet potestatem*. Et sic
Pater *se alterum misit*, vt dixit S. Augustinus. Scilicet
quia Pater amat Filium, suum ius, & authoritatem
dedit Christo, in omnipotentiæ diuitias, & genus humanum;
& paternum ius ei speciatim dedit; ita vt filius
esset potestate *alter Pater*. Porrò Pater munificentia,
& donis (scilicet *dans omnia in manu illius*) comprobauit
se diligere Filium; ac si minus sufficienter
comprobasset suum amorem, si non omnia Christo
donasset. Nam probatio amoris, exhibitio est muneris.
Non videtur hominibus satis Amor, qui donis vacuus
est. Vnde Pater, qui ante filij amorem filio communicauit
thesauros omnipotentiæ, qui filium Deum
genuit: eundem filium iam generatum amans, omnia
dat in manu eius; id est, ius, quod Pater Deus habet in
homines, illi contulit. Et eiusmodi munifico munere
amorem erga Christum suum comprobauit fuisse verum,
& generosum, & Amoris nomine dignum. Nam
si Pater amasset filium sine munere, fortè vt degener,
& non verus amor haberetur apud homines. Rectè
ergo ait Euangelista: *Pater diligit Filium, & ideo omnia dedit in manu eius.*

14. Christus muneribus amat Ecclesiam. Cæterùm Christus Dominus, cùm *omnia dedit ei Pater in manu eius*, valdè fuit opulentus; at quia amātissimus
erat suæ Ecclesiæ, ac si tot diuitiarum gazæ
non sufficerent ad demonstrandum quasi excessum
amoris, quo Ecclesiam diligebat, ex propria industria
nouas quodammodò conquirit opes, quibus eam muneret.
Celebrem, ad hoc, locum (nuper à me aliter expensum)
Hugo in Matth. c. 1. dabo ex Hugone sic aiente: *Ecclesiam Christus de salario paternæ maiestatis adamauit*. De paterno
salario Christus amat Ecclesiam? Non aptè videtur
dictum. Quando quis salario adamat, aut adamare potest?
Voluntate amamus, affectu diligimus, non salario.
Vnde Christus salario suo munerare potuit Ecclesiā,
amare salario non potuit. Profectò id altè excogitauit
Hugo. Nam etsi totum diuinitatis censum, & omnipotentiæ,
& liberalitatis thesauros Christus habeat in manu;
omnia enim *dedit ei Pater in manus*. At ipsemet
Christus, Patris in terris negotia agere voluit, dicente
ipso: *Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse*;
Lucæ. vt sic triginta quatuor annorum salario merens,
à Patre abundanter haberet, quod donaret adamatæ
Ecclesię, quam *salario adamauit*; nam illam munerans,
& proprijs opibus, & salario, quod merebat à
Patre, excellentem amorem, quo illam diligebat, ostendit.
Plus salario, quàm affectu videtur amasse: quia dona
plus quàm affectus probant amorem apud homines:
nam dilectio non tam comprobatur affectibus, quàm
muneribus: character enim amoris munus est. Bellè ergo
dictum est, quòd *Christus de salario paternæ maiestatis Ecclesiam adamauit*. O quàm vxorius erat Manasses
Iudithæ maritus! ò quàm ardenter eam adamauit,
siquidem cap. 8. vers. 7. *Et reliquit diuitias multas,*
Iudith. *& familiam copiosam, ac possessiones armentis boum, & gregibus ouium plenas*: nam munera
non tam sunt probatio amoris, quàm
amor. Et hic vers. 1. Holofernes
adamatam Iuditham munerauit Assyrijs
gazis.
(∴)

---

§. IV.

Circumspecta nostri custodia sæpe non fit ob suspicionem mali, sed ob æstimationem boni.

PRetiosiora seruantur magna cura; abiectiora incautè
proijciuntur à propria vilitate secura. Non 15.
deuenustatur pretiosior gemma, quòd in penitiori recondatur
scrinio; nam attentior custodia valorem
commendat. Quod pluris æstimamus solicitius seruamus.
Ergo strictior custodia maioris pretij indicium
est; non occasio quærimoniæ. Cessent questus, quòd Custodia sępè non fit ob suspicionem mali, sed ob æstimationem boni.
de re abiecta quæque suspicentur, eò quòd te custodiunt.
nam quod æstimatur pluris, seruatur magis,
etsi periculum absit casus, aut ruinæ, quoniam eiusmodi
adseruatio, non præseruatio est, sed æstimatio.
Bene dotatus corpore, & mente creatus fuit Adamus,
& statim includitur in paradiso, alta maceria vndique
septo; imò & ipse Deus voluit esse Adami custos.
Genes. Genes. 2. vers. 15. *Tulit ergo Dominus Deus hominem & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum*, id est, *hominem*, nempè Adamum
ait Augustinus. Benè seruatus erat Adamus in paradiso
vndequaque murato. Imò à quo seruandus est?
Audi S. Augustinum in simili de custodia paradisi sic
Aug. l. 8. de Genesi ad litt. cap. 10. dubitātem: *Vt custodiret autem, quid? an ipsum hominē? Contra quos? Nullus certè inimicus metuebatur inuasor, nullus fur, nullus limitis perturbator, nullus aggressor.*
Et infra: *Custodire autem non aduersus improbos, aut inimicos, qui nulli erant. Sed fortassis aduersus bestias. Quomodo istud? aut quare? Nunquid enim bestiæ iam in hominem sæuiebant? quod nisi peccato non fieret.*
Ergo Deus adeò inuigilat custodiendo hominem, à
quo tunc nihil mali timet, nec prudenter timendum
foret. Quid ergo paradisi septo, vt in carcere Adamum
includit? Quid ipse Deus, & nomen, & curam
custodis assumit? Pretiosis dotibus cumulauerat
Deus Adam; at tam impensa cura, qua illum custodit,
suspicionis notam inurit. Procuidubio aliquod
delictum præcauet ab eo, quem tam attentè
custodit. Imò istiusmodi cura decus est Adami, neque
enim illum custodit Deus, quoniam aliquid mali
timeat. A quo enim timeat? vt bene S. Augustinus
nuper adnotauit. Nimirum opulentauerat Deus Adamum
donis cælestibus. Ergo pretiosior creatura attētiùs
Ezech. custodienda erat. Ezechiel. 34. vers. 26. *Ego pascam oues meas, ait Dominus Deus. Quod perierat requiram, quod abiectum erat reducam, quod confractum fuerat alligabo, quod infirmum fuerat consolidabo: & quod pingue, & forte custodiam.* Pende
sententiam: Quæ debilia abiecta, & infirma reficiam,
ait Dominus. Quod verò adipe gratiæ pingue est, &
robore sanctitatis *forte: custodiam*. Nam pretiosa
custodimus. Sic pingue, & forte custodit Deus dicens:
Et quod pingue, & forte custodiam Sic Adamum
vberiori gratia adipatum, vigore iustitiæ originalis robustum,
solicitè custodit Deus, & in paradiso locat, vt
ipse Deus *custodiret illum*. Opportunè dixit S. Chrysologus
agens de Patre, qui excepit filium prodigum.
Penes patrem est absoluta custodia. Expende *Absoluta*
Chrys. ser. *custodia* non quæ respiciat peccatum, & delictum pręcaueat,
sed quæ filium æstimet.

16. Iob. Cælum columnis honoratur, nō deuenustatur. Iob 26. v. 11. *Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius*. Cælumne columnis innititur? Fortassis
ne corruat adminiculis eget. Cælum incorruptibile est,
& si ruat, minimè lædetur. Imò Cælum in suo centro
est, cur sustentaculo fulcitur? Nam vbi ruina esse
non potest, frustra applicantur sustentacula. Profectò
in cælorum iniuriam hæ columnæ structæ
Beda. sunt. Imò in ornatum ait eleganter Beda hic: *Sicut ad ornatum solummodo aaspiciorum plerumque columnæ permagnifica erigi solent*. Qui consideret
cælum columnis incumbentem suspicabitur fors propria
mole collabi; quæ magna cælorum iniuria est; At
istiusmo-

istiusmodi sustentacula columnæ honorariæ sunt; non cælum sustinent, sed ornant. Satis ad rem. A cautela dedecoraris sed ornaris.

Lucæ 12. vers. 33. *Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælo.* Aduerte
Lucæ. Thesauri signantur in cęlo ob æstimationę. sacculos signari olim, iuxta illud: *signasti quasi in sacculo peccata mea.* Signatos sacculos deponis in cęlo custodiendos. Timesne à cælestibus si sacculus non signatus inueniatur? Præfata verba Lucæ sic illustrat S.
Chrysol. serm. 25. Chrysol. *Sacculus cui paratur? Quid sibi claustra, vbi ipsa custos est innocentia? vbi quid signaculum, vbi suspicio fraudis non habetur?* Perennis thesaurus, & multa gaza refertus, tutus est in cęlo, à resignatione, & fraude immunis. Quid ergo sigillo munitur si ipsa innocētia custos est, nec est fraudis suspicio, nec auaritiæ timor? Nimirum pretiosa quæque non signantur, & clauduntur suspicionis metu, sed exaggeratione valoris. Nam pretiosa custodimus: ergo custodia sacculi honos est.

17. Iob. 9. vers. 7. *Qui stellas claudit quasi sub signaculo.* Stellæ sunt cæli decus, ornatus orbis, præclarior
Iob. Stellæ custodiuntur ob æstimationem. siderum portio; cæli cauitatibus inclusæ detinentur, *Signa* vt regiæ Epistolæ sigillo regio. Ecquis audeat reserare? *Signata*, idest, occultæ caligine nubium, & nebularum *Signata*, idest, ipsa Solis luce obtenebratæ; nam ortus Solis, occultatio siderum est. Immò stellis, vt quæ virgines sunt, incorruptæ, & pulchræ, insidiatur Sol sui fulgoris insidijs, vt attentus aduer-
Iob. tit Iob 25. vers. 3. *Super quem non surget lumen illius?* id est Solis. Septuaginta: *insidiæ illius.* Quid timetur ab stellis, quòd tam impensè custodiuntur? cælorum cauitatibus, velut carceribus detinentur, nubium cortinis velantur, radijs solaribus insidiatur illis Sol. Quod notarunt Septuaginta interpretes prædicta Iobi verba sic scribentes: *Qui stellas claudit, &c. Contra si-*
Caiet. *dera signaculum ponit.* Verùm Cardinalis Caietanus hic satis ad rem interpretatus est locum istum, sic aiēs: *Pro stellis signauit.* Nempè eiusmodi sigillum, cautio, & custodia stellarum non denustat stellas, nec suspicionis nota est: Sed decus eximium. Nam quod clarius æstimamus, seruamus impensiùs; hæc custodia siderum non est nota diffidentiæ, sed exaggeratio æstimationis. Sic Holofernes pretiosissimam Iuditham,
Iudith. custodit hic v. 1. illamque reponit inter Assyrias gazas.

§. V.

Apud Reges, Habe vt habeas.

18. COgnata Regum virtus Munificentia est: nec tam à clara stirpe, quàm liberalitate generosi audiunt. Tolle à Principe munificentiam, & sordet diadema. Sed inter multos ac varios errores temerè, inconsultèque regnantium, nihil propemodum dixerim nocentius, quàm (quod quidam Princeps;) Vt benefi-
Sen. lib. 1. de benef. c. 1. cia non possunt accipere, sic nec dare sciunt. *Inde sequitur, vt malè collata à malè debeantur.* Regium munus benè collocatur in paupere, malè in diuite imme-
Rex ne sit nimiū munificus erg. proceres. rito. Ergo beneficia eant, non errent. Vltrò eunt ad pauperem; malè errant cùm diuitem vltra modum locupletant. Ista enim pereunt, cum dantur, neque dantur, sed proijciuntur. Mallem Principem illiberalem, quàm erga proceres nimis munificum: quia, qui sic dat, vitium sordidæ illiberalitatis planè antecedit. Præstat enim non dare, quam malè. Illud enim ad gloriam datur, quod necessitas accipientis commendat. *Datur enim quod maiori vtilitate recipitur*, ait
Cassiod. li. 1. variar. ep. 28. Cassiodorus agens de Theodorici regis liberalitate. Ergo necessitas accipientis, regale beneficium facit, & commendat, secùs diuitum opulentia, quæ magis oneratur, dum muneratur, suæ gloriæ etiam donando detrahit Princeps, qui inopes illiberalis transit, &
Ennod. libr. 7. epist. 22. diuites opulentat. Præclarè Ennodius: *Mendicus fluminum cursus est, qui tantum nobilissimorum fatiare*

putatur ardorem: vbertas imbrium, & nihil paritura saxa perfundit.

Homo ille prædiues, qui Matthæi 25. vers. 28. pe- 19.
regrè proficiscens, multa talenta tradit seruis suis. Hic Lucę.
homo, Rex est apud Lucam, cap. 19. vers. 12. vt docet Hieron.
Sanctus Hieronymus, & S. Ambrosius, quibus ancil- Ambros.
lantur recentiores interpretes. Nempè parabolę cortex terreni Principis ingenium, cuius personā assumitur, moraliter insinuat, & denotat. Is enim dedit cuidam seruo quinque talenta, alij duo, vnum alij ad lucrosos quæstus. (Neque enim Principem negotiatio dedecet: negotietur ad lucrum, ne nimia tributa negotientur subditorum egestatem.) Denique Rex adest, rationem ipse petiturus, & negotiosum seruum, qui pro quinque talentis omninò decem obtulit, laudat; laudat etiam eum, qui ex duobus quatuor reddidit; desidem verò, qui vno accepto, idem vnum obtulit, vituperat; & iubet ab eo auferri talentum, & dari ei, qui decem talentorum opibus abundabat. Ait itaque Rex: *Tollite ab eo talentum, & date ei, qui ha-* Matth.
bet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, & abundabit. O graphicè depictam Regum munificentiam! habenti, plus dandum est? Et cur nihil datur minùs habenti? Opportunè S. Gregorius apud S. Tho- Gregor.
mam: *Opportunum autem videbatur, vt ei potius, qui duo, quàm qui quinque talenta acceperat, daretur: illi enim dari debuit, qui minus habebat.* Vnde iure videtur refragari consulta adstantium prudentia, quæ in has voces erupit, Lucæ 19. *Et dixerunt ei, Domi-* Lucę.
ne, habet decem mnas. Ac si dicerent ad Litteram: Superfluum est dare, quia satis habet. Verba sunt Hu- Hugo.
gonis inibi. Verum enim verò id est Principis terreni Mundiales
ingenium, quod ferè nescit non habenti dare, & da- Principes
re nouit plus habenti. Humanus enim Princeps sæ- habentibus
pè donare ambit vsque ad superfluum, vsque ad fasti- donant vsq;
dium accipientis. Quod eleganter adnotat Cassio- ad fastidiū.
dorus, hæc sui Theodorici Regis verba scribens, Cassiod. lib.
quasi commentaretur verba Matthæi: *Amamus* (in- 2. var. ep. 2.
quit Rex,) *nostra beneficia geminare: nec semel præstat largitas collata fastidium.* Hæc largitas non est, sed profusio. Quid enim profusius, quàm hiantem pauperum inopiam negligere, & procerum auaritiam vsque ad fastidium exsatiare? Famescit egenus opes, ad quas nauseat vel ambitio diuitum. Taceo.

Geneseos 45. vers. 20. Iosephus Ægypti Princeps, 20.
secundus à Pharaone, post ludicram de fratribus vin- Apud Re-
dictam prophetata septennij fame, fratres remittit ges, habe, vt
ad patrem Iacobum, rogans eum, vt in Ægyptum habeas.
descendat cum suis, vbi Pharaonis nomine promittit vbertim copiosam alimoniam, & terræ opes. *Ego dabo vobis omnia bona Aegypti, vt comedatis medullam terræ;* Quæ sunt verba Pharaonis ad suum Iosephum. Vnde Iosephus mandat fratribus, vt confestim pergant, in Palæstinam, & Patrem Iacobum cum tota familia, & re familiari illuc asportent: sic aiens: *Nec dimittatis quicquam de supellectili vestra, quia omnes opes Aegypti vestræ erunt.* Sed quis non Genes.
statim aduertat hanc rationem inidoneam videri? Nempè iubet Iosephus fratribus suis, vt omnia, quæ possident in Palæstina in Ægyptum asportent, nec quicquam supellectilis dimittant, quia à Rege donandi sunt omnibus ditissimæ Ægypti opibus. Imò, quia possessuri sunt dono Pharaonis, superbas Ægypti opes, superuacaneum est adducere vilem & pauperem supellectilem; quod superfluum & molestum impedimentum erit; præsertim in tam prolixo itinere. Qui enim statim possessuri sunt diuites Ægypti opes, non egent paupere supellectili pastorum? Et tamen curialissimus Iosephus serio mandat, ne quidquam de supellectili in Palæstina dimittant, quia munerandi sunt Ægypti opibus. Consultissimè quidem id prouidet Ioseph; quippe qui perspectum habet ingenium Regum. Habenti enim dabitur, & abundabit. Nempè Principes assueti sunt non habentes negligere, habentibus dare. Habeant ergo, vt pluribus

donentur à Rege; nihil dimittant, vt omnibus munerentur. Asportent greges, & armenta, argenti, & auri scrinia; quin & cunctam supellectilem; nã quo opus habebunt, plura recipient à Rege; quasi diues possessio & multa supellex, illex sit regalis magnificentiæ,& incentiuum largioris donatiui. Vnde Iosephus curialissimè inquit fratribus: *Nec dimittatis quidquam de supellectili vestra, quia omnes opes Aegypti vestræ erunt*. Nam sicut Rex ei, qui non habet, vel quod videtur habere sæpè auferre sole; ita habenti dat, & habens copiosè abundat: si quidem regalis largitas habenti vbertim præstat vsque ad fastidium accipientis, vt nuper Cassiodorus aduertit. Ergo scitè dixit ille quicunque: *Habe vt habeas*, quæ non est verborum nugacitas, sed viuacitas prudentiæ, palatina experientia erudita. Quod animaduertere licet in hoc cap. ver.
Iudi.h. 1. Vbi Iuditha regijs opibus prædiues (vt dicitur cap. 8. vers. 7. muneratur à Rege Holoferne totis Assyriorum gazis. *Tunc*, Holofernes *iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere*. Ergo apud Reges, habebis opes, si eas habeas: præhabeat, qui plura habere ambit. Proh! culpatur liberalitas, quam non commendat necessitas accipientis.

§. VI.

Qui cælestem beatitudinem impensiùs anhelat, valedicit terrenæ felicitati, & vltrò se destinat acerbioribus vitæ molestijs.

IN otio inconcusso iacere,& inerti felicitate hic frui non est tranquillitas, malacia est. *Sunt quædam tristes voluptates*, ait Seneca. Tantùm læta voluptas est,
21. Sen. ep. 68. quæ à beatitudine possessa est. At quæ hic animosa spe delibat eiusdem beatitudinis glorias, tametsi versatur circa veram & solidam gloriæ voluptatem, tristis voluptas est, & blandimentis lætitiæ futuræ terret & vexat nunc. Angit, & molestat modò gloria, quæ æternùm beabit, & tota beatitudinis mole, in hac vita opprimit, quem sempiternè felicitabit. Nam gloriæ futuræ denunciatio, & notitia hominem concutit, & terret, dum viuaciùs extimulat studio assequendi bonum fælicius & beatius. Ergo dum voluptas futuræ beatitudinis hominem adulatur, & piè subornat ad sui amorem; excitat, imò concitat assequendi ad subeundos labores maximos, qui ad ipsam assequendam catervatim occurrunt. Sustinenda itaque nunc sunt tormenta futuræ beatitudinis assequendæ, armanda est humana constantia aduersus terriculamenta timoris.
Auidius beatitudinis paupertati se destinat. Luc. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum*. Lucæ 12. v. 32. Quasi dicat: Quia complacuit Patri vestro reuelare vobis cælorum regnum, & illi vos felici prædestinatione certò destinare, non est cur tam timeatis. Quam ob causam timeat Apostoli à futura beatitudine sibi reuelata? Estne beatitudo incentiuum timoris,an res summi gaudij? Quis à beatitudine timuit? Imò quid timeri potest à beatitudinis gloria? Vis scire quid sit hic timendum ab ardentiore amore cognitæ beatitudinis futuræ? Scilicet cùm valdè Apostoli affecti sint amore tanti boni assequendi, animosè sese obijcere quasi coguntur periculis, ærumnis, calamitatibus, quibus paratur, & certò obtinetur tanta felicitas. Vnde insignis amor beatitudinis hominem generosè animat, & valenter armat ad subeundos immensos labores, si opus sit, ne à feliciori bono excidat. *Ad magna enim præmia, nisi per magnos labores perueniri non potest. Delectet igitur mentem magnitudo præmiorum, sed non deterreat certamen laborum*. verba sunt sanctissima S. Gregorij. Ergo dum
Greg. hom. 37. in Euãg. ardentiùs amant beatitudinem, magis timent Apostoli; contra quem timorem his verbis armantur à Christo: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum*, cælorum inquam, quæ est
22. concors interpretum commentatio.

Hinc procliue est explicare difficilem Geneseos locum cap. 28. v. 17. vbi Iacob fugiens iras efferi fratris Esau, sub dio pernoctans, videt scalam, cuius cacumen è terra pertingebat cælos, *Pauensque, Quam terribilis est, inquit locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli*. Iuuat causas huius pauoris inuestigare. Genes. Quid animosum aliàs Iacobum hic territat, & muliebrem pauorem ingerit? Dei domum agnoscit ibi, & timet; in asylo est, & pauet? Imò (quod mirere magis) portam cæli videt, per quam velut per fenestram intueri dantur arcana cælorum,& beatitudinis cælestis mysteria, & tunc pauens, maximè terretur? Quid? Terribilis dicitur locus in quo adipiscenda beatitudo ostenditur. terretur Iacobus à gloria beatitudinis, & infelicitatur homo à summa hominum felicitate? Profectò vbi per cæli fenestram intuitus est Iacobus cælestis Palatij Empyream beatitatem, sic affectus est amore illius assequendæ, vt statim sponte quasi coactus tantæ gloriæ affectu, addicatur quibuslibet laboribus quantumuis ærumnosis, vt illam certiùs assequatur. Aperitur illi cæli fenestra, sed simul videt arduos scalæ gradus, per quas ascendendum in cælum illi est. Quantùm enim afficitur, & oblectatur cæli gloria, tantùm expauescit, & terretur à laboribus subeundis, ne excidat à cupita tantæ felicitatis gloria. Vnde quando in domo Dei, porta cæli aperitur illi, tunc *Pauens, Quã terribilis est* inquit, *locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli*. Quis enim non subeat quoscunque quãtumuis acerbos labores, tam studiosè affectus amore beatitudinis? Nam ardens adipiscendi affectus pignus & obses est nihil omittendi; omnia, ametsi perdifficilia, intentandi, vt certò assequatur percupitum bonum.

Matthæi 17. vers. 6. In Thaboris alto vertice fulget Christus tota beatitudinis gloria nubes apparet, & è, nube vox clara auditur intonans, & intimans diuinam Christi filiationem. Quid hic horrendum aut videtur, aut auditur? Et tamen *Audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde*. Iure miratur S. Chrysostomus ad hunc locum, causam Apostolici timoris, eamque vix reperit post diligentem inuestigationem. Neque enim Chrysostomo videtur verosimile Discipulos expauisse à pacato nubis fragore, & placida voce Patris intimantis Christi filiationem diuinam. Nam, vt arguit Chrysostomus, consimilem vocem audierunt rudes baptizandorum turbæ ad ripam Iordanis, & nemo à timore prostratus est. Cur ergo prosterneret discipulos maioribus prodigijs assuetos? Nisi fortè à nube lucida timeant, quasi foret horrendum spectrum. Quæ ergo alia restat tanti timoris occasio nisi gloria Christi feliciter spectata, & viuaciùs perspecta? At odium aut inuidia Pharisæorum timeat à Christi gloria: non amor, & beneuolentia discipulorum. Verùm enim verò Discipuli perspicuè intuentes Christi Dei augustiorem gloriam ad ipsos deriuandum, illicò ingenti timore correpti expallent & expauent ab ardenti percepta beatitudinis amore, & anhelo desiderio. Quia sic erga illam adipiscendam affecti sunt, vt exinceps sese destinent quibuscumque ærumnis, & laboribus, & cruciamentis, vt tantum, tàmque ardenter percupitum bonum adipiscantur. Non secus ac Iacobus vbi Empyream Dei domum per ianuam, seu fenestram cæli prospexit, nimium *pauens; Quam terribilis est*, inquit, *locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli*. Neque enim desis operarius aut iners opera eualet assequi tam arduum bonum: nam magna magnò constent necesse est. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa, quæ habet, & emit agrum illum*. Matth. 13. v. 44. Omnia vendit, omnia inquam, idest, omnes facultates, voluptates, possessiones; & spes, quorum omnium pretio peccata redimit, & emit beatitudinis thesaurum. Nam impendiũ amoris terreni boni, compendium est ad assequẽdum summum. Vnde concupiscentia summi boni terror est imbecillitatis humanæ.

23. Timent discipuli Christi à monstrata gloria. Matth. Chrysost.

Genes. Matth.

Genes. 29. vers. 11. Fugiens Iacob fratris minas, ad Laba- 24.

Cur plorat Iacob, cùm osculatur Rachelem.

Labanum confugere festinat. Sæpè in tuto est apud exteros, qui inter suos periclitatur. Heu inuidiam, & intestina fratrum odia! dissipat hæreditas, quos deuinxit natura. Iacob ab itinere lassus, sistitur ad puteum. Aduenit mox Rachel, puella ingenio, & pulchritudine nobilis. Agnoscit à fama consobrinam, & venustatis blandimentis, & indolis candore extimulatus, capitur illicio decoris: Præmaturè nuptias ambiens, itruit in Virginis amplexus, tunc licitos, sed occultos amoris lenones: figit grata oscula, quæ sunt obsides septennalis seruitij iam libatæ beneuolentiæ, cui deinceps vltrò destinatur. Attende ad verba, quibus id refert sacer Historiographus: *Et adaquato grege,* Genes. *osculatus est eam*: (id est Rachelem) *& eleuata voce fleuit*. O intempestiuas lacrymas, & importunas occasioni. Videt Iacobus venustam Rachelem: fruitur cominùs eius decore: eloquij blanditijs lenocinatur consobrinæ, tenera libat oscula, fida impatientis amoris pignora, & tunc tristes erumpunt lacrymæ? Quid in festiui gaudij fæliciori occasione opplorat humana tenuitas. Verùm Iacobus vbi se vltrò captum videt ardenti amore pulchræ Rachelis (quæ anagogicè Beatitudinem præmonstrat, vt notauit Hieronym. adu. Hieron. Iouinianum,) timet tunc, & expallescit, sicut paulò antè, vbi per cæli fenestram Empyream gloriam vidit: Et præmaturè Apostolus consternatur ad prospectam Thaborianæ gloriæ. Et amorem tanti boni auspicatur à lacrymis, quæ iam tunc prophetant septennalis seruitij ærumnosam calamitatem. Enimuerò sic venustam Rachelem ambit Iacob, vt exinde si opus esset, totum vitæ curriculum impenderet in dira seruitute, & destinaret diuturnis laboribus, vt tandem aliquando frueretur percupitis & libatis amplexibus. Et ita vbi se captum videt Rachelis amore, festinant lacrymæ, faustæ auguratrices quarumcunque ærumnarum, quantumuis illæ laboriosæ sint, ne defraudetur cupita felicitate, quam sic auidè exambit. O gloriæ beatitudinem! quæ vt æternùm fœlicites totum hominem in futura vita, sic eundem beare infelicitas in præsenti!

25. Lucæ. Lucæ 23. v. 20. *Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farina sati tribus, donec fermentaretur totum*. Nempè regnum cælorum, seu cælestis beatitudo similis est fermento, quo mulier (hanc mulierem *Dei sapientiam* interpretatur S. Augustinus,) fermentat totam massam. Scitum est quòd à fermento accescit tota massa. Scilicet regnum cælorum, seu beatitudinis gloria acor est, quo amaricatur massa ad condimẽtum saporis. Et quidem tota massa. ait enim: *Donec fermentatum est totum*: Dices Hispanè: *La gloria el gusto de la bienauenturanca futura, abinagra toda la masa de los gustos del mundo*. Omnia in acorem conuertit, omnia inquam; dignitatis gloriam, opum subsidia, valetudinis valentiam, voluptatum lenocinia: & quicquid iucundum est in præsenti sæculo totum amaricatur & accescit ab ardenti beatitudinis amore. Hinc videas Sanctorum proceres omnia humanæ vitæ commoda refutasse; incommoda anhela siti ambijsse, & exquisitis tormentorum excruciamentis ad tempus infelicitari vt sempiternùm beatentur. Sic *totum* fermentant acido molestiæ fermento, & fellibus cuncta condiunt, vt in æternum condiant saporem futuræ gloriæ. Vide capit. 8. à v. 5. vt Iudith se sollicitè angit, & ingeniosè excruciat. O quot, quantaque cruciamentorum genera ingeniatur vehemens beatitudinis desiderium! cuius pia ambitio fella inijcit humanæ vitæ, à quibus sapit cælestis gloria: ærumnis enim negotiatur gloriam. Quod cernere hic licet v. 2.

August. de Verb. Domini.

Cur beatitudo comparatur fermento.

Iudith.

Celada in Iudith.

§. VII.

Pauperi nihil vmquam deest, diuitibus multa bona tribuit Deus, vt bonorum penuriam experiantur.

FOrtunæ bona omnium tenent vota; suspiramus ad inania & fugacia bona: porrò diuitiæ non possessæ desiderio sui torquent, (*etsi aliæ non est omne quicquid optando venit*,) possessæ ob sollicitudinem possessorum fatigant, ob inanitatem fastidium mouent: *luxuria diuitiarum ludit*. Quin & diuitiarum possessio, tuas non facit opes: *Non est tuum, fortuna, quod fecit tuum: dare bonum quod potuit auferri potest*. Verba sunt Senecæ. Qui addit: *Fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus; si scierimus, quam non sic graue pauperes esse*. Quid tam auarè diuitias vndequaque radis, & congeris? ne quid (ais) mihi desit? nam opes promptuarium sunt ad quasque necessitates occurrentes: nihil deerit cui locuples gaza non deest. Verè id non præstant diuitiæ, sed paupertas. Argutè, inquit S. Chrysostomus: *Aduenente morte, & soluto spectaculo, laruis egestatis, & diuitiarum depositis*, &c. Nempè opulentia, personata felicitas est, foris repræsentans diuitias & delicias, intus diram inopiam. Similiter paupertas, laruata miseria est, specie tenus ærumnosa, & inops reuera diues & opulenta. Vis esse securè diues? contentus esto tua paupertate, quæ in huius mundi spectaculo sub *egestatis larua*, verè diuitem abscondit. *Sicut egentes, multos autem locupletantes, tamquam nihil habentes, & omnia possidentes* 2. Corinth. 6. v. 10. Scilicet pauper quasi pauper est, personam gerit pauperis, sed is verè diues est: è contrario diues, quasi opulentus est, & laruam opulenti gerit, eum re ipsa inops sit. Hinc scitè paupertas dicitur ambitiosa à Iuuenale,

26.

Sen. ep. 10. & 18.

Paupertas personata est.

Chrysost. in c. 16. Lucæ.

2. Corinth.

Paupertatis pia ambitio.

Iuuen. satyr. 3.

——— Hic viuimus ambitiosa
Paupertate omnes.

Et Saluianus. *Præsentis paupertatis ambitu*. Planè ambitio videtur Paupertatis æmulari opulentiam & abundantiam diuitiarum cum inopiæ merito; & sine anxiæ sollicitudinis incõmodis. Quod subtilis S. Chrysostom. expensio eleganter probabit.

Saluian. l. 1. ad Eccles.

27. Lucæ. Lucæ 22. v. 35. ait Christus Dominus discipulis? *Quando misi vos sine sacculo, & pera, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt Nihil. Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum tollat, similiter & peram*. Nũquid Christus Deus contrarius sibi est! Fortè retractauit sententiam, vt rigorem paupertatis temperaret? Et qui discipulos olim misit sine sacculo, & pera, nunc morti proximus iubet, vt peram portent ad deferẽdam annonam, & pecuniæ sacculos ad subsidium itineris. Idemmet qui sacculos interdixit, modò mandat, vt sacculos pecuniarum portent? Multus est Theophylactus, vt à contradictione manifesta hanc Christi sententiam vindicet, eamque apprimè vendicat S. Chrysostomus apud Catenam, eis verbis alibi ad aliud thema expensus: *Dixit ergo eis; Sed nunc qui habet sacculum, quo scilicet portatur pecunia, tollat, similiter, & peram, qua scilicet portantur cibaria. Et quidem quando nec zonam habebant, neque æs, nullius passi sunt penuriam; vt autem marsupium concessit eis, & peram, esurire videntur, & nuditatem pati. Ac si eis dixerit: Hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant, nunc autem volo vos, & inopiam experiri*. Nimirum quando voluit Christus ne discipuli nullius rei paterẽtur penuriam, misit illos sine sacculo, & pera, idest, extremè inopes: cùm verò placuit vt inopiam, & summam egestatem experirentur, iubet vt sacculum, & peram portent. Quasi inopia sit à marsupio, & penuria ab annona: & summa egestas pro plenis saccis sit, & pro panario, & largiori annona. Vnde nihil omnino defuit non ferentibus sacculum; neque peram. Ergo vt illis multa desint, iubet vt sacculum & peram portent, aiẽs:

Theophil.

Chrysost.

Qui habet sacculum: tollat similiter & peram.

Matthæi 5. v. 4. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Terram, idest terræ opes, commentatur Beda cum multis. Aliàs expendo, cur mititati, quæ celsissima virtus est, diuitiæ promittantur, quę bona temporalia sunt, nec promittuntur spiritualia & æterna, vt cæteris Beatitudinibus. Nunc ponderare oportet, quare mitis possessurus sit terræ opes; cum potiùs mansuetudo exposita sit auaritiæ rapientium, & exarmata violentis potentiorum rapinis: nam mititas nulli repugnat, in neminem armatur, omnibus cedit. Imò ideo mitis hæreditabit terræ diuitias, quia nec furaci potentium auaritiæ, nec insolentiæ resistit, ait Hugo Cardinal. inibi, his verbis: *Per mititatem, terrenam substantiam pacifica, & magnifica dominatione possidemus, quia per hanc de amissione temporalis substantia non dolemus, neque turbamur.* Nempè ideò mitis nullius rei temporalis indigus erit, sed omnia possidet, quia nō dolet, neque turbatur pro amissione bonorum temporalium, nec raptori repugnat, sed omnibus cedit, vt cum omnibus pacem habeat. Vnde quoniam omnia promptè relinquit, omnia dicitur possidere, nam qui omnia pacificè relinquit, omnia vberrimè possidet, quasi omnium relictio, sit possessio omnium: & ita mitis à depauperatione diues est, & opulentus, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

28.
Matth.
Beda.
Ditissimus qui mitissimè depauperari patitur.
Hugo.

29. Lucæ 14. v. 28. ait Christus Deus: *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum?* Et mox aliam parabolam subiungit, *Aut quis Rex iturus committere bellum aduersus alium Regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se?* Aduerte quæso ad conclusionem vtriusque parabolæ: *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Profectò hæc conclusio parabolæ malè congruit cum totius parabolæ sententia. Nam vt egregiè aduertit ibi Maldonatus: *In turri, & bello potius quam in alijs rebus, parabolas Christus posuit, quod res sint duæ maximè difficiles, & sumptuosæ, palatia, turresque ædificare, & bellum gerere, quæ maximo, & diligentissimo indigeant apparatu.* Ergo si Christus apposuit duas res, quæ maximis egent sumptibus: quo pacto concludit, vt spontanea omniũ bonorum abdicatione priùs depauperentur? Pauperiorne inopia suppeditabit diuites sumptus? Bellè Augustinus: *Itaque & sumptus ad turrim ædificandam & bellantium valentia decem millium aduersus Regem, qui viginti habet, nihil est aliud quam vt renunciet vnusquisque omnibus.* Nempè is est sumptuosè diues, vt possit magnifica extruere palatia, & annonam exercitui vbertim suppeditare, qui omnibus abrenunciatis, eximiè pauper est: nam sic ab inopia ditatur, vt possit cum potentissimo Rege de diuitijs certare.

Lucæ.
Pauper maximè diues est.
Maldon.
Aug. ep. 37.

30. Opportunè Matth. 5. v. 3. dicitur: *Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Beatitudo absentia est malorum, & cumulus bonorum omnium, hæc paupertati insunt. Sed cur Pauper dicitur Rex; Nempè, quia sicut Regi omnes tributa & vectigalia pensitant in subsidium regalium sumptuum, sic Pauperi omnes subsidia debent, neque ingenui, neq; principes viri, neque ipsi Reges immunes sunt ab hoc tributo, quod omnes tenentur pendere pauperi. S. Paulinus explicans illud Pauli ad Roman. 13. v. 7. *Cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal,* sic ait: *Nunc & manus suas adaperient pauperi, & de fructu operæ suæ porrigens inopi, spirituale vectigal pensitat, & redituum possessionis in tuæ militiæ stipendium.* Ecce tibi omnes stipendiarij sunt pauperi, cui omnes subsidij vectigal pensitant, vt Regi. *Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum.* Liguribus penuria oppressis, Regis nomine centum auri libras mittit Cassiodorus, sic eisdem scribēs, *Sumite pietatis stipendium tributarij.* Quasi dicat Rex: Cùm diuites eratis, tributa mihi largè à vobis pendebantur: at cùm penuria laboratis, maiestas vobis tributaria est, & paupertas, vel à Rege exigit stipendium: Ergo *sumite pietatis stipendiũ tributarij.* O planè opulentum paupertatis thesaurum! sine vsuris partum absque rapinis acquisitum, sine sollicitudine inseruatum, absque auaritia expensum: cui latro non inuigilat, cui potentes non insidiantur, cui nemo inuidet; vnde inexhaustæ sunt paupertatis gazæ Hic v. 3. omnia abundè Iudithæ suppetunt vsque ad fastidium, vel in hostium castris.

Matth.
Pauper Rex est. Regesq; illi vectigal pensitant.
Ad Rom.
Paulin. epist. 29.
Cassiod. lib. 11. epis. 15.
Iudith.

---

§. VIII.

Diuina prouidentia est hominibus panarium, & ærarium indeficiens: meliùs sibi prouidet pendula spes de diuina prouidentia, quàm ipsa rerum temporalium possessio.

31. NEcessitati naturæ nihil non sufficit, sumptibus ambitionis nihil satis est, Nihil ex his, quæ habemus, quæ cupimus, necessarium est: sufficientes diuitiæ omnibus paratæ sunt: exiguum est, quo egemus, aut vile: *panem, & aquam natura desiderat, nemo ad hoc pauper est.* Quid te angit superuacua tui sollicitudo? Credere te Deo, & omnibus abundabis: potens est: amicus tui est: ne desit tibi fides diuinæ prouidentiæ, & omnia vbertim suppetent tibi, non tantùm ad frugalem vitam, sed ad sumptuosum. Non egebit, qui egestatem non timet, à nimia tui sollicitudine eges: nam *Expectatio sollicitorum peribit.* Prouerb. 11. vers. 7. Otium spei negotiosum est. Deo fide potiùs quàm tibi. Malo successum mihi, quàm fidem prouidentiæ deesse, imò si fides non desit, nec successus abundantiæ deerit; *Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* Psalm. 54. vers. 23. Brutæ animantes sunt tibi schola spei, & fomes ad sperandum de diuina prouidentia. *Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa.* Matth. 6. vers. 26. *Potuisset afferre in exemplum Eliam, & Ioannem, & meminit auium, vt admoneat nos etiam illis esse brutiores,* ait scitè inibi Theophylactus: nam bruta absque sollicitudinis anxietate naturaliter sperant toto incuriæ adnixu: at homo gnarus diuinæ munificentiæ, vix, aut ne vix quidem; sic audet fidere tantæ prouidentiæ, quæ vberrimè pascit aues, & ambitiosè vestit agri lilia, *quamuis nulla necessitas exigat:* aduertit idem Theophylactus. Quasi Deus de se confidentibus non tantum prouideat vbertim necessaria, sed etiam quodammodo superflua sumptuosè prouideat: vt sic incitet homines ad animosius sperandum: à spe enim erit abundantia, non à sollicita sui cura. *Sollicitudo desperationis est filia,* ait Hugo ex Chrysostomo ad Matthæi caput 6. Quasi homo desperet adipisci à Deo, quod admodùm sollicitè curat. Vnde negotiosa sollicitudo desperatio quædam est; otiosa autem fiducia, est animosa præsumptio. Ambrosius in illud capit. 12. Lucæ: *Et vos nolite quærere quid manducetis aut, quid bibatis,* sic inquit: *Multò magis credas hominem, si omnem sui vsum in Deo collocet, numquam egere posse: eò quod iure præsumpserit de fauore diuino?* Audis sollicitudinem sui dici *desperationem,* & spem diuinę prouidentiæ appellari *præsumptionem.* Animosa planè fiducia, quæ religiosè audet, & piè præsumit, non est temerariè audax, sed audacter pia. Ergo plus fide diuinæ prouidentiæ, quam tuæ curæ? nam quod sollicitudo tua acquirit, simul perdit: quod negligit spes, planè acquirit. Despera de diuitijs, quibus frueris; nisi adsit tibi fiducia in Deo: hæc si adsit, quamuis omnia tibi desint, omnia vberimè suppetent. Plus fide rebus, quas speras, quā his, quas iam possides. Securior possessio ab spe est.

Sen. epi. 25.
De diuina Prouidentia piè præsumendum.
Prou.
Psalm.
Matth.
Theoph.
Theoph.
Nimia sollicitudo sui, affinis est quasi desperationis.
Hugo.
Chrysost.
Luc.
Ambros.

32. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Matthæi 6. v. 11. Breuis & simplex oratio sed multipliciter difficilis. *Videtur* (ait Hugo ibidem, *quod qui petit quotidianum, non habeat in crastinum. Quomodo enim petit quotidianum vel diurnum qui habet præparatum in* quinque

Matth.
Hugo.
Securi simus magis de prouidentia Dei, quā de possessione nostra.

quinque vel decem dies? Nempè homo petit panem quotidianum vel diurnum, quo eget illa die, & cur non petit ad aliòs dies cùm profiteatur se pane indigere singulis diebus? Panis ad vnum tantùm diem, erit donum Deo dignum? Fatetur se panẽ egere singulis diebus, & ad vnam tantummodo diem petit? aut exigua fides est ei, qui tam pusillum donum postulat, aut non benè sentit de diuina munificentia. Prætereà si suus est panis, (ait enim *Panem nostrum da nobis hodie*,) cur illum petit à Deo? nam quod suum est, non bene quis à liberalitate petat, sed à iustitia exigere potest. Imò nescias, cur qui panem petit ad vnam diem, omnem illum panem dandum singulis diebus suum dicat. Nisi fortè, quia non petit panem nisi ad vnam diem tantum, & victum ad alios dies negligat, & permittat diuinæ prouidentiæ, non habens curam de crastino, ideò omnem quotidianum panem, idest, victum omnem, suum fecerit. Non enim apparet quo alio titulo dicet esse suum panem, quem reliquis diebus dandum permittit diuinæ prouidentiæ. quasi dicat homo orans: Quia panem quotidianum habere negligo, sed diuinæ prouidentiæ dandum permitto, ideò illum appello, & facio meum. *Entonces es verdaderamente mio, quando le dexo en manos de la prouidençia de Dios: no quando le posseo.* Secutior enim sum de diuina prouidentia; quàm de possessione mea: neque tam mihi suppetent ad necessarios vsus ea, quæ possideo, quàm quæ permitto prouidentiæ Dei. Vnde panem quotidianum, quod non in perpetuum, sed ad vnam diem pero, iure appello meum, securius mihi panarium est diuina prouidentia quam humana possessio? Nam *qui omnem sui vsum in*

Ambros. *Deo collocat, nunquam egere potest*. Hæc est religiosa spei audacia, & pia fidei præsumptio: quippè, *qua iure præsumit de fauore diuino.*

33. Adhuc expendere iuuat locum aliàs expensum; ex

Lucæ. Lucæ 22. v. 35. Iesus morti proximus loquens cum discipulis. *Dixit eis: Quando misi vos sine sacculo & pera, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram.* Solliciti sunt interpretes, vt hanc sententiam vindicent à contradictionis calumnia. Porrò Christus non multò ante vetuit discipulis nummorum sacculos, & cur modò illis mandat, vt sacculos tollant, & peram portent? Num pœnitet primæ iussionis? Quid? pecuniosos vult discipulos, potius quã pauperes? Modò suadet sacculos, qui nuper sacculos interdixerat? Heu! euertitur Apostolica paupertas! Saltem planè extollitur diuina prouidentia. Eleganter S.

Discipulis permittit Christus sacculũ, & perã, vt penariam patiantur.

Chrysost. in Catena. Chrysostomus (nuper ad aliud thema à me expensus aliter:) *Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, quo scilicet portatur pecunia, tollat, & similiter, & peram, qua scilicet portantur cibaria.* Aduerto ad verba, quæ subiungit; *Et quidem quando nec calceamenta, nec zonam habebant, neque æs, nullius passi sunt penuriam. Vt autem marsupium concessit eis, & peram, esurire videntur, & sitire, & nuditatem pati. Ac si eis diceret; Hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant: nunc autem volo vos, & inopiam experiri.* Quid argutius? Nimirum quando Christus misit discipulos sine sacculo, & pera, omnia illis vberrimè suppetebant, quia diuina prouidentia, cui solùm fidebant, pro penario, & ærario illis erat. At quando sacculos habere permittuntur, & peram portare; quando etiam confidunt subsidio permissi sacculi, nec tam vnicè fidunt diuinæ prouidentię, tunc inopiam experiuntur. Itaque summa egestas à diuina prouidentia pendula, adeò abundans est omnibus rebus, vt tunc vberrimè omnia affluant; at aliqualis sollicitudo sui, & fidentia in asportatis sacculis, vsque adeo egena est, vt egestatem experiantur à sacculis, & cura sui. Nempe securior est panis, certior est pecunia in diuina prouidentia, quàm in pera, & sacculo. Vnde qui annonam negligit, & in diuinam prouidentiam se permittit, veriùs dicit: *Panem nostrum*, quam si iam illum possideret. Nam qui possidet, *inopiam experitur*; qui verò sui negligens, omnem sollicitudinem sui projicit in Deum, *cunctis vberrimè affluit.*

Igitur Christianus, qui verè est Christianus, sic piè præsumit de diuina prouidentia; qui secus faxit, nescis an satis sit Christianus. Matthæi 6. v. 31. *Nolite sollicitus esse dicentes; Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia Gentes inquirunt.* Nempè infidelium Ethnicorum propria est hæc sollicitior sui cura: & idololatriæ quasi affine vitium est, sic sollicitè curare de rebus temporalibus, ò grandem exaggerationem huius vitij! vis scire causam? *Hæc omnia Gentes inquirunt*: quia Gentes colunt truncos, & æreos Deos, qui neque vident hominum necessitates, neque audiunt eorum clamores, neque intelligunt, quibus prouidendum sit, neque opem ferre possunt, etiam si nossent. Igitur truncum Deum facit, truncum Deum adorat, qui Deum esse sine sollicita hominum prouidentia existimat; & negat Deum esse, quem vt Deum colit. Vnde sollicita sui ipsius cura, quædam idololatriæ species est; qua tacitè negat Dei prouidentiam, & non verum Deum: sed truncum Deum fingit. Itaque eiusmodi sollicitudo temporalium, Gentilismus est. *Nolite ergo solliciti esse dicentes; Quid manducabimus? &c. hæc enim omnia Gentes inquirunt.* Etiam apud Gentes hostiles, omnia suppetũnt vbertim Iudithæ, hic v. 3.

Matth. Sollicitudo sui, species Gentilismi est.

---

§. IX.

Quàm acerbè audiatur à subdito rei petitæ negatio.

INter humanas felicitates nulla sublimior est, quàm Imperialis potestas. Nam omnes egent Principe, & Princeps nullus est indigus: ipse neminem rogat, & rogatur ab hominibus, quæ est æmulatio diuinitatis. Quid enim angustius, quàm rogari? quàm postulatis annuere, & ex calamitosis beatos facere? ò vtinam, vt rogari cupit Princeps, sic cuperet rogata facere. Verùm sunt aliqui Principes (potius tyrannos appelles. *Hi verecundi ad petendum, ad negandum frontosi*, ait S. Bernardus:) adeò maligno ingenio præditi, qui gestiunt rogari, non vt adiuuant, sed vt abnuant, non vt postulata donent, sed vt denegent postulata. *Priores Principes*, (inquit Plinius,) *à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo, quam negandi.* Nimirum ipsi non experti quàm graue sit ab alio petere, quàm intolerabile sit repulsam in petitione pati, deliciantur in negando, quod postulatur. O vtinam sciretur quã horreant aures, quàm exasperet animos, audire infanstam hanc vocem, *non*! quæ tam crebrò infelicitat subditorum vitam, bonos mores fascinat, & miseram reddit humanam conditionem, exitiali huic verbo obnoxiam. Humanior est inhumani tortoris sæuitia, quàm inurbanæ negatoris lingua. Attende quàm molestè tulerit Christus abnutum Patris. 34.

Bern. l. 5. de consider.

Postquam cœnauit Christus Dominus cum discipulis, eorumque pedes lauit, habuit ad eosdem longissimum sermonem, mysterijs diuinioribus plenum. Ecce repentè, Ioann. 14. v. 31. ait: *Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem: & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. surgite, eamus hinc.* S. Augustinus, & S. Hilarius ex his verbis vnam tantùm construunt periodum. Quò ire festinat Christus Dominus, vt intimet mundo ardentissimum amorem, quo diligit Patrem? Nam dicit se ire ad publicandum eiusmodi amorem, quò autem eat, tacet. Quonam ipsi eundum est, vt amorem ostentet suum erga cęlestem Patrem? Certum mihi esset tunc Christum ad patiendum ire, nam in passione eximiam charitatem in Patrem euidentius ostentauit, nisi S. Chrysost. cum pluribus ex Græcis Patribus dissentiret. Et quidem ipse auidissimè cupiebat pati: *Desiderio desideraui*, inquit. In quo autem quis auidè cupit, non benè ostentat amoris eminentiam, quæ in rebus duris elucet, non in desideratis anxio desiderio. Christus autem 35.

Ioan.

Aug. l. 2. de peccat. merit. c. 31. Hilar. l. 9. de Trinit.

Chrysost. hom. 75.

Quã grauate tulerit Christus rei petitæ negationem.

tem in paſſione, patiendique meditatione deliciabatur. Vnde cùm inquit, *Vt cognoſcat mundus, quia* (Caiet. ibi.) *diligo Patrem, ſurgite eamus hinc*, ad patiendum non iuit, ſed iuit (Caietan.) ad ſe offerendum Paſſioni. Itaque ex Caietani ſententia Chriſtus eximium amorem ferè non publicat in ſubſtantia Paſſionis, ſed in modo; non in patiendo, ſed ſponte ſe tortoribus (Rupert. in c. 14. Ioan.) objiciendo, quæ vltronea oblatio impatientis amoris ſolet eſſe documentum. Præclarè Rupert. exiſtimat Chriſtum oſtentare ardentiſſimum amorem in Patrem, eundo ad orationem, in qua ſuppliciter poſtulaturus erat aliquid à Patre, quod ſibi negandum præſciebat. Quaſi dicat: *Vt cognoſcat mundus, quia diligo Patrem; ſurgite eamus hinc*. Rupertus: *Surgite eamus hinc. Immenſa charitas Patris in voluntate ſua deducet me dicentem: Pater non mea voluntas, ſed tua fiat*. Profectò admiratione digniſſima eſt Ruperti ſubtilior expoſitio. Chriſtus Dominus illa ipſa nocte pertulit ſe prodi à diſcipulo fraudulenta verſutia, & beneuolentiæ oſculo: patitur diſcipulorum infidam, & iniurioſam fugam; ſuſtinet Apoſtolum negantem, alaparum execrandas contumelias, vinculorum, & verberum probra; crucis tormenta, & immaniores cruciatus, quos inuidia armata potenti vi excogitare vnquam valuit. Et his omnibus omiſſis, vt quæ non valeant propalare præſtantiam amoris, quo Patrem diligit; tantùm meminit ſe paſſurum in petitione repulſam, & negandum illi fore, quod poſtularet? *Vt cognoſcat mundus, quia diligo Patrem, ſurgite* eamus hinc. Nimirum eamus in hortum, vbi ſupplex rogabo, & quod rogabo anxiè, negabitur mihi ſeuerè. Quid exaggeratius pro hac re?

36. Lucæ. Diues ille, immiſericors in pauperculum, & vlceroſum Lazarum, meritò ad totos inferni cruciatus damnatur, Luc. 16. inhumana patitur tormenta inhumaniter opulentus: Ardet gehennali æſtu, auidiſſimè eſurit, ardentiſſimè ſitit, abroditur æternaturo verme, miſera eius viſcera depaſcente. Vlulatibus confuſis obtunduntur eius aures, diris ſpectris oculi territantur, fellibus acerbantur ora, artus crudelioribus machinamentis lacerantur, Dei auerſione omnium pœnaliſſima luget, impatienti deſperatione tabeſcit; quin, & (Negatio rei petitæ eſt miſeri damnatorũ pœna?) ipſe ſui pœna eſt, ne quid eum non exagitet crudeliſſimè. Quod, quæſo, tormenti genus illi deerat, quod cruciatus augeret, & præter infernales plagas miſerum hunc diuitem acerbè cruentaret? Et ſanè acerbiſſimum tormentum erit, quod ſupra hæc ſæuiſſima tormenta ſenſum ſui faciat. Sapienter S. Nazianzenus (Orat. poſtea quæ à Max. pop.) ait hoc vnum illi deeſſe, quod quaſi ſupra reliquos inſaniſſimos cruciatus illum crudeliſſimè exagitaret, ſcilicet quiduis petere nec impetrare. *Diues iſte,* (inquit,) *qui in flamma, torquebatur, ac pro huius vita voluptatibus; Lazarique eſurientis, & vlceroſi contemptu, hanc mercedem referebat, vt illic Lazaro opus haberet, nec tamen eius opem impetraret*. Quæ tam dira calamitas, quod tam acre tormentum poſſet cumulare huius miſeri ærumnas, & complere miſeriam? diuinus furor excogitauit ingenioſè aliud tormenti genus moleſtiſſimum; ſcilicet vt peteret vel guttulam aquæ, nec impetraret. Petitionis repulſa miſerrimè fatigatur. Hoc enim vnum tormentum acerbiſſimum reſtabat in gehennali cruciatuum officina, ſcilicet fruſtrari petitione ſua, & petitis negari. Vſque adeò moleſta eſt petenti rei petitæ negatio, vt calamitates damnatorum adaugeat miſerandum in modum.

37. 1. Cor. Paulus 1. Corinth. 4. verſ. 13. inter cæteros labores, quos Euangelij cauſa ſubijſſe dicitur, hos potiſſimum recenſet: *Maledicimur, & benedicimus; perſecutionem patimur, & ſuſtinemus; blaſphemamur; & obſecramus*. Arduum eſt explicatu apud interpretes, quid ſignificet ibi τὸ *blaſphemamur*, cui opponit, *obſecramus*. Nam tota hæc periodus antitheſibus conſtat, opponit enim Apoſtolus Benedictionem maledictioni, & patientiam perſecutioni, & blaſphemiam obſecrationi. Quaſi dicat, etiam ſi quis non blaſphemet, adhuc illum obſecramus, id eſt, quanquàm negat, quod petimus, tamen non deſiſtimus à rogatione, vnde negatio petitionis, blaſphemia nominatur; & ſecundum hanc expoſitionem tota antitheſeos energia viget; & eximiè declaratur, quam moleſtum ſit repulſam pati in petitione: ſi quidem qui petita negat, blaſphemare dicitur petitorem. Quod indicat S. Chryſolog. vbi (Chryſol. ſerm. 26.) inſtruens pauperes, qui precariò victitant, inquit: Verè pauper Chriſtianus eris, *ſi iis ipſa neceſſitate ſibi ſis, ſi non danti non ingeras blaſphemans iniurias*. Ecce tibi hortatur pauperem, ne in non dantem ſibi quod poſtulat, ſimilem blaſphemiam ingerat. Contemneris repulſæ contumelia, & negationis probro blaſphemaris? ne tu blaſphemes negatorem, ſed adhuc obſecra, ſi opus eſt, nam tibi adeſt exemplum Apoſtoli: *Blaſphemamur, & obſecramus*. Quibus verbis aptiùs potuit intimari, quàm ægrè feratur petitionis repulſa, & negationis probrum, quàm adhortans pauperem petitione ſua fruſtratum, ne inferat blaſphemias in negantem ſibi opem petitam? Nam petitionis negatio tam acerbè auditur, vt inſtiget ad blaſphemandum negatorem. Eſt, eſt enim negatio rei petitæ, euerſio patientiæ, conſternatio fortitudinis, incitamentum ad contumelias, & fomes blaſphemiarum. Caueat Princeps, caueat diligenter ab aſpero, & funeſto negationis verbo, & audiat quid dicat Panegyriſta de ſuo laudatiſſimo Principe Traiano: *Operæ pretium eſt referre quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares*. (Plin.) Ne ſubditos exagitaret Traianus tormento negatæ petitionis, ſe pio tormento cruciabat; totis humanitatis, & vrbanitatis artibus incumbens ad annuendum poſtulatis, ſi fieri poſſit; ſin aliter, rem placido vultu differebat, bona ſpe inſinuata rei obtinendæ. Nam etſi à bono Principe omnia concedenda non ſunt, (ſæpè enim noxia poſtulantur,) tamen à bono, & vrbano Principe nihil negandum eſt.

Chriſtus Deus fatigatus ex itinere, Ioan. 4. verſ. 7. 38.
aquam petit à fœmina Samaritide: *Mulier da mihi bibere*. (Ioan. Chriſtus ſitit repulſã petitionis.) Quid ſitit Chriſtus, aquam? an opprobrium? Lex vetat Iudæos communicare cum Samaritanis; aliquid ergo arcani latet in hac petitione: præſertim cùm ſciat Chriſtus fore, vt Samaritana aquam non præberet. S. Chryſoſt. *Sed qualiter Chriſtus quæſiuit ab ea bibere, lege non concedente?* (Chryſoſt. hom. 30.) Lex non concedit, & Chriſtus petit ſibi concedi, quod lex Iudæa non concedit, vt petat? Quid quærit? quid ſitit Chriſtus? Pergit Chryſoſtomus: *Si autem quis dixerit, quia præſciebat eam non daturam*, &c. Scilicet Chriſtus diuinitatis priuilegio vtitur, ob quod eximitur ab eiuſmodi obligatione, & communicat cum Samaritanis, quærens, quod ſcit fore, vt illi non detur; ambit repulſam, ſitit quod illi negetur quod poſtulat, & vt ſubeat hoc moleſtiſſimum probrum, non veretur ſubire inuidiam Iudæorum, & ſuſpicionem irreligioſitatis: Nam *præſciens eam non daturam, ait, Mulier da mihi bibere*. Nempè Chriſtus ſitit ſaturari repulſæ tormento, & negationis opprobrio. Ad rem ſatis dicitur cap. 4. v. 8. vt retuli ex Græco textu: (Iudith.) *Et clamauerunt omnis vir Iſrael inſtantia magna, & humiliauerunt animas ſuas in inſtantia magna*. Nimirum dum Iſraelitæ ſupplicationibus inſtant, humiliantur: nam dum res non conceditur oranti, oratio non tam eſt petitio, quam humiliatio. Vnde Mamertinus dum ſuum Maximianum inducit piè orantem, ſimul inducit feliciter impetrantem; ne deuenuſtaret auguſtam Imperatoris maieſtatem. Sic fatur Panegyriſta: *Vidimus te, Cæſar, eodem die pro Republica, & vota ſuſcipere, & contineſtim debere, quod* (Mamert. in 1. Panegyr.) *enim optaueras in futurum feciſti continuò tranſactum, vt mihi ipſa Deorum auxilia, quæ precatus eras, præueniſſe videaris, quidquid illi promiſerant, ante feciſſe*. Et Iudith hic verſ. 5. in tranſitu ab Holoferne petit exeundi copiam; vt ſi eam fortè neget, tranſitu diſſimuletur rubor negatæ petitionis, & repulſæ moleſtia. Ac ſi non ſeriò roget, quod in tranſitu petit.

§. X.

§. X.

Commentarius litteræ.

***Vers.* 7.** Et exibat noctibus in valle Bethuliæ, & baptizabat se in fonte aquæ.

CVm vrbs Bethulia in arduo monte sita esset, ad
39. VERS. 7. eius montis radices iacebat vallis, per quam de-
currebant iugis aquæ manationes. Serar. Sanctius, &
Serar. Tirinus existimant, hunc fontem esse illum, qui in Be-
Sanct. thuliam influebat copiosos latices ad bibendum, & vi-
Trin. uendum, cuius canales cap. 7. præciderat Holofernes:
Iudith. sed suæ cõiecturæ nullum afferunt vel leue fundamen-
tum, vt probent Bethuliensis aquæductus aquas in
præfatam vallem, & non aliò diuertisse. Præsertim
cum creberrimè ad ardui montis radices ebulliant
aquarum scatebræ. Vnde nulla ex Græcis translatio-
nibus, & ex antiquis commentatoribus nemo id do-
cuit. Decurrebat ergo in valle illa quæ proxima
erat Assyriorum castris, aliquis fons, quisquis ille fue-
rit. In hoc fonte baptizabat se Iuditha singulis nocti-
bus. Duo hîc discutienda sunt, primùm quid signifi-
cet *Baptizabat se*; alterum qua de caussa se baptizabat
Iuditha.

Nonnulli apud Maldonatum in cap. 7. Marci, &
Maldon Serarium, hîc *baptizare* Iudaicum à *lauare* sic distin-
Marc. Ser. guunt, vt baptizare significet totius corporis in aquas
submersionem; lauare autem elutionem manuum,
aut pedum, aut aliùs membri. Sed hæc distinctio non
admittitur ab interpretibus, nec firmo nititur funda-
mento. Nam Marci 7. v. 3. vbi dicitur, *Pharisæi enim,*
Marc. *& omnes Iudæi nisi crebrò lauerint manus, non man-*
Iudæorum *ducant: & a foro nisi baptizentur non comedunt: &*
baptismus *alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare baptismata*
frequens. *calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum.*
Porrò operosum foret quoties è foro ventitant, totum
corpus abluere, præsertim hyberno tempore. Quin, &
lectos ipsos, vel totos sæpè in aquas omnino mergere,
esset valdè molestum. Neque adducar, vt assentiar Ti-
rino hic, & Sanctio in lib. 2. Esdræ, cap. 5. v. 23. asseren-
Sanct. tibus, Iuditham totum corpus abluisse in hoc fonte;
Tirin. neque Saliano, quid id affirmat verosimile esse. Mihi
Salian. penè indubium est, Iuditham tantùm lauasse faciem
& manus; aut pedes etiam, seu brachia (nam
brachia etiam ablui solita, docet suprà Maldona-
Maldon. tus:) Et ratio est, quia verbum *baptizare* ad id non co-
git: & aliàs credi non potest, feminam castimoniæ lau-
de præstantem, in circumfuso exercitu, vbi facilè vide-
ri poterat à tot salacissimis militibus, pulchrum corpus
omninò nudasse, & spectandum præbuisse insidijs cu-
riosæ libidinis militum. Quis enim credat Iuditham
suum prostituisse pudorem spectantium oculis? vel
Græcus. saltem se exposuisse periculo, vt nuda videretur ab As-
Lyra. syriorum vulgo? Vnde textus Græcus tantùm asserit
Carthus. se lauisse: idem docet Lyra, Carthusianus, Sà, &
Sà. Serarius.
Serar. Causam autem cur se baptizauerit, seu abluerit Iu-
40. ditha, non eandam tradunt auctores. Lyra, Salianus,
Lyra. & Sanctius hic existimant, vt puras ad Deum manus
Salian. tolleret in oratione, nam post ablutionem dicitur, va-
Sanct. casse orationi. At cur totum corpus abluit Iuditha (vt
Sanct. docebat Sanctius in cap. illud 5. lib. 2. Esdræ:) vt mun-
Matth. das ad Deum tolleret manus? Verùm cùm nobis con-
Marci. stet Matthæi 15. v. 2. & Marci 7. v. 3. & Ioann. 2. v. 6.
Ioan. Hebræos vti solitos eiusmodi baptismate, seu ablu-
Dicis causa tione antequam comederent, vt priùs abstergerent im-
se baptizat munditiem contractam ex conuictu, aut contractu
Iudith. Gentilium; inde probabilius videtur religiosissimam
feminam tunc commorantem in Assyrijs castris, ante
cœnam illam puram, se baptizare, seu abluere, ita Sera-
Serar. rius, Sanctius, & Tirinus, Ego quidem existimo cum
Sanct. Serario, dicis duntaxat causa extra castra exijsse ad se
Tirin. baptizandum, scilicet vt aliquid agere videretur ex Iu-
dæorum ritu; & sic religiosum obtenderet prætextum
foras excundi: quod sua maximè intererrat, vt ita post
occisum Holofernem, posset incolumis ad suos remea-
re. Porrò si tantùm se abluere vellet secundũ purifica-
tionem Iudæorum, id in suo tabernaculo præstare po-
terat, petito aquali, aut adducto ab Abra sua. Quòd si
id facere non poterat in suo tabernaculo, quia erat in-
ter Gentiles; neque idem facere potuisset in fonte, quia
fons ille, vt traditur à textu Græco, erat in ipsis Assy- Græcus.
riorum castris. Neque enim fieri potuit, vt Assyria ca-
stra, quæ tot hominum myriades capiebant, non oc-
cuparent amplissima spatia, & quæ vix posset imbellis
femina sæpè pedibus conficere non admodum diutur-
na mora.

Et vt ascendebat, orabat Dominum Deum Israel, vt VERS. 8.
dirigeret viam eius ad liberationem populi sui.

Et introiens, munda manebat in tabernaculo, vsque VERS. 9.
dum acciperet escam suam in vespere. Videtur hic in-
sinuare sacer Historiographus, quòd Iudith non orabat
ex professo saltem, in valle illa, quoadusque ascendebat
in tentorium suum: in quod vbi primùm introibat,
munda manens, id est, purificata per ablutionem, ora-
bat ardenter ad Dominum Deum Israel, vt eam diri-
geret ad feliciter patrandum facinus, quod mente tra-
ctabat sua. *Et sic munda manebat vsquedum acciperet*
escam suam in vespere. Neque enim ieiunium soluebat,
nisi post stellæ ortum, tunc puram cœnam sumebat. O
piam virtutis velut obstinationem, quæ vel in Assyrijs
castris ieiunare non destitit! Cùm autem dicitur Iu-
ditha munda vsque dum acciperet escam suam, non sic
accipiendum est, vt in cœna, vel post cœnam sordesce-
ret; nam eiusmodi voculæ *donec, vsque dum*, & simi-
les in sacris Litteris exclusiuæ non sunt, nec signifi- Particula
cant affirmationem post tempus, quod notatur, Mat- donec non
thæi 1. vers. 25. dicitur de Iosepho, *Et non cognoscebat* semper ex-
eã, donec peperit. & cap. 5. v. 19. *Donec transeat cælum* clusiua est.
& terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à
lege. & 28. v. 2. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad con-* 2. Reg.
summationem seculi, & 2. Reg. 6. v. 26. *Michol filiæ* Psalm.
Saul non est natus filius vsque in diem mortis suæ. Psal.
109. vers. 1. *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos*
tuos scabellum pedum tuorum. De hoc modo loquendi Hier.
legi potest S. Hieronymus in Heluidium, & S. Chryso- Chrysost.
stomus in Matthæi c. 5.

Opportunè notant Serarius, & Tirinus ad illud Serarius.
mundam manebat. Assyriorum castra, & Holofernis, Tirinus.
familiam vtcumque probam esse, in qua venustissi-
ma femina tota quatriduo, etiam nocturnis horis illæ-
sa, & intacta euagari potuit quocunque vellet; neque
vllus esset vel ex gregarijs militibus, vel ex Assyriæ pro-
ceribus, qui excellenti formæ insidiaretur. Verùm id
ego reuerentiæ in principem Holofernem adscriberem;
siquidem per vulgatum erat valde illi placuisse, & apud
se in suo tabernaculo exceptam. Plus admirationis in-
gerit, quod Holofernes perditissimè illam deamans, ta-
metsi omnia eius dominatui subiacebant, noluit alia
via, quàm blanditiarum, & precum, ipsam sibi demere-
ri: Quod deputandum arbitror præsidiario Iudithæ An-
gelo: de quo ipsa c. 13. v. 2. Quis aliter censeat de bar- Iudith.
barica Holofernis libidine!

Et factum est, in quarto die Holofernes fecit cœnam
seruis suis, & dixit ad Vagao eunuchum suum: Vade, & VERS. 10.
suade Hebræam illam, vt sponte consentiat habitare 42.
mecum. Scilicet die quarto à Iudithæ aduentu, Holo-
fernes struit conuiuium domesticis suis; procerum ne-
minem adesse voluit, nam dicitur in textu Græco, *solis* Græcus.
seruis suis; opinor ne vllum suæ libidinis haberet testem
ex Assyriæ Optimatibus. Inter domesticos suos Iudi-
tha censebatur, quam apud se diuersari diximus. Lyra, Lyra.
& Carthusianus nuptiale conuiuium esse existimant, Carthus.
quo Iudithæ exambiuit legitimè copulari. Planè diui-
nant; neque enim vllum fundamẽtum suppetit ex tex-
tu Latino, aut Græco. Dein si princeps Holofernes
nuptias celebrare vellet in eiusmodi conuiuio, non ar-
ceret Assyriæ Summates à nuptiali lætitia, & clancu-
lùm cum solis domesticis peragetetur festum nuptia-
rum

rum conuiuium. Vnde verosimilius est libidinis furtum clàm meditari, & noctu, & inter solos familiares. Ergo negotium clanculariæ suasionis dat Vagao eunucho, suæ libidinis conscio, & lenoniæ artis perito, vt amatorijs blanditijs pelliciat Iuditham ad tori societatem, vt suam ipse expleret libidinem. Illud quod dicitur *habitare mecum*, expressius habetur in Græco textu: Manducare, & bibere nobiscum.

43. Vox *Eunuchus* generaliter duo significat; aut hominem castratum, de quo plura Paulus Ægineta. De his Eunuchis agitur, Deuter. 23. & Leuit. 22. Item Eunuchus in sacris Litteris significat principalem Regum ministrum, etsi euiratus non esset. Sic Geneseos 37. v. 36. Iosephus venditus fuit in Ægypto *Putiphare eunucho Pharaonis*, & Pagninus pro *Eunucho Pharaonis*, vertit *Princeps Pharaonis*, & Vatablus, *cubiculario Pharaonis*. Et meritò: nam vt dicitur Genes. 41. Putiphar habuit vxorem, quæ perditissimè deperiuit Iosephum, qui postea vxorem duxit Aseneth Putipharis filiam. De quo legi potest S. Hieronymus de Tradit. Hebraic. in Genesim. Et Fagius ad præfatum locum ex 37. Geneseos, ita scribit: *Hebraice vocem Seris, quam eunuchum interpretantur, censent non semper vulgò dictum Eunuchum, id est, castratum significare, sed aliquando principem, & præfectum: & hac significatione eam vocem accipi hoc loco, Vnde, & Paraphrastes Chaldaus eam vocem per Rabba transtulit, quod Dominum, & principem, & magistrum significat.* Plura qui volet super hac re legat Pererium in præfata loca Geneseos. Serarium in lib. 6. Regum, & expositores in libri Esthenis cap. 2. Lucianus Dialogum de Eunuchis scripsit.

Aegineta. Deuter. Leuit. Quid significet vox Eunuchus. Pagnin. Vatabl. Hier. Fagius. Perer. Serar.

Hic Vagao eunuchus, in textu Græco dicitur perfectus omnibus facultatibus Holofernis, & Βαγώας Bagaos nominatur facili permutatione litteræ V. in B. Hinc oritur quæstio an Vagao, seu Bagoas sit huius eunuchi nomen proprium an generale nomen, quod significat spadones quoscunque; Lyra, & Carthusianus videntur supponere esse nomen proprium huius eunuchi, quod expressè docet Serarius. Probabilius autem videtur quod Bagoas sit apud Persas generale eunuchorum nomen. Ita Sanctius, Salianus, & Tirinus. Et facilè probari potest ex Plinio lib. 13. cap. 4. & ex Curtio lib. 10. Cælio Rhodig. lib. 15. cap. 9. & Plutarcho in lib. de Fortuna Alexandri, & ex Iosepho lib. 17. cap. 3. & apud Sulpitium Seuerum Artoxerxes Ochus suum habuit Bagoam. Igitur Bagoas eunuchorum generale nomen fuit.

Bagoas generale nomen. Lyra. Carthus. Serar. Sanct. Salian. Tirin. Plin. Ioseph. Seuerus. Sulpi. Vers. 11.

44. *Fœdum est enim apud Assyrios, si fœmina irrideat virum, agendo, vt immunis ab eo transeat.* Nempè præter accensas à natura ipsa libidinum flammas, ex moribus Assyriæ, & Persidis extimulatur Holofernes ad Iudithæ stuprum: nam indecorum, & probrosum est apud Persas, si feminæ immunes recederent ab illorum consuetudine, & thalamo. De Persarum intemperantia non pauca saltuatim diximus super hac Iudithæ historia. Sic enim erat apud Persas profusa libido, vt nullius generi, nullius sanguini honos haberetur. *Persas cum suis matribus miscere*, Ctesias refert, verba sunt Tertulliani, cap. 9. Apologetici de quo plura legere licet in Lexico Alexandrino, & Theodoreto contra Græcos, Orat. 9. in S. Nysseno in epist. contra fatum, & in Octauio Minutij Felicis, & in Agathia lib. 2. historiæ, quorum verba refert Cerda in notis ad præfata Tertulliani verba. Aduertit Lexicon Alexandrinum hanc licentiam libidinis manasse in Persas ex Assyrijs: quia *Ninus Saturni filius matrem Semiram item in vxorem duxit.* Ninus autem secundus Rex Assyriæ fuit. Vnde hic sacer Historiographus Assyriorum libidinem contingit.

Persarum intemperans libido. Ctesias. Tertul. Lexicon. Alex. Theod. Nyssen. Minut. Agath. Cerda.

(*_*)

§. XI.

Baptismus est, conscientiæ ad Deum interrogatio: & inde censentur baptismi elogia.

45. Sanctus Gregorius Nyssenus sic fatur de Baptismo: *Vetus homo in aqua sepultus est, nouus generatus, gratia florum.* Quasi florida gratia detur in Baptismo. Fructus aliquos eius floris hic breui dabo. Plura qui volet, adeat Iosephum Vicecomitem lib. 1. cap. 3. Præclarè Tertullianus: *Quanta vis aquæ, & gratia, quot ingenia, quot officia, quantum instrumentum mundo ferat: qua vitam æternam gubernat, & in calesti procurat.* Baptismusne Gubernator est vitæ æternæ? Omitto hæc alibi expendenda. Quodnam est hoc acumen aquæ, & baptismi ingenium, quod cælestem vitam hominibus procurat? Putabit quispiam, ingenium gratiæ baptismalis esse, quòd cùm sit *Symbolum mortis*, vt ait Septimius; vitam nihilominus procurat, & asylum mortis sit: quod argutè dixit Basilius Seleucus: *Hominibus*, inquit, *Baptisma dandum erat, quo mortis promittebatur effugium, & resurrectionis confugium.* Porrò subtile acumen est, ex morte vitam ingeniari, & antiquæ vitæ sepulchro concedere Asylum mortis, & cælestis vitæ prærogatiuam: ita vt alter ipse resurgat è sepultura Baptismi. *Sacrificatione secreta sub felici vnda pristinus hominis vetustas exuitur, & quodammodo homo intra se alter efficitur.* Verba sunt Eusebij Gallicani.

Nyssen. de Pœnit. Tertull. Baptismus cælestia procurat. Septim. lib. de Pœnit. c. 6. Basil. Sel. orat. 13. Euseb. Gallican. homil. 7. de Pascha.

46. *Præsumptio iniunctionis*, Baptismi, inquam, intinctionis vocabulo significati, legitur in Tertulliano. Et *Felix aqua sacramentum* dicitur ab eodem in lib. de Bapt. cap. 1. Quid piè præsumit felix aquæ Sacramentum, gratiæ ingenio assequendum? S. Maximus? *Baptismus*, ait, *Christi nobis est sepultura, in quo peccatis morimur, criminibus sepelimur, & veteris hominis conscientia resoluta, in alteram natiuitatem recidiua infantia reparamur.* Scilicet a Baptismi efficacia, homo ex vitiorum senio sibi resculpit infantiæ innocentiam, & in nouum hominem recreatus, sic expungit vitiorum vetustatem, & insolitam peccandi consuetudinem ferè sic dedisceit, ac si numquam deliquisset, *in alteram natiuitatem recidua infantia reparatus*. Planè luculenter Eusebius Emissenus sic loquitur de Baptismo: Christus *tam puros nos esse concedit ex fonte, qualis ipse ad nos venit ex Virgine.* (valde audet hæc hyperbole, nisi fortè non adæquat, sed assimilat puritatem vtriusque. quod euincit egregia probatio,) *Dilata Domine, ac benedic sub instanti regenerationis tempore sacra sicut parentis. Dic, Domine, Ecclesia tua, quod dixisti per Angelum Matri tuæ: Spiritus, inquit, sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Iterum mater de Spiritu sancto concipiat: Iterum virgo parturiat, iterum homo Dei filius efficiatur, iterum virginitat fæcundetur.* Omitto verba inexpensa, ne rudiori stylo elegantiam sententiæ deuenustem. Felix aquæ Sacramentum ingenio gratiæ hanc arcanam gratiam operatur: Quàm hic Iuditha piè ambit sese baptizans, ad corporis, & animi puritatem, nostri baptismi idoneo symbolo.

Tertull. l. de Pœnit. ca. 6. Maxim. homil. de Iuda prodi; tore. Euseb. Emissen. homil.: de Symbolo. Baptismus incarnationis æmulus. Lucæ 1. Iudith.

47. Immortalitet viuax est arcanus gehennæ ignis, & quem nulla interstinguet æternitas; at Baptismi aquis submergitur, & extinguitur peccatori quicquid voracissima flamma perennaturo incendio nunquam decoquendo expiaret. Eusebius Gallicanus, ita super hac re scribit: *Homo fonte tingitur, & momentaneo lauacro, & ab inueterato malo primi parentis abluitur; sub aquis reliquitur quicquid flammis debebatur.* Audis gehennæ flammas peccatori obrutas, & extinctas baptismi aspergine? Gallicano Eusebio succedat Eusebius alter, Emissenus inquam, *Libet*, ait, *solicita mente perpendere, quantam multitudinem populi sui de inferni carcere eripuerit, quantam in hac die pœnarum materiam incendia æterna perdiderint. Ecce quicquid inquis-*

Baptismus gehennam interstinguit. Euseb. Gallican. suprà. Euseb. Emis. homil. 7. de Pascha.

quitatum sempiternus gehenna ignis excoquere, & expiare vix possit, subitò sacro fonte submersum est, & de aeternis debitis breuissimo lauacri compendio, cum indulgentissimo creditore transactum est.

48. Etsi omnibus nouae legis sacramentis adsit Spiritus sancti gratia; tamen nescio quo arcano illicio ipse Spiritus sanctus superaatat baptismi aquis, cuius vel Symbolo eas incubabat olim vim prolificam liquoribus primaeuis indens, ac si forent Baptismi aquae Spiritus sancti bibulae ad foecunditatem. Verùm cùm Gentiles Daemonum instinctu aemularentur baptismi eminentias ritu pagano, & superstitioso, & inde vacuo foecundae gratiae, in eos sic inuehitur Tertullianus: *Sed enim Nationes extraneae ab omni intellectu spiritualiu, potestatem eadem efficacia Idolis suis subministrant, sed viduis aquis sibi mentiuntur.* Quamobrem Gentilium baptismata sibi viduis aquis mentiri dicit? Quid est viduis aquis? quo marito orbantur aquae Gentium, quae viduae dicuntur? Puto ethnici baptismatis aquas steriles dici, & viduas, quoniam viduantur Spiritu sancto qui olim primordialibus aquis incubans, fotu prolifico foecunditatem adumbrabat, quam mariti ad instar nunc mutuat baptismi aquis. Quod modulatè pangit S. Paulinus agens de sacro baptismi fonte:

Tertull. l. de Bapt. cap. 5.

Spiritus maritat aquas.

Sanctus in hunc caelo descendit Spiritus amnem,
Caelestique sacras fonte maritat aquas.

Paulin. epist. 12.

Vnde, Ethnici baptismatis aquę steriles dicuntur quippè, quae viduantur Spiritus sancti fotu, & foecundiotis gratiae praerogatiua. Appositè Optatus Mileuit. ita de baptismo scribit, tractans illud ad Galat. 3. vers. 27. *Quotquot in nomine Christi baptizati estis Christum induistis,* sic ait: *O Tunica semper vna, & immutabilis, quae decenter vestiat, & omnes aetates, & formas nec infantibus rugatur, nec iuuenibus tenditur, nec in feminis mutatur. Aderit profectò ille dies, vt caelestes nuptię incipiant celebrari.* Ac si ad celebrandas cum Spiritu sancto Nuptię detur baptismalis gratiae decor, & ornatus. Sic Spiritus sanctus maritat aquas: sic anima à baptismo pura, & pulchra ab spiritu maritatur ad gratiae foecunditatem. Verùm tametsi anima ante baptismum diu cum vitijs scortata sic ad infantilem aetatem renascitur arcani fontis merito, vt pristinis Virginitatis florem quodammodo resculpat, vt Spiritus sanctus animam mariter digno connubio: *Haec enim virtus Christi, & Domini, vt quamuis peccator, qui eius vnda se lauerit, denuò in Virginem reparatus, non meminerit antè quod fecerit, & iuuentutis scelera non cognoscat. Fitque Virgo fide Christi, qui fuerat Adulter corruptione peccati:* Verba sunt S. Maximi. *O felix Sacramentum aquę!*

Ad Galat. Opt. Mileu. lib. 5.

Maxim. ho. 1. de Eleemos.

Tertull. suprà.

49. Optatus Mileuitanus haec libat Baptismi elogia, aiens: *Virtutum esse vitam, criminum mortem, natiuitatem immortalem, caelestis regni comparationem innocentia portum peccatorum naufragium* Facile est cuiuis expendere singulas sentẽtias, quae planè sunt mysteriorum fertiles, & conceptuum grauidè. Profectò bellè baptismus dicitur, *peccatorum naufragium.* Non fraudabo lectorem pulchris S. Chrysologi verbis ita scribi nitido quo solet eloquio? *Cum mundus intra generis humani primordia perdefienda, nefando vitiorum squalore sordesceret, & totus criminum foeteret horrore, ac penè ipso iniquitatis suae fumo, fucare caeli totam contenderet claritatem quadraginta diebus, ac noctibus expiaturus terram caelestis imber effunditur: vt quia perire sibi mundus quod factus fuerat, nam debebat, gaudeat tali baptismate se renatum.* Scilicet mundus felici eluuionis naufragio obtutus, naufragio baptismatis purus emergit, & floribus renascitur ad gratiae iuuentutum. Porrò primordialis ille baptismus fuit *peccatorum naufragium,* quo repurascit mundus morte à diluuio obtuta. *Nonne mirandum, & lauacro diluui mortem?* ait Septimius.

Opt. Mileuit. suprà.

Baptismus est peccatorum naufragium.

Chrysol. serm. 166.

Sept. lib. de Baptismo cap. 2.

50. Loquens Ioannes Baptista de Christi Baptismo, ita ac turbas loquitur. Matth. 3. vers. 11. *Ille vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni:* quodam est hoc ignis baptisma? Multa multi? Sanctus Hieronymus ibidem, secutus Origenem: & Hilarium existimat, ignem purgatorium significari ignis baptismate. Ita scribit Hieronymus: *Ille vos baptizabit Spiritu sancto, & igni. Quia in praesenti, Spiritu baptizamur in futuro igne.* Commendaturne puritas purgatorij baptismi à puritate baptismatis aquei? An defaecatior puritas baptismalis gratiae exaggeratur a nitida puritate purgatorij baptismatis! Vtrique inest florida gratia vtrique nitor glorię. O quam pura, & immaculata exit anima è purgatorij baptismo ad accipiendam coronam gloriae: non minus purus, & nitidus emergit homo à baptismi lauacro, & similem admodum feliciter coronatur ad gratiam. *Eleuant baptizatos ad altare, eisque dant mysteria Eucharistiam: Et sertis coronat eos Sacerdos:* ait Seuerus Alexandrinus, qui subdit statim; *Fratres nos psallite Hymnum Filio, dominatori omnium, qui Regum Corona vos coronauit.* A consimili baptismo non absimili ambiuntur baptizati corona, alter floridae gratiae, serta, alter gloriae corona fulget; vterque regio insigni decoratur.

Matth.

Hier. Orig. Hilar.

Purgatorio igni baptismus comparatur.

Seu. Alex. l. de Bapt.

51. Lucae 12. vers. 50. ait Christus Deus: *Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor vsque dum perficiatur!* Suspicabitur non nemo baptismi nomine praesignificari Eucharistiae mysterium: nam S. Chrysologus, *Dei mensam* appellat baptismum. Fortè illustrassem Chrysologi verba, nisi vna mente, & ore interpretes omnes, huius baptismi vocabulo intelligerent Christi Passionem, & crucis mysterium. At valde nobilitatur baptismus Passionis seu crucis nomine. Et sanè aquae baptismum. *Crucem* appellat Iosephus Vicecomes. Nam sicut Crux fuit patibulum; & interitus mortis, & matrix gratiae; sic baptismi *Lauacro e anima mors,* & laetior, & vberior gratia donatur. Et ita Optatus Mileuit. Baptismum vocat *Criminum mortem, virtutum vitam.* & Iosephus Vicecomes inibi *Arcana perfectionis obsignationem.* Et inde recens baptizatus coronabatur gratiae serto, vt nuper diximus ex Seuero Alexandrino.

Chrysol. serm. 10.

Baptismus Passioni, & cruci comparatur.

Ioseph. Vic. l. 1. c. 3.

Optatus.

Ergo cum baptismus sit pristinae vitae interitus mortis asylum, vitiorum mors, perfectionis obsignaculum, vita virtutum, corona iustitiae, felix natiuitas, quae arcanè restaurat innocentiam: & vitijs constupratam animi pudicitiam reparat in virgineum pudorem, sententiosissimè dicitur á sancto Nazianzeno Orat. in sanctum Baptisma: *Baptismus est splendor animarum carum abre.. io. conscientia ad Deum interrogatio.* Quid à Deo interrogat baptizati conscientia: Interrogat inquam, à Deo scientiarum Domino, quomodo baptizatus viuat baptismatis diluuio obtutus: quomodo emortuus vitijs, renascatur virtutibus: quomodo omnium scelerum reus iuuenescat ad gratiae innocentiam: quomodo suorum peccatorum conscius, errorum iam oblitus, conscius tantùm sit felicioris sanctimoniae: Pristina delicta baptizatus non inuenit, & nouitatem gratiae clarata mente admiratus, conscientiae stupore arcanae matamorphoseos causam inquirit. Vnde *baptismus est conscientiae ad Deum interrogatio.* Hoc baptismatis elogium, ipsius laudandi compendium est, laudum summa, & gratiae ingenium.

Baptismus est conscientiae ad Deũ interrogatio.

Nazian.

1. Petr. c. 3. vers. 21.

---

§. XII.

Otium eruditio vitiorum est, & intestinus Daemon: otiosus ferè custodiri non potest, ferè desperare potest?

OTium vitiorum negotium est, mentis inertia, virtutis lassitudo penus malitiae, schola improbitatis, nequitiae thesaurus, spes gehennae, & quasi quaedam gloriae desperatio. Otiositas variam facit mentem, emollit vires ad virtutem, robur animi frangit, sanctitatem prodit, bonos mores profligat, nauseat ad probitatem, fomes vitij est, proscriptio sanctitatis, probitatis nouerca: transfuga virtutis, & vrbs absque praesidio, 52.

Otiosit s est vitiorũ schola.

dio, expoſita hoſtium licentiæ, & (vt paucis dicam,) vitiorum eruditio. Vnde *Omnium præceptor vitiorum* dicitur à S. Baſilio: *Omnem enim malitiam docuit otium*, inquit S. Ioann. Chryſoſt. Itaque otioſitas improbitatis peritia eſt, & ruditas virtutis: & otioſus gehennæ candidatus, & exul beatitudinis. Sanctus Baſilius agens de otio, inquit? *Non itaque nobis dormiendum, neque ob breuem deſidiam ſpes magnas amittendum*. Ac ſi deſidia ſit ſpei amiſſio, & tanquam diſſimulata quædam deſperatio. Nam otium res gehennæ eſt, Dæmonis negotiatio, & Diabolorum requies, & inteſtinus Dæmon, Matth. 12. verſ. 43. *Cum immundus ſpiritus exierit ab homine ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit: Reuertar in domum meam. Et veniens inuenit eam vacantem. Tunc vadit & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores ſe, & intrantes habitant ibi. Et fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus*. Nempè malus Dæmon totius gehennæ incendio torretur, & omnibus inferorum tormentis cruciatur, nihilominùs audaćter præſumit requiem quærere, & tot ærumnarum leuamen. Vbinam quærit requiem? nuſquam inueniet pęnarum laxamentum, & improbæ malignitatis otium. Quænam erit Dæmonis requies? Peropportunè Hugo hominem deſidem, & otiantem affirmat eſſe Diabolorum requiem, ſic ſcribens? *Nolite ſtare otioſi; quia ad domum vacantem, vnde exiuit Diabolus reuertitur, & habitat cum ſeptem ſpiritibus nequioribus, & ſunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus. Vnde Matt. 20. Quid hic ſtatis tota die otioſi?* Hieronymus, *ne te Diabolus inueniat otioſum*. Scilicet homo vacans, & otioſus, ita adulatur vitijs, ſic obſecundat malo Dæmoni, vt Diaboli ſit apta habitatio, & Dæmonis requies. Sic complacet in homine otioſo, ſic deliciatur in homine vacante! Ac ſi tanta ſit vitiorum colluuies in homine otioſè vacante, vt quaſi laxamẽtum ſit Dęmonis, Diaboli deliciæ, & voluptuoſa requies. Vnde Dæmon quærens requiem, habitat in homine vacante, & otiante. Aut ſi mauis, ſic accipe commentationem Hugonis, vt homo vacans, & otians ſit Dæmoniorum requies: quia parum aut nihil Dæmon laborat in illo tentando. Nam otioſitas, & vacatio pro Dæmone tentatore eſt. Iure enim ceſſat Diaboli aſtutia ad tentandum, vbi otioſitas ſagaciùs, & pernicioſius inſtigat otioſum ad omnes nequitias. Quaſi vacatio ſit callidior, & nequitior Dæmon, æquiualens in malitia ſeptem alijs ſpiritibus ſe nequioribus. Itaque otioſitas eſt Dæmon inteſtinus, Dæmonis requies; & otium hominis, ceſſatio eſt Diaboli tentationum; nam pernicioſior tentatio; otioſa deſidia eſt, eſt ſeminarium improbitatis, vitiorum fomes, virtutum ruina, & quaſi deſperatio gloriæ.

Baſil. ho. 8. in Hexam. — Chryſoſ. hom. 14. in Geneſ. — Baſil. ho. de legendis li. Gentil. — Matth. — Otium eſt inteſtinus Dæmon. — Hugo in Ierem. c. 51. — Matth. — Hieron.

53\. Geneſis 2. verſ. 15. *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſo voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum* (nempè hominem, vt interpretatur Auguſtinus:) Quę verba expendens Hugo Cardinalis ſecutus S. Auguſtini commentationem, ſic ad rem præſentem inquit: *Tulit ergo hominem extra paradiſum formatum vt ipſe homo operaretur, non laborioſe, ſed delicioſè, & ſic Dominus cuſtodiret illum*. Nimirum Deus ſtatuit hominem cuſtodire. O tutam Dei cuſtodiam! ò ſecuram hominis vitam Deo cuſtode! Nempè ſicut Angelus deſignatur ſingulis hominibus, ſic Deus cuſtos deſtinatur Adamo. Quo modo Deus cuſtos hominis illum cuſtodit: Aduerte ad ingenioſam Dei cuſtodiam: *Tulit hominem extra paradiſum formatum, vt ipſe homo operaretur, & ſic Dominus cuſtodiret illum*. Scilicet arbitrium diuinæ cuſtodiæ eſt hominem operationi deſtinare, & labore occupare, ne quem felicitat innocentiæ ſtatus, deprauet otij infelix torpor. Quaſi occupatio cuſtodia Dei ſit, & otium eſſet derelictio: Deus cuſtodit occupatò, quem otio relictum deſereret. Bellè Sophocles in Iphigenia: *Deus otiantibus haud aſſiſtit*.

Geneſ. — Auguſt. — Hugo. — Sophoc.

54\. Geneſ. 2. verſ. 2. De Deo dicitur, quod *requieuit die ſeptimo ab omni opere, quod patrarat*. Omnimoda ceſſatione requieuit Deus? Quid Deus omninò ceſſat? Otiatur Deus in quiete diei ſeptimæ? Negat Deus, qui otioſum illum facit. *Pater meus vſque modo operatur, & ego operor*, ait Chriſtus Deus, Ioannis 5. verſ. 17. Nempè Deus noſter actuoſus eſt, & perpetuò operans, aut introrſus, aut extra ſe. Nugatorius, & futilis eſt Epicuri Deus otio deditus? *Aſſeuerant Epicurei Deum otioſum, & inexercitum, &, vt ita dixerim neminem humanis rebus*, ait Tertullianus. Hoc eſt elogium numinis Epicuræi. Num Deus noſter ſimili inertia ceſſat, & otiatur, cùm dicitur requieuiſſe ab omni opere, quod patrauit? Attende ad verba ſequentia: *Et benedixit diei ſeptimo: quia in ipſo ceſſauit ab omni opere ſuo, quod creauit Deus, vt faceret*. Quid eſt, creauit, vt faceret? Quid? iterùm faciet: quæ creauit? Planè actum aget. Hugo: *Creauit vt faceret, id eſt, de eis alia produceret*. Scilicet ceſſat, vt producat, & quaſi otiatur, vt agat. O ceſſatio actuoſa! ò negotioſum otium. Luculenter S. Bernardus: *Rectè ſapiens hortatur ſapientiam ſcribi in otio, cauendum & in otio otium eſt*. Nempè actiuum otium deſiderat S. Bernardus, ne homo otietur in otio, & ceſſet inquietè: Sed aut agat aliquid dum otiatur, & quieſcit: aut ſaltem quieſcat, vt comparet vires ad otioſiùs operandum. Igitur cauendum in otio otium eſt. Diſce ab ſanctiſſima fœmina Iuditha otium otij expers, & operoſam ceſſationem ab humanis rebus, vt operoſiùs incumbat in diuinas. Non fuiſſet magna laude dignum, occupatione vitaſſe otij pericula, in ipſo rerum humanarum otio occupatiſſima erat, nec ad horam vacans, ne vitiorum diſciplinam ab otio diſceret, ne non poſſet cuſtodiri, ne inteſtinum Dæmonem, otium inquam, medullitùs aleret. Caue ab otio, a quo ſic periclitatus eſt Holofernes, hic verſ. 10. dum otiatur à prælijs.

Deus ſi eſſet otioſus, quaſi nemo eſſet hominibus. — Ioann. — Tert. Apolog. c. 47. — Geneſ. — Hugo. — Bernard. l. 2. de Cõſiderat. — Nec otiandum eſt in otio. — Iudith.

§. XIII.

Homo eſt ſæuior ſui ipſius hoſtis.

Monſtri ad inſtar homo ſibi eſt: eſt enim blandus ſui amicus; & vnà durus ac ſæuior inimicus: Imò vnde ſibi amicus, inde ſui inimicus exiſtit: planè beneuolus hoſtis, & à beneuolentia inimicus ſui eſt. Enimvero nullus eſt tam crudelis hominis aduerſarius: quàm homo ſibi. Ad Philippenſes 2. verſ. 13. *Cum metu, & tremore veſtram ſalutem operamini: Deus enim eſt, qui operatur in vobis velle, & perficere*. Sapienter Paulus non tantùm cautos, ſed etiam meticuloſos nos eſſe cupit in re magni momenti, ſcilicet in re ſalutis æternæ, quæ ſumma Chriſtianiſmi eſt. Verùm attende ad cauſam metus animi, & tremoris corporis: *Deus enim eſt, qui operatur in vobis velle*. Ideòne timendum nobis eſt, quia Deum auxiliantem habemus? Abſit a pio & religioſo animo tam irreuerens perſuaſio, nam inde debemus fiduciam habere ſalutis conſequendæ: quia Deus in adiutorium noſtrum intendit. Deus enim de ſe liberalis eſt, & munificus: amans hominum, & effuſus gratiæ largitor. Atque ita timendum non eſt, ne non conſequamur ſalutem æternam quà à Deo. Vnde ergo timendum nobis eſt, ſi non timemus: quia Deus operatur? Apertè id indicat Paulus: timendum nobis eſſe, non quia Deus operatur in nobis, id eſt, nobis cooperantibus. Quippè ſi Deus ſe ſolo, & ſine nobis ſalutem noſtram operatus eſſet, non timendum, ſed potius ſperandum nobis eſſet. At quia *in nobis* operaturus eſt, & nos cooperaturi ſumus ad noſtram ſalutem, maximè timendum nobis eſt. Homo enim non modò retardat, & hebetat auxilia Diuina, ſed etiam fruſtratur. Itaque te ipſum time, quia à te pendet cooperatio tuæ ſalutis: neque enim tam foret timendum, ſi Deus ſolus operaturus eſſet. Quod indicare videtur S. Chryſoſtomus inibi ſic ſcribens: *Cum timore, & tremore, &c. Si hoc auulerit. Deus omnia operabitur: tu conſi-*

55\. — Ad Philip. — Homo timeat ſibi à ſe.

Chrysost. hom. 8. *dito.* Quasi dicat: si Deus omnia operaturus esset, nos maximè confidere debuissemus; at verò quia operaturus est *in nobis*, cum timore, & tremore esse debemus.

56. Magnus vir Noe, & Dei familiaritate dignus; dignusque cuit Deus credere mundi reparationem: cùm in arca secum conclusisset quæcumque à Diuina prouidentia seruanda erant, ne ab alluuione perirent. Cum iam iam inciperet inundationis calamitas, tunc Genes. Genes. 7. vers. 16. *Et inclusit eum Dominus de foris.* Verum iure quæritur, cur Deus Noemum forinsecùs clauserit; nonne ipse Noe intrinsecùs posset vel bitumine obturare ianuæ rimulas, vel ianuam claue obserare? Concreditur illi testatio vniuersi, & clauis arcæ non creditur? Nam à viro sanctissimo, & Dei familiarissimo timetur, ne se præcipitet in diluuij vndas? (Cur Noe clauditur de foris in arca.) At quid erat tunc, quod posset Noemum aut allicere, aut impellere ad tam temerarium præcipitationis facinus? Num clamor morientium? num euidens naufragium? num cadauerum horror? Certè omnia deterrebant virum alioqui prudentem à tam insana audacia. Præterea in arua nemo erat, qui eum impelleret in ruinam. Animalia quippe pacatè versabantur. Ab vxore, & vxoraris filijs timeretur tam immane facinus? Quam ergo ob causam Deus eum forinsecus claudit? Chrysost. Satis ad rem S. Chrysostomus ibi: *Clausit Dominus forinsecus illius arcam, vt doceat quod securum fecerit iustum.* Scilicet securum facit iustum, ianuam forinsecùs obserando; vt illi peruium non sit præcipitium: & impossibilem faciens temeritatem. Nam etsi intrinsecùs in arca à nemine timebatur, quod præcipitaret Noemum omnibus charum: etsi extrinsecùs diluuij atrocitate omnia à simili insania deterrerent: at ipse tametsi iustus periculum sibi erat; & vel à Noemo timendum foret Noemo: vsque adeò infensus hostis est sibi quisque hominem quod ad hoc, vt securum faciat Deus hominum alioqui sanctissimum, & prudentissimum, eum claudit de foris, vt a præcipitio securum fecerit. Et vbi extrinsecus nihil foret timendum; cauet Deus ne ipsi sibi sit infensior, & sæuior hostis. Tam crudelis aduersarius homo sibi est, tam insolens, & temerarius!

57. Matth. Matthæi 4. Temerario ausu assumpsit Diabolus Iesum Christum Dei filium, & posuit supra pinnaculum templi: ò infandam audaciam! Quid non timendum à Diabolo esset? Quid tunc ille ad Iesum *Mitte te deorsum* inquit: *Præcipitare debebat se ipsum?* (ait Theophylactus) *Tua crudelitati est præcipitare.* o Dæmon. Ausus est Diabolus irreuerenter Christum arripere, & subducere vsque ad templi pinnaculum: cur non eundem impellit ad ruinam? sed quasi iam humanior factus, Christum hortatur, vt ipse se præcipitet? Iam videtur deseuisse tentationis impetus; iam comis est Dæmon, & pacatus. Imò tunc inhumanior sæuit, cùm humanior videtur. Neque enim tunc ambitione mundi, aut bracteata regnandi gloria Christum tentat; neque ad voluptatis illecebras illum instigat: neque ipsemet Dæmon, qui sæuior hostis est eundem adoritur, sed Christum cum semetipso pugnare cupit, (censebat tunc Christum tanquam cæteros homines,) non præcipitans; sed aiens: *Mitte te deorsum*: id est tu aduersum te milita: Nam hominis sæuior hostis, ipsemet homo est. Tu esto tui impulsor, & euersor, & tui ruina. Si casurus es; à te cades. Suspicabatur enim Dæmonum astutissimus, Christum purum hominem esse. Vnde sic illum adoritur. *Mitte te deorsum.* Ac si tacitè dicat: Si magnus propheta euertendus est, non est ambitione, non est voluptate superandus, neque à me ipso Diabolorum astutissimo; sed à se ipso vincendus est. Si cadere potest à se ipso cadet: secum pugnam conserat: nam cùm homo sit sæuior sui hostis, si alicuius manu vincendus est Christus, sua sui ipsius manu vincendus esset. Pugnet homo cum robustiori aduersario, scilicet secum. *Mitte te deorsum.* Nempè præsumebat malus Dæmon de Christo, vt de cæteris hominibus. Audis cap. 8. vers. 22. toties Israelitas victos ab hostibus, occasione sui: qui nisi ob impietatem sæuijssent in se, sæuissimi hostes eos non profligassent; Ergo caue tibi à te. Vnde Bethulienses cap. 7. num. 15. pusillanimitate temerarij, aiunt: *Sponte tradamus nos omnes populo Holofernis.* Ipsi ruinam sui moliuntur: & malum quod non valet illis inferre Holoferniana crudelitas ipsi adiciscunt, & in strages ruunt temerarij, & Holofernes hic vers. 10. ipse sibi molitur ruinam. Iudith.

(Theoph. Dæmon præsumit vt Christus se ipsum deiiciat.)

§. XIV.

Totus ferè operis labor à coactione est: Non videtur laborare, qui sponte laborat, sed qui inuitus, & coactus.

NVllus labor grauis est volenti illum sponte tolerare. Vltroneus non ferè paritur à labore. Adsit spontanea voluntas, & molestia ponderis excutitur; quæ potiùs ab animi reluctantia, quàm natiuo pondere hominem degrauat. Animus spontaneus artificum est alleuiandæ sarcinæ. Pondus laboris inuitos grauat vltroneos leuat, & reficit Matth. 11. vers. 28. *Venite ad me* (ait Christus Dominus,) *omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Omnes homines laborant, nam sua cuique natura labor est, & domestica ærumna; passionibus nostris ferimur, & concupiscentiæ febribus ægrotamus. Quin & tot legum, & præceptorum sarcinis degrauamur, vt aiunt S. Hilarius, & Theophylactus hic: *Venite ad me* (inquit Christus Dominus, (omnes qui tot malis laboratis, & tot ponderibus onerati estis, *ego reficiam vos.* At cupit animus scire, quo leuamine reficiendi sint, qui tot laborum, & sarcinarum malo premuntur: *Tollite*, inquit, *iugum meum super vos.* Egregium profectò leuamen! Euangelij iugo, vt inquit, S. Hilarius, & Beda sublèuandi homines sunt? imò onerosiùs degrauantur. Sapienter Hieronymus hunc locum interpretans, inquit: *Quo modo leuia lege Euangelium: cum in lege homicidium, in Euangelio ira damnetur? In lege multa præcepta sunt, quæ Apostolus, Act. 15. non posse compleri plenissimè docet.* Valde vrget hæc Hieronymi dubitatio. Porrò onerati sunt Christi discipuli tot laborum ponderibus, & grauati tot legum sarcinis, & reficiendi sunt grauioris valde oneris depressione? Quis vnquam graue onus grauioris impositione subleuauit? Aduerte ad verba Christi Domini, ex quibus vt dubitatio vrget, ita solutio patet, *Tollite* inquit, *meum*, id est vos vobis imponite iugum meum, & sic erit suaue, & leue; illoque vos reficiam, non onerabo. *Tollite*, hoc est, vestra voluntate onus suscipite, & sic desinet esse onus, & leuamen erit. Hanc expositionem subinsinuat S. Hieronymus respondens propositæ obiectioni. *Tollite iugum meum, quod ex voluntate quæritur.* Ac si dicat Christus Dominus, vos ò discipuli valde laboratis, & onerati estis reluctanti animo sufferentes tot onerum grauissima pondera. Vultis ea leuare, & à tantis ærumnis refici, & recreari? Tollite voluntate vestra eadem, imò & grauiora onera, & desinent esse onera. Quia onera, quæ degrauant, sunt, quæ inuitè tolluntur. Tollite voluntate vestra, & onera deinceps non erunt, sed oneris leuamen. Nam idemmet onus inuito onus est, volenti subsidium, & recreatio. Tolle voluntariè graue onus, & onus esse desinet. 58.

(Matth. Onus voluntarium non est onus.)
(Hilar. Theoph.)
(Hilar. Beda. Hier.)
(59. Hier.)

Quid grauius Abrahamo imponi potuit, quàm immolatio vnici filij sui Isaaci? qui erat totius paterni censûs hæres, & spes tantæ posteritatis, pueri adeò bona indole præditus, vt à gaudio nomen acceperit. Et Genesis 22. vers. 2. inquit Dominus Abrahamo: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac; & vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum.* Singula verba (vt pulchrè adnotauit Ambrosius,) paternum Abrahami animum excruciât, & difficultatem facinoris exaggerant; & tamen S. Bernardus serm. super *Ecce nos* 60. Genes. Ambros.

Celada in Iudith.

donentur à Rege; nihil dimittant, vt omnibus munerentur. Asportent greges, & armenta, argenti, & auri scrinia; quin & cunctam supellectilem; nã quo opus habebunt, plura recipient à Rege; quasi diues possessio & multa supellex, illex sit regalis magnificentiæ, & incentiuum largioris donatiui. Vnde Iosephus curialissimè inquit fratribus: *Nec dimittatis quidquam de supellectili vestra, quia omnes opes Aegypti vestra erunt.* Nam sicut Rex ei, qui non habet, vel quod videtur habere sæpè auferre sole; ita habenti dat, & habens copiosè abundat: si quidem regalis largitas habenti vbertim præstat vsque ad fastidium accipientis, vt nuper Cassiodorus aduertit. Ergo scitè dixit ille quicunque: *Habe vt habeas*, quæ non est verborum nugacitas, sed viuacitas prudentiæ, palatina experientia eruditæ. Quod animaduertere licet in hoc cap. ver.
Iudith. 1. Vbi Iuditha regijs opibus præditæs (vt dicitur cap. 8. vers. 7. muneratur à Rege Holoferne totis Assyriorum gazis. *Tunc*, Holofernes *iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere*. Ergo apud Reges, habebis opes, si eas habeas: præhabeat, qui plura habere ambit. Proh! culpatur liberalitas, quam non commendat necessitas accipientis.

---

§. VI.

Qui cælestem beatitudinem impensiùs anhelat, valedicit terrenæ felicitati, & vltrò se destinat acerbioribus vitæ molestijs.

IN otio inconcusso iacere, & inerti felicitate hic frui non est tranquillitas, malacia est. *Sunt quædam tri-*
21. Sen. ep. 68. *stes voluptates*, ait Seneca. Tantùm læta voluptas est, quæ à beatitudine possessa est. At quæ hic animosa spe delibat eiusdem beatitudinis glorias, tametsi versatur circa veram & solidam gloriæ voluptatem, tristis voluptas est, & blandimentis lætitiæ futuræ terret & vexat nunc. Angit, & molestat modò gloria, quæ æternùm beabit, & tota beatitudinis mole, in hac vita opprimit, quem sempiternè felicitabit. Nam gloriæ futuræ denunciatio, & notitia hominem concutit, & terret, dum viuaciùs extimulat studio assequendi bonum fælicius & beatius. Ergo dum voluptas futuræ beatitudinis hominem adulatur, & piè subornat ad sui amorem; excitat, imò concitat animosè ad subeundos labores maximos, qui ad ipsam assequendam cateruatim occurrunt. Sustinenda itaque nunc sunt tormenta futuræ beatitudinis assequendæ, armanda est humana constantia aduersus terriculamenta timoris.
Auidius beatitudinis paupertati se destinat. Lucæ. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum*. Lucæ 12. v. 32. Quasi dicat: Quia complacuit Patri vestro reuelare vobis cælorum regnum, & illi vos felici prædestinatione certò destinare, non est cur tam timeatis. Quam ob causam timeãt Apostoli a futura beatitudine sibi reuelata? Estnè beatitudo incentiuum timoris, an res summi gaudij? Quis à beatitudine timuit? Imò quid timeri potest à beatitudinis gloria? Vis scire quid sit hic timendum ab ardentiore amore cognitæ beatitudinis futuræ? Scilicet cùm valdè Apostoli affecti sint amore tanti boni assequendi, animosè sese obijcere quasi coguntur periculis, ærumnis, calamitatibus, quibus paratur, & certò obtinetur tanta felicitas. Vnde insignis amor beatitudinis hominem generosè animat, & valenter armat ad subeundos immensos labores, si opus sit, ne à feliciori bono excidat. *Ad magna cum præmia, nisi per magnos labores perueniri non potest. Delectet igitur mentem magnitudo præmiorum, sed non deterreat certamen laborum*. verba sunt sanctissima S. Gregorij. Ergo dum
Greg. hom. 37. in Euãg. ardentiùs amant beatitudinem, magis timent Apostoli; contra quem timorem his verbis armantur à Christo: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum*, cælorum inquam, quæ est
22. concors interpretum commentatio.

Hinc procliue est explicare difficilem Geneseos locum cap. 28. v. 17. vbi Iacob fugiens iras efferi fratris Esau, sub dio pernoctans, videt scalam, cuius cacumen è terra pertingebat cælos, *Pauensque, Quam terribilis est, inquit locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli*. Iuuat causas huius pauoris inuesti- Genes.
gare. Quid animosum aliàs Iacobum hic territat, & muliebrem pauorem ingerit? Dei domum agnoscit ibi, & timet; in asylo est, & pauet? Imò (quod mirere magis) portam cæli videt, per quam velut per fenestram intueri dantur arcana cælorum, & beatitudinis celestis mysteria, & tunc pauens, maximè terretur? Quid? terretur Iacobus à gloria beatitudinis, & infelicitatur homo à summa hominum felicitate? Profectò vbi per cæli fenestram intuitus est Iacobus cælestis Palatij Empyream beatitatem, sic affectus est amore illius assequendæ, vt statim sponte quasi coactus tantæ gloriæ affectu, addicatur quibuslibet laboribus quantumuis ærumnosis, vt illam certiùs assequatur. Terribilis dicitur locus in quo adipiscenda beatitudo ostenditur. Aperitur illi cæli fenestra, sed simul videt arduos scalæ gradus, per quas ascendendum in cælum illi est. Quantum enim afficitur, & oblectatur cæli gloria, tantùm expauescit, & terretur à laboribus subeundis, ne excidat à cupita tantæ felicitatis gloria. Vnde quando in domo Dei, porta cæli aperitur illi, tunc *Pauens, Quã terribilis est* inquit, *locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli*. Quis enim non subeat quoscunque quãtumuis acerbos labores, tam studiosè affectus amore beatitudinis? Nam ardens adipiscendi affectus pignus & obses est nihil omittendi; omnia, tametsi perdifficilia, intentandi, vt certò assequatur percupitum bonum.

Matthæi 17. vers. 6. In Thaboris alto vertice fulget Christus tota beatitudinis gloria nubes apparet, & è nube vox clara auditur intonans, & intimans diui- 23.
nam Christi filiationem. Quid hic horrendum aut videtur, aut auditur? Et tamen *Audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde*. Iure miratur S. Chrysostomus ad hunc locum, causam Apostolici timoris, eamque vix reperit post diligentem inuestigationem. Timent discipuli Christi à monstrata gloria? Matth. Chrysost. Neque enim Chrysostomo videtur verosimile Discipulos expauisse a pacato nubis fragore, & placida voce Patris intimantis Christi filiationem diuinam. Nam, vt arguit Chrysostomus, consimilem vocem audierunt rudes baptizandorum turbæ ad ripam Iordanis, & nemo à timore prostratus est. Cur ergo prosterneret discipulos maioribus prodigijs assuetos? Nisi fortè à nube lucida timeant, quasi foret horrendum spectrum. Quæ ergo alia restat tanti timoris occasio nisi gloria Christi feliciter spectata, & viuacius perspecta? At odium aut inuidia Pharisæorum timeat à Christi gloria: non amor, & beneuolentia discipulorum. Verùm enim verò Discipuli perspicuè intuentes Christi Dei augustiorem gloriam ad ipsos deriuandum, illicò ingenti timore correpti expallent & expauent ab ardenti perceptæ beatitudinis amore, & anhelo desiderio. Quia sic erga illam adipiscendam affecti sunt, vt exinceps sese destinent quibuscumque ærumnis, & laboribus, & cruciamentis, vt tantum, tàmque ardenter percupitum bonum adipiscantur. Non secus ac Iacobus vbi Empyream Dei domum per ianuam, seu fenestram cæli prospexit, nimium *pauens; Quam terribilis est*, inquit, *locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli*. Neque enim deses operarius aut iners opera eualet assequi tam arduum bonum: nam magna magnò constent necesse Genes.
est. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa, quæ habet, & emit* Matth.
agrum illum. Matth. 13. v. 44. Omnia vendit, omnia inquam, idest, omnes facultates, voluptates, possessiones; & spes, quorum omnium pretio peccata redimit, & emit beatitudinis thesaurum. Nam impendiũ amoris terreni boni, compendium est ad assequẽdum summum. Vnde concupiscentia summi boni terror est imbecillitatis humanæ.

Genes. 29. vers. 11. Fugiens Iacob fratris minas, ad 24.
Laba-

Cur plorat Iacob, cùm osculatur Rachelem.

Labanum confugere festinat. Sæpè in tuto est apud exteros, qui inter suos periclitatur. Heu inuidiam, & intestina fratrum odia! dissipat hæreditas, quos deuinxit natura. Iacob ab itinere lassus, sistitur ad puteum. Aduenit mox Rachel, puella ingenio, & pulchritudine nobilis. Agnoscit à fama consobrinam, & venustatis blandimentis, & indolis candore extimulatus, capitur illicio decoris: Præmaturè nuptias ambiens, irruit in Virginis amplexus, tunc licitos, sed occultos amoris lenones: figit grata oscula, quæ sunt obsides septennalis seruitij iam libatæ beneuolentiæ, cui deinceps vltrò destinatur. Attende ad verba, quibus id refert sacer Historiographus: *Et adaquato grege,*

Genes.

osculatus est eam: (id est Rachelem) *& eleuata voce fleuit.* O intempestiuas lacrymas, & importunas occasioni. Videt Iacobus venustam Rachelem: fruitur cominùs eius decore: eloquij blanditijs lenocinatur consobrinæ, tenera libat oscula, fida impatientis amoris pignora, & tunc tristes erumpunt lacrymæ? Quid in festiui gaudij fæliciori occasione opplorat humana tenuitas. Verùm Iacobus vbi se vltrò captum videt ardenti amore pulchræ Rachelis (quæ anagogicè Beatitudinem præmonstrat, vt notauit Hieronym. adu.

Hieron.

Iouinianum,) timet tunc, & expallescit, sicut paulò antè, vbi per cæli fenestram Empyream gloriam vidit: Et præmaturè Apostolus consternatur ad prospectam Thaborianæ gloriæ. Et amorem tanti boni auspicatur à lacrymis, quæ iam tunc prophetant septennalis seruitij ærumnosam calamitatem. Enimuerò sic venustam Rachelem ambit Iacob, vt exinde si opus esset, totum vitæ curriculum impenderet in dira seruitute, & destinaret diuturnis laboribus, vt tandem aliquando frueretur percupitis & libatis amplexibus. Et ita vbi se captum videt Rachelis amore, festinant lacrymæ, faustæ auguratrices quarumcunque ærumnarum, quantumuis illæ laboriosæ sint, ne defraudetur cupita felicitate, quam sic auidè exambit. O gloriæ beatitudinem! quæ vt æternùm felicites totum hominem in futura vita, sic eundem beatè infelicitas in præsenti!

25. Lucæ.

Lucæ 13. v. 20. *Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farina satis tribus, donec fermentaretur totum.* Nempè regnum cælorum, seu cælestis beatitudo similis est fermento, quo mulier (hanc mulierem *Dei sapientiam* interpretatur S. Augustinus,) fermentat totam

August. de Verb. Domini.

massam. Scitum est quòd à fermento accescit tota massa. Scilicet regnum cælorum, seu beatitudinis gloria acor est, quo amaricatur massa ad condimētum saporis. Et quidem tota massa. ait enim: *Donec fermentatum est totum*: Dices Hispanè: *La gloria el gusto de la bienauenturança futura, abinagra toda la masa de los gustos del mundo.* Omnia in acorem conuertit, omnia inquam; dignitatis gloriam, opum subsidia, valetudinis valentiam, voluptatum lenocinia: & quicquid iucundum est in præsenti sæculo totum amaricatur & accescit ab ardenti beatitudinis amore. Hinc videas Sanctorum proceres omnia humanæ vitæ commoda refutasse; incommoda anhela siti ambijsse, & exquisitis tormentorum excruciamentis ad tempus infelicitari vt sempiternùm bearentur. Sic *totum* fermentant acido molestiæ fermento, & fellibus cuncta condiunt, vt in æternum condiant saporem futuræ gloriæ. Vide capit. 8. à v. 5. vt Iudith se sollicitè angit, & ingeniosè excruciat. O quot, quantaque cruciamentorum genera ingeniatur vehemens beatitudinis desiderium! cuius pia ambitio fella inijcit humanæ vitæ, à quibus sapit cælestis gloria: ærumnis enim negotiatur gloriam. Quod cernere hic licet v. 2.

Cur beatitudo comparatur fermento.

Iudith.

Celada in Iudith.

§. VII.

Pauperi nihil vmquam de est, diuitibus multa bona tribuit Deus, vt bonorum penuriam experiantur.

26.

FOrtunæ bona omnium tenent vota; suspiramus ad inania & fugacia bona: porrò diuitiæ non possessæ desiderio sui torquent, (*et: alie nam est omne quod aud opta ida venit,*) possessæ ob sollicitudinem possessorum fatigant, ob inanitatem fastidium mouent: *luxuria diuitiarum ludit.* Quin & diuitiarum possessio, tuas non facit opes: *Non est tuum, fortuna, quod fecit tuum: dare bonum quod potuit auferre potest.* Verba sunt Senecæ. Qui addit: *Fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus; si scierimus. quam non sic graue paupe et esse.* Quid tam auarè diuitias vndequaque radis, & congeris? ne quid (ais) mihi desit? nam opes promptuarium sunt ad quasque necessitates occurrentes: nihil deerit cui locuples gaza non deest. Verè id non præstant diuitiæ, sed paupertas. Argutè, inquit S. Chrysostomus: *Adueniente morte, & soluto spectaculo, laruis egestatis, & diuitiarum depositis,* &c. Nempè opulentia, personata felicitas est, foris repræsentans diuitias & delicias, intus diram inopiam. Similiter paupertas, laruata miseria est, specie tenus ærumnosa, & inops reuera diues & opulenta. Vis esse securè diues? contentus esto tua paupertate, quæ in huius mundi spectaculo sub *egestatis larua*, verè diuitem abscondit. *Sicut egentes, multos autem locupletantes, tamquam nihil habentes, & omnia possidentes* 2. Corinth. 6. v. 10. Scilicet pauper quasi pauper est, personam gerit pauperis, sed is verè diues est: è contrario diues, quasi opulentus est, & laruam opulenti gerit, cum re ipsa inops sit. Hinc scitè paupertas dicitur ambitiosa à Iuuenale,

Sen. ep. 20. & 18.

Paupertas personata est.

Chrysost. in c. 16. Lucæ.

2. Corinth.

Paupertatis pia ambitio.

Iuuen satyr. 3.

——— *Hic viuimus ambitiosa*
Paupertate omnes.

Et Saluianus. *Præsentis paupertatis ambitu.* Planè ambitio videtur Paupertatis æmulari opulentiam & abundantiam diuitiarum cum inopiæ merito; & sine anxiæ sollicitudinis incōmodis. Quod subtilis S. Chrysostom. expensio eleganter probabit.

Saluian. l. 1. ad Eccles.

27. Lucæ.

Lucæ 22. v. 35. ait Christus Dominus discipulis? *Quando misi vos sine sacculo, & pera, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt Nihil. Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum tollat, similiter & peram.* Nūquid Christus Deus contrarius sibi est! Fortè retractauit sententiam, vt rigorem paupertatis temperaret? Et qui discipulos olim misit sine sacculo, & pera, nunc morti proximus iubet, vt peram portent ad deferēdam annonam, & pecuniæ sacculos ad subsidium itineris. Idemmet qui sacculos interdixit, modò mandat, vt sacculos pecuniarum portent? Multus est Theophylactus, vt à contradictione manifesta hanc Christi sententiam vindicet, eamque apprimè vendicat S. Chrysostomus apud Catenam, eis verbis alibi ad aliud thema expensus: *Dixit ergo eis; Sed nunc qui habet sacculum, quo scilicet portatur pecunia, tollat, similiter, & peram, qua scilicet portantur cibaria. Et quidem quando nec zonam habebant, neque æs, nullius passi sunt penuriam; vt autem marsupium concessit eis, & peram, esurire videntur, & nuditatem pati. Ac si eis diceret: Hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant, nunc autem volo vos, & inopiam experiri.* Nimirum quando voluit Christus ne discipuli nullius rei paterētur penuriam, misit illos sine sacculo, & pera, idest, extremè inopes: cùm verò placuit vt inopiam, & summam egestatem experirentur, iubet vt sacculum, & peram portent. Quasi inopia sit à marsupio, & penuria ab annona: & summa egestas pro plenis saccis sit, & pro panario, & largiori annona. Vnde nihil omnino defuit non ferentibus sacculum; neque peram. Ergo vt illis multa desint, iubet vt sacculum & peram portent, aiēs:

Theophil.

Chrysost.

Qui habet sacculum: tollat similiter & peram.
Matthæi 5. v. 4. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

28. Math. Beda. Ditissimus qui mitissimè depauperari patitur.

bunt terram. Tettam, ideſt terræ opes, commentatur Beda cum multis. Aliàs expendo, cur mititati, quæ celsissima virtus eſt, diuitiæ promittantur, quę bona temporalia sunt, nec promittuntur spiritualia & æterna, vt cæteris Beatitudinibus. Nunc ponderare oportet, quare mitis possessurus sit terræ opes; cum potiùs mansuetudo exposita sit auaritiæ rapientium, & exarmata violentis potentiorum rapinis: nam mititas nulli repugnat, in neminem armatur, omnibus cedit. Imò ideo mitis hæreditabit terræ diuitias, quia nec furaci potentium auaritiæ, nec insolentiæ resistit, ait Hugo Cardinal. inibi, his verbis: *Per mititatem, terrenam*

Hugo.

substantiam pacifica, & magnifica dominatione possidemus, quia per hanc de amissione temporalis substantiæ non dolemus, neque turbamur. Nempè ideò mitis nullius rei temporalis indigus erit, sed omnia possidet, quia nō dolet, neque turbatur pro amissione bonorum temporalium, nec raptori repugnat, sed omnibus cedit, vt cum omnibus pacem habeat. Vnde quoniam omnia promptè relinquit, omnia dicitur possidere, nam qui omnia pacificè relinquit, omnia vberrimè possidet, quasi omnium relictio, sit possessio omnium: & ita mitis à depauperatione diues eſt, & opulentus, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

Lucæ 14. v. 28. ait Christus Deus: *Quis ex vobis*

29. Lucæ. Pauper maximè diues eſt.

volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum? Et mox aliam parabolam subiungit. *Aut quis Rex iturus committere bellum aduersus alium Regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se?* Aduerte quæso ad conclusionem vtriusque parabolæ: *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Profectò hæc conclusio parabolæ malè congruit cum totius parabolæ sententia. Nam vt egregiè aduertit ibi Maldonatus: *In turri,*

Maldon.

& bello potius quam in alijs rebus, parabolas Christus posuit, quod res sint duæ maximè difficiles, & sumptuosæ, palatia, turresque ædificare, & bellum gerere, quæ maximo, & diligentissimo indigeant apparatu. Ergo si Christus apposuit duas res, quæ maximis egent sumptibus: quo pacto concludit, vt spontanea omniū bonorum abdicatione prius depauperentur? Pauperiorne inopia suppeditabit diuites sumptus? Bellè Augusti-

Aug. ep. 37.

nus: *Itaque & sumptus ad turrim ædificandam & bellantium valentia decem millium aduersus Regem, qui viginti habet, nihil est aliud quam vt renunciet vnusquisque omnibus.* Nempè is eſt sumptuosè diues, vt possit magnifica extruere palatia, & annonam exercitui vbertim suppeditare, qui omnibus abrenunciatis, eximiè pauper eſt: nam sic ab inopia ditatur, vt possit cum potentissimo Rege de diuitijs certare.

30. Matth. Pauper Rex eſt. Regesq; illi vectigal pensitant.

Opportunè Matth. 5. v. 3. dicitur: *Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Beatitudo absentia eſt malorum, & cumulus bonorum omnium, hæc paupertati insunt. Sed cur Pauper dicitur Rex? Nempè, quia sicut Regi omnes tributa & vectigalia pensitant in subsidium regalium sumptuum, sic Pauperi omnes subsidia debent, neque ingenui, neq; principes viri, neque ipsi Reges immunes sunt ab hoc tributo, quod omnes tenentur pendere pauperi. S. Paulinus

Ad Rom. Paulin. epist. 29.

explicans illud Pauli ad Roman. 13. v. 7. *Cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal,* sic ait: *Nunc & manus suas adaperiens pauperi, & de fructu operæ suę porrigens inopi, spirituale vectigal pensitat, & reditum possessionis in suæ militiæ stipendium.* Ecce tibi omnes stipendiarij sunt pauperi, cui omnes subsidij vectigal pensitant, vt Regi. *Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum.* Ligiribus penuria oppressis, Regis nomine centum auri libras mittit Cassiodorus, sic eisdem scribēs,

Cassiod. lib. 11. epist. 15.

Sumite pietatis stipendium tributarij. Quasi dicat Rex: Cum diuites eratis, tributa mihi largè à vobis pendebantur: at cùm penuria laboratis, maiestas vobis tributaria eſt, & paupertas, vel à Rege exigit stipendium: Ergo *sumite pietatis stipendiū tributarij.* O planè opulentum paupertatis thesaurum! sine vsuris partum absque rapinis acquisitum, sine sollicitudine inseruatum, absque auaritia expetitum: cui latro non inuigilat, cui potentes non insidiantur, cui nemo inuidet; vnde inexhaustæ sunt paupertatis gazæ Hic v. 3. omnia abundè Iudithæ suppetunt vsque ad fastidium, vel in hostium castris. Iudith.

---

§. VIII.

Diuina prouidentia est hominibus panarium, & ærarium indeficiens: meliùs sibi prouidet pendula spes de diuina prouidentia, quàm ipsa rerum temporalium possessio.

NEcessitati naturæ nihil non sufficit, sumptibus ambitionis nihil satis eſt, Nihil ex his, quæ habemus, quæ cupimus, necessarium eſt: sufficientes diuitiæ omnibus paratæ sunt: exiguum eſt, quo egemus, aut vile: *panem, & aquam natura desiderat, nemo ad hoc pauper est.* Quid te angit superuacua tui sollicitudo? Credere te Deo, & omnibus abundabis: potens eſt: am[...] tui eſt: ne desit tibi fides diuinæ prouidentiæ, & omnia vbertim suppetent tibi, non tantùm ad frugalem vitam, sed ad sumptuosum. Non egebit, qui egestatem non timet, à nimia tui sollicitudine eges: nam *Expectatio sollicitorum peribit.* Prouerb. 11. vers. 7. Otium spei negotiosum eſt. Deo fide potiùs quàm tibi. Malo successum mihi, quàm fidem prouidentiæ deesse, imò si fides non desit, nec successus abundantiæ deerit; *Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* Psalm. 54. vers. 23. Brutæ animantes sunt tibi schola spei, & fomes ad sperandum de diuina prouidentia. *Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa.* Matth. 6. vers. 26. *Potuisset afferre in exemplum Eliam, & Ioannem, & meminit auium, vt admoneat nos etiam illis esse brutiores,* ait scitè inibi Theophylactus: nam bruta absque sollicitudinis anxietate naturaliter sperant toto incuriæ adnixu: at homo gnarus diuinæ munificentiæ, vix, aut ne vix quidem; ne audet fidere tantæ prouidentiæ, quæ vberrimè pascit aues, & ambitiosè vestit agri lilia, *quamuis nulla necessitas exigat:* aduertit idem Theophylactus. Quasi Deus de se confidentibus non tantùm prouideat vbertim necessaria, sed etiam quodammodò superflua sumptuosè prouideat: vt sic incitet homines ad animosius sperandum: à spe enim erit abundantia, non à sollicita sui cura. *Sollicitudo desperationis est filia,* ait Hugo ex Chrysostomo ad Matthæi caput 6. Quasi homo desperet adipisci à Deo, quod admodùm sollicitè curat. Vnde negotiosa sollicitudo desperatio quædam eſt; otiosa autem fiducia, eſt animosa præsumptio. Ambrosius in illud capit. 12. Lucæ: *Et vos nolite quærere quid manducetis aut, quid bibatis,* sic inquit: *Multò magis credas hominem, si omnem sui vsum in Deo collocet, numquam egere posse: eò quod iure præsumpserit de fauore diuino?* Audis sollicitudinem sui dici *desperationem,* & spem diuinę prouidentiæ appellari *præsumptionem.* Animosa planè fiducia, quæ religiosè audet, & piè præsumit, non eſt temerariè audax, sed audacter pia. Ergo plus fide diuinæ prouidentiæ, quam tuæ curæ? nam quod sollicitudo tua acquirit, simul perdit: quod negligit spes, planè acquirit. Despera de diuitijs, quibus frueris; nisi adsit tibi fiducia in Deo: hæc si adsit, quamuis omnia tibi desint, omnia vberimè suppetent. Plus fide rebus, quas speras, quā his, quas iam possides. Securior possessio ab spe eſt.

31. Sen. epi. 25. De diuina Prouidentia piè præsumendum. Prou. Psalm. Matth. Theoph. Theoph. Nimia sollicitudo sui, affinis est quasi desperationis. Hugo. Chrysost. Luc. Ambros.

32. Matth. Hugo. Securi simus magis de prouidentia Dei, quā de possessione nostra.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Matthæi 6. v. 11. Breuis & simplex oratio sed multipliciter difficilis. *Videtur* (ait Hugo ibidem) *quod qui petit quotidianum, non habeat in crastinum. Quomodo enim petit quotidianum vel diurnum qui habet præparatum in*

quinque

quinque vel decem dies? Nempè homo petit panem quotidianum vel diurnum, quo eget illa die, & cur non petit ad alios dies cùm profiteatur se pane indigere singulis diebus? Panis ad vnum tantùm diem, erit donum Deo dignum? Fatetur se panē egere singulis diebus, & ad vnam tantummodò diem petit? aut exigua fides est ei, qui tam pusillum donum postulat, aut non benè sentit de diuina munificentia. Præatereà si suus est panis, (ait enim *Panem nostrum da nobis hodie*,) cur illum petit à Deo? nam quod suum est, non bene quìs à liberalitate petat, sed à iustitia exigere potest. Imò nescias, cur qui panem petit ad vnam diem, omnem illum panem dandum singulis diebus suum dicat. Nisi fortè, quia non petit panem nisi ad vnam diem tantum, & victum ad alios dies negligat, & permittat diuinæ prouidentiæ, non habens curam de crastino, ideò omnem quotidianum panem, idest, victum omnem, suum fecerit. Non enim apparet quo alio titulo dicet esse suum panem, quem reliquis diebus dandum permittit diuinæ prouidentiæ. quasi dicat homo orans: Quia panem quotidianum habere negligo, sed diuinæ prouidentiæ dandum permitto, ideo illum appello, & facio meum. *Entonces es verdaderamente mio, quando le dexo en manos de la prouidençia de Dios: no quando le posseo.* Securior enim sum de diuina prouidentia; quàm de possessione mea: neque tam mihi suppetent ad necessarios vsus ea, quæ possideo, quàm quæ permitto prouidentiæ Dei. Vnde panem quotidianum, quod non in perpetuum, sed ad vnam diem pero, iure appello meum, securius mihi panarium est diuina prouidentia quam humana possessio? Nam *qui omnem sui vsum in*
Ambros. *Deo collocat, nunquam egere potest.* Hæc est religiosa spei audacia, & pia fidei præsumptio: quippè, *quæ iure præsumit de fauore diuino.*

33. Adhuc expendere iuuat locum aliàs expensum; ex
Lucæ. Lucæ 22. v. 35. Iesus morti proximus loquens cum di-
Discipulis permittit Christus sacculū, & perā, vt penariam patiantur. scipulis. *Dixit eis: Quando misi vos sine sacculo & pera, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram.* Solliciti sunt interpretes, vt hanc sententiam vindicent à contradictionis calumnia. Porrò Christus non multò ante vetuit discipulis nummorum sacculos, & cur modo illis mandat, vt sacculos tollant, & peram portent? Num pœnitet primæ iussionis? Quid pecuniosos vult discipulos, potius quā pauperes? Modò suadet sacculos, qui nuper sacculos interdixerat? Heu! euertitur Apostolica paupertas! Saltem planè extollitur diuina prouidentia. Eleganter S.
Chrysost. in Catena. Chrysostomus (nuper ad aliud thema a me expensus aliter:) *Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, quo scilicet portatur pecunia, tollat, & similiter, & peram, qua scilicet portantur cibaria.* Aduerto ad verba, quæ subiungit; *Et quidem quando nec calceamenta, nec zonam habebant, neque æs, nullius passi sunt penuriam. Vt autem marsupium concessit eis, & peram, esurire videntur, & sitire, & nuditatem pati. Ac si eis diceret; Hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant: nunc autem volo vos. & inopiam experiri.* Quid argutius? Nimirum quando Christus misit discipulos sine sacculo, & pera, omnia illis vbertimè suppetebant, quia diuina prouidentia, cui solùm fidebant, pro penario, & ærario illis erat. At quando sacculos habere permittuntur, & peram portare; quando etiam confidunt subsidio permissi sacculi, nec tam vnicè fidunt diuinæ prouidentię, tunc inopiam experiuntur. Itaque summa egestas a diuina prouidentia pendula, adeò abundans est omnibus rebus, vt tunc vberrimè omnia affluant; at aliqualis sollicitudo sui, & fidentia in asportatis sacculis, vsque adeo egena est, vt egestatem experiantur à sacculis, & cura sui. Nempe securior est panis, certior est pecunia in diuina prouidentia, quàm in pera, & sacculo. Vnde qui annonam negligit, & in diuinam prouidentiam se permittit, veriùs dicit: *Panem nostrum*, quàm si iam illum possideret. Nam qui possidet, *inopiam experitur*; qui verò sui negligens, omnem sollicitudinem sui projicit in Deum, *cunctis vberrimè affluit.*

Igitur Christianus, qui verè est Christianus, sic piè præsumit de diuina prouidentia; qui secus faxit, nescis an satis sit Christianus. Matthæi 6. v. 31. *Nolite solliciti esse dicentes; Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia Gentes inquirunt.* Nempè infidelium Ethnicorum propria est hæc sollicitior sui cura: & idololatriæ quasi affine vitium est, sic sollicitè curare de rebus temporalibus, ò grandem exaggerationem huius vitij! vis scire causam! *Hæc omnia Gentes inquirunt*: quia Gentes colunt truncos, & æreos Deos, qui neque vident hominum necessitates, neque audiunt eorum clamores, neque intelligunt, quibus prouidendum sit, neque opem ferre possunt, etiam si nossent. Igitur truncum Deum facit, truncum Deum adorat, qui Deum esse sine sollicita hominum prouidentia existimat; & negat Deum esse, quem vt Deum colit. Vnde sollicita sui ipsius cura, quædam idololatriæ species est; qua tacitè negat Dei prouidentiam, & non verum Deum: sed truncum Deum fingit. Itaque eiusmodi sollicitudo temporalium, Gentilismus est. *Nolite ergo solliciti esse dicentes; Quid manducabimus? &c. hæc enim omnia Gentes inquirunt.* Etiam apud Gentes hostiles, omnia suppetunt vbertim Iudithæ, hic v. 3.

Matth. Sollicitudo sui, species Gentilismi est.

---

§. IX.

Quàm acerbè audiatur à subdito rei petitæ negatio.

INter humanas felicitates nulla sublimior est, quàm Imperialis potestas. Nam omnes egent Principe, & 34.
Princeps nullus est indigus: ipse neminem rogat, & rogatur ab hominibus, quæ est æmulatio diuinitatis. Quid enim angustius, quàm rogari? quam postulatis annuere, & ex calamitosis beatos facere? ò vtinam, vt rogari cupit Princeps, sic cuperet rogata facere. Verùm sunt aliqui Principes potius tyrannos appelles. *Hi inuerecundi ad petendum, ad negandum frontosi.* ait S.
Bernardus:) adeò maligno ingenio præditi, qui gestiunt Bern. l. 5. de consider.
rogari, non vt adnuant, sed vt abnuant, non vt postulata donent, sed vt denegent postulata. *Priores Principes*, (inquit Plinius,) *a singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo, quam negandi.* Nimirum ipsi non experti quàm graue sit ab alio petere, quàm intolerabile sit repulsam in petitione pati, deliciantur in negando, quod postulatur. O vtinam sciretur quā horreant aures, quàm exasperet animos, audire infaustam hanc vocem, *non*! quæ tam crebrò infelicitat subditorum vitam, bonos mores fascinat, & miseram reddit humanam conditionem, exitiali huic verbo obnoxiam. Humanior est inhumani tortoris sæuitia, quam inurbani negatoris lingua. Attende quàm molestè tulerit Christus abnutum Patris.

Postquam cœnauit Christus Dominus cum disci- 35.
pulis, eorumque pedes lauit, habuit ad eosdem longissimum sermonem, mysterijs diuinioribus plenum. Ioan.
Ecce repentè, Ioann. 14. v. 31. ait: *Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem: & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. surgite, eamus hinc.* S. Augustinus, Aug. l. 2. de peccat. merit. c. 31. Hilar. 9. de Trinit.
& S. Hilarius ex his verbis vnam tantùm construunt periodum. Quo ire festinat Christus Dominus, vt intimet mundo ardentissimum amorem, quo diligit Patrem? Nam dicit se ire ad publicandum eiusmodi amorem, quò autem eat, tacet. Quonam ipsi eundum est, vt amorem ostentet suum erga cœlestem Patrem? Certum mihi esset tunc Christum ad patiendum ire, nam in passione eximiam charitatem in Patrem euidentius ostentauit, nisi S. Chrysost. Chrysost. hom. 75.
cum pluribus ex Græcis Patribus dissentiret. Et quidem ipse auidissimè cupiebat pati: *Desiderio desideraui*, inquit. In quo autem quis auidè cupit, non bene ostentat amoris eminentiam, quæ in rebus duris elucet, non in desideratis anxio desiderio. Christus autem Quā grauiter tulerit Christus rei petitæ negationem.

tem

§. X.

Commentarius litteræ.

Verſ. 7. Et exibat noctibus in valle Bethuliæ, & baptizabat ſe in fonte aquæ.

39. *VERS. 7. Serar. Sanct. Trin. Iudith.*

CVm vrbs Bethulia in arduo monte ſita eſſet, ad eius montis radices iacebat vallis, per quam decurrebant iugis aquæ manationes. Serar. Sanctius, & Tirinus exiſtimant, hunc fontem eſſe illum, qui in Bethuliam influebat copioſos latices ad bibendum, & viuendum, cuius canales cap. 7. præciderat Holofernes: ſed ſuæ cõiecturæ nullum afferunt vel leue fundamentum, vt probent Bethulienſis aquæductus aquas in præfatam vallem, & non aliò diuertiſſe. Præſertim cum creberrimè ad ardui montis radices ebulliant aquarum ſcatebræ. Vnde nulla ex Græcis translationibus, & ex antiquis commentatoribus nemo id docuit. Decurrebat ergo in valle illa quæ proxima erat Aſſyriorum caſtris, aliquis fons, quiſquis ille fuerit. In hoc fonte baptizabat ſe Iuditha ſingulis noctibus. Duo hîc diſcutienda ſunt, primùm quid ſignificet *Baptizabat ſe*; alterum qua de cauſſa ſe baptizabat Iuditha.

Maldon. Marc. Ser.

Nonnulli apud Maldonatum in cap. 7. Marci, & Serarium, hîc *baptizare* Iudaicum a *lauare* ſic diſtinguunt, vt baptizare ſignificet totius corporis in aquas ſubmerſionem; lauare autem elutionem manuum, aut pedum, aut aliùs membri. Sed hæc diſtinctio non admittitur ab interpretibus, nec firmo nititur fundamento. Nam Marci 7. v. 3. vbi dicitur, *Phariſæi enim, & omnes Iudæi niſi crebrò lauerint manus, non manducant: & a foro niſi baptizentur non comedunt: & alia multa ſunt quæ tradita ſunt illis ſeruare baptiſmata calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum.* Porrò operoſum foret quoties è foro ventitant, totum corpus abluere, præſertim hyberno tempore. Quin, & lectos ipſos, vel totos ſæpè in aquas omnino mergere, eſſet valdè moleſtum. Neque adducat, vt aſſentiar Tirino hîc, & Sanctio in lib. 2. Eſdræ, cap. 5. v. 23. aſſerentibus, Iuditham totum corpus abluiſſe in hoc fonte; neque Saliano, quid id affirmat veroſimile eſſe. Mihi penè indubium eſt, Iuditham tantùm lauaſſe faciem & manus; aut pedes etiam, ſeu brachia (nam brachia etiam ablui ſolita, docet ſupra Maldonatus:) Et ratio eſt, quia verbum *baptizare* ad id non cogit: & aliàs credi non poteſt, feminam caſtimoniæ laude præſtantem, in circumfuſo exercitu, vbi facilè videri poterat à tot ſalaciſſimis militibus, pulchrum corpus omninò nudaſſe, & ſpectandum præbuiſſe inſidijs curioſæ libidinis militum. Quis enim credat Iuditham ſuum proſtituiſſe pudorem ſpectantium oculis? vel ſaltem ſe expoſuiſſe periculo, vt nuda videretur ab Aſſyriorum vulgo? Vnde textus Græcus tantùm aſſerit ſe lauiſſe: idem docet Lyra, Carthuſianus, Sà, & Serarius.

Marc. Iudæorum baptiſmus frequens.

Sanct. Tirin. Salian.

Maldon.

Græcus. Lyra. Carthuſ. Sà. Serar.

Cauſam autem cur ſe baptizauerit, ſeu abluerit Iuditha, non eandam tradunt auctores. Lyra, Salianus, & Sanctius hic exiſtimant, vt puras ad Deum manus tolleret in oratione, nam poſt ablutionem dicitur, vacaſſe orationi. At cur totum corpus abluit Iuditha (vt docebat Sanctius in cap. illud 5. lib. 2. Eſdræ:) vt mundas ad Deum tolleret manus? Verùm cùm nobis conſtet Matthæi 15. v. 2. & Marci 7. v. 3. & Ioann. 2. v. 6. Hebræos vti ſolitos eiuſmodi baptiſmate, ſeu ablutione antequam comederent, vt priùs abſtergerent immunditiem contractam ex conuictu, aut contractu Gentilium; inde probabilius videtur religioſiſſimam feminam tunc commorantem in Aſſyrijs caſtris, ante cœnam illam puram, ſe baptizare, ſeu abluere, ita Serarius, Sanctius, & Tirinus, Ego quidem exiſtimo cum Serario, dicis duntaxat cauſa extra caſtra exijſſe ad ſe baptizandum, ſcilicet vt aliquid agere videretur ex Iudæorum ritu; & ſic religioſum obtenderet prætextum foras exeundi: quod ſua maximè intererat, vt ita poſt occiſum Holofernem, poſſet incolumis ad ſuos remeare. Porrò ſi tantùm ſe abluere vellet ſecundū purificationem Iudæorum, id in ſuo tabernaculo præſtare poterat, petito aquali, aut adducto ab Abra ſua. Quòd ſi id facere non poterat in ſuo tabernaculo, quia erat inter Gentiles; neque idem facere potuiſſet in fonte, quia fons ille, vt traditur a textu Græco, erat in ipſis Aſſyriorum caſtris. Neque enim fieri potuit, vt Aſſyria caſtra, quæ tot hominum myriades capiebant, non occuparent ampliſſima ſpatia, & quæ vix poſſet imbellis femina ſæpè pedibus conficere non admodum diuturna mora.

40. *Lyra. Salian. Sanct. Sanct. Matth. Marci. Ioan. Dicis cauſa ſe baptizat Iudith.*

Serar. Sanct. Tirin.

Græcus.

VERS. 8.

Et vt aſcendebat, orabat Dominum Deum Iſrael, vt dirigeret viam eius ad liberationem populi ſui.

VERS. 9.

Et introiens, munda manebat in tabernaculo, vſque dum acciperet eſcam ſuam in veſpere. Videtur hic inſinuare ſacer Hiſtoriographus, quòd Iudith non orabat ex profeſſo ſaltem, in valle illa, quoadusque aſcendebat in tentorium ſuum: in quod vbi primùm introibat, munda manens, id eſt, purificata per ablutionem, orabat ardenter ad Dominum Deum Iſrael, vt eam dirigeret ad feliciter patrandum facinus, quod mente tractabat ſua. *Et ſic munda manebat vſque dum acciperet eſcam ſuam in veſpere.* Neque enim ieiunium ſoluebat, niſi poſt ſtellæ ortum, tunc putam cœnam ſumebat. O piam virtutis velut obſtinationem, quæ vel in Aſſyrijs caſtris ieiunare non deſtitit! Cum autem dicitur Iuditha munda vſque dum acciperet eſcam ſuam, non ſic accipiendum eſt, vt in cœna, vel poſt cœnam ſordeſceret; nam eiuſmodi voculæ *donec*, *vſque dum*, & ſimiles in ſacris Litteris excluſiuæ non ſunt, nec ſignificant affirmationem poſt tempus, quod notatur, Matthæi 1. verſ. 25. dicitur de Ioſepho, *Et non cognoſcebat eā, donec peperit.* & cap. 5. v. 19. *Donec tranſeat cælum & terra*, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege. & 28. v. 2. *Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi*, & 2. Reg. 6. v. 26. *Michol filia Saul non eſt natus filius vſque in diem mortis ſuæ.* Pſal. 109. verſ. 1. *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* De hoc modo loquendi legi poteſt S. Hieronymus in Heluidium, & S. Chryſoſtomus in Matthæi c. 5.

Pericula donec non ſemper excluſiua eſt.

2. Reg. Pſalm.

Hier. Chryſoſt.

Serarius. Tirinus.

Opportunè notant Serarius, & Tirinus ad illud *munda manebat.* Aſſyriorum caſtra, & Holofernis familiam vtcunque probam eſſe, in qua vetuſtiſſima femina tota quatriduo, etiam nocturnis horis illæſa, & intacta euagari potuit quocunque vellet; neque vllus eſſet vel ex gregarijs militibus, vel ex Aſſyriæ proceribus, qui excellenti formæ inſidiaretur. Verùm id ego reuerentię in principem Holofernem adſcriberem; ſiquidem per vulgatum erat valde illi placuiſſe, & apud ſe in ſuo tabernaculo exceptam. Plus admirationis ingerit, quod Holofernes perditiſſimè illam deamans, tametſi omnia eius dominatui ſubiacebant, noluit alia via, quàm blanditiarum, & precum, ipſam ſibi demereri: Quod deputandum arbitror pręſidiario Iudithę Angelo: de quo ipſa c. 13. v. 2. Quis aliter cenſeat de barbarica Holofernis libidine!

Iudith.

VERS. 10.

42. *Et factum eſt, in quarto die Holofernes fecit cœnam ſeruis ſuis, & dixit ad Vagao eunuchum ſuum: Vade, & ſuade Hebræam illam, vt ſponte conſentiat habitare mecum.* Scilicet die quarto à Iudithæ aduentu, Holofernes ſtruit conuiuium domeſticis ſuis; procerum neminem adeſſe voluit, nam dicitur in textu Græco, *ſolis ſeruis ſuis*; opinor ne vllum ſuæ libidinis haberet teſtem ex Aſſyriæ Optimatibus. Inter domeſticos ſuos Iuditha cenſebatur, quam apud ſe diuerſari diximus. Lyra, & Carthuſianus nuptiale conuiuium eſſe exiſtimant, quo Iudithæ exambiuit legitimè copulari. Planè diuinant; neque enim vllum fundamētum ſuppetit ex textu Latino, aut Græco. Dein ſi princeps Holofernes nuptias celebrare vellet in eiuſmodi conuiuio, non arceret Aſſyriæ Summates à nuptiali lætitia, & clanculùm cum ſolis domeſticis perageretur feſtum nuptiarum

Græcus.

Lyra. Carthuſ.

rum

quitatum sempiternus gehennæ ignis excoquere, & expiare vix posset, subitò sacro fonte submersum est, & de æternis debitis breuissimo lauacri compendio, cum indulgentissimo creditore transactum est.

48. Etsi omnibus nouæ legis sacramentis adsit Spiritus sancti gratia; tamen nescio quo arcano illicio ipse Spiritus sanctus superaatat baptismi aquis, cuius vel Symbolo eas incubabat olim vim prolificam liquoribus primæuis indens, ac si forent Baptismi aquæ Spiritus sancti bibulæ ad fœcunditatem. Verùm cùm Gentiles Dæmonum instinctu æmularentur baptismi eminentias ritu pagano, & superstitioso, & inde vacuo fœcundæ gratiæ, in eos sic inuehitur Tertullianus: *Sed enim Nationes extraneæ ab omni intellectu spiritualiũ, potestatem eadem efficacia Idolis suis subministrant: sed viduis aquis sibi mentiuntur.* Quamobrem Gentilium baptismata sibi viduis aquis mentiri dicit? Quid est viduis aquis? quo marito orbantur aquæ Gentium, quæ viduæ dicuntur? Puto ethnici baptismatis aquas steriles dici, & viduas, quoniam viduantur Spiritu sancto qui olim primordialibus aquis incubans, fotu prolifico fœcunditatem adumbrabat, quam mariti ad instar nunc mutuat baptismi aquis. Quod modulatè pangit S. Paulinus agens de sacro baptismi fonte:

Tertull. l. de Bapt. cap. 5.

Spiritus maritat aquas.

Paulin. epist. 12.

Sanctus in hunc cælo descendit Spiritus amnem,
Cælestique sacras fonte maritat aquas.

Vnde, Ethnici baptismatis aquę steriles dicuntur quippè, quæ viduantur Spititus sancti fotu, & fœcundioris gratiæ prærogatiua. Appositè Optatus Mileuit. ita de baptismo scribit, tractans illud ad Galat. 3. vers. 27. *Quotquot in nomine Christi baptiZati estis Christum induistis,* sic ait: *O Tunica semper vna, & immutabilis, quæ decenter vestiat, & omnes ætates, & formas nec infantibus rugatur, nec iuuenibus tenditur, nec in feminis mutatur. Aderit profectò ille dies, vt cælestes nuptię incipiant celebrari.* Ac si ad celebrandas cum Spititu sancto Nuptię detur baptismalis gratiæ decor, & ornatus. Sic Spiritus sanctus maritat aquas: sic anima à baptismo pura, & pulchra ab spiritu maritatur ad gratiæ fœcunditatem. Verùm tametsi anima ante baptismum diu cum vitijs scortata sic ad infantilem ætatem renascitur arcani fontis merito, vt pristinis Virginitatis florem quodammodo resculpat, vt Spiritus sanctus animam mariter digno connubio: *Hæc enim virtus Christi, & Domini, vt quamuis peccator, qui eius vnda se lauerit, denuò in Virginem reparatus, non meminerit antè quod fecerit, & iuuentutis scelera non cognoscat. Fitque Virgo fide Christi, qui fuerat Adulter corruptione peccati:* Verba sunt S. Maximi. *O felix Sacramentum aquę!*

Ad Galat. Opt. Mileu. lib. 5.

Maxim. ho. 1. de Eleemos.

Tertull. suprà.

49. Optatus Mileuitatus hæc libat Baptismi elogia, aiens: *Virtutum esse vitam, criminum mortem, natiuitatem immortalem, cælestis regni comparationem innocentiæ portum peccatorum naufragium* Facile est cuinis expendere singulas sentētias, quæ planè sunt mysteriorum fertiles, & conceptuum grauidè. Profectò bellè baptismus dicitur, *peccatorum naufragium.* Non fraudabo lectorem pulchris S. Chrysologi verbis ita scribi nitido quo solet eloquio? *Cum mundus intra generis humani primordia perdeflenda, nefando vitiorum squalore sordesceret, & totus criminum fœteret horrore, ac penè ipso iniquitatis suæ fumo, fucare cæli totam contenderet claritatem quadraginta diebus, ac noctibus expiaturus terram cælestis imber effunditur: vt quia perire sibi mundus quod factus fuerat, nam debebat, gaudet tali baptismate se renatum.* Scilicet mundus felici eluuionis naufragio obrutus, naufragio baptismatis purus emergit, & floribus renascitur ad gratiæ iuuentutum. Porro primordialis ille baptismus fuit *peccatorum naufragium,* quo repurascit mundus morte à diluuio obruta. *Nonne mirandum, & lauacro dilui mortem?* ait Septimius.

Opt. Mileuit. suprà

Baptismus est peccatorum naufragium.

Chrysol. serm. 166.

Sept. lib. de Baptismo cap. 2.

50. Loquens Ioannes Baptista de Christi Baptismo, ita ac turbas loquitur. Matth. 3. vers. 11. *Ille vos baptiZabit in Spiritu sancto, & igni:* quodnam est hoc ignis baptisma? Multa multi? Sanctus Hieronymus ibidem, secutus Origenem: & Hilarium existimat, ignem purgatorium significari ignis baptismate. Ita scribit Hieronymus: *Ille vos baptiZabit Spiritu sancto, & igni. Quia in præsenti, Spiritu baptiZamur in futuro igne.* Commendaturne puritas purgatorij baptismi à puritate baptismatis aquei? An defæcatior puritas baptismalis gratiæ exaggeratur à nitida puritate purgatorij baptismatis! Vtrique inest florida gratia vtrique nitor glorię. O quam pura, & immaculata exit anima è purgatorij baptismo ad accipiendam coronam gloriæ: non minùs purus, & nitidus emergit homo à baptismi lauacro, & similem admodum feliciter coronatur ad gratiam. *Eleuant baptiZatos ad altare, eisque dant mysteria Eucharistiam: Et serto coronat eos Sacerdos;* ait Seuerus Alexandrinus, qui subdit statim; *Fratres nos psallite Hymnum Filio dominatori omnium, qui Regum Corona vos coronauit.* A consimili baptismo non absimili ambiuntur baptizari corona, alter floridæ gratiæ, serta, alter gloriæ corona fulget; vterque regio insigni decoratur.

Matth.

Hier. Orig. Hilar.

Purgatorio igni baptismus comparatur.

Seu. Alex. l. de Bapt.

51. Lucæ 12. vers. 50. ait Christus Deus: *Baptismo habeo baptiZari, & quomodo coarctor vsque dum perficiatur!* Suspicabitur non nemo baptismi nomine præsignificari Eucharistiæ mysterium: nam S. Chrysologus, *Dei mensam* appellat baptismum. Fortè illustrassem Chrysologi verba, nisi vna mente, & ore interpretes omnes, huius baptismi vocabulo intelligerent Christi Passionem, & crucis mysterium. At valde nobilitatur baptismus Passionis seu crucis nomine. Et sanè aquæ baptismum. *Crucem* appellat Iosephus Viceconies. Nam sicut Crux fuit patibulum; & interitus mortis, & matrix gratiæ; sic baptismi *Lauacro e....s mors,* & lętior, & vberior gratia donatur. Et ita Optatus Mileuit. Baptismum vocat *Criminum mortem, virtutum vitam.* & Iosephus Vicecomes inibi *Arcana perfectionis obsignaculum.* Et inde recens baptizatus coronabatur gratiæ serto, vt nuper diximus ex Seuero Alexandrino.

Chrysol. serm. 10.

Baptismus Passioni, & cruci comparatur.

Ioseph. Vic. l. 1. c. 3.

Optatus.

Ergo cum baptismus sit pristinæ vitæ interitus mortis asylum, vitiorum mors, perfectionis obsignaculum, vita virtutum, corona iustitiæ, felix natiuitas, quæ arcanè restaurat innocentiam: & vitijs constupratam animi pudicitiam reparat in virgineum pudorem, sententiosissimè dicitur à sancto Nazianzeno Orat. in sanctum Baptisma: *Baptismus est splendor animarum carnis abiectio, conscientiæ ad Deum interrogatio.* Quid à Deo interrogat baptizati conscientia: Interrogat inquam, à Deo scientiarum Domino, quomodo baptizatus viuat baptismatis diluuio obrutus: quomodo emortuus vitijs, renascatur virtutibus: quomodo omnium scelerum reus iuuenescat ad gratiæ innocentiam: quomodo suorum peccatorum conscius, errorum iam oblitus, conscius tantùm sit felicioris sanctimoniæ: Pristina delicta baptizatus non inuenit, & nouitatem gratiæ clarata mente admiratus, conscientiæ stupore arcanæ matamorphoseos causam inquirit. Vnde *baptismus est conscientiæ ad Deum interrogatio.* Hoc baptismatis elogium, ipsius laudandi compendium est, laudum summa, & gratiæ ingenium.

Baptismus est conscientiæ ad Deũ interrogatio.

Nazian. 1. Petr. c. 3. vers. 21.

§. XII.

Otium eruditio vitiorum est, & intestinus Dæmon: otiosus ferè custodiri non potest, ferè disperare potest?

52. OTium vitiorum negotium est, mentis inertia, virtutis lassitudo penus malitiæ, schola improbitatis, nequitiæ thesaurus, spes gehennæ, & quasi quædam gloriæ desperatio. Otiositas variam facit mentem, emollit vires ad virtutem, robur animi frangit, sanctitatem prodit, bonos mores profligat, nauseat ad probitatem, fomes vitij est, proscriptio sanctitatis, probitatis nouerca: transfuga virtutis, & vrbs absque præsidio,

Otiosit s est vitiorũ schola.

dio, exposita hostium licentiæ, & (vt paucis dicam,) vitiorum eruditio. Vnde *Otium præceptor vitiorum* dicitur à S. Basilio: *Omnem enim malitiam docuit otium*, inquit S. Ioann. Chrysost. Itaque otiositas improbitatis peritia est, & ruditas virtutis: & otiosus gehennæ candidatus, & exul beatitudinis. Sanctus Basilius agens de otio, inquit? *Non itaque nobis dormiendum, neque ob breuem desidiam spei magnæ amittendum.* Ac si desidia sit spei amissio, & tanquam dissimulata quædam desperatio. Nam otium res gehennæ est, Dæmonis negotiatio, & Diabolorum requies, & intestinus Dæmon, Matth. 12. vers. 43. *Cum immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit: Reuertar in domum meam. Et veniens inuenit eam vacantem. Tunc vadit & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.* Nempe malus Dæmon totius gehennæ incendio torretur, & omnibus inferorum tormentis cruciatur, nihilominus audacter præsumit requiem quærere, & tot ærumnarum leuamen. Vbinam quærit requiem? nusquam inueniet penarum laxamentum, & improbæ malignitatis otium. Quænam erit Dæmonis requies? Peropportunè Hugo hominem desidem, & otiantem affirmat esse Diabolorum requiem, sic scribens? *Nolite stare otiosi, quia ad domum vacantem, vnde exiuit Diabolus reuertitur, & habitat cum septem spiritibus nequioribus, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Vnde Matt. 20. Quid hic statis tota die otiosi? Hieronymus, ne te Diabolus inueniat otiosum.* Scilicet homo vacans, & otiosus, ita adulatur vitijs, sic obsecundat malo Dæmoni, vt Diaboli sit apta habitatio, & Dæmonis requies. Sic complacet in homine otioso, sic deliciatur in homine vacante! Ac si tanta sit vitiorum colluuies in homine otiosè vacante, vt quasi laxamētum sit Dæmonis, Diaboli deliciæ, & voluptuosa requies. Vnde Dæmon quærens requiem, habitat in homine vacante, & otiante, Aut si mauis, sic accipe commentationem Hugonis, vt homo vacans, & otians sit Dæmoniorum requies: quia parum aut nihil Dæmon laborat in illo tentando. Nam otiositas, & vacatio pro Dæmone tentatore est. Iure enim cessat Diaboli astutia ad tentandum, vbi otiositas sagaciùs, & perniciosius instigat otiosum ad omnes nequitias. Quasi vacatio sit callidior, & nequitior Dæmon, æquiualens in malitia septem alijs spiritibus se nequioribus. Itaque otiositas est Dæmon intestinus, Dæmonis requies; & otium hominis, cessatio est Diaboli tentationum; nam perniciosior tentatio, otiosa desidia est, est seminarium improbitatis, vitiorum fomes, virtutum ruina, & quasi desperatio gloriæ.

Basil. ho. 8. in Hexam. — Chrysost. hom. 14. in Genes. — Basil. ho. de legendis li. Gentil. — Matth. — Otium est intestinus Dæmon. — Hugo in Ierem. c. 51. — Matth. 20. — Hieron.

53. Genesis 2. vers. 15. *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum* (nempè hominem, vt interpretatur Augustinus:) Quæ verba expendens Hugo Cardinalis secutus S. Augustini commentationem, sic ad rem præsentem inquit: *Tulit ergo hominem extra paradisum formatum vt ipse homo operaretur, non laboriose, sed deliciose, & sic Dominus custodiret illum.* Nimirum Deus statuit hominem custodire. O tutam Dei custodiam! ò securam hominis vitam Deo custode! Nempè sicut Angelus designatur singulis hominibus, sic Deus custos destinatur Adamo. Quo modo Deus custos hominis illum custodit: Aduerte adingeniosam Dei custodiam: *Tulit hominem extra paradisum formatum, vt ipse homo operaretur, & sic Dominus custodiret illum.* Scilicet arbitrium diuinæ custodiæ est hominem operationi destinare, & labore occupare, ne quem feliciter innocentiæ status, deprauet otij infelix torpor. Quasi occupatio custodia Dei sit, & otium esset derelictio: Deus custodit occupatos, quem otio relictum desereret. Bellè Sophocles in Iphigenia: *Deus otiantibus haud assistit.*

Genes. — August. — Hugo. — Sophoc.

54. Genes. 2. vers. 2. De Deo dicitur, quod *requieuit die septimo ab omni opere, quod patrarat.* Omnimoda cessatione requieuit Deus? Quid Deus omninò cessat? Otiatur Deus in quiete diei septimæ? Negat Deus, qui otiosum illum facit. *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*, ait Christus Deus, Ioannis 5. vers. 17. Nempè Deus noster actuosus est, & perpetuò operans, aut introrsus, aut extra se. Nugatorius, & futilis est Epicuri Deus otio deditus? *Asseuerant Epicurei Deum otiosum, & inexercitum, &, vt ita dixerim neminem humanis rebus*, ait Tertullianus. Hoc est elogium numinis Epicuræi. Num Deus noster simili inertia cessat, & otiatur, cùm dicitur requieuisse ab omni opere, quod patrauit? Attende ad verba sequentia: *Et benedixit diei septimo: quia in ipso cessauit ab omni opere suo, quod creauit Deus, vt faceret.* Quid est, creauit, vt faceret? Quid? iterùm faciet: quæ creauit? Planè actum aget. Hugo: *Creauit vt faceret, id est, de eis alia produceret.* Scilicet cessat, vt producat, & quasi otiatur, vt agat. O cessatio actuosa! ò negotiosum otium. Luculenter S. Bernardus: *Rectè sapiens hortatur sapientiam scribi in otio. cauendum & in otio otium est.* Nempè actiuum otium desiderat S. Bernardus, ne homo otietur in otio, & cesset inquietè, Sed aut agat aliquid dum otiatur, & quiescit: aut saltem quiescat, vt comparet vires ad otiosiùs operandum. Igitur cauendum in otio otium est. Disce ab sanctissima fœmina Iuditha otium otij expers, & operosam cessationem ab humanis rebus, vt operosiùs incumbat in diuinas. Non fuisset magna laude dignum, occupatione vitasse otij pericula, in ipso rerum humanarum otio occupatissima erat, nec ad horam vacans, ne vitiorum disciplinam ab otio disceret, ne non posset custodiri, ne intestinum Dæmonem, otium inquam, medullitùs aleret. Caue ab otio, a quo sic periclitatus est Holofernes, hic vers. 10. dum otiatur à prælijs.

Deus si essat, & otiosus, quasi nemo esset hominibus. — Ioann. — Tert. Apolog. c. 47. — Genes. — Hugo. — Bernard. l. 2. de Cōsiderat. — Nec otiandum est in otio. — Iudith.

§. XIII.

Homo est sæuior sui ipsius hostis.

55. Monstri ad instar homo sibi est: est enim blandus sui amicus; & vnà durus ac sæuior inimicus: Imò vnde sibi amicus, inde sui inimicus existit: planè beneuolus hostis, & à beneuolentia inimicus sui est. Enimuero nullus est tam crudelis hominis aduersarius: quàm homo sibi. Ad Philippenses 2. vers. 12. *Cum metu, & tremore vestram salutem operamini: Deus enim est, qui operatur in vobis velle, & perficere.* Sapienter Paulus non tantùm cautos, sed etiam meticulosos nos esse cupit in re magni momenti, scilicet in re salutis æternæ, quæ summa Christianitatis est. Verùm attende ad causam metus animi, & tremoris corporis: *Deus enim est, qui operatur in vobis velle.* Ideone timendum nobis est, quia Deum auxiliantem habemus? Absit à pio & religioso animo tam irreuerens persuasio, nam inde debemus fiduciam habere salutis consequendæ: quia Deus in adiutorium nostrum intendit. Deus enim de se liberalis est, & munificus: amans hominum, & effusus gratiæ largitor. Atque ita timendum non est, ne non consequamur salutem æternam quà à Deo. Vnde ergo timendum nobis est, si non timemus: quia Deus operatur? Apertè id indicat Paulus: timendum nobis esse, non quia Deus operatur in nobis, idest, nobis cooperantibus. Quippè si Deus se solo, & sine nobis salutem nostram operatus esset, non timendum, sed potius sperandum nobis esset. At quia *nos vnà* operaturus est, & nos cooperaturi sumus ad nostram salutem, maximè timendum nobis est. Homo enim non modò retardat, & hebetat auxilia Diuina, sed etiam frustratur. Itaque te ipsum time, quia à te pendet cooperatio tuæ salutis: neque enim tam foret timendum, si Deus solus operaturus esset. Quod indicare videtur S. Chrysostomus inibi sic scribens: *Cum timore, & tremore, &c. Si hoc attulerit. Deus omnia operabitur: tu confidito.*

Ad Philip. — Homo timeat sibi à se.

Chrysost. hom. 8. *dito*. Quasi dicat: si Deus omnia operaturus esset, nos maximè confidere debuissemus; at verò quia operaturus est *in nobis*, cum timore, & tremore esse debemus.

56. Magnus vir Noe, & Dei familiaritate dignus; dignusque cuit Deus credere mundi reparationem: cùm in arca secum concluisset quæcumque à Diuina prouidentia seruanda erant, ne ab alluuione perirent. Cum iam iam inciperet inundationis calamitas, tunc
Genes. Genes. 7. vers. 16. *Et inclusit eum Dominus de foris*. Verùm iure quæritur, cur Deus Noemum forinsecùs clauserit; nonne ipse Noe intrinsecùs posset vel bitumine obturare ianuæ rimulas, vel ianuam claue obserare? Concreditur illi testatio vniuersi, & clauis arcæ non creditur? Nam à viro sanctissimo, & Dei familiarissimo timetur, ne se præcipitet in diluuij vndas? (Cur Noe clauditur de foris in arca.) At quid erat tunc, quod posset Noemum aut allicere, aut impellere ad tam temerarium præcipitationis facinus? Num clamor morientium? num euidens naufragium? num cadauerum horror; Certè omnia deterrebant virum alioqui prudentem à tam insana audacia. Præterea in arua nemo erat, qui eum impelleret in ruinam. Animalia quippe pacatè versabantur. Ab vxore, & vxoraris filijs timeretur tam immane facinus? Quam ergo ob causam Deus eum forinsecus claudit?
Chrysost. Satis ad rem S. Chrysostomus ibi: *Clausit Dominus forinsecus illius arcam, vt deceat quod securum fecerit iustum*. Scilicet securum facit iustum, ianuam forinsecùs obserando; vt illi peruium non sit præcipitium: & impossibilem faciens temeritatem. Nam etsi intrinsecùs in arca à nemine timebatur, quod præcipitaret Noemum omnibus charum: etsi extrinsecùs diluuij atrocitate omnia à simili insania deterrerent: at ipse tametsi iustus periculum sibi erat; & vel à Noemo timendum foret Noemo: vsque adeò infensus hostis est sibi quisque hominem quod ad hoc, vt securum faciat Deus hominum alioqui sanctissimum, & prudentissimum, eum claudit de foris, vt a præcipitio securum fecerit. Et vbi extrinsecus nihil foret timendum; cauet Deus ne ipsi sibi sit infensior, & sæuior hostis. Tam crudelis aduersarius homo sibi est, tam insolens, & temerarius!

57. Matth. Matthæi 4. Temerario ausu assumpsit Diabolus Iesum Christum Dei filium, & posuit supra pinnaculum templi: ò infandam audaciam! Quid non timendum à Diabolo esset? Quid tunc ille ad Iesum *Mitte te deorsum* inquit: *Præcipitare debebat se ipsum?* (ait Theophylactus) *Tua crudelitatis est præcipitare*. ò Dæmon. Ausus est Diabolus irreuerenter Christum arripere, & subducere vsque ad templi pinnaculum: cur non eundem impellit ad ruinam; sed quasi iam humanior factus, Christum hortatur, vt ipse se præcipiter? Iam videtur desæuisse tentationis impetus; iam comis est Dæmon, & pacatus. Imò tunc inhumanior sæuit, cùm humanior videtur. Neque enim tunc ambitione mundi, aut bracteata regnandi gloria Christum tentat; neque ad voluptatis illecebras illum instigat: neque ipsemet Dæmon, qui sæuior hostis est eundem adoritur, sed Christum cum semetipso pugnare cupit, (censebat tunc Christum tanquam cæteros homines,) non præcipitans; sed aiens: *Mitte te deorsum*: id est tu aduersum te milita: Nam hominis sæuior hostis, ipsemet homo est. Tu esto tui impulsor, & euersor, & tui ruina. Si casurus es; à te cades. Suspicabatur enim Dæmonum astutissimus, Christum purum hominem esse. Vnde sic illum adoritur. *Mitte te deorsum*. Ac si tacitè dicat: Si magnus propheta euertendus est, non est ambitione, non est voluptate superandus, neque à me ipso Diabolorum astutissimo; sed a se ipso vincendus est. Si cadere potest à se ipso cadet: secum pugnam conferat: nam cùm homo sit sæuior sui hostis, si alicuius manu vincendus est Christus, sua sui ipsius manu vincendus esset. Pugnet homo cum robustiori aduersario, scilicet secum. *Mitte te deorsum*. Nempè præsumebat malus Dæmon de Christo, vt de cæteris hominibus. Audis cap. 8. vers. 22. toties Israelitas victos ab hostibus, occasione sui: qui nisi ob impietatem

(Theoph. Dæmon præsumit vt Christus se ipsum deiiciat.)

Celada in Iudit.

sæuijssent in se, sæuissimi hostes eos non profligassent; Ergo caue tibi à te. Vnde Bethulienses cap. 7. num. 15. à pusillanimitate temerarij, aiunt: *Sponte tradamus nos* Iudith. *omnes populo Holofernis*. Ipsi ruinam sui moliuntur: & malum quod non valet illis inferre Holoferniana crudelitas ipsi adsciscunt, & in strages ruunt temerarij, & Holofernes hic vers. 10. ipse sibi molitur ruinam.

---

§. XIV.

Totus ferè operis labor à coactione est: Non videtur laborare, qui sponte laborat, sed qui inuitus, & coactus.

NVllus labor grauis est volenti illum sponte tolerare. 58. Vltroneus non ferè patitur a labore. Adsit spontanea voluntas, & molestia ponderis excutitur; quæ potiùs ab animi reluctantia, quàm natiuo pondere hominem degrauat. Animus spontaneus artificium est alleuiandæ sarcinæ. Pondus laboris inuitos grauat vltroneos leuat, & reficit Matth. 11. vers. 28. *Venite ad* Matth. *me* (ait Christus Dominus,) *omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos*. Omnes homines laborant, nam sua cuique natura labor est, & domestica ærumna; passionibus nostris ferimur, & concupiscentiæ febribus ægrotamus. Quiu & tot legum, & præceptorum sarcinis degrauamur, vt aiunt S. Hi- Hilar. larius, & Theophylactus hic: *Venite ad me* (inquit Theoph. Christus Dominus, (omnes qui tot malis laboratis, & tot ponderibus onerati estis, *ego reficiam vos*. At cupit animus scire, quo leuamine reficiendi sint, qui tot laborum, & sarcinarum malo premuntur: *Tollite*, inquit, *iugum meum super vos*. Egregium profectò leuamen! Euangelij iugo, vt inquit, S. Hilarius, & Be- Hilar. da subleuandi homines sunt? imò onerosiùs degrauan- Beda. tur. Sapienter Hieronymus hunc locum interpretans, Hier. inquit: *Quo modo leuius lege Euangelium: cùm in lege homicidium, in Euangelio ira damnetur? In lege multa præcepta sunt, quæ Apostolus, Act. 15. non posse compleri plenissimè docet*. Valde vrget hæc Hie- 59. ronymi dubitatio. Porrò onerati sunt Christi discipu- Hier. li tot laborum ponderibus, & grauati tot legum sarcinis, & reficiendi sunt grauioris valde oneris depressione? Quis vnquam graue onus grauioris impositione subleuauit? Aduerte ad verba Christi Domini, ex quibus vt dubitatio vrget, ita solutio patet, *Tollite* inquit, *iugum meum*, id est vos vobis imponite iugum meum, & sic erit suaue, & leue; illoque vos reficiam, non onerabo. *Tollite*, hoc est, vestra voluntate onus suscipite, & sic desinet esse onus, & leuamen erit. Hanc expositionem subinsinuat S. Hieronymus respondens propositæ obiectioni. *Tollite: & Euangelij onus voluntas quæritur*. Ac si dicat Christus Dominus, vos ò discipuli valde laboratis, & onerati estis reluctanti animo sufferentes tot onerum grauissima pondera. Vultis ea leuare, & à tantis ærumnis refici, & recreari? Tollite voluntate vestra eadem, imò & grauiora onera, & desinent esse onera. Quia onera, quæ degrauant, sunt, quæ inuitè tolluntur. Tollite voluntate vestra, & onera deinceps non erunt, sed oneris leuamen. Nam idemmet onus inuito onus est, volenti subsidium, & recreatio. Tolle voluntate graue onus, & onus esse desinet.

(Onus voluntarium non est onus.)

60. Quid grauius Abrahamo imponi potuit, quàm immolatio vnici filij sui Isaaci? qui erat totius paterni census hæres, & spes tantæ posteritatis, pueri adeò bona indole præditus, vt à gaudio nomen acceperit. Et Genesis Genes. 22. vers. 2. inquit Dominus Abrahamo: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac: & vade in terrã visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum*. Singula verba (vt pulchrè adnotauit Ambrosius,) paternum Ambros. Abrahami animum excruciãt, & difficultatem facinoris exaggerant; & tamen S. Bernardus serm. super *Ecce*

vos reliquimus omnia, ausus est dicere tam illustre Abrahami facinus specie tenus fuisse difficile: sic inquit S. Bernardus: *Olim Abrahæ dictum est: Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, & offeres mihi eum in holocaustum. Labor fictus est in praecepto.* Laborne fictus, vbi tam vera difficultas? Fictus planè, ait enim: *Tolle filium*, sicut dixit Christus Dominus; *Tollite iugum meum super vos*, & sic ego reficiam vos, qui laboratis, & onerati estis. Non enim imponitur onus inuito, sed dicitur, vt ipse *tollat*. Porrò quod actione propia, & voluntate fit, etsi alioqui grauissimum, leue, & lene fit, & specie tenus arduum. Quantùm difficultas facinoris augetur ab arduitate operis, tantùm minuitur ab actione, seu voluntate tolerantis. Non qui sponte *tollit iugum*: & *tollit* filium vnicum, vt illum mactet; (nam ille tollit, & propria voluntate tollit) sed qui reluctans cogitur, & inuitus patitur, aut coactione necessitatur, vt patiatur, aut agat, quod pati, aut agere non vult, ei coactio tota difficultas est, non opus difficile. Nihil enim arduum est volenti.

Bernard.
Non laborat Abrahã, quia sponte sacrificat filium.

61. Creauit Deus Adamum, & mox eum adduxit in paradisum. *Vt operaretur, & custodiret illum*, Paradisum, inquam: sic Augustinus alibi ad hoc citatus. Deinde originalis flagitij conuictus Adamus, hanc tanti reatus damnationem audiuit, Genes. 3. vers. 19. *In sudore vultus tui vesceris pane*. Quibus verbis supplicij nomine illi imponitur cultio terræ: scilicet quia peccasti, terram coles, glebas scindes, & agricolationi operam dabis. Quis non miretur hac pœna Adamum à Deo mulctari pro tanta culpa? Porrò si Adamus in felici statu innocentiæ, & custos erat, & vnicus magni paradisi agricola, in quem vnum incumbebat totius paradisi cultio, pœna illi non est agricolatio, sed commutatio operis. Ergo supplicij nomine illi imponitur post delictum, ipsummet opus, quod antè exercebat. Æquane pœna tanti flagitij est, ipsamet opera, quæ prius exerceat? Profectò ficta pœna hæc est, & inane supplicium. Imò maximum, nam terræ culturam, quam antea sponte exercebat, modò cogitur, vt vel inuitus operetur. Antè vltrò agricolabatur, iam necessitas agricolandi illi imponitur. Et agricolatio voluntaria, quæ anteà illi deliciosa erat, iam pœnalis, & coactione adacta, supplicium illi grauissimum est. Et acerbè punitur opere, quo antea deliciabatur, Et qui adductus est in paradisum, vt illum cultione sua operaretur, in felici innocentiæ statu; iam titulo acerbioris supplicij cogitur ad cultionem terræ. Ergo coactio, non res ipsa, opus reddit vel gratum, vel ingratum, lene, vel graue. Hoc annotasse videtur ex Hugone Lorinus super Psal. 93. vers. 20. fortè alia Hugonis exemplaria nactus. Lege ad hanc rem, quæ traduntur infrà num. 164.

Genes.
Gen.
Pœna est Adami, quod inuitus faciat, quod sponte faciebat.
Lorin.
Hugo.

62. Luc. 23. vers. 27. *Sequebatur Iesum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas, dixit Iesus: Filiæ Ierusalem nolite flere super me.* Quis non miretur Christum Dominum prohibuisse pias piarum mulierum lacrymas, & grauiter tulisse religiosam compassionem? Scinduntur dolore petræ, tenebris atratur Sol, obtenebratur Luna, & lugent elementa acerbas Christi passiones, & piæ fœminæ à sexu in lacrymas pronæ, lacrymari inhibentur? Fertur Christus Deus ad crucem; quis tam saxeus, qui præ compassione non condoleat tam enormem calamitatem; Nisi fortè gaudendum foret, quòd hominem sanctum, innoxium, omnium beneficum, Christum Domini, viderent tam acerbè tractari, tam immaniter dehonestari, & cruciari? Quid, non lacrymandum, & condolendum; sed exultãdum, & plaudendum illi foret? illi, inquam, tot flagellis, tot vulneribus, tot damnis afflictio? Ita quidem faciendum foret, ait Theophilactus, rem hanc expendens his verbis: *Flebant igitur mulieres per compassionem: Eum autem qui vltrò patitur, flere non oporteret, sed magis ei applaudere.* Pondera illud: *Qui vltrò patitur magis ei applaudere.* Patiebatur Christus Dominus acerbiora, quàm vel mente excogitari possunt supplicia, & ab ingrato populo inflicta. Contumelijs eum irriserant, colaphis dehonestarant, comparatione Barabbæ profanauerunt vilissimis sputis saliuauerant, & quasi sarmentitium deferebant ad palum? Et adgaudendum illi erat, & oporteret festiuè ipsi plaudere? Ita sanè, inquit Theophylactus, quia sponte patitur. *Flere non oporteret? sed magis plaudere; quia vltrò patitur.* Num tormenta quantùm à se grauia sunt, & molesta, tantùm tolerabiliora sunt, & quasi facilia à voluntate patientis? Collacrymandum Christo est, quia patitur, plaudendum quia vltrò patitur? Quid elegantius pro hac re? Audis toto cap. 7. quàm ægrè ferant Bethulienses ærumnas propugnandæ Bethuliæ, & famis, & sitis acerbissima cruciamenta? Aduerte id Oziæ Principis voluntate, non ex suo ipsorum arbitrio tolerasse. At postquam persuasus est populus oratione Oziæ illa sponte pati: statim à vers. 23. pacatè, & placidè pertulerunt. Quasi tantus obsidionis labor intolerabilis, non à se foret, sed à coactione. Vnde huc vers. 14. Holofernes sedulò conatur, vt Iuditha sponte patiatur pudicitiæ contumeliam, ne illi probrum graue sit.

Lucæ.
Plaudendũ Christo vltrò patiẽti.
Theoph.
Iudith.

§. XV.

Superior sibi beneuolè indulgens, peracerbus est in subditos.

SVperior exactor morum est, sed priùs à se exigat mores, quos in subditis efformare satagit: durus, & intolerabilis exactor est, qui pertinaciter in alijs exigit, quod à se exigere non valet; præeat exemplo, qui auctoritate præest. Quidam magistratus de subditorum bonis moribus ambiunt dignitatis suæ commendationem, quam securius commendarent bono sui exemplo. *Quando oporteat admonitionem, & commendationem rei adorti, ipsos prius in administratione eius rei deprehendi, & constantiam commonendi propriæ conuersationis auctoritate dirigere.* Verba sunt Tertull. libro 4. de Patient. capit. primo. Constantia præcepti est exemplum præcipientis, nutat mandatum, quod non stabilitur Superioris moribus. Porrò non pauci Præpositi sunt, qui Matth. 23. versic. tertio dicunt, & non faciunt, *alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea mouere.* Super quibus verbis sic philosophatur Imperfectus: *Si erramus modicam pœnitentiam imponentes; nonne melius est propter misericordiam, rationem dare, quam propter crudelitatem. Vbi enim Paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax: si Deus benignus est, vt quid Sacerdos eius austerus? Vis apparere sanctus? Circa tuam vitam esto austerus: circa alienam autem benignus. Audiant te homines parua mandantem, & grandia videant facientem.* Nam qui grandia mandat, & parua facit, inobedientiam persuadet; cum opere dissuadet ea, ad quæ verbis hortatur: & quæ à se quis extorquere non valet, temerariè ab alijs exigit, sed nunquam extorquet. Quod nutauit S. Gregorius explicans illud Lucæ 11. v. 46. *Et vobis Legisperitis, væ; qui oneratis homines*, sic fatus: *Tales quoque modo plures sunt Iudices seueri peccantium, & debiles agonistæ, intolerabiles legislatores, & debiles portitores, nec appropinquare volentes, nec palpare vitæ honestatem, quã intolerabiliter exigunt à subditis.* Nam intolerabile mandatum est, quod præcipit is; qui illud non exequitur. Bellè S. Chrysost. *Extra dolores existens humanos, facilè de morte philosophatur.* Qui dolores nescit, facilè mortes imperat & acerba quæque. Facilè delicias alijs prohibet, qui nescit nisi in delicijs viuere. Vetuit Deus Adamo esum arboris, & sic apud Basil. Seleuc. loquitur Deus: *Citra inuidiam fructum interdixi, neque vsum mibi reseruaui ipsi.* Quasi dicat Deus: si mihi reseruassem suauia poma arboris vitæ, nil mirum si intolerabile tibi visum fuisset præceptum: at dum mihi eam non reseruaui, quid arduum inuenisti in

63.
Superior sibi beneuolus, subditis acerbus est.
Tertull.
Matth.
Imperf. homil. 47. in Matth. Confessorũ ne duram pœnitentiã sæpè imponant.
64.
Gregor.
Lucæ.
Chrysost. homil. 66. in Ioann.
Basil. Sel. orat. 3.

eiusmo-

eiufmodi prohibitione? Ac fi omnis mandati difficultas fit, eò quòd mandans ea non exequatur.

65. Ifaiæ. Lacrymabatur Ifaias, c.6. v.6. fe habere polluta labia, quæ vt emundaret, inquit: *Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit, Ecce tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.* Omitto quod qui mūdat dicitur hic vnus: Nam propofitus ab aftutia multiplex, non bene mundat. Dicitur etiā Seraphim qui totus eft charitas; nam Præpofiti charitas mundat, odium fordidat, fed expendendum eft cur Seraphim, qui forcipe tulerat prunam, in manu eam nunc geftet. Seraphinus forcipe prunam extraxerat de altari, quare modò eam manu geftat? Nū eft aufus ignitum carbonem fumere de prunario, & illum iam manu geftat accenfum? Quid caufæ eft, cur ignitum carbonem portet nunc manu, quem aufus non eft fumere accenfum de prunario? Eleganter Chryfol. *Et in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & quantus eft, qui carbonem fuperni ignis fic manu geftat intrepidus, imò fic fuo temperat attactu, vt prophetæ pureti labia?* Nempè pudor erat Seraphino, ignem cuius ardorem, & moleftiam non fit quafi expertus attactu, applicare ad Prophetæ labia. Sciat priùs ab experientia, (faltem fpecie tenus,) quantùm vrant prunæ, vt prunarum igne emundet ora polluti, & attactu fuo téperet ardorem, vim ignis veluti expertus. *Carbonem superni ignis, quem forcipe tulerat de altari manu, geftat intrepidus, imò fic fuo temperat attactu.* Nempè Præfectus vix fuftinere valet leuem moleftiam, ciborum penuriam, verbum duriufculum, &c. & tamen ipfe effrenis conuitia ingeminat, dura mandat, & fæuiffima iubet, A fe difcat alios, & quo fe punctum dolet, fciat, & fubditos pungi & dolere: fic fuo *temperabit attactu* acerbitates Ezechielis 10. v. 2. *Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis, & ait: Ingredere in medio rotarum, quæ funt fubtus Cherubim, & imple manum tuam prunis ignis, & effunde fuper ciuitatem.* Vt quid manu fumendæ funt prunæ? fiquidem comburetur manus, nēpè prunæ mittendæ in ciuitatem prius manu attrectādæ funt, vt fciatur quantum ardoris habeat ignis, qui combufturus eft ciuitatem.

Seraphim tangit prunas, vt temperet ardorem.

Chryfol. ferm. 57.

Ezech.

66. In Thaboris gloriofo vertice, indutus veftem gloriæ, vifus eft Chriftus, vifus eft Moyfes, & Elias loquentes cum Iefu, quin & Apoftoli mifcuerunt fua colloquia. Adhuc Petro loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos: Matth. 17. v. 5. *Et ecce vox de nube dicens, hic eft filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipfum audite. Et audientes difcipuli, ceciderunt in faciem fuā, & timuerunt valde.* Quid caufæ eft cur corruunt difcipuli pauidi, & femianimes audita voce, qua Chriftus declaratur Dei Patris dilectus filius? Dubium vrget S. Chryfoftomus, aiens: *Quomodo hæc audientes perculfi funt, cùm iam antea fimilis vox in Iordane audita fuerit, & nemo ex turba qua audierat expauit? Quomodo inquam, nunc timore perculfi ceciderunt?* Et quidem Chriftus transfiguratus ad gloriam, difcipulos non terruit, fed eorum animos placidè demulcebat, Dixit n. Petrus: ... Vox Patris de nube nefcias quomodo Apoftolos exterreat, præfertim cùm non terruerit olim turbam in Iordane eadem vocem intrepidè audientem. Quę nunc occafio tam infoliti pauoris: qui exangues profternit Apoftolorum proceres? Quid noui addidit Pater in Thabore, quod in Iordane omifit? Planè nullum aliam vocē addidit in Thabor, nifi hanc: *ipfum audite.* Hæccine vox, *Chriftum audite,* Apoftolos terret, qui toties foliti erant Chriftum audire? Verùm enimuerò audire hîc obedire eft ex mente interpretum. Hinc illuftris dubij folutio, quam indicat S. Hilarius ibi: *Ipfum audite: vt fcilicet idoneus ipfe præceptorum tantum auctor effet.* Nempè timent, & tremunt, & pauefcunt difcipuli, cùm Pater æternus Chriftum gloriofum, & impaffibilem conftituit *idoneum præceptorum.* Cuius præceptis obedire tenentur; ac fi Apoftoli ipfi timere poffent, cum illis intimatur, vt obediant homini gloriofo, & impaffibili.

Matth.

Quàm timeāt Apoftoli obedire Chrifto in tranfiguratione gloriofo.

Chryfoft. hom. 57.

Hilar.

Tertull. lib. 4. adu. Marc. c. 22.

Clariùs id infinuat Tertull. aiens: *Domine audiui auditum tuum, & timui. Quem magis, quàm vocis cæleftis illius: Hic eft filius meus dilectus hunc audite.* Quid tam arduum eft, quid tam formidabile, quàm obedire homini gloriofo, qui impaffibilis ipfe totis beatitudinis iucunditatibus deliciatur? qui tunc incapax eft experiendi in fe operis difficultatem, quam mandat: impaffibilitate gloriæ id prohibente. Ergo Apoftoli non videntur præ pauore cecidiffe ad vocem Patris de nube loquentis, ficut nec ceciderunt turbæ in Iordane, fed quando illis intimatur, vt obediant corpori gloriofo, & impaffibili. Porro gloria beatitudinis ob beati indolentiam non fic pulfatur aliorum ærumnis. Quod notauit Petrus Damian. fic loquens de B. Virgine: *Nunquid quia deificata, noftra humanitatis oblita es? nequaquam, Domina: non enim conuenit tantæ mifericordiæ tātam miferiam obliuifci: quia etfi fubtrahit gloria, reuocat natura.* Audis quod gloria quodammodò fubtrahit mifericordiam! Planè qui nullas in fe fentit ærumnas, non tam curat de alienis. Ergo pauent difcipuli cùm audiunt fe parituros homini gloriofo, & impaffibili. Quem enim non profternat obtemperare corpori gloriofo, quod non pungunt moleftiæ, quas alijs mandat?

P. Damian. ferm. 44.

67. Quærunt interpretes, cur arcum elegerit Deus in fignum pacis, cùm potiùs fit belli fignum. Nam actu, & fagittis armantur exercitus ad pugnam: fignum belli conftituit prognofticum pacis? Genef. 9. v. 13. *Arcum meum ponam in nubibus cæli, & erit fignum fœderis inter me, & inter terram.* Nempè arcus ad eiaculandum fagittam retractu nerui tela vegetans, priùs fagittariū ferit, quàm hoftem, priùfque in fe experitur fagittam. Ergo dicit Deus; æterna pax erit; quia priùs quàm telis feriam homines, idem telum quafi experiar ego. Id enim fignificat vox illa arcus. Nempè vibret fuperior afperioris præcepti fagittam è poteftatis arcu, & priùs in fe experiatur quàm feriat cruentè. Tunc arcus, id eft, poteftas mitior erit, æternam promittens pacem? Sed in alios afper eft, & cruentus, qui erga fe mitis eft, & placidus.

Cur arcus fit pacis fignum, & nō gladius.

68. Vehementer iratus eft Deus ob nefaria Sodomorum flagitia: coufque enim ardebant præpoftere Veneris libidinibus, vt vel in Angelos luxuriari tentauerint, vltrices flammæ decretæ funt in tanti facinoris fupplicium. Num ex gehennæ incendijs educendæ funt flammæ, quæ Sodomitas exurant, vt lafciuiæ incendia gehennalibus incendijs, igne non abfimili caftigentur? Saltem per dæmones hominibus infenfiffimos miniftrandæ erunt. Leue videtur hoc fupplicium. Attendendum eft ad verba facri Textus Gen. 19. verf. 24. *Igitur Dominus pluit fuper Sodomam fulphur, & ignem à Domino de cælo.* De cælo mifit Deus ignem. Puto, mitis erat, & placidus, vtpote de cælo. Non comburet, fed femiuftulabit Sodomitas. Imò ad exaggerationem fupplicij è cælo venit ignis: quod aduertit Saluia. aiens: *Deus voluit declarare iudicium, quòd de fuper impium populum gehennam mifit è cælo.* Gehennane è cælo? Gehenna, & non miniftrata per dæmones? An vt peracerbius fit cruciamentum? Num fi flammarum miniftri effent dæmones, fortè etfi offenfiffimi hominum hoftes, mitiùs torquerent Sodomitas, quippè, qui experti funt gehennæ ardores, & cruciatus? Miniftratur gehenna Sodomitis per manus Angelorum, aut Dei, & venit è cælo, vnde nullis experientijs notus eft fæuus gehennæ cruciatus, & ita plus ignium, & cruciatuum decernetur? Nam cælites nullam experti gehennam funt. Ideò cælum euomit ignes; Deus Sodomitas flammat gehennis, vt acerbiori incendio vrantur impij Sodomitæ? *Sic Deus voluit declarare iudicium quòd de fuper impium populum gehennam mifit è cælo?* Sic Princeps Ozias, qui conuiuatur, & facit cœnam magnam, c. 6. v. 19. inediam indicit populo intolerabilem, ita vt homines præ fame, & fiti deficerent exanimes. Nempè fuperior benè fatur ftatuit intolerabilem diętam. Et Holofernes hic v. 10. &c. genio indulgens, crudeliffimus eft in reliquos, vt conftat ex hac hiftoria.

Genef.

Saluian. lib. de Gubern. Dei.

Iudith.

§. XVI.

Commentarius litteræ.

Verſ. 12. Tunc introiuit Vagao ad Iudith. & dixit: Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iucunditate.

69. Verſ. 12. Vagao bene gnarus lenoniæ artis, in Iudith tentorium intrat, illamque vaſerrimè aggreditur, verbis, quæ ſpecie tenus, ſimplicia videbantur, nimirum inuitat ad cœnam, ad familiaritatem, & hilaritatem; ſed verborum ſenſus rectior, & inſidioſior; alliciebat enim ad Veneris flagitium. Porrò caſtitas, vt nullibi ſatis tuta, ita ſemper ſuſpicioſa eſt. Hic nō malè leno *bonam puellam* appellat Iuditham. In textu Greco, non bona, ſed *pulchra puella* appellatur; opportuniori epitheto. Carthuſ. *Puella* dicitur Iuditha; an quia virgo putabatur, quia ſplendebat virgineo nitore? Ita Carthuſianus, cui aſſentitur nemo: neque enim hîc laudatur egregia virginitatis dos ad nuptias, ſed præſtantiſſima forma ad illicitas Veneris delicias. Holofernes non ambit celebrare connubia, ſed explere libidinem, *Puella* dicitur Iudith, quia hæc vox ſignificat, ætatem non admodùm adultam, Feminæ ambiunt puellare nomen. Iudith verò in iuuentutis flore deſcendit in Aſſyriorū caſtra, (de quo ſuprà diu certauimus cum Serario.) nam cùm Hebrææ virgines in puellaribus annis viro copulabantur, neque apparet diuturnum fuiſſe illius coniugium, à cuius diſſolutione tres tantùm anni cum dimidio tranſierant: veroſimile videtur in pulchræ iuuentæ flore, puellam dici poſſe. Sed eſto grandioris eſſet ætatis, puella opportunè dicitur à Lenone, qui cum probè noſſet femineum ingenium blandè audire lenocinium, quod puellarem ætatem publicat, Iuditham appellat gratiori nomine; vt ita callidè eius pudicitiæ inſidiaretur. Multa ex amœnioribus litteris ad id probandum accumulat Sanctius, plura adduci poſſent vel ad Sanct. lectoris nauſeam.

70. Iudith. An idoneè Vagao pulchræ puellæ propinet vini pateras, ſuprà tradidimus ad illa verba cap. 10. v. 5. *Aſcoperam vini*. Neque enim indecorus fuit vini vſus apud matronas Palæſtinas, ſicut apud Romanas: dedecet Europæas, quod Aſiaticas decet.

Verſ. 13. *Cui Iudith reſpondit: Quæ ego ſum, vt contradicam domino meo?*

Verſ. 14. *Omne quod erit ante oculos eius bonum, & optimum faciam. Quidquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ.* Non latuit prudentiſſimam feminam quò tenderet ſimulatus ille honor? ſed callidè id diſſimulauit; & vt pudicam decebat, tantùm annuit ijs quæ verba foris ſonabant. Ita Serarius, Serar. Sanct. Salian. Sanctius, & Salianus. Vnde ſuam tenuitatem ingenuè fatetur, nec recuſat obtemperare Imperatoris mandato: nec quicquam quod Holoferni placeat, ei vnquam difficile fore fatetur. Vnde conſtat Iuditham annuiſſe ijs omnibus, quæ Vagao diſertis verbis poſtulauerat, non ijs, ad quæ ſimulato ſermone alliciebat. Cum autem Iuditha abundè promittit, quicquid Holoferni placeret ſe vltrò facturam; verba ſunt publica, & quæ vrbanè dici ſolitant hominibus de ſe bene meritis. *Son palabras de cumplimiento, que no obligan.* Vrbanitas enim prolixè promittit, quod probè noſcit ſatis laxè obligare, imò neque obligare quidem: Nemo enim vrbani promiſſi implendi aliquem reum egit. Sed de hoc latiùs, qui caſus conſcientiæ tractant.

Verſ. 15. *Et ſurrexit, & ornauit ſe veſtimento ſuo, & ingreſſa ſtetit ante faciem eius.*

Verſ. 16. *Cor autem Holofernis concuſſum eſt: erat enim ardens in concupiſcentia eius.* Vbi primùm Iuditha mandatum Holofernis excepit, ſtatim ſurrexit: & eò ſumptuoſius ſe ornauit, quò exploratum ſibi erat, rei ſummam in eo tunc agi, vt Holofernis oculis gratior appareret. Quæ cùm eſſet ingreſſa conuiuij locum, ſic cepit oculos, & animum ſui amaſij, vt ſtatim exarſerit impuris libidinum flammis agitatus.

Et dixit ad eam Holofernes: Bibe nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inueniſti gratiam coram me. Verſ. 17.

Et dixit Iudith: Bibam Domine, quoniam magnificata eſt anima mea hodie præ omnibus diebus meis. Verſ. 18.
Holofernes amatorio poculo temulentus, Iudithę propinat ſui conuiuij pretioſa vina, vt ipſi igniculos ingerat ad venereas voluptates. Iubet quoque vt in iucunditate accumbat, diſſimulanter inſinuans quid exambiat permitti à femina, quæ tantoperè ſibi placuiſſe oculis, & ore demonſtrat. Scilicet rem impuram non impuris verbis indicat. Scitè Iuditha ad præſentem rerum ſtatum attemperat ſermonem: reſpondetque ſe lubentiſſimo animo obſequium præſtituram, non in ijs quæ rectè expetebat, ſed quæ palam eius verba ſonabant. Sapienterque addit, nullam vnquam fuiſſe foreve diem illi aut iucundiorem, aut glorioſiorem, quàm ea, in qua obtruncandus erat Holofernes, infenſiſſimus ſui populi hoſtis: nulla enim Iudithæ dies aut gratior fuit ad voluptatem, aut glorioſior ad nominis immortalitatem. Dicit iam *magnificatam* eſſe, nam Prophetarum more, vtitur præterito tempore pro futuro. Sic indubium, ſic certum illi erat, trucidandum à ſe Holofernem piè cruentis manibus. Carthuſianus cēſet ideò Carthuſ. dixiſſe, ſe illa die magnificatam præ omnibus diebus ſuis, quia à nullo humano Principe ſic fuerat honoribus aucta. Verè quidem id dictum, ſed inidonea expoſitio. *Animam* hîc pro homine ſumi, non tam dicendum fuit, quàm non omittendum.

Et accepit, & manducauit, & bibit coram ipſo ea quæ parauerat illi ancilla eius. 72.

Et iucundus factus eſt Holophernes ad eam; bibitque Verſ. 19.
vinum multum nimis, quantum nunquam. biberat in Verſ. 20.
vita ſua. Non ignorat prudentiſſima, & religioſiſſima femina illicitum fuiſſe Hebræis Gentilium menſæ aſſidere, & eorum veſci dapibus: (de quo plura ſuprà,) vnde ipſa manducauit, & bibit, non quæ ſerui Principis affatim miniſtrabant ad luxus delicias, ſed quæ eius abra ſobriè apponebat è cibo, & potu, quem domo extulerat. Quod fieri potuit commodè, neque enim accubuit in eadem menſa cum Holoferne, ſed coram illo, in tapetitio humi ſtrato, quod habetur in Græco textu: *Et acceſſit ſerua eius, & ſtrauit ei ante Holofernem humi pelles, quas acceperat à Bagoa ad quotidianum vſum* Bibl. Six. *ſuum, vt manducaret accumbens ſuper eas.* Notat Sanctius ad hanc diem abſtuliſſe domo aſcoperam vini, Sanct. (quod fortè nunquam anteà guſtauerat in omni vita ſua,) ne inciuilis, & inurbana in conuiuio videretur: nam apud homines intemperantes lauti conuiuij laus cenſebatur ebrietas: indecorum enim videretur puram aquam bibere inter tot inſignes vini potatores. Verùm potiori iure inurbanitatis argui poſſet, quæ polenta, & caſeo veſceretur inter conuiuas, qui exquiſitis dapibus alebantur. Minus enim indecorum videtur pulchram feminam abſtinere à vino, quam à delicatis cibis. Vnde perſiſtendum cenſeo in coniectura, quàm ſuprà cap. 10. verſ. 5. multis expo- Iudith. ſuimus.

Holofernes conuiuio ſuo aſſidens, & intemperan- 73.
tiſſimè, & vinoſiſſimè ſeſe ingurgitabat, & oculis ſuis hauriebat pulchritudinis dulce venenum. *Quare iucundus factus eſt ad eam.* Carthuſianus *Ad eam*, id Carthuſ. eſt, ex præſentia Iudithæ, cuius cupitis amplexibus ſtatim frui ſperabat. Serarius è Græco textu, *ad eam*, hoc eſt, ob eam, commentatur. Nempè extimulatus Serar. pruritu libidinis, ſpe concubitus hilaris, totus erat ad Iuditham. Tunc præ hilaritate tantum vini hauſit, *quantum nunquam biberat in vita ſua*. Benè additur in Græcis exemplaribus, *In vna die*. Nempè nulla vnquam fuerat dies, in qua tantum vini potauerit Holofernes. O brutos peccatorum mores! Scilicet cum Holofernes ſitienter anhelat iucundiores expetitę

Veneris

Veneris delicias, nimio baccho mentem, & sensum sibi eripit, ne possit eisdem perfrui.

---

§. XVII.

Sint Virginis aures crudæ, & acerbæ ad Veneris vocabula, ne in casto corpore scortetur auditus?

74. VErba alterius sexus; veræ, & meræ sunt insidiæ pudoris; ipsa infractio, & teneritudo femineæ vocis, frangit, effeminat, & exarmat virilem castitatem; Ipsa grauis asperitas virilis eloquij; blandè lenocinatur muliebri pudicitiæ. Vnde res diuersissimæ, & secum pugnantes eundem fomitem ministrant, in idemque periculum mutuò conspirant. Aures suas obsignet: qui castitatis coronam exoptat. *Tam imbecillum est quod nocet, quam qui nocetur*, inquit Seneca. Muliebriter vincit, & vincitur, qui verbis pugnat, & expugnatur. *Odi eam familiaritatem, quæ per aerem contrahitur*, ait. S. Nazianz. Id est, per colloquia, quæ aeri incumbunt, quæ aerem toxicant veneno luxuriæ. *Ipsum aerem, qui incubat, sceleslis vocibus constupratum* esse opplorat Septimius. Profectò si emortuus aer sensu carens quodammodò viuiscit ad sensum libidinis quam cum voce exibit, nemo mirabitur si aures blandis titillatę vocibus extimulentur ad luxum. Neque enim duntaxat corporum mixtio, sed etiam colloquiorum commistio, scortatio quædam est animorum. Neque tantùm cùm consentiunt mutuò, sed etiam (quod admirere magis,) cùm mutuò dissentiunt. *In omni spectaculo* (ait Tertullianus) *nullum magis scandalum occurrit, quàm ille ipse virorum, ac mulierum accuratior cultus, ipsa consessio: ipsa in fauoribus aut conspiratio, aut dissensio inter se, de commercio scintillas libidinum conflabellant.* Audis non tantùm verba, quæ reciprocant vtriusque consensum, sed etiam quæ dissensum publicant, ructare gehennam libidinum? Fuge, fuge verba, quasi minas luxuriæ, ne in casto alioqui corpore, scortetur anima per aures.

Per aures scortatur animus. Seneca epist. 77. Nazianz. Orat. 12. Septim. l. de Spectac. c. 17. Tertul. l. de Spect. c. 25.

75. Marc. 6. vers. 18. Animosa vox Ioannis est: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui.* Sed Herodi Regi dicta, nunquam Herodiadi. Num Ioannes Baptista timet Reginam exasperare verbis, qui non est veritus Regem castigare lingua? Infansne apud Reginam, eiusdem sceleris collegam, & audacter linguatus apud Regem? Fortassè meruit Ioannes irata feminæ verba. Quod si vel ab iratis feminæ verbis Prophetæ castitas timet? Nec timet esse reum mortis propter asperū alloquium, sed fortè reatum feminei colloquij: omne enim feminarum colloquium suspectum Ioanni est. Denique incestæ Reginæ præsentatur egregium Prophetæ caput, sed sine voce mutum. Baptistæ emortua lingua dicturit eadem verba Reginæ, nec tam non potest ad reprehensionem, quàm non audet ob castitatē? Inde totus orbis linguatus sit pro Ioanne, vt intrepidus substituat voces Ioanne dignas, quas ipse feminæ impudicæ vel mortuus suggerere recusat. Sic alloquitur Seleucus Orat. 18. lasciuam, & cruentam Herodiadem: *Linguam vnam sustulisti, sed vice linguæ Ioannis, totus est mundus, adeo accusandum natura plena vocis est.* Sic si Ioannes refutat vel offensam feminam alloqui, vel lasciuam feminam audire? ne pudicæ Prophetæ aures dulce verborum venenum dissimulanter ebibant, ne dum adulterium corporum reprehensione loquitur, à verbis feminæ aures suæ constuprentur. Hinc substituit alienas naturæ voces, ne proprias aures audientia quasi deprauet. Heu tot stupra aurium, quibus clanculum meretricatur anima non satis cauta!

Marc. Ioannes Baptista emortuus timet audire feminā. Basil. Seleuc.

76. Geneseos 39. vers. 7. Princeps illa femina Putipharis vxor, Iosephi domina, perditissimè deperit venustum iuuenem, gratiæ operæ, & Gratiarum manibus factū: & quadam die occasionem opportunè nacta, impensius compta ambitiosiori fuco, totas amoris artes exerit. Pulchritudinis fomes, oculorum micans pellacia, corporis naturalis infractio, narium odoratæ illecebræ, verborum amatoria lenocinia, & ipsa totas veneres Cupidinesque spirans, insidiatur ætati, quæ facilè temperantiam proderet. Et ita sibilat ad Iosephum, amplexans vestimenti laciniam: *Dormi mecum.* Sic se animæ per aures insinuat; obsidione occupat aures, quò expugnet animam. Renuit stuprum iuuenis, & femina importunæ charitatis pœnas dat Iosephi opportuna fuga. O prodigiosam iuuenis temperantiam! O iuuenem solerter pudicum! Vicit fuga impudicas manus declinans Veneris violentiam, impudentiam, impatientiam; sed non potuit fugisse voces: corpus fugit adulterium, sed aures non potuerunt fugisse stuprum. Luculenter Seleucus ita fatur sub persona Iosephi? *Dormi mecum: Hac voce haud aliter aures mihi verberantur, quam gladio, Quomodo agam? quomodo conspurcatas aures medicabor? quomodo tuorum verborum abstergam inquinamenta?* Scilicet castissimi iuuenis fuga procuret munditiem corporis, sed procacis feminæ alloquio conspurcatas aures culpat, culpat aures absque sui culpa constupratas, & solerter timet, ne in casto corpore per aures scortetur anima, dum auditus sceleslis femineæ vocibus inuitus constupratur. Fuge vel inuitum aurium stuprum. Non satis virgo est anima, cuius aures vltrò stuprum passæ sunt. Castitas virtute constat, virginitas gratia, decore, felicitate. Nimis tenera est perfectæ virginitatis valetudo.

Iosephi cō stuprantur aures? Genes. Seleuci Orat. 8.

77. Tertull. ita fatur de virginitate: *Penes Israel illicitū est virginem ad virum tradere, nisi post contestatam sanguine* (menstruo inquam) *maturitatem: ita ante hūc indicem acerba res est. Igitur si tandiu virgo, quandiu acerba est, desinit virginem, cum matura cognoscitur.* Hinc *Cruda virginitas* dicitur a Claudiano Panegyr. 3. Stilic. & ab Horatio lib. 3. Scilicet sit virginitas, seu purior castitas incondita, immatura, cruda, acerba: quæ sunt perfectæ virginitatis elogia. Metaphora sumitur ab arborum fructibus immaturis. Sed quę est cruditas, seu acerbitas purioris castimoniæ? Audiēdus est Ethnicæ Theologiæ princeps, Varro inquam *Virgo*, inquit, *connubio abducatur, ideo quod maiores nostri virginis acerba aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.* Audistin Virgini debere esse crudas, & *acerbas aures*, ne imbuantur Veneris vocabulis? Nimirum virgo quæ placidè, & minus vrbanè ex ore viri audit Veneris vocabula; nec acerbas, & crudas habet aures; sed mites, & dulces, & bene conditum saporem viro exhibentes, nescias an satis virgo sit. Nam grata feminæ audientia virum benè sapit, qui præmaturè scortatur in Veneris vocabulis, vt dein luxurietur in rebus. Sint ergo virginis aures crudæ, inconditæ, & sic acerbæ. Præterea sint aliter *acerba* in vocabulis Veneris, id est, immites, asperæ, spinosæ. *Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire*, Ecclesiastici 28. vers. 28. vt immitis acerbitas, & aspera spinositas seriò arceat amatorias procorum voces; ne si benè sapiant Veneris vocabula, cruda virginitas maturescat in saporem libidinis. *Fauus distillans labia meretricis*; (similiter & proci.) *Et nitidius oleo guttur eius*. Prouerbiorum 5. capit. vers. 5. Quæ verba de melliloquio libidinis exponunt S. Ambrosius de Cain & Abel libr. 1. cap. 5. S. Chrysostomus homilia 14. ad Populum, Hugo, Caietanus, Iansenius, Arboreus, inibi. Ne ergo mite, dulce, & mellitum scortatoris colloquium condiat crudas, & acerbas Virginis aures in eundum verborum saporem. Caueat ne degenerent in malè dulcem maturitatem. *Stultus ferm... labijs.* Satis nota est natura fermenti, à quo massa intumescit, incalescit, imò etiam, & acescit, sed acoris acerbitas vertitur in massæ condimentum, & saporem. Sciat astutias vocabulorum Veneris, acerba, & incondita virgo, ne cruda, & acerba virginitatis massa labijs fermentetur ad corruptionem. Primò ne tumescat à fermento lenocinij fauorem: noscat publica esse verba: quid

Tertul. in l. de velandis Virginibus c. 11. Claud. Horat. Sint virginis aures crudæ, & acerbæ. Varro. in Agathone. Eccli. Proverb. Ambros. Chrysost. Hugo. Caiet. Iansen. Arbor. Labijs viri fermentetur femina.

aliud dicat procus ad Puellam, niſi amatoria verba ſpirantia ridicularios fauores? Noſcat fermenti negotium eſſe procurare & excitare calorem: reſtinguat caſtitatis amor has libidinum impudicarum ſaculas. Neque ſat eſt acerbæ virginitati, dum verbis fermentatur, ſi ſpecie tenus exacerbetur ad oſtentationem pudoris: nam eiuſmodi adſcititius acor ſæpè dulceſcit viro; & fermenti ad inſtar placidè acerbam miſſam condit, & indulcat: *Stultus fermentatur labijs.* Sit virginitas azyma, ſi incondita, cruda immitis, acerba ad condimentum melliloquij alterius ſexus. Nam cruda virginitas acerbas habet aures: malè virgo eſt, quæ vocibus cupidinem ſonantibus mitem, & bene gratum præſtat auditum.

78. Danielis 13. verſ. 54. Annoſi illi ſenes, ſenes ad cauillos, iuuenes ad concupiſcentiam, ex omni affectu venuſtiſſimam pariter ac caſtiſſimam Suſannam perditiſſimè adamabant: tenuit adulterium obſtinatus piæ femini pudor, præelegens honeſtam mortem, quàm vitam inhoneſtam. Luxuriæ dux Diabolus ſenum amorem conuertit in iram, & ex impudenti deſiderio procudit arma, inguaſque accuſatrices ſuſcitat. Suſãna ſiſtitur rea, non tam adulterij perpetrati, quàm ſeruatæ pudicitiæ. Canum teſtimonium decepit imperitum vulgus: trahitur caſtitas ad luxuriæ ſupplicium; refragatur Daniel, reſtauratur iudicium; ſedet caſtus puer in tribunali pudicitiæ, & ſic ſciſcitatur alterutrum ex ſceleratiſſimis ſenibus: *Nunc ergo ſi vidiſti eam, dic ſub qua arbore videris eos colloquentes ſibi?* Vereor ne Daniel iuuenili imperitia imperitè interroget reos. Non enim Suſanna accuſatur colloquij, ſed ſtupri: teſtati enim ſunt ſenes ſe vidiſſe Suſannam, & adoleſcentem *pariter commiſceri.* quid ergo rogat, vbi viderint eos *colloquentes ſibi?* Mutuum colloquium non eſt res adulterij, ſed negotium puellaris leuitatis: non eſt reatus capitis, ſed commercium nugacitatis. Niſi fortè pulchram puellam, & venuſtum iuuenem *ſibi colloqui*, ſit idem *ac pariter commiſcer.* Eſt, eſt quidem; tam paruo interuallo colloquium diſtat à concubitu, vt peritè notauit Varab. Nam vbi vlgatus interpres habet: *Sub qua arbore videris eos colloquentes ſibi*: Sic ſcribit quaſi ſynonyma verba: *Sub quanam arbore deprehendiſti illos vna rem habentes.* Atteſtantur Lyran. Sanctius, Cornelius, & vulgò interpretes; quaſi idem ſit ſuſpectum colloquium, ac euidens adulterium: nam parum diſtat ſcortatio aurium, à commiſtione corporum. Nam aures, quæ Veneris vocabulis conſpurcantur, ſimul & conſtuprantur. Habeat virgines aures, quiſquis animi continentiam exambit, ne reus ſit colloquij vel audientiæ, id eſt, adulterij. Vnde ſalubriter nos admonet Clemens Alex. *Horum non ſolum vſus, ſed etiam aſpectus, & auditus deponendam eſſe memoriam, vobis annunciamus. Scortatæ ſunt aures veſtræ, fornicati ſunt oculi. Et quod eſt magis nouum, ante amplexum veſtri adulterum admiſerunt aſpectus.* Audis ſcortationem aurium? Oculorum adulterium alibi expendo.

Aures ſcortantur alterius ſexus verbis.

Dan.

Lyra. Sanct. Cornel.

Clem. Alexand. Adhort. ad Gentes.

79. Lucæ 1. verſ. 28. mittitur Gabriel Incarnationis nuncius ad B. Mariam Virginem: *Et ingreſſus Angelus ad eam, dixit; Aue gratia plena.* Quærunt aliqui quare mittitur Angelus, vt Mariæ ediſſerat, & annunciet diuinæ corporationis myſterium: & cur idem officium non potuit homo præſtare? homo inquam ſanctiſſimus, Propheta aliquis antiquorum æmulus de ſanctitate, de ſapientia, de caſtimonia. Fruſtrà è cęlo peregrinus accerſitur interpres, qui poſſit facilè in terris reperiri. Num foret contra B. Virginis pudicitiam agere cum ſanctiſſimo viro de re incarnationis? Expendenda ſunt S. Ambroſij verba, ſuper hac re grauiſſima. Sic fatur Ambroſius: Erat Maria *ſola in penetralibus, quam nemo virorum videret, ſolam Angelus reperiret, ne quo degenere deprauaretur affatu, ab Angelo ſalutatur. Diſce, virgo verborum vitare laſciuiam. Maria etiam ſalutationem Angeli verebatur.* Et lib. 2. de Virginibus, agens, de B. Virginis turbatione, inquit: *Ita peregrinata eſt in viro.* (quia viri formam aſſumpſit Gabriel) *quæ non eſt peregrinata in Angelo, vt cognoſcas aures religioſas, oculos verecundos.* Verba planè Ambroſiana maieſtate digniſſima. Nimirum, ideò nemo ex Patriarchis religioſiſſimis, ex Prophetis ſanctiſſimis nemo, Dei nuncium ad Mariam defert, *ne quo degenere Maria deprauaretur affatu.* Nam Patriarcharum, aut Prophetarum ſanctiſſimus, homo tamen erat, & ita Marianam puritatem dedecet vel cũ ſanctiſſimo hominum agere de re conceptionis, de negotio Incarnationis. Vnde ne virgines B. Virginis aures degeneri hominum affatu quaſi deprauarentur, ſalutatur ab Angelo. Aduerte quòd degener affatus dicitur ab Ambroſio, colloquium etiam puriſſimũ cum puriſſima Virgine, agens de re Incarnationis diuinæ, & diuiniſſimi partus. Profectò vſque adeò tenera res eſt virginitas, vt veluti depravari virgineas aures dicat Ambroſius humano affatu, quem degenerem nominat, quia ab homine, etſi de negotio Incarnationis. Agnoſce teneritudinem non ſcrupuloſam, ſed religioſam aurium Deiparæ. Vnde turbata, videns, & audiens Angelum ſub perſona viri, *peregrinatur in viro, quæ non eſt peregrinata in Angelo.* Quaſi Mariæ virginis aures timeant vel ab efficta voce viri aſſumpta ab Angelo, prolata ab Angelo. Tam ſunt ſuſpicioſæ, & meticuloſæ aures virginis! quæ etſi non timeant audientiæ conſenſum, verentur licentiam dicentium.

Luca.

B. Virgo peregrinatur in voce Angeli ſub ſpecie hominis.

Ambr. l. 2. in Luc.

Cantic. 8. v. 8. *Soror noſtra parua, & vbera non habet: quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt? Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea. Si oſtium, compingamus illud tabulis cedrinis.* Non morabor lectorem inueſtigando, à quonam dicantur hæc verba, ſiue Sponſus ſit, ſiue Sponſa, ſiue priſci Patriarchæ, ſiue quiuis alius. Legat qui volet Ghislerium ibi: Hoc vnum ſcio, quod ſororcula hæc paruula dicitur, & cui vbera necdum intumeſcunt; id eſt, cruda, & acerba virgo. Quid ergo tam ſollicitè timetur à venuſtiſſima & caſtiſſima virgine? Num timent, ne ſe adſociet impudicis puellis, & quarum conſuetudine deprauetur? Fortè metuunt puellarum licentiam, & inconditos mores? Quid ſi verentur ne à puellari inconſiderantia præmaturè ambiat placere viris, & lenocinio venuſtatis faciat iacturam pudoris? Quid ergo tam ſollicitè timet conſultiſſima prudentia de venuſta puella, & adhuc cruda virgine? Nimirum timetur de occaſione, *quando alloquenda eſt*: Nam vt ſcitè noſter Sanctius ibi: Ætas illa mollis, & rudis facilè ſolet aliorum blanditijs capi. Mirum planè videbitur alicui conſultiorem prudentiam de nulla alia re tam ſollicitam eſſe in pulchræ virginis cuſtodia, quàm de audientia, & virilis alloquij blanditijs. Sciunt eſſe crudam & acerbam virginem, ſed timent ne fortè non ita acerbæ ſint virginis aures ad melliloquia viri. Solliciti ſunt, ne vel ab vrbanitate cultioris politiæ, non ſatis ſint acerbæ Virginis ſuæ aures; quas muratas caſtitatis propoſito, & caſtè inciuiles, acerbas, & ferè ruſticanas volunt ad amatoria virorum verba. Ne dicat bene culta, & malè caſta virginitas; Inurbana ruſticitas eſt, feminam ingratè audire, & inciuiliter recuſare amatoria verba, fauoribus & blanditijs plena. Audienda eſt grauiſſima reprehenſio, qua rem totam paucis præſtringit Tertullianus. *Et Ethnica quædam diſciplina muratior,* (ita ſcribunt aliqui apud Cerdam) *& barbarior modeſtia eſt.* Scilicet, ſi de præfata Canticorum virgine timetur, *quando alloquenda eſt* ne annuat blanditijs, vt non inurbana & barbara videatur: ſi de eadem dicitur, quod eſt, aut eſſe debet ſicut *murus.* id eſt, cruda, dura, impenetrabilis ad verba viri; ſciat oportet, quod diſciplina Chriſtianæ modeſtiæ, & caſtitatis, debet eſſe, *barbarior, & muratior,* quam Ethnica. Sint muratæ virginis aures, ne ſubruantur amatorijs verborum iaculis ſint barbaræ, id eſt, inciuiles, ruſticanæ religioſa: barbaric, vt renutu arceant blanditiarum lenocinia. Nam iure timetur de femina, cuius aures acerbæ ſeu barbaræ non ſunt, item cuius aures crudæ, & duræ, & mutatæ non ſunt.

80. Cant.

Ghisler.

Sit Virginis auditus muratior barbarie politiæ.

Sanct.

Tertull. l. de Veland. virgin. cap. 17. Cerda.

Euge

81. Euge Iudithæ modeſtia, cuius aures ſic erant acerbæ, & (vt ſi dicam) barbaræ, ſic crudæ, & muratæ, inter tot vocabula Veneris, quæ ingeminare aliàs ſolitat licentia militum, & Aſſyriorum libico, vt anticipato caſtæ auctoritatis artificio, præmaturè arceret blanditias verborum & lenocinia Veneris. Quod liquido conſtat in hoc cap. v. 12. ex verbis, quæ ad eam habuit Vagao lenonum princeps; cui ſic perſpecta & explorata erat acerbitas aurium Iudithæ, vt in toto alloquio ſui lenocinij, nullum Veneris vocabulum vſurparit. Sic venuſta auctoritas, & pulchra Iudithæ modeſtia, in ipſo faucium impuro meatu lenonis intercludebat verba, vt honeſtaret lenonis vocabulum: *Non vereatur*, inquit, *bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius.* Sic ſtuprum aurium auertere procurauit Angeli auxiliaris (de quo ipſa meminit infrà cap. 13. v. 20.) ſollicitior cura, ne anima caſtiſſima, vel invita ſcortaretur in auribus; ne licentia Aſſyriæ temeritatis conſtupraret audientiam modeſtiæ, meretricante auditu caſtiſſimæ feminæ, maturiſſimæ ad rem virtutis, acerbiſſimæ ad negotium libidinis.

Iudith.

Iudith.

---

§. XVIII.

Homo verè pius, etiam in ſenili ætate, ætatem reſtaurat iuuentutis.

82. Ecce tota mihi vita mentitur; hanc ad verum (ſi acutus es,) redige. Eſt & illud humanæ vitæ mendacium præter vulgò nota, & quod acutioris philoſophiæ effugit profanum faſtum. Nempe quod ſicut virtus caret tempore; ita homo inſigni virtute præditus, non ſentit ætatis defectus, ſed perpetuo vigore etiam in ſenectute iuueneſcit. Pugnat quodammodò ſtabilitas virtutis cum lubrica hominum natura, & figmentum iuuentutem ſiſtit: vt homo miretur ærumnas, moleſtias, tribulationes, quæ ſunt comites, & aſſeclæ pietatis, & præmaturam ſenectutem accerſunt, illam arcere arcano quodam modo, & iuuentutem propagare, etiam per aduerſa ſenectutis ſpatia. Planè viro bono longeſcit iuuentutis pulchrum decus in longæua, & caduca ſenectute. Scimus ab experientia notum eſſe illud Philonis *Deſtinatum ſenibus morbum incurabilem ſolum ipſum ſenium.* At ſciunt quoque eruditi illud Tertull. *Anni recurantur.* Ecce morbum incurabilem recurat virtus; & vir bonus in multo annorum numero langueſcit ad iuuentutem. Aſpice hic v. 12. Iuditham ieiunijs durè fatigatam, cilicijs ſqualidè exaſperatam, pia virtutis tyrannide martyrem; ætate matronam, & (vt non pauci putant,) fermè vetulam, ſic iuueneſcere vigore virtutis, vt mango Vagao ab officio peritus ætatis puellaris arbiter, planè *puellam* appellet Iuditham. *Non vereatur*, inquit, *bona puella introire ad Dominum meum.* Nempe ipſum ſenium, morbum alioqui incurabilem, quodammodò curat arcanus virtutis vigor, & ex matrona puellam facit petennante pulchræ iuuentutis flore. *Siquidem* charitas, quæ nunquam excidit, quia ex Deo defluit, & *in Deo permanet, omnem in quo manet, hominem, ſua perennitate perpetuat*, ait S. Paulinus.

Seneca. epiſt. 45.

Annos curat virtus. Philo. In libr. de Cherubim. Tertull. de Pallio c. 3.

Iudith.

S. Paul. ep. 5.

83. Philo Iudæus refert, reliquos animantes (excipe pulchram fabulam,) ſic iuueneſcere concupiſſe, vt à ſummo numine *per legatos immortalitatem, à ſenectute immunitatem, perpetuamque iuuentutem ſibi poſcerent, æquum ſe poſtulare dicentes, quando munus iam vni ex eorum numero ſerpenti contigiſſet.* Quod fabulam putauit Philo, mendacium, ſed verum exiſtimauit S. Hieronymus. Is miratur Paulum Concordienſem, annis decrepitatum, & ætatis flore iuuenem à virtutis vigore: *Futura nobis*, inquit, *reſurrectionis virorem in te Dominus oſtendit. vt peccati ſciamus eſſe quod cæteri ſenes, adhuc viuentes præmoriuntur in carne; iuſtitia, quod tu adoleſcentiam in aliena ætate mentiris.* Nimirum cæteri ſenes cum augmento ætatis experiuntur vitæ detrimentum, dum præmoriantur ſenſus, marceſcant vires corporis, mentis vigor langueſcat, quod peccatorum vectigal eſt. Tu verò à virtute, & pietate, etſi centenarius ſis, ſic repueraſcis ad vigorem, vt non fabuloſè immunitatem à ſenio impetraſſe videaris. Mentiris adoleſcentiam in aliena ætate; imò mentiris ſenium in peregrina iuuentute. Cohoneſtaris enim venerabilis ſenij auctoritate, & pulchræ iuuentutis flore viges. Quod eſt naturale virtutis miraculum. Prædicans Tertullianus felicem Carthaginenſium virtutem ſic fatur: *Vobis vero poſt inuenta honeſtiſſimum, vt ſenium, non faſtigium exemptis.* Notus Græciſmus, id eſt, vobis exemptis ſenio, non faſtigio. Quaſi dicat: Veſtræ immortalis virtutis elogium eſt, vt vos ſitis vetuſtate nobiles, nouitate felices, & exempti ſenio, non faſtigio: depoſuiſtis enim virtutis merito ſqualorem vetuſtatis, non faſtigium ſenectutis. Vobis arcane datur ætatum laudes deflorare; exuiſtis ſenium, non ſenectutis faſtigium, & induiſtis nitorem, & vigorem iuuentutis in grandæua annorum ſenectute! eſtis ætate ſenes, vigore iuuenes, vtrumq; ad virtutis gloriam.

Phil. l. de Cõfuſ. ling.

Senex à virtute iuuenis. Hieron. epiſt. 21.

Tertull. l. de Pallio c. 1.

84. Canticorum 1. v. 2. ita loquitur Sponſa: *Oleum effuſum nomen tuum, ideo adoleſcentulæ dilexerunt te.* Mirabitur iure quiuis, cur adoleſcentulæ tantum hic referantur, allici ardore virtutum Chriſti Dei, vt illum celeri veſtigio quærant? Cur pigreſcunt matronæ grandioris æui, & vetulæ provectioris virtutis? Chriſtuſne is eſt, qui puellarum ætatem amet, & alliciatur venuſtæ iuuentutis flore? Fortè vetularum annos, & rugas faſtidit? O infelix femina, quæ tranſiliret puellares annos, & ad aniles perueniret! Nec chara Deo fuit Sara ſenio effœta, nec Anna Prophetiſſa, nec Eliſabetha, quæ proceſſerant in diebus ſuis? Meliùs fuiſſet actum cum Virgine Matre, ſi citiùs obijſſet, antequam tot meritorum gazas cumulaſſet? Quænam ſunt iſtæ *adoleſcentulæ*? Reſpondet Origenes: *Adoleſcentulæ dilexerunt te, non illa vetula ac veterem hominem induta anima, neque rugas habentes, neque maculas, ſed adoleſcentulæ, in augmento ſcilicet ætatis?* Aduertis ad vetulas adoleſcentes? Neque enim maior ætas adoleſcentiæ renunciauit; nam virtutis ingenio annorum ſenectus iuueneſcit ad florem ætatis, & grandæuæ feminæ ſenio confectæ gaudent priuilegio iuuentutis.

Cantic. Vetulæ à virtute iuuenes.

Orig. hom. 1. in Cant.

85. Pſalmo 102. v. 5. *Qui replet in bonis deſiderium tuum; renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.* Quem locum de præſentis vitæ tempore interpretatur Lorinus. Num præſentis vitæ iuuentus ſiſti poteſt, ne tranſeat ad virilem ætatem, aut defectam ſenectutem? aut ſi ſemel tranſiuit, reuocari poteſt ætas irreuocabilis? Pierius Valer. lib. 19. refert hanc veterem lectionem, *Reuocabitur iuuentus tua.* Opportuniùs S. Hieronymus apud Gaſparum Graiar. non legit *renouabitur vt aquilæ iuuentus tua*, ſed *ſenectus tua* Id eſt, ita ſenectus ipſa renouabitur, vt ſenectus reſloreſcat in iuuentutem. Quaſi foret idem ſenectus & iuuentus; & in viro bono ſenectus ſit ſynonimon iuuentutis. Et virtus curat incurabilem ſenectutis morbum. Quod dixit ſuprà Tertullianus, *Anni recurantur*, vel vt alij ſcribunt, *Anni recuſantur*. Anni enim iudicant, & indicant ſenectutem, & de illa præſcribunt diuturnitate poſſeſſionis. Itaque in homine pio, & ſancto recuſantur anni, ne ſenectutem iudicent, & indicent, & ne præſcribat ſenectus. Nam etiam in ſenectute *renouabitur iuuentus tua*: quia *anni recurantur*, aut *recuſantur à virtute* quæ caret tempore.

Pſalm. Iuuentus pro ſenectute. Lorin.

Pierius. Hieron. Graiar. in c. 1. Mich.

86. Hinc pronum eſt plures animare ad pietatis ærumnas, quos exanimat temporalis vitæ amor, & præproperæ ſenectutis timor. Nolunt pietatis moleſtias, ne immaturam accerſant mortem. Imò à virtutis incommodis propagabunt iuuentutis felices annos. Omitto plura, quæ vbertim ſuppetunt exempla è vitis Patrum. Percrebuit opinio eorum, qui cenſent centeſimo quadrageſimo ætatis ſuæ anno Iobum ſubijſſe diras ærumnas, quas paſſus fuit à malo Dæmone.

Iobus reſtaurat annos à calamitate.

Sic

Sic dæseuijt in Iobum tunc grandæuum, vt tantùm non mortuus fuerit acerbitate dolorum, cap. 42. vers. 16. dicitur, *Vixit autem Iob post hæc centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum vsque ad quartam generationem*.

Nicetas.

Super quibus verbis ita scribit Nicetas; *Etenim si post detractam calamitatem Iobo duplicata omnia fuerunt, quin anni quoque duplicati sunt, dubitari non debet*.

Ioh.

Nimirum à calamitate Iobo duplicantur anni. Et qui dum tot calamitates subijt, penè consummauerat vitæ periodum; ab ærumnis, a molestijs, à plagis, à calamitatibus piè exantlatis geminat vitæ annos: & iam ætate senex, renouatur in annos iuuentutis, resculpit denuò floridam ætatem, & ærumnarum fælici malo faustè ægrescit ad iuuentutem.

Tertull. l. de Pallio, c. 3.

Quod de ceruo dixit Tertullianus: *Taceo*, inquit, *ceruum, quod & ipse ætatis suæ arbiter, serpente pastus, veneno languescit in iuuentutem*. Sic Iobus dum veternosi serpentis ærumnis ad satietatem pascitur, molestiarum veneno senium deponit, & restaurat iuuentutis annos, arcanè languescens in pristinam iuuentutem id ipsum de serpente eleganter dixerat idem auctor his verbis:

Tertul. ibi.

Nominandus est serpens: nã & quod sortitus est conuertit corium, & æuum. Siquidem vt senium persensit, in angusta se stipat, pariterque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim lumine erasus, exuuijs ibidem relictis, nouum se explicat; cum squammis & anni recurantur. Itaque homo est suæ ætatis arbiter, & in senili ætate eualet virtutis artificio restaurare iuuentutis florem.

87. Christus in nobis ætates suas habet.

Adde quemlibet non modò sibi, sed & Christo quodammodò, suæ pietatis merito posse ætatem facere. Audi S. Paulinum:

Paulin. ep. ad Sulpit.

Christus sicut in illo ipso homine quem gessit, ita in nostris mentibus, gradus quasdam corporeæ ætatis exequitur. Nascitur, crescit, roboratur, senescit. Sed orandus ne in nobis diu, aut iugitur paruulus, & infirmus, & pauper sit. Quin & hominis robustior; aut imbecillior pietas, dat meritis ætates quasdam, vt dixit S. Maximus:

Maxim. ho. 4. in festo Paschæ.

Habent, inquit, *merita ætates suas; nam & senectus morum inuenitur in pueris, & innocẽtia infantium reperitur in senibus*. Ergo vir bonus semper iuuenis est, iuuenis ætatem in eo habet Christus, & merita iuuenescunt, & vigent ad æternaturas cęli glorias? O quis non ambiat hanc à moribus iuuentutem. Virtus ætates cudit.

---

§. XIX.

Capitis pretio emenda corona non est.

88. ERrant hominum studia: voluptas imposturam facit, blanditur libido, subornat ambitio: hallucinãtur humana desideria; vilia æstimamus; suspiramus noxia; ambimus nociua: & magno emimus, quod ignoratur an vsui futurum sit, an possessum prosit.

Lucæ.

Lucæ 14. vers. 18. Opulentus ille homo cœnam magnam fecit, inuitauit non paucos, ex quibus non nemo sic se excusauit: *Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam*. Planè insipienter dictum, & factum. O inexcusabilis excusatio!

Voluptas ignorata stultè emitur.

Rem emit, & post emptionem vadit videre illam? ò homo mentis omninò expers, pretium dedisti pro re inuisa? Priùs oculis videnda villa erat, & exploranda fundorum vbertas, &cet. & mox emenda: stolidè dedisti priùs pretium, & posteà is videre quid sit, pro quo iam pretium dedisti: Quid si tibi non placet? num poteris rescindere contractum? Pręstaret priùs vidisse, & diligentius explorasse, & tunc dignam fundo offerre pecuniam. Ergo siue *villa nomine designetur terrena substantia*, vt existimat S. Gregorius; siue *in villa empta dominatio notetur*, vt interpretatur S. Augustinus, *Castigatur superbia*, & humana auaritia stultitiæ damnatur; quippè, quæ rem, quam ignorat, emit.

Gregor. Aug. de verbis Domin. serm. 33.

Planè decipitur, qui pro re inuisa, & ignorata pretium obtulit, & deceptionem mercatur, qui sic emit. Se ignorat, qui terrenam substantiam sui inedia emit; qui honores ambitione mercatur, sponte decipitur, ò stolide, quid emis diuitias, & honores laborando, sudando, (citò dicam) moriendo? Conaris vita emere quibus sine vita frui non vales: acquirendo, & ambiendo, te interimis? si vitam ambiendo prodigis, quando, & quomodo potieris opibus, & honoribus vita partis?

Non est emenda capite corona.

Bellè Tertullianus: *Non emo capite coronam* (sic scribit aliquis apud Cerdam inibi:) Quid augustius? quid appetendum magis quàm corona? siquidem regij honores, & opes omnium desideria occupant.

Tertul. Apol. c. 42. Cerda.

Summa fælicitas in purpura est. 89. Quid dabitur pretij ad coemẽdum regnum? Nihil est in rebus, quod æquale pretium sit ad mercandam coronam, quia nihil æquo in pretio habetur apud homines. Et iure quidem: nam si quid valent humanæ res, purpura vnicè valet. Hæc nobilior dignitas, summa potestas, nulla subiectio, augustior honos, opulentiores diuitiæ, & (vt paucis dicam) apud homines summa fælicitas. Sed quo pretio coemenda est? Puto quolibet quantumuis maximo, si vnum excipias caput. Porrò corona capitis ornamentum, & insigne est. Vnde si caput das in pretium, inutilis tibi corona erit. Nam corona in manu otiatur, in collo degrauat, in pedibus squalet: vno in capite enitet, radiat, fulgurat. Ergo si caput in pretium das, non habebis vbi reponas coronam. Ergo *non emas capite coronam*. Non emas salute voluptates: quia si salute cares, nulla voluptas iucunda est. Non emas morte opes, quia defunctus non fruitur diuitiarum fructu. Non emas vita dignitates, quia cadauer honores negligit, ambitionem nescit. Ergo stultescit, qui *emit capite coronam*.

1. Reg.

Saul quondam, 1. Reg. 18. v. 25. promisit Dauidi filiam Michol, quam mox inuidus Dauidicæ gloriæ negauit homini priuato. Adhuc ambibat Dauid nuptias Michol: & tandem annuit malè callidus Saul. Mutat mentem, vt perseueret in dolo: fraudem dissimulat, vt se beneficum simulat. Acutè super hac re Basilius Seleuciæ Tertulliano alludit, sic fatus:

Vitę pretio emit Dauid nuptias. Basil. Sel. orat. 16.

Inuiso Dauidi filiam dare vult, non quo exolum honestaret, sed vt filia nuptiis cædem emeret. Scilicet affectabat Dauid Micholis nuptias, vt regia affinitate nobilitaretur, vt potiretur delicijs venustissimæ fęminæ: sed inscius, sui ipsius cæde emebat honorem, & voluptatem, vitæ pretio mercabatur cupiditatem, despondet centum Philisthinorum præputia, idest, occisos à se Philistæos, vt honorem, & voluptatem emat. O contractum doli, & periculi plenum! Sui ipsius periculo seu cæde emit voluptates, & honores? vita propria coemit ambitionem, & luxum vitæ? si vitam amittit, qua vita fructur vitæ delicijs? Stultè emit, qui *emit capite coronam*. Ergo prudenter Iuditha hic vers. 12. recusat probro gloriam emere, & honoris iactura mentitum honoris fastigium.

---

§. XX.

Humana malitia alienam vitiositatem procurat ad solatium, seu excusationem propriæ.

SÆpè res diuersa, imò contraria de peruerso auxiliatur, sæuiendo blanditur, nocendo prodest. 90. Non iam Stoica, sed Christiana vox est:

Politico-Christ. c. 21.

Multerum innocentia & virtus laterei, nisi accepisset iniuriam: illustrauit nimirum fortuna plurimos, dum vexat. Non vexasset, & non illustrasset, & ita iacerent sine iniuria: passi iniuriam sunt, sed gloriam consecuti sunt. Quin & vexatores & exprobratores gloriam sibi parare peruersè exoptant ex aliena vexatione & iniuria: ex quibus fabricant vel commendationem sui vel excusationem suorum defectuum: nam communio vitiorum propriam malitiam extenuare videtur; & inde sese fulciunt defectu alieno. Verùm ille securus viuit, qui suis, non alienis innititur: futilis & caduca gloria est, quam quisque ex alieno opprobrio metitur. Mentitur ille virtutem, magnitudinem, eruditionem, ornatum, qui alieno bonus, magnus, doctus, ornatus est, neque stare hæc possunt, nec posteritatem pati. Suo magnus sit,

qui

qui magnus esse volet, & ex se nascentibus magnitudinem patet. Malè virtutis gloria fundatur in aliena inuria, seu malitia. Num tu bonus esse poteris, quia alius malus esse vult? Improba tui excusatio est, quæ accusat alienam improbitatem. Tua malitia malitiosè gratulatur alienæ. Sunt (ait Tertullianus:) *Qui & maledicere singulis officium bonæ conscientiæ deputent.* ò immunda conscientia, quæ aliena conspurcat, vt mundet suam! Vbi sunt, inquit S. Nazianzenus Orat. 10. *qui res nostras tam honestas, & laudabiles, quam cum vitio coniunctas, obseruant, non vt eas expendant, sed vt improbent: nec vt nobis gratulentur, sed vt insultent, atque & ea, quæ laudem merentur, calumniando deprimant, & quæ reprehensione digna sunt, Tragicis verbis exaggerent, ac insectandis proximorum erratis, excusa ion è vitijs suis quæra it?* Imbecillum robur est, quod de aliena imbecillitate armatur: infelix virtus est, quæ alienis vitijs fælicitati procurat: adumbrata sanctitas est, quæ prænitet aliorum delictis.

Inuidia fulcitur aliena imbecillitate.

Tertul. adu. Hermog. c. 3.

Nazianz.

91. Sodomitarum regio, luxuriæ fomite materiam suppeditante flammis, è cælo decinerescit; & homines in fauillas redacti, satiscebant in vagum puluerem: Salsescit in valle curiosa temeritas vxoris Lot; lasciuit in monte filiarum incesta libido, ausa pium incestare patrem. Nam dum duæ Loti filiæ feminea leuitate existimarent, nō tantùm finitimas regiones, sed & remotissimas quoque cælestis gehennæ incendio perijsse, vt optatam sobolem posteritati mitterent, brutum facinus ingeniantur. Geneseos 19. v. 31. *Dixitque maior ad minorem: Pater noster senex est, & nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos iuxta morem vniuersæ terræ. Veni, inebriemus eum vino, dormiamusque cum eo, vt seruare possimus ex patre nostro semen.* Hoc prætexunt nomine culpam: alunt se prætendere æternum patris monimentum in sobole, & ipsæ igniculis luxuriæ actæ, licentiam luxuriandi faciunt pietatis prætextu. Rem malè cogitatam, peius executæ sunt: luccessit votis euentus. Ab ebrio & inscio patre, filia natu maior cōstupratur, incestatur, impregnatur: tādem nascitur Moab, Moabitarum pater, & princeps. O fœdum & execrabile facinus! Ergo ibi sustentanda foret feminea libido, & insania. Verùm *Altera quoque die dixit maior ad minorem. Ecce dormiui heri cū patre meo, demus ei bibere vinum etiam hac nocte, & dormies cum eo.* Multa admiratione dignum est, maiorem filiam, quæ se iam concepisse ex patre nouerat, sorori serio persuadere amplexum libidinis cum viro, quem adeò ardenter expetiuit ad luxum, vt castas naturæ leges constupratit audacter. Porrò si sobolem seu hæredem quærit, adest Moab, Princeps familiæ sobolcs, etsi ex infami incestu: si optat parentis Lot monumentum, in vtero gestat Moabum, vbi æternabit patris nomen, imò infamiæ titulus. (Quis verò ex infamia captet glotiam?) Profectò mitissimum est, amicam seu scortum procurare adamato viro alius iunioris feminæ amplexus. Hæcne amans, an amens? Vbi sunt suspicionis iræ? vbi zelotypiæ furor? vbi ambitio singularitatis, vbi impatientia consortis? Planè insolés est scortum lenocinari scorto, vt cum à se adamato viro luxurietur. Verùm enimuerò femina hæc ætate maior, culpa prior, non tam expetit consortem amoris, quam malitiæ: nequit esse sola in delicto, quæ fuerat in malitia prior: cædit zelotypiæ furor studio consortis: ne sola dicatur in crimine, si parem malitiam non procurat. Proprium facinus excusare studet sororis facinore. Pietatis nomine meram impietatem sorori suadet, vt ex aliena damnatione excuset suum damnādum flagitium. Opportunè S. Nazianzenus: *Mihi verò*, inquit, *ita improbos & malignus oratio est; qui ex eo, quod alios calumnijs incessunt, & criminibus onerant, vitijs suis opem ferre moliuntur.* Et in re non absimili, sic pergit eleganter Orat. 1. *Omnes hoc nomine pij sumus, quia alij alios impietatis damnamus. Huc accedit, quod alij aliorum peccata obseruamus, non vt lugeamus, sed vt exprobemus: neque vt medicinam afferamus, sed vt nouum vulnus infligamus; atque a proximorum vulneri-*

Excusationis studiū ex procolenone facit.

92.

Nz. or. de lau. ib. Basi.

bus excusationem vitijs nostris petamus. Planè sic studiosè id expetit homo, vt ex proco lenonem faciat: quæ est maxima huius perniciosæ passionis hyperbole.

Tertullianus, sic fatur ad Gentes, quæ Idololatriæ priuilegio vitiosissima colebant numina: *Sugillatio*, inquit, *est in cælo vltra iustitia.* Nam Gentiles impiè damnabant crimina in hominibus, quæ colebant in Dijs: pudendos enim adorabant Deos. Saturnum in filios impium, Iouem aduersùs coniugia adulterum, Herculem, & Bacchum violentis rapinis, & sceleftis necibus nobiles, Venerem scortatione infamem, & alia eiusdem fæcis numina. Nimirum pro arbitrio suo, ad suum egregium placitum fingebant, quos venerarentur Deos, vt excusarent in se ipsis, quod populari veneratione colebant. Malebant esse in cælum impij, quàm sibi non satis prouidentes excusationem facinorum: detrahatur religioni, quod excusationi adijcitur: sit cælitum vitiositas patrocinium humanæ malitiæ. Quod disertè opplorat S. Nazianzenus Orat. 1. de Theologia; *Iam vitiosissimi quique vitia ipsa, fœdos affectus, Deos esse consuerunt, aut certè sub Deorum nomine coluerunt. Iram nimirum, Cædem, Libidinem, Temulentiam, reliquaque eiusgeneris: non æquam neque honestam scelerum suorum excusationem nacti.* Ergo apud Ethnicos virtus sugillat cælites, quos vitijs ignes faciunt, vt sibi faciant vitiorum excusationem. Heu! humani criminis excusatio, vel cælites ipsos accusaret excusationis libidine! Sic volupe est hominibus, propria crimina aliorum criminatione excusare, vt placare possit zelotypiæ iracundiam, & cælites intemperantiæ accusare!

93. Tertul. Apolog. c. 11.

Excusandi studium sugillabit cælites.

Nazianz.

Lucæ 1. vers. 6. Inchoat Euangelista Zachariæ, & Elizabethæ elogia, inquiens. *Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.* Quibus, quæso, euidentioribus verbis potuit Euangelista extollere vtriusque sanctitates? Singula multam habent emphasim ad laudes, quæ commentatores multis expendunt. Verū S. Ambrosius præsaga mente iugulat maledicentiam Hereticorum huius æui, qui vt tradit Maldonatus ibi contēdunt etiam virtutis proceres sanctitatem habere imputatam; vitiositatem verā, & agnatē. Quid armauit Hæreticorum linguas, vt sic inueharur in senes immeritos, pios, sanctos? Quam ob causam illorum virtutem infuscare exoptant? Optimam tradit S. Ambrosius præfata Lucæ verba exponens: *Quid ad hic referunt, qui peccatis suis solatia præferentes, sine peccatis frequentibus, hominem putant esse non posse.* Scilicet aliena virtus exprobratio est hæreticæ vitiositatis: inde in sanctissimis viris fingunt delicta, quibus consolentur sua, suisque peccatis sibi blandiuntur, dum accusat aliena, quò propria excusant. O futile ingenium malitiæ!

94. Lucæ.

Aliorum iniurijs excusamus nostra delicta.

Malden.

Ambros.

Celebris quæstio est apud Matthæi, & Lucæ interpretes, cur de virgine maritata Christus Deus nasci voluerit. Multas rationes agglomerant commentatores, vsque ad nauseam lectoris. Plures, & pulchras adducit S. Ambrosius, ex quibus vnam seligo ad rem præsentem perapiam. *Nec decuit* (ait Ambrosius) *sinistra virginibus opinione viuentibus, velamen excusationis relinqui, quod infamata quoque mater Domini videretur.* Quasi dicat: Adeò procliue est hominibus aliena criminatione crimina excusare sua, vt oportuerit Mariam, (quæ virginitatis est typus, & castitatis meta,) niti maritatum non parere; ne virgines nomine, re non virgines, vt infamium suæ impudicitiæ excusent, accusarent vel ipsam Deiparam de non benè opinata pudicitia. Tam proni sunt homines ad excusandam suam libidinem, vt vel Deiparæ virginitati detraherent, si vel leuicula occasio, vel perexiguus rumusculus subortus olim fuisset, de non legitima parturitione. *Maluit autem Dominus a aliquos de suo ortus, quam de matris pudore dubitare.* Animaduertit Dux Assyriorum, & Persarum (Assyrios autem & Persas esse intemperantissimos, vbertim constat ex vtraque eruditione: & nonnulla super hac re libauimus.) Hebrææ fœminæ pudorem, & mittit lenonem Vagao,

Infamatio aliena, excusatio est nostra.

Ambros. l. 2. in Luc.

Ambrof.

gao, vt illam pelliciat ad libidinis impudentiam. Putas ex ſola libidine luxuriandi lenocinantur Iudithę? Imò rem inhoneſtam honeſtate prætendunt, ſi plures à laſciuia inhoneſtentur. Attende ad verba Holofernis
Iudith. hic verſ. 11. *Vade, inquit, & ſuade Hebræam illam, vt ſponte conſentiat habitare mecum. Fœdum eſt enim apud Aſſyrios, ſi fœmina irrideat virum, agendo vt immunis ab eo tranſeat*. Ecce tibi non tam Holofernes exagitatur flammis libidinis, quàm libidine excuſandæ ſuæ intemperantiæ de communi laſciuia. Solatiũ propoſitæ luxuriæ quærit, cùm alienam procurat. Ne fœdũ ſit apud te, quod alij fœdi non ſunt. Quis enim pulcher eſt de alterius fœditate? Pudeat Chriſtianum hominem eſſe Holofernis parem, & malitiæ æmulum.

§. XXI.

Laſciuia cadauer rationis eſt, ſtultè ingenioſa.

95. LIbido eſt quædam mentis lippitudo: ingenij aciem retundit laſciuia, & mentem hebetat; ſtulteſcit a bruta paſſione, qua affinis eſt beſtialiori pecori: cęcu-
Paul. ep. 12. tit Impudicus in meridie. Paulinus: *Intemperantiæ cæcitatem* dixit: Et iure quidem deſipere dicitur à paſſione pecunia, & cæca. De Samſone ſic fatur Dro-
Drogon. lib. de Sacr. Dom. Paſſ. gon: *Amaſti mulierem non amantem te, ſed perſequentem, vt propter amorem eius ſapientia tua ſtulteſceret, & fortitudo tua infirmaretur*. Samaritis illa mu-
Cæcitas luxuriantis impudicitiæ. Ioan. lier non malo ingenio prædita; benè prolixum ſermonem cum Chriſto nexuit; inter loquendum ait ad illam IESVS, Ioann. 4. verſ. 15. *Bene dixiſti quia non habeo virum, quinque enim viros habuiſti, & nunc quem habes non est tuus vir. Dicit ei mulier: Domine video quia Propheta es tu*. Mirum eſt, quod hæc mulier ſibi perſuaſerit eſſe Prophetam, quia eius publicam impudicitiam nouerit. Quid enim tam notum in vrbe eſt, quàm ciuium luxuria? Erat Samaritis ſcortum publicum proſtituriſſimi pudoris, cum quinque viris impudiciſſimè agens; quid vulgo notius? & tamen ipſa miratur id non latuiſſe Saluatorem; & inde colligit eſſe prophetam, quia ſcit proſtibulæ luxuriem, quem nemo neſcit: per arcanum prophetiæ inſtinctum exiſtimat innotuiſſe impudicitias, quas nemo ignorat. *O intemperantia cæcitatem!* ò libidinis ſtultam inſipien-
Lucæ. tiam! Lucæ 15. verſ. 13. Filius ille prodigus *Diſſipauit ſubſtantiam ſuam viuendo luxurioſe*. Prodiguſne dicendus, qui exiguum cenſum diſſipauit? ampliores facul-
Tit. Boſtr. tates prodigalitas expetit, quas expendat. Titus Boſtrenſis ſic inquit: *Diſſipans ſubſtantiam ſuam viuendo luxurioſe. Vnde denominatus eſt prodigus diſſipans ſubſtantiam ſuam, id eſt, intellectum*. Nempe viuendo luxurioſè non tam diſſipauit cenſum, quam intellectum, qui à laſciuia ſtulteſcit; imo obbruteſcit. Bellè
Philo lib. 2. Allegor. Philo inquit; *Super pectus, & ventrem tuum gradieris: circa has enim partes ſtabulatur affectus hic*. Loquitur de voluptate libidinis, quæ more pecudis bruti fatuè ſtabulatur.

96. Amnon Dauidis filius deperibat Thamar virginem venuſtiſſimam, & Gratiarum manibus factam puellam, ægrotabat deſiderij febribus, æſtuabat impatientia libidinis: callidè nactus eſt occaſionem fruendi cupitis feminæ amplexibus; Virgo Thamar ſtuprum re-
2. Reg. cuſabat, ſic aiens ad Amaſium, 2. Reg. 12. *Noli facere ſtultitiam hanc*. Stultitiam appellat libidinem? ò quot homines ſapientia claros ſtultitiæ inſimulat
Luxuria cadauer rationis eſt. Thamar! Si impudici ſtulti ſunt, quis inuenietur ſapiens? & iure quidem optimo libidinem appellat *ſtultitiam*, nam laſciuia bruta paſſio eſt, ſtulta, & beſtialis. Deſciſcit ab hominis generoſitate in pecuinos mores. Sapiens à laſciuia deſipit, è libidine rudis eſt; & quaſi rationis expers, planè ſtulteſcit. Negat hominem qui Veneris delicias intemperanter noſcit. Præclarè Clemens Alexand. *Qui fornicatur, Deo eſt omninò mortuus, & à ratione tanquam a Spiritu, vt*
Clem. 2. Pędag. c. 10. *cadauer, relictus eſt*. Scilicet impudicus homo, qua talis, homo non eſt, ſed *à ratione cadauer relictus*. Itaque cadauer rationis eſt homo intemperans, nam hominis vita ratio eſt; ergo qui libidinis *vtitur lucie*, Ratione vt vita functus, cadauer Rationis eſt: nec plus vitæ rationalis in illo ſupereſt, ac in trunco, & deformi cadauere. A libidine enim deperdit homo Rationis vitam, & cadaueraſcit in ſtultitiam. Quid opportu-
Philo ſuprà. nius dici potuit pro hac re? Nam vt rectè Philo: *Dum voluptas vincit, exulat ratio*. Vnde vulgò circumfertur
Seneca. ex Seneca: *Mortifera ingenijs luxuria eſt*. Quaſi luxuria ſit ingenij interitus, & rationis extinctio.

97. *Non permanebit Spiritus meus in homine, quia ca-*
Geneſ. *ro eſt*. Geneſ. 6. v. 3. Homo à luxuria carnalis dicitur, at caro non eſt, niſi fortè a luxuria ſpiritualis animus degenerat in carnalem: S. Chryſoſtomus: *Qui carnis*
Chryſoſ. homil. 2. in Geneſ. *operibus ſe totos dedunt, & anima ſubſtantia abutuntur, & quaſi ſola carne circumdati curent animam, ſic vitam ſuam abſumunt. Quemadmodum autem Paulus dixit, Vos non eſtis in carne, eo quod carnalia deſpiciebant, ſic de illis dictum eſt, eò quòd ipſi ſunt carnes. Nam licet animum rationalem haberent potiorem ſui partem; perinde tamen viuebant ſine ratione, ac ſi ſola carne conſtarent*. Nimirùm ſic luxui erant dediti primævi illi homines, vt arcana quadam Veneris metamorphoſi, anima quaſi obbruteſceret in carnem; vnde caro dicuntur; ac ſi ſola carne conſtarent. Pulchrè Æneas, ſic in-
Aetius Tetrab. 1. ſerm. 3. cap. 8. & Tetr. 2. ſer. 2. cap. 23. quit de Venere: *Neque ad ſanctitatem conducit, neque ad animæ ratiocinationes, ſed congelat quodammodo, ſtupefacit intelligentiam* Ecce amantes ab amore amẽtes, à Venere ſtupidos. Sic hic Xerxes ſeu Nabuchodonoſor, alioqui bono ingenio præditus, ſtolidiſſimus factus fuit à Venere, & nimia voluptate De eius intemperantia ſatis ſit dicere, propoſito edicto præmium promiſiſſe cuicumq; nouum voluptatis genus inueniſſet. (De quo Valer. lib. 9. cap. 1. & Tullius lib. 5. Tuſcul.
Valer. Tullius. Herod. Iudith. Ariſtot. quæſt.) De eius ſtoliditate, ſat multa Herodotus lib. 7. Vnde hic verſ. 3. dicit ſe velle totum orbem ſuo ſubiugare Imperio; & mox ſe adorari quaſi vnicum cæli, & terræ numen. Scilicet voluptatis luxuriantis libido hominem ferè dementauit, & relictus eſt rationis cadauer. Sic laſciuus dediſcit hominem; & vt brutum pecus ſtulteſcit.

Adde ex Ariſtotele Problematum ſectione 30. eos, quibus atrabilis per multa, & calida, eſſe *ingenioſos &*
Tertull. Apol. cap. 15 *amatiuos*, quaſi temperies, quæ titillat libidines, acuat mentes. Et Tertull. profundè dixit, *Laſciuia ingenia*. Scilicet libido eſt, & acutè bruta, & ſtultè ingenioſa. O quot amorum artes argutè excogitat Venus! Hic, hic
Iudith. eſt Nabuchodonoſor, de quo in 1 cap. verſ. 5. prima ſit mentio à natura ingenioſus, a libidine ſtolidus: vel potiùs ſtolidè ingenioſus. Et Holofernes hic v. 12. ſpecie honoris Iudítham conſtuprare procurat, ingenioſo mendacio.

§. XXII.

Luxuria cordolium eſt, peſtis viuax, peruerſus baptiſmus, & crimen læſæ maieſtatis diuinæ.

LVxuria vnicum vitium eſt, neque ab obiecto ſuo 98.
Luxuriæ aliqua elogia nõ bona. maximum: neque eius cauſa ſemper eſt tota rea; nam nimia humanæ naturæ propenſio, etſi delictum non excuſet, minuit delinquentis malitiam: ſæpe enim reluctans vltrò raptatur homo libidinis impetu. Nihilominus hæc culpa non ſumma, ſummè deprauat de-
Paul. ep. 12. linquentem. Homo impudicus cæcus dicitur à Paulino: *Intemperantiæ cæcitatem* appellat; nempe ab intemperantia orbatur diuina luce, & cæcutit laſciuiæ meris
Paulin. ſup. tenebris. Cæcitati Paralyſim addit: *luxuriæ paralyſim*, inquiens: nam qui libidine laxatur, torpeſcit totus; & hominis amittit munia, & trunco ſimilis redditur
Clem. Alex. 2. Pædag. c. 10. ad virtutes inutilis. Clem. Alexand. *Pars quædam ... diuebat coitum*. Quod morbi genus tam triſte, tam ærumnoſum, tam exitiale eſt ac comitialis morbus?

Cete-

Cerebrum principem hominis partem inuitiat, cordolium efficit, ad mœstissimas tristitudines cogit, furores excitat, sensum adimit, vitam intertumpit. Ira vt Epilepticum, cadauer viuum credas: Cadauer quia homo viduatur sensu; viuum quia fœdo tremore, & artuum concussione ad mortem viuescit miserè. Sic *viuax pestis* appellatur à Basilio Seleuc. Cæterum dolentioribus morbis salutis arridet spes, quæ leuat ægritudinis molestias: at luxuriam *Abderites existimabat morbum immedicabilem*. Sic refert Clemens 2. Pædag. O quàm rarò conualescit homo à libidinis morbo! inter mortuos deputetur; *Qui fornicatur* adhuc loquitur Clemens;) *Deo est omnino mortuus, & à ratione tanquam à spiritu, vt cadauer relictus est*. Nonne immedicabilis morbus est, qui à lasciuæ æstuanti febri hominem vertit in cadauer, & sepelit libidinum volutabris? Vnde homo impudicus, ac si iam vita functus esset, cum ardore luxuriæ, æterna gehennæ incendia anticipato supplicio quasi experitur. *Calor iste desiderij carnalis* (verba sunt S. Zenonis Veronensis) *furorque libidinis temporalis, æternum gehennæ ignem, & vltricium flammarum promulgabit incendia*. Quasi iam lascituus experiri incipiat ferales inferorum flammas. Tā desperatus morbus reputatur à Patribus! Caue, caue, ò homo à cognatis ardoribus lasciuiæ, & gehennæ.

Basil. Seleu. Orat. 5. Abderites apud Clem. suprà. Clem. Zeno ser. 10

99. Verùm indagare iubet, vnde mutuet tantam malitiam, culpa de se non impijssima? Planè impudicitia depopulatio est omnium virtutum, & vitiorum omnium temerarius vigor. De impudica illa femina inquit Euangelista Lucas cap. 7. vers. 37. *Ecce mulier in ciuitate peccatrix*. Existimaret aliquis iniurium fuisse Euangelistam in Magdalenam, nam τὸ Peccatrix omnia peccata videtur amplecti; ampla quidem vox est, & omnia peccatorum genera capiens. Et tamen huius feminæ, aut à procacite licentiam, aut à libidine intemperantiam, denotat. Iniquè cum illa actuum videtur: siquidem vnicum luxuriæ vitium publicatur *Peccatricis* vocabulo, quod capit omnia delicta. Aut prodit Euangelista occulta Magdalenæ crimina, aut eam notat propter flagitia, quæ fortè non commisit. An iniquitatis damnandus Euangelista est? An ab arcana sapientia admirandus? Enim verò vnicum luxuriæ delictum delictorum omnium vitium est: nam vsque adeò agnatæ sunt libidini temeritates virorum omnium, vt idem reputetur appellare, aut impudicam, aut *peccatricem*, impudicitia enim omnium delictorum aut origo, aut consummatio est. Vnde idem fuit dixisse de femina illa, quòd fuerit *peccatrix*, ac scortum, quasi vsurpasset vocabulum synonimum. Fallor si huc non alludit Clemens Alexand. cùm agens de impudicitia, sic fatur: *Qui in hanc tingunt intemperantiam, ex temperantia in fornicationem baptizant, voluptatibus, & vitijs esse indulgendum decernentes*. Et sanè arduum est intellectu, quomodo luxuria baptizet: quis vnquam vel licentia hæretica tale baptismi genus effinxit? Porrò baptismus Christianismi character est, cæli ianua, auspicium amicitiæ diuinæ, delictorum diluuium, reatuum oblitteratio, virtutum infusio, & sanctitatis diuinus vigor. Hæcne est fornicatio? Est, est quidem, sed peruersè. Nimirum quòd baptismus est in bonum, id quodammodo est fornicatio in malum. Nam libido character est reproborum, inferorum ianua, auersio à Deo, ardor vitiorum, gehennæ incendium, delictorum vigor, & infusio vitiorum. *Tingit* enim suo modo libido, *& ex temperantia in fornicationem baptizat*; quasi infundens reliqua vitia vi peruersi huius baptismi. Ergo idem est dicere, *Peccatrix*, ac inhonesta: nam intemperantia, quasi quædam vitiorum infusio, & consummatio est.

Lucæ. Luxuria est matrix omnium delictorum. Luxuria est peruersus baptismus. Clem. Strom. 3.

100. Longum esset recensere quomodo omnia vitia inferat peccatrix libido: singulare quoddam delictum hic dabo, & quidem criminosissimum, & infensissimum, & exaggeratiori pœna dignissimum: & ita explico locum Tertulliani in paucis celebrem: Magnus hic auctor: *Quid? quod corpus impurum, & ad istam artem effeminatione productum, Mineruam aliquam præsentat, nonne violatur maiestas, & diuinitas constupratur?* Aliàs explicui quo sensu ab hominum libidine quasi constuprari dicatur Christus Deus. Nunc enucleandum est quomodo *Maiestas violetur* impurissimorum hominum effeminata libidine. Num luxuria crimen est læsæ maiestatis? valde ab hoc sensu culpabitur impudicitia. Sed qua ratione libido potest esse maiestatis crimen. Qui fieri potest vt homo ob impudicitiam aut rebellet in Deum, aut deficiat à numine? Num impudicitia crimen est læsæ maiestatis, quia impudicus in Christi Dei mundiriem limpidissimam iniurius est, illum quodammodo maculans eadem labe? Ita videtur induisse Anastasius Nyssenus quæst. 6. inquiens ex Apostolo: *Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis?* 1. Cor. 6. v. 15. Sic ait Zeno Veron. *Et Dominus sumendo carnem totius humani generis, peccatorum est sordibus obsoletatus*. Nempe sordibus impudicitiæ. Nostro modo concipiendi loquuntur Patres: aut quia Christus super se tulit peccata, vt pro illis faceret satis Deo. Et humana libido iniuria erit in Christum Deum, audens quodammodò deuenustare eius honorem, & gloriam limpidissimi nitoris. Nisi fortè dicatur lasciuia crimen læsæ maiestatis diuinæ: quia libido humanam naturam *alienat fa&s*, vt inquit Basilius Seleuc. Et ita per luxuriam alienata ab auctore suo, quodammodò deficit, & in eum rebellat; quia iam aduersarij Satanæ partes agit: candidatus Dæmoniacæ gehennæ, & muneris, sub vexillo enim Satanæ militans, ipsi, non Deo meret. Quasi luxuria rebellio in Deum sit, & defectio ad inferni phalangas. Vnde à lasciua impuritate *Maiestas violatur*, & sic crimen est læsæ maiestatis. Quod cernere licet in impudico Holoferne hic v. 16.

Tertull. Apolog. c. 15. Luxuria crimen est læsæ maiestatis diuinæ. Anast. Nazianz. Zeno. Seleuc. orat. Iudith.

§. XXIII.

Adsitne gratiæ diuinæ, astutia Serpentis, & aliqua quasi Satanæ sagacitas, sed ad bonum?

101. Natura humana de se nimis callida est ad malum: & callidior fit malo Dæmone instigante ad astutias malitiæ. Ergo non modò bonitate, sed quasi calliditate gratiæ muniendus est homo aduersus astutias malitiæ. Nam si iniquitas in malum astura est, necesse est vt Gratia sagacissima sit in bonum. Et sicut iniquitas nimium excellit ab astutijs malitiæ: sic excellat Gratia quodammodò sapiens easdem astutias; ac si mutuam sumat à malitia quasi calliditatem, & ferè cautillos nequitiæ, sed ad bonum. Notæ sunt ex Genesi 27. v. 35. Rebeccæ fraudes; (piæ, an impiæ: alibi disputatur,) quibus mentita Esau specie, etsi voce prodente mendacium, adeptæ sunt Iacobo benedictionem, etiam renuente Isaaco benedicturo, & fraudem attestante, cùm inquit: *Venit germanus tuus fraudulenter, accepit benedictionem tuam*. Verùm Hugo Cardinalis disertus Gratiæ diuinæ contemplator, sic inquit: *Sicut Iacob Rebecca mater adiuuit, sic mater Gratia diu nanos custodit*. Ecce tibi diuinam gratiam comparat Hugo Rebeccæ arti, seu astutiæ. Porrò ijs artibus vtitur gratia ad alliciendos vel inuitos homines ad virtutem: tam profundè quasi astuta est, vt fraudes, & dolos malitiæ piè æmuletur? Est itaque Gratia astutè pia, fraudulenter sancta, & vaferrimè religiosa, religiosissimis quasi technis sagacissima.

Diuina gratia est piè astuta ad alliciendos homines. Genes. Hugo ad 1. cap. Matth.

102. Vaferrimus ille, & veterator serpens, Genes. 3. 1. *Callidior cunctis animantibus terra*, humanæ naturæ deprauator, & sanctitatis euersor fuit. Ergo malè rei malus & infaustus typus erit Serpens; & tamen Ioannis 3. v. 14. legitur, quod serpens figuram præferebat Christi Domini: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis*. Quid enim commune esse potest Christo Deo cum serpente

Genes. Quo modo in gratia est astutia serpentis. Ioann.

ſeu paradiſiaco, qui ſeduxit protoparentes, ſiue æneo, aut venenato, qui momordit in eremo Dei populum? Chriſtuſne ſerpenti ſimilis, ſerpenti inquam, ſagaciſſimo, & aſtutiſſimo belluarum humani generis ſeductori?

Rupert.

Rupertus ad præfata verba Ioannis, ſic ſcribit. *Ergo in Chriſto, ſerpentis ſimilitudo quædam exiſtit: quia nihil aliud de illo dici, vel æſtimari volebant, niſi magus eſt, ſeductor eſt. Et ipſe quidem talis dici, & iudicari potuit.* Itaque iure Chriſtus Dominus ſerpenti comparatur, quia ſerpentis artes imitatur; piéq; fuit ſerpentinæ aſtutiæ æmulus.

Eccli. Lyran. Iſid. Holcoth.

Eccl. 1. v. 6. *[illegible] ſapientiæ,* (increatæ inquam) *& aſtutias illius quis agnouit? Aſtutias,* id eſt, *[illegible]* interpretatur Lyranus. Holcoth. verò prędicta verba ex mente Iſidori 10. Etymol. cap. 1. ait: *Aſtutia aliquando dicitur dolosa deceptio,* iuxta illud Pauli 2. Cor. 11. v. 3. *Serpens Euam ſeduxit aſtutia ſua.*

2. Cor.

Ergo Eccleſiaſticus ſubtilitatem gratiæ deprædicans, quaſi ſerpentinam aſtutiam laudat in ea, religioſos dolos, & pias quodammodo fraudes? Diuinioris ſapientiæ diuina gratia aſtutior eſt ad bonum, quàm eſt malitia ad malum? excellit aſtutias nequitiæ, & pijs velut fraudibus vtitur ad pietatem? ingeniuſè quodammodò decipit ad virtutem? Tam ſagax, & ſubtilis eſt, vt aſtuta nuncupetur, & aſtutiæ ſerpentis æmula?

P. Dam. ſer. 8.

Huc alludere videtur Petrus Damianus aiens: *Ad pulchrum nimis ſpectaculum hodierna feſtiuitate conuenimus. Videmus enim antiquum Draconem cum homine congredi: Videmus venenoſam calliditatem melioris ſerpentis aſtutia ſuperari.* Quid accommodatius.

103.

Iob. Adſi ne gratiæ ali- qua qua Satanæ gacitas, ad bonum Steuch.

Iobi cap. 1. v. 6. *Quadam autem die cum veniſſent filij Dei, vt aſſiſterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.* Quiſnam fuerit hic Satan, qui diuinis conſilijs adeſt, non conuenit inter Commentatores. Referam (quam non approbo) ſententiam Steuchi, qui veroſimile putat *Satan* eſſe diuinam Nemeſim, aut iuſtitiam, quæ omnia luſtrat, & circumſpicit, & circuit vniuerſam terram: quæque vult nos eſſe Dei amatores, perfectos, & in aduerſis conſtantes. Et ad eam Nemeſis, ac diuinæ iuſtitiæ perſonam accommodare nititur omnes interrogationes, & reſponſiones, quæ ſcribuntur in hoc Dei cum Satana colloquio. Num Dei perfectiſſimum attributum, quod omnia tentat, vt perfectos nos reddat, Satan appellatur? Satanæ nomen quadrare poteſt in perfectiſſimum Dei attributum, ſeu diuinam perfectionem, quæ ſollicita eſt de humana ſalute: Vel ipſum Satanæ nomen profanaret diuinitatem. Quid enim commune Deo, & Belial? luci, & tenebris; Deo, & Satanæ? Audiendus eſt Iuſtinus contra Tryphon. ſic inquiens: (quod ſatis ad rem præſentem, difficultatis propoſitæ nodum:) *Hac,*

Iuſtin.

inquit, *vox* (*[illegible], quod interpretatur ſerpens, Hebręis [illegible] quod [illegible] valet; ita ex vtroque vnum vocabulum compoſitum Satanas.* Ad exactius explicandam diuinam iuſtitiam, ſeu prouidentiam appellauit eam quaſi Satan, quod nomen aſtutum ſerpentem ſignificat? Ac ſi non ſatis explicaretur munificentia, ſeu prouidentia diuina, apud homines, iuxta modum concipiendi hominum, ſi bonę bene rei nomina tantum haberet, niſi ex aſtutiori Satanæ nequitia, mutuaret non aſtutam malitiam, ſed eminentiam aſtutiæ, quæ in malitia excellit, tranſlatam, ſeu accommodatam ad bonum? Num apud homines, cenſus bonitatis anguſtior eſt: anguſtiorque bonitas prædicatur: quæ ab exceſſu malitiæ eminentiam, & appellationem ſeneratur? Et ita aſtutias Satanæ accommodat Steuchus Diuinę perfectioni. (Sed viderit Steuchus quam excogitauit analogiam diuinę prouidentię cum aſtutia Satanæ:) *nemo enim agnouit aſtutias ſapientiæ.* Aduertis ad aſtutias quas ingeniatur Gratia diuinæ prouidentię in Iuditha?

Iudith.

Lege verſ. 18.

§. XXIV.

Homo, quia ex igneis moribus materiatus eſt, timeat à ſcintilla verbi inhoneſti,

HVmana caro fomes luxuriæ eſt: vnde vel ſcintilla luxuriantis verbi incenditur homo, & miſerè conflagrat laſciuiæ incendijs. Adeo cauendum eſt ab obſcœnis verbis! 104.

Ad Epheſ. Homo eſt conflatus ex igneis moribus,

Ad Epheſios 5. v. 4. *Fornicatio, & omnis [illegible] nominetur in vobis ſicut decet ſanctos.* Vbi ſeriò vetat Paulus ne vel luxuriæ nomen, ſeu verbum minùs pudicum inueniatur in ore Chriſtiani hominis, ne totum exurat hominem luxuriæ flammis. Lex eſt vt nemo iuxta officinas, in quibus elaboratur ſulphureus puluis, facem perferat, ne fortè emicans ſcintillula, & euoluta vago errore ſulphureum fomitem leuiter attingens, totam domum miſero incendio ad fauillas in momento reducat.

Verbum inhoneſtum ſcintilla eſt. Clem.

Tota humana caro fomentum luxuriæ eſt, & ſulphureus fomes gehennalis ignis. Pulchrè enim ait Alexandrinus Clemens, *[illegible]* homini ineſſe. Ergo *verborum ſcintillæ* (Sic enim minùs pudica verba appellauit Laurentius Nouar.) præcauendæ ſunt: ne ſi fortè exiliant in carnis *[illegible] mores,* totus homo deflagret, & irremediabili incendio decineréſcat.

Laur. Nou. hom. de pœnit.

Igitur ſapienter vetat Apoſtolus, *[illegible] fornicatio & omnis [illegible] nominetur in vobis.* Sedulò præcauens; ne vel nominatione rei venereæ, Veneris ignibus exuratur homo, luxuriæ fomite, ſeu appetitu conflatus ad libidines.

Iudith.

Diſce hanc cautelam ex Iuditha hîc v. 18.

105.

Verùm etſi propter diuturnam caſtitatem homo, qui dixit verba minùs honeſta, non flagret laſciuiæ ignibus, ſaltem valde dehoneſtatur, & denigratur eius fama verborum fuligine.

1. Cor. Quam ſibi caueat Paulus agere de re coniugum.

1. Corinth. 7. Paulus ſanctitatis decus, caſtitatis nitor, & æmula virginitatis continentia inſignis, docuerat coniuges Chriſtianos, quomodo in vſu matrimonij ſe vltrò citròque gererent; quæ doctrina maximè & rei Chriſtianæ & pudicitiæ intererat; tum ad inſtruendos fideles coniugatos, quo pacto ſe haberent pudicè in maritali complexu, tum etiam ad obturanda hæreticorum ora, quæ temerario auſu damnare moliebantur licitas matrimonij voluptates. Multa verba fecerat Paulus ſuper hac re; in qua, etſi de ſe minùs pudica, pudicè admodum verſatus erat, vt decebat Apoſtolum: & modeſtiſſimè quaſi minùs modeſta nomina vſurpauerat, tandem concludit eiuſmodi ſermonem v. 40. *[illegible] autem, quod & ego ſpiritum Dei habeam.* Quorſum Paulus, quaſi dubitaret, aſſerit, ſe habere ſpiritum Dei? Quis Corinthiorum, ad quos ſermo erat, id vnquam dubitauit? Imò ipſe ſe ſuſpectum reddere videtur, dum tanquam dubitanter id affirmat?

Tertull. de exhor. caſt.

Audacter Tertullianus hanc difficultatem animo verſans, dixit; *Puto quod & ego ſpiritum Dei habeam. Idcircò hoc dixit, vt ſibi Apoſtoli faſtigium redderet.* Scilicet egerat Paulus toto illo capite de coniugali toto, de re vxoria, de matrimoniali copula, de debito coniugali, &c. & licet ea modeſtia id tractauerit, quæ decebat Spiritum ſanctum, res ſcribendas dictantem, quæ maximè expediebant erudiendæ Eccleſiæ. At quia de re quodammodò minùs honeſta, etſi honeſtiſſimè egerat; quaſi eſſet ſollicitus, ne quia eiuſmodi res nominauerat, Spiritus ſanctus aufugiſſet ab eo: cumque Apoſtolica dignitate priuarit; ſeriò & conſtanter affirmat, propter eiuſmodi verba nec carere Spiritu ſancto, nec ab Apoſtolico culmine deiectum, *Puto autem, quod & ego ſpiritum Dei habeam. Idcircò hoc dixit, vt ſibi Apoſtoli faſtigium redderet.* Ergo ſi Paulus vas electionis, Apoſtolico faſtigio ſublimis, cæleſti caſtitate nitens, a Spiritu ſancto edoctus, quia vt Eccleſiam inſtrueret, nomina quædam quaſi minùs honeſta, tametſi modeſtiſſimè vſurpauit, tam ſibi cauet ab illis: Quid non timeant, qui pruritu Veneris inſtigante

lin-

linguam, venena luxuriæ euomunt in obuias aures, & aera toxicant libidinum vocabulis? Valde hac in re exaggerat cautelam Apostolus.

106. Math. Lucę.
Peruestigant interpretes, cur Matthæus cap. primo Bersabee nomen reticuerit, & tantùm dixerit, *Ex ea qua fuit Vria*. Et Lucas cap. 7. dixerit, *Erat mulier in Ciuitate peccatrix*, prætermittens obscenæ mulieris nomen. Et Ioan. 8. nomen Samaritanæ omiserit tantùm aiens? *Mulier quædam Samaritana*. Et sanè ad auctoritatem narrationis spectaret nomina propria recensere, vt notant eruditi. Num Sanctissimi Euangelistæ timebant mulieris impudicæ nomen vsurpare? Nimis scrupulosum id foret; At in nominibus inhonestis proferendis, nulla cautela scrupulosa est, etiam Euangelistis. Nam ait S. Nazianzen. orat. pro Basilio, *Lingua scortatur*. Ergo à scortatione linguæ cauendum est Psalm. 15. vers. 4. *Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea*. Sanguinum nomine turpitudines intelligit hîc Dauid. Qui modus loquendi familiaris est sacris scriptoribus. Et legi possunt interpretes capitis 1. Ioann. ad illud: *Qui non ex sanguinibus*. Quod in Psalmi commentario aduertit Augustinus: si attentè legatur, & expressè Lorinus. Itaque, inquit, Dauid, non adero in conuenticulis inhonestorum; imò neque audebo labijs meis vsurpare turpia eorum nomina. *Nec memor ero nominum eorum per labia mea*. Nimis imbecilla videtur Dauidis castitas, siquidem timebat vel proferre impudicorum nomina. Numquid sola nominis prolatione inhonestaretur? Dauid Scrupulosè sanctus est, qui à nominibus timet. At re vera timet Dauid Prophetarum maximus, timet Paulus Apostolorum fastigium, timet Ioannes Euangelistarum decus, timet Matthæus, & Lucas. Timent, quia sunt mystica labia Christi. Quod altè notauit Alterius super hoc versu Psalmi: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Quoniam labia Christi Apostoli, Euangelista, & Prophetæ fuere*. Itaque labia Christi Dei, nempè Paulus Apostolus, Ioannes Euangelista, & Dauid Propheta, Sanctorum proceres, & sanctitatis miraculum, & Christi labia timent, & vehementer timent à nomine minùs honesto proferendo, etsi dictato à Spiritu sancto, etsi prolato ad eruditionem Ecclesiæ. Horrescant mortales ex igneis motibus materiati. Nemo miretur si à re luxuriæ tam timet Iuditha cap. 8. vers. 5. quæ ob causam castitatis in secretiori cubiculo cum suis puellis dies, ac noctes clausa morabatur ne quid vel à domestico seruitio, aut ab extera turba minus honestum audiret: Imitata Beatam Virginem, de qua Ambrosius explicans illud Lucæ 1. *Et ingressus Angelus ad eam*, sic scribit: *Disce virginem moribus. Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret. Et ne quo degeneri deprauaretur affatu, ab Angelo salutatur*. Eane est Beata Virgo, quæ possit hominis affatu deprauari? Profectò cauet, ac si posset; illius cautela sit nostra eruditio.

Ioan. Euangelistę cauēt à nomine rei minùs honestę. Psalm. Ioan. August. Lorin. Alterius. Iudith. Lucæ. Ambros.

---

§. XXV.

Consimilis affectus est lasciua libido Gloriationis, & ambitiosa cupiditas Fornicationis.

107. Plato.
PLatonis in Apologia Socratis, vox est: *Affectus aliquis vrget præstantissimos*. Profectò præstantissimorum nemo immunis est à libidinis affectu, qui ingenitus fomes est ad luxuriam, qua rabidè extimulatur homo ad libidinis voluptates. Hic appetitus temporaneus furor est, & breuis insania, qua homo ad Veneris delicias inhiat, & hinnit ad lasciuiendum. Huius insanæ & furentis passionis æmulus est appetitus inanis gloriæ, cuius igniculis sic vrgetur homo, vt studium vanæ gloriæ species quædam sit luxuriæ. Vnde sicut datur in homine libido luxuriæ, ita datur etiam libido iactantiæ, & lasciuia famæ, ambiens nominis claritudinem. *Inanis enim gloriæ seruus fornicario non minor est: multò enim plura, & grauiora operatur*: ait Chrysostomus, non in translatione Aniani, sed alius cuiuspiam interpretis apud S. Thomam inibi. Ecce tibi inanis gloriæ cupidus fornicario comparatur, imò præfertur licentia luxuriandi, quasi famę cupiditas, libido gloriæ sit. Deuteronomij 23. v. 18. *Non offeres mercedem prostibuli in domo Domini Dei tui*. Idest, cinœdi, seu scorti masculi. Septuaginta, Augustinus, Strabo, & alij: *Merces meretricis*. Nempè pretium cuiusuis luxuriæ arcet à domo Domini; omnem inquam turpitudinem. Hunc locum versans Clem. Alex. sic scribit: *Nō autem, qui sua beneficia iactat propter gloriationem; accepit retributionem. Non ingreditur autem, inquit, in Sancta merces meretricis*. Loquitur Clemens de gloriationis, & famæ appetitu, qui ab humanis plausibus recepit mercedem suam, quorsùm ad id confirmandum adducit illud Deuteronomij, *Non ingredietur in sancta merces meretricis?* Egregia profectò causalis. Nam inquit Clemēs: Qui sua beneficia iactat propter gloriationem, accepit retributionem: non enim ingredietur in Sācta merces meretricis. Aptane est eiusmodi causalis? O rem prorsùs disparatam? Quid cinędo cum elato? quid scortatori cum superbo? quid fornicatori cum gloriæ & famæ cupido? Nisi quòd datur etiā quædam luxuries famæ, & inanis gloriæ libido. Vnde non semel Septimius appellat Philosophos, *Gloriæ libidinosos*. Porrò sicut libido luxuriæ est breuis quædam insania, qua tota generationis machinula ingeniosè bruta ambit despumare libidinem: sic libido gloriæ est continuus quidam ardor, & furor, quo mens humana probitatis specie, quasi quibusdam iactantiæ suæ ingeniosis machinis expetit captare inanes hominum plausus, & ambitiosæ famæ fastum. Consimili enim fomite vrgetur vterque, & non absimili agitatur libidinis calcari. Luxuriatur vanitas, superbit luxuria.

Gloria inanis consimilis affectus luxurię est.

Chrysost. hom. 27. in Ioann. S. Thom. Deuteron. Septuag. August. Strabo. Clem. Alex. 2. Strom. Deuter. Septim.

108.
Tertullianus loquens de venustis fœminis, quæ studio placendi, propter inanis gloriæ vanissimam ostentationem sese ornant, & picturant omni pulchritudinis lenocinio, sic probat facilè mutari gloriationem in fornicationem. *Porrò vbi gloria*, pulchritudinis,) *illic sollicitatio; vbi sollicitatio, ibi coarctatio; vbi coarctatio, illic necessitas: vbi necessitas, illic infirmitas. Meritò itaque dum caput non tegunt, vt sollicitētur gloriæ causa, ventres tegere coguntur infirmitatis ruina*. Audis quàm cognatum, vel agnatum sit vitium gloriationis, & fornicationis? quasi grauida sit venusta fęmina à studio gloriæ, potiùs quàm a luxuriæ coitu, & vterum gerat non tam a despumatione lasciuiæ, quàm à pruritu gloriæ: cuius libidine, qui ambitiosè flagrat, flagrat etiam luxuriæ incendio, facili admodùm metamorphosi. Nam inanis gloriæ cupidus, non absimilis est fornicario. Quid exaggeratius ad exprimendam rabidam appetētiam inanis gloriæ, quæ æmula luxurię est, confinis lasciuiæ, & agnata fornicationi? Vnde humillima pariter ac castissima Iuditha æquè, & simul timet à gloriatione, & à fornicatione, vt à vitijs valdè cognatis. Nam c. 8. v. 5. *In superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur*. Vnà præcauens inanis gloriæ ob bona opera celebritatem, & virorum oculos ob castitatem. Timet videri bona operans, quę timet amari ad libidinis opus: æquè suspecta illi est, & libido gloriationis, & voluptas fornicationis: quasi idem vitium foret. Nam vtriusque vitij ipsissimus affectus vrget præstantissimus. Et hic v. 12. & sequentibus impudentior libido dicitur honorificentiæ ambitio.

Gloria inanis luxuriatur. Tertul. l. de velandis Virg. c. 14. Iudith.

109.
Denique quàm similis sit libido gloriæ, & luxuriæ probat, quod vtraque est epitome, & compendium reliquorum vitiorum. S. Zeno Veron. serm. de Pudic. sic habet: *Lasciuia non linguis, non oculis, non auribus parcens, iocatur, spe[...], ambit, obsequitur, zelat, insanit: armatur precibus, armatur, & ira: similiter nonnūquam vi extorquent, quod blandimentis impetrare non potuit*. En lasciuia sentina peccatorum est, & vitiorum seminarium, & flagitiosioris malitiæ origo. Audiendus

Zeno Ver.

Chryſoſt. etiam eſt Chryſoſtomus homil. 27. in Ioannē, ita aiens: *Fugiamus inanem gloriam, quæ cæteris eſt affectibus violentior. Hinc auaritia, hinc pecuniarum amor, hinc odium, bella, pugna. Quippè, qui plura amat, minimè conſtare poterit; amat autem nullam ob rem, quam inanem gloriam. Horum caput eſt inanis gloria, quod ſi abſciderimus, malitiæ membra interibunt.*

§. XXVI.

Sicut gula quaſi reſculpit originale delictum; ſic ieiunium quodammodò reſtaurat innocentiæ ſtatum; & in cæleſtem, & virginem naturam velut reformat.

110. SI qua Chriſtiana virtus deprauatam naturam hominis quaſi reformaret in fælicem & pacatum innocentiæ ſtatum, maximè id præſtaret Ieiuniū, quod de ſe vitia cohibet, beſtiales appetitiones compeſcit, & igniculos ingerens ad omnes ſanctitates, paradiſiacā, & cæleſtem quaſi reſtaurat vitam. Alibi examinabam

Exod. cauſam cur Moyſes, Exod. 33. idololatriam populi Hebræi patienter tulit, iras Dei tranquillauit, ac totam rem pacatè compoſuit. Cùm autem eadem gens,

Numer. Numer. 11. verſ. 13. gulæ delicias poſtulat, inquiens: *Da nobis carnes, vt comedamus* vſque eò ſpes omnes abiecit Moyſes, vt implacabilis gubernandi populi

Gula reſculpſit originale delictū. munus detrectauerit, dixeritque Deo: *Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum, quia grauis eſt mihi, ſin aliter tibi videtur, obſecro vt interficias me.* Enimuerò idololatria criminum maximum eſt, & verò Deo maximè offenſum: Brutum & execrabile facinus, diuinos honores tribuere vitulo, quem paulò antè conflauerant, ſpreto Deo cuius numen viderant in tot ſignis, atque portentis, quæ experti erant in Ægyptiaca egreſſione, & in deſerti peregrinatione. Hæc, hæc, inquam, occaſio fuit, in qua, (ſi quando,) Moyſes implacatur ſæuiùs fureret in rebellem populum: minimè verò cùm gulæ delicias expetunt: quæ venialis fortè intemperantia fuit, & condonanda tædio tam longi itineris, & nauſeæ, quam continua mannæ cibatio ciere poterat. Ob leuem intemperantiam furit mitiſſimus Moyſes vſque ad muneris depoſitionem, poſtulans à Deo ſui interfectionem, & ob idololatriam mitius agit cum populo? Num gula grauius crimen eſt, quàm idololatria? Vidit proculdubio Tertullianus hanc difficultatem lib. aduerſ. Pſychic. & capit. 5. ſic ſcribit de gente Hebræa, carnes in deſerto poſtulante:

Tertull. *Nam & primus populus primo [illegible]* Id eſt gulæ vitium primi parentis Adami reſtaurat delictum, & quodammodò reſculpit originale peccatum. Quid exaggeratius? Nam ſicut originale peccatum, vnum cùm ſit, vitiorum omnium Breuiarium eſt, ò quàm auertit à Deo! quam inſtigat ad delicta omnia! virtutum peſtis eſt, & fomes ad vitia. Sic gula *primi hominis crimine*: Inflammat ad luxum, iras accēdit, odia alit, linguæ habenas laxat, titillat concupiſcentias, vitijs fauet, fouet delicias; & alter fomes eſt ad delinquendum; velut reſculpit enim primi parentis originale delictum. Hoc idololatria non præſtat, etſi criminoſius delictum ſit. Vnde Moyſes ægrè tulit hoc gulæ delictum, & præ idololatria exaggerat: renuitque regere populum impreſſum, & quaſi altero originali delicto actum.

111. Tertull. l. adu. Pſych. c. 5. Verùm ſi gula originis peccatum velut reſculpit: ieiunium interſtinguit idem delictum, quod docuit Tertull. aiens: *Salutem æmulo modo redaccenuit [illegible].* Quaſi dicat: Sicut gula quodammodò reſculpit originale peccatum, & concupiſcentias ad delicta; ita ieiunium compeſcens vitia, & ad virtutes inclinans; quodammodò reſtaurat hominem ad fælicem innocentiæ ſtatum; & æmulo modo quaſi reſculpit pacatam innocētiæ gratiam, ſeu illius imitamentum. Nam ieiunium iram cohibet, laſciuiæ impetum reprimit, linguæ audaciam frænat, vitia compeſcit, & habilem reddit hominem ad omnes ſanctitates operandas: quæ æmulatio quædam eſt fæliciſſimi ſtatus paradiſiacæ innocentiæ.

Ieiunium quaſi reſtaurat innocētiæ ſtatum.

Imò cæleſtem vitam æmulatur ieiunium, dicente S. Ambroſio: *Quid eſt ieiunium niſi vita cæleſtis imago;* Quin & ferè Angelum reddit ex homine. Quærunt ſacri Doctores, cur Ioannes Baptiſta homo cùm ſit, planè Angelus dicatur à Chriſto, aiente de Ioanne: *Ecce ego mitto Angelum meum.* Num Ioannes homo Angelus eſt? quæ duæ res ſunt maximè diuerſæ: nam homo bruta ſubſtantia degrauatur; Angelus ſpirituali natura ſublimatur. O admirandam ieiunij vim, qua homo angelizatur! *In deſerto* (verba ſunt S. Ambroſij ſuprà,) *Ioannes vacans ieiunijs, & ideo qui vitæ humanæ poſſibilitatem continentia ſupergreſſus fuerat, non homo ſed Angelus æſtimatus eſt.* Parum eſt ieiunio hominem æmulari fælicem innocentiæ ſtatum, exprimere cæleſtem vitam, & transformari quodammodò in Angelum. Quid maius audeo?

Ambr. l. 1. de Elia, & ieiun. c. 3.

Ambroſ.

112. Dubitabit aliquis cur vt Verbum incarnaretur, & geſtaretur in Virginis vtero, ipſa Virgo tot gratijs inſtructa, & ornata fuit. At vt idem Verbum in ſpeciebus Euchariſticis latens, intret in pectora fidelium, tantum gratiæ habitualis ornamentum non exigitur, Porrò Euchariſtia, vt aduertit Chryſoſtomus, extenſio Incarnationis eſt. Num ad primam (vt ſic loquar,) incarnationem tot, tamque exquiſitis gratijs ornatur Maria, præſeruatur ab originali reatu, & à debito incurrendi originale gratia præuenitur, (& fortè gloria, vt diſputant plures,) Virginitate duplici donatur, muneratur tot dotibus, vt libros expleant meritiſſimè eius elogia; & ad hanc quaſi ſecundam Incarnationem tantùm requiritur munditiés à delicto graui? Obloquentur hæretici, & obſtinatè affirmabunt Chriſtum verè non eſſe ſub ſpeciebus Euchariſticis; ſiquidem nō æquè tractatur, ac in Incarnatione. Et quidem ſi idem Chriſtus eſt, quare in vtraque corporatione tam inæqualiter tractatur? Inueniat ergo Deus aliquid neceſſe eſt, quod ſuppleat, viceſque quaſi gerat gratiarum omnium, quibus B. Virginem affatim cumulauit. At quid excogitari poterit, quòd vices gerat B. Virginis, eiuſque cæleſtium ornamentorum? Audeat quis dicere Ieiunium id præſtare? Saltem certum eſt ieiunium ab Eccleſia exigi ad Euchariſtiam ſumendam. Strabus Puldenſis ad illud cap. 3. Ionæ: *Adhuc quadraginta dies, &c.* ſic ait: *Hoc numero Moyſes, & Elias, & ipſe Chriſtus ieiunauerunt. Hic numerus nobis inducitur ad præparandas animas noſtras ad eſum corporis Chriſti.* Itaque ieiunium quadrageſimale ea mente inſtitutum eſt, vt præparatio, & ornamentum ſit ad dignè ſumendam Euchariſtiam in die Paſchæ. Emphaticè Tertullianus ſic loquitur: *Ipſa natura enunciabit quales nos ante pabulum, & potum, in virgine adhuc ſaliua exhibere conſueuit.* Non tantùm quadrageſimale ieiunium præcedit ad ſumendam Euchariſtiam, ſed etiam ieiunè ſumenda eſt: *In virgine ſaliua.* Itaque os ieiunum, virgo ſaliua appellatur. Num quia eiuſmodi ieiunium ad ſecundam Dei in nobis corporationem quaſi vicem gerit Beatæ Virginis? Prætereo exagerationes. Satis nunc ſit ad ieiunij laudem, tanto in pretio habitum fuiſſe, capite octauo verſu 5. a Iuditha, vt *ieiunaret omnibus diebus vitæ ſuæ,* cuius opera quaſi reſtaurauit in ſe innocentiæ ſtatum, & velut virgine continentia carnem angelificauit, & Virginis typus extitit ſingularis. Et hic verſ. 19. ſtupere licet ad eius Angelicam ſobrietatem in conuiuio Holofernis.

Ieiunium in virginem natura quaſi reformat.

Strab.

Tertul. lib. aduer. Phyſic. c. 6.

Iudith.

C A-

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

Vers.1. VT autem serò factum est, festinauerunt serui illius ad hospitia sua, & conclusit Vagao ostia cubiculi, & abijt. 2. Erant autem omnes fatigati à vino. 3. Eratque Iudith sola in cubiculo. 4. Porrò Holofernes iacebat in lecto, nimia ebrietate sopitus. 5. Dixitque Iudith puellæ suæ, vt staret foris ante cubiculum, & obseruaret. 6. Stetitque Iudith ante lectum, orans cum lachrymis, & labiorum motu in silentio. 7. Dicens; Confirma me Domine Deus Israel, & respice in hac hora ad opera manuum mearum, vt, sicut promisisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas; & hoc, quod credens per te posse fieri cogitaui, perficiam. 8. Et cùm hæc dixisset, accessit ad columnam, quæ erat ad caput lectuli eius, & pugionem eius, qui in ea ligatus pendebat, exoluit. 9. Cùmque euaginasset illum, apprehendit comam capitis eius, & ait: Confirma me Domine Deus in hac hora. 10. Et percussit bis in ceruicem eius, & abscidit caput eius, & abstulit conopæum eius à columnis, & euoluit corpus eius truncum. 11. Et post pusillum exiuit, & tradidit caput Holofernis ancillæ suæ, & iussit vt mitteret illud in peram suam. 12. Et exierunt duæ, secundum consuetudinem suam, quasi ad orationem, & transierunt castra, & gyrantes vallem, venerunt ad portam ciuitatis. 13. Et dixit Iudith à longè custodibus murorum: Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus, qui fecit virtutem in Israel. 14. Et factum est, cùm audissent viri vocem eius vocauerunt presbyteros ciuitatis. 15. Et concurrerunt ad eam omnes, à minimo vsque ad maximum: quoniam sperabant eam iam non esse venturam. 16. Et accendentes luminaria congyrauerunt circa eam vniuersi: illa autem ascendens in eminentiorem locum, iussit fieri silentium. Cùmque omnes tacuissent. 17. Dixit Iudith: Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deseruit sperantes in se: 18. Et in me ancilla sua adimpleuit misericordiam suam, quam promisit domui Israel: & interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte. 19. Et proferens de pera caput Holofernis, ostendit illis, dicens: Ecce caput Holofernis principis militiæ Assyriorum, & ecce conopæum illius; in quo recumbebat in ebrietate sua, vbi per manum fœminæ percussit illum Dominus Deus noster. 20. Viuit autem ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem, & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me vobis, gaudentem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra. 21. Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 22. Vniuersi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam: benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros. 23. Porrò Ozias Princeps populi Israel, dixit ad eam: Benedicta es tu filia à Domino Deo, excelso, præ omnibus mulieribus super terrã, 24. Benedictus Dominus, qui creauit cœlum, & terram, qui te direxit in vulnera capitis Principis inimicorum nostrorum. 25. Quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ, propter angustias & tribulationem generis tui, sed subuenisti ruinæ ante conspectum Dei nostri. 26. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat. 27. Porrò Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith: Deus Israel, cui tu testimonium dedisti, quòd vlciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit hac nocte in manu mea. 28. Et vt probes quia ita est, ecce caput Holofernis, qui in contemptu superbiæ suæ Deum Israel contempsit, & tibi interitum minabatur, dicens: Cùm captus fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua. 29. Videns autem Achior caput Holofernis, angustiatus præ pauore, cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima eius. 30. Postea verò quàm resumpto spiritu recreatus est, procidit ad pedes eius, & adorauit eam, & dixit: 31. Benedicta tu à Deo tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus Israel.

§. I.

Commentarius litteræ.

Verſ. 1. Vt autem ſerò factum eſt, feſtinauerunt ſerui illius ad hoſpitia ſua, & concluſit Vagao oſtia cubiculi, & abijt.

Verſ. 2. Erant autem omnes fatigati à vino.

1. AD multam noctem protractum erat cõuiuium, quia ſumptuoſiùs cœnatum eſt Perſico ritu. De quo prolixè Athenæus lib. 4. c. 6. (Athen.) Tunc conuiuæ epulis onuſti, & vino temulenti dormituriunt, quare feſtinatò ſe quiſque cõfert ad ſuum tabernaculum, ne ſcilicet à nimia crapula detentus, ea repetere non poſſet. (Perſis temulentis licet abire è conuiuio.) Putat Carthuſianus (Carthuſ.), finita iam cęna vnumquemque diſceſſiſſe. Fortè non ſatis exploratos habuit Perſarum mores; loquens enim de Perſarum conuiuijs Atheneus ſuper allegatus (Athen.), ait: *Postquam ebrij fuerunt, diſcedunt.* Scilicet integrum erat conuiuarum cuique, cùm præſentiſceret tentatum caput, è conuiuio diſcedere, ne capulam proderet; aut ne ebrietate præpeditus, domũ repetere non valeret. Vagao autem prætorio cubili excluſit ſi quos remanſiſſe animaduertit: & tunc clauſis cubiculi oſtijs, ipſe abijt poſtquam ebrium Holofernem repoſuit in lecto, relinquens ibi Iuditham. Opportunè notat Sanctius (Sanct.), (quod vix negari poteſt,) habuiſſe Iuditham claues cubiculi, ſi fortè clauibus fores obſeraſſet Vagao. Quo enim pacto ipſa potuiſſet egredi eadem nocte inſcio eunucho?

Verſ. 3. *Eratque Iudith ſola in cubiculo.*

Verſ. 4. *Porrò Holofernes iacebat in lecto, nimia ebrietate ſopitus.*

Verſ. 5. *Dixitque Iudith puellæ ſuæ, vt ſtaret foris ante cubiculum, & obſeruaret.*

2. Cùm Vagao Holofernis cubicularius concluſiſſet oſtia cubiculi, ſola manſit Iudith cum Holoferne altè dormiente, & ſtertente, nec ſatis digerente crapulam, à qua ſopitis ſenſibus penè emortuus iacebat in lecto. Tunc dixit Iuditha ancillæ ſuæ, vt ſtaret pro foribus ante cubile, non vt arceret homines ab ingreſſu, vt putat Carthuſianus (Carthuſ.); erat enim cubile clauibus obſeratum, ſed ne quis per oſtij rimulas oculis curioſiùs exploraret, quid intus ageretur, vel admota propriùs aure. Apparet autem ex recepto Principum more, lumen non defuiſſe in cubiculo, vt conſtat ex Plutarcho (Plutarch.) in Cimone. Sed ſtatim occurrit difficultas, quomodo ſi Iudith ſola remanſit in cubili, potuit aliquid iubere ancillæ ſuæ, quæ iam foras excluſa erat. Quod ſi ancillæ potuit intimare mandatum, ergo ſola non erat cum Holoferne. Et ſanè difficile videtur quod ait Carthuſianus (Carthuſ.), ipſam Iuditham aperuiſſe clauibus ianuam, & mandatum ſuggeſſiſſe Abræ. Quid ſi Abra longiùs excluſa foret cum cæteris? Quin & negotium Holofernianæ cædis, clanculùm patrandum erat, neque vllus ſtrepitus tam citò excitandus, ne qua cuſtodibus ſubreperet ſuſpicio facinoris, aut curioſitas ſubitæ apertionis. (Iuditha ſola erat cũ Holoferne ſopito.) Quod ſi ſtatim orat in ſilentio cum labiorum motu, ne ſuſcitetur Holofernes, ſuſpectus erat Iudithæ quiuis importunus ſtrepitus. Sanctius (Sanct.) autumat ſolam Iuditham cum ancilla remanſiſſe in cubiculo: quaſi τὸ *ſola* reliquos conuiuas excludat, non Iudithæ ancillam. *Sola*, inquam, vigil, nam etiam ibi Holofernes erat; ſed ſopitus. Ita Salianus (Salian.). Eſto, ita ſit: At neceſſe fuit, vt Iuditha clauibus aperiret ianuã, vt ancilla pro foribus ſtaret: quod ex dictis vero ſimile non eſt. Probabilior videtur coniectura, quam primo loco adducit Carthuſianus (Carthuſ.), nempè Iuditham antequam veniſſet ad conuiuium præmonuiſſe Abram ſuam, ne longiùs à ſe recederet, ſed adſtaret pro foribus, ne aliquis exploraret, quid intus perageretur. (Abra pro foribus adſtat.) Quod præmonuiſſe, & prædixiſſe potuit Iuditha, vel quia ex reuelatione nouerat, quod futurum erat, vel quia ex verbis Bagoæ inuitantis, quod accidit perfacilè potuit coniectare. Nam cum Iudithæ mens fuerit Holofernem trucidare, admonuit illa nocte ancillam, vt, cùm ipſa eſſet ſola cum Holoferne, obſeruaret ad oſtium, ne quis perſcrutaretur ſecreta cubiculis; quod facilè potuit impetrare a Bagoa, ipſi Iudithæ, atque adeò ancillæ ciuiliſſimè blandiente. (Septuag.) Iuxta textum Græcum nulla eſt in hac re difficultas. Dicitur enim ibi, Iuditham Bagoæ exeunti dixiſſe, ſe negotio confecto profecturã ex more ad orationem; & ita opus eſſe, vt ancilla ſtaret ad oſtium. *Et dixit*, inquit, *Iudith ancillæ ſuæ, vt ſtaret extra cubiculũ eius, & obſeruaret exitum eius ſicut quotidie. Se exituram enim dixit ad orationem ſuam. Et Bagoa locuta eſt iuxta verba hæc.* Hæc expoſitio aptior videretur ſi aptè quadraret in vulgatum textum.

Stetitque Iudith ante lectum orans cum lachrymis, & labiorum motu in ſilentio. Verſ. 6.

Dicens: Confirma me Domine Deus Iſrael, & reſpice in hac hora ad opera manuum mearum, vt, ſicut promiſiſti, Ieruſalem ciuitatem tuam erigas; & hoc quod credens per te poſſe fieri cogitaui, perficiam. Verſ. 7.

Tametſi Holofernes vino obrutus, & ſomno ſepultus, vel vociferantem non audiret, conſcientia tamen tanti facinoris imbecillo ſęminarum ſexui, & ſilẽtium imperauit, & metum. 3. Tacita enim orat Iudith cum labiorũ motu; ſicut Anna illa Samuelis mater, 1. Reg. 1. v. 13. (1. Reg.) In Græco textu dicitur, oraſſe, *in corde ipſius.* (Græcus.) Nempè cùm eò res deducta eſſet, vt nulla videretur interponenda mora, ne opportunior occaſio perimendi Holofernem elaberetur e manibus; priuſquam manum enſe, animum oratione Iuditha obarmat. Et cum ſilentio, & lacrymis Deum enixè precatur, vt virile robur inſpiret fœminæ ad patrandum facinus heroe dignum, & quod Deo auctore deſtinauerat mente, re perficeret, ipſo Deo auxiliante. Dubium eſt cur Iuditha opem diuinam implorans, dixerit, *vt ſicut promiſiſti, Ieruſalem ciuitatem tuam erigas.* Quid? tunc temporis Ieroſolymæ dirutæ erant? (Ieroſolymę quomodo tunc erigendæ.) Minimè quidem, nam ſi ante Babylonicam captiuitatem hæc hiſtoria accidit, validis męnibus cingebatur vrbs illa maxima, & regni metropolis: ſi verò poſt captiuitatem, iam diu muri inſtaurati fuerant, & reconcinnata mœnia: aliter quomodo Hebræi repugnare auderent Aſſyrię viribus? Sãctius (Sanct.) putat, Deum promiſiſſe per Prophetam Ezechielem, & Danielem, & reliquos, qui poſt ſolutam captiuitatem prophetauerunt, rurſus excitandam Ieroſolymam, poſtquàm euerſa fuit à Chaldæis. Veriſſima hæc, ſed iam erant muri excitati Zorobabelis, & Nehemiæ opera. Verum cùm tunc eò res Iudaica deuenerit, vt ageretur de deditione, & certa impenderet ruina Ieroſolymis, Deum precatur Iudith, vt erigat Ieroſolymam, non collapſam illam quidem, ſed Holofernis metu penè proſtratam. Nempè vel Ieroſolyma hic ſignificet Ieroſolymitanos ciues Holofernis pauore proſtratos, quos tanti facinoris gloria erigere Iuditha ambit: vel vrbem ipſam non iam dirutam, ſed certiſſimè diruendam, dicit ſe erecturam. Nam quod proximum ruinæ eſt, rectè dici poteſt erigi. Hanc expoſitionem inſinuat Carthuſianus, & eam diſertè Salianus tradit. (Carthuſ. Salian.) Itaque ſenſus orationis hic eſt: ò Deus confirma me imbecillam fęminam, ad perficiendum virile facinus, quod intento; vt, ſicut mihi promiſiſti, penè collabentem, & dirutam Ieruſalem, per me erigas. Hæc commentatio valde expedita eſt. Non tamen eſt contemnẽda, quam offert Gręcus textus, qui ſic orationem Iudithæ refert: *Domine Deus vniuerſæ potentiæ, reſpice in hac ora ad opera manuum mearum ad exaltationem Ieruſalem.* Quod Hieronymiana exſcriptio *erectionem* vocat, Græca tranſlatio *exaltationem* appellat. Ideſt: Si mea manu cadat Holofernes, illuſtri exaltationis gloria ſublimabitur Ieruſalem, de triumphatis infeſtiſſimis, & potentiſſimis hoſtibus. In hac verſione mentio nulla fit promiſſionis factæ vel Prophetis, vel Iudithæ cuius promiſſionis meminit Vulgatus.

Et

4. Verſ. 8. *Et cùm hæc dixiſſet, acceſſit ad columnam, quæ erat ad caput lectuli eius, & pugionẽ eius, qui in ea ligatus pendebat, exoluit.* Ad præfata oratione nouas vires Iuditha reſumpſit, & virili audacia obarmata, propius acceſſit
Columna lecti, dicitur canon ſeu regula. Græcus. Serar.
ad lectum, & ex columna, quæ Conopœum aut ſuſpendebat, aut diſtendebat, Perſicum accepit acinacem, id eſt, breuem, latum, & curuum enſem, quo Perſæ vtebantur. Textus Græcus non habet ad lecti *columnam*, ſed ad lecti regulam, ſeu *canonem*. Puto eodem ſenſu, vt eruditè Serarius notat, nam κανὼν, Græcis ſignificat etiam ſuſtentaculum: columnæ autem ad quatuor lecti angulos diſpoſitæ conopœum ſuſtentabant. Ex altera verò columnarum, quæ ad lecti caput erat, pugio Perſicus dependebat, quem Iudi-
Septuag. tha exoluit. Addunt Septuaginta interpretes, quòd cùm Holofernes iaceret ſopitus in lecto, *erat ſuperfuſum ipſi vinum.* Nempe aut ipſe madidus, & diſten-
Sanct. tus vino iacebat: at quod veroſimilius puto cũ Sanctio largè euomuerat vinum, & in eo vomitu fœdè voluta batur Holofernes, vnde circumfuſus vino dicitur. Porrò ideò Perſis licitum eſt è conuiuio diſcedere, cùm præſentiunt crapulam, quia conuiuijs fœdum eſt vomere, vt docet Athenæus libro 4. cap. 6. his verbis: *Vino abundè vtuntur neque illis ex oppoſito aſtantibus aut vomere licet, aut meiere.* Vnde domum repetunt, ne fœdè crapulam ructent, & euomant: nam vomitus eſt ebrietati affinis. Quare Holofernes vino diſtentus, & madidus, etſi alioqui bibaciſſimus, indecorè iacet in meri vomitu turpiter circumfuſus, & volutatus. O miſer Holofernes, ò Infelix, quid fœdè iaces? quid altè dormis? Quid profundè ſtertis? Heu ſomnum æternum? ò crapulam nunquam edormiendam! Heu iam iam tibi imminet fatalis nox, & feralis hora, qua ſubeas æternaturam mortem, & æternùm viuas ad æternæ mortis feraliſſima cruciamenta.

Verſ. 9. *Cumque euaginaſſet illum, apprehendit comam capitis eius, & ait: Confirma me Domine Deus in hac hora.*

Verſ. 10. *Et percuſſit bis in ceruicem eius: & abſtulit conopęũ eius à columnis, & euoluit corpus eius truncum.*

5. Nempè Holofernes fati ſui neſcius, non tam ſe, quàm Iuditham ſuo obarmauit pugione, & in ſuum iugulum parauit ferrum dentatum totius Orientis cla-
Iuditha Holofernẽ viriliter truncat.
dibus. Hunc acinacem, è pretioſa vagina quam quidam ſuſpicantur fuiſſe gemmam) virili manu eduxit Iuditha, & Dei auxilium breui oratiuncula imprecans, oblita feminam, aſſumpſit herois animos, læuaque apprehendens capitis comam ad firmandum, ictum, ſemel & iterum immiſſo in iugulum pugione, Holofernis caput maſcula detruncauit audacia; & è lecto in quo iacebat truncum corpus deuoluit in terram, ibique illud reliquit indecorè proſtratum, & ſuo ſanguine volutatum. Vale, vale, Anima ebria, truculenta, adultera, ſacrilega, infelix, te tota expectat gehenna: te Tartarorum ſæui carnifices feſto tripudio excipient. Inferni fauces hiatu diro rabidè fameſcunt ſuam expetitam eſcam, æternatutis ignibus numquam excoquendam. Iam tibi fumat illa voraciſſima inferni fornax, quæ te æternùm vſtulet, nec abſumat, perpetua morte vitam ad æternos cruciatus reparante. Huc huc te infelix deduxit humana felicitas; hæc impietatis meta eſt, & ærumnarum carcer. Sed ſingula verba, quæ commentario indigent, oportet ſigillatim expendere.

Apprehendit comam. Rectè potuit Juditha manu ſua comam Holoferniani capitis implicare; nam conſtat Orientales comam alere. Et de Perſis diſertè tradit Herodotus libro 1. Athenæus libro 4. Xenophon in
Herodot. Athen. Xenoph.
Pædia Cyri libro 1. Holofernem autem Perſam fuiſſe, ex nominis coniectura, ſuprà probauimus. *Confirma me Deus in hac hora*: quia non potuit tunc non expaueſcere, & expalleſcere femineum pectus ad patrandum grande in primis facinus, & quod vel Herois præcordia concuteret. *Percuſſit bis in ceruicem.* Etſi totis connixa viribus (*in robore ſuo*, dicitur in Græ-
Ceruix pro collo.
co textu, Hiſpanè, *Con toda ſu fuerca*) opus fuit
Celada de Iudith.
ſemel, & iterum petere, & repetere iugulum, vt tanti monſtri caput abſcinderet. *Ceruicem* pro collo ſubſtitui exiſtimo; neque enim conſtat, qua colli parte vulnus primò apertum ſit: nam ſine fundamento diceretur, Holofernem iacuiſſe pronum in lecto ſuper faciem ſuam; ſic enim non tam liberè reſpiraret, quàm egebat crapulæ æſtus. S. Auguſtinus in quodam ſer- S. Auguſt.
mone affirmat te petiſſe iugulum, at bis tantùm ſcribitur in Vulgata, & Græca translatione. Ecce tibi grande, & illuſtre facinus, & quod vel intentare non auderet bellator egregius, perfecit Deus per imbecillæ feminæ manum. Audiendus eſt Saluianus libro 7. de Saluian.
Prouid. *Per infirmos res acta eſt, ne opus cæleſtis dexte-* Fœminę
ra virtuti aſſignetur humana, ſed diuina. Si quidem pugnaces,
& dux Siſara, quem Hebræi timebat exercitus à victrices.
muliere proſtratus eſt. Et Abimelech ciuitatum expugnatorem feminea, manus percuſſit, & ferrata Aſſyriorum acies, Vidua opitulante ceciderunt. Acutè ad-
uertit Mendoza tom. 2. Annot. 28. ſect. 2. Iuditham Mendoza.
tanti æſtimaſſe orationem, vt, dum apprehendiſſet ſopiti Holofernis comam ad firmandum ictum, nihil ferè ſupereſſet ad victoriam, nihilominus tunc oraſſe Deum aiens: *Confirma me Domine Deus in hac hora.* Nam ſi abeſſet orationis præſidium, parum de cæteris confidebat.

Et abſtulit conopæum. Scilicet rete ſericum ad ar- 7.
cendos culices: & quod facile poſſet, ſic complicari, Quo conſilio euoluit corpus è lecto. Iudith. Septuag. Iudith.
vt animaduerti non poſſet ab obuijs cuſtodibus. De hoc conopæo plura diximus ad cap. 10. v. 19. Quod abſtulit in teſtimonium facinoris, ne qui Holofernis faciem non viderat, dubitaret de veritate rei geſtæ. *Et euoluit corpus eius truncum.* Septuaginta explicatiùs tradunt horum verborum ſententiam: *Et euoluit corpus eius de lecto*, vtique in terram, vbi inuenit cadauer Vagao; infrà cap. 14. v. 14. Quod eo conſilio feciſſe videtur, vt maiorem poſtea metum Aſſyrijs incuteret, cùm ſubitò vidiſſent imperatoris truncum corpus in terra volutatum; & ita præ rei inſolentia exanimes, non curarent de ſtruenda acie, cùm animaduerterent ſe inuadi ab Hebræis, ſed de capienda fuga turbati cogitarent. Addit Tirinus aliam rationem, quare trun- Tirin.
cum corpus è lecto deiecerit in pauimentum. Nempè Iudith volebat, vt ingreſſuris manè in cubiculum, ſtatim in oculos occurreret cadauer, neque celari poſſet cædes Ducis.

---

§. II.

A gula obbruteſcit homo: & vale dicit Deo.

SEntentiosè inquit Clem. Alex. *Nouit ipſe ieiunij* 8.
ænigmata. Difficile explicatu eſt, hoc ænigma ieiu- Clem Alex. 7. Strom. Ieiuniũ eſt ænigma quo homo ſignificatur.
nij. Porrò ænigma nihil minus ſignificat, quàm quod magis videtur ſignificare: ænigmatis laus eſt, occultior ſenſus. Quid ergo ſignificat homo ieiunans? Putabis ſignificare hominem cibis abſtinentem? Profectò egregium ſic foret ænigma. Ego quidem exiſtimo hominem ieiunantem ænigmaticè ſignificare hominem: neſcias enim an homo guloſus, ſatis homo ſit, an in bruti Naz. or. pro S. Baſil.
naturam degenerauerit. Ait enim Nazianz. *Saturitates ad eos obuerat, qui ad brutam naturam propius accedunt, quorumque ſeruiles, atque in terram prona vita eſt.* Itaque heluo ſenſim deſciſcit in belluinam naturam, in cuius mores tranſit: nam dementatur nimietate ci- Gula eſt inſania. Clemens l. 2. Pędag. c. 1.
borum, quibus ingurgitatus planè obbruteſcit, & inſanit. Appoſitè inquit Clemens *Inſania circa gutur.* Nam ſaturitas vltra modum, inſaniæ quoddam genus eſt: vnde comeſſatio eſt quædam dementatio, qua homo pecuino more ſtulteſcens ſatis homo non eſt. Et ſic homo ieiunans ænigma eſt, quod ſignificat hominem; & comeſſator ænigma eſt, quo brutus homo exprimitur.

Malo vt guloſus ænigma ſit, quo ſignificatur ho- 9.
mo profligatiſſimis moribus infamis. Sicut ieiunium

ænigma eſt, quo exprimitur Sanctitatis ſumma. Audiendus eſt S. Chryſolog. *Ieiunium ſcimus eſſe Dei arcem, Christi caſtra, caſtitatis ſignum, ſanctitatis Trophæum. Hoc Ioannem en natis mulierum fecit eſſe maiorem*. Ita gulæ intemperantia ænigmaticè ſignificat hominem perditiſſimis, & deſperatiſſimis vitijs deformem. Clem. Alexan. ſic inquit: *Ijs qui ad luxum menſarum propenſi ſunt, præeſt Dæmon beluo maximus, quem ego non vereor appellare Ventridæmonem*. Et mox: *Cohabitantem Dæmonem*. Scilicet comedones intus inſecùs alunt ventridæmonem, quo obſeſſi flagitioſiſſimè exagitantur: & ita nimia ciborum ingurgitatio, Dæmonis habitatio eſt: comeſſatores dæmoniaci ſunt: è quorum ventre excantandus eſt Dæmon beneficio ieiunij. Ad rem Tertullianus. *Aduerſus deteriora Dæmonia ieiunijs præliandum. Quid enim mirum ſi eadem operatione ſpiritus iniquus educitur, qua Sanctus inducitur?*

Chryſol. ſerm. 2.
Ieiunij aliqua epitheta.
Clem. Alex. Suprà.
Saturitas eſt ventri. dæmon.
Tertul. l. de Ieiun. c. 8.

10\. Tertullianus explicat illud Pauli ad Philipp. 3. v. 19. *Quorum Deus venter eſt*, & ſic fatur de comeſſationis idololatria: *Deus tibi venter eſt, & pulmo templum, & aqualiculus altare, & ſacerdes cocus, & ſanctus ſpiritus nidor, & condimenta chariſmata, & ructus prophetia. Apud te Agape in cacabis feruet, fides in culinis calet, ſpes in ferculis iacet*. Ecce tibi totam religionem gulosi graphicè deſcriptam. Vnde non miror cap. 1. dixiſſe de comedonibus: *Hi Paracleto controuerſiam faciunt*. Scio Tertulliani Paracletum aliàs bonum non eſſe. Nam ſaturitas nimia ſpiritui ſancto inimica eſt, cuius gratiæ videtur renunciare, & auerſari à Deo cui quodammodò vale dicit, qui gulæ indulget. Iob 1. cap. v. 5. piè vrbani filij Iob, crebrò faciebant conuiuia, & inuitabant ad epulas reliquos fratres, & ſorores, & ſic mutuæ beneuolentiæ obſequijs fraternam charitatem religiosè fouebant. *Cumque in orbem tranſiſſent dies conuiuij mittebat ad eos Iob, & ſanctificabat illos, conſurgenſque diluculo offerebat holocauſta pro ſingulis. Dicebat enim: Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis*. Valdè ſollicitus erat Iobus cùm eius filij reciprocis conuiuijs indulgerent. Quam ob cauſam angitur? quid timet? Ne fortè, inquit, benedixerint Deo in cordibus ſuis. Quorſum veretur Sanctus Patriarcha, vt filij ſui Deo benedicant! Idololatriam ſapit hic metus? an delirium patris ſenis? O quot expoſitionibus interpretes fatigant hunc locum! Noſter Martinus de Roa Verbum *Benedixerint* interpretatur, *Vale dixerint*, ſic Geneſ. 47. verſ. 10. cùm Iacob Patriarcha ingreſſus fuiſſet, vt Pharaonem ſalutaret, *Benedicto Rege egreſſus eſt foras*, id eſt, vale dicto. Hiſpanè: *Deſpidioſe del Rey*. Sic videtur congruè expediri Iobi locus, & timor. Scilicet timet pius pater, ne eius filij dum lautè conuiuantur, & opiparè indulgent eſculentis, & poculentis voluptatibus, Deo *benedicant*, id eſt, *vale dicant*: *Se deſpidan de Dios*. Quod aptius pro hac re, quam verſamus? Nũ deliciæ menſarum vſque adeò hominem auertunt à Deo, vt quaſi deſperet de conſequenda Dei gratia religionem abiuret, & Deo vale dicat? Nempè mauult comeſſator habere ventrem, vt Deum, quàm verum numen. Ergo gula ænigma eſt, quod ſignificat vel brutum hominem, vel quodammodò apoſtatam à religione, vtpotè, qui valedicit Deo, aut cuius Deus venter eſt. Sic Nabuchodonoſor, cap. 1. verſ. 12. vt dicitur in textu Græco, vbi otians in Niniue, *vacaret epulis centum viginti diebus*, ſic obbrutuit, vt abiurans religionem maiorum, vale dixerit Deo, Cui *controuerſiam [illegible]* intentans, bellum cœlo, & Dijs infert. Holoferni enim precepit tunc *Nabuchodonoſor vt omnes Deos terræ exterminaret*, vt dicitur cap. 3. verſic. 13. & hic verſ. 3. & 4. videre licet Holofernem ab eſculentis & poculentis delicijs brutum.

Tertul. l. de ieiun. adu. Pſych. c. 16.
Ad Philipp.
Guloſi religio, quæ?
Iob.
Epulones valedicunt Deo.
Roa l. 1. de cor. ſing. ca. 9.
Geneſ.
Iudith.

§. III.

Periti Principis eſt præcepta ſubditis imponere, & munia deſtinare iuxta cuiuſque ingenium.

Mvlti ſunt, qui hominibus imperent: plures quos imperandi ambitio ſollicitat: pauci admodum, qui ſcientiam imperandi norint. Multa non ſobrius Zelus vetat, plura aut ſuſpicio, aut vindicta, aut imprudentia mandat. Sæpè preces alienæ, aut propriæ, non ſemel dona pro meritis ſunt; ſæpiùs Principis deſidia, aut Familiarum fauor, aut temeritas caſus dant munera. Et quod natura negauit, præceptum exigit. Peritus verò Rector multoculus ſit, & benè perſpectam habens ſubditorum indolem; iuxta cuiuſque ingenium imperia diſpenſet, & munera. Nam quod fit contra naturam, violentum eſt: at operatio violenta nec eximiè perfecta eſt, nec valde diuturna: caducum enim eſt quod fit retinente eo, qui operaturus eſt. Quę ſponte fiunt, & conante naturæ impetu, diuturna, & perfecta vadunt. Ergo Præfectus mandet congrua naturis ſubditorum, vt naturæ habilitas perfectionem fœneret obedientiæ. Geneſeos 1. v. 18. Adamo, & Euę ait Deus: *Dominamini piſcibus maris & volatilibus cœli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram*. Et cur dicitur *piſcibus maris, volatilibus cœli, & animantibus terræ*; Satis enim fuiſſet dixiſſe, Piſcibus, volucribus, animantibus, neque enim animantes alibi ſunt niſi in terra, neque volucres niſi in aere; neque piſces niſi in mari. Igitur ſuperuacaneum videtur addidiſſe, Piſcibus maris, volucribus cæli, animantibus terræ. Minimè quidem. Quia vt benè notauit quiſpiam, ita Adamus dominari debebat piſcibus, vt aduertat, eſſe piſcem maris, ne illi mandet rem terræ, aut aeris, ſed negotium maris; iuxta piſcium naturam, & ſecundum ſtudia marinæ naturæ. (idem iudicium eſto de volucribus cæli, & beſtijs terræ.) Porrò ſi imperium piſcem extrahat à ſua natura, & ingenito loco, & inclinatione, nihil omninò perficiet. Nam piſcis, qui in mari agilis, & viuidus eſt, in terra torpet, in aere languet ad interitum. Ergo Adamus dominetur piſcibus maris, volucribus cæli, & animantibus terræ, nempè diſpenſans præcepta non contra, ſed iuxta cuiuſvis ſubditi naturam. Sic exercenda foret præfectura in felici innocentiæ ſtatu. Neque enim piſcibus res terræ mãdandæ ſunt, neque beſtijs negotia maris, neque volucres exercendæ ſunt niſi in re aeris. 12.

Præcipiendũ eſt cuiq; ſecundum eius naturã & ingeniũ.
Gen.

Iob 38. v. 10. *Circumdedi mare terminis meis, & poſui vectem, & oſtia, & dixi vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos*. In his verbis Baſilius Seleuc. mari impoſitum preceptum agnoſcit, ſic fatus: *Dum imperio in abyſſum vtitur pro clauſtro, & arena quaſi habena formidabili mare continet*. Et poſt pauca: *Fertur illud quidem fluctibus altè elatum: vbi verò terminos attigerit, reuertitur, refugitque, & Domini vocem littoribus inſcriptam, cùm intuitum fuerit, curuatis fluctibus termini poſitorem adorat*. Itaque mare lege lata arctatur, ne arenæ terminos tranſgrediens, longe latèque exundans, exorbeat terras. Verùm ſtatim non leue dubium pulſat animum. Scilicet locus mari naturalis, eſt ille, quem modò occupat, vt multis euici olim commentans libros Ariſtotelis de Cælo. Quid ergo Deus imperio in abyſſum vtitur pro clauſtro? Quid opus fuit vt in littoribus vocem Domini inſcriptam reperiat, vt intra terminos ſuos ſe contineat, ne terras eluuione obruat? Porrò ſi maris centrum ſunt peramplæ illæ cauitates, in quibus modò ſtagnat, inibi quies illi eſt: neque appetit vltra arenæ clauſtra proſilire. Imò nec ſi conaretur, ad id eualeret. Sicut nec terra ipſa valet extra centrum ſuum peregrinari. O monſtroſum præceptum pelago impoſitum, quin & ridicularium! ſiquidem illi præcipitur ne exeat, vnde exire non poteſt; imò et ſi extrinſeca vi extra poneretur ſtatim relaberetur naturæ impetu 13. 14.

Iob.
Sel. Orat. 1.
Mari imperet Deus ſecundũ eius naturam.

impetu ad locum, quem modò occupat. Verùm enimverò hoc superuacaneum præceptum, mari impositum, non superuacanea Principum eruditio est: quia imponere debent præcepta, & munia subditis destinare iuxta singulorum studia, & naturam, non contra naturalis ingenij impetum. Nam habilitas ingenij, & naturæ propensio, & studiosè incumbit in præscriptum opus, magnosque progressus facit innata studiositas. Nempè acre & viuidum, & audax ingenium destinetur ad audacias belli; morosum & pacatum fori politiam tractet: nam hic cunctando, ille audendo præclarè se geret. Sagax mentis acumen addicatur rei litterariæ, facundus è pulpitis tonet, prudens præfecturas obeat. Neque enim quiuis habilis est ad quamlibet rem. Errat, errat Princeps, qui meram nobilitatem ad sublimia munera eligit, qui ambitiosè candidatos præfert, qui in electionibus non attendit diligenter ad eligendorum naturam; qui non dispensat munia, & imperia iniungit iuxta cuiusque indolem, & ingenium. Qui secùs facit, volucribus mandat res maris, piscibus munia terræ, bestijs negotia aeris. Profectò consultissima Dei prudentia mari mandat, vt in proprij centri loco se contineat; & sic placidè, & perfectè perficit, quod secundum propensionem, & naturæ impetum exequi iubetur.

15. Matth. Nihil mandetur subdito id nimis reluctante. Hugo.

Matth. 2. v. 20. Herode vita functo, Angelus apparuit Iosepho peregrinanti in Ægypto, & ait illi: *Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.* Quid intelligat Angelus per terram Israel, quò reditum Iosepho mandat, satis dubium est apud expositores. Assentio nunc Hugoni Cardinali sic scribenti: *Quia non destinxit in quam partem ire debeat, intelligit eam, quæ dignior est; scilicet Hierusalem.* Verùm cùm Iosephus rediret, audiens quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Hærode patre suo, timuit illò ire. Nempè difficile valde visum fuit Iosepho habitare prope Archelaum Herodis filium, & hæredem & regni, & sæuitiæ Herodianæ. Quid ergo faciendum? Ibitne Iosephus Hierosolymam: & contra suæ naturæ, & opinionis impetum obediet Angelo? An Angelus abrogabit imperium? Hoc inconstantiam sapit, & prouidentiæ Angelicæ derogat; illud violentam extorquebit obedientiam Iosephi. Multùm tribuendum est obedientiæ S. Iosephi; sed non videtur imponendum præceptum vehementer reluctanti subdito, etsi obediendi paratissimo. Quid? Angelus perspicaciam suam accusans, præceptum corriget, quasi errauerit? Audi Euangelistam: *Iosephus admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ.* Super quibus verbis, sic fatur Anselmus

Matth. Anselm. Laud.

Laudunensis: *Non mutat Angelus præceptum; sed manifestius corrigit errorem pietatis.* Scilicet Angelus nō abrogat præceptum eundi Hierosolymam, ne inconstantiæ, & improuidentiæ arguatur, & tamen dispensatoriè permittit, vt eat in Hierusalem, ne S. Iosephus vexetur præcepto sibi valde difficili, ne dicam violento. Quid enim religiosè laudabile, & generosè pium extorqueat violenta præceptio? Extorqueret planè in Sanctissimo Iosepho, sed ægrè id extorqueret in nobis. Vnde Iosephi dispensatio est nostræ imbecillitatis eruditio. Ne Princeps imperet ea, quæ nimis reluctante subditorum natura exequenda sunt. Nam violenter obedire tormentorum maximum comprobatur.

16. Præceptum contra inclinationem est nimis violentum. Gen.

Geneseos 3. cap. Peccat Eua, Adamumque pellicit ad primæuum delictum, & simul totam naturam humanam miserè deprauauit. Adest Deus flagitij vindex, & supplicij nomine, sic ferit Euam: *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Planè specie tenus castigatur fœmina, & quidem ob criminosissimum delictum: nam etsi non peccasset, etiam sub viri potestate esset. Peruersio enim foret, quod vir in fœlici innocentiæ statu, non dominaretur, sed subijceretur vxori. Quod rectè notauit S. Augustinus libr. 11. de Genesi ad litteram, cap. 22. aiens: *Videndum est quemadmodum propriè possit accipi illud, quod mulieri dictum est: Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Neque enim & ante peccatum aliter fuisse decet credere, nisi vt vir mulieri dominaretur, & ad eum ipsa seruiendo conuerteretur.* Ergo nugatoria, & ridicula pœna mulctatur fœmina ob peccatorum maximum. Nempè, quæ alias subiecta erat viro, ipsi denuò subijcitur in pœnam delicti. At satis ad rem notat Pererius, hæc verba commentans, quod fuisset etiam in statu innocentiæ mulier sub viri potestate, verùm non coactè, nec molestè, nullaque voluntatis repugnantia; cùm enim mulier esset integro animo, rectaque mente, non nisi quod erat honestum, & rectum expetens, libens, gaudensque sub imperio viri fuisset. Scilicet acerbissimæ mulctæ nomine imponitur mulieri grauissimum præceptum subiectionis ad virum: quam subiectionem tametsi habitura foret in statu innocentiæ; ast id ferret libens, & gaudens. Post peccatum verò in pœnam peccati violentè feret eiusmodi legem seruitutis. Ecce tibi acerbitatem supplicij; nempè præcipitur illi res valdè connaturalis, sed quam violentè feret. Verùm quid molestiùs quàm inuitè cogi ad parendum? Hæc est pœnæ acerbitas. Vnde Ozias peritus Bethuliensium Princeps cap. 7. vers. 23. valdè satagit, vt subiectus populus vltrò consentiat decreto de tuenda vrbe ab Hostibus, ne si violentè id populus tulerit, coacta præceptio refractarium faciat, non obedientem: nec minus grauaret Bethulienses violento præcepto, quam Holofernes obsidione grauabat. Et Iuditha hic v. 5. Abram idoneo ingenio elegerat ad destinatū munus: magna enim ingenij solertia opus fuit.

Perer. l. 6. in Genes.

Iudith.

---

§. IV.

Qui alicuius opera curiosè scrutatur, illa egregiè culpat.

Spero te sic viuere, vt vbicunque eris, sciens quid agas; planè vox est aut amicissimi, aut inimicissimi. Porrò amico non tantùm permittit homo cordis secreta rimari, sed vltrò illi pandit mentis suæ arcana, ipsum admittens ad abstrusiores cordis recessus: gaudetque intimas cogitationes vel suspicioni inuisas cum amico miscere. Quod amico sponte oblatum intimioris amicitiæ indicium est; ab inimico procuratum, graue probrum est, & acerbior offensa. Quid enim tam molestum, quàm pati inimicorum oculos, aut suspicionē, aut censuram? Grauis & iniuriosa est inuita scrutatio; nam qui alienam viam discutit; discutiendo prodit; prodendo damnat. Vel obnoxium esse discussioni alienæ, ærumnosa calamitas est, quam declinare satagit Iuditha hac, v. 5.

17. Senec. ep. 1.

Iudith.

Dura, & dira Ægyptiorum seruitute premebatur Hebræa gens, tunc præ reliquis nationibus ingenua, & auita nobilitate illustris. Quid non passi sunt sub barbarico Pharaonis imperio. Obuiæ sunt vel indoctæ plebi Hebræorum calamitates. Num curiosam Ægyptiorum scrutationem effugerunt? Mirum foret ab hac magna calamitate fuisse immunes, qui tot, tantasque ærumnas tolerarunt, & inter sæuas molestias, quas ab Ægyptiorum seruitute passi sunt, à molestissima hac iniuria, & contumelia fuisse immunes. Exod. 2. vers. 3. Amram Leuites accepit vxorem ex tribu suo Iocabed, ex qua bellum infantem suscepit nomine Moysen: tunc vigebat crudele Pharaonis edictum de infanticidio Hebræorum. Parentes pueri, & paterna charitate, & lenocinio pulchritudinis allecti, puellum Moysen abscondunt toto trimestri: *Quæ concepit, & peperit filium: & videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Cumque iam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine, posuitque intus infantem, exposuitque eum in carecto ripæ fluminis.* Quærunt interpretes, cur infans, qui totis tribus mensibus abscondi potuit, vltrà seruari nequiuerit? Dissimulauit Iocabed tumorem vteri, celauit partum, compescuit infantis vagitus, ne se inscius proderet; 18.

Exod. Scrutatio regularum molestissima est.

quare

quare vsque ad vlteriorem ętatem non reseruauit puerum? Num Moyses gratior, & elegantior erat recens natus, & maior ætas deuenustabat gratiam pueri? imò addebat amoris illecebras. Quorsum ergo tertio mense proditur? Lyranus ad rem præsentem, ita difficultatem
Lyra.
proponit, & soluit: *Cumque iam celare non posset. Contrarium*, inquit, *videtur: quia ex quo seruauerat eum tribus mensibus, videtur quod eadem ratione posset eum vltra seruare. Dicendum, quòd Rex fecerat statutum, quòd in tribus mensibus semel scrutarentur Aegyptij domos Hebræorum.* Scilicet hoc vnum restabat inuentum barbaræ Pharaonis tyrannidi, & miserè Hebræorum calamitati, vt tertio quoque mense scrutarentur Ægyptij eorum domos, & reculas. Quid ærumnosius? Quid calamitosius, quàm quod Regis oculi (sic appellauit eiusmodi curiosos profana eruditio) sæpè inuerterent domorum exiguam suppellectilem, & peruestigarent secreta recessuum, & obseruarent quid rei domesticæ agerent, quid negotij gererent, loquerentur, cogitarét? Nihil tutum erat, nihil non commune, non vulgandum nihil. Planè non potuit Ægyptiaca Hebræorum seruitus tam durè vexati, quin eiusmodi curiosos oculos, & molestissimos scrutatores pateretur. Nec est censendum, exiguum esse, quod nihil quantumuis exiguũ permittit, quod immune sit à curiosa Pharaonis scrutatione, Neque paruum malum reputandum est, quod
Psal.
inter Ægyptiacas calamitates censetur. Et Dauid Psal. 108. vers. 11. inter execrationes, quas pessimis interminat, ait: *Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius:*
Lorin.
(fœneratoris nomine satellites Titi Regis interpretatur Lorinus ibi:) *Et diripiant alieni labores eius.* Neque Dauid inter durissimas calamitates, quas impijs minitatur, acerbissimæ scrutationis malum non recenset.

19.
Rixatur Iacob quia Labã scrutatur eius reculas.
Iacob Patriarcha patientiæ merito in primis excellebat; paternæ domus exilium patitur, & tacet; inuidiam, & iras Esau fratris sustinet, & dissimulat: Soceri Labani auaritiam tolerat, & mutus est ad iniurias. Sed animaduerte qualiter patratur scrutationis offensam.
Genes.
Geneseos 31. vers. 36. Laban numerosa cognatorum stipatus caterua, fugientem Iacobum persequitur, & ob ablati Idoli suspicionem, omnem Iacobi supellectilem diligens inuertit: *Tunc tumens Iacob, cum iurgio ait,* (ad Labanum inquam;) *Quam ob culpam meam, & ob quod peccatum meum sic exarsisti post me, & scru-*
Vatab.
tatus es omnem supellectilem meam? Vatablus ex Hebræa origine: *Iratusque Iacob rixatus est cum Laban.*
Olcaster.
Olcaster admonet τò *scrutatus es*; Hebraicè etiam esse *mutasti omnem supellectilem meam.* Iacobusne is est qui turgeat præ ira? qui tumescat à furore? qui rixetur cum cognato? Quænam tam dira occasio, quæ sic inquietet, & exagitet mitissimum, & pacatissimum vi-
Cornel.
rum? Cornelius ibi: Tumens præ ira, & indignatione iusta Iacob, alias mitissimus: Læsa enim patientia fit furor. Scilicet ad cæteras calamitates erat Iacob vsque ad miraculum tolerantissimus, cum scrutari, & inuerti, seu mutari aduertit omnem supellectilem suam, præ bile tumescit, & quasi insolescit, & furit, rarus grauiorem iniuriam ob quam rixatur cum cognato vsque ad exprobrationem auaritiæ, & multæ malitiæ olim sibi exhibitæ. Ac si scrutationis offensa, patienter quondam dissimulatas iniurias restauret ad iram, & contumeliosam vindictam. Audis quàm sit toleratu grauis curiosa scrutatio, quippe quæ vel amicissimo Iacobo extorqueat iras, rixas, contumelias? Sic contumeliosam pu-
Sophon.
tauit Iacob sui, & suorum curiosam scrutationem. Sophoniæ 1. vers. 12. *Et erit in tempore illo scrutabor Hierusalem in lucernis, & visitabo super viros defixos in*
Hier.
fecibus suis. Quæ verba sic commentatur S. Hieronymus ibi: *In tempore, & in die captiuitatis Hierusalem, vel à Babylonijs, vel à Romanis, scrutabitur Dominus cum lucerna omnia abscondita Hierusalem.* Nempè vt exaggeretur calamitas Hebrææ gentis dicitur, quòd curiosè scrutanda est in captiuitate. Inter summas enim ærumnosissimæ captiuitatis calamitates in primis censetur scrutationis malum.

20.
Præterea inter cæteras grauissimas molestias, & contumelias, quas Christus Deus passus est à Scribis, & Pharisæis, illa valde grauis, & acerba, quòd eius opera malitiosè scrutabantur, & curiosè obseruabant. Lucæ 14. vers. 1. *Et factum est, cum intraret IESVS in domum cuiusdam principis Pharisæorum Sabbato manducare panem, & ipsi obseruabant eum.* Ad quæ verba
Luc.
sic Caietanus: *Pharisæi describuntur obseruantes IESVM, tum quoad verba, tum quoad facta, si in aliquod*
Caiet.
offenderet. Obseruabant enim iniuriosi Pharisæi non tantùm Christi dicta, sed facta, doctrinam, inquam, cælestem, & gloriosissima Saluatoris miracula, vt scrutatione fascinum aliquod afflarent, & obseruationis suspicione deuenustarent. Nec tamen Christum potuit inhibere malitiosa scrutatio, quin gloriosa patraret miracula. *Dominus* (ait Theophylactus) *sat, sciens Pharisæorum morositatem, ingreditur in eorum domos.* ibique paralyticum sanat, & alia grandiora miracula gloriosè edit. Consultissimè Pharisaicam scrutationem Theophylactus morosam appellat. Morosus enim ho-
Theoph.
mo dicitur Hispanè, *Vn hombre pesadamente curioso, demasiadamente exatto malecondicionado.* Ergo in morosos Pharisæos, scrutatores curiosos, & iniurios
Gloria Dei castigat sui scrutatores.
obseruatores verborum, & operum Christi, ipse Christus, cæli mitissimus, & pacatissimus sæpe inuehitur, sæpe eos reprimit sermonibus, & miraculis opprimit: Numquid repensans scrutationis contumeliam? *Qui scrutator est maiestatis opprimetur à gloria.* Prouerbiorum 25. vers. 27. τò *maiestatis*; maiestatem diuinam non humanam interpretantur Grego-
Prou.
Gregor.
rius, Bernardus, & Beda, (apud Salazar ibidem) & Lyra
Bernard.
in cap. 2. Exodi. Verum quid est, quod Dei gloria opprimit scrutationis iniuriam? imò quæ iniuria irrogatur
Beda.
Salazar.
Deo, dum homo curiosè scrutatur arcana diuina? Nōne omnia Dei perfectissima sunt, & Deo digna? Quid
Lyra.
ergo deprehendet in Deo humana scrutatio Deo indecorum? Nihil planè. Quam ergo ob causam sic grauiter punit scrutantes curiosorum oculos? Quin, & à Dei gloria castigantur. Et cur non ab alijs attributis Dei? Quando Dei gloria castigat? Certè quando delinquitur in gloriam. At scrutator Dei, quia in auctoritatem, & gloriam diuinam maximè peccat, dum illam suspectam reddit curiosa scrutatione, ideò punitur à gloria, quæ scrutatione offenditur, *Quisnam præsumat mortalium* (verba sunt S. Bernardi præfatam locum explicantis)
21.
Bernard.
huic se diuinæ maiestati horrendo scrutinio proprijs intricare conatibus, & importunus contemplator pauenda irrumpere in arcana? scrutatores proinde maiestatis, tanquam irruptores dicuntur. Ecce tibi scrutatores, & obseruatores quasi vim inferre præsumunt diuinæ maiestati, quam horrendo scrutinio audacissimè offendunt, & iniuriè dedecorant. Vnde diuina gloria, cui maior iniuria videtur irrogari, vindex contumeliæ existit: punitque Dei gloria, quod curiosa scrutatio gloriæ detraxit: *Soda por offendida la gloria de Dios, y sale a la demanda contra el que lebusca la vida à Dios, y curiosamente escudriñ a sus obras.* O quàm Deus exhorret eiusmodi curiosam humanæ mentis scrutationem! quam sic lædit, & opprimit gloria diuina, tametsi Deus ab scrutatione non deuenustatur suspicione malitiæ, sed ampliùs ab scrutatione innotescat Dei gloria, Nihilominus gloria Dei non vult decorari suæ gloriæ scrutatione. Sic est inuisa Deo, sic est contumeliosa homini curiosa, & attenta hominum scrutatio! Profectò omnis scrutatio hominem suspectum facit, suspicio censura est, censura contumeliam irrogat. Nil magnum vulgò habetur apud homines, quod hominum scrutationem subit, & curiosam censoris obseruationem patitur. Ergo, *Qui scrutator est maiestatis opprimetur à gloria.* Sic Christi Dei gloria oppressit Pharisæos, qui gloriosa ipsius opera malitiosè obseruabant.

(.·.)

§. V.

§. V.

Diuinæ gratiæ humana necessitas adstruitur.

22. NAturæ humanæ inertiam (impotentiam potiùs dixerim,) ad rem virtutis, si gratiæ viribus destituatur, seueriùs tradunt Theologicæ scholæ; nunc ad mores pauca libare iuuat, vt agnoscat homo quàm de se sit imbecillus ad negotium pietatis: & propriç tenuitatis conscius, solerter exambiat auxiliarem Deum, sine cuius gratia nec gratiam exambire potest. O indigam naturæ humanæ paupertatem, quæ sine gratiæ ope, adhuc precariò emendicare non eualet opem gratiæ! Sic infirma, nuda, & incompta est ad res gratiæ natura hominum, vt terrena mole depressa, assurgere non possit ad cœlestia: sic distorta à primæui debiti præpropera fœditate, vt nihil de se habeat, quod sit gratum oculis conditoris.
Apoc. Apocalypsis 21. v. 2. *Et ego Ioannes vidi sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de cœlo à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* Nomine ciuitatis Ierusalem significari Ecclesiam, seu fideles, ferè conuenit inter commentatores. Sed cùm iustorum anima, Allegoria Sponsæ significetur, animaduersione dignissimum est, paratam, & ornatam à Dei gratia dici: nempè *diuinis charismatibus adornatam*, vt inquit Strabus, vel *virtutibus compositam*, vt commentatur Anselmus Laudunensis. (Strab. Anselm. Laud.) Profectò omnis femina à natura ipsa nimis eruditur ad se comendum, & ornandum: quod pronum, & volupe est mulierum ingenio; hanc enim artem cum natura hauriunt, & à natura exprimunt, ad quod studiosè pronæ sunt nemine docente. Quis vnquam puellares feminarum annos, ad alia rudes, aliquando erudiuit ad fucos cerussæ, & purpurissi, quo rubescunt, & candicant? Ecquis puellas docuit sumptuosiùs optare, & ambitiosiùs aptare sibi lenocinia comptioris vestis, & politioris ornatus fucum? Planè cum puellis nascitur, & innutritur propensiori studio, & exquisita arte: præsertim si blandioris beneuolentiæ fomite ad amores extimulentur. Quæ vnquam puella adeò desipuit, vt amasium rogaret, quòd ipsam cerussa, & purpurisso pingeret; aut gemmas seu torquem, vestes, & ornamenta ipsi aptaret ad lenocinia venustatis? (Gratia hominem tāquam spōsam ornat.) Ergo vt Euangelista Ioannes hominibus intimet quàm rudes sint, & imperiti ad cælestes gratiæ ornatus, proponit homines sub sponsæ allegoria, quæ à Deo animarum amasio, ornatur ad cultum, & gratiæ lenocinia. *A Deo paratam*, inquit, *sicut sponsam ornatam viro suo*. Sic est rudis, sic incompta, & inepta anima ad se ornandum cælestibus gratiæ lenocinijs, vt quæ à natura sua nimis erudita est, nimisque propendet ad naturalis pulchritudinis mundities, & ornatus, rudis est, & inepta nimis ad cælestis venustatis ornatum. Vnde à se fœda, & inhabilis est; & industria totius ornatus ab amasio, & sponso; à Deo inquam, ornatur.

23. Chrysost. in cap. 7. Matth. S. Ioannes Chrysostomus sic fatur de hac re: *Cum alia animalia Deus muniertt veloci pedum cursu, aut velocibus pennis, aut vnguibus, aut dentibus, aut cornibus, hominem solum sic disposuit, vt virtus illius sit ipse, vt infirmitatis sua coactus, semper necessarium habeat Dominum suum.* Scilicet sic homo languet, & penè emortuus est de se ad rem sanctitatis, vt eius virtus, & vigor à gratia sit: nam sufficientia nostra, & facultas ad bene operandum, à Deo est, qui dat non tantùm posse, sed & velle, & perficere. Vnde S. Cyrillus Alex. lib. in Ioannem cap. 6. ita scribit: (Cyril. Alex. l. 1. in Ioan. c. 6.) *Vnigenitus Dei filius, principium, & subsistentia omnium tam visibilium, quàm inuisibilium, in ipsis vita erat*, &c. Bellè quidem Christi fauor, & gratia dicitur pietatis *subsistentia*. Nam sicut subsistentia est terminus, & perfectio hominis, eius fulcrum, & stabilitas; impotensque est homo ad operandum absque subsistentiæ fulcimento: sic gratia dicitur virtutis subsistentia, eius perfectio, & sustentaculum, & potentia seu vigor ad operandam rem sanctitatis. Imò & vita animæ dicitur à S. Cyrillo. Cui accinit S. Chrysologus serm. 16. *Quod est anima*, inquit, *corpori, hoc est anima Christus. Sine anima corpus non viuit, non viuit anima sine Christo. Recedente anima mox corpori fœtor, corruptio, putredo, vermis, cinis, horror, & omnia visu detestanda succedunt. Discedente Deo confestim venit in animam peccatorum fœtor, correptio criminum, vitiorum putredo, conscientia vermis, vanitatum cinis.* (Chrysol. serm. 16.)

Ergo cùm Christi gratia sit vita hominis, & ipsius anima ad res pietatis, & potentiæ seu facultates à gratiæ vita sint, vt nuper aiebant Chrysostomus, Cyrillus, & Chrysologus; facile est inde interpretari difficilem locum Ioannis cap. 7. vers. 32. *Miserunt principes, & Pharisæi ministros, vt apprehenderent eum. Dixit ergo eis IESVS. Quæretis me, & non inuenietis*, &c. 24. (Ioan.) Proculdubiò si ad ministros Pharisæorum hæc dixit Christus, manifestum est ipsos ministros Christum inuenisse; neque enim Saluator potuisset ad ipsos coram loqui, nisi eum inuenissent. Quo ergo pacto, ait: *Quæretis me, & non inuenietis?* Quis iam inuentum adhuc quærit, & non inuenit? Verum cùm hic eiusmodi ministri Christum sine gratia inuenerunt, (quia illum apprehendere intentabant) ait illis; quia homo sine gratia est velut corpus sine anima, & tanquam homo sine potentijs, etiam si me inuenistis, non tamen inuenistis reuera; nam qui sine gratia Deum inuenit, minimè ad pietatem inuenit: cùm Christus tantummodò facultatibus gratiæ possit quæri, & inueniri. (Christus inuentus quomodo non inuenitur.) Vnde inuentus, adhuc quæri debet, nec inuenietur, quia sine gratia quæritur. Quæ est communis Patrum interpretatio. (Legi potest S. Augustinus tractatu 32. in Ioannem.) Quia vt ait Isaias cap. 65. v. 1. *Inuenerunt qui antè non quæsierunt me. Sine conatu sunt donationes, & gratia Dei*, inquit S. Ambrosius, *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* (August. Isa. Ambros. Luc. c. 1. Iudith.) Profectò conatus humanus fortè inuenit Christum, sed non ad pietatem; & ita planè non inuenit; prima verò gratia, quia sine conatu est, non quæsitum inuenit: ò gratiæ miracula! Vnde vt Iuditha suadeat Bethuliæ proceribus, se posse gratiæ facinora perpetrare, non à se, sed à Deo ad id valere comprobat, aiens c. 8. v. 31. *Quod facere disposui, probate si ex Deo est, & orate vt firmum faciat Deus consilium meum.* Nam vita, & potentia ad benè operandum, à Deo est, non à nobis; qui absque vita seu vigore diuinæ gratiæ, velut inanimes, & emortui sumus ad rem virtutis, & negotium, seu otium pietatis.

25. Matth. Inter primas gehennalium cruciamentorum pœnas, ligationem manuum, & pedum minitatur iudex, Matthæi 22. v. 13. *Tunc dicet Rex ministris: ligatis manibus, & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus, & stridor dentium.* Quænam sunt hę manicæ, & compedes, quæ vinciunt strictè, & districtiùs torquent damnatos? S. Gregorius: *Ligantur tūc pedes, & manus per districtionem sententiæ, vt tunc ligat pœna, quos modo à bonis operibus ligauit culpa.* (Gregor. serm. 36.) Scilicet in inferno negatur damnatis gratiæ diuinæ efficacia ad omnem pietatem, qua negatione dicitur miser damnatus pœnalissimè constrictus vinculis obstinatæ malitiæ: hæc autem vincula constringunt damnati voluntatem, ne possit efficaciter se expedire à tormentis; & ita gratia negatus, dicitur manibus, & pedibus ligatus. *Es la gracia da Dios los pies y manos del hombre.* Porrò nisi ita ligaretur, tantus est diuinę gratiæ vigor, vt facilè se posset expedire à gehennæ cruciamentis. Lucæ 3. ver. 16 *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igne.* (Lucæ. Cyril. Alex.) Quid est Christum baptizare igne? Quisnam iste ignis? Neminem latet nomine *ignis* congruè significari gehennæ incendium, ita S. Cyrillus Alex. in c. 4. Isaiæ, & S. Hieronymus ibi, & S. Leo in epist. 4. ad vniuersos Episcopos per Siciliam constitutos, cap. 6. quam sententiam referunt Euthymius, & Druthmarus super capit. 3. Matthæi. (Hieron. Leo. Euthym. Druthm.) At S. Chrysostomus nomine *ignis* diuinam gratiam interpretatur, (Chrys. ho. 11. in Matt.)

tur, sic fatus: *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne. Ipsa trāslatione sermonis exprimēt gratiæ largitatem. Iam verò commemoratione ignis adiuncta rursus ipsius gratiæ vehement, atque incomprehensibile signauit.* Nempe diuina gratia baptismus ignis dicitur, quæ sic incomprehensibilis est, vt vel damnatos baptizaret, & pœnis infernalibus exolutos omnem pęnæ, & culpę reatū instar baptismi tolleret, & Deo gratos redderet.

28\. Vt autem planè, & plenè cognoscatur diuinæ gratię efficacia, non omittam hic interpretum admirationem (Matth.) ad cap. 25. Matthæi, quomodo tot virgines, decem inquam, (quo numero maxima multitudo denotatur,) (Origen. homil. 32.) reperiantur? Respondet Origenes. *Sensus est, omnes qui receperunt Verbum Dei virgines sunt. Tale enim est Verbum Dei, vt de sua munditia accommodet omnibus.* Scilicet ea est gratiæ diuinæ admiranda vis, vt constupratissimos mores tanquam virgines faciat. Porrò virginitatis decus recuperati non potest, si semel luxu constupretur, at diuinæ gratiæ tantus est vigor, vt ab illo quodammodò reflorescat marcidus virginitatis flos. Hinc colligere facilè licet, quàm restauret gratia diuina reliquarum virtutum pristinam venustatem, quæ sic velut resculpere eualet teneræ virginitatis honorem. Ergo, ò homo, magni æstima gratiam, id est vitam animæ, potentiam vitæ, vigorem iustitiæ, officinam virtutis, vitiorum interitum, delictorum excidium: & sic viue, vt piè exambias noua gratiæ incrementa ad æternaturam vitam. Vide hic v. 7. quàm se (Iudith.) publicet Iuditha diuinæ gratiæ indigam in occasione virtutis, cuius nacta fuit opportunitatem.

§. VI.

In peruersis quibusdam hominibus videtur gratia quasi violenta; Vnde Deus apta ingenia ad munera sæpe eligit, ne gratia resiliat, & cæleste verbum patiatur aborsum.

27\. (Opimitas sapientiam impedit; exilitas expedit.) Etsi humana natura à primæuo illo originalis peccati excidio, deprauata sit, & inquissimis inclinationibus medullitùs vitiata: (nam à peccati fomite sic decinerescit, vt ardeat ad omnes prauitates, & ad omnes sanctitates frigeat: est enim eiusmodi fomes vitiorum ardor, virtutum nix:) nihilominus naturalis indoles valdè iuuat ad veram sapientiam, & virtutem Christianam. *Nam opimitas sapientiam impedit, exilitas expedit*, inquit Tertull. corpulentia animum obtundit; macrum & exuccum corpus exacuit animum. (Tertull. lib. de Anima. c. 20.) *Empedocles causam argutæ indolis, & obtusæ in sanguinis qualitate constituit* Nobilitas, arcanus igniculus est ad gloriam: infamiæ dedecus, fomes est ad delinquendum. Iracundum ingenium mentem prodigit; pacatum, & mite seruat. Corpus vehementer propensum ad lasciuiam virtutes vrit: frigidum & pacatum, ardores libidinis temperat, & serpentem luxum, quasi cauterio sistit. Plures homines ambitiosa honorum cupiditate naturaliter turgent, alijs sordida & humilis natura est, paruo contenta, & ab inertia frugalis. Quorundam non bona natura seditiosa est, furax, fraudulenta, liuida; sæua, pugnax. Aliorum bona indoles, tumultuari nescit, furta odit, simplicitatem colit, inuidiam ignorat crudelitates horret, & timore periculi pacata, Martis sæuitiam. Vnde nemini dubium est, quin ad rem bonæ sapientiæ, & Christianæ virtutis aliquid de corpore accedat. (An id fiat à mera natura, an à gratia naturæ permixta ad Theologiæ scholas remitto, hodie super hac quæstione pugnacissimè dissidentes.) Vnde perspicuè patet humanam naturam sæpe vltrò cooperatricem esse diuinę gratiæ, sæpius contumacem & reluctantem. Hinc perspicua fit gratiæ arcana poli- (Natura est Gratiæ adiutrix.) tia, quæ naturam humanam explorat, & rerum indoli piè insidiatur, vt sic auxilium congruat ingenio, & officium personæ: & creaturæ sponte annuant ministerio. *Plato in Timæo Mineruam affirmat, cum vrbem* (Plato.) *illam* (.i. Athenas litterarum, & moralis virtutis metropolim) *moliretur, nihil aliud, quam regionis naturam prospexisse, alia ingenia pollicitam*, ait Tertull. Quia soli qualitas, & cæli temperies sapientiæ, & vir- (Tertull. suprà.) tuti aut congruit, aut officit: & naturalis indoles valde iuuat ad virtutem: nam hominis indita propēsio, seu agnata inclinatio velut prophetia est ministerij futuri. Matthæi 4. v. 18. *Ambulans Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres Simonem, & Andream fratrem eius* (Matth.) *mittentes rete in mare. Erant enim piscatores. Et ait illis. Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.* Super quibus verbis sic philosophatur S. Chrysostomus apud S. Thomam, fortè alia exemplaria nactum: *Futuræ dignitatis gratiam artificij opere prophe-* (Chrysost.) *tabant.* Nempe Apostolorum cognatum piscandi opus, præsagium erat assumendos fore à Deo ad dignitatem expiscandi homines: humana piscatio cæleste piscationis officium portendebat. Sic enim Deus ministerium accommodat hominum inclinationi, vt innatum studium sit instar prophetiæ futuri muneris. Vnde Apostoli artificij opere quodammodò prophetabant futuræ dignitatis gratiam. Non quòd natura gratiam mereatur, sed quod gratia ministerijs se accommodat naturæ. Opportunè inquit Philo: *Deus non pro magnitudine gratiæ suæ beneficus est, nimirum infi-* (Philo. l. de Mūdi opif.) *nita, ac incomprehensibili: sed attemperat se ad vires eorum, quos dignatur sua beneficentia. Neque enim sicut Deus ad benefaciendum natura propensus est, ita creatura ad recipienda beneficia.* Pende munificentiam diuinam se attemperare ad vires naturales eorum, quibus benefacit, non ad naturæ merita, sed ad innatam propensionem naturæ, vel inolitæ consuetudinis, quæ naturam aliam artificiosè format.

Basilius Seleuc. Explicans illud Matthæi 20 v. 21. 28.
Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a pa- (Matth. Seleuc. orat. 24.) *tre meo*, sic ait: *Pater dum probat, non simpliciter gratificatur, expectat mores nostros donum dum parat: non leuiter effundit gratiam.* Itaque Deus non leuiter ef- (In aliquibus gratia resilit. Basil.) fundit gratiam suam, sed naturam humanam perspectam habens. *expectat mores nostros*, non merita, (ne Semipelagianismi insimuletur Basilius,) sed naturæ inclinationem, & naturalem indolis propensionem, ne homo respuens gratiæ beneficium, *Resiliat gratia*, vt inquit ipse Orat. 24. Nam gratia, quæ aliquando naturalis est homini, (id est, ordinis naturalis,) & sæpius supernaturalis; hæc aliquibus tanquam violenta est; & statim resilit, cùm propensionibus, aut studijs hominis non congruit, & inefficax fit irrito effectu. (Lucæ. Ambros.) Peréleganter inquit S. Ambros. ad illud Lucæ 1. *Ecce concipies in vtero, & paries. Non omnes sunt sicut Maria, vt dum de Spiritu sancto concipiunt verbum, pariant. Sunt autem quæ abortiuum excludant verbum, antequam pariant.* Audis plures animas cælesti verbo prægnantes, nec omnes cæleste verbum parere, sed sæpe aborsum facere verbi, malè obstetricante peruersa natura ad contrarium nimis propensa? Profectò *Gra-* (Cælum sterile. Tertull.) *tia resilit* ab his, qui *abortiuum excludunt verbum*; ijs enim est gratia quasi violenta, & contrariæ naturæ. Altè de more suo inquit Tertull. lib. de Anima c. 20. de quibusdam seminibus: *Alia degenerant pro conditione Cæli, & Soli.* Id est, sæpe veluti degenerat cæleste gratiæ semen propter sterilem naturam *Soli*, nempe hominis, in quo velut in agro seminatur; at insolenter auditur à *conditione cæli, & soli*, quasi degenerare gratiæ semen. Et tamen vtrumque coniungit Tertullianus, aiens; *alia degenerare pro conditione cæli, & soli*: nam cælestis gratiæ semen, quod in sterili tunc homine seminatus: degenerare dicitur: quia à generositate gratiæ efficacis, quæ alioqui foret, si homo fertilis fuisset boni operis, desciscit in gratiam inefficacem quæ sic degenerat, vt à sterilitate, & aduersa hominis propensione & studio, *abortiuum excludat verbum*. Ergo illa gratia generosa est, quæ sic attemperatur ingenio, & sic naturæ, aut studijs congruit, vt gratia non resiliat, ac si foret violenta, nec ob prauè affectam naturam, abortum patiatur: sed fœcunda sit bonę operationis, & virtutum fertilis.

29. Genesis 1. v. 2. *Spiritus Domini ferebatur super aquas*. Quænam hæ aquæ? S. Augustinus inibi: *Aqua nomine significatur materia subiecta operi artificis*: ex qua spiritus Domini, id est, S. Spiritus (vt proceres interpretum intelligunt,) fabricauit cæteras creaturas, nempe cælos, omnes animantes, volucres, bestias, pisces, arbores, plantas, &c. Præclarè hunc locum commentatur Diodorus apud Lippomanum in Catena: *Spiritus Domini ferebatur super aquas: quando & quomodo creaturas cæteras pro suo nutu disponeret, in similitudinem videlicet fabri, cuius voluntas, his quæ fabricandis sunt rebus, solet superferri*. Itaque Spiritus Domini, Spiritus sanctus est, qui in modum artificis prope aquam, id est, iuxta materiam: accingitur operi faciundo. Sed necdum est plenè explicatum τὸ *Ferebatur*. Diodorus dixit: *ferebatur in similitudinem fabri, cuius voluntas, his quæ fabricanda sunt rebus, solet superferri*. Expositionem inchoatam à Diodoro dilucidè expressit Hugo Cardinalis opportunissimè ad rem præsentem, sic aiens: *Spiritus Domini ferebatur super aquas. Spiritus tanquam voluntas artificis super materiam ædificij faciendi, quid de quo faciat considerans*. Nimirum sicut peritus architectus postquam ideam formauit palatij faciendi, materiam considerat, ex qua materianda est fabrica. Nempe hæ pinorum species ad tigna, hæ cupressinæ ad laquearia, illæ cedrinæ ad columnellas, aliæ pineæ, ad tabulata contignationis. Hæc firmiora marmora ad columnas peristyliorum, hæc ad opera fornicata: arenarij & dolatu faciliores lapides ad alia munera; frontatos dolat ad structuræ elegantiam, alios eligit ad compages ædificij, quosdam ad fundamenta iacienda. Denique minutiores aptat, vt calce adglutinati in petrinam duritiem lapidescant. Itaque aptam materiam diuersis muneribus destinat mens artificis. Sic *Spiritus Domini*, vt fabet, *ferebatur super aquas, tanquam voluntas artificis super materiam ædificij faciendi quid de quo faciat considerans*. Hoc significat τὸ *Ferebatur*. Hispanè bellè dicitur: *Se dió lleuar de la materia*, scilicet hæc portio aquæ nitidior, apta est ad fabricandos cælos crystallinos, hæc leuior ad materiandas volucres; ex hac turbida, beluarum turbidum ingenium pullulet; ex illa parte aquæ cœnosæ, squalidæ, & sordidæ animantes extent: illa impura falaces, & impuros pisces creet, &c. Sic opportunè, & connaturalis materia singulis creaturis destinatur, apta ad suæ naturæ munera, Et ita aptissimè explicatur illud, *Spiritus Domini ferebatur super aquas: tamquam voluntas artificis super materiam operis faciendi, quid de quo faciat considerans*. Sic Paulum antiquæ legis acrem Zelatorem designat Deus, vt ardenter zelet Christi Euangelium. Apostolos ex piscatione materialium piscium, ad piscationem hominum transfert: Matthæum ex humanis lucris ad cælestis mercimoniæ vsuras transportat. sicque assumit naturæ propensionem, vt gratiæ famuletur, & adiumento sit. Sic generosam Iudithæ natiuam explorans, illam eligit Deus ad generosum facinus, quod auxiliante gratia perficit. Feminam facie venustam, obsequio officiosam, eloquio disertam, ad captandam Assyriorum beneuolentiam seligit: eius ingenium prudens, acre viuidum, destinat ad ausum planè virilem: animosam mentem, & à magnanimitate generosos spiritus armat ad obtruncandi Holofernianum caput, & vna iugulandam victricem Assyriorum potentiam. Vnde præclarum Iudithæ ingenium à natura aptum, à gratia robustum, præclarè prophetabat præclarum facinus; nec resilit diuina gratia, congrua bonæ indoli, & pijs studijs tantæ hærοinæ. Fateor quòd Deus non semel assumit ineptissima instrumenta, vt suæ gratiæ vires ostentet. Sed quod potest Deus, non faciat homo: nec imbecillus cum Omnipotente certet de potentia. Nam quod in Deo prudens omnipotentia est, erit in homine impudens audacia, aut malitiæ excusatio. Non est aptus ad principatum qui ineptos eligit ad munera.

Margin notes: Genes. — August. — Diodor. Lippom. — Hugo. Deus apposita indolem assume re solet ad opus destinatum. — 30. Princeps assumat apta ingenia ad munera. — Iudith.

§. VII.

Sine Spe torpet humanitas tota; Spes fidei, & virtutum gloria est; quæ bene audax naturæ impossibilia religiosè intentat, & piè præsumit.

SAnctus Zeno Veron. serm. de Spe, & fide, sic fatur: *Primo omnium Spes nobis proponenda est futurorum, sine qua ne præsentia quidem ipsa stare posse perspicimus. Adeò tolle spem, torpet humanitas tota: tolle spem, artes, virtutesque vniuersa cessabunt; tolle spem, & in tempta sunt omnia*. Porrò spes vigor est animi, corporis robur, promptuarium virium, & quæ hominem fibi reddit, & hominem homini restituit: nam à desperatione *torpet humanitas tota*, à spe redit humanitas, & quasi resculpitur hominis natura. Philo Iudæus in lib. Quod deter. potior, &c. adaucter dixit: *Solum bene sperantem esse hominem Itaq; per contrarium qui desperat non est homo* Nam si spem abijcias tota humanitas torpet. Accinit S. Chrysostomus serm. de Fide, Spe, & Charitate, aiens: *Spes ipsam hominem (?) rauit* Adeò tota humanitas torpet Spei destituta vigore, vt pecuniam stoliditatem imitetur humanarum functionum cessatione! Vnde homo à desperationis lassitudine, malè obbrutescit, & à vigore spei vegetus, hominem construit, & hominem sibi restituit: quasi solus homo bene sperans, homo sit.

Margin notes: 31. Zeno. — Spes hominis facit: & quo sensu. — Philo. Chrysost.

32. Addit S. Zeno virtutes etiam absque spe, collabi, & cessare; quasi virtutum matrix, & vigor, & firmamentum sit spes. Quæ ideò *Sacra anchora* dicitur à Chrysostomo super Psalmum 140. imitante Paulum ad Hebr. 6. v. 19. quia spes nutantem animum, & à fluxis rebus, quibus inhæret, caducum, in huius Mundi vorticoso pelago stabilit, & velut aduncis obfirmat anchoris. *Conuertimini ad munitionem vincti spei*, inquit Zacharias c. 9. vers. 12. Vincitur enim homo firmis spei rudentibus, & firmiter ligatur virtuti, spei anchora vinctus. Et vt multa Spei omittā elogia, eā appellat S. Chrysol. *Famem spei*, quasi spes sit virtutum fames, seu fomes. Bellè S. Chrysostomus præfato sermone vocat spem, *Sustinendi (?)* est enim spes felicitas patientiæ, tolerantiæ gloria, & laborum triumphus. *Si spem ause as non potest perpetua esse patientia, non patientia radix spes est*, inquit S. Ambrosius in Psalmum 118. Et quod mirere magis spes, quasi retrogrado vigore fidem fouet, & alit. Beda in cap. 8. Prouerbiorum ita fatur: *Nihil execrabilius desperatione, quam qui habuerit, & generalis huius vitæ labores, & quod maximè nocet, in fidei certamine constantiam fortitudinis perdit*. Ergo spes est fidei robur, nam fides vigore spei armata, hostes fidei exarmat, valenter vincit, & gloriosè detriumphat: ac si fidei laus à spe sit. Imò spes sociæ fidei actus, & functiones quasi obit. S. Chrysostomus serm. illo de Fide: *Spes est cognitio fidei, credulitatis propinquitas, destinatum præmiorum tempus, futura expectatio meritorum*. Expende singula elogia, quæ plena sunt emphasis, plena acuminis, præsertim illud, *Spes est cognitio fidei*. Nam esto, Spes sit credulitatis constantia, & fidei honos; at quo pacto spes erit *Cognitio fidei?* Nam spes actus est alterius potentiæ voluntatis inquam, quæ cæco impetu fertur in felix obiectum: at fides, actio intellectus est, arcana Dei mysteria supernaturali lumine percipiens. Verùm spes etsi obiecta cognatæ fidei perspicere non valeat; at constantiam fidei ita stabilit, & roborat, vt ipsa cognitio fidei adscribatur spei, à qua vigorem, & perseuerantiam feneratur. Vnde *Spes fidei cognitio* nūcupatur. Arguté S. Zeno Veron. suprà: *Spes est fidei gloria. Qui enim optat, honorat* inquit Tertull. l. de Pœnit. c. 6. Vel quia vt opportunè subiugit S. Chrysost. *Fidei gloriam inchoat spes sustinendo consummat*. Nempe spes fidei gloria est, quia sustinendo, fidei gloriā consummat. Itaque spes vna difficultatum victrix est, hac triumphi steterunt, & quidquid in Christiano bello ma-

Margin notes: Chrysost. — Ad Hebr. — Spei ancho. — Zachar. — Chrysol. serm. 2. — Chrysost. — Ambros. — Beda. — Chrysost. — Spes dicitur Fidei cognitio & fidei gloria, & quo sensu. — Zeno. — Tertull. — Chrysost.

lo magnum: hæc religionis anchora eſt, & fidei fomes, vigor, & gloria. Ergo ſpes fouenda maximè eſt, quippe quæ hominem ſibi reſtituit, & virtutes vniuerſas erudit, alit, incrementat.

33. P. Damian. ſerm. 52.

Cęterum ſpes nimis poteſt in re virtutis, & quod piè præſumit potenter operatur. P. Damianus ita ſcribit: *Tertia ala eſt ſpes: hac eſt qua fragiles animos erigit ad ſuperna, qua tadium expectationis leuigat, qua præſumit de miſericordia iudicis, & in diuina pietatis obuerſatur palatio.* Andis ſpem animosè præſumere? Porrò præſumptio audaciæ vitium, & etiam pium ſpei elogium eſt: nam ſpes ſic piè audet, vt æmuletur impiam ſceleratorum præſumptionem. Imò ſpes Dei omnipotentiam contendit æmulari, & ſibi adſcribere ſupplicem aliam omnipotentiæ ſpeciem, vt alias adnotabam ex Theodoreto. Matthęi 9. v. 22. Acceſſit ad Ieſum mulier fœdum profluuij ſanguinis fluxum patiens, & fide attactus fimbriæ, anteuertens ſalutaria verba Saluatoris, fiducia pręripuit ſanitatem. S. Hieronymus ita fatur ad hæc verba: *Fides tua te ſaluam fecit. Non dixit, Fides tua te ſaluam factura eſt, ſed, ſaluam fecit. In eo enim quod credidiſti, iam ſalua facta es.* Ecce fiduciam ęmulam diuinæ omnipotentiæ; tanta enim eſt vis ſpei ſuppliciter omnipotentis, vt animoſæ ſpei Chriſtus adſcribat virtutem miraculoſæ ſanitatis. Sic piè præſumit, ſupplex omnipotentia audentioris ſpei!

Spes ſupplex omnipotentia dicitur.

Matth.

Hieron.

34. Spes Iſaacū peperit antequā Sara. Baſil. Seleu. orat. 7.

Abrahamus ob Saræ infœcunditatem, ſterilis nuncupatur à patribus: nihilominus prolem ambit, quam inopia naturæ diu negauit. Quis quæſo fœcundare potuit ſterile, & effœtum longæuæ Saræ aluum? O naturale ſpei miraculum! Audiendus eſt Baſil. Seleuc. *Sterilis*, inquit, *venit in obliuionem ſuæ conditionis: natura dum ſpe renouatur, ſenectæ obliuiſcitur. Accepta promiſſione habuit filium ante filij partum: & ſpes ipſa prius Iſaacum peperit, quàm aluus.* Scilicet Abrahami ſpes ſuppliciter omnipotens ſupra naturæ vires potens, priùs gignere, & parere Iſaacum audet, quàm natura; ſpes anteuertit prolem, & ante humanam genituram, ſterilem naturam fœcundauit ad felicem partum, quem priùs peperit ſpes quàm Sara.

Martyrij candidatus ſpe ruſſatus martyrium inchoat. Tertull. l. de coron. mil. c. 1.

Profectò martyrium res operis eſt. Tyranni crudelitas, carceris ſqualor, carnificis terror, cataſtæ dolor, tormentorum ſæuitia, ſæuæ mortis ſuprema calamitas Martyrem excudit; non imaginario martyrij, quę ſæpe ob terrorem, apoſtatas fecit. Et tamen tanta eſt ſpei efficacia, vt præuento carnificis officio martyrium anteuertere videatur. Pręclarè Tertull. agens de illo ſtrenuè Chriſtiano milite, ob repudiatam coronam martyrij candidato, de quo dum ad carcerem raperetur, ſic fatur: *Et nunc ruſſatus ſanguinis ſui ſpe.* Audis Chriſti militem ab animoſa ſpe effundendi ſanguinem, prælnaturè ruſſatum, & purpuratum? Ac ſi ſpes præuenerit tortores, & martyrij ſpes, quædam martyrij laurea ſit, quæ præmaturè martyrium inchoauit felici auſpicio: ruſſatus enim dicitur effundendi ſanguinis ſpe, incruento ſcilicet Martyrij genere. Quaſi primitias martyrij animoſa ſpes præripiat ſæuiori tyranno.

35. Ad Rom.

Ad Romanos 4. verſ. 18. de Abrahamo dixit Paulus, *Qui contra ſpem in ſpem credidit.* Quid eſt credere in ſpem contra ſpem ipſam? Quo pacto ſpes vires habeat contra ſpem? Nam eſto ſpes cætera vincere poſſit, at ſpes ſe ipſa fortior eſſe nequit, Cardinalis Toletus ſic locum expendit ibi. Ita Abrahamus credidit ſperans, vt contra ſpem crediderit; quia nullam habebat prius ſpem poſteritatis, nec naturaliter eſſe poterat. Magna profectò fides eſt ea credere, quorum non ſolùm nulla erat ſpes, ſed potiùs deſperatio omnimoda. Hæc ille. Zeno Veron. eleganter enucleat verba Pauli ad rem præſentem: *Hoc eſt quod Abraham contra ſpem credidit Deo, vt fieret pater multarum gentium. Contra ſpem autem eſt, quod impoſſibile eſt; ac non videtur eſſe poſſibile, ſed poſſibile hac ſpe fit, cum Dei dicto indubitanter ac firmiter creditur.* Ecce ſpei animoſitatem, quę rem prorſus deſperatam & ſummis naturę viribus impoſſibilem audacter intentat, & feliciter exequitur. Nam quod *Non videtur eſſe poſſibile, poſſibile hac ſpe fit*; quod enim naturæ eſt impoſſibile, ſupplex ſpei omnipotentia facit poſſibile, quippe vel vſq; impoſſibilia piè præſumit ſpei efficacia: & contra ipſam ſpem, ſpei fidendum eſt cum Abrahamo: audet enim ſpes patrare impoſſibilia, etſi ſpes eſſentialiter verſetur circa rem poſſibilem: nam quod eſt naturæ impoſſibile poſſibile fit à potentia ſpei. Vnde iure Bethulienſes c. 6. verſ. 15. Iudith. animoſam ſpem appellant piam præſumptionem, qua armati exarmarunt victrices Holofernis acies. Tanta pollet valentia Spes ſuppliciter omnipotens. Itaque ſemper ſperandum de Deo eſt, neque ſpes vnquam ponenda. Imbellis animi eſt pro futura proijcere, aut difficultatibus terreri; ſtolidi deſperare, ſi primis conatibus non reſpondeat euentus. Ergo generoſa ſpes ab ipſa difficultate alacritatem mutuet à periculo, à vulneribus, à ſanguine. Quid; quod ab ipſa deſperatione, tanquam à felici vtero & matrice non raro ſpes enata Dominum beauit? admirare ſpei vigorem in Iuditha hic ver. 7.

Toletus. Vel contra ſpem ſperādum eſt.

Zeno ſerm. de ſpe & fide.

---

§. VIII.

Diuina clementia piè ambit, ne miſericordia humana præcurrat diuina.

Liberalitas anguſta virtus eſt, & multis conſtat vt ſibi conſtet. Citò dandum eſt: quia cum in omni 36.
officio magni æſtimetur dantis voluntas, *qui tardè fecit, diu noluit*, ait Seneca. Quin & ſupplicantis preces largitatem deuenuſtant: *Serò dedit, qui roganti beneficium dedit*, nam ſupplicatio pretium eſt, quo emitur donum, & magnò quidem emitur, quod precibus mercamur. Gratia pretium ignorat, beneficium neſcit cōpenſationem, qua corrumpitur. Imò vera, & mera liberalitas feſtinat præuenire neceſſitatem; & munificentiæ ambitione præproperat anteuertere alienam munificentiam, ne quis liberalitatis præripiat palmam. Rex Cyrus apud Danielem Prophetam edicto ſanxit, Daniel. ne quis quid ab alio peteret, niſi à ſe. O ſuperbam Cyri ambitionem, quæ omnem liberalitatis cenſum ſibi vſurpare fruſtrà præſumpſit? At non vetuit, ne quis priùs quàm Cyrus benefaceret. Oſcitauit ſuperbia, Cyri, quę non præcauit; ne alterius munificentia anteuerteret ſuam. Ambit ne alius rogetur, & negligit an alius non rogatus priùs det? Planè torpet ſuperbus Cyri faſtus: vt noſtri Dei ſit elogium ſingulare, à nemine pręuenire in munificētię largitate. Quę adeò præproperat miſeris ſuccurrere, vt omnem humanam ſollicitudinem æmulo liberalitatis ſtudio, feſtinet anteuertere, ne quis prior Deo pręcurrat miſereri.

Seneca lib. 7 de Benef. cap. 1.

Liberalitatem Dei nemo pręcurrit.

1. Regum 15. v. 3. Dei nomine mandat Samuel Sauli, vt inuiſos Amalecitas funditus euertat: *Vade, & percute Amalec, & demolire vniuerſa eius, Non parcas ei.* 37. 1. Reg.
Statim Saul inſtruit phalangas Iſraelis, & Dei ira obarmatus, adoritur hoſtiles acies, quas fugauit, proſtrauit, detriumphauit; & Agag Regem apprehendit viuum. *Et pepercit Saul, & populus Agag, & optimis gregibus ouium, & armentorum, & veſtibus, & vniuerſis quæ pulchra erant.* Quod vſque adeò acerbè tulit Deus, vt ob hanc noxam reiecerit Saulem, & regno priuarit. Quam Dei ſententiam, dum illi intimat Samuel, *Dixit Saul Samueli, Peccaui.* Nec ideò placatus eſt Deus, qui ob ſimile verbum, pepercit Dauidi. Nam vbi primum Dauid dixit: *Peccaui*: ſtatim audiuit ex ore Natan Prophetę: *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum.* 2. Regum 12. v. 13. Quare Saul implacabiles Dei iras 2. Reg.
meruit? cur Deus de ſe miſericors & clemens, hic ſeuerus & iuſtus perſeuerat? Quam ob cauſam hic obliuiſcitur ſuę largiſſimę miſericordiæ, qua enormioribus delictis ignoſcere ſolitus? Nonne hic irrogatur iniuria diuinæ miſericordiæ? Imò hac ſeueritate diuinæ iuſtitię, diuina miſericordia vindicatur ad irrogatam ſibi iniuriam. Siquidem Deus dixerat Sauli: *Vade & percute Amalec, non parcas ei. Et pepercit Saul Agag, & optimis gregibus*, &c. Scilicet Saul pręſumit parcere, cui non pepercit Deus, & ſic ambit certare

Saul punitur, quia ambit anteuertere liberalitatem diuinam.

cum

cum Deo de misericordia. Et pietas humana sic æmulatur diuinam pietatem, vt illam anteuertere præsumat. Ac si homo primas partes misericordiæ sibi vsurpet, satagit in re clementiæ Deum superare,& præcurrere Deo ambit, ignoscens cui necdum Deus ignoscebat. Ergo Deus quasi æmulatus, quod humana misericordia præpropetet, vt anteuertat diuinam, & zelo suæ misericordiæ, quasi pigritiæ, & torporis arguatur, sæuit in Saulem, qui temerario ausu præsumpsit diuinę misericordiæ præcurrere, & prior Deo parcere.

38. Ioan. Maria quasi præcurrit Christo in re misericordię.

Ioannis 2. v. 3. Nuptiæ celebratæ sunt in Cana Galilcæ, aderat nuptijs Dei pia Mater; inuitatus etiam est eius Filius cum Discipulis suis. *Et deficiente vino dicit Mater Iesu ad eum: Vinum nõ habent. Et dicit ei Iesus. Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea.* Hæc verba asperiora videntur, quàm vt à mitissimo filio dicerentur pijssimæ matri. Vnde homines non benè Catholici ex his Christi verbis licentius audent in Deiparam. Nam Montanistæ, Valentiniani, & Manichæi hinc Dei maternitatem Mariæ denegant. Planè errant hæretica licentia. Saltem hic beatam Virginem reprehendi, disertè tradunt S. Chrysostomus. Theophylactus, Euthymius, & Ammonius in Catena Græca, quod cæteri antiquiores interpretes subinsinuant. Recentiores verò speciem reprehensionis agnoscunt, quod negari non potest. Sed quam ob causam pijssima Virgo, quæ longè à culpa aberat, velut reprehensioni videtur obnoxia. Mirè dissident hic interpretes. Omitto multa, vt citò referam ex Chrysostomo hic homil. 20. ideò quasi asperius tractari Virginem Mariam, quia *intempestiuè petit*. Ait enim Christus Deus, *nondum venit hora mea*. An Christi Dei diuinior liberalitas grauissimè fert præueniri à pijssima pijssimæ matris misericordia; & quasi anteuerti ad miserandum? Ac si dicat Christus: Num attentior, & vigilantior erit humana clementia, quàm diuina pietas? humana munificentia festinabit præcurrere diuinæ? nondum venit hora, vt misereatur Dei filius, & præproperat misereri, Dei mater? Æquum non est, vt humana pietas præcurrat diuinæ, & præeat in miserẽdo. Vnde quando pientissima Dei mater festinat anteuertere clementiam Dei filij, audit: *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea*. Ne humana sollicitudo præcurrat diuinam misericordiam.

Chrysost. Theophil. Euthym. Ammon.

Chrysost.

39. 3. Reg. Festinat Deus misereri, ne ab alio præueniatur.

3. Regum 17. vers. 9. Premebatur Palæstina Regio fame dira, mandat Deus Eliæ, vt pergat Sarepiham Sidoniorum oppidum, dicens: *Surge, & vade in Sarephta Sidoniorum, præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te.* Sollicitè sciscitantur interpretes quando præceperit Deus huic viduæ, vt cibet Prophetam: nusquam enim eiusmodi præcepti mentio fit. Nec verosimile videtur, cùm nullibi dicatur Deum apparuisse viduæ gentili, & imposuisse præceptum piè alẽdi Prophetam. Quid ergo? mentitur sacer Historiographus? an Deus fingit se præcepisse, cùm id non præceperit? Hugo Cardinalis ibi: *Præcepi. Idest dedi ei vnde pascat; Vel præcepi, idest, charitas, quam Dominus dedit mulieri, præceptum eius dicitur*. Nempè quasi æmulatur Deus pietati huius viduæ: ne ipsa videatur anteuertisse diuinam misericordiam, ait Deus se præcucurrisse priùs, & præcepisse mulieri misericordiam, videlicet elargiendo, vnde Prophetam pascat, vel charitatem illi præbendo. O ingenium æmulationis! ô pium diuinæ misericordiæ zelum! facultates viduę Sarepthanæ datas, Deus appellat miserendi præceptum, ne ipse post viduam misertum fuisse videatur: diligenter præcepti nomine præoccupat miserendi officium, vt ante viduam diuina misericordia præproperasse videatur. Sic zelat Deus primas pietatis partes! sic piè ambit, ne quis prior misereatur! Ergo sapienter hic v. 7. curialissima Iudith quodammodò adulatur diuinæ pietati, publicans se præuentam diuinæ prouidẽtiæ instinctu, ad succurrendum Hebrææ genti: ne ipsa diuinæ clementiæ præcucurrisse videatur.

Hugo.

Iudit.

Celada in Iudith.

§. IX.

Propositum, quod in animum irruit, & exteriùs inchoatum est opere, adeò homines instigat, ne cessent, vt plura absurda deuorent, ne videantur ab incepto desistere.

ARdentissimè ad finem vsque deferre conatur homo propositum, quod in animum irruit, & opere inchoauit. Dedecus reputat desistere à sententia, 40.
quam approbatam semel, exequi incepit. Hispanè viuaciùs mentem meam explico: *llenar adelante en lo que vna vez se empeño* Et licet plura denuò in executione videat incommoda, quæ nisi incepisset, eum prohibuissent ab inceptione; tamen rem inceptam vsque ad finẽ perducere contentiosè conatur, neglectis difficultatũ absurdis, ne ab incepto destitisse dicatur, quod probrum maximum reputat. Animaduerterent Iacobus, & Ioannes inter reliquos Apostolos Petrum sibi præferri in regno Christi: ambiebant sollicitè duodecim promissarum sedium primas occupare, & iure timebãt, ne vnus Petrus primum præriperet locum. Porrò Petrus, & ætate, & vocationis antiquitate præcellebat, perpræcellebat, & meritis, præcellebat & possessione. Cogitabant apud se quo pacto possent à Christo Domino obtinere, vt reiecto Petro, qui potior erat antiquitate, & meritis, & possessione, ipsi primam sedem obtinerẽt. Et hoc adinuenere consilium; videlicet, vt Christus arripiat propositum illorum proponendorum, illudque exequi incipiat. Vnde Matthæi 20. v. 21. consultissimè aiunt voce Matris: *Dic vt sedeant*. S. Chrysostomus: *Vrgebant accinites dic. Empeñ le se Christo en preferirnos*. Hoc propositum subitò capiat, & sic toto propositi impetu irruat in inceptionem operis: quò fiet, vt ab incepto non desistat, quoadusque perficiat, etsi Petrus primatus dignitate præcellat. Quasi dicant: si quo modo obtinere poterimus à Christo, vt reijciat Petrum antiquitate digniorem, meritis eminentiorem, possessione potiorẽ, id vno modo potest fieri, scilicet, si semel Christus incipiat id præstare. Nam tanta vis est in homine ad perducendum in finem, quod impensè inchoauit exequi propositum, vt adhuc de Christo (rudes tunc erant Apostoli,) id existimarint. Certi primas sedes obtinendi a Christo, si sententiam, quam arripuit Christus, opere eam exequi incepit. *Vnde vrgebant dicentes, dic*, vel *statue*, vt Maldonatus satis ad rem interpretatur. Tanta vi fertur homo ad perficiendum propositum, quod iam executione inchoauit!

Contentiosè persistit homo in opere incepto.

Matth. Chrysost. hom. 66.

Maldon.

41. Genes.

Genes. 22. vers. 2. Dixit Dominus ad Abraham: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum, super vnum montium, quem monstrauero tibi*, &cet. Quis sanctorum Patrum non expendit, imò exagerat difficultatem operis? Super quo legi posset Philo, S. Ambrosius, & S. Basilius Seleucus. Verùm Abrahamus statim in montem perrexit, & ad cacumen solus cum filio ascendit, construit lignorum struem, filium ligat, gladium stringit, leuat ad funestũ vulnus, quò vnà cum filio caderent animus, & spes paternæ. *Et ecce Angelus Domini de cælo clamauit, dicens Abraham, Abraham, non extendas manum tuã super puerum. Leuauitque Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem* &c. Semel, & iterum ingeminat Angelus nomen Abrahæ, quasi semel vocasse, non sufficeret, vt illum retraheret à parricidio, quem debuisset auertere vel leue signum. Quod aduertit Basilius Seleuc. *Abraham, Abraham: vox mittebatur, & manus ligabatur. Ruentem ad iugulum feriendum dexteram desuper tenet: ingeminat vocationẽ, vt manũ comprimat.* Geminatione vocis, & tentione manus Abrahami opus fuit, vt desisteret ab incepto facinore. Luculenter in primis notauit S. Zeno; *A filio ad agnum, semper lætatus, & gaudens: nec mutatus est vultus eius, cum esset victima commutata*. Auertitur Abraham, ne occidat ipse propria dextera filium suum vnigenitum,

Laudatur Abrahamus quòd ab incepta filij iugulatione destiterit.

Seleuc. Orat. 7.

Zeno ho. de Abrahamo.

de ſe amabilem, iure dilectum, ſpem tam illuſtris poſteritatis, hæredem tanti cenſus, & cet. & in dilectiſſimi filij locum aries mactandus offertur, & magni æſtimat S. Zeno, quod non expalluit, & expauit ad ta-
42. le nuncium? Quòd non tulit grauiter, vt proprio filio parceret, & ſæuiret in pecus? Et inde prædicat virtutem Abrahami, quòd *vultus eius non ſunt commutati, cùm eſſet victima commutata?* Planè crudelitatis eſſet, & immanis ſæuitiæ non lætari pro vita filij, qui tunc inopinatè natali funere reuixit. Et ſanè in quo fæliciori ſucceſſu largiores ſtrenæ, ſeu locupletiora euangelia, ſiue ditiora donariua pro fæliciori nuncio donanda forent, niſi pro filij vnigeniti incolumitate? Et tamen Zeno pietatem Abrahami dilaudat, quia non ægrè tulit, quòd cùm iam ſtrinxiſſet gladium ad Iſaaci necem, reuocatus ſit? Scilicet Abrahamus in animum induxerat ſuum conſtanti propoſito, iamque operis executionem impensè inceperat: Vnde inhiberi ab opere inchoato non grauiter tuliſſe, laudi datur: etſi opus inceptum fuerit dilectiſſimi filij particidium. Vſque adeò tenaciter homines incumbunt in propoſitum, quod irruit in adimum, & exequi incæperunt, vt non tam laudetur Abrahamus hic à Zenone, quia filium mactare non horruerit, quàm quod non exhorruerit, ſed æquo animo tulerit, cùm prohibitus ſit, ne perficeret opus inceptum, quod impensè inchoauerat. Quid viuacius pro hac re? Illud ex
1.Cor. Oſeæ 13. quod adducit Paulus 1. Cor. 15. v. 54. *Vbi eſt, mors, victoria tua? vbi eſt, mors, ſtimulus tuus?* Sic extulit Tertull. lib. 5. adu. Marcion. c. 10. *Vbi eſt mors contentio tua?* Vim mortis, quæ maxima eſt, contentionem appellans.

43. Deus dicitur munificus æmulatione, ſeu contentione.

Celebrans Tertullianus libro 4. adu. Marc. cap. 20. diuinæ munificentiæ effuſam largitatem, ſic ſcribit: *O Deum non natura beneficum, ſed æmulatione.* Infinitè munificus eſt Deus: nam eius munificentia eius natura eſt. Et ſanè inter cætera diuinæ naturæ attributa, Miſericordiæ opera, vtpotè de ſe auguſtiora, eminent: ac ſi Deus eſſet magis munificus, quàm ſapiens, quàm iuſtus, & cet. Vnde excellit Miſericordiæ attributum, non vt maius, ſed ab opere nobilius. Hanc eminentiam diuinæ munificentiæ, etſi de ſe maximam, tanquam inſufficientem exiſtimauit Tertullianus ad veluti effuſam Dei largitionem prædicandam, aiens Deum non tàm videri munificum eſſe à natura, quàm ab æmulatione? *Sobre apueſta.* Luculentius dicas: *Porque ſe à empeñado en ſer dadiuoſo.* Quaſi munificentior ſit Dei largitas ab eiuſmodi æmulatione, ſeu propoſito, quod arripuit, & quo impulſus, iam diu irruit in largitiones, quàm à natura diuina de ſe propenſa ad largitiones, & munerandos homines immenſis miſericordiæ theſauris? Ac ſi plus eſſet in Deo æmulatione munificum eſſe, quàm à natura diuina procliuem eſſe ad largiendum? Hæc hyperbole Tertulliani rem apprimè exaggerat.

44. Tertull. de Anima cap. 35. Animi incrementa prouocatiua, magis quàm ſubſtantiua.

Animus noſter ſpiritualis eſt, & partibus caret; vnde in ſe creſcere non poteſt, ſed aliquando quaſi creſceret, maiora ſe intentat. A quanam vi? Egregiè Tertullianus: *Ita & anima incrementa reputanda non ſubſtantiua, ſed prouocatiua.* Nempè animus, aut animi hominis à natura, & ſubſtantia creſcere non poſſunt; at ſi aliquo modo excreſcere poſſent, maximè id fieret prouocatione, ſeu æmulatione: Tanta vis æmulationi ſeu prouocationi ineſt? Vnde prudentiſſimè Ozias Iudæorum Princeps aduertens Bethulienſem populum irruere in deditionem æmulatione quadam, non eſt auſus eos palàm auertere à propoſito, quod ſemel cœpe-
Iuditha. runt exequi; ſed c. 7. v. 24. deditionem procraſtinat, vt dilatione fallat ſpes. *Vio al pueblo empeñado, y da tareas para diuertirlos de ſu propoſito.* Nã quis obſiſtat palàm propoſito, quod ſemel irruit in animum, & opere inchoatum eſt? Quod videre licet in Iuditha hic verſ. 7. dum peragit Holofernianam cædem.

§. X.

Pium deſiderium præmaturè gaudere, dicitur operis priuilegio.

DEſiderare omnia quiuis poteſt, omnia habere nemo poteſt. Hoc in re diuitiarum verum eſt; in re 45.
virtutis non ita verum. Vis omnium ſanctitatum habere merita: deſidera ſigillatim ſanctitates omnes. Breuiſſima ad omnis virtutis meritũ via eſt, per ſanctitatis deſiderium. Id ages, deſiderando, vt tibi inſtar totius vitæ, ſit vna dies. Quiſquis per alacritatem deſideriorum ad virtutẽ pergit, per compendium obtinebit virtutis metam. Planè artificium promerendi deſiderium eſt. Deſidera habere virtutũ merita, & penè habebis, dum deſideras: quod eſt pium deſiderij priuilegium, vel natura vel vtrumque. *Qui enim optat, honorat,* (ſcitè dixit Tertullianus) non tantum rem optatam, ſed etiã deſiderij auguſtum meritum honorat. Quid .n. ſublimius, quàm vt affectus præcurrat operis merito, & præmaturè anteuertat ferè omnẽ operis perfectionem? Luc. 1. v. 17. Zachariæ apparet Angelus à dextris altaris incenſi, & inter cæteris Ioannis Baptiſtæ elogia, quæ patri prænunciat, ſic fatur: *Et ipſe præcedet ante illum,* (Chriſtum inquam) *in ſpiritu, & virtute Eliæ, parare Domino plebem perfectam.* Non eſſet facilè in hoc loco vitare Tautologiam, ſeu inanem eiuſdem rei repetitionem, ſi Græcam originem ad verbum exprimeret interpres. Græcè .n. ſic ſcribitur ἑτοιμάσαι κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον, id eſt, *Parare Domino populum præparatum.* Quid, quæſo, eſt præparare Domino populum præparatũ? Si enim populus iam præparatus eſt, fruſtrà à Ioanne præparatur. Actum quidem agit, qui præparatum præparat. Verùm S. Hieronym. *præparatum* conſultiſſimè vertit *perfectum*: quaſi idem ipſiſſimum ſit *Præparatum,* & *Perfectum.* Porrò quiſquis præparatus eſt, & impẽsè affectus ad virtutis perfectionem, ac ſi iam opere ipſo perfectus eſſet, à Hieronymo reputatur: idem penè æſtimat, eſſe populum ad perfectionem affectibus, ſeu deſiderijs præparatum, ac populum perfectum. Si quidem tãta perfectio elucet in affectu præparato, vt poſſit de merito æmulari operis perfectionẽ. Vnde Hieronymus, vt Tautologiam vitaret, *Præparati* quaſi ſynonymum exſcripſit, nempè *Perfectum.* (Deſinant interpretes rationem quærere tranſlationis Hieronymianæ.) *Es caſi vn tanto monta, preparacion deſemboçada, o deſeos alentados de la perfecion, y la perfeccion miſma.* Nam viuida affectio, aut expedita præparatio ad perfectionem, aut matrix perfectionis eſt, aut ipſiſſima perfectio virtutis.

Deſideriũ rẽ honorat. — Tertul. l. de Pœnit. c. 6. — Luc. — Græcus. Populus præparatus eſt populus perfectus. Hieron.

46. Fides quæ deſideratur habetur.

Marcj 9. verſ. 23. Malus ille Dæmon ſic pertinaciter ab adoleſcentia adhæreſcebat cuipiam iuueni, vt neque Apoſtolicis excantationibus extrudi potuerit. In patre marcebat miraculi fides, vigebat alacre deſiderium ſalutis caræ ſobolis, diu excruciatæ cacodæmonis contubernio. Simplex accurrit ad Chriſtum, anxiè poſtulat optatam liberationem filij. Et
Marc. cùm miraculi fidem Saluator exigeret à patre; *Continuo exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat: Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.* Multis cõmentationibus vexant hunc locum interpretes. Rationem difficultatis adducit S. Chryſoſtomus, aiens. *Sed* Chryſoſt.
ſi crediderat dicens: Credo, quomodo ſubdit: Adiuua incredulitatem meam? Credo quòd pius hic pater nõ ſatis eſt apud ſe, à filij calamitate dementatus. Fruſtrà .n. petit quis, quod habet: poſtulatio enim non eſt res poſſeſſionis, ſed negotium deſiderij: nam poſſeſſis fruimur deſiderata & abſentia oratione negotiamur. Verùm S. Hieronymus animaduertens ad patris lachrymas, quibus toto animi deſiderio ſuſpirabat ſanitatem filij, ita fatur: *Fidei cum lacrymis optata vota cape.* Nempè fidei deſiderium, ſeu *optatum votum* habendæ fidei, Hier.
fidei meritum æmulatur, & quaſi computatur pro fide. Vnde optatum votum fidei, fidem pater appellat: ait enim: *Credo Domine.* At, quia tunc actum fidei

non-

nondum habebat, ideo se incredulum dicit, & auxiliarem gratiam precatur ad optatam fidem actu habendã. Videlicet fidem, quam non habet, inquit se habere, aiẽs: *Credo Domine*, quia impensè eam exoptat. Et cùm adhuc incredulus esset, fidelem se nominat à voto fidei; quasi votum fidei, fidem præcurrat: sitque præmaturè fidelis à desiderio, qui actu nondum fidelis est, honorans fidei desiderium, nomine & merito exertæ fidei. Et qui nondum fidelis est actu, dicitur fidelis, à voto fidei. (Non quod fidei votum faciat fidelem, nec fides sanctum, vt garriunt Nouatores licentia hæretica, sed quia fides desiderata deriuat meritum in pium credendi desiderium, quę est Catholicorum sententia.) Vnde pater credere dicitur ad meritum, & ad impetrandam filij valetudinem. Bellè S. Chrysologus: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Pater credit, & (sicut diximus) filius patris liberatur fide* O eminentiã pij desiderij! ò fælicissimum voti meritum! Opta, vt habeas, qui iam præhabes, dum optasti.

Chrysol. serm. 51.

47. Lucæ 19. vers. 8. Præcurrit Christi gratia Zacchæi diligentiam, & ab vsuris locupletem, diuitat cælestis opulentiæ gazis. Vltrò se Christus ingerit non inuitatus hospes, vt hospitij stipendium, sit Euangelicæ perfectionis breue compendium: compendiaria enim via est, quæ per misericordiam ducit ad cęlum. Stans autem Zacchæus, dixit ad Dominum: *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum*. Quod dicit *Ecce* attentionem exigit, ait noster Maldonatus, quasi rem magnam, & admiratione dignam, dicturus esset Zacchæus. Quidnam dixit tanta dignum attentione? Ecce dimidium bonorum do pauperibus: & reddo quadruplum, si quid aliquem defraudaui. Inde tanta attentione, & admiratione dignum est? Valdè mirum est, hominem de miseria inopum diuitem, esse misericordem? An admirationem moueat, diuitem ære alieno oppressum, vltrò restituere? Mihi certè mirissimum est, Zacchæum tunc adstantem Christo, & cum illo coràm loquentem, dixisse tunc, Do pauperibus. Restituo creditoribus; non verò dixisse, Dabo, & Restituam. Nam qui tunc totus occupatus erat in obsequijs Saluatoris, in audiendis eius diuinissimis verbis, in apparando conuiuio, quomodo potuit verè dicere tunc, Do pauperibus, & Reddo debitoribus? Ipse se arguit mendacij, aiens se tunc agere, quod etsi agere desiderat, nondum peragit. S. Cyprianus in lib. de opere, & eleemosynis, & libro 2. epist. 3. hac permotus ratione seriò autumat, Zacchæum antequam Christum pio excepisset hospitio, solitum fuisse largas eleemosynas pauperibus erogare, & pro debitis ex vsurario lucro, quadruplum soluere. At si res ita foret, vt existimat Cyprianus, non dixisset Christus, *Hodie salus domui huic facta est*. Vnde Irenæus libr. 4. cap. 26. Tertullianus, lib. 4. contra Marcionem. Ambros. Beda, Theophylactus, Euthymius ibi, S. Chrysostomus tomo 2. in homil. de Zacchæo, S. Fulgent. in Epist. ad Gallam, quibus subscribunt primores recentiorum, in ea sunt sententia, vt affirment, Zacchæum primò iustificatum, cùm Saluatorem excepit pio hospitalitatis obsequio. Quo ergo pacto, tunc verè dicere Zacchæus potuit, *Do, & Reddo*, cùm tunc nec daret, nec redderet, sed dare, & reddere destinaret? ò illustre desideriorum elogium? Acutè Theophylactus ita fatur super hac re: *Dimidium bonorum meorum*, inquit, *do pauperibus. Vides alacritatem?* Nempe Zacchæus dum exprompsus est, & alacris ad donandum pauperibus, & reddendum creditoribus, rectè *dare*, & *reddere* dicitur: quia qui donare intendit, & alacris est ad donandum, meritum donationis planè anteuertit, fit enim præmaturè donans, qui alacriter donationem intentat.

Dare dicitur qui dare desiderat. Lucæ. Maldon. Cypr. Lucæ. Iren. Tertull. Ambros. Beda. Theoph. Euthym. Chrysost. Fulg. Theoph.

48. Matthæi 5. vers. 10. Christus Deus in monte edocens sublime Christianæ perfectionis fastigium, & cumulatius supernæ beatitudinis præmium, sic fatur: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum*. Quid est persecutionem pati? num actuali perpessione ærumnas tolerare, calamitates perpeti, immania cruciamenta subire? Id existimant vulgò interpretes. At S. Hilarius supra doctiorum vulgus se se sublimiter attollens, sic piè pijs desiderijs fauet: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Perfecta beatitudine eos muneratur, quibus omnia pro Christo pati, promptus est affectus*. Nempè affectus pro re haberi videtur, & piam alacritatem ad patiendum persecutiones, pro persecutionibus perpessis computat Hilarius: atque desiderium tolerandarum persecutionum, Beatitudinis præmio numeratur: quasi affectus persecutiones tolerandi, sit tolerata persecutio. O illustre desideriorum priuilegium! Scilicet Beatitudinis elogium, quod toleratæ persecutiones merentur, mercantur vota persecutionum: ò fælix commercium! Sapienter Nazianzenus, hanc rem tractans, aduocat illud Isaiæ 55. v. 1. *Venite, emite absque argento*. Quæ verba sic commentatur, *O miram beneficentiæ celeritatem! O fęlicem contrahendi rationem! hoc bonum solo voluntatis pretio emendum tibi proponitur. Appetitionem ipsam Deus, ingentis pretij loco habet*. Ecce tibi affectus voluntatis, desideriorum priuilegio, penè gratis emit cælum, & beatitudinem promissam ei, qui persecutiones ipso opere patitur. *Perfecta enim beatitudine munerantur, quibus omnia pro Christo pati, promptus est affectus*. Muditha hic vers. 7. factum putat opus, quod intendebat, & inchoauerat.

Matth. Animus promptus beatur. Hilar. Isaiæ. Naz. Orat. in sanctum Baptisma. Iudith.

§. XI.

Pium pij operis desiderium, velut opus reputat Deus.

49. Liberalis nostrorum munerũ acceptator est Deus, cui desideria vsque adeò accepta sunt, vt pro opere libenter acceptet desideratum ab homine opus, opere completum reputat. Lucæ 7. Fęmina illa peccatrix, Simonis domum, vbi Christus sedebat Pharisæi conuiua, opportunè importuna ingressa est, vt ad pedes Saluatoris prouoluta lachrymarum, & singultuum pretio cælum emeret. Cùm Christus tacitum Pharisæi murmur compesceret, & eius rusticitatem notaret, ait v. 45. *Osculum mihi non dedisti, hæc autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos*. Verùm Christus Dominus nõ tam proximus ianuæ accumbebat, vt vbi primùm Magdalena intrauit, statim potuerit Domini pedes exosculari: siquidem non in ipso limine, sed in ædium penitiori conclaui, mensæ instrui solitant. Ergo priùs Magdalena ingressa est domum Pharisęi, mox explorauit, in qua mensæ parte Christus accumberet, dein illo perrexit, exindè prouoluta est ad pedes Domini, tãdem illos osculata est. Et tamen ait Christus: *Ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos*. Num e limine osculata est pedes eius, qui in interiori domo accumbebat? Planè è limine exosculata est pedes Saluatoris, & *ex quo intrauit non cessauit osculari pedes eius*: quia ex quo intrauit vehementer desiderauit pia oscula. Porrò Christus desiderium reputat opus: & de pio desiderio tanquam de operis executione loquitur. Vnde quia è limine Pharisęi vehementiùs desiderauit mulier exosculari pedes Iesu, de illa dicit: (desiderium reputãs factum,) *Ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos*. Ac si oscula è ianua figeret pedibus Saluatoris, etsi Saluator proximus non esset ianuę, quoniam desiderium impressit oscula; quod pro facto reputat Christus, aiens, quod ex quo intrauit domum, non cessauit Magdalena osculari pedes eius.

Desiderium pro opere executo reputat Deus. Luc.

50. Vulgatum est illud Genes. 22. & à nemine non expensum, (sed adhuc aliquid expendendum restat,) quod ait Dominus Abrahamo tantummodò leuanti dexteram ad Isaaci vulnus: *Quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito filio tuo*: Et tamen rem non fecit, sed facere voluit: & nihilominus fecisse, & non pepercisse dicitur. S. Chrysostomus inibi:

Gene. Chrysost. Abrahamus filij mactator dicitur.

Conſidera miſericordiam Domini: Non peperciſti (di-cit) vnigenito filio tuo propter me, & ſanè viuum illum reducis. At nondum finem vides, ſed voluntatem, & mentem diſce. Quantùm enim ad voluntatem attinet, cruentauerat dexteram Patriarcha, & per cutem pueri immiſerat gladium, perfectumque obtulerat ſacrificium, idcircò, & Dominus quaſi ſacrificio re ipſa conſummato laudat illum & dicit: Non peperciſti vnigenito filio tuo. Itaque deſiderium Abrahami, ac ſi re ipſa mandatum executioni, acceptat Deus ex mente Chryſoſtomi. Addam ex S. Nazianzeno orat. de laudibus Baſilij verba expenſione digniſſima. Sic enim fatur: *Magnus Abraham, & Patriarcha, & nouæ victimæ mactator.* Verùm ille *Mactator* eſt, qui & re ipſa mactat, & crebrò mactat. Ergo Abrahamus Mactator non eſt, quia nec ſemel mactauit. At vſque eò adpretiat Deus feruens mactandi deſiderium, vt Nazianzenus non tantùm dicat Abrahamum mactauiſſe filium ſuum, ſed *Mactatorem* appellet: tanquam ſi Iſaacum & re ipſa mactauerit, & ſæpiùs mactauerit. Vnde qui nunquam filium iugulauit, ſed tantùm concepit mente facinus quaſi creberrimè iugulaſſet, *Mactator* nuncupatur. Vſque adeò acceptat Deus deſideria vt pro repetito facto ea reputet, quia repetito deſiderio rem cupit!

Naziànz.

51. Adhuc perſto in Abrahami facinore: Siquidem ſublatam ipſius dexteram ad infligendum vulnus, conſiderans Baſilius Seleuc. ſic alloquitur Saram: *Iſaaco oblato ecquid bonorum non ſperes?* Et addit: *Auſa ſacrum facere dextera, beneficium ſpondet.* Ideſt, Abrahami dextera auſa mactare Iſaacum, plura beneficia ſpondet obuentura piæ parentum temeritati, vltrò iugulantium dilectum filium. Itaque aduerte primò deſiderium pro facto reputaſſe. Præterea deſiderium vt opus computatum, ait Baſilius, eſſe promiſſionem diuinam beneficiorum largiendorum à Deo. Recognoſcenda eſt hic prærogatiua piiſſimi deſiderij, quod dicitur non modò opus, ſed ſponſionem remunerationis diuinæ. Parum enim eſſet feruentiſſimo deſiderio promiſſionem diuinam ſuccedere, illudque munificentiſſimè remunerare, niſi ipſummet deſiderium operis, eſſet ſponſio diuina largiſſimi muneris redonandi pro deſiderio. Quaſi ſera foret diuina promiſſio, niſi imbibita foret in ipſo deſiderio. Vnde deſiderium ipſum ſponſio dicitur munificæ retributionis. Imò præmium, quod largitur Deus pro Abrahami deſiderio: *Beneficium ſpondet*, inquit: quia tam magnum præmium pro deſiderio largitur Deus, vt non tam videatur præmium, quàm gratia, quæ meritorum condignitatem aut antecedit, aut excedit. Vſque adeò enim excellens eſt præmium, pro deſiderio donatum, vt gratuita donatio, & merum beneficium appelletur. Tanti æſtimat Deus deſideriorum merita!

Baſil. Ingens pij deſiderij præmium.

52. Ioannis 17. verſ. 4. Sic loquitur Chriſtus Paſſioni proximus ad Patrem Deum: *Ego te clarificaui ſuper terram: opus conſummaui, quod dediſti mihi vt faciam.* At nondum id opus perfecerat, quia mors erat totius operis ſumma. Et morti proximus dixit: *Conſummatum eſt?* Quo ergo ſenſu dicere potuit ſe ante Paſſionem conſummaſſe omnia, quæ iuſſit illi Pater; cùm needum perfecta eſſent? Nemo non mouet hoc dubium, quod aptè ſoluit Theophylactus hic, aiens: *Quomodo autem conſummauit hoc, cum nondum inceperit?* Reſpondet: *Quia fecit, quod maximum omniū, & radicem bonorum omnium nobis ſubſtrauit, dæmone victo, & ſe obiecto voraciſſimæ beſtiæ, morti.* Nempè Chriſtus ſe obiecit Paſſioni, & mortem tunc vel maximè deſiderio deſiderauit: ideò *ſe obiecto morti*, quaſi iam mortem obijſſet, verè dicit: *Opus conſummaui?* Eodem vtitur verbo, quo vſus eſt in Cruce pendens, iam iam exhalans animam, & aiens: *Conſummatum eſt.* Deſiderium vehemens, & operi proximum ſic computatur pro opere, ac ſi eſſet perfectum, & conſummatum opus?

Ioan. Quo ſenſu deſiderium dicatur cōſummatio operis.

Theoph.

§. XII.

Sit homo in re virtutis piè quaſi temerarius; & præſidio diuinæ gratiæ potens; homini impoſſibilia audacter intentet.

SOlius Dei elogium eſt, ſe ipſo plenum eſſe? creata omnia inanitate plena ſunt, inde cognatus eſt illis defectus. 53. Qui modò ſuſcipit Lunæ plenitudinem, mox defectum deſpicit, & luminis decrementa: neque vllum eſt in cœlis aſtrum, cui aliqua eclipſis non ſuffuretur aliquid de plenitudine lucis. Homo ipſe caducum eſſe habet, & defectibile: & quia ſe ipſo plenus eſt, defectui maximè obnoxius eſt. Rarus eſt in quo dies pleni inueniantur, aut vita integra, aut plena opera: quiſquis enim incrementa ſuſcipit, vt patiatur decrementa neceſſe eſt. Timothæum virum ſanctitate magnum aut inuenit, aut fecit Paulus, & tamen illum ſerio admonet, 2. ad Timoth. 4. v. 5. *Miniſterium tuum imple.* Super quibus verbis ait Anſelmus: (ſi Anſelmi ſunt inter opera Anſelmi inſerta commentaria in Paulum.) *Miniſterium tuum: ideſt, tui officij, imple, vt non ſit in aliquo vacuum à bona actione tua: ſed quicquid in eo debet agere, plenariè perficias.* Scilicet ſumma perfectio erit, ſi non ſit in aliquo vacua; plena opera, plenum officij ſui miniſterium, plena omnia ſi in nulla re deficiant à tenuitatis humanæ vacuitate. Itaque integritas vitæ, & plenitudo operum, ſummum perfectionis faſtigium dicitur à Paulo. Verùm quaſi id non ſufficiat, addit Tertull. Parum eſſe, vt quis Officium ſuum impleat, niſi etiam plura præſtet vltra ſui officij obligationem. Neque enim plenam meretur laudem, qui plenè ſatisfacit muneri ſuo, niſi adijciat aliquid ad officij obligationem, vt adijciat ad gloriam: nā quod ſuperadditur ad plenitudinem officij, adijcitur ad gloriæ laudem, quæ non tam à plenitudine, quàm à ſuperfluenti cumulo magnam admirationem, & plenam commendationem mutuatur. Itaque totus eſt Tertullianus in prædicanda Chriſti patientia, quæ tametſi maximè enituit in eius acerbiſſima morte, eam planè omittit, aiens: *Taceo quod figitur, in hoc enim venerat. Nunquid tamen ſubeunda morti etiam contumelijs opus fuerat? Sed ſaginari voluptate patientiæ diſceſſurus volebat. Deſpicitur, verberatur, deridetur, fœdis veſtitur, fœdioribus coronatur.* Omnem humanam æſtimationem excedit muta patientia qua tenera Chriſti Dei caro crudeliter cruci affigitur, diris clauis manus, & pedes dirè terebrantibus; pendulum corpus ſuſpendio luxatur, cruentis ſpinarum cuſpidibus acerbiſſimè lancinatur Dei caput: Dolorum meta, & inhumana acerbitas, abſque lethali vulnere animam atrociter extraxit, impatientiam doloris patientiſſimè tulit, & tandem deicidis doloribus moritur Chriſtus. ò ſublimiſſimam patientiam, quam ſtuporem inſenſibilem iudicaret inſcius! Et commemorans Saluatoris patientiam, id tacitus omittit Tertullianus; & cætera commemorat ad commendationem patientiæ Chriſti Dei? Magna præterit, vt minora commendet? Planè videtur præuaricator, & aduerſùs tantam patientiam inuidus. At conſultiſſimè immaniſſimæ crucifixionis, & diræ mortis patientiam omittit. Animum aduerte ad cauſam. *Taceo*, inquit, *quod figitur, in hoc enim venerat.* Nimirum Chriſtus in mundum, venit vt crucifigeretur, & morte ſua mortem noſtram redimeret: hoc fuit Chriſti munus, hoc eius officium. Non ergo nimis eximia laus eſt, quod impleuerit munus ſuum. Numquid homo Deus potuit miniſterium ſuum non implere? Quod de ſuo ſupererogauit, & adiecit ad patientiam, cumulauit ad laudem. Vnde minora ſed indebita patientiæ documenta ad maiorem Chriſti gloriam recenſet Tertullianus. Nam patientia crucifixionis damna ſentit ſolutionis, quod debito numeri ſupererogatur, glorioſiorem mercatur laudem, eo cumulatior exiſtens,

Officium ſuum implere eximia laus eſt.

2. ad Tim. Anſelm.

Tertul. l. de Patientia c. 3.

Supra debitum facere eximia laus eſt.

54. Tertul. ſup.

existens, quò fuerat minus debita: ratio enim debiti eminentias gloriæ quasi suffuratur.

55. Eximiè sãctus audet ad impossibilia.

Cæterùm non est summa virtutis laus ministerium suum implere; idest, exequi quod quis debet; imò nec plura facere quàm debet, nisi quasi præstet quis, quæ non potest: pius hic ausus à summa virtute est. Dicam Hispanè luculentius: *Ne es mucho hacer vno mas de lo que deue, si de hacer mas de lo que puede.* Nempè quisquis summè perfectus esse cupit, necesse est vt sit religiosè audax, & piè temerarius, animosiori audacia impossibilia intentans. *Nam si Deus sapiens, & potens, meritò in aduersarijs sapientia, potentiaque; idest, in stultitia, & impossibilitate materias operationis suæ instituit, &c.* Verba sunt Tertulliani. (Tertul. l. de Bapt. c. 2.) Itaque piæ operationis congrua materia, est impossibilitas apud homines: *Non tamen ideo cessandum est* (ait Philo,) *sed studio pietatis vel vltra vires audẽdum.* (Philo l. de Mundi Opific.) Nam vt scribit S. Chrysostomus: *Facilius est nobis per gratiam hæc impossibilia adimplere, quam Iudæis per legem illa impossibilia.* (Chrysost.) Nescit diuinæ gratiæ vires, qui vltra humanam possibilitatem non audet, & facere non intentat ea, quę impossibilia factu sint: pietas enim transcendit vires.

56. Senarius homo princeps, & publica præfectura occupatissimus erat, & arcto familiaritatis nexu coniunctissimus Ennodio; causabatur occupationes ne Ennodio frequenter rescriberet, eiusque negotia tractaret. Cui sic scribit Ennodius: *Audiui quidem sæpè talia, sed confiteor non recepi: quia frequenter necessitates desideria transcendunt.* (Ennod. l. 4. epist. 33.) Scilicet, qui ardenter desiderat, naturam vincit, necessitatem superat, & vltra id quod potest, operatur, nam amor supra possibilitatis vires audet. (Ad impossibilia audẽdum in re virtutis.) Lucæ 22. Saluator prædicit Petro trinam à debita fide defectionem: & audacter respondet Petrus: *Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire.* (Luc.) Ad quæ verba sic, inquit, Theophylactus: *Multa charitas animosum eum reddit, vt polliceatur, quæ sibi tunc impossibilia.* Nempè aduersùs inconstantiæ prædicationem, piè ferè temerarius præsumit constantiam, ei tunc (consequenti necessitate) impossibilem: neque enim scientia, & prædictio Christi Dei potuit irritari. At impossibilia intentare, ad impossibilia audere pietas est. Nam *Impotentem esse in opere, crimẽ est vitæ inertis*, ait S. Chrysostomus in Catena ad illud Lucæ 16. *Fodere non valeo.* (Chrysost. Lucæ.) Porrò impotentia nostra ad virtutem, inertiæ crimen est, & desidiæ delictum: pietas enim omnipotens est à gratia.

57. Ais, quis nisi temerarius præsumat ad impossibile? hoc ambitio potentiæ est, audacia pietatis non est. Nam si impossibile definitur: Quod *fieri non potest*; temerè quis audebit facere, quod non potest fieri: Ergo impossibilia intentare non est animositas virtutis, sed temeritas vitij. Tunc desperatio, pia erit, & religiosa. Verùm *Apud homines hoc impossibile est, apud Deũ autem omnia possibilia sunt.* Matth. 19. vers. 26. (Matth.) Quæ verba sic commentatur; S. Chrysost. (Chrysost. hom. 64.) *Non enim ea de causa, quæ apud homines impossibilia sunt, apud Deum possibilia esse dixit, vt tu desperatione confusus quasi ab impossibilibus deterrearis; Verùm vt cum magnitudinem virtutis perceperis, facilius rem aggrediaris.* Faciliùsne homo rem virtutis aggredietur, prænoscens esse impossibilem apud homines: imò desperatione confusus deterrebitur. At à difficultate, & quasi impossibilitate vires sumet virtus, & audentius præsumet, quia experientia didicit, sic animari ab omnipotentia diuina, vt possit dicere cum Paulo; *Omnia possum.* Ergo impossibilitas operis calcar addit ad operãdum: ab impossibilitate facilitatem, & alacritatem mutuans. Nam quis non extendatur alacriter ad impossibile, expertus à sibi assidente omnipotentia, fore possibile? Porrò difficultas operis virtutem acuit; & magnanimitas impossibilia ambit, possibilia contemnit. Quid gloriosius quàm vltra vires audere, & posse supra id quod potest? Hic fastus pietatis est, & pia virtutis ambitio. Aude, & poteris; quod nisi audeas, non poteris. Planè hic v. 9. & 10. piè audet Iudith imbellis fœmina, vltra robustorum audaciam, & transcendens fę- (Iudith.)

Celada in Iudith.

mineæ naturæ possibilitatem, impossibilia humanę virtuti intentat, & patrat: impossibilia vel temeritati virili in Holofernis castris audacter operatur: Principem virtutis Assyriorum puella obtruncat, fugat victrices acies, insultantes hostes passim fundit, ferit, occidit: spolijs potitur opimis, & impossibilem bellicosissimis ducibus victoriam, reportat fœmina.

---

§. XIII.

Grande malum est inimicitias agere, etiam cum hoste à quo nihil mali timeri potest.

58. Inimicitias agere etiã in hoste imbecillo grãde est malum.

INimicitiæ res sunt anxietatis plenæ, plenæ laboris, & ærumnarum; etsi desit periculum reprehensionis, ipse hostilis animus sui ipsius pęna est, & cruciatus acerbus, perpetuaque in animo tempestas. Si aduersarium ferire non vales, maleuolentia æstuas, fremis insanè: si ille non sentit ictus, aut sensisse dissimulat, in te reciprocatur plaga. (*Occidi virum in vulnus mihi, & adolescentulum in liuorem, vel in cicatricem mihi,* Genes. 4. vers. 23. sic Chrysostomus.) (Genes. Chrysost. inibi 7. ho. 20.) Quæ in illum moliris, angunt te, & vel occursum illius exhorrescis. Grande profectò malum inimicitias agere. Habere inimicum, inimicitiarum pœna est, à sapiente & pręcauenda, & timẽda. Vicerat, profligauerat Abrahamus quatuor Reges, & quidem victores; nec totas exeruerat vires suas, sed subitanea opera domesticis seriùs comitatus reportauit victoriam. Auctus Abrahamus (si non opibus, quas oblatas recusauit) aliorum Regum fędere, quos tanto beneficio sibi deuinxerat, auctus victoriæ fama, re benè gesta, & supra hominis aduenæ fastigium; tamen anxiè timet: Deus illi apparet, & angorem excutit. Geneseos 15. v. 1. *Noli timere.* (Gen.) Quid tunc timeat Abrahamus? Regesne, quos beneficio libertatis sibi deuinxerat? Hostes, quos prostrauerat? Planè quos victores vicit semel victos profligaret clade truculentiore. Quid ergo Abrahamum angit? Suspicor cum P. Pereira hic anxium esse, eò quòd inimicitias agat etiam cum hoste imbelli, & tanta clade prostrato. (Pereir.) Non timet malum ab inimico, sed timet inimicitias, quod grande malum iure reputat. Valida Abrahamo suppetebant præsidia aduersus hostes; sed inimicitiæ intestinum malum est exedens medullas, & perpetuus angor, & tabes animi. Bellum timet, quod in alios parat. Iob. 20. vers. 23. *Et pluat super illum bellum suum.* (Iob.) Ac si dicat: Bellum, quod in alios gerit, aduersùs se ipsum gerit, Imber è cælo ruit, fatigat hominem, & madore infirmat. Sic à numine decretum est, vt super hominem pluat *bellum suum.* E cælo in ipsum ruit, ipsum angit, & excruciat miserè.

Recuperauerat Iobus pristinum fastigium, & auxerat duplicata prosperitate; iam vigebat inclytus, & regno, & opibus, & potentia. 59. At præterita calamitas amicos verterat in hostes; nam quos vt amicos priùs colebat, iam probauerat inimicos. Ad quos sic fatur Deus, Iobi 42. vers. 8. Ite ad seruum meum Iob, & offerte holocausta pro vobis. (Iob. Magna Iobo præstatur gratia, vt non habeat inimicos etiam à se deuictos.) *Iob autem seruus meus orabit pro vobis, & faciem eius suscipiam.* Agebat Deus, & seriò agebat de prosperando Iobo: & quando Iob gratulationibus occupabatur, & fruendum erat illi fælicitatis partæ, negotium mandatur orando? Tuncne tempus vacandi sacrificijs, & precibus pro dolosis amicis? Addit Deus? *Et faciem Iob suscipiam*, parcendo vobis. Venia, quam Deus falsis amicis indulget, bonum Iobi est, vt planè dicat Deus, *se faciem Iobi suscipere.* vt illam largiatur? Porrò *faciem suscipere* est personam accipere: Hispanè; *Po hacer esta gracia a Iob casi fere acceptador de personas.* Scilicet grande beneficium Iobo confertur, eo quòd non solùm non puniantur eius dolosi amici, sed vt veniam impetrent, & in veteres amicitias redeant. Aduertis ad loci difficultatem: aduerte ad intellectum rei. Nihil erat, quod ab Eliphaz Themanite, & Baldad Subite timeret Iob; Iob, inquam, superior

regno, opibus, & potentia, quos ipse Iobus calamitate prostratus, ratione, qua tunc pugnabant, deuicerat. Verùm Deus largissimè munificus in Iobum ad cæteras prosperitates, quibus eum cumulauit, hanc addidit, ne haberet inimicos. Vnde hoc beneficium totum in Iobum collatum est: & rectè *facies Iobi suscipitur*. Et Deus qui acceptator personarum non est, personam Iobi quasi accipit, vt magnum donum illi condonet. Neque enim illustrem patientia virum perfectè prosperat Deus, si inimicos aduersa fortuna fractos, felix iam retineret. Nam agere inimicitias etiam aduersùs imbecilliores, & à quibus nihil timet, magna calamitas est.

60. Vel mulier fæmus inimicus est.

Subdolus serpens deceperat humani generis protoparentes, & totam hominum massam astu corrupit; & à iustitiæ originalis arce deturbatos, miserandum in modum peccati plaga prostrauit. Audi sententiam, quam Deus proprio ore fulminauit in serpentem, tantorum facinorum reum. Gen. 3. vers. 14. *Et ait Dominus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus eris, &c. Inimicitias ponam inter te, & mulierem*. Et infrà: *Et tu insidiaberis calcaneo eius*. Pœna, qua serpens mulctatur ob commissum flagitium, est inimicitias agere cum muliere, & insidiari Euæ. Hæcne Dæmonis pœna est, an mulieris? Mulier à natura imbecilla, culpa pusillanimis, á plaga languida, infeliciter victa, prostrata miserè est. Quid timeat dæmon à tam imbelli hoste? Mulier potiùs infausta timeat à tam cruento hoste, qui natura Angelus est, & quidem præpotens; viribus impar, astu horribilis, victoria insolens. Profectò hoc supplicium non vibratur in serpentem dæmonem, sed in Euam miseram. Et tamen vox Dei est ad Serpentem: *Quia fecisti hoc, inimicitias ponam inter te, & mulierem*, deuictam scilicet, *& tu insidiaberis*. Vt vel hinc liquidò constet, quàm grande malum sit inimicitias agere, siquidem Dæmon ipse, vel Dæmonum Princeps, lata sententia ob tantùm crimen condemnatur à Deo, vt inimicitias gerat cum molli, ac feminco hoste.

Genes.

61. Psalm. Deus aduersus hostes nec tantum apprehendit gladium, sed etiam scutum.

Dauid hostibus cinctus Deum auxiliatorem sibi postulat. Psalm. 34. v. 2. aiens: *Apprehende arma, & scutum, & exurge in adiutorium mihi.* Deusne eget scuto, & gladio, vt Dauidi auxilietur? Esto, gladio opus sit ad feriendum hostes; at scuto non eget Deus, quo se protegat. Quis enim adeò amens est, qui Deum ferire intentet? Insana foret temeritas, imò fatua insipientia. Num si Deo sint hostes, apprehendat scutum, necesse est quo se protegat? Etsi Deus nihil ab hoste pati possit, tamen ab inimicitia se debet protegere, & ab hostilitate ferè cauere? Saluianus lib. 2. de Gubernat. Dei. *Apprehende scutum, & corripe gladium; scutum scilicet ad protectionem, gladium ad vltionem*. Arripiat Deus gladium ad vltionem inimicorum: sed quia inimicos habet, protegere se debet scuto, non vt se tueatur ab inimicis, sed ab inimicitijs; non ab hoste, sed ab hostilitate? (loquitur Dauid de Deo more humano.) Ergo tu quantumvis viribus valeas, caue, vt infandum malum, inimicitias agere etiam cum impotenti hoste. Nam ipsæ inimicitiæ, bellum est, quod in te pluet: quod timuit Abrahamus victor: pro quo facies Iobi suscipitur. Vides hic vers. 9. & 10. victrices Assyriorum acies, & inuictum Holofernem deuictum imbellis feminæ manu?

---

§. XIV.

Pœnam adulterat iudex, qui vnicum delictum multipliciter repetita pœna mulctat.

62. QVædam morborum genera febribus leuantur: neque ideò non ex toto illis caruisse melius est? *A-*
Senec. l. 1. *bominandum remedij genus est, sanitatem debere mor-*
de ira, c. 23. *bo*, ait Seneca. Simili modo, si ira iudicis repetito supplicio plectens iniquissimum reum, aliquando ex inopinato profuit ad eius emendationem, & timorem aliorum, non ideo salutaris est. Semel puniatur, qui deliquit semel: repetitæ culpæ repetita exigunt supplicia: nam secundum supplicium ob vnam duntaxat culpam, iustitia non est, sæuitia est. Vltima supplicia vltimis sceleribus, repetita repetitis ponantur, vt nemo pereat, nisi quem perire aut Reipublicæ, aut pereuntis intersit. Hoc vno iudex erit dissimilis medico, quod hic repetita remedia apponit ob grauitatem ægritudinis, aut culpam accersiti medici, quam non bene castigat semel acceptum pharmacum; at iudex vno supplicio vnicum culpæ morbum eluat: sæuitia bis punit semel commissam culpam. Nam qui supplicium repetit *Pœnam adulterat*, inquit aliorsum Basilius Seleuc. Profectò adulteratur pœna, quæ multa repetitione incrementatur. Quin & adultera pœna est, quæ de libidine castigandi blanditur iræ, aut sæuitiæ iudicis; voluptas enim negotium adulterij est. Qui supplicium repetitione iterat, *pœnam adulterat*, & constuprat virginem iustitiam, quæ ab vnica punitione casta est: à multiplici violetur libidine sæuitiæ. Vnica culpa vnius supplicij rea est, vnico supplicio reatus expungitur, nec pœna relinquat cicatricem vulneris nec memoriam facinoris. *Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.* Isaiæ 43. vers. 25. Quisquis perspicax est ad ea, quæ non sunt, cæcus est ad ea quæ sunt. Sit iudex ad delicta semel punita bene cæcus, ne sit malè perspicax. Nam sicut vna cæcitatis species est, non videre quæ sunt, sic alia planè est, videre quæ non sunt. Cæcè videt homo, quæ Dei perspicaciam fugiunt. Ne videat homo ad pœnam, quod Deum latet ad culpam.

Sel. Orat. 3. Pœnã adulterat qui vnam culpã castigat bis.

Isaiæ.

Adamus tanti delicti reus, exul mittitur è voluptatis paradiso in terram, de qua assumptus est, nempè in suam patriam; vt peregrinetur in patrio solo, qui in paradiso extorris fuit ab innocentia, errore delicti. Præficiuntur à Deo iudices prouinciæ paradisi. Quinam sunt hi Præfecti? Genes. 3. vers. 24. *Collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, ad custodiendum viam ligni vitæ*. (Locus nuper à me versatus, sed iuuat ad aliud thema illum ampliùs emedullare.) Meritò ferè conuenit inter expositores, non vnum dumtaxat, sed plures Cherubinos Præfectos fuisse prouinciæ paradisiacæ, quod manifestè probat vox *Cherubim*, quæ in numero plurali est. Verum quis non miretur, multos Cherubinos constitui, & vnum tantùm gladium apponi? Malè plures armantur vno gladio. Fortè ab armamentario diuinæ omnipotentiæ, plures non suppetebant enses. Præstatet singulos Cherubinos singulis accingi gladijs. Quare plures adstant inermes? & cur vnus duntaxat armatur? Si arma aliquid valentiæ præstant armentur omnes contra humanam temeritatem, Quod si nihil ad id faciunt arma, nullus armetur. Planè exigua supellex ad plures armandos duces, vnus tantummodò gladius est. Verùm si apud humanos iudices, iudex vnus plures habet gladios, ad iteranda pœnarum vulnera; apud Angelicos, vnus sufficit ad vnum supplicij vulnus. Nam vt sapienter S. Hieronymus. Gladius Dei diuinam vindictam, seu punitionem significat. Diuinissimè ergo Deus Paradisi Profectos creat plures: sed vnũ gladium, nempè vnam vindictam seu punitionem habeant: ne puniat vnusquisque, quod alius castigauit. Et ne quivis nimio iustitiæ zelo multiplicatione supplicij *pœnam adulterare* videatur, vnum tantummodò gladium porrigit, hoc est, vnam vindictam, seu punitionem. Esto Angelica præfectura humanæ exemplar: ne multi iudices habentes multos gladios, multas expetant pœnas pro vnius delicti culpa. Punitum crimen, quod iam nullum est ad culpam, ne sit ad pœnam multiplex.

63.

Genes.

Ad vnum supplicium vnus sit gladius.

Hieron. in Psal. 62. & Zachar. 11.

64. Verùm, & ardua disceptatio est, quare Deus, quia bis non iudicat in idipsum, orbi minitetur finale iudicium, in quo omnes mortalium reatus discutientur, & condigna mulctabuntur pœna. Porrò Petrus, vt Ecclesiæ pastor

pastor vniuersalis, sic etiam conscientiarum iudex est. Ergo qui ritè à peccatis absolutus est à Petro; iniustè iterum appellatur ad tribunal supremi iudicij? Iniuria videtur fieri summæ Petri potestati? imò & Christi Dei æquitati. Expendenda sunt ad hanc rem diuinissima Christi verba, aliàs ad aliud thema multis expensa.
Math. Matthæi 7. vers. 23. sic æternùm damnat Christus in die iudicij, æternæ damnationis reos; *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem*. Num tantùm damnat Saluator eos, qui tunc, id est, in die iudicij, operantur iniquitatem, nec condemnat eos, qui iniquitatem olim operati sunt? Omittit quondam perpetrata flagitia, & recentia, quæ tunc damnandi committunt, duntaxat punit? S. Hieronymus ita fatur super his verbis: *Non dixit qui operati estis iniquitatem, ne videretur tollere pœnitentiam: sed qui operamini, id est, qui vsque in præsentem horam, licet non habeatis facultatem peccandi; tamen adhuc habetis affectum*. Ergo in finali iudicio tantùm manifestanda, & punienda videntur peccata, quæ per pœnitentiam non sunt deleta, quod insinuare videtur S. Chrysostomus homil. 2. in Psalm. 50. S. Hieron. in Isaiæ 64. S. Greg. 26. Moral. cap. 20. Magister, Durand. Viguer. Sonnius apud P. Henriquez 2. p. summæ lib. vltimo de fide hominis cap. 25. Saltem de eximia sanctitate viris, qui erunt iudices, id docet Origenes homil. 21. in Numeros. Ecce tibi sententiam, quam innuunt locupletes scholarum Magistri. Scilicet etiam quandò Christus Deus omnium iudex, ostentabit summos diuinæ iustitiæ rigores repressos per tot annorum sæcula; tunc, tunc inquam, quando iustæ iracundiæ furoribus actus, fulminabit horrisona illa verba, quibus damnatos seuerissimè addicit æternis cruciamentis; hæc vox audiatur: *Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem*. Non dixit, qui operati estis, ne videretur tollere pœnitentiam, & bis iudicare, vel damnare id ipsum. Christus Deus in terribili supremi iudicij die, obliuiscitur iudicata, & punita delicta, & humanus iudex eorum recordatur ad iterandam vindictam? Malè recordatur homo, eorum, quæ Deus obliuiscitur. Qui bis idem castigat, in se restaurat culpam, dum restaurat pœnam aduersùs iure insontem, iniuriè iterùm reum.

An in die Iudicij publicanda sint deleta crimina per pœnitentiã. Hier.

Chrysost. Hieron. Gregor. Magist. Durand. Viguer. Sonn. Henriq. Orig.

Numerorum 20. vers. 11. Hebræa gens arescit in de-
65. serto ab aquæ penuria, nimia sitis rabiem ciebat; concitatur in Deum, obmurmurat in Moysen. Adest præsto Deus non merenti populo, & mãdat Moysi, vt loquatur ad petram, quæ quasi vocem audiret, præstabit obaudientiam, & largum fundet aquarum imbrem. Moyses aliquantulum concitatior aduersùs rebellem gentem, coram omni populo, *Cum eleuasset manum, percutiens virga bis silicem, egressa sunt aquæ largissimæ*. Et confestim ac è saxo ebulliuit perennis fons, Deus offenditur Moysi, & grauissimam pœnam illi seriò comminatur. In quonam Moyses peccauit? Nec vacat, nec iuuat referre, quæ vsque ad fastidium commentatores tardunt. Quidam interpretes apud Cornelium censent, in eo Moysen peccasse, *Quòd bis percussisset petram, cum semel tantùm debuisset*. At quam ob causam geminata silicis percussio imputatur ad culpam? Opportunè ad rem, petræ, aut silicis nomine intelligit Lauretus Cerneriensis aut sãctos viros, aut duro corde homines, aut homines vtcũque. Ecce grandem culpam Moysis, Hebræi populi Ducis, quòd bis percusserit silicem, cùm vna sufficeret silicis percussio. Nempè magna pœna mulctatur Hebræorum Præfectus, eò quòd subiectum sibi silicem bis percussit, cum sufficeret semel percussisse. Vna enim percussio, qua punitur bruta silicis natura sat est ad corrigendum eius petrinum ingenium. Ergo geminata vel silicis percussio, miraculum correctionis ferè impedit, Deum seuerè irritat, & cogit ad durum supplicium amicissimo Moysi infligendum. Pœnam adulterat, qui semel prædurum silicem, bis percutit. Geminata durities geminatas exigit pœnas: vnicè durus, semel emolliendus est. Qui secùs facit libidine castigandi agitur, constuprat virginem Iustitiam, adulterat ius, subditum perdit, Deum offendit, & amplioris pœnæ reum se facit apud Deum, supremum iudiciorum iudicem.

Numer. Petra semel dura nõ est bis feriẽda. Cornel.

Lauret. Cern.

Lucæ 11. v. 52. Ait Christus: *Væ vobis legisperitis*: 66.
Adquæ verba ita scribit S. Cyrillus: *Reprobauit onerosam legisperitorũ officinam*. Audis iudicum legisperitorum tribunalia, dici à S. Cyrillo onerosam pœnarum officinam? ibi cuduntur nouæ pœnæ, fabricantur repetita supplicia; inde paupertates, cruciatus, dehonestamenta, mortes. At tot, tantaque supplicia sæuiores aliqui iudices aduersùs reos producunt ex suæ Iurisprudentiæ officina, vt aliquando liceat censere, mortem esse blandissimam, aut mitiorem tribunalium pœnam. *Nec terreamini ab his, qui occidunt corpus*, Lucæ 12. vers. 4. Et cur corporalis mors timenda non est à sæuo iudice? Luculenter inibi S. Ambrosius ait: *Mortem supplicij corporalis esse defectum*. Ac si dicat: Qui apud seuerum, & crudelem iudicem causam habet, qui reus est non tantùm criminis, sed etiam iræ iudicis, qui repetitam exigit pœnam pro vnica culpa, ipsa mors, defectus supplicij est: nam defectus corporeæ vitæ eripit sæuo iudici materiam supplicij, quod sæpè repeteret, si corpus, & vita suppeteret. Ergo bene cum reo actum est, si corporali morte punitus est; nam vna mors defectus est vlterioris supplicij, identidem repetendi. Caueat humanus iudex ab hac libidine sæuitiæ: nam vel saxum id est præduri, & sceleratissimi mores refutant repetitos ictus. Semel percuti, iustitia est; bis feriri propter eandem culpam, sæuitia est. Vt sit elogium vnius Holofernis, id est, turbulentissimi, sceleratissimi, & profanissimi hominis, bis percuti; *Et percussit bis in ceruicem eius*, vt dicetur hic vers. 10. Quod aduersùs Holofernem ius est, aduersùs cæteros, iniuria est, iniustitia est. Quasi cum Holoferne agitur, qui sic tractatur.

Lucæ. Cyrill. Onerosa iurisprudẽtiæ officina.

Lucæ.

Ambros.

Iudith.

---

§. XV.

Commentarius litteræ.

Vers. 11. Et post pusillum exiuit, & tradidit caput Holofernis ancillæ suæ, & iussit vt mitteret illud in peram suam.

Vers. 12. Et exierunt duæ, secundum consuetudinem suam, quasi ad orationem, & transierunt castra, & gyrantes vallem, venerunt ad portam ciuitatis.

IVditha tametsi virili animo prædita, non potuit non 67.
expallescere, & exanimari dum audacissimum patrat facinus, & quod bellatorem quempiam perturbaret, & deterreret; quare respirandi caussa tantillum resedit, totum enim quodammodò spiritum effuderat, dũ semel, iterumque acinacem vibrans, in neruosam ceruicem lethale ferrum abscondit. Quin & ipse angor periculosissimi facinoris, respirationem tãtisper intercluserat. Nec parum laborauerat imbellis, & delicata femina, dum è lecto in terra euolueret molem obesi cadaueris; & dum conopœum è cubilis tholo suspensum exoluit. Prætereà quis dubitet Iuditham detersisse, si quid adhæresceret Holoferniani cruoris: Neque ego ambigo, quin deuotas Deo gratias tunc egerit de fælicitate patrati facinoris, diuinamque opem implorarit, vt incolumis remearet ad suos. Expectauit etiã vt Holofernis caput, totum stillaret sanguinem, ne dum repeterent Bethuliam, ab cruoris instillati indicio proderẽtur. Præstolatur etiam consuetam exeundi horã. Exijt itaque opportuno tempore, & clauibus reserata ianua, ferale Holofernis caput tradit Abræ suæ, iubens vt illud mittat in peram, in qua cibos deportarat ad Assyria castra:

Iuditha sese colligit à facinore.

castra: refertque in eadem grauissimum epulum Bethuliensibus, quo diuturnam sitim, & famem abundè depulerunt. Tunc ipsa cum Abra sua per media hostium castra sine vllius impedimento, aut suspicione transiuit feliciter, & circuiens vallem, in qua se lauare consueuerat, sospes peruenit vsque ad Bethuliæ portas.

68. Dionys. Dubitat Dionysius Richel, quomodo fieri potuit, vt hac nocte non interpellaretur Iuditha ab exploratoribus Assyrijs, cum ad triduum tantummodò habuerit exeundi facultatem, vt constat ex capit. 12. versic. 6. & in die quarto, occiso Holoferne egressa sit, vt habetur eodem capit. 12. versic. 10. Dionysius existimat, visam non fuisse à custodibus, quia circuiuit Iudith. vallem, ne exploratores offenderet. Profectò cùm peruulgatum fuisset in toto exercitu Iuditham valde placuisse Holoferni, & breui mora se traditurum Assyrijs totam Iudææ prouinciam, habereque facultatem à Principe noctibus exeundi quocumque vellet, parùm curarunt, an transactum esset priuilegij concessi tempus, an nondum impletum. Neque enim tam stricta, & angusta sunt Priuilegia Principum erga charissimos, & familiarissimos. Præsertim cùm penderet ex arbitrio Iudithæ, facultatis tempus ad nutum prorogare: sic grata fuerat Holoferni! Sic rem Assyriorum videbatur agere Iuditha! Imò sic obbrutescere solent amantes, seu amentes, vt hostilis fœmina omnia moderetur ad nutum!

Vers. 13. *Et dixit Iudith à longè custodibus murorum: Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus, qui fecit virtutem in Israel.*

Vers. 14. *Et factum est, cùm audissent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis.*

Vers. 15.
69. *Et conuenerunt ad eam omnes à minimo vsque ad maximum, quoniam sperabant iam iam non esse venturam.* Postquam Iudith cum ancilla per vallis circuitum Bethuliæ portis appropinquauit, eminus clamare cœpit, vt confestim aperirent vrbis portas. (Securè potuit eleuare vocem, cùm longiùs distaret ab Assyrijs.) Et vt id alacriùs faciant, iubet illos gaudere, cum res ex Hebræorum voto perfecta foret. Sed notanda sunt eius verba: *Aperite portas*, inquit, *quoniam nobiscum est Deus.* Non dixit quoniam cæsus est Holofernes, & parta victoria, sed quo iam nobiscum est Deus, præsentiam Dei æstimans, quasi securitatem victoriæ, triumphi. Statim custodes aduocant Bethuliæ Senatores, quos presbyteros vocat; cum vt lætum nuncium illis prius intimaretur, tum quia vel apud ipsos erant vrbis claues, vel saltem ipsis inconsultis, noctu præsertim, vrbis portas nemini aperire licebat. Statim ea ipsa intempestę noctis hora omnes vndique confluxerunt: *quoniam sperabant iam iam non esse venturam.* Sperare propriè de rebus lætis dicitur; proinde Lyranus censet valdè impropriè hic accipi *sperare* pro *timere*. Quasi verbum *sperare* etiam apud Latinissimos non accipiatur pro timere rem aduersam, & tristem. Sic vsurpatur a Virgilio 4. Æneidos, & ab Herodiano lib. 8. & à Sophocle, & Thucydide, vt testatur Serarius, & Tirinus. Concurrerũt quidem ad eam omnes è senatu, & plebe, *omnes* inquam, nulo admodum expectatione suspensi quid illa boni nuncij afferret: eò quod iam non sperabant eam esse venturam; tametsi necdum agebatur quinta dies, quæ fuerat meta promissæ liberationis, Sed in graui ærumna expectantibus, vel perbreuis mora longissima est. Septuaginta sic exscribunt: *quoniam præter opinionem erat eis vt veniret ipsa.*

Sperare pro timere.

Lyra.
Virgil.
Herodian.
Sophocl.
Thucydid.
Serar.
Tirin.
Salian.

Vers. 16. *Et accendentes luminaria congyrauerunt circa eam vniuersi: illa autem ascendens in eminentiorem locum, iussit fieri silentium. Cumque omnes tacuissent,*

Vers. 17. *Dixit Iudith: Laudate Dominum Deum nostrum qui non deserit sperantes in se:*

Vers. 18. *Et in me ancilla sua adimpleuit misericordiam suã, quam promisit domui Israel: & interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte:*

Cùm peruulgatum esset Bethuliæ Iuditham aduenisse è castris Assyriorum, lætumque portasse nuncium, vniuersi auiditate illam videndi, & audiendi confluxerunt, & accensis luminaribus ad lucernandum noctem, eam circumcirca omnes circundederunt. Tum Iuditha videns vniuersos ad se conglobatos, in sublimem ascendit locum, & silentio imperato, quasi è suggestu, vt votis populi satisfaceret, verba habuit plena dignitatis, & religionis plena, quibus ad laudes gratesque Deo agendas Bethulienses excitat. Nihil ex illo præclaro facinore sibi arrogans: sed totum illud diuinæ misericordiæ, & felicitati attribuit. Fatetur autem se futile instrumentum fuisse, quo Deus rem confecit maximè optatam, Nempè cædem Holofernis insensissimi, & potentissimi hostis. Quod autem ait, *in me compleuit*, &c. idem est, ac *per me*. Sic statim dicit, *& interfecit in manu mea hostem* id est, *per manum meam* Sæpe vtitur Scriptura sacra hoc modo loquendi; imò vbi non? Ita vulgò interpretes. 70.

Vers. 19. *Et proferens de pera caput Holofernis, ostendit illis, dicens. Ecce caput Holofernis principis militiæ Assyriorum, & ecce conopæum illius, in quo recũbebat in ebrietate sua, vbi per manum feminæ percussit illum Dominus Deus noster.* Scilicet vt indubitatam fidem sibi adstrueret, magisque excitarentur Bethulienses, non tantum rei auditu, sed ipso etiam visu, ex ancillari pera caput Holofernis depromit, & ostendit populo pulchrũ spectaculum fœdi capitis. Verùm quia multis incognitus erat Holofernes, vel saltem pallor mortis, & cruenta cædes Herois fœdauerat ora, ne fortè cuiuspiam gregarij militis putaretur caput, ideò promit etiam conopæum, *ex purpura, & auro, & smaragdo, & lapidibus pretiosis intextum*, quæ erat regia Imperatoris supellex, vel aliquibus nota, vel saltem quæ omnibus indicaret, virum esse principem, qui eiusmodi pretioso conopæo vtebatur. Iudith. 10. v. 19.

Vers. 20. *Viuit autem ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem; & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione, peccati reuocauit me vobis gaudentem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra.*

Vers. 21. *Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.*

Cùm tot tantaque eluceant in hoc illustri facinore, quæ exuperant humanas vires, & consultiorem præsertim feminæ prudentiam, & prouidentiam longe excedant, prudenter Iuditha iuramenti interposita religione, id totum adscribit diuiniori Dei prouidentiæ, & tutelaris Angeli auxilio, quem aut aspectabili quadam specie sæpè oculis, vidit, aut saltem in dubio experimento cognouit. Quis enim aliter crederet pulcherrimam feminarum, solam & inermem à petulantia militis vndequaque circunfusi, noctu præsertim, tenebris lenocinantibus stupro; à contubernio impurissimi Imperatoris ardenter incensi Veneris faculis, illibatum retulisse pudorem? Quin & incredibile esset imbecillam feminam rem tentare, quæ veterani cuiuspiam bellatoris audaciam deterreret, & constanti animo perfecisse, ad suæ gentis gloriam, & exteræ [illegible]. Vnde Nouatores, qui humanis oculis rem Dei metiri ambiunt, fidem eleuarunt huic egregio facinori, & hanc historiam, piã fabellam, aut tragicomœdiam indigitant hæretica licentia. Nesciunt insani, nesciunt quantas vires habeat diuina virtus, quæ futilia, & pene nulla instrumenta eligit ad patrandum res magnas. Itaque Iudith præsidiarij Angeli patrocinio obarmata, & diuiniori præsidio tuta, è patrijs mœnibus egressa fuit ad Assyria castra, ibi defensa, indidem tuto educta, & perducta ad suos incolumi, & felici reditu, post patratum periculosissimum, & illustrissimum facinus. 71.

Quis fuerit hic Angelus, qui Iudithæ adfuit, vt illi abesset omne periculum vitæ, & pudoris, dubium est. Antiqui expositores taciti hanc quæstiunculam prætereunt, præterit, & Sanctius, præterit, & Emanuel Sà, 72.

Serar. Daniel. Salian. Tirin. Quis fuerit Iudithæ Angelus.

Sà. Verùm Serarius, quæst. vltima non definit an fuerit Angelus custos Iudithæ proprius, an Raphael Tobiæ comes, an Gabriel vti apud Danielem 9. neque Salianus, neque Tirinus id definire audent. Asserunt tamen vnum fuisse è primoribus Angelis. Ego quidem suspicor primorum principem fuisse, Michaelem inquam. Porrò cùm in Iudithæ præsidio res publica ageretur, in qua veri Dei sacra, Hebræorum religio, & templi sanctitas vertebatur, quæ omnia labefactare, & conuellere Holofernes adnitebatur; inde verosimile est Michaelem fuisse, qui dux, & patronus Iudaicæ olim Ecclesiæ fuit, vt constat ex Rabbinis apud Franciscum Georgium Tom. 1. sect. 5. Problemat. 343. qui Iudithæ, atque adeò totius rei Iudaicæ tutelam ex munere suscipit.

Georg.

Quod autem Iuditha ait: *Sine pollutione peccati reductam*, non tantùm id accipiendum est de iactura pudoris, quæ intacta, & illibata, rediit ad suos sed neque dehonestatam esse labe mendacij, (de quo multa suprà diximus,) ne præclarissimum facinus deuenustetur, & polluetur, & conspurcetur multiplicis, præmeditati, & indecori delicti fœditate. Concludit ergo Iuditha suam ad Bethulienses orationem eos adhortans, vt pro tanto munere debitas gratias Deo agant, inchoans illud Psalm. 117. *Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Et cum hic Psalmus in gratiarum actionem decantatus sit, 1. Paralip. 16. vers. 34. & 41. & libr. 1. Esdræ capit. 3. vers. 10. & in hoc cap. 13. vers. 21. suspicatur Sanctius solemne, & familiare olim fuisse Hebræis hoc Psalmo vti ad agendas Deo gratias pro insigni aliquo beneficio, sicut nunc Christiani vti solemus hymno; *Te Deum laudamus*, &c.

Psalm. 1. Paralip. Esdræ. Iudith. Sanct.

---

§. XVI.

Victoria, quæ est fælicitatum humanarum maxima, timenda est, vt ærumnosa molestia.

73. PLanè fucata est mundi gloria, personata felicitas est, dolosa prosperitas veraque calamitas, & quæ felicitates mentitur. Si tibi ab experientia non credis, saltem crede Deo per Isaiam 49. vers. 8. dicenti: *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui.* Quam vocem ingeminauit Paulus 2. Corinth. 6. v. 2. Scilicet cùm placidè ageres, *in die salutis, salutis*, inquam humanæ, ait Glossa, id est, quando bene vales, quando bonis omnibus affluis, quando ridente tibi fortuna prosperaris: nam *salutis* nomine quicquid robustum, quicquid faustum, quicquid gloriosum est, significari docet Gregorius. Ergo ait Dominus Israelitico populo: Quando felicitate gloriosus sis, & salute robustus, tunc auxiliabor tibi, sed tunc non opportunum erit auxilium, nec illud magno æstimabitur. Non præbes auxilium tempore inopiæ tristis, infelicitatis diræ, ægritudinis anxiæ: & in die prosperæ salutis, & faustæ prosperitatis, auxiliaturum te tuo populo promittis? Rides Israelem, & ironicè loqueris: Imò serio, & opportuniori tempore auxiliabor tui, *in die* prosperæ *salutis*, quia tunc humana natura plus eget auxilio Dei. Cùm inopia laborabas, ipsa inopia auxiliabatur tibi: cum inhonoratus erubescebas, ipse rubor suppetias dabat; cùm ab hoste superatus cecidisti, ipsa infelicitas præsidium tibi fuit; cum doloribus anxius ægrotabas, ipsa infirmitas auxilij instar erat. Quando vero gloriosa felicitate, & læta valetudine frueris, tunc opportunè auxiliabor tibi. Nam difficile est ridenti fortunæ non succumbere, & stare rectum hominem in cuius humeros gloriæ pondus incumbit. Quid enim magis inglorium, quàm humana gloria, quæ in fauillam soluitur, & euanescit: hominum salus, & valentia planè inualentia est, & defectus virium.

Isaiæ. Corinth. Gloss. In prosperitate opportunius est auxiliũ quam in calamitate. Gregor. 20. Moral. 3.

74. Iob 3. vers. 17. *Ibi requierunt fessi robore* Altè dictum: verùm quis à robore fessus est, & non potius ab imbecillitate? *Nam in mundo fortes robore, non fessi dicuntur*, ait Strabo hic. A robore enim nemo viribus deficit; imò à robore robustus, & vegetus euadit; & sic infessus. Verùm aduerte, quod humanum robur imbecillitatis instar est; & sic viri isti præpotentes, & validi non fatigantur, & cadunt ab imbecillitate, & impotentia, sed à potentia, & robore fessi sunt: ab humana gloria inglorij, ab humano *robore fessi*. ab humana salute infirmi. Ergo felicior gloria, & robustior salus, magis indiga diuini auxilij est. Luculenter ait Propheta populo Dei fausta vaticinans: *Tempore opportuno, in die salutis auxiliatus sum tui.* Ac si infælicior calamitate, & ærumnosa infælicitate durius tunc affligeretur populus. Nam robusta salus, & fausta fælicitas plus egent fauore, & auxilijs Dei.

Iob. Strabo. A robore imbecillitas est.

75. Deuicerat Abraham solis vernaculis stipatus, quatuor Reges, manubijs opulentos, robore valentes, & insolentes victoria, prædam egerat opimam, & regiam Abrahamus. Tunc honore auctior, præsidio quinque Regum potentior, victoria gloriosior extitit: prostrato hoste, & viri potentia publicata, sociorum fœdere securus erat. Et mox apparet illi Dominus, & ait Genes. 15. versicul. 1. *Noli timere Abraham, ego protector tuus sum.* Emphaticè dicit: *Ego protector tuus.* Ne timeas, meum auxilium expertus es, in posterum etiam experieris. *Protector* Hebraicè dicitur. *Scutum vel clypeus*: ego te protegam, & vt clypeo regam. Si qui hostiles ictus in te vibrentur, ego scuti ad instar illos priùs excipiam, & retundam, tua mala me priùs pulsabunt, & ferient, quàm te. Securus viue, noli timere. Quid tunc, quæso, timeat victor Abraham? Cùm in medios, & aliàs victores hostes irruit ferè temerarius duena, & quasi in certam mortem, & sui, suorum; non animatur, & spe victoriæ pauor depellitur; & re pacata, victoriam adeptus, victoriæ fælicitate, & triumphi gloria illustris, iubetur esse bono animo, & illi serio dicitur; *Noli timere*. Quid tunc timeat? inopiam? ditissimus est: infamiam? illustrior est, & regum detriumphator: timeat hostes? Vel ipsa victoria insolentes Reges solus vicit, iam in societatem quinque Regum adscitus, iure timebit? Quid timet Abrahamus victor? Profectò ipsam victoriam timet. Vnde adhuc recenti victoria illi è cælo dicitur: *Noli timere Abraham*. Inter mundanas fælicitates felicitatum maior, victoria est: ergo à maiori prosperitate timendum est: quia maior fælicitas molestior est maiori infælicitate. Vel ipsa victoria lenocinijs compta, & plena fuco est: Specie tenus iucunda, & placida, medullitus insuauis, & molesta.

Genes. Fælicitas victoriæ timenda est.

76. Prospero Marte pugnabat Iosue contra Palæstinos, iam aduersas phalanges expugnabat; sed vetabat occasus Solis, ne illo conflictu actum esset vna de hostibus. Tunc animosiori voce, quàm homini par erat, imperiosè dixit: *Sol ne mouearis contra Gabaon* Iosue 10. vers. 12. Qua voce attoniti insolenter, stetere cæli, & celeres inhibuere cursus, stupente Orbe. Itaque iubente homine stetit Sol; sed nescio an ligatus obedientia hominis, an mulctatus digno supplicio. Quia fortè victoriæ inuidus solito velocior se se præcipitabat in Occasum. *Sol*, (ait Basilius) *producebat cursum, vt victoria tempus eriperet.* O Sol cur velociùs festinas? permitte Dei hostes penitùs debellari. Misererisne Palæstini deuicti, an inuides Israeli victori? Hæcne occasio vt concitatiori euoles cursu? Imò opportunior occasio est, peracutè ait Basil. Seleuc. *Victoria potius tempus extrahebat Sol, vt ne* (Israelitis) *diuturniori victoria fatigatis molestiam crearet*. Victoria fatigat? molestiam creat Victoria? Victo, inquam, molesta victoria est, non victori. Nam victoria est heroum decus, regnorum stabilimentum, opimioris prædæ possessio, Imperatorum gloria, deliciæ victoris, & augustior fælicitas. Ita est. At humana est fælicitas, & sic angoris, & molestiarum plena victoria est, & molestè fatigat non tam victum, quàm victorem. Vnde Sol vt est occulatior, & perspicax rerum humanarum inspector, produ-

Iosue. Fælicitas molesta. Sel Orat. 31. Basil. Sel. supra.

Victoria fatigat. *produxit cursum, vt victoria tempus eriperet, ne diuturniori victoria fatigatis* Israelitis *molestiam crearet*. Et sic opus fuit, vt Iosuana voce sisteretur. Istiusmodi est prosperior fælicitas, quia humana. Qui victorijs insolescit, sensu caret, & molestijs insolescit. Penitus inspice victoriam, & à victoria timebis, vt prudens Abrahamus; non superbè intumesces, vt Nabuchodonosor stolidus. Victoria molestè fatigatur Iosue: Excelsius Abrahamus à victoria pusillo corde timet, & Iuditha hic vers. 11. truncato Holoferne timet magis, vt in Litteræ commentario aduertimus. Timeat, timeat à fastigio fælicitatis, quia vt ait Seneca epist. 19. *Ipsa altitudo attonat summa*.

Iudith.

Seneca.

§. XVII.

Superioris propinquus sanguine, aut familiaritate, sæpè impunè delinquit, qui verò hominem non habet adiutorem, imbecillus est.

77. PRopinquitas aut necessitudo cum Profectò, securitas est ad delinquendum: Impunè peccas qui Præfecti propinquus est, nam consanguinitas aut amicitia hebetat Iustitiæ gladiũ, aut declinat innoxiè. Supplicium nescit propinquos, ignorat amicos, sæuit in extraneos. Iratus quondam Deus in gentem Hebræam, & dura minitans: sic minas concludit, Oseæ 2. v. 15. *Et dabo ei vinitores eius ex codẽ loco, & vallem Achor ad aperiendam spem*. S. Hieronymus ibi, non *vinitores*, sed *Principes* scribit, Ribera, *Gubernatores*. Locus planè difficilis, Quasi dicat Osee: Principes, & Gubernatores tui non erunt exteri, aut alienigenæ; sed erunt compatriotæ tui: ex eodem loco, ex eadem vrbe: Et tunc vallis Achor, in qua apud Iosue c. 7. v. 24. acerbissimè sæuitum est contra Acham, erit ostium tuæ spei, vt plures exponunt: id est, execrandum Achami furtum, & sæuissimum supplicium, erit motiuum sperandi. Sententia obscura, & planè ænigmati similis. Sed clarescit locus obscurus ab expositione morali. Ait enim Propheta: Dabo Israeli Principes, & Gubernatores ex eodem loco, & ita propinquos, familiares, & affines populi. Vnde tanta impunitas in delinquendo nascetur, vt crudele illud supplicium, quo in valle Achor castigatus fuit Acham; non modò non terrebit eos, sed spes erit ad peccandum. Adeo securè delinquent habentes principes, & gubernatores ex eodem loco; vt crudelius supplicium eos non terreat, sed excitet ad delinquendum, propter impunitatem, qua gaudent; quia habent principes, & gubernatores familiares, & propinquos, vtpote ex eodem loco. Quod immanius supplicium fulminari potuit contra populum idololatram, quàm immunitas ad peccandum, & impunitas ad delinquendum? Hæc sæuior ira est: sed qua mirè expressit Osee indulgentiam gubernatorum erga sibi propinquos, & amicos, in quos sæuire nesciunt, sed miris artibus liberare satagunt, iura interpretando ad arbitrium, aut potius illudendo, ne castigent familiares, aut amicos.

Iudicis propinqui impunè delinquunt. Oseas. Hieron. Ribera. Iosue.

78. Cæterum Deus ipse (nostro concipiendi, & loquendi modo,) sibi olim cauebat ab hac propinquitate, vt seueriùs animaduerteret in delinquentes. Osee 11. vers. 9. *Quoniam Deus ego, & non homo: in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem*. Quæ verba sic exponit Glossa: *Quia sanctus sum, ideo non ingrediar ciuitatem*. Sed quorsum eùm Deus dura supplicia ciuitati minatur, pollicetur se non ingressurum ciuitatem? Ad hæc quare Deus, quia sanctus est, non ingredietur ciuitatem; num si in ciuitate habitauerit, polluetur ciuium moribus? Quid? non puniet flagitia delinquentium, vt fuerat comminatus? Num si Deus vnus è ciuibus sit, necesse est, vt habeat propinquos, & familiares, in quos ferè nunquam animaduertitur? Ergo, ait Deus, vt flagitiosos puniam, quod minatus sum: *Non ingrediar ciuitatem, hoc est*, (ait S. Hieronymus hic:) *non sum vnus de his, qui in vrbibus habitant?* Itaque Deus, vt flagitiosam vrbem seueriùs castiget, pollicetur se nunquam fore vnum è ciuibus, ne propinquitate quasi coactus, permittat esse impunes eius propinquos: (sic loqui liceat de Deo humanæ tenuitati. Agimus enim de Deo, rudi nostro modo concipiendi.) Tanta est propinquitatis vis ad impunitatem! Vnde qui propinquum habet Præfectum, nunquam reus est: nemo in illum quicquam audet; habet enim emolumentum societatis suæ. *Væ soli*: in quem quiuis bacchatur impunè. Quid imbecillius quàm homo solitarius?

Osee. Glossa. Præfecti cõpatriota impunè delinquit. Hieron.

79. Consimilis fuit prædicatio Christi, & Ioannis Baptistæ; imò Ioannes acerbiùs inuehebatur in mores populi, quàm Christus, qui mitiùs agebat, & tamen in Christum quiuis audebat, aut contumelijs illum lacessere, aut lapidibus petere. Causam indicat Orig. hom. super illud Ioan. 1. *Miserunt Iudæi*, &c. Scilicet Ioannes propinquus erat Sacerdotum, apud quos summa tunc erat potestas, at Christus solus erat, neminem habebat patronum, defensorem nullum. Adeò vt dixerit Tertull. Tentatio, *Diaboli est infirmitas*. Quem locum alibi per otium verso. Et quidem difficile est, qua ratione ausus planè temerarius, quo Dæmon Christum Deum tentare non est veritus, dicatur tentatoris imbecillitas: Porrò *ductus est Iesus a Spiritu* (id est, Dæmone, vt commentantur non pauci expositores:) *In desertum, vt tentaretur a Diabolo*. Matth. 4. in solitudinem deducit Dæmon Christum Deum, vt eum ibi tentet; Christum, inquam, alioqui destitutum humano fauore, odiosum Sacerdotibus, offensum Scribis, populo non admodum gratum, procul abigit à propinquis, à discipulis, vt certamen ineat in solitudine cum Iesu solo. Quod aduertit Theophylactus ibi: *Ducitur autem Iesus in desertum, vt ostendat nobis, quod Diabolus tentet nos, quando viderit solitarios, & non ab alijs adiutos*. Vnde etsi temeraria, & insolens audacia Dæmonis videatur adoriri hominem, quem paulò antea à patre Deo audierat in Iordane esse eius filium vnigenitum, tamen quia illum duxit in desertum, vt hominem solitarium, & hominem fauore destitutum inuaderet, dicitur à Tertulliano, quod eiusmodi tentatio, *Diaboli est infirmitas*. Profectò multa admiratione digna est hæc sententia. Scilicet pugnat Diabolus cum homine armato totius sanctitatis armis; cum homine ipsa diuinitate cataphracto, tota impeccabilitate defenso, tota omnipotentia munito; id est, cum Christo homine Deo, & eiusmodi tentatio, *Diaboli est infirmitas*? ita dicitur à Tertulliano: quia Dæmon cum solitario decertat: nec ab alijs adiuto, vt ait Theophyl. Adeò enim infirmus est, qui solus est, & humano fauore destitutus, vt illum tentare, seu certare cum illo, imbecillitas sit decertantis, & tentantis dedecus? Non potuit elegantiùs res exprimi?

Infirmitas est decertare cum solo. Origen. Tertull. l. de orat. c. 7. Matth.

80. Singularis est Caietani explicatio, loci alioqui facilis, Exod. 32. v. 27. & ab eius commentatione difficilis. Iratus Deus, & vna Moyses, in populum Hebræum, brutum vitulum bruta idolatria adorantem, sic Moyses ait: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ponat vir gladium super femur suum: Ite, & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum*. Et statim subiungit sacer textus: *Feceruntque filij Leui iuxta sermonem Moysi: cecideruntque in die illa quasi viginti tria millia hominum*. Quibus mox gratias agit Moyses pro vltione, zelo Dei facta, pollicetur q; illis premia Deo digna, sic inquiens: *Et ait illis Moyses: Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio*. Certum & in dubium videtur, Leuitas gladio, & potestate Dei armatos, deseuisse in fratres, in familiares, & amicos, & cruenta cæde propinquos peremisse: nam id mandatum Dei planè sonat; & id factum asserit Moyses, & gratias illis agit, eò quòd neglecto naturali amore, non pepercerint aut filijs, aut fratribus, aut propinquis. Si hoc certum non est, nihil fixum, & certum in Scripturis est: neque euidentius affirmari potuit. Ast experientijs

Exod. Ingeniũ iudium ne punĩat propinquos.

rientijs quotidianis discimus Iudices, & Præpositos beneuolentiæ arte torquere leges, & ingeniosè interpretari iura, ne puniant sibi familiares; illosque sic eximunt à rigore supplicij, non violato iure alioqui apertissimo. Tanta est sagacitas ingeniosi affectus erga fratres, & propinquos! Verum in præsenti casu Exodi adeò res tota perspicua est, vt nemini dubium esse videatur, quin vsque ad internecionem sæuitum sit in propinquos; nulla ingenij arte id excusante. Sed verba

81. Caiet. Caietani subijcio, vt mirè eluceat Præfectorum ingenium ad liberandos sibi propinquos. Retulit Caietanus, quæ exscripsi verba Exodi; & sic ait: *Mandat ergo Moyses omnes occurrentes occidi, nullius necessitudinis ratione habita. Et cum huiusmodi executione stat, quòd nullus occisus fuerit frater, nullusque socius, nullusque vicinus, si nullus horum occurrerit in via.* (Legat qui volet totam Caietani expositionem ad rei euidentiam, quæ omitto, quia multa sunt.) Disertè Deus mandauit vt vnusquisque diuina potestate accepta, trucidaret fratres, & propinquos; id factum esse, ait Moyses, & gratias agit pro animosa vindicta. Et tamen ars non defuit, qua aliqui Leuitæ Præpositi ad vltionem, fortè nullum peremerint propinquorum. Scilicet mirarer ego, quod Præfectus, etiam à Deo electus ad vindictam, imò & vltione iam dilaudata, sæuiret in propin-

Ennod. l. 9. epist. 27. quos: Nec inueniret artem, qua eosdem aut excusaret, aut omitteret impunes. Inclyta planè Valeriani Episcopi laus, quam his verbis prædicat Ennodius. *Sed dormiunt apud coronam tuam* (apud te inquam) *propinquitatis priuilegia, postquam pater esse meruisti*. Quo planè constat, quàm verè dixerit Osee, *Dabo ei principes, seu gubernatores eius ex eodem loco, & vallem Achor*, (id est, terram supplicij) *ad aperiendam spem*. Ac si dicat; propinqui gubernatoris securi erunt à supplicio, immunes à reatu, metum in spem commutabit,

Iudith. Quod licet videre hic vers. 12. in Iuditha, familiaritate Principis secura ad impunè eundum, & redeundum quà velit. Nihil timetur à Principis familiaritate coniuncto, ac si non possit delinquere,

§. XVIII.

Non bona suspicio leuiter concepta, graue famæ detrimentum est, & quasi præpropera damnatio.

82. Seneca lib. 1. de Ira c. 7. Facilius est excludere perniciosè conceptas suspiciones, quàm regere: & non admittere quàm admissa moderari. *Nam cum se in possessione posuerunt potentiora Rectore sunt, nec recidi se, minuiue patiuntur.* Deinde ratio ipsa, cui freni traduntur, tamdiu potens est, quamdiu non inquietatur suspicionibus. Quas si semel mens admisit suspicando inquieta, vanisque agitata causis, & sibi affricat temeræ suspicionis delictum, & innocentem culpat suæ suspicionis

Suspicio. proxima est condemnationi. Seneca supra c. 1. ignominia. Præfectus nimis indulgens leuissimis suspicionibus, *Simillimus est ruinis, quæ super id, quod oppressere, franguntur*. Vel leuis suspicio proximum infamans, non leue malum proximi est, gratui pœna luendum. Nam infamia suspecti delicti, confinis est contumeliæ iam perpetrati flagitij: Quis nisi incautus fidat quidpiam apud se suspecto? Quid quæso plus præstaret nota infamia publicati facinoris? Adde quod, quem occulta mentis suspicio culpat, nec auxiliari valet opportuna excusatio, nec innocentiæ probatio à reatu defendere potest: nam bonitas secura est, nec suspicatur malitiæ suspiciones. Vnde qui reus delicti non est, fit perpetuus suspicionum reus, quibus perniciosè culpa-

Chrysost. in cap. 7. Matth. tur, infamatur, inquietatur. Nam vt bene S. Chrysostomus: suspicio proxima est iudicio, & condemnationi.

83. Matth. Matth. 7. vers. 1. *Nolite iudicare, vt non iudicemini: Et, In qua mensura mensi fueritis remetietur vobis, quid autem vides festucam in oculo fratris tui*, &c. Verba planè specie tenus simplicia, & vulgari experientia nota; ac si penitus inspiciantur, altè conceptumum grauida. S. August. sic addubitat, hæc verba expendens: *Dicunt aliqui, quomodo verum est, quoad Christus: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, si temporale peccatum supplicio punitur æterno?* Profectò licentiosa suspicio, & audax iudicium de proximi delicto, abundè nimis puniri videtur æternæ damnationis infamia; & toto gehennæ perennaturo incendio. Hæcne æqualis mensura temeræ suspicionis, aut temerarij iudicij? Tantumne hæc habent dedecoris, temporalis, quantum infernus damnatæ infamiæ, & æternaturæ ignominiæ? Tantumdem pœnæ, & molestiæ infert temeraria suspicio, seu censura iudicij, quantùm inferent feralia gehennæ incendia? Quomodo ergo Christus Deus dicit: *Qua mensura mensi fueritis remetietur vobis?* Neque enim videtur æqualis mensura, quæ pro suspicione delicti infert damnationis reatum, & pro temporali iudicio æternum damnat, & pro dedecore incautæ suspicionis, & imprudentis cautelæ, probrosissima mulctat infamia gehennæ. Numquid tam grande malum est temerè aliquem habere suspectum, vt Christus Deus, qui summa veritas est, affirmet æquam esse vtriusque mensuram; & ad æqualitatem rependi? Nisi fortè durior ipsa gehenna sit infidæ suspicionis infamia. Aduerte ad ea quæ subijcio.

Auguſt. lib. 21. de ciu. Dei c. 11.

Geneseos 3. vers. 15. Eua gulæ illecebris, & diuinitatis ambitione allecta, infælici suadella Adamum nimis vxoriū seducit; lege pomi vetiti præuaricatur vterque. Transacto feruore delicti, adest Deus tanti reatus vindex; & serpenti Dæmoni præuaricationis auctori, hanc pœnam seuerissimè pronunciat ad dignè puniendum deprauati generis humani exitiale flagitium: *Inimicitias*, inquit Deus, *ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius*. Quis non miretur ridicularia pœna mulctari Dæmonem ob grauissimum scelus? Nimirum serpens diabolus condigno supplicio feriendus erat; & qui pœnas sustinet rabidæ impatientiæ, feralium cruciamentorum, & totius gehennæ incendijs exuritur, aliquo nouo supplicio ab ingenio diuinæ iracundiæ excogitato, castigandus erat; & tamen damnatur ad inimicitias cum deuicta à se fœmina, & cum imbelli eius sobole. Quænam sunt hæ inimicitiæ, quæ damnatissimi Dæmonis pœnas exaggerent? Acutè noster Mariana, è recentiori æuo sapientiæ maiestate antiquus auctor, sic scribit in horum verborum commentario: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem*, &c. *Amicitia simulatione decepisti, Ego efficiam vt nullus tibi fidat.* Scilicet malus Dæmon ob primæuæ præuaricationis flagitium damnatur ad malignæ suspicionis reatum. Hæc est sapiens, & acerba Dæmonis pœna, vt nemo Dæmoni credat, nemoque se credat Dæmoni, *Ego* ait Deus, *efficiam, vt nullus tibi fidat*. Quasi hac calamitosissima pœna vacuisset, qui omnia inferorum supplicia impatienter sustinet, & hac peracerbè excrucietur ad exaggeranda damnati Dæmonis cruciamenta. O viuidam exaggerationem, & opportunissimam adcohibendam temerè suspicandi licentiam! ne quis existimet leue esse malum, non leuem suspicionem.

84.

Genes. Dæmon damnatur ad vel bonam de se suspicionem.

Mariana.

Lucæ 1. v. 26. *Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, ad Virginem desponsatā viro.* Quare Virginem desponsatam elegerit Deus in Dei matrē, prolixè tractant huius loci interpretes. Quid necesse fuit, vt Beata Virgo sponsum haberet, vt Deum pareret? S. Ambrosius eleganti interpretamento enucleans præfata Euangelistæ verba, sic fatur: *Ad Virginem desponsatam. Maluit Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare: sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris: nec putauit ortus sui fidem, matris iniurijs adstruendam. Seruatur itaque Sancta Maria, sicut pudore integra, ita & inuiolabilis opinione virginitas.* Videlicet tanti æstimat Deus pudorem suæ matris nulla violatæ pudicitiæ suspicione decolorari, vt malit haberi Iose-phi

85. Luc.

Quàm culpet simam non bona suspicio. Ambros.

Victoria fatigat.

produxit cursum, vt victoria tempus eriperet, ne diuturnori victoria fatigatus Israelitis *molestiam crearet*. Et sic opus fuit, vt Iosuana voce sisteretur. Istiusmodi est prosperior fælicitas, quia humana. Qui victorijs insolescit, sensu caret, & molestijs insolescit. Penitus inspice victoriam, & à victoria timebis, vt prudens Abrahamus; non superbè intumesces, vt Nabuchodonosor stolidus. Victoria molestè fatigatur Iosue: Excelsius Abrahamus à victoria pusillo corde timet, & Iuditha hic

Iudith.

vers. 11. truncato Holoferne timet magis, vt in Litteræ commentario aduertimus. Timeat, timeat à fastigio fælicitatis, quia vt ait Seneca epist. 19. *Ipsa altitudo attonat summa*.

Seneca.

§. XVII.

Superioris propinquus sanguine, aut familiaritate, sæpè impunè delinquit, qui verò hominem non habet adiutorem, imbecillus est.

77. PRopinquitas aut necessitudo cum Profectò, securitas est ad delinquendum: Impunè peccas qui Præfecti propinquus est, nam consanguinitas aut amicitia hebetat Iustitiæ gladiũ, aut declinat innoxiè. Supplicium nescit propinquos, ignorat amicos, sæuit in extraneos. Iratus quondam Deus in gentem Hebræam, & dura minitans: sic minas concludit, Oseæ 2. v. 15. *Et dabo ei vinitores eius ex eodẽ loco, & vallem Achor ad aperiendam spem*. S. Hieronymus ibi, non *vinitores*, sed *Principes* scribit, Ribera, *Gubernatores*. Locus planè difficilis, Quasi dicat Osee: Principes, & Gubernatores tui non erunt exteri, aut alienigenæ; sed erunt compatriotæ tui: ex eodem loco, ex eadem vrbe: Et tunc vallis Achor, in qua apud Iosue c. 7. v. 24. acerbissimè sæuitum est contra Acham, erit ostium tuæ spei, vt plures exponunt: id est, exectandum Achami furtum, & sæuissimum supplicium, erit motiuum sperandi. Sententia obscura, & planè ænigmati similis. Sed clarescit locus obscurus ab expositione morali. Ait enim Propheta: Dabo Israeli Principes, & Gubernatores ex eodem loco, & ita propinquos, familiares, & affines populi. Vnde tanta impunitas in delinquendo nascetur, vt crudele illud supplicium, quo in valle Achor castigatus fuit Acham; non modò non terrebit eos, sed spes erit ad peccandum. Adeo securè delinquent habentes principes, & gubernatores ex eodem loco; vt crudelius supplicium eos non terreat, sed excitet ad delinquendum, propter impunitatem, qua gaudent; quia habent principes, & gubernatores familiares, & propinquos, vtpote ex eodem loco. Quod immanius supplicium fulminari potuit contra populum idololatram, quàm immunitas ad peccandum, & impunitas ad delinquendum? Hæc sæuior ita est: sed qua mirè expressit Osee indulgentiam gubernatorum erga sibi propinquos, & amicos, in quos sæuire nesciunt, sed miris artibus liberare satagunt, iura interpretando ad arbitrium, aut potius illudendo, ne castigent familiares, aut amicos.

Iudicis propinqui impunè delinquunt. *Oseas.* *Hieron.* *Ribera.* *Iosue.*

78. Cæterum Deus ipse (nostro concipiendi, & loquendi modo,) sibi olim cauebat ab hac propinquitate, vt seueriùs animaduerteret in delinquentes. Osee 11. vers. 9. *Quoniam Deus ego, & non homo: in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem*. Quæ verba sic exponit Glossa: *Quia sanctus sum, adeo non ingrediar ciuitatem*. Sed quorsum cùm Deus dura supplicia ciuitati minatur, pollicetur se non ingressurum ciuitatem? Ad hæc quare Deus, quia sanctus est, non ingredietur ciuitatem; num si in ciuitate habitauerit, polluetur ciuium moribus? Quid? non puniet flagitia delinquentium, vt fuerat comminatus? Num si Deus vnus è ciuibus sit, necesse est, vt habeat propinquos, & familiares, in quos ferè nunquam animaduertitur? Ergo, ait Deus, vt flagitiosos puniam, quod minatus sum: *Non ingrediar ciuitatem, hoc est,* (ait S. Hieronymus hic:) *non sum vnus de his, qui in vrbibus habitant?* Itaque Deus, vt flagitiosam vrbem seueriùs castiget, pollicetur se nunquam fore vnum è ciuibus, ne propinquitate quasi coactus, permittat esse impunes eius propinquos: (sic loqui liceat de Deo humanæ tenuitati. Agimus enim de Deo, rudi nostro modo concipiendi.) Tanta est propinquitatis vis ad impunitatem! Vnde qui propinquum habet Præfectum, nunquam reus est: nemo in illum quicquam audet; habet enim emolumentum societatis suæ. *Væ soli*: in quem quiuis bacchatur impunè. Quid imbecillius quàm homo solitarius?

Oseæ. *Glossa.* *Præfecti cõpatriota impunè delinquit.* *Hieron.*

79. Consimilis fuit prædicatio Christi, & Ioannis Baptistæ; imò Ioannes acerbiùs inuehebatur in mores populi, quàm Christus, qui mitiùs agebat, & tamen in Christum quiuis audebat, aut contumelijs illum lacessere, aut lapidibus petere. Causam indicat Orig. hom. super illud Ioan. 1. *Miserunt Iudæi*, &c. Scilicet Ioannes propinquus erat Sacerdotum, apud quos summa tunc erat potestas, at Christus solus erat, neminem habebat patronum, defensorem nullum. Adeò vt dixerit Tertull. Tentatio, *Diaboli est infirmitas*. Quem locum alibi per otium verso. Et quidem difficile est, qua ratione ausus planè temerarius, quo Dæmon Christum Deum tentare non est veritus, dicatur tentatoris imbecillitas: Porrò *ductus est Iesus à Spiritu* (id est, Dæmone, vt commentantur non pauci expositores:) *In desertum, vt tentaretur à Diabolo*. Matth. 4. in solitudinem deducit Dæmon Christum Deum, vt eum ibi tentet; Christum, inquam, alioqui destitutum humano fauore, odiosum Sacerdotibus, offensum Scribis, populo non admodum gratum, procul abigit à propinquis, à discipulis, vt certamen ineat in solitudine cum Iesu solo. Quod aduertit Theophylactus ibi: *Ducitur autem Iesus in desertum, vt ostendat nobis, quòd Diabolus tentet nos, quando viderit solitarios, & non ab alijs adiutos*. Vnde etsi temeraria, & insolens audacia Dæmonis videatur adoriri hominem, quem paulò antea à patre Deo audierat in Iordane esse eius filium vnigenitum, tamen quia illum duxit in desertum, vt hominem solitarium, & hominem fauore destitutum inuaderet, dicitur à Tertulliano, quod eiusmodi tentatio, *Diaboli est infirmitas*. Profectò multa admiratione digna est hæc sententia. Scilicet pugnat Diabolus cum homine armato totius sanctitatis armis; cum homine ipsa diuinitate cataphracto, tota impeccabilitate defenso, tota omnipotentia munito; id est, cum Christo homine Deo, & eiusmodi tentatio, *Diaboli est infirm tas, ita* dicitur à Tertulliano: quia Dæmon cum solitario decertat: nec ab alijs adiuto, vt ait Theophyl. Adeò enim infirmus est, qui solus est, & humano fauore destitutus, vt illum tentare, seu certare cum illo, imbecillitas sit decertantis, & tentantis dedecus? Non potuit elegantiùs res exprimi?

Infirmitas est decertare cum solo. *Origen.* *Tertull. l. de orat. c. 7.* *Matth.*

80. Singularis est Caietani explicatio, loci alioqui facilis, Exod. 32. v. 27. & ab eius commentatione difficilis. Iratus Deus, & vna Moyses, in populum Hebræum, brutum vitulum bruta idolatria adorantem, sic Moyses ait: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ponat vir gladium super femur suum: Ite, & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum*. Et statim subiungit sacer textus: *Feceruntque filij Leui iuxta sermonem Moysi: cecideruntque in die illa quasi viginti tria millia hominum*. Quibus mox gratias agit Moyses pro vltione, zelo Dei facta, polliceturq; illis premia Deo digna, sic inquiens: *Et ait illis Moyses: Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio*. Certum & in dubium videtur, Leuitas gladio, & potestate Dei armatos, desæuisse in fratres, in familiares, & amicos, & cruenta cede propinquos peremisse: nam id mandatum Dei planè sonat; & id factum asserit Moyses, & gratias illis agit, eò quòd neglecto naturali amore, non pepercerint aut filijs, aut fratribus, aut propinquis. Si hoc certum non est, nihil fixum, & certum in Scripturis est: neque euidentius affirmari potuit. Ast experientijs

Exod. *Ingeniũ iudicum ne puniãt propinquos.*

rientijs

tientijs quotidianis discimus Iudices, & Præpositos beneuolentiæ arte torquere leges, & ingeniosè interpretari iura, ne puniant sibi familiares; illosque sic eximunt à rigore supplicij, non violato iure alioqui apertissimo. Tanta est sagacitas ingeniosi affectus erga fratres, & propinquos! Verum in præsenti casu Exodi adeò res tota perspicua est, vt nemini dubium esse videatur, quin vsque ad internecionem sæuitum sit in propinquos; nulla ingenij arte id excusante. Sed verba
81. Caiet. Caietani subijcio, vt mirè eluceat Præfectorum ingenium ad liberandos sibi propinquos. Retulit Caietanus, quæ exscripsi verba Exodi; & sic ait: *Mandat ergo Moyses omnes occurrentes occidi, nullius necessitudinis ratione habita. Et cum huiusmodi executione stat, quòd nullus occisus fuerit frater, nullusque socius, nullusque vicinus, si nullus horum occurrerit in via.* (Legat qui volet totam Caietani expositionem ad rei euidentiã, quæ omitto, quia multa sunt.) Disertè Deus mandauit vt vnusquisque diuina potestate accepta, trucidaret fratres, & propinquos; id factum esse, ait Moyses, & gratias agit pro animosa vindicta. Et tamen ars non defuit, qua aliqui Leuitæ Præpositi ad vltionem, fortè nullum peremerint propinquorum. Scilicet mirarer ego, quod Præfectus, etiam à Deo electus ad vindictam, imò & vltione iam dilaudata, sæuiret in propin-
Ennod. l. 9. epist. 27. quos: Nec inueniret artem, qua eosdem aut excusaret, aut omitteret impunes. Inclyta planè Valeriani Episcopi laus, quam his verbis prædicat Ennodius. *Sed dormiunt apud coronam tuam* (apud te inquam) *propinquitatis priuilegia, postquam pater esse meruisti.* Quo planè constat, quàm verè dixerit Osee, *Dabo ei principes, seu gubernatores eius ex eodem loco, & vallem Achor.* (id est, terram supplicij,) *ad aperiendam spem.* Ac si dicat; propinqui gubernatoris securi erunt à supplicio, immunes à reatu, metum in spem commutabit,
Iudith. Quod licet videre hic vers. 12. in Iuditha, familiaritate Principis secura ad impunè eundum, & redeundum quà velit. Nihil timetur à Principis familiaritate coniuncto; ac si non possit delinquere,

§. XVIII.

Non bona suspicio leuiter concepta, graue famæ detrimentum est, & quasi præpropera damnatio.

82. Seneca lib. 2. de Ira c. 7. FAcilius est excludere perniciosè conceptas suspiciones, quam regere: & non admittere quàm admissa moderari. *Nam cum se in possessione posuerunt potentiora Rectore sunt, nec recidi se, minuiue patiuntur.* Deinde ratio ipsa, cui freni traduntur, tamdiu potens est, quamdiu non inquietatur suspicionibus. Quas si semel mens admisit suspicando inquieta, vanisque agitata causis, & sibi affricat temeræ suspicionis delictum, & innocentem culpat suæ suspicionis
Suspicio proxima est condẽnationi. Seneca suprà c. 1. ignominia. Præfectus nimis indulgens leuissimis suspicionibus, *Simillimus est ruinis, quæ super id, quod oppressere, franguntur.* Vel leuis suspicio proximum infamans, non leue malum proximi est, graui pœna luendum. Nam infamia suspecti delicti, confinis est contumeliæ iam perpetrati flagitij: Quis nisi incautus fidat quidpiam apud se suspecto? Quid quæso plus præstaret nota infamia publicati facinoris? Adde quod, quem occulta mentis suspicio culpat, nec auxiliari valet opportuna excusatio, nec innocentiæ probatio à reatu defendere potest: nam bonitas secura est, nec suspicatur malitiæ suspiciones. Vnde qui reus delicti non est, fit perpetuus suspicionum reus, quibus perniciosè culpa-
Chrysost. in cap. 7. Matth. tur, infamatur, inquietatur. Nam vt bene S. Chrysostomus: suspicio proxima est iudicio, & condemnationi.

83. Matth. Matth. 7. vers. 1. *Nolite iudicare, vt non iudicemini: Et, In qua mensura mensi fueritis remetietur vobis, quid autem vides festucam in oculo fratris tui,* &c. Verba planè specie tenus simplicia, & vulgari experientia nota; ac si penitus inspiciantur, altè conceptuum grauida. S. August. sic addubitat, hæc verba expendens: August. lib. 21. de ciu. Dei c. 11.
Dicunt aliqui, quomodo verum est, quod ait Christus: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, si temporale peccatum supplicio punitur æterno? Profectò licentiosa suspicio, & audax iudicium de proximi delicto, abundè nimis puniri videtur æternæ damnationis infamia; & toto gehennæ perennaturo incendio. Hæccine æqualis mensura temeræ suspicionis, aut temerarij iudicij? Tantùmne hæc habent dedecoris, temporalis, quantùm infernus damnatæ infamiæ, & æternaturæ ignominiæ? Tantumdem pœnæ, & molestiæ infert temeraria suspicio, seu censura iudicij, quantùm inferent feralia gehennæ incendia? Quomodo ergo Christus Deus dicit: *Qua mensura mensi fueritis remetietur vobis?* Neque enim videtur æqualis mensura, quæ pro suspicione delicti infert damnationis reatum, & pro temporali iudicio æternùm damnat, & pro dedecore incautæ suspicionis, & imprudentis cautelæ, probrosissima mulctat infamia gehennæ. Numquid tam grande malum est temerè aliquem habere suspectum, vt Christus Deus, qui summa veritas est, affirmet æquam esse vtriusque mensuram; & ad æqualitatem rependi? Nisi fortè durior ipsa gehenna sit infidæ suspicionis infamia. Aduerte ad ea, quæ subijcio.

Geneseos 3. vers. 15. Eua gulæ illecebris, & diuinitatis ambitione allecta, infælici suadella Adamum nimis vxoriũ seducit; legẽ pomi vetiti præuaricatur vterque. Transacto feruore delicti, adest Deus tanti reatus vindex; & serpenti Dæmoni præuaricationis auctori, hanc pœnam seuerissimè pronunciat ad dignè puniendum deprauati generis humani exitiale flagitium; *Inimicitias,* inquit Deus, *ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius.* Quis non miretur ridicularia pœna mulctari Dæmonem ob grauissimum scelus? Nimirum serpens diabolus condigno supplicio feriendus erat; & qui pœnas sustinet rabidæ impatientiæ, feralium cruciamentorum, & totius gehennæ incendijs exuritur, aliquo nouo supplicio ab ingenio diuinæ iracundiæ excogitato, castigandus erat; & tamen damnatur ad inimicitias cum deuicta à se femina, & cum imbelli eius sobole. Quænam sunt hæ inimicitiæ, quæ damnatissimi Dæmonis pœnas exaggerent? Acutè noster Mariana, è recenti æuo sapientiæ maiestate antiquus auctor, sic scribit in horum verborum commentario: 84. Genes. Dæmon dãnatur ad nõ bonam de se suspicionem.
Inimicitias ponam inter te, & mulierem, &c. *Amicitia simulatione decepisti. Ego efficiam vt nullus tibi fidat.* Mariana. Scilicet malus Dæmon ob primæuæ præuaricationis flagitium damnatur ad malignæ suspicionis reatum. Hæc est sapiens, & acerba Dæmonis pœna, vt nemo Dæmoni credat, nemoque se credat Dæmoni, *Ego* ait Deus, *efficiam, vt nullus tibi fidat.* Quasi hac calamitosissima pœna vacuisset, qui omnia inferorum supplicia impatienter sustinet, & hac peracerbè excrucietur ad exaggeranda damnati Dæmonis cruciamenta. O viuidam exaggerationem, & opportunissimam ad cohibendam temerè suspicandi licentiam! ne quis existimet leue esse malum, non leuem suspicionem.

Lucæ 1. v. 26. *Missus est Angelus Gabriel a Deo in ciuitatem Galilææ, ad Virginem desponsatã viro.* 85. Luc. Quare Virginem desponsatam elegerit Deus in Dei matrẽ, prolixè tractant huius loci interpretes. Quid necesse fuit, vt Beata Virgo sponsum haberet, vt Deum pareret? S. Ambrosius eleganti interpretamento enucleans Quàm culpet famam non bona suspicio. Ambros. præfata Euangelistæ verba, ita fatur: *Ad Virginem desponsatam. Maluit Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare: sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris: nec putauit ortus sui fidem, matris iniurijs adstruẽdam. Seruatur itaque Sancta Maria, sicut pudore integra, ita & inuiolabilis opinione virginitas.* Videlicet tanti æstimat Deus pudorem suæ matris nulla violatæ pudicitiæ suspicione decolorari, vt malit haberi Iose-

phi

phi fabri filius, quàm quòd Deipara habeatur rea ſuſpectæ pudicitiæ. Tantùm vel ſola ſuſpicio teneram honoris naturam maculat, vt permittat Chriſtus apud aliquos non haberi Dei filius, (tametſi rei Chriſtianæ maximè id intererat,) quàm quod B. Virgo ſuſpecta ſit non bene ſeruati pudoris. Sic vel ſola ſuſpicio rei ſuſpectæ vacua, conſtuprat opinionem pudicitiæ, virtutis, ſanctitatis! Ne contemnas quaſi leuem ſuſpicionem quam tanti facit Deus! Neque leue dicendum eſt, quod grauiter opinionem ſauciat. Quis fidat ſuſpectæ probitati? quam ſuſpicio deuenuſtat, dubium maculat, iudicium culpat. Quæ ſunt conſequentiæ ſuſpicionis: nam ſuſpicio lenocinatur dubio, dubium ſubornat iudicium: iudicium autem ſuſpecti flagitij damnatio eſt. Aduerte ad conſequentias temeræ ſuſpicionis appendices.

86. Luc. Suſpicio præpropera dānatio eſt.

Lucæ 16. v. 1. *Homo quidam erat diues, qui habebat villicum, & hic diffamatus eſt apud illum, quaſi diſſipaſſet bona ipſius. Et vocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: non enim iam poteris villicare.* Eſto, Deus ſit homo diues; at cū ſub hominis perſona inducitur, (dicit enim Euangeliſta, *quidam homo*) humani affectus, & cognatæ hominibus proprietates illi tribuuntur. Profectò ſeruus hic malè audit apud Dominum, diffamatur quaſi dominici cenſus diſſipator: & mulctatur ceſſatione officij ex ſola quaſi diffamatione, antequàm rationem reddat? Hic homo diues malè, & inhumaniter videtur agere cum ſeruo quem ab officio arcet ex ſola ſuſpicione? priuſquam ex ratione dati, & expenſi res liquidò conſtet. Quod perbellè aduertit S. Petrus Chryſologus, aiens: *Tam pius, tam ſuperacur ingit? cur ante a villicatione ſubmouet, quam rationem agnoſcat?* Vis cauſam agnoſcere? nimirum, vt cognoſcat homo, quam grauis ſit, quàm pernicioſa ſuſpicio, dum ob ſuſpicionis meritum homo confeſtim ſubmouetur à dignitatis officio, antequam reddat rationem ſui. Quaſi ſuſpicio à ſolo rumore oborta ſit cauſa odij, & odium damnationem ſolicitet, & damnationis cenſuram. Quod adnotauit eleganter S. Chryſoſtomus ſic fatus; *Nolite iudicare. Ex ſolis plerumque ſuſpicionibus odientes cæteros, & condemnantes.* Vnde præter cæterorum Patrum ſententiam, exiſtimauit S. Gaudentius hunc ſeruum non fuiſſe hominem, ſed malum Dæmonem. Neque enim homo, ſed ſolus damnatiſſimus Dæmon damnandus foret antequàm rationem redderet. Quaſi cum Dæmone agitur cum homine, qui propter ſolas ſuſpiciones infamatur, & damnatur.

Chryſol. ſerm. 125.

Chryſoſt. in c. 7. Mat.

Gaudent l. ad Germinium.

87. Chryſol. ſerm. 6. A ſuſpicione de ſe nō bona, auſpicatur Chriſtus Paſſionis contumelias. Marc.

S. Petrus Chryſologus ſic loquitur: *Quando homo non ſub peccato triſtis? quando non ſub morte lugens; quando non ſub Dæmonibus pallens; quando non ſub idolis tremens; quando non ſub vitiis ſuſpectus; quando non ſub criminibus deſperatus;* Audis inter extremas hominis calamitates imprimis cenſeri, hominem de vitijs eſſe ſuſpectum: Miriſſimum eſt inter tot; tamque grauia mala locum habere, quod patiatur non bonæ de ſe ſuſpicionis notam. Quam inter probroſiſſimas contumelias, quas in paſſione ſua pertulit Chriſtus Deus, conſultiſſimè recenſuit Euangeliſta Marcus, inquiens cap. 14. verſ. 44. *Quemcumque* (ait proditor Iudas ad cohortem,) *oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum, & ducite cautè. O cautionem incautam, & impiam!* exclamat Nazianzenus. Nimirum Chriſtus Deus Paſſionis probra contumelioſa, & acerbiſſima, cruciamenta auſpicatur à non bona de ſe ſuſpicione, & ab infami cautela. Et dum habetur vt nocentiſſimus? dum ligatur vt ſceleſtus; dum flagris tunditur vt vilis verbero; dum ſputis fœdatur; vt nihili homo. dum Barabbæ poſtponitur, vt illo nequior, dum inter duos latrones patibulatus necatur, vt omnium ſcelerum reus; incautæ, & impiæ ſuſpicionis ſit mentio inter primas Chriſti Dei contumelias. Et Euangeliſta narrans iam eſſe Saluatorem prædamnatum, & ad tot, tamque ſæuos cruciatus, & cōtumelias deſtinatum, non tacet vel tunc ſuſpectum eſſe; & à patientia ſuſpicionis inchoat reliqua paſſionis cruciamenta. O cautionem temerè ſuſpicioſam, & ſceleratè impiam, quam ita grauiter tulit Chriſtus, vt eā quaſi paſſionis auſpicium, inter acerbiora eiuſdem cruciamenta reputauerit; & meditanda obiecerit ijs, qui leui animo ſuſpicioſi ſunt, & à ſuſpicioſa cautela Chriſti tortores incautè æmulantur, graui honoris alieni damno, nec leui propriæ conſcientiæ detrimento.

Naziānz. Orat. in S. Baptiſma.

Vnde Iuditha, de qua nemo erat, qui olim loqueretur, vel ſuſpicaretur malum, vt dicitur ſuprà c. 8. v. 8. hic v. 15. ferè ſuſpecta eſt proditionis apud Bethulienſes: *Et concurrerunt ad eam omnes à minimo vſque ad maximum; quoniam ſperabant eam iam non eſſe venturam.* Quam incautam, & impiam ſuſpicionem amouere feſtinat, v. 20. ne non bona de ea ſuſpicio virtutem eius faſcinet, & ſuſpicioſa cautela ſit exinde licentia ad delinquendum. Quæ etiam ſolent eſſe ſuſpicionis conſequentiæ, & cautelæ appendices. 88. Iudith.

---

§. XIX.

Neque oculis credimus de virtute aliena; dubitatio de alieno bono, illud indubiè probat?

HOminis ſuperbia *vitijs ſuis ſapientiam inſcribit,* ait Seneca. Imò alienæ ſapientiæ inſcribit vitiū: nihil non ſuum magni æſtimans. Sic vitijs ſuis adulatur, ſic virtutibus alienis inſidiatur. Vnde aliena laus ſemper inuidioſa eſt, & inde ſuſpecta, & incredibilis, & vulgò habetur veritate maior. Actorum 1. verſ. 8. dixit Chriſtus Apoſtolis: *Accipietis virtutem ſuperuenientis Spiritus ſancti in vos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vſque ad vltimum terræ.* Cuius rei erunt teſtes Apoſtoli? probroſæ crucis, & ignominiæ Paſſionis? an auguſtioris gloriæ Reſurrectionis? Hugo ibi: *Eritis mihi teſtes Reſurrectionis, verbo, & exemplo, vel ſignis.* Et cur non Paſſionis aduocat teſtes, ſed reſurrectionis? In promptu adeſt ſolutio. Nam ignominia Paſſionis indubiè ab omnibus credita eſt; ſecus Reſurrectionis gloria. Siquidem aliena probra abſque idoneis teſtibus certò credimus; glorioſa autem geſta, Apoſtolorum verbo, & exemplo, & miraculis reſtificata, ægrè fidem faciunt apud homines. Tam arduum eſt mortalibus perſuadere alienam laudem, vt vix oculis ſuis credant!

89. Seneca de vita beata, c. 12. Aliena laus incredibilis eſt hominibus, ſecus probrum. Actor. Hugo.

Boetius quidam mechanicus, ingenioſè peritus erat, de quo ſic fatur Theodoricus apud Caſſiodorum: *Molitur oſtendere quod obſtupeſcant homines euenisse. Miroque modo naturis conuerſis falli detrahit fidem, cum oſtentet ex oculis viſionem.* Scilicet argutus artifex Boetius plena artis, plena ingenij molitur opera, immortali laude digna, quæ vix credunt homines, tametſi oculis ſuis illa cernant. Quid tam certum quàm oculorum euidentia? quis tam malitioſè rudis, qui oculis non credat? Verùm vſque adeò incredibilis eſt hominibus aliena laus, vt faciliùs ſibi perſuadeant oculorum euidentiam falli, quàm alium effeciſſe opus tam ingenioſè eximium. Vnde excellentia operis *falli detrahit fidem, cum oſtentet ex oculis viſionem.* Hinc affulget lux loco in paucis difficili ex Ioan. 1. v. 7. Vbi de Ioanne Baptiſta dicitur: *Hic venit in teſtimonium, vt in teſtimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum.* Porrò lux teſtimonio non eget, vt credatur; ſed oculorum euidentia cernitur. Teſte non eget lux, ſed oculis. Aptè Rupertus: *Quo indigebat lux hominum, vel quod ſui proſpiciebat emolumentum, vt in conuenticulis hominum tantopere ſibi prouideret tam magni præconij teſtimonium? Num quod parum luceret ipſa lux?* Quam ergo ob cauſam præclara Chriſti Dei lux emendicat à Ioanne teſtimonium, vt fidem ſui faciat! Profectò quia præclara eſt lux, ideo, vt ab hominibus credatur, adiutricem aduocat auctoritatem, quia venit, *vt teſtimonium perhiberet de lumine.* Nam vſque adeò incredibilis eſt hominibus aliena lux, id eſt, præclarior, & illuſtrior excellentia, vt etiamſi oculis cernatur, vix creditur. *Falli detrahit fidem, cum oſtentet oculis viſionem.*

90. Caſſiod. l. 1. variar. ep. 45. Laudabilia vix fidem merentur apud homines.

Ioan.

Præclarior lux eget teſtimonio vt credatur eſſe lux. Rupert. l. 1. in Ioan.

Alienæ

Alienæ tenebræ hominibus perspicuæ sunt, lux omnibus inuisa est. Nimirum humani oculi æmulantur perspicaciam noctuæ, quæ ad lucem cæca est, ad noctem oculata, & perspicax. O inuidia cæcè videns, & oculatissimè cæca! Nihil perspicuum videt inuidia, cæcutit ad præclara, & magna, & generosa.

Ioannis 6. v. 12. Transfretat Iesus Galilææ stagnum, exilit è scapha, subit in montem, Saluatoris vestigia sequuntur turbæ allectæ miraculorum stupore: Famescunt tridui ieiunio: Quinque panibus, & duobus pisci-

Ioann. Superfluunt panes ad cibationem, non ad potentiæ defensionem.

bus cibantur in deserto quinque millia hominum vsque ad satietatem. *Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superauerunt fragmenta ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus.* Quærunt interpretes quam ob causam tam copiosè multiplicati sunt panes, & pisces, vt superfluerint duodecim cophini fragmentorum pleni. Necessitati succurrit Christus, non nutrit superfluitatem. Sat grande miraculum foret tot hominum myriades in deserto omni annona destituto, affatim cibasse. Quare miraculum prouidet superflua? Acutè Basilius Seleuc. *Ideo nunc Dominus panes multiplicat præter necessitatem, in potentiæ defensionem.* Nimirum potentia vsque eò odiosa est, vt vel tot millium cibatio suspecta foret, nec miraculum crederetur, nisi vel ad superuacanea vsque miraculum cibos multiplicaret. Quod est superuacaneum turbarum cibationi, superuacaneum non est fidei miraculi. Vnde tam prodigiosa escarum multiplicatio necessitati superfluit, sed defensioni miraculi necessaria est. Nempè vel eminentissimum miraculum defensione indiget, vt credatur. Sic innata hominis inuidia insidiatur potentiæ, vt *in potentiæ defensionem Dominus panes multiplicet præter necessitatem.* Sic obarmatur humana inuidia aduersus excellentiorem potentiam, vt vel superuacaneis egeat ad sui defensionem, vt ita exarmet incredulitatis proteruiam; quæ renuit credere excellentiam, quam vel oculis cernit. Tam contanter credit, imò tam pertinaciter discredit homo visionis euidentiæ quando de alienis bonis res est.

Basil. orat. 33.

92. Vnde si dubitatur an bonum aliquod insit alicui homini, indubiè illi inest: nam suspicio quæ dubitationem ingerit, certior euidentia est, Matthæi 27. versicul. 11. Sistitur Christus ante Pilatum. *Et interrogauit eum Pilatus, dicens: Tu es Rex Iudæorum?* Dubitat Pilatus an Christus sit Hebrææ gentis Rex, quod summum decus est apud homines. Ergo Pilatus dubius est de valde illustri Saluatoris laude. Aduerte ad verba, quæ subdit Euangelista: *Dicit illi Iesus: Tu dicis.* Ille non affirmat, sed dubitauit, & interrogauit. At vel sola dubitatio de bono alicuius vsque adeo certa est, vt ferè idem sit dubitasse, & affirmasse. Tam auara laudis est aliena mens, & lingua! Ecce dubitatio hominis de bono alterius, vsque adeò indubia est, vt digna sit, quæ à Deo affirmetur, & fiat diuina fide certa. Nempè ratio quæ homini ingerit dubium de alterius bono, tam certè rem probat, & euincit, vt certa sit indubia certitudine. Eousque renuit humana persuasio credere bona aliena! Simili expositione locupletari potest illud Matth. 11. v. 3. *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Dubitatne Ioannes an Christus sit verè Deus? saltem dubitare videtur. At vel dubitatio de aliena probitate, & excellentia illam efficaciter probat. Sic procliue hominibus est finitè æstimare de alterius bonitate, vt vel dubitatio adstruat, quod dubitando destruere videbatur. Singularis Iudithæ laus est, quod eius laudes sic persuasæ sint hominibus, vt omnes magnificè sentiant, & prædicent Iudithæ laudes. Dicitur enim hic cap. 8. vers. 8. *Et erat hæc in omnibus famosissima: nec erat qui loqueretur de ea verbum malum.* O inauditum elogium, & supra humanum fastum! Quis nisi planè hæreticus, non credat Iudithæ laudes, quas vident oculi, quas mentes adorant, quas linguæ prædicant magnificè? Qui non credit rei euidentiæ, credat vel inuidiæ testimonio: semper enim inuidiosa est aliena laus. Vnde hic à versic. 15. vix credunt Bethulienses

Matth. Qui de aliena virtute dubitat, illā affirmat.

Matth.

Iudith.

Celada in Iudith.

tantum facinus perpetrasse, etsi euidentissima ostendit signa: & ideò non tantùm caput Holofernis attulit, sed conopæum etiam, de quo egimus in litterali commentario.

§. XX.

Qui alios temerè iudicat, iure arbiter machinarius habendus est.

93. Plato.

Disertè ait Plato apud Tertull. libr. de Anima, cap. 18. *Facie, o cultorum ea, quæ apparent.* Temerè audet, qui alieni criminis conscientiam rimari studet. O quàm imprudens, & fallax est huiusmodi iudicium! Bene, & optimè temerarium dicitur: nam intima cordis, quis etsi perspicacissimus penetret? Dubia coniectura est; sæpe fallax, & malitiosè mendax, & flagitiosè temeraria, & à qua cauendum maximè est viro probo Genes. 1. vers. 2. *Tenebræ erant super faciem abyssi.* Glossa interlinearis *abyssi* nomine *cor hominis intelligit.* Vnde aduertenter Moyses, etsi Propheta, hoc est, videns, & à sapientia perspicacissimus, in superficie tantùm tenebras peccatorum se vidisse testatur. An verò post superficiem tenebræ, seu peccata sint, nihil affirmat, (nam in causa peccatorum superficies operis videnda est, non arcanum intentionis, & cordis.) Et quidem si aquæ superficies erat tenebrosa, hoc est, turbida, & cœnosa ex terræ commixtione, vt interpretatur Mariana, necesse est quod fundum aquæ turbidum etiam sit. At de hoc tacet Moyses, & tantum superficiem aquæ, quæ videri poterat, infamat vt turbidam, & cœnosam, non profundum, quod non videtur. *Neque enim* (verba sunt Tertulliani,) *ut mediocritas humana fallit ... voluntatis latebris* ... Sagacissimum cuiusque ingenium mediocre est, quin & hebes, & incertum ad intuendum quod latet in recessu intentionis, & cordis. *Nam vides quæ ...* vt ipse alibi dixit, oculos autem non habemus, nisi vsque ad superficiem, ad profundiore cæci sumus. Ergo cæcutit, qui profundiora vidisse, & explorasse præsumit, & temerè audet qui interiora iudicare audet: eiusmodi enim iudicium error est, vt aduertit S. Chrysost. in illud Lucæ 6. v. 37. *Nolite iudicare*, &c. aiens: *Nec facile reperies quenquam, neque Patremfamilias, neque claustralem expertem huius erroris.* Ecce appellat errorem eiusmodi iudicium, etsi aliquando veritatem attingat: nam errat iudicando, licèt verè iudicet: falsò enim iudicat verum, & temerè hallucinando illud iudicat.

Gènes. Gloss.

Iudiciū hominum par non est humani cordis latebris.

Marian.

Tertul. l. de Pœnit. c. 3.

S. Chrys. Lucæ.

94. Tertullianus, vt erat perspicaci ingenio, horum hominum non bonam perspicaciam sagax aduertit, & aduertenter prodit sic aiens: *O, mendacium seminant, quod sit aut suspicionis, aut æmulationis, aut arbitrio suspicionis.* Nempè quod suspicaris malum de alio, cùm publicas, fertilem mendaciorum sementem facis, & vberem habebis prouentum. Quot grana in spica numeras ex vno, quod seminasti grano? Quot probra, quod dedecoramentis, ex vno verbulo medaci? Mendacium seminatur, sed aut *ingenio æmulationis.* Ille ad alia omnia tardus, & hebes, ad maledicendum ingeniosus est, & acutus: præsertim si simultates, & æmulationes tardiorem stimulent. Acuit enim æmulatio tarditatem. Vel nomine æmulationis intelligere possumus zelum quem ipsi vocant religiosum, & pium, sub cuius prætextu malè callidi homines proprias iniurias vlciscuntur. Bone Deus! quot flagitia in æmulo, quem obseruant, suspicantur ingenio æmulationis! & qui alioqui ad rem scholasticam rupex est, & petra, ingenium ab æmulatione mutuat. Quantas criminum moles de suo cerebro malitiosè architectantur! Addit Tertull. aut *arbitrio suspicionis.* Emphaticè dictum vt planè suspicionis natura percipiatur. Multùm audere solent Tertullianicæ voces reconditoris sensus grauidæ: præsertim, quæ ad Iurisprudentiam spectant, vt erat iuris peritissimus. Arbitrii dicitur ius, seu potestas iudici arbitro à litigantibus

Tertull. Apolog. c. 7. Iudiciū temerarium est ab ingenio simulationis, aut arbitrio suspicionis.

95. concessa, vt iudicet non secundum leges, sed prout sibi videbitur, l. *Qualem autem sententiam* 22. & lege, *Item si vnus.* 19. §. *Pomponius*. De receptionibus Arb. Petrus Tolosanus Sytag. Iuris ciuilis, lib. 47. cap. 39. num. 2. inquit: *Arbiter generali significatione is dicitur, qui libera sententia quod sibi videtur aliqua de re explicat, & inde arbitrari, & libera voluntate aliquid declarare*. Plura allegat iura ad id probandum, quæ legat qui volet. Addit satis ad rem præsentem, lib. 39. c. 13. n. 12. quosdam arbitros *machinarios* dictos, & citat. l. penult. & finali si men. fal. mod. dix. in P. Aptè quidem hi, qui malitiosè cùm crimina, quæ culpent de suo suspicantur, & iudicant in alijs, iure *arbitri suspicionis* appellantur. Nam arbiter non alligatur legibus, *sed libera sententia, & voluntate iudicat*: eius iudicium vt sententia habetur, ac si secundum leges lata fuisset. *Item Machinarius Iudex* à Iurisconsultis nuncupatur. O quàm hi suspicionis arbitri non alligantur legibus, neque charitatis, neque iustitiæ, neque veritatis. Quàm libera sententia, & voluntate censent! Machinarij Iudices, qui quæ machinantur crimina, inuidiosa æmulatione, aut malitiosa suspicione duce, notant, cēsent, iudicant, & veluti sententiam mali culparum arbitri pronunciant.

Petr. Tolos. Qui alios temerè iudicat, dicitur arbiter machinatius.

96. D. Paulus 1. Cor. 13. vers. 12. breui plures conglobat rationes cur eiusmodi iudicium fallax sit, & temerarium, scilicet, *Quia videmus nunc per speculum in ænigmate*. Quę verba ad cognitionem creaturarum extēdit Alex. Clem. Porrò ænigma aliud palam ostendit, aliud habet in abdito. Conatur remouere interpretem à veritate, & quò ab illa longiùs abducit, pulchrius ænigma est. Itaque ænigma nihil minùs significat, quàm quod magis significare videtur. Varius ænigma intentat mendacium, imò intimat sensibus. Homo in hoc mortalitatis statu in ænigmate cognoscit dubiam, & incertam esse suam coniecturam existimat, ne intrepidè iudicet: Addit *per speculum*. Excipe commentum Clem. Alex. *Tales sunt quæ ex imbecillitate cernuntur phantasiæ, quemadmodum visio cernitur in aquis*, Id est, cognitio, qua rem interiorem, & à sensibus remotam cognoscimus, similis est visioni, qua aliquid cernitur in aquis. In Chrystallino aquæ speculo videas baculum integrum, & rectum incuruum, & fractum; arborem in margine sitam radicibus supernè comatam, & comis infernè radicatam, & quidem omnia inuersa. Quot homines integris, & rectis moribus à tuo temerario iudicio curui, & infracti apparent! Quot viris sublimes litteris, & meritis à tuo temerario iudicio, altis quondam verticibus, humillimam humum abiecti verrunt! In summa, omnia inuersa vides: *Quemadmodum visio cernitur in aquis*. Pergit. *Tales sunt, quæ ex imbecillitate cernuntur phantasia*. Pulchrè iudicium temerarium phantasię opus dicitur. Suspicionis tuæ mera sunt phantasmata ficta ex aliquibus, quæ percepisti sensibus. Vidit quis aurum, & montem, & somniat aureum montem: Vidit hircum, & ceruum, & phantasiatur in somnis hircoceruum, quod chimera est, & merum phantasma ab imaginatione. Tales sunt, quæ ex imbecillitate cernuntur phantasiæ à tuo temerario iudicio imaginatæ.

1. Cor. 13. Clem. Alexand. 1. Strom. Iudicium hominis ænigmatice percipit & liberè phantasiatur. Clemens. Alex. supra.

97. Notat Cornel. pro τὸ *Per speculum*: scribi in Græco, *Longispicium*, quod Mathematicum instrumentum est reddens obiectum vicies, quinquagies, imò sexagies maius, & corpulentius. Erat, erat profectò culpa perexigua, & visa per speculum, id est, per longispicium, (dum longè ab illo abes, & animo, & affectu,) centies maior apparet culpa, & sicut Mathematici nihil opinantur, sed omnia per euidentissimam demonstrationē se cognoscere garriunt: sic qui alium temerè iudicat, indubiè illud scire seriò affirmat.

Cornel. Iudiciū hominum per lōgispiciū, vel vitrum coloratum videt.

Vereor quidem ne prauus erga personam affectus in causa sit temerarij tui iudicij. Loco dictionis illius *per speculum*, rurius vertitur in Græco, *Vitrum coloratum*. Qui per vitrum, aut speculare viride, aut rubrum intuetur, omnia illi viridia, aut rubra apparent. Ita ex prauo iudicantis affectu res apparet hoc, aut illo colore delibuta. Inani gloria aliquem existimas laborare? Vel humillimam deiectionem tumorem superbiæ iudicabis, &c. *Quemadmodum ex alienis affectibus æstimamur*, ait S. Nazianzenus.

Græcis.

Nazian.

98. Miror quàm audacter aliorum facta interpretemur in peius. Nimis prodigi sumus culparum æstimatores, aut noxam sine fundamento fingimus temerè in proximo, aut certè maiorem, quam commisit. 1. Cor. 4. v. 5. loquitur Paulus ex mente omnium interpretum contra eos, qui cordis secreta indicant: *Itaque nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo*. Audacter præsumere Paulus videtur aiens quòd cùm manifestentur à Christo interiora cordis peccata, omnibus hominibus futura erit laus. Aut nemo interiùs peccauit; quod quis dicat? aut à peccato interno erit laus; quod quis credat? Quomodo ergo, & omnibus peccatoribus, & à iudicio temerario infamatis erit laus in die iudicij? nisi quia iudicium temerarium semper peiora peccata, quàm reipsa homines commiserant, finxit. Omnibus erit laus a Deo: quibusdam quia interiùs non peccarunt, cæteris, quia minùs peccarunt, quā improbum hominum iudicium censuit. Vnde in die iudicij omnibus hominibus tam iustis, quàm peccatoribus erit laus aliqua. Iustis, quia non peccarunt; peccatoribus, quia minùs peccauerunt, quam peccasse existimati sunt.

1. Cor. 4. Iudicium hominum semper ferè amplificat culpas.

99. Amici Iobi graues erant illius censores, quibus sic loquitur, cap. 19. vers. 22. *Quare persequimini me sicut Deus?* (locus alibi expensus, sed hic emedullandus:) Hoc est quare mea dilecta censetis, iudicatis & reprehenditis, sicut Deus? Locus planè difficilis. Nam Deus iustè iudicat, & animaduertit in peccata hominum: Quippe Deus, & non aliter potest. Quid ergo queritur Iob, quod amici illum iudicant, & reprehendunt: si enim illum iudicant, & reprehendunt sicut Deus, piè agunt in Iobum: quod si non valde piè, saltem iustè, & secundùm causæ merita iudicabunt, si iudicant sicut Deus. Verùm enim verò animaduersione dignum est, Deum qua pollet perspicacia, non tantùm externa opera, sed internas actiones iudicare. Nam vt bellè Paschasius lib. 2. & cap. 1. *Auctori tantum debetur hoc priuilegium, vt conscientiam possit intrare secretam*. Igitur queritur iure Iob de inimicis, quod non tantùm iudicent quousque oculos habent, nempè externa opera, sed etiam secreta cordis, & arcanos mentis recessus, qui peruij non sunt humanæ cogitationi, sed humanæ temeritati. Vnde temerarium iudicium graue homini est, quin & Deo: nam temerarius Censor in Dei iurisdictionem sese infert. Lites verò super re iurisdictionis esse solent grauissimæ. Ergo ob id queritur Iob, & timet Iuditha hic à v. 15. Vbi Bethulienses desperare dicuntur de eius reditu.

Iob. Iudicium temerariū persequitur hominem, vt Deus.

Paschas. l. 2. & c. 1. Iudith.

§. XXI.

Detractio artificum est amplificandæ, & publicandæ laudis?

ALiena laus difficilem sortitur audientiam quasi alicui detrahatur, quod alij à laude adijcitur. 100.
Nec facile creditur laus etsi vera, & certa, si aut ab amore, aut ab obsequio, aut ab adulatione profecta creditur. Hinc fit vt humanæ aures naturaliter laudem alienam refutent, vt falsam; sistant, vt suspectam; cohibeant vt noxiam, ne vlterius propagetur. At vituperiū, & beneuolas semper inuenit aures, & credulam mentem, & parata verba, quæ breui tempore publicent, amplificent, buccinent quòd exceperunt probrum. Conuitium quod in aliquem dixit aut veritas narrationis, aut ingeniū æmulationis, aut arbitrium suspicionis, aut libido dettactionis, *Necesse est exinde in traduces linguarū, & au-*

Tertull. Apolog. c. 7. *& aurium serpat*. Verba sunt Tertull. Sicut enim tradux noua pampinorum ambitione vitam propagat, sic aures,& linguæ conuitia,quę exceperunt,amplificant, & publicant per nouos traduces linguarum,& aurium. Bellè dictum.

Fama, malum, quo non aliud velocius vllum.

Porrò conuitium, quod vel clanculum auditum est, velocissimè publicatum est. Quis hoc ignorat? Nicetas
Nicet. Choniates dixit in Andron. lib. 1. c. 1. *loquax fama, & hac illac dissipans rumores.* vnde vel clancularia detractio arbitrium est amplificandi, & publicandi delicti: sicut præclarum facinus laudatione sistitur, sic obscurum facinus obmurmuratione loquacissimè propagatur,non bonos rumores dissipante non bona hominum natura. ***Ad manum est Lucretia, qua vim stupri passa, cultrum sibi adegit in conspectu propinquorum, vt***
Tertull. ***gloriam castitati sua pararet.*** Verba sunt Tertulliani ad Martyres capit. 4. Lucretia Matrona fuit celebris pulchritudine, insignis castitate, quæ cum à Tarquinio per vim constuprata esset, constuprationem propinquis publicans, pugione se peremit, vt pudicitiæ gloriam assequeretur,nimirum pugionem sibi adigens, in se fodit gloriosum sepulchrum occisæ castitatis à Tarquinio:& honoris perempti honorarium tumulum excitauit. Miror prudentem Matronam, sui stuprum propria cæde publicasse, *vt gloriam castitati sua pararet*. Gloriosior enim esset Lucretiæ castitas, qua celebris habebatur apud Romanos, si muto ore celasset infamiam. Publicatione stupri gloriam pudicitiæ mercatur:ò imprudens, & stolidum consilium!Imò prudentissimè ingeniosum. Nam mera, & illibata Lucretiæ pudicitia, si meræ laudis esset materia intra angustos vrbis cancellos innotesceret; (angusti enim sunt termini virtutis, & laudis apud homines:) ergo stuprum, & strenuam stupri vltionem intentat, vt sic illustrior eius pudicitia à stupri vituperio velocius publicetur detractionis beneficio. Nimirum innata voluptate detrahendi publicabunt homines stuprum; sed simul cum stupro pristinam castitatem,cuius adeò fuit obstinatè studiosa,vt ob vim illatam, gladium sibi adegerit. Itaque à sæuo amore castitatis adipiscetur laudem; à stupro, ob detractionem, mutuabitur publicationem. Vnde stuprum dilutum proprio sanguine auget pudicitię celebritatem: nam materiam laudis homines detrahent: & sic pudicitia Lucretiæ à re laudis mercabitur gloriam castitatis, à stupro gloriosè vindicato, obtinebit famam, & publicationem. Præclara ergo ***Lucretia vim stupri passa, cultrum sibi adegit in conspectu propinquorum, vt gloriam castitati sua pararet.*** Vix enim meritam laudem consequeretur eius pudicitia, nisi detractionis beneficio publicaretur, incrementaretur.

101. Murmuratio operariorum arbitrium est publicandæ misericordiæ diuinæ. Sæpius intentauit Deus in Sacris Scripturis ostentare nobile Misericordiæ attributum. Quæ Bibliorum pagina non laudat munificam liberalitatem Dei? Molestus ero, si loca transcribam, nec sufficiet charta. Et tamen satis nota hominibus non est diuinæ munificentiæ liberalitas. Audi ingenium diuinum: Matth. 20. v. 11. Paterfamilias exijt valdè manè,vt conduceret operarios ad suæ vineæ culturam. Conuentione facta ex denario diurno plures tunc misit, mox alios, & alios; ac demum propè vesperum quosdam misit. Stato tempore sedet procurator, vt pactam mercedem soluat. Primò conducti, qui portarunt pondus diei, &
Matth. æstus, acceperunt singulos denarios, sicut acceperant, qui perexiguo tempore laborarunt in vinea: *Et accipientes murmurabant aduersus patremfamilias,dicentes: Hi nouissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei, & æstus?* Quid obmurmurant hi laboriosi operarij? Nempè sibi redditam ex iustitia pactam denarij mercedem, & reliquis qui minus laborarunt, datum esse pretium supra merita, & vltra pactam conuentionem. Materiane apta murmurationis liberior, & munificentior solutio? O ingenium publicandæ liberalitatis diuinæ? Scilicet æquale præmium pro inæquali labore aliquam speciem

Celada in Iudith.

iniustitiæ præ se fert, at re ipsa est munifica liberalitas: ergo dum propter æqualitatem mercedis obmurmurant, simul liberalitatem prædicent necesse est; & ita citius, & longius innotescet liberalitas diuina beneficio detractionis quæ velocissimè rem amplificat, & longissimè propagat. Hispanè viuaciùs dices: *Pongase la Misericordia de Dios en estylo de murmuracion, y con esse se dara mas a conocer.* Ecce tibi mysterium huius murmurationis. *Et accipientes murmurabant aduersus Patremfamilias dicentes; Hi nouissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei, & æstus?*

2. Reg. 18. v. 21. Prælibabatur exercitus Dauidis contra Absalonem, & Dauid coactus est manere in vrbe; 102. 2. Reg.
inito certamine deuictus fuit Absalon. Tunc Achimaas filius Sadoc facultatem petit à Ioab duce, vt permittat illi bonum nuncium velocissimè ferre ad Dauidem, rei euentum in vrbe expectantem. Currentem Achimaas prope vrbem videt speculator: *Et exclamans indicauit Regi; dixitque Rex: Si solus est, bonus est nuncius in ore eius.* Fallax profectò coniectura. Et cur non plures possent certatim currere ad Regem,vt officiosi gratiam eius mererentur? vt adularentur Regi? vt muneratentur regia liberalitate ob fœlicem prælij euentum? Quare dixit Dauid: *Si solus est, bonus est nuncius in ore eius?* Acutè dixit quidam: quia adeò bonorum inops est vita nostra, vt non suppetant bona plura, quæ plures nuncij portent, & nuncient. Sic auara bonorum,si fœlicitatum sterilis est? Bellè quidem. Sed aio ad rem: *Si solus, bonus est nuncius in ore eius*: quia qui bona dicat,vix vnus est; qui mala nunciet, & publicet, vnus non erit. Bonum sistitur in ore vnius;malum augmentatur, & serpit ad plures. Nec credibile videtur sapientissimo Regi, quod bonum publicetur à pluribus, nec quod malum in ore plurium non sit. Vnde sapientissimè ait, *Si solus, bonus est nuncius in ore eius*; nam malum certissimè hac, illacque rumores dissipat. Ergo sicut fama boni facilè sistitur: ita non bona fama vberrimè propagatur. Hoc fuit Lucretiæ ingenium ad suæ pudicitiæ laudem publicandam: hoc fuit Dei arbitrium ad amplificandum liberalitatis attributum. Neque Iuditha hic v. 15. &c. immunis fuit à temeritate iudicij, quò & cognoscatur non bonum hominum ingenium, & eius facinus, quò minus speratum, magis publicetur ad laudem.

Vnus solù fert bonum nuncium.

Mala in ore multorum sunt, bona vnũ habent nuncium.

Iudith.

---

§. XXII.

Amor Dei erga homines humanam transcendit cogitationem.

Agens de Amoris arcana vi ita fatur S. Petrus Chrysologus serm. 147. *Quid erit, quid debeat, quid possit non respicit vis amoris. Amor ignorat iudicium, rationi caret, modum nescit. Amor non accipit de impossibilitate solatium, non recipit de difficultate remedium. Amor nisi ad desiderata peruaserit, necat amantem, & ideo vadit quò ducitur, non quò debeat.* Sic agebatur Iuditha amore in Deum, charitate in patriam,vt decernat pergere ad Assyriorum castra, & inter ipsos feralissimos satellites impunè iugulare Holofernem. *Vos autem*, (inquit hic vers. 33.) *nolo vt scrutemini actum meum*. Nam vltra humanam mentem, & prudentiam sæpè audet vis amoris, quia *modum nescit, rationi caret, iudicium ignorat*. Vnde Iuditha agitata amoris igniculis, consultissimè vetat Bethuliensibus perscrutationem sui consilij, ne si illud metiatur tenuitas humanæ prudentiæ, nimis audax,& penè temerarium censeatur. Nam ardentior amor, cùm supra rationem sit, humana videtur ratione carere,ignorare humanum iudicium, & humanum modum transcendere. O inscrutabilem amoris vigorem! Benè amor scrutationem recusat humanam, qui rationem humanam longè excellit. Enixè Deum precatur

103. Chrysol.

Iudith.

Scientiæ charitas.

Ad Ephes.

Paulus, vt de Ephesijs, cap. 3. v. 19. *Scire supereminentem scientiæ charitatem Christi. τὸ scientiæ*, tertius casus est, & ita aptus ad rem præsentem euadit sensus, nempe Christi charitatem supereminentem esse humanæ scientiæ, cùm humanum intellectum longè transcendat. Ita Oecumenius, & Theophylactus ibi. Subijcio verba S. Ambrosij: Paulus *Christi nos vult cognoscere charitatem, quæ supereminens est scientiæ. Quis enim potest colligere mysterij huius charitatis rationem, vt & Deus hominis causa homo nasceretur, deinde moriatur pro hominibus; pro seruis Dominus pro creaturis Creator, pro impijs pius?* Ecce tibi in Iudithæ inscrutabili charitate adumbrata mysticè Christi Dei inscrutabilis charitas, supereminens scientiæ humanæ, & hominum rationem longè transcendens. Qui erit huius Paragraphi labor, Moralem sensum Mystico admiscens. Nam etsi humana mens impar sit ad plenè cognoscendam supereminentem charitatem Christi, piè contemplabitur rationes, quæ illam piè moueant ad reciprocum amorem, quem tanta erga nos charitas iure suo exigit. Quis enim Deum amatorem ardenter non redamet? Quis ad amandum rigeat inter tot flammas diuinæ charitatis?

Theoph. Oecumen.

104. Magnum planè foret, vt nuper aiebat Ambrosius, quòd Christus hominis causa nasceretur ex femina, moraretur in terris, traderetur pro creaturis Deus, pro seruis Dominus; sed quid maius audi ex sapientissimo ore S. Thomæ in Epistola ad Vrbanum 4. Christus, ait, *totum se in humanam naturam contulit*. Is est Deus, qui se totum impendat, & super impendat humanæ naturæ: Iste homo, qui mereatur vel memoriam Dei? O inestimabilem charitatis eminentiam! *Satis beatus esset solummodo contactus: tot es honoratur quoties manus Dei patitur: dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum efficitur*, ait Tertullianus in libr. de Resur. Carnis cap. 6. Nemo ergo dignè æstimabit, quòd *Deus totum se in humanam naturam contulit*. Pergit Tertullianus opportunissimè: *Recogita totum illi Deum occupatum, ac deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientia, prouidentia, & ipsa in primis affectione, quæ lineamenta ducebat. Quodcunque enim limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus*. Et tandem cap. 9. vt beneuolentiam Dei expressiùs proponat, quo hominum extorqueat amorem, ita subdit: *Absis absit vt Deus manuum suarum operam, ingenij sui curam, afflatus sui vaginam, molitionis suæ reginam, liberalitatis suæ hæredem, religionis suæ sacerdotem, testimonij sui militem, Christi sui sororem, in æternum destituat interitum*. Singula verba Dei erga homines charitatem spirant, hominum erga Deum charitatem extimulant. Tantùm hic nota, *Liberalitatis suæ hæredem* dici hominem, quæ verba paulò post expendo.

S. Thom. Christus se contulit in humanam naturam.

105. Mirabitur nemo dixisse Tertullianum, *Totum hominis Deum occupatum*, & S. Thomam, quòd Christus *totum se in humanam naturam contulit*, qui aduertit ad eam sententiam Saluatoris Matthæi 11. v. 27. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*. Quæ verba alibi ab alijs sanctis Patribus locupletata dedi, nunc subdam commentationem S. Hieronymi ad hanc rem valdè appositam: *Omnia*, inquit, *mihi tradita sunt. Non cæli, & terra, & elementa intelligenda sunt, sed hi qui per filium accessum habeat ad Patrem*. Nimirùm, pij homines, *omnia* sunt Christo? O piam Iesuanæ charitatis exaggerationem! Profectò cum ex sapientissima Hieronymi mēte sciatur, homines esse *omnia* Christo, quis exinceps stupeat, dum audit, totum in homine Deum occupatum, & totum Christum se in humanam naturam contulisse? Scilicet totus occupatur, totum se contulit, & impendit Christus erga hominem, qui *omnia* Christi esse dicitur, eo sensu quo fatur Hieronymus. Quis homo non maximi æstimet, a quo sic æstimatur homo? Quis totis præcordijs non redamet eum, à quo sic ardenter amatur. Deus totus homini, & homo nullus Deo? Nescio an satis sibi homo sit, qui Deo totus non est.

Matth. Homo est omnia Christo.

106. Et quidem sapienter S. Hieronymus nuper censebat hominum sanctitatem, & salutem esse *omnia* Christo. Plus audet Remigius dum exaggerans Saluatoris eximium erga homines amorem, non veretur affirmare, pietatem humanam, & hominum sanctitatem esse Christo ferè cæli glorias, & quasi gloriosam Christi Dei beatitudinem. Matt. 3. vers. 16 *Baptizatus autem* IESVS, *confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli*. Ei, id est, Christo, vt ex contextu liquidò constat, & ex Marci 1. vers. 10. Eleganter Remigius ita ad hæc verba fatur: *Numquid tunc primò aperti sunt ei cæli, etiam secundum humanam naturam? Fides enim Ecclesiæ, & credit, & tenet, quod non minus aperti ei sunt cæli antè, quàm post*. Aduerte diligenter ad verba, quæ subdit, alibi à me aliorsùm expensa: *Ideo ergo dicitur, quod aperti sunt ei cæli, quia omnibus renatis aperitur ianua regni cælestis*. Scilicet tunc, tunc vel maximè dicuntur cæli Christo aperti, ad videndas beatas Dei glorias, quando renatis aperitur ianua cælestis. O diues commercium charitatis Christi Dei! qui sic homines diligit, vt eorum glorias reputet suas; tunc cæli dicuntur vni Christo aperti, cùm pijs hominibus panduntur; ac si prædestinatorum glorijs Christus beatetur. Quid exaggeratius? imò quid beneuolentius? Verè ergo hominem appellabat suprà Tertullianus, *Liberalitatis suæ hæredem*. Quasi Christus omnes liberalitatis, & munificentiæ suæ glorias in hominem, vt in hæredem quodammodò transferat. Siquidem quando vni Christo aperiuntur cæli, omnibus etiā ab ipso per baptismum renatis, aperti etiam dicantur. Quin & Christus quasi hæres dicitur beatioris gloriæ hominum, quia scilicet tunc ei aperti cæli dicuntur, quando hominibus aperiuntur, vt aiebat Remigius. O ineffabilem amoris vicem reciprocantis eminentiam! Homo liberalitatis diuinæ hæres est; & Christus Deus quodammodò beatur hominum glorijs. *Ecce aperti sunt Christo cæli, quia omnibus renatis aperitur ianua regni cælestis*.

Remig. Salus hominum est gloria Christi. Matth. Marci. Remig.

Tertull.

Morosus erit qui multis verbis expendat, quàm sit solidus, & verus amor parentum erga filios: nomen enim patris elogium amoris est, & prærogatiua beneuolentiæ: *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus*: 1. Ioannis 3. vers. 1. Et tanquam si parum foret filios Dei nos esse, ait Alexandrinus Clemens: *Primogeniti autem nos filij, qui sumus Dei alumni, qui progeniti sumus germani, amici*. Scilicet filius primogenitus, vtpotè familiæ caput, nominis, & census hæres, charior solet esse parentibus: ne verò aut inter homines ipsos sit primogenituræ æmulatio, aut imminutio charitatis paternæ denotetur, omnes fideles primogenitos appellat Clemens Alexandr. Verùm quanta amoris beneuolentia diuinus Pater prosequatur primogenitos filios, publicat S. Chrysostomus expendens ea Matthæi verba, ex cap. 7. v. 11. *Si ergo vos cum sitis mali nostis bona data dare filijs vestris*; ponderat .n. Chrysostomus, cur terrenos patres appellat malos erga suos filios, ita fatus: *Hæc autem dixit non detrahens humanæ naturæ, neque malum confitens omne genus humanum; sed ad differentiam bonitatis suæ dilectionem paternam malitiam vocauit*. Nempè sic munificè bonus, sic generosè amator est Deus filiorum suorum, vt largior, & charior terreni patris beneuolentia erga suos filios, malitia, & odium ferè censeatur à Chrysostomo. Ita auarus amoris est terrenus pater; ita largus, & veluti effusè prodigus pater cælestis. Sic ardenter amat homines Deus, quo humanum amorem magnò mercatur, & iura exigit. Quis non præsumat de tam beneuolo Patre, de tam munifico largitore? O bona, & pia præsumptio! O debita redamatio! ad quam Iuditha hic versic. 18. excitat Bethulienses. 107.

Homo est germanus amicus Dei. 1. Ioan.

Clem. Alex. Adhort. ad Gentes.

Matth. Chrysost. hom. 14.

Iudith.

(*,*)

§. XXIII.

§. XXIII.

Laus ab ore proprio ænigma est; imò in Euangelista, & in Christo de falsitate suspecta apud homines.

108. INutilis veri testis est propria lingua; & ita laus in ore proprio friuola est, imò & recusata Sapientum cõsilio. Prudens veri artifex, linguata opera habet, verba muta. Propria laus deuenustat gloriam; quæ suspecta redditur à proprio testimonio: *Laudet te alienus, & non os tuum; extraneus, & non labia tua* Prou. 26. vers. 2. Quod admirari licet in Iuditha hic vers. 18. Nam Sapientis linguam nec balbutire res à se gestas decet; disertè eloqui, nefas. Effutit suam gloriam, non laudat, qui se laudando prædicat: adeò fastidiosa propriæ laudis virtus est! Lingua laudantis eleuat fidem veritati ipsi, non auget crudelitatem. Nam quis nisi insipiens credat propriæ laudi? Ipse suo testimonio se recusat. Iob 13. vers. 17. *Audite*, inquit, *sermonem meum, & ænigmata percipite auribus vestris.* Arrigite animum, & intendite mentem ad ænigma, quod proponit Iobus. Ecce ænigma; *Si fuero iudicatus, scio quod iustus inueniar.* Nimirùm innocens sum, ait Iobus, & si in iudicio sistar ante iudicem, id apparebit perspicuè. Profectò hoc ænigma explicatu facile est. Imò potiùs perspicua sui laus est; non ænigma difficile. Est quidem propria Iobi laus, ęnigma: imò ideò ænigma; quia propria laus: nam propria laus ænigma est, nihil minùs significans, quàm quod significare videtur: quod negotium ænigmatis est. Hanc expositionem insinuat S. Thomas in eius loci commentatione: *Aenigmata percipite auribus vestris. Aenigma dicitur sermo obscurus, qui aliud prætendit in superficie, & aliud interiùs significat. Vnde subdit: si fuero iudicatus, scio, quòd iustus inueniar;* Ecce tibi; cùm Iobus se innocentem, & iustum prædicat, ænigmata loquitur, quorum proprium est aliud externa verborum superficie proponere, ab eo quòd verè significat. Quin, & nullus sensus longiùs ab ænigmate abest, quàm qui verbis ostendi videtur. Simplicis, & imperiti hominis est externis ænigmatum verbis credere: nam ænigma alium absconditum sensum verè habet, & quem palàm offert planè mentitur; vnde hoc quasi mendacium, anima ænigmatis est. Sic laus propria quoddam ænigma est, & mentita veritas; quia verior laus, in ore proprio suspecta est, & à sapientibus vt falsa recusantur.

Prou. Iudith.

Laus ab ore proprio ęnigma est. Iob.

S. Thom.

109. Ioan. 5. v. 31. Ait Christus Dominus: *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.* Stupore defigitur S. Thomas ad hæc verba, sic inquiens: *Sed admirationis præbet materiam, quod dicitur. Nam sicut Dominus de se infrà cap. 10. dicit, Ipse est veritas: Quomodo ergo testimonium eius non est verum, si veritas est? vel cui credetur, si veritati non creditur?* Valdè vrget hoc dubium. Cui respondet Beda inibi ex mente S. Augustini: *Quomodo ergo non est verum testimonium tuum, Domine, nisi secundum fragilitatem carnis?* Plus negotij facessit mihi responsum, quàm dubium. Nam Christus de se testimonium perhibens, se verè laudabat: aiens se Deum esse, & à Deo missum, & quamquàm *secundum fragilitatem carnis* audientium loquutus de se, vera dicebat. Quomodo ergo non est verum testimonium Christi de se vera narrantis? Quia etsi de se magnificè loquebatur, verè id dicebat. Num veritas falsa est, quia ab ore proprio est? Quid magis diuersum à veritate, quàm falsitas? Veritasne falsa erit, quia ab ore laudantis est? S. Chrysostomus in Ioan. *Si ego de meipso testimonium perhibeo, testimonium meum non est verum. Si enim testimonium eius nõ est verum, neque hoc verum: Vtrumque ergo falsum.* Et statim; *Nemo qui de seipso testimonium perhibet, habet apud homines auctoritatem.* Christus, Deus, & homo est; prima veritas, quia Deus; summa auctoritas quia homo Deus, & tamen *de se testimonium perhibens*, etsi vera dicat (quid enim aliud poterat?) dignus *fide tunc non habebatur apud homines*; qui mox reclamabant: *Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum nihil est.* Adeò infirmum est proprium testimonium, vt vel testimonium Christi apud plures homines nutet, apud quos propria laus in ore proprio nugæ sunt, & ænigmata ambitionis.

Ioann. S. Thom. Christi verba quibus se laudat, suspecta apud quosdam homines. Beda. August.

Chrysost. hom. 39.

110. De Euangelio Marci sic inquit Petr. Damianus (Quę verba alibi ad aliud thema verso;) *Perscrutantes namque omnes ferè paginas Scripturarum inuenire vix possumus Spiritum veritatis cautiùs vel circumspectiùs per alium quemlibet, quàm per os beati Marci fuisse locutum.* In quo elucet circumspectio, & cautela Euangelistæ Marci, ex qua veritatem ipsam Euangelij præclariùs commendauit Marcus? Scilicet notum est, quòd ipse P. Damianus ibi ait: *Quicquid Marcus scripsit, ex ore B. Magistri* (Petri inquam) *callidus, vt ita dicam, explorator audiuit.* Et serm. 16. *Euangelium Marci, Euangelium dicitur Petri.* Inde apparet quam ob rem Marcus cautiùs, ac circumspectiùs Euangelium suũ, id est Petri, scripsisse dicatur, nimirùm omittendo Petri laudes, quas alij Euangelistæ prædicant. Vnde subiungit: *Vbi Ioannes scripsit Simon Petrus, ibi Marcus posuit: Vnus autem quidam de circumstantibus. Quatenus sic veritatis historiam texeret, vt tamen Magistri gloriam silentio præteriret: sicque veridici scriptoris impleret officium.* Itaque cùm certum sit Euangelium Marci, dici Euangelium Petri; quia ex Petri ore Marcus illud scripsit, omittens Petri elogia, quæ alij Euangelistæ deprædicant, veridici Scriptoris impleuit officium; sicque Spiritus veritatis cautiùs, & circumspectiùs se gessit, ne apud homines minueretur fides Euãgelij, quod Marcus scripsit. Nam tametsi alij Euangelistæ referant laudes Petri, si eædem laudes reperirentur in Euangelio Marci, id est, Petri, vix vulgo maledico diceretur implesse veridici Scriptoris officium. Fides enim, quam mutuarentur eiusmodi laudes, quia ab alijs Euangelistis scribuntur, nutaret fortè apud homines, quia ore proprio decantarentur: Nam, vt dicebat S. Chrysostomus: *Nemo qui de se ipso testimonium perhibet, habet apud homines auctoritatem.*

P. Dam. ser. 14.

Marcus cur non eximiè laudat Petrum.

P. Dam. serm. 16.

§. XXIV.

Tutelaris Angelus Diuina officia, & Paracleti munus obit erga suos clientes.

111. NObile hominis elogium est è manu Dei tanquam è vulua procreatum fuisse: at ea est Angeli generositas, generationis diuinæ æmula, vt Deus *ante vniuersam creaturam mente conceperit, & creauerit Angelicas potestates*, ait S. Anastas. Sinaita lib. 6. de sexto diuini opificij die. Hinc Angeli dicuntur Iob 1. vers. 6. *Filij Dei*, quin & Dei primogeniti vulgò nominantur à Patribus: atque ineffabili arcanoque nomine *Iehouah* insigniri solitant in sacris Biblijs, vt obseruant interpretes ad illud Exod. 23. vers. 21. *Obserua eum, & audi vocem eius, quia non dimittet cùm peccaueris, & est nomen meum in illo.* Cumque Angelus sit filius Dei, Deique nomen, vti creaturarum primogenitus, præferat, iure dicitur, *Signaculum similitudinis*, Ezech. 28. vers. 12. *& Spiritus signaculum*, id est Angelus, signaculum appellatur ab Andrea Cæsariensi. In quo Epitheto non tantùm eximiam Angelorum perfectionem agnoscere licet, sed etiam egregiam operam, quam hominibus præstant. Porrò regium sigillum non modò Regis stemmata insculpta præfert, sed etiam eadem imprimit, & exprimit in rebus alijs, quod est sigilli, seu signaculi proprium munus. Ergo consultissimè Angelus dicitur Spiritus sigillum, seu signaculum diuinæ similitudinis: quia totus est Angelus ad resculpendam, seu denuò excludendam in hominibus Dei similitudinem, & probitatis illustre stemma. Hinc

Angelus est signaculum Spiritus.

Anast. Sin. Iob.

Exod.

Ezech. Andr. Cæs. in cap. 19. Apoc.

Angeli ex omni industria homines custodiunt, armant, erudiunt, seruant, & promouent vsque ad Empyream gloriam, vbi similes Deo erimus, quia videbimus eum sicuti est. Hanc operam solerter narrauit Iudithæ Angelus, & quotidie singulis hominibus egregiè nauat, qui erit huius §. labor. (Iudith.)

112. (Angelus est officia diuina.) Et quidem Angeli *Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis*, Ad Hebr. 1. vers. 14. (Ad Hebr.) Vnde, qui seruiunt ei, periphrasis Angelorum est, & eorum notitia. Et *Angeli salutis nostræ ministrales* dicuntur à S. Cypriano in Prologo operis de Cardin. Christ. operi. (Cypr.) Profundè Tertullianus lib. de anima cap. 37. (Tertul.) *Nos*, inquit, *officia diuina Angelus credimus*. Scilicet parum erat Angelicam naturam vocari diuinæ voluntatis administram seu officialem, nisi etiam adderetur Angelos esse ipsa *Diuina officia*, quasi Dei munia præstent, & exequantur Angeli quod attinet ad res humanas. (Petr. Dam. serm. 40.) Planè diuina officia obeunt. Et inde *Cælorum officiales* appellat Angelos P. Damianus.

113. (Sophron. Angeli dicuntur Dei oculi, & aures.) Iure *Diuina officia Angelos credimus*, siquidem *diuinam auctoritatem suo munere exprimunt*, vt ait Sophronius in Sãctorum Archangelorum encomio. Quid augustius quàm diuinam auctoritatem exprimere, & ita non tantùm fungi diuino officio, sed *diuina officia* nuncupari, & Dei munia obire in custodia solerti, & beneficentia erga homines? (Psal.) Psal. 129. v. 2. sic Deũ orat regius Psaltes: *Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ*. Deusne is est, qui habeat aures: habebit fortè manus etiam, & pedes, & oculos. Vis nosse, quæ sint aures, & oculi, & manus incorporei Dei nostri? Recognosce *Diuina officia*. Luculenter S. Hilarius in præfatum Psalmum, cùm aduerteret Dauidem aurium nomine Sanctos Angelos intelligere, subdit: (Hilar.) *Si fortè hos esse oculos, vel aures, vel manus, vel pedes Dei intelligere voluerimus, habemus non improbabilis intelligentiæ auctoritatem. Maximè cum scriptum sit Hebr. 1. sunt efficientes spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditabunt salutem*. (Ad Hebr.) Scilicet loquitur Hilarius de Deo antropopathos. Oculi Dei dicuntur Angeli; sic perspicaces sunt ad præuidendum, & prouidendum, quod nostra interest, sic misericordes ad compatiendum de nostris ærumnis! oculus enim sedes, & indicium misericordiæ est, vt alibi copiosè probauimus. Item aures Dei sunt sancti Angeli per quas attendit ad hominum preces, & ærumnas. Pedes, & manus sunt Dei. *Son los Angeles, los pies, y manos de Dios*. Sic sunt actuosi, & veloces ministeriales Angeli ad prouidendum rebus humanis. Ergo si custodes Angeli sunt Dei oculi, aures, pedes, manus, quid mirum si *Diuina officia* nuncupentur à Tertulliano.

Christus Deus attendens in limine suæ Passionis, Inferorum potestates atrociùs desæuire in se, & in suos discipulos; eos seriò hortatur, vt attentiùs, orent, & solerter vigilent: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem*. (Matth.) Matth. 26. vers. 41. quod non semel repetit. Sic necessitas perurgebat resistendi Diabolicis incursibus. Tandem vers. 45. *Venit ad Discipulos suos, & dicit illis: Dormite iam, & requiescite*. Rem planè, & expensione, & admiratione dignissimam. Scilicet nuper impensè inuigilat Christus, ne dormirent Apostoli; & velut sui angoris oblitus, sollicitiùs est ne dormiant, sed vigilent aduersùs Tartareos hostes; quare nunc securos facit, & ad quietem somni seriò adhortatur? (S. Hilar.) Luculenter ad rem S. Hilar. lib. 10. de Trinitate ait: *Post multam Domini precem, Angelum adstitisse confortantem eum, quo assistente, orare prolixiùs cœperit. Misso enim ad Apostolorum tuitionem Angelo, & per eum confortato Domino, ne pro his tristis esset, iam sine tristitia metu existens, ait; Dormite iam & requiescite*. Scilicet, ait Christus: Nuper, etsi ego custos vestri erã, impensè angebar de vestra salute, & sollicitè præcauebam incursus Dæmonum: at cùm video vos sub Angeli patrocinio, securos reputo, & iam sospitibus gratulor: *Dormite iam & requiescite*. Quid? securiores sunt sub Angeli custodia, quàm sub Christi Dei patrocinio? O exaggerationem! Sed quæ luculenter publicat securam Angelorum custodiam; quam vel conferre cum Christi Dei præsidio, hyperbole sotet.

S. Ambrosius dixit: *Angeli bonum odorem sanctificationis aspirant*. 114.
Nimirùm suis clientibus aspirant gratiam, quæ præueniunt lapsus, qua ruinæ occasiones præcauent, qua collapsos erigunt diuini auxilij vigore, qua pios, & sanctos desidia humana depulsa, informant ad omnes animi sanctitates (per meditationẽ inquam:) nihil ferè virtutis in hominibus elucet, quod ab Angelica ope, bonorum omnium officina, non præstetur. (Ambr. in c. 12. Luc. Angelus spirat sanctitates, & quo modo.) Nam Angeli gratias sanctificationis aspirant. Luc. 12. v. 27. *Considerate lilia agri*. Quæ sunt hæc mundialis agri lilia, quæ niueo puritatis cãdore, sic pulchrè florent? (Luc. Angelus est flos gratiæ. Ambr.) Elegãter S. Ambrosius ad ea verba ita fatur: Angeli, inquit: *Verè isti mundi flores sunt, quod eorum claritatione ornatur mundus*. Numquid hi pulchri flores topiarias duntaxat delicias ostentant oculis, & fructuum steriles sunt? Imò fructus pariũt opimos: Nam cùm sanctitates aspirant, fœcundos faciunt in hominibus prouentus. Tot sunt eiusmodi florũ fructus, quot virtutes, & sanctitates homo piè operatur; nostræ enim virtutes Angelici floris fructus sunt, & vberes prouentus. Nam quicquid boni homo exequitur fermè tutelaris Angeli precibus, industria, prouidentia, sollicitudine fit. Porrò Deus gratiam hominibus inspirat; & Angelici flores aspirant gratias, planè in nobis fructuum fœcundas.

Cum S. Ambrosius, *mundi flores* appellet Angelos, 115.
non hinc discedam, quin illorum pulchritudinem perstringam. Nam floris venustas pulchritudinis exaggeratio est, & decoris meta. Hebræi Genesis 1. ait Zohar, aiunt, Angelos esse *Firmamẽti faciem*, qua nihil pulchrius, augustius nihil in rebus corporeis elucet. (Zohar.) Plus audet Ambrosius, qui ex occasione explicans illud Exodi 33. vers. 13. vbi Moyses sic Deum amicissimè alloquitur. (Exod.) *Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam*. Moyses, inquam, assuetus Angelos videre, cupidè exambit Dei faciem mortalibus oculis inuisam intueri. Ita super hac re fatur S. Ambrosius in Psalm. 118. serm. 8. *Per eas* (visiones Angelorum) *magis accensus, vt videret Dominum Angelorum: irritus quidem erat postulationis affectus, sed affectus probabilis serui, qui vltra naturam suã deuotione progressus, de Domini Angelis æstimabat, quantùm in Domini vultu plus desideraret, quò cupiditatem suam gestiret explere*. (Ab Angeli facie censetur Dei visio. Ambros.) Audis ex ore Ambrosij, Moysen de florida Angeli facie sæpè visa, æstimasse claram Dei visionem? ac si visio Angeli sit census visionis diuinæ, & illius gloriosa æstimatio. Tanta est siderea Angelici vultus venustas!

Angelus Dei mente conceptus, vt nuper diximus ex 116.
Anastasio, intellectus perspicacia in primis præstat, ad prouidendum humanis necessitatibus, quibus solerter inuigilat: (Sophron. Angeli sunt Dei oculi.) *quare contuitionis fontes, & scientiæ origines*, appellatur beati illi spiritus à Sophronio in Encomio Angelorum; quia non modò intellectu pollent, sed intellectum dant paruulis, quos ad omnem virtutem erudiunt clarata eorum mente ab agnata hominibus caligine erroris. Apocalypsis 5. v. 6. *Vidi & ecce in medio throni agnum stantem tanquam occisum, habentẽ oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram*. (Apocal.) Indubiũ est, quin agni nomine significetur Christus Deus, & per oculos septem, quibus Agnus oculatus est, innuantur Angeli, quibus cura hominum data est, atque ideo missi dicuntur in omnem terram, de quo legi potest inibi noster Ribera, qui id eruditè probat ex communi interpretum consensu. (Ribera.) Et paulò superiùs ex Hilario diximus Angelos appellari Dei oculos, quo illorũ denotetur perspicacia ad præuidendum, (S. Hilar.)
& prouidendum rebus humanis. Quid sapientius, 117.
quid perspicacius Dei, oculis quibus simplici obtutu anticipata notitia prænoscit vniuersa? Oculorum Dei *diuina officia* obeunt Angeli, vt humanæ saluti oculatiùs consulãt, & consultiùs prouideant. (Angeli cõtuitiõ cogũt.) Nihilominus

custo-

custodes Angeli, etsi Dei oculorum diuina officia exerceant, ne quid eos lateat, quo auxiliari possint suis clientibus, concilium cogunt & consultores Angelos adsciscunt, vt consultiùs prouideant circa res humanas. Iob. 1. vers. 6. *Quodam autem die cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan*. Nec pauci, nec indocti putant Angelos custodes Iobi, & filiorum eius in concilium coactos, in quo vnus de mandato Dei præerat: cui concilio affuit etiam & Satan cum Angelo disputans de Iobi virtute. Quod minimè fuisse imaginariam visionem, sed concilium in terris celebratum, docet S. Athanasius quæst. 8. ad Antiochum, (si Athanasij sunt illiusmodi quæstiones;) & S. Augustinus in Annotat. ad Iob, de quo doctè noster Pineda inibi, qui pro ea allegat S. Nazianz. Lactantium, Olympiodorum, Lyranum, Hugonem, & Ferum. O quam gestiunt Angeli custodes suos clientes fæliciter dirigere, quandoquidem, ne quid omittam, concilium cogunt, & consultissimè disputant de hominum solerti custodia, & prospera restitutione. O perspicacissimos Dei oculos, ò solertissima *officia diuina*. quæ sic inuigilant nostræ Custodiæ! Quid non videant Dei oculi: quid negligant officia diuina? O homo satage ne tua desidia frustretur consultissimum Angelorum concilium. Cui sic Angelus custos prouidet, si tu oscitanter negligis? Tua sic procurant Angeli, & tu tibi non prospicis? Tibi consule, tu te etiam custodi, de quo fæliciter custodiendo, sic consulunt Angeli, etsi Dei oculi dicantur, & diuina officia solertissimè obeant. Sed aduerte ingeniosam Angelorum prudentiam in hoc concilio. Nam Angelus Dei nomine Præses, Satanam ad concilium admittit, vt eius technas, & fraudes fæliciùs agnoscat, cautiùs prouideat, & fæliciùs deludat. *Quia ac cæteris Angelorum ingenijs cautiores* ait Tertullianus, agens de bonis, & nequam Angelis. Sic exprompti, perspicaces, & ingeniosi sunt ad custodiendos clientes sibi deputatos, vt toto ingenij acumine illis prouideant.

Iob. | Athanas. | August. | Pineda. | Nazianz. | Lactant. | Olympiod. | Lyran. | Hugo. | Ferus. | Tertull. Apolog. ca. 22.

118. Prætereà bellè Angeli dicuntur Dei manus, & pedes, dum obeunt officia diuina: ò quàm velociter propria manus, vel pes exequitur voluntatis nutum! dictum, factum putat, qui manibus, aut pedibus suis imperat. Eleganter Tertullianus. *Omnis spiritus ales est, hoc Angeli*. omitto Dæmones:) *igitur momento vbique sunt. Totus orbis illis locus est*. Sic prompti, & agiles sunt ad exequenda diuina imperia circa hominum custodiam, vt de celeritate æmulentur immensitatem; siquidem totus orbis quasi vnus locus illis est. Vidit Isaias cap. 6. vers. 2. Deum Israel in augusto solio sedentem; addit Propheta: *Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius. & duabus volabant*. Celebris est S. Ambrosij difficultas, & inde vulgarior; ita super his verbis addubitat Ambrosius. *Si stabant*, ait, *quomodo volabant, & si volabant, quomodo stabant?* Profectò qui stat, pedibus immobilis est; qui volat, agillimum habet motum: quo pacto igitur ij Angeli igniti, cum stare ante Dei solium dicantur, ocyssimo volatu ad Dei nutum mouentur? *Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius*. Psalmo 102. vers. 20. Scilicet Sancti Angeli, qui à Deo mittuntur ad humana negotia, tam agili potentia pollent in Dei obsequio, vt dix diuinæ voluntatis nutum exceperint, cùm re fæliciter præstita redeant ad audiendam vocem vlterioris imperij, sic auidè mandata exequuntur, sic inhiant exequendis Dei iussionibus. Vt cum *momento vbique sint, & totus orbis illis locus vnus est*, ferè in momento redeunt, vt noua excipiant imperia. *Itaque existimare possimus Angelum quempiam diuina mandata exhaurientem*, inquit, Olympiodorus, ac si Angelorum quiuis pia aliorum æmulatione exambiat, nequid alijs iubeatur, sed vni sibi totum? vnde agillimo obsequio, obsequium in momento perficit, vt ferè absque vlla mora iterum adsit Deo, vt ita ipse solus (si fieri posset,) *diuina mandata exhauriat*. Ergò arcanè Isaias videt Angelos ignitos charitate Dei, & hominum, stantes ante solium Diuinitatis, & simul volantes. Volant ocyssimè ad exequenda mandata circa hominum curam & vna stant ante Dei solium, vt noua imperia capessant, & sic *Diuina mandata exhauriant*. Sententiosè ergo dicuntur Angeli, *Facientes verbum eius ad audiendam vocem sermonem eius*. Sic æstuāt charitate in Deum, sic sunt impigri ab amore in homines, sic diligenter peragunt humana negotia!

Tertul. sup Ang. li. stāt volantes. | Isaias. | Ambr. l. 3. de Spiritu sancto c. 22. | Psalm. | Angeli exhauriunt Dei mandata. | Olymp. in c. 1. Iob.

Matthæi 18. vers. 10. *Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est*. 119.
Cùm in confesso sit apud Doctores, Angelos hominum custodes versari in terris; etsi non intrà (vt quidam putant,) saltem propè clientes suos, quibus egregiam custodiæ operam præstant, satis arduum est, quo pacto hîc dicatur, pusillorum custodes Angelos, in cælis semper videre faciem Patris, qui in cælis est. In terris vident faciem Dei, qui in cælis est, in cælo autem, cui absunt, planè non vident. Scio S. Augustinum de bonis Angelis dixisse: *De Angelis dicendum putans, qui huius ciuitatis* (Empyreæ inquam,) *& magna pars est, & eò beatior, quod nunquam peregrinata est*. Scilicet nunquam cælo exulant boni Angeli, sicut Apostatæ? at custodes Angeli planè peregrinantur à cælo, dum in terris homines custodiunt. Quomodo ergo custodes Angeli, qui proculdubio peregrinantur in terris, & cælo absunt, dicuntur semper in cælis videre faciem Patris, qui in cælis est? Nunquid simul sunt in cælis, & in terris? non adeò amplificari potest præsentialis Angeli virtus. Quid? in momento redeunt ad cælos postquam breui mora suos clientes visitarūt: Profectò diuturniori præsentia eget crebertimus Dæmonum incursus, & frequentior pugna. Fortè paruulorum custodiam, quasi cælum Angeli reputant: Non sic allicianrur conuersatione mortalium, qui assueti sunt cælorum delicijs. Quid ergo restat, nisi vt cęlum descendat ad ipsos? opportunè S. Bernardus: *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris. Sic videlicet paruulorum custodia deputati, vt non priuati vllo modo beatitudine sua. Hinc est quod Ioannes Sanctam ciuitatem Ierusalem descendentem vidit: stantem, non potuit intueri*. Audis in arcana Ioannis visione videri cælestem Ierusalem descendentem ad custodes Angelos? Estne Angelus custos ob custodiæ pietatem, cælestis Ierosolymæ centrum? Sic empyrea Ierusalem, beatioris gloriæ sedes piè exambit merita custodis Angeli, vt dum ipse à cælo propter homines peregrinatur, cælum ipsum leni lapsu descendat ad Angelum, ne quid vel acciđtariæ gloriæ illi deesse videatur, qui essentiali gloria vbiuis potitur.

Mat. 18. | Angelus custos peregrinatur à cælo non à gloria. | Augu. l. 11. de Ciuitat. Dei c. 9. | Cælum descendit ad Angelos custodes. | Bern. ser. 5. Dedicat. Ecclesiæ. | Apocal.

Psalmo 103. v. 4. *Qui facis Angelos tuos Spiritus, & ministros tuos ignem vrentem*. Quibus verbis graphicè depingit Propheta egregia munera, quæ ergà suos clientes exercent custodes Angeli; In primis .n. tutelaris Angelus dicitur *Spiritus* respectu sui clientis: spiritus nomine ventus intelligitur, quo nihil habemus familiarius. Spiritus est nobis custos Angelus, qui tot fauores, & gratias hominibus spirat iugi munificentia; *Spiritus* etiam noster est, per quem respiramus ad vitam gratiæ beatam. *Spiritus* sæpè pro anima accipitur. Ac si tutelaris Angelus sit sui alumni anima, spiritus, & vita, qua viuificatur (mediatione, non informatione,) ad vitam gratiæ, qui à peccati interitu, toties cadauerascit ad animæ mortem. Dein *Spiritus* etiam absolutè positus significare aliquando solet Spiritum Sanctum, vt docet S. Hieronymus ad Michææ cap. 2. & S. Augustinus 2. ad Simplic. quæst. Saltem ea significatione liceat velitari ad mores. Iob. 33. vers. 23. *Si fuerit pro eo Angelus loquens*, & cet. Chaldæus: *Si est in eo meritum, præparatur Angelus Paracletus. vnus de millibus*. Scilicet custos Angelus, qui diuina officia exercet, Paracletus dicitur, ac si cum cliente obeat Spiritus Sancti munia, *Spiritus vbi vult spirat, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat*.

120. Psalm. | Angelus custos dicitur Paracletus. | Hieron. | August. | Iob.

Ioann.

Ioan. Pſal.

Ioann. 3. verſ.8. Quid auguſtius dici poteſt de Angelis? Pſalmographus: *Et miniſtros tuos ignem vrentem*. Bellè Angelus dicitur ignis, qui inter omnia elementa ſummæ eſt efficacitatis: nec duntaxat contigua corpora allambit, & ſeſe illis medullitus inſinuat, ſed etiã ea ad ſe conuertit. Scilicet id maximè contendit tutelaris Angelus, ex hominibus Angelos facere moribus, munditie, ſanctimonia. Quò argutè videtur alludere Tertull. aiens: *Proinde igitur & nos Angelorum, ſi meruimus candidati*. Ecce tibi, homo dicitur candidatus Angelicæ dignitatis. Nec mirum, ſi Angelus cognata ignis efficacitate humanam ſcoriam purificans, Angeli elogia reſculpere in homine exambit. O pulchram à gratia metamorphoſim.

Homo fit Angelorum candidatus. Tertull. l. de orat. c. 3.

121. Angelorum munificẽtia erga homines.

Cæterum non eſt ſilentio prætereundum, cuſtodem Angelum dici à Chaldæo *Paracletum*, quod eſt epitheton Spiritus Sancti familiare, & quo denotatur quanta cordis lætitia homines muneret, quàm liberaliter illis impetret gratiæ dona, & gloriæ lumina. *Veni dator munerum, veni lumen cordium*, piè modulatur Eccleſia. Enimuerò munificentia, agnatum eſt amoris elogium, imò veri amoris medulla. Vis noſſe velut effuſam Angelorum liberalitatem erga homines? Aduerte ad verba Iacobi cap. 1. verſ.17. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum*. In comperto eſt vocabulo *Patris luminum*, Deum ſignificari. Sed dubium eſt quorsũ cũ prædicatur ab Apoſtolo largior Dei munificentia, dicatur, *Pater luminum*? Quæ ſunt iſta lumina, quorum Deus appellatur Pater, quando largior munerator exiſtit? Aliqui interpretes ſecuti S. Naziãzenum cenſent luminum nomine Sanctos Angelos intelligi. Hæc ſunt S. Nazianzeni verba: *Secundi ſplẽdores procreati ſunt primi ſplendoris adminiſtri, primario Dei fulgore collucentes, ille ob ſplendorem Lucifer*, &c. Scilicet cùm omne datum optimum, & omne donum perfectum emanare dicitur à Deo tanquam à liberaliſſimo hominum muneratore, tunc ſpeciatim nominatur *Pater luminum* ſeu Angelorum, vt inde apud homines nobilitetur ſumma Dei liberalitas à prolis Angelicæ liberalitate. Sic ab Angelorum erga homines beneficentia commẽdatur liberalior Dei munificentia. O quam benefica largioris pietatis officia obeunt Angeli hominum beneficio!

Iacob.

Naz. orat. 2. de Patch.

122.

Denique cùm hominis vita ſit luctæ palæſtra contra infernales hoſtes, egregiè nos muniunt, & armant Angeli cuſtodes noſtri, ne cedamus pugnaciſſimo Holoferni, Dæmoni inquam. Pſal. 124. verſ. 1. *Non commouebitur in æternum, qui habitat in Ieruſalem*. Quare non commouebitur? Quia *Dominus in circuitu populi ſui*. Hunc murum, quo circundatur, & cuſtoditur homo, cuſtodem Angelum interpretatur S. Auguſtinus ſuper eiſdem verbis, *Ambiunt*, ait, *Eccleſiam Angeli, & quaſi murum faciunt*. Nec tantùm muri ſunt, & mœnia, quibus homo defenditur; ſed arma etiam ſunt ad arcendos incorporei hoſtis validos ictus. *Cæterum ſcito arma Dei eſſe Angelicas poteſtates*, ait Didymus apud catenam Barbari in ca. 34. Iob. Et Tertullianus. *Omnem autem hominis paraturam aliqua vtique poteſtas diuinæ voluntatis miniſtra modulatur*. Quid eſt Angelum cuſtodem noui militis arma modulari, dum illum armat contra nequiſſima aduerſarij ignita tela? *Modulari* apud Latiniſſimos ſignificat, carmen cum numerorum ratione componere. Scilicet quando Poeta nectit longam ſyllabam breui, & rurſus ſubijcit breui longam, vt ita modulatum carmen euadat. Sic cùm Angelus clientem ſuum totum de Apoſtolo armat, ita Loricæ catenulas ſquãmatim nectit, vt armorum *paraturam modulari* dicatur; ne qua pateat rimula, per quam eius alumnus feriri valeat à pugnaci aduerſario. Sic cataphractum dimittit ſuum clientem in periculoſa aduerſus Dæmonem pugna. Imò nec dimittit quidem, ſed eius latus auxiliari ope cingit; vnde homo non tam procedit ad bellum, quam ad victoriam; quia *Dominus in circuitu eius*, id eſt. Angelus patronus in circuitu eius eſt, vt ex Auguſtino notauimus. Quo proculdubiò ſpectauit Tertullianus aiens: *Dei cum illa Angelorum circumſtantia nõ ceſſet*, &c. Hæc *Circumſtantia* Tertulliani, militia Angelica eſt, & vt eruditè Cerda notat ex Gellio, quod attinet ad vocum proprietatem, *circumſtatio militum corona appellata eſt*. Ergo dum nouus miles ad bellum egreditur, & Angelus in circuitu eius eſt, eiuſmodi *circumſtantia corona eſt*, victoria, trophæum, triumphus. Sic modulatè contra Holofernem Dæmonem armatur Iudith, ſic Angeli tutelaris ope ſoſpes redit ad ſuos, deuicto, truncato, & proculcato Holoferne. Vnde Angelo patrono adſcribit incolumitatem ſui, & hoſtis ruinam.

Pſal.

Auguſt.

Angelus cuſtos modulatur arma. Didymus. Barbarus. Tertull. de anima, c. 37.

Tertull. l. de orat. c. 3. Angeli circumſtatio, eſt. Cerda. Gellius. Iudith.

---

§. XXV.

Vel leuis impudicitiæ ſuſpicio, grauis damnatio eſt.

123. Senec. ep. 43.

T*Vnc felicem te eſſe iudica, cum poteris in publico viuere*, & humanos oculos malitiæ arbitros non timere. At in re luxuriæ ferè nemo reperitur, qui ſuſpicionis cenſuram effugerit. Peccas in abdito receſſu, & humanis oculis inuiſo? te parietes tui tegent, nõ abſcondent. Vix quemquam inuenies, qui non viuat aperto oſtio: nam ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Ergo & ianitor humanos oculos arcens, & ſecretum arbitros prorſus deuitans, tacite inſidiantur famæ luxuriantis, & produnt facinus occultatione facinoris: nam quo non intrat intuitio, penetrat ſuſpicio: & humana mens ad impudicitiæ ſuſpiciones oculatiſſima eſt, & cæcè perſpicax: quia quò magis rem celare feſtinas, eò citiùs prodis: quod euenit in labyrintho properantibus, ipſa illos velocitas implicat. Itaque à publico propalaris, & à ſecreto proderis: & vndecumque publicatur libido. Porrò verba ſunt Bedæ: *Voluptates carnis diſſoluere mentem per delicias ſolent. La deshoneſtidad deſprende el entendimiento*; ſtulta enim, & bruta eſt omnis luxuria. Sic humana malitia ingenioſa eſt ad inſidiandum, & cenſendum de aliena intemperantia; quaſi omne illud mentis, quod laſciuienti ademit natura, largiretur inſidiatori, vt audacius, perſpicaciùs cenſeat? *Hic ſi eſſet Propheta, ſciret vtique quæ, & qualis eſt mulier, quæ tangit illum; quia peccatrix eſt*. Lucæ 7. verſ. 39. *Peccatrix*, id eſt, palam ſcortatur, ſi non corporis publicatione, ſaltem animi diſſolutione, aut lenocinio venuſtatis, aut linguæ petulantia. Non benè arguit Phariſæus: Si eſſet Propheta verus, ſciret laſciuos fœminæ mores. Imò, qui verus Propheta eſt, ſuper laſciuia non diuinat, neque prophetat: nam ad diuinandum de re Veneris nemo eſt, qui Propheta non ſit, & ſolerter diuinus alienæ laſciuiæ, O prauos vates, & benè cenſores, & malè Prophetas! Caue ab hac laſciuiæ non bona prophetia, quam planè inſpirat immundus ſpiritus, præſes concupiſcentiæ popularis: qui ſic inſtigat ad laſciuè prophetandum, vt vel à diuerſiſſima occaſione, & luxuriæ oppoſita, impellat ad malitioſè ſuſpicandum, & pernicioſè cenſendum.

Beda ad Marci c. 9. Quiuis propheta eſt alienæ luxuriæ.

Lucæ.

124. Opp. ſito Indicio p.obatur luxuria.

Geneſeos 39. verſ.16. Mulier illa Ægyptia Ioſephi Domina, luxuriæ vile mancipium, apprehenſa lacinia veſtimenti, iuuenem ad ſtuprum impudenter ſollicitat. Ioſephus benè caſtus, male laſciuientem fœminam fugit, fugit vel leues veſtimenti attactus, vt minas ignis. Illa petulanter occlamat, laſciuum iuuenem olim inſidiatorem fuiſſe ſuæ pudicitiæ, nunc palàm maritali toro vim intentaſſe. *In argumentum ergo fidei pallium retentum oſtendit marito reuertenti domum. His auditis Dominus nimium credulus verbis coniugis, iratus eſt valde*, &c. Iure miratur Baſilius Seleuc. fidem Putiphari feciſſe fœminam peruerſo indicio, & argumento oppoſitum atteſtante: *Illa veſtem oſtentans fidem facit. O inexpectatam maledicentiam. O inſaniam barbaricam! Cum pallij, quo*

Gene.

Seleuc. or. 8.

manus

manus accusantur sit gestatrix, linguæ accusanti videtur. Nimirum effractarius, & qui vim intentat, rem cupitam manu violentè premit ne elabatur; at qui vim patitur, tutus est ad propulsandam inuadentis violentiam. Ergo laciniæ apprehensio, & apprehensi pallij demonstratio (vt res erat,) oppositum demonstrat; & tamen pudicus iuuenis ex hoc iudicio, non modo in suspicionem venit intentati stupri, sed in euidentiam facinoris perpetrati; & argumento, quo palam euincitur eius pudicitia, impudicus probatur, & conuincitur impudicitiæ. Sic procliue est hominibus, hominem censere impudicum, vt impudicitiæ reus sit, vel ab euidenti probatione pudicitiæ! Vnde à gestatione pallij, quo fœminæ manus accusantur, damnatur Iosephi pudica virginitas, ne vlla sit accusatio in re lasciuiæ, quæ sit incredibilis, & quæ rem, vel peruersè nō conuincat. Vnde nemo miretur Iosephum non excusasse facinus, perderet enim operam: ac si inexcusabilis sit vel suspicio luxuriæ. Quo exemplo fortassis edocta Susanna, Danielis 13. incredibilem accusationem excusatione non refutat. Tam altè hæret hominum animis iudicium de aliena luxuria, vt vel futilis, & inuidiosa accusatio pro euidenti probatione sit! Qui libidinis accusatur, simul conuincitur stupri ipsa accusatione delicti. Eleganter S. Zeno Veron. de Daniele sic scribit: *Et Susannam iudicantium sententia praua deiecerat, illustris conscientiæ integritas erigebat. Sufficit ergo pudicitiæ conscientia; Testis est Deus.* Ac si fama castitatis ferè non se extendat vltra propriam conscientiam. Sic obnoxia est pudicitia non bonis luxuriæ suspicionibus.

Daniel.
Fama castitatis ferè non se extendit vltra propriam conscientiā.
Zeno ser. 9.

125. Basilius verè magnus, vir ad omnia Christianæ perfectionis summa natus, in corpore expers corporis; voluptatis exul, natura homo, puritate Angelus, præmaturè cælestis. Ea excelluit castimoniæ laude, vt S. Nazianz. in orat. de eius obitu, piè audax de eo dixerit, *fuisse ab omnibus libidinis motu liberum. Quem Angeli complectuntur, quem vel solum intueri fœmina reformidant.* Ergo cùm eius Angelica pudicitia palàm refutaret malitiosas inuidiæ suspiciones, nihilominus Alexandriæ Præfectus concitatus ob contemnendam cuiuspiam æmuli accusationem, Magistratus quosdam mittit, qui sancti viri cubiculum perscrutentur. *Quænam hæc* (ait Cyro Theod.) *requirit in domo sanctissima, tectisque puris Angeli mulierculas?* Suspiciosa res est, sic credibilis vel inuidiosa incontinentiæ suspicio, vt reus sit homo, non facinoris proprij, sed alienæ malitiæ! Tam solerter sollicitat fidem, & negotiatur credulitatem res libidinis, vt Basilius, Basilius, inquam, carnis expers, omni ad libidinem motu liber, suspectus fuerit scortationis clanculariæ, etsi adhuc virgine castitatis opinione celebris. Quod de Minerua miratur S. Nazianzenus aiens, *Ru sus Minerua Virgo est, & draconem parit.* Scilicet indubium erat apud Gentiles Mineruam perpetuò fuisse virginem; & nescio quam ob causam in clandestinæ impudicitiæ suspicionem venit ob Draconis parturitionem. Ergo cum liberum Gentilitati non foret dubitasse de virginitate Mineruæ, illud vt certum supponunt, & tamen ne non assentiantur rumoribus incontinentiæ, simul censent virginem esse, & incontinentem. Facilius sibi existimantes fieri posse, vt quæ virgo est, simul sit impudica, & parturitionis rea, quàm suspicionem de eius intemperantia esse falsam. Sit virgo vnà & scortum, nè discredamus famæ scortationis. Verosimilius est eandem esse simul meretricem & virginē; quàm meretricem non esse, quę scortationis insinulatur. Quid exaggeratius? Hæc est medulla Minerualis fabulæ, alibi à me aliorsum expensæ.

Nar.
Sanctior castitas suspicioni obnoxia est.
Nazian.
Cyro. Theod.
Casta Minerua parere dicitur, ne non credatur suspicionibus.
Naz. orat. 2. in Iulian.

126. Multi aperta transeunt, condita, & abstrusa rimantur, furem signata sollicitant; ad impudicitiæ occulta, oculata est humana curiositas, quam nimis exprompta censura damnat. Ioannis 4. vers. 18. Mulier illa Samaritana, quæ coniugij licito prætextu deludere tentabat luxuriæ reatum, sed non potuit insidias suspicionis; tergiuersabatur occultam scortationem fateri Christo. Christus vt erat magnus ille Propheta, perspicuè illi intimat occultam luxuriem: *Quinque enim viros habuisti, & nunc, quem habes, non est tuus vir, hoc verè dixisti. Dicit ei mulier; Domine video, quia Propheta es tu.* Tam absconsa enim esse censebat mulier sua flagitia, vt opus esset prophetia ad ea rimanda & publicanda. Mox pergit in vrbem, & vrbanos viros adducit ad fidem Christi. *Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis.* Mirantur interpretes, viros alioqui vrbanos nimis credulos fuisse. Neque enim Christianæ religionis mysteria à leui muliercula prædicata, re indiscussa credenda forent à viro prudenti. Theophylactus, vt erat malitiosæ naturę hominum benè gnarus, ita philosophatur super hac re, propositum dubium acutè dissoluens: *Propter verbum mulieris multi Samaritani credunt, vtpote prudenter, apud se iudicantes, quod vitam suam mulier non vulgasset, ad hoc vt gratificaretur alteri.*

Ioan.
Creditur Euangelio, vt credātur suspiciones luxuriæ.
Theophil.

127. Nempè Samaritani sic ratiocinati sunt: Si vera sunt impudicitiæ crimina, quæ Christus reuelauit Samaritidi, proculdubio verus est Propheta; at si falsa, falsus erit Propheta, & verus seductor. Vnde ne discredant occultæ scortationi Samaritanæ fęminæ, tacitè coguntur credere Christo. Neque exhorrent homines subire iugum Euangelij, & mentem captiuare in obsequium fidei: & vale dicere auitæ religioni, omissa laxioris vitæ licentia, dummodò credant alienam luxuriam. Faciliùs enim se subdent Christianæ vitæ incommodis, quàm sibi persuadeant veram non esse immurmuratam lasciuiam. Sic auidè fertur mortalium ingenium ad credendum detractionibus in re luxuriæ! Profectò sicut libido quodammodò consumit Euangelium, (de quo alias,) sic illud fouit hic libidinis credibilitas; dum creditur Euangelio: ne discredatur libidini. Vnde castissima Iudith hic vers. 20. sollicitè satagit, & impensè curat sistere hominum suspiciones, ne ex Assyriorū contubernio censeant aliquid inhonestum perpetrasse, neque Assyrios insidiatos fuisse ipsius pudicitiæ, dum ipsa insidiaretur Holofernianis victorijs. Procul omnis hæretica, & barbara suspicio. Quia Iudith Angelorum satellitio obarmata, non stupro, sed ferè virgine continētia redemit patriam, quam incontinentia proderet. Hæc singularis laus Iudithæ sit, effugisse suspiciones impudicitiæ, ne offuscaretur tanti facinoris gloria.

Iudith.

§. XXVI.

Res periculis plena, luxuria est. Vel leuis occasio suspecta est, etiam quibus est impossibile à Castitate desciscere?

128. MAgna vis est libidinis, homines alliciens, & pertrahens ad luxuriæ Syrtes. Pulchritudo spectata tacitè negotiatur voluptatis otium: blanditur voluntati, quæ in consensum degenerans, conceptam libidinem despumat in opus. Et sanè humana caro sibi est intestinum periculum, & fomes ad lasciuiam. Caue tibi à re: caue à fœminarum aspectu, alloquio, contubernio; ne igneos hominis mores ascendat scintilla occasionis. Fœmina periculosa res est viro, & blanda vis ad lapsum, validè ad ruinam impellēs sanctissimum quemque virum. 1. Cor. 14. vers. 14. sic iubet Paulus: *Mulieres in Ecclesijs taceant, Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulierem loqui in Ecclesia.* In primitiua adhuc rudi Ecclesia, necesse erat, vt multa ignorarent fœminæ præsertim: & opus erat ad rem Christianam, vt fœminæ instruerentur in mysterijs fidei, quæ vtpotè sublimiora, & humanum captum excedentia, doctoris sedula explicatione indigebant. Ergo necessarium fuit, vt rudiores fœminæ, quod addubitabant, interrogarent; quod ignorabant addiscerent. Priuatim autem domi suæ instrui, aut adire domum instructoris, videtur dece-

Mulieres alloqui in Ecclesia de rebus fidei cum viris Apostolicis vetat Paulus.
1. Cor.

decere fœminas; at Ecclesiam adire, vt instruantur, de his, quę speciatim dubitant, planè videtur necessarium. Plures enim fœminæ viros habent aut rusticanos, aut idiotas, quibus facultas non est ipsarum instruendarũ. Incongruè enim docebuntur ab ijs, qui vix, quod sibi sat est, sciunt. Et tamen præcipit Paulus, vt *domi viros suos interrogent, si quid volunt discere*: nec quicquam in Ecclesia rogent ab Apostolis, virisque Apostolicis, qui tunc vulgò fideles instruebant in rebus fidei. Num Paulus timet ne Apostoli seducantur consessu, & alloquio fęminarum? Arces sanctitates subruet colloquium cum fœmina? Quis hoc persuadeat. Nihilominus Paulus eiusmodi priuatam instructionem vetare videtur; quia *Turpe est mulierem loqui in Ecclesia*, scilicet cum viris Apostolicis, etiam de rebus

Chrysost. fidei: *Turpe*, inquit S. Chrysostomus, *est mulieri loqui in Ecclesia: Pudorem incutit Apostolus*. Quasi dicat Paulus: Non tam incongruit, vt fœminæ ignorent aliqua, nec exactè instituantur in mysterijs; (dummodò quod sat est, non nesciant,) quam quod adhuc palam in Ecclesia, non clanculùm in angulis, consulant discipulos Domini, & magistros Ecclesiæ. Ne fortè vel pessimo colloquio, seu aspectu, & consessu sancto, igniculos ingerant ad libidinem. Vnde ait Apostolus. *Domi viros suos interrogent, si quid volunt discere: turpe est enim mulierem loqui in Ecclesia.*

129. Herodis ita, aut lasciuia misit Ioannem Baptistã in carcerem, saltat impudicè inuerecunda puella, placet Regi temulento, & conuiuis adulantibus, Herodes

Ioannes iã mortuus præcauet occasiones impudicitiæ. Ambros.

permittit puellæ optionem petendi, & ipsa postulat in disco Baptistæ sacrum caput: mittitur spiculator funestus, ferit Ioannis ceruicem, & ferale pij capitis ferculum apponit mensæ coram impudico Rege, & luxuriante puella. Ad quod spectaculum attendens Ambrosius, planè sudatis verbis, sic sententiosissimè fatur: *Clausit Propheta lumina, non tam mortis necessitate, quam horrore libidinis*. Abscissum caput defuncti Præcursoris claudit oculos, non tam mortis necessitate, quàm horrore videndæ lasciuientis puellæ. Baptistane is est, qui timere sibi possit, aspicere luxuriantem fęminæ pulchritudinem? Inuisa Ioanni erat puella ob inflictam ipsi necem: Ioanni inerat immensus penè sanctitatis vigor, qua præuentus erat adhuc in materno recessu: quin & ipse eremi asperitatibus, & ieiunijs virgineo flore splendebat: erat enim Baptistæ castitatis nitor ad miraculum vsque fulgens, erat ęmulus Angelicæ puritatis, & puritate verè Angelus, de quo dictum est: *Ecce ego mitto Angelum meum.* Quæ omnia, etsi non adessent Ioanni, *asylo mortis* in tuto erat ab oculorum libidine; siquidem homo defunctus, viator non est: neque in statu apto ad demeritum. Num in emortuo capite oculorum lasciuiam Præcursor exhorret? Oculos mẽte cæcos, ipse emortuus claudit, ne videat saltatricem puellam etsi infensam? Quid impudicum timeat ab eiusmodi conspectu sanctissimus Propheta, virginitatis decus, castitatis honos, puritate Angelus? Mortuus est, & adhuc timet? Cadauer est, & cadauerescentes claudit oculos inhabiles ad visionem, ineptos ad lapsum? Quid iam defunctus horret libidinem, quam, dum adhuc viueret, frustra timeret? O magnum pudicitiæ exemplum! *Claudit Propheta lumina, non tam mortis necessitate, quam horrore libidinis*. Ille & pudicissimus, & virgo, & ieiunus Propheta, & Angelus, & defunctus, & (vt vno verbo omnia illustria dicam,) Ioannes Baptista, sit nobis exemplar ad cautelam. Ille enim non sibi cauet, sed nobis præcauet, nobis, inquam, tot furijs libidinum exagitatis, &c. Vulgare hoc est, sed non omittendum, vt gradum faciam ad reliqua.

130. Genes. Dum historiam Sodomiticæ deflagrationis expendunt interpretes ad cap. 19. Geneseos iure quætũt causas cur etiam infantes eodem cum parentibus incendio perierint. Infantibus enim necdum per ætatem licuit lasciuire; cur ergo cum fornicarijs parentibus ęqua pœna mulctantur? Num prophetat gehennalis illa flamma, & pueros, quos simili lasciuia sordidandos præscit, præsagæ libidinis pœna præproperè castigat? horrendum planè foret hoc supplicium: neque enim moris Dei est pœnas expetere à nondum perpetratis flagitijs: nec infensissima Deo luxuries sic castiganda est anticipato supplicio. Dæmoniacum est illud: *Venisti ante tempus torquere nos.* Matth. 8. vers. 29. Porrò Matth.

præpropera pœna, quæ præcedit reatum, quanto ostentaret iustitiam, profanaret Misericordiam diuinam, quæ pœnam non permittit infligi ante delictum. Alcuinus ibi sic rem componit: *Pluit Dominus super vniuersos habitatores terræ, & infantes quoque cum parentibus cremati sunt, vt possit aduerti impurissimum facinus Sodomorum, ne de eorum origine aliquod remaneret vestigium. Et promissum est illis, ne diu viuentes sequerentur exempla patrum*. Scilicet Infantes libidinis nescios prudens flamma combutit cum parentibus fornicarijs, quia filij cognatione ipsa quasi combibunt parentum luxuriam? Nam lasciuiæ virium tam leui occasione attrahitur, vt vel tenelli infantes libidinum inexperti, luxuriosi puniantur? Nesciunt luxuriam, & tamen velut impudici habentur ex paterno conuictu? Innoxiam ætatem quasi polluit conuersatio cum gente libidinibus dedita? Adeò facilè hoc vitium allinitur, vt infantili adhuc ætati, & libidinum nesciæ, quodammodò imprimatur malum luxuriæ exemplum, quod luxuriæ impotens infantia veluti arripit, haurit, exprimit? Innocens ætas, & innoxia, & ad luxuriandũ inepta, luxuriæ pœnas quodammodò subit, quid mirum quod Pręcursor adhuc defunctus horrere dicatur puellæ venustatem?

Genes. 19. missi sunt tres Angeli ad nefariam Sodomorum vrbem voluptuosissimè luxuriantem. Et sollicitè Lot, & eius familiam educunt, ne eodem cum impudicis incendio conflagrarent: Ardent iam ciuitas gehennali flamma, quæ lasciuiæ ignibus iam diu ardebat. Crepitantibus flammis tota personat vallis, maturabant gressum Lotus, eius vxor, & filiæ, vt fugiendo possent nefarium supplicium euadere. Fęminea curiositate allecta, accidit, *vt respiciens vxor Lot post se, versa est in statuam salis*. Quid peccauit pia pij viri vxor, respiciens horrendum luxuriæ supplicium? Num prolectaretur ad libidinem, videns libidinosos Sodomitas, si quidem ob aspectum eorum tam seuere punitur? Minimè: nam prouecta ætate videtur fuisse: neque nimium extimularetur impudicorum Sodomitarum visu. Quin & sæuior pœna delicti retraheret a voluptate, quantum titillatio ex visione placidè alliceret. Cernit impudicos ad fauillas redactos ob impudicitiam, & incitabitur eiusmodi visione ad amorem delicti tam seuerè punit? Quia respexit illos currenti pede, & leuibus oculis, pœnas dedit spectatæ luxuriæ?

131. Vel virtus ipsa timet, ne sit occasio lasciuię, & sic degeneret in vitium. Genes.

Lippom. Egregiè ibi Lippomanus Metonensis: *Videtur commiseratione quadam permota vxor Lot retro spectasse ad vrbem, quod prohibita fuerat, cum Dominus criminis illius commiserationem interdicens, tanta illud pœna deluerit*. Nempè interdixerat Deus non tantùm aspectum pœnæ inflictæ impudicis Sodomitis, sed etiã commiserationem nimiam tantæ calamitatis. Ne fortè vna cum misericordi aspectu horrendi supplicij, aliqua scintilla luxuriæ punitæ accenderet spectantis, & commiserantis oculos. Abstineat à pia quasi commiseratione, nam etiam talis miseratio suspecta Deo est, ne cum pietate misericordiæ simul combibat dulce luxuriæ venenum, & pius alioqui aspectus constupret mores spectantis. Res profectò expensione, & stupore dignissima! Caueant ergo vitia ab impudicorum aspectu, caueant etiam quodammodò virtutes, ne deficiscant in vitium, & degenerent in lasciuiam. Vnde piæ fęminæ, etsi grandioris ætatis, interdicitur, vt nec quasi misericordi aspectu videat sæuiores pęnas inflictas genti impudicæ; ne fortè plus alliciatur, vel à castigata libidine, quam terreatur ab immanitate supplicij.

132. Genes. Hyperbolicè dicitur, quod Deus quasi timet Angelis occasione vel puniendi luxuriam.

Adhuc persto in huius loci expensione. Aderant Sodomis tres Angeli à Deo missi, & penè experti fuerant effusam voluptuosissimæ gentis luxuriem. Decreuitque Deus incendio extinguere lasciuiæ incendium, &

in

in familias redigere luxuriantem populum. *Igitur Dominus pluit super Sodomam, & Gomorrham sulphur, & ignem à Domino de cœlo, & subuertit ciuitates has.*
Quid opus fuit, vt Dominus plueret ignem à Domino
ad castigandam turpitudinem Sodomitarum? Aderant
tunc tres Angeli apud Sodomam, quorum quilibet valebat
illam incendio euertere; siquidem vel vnus Angelus
centum triginta millia de exercitu Assyriorum
nocte vna peremit. Quid? hi Angeli fortassis imbecilli
erant, nec potuisset eodem incendio inflammare vrbem?
Dein, incongruum videtur, & insolens, quod
Deus ipse per se exerceat tam crudele supplicium: congruentius
enim foret, vt vrbs decineresceret alterius
opera, quam Dei: neque enim Deus assolet tam acerbam
pœnam per se immediatè infligere. Et tamen affirmat
textus sacer, pluit Dominus sulphur, & ignem
Gregor. à Domino. Causam huius rei subindicauit S. Gregor.
14. Moral. cap. 10. sic inquiens: *In ipsa qualitate vltionis notauit maculam criminis.* Porrò qualitas vltionis
est ignem immediatè immissum fuisse à Deo, quo notatur
sordidissimum Sodomitarum nefas. Deus præcauet
ne vel Angeli ipsi exerceant ius puniendi nefandum;
& spurcissimum crimen? Profectò iudex perspicere
debet attentis oculis, & intento animo scrutari
causas reorum, vt iuxta cuiusque reatum pœnam
imponat æqualem facinori. Deus nec purissimis, &
incorporeis Angelis permittit hanc punitionem sordidissimi
criminis, ne fortè Angelis (non id timet Deus
Angelis spiritualibus, sed nostrum documentum est,
ad cautelæ exaggerationem,) luxuriam examinando,
tractando, puniendo, aliquid libidinosum alliniat lasciuia
quamquam luxuriæ incapacibus? Pulchra planè
rei exaggeratio. *Non permanebit spiritus meus in*
Genes. *homine, quia caro est* Genes. 5. vers. 3. S. Hieronymus
Hieron. de tradit. Hebr. sic vertit: *Non iudicabit* &cet. Vnde
Laur. Laurent. Nouariensis homil. de Pœnit. ad exaggeran-
Nouar. dum lasciuiam peccatricis feminæ, illam appellat *Præsulem luxuriæ*, ac si iudiciaria potestas, & discussio rei
impudicæ, nimiùm dehonestet homines. Adeò periculosum
est de re venerea agere! Leui oculo videnda est,
& examinanda, & punienda à purissimo quoque, &
castitatis amante.

133. Imò (quod mirere magis,) Deus ipse exercens hanc
Ierem. punitionem, perbreui mora vltionis negotiũ exercuit,
Deus cur ne diu detineretur in re luxuriæ adhuc puniendæ. Iere.
luxuriam 4. v. 6. *Et maior effecta est iniquitas populi mei peccato*
punit in *Sodomorum, quæ subuersa est in momento: & non ceperunt*
momento. *runt in ea manus.* Quare in temporis momento Deus
impudicam vrbem euertit? Num Deo periculum est in
mora spectandæ luxuriæ, & castigandæ? Absit à Deo
periculum, vt abest vitium. (Hæc celeritas Dei, humani
iudicis documentum est.) At nihilominus in momẽto
subuersa est: nec Deus, qui sæpiùs solet cunctando
castigare; in punienda lasciuia moram aliquam patitur.
Ideo subuersa est in momento. Addit Ieremias: *& non ceperunt in ea manus.* Exaggerat breuitatem temporis,
qua supplicium exercuit Deus. Ac si dicat: vix cępit
Deus eosdem castigare. Hebraicè: *Et non inceperunt in*
Cornel. *ea* (castiganda) *manus.* Adeò præproperè luxuriæ punitionem
tractat Deus! Item P. Cornelius ex originali
verbum *ceperunt*, vertit, *Profanauerunt.* Idest, Non
velut profanauit Deus manus suas, impudicos Sodomitas
castigans; vt enim incepit pluere ignem Domini à
Domino, cùm tota vrbs miserè deflagrauit. Sic versar
Deus rem luxuriæ! Caueat homo à tam infesta peste,
quæ tacitè serpir in animam, & depascitur misero in-
Iudith. cendio mortalium viscera. Vnde Iuditha etsi à Deo instincta,
vt adeat Holofernem, valde cap. 8. vers. 33. timet,
& approbationem procerum Bethuliensium exposcit,
ne vitio detur occasio labendi in lubrica re luxuriæ,
& continuam orationem exposcit, vt impetret securitatem
à tanto periculo, & hic vers. 20. sollicitè satagit
depellere suspiciones ex Holofernis cotubernio
conceptas.

§. XXVII.

Caro humana adeò periculosa res est, vt ingenij Diuini cura meritò appelletur.

CAro nostra etsi specie tenus venusta, fœditas est 134.
morum, domestica fraus, sepulchrum vitæ tæ- Caro hominis
dium probitatis, improbitatis fomes, vigor gehennæ, emphaticè
deprauatio virtutis; & vt paucis multa complectar, dicitur diuini
innatum periculum est, imò naturalis ruina. Tertull. ingenij cura.
inter alia carnis elogia, illam appellauit. *Ingenij Dei curam.* Scilicet Deus cætera, quæ architectatus est, mẽte,
& verbo fecit; caro autem ingenij opus fuit, nam Tertul. l. de
subtilis labor, qui reperitur in hoc opere, sublime Dei Resur. car.
ingenium exigebat. Ingeniosum figmentum caro est. c. 8.
At vox illa *cura*, grandius aliquid menti insinuat. Nimirum
cura carnis, negotium est ingenij Dei. Nam
corpus nostrum, vsque eò procliue est ad vitium, &
præceps ad delinquendum, tam impotens sui est caro
nostra, vt cura sit ingenij diuini. Num ad coercendum
degeneres carnis motus, ad compescendam licentiam
passionum, ad frænandam impotentiam libidinum, ac
si non sufficeret, quæ vis prouidentia, impensior sollicitudo,
& ingeniosa cura necessaria est? Subtilior Dei
ars, totum eius acumen, & acutiores adinuentiones
diuini ingenij impensè & altè incumbant in carnis negotium,
opus est? Et qui simplici cogitatione omnibus
adest, & cætera gubernat, ad regendam carnem, totas
ingenij vires contendit: Vnde luculenter illam appellat:
Ingenij sui curam.

Et sanè totum ingenium contendit Tertull. vt liqui- 135.
dò constet, quòd etsi *Verbum caro factum est*, tamen Tertul. l. de
non fuisse *periculosam Deo corporationem.* immunemque carne Christi.
fuisse Deum à delicto, etsi caro factus sit, neque c.
ex vicinia carnis deprauatam esse diuinitatem. Nam Incarnatio
diuinitas ea non est, quam innata vitia carnis potuerint non fuit
deprauare. Verùm tota impeccabilitate opus fuit, Deo periculosa.
vt in vitia non degenerauerit Deus caro factus: adeò
carni etiam immuni à culpa, cognata, vel agnata culpa
est. Benè ad rem S. Maximus sic scribit: *Omnipotens Dominus misit vnigenitum suum; non diuinitate* Max. ho. 2.
degenerem, qui nostram susciperet carnem. &c. Nempè
Christus Deus etsi nostram suscepit carnem à diuinitate
non degenerauit. Ac si res difficilis sit creditu,
carnem suscepisse, & à diuinitate non degenerasse.
Porrò appetitus, voluntas dicitur in Scripturis. Quod
vbertim tradidi, cùm explicabam Euangelium Ioan- Ioan.
nis, ad illud cap. 1. v. 13. *Neque ex voluntate carnis.* (loquitur
Euangelista de puro homine, idest, de Christi
progenitoribus,) Voluntasne tribuitur carni, an appetitus?
Item Isaiæ cap. 58. vers. 3. *In die ieiunij vestri in-* Isaias.
uenitur voluntas vestra. *Voluntas* Hebraicè scribitur
חפץ *Chephets* & significat, *id quod libet*, quæ vox alibi
in Scriptura exscribitur, *concupiscentia, voluntas car-* Quàm flagitiosa
nis, libido, vt aduertit Cornelius ibi. Et Maldon. Ioan. est caro.
1. Concupiscentia, seu libido, rectène dicitur volun-
tas? Ad hæc, insignis locus est ad Ephes. 2. v. 3. *Et nos* Cornel.
aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, Maldon. ad
facientes voluntatem carnis. Expende τὸ *Voluntatem* Ephes.
carnis, quam Caietanus *appetitum* interpretatus est. Caiet.
Sed mirum videbitur, quod Ioannes, Isaias, & Paulus Cõcupiscẽtia,
vtriusque Litteraturæ sacræ facilè proceres, appetitũ, dicitur
& concupiscentiam vnanimi consensu, & stylo, *volun-* voluntas, &
tatem nuncupent, quod audacter dictum inerudito vi- contrà.
deretur. S. Anselmus explicans præfatum locum Pau- Anselm.
li, sic ait: *Plus voluit in desiderijs notare, quam concupiscentiam, id est, multiplicem, & omnimodam vehementiam concupiscentiæ.* Itaque vehementior concupiscentia
carnis appellatur hic voluntas. Adeòne coniuncta
est animæ concupiscentia carnis, tam vna potentia
est appetitus, & voluntas, vt promiscuè pro eadem
potentia vsurpentur à Scriptoribus sacris? Concupiscentia
voluptatis præstigijs sic mentem allicit, sic
voluntatem flectit, & trahit, vt quod concupiscentia
cupit.

cupit, voluntas amare dicatur? ac si ipsissima potentia esset, nomen, & officium alterius promiscuè vsurpant? Vnde dicitur caro, seu appetitus amare; & voluntas dicitur concupiscere, & voluntas vocatur concupiscentia, & concupiscentia voluntas nominatur. Ergo quid periculosiùs, quàm caro, cuius concupiscentia, & libido dicitur voluntas? *ex voluntate carnis*. O quàm flagitiosa est concupiscentia, quàm sollicitatrix criminum, quàm præceps ad delinquendum! Hæccine dicitur voluntas ab Euangelista Ioanne, ab Isaia, à Paulo? Etenim si voluntas, in cuius arbitrio est vita, & mors, quæ Imperali officio fungitur in homine, appetitus, & concupiscentia dicitur, nimis expositus est purus homo periculis. Corpus naufragium erit, caro erit alea, & totus homo periculum est. Vnde hæretici quondam audacter dixerunt: *Periculosam Deo corporationem*. Sed planè errant: nam caro periculosa non est, quæ vnita Verbo est.

136. Deus olim corporatus apparens, quasi ediscebat humana munia. Tertul. l. de carne Christi, c. 6.

Verus quæstio fuit apud prisci sæculi patres, an dato quòd diuinum Verbum apparuerit Patriarchis visibili specie; num apparentem, & phantasticam, an veram, & realem carnem tum assumpserit. Ego hic nihil statuo: adducam tamen elegans Tertulliani testimoniũ, ad præsentem thesim perquam aptum: qui ita scribit: *Atque tunc quoque inter illos Angelos ipse Dominus apparuit Abrahæ sine natiuitate, cum carne scilicet, pro eadem causa diuersitate*. Et mox: *Qui iam tunc, & adloqui, & liberare, & [illegible] humanum genus ediscebat*. Pendenda maximè est hæc sententia: *Dominus apparuit Abrahæ [illegible] iam tunc adloqui, &c. ediscebat*. Non semel, inquit Tertullianus, Verbum carnem assumpsit, antequam tandem in Euangelio [illegible]; sed quam obrem olim carne se vestijt diuinum Verbum? Scilicet cum carne [illegible] &cet. (Nempè loquitur Tertullianus de Deo more humano.) Adeò periculosum est hominem esse, & carnem sibi vnire, vt vel Deus ipse quibusdam quasi præludijs antè præmeditabatur, & quodammodò ediscebat carnem gestare, adloqui sine lapsu, audere sine temeritate, concupiscere sine noxa, pati sine ira, inter homines conuersari sine crimine? Deus ipse, cuius essentia est bonitas, cuius natura execratio est vitiorum, qui sanctus est omnimoda impeccabilitate; ita sibi quasi cauet à carne assumenda, vt sæpius prælудia carnationis priùs faciat, ferè ediscens hominem esse, velut præcauens ne quid vitij admittat carnis suggestione? Hæc à Tertullian. per exaggerationem dicta, vt sciamus quam periculosa sit corporatio; quam timenda sit caro, cuius appetitus adeò cognatus est voluntati, vt sæpè in sacris litteris ipsa concupiscentia voluntas planè nuncupetur. Prudenter ergo Iuditha hic c. 8. v. 6. se armat contra carnem tanta ieiuniorum maceratione, tot orationum præsidio, totis ciliciorum asperitatibus; ne desciscat à virtutis ingenuitate; à quo non desciuisse, tanquam rem nouam, & portenti ad instar euulgat hic v. 20.

Iudith.

---

§. XXVIII.

Periculosum est Religioso vel solum respicere relictum sæculi statum.

137. Seneca.

INter cætera mala, hoc quoque habet stultitia; semper incipit viuere. Pergit Seneca in eadem epist. 13. *Considera quid vox ista significet, & intelliges quàm fœda sit hominum leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, noua spes etiam in exitu inchoantium. Quid est autem turpius quàm senex viuere incipiens?* Porrò constantia sanctitatis decus & fulcimen est: non prodest esse, quod mox fuisse pœnitet. Pulchra est pœnitentiæ virtus, fœda nimis pœnitentia virtutis. Fœminea pietas est, quæ sæpè nutat, & in proposito labascit; constantia virum probat. Esto viriliter pius, ne sis muliebriter inpius Matth. 13. v. 5. Exijt diuinus ille pietatis seminator, & *in petrosa* mittit tertiam cælestis seminis partem; quæ mox emarcuit & æstuauit ad Solis ardores: S. Thom. ibi sic explicat hanc seminis portionem, quæ in petrosa decidit: *Qui autem super petrosa, cum gaudio accipit illud. Non autem habet in se radicem, sed est temporalis*. Profectò laudatior virtus temporalis non est, nam vt aliàs copiosè probabam, virtus caret tempore ex sententia Philonis. Infirma virtus est, quæ temporalis est. Vult, & non vult piger: constantia enim virtutis quasi virtus est, & aliquis sanctitatis vigor.

Ne sit virtus temporalis. Matt. Thomas. Philo.

138. Tertull.

Putabit aliquis imperitè scrupulosus, audacissimè dixisse Tertullian. in libro de Exhort. castit. cap. 13. *Erunt nobis in testimonium fœminæ quædam sæculares, ob vniuiratus obstinationem, famam consecutæ vt Dido*. Et in lib. de Spectaculis, cap. 1. *Sunt, qui existiment Christianum, (expeditum morti genus) ad hanc obstinationem abdicatione voluptatum erudiri*. Audis pudicitiæ, & virtutis *obstinationem* æmulari de constantia Hæreticorum peruicaciam? Planè virtus perfecta piè obstinata est in re pietatis: vitium subolet, & mera virtus est. Luc. 9. v. 51. *Et ipse* (Iesus) *faciem suam firmauit, vt iret in Ierusalem*; Quid est firmauit faciem? Beda: *Sponte*, inquit, *crucifigendus, locum quo crucifigendus erat, firmata facie, id est, obstinata, atque imperterrita mente petijsse*. Ecce tibi Christus Deus imperterrita mente, constanti animo, & obstinata facie operatum fuisse negotium redemptionis humanę: nec deflexisse oculos à proposito, sed eos obstinasse, ne aliud respiceret, quàm viam in Ierusalem. Sit ergo nobis Christus pietatis typus, qui præmature olim fuit Bethuliensibus quasi exemplar religionis: *Nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum*, inquit, Iuditha hic vers. 19. Bethuliæ proceribus. Quid est nescimus, nisi, non cognoscimus? Id est, constanti animo, & obstinata facie sic Deum nostrum, eiusque numen, & cultum perpetuò ante oculos habemus, vt non modò non degeneremus ab eius religione, sed neque oculos deflexerimus ab eius instituto, & sanctissimis legibus. Sic delicata est res pietatis, & negotium religionis, vt vel mentis oculos inhibeat, ne vel ipsa mente cogitent, se posse desciscere à pio pij instituti proposito: nam vel oculorum deflexio, & vaga aspectuum retrospectantiũ licentia periculum fit degenerandi, & timendæ apostasiæ formidabiles minæ.

Sit religiosus quodammodo obstinatus ad virtutem. Lucæ. Beda. Iudith.

139. Luca. Relictũ sæculum nec aspiciẽdum est.

Nouitius nescio quis Christi discipulus, facultatem petit redeundi ad paternam domum breui temporis mora, prætextu vrbanitatis. Cui respondet consultissimè Christus Deus, Lucæ 9. v. 62. *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retrò aptus est regno Dei*. Planè scrupulosa nimis videtur hæc Saluatoris sententia. Quis sic cohibere poterit mentis oculos, vt nunquam retrò aspiciat? vt non meminerit vnquam renunciati sæculi? ò altam eruditionem! ò terribiles apostasiæ minas! Dei ore ineptus pronunciatur ad beatas cæli glorias, non solum, qui religionem deserit, quasi infidus pietatis refuga, sed etiam, qui *retrò aspicit*, quem titillant res sæculares, qui vel sæculi aspectibus mulcetur? Dicam viuaciùs Hispanè: *Aun no se a de passar por el pensamiento al religioso, que es possibile dexar de serlo*. Ergo obstinata facie Ierusalem intueatur, & pij propositi pia pertinacia sit vsque eo pietatis tenax, vt sibi seriò persuadeat, eum quę retrò aspicit, & vel tantillum ad sæculum reflectit oculos, non satis esse aptum ad regnum Dei. Cuius rationem reddit Græcus, apud S. Thomam in catena, qui sic commentatur Lucæ verba: *Aspiciens retrò non est aptus regno Dei. Crebri namque*, inquit, *intuitus eorum quæ deseruimus, propter consuetudinem trahunt ad retro acta: violentum enim quid vsus est ad retinendum sibi. Nonne habitus ex vsu, ex habitu verò natura innascitur? Naturam verè amouere, vel alterare difficile. Nam etsi paulisper declinet coacta, redit ad se ipsam velociter*. Nempè crebri intuitus relicti sæculi, & habitum sæcularem induunt, & exuunt habitum religiosum. At *homo apostata vir inutilis*, & ad rem Dei, &

Græcus. S. Thom. Prouerb. 6. v. 12.

ad negotia sæculi. Ad hæc Beda explicans præfata Lucæ verba adducit in exemplum exemplare supplicium vxoris Lot, quæ fugiens Sodomiticos sæculi ignes, & confugiens ad Religionis montem, [Genes.] Genes. 19. vers. 26. eò quòd respexit retrò, lapidescit in meditatæ apostasiæ pœnam, oculis inchoatæ: *Respiciensque vxor eius post se, versa est in statuam salis.* Vt supplicium satiat, quod putrescit ex intuitu sæculi relicti. Nam *respiciens retro aptus non est regno Dei. Si quis*, [Beda.] inquit Beda, *incipiens cum vxore Lot ad ea, quæ reliquerat aspicere delectatur, futuri iam iam regni munere priuatur.* Vel damnati sæculi aspectus sic punit Deus, ne vel scelestum sæculum etiam dum seueriùs castigatur, blandiatur aspectibus, & tacitè ingerat sui amorem, à quo torpescit religiosæ vitæ studium, & pietatis ardor.

140. [Matth. Periculosū est videre sęculum relictum.] Matthæi 19. vers. 27. Petrus Apostolorum Princeps totius collegij sollicitus procurator, sic fatur ad Saluatorem: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Duo diuersa merita allegat Petrus, & sæculum reliquisse, & Saluatoris sequi vestigia. Animaduerte Christi responsum: *Iesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me*, &cet. Et cur non repetit Christus, quod primò proposuit meritum Petrus? Quod sapienter notauit [Hieron.] inibi Sanctus Hieronymus, aiens: *Non dixit, qui reliquistis omnia.* Num vsque adeò vilescit apud Christum sæculi derelictio, vt illam relinquat impræmiatam? Fortè oblitus est Iesus magni meriti, nempè Apostolos renunciasse sæculo, & rebus omnibus sæcularibus? Puto in hanc rem aptè quadrare, quod aliorsùm dixit [Greg. ho. 3. in Ezech.] S. Gregor. Scilicet Christus ideò non meminit abdicationis sæculi, quia *pertimescit, vt retrò per cogitationem redeat, qui ad interiora respiciens, iam mentis gressibus ad alta ibat?* ò moralissimam cautionem! Ideò enim Christus non repetit derelictionem sæculi, ne Petro ad perfectionis alta tendenti iterum memoriam faciat sæculi derelicti. Omittit inculcare hoc meritum, non vt illud non muneret, sed ne periculum Petro faciat; nam vel respectus retro deserti sæculi, minæ sunt deserendæ religionis: *Nemo enim mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei.* Sic suspectæ sunt Christo retrospecto sęculi blandientes respectus! Sic erant suspecti Bethuliensi- [Iudith.] bus, vt legere licet hic v. 20.

141. [Lucæ. Pietas non est suos reuisere.] Lucæ 11. vers. 59. Dixit Iesus ad quempiam: *Sequere me. Ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum. Dixitque ei Iesus: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos.* Quid? Christus pietatis auctor, religioso interdicit pietatem? Profectò vel ignoti defuncti funus prosequi, religio est; parentum tumulare, necessaria pietas: Imò incentiuum pietatis: nam cadauer tacitè prædicat humanam fragilitatem, spirat non tam fœtorem, quàm mortis memoriam, & demonstrat cadauerascentem naturam no- [Ambros.] stram. Opportunè S. Ambrosius: *Non paterni funeris sepultura prohibetur.* Et statim, *Nec reuocatur ab officio patris filius: non interdictum est muneris, sed religionis mysterium.* Nempè religionis mysterium, & res perseuerantiæ est, retrò non respicere vel ad paterni funeris pietatem. Pulchram rationem reddit mihi Sanctus Chrysostomus, aiens: *Quid magis necessarium* [Chrysost.] *paternis exequijs? quid facilius? cum non esset multum temporis dandum. Per hoc autem docemur, quòd Diabolus insistit attentius, volens aliquem aditum inuenire; & si modicam sumat negligentiam, magnam operatur pusillanimitatem.* Non omittam hic verba ve- [Luc.] nerabilis Bedæ explicantis illa verba Lucæ 9. vers. 61. *Sequar te Domine: sed permitte mihi primum renun-* [Beda.] *ciare his, qui domi sunt, & cet. Si autem* (ait Beda) *secuturus Dominum discipulus, quia vel domi renunciare velit arguitur, quid fiet illis, qui nulla vtilitatis gratia sæpè visitant domos illorum, quos in mundo reliquerunt.*

§. XXIX.

Commentarius litteræ.

Vers. 22. **Vniuersi autem adorantes Dominum dixerunt ad eam: Benedixit te Dominus in virtute sua: quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros.**

Obtemperauerunt omnes Iudithæ dicenti, *Confitemini Domino*, &cet. & ita vniuersi laudaue- 142.
runt, & adorauerunt Deum. Porrò cum ipsa omnem facinoris laudem ascripserit vni Deo, Bethulienses id, & virtuti diuinæ attribuunt, & industriæ, & constantiæ Iudithæ, qua Deus largissimè Iuditham munerauit, quod pulchrè aduertit Dionysius, expendens illud, [Dionys.] *Benedixit te Dominus, &c.* Deus enim benefacit, cū benedicit; nam dixisse Dei, fecisse est, & tunc ipse benedicit; cùm largius benefacit, & donis suis dignum facit, cui benedicant omnes. Præterea aiunt, ad nihilum redactos eorum hostes, quia occiso Holoferne exercitus Principe, & capite, nullo negotio Assyrios superandos esse putabant. Quod è voto successit. Sic Bethuliensis populus gratulatur diuinę potentiæ, Iudithæ virtuti, & suæ incolumitati.

[Vers. 23. 24. 25. 26.] Hi quatuor versiculi, legi possunt in textu præfixo expositioni huius capitis, & nil aliud continent, quàm gratulationem Oziæ Bethuliæ Principis, cui imprimis incumbebat gratum se ostendere in Iuditham, sui populi vindicem, & gloriosè assertricem. Quis fuerit, & quod munus gesserit hic Ozias, diximus suis locis. *Benedicta à Domino* dicitur, idest, ob illustria dona, quibus à Deo muneratur, benedicenda ab hominibus prædicatur. τὸ *Excelso* vulgare Dei epitheton est, quo Deus esse cæli indicatur. Et vers. 24. dicitur Deus creator cæli, & terræ. Nam solenne est in Scriptura, cùm aliquod grande beneficium à Deo petitur, aut pro illo adepto debitæ aguntur gratiæ, illum prædicare Deum cæli, & terræ, & eum omnium creatorem confiteri: aut ita homines omnipotentiæ diuinæ piè blandiantur, illam confitentes, & adorantes. Et v. 25. *Pro quibus non pepercisti*, idest, eò quòd non pepercisti, vt aduertunt Sà, & Ti- [Sà. Tirin.] rinus. *Animæ tuæ*, hoc est, vitæ. *Subuenisti ruinæ ante conspectum Dei nostri*, idest, ruinæ veræ, & quæ non tantùm in hominum existimatione, sed in conspectu, & oculis Dei, vera ruina, & ærumnosa calamitas videbatur, vers. 26. Annuit omnis populus Oziæ acclamationibus, & festo plausu occlamant vniuersi; *Fiat, fiat, Amen, amē.* Quæ vox populi crebrò insonat in Biblijs, vt non semel aliàs aduertimus.

143. [Vers. 27.] *Porrò Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith, Deus Israel, cui tu testimonium dedisti, quod vlciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit hac nocte in manu mea.*

[Vers. 28.] *Et vt probes quia ita est, ecce caput Holofernis: qui in contemptu superbiæ suæ Deum Israel contempsit, & tibi interitum minabatur, dicēs: Cum captus fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua.*

Achior adhuc erat Gentilis, nondum enim annumeratus fuerat ad populum Hebræum, & ita non aderat eorum consilijs, nec agebat excubias, nec orationi vacabat, sed in Osiæ domo diuersabatur. Eum Iuditha accersiri iubet, vt dicitur in textu Græco in [Iudith. cap. 5.] capite sequenti; cùmque vocatus adfuisset, illum edocet, vera nuper dixisse coram Holoferne de Hebręorum Deo: neque quicquam vltrà timendum ab Assyrijs quorum vires profligatæ fuerant, occiso Holoferne eorum Duce. In cuius rei testimonium, illi ostendit abscissum caput, quod sacrilego ore iactabat inane esse Israelitarum Numen, solùmque suum Nabuchodonosorem dignum esse, qui appellaretur Deus super terram; quique adeò indubiè sibi gratulabatur de victoria, vt ipsum Achiorem in Bethulia, quasi in carcere inclu-

incluſerit, vt expugnata vrbe ſimul cum ciuibus experiretur ſuum vltorem gladium, ipſius latera dirè perforantem. Ita ferè commentatores omnes.

Verſ. 29. *Videns autem Achior caput Holofernis, anguſtiatus præ pauore, cecidit in faciem ſuam ſuper terram, & æſtuauit anima eius.*

Verſ. 30. *Poſtea vero quam reſumpto ſpiritu recreatus eſt, procidit ad pedes eius, & adorauit eam, & dixit:*

Verſ. 31. *Benedicta tu a Domino in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur ſuper te Deus Iſrael.*

144. Anguſta eſt mortalium capacitas, & magnis affectibus impar. Scilicet Achior viſo Holofernis abſciſſo capite, ſtupore tam inſperatæ, & inopinatæ rei attonitus, deliquium paſſus eſt varijs perturbationum motibus concurrentibus in cor eius. Abibat enim imminentis ſibi, & nominatim denunciatæ mortis timor, ſuccedebat confidentia; fugiebat triſtitia, ſubintrabat gaudium; diffidentia locum cedebat admirationi, & ſimul cum huius prodigij contemplatione, fides, ſpes, charitas, & dona Spiritus ſancti infidelitatem expellebant, hanc æſtuandi cauſam affert Salianus ſatis aptã, (Salian.) & elegantem. Græcè pro *æſtuauit anima eius*, ſcribitur, *exolutus eſt ſpiritus eius*, hoc eſt, ſtupore corruit penè exanimus. Cùm verò à conſternatione ſe collegit, & ab adſtantibus refocillatus eſt, ſeſe abiecit venerabundus ad Iudithæ pedes, eamque *adorauit*, politica, inquam, veneratione, & quæ Heroidem decebat: (ſicut Iudith nuper principem Holofernem adorauit,) (Iudith. c. 10. v. 20.) eiuſque magnificas laudes coràm prædicauit Achior.

Cùm autem ait eſſe benedictam in omni *tabernaculo Iacob*; non ſignificat tunc Iſraeliticum populum habitare, vt olim, in tabernaculis, ſicut quando per aquia incertis ſedibus palabundus errabat. Sed quia Hebræa gens quondam in vmbraculis habitauerit, inde tabernaculum accipitur ſæpe in Biblijs pro habitatione. 3. Regum 12. verſic. 16. *Vade in tabernacula tua Iſrael, nunc vade domum tuam David.* Pſalm. 86. *Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob.* Hanc notam debes Sanctio. Addit Textus Græcus, dixiſſe Achiorem: *Benedicta tu in omni tabernaculo Iuda, & in omni gente; quicumque audientes nomen tuum turbabuntur:* (ſcilicet præ admiratione, & ſtupore) *Et nunc nuncia mihi, quæ feciſti in diebus iſtis. Et annunciauit ei Iudith in medio populi omnia quæ fecerat, à qua die exiuit, vſquequo locuta eſt eis.* Hæc habentur in capite ſequenti, Græcus enim textus diſtulit narrationem eorum, quæ Achiori acciderunt, vt daret ſimul, quæ ſaltuatim, & quo ordine euenerunt tradit Latina exſcriptio. Nam ſicut per anticipationem plura narrantur ante tempus, in quo facta ſunt; ſic & quædam poſtponi familiare eſt omnibus qui hiſtorias ſcribunt. Quod etiam Euangeliſtis ſolemne eſt, vt notant interpretes ad illud Luc. 1. verſ. 3. (Luc.) *Ex ordine tibi ſcribere.* Legi poteſt inibi Toletus.

Vocatur Achior à Iuditha.
3. Reg.
Pſalm.
Sanct.
Septuag.

---

§. XXX.

Præfectorum cognatio ſæpè impunè delinquit, ſanctiùs meretur, promouetur faciliùs, fæliciùs præeſt.

145. COgnati Præfectura, non tam aliena fælicitas eſt, quàm noſtra. Illius honore decoramur, illius poteſtate, & nos præſidemus; incrementamur magnitudine cognata; & vnius præfectura ſæpe omnium dignitas eſt, incolumitas, ſublimitas. Familiæ Iudicis iura benigna ſunt, merita propinqui ſanctiora, eorum poſtulatio non eſt ſupplicatio, exactio eſt. (Senec. 2. de Benef. c. 29.) *Quicquid illis negatum eſt, dari non potuit*, ait aliorſum Seneca. Sanctior eſſe ſolet mala cauſa ſub propinquo Præfecto, quàm iuſtior ſub ſeuero, & rigido Præſide. Neſcio qua arcana concupiſcentia affinitas tranſuerſum agit animum Superioris erga cognatam familiam, vt ſibi deputet, quidquid illi impendit: & ſuo periculo ſæpe redimat alienum: ſi alienum dici poteſt, quod eſt cognatum, & ſanguinis affinitate propinquum. Contemplari licet Iuditham, cui cap. 11. verſ. 21. vltrò Holofernes obtulit primum locum in magna Magni Nabuchodonoſoris domo, ſponte ſe honoribus, & diuitijs abdicaſſe, vt cognatam gentem redimeret ſui periculo. Generoſius eſſe cenſens ſqualere in Bethuliæ oppido, dum opituletur agnatæ genti, quàm principari in Aſſyriæ metropoli diſpendio propinquorum. Quod diſertè publicat Ozias Bethuliæ Princeps hic verſic. 25. aiens: *Benedicta es tu filia à Domino Deo excelſo præ omnibus mulieribus ſuper terram, &c. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ, propter anguſtias, & tribulationem generis tui.* Vides Iuditham, nuper Holofernis, & Aſſyriorum Principum, grande periculum libenter ſubiiſſe, vt generi ſubueniret ſuo? ſic vel virtuti adulatur cognationis ius! Quod etiam videre licet in Eſthere toto cap. 4. præſertim verſ. 17. vbi pro ſuæ gentis incolumitate. *Tradit ſe morti, & periculo.* Quod magis mirere in ſemina, quæ ſeruili conditione ad ſummum ſummæ fortunæ faſtigium euecta eſt. Sic vrget cognatorum amor, vt tanto ſui periculo mercari exambiat ſuæ familiæ incolumitatem! Quod probè fecerunt Iuditha, & Eſther, alij improbè ſæpè factitant.

Iudith. Amor in cognatos. Iudith. Eſther.

151. Exod. 4. v. 12. Apparet Deus Moyſi, & vltrò illi offert Hebrææ gentis principatum. Conſultiſſima profectò electio, vtporè Deo digna, & quam Moyſes non negotiationis ambitu, ſed meritorum apparatu procurauit egregiè. Moyſes ſtatim munus oblatum ſpecie tenus refutaſſe videtur, cauſans tenuem, & gracilem vocem, & linguæ balbutiem indecoram. Inſtat Deus, & omnipotenter pollicetur linguæ expeditionem, quæ ſufficiat ad principandum Hebræis, ad agendum de exitu cum Pharaone, ad educendum populum à vili ſeruitute ad ingenuam libertatem, ſtupente Ægypto, & Orbe ad tantam miraculorum patrationem: *Perge igitur*, ait Deus, *& ego ero in ore tuo; doceboque te quid loquaris. At ille, obſecro, inquit, Domine, mitte quem miſſurus es. Iratuſque Dominus in Moyſen, ait: Aaron frater tuus Leuites, ſcio quod eloquens ſit, &c.* Obſtinatè videtur Moyſes recuſare ſublimem principatum populi Dei, cùm vſque ad iram Dei reſiſtat. O illuſtrem ſolertiſſimi, & meritiſſimi viri humilitatem! At Lyranus neſcioquid meditatur ad rem præſentem. Quia Moyſes non tam refutare videtur principatum, quam Aaronis fratris exambire conſortium in præfectura. Aduerte ad Lyræ verba: (Lyra.) *Obſecro, inquit, Domine, mitte, &c. licet Moyſes de verbo Domini non dubitaret, tamen quia Aaron frater ſuus erat eloquentior, deſiderabat eum habere ſocium ſibi à Domino deſignandum, ideò hanc petitionem replicauit.* Et paulò ante eandem ſententiam expreſſius dixerat idem Lyranus, aiens: *Videns Moyſes, quod oportebat eum exequi Dei mandatum, & ſentiebat ſe minus eloquentem ad tale officium, ideò petiuit ſocietatem alicuius magis eloquentis; & intendebat hoc de fratre ſuo Aaron.* Nempè Moyſes vix eligitur Princeps Hebrææ gentis, cùm ſolerter procuret, vt eius frater Aaron conſimili faſtigio ſublimetur: idque ſemel, & iterum ingeminat; & mavult inſufficientiæ ſe notare, quàm cognatum non ſublimare. Quod tam ſedulus procurator ſollicitat, vt ſibi beneuolentiſſimi numinis moueat iracundiam; nec deſiſtat quovſque illi annuat Deus, & Aaronem etiam conſtituat populi Præfectum. Profectò etſi id diſſimulanter ambiuit Moyſes, nullam faciens Aaronis mentionem, ſed tantum linguæ impedimentum cauſans; tamen Deus ex ſententia Lyrani ad mentem illi reſpondit, aiens: Tu obijcis impedimentum linguæ, & tacitè procuras (Exod.) dignitatem Aaroni cognato: *Aaron frater tuus, ſcio,*

Moyſes ſollicitè ambit vt eius frater ſublimetur. Exod.

quod

quòd eloquens sit; ecce ipse egredietur in occursum tibi, vidensque te lætabitur corde. Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius. Sic procurat cognatorum dignites cognatus Præfectus, tametsi sanctissimus, vt vel improperio propriæ insufficientiæ, vel specie recusationis officij; vel aliqua irritatione Dei sollicitet cognatæ familiæ præfecturam, quam vel abdicatione proprij muneris mercari intentat; adeò festinata negotiatione, vt nondum muuus suum obeat, cùm fratris munus procuret.

147. Princeps instituitur cognatione est. Tractent interpretes grauius, an leui noxa deliquerit Moyses tam contentiosè recusans principatum à Deo illi oblatum, nisi frater Aaron daretur in societatem Imperij: scimus enim ad iracundiam prouocasse Deum. Profectò Princeps, & Præsul debet esse, quasi Melchisedech, qui typus fuit Regum, & Pontificum.

Ad Hebr. Ad Hebræos 7. vers. 1. *Hic enim Melchisedech Rex Salem, Sacerdos Dei summi: primum quidem qui interpretatur Rex iustitiæ: deinde autem, & Rex Salem, quod est Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia.* Enimuerò Princeps pacis, & iustitiæ est, qui in summo principatus fastigio, sic se gerit, quasi nullam haberet cognationem in terris, nullam hominum affinitatem, cui iura flectat, quam subornent subditi, cui adulentur populi, quam sublimet agnatus Præsul. Nam munerum honos, res est meriti, non est negotium cognationis. Laudata præfectura cognationi renunciauit: omnis cognatus insufficientiæ suspectus est. Sæpè enim cognatus sanguis subornat iudicium. Taceo, nedum commune naturæ vitium ostendo, alicuius mores præstringere videar. Satis sit proposuisse Melchisedecum velut iustitiæ, & pacis exemplar ab omnibus imitandum: & denotasse studium Moysis, tunc rudis, & nouitij, (nam senex meliora sapuit: quippe qui non filijs; sed Iosue reliquit Imperium,) quo satagebat prouehere fratrem Aaronem; non veriti detrectare principatum, nisi frater pariter sublimaretur. Sic cognatus sanguis sollicitat cognatorum incrementa. Consultissimè Ennodius, typum boni Præsulis erga suam cognationem proponit, sic fatus

Ennod. l. 4. epist. 4. de germano fratre: *Datur participem originis sic haberi, vt nec consideratio sanguinis negligatur, & descendens à merito laudetur examen.*

148. Ad Rom. Quàm ardenter amet Paulus cognatos. Ad Romanos 9. vers. 3. Paulus ad Apostolatus fastigium euectus, Dei familiaritate sublimis, beatæ gloriæ delibatione illustris, sic fatur: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundùm carnem.* Quid est à Christo esse anathema, vt optet Paulus à Christo anathema fieri propter cognatorum amorem? Origenes, & sanctus Hieronymus

Orig. Hieron. ad Algasiam quæstione nona: Optabam, inquiunt esse anathema, id est, occisionem, martyrium, & mortem corporis, pro cognatis Iudæis perpeti. Quidam

Oecum. apud Oecumenium: Optarim me nondum esse ad Christum conuersum, sed adhuc esse anathema à Christo, si hoc conferret ad fidem cognatorum meorum

S. Thom. Lyra. Dionys. secundùm carnem. S. Thomas, & Lyranus: opto diutiùs abesse à Christi gloria, vt viuens in hac vita prosim cognatis meis secundùm carnem. Dionysius Carthusianus, & Abulensis in caput 32. Exodi, censent esse hyperbolem, qua tantùm Paulus velit significari, & testari eximium suum amorem erga Iudæos cognatos secundùm carnem, quasi non nisi exaggerationibus

Theodor. Chrysost. Oecum. Anselm. Theophyl. Sotus. Cathar. Cornel. possit declarari. Denique Theodoretus, sanctus Chrysostomus, Oecumenius, Anselmus, Theophylactus, Sotus, Catharinus, Cornelius, existimant; quod optat Paulus heroico quodam excessu, quasi cæcæ charitatis, quæ non considerat an res sit possibilis, aut secundùm Dei ordinationem, an non; optat, inquam, si Deus vellet, si fieri posset, esse anathema à Christo, id est, æternam separationem à beatitudine, & gloria futura cum Christo, vt eius cognati secundùm carnem, Dei amicitia, & gloria sublimentur. Subij-

Theoph. ciam pulchra ad hanc rem Theophylacti verba: *Videns igitur quod ex amore, quo in Deum inflammatus est Paulus, optat (si modò possit) separari à cœtu*

Celada in Iudith.

eorum, qui cum Christo æternùm viuent? Non à charitate ipsius, sed à gloria ipsius, & illius vsi. Itaque ipse, inquit, ego qui innumera transegi, diligens Deum supra quam natura ferat, opto pro gloria Dei excidere à gloria Christi. Quod ait, Pro fratribus meis secundùm carnem, viscera indicat, & quàm vehementi charitate erga eos ardeat. Ac si dicat. Ego, ego ipse Paulus Apostolica dignitate sublimis, qui iam delibaui beatitudinis glorias, illasque, vt par est, dignè æstimo; sic vehementer exopto prouehere cognatos meos secundùm carnem, ad illustre fastigium diuinæ familiaritatis, & ad thronum gloriæ cælestis, vt pië ambiam *separari à cœtu eorum, qui cum Christo æternùm viuent, & excidere à gloria Christi pro fratribus meis secundùm carnem.* Vides in Paulo pium, sed ardentem amorem erga cognatos promouendos, vt sedulò procuret (si fieri posset,) cum propriæ gloriæ detrimento, illos ad dignitatem gloriæ sublimare? Quid exaggeratius pro hac re? Nempè quod Moyses, tunc nouitius fortè non benè pro Aarone fratre prætendit, id iam veteranus intentat Paulus ad exaggerationem beneuolentiæ erga fratres suos, qui sunt secundùm carnem.

Cæterùm ne quis præfatam Pauli erga suos fratres beneuolentiam, existimet cum Dionysio, & Abulensi esse prorsus hyperbolicam, attexam singularem Cardinalis Caietani expositionem, veramne, an falsam, hic non tracto. Lucæ 16. Diues ille epulo delicijs, & abdomini deditus in hac vita, tandem morte luit quicquid deliciando deliquerat. In infernum detrusus fœtalissimis excruciatur pœnis, & toto gehennæ æstuat incendio. Rogat pientissimum Abrahamum, vt mittat Lazarum, & se quondam non benè meritum: renuit Abrahamus damnati vel tantillum alleuare pœnas. Instat diues epulo, Et ait: *Rogo ergo te pater, vt mittas Lazarum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.* Miretur forsitan quispiam, quomodo hic diues epulo tormentorum feralibus pœnis penè obrutus, sic otietur in gehenna, vt suos promouere procuret. Quorsùm id anxiè sollicitat? Num præsumit posse cognatos sublimare suos? an exambit ab ipsis sublimari? Nimis subtiliter Caietanus sic scribit in horum verborum commentario: *Rogo*, inquit, *ergo te pater, vt mittas eum in domum patris mei. Superbus videns se deiectum in miseriam, quamuis omnes vellet esse miseros, similes sibi, aut miseriores se; videns tamen aliquos euasuros miseriam; appetit suos esse qui euadant miseriam; vt vel sic (hoc est, in suis) exaltetur. Ex hoc affectu procedunt illæ preces. Videbat enim diues multos saluari, & propterea appetebat suos fratres euadere miseriam, vt vel sic in suis fratribus exaltaretur.* Scilicet diues ille epulo damnatione miser, cruciatibus excarnificatus, adhuc procurat incolumitatem suorum fratrum, & sollicitat anxiè cognatorum causam. Imò ipse à cognatorum fælicitate, quam anxiè expetit, præsumit exaltationem sui. Nempè, si quomodo posset fieri, vt damnatus euaderet æternas gehennæ pœnas, (quod fieri non potest) id præsumit fore, si eius cognati exaltentur ad munerum fastigia. Vnde vel in inferno eorum fælicitatem procurat, vt ex illa felicitetur ipse saltem in ipsis. O pulchram exaggerationem, & quæ rem præsentem luculenter confirmat.

149. Damnatus ambit à cognatis exaltari.

Lucæ.

Caiet.

§. XXXI.

Valdè punitur, qui puniri potest; sit pœna definitio culpæ.

VOx Tertulliani est: *Securitas delicti etiam libido eius est:* nam impunitas subornat audaciam, lenocinatur humanæ licentiæ, & quasi ius facit delinquendi de securitate delicti. Iustitiæ æquanimitas impleat 150. Tertull. l. de Pudic. cap. 9.

Iuſtitia non eſt ira adiuuanda.

Seneca l. 1. de Ira, c. 8.

animum Iudicis, & recta Iuriſprudentiæ ratio, non ſpiritum accendat furor, malus Præfectorum Conſiliarius. *Numquam enim virtus vitio adiuuanda eſt, ſe cõtenta,* inquit Seneca. Vitioſitas virtuti ſuſpecta eſt, hoſtis perniciosè fouet aduerſarium: de peruerſo auxiliatur, & lenocinio fauoris ſe amice lædit. Caue ab amico aduerſarij ictu. Ergo caueat Iuſtitia ab Ira, à ferocia, à ſæuitia, quæ iuſtitiam procurant ſpecie iuſtitiæ. Omnis iuſtitia ratio eſt, omnis autem ratio tranquilla. Sit ergo iuſtitia, etſi ſeuera, non turbulenta, ſed pacata. Malè enim non bonus affectus malum affectum reprimit; neque facinus medicina facinoris eſt. Sanentur mores pœnæ remedio, non ægrotent a medicina. *Vltima ſupplicia vltimis ſceleribus ponat, vt nemo pereat, niſi quem perire, etiam pereuntis interſit.*

Sen. ſuprà.

Vt qui alicui noluerunt prodeſſe, imò pernicioſa temeritate multos offendere non verentur, morte certè eorum Reſpublica vtatur, non ad ambitioſam poteſtatis oſtentationem, ſed ad pacandum Reipublicæ ſtatum. Qui ſi aliquando tranquillari poteſt, aut delicti diſſimulatione, aut pœnæ procraſtinatione, aut ſuppliciorum interminatione, aut ſapientibus minis, quæ plus ſignificent, quàm dicant, quæ plus timoris incutiant, quàm infligant vulneris, conſultiſſimum arbitrium erit, ſi res id patiatur.) Neque enim Iudex inſectari debet hominem, ſed hominis culpam. Profectò iuſtitia non renunciauit clementiæ; cognatæ ſunt virtutes omnes; neque aliæ alias excludunt. Pereat qui extrema, & impœnitenda delicta admittit; ſed homo non pereat inhumanè. Quod ſi non ita grauiter deliquit, permittatur emendationi, ſæpe enim lenitas emendat, quod irritat ſæuitia: & principalis Clementiæ virtus, aliquando eſt meritum ad emendationem, & corrigendi arbitrium.

151. Nazianz. Orat. de Baſil. laud.

Iudex non permittat facinorum impunitatem, ſed non admittat puniendo, quæ punit facinora. *Nec malum malo curamus*, ait magnus ille Præſul Nazianzenus. Malus affectus non bene repercutit affectum malum: neque odium, neque ira, neque ſæuitia, neque ambitio bonum aliquod impetrauit. Magiſtratus qui nimios rigores intentat, non ſanat Reipublicæ vulnera, ſed multiplicat. Reus ipſe fit iracundiæ aut ſæuitiæ, & collega reatus, quem punit.

Tertul. l. de Patiẽt. c. 6. Nimius rigor delicta multiplicat.

Malum pro malo fænerabant, interim impatientia occaſionibus legis fruebatur, ait alioſum Tertullianus. O illicitum fœnus, & non bonas vſuras! vbi delicti caſtigatio, irritatio eſt ad delinquendum, & licentia delictorum: & exterminatione reorum multiplicatur reatus: & vt pes vtcumque curetur, ægrotat caput; & ad vnici flagitij remedium, duplicatur flagitiorum audacia. Pergit idem Doctor cap. 10. *Eſt & alius ſummus impatientiæ ſtimulus, vltionis libido. Maxime cum ab alterius malitia prouocata Superiorem ſe in exequẽda vltione* quis *conſtituit; & remunerans nequam, duplicat quod ſemel factum eſt.*

Septim. l. de Pudic. 13.

Quid opportunius? Pulchrè Septimius: *Facilius ira, quàm indu gentia obliquum eſt*. Vnde Sapienter ait S.

Nazianz. Orat 28.

Nazianzenus Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ ſummus Antiſtes: *Non enim iam vltrà ferre queo clementiam criminis loco mihi obijci*. Iuſtitia bilancem geſtat in manu, lingula libramenti in æquilibrio ſit: nec verendum eſt niſi ad clementiam tantiſper inclinet, diſcilicat ab æquitate iuſtitiæ, cuius æquilibrium fermè obliquũ eſt ad indulgentiam: ſiquidem iuſtitia æquitate imbuta eſt; & iram rejicit, vt rem peregrinam: & ſummum ius ſumma iniuſtitia eſt, & iuſtitia ſine miſericordia, iniquitas.

152. Tert. lib. de Veland. Virg. c. 2.

Verum adeò impudenter quidam peccant, vt multa coercitione egeant. *Durior eſt frons ab ipſo, & in ipſo delicto impudentiam docta*, dixit Tertullianus. Cuius enim frons non pudefit ad delinquendum, nec reueretur, nec timet conſcientiam ſupplicij; ac ſi impudentia delicti, ſit magiſterium non reuerendi mulctam ſupplicij, Quò fit, vt ſecuritas delicti ſit delinquendi licentia, & impietatis libido; & inde impunitas dicatur rigorum matrix.

Caſſiod. l. 3. Variar. epiſt. 8. Pœna ſit culpæ definitio.

Præclarè inquit Caſſiodorus. *Et quodam modo naſcitur de pietate crudelitas, ſi quem negligis admonere, poſtea cogaris exigere*. Quaſi lectoris lenitas, quæ piè procraſtinat pœnam delicti, crudelitatem pietate nutriat. Seueriùs enim animaduertit lenta pietas à rei impudentia irritata, quam præpropera ſeueræ iuſtitiæ animaduerſio. Quomodocumque res, ſaltem vellem, vt *Pœna ſit culpæ definitio*. (Quam ſententiam ſatis recordor me legiſſe apud quempiam ex Patribus, quiſnam ſit non ſatis memini, ſuſpicor fuiſſe Alexandrinum Clementem in ſtromatibus.)

Clem. Alex.

Porrò definitio, rei explicatio eſt: ſic pœna culpam dilucidè explicat; non valde minuat, non nimis exaggeret: nam definitio nihil debet habere ſuperfluum, nihil diminutum: Præterea definitio debet eſſe breuis: ne ergo diuturna pœnæ, aut pœnæ timore torqueatur reus ab humano iudice: ſæuiùs enim excruciatur meticuloſus animus, qui multa imaginatur, omnia fingit, quæ moleſtiam inferre poſſunt: vel ſaltem anxia ſupplicij expectatio, vices gerat ſupplicij, quod ſæpe eſt ſalubre, & vrbanum caſtigandi genus. Sic enim aliquando arcetur vitium, & ſuadetur virtus, quæ cogi vix poteſt, virtus enim coacta degenerat à ſublimitate virtutis, quæ ſpontanea operatione fruitur.

Præterea ciuiliſſimum puniendi genus, ſunt fulguratæ minæ, vt quæ delictum naſciturum præmaturè puniunt, antequam naſcatur. 153.

Minæ præmaturè caſtigant.

Timor enim obſequium eſt probitatis, & improbitatis anticipata pœna. At nimis ſæua terriculamenta ſæpe non ſedant, ſed proritãt animos: humana duritia faciliùs ſuadetur, quam vincitur ad rem virtutis. Saltem nimis pauidos reddit ſubditorum animos. *Nos ipſius lepores, deſtinata venatio, de longinquo obſidemur*, opplorat Septimius.

Septim in Scorpiaco, c. 1.

Verùm tametſi nimius pauor puſillanimes, & ſeruiles animos gignit: ſic congruus pœnę timor humanam licentiam inhibet, & retundit temeritatis animoſitatem Geneſ. 2. verſic. 17. Adamo, & Euæ interminat Deus mortis minas ſi comedant de arbore vetita.

Geneſ.

Adeſt mox (Geneſ. 3. verſ. 4.) non bonus ſerpens Dæmone infartus, & verſutè ſuggerit pœnam mortis comminatam, laruam eſſe vibratilem minis territantem, non veram, & exequendam. *Nequaquam morte moriemini*. Pulchrè Baſilius Seleucus. *Furtim demit mortis terrorem, vt legis munimenta deprædetur, Pœnam adulterat, quò ad legem perfringendam propellat.*

Baſil. Sel. Orat. 3.

Aduerte timorem dici legis munimenta, quo repercutitur humanæ temeritatis audacia. At vafer Dæmon, quò pelliciat ad delictum, comminatam *Pœnam adulterat*. Quid eſt *pœnam adulterare?* Scitè violatio legis vocatur legis ſtuprum, ſeu adulterium. Fortè pœnam adulterare eſt ſuadere eſſe fictam, & ſpecietenus pœnam, re autem ipſa inanem, futilem, & ridiculariam, vtpote effectu caſſam. Niſi rem profundiùs meditatus eſt Seleucus, comminatam pœnam vocans *adulteram:* Nam ſicut negotium adulteræ eſt lenocinium voluptatis, & libidinis illecebra clancularia: ita pœna comminatoria dicitur adultera, quia allicit homines ad voluptatem fractionis. Nam homo iucundiùs deliciatur in re vetita, in vetita nitimur omnes: vnde prohibitio duntaxat comminatoria, lenocinatur adulterio legis, & quaſi occultus fomes eſt ad legem frangendam. Ne ergo ſit comminatio pœnæ inutilis, & nugatoria: fortè timor ſeuerioris ſupplicij erit præcautio delicti, & propoſita pœna erit anticipatum ſupplicium aliàs committendi delicti. O ſapiens pœna, quæ præmaturè cauet, & ſui apprehenſione mulctat perpetrandum crimen.

Minus præcauentur delicta, & puniendi neceſſitas.

Ciuilior puniendi induſtria eſt prudentia Præfecti, qua ſolerter præcauet delicta, & neceſſitatem pœnæ. Theodoricus Gotthorum Rex ſcribit Caſſiodoro; Præcauerat enim Caſſiodorus tumultuantes Siculos aduerſùs Regem, ſuper quo ſic fatur Rex: *Siculorum ſuſpicantium mentes ab obſtinatione præcepti deuiaſti, culpam remouens illis, nobis neceſſitatem ſubtrahens vltionis*.

Caſſiodor. l. 1. Variar. epiſt. 3.

Nempè prudens Præfecti ſolertia, qua minis præcauet ſupplicia, anticipata delicti venia eſt; vel potiùs præpropera pœna, quæ pœnæ neceſſitatem remouet. O tetricam quorumdam

poli-

politiam, prudentiæ auaram, suppliciorum prodigam!
a qua sic exacerbescunt subiecti populi, vt instigentur
ad deliquendum: quod præstat aut acerbum eorum
ingenium, aut cupido ostentandi rigores seuioris iusti-
tiæ ad ambitionis fastum. Fælicior est iustitia, quæ præ-
maturè auertit crimina.

154. *Hinc* (verba sunt Clementis Alex.) *quidam ex Græ-*
Clemens. Alex. l. 2. Strom. *corum sapientibus dixit: venia est melior supplicio.*
Quæ est hæc delicti venia, quæ supplicio præfertur?
Valde punitur qui puniri potest. Venia apud Tertullianum sæpe dicitur aut leges rescin-
dere, aut nouas non condere: nam lex libido delinquen-
di est, & sic legum rescissio erit anticipata delicti venia.
Hildebert. epist. 80. Profundiùs rem meditatur Hildebertus Turonensis
sic eleganter fatus: *Apud Gentilium philosophos pro-*
ximum ab innocentia locum tenet verecundior peccati
confessio: & magnarum virium esse perhibent lædētem
negligere: & vindictam putant vindicare potuisse: ma-
iusque vindictæ esse genus, ignoscere. Nimirū vrbana pu-
nitio est, posse punire. *Hæc venia est melior supplicio:*
imò venia quæ bonis, & vrbanis ingenijs supplicij loco
est. Neque enim leuis pœna est, posse graui pœna mul-
ctari. Ipsa obnoxia subiectio fastum castigat, licentiam
inhibet, & ita manifesta venia est dissimulatum
supplicium. Grandis mulcta est posse granditer mul-
ctari.

Iudith. Vnde Holofernes sese iactat apud Iuditham cap. 11.
vers. 2. quòd antiquas iniurias condonarat, contentus
eas posse punire, & Hebræum populum atrociter casti-
gare. Nunc tamen iratus ob recentem contemptum.
Populus, inquit, *tuus, si non contempsisset me, non le-*
uassem lanceam meam super eum. Nempè vrbanam
vindictam putat, vindicare potuisset. Ambit haberi,
quasi castigare potens, nec tamen castigans; & fastuo-
sè mauult posse lædere quàm lædere. Satis punitur A-
chior, qui puniri potest ab Holoferne. Attende ad eius
angores, & timores, etiam apud Bethulienses hic vers.
27. 28. & præsertim 29. Rideo Platonis sententiam,
quam Stoici vltrò amplectuntur: *Vir bonus non lædit,*
Seneca l. 1. de Ira, c. 6. *pœna lædit*. Seneca. Imò si pœna lædit, vir bonus, qui
illam fulminat, lædit. Sic castiga delictum, non delin-
quentem. At quomodo puniri potest delictum, nisi pu-
niatur homo qui deliquit? Stoicorum argutiæ sunt, vo-
cabulis magnæ, re nominum vacuæ. Sic oportet ca-
stigare, vt emendes, non vt ferias delinquentem.

---

§. XXXII.

Ambitio corrumpit merita candidati: honoris fuga, aut meritum inuenit, aut facit.

155. DEstinauerat Deus Achiorem ad meritos proue-
here honores, & spurium, & Gentilem hominem
aggregare ad illustrem Abrahami prosapiam, & ius illi
facere ex diuino priuilegio ad gerenda summa Israeliti-
ci populi munera, quod liquidò constabit ex capite
In Iith. 14. vers. 6. Ideò in hoc cap. vers. 27. dicitur, *Porrò A-*
chior vocatus venit. Nempè Achior optimè de Deo
meritus, non vltrò se ingerit dignitatibus, nec eas æstu
ambitionis procurat, sed quasi eas recusans, ipse honor
ambit recusantem se: *vocatus* venit ad honorem, qui
pia merendi ambitione fecit, vt ad dignitates quærere-
tur, meriti negotiatione, non negotioso ambitu can-
didati. Bene meritus accedit, quisquis *vocatus venit*;
nam ambitio rectè potuit dignum honore reperire, ta-
men indignum facit, non bono ambitionis merito. ipse
enim dignitatis ambitus præcedentia merita deuenu-
Leo ep. 85. stat, & alioqui dignum, planè reddit indignum. S. Leo
sic scribit: *Principatus, quem seditio extorsit; aut am-*
bitio occupauit, quamuis moribus, & actibus non offen-
dant, ipsius sui tamen initio est perniciosus exemplo, &
difficile est bono peragatur exitu, quæ malo sunt inchoa-
Innoc. *ta principio.* Quod pulchrè traditur in c. *Per vestras* de
iure patron.
Lucæ. Lucæ 4. vers. 5. *Et duxit illum* (Iesum inquam) *ite-*
rum in montem altissimum, & ostendit illi omnia re- Ambitio bene meritum facit indignum.
gna terræ in momento temporis. Scilicet malus dæmon
ad ambitionem Christum instigare præsumens, osten-
dit illi principandi gloriam in momento temporis, Qua
de causa tam breui temporis mora ostendit, quod toto
ambitionis æstu desiderari procurat à Christo? Pulchrè
S. Ambrosius ibidem: *In momento enim cuncta illa* Ambros.
prætereunt; & sæpè honor seculi abijt antequam vene-
rit. Difficilior euadit Lucæ textus à commentario
Ambrosij. Quo enim pacto abire potest, quod nondum
aduenit? nam recessus accessum præsupponat necesse
est. At ambitus honor abit priusquam re ipsa venerit
Venerat merito, recedit ambitu, nam vel ipsa ambitio
indignum facit alioqui dignissimum. Et qui priùs in
merendi fastigio possidebat honores, ipsa ambitione sic
se reddit indignum, vt ab ipso recedat honos tamquam
ab indigno. Quòd disertè traditur in lege, *Si quem-* Cod. de Episc. & Cler.
quam. Cod. de Episcop. & Cler. *Quæratur* (inquit) *cogē-*
dus, qui rogatus recedat, inuitatus fugiat. Profectò in-
dignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus inuitus: ne
ambitionis malo ambitus honor recedat antequam ve-
niat; nam ambitio dehonestat bene merentis dignita-
tem, & bene meritum facit indignum.

Et quidem quàm sit facinorosa ambitio dignitatum, 156.
ostendit S. Ambrosius, vt solet eleganter his verbis, *At-* Ambros. ad Luc. c. 4.
que hoc ipso, inquit, *perniciosior ambitio, quod blanda*
quædam est conciliatricula dignitatum: & sæpe quos Ambitio est conciliatricula dignitatum.
vitia nulla deflectunt, quos nulla potuit mouere luxu-
ria, nulla auaritia subruere, facit ambitio criminosos.
Habet enim forensem gratiam, domesticum periculum.
Nihil, me iudice, tam ostendit, quàm sit flagitiosus di-
gnitatis ambitus, quàm tertia tentatio, qua Diabolus
adoritur Christum Deum, Matthæi 4. versic. 9. Post- Matth.
quàm enim ostenderat ei omnia mundi regna, & eorū
gloriam, sic Christum alloquitur: *Hæc omnia tibi da-*
bo, si cadens adoraueris me. Super quibus verbis sic fa- Hilar. Can. 3. in Matth.
tur S. Hilarius: *Sed iam tertiò tota Diabolicæ potesta-*
tis commouetur ambitio, Scilicet Dæmon tam auda-
cter præsumit Christum Deum semel, & iterum victo-
rem, pellicere ad impiam infamis creaturæ adoratio-
nem, quia res ambitionis agitur. Sic enim est ambi-
tio facinorosa, & sacrilega, vt ab ea Diabolus temerariè
præsumat vel numen ipsum profanare idololatriæ im-
pietate. Quid posset Dęmonem ad tantum scelus erige-
re, vt diuinam bonitatem scelerare auderet, nisi cum
tota diabolicæ potestatis commoueatur ambitio? Ambi-
tio Diabolum impulit ad tantum nefas: ambitione
præsumit vel Deum inducere ad infame flagitium. Sic
blanda scelerum conciliatricula ambitio est! sic lenoci-
natur ad delinquendum! *Igitur* (pergit Hilarius) *aduer-* Hilar.
sus Dominum tota iam seculi potestate pugnatur: &
creatori suo possessio huius vniuersitatis offertur, vt te-
nens ordinem fraudis antiquæ quem neque cibo pelle-
xerat, nec loco mouerat, nunc vel ambitione corrum-
peret. Audis vel rei possessæ ambitione malum Dæmo-
nem præsumere ipsum etiam Deum corrumpere? Id
iam iam vberiùs demonstro.

Geneseos 3. v. 5. Callidus ille serpens vaferrimè stu- 137.
det protoparentes instigare ad primæuum delictum; &
cùm videat eos gratiæ diuinæ præsidio obarmatos, to-
tas inferni vires contendit ad inobedientiæ facinus per-
suadendum, in quo res humanæ naturę vertitur. Sed
attendere oportet, quibusnam machinis eos subruere Genes.
tentet. *Eritis sicut Dij* ait. Insulsa planè tentatio, Ambitio rei possessę Adamum deiecit.
imò fatua. Neque enim adeò dementauit Dæmo-
nem malitia, vt præsumeret suadere, à gula fore Deos,
quos homines sapientissimos nouerat. Num Eua ani-
mum induceret suum, vt seriò existimaret, posse
gula diuinitatem mercari? Ergo tantùm eam inge-
rit mentem, vt credant fore, vt à pomi esu fæliciter
euadant Deo similes, id est, *sicut Dij*. Et sanè pro-
toparentes à principio suæ conditionis ea similitudine
fæliciter potiebantur. Genesis 1. vers. 26. *Faciamus*
hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Genes.
Et vers. 21. *Et creauit Deus hominem ad imaginem*
suam. Quò ergo eam mentem ingerit, vt ambiant

habere, quod diu poſſident; Ecce tibi vel ex fallaci ambitione facit fomitem ad inopinatum delictum, & ineluctabile malum. Bellè S. Ambroſius nuper laudatus: *Pellectus eſt Adam cibo: & in eſum interdictæ arboris ſententiæ facilitate transgreſſus, temerariæ quoque ambitionis crimen incurrit, dum ſimilitudinem diuinitatis affectat*. Scilicet protoparentibus noſtris in illa felici rerum omnium vbertate, nil ferè deſiderandum occurrebat, quod animum illorum ſollicitaret deſiderio ſui. O fuge, nequiſſime Dæmonum, quandoquidem ambitione non euales pulſare primorum parentum animos. Sed heu! vide callidi ſerpentis vaſritiem, inſtigat ad ambitionem rei iam poſſeſſæ, & ambitum ingerit ſimilitudinis ad Deum, quam iam feliciter poſſidebant, & ita illis malitioſè impoſuit, & eos certiſſimè detriumphauit. Sic enim eſt facinoroſa ambitio, vt dum vel rem poſſeſſam affectat, omnem iniquitatem perſuadeat, & extorqueat. Nempè vel ambitio mentita ſic mortalium animos corrumpit ad nefas, vt protoparentes, quibus nihil affectandum ſupererat in paradiſiaca felicitate, initiauerit fatui criminis ambitioſa temeritate. Si mentitus ambitus ſic deprauat innocentiæ ſtatu felices; quod flagitium non extorqueat à mortalibus ab originali delicto infeliciſſimè nocentibus? Caue ab ambitione, quæ eſt Paradiſi expultrix, flagitiorum matrix, criminum promptuarium, & infelix delictorum reatus. Nemo quantumuis dignus, qui ſe honoribus ingerit, haberi debet dignus honore. Nam culpat recentior ambitio, quem anteacta vita honeſtat ad meritum dignitatis.

Ambroſ.

158. Ad Hebr. Paulus ad Hebræos 5. verſ. 4. *Nec quiſquam*, inquit, *ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificauit vt Pontifex fieret*. Quæ verba ita commentatur S. Anſelmus: *Nec quiſquam licet valde nobilis, & ſapiens ſumit ſibi honorem, vt adſcribat ſibi, & ſe quærat honorari, Nō ſibi imputat honorem, ſed Deo, qui vocat: nec ſe ingerit ad accipiendum honorem, ſed diuino nutu eligitur. Percutiuntur hac ſententia qui honores Eccleſiaſticos, ad quos diuinitus non vocantur, arripere cupiunt. Qui enim ſe ingerit, & propriam gloriam quærit, non ſumit honorem, ſi Pontifex aut prælatus in Eccleſia factus fuerit; ſed gratia Dei rapinam faciens, ius alienum vſurpat. Et ideò non accipit benedictionē, ſed maledictionem*. Hæc Anſelmus, & quidem moraliſſimè. Lucæ 9. verſ. 57. *Factum eſt autem ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris*. Chriſtus verò repulit cū, ne ſequeretur ſe. Et cur Chriſtus renuentes inuitat ad ſequelam ſui, & reijcit vltrò ſequentes? Eleganter S. Cyrillus; *Neque enim ſimpliciter Chriſtum ſequi petebat, ſicut alij plures de populo, ſed magis inſiliebat ad Apoſtolicas dignitates*. Scilicet vel pium alioqui propoſitum ſequendi ſe, refutat Chriſtus, quia alia ſpecie diſſimulatę ambitionis deuenuſtatur: negat Chriſtus piam ſequelam, ne latentē ambitionem acceptet. Mauult Iudam non ambientem, ad Apoſtolatum vocare, quam pium alioqui hominem ambitioſè ſe ingerentem, acceptare. Sic ſic facinoroſa eſt vel diſſimulata pietatis ambitio.

Anſel. — Chriſtus mauult Iudam non ambientem, quàm diſcipulū ſe ingerentem. — Lucæ. — Cyril. Al. in Catena.

159. Receſſus à dignitate probat dignum. Iacobus eſurie fratris negotiatur primogenij auguſta priuilegia, & fraude benedictionem mercatur. Ecce Iacobum natu minorem, gaudentem primogenij, & paternæ hæreditatis opulento honore. Euge ſanctiſſime Patriarcha, æternum fruere diuite, & illuſtri maioratu Iſaacidæ domus. Sed ex conſilio Rebeccæ, & Iſaaci ſtatim ſe abſentat à paterna domo, cui præeſſe datum illi eſt. Geneſeos 27. verſ. 43. & 28. verſ. 2. Quam ob cauſam Iacob blandè cogitur recedere è domo, cui præeſſe iubetur? Imò ſi longiùs abeſſet, euocandus erat, & in patriam domum reducendus, cui imperandæ deſtinatur. Audiendus eſt ſuper hac re Sanctus Zeno Veronenſis: *Iacob dat iracundiæ locum ſecurus vt redeat domum; patri commendat ſenſim, mitiſque diſcedit, vt probet ſe meruiſſe, & non ambiiſſe quod meruit*. Ego quidem exiſtimabam, Iacobum ideo tantùm è paterna domo exceſſiſſe, vt cederet iracundiæ ferocientis Eſau: At S. Zeno altiùs rem contemplatus, ideò etiam exiſtimat fugiſſe è domo, & familiā, cui præeſſe cælitùs iubetur, vt ita probaret, imperare meruiſſe, quod deſereret. Nempè conſultiſſima fuga ambitionis arcet ſuſpicionem, & receſſu meritum oſtendit: *Mitiſque diſcedit, vt probet ſe meruiſſe, non ambiiſſe quod meruit*. Arcanè, & eleganter de more Zeno. Honoris fuga, aut meritum oſtendit, aut facit.

Geneſ. — Zeno Veronenſ. ſerm. de Pœnit. — Zeno.

§. XXXIII.

Felicior Proſperitas adeò infelix, & ærumnoſa, & criminoſa eſt, vt conſolandus eſſet Proſper de feliciori fortuna.

Lætior Proſperitas, triſtior calamitas eſt. Felicitas virtute debilitat, & infirmat, & toxicat veneno licentiæ, & rem virtutis vitium facit. Proſperitas probrū eſt probitatis, deliquium virtutum, defectus ſanctitatis, animæ calamitas; à fælicitate quicquid vtile, quidquid vegetum, quicquid ſanctum, & viuidum in homine eſt, exanimatur, & cadauerāſcit in interitum. Fælicibus congaudemus riſu, & plauſu, blandimentis adulamur; vtinam luctu, & conſolatione proſequeremur fortunatos; condolentes de fælicitatis infortunio. Chriſtianum paradoxum videtur, ſed meraciſſima veritas eſt, quam nos docuit Magnus ille Theologus Moyſes. Iob capite quadrageſimo ſecundo, verſiculo vndecimo, acerba calamitate proſtratus iacebat ſanctus Iobus pauperie, doloribus, ærumnis exagitatus, quæritur capite decimonono, ſe à propinquis deſertum: *Fratres meos longe fecit à me; & noti mei, quaſi alieni receſſerunt à me: Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me nouerant, obliti ſunt mei*. Mirum profectò, quòd Iobo, qui in triſtiori fortuna deſeritur à propinquis, vbi primùm meliori fortunæ reſtituitur, adſint cognati eundem conſolaturi. *Addidit quoque Dominus omnia, quæ fuerant Iob duplicia*, Iob. 42. verſ. 10. Et ſtatim verſ. 11. ſubditur: *Venerunt autem ad eum omnes fratres ſui, & vniuerſæ ſorores, & cuncti qui nouerant eum prius, & mouerunt ſuper eum caput, & conſolati ſunt eum*. Quorſum hic tam frequens concurſus cognatorum, vt moueant caput ſuper Iobum, & doleant cum illo, illumque conſolentur? Sera profectò conſolatio poteſt perpeſſam calamitatē, poſt reſtitutam priſtinam fælicitatem. Receſſerunt à Iobo tempore afflictionis, eius propinqui, & accurrunt celeres poſtquàm deſæuit tempeſtas, & ſerenum cælum illi ridet, & fortuna blanditur? Importuna nunc conſolatio quondam opportuna, imò & neceſſaria. Non mouerunt caput in anguſtiori fortuna, in agonia infælicitatis: *Et vbi addidit Dominus omnia, quæ fuerant Iob duplicia, venerunt ad eum omnes fratres ſui*, &c. *& mouerunt caput, & conſolati ſunt eum?* Sapienter ſatis in calamitate non conſolantur Iobum, & in proſperitate conſolantur eundem, vt inſinuat S. Thomas hic, (vel nutus tanti Doctoris, acumen eſt;) ſic inquiens: poſtquàm in priſtinum fælicitatis ſtatum vidit Iobum conſtitutum. Venerunt ad eum omnes fratres ſui, &c. & mouerunt ſuper eum caput, & conſolati ſunt eum, *ſcilicet compatiendo afflictioni ipſius*. Bene ergo Iobo ſecunda iam fortuna florenti *compatiuntur* cognati, qui non doluerunt *in afflictione ipſius*. Nimirum plus calamitatis, & ærumnarum agnoſcentes in fælicitate auguſtiori, quam in deteriori miſeria.

160. — Iob. — Iob. — 161. Fælix conſolādus eſt de infortunio fælicitatis humanæ. — S. Thom.

162. Pſalm. David Pſalm. 89. verſ. 11. *Quis nouit poteſtatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare?* Solidè, & peracutè S. Auguſtinus ibi, Potentiam diuinæ iræ, non acerbiora ſupplicia, non peſtes, non calamitates, non excidia, & ſtrages: imò nec gehennā ipſam, & perennem damnatorum ignem; ſed fælicitatem interpretatur. Fælicitas humana erit potentior ira Dei?

Auguſt. — Fælicitas humana eſt ira Dei.

imò

imò indulgentior misericordia est. Quis felicitabit eum contra quem Deus irascitur? ira calamitates infligit, non beat fœlicitatibus. Audiendus est S. Augustinus, qui egregiè abstrusam, & ænigmati similem, iræ diuinæ potestatem declarat his verbis: Sic locum præfati Psalmi commentans: *Valde paucorum hominum est nosse iræ tuæ potestatem, quia plerisque ita magis eum parcis irasceris, vt non ad iram, sed potius ad mansuetudinem tuam pertinere intelligatur labor, & dolor.* Et paulò infrà: *Nonnullis, quibus plus irasceris, parcere videaris, vt prosperetur peccator in via sua, &cet.* Pende illud: *Plus irasceris, vt prosperetur peccator, &c.* Ecce tibi acerbior Dei ira non est calamitas, sed læta Prosperitas. Opportunè ergo Iobi cognati in prosperitate consolati sunt eum.

163. Ad Hebr. Palatij prosperitas, peccatum dicitur.

Et quidem Fælicitas criminosa fuit, & flagitijs imbuta: Quin & delictum ipsum: Ad Hebræos 11. vers. 25. *Fide Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem.* Quodnam hoc temporale peccatum, quod *iucunditatem* habet, seu *fruitionem*, vt est in Græco codice? Omitto plures commentationes idoneas, ad alias theses comprobandas. Perplacet mihi Expositio Sapientissimi Patris Gabrielis Vasquez inibi, sic locum commentantis: Vasq. *Peccatum, cuius iucunditate frui noluit, nihil aliud fuit, quàm ipsa vita aulæ regiæ secundum se, quæ tota in delicijs, ac proinde in peccatis esse solet.* Hanc loci commentationem ex Anselmo fortè mutuauit Vasquez, sic præfatum locum interpretante; Ansel.m. *Temporalis peccati habere iucunditatem. Peccatum enim putauit, se lætari in aula.* Ergò mundana fælicitas, & *vita quæ in delicijs tota est*, peccatum appellatur à Paulo; quasi ea vi ad peccatum instiget humana prosperitas; ea violentia ad delinquendum propellat mortales; vt peccatum planè vocetur, quod adeò certè ad peccatum adigit. Verùm cuius non profligauit mores fortuna secundior, & infesta fælicitas? Plura exempla menti quasi catervatim occurrunt. Vnus Saluianus audiendus est, qui de gente Romana olim frugalissima, dum diuersis bellorum successibus laborabat, sic loquitur de fortunatissima gente in bello, & toga: *At per hoc vitiositas, & impuritas, quasi germanitas quadam est Romanorum hominum, & quasi mens, atque natura, quia ibi præcipuè vitia, vbicumque Romani.* Ergò cum Fælicitas sit peccandi fomes, augurium calamitatis, & morum deprauatio; *Dum fortuna blanditur*, (Sapiens vir) *ingratus est; dum intonat, aspernatur, exultans vniuersis*, ait Hildeb. Expende attentiùs illud: *Dum fortuna blanditur, ingratus est.* Nam ingratitudo aduersus Fortunam, non vitium, sed virtus est. Esto religiosè ingratus aduersus fælicitatem; ne inani superbia turgeas; vt insanus hic Nabuchodonosor, qui à prosperitate insolèter intumuit, à prosperitate infœlicitatus est, fœlicitate infelix. Et qui nunc à victoria triumphat, statim per manus fœminæ detriumphatur. Et Achior hic vers. 29. à fælicitate corruit exanimis; & qui constanti animo sustinuit Holofernis iras; eum fæui hostis cæde fœlicitatum, prosperitate exanguis concidit.

Saluian. l. 6. de Gubern. Dei. Romanorũ infelix prosperitas.

Hildeb. epist. 56. Ingratus esto aduersus fortunã. Iudith.

§. XXXIV.

Fælicior æmuli fortuna, Inuidum infaustè infortunat, & miserè infœlicitat.

164. MVltis vitijs seruiet, qui Inuidiæ seruit: multis incommodis agitur, qui agitatur Inuidiæ malo; nec tantùm malo proprio vexatur, quàm alieno bono; à bono etiam patitur, qui inuidentiam patitur. Profectò aliena quies inuidum inquietat; aliena securitas, illum follicitudinibus angit; & aliorum honor, contumelijs objicit. Ipsum delectabile, tormentum ei est, cui alienum malum charum est. Multa sibi timet, excruciatur multis, qui timet mala sibi, bona alijs. Vel minima aliorum fælicitas, inuidum maximè infortunat. Quin ingens alterius boni pompa inuido est ingẽs supplicium, & exiguum aliorum bonum est apparatus terribilis ad tormentum. Neque inuidus tam timet malum, quod ab aduersa fortuna sibi imminet, quã quod ab aliena fælicitate sibi impendet. Inuidia sui pœna est, & se pœnalissimo supplicio castigat aliena gloria. Apposité ad rem S. Nazianzen. *Inuidia*, inquit, *tabes possessorum, virus ac rubigo eorum, qui ea exagitantur: sola ex animi perturbationibus æquissima simul, & iniquissima. Illud, quia bonis omnibus iniusta est hoc, quia Dominos suos exedit, & conficit.* Nempè inuidia est grauissimæ malitiæ iniquissimè rea, & æquissimè iudex, & vindex; à se pœnas sumens de gloria aliena.

Inuidia æquissima, & iniquissima.

Nazor. or. 26.

Heli summus Hebræi populi sacerdos flagitiosissimè delinquit in filijs, qui auaritiæ, & gulæ studio auertebant Israelitas à religione templi, & Dei cultu. Audienda est Dei sententia, 1. Reg. 2. vers. 31. *Præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non sit senex in domo tua. Et videbis æmulum tuum in templo, in vniuersis prosperis Israel, &c. vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua.* Parùm foret si Deus Heli sacerdotem immatura filiorum cæde puniret; & omnem suam familiam priuandam esse summi Pontificatus honore, interminatum esset; nisi etiam æmuli fælicitate damnaretur, translato sacerdotio ab Ithamare, ad Eleazaream familiam, sibi æmulam de sacerdotij gloria. *Videbis æmulum tuum in templo, in vniuersis prosperis Israel.* Quod sic te exedet, sic conficiet in sobole, *vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua.* Nã æmuli prosperitas, defectus mentis est, pestis corporis, & tabes animi. S. Zeno sic eleganter scribit de æmulo prosperato; *Qui inuidet statim dilabitur, statim corruit*, (corruit Heli, & à lapsu occidit,) *statim tabescit, quamuis decora vultus, quamuis solida & sana sit corporis, repentè velut ictus venenati serpentis morsibus consumitur, & tabescit venenis noxijs rheumatis, per oculos vsque ad cordis arcana penetrantibus, ac viscerum interiora vastantibus.* Profectò inuidus sublimitate æmuli jacet, de altitudine aliena corruit, prosperitate alterius infelicitatur, ob gloriam alienam tabescit, & infœlici inuidiæ partu disrumpitur: & venenum haurit dum venenum spirat. Quid infestius? quid infelicius?

165. 1. Reg. Inuidia tabescit de alieno bono.

Zeno ser. de Liuore.

Veronensis Præsul sic graphicè depingit ingenium inuidorum: *Isti tales magnanimum quemque virum protervum vocant; constantem vero ac patientem, sine sensu doloris appellant; sobrium, acerbum dicunt; iustum crudelem: prudentem, callidum vocant; liberum, arrogantem criminantur; liberalem verò, luxuriosum dicunt; parcum, auarum nominant; & omnes prorsus virtutum species decolorare contrarijs, & à malitia sumptis appellationibus gestiunt.* Scilicet in te alienæ virtutis ingenio inuidentiæ culpas prætexunt, vt illos egregiè dehonestent. Quod fuit arbitrium, & pœna Iudæ proditoris. Matthæi 26. vers. 14. Magdalena studio colendi Saluatoris apparat vasculum vnguenti, & odoratissimi, & pretiosissimi, & piè prodiga largitate Christi Dei irrorat caput: videt opus Iudas, & non videt operis pietatem; sed ipse nimis auarus mulieris pietatem prodigalitatis insimulat, specie miserationis in pauperes. Contrà Christus Deus, vt fœminæ pietatẽ, largius rependat, & grauiùs puniat inuidæ obmurmurationis audaciam, eximiè tunc laudat Magdalenæ obsequium, & æternaturam in Euangelio gloriam vbertim repromittit. *Non sat fuit* (inquit Caietanus,) *declarare, quod mulieris opus bonum, quod intentio bona fuit, sed declarauit, quod tam laudabiliter fecit, vt in toto mundo in memoriam illius commemorandum sit hoc quod fecit.* Verùm animaduersione dignissimum est, quod vbi primùm Iudas inuidus vidit Saluatorem honoratum pretioso obsequio Magdalenæ, ipsamque ob tantæ munificentiæ generositatem, dilaudatam iri, æternante ab Euangelio fama pietatis erga Christum, *Tunc abijt vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes ad principes sacerdotum, & ait illis: Quid vultis*

166. Zeno supr.

Inuidia est rea Deicidij.

Caiet.

Matth.

167.

vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Quid eſt *tunc?* Quando abijt Iudas, ex Apoſtolo iam proditor Chriſti, vt ipſum traderet contumelioſæ morti, & ipſius nomen deleret è terris: Reſpondet Theophylactus ex mente S. Chryſoſtomi; (Theoph. Chryſoſt.) *Tunc abijt, cùm aliena mulier meretrix tantum exhiberet honorem, tunc diſcipulus abijt proditurus illum*. Videt, inquam, Iudas Chriſtum eximiè honoratum obſequio pretioſioris vnguenti, audit fœminæ laudes prædicandas in Euangelio perennatura fama munificæ pietatis, & *tunc*, tunc inquam impatiens inuidiæ rabie, præmaturè rumpitur inuidia: & gemina Chriſti, & Magdalenæ laude caſtigatus, confeſtim exambit obſcurare vtriuſque glorias infami, & infida proditione magiſtri, & ſolerter deicidium procurat. Proh.! quò te defert liuor, & tormentum alienæ laudis! (Chryſol. ſerm 4.) Opportuniſſimè S. P. Chryſologus inuidiæ adſcribit Chriſti proditionem: *Si volumus*, inquit, *res cæleſtis parricidij non teneri, peruigili fide luce ſpiritus tetras inuidiæ pellamus, & excludamus inſidias, inuidiam totis armorum cæleſtium viribus comprimamus*. Quaſi inuidiæ malitia, ſic inſidietur inuido, vt impellat ad cæleſte parricidium & ſæculis execrabile Deicidium. Vſque adeò enim acerbè fert inuidus glorias æmuli, vt (ſi opus eſt) quò eas decoloret, & deleat, temerarius audeat procurare Chriſti Dei mortem perfida proditione. Quid exaggeratius? Neque mirum videri debet, vt inuidia, quæ fuit Caino cauſa fraterni funeris, fuerit diſcipulo occaſio proditionis Magiſtri.

168. Sapien. Sapientiæ 5. verſ. 1. *Stabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt: videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis, &c. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt*. Mirabitur quiſpiam ſanctiſſimos homines, qui cùm in terris mortalem vitam agerent, humanis paſſionibus acti, tamen virtutis vigore pacati, mites & beneuoli erant in ſæuos eorum aduerſarios; cùm cæleſtem vitam agunt in cælis, diuinis gaudijs immerſi, quaſi immites, & implacabiles fore aduerſus ſuos hoſtes? Tuncne vacat, & iuuat beatos conſtanter accuſare ſuos perſecutores, & grauiùs vexare ſuos æmulos vexatos totius gehennæ cruciamentis? Beatitudine extimulabit ad æmuli vindictam, quem dum mortalem agebat vitam, virtus incitabat ad clementiam, & condonationé iniuriæ? (Beatitudo æmuli altera damnatorum gehenna eſt.) Quid ſi poſterius huius Salomonianæ ſententiæ hemiſtichium explicatio prioris ſit? *Videntes* (perſecutores inquam) *turbabuntur timore horribili*. Quid videbunt hi damnati ſanctorum æmuli? (Richel.) Mitto geminam Dionyſij Richelis expoſitionem, & aio cum Sancto Chryſoſtomo (Chryſoſt.) Epiſtola tertia ad Cyriacum, cum Sancto Cypriano (Cyprian.) in libro ad Demetria. cum Sancto Bonauentura (Bonau.), Anſelmo Laudunenſi (Anſel.), Carthuſiano (Carthuſ.), & Lyra (Lyra.), ſanctorum, quas tunc iniuſti videbunt glorias, fore pœnaliſſimam eorum vindictam. Audiendus eſt Lyranus (Lyra.) ibi: *Videntes*, inquit, *turbabuntur. Quia videbunt iuſtos glorioſos in corpore, & anima, quod nullo modo crediderunt futurum*. Ecce iuſti ipſa

169. beatæ gloriæ fælicitate beata accuſant, damnant, puniunt, infelicitant ſuos æmulos damnatiſſimos. Damnati enim à beatorum lætitia mœrent, ab æmulorum ſublimitate humiliantur, & tota ipſorum beatitudine ipſi infelices ſunt. (Chryſol.) Audiendus eſt Sanctus Chryſologus ſermone ſexageſimo, vbi arcanam oſtendit rationem, ob quam reſurgent ipſiſſima martyrum corpora: *Reſurget caro, reſurget, vt ipſi ſumus; vt agnitio maneat perſonarum: vt & martyr de perſecutoris pœna lætetur, & perſecutor ſumat de martyris honore ſupplicium*. Nimirum non erat alia cauſa, ob quam in hoc mundo miſera iuſtorum corpora, reſurgerent incorrupta ad æternaturas glorias beatitudinis? Multas inſinuant ſancti patres, plures agglomerat Tertullianus. (Tertul. l. de Reſur. car. & l. de Carne Chriſti.) Hanc tamen pulcherrimam eligit aureo ore Chryſologus; *vt perſecutor ſumat de martyris honore ſupplicium*. Vt perſecutor diſrumpatur inuidia cernens oculis faſtigium honoris & gloriæ, quò peruenit ſuus æmulus: nam beati fælicitas erit æmuli infortunium, & beati gloria erit alia, ſed arcanior gehenna æmuli prædamnati. vt acerbum illi ſupplicium ſit & ſua gehenna, & aliena beatitudo. *Videntes turbabuntur timore horribili: quia videbunt iuſtos glorioſos in corpore, & anima, vt perſecutor ſumat de martyris honore ſupplicium*. Profectò ſumma beatorum fęlicitas pium & vrbanum vindictæ genus eſt, de infeliciter æmulo, & pœnaliſſimè inuido.

170. Matth. Matthæi 20. verſ. 12. Munificus ille paterfamilias diſpar laborum meritum, pari retributione compenſat. (Diuitiis alienis depauperatur inuidus.) Qui diuturniori labore ſudauerant portantes pondus diei, & æſtus, ſic conquæruntur; *Hi nouiſſimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis feciſti?* Non enim tam grauiter ferunt, ſe non amplius munerari, quàm quod æmuli tam magnificè munerentur: quaſi dona aliorum detrahant propriæ mercedi, & aliorum fælicitas ſit cauſa cruciatus, & occaſio querelæ. Supplicium reputant, non mercedem, quia in labore æmulus generoſius muneretur. Eleganter Saluianus lib. 5. de Gubern. Dei, ita fatur: *Quis ſoluit charitati quod ſe agnoſcit debere, vel nomini? Quis hoc eſt animo, quod vocatur? Quis tam propinquus corde, quàm ſanguine, in quo non inuidus maleuolentia zelus ardet? cuius non ſenſum liuor inuaſit? cui non proſperitas aliena ſupplicium eſt? Quis non bonum alterius, malum ſuum credidit? Cui ita ſufficit fælicitas ſua, vt etiam alium velit eſſe felicem*.

171. Matt. Matthæi 8. v. 29. Cum Chriſtus Dominus ingrederetur Geraſenorum terminos, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes; ſæui nimis; ita vt nemo poſſet tranſire per viam illam, qui non vexaretur, & infelicitaretur à crudeliſſimis & inuidiſſimis dæmonibus. Qui viſo Domino, *Clamauerunt dicentes: Quid nobis, & tibi, Ieſu fili Dei? veniſti ante tempus torquere nos*. Grande diſſidium eſt inter plures ex antiquis patribus, & vlgus recentiorum interpretum, quomodo Saluator ante tempus torſerit malos dæmones? Neque enim adducar vt credam, diabolos non excruciari infernis tormentis vſque ad diem iudicij, tametſi id in quibuſdam ex veſtutis patribus ſcriptum legam, quod in ſcholis Theologicis ex profeſſo refutatur. (Maldon.) Propterea verosimile non videtur Chriſtum aliquem dæmonibus cruciatum, vt de obſeſſis corporibus exirent, addidiſſe, vt exiſtimat P. Maldonatus: nã dæmonum obſtinatiſſimi, vel nutibus Chriſti Dei cõfeſtim obediunt. (Inuidia gehennæ æmula.) Quid ergo hi mali dæmones cũ Chriſto expoſtulant de præmaturo cruciatu, quaſi priùs immunes forent à tormento? Quid diabolos ſic excruciat? Subtilis Baſilius Seleucus oration. 25. exiſtimat, hunc peracerbum cruciatum eſſe, quòd iubentur, vt homines diu æmulos non vexent, non ſubtrahant de eorum fælicitate diabolicis inſidijs, & ærumnoſis vexationibus. (Baſil. Sel.) *Veniſti ante tempus torquere eos? Quod igitur* (ait Baſilius) *non torqueantur, nondùm ſupplicij tempus adeſſe ratiocinantur. Grauiter enim ferunt iudicij tempus, hominum panis vt abſtineant ſe iuberi*. Scilicet diaboli cum hominum pœnis abſtinere iubentur, nec ſinuntur infeſtare mortales, ſibi diu æmulos inuidiæ rancore, nec eorundem bona infeſtare, fælicitatem inuertere, virtutes inquietare, honores decolorare, vitam perdere; tunc, tunc inquam, ante tempus ſe acerbiſſimè torqueri dicunt. Quaſi non tam excruciari videantur antiquis inferni pœnis, quàm fœlicitate hominis, Chriſti Dei beneficio immunis ab Dæmonum inuidioſa infeſtatione. Aduertis fælicitatem alienam, eſſe magnum diabolorum tormentum; & æmuli gloriam, eſſe illis pœnam gehennalis incendij æmulam? (S. Zeno ſer. de Liuore.) Pulchrè ad rem S. Zeno Veronenſis: *Fugiamus* ait *inuidiam obicem pietatis, obſtaculum regni cælorũ, vaim gehennæ, pignus, & primitias quaſdam pœnæ perpetuæ*. En vide oculis, inuidiam ſic angi, ſic torqueri, & excruciari æmuli proſperitate, vt aliena incolumitas, & fælicitas ſit pignus, & quædam primitiæ æternaturi incendij, & præmatura gehenna; quæ hic ab inuidia inchoata, in inferno ſempiternè conficietur. Proh

inui-

inuidum præproper è infernalem, & iam hinc gehennæ reum, cùm iam recipiat *pignus, & primitias quasdam habeat pœnæ perpetuæ.*

172. August. Beatitudo aliena est pœna damnati.

Vetus quæstio est, quam ventilat Sanctus Augustinus in libris de Ciuitate Dei, an Beati in cælis agnoscant damnatorum grauissimas pœnas & an damnati saltem contemplentur ex inferno beatorum glorias? quas saltem in die iudicij videbunt. Sed multi sciscitantur, quam ob causam damnati semel, iterum congregabuntur in magna illa magni iudicij die, vt sententiam iudicij, benè olim intimatam, & diu cognitam, secundò audiat? Num Deus iudicat bis id ipsum? Hoc non videretur esse res iustitiæ, sed negotium sæuitiæ. Præstaret vt è sepulcris raptarentur à dæmonibus damnatorum corpora ad feralissimum contubernium cum damnata anima, vt malitiæ, sic & pœnæ consorte. Tollantur impij ne oculis videant gloriam Dei, & Beatorum glorias. Imò congregentur, & inuiti compellantur adesse magno Dei iudicio, vt non solùm puniantur gehennæ tormento, sed etiam inuidiæ cruciamento. S. Chrysologus: *Appropinquauit*, inquit, *regnum calorum. Regnum calorum est præmium iustorum, impij pœna.* Pœna est inuidis, & suus cruciatus, & alienus principatus: principetur alius, vt crucietur æmulus: nam gloria Beati pœna damnati est. Parùm damnaretur impij inuidentia, si non etiam gloria æmuli, esset illi exaggeratio gehennæ; *Regnum enim calorum est præmium iustorum, impijs pæna.*

Chrysol. s. 3 n. 167.

Vnde hic vers. 29. Achior, qui *fratris mei lumen* interpretatur, & est symbolum inuidiæ, vt insinuat Strabus, videns se olim strenuum Ammonitarum ducem, Holofernis potentia superatum, & imbecillæ, & tenerrimæ fœminæ industria, & manu deuictum, & detriumphatum assyriorum exercitum, exanimis ipse contabescit. Dicitur enim, *videns autem Achior caput Holofernis* (in manu victricis Judithæ,) *angustiatus præ pauore, cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima eius.* Præclarum inquam Judithæ facinus, & æternatura æmulæ gentis gloria, Achiorem inuidum æstu exagitat; examinatur, & tabescit inuidus Achior ab æternatura alterius laude: & æmuli gloria tabes illius est. Nimirum plus torquetur ab aliena gloria, quàm à proprio periculo. Sic angitur inuidia ob alienam fælicitatem.

Strab.

Iudith.

§. XXXV.

Dissimulata laus est vrbana laudatio, & laudandi ingenium; quisquis hominem coram laudat, tacitè culpat laudibus.

173. Eccli.

NE *laudes virum in specie sua.* Ecclesiastici 11. vers. 2. nam ante mortem nemo laudandus est, ne non tam à laudibus commendetur, quàm periclitetur in laudibus. Sæpè virtuti fauor officit, & dum egregijs factis blanditur, durè sæuit aduersus pietatem, quæ laudibus non excitatur, sed tumulatur. Puto multos potuisse ad virtutis fastigium peruenire, nisi ab immodicis laudibus putassent se peruenisse; & ita quædam in se dissimularunt, quædam apertis oculis transierunt. Non est enim quòd magis aliena iudices vera adulatione, & falsa commendatione perire, quàm nostra. Quis diu laudatus verum sibi dicere ausus est? *Quis non inter laudantium, blandientumque positus greges, plurimùm tamen sibi ipse assentatus est.* ait Seneca. Nauseat ad probitatis ardua facinora, qui à blanda laudum suadela credit se absque labore assequi præmia laboris. Bonus vir & virtutum diues, auarè impingit laudes, auarius excipit, vt ab eius ore assentatio exulat, sic eius aures peregrinantur in laudibus. Profectò qui coram aliquem laudando commendare ambit, veriùs illum contundit: nam disertè laudando, tacitè eundem inanis gloriæ damnat. Quis enim laudari exambit, nisi qui laudis non est dignus? nam verè laude dignus à rebus bene gestis laudari cupit, non ab empta lingua blandientium, qua turpia sua facta offuscare, & periculum dedecoris redimere præsumit. Quid? ergo nemo laudandus est? Rusticanè, id est, coràm adulando, planè nemo. Vrbanè, id est, quasi aliud agens, ne consultò rem illi gratam videaris afferre, ingenio dissimulationis, nempe in alio commendans, quod in ipso eminet: aut arbitrio solidè laudandi scilicet illo absente, aut ignoranto, aut alio quouis virtutis artificio, ne laude vituperes laude dignum; ne laudis appetens videauit, qui vera laude dignus prædicatur. Quod de suo Epiphanio eleganter prædicauit Ennodius, in eius vita: *Laudes*, inquit, *amore vacuus, cùm quotidie in eo laudanda adolescerent. Cumque res gloriæ dignas per horarum momenta consummaret, perire fructum gloriæ opinabatur, atque mercedem, si prætulissent homines quod soli Deo exhibebat abscondite.*

Seneca lib. 1. de Tranquil. vitæ, c. 1.

Perime quod laudatur?

Ennod.

174. Deus testinat hominẽ suũ laudare, ne corã laudet.

Vetus quæstiuncula est, multorum ingeniosa discussione celebris; quare summus rerum opifex Deus, qui reliquum opus aut insensile, aut brutum, comite laude creauerat, hominem illaudatum omiserit? Et quidem homo prima laude dignus apparet: est enim expressus Dei imagine, arguta summi artificis manu perfectus est, testimonium diuinæ Sapientiæ ingenij sui cura, manuum suarum opera, afflatus sui vagina, libertatis suæ hæres, creaturæ suæ præses, religionis suæ Sacerdos, testimonij sui miles, Christi sui frater, creati mundis finis compendium, vinculum, nexus: omnium enim rerum spiritualium, & corporalium gradus in se habet, & nectit homo. Quam ergo ob causam condignis laudibus Deus viduat, quem tot attributis commendatione dignissimis deuinxit sibi? Num quia cùm homo liberi arbitrij sit, generosior erit laus à suo bono opere, quàm ab alieno? Num quia non potest diu durare in bonitate laudabili? Fortè Deus, qui tot nominibus laudabilem fecit hominem, consultissimè non laudauit, ne diuina commendatione superbissimè turgens, dona sua inuitiaret, & tanta gratia vanesceret. Inde ante creationem ingeniosè commendat, ne illaudatus euadat suus homo, & ne coràm laudatus, tanta virtus degeneret in superbiam. Genes. 1. v. 26. Et ait Deus: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Nempè à consilio suo præmaturè honorans, & à considerantia sua præproperè laudans, ne dum iã creatum laudat, non tam approbet, quàm laude improbet. Perbellè Basil. Seleuc. ita scribit super hac re: *Nondum formatus homo a conditoris considerantia, & Dei consilijs commendationem, & pretium accepit. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Antiquiorem conditione sua honorem suscepit.* Vides ingenium laudandi? Nimirum Deus non est in suum hominem auarus laudum, qui quasi effusus videtur in elogia reliquorum operum: sed anticipata laudatione commendat, ne illaudatus vilescat, vt laudibus conflatus laude digna sapiat. Ast ne laudium titillatione sibi blandiatur, & vanitate tumescat, nondum formatum festinat laudare. Sic præcauet Deus à laudibus, quasi ab inanis gloriæ scintillis, quasi à superbiæ minis. Nec laudat coram, quem solidè commendare exambit: ne dum hominis virtutem approbat exprobret homini vanitatem. *Laborabo*, (inquit Plinius suo Traiano) *vt orationem meam ad modestiam Principis, moderationemque submittam, nec minus considerabo quid aures tuæ pati possint, quàm quid virtutibus debeatur.*

175.

Genes.

Basil. Sel. orat. 1.

Plin.

176. Psalm. Tertul. l. de Anima, c. 19. Expeditior laus est ab infantia balbutiẽti.

Imò nescias an sæpè solidè laudetur Deus ab homine, etsi deserto & pio. Vsque adeò difficilis, & scrupulosa res est vera & solida laus in ore humano! Psalm. 8. v. 3. *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudẽ.* Tertullianus vertit: *Expedisti laudem.* Verùm explicatu arduum est, quo modo perfecta laus inueniatur in muto infantium ore. Porro infans est, qui fari nec scit, nec potest; qui mutus est ad loquelam, elinguis ad laudes. Planè videtur Propheta tacitè negare, quod disertè affirmat. Sed esto, infantulus dum è nutricis mammis pendulus, garrire incepter, & conari huma-

nas

nas voces; quo pacto dici poteſt perfecta laus, ſiue *expedita?* (vt loquitur Tertullianus.) Præclarè S. Chryſoſtomus (ex alio themate ad hunc paragraphum remiſſus:) *Ex ore infantium, & lactentium perfeciſti (expediuiſti) laudem. Infantes autem, & lactentes nec intelligere aliquem, nec laudare poſſunt.* Videlicet cùm humana mens, aut laus quamuis exaggeratior, nec Deum intelligere cogitando poſſit, nec laudando dignè celebrare, ab infanti balbutie expeditior laus eſt, & linguati ſilentij ingenio, ſiue taciturnitate loquaci auguſtiùs celebrantur diuinæ laudes, quibus condignè prædicandis impar eſt humana facundia. Vnde infantili conatu, & rudi balbutie melius expeditur diuina laus: ne diſerta laus balbutiat, ad id quod infans balbutiens expedit. Aduertis generoſiùs diuina attributa commendari non diſerto eloquio, aut facundia blandiente, ſed infanti conatu ad laudes prædicandas? Quod Dei magnitudo in ſuo laudatore exigit, exigat laudandi viri pudor, & virtutis modeſtia. Perfectior, & expeditior laus eſt, quam conaris, quam non expedis, quàm vix explicas: quam magis perficis voluntatis conatu, quam lenocinio verborum.

Chryſoſt. hom. 67. in Matth.

177. Quid ſi aliquando aliqua vituperatio, exaggeratior laus eſt, & commendationis arbitrium? de peruerſo auxilians, ne palàm dilaudans adulationis vituperium ſubeat, aut mendacij ſuſpicionem. Nemini non notum eſt, Romano triumphatori (planè triumphus humanæ gloriæ meta fuit,) dum trabea ſuperbè induto, ſuperba victoria turgenti, debellatis & proculcatis hoſtibus, pedes potiùs coronato, quàm caput lauro, non tam triumphali curru, quàm vrbis plauſibus vecto, ſuggeri etiam à tergo, ex præſcripto Senatus: *Reſpice poſt te: Hominem memento te.* O tantæ gloriæ intempeſtiuas voces! Imò opportuniſſimas. Audi Tertulliani ſudata verba, ad hoc recentia: *Suggeritur ei à tergo: Reſpice poſt te, hominem memento te. Etiam hoc magis gaudet, tanta ſe gloria coruſcare, vt illi admonitio conditionis ſuæ ſit neceſſaria.* Ac ſi aliqua vituperatio ſit vrbana laus, & ingenium prædicandi excelſa Ducis facinora. Nimirum diſſimulanter vituperatio commendet, cui diſerta laus eſſet de adulatione ſuſpecta. Sic ex Senatuſconſulto diſſimulabantur heroum laudes! Ambitioſiùs eas diſſimulat Panegyriſta Plin. meram laudationem appellans actionem gratiarum, *Parendum eſt*, inquit, *Senatuſconſulto, quo ex vtilitate publica placuit, vt Conſulis voce, ſub titulo gratiarum agendarum boni Principes, quæ facerent, recognoſcerent, mali, quæ facere deberent.* Conſimili inuolucro Theodorici laudes obtegere nititur Fælix Ennodius: *Dicite, ſi non præmij loco opifici ſuo lingua blanditur?* Mercedem virtutis laudationem appellans, ne laudum nomine, non planè laudare, ſed diſſimulanter blandiri videatur.

Vituperatio ſæpè laudat aliquos.

Tertull.

Plinius.

Ennod.

178. Vix creauerat Deus lucem, cùm ait Moyſes: *Et vidit Deus lucem quòd eſſet bona.* Genes. 1. verſ. 4. Quis audeat negare his verbis laudari lucem à Deo; & feſtiuiſſimam, & lætiſſimam, & venuſtiſſimam creaturam prædicari? S. Ambroſ. diligens verborum, & operum Dei inquiſitor, aduertit non aſſeruiſſe Moyſem, quòd dixit Deus; ſed quod vidit eſſe lucem egregiè bonam: atque laudatam Dei oculis, non diuina voce; propria lucis bonitate, non laudatoris facundia. *Et vidit Deus lucem, quòd eſſet bona* (Ambroſius legis:) *Bonorum operum proprium eſt, vt externo commendatore non egeant, ſed gratiam ſuam, cum videntur, ipſa teſtentur. Plus eſt quod probatur aſpectu, quàm quod ſermone laudatur. Suo enim vtitur teſtimonio, non alieno ſuffragio. Quòd ſi apud nos oculis iudicium remittitur, quibus ſimul & gratia venuſtatis, & rerum menſura comprehenditur, quanto magis Deus omnia, quæ probat, videt, & quæ videt, probat?* Nempè laude dignus non expetit laudantium voces, ſed intuentium oculos. Pudet virtutem laudari ambitione verborum, quæ exaggeratiùs ſpectatorum viſu, & adnutu prædicatur. Omnis adulator mentitur, quę commendat elogia: omnis virtus linguata eſt, & ſpectatorum oculis veriùs deprædicat opera commendatione digna. Oculorum laudes ambi, non futiles adulantium voces, quæ te inanis gloriæ mancipium potiùs prædicant: & laudandæ culpant, quæ operando laudem promerentur. Simplicior & ſincerior laus eſt, quæ fuco ingenioſę diſſimulationis celatur.

Genes.

Oculi, non lingua laudem.

Ambroſ. 1. Hexam. c. 9.

Vnde Princeps Achior, præmaturè fidelis, & diſertus Iudithæ laudator, ſtupens egregium ipſius facinus, vrbaniſſimè non ipſam laudat glorioſè, ſed glorioſam diuinæ potentiæ virtutem prædicat, aiens hic v. 51. *Benedictus tu a Deo tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniā in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur ſuper te Deus Iſrael.* Videlicet ne inclytam heroinam detenuſtet laudibus, potentiam Dei diſertiſſimè tunc commendat, vt Deum laudando, diſſimulanter Iuditham commendet: laudes enim exaggerat, dum palàm laudare diſſimulat: quod eſt ingenium laudationis. Ruſticana laus eſt, quæ coràm blanditur.

Iudith.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

Verſ. 1. DIxit autem Iudith ad omnem populum: Audite me, fratres, ſuſpen-
dite caput hoc ſuper muros noſtros: 2. Et erit, cùm exierit Sol, ac-
cipiat vnuſquiſque arma ſua, & exite cum impetu, non vt deſcen-
datis deorſum, ſed quaſi impetum facientes. 3. Tunc exploratores
neceſſe erit vt fugiant ad principem ſuum excitandum ad pugnam.
4. Cùmque duces eorum cucurrerint ad tabernaculum Holofer-
nis, & inuenerint eum truncum in ſuo ſanguine volutatum, deci-
det ſuper eos timor. 5. Cùmque cognoueritis fugere eos, ite poſt illos ſecuri, quoniam
Dominus conteret eos ſub pedibus veſtris. 6. Tunc Achior videns virtutem, quam
fecit Deus Iſrael, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, & circumcidit carnem præputij
ſui, & appoſitus eſt ad populum Iſrael, & omnis ſucceſſio generis eius vſque in hodier-
num diem. 7. Mox autem vt ortus eſt dies, ſuſpenderunt ſuper muros caput Holofer-
nis, accepitque vnuſquiſque vir arma ſua, & egreſſi ſunt cum grandi ſtrepitu & vlula-
tu. 8. Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt. 9. Por-
rò hi, qui in tabernaculo erant, venientes, & ante ingreſſum cubiculi perſtrepentes,
excitandi gratia, inquietudinem arte moliebantur, vt non ab excitantibus, ſed à ſo-
nantibus Holofernes euigilaret. 10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Aſſyrio-
rum pulſando aut intrando aperire. 11. Sed cùm veniſſent eius Duces ac Tribuni, &

vniuer-

vniuersi Maiores exercitus regis Assyriorum, dixerunt cubicularijs: 12. Intrate, & excitate illum; quoniam egressi mures de cauernis suis, ausi sunt prouocare nos ad prælium. 13. Tunc ingressus Vagao cubiculum eius, stetit ante cortinam, & plausum fecit manibus suis: suspicabatur enim illum cum Iudith dormire. 14. Sed cùm nullum motum iacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, & eleuans eam, vidensque cadauer absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum iacere super terram, exclamauit voce magna cum fletu, & scidit vestimenta sua. 15. Et ingressus tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exilijt foras ad populum, 16. Et dixit: Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor; ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non est in illo. 17. Quod cùm audissent Principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta sua, & intolerabilis timor & tremor cecidit super eos, & turbati sunt animi eorum valde. 18. E factus est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum.

---

§. I.

Commentarius litteræ.

Verſ. 1. Dixit autem Iudith ad omnem populum: Audite me fratres, suspendite caput hoc super muros nostros,

Verſ. 2. Et erit, cùm exierit Sol, accipiat vnusquisque arma sua, & exite cum impetu, non vt descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes.

Verſ. 3. Tunc exploratores necesse erit vt fugiant ad principem suum excitandum ad pugnam.

Verſ. 4. Cùmque duces eorum cucurrerint ad tabernaculum Holofernis, & inuenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, decidet super eos timor.

Verſ. 5. Cùmque cognoueritis fugere eos, ite post illos securi, quoniam Dominus conteret eos sub pedibus vestris.

1. HI versiculi adeò perspicui sunt, vt non egeāt commentario; ideò breui periphrasi illos illustrare sat erit, & admirari diuinam Iudithæ prudentiam in re militari. Porrò occiso Holoferne, necdum deletus erat validus Assyriorum exercitus, qui poterat è tribunis, aut magnis ducibus quempiam substituere in demortui Principis locum; & ita obsidionem continuare, & cogere ad deditionem Bethulienses, fame, & siti penè enectos. Vnde prudentissima Heroina opportunum consilium dat, videlicet vt primò è muro suspendant Holofernis caput, quod spectaculum, & metum incutiet Assyrijs, & obsessis animos addet alacres & strenuos ad pugnam, ad victoriam, ad triumphum. Deinde iubet, vt bellatores omnes confestim arripiant arma vt sub ortum Solis magno impetu, & ingenti strepitu, & vlulatu simulēt se inuadere Assyrios, non ita vt descendant deorsum ad veram, & seriam pugnam, *sed quasi impetum faciētes*, idest quasi irruptionem in proximas Assyriorum stationes ex composito parantes, (vt benè notat Tirinus. Tunc etiam necesse erit, vt Assyrij exploratores, ad Imperatoris tabernaculum celeri cursu confugiant; cùmque duces, & magistratus, & militum vulgus, truentam & inopinatam Holofernis cædem audiant, subiti nuncij pauore, & consternatione exanimes, mentis inopes, nec tempus habentes subrogandi aliquem in Holofernis locum, (quæ res diuturnam, & consultiorem exigebat moram), videantque armatos Hebræos alacri animo in sua castra animosè irruentes, subito pauore correpti, fugæ præsidium assumant. Scilicet cum omnia subita sint incauta, noluit Iuditha, vt priusquam euulgaretur Holofernis cædes, & animaduerterent Assyrij, sui Principis caput è Bethuliæ mœnibus pendere; Bethulienses conserant manus cum Assyrijs. Prudentissimè enim mauult, vt Hebræi persequantur consternatos, & fugientes Assyrios, quàm incognita sui Principis nece, potentes, alacres, victores. Paruerunt ad nutum Bethulienses, & pro votis successit euentus.

Iudithæ prudens cōsilium.

Tirin.

Verſ. 6.

2. *Tunc Achior videns virtutem, quam fecit Deus Israel, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, & circumcidit carnem præputij sui, & appositus est ad populum Israel, & omnis successio generis eius vsque in hodiernum diem.* In illa eadem noctis hora, cùm vidisset Achior diuinam potentiam, quæ in desperato rerum articulo, per manum imbellis feminæ fregisset superbas & insolētes Assyriorum vires, abiurata idololatræ Ammonitidis religione, credidit Deo, & collum subiecit Mosaicæ legi. *Et circumcidit carnem præputij sui*, idest, circumcidi fecit; ipse enim non se sua manu circumcidit, vt notat Dionysius: & aggregatus est, quasi proselytus ad Hebræorum populum; eamdemque religionem eius posteri longa sæculorum serie tennerunt.

Circūciditur Achior Ammonita.

Dionyſ.

Iudith.

Cæterùm cùm liquidò constet ex cap. 5. huius historiæ, Achiorem fuisse Ammonitam, atque adeò de posteris Lot, qui verosimiliter circumcisus ab Abrahamo patruo suo fuerat, bene addubitat Tirinus quo pacto denuò circumcisus sit Achior, qui iuxta Gentilium suorum ritum, circumcisus fuerat? Docet enim Origenes in ad Ronos 2. & S. Cyrillus li. 9. contra Iulianum, & Eusebius lib. 9. de Præpar. Euang. c. 4. plerasq; Orientalium nationes circumcidi solitas, puta Phœnices, Arabes, (in Arabia autem habitabant Ammonitæ:) Ægyptios, Æthiopes, Chaldæos, Sarracenos. Verùm cæremoniam circumcisionis apud Ammonitas, & reliquos, præter Hebræos, non vt præceptam; sed vt piā consuetudinem, nec populariter receptam, viguisse, tradit Philo lib. de circum. & Iosephus lib. 13. Antiqu. c. 10. & Herodotus in Clio. de quo legi potest Suarez 3. p. qu. 70. disput. 29. sect. 2. Itaque verisimile est Ammonitas successu temporis, sicut à religione veri Dei, sic & ab hac pia, sed dura, & cruenta consuetudine desciuisse. Vnde Achior Ammonita rectè potuit nunc primò circumcidi.

Tirinus.
Origen.
Cyrill.
Euseb.

Philo.
Iosephus
Herodot.
Suarez.

3. Alia superest quæstiuncula, scilicet quo iure Achior aggregetur populo Israelitico, & iure ciuium donari potuit? Nam Deuter. 23. vers. 3. præcipitur, *Ammonites, & Moabites etiam post decimam generationem, non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum*. Super hac re multa docent interpretes ad eum locum Deuteronomij, apud quos indubium est Ammonitas, & Moabitas, &cet. non arceri à Iudaismo, fide & salute, & templo: hoc enim alienum videtur à Dei bonitate: poterant ergo fieri proselyti, & admitti ad Phase, aliaque

Deuter.

Quo iure Achior sit aggregatus populo Hebræorum.

Abulen. quæ sacra Iudæorum. Ita Abulensis ibi, & vulgo commentatores. Arceantur itaque tantùm à societate politica Iudæorum, vt non habeantur ciues, neque habeant ius ciuicum apud Iudæos. Scilicet ducere non poterant Israelitidem fœminam, nec magistratum gerere, &cet. Verùm ex iuxta causa dispensatum fuisse S. Thom cum Achiore Ammonita, docet S. Thomas 1. 2. quæ. 105. art. 3. Carthusianus, Serarius, Salianus, Tirinus. Et ratio est quia Achior vir erat in primis illustris, & Ammonitarum omnium dux; eratque admodum benemeritus de gente, & religione Israelitica; quippe qui Deum Hebræorum magnificis verbis audacter prædicauit coram Holoferne: cuius eximiæ confessionis causa, constanti animo multa perpessus fuit ab Assyrijs; & nunc plena fide expetebat aggregari Hebræorum populo: ergo Achior priuilegio virtutis, & testimonij publicè pro vero Deo editi, iure admissus est in Rempublicam Iudæorum; nec solùm vt ciuitatis iure, sed omni etiam ciuium priuilegio, & honore frui posset: imò & eius posteri in multas ætates, & generationes. Nam tametsi ambigi possit, an redierit in Ammonitidem, vt degeret cum vxore, & filijs, ibique obseruaret Iudaicos ritus, tamen probabilius videtur, exinceps inter Israelitas vixisse, quod textus Latinus manifestè videtur expressisse, aiens; *Appositus est ad populum Israel, & omnis successio generis eius vsque in hodiernum diem.*

Vers. 7. *Mox autem vt ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis; accepitque vnusquisque vir arma sua, & egressi sunt cum grandi strepitu, & vlulatu.*

Vers. 8. *Quod videntes exploratores ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt.*

Bethulienses populus Holofernis cæde alacer auidè præstolabatur auroræ lucem, vt inuaderet hostes: atq; adeò omnes se præmaturè obarmant, adornatque acies strenuè. Et iuxta Iudithæ præscriptum, vbi primum dies illuxit, Holofernis caput conto præfixum suspendunt è Bethuliæ mœnibus, ea parte, qua prospectari posset ab Assyriæ castris. Tunc Bethulienses obarmati, ex vrbe egressi sese latè effundunt ad prælium, cũ grandi strepitu, & clamoso vlulatu. Personat clamoribus vallis, & obiectus montium respondent geminata Echo, reboat armorum fragor, & exigua Bethuliensium manus simulat strepitum numerosæ phalangis. Et, vt præsaga Iudithæ prudentia prius coniectarat, Assyriorum exploratores celeri cursu conuolant ad Principis Holofernis tabernaculum.

§. II.

Lux flos est, virtutis fructum spondens; sigillum est se rebus imprimens: interpres verbi est, illud dilucidè commentans; innumera facit: non est, ne numerum conflet cum cæteris creaturis.

5. Genes. PRimus lucis encomiastes Deus est, nam vix formata Dei verbo effulsit, cùm lucis elogia deprædicat Geneseos 1. vers. 4. *Et vidit Deus lucem quod esset bona.* Super quibus verbis ita fatur S. Basilius, *Quas* Basil. *laudes nos dixerimus ipsa luce dignas? quæ testem in* Lux ipsa est *sua pulchritudinis ipsum tam suum habuit creatorem?* sui laus. *Nam apud nos oratio cedit oculis, iudicioque ipsorum, quippe cum tantum de ipsa dicere nequeas, quantum aspectus antecedens testatur.* Imò si diligenter attendas ad hoc encomium, non tam dicitur Deum commendasse lucis bonitatem, quamlucis bonitatem vidisse, quasi ipsa lux sit sui laus, & elogium sui. Eleganter Ambrof. ibi, ita scribit: *Vidit Deus lucem, quod es-* Ambrof. *set bona. Bonorum, inquit, operum proprium est, vt externo commendatore non egeant, sed gratiam suam cum videntur, ipsa testentur. Plus est, quod probatur aspectu, quam quod sermone laudatur. Suo enim vtitur testimonio, non alieno suffragio.* Nempè tanta est lucis excellentia, vt commendatore non indigeat, sed ipsa sit sui panegyris, totque laudatores habeat, quot beat aspectus: ipsam enim vidisse laudasse est. Ergo laudes, quas lux oculis mentis ingerit, publicet lingua, quæ interpres mentis est.

Et quidem lux purissima, & defæcacior qualitas est, 6. secreta ab omni terrena impuritate, neque tantùm à tenebris præmaturè segregata, sed etiam à quauis mũdana creatura valde distans, ne deuenustetur ab aliqua creaturarum non bona societate. Porrò cùm summus rerum opifex Deus omnia in numero, pondere, & mensura creasse dicatur, singulariter de luce, ait Am- Ambrof. brosius: *Lucis natura huiusmodi est, vt non in numero,* Lux non *non in mensura, non in pondere, vt alia; sed omnis eius* conflat nu- *in aspectu gratia est.* Quid est lucem non esse creatam merum cũ in numero? Quorsùm à reliquis numeris segregatur cæteris lux? cur non computatur cum alijs terrenis creaturis? creaturis. Quid sordidaretur lux, si cum reliquis conflaret numerum? S. Eucherius nomine lucis interpretans Angelicos spiritus, candore puritatis præclaros, sic fatur: *In hac luce historialiter recapitulatur creatio Angelorum, qui recapitulatione æternæ lucis, lux & dies nuncupati sunt. Quorum vnitas vt ostenderetur, in sequentibus non est dictum, dies primus, sed dies vnus.* Scilicet subtilior quæstiuncula est inter expositores Hexameron, quam ob causam omnium primus dies non dicatur primus, sed vnus. *Factum est vespere, & mane, dies vnus*, scribitur Geneseos 1. v. 5. Quæ est tan- Genes. ta primi diei ambitio, vt per summum fastum vel nomen primi fastidiat, & præsumat nuncupari vnus, non primus? Nimirum primus dies constat vel ex propria luce, vel ex metaphorica. At tanta est lucis puritas, vt renuat numerum conflare cum diebus cæterarum rerum, etsi in primo, & Principe loco collocetur. Inde dixit Ambrosius lucem fieri absque numero: nam vt *lucis vnitas*, & puritas *ostendatur, in sequentibus non est dictum, dies primus, sed dies vnus.* Sic enim ambit lux disiunctionem, & segregationem à rebus alijs terrenis, vt refutet vel nomen primi, ne ordinem, habitudinem, & concatenationem habeat ad reliquas creaturas, quarum creationi cæteri dies destinantur. Bellè igitur dies lucis, non primus, sed vnus dies nominatur; quia vnitas disiunctionem, & diuortium importat à quouis alio. Hic fastus lucis est.

Quin & reliquæ creaturæ mundiales munditiem, 7. & venustatem fœnerantur à luce, sine qua stupent, sordent, squalent: quasi lux sit rerum elegantia, & nitor. *Pectines solis* dixit Septimius. Porrò pecten co- Septim. ad- mam emaculat, comit, & venustat, & inter primas uersùs Va- comptæ Veneris supellectiles, pecten recensetur. Et lentinianos, quoniam Sol quasi pectinatim radios suos emittit ad cap. 3. aera, aquam, & terram: atque hec elementa, & eorum Lux dicitur partus emundat, expolit, venustat; ideò radij solares pectines dicuntur *pectines Solis*. Et inde sumpta metaphora Solis. Hispanè diximus: *Racon peinada, palabras peinadas*, &cc. Nimirùm impensiùs compta & expolita verba. Sic lux pecten Solis appellatur, quia Sol lucidis fulgoribus omnia pectinat, perpolit, & venustat, quasi pulchritudo rerum à luce sit, & luce constet. Hinc aduertit S. Ambrosius, Deum non tantùm laudasse lucem, sed cum cæteras creaturas laudauit, à lucis commendatione laudasse: sic fatur Ambrosius: *Neque immeritò lux* Ambrof. *tantũ sibi prædicatorem potuit inuenire, à quo iure pri-* Sine luce *ma laudatur, quoniam ipsa fecit, vt etiam cætera mũdi* sordet cæ- *membra digna sint laudibus*, ac si creaturæ reliquæ me- lum. ritum laudis mutuentur à luce; sine qua squalidæ sordent, etiam quæ pulchriores apparent. Quod aduertit Tertullianus sic aiens: *Cæli ambitus nunc sub diuo* Tertul. L de *splendidus, nunc nubilo sordidus.* Nempè cælum ip- Pallio. c. 2. sum, quod agnata venustate ambit excellere supra omnem corpoream pulchritudinem si à nubilo obscuretur, aut destituatur luce, obscuræ noctis, aut nubis opposito velo, sordet squalidum: & si mox redaccendantur faculæ lucis, statim splendidè micat, & gloriose fulget: quasi ipsum cælum totam gloriæ venustatem fœneretur à lucis gratia: sic cælum in nubilo sordens, sub diuo splendet.

Neque

Math. Lux flos est & inde spes fructuum.

8. Neque lux sola gratiæ suæ venustate contenta est, sed etiam Mundi vtilitati solicitè studet: nam bonorum operum apprimè fœcunda, est Matth. 5. vers. 16. *Sic luceat lux vestram coram hominibus, vt videant opera vestra bona*. Lucem enim exigit Christus, non sterilemo perum, sed virtutis fæcundam, & quæ præclara opera fæliciter parturiat. *Tenebit cœlum stellas, sicut vitis folia*, ait Chrysostomus, sed luculentius lux flos dicitur: hac pulchra appellatione nuncupatur à Tertulliano: *Qui florem huius lucis*, inquit, *super iustos, & iniustos æqualiter spargit*. Et in Apolog. 11. *Lumina floruisse*, ait Lucretius li. 4. *Florentia lumina flammis*. Statius in Thebai. *Arcano florentes lumine*. S. Chrysos. *Astrorũ varij flores*. Scil. lux bellè, & verè dicitur flos: florẽt .n. luminosa corpora tot flores spargentia, quot fulgores emittunt. Verum omnis florum gratia non est oculorũ tenus: flos .n. spes est fructus: à flore .n., & in flore gẽmat fructuũ vtilitas, & ex flore coagmentatur, & erũpit pomum conditũ ad saporis gratiã. Ergo lux, quæ pulchritudine flos est, sic etiã vtilitate flos, qui parturiat proficuos fructus, benè conditos ad saporem virtutis. *Flores mei fructus honoris, & honestatis*. Ecclesiastici 24. v. 13. Neque enim satis est pulchritudinis honorem habere, nisi etiam creet fructus virtutis, & honestatis, quos condiat in gratiam saporis. Opportunè Ambrosius; *Non splendore tantummodò, sed in omni vtilitate gratia lucis probatur*. Pulchrescat Doctor, scientiæ luce floreat, sed nõ sterilescat, neque neget virturum prouẽtum, nam fructus in flore residet, flos spes fructuum est. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona*. Qui videt flores lucis, miretur è florida luce erumpentes.

Chrys. tom. 5. hom. ad Neoph. Tertull. l. de patientia, c. 2. Lucret. Statius. Chrys. ho. 10. ad pop. Ant. Eccli. Ambros.

Tenebræ lenones sũt ad delinquendum.

9. Cæterùm tenebræ perpetuò patrocinantur delictis: nam qui in abscondito peccat, quasi impunè delinquit, ac si apud homines homo non tam sit reus delicti, quã publicationis ipsius delicti. Et sanè secretum, & tenebrarum latebras suffragari delictis, ab experientia notum est. Septimius in Apolog. cap. 7. *Dicimur sceleratissimi de sacramento infanticidij: & de pabulo inde, & post conuiuium incesto: quod euersores luminum canes, lenones scilicet tenebrarum, & libidinum impiarum inuerecundia procurent*. Vvorenius non legit iuxta Rhenanum, & Pamelium *lenones tenebrarum*: Sed emphaticè scribit, *lenones tenebras*. Quia tenebrarum absconsum latibulum procurat inuerecundiam, & patrocinatur impudentiæ, & lenonis officia obit. Nam sicut lenonis munus est blanditijs, adulationibus, & vanis spebus venustas puellas pellicere ad stupri impudicitiam: sic tenebræ lenocinio secreti, alliciunt homines ad impudentiam delinquendi. *Vnde qui malè agit, odit lucem*, Ioannis 3. vers. 20. & amat lenocinantes tenebras, tenebrarum lenocinia officia expertus, *Et non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius*. Nam lux sapiens argumentatrix est, malitiam euidenter detegens, vnde sapienter damnat malum vitij, & solerter hortatur bonum virtutis. Sententiosè ad rem (etsi alia agens,) ait Tertullianus: *De luminis consilio*. Scilicet lux consiliosa prudentia fulget, eiusque sententia, ac si à consulto Senatu prodiret, suspicienda est: qui enim lenocinio tenebrarum credit, hallucinatur, cæcutit, errat; qui verò paret *luminis consilio*, & argumentatrici lucis sapientiæ obtemperat, fęliciter incedit, & nullo impingendi metu graditur per salebrosos virtutis calles. Si fortè iuuat lege cum alijs apud Cerdam *De luminis consilio*, ac si sententia, seu consilium lucis decretum foret alicuius Concilij. Sic suspicienda: sic sequenda consilia lucis sunt! *Sicut in die honestè ambulemus*, monet Apostolus ad Romanos cap. 13. vers. 13. Quis enim nisi effronti impudentia temerarius in media luce delinquat? Lenones tenebræ peccandi inuerecundiam sollicitè procurant; benè consiliosa lux peccata perpetuò vetat.

Septim. Vvoren. Rhenan. Pamel. Ioann. Lucis consilium, vel concilium. Tertul. l. de Pallio. c. 1. Cerda. Ad Rom.

S. Th. 1. p. q. 32. art. 1. ad 5.

10. S. Thomas ita scribit: *Moyses postquam dixerat, In principio fecit Deus cœlum & terram subdit, Dixit Deus, fiat lux ad manifestationem diuini Verbi*. Nẽpè lux creata manifestat Verbum diuinum, quod lux increata est. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, Ioannis 1. vers. 9. Quid magnificentius, quam creatam hanc, & materiatam lucem ad viuum exprimere, & disertè manifestare archetypon Verbi lumen? Philo Iudæus, agens de lucis temporaria formatione, sic dilucidè fatur; *Cæterum inuisibile illud, & intelligibile diuinum Verbum, & Dei Verbum, imaginem dicit Dei; & huius imaginem lucem illam intelligibilem, quæ facta est imago diuini Verbi, suæ generationis interpretis*. Nimirùm Verbum diuinum imago est Patris Dei, (etsi discrimen personarum ignorabat Philo Iudæus:) at lux hæc intelligibilis, seu visibilis, imago est Verbi diuini. Addit verba, vt emphasis plena, ita satis impedita ad intelligendum. Nempè aut diuinum Verbum esse interpretem lucis creatæ, aut lucem creatam esse interpretem generationis Verbi. Quid illustrius dici, aut cogitari potest de luce? grande, inquam, lucis elogium est, Verbum diuinum esse interpretem lucis, illius arcanã perfectionem declarans hominibus: aut ipsammet lucem esse commentarium, seu interpretem æternæ Verbi generationis. Nam cum Verbum diuinum in splendoribus Sanctorum genitum sit, numen de numine, & lumen de lumine: quod cõmentum inueniri potuit aptius ad explicandum æternum lumen, quàm perspicua lucis interpretatio; cùm enim creata lux imago sit prototypi luminis, lucidus illius interpres erit, manifestans Verbi diuini perfectiones per imitationem impressas lumini. O magnum lucis encomium! Vnde ait S. Dionysius: *Clara expressaque Diuinitatis imago est magnus hic Sol, totus lucens, ac semper splendidus*.

Ioan. Lux est interpres diuini Verbi. Philo l. de Mund. opif. Dionys. c. 4. de Diu. Nominibus.

11. Idem S. Dionysius ita scribit: *Sol colligit, conuertitque ad se omnia, quæ videntur, quæ mouentur, quæ illustrantur, quæ calescunt, & vno nomine ea, quæ ab eius splendore continentur: Itaque ἥλιος, id est, Sol dicitur, quòd omnia congreget, colligatque dispersa, eaque omnia eum expetunt, quæ sensu percipiuntur, aut quod cernere cupiant, aut sentire, illustrari, calescere, omninòque contineri à lumine*. Itaque Sol cùm parens sit, & auctor sublunarium omnium, omnia in eius lumine continentur eminentiali quadam virtute causarum adiutrice: aut quia venustissima, & valde proficua sit natura Solis omnes creaturæ Solem expetunt: *Sol enim colligit, conuertitque ad se omnia, quæ videntur*. Hinc interpretari licet perdifficilem illam Solis definitionem, quam ex Stoicorum schola adducit Clemens Alexandrinus aiens: *Dicunt Stoici, Solem esse intelligens vinculum*. Quomodo Sol potest esse intelligens vinculum, qui neque intelligens est, nec vinculum est? Proculdubio Sol, radiorum efficacia pręstrinxisse videtur horum sapientum oculos, cùm sic allucinantur circa Solis naturam. Fortassis Sol *intelligens* dicitur, quia putabatur mente præditus: *Vinculum* autem, quia iuxta Dionysium, cùm Sol omnium sublunarium sit pater & auctor, omnem perfectionem eminentiali quadam potentia quodammodo continet: vnde in Sole sublunarium omnium attributa quasi quodam perfectionis vinculo colligantur. Vel dicantur *Vinculum* ex doctrina ipsius Dionysij, quoniam *Sol colligit, conuertitque ad se omnia, quæ videntur*. Nam sicut Heliotropiũ natiua vi perpetuò Solem spectat? sic Sol sublunares omnes creaturas, arcana quadam vi, magneti haud absimili, colligit, & ad se conuertit omnes creaturas, vinculo admirationis, & beneficentiæ collectas. Nisi quis malit ideò Solem dici *vinculum*; quia se sibi copulat, & counit, nempè suæ morti in occasu vnit vitam de Orientis vtero renascens. Ait enim Zeno Veronensis: *Sol semper intrepidus ad sepulchrum noctis cognatæ contendit, sciens in ipso se habere quod viuit*. Vnde Hæres sui dicitur à Septimio. Forsitan has ob causas Sol definitur, *intelligens vinculum*: Alius aliàs excogitet; verba quippè sunt conceptuum fœcunda, & quæ torqueant ingenium disertissimi cuiusque.

Dionys. suprà. Sol intelligens vinculum definitur. Clem. Alex. l. 8. Strom. Zeno. serm. de resurr. Septim. l. de Resurrect. carn. ca. 12.

13. Præterea inter lucis encomia omittendum non est, lucem habere sigillarem quamdam virtutem, & se cunctis rebus quasi imprimere, vel se exprimere in

Celada in Iudith. Rr 5 rebus,

rebus, quas illustrat. (hoc lucis attributum æmulari debet quisquis lucis munera obit, & à Christo audit: *Vos estis lux mundi*. Matth. 5. verſ. 14.) Quod notauit Origen. in cornuta ob splendorem facie Moysis, Exodi. 34. verſ. 29. per impressam irradiationem à consortio Domini; *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine:* Psalm. 4. verſ. 7. Nempè lumen Dominici vultus nobis impressum dicitur; & in nobis expressum: sicut sigillum sui formam imprimit, & exprimit in cera, aut quauis alia materia apta ad expressionem. Nam sicut sigillum ceræ impressum exprimit sigilli formam, & impressam imaginem: sic lux impressa homini, lucem, lucisque pulchra attributa, & gloriosa stemmata debet exprimere, vt lucida imago perfectè imitetur lucem sigillaris prototypi. Hinc lux Tertulliano, qui sic fatur: *Eodem momento* (quando Christus patiebatur in cruce,) *dies medium orbem signante Sole, subducta est*. Appositè ad rem dixit solem signasse orbem sigillaris fulgorum radijs, affectat enim Sol soles exprimere, & speciem suam quasi impresso sigilli typo in rebus sculpere. Ergo, qui ambit in Ecclesia splendere velut Sol, piè quoque ambiat soles facere, vt omnes niteant splendidis radiorum fulgoribus. Sol enim suæ lucis radijs orbem signat. Signet etiam, qui *Dominante luce*. (Vt ait S. Hilarius,) nitet in Ecclesia Christi, qui lux vera est.

Matth. Origen. Psalm. Lux quasi sigillum se rebus imprimit. Tertull. Apolog. c. 21. Hilar. in c. 5. Matth.

14. Denique illud singulare cælestis lucis elogium est, quòd cum gloriosè splendeat, & tanta fulgorum ambitione præniteat, non solas ambit sublimitates, sed etiam ad inferiora quæque, & humilia, & abiecta sese demittit: Nec fastigia solùm irradiat, sed depressa, & inuisa. Quod notauit S. Dionysius: *Sol*, inquit, *omnibus, qui eius lucem capere possunt collucet, habetque lumen per omnia diffusum, sursum, & deorsum*. Neque enim tantummodo ad summa fastigia submittit radios, sed etiam ad ima, & depressiora deorsum mittit, Quod in terrena luce non sic contingit. Iob. cap. 39. verſ. 24. *Et lux vultus mei non cadebat in terram:* humana enim lux non patitur in terram cadere, semper ad sublimitates anhelat, culmina ambit: secus lux cælestis, quæ naturaliter deorsum mittit radiorum fulgores. Eleganter S. Chrysostomus, qui cùm seriò opinetur cum Stoicis astra esse igneæ naturæ, sic inquit: *Ignis natura alta petit, & si infinita cogant, ad inferiora ferri non toleraret, In Sole verò totum Deus contrarium fecit, ipsius radios ad terram conuertit, & lucem fecit inferius vergere. Et lucernæ quidem flamma hoc ferre non potest: sidus verò tam magnum ad inferiora vergit*. Quod naturale miraculum est nobilioris lucis; ne dedignetur terrena lux, quod cælestis affectat, Preclarè Pacatus in panegyrico ad Theodosium Imperatorem, *In ipsis statim Imperij auspicijs priuatorum domos adibat, & vrbis angulos, qui nunquam Imperatorium Solem vidissent, pro lumine complebat*. Et hic v. 1. sub Imperiali luce & Sole victoriam auspicantur Bethulienses. Qui in caligine noctis, timent, sub præsidio lucis generosè audent.

Dionys. c. 4. de Diu. Nom. Iob. Lux cælestis ad inferiora vergit. Chrysost. tom. 5. homil. ad Neophyt. & ho. 9. ad pop. Antio. Pacatus.

---

§. III.

Magnanimus Princeps erga eos debet esse munificentior, & gratior, qui fideliùs & fortiùs aduersus ipsum depugnarunt.

15. CÆsar vel hoc nomine maximè Augustus, cuidam magno duci Antonianas partes obstinatè secuto generosè dedit vitam, (*si dat qui non aufert*.) Furnius eius filius, qui vitam, & veniam impetrarat, sic Cæsarem supplex alloquitur: *Hanc vnam, Cæsar, habeo iniuriam tuam: effecisti vt viuerem, & morerer ingratus*. Ita scribit Seneca. Imò statim gratus est, qui ita se onerat, ita beneficium amplificat, vt planè fateatur se quantumuis adnitatur, imparem esse reddendæ gratiæ pro tanto beneficio. Profectò hac velut necessaria ingratitudine dilucidè ostendit Furnius, quàm valenter eius pater sectatus fuerit Antonianas partes aduersùs Cæsarem, & quàm magnanimùm se Cæsar probauerit, fouendo acerrimum olim aduersarium sui. Et sanè hæc summa Principis laus est, non fauere sordidi ingenij hominibus, & natura, vt aiunt, seruis, à quibus nihil timetur; sed à quibus neque aliquid magnum sperari potest. Scilicet non est generosum Principis ingenium, quod ciues seruili natura pusillanimes promouet; & magnanimos viros deprimit. Eleganter Panegyrista Plinius sic blāditur Traiano: *Et priores quidem Principes, excepto vno, aut altero, (& nimis dixi,) vitijs potius ciuium, quam virtutibus lætabantur: primum quod in alio sua quemque natura delectat: deinde quod patientiores seruitutis arbitrantur, quos non deceret esse nisi seruos. Horum in sinum omnia congerebant; bonos autem otio, aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus, & periculis in lucem ac diem proferebant*. Aduerte ad ea, quæ subijcit, in quibus rem, quam intendo expressit Consul: *Tu amicos ex optimis legis. Et hercle æquum est eos esse charissimos bono Principi, qui inuisi malo fuerint. Scis vt sint diuersa natura, dominatio, & Principatus; ita non alijs esse Principem gratiorem, quam qui maxime dominum grauētur*. Nempe magno animo viri, & ad magna nati, qui à domina natura illis insita, Dominum maximè aspernantur, acri iudicio & dominante magnanimitate præditi, hi inquam, non opprimuntur à præclaro Principe, sed promouentur: nam Princeps, qui iura seruat, & magna intentat, respuit sordido ingenio homines, & magnanimos legit, licet quondam sibi, & suis aduersarios: ab ijs enim quos acres, bellicosos, & fideles Aduersario suo expertus est contra se, bene sperat, beneficijs, & honoribus auctos, fore similiter fideles sibi, & magnanimos ad ardua pro se animosè intentanda, & perficienda. Nam beneficentia qua illos beneficijs demeruit, timorem auertit; magna & acris eorum natura securum reddit Principem magna quæque perficiendi. Quod perspicuè laudat in suo Theodorico S. Fælix Ennodius: *Nec viri*, inquit, *fortis in te deest securitas, nec cautela metuentis. O geminam in vno Principe virtutum plenitudinem! quæ Dominum resignat auctorem, quia non habet inter homines à quo videatur accepisse quod habet*. Id est, inter homines rarus est, aut penè nullus, qui hac principali virtute emineat, & quem æmularetur Theodoricus. Verum habuit quidem, etsi perpaucos, quos iam subijcio: qui magnanimos aduersùs se hostes, beneficijs, & honoribus promouerunt, consimilem virtutem & fidelitatem erga se generosè sperantes.

Senec. l. 2. de Benef. c. 25. Viri acris ingenio promouentur à bono Principe. Plin. 16. Ennod.

17. Achior pugnacissimè Ammonitidis Princeps, domi, militiæ quæ inclytus, tandem re desperata cessit Assyriæ potentiæ, & in Holofernis potestatem venit. Qui aduertens ad Achioris acre ingenium, & ad rem belli strenuum & magnanimum, non modò eius pugnacem audaciam non mulctauit morte, sed vita donauit, honoribus auxit, & ducem omnium Ammonitarum constituit, generosè sibi promittens, se strenuè ab strenuo hoste iuuandum in Orbis, quam intentabat expeditione, vt dicitur in hoc Iudithæ libr. capit. quinto verſ. 5. Quis non miretur celsitudinem animi Holofernis, qui nuper acerrimum contra se Ducem, auxiliarem nunc accipit, & ducatu suorum donat? Profectò generosus Princeps pusillanimes, & dedititios respuit, & profligat, magno animo viros honoribus sublimat, auxiliares adlegit, etsi nuper hostilem animum aduersus se gesserint. Neque enim in Holoferne viri fortis deest securitas, nec palam cautelam adhibet metuentis: prudenterque sperat fore erga se fidelem & fortem, qui fidelis, & fortis aduersus se fuerat. Opportunissimè Cassiodorus refert Theodoricum Regem summis Reipublicæ honoribus, sublimasse Venantium, dudum aduersus se pugnacissimum hostē: *Vnde*, inquit, *sic factum est, vt ei libenter daremus præmium, quia nostrum fideliter iniuit inimicum, qui casu patrocinante cōtrario, tanto nobis reddebatur acceptius, quanto tunc cognosci poterat indeuotus*. Nolo rudi expeditione

Promouendus, qui fideliter iuuit inimicum. Iudith. Cassiod. l. 1. vari. ep. 16.

deue-

deuenustare pulcherrima Cassiodori disertissimi verba.

18. Moyses ab adoptione Ægypti Princeps, ob reatum interfecti hominis Ægyptij erat profugus, deuitans Pharaonis iras; & tandem moratur in terra Madian, Anselm. Laud. (quæ *Contradictio* interpretatur, vt notat ibi Anselmus Laudun.) Ibique Sacerdos Madian statim dedit illi filiam Sephoram in coniugem. Notant ibi commétatores, quod *Sacerdos hic accipitur pro Maiore, vel Magnate, sicut dicitur* 2. Reg. 8. Filij *Dauid sacerdotes* Lyra. 2. Reg. *erant*. verba sunt Lyrani cui fauet Iosephus lib. 2. Antiqu. Iudaic. cap. 11. Hinc exoritur pulchra quæstio: Ioseph. quare ignoto, & pauperi, & profugo Moysi Raguel vel Madianitidis Rex, vel saltem vnus ex Magnatibus, & primæ nobilitatis viris, filiam suam tradidit in ma- Iethro dat filiam strenuo hosti. trimonium? Fortè exosam habebat filiam, quam tradidit ignoto? Quid? regales nuptias obtulit Moysi profugo, & quantum apparebat, vili & sordido? Fateor, Sephora Æthiopissa dicitur: at non erat venustior color in fœminis regionis illius: & quidem ex Regium,

19. aut Optimatum stirpe erat prognata. Malè filiam suam collocauit Raguel, vel Iethro, alibi à prudentia laudatissimus. Eruditè ad rem præsentem sic scribit Lyra- Lyra. Ioseph. nus: *Notandum quod Iosephus dicit, quod Moyses duxit exercitum Aegypti contra Aethiopes*. Iosephus latè refert bellum, quod strenuè ac fæliciter gessit Moyses contra Æthiopas lib. 2. Antiq. Iudaic. cap. 10. *Opinor*, inquit, *Aethiopes inuasit Moyses, commissoque prælio fusos, ac fugatos, & spe occupandæ Aegypti frustratos, retro in suam regionem compulit. Neque hoc contentus, oppida illorum euertebat, & vbique magnas cædes hostium patrabat*, &c. Nempè Æthiopum procerum primus Moysi exuli, profugo, pauperi vltrò offerre exambit filiam suam infęlix connubium; Moysi inquam, qui nuper Princeps fuit exercitus Ægyptiorum, qui ipsos Æthiopes repressit, qui ipsorum oppida euertebat, & magnas vbique eorum faciebat strages. *Vnde sic factum est, vt ei libenter daremus premium*, (aiunt, non iam Theodoricus, sed Æthiopiæ proceres,) *quia nostrum fideliter inuit inimicum*. Neque enim magnanimus Æthiopum Princeps sordida, & meticulosa ingenia æstimat, & sibi adsociat; sed magno animo viros; etsi casu patrocinante aliquandò aduersarios: melioraque sperat de strenuo viro quondam aduersario, quàm de ingenio seruili, pusillanimi, & à quo nihil timere potest. Præstat alicuius metus cautela, quam familiares & socios habere homines pusillo & seruili ingenio, à quibus nihil magnum sibi spondeat. Seruilis naturæ homines pacati sunt, nec aspirant ad ingenuam libertatem; & ingenuæ conditionis viri rebellabunt in Principem stipatum pusillanimi familiarium amicitia, satellitio, consilio; saltem spernent, & nihili facient. Sanè ciuilior politia pluris æstimat magna sperare, quàm exigua timere, illud laus est magnanimitatis, istud pusillanimitatis elogium.

20. Plin. Senec. *Quam vtile est ad vsum secũdorum per aduersa venisse!* inquit Traiano Plinius. *Virtus enim it per obstantia*, aiebat Seneca alibi laudatus. Magna enim virtus vel aduersam fortunam vincit, & tolerantis patientiæ arte hostes vertit in socios: & *vnde vix solet reportari patiẽtiæ silentium, voces tibi militauerunt laudantium*, ait Cassiod. l. 1. Variar. Epist. 5. Superbus ille Indorũ Rex, Porus inquam, corporis proceritate, militum multitudine, & bellandi peritia formidabilis, validè restitit Alexandro, & ferme stitit eius fortunam pertinacia repugnãdi. Cuius strenuè barbaram animositatem egregiè narrat Curtius ad finem libri 8. Sed tandem ad- Curtius. uerso Marte decertans, victus cecidit acerrimus belli- Porus promouetur qui fuit strenuus hostis. gerator. Malo rem comptis Curtij verbis exponere. Ergo, inquit, telis vndique obruitur, consolloque eo, in vehiculum Porus imponitur: quem Alexander vt vidit alleuantem oculos, non odio, sed miseratione commotus: Quæ, malũm, inquit amentia te coegit, rerum mearum cognita fama, belli fortunam experiri? At ille. Quoniam, inquit, percontaris, respondebo ea libertate, quam interrogando fecisti. Neminem me fortiorem esse censebam: meas enim noueram vires, non-dum expertus tuas; fortiorem esse te belli docuit euentus; sed nec sic quidem parum fælix sum, secundus tibi. Rursus interrogatus, quid ipse victorẽ statuere debere censeret. Quod hic, inquit, dies tibi suadet, quo expertus es, quàm caduca fælicitas esset. Plus monendo profecit, quàm si precatus esset: quippè magnitudinem animi eius interritam, ac ne fortuna quidem infractã, non misericordia modò, sed etiam honore excipere dignatus est. Ægrum curauit, haud secus quàm si pro ipso pugnasset. Confirmatum contra spem omnium in amicorum numerum recipit. Mox donauit ampliori regno, quam tenuit. Simplicius famam æstimabat in hoste, quàm in ciue. Hæc ille, planè eleganter, & ad rem præsentem opportunè. Audis barbarum, & pugnacem hostem, etiam postquam cecidit, inuicto animo constantem, inuictum, flectinescium, ab Alexandro auctum honoribus, amicitia, & familiaritate Alexandri sublimem, *& donatũ ampliori regno quam tenuit?* Sic erat magnanimus Alexander, iure suo Ma- Mamert. in 2. Panegyr. ad Maxim. Aug. gnus! *Cui tanto Porus reddebatur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus; nec alius esset Princeps gratior quam ijs, qui maxime dominum grauentur*. Possem plura exempla subscribere, quæ prudens & lubens omitto. Aliqua refert Claudius Mamertinus, quæ assentatoriè magis quam vere præfert præfatę erga Porum magnanimitati; sic aiens: *Ille quidem Magnus Alexander mihi humilis videtur, Poro Indo Regi sua regna reddendo; cum tam multi Reges, Imperatores, vestri clientes sint*, &c.

Ergo Hebræa gens, & ab Assyriorum dira obsidione humilis, & mox ab Holofernis victoria sublimis, Achiorem contra Bethulienses & armis, & consilio terribilem, benignè excipiunt, magnificè tractant, generosè augent honoribus, diuitijs, dignitatibus, vt saltuatim narratur in hoc libro Iudithæ, quod tandem hic vers. 6. summatim præstringitur, de quo latè egimus in litteræ commentario. Iudith.

---

§. IV.

Audacia cogitationis humanę ussequi non valet cogitando munificentiam, qua diuina largitas remunerat vel exigua hominum merita.

MAgnum calcar ad probitatem pręmia sunt: neque quisquam tam fatuè malus est, vt si probitati ligantur præmia, non incumbat illi: nam vltrò, & cæco quodam impetu ad præmia decurrunt homines. Hinc Deus de se liberalis & munificus, magna virtuti pręmia statuit, vt mereri non pigeat, si munerari delectat. Planè naturam dedidicit, qui hac pia ambitione non extimulatur ad merendum: esto piè ambitiosus, vt non sis fatuè desidiosus: impensè considera quàm præclara præmia expendit Deus vel exiguis meritis. Porrò leuissima merita remunerat Deus magna præmiorum mole: nam momentaneum & leue tribulationis seu meriti, æternum gloriæ pondus operatur in nobis, ait Apostolus. Nempè meritum leue dicitur: præmium verò, æternum pondus gloriæ. Iob 28. v. 25. *Qui fecit* Iob. *ventis pondus*; Idest, exiguum meritum, & leue instar venti, seu aeris, grande gloriæ pondus operatur: remuneratur enim à Deo, ingenti gloriæ pondere quantumuis leue meritum, & præ leuitate simile vento, seu inane, & quasi aereum. Magnum dubium est apud Mar- Vel vmbrã meriti præmiat Deus in Zaram. Matth. thæi expositores, quare cap. 1. v. 3. inter filios Iudæ fiat mentio Zaræ, ait enim Euangelista; *Iudas autem genuit Phares, & Zaram de Thamar*. Porrò Euangelista lineam texit genealogiæ Saluatoris, qui ex Zaram non progenitus fuit, sed ex Phares. Cur ergo Zaram solus nominatus est, cùm tantùm nominentur ij, qui progenitores fuerunt Saluatoris? Aiunt quidam Zaram gemellum fuisse, & simul natum cum Phares, qui fuit Christi progenitor. Et cur non Esau nominatur cum Iacob? tantùm enim dicitur: *Isaac autem genuit Iacob*;

21.

nec meminit Eſau. Euthymius autumat Phares, & Zaram innuere myſterium duorum populorum Iudaici, & Gentilis, ſiue duplicem legem, Moſaicam, & Euangelicam. Quare Iacob, & Eſau id aptius non ſignificant? & tamen nulla Eſau mentio fit. Subtilis, & ſolida eſt Maldonati ratio, & aptiſſima ad rem præſentem. Veram, inquit, arbitror fuiſſe cauſam, quòd in partu Thamar, prior Zaram extra vterum manũ protulit, qua retracta Phares prior exijt. Contendere enim iam tum in vtero gemelli infantes videbantur, vter primogenitus, & Chriſti parens futurus eſſet, & aliquale dubium fuiſſe videbatur vter primogenitus habendus eſſet. Itaque voluit Euangeliſta honorem illis quodammodò partiri, ita Phares in Chriſti genealogia numerans, vt Zaram non penitùs excluderet; ſed ſuum ille, quod habuiſſe videatur, ius, quo vno poterat modo declarando reſeruare. Magna enim laus fuit, quin parens eſſet Chriſti, tam parum abfuiſſe. Hæc ille. Videlicet ideo Zaram præ cæteris recenſetur in Chriſti genealogia, quia aliquale etſi leue ius habuit ad Iudæ primogenituram, & ſic vt eſſet Chriſti parens, ex eo quod prior manum extra vterum emiſerit. Quod leue ius, & meriti, vmbram, impræmiatam non relinquit Deus, ſed in folio prigenitorum Chriſti illum recenſet, vt largiſſimæ remunerationis munificentiam oſtentet, dum leuium meritorum ventis facit pondus cumulatiſſimi præmij.

Euthym.

Maldon.

22.

Diuina prę-mia ſuperã audaciam cogitationis humanæ.

Homo naturaliter bonum ſibi vtile affectat, & grandius ſemper bonum ambit; quin & ingenioſi, & audaciores ſumus in bonorum deſiderio. Quis enim non appetit maximum, & ſublimius bonum, quod audacia imaginationis ſpeculatus eſt: Vel ad impoſſibilia audet humana appetentia & ſupra captum ſuum temeraria effertur. At tanta eſt opulentia præmiorum, quibus Deus humana merita remunerat, vt eorum diuitias vix homo vel cogitando, vel deſiderando aſſequi poſſit. Fauſtus Rhegienſis ſic excitat audaciam ſpei erga diuinam remunerationem; *In ſpem, inquit, cæleſtium tanto incitemur ſtudio, tanto inardeſcamus affectu, vt cum præmiorum dignitate deſideriorum magnitudo concordet*. Ideſt, quantumvis audeat pij deſiderij fiducia, æquare non poterit deſiderando, dignitatem, & ſublimitatem præmij à Deo futuri. *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus, qui diligunt illũ*, 1. Corinth. 2. v. 4. Vincit enim hominum deſideria, largior munificentia diuinæ remunerationis.

Fauſt. Rhegienſ. in Inſtit. ad Monachos.

1. Cor.

23.

Matth.

Deus nomine mercedis gratiam tribuit.

Matthæi 20. verſ. 4. Cùm magnus ille paterfamilias conduxiſſet primos operarios pacta mercede denarij diurni, mox pomeridiano tempore, otioſos alios conduxit, aiens: *Ite & vos in vineam meam, & quod iuſtum fuerit dabo vobis*. Tandem dixit Dominus ſuo procuratori: *Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à nouiſſimis vſque ad primos*. Omneſque acceperunt ſingulos denarios. Ecce obmurmurationis occaſio, qua inæqualitatis accuſatur paterfamilias ab iis, qui portarunt pondus diei & æſtus. Benè Imperfectus: *Nota, inquit, quia cum primis ſolis conuenit ſpecialiter dare denarium, iſtos autem omnes ſub incerto pacto conduxit; ideſt, quod iuſtum fuerit*. Et quidem ſi merces pleni laboris vnius diei, ſtatuitur vnus denarius, non bene mercedis nomine, hi qui vna tantum hora laborarunt, accipiunt etiam alterum denarium. Porrò ſi labor vnius horæ meretur vnum denarium, labor totius diei plus merebitur: ergo aut primos non æqua mercede præmiat, aut nouiſſimos vltra laborem remunerat. Donetur ergo his nouiſſimis denarius non mercedis loco, ſed donationis titulo. Et quidem ſi Paterfamilias eos conducens, dixit, *Quod iuſtum fuerit dabo vobis*; cùm denarius largiendus eſt, ne dicat Procuratori, *Redde illis mercedem*: nam quod ob merita non debetur, mercedis nomine non bene ſoluitur. ô Dei munificentiam in munerando hominum perexigua ſeruitia! Siquidem Paterfamilias vltra merita largiſſimè donans non id tribuit donatiui nomine, ſed mercedis & præmij titulo. Sic enim à munificentia diuina exuberat præmiorum opulentia, vt donorum maxima augmenta, titulo debitæ mercedis exoluat. Argutè Caſſiodorus de regali Regis Theodorici munificẽtia, ſic ſcribit Eugenio: *Nec tamen benignitas noſtra vna remuneratione contenta, eo ſtudio dona reparat, quaſi debeat omne, quod præſtat*. Ergo Deus qui conducens operarios, pactus eſt cum eis dicens: *Quod iuſtum fuerit dabo vobis*: etſi vltra laborem, & merita denarium donet; tamen iuſtæ mercedis titulo donatiuum largitur. Tam munificè enim Deus præmiat humana merita, vt donum, quod valde excedit laborem, ex mercedis debito tribuat, *Quaſi debeat omne quod præſtat*: quæ eſt liberalitatis exaggeratio.

Imperfect. hom. 34. in Matth.

Caſſiod. l. 1. var. ep. 12.

24.

Deus quaſi obligatur à ſua gratia.

Cæterùm non tantùm leue meritum meretur apud Deum ingens præmium, & vltra condignitatem, ſed ipſam gratiam, quam Deus largitur homini, reputat noſtrum meritum ad vlteriora præmia: quaſi Deus ex eo debeat, quia præſtitit nobis. Vnde gratia Dei vlterioris gratiæ meritum cenſetur. Ioannis 1. verſ. 16. *De plenitudine eius* (.i. Chriſti,) *nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia*. Quid eſt, nos accipere gratiam pro gratia? Leontius, id eſt, pro gratia, qua, Geneſ. 2. verſ. 7. Deus inſpirauit in faciem primi hominis ſpiraculum vitæ, accepimus gratiam, qua Chriſtus inſufflauit in Apoſtolos Spiritum ſanctum, infrà cap. 20. verſ. 22. Ac ſi primum illud beneficium pignus ſit, & quaſi meritum ſecundi. Melius Beda inibi ex S. Auguſtino, & S. Bernardo: *Gratiam pro gratia. Id eſt, pro gratia, in qua ex fide viuimus, recepturi ſumus aliam; quid tamen; niſi gratiam, hoc eſt, vitam æternam*. Nẽpè gratia, qua homo benè viuit eſt meritum, quo homo in æternum beatè viuet: quaſi gratię nobis datæ debeat Deus omne quod exinceps præſtat nobis; & præfata gratia meritum ſit conſtituens Deum debitorem vlterioris gratiæ? ſic enim gratia gratiam parturit: & germinat gratiam. Quod eleganter dixit Theodoricus apud Caſſiodorum: *Nec tamen, inquit, benignitas noſtra vna remuneratione contenta, honorem geminat, augmenta procurat. Nati ſunt faſces ex faſcibus, & naturam retinentes fœtus arbores, pullulauerunt iterum decenter abſciſſi*. Nempè munus præfecturæ (cui faſces præeũt,) germinat apud munificum Principem aliam præfecturam, & ex faſcibus faſces naſcuntur, & vna gratia pullulat ex alia: ac ſi gratia non eſſet donum, ſed meritum. Æmulatur quippe munificus Rex Theodoricus diuinam liberalitatem, nam de plenitudine eius vult omnes accipere gratiam pro gratia; quaſi prior gratia ſit poſterioris meritum, & debitor ſit, vndè potiùs videbatur obligare; faſces enim naſcuntur ex faſcibus, & ex gratia pullulat gratia.

Ioann.

Leont.

Ioann.

Beda.

Auguſt.

Bern. ſ. 1.

Caſſiod. ſuprà.

25.

A præmio dulceſcit merendi labor.

Denique tanta eſt vis propoſiti præmij, vt merendi labor participet præmij poſſeſſionem anticipata fruitione: dulceſcatque amaritudo merendi à dulci ſpe præmij poſſidendi. Vnde præcurrit præmium poſſeſſionem ſui, ebibitque labor meriti dulcedinem præmij, quod meretur. Geneſeos 29. verſ. 20. cùm ſeptem totos annos ſeruiſſet Iacob, vt mereretur pulchræ Rachelis nuptias, callidus Laban mentitus fidem, alios ſeptem annos nihilominus ſeruire facit Iacobum, vt potiatur venuſtæ puellæ cupitis amplexibus. O diuturnam moram! ſeptem alios annos cogitur Iacobus expectare? amor impatiens eſt: quis ferat alterius ſeptennij longam diuturnitatem, vel potiùs æternitatem? Aduerte ad uerba ſacri textus: *Seruiuit ergo Iacob pro Rachel ſeptem annis, & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine*. Si Iacob æſtuat ab amore Rachelis, quo pacto alij ſeptem anni videntur illi pauci dies? imò plures anni, ipſique longiſſimi videri debuiſſent, ſi verè amaſſet puellæ nuptias. Paſtoritias ærumnas ſuſtinet, vt mereatur Rachelem, & tam laborioſa, & prolixa mora videtur illi perbreuis? Acutè dubium proponit Sanctus Auguſt. in Quæſtionibus ſuper Geneſim, ita addubitans: *Quod ſcriptum eſt, ſeruiuit Iacob pro Rachel annis ſeptem, & erant in conſpectu eius velut pauci dies, eo quod diligebat illã, quærẽdum quomodo dictũ ſit, cum eo magis etiam breue tempus,*

Geneſ.

Auguſt.

tempus, longum soleat esse amantibus. Huic bellæ dubitationi argutè respondet Lipponanus in catena super Genesim: *Ideò*, inquit, *sicut pauci dies videbantur, & facilis labor, pro quo tam grata eum merces maneret à Domino præparata*. Scilicet labor merendi obibit dulcedinem præmij: & dum ærumnosè merebat, deliciosè præpropera fruitione quasi potiebatur beata præmij suauitate. Eleganter S. Ambrosius agens de sancto latrone cui patibulato in Cruce cum Christo, & acerbissimis doloribus anxio, dixit Christus. Lucæ 23. versic. 43. *Hodie mecum eris in paradiso*, sic fatur: *Tanta fuit celeritate saluatus, vt peccata eius gratia præuenerit antequam pœna, & prius in malis suis cœpit gloriari, quam puniri. Non enim patitur supplicium, dum Paradisum promeretur. Huic enim dicitur: Hodie mecum eris in Paradiso*. Nimirùm paradisiacum præmium sic exarmauit patiendi dolores, sic beauit peracerba crucis tormenta, vt beatus latro dulcedinem præmij in meritorum molestia prælibarit: *nam in malis suis cœpit gloriari*; quia malæ pœnæ merita erant gloriæ: & in pœna factus est præmaturè beatus, prægustans beatas paradisiaci præmij delicias, in pœnalibus meritorum ærumnis, quæ totæ imbutæ erant voluptate promeriti paradisi. Ergo in labore merendi præsentitur fælicitas præmij adipiscendi: Ita meritum spe anteuertit fælicitatem præmij! Vnde beatus latro *prius in malis suis cœpit gloriari, quam puniri: non enim patitur supplicium, dum Paradisum promeretur*. Ergo cùm Deus tam munificus meritorum remunerator sit. Bethulienses hic versic. 15. in sacco & cinere voluntantes, & in multa pietatis opera incumbentes, consultissimè dicunt Deo: *Faciem Sanctorum tuorum attende*, idest, ad merita, vt exponunt Lyra, Carthusianus, & Hugo. Probè enim ab experientia Bethulienses didicerant quam sit largus meritorum præmiator Deus, vnde vel exiguis meritis, redemptionis gratiam mercari præsumunt. Hanc præmiorum opulentiam expertus est Achior qui vers. 6. pro leui merito munifica præmia à Deo accipit.

26. Lippom.

Lucæ. Ambros. ser. de Passione.

Lyra. Carthus. Hugo.

Iudith.

§. V.

Ipsa sæuioris procellæ atrocitas nonnunquàm ducit in portum, prospero errore, & cæca fælicitate.

27. PVsilli animi est spem abijcere in grauiori periculo. Ignauus est quisquis deficit quamuis deficiat: calamitosior ærumna cùm decumbit toto sui pondere, animum degrauet, non obruat; nullum enim est tam desperatum periculum, quod omnem euadendi spem occludat. Ergo assurgat, animus non cadat: obluctetur fortunæ, & qua affulget spes, illac euadere tentet. *Magnus gubernator, & scisso nauigat velo, & si exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad cursum*, ait Seneca. Nec tantùm vni rimæ aut alteri obsistit, sed quamuis plurimis locis nauigium laxari cœperit, & cedere, etsi omnis iunctura diducitur, tamen sollerter sentinam trahit, & succurrere tentat dehiscenti nauigio. Cedant vires, non cadat animus: nam sæpè sæuior tempestas, & desperatior calamitas mutatur in securam tranquillitatem: & à periculo grauiori, securitas periculi est. Largos quondam imbres depluebat æther, imò vberes amnes ruebant, eructabant Oceanos terræ cauernæ: reserato obice supermundanæ aquæ toto gurgite proruebant è cælo: totus orbis Oceanus est in diluuio Noe. Sæuo turbine obruti perierunt mortales. At *Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime*. Genes. 7. vers. 17. Vnde ab atrociore tempestate. *Octo animæ saluæ factæ sunt per aquam*. 1. Petr. 3. vers. 20. Expende *per aquam*. Potiùs saluantur à diuinæ prouidentiæ paterna cura, humanæ propagationis sollicita: potiùs saluantur bituminatæ arcæ beneficio, & artificio, ab ingenio summi opificis architectatæ, ad humani generis columen: potiùs seruantur munifica diuini numinis largitate, illi Noe curam gerente, & eius familiam incolumen seruante à communi omnium strage. Et tamen secretioris Theologiæ apex Petrus sapienter nos edocet, *per aquam* saluari. *Per aquam*, inquam, per quam cæteri immaniter periclitantur. Aquæ tempestas cæteros obruit, arcam in altum subleuat, & incolumen seruat Noe familiam. Et quod reliquis exitio est, ijs seruit ad incolumitatem? Tempestas ipsa, quæ cæteros mergit, & suffocat; hos tranquillat, & sospirat. *Saluæ factæ sunt per aquam*. Quod quia expressum à S. Petro sufficiat vel adnotasse S. Augustinum tom. 6. lib. 12. Contra Faust. cap. 14. qui sic aduertit: *Noe cum suis per aquam, & lignum liberatur. Calamitatibus beatis*, ait S. Zeno Veronen. sermon. de Iona. Ecce Noe ipsomet periculo liberatum, & per aquam, seu tempestatem seruatum incolumen à tempestate. Sicut Achior hic, vers. 6.

Senec. ep. 30

Ipso periculo sospitatur Noe.

Genes.

Petri.

August.

Zeno.

Iudith.

28. Audi consimilem fortunam Ionæ à Zenone Veronensi in sermon. de Iona: Ipsius vtar verbis quàm elegantissimis. Ionas adæquè propheta ad Niniuitas missus à Deo est. At ille alio deflexus itinere nauem Tharsos petiturus ascendit; cùm subito compugnantium ventorum flatu violento lacessitum fremit mare: Solicitique gurgitis præruptorum montium casus voluminibus repugnantium littorum spumantia ora contundens, minatur per momenta naufragium: procellæ crebrescentes insaniunt: horrendum sibilant funes gemit cedentibus velis antennæ, retula vndique iter non inuenit prora: trepidant nautæ: festinant incassum iactura vasorum nauem leuare ponderibus, quæ prophetæ pondere premebatur. *Tum Ionas, quem solum expetebat bona illa tempestas, sorte ductus; naufragus redditur: imò à ligno ad nauigium vitale transfertur: qui vt est dimissus in altum, ferinaque voraginis est receptus hospitio, vigilat in ceto, qui stertebat in naui. Mira res! post naufragium, post natatile sepulchrum, incolumis tertio post die Niniuitas illustrat*. Profectò bona tempestas, quæ Ionam naufragum sospitauit! Quid sæuius, quid horribilius quàm ferinæ belluæ diductus ad vorandum rictus? At Ionas, qui in cariosa, & putri, & emortua vehebatur naui; *in vitale nauigium transfertur*. Et in ventre Ceti vehitur securus, qui in naui periclitabatur anxius: *natatile sepulchrum* mutatur in vitæ incolumitatem. Et ipsiusmet periculi ope tutus, euadit periculum, & qui in natali sepulchro tumulatus iacebat; lætiori vita fruens & incolumis exurgens Niniuitas illustrat. Sapienter inquit Tertullianus: *Nonnumquam & in procella confusis vestigijs cæli, & freti, aliquis portus offenditur prospero errore: nonnunquam & in tenebris aditus quidam, & exitus deprehenduntur cæca fælicitate*. Vectores errabundi procellæ vi aliquando aguntur ad inopinatum, sed optatum portum prospero errore: & in media caligine lux aliquando oboritur cæca fælicitate. Verùm prætereundum non est illud: *In procella confusis vestigijs cæli*. Quasi dicat Tertullianus, homines immani tempestate, & dura calamitate exagitatos, cùm neque per terram, neque per tumentes maris vndas iter facere conceditur, vestigia cælo imprimere: *Confusis vestigijs cæli*, & per cælos viam facere eos, quibus incedere nō datur per terram, neque per aquam. Profectò læta est tempestatis securitas! quid enim securius quàm per cælum incedere? Ergo, ò homo, in periculo esto vir; esto in naufragio fortis: nam Noe in atrociori diluuione *Saluus factus est per aquam*: Ionas in atroci procella præcipitatus è naui, ex putri nauigio *in nauigium vitale transfertur, & natatile sepulchrum* fit illi vitæ feretrum & vbi non datur natare per decumanos fluctus, datur incedere per cælum, & astris vestigia imprimere. *Ecce præstans aduersa, quod secunda non tribuunt.*

Ionæ. Zeno Veron.

Ionas sospitatur naufragio.

Tertull. l. de Anima, c. 2.

In tribulatione iter incedit per cælum.

Ennod. l. 3. epist. 4.

Celada in Iudith. Rr 3 §. VI.

§. VI.

Euangelij laus eſt non deuenuſtari prædicatione Iudæ: & fundari vel dubia hæſitatione prædicantium.

29. FOrtior miles ex confragoſo venit; at verna compoſitus, & vrbanus ſolet eſſe ſegnis. Effeminat animos cultior, & facilis politia. Et amica vi aduerſarios profligare deuenuſtar victoriæ famam: quod robur militum eſt, non illuſtris peritia ducis. Itaque victoriam parare, & triumphos demereri proprij exercitus virtutis, & armis, vulgaris ſtrenui Ducis laus eſt. Maior tamen, & laudatior, quæ hoſtiles phalanges ſibi auxiliares facit, & ex peruerſo ſibi auxiliatur. Hoſtem ſuo ipſius gladio iugulare, & ſuis ipſorum viribus vincere, & aduerſariorum robore aduerſarios detriũphare, ſingularis victoriæ faſtus eſt. Magnum non foret Chriſto duci propria ſuæ diuinitatis virtute Idolatriam labefactare, & fundare Euangelium, niſi id præſtitiſſet vbertim, & ſuorum infirmitate, & hoſtium viribus, quibus exarmauit mundi potentiam, & obarmauit Chriſtianam diſciplinam, magno orbis miraculo. Matth. 10. verſ. 4 recenſentur duodecim Apoſtoli, quos conſultior Chriſti prudentia ex omnibus hominibus elegit, & adlegit in ſui collegium ad fundandam Euangelij diſciplinam. Inter quos tandem recenſetur, *Iudas Iſcariotes, qui & tradidit eum*. Quam ob cauſam attentior Dei prudentia Iudam elegit? Eſto in præſentia probus erat, & opportunus, ſed palàm aduerſarius mox futurus præſcribatur tunc à Chriſti anticipata notitia. Ergo inuidioſi homines hæretico priuilegio, & pagana licentia aut negabunt præſcientiam Chriſti, aut inuitiabunt conſilioſam ipſius progigentiam: nam malè videtur eligi, qui bene non exequetur electionis miniſterium. Beda ad Ioannis caput 6. cenſet Iudam electum fuiſſe, vt proditione peruersè iuuaret ad redemptionem: ſic fatur Beda: *Dicendum, quod ad aliud elegit vndecim, & ad aliud vnũ: vndecim elegit, vt in Apoſtolica dignitate perſeuerarent: vnum elegit, vt per proditionis eius officium ſalutem operaretur humani generis*. Nunquid Chriſti negotium eſt opportunum proditorem eligere, an diabuli res, & Iudæ proditoris malitia? Vnde S. Auguſtinus tractatu 59. in Ioannem, ſic ſuper hac re ſcribit: *Nonne duodecim elegi vos? An Iudas ad aliquid eſt electus, ad quod erat vtique neceſſarius?* Verum adhuc humana mens hæſitat, ignorans, ad quid fuerit neceſſaria Iudæ malitioſa induſtria, quæ poſſit à Chriſto eligi. Rabanus Maurus multa ingenij ſagacitate mentem Auguſtini explicat, & thema propoſitum ingenioſè confirmat, ita fatus ad ea verba Matthæi capit. 10. *Et Iudas Iſcariotes, qui & tradidit eum. Qui non per imprudentiam inter Apoſtolos eligitur. Magna eſt enim veritas, quam nec aduerſarius miniſter infirmat.* Scilicet congruens, & opportuna fuit vndecim Apoſtolorum induſtria ad publicandum Euangelium; at Iudæ proditoris electio neceſſaria fuit ad confirmandum illud: magna enim veritas eſt, quam nec aduerſarius miniſter infirmat. Auguſtior Euangelij commendatio eſt, non dehoneſtari nequiſſima Iudæ prędicantis malitia. Prædicet, & adminiſtret Iudas rẽ Euangelij, quo pœniteat magis eius fulgor, quem non infuſcauit prędicatoris obſcuritas. Iudæ ſumma malitia nõ damnat, ſed commendat, quod prædicat Euangelium, & ex peruerſo adſtruit, illud labefactando fulciens. Quid enim niſi res Dei potuit non inuitiari vitioſiſſimo Iudæ miniſterio?

Matth. Quo modo Iudæ prędicatio fuerit Euangelij laus.

Beda.

Rabanus.

Euangeliũ barbari dictione fælicius perſuadet.

Poſt tria Euangelia publicata, adhuc humana ſapiẽtia turget, & detrectat Chriſtianæ diſciplinæ ſimplicitatem quam gentes ſtultitiam nominabant: adhuc Græca, & Latina eloquentia lenocinio orationis nitida faſtidit barbaricam Iudææ gentis Litteraturam. Quis traducat ad Chriſti caulas aulicos ſapiẽtum mores? Nempè Ioannes ſtagnis innutritus ſcribit Euangelium ad erudiendas ſapientum ſcholas de arcanis diuinorum myſterijs. Audiendus eſt S. Chryſoſtomus: *In principio erat verbum, &c. Quomodo igitur barbarus hic, indiſciplinatus talia loquitur?* Barbarus, & indiſciplinatus Ioannes eſt; ſed à cuius indiſciplinata barbarie ſpumoſæ ſententiæ philoſophorum detumeſcunt, & è faſtuoſis Magiſtrorum cathedris fiunt ſcholares huius Barbari, (ſic Ioannem appellant,) & indiſciplinati. Quia eximior Euangelij laus eſt, non ſuaderi perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, arbitrio humani ingenij fucatis, ſed barbaro, hiuco, & peregrino eloquio probari ſummatibus, & ſermone ruſticante, & barbarie dictionis mercari rerum fidem apud eruditos. Ergo ex oppoſito ſibi auxiliatur Euangelium, & faſtidium audiendi, factum eſt artificium perſuadendi.

Chryſ. ho. 1. in Ioann.

Lucæ 7. verſ. 19. Peruenit ad Ioannem miraculorum, & doctrinæ Chriſti fama: *Et conuocauit duos de diſcipulis ſuis Ioannes, & miſit ad Ieſum*, dicens: *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus*. Dubitarit Ioannes, an non, diſputo aliàs ſeueriori ſtylo; ſatis ſit ad præſens inſtitutum, ſaltem ſpecie tenus, dubitaſſe, quod negabit nemo, qui ad nunciorum verba attenderit. Et aduertit S. Chryſoſtomus, tunc Ioannis Baptiſtæ diſcipulos, Chriſti doctrinæ addictos fuiſſe. Addit præterea Euangeliſta: *Omnis populus audiens, & Publicani iuſtificauerunt Deum baptizati baptiſmo Ioannis*, ò ſtupendum Euangelij miraculum! Nẽpè identidem Baptiſta Ioãnes præclarum teſtimonium de Chriſti auctoritate dederat, aiens: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. & alibi: *Qui poſt me venturus eſt, maior me eſt, cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti*. Et cùm Ioannes dubitaſſe videretur de Chriſti miraculis, & Euangelij doctrina, tunc populariter illi creditur. Scilicet magna eſt veritas, quæ vel dubitatione apparenti fulcitur, diuina eſt auctoritas eius, quod vel ratione dubitandi adſtruitur. Parum .n. foret auctoritati Euangelij ſi ſuaderetur põpa miraculorũ, & eloquentiæ apparatu, niſi fundaretur etiam aliqua dubietate atteſtantium; tunc enim valentius ſtat, quando ipſa concuſſione ſolidatur, & ex peruerſo auxiliatur ſibi. 31.

Luca. Euãgelium aliqua dubietate præ dicãtis adſtruitur. Chryſoſt. in catena.

Dubitatur à multis, explicatur à paucis, quare Paulus gratia prædicandi, & fælicitate conuertendi anteuerterit plures Apoſtolorum, ne dicam, omnes. Plus omnibus laborat in Euangelio, qui ad veſperam vocatus eſt ad illud prædicandum? Orbis Apoſtolus inſcribetur Paulus; & ferè reliqui vnius regni, aut prouinciæ dicentur Apoſtoli? Niſi fortè dum atrociter perſequitur Euangelium, illud fæliciter perſuadet. Planè non inde, ſed exinde maiorem fortè auctoritatem cõbibit Euangelium: cuius illuſtrior laus eſt, ab olim perſecutore ſic propagari. Vnde Sanctus Gregorius Nazianzen. animoſè dixit de Paulo, quòd *Euangelium impleuit*. Nimirum acerrimum perſecutorem Euangelij, ſic ardenter agi ad illud commendandum, & promulgandum, eximior Euangelij laus eſt, & Euangelij velut complementum. Nam ſi ab ijs ſolùm, qui innutriti erant in Chriſti ſchola, & cum doctrina ſuxerant ſtudium erga charum magiſtrum, prædicaretur Chriſtiana diſciplina, non ita apud homines plenam fidem meretur. Ergo complementum fidei noſtræ debetur Pauli perſecutionibus, quibus Euangelij fidem impleuit apud homines, & ſic factus eſt Euangelij propè complementum. Perſecutionis virus tranſit in Euangelij antidotum. Vnde Iudæa gens impenſè ſollicitat Achiorem vt relicto gentilitatis ritu credat Deo Iſrael: & ſic ab hoſtilibus caſtris Hebrææ religioni validius auxilietur, quæ foret Iudaicæ legis grandior commendatio. Quod olim cap. quinto exambiunt Bethulienſes hic verſic. ſexto fæliciter aſſecuti ſunt. Quo factum eſt, vt, & Aſſyriorum acies profligarent, ſed ſactos Iudææ ritus præclariùs commendarent ex illuſtri Achioris probitate; qua ſic Achior enituit, vt ex infideli ſubitò euaſerit fidei norma, & virtutis exemplar. Matth. 8. verſiculo 10. Gentilis Centurionis 32.

Paulus perſequendo Euangeliũ, illud impleuit.

Naz. ora. 1.

Iudith.

Matth.

nis verba fidei plena *audiens Iesus, miratus est, & sequentibus se dixit: Amen dico vobis nõ inueni tantam*
Sele. or.19. *fidem in Israel*. Ad quæ verba ita scribit Basil. Seleuc. *Quid tibi, Israel, lucri ex miraculis in Aegypto editis? vnicus Gentilis supra totam Iudæorum multitudinem fide sese extulit. Esto gentilis discipulus, incredulos, vt credas, sequere*. Ad quæ verba sufficiat digitum intendisse; nam alius expensionem præoccupauit. Nec audeo verba, quæ res ipsa petit, negare; nec possum rescribere, quæ alius præscribere festinauit; linguæ velocitas anteuertit cunctationes præli.

---

§. VII.

Commentarius litteræ.

Vers.9. Porrò hi, qui in tabernaculo erant, venientes, & ante ingressum cubiculi perstrepentes, excitandi gratia, inquietudinem arte moliebantur, vt non ab excitantibus, sed a sonantibus Holofernes euigilaret.

Vers.10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assytiorum pulsando aut intrando aperire.

33. CVm Assyrij exploratores palàm denunciarent ingentem Hebræorum manum è Bethulia egressam, iamque clariùs resonaret descendentium Hebræorum clamor; serui Holofernis, vel præsidiarij milites, qui ad eius prætorium excubias agebant, ne quiescenti, aut lasciuienti importunè obstreperent, strepitũ casu simulabant, vt euigilaret à fortuito strepitu, non a consilio
Virtus Assyriorũ dicitur, etiam cũ torpet. excitantis. Causa redditur. v. 10. quia vbi cubaret Rex, aut summus Assyriorum dux, nemini licebat ingredi, ne turbaret Imperatoris quietem, quantumuis è proximo immineret aut honoris, aut vitæ periculum, vt tra-
Diodor. Herodor. dit Diodorus libr. 2. & Herodotus libr. 3. *Virtus Assyriorum* sumitur pro eo in quo est potentia, seu maiestas,
Carthus. Sa. Serar. Tirinus. scilicet pro Holoferne, ita Carthusianus, Sa, Serarius, Tirinus. Moralissimè aduertit Sanctius, quòd is qui tã quietè dormit, & indormit voluptatibus, nihilominùs dicitur, *Virtus Assyriorum*; cum potiori iure, & magis ex meritis, vocari posset languor, & infirmitas. Heu! quoties a Magistratu, qui virtus Republicæ dicitur, languet, & inuiriatur populus!

Vers.11. *Sed cum venissent eius duces, ac tribuni, & vniuersi maiores exercitus Regis Assyriorum, dixerunt cubicularijs.*

Vers. 12. *Intrate, & excitate illum, quoniam egressi mures de cauernis suis ausi sunt prouocare ad prælium.*

Cùm Holofernis famuli non auderent excitare Domi-
34. num suum, quem putabant cum Iuditha cubare; & Bethulienses cum ingenti strepitu, & clamoso vlulatu iamiam propiùs irruerent in stationes, conuolant Assyriorum duces, & magistratus ad Holofernis tentoriũ, & vrgent Prætorij cubicularios, vt ingrediatur in Principis cubile, illique denuntient, egressa fuisse è Bethulia Iudæorum agmina, non secùs ac si è latebris suis prorepserent ignobiles murium greges, (simili iactatino
1.Reg. irridebantur olim Hebræi a Philisthæis 1. Reg. 14. versic. 11.) qui tamen temerariè auderent inuictas Assyriorum acies ad prælium prouocare. At mures hi pro-
Mendoza. sternent Assyriæ Elephantos. Mendoza tom. 2. ad cap. 5. vers. 6. libr. 1. Reg. suspicatur Palæstinos contumeliæ causa solitos fuisse Hebræos homines appellare *mures*, quasi id esset familiare, & vsitatum conuitium. In textu Græco procerum vox non minùs arroganter sonat: *Excita iam Dominum nostrum, quoniam ausi sunt serui descendere super nos ad bellum, vt disperdantur in finem.*

Tunc ingressus Vagao cubiculum eius, stetit ante cortinam, & plausum fecit manibus suis: suspicabatur enim illum cum Iudith dormire. Vers. 13.

Sed cùm nullum motum iacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, & eleuans eam, vidensque cadauer absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum, iacere super terram, exclamauit voce magna cum fletu, & scidit vestimenta sua. Vers. 14.

Et ingressus tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exilijt foras ad populum. Vers. 15.

Cùm atrienses famuli minimè auderent excitare 35.
Holofernem, & Assyrij exercitus duces vrgerent valde, Vagao eunuchus, quo familiarius vtebatur, & conscius erat secretorum Domini sui, contra morem Persarum, (res vrgebat,) audacter introiuit in Holofernis cubiculum, sed citra cortinam oppansam eius lectulo. Persarum principum enim siue fastus, siue maiestas non patiebatur, seipsos aliorum oculis statim patere. Vnde præter conopæum, quod culices arceret, oppandebatur cortina ante lectum; sicut etiam ante conuiuij torum prætendit tradit Athen. libr. 4. cap. 6. Stetit Athen.
ergo Vagao ante hanc cortinam, & plausum fecit manibus, hoc est, complosit manibus, vt à strepitu euigilaret Holofernes. Textus Græcus habet: *Pulsauit aulam tabernaculi*, vel *atrium tabernaculi*, vel *peristroma tabernaculi*; nempè concussit aulæa, quibus ornabantur parietes tabernaculi. Sed exscriptio Hieronymiana manibus plausisse affirmat. Scilicet Vagao, vel nesciens, & inuitus plausit cædi Holofernis, vnà cum Hebræis. Cumque suspicaretur eum cum Iuditha deliciari; egregiam enim lenocinij operam ad id contulerat, maluit eum manuum complosione, quàm voce excitare. Sed cùm silenti gressu admouisset aurem, vt sic captaret, vel dormientium ronchos, vel consabulantium colloquia, nihilque penitus audiret, audacter *eleuat* cortinam, quæ erat ante lectum: vel
cortinam *distinguens*, (vt est in Biblijs Sixtianis,) statim Bibl. Six
vidit truncum Holofernis cadauer in nuda humo indecorè prostratum, & fœdè tabefactum, quale Iuditha è lecto in terram deiecerat, eo consilio, vt inopinato, & luctuoso spectaculo subitum terrorem incuteret intuentibus. Quod è votis successit. Nam vt vidit Vagao Domini sui truncum corpus abscisso capite, scindens vestimenta sua, & doloris impatiens, flebili voce altè exclamauit. Adhuc ignorabatur truculentæ cædis auctor, donec Vagao statim suspicatus quod res erat, aduolat ad Iudithæ tabernaculum, & inde illam fugisse cognoscens, planè comperit cædis auctorem. E vestigio foras exiliens, dixit ad Assyriæ duces, & magistratus, & omne militum vulgus, qui omnes auidè expectabant iussa Holofernis.

Et dixit: vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo Nabuchodonosor. Ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non est illo. Vers. 16.

Quod cum audissent Principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta sua, & intolerabilis timor, & tremor cecidit super eos, & turbati sunt animi eorum valde. Vers. 17.

Et factus est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum. Vers. 18.

Vagao funesti spectaculi stupore correptus, consilij 36.
impos, subita admiratione (dissimulare enim debuisset Domini sui necem, & dare ducibus adsueta mandata:) animo consternatus, confestim egressus foras tragœdiam Holofernianæ cædis annunciat Assyrijs, flebili clamore vociferans, vnam Hebræorum feminam, illusisse Assyriorum inuictæ potentiæ, & infælicitasse tot victoriarum gloriam. Ad hanc vocem cubicularij Vagao, sic obstupuere Assyrij, sic perturbato animo furebant amentes præ impatientia mœsti doloris, vt consternatos animo, scindentes vestimenta sua, in signum Tragicæ calamitatis, vniuersos inuaserit intolerabilis timor, & præ animorum æstu pauide trepidauerint. Ipsosque à tanto dolore pauidos, & consilij inopes maximè territabant armatæ Bethulientium acies, quæ strenuo, & alacri animo inuadebant atroci-

ter

ter Aſſyrios attonitus præ rei inſolentia, & dira calamitate, qua vndique miserè angebantur.

37. Illud, *Principes virtutis Aſſyriorum*, explicatum eſt verſ. 10. Quod autem de eiſdem Principibus dicitur v. 17. *ſcidiſſe veſtimenta ſua*, quod etiam verſ. 14. dicitur de Vagao, notius eſt, quàm vt egeat commentatore. Signum enim erat acerbi doloris, & funeſtæ calamitatis, vt paret ex libris Regum, & Paralipomenis, ex libro Eſther, & paſſim in Biblijs. *Timor & tremor*. Notum eſt diſcrimen: *timor* mentem, *tremor* corpus concutit. *Aſcendit timor*, notus Hebraiſmus, ſic etiam dicitur ſuprà cap. 2. verſ. 18. & perſæpè alibi. Imò vbi non? Illud *In medio caſtrorum*, non ſignificat tantùm in caſtrorum medio excitatum fuiſſe clamorem; ſed in ipſis caſtris lamēta, & ſuſpiria reſonaſſe. Porrò Hebraiſmus etiam eſt, *in medio caſtrorum*. Sic dicitur Lucæ 2. verſ. 46. *Sedentem in medio doctorum*, ideſt, inter doctores. Et Ioannis 1. ver. 26. *Medius autem veſtrum ſtetit*, hoc eſt, inter vos, & Lucæ 22. verſ. 27. *Ego autem in medio veſtri ſum*, id eſt, inter vos. Hæc obuia ſunt, & quæ ineruditus aduertat in Biblijs.

Iudith.

§. VIII.

Pauper inualidus delictis obnoxius eſt; potentia diuitijs, quaſi ius quoddam eſt ad delinquendum.

38. NObilis opulentia extra aleam eſt: diues indignus eſt, in quem iam aliquid fortuna poſſit. Diuitiæ illum collocauerunt in tuto: nam glorioſæ opes aſylum criminum ſunt. Bona cauſa pauperis fortiter timet. Nihil habet infælix paupertas durius in ſe, quàm quod ridiculos homines facit.

Iuuen. Satyr. 3.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi.

Leges dicuntur ænigmata, & quare. Iuuen. Satyra 8.

Inquit Iuuenalis. Ridicularia eſt inopis defenſio: nam fruſtrà iure defenditur inops, quem ipſa inopia potenter accuſat. Inops ſemper criminoſus, quia inopia reatus eſt. Nam *Qui iuris modos, & legum ænigmata ſoluit*, nempè Iuriſperitus, & iudex ferè ſemper ſtant pro diuite potente; ad huius vtilitatem flectunt legum iura: vnde opulentia impunitas eſt. Bellè leges appellantur *ænigmata*: quæ nihil minus ſignificant, quàm quod magis ſignificare videntur. Porrò iuriſconſulta viduis, pupillis, egenis fauent; potentiam diuitum coercent; ſed ænigmaticè. Nam innocens pauper, obnoxius eſt pœnæ; diues nocentiſſimus immunis eſt a delicto. Pſalm. 81. verſ. 1. *Deus ſtetit in Synagoga Deorum: in medio autem Deos dijudicat.* (*Deos, id eſt, Potentes*, ait Hugo,) *Vſquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum* (*id eſt maiorum veſtrorum*, inquit idem Cardinalis) *ſumitis? Iudicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iuſtificate. Iuſtificate, id eſt, iuſtum credite, & iuſtum prædicate, non vt iniuſtum condemnate.* Adhuc Hugo. Scilicet pupillus, & humilis, & pauper, nunquam iuſtus, & innoxius creditur in iudicio, ſemper vt iniuſtus damnatur, quaſi paupertas, & humilitas ſit reatus, & iniuſtitia; & glorioſa opulentia ſit immunitas delinquendi. Omnis iudex Nero eſt pauperi, diuiti Verres. Crimina adorantur in principe viro; virtutes damnantur in humili egeno.

Pſalm.

Hugo.

Tertullianus ſic ait ad Romanorum Præfectos: *Si*

39. *enim talibus* (id eſt hominibus flagitioſiſſimis,) *puniendis præſidetis, horum autem pares, Deus ille maieſtatis ſuæ conſortio aſciuit; quid ergo damnatis, quorum collegas adoratis? Sugillatio eſt in cælo veſtra iuſtitia.* Ac ſi dicat; prudenter, & iuſtè animaduertitis in plebis Romanæ crimina, in adulteria, furta, homicidia, & id genus alia pernicioſa flagitia morte punitis. Benè eſt: Sed aduertite ne fortè hæc ſeuera iuſtitia veſtra, qua plebeios punitis, ſit ſugillatio in cælo, & heroum veſtrorum condemnatio. Nam Deus Saturnus impius fuit in filios, Iupiter in Patrem Deum. Mercurius adulterij reus eſt, Sæuitia eſt Martis laus; ſtuprum, & inceſtus Iouis vitia ſunt. Imò quis Deorum veſtrorum non eſt aut maritatarum adulter, aut virginum raptor, aut puerorum contaminator, aut cædium patrator, aut alieni non vſurpator, aut proprij non prodigus, aut auarus. Ecce in heroibus veſtris colitis vitia, quæ ſæuè damnatis in miſera plebe. Ergo non damnatis crimen hominis, ſed hominis conditionem: inualida plebis paupertas rea eſt, cùm procerum ambitioſa gloria immunis ſit à delicto: humilis inopia condemnatur, non flagitioſa potentia, quæ ſecurè audet, impunè delinquit.

Tertul. cap. In pauperibus damnaretur, quod in proceribus adoratur.

Regius vates Pſalmo 111. verſ. 3. ſic ſapienter cecinit tacitè increpans hanc non bonam Iudicum politiam. *Gloria, & diuitiæ in domo eius: & iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.* Quid iuſtitiæ cum gloria, & cum diuitijs? Porrò à gloria ſuperbit homo, à diuitijs inſoleſcit: Iuſtitia his aduerſatur implacabili odio: quomodo ergo, quia homo ambitioſè glorioſus eſt, & inſolenter diues, firmat ſibi iuſtitiam in æternum? Niſi fortè ab iniuſtitiæ fomite, iuſtitia nutriatur: & iniuſtitiæ morbus ſit ſanitas iuſtitiæ. Quando gloria, & opulentia fauerunt iuſtitiæ? Quando non magis iniuſtitias perpetrarunt? Acutè S. Aug. in huius Pſalmi enarratione: *Gloria & diuitiæ in domo eius, & iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi. Ipſa eius gloria, ipſæ diuitiæ.* Quaſi dicat Pſalmiſta ex mente Auguſtini: Ipſa eius gloria, ipſæ diuitiæ ſunt iuſtitia eius; iuſtitia, inquam, æterna; id eſt, iuſtitia, quæ durat toto tempore, quo durant gloria, & diuitiæ. Nam is, qui ſublimis eſt gloria, & potens opibus, ſemper iuſtus, neque vnquam damnatur ab vllo iudice. Gloria illi pro innocentia eſt, & opulentia pro impunitate. Nempè potentia procerum innoxiè, imò iuſtè delinquit, poteſtate ipſa reatum diluente. Vnde cui ſunt *Gloria, & diuitiæ in domo eius, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.* O ſecura procerum delicta! ò meticuloſas pauperum ſanctitates! In omni æuo viguit hæc iudicum imbecillitas, quæ adorat in heroibus, quod caſtigant in plebeijs.

40. Pſalm. Vbi ſunt gloria, & diuitiæ, nunquā inuenitur reatus, aut raro.

51. Eiuſmodi iniuſtam principum impunitatem acri cēſura notat Saluianus, ſic ſcribens. *In alijs quippe horrent, quod in ſe ſemper admittunt: mirum in modum, & accuſatores eorundem criminum, & excuſatores. Execrantur publicè, quod occultè agunt; ac per hoc dū damnare ſe cæteros putant, ipſos ſe magis propria animaduerſione condemnant.* Et mox ſubdit. *Vtinam vel à maximis: qui volunt ſibi id fortè maiores, quaſi priuilegium vindicare, vt iure ſuo crimina vel minora committant.* Nimirum ſæculi potentes dum alienæ iuſtitiæ ſtudent, propriam reprehendunt: agunt enim ipſi, quod in alijs damnant. Sed communis potentium error eſt, exiſtimare potentiam eſſe licentiam ad delinquendum, & eſſe priuilegium poteſtatis, non tantùm impunè, ſed iuſtè delinquere. Vel ſaltem in Maioribus peccata eſſe maiora; quaſi potentia excuſet criminis prauitatem, Vnde ambitioſè præſumunt, quod cū ſit *gloria, & diuitiæ in domo eius, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi*: & ita impunè delinquit, nullo cenſuræ metu. Ecce tibi c. 3. v. 12. Holofernis crudelior ſæuitia, irreligioſior impietas, Aſſyrij Regis præfracta inobediētia, habetur ab Aſſyriæ proceribus, vt militarior peritia. Et ita Holofernes poteſtatis licētia, & potentiæ iure, & impunè delinquit, & delinquendo primos honores peruersè promeretur, Heu! nunquàm diues, nuſquā potens iniuſtus eſt. Iniuſtitia vitium eſt inualidi; iuſtitia priuilegium eſt potentis. ò iuſtitiam iniuſtam! ò impunitas omni pœna caſtiganda! Opta malè iniuſtum eſſe, vt bene iuſtus ſis. Vides hic v. 11. gregarios milites non audere, quod Aſſyriæ proceres arroganter factitant?

Saluian. l. 5. de Gubern. Dei. Delicta in proceribus aut nō ſūt, aut minora ſunt.

Iudith.

§. IX.

Verba ſunt imbecillitas faciendi; linguæ arroganter grandiloquentia, defectus manuum eſt.

VIr ſtrenuus, & fortis non effutit minacia verba, vt fortitudinem oſtentet: nam valentia in lingua 42.

gua imbecillitas est in opere. Manus veriùs loquitur fortitudinem, quàm lingua mentitur. Imò vigor, qui abundat ex lingua, deficit in manu. Verba fascinant opus; quod languet à verbis. Vir fortis parcit linguæ; ne manus parcat hosti: parcus bellator est, qui verbis ferit. Femineum robur est, & imbelle telum, quod à lingua est. Facta vulnerant, verba mulcent. Os mutum aduersarij pignus vincendi est, & lingua magniloqua victoriam præsagit hosti. Vulgaris Hispanismus est: *Sobra de lengua es falta de manos.*

Bern. l. 5. ad Eugen.

S. Bern. *Docuerunt linguam suam grandia loqui, cùm operentur exigua.*

Verba arrogantiæ plena, plena sunt imbecillitatis.

1. Reg. 17. v. 44. prodit ad duellum cum strenuo Philistæo Dauid adhuc iuuenis, pulchellus, & crispus: pro lancea baculum gestans, pro pharetra pastoritiam peram, pro iaculis limpidissimos lapides, pro scuto pectus gerens, pro galea frontem, totus à natura inermis, at gigas Philistæus naturæ lacertis, & æneo thorace armatus. Cæterùm Goliatus, vt vidit imbellem hostem victoriam probrum reputans, despexit eum, & dixit, Philistæus ad Dauid: *Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cæli, & bestijs terræ.*

1. Reg.

Quibus verbis arroganter à Philistæo dictis, & patienter à Dauide auditis, statim quasi dato signo, non tam ad pugnam, quàm ad victoriam, ad duellum prosilijt Dauid sic respondens, ait Basilius Seleucus, *Maledicam illam Philisthæi linguam, victoriæ pignus teneo.*

Basil. Sel. orat. 15.

Maledicam linguam dicit, qua iactabundè, & minaciter eum despexit, & conuitiauit. Ac si dicat: Iactabunda Philistæi magniloquentia pignus victoriæ mihi est, & præsagium gigantis vincendi. Existimabam ego Dauidem descendisse in certamen cum Goliatho, aut confisum robore, quo Vrsorum robora luctando Prosternebat, & quo Tigrinas simul ac Leoninas minas, aut vertebat in fugam, aut conuertebat in prædam; aut diuino vigore vnicè erectum, animatum ad pugnam; hæc, inquam, validissima forent præsidia, & auxiliares vires; & tamen his auxilijs prætermissis minacia Gigantis verba victoriæ pignus tenet Dauid, & tenellus iuuenis præsumit prosternere validum Philistæum, etsi à viribus robustum, ab arrogantia verborum imbecillum. Nam grãdiloqua hostis lingua indicium est imbecillitatis, & præsagium victoriæ. Vsque adeò arrogantia verba hominem aut eneruem ostendunt, aut faciunt. Saluian. sic scribit: *Prima enim semper irarum tela maledicta sunt, & quicquid non possumus imbecilli, optamus irati; ac sic in omni animorum indignantium motu, votis malis pro armis vtimur.*

Saluian. l. 3. de Guberq. Dei.

Hæc ferocia linguæ feminea imbecillitas est. Quod videre licet hic v. 12. in Assyrijs Primatibus, qui verbis superbè contemnunt, quos statim muliebriter fugiunt.

Iudith.

43\. Matth. 8. v. 7. Nobilis ille centurio, iam præmaturè fidelis, accessit ad Christum deprecans salutem desperatam pueri, cui dixit Iesus: *Ego veniam, & curabo eũ: & respondens Centurio ait: Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum; sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus.* Cuius fidem demiratus fuerit: *Amen dico vobis: non inueni tantam fidem in Israel.*

Matth.

Vel Christi verba habent virtutẽ operãdi.

Hier.

Iure addubitat S. Hieron. hic an fides Centurionis præferatur fidei Prophetarum, & Apostolorum. Et auctor Imperfecti respondet præteri, ait enim Christus: *Non inueni tantam fidem in Israel.*

Imperf. homil. 24.

Verùm inquirendum est, in quo sita sit hæc prærogatiua fidei Centurionis. Eius enim excellentia sita videtur in illa sententia. *Tantum dic verbo.* Et tamen verosimile est, vt aduertit Maldonatus, audiuisse Centurionem, quòd Christus leprosum verbo curauit. Quid ergo eximium elucet in hac Centurionis fide, quam tam illustri elogio commendauit Christus?

Maldon.

Opportunè Interlinearis Glossa *Magna fides, qua Dei dicere, credit esse facere.*

Gloss.

Excellentia Centurionianæ fidei fuit credere Verbum Dei, quia verbum est, etsi Verbum Dei sit, habere vim efficiendi quod loquitur, & præstandi effectum, quem dicit: Siquidem tam imbecilla sunt à se humana verba, tamque factis vacua, vt magnificum sit, Centurionem credidisse, verba Christi habere vim præstandi effectum sanitatis, & robur ad exterminandum valentissimas morbi vires. Vnde Saluator dilaudat Centurionis fidem, qua credidit se verborum imbecillitate posse robustum, & diu inolitum morbum superare.

Validè prædicatur Dei omnipotentia dum dicitur in Psal. 39. vers. 9. *Ipse dixit, & facta sunt.* Scilicet ex nihilo architectatus est Deus mundum hunc. Et quidem verbo: *Verbo Domini cæli firmati sunt*, Psal. 32. v. 6. qui omnipotentiæ fastus est. 44.

Psalm.

Psalm. 31.

Hoc acutè notauit subtilis auctor Basil. Seleuc. orat. 1. expendens illud Geneseos 1. v. 2. *Dixitque Deus, fiat lux facta est lux* & vers. 6. *Dixit quoque Deus*, &cet. sic fatur Seleucus. *Non ergo potuit Deus quodcumque collibitum erat, silentio facere; non res nutum secuta fuisset?*

Basil. Sel. Genes.

Verbis creauit Deus mundum ad ostẽtandam suam omnipotentiam.

Nempè ostentatio fuit omnipotentioris virtutis Dei, opus facere non silentio, sed verbo; non tam manu, quàm lingua; nec tam operando, quàm loquendo. Quippe non tam publicaret Deus hominibus omnipotentiæ vires; si rem difficilem, (qualis est mundi effectio,) operaretur in silentio operando; quam verbis efficiendo. Nam cùm verba, seu lingua apud homines, imbecillitas sit faciendi; qui imbecillitate facit, potentiùs facit, plusque vigoris ostentat. Et ita Deus insanam hanc mundi machinam verbo effecit, quò suam omnipotentiam euidentius, & probet, & ostentet.

Ioan. 1. v. 1. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum* Et mox subiungit Euangelista: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* 45.

Ioan.

Quare diuinum Verbũ omnipotens dicatur Omnipotens.

Quo sermonum genere clariùs, & euidentiùs dicere potuit Ioannes Verbum Diuinum esse Deum? Nullo profectò, vt longiusculè euincunt hic Sancti Patres, & proceres interpretum. Ergo si verbum diuinum Deus est, necessarium est vt omnipotens sit. Sicut necessariò insunt eidem cætera Deitatis attributa. Quorsum ergo tantummodò attributum omnipotentiæ speciatim refert Ioannes; imò & probat inesse verbo, postquam dixit, verbum erat Deus; subiungens, *Omnia per ipsum facta sunt?* Potuitne Verbo, qui Deus est, abesse perfectio omnipotentiæ? Minimè? sed audiendus est S. August. hunc locum versans: *Omnia per ipsum facta sunt. Per illud verbum, & Angeli facti sunt, per illud verbum, & Archangeli facti sunt, Potestates, Sedes, Dominationes, Principatus; per illud verbum facta sunt omnia. Hinc cogitate quale verbum est.*

Aug. Tract. 1. in Ioann.

Et statim: *Assiduè enim dicendo nomina verborum, quasi viluerunt verba.* quasi dicat; Etsi verbum sit Deus, at quoniam apud homines viluerunt verba, vtpote factis vacua, & impotentia operis, necesse fuit, vt sedulò Euangelista adstruat peculiariter Verbi omnipotentiam, quo planè sciatur quale verbum sit diuinum Verbum; & ab omnibus credatur, quod etsi verbum sit, nihilominus omnipotens est. Quia licet Verbum, quia Deus est, omnia attributa habet. At si fortè (dato impossibili,) aliqua ex diuinis personis carere potuisset omnipotentiæ attributo, seu vigore, maximè Deus verbum videretur caruisse. Vsque adeò verba apud homines viluerunt. Igitur etsi de Verbo diuino dixit Ioannes; Deum esse; nihilominus non frustrà refert, & probat Verbi omnipotentiam, & energiam ad operandum, aiens, *Et Deus erat verbum: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

Lazaro mortuo intendit Christus ire in Iudæam, vnde paulò anteà fugerat, eò quòd Iudæi intentarent illum lapidare, & atrociter interficere. Timent Apostoli, & dissuadent reditum; at Thomas, cæteris (vt videtur) animosior, ubi dixit Iesus se decreuisse reditum, sic ait, Ioan. 11. vers. 16. Dixit ergo Thomas ad condiscipulos: *Eamus & nos, & moriamur cum illo.* 46.

Thomas dũ verbis plus cæteris audet, imbecillior est cæteris.

Ioann.

O illustrem animum, & tanto Apostolo dignum! Cæteri trepidant, & præ metu dehortantur reditum, & solus Thomas, dum alij tacent, generosè suadet condiscipulis, vt spreto mortis discrimine, animosè audeant Christum sequi. *Eamus & nos* (inquit) *& moriamur cum illo.* Quid animosius hac voce? Imò quid imbecilius? Audi S. Chrysostom. *Dicit eis Thomas, Eamus, vt & nos moriamur.*

Chrys. ho. 61. in Ioan.

riamur cum eo: imbecillior enim erat cæteris. Nempè Thomas tunc imbecillior erat cæteris Apoſtolis. Vnde id colligitur? quia fortiùs, & animoſiùs loquitur; nam animoſitas linguæ imbecillitatem arguit: inde noſcitur minùs fortis, vndè verbis audet fortius, *linguas pro manibus armant*, ait Baſil. Seleuc.

Seleuc. Orat. 23.

47. Marc. Marci 14. verſ. 29. Cùm Chriſtus morti proximus ſcandalum Apoſtolorum prædixiſſet, Petrus ait illi: *Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ſed non ego. Et ait illi Ieſus: amen dico tibi quia tu hodie, in nocte hac priùs quàm gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. At ille ampliùs loquebatur.* O quàm valenter loquitur Petrus! nimis audet. At valentia linguæ præſagium eſt infirmæ imbecillitatis. Prædicit illi Ieſus trinam negationem. Et ille ampliùs loquebatur fundendo animoſa verba? Bellè quidem res congruit, & dum Petrus ampliùs loquitur, ampliùs cōfirmatur Chriſti prophetia; nam arrogantia in verbis, probatio eſt imbecillitatis prædictę. Ambroſ. exponens illud Luc. 22. verſ. 33. *Domine tecum paratus ſum, & in carcerem*, &c. ſic fatur eleganter: *Petrus quidem etſi Spiritus promptus, corporis tamē adhuc infirmus, affectu denunciatur Dominum negaturus*. Itaque arrogantia verborum quæ præſumit præ cæteris ſe reſiſtere, & inuadere hoſtes, indicium fuit imbecillitatis, & præſagium timidæ negationis. Quia Petrus plus audet in verbis, timidior eſt in opere: nam qui linguam armat, exarmat manus. Vnde Nabuchodonoſor ſtrenuus Aſſyriorum Imperator, cū ira percitus decernit vaſtare prouincias rebelles, (vt ipſe putabat,) non petulanter ferocit, & minacia verba funditat; ſed tantùm curauit, *vt defenderet ſe*. Quid temperantius. Quid mitius? at linguam exarmat, vt armet manus, nam quantum minarum, & furoris detraxit verbis, tantum addit ad operis furorem, vt compertum eſt ex hac hiſtoria. De quibuſdam optimatibus, ſic inquit Tertull. *Non paſtores eorum in pace leones, in prælio ſeruos.* Scilicet *Leones* à terribili rugitu; *Ceruos* à turpi fuga. *Nihil his turpius verbis, ignauius nihil, nihil muliebrius, in lingua poteſtatem habere*. Verba ſunt S. Chryſoſtomi.

Petrus dum plus cæteris audet, negationē præſagit.

Ambroſ. Lucæ.

Tertull. lib. de Corona milit. c. 1. Chryſoſt. homil. 31. ad pop.

§. X.

Prælium tacitè dehoneſtat vincentem. Sine pugna vincere, faſtigium victoriæ eſt: Et victoria Virgo.

48. CVlmen honoris victoria eſt. Quid illuſtrius quàm eos, quos odium infenſos, & natura pares fecit, ſuperare, & habere inferiores natura æquales? Victoria attolit hominem ſupra humanum faſtigium. Quot labores exantlant mortales, vt non vincantur, vt vincat, & Genium auguſtiorem victoria probent? Porrò ab hoſte vinci vſque adeò intolerabile malum eſt, vt homines vel mente ab hoſte vinci infeſtum iudicent. Quare triūphat victor, quòd hoſtem bello ſuperauerit; angitur, & dolet, quod hoſtis illum vincere vel mente cogitarit. Nam animoſior aduerſarij præſumptio illuſtriorem victoriam dehoneſtat. Hinc principes Imperatores, & heroes viri, non metu pugnæ, ſed Martis arrogantia, ſatagebant vincere ſine puluere, & ſanguine. Fortis olim bellator Dauid ſenio confectus principem Salomonem armat ad prælia, ad victorias; *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum, o potentiſſime:* Pſalm. 44. v. 4. Et mox ſubdit: *Specie tua, intende proſpere, procede, & regna*. Vulgaris eſt, & nemini non nota dubitatio Tertul. Super hoc loco auguſtius aliquid molior. Sic fatur Tertul. *Accingere, inquit Dauid, enſe ſuper femur: ſed quid tempeſtiuus decore ſuper filios hominum, diffuſa gratia in labijs tuis? Valde enim abſurdum eſt, ſi, quem enſe cingebat, et de tempeſtiuitate decoris, & labiorum gratia blandiatur: de quo ſubiungens dicebat, extende proſpere proſpera, & regna. Et adiecit propter lenitatem, & iuſtitiam. Quis enim enſe accingitur, & non contraria lenitati, & iuſtitia exercet, id eſt, dolum, aſperitatem, & iniuſtitiam, propria ſcilicet negotia præliorum?* Dauid dux ab adoleſcentia ſtrenuus tyronem equitem obarmat, ſcilicet Salomonem Principem ſuccingit baltheo, & nobili enſe; quis tunc non expectaret, erudiendum Salomonem, qua arte feriret hoſtes? Et tamen ſtatim pro armorum vſu, illum dilaudat à pulchritudine vultus, à pacato ſermone, ab animi tranquillitate, à veritate, à manſuetudine. Nimirum Salomonem inſtruit, vt vultu placido, comi & pacato eloquio, & 49.
manſuetudine hoſtes vincat, non enſe, & armis. Habeat Salomon arma ad hoſtium terrorem, accingatur gladio: ſed quem non ſtringat. Quia hoſtis, qui pugnam cum illo conſerere audeat, ſi non in arena, & campo, ſaltem in mente ſua profligauit Salomonem. Neque enim hoſtis auderet cum Salomone manus conſerere, niſi erectus ſpe victoriæ. Vnde etſi hoſtis non vincit in prælio, ſaltem ſuperauit præſumptione præliandi. Ergo tacitè ſic Salomonem erudit Dauid: Nouerint hoſtes te, & tuos armatos, vt te, & tuos timeant. Nec ideò prouoces ad bellum, ſed vultu, eloquio, & manſuetudine ſic age, vt præuenias victoriam, & abſque prælio reportes triumphos, ne præliari præſumant aduerſarij in tui contemptum; ne te vel mente ſua vincant. Hæc victoria glorioſior eſt, & Martis ſuperbior faſtus: & Maximiani decus olim fuit. Conſultiſſimè dixit de ſuo Maximianus Mamertinus: *Video enim te (qua pietate es,) obliuionem illius victoriæ, malle quàm gloriam.* Obliterare ambit memoriam illuſtriſſimę victorię; quia etſi hoſtes in campo vicit, priùs tamen victus eſt in hoſtium animoſis ſpebus.

Mamert. 2. panegyr.

Magnus planè Imperator Traianus, vir ad victorias, & triumphos factus, & mundi plauſibus inclytus. Verùm gloria inuidiam parit, inuidia linguas acuit ad detractionem. Submurmurabatur quòd poſtquam creatus fuerat Imperator, nullas hoſtium acies fuderat, nullam ab hoſtibus victoriam reportarat, nullis triumphis capitolium auxerat. Ita eſt, ait Panegyriſta Plinius: ſed quia nemo audet bellum prouocare. Et ſubdit verba Conſule tanto digniſſima: *Nempè enim vnquam niſi ex contemptu Imperij noſtri factum eſt vt vinceremur. Maius hoc omnibus triumphis.* Quaſi dicat: Iulius Cęſar Imperatorum primus, ſæpè vicit hoſtes; at ſaltem in mente hoſtium anteà victus eſt. Auguſtus orbem ſubegit: at in hoſtium animo priùs ille ſubactus eſt, & protritus, Pompeius auctior triumphis; at Aſianorum arrogantia victus eſt, etiam cùm vincebat; neque enim in aciem aduerſùs hos Imperatores prodirent hoſtes, niſi concepta victoriæ ſpe; vincebantur priùs animo, qui in campo vincebant; ex contemptu Imperatoris Romani procedebat hoſtis ad pugnam. Cæterùm Traianum, nemo tam audax eſt, ac ſuperba mente arroganter elatus, qui uel mente præſumat uincere. Nemo uel in animo illum uincit, qui contemptus Imperij Romani foret. Acies inſtructas habet Traianus, habet gladium: ſed quem non ſtringit. Non uincit in campo, quia nec animo uincitur. Quæ ſuperba armorū arrogantia eſt. Ad hoc faſtigium excitat Dauid Principem Salomonem.

Qui vincit falsè victus eſt in animo victi.

Plin.

Contemptū ſui hoſtes pertimeſcunt.

Mamert.

50. Inde explico difficilem Philonis locum ubi *Virgo Victoria* dicitur. Quid uictoriæ cum uirginitate commune eſt? *Victoria* odijs conſtat, aſperitatibus horret, armis ſæuit, uulneribus uiolatur, truci belli ſęuitia conſtupratur. Virginitas pulchra eſt, abdita, ſyncera, incorrupta, intacta, inuiſa. Verùm auguſtior *Victoria virgo eſt*. Exaggeratione quidem pulchra utitur Philo: ſcilicet Femina, quæ corpore tantùm uirgo eſt, planè uirgo eſt; at non eſt plenè uirgo, niſi etiam mente uirgo ſit. Nam animi conſenſu Venereo ſaltem mens conſtupratur. Vnde faſtigium Virginitatis, uirginitas animi eſt cum integritate corporis. Ita uictoria: ſic planè uincit, qui in campo, non modò uictus non eſt ab hoſte, ſed hoſtem, in campo uicit. At plena uictoria non eſt, ſi mente uincatur ab aduerſario. Nam auguſtior uictoria, & de corpore, & de mente aduerſarij conſtat. Traiani decus eſt, quòd tunc à prælijs uacans, *Virgine Victoria* potitur. Neque enim niſi ex cōtemptu

Philo. l. de Mūdi opif.

Victoria Virgo.

temptu

Iudith. temptu victoris fit, vt vincat. Ergo Holofernes, Iudith 11. v. 2. videns Israelitas aduersùs se pugnantes, se contemni ab illis dicit: *Nisi populus tuus contempsisset me:* quia contemptus sui putat, quod Hebræus populus illum saltem animo vincere putat: nam victoria sine Cassiodor. l. 8. ep. 10. prælio illustrior victoria est. Ad rem Cassiodor. de suo Thelonico præclarissimo duce, sic scribit: *Acquisiuit Reipublicæ Romanæ, alijs contendentibus absque vlla fatigatione prouinciam, & factum est quietum commodum nostrum, vbi non habuimus bellica contentione periculu Triumphus sine pugna, sine labore palma, sine cæde victoria.* Sic ventosissimus Nabuchonodosor Iudith. fælicitate insolenter elatus *misit ad omnes prouincias*, vt sponte sese dedant, minitans terribilem potentiam, ne vel mente præsumant illum superare, sed legationibus, & supplicationibus, eius se subdant imperio. S. Grego- Naz. ora. 1. in Iulian. rius Nazianz. apostrophe ad Constantinum Magnum facta, sic fatur: *Cuius cum magna, & eximia trophæa armis, & prælio quæsita, tum maiora, & illustriora sine vlla cruoris profusione parta ad quę legationes, & supplicationes vndecumque confluebant.* Vide hîc vers. 12. quàm ægrè ferant Assyrij victricia arma conserere vel cum imbelli Bethuliensium populo.

§. XI.

Detractor auribus videt, quæ in alijs notat vitia.

51. Conil. Arauf. Satis perspecta erat Patribus Arausicani Concilij Hominis natura, cùm declarauerunt mendaciorũ fertilem esse: *Nemo de suo habet nisi mendacium, & peccatum* id est, vt sunt agri, in quibus vbertim fructificat hoc aut illud genus seminum; sic ager humani cordis, & linguæ, vltro fundit vberem mendaciorum prouentum, imò os hominum, & ager, & semen mendacio- Tertull. Apolo. c. 7. rum est. Tertull. *Os mendacium seminat, quod sæpe fit, aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut nō noua, sed ingenita, quibusdam mentiendi voluptate.* Itaque os humanum vberem mendaciorum sementem sponte facit. Et si quando verum aliquod prolatum est, & desiderio audiendæ, & dicendæ veritatis exceptum; Detractor auribus videt, quę obmurmurat vitia. tamen si à multis excipiatur mente, & vsurpetur ore, *Necesse est exinde per traduces linguarum, & aurium serpat.* Id est, veritas ipsa si crebro vsurpetur hominum sermonibus, vt propago vitis nimiùm augetur, & sarmenti robore, & pampinorum luxurie; nam propago est vitis vetula, & suppressa, ex qua vna plures fiunt. Et quidem veritas aucta, multiplicata, & sic propagata, veritas non est. *Ne tūc quidem cùm aliquid veri affert* Tertul. sup. *sine mendacij vitio est, detrahens, adijciens, demutans de veritate.* Itaque *homo de suo habet mendaciũ; & hoc hominis mendacium seminat*, imò & veritatem dicendo, illam propagat, & propagando vitiat. Et tamen gens hominum, ita verbis hominum credit, (præsertim si detrahatur de aliorum fama,) vt non audire, sed videre sibi videantur, quæ audiunt. Portenti ad instar est, vt verba quæ pungunt, quæ mordent, & lacerant, oculis videant, non auribus incerta percipientibus audiant. Tertul. l. de Anima, cap. 10. Quod curiosiùs obseruari in Tertulliano qui sic inquit: *Personant culices, ne in tenebris quidem aurium cæci.* Culices strepitant dormientes, pungunt acerbè, nec in noctis tenebris cæcas habent aures. Aut è ne culicibus pro oculis sunt? Culices videntne auribus? Planè euertitur Philosophia. Ita quidem; at naturalis philosophia euertitur, non philosophia moralis, & Ethica. Nam quibus innatum est, alios ore pungere mordere, lacerare verbis, *ne in tenebris quidem sunt aurium cæci*: quantùuis dubium sit, & caliginis plenũ, quod in alios dicitur, ita firmiter assentiuntur, ac si oculis perspicuè niderent; (uisus enim certius, & euidentius percipit suum obiectum;) cernere sibi uidentur quæ audiunt, & ut uno uerbo dicam, auribus uident, *ne in tenebris quidem sunt aurium cæci.* At populus culicum hic est, nempè gens minuta, humilis, mordax. Hoc uitium populi est, non uirorum principum, ac nobilium. Nam populus uidet uoces.

Exod. Populus Hebręus au ribus videt. Exodi 20. v. 18. *Cunctus autem populus videbat voces, & lampades, & sonitum buccinæ, montēque fumantem.* Hebræorum populus dicitur uidisse uoces, & sonitum buccinę. Verùm uoces non uidentur, sed audiũtur; irrepsitne error in sacris biblijs? minimè: fortè pro *audierunt* scriptum fuit, uiderunt: nam *voces*, & sonitus non uidentur. Sic existimat Augustinus, & plures Lippom. ex Sanctis Patribus quos facilè uidebis in Lippoman. ibi. Sed esto, loco uerbi *videbat*, substituatur *audiebat*, eadem exoritur loci difficultas, ut præclarè aduertit Strab. Strabus inibi. Quia si dicatur *Populus audiebat vocem, & lampades, & vocem tubæ, & montem fumantē, quæstio maior oritur quomodo audiebat lampades, & montē* Iudith. *fumantem, quod pertinet ad sensum videndi.* Præstat ergo dicere *populus videbat voces*. Scilicet populus Hebræus, cui *improperium murmurationis* obiecit Iuditha nostra cap. 8. v. 24. non audit uoces, sed oculis uidet, *ne in tenebris quidem aurium cæcus est*, quia uidet auri- B. fil. Sel. or. 36. Marc. bus populus. Basilius Seleucus commētatur illud Marci 10. *Ecce duo cæci audierunt, quod IESVS transiret.* Sic inquit: *Nam cùm ipsis essent oculi demortui, aures necessario oculorum uicem corporis subseruiebant: & vicinus sensus vsum minime suum commodabat.* Ecce auris non commodat suum sensum: sed sensum uicinorum oculorum.

53. Iob. Et sanè quælibet suspicio, qua detractor odorat defectum aliorum, oculis uidere existimat; sic uidet uoces, & aurium cæcus non est. Iob. 28. uers. 7. *Semitam ignorauit auis; nec intuitus est eam oculus vulturis.* Vultur oculis odorat cadauer. Planè uultur odoratu pollet; non ita oculorum perspicacia. At cadauer fœtidum, quod procul odore uix percipit, oculis uidere dicitur. Sic certò notat aliorum fœtores, ut quod sagaci odoratu percipit, uidere oculis existimet. Vnde dicitur: *Nec intuitus est eam oculus vulturis.* Quasi oculorum acie emineat, qui ui odoranti pollet: Imò quod os mendax fingit de suo, audire sibi uidetur. Ezechielis 16. v. 12. *Dedi inaurem super os tuum.* Scio sensum, noto uerba; siquidē inauris datur ori, quasi os esset auris, & ore audiretur. Hęc est peruersitas sensuum ad sinistrè iudicandum, & grauiter detrahendum! Cle. 2. Stro. Iudith. Verùm sciat eiusmodi detractorum grex, quod apud Clementem Alexandrinum, *Dicit Epicharmus, Mens videt, mens audit, alia autem sunt surda, & cæca.* Certò existimat Vagao hîc v. 13. Holofernem cum Iuditha cubare ad luxum. Præcauet introire in cubiculum, ne uideat oculis, quod fallax præuiderat suspicio.

§. XII.

Libido gustata, quædam libera necessitas est, & quodammodò prophetia ulterioris delicti.

54. Luxur. gustata dicitur libera necessitas. Irrationales sunt hominis passiones; & brutum faciunt ex rationali. Ambitio blanditijs Polypum imitatur, aulicus Camæleonta refert; adulator Simiam mentitur; furiosus Tigridis rabiem exprimit; Ira ferinā belluam facit ex homine, sed ad tempus, nec diuturna metamorphosi. Sola Venus intimas diu depascens medullas, usque eò mortales dementat; & quantum dissimulanter negotiatur in homine, tantùm quasi deprauat rationalem substantiam, ut deposita mentis generositate, aliam quasi naturam, & quidem brutam lascitia faciat. Quod Massiliensis Saluianus sapienter rima- Salu. l. 7. de Gub. Dei. tus est, aiens: *Vsque adeo exclusa naturæ originalis synceritate, aliam quodammodo naturā vitia fecerunt.* Sic uitiat hominem luxuriæ uitium, ut uelut desierit esse homo; & sensim in aliam naturam quodammodò transformetur à uitio. Sic delinitur à gustata Veneris uoluptate, usque eò agitur luxuriæ flammis ut ex libero homine, & sui arbitrij compote, quasi im- Tertull. de exhor. cast. pus euadat, & adactus ad uitium, agitatus carnis libidini-

dinibus. Vnde Tertull. Incontinentiæ fomitem ab eo, qui Veneteas voluptates expertus est, appellat *Carnis necessitatem*, ac si iam non ex arbitrij libertate, sed ex luxuriæ vitio, alia quodammodò natura facta *carnis necessitatem* homo pateretur. Et quidem luxuria quasi necessitas quędam est, quia libidinum motu titillata caro cogitur ad vitium, sed liberè cogitur, quod perniciosius malum est. Hanc carnis necessitatem expertus

Psalm.

Dauid Psal. 24. v. 17. Deum sic exorat: *De necessitatibus meis erue me*. Quid *Necessitatis* nomine intelligat Dauid variant expositores. Receptior sententia est loqui de praua consuetudine, quæ altè impressa carni, illam cogebat ad peccandum tanquam si non liberè, sed necessariò ferretur libidine delinquendi. Verùm perperam Dauid à necessitate timet, ne labatur in peccatū, ne Deum offendat reatu facinoris, & voluptate delicti. Nam si necessariò in libidines agitur, vitio caret delictum; imò delictum non est, quod sine libertate offendit, ergo inanis delicti pauor est, qui à delicto necessariò timetur. Peracutè S. Augustinus necessitatem liberam, & libertatem coactam agnoscit in Dauide incon-

August. l. de perf. iust.

tinente ita scribens: *Per arbitrij libertatem factum, vt esset homo cum peccato, sed iam pœnalis vitiositas subsecuta ex libertate fecit necessitatem*. Ecce tibi necessitatem liberam, & libertatem quasi violentam. Porrò luxuria ad delinquendum impossibilia componit, cùm liberam necessitatem admittat: vt qua libidinis facinus necessarium dicitur, certum, & quasi ineuitabile sit; quà verò liberum, peccati rationem induat: Et sic monstrum quoddam confletur, scilicet ineuitabile liberum; spontaneum violentum, arbitrium coactum, indifferens necessarium: ne quid mali non habeat res Veneris? sic Tertullianus libidinis flagitium, *Carnis necessitatem* appellat: & aliam quodammodò naturam facere edocet Saluianus.

Luxuriandi consuetudo quàm impellat ad libidinem. Psalm.

Attentum Lectorem requirunt pulchra verba Psal. 118. nu. 29. vbi inquit Dauid: *Viam iniquitatis amoue à me*. Videlicet post meridiem adhuc deses, & oscitans Rex deambulabat in pergula animi causa liberiùs animo, & oculis vagans, prospexit Bersabetham venustam quidem fœminam, pulchro visu inescati oculi hebebant feminæ, iucundior aspectus tacitè euigorabat Dauidis virtutem, nam oculi incitarunt concupiscentiæ appetitum, appetitus seduxit mentem blanditijs pulchritudinis: seducta mens illecebris voluptatis volūtatem euertit, arbitrium corrupit. Annuit licentiùs Veneri voluntas, consentit; euocat feminam, despumat libidinem. Et exiguo die antiquitatem expertus in luxuriando, sentiens quasi deprauatam naturam vitio, dolens ita Deum infusus lacrymis exorat: *Viam iniquitatis amoue à me*. Ac si dicat: ò Domine, esto misero peccatori placatus, & vt ne iterum lasciuiendo delinquam, *Amoue à me viam iniquitatis*, ne ego per illam iter faciam. Quis vnquam non insanus diceret, vt auferatur via in qua sentit fore periculum? Si periculosa via est, & ab itinere timetur, præstat per illam non incedere; aliò diuertat cursum, nec per illud iter pergat; nam via auferenda non est. Neque enim auditum est, vt via aut aratri sulcis, aut excitata maceria impediatur, ne quis integer mente per illam non incedat.

Ennod. l. 2. epist. 29.

Via enim scelerum non imperatrix nostra esse legitur, sed famula, tempestiuè dixit Ennodius. Ita est, ait Dauid. Attamen *Viam iniquitatis amoue à me*. Ac si dicat, inquit P. Claudius

Claud. Aquauiua.

Aquauiua Præpositus Generalis nostræ Societatis, in expositione huius Psalmi: Scio diuinæ gratiæ vires, scio quàm potenter Dei auxilia auertant à vitijs, scio me liberi arbitrij esse. Sed etiam scio quàm acri vi libido prius gustata trahat ad luxuriam. Facilius videtur viam auferre, quam auferre mihi lasciuiendi voluntatem. Nam etsi liber sum, veluti coactam libertatem expe-
56. rior, & spontaneam quodammodò necessitatem. Ergo
ne præcipitet in peccati baratrum, *Viam iniquitatis amoue à me*.

Luxuria quasi prophetia luxuriæ est. Lucæ.

Hinc interpretor locum illum Luc. 7. vers. 29. etsi ab interpretibus ferè omissum, mihi quidem satis impeditum. Vbi minimè candidus ille Pharisæus, animaduertens Christum permisisse colloquia, & attactum feminæ peccatricis, & peccatorum veniam indultam, & de reformatione vitæ spem conceptam, sic apud se submurmurauit: *Hic si esset propheta, sciret vtique quæ, & qualis esset mulier, quæ tangit eum quia peccatrix est*, & pudoris, & corporis prodiga. Prorsus ineptè prophetiæ notitia necessaria erat ad sciendum quod nemini non notum erat; quid enim vulgo notius, quàm pulchræ feminæ licentior vita? Ad hæc: Quæ vis est voculæ illius, *Quæ?* cur dicitur, *si esset propheta sciret, quæ, & qualis esset?* nam vox *qualis* totum significatum amplectitur: Scilicet feminæ venustatem, nobilitatem, vitæ licentiam, turpes voluptates, scandala illicio pulchritudinis facta; & quidem quicquid ad malitiam huius feminæ prodendam dici potuit, sufficienter, imò plenè exprimitur voce illa *qualis*. Ergo superfluit, & otiatur vocula illa *quæ*, cui voci energiam excogitare facile non est. Dialecticorum trita parœmia est? *Quæ* substantiam quærit; *Qualis* qualitatem. Ergo incontinentior viuendi modus, licentior vita, generis nobilitas, & ignobilitas scortationis huius feminæ, explicatur voce illa, *Qualis*. At substantia eiusdem: quia *quodammodo aliam naturam vitia fecerunt*, dictione illa *Quæ* exprimitur. Itaque non abs re dixit Euangelista nomine Pharisæi: *Quæ, & Qualis*. At cur requirit prophetiæ notitiam ad sciendam incontinentiam huius peccatricis? *Hic si esset propheta, sciret, &c.* Num quia Christus adeò caueat cum eiusmodi agere, & tam longè aberat ab incontinente feminarum plebe, vt, nisi prophetica occultorum notitia, id ignoraret? Minimè:
quia Christus in medio populo versabatur. Num quia 57.
Veneris vitium occultum est? Sic videtur incontinenti etsi oculis videat populus incontinentiam, libidine cæcus ille nemini notum putat. Cur ergo Pharisæus negat Christum esse prophetam, cùm meretricem ad pœnitentiam recipit? Videlicet quia Christus de incontinenti continentiam sperat, de lasciua femina castitatem. Præclarè Hildebertus: *Vix de cupiditate triumphat, de quo semel cupiditas triumphauit. Cupiditas leges oblitterat, ius omne persequitur, diuinas abradit sanctiones*. Nam incontinentiæ vitium vlterioris peccati quasi prophetia est. Et gustata libido prophetat reliquæ vitæ licentiam. Osee 1. v. 1. & 2. *Verbum Domini, quod factum est ad Osee, Principium loquendi Domino in Osee*. Magnus quidem prophetiæ suggestus, quo sibi prophetanti plausum captat. Quænam est prophetia? *Fornicans fornicabitur terra*, id est, mœchus erit Hebræus populus, & fornicarius, id propheto. Verùm sciendum est, ex P. Mariana in Originali Hebræo non legi, *Fornicabitur terra*, sed *Fornicata est terra*. At S. Hieronymus pro eodem ferè reputauit, *Fornicata est*, & *fornicabitur*, & ut Synonyma posuit; adeò Hieronymus certus erat, quòd quę *fornicata est fornicabitur*. Vel fortè quia hæc fuit Osee prophetia, quòd quæ fornicata est, & fornicabitur: & quæ semel incensa est libidinum flammis, iterùm arsuram eodem incendio. Audi Saluianum: *Mala enim incessabiliter malis addimus, &c. Nos non vicinos nostros tantùm ardere videmus sed & ipsi iam ex maxima nostrorum corporum parte arsimus. Et quid hoc (Proh nefas!) mali est? Arsimus, arsimus, & tamen flammas, quibus iam arsimus, non timemus*. Ac si dicat: libidinis flamma nō modò præsentē, quam agimus ætatem, sed reliquum uitæ incendio uastat, & in cineres, & fauillam redigit. Quia usque eò allicit luxuriæ uoluptas, ut quasi *carnis necessitatem* inducat, & prophetia fit ulterioris delicti. *Papa, quanta est mulieris prophetia!* ait Hugo ad cap. 4. Ioannis, ut uel ob hoc hic u. 13. miretur nemo, Vagao conscium Holofernianæ libidinis prophetasse de concubitu cum Iuditha.

Hildebert. epist. 42.

Osee.

Hieron.

Saluian. l. 6. de Gubern. Dei.

Hugo.

(∴)

§. XIII.

§. XIII.

Rescindere peccandi consuetudinem diu inolitam naturæ miraculum est, gratiæ factus & pignus gloriæ.

58. PRæcipua naturæ humanæ dos, arbitrarij libertas est: cætera enim animantia captiua sunt, & mancipia sub necessitatis iugo seruientia: at homo Rex sui est, & imperialis arbitrij libertate principatur. Verum diligenter præcaueat, ne à mala consuetudine induat aliam naturam non bonam. Eleganter Basilius Seleuc.

Basil. Sel. Orat. 43.

nos hortatur, *vt bonis operibus libertatem nũdinemur*, id est, repetitione actuum alicuius virtutis procuremus mercari, perfectam arbitrij libertatem, quam vitij consuetudo imminuit, inducendo vitij naturam, & quasi necessitatem: liberè cogendo, & vltroneam inferendo quasi coactionem. Nam frequens virtutis operatio vindicat hominem à libera necessitate, quam inducit consuetudo vitij: *Dans potestatem* (inquit Dorotheus de abrenunc. doctrina 1.) *qua operari bonum possimus, ne pertrahi ad peccatum nolentes (vt ita dicam) possemus vlla vi. Aggrauatur, & trahitur, qui peccato seruit, & funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur.* Audis tantam esse consuetudinis efficaciam, vt etiam nollentes pertrahat ad peccandum, (si ita fari licet,) & repetita peccatorum frequentia quasi ligari, & constringi arbitrium ad delinquendum? videtur hyperbole, & meracissima veritas est.

Consuetudo nũdinatur libertatem. Doroth.

59. Luc. 11. vers. 61. Quispiam audiens cælestem Saluatoris doctrinam, & stupens tot miracula, ait Ad Christum: *Sequar te Domine; sed permitte mihi primum renunciare his, quæ domi sunt.* Et Christus seriò vetuit regressum ad suos. Certè nimia seueritas videtur non permittere huic recèns discipulo breue tempus, vt valedicat domesticis & affinibus, & statim sequatur Christum. Causam tetigit Græcus eruditus Auctor apud S. Thomam inibi, scribens: *Crebri namque intuitus eorum, quæ deserimus, propter consuetudinem trahunt ad retroacta: violentum enim quid visus est ad retinendum sibi. Nonne habitus ex vsu, ex habitu verò natura innascitur? Naturam verò mouere, vel alterare difficile: nam etsi paulisper declines coacta, redit ad se ipsam velociter.* Ecce tibi à consuetudine fit prodigiosa quædam metamorphosis, & naturæ quasi mutatio, vt maneat in homine eadem, sed altera natura, id est, altera eadem, quam rarò exuit homo. Sententiosè inquit Iob cap. 20. vers. 11. *Ossa eius* (id est peccatoris inueterati) *replebuntur vitijs adolescentiæ suæ, & cum ipso in puluere dormient.* Nempe adolescentię vitia, quę cum ætate adolescunt, non tantum durant vsque ad senectutem, sed vsque ad sepulchrum videntur perdurare. O grandem exaggerationem! Quo enim modo fieri potest, vt adolescentiæ vitia perseuerent vsque ad sepulchrum? Numquid hominis caro putrida, & fœtens adhuc florebit ad gratiam? proculcatum corpus superbiet ad gloriam? fortè ambibunt honores emortua membra, & ad puluerem redacta? Quid frigida ossa vel in sepulcro ardebunt intestino lasciuiæ incendio? Quo ergo pacto verè potuit dicere Iobus, quòd ossa peccatoris ab adolescentia peccare adsueti, adhuc in sepulchro retinebunt adolescentiæ vitia? In senecta id fieri non potest, & fiet in sepulchro? Profectò qui in adolescentia à peccandi consuetudine fecit sibi vitij naturam vel in senectute eam nõ deponit: sed qui annis vetulus est, vt iuuenis viget ad peccandum; & qui in sepulcho cadauerescit, adhuc vigere dicitur adolescentiæ vitijs. Nempe qui in frigida senecta iam caducus, & capularis est, iuuenili vigore adhuc vigere dicitur ad delinquendum. Tantus est enim vitij vigor, quem alit inneterata consuetudo; vt à senectute iuuenescat! Vnde rectè inquit Iob: *ossa eius replebuntur vitijs adolescentiæ suæ:* Vel vt scribunt

Lucæ. Græcus. Peccandi consuetudo vel in cadauere durare hyperbolicè dicitur. Iob.

Celada in Iudith.

Septuaginta: *Ossa eius replebuntur adolescentia sua, & cum ipso in puluere dormient.* Ac si adhuc in cadaueris cineribus ardeat viuidus peccandi igniculus, qui ab adolescentia per consuetudinem vires auxit, nec senuit cum ætate, nec ferè moritur cum corpore, sed adhuc quasi viget in sepulcro.

Septuag.

Remigius prauam consuetudinem vocat. *Peccatorum passiones.* Porrò passiones hominis vehementer illum instigant ad malitiam: nam passio audacia est ad peccandum, & temeritas ad delinquendum. Simile quid cense de praua consuetudine. *Es la mala costumbre otra nueua passion fuera de las que acompañan à la concupiscentia* Nam habitus ad peccandum æmulus passionum est, & quasi nouus concupiscentię fomes. Nisi velis *passionis* nomine hic intelligi inualentiam, seu languorem ad bonum operandum à non bona consuetudine profectum. Quia homo, qui vitioso habitu imbutus est, etsi ab habitu iustitiæ iuuenescat vigore gratiæ; attamen à praua consuetudine adhuc debilis, & languidus est ad virtutem. Luc. 13. v. 11. *Ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem, & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. Quam cùm videret Iesus vocauit eam ad se, & ait illi: Mulier dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est.* Addubitãt interpretes, cur si hæc mulier tot annis assuefacta curuitati, verbo Christi Dei perfectè sanata fuit, nõ surrexit statim, sed expectauit donec Saluator porrigeret illi manum, & illam subleuaret? Num vbi primùm Christus dixit: *Dimissa es ab infirmitate tua,* confestim sanata non est? Minimè, nam Christi sermo operatorius erat: ipse enim dixit, & facta sunt. Quid ergo expectat Christi manum, quæ Christi ore iam sanata fuerat? Profectò hæc mulier vetusto morbo laborabat, octo, & decem annis inclinata erat ad terram; & ita tametsi verbo Christi sana, adhuc quasi non eualeret ad surgendum, medicam Christi manum expectat: S. Gregorius sic præfata, verba eleganter enucleat: *Mulier dimissa es ab infirmitate tua, & imposuit illi manus, & confestim erecta est. Vsitata culpa obligat mentem, vt nequaquam surgere possit ad rectitudinem. Conatur, & labitur, quia vbi diu sponte persistit, ibi cùm noluerit, cadit.* Nempe vsitata culpa, seu vitium à longa consuetudine inueteratum; sic hominem inclinat, & curuat ad terram, vt adhuc Dei imperiali voce sanatus; quò resurgat ad cælum, eget auxiliari Dei manu, ac si necdum perfectè sanus esset. Surgere potest, quia liber est, & quia sanus à culpa est: at ab vsitata culpa, & nequam habitu, ita quasi ligatum arbitrium est, vt *nequaquam surgere possit ad rectitudinem,* (id est, vix resurget) nisi etiam prҿter sanitatẽ adhuc Christus porrigat illi manũ, vt resurgat. Tanta est cõsuetudinis vis!

60. Remig. ad c. 17. Luc. Cõsuetudo illa passio est seu fomes ad delinquendũ. Luc. Gregor. in Catena.

61. Danielis 4. v. 12. Magnus ille Rex Baltassar, qui & Nabuchodonosor nominatur orbis imperio, & regalibus diuitijs, & delicijs inclytus, ob insignem, quo superbiebat fastum, dementatus est, regno, & arbitrio priuatus; ad terram pronus, tanquam muta animantia, transegit septem omninò annos. Hæc sunt verba diuinæ sententię: *Alligetur vinculo ferreo, & æneo in herbis, quæ foris sunt, & cum feris pars eius in herba terræ.* Quis non miretur Regem potentem regno, & virium robore, & à fauore quo agebatur, valentiorem, catenis ferreis, & æneis obligari herbis syluæ? Profectò vel inualidus, & eneruis puer alligatus herbis, illas facilè auelleret, & liber abiret quò vellet. Quid prodest catenis ferreis vinciri, si herbaceæ imbecillitati alligatur? Marmoreæ, aut æneæ columnæ potiùs alligandus erat herbaceis funibus constrictus; non ferreis catenis herbæ ad resistendum imbelli. Lyranus, cui subscribit Fernand. visione 22. comment. 2. §. 2. per hæc vincula intelligit sententiam, & decretum Dei. Alij pænam, seu afflictionem Regis interpretantur: Malo cum communiori sententia verè ferreas, & æneas catenas accipere, quibus herbis solidè alligatur. Res per totum septennium. Sic enim bene significat Daniel non bonæ consuetudinis validam vim,

Daniel. Cõsuetudo est quasi catena ferrea alligãs herbaceis. Lyran. Fernand.

quæ vel inſipidis herbis alligat hominem, vt herbaceo, & fatuo cibo paſcatur, relictis delicijs cibi cæleſtis. Tanta eſt vis vſitati, & inueterati vitij, vt homo contempto virtutis ſapore obbruteſcat, & delicietur in vitij herbis, quibus velut bellua aſſueuit, vt conſuetudinis vinculis ferreis, & æneis illi alligetur. O diram prauì habitus tyrannidem! ò læſam (etſi non extinctā) libertatem, à conſuetudinis libera coactione! Præſtigiarum ſpeciem præfert, & incantamenti genus videtur potentiſſimum Regem conſuetudinis inolitæ ferreis catenis alligari herbis Saltus, quaſi æneæ columnæ. Zoſimo vitijs inueterato ſic ſcribit S. Iſidorus

Iſidor. Pel. lib. 1. epſt. 139.

Peluſiota, aliàs à me expenſus: *Nec regnum te incitat, nec gehenna rurſus terret: feram, & indomitam belluam incantamus.* O viriorum præſtigias! Heu! fuge tu praui habitus incantamentum, excantatus potentioris gratiæ carmine: cuius præcipua laus eſt inueteratam conſuetudinem interrumpere; abolere miraculum.

§. XIV.

Culpata criminibus conſcientia docet alienam conſcientiam culpare temerariè.

63.
1. Cor.

SAnctus Paulus 1. Corinth. 4. verſ. 3. adhortans Corinthios ne de aliorum moribus, & vita iudicent, hoc vtitur argumento. *Neque me ipſum iudico; nihil enim mihi conſcius ſum.* Huius rationis vim audi ex aureo ſancti Chryſoſtomi ore, qui inibi ait:

Chryſoſt.

Quod ſi in quibus ipſe peccaui, nihil certo mihi conſcius ſum: quo pacto dignus fuero, qui de alijs ferans ſententiam? Qua ratione ſi res meas non ſatis exploratas habeo, aliena potero iudicare? Nempè, ſi Paulus non ſatis vel ſeipſum perfectum & exploratum habet, vecordes erunt Corinthi ſi præſumant aliorum recondita cordis ſecreta, & mentis receſſus iudicare. Scilicet qui ſeipſum iudicare nequit, quomodo alios iudicare poterit? A ſe diſcat alios non iudicare; imò à ſe diſcat alios iudicare. Nemo niſi non bonus malè de alijs cenſet. Qui alios temeraria audacia prauè iudicat, aut non bonus eſt, aut malus erit in ea re, quam iudicat, Vtrumque probo.

64.
Ad Rom. Qui alios iudicat, illius criminis reus putatur.

Ad Romanos 2. verſ. 1. *Inexcuſabilis es, ò homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, te ipſum condemnas; eadem enim agis; quæ iudicas.* Vulgò interpretes exiſtimant, hominem ad temerè iudicandum facilem, iuſto Dei iudicio permitti, vt labatur in ſimilia flagitia his, quæ temerè in alijs notauit. Vnde ait Apoſtolus: In quo alium iudicas, te ipſum condemnas, nempe ad ſimilia flagitia perpetranda; quaſi temerarium iudicium, non tam de aliorum culpis quam de proprijs ſententiam ferat: nam certiſſimè incurret in ea delicta, quæ in alijs iudicauit? quaſi cenſura alieni

Iob.

caſus ſit prophetia, & certitudo cadendi. Ad id probandum adducam elegantem, & perdifficilem Iobi locum; qui cap. 1. verſ. 5. quando eius filij mutuis conuiuijs fouebant fraternum amorem, tam erat tunc ſollicitus, vt offerret holocaſta pro ſingulis, aiens: *Ne fortè peccauerint, filij mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis.* Verba planè impedita, & quæ ſapienter

Sanct.

expediuit Sanctius ibi, negationem priorem repetens, vt ſenſus ſit: quod ſollicitus erat Iob, timens ne fortè peccauerint filij eius, & ne benedixerint Deo in cordibus ſuis. Nimirum timet ne filij eius peccauerint in intimo cordis receſſu: ſuſpicatur enim filios deliquiſſe mente, & intentione; & in re bona non bonam habere intentionem. Hæc videtur germana loci commentatio. At timeo ne Iobus non benè cenſens de intentione, & mente filiorum, ſuſpectus ſit ipſe non bonæ mentis in bonis operibus: nam qui mentem aliorum iudicat, reus erit ipſe non bonæ mentis, Vnde cùm malus Dæmon intra verſ. 7. audiens ex ore Dei Iobi

Iob.

laudes, inquit: *Tange cuncta quæ poſſidet, niſi in faciem benedixerit tibi.* Nempe ſi Iobum afflixeris ærumnis, planè explorabis, quod in faciem, hoc eſt, extrinſecùs & palàm benedicet tibi; ſecùs clam, hoc eſt, in mentis arcano receſſu. Expenſione digniſſimum eſt, quòd cùm Dæmon culpare vellet Iobum & illum coram Deo dehoneſtare, nullum repererit exterius delictum, quo illum deuenuſtaret, ſed ad mentis delicta confugerit, cuius latebris par ipſe non eſt. Certiſſimè aſſerit Iob non benedicturum Deo in corde ſuo ſi tentatione pulſetur. Vnde id tam certò ſcis, aſtutiſſime Dæmonum? quis tibi indicauit Iobum non benedicturum Deo in corde ſuo? præſtaret quidem, ſi illum accuſares de aliquo crimine, quod extrinſecùs perpetrauit, non de crimini perpetrando in abdito cordis ſecreto: illa enim certiora forent. Verùm enimuerò ſciebat Satan Iobum timuiſſe ne eius filij in pijs, quæ alternabant, conuiuijs, non benedicerent Deo in cordibus ſuis, vnde callidus Dæmon ferè exploratum habuit, ipſummet Iobum, qui id iudicauit, in faciem benedicturum Deum, non ita in mente, & intentionis ſecreto. Scilicet quod ſuſpicatur Iobus de filijs, id vſque adeò indubiè ſuſpicatur Dæmon de Iobo, vt certò affirmet Iobum non benedicturum Deo in corde, quia ipſe iudicauit filios non benedixiſſe Deo in corde: Nam, *In quo iudicas alterum, teipſum condemnas,* Quod videre licet hic verſ. 13.

At hæc Paulini loci expoſitio quibuſdam commentatoribus non valdè placet: nam fruſtrà ob id dicitur homo *inexcuſabilis.* Item abſque energia additur: in quo iudicas alterum, te ipſum condemnas: nemo enim ob delictum non factum, ſed faciendum condemnatur. Vnde perplacet quorumdam commentum: quod qui peccatum aliquod de aliquo temerè iudicat, iam illud delictum in ſe expertus eſt: & ex propria conſcientia iudicat alienam. Sed non eſt explicatu facilè in hac ſententia, quomodo verum ſit, vt qui alios luxuriæ (exempli cauſa) notat, agatur ipſe Veneris ſtimulis: & qui ſuperbiæ, aut auaritiæ alios culpat, & ipſe quoque turgeat inanis gloriæ, aut lucri cupiditate: nam caſtus luxurioſos, & humilis ſuperbos, & pecuniarum contemptor auaros notare ſolet. Ergo non rectè dixit Paulus: *In quo,* id eſt, in eo crimine, quo alios temerè notas, te ipſum tunc condemnas, vt reum eiuſdem criminis. Verùm rectè ait Paulus: *Eadem enim agis, quæ iudicas.* Scilicet à mala tua conſcientia diſcis alienam. Iniquitas & malitia, quam tu experiris in te, te quaſi manu ducit, vt ſimile flagitium præſumas in alijs. Nam conſcientia ſincera & candida ſuſpicax non eſt: neque enim in alijs ſuſpicatur malum, quod nunquam in ſe experta eſt. Hanc expoſitionem eleganter inſinuat Tertullianus. Nimirum inaudita, & nefaria crimina Gentiles obiectabant Chriſtianis, quam ſuſpicionem ſic in ipſos Gentiles retorquet Tertullianus, aiens: *Qui iſta credis de homine, potes & facere, Tu homo es & ipſe quod & Chriſtianus, qui non potes facere, non debes credere.* Ecce diſſimulanter culpat Tertullianus Gentilium conſcientiam ſimilis flagitij, ac illud, quod temere iudicant: nam ſi ipſi Gentiles non poſſent committere, id eſt, aliquando non commiſiſſent eiuſmodi delictorum monſtra, nequaquam præſumpſiſſent, id commiſiſſe Chriſtianos. Enimuerò ſuo temerario iudicio ſatis ſuperque indicant ſe reos eſſe criminis quod Chriſtianis impingunt, atque adeò ſuo temerario iudicio ſe arguunt & planè condemnant: *In quo enim iudicas alterum, te ipſum condemnas.* Concinit Tertulliano Minutius Felix in Octau. in caſu ſimili, aiens: *Nemo hoc poteſt credere, niſi qui poteſt audire.*

65. Iudicium temerariũ de ſe iudicat idẽ crimen.

Tertullian. Apoc. c. 8.

Minut. Fel.

66. Ioann. Qui neſcit in re aliqua delinquere, neſcit iudicare.

Ioannis 13. verſ. 25. Dixit Ieſus ſe tradendum ab aliquo ex diſcipulis. Cui dixit Ioannes: *Domine, quis eſt?* Tunc reſpondit Chriſtus: *Cui ego intinctum panem porrexero: & cum intinxiſſet panem dedit Iudæ,* Quod euidentius ſignum proditionis potuit dari? Quis neget ex hoc euidentiſſimo ſigno Ioannem planè cognouiſſe Iudam fuiſſe proditorem? nam truncus

foret,

foret, quid non cognouisset euidenter. Et tamē Ioannes ait, se & cæteros Apostolos id ignorasse, aiens statim. v. 28. *Hoc autem nemo sciuit discumbentium.* Mirum est, quòd Ioannes id ignoraret, quæ non tantùm esset hebetudo, sed amentia. Audiendus est S. Chrysostomus sic aiens: *Hoc autem nemo sciuit discumbentium. Namquid & Ioannes? Neque enim putauit discipulum in tantam proruptururum iniquitatem. Cùm enim longè à tali scelere abessent, neque de alijs suspicabantur.* Quid præclarius ad hanc rem? Nempe Ioannes à Christo audierat, illum esse proditorem, cui daret Christus intinctum panem: mox intingit panem, & dat Iudæ ante oculos Ioannis; & nihilominus Ioannes non suspicatur Iudam esse proditorem: nam cùm ipse longè aberat à proditione, de nullo suspicatur proditionem, etsi oculis videat euidentissima proditionis indicia: plerumque enim nemo facile potest credere alienum facinus, nisi qui potest facere. A propria conscientia discitur aliena: & propria peccata indicium sunt iudicandi aliena: nostra non bona conscientia aliorum reatus est: sanctissimus quisque suspectus est vitij apud flagitiosos.

Chrysost. hom. 71. in Ioann.

---

§. XV.

Apud homines nemo satis innocens est, de quo an sit innocens quæritur: ipsa delicti inquisitio, præpropera damnatio est.

67. ONerosa est legisperitorum officina, hominibus clanculum insidiatur, dum auxiliari palàm intentat: vindiciæ aut vindictæ litigantibus lenocinantur, vt sensim allectos conserant, vt Gladiatorum paria; ad luctam ad vibices, ad cædes. Profectò Iudicum subsellia reos aut miseros inueniunt, aut faciunt; vel litigatores consummunt, vel damnant: nam etiam quos absoluunt, priùs consumpserunt ministrorum impensis, anxia sollicitudine litigandi, & (quod grauius est) disquisitione delicti. Serò absoluit iudicis sententia; quem prius vel ipsum iudicium prædamnauerat. Itaque apud homines nullus reus plenè absoluitur à reatu delicti: nam saltem census absoluti in iudicio, damnatus fuit ad impensas litis, eius honor disquisitione deuenustatur: omnes inuestigatio delicti species reatus est, quem nunquàm eluit, quantumuis in iudicio vincat. Neque enim sententia iudicis absoluere valet, quem iudicis suspectum iudicium & inhonora reatus disquisitio culpauit. Nam delicta qui discutit, prodit: & dum criminalis agitur causa, tot sunt venena, quot officialium ingenia, tot dolores, quot causæ colores; tot pernicies, quot litium species. Quin & omnis iudex ab officio censor est. Censorum autem vel ciuilitas suspecta est de censuræ dedecore. Hæbrea gens quæ multis retrò seculis per Patriarchas, seu familiarum principes regebatur, mox per Iudices gubernata est, vt constat ex toto libro iudicum; exinde Regis acceperunt imperij sceptrum; tandem penes sacerdotes fuit regia potestas. Sed infelicissimum omnium fuit regimen sub iudicibus, quos Critas nominat Tertullianus Græco vocabulo, sic scribens: *Post quæ instituit super illos Deus Critas, quos Censores intelligimus; sed neque istis obaudire perseuerauerunt.* Nam omnis Censor, (quoscumque iudices appellat Censores) etiam dum absoluit, censet; omnis autem censura deuenustat, dedecorat, culpat. Mallem ego malè non litigare in iudicio, quàm bene absolui à Censore: nā suspicio reatus, præpropera & irreuocabilis damnatio est.

Inuestigatio delicti culpat innocentem.

Iudic.

Tertullian. in Scorpiac. adu. Gnost. cap. 3.

Omnis iudex Criticus seu Censor est.

68. Ioannis quinto, vers. vigesimo secundo. Ita fatur Christus Deus de plena & legitima iurisdictione quam habet in homines: *Neque enim Pater iudicat quemquam: sed omne iudicium dedit Filio.* Magna quæstio est apud Sanctos Ecclesiæ Patres, quo vero sensu dici possit, Patrem neminem iudicare, sed solum filium, cùm Theologorum sit dogma; opera *ad extra* à tota Trinitate procedere. Quid est quod Pater Deus neminem iudicare, id est, damnare dicitur, (nam iudicium pro condemnatione sumitur, vt sapientes interpretes in cap. 3. Ioannis, sed solus Christus? Quis nisi hæretico priuilegio neget Patrem Deum plures damnasse? quin & neminem iudicauit seu damnauit Christus Deus, quem Pater non vnà condemnet. Quæ est ista specialis damnatio reorum, à qua eximitur Pater, quæ tota est penès Christum, qui Deus homo est? Maldonatus ex Augustino, & ex Beda, sic grauissimæ difficultati satisfacit. Pater dicitur neminem iudicare, non quod reuera non iudicet: quicquid enim vna persona facit extra se ipsam, vt Theologi affirmant, omnes simul personæ faciunt: sed quia non iudicat, sumpta persona iudicis, quæ ab omnibus, quos iudicat videatur, cum illis loquatur, sententiam verbis proferat: denique externo ritu, formaque iudiciali non iudicat; inde dicitur, neminem iudicare. Quòd Maldonatus dixit: *Pater non iudicat quemquam, &c. quia externo ritu formaque iudiciali non iudicat.* Dixit Sanctus Augustinus nuper allegatus, his verbis: *Pater non iudicat quenquam, sed omnes iudicium dedit filio; quia iudex in forma filij hominis apparebit, quæ forma non est Patris sed Filij.* Scilicet ideò Pater nullum hominum in die iudicij damnare dicitur: non quia non damnet reprobos simul cum Filio, & Spiritu sancto; sed tantùm tribuitur Filio, hoc est, Christo reproborum condemnatio, quia Christus homo est, & ita externo ritu, formaque iudiciali res agetur. Profetur liber scriptus, præsentabuntur testes, vrgebunt accusatores dæmones, fiet delictorum disquisitio, & sic iudiciali & externo ritu negotium seculorum tractabitur. Benè ergo Pater, qui ita neminem iudicat; sed sola intellectus perspicacia, & occulto voluntatis nutu, nullum condemnare dicitur, sicut Filius, Deus homo, Christus inquam, qui non tantùm reprobos damnabit, cùm fulminet sententiam, qua feralibus gahennæ incendijs destinantur reprobi; sed iudiciali ritu, qui præcedit condemnationem, & accusatione dæmonum, & testium depositione, & facinorum disquisitione, præmaturè damnat, & anticipata censura condemnat. Nam delicta, qui discutit, prodit; & iudicium de crimine obiecto, præpropera sententia est, & præmatura damnatio. Pater verò qui de nullius crimine sic disquirit, neminem damnare dicitur, tametsi vltimam damnatorum sententiam cum Filio decernat.

Ioann.

Neminem damnare dicitur, qui nō discutit crimen, sed condemnat.

Maldonat. August. l. 1. de Trinit. c. 13. & l. 50. homiliarū. homil. 26. Beda.

Augustin 69.

Redeat iterum, semel & iterum ventilatus aliorsùm locus ex Lucæ Euangelio, cap. 16. vers. 1. Homo quidam erat diues, qui habebat villicum: &, hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona ipsius. Et vocauit illud; & ait illi. Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare. Profectò nimis seuerè actum est cum hoc procuratore seu Oeconomo; imò inconsultè, si quidem ex sola rumorum accusatione, remouetur ab officij dignitate priusquam citetur ad iudicium, audiatur palàm accusatio, sistantur testes, fiat reatus disquisitio; & tandem ipse pro se alleget. Iniustà amouetur ab officio, antequam liquidò constet de obiecta Dominici cēsus clanculatia rapina. Quod rectè aduertit S. Chrysologus his verbis: *Redde rationem vicillationis tuæ, iam enim non poteris amplius villicare. Tam pius tam seuera cur iungit? Cur antè à villicatione submouet, quàm rationem agnoscat?* Malè ab officij dignitate submouetur, de quo nondum scitur, an mereatur depositionem. Vtrumque ex alterutro redarguitur, aut non prius disquisijsse de crimine, antequam submoueret, aut submouere antequam disquisijsset. Nam seruum deposuisse ab officio serui condemnatio est. Semper autem innocentem damnat, qui ante criminis inuestigationem condemnat: nam vacante ex inquisitione notitia, vnde depositionis iustitia defenditur? Malè præcurrit sententia disquitionis notitiam. Verùm vindicandus est ab iustitia hic homo diues, qui ex omnium interpretum sententia Deus est, & inde iustus, quin & misercors. Quæ ergo misericordiæ pietas elucet in hac prædamnatione?

70. Lucæ.

Chrysol. serm. 125.

Sæpè leuius fit condēnatio quam disquisitio criminis.

Planè fugit humanam ſapientiam; ſed non latuit acutiſſimam S. Chryſologi aciem, ad res diuinas perſpicaciſſimam. Dixerat ſerm. illo 125. *Cur antè à villicatione ſubmouet quàm rationem cognoſcat?* Et reſpondet ſerm. proximè ſequenti: *Euaſit certas diſcuſſionis anguſtias*. Vide oculis huius opulenti hominis, id eſt, Dei miſericordiam, dum præproperè ſubmouet ſeruum ab officij dignitate, ante delicti diſcuſſionem, non quaſi damnans, ſed præmaturè liberans *à certis diſcuſſionis anguſtiis*. Quæ non eſt anticipata damnatio, ſed feſtinata abſolutio à criminis diſquiſitione, quæ magis culpare ſolet reum, quàm ſententia condemnationis. Sic enim ſolet eſſe indecora criminis obiecti inquiſitio expoſita vulgari cuiuſuis inuidiæ & maleuolentiæ, vt ſpecies ſit abſolutionis velut damnare ante diſquiſitionem; nam condonantur *certæ diſcuſſionis anguſtiæ*, præ condemnatione quodammodo formidabiles. Præſtat ſæpè pati ſententiam iudicis Cenſoris, quàm cenſuram obuij calumniatoris. Hic verſ. 15. ſatis proditur Iudithæ facinus diſquiſitione eunuchi Vagao.

Chryſol. — Iudith.

71. Innocentia apud homines, & virtute conſtat, & felicitate. Virtus eſt, hominem innocentem eſſe: ſed felicitas eſt de eius, innocentia non quæri, non diſquiri mores ad reatum indagandum. Nam etſi inquiſitio non ſemper famam denigret, ſaltem infuſcat ſuſpicionis fumo, & diſquiſitionis fuligine. Sollicitus Sponſus, vel quicunque loquitur Canticorum 8. v. 8. de ſponſæ ſororcula maritanda, ſic fatur: *Soror noſtra parua, & vbera non habet. Quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt?* Quid timent cognati vel agnati huius venuſtæ puellæ? cur illos ſollicitat cura de illa collocanda viro? Quid eſt puellam alloqui? nam eiuſmodi loquela valde illos angit. Hebraica exemplaria non habent, *Quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt:* ſed ita *Quando ſermo inſtituetur de ea, vel contra eam*. Vnde apud Sanctium ibidem. Auctores *aliqui ad tempora referunt, quibus de hac puella viro collocanda, agendum eſt: vbi liberius in alicuius ingenium, mores, & ætatem inquiri ſolet*. Hanc ingenij, & morum diſquiſitionem ſic cognati timent de bene morata puella, vt quaſi conſilij impotes, neſciant, quid conſilij tunc capiant. Non quòd timeant de ingenij bonitate, & morū elegantia ſiniſtrè fore cenſendum: non enim tam verentur cenſuram, quàm inquiſitionem. Siquidem idem reputant, quod id perquirendo. *Sermo inſtituatur de ea*, ac *ſermo inſtituatur contra eam*. Nam vt ſententiosè dixit Ceſtius Pius apud M. Senecam. *Nulla ſatis pudica eſt, de qua quæritur?* Nulla eſt ſatis proba apud homines, de cuius probitate diſquiritur. Tam enim eſt tenera honoris, & famæ valetudo, vt ſuſpicione deuenuſtetur, diſcuſſione prodatur: diſcuſſio enim cenſuram præcurrit, & præmaturè damnat, vel quem omnium ſententia abſoluit: nam delicta qui inquirit, prodit; nulluſque opinione hominum eſt ſatis innocens, de quo quæritur.

Cantic. — Sanct. — Ceſtius. Senec. l. 1. Controu. contr. 2.

---

§. XVI.

Amico ſimulato nullus infeſtior hoſtis.

72. Mitiſſimus ſemper Dauid, & qui æquo animo tulit Saulem palam deſæuientem, & Abſalonem aperto Marte furentem in ipſum, & bene meritum, & parentem amantiſſimum: quaſi iam ſucceſſus impatientiæ febri languet; & ſuæ impatientiæ excuſationem obtendit, ſcilicet ab eo, quem amicum exiſtimabat, exagitari: *Si inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique*. Pſalm. 54. v. 13. Pende illud *ſuſtinuiſſem vtique*. Quaſi dicat: inimicus palàm inimicitias gerens non tantam infligit plagam; quæ tolerari non poſſit; nam mei protegendi ab hoſtili manu ſedula mihi cura eſt: ab amico clanculùm inimicitias agente, quis ſibi caueat? tam ferit crudeliter, vt magnitudo vulneris excuſet impatientiam, & patientiſſimo cuique quaſi ius faciat impatientiæ. *Si inimicus meus*, &c. *ſuſtinuiſſem vtique*. Quippe inimicus amici perſona indutus infeſtior hoſtis eſt. Vnde Saul infeſtior Dauidis hoſti eſſe dicitur, quàm Goliath, quod notauit Baſilius Seleucus, & addit cauſam: *Cogitatio inimica Saulis animo tegitur; eſt crudelis, maleuolentia plenus, amicitiæ larua loricatus*.

Amicus ſimulatus eſt inferior hoſtis. — Pſalm. — Baſil. Seleucus orat. 15.

73. Geneſ. 47. verſ. 34. Accitum in Ægyptum patrem Iacobum vnà cum tota familia tot Patriachis, & Regibus fœta, excepit Ioſeph amantiſſimè, vt par erat, & inducit patrem ſuum, & fratres, vt ſalutatum eant Pharaonem, & palàm profiteantur ſe eſſe paſtores ouium. Aducite ad cauſā: *Cumque vocauerit vos Pharao, & dixerit: quod eſt opus veſtrum? Reſpondebitis: viri paſtores ſumus ſerui tui ab infantia noſtra. Hæc autem dicetis, vt habitare poſſitis in terra Geſſen*. Et ſubdit. *Deteſtantur enim Ægyptij paſtores ouium*. Hæccine cauſa in mentem venire potuit viro ſapienti? Omitto cauſas, aut odij, aut contemptus in paſtores, quas expoſitores vbertim afferunt; ſcilicet quia Ægyptij adorant oues; deteſtantur paſtores, qui eas mactant: aut quia Ægyptij ſuperbiſſimi ſunt, & ita contemnunt humile paſtoritij muneris miniſteriū. Num bene conſuluit Ioſephus Patri ſeni, & fratrum, & nepotum nobili populo, tradens illos Ægyptiorum odijs, imò & deteſtationi, aut contemptui ob humilitatem miniſterij paſtoritij? Adhuc proculdubio iniuriarum memor inimicitias alit animo Ioſephus: Imò nunquam induſtrior, amicitior nunquam. Præuidebat præſaga futuri mente inteſtinas inimicitias inter Ægyptios, & Iſraelitas, quas vt propheta poſt prædixit, & vt cautus nunc præcauet. Diſcedit in terram Geſſen, procul eſtote ab Ægyptijs, ne conuiuatis cum eiuſmodi gente. Odio vos habeant, quin & deteſtentur, hoc ſedulò curo; ſcio planè veſtros inimicos eſſe nunc, & fore in poſterum; ne occaſione contubernij, aut conuictus amicitias ineant vobiſcum, nam erunt atrociores inimici ſub ſpecie amicitiæ. Nunc præcido omnes amicitiarum occaſiones, & cauſas, & id vnum prætendo, vt quos ſcio verè inimicos, palàm oderint vos Ægyptiorum odium vos ſeruabit à ruina. Quiuis ſibi cauet ab hoſte; ab amico diſſimulato, nemo. *Reſpondebitis viri paſtores ſumus; deteſtantur enim Ægyptij paſtores ouium*. Nam odia occulta ſub amicitiæ ſpecie vulnus efficiunt incurabile; aut palàm ſæuientia ſeruant a vulnere. *Ipſa conteret caput tuum*: ait Deus ſerpenti, qui Euam decepit. Et hæc verba tranſtulit Auguſtinus. *Ipſa ſeruabit caput tuum*. Idem ſonat S. Auguſtino *conteret*, & *ſeruabit*, nam hoſtis prædictus contriturus caput, caput ſeruat: nam ab inimico aperto, facilis cautela eſt.

Genet. Inimicitiæ cognitæ ſeruant. — Auguſtin.

74. Magnificis verbis benedicit Moyſes moribundus, Deuteronom. 32. verſ. 29. Iſraeliticum populum: *Beatus es tu Iſrael, quis ſimilis tui popule, qui ſaluaris in Domino; ſcutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ:* ſubdit? *Negabunt te inimici tui & tu eorum colla calcabis*. Hæreo in his verbis. Quodnam eſt: Negabunt te inimici tui? Inimicus quomodo negare poteſt inimicum? Imò amicus cùm ab inimicitia deficit, & inimicum induit, negare dicitur amicum ſuum. Hiſpanè dicimus: *Negaron me en eſta occaſion mis amigos*. At inimicus non negat inimicum ſuum. Quænam hæc benedictio, qua Moyſes beat Iſraeliticam gentem? Ad hæc quorſum dicitur, quia negabunt te inimici tui, tu illos detriumphabis? Profundè ſatis: hæreo verbis Moyſis. *Negabunt te inimici tui*. Id eſt, inimici tui prius te confitebantur, & vt amici ſe ſe vobis ingerebant, & cùm nihil mali ſuſpicabamini, malum vobis exitiale imminebat. Hanc benedictionem Deus hodie vobis impertit ſcilicet, Inimici non te confitebuntur vt amici, *ſed negabunt te inimici tui*, id eſt, deficient palàm à tua amicitia, nec clàm ſæuient ſub ſpecie amicitiæ, ſed apertè te oppugnabunt; tamen non expugnabunt, imo expugnabuntur à te, quia *negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis*. Quaſi dicat: Nō vinceris, ſed vinces, quia cum manifeſto hoſte, non

Deuteron. Optandum eſt, vt inimicus neget inimicum.

cum

cum hostili amico res est: opportunè inquit Cassiodorus lib. 5. epist. 43. *Grauiter dolet iniuria quæ contingit insperata; etsi inde prouenitat dolus, unde credebatur auxilium.* Grandi benedictione beat populū Moyses! ô vtinam per illam exularent à populo Dei omnes amicitiæ falsæ, & verè veræ inimicitiæ! ô quantæ & animorum, & corporum strages vitarentur! Ergo cumulatissima Israelis benedictio est carere simulato inimico extrinsecùs: intrinsecùs verò hoste. Quin & celebris maledictio est inimici, furere iam non posse simulato amicitiæ nomine.

75. Genes. Hostis dissimulatus est terribilis. Genes. 3. vers. 15. Maledicit Deus serpenti, & sic inquit: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem.* Prægrauis si quidem maledictio est, & infesta sententia dæmoni agere inimicitias cum imbelli femina, & iam deuicta semel. Quis non rideat ad hanc pœnam? Auspicatus fuit à victoria bellum, & inimicitia cum profligato hoste nomine supplicij irrogatur serpenti? Imò hæc sententia in Euam sæuit magis; nam grauius erit victæ feminæ cum Diabolo inimicitias gerere, quàm diabolo cum femina à natura, à sexu, à casu prorsus imbecilla. Et tamen Deus hanc sententiam in serpentem fulminat, acrem quidem, & peracerbam. Audi Rupertum lib. 3. Genes. cap. 19. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, &c. Hoc a fraudibus inimicitiæ differunt: quod fraudes pacatam fermonis, vel cuiuslibet rei prætendunt superficiem. Inimicitiæ verò manifestam contrarietatis habent intentionem. Constat autem, quod subdolus diabolus in serpente mulieri non tanquam armatus aduersarius occurrit, sed tanquam fidus consiliarius lateri eius in via se adiunxit. Cum igitur dicit Deus: Ponam inimicitias inter te, & mulierem, profectò magnum gratiæ suæ opus promittit, quod victorem diabolum, qui vicerat fraude, victa tum mulier vincere deberet quoque debeat fortitudine.* Quid luculentius? Dæmon etsi natura, & viribus potens, & potentior, imò insolentior à victoria, vincetur ab Eua imbelli femina, & victa, quia non simulata amici specie, sed palàm agendum est cum illo, tanquam cum aperto hoste. Iam non fraudibus, vt cum amico, sed manifestè, vt cum hoste aget mulier. Et quæ victa fuit fraude à serpente, serpentem aperto marte certantem, etsi victa, gloriosè vincet, & serpentem detriumphabit. Hæc maledictio serpentis est, & Euæ benedictio; sicut & illa Moysis: *Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.*

76. Luc. Non sæuior plaga, quam quæ ab inimico est. Luc. 4. vers. 34. Adducitur ad Iesum homo quidam habens dæmonium inmundum, quod exclamauit voce magna dicens: *Sine: Quid nobis, & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos?* Beda sic commentatur hunc locum: *Quasi dicat Dæmon: Paululum a me vexando quiesce, cui nulla est societas cum nostra fraude.* Nempe ait Dæmon ad Iesum: quomodo me tantùm fatigas, & torques, si ex tuis non sum? si nulla tecum amicitia iunctus sum? Nec solet, nec potest sic vexare, qui inimicus est: dolorem, & vulnus, quo me feris, adeo acerbum est, vt videatur esse vulnus amici dissimulati, non inimici manifesti. Non potuit dæmon exaggerare malum, quo à Christo vexabatur, nisi publicaret, se videri affligi vulnere amici, non hostis; hæc plaga amici simulati, aut inimici dissimulati videtur esse. Plaga dissimulati hostis, & simulati amici scitur hic versus 16. Holofernes.

Beda. Crauius vulnus ab amico.

In lib.

§. XVII.

Bonum exemplum animata lex est, & velut prophetia imitationis, & maturum Euangelium.

77. IN re virtutis nihil præstabilius quàm bona bonorum exempla, quæ pietatem alliciunt, probitatem spirant, virtutes impertiunt, & sanctitates imprimunt: nam probum exemplum exemplaris virtus est, illex ad virtutem, fomes pietatis, religionis thesaurus, & *virtutis promptuarium*, vt vocauit Basilius Seleuc. *Quorum actiones sunt nobis pro legibus*, inquit Clem. Alexandr. 2. Strom. Enimuerò verba habent suadelam, exempla violentiam; nec tam videntur suadere, quàm cogere ad virtutem. Scitum est lib. de Abraham Philonem appellasset pia Abraham exempla, *leges exemplares.* Et mox: *fuerunt enim illi animatæ, rationalesque leges.* Et de eodem Abrahamo sic ait S. Zeno: *Cuius conuersatio lex fuit.* Sanè sanctiones scriptæ, emortuæ leges sunt, nec tam videntur leges, quàm legum cadauera, cùm nihil vitale spirent, nihil non mutè loquantur, nihil viuidè operentur. At bona exempla, exemplares leges sunt rationales, & animatæ, quas vigorem spirant ad opus, quod exemplari iussione certissimè impetrare solitant. Verùm quia lex quantumuis rationalis, & viuida non semper debitum sibi obsequium extorquet, (nam sæpè hominum peruicax contumacia sanctiores leges violat,) adiecit Tertullianus pia Sanctorum exempla prophetiæ habere vim, sic scribens: *Propriè enim Apostoli Spiritum sanctum habent, qui planè habēt in operibus prophetiæ efficaciam, virtutum, ac documentorum linguam.* Et quidem prophetiæ veritas, veritas fidei est, eadem: certitudine pollens, ac cæteræ fidei veritates cum eadem nitatur auctoritate ad assentiendum. Vnde in Prophetarum æuo, fide certum erat, Virginem pariturum Christum Deum, Verbum diuinum assumpturum carnem, & cætera, quæ præsaga mente vaticinati sunt Prophetæ. Hæc est prophetiæ efficacia, quæ certiorem veritate, & certissimum rei euentum donat. Pulchrè ergo Tertullianus certitudinem operis, ad quod bonum exemplum inducunt, exaggerans, inquit, esse in bonis *operibus prophetiæ efficaciam.* Nam sicut prophetia diuinam omnipotentiam obligat ad exequendum, quod prædixit Propheta: sic bonum exemplum diuinam misericordiam quasi adstringit, ad exequendum ad quod inducit, bonum. Adde quòd pium exemplum non modò allinit bonum opus videnti, sed illud imprimit, & diu, multumque duraturum efficit, vt bellè notauit Basilius Seleucus; sic de Abelo scribens: *Quem primum natura iustum genuit, silentio non pressit, sed contra res Abelis dilucidè deprædicant, quemdam iustitiæ characterem posteritati delineans.* Profectò character Theologico idiomate indelebile priuilegium est, in æuum perdurans. Sic virtus à bono exemplo parta, diuturnior est, vtpote altè impressa, non à lingua, sed ab opere.

78. De Eunucho illo Reginæ Candacis ait Tertullianus quod fuit *Scripturæ diuinæ impressus.* Non moror hæc verba, quæ alias expendi. Tenco tamen magnam hominis laudem, quòd eius facta, & præclara opera impressa sint Scripturæ sacræ. Sed maius quid dixit Paulinus de quodam illius ætatis laudatissimo viro: *Totum in te spirare Martinum, florere Clarum, maturari Euangelium, prædicabant.* Id est, adeò virtutis splendore fulges, vt toto orbe notissima sint præclara augustissimæ tuæ sanctitatis exempla, quibus Clarum exprimis, Martinum spiras; quin & in te vno *maturari Euangelium* videtur. Quid est sanctis sancti viri exemplis *maturari Euangelium*? Num lento gradu, ne dicam, tardo Euangelium stylo, & atramento exaratum graditur ad fideles? aut fidem suadet, aut perfectionem edocet? cùm verò Euangelium operibus exibetur, *maturat*, id est, celeriùs vadit, & ocyùs currit? Ac si dicat Paulinus: Euangelium in chartis exaratum pigrè incedit; cùm verò operibus tuis impressum est, impigrè graditur, & *maturat* profectum. Nisi fortè sublimius quid excogitauerit Paulinus, aiens, *in te*, hoc est à tua sanctissima vita, & præclaris exemplis, *maturatur Euangelium*. Id est, Euangelium stylo, & attramento scriptum, quasi crudum, & quodammodò immaturum est; (nam verba sunt emortua, non animata operantia vigore;) cùm verò tota Euangelij disciplina in te, tuisque operibus viuit, & animatur, Euangeliū video decoctū, mite, suaue, & vt

Basil. Seleuc. orat. Exemplum animata lex est.

Philo.

Zeno ser. 3.

Tertull. de exhort. cast. cap. 4. Exemplum dicitur habere prophetiæ efficaciam.

Basil. orat. 14.

Tertull. l. de Bap. ca. 18. Paulin. epist. 14. A bono exemplo maturatur Euangelium.

ſemel dicam, *maturū Euangelium*, quia quod in charta erat quaſi crudum, in opere tuo ad imitandum eſt conditum, & maturum. Vnde à tuis exemplis maturatur Euangelium,

79\. Femina illa venuſtate, & luxu in Euangelio famoſa, opportunè importuna in conuiuio acceſſit ad Christū, ſed acceſſit retrò, fortè præcauens ne Chriſti Dei cautus pudor aliò deflecteret oculos, ne Magdalenæ pulchritudinem aſpiceret. Aderat illa verecundiæ rubore venuſtior, lacrymarum gemmis ornatior, lenocinio potentiæ famoſior, & aſpectum Saluatoris declinat. Verùm conſultè apud ſe cogitans, ſe totam ſpirare pænitentiam, & exemplares virtutes, ſic inquit ad Chriſtum recuſantem feminæ aſpectum: *Corrige à me aſpectum*. Verba ſunt S. Laur. Nouarenſis. Ac ſi dicat: olim declinabas, ò Ieſu, videre venuſtæ feminæ pulchritudinem impudentem, (ne videreris videre feminam venuſtam,) quæ de ſe illex eſſe ſolet non bonæ voluptatis; nunc fige oculos in eadem muliere à vigore pænitentiæ pietatem exhalante & exemplares virtutes palàm ſpirante. Quod ſi aliquando oculos inieciſti in meam pulchritudinem (fortè tunc merum hominem opinabatur eſſe Chriſtum Deum,) quaſi *corrige ad me aſpectum tuum*: nam virtutes, quas mea pænitentia publicè profert, & a bono exemplo imprimit, efficaces erunt ad quaſi corrigendum aſpectum humanum cuiuſuis Prophetæ. Adeò enim potens eſt bonum exemplum pænitentiæ meæ, vt vel ſanctiſſimo Prophetæ (merum hominem exiſtimabat tunc eſſe Chriſtum,) correptionem pænitentiæ imprimere valeret. Securè me poteſt quiuis homo intueri, plus enim illum mouebit ad virtutem bonum exemplum, quàm forte olim inſtigauit ad malum pulchritudinis illicium. Quid exaggeratius? Sic præclaræ ſanctitatis exempla Baſilius Seleuc. appellauit *teſſeram*. Teſſera enim ſignum eſt, quo milites alicuius exercitus dignoſcuntur à ſuis commilitonibus, quo dum manus cum hoſte conſerunt, internoſcuntur à ſuis, ne mutuò ſe cædant. Itaque bonum exemplum *teſſera eſt*, qua ſecurè quis pericula obit, nec obſtantia impediunt vitia, quominus intrepidè & tuto audeat, certus exprimendi in ſe virtutem, quam in alio exemplarem videt. Ergo qui attentus eſt ad egregia Sanctorum exempla, vſque adeò diues cenſu virtutum euadit, tam altè impreſsæ hærent animo: virtutes, vt erectam ſpem elatus beatitudinis poſſidendæ, ferè poſsit preſumere ſe adepturum æternam felicitatem, cuius partem in ſe feliciter experiatur, vt præclarè dixit S. Zeno Veron. loquens de eximiæ ſanctitatis illuſtrioribus viris: *Tanta*, inquit, *probitate vixerunt, vt pars felicitatis ſit noſſe quid fecerint* Vagao præ compaſsione ſcindit veſtimenta ſua, quod imitati ſunt ſtatim reliqui Aſsyrij. Turbantur pauci; & inquietantur, & conſternuntur reliqui. Sic valet paucorum exemplum ad rem virtutis, aut negotium vitij.

Aſpectus Chriſti corrigi dicitur ad Magdalenam.

Nouar. hom. de Pænit.

Baſil. orat. 2. Bonum exemplum eſt teſſera ad virtutē.

Zeno ſer. de Iob.

---

§. XVIII.

Proborum conuerſatio virtutes ſpirat, imprimit, exprimit.

80\. POlirico-Chriſtiani ſalutis eruditio eſt: Optimos delige, quorum conſuetudine virtutis aliquid accedat, vitij decedat. Nulla enim res magis animos ad bonum, prauumque impellit, reuocatque quàm proborum, improborumque conuerſatio: paulatim enim mores deſcendunt, & vim præceptorum obtinent: frequenter enim audiri, videri, aliquid affricat: vnde homo ſenſim in amici aut contubernalis mores tranſit & in ſe, ſe alterum exprimit: plurimùm namque conſuetudo valet. Sapienter inquit Hermias in Philoſophorum irriſione, *Animum cuius ſimile eſſe*. Aſſueſcis conuerſari cum pio, frugali, continenti? paulatim hos mores imbibes, & pius, frugalis, & continens eris. Idem dictum puta de ſocietate ad hominem nequam, cuius conſuetudo aucupatio malitiæ eſt, ſcelerum eruditio, & expreſsio nequitiæ eſt: enim homo cuiçumque ſimilis, imago cuiuſuis Clemens Alex. lib. 2. Pedagogi, c. 11, hominum indolem polypis aſsimilat, aiens: *Nunc autem neſcio quomodo vnà cum lucis figuram, habitumque, & mores mutant: non ſecus ac polypos dicunt petris, quibus adhereſcunt aſſimilatos, videri quoque colore eſſe tales*. Tantum aſſuetudo poteſt! quam à bonorum conuictu bonam ſenties, vicinitas enim virtutis illam vicino ſuo vbertim mutuat, & in conuictore exprimit. Baſilius quondam & Nazianzenus, & ſanctiſsimi, & ingenioſiſsimi iuuenes, Athenis eodem vtebantur contubernio: vterque virtutis, & ſapientiæ candidatus æmulus erat alterius in re virtutis, & ſapientiæ. In letteraria palæſtra, & pietatis ſtadio alter alteri præcurrere ſolerter ambiebat, neuter vlli cedebar. At vbi æmulatio alterum excedere intentat, contubernalis ſocietas id vetat; & alter alterum exprimit eoſdem mores à cōtubernali ſocio ebibens Nimirùm bono exemplo cedit æmulatio piæ gloriæ: & dum quilibet deſiderio gloriæ ſtudet alium ſuperare, à conſuetudine virtutis ſiſtitur, & in alterius vitam, & mores abit. S. Nazianzenus multa diſſerit de hac vtriuſque æmulatione. Et hæc verba interſerit: *Atque vnde quoque modo, quibuſque ex initijs conſtata inter nos amicitia; ſiue vt aptius loquar, animorum conſpiratio, & natura coniunctio fuerit*, &c. Et mox: *Tum verò iam vterque alteri quidus eramus*, Scilicet Baſilius, & Nazianzenus etſi vterque alterius erat æmulus in ſtudio litterariæ gloriæ, & in virtutis excelentia quæ duæ res maximè diuidere ſolent; at vſque adeò à quotidiano eiuſdem contubernij exemplo adglutinatus eſt alter ad alterius mores, vt non tam piam gloriam, quàm identitatem æmulati, in vnitatem animorum conſpirarint; & quaſi naturæ coniunctionem. O miraculum exemplaris virtutis, quæ ex æmulatione facit coniunctionem, res planè diuerſiſsimas, & indiuiduè vnit, quos æmulatio, & natura fecit eſſe maximè diuerſos! Sic virtus virtutem ſpirat, affricat, exprimit!

Carolus Scrib.

Hermias.

Exemplum vt polypus.

Clem. Alexand.

Nazianz. Oratio de Baſilij laudibus. Exemplum affrica eandem virtutem.

81\. Geneſ. 1. v. 4. *Dixitque Deus: Fiat lux, & facta eſt lux. Viditque Deus lucem quòd eſſet bona, & diuiſit lucem à tenebris*. Miretur alius vetuſtiſsimam naturam, lucis, aut generoſum eius obſequium: ego magis admirabor ſollicitam Dei curam in ſegregrandis tenebris à luce. Planè ſuperuacanea videtur diligens hæc Dei prouidentia: nam vt bene vidit Baſilius ibi, natura vtriuſque talis eſt, vt confundi cum altera non poſsit, eſt enim tenebra lucis priuatio. Ergo inutilis eſt hæc Dei vox, & fruſtratur effectu; ſiquidem fruſtrà denuò ſegregatur, quod prius eſſentialiter ſegregatum erat, neque aliter poterat. Niſi fortè aliquid eſſe poſsit cum carentia ſui. Verum eminuerò diligentiſsimè prouidet Deus, vt lux loco ſegregetur à tenebris, & tenebræ longo interuallo diſtent à luce, etſi a natura ſua ſibi contrarientur pertinaciter. Porrò vel impoſſibilia quodāmodò præcauet Deus in re boni, aut mali exempli, vnde lucem à tenebris & tenebras à luce toto hemiſpherio diſiungit, ne fortè alterutra ob vicinitatis aſſuetudinem, naturæ ſuæ terminos ſupergreſſa in alteram ſe inſinuet, & transfiguret in alteram, ſe ſe confundens cum illa. Quòd opportunè aduertit S. Chryſoſtomus ibi, ſic fatus: *Et diſtinxit Deus inter lucem, & tenebras. Quid eſt, diſtinxit? Vnicuique locum proprium diſtribuit, ac ſuam cuique regionem aſſignauit*. Et ſtatim, *Neque lux ſuos terminos tranſgreſſa, neque tenebræ ſuum ordinem preterierunt, confuſione & de ordinatione quadam introducta*. Nempe effectus ſegregationis tenebrarum à luce aſsignatus à Chryſoſtomo, quod tenebræ non ſunt confuſæ cum luce, neque lux cum tenebris permixtæ. Porrò Deus quaſi eget luce ad faciendum diem, & tenebræ neceſſariæ ſunt ad obtenebrandam noctem. Ergo tenebræ remotiſſimè exalent à luce ne fortè ob vicinitatem cum ea, *confuſione* quadam propter proximitatem *introducta*; fulgores tenerentur à luce proxima. Tantum enim

Geneſ. Exemplum lucis ad tenebras.

Baſil.

Chryſoſt.

poteſt

potest bonitas vicina, vt quasi praecauendum sit, ne pigræ tenebræ niteant à confinio lucis, si illi assuescant ob loci affinitatem. Hæc hyperbole in re naturali, sit eruditio in re moris: vt vel ipsa lux sibi caueat à tenebris: nec desperent tenebræ fulgores mutuare à vicina luce, quantumuis in naturalibus repugnet alterutrius æmulatio ad alteram.

82 Ceterùm si cum S. Augustino lucis nomine sanctos Angelos accipias, & tenebrarum vocabulo teterrimi Dæmones intelligantur, pulchrior ad rem præsentem euadit sensus. Siquidem vix Dæmones peccati errore obscurati sunt, & Angeli gratiæ fulgore lucidi præstiterunt, cùm *Vidit Deus lucem quod esset bona, & diuisit lucem à tenebris*. Quare tam citò Angeli separantur à Dæmonibus, & Dæmones confestim dissociantur ab Angelis? Rupert. inibi, *Terribile his verbis Dei iudicium contra Diabolum factum insinuatur. Quæ enim sunt istæ tenebræ, nisi omnes Angeli Satanæ cum eodem suo principe? Has itaque tenebras Deus lucemque diuisit, quia malos Angelos à bonis separauit, ita vt neque illi, qui ceciderunt, resurgere, nec illi qui cù peccare possent, peccado cadere noluerunt, vlterius vnquam habeant, vel possint peccando cadere*. Nempe ex mente Ruperti ideò separat Deus tenebrosos Dæmones à lucidis Angelis, ne vel Angeli lucidissimi obtenebrentur à Dæmonum vicinis tenebris, neve Dæmones illustrentur à proximo Angelorum fulgore. O Hyperbolem! quasi præcauendum foret, ne vel Dæmones propter Angelorum contubernium Angelificentur; aut Angeli propter societatem cum Dæmonibus degenerent in Dæmones. Nimirum exaggeratior hæc cautela, sit eruditio publicans vires exemplaris virtutis, quæ vel obstinatissimos Dæmones in obsequentes Angelos quasi mitigaret & flecteret. Tā valet ad imprimendas virtutes bonorum conuictorū!

August. de Genes. ad literam.

Angelorum lex cur separatur à Dæmonum tenebris.

Rupert.

83 Ecclesiastici 1, v. 4: *Prior omnium creata est sapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo*. Quænam est hæc sapientia, quæ prima omnium creata est? Si est diuina sapientia, non bene dicitur creata, quia potiùs increata est, vt bene arguit Lyranus. Quod si creata sapientia verbi diuini secundum assumptam humanitatem intelligatur, vt contendit Strabus; non aptè dicitur prior omnium creata: nam ante Christi humanitatem plura condidit Deus. Verùm hunc locum extricare, otium & nego sum interpretis requirit. Bellè Hugo Cardinalis hæc verba Ecclesiastici commentans, sic fatur: *Prima omnium creata est sapientia. Prima, vna de primis, vel inter primas creaturas*, Scilicet Sapientia (quicquid sit hæc sapientia, parum enim refert ad rem præsentē) prima omniū creata dicitur, quia inter primas creaturas creatur, & inter primas est, quantūuis numerorum natura repugnat. Portò primum necesse est, vt reliquos numeros præcedat, & numeri, qui primò succedunt, posteriores necessariò sunt. At tanta est virtus societatis cum bonis & primis, vt quē cum primo versatur, etsi primo succedat, & posterior illo sit, primus nuncupatur, quasi generositatem & eminentiam primi mutuet à primo, cui associatur: ab assuetudine enim cum primo primus euadit, & primus dicitur. Vnde *Prima omnium creata est sapientia. Prima, vna de primis, vel inter primas creaturas*, Primatum fœnerans à societate cum primo. Quod enim numeris repugnat, obsequitur moribus. Nam exemplaris virtutis vis supra humanam rationem est: longèque superat rationis euidentiam: *Pulchrè de Indis dicebat Zeno, se vnum malle videre Indum, qui torreatur, quàm omnes de Laboris perpessione probationes*, Verba sunt Clementis Alexand. Plus enim permouet exemplum, quàm euidentior Rethoricorum ratio. Homines enim malunt exempla, quàm verba: nam loqui facile est, præstare difficile, Per oculos intrat res virtutis, per aures illius duntaxat sonus intrare solet.

Eccl.

Vicinitas ad primum facit alterum primum.

Lyra.

Strabus.

Hugo in c. 1. Genes.

Clem. Alex. 2. Strom.

§. XIX.

Res est periculis plena inimicitias agere cum femina, cuius furor terror est diaboli.

84 HOmini agnata ira est quæ non mitigatur sexu, sed crudescit; implacatus hostis fœmina est; ab imbecillitate naturæ vires & neruos sumit rigor, & à sexus fragilitate vigescit mulier, eò magis potens, quò impotentior sui est: sæuit blanditijs, mulcendo ferit, ore tonat, oculis fulgurat, amoribus fulminat, inuidia detrahit, odio ferit, & strages edit miseras inimica femina. Caue ab amore mulieris, caue ab odio, nec magis calet amoris æstu, quàm furit odiorum impotentia: æstu ingeniosa, odio rabiosa, sæuissimos hostes furore, & ingenio superat. *Mulier via mortis, sepulchri titulus, inferni ianua, lamenti necessitas tota*. Verba sunt Chrysol. Profectò Dæmon est sæuior hostis humani generis: nullum malum patitur homo, quod dæmone aut operante aut procurante non fiat. O quàm multa diabolorum potentiæ licent in homines! Verbis parco super hac re vulgatissima, & passim traduntur à Sanctis Patribus. Legi potest Septimij Apolog. c. 22. Vnde quæso, Diabolo tantus furor in homines, tam sæua rabies, tam rabiosa malitia? Num ab eorum natura; at diaboli indoles à natura sua mala non est. Num ab inuidia hominum? Quid mortalis mortalibus inuideat? quid spiritus æmuletur carni? quid Angelus homini? Fortè ab odio Dei, eius imaginem, hominem, inquam, dehonestare, & deturpare studet ad inuidiam creatoris? quasi diuino honori possit detrahi humano, aut dæmoniaco ingenio. Sanctior est Dei honos, quàm vt possit labefactari nostrarum iniuriarum machinulis.

Femineæ malitia diabolicæ æmula.

Chrysol. ser. mon. 99.

Septim.

85 Nihilominus hæc est causa Dæmoniaci odij, stulceris enim Diabolus præ nequitia, & furit in Dei imaginem, qui nequit sæuire in prototypon. Cæterùm si probabilis foret exoleta, & reprobata quorundam priscorum Patrum opinio, qui falsi ex illo Geneseos 6. vers. 2. apud Septuaginta: *Videntes Angeli Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi vxores* &c. existimarunt Dæmones natos fuisse ex concubitu Angelorum cum feminis, validè astrueretur mulierum valida vis & nequitia, quam dæmones dicuntur traxisse à matribus feminis. Sic ait Tertull. *De Angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens Dæmonum euasit*. Et Iustinus Martyr sic de eadem re fatur, *Angeli ordinem transgressi, vitis sunt à maribus feminarum, quibus missi sunt: & filios procrearunt, qui dicti Dæmones*. (Omitto eruditionem Pameli & Cerdæ, nunc meo instituto superuacuam:) scilicet ex mente horum Patrum, corrupta est gens Dæmonum, non quia Angelorum soboles est, (absit iam à cælo iniquitas, procul ab Angelis nequitia,) sed quia feminarum filij. Ac si diaboli expresserint matricem feminarum prauitatem, & ad malitiam Dæmones matrizent. Neque enim hi Patres in rudi illo æuo inuenire potuerunt tanti, tamque exaggerati diabolici furoris originem, nisi à mulieribus mutuaretur. Medulla huius fabulosi figmēti moralissima est, & egregiè publicat femineum ingenium, quod exemplar dicitur, & causa dæmoniaci furoris. Pulcrè inquit Tertullianus supra alloquens Euam: *Tu es quæ eum suasisti, quem diabolus aggredi non valuit*, Id est mulier deiecit, quem nec Dæmon adoriri ausus fuit. Ausu vicit Mulier Dæmonem. Imò quod Dæmon tentare ausus non fuit, valuit præstare femina. Vicit vota Dæmonis dæmone bellicosior femina, & supra dæmoniacam audaciam valuit, ausu temerarior, temeritate audacior, iracundia ferocior Dæmone, quæ metus est diabolorum & inferni pauor. Quin & negotium facessit Deo: nam *in Euangelio secundum Aegyptios, aiunt, ipsum dixisse Seruatorem: Veni ad dissoluendum opera feminæ*. Verba sunt Clemenis.

Gen. Dæmones habiti, sed moralis mente dicitur mulierū filij.

Tert. Apolog. c. 22. Iu stin.

Pamel. cerda.

Tertull.

Clem. Alex. 3 Strom.

Flagitiosè deliquit Adamus feminæ suasu, & diaboli instinctu. Statim adest Iudex Deus, nec petendinare

86. re passus est, & tanto crimini supplicium differre. Primò grauissima pœna ferit Adamum mox Euę temeritatem punit debitis ærumnis; demum serpentem diabolum originalis flagitij originalem auctorem sic damnat, Genes. 3. vers. 14. *& ait Dominus ad Serpentem: quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia. inimicitias ponam inter te, & mulierem*, &c. Hæcne sententia est, qua punitur dæmon, an Eua? Porrò dum Deus iniuriæ temeritate lacessitus maturat supplicium, quis non crederet, quòd acerbiùs sæuiret in Dæmonē? In Dæmonem, inquam, sibi infensum, à se apostatam, ditis mancipatum, omnium delictorum reum, qui nulla excusatione venialem fecit culpam, qui nullo patrono lenit iras iudicis, qui malitia exaggerauit delictum. Et quidem pœna grauissima mulctandus foret Dæmō, qui pro homine deliquit: imò superaddenda illi pœna est supra gehennæ incendia, quam ob alia priora crimina iam sustinet. Quodnam supplicium à Deo illi infligitur? Nempe *inimicitias ponam inter te & mulierem*. Hæc dæmonis pœna est, an feminæ? Quod aduertit Rupert. lib. 2. cap. 16. de victor. verbi, aiens: *Ego huiusmodi amicitias dissoluam: inter te & mulierem inimicitias ponam. Cur hoc ad ipsam mulierem non dixit? Poterat namque, vbi dixit mulieri: Multiplicabo erumnas tuas, & concep tus tuos &c. hoc ipsum sic ad eandem dicere: Inimicitias ponam inter te, & serpentem*. Profectò femina hac Dæmonis pœna feriri videtur, nam inimicitias agere cum Dæmone, malum est feminæ, non Dæmoni. Quid enim mali tobustus Dæmon timeat ab imbelli femina? Et tamen indubium est hoc supplicio Dæmonem feriri, & damnati Dæmonem ad inimicitias cum femina. Et iure quidem: ea est enim mulieris valentia, & furor, vt supra cæteras, quas patitur pœnas, addatur Dæmoni, quod inimicitias gerat cum femina. Quasi femina diabolo præualeat astu, viribus, potentia, qua vel Dæmonem dirè vexet, & acerbè exagitet, & miserè torqueat: vnde pœnæ nomine dicitur Dæmoni: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem. Cum muliebris infirmitas non modò sexum superat: sed & mundi huius principem insuperabili mentis magnitudine triumphat*, inquit P. Damian. Fallor si huc non videtur allusisse Clem. Alexandrinus Adhort. ad gentes, cùm Euam *Serpentem feminam*, interpretatur, quasi serpens, Diabolus cogatur inimicum, & hostilem animum *gerere cum Serpente femina*. Et ita femina serpēs diaboli erit. Et sicut serpens diabolus in primo conflictu adiutus à serpente femina, vicit hominem; *sic Serpens femina* deijciat diabolum: & femina fit serpens serpentis, & diaboli diabolus, & potentior potentiore hoste. Quid tantùm timet Hebrea gens, Holofernis potentiam, cum feminæ repugnet pro ipsis quæ Holofernem trucidauit, hic vers. 16. Et assyrias phalanges fugabit, profligabit: Horresce feminæ vires, quas timet diabolus, quæ Holofernem prostrauerunt, quæ mundum totum perdiderunt. Timeat potiùs Holofernes vel piam feminę audaciam: nam diabolus ipse timet feminæ hostilitatem.

Rupert.

87

P. Damian.

35. Clem. Alex. Femina, ita bolus diabolus dicitur.

Iudith.

§. XX.

Dedecus, & infirmitas est potentioris si cum imbecilliori certamen ineat.

88 Tertull. de orat. cap. 8. Tentatur homo à diabolo infirmi tate.

Tertullianus vt erat magno ingenio vir, hæc verba fucci plena, & sententijs grauida, scitè scripsit: *Absit vt Dominus tentare videatur, quasi aut ignoret fidem cuiusque, aut deijcere, sit consentiens Diaboli est & infirmitas & malitia*. Deus neminem tentat; totum tentationis negotium malitia, & infirmitas diaboli est. Statim mentem pungit, & angit, quomodo quod diabolus nos tentat ipsius *Diaboli infirmitas sit?* Imò est fortitudo maxima. Iam diu mihi blanditur hic locus: expendo hanc paginam in eius commentatione. Cerda infirmitatem scientiæ, id est ignorantiam Dæmonis commentatur: Quasi dicat: diaboli tentatio ex ipsius diaboli infirma scientia oritur. Non assentio. Nam priùs sagacissimè (qua pollet perspicacia) indagat dæmon, qua parte nutat hominis conscientia, & sic illam expugnat, iracundis rixarum occasiones offert, pronis ad venerem, pulchritudines cupidinum illices, &c. & Christo ieiunanti cibos. Ergo tentatio non est infirmitas scientię; imò est index diabolicæ perspicaciæ.

89. Succedat expositio alia. Quod tentat Diabolus, infirmitas est: quia tentat vt infirmus, nam tentando infirmitatem ostendit suam, cùm solos præsertim tentandos adoriatur: sic Genes. 32. vers. 23. Iacob transiuit vadum Iacob, & *mansit solus, & ecce vir luctabatur cum eo*. Hunc virum Diabolum fuisse docent Origenes & Hieronymus infrà citandi. Sic diabolus, vt Christum tentaret, expulit eum in desertum locum, scilicèt in solitudinem. Nimirum cum homine solo, & patronis destituto luctari audet, timet verò cum homine auxiliatis patronis cincto. Hæccine tuæ prędicatæ vires, Angele olim potentissime? Tu innata vi orbem euertere vales solus, & tantum cum solo homine præsidio destituto luctari audes. Planè vel inuitus fateris imbecillitatem, & *infirmitatem* tuam, sic tentans homines. Non languet hæc interpretatio infirmitatis diabolicæ (quam alibi latius expendo,) sed aliam fortiorem cupio.

Genes. Orig. Hieron. Patrocinio procerū sul tos, nec diabol⁹ audeat inuadere.

90. *Quod tentat, Diaboli est infirmitas*. Nam cùm in arenam descendit præliaturus cum homine, inermis descendit; & sic apparet eius imbecillitas, & infirmitas, cùm nec telum gestet, neque habeat in armamentario suo, quo hominem feriat; nisi homo proprij arbitrij telis, & suæ voluntatis, aut voluptatis cuspide feriatur. Quid infirmum magis, quàm hostis nudus, & inermis? Imò quid fortius, quàm hostis inermis feriens suum aduersarium ipsius aduersarij armis? *Quare arma, tanquam victoriæ impedimenta Dauid exuit?* Ait Basilius Seleucus. Ne victoria adscribatur armis, sed vigori, Quæ illustrior victoria, quàm hostem cogere, vt suo se perimat ense, aut hostili gladio illum ferire? Prostrauit Dauid adhuc puer, robustum Philisthæum, in funda & lapide? & tamen Philisthæi pugionem suspendit è templi tholo; vt vna cum Religione æternaret tanti facinoris perennis memoria. 1. Reg. cap. 17. ver. 54. *Assumens Dauid caput Philisthæi, attulit in Ierusalem: arma verò eius posuit in tabernaculo*, Dei, inquam, vt liquet ex cap. 21. lapides potiùs debuisset vouere Deo, nam in funda, & lapide Philisthæum deuicit, non gladio. Gloriosior enim fuit ictus lapidis, valenti manu, & arte à funda vibratus, qui robustum & insolentem prostrauit hostem, quàm iners gladij ictus, iugulans Goliatum iam à lapide exanimem. Illustrior fuit lapidis, quàm gladij opera. Consecrari ergo debuit audax lapis, non iners pugio, qui dominum suum Goliatum, vel à puero Dauide, seruare non potuit. Et tamen gladius perpetuis honoribus consecratur in templo. Meritò quidem, facinus enim perillustre est hostem suo ipsius gladio vincere, & vsque eò valere viribus, vt non meis armis, sed suis perimam. Quod expressit Abul. 1. Reg. 2. quæst. 21. sic fatus: *Gladium potius posuit in tabernaculo Domini, quam aliud genus armaturæ: quia Dauid occidit eum gladio suo*, idest *ipsiusmet Philisthei*. Hic profectò Martis est fastus: hæc elatio armorum est, & victoria immortalitate digna. Non ergo *infirmitas* est Diaboli, sic enermem ad tentandum prodire, sed elatio, & superbiæ typhus, sic inermem crebrò vincere.

Basil. or. 35.

1. Reg.

Hostē suis ipsius armis vincere, victoriæ fastus est.

91. Superest alia huius loci commentatio quæ difficultatem loci enodat, & thesim, quam proposui probat apprimè. Quod autem *tentat, Diaboli infirmitas est*. Dæmon natura sua est robustus, & præpotens, quippe qui Angelica vi adhuc superbè pollet. Vnde pugnans cum homine imbecillo, & infirmo, sibi & potentiæ suę detrahit: nam pudet potentem cum infirmo pugnare. Bonus athleta Iobus, tantis plagis à Deo prostratus, infirmitatem suam exaggerat, vt inde sapienter inferat,

Tertull.

Dedecus est vincere imbecilliorē.

cap. 3.

Iob.

cap. 5. vers. 21. dedecus esse omnipotentiæ cum homine tam infirmo decertare. *Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris?* Quasi dicat, egregiè admodum ostentabit Deus suam omnipotentiam, adhuc feriendo homũcionem prostratum. Opprobrium erit omnipotentiæ mecum contendere, nam quæ laus est tantæ potentiæ deuictum vulnerare? Iob cap. 7. vers. 17. sic Deo inquit: *Quid est homo, quia magnificans eum?* Tantisne ærumnis magnificatur Iob? imò & deprimitur. Verè magnificatur, si quidem ingenti malorum exercitu aduersùs illum pugnat Deus, tanquam si esset aliquis hostis potentior, à quo sibi cauendum putaret; quæ est expositio Olympiodori hic. Profectò sicut honorificũ homini, id est ita Dei omnipotentiæ non est valde magnificum, cum misello homuncione seriò pugnare. Luctabatur Iacob tota nocte, siue cum Angelo Dei, quæ est vulgaris Patrum sententia, siue cum malo dæmone, vt existimant Orig. lib. 3. Periarc. & Hieron. in Epist. ad Ephesios cap. 6. & alij apud Procop. Genes. 32. vers. 26. Tandem dixit Angelus ad Iacobum: *Dimitte me, iam enim ascendit aurora.* Quid causæ est, cur siue Dæmon, siue bonus Angelus ab inchoata lucta desistere prætendat, vbi illuxit aurora? cur fugit inimicam lucem? Et quidem, si lux alteri prodest, vtrique proderit, neque alteri nocebit, sed vtrique æuum, aut præsidium aut nocumentum infert ambobus auroræ lux. Profectò puduit valentissimum alioqui dæmonem clara luce cerni luctantem cum homine imbecillo, & vel à timore Esau fratris, semianimi. Vnde lucem fugit, ne agnosceretur ex effigie, & nomen occultat suum. Verba subijciam Oleastri: *Quærendum est cur ante auroram discedere volebat? & causa meo iudicio est, quia nolebat agnosci quantum ad effigiem. Et inferius, cum Iacob nomen eius inquireret, noluit indicare, vnde constat quod nolebat agnosci.* Et Thomas Angelicus inibi: *Loquitur more alicuius grauis viri, qui erubescit videri ab alijs agere, quæ parum condigna sunt.* Quippe dedecet magnum virum cum imbecilliori seriò rixari. Vnde pudor illi est, si fortè ab alijs videatur. Neque enim eiusmodi pugna, neque victoria commendat fortitudinem, imò valdè minuit. Et ita Dæmon luctans cum homine tenebras amat, lucem fugit, nomen eius audiri nequit, ne eius dedecus, & virium infirmitas diuulgetur. Præclarè ergo dictũ est: Quod autem tentat, Diaboli infirmitas est; quia cum imbecilliori pugnat. Verè dixit hic vers. 16. Vagao: *Vna mulier Hebræa fecit confusionem in Domo Nabuchodonosor.* Certare cum imbecilliori pudor est, vinci verò, ignominia, & probrum confusione dignissimum.

Iob.

Genes.
Origenes.
Hieronym.
Procop.

92

Dæmon vincens imbecillum, renuit agnosci.

Oleastr. Genes. 32.

Thom. Angelic.

§. XXI.

Diuinior Dei vis per contraria, & secum pugnantia media, præstat quos intendit effectus.

93 VErè res Dei magnæ sunt, naturas omnes superãt, & immenso interuallo transcendunt causarum vires, & humanæ mentis facultatem excedunt. Quippe Deus adeò certò operatur effectum, quem intendit, vt etiam per contraria, ac sibi ipsis compugnantia media, effectus, quos prætendit efficiat. Contrarijs contraria producit. Et per quæ alius destrueret, ipse ædificat. Hoc vnius Dei elogium est, & gloria singularis. Quod in re Iosephi ponderauit Basilius Seleuc. his verbis: *Verum (ò diuinam prouidentiam) verax est, quæ comprehendit sapientes in astutia eorum. Nam inuiti illis somnijs per imprudentiam obseruiunt,* Scilicet fratres Iosephi, *inuiti Iosephi somnijs operam commodant, viam, qua vera euadant somnia, venditionem molliuntur.* Idest turba fratrum Iosepho inuisa, ne illum adorent, procul Iosephum abigunt, seruum faciunt, & vile mancipium. Quo facto effecta est res diuersissima, videlicet, vt Iosephus Ægypti Prorex cõstitueretur, & adoraretur à fratribus. Per venditionem & seruitutem commodam operam ingenui Iosephi sublimitati & regno. Ob venditionem Iosephus in pretio habetur, ob seruitutem regnat, ob contemptum adoratur.

Basil. Seleuc. orat. 8.
Dei prouidentia sæpè per cõtraria operatur.

94 Matth. 11. vers. 25. Ad se vocat Christus Dominus laborantes humanis, idest grauissimis ærumnis, oneratos tot legum & præceptorum immenso pondere, vt tantam sub eat sarcinam, *Venite,* inquit, *ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Bonus Dominus vult reficere homines degrauatos magnis ponderibus. Sed attendamus quo leuamine. Fortassis auferendo sarcinam, aut minuendo, aut saltem diuina eloquentia homines animando ad ferendum laborem alacri animo, & flectine scio? Ita quidem homo onustos reficeret, non Deus: ait enim, *Tollite iugum meum super vos.* Promittit se refecturum laborantes: & subleuaturum oppressos onere, & nouum, imò & grauius pondus (vt ibi ponderat Hieronymus,) imponit: leuando, aut minuendo sarcinam onustus subleuatur, non eundem nouis & grauioribus sarcinis degrauando. Verùm ea diuinæ sapientiæ ars est, vt noui ponderis impositio artificium sit ponderis subleuandi: & grauiori onere onus minuat, & grauissimis sarcinis sarcinarum molestiam leuet. Tollite nouum onus, & sic tollam ab humeris vestris grauissimum pondus. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Quomodo? *Tollite iugum meum super vos.* Onere onus minuit, pondera subleuat, & sarcinam minuit sarcinis.

Matth.
Deus nouo onere onus leuat.

Hieron.

95 Matth. 11. vers. 2. *Audiens Ioannes in vinculis opera Christi, misit duos ex discipulis suis, dicens: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* Non affirmo Ioannem tunc dubitasse Christum esse Messiam, etsi id asserant Iustinus q. 38. ad Orthodox. & Tertullianus lib. 4. aduersus Marc. sed indubium omnibus esse debet rationem dubitandi fuisse Christi miracula; nã cùm audisset admiranda prodigia quæ Christus operabatur, misit duos discipulos, qui interrogarent eum, an esset Messias. Christus Dominus audita interrogatione nihil ore respondet, sed opere. *Euntes,* inquit, *renunciate Ioanni quæ audistis, & vidistis: Cæci vidẽt, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt,* &c. Scilicet alia atque alia miracula patrat; claudis firmos dat gressus, cæcos illuminat, surdis restituit auditum, munditiem leprosis, ægrotis integram sanitatem. Hocne aptum responsum, & Christo dignum? Ratio dubitandi fuerunt Christi miracula, & respondit miraculis? Proculdubio dubij rationem auget, non euacuat, exaggerat, non minuit. Nam si propter miracula dubitatum est, addendo noua, & maiora miracula, difficultatem adauget. Homo adaugeret; Deus verò minuit & tollit. Nam ipsamet dubitandi ratio fit à Deo eiusdem dubij solutio. Occasione miraculorum dubitatum est, opere miraculorum dubium tollendum est. Et dubij ratio facta est dubij solutio. Neque enim Deo opus est solutione ad satisfaciendum sed ipsissima dubitandi ratione, dubium explicat, & ipsi plenè satisfacit Christus. Imò maiori dubio dubium maius soluit. Ioannis 6. dixerat Iesus suam carnem dandam in cibum: non credunt discipuli: *Tunc sciens Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc Discipuli eius, dixit eis: hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentẽ vbi erat prius?* Quid hoc? dubitant discipuli Christum posse dare suam carnem in cibum, & sanguinem in potum, & vt dubium soluat, ait se videndum ascendere in Cælum, vt Deo æqualis sederat ad dexteram Patris? Maius, & difficilius creditu est, eius carnem esse vnitam verbo, quàm posse dari in cibum: quod aduertit Toletus ibi, inquiẽs: *Maius enim est carnem meam vnitam esse diuinitati, quam cibum esse vitæ æternæ.* Ergo Christus minus dubium maiori dubio soluit, & maiori difficultate satisfacit minori. Hic fastus doctrinæ est & ingenium Deo dignum.

Iustin. Tertull.
Christus ratione dubitandi satisfacit dubio.

Ioan.

Geneſ. Baſil. Seleu. orat. 7. Abrahamus niue inflammatur. Iudith.

96 Geneſ. 22. verſ. 2. ait Deus Abrahæ: *Tolle filium tuũ vnigenitum, quem diligis Iſaac, & vade in terra viſionis, atque ibi offeres eum in holocauſtum.* Quæ verba expendens Baſilius Seleuc. ſic ſcribit: *Vnicum filium, quem diligis, Ferit animum amoris commemoratione, multiplicat appellationes, quibus flammam acriùs accendat: omnes effundit in eum naturæ niues.* Mirabile planè eſt teneritudine tot appellationum non mulceri Abrahami paternum animum, ſed obfirmari: immiſſo gelu hominem calefacere, & effundendo in eum naturæ niues, flammam deuotionis accendere. Tres Babylonij pueri in calenti fornace experti ſunt quaſi ventũ roris flantem, & ab igne frigeſcunt: Abrahamus niue inflammatur: Iuditha inter Aſſyriam luxuriem caſtior eſt: & hîc verſ. 16. imbelli eius manui cedit Holofernis pugnaciſſimum robur.

Luc. Lepra curatur eo remedio quo ſolet ſerpere. Theophyl.

Lucæ 5. verſ. 12. Acceſſit ad Ieſum homo quidam plenus lepra, & dixit ad illum: *Domine ſi vis, potes me mundare. Et extendens manum tetigit eum, dicens: Volo mundare.* Quam ob rem Ieſus leproſum tangit, vt eum curet? Cur non timet, vt attactu leproſi contagium coinquinet ipſum tangentem? Voluntate omnipotenti poteſt eum curare. Dicitur enim: *Si vis, potes.* Cur leproſum tangit; Nempe lepra attactu ſolet afflari, & fœdare tangentem. Ergo notum ſit Chriſtũ lepram curare attactu, & affrictu, quo lepræ contagium ſolet propagari. *Ipſius enim ſacra caro eſt, & vitam tribuens,* ait Theophylactus, & ideò leproſum tangit, vt ſit lepræ remedium, quod ſolet eſſe occaſio, qua ſerpit lepra. Parum eſſet Chriſto Deo lepram curare, niſi lepram ſanaſſet eo medio; quo videmus lepræ contagium ſerpere.

Ioann. Chriſtus dimittendo attrahit. Chryſoſt. hom. 46.

97 Ioan. 6. Auditis quibuſdam difficilioribus myſterijs, defecere à Chriſto plures è diſcipulis; tunc dixit Apoſtolis: *Nunquid & vos vultis abire?* Quorſum Apoſtolos dimittit Chriſtus? Bene Chryſoſtomus. *Per hunc autem modum oportebat eos trahi.* Scilicet Chriſtus dimittendo trahit. Parum foret Chriſto Deo alliciendo trahere, dimittendo attrahit.

Ioann. Chryſ. Chriſtus ſanat ablatione remedij.

Ioannis 9. v. 7. Chriſtus cæcum illum à natiuitate vngit luto è ſua ſaliua coacto. Tunc ait cæco: *Vade & laua in natatoria Siloë.* Nonne in remedium cæcitatis linitur cæcus ſaliua Chriſti Dei? Ita planè. Cur ergo eum mittit, vt lauetur in aquis Siloe, & ſic extergat lutum & remedium tollat. Bellè S. Chryſoſt. *Non ergo erat timendum ne Siloe ſumeret hanc gloriã;* quia potius eam reſtituit Creatori, nam exterminando lutum, & auferendo remedium, curatus eſt: *Abijt ergo, & lauit, & venit videns.* Malane medicina, qua Chriſtus vſus eſt? minimè. At Chriſtus adeò humanarum ægritudinum peritus medicus eſt, vt vel auferendo efficaciſſimam medicinam, curet morbos; imò apponendo cauſas eorum adaugendorum. Longiuſcula, ſed elegantiſſima Tertulliani verba ſubſcribam: *Medicum videbis etiam in illo, quod fermè pares adhibet qualitates medelarum aduerſus qualitates querelarum cùm quaſi de peruerſo auxiliatur, per ea ſubueniens, per quæ laboratur. Nam & calores caloribus ampliùs onerando compeſcit; & ardores ſitis potiùs macerando reſtinguit, & fellis exceſſus amaris quibuſque potionibus colligit, & ſanguinis fluxus diffuſa inſuper venula reuocat. Deum verò & quidem Zelotem, culpandum exiſtimabis, ſi voluerit certare cum cauſa, & iniuriæ æmulando prodeſſe: mortem morte diſſoluere, occaſionem occaſione diſpergere, tormentis tormenta diſcutere, ſupplicia ſupplicijs euaporare, vitam auferendo cõferre, carnem lædendo iuuare, animam eripiendo ſeruare? Peruerſitas quam putas ratio eſt quod ſæuitiam exiſtimas, gratia eſt.* Quid elegantiùs? Sic Deus luto liniens cæci oculos eum non ampliùs excæcat, ſed illuminat; quin & remedium abluens, remedium facit ablatione congruentiſſimi remedijs. Multiplex, & veneratiſſimus ſerpens momordit in deſerto Iſraelitas, Numerorum 21. ver. 9. Et ſerpens medicina fuit, quod aduertit Baſil. Seleuc. aiens: *Serpens feriebat, & ſerpens medelam ferebat, & morſum ſerpentis curabat.*

Tertull. in Scorpiac. aduerſus Gnoſtic. cap. 5.

98

Baſil. Seleu. orat. 13.

Seleuc. or. 6. Mare fuit Iſraëlitis vice baſeos.

Idem Baſil. notans tempus diluuij Noë, ſic ſcribit: *Aeſtate cæpit inundatio, montiumque vertices demerſit, hyeme adulta aquarum abundantia remiſit, contrarium naturæ legi ſecuta eſt ordinem.* Et dixerat oratione præcedenti: *Noë in arca velut in arce ſtadium decurrebat: Arca ferebatur ſuper aquas equitans in ſalo velut in ſolo, vice baſeos erat pelagus.* Expende hæc vltima verba. Nempe quod incolumitas Noemi erat à tempeſtate, ſecuritas à procella, firmitas ab ipſa aquarum inconſtantia. Item pelagus erat baſis & fundamentum arcæ, & vaga vndarum fluitatio erat tantæ machinæ fundamentum. Egregia profectò Baſis tantæ moli ſuſtentandæ. Sic cap. 5. v. 12. ſuum populũ ductauit Deus, & in ſæuientis pelagi vorticibus amœnos calles reperit, aut fecit, & per vdos maris fluctus ſicco pede ſuos Iſraelitas ducit ad naturæ miraculum, & omnipotentiæ ſtuporem. Diuinitatis faſtus eſt per contraria auxiliari. *Ipſa ruina protectus* dicitur Cæſarius à S. Nazianz. orat. ad Iulianum Tributor.

Iudith. Nazianz.

---

§. XXII.

Timor calamitatem multiplicat, & exaggerat; actualis perpeſſio ſæpè eam minuit.

99 TImor malorum adaugendorum artificium eſt. Nemo enim timet tantummodò malum, quod eueniret; ſed imaginatione venturi mali malum imminens auget & multiplicat. Vnde quod timetur malum grandius eſt, quàm quod re ipſa toleratur. Porrò metus non tantùm imaginaria, & quæ ſæpius non euenient, proponit mala; ſed ipſa ſimul, & cateruatim obijcit, quæ ſeriatim, & ſucceſsione quadam toleranda ſunt. Aeger enim prius patitur frigoris rigorem; mox ardorem febris, dein potionum fella, poſtea ciborum tedia, & nauſeam, denique chirurgiæ lanienam. At metus hæc omnia cruciamenta penetrat, & ſimul tolerãda proponit. Vnde acerbior calamitas eſt ipſe calamitatis timor, non eiuſdem calamitatis perpeſsio. Lucæ 9. v. 31. Cùm Chriſtus Dominus in Thaboris vertice loquebatur cum Moyſe, & Elia: *Dicebant exceſſum eius, quem completurus erat in Ieruſalem.* Verùm animaduerſione dignum eſt, Chriſti paſsionem cũ actu toleratur à Chriſto, exceſſum, ſeu exceſsiuam non dici; cum verò procul ſpectata timetur, exceſſum appellari. Quod eleganter ad rem notauit Lyra ſic ſcribens: *Dicebant exceſſum eius, id eſt, Paſſionem eius futuram, quæ dicitur hîc exceſſiua.* Itaque Paſsio Chriſti Domini, quæ cùm actu toleratur, nuſquàm exceſsiua dicitur, cùm futura timetur, exceſsiua iure appellatur, à metu exceſſu mutuante; nam timor exaggerat, & multiplicat patiendi moleſtiam. Vnde Chriſtus in metu Paſsionis præ agonia iudat ſanguinem: cùm verò actu patitur, intrepidus patitur, nec ab nutu Paſsionis ſenſum exprimit.

Timor exaggerat malũ. Luc.

100 Ioannis cap. 5. verſic. 25. Cùm Chriſtus Dominus ageret de tremendo iudicij finalis die, ſic ait: *Amen, Amen dico vobis, quia venit hora, & nunc, eſt quando mortui audient vocẽ filij Dei.* Iure quærit noſter Maldonatus: *Quomodo dicit, [& nunc eſt,] cùm nondum generalis reſurrectionis tempus aduenerit?* Porrò ſi ſecundum litteræ rigorem, proponitur vltima hora reſurrectionis generalis, & finalis iudicij, quo pacto ait Euãgeliſta Ioannes: *& nunc eſt?* Aduenitne iam tremenda iudicij generalis hora? Non aduenit; aduenit tamen eius horror & rigor. Nam ex qua hora Chriſtus notificauit hominibus iudicij finalis horam, cùm ex tunc timenda proponitur, rectè affirmat Chriſtus, *& nunc eſt.* Nam tunc eſt eiuſdem metus & horrenda expectatio, quæ ex timore ſeueriùs ſæuire incepit. Et ita inquit, *venit hora* horrendi iudicij finalis, *& nunc eſt.* Nam ex quo tempore metus incipit, incipit ſæuior rigor. Iam venit hora ſeueriſsimi iudicij, & nunc eſt, quia nunc eſt timoris exceſſus.

Ioann. Maldon. Nonne eſſe dicitur rigor finalis iudicij, quia ex nunc timetur.

101 Propheta profugus poſt ſortilegia è naui præcipitatus eſt

tus eſt

Ionas.

tus est in atrocissimam procellam. Proiectum Iona statim deglutiuit marina bellua. Tunc è ventre Ceti sic Ionas orauit ad Dominum: c. 2. v. 4. *Flumen circumdedit me: omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt.* Calamitatis impatientia dementatus videtur Propheta. In pelagus, & vasti maris insanos & vorticosos fluctus est præcipitatus, & ait, *Flumen circumdedit me?* Imò totum mare te circumdat, & ebibis; Imò totam pelagi tempestatem ebibes. Item expensione dignissima sunt, quæ sequuntur verba *Omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt.* Non

Ionas periculum transiuit; dum transiuit.

satis apud se videtur esse Ionas dum ait, *Transierunt.* Nam tunc subitur actu periculum, & transit; non transiuit. Tunc enim Ionas iactatus est in mare atrociori tempestate horribile: belluæ marinæ præda est, & agonia mortis vrgentiùs angitur, & quasi temerarius ait, *fluctus transierunt?* Quo tempore, ergo te fluctus transeunt, si tunc iam transierunt? Quando periculum aderat, si iam periculum euasisti? Lyranus præuidit hanc

Lyran.

difficultatem, & in locum τὸ *Transierunt*, substituit, *Transibant.* At Lyranus, nisi ego fallor, difficultatem transiuit; nec aduertisse videtur ad mysterium. Porrò cùm procellæ fluctus transeunt, iam transierunt. Nam sæuior procella non est ipsa procella, sed procella metus. Vnde cùm Ionas experitur periculum, exclamat iam transisse periculum. Vsq. adeò euanescit molestia, quæ timebatur, quando toleratur, vt cùm actu transiit, trãsiisse dicatur. Nam vbi iam desiit timor rei molestæ, molestia transiisse dicatur. Rectè ergo Ionas in atrociori malo constiturus, dum illud perpetitur, ait: *Omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt.*

102. Corinth.

Sudato Pauli loco non vulgarem adhibeam interpretationem, 2. Cor. 4. v. 17. *Momentaneum, & leue tribulationis nostræ*, &c. Grauem iniuriam videtur Paulus irrogare Iustorum laboribus, cùm eos momentaneos, & leues appellet. Num momentaneum & leue est, perpetua paupertas, perennis castitas, infamia spontanea, inedia macilenta: &c. Imò æterna videtur æterna cùm toleratur. Nam lætitia momentanea videtur præ voluptate; dolor autem, &c. diuturnior videtur, quàm re ipsa est. Quo ergo pacto Iustorum diuturnas tribulationes, momentaneas, & leues appellat? luculenter ad rem Theophylactus sic exscribit, & commentatur. *Statim, & leue tribulationis nostræ.* Hispanè dices: *El luzo de nuestra tribulaciones ligero de suffrir.* Quasi dicat Paulus, quod statim toleratur, quod non diuturna expectatione mali, animum terret, & metu angit, leuis tribulatio est. Illa verò est intolerabilis, quæ futura proponitur, & expectatione diuturna timentem terret. Nã tempestas quæ transit, iam transiit; & tribulatio, quæ statim toleratur, leuis toleratur, est. Vnde pulchrè inquit Paulus, tribulationes humanas esse leues, cũ statim tolerantur. Quia quod statim est tribulationis, leue est.

Tribulatio, statim tolerata, leuis est.

Theoph.

103. Lucæ.

Lucæ 13. v. 31. *Accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi*, (nempe Iesu:) *exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere.* Quibus respondet Christus: *Ite, & dicite vulpi illi: Ecce eiicio Dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor.* Herodes minatur mortẽ Christo in Galilæa, ipse videt mortem proximam, & iam iam imminentem in Ierusalem, & ait: *hodie, & cras, & tertia die consummor.* Quid est Christum consummari instante morte? Caietan. sic cõmentatur illa verba. *Consummor hoc est; perficio, seu absoluo opus meum. Vel Consummor, hoc est, perficior secundum omnia, quæ scripta sunt de me.* Profectò Christus toto illo triduo non est passus, sed proximè post. Quo ergo pacto dixit, hoc triduo consummor, hoc est, absoluo opus redemptionis, & omnia, quæ de eo scripta erant? Quid? ante mortem consummatum est nostræ redemptionis opus? ante mortem impletæ sunt Scripturæ? Absit. Verùm vsque adeò acerbus fuit Saluatoris metus iam iam instantis Passionis, vt illo tempore, quod attinet ad dolores, & animi sensum, & angorem, consummari se dixerit, & quodammodò consummasse redemptionem, & implesse scripturas: quasi nihil iam superesset patiendum in executione. Adeò enim illi acerba fuit Passionis expectatio, & mors proximè imminens, vt ante Passionem se dixerit consummatum. Hos timoris effectus videre licet hic v. 17.

Christus Passionis metu, Passionem præmaturè subit.

Caiet.

§. XXIII.

Metus veretur omnia, imaginatur omnia, quæ exacerbare possunt: malum anceps & dubium, si e somniatum, ab imaginatione timoris acerbius angit.

Minus molestiarum habet vulnus à sæuo hoste inflictum, febris medullitùs æstuans, vilis infamia, 104.
& mors ipsa calamitatum humanarum maxima, quàm harum metus; nam perpessio seorsim venit, neque enim omnia mala simul feriunt. Quin & metus plures imaginatur acerbitates, quam re accident: metuit mala non futura, imò nec possibilia, & non metuenda quasi agmine facto sese adglomerant, & acerbissimum sui sensum, & dolorem faciunt. Nam dum nescit sigillatim quid ei mali accidere debeat, cuncta mala timet: & illic trepidat timore, vbi non erat timor. Porrò metus sphæram malorum crudeliter ampliat, & doloris causa ingeniose incrementat ad dolorem. Timor siquidem ingenium est amplificandi molestias, & sæuior tyrannus, imaginatio est: phantasiamur male, quæ mala non sunt; & ferimur ijs, quæ ferire non possunt. Tenerè petamabat Consul Plinius coniugem suam Calphurniam, quæ non bona valetudine afflictabatur absens. Cui sic scribit. *Nunc verò me cùm absentiæ, tum infirmitatis tuæ ratio incerta, & varia solicitudine exterret. Vereor omnia, imaginor omnia; quæque natura metuentium est, ea maximè, quæ maximè abominor, fingo. Quo impensius rogo, vt timori meo quotidie singulis, vel etiam binis epistolis consulas: ero enim securior dum lego, statimque timebo, cùm legero.* Audis diserto, & sapiente viro naturam metuentium esse, vereri, & imaginari ea omnia, quæ maximè abominantur. Itaque homo meticulosus, instigante metu fingit sibi impendere non ea, quæ accident mala, sed quæ imaginatio fingit, & phantasiatur, quæque maximè horret: & quæ non possunt reipsa affligere, ministerio timoris exacerbant metuentem.

Plin. lib. 6. epist.

Timor veretur omnia, imaginatur omnia.

rem. Paulus ardentissimè Christum diligebat, in cu- 105.
ius amore sic deliciabatur, vt anxiè timeret ab eius dilectione diuelli. Ad Romanos 8. v. 34. *Quis, inquit, nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* Et tandem concludit: *Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neq. virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei* Profectò Paulus *instantia*, id est, præsentia mala passus est à Nerone. Quid ab Angelis (& quidem bonis, vt interpretatur S. Chrysostomus) timet? Num boni Angeli, Principatus, & Potestates terrorem Paulo incutiunt, nisi desciscat à Christi charitate? Dein, etsi Paulus timeat à *profundo* gehennæ, quid timet ab *altitudine* beatæ felicitatis? (sic enim Theodoretus interpretatus has voces *Altitudo*, & *Profundum.*) Nempe de timore, vt ex Hieronymo aduertit sapientissimus Cardin. Toletus ibi annot. 38. aiens: Hinc Paulus non tantùm timet à Nerone, à quo capite truncatus est, sed timet à vita; timet ab altitudine honoris, & à profundo insaniæ; timet à profundo gehennæ, & ab altitudine, & deliciis cœli: timet à Dæmonibus, & etiam à Sanctis Angelis, & à cælicis Principatibus, & à beatis Potestatibus timet, (per exaggerationem, vt interpretatur Chrysostomus:) timet à præsentibus, & à futuris: quin & à possibilibus, & impossibilibus timet. Ait enim *Neque creatura alia poterit nos separare.* Nam qui timet, *veretur omnia, imaginatur omnia.* Vnde Paulus.

ad Rom. Paulus timet ab Angelis: timet à beatitudine?

Chrysost.

Theodor.

Hieron. Tolet.

Chrisost.

lus quaſi timet ab Angelis, imò à cælitum glorioſa beatitudine; timet ſeparationem à Chriſto, quia *illic trepidas timore, vbi non erat timor*; Pſalmo 13. v. 5. Quæ natura metuentium eſt. (Pſalm.)

106 Eccleſiaſtici 1. verſ. 8. *Vnus eſt altiſſimus Creator omnipotens, & Rex potens, & metuendus nimis*. Expenſione dignum eſt, cur Deus dicatur metuendus nimis, cùm nuſquam legatur punire, ſeu affligere nimis: nimietas enim timoris æquari debet nimietati pœnæ: Ergo ſi pœna toleranda nimia non eſt, cur timor nimius dicitur? Profectò doloris metus nimis excedit dolorem patiendum. Neque enim quis tantummodò timet, quod re ipſa paſſurus eſt, ſed dolores, moleſtias, & acerbitates metu ipſo amplificat, & longè plura metuit, quàm toleraturus eſt Paulus ad Hebræos 4. verſ. 12. nititur oſtendere diuinæ iuſtitiæ furorem aduerſus infideles: *Viuus eſt, inquit, ſermo Dei, & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti.* τὸ *ſermo* Græcè λόγος id eſt, Verbum diuinum (vt locupletiores interpretes commentantur,) viuidè rigores exercebit, viuaciſſimè & efficaciſſimè puniet delicta infidelitatis præſertim. Sed cur gladius ſeuerioris iuſtitiæ diuinæ dicitur à Paulo gladius anceps ad oſtendendum furorem diuinæ ſeueritatis? (Eccli. Ad Hebr.)

107. Nonne præſtaret, vt compareretur acutiſſimo gladio aut probatiſſimæ rhomphææ, quæ certum, & validum ictum, & inſanabilem plagam infligat? Porrò gladius anceps, & dubius dubiè ferit, & dubium vulnus aperit? (& forſita nunquam vulnerabit:) dubia autem plaga non adeò grauis eſt, & acerba. Imò grauiſſima, & acerbiſſima dubia plaga eſt, etſi nunquam infligatur: & gladius anceps penetrabilior, & crudelior eſt, tametſi nunquam feriat. Porrò enſis certus, ſeu certum vulnus, certum, & determinatum corporis membrum ferit, & cruentat: at gladius anceps, & dubius, anceps, & dubium infligit vulnus; indeque magis acerbum: quia cùm nulli membro ſigillatim immineat, omnia membra ſigillatim pauent, nec modò timent futuram reipſa plagam, ſed grauiorem, & acerbiorem; nam metus amplificat, & auget ærumnam mali, quod timetur. Quis enim tantum timuit, quod euenit malum, & non maiorem, aut pluries repetitam plagam? Vnde gladius anceps, & dubius (ſicut anceps, & dubia fortuna,) grauior eſt, moleſtior eſt, acerbior eſt. Ergo ſententiosè Paulus ad diuinæ iuſtitiæ exaggerandos rigores comparatione vtitur *gladij ancipitis*, & dubij, qui cùm determinatum ictum non minetur, multiplices, & ſæuiores plagas abſens facit: & dum nulli membro ſigillatim impendet, omnibus horrorem incutit, metu amplificante ſenſum doloris: nam *qui timet, veretur omnia, imaginatur omnia, quæ natura metuentium eſt*. Hæc tropologia opportuna videtur ad mores, etſi alius ſit litteralior Pauli ſenſus.

108. Sanctus Iob ad miraculum vſque patiens, etſi bonorum prodigam amiſſionem, filiorum prænaturam mortem, contumelioſam à ſolio depoſitionem, amicorum probra, & valetudinis iacturam æquo animo toleraſſet: cum ventum eſt ad terrores, & metus, quos per ſomnia ſuggerebat illi malus dæmon, ſic fatur cap. 7. verſ. 13. *Si dixero: conſolabitur me lectus meus, terrebis me per ſomnia. Quamobrem elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea. Deſperaui: nequaquam vltrà iam viuam.* Qui tot vera mala tolerantiſſimè tulit, ſic horret timores quos patitur, non in prudenti vigilia, ſed in fatuo, & inſipienti ſomno? Quid vltrà iam timeat, qui tanta patitur? Ferè exhauſta eſt pharetra infernalis ſæuitiæ, nec vltrà ſagittæ ſuppetunt Dæmoni ad Iobum feriendum; & ſic horreſcit ad timores, quos fertilis ſomniorum imaginatio repræſentat? Itàne Iobus patientiæ miraculum perhorret à metu, quem imaginatur in ſomnis? à phantaſia timoris ſic vexatur, excruciatur exacerbatur, vt quaſi calamitate oppreſſus ſuſpendium, & mortem eligat, & dicat: *Deſperaui nequaquam vltrà viuam?* O peracerbam metus ſæuitiam! O carnificem timorem! Nullum Iobi membrum immune eſt ab intolerabili doloris grauiſſimi ſenſu, à planta pedis vſque ad verticem capitis non eſt in eo ſanitas, ſuper quo percutiendus eſt vltrà? Iam deſunt membra, quæ vltra affiictentur, quid vltrà angitur? quid vltra timeat? Verùm crudelior carnifex Timor eſt, ſæuiſſimus tortor metus eſt, qui ſuprà quàm homo pati poteſt, calamitates ſuggerit. Nempe tolerabat Iobus quantum mortalis homo pati poterat; metus verò per ſomnia à Dæmone immiſſus, fingebat, ampliabat, incrementabat mala ſuprà quàm pati poterat: nam timor eſt arbitrium multiplicandi moleſtias, & ingenium amplificandi calamitates. Vnde Iobus, qui ſtabat conſtans ad veros dolores, ſic perhorreſcit ad ærumnas, quas metus in ſomnis imaginatur, vt quaſi nutans, (ne dicam cum Philippo ibi, corruens,) ſuſpendium, & mortem eligat ad leuamen intolerabilium dolorum, quos a metu patitur. Et quidem tanta eſt acerbitas metus etiam per ſomnia immiſſi, vt Hippocrates ita ſcripſerit de attonitis, & timoribus: *Ex his adeò fortiter pauere homines, vt delirent, & Dæmones quoſdam ſe videre putẽt ipſis infeſtos: quandoque noctè, quandoque interdiu, aliquando verò vtroque tempore; & ab eiuſmodi ſpectris multos ſe iam ſtrangulaſſe, & proſiluiſſe in puteos, tanquam meliora ſint hæc, & omnem vitæ vtilitatem excedentia.* Audis quàm grauis ſit vel ſomniatus timor; Ita planè, quia *qui timet, veretur omnia, imaginatur omnia, quæ natura metuentium eſt*. Quod videre licet hic verſ. 17. (Iob. — 109. — Hippocrat. libro de virginum morbis. — Iudith.)

§. XXIV.

Parua opera in re virtutis, magnam virtutem exigunt: qui maiora vicit, ſæpe minoribus vincitur.

NOn eſt admirationi vna arbor, vbi in eandem altitudinem tota ſylua ſurrexit. Illud vulgus admiratur vt magnum, quod maximè eminet inter cœtera, & ſic magis annotatur, aut quia rarum & inſolens, aut fortè quia inſperatum. Vulgaris eſt inter homines hic error. Profectò parua & admodum exigua, valdè magna ſunt, ſi non paruo & exiguo, ſed valde magno, & valido animo egeant. Non eſt valdè magnum, quod eminet vſque ad ſpectãtiũ admirationem: ſed ille homo valde magnus eſt, cuius ſingula opera ſic ad virtutem conformata ſunt, vt nihil degeneret à debita magnitudinis proportione. Per ſua lineamenta virtutis opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Pulchrè Seneca. *Non eſt formoſa mulier cuius crus laudatur aut brachium, ſed illa cuius vniuerſa facies admirationem ſingulis partibus abſtulit*: quia nulla pars eminet ſine alterius iniuria. alicuius partis eximia venuſtas deuenuſtat cæteras: & pars quæ admiratione ſuſpicitur, alias deſpectui tradit. Neque enim fit electio ſine reprobatione: neque quicquam eminet abſque aliorum decremento. Sic etiam accidit in re virtutis: in qua nollem, vt res aliqua parua dicatur. Neque enim parua res eſt, ſine qua homo nequit eſſe virtute magnus. Quin etiam perexiguæ res, & quæ contemni ſolent ab imperfectis, non modicè iuuant ad perfectam virtutẽ: nam rei conſummata perfectio exiguum quid addit, ſed argutum, & artis, & ingenij plenum. Sciunt hoc ſtatuariæ, & pictoriæ periti: qui non aſcia, aut runcino, aut dolabra, aut gurdiori penicillo, ſed perexiguæ lineæ aut additione, aut detractione, opus ſuum conſummãt, & perficiunt. Hic artis præcipuus labor eſt, hæc perfectionis ſumma, & in quo maximè ſudat artificis induſtria. Ab exilitate ipſa creſcit rei magnitudo. Vis eſſe virtute magnus? Solerter cura de minimis, in quibus plus difficultatis, & laboris ſæpe experimur. In minutioribus elucet magis artis magnitudo. De perexigua Archimedis ſphæra, ſic eleganter ſcribit Caſſiodorus: *Paruam machinam grauidam mundo, cœlum geſtabile, compendium rerum, ſpeculum naturæ ad ſpeciem ætheris incom-* (110. — Sen. epi. 33. — Sphæræ elegans deſcriptio. — Caſſiodor. l. 1. Epiſtolarum epiſt. 45)

pre-

prehensibili mobilitate voluauit . [O vtinam liceret hæc verba meo sanctissimo Patri Xauerio adaptare, qui ab humilitate *parua machina* est, sed *machina*, quæ Orientis gentilismum labefactauit. *Mundo grandius*, qui non tantùm Europæ, Africæ, Asiæ, sed etiam Americæ Christum inuexit; planè missus in mundum, *vt omnes crederent per illum*. Sicque homines gestauit, quasi mater in vtero, vt non gemellos, sed centenos, & millenos vna pareret. *Cælum gestabile*. Nam cælum gerebat secum, quod tot hominum millibus largiebatur, cuius fruitione ferè potiebatur in terris, &c. *Compendium rerum*, quia res maximas in se abbreuiauit. *Speculum naturæ*, qui erat typus sanctitatis, & in quo, velut in pellucido speculo cernebatur summa perfectio ad quam humana natura prouehi potest. *Species ætheris*, ab ignea amoris sphæra, vel sidereæ naturæ à virgine puritate. *Incomprehensibili mobilitate*, qua tot leucarum myriades, non tam gressibus corporis, quàm ocyssimis amoris alis dimensus est ad zeli miraculum, & orbis stuporem.] Redeo ad rem, ne grandia breuitate minorem. Audis opus Archimedis quod erat grandium mundo, cæli æmulum, abbreuiata sidera, naturæ epitome, dici prauam machinam? Nam ipsa prauitas rem incrementat, & miraculum auget; quia res exiguè maxima maximam sui facit admirationem. Imò minima magnam artem maximumque artis laborem exigunt.

Xauerij cõparatio cũ Sphæra Archimedis. — Ioan. 1. v. 5. — Paruitas rei auget, & cõmendat artem.

112. Matthæi 14. vers. 19. frequens hominum multitudo aderat Christo in deserto, tridui Ieiunio famescens: Quinque panes suppetebant Apostolis ad tot hominum cibationem: exiguum protectò panarium ad sustentandam hominum tantam multitudinem. Vacillat discipulorum fiducia: at Christus miraculum intentat: *Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in cælum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes*; qui sic multiplicati sunt, vt post tot homines saturatos, adhuc panes superfuerint. Addubitãt in hoc loco interpretes, quare Christus Deus ad patrationem miraculi aspicit in cælum. Num cæli auctor expectat à cælo virtutem ad miraculi patrationẽ? è cælo emendicat Christus panes, quibus alat turbam? aspectus in cælum suspectum facit illum impotentiæ. Alia grandiora miracula propria auctoritate patrat, & ad hoc vires cæli auxiliares implorat? Præclarè Chrysost. in Matthæum, hanc difficultatem tractans, sic fatur: *Ac ne repugnantia quædam in ipsis videretur, in cælum minora peracturus respicit, cum maiora, cum potestate a se ipso facias*. Nempè ostendit Christus quàm sit difficile, & arduum minora facere, cùm maiora facturus, nec cælum aspiciat rem communicans cum Patre Deo, eius quasi auxilium implorans, quod præstat ad minora facienda. Quasi in re virtutis difficilius sit minora, & obuia facere, quàm maiora, & quæ plus virium exigunt. O præclaram eruditionem! qua instruimur ne despiciamus parua, & oscitanter illa quanquàm exigua negligamus, quia sæpe difficilius est abstinere ab exiguis noxijs, & minutissima perfectionis opera solerter exequi, quàm magna, & spectabilia, & quæ ob sui magnitudinem vires exerunt. O quoties magnorum hostium præclarus victor ab exiguis, & imbecillioribus profligatur! Magnanimitas non tantùm magna intentat, sed nec minimis superari patitur. Pusillanimis est qui à paruis vincitur. Ergo magnanimitas exigua præcauet, ne rei tenuitas insidietur victoriæ, & magnanimum detriumphet.

Matth. — Christus respicit in cælũ, facturus minora miracula. Chrysost. hom. 50.

Matthæi 8. vers. 19. Scriba ille, meliora sapiens, dixit Christo: *Magister sequar te quocumque ieris*. O animosam vocem, ò virilem nouitij discipuli animum, planè magnanimum, audacter præsumit Christum Deum in omnibus sequi, quæ summa Christianæ perfectionis est. Verùm illemet, qui tàm animosè audeat sequelam Christi in omnibus, (quod fastigium virtutis est,) negligit pauperiùs viuere: audet viriliter magna, & muliebriter cedit paruis: terretur exiguis, qui animosus erat ad grandia, & qui sibi videbatur ad maiora potens, impotens inuenitur ad minora. Exod. 8. v. 18. Diuina portenta patrat Moyses coram Pharaone. Primò cruẽtat aquis omnes, cruentant pariter, & Ægyptij Magi. Dein educit ingentem ranarum vim, educunt similiter incantatores. Ad hæc puluis, parturit innumeram Cyniphum, seu culicum multitudinem: *Feceruntque similiter malefici incantationibus suis, vt educerent Cyniphes, & non potuerunt. Et dixerũt malefici ad Pharaonem: Digitus Dei est hic.* Super quibus verbis sic loquitur Theod. *Arioli maiora animalia, nempe ranas, antea produxerunt, crabronem minutulum educere non possunt*. Vnde exclamant: *Digitus Dei est hic*. Scilicet qui grandiora animalia producere valuerunt, vbi subtile, & perexiguum animalculum producendum est, præ impotentia exclamant, digito Dei, id est, tota omnipotentia opus esse ad rem vsque adeò tenuem, & exiguã producendam. Nempè Christus Cælum aspicit ad minora miracula, quasi auxiliarem implorans Patrem Deum: & Magi velut inuiti fatentur, digitum Dei seu robur omnipotentiæ requiri ad hæc minutiora.

113. Matth. — Minoribus terretur, qui maiora audet. — Exod. — Theod. qu. 18. in Exod.

Matth. 14. vers. 29. Vident discipuli è nauicula Christum gradientem super aquas, timent suspicantes phãtasma esse. Voce Saluatoris timor depulsus est, & animatur Petrus ad ambulandum super aquas, vt citiùs ad Christum veniret. *Et descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquam, vt veniret ad Iesum. Videns verò ventum validum, timuit*, &c. Super qua re sic philosophatur S. Chrysost. *Quod maius erat, super maria scilicet de nauigio confidenter descendere, magno animo fecit: vi autem ventorum, & impetu fluctuum quod erat minus, superatus timuit*. Ecce tibi Petrum animo sum ad grandia, pauidum ad minora. Neque enim in Christiana Philosophia, qui potest ad magis, potest etiam ad minus; sed sæpe, qui audet ad magna, ad parua non sufficit. Sic Petrus qui in horto audenter tota cohortem inuadit stricto ense; in domo Principis sacerdotum, voce vnius puellæ exanimatur. Sic sanctitatis proceres, qui magnas res animosè perfecerunt, exiguis cesserunt, & victi sunt. Sic Holofernianes & Assyrius populus, tot victricium nationum fæliciter victor, ab imbecillo, & inermi populo, & per imbecillis, & inermis puellæ manum vincitur: & exiguo hosti cedit, tot regnorum inclytus detriumphator: vt videre licet hic v. 18.

114. Matth. — Minoribus cedit, qui maiora potuit. — Chrysost. hom. 51. in Matth. — Iudith.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Vers. 1. CVMQVE omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens, & consilium ab eis, & solo tremore, & metu agitati, fugæ præsidium sumunt. 2. Ita vt nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite, relictis omnibus euadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire audiebant, fugientes per vias camporum, & semitas collium. 3. Videntes itaque filij Israel fugientes, secuti sunt illos. Descenderuntque clangentes tubis, & vlulantes post ipsos. 4. Et quoniam Assyrij non adunati, in fugam ibant præcipites, filij autem Israel vno

rant, abstulerunt, & onusti sunt valde.

3. Vers. 8. Diues ab Assyrijs præda. *Hi vero qui victores reuersi sunt ad Bethuliam, omnia quæ erant illorum attulerunt secum, ita vt non esset numerus, in pecoribus, & iumentis, & vniuersis mobilibus eorum, vt à minimo vsque ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorum.* Quicunque è Bethuliensibus idonei erant ad arma tractanda, vrbe exeuntes, fugauerunt, & prostrauerunt Assyrios; at qui per ætatem aut nimis prouectam, aut nondum satis adultam, arma capessere non valebant, resederunt in Bethulia cum imbelli fœminatum populo. Porrò hi, dum cæteri procul abigunt hostem, egressi sunt ad Assyria castra, quæ longo intervallo non distabant: indeque Assyrias gazas, & opima spolia Bethuliam adduxerunt. Præterea Bethulienses, qui palabundos hostes insecuti sunt, ingenti edita strage, dum rediere Bethuliam, secum retulerunt, qui victi hostes, vt fugæ impedimenta vltrò relinquebant, & spolia, quæ interfectis Assyrijs detraxerunt. Hæc spolia adeò fuerunt opima, vt nemo prædæ exsors, nemo non diues à præda fuerit. Nota quòd vbi Vulgatus legit versic. 7. *Onusti sunt valde*, nempè Bethulienses ab Assyriæ spolijs, Mariana ex Biblijs Gotticis habet *Honestati sunt*. Sed Græcè scribitur, *ditati sunt valde*. Vnde *onustati*, idem est, quod onusti, vt disertè notat Tirinus, & videntur supponere commentatores reliqui.

Mariana. Biblia. Gothica. Tirin.

§. II.

Ratio victrix est, etiam contra potentissimos quosque hostes.

4. Ratio victrix est. Vbi deficit Ratio, vires non sufficiunt: imò deficiunt vires deficiente ratione. Imbecillitas armata Ratione perpetuò vincit: vincitur robustior potentia exarmata ratione. Pusillanimis est omnis calamitas; & tamen Iob calamitate prostratus corpore, erectus erat animo obarmato rationis præsidio. Iob tantùm valuit animo, vt non modò amicis (vt sophisticè, sic pertinaciter contra ipsum philosophantibus,) non cesserit, sed & ipsum Deum prouocarit ad arenam, si ratione agendum est. Iob 9. v. 34. *Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat; loquar, & non timebo eum.* Deum scilicet; quasi dicat: Adeò rationi fido, vt cum omniscio, & omnipotenti Deo non recusem certamen, nisi rationum mucrone agendum sit. Ratione armatus nec *Deum timeo*. Non me præstringet sua diuina scientia, nec omnipotentia terrebit, si ratio pro me stat; vel contra Deum stabo flectinescius, Ratione obarmatus. Opportunè Cassiodorus: *Plus aut inimica, aut Rationis, quàm possit exercere terribilis.* Animosè inquit Græcus in catena S. Thom. ad Lucæ 1. *Deitatis tribunal noster intellectus esse cognoscitur.* Adde Basil. Seleuc. *Deus per naturæ legem boni, malique rationem nobis indidit, sui dominam, aurigandi gnaram, & rectricem peroptimam.* Vellem vt vti liceret, Græco Basilii originali, vt fidelius possem emedullare sensus, quos Latina verba subobscurè indicant, & vbertim pondent. Tantùm Rationi tribuendum? Et meritò quidem si vires rationis expendantur.

Iob. Intellectus est Dei tribunal. Cassiod. l. 12. epist. Græcus. S. Thom. Basil. Sel. orat. 37. Ratio sui domina.

5. Quis non miretur, imò detestetur mortis tyrannidem, quæ primum omnium pijssimum, & religiosissimum Abelum vita priuarit? Nonne satius foret, vt impius, & auarus Cainus prius interiret? Primitiæ mortis erit Abelus? Peccator viuat, & iustus moriatur? Quam ob causam flagitiosus erit superstes, & innocens fuerit flagitiosi pœna? Eleganter Basilius Seleuc. *O res inopinata! in mortis vestibulo resurrectionis tabula legitur. Cur enim nō primus mortis portas ingreditur Adamus? cur non prius Eua sententia obnunciatur, quos propter naturæ iudicatur? Sed primum Deus concedit Abelum tolli de medio, vt victum mortis subijciat fundamentum, mortisque ius infirmius euadat. Iustus enim iniustè à morte occupatus iustæ causæ dictionem inferno* Celada in Iudith.

Ratio aduersus mortem euilet. Basil. orat.

eripit, & primam mortis viam, mortis dissolutionem fore pondet. Illustris profectò causa, & tanto Doctore dignissima. Nimirùm misericordissimus Deus permittit, vt mors iniustè inuadat Abelum innocentem, vt sic ratio ipsa infirmet ius mortis. Nam si prius sæuiret in præuaricatorem Adamum, aut in Euam originalis delicti fomitem, aut in irreligiosum Cainum, ratione ageret mors. Ergo mors tyrannicè innocentem Abelum priuans vita, rea iudicij est, & deinceps imbecilla, ratione exarmata, ratione oppugnanda, & expugnanda. Hæc in Abelum impietas, pietas fuit in reliquos mortales. Moriatur sine ratione Abelus, vt mors exarmata ratione, inermis, & imbecilla, facilis expugnatu sit! vnde *in mortis vestibulo resurrectionis tabula legitur*, nam tyrannicæ mortis irrationis inuasio, vitam repromittit.

Iudas Apostolus in sua epist. vers. 9. sic scribit. *Cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ; sed dixit: Imperet tibi Deus.* Sic hunc locum expendo: Michael Archangelus, Angelorum primus, imperator cælestis exercitus, & à natura, & gratia, & à munere valentissimus, altercabatur aduersus diabolum inferiorem natura, infirmiorem viribus, tamen vincere illum vix poterat, sed adiutricem omnipotentiam Dei exorat, dicens: *Imperet tibi Deus.* Strenuissime cælestis excercitus dux, sic quasi timeat imbellem aduersarium sæpius prostratum? Aduertamus super quo altercatio sit, & quibus armis vtrinque depugnetur. *Super Moysi corpore.* Omittò alios interpretes: assentior Oecumenio ibidem asserenti altercationem Michaelis cum Diabolo fuisse, quòd Michael vellet Mosem honorificè pro meritis sepelire; Diabolus nollet, objiciens ei, quòd à se *percussum Aegyptum* inhumanum *abscondit in sabulo.* Exod. 2. versic. 12. sic aiens: Moyses Ægyptium hominem abiecit insepultum, & ipse honorificè sepelietur? Hoc iniquum videtur, & specie tenus contra rationem. Opera, quæ in alios exercemus, sint ex nostra nobis. Non sepeliatur Moyses honorificè, qui proximum suum insepultum omisit ingloriè. Sic Diabolus *disputans altercabatur*, id est, mente luctabatur, & rationum momentis. Et quidem apparenter valentibus rationum armis pugnare alicui videbitur Dæmon talionem exigens à iustitia diuina. Ergo quid mirum, quod etsi imbecillus, & prostratus sæpe, modò tàm alacer, & erectus etiam aduersum Michaelem Principem cælestis militiæ. Potens est Michael; sed robustior supremi Archangeli potentia, sic velut cedit, vel apparenti rationi, vt altercationem omiserit, & disceptationis decisionem in vnum Deum remiserit. Sic valet ratio specie tenus efficax! Quia ratio vis est potentiæ, potestatis vigor, & omnipotentiæ mucro. Nam vel omnipotentia si à ratione destituta foret, omnipotentia non esset, sed impotentia. Hinc lux, hinc decor Iobi verbis animaduersione dignissimis.

6. Iudæ. Vel apparens ratio Diaboli potens est. Oecum. Exod.

Iob 9. vers. 4. Omnipotentiam diuinam sic deprædicat: *Sapiens corde est, & fortis robore. Quis restitit ei, & pacem habuit?* Deus adeò viribus valet, vt nemo ei resistere audeat. Et si quis temerarius Deo restitit, diuina vi superatus, prostratus cecidit. At qua vi Deus obsistentes sibi deuincit? *Fortis robore est*, qui omnipotens est. Quid fortius Omnipotentia? Sufficit omnipotentia Deo ad profligandum obuios quosque hostes? Planè sufficit; sed quia armata est Ratione: *Sapiens corde est, & fortis robore.* Ac si dicat: Omnipotentia robusta est; sed Ratione, & Sapientia. Nam omnipotentia absque recta Ratione, omnipotentia non esset, sed imbecillitas. Tanta est Rationis vis, vt inops virium, & cassa effectu foret omnipotentia absque Ratione. Nam robur omnipotentiæ, Ratio est, & omnipotentia absque Rationis vigore, inermis, & impotentia. (Nam quod à ratione recta deficit, degenerat in delictum.) Vna voluptas à Rationis iuris-

Iob. 7. Ratio est vigor omni potentiæ.

Voluptas potens eſt aduerſus omnipotentiam rationis. Clem. Alex. l. 1. Pædag. c. 13.

dictione petulanter eximitur. Vnde Clemens Alexandrinus. *Voluptas eſt elatio animæ, quæ non paret Rationi.* Tãta eſt vis voluptatis, vt arroganter detrectet Rationis imperium! Superbit voluptas aduerſus omnipotentiam Rationis, & omnipotentiam æmulatur ſuperbè. Eheu grande malum! potentior, imò omnipotentior eſt voluptas, quàm Ratio? Sed de voluptatis vi, alias ſæpe. Nabuchodonoſor aduerſa fortuna apud Græcos fractus; & conciſus à ſuis contemptus, ab alienis oppetitus, regno imminutus, tyronibus ſtipatus, bellum contra Arphaxadum inſtaurat, contra Arphaxadum inquam, validum *potentia exercitus ſui, & gloria quadrigarum ſuarum potentem*; & tamen eum deuicit, quia ratio tunc ſtabat pro Nabuchodonoſore, vt conſtat ex ſæpe dictis in cap. 1. Vnde hoc verſ. 2. dicitur; inuictum eius exercitum ab exiguo, & enermi populo profligatum, & deuictum; ſcilicet nunc Ratio repugnauit Nabuchodonoſori, & illum ſuperauit potius quam meticuloſa Bethulienſium manus. Planè trophæum Rationis fuit.

Iudit.

---

§. III.

Recta Ratio facies animi eſt, concupiſcentiæ frænum, diſſolutio paſſionum, fomes ſanctitatis, & quædam libera quaſi neceſſitas ad virtutem.

8. Sen. ep. 60.

EXimia Senecæ vox eſt. *Nil ſtultitia pacatum habet.* Tam ſupernè illi metus eſt, quam infernè: vtrumque trepidat latus; tutiſſimum iter ſuſpectiſſimum ille eſt. Sequuntur pericula, & occurrunt; ad omnia pauet, quia imparata eſt ad omnia, & ipſis terretur auxilijs. Nam beatæ inſipientiæ, & ferinæ temeritati, nihil tutum eſt: qui enim Ratione non armatur, facilè exarmatur, & vincitur. Ratio enim robur eſt hominis, mentis energia, animi vigor, cæleſtium amor, paſſionum coercitio, & vitiorum victoria; & cui tota hominum natura obſequium debet. Quia virtus ſicut à ratione fulget, ſic ab irrationali inſipientia infuſcatur. Porrò Ratio naturalis (quæ eſt materia ſapientiæ ſecularis,) *temeraria interpres eſt diuinæ naturæ*, vt ait Septimius cæcutit enim ad diuiniora myſteria, nec cæleſtes fulgores irrefutatis oculis valet ſuſtinere. Vnde nulla virtus ſine Ratione virtus eſt; ſicut *Nec bonitas ſine Ratione bonitas*, inquit Tertullianus. Hinc materiæ virtutum ratione deſtitutæ profligantur à vitijs, & degenerant in vitiorum prauitatem. Itaque Ratio virtutum quaſi principatum obtinet: *& Rationis præfectura* iure ſuſpicitur à S. Nazianzeno. *Enimuerò Deus per naturæ legem Rationem dedit, aurigandi gnaram, & rectricem peroptimam*, inquit Baſilius Seleuc. Ratio enim eſt auriga virtutum. Ad rem Philo libr. quod deter. &c. *Si deſideras quadrigas auriga, an nõ neceſſum eſt eas turbatas ferri curſu deuio?* Curſu deuio ferimus, niſi Ratio aurigandi gnara regat nos. Item ratio dicitur, Rectrix probitatis. O magnam rectorum potentiam! Bellè P. Damianus *Tibi ratio magiſtra præſidet*. Ecce dicitur ratio hominis magiſtra, quę agnatam homini ruditatem erudiat ad omnem probitatem, & Præſes ſit virtutum. Quaſi in diuino, & humano tribunali cæteræ virtutes adſint tanquam conſiliariæ, & ſola recta Ratio conſultiſſimè prçſideat, ſummam præfecturam exercens.

Ratio naturalis eſt temeraria interpres arcanorũ Dei. Septim. l. de præſcr. c. 7. Nulla eſt bonitas abſ que ratione Tert. l. 2. ad uerſùs Marcio. cap. 6. Naz. or. 22. Ratio auriga eſt. Sele. or. 38. Philo. Ratio præſides; reliquæ virtutes conſiliatrices ſunt. P. Damian. ſerm. 18.

9. Tertull. Apolog. c. 11. Ratio eſt gubernaculum.

Tertullianus agnouit *Rationis gubernaculum*. Eandem vocem, & ſententiam, vtpotè pulcherrimam ingeminat lib. de Pœnit. cap. 1. aiens: *Vniuerſam vitæ conuerſationem, ſine gubernaculo rationis tranſfretantes, imminentem ſæculo procellam vitare non norunt*. Nempè vita noſtra vaſtum, & vorticoſum pelagus eſt, & periculoſum ob ſæuos conuerſationis fluctus, & immanium periculorum procellis infame, quibus ad ſyrtes, & vada cæca perpetuò impellitur paſſionum vorticibus. Ergo Ratio ſit gubernaculi inſtar, quæ facilè regat nauium, & huc, illucque ſoleiter flectat, ne æternùm periclitetur miſero animorum naufragio. Ne committito nauigij clauum aut inſipienti oſcitantiæ, aut paſſionum audaciæ, aut appetitus temeritati, ne affectuum tempeſtatibus agatur ad ſcopulum culpæ, & naufragium animæ. Vnde ratio arbitrium viuendi eſt, & mortis effugium. *Natura compertum eſt* (ait Philo in lib. Quod deteri, &c.) *corpus, abſente anima, animam abſente ratione, interire funditus*.

Animus abſque Ratione cadaueraſcit. Philo.

10. Clem. Alex. 7. Strom. Ratio frenũ eſt, & quaſi paſſionum diſſolutio. S. Thom. Lucas. Chryſoſt.

Clem. Alex. *Rationis frænum* agnouit. Bene quidem Nam quomadmodum frænum lupati artificio indomitam belluam coercet, & ad ſuum imperium facilè flectit, & regit, quocũque ſeſſor dirigit curſum, etſi equo renitente; ſic appetitum moderatur homo rationis fręno. Præclarè inquit S. Chryſoſtomus, allegatus à S. Thoma, ad illa verba Lucæ, cap. 11. v. 34. *Si oculus tuus fuerit ſimplex*, &c. *Si intellectum corruperimus, qui poteſt diſſoluere paſſiones, totam læſimus animam*. Nimirum ratio paſſiones quodammodò valet diſſoluere ab homine; ſic ipſas cohibet, & frænat, vt eas quaſi eradicet, & faciat hominem velut à paſſionibus immunem, qualem præſumunt Stoici. Profectò ſic deliniatur homo voluptatis lenocinio, & concupiſcentiæ præſtigijs, vt prauis affectionibus velut Cicero incantamẽto haberetur ad omne bonum, acuatur ad malum omne. Quis valeat concupiſcentiæ præſtigias diſſoluere? Audi S. Nazianzenum *Rationum excantamentis memet delinio*. Scilicet prudenter ſolers ratio, & ſolerter diligens, & attenta, excantat hominem, & diſſoluit concupiſcentiæ præſtigias: & quaſi interſtinguit voluptatis fomitem inſtigantem ad uitia; & ingerit quaſi nouum fomitem ad uirtutem. Fallor ſi huc non alludit S. Nazianz. Orat. 31. aiens: *At tu Rationem tibi inſitam inuens, virtutiſque fomitem per arbitrij libertatem excitans*. Ecce tibi dicitur recta Ratio fomes quidam ad uirtutem excitans, & igniculus arbitrium accendens ad probitatem. Nempè ſicut fomes peccati ab originali delicto profectus, appetitum arcet à uirtute, & inſtigat ad omnes improbitates: ſic recta Ratio, quæ ſcintilla diuinitatis eſt, & cæleſti igne accenſa, hominem à uitijs arcet, & quodammodò ad omnes ſanctitates excitat. Hinc audacter dixit Conſul Plinius ſic ſcribens ad Celeſtrium de ſuo Corellio: *Corelium quidem ſumma ratio, quæ ſapientibus pro neceſſitate eſt, ad hoc conſilium compulit.* Nimirum recta Ratio emphaticè, ſed hyperbolicè dicitur neceſſitas ad benè operandum: ac ſi ratio quoddam liberæ quaſi neceſſitatis genus imponat ſapientibus, & benè moratis uiris ad operandum ſecundum rationem.

Ratio excãtat paſſiones. Naz. ora. 1. Ratio eſt fomes ad virtutem. Nazianz. Plin. li. 1. ep. Ratio dicitur libera quędam neceſſitas ad virtutem.

11. Philo. lib. 1. legis Alleg. Mens abſq; ratione, vidua manet. Tertull. l. de anima c. 19.

Hinc Philo Iudæus ſapienter inquit: *Quemadmodũ principalis pars corporis eſt facies: ita animæ pars principalis eſt mens*: ac ſi mens, ſeu ratio ſit facies animæ. Porrò facies pulchritudo eſt animi, *Quidam* (ait Tertullianus,) *vel modico tempore viduant animam intellectu*. Quaſi dicat: Anima orbata ratione, veluti vidua manet defuncto marito. Vidua verò quæ verè vidua eſt, omnem ornatum, & pulchritudinem cum lacrymis, & ſqualore commutat, iacet ſolitaria, pauper, flebilis, tumulata meliori ſui parte, coniuge inquam. Sic anima orbata intellectu, ſeu ratione, lugubri mœſtitudine luget, & abiecta mentis gratia, & intellectus ornatu, & rationis pulchritudine, ſqualet vt vidua deſtituta marito.

12. Septim. l. de Pœnit. c. 2. Pan. Toletus. Verbum diuinum Ratio dicitur.

Non omittam ad Rationis laudem, non tantùm rẽ Dei dici à Septimio aiente: *Quippe res Dei ratio*. Sed etiam Verbum diuinum Rationem dici. Ioannis 1. v. 1. *In principio erat Verbum*. Card. Toletus inibi adnot. 1. *Verbum λόγος, varia ſignificat, Sermonem, Orationem, Rationem*, &c. Nempè diuinum Verbum, verus Deus, veri Dei filius eſt, ſplendor paternæ glorię, & increata increatę bonitatis imago, attributorum epilogus, & perfectionum meta. Ad hæc omnia perfectius inſinuanda hominibus, ait Scriptura Dei filium, *Rationem* appellari, & commendationem mutuaſſe à Rationis nomine, qui eſt cælitum gratia, perfectionum gloria, & ſummũ diuinitatis elogium. Ergo magni æſtima

rectam

rectam Rationem, quæ Verbum diuinum venustat; quæ res Dei est, maritus animę, facies mentis, concupiscentiæ frænum, dissolutio passionum, fomes virtutis, quædam necessitas honestatis, probitatis præses. Gratulemur præfecturæ Rationis, quæ sic edomuit barbaram Assyriorum audaciam, vt ea obarmatus Bethuliēsis populus hic v. 2. exarmauerit Medorum potentiam, Rationis armis, potiùs quàm armorum valentia.

Iudith.

---

§. IV.

Quem commendat probitas, discordia damnat, inuitiat, infamat.

13. IVrgiorum matrix Discordia est, & honoris viuax pestis. Exhonorari ambit, quisquis dissidia fouet. Quid speres ab homine malè animato, nisi hostilem animum? Corde, lingua, manu aduersus te pugnabit. Nemo non potest lingua offendere, si viribus non eualet: etiam impotentissimi quique potentissimi sunt ad conuitiandum, verosimilia mendaciâ fabricabit simultas, si veræ non supperant contumeliæ. Omnes ingeniosi sunt ad maledicendum, cùm discordia exacuit malitiam, & venenat linguam. Vt pax est honoris compendium, sic famæ dispendium discordia est. Auara laudis simultas habetur, & æmuli laudes dissimulat, simulatque vitia, & vel diu dissimulata prodit. *Precepta regalia* appellantur à sancto Chrysologo, quæ pacem suadent, quasi regiam maiestatem, & honorem mutuentur à concordia mutua. Porrò mutua amicitia cùm reciprocet amici honores, iure dicitur ingenium adipiscendi famam. Ab odio autem, & discordia, vel regium decus deuenustatur infamiæ dedecore. Fuge dissidia, quisquis honorem amas. Fortè eris verè bonus, non verò appellaberis. Fama quidem non est res virtutis, sed negotium linguę, virtutem latè bucinantis.

Regalis concordia.

Chrysol. serm. 53.

14. Inter reliquas creaturas, quæ in mundi primordio summus rerum opifex Deus architectatus est, valde conspicuum est secundæ diei opus. Geneseos 1. vers. 6. *Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum; & diuidat aquas ab aquis*, &c. *Et factum est ita. Vocauitque Deus firmamentum, cælum: & factum est vespere, & mane dies secundus*. Notant subtiliores interpretes, opus huius diei etsi præstantissimum, illaudatum negligi à Deo, cùm reliquorum dierum opera statim nobiliter diuina laudatio. Num lux, quæ accidentaria qualitas est, laude digna habetur, secus firmamentum, vel cæli nomine inclytum? Stagnant maria, nubes suspenduntur in aere, terra vestitur herbis, aquæ animantes germinant, astra scintillant è cælo, & mox commendantur diuinis encomijs, dicitur enim statim, *Vidit Deus quod esset bonum*: & nobile opus secundæ diei, viduabitur laudatione diuina? O quàm sudant interpretes, vt huius rei verosimilem rationem adducant. Lyranus super hac quæstione ita fatur: *Quæritur, quare in secunda die non dicitur, Et vidit Deus quod esset bonum, sicut in alijs diebus. Ad quod respondent aliqui, quod hoc est, quia numerus binarius est infamis, eo quòd primus recedit ab vnitate*. Quam rationem latè persequitur Paulus Burgensis inibi: scilicet conditur firmamentum in medio aquarum, vt diuidat aquas ab aquis, quod est dissidij occasio. Imò quia hæc dies secunda est; numerus autem secundus, primus est discordię fomes; quippe qui ab vnitate primus diuidit, ideò infamis est, & indignus laude. Nam dissidium etsi infamiam non inueniat, planè facit; & cęlum ipsum infamat & indignum laude reddit, alioqui per se dignissimum.

Genes. Non laudatur secunda dies, quia primò recedit ab vnitate.

Lyra.

Burgens.

15. Et quidem firmamentum, seu cælum, princeps mundi pars est; sed dum conflat vniuersitatem. At cùm soluit vnitatem, deuenustatur discordiæ infamia, & diuisionis dedecore. Quod de oculo dixit eleganter S. Chrysologus. *Est*, inquit, *membrorum commercio pretiosus oculus; sed si perseuerat in corpore. Alioqui vbi corpori defuerit, sibi non aderit: debent illi membra omnia suæ lucis obsequium. Sed & ipse oculus sentit corpori se debere, quod lux est. Qui vtique cum omnibus membris ministratum membrorum prouideat, euulsus à corpore nec sibi videt*. Itaque oculus dum est in corpore, in fastigio hominis est, corporis splendor, & decus. At à dissidio sic vilescit, & squalet, vt discordiæ infamia infuscetur, & tenebrescat; & vel sibi reddatur sordidus, qui totum nobilitabat hominem, dum corpori indiuiduus erat. Aduerte hic versic. 4. Assyrios olim adunatos, robore inuictos, & repetitis triumphis nobiles: at vbi non adunati excipiunt Hebræos, turpi fuga infames, terga vertunt inglorij. Concordes ipsi glorias toto orbe propagant: a dissidio verò, & gloriam perdunt, & decus Assyrij nominis infamant egregiè. Nam quos concordia nobilitat, discordia infamissimè dedecorat.

Chrysol. serm. 152. Oculus auulsus à corpore, nec sibi videt.

Celada in Iudith.

Iudith.

1. Corinth. 11. vers. 18. *Primùm quidem conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo: nam oportet, & hæreses esse*. Præstringit Apostolus Corinthiorum simultates, in agape diuidunda: quæ non erat admodum grauis dissidiorum occasio. At vbi dissidia aduertit inter fideles, statim timet hæreses. Nam τὸ *Hæreses* non tantùm pro diuersitate sectarum, sed pro errore in fide interpretatur Cornelius ibidem. Nimirum timeant, qui dissident, & simultates alunt, etiam in re non graui, ne sic dehonestentur à discordia contumeliæ matre, vt non tantùm peccatores audiant, & in suspicionem veniant grauissimorum criminum, sed etiam suspectæ hæreseos rei fiant. Nam vbi scissuræ inter fideles submurmurantur, mox timetur hæreseos nota, & infamia, quod summum est dedecus inter fideles: luculenter Basilius Seleuc. *Ante omnia*, inquit, *corpus Ecclesiæ seruemus incorruptum, retenta concordiæ possessione inspoliata. Ne dum mutua vlciscimur odia, rectæ fidei causam nos tueri simulemus*. Discordes enim apud Paulum timent hæresim in his, qui à se diffident, etsi in re non magni momenti, neque pertinentis ad rem fidei: & S. Basilius à discordia, seu discordibus veretur, ne hæreseos nota impingatur aduersarijs. Sic, sic prona est simultas ad grauiores contumelias. Vel hæreticus audiet, qui adhuc leues inimicitias gerit; nam hostilis animus nulli probo parcit, vt hosti non parcat.

1. Corinth.

Cornel.

Discordia hæreseos insimulatur.

Basil. Sel. Orat. 39.

Geneseos 1. versic. 3. *Dixitque Deus, fiat lux, & facta est lux. Et vidit Deus lucem, quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris*. Iure suo laudatur lux, quæ tot habet laudatores, quot videntium oculos. Lucis elogia qui velit persequi, legat S. Ambrosium super his verbis, vbi pulchræ huius qualitatis totus encomiastes factus est. Verùm tametsi lux ea sit, quæ diuino ore egregiè laudari mereatur, animaduersione dignissimum est, in quonam temporis articulo laudata sit; nempè antequam diuisa sit à tenebris. *Et vidit lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris*. Quam ob rem Deus non laudauit lucem post absolutum diei opus, & diuisam lucem à tenebris? Numquid vel à tenebris diuisio, lucem dehonestabit? Quare Deus laudationem festinat præpropera laudatione? Fortè timet ne deuenustetur ob separationem à tenebris? Imò elogium lucis est, disiungi à tenebris. Verùm enimuerò ante discordiam, seu disiunctionem à tenebris laudatur lux, ne fortè æmulæ caliginis, à qua disiungitur, hostilitate inuitietur, à dissidij inuidia infametur contumelioso dedecore. Sic vel infames tenebræ ambiunt infamare æmulam lucem. Eleganter Philo: *Non solum*, inquit, *separauit lucem à tenebris, verùm & terminos in medijs spatijs posuit, quibus vtrumque arceatur ab extremitatibus alterius. Alioqui propter vicinitatem inductura erant confusionem contentionibus de principatu mutuis, pertinaci ambitione luctam appetentia*. Audis infamissimas tenebras, vbi à luce diuisæ sunt, prætendere pertinaci ambitione lucem ipsam obscurare, & offuscare Solis radios? Æmulæ discordiæ ingenio ambiunt tene-

16. Genes.

Ambros.

Lux laudatur ante dissidium cum tenebris.

Philo lib. de mundi opif.

bre ęmulam inuitiare lucem. Ita nemo tutus eſt à diſſidentis contumelia, vt vel claritas ipſa timeat denigrari à diſſidentis caliginis diſcordia. Vnde priùs laudatur lux, quàm diuiſæ a ſe caliginis expetiatur contumelias.
Geneſ. *Et vidit Deus lucem quod eſſet bona; & diuiſit lucem à tenebris*, priuſquam tenebræ *pertinaci ambitione luctam appetentes*, meram & veram lucis bonitatem dedecorent ingenio diſſenſionis, & æmulatione diſſidij. Vſque adeò nihil planè bonum apparet, quod æmulum patitur. Fuge, fuge diſſidia quiſquis honores exambis.

---

§. V.

Bonus Pręfectus ęquè erit beneuolus in omnes: imò & æmulus præfecturæ ſtellarum, ſe totum exhibeat ſingulis.

17. AD omnes prouincias miſit Nabuchodonoſor nūcios, qui terram, & aquam poſtulent. Et tamen nec omnes erant æquè vtiles, neque æqualiter offenſæ, & æquè mittit ad omnes. Præclara profectò eruditio, ad quam Præfecti attendere debent, ne permoti propria vtilitate, aut voluptate, aut æmulatione, aut odio, aut plus degrauent quoſdam, aut alios propter beneuolentiam ſubleuent. Æquè mittant ad omnes. Nam bonus ſiue domus, ſiue vrbis, ſiue prouinciæ Rector, vt in neminem debet eſſe iniurius, ita ſpecialia fauoris, aut amoris ſigna exteriora, nulli debet oſtendere, quantumuis aliqualis cauſa id ſuadeat: quia nulla ſpecialis ratio ſufficit, vt propenſiùs in aliquem Rectoris amor incũbat, vt extrinſecùs ſingularitatis notas edat. Sanctiſſimus Patriarcha Iſaacus, bonus erat Præpoſitus numeroſæ familiæ ſuæ. Sed Eſau primogenitum
Rupert. l. 7. in Geneſ. c. 13. amauit præ Iacobo. *Quæritur*, ait Rupertus, *cur ſanctũ virum Deus in amorem reprobi declinare permiſerit? declinare* dixit. Sed quis ſufficientem reddet rationem
Cur Iſaacus plus diligit Eſau reprobum, quā Iacobum. cur potius Iſaacus amauerit eum, quem Deus palàm oderit? Deus enim *Iacob dilexit, Eſau autem odio habuit*. Theodoretus hanc reddit: *Quia officioſus erat patri; venatio enim illius ei erat cibus*. Hæccine apta ratio, vt in amorem Eſau reprobi declinaret Iſaacus? tan-
18. tine gula, & palati deliciæ apud ſanctiſſimum ſenem?
Theodor. q. 77. in Gen. Oleaſt. Oleaſter ibi exiſtimat; quia Eſau maior natu erat, ideò à patre plus diligi: *Quia ſenex ægrè ferret minorem maiori præferri*. Hæc ratio ſpecialis amoris erga Eſau futilis eſt; ſine cauſa enim natu maior, maiori Patris amore proſequendus eſt, niſi aliàs ipſe eiuſmodi ſpecialis amoris prærogatiua dignum ſe fecerit. Pręterquā quòd ipſe Sanctiſſimus Patriarcha Iacob dicitur plus cæteris
Geneſ. amaſſe Ioſephum, quia erat natu minor. Geneſ. 37. v. 3. *Iſrael autem diligebat Ioſeph ſuper omnes filios ſuos, eò quod in ſenectute genuiſſet eum.* Iſaacus plus amat Eſau quia maior natu eſt? Et Iacob magis diligit Ioſephum, quia minor natu eſt? Ecce vtriuſque ratio palā pugnat. Nimirum nulla ferè eſt ratio ſufficiens oſtendendi ſpecialem affectum, & ita à ſanctiſſimis, & diſertiſſimis Patriarchis reddi vix poteſt.

19. Seleuc. ora. 8. Audiamus Seleuciæ Baſilium hac ſuper re id acutè obſeruantem: *Patris Iacobi charitas aduerſus filium (Ioſephum) filios exercuit, & cariſſima pignora inuidentia ebria contra ſemet incendit ſeditione. Scriptura verò modum amoris immodici admirata, affectionis illius cauſam inuulgat. Iſrael enim diligebat Ioſeph, eò quòd in ſenectute genuiſſet eum.* Id eſt, Iacob maiori proſequebatur amore Ioſephum: quòd in cæteris filijs inuidentiæ primùm, mox ſeditionis non modicæ, & probroſæ venditionis cauſa fuit. Verùm quæ extitit
Nulla exterioris beneuolentiæ in Scriptura aſſignatur ratio. cauſa Iacobo carioris beneuolentię in Ioſephum? Num quia pio virtutis zelo reliquos fratres *de crimine peſſimo accuſauit?* Fortè pulchellus erat puer Ioſephus, & deliciæ parentis, gratior cunctis, pacatior cæteris, & indolis bonitate bene moratior omnium fratrum. Ita fuiſſe prudens ſuſpicor. Sed cauſa hæc, vtpotè inſufficiens, non aſſignat è Scriptura Sacra, imò nec leuiter inſinuatur. Quæ ergo ratio traditur carioris affectionis erga Ioſephum? *Iſrael autem diligebat Ioſeph ſuper omnes filios ſuos, eo quod in ſenectute genuiſſet eum.* Profectò inefficax videtur hæc ratio! pulchrè eam vt minus aptam, nec ad rem ſatis ſufficientem, arguit Baſilius, ſic fatus; *Quod ſi Beniaminus filiorum Iacobi poſtremus, & ſenectuti vicinus erat, & pariendi finis, quomodo Ioſephus inſuper filius ſenectutis appellatur?* Ac ſi di-
cat: ſi ideò Iacob dicitur præ cæteris fratribus amaſſe 20.
Ioſephum, quia filius ſenectutis erat, potiùs Beniaminum diligere debuiſſet, quia Beniaminus poſtremiſſimus erat filiorum. Hæccine ratio tam inſufficiens à Scriptura ſancta? Sed quæ mirè probat meum intentum. Ideò enim inſufficiens ratio redditur à Scriptura referente quid mouerit Iacobum ad ſingularitatem exterioris beneuolentiæ, vt oſtendatur ferè nullam ſufficientem rationem reddi poſſe, vt Iacobus tantæ, ac tam numeroſæ Rector familiæ, plus exterioribus notis diligat quempiam ex filijs aut ſibi ſubditis. Nam hac Iacobi ratione eneruι, & imbecilla, & quæ facilè inſufficientiæ argui poteſt, planè Spiritus ſanctus ferè nullam fore demonſtrat rationem, quæ ſuadeat exterioris charitatis ſigna plus erga vnum, quàm erga alterum oſtendere. Itaque Iſaacus plus amat Eſau, quia erat maior natu; & Iacob plus amat Ioſephum, quia erat natu minor. Ecce pugnant maioris amoris cauſæ. Imò hæc cauſa amoris non ſubſiſtit; cùm Beniaminus diligendus plus eſſet ob hanc cauſam, Ergo inſufficientes hæ rationes planè probant, nullam ferè inueniri cauſam, vt Præpoſitus familiæ aut vrbis plus exterioribus ſignis vnum præ alijs diligat, ne fauoribus auctus inſoleſcat, & cæteri ad inuidentiam extimulentur, & ita turbetur Reſpublica. Libret amoris pondera, & ſe ſiſtat in medio ſubditorum. Nec ſe totum vni tradat, ne nutriat iurgiorum fomenta.

Vellem, ſi fieri potuiſſet, vt ſi Rector ſe totum vni 21.
tradat, etiam ſe totum alteri, & ſingulis tradat, æmulans diuinam immenſitatem, qua Deus ſic eſt hic totus, vt etiam totus ſit vbiuis, ſic Rector ſpecialis amicitiæ notis ſe exhibeat alteri, vt ſingulorum ſpecialis amicus eſſe videatur. Diſputant interpretes ad illud Matth. 2. verſic. 9. vbi de Magorum ſtella agitur; *Et ecce ſtella antecedebat eos, vſque dum veniens ſtaret ſuprà vbi erat puer*; an ſit vera ſtella in cælo fixa, an Matth.
apparens, & in aere errans. Et ferè conuenit inter expoſitores non eſſe veram ſtellam, ſed apparentem: nam ſi eſſet cælis fixa, præ altitudine non potuiſſet demonſtrare domum, vbi erat puer; quia æquè demonſtraret multas domos: ſic videmus lunam æquè incumbere multorum tectis. Ergo facula quædam erronea fuit in aere micans, & vicina domui. Ex quo ſic philoſophari liceat ex Theophylacto ad Matth. 2. Cælorum ſtellæ, & planetæ Rectores ſunt, & Præſides orbis, conditi à Deo, vt *præeſſent diei, & nocti*, Geneſis capit. 1. verſic. 16. & nemo eſt qui hanc ſtellarum præfecturam ignoret. Notanda ſunt Theophylacti uerba, quæ eſt ſubtilis obſeruatio: *Stellæ multum locum comprehendunt. Vnde tu ſupra domum tuam vides lunam, forte & ego eandem video, non niſi ſupra domum meam: & vnicuique videtur ſtare non niſi ſupra domum ſuam lunam, vel aliam ſtellam.* Scilicet boni præſides planetæ ſunt: ſint ergo exemplares Rectores huius vniuerſi. Noctu eleuas oculos ad cælum, & vides lunam totam incumbentem ſupra domum tuam, & ſeriò credis totam Lunam, & eius fulgores, & influxus tui ſolius eſſe Tranſmigras fortè in aliam vrbis viciniam, vel vrbem; & eandemmet lunam, quam ſupra domum tuam totam reliqueras, uidebis totam incumbentem, & fulgores, & influentias elargientem ſuas in domum aliam. Ecce eademmet ſtella ſic tota illuſtrat tuam domum, ut eadem etiam tota plenis fulgoribus illuſtret aliam, & cęteras domos. Quod pereleganter dicit Ambr. explicans illud; Fecitq; Deus duo luminaria magna, nempè Solem, & Lunam. *Exemplum magnitudinis eorum cuidēs, quod omnibus homi-*

Præfectus æmuletur Præfecturā ſtellarū, quę æquè lucent ſingulis. Theoph. Geneſ. 22.

Lunæ præfectura ſit exemplar Pręfectorū.

Ambr. lib. 4. Hexam. c. 6.

luminibus orbis Luna idem videtur: Nam etsi interdum augeatur lumen eius, atque minuatur, tamen eadem nocte qualis mihi apparet, talis & omnibus. Similis Sol & Indis, & Britannis eodem momento videtur cum oritur, nec cum vergit in occasum minor apparet Orientalibus, quàm Occidentalibus Hæc .n. inuicē sibi distant. Sed Sol à nullo distat, nulli præsentior, nulli absentior est. Quid quæso ad rem accōmodatius? Videlicet ita præsint Rectores, vt stellæ; & sic omnis eorum aureus fulgor, & beneuoli influxus in vnum aliquē accumulent: non vt alios deserant, sed sic singulos consimili radiorum plenitudine illustrent, ac si in cuiuslibet sigillatim commoda plenè incubarent. Ergo superior

Iudith.

stet in medio subditorum, æquè *mittat ad omnes*, non ad maiorem natu, vt Isaac; neque ad natu minorem, vt Iacob: & si ad vnum aliquem specialiter mittit, *mittat ad omnes*, vt Ozias hic v. 5. Nam si quibusdam indulgenter fauet, alios autem degrauat, intolerabilis erit subditorum vita: æqualitas enim, oneris est leuamen.

Sene. de cōsolatione ad Polyb. c. 21.

Disertè inquit Seneca: *Maximum solatium est, cogitare id sibi accidisse, quod ante se passi sunt omnes, omnesque passuri: & ideo mihi videtur rerum natura, quod grauissimum fecit, commune fecisse, vt crudelitatem fati consoletur æqualitas.*

---

§. VI.

Præfectus in æquilibrio sit; vt peritus funambulus in neutram partem inclinet.

23. BOnus Princeps personarum exceptor non est: nam benignitas indifferens, laus est principatus. Qui amat aliquos, odit reliquos: paucorum laus, probrum est plurium: neque enim electio fit sine reprobatione.

Superior æquè distat ab omnib.

Superior, qui propiùs accedit ad quosdam, discedit à cæteris. At distantia fallax est, & rē minuit, sicut propinquitas auget.

Naz. or. 12.

Sapienter inquit S. Nazianzenus: *Quemadmodum eadem terra sanis quidem, & rectè valentibus, firma & stabilis; ijs autem, qui vertigine corrupti sunt, mouetur; nimirum aspicientium vitio ad rem inspectam transeūte. Aut sicut idem columnarum interstitium, ijs qui propius distant, maius; ijs autem qui longius remoti sunt, minus videtur, loci videlicet interuallo aerem suffuscante.*

Lucæ. Ioan.

Hinc Christus Deus Superiorum exemplar, sæpè apparens discipulis, *Stetit in medio eorum*. Luc. 2.. v. 36. Ioannis 20. v. 19. ad nullam partem propiùs inclinans, sed de se æquè distans ab omnibus; ne qui propiùs aderat tanquam maior superbiret, & qui aberat remotiùs, vt minor habitus, animo caderet. Vnde Sol, qui principandi exemplar est, *A nullo distat, nulli præsentior, nulli absentior est*, vt

Ambr.

nuper notabat S. Ambrosius. Nam superior, qui personas excipit, & paucos fauoribus auget, cæteros perdit, fauor enim aliquorum, cæterorum reprobatio est, & communitatis euersio. Elegit Christus speciali priuilegio ad Thaboris gloriam, Apostolorum proceres, nem-

Matth.

pè Petrum, Iacobum, & Ioannem, Matthæi 17. v. 9. & post tantæ visionis priuilegium, serio eosdem admonet, ne cui dicant visionem, donec à mortuis ipse resurgat.

24. Cur tam mutum silentium indicit Christus? Quid interest, quòd Apostoli publicent tantam gloriam, & Dei Patris præclarum testimonium? Imò inde efficaciùs probari posset Christi Diuinitas Dei vocibus publicata.

Taceantur Thaboris gloriæ, ne discipuli ab fauore exclusi subuertantur. Damasc.

Quonam quæso, emolumento impedietur publicatio rei tam necessariæ ad dignum Christi Dei æstimationē? Timetne Saluator gloriolam inanem, quasi delinquere posset? quasi non ambiret Passionis opprobria? Cur ergo eiusmodi gloriam publicari vetat? Egregiè Damascenus allegatus in Catena hic: *Ne corda aliorum, (discipulorum) qui non viderant, subuerterentur tristitia: & ne proditor incitaretur ad inuidiæ rabiem.* O cælestem, & Deo dignam ciuilitatem! Nimirum Christus occultat specialem fauorem paucis exhibitum, ne neglectorum Apostolorum constantia subuertatur: tantæ visionis celat gaudia, ne à tristitia dispereant reliqui: nam Thaboris tranquilla quies *inuidiæ rabies* erit exclusis: nesciant paucorum fauorem, vt defectionem ignorent: paucorum enim approbatio, multorum reprobatio est.

Saluator in celebri illo Colloquio ad Samaritidem fœminam habito, sic Samaritanos increpat, Ioann. 4. 25.
vers 22. *Vos adoratis, quod nescitis*. Tantane Samaritanorum stoliditas, qui rem ignoratam colerent diuinis honoribus? *Quomodo nescierunt Samaritani, quod adorarunt?* ait Theophylactus hic: quia incredibile videtur homines non omninò dementatos adorare, quod nesciunt: nam qui ignoretur, nemo erit apud ignorantes. Eleganter S. Chrysostomus: *Samaritani quidem quod nesciebant, adorabant: quoniam localem, & particularem Deum adorabant.* Nempe Deum ignorat, (dicam luculentiùs) atheus est, qui Deum localem facit, & particularem esse credit, & non vniuersalem omnium Deum, & fautorem omnium, etsi non colatur ab omnibus. Deus, si localis Deus est, Deus non est, amitteret diuinitatem à particularitate loci, nec integrè esset Deus, qui non esset immensus, nec omnium Deus. Qui aliter de Deo sentit, *adorat quod nescit*; Samaritanus est, id est hæreticus, & atheos; nam qui quem ignorat colit, neminem colit.

Ioan. Deus, si non omnium Deus esset, Deus non foret. Theophyl. Chrysost. hom. 32. Superior sit vniuersalis.

Redeat Sanctus Nazianzenus, qui Orat. 1. pulchra funambuli similitudine explicat, quàm industriè debeat superior conari, ne in alterutram partem inclinet; sic fatur Nazianzenus: *Quemadmodum in sublimi, ac pendulo fune gradientibus hac, vel illac deflectere minimè tutum est, nec quamlibet parua inclinatio, paruum periculum affert; verùm eorum salus ac securitas in æquilibrio posita est. Ad eundem quoque modū vtramuis in partem quispiam siue ob vitium, siue ob imperitiam propendeat, haud leue periculum tum ipsi, tum subditis imminet, ne in peccatum prolabantur.* Videlicet, vt funambulus soccis calceatus, gradiens per funem pendulum pertica se se librans, solerter cauet, ne aliquam in partem inclinet, ne ab eiusmodi inclinatione præcipitet: sic Superior si ad quosdā subditos propendeat magis. Ergo tota superioris, seu funambuli industria laboret, vt in æquilibrio sit.

26. Superior vt funambulus, in neutram partē inclinet. Naziam.

Denique Tertullianus de primitiuæ Ecclesiæ Præfectis, sic scribit: *Nullum bonum sub exceptione personarum administramus; quia nobis præstamus: quia non ab homine aut laudis, aut præmij expensum captamus; sed a Deo exactore, & remuneratore indifferentis benignitatis.* Triplicem agglomerat rationem, ob quam primæuæ Ecclesiæ præpositi indifferenti benignitate fideles regebant. Prima, *quia nobis præstamus*; nam cùm Ecclesia vnum corpus sit, seipsum lædit, qui aliquos excludit à communibus beneficijs. Secunda, quia *laudis expensum non captamus*: nam ob conciliandos amicos, & laudatores, inanis gloriolæ causa solet, quis promereri, & obligare quosdam. Tertia, quia *Deus exactor est indifferentia benignitatis*. Expende τὸ *Exactor*. Porrò exactor grauatè, acerbè, (ne dicam barbarè, & inhumaniter) tributa exigit: sic Deus exiget, & extorqueat indifferentem benignitatem? Egregia hyperbole ad rem explicandam.

27. Tert. Apol. c. 36.

---

§. VII.

Probum si putaueris, facies; & improbum efficies, si improbum æstimaueris.

OPinio nostra fingit aliorum mores Talis est homo, qualis habetur. Æstima aliquem, & cense virum magnum; magnumque æstimatione tua facies. Occultus & arcanus quidam vigor est bona opinio, quæ spirat vires, & inspirat virtutes. Animatur homo bona sui fama, & ab opinione refingitur: & quem bēne moratū mente concipis, eiusmodi conceptu parturis, & refor- 28.

mas

mas ad sanctitatem. Et nō bona opinio de alijs illorum mores fascinat, vitam reprobat, & profligat; estque totius probitatis euersio: sic bona existimatio, animatio virtutis est, & salus animi. Fomes est ad virtutem, & altè fundat omnes sanctitates. Scitum est illud Se-

Senec. c.p.3.

necæ, & scitè dictum: *Fidelem si putaueris, facies*. Existimatio tua, quędam arcana vis est ad virtutem aliorum, benè enim censendo probos ex improbis facies. Bona tua opinio effectrix est boni, quod in alio desiderat. A tuo sensu, & censu probitas formatur aliena, cogitatione tua cude probitatem, quā *si putaueris, facies*. O quàm facilè excudere potest quiuis sanctitatem in

Psalm. Bona existimatio bonos cu it mores.

alijs! scilicet sola cogitatione, & approbatione Deus dicendo & iubendo facit: *Ipse dixit, & facta sunt? ipse mandauit, & creata sunt*. Psalm. 31. v. 9. Homo benè æstimando, & approbando perficit, esto ad virtutem adiutor Dei, & quidem facilis: nam fidelem, & probu͞t facies, si id putaueris. Quid diuinius quàm æstimatione facere, quod æstimas? & mentē, quam in te formas, eandem in alio exprimere? Porrò bona sui existimatio

29. vsque adeò hominis vires vegetat, & ad probitatem incrementat, vt dixerit Ezechiel cap. 19. vers. 5. de quadā

Ezech. Maldon. Prado. Vatabl. Cornel.

leæna, (scilicet Hierosolyma, vt inquit Maldonatus, & P. Prado: aut Synagoga, vt Vatablus, & Cornelius, aut de stirpe regia, vt alij.) Leæna *tulit vnum de leunculis suis, leonem constituit eum, qui incedebat inter leones, & factus est leo*. Itaque Hierosolymitana leæna (leone, id est, Rege, viduata,) *tulit vnam de leunculis*, (quod dixerat versiculo 3. eduxit; Hebraicè est, *Extulit*,) *eduxit*, inquam, *& extulit* vnum de catulis suis; & *leonem constituit eum*. Et ille sublimatus, *& leo constitutus*; inter leones incedebat, *& leo factus est*. Profectò ille leo non erat, sed exiguus, & exunguis, catulus, & leunculus exarmatus, & tenellus; qua arte leo factus est? Extulit illum opinione magnifica, & regia dignitate; & ille, qui prius catulus erat, ea approbatione animatus, transformatur in leonem: quia leæna, quę *extulit*, illum, *leonem constituit eum, & leo factus, est* Ergo catulus imbecillus, quia extollitur magnifica opinione, quia *leo constitutur*, quia *inter leones incedebat, leo factus est*. Non ab ætate roboratur, non ab annis armatur aduncis vnguibus, & ritu feroci, & horrentibus iubis, sed ab approbatione excrescit, & ab opinione coronatur. Et quoniam constitutus est leo, *leo factus est*.

Matth. 11. vers. 14. Laudes Ioannis Baptistæ prædi-

30. cans Christus, sic inquit: *Et si vultis recipere, ipse est*

Matt. In re morū, existimatio facit casum.

Elias, qui venturus est. Ergo si Iudæi nolunt recipere, & habere Ioannem, ac si esset Elias, Ioannes Elias non erit; & si illum habeant, vt Eliam, planè Elias erit? Mysteria loquitur hic Christus, & quæ non facilè hominibus persuadeat. Nam quis sapiens credat ex opinione hominum pendere, quod Ioannes sit, an non sit Elias? Si re vera Ioannes Elias est, etsi homines aliter opinentur, Elias erit. Quòd si Ioannes Elias non est, quid refert, quòd id homines æstiment? Num veritas rei ab hominum iudicio, & existimatione dependet? Profectò nimiùm fauet Christus erraticis hominum iudicijs, & quæ alias, nec pili quidem facienda monet. Apposité satis ad rem præsentem, locum extricat Theophylactus

Theophyl.

hic: *Si vultis* (inquit) *accipere, hoc est, si sana mente iudicatis, & non inuidia, ipse est Elias*. Ac si dicat. Si inuidia, & odio acti, maleuoli estis in Ioannem, & non sana mente de illo existimatis. Ioannes vobis non erit Elias. Quod si *sana mente* de Ioanne *iudicatis*, & præclara existimatione fauetis, si eum Eliam æstimaueritis, quasi Eliam facietis. Quia à vestra existimatione extimulatus, auidiùs Ioannes Eliam æmulabitur. (liceat sic mores locum expendere.) Imaginatio vestra casum faciet; mentem bonam, quam de illo concepetitis, exprimetis in illo. Eliam illum existimate, & vestro sensu, & censu veluti facietatis Eliam: *Et si vultis accipere, ipse est Elias, qui venturus est*. Eliam si putaueris, facies.

31. Diabolus ille quondam serpens, qui primos parentes decipiens vnà deprauauit naturam hominum, malitiosus, & infensus hominem hostis; cōuictus apud Deum de enormi reatu, sententiam à Deo audiuit tanto flagitio dignam, Genes. 3. vers. 14. *Et ait Dominus Deus* Genes.

ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, super pectus tuum gradieris, & terram comedes. Non facilè expediunt interpretes in quonam percussus sit serpens Dæmon hac sententia diuina, qui iam anteà erat damnatissimus. Porrò super pectus suū reptare, & terram lingere, eius natura est, & deliciæ. In quo ergo illum ferit diuina sententia? Et quidem otiosa videtur maledictio Dei in illum vibrata, quia antea maledictus, & damnatus fuerat, cùm primò superbiendo deliquit. Quorsum hæc damnatio in damnatissimum Dæmonem? His angustijs oppressus Ambrosi. sic scribit: Diabolum *ideò ad nocendum hominibus pertinaciter obniti; quia ideò damnatus est, vt noceret*. Ac si dicat: Ex hac maledictione, seu damnatione euenit, vt Diabolus atrociùs sæuiat in homines. Ecce effectum maledictionis non intentum à Deo, sed ex Dei maledictione secutum. Altè profectò id excogitauit S. Ambros. scilicet furiosissimus Dæmon, qui quo exagitatur in Deum odio, & inuidia in homines toto ingenio, totis viribus, & versutis vaframentis, peruigil suspirat in hominum perniciem, nunc publica damnatione obstinatiùs delinquit in Deum, & periciosiùs furit in homines. A sententia diuina, & propalata condemnatione imprudentior euadit; ac si ad id solùm damnatus esset, vt insolenter permitteretur, *Qui ideò damnatus est, vt noceret*. A damnatione solentiam, & impudentiam combibit, & quasi ius ad delinquendum accepit ab infamia. Nimirùm si malitia, peruersitas, & reatus Dęmonis augeri iam possit; (qui à malitia Diabolus est,) ea maximè augeretur à publicata eius malitia, ab infamia delicti ipsa condemnatione propalati. Nam non bona fama ad flagitia instigat; & (tanquam si nihil reuerendum superfit,) effrænis fertur in omnē malitiam imprudenter: ac si *ideò damnatus sit, vt noceret*. Ergo, qui non bonam opinionem, quam de aliquo concepit, illi ostendit, ius illi facit ad delinquendum, & damnat illum, vt scelestiùs noceat; tanto malitiæ incremento ab infamia mutuato, vt vel malitiam Dæmonis incrementet. Ergo probum, si putaueris, facies; & improbum reputatione facies. Præstat fundare sanctitates opinione bona: non alere vitia æstimatione mala. Sic ex catulo facies, existimatione Leonem, ex homine Eliam. Sic Iuditha cap. 8. v. 8. ab hominum bona opinione crescit de virtute in virtutem, vt ex Mēdoza noto in expositione Litterali eius loci. Et hic, v. 5. Samaritæ oriundi ex Assyrijs, ex infestis hostibus fiunt fideles Oziæ Duces: quia illos fecit fideles bona existimatione, qua illos asciuit ad belli societatem, vt reliquos Iudææ populos.

Infamia instigat ad delinquendū.

Ambr. l. de Parad. ca 15.

Mendoz. Iudith.

---

§. VIII.

Cautionalis Præpositi suspicio; sæpè intercessio est ad delinquendum.

Svperioris confidentia, fidelitas est subditi, & fomitem addit ad virtutem quantumuis improbo; confidentiæ catenis coercetur, ne in vitium ruat præceps. Fidelem faciet, quem fidelem putat. At Princeps, qui subditi conscientiam reformidat, eum instigat ad delictum; nam Superior suspicax virtutem fascinat; & eneruat, & ad crimina allicit. Nam bona opinio arx est probitatis; non bona fama labefactio probitatis est. Benè spera, & benè tibi respondebit spes. Quid si cautim dubitas, suspicione non bona virtutem labefacta; & tua diffidentia ruinæ prophetia est. Creauerat Deus primum hominem viribus integrum, ętate florentem. naturali probitate benè cultum, supernaturalibus donis probè instructum, & satellitio virtutum apprimè ornatum. Nihil tunc aderat, à quo cautè præcauendus foret: non intestinus ad peccatum incitans, non 32.

Suspicio cautionalis quasi ius est ad delinquendum.

occasio

occaſio extrinſecùs allectans ad vitium, vita potiebatur pacatiſſima, ſine prælijs fælici, ſine pugnis victrici; & tamen paulò poſt miſerè labitur imbelli ictu appetitus à fœmina, quæ vix pomum marito obtulit, cum
Genes. ille auidè cum cibo mortem manducauit. Geneſ. 3. verſ. 6. *Deditque viro ſuo, qui comedit.* Fœmineo ritu tam citò proſtratus cadit, quem diuina virtus viriliter armauit; Adamus Dei virtute obarmatus erat; ſed vereor ne à ſuſpicatione exarmatus fuerit propter agnatam hominibus malitiam. In Paradiſo benè murato ſtatim includitur Adamus, delicioſus carcer erat, ſed planè carcer, cuius Deus ipſe voluit eſſe cuſtos.
Genes. Geneſ. 3 verſic. 15. *Tulit Dominus Deus hominem, & poſuit eum in Paradiſo voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum*, id eſt hominem, vt docet Sanctus
August. de Gen. ad litt. li. 8. c. 10. Auguſtinus. Citò delinquet (etſi ex propria prauitate) qui tam citò cuſtoditur: præproperè labitur, cuius lapſus præproperè timetur. Tranſgreſſione præcepti infidelis probatus fuit Adamus; ſed priùs à cuſtodia infidelitatis ſuſpicionem ſubijt. Nam ſuſpicio occaſio
33. delinquendi imbecillo eſt ad peccandum. Sapienter
Senec. ep. 3. Seneca, quaſi Geneſeos locum commentaretur, ſic ait: *Ius peccandi ſuſpicando fecerunt.* Ac ſi dicat: ſuſpicio ferè priuilegium delinquendi eſt, & velut licentia ad peccandum; iure quodammodò peccat, qui de
Sen. ſuprà. peccato ſuſpectus eſt. *Honeſtum deterrium vitium*, ad quod ſuſpicio compulit: animosè non verè dictum; venuſta ſuſpicionis exaggeratio! Cautela non ſemper vitat delictum, ſed ſæpè creat vitium, non inſontem
Iob. facit, ſed delinquentem: Iob 10. verſ. 14. *Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi, & cet.* Sic LXX. Interpretes tranſtulerunt: *Quod ſi peccauero, cuſtodis me, ab iniquitate autem non inſontem non feciſti.* Id eſt, ſuſpicio ſæpè illex eſt ad peccandum; ab ipſa cuſtodia inſtigor ad vitium; ſecurior cuſtodia à me erit non à cuſtode.
Chrysol. Bellè S. Chryſolog. ſerm. 1. *Eſt penes patrem dulcis cōditio, libera ſeruitus, abſoluta cuſtodia.* Expende τὸ *Abſoluta cuſtodia*: id eſt, cuſtodia libera, & exoluta vinculis, hæc ſecurior cuſtodia eſt; hæc cuſtodia digna patre eſt, nec indigna filio: quia ſi aliter *Cuſtodis me ab iniquitate, non inſontem feciſti.* Sed plane ſontem, & delicti reum. Siquidem, *Timeam non excludunt e clauſtra, ſed claudunt, & generant, nō repellunt: rubiginem*
Chrysol. ſerm. 7. *nutriunt ſeruata, non vitant; quia quod de re naſcitur, non vitatur.* Verba ſunt S. Chryſol.

34. Vnde ſuperior ſæpius non adhibeat operis inſpectorem: nam inſpector oculatior venenum iaculatur, & faſcinum eiulat in opus, planè labores infælicitat. Fi-
Matth. de operario, & operarium fidum facies ex infideli. Matth. 20. verſ. 8. Pater ille familias ſedulus in vineæ cultu-
Confidentia fidelem faciet ex infideli. ra, plures miſit operarios in vineam ſuam. Tandem ad veſperam miſit operarios, inertes, otioſos, deſides, quos & ipſe, & alij ſæpiùs reſpuerant vt inutiles ad laborem. Quia nemo eos conduxerat, ſtabant tota die otioſi in foro. Mittit in vineam, vt laborarent; nec cum eis remiſit inſpectorem colonum, qui adſtaret labori, fortè veritus ne otioſi homines reliquum veſperæ in otio tranſigerent, & mox mercedem expeterent. Quod benè aduertit Matthæus inducens Patrem familias procuratori dicentem. *Voca operarios.* Vocat; ergo fortè longè ab illis erat Procurator? non adeſſet illis moleſtus operis inſpector. Hac confidentia incitati deſides, & aliàs otioſi homines, vſque eò laboribus deſudarunt, vt vna hora laboris, labores æqua-
Origen. rint eorum, qui portarunt pōdus diei & æſtus. Sic Origenes in Caten. hic: *In breui tempore volebant operantem virtutem extendere.* Fidelem puta, & reputatione fidelem facies ex infideli. Qui abſque arbitrio, & adſtante inſpectore opus exequendum committit, *operantem virtutem extendit.* Nam ad inſpectoris oculos deficiunt vires operantis.

35. Ioannis 14. verſ. 12. *Qui credit in me opera, quæ ego*
Ioan. *facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet; quia ego ad Patrem vado.* Cauſalis hæc vocula: Quia, difficultatem ingerit non leuem. Numquia Chriſtus receſſit à diſcipulis, diſcipuli roborantur ad virtutem? Quare dicit Chriſtus maiora ſe ipſo patraturos miracula, quia ipſe ab illis ſecedit? Abceſſione Chriſti, quo tota vis diſcipulis ineſt, proderit ad maiores virtutes peragendas? Si ego vobis adeſſem, non tam miranda ederetis miracula; citò abero, & ob abſentiam mei, maiora me facietis miracula? Porrò humanæ naturæ imbecillitas ea eſſe ſæpè ſolet vt vires ſumat ab inſpectoris, & Præpoſiti humani abſentia, vt totam exerat vim quæ ab inſpectore, & adſtante Præpoſitos hebetatur? Quod innuere videtur Sanctus Chryſoſt. hic: *Opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad Patrem vado. Vt diſcipuli eius corporalem receſſum facilius ſuſtinerent, præparat eos promittens, quod eius receſſus, magnorum eis eſſet futurus cauſa bonorum.* Chriſti receſſus magnorum diſcipulis eſt futurus cauſa bonorum? Num abſceſſu adſtantis olim magiſtri *operantem virtutem extendent*, (quæ verba ſunt Origenis,) & maiora quàm Chriſtus miracula patrabunt? Aduertit, quòd virtus adſtante præſide non indiget: imò defectus patitur, & imbecillior eſt ab adſtante. Ergo non benè Manaſſes ruralis Bethuliæ Præfectus, cap. 8. verſ. 3. *inſtabat ſuper alligantes manipulos.* Et ab æſtu ipſe exanimatus eſt, qui exanimabat operas ad laborem, inſtanti cura homines vrgendo *inſtabat.* Solerter cap. 5. verſ. 2. Holofernes ad belli conſilium nuncupatim, *Vocauit omnes Principes Moab, & Duces Ammon*, vt ex inſidis hoſtibus olim, nunc faceret ſtrenuos a confidentia Duces. Quod prudenter excogitauit, è re ſucceſſit; & egregiam operam nauarunt in bello. Et Princeps Ozias hic verſ. 5. conſimili vtitur ſtratagemate erga Samaritas.

Confidentia operantem virtutem extendit. — Chrysost. — Iudith.

---

§. IX.

Homo vſque adeò æſtimat pecunias, vt eas quaſi Gratiam, & gloriam reputet.

INcantatio quædam eſt, & præſtigium, quod aurum, & argentum a nobis tantopere honoretur, ait Sanctus Chryſoſtomus. Bracteata hæc fælicitas hominum 36.
Chrysost. hom. 1. in 1. ad Theſſ. mentes eludit, & perſtringit oculos, & cæcè rapit in amorem, & æſtimationem ſui. S. Maximus ambitioſas appellat diuitias, aiens: *Diuitiarum ambitionem.* Ambitionis negotium, eſt honor vltra modum; affectat ambitioſus faſtigia; & thronos ſupra merita: nullaque gloria ſat eſt ambitioſo; nam quò ſublimior eſt, eò magis æſtuat auguſtiùs inthronizari: ſic homo ambitioſè ambit opes, & ita ambit, vt religioſè eas colat, & adoret; *Diues effectus ſum, inueni idolum mihi.* Oſee 12. verſ. 8. O profanam, & idololatricam diuitiarum ambitionem. Tantane opum apud homines æſtimatio?

Diuitiarum ambitio. Maxim. hom. in Litan. — Osee.

S. Cyrillus ſic ſcribit: *Non eſt malum argentum; tu tamen vtaris benè. Poterit ſane aliquis per pecunias iuſtificari. Eſuriui, inquit, Matth. 25. & dediſtis mihi manducare: omnino id per pecunias.* Audis ex grauiſſimo Cyrilli ore, diuitias iuſtificare? Quid? dicere iam valemus *Pecuniam iuſtificantem*, vt dicimus in ſcholis Theologicis Gratiam iuſtificãtem? Num *ſi poterit aliquis per pecunias iuſtificari*; dici poterit pecunia iuſtificans? Planè diuitiæ iuſtificare dicuntur, diuerſo modo, ac gratia iuſtificans; (de quo ſeueriùs agitur in Gymnaſijs Theologorum) nunc ſatis eſt pecunias iuſtificare, vt publicetur, quàm glorioſè æſtimentur opes, quæ ſaltem reos iuſtificant apud auaros iudices.

Cyril. Ieroſ. Catech. 8. Matth.

Parum eſt, quòd opes hic iuſtificent; beare etiam exi- 37.
ſtimantur. Redeat iterùm Cyrillus ſupra: *Vis noſſe, quod bona, & opes poſſunt eſſe oſtium regni cælorum? Vende omnia, quæ habes, inquit Matth. 19. & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælis.* Ecce tibi opes habentur oſtium cæli, & pignus beatitudinis. Plus audet Hecatæus apud Clemen. Alexan. qui finem hominis, eiuſque beatam fælicitatem, aiebat eſſe *Sufficientiam.* Ideſt, ſaltem mediocres diuitias, & quæ ſufficere poſſent

Cyrillus. Matth. — Hecat. Clem. Alex. 2. Strom.

poſſent ad ſuſtentationem vitę. Quid? mundialia bona, & ſufficientes opes, non tantum oſtium ad beatitudinem, ſed ipſa beatitudo dicuntur. Sic audet Hecaræus. Fides Auctorem appellet. Verùm ſi ratum ſit (quod mihi indubium eſt) Beatitudinem conſiſtere in clara Dei viſione; valdè videtur deſipere, qui cenſeat temporaria bona eſſe beatitudinem. Num opes ſunt mente præditæ? Oculatæne ſunt diuitiæ? temporaria bona erunt ſummi boni intellectualis poſſeſſio, vel affectuoſa fruitio? Quo pacto opulenta bonorum poſſeſſio erit beatitudo, cùm bonorum abiectio, & tenuior paupertas, prima Beatitudinum dicatur à Christo? *Beati pauperes*, Matth. 5. verſ. 3. Cæterum ob impiè occiſum Abelum, ſtatim Deus parricidij pœnas repetit, & flagitioſum Cainum ſeuerè damnat; qui tantæ ſeueritatis impatiens, ſic inquit ad Deum, Geneſ. 4. verſi. 14. *Ecce eyc is me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar*. Quid eſt Cainum eijci à facie terræ, & à facie Dei exulare? Num vltra terram abibit? quonam? Quis poteſt abijci, & abſcondi à facie Dei, cuius ſcientiæ attentiſſima perſpicacia clarè intuetur vniuerſa? Caietanus in præfata verba, ſic inquit: *Ecce eycis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar. Eiectio à facie terræ eſt in hoc, quod terra non reſpondeat ei ſecundum vim ſuam; Abſconſio autem à facie Dei eſt, priuari diuina cura, & à Deo derelinqui*. Scilicet ne illi aliunde ſuppetant terræ alimenta, & temporaria bona. Itaque terra ſterileſcens ad agricolationem Caini, & malignus prouentus, & auarè reſpondens eius ſudoribus, dicitur Caini abiectio à facie terræ, & Dei; ac ſi qui abũdat terræ bonis, ſit in conſpectu Dei, & eius facie perfruatur? Nimirùm abundantia bonorum temporalium dicitur à Caino, diuinæ faciei quaſi fruitio: & dum priuatur terrenis opibus, quæritur eijci à facie terræ, & Dei, à Deo, Deique prouidentia abſcondi.

Matth. Geneſ. Mulctatus diuinè iudicitur eijci à facie terræ, & Dei. Caiet.

8. Matthæi 20. Ille Pater familias, Deus, inquam, pro labore diurno denarium promittit, quo impenſum agricolandi laborem remuneret. Ferè conuenit inter expoſitores, mercedem operarijs pactam eſſe Beatitudinem, (§. ſequenti enucleatius expendo hunc locum, & ita hîc tantummodò illum perſtringo, vt exornem expoſitionem Caietani. (Sed aduertere oportet, quod ab Origene edoctus, ſpeciatim aduertit Remigius, nempè denarij nomine Beatitudinem ſignificari, ſic ſcribens: *Conuentione facta ex denario diurno. Quia vnuſquiſque in agro Eccleſiæ pro ſpe futuræ remunerationis laborat*. Vides Beatitudinem dici à Chriſto denarium? Profectò denarij nomine Dei fruitio intelligitur. Non ſolum quia pecunia cæli ianua dicitur à Cyrillo ſuprà, qua poteſt homo cælum ingredi, cælumque mercari, ſed quia cum Chriſtus hominibus loquatur, apud quos ſumma fælicitas habetur pecunia; ita pecuniæ nomine deſignat ſummam beatitudinis fælicitatẽ. Vnde denarij nomine regnum cælorum indigitat: *Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito*. Matth. 13. v. 44. Theſim hanc probo toto §. ſequenti.

Matth. Pecuniç nomine beatitudo deſignatur. Orig. Remig. Matth.

---

§. X.

Tam auidè homo pecunias appetit, vt cæleſtis beatitudo ſub pecuniæ nomine illi proponatur.

39. DIuitiæ fallaces ſunt, incertæ ſunt, & alternantis fortunæ nutu, & veniunt ad nos, & à nobis abeunt. Dubium bonum eſt aurum, & indubiè cupitur ab hominibus, & rei fugacis tenax deſiderium eſt: prolectat abſens, præſens delectat, ſuſpiratur amiſſum; & omnium animos ad ſe rapit. *Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt, & cor tuum*. Matth. 6. verſ. 21. Eodem ſcrinio ſeruatur nummus & animus; eadem arca conditur pecunia, & ſepelitur affectus, qui ſemper eſt viuax ad opes. Porrò opulentia illex eſt voluntatis, voluptatis fomes deſiderij magnes, nobilitatis vigor, amicitiæ fœdus, & bonorum mundialium cumulus opulentus. Hinc quaſi quibuſdam præſtigiis hominum occupat deſideria, & magna deſideriorum ambitione æſtimatur, cogitque ad ſui ambitionem. O vtinam hominibus tantum ſæcularibus, & prophanis amorem ſui faceret, nec religioſas mentes pelliceret ad ſui appetentiam! Matthæi 5. verſ. 4. *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram*. Quænam terra iſta promiſſa mitibus? Origen. homil. 26. in Numer. S. Baſil. in Pſalm. 33. S. Cyrill. in cap. 58. Iſaiæ S. Hieronym. in Matthæi capit. 5. S. Auguſt. lib. primo de ſerm. Domini in monte, S. Nyſſenus libro de Beatitud. nomine terræ, terram viuentium interpretantur, nempe cælum. Validè repugnat S. Chryſoſtomus homil. 15. Theophyl. & Euthym. quibus veroſimile non eſt terræ nomine cælum ſignificari. *Verum tu hanc terram intellige*, ait Theophylactus. Itaque terræ poſſeſſio mitibus promittitur. Inde grauior ſuboritur difficultas, cur ſcilicet paupertati, &c. promittatur regnum cælorum: *Beati pauperes, quoniam veſtrum eſt regnum Dei*, & manſuetudini, quæ gratior, & ſplendidior virtus eſt, promittatur terræ poſſeſſio. Iniquum enim videtur, vt luculentior virtus minùs præmij recipiat, quàm ignobilior. Neque tantummodò minùs præmium manſuetudini aſſignatur, ſed exile hoc præmium in futuro dandum promittitur, cùm paupertati ſtatim dandum regnum cælorum promittatur. *Beati pauperes, quia veſtrum eſt regnum Dei; & Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram*. Æquumne eſt, vt pauper ſtatim ſit Rex cæli; & quod mitis in poſterum poſſidebit terram? Pauper ſtatim poſſidet regnum Dei, & mitis de futuro terram poſſidebit? Planè hic condeſcenſus eſt humanæ appetentiæ. Nempè ſcit Deus, quanto in pretio ſint apud homines temporalia bona, quàm ardenter ea percupiant; vndè vt magis alliciat, certiùſque pertrahat ad amorem mãſuetudinis, quæ virtus magis neceſſaria eſt ad humanum conuictum, verè promittit minus præmium, ſed quod magis æſtimant homines, qui vulgò magis appetunt temporaria bona, etſi in futurum promiſſa, quàm ſpiritualia, & cæleſtia, etiam ſtatim poſſidenda. Tanti enim apud homines fiunt diuitior ſenſus, & opulenta poſſeſſio, vt rerum æquam æſtimationem perturbet, ſuadeatque Deo, vt tanquam maius præmium maioris virtutis proponat mundialium rerũ poſſeſſionem de futuro, quàm cæleſtis regni poſſeſſionem de præſenti.

Math. Matth. Orig. Baſil. Cyrill. Hieron. Auguſt. Niſſenus. Chryſoſt. Theoph. Euthym.

40. Luc. 6. Plus æſtimat homo bona temporaria de futuro, quam ſpiritualia de præſenti.

41. Lucæ 12. verſ. 33. Aduertens Chriſtus Deus quàm tardè, & oſcitanter ferantur homines ad appetendas res cæleſtes, & beatitudinis glorias; (quippè degrauati rerum temporalium cupidine.) virtutem proponit ſub ſpecie diuitiarum: *Facite vobis ſacculos, qui non veteraſcunt, theſaurum non deficientem in cælis*. Auaritiam docet Chriſtus? Chriſtuſne, qui adhortetur homines ad pecunias congerendas in ſacculis? Vereor ne ſibi non conſtet, & apertè ſecum puguet. Scimus dixiſſe Matth. 5. verſ. 3. *Beati pauperes*. O quàm creberrimè adhortatus eſt mortales! O quoties auaritiæ mala publicauit! Nuncne mutato conſilio diuitiarum cupidinem perſuadet? Vulgare eſt illud S. Chryſologi, ſed huc neceſſariò aduocandum: *Ecce docet auaritiam, qui cœperat ſuadere contemptum*. (*Cuius virtus honeſta auaritia eſt*, ait aliorsùm Seneca.) Arguta planè induſtria, plena artis, plena ingenij, artem virtutum quaſi turbare, vt homines alliciat ad virtutem: Virtutem tegit ſpecie auaritiæ, vt ſic pertrahat ad virtutis amorem: ſcit Deus homines diuitiarum cupidine vltrò cogi, & liberè adigi ad earum amorem: inde ingenioſè inuenit piam auaritiam, vt fallax fallacis pecuniæ deſiderium religioſè fallat eorum animos, & dum pecunias cupiunt capiantur à virtute. Pergit animosè Chryſologus: *Qui theſaurizantes temporaliter arguebat, ad totum cupiditatis fomitem iubet ſacculos ſine fine perquiri. Chriſte, quo te pertrahit amor tuorum? vt auarum lucrifacias, facis eum, quod deſideras, non quod oportet audire: ſacculos imperas: æternos theſauros, qui non deficiant vis parari, vt auarus dum cõſueta*

Lucas. Chriſtus cur ſuadet pecuniæ amorẽ. Math. Chryſol. ſerm. 24. Sen. de Breuit. vitæ, c. 3. Chryſol.

per-

percurrit ad lucra, aut virtutem capiat, aut à virtute capiatur. Elegantet quidem.

42. Matth. Matthæi 20. vers. 2. Deus sub habitu, & nomine patris familias operarios conducit ad cælestem vineam: & conuentio fit *ex denario diurno*. Quisnam hic denarius pio labori operariorum promissus? Communis interpretum consensus, si vnum, aut alterum excipias, denarij nomine beatitudinem interpretatur: (annuo huic expositioni, dummodò feror ad mores; renuo dum ad scholæ rigores.) Hinc oritur res notatu dignissima, nempè cur prædestinatis operariorum nomine significatis, proponatur cælestis beatitudo sub specie denarij. Et quidem Christi doctrina terret homines ab auaritia, & modò Christus vt pecuniam proponit ipsam beatitudinis gloriam? Num operarij, seu iam iam beandi repudiabunt beatitudinem, nisi illis sub nomine, & specie pecuniæ ostendatur? Beatitudòne eget hoc lenocinio ad excitandos amores prædestinatorum? Adeòne auaritia tanget cælitum animos vt denarij vocabulo illis proponenda sit summa beatitas? Bellè S. Bernardus (Bernard.) aliud agens sermon. 12. super Cant. *Sunt viri diuitiarum in ciuitate Domini virtutum*, Nimirùm sicut apud Psalmistam homines auari appellantur in terra, *Viri diuitiarum*, ob nimiam opum appetentiam; sic ad res cæli sunt *viri diuitiarum*, quibus ipsa beatitudo denarij nomine proponitur. Iustus Orgel. in (Cant. Iustus Org.) Cant. num. 195. explicans illud capitis 8. vers. 11. *Vir adfert pro fructu eius mille argenteos. In mille autem argenteis plenitudo totius remunerationis ostenditur, & merces consummata iustorum*. Quia apud homines ab auaritia naturaliter impressos, ipsa beatitudinis summa fælicitas, vt magis ipsis arrideat, & ardentiùs ametur, proponitur denarij nomine; & denarij quidem diurni, quod diuturnitatem possessionis videtur minuere. Beatitudo quidem æterna, sed denarius non æternus, sed diurnus, tanquam si fat esset ad alliciendos homines ad sui ardentissimum desiderium, beatitudo, vt denarius diurnus proposita. Condendus igitur est hic denarius in sacculis, quos Christus docet constituẽdos esse in cælis, & sic laus beatitudinis nummorũ nomine proponetur, & certiùs faciet amorem sui. Ideò (ait S. Chrysologus (Chrysolog. serm. 6.) Christum alloquens) *imputribiles in cælo sacculos vis parare, vt qui te non sequitur ad cælum, sequatur saltem sacculos suos*. Sic beatitudo denarij nomine proponitur.

43. Matth. Matth. 25. Homo ille Diues peregrè proficiscens tradidit seruis bona sua. Qui accepit quinque talenta, alia quinque superlucratus est: similiter & qui duo. Qui verò vnum accepit, otiosum illud habuit, & reddidit Domino; qui præcepit, vt ab hoc nequam seruo auferatur talentum, & detur ei, qui iam habebat decem. Communis interpretatio est, hic agi de Iudicij finalis die, in qua reddetur ratio humanæ negotiationis & iusti æterna beatitudine munerabuntur. Sed quæritur, quam ob rem dabitur de nouo talentum prædestinato seruo, cum iam negotiationis, locus non sit, cùm iam non sit merendi locus. Ingeniosè ad rem præsentem Caietanus (Caiet.) sic inquit: *Tolite ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta. Non quoad vsum, quia non est amplius tempus meriti, sed quoad gaudiũ*. Nimirùm numerosam talenti pecuniam in die iudicij dicitur Christus daturus beatis. Quis tunc pecuniarum vsus? Quid tunc emi poterit ex mundanis tabernis, quæ non erunt? Imò, quid deerit tunc beato, quod emat pecunijs? Nihil profectò: vnde nõ dantur *quoad vsum, sed quoad gaudium*: non vt nummis vtatur, sed vt nummis veluti gaudeat? sic homo æstimat pecunias? Quid exaggeratius? ò infinitam diuitiarum cupiditatem, qua flagrant homines! Sumpserat Holofernes de thesauro Regis *aurum, & argentum multum nimis*, sumpserat omnem locupletationem prouinciarum. Et ca. 3. vers. 3. eius sitim auidissimam pecuniarum agnoscentes omnes populi finitimi, qui se dediderunt, aiunt: *Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, &c. vniuersæ facultates nostræ in conspectu tuo sunt*. Quasi dicant: Potire illis aspectu, qui erit eorum possessio; iam tibi beari licet aspectu nummariæ beatitudinis, qua fælicitati te paras. Aspectum diuitiarum offerunt, vt sic innuant opes beatitudinem æmulari, quæ tota in visione est. Vnde aiunt: *Omnes facultates nostræ in conspectu tuo sunt*. Ecce tibi diuitiarum possessionem appellat aspectum. Has opes non minori appetentia corradunt Bethulienses hic vers. 7. & illustres victoriam, beari exambiunt Assyrijs gazis.

Quo sensu dicantur esse pecuniæ in cælis non quoad vsũ, sed quoad gaudium.

§. XI.

Fugax est, & incerta nummorum possessio: vnde Beatitudo, quæ de se æterna est, Denarij nomine significata, dicitur denarius diurnus.

Evripidis in Peleo vox est: *Non probo vsquam inter homines illas opes, quæ faciliùs delentur à Deo, quam scribantur*. Vsque eò celerrimè fugiunt possessorem, vt continuò ac quis scribitur diues, statim deleatur, & scribatur pauper; fugitiuæ sunt opes, instabiles, infidæ, volaticæ. Eleganter S. Chrysostomus, sic inquit de auaro: *Auro pallidior volitat propter diuitias, quæ magnopere expetuntur, quarum amicitia infirma, & instabilis est, quarum cupiditas insidiarum plena est, quæ derident, vt dominæ mulierum; quæ irrident, vt quæ vehementer amentur; quæ vinctæ sunt, & suspectæ: mortuæ sunt, sed hostes: quæ in mundo congestæ ventis vim obtinent*. Itaque diuitiæ instabiles sunt quippe, quæ dominis suis insidientur, vt seruus trãsfuga, & quæ fugæ turpis suspectæ sunt, etsi in arca vinctæ, & quantumvis emortuæ, ipsæ tamen vitalem motum habent, vt fugiant, vnde ventum tenet, qui pecunias possidet: *Diuitibus præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum*, 1. ad Timoth. 6. vers. 17. Super quibus verbis ait Caietan. *Incerto, pro incertitudine. Et vere dicit in incertitudine diuitiarum; quoniam incerta est earum stabilitas, incertus est earum futurus vsus, & incertior fructus*. Eadem Pauli verba exponens Sanctus Augustin. super Psal. 83. sic ait: *Quid enim tam incertum, quam res volubilis? Nec immeritò ipsa pecunia rotunda signatur, quia non constat. Tales ergo etsi habeant aliquid, pauperes sunt*. Tam fugax enim est pecuniarum possessio, vt tibi non constet. Vnde diuitem non facit, sed pauperem: quod enim citissimè elabitur, vix possidetur.

44. Euripid.

Chrysost. to 1. ho. in illud Ps. 38. Verum frustra, &c. Diuitiæ fugaces, & incertæ.

1. ad Tim.

Caiet.

Pecunia rotunda, quia volubilis. August.

Propheta Amos totos cap. 6. inuehitur in potentiores diuites & sic ait ad eos vers. 14. *Qui lætamini in nihilo*. Nihil sunt diuitiæ? nihili facit Propheta pecunias, quæ tanti æstimantur ab hominibus? Expende ad hanc rem locum difficilem ex Matthæi cap. 25. vers. 29. Dominus ille, qui peregrè profectus est, dum rediret, tradidit seruis suis bona sua; &, qui quinque accepit talenta superlucratus est alia quinque; similiter, & qui duo; qui verò vnum duntaxat accepit, illud seruauit otiosum; at Dominus in pœnam desidiæ, & impudentiæ, iubet ab eo auferri talentum, & donari ei, qui habebat decem, sic totam rem concludens: *Habenti dabitur, & abundabit; ei autem, qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo*. Bellè dubitat P. Maldonatus ibi, quomodo possit fieri, quod ab eo, qui non habet quicquam, auferatur aliquid. Porrò auferri non potest, nisi aliquid: ab eo autem, qui nihil habet, nihil potest auferri. Quid ergo auferendum est ab eo, qui nihil habet? Nam nihil habere securitas est. Quis quæso nihil habens, vnquam timuit, ne quid auferretur ab eo? Præterea nequam hic seruus vnum habebat talentum, quod valet supra duodecim millia aureorum nostratum, quæ non exiguæ erant diuitiæ, præsertim vilissimi, & negligentis serui; quomodo ergo dicitur nihil habere? Nihil habet qui ferè tredecim 46.
millia aureorum possidet? Profectò, qui tot millia aureorum habet, verè nihil habere dicitur, & veriùs apparenter tantùm pecunias possidere, quia diuitiarum, & nummorum possessio, vsque eo fugax est, & infi-

45. Amos.

Matth.

Maldon.

infida; tam citò possessorem deserit suum, vt non tam
sint diuitiæ, quàm diuitiarum vmbra. Eleganter S.
Chrysost. Chrysostom. *Quid autem omnino sunt diuitiæ? vm-*
hom. 33. in *bra iners, fumus, qui cito euanescit*. Ergo multa aureo-
Ioann. rum millia non tam sunt diuitiæ, quàm diuitiarum
vmbra: vsque adeò enim fugaces sunt, volaticæ, infi-
dæ: tam citò è manibus pristini possessoris elabuntur,
& fugiunt ad alium Dominum, vt homo, qui tot num-
morum millia haber, nihil habere dicatur; quia vm-
bram diuitiarum tantum possidet. Et ita etsi talentum
ab eo auferatur, nihil habuisse dicitur, quia *iners diui-*
tiarum vmbra nihil est. Et ab eo, qui sic nihil habet,
quod videtur habere aufertur, quia non tam diuitijs,
quàm diuitiarum vmbra priuatur. Vnde consultè, in-
quit Euangelista: *Ei autem, qui non habet, & quod vi-*
detur habere auferetur ab eo. Adeo infida res sunt diui-
Chrysost. *tiæ:* ait Chrysostom. *Quid ergo lætamini in nihilo?* ait
orat. 35. diuitibus Propheta Amos.
1. Corinth. Diues mysteriorum est parabola illa Patrisfamilias,
Amos. Matthæi 20. versicul. primo, qui sollicitè conducebat
47. operarios in vineam suam. Si rogas qua mercede
Matth. laborauerint operarij, respondet Euangelista conuen-
Denarius diurnus cur dicitur Beatitudo æterna. tionem esse factam ex *Denario diurno*. Quid intelli-
gatur denarij numero multis exponunt commentato-
res. Et sanè vocabulo denarij Beatitudinis gloriam in-
nui tradunt Sancti Patres, & frequens recentiorum
interpretum vulgus, si vnum, aut alium excipias. Ni-
mirùm homines à natura auarissimos allicere cupit
Christus ad Beatitudinis amorem sub specie nummo-
Matth. rum. Vnde alibi dixit: *Simile est regnum cælorum*
thesauro: Matthæi 13. versic. 44. sed esto, Beatitudo
intelligatur denarij nomine, cur dicitur denarius diur-
nus: Siquidem Beatitudo diurna non est, sed diutur-
na, & perpetua. Ergo, quod vsque adeò diuturnum
est, non benè explicatur diurno vocabulo. Nam si
beatitudo æterna de se est, non aptè dicetur diurna,
quod enim diurnum est, cras non erit: Beatitudo au-
48. tem perennatura est in sempiternum: alioqui Beati-
tudo non erit; quippè deficiet ab æterna Beatitudinis
duratione, qua si non constat, nec constabit Beatitu-
do: neque enim Beatitudo est, quæ non sempiterna.
Sed aduerte, quod etsi Beatitudo essentialiter æterna
sit, tamen denarij nomine significatur. De pecunia-
Chrysost. rum bonis sic inquit Sanctus Chrysostom. *Et hæc qua-*
homil. 2. in *si stantia arbitrati sunt, & manentia, & non quasi fu-*
Genes. *gientia, hoc est, auolantia, & ne ad momentum qui-*
dem permanentia. Audis nummos esse fugitiuos? &
denarij æuum esse momentum? vnde Beatitudo, quæ
essentialiter æterna est, quando denarij nomine expli-
catur, diurna dicitur, quæ diuturnior nummorum pos-
sessio est. Porrò rei nummariæ vnius dieculæ posses-
sio, æternitas possessionis est, æternat enim nummo-
rum possessio, si possessio vnius diei sit; tam fugax, &
volatica, & momentanea est nummorum possessio!
Vnde Beatitudo, quæ essentialiter æterna est, quando
Iudith. explicatur nomine denarij, consultò dicitur, *denarius*
diurnus. Non quia Beatitudo æterna non sit; sed vt
simul explicetur quàm fugax sit denariorum
possessio. O pulchram exaggerationem?
Sic, sic sunt fugitiuæ pecuniæ, sic in-
constantes, & incertæ! Audis ca-
pit primo vers. 10. thesauros
Arphaxadi translatos
ad Nabuchodo-
nosorem, à
Nabu-
chodonosore ad Holofernem, ab Holoferne
ad militum salaria, ab Holoferne & As-
syrio milite hic v. 6. ad prædas Bethu-
liensium? Hanc opum instabilita-
tatem tota hæc historia oc-
cultissimè com-
probat.

§. XII.

Auara opulentia, peccandi fomes est, licentia delinquendi, inferni viaticum, & quasi gehenna reatus.

Res inquieta est fælicitas incerta diuitiarum; ipsa
se exagitat, cerebrum mouet, nec vno modo gra- 49.
uis est. Immenso labore acquiritur, instanti sollicitu-
dine asseruatur, luctuosis suspirijs amittitur. *Paruo fa-*
mes constat, magno fastidium. Ad superuacua suda- Senec. li. de Pauper.
tur, quin ad criminosa, & nociua. *Sanus dies est, qui* Diuitiæ materia vitiorum.
licet habeat diuitias, eas tamen vt egentes habet, sen-
tentiosè ait Seneca. Nullum enim bonum iuuat ha-
bentem nisi ad cuius amissionem præparatus est ani-
mus. Fortè appellat *egentes diuitias*, illas quas possi-
det mente pauper, qui animo præparatus est ad earum
amissionem, vel *pauperes diuitias* nominat, quibus
non magis vtitur ad criminum licentium, quàm pau-
pertate. Profectò magnus ille est, qui in diuitijs sic pau-
per est. Nam qui in diuitijs diues est, locuples etiam
ad crimina est. Porrò opulentia olim, & nunc crimino-
sissima habetur; nam materiam tribuit delinquendi,
peccandi licentiam, & incentiua criminum Saluianus Saluian. l. 4.
Massiliensis appellat diuitias, *Materiam voluptatum* ad Eccles.
omnium. Lucro enim pecuniæ damnum vitæ emitur:
& temporaria possessione constat detrimentum æter-
nitatis. O non bonum commercium, quo internarum
opum pretio mercantur homines æternatura in infer-
no supplicia? Quasi opulentia foret reatus criminum.
Ecclesiastici 10. vers. 10. *Nihil est iniquius, quam ama-* Eccles.
re pecuniam: hic enim animam suam venalem habet.
Quò alludere videtur idem Saluianus aiens: *Auro ni-* Saluian. l. 1.
hil est scelestius: & pessimum ac feralissimum morbi ge- ad Eccles.
nus, diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui. Quid
enim peius, aut quid miserius, quam si quis præsentia
bona in mala futura conuertat?
Profectò mundialium bonorum affluentia, certissi- 50.
ma bonorum morum corruptrix est, Lucæ 22. versic. Lucæ.
5. *Et pacti sunt pecuniam illi dare:* super quibus ver- Diuitiæ passiones generant.
bis, ita scribit S. Chrysostomus in Catena: *Tales enim*
auaritia generat passiones. Audis diuitias dici, genera-
re passiones? O infælicem natiuitatem! O insanam fe- Chrysost.
ralium parentum prolem! Siquidem humanæ passiones
belluinam imitantur licentiam, feritatem, insaniam.
Passiones inhiant vitijs, fastidiunt virtutes, suspirant il-
licita, nauseant ad rem pietatis; effrænes feruntur ad
noxia, proficua tædio illis sunt. Sic opulentia passio-
nes passionibus addit: nam passionum est generatrix,
vitiorum mater, nouerca virtutum. Vnde Sanctus Ambr. li. 2.
Ambrosius: piè audet opes appellare alterum peccati de interpellatione Iob.
fomitem, ait enim: *Magna illecebra delinquendi est*
rerum affluentia. Et in cap. 6. Lucæ diuitias nominat, c. 5.
Lenocinia delictorum. Quasi opes sic persuadeant vi-
tium, sic instigent ad delinquendum, vt dicantur ille-
cebra vitiorum, velut alter peccati fomes, & instar pas-
sionum exagitantes, & instigantes ad vitiorum furo-
rem. Vnde rerum affluentia (quæ criminum materia Opulentia
est, & fomes seu illecebra peccandi,) non vno modo fomes sæpe
criminosa est, sed omnium criminum matrix, semi- est ad om-
narium, fomentum. Sæpè persuadet auaritiam, quin nia delicta.
& prodigalitatis occasio est: ad venalem luxum irritat,
instigat ad libidines; deliciarum gulæ materiam sub-
ministrat, iram potentia accendit; quosdam inflat, e-
mollit alios, aliquibus furorem armat, conducta opum
valentia; alios inertissimè deijcit, & animos exarmat
inopiæ timore. Quin & nullum vitium est, cui diui-
tiarum copia de se non subministret viuidum ad delin-
quendum fomitem. Vnde sapienter concludit Seneca
in libello de Paupertate. *Dubitabit aliquis ferre pau-* Seneca.
pertatem, vt animum a furoribus liberet? Ecce tibi
opulentiam appellat Senecam *Furorem*, Ambrosius
Illecebram seu fomitem: Chrysostomus *Passiones*. Er-
gò, qui opes congerit, addit furorem agnatæ hominum
insa-

insaniæ, addit illecebras originalis fomiti, addit passiones feralibus hominum passionibus. O quàm multis diuitias parasse, non finis miseriatum fuit, sed inparatio: non desitio criminosi commercij ad lucrum, sed initium facinorosi commercij ad emendam omnem impietatem. Suspectum tibi sit quicquid dissimulanter materiam criminum præbet, & feraliter instigat ad crimina. Timeant Hebræi hic v.7. ne cum Assyrijs gazis arripiant Assyrios mores. Vis scire quàm certò opes propellant ad flagitia? Attende ad ea, quæ subijcio.

51. Matthæi. Matthæi 6. vers. 11. Christus Deus suam Ecclesiam edocens orandi formam, sic nos precari mandat: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; & dimitte nobis debita nostra.* Et quidem nec apex est in sacris, & à Deo inspiratis Biblijs, mysterio vacans, neque casus habet locum, vbi Deus est qui loquitur. Itaque vetus disceptatio, quam ob causam postquàm homo petijt à Deo necessarium victum, statim instruitur, vt postulet delictorum veniam. Suppono ex S. Augustino lib. 1. locutionum in Genesim cap. 39. & Epist. ad Probam 121. S. Basilio in regulis breu. inter. 252. S. Nysseno in lib. de Oratione, Theodoreto in comment. super cap. 4. Epistolæ ad Philippenses, quibus subscribunt summates interpretum; *panem* hoc loco, *nostrum, & quotidianum*, omnem necessarium cibum appellari. Panis autem appellatione, omnia ad vitam sustentandam necessaria intelligi debere, ex omnibus huius loci circumstantijs manifestum est, vt notat ibidem Maldonatus. Ergo cum panis appellatione, omnia ad sustentandam vitam necessaria debeant intelligi; quo pactu vtraque orationis Dominicæ pars aptè concatenanda est? Luculenter S. Chrysostomus apud S. Thomam ibi, (fortè alia exemplaria nactum,) sic fatur: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & dimitte nobis debita nostra. Post subsidium cibi, petitur, & venia delicti.* Quasi dicat Chrysostomus: Aptè, postquam à Deo homo petit, & iam habet panem, id est, omnia ad vitæ sustentationem necessaria; aptè, inquam, statim postulat delictorum veniam: nam ei, qui iam habet omnia ad vitam necessaria, tam procliue est in delicta labi, vt vbi primùm id petitur, & obtinetur, illicò postulanda sit venia delicti. O quàm pulchrè hæc Chrysostomi animaduersio rem exaggerat! Scilicet qui fruitur rebus ad vitam necessarijs, licet indigentia petat, oratio impetret; licet ad vnum tantùm diem id habeat, & quidem a Deo; tamen qui sic habet omnia ad vitæ sustentationem necessaria, etsi ad vnum diem duntaxat, confestim petat veniam delictorum: quasi possessio rerum necessariarum vel ad vnum diem, die illa occasio sit delinquendi, criminum licentia, & certitudo criminum. Vnde vbi habet panem quotidianum, id est, necessaria ad sustentationem illius diei, confestim petat veniam delictorum, quæ in illa die perpetrabit. Nec mirum est cùm rerum temporalium subsidium, sit quibusdam *illecebra*, seu fomes delictorum, impietatis *lenocinium*, *passio* instigans ad peccandum, & vitiorum *furor*. Ergo inopia prœmaturè coercet peccandi licentiam, redimit perpetranda delicta, & auertit immania gehennæ supplicia.

Aug. Basil. Nyssen. Theod. Post petitionem temporalium bonorum, statim petitur venia delictorum. Maldon. Chrysost.

52. Chrysol. serm. 162. Diuites prædamnatur, & quo sensu? S. Chrysologus de auara diuitum opulentia, sic fatur: *Parentes negat, germanos diuidit, separat socios, amicitiam soluit, excludit affectum: hanc qui intra se habuerit, erit nullius, suus non erit.* Bellè, & verè dixit Chrysologus, quod diues, suus non est; est enim diuitiarum seruus, & vile pecuniarum mancipium. At diues, qui suus non est, alicuius est. Vis nosse cuius sit? Mali dæmonis possessio est, mancipatus æternis supplicijs ad quæ festinus properat. *Malus* (ait S. Chrysostomus) *supplicij viaticum diuitias habet.* Quasi diues, qui diuitiarum non deposuit affectum, in numerum damnatorum reponendus sit adhuc in hac vita. Tertullianus ita scribit: *Ipse Dominus, qui in nullis diuitijs inuenitur; semper pauperes iustificat, diuites prædamnat.* Quid est Deum diuites prædamnare? Nū-

Chrysost. homil. 29. in 1. Cor. Tertull. l. de Patientia, c. 7.

Celada in Iudit.

minimè expectat Deus ad demerita, ob quæ condemnet? Fortè prœuidet ipsa, quæ prædamnat flagitia, in ipsis diuitijs? (Mitto Theologicas recentiorum argutias, qui anticipatam effectorum notitiam à causis mutuatum in Deo adstruunt.) Tam certò scit Deus crimina enascitura ex auara opum possessione, vt criminosam enascendam sobolem, dicatur quasi prædamnasse in opulentia criminum matrice? Et quidem eodem *Prædamnandi* verbo vsus est S. Paulinus ad Militem, Paulin. fortè à Tertulliano illud mutuauit: *In Euangelio quoque clamat, atque prædamnat diuites seculi, dicens: Væ vobis diuitibus,* &c. Lucæ 6. v. 24. Quæ Lucæ ver- Lucæ. ba sic expendit S. Cyrillus: *Væ semper in scripturis di-* Cyrill. *citur ijs, qui non possunt euadere à futuro supplicio.* Ecce diuitem prædamnari, & dici gehennæ reum, & ipsas diuitias quasi reatum infernalis supplicij, à quo ferè non posse euadere, ait S. Cyrillus; cum Christianum dogma sit, Christi Dei ore intimatum, Matthæi Matth. 19. v. 24. *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem introire in regnum cælorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo poterit saluus esse?* Sic, sic prædamnat diuites Christus Deus, & præmaturè Empyrea gloria excludit, nisi sint animo pauperes, nempè, nisi habeant *diuitias egentes*, hoc est, ad admissionem intrepidè præparatas, dum occasio egestatis occurrat, ne in delictum incurrant: scilicet corporeas diuitias, quæ cum animi paupertate habent commercium. Alioqui opulentia est peccati fomes, delictorum materia, impietatis lenocinium, concupiscendi passio, blandimentum libidinis, iracundiæ ardor, animi furor, intestinus dæmon, & ferè reatus gehennæ.

§. XIII.

Res furto possessæ iniustum possessorem furtiuè fugiunt.

NOn qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. 53. Sen. ep. 2.
Imo pauper est, à quo plus cupit habere diues; qui non tam computat habere, quod habet, quàm quod à paupere surripit. Nullum bonum iuuat diuitem, nisi quod exprimit è pauperis inopia. Monstrum est hoc crimen, & vsitatum miraculum. *Quis æstimare rem huius iniquitatis potest? Solutionum sustinent diuitum, & indigentiam mendicorum*, inquit Saluianus Massiliensis. Saluian. l. 5. de Gubern. Tanta est enim morum perditio, vt cùm iam non habeat paupertas, quod possit perdere, adhuc tamen habeat diuitum vitiositas quod præsumat acquirere: quasi maligna egenorum tenuitas sit iuge locupletum ærarium. Verùm per antiqua sapientum vox est: *Male parta, male dilabuntur.* Acquisitæ opes Diues hiat ad regulas pauperum. quantùm absunt à conscientia, tantùm quoque distant à duratione. *Neminem eo fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiserat.* Sen. epi. 4. Cętera bona alternatis fortunæ minis subiacent; opes autem malè partas, neque iniqua fortuna permittit; quæ dum sic acquiruntur, & dilabuntur: iniquum enim à furto possessorem, furtiuè fugiunt, detrectantes furax à rapina dominium. S. Gregorius Nazianz. ad Iulianum Nazianz. orat. 9. tributorum exæquatorem, fatur: *Ne ex aliorum egestate opes nostras comparare sustineamus, neque cum aliorum lacrymis misceamus: à quibus tanquam à rubigine ac tinea consumentur.* Nemo verè habet, quod de aliorum egestate malè possidet.

54. Psalm. Hieron. Hugo Car. Psalm. 10. vers. 21. *Catuli leonum rugientes, rapiant, & quærant à Deo escam sibi.* S. Hieronymus sic vertit prœfata verba: *Leones quærentes ad prædam,* &c. Hugo Cardinalis interpretatur *Sanos Principes, qui rapiunt bona Dei, id est, religiosorum, & pauperum hominum.* Sed attentiùs aduerte ad hæc verba, quibus Psalmographus denotat principes, & opulentos viros, instar Leonū rugire ad prædam pauperum. Ait enim, *Rugientes, vt rapiant, & quærant.* Inconsulta, & præpostera Diues quod rapuit statim quærit.

videtur collocatio verborum. Prius enim eſt, vt auari raptores inueſtigent, & quærant prædam, quam mox rapiant Quis enim tam hebes eſt, ac truncus, qui quod iam ipſe rapuit, mox diligenter quærat? Profectò furax diuitum auaritia perſpicax eſt ad intuēdum, & peruestigandum in teculis ſeu inopia pauperum, quid rapiat: & poſtquam iam rapuit, & inter diuitias ſuas repoſuit, illud ſollicitè quærit? Quid quærit, quod rapuit, & iam habet? Nimis oculatus vidit in pauperis domo, quod cæcus in domo ſua non videt? Quid eſt, *Rugientes, vt rapiant, & quærant ad prædam?* vt aiebat Hieronymus. O conſultiſſima Prophetæ verba, quibus taxat diuitum auaram rapacitatem! Nempè ex prophetico ore ſciat ſolers diuitum auaritia, quod regulæ inopum, & opes iniuſtè congeſtæ actu, vi, rapina, quantumuis inter ſuas diuitias repoſitæ ſint, tam citò elabi, perdi, & diſſipari, vt vix rapuerint, cùm eas ſtatim quærere neceſſe ſit. Nam opes ex aliorum egeſtate comparatæ, derrectantes iniuſtum poſſeſſorem, ſic diffluunt, euaneſcunt; ſic diſſipantur, & pereunt, vt inter ſuas diuitias computari non debeant: quia vix raptæ ſunt, & congeſtæ inter ſuas opes, cùm ſtatim, vt perditas, & fugitiuas quærere illas poſſit. Vnde diuitum rapina non tantum ſpoliat pauperem, ſed ſe defraudat ſpolijs. Alium depauperare ſciunt, & ſe diuitare neſciunt. In quos ſic inuehitur Saluianus: [Saluian. l. 1. ad Eccleſ.] *Lucro pecuniæ damna ſua emantes, vt acquirant quæ non ſunt ſua, prodigunt quæ ſunt ſua, mandantes terræ theſauros luctuoſos. Hæredibus breue gaudium, auctoribus longum mœrorem allaturos, condentes profundis ſpecubus infernas opes:* (aduerte ad verba, quæ ſubdit,) *fraudantes vſu rerum præſentium tam alios, quam ſe ipſos.* Rectè hi proceres ſeu leones, inducuntur *rugientes, vt rapiant, & quærant*: id eſt, quærere vt amiſſa bona, quæ à rapina poſſident; nam vt notat Saluianus, pauperum deprædatione *fraudant vſu rerum, tam alios, quàm ſe ipſos.* Nemo enim ex alieno diues eſt: nam propria bona faciunt diuitem; aliena pauperem. Rapiat, & ſtatim quærat, quod ſtatim ac rapuit, amiſit.

55. [Iob.] Iobi 20. verſ. 15. ita loquitur Sophar Naamathites de Principum rapinis: *Diuitias, quas deuorauerat, euomet: & de ventre illius extrahet eas Deus* τὸ *Deuorare* hic idem ſignificat, ac *deglutire*, aduertūnt interpretes inibi: innuit enim inexplebilem quandam ingluuiem, & voracitatem, qua diuites inhiant bonis pauperum: quæ auidè in ventrem ſuum mittunt, & in ſuam ſubſtantiam, cibi ad inſtar conuertunt. Ad quam metaphoram adludere videtur Dauid Pſal. 14. verſ. 4. aiens: [Pſalm.] *Qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis.* Scilicet quantumuis ſubſtantiolæ pauperum concorporatæ ſint diuitis opulentæ ſubſtantiæ, tamen *de ventre illius extrahet Deus*. *Extrahet*, id eſt, expellet, aut delebit. Ita extrahet, vt nullum illarum veſtigium remaneat, nullæque reliquiæ retineri poſſint ab impio; quæ ſunt verba P. Pinedæ ibi. [Pineda.] Sed quis eſt, qui de ventre diuitis, ſic pauperum ſubſtantiam extrahit, & extirpat, vt neque reliquiæ, neque veſtigium maneat? in Hebræa origine אל ſcribitur, pro quo nomine *Angelum* tranſtulere Septuaginta interpretes, & quidem malum Angelum ſignificari exiſtimat auctor Catenæ; bonum verò Olympiodorus. Pineda ex communi ſententia Deum interpretatur. [Catena. Olimp. Pineda. Vel dæmon extraheret rapinam à damnato.] Ex quibus interpretationibus propoſitum thema mirè elucet. Scilicet omnis cæleſtis, & infernalis poteſtas ſedulò incumbit ad extrahendas diuitias de domo raptoris diuitis, ne vllæ eorum reliquiæ maneant. Ac ſi non tantùm Deus prouidentiæ, & omnipotentiæ ſuæ viribus, id procuret; ſed etiam cæleſtes omnes; quin, & ipſi mali Dæmones ſolerter in id ipſum incumbant: Vt omnes adiuuent, obſiſtat nemo; quò notius, & certius ſit, quòd diuitias, quas potenter deuorauit diues, eaſdem impotenter euomet; de ventre enim illius
56. extrahet eas Deus, vel Dei Angelus, vel ipſemet malus Dæmon, vel ſimul omnes; ne vlla ſit poteſtas cæleſtis, ſiue infernalis: creata vel increata; religioſè pia aut immaniter impia, quæ in id ſedulò non inuigilet. Omnis enim poteſtas vindex eſt principalis rapinæ. O rem admiratione digniſſimam! Vel ipſe Dæmon, qui diuitem auarè inſtigat ad inopem depauperandum, mox velut durus exactor extrahit rem malè partam. Vnde Saluianus inducit diuitem illum ex mendicitate pauperum opulentum, ſerò licèt, in inferno inquam, conantem extrahere à ſe diuitias, & pauperibus erogare. Sic fatur Saluianus: [Saluian l. 3. ad Eccleſ.] *Vel quid tunc proderat, quod dare cuncta cupiebat, quæ iam amiſerat?* Nempè vel ab ipſis damnatis extraherentur diuitiæ malè partæ: nec Plutonis depauperata regio immunis eſt ab hac exactione, quam ſi Deus, vel Angelus omittunt, vel Dæmones ipſi ſtudioſè ſollicitant: quia de omni diuite raptore dicitur; *Diuitias, quas deuorauerat, euomet, & ventre illius extrahet eas Angelus*, nequam inquam, vt aiebat auctor Catenæ. O non bonum commercium, in quo pro exigua rapina, diues ſubijcit ſe potentiſſimis exactoribus! Planè raptoris bona in confiſcato ſunt. Quod oculis intueri licet in hoc cap. à verſ. 7. vbi opulenta Aſſyriorum rapina, facta eſt Hebræorum præda: [Iudith.] nam res malè poſſeſſa auarum, & rapacem poſſeſſorem fugit: malè parta, malè dilabuntur.

Neque verò hic verſ. 7. ab Aſſyrijs tantùm extractæ 57. [Opulentia ex rapinis tyrānus eſt. Iudith.]
ſunt opes, & theſauri, quos prouincias vaſtantes auariſſimis rapinis congeſſerunt (vt habetur in hoc lib. cap. 2. à verſ. 14. & toto ferè cap. 3.) ſed etiam ſpoliati ſunt proprijs theſauris. Nam Holofernes dum parabat expeditionem cap. 2. verſ. 10. *Aurum, & argentum de domo Regis aſſumpſit multum nimis.* Sua perdit, qui aliena inhiat. Redeat iterum expenſus Iobi locus; [Iob.] *Diuitias, quas deuorauerat, euomet; & de ventre illius extrahet eas Deus.* Quæ verba ſic explicat Nizetas: [Nizetas ſuper orat. 9. Nazianz.] *Vt enim qui noxium aliquem cibum ſumpſit, vna cum eo probos etiam euomit: ſic qui inique congerendis opibus ſtudet, non ſolum ipſis, ſed etiam quas prius iure poſſidebat, plerumque amittit.* Hinc procliue eſt [Nazianz.] interpretari ſententiam illam S. Nazianzeni Orat. 25. ſic ſcribentis de opulentia, proculdubio malè congeſta. *Non aurum, hoc eſt, occultus tyrannus.* Porrò locuples pauperum præda ſapienter comparatur tyranno. Quia ſicut tyranni negotium eſt vi, & potentia diripere malè ſubditam prouinciam, dira exactione, cruenta, & auara tyrannide: ſic aurum furto poſſeſſum, occultus tyrannus eſt per vim extorquens non tantùm quod iniuſtè habet, ſed etiam quod iuſtè poſſidet. Profectò qui aliena rapit, tyrannum occultè fouet, qui omnem ſuum cenſum diſſipet, & diripiat. Qui alienis auarè inhiat, etiam proprijs tyrannicè ſpoliatur.

§. XIV.

Mundialis glo•ia opibus comparatur, diuitijs conſtat.

QVæ bona ſunt fiduciam faciunt; diuitiæ auda- 58. [Sener.]
ciam. Quæ bona ſunt magnitudinem animi dant; diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quàm ſpecies magnitudinis falſa. Seneca epiſt. 87. Inſolentia ergo ſoboles eſt nimij, & immeriti honoris; hunc hodiè dat opulentia; non auita nobilitas, fumoſis imaginibus clara, non litterata ſapientia felicis ingenij curis comparata, non virtus infelices animi paſſiones detriumphata.

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſint,
Eſt animus tibi ſunt mores, & lingua, fideſque,
Plebs eris

Verba ſunt Horatij. Cui accinit Iuuenalis, ſaltuatim. [Horat. epiſt. 1. ad Mœcenatem. Iuuē. Satyr. 3. Paupertas ſæpè facit homines ridiculos.]

Quantum quiſque ſua nummorum ſeruat in arca
Tantum habet, & fides.
Nil habet infelix paupertas durius in ſe
Quam quod ridiculos homines facit.
Haud facile emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi.

Scilicet

Scilicet pauper fatuus est ad sapientiam, ridiculus ad honores, criminosus ad rem sanctitatis, etsi sublimi ingenio diu scholas triuerit, licet plures in arduis numeret triumphos, quanquam possit cum Catone de moribus certare. Honores enim hæreditas sunt diuitum, in quorum censu computatur dignitas, & gloria. Dicat accommodatiriè olim, & nunc Opulentia (non iam Sapientia:) *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia.* Prouerbiorum 8. vers. 19. Symmachus: *Mecum sunt vitæ antiqua,* &c. Ac si opulentia quantumuis recens, ambiat, & ambitiosè numeret antiquam auorum prænobilium seriem, quam nummorum pretio mercatur impudenter: homoque heri pauper, & è fæce infimæ plebis, si hodie diues est, *vitam antiquam,* id est, auitam nobilitatem sollicitet, & probe; tot sistens testes, quot impendit nummos. Quin, & ipsæ opes nobilitatis sortiuntur priuilegium. Gloria enim, diuitiarum appendix est, & opum consequentia. *Mecum sunt diuitiæ, & gloria.*

Prouerb. Gloria appendix est diuitiarum.

59. Quod egregiè nos docet sacer historiographus hic vers. 7. Profectò Bethuliæ ciues ad summam paupertie[m] redacti erant, diræ obsidionis calamitate, & Assyriorum violentis prædis depauperati: Verùm postquam viriliter occiso Duce, Assyrij muliebriter conciderunt, & relictis castris turpi fuga propriæ consulunt vitæ, *Reliqui qui erant in Bethulia ingressi sunt castra Assyriorum, & prædam, quam fugientes Assyrij relinquerant, abstulerunt, & onustati sunt valdè.* Illud *onustati* exscribunt Biblia Gothica, *Honestati sunt valde.* Quomodò Bethulienses viri, dum sine vi, & armis, relictas ab Assyrijs opes inerti manu capiunt, honestari, seu nobilitari potuerunt? Onustari, quasi tantæ prædæ baiuli possunt, honestari, & nobilitari à capta præda non possunt. Quid nobile, & dignum viris fuit in baiulanda diuite præda, quàm vel imbecilliores feminæ onerarijs iumentis possent imponere, & Bethuliam asportare? At consultissimè idem reputatur opibus *onustari, & honestari* opibus. Sic iam honestant opes, sic diuitiæ nobilitant, & augent possessores opulentiæ gloria! Diues enim quilibet tanquam iure suo sibi vsurpat cum diuitijs, illud Sapientiæ elogium: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria.*

Iudith. Goth. Biblia.

60. Esdræ 1. v. 4. Cyrus potestatem fecit Iudæis, vt redirent in Ierusalem; & vt eligant virum, quem multis muneribus donent ad restaurationem templi olim euersi. *Et omnes reliqui in cunctis locis vbicunque habitant, adiuuent eum argento, & auro, & substantia, & pecoribus,* &c. τὸ *adiuuent* eum. Hebraicè *leuent* eum, siue eleuent; aurum enim, & argentum, & quicquid diuitias constat, & auget, non tantùm adiuuat, sed etiam leuat, & eleuat ad honorum gloriam. Esther 3. v. 1. *Post hæc rex Assuerus exaltauit Aman.* Sanctes Pagninus, *magnificauit,* ad regiam familiaritatem Amanum assumens, & ad thronum, & dignitatem Regi Assuero supparem. Pineda in caput 7. v. 21. Iob, τὸ *exaltauit* videtur deducere à Radice נשא *nasa,* quæ *leuare, extollere,* & *munerare* significat. Vnde explicat locum: *Assuerus exaltauit Aman, id est, munerauit.* Audis Amanum regiè muneratum, confestim dici *exaltatum, magnificatum,* & ad summos regni honores euectum? quasi synonyma sint, munerare, seu ditare, & exaltare seu magnificare. Sic diuitiæ superbè exaltant, & magnificant! *Mecum sunt diuitiæ, & gloria opes superbæ, & iustitia.*

Esdræ. Munerare est idem ac exaltare. Esther. Pagnin.

61. Demortua Sara surgit Abrahamus è luctuoso funeris officio, & pergit ad proceres Hethæorum, & confitens se aduenam, & peregrinum, audacter tamen petit electissimum illius gentis sepulchrum. Cui sic Hethæi respondent, Genesis 23. v. 6. *Audi nos Domine, princeps Dei es apud nos,* &c. Vatablus: *Id est, pro magno Principe te habemus.* Neque enim Abrahamus erat Hethæorum Princeps, neque Rex, etsi in Græco textu Rex dicatur. Quærunt commentatores, quam ob causam, summates Hethæorum barbarico saltu tumentes, tanto in honore habuerint Abrahamum, vt non tantùm *Dominum,* sed *Dominum nostrum* eū appellent; ita scribit, Chaldaica periphrasis. Abulensis censet sic reuerendum fuisse Abrahamum, etsi peregrinum, quia diuina oracula illis prouulgabat. Lyranus; quia in dubijs rebus ad Abrahamum recurrebant tanquam ad virum consultissimum. Caietanus: quia multa fulgebat sanctitate, ideò Hethæi primores illum *Dominum suū, & Principem* vocant. Optimè, & opportunissimè Pererius Sanctorum Patrum doctrinis imbutus vir, aduertens Abramum, tametsi aduenam, & peregrinum, & a deuictorum Regum opulentissimis spolijs, & feracissimis opimisque prouentibus prædiuitem, ideò tanto honore fulgere apud gentes exteras, & barbaras, vt illum appellent *Dominum suum, & pro magno Principe illum habeant,* quia *omnium bonorum genere locupletatus fuerat.* Ac si diuitiæ sint titulus sui dominatus, & illustrioris principatus, non tantùm apud excultas, & expolitas nationes, sed etiam apud superbissimos barbarorum proceres.

Genes. Vatab. Abraham Princeps dicitur, quia diues erat. Græcus. Chaldæi. Abul. Lyra. Caiet. Pererius.

62. Exodi 20. vers. 23. Ingeminat Deus primum decalogi præceptum de arcenda idololatria, sic aiens: *Non facietis Deos argenteos, nec Deos aureos facietis vobis.* Num Deus hic permittit ex ære conflare Deos, aut ex ligno dedolare, aut ex argilla fingere? Quid? tota Idololatriæ superstitio à pretiosa Idoli materia est, & non à superstitioso cultu? Forte Idololatria non erit, qui colet Deos æneos, ligneos, aut fictiles? Acutè Philo Iudæus sic fatur: *Probibet Deos aureos, & argenteos, figurare docens, honores non conuenire diuitijs.* Quasi dicat Philo: Deum diligentissimè præcauere, ne diues Idoli materia illex sit ad idololatriam. Auarissimi enim Hebræorum animi, quibus tanto in pretio sunt opes, nimis indè procliues erunt ad adorandum non figuram Idoli in materia pretiosa, sed pretiosam materiam in Idoli figura. Vnde etsi probè Iudæi noscant Idoli vanitatem, tamen si ex aurea, vel argentea materia illud conflatum viderint, vix poterunt se cohibere, quin ipsi assueti adorare diuitias, diuitem Idoli materiam adorent. Oseę 12. v. 8. *Diues effectus sum, inueni Idolum mihi:* in quem sensum præter communem opinionem, interpretantur hunc locum aliqui recentiores; quasi diuinos honores tribuant opulentiæ, vt Idolo; imò Idolo quia diues materia est. Vnde vulgò dicebantur Hebræi proni ad Idolorum cultum, quia ipsi adorare assueti diuitias, Idola auidissimè adorabant ob pretiosam potiùs sui materiam, quàm propter numinis reuerentiam.

Exod. Diuitiæ idola sunt. Philo. Hebr. l. 1. de Monarch. Osee.

63. Psalmo 111. v. 3. agens Dauid de viri iusti temporali felicitate, vt commentatur S. Hieronymus, sic fatur: *Gloria, & diuitiæ in domo eius.* Ac si dicat Psalmographus: Sancti viri virtute, & diuina familiaritate insignes, & qui mandatis eius cupiunt nimis, habent quidem sæpe opes, & à Dei dono affluunt mundialibus diuitijs, & gloria, & honor, quo illustrissimè coruscant, non est ab opibus, qui fugax, fallax, & ridicularius honos est; sed ab agnata virtutis gloria. Vnde Sanctorum gloria anteuertit gloriam ab opibus. *Gloria* enim, *& diuitiæ in domo eius;* vt subinsinuat S. Chrysostomus inibi: Prius fulgent inclytæ virtutis, & sublimioris sanctitatis solida gloria, quam mox subsequitur futilis diuitiarum honor: ne putentur ab opibus gloriosi, & fallaci diuitiarum dignitate inclyti, præcurrit gloria diuitias, *Gloria, & diuitiæ in domo eius:* non diuitiæ, & gloria, seu gloria à diuitijs. Hæc enim aliena est, incerta, futilis, fugitiua, & quæ nummorum pretio mercatur virtutis honores, virtutique infestissimè insidiatur.

Psal. Hieron. In sanctis diuitiæ appendices. Chrysost.

§. XV.

Qui semel cadere incipit, non solet sisti vsque ad profundioris loci infimissimam ruinam.

64. Fortuna stare nescit, vicissitudines alternare scit, & constanti inconstantia vices rotat. Lubrica res

est felicitas. *Qui stat, videat ne cadat.* 1. Corinth. 10

1. Corinth. vers. 12. Quicumque in sublimitatis fastigio eminet,

Seneca lib. 3. de Tranq. vitæ. *Semper casuro similis pendet.* Qui cadere potest, metu cecidit: qui cadere incipit, profundè cadet, nam cadentis tota corporis moles inclinatur: hinc per difficile est se sistere, ne vlterius labatur, & penitus corruat. Vnde initium cadendi, seu leuis casus, vlterioris, & vlterioris omen est, & profundissimæ ruinæ metus. Hispanè dicimus: *Al que comenco à caer de la altura de su felicidad dadle por caido: el caido no parara ay.*

Leuis casus est profundioris omē. Esther 6. vers. 13. Amanus primus erat ex magnatibus Assueri Regis, qui ob nescio quas vrbanitatis nugas inimicè offensus erat Mardochæo, astu, & potentia insidiari, & opprimere Mardochæum intentat: at honore, quem sibi præparabat, inimicum sublimat inscius. Tristis, & lugens domum pergit, & re communicata

Esther. cum vxore sua Zare, & consessu amicorum: *Responderunt sapientes, quos habebat in consilio, & vxor eius: Si de semine Iudæorum est Mardochæus antequem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu eius. Adhuc illis loquentibus venerunt Eunuchi regis*, &c. Vnde præfati sapientes conijcere potuerunt, quòd Amanus Regis familiaritate, & dignitatis fastigio sublimis, quia semel cadere cœpit fore, vt vlterius caderet vsque ad ruinam? Censeo cum Sera-

Serar. rio, quæst. 19. hos consiliosos sapientes, magos fuisse, qui vel diuino quodam instinctu Sibyllarum, vel Caiphæ instar, locuti sunt: vel humana quadam sapientia, solertique coniectura. Magos enim de prodigijs consuli solitos, & futura prædixisse te-

Cicero. Valer. Aelian. Strabo. Lucian. stantur Cicero de Diuinat. Valerius lib. 1. cap. 7. Strabo lib. 16. Aelianus lib. 2. historiæ cap. 16. Lucianus in Macrobijs. Nempè sapientum dogma est, Qui incipit cadere, profundissimè cadet vsque ad infimissimæ miseriæ centrum. Lyranus appositè ad rem

65. præsentem, sic scribit: *Dicit hic glossa Hebraica,*

Lyra. *quod sapientes illi qui erant de consilio Aman, viderant libros legis Moysi: quia aliqui Iudæi captiui iam transtulerant eos in linguam Persicam: & ibi viderunt quòd Hebræi comparantur stellis cæli, & ter-*

Genes. *ra pulueri, vt habetur Genesis 13. & 15. & ideò dixerunt: Quando incipiunt cadere, deducuntur ad nihilum quasi puluis; & quando incipiunt præualere, ascendunt sicut stellæ celi. Et ideò subditur: Antè quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere.* Vides in hoc loco geminari exempla rei, quam versamus? Porrò Iudæa gens ideò dicitur similis terræ pulueri, quia si semel incipit cadere, redigitur in vagum puluisculum, & vanescit in nihilum. Quod etiam accidit Amano, cui leuis inclinatio grauioris casus omen fuit, & infaustum augurium vlterioris ruinæ: quousque impulsu valentiori aulicorum præcipitatus, suspendio patibulatus miserè occubuit, redactus in nihilum. Omnis sublimitas in lubrico est, caue ne pedes labascant, quia experieris, si cadere incipias, quod à leui casu profundum hiat præcipitium. Quis non impellit cadentem vsque ad infimam ruinam.

66. Communis est inter Philosophos sententia, centrum grauitatis esse centrum mundi: ita docent ad lib. 2. Aristotelis de cælo quæst. 3. artic. 2. Patres Co-

Conimbr. nimbricenses secuti plures, & quos plures sequun-

Corpora eadunt surà id quod possunt. tur. Contrà quam sententiam, tametsi lubens pugnaui dum in Physicis velitabar; nunc eam admitto, fortè vt illam impugnem. Profectò res videtur mira quòd omnia corpora grauia grauitationis alis, vbi semel cadunt ad mundi, seu terræ centrum: anxiè euolent præcipiti volatu. Et sanè plura corpora idem centrum, quod est insectile punctum infimissimum, tenere non possunt: nam quoduis corpus aliud loco pellit natiua impenetrabilitate: quò ergo pacto corpora grauia nituntur ire quo esse non possunt? Perperam enim ambiunt descendere, quo descensus est impossibilis. Nisi velis concedere, quod intendio, scilicet cadentia corpora anhelo descensu ambire impossibilia, vt descendant magis. Quod arguté videtur probari ex comparatione etiam ad stellas cæli, quam nuper retulimus ex Lyrano. Dicitur Matth. 24. v. 29. de præuio, & Matth.

lugubri apparatu, qui præcedet acerbissimum Iudicij finalis diem: *Stellæ cadent de cælo.* Profectò res est difficilis creditu, stellas è cælo casuras in terram. Attende ad difficultatem, quam affert benè Philosophus Origenes: *Stellæ*, inquit, *cadent de* Orig. tract.

cælo. Quomodo ergo cadent de cælo, cùm magnitudini earum non sufficiat terra? Siquidem totus terrarum 30. in Matt.

Orbis, imò neque vastum elementorum omnium spatium sufficit ad capiendam stellæ cuiusuis immensam molem, quæ pluries excedit elementorum ambitum: quomodo ergo verè dici potest, non vnam duntaxat, sed plures stellas casuras in terram? Esto, nitantur cadere; at non poterunt cecidisse. Verùm enimuerò quicquid vel è cælo cœpit cadere, non desistit à casu, donec profundissimè corruat, etiam ad impossibilem profunditatem. Nempè eius, qui semel cadere incipit, ea est concupiscentia cadendi, vt naturam rerum euincat, & descendendo cadat, quo casus descendere non potest. Sic omnia grauia corpora exambiunt exiguum centri punctum occupare, tametsi centrum præ sui exiguitate non sufficiat ad vnum dumtaxat corpus amplectendum. Sic cælorum stellæ in terram cadent, quanquam totus terrarum orbis non sufficiat ad capiendam, vel vnius dumtaxat stellæ magnitudinem. Nam casus impossibilia intentat, & vltra naturæ vires præsumit profundiùs cecidisse. Neque enim metiri debemus humanos casus cum appetitu naturæ etiam vltra id, quod natura patitur, & mens humana cogitanda assequi valet, descendit, qui semel cadere incipit. 67.

Matthæi 4. v. 6. Tentauerat Iesum malus Dæ- Matth.

mon, vt impelleret ad gulam, & palati delicias; nec tentamento decidere potuit Christus à Ieiunij proposito. Restaurat pugnam Diabolus, & Christum sublimat supra fastigium templi, & indè suadet spontaneum casum: *Si filius Dei es, mitte te deorsum.* Quare, vt inanis gloriolæ ambitione deijciat Saluatorem, illi persuadet descensum in terram? nonne præstaret illum ascensu blandiri? *Sed numquid proprius tentasset?* ait Hugo Hugo.

ibi,) de vana gloria, si dixisset; *Si filius Dei es,* Leuis casus

ascende in celum? Sed nec tentando, ascensum augurium

vult persuadere cælestem. Nimirum facilem de- ruinæ est.

scensum persuadere Christo exoptat, vt inde in profundum nequitiæ barathrum sponte ruat. Sic enim præsumit, vel de leui casu astutior Dæmon, vt Christum Deum a diuinitate perpetuò sublimem, & in delicta cadendi impotem, præcipitare malitiosè intentet in delictorum abyssum profundissimam, si semel cadere incipiat. Vnde tertiò Saluatorem tentans, casum persuadet v. 9. ita impudenter fatus: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens, adora-* Matth.

ueris me. En casum suadet, vt extorqueat summam impietatem à Christo Deo: quasi leuis casus sit suadela grauioris; & impetus ad ruinam, & profanam mali dæmonis adorationem. Quod scitè aduertit Hugo Cardinalis in horum verborum Hugo Car.

commentario, aiens, *Si cadens adoraueris me. Notabiliter dicit, cadens: non enim potest adorari nisi casu.* Ac si dicat Hugo; cùm versutus Dæmon descensum a templi pinnaculo, & leuem ad terram casum Christo persuadere ambit, non ibi sistit eius vaferrima astutia, quæ grauiores indè meditatur casus; nam ab homine incipiente cadere, extorquere præsumit impijssima crimina: & incipientem cadere deturbare intentat in profundissimum miseriæ, & nequitiæ barathrum. Nam qui semel cadere cœpit, vix potest se sistere vsque ad abyssi profundum: leuis enim casus vlterioris, & grauioris augurium est, impulsus est. & peri-

periculum ruinæ, *Qui stat, videat ne cadat.*

68. Aerumnosis tot persecutionum calamitatibus exagitatus, Dauid sciens Saulem Regem, regnique proceres illum ad necem persequi, aduersus quos in summo honorum, & diuitiarum fastigio collocatos, nihil eualebat tum Dauid, ætate iuuenis, facultatibus pauper, potentia nullus, anxiè Deum orat, vt suam causam tueatur, & inimicos disturbet a potentiæ culmine Ps. 5. v. 11. *Secundum multitudinem impietatum eorum, expelle eos,* hoc est, impelle eos vt è fastigio cadant, in quo superbiunt, è quo me exagitant. Attende diligenter ad verba, quæ præcedunt, in quibus est tota orationis energia, & confirmatio thematis, quod nunc verso. *Decidant,* inquit, *à cogitationibus suis.* Quid est à cogitationibus cadere? Fortè optari emendationem, & resipiscentiam inimicis? ita Eusebius, S. Hieronymus, S. Chrysostomus. Quid si postulat, vt cogitationes, & praua consilia inimicorum frustrentur effectu? Ita Theodoretus, ita Euthymius. Nisi fortè prædicit futurum, vt fuisset se cogitationibus accusent, damnentque: sic S. Augustinus, Cassiodorus. Remigius, S. Thomas. Optimè S. Bruno sanctitate, & doctrina magnus, vim faciens in verbo *decidendi,* sic ait: *Iudica illos Deus; decidant à cogitationibus suis. Hoc fecit vt eos exterreat: & exponit per partes quomodo iudicet Hic scilicet decidat de malo in malum. Et iste casus non erit à duritia tua, sed à cogitationibus eorum pessimis: & in futuro expelle eos à regno tuo.* Scilicet

Qui incipit cadere, citò cadet à sublimitate cogitationum.

Psalm.

Euseb. Hier. Chrysost. Theodor. Euthym. Aug. Cassiodor. Remig. Thom. Bruno.

69. mei aduersarij, qui intestino odio, & sæuo furore me exagitant *per partes iudica*; id est, damna illos. Quæ est hæc damnatio, quæ per partes facienda est? Scilicet *decidant de malo in malum*; nam si incipiunt cadere, de leui malo in grauius malum vltrò ruent, nec desistēt donec in profundum præcipitentur. Et quasi parum foret hic lentus descensus ad ruinam, *Decidant,* inquit, *à cogitationibus pessimis.* Quasi dicat: leuis casus, & exigua ruina est, si cadant paulatim à fastigio dignitatum, in quo eminēt, cadant etiam à cogitationibus suis, nempe à sublimitate, quam sibi sua mente fingunt, in infimissimam abyssum, quam licentia humanæ mentis potest cogitando assequi. Nam qui semel cadere incipit, non tantùm sensim à malo in malum cadit ex fastigio dignitatis, quam habet: sed etiam ex fastigio, quod elationis ambitio fingit; & cadit in locum adeò infimū, vt nec metus illum possit inferiorem effingere. Adstruunt mente fastigiū sublimius, ex quo altiùs decidāt.

Iudith.

Ex quo tempore Holofernis libido venustissimam, & castissimam Iuditham excepit in castris, cepit inclinare res Assyria, nec à casu destitit; sed mox iugulatur Holofernes princeps eius militiæ; dein exercitus gloriosè victor, inops consilij fugit exiguam Bethuliensium manum turpi fuga, quæ illos tot victoriarum triumphis, & tot opum gazis depauperauit, & opulentissimè ditauit hostes, vt habetur hic v. 7. Nam cui semel incipit Fortuna in aduersum inclinare, non sistitur quousque profundissimè decidat, non tantùm à culmine, in quo eminebat, sed à cogitata sublimitate, cui proximus erat. Ad impossibilem profunditatem, & quam vix crederent homines, nisi affirmaretur à Deo, cecidit Assyria potentia, quæ vel sola multitudine posset obruere, quos timidissimè fugiebat. *Qui stat, videat ne cadat:* nam grauius cadet.

§. XVI.

Commentarius litteræ.

Vers. 9. Ioachim autem Summus Pontifex, de Ierusalem venit in Bethuliam cū vniuersis presbyteris suis, vt videret Iudith.

Vers. 10. Quæ cùm exisset ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri.

Vers. 11. Quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eò quòd castitatem amaueris, & post virum tuum alterum nescieris: ideo, & manus Domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternum.

Vers. 12. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.

Hic Ioachim ille ipse est qui appellatur Heliachim supra c. 4. v. 5. Vbi dedimus causam, ob quam nomē Ioachim mutari soleat in Heliachim. Nimirū summus Pontifex Ioachim cum omnibus presbyteris suis, id est, cum omni Ierosolymitano senatu, vt est in Græco textu, (fortè qui de Sanedrim erant, vt suspicatur Tirinus,) venit Bethuliam, videndæ inclyt Heroinæ causa, tum etiam, vt Iudithæ de illustri facinore gratularetur. Cuius aduentum vbi resciuit vrbana femina, venienti Pontifici obuiam processit. Tunc Ioachim, & senatores omnes festis, & faustis acclamationibus summas Heroidis laudes vna prædicāt. Non quia omnes simul eadem verba facerent ad Iuditham, vt notat Dionysius, sed quia Pontifici loquenti vltrò reliqui annuerent. Vocatur *Gloria Ierusalem,* quia hanc vrbem, quæ erat, & regni, & religionis metropolis, gloriosè eripuit ab hoste impio, crudeli, barbaro, qui regno, & religioni bellum indixit. Græcè dicitur, *Altitudo*, vel *exaltatio,* quia à Iudithæ facinore gloriosè exaltatur illustri victoria, detriumphatoris truculentis hostibus. Vocatur *Lætitia Israel,* quoniam mœstos Israelitarum animos, lætissimæ victoriæ gaudio medullitus exhilarauit. Dicitur, *Honorificentia populi,* id est, decus, & splendor: nam ob illustrissimæ victoriæ triumphum, Hebræa gens, & declinauit insignem, quam subiret ignominiam, & gloriam sibi peperit sempiternam. Dein publicat, vnde spiritus adeò strenuos Iuditha hauserit, nimirum à Deo, imbellem feminarum sexum coborante, & à castitatis virtute, qua à multis ambitas cum Iuditha nuptias, generosè aspernata fit amore virtutis. Pontificis, & totius Senatus honorarijs voti, vna voce applaudit populus publica, & vulgari acclamatione, postulans, vt Deus hæc præconia, rata faciat, pio studio ingeminans, *Fiat, fiat,* id est, *Amen, amen.* De his vocibus plura hic Serarius, & Sanctius ad librum 2. Esdræ, cap. 5. vers. 13.

70. *Iudith.*

Græcus. *Tirin.*

Græcus.

Serar. Sanct.

Per dies autem triginta, vix collecta sunt spolia Assyriorum à populo Israel. VERS. 13.

Porrò autem vniuersa, quæ Holofernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Iudith, in auro, & argento, & vestibus, & gemmis, & omni supellectili, & tradita sunt omnia illi à populo. VERS. 14.

71. Spoliorum collectioni vix suffecit totus mensis: nam cùm Hebræi persecuti sunt fugientes Assyrios Damascum vsque, necessaria fuit tot dierum mora ad colligēda copiosissima, & opulentissima spolia. Cæterùm cùm ad Iuditham spectabat maior, & potior victoriæ pars, nam occiso Holoferne, reliqui corruerunt Assyrij: inde maiorem, & potiorem spoliorum partem illi detulerūt; nempe quicquid in bonis Holofernis fuisse compertum est: quæ quidem, & plurima, & pretiosissima fuisse constat. Nam ingentem auri, & argenti vim accepisse ex Nabuchodonosoris ærario, dicitur cap. 2. v. 10. & v. 16. traditur opimam egisse prædam ex vrbibus, & Prouincijs subiugatis, & habuisse diuitem thesaurum habetur cap. 12. vers. 1. Quare manubiarum portio prædiues fuit in auro, & argento, & gemmis, & pretiosissima vasorum, & peristromatum supellectili. Porrò quàm sumptuosè viuerent Assyrij, & Persici Principes, etiam in tentorijs, supra ostendimus. Vnde suspicatur Sanctius, spoliorum portionem, quæ Iudithæ annumerata fuit, fortè excessisse reliqua spolia inter alios omnes distributa. Græcus textus sic vertit hunc versiculum 14. *Et de-*

Supellex Holofernis donata est Iudithæ.

Iudith.

Sanct.

dederunt Iudith tabernaculum Holofernis, & omnia argentaria, & lectulos, & stateras, & omnia supellectilia eius. Et accipiens ipsa imposuit super mulam suam, (singularis pro plurali) *& coniunxit currus suos, & accumulauit ea super illos.*

Septuag.

VERS. 15. *Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus in organis, & citharis.*

72. Cùm communis hostis, rapinis, cædibus, sacrilegijs infestus, à medio sublatus esset, commune gaudium intra Bethuliæ fines non se continuit; sed finitimæ vrbes, quæ Assyriorum aut metum, aut violentiam expertæ fuerant, aut ex Magistratuum edicto, aut sponte sua grandis lætitiæ dederunt signa læta symphonia, & festo tripudio; vt sicut nemo expers erat vtilitatis, & gaudij, ita nemo alienus foret à communi lætitia. Quod præsertim in vrbe Bethulia post distributa spolia, factum fuisse indubium est. Illuc enim concurrerunt non tantum Ierosolymæ proceres cum Pontifice, sed etiam frequens populus ex finitimis vrbibus, studio videndi inclytam Heroidem, & Bethuliam, quæ fuerat theatrum illustre faustissimæ, (vt sic dicam) tragœdiæ.

Græc. text.

Textus Græcus plura tradit de hoc puellari plausu, satis consentanea Hebræorum mori, quæ vulgatus omisit. *Et concurrit*, inquit, *omnis mulier Israel ad videndum eam, & benedixerunt eam,* (sicut nuper Ioachim) *& fecerunt ei chorum ex se. Et sumpsit thyrsos in manibus suis, & dedit mulieribus, quæ secum, & coronatæ sunt oliua, & ipsa, & quæ cum ipsa,* (nempè Iudithę Abra.) *Et præiuit omnem populum in chorea, ducens omnes mulieres; & sequebatur omnis vir Israel armatus cum coronis, & hymnis in ore suo. Et inchoauit Iudith confessionem hanc in omni Israel, & succinebat omnis populus laudem hanc.*

Iuditha choros ducit.

Thyrsorum mentio, & vsus legitur 2. lib. Esdræ c. 8. v. 14. & lib. 2. Machab. cap. 10. v. 7. Nemo autem existimet decedere grauem, & religiosam matronam, puellarem, & festum chorum ductare: nam id in more positum apud Hebræos legimus, ad inclytæ alicuius victoriæ gratias agendas Deo. Nam Exodi c. 15. v. 20. id decuit Mariam, principem feminam, & Moysis sororem; decuit, & Debboram, & insignem Prophetidem, & populi principem, Iudicum 5. v. 1. & filiæ Iephte Ducis totius populi indecorum non fuit, Iudicum 11. v. 34. Serarius, Salianus, & Tirinus putant hanc pompam, & festam, & piam, egressam è Bethulia vsque ad Ierusalem. Quod valde difficile est: Bethulia enim longè distat à Ierosolymis, vt tradit Tilmanus Isella in charta Chorographica Palæstinæ. In tam longa enim processione saltem feminas in via deficere necesse est.

Esdræ. Machab.

Exod. Iudith.

Serar. Tirin.

Tilman.

73. Consectariè ad superiùs dicta, aduertit Sanctius, caput Holofernis circumductum per præcipuas Iudææ vrbes, vt tanto monstro insultassent liberiùs: tandemque ductum Ierusalem. Nam ea consuetudo viguit apud Palæstinos. Sic caput Goliath circumductum est, 1. Reg. 18. v. 6. & caput Nicanoris, 1. Machab. 7. v. 4. & caput Saulis apud Pilisthæos, 1. Reg. 31. v. 9. Vnde verè dixit Iuditha cap. 11. v. 15. Holofernem sic ingressurum in Ierusalem: quia sine ordine tota diffundebatur ciuitas, sicut agni sine pastore: neque contrà latrauit canis, cùm latro non adesset, quem latratu proderet, vel fugaret.

1. Reg. 1. Machab. Iudith.

---

§. XVII.

Etsi virtus non patitur ætates, senior sapientum ætas præferri debet iuniori; alioqui hic vanescit, ille sordescit.

74. RES est inquieta, Ambitio; ipsa se exagitat, exagitatque, & inquietat alios. Non itur ad dignitates, & munerum fastigia quemadmodum ad lacum concurritur, quem frequens, & promiscua turba, & turbat, & exhaurit. Iuuenis candidatus irridet muneri, quod exambit; insufficiens deuenustat dignitatem, & sordidus polluit. Non qui honorem expetit, sed dignus qui honores expetat, eligatur: nam dignitas non est negotium communis ambitionis, sed singularis meriti. Fateor verè, & bellè dixisse Philonem, quòd *virtus caret tempore*; vetus enim meritum non præscribit otiando; at diu merendo, cur non amplificet merendi dignitatem? Metum tempus ridiculatorum ius est ad prudentiæ, & sapientiæ munera. Quis enim non rideat candidatum, qui nihil aliud speciosum affert, quàm quod diu vixit? Canam sapientiam suspicimus, antiquam insipientiam despicimus. Sin minùs bruta marmora, & fatuæ pecudes, aut volucres multò diuturnioris æui, & quæ ferè ætates non patiuntur maiori in pretio erunt. Planè non eligatur ætas, sed meritum; imò meritum in ætate si fieri potest. Sic non eligitur *figmentum temporis ope ac præsidio fultum*, quod admonet S. Nazianzenus, nec recens, infecta, & non bene erudita nouitas: *Quis est ille qui veritatis Antistitem, ac propugnatorem, vnius diecula spatio, velut simulacrum ex argilla finxit?* ait idem Nazianzenus Pręsul. Profectò languet maior ætas, cui præcurrit in minori ætate minus vel æquale meritum, aut negotiationis ingenio, aut fęlicitatis negotiatione. Quin, & iuuenis sapientia à superba prælatione vanescit, inanis gloriæ typho turgens: nec alacritate prouehitur, sed à fastu fatuè stultescit. Quis enim adeptus in iuuentute dignitatem senum, animum adijciat ad sapientiæ laborem, ad prudentiæ seueritatem, si ferè nihil iam ambiendum superest? Ergo, etsi virtus careat tempore, sapientia, & prudentia suas habet ætates: & dignitas quæ iuuentutem patitur, decorum maioris ætatis decenter expetit. Iuuenilis ardor spe acuitur, possessione hebetatur: languet antiquum meritum, & à repulsa degenerat, & vilescit.

Philo.

Naz. Orat. in SS. Lumina.

Naz. Oratione. 1.

Maior ætas aptior est ad dignitates.

75. Exodi 4. v. 12. E flammeo rubi folio perhumaniter Deus alloquitur suum Moysem, illumq; eligit in Principem ingenui, & numerosi quondam Hebræi populi. Renuit principatum Moyses, sed tenutu magis sollicitat electionem, non negotiatione ambitionis, sed pia ambitione meritorũ. Allegat Moyses imperitæ linguæ balbutiem, & gracilitatem non satis musculæ vocis. Penè obstinatè excusationes ingeminat, etsi Deus expeditiorem illi polliceatur loquelam. Credit Moyses promissioni diuinæ; nec adhuc flecti potest, vt acceptet vltrò oblatam dignitatem. Quid cũctatur glorias principandi? Causari iam nequit linguæ impedimentum diuina promissione soluendum, & adhuc reluctatur vsq; ad iram Dei? *Perge igitur* (ait illi Deus,) *& ego ero in ore tuo: doceboque te quid loquaris. At ille: Obsecro,* inquit, *Domine mitte quem missurus es. Iratus Dominus in Moysen, ait; Aaron frater tuus leuites, scio quod eloquens sit*, &c. Profectò si lingua Moysis expeditur Dei promissione, quam ob causam tam contentiosè expetit Aaronis in principatu consortium? Principum ingeniũ impatiens cõsortis est. Quare ergo pudet Moysem pręfici Hebrææ genti absque Aaronis societate in Imperij eiusdem fastigio? Luculenter Lyrannus, & ad rem præsentem opportunissimè: *Obsecro*, inquit, *Domine, mitte quem missurus es. Licet Moyses de verbo Domini nõ dubitaret, tamen quia Aaron frater eius erat senior, & eloquentior, desiderabat eum habere socium sibi à Domino designandum; ideò hanc petitionem replicauit.* Scilicet aduertit Moyses Araronis ingeniũ ad summa, quæq; aptum; explorata habebat Aaronis merita; & cũ Moyses eo esset iunior tribus annis, constanter recusat ipse principatũ, nisi vnà, & principetur Aaron, & summo sacerdotio sublimetur; non bene consultum ratus, vt prudens Aaronis senioris peritia sordeat inter plebeios homines, dum ipse iunior, & consimilis industriæ fulget in Præfaturæ fastigio. Vnde consultissimè annuit Deus huic Moysis ciuilitati, & eligit Aaronem in consortium imperij. Imò fortè id perficere intentat Deus per Moysis intercessionem. Quò magis appareat, & vtriusque fratris meritum, & quàm non sit politicum præferre meritorum iuniorem ætatem.

Moyses iunior pręfici recusat, & pro seniori rogat.

Exod.

Lyran.

76. Ioannis 1. v. 37. In auspicio ostensionis Christi Dei, eum Baptista Ioannes egregium de illo testimonium coràm perhiberet, duo ex discipulis Ioannis Christi disci-

Ioan.

discipulatum exoptant, & vltrò Saluatorem sequuntur: *Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum.* Qui per humaniter illos excipiens, diuinè eos tota vna die erudiuit de mysteriis cælestibus & eosdem benè instructos statim dimisit. Dubium est apud Commentatores cur egregiam Andreæ indolem, (Andreas vnus erat ex duobus Ioannis discipulis,) quàm post electurus erat, tunc non eligit ad Apostolatum, sed ad familiaritatem tantùm, vt notat Lyranus. Et cur Andream diuinæ gratiæ pedibus vltrò venientem ad discipulatum, non admittit, quem mox aliud agentem sponte vocat ad Apostolatum? Matthæi 4. vers. 18. *Ambulans Iesus iuxta mare Galilææ vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius mittentes rete in mare. Et ait illis: Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.* Nempè consultissima Christi Dei ciuilitas, & cælestis politia Andream præproperantem non admittit ad Apostolicum collegium; nam cùm mox electurus erat Petrum in Ecclesiæ principem, maluit tunc cunctari, ne reciperet in Apostolatu Andream, quàm posteà non sublimare Petrum vocatione iuniorem ad Ecclesiæ principatum. Petrum & Andream vocat vt fiant *Piscatores hominum, id est, Doctores,* vt profundè notat S. Chrysostomus, & primò vocat Petrum, & mox Andream, (quem maturantem paulò antè reiecit,) vt dum Petrum euehit ad primam Ecclesiæ cathedram, summumque orbis *Doctorem* renunciat, non eligat recens admissum ad Apostolicum collegium, ne deuenustet Andream meritissimum, si ipse non eligeretur, cùm foret vocatione, antiquior, & religione senior. Præstat quasi reiectaneum non admittere tempore præcurrétem Andream, quàm tanti meriti virum antiquitate etiam præstantem, postponi Petro, recens ad Christi collegium admissu, vt subtiliter insinuat S. Chrysostomus nuper laudatus. Vnde hic vers. 9. *Ioachim summus Pontifex de Ierusalem, venit in Bethuliam cum vniuersis Presbyteris suis, vt videret Iudith.* Presbyteros eligit, id est, seniores populi ad augustissimam legationem. Anselmus Laudunensis, *Cum presbyteris,* inquit, *discipulis quos elegit.* Nam etsi vltrò se offerebant summi Pontificis lateri iuuenes pari merito, nec impari nobilitate, ac industria; maluit Presbyteros, seu seniores, quàm æqualis meriti iuniores eligere, vt officia honestet, vt non deuenustet Presbyteros.

Andreas primò reiicitur vt iunior Petrus præferatur.
Lyra.
Matth.
Chrysost.
Iudith.
Anselm. Laud.

77. 1. Regum 16. vers. 6. Reiecto Saule, ne imperaret Hebrææ genti, qui Dei reiecit imperium; iubetur Samuel pergere in Bethleem, & aliquem è filiis Isai clàm vngere in regem Israel. Sed non indicauit Prophetæ, quem inauguraret ad regnum. Sanctificauit ergo Isai patrem Dauid, & filios eius, & vocauit eos ad sacrificium, idest, ad prandium. *Cumque ingressi essent, vidit Eliab,* (natu maximum) *& ait: Num coram Domino est Christus eius?* Ad quæ verba sic fatur Basilius Seleucus: Samuel Propheta: *Conspectus hominem* (Eliabum, inquam, fratrum seniorem,) *humanis mensus oculis, miratur; Num coram Domino Christus eius? & cornu inuergens, reiectaneum vt vngeret, cogebat.* Dixerat paulò antea Seleucus, ad illud; *Prouidi in filiis Isai mihi in Regem. Non simpliciter prouidi, sed mihi in Regem, arcanum aliquod mysterium continet. Tantum non dixit; Meum esse istius regnum reputo.* Nimirum vbi Samuel videt Isai filios, ex quibus electurus erat aliquem in Regem, statim Propheta prudentiæ arcano instinctu vasculum olei ferè inuergit in maiorem natu, & quasi Deum cogit, vt illum inauguret ad principandum Israel. Vides Prophetam prudentiæ impulsu in id ferri? At quia Deus Dauidem natu minimum elegerat ad regnum præ reliquis fratribus consultò ait, se sibi prouidisse Dauidem in Regem; suumque esse Dauidis regnum, quasi ipse potiùs regnet quàm Dauid. Nam cùm videat Deus consultissimo Prophetæ impulsa cornu in natu maiorem vergi, illud sistit; & dum natu minorem eligit Dauidem, confessum publicat, non tam Dauidem regnaturum, quàm ipsummet Deum in Dauide: *Tantum non dixit; meum esse istius filij regnum reputo.* Ecce tibi, vt Eliab natu maior eligatur, & Prophetæ iudicium, & pronum olei impetum vltrò ferri. Quòd autem minimus eligitur, ideò fit, quia Deus ipse regnaturus est pro illo. Quasi non tam regno præsit palàm Dauid, quàm Deus dissimulante in Dauide principetur. Propheta natu maximum eligere satagit, insensile vas Prophetæ suffragatur. Et tunc Deus non tam eligit natu minimum Dauidem in Regem, quàm se ipsum pro Dauide regnaturum spondet.

Natura satagit seniorē eligere.
1. Reg.
Basil. Sel. Orat 14.

Ioannis 20 vers. 4. Petrus, & Ioannes, audito nescio quo rumore Resurrectionis Christi triduo iam defuncti, confestim pergunt in monumentum, ad explorandum mysterium resurrectionis, & Incarnationis Dominicæ: *Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcurrit citiùs Petro, & venit primus ad monumentum, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus, & introiuit in monumentum: Et vidit linteamina posita, &c. Tunc ergo introiuit & ille discipulus qui venerat primus.* Petrus senior, & Ioannes iunior currunt pariter, sed Ioannes iunior præcurrit, & primus venit ad monumentum; nec tamen audet intrare primus, ne Petrum seniorem anteeat. Verùm aduerte iunioris Ioannis vrbanitatem: *Venit primus, non tamen introiuit; licèt prior venisset, intrare non præsumpsit,* ait Hugo ibi: Vis scire cur foret damnata præsumptio, si Ioannes primus introiret? Audi Lyranum opportunè ad rem præsentem: *Non tamen introiuit Ioannes propter Petri reuerentiam, quem expectauit, quia erat senior ipso.* Nempe indecens foret, si Ioannes iunior, qui simul currebat paribus meritorum pedibus consimilibus affectuum aliis, primus introiret in dignitatem notionis mysteriorum Dei, & diuinioris Theologiæ. Vnde etsi primus venit, comiter tantisper expectat, *quia Petrus erat senior ipso.* Puduit enim iuniorem primas ferre seniori. Pudeat & Principem, iuniorem consimilis meriti præponere seniori, si quidem iuniorem pudet oblatum sibi primatum capessere. Cæterùm subtiliter addubitat Hugo Cardinalis, si Petrus, & Ioannes simul currebant, quo pacto Ioannes præcucurrit citiùs Petro? *Si præcucurrit Ioannes,* inquit, *quomodo ergo simul?* Secum videtur pugnare Euangelista, aiens, quòd Petrus senior, & Ioannes iunior currebant simul, quòd Ioannes iunior præcucurrit citiùs quam Petrus. Nam qui longè præcurrit, non tam propriè dicitur currere simul, quàm post currere, vel sequi currentem. Audiendus est Cardinalis Toletus in Commentario horum verborum. Præ nimio desiderio currunt, & gressus accelerant: (ecce æquale vtriusque meritum.) Ioannes autem vtpote adolescentior, cursu præuenit Petrum, eo post terga relicto: quem tamen non minus desiderium, sed debiliores vires posteriorem fecerunt. Hæc ille: Quod olim & nunc multis candidatis euenit, qui etsi æquales sint meritis, tamen quia senior debiliores habet uires; scilicet patrono destitutus, negotiationis ignarus, ambitionis expers est, etsi currant simul, iunior præcurrit: quia *seniorem debiliores vires posteriorem fecerunt,* non merito, sed felicitate.

78. Senior Petrus præficitur.
Ioann.
Hugo.
Lyra.
Hugo Car. Iunior currens simul cum sene præcurrit.
Tolet.

79. Iudicum 5 uers. 30. Postquam Debbora Prophetis, & Princeps Hebrææ gentis uiriliter hostes profligauit illustri uictoria, auxiliaris sibi Dei celebrat laudes illustri Cantico, sic pangens, dum cælo gratulatur: *De cælo dimicatum est contra eos. Stellæ manentes in ordine & cursu suo, aduersus Sisaram pugnauerunt.* Quidam Astrologi apud nostrum Delrium ex Stellarum situ, mutuoque aspectu existimarunt diem illum Debboræ faustum, Sisaræ verò infaustum redditum. Nugæ. Abulensis quæstione sexta, Hugo inibi: igneas quasdam inflammationes, vtputà cometas, stellasque cadentes hostium corpora vstulasse censent. Caietanus sic locum exscribit, & explicat. *E cælis pugnauerunt stellæ, de gradibus suis pugnauerunt cum Sisara. Adiungitur,* inquit, *de gradibus suis,* hoc

Iudicum.
Martin. del Rio. libr. 4. disquisit. Magic. c. 3. quæst. 1.
Abul. as.
Hugo.
Stella in ordine suo micat, & dimicat.
Caiet.

hoc est, absque mutatione cursus sui, ne intelligeretur, quod stellæ passæ fuerint simile aliquid fixionis Solis, & Lunæ tempore Iosue. Caietani sententiam dilucidè explicat Serarius noster quæstione duodecima aiens: (Serar.) Stellas in ordine, cursuque suo permansisse, vt egregiè ab his pugnatum intelligamus, quemadmodum fit, dum suum in acie quilibet locum tuetur, neque turbari sinuntur ordines. Nempe stellæ dum nihil passæ sunt contra suum cursum, nec turbatur earum ordo; *Sed manentes in ordine suo de gradibus suis pugnauerunt*; tunc dilucidè fulgent, pugnant lucis radiis, præstringunt, fugant, & detriumphant hostes. Nam cùm aliquid passæ sunt, cùm sistantur aliquarum cursus, cùm perturbatur ordo; dum alia aliam anteit, alia aliam subsequitur præter statum cursum rerum, aliæ malè splendent, aliæ non benè micant, nec dimicant in prælio Domini, Vnaquæque in gradu suo bene fulget, alioqui dum aliqua præproperè prænitet, aliadiu interstinguitur, turbatur cœlorum concentus. *De gradibus suis*, bene splendent, feliciter micant, fortiter dimicant. Nam si quarundam stellarum cursus sistitur, dum aliæ cursus contendunt vltra suam naturam, nihil illustre sperari potest; sicut neque è turbato militum ordine. *E cælis pugnauerunt stellæ*, sed *de gradibus suis pugnarunt*, & sic fulgoribus micant, dimicant, ouant; triumphant; secus mœrent lugent, squalent. Malè reportatur victoria, de quo vix, expectatur.

---

§. XVIII.

Homo ignobilis ad fastigium honorum euectus, insolentiùs superbit: secùs nobilis meritorum conscius, facilè se demittit.

INtolerabili superbiæ fastu turget, qui humili loco natus, conscendit ad honores supra nobilitatem, 80. (Ignobilis insolentiùs superbit.) aut merita. Nam vt superbia timet, cautè timet, ne quid potentiæ, aut honoris adimatur sibi, conscius, aut propriæ vilitatis, aut illiberalitatis suæ. Planè suspicax est, & fastuosa tenuitas euecta ad sublime honoris S. Chrysostomus: *Illud non ignoratis, quòd quantò quis humiliori gradu ad dignitates assumitur, facilius in superbiæ insaniam effertur, vtpote qui expers sit repentini, & insperati honoris?* (Chrysost. hom. 30. in Ioan.) Vides Arphaxadum è seruitio ad regnum euectum, quàm insolenter tumet? è seruo Rex fastuosè gloriatur. Secus ille, cui inest vel meritorum sufficientia, vel innata nobilitas; hic conscius aut meriti, aut ingenuitatis ad humiliora officia securus descendit. Imò nobilitatem exaggerat suam, nihil ab humanitate, ab humilitate nihil timens. Quid nobilius cælite, versari solito in regia cœlorum curia? num verebitur ad hæc inferiora descendere? imò è cælo ad infima hæc ferè non descenditur; *Descendi de cælo*, inquit Christus Deus Ioannis 6. vers. 38. (Ioan.) ergo cælum deseruit; quo enim modo potest quis *descendere*, nisi relinquendo superiorem locum, & occupando infimum? (Nobilis humilitatibus nō vilescit.) quod vox *descendere* necessariò videtur importare. Verùm ea est Christi Dei nobilitas, vt vel descendendo, non descendat. Quod aduertit S. Thomas ad Philipp. 2. *Descendit enim è cælo, non quòd desineret esse in cælo.* (S. Thom.) Neque enim ignobilitatem descensùs patitur sublimitas Christi; cui tam ingenita nobilitas est, vt descensibus, & humilitatibus, non solum minuatur sed augeatur eximiè; & à contemptu ipsius contemptus probat egregiè generositatem suæ naturæ.

81. (Matth. Humilitas argumentū est augustioris nobilitatis.) Malus Dæmon satagebat Christi diuinitatem agnoscere, & suadet illi descensus, Matth. 4. v. 6. *Si filius Dei es, mitte te deorsum.* Diabolus aliàs astutus, & ad tentandum plenus artis, & ingenij, planè hic desipit: num peccatum vitiauit intellectum eius vna cum voluntate? Bonane est illatio ista, quam conditionalis illa vocula *si*, apud Dialecticos importat? Si tu es verè filius Dei, proculdubio te demittes? *Laborat Dæmon tentatione* (ait S. Hilarius ibi) *Dominum de excelsis ad inferiora deducere, & positum in templi summo, in humilibus continere.* (S. Hilar.) At quorsum Christum in sublimibus constitutum, de diuinitate examinat, conando ad ima deprimere? Num ex humilitate probabit diuinitatem? Quàm appositè ad rem Theophylact. *Si filius Dei es, mitte te deorsum: Quasi hoc dicat, Eho non credo voci cælitus missæ, attamen tu, si filius Dei es, ostende mihi.* (Theophyl. Matth.) Quomodo? *Mitte te deorsum*, id est; Plura mihi suppetunt indicia, nec leuia, quibus suspicor te Deum esse: scilicet inpransus totos quadraginta dies adhuc superstes es: cælestem doctrinam à te doces: & miracula patras supra humanum fastigiū. Quin hisce mētis auribus nuper audiui vocem Dei Patris te Filium planè nominantem: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* Hæc profectò valida sunt indicia. Sed adhuc robustius mihi superest argumentum ad probandam diuinitatem tui: nimirum, *Si te mittis deorsum*: id est, conscius diuinæ nobilitatis tuæ, non verearis descendere ad ima, spectante hic numeroso Ierosolymorum populo. Nullum enim est argumentum euidentius ingenitæ nobilitatis, quàm securè ad infima descendere, & in humilibus versari. Liceat aliquando profanis diuina commentari. De suo heroë Traiano, sic ad rem satis (Nobilis facile se demittit.) Plinius: *Cui ad augendum fastigium nihil superest, hic vno modo crescere potest, si se ipse submittat securus magnitudinis suæ* (pende verba:) *Neque enim ab vllo periculo fortuna Principum longius abest, quàm ab humilitate.* (Plin.) Vide hic v. 9. hanc humanitatem, seu humilitatem in Ioachimo, summo sacrorum Pontifice, & Hebrææ gentis Principe. (Iudith.)

Contrà verò humiliori loco natus, non securus suæ magnitudinis, sed conscius suæ indignitatis, & nutans propria imbecillitate humilitates detrectat; & non merito fastigio elatus, inaniter superbit, & supra se extollitur arroganter. 82. (Ignobilis insolentius tumet.) Enumerauerat Alexander Clemens munera, quæ in mundo obibat Verbum, verè hominum pædagogus: *Fastus* (inquit) *& superbia carnes, quæ excreuerant, exæquat.* (Clem. Alex. l. 1. Pæd. c. 8.) Nō satis aptè dixisse videtur; *Fastus & superbia carnes*, dixisset aptiùs. *Fastus & superbia spiritus.* (Carnis superbia, & fastus.) Nam spiritui hominis, & humanæ menti (quippe quæ spiritualis, immortalis, & ingenua est,) altè sapere licet, & in fastum, & superbiam erigi ob sui generositatem. At *caro* è limo terræ, & cænoso elemento concreta, non ignara vilitatis suæ, abiecta quæque, & tantummodò humilitates saperet. Nam, *Quid superbis caro, & cinis?* ait Eccles. c. 10. v. 9. (Eccli.) Verùm caro, vtpote degener, ac ignobilis ad consortium animi euecta, & mentis contubernio nobilitata, superbos alit spiritus, & insolentius turget, intolerabilis fastus, & superbiæ tumore. Et ita intendens Alexander Clemens ostendere fastuosam superbiam, qua humanum genus tunc laborabat, inquit: *Fastus, & superbia carnes*, &c. id est, fastū, & superbiam, quia insolenter superbit caro, vtpote vilis & abiecta. Nam quò abiectior caro est, eò elatior excrescit in superbiæ fastum.

Christus Deus sponsi, & Domini personam assumit. Lucæ cap. 12. vers. 35. 83. (Lucas.) & iubet, vt eius discipuli præcincti ad opus, obeant seruorum officia: *Sint lumbi vestri præcincti, &c. & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum.* Sed rogo, qua mercede tibi seruitur? quod salarium illis penditur? (Homo præsumit, vt pro seruitio talionem illi rependat Deus.) *Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Quasi dicat: si mei discipuli seruorum more mihi ministrant, vt Domino: Ego vicem rependam, & serui ad instar, illis vt Dominus, ego ministrabo. Libuit S. Chrysologo interpretem agere, & hæc verba sic commentari: *Præcinget se Deus, &c. vt talionem redderet*, (verba vulgò notissima: sed excipe expensionem non vulgarem. (Chrysol. serm. 24.) (Planè hæc Chrysologi commentatio non præfert lucem sententiæ, sed offundit tenebras: obscurior ab interprete, quàm ab Auctore textus euadit. Nam etsi Christus Deus seruorum ritu discipulis ministret, non reddet *talionem*: quia vox *talio* æqualitatem significat.

car. Nam æqualis est seruitus discipulorum ad Christũ verè Deum & Dominum; & Christi Dei ad discipulos natura homines, viles genere, viliores officio? Discipuli Christo exhibent ministerium seruitutis; sed seruitutem exhibent Deo. Deus exhibet, quasi seruitutem, sed discipulis è plebis fæce adlectis. Non erit æqua lanx, quæ vtramque seruitutem æquè trutinet, dispar seruitus, & non æqua Ergo non potest *Deus se præcingere, vt talionem rependat*. Verùm enim verò quò abiectior tunc erat discipulorum gens, eò *talionis* vox aptiùs adaptatur. Quia homo vilis & abiectus elatior est, superbiùs sapit, & ad ipsam diuinitatem anhelat insolentior. *Tam superbit caro, & cinis?* Vnde cum præcincti discipuli seruorum ritu ministrorunt Christo, deposuere superbiæ fastum, quo innato ad honores fomite deitatem ambit natura humana. Hanc superbiæ maiestatem ab ipsis cunabulis traxerunt; iuxta illud. *Eritis sicut dij*. Ecce tibi quo modo *Talio rependitur*. Christus quasi dimittit diuinitatem, & quamuis verè est Deus, se præcingit, & instar serui ministrat; Discipuli præsumptam à naturæ vitio diuinitatem, quam, vtpotè homines, ambibant, demittunt, & deposito superbiæ fastu, quo vilis caro superbit, seruorum more ministrant. Ecce quasi æqualitatem: vide talionem. Vera magnis Dei diuinitas æqua lance pensatur, ac præsumpta diuinitas à superbo & vili homunculo. Nec minus superbiendo præsumi abietior homo quàm te vera veri culmini habet Deus. Vnde vicem, *& talionem rependit Christus*. Et liquidò constat, quàm facilè se demittant nobiles ingenitæ nobilitatis securi? & quàm efferantur insolenter homines, suæ tenuitatis conscij, à tenuitate superbiunt, à vilitatis conscientia insolentiis turgent.

Eccli.

---

§. XIX.

Opportuna laudatio, aut prophetia est meriti, aut merita cudit: optimumque sæpè inuenit, aut facit.

84. VEra & tempestiua laus (qualem decet virum probum dicere, nec improbo dici,) merita sæpè excudit: calcar enim est ad præclara facinora, promptuarium probitatis, & virtutum officina. Profectò opportunam commendationem verè & bellè possis sæpe appellare, operatorium sermonem: nam merita aut inuenit, aut facit. S. Augustinus ita scribit: *In nobis quoque adhuc in hac carne viuentibus, manus habet ipsa lingua corporea. Quia scriptum est, Mors, & vita in manibus linguæ*: Mors propria & aliena, in detractione vita aliena, & propria in laude. Audis linguam laudantem habere manus, quibus quasi operatorio sermone merita ormet? Profectò etiam bona indoles non excitata honoris & laudis stimulo, sæpe ad res virtutis otiatur, languet, torpet. Quod luculenter tradit Panegyrista Plinius, culpans plures Romanorum Principes quasi alienæ laudis auaros, sic fatus: *Adhuc autem quamlibet sincera, rectaque ingenia, etsi non deturbat*, (scilicet illaudata negligi,) *hebetat tamen misera, sed vera reputatio*. Bene veram conscientiam, seu reputationem propriæ virtutis, & meriti, appellet miseram reputationem, si careat Principis laude, & fauore populi; additque optima ingenia *hebetari* ni laude excitentur ad præclara facinora. Ac si laudatio sit arbitrium & excitandæ, & amplificandæ virtutis, quæ eius miseram reputationem felicitat. Per singulos rerũ gradus prædictum thema comprobare mens est, & huius paragraphi labor. Et rem auspicor ab insensibil creatura.

August. de Orig. anim. l. 4. c. 16.
Prouer. 18. v. 21.
Hebetatur ingenium sine laude.
Plin.

85. Psalmo 32. v. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*. Quodnam est hoc Dei verbum quod cælos firmat? Diuinum Verbum interpretantur Tertullianus, S. Cyprianus, S. Isidorus, S. Gregorius, S. Fulgentius, & alij innumeri apud Lorinum inibi: At Origenes, Sanctus Hieronymus, S. Ambrosius, Euthymius ad Dei vocem, qua cælos creauit, referunt. Sed pace tantorum Patrum, dum non seuerè tractamus rem litteræ, sed laxiùs spatiamur ad mores, liceat ad Hugonis inclinare sententiam, qui de efficacia laudationis diuinæ locum interpretatur. Deus enim postquam lucem, cælos, astra fabricauit, confestim laude honorauit, & firmauit. Vnde sensus est, *Verbo Domini*, idest, laudatione diuina aliàs creatos cælos, idem dictum puta de reliquis elementis, quæ *Expansionis* vocabulo intelliguntur, vt expressè aduertunt interpretes super hoc Psalmo,) esse *firmatos*. Tertullianus, *confirmatos* legit, S. Cyprianus *solidos*. Nempè cæli laude diuina confirmati, & quasi solidati, irrequieto labore diu noctuque immensa gyrant spatia, nec laxati tot seculorum diuturnitate, in suis moribus eundem seruant tenorem, æquè semper à terra distantes, nunquam inclinati, perpetuò erga ingratas terras benefici. S. Cyrillus Alexandrinus. Firmare cælos, *Fouere* interpretatur. Quasi diuina laus recens natos cœlos foueat, firmet, solidet, ne laxentur ad immensa, quæ per breui mora percurrunt spatia. Ac si diuina laus sic foueat cælos, sic illos solidet, & confirmet, vt potiùs fauore laudis, quàm naturæ, aut intelligentiæ alicuius impulsũ excitentur ad motus nulla alternante quiete immensos. Sic laudũ passibus cucurrit ille alius à Theodorico egregiè laudatus apud Cassiodor. *Is enim*, inquit, *frequenter victor, per diuersorum ora volitauit, plus victus fauore, quam curribus*. Videtur Cassiodorus æmulari Panegyristam, qui ad suum Traianum, sic fatur: *Cum orbem terrarum non pedibus magis, quàm laudibus peragrasses* En terræ heroes, en astra cæli, immensa terræ, cælique spatia non magis pedibus, & impulsibus quàm laudibus peragere; ac si laus sit eorum vehiculum, & velocitas. Bellè ergo ait Psaltes regius: *Verbo Domini*, id est, laude & commendatione, cæli solidati, & confirmati sunt; *Et spiritu oris eius omnis virtus eorum*; Theodotion; *Omnis patientia eorum*: Tertulianus, *Vniuersa virtutes eorum*. Quasi quicquid laudabile fulget in cælo, à laude Creatoris sit.

Phil.
Tertull.
Cypr.
Isidor.
Greg.
Fulgent.
Orig.
Hieron.
Ambrof.
Euthym.
Hugo.
Celi à laude firmantur ad irrequietum laborem.
Cyril. Alex. 7. de Trin.
Cassiod. l. 3. Var. ep. 51.
Plin.
Theod.
Tertull.

Neque inanimes duntaxat creaturas animant laudes; sed & bruta animalia laudibus excitantur. Siquidẽ nescio quo naturæ instinctu, quæ surda sunt ad alia præter voces, quasi natiua ruditate deposita; sunt ad laudes aurita, & ingeniosa. Geneseos 4. vers. 25. *Fecit Deus bestias terræ iuxta species suas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit Deus quod esset bonum*. Quid opus fuit bestiales animantes, & brutas laudasses bestias? non enim laudes percipiunt. Quid brutæ reptiles, & fatuæ bestiæ laudibus titillantur? Audi Cassiodorum: *Debitis*, inquit, *Patres Conscripti, bene gerentibus, vt eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitatur, vt à mutis animalibus velocitas appetatur: quantum inde homines stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inuenimus?* Opportunè ergo bestiæ laudantur, quas sic commendatio demulcet, quibus sic prædicatio blanditur, vt tacito laudantis fauore stimulentur ad operis sui perfectionem, ingenioso laudum obsequio. 86.

Genes.
Laude stimulantur bestiæ.
Cassiod. l. 1. Var. ep. 13.

Holofernis brutum ingenium, & fatua stultitia deprehenditur, & reprehenditur in hoc libro præsertim à c. 3. v. 11. & sæpè alibi. At barbaricã eius erociã sic mitigauit laudibus, sic emolliuit prædicationis blanditijs disertissima Iudithæ sapientia, vt postquam ca. 11. v. 5. illum exaggeratiùs commendauit, deposita belluina ferocia, hominem sapuit, & humanitatis dedit indicia, vers. 20. & 21. Sic barbaries truculentæ naturæ mitigatur laudationis ingenio. Quod feliciter Iuditha præstitit, astu prudenter exambijt Seneca, ita inchoans librum primum de Clementia ad Neronem, vt ferox eiusdem ingenum mitigarem ad aliquam humanitatem: *Scribere de clementia, Nero Cæsar, institui, vt te tibi ostenderem*. Scilicet in hoc libro, & sequentibus, quos illi destinat, elogia clementiæ ostendit; vt in eis quasi in speculo, se Nero intueatur. 87.

Iudith.
Laudibus sæpe mitigatur barbarorum ingenium.
Senec.

tur. Profectò melius in libris de Ira se videret crudelissimus Imperatorum; & tamen laudis astutia erudire ad clementiam intendit immitem principem, vt emolliat laus, quem obdurauit natura; & laudatus à clementia exambiat clementiæ laudes. Vnde Panegyrista Plinius præcauens, ne suus Traianus in summa rerum potestate degeneraret à virtutis constantia, illi blanditus adulatur de belli peritia, de bonitate indolis, de munificentiæ magnanimitate, de clementiæ vrbanitate, & addit: *Hæc tibi audire necesse est.* Quasi laudes suas audire non solùm Principem non dedeceat, sed & necessarium sæpe sit ad principem Principum politiam.

Plin.

88. Lucæ 1. v. 67. Puer Ioannes recens natus soluit Zachariæ patris linguã: *Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, & prophetauit, dicẽs; Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit,* &c. Opportunè addubitãt interpretes quam ob causam Zacharias dicatur prophetare, cùm tantùm erumpat in meras laudes, quas in hoc cantico mirè deprædicat? Suspicari liceat laudationem esse quandam speciem Politicæ prophetiæ, qua quod laudando prædicat, quodammodò prædicit, seu prophetat; nam rem laudatam aut inuenit, aut facit. *Faciebas ergo, cum diceres, optimos*, ait Consul Plinius de suo Principe, eximio hominum laudatore. Quasi laudatio sit operatorius sermo, faciatque opere, quod verbis dicit; vel saltem non tam dicit, quàm prædicit; ac si laudibus insit prophetiæ aliqua energia. Sapientissimus Cardinalis Toletus ad cap. 1. v. 46. Lucæ, exponẽs verba illa, quæ audita Elizabethæ panegyri, *ait Maria; Magnificat anima mea, &c.* sic fatur: *Admirandum profectò colloquium Spiritus sancti per Elizabeth sterilem, ac fœcundam, exclamantis; & Verbi per Virginem, & Matrem respondentis; inuicem laudantium, inuicem prophetantium.* Hæc ille. Mirissimè ad rem præsentem dixit; *inuicem laudantium, inuicem prophetantium*; quasi laudatio esset quædam prophetiæ species, & faustum omen facinoris laudati, aut commendatæ virtutis. Sic homines animantur à laudibus ad facienda opera laude digna, vt ipsa laudatio sit felix augurium, fauste ominans; quod dilaudat; & auspicium rei bene gerendæ, quam prædicat; iamque reputetur factum de quo faciendo laudatur, *Faciebas ergo, cum diceres, optimos.* Quid exaggeratius?

Lucæ.
Maldon.
Laudes prophetant.
Plin.
Luc.
Toletus.

89. Postquàm Deipara Verbum, quod diu mẽte conceperat, concepit & ventre mox festinat in montana Iudææ, & vbi intrauit in domum Zachariæ, statim *Salutauit Elizabeth.* Luc. 1. v. 40. Verosimilis est interpretum sententia, (quàm expressit nuper laudatus Toletus,) Mariæ salutationem prædicasse præter Dei elogia laudes Elizabethæ. Nam alterum colloquium fuit Mariæ, & Elizabethæ, *inuicem laudantium, inuicem prophetantium.* Et statim subdit Euangelista Lucas, *Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, exultauit infãs in vtero eius.* Ex salutatione laudatoria Mariæ, repletur graria puer Ioannes, & in vtero à gratia excitante exiit. Quod affirmat Beda, & Ambrosius eleganter edisserit: *Votum*, inquit, *prior Elizabeth audiuit, sed Ioannes prior gratiam sensit. Illa Mariæ, iste Domini sensit aduentum. Istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur; pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus, duplicique miraculo prophetant matres spiritu paruulorum.* Audis ex ore Ambrosij vtramque matrem inuicem laudantem alteram, inuicemque decantatas laudes prophetantem? quasi laus prædicata sit prophetia gratiæ; nam ambæ matres, dum se dilaudant, *& prophetant, & gratiam loquuntur.* Quam gratiam Maria laudans matrem Elizabetham, Baptistæ Ioanni ingerit; nam tunc exultauit à plenitudine gratiæ infans Ioannes in vtero matris Elizabethæ. Quasi audita vel aliena laus à puero Ioanne, illi Spiritum & gratiam afflauerit. Quod summum laudis elogium est. Laudauerat Traianus quempiam è Quiritibus, & mox; *Accensa est iuuentus, erexitque animos ad æmulandum, quod laudari videbat; nec fuit quispiam, quem non hæc cogitatio subiret.* Verba sunt Panegyristæ. Ecce puerum Ioannem laudibus exultantem ad gratiam: ecce iuuenturem Romanam à laudibus ambientem virtutis laudatę facinora: quod est quasi naturale laudis miraculum.

Lucæ.
Laus erigit ad faciendũ laude digna.
Bed.
Ambros.

90. Lucæ 1. vers. 29. Recitatur panegyris Isocratica, Plinianave laudatior, quam Gabriel Angelus è cælo Rhetor, dixit in terris Mariæ Virgini, aiens: *Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* Quæ oratio compendium est excelsioris laudis, quam mera creatura potest verè audire. Quæ autem ea gratia fuerit, ob quam Maria gratia plena dicatur, dissentiunt Doctores. Profectò B. Virgo plena tunc dicitur omni gratia, non quia tunc Verbum diuinum conceperat, vt plures ex Patribus affirmant: nam postea dixit Angelus: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, &c.* Sed quia Verbum conceptura erat, dicitur præmaturè ea gratia plena, neque enim cùm laudatur ab Angelo, erat incarnati Verbi gratia plena nec erat Dominus cum illa, vti fuit mox quando carnem sumpsit; neque sic erat benedicta in mulieribus; sed potiùs mox benedicenda: nam in futuro scribitur Verbum *benedicere*, vt aduertit Maldonatus, qui plures ex patribus allegat pro hac expositione, id est, Emissenum, S. Bernardum, Petrum Damianum, & Alios. Nempè Angelus laudat Virginem de summa gratiæ plenitudine, de præsentia incarnandi Verbi in eius virgineo ventre, & de benedictione futura. Sed quare Angelus laudando de præsenti esse dicit, quod mox futurum prædicit? Cur modò laudat de plenitudine gratiæ, quam tunc non habet? Scilicet, hoc est summum laudis encomium, vt laus sit ferè prophetia meriti laudandi, & auspicium futuræ virtutis, quæ laude præditatur, aut prædicitur. Nam vt luculenter dixit aliorsum Cassiodoru: *Talia iudicia non inuenerunt merita, sed fecerunt*, operante scilicet Spiritus sancti gratia. Angelus enim tunc non inuenit ea merita in Maria, vt tunc esset ea gratia plena, vt tunc esset Dominus cum illa, sicut mox erat per Incarnationem futurus: sed Angelus venerat è cœlo nuntius ad operationem tanti meriti, & egregius laudum arbiter solerti industria Virginem de hoc merito anticipatis laudibus commendat; & laudando prophetat merita mox futura: nam talia Angeli laudantis iudicia de merito Virginis, non inuenerunt merita, sed quodammodò fecerunt, extorquendo Mariæ consensum necessarium ad meritum tantarum laudum. Ita vt quodammodò possit Angelus vsurpare illud eiusdem Cassiodori, & dicere ad B. Virginem: *Quicquid in te festiua gratulatione conspicitur, nostris verè laudibus applicatur.* Quasi Gabrielis laus sit, laudibus persuasisse Virgini, vt consensum pręberet Incarnationis mysterio, quod à laudibus auspicatus est; laudibus expediuit difficultates, laudibus negotium absoluit, laudibus perfeçit, quod laudibus prophetauit.

Lucæ.
Laudatio facit merita Deiparæ?
Emissen.
Petr. Dam.
Bernard.
Cassiod. l. 3. Var. ep. 1.

91. Meditaturi Iuditha egregium facinus; comptiori ornatu è Bethulia egreditur, plaudente populo heroinę laudibus. cap. 10. v. 8. *Dimiserunt transire, dicentes: Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, vt glorietur super te Ierusalem, & sit nomen tuum in numero Sanctorum, & iustorum.* Audis populi laudes? Vide oculis prophetiam. Truncato Holoferne, victoria celebrata, venit è Ierosolymis Pontifex summus Eliachim cum suis Presbyteris, & hic vers. 10. sic Iuditam laudibus prædicant: *Benedixerunt eam vna voce dicentes; Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel tu honorificentia populi nostri. Ideo & manus Domini confortauit te, & ideò eris benedicta in æternum.* Quòd hæc piè ambitiosa laudatio verè exaggerauit ad Iudithæ commendationem, reliqua eiusdem vitæ ratio, & meritorum gloria vberrim comprobauit: nam vel laudum hyperbolem solet implere laudationis arbitrium, veruunque merendo facere, quod laudando exaggeratur: & quod videtur ingenij aut adulationis inuen-

Iudith.
Iud. c. 1.
Laus sæpè facit optimos.

uentum, fieri solet virtutis meritum. Ne assentari videretur Consul Plinius Traiano optimo Principi, quem maiorem censebat omnis laudis ingenio, sic illum alloquitur: *Non nostri, Cæsar, ingenij sed tuæ virtutis, tuorumq; meritorum voces fuerunt quas nulla vnquã adulatio inuenit, nullius cuiusque terror expressit. Quem sic timuimus, vt hæc fingeremus? Quem sic amauimus, vt hæc fateremur?* Quod antè laudes excitauerint Traianum ad ambitiosum tot elogiorum meritum adnotauit Cassiodorus alibi expensus, aiens: *Da Plinium, & accipe Traianum*; quasi Pliniana panegyris, id est, laudatior commendati cudat Traianos, id est, optimos viros, & meritorum amplitudine magnos. Profectò vt sordidum & vile ingenium à laudibus inaniter vanescit ad culpam, sic optima indoles laudibus accenditur ad præclara virtutis facinora. Esto erga hoc laudum quasi prodigus ad fœcunditatem virtutis; aduersus illos laudis auarus ad compescendam elationis vitiositatem.

Plin.

§. XX.

Procul esto à religioso Sacerdote mulierum etiam piarum frequens visitatio; ne familiaritas insidietur pudicitiæ.

92. NOxia omnino viro est muliebris consuetudo etiam bonæ, nam vt improbitas desit, forma tapiat; oculi etiam castæ non castè ferient, inest nescio quæ illis illecebra, etiam dum maturitatem, & pietatem loquuntur. Frons, deinde verba, vultus, capillatura, mansuetque, corpusque totum teneritudine sua tanquam fulminibus virile pectus emedullant. Si ita virum fascinat pia femina, quid de improba, & omni lenociniorum supellectili ornata dicam? Quid de curiosa oculorum iactatione, dum in oculis ipsius captiua viuorum mens tanquam in triumphum ducitur? Quid de mollissimis verbis teneritudine sua robustis ad vincendos viros, obstrepentibusque pudicitiæ disciplinæ? Quid dum omnium obtutibus suam pulchritudinem prostituunt, & mentito decore omnibus ignes obiiciunt, qui omnium virorum glaciem, & frigora soluunt, & in fornaces vertunt. Quis enim nesciat inuitatoria illa esse libidinum? Quid cùm cætera corporis laciniosis pompatum, & deliciatum ineptiis occupantur, quo de proximo curent lasciuiæ negotium? Inuigilat impensè harum industria in palpebris venustandis, oculis pictuandis, genis fucandis, quò nanuta ab arte adminiculum fallendi sumat, vt sic viuorum stuporem ædificent, mutuoque lenocinio fortius illudant virili robore. Quis pudicitiæ amans ad hæc attendens, & videns non tantùm ludentes oculos, sed in vultu, in tenera ceruice, in vberibus, (taceo reliqua, non tacebo tornatum manuum candorem) non exclamet: fuge, quisquis salutem amas. Argutè sanctus Maximus feminam dixit *Fomitem iniquitatis*. Porrò femina alter concupiscentiæ fomes est extrinsecus, inquam, spirans ignium minas, ructans lasciuiam, euomens gehennæ incidia. Eccles. 25. v. 33. *A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur. Ac proinde longè fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius.* Prou. 5. v. 8. Quid de familiaritate diceret? quid de crebro cum illa colloquio? Quid de repetita visitatione? Secedamus ab hoc noxio femineo aditu, non nisi funesto exitu claudendo. Neque excusat pietas, quem accusat periculum. Pietatis officium sæpe mentitur causam, vt visas, & reuisas feminas; sed caue *ne gratiam Dei transferas in luxuriam*, Iudæ vers. 4. Timeat probus quisque, sed præcipuè Sacerdos ne sub specie pietatis imprudenter hauriat dulce hoc venenum; ne aliis prosit cum sui periculo. Non licet cum mei ruina mercari alienam incolumnitatem. Suspectus

Mulier est fomes iniquitatis.

Maxim. hom. 9.

93. Eccli.

Prouerb.

Iudæ.

sit Sacerdoti feminarum aditus. *Ne appropinques foribus domus eius.* Famæ tuæ consule, prouide religioni, caue occasionem, time luxuriam, quàm ructat feminea conuersatio. Nemo existimat sanctitati Sacerdotum licere feminarum domos adire: quod olim vetitum fuit, & nunc periculum culpæ, & populi suspicax murmur sæpiùs damnat. Quid Sacerdoti cum feminis, quibus renunciauit? Per professionem enim castitatis ipse euiratur, & nullius sexus fit. Rarò in hoc vitio peccatur à Sacerdote Catholico, & religioso: sed ne vnquam peccetur, subiiciam doctrinam Conciliorum, & Patrum, super hac re.

In Concilio 4. Carthaginensi circa tempora Syricij Papæ tom. 1. Concil. cap. 25. seriò decernitur, vt *Clerici ad viduas, vel Virgines, nisi iussu vel permissu Episcoporum, & Presbyterorum non accedant, & hoc non soli faciant; sed cum clericis, vel cum his, cum quibus Episcopus iusserit, vel Presbyter. Nec Episcopi, aut Presbyteri habeant accessum ad huiusmodi feminas, nisi aut clerici præsentes sint, aut graues aliqui Christiani*. Grauis profectò, sed necessaria præcautio, qua consulitur clericorum pudicitiæ, ne clerico, aut Sacerdoti liceat aditus ad domos feminarum, nisi prius causam illas adeundi examinet Episcopus, aut presbyter, & fidum comitem illi adsociet, ne solitudo cum muliere occasio sit impudentiæ clericorum. Esto, non sordidetur Sacerdotis castitas, saltem polluitur fama Sacerdotij. Vtrique malo sanctè præcautum est à Concilio. Sed aduerte non solum minores clericos, sed & Ecclesiarum presbyteros prohiberi ne inuisant feminas, nisi clericis, aut grauibus Christianis præsentibus. Dedecet enim vt Dei Sacerdos singulariter adeat feminas absque arbitris ne solitudo insidietur pudicitiæ. Hinc institutæ sunt Diaconissæ in Ecclesia, quarum munus erat, vt si qua mulier egeret quidpiam negotij tractare cum Episcopo, Diaconissam adiret, & ipsa adibat Diaconum, & Diaconus Episcopo nunciabat, ne vlla mulierum ad Episcopum accederet iuxta Beatum Clementem Romanum, Const. Apostol. c. 4. lib. 2. De quo legi potest Pamelius ad lib. Tertull. de exhortatione castitatis, nu. 72. & Cornel. in epist. 1. ad Timotheum. c. 5. nu. 51. qui sanctum hunc Ecclesiæ morem confirmat aduersus Hæret. ex Concil. & Patrum doctrina. Vides oculis quanta cum cautela prouisum est, ne homines Deo dicati, & sacris addicti inuisant feminas, vt omnis consuetudo, & familiaritas cum illis tollatur, quæ fomes impudicitiæ est, & luxuriæ periculum. Nemo ergo Sacerdos facilè adeat ad quam nunquam accedere liceat. Porrò τὸ *Accessus* visitationem significat in præfato Concilio: & accessus ad feminas quid inhonestum vulgò sonat. Quasi accessus visitandi causa non valde differat ab impudico accessu. Sanctè ergo Sacerdotibus interdicitur visitatio feminarum.

94. Conc. Carthag. Sacerdos sine licentia Episcopi designantis comites, nequibat olim feminas visitare.

Clem. Romanus Pamel. Cornel.

Quid ergo? Pietas, & religio vetat Sacerdoti piè visere religiosa feminas? Vrbanitatem prohibet diuina lex? flebilium viduarum necessitatibus non occurrat Sacerdos? non fouebit spiritualem virginum profectum; pupillæ non opitulabitur? Verebitur Sacerdos manus porrigere miseris mulieribus? Cauendum est, ne qui videtur pietatis fomes, sit pruritus lasciuiæ, & initia pietatis concupiscentia claudat: familiaritatis feminæ funestus exitus est. Matthæi 5. vers. 29. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eã, & proiice abs te.* Quid? hic culpatur pietatis dexteritas? Exul erit vrbana misericordia à viro religioso? Forte commendatur sinceritas oculorum, id est, concupiscentiæ; & manuum, id est, operum. Audiendus est Auctor imperfecti hanc Christi sententiam commentans Hom. 12. in Matth. sic aiens: *Si oculus tuus dexter scandelizat te, abscinde eũ, &c. Vt puta erat mulier quædam religiosa, & virgo, vel vidua: respexi, & consideraui, & dixi: debeo visitare illam mulierem assiduò, vt si quid religionis ignoret quasi mulier, instruam eam, & confirmem ipsam in bono proposito eius.* 95.

Matth.

Visitatio etiam piæ feminæ insidiatur pudicitiæ.

Bonus,

Bonus reſpectus eſt iſte & dexter oculus, ſed dum aſſiduè viſito eam, decidi in laqueum deſiderij eius, & ille bonus reſpectus meus, & dexter, factus eſt mihi in ſcandalum. Vel ita videntes me quidam agere fiducialiter cum ea, ſcandalizati ſunt, dicentes, Quid ſibi vult hoc eſſe, quod iſte ſic familiariter loquitur cum puella? Oportet ergo præcidere tale opus bonum, quod vel mihi, vel alteri generat malum. Quid opportunius ad confirmandam theſim propoſitam? Vel ipſa pietas ſuſpecta ſit Sacerdoti, vt non frequens adeat feminarum domos, ne religio lenocinetur cupiditatis, & gratia Dei transferatur in luxum. Neque tantummodò ædes religioſarum Virginum, aut continentium viduarum frequentandæ non ſunt a religioſo viro, ſed neque ſancta piarum Virginum gynæcea. Quod ſollicitè cautum eſt in Concilio Lateran. ſub Alex. 3. part. 1. cap. 11. his verbis: *Monaſteria præterea ſanctimonialium, ſi quiſquam clericus ſine manifeſta, & neceſſaria cauſa frequentare præſumpſerit per Epiſcopum arceatur, & ſi non deſtiterit, a beneficio Eccleſiaſtico reddatur immunis.* Præſumit de ſe Clericus, qui audet frequentare ſanctimonialium colloquia ſine vtriuſque aut famæ, aut caſtitatis iniuria: nam frequens viſitatio, aut cupiditatis lenocinium eſt, aut indicium, aut vtrumque.

Gynæcea ſanctimoniălium non ſunt frequentanda à Sacerdote. Conc. Lat.

96. Profectò Sacerdos dum munus ſuum obit in Eccleſia, mundiſſimè agit; nempe immaculatum altaris ſacrificium offert, luſtrat fideles munda aqua, omnes emaculat piis concionibus, & pœnitentiæ ſacramento, à delictorum ſordibus emundat. Itaque Sacerdos populorum munditia eſt, ſed in domo Dei: nam in domibus alienis neſcias an ſatis mundus ſit. Philo in lib. quod Deus ſit immutabilis, verſans illud Leuit. 14. v. 36. vbi ſtatuitur, quòd Sacerdos mundam, aut immundam eſſe à lepra domum quampiam declaret. Si domus fuerit lepræ ſuſpecta, inquit, *præcipiet Sacerdos, vt efferantur vniuerſa e domo, vt videat & non erunt immunda quæcumque in domo ſunt. Poſt hæc intrabit Sacerdos, vt conſideret.* Aduerte ad verba, quæ ſubdit Philo: *Ergo priuſquam intret Sacerdos pura ſunt, quæ domus continet, illo autem introgreſſo, impura omnia. Atqui contrarium erat veriſimilius poſt introitum viri purificati, perfecti, ſolitiſ pro cunctis ceremonias obire, & vota, ſacraque facere, res in meliorem ſtatum mutari, et ex impuris puras fieri. At nunc ne in eadem conditione permanent, ſed ſuperueniente Sacerdote deteriores redduntur.* Porrò Sacerdos, qui in domo Dei mundus eſt, & emundans omnes, in aliena domo aut immundus eſt, aut vulgò dicitur; & immundus ipſe, omnes illius domus non ſemel ſordidat, non bona fama frequentioris aditus. Caueat Sacerdos, caueat diligenter à lepra qua feminarum familiaritas, & frequentior viſitatio inficit, & toxicat puriſſimum ſacerdotium. Vnde in hac re attentiſſima cautela ſibi conſulebat Iuditha, quæ etſi deuotiſſima erat rebus ſacris, & tota addita Dei cultui, & religioni, eius domum non adierunt Presbyteri Bethulienſe, qui tunc res pacis, & belli adminiſtrabant, nec in dira obſidione & certo rerum diſcrimine, auſi ſunt ad illius domum accedere, & illam, vtpotè Propheridem conſulere in tanta Prophetarum egeſtate; ſed opus fuit vt ipſa ca. 8. v. 9. Dei inſtinctu miſerit ad Presbyteros *Chabri, & Charmi, & venerunt ad illam*, vt modum liberationis à Deo inſpiratũ illis aperiret, ne Presbyteri rei ignoratione retardarent, aut impedirent facinoris ſucceſſum. Religioſa Iudithæ, & Presbyterorum cautela ſit noſtra eruditio. Plura qui volet ad hanc theſim confirmandam, legat ſermonem dignum Chryſoſtomo aduerſus eos, qui apud ſe fouent ſorores adoptiuas, to. 5. Et Eliachimus ſummus Sacerdos hic v. 9. venit ex Ieruſalem cum Presbyteris ſuis, vt gratularetur Iudithæ de illuſtri victoria. Diſce cauſam digniſſimam viſendi; diſce vtriuſque piam cautelam.

Domus priuata quomodo inquinetur Sacerdotũ ingreſſu.

Philo. Leuit.

Iudith.

Chryſoſt.

§. XXI.

Sacerdotium Sacrarium eſt Chriſtianæ Religionis, & opificialis Dei omnipotentiæ æmulum.

97. SAcerdos Ioachim bellè & verè dicitur *Sacerdos Domini magnus*. Porrò ſacerdotium non plenè inuenit, ſed facit magnum; magnum inquam, & potentiæ amplitudine; & gloria poteſtatis. At neque qui deductum habet nomen a trabeis, & purpuris, & triumphis, neque qui recolit exciſam ſenio nobilitatem, neque qui opibus fulget, aut affinitate procerum, aut meritis ſecularibus, nec aliud Eccleſijs præfici debet. Multa minùs malè docta Sapientum adulatio, benè & ſolers candidatorum ambitio, & feliciter negotiatrix munerum ſumptuoſa largitio, Præſulem creet. Nam ſacerdotem vitæ probitas, morum integritas, rerum experientia, ſcientiarum eruditio, ſanctimoniæ laus commendat. Hic, hic, inquam; ſolus in Apoſtolica ſede dignè locatur: illi verò in proditoris Iudæ cathedra, cuius videntur ſucceſſores, vt ait Gildas Sapiens aduerſus Angliæ ſacerdote. Qui enim probos mores adducit ad ſacerdotium, verè *Sacerdos Domini magnus* eſt, fitque à ſacerdotio magnus & amplitudine poteſtatis, & ſanctitatis gloria. Itaque vtramque Sacerdotum magnitudinem & à gloria virtutis, & plenitudine poteſtatis, paucis hic dabo, pauca de multis.

Iuuach.

Gildas.

98. Et quidem quanta conſcientiæ puritate, & animi & corporis innocentia & integritate fulgere debeat, qui altari aſtat, ſignificat S. Nazianzenus aiens: *Adeſte iam omnis Baſilij chorus, tam qui ſacrarij eſtis, quam qui inferioris ordinis.* Audis ſacerdotes Epiſcopi, dici Eccleſiæ ſacrarium? In Eccleſiarum ſacrariis piè aduerſari, & religioſè coli ſolent ſanctorum exuuiæ, & Martyrum ſanctiſſimæ reliquiæ. Ergo ſacerdos ſit ſacrarium ſui, in quo populus colat Apoſtolorum ſucceſſorem, Virginum integritatem, Confeſſorum aſperitates, Martyrum tormenta. Tiberius Saturni *Sacerdotes votiuis crucibus expoſuit*, ait Tertullianus. Magnus ſacerdos Baſilius piè æmulatus eſt hanc impietatem; ne deſit Chriſtiano ſacerdotio, quod in pagano adorabatur. Sic fatur S. Nazianzenus, *Atque ipſum quidem Baſilium* (Imperator) *vidit ante populum recto corpore ſtantem, nec corpore, nec oculis, nec animo vllam in partem ſe mouentem; ſed Deo, vt ita dicam, & altari affixum.* Ecce tibi magnum ſacerdotem Deo, & altari, velut cruci affixũ, votiua cruce expoſitũ, vt viuus martyr, & cadauer animatum, & Eccleſiæ ſacrarium, planè dignum, quem veneraretur ſummus Orbis Imperator, cum aulicorum proceribus, non tantum vt hominem incruentum martyrio illuſtrem, ſed *vt ſi in ipſis cælis collocatur, inter celeſtes illas virtutes medius ſtaret*; ait Chryſoſtomus.

Nazianz. Orat. pro Baſilio. Sacerdos eſt ſacrarium.

Tertull. Apolog. c. 9. Sacerdos altari, velut cruci affixus Nazianz. ſuprà.

Chryſoſt. l. 3. de Sacerdotio.

99. Cæterùm tanta eſt ſacerdotum dignitas, vt olim nõ tantum hoſtiæ, & aræ, ſed & *Sacerdotes eorum coronentur*, ait Tertullianus. Nempe Sacerdos cùm ſacerdotij munera obit, inclyta ſacrificabat corona redimitus, in ſignum regiæ poteſtatis, quæ ſumma videtur apud homines: etſi ſacerdotalis auguſtior ſit. Nam vt rectè Antonius Abbas in Meliſſa ſermone 3. de bonis Epiſcopis: *Tanto eſt ſuperius regno ſacerdotium, quantum eſt inter ſpiritum, & carnem internallum.* Quid abiectius & humilius carne? quid ſublimius, & auguſtius ſpiritu? Tantùm excellit ſacerdotalis auctoritas regiam dignitatem. Quod luculenter tradit Soderus Bituritenſis in lib. de vita B. Marini, quem cùm inuitaſſet ad conuiuium Maximus Imperator, & pocillator pateram Imperatori dediſſet, ille magno Sacerdoti Martino dari iubet: *Expectans itque ambiens, vt ab illius dextera poculum ſumere; ſed Marinus vbi ebibit, pateram preſbytero*

Tertull. l. de Corona Milit. c. 10.

Antonius. Seuerus.

Bituri.

sbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut Ambiat Imperator posthaberi Sacerdoti. *Regem ipsum Presbytero pretulisset. Quod factum Imperator, omnesque qui tunc aderant, ita admirati sunt, vt hoc ipsum eis, in quo contempti fuerant, placeret.* Scilicet secundum esse à Sacerdote Turonensi, vel ipse Maximus Imperator ambisse dicitur. Porrò ambitio immodici, & immeriti honoris appetitus est; & Summus Orbis Imperator ambit esse post Sacerdotem, nec obtinuit. Nam magni Sacerdotis Presbyter Imperatori prælatus est. Addit Seuerus, (quod maximè mirere,) Imperatorem ipsum, & palatinos proceres à palatio factum, & adulationem edoctos, sic tactum Martini *admiratos fuisse, vt hoc ipsum eis, in quo contempti fuerant, placeret.* Nempe aulicorum, & Imperatorum fastus, etsi deuenustatus, & contemptus, admiratur, & laudat se Presbyteris posthabitos fuisse. Tantus enim tamque illustris est Presbyteri honos, vt Imperiale fastigium, etiam dum contemnitur, & postponitur, gaudeat, & gratuletur, suæ gloriæ, vt habeatur dignum, quod proximè succedat Sacerdotali dignitati. Ne ergo vileścat Sacerdos, sed pia ambitione quasi superbiat tam sublimi honoris fastigio auctus.

100. Lucas. Lucæ 9. vers. 28. *Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & ascendit in montem.* Quare Beatitudinis glorias ostentat Christus, qui excessum Passionis ambit? Dein quam ob causam non admittit Apostolos omnes ad Thaboris gloriam? reliqui enim aut mœrore repulsi, aut inuidiæ liuore tabescent. Præterea, cur iterum assumuntur Petrus, & Iacobus, & Ioannes alijs fauoribus adsueti? Quid opus est, vt hi præ alijs beatam Thaboris gloriam videant? Sanctus Ambrosius ibi, sic respondit: *Petrus ascendit, qui claues regni celorum accepit, Ioannes, cui committitur mater, Iacobus, qui primus solium sacerdotale conscendit.* Scilicet Petrus videat beatam gloriæ fælicitatem, qui accepturus est potestatem remittendi peccata, vt à gloriæ bonitate dignè æstimet peccatorum malitiam. Ioannes etiam à beata gloria discat, qua cultus reuerentia debeat tractare gloriæ dominam, & cæli Reginam. Et Iacobus, qui primus sacerdotale solium ascendit, erudiatur dignè tractare sacerdotium à beata Thaboris gloria. Porrò è cæli gloriosa beatitudine discere debet Olympica Eucharistiæ mysteria conficere, & tractare humanæ reconciliationis arcanum. Tantaenim res est sacerdotale munus pro dignitate obire, vt vel à beata gloria edifcendus fit. *Ensayonse Pedro y Diego en el Thabor, y aprendan con noticias de gloria à estimar y administrar dignamente el sacerdotio.* Gloriosum quippe est sacerdotale munus, & ideò Olympijs glorijs edifcendum in Thabore. 1. Corint. 11. vers. 7. *Vir quidem non debet velare caput suum; quoniam imago, & gloria Dei est.* Est hendyadis. Quemadmodum enim cecinit Poeta, *aurum frænosque momordit*, idest, frænos aureos momordit: ita inquit Paulus hic, quod vir est imago Dei, & gloria, idest, imago gloriæ, vel gloriosa imago, in qua maximè elucet Dei maiestas, & imperium: est enim vir in supremo rerum gradu collocatus in hoc mundo, & tanquam secundarius aliquis Deus, dominans omnibus. Sed sciendum est quis sit iste vir, qui dicitur à Paulò imago & gloria Dei. S. Aniectus in Epistol. ad Episcopos Galliæ, hanc Pauli sententiam intelligit maximè de viris, qui sunt in Clero, seu de sacerdotibus. Sacerdos enim est imago, & gloria Dei, vel imago gloriæ, seu gloriosa Dei imago, repræsentans & anticipatis gloriæ fulgoribus exprimens beatam Dei gloriam, vt insinuat Cornelius præfata Pauli, & Aniecti verba dilucidè expendens.

Margin notes: Ambros. — A beata gloria edifcendum est Sacerdotij munus. — 1.Cor. — Virgil. — S. Aniectus. — Cornel.

101. Regius familiaris ad exaggerationem potestatis dicitur sacerdos. Præterea nemo dicendo assequi valet summam Sacerdotum potestatem: Supra Regiam, & Imperatorum eminere nuper tradebam. Et quia aliquādo regius familiaris ambitione principandi plus imperitare solet, quàm Rex ipse, (parco exemplis, quæ vbertim adaggerat Politico Christianus:) ideo Sacerdos familiari regio in potentia comparatur. 2. Regum 8. vers. 18. *Filij autem Dauid sacerdotes erant.* Quod ad publicādam eorum potentiam dicitur. Lyranus ibi, sic locum commentatur: *Filij autem Dauid sacerdotes erant, idest, maiores, vel primi ad honores. Vnde 1. Paralipomenon 18. vers. 17. habetur: Filij autem Dauid primi ad manum Regis. Non enim potest dici, quod essent sacerdotes propriè in tabernaculo ministrantes, quia non erant de genere Aaron.* Quod expressius traditur eodem lib. 2. Regum cap. 20. vers. 26. vbi scribitur: *Ira autem Iairites erat Sacerdos Dauid.* Lyra ibidem: *Idest magnus apud eum: sicut dictum est supra, quod filij Dauid sacerdotes erant. Dicit autem Rabbi Salomon, quod Dauid fecerat istum Principem, & iudicem, id est, magnum inter Principes, & iudices.* Scilicet Ira Iairites, qui regius erat familiaris, non tantum dicitur magnus Princeps, & iudex, sed inter reliquos Principes, & iudices valdè magnus, quasi principaretur principibus, proceribus, iudicibus. Ad quam summam potestatem exprimendam, consultò sacer historiographus vsus est nomine Sacerdotis: non quia Ira sacerdos esset, ait Lyra, sed quia nullo alio aptiori vocabulo tanta potentia exprimi potuit, nisi nomine sacerdotis ad exaggerationem sacerdotalis potentiæ. Nisi fortè ita regius familiaris ambitione potentiæ sese inferebat non tantùm in negotia sæcularia, sed etiam in sacerdotale ius.

Margin notes: Scrib. 2.Reg. Lyra. — 1.Paralip. — 2.Reg. Lyra. Rabbi Salomon.

102. Sacerdotiũ est opificialis Dei potentia. Parum foret Sacerdotis dignitatem supra omnem sæcularem potentiam eminere, nisi etiam Dei æmularetur omnipotentiam: nam peccata dimittere, Sacramentum Corporis, & Sanguinis Dei conficere, supra humanum fastigium est. Theophanes in libro, quo differit. Quid sit sacerdotium, ita fatur: *Hoc ergo opus excellentissimum, & Apostolis similiter operandum tradidit, & per illos illorum successoribus, & deinceps reliquis vsque ad finem vitæ præsentis. Vnde non errauerit, ò dilecte, si sacerdotium esse dixerit, opificialem Dei potentiam.* Ecce tibi sacerdotium dicitur à Theophane, *Opificialis Dei potentia*: scilicet vicaria Dei omnipotentia cunctorum opifex. O grandior laus! Sed aduerte sacerdotium substituere vicarias Dei vices, dum remittit peccata, quod solius Dei elogium est; & dum perficit sacramentum Corporis, & Sanguinis Christi Dei: ne omnipotentia diuina quasi re propria fungi videatur Sacerdos, quæ immodica, & supra humanum fastum potentia apparet. Visum est Paschasio eius detrahere potestati. Vnde (verba sunt Paschasij) *Sacerdos non ex se dicit, quod ipse creator Corporis, & Sanguinis esse possit, quia si hoc posset, quod absurdum est, Creator creatoris fieret.* Hæc enim summæ Sacerdotum laudis diminutio, exaggeratio sacerdotalis laudis est, quæ augetur magis dum magis minuitur, & à detrimento accipit incrementa. Opportunè Tertullianus agens de Imperatore, cui in triumphi superba gloria, gloriæ detrahebatur, sic inquit: *Suggeritur ei a tergo, Respice post te, hominem memento. Etiam hoc magis gaudet, tanta se gloria coruscare, vt illi admonitio conditionis suæ sit necessaria.* Gratulor sacerdoti se tam illustri gloria fulgere, tanta potentia fungi dum conficit corpus, & Sanguinem Christi Dei, vt illi admonitio conditionis suæ sit necessaria, ne Creator creatoris esse videatur, dum opificiali Dei potentia fungitur. Non possum hic non subiungere vulgaria Petri Damiani verba, dum sic scribit de Sacerdotio: *Consummatus honor, hominem in terris positum cælis imperitare, Praecedit Petri sententia sententiam Redemptoris; quia non quòd Christus, hoc ligat Petrus; sed quod Petrus, hoc ligat Christus, Iudicat Petrus, & Petri iudicia confirmat Omnipotens: & est in manu Petri manus Altissimi.* O Sacerdotium gloria & potentia verè magnum! benè, & verè dicitur, *Sacerdos Domini magnus*: magnus gloria, potentia maior.

Margin notes: Theophil. — Pasch. lib. de Corpore & Sang. Dom. c. 12. — Tertul. Apolog. cap. 33. — Petr. Dam. ser. 26. — Iudith.

Celada in Iudith.

§. XXII.

Ambitiosus opum fastus Sacerdotem dedecet; augustior apparatus in Præsule sit pompa meritorum.

103. QVi Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: quia Episcopatus res est operis; non pulchra nominis appellatio: non est otium honoris, sed negotium laboris. Omnes sponte eunt ad Pontificiam sedem; sed vt ibi sedeant; non vt ministeria sedis obeant. Vnde *nomen iam inane est Sacerdos: effuso videlicet in ipsos quoque Principes contemptu*, inquit S. Nazianzenus, Ipsa throni sublimitate in fæliciter dehonestatur, qui sublimis throni honores, & opes quærit, non officia dignitatis. O quot, qui Episcopatum in Ecclesia desiderant, nullum opus desiderant, sed cathedræ censum, immunem opere. Tenuem Ecclesiam sine riuali, tenuis quisque obtinet: diues & opulenta cathedra ambitur à multis. Et ita sublimior Ecclesiæ honos, species quædam honesti quibusdam lucri fit, & artificiū opulentæ negotiationis: quasi Præsulis officium sit res acquirendi, non elargiendi opes. Genesis 1. vers. 16. Sol constituitur *Præses diei*, quia diem tota aureæ lucis opulentia ditat semper; videlicet Solis præfectura ab indefecta munerum largitione est. Opportunè S. Nazianzenus sic ait: *Nos adolescentes antistites, nimimeque adulta prudentia; nec tantulum quidem panis, & vestium habentes, vt quibusdam præesse queamus.* Igitur emenda est celsi throni sublimitas, non pretiis donatiuis, quibus auaritiam electorum candidatus subornet, sed crebris munerationibus, quibus inopiam subiectæ plebis subleuet, & succurrat necessitatibus subditorum. His muneribus pietatis dignè mercari thronum licet: ne alioqui Crucifixi census impendatur ad luxum, & sumptus sæcularis vitæ, sub religioso prætextu. Ergo procul fastuosæ diuitiæ ab Ecclesiarum Præsule: procul furax sagacitas, & auara rapacitas à diuinorum Antistite.

Præsul largitionibus præest.
Naz. orat. 1.
Genes.
Naz. suprà.

104. Iudicum 9. vers. 2. Decreuerunt Arbores Regem sibi eligere. Primò oliuæ sponte offerunt regnum: ipsa recusat imperium, ne cogatur deserere opulētiam propriæ pinguedinis. Oblatum regnum reijcit Ficus, reijcit & Vitis; ne cogatur ficus illis impendere aut mellitum succum, aut vitis generosum liquorem, qui magno in pretio est apud Deum & homines. Demum. *Dixerunt omnia ligna ad Rhamnum: veni & impera super nos. Quæ respondit eis: Si vere me Regem vobis cōstituistis, venite, & sub vmbra mea requiescite.* Alias notauit diuites arbores refutasse imperium, ne cogantur erogare subditis proprias opes; quasi Principis munus non sit titulus corradendi diuitias alienas, sed obligatio erogandi proprias. At pauperrima Rhamnus statim annuit optatæ electioni, & iubet, vt statim subditi omnes propiùs ad se accedant. Quid eruditionis latet sub hoc Apologo? Hugo ibidem, *Ligna siluarum, idest, clerici vadunt, vt eligant Prælatum. Per oliuam, ficum, & vitem, quæ eliguntur, & non recipiunt, significantur Religiosi, qui nolunt promoueri in sæculo ad prælationes. Tunc ligna siluarum præficiunt sibi Rhamnum, idest, prælatum, qui aculeatur, & spinosus efficitur spolians subditos, sicut spina, quæ spoliat oues, quæ tangūt eam.* Nimirum rubus austerus, & aculeatus ambit, & vltrò acceptat prælationem, & subditos sibi approximari mandat, vt eos spoliet. Eius præfectura præda est & spoliatio subiectis gregis, adunca spinositate deglubit oues, & defraudat vellere. *Et Zarca que os quitera la cape de los hombres.* Hic hic prælationem dissimulāter ambit, hic oblatam non recusat, qui commoda sua quærit, qui lucrosos quæstus captare prætendit. Rapax est rubi præfectura, furax est rhamni prælatio. Aculeatus, spinosus, cruentus est ille Præsul, qui propria lucra ex prælatione captat. Et addubitabit aliquis, an clericus auarè lucra captans, satis Christianus sit, S. Bernardus ita scribit Episcopo, & Clero Spirensi, qui fortè ob negotiationes non benè audiebant; *Taceo quod sicubi desunt* (luctosi Iudæi) *peius Iudaizare dolemus Christianos fæneratores; Si tamen Christianos, & non magis baptizatos Iudæos conuenit appellari.*

Iul. c.
Presul non sit vt rhamnus.
Hugo.
Vsura facit Christianos Semiiudæos.
Bern. ep. 322.

105. Ioannis 21. vers. 15. Dixit Christus Petro: *Simon Ioannis, diligis me plus his? Dicit ei, Etiam Domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos.* Benè subditi appellantur agni; quia agnorum plebecula inutilis est. nam ex agnis nec mulgetur lac, nec tondentur vellera, nec agni mactantur adescant? agnina enim insulsa caro est. Ac si dicat Christus: Petre, esto hominum Præsul, sed scito homines esse agnos; illos pasce, ne pascaris ex illis. Bellè ait P. Damianus explicans illud Lucæ 10. *Ecce ego mitto vos, sicut agnos inter lupos. Mali Pastores non sicut agni inter lupos, sed potius sicut lupi inter agnos sunt.* Addit etiam: *Pasce oues meas.* Id est, scito te pastorem esse, non Dominū. Pasce oues, non mulge, non tonde non macta. Tibi pascendi labor sit, mihi totius gregis vtilitas. Non te pascas ex illis, sed illas pasce mihi. Eleganter S. Augustin. tract. 123. in Ioannem: *Nam quid est aliud: si diligis me, pasce oues meas, quàm si diceretur, si me diligis, non te pascere cogita. Sed oues meas, sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære, non tuam; lucra mea, non tua.*

Ioan.
Bonus Præsul pascat agnos inutiles.
P. Dam. ser. 5.
Lucæ.
August.

106. Ius pascendi Petro datur, titulus dominij negatur. Et ne quis alleget quasi titulum lucri se esse successorum Petri, aut Apostolorum, audiat elegantissima verba S. Bernardi, quæ scripsit ad Eugenium Papam aiens de opibus necessarijs ad apparatum Pontificium: *Ipsa quoad animi bonum spectat, nec bona sunt, nec mala: vsus tantum horum bonus, abusio mala, sollicitudo peior, quæstus turpior.* Aduerte ad verba, quæ subdit Bernardus: *Esto, vt alia quacumque ratione hæc tibi vendices, sed non Apostolico iure: neque enim ille tibi dare, quod non habuit, potuit: quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem super Ecclesias.* Quid illustriùs dici potuit pro hac re? Scilicet Petrus dixit: Argentum, & aurum non est mihi, quod habeo, hoc tibi do. Dedit ergo Petrus, dederunt cæteri Apostoli successoribus suis, non opes, quas non habebant, sed potestatem, & Ecclesiarum sollicitudinem, quam habebant. Igitur Apostolico iure diuitiæ conquirendæ, & adaggerandæ non sunt, nam ipse Apostolicus titulus probat pecuniarum rapinam esse, sic pecuniam conquirere. *Agnosce hæreditatem tuam in Christi cruce, in laboribus plurimis.* Sit pro ambitioso fastu, sobria humilitas, magnificus apparatus sit pia meritorum ambitio; *sumptus virtutum* Antistiti congruit, non sæcularis prophanitas. *Vides omnem Ecclesiasticum zelum feruere sola pro dignitate tuenda? Honori totum datur, sanctitati nihil aut parum.* Sumptuosa auctoritas, virtus est. Quid auctoritatis defuit Petro, nulla apparatus pompa conspicuo? Quid reuerentiæ non fuit exhibitum Martino humili, & pannoso? Quid æquè in veneratione fuit apud Hispanos, quam Cardinalis Ximenez de Cysneros, Archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum Primas Regni gubernator? Et humili asello vtebatur, non superba æquorum sessione. Ambitiosior auctoritas est pompa meritorum; merita suspicimus in Sacerdote; regalem seu sæcularem, fastum despicimus: nam superbus famulitij apparatus negat Sacerdotale munus, quod obeunt, & propter quod adorantur. Proh tempora! in quibus sic languet aliquorum Antistitum virtus, (fateor perpauci illi sunt,) vt egeat sæcularibus fulcris ad tuendam auctoritatem: & in subsidium meritorum adiicitur laicorum superflua prophanitas. Superfluus inquā, & ambitiosior fastus hic taxatur à Bernardo non congruus & vsitatus in Ecclesia & Ecclesiasticam maiestatem decens, quicquid oblatrēt Hæretici. Verùm sic conuenit ostentare auctoritatē, vt pauperes ex Ecclesiastico reditu subleuentur, vt subditi non depauperentur. Sit exemplar Ozias in communi sententia, summus Bethuliæ Sacerdos, qui cap. 6. v. 19.

Bernar. lib. 2. de Cosid.
Petrus non tam dedit opes Præsuli quàm sollicitudinē.
Ber suprà.
Cardinalis Cysneros ambitiosa pietate asello vtebatur.

misctum

miserum Achiorem hospitio, & conuiuio subleuat, neque in tam calamitosos bello depauperat subditos, aut arcendo hosti, aut placando numini subsidia expetens. Vide hic v. 9. frugalitatem Ioachimi summi Hebrææ gentis Sacerdotis.

---

§. XXIII.

Christiana sanctitas non renunciauit comitati: vrbanitas Apostolica, Angelica, & Diuina laudatur.

107. COnstituimus superiùs, indignam esse bono viro inanem ambitionem de loci præeminentia, de sedis primatu, de præuentu salutationum, de submissione locutionis; has enim nænias negligit homo Christianè prudens; sed quod erga se prudenter negligit, alijs exhibere sollicitè studet: neque enim politiæ renunciauit virtus, quæ inciuilis non est, neque barbara neque rusticana, sed valde curat de ciuilitate. Quod videre licet in Iuditha hic versic. 10. quæ vrbanissimè egit cum Ioachim. Itaque quisquis virtuti solerter studet, minimè negligat hanc politiam; nam qui virtutem causatur ne vrbanus sit, non eam excusat, sed accusat. Beneuolum te omnibus præbe, benignum, comem, facilem; læto vultu facientes excipe, læto dimitte; veneerabundus perhumaniter venerare, primas in loco concede facilis; ciuilitate vince omnes, vincaris à nemine, etiam infra genus tuum te abijce, & fortunam tuam; gaudet comitate, ac quasi paritate humilis populus, fastum detestatur. Munificum etiam te exhibe: profundè etiam nonnunquam. Non potes rebus? Nemo verbis pauper est; profundè verba plena humanitatis, vrbanitatis plena. *Honore inuicem præuenientes*, ad Roman. 2. v. 10. *Vt vnusquisque festinet alium magis honorare, quam honorari ab illo, & maiorem ei reuerentiam exhibere, sibique illum præferre; & ille similiter huic faciat*, ait S. Anselm. ad præfata Pauli verba. Bellè Basilius Seleuc. *Christianam* disciplinam appellauit *doctrinam nouam, & de cælo allatam politiam*; Nõ barbaram rusticitatem. *La virtud Christiana no es grosera, sino cortes, y comedida.* de quo legi potest S. Zeno Veron. serm. de Martyrio Isaiæ.

Iuditha.

Virtus non est inurbana, sed de cælo allata politia.

ad Rom.

Anselm.

Basil. Sel. orat. 3.

Zeno.

108. Lucæ 14. vers. 21. Vir quispiam magnus parauit regium conuiuium: & misit seruos suos vocare inuitatos, & cum illi inurbanè se excusarent, dixit homo ille Princeps cuidam seruo: *Exi citò in plateas, & vicos ciuitatis, &c.* Et quos in vicis, & plateis reperit seruus, considere fecit regiæ mensæ Domini sui. Qui sunt isti, qui admittuntur ad magni Regis regale conuiuium? S. Gregorius apud S. Thomam ibi, sic fatur: *Cùm ergo de vicis, & plateis ad cœnam quosdam Dominus vocat, illum populum designat, qui tenere legis vrbanam conuersationem nouerat.* Nempè homines in plateis versantes vrbanitate comptos, comitate vrbanos vocat Dominus ad virtutis conuiuium lautum, & verè regium. Non inuitat homines rusticos, & agrestes, barbaros, rupicones; quasi hi desciuerint ab hominis generositate, & degenerauerint in belluinos mores. Clemens Alexandrinus ita scribit: *Sicut enim homo, vnus quidem vere est homo, qui communem habet prudentiam: alter verò agrestis, & belluinus. Sic etiam Comicus dixit: Caries est homo, donec fuerit homo.* Ac si dicat. Quiuis eatenùs homo est, donec communi prudentia, & vrbanitate vtitur: nam homo agrestis, & inurbanus, non videtur esse homo integrè, sed semihomo, aut semibellua, belluinos, & agrestes mores rusticitate imitans. Ergo Christus Deus integrè homines, de vrbanitate platearum ad Virtutis politiam vocet. Ac si non sit adeò satis aptus ad rem virtutis, & Euangelicæ perfectionis politiam homo barbarus, in ciuilis, & rusticanus.

Lucæ.

Gregor. Homo vrbanus integrè homo est: & aptus Christianæ politiæ.

Clem. Alex. l. 8. Strom.

109. Non modò Christianorum vulgus debet impensè curare de ciuilitate, sed etiam, qui attentiori studio operam dat sanctiori perfectioni: cum Apostolorum proceres impensè studuerint comitati, qua à cælesti Euangelij politiâ eruditi sunt. Actorum 3. vers. 4. Petrus, & Ioannes intrabant in templum, & ecce claudus quidam eleemosynæ nomine stipem supplicat. Petrus pecuniarum pauper, fidei dites intentat sanare ægrotum: quem verè ipse pristinæ saluti restituit aiẽs: *In nomine Iesu Nazareni, surge, & ambula.* Sed addubitauit quispiam, si Petrus operaturus erat miraculum, quare dixit: *Respice in nos*, id est, in se, & in Ioannem? Quis opus erat, vt claudus respiceret Ioannem, si Petrus operaturus erat sanitatem? Quorsùm dicitur, *Respice in nos?* Numquid Petrus ad miraculum non sufficit, cuius vel vmbra est prodigiorum operatrix? Non est imbecillus Petrus, sed vrbanus: non est hæc vox ab insufficientia, sed à comitate, quę miraculum commune fecit cum Coapostolo Ioanne. Ad rem satis ait Basilius Seleucus, *Respice in nos. Rectè: communis siquidem cum vtroque miraculi effectio, ex vtroque curationis profecta est gratia. Etsi enim solus loquitur Petrus, tamen adiutor est Apostolus. Respice in nos.* Aduerte ad vtriusque Apostoli comitatem; Ioannes primas concedit Petro, Apostolorum Principi: quia Petrus solus loquitur, inquiens: *In nomine Iesu Nazareni, surge, & ambula.* Petrus simili vrbanitate Ioannem ostendit cooperatorem miraculi, aiens: *Respice in nos:* ne alteruter alterum vinceret comitate, sed vterque esset piè vrbanus cælesti eruditus politia; honore se inuicem præuenientes, & sollicitè curãtes, ne alter alteri vrbanitate cederet: neque enim virtus politiæ renunciauit: nam virtus, quæ inurbana, & agrestis est, fortè virtus non est.

Actor.

Vrbanitas Petri, & Ioannis.

Sele. or. 22.

110. Verùm Christus Dominus Lucæ 10. v. 4. mittens discipulos ad prædicandum Euangelium, & confirmandum miraculis, inquit: *Neminem per viam salutaueritis.* Simile quid iussit Eliseus 4. Reg. 4. v. 29. cùm misit seruum cum baculo, vt vitã restitueret emortuo puero. Nunquid Christus rusticos, & inhumanos cupit esse discipulos? quid vetat ciuilitatem salutationis? Hyperbolicè dictum censet S. August. serm. 42. de Sanctis, & S. Gregorius homil. 17. in Euang. Verùm S. Ambr. libr. 7. in Luc. hac super re, ita fatur: *Pulchra est salutatio, sed eo pulchrior, quo præceptorum maturior executio diuinorum, quæ per moram sæpe traxit offensam. Ideo autem, & honesta prohibentur, ne solemnis gratia obrepat officij.* Scilicet tanta est gratia comitatis, sic cultior vrbanitas conciliat voluntates, vt præcaueat Christus, ne gratia exquisitæ vrbanitatis obrepat officio prædicationis; & sic mundi conuertio ad Christum, & tot miraculorum patratio adscribatur cultæ comitati, & ita iubet, non vt neminem salutent, sed ne nimis studeant vrbanitati, ne gratia vrbanitatis deuenustet Euangelij gratiam, & illi laudis gloriam præripiat. Nempè hæc præceptio exaggeratio est cultæ comitatis, non suasio inhumanæ rusticitatis. Nam qui Luc. 14. v. 8. iubet vt ambiamus vltimum locum, & primum vltrò concedamus, non negligit salutationis officium, nec contemnit vrbanitatis gratiam.

Lucæ.

Regum.

August.

Gregor.

Ambros.

Præcauet Christus ne vrbanitati adscribatur Euangelij miracula.

Lucæ.

111. Et quidem non tantùm Apostoli, sed etiam Angeli ciuilissimi sunt, & admodum vrbani: *Angelica vrbanitas*, dixit S. Chrysost. quasi Sancti Angeli de ciuilitate vrbanissimè curent, qui maximè cælesti politiæ student. Quondam Michael Archangelus, Iudæ vers. 9. altercabatur cum rustico, & impudenti diabolo super Moysis corpore, & cùm præfractè; & impudenter agrestis Dæmon resisteret Angelorum Principi, & petulanter insaniret blasphemo ore Michael *non est ausus iudicium inferre blasphemiæ; sed dixit: Imperet tibi Deus.* Quid est Iudicium inferre blasphemiæ? Vatablus: *Conuitium illi facere.* Tiguri. *Notam impingere maledicti.* Nempè tametsi diabolus effronti impudentia maledico ore barbaricè, & impudenter blasphemauerit in Michaelem, tamen Michael reuerenter tractans Angelicam Diaboli naturam, vt notauit Didymus, ne excideret conuitium, quod videri posset; inurbanum verbum, totam rem ad Deum remisit, aiens:

Chrysost. apud S. Thomã in c. 1. Ioan.

Iudę.

Vatablus.

Tigur.

Didymus.

Celada in Iudith.

Xx 2 Impe-

Imperet tibi Deus, idest, *increpet tibi Dominus*, vt exponit S. Hierony. *ò Angelicam vrbanitatem*, quæ sic ciuiliter agit cum agresti Dæmone! & ne verbum excideret specie tenus minùs vrbanum, etsi iustissimè posset illum increpare, increpatione abstinet. Sed expende ad rem, quare Apostolus Iudas dixerit de Michaele Archangelo, quòd *Non est ausus iudicium inferre blasphemiæ*. Nam Michael timet Dæmonem? quare dicitur non audere, quod nota timoris est? Non timet Princeps militiæ cælestis deuictum, & inermem diabolum, sed quasi præcauet, ne non videatur comitatis studiosus, ne *Angelicam vrbanitatem* deuenustare videatur asperiori verbo in agrestem Dæmonem. Porrò rusticitas, & inurbanitas vitium Diabolorum est. Sic agrestiorem aduersarium appellat diabolum Basilius Seleu. & Clem. Alexan. *Agrestes Angelos*, vocat Dæmones. Eusebius, *belluas agrestes* nominat tartareos spiritus: quasi agrestis rusticitas sit proprium Diabolorum epitheton: elogium verò Angelorum Angelica vrbanitas, & è cælo allata politia.

Hieron. in epist. ad Titum, c. 3. Angelorum vrbanitas, & dæmonũ rusticitas.

Basil. Sel. Orat. 20. Clem. Alex. l. 3. Pædag. c. 8. Eusebius. apud Leonem Castr. ad Isaiæ c. 14.

Quin etiam Deus ipse comitate præcellit. Ferè nullus est hominum, qui non agat inurbanè cum Deo: *bar-*
112. *barum quidem peccatum est*. Omnis si quidem peccator irreuerenter agit aduersus Deum, datam fidẽ frangit diuinam gratiam frustratus, & sæpè impudenter contumeliosus Deo est. Ionæ 1. v. 3. Mandat Deus Ionæ, vt prædicet Niniuitis pœnitentiam, irreuerenter negligit Propheta Dei mandatum, & molitur aliò nauigare, inuenit soluentem nauim, illam ascendit, & fluctuum sæuientium voce, & tacitis procellæ minis ciuilissimè admonetur peruicaciæ rusticanæ. Eleganter Basil. Seleuc. sic scribit: *Ionas inscendit nauim, & imprudens inuenit machinam sua multo validiorem: sollicitam nimirum de peccatoribus Dei comitatem*. Audis diuinam comitatem agere cum peccatoribus? Scilicet Deus irascitur in barbaros hominum mores, humanis flagitijs exasperatur, sæuit diuinæ iustitiæ rigor: & tamen seuerior Dei iustitia sollicita est de comitate: dissimulanter expectat, ciuilissimè dissimulat, vrbanè tractat semper. Procul à Deo, Deique Apostolis, & Angelis inurbana rusticitas: procul etiam sit à virtutis sectatoribus. Principis Oziæ, Chabri, & Charmi piè ciuilis politia sit schola vrbanitatis, & comitatis magisterium, quo piè pij homines erudiantur. Qui cùm essent Bethuliæ, & totius Iudææ proceres vocari à Iuditha, impigrè ipsius domum adeunt c. 8. v. 9. quasi obliti maiestatem præfecturæ: & v. 28. vrbanissimè respondent grauissimæ reprehensioni: scilicet malunt negligentiæ, & perfidiæ, quàm inurbanitatis argui: negligunt haberi peccatores, vt non habeantur inciuiles. Sic impensè sancti viri curant de comitate: ne ergo existimes virtutem esse negligentem, oscitantem, agrestẽ, rusticanam: quæ potiùs est diligens, attenta, ciuilis, & vrbana.

Dei vrbanitas cum peccatoribus. Ionæ.

Basil. Seleu. orat. 22.

Iudith.

§. XXIV.

Eximia virtus publicari non ambit, sed nec timet; lucis examen approbatio est præclarioris operis.

LAtibulum patrocinium flagitiorum est, facinorum
113. officiositas, prauitatis, leno, delictorum adulatio, & licentia ad delinquendum? nam lux malitiam arguit & damnat; sicut tenebræ patrocinantur malitiæ. *Qui male agit, odit lucem*. Ioan. 3. v. 20. Ergo qui agit bene, lucem non timet; imò lucem amat bonitatis securus. Quando lux fuit virtutis inimica, & probitatis æmula? Quam ob rem lux inuideat sanctitati, & illam deuenustet? Quin & lux bona opera probat, & approbat. Probitas publicari non ambit; sed publicari non timet: nam veræ, & meræ virtuti lux suspecta non est, sed amica, vt potè commendatrix bonitatis, quæ congenita est virtuti. Vnde sanctitas non veretur examen lucis; imò sæpè illud ambit ad bonitatis probationem, & cæterorum exemplum. Quærunt libri Geneseos commentatores, cur summus rerum opifex Deus ante alia opera lucem accenderit; (quòd verò lux primum producta fuerit, mihi penè certum est, vt olim probabam, commentans Hexameron.) *Dixitque Deus, fiat lux, & facta est lux. Et vidit Deus lucem quod esset bona*. Genes. 1. versic. 3. Pulchra quidem est lux, & multis elogijs apprimè commendabilis; sed accidens quoddam fluxum, flaccidum, tenue, & occiduum. Quid? non est luce perfectior quælibet substantia, etiam bruta, & inanimis? Cur igitur in creationis opere lumen obtineat Principem locum, quem natura sua non meretur: Præstaret Angelum, hominemve, aut perfectiora animantia, vel cælestes sphæras eiusmodi principatu potiri. Quare imperfectior creatura antistet perfectiores? Non videtur æquum, vt emortua, & insensibilis lux loco præcedat hominem viuentem, & intellectualem Dei imaginem. Aptè Anselmus Laudunensis ibibi: *Bene prius fit temporalis lux, vt per eam cætera viderentur*. Hanc Anselmi sententiam viuaciùs expressit noster eruditissimus Mariana, sic aiens: *Vide sapientiam conditoris: instar artificis opus facturus primum omnium lumen accendit*. Scilicet Deus ante reliqua opera sua lucidam faculam accendit, ne in tenebris operari videatur. Nam suspectum est opus, quod lucem fugit. Præstantissima opera lucem non timent, sed amant. Ambit latere, quod refuga conscientia priùs dehonestat, quàm fiat. Quod verò bonum, & perfectum est oculos non fugit, censuram luminis non veretur. Imò potius commendationem, & claritatem à claritate lucis exambit. Cupit videri, quod reprobari non timet. Hinc Deus ante reliqua opera præuia operatione lucem accendit, ne aliquod Dei opus in occulto tenebrarum fiat; sed à luce illustrentur cetera Dei opera. Ac si præcaueat Deus ne tenebræ insidientur eius operibus, & sic à cæca caligine deuenustentur: Nam lux character probitatis est.

Ioan.

Genes.

Anselm. Laud.

Mariana.

Matth. 11. vers. 3. Mittit Ioannes discipulos suos ad
Christum Dominum, vt interrogarent eum: *Tu es* 114.
qui venturus es, an alium expectamus? Hæc interrogatio non sibi videtur constare, vt aliàs aduerti ex S. Hieronym. ibidem. Porrò si cum Christo loquuntur, quomodo interrogant, an venturus sit? addubitant enim id ipsum quod supponunt, & quod supponendo affirmant. Nam si cum Christo præsente loquuntur, fatentur iam venisse. Ab eo autem, qui iam venit, ineptè interrogatur, an venturus sit. Quid ergo interrogat Ioannes? Scilicet Christus Dominus nondum se plenè publicauerat, triginta omninò annos delituerat domi, nec in publico opera Redemptoris, & Magistri operatus fuerat, sed adhuc ferè latebat. Tunc Baptista, qui *erat Lucerna ardens & lucens*. Ioann. 5. vers. 35. & accensa ad manifestandum Christum, illum luce sua iam manifestare incipiebat: iuxta illud Psalm. 131. v. 17. *Paraui lucernam Christo meo*; quod in hunc sensum commentatur Hugo Cardinalis. Ergo ac si toto tempore, quo in secessu Saluator virtutes operatus fuerat, non patrasset opera digna augustissimo Redemptoris officio, interrogat Ioannes, illum iam demonstrans, & luce sua manifestas, an futurus sit Christus; non in se ipso, sed quoad homines. Nempè postquam Christi Dei opera illustrata sunt luce tantæ lucernæ, iam habebuntur opera Redemptoris; quæ in occulto patrata, hac prærogatiua carebant apud hominum iudicia. Quasi dicat Ioannes Christo: Ex quo tempore in publico operaberis, & notus & illustris eris meo testimonio, incipies apud homines operari opera Saluatore digna, & vt Saluator admirabere. Vnde Christus in secessu operans, dicitur venturus, quia in publico operaturus erat opera luce conspicua, & sic Redemptori congrua, ac si tunc inciprat esse Redemptor apud homines, ex quo incipit palam operari opera, quibus non insidietur, nec quæ calumnietur argumẽtatrix lux. Scilicet tunc dicẽris Christus, & Saluator, cũ publicè operari inceperis. Sic decorantur opera bona; quæ lucem non timent, quæ lucem approbatricem habent, vt tunc

Matth. Hierony.

Christus in publico operans, tunc dicitur Christus, & Redẽptor.

Ioann.

Psal.

Hugo ad c. 5. Ioan.

dicatur

dicatur Christus venisse Saluator, cùm palam virtutes operatur. Vnde sapienter tunc illum interrogat Baptista: *Tu es qui venturus es?*

115. Matth. Miracula publica, vt maiora, & illustriora habeantur. Matthæi 9. vers. 2. Oblato paralytico ait Christus, *confide fili, remittuntur tibi peccata tua*. Tunc Scribæ & Pharisæi, qui verba,& miracula Christi auidè captabant, blasphemiæ damnant Saluatorem, quia ausus fuit dicere: Remittuntur tibi peccata tua. Christus verò ad probandum se habere potestatem remittendi peccata, dixit obmurmurantibus Pharisæis; *Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: surge, & ambula? Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & vade.* Hæc Christi Dei ratio difficilior intellectu est. Porrò difficilius est remittere peccata, quàm paralyticum curare. Nam quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? infirmis autem medica ars valet succurrere. Vereor ne non bona sit Christi argumentatio, quæ à minori ad maius (vt aiunt) arguit, quæ non satis apta argumentatio habetur apud Dialecticos. Præclarè S. Chrysostom. *Nec est dubium quin confirmatio imbecillis corporis facilior sit*, (scilicet quàm remissio peccatorum:) *Verùm quoniam alterum latet, alterum patet; quod quidem minus est, sed manifestius, adijcio, vt illud maius, ac inuisibile, confirmatum, certiusque per hoc reddatur*. Nempè curatio paralytici minus miraculum est, remissio peccatorum multò sublimius: at curatio patet, remissio latet: curatio in publico, remissio in occulto fit. Vnde opus de se non tam sublime, quia manifestum & publicum, pluris habetur apud homines, quàm sublimius, quia occultum, & latens. Si quidem opus, quod non timet hominum oculos, & censuram, sic præclarum est apud homines, vt præclarius habeatur, quàm augustius opus in occulto factum. Nam lux approbatio est operis, & prærogatiua virtutis. Vnde rei perspicuitas quali incrementar miraculi magnitudinem. Nec semper virtuti fauor officit. Magis virilis est sanctitas, quàm fascinat humanus aspectus.

Chrys. ho. 31. in Matt.

116. Lucas. Luc. 12. vers. 35. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris*. Lumborum præcinctione multæ virtutem species intelliguntur à SS. Patribus. Nec satis est viro perfecto virtutum pulchritudine venustari, nisi ardentes faculæ accendantur in manibus, quæ publicent bonorum operum venustatem, vt ab examine lucis probatior, & præclarior euadat. *Sic luceat lux vestra coram hominibus vt videat opera vestra bona*. Matth. 5. vers. 16. Ecce tibi opera lucentia exigit Christus ab Apostolis. *Quid igitur?* (ait Sanctus Chrysostom.) *ad ostentationem nos viuere, atque gloria amorem iubes? Absit*. Nam in bono opere studium publicitatis ambitio est, & nota superbiæ. Sed Christus Deus approbat opera, quæ lucem non timent, quæ à tenebris non obscurantur. Sententiosè Tertull. opus quod in secreto patratur, appellauit *Cæcum bonum*. Quasi bonum, quod in publico fit, quod lucis censuram non timet, & quod alios sui exemplo ad probitatem æmulatione accendit, fit bonum præclarum, oculatum, illustre. Vnde inquit Christus Deus Apostolis: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est*. Itaque infirma virtus est, quæ oculos humanos non potest pati, quin degeneret in gloriæ ostentationem: non satis præclara est bonitas, quæ infuscatur à luce: vt intelligas tuum vitium esse, quod putas virtutis. Porrò latebræ diuersorium vitiorum fuit; lux verò palarium virtutis. Lux probatio sanctitatis est, non virtutis opprobratio: lux exarmat vitium, virtutem obarmat. *Induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus*. Ad Roman. 13. vers. 12. Consultissimè hic vers. 10. Summus Pontifex Eliachim summas Iudithæ virtutes coram publicat, & commendat egregiè.

Matth. Chrys. ho. 15. in Mat. Tertull. lib. de Virg. veland. c. 10. Matth. Ad Rom. Iudith.

Celada in Iudith.

§. XXV.

Beatorum merita sunt ornamenta Beatitudinis.

Honoris bona ambitio est, meritorum apparatus; nam honor immeritus contumelia est. Non fasces, non stemmata, non præclara munera; sed merita præclara homines honestant, quia vacua meritis conscientia conuicium honoris est, & dignitatem vertit in probrum, & Præfecturam in contumeliam. Non ambitio, non fortuna, non fauor, aut munificentia Principis, sed merita cudunt honores. Nam honor non meritus dehonestat possessorem; meritus, illustrat. Mitta res, Matth. 25. v. 34. Sedet Christus Deus orbem iudicaturus in sede maiestatis. Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erunt: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, &c. Tunc respondebunt ei iusti: Domine, quando te vidimus esurientem, & pauimus te? sitientem, &c.* Porrò scire cupit animus, cur Christus Deus largiturus iustis beatitudinem, eorum merita particulatim recenseat, & vsque adeò commemorando ea adaugeat, vt vix iusti ea, quæ patrauerunt merita recognoscant. Nam, vt notauit Origenes: *Nec iusti obliti eorum, quæ egerunt, tunc respondebunt ei decenter; Domine, quando te vidimus esurientem, &c. Sed humilitatis causa laude benefactorum suorum, indignos se proclamantes*. Adeò enim Christus exaggerat iustorum merita, vt ea non agnoscant ijdem ipsi iusti, & arbitrantur Christi verba non esse narrationem, sed *laudem benefactorum* suorum, & laudatorium panegyricum. Quæ laudatio tantùm excedere videtur eorum merita, vt sapientissimus noster Salmeron inter parabolas, non inter narrationes hanc historiam collocandam iudicauerit. Quare ergo Christus Deus redditurus beatitudinem iustis, merita, quæ præmianda proponit, adeò exaggerat, vt nec à iustis ipsis recognoscantur? Origenes: *Bonis iudicis erat benefacta quidem hominum largius prædicare, & ampliare*; at cur Christus bonus præmiorum distributor, nobiliùs prædicat, & largiùs ampliat merita Sanctorum? Malem referre, quæ interpretes super hac dubitatione commenti forent; sed sagax eorum industria hic tantisper cessauit, vt aliquid meditandum nobis relinquerent. Num proponuntur, & exaggerantur beatorum merita, vt beatitudo illis danda nouo alio titulo æterna sit; & ita firmiùs æternet? Nam facile cessare solet apud homines amor, seu beneficium datum non merenti. Quod sui experientia eruditus, docet Ennodius sic sapienter ad rem inquiens. *Non firmis radicibus nititur amor indebitus; & citò ad examen reducitur, quidquid gratiæ aura subripuit*. Vult Christus Deus & suum amorem, & beatitudinis munus debere beato, ne si indebitus sit amor, quodam modo non tam firmiter duraret, si ad examen indebitè possit reduci? Præstat firmare beatitudinem meritis beatorum. Nam quod meritis nititur, firmius hac ex parte radicatur, & diuturnius perseuerat. S. August. refert Origenem in eo fuisse errore, vt assereret, animas peccatorum postquam in inferno luerint delictorum pœnas, tandem ascensuras in cælum, & æterna beatitudine fruituras. *Sed Origenem, inquit, propter hoc meritò reprobauit Ecclesia; quia & hoc quod misericors videbatur, amisit, faciendo veras miserias, quibus pœnas luerent, & falsas beatitudines, in quibus securum, & sempiternum boni gaudium non haberent*. Ecce tibi falsa, & non secura, nec sempiterna Beatitudo dicitur ab Augustino, quæ bonis meritis destituta est, aut gratia, quæ est sus ad gloriam. Vnde meritorum magnitudo securitas, & quasi æternitas beatitudinis videtur. Debitus enim amor diuturnus, imò æternus etiam hoc titulo erit. Et ita Christus

117. Matth. Cur exaggerat Christus iustorū merita. Orig. hom. 34. in Matt. Salmer. Orig. in Caten. S. Tho. 118. Meritorum etiam titulo æternat beatitudo. Ennod. l. 3. epist. 11. Aug. l. 21. de Ciuit. Dei, c. 17.

stus merita iustorum recenset, commendat, & exaggerat; nam si ex aliquo capite cessatura esset beatitudinis gloria (quæ nunquam cessabit) maximè id eueniret defectu meritorum: Nam vbi meritum adest, suum reddit quidquid ob meritum retribuitur. Nec benemeritus meruni beneficium accipit, sed iustam retributionem, qua exoluitur illi debitum. Quod eleganter dixit Theodoricus suo Cassiodoro, lib. 1. var. epist. 3. *Macte vir felicitate laudabili, qui ad hanc vocem dominantis animos impulisti, vt bonorum tuorum potius fateremur esse quod dedimus.* Quia (scilicet) firmis radicibus nititur amor debitus. Ergo Christus beatitudinem æternã iustis largiturus, Beati merita recenset, cumulat, & exaggerat, quo firmetur ius ad beatitudinem, & sic firmius æternet beato, ex hoc etiam titulo æterna.

119. [Beatitudo promerit a Felicior est homini. Saluian.] Præterea adaggerat Christus, Beandi meritum, vt augeat beati fælicitatem; ne scilicet possideat beatus non meritam beatitudinem. Porrò honor non meritus, non tam magnus honor est. Nam vt dicebam alias ex Saluiano: *Quid est aliud principatus sine meritorum sublimitate, quam hominis titulus sine homine?* quia augustior bonos absque meritis adeptus, deuenustat possessorem, & largior liberalitas in immeritum effusa, sæpe fit cum detrimento accipientis. Quod luculenter docuit Cassiod. lib. 1. var. epist. 16. *Nec decet esse difficile beneficium, quod largitate non patitur detrimentum.* Vbi sapienter insinuat, plura esse beneficia, quæ ab ipsa largitate patiuntur detrimentum. Nam liberalior munificentia largitoris merita non expectans ad donandum, sæpè exercetur cum non leui accipientis detrimento. Quia etsi accipiat rem magni æstimandam, tamen immeritus accipit, & possidet immeritus, quod necesse est, vt accipientem, etsi non dedecoret, saltem tantisper deuenustet. Hac de causa Christus iusti beãdi merita commemorat, & auget, vt fælicitatem meritam possideat, & beatitudinem, quam habat, promereatur, quod incrementum gloriæ est.

120. Ad hæc, ideò beandi merita exaggerat Christus, vt cælum ipsum, & beatitudinis gloriam illustriùs adaugeat, & cumulatiùs illustret: nam meritum possidentis est honor dignitatis, seu officij, Ioan. 14. v. 2. [Ioan.] *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* & mox subiungit Christus: *Ego vado parare vobis locum*, Deinde: *Si abiero, & præparauero vobis locum*, &c. [Aug. tract. 68. in Ioan.] Quæ loca valdè secum pugnare videntur, vt aduertit August. ita scribens: *Quomodo vadit, & parat locum, si tam multæ mansiones sunt? Si quominus dixissem, vado parare, aut si adhuc parandus est, cur non merito dixisset; vado parare? an istæ mansiones, & sunt, & parandæ sunt?* Et sanè difficultas planè vrget; nam si mansiones in cælis sunt; [Matth.] & beatorum solia, regia magnificentia constructa, & quidem ab origine mundi, Matth. 25. quidnam est quod huiusmodi mansionibus deest; Quisnam ornatus mansionibus superest, vt Christus vadat præparare locum? Quomodo Christus cæli ornabit mansiones, ornatissimas à mundi primordijs? Porrò insulsum est dicere Christũ ascendentem in cælos denuo ornaturũ mãsiones, seu solium beatorum. Idem Aug. sup. sic difficultatem expedit, vt affirmet cælos ornari, & præpa-
121. rari; quia ipse Christus è cælo missurus sit Spiritum sãctum qui Apostolos virtutibus cumulet, & eorum merita adaugeat operante gratia; sic mansiones præparantur, sic cælum ornatur: *Hæc ergo domus Dei, hoc regnũ Dei, regnumque cælorum, adhuc ædificatur, adhuc paratur: sed quid est, quod vt paret, abijt? Cum profectò nosmetipsos præparet.* Ergo cùm nos meritis locupletat, & ornat beatorum mansiones præparat, & exornat: nam cæli ornatus sunt cælicolarum merita. Enimverò augetur concinnitas, & ornamentum cælestis patriæ, quo crescit beatorum meritum. Vnde paratas cæli mansiones, exornat Christus meritis exornando prædestinatos; nam virtutes prædestinati ornamenta cælorũ sunt; beatorum merita decus est cæli. Et ita Christus in die iudicij largiturus beatitudinem prædestinatis, eorum merita, & recenset, & cumulat, & exaggerat, vt ipsis beatis non immeritis, sed benemeritis honores tribuat, & cælestes mansiones illustriùs exornet: nam meritum beatorum ornamentum cælorum est. Audis hîc [Iudith.] vers. 10. Iudithæ ob merita dici: *Tu gloria Ierusalem?*

Hîc cursim perstringam quosdam electores, qui perniciosissima ambitione præstantissimos viros virtute, 122. & meritis illustres eligere omittunt, quia locupletiores, nobiliores sunt: & mediocres eligunt, ne videantur præclarissimos eligere, à quibus aliquid sperent, sed tenues homines, quò iustior, & incorruptior videatur. Quod Liberio Patricio scribit Ennodius, aiens: *Elegisti mediocrem, ne præcelsi esset suspecta prædicatio. Clarissimorum testimonia, vt vire, accipiant culmina castigantur.* [Ennod. l. 5. Epist. 1.] Hæc subtilior ambitio est iniusta electione iusti electoris nomen mercari. O versutias ingeniosæ ambitionis!

---

§. XXVI.

Castitas flos virtutum est; & reliquæ virtutes spiritualis quædam Castitas.

LVxuria vitijs grauida est, & vitiorum fæcunda reliqua crimina enititur, lactat, incrementat. Idoneè 123. inquit Naziãz. *Non enim peccatum illud solum quod corpus admittitur, fornicatio dicitur, sed quovis aliud flagitium.* [Naz. Orat. 31.] Siquidem libro reliqua peccata agglomerat, cõsummat, coronat; sed de hoc vbertim alias. Num castitas luxuriæ submittat fasces? Eritne lasciuia vitiorũ sentina, & castitas non erit virtutum omnium culmus, & culmen? Pulchrè S. Ambrosius, inquit: *Sanctis vna competit virtus.* Vna virtus tantùm? Fallor si non plures virtutes affeclæ sunt sanctitatis, & fælici sodalitio vna illam indiuiduo fœdere comitantur. [Castitas est quodammodò omnis virtut. Ambros. in Luc. 6.] Quænam hæc vna virtus, quę vna non est, sed instar omnium? aut vna multiplex, aut omnes in vna? De castitate scio dixisse Berosum loquens de Noe: *Castimonia corporis, & sanctimonia animi, duabus clauibus religionis, & fælicitatis.* [Beros. lib. 3. Antiquit.] Itaque castitati peruia est omnis religiosa virtus; & castimonia communis clauis est, cui aditus apertus patet ad omnem religiosam sanctitatem, & beatam fælicitatem. Mox enucleatiùs expẽdo locum; parum enim censeo clauis sit ad reliquas virtutes, plus audet Ambrosius, aiens: *Sanctis vna competit virtus.* Ac si vna castitas cæterarum virtutum sit matrix, & auctrix.

Tertullianus vt erat vir magno ingenio, & multa in 124. eloquendo emphasi locuples, sic orsus est librum de [Tertul.] Pudicitia: *Pudicitia flos morum.* Quam ob causam castitatem appellat florem morum, seu virtutum? Num quia inter cæteras illustriori quadam prærogatiua floret, & quasi primatũ vendicat sibi? Sic dicimus Hispanè: *La flor de la escuela, la flor de la Ciudad, la flor de las virtutes*, id est, qui litteris prænitet in gymnasio; qui nobilitate, & venustate floret in vrbe; quæ inter cæteras virtutes venustior eminet, & gratio tate palmam refert. Nisi fortè dicitur, Flos virtutum, quia venustior virtus est: quid pulchrius flore? Aut quia suauissimum efflat odorem, & spirat celestes, & beatas delicias. Quid fragrantius quàm pulcher flos repente primo vere erumpens è papillato corymbo explicante totam foliorum ambitionem, æmulantem muscos, balsama, & odoratiores pastillos? Sic puto, dixit Paulus: *Christi bonus odor sumus.* Sic dicitur Castitas, *Flos morum.* Verum, vt arbitror, profundiùs rem meditatur subtilis auctor. Siquidem flos decor arboris est, & pulchrior venustas, qua vernat ad gratiam; & etiam spes est futuri fructus: nam flos non tantùm est signum futura poma prænuncians, sed in flore conflatur, & è flore materiatur pomum. Sic ait S. Chrysologus: *Grati flores, sed vsquedum perueniatur ad poma, flores consumantur à pomis.* [Chrysolog. serm. 62.] Itaque flores sunt fructus præcoces. Et aduerte, quòd quęque arbor fructus parturit sui generis; neque enim flores pyri malogranata spondent: nec flos mali Medici cerasa facit; sed vnaquęq; arbor sui generis fructũ creat, non omniũ arborũ facit fructus. Hæc prærogati- [Castitas est flos morũ, quia in ea florent omnes virtutes.]

gatina pudicitiæ est, quæ omnium virtutum est flos, & virtutum omnium fructus parturit. Sic *Pudicitia* dicitur *flos morum*; quia sicut in flore præmaturè insunt fructus; sic in castitate, vt in flore, omnes adsunt virtutes; in castitate præcedunt, & condiuntur; è castitate materiantur, & effluunt. Et ita *Sanctis vna competit virtus*; nempè pudicitia, quæ est flos morum, feracissimus fructuum. Huc alludere videtur Sanctus August. tractat. 18. explicans illud Ioann. cap. 15. *Et omnem, qui fert fructum purgabit eum, aiens: Mundat itaque mundos, id est, fructuosos, vt tanto sint fructuosiores, quanto sunt mundiores*. Ecce tibi à munditie fructuosior prouentus. Et S. Cyrill. in Caten. explicans illud Lucæ 8. *Et aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum*; sic ait: *Sunt autem terra pinguis, & ferax, anima honestæ*. Nonne audis Castitatem dici feracem virtutum, & fructuosiorem? Bellè ergo dicitur; *Flos morum*, idest, ferax virtutum, quia fructuosior est, & matrix omnium sanctitatum, quas fouet, & parturit.

Ioann.
August.
Lucas.
Cyrill.

125. Cæterùm longum esset recensere sigillatim virtutes omnes, quarum fructus fert castitas: nonnullas dabo. *Fides generis* humani dicitur à Septimio ibi. Et fidei nomine spes significari solet in Euangelio. Philo dixit *Gratiam virginem*. Ecce castissimam Theologalium virtutum Trinitatem: & idem Sept. libr. 1. adu. Marc. cap. 29. castitatem appellat *Felicitatem Sanctitatis*. Et Origen. hom. 17. Prophetiæ matrem vocat castitatem, aiens: Annam illam vetulam. Luc. 2. *Meruisse spiritum prophetandi a longa castitate*. Et Paulus 1. Corint 7. Castitatem facit orationis energiam. Et S. August. libr. 11. de Genes. ad litt. cap. 32. castitatem appellat profectionem obedientiæ. Et Philo, Gratias (idest, gratiarum actionem,) Virgines facit. Itaque castitas dicitur fidei ardor, Spei animositas, Charitatis deliciæ, Felicitas sanctitatis, Prophetiæ perspicacia, Orationis vigor, Obedientiæ obsequium, Gratitudinis generositas; & (ne longior sim,) omnium virtutum fælix societas. Opportunè Tertull. vocat Principes virtutes, *spiritualem castitatem*. Nempè defæcatior castitas dicitur fides, spes, & charitas, & religio, & pietas. Quid est spiritualis castitas nisi purior & incerior? Quid enim aliud est fides, quam *spiritualis castitas*, quæ licentiam credulitatis cohibet, & vni Deo pudicè adhæret? Vnde ait Septim. lib. de Præscript. adu. Hæret. *Quid dicent, qui illam*, scilicet fidem, *stuprauerunt adulterio hæretico, virginem traditam a Christo?* Et Spes arrhabonis nomine beatitudinem sperat à casto sponso: & Charitas castè copulatur Deo. Item reliquæ virtutes sunt quædam castitas, quæ cohibet, & refrænat libidines appositi vitij. Vnde encomium virtutum est, quòd dicantur *spirituales castitas*; quia castitas flos morum est, & huius floris fructus, cæteræ virtutes. Benè ergo Iudith a omnibus virtutibus referta dicitur in hoc cap. 8. vers. 8. sic dicitur florere castitate, vt nemo esset, *qui loqueretur de illa verbum malum*, idest inhonestum. Quæ summa pudicitiæ commendatio est; quasi in ea floreat omnium virtutum florida spes, & maturus fructus. Sanctis enim vna competit virtus. Et hic versiculo vndecimo. Ioachim Summus Pontifex omnia Iudithæ merita, & illustriores virtutes castitati adscribit.

Septim.
Philo Castitati in sunt omnes virtutes.
Orig.
Luc.
1. Cor.
Augu.
Philo.
Virtutes dicuntur spiritualis castitas.
Tert. lib. de Pudicit. c. 5.
Iudith.

---

§. XXVII.

Humanus fastus, Restitutionis ignobile nomen, cupit celare honorifico Donationis titulo.

126. INter cæteros animi pestes nullam propemodum nocentiorem dixerim quàm alienorum rapinam. Furtum dixere quidam, *Breue vitium*; sed vlterioris, & diuturnioris vitiositatis accessio est: & malitia vna plures, (vt sic dicam,) ob repetitam rapinæ vnius vitiositatem. Rem, inquis, non admodum magnam rapui, & sæpè paruam: at non parua, sed valdè magna cunctatione rem non tuam inter tua detines. Restituam, inquis, domino suo, quamprimum possim. Sed numquam poteris, siquidem numquam voles. Quis enim quod noluit, potuit? *Velis, & poteris*, ait Clem. Alexan. qui semel rapuit, diu nolet; vnde perpetuat apud te alienæ rei possessio, nulla iuris præscriptione fauente, sed oblatrante conscientia aduersùs vile auaritiæ facinus. Me contemnent homines ais, si restituam; nam restitutio furtum probat, & prodit. Sed *contemnendus est iste contemptus*. Deus pluris æstimat, quem humana æstimatio contemnit. Et quidem clancularia redditio diuitat infamiæ malum. Ergo si Restitutionis nomen odiosum est, & infame: saltem assume speciosum donationis vocabulum. Da, vt restituas, quod est attincium iustitiæ, & munificæ restitutionis arbitrium. Mutuum sume à liberalitate nomen: vt honestetur titulus a liberalitate, qui a rapina foret inhonestus, & turpis. Hunc donationis titulum ingeniatur in restitutionis negotio, sagacissima Sanctorum pietas. Sic odiosum est Restitutionis vocabulum, & res ipsa restitutionis? Sic est difficile (ne dicam fermè impossibile,) restituere. Sit liberalitas, iustitiæ lenocinium; si fortè ab iniusto raptore impetret nomen liberalitatis, quod negatur iustitiæ. Quæ sunt fælices astutiæ sapientioris gratiæ.

Clem. Alex.
Sen. ep. 71.
Eccli. 1. v. 6.

127. Prouerb. 3. vers. 9. *Honora Dominum de tua substantia: & de primitijs frugum tuarum da ei*. Chaldæus: *Honora Dominum de mammona tuo*. Secundum hemistichium ita expressit S. Hieronym. in Ezechielis cap. 45. *Da ei de fructibus iustitiæ tuæ*. Vbi in eiusmodi donatiuis, quæ ab homine exigit Deus, rem iustitiæ intelligit Hieronymus. Et quidem si de re iustitiæ videtur agi, aptius fortè dixisset, *Restitue*, minus aptè, Da. Nam *Dare* res est liberalitatis, *Restituere* negotium iustitiæ. Cur ergo Salomon abstinuit vocabulo restitutionis? Pulchrè rem tetigit, & dubium soluit Saluianus ita fatus: *Honora Dominum de tua substantia; & da ei, &c. Cum vtique totum suum sit, quod ab eo accipimus, nostrum esse dicit vt demus*. Ac si dicat Saluianus: Rem iustitiæ exigit tunc Deus ab homine & rem mille nominibus debitam: at consultò abstinet nomine iustitiæ, redditionis, aut restitutionis. Tam malè enim apud homines audit iustæ restitutionis vocabulum, vt donatiui titulo, & largitionis nomine honestanda sit; quò ab hominibus extorqueatur iustitiæ obsequium, *Cum totum suum sit, nostrum esse dicit, vt demus*. Sic inuisum, & odiosum est vel restitutionis nomen, vt honesto donationis titulo dissimulandum sit. Alliciatur specioso donationis, & liberalitatis vocabulo, qui deterretur iustæ restitutionis nomine. Sic rediminir iniustitia fraudis, fraude dissimulati vocabuli. Saltem restituat donando, qui nisi donando, non restituet.

Prou.
Cald.
Hieron.
Restitutio honeretur titulo donationis.
Saluil. l. 1. ad Eccl.

128. Matth. 9. v. 9. *Iesus vidit hominum sedentem in telonio, Matthæum nomine, & ait illi: sequere me. Et surgens, secutus est eum*, Matthæum, inquam, vidit, de telonio diuitem, de vsuris locupleté, lucris sæculi onustum. Pergit S. Chrysologus: *Matthæus publicanus generat nobis non paruam suis quæstibus quæstionem; & magnum nobis negotium, sua negotiatione proponit. Quod negotium?* Satis (nisi ego fallor) perspicuum est. Nam si Matthæus erat de telonio diues, de vsuris locuples, ære alieno onustus, non satis consultè, vbi primum à Christo vocatus, illum statim sequutus est. (omitto ridiculariam Iuliani Augusti causam, quam S. Hieronymus facilè reijcit.) Profectò Matthæus publicanus erat de vsuris locuples, & de aliorum paupertate diues: igitur priusquam post Christum abiret, iure tenebatur æs alienum suis dominis restituere. Adest in mensa locuples pecunia, & deest in animo restituendi vigor. Præstaret, præstaret quidem prius reddere debitũ ex rapinis contractum, & mox Christi sequi vestigia. Neque enim vel Apostolicum fastigium liberare hominem valet ab obligatione soluendi debitum ex iustitia. Restituat lucra malè parta, & tunc se restituat in Apostolicam

Matth.
Chrysol. serm. 29.
Restituitur titulo liberalitatis.

ſtolicam dignitatem, ad quam vocatur. Ergo malè ſtatim ſequitur Christum, qui priùs debuit rem alienam reddere ſuis dominis. Hanc quæſtionem ſuis quæſtibus nobis generat Matthæus. Fateor nullam restitutionis mentionem inueniri: ſed repetitam eius liberalitatẽ tradit S. Chryſologus nuper allegatus his verbis: *Miſericordia voluit, vt Matthæus quod tulerat per miſeriam, in miſericordias proroget; & inde redimeret pœnam, vnde comparauerat culpam.* Nempè meminit ſacer hiſtoriographus lucri ab vſuris comparati, & repetitæ à Publicano rapinæ, nec vlla fit restitutionis mentio. At Matthæi liberalitas, & Publicani munificentia vbertim publicatur, quo ſpecioſum liberalitatis vocabulum alliciat ad reddendum, quantum odioſus, & inuiſus Restitutionis titulus deterrebat. Vnde quod iuſta restitutionis compoſitio impendit, miſericordia dicitur prorogare; vt honorarius pietatis titulus ſit illex ad reddendum, ne impietas lucroſi quæſtus publicetur, ſi publicanus reſtituat. Hæ ſunt piæ aſtutiæ gratiæ diuinæ: mutatę liberalitatis nomen vt arduum, & odioſum restitutionis negotium peragatur. Nam hominis ingeniũ de ſe facile eſt ad liberalitatis gloriam; tardum, & impeditum ad restitutionis inuiſum nomen. Mutetur vocabulum, non vocabuli res, quæ obtinetur diſſimulatione nominis. Vnde rapinæ compenſandæ miſeria, miſericordiæ glorioſo titulo venuſtatur.

Chryſol.

129. Succedat diues diuiti, & Publicano Publicanus ſuccedat, & Matthæo Zacchæus, Luc. 19. Zacchæus nobilis cenſu, vſuris infamis, à lucroſis negotijs, gratiæ negotiatione conuertitur: & vocalibus Christi Dei oculis, has voces reſpondit: *Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus; & ſi quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Verùm ſciſcitabitur quiſpiam, cur Zacchæus iniuſtis rapinis obæratus, vbi ſe ad Deum conuertere piè ambit, & ſolutione æris alieni, ſua delicta redimere ſatagit, non ſtatim dixit; Quod defraudaui reddam, ſeu reſtituam, ſed prius dixit: *Ecce dimidiũ bonorum meorum do pauperibus*; & mox (etſi in comperto erat, & ſibi, & omnibus indubium, opes ex fraudibus exaggeraſſe,) non palàm dixiſſe, Reddam, vel reſtituam quod defraudauit; ſed quaſi dubitaret de rapina dixiſſe, *ſi quid aliquem defraudaui, reddam*, ſeu reſtituam? Præſtaret enim quòd priùs eſſet ſollicitus de rebus ex iuſtitia neceſſarijs, (nempè de reſtitutione,) nec obligationem vocare in dubium; & poſteà de re conſilij, & non admodum neceſſaria curaret. Negotioſis telonij rapinis depauperauerat populos, & non ſtatim ait, Reſtituam, ſed *Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus?* Superfluis benè ſtudet, qui nauſeat ad neceſſaria? Nihilominus certum eſt Zacchæum etſi ære alieno obligatum, negotium iuſtitiæ ritè peregiſſe. Ait enim Christus Deus: *Hodie ſalus huic domui facta eſt.* Ad quæ verba ſic fatur S. Chryſoſtomus rem quam verſamus eleganter ediſſerens: *Accepit domus Zacchæi ſalutem ex fide, quam perdiderat aliquando ex fraude. Miſericordia reddidit, quod rapina abſtulerat: conſeruit bona quod fraudes ademerant. Dona enim pauperum lucra ſunt animarum; vt probabile eũ ditis exiſteret, malis quæſtibus damna in miſericordiæ operibus lucra maxima aggregare.* Quid accommodatius? Nimirum Zacchæus donatiui glorioſo nomine redimit, & fraudis debitum, & rapinæ infamiam. Det liberalitatis nomine, vt reſtituat; quia fortè, niſi dando liberaliter, non redderet ex iuſtitia. Mercatur enim Zacchæus ſpecioſo munificentiæ nomine, nomen liberalitatis, & celat illiberale reſtitutionis elogium. Tam difficile, & arduum eſt, vel reſtitutionis vocabulum; quanto magis res ipſa reſtitutionis! Nam vt aduertit S. Chryſoſtomus inibi: Qui reſtituit. *Confitetur fraudes; ipſe ſe iudicat, ipſe ſe condemnat.* Profectò nomen donatiui abſoluit, quod res ipſa reſtitutionis condemnat.

Lucæ.

Zacchæus reſtituit ſpecioſo donationis vocabulo.

Lucæ. Chryſoſt. homil. de Zacchæo.

130. Lucæ 16. verſ. 24. Diues ille de miſerijs inopum fælix, de indigentia pauperum locuples, condigna viciſſitudine mulctatus, è gehennæ infælici loco ſuſpicit Lazarum in ſinu Abrahæ fælicem; & precaria ambitione præſumit feralium tormentorum remedium. *Pater Abraham* (ipſe clamans dixit) *miſerere mei.* Nempè, aut mittendo Lazarum ad gehẽnę refrigerium, aut ſaltem eius heredibus, & cognatis pęnitentiam ſuadeat. Saluianus vt erat ſagaci ingenio acutè perſpicax, ſuſpicatur, tunc diuitem epulonem ſetiam licet reſtitutionem procurare: ſic fatur Saluianus: *Quid proderat, quod dare cuncta cupiebat, quæ iam amiſerat, qui nihil tunc pro ſe dederat, quando omnia poſſidebat?* Nempè diues hic æternaturæ gehennę addictus, ſic æſtimat arduum, & à difficultate maximè meritorium, reſtitutionis negotium, vt quamvis ipſe ſit iam diu merito auaritiæ damnatus: quamvis ſuas opes dimiſerat hæredibus; (quis difficultet dabit, quod iam ipſe non poſſidet?) tamen adhuc præſumit de reſtituendi merito euadere æternantis incendij gehennam. Sed aduerte adhuc, ad vitandam inferni condemnationem, etſi cupiat aliena reſtituere; renuere tamen reſtitutionis vocabulum, & donationis titulo rem ambit cohoneſtare, *Dare cuncta cupiebat*, ait Saluianus: Quaſi nec pro euaſione ab inferni gehenna vellet vſurpare Reſtitutionis nomen. O inſignem rei exaggerationem! Iudithæ, fugatis ab ipſa, & debellatis Aſſyriorum copijs, & expoliatis eorum caſtris prædiuiti præda, debebatur belli iure opulentior ſpoliorum pars; ſed Hebræa gens naturaliter auara, auarioris rapinæ merito, prædam opimam vſurpauerat. Et quidem cùm Holoferniana ſupellex Iudithæ tandẽ redditur, ſic hoc narratur hic verſ. 14. *Porrò vniuerſa, quæ Holofernis peculiaria fuiſſe probata ſunt, dederunt Iudith in auro, & argento, & veſtibus, & gemmis, & omni ſupellectile.* Nempè ambiunt illuſtrem donationis titulum, & renuunt ignobile reſtitutionis nomen quæ eſt huius §. res.

Quã ſit inuiſũ Reſtitutionis vocabulũ.

Luc.

Salu. l. 3. ad Eccleſ.

Iudith.

§. XXVIII.

Merita accipientis beneficium minuunt largitoris munificentiam.

131. HOnor beneficentiæ, eſt beneficij gratuita donatio, largior beneficentia non commendatur à magnitudine largiti muneris, ſed à liberalitate datoris: vnde dehoneſtatur munificentiæ generoſitas à merito accipientis. Deſiderat Deus hominum preces; quia Deo ſũt benefaciendi occaſio. At non ſinet ſe multùm orari: *Orantes autem, nolite multum loqui.* Matth. 6. v. 7. Ne à merito diuturnæ orationis, minuatur munificentia benefactoris: nam liberalitas dantis decreſcit à meritis accipientis. Vnde accipientis meritum eſt quodammodò tacitum beneficij dehoneſtamentum: (nam meritũ gratiam minuit, aut perdit.) Cucurrit Magdalena, Lucæ 7. verſ. 33 ad Christum, tunc Phariſęi, & peccatricis lachrymas ſitientem, pluſquàm Phariſæi vina. Acceſſit lachrymis grauida, & totum oculorum nimbum in Domini effudit pedes, & madentes terſit tota ad venuſtatem denſa crinium capillatura. Et Euangeliſta rem narrans, ait: *Lachrymis cœpit rigare pedes eius.* (Scio *cœpit*, eſſe linguæ idiotiſmum; ſed vocabuli cortex emedullandus eſt ad mores. Cœpit tantùm, nec proſecuta eſt lachrymando? *Cœpit.* Num tam citò lachrymari deſijt, quæ erumpentes lachrymas vix cohibere poterat? *Cœpit.* Num reſpuunt fletum venuſti oculi, picturati, nõ lachrymari aſſueti? an Christus faſtidit peccatricis planctum? Cœpit lachrymari, ais, & fudit vberes lachrymarum riuulos: *Cœpit*; quia beneficus Deus vel vna lachrymula contentus, cæteras non expectat ad veniam, Vberes lachrymas fudit, ſed vna tantùm negotium abſoluit, & veniam impetrauit. Ne quodammodò deducus eſſet diuinę liberalitatis, poſt anxios ſingultus, & copioſum fletum veniam peccatorum largiri. Quod non tam eſſet dare beneficium, quam vendere. Non enim eſſet mera gratia, ſed antidotalis retributio. Hoc negotium iuſtitiæ eſſet, liberalitatis forſitan

Matth.

Lucas.

Cur Magdalena dicitur cœpiſſe flere.

non

non ita appareret. Nam liberalitas, vt gaudet dare gratis, sic commodare erubescit.

132. Lucas. Lucæ 11. verſ. 5. Docuerat Christus orare diſcipulos ſuos, & vt orationis fiduciam excitaret, & Dei liberalitatem in donando commendaret, proponit parabolam amici, qui imparatus intempeſta noćte excepit amicum hoſpitem; & tres panes petiturus iuit ad alium amicum: (hic amicus ad quem iuit, Deus eſt, ex communi Patrū conſenſione,) qui importunitate, & temporis, & petitionis exacerbatus, non ſatis pacatè, ſed aſperioribus verbis reſpondit amico, & poſtulatos panes non concesſurum: & tamen Christus Deus aſſerit hanc narrationem, vt diuinam liberalitatem deprædicet. Et vna vox eſt ſanctorum Patrum, & interpretum hic maximè diuinam magnificentiam oſtentari. Ergo potiùs illiberalem animum hic agnoſcerem. Nam amicus petit. Quid amico concedendum non eſt? petit rem neceſſariam: quia neceſſarium eſt amicum hoſpitem domo excipere; at incœnatum relinquere, planè illibe ralis hominis. Vadit media nocte; qui tam importuno tempore petiturus it, neceſſitatem probat. Tantum tres panes poſtulat: magnam nimirum petitionem ab amico Deo, rogandam. Quis, quæſo, tam auaro erit animo, qui tam exiguum donum neget? & tamen negat Deus. Adde quod panes non dandos gratuitò poſtulat, ſed commodatos. *Amice commoda mihi tres panes.* Theophylactus hic: *Amice da mihi mutuo tres panes*; Quaſi dicat: Non peto gratis, da mutuos panes; mox reddam. Et tamen adhuc negat? & Deus negat? & hæc petitionis negatio, diuinæ largitatis commendatio eſt? Et iure quidem petiti panes negantur in commendationem munificentiæ denegantis. Aduertit ad verba petentis: *Amice commoda mihi. Mutuò da mihi tres panes.* Hęc *impudentia* eſt, ait Theophylactus. A Deo petis mutuò dona? Si dederis reddam: temere vis donum à Deo, non petere? Quo alio modo poſtulares ab homine auariſſimo, à publicano, ab vſurario? Hæc iniuria videtur in Dei largitatem, & rei poſtulatæ negotione caſtiganda. *Non poſſum ſurgere*, id eſt, ſic, vt petis non dabo, ferè impudenter petitur quod liberaliter à Miſericordia dandum non petitur? propè impudentia eſt, Dei liberalitatem dehoneſtare, petendo à Deo mutuum; ſiquidē mutuum parum à fœnore diſtat? *Beatus homo, qui miſeretur, & commodat*, Pſalmo 111. v. 5. Laurent Nouar. *Qui miſeretur, & fœnerat.* Quaſi commodare idē ſit quod fœnerari. Sapienter ait Seneca: *Turpis fœneratio eſt beneficium expenſum ferre.* Num beneficium res mutui eſt? res fœnoris eſt beneficium? Deuſne is eſt, qui beneficijs negotietur? Nam beneficium niſi gratis detur, beneficium non eſt. Qui mutuò dat liberaliter, non benefacit. Beneficium negotium eſt liberalitatis, non mutui, non fœnoris. Mutuum à ratione beneficij planè deficit. Tollit à Deo munifici benefactoris nomen, qui mutuum à Deo petit; non commodat Deus beneficentia, nec in cenſu ſuo collocat, nec quaſi *expenſum* ſcribit in libro dati, & expenſi; ſed liberaliter dat, vt Deum decet. Nam turpis fœneratio eſt beneficium expenſum ferre S. Ambr. laudat Abrahamum, quod de præda, quam tulerat deuictis tot regibus, nihil voluit contingere, nec oblatum ſumere. Et rationem elegantem reddit: *Minuit enim fructum triumphi mercedis ſuſpicio, & beneficij arrodit gratiam.* Plurimùm enim refert vtrum pretio, an gloriæ denoueris. Bellè dictum: Mercedis ſuſpicio, arrodit fructum liberalitatis. Ergo liberalitas diuina quodammodò iniuriam patitur, & petitionis negatione id publicat, cùm mutuum aliquid à Deo poſtulatur. Sed tandem largitur petitos panes, ne quid vel iure neget Deus. Nonne hic vides exaggeratam munificentiam Dei, volentis ſemper gratis conferre quicquid dat.

Miſericordia Dei quaſi exaſperatur, dum commodatum beneficium petitur.

Theoph.

133.

Pſal. Laur. Nou. ho. de Eleemoſ. Sen. l. 1. de Benefic. c. 2.

Beneficium arrodit meritis accipientis.

Ambr. l. de Abrah. lib. 1. c. 3.

134. Adoleſcens ille prodigus deſeſſus tolerando pij parentis domeſticam diſciplinam, ad eo petit portionem cenſus, quæ illi obtigit hereditatio iure: *Pater da mihi portionem ſubſtantiæ, quæ me contingit.* Lucæ 15. v. 12. Gratias ago iuueni laſciuienti, & ligurienti, quod eam non ſubripuit clanculum, & aufugit. A patre petit; & id petit quod debetur illi: *portionem, quæ me contingit.* Et tamen pater offenſus eſt eiuſmodi iuſta petitione? Audi S. Chryſologum: *Petitionis offenſam, genitoris largitas comprobauit.* Patriſne iniuria eſt, vt filius petit, quod illi hæreditario iure obuenit? imò largitas patris, ſi filius non meretur donum, non offenditur, ſed commendatur: nam dare non merenti, laus eſt largientis, & liberalitatis commendatio. Pergit Euangeliſta, & Chryſologus: *Et diuiſit illis ſubſtantiam. Petente vno, ambobus totam ſubſtantiam mox diuiſit.* Hæc fuit genitoris largitas, quæ comprobauit offenſam petitionis. Scilicet petierat à Patre Deo prodigus iuuenis hereditatem, quæ illum contingebat, & qui, quod ſuum eſt petit, datorem non ſinit eſſe illiberalem, hac petitione velut offendi videtur pius, & liberalis pater; & petitionis offenſam largitate probat; nam & donat germano non petenti; *& diuiſit illis ſubſtantiam.* Ac ſi dicat; ò iuuenis, petis quod tibi debeo, me quodammodò offendis hac petitione, qua non me permittis eſſe liberalem. Scio quid faciam, vt liberaliter etiam nunc aliquid largiar, germano non petenti, & cui non debetur, vt potè adhuc ſub patria poteſtate,) vnà tecum cenſus partem donabo, & ſic largitio erit liberalis, & meam munificētiam decens. Nonne iam vides quo modo, *Genitoris largitas comprobauit petitionis offenſam?* Velut oſtenditur Deus, quando munificè donare nobis, à nobis nō permittitur: Quia faſtigium diuinæ liberalitatis eſt. Poſtulatum fuit à Proconſule Plinio, vt ſuſciperet cauſam, & quidem iuſtiſſimam contra Cælium Conſulem deſignatum; & ſic reſpondet Gallo: *Et admones, & rogas, vt ſuſcipiam cauſam contra Celsum. Quòd admones, & rogas, vt ſuſcipiam cauſam contra Celſum. Quod admones, gratias ago: quod rogas, queror. Rogari enim non debeo, quod non facere turpiſſimum mihi eſt.* Pende illud: *Quod rogas queror.* Malè queritur, quòd ab eo iuſta petant: quia non permittunt ei eſſe liberalem, & ſponte munificum. Quaſi dicat Plinius iuſta petitione tua decoratur liberalitas mea, vnde *Quod rogas queror.* Neque enim ſinis me eſſe liberalem: nam ſerò dedit, qui roganti beneficium dedit. Inde ſera videtur Deo omnis largitio, cupiens, vt gratia meritum pręueniat, ne gratia à meritis præueniatur.

Chryſolog. ſerm. 1.

Liberalitas queritur, quòd rogetur.

Plin. lib. 4. epiſt.

Laborabant in vinea magni illius patris familias, tot operarij, alij pondus diei, & æſtus tulerant laborando; alij plus, minus alij, alij vix quicquam operis tulerant. Et Matth. 20. v. 8. *Et cum ſerò factum eſſet, vocat Dominus vineæ procuratorem Sero*, id eſt, ad occaſum Solis, & iubet, vt ſingulis mercedem ſoluat. Num vocandi erant ad mercedem adhuc clara die? minimè: ſed ad finem veſperæ, Tunc Procurator vocat operarios, & tamen ſerò vocatos dicit: quia omnis debita ſolutio ſera eſt ad liberalitatem. Serò dat ad gratiam omnis, qui ſoluit etiamſi det vbi primùm debet. *Voca operarios, & redde illis mercedem incipiens à nouiſſimis.* Vix vna hora laborarunt nouiſſimi, & primi mercedem recipient? iniquo iure agi videtur. Chryſoſt. bene expendit hæc verba: *Incipiens à nouiſſimis libentius aliquid damus illis, quibus gratis donamus; quia pro ſolo noſtro honore donamus. Ergo omnibus ſanctis Deus reddēs mercedem, iuſtus oſtenditur. Gentibus autem dans, miſericors: Dicente Apoſtolo: Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum: & ideo dicitur, incipiens à nouiſſimis.* Qui liberaliter donat, honori ſuo donat, potiùs quā accipienti: nam à munificentia honor eſt, à Iuſtitia debitum exoluitur. Ideò non merentibus operarijs nouiſſimis, citiùs dat, & donatione alijs præferuntur. Timetur ſera donatio, quia honori, & gloriæ ſuæ dat Deus, potius quàm illis. Sic c. 2. verſ. 7. Holofernes liberalitate Princeps, munere Imperator, nō dicitur elegiſſe duces, & Magiſtratus; *Sed vocaſſe duces, & magiſtratus*: non expectans ſupplices preces, non ambitioſa candidatorū munera, non interceſſiones, & negotiationes, quæ non ſinunt eſſe liberalem: hæc omnia anteuertit, quò ſit liberalior; ne eius munificentia queri poſſit, quòd rogatur, quòd commodet officium: non det, quod munera fœneretur, quæ arrodere ſolent beneficij gratiam. Porrò hic

135. Sera eſt liberalitas, quæ meritū non anteuertit. Matth.

Chryſoſt. in Cat. aur. Honori ſuo non tribuit, qui petenti tribuit. Ad Rom. 15. v. 9.

Iudith.

Lucas. Pia oratio cur dicatur offenſa Dei.

rò hic vers. 14. illustrissima Iudithæ merita planè extenuant munificentiam populi erga ipsam. Quid tanto facinore dignum possent reddere.

§. XXIX.

Superior nimis æquus, iniquus est: attentè moduletur fauores, & principatum inæqualitate amplificabit.

136. SVmma æquitas summa iniquitas est: & æqualitas ipsa a nimia æqualitate corrumpitur: nam æqualitas inter inæquales, æqualitas non est, sed iniquitas: nisi enim Superior plus distanti accedat propiùs, recedat longiùs necesse est: qui enim in medio omninò est, non æquè distat à non æquè distantibus. Planè iniquus est Superior, nec in medio est, qui subditos inæquales merito, æquissimè tractat. Porrò Iustitia seuera est, (sit etiam rigida Iustitia: at ferrea non est, & flectinescia: merita saxet: cui plus debetur, iniquè tantundem soluitur. Habet subditorum virtus suos gradus; habeat etiã, & gratia, & fauor superioris: Quod videre licet hic v. 14. Cant. 2. vers. 4. *Introduxit me in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem.* Num Sponsa Deo charissima, vel anima familiarissima Deo inordinatam habeat charitatẽ? Planè inordinata charitas, charitas non est; nam ab inordinatione vocabulum, & rem vocabuli amittit. Quæ est hæc ordinatio? S. Bern. hæc verba sic commentatur: *Ordinauit in me charitatem. Et enim in bene affecta mente non dubium quin dilectioni hominis, Dei dilectio præponatur: & in hominibus ipsis perfectiores imperfectioribus, cælum terræ, æternitas tempori, anima corpori.* Ergo Præpositi charitas ordinanda est; ordo autem non est rerum cumulus coaceruatim positus, sed multitudo seriatim per suos gradus disposita; ita vt Primus principem locum teneat. Secundus huic proximum, sed inferiorem illi, & reliquis potiorem, & sic de cæteris. Sic Superior ordinet beneuolentiam, & fauorem: nec enim promiscuè, & indiscretè omnes amplectendi sunt, sed pro cuiusque merito; ita vt *perfectiores imperfectioribus præponantur.* Sic ordinata charitas erga subditos, à Spiritu sancto exigitur, dum inquit: *Ordinauit in me charitatem;* quæ verba sic exposuerunt Rabbinorum antiquissimi in libro Midras: *Insignem facite, vel magnificate super me charitatem,* nam beneuolentia, Superioris sic ordinata insignior est, magnificentior est, augustior est. Imò Superioris beneuolentia, quæ sic non ordinatur, inordinata est: vnde S. Ambr. non legit *Ordinauit, &c.* sed *Constituit in me dilectionem.*

Nimia æqualitas superioris, iniquitas est.

Iudith. Cant.

Bern. serm. 30. in Cant.

Rabbini.

Ambr. ser. 5. in Ps. 118.

137. Basilius Seleuc. sic loquitur de Petro interrogato à Christo Domino, quid de ipso sentirent homines: *Primatem inclinat, velut citharam quandam ratione praditam, ictibus excussitans.* Itaque Petrum Ecclesiæ primatem comparat citharæ, quæ multis fidibus constat diuersimodè sonantibus. Apitus Tertullianus eandem citharæ metaphoram Superiori accommodat; non quod ipse sit cithara, sed citharam temperans, & modulans, sic aiens. *Hæc ratio seruabatur apud prouidentiam Dei, pro temporibus omnia modulantis.* Et libr. 2. aduers. Marc. cap. 12. *Bonitas Dei operata est mundum, Iustitia modulata est.* Opportunè satis rem Musicæ transfert ad modum regendi subditos, quos comparat citharæ, quam Superior temperare, modulari, & pulsare debet gubernando. Et quidem Musicæ peritus antequam chordas manu pulset, eas diuersissimè temperat: nam quasdam valdè prætendit, vt graciliorem acuant sonum, alias remissius temperat, & aliquas laxiùs remittit, vt grauiorem accentum edant: & ita discordi concordia chordas ad harmoniam temperat: quod si omnes æquè prætenderet, aut laxaret, inanem sonum redderet sonum; cuius amœnior suauitas est in discordia temperaturæ. Ita superior, citharœdi instar temperare, & modulari debet subditos, velut animatam citharam: & dispari disciplina, sed harmonica, illos moduletur, pro qualitate ingenij, & virtutis merito, eosdem diuersissimè temperans. Alios contendens, remittens alios, quibusdam altiorem, & sublimiorem locum tribuens, pro ingenij acumine, & meritorum sublimitate; inferiorem, & grauiorem alijs, quos gurda natura, & corpulentum ingenium dedit grauem, & raucum sonum; hac diuersitate melodia constat. Quod si hos sublimat, illos demittit, aut vtrosque peræquat; harmonia perditur, & insuauis redditur sonus, & grauis auribus. Verùm attentè caueat Superior, ne nimis aut hos degrauet, aut illos attollat; nam leuissimus excessus aut infra, aut supra naturam chordæ, totam citharæ harmoniam perimit. S. Nazian. sic de eo loquitur: *Ac mirus erat concentus, nexusque potestatis.* Conuentum appellat Nazianzenus Basilij politiam. Ergo Præfectus sit ipse temperatus, vt cithara; subditos quoque vt citharæ chordas temperet attentè, ne fauore, aut inuidia quosdam attollat, & alios deprimat, sed modos musicos seruans quemcumque in suo constituat gradu; nam hæc inæqualitas æquitas est Deo digna.

Seleuc. or. 25. Superior ut citharœdus temperet subditos.

Tertul. l. de Ieiun. c. 5.

138.

Naz. orat. pro Basilio.

139. Et quidem hæc inæqualitas, & inclinatio ad vnam partem, vt minuit Superioris affectum erga quosdam, sic dilatat eius principatum: & quod fauoris aliquibus detrahit, & impertit alijs, planè ampliat Principis dominatum. Lucæ 20. versicul. 37. Deus etsi communis sit omnium Dominus, dicitur specialiter Deus Abraham, & Deus, Isaac, & Deus Iacob. Num hæc specialis nuncupatio, & inclinatio diuinæ voluntatis, quæ Deum singulariter arctat ad vnam gentem, illum facit ab alijs alienum? Valdè restringitur Dei principatus, ad Hebræum gentem vnicè addictus, imo vero eo amplissimè quasi dilatatur. Expende pulchra S. Chrysostomi verba super præfatis Lucæ verbis: *sic & Deus specialiter se horum Deum* (nempè Abraham, Isaac, & Iacob,) *dicebat non coarctando eius dominium, sed amplitando.* Itaque specialis Dei beneuolentia, & inclinatio ad vnam gentem, & specialis fauor alijs detractus, mirè quasi amplificat Dei dominatum: nam superioris specialis gratia plus merentibus impensa, artificium est amplificandi principatum, & ingenium dilatandi dominium. Nam diuina iurisdictio, quæ noua adiectione crescere non potest, dum à non merentibus se alienat, & benemerentibus specialiter se inclinat, mirè amplificatur: & diuinior prouidentia in æquali fauore pro meritorum inæqualitate, etsi non dilatetur noua adiectione domini; at illustri dominandi eminentia amplificatur, & quoad nos incrementum capit, dum fauores pro meritis modulatur, discordia concordi res humanas temperans. Hæc inæqualitas genus est æqualitatis. Æquè etiam tractat omnes, qui sic inæqualiter gubernat.

Deus cur specialis Deus Abraham, Isaac, & Iacob dicitur. Lucæ.

Chrysost.

CAPVT

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

NVNC cantauit canticum nouum hoc Domino Iudith, dicens:
2 Incipite Domino in tympanis,cantate Domino in cymbalis,mo-
dulamini illi psalmum nouum,exaltate, & inuocate nomen eius.
3 Dominus conterens bella,Dominus nomen est illi.
4 Qui posuit castra sua in medio populi sui, vt eriperet nos de ma-
nu omnium inimicorum nostrorum.
5. Venit Assur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudi-
nis suæ: cuius multitudo obturauit torrentes, & equi eorum cooperuerunt valles.
6. Dixit se incensurum fines meos, & iuuenes meos occisurum gladio, infantes meos
dare in prædam, & virgines in captiuitatem.
7. Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eum in manus feminæ, &
confodit eum.
8. Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percusserunt eum, nec
excelsi gigantes opposuerunt se illi,sed Iudith filia Merari in specie faciei suæ dissoluit eû.
9. Exuit enim se vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitiæ in exultatione
filiorum Israel.
10. Vnxit faciem suam vnguento,& colligauit cincinnos suos mitra,accepit stolam no-
uam ad decipiendum illum.
11. Sandalia eius rapuerunt oculos eius,pulchritudo eius captiuam fecit animam eius,
amputauit pugione ceruicem eius.
12. Horruerunt Persæ constantiam eius, & Medi audaciam eius.
13. Tunc vlulauerunt câstra Assyriorum, quando apparuerunt humiles mei, arescen-
tes in siti.
14. Filij puellarum compunxerunt eos, & sicut pueros fugientes occiderunt eos: pe-
rierunt in prælio à facie Domini Dei mei.
15. Hymnum cantemus Domino, hymnum nouum cantemus Deo nostro.
16. Adonai Domine magnus es tu,& præclarus in virtute tua,& quem superare nemo
potest.
17. Tibi seruiat omnis creatura tua: quia dixisti, & facta sunt: misisti spiritum tuum, &
creata sunt, & non est qui resistat voci tuæ.
18. Montes à fundamentis mouebuntur cum aquis:petræ,sicut cera liquescent ante fa-
ciem tuam.
19. Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.
20. Væ genti insurgenti super genus meum:Dominus enim omnipotens vindicabit in
eis,in die iudicij visitabit illos.
21. Dabit enim ignem,& vermes in carnes eorum, vt vrantur,& sentiant vsque in sem-
piternum.
22. Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare
Dominum, & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota,& repromis-
siones suas.
23. Porrò Iudith,vniuersa vasa bellica Holofernis, quæ dedit illi populus, &
conopæum,quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema obliuionis.
24. Erat
autem populus iucundus secundum faciem sanctorum, & per tres menses gaudium hu-
ius victoriæ celebratum est cum Iudith.
24. Post dies autem illos vnusquisque redijt in
domum suam,& Iudith magna facta est in Bethulia, & præclarior erat vniuersæ terræ Is-
rael.
26. Erat etiam virtuti castitas adiuncta,ita vt non cognosceret virum omnibus die-
bus vitæ suæ,ex quo defunctus est Manasses vir eius.
27. Erat autem diebus festis proce-
dens cum magna gloria.
28. Mansit autem in domo viri sui annos centum quinque, &
dimisit Abram suam liberam, & defuncta est ac sepulta cum viro suo in Bethulia.
29. Lu-
xitque illam omnis populus diebus septem.
30. In omni autem spatio vitæ eius non fuit
qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis.
31. Dies autem victoriæ huius
festiuitatis, ab Hebræis in numerum sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex
illo tempore vsque in præsentem diem.

§. I.

§. I.

Commentarius litteræ.

Verſ. 1. Tunc cantauit canticum hoc Domino Iudith, dicens:

Verſ. 2. Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi pſalmum nouum, exaltate, & inuocate nomen eius.

1. Iudith chorum ducit.

NOTAVIMVS ad finem capitis proximè præcedentis, in more poſitum fuiſſe apud Hebræum populum, pro inſigni aliqua victoria, ſic gratias Deo agere, vt feminæ choreis, & canticis diuinas laudes modulatè pangerent, & celebrarent. Femina verò quæ chori princeps erat, reliquas omnes inuitabat; dein ipſa præcinebat; reliquæ tympanis, citharis, ſiſtris, & cantu ingeminabant eandem vocem. Sic Iuditha, vti dux fuerat inclytæ victoriæ; ita nunc ductrix chori eſt, & princeps Pſaltria: quare in feſta, & pia pompa, & adhortatur cæteras ad modulandum Deo, & ipſa præcinit epinicium.

Græcus. Quod expreſſiùs habetur in Græco textu ad finem capitis præcedentis: *Et inchoauit*, inquit, *Iudith confeſſionem hanc in omni Iſrael, & ſuccinebat omnis populus laudem hanc.* Vnde duplex hic verſiculus, proœmium huius Cantici eſt. Itaque Iuditha iuxta nomen ſuum (Iudith enim *confitens* ſeu *laudans* Hebræis ſonat,) Deum confitetur; & laudat in hoc illuſtri Cantico ob illuſtrem victoriam contra Aſſyrios diuinitatis partam.

2. Quid ſit canere nouū Pſalmum.

Incipite, inquit, hoc eſt, Incipite canere mecum modulato, & feſto acroamate. *Tympana, & cymbala*, nota ſunt Muſices inſtrumenta, & in Pſalmis Dauid identidem repetita. Modulamini *Pſalmum nouum*.

Sanct. Quid nouum pſalmum expetit? Sanctius putat τὸ *nouum*, proprium, & familiare eſſe pſalmorum epithetum

Pſalm. apud Hebræos, vt liquet ex Pſalmo 32. verſic. 3. & 39. verſic. 14. & 95. verſic. 1. & 97. verſic. 1. & 145. verſic. 9. & 149. verſic. 1. Vel *Pſalmum nouum* dicit, quia ſemper nouus erit, hoc eſt, nunquam conſeneſcet, nec faſtidium pariet audientibus, quod rei nouæ proprium eſt, & nouitatis laus. Quaſi dicat: etſi hic Pſalmus æternum duret, nunquam perdet gratiam nouitatis.

Clemens. Sic S. Clemens Alex. in adhortat. ad Gentes, dixit de Verbo Dei, eſſe *Nouæ harmoniæ æternum modum*.

Lorin. Lorinus in Pſalmum 32. aduertens omnia noua, & recentia eſſe meliora, & vegetiora, & gratiora; ideò exiſtimat Pſalmum appellari *nouum*, quia ſemper iucundus,

Ioann. & gratiſſimus erit. Et hoc ſenſu Ioannis 15. verſic. 3.

Nouū pro illuſtri vſurpatū. præceptum amoris *nouum* vocari. Vel *nouus Pſalmus* dicitur, quaſi ſemper debeat velut renouari, atque repeti, & continuari.

Genebr. Genebrardus in Pſalmum 95. *Nouum* vſurpat pro illuſtri, & raro. Et ſic putat 2.

1. Petr. Petri capit. 3. verſic. 13. dici *cælos nouos*, & in Apoca-

Apocalyp. lypſi capit. 21. verſic. 2. *Ieruſalem noua*. Veroſimilius eſt Iuditham nouam Pſaltriam, pro nouo beneficio, nouum Pſalmum modulandum expetere, & qui nouam victoriam referat, & celebret. Nam cùm familiare fuerit Hebræis ad agendas Deo gratias, vſurpare

Pſalm. Pſalmum 117. quod incipit: *Confitemini Domino, quoniam bonus*, &c. nihil generale vult concipi ad gratificandum Numini pro tanta victoria, ſed *nouum pſalmum*, quo cantant Deo, nouæ victoriæ glorioſum, & inſolitum triumphum nouo epinicio. Ita Emanuel Sà,

Sà. nec tenuit Sanctius.

Sanct. Hunc nouum Pſalmum appellat, *exaltationem, & inuocationem* diuini nominis, hoc eſt, ipſius Dei. Iuxta vulgarem modum Scripturæ, quæ ſæpè nomen vſurpat pro re. Quod ſæpè notauimus; & nemo neſcit, qui aliquid ſcit in re Biblica.

Dionyſ. Dionyſius non ſcribit *exaltate*, ſed *exultate*, id eſt, Lætamini feſto cantico. Sed in vulgatis, & in Græcis habetur *exaltate*.

Dominus conterens bella, Dominus nomen illi. Verſ. 3.

Qui poſuit caſtra ſua in medio populi ſui, vt eriperet nos de manu inimicorum noſtrorum. Verſ. 4.

Cum Iuditha exambiat, vt eius Canticum *ſit nouum*, & æterna nouitate perennet in futura ſecula, adſtruit 3. in Cantici initio, quod nouum, & inſolitum facinus reddat facile creditu, vt doctè aduertit Sanctius: ſcili- Sanct. cet Dei omnipotentem vim; qua id præſtare potuit, & voluntatem diuinam erga Hebræos beneuolam, qua voluit ſuo populo opportunè auxiliari. Potentiam Dei oſtendit, aiens: *Dominus conterens bella*: id eſt, validos bellatores, vel caſſa reddens bella potentium, vt latè explicuimus ſuprà ad caput 9. verſic. 10. Quæ hic repetenda non ſunt. Addit Iuditha: *Dominus no-* Iudith. *men illi*. Si Hebraica vel Chaldaica exemplaria nobis ſuppeterent, viuacior ſenſus (qui alioqui marcet,) reddi poſſet his verbis: innoteſceret enim quodnam ex Dei nominibus ſubeſſet huic voci *Dominus*, ex quo pateret ſententiæ energia. Nam præcisè nomen *Domini* non publicat peramplam, & omnipotentem Dei virtutem, ad debellandum, & proterendum Tyrannorum ſuperbas vires. Auctor notarum in S. Ephrem in Ephrem. notulis marginalibus ad ſermonem de ſecundo aduentu, ex mente (vt ipſe opinatur,) ſanctiſſimi, & ſapientiſſimi viri, habet, *Dominus Sabaoth* nomen illi, quod viuidè ad rem præſentem apponeretur. Senſus enim eſſet plenus: Dominus conterit bella, hoc eſt, bellatores, quia Dominus Sabaoth, id eſt, exercituum, eſt nomen eius. At vt eruditè Serarius, hæc verba non allegat Serar. Ephrem ex hiſtoria Iudith, ſed ex Iſaiæ prophetia. Vnde ſatis veroſimilis eſt coniectura Sanctij, cùm dixit in Sanct. hoc Cantico Iuditha, *Dominus nomen illi*, adluſiſſe ad Canticum Moyſi verſ. 3. vbi dicitur: *Dominus quaſi* Exod. 15. *vir pugnator, omnipotens nomen illi*. Hebraicè pro τὸ *omnipotens*, ſcribitur יהוה *Iehoua*; *Iehoua* autem ſignificat, *Qui eſt*: Quaſi dicat, Deus noſter ſolus eſt, qui eſt, ac proindè cætera habenda ſunt quaſi non eſſent. Vnde validiſſimæ quæque creaturæ, quæ nihil ſunt comparatione Dei, perinde habendæ ſunt, ac ſi nihil haberent vitium: ac proinde facilè poſſunt à Deo conteri, diſſipari, ad nihilum redigi.

Qui poſuit caſtra ſua in medio populi ſui. Ecce 4. quàm velit fauere, & fouere Hebreos, qui in medio eorum poſuit caſtra ſua. Num potiora erunt Aſſyriorum caſtra, quàm caſtra omnipotentis Dei, quorum milites ſunt Angeli, quorum Imperator Deus ipſe? Caſtra Dei dicuntur eſſe in medio populi ſui, id eſt, in populo ſuo: nam τὸ *medium* non ſignificat quod eſt in medio aliquorum, ſed quod eſt inter aliquos, vt aduertimus ſuprà ad illud capitis 14. verſ. 18. *In medio caſtrorum eorum*. Ideo dicit ſe *ereptos* de ma- Iudith. nibus inimicorum, non quia iam expugnata Bethulia aliquando fuerint Aſſyriorum præda; ſed quia eò res Bethuliæ deuenerat, vt iam iam immineret vrbis vaſtatio, & direptio.

Venit Aſſur ex montibus ab Aquilone, in multitu- 5.
dine fortitudinis ſuæ: cuius multitudo obturauit tor- Verſ. 5.
rentes, & equi eorum operuerunt valles. Tametſi Aſſur aliquando vſurpetur pro Ægyptio, vt notauit Lorinus, Lorin. in Actorum cap. 7. verſ. 28. & caput 15. verſ. 23. tamen indubiè hic, & ferè ſemper ſumitur pro Aſſyria, quam, vt Ammianus indicat li. 23. Barbari vocant *Aſſyriam*, Ammian. vel *Atturiam* vel *Aſſuriam*; & cuius caput, & Me- Quis ſit Aſſur. tropolis fuit Niniue, aut Ninus, aut Nina. aut Niades, his enim nominibus appellari ſolet. Conſtat autem Aſſyriam ſic dictam ab *Aſſur*. Vnde Aſſyrij Græcè, & Latinè *Aſſurij* nominantur: (& Syria vſque hodie Suria dicitur vulgò:) nam Υ apud Græcos idem eſt, quod V apud Latinos. Vnde paſſim Aſſyrij in ſacris litteris, Aſſur nominantur. Pſalmo 82. v. 9. *Etenim Aſſur venit cum illis*. Chaldæus ſic ſcri- Pſalm. bit, & explicat: *Sed & Sennacherib Rex Aſſyriæ, aſſo-* Chaldæus. *ciatus eſt illis*. Mitto innumera loca ex libris Regum, & Paralipom, & Prophetis, præſertim Iſaia. Et indubiè

Aſſur

Genes. Ioseph. Hier. August. Comestor. Lyra. Vatabl. Annius. Euseb. Ribera. Pererius. Bellarm. Ioan. Ferd. Lorinus.

Assur in hoc loco sumitur pro Assyrijs: quia Nabuchodonosor Rex Assyriorum, deuicto Arphaxado, misit Holofernem Principem militiæ Assyriorum ad expugnandos Hebræos, & finitima regna. Assyrij autem appellantur *Assur*, vel ab Assur filio Sem, Genesis 10. vers. 22. *Filij Sem, Aelam, & Assur, & Arphaxad, Lud, & Aram*, ita Iosephus libr. 1. Antiquit. cap. 14. S. Hieronymus lib. de Traditionibus Hebrai. S. Augustinus libr. 16. de Ciuitate Dei cap. 3. Historia Scholastica, Lyranus super Geneseos cap. 10. Vatablus ibi, & plures alij. Vel ab alio *Assur*, filio Nembrothi seu Beli, à quo ædificatam fuisse vrbem Niniuem, & fundatam Assyriæ monarchiam tradunt Annius in suo Beroso lib. 4. ita Eusebius lib. 9. Præpar. Ribera in cap. 5. Osee, Pererius in cap. 10. Genesis, Bellarminus in perbreui Chronico, quod subiecit libro de Scriptor. Ecclesi. fauet Ioannes Ferdinandus in Thesauro verbo *Assur* & Lorinus in Psalmum 82. & alij. Omitto rationes, quæ pro vtraque sententia militant, quia commentarius huius loci id non expetit. Hic ergo *Assur*, fuit Ninus, seu Iupiter, qui Niniuem condidit filius Nemroti, seu Belli, seu Saturni, nepotis Chami. Hic Ninus conditor Niniues, & monarchiæ Assyriorum, dictus est *Assur*, à quo & Assyrij nominantur, siue per anticipationem, quia occupauit regnum alius *Assur*, filij Sem, siue quacunque alia de causa. Itaque ab Assur, siue is fuerit filius Sem, siue alius *Assur* filius Nemroti, & pronepos Chami, *Assur* sumitur in sacra Scriptura pro Assyrijs.

Sic ergo pangit Iuditha: *Venit Assur ex montibus*, id est, venerunt Assyrij ex montibus, quia per mõtem Libanum aduenire solebant Assyrij, & irrumpere in Israeliticos terminos. Dicuntur autem venisse ab *Aquilone*, quia respectu Palæstinæ Assyria ad Aquilonem spectat, vel potiùs inter Aquilonem & Eurum sita est; sed magis inclinatur, & vergit ad Aquilonem. Quocirca Aquilonares hostes infensissimi erant Hebræis: *Ab Aquilone pandetur omne malum*, Ierem. 1. vers. 14 Irrumpebant enim per Libanum ab introitu Emath. Hæc nota sunt ex descriptione terræ sanctæ. Addit Assyrios venisse, *In multitudine fortitudinis suæ*, vt publicet hostis potentissimi vires, quas suprà legimus in hoc libro, præsertim cap. 2. vers. 7. & cap. 3 vers. 8. & cap. 7. vers. 2. Erant autem Assyrij, multitudine innumerabiles, militari arte illustres, immanitate barbari, victorijs insolentes. Amplificat ergo eorum potentiam, vt sic augustius eniteat virtus diuina, quæ potentissimos hostes, imbellis fœminæ manu deuicit, fugauit, concidit.

Ierem. Iudith.

Cuius multitudo obturauit torrentes. Nempè exaggerat multitudinem bellatorum, aiens, tantam esse Assyriorum multitudinem, vt riuos, & torrentes exsiccauerint, dum vix sufficerent flumina ad potum præbendum Assyriorum multitudini, & exercitus sui iumentis, & ministrorum vulgo innumerabili. Ita Carthusianus. Quod tradit Herodotus libr. 7. de agminibus, quæ idem Nabuchodonosor, seu Artoxerxes armauit in Græciam, & Paulus Orosius lib. 2. c. 9. & Iustinus lib. 2. & Iuuenalis Satyra 10. Et quispiam Assyriæ Rex, hæc verba arroganter iactat Isaiæ 37. *In multitudine quadrigarum mearum ego ascendi altitudinem montiũ, iuga Libani. Ego fodi, & bibi aquam, & exsiccaui vestigio pedis mei omnes riuos aggerum*. Tanti exercitus equitatum operuisse valles, non est ad modum grandis hyporbole.

Carthus. Herod. Orosius. Iustin. Iuuenal. Isaias.

Vers. 6. *Dixit se incensurum fines meos, & iuuenes meos occisurum gladio, infantes meos dare in prædam, & virgines in captiuitatem.*

6. Vers. 7. *Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eum in manus fœminæ, & confodit eum.* Assyria potentia, & fælicitate tumens, tam superbos hauserat spiritus Holofernes, tam suæ virtuti, & fortunæ gratulabatur, vt quasi nemo foret, qui valeret ipsi repugnare; extrema quæque, & dira minitabatur, messibus incendium, iuuenibus gladium, infantibus prædationem, puellis captiuitatem, & quod pati solent ipsa captiuitate ærumnosius. At Dominus, inquit, Juditha, quas in nos strinxera minas, in suum ipsius conuertit caput, in quo expertus est, quæ in alios atrociter minabatur: nam fœminea manu insignis ipse bellator indecorè cecidit suo gladio confossus. Benè aduertit Carthusianus, illud nocuit eũ, vetustã Grammaticorũ phrasim sapere, qua semel & iterum vsus est Plautus in Milite glorioso, cuius verba scribunt Serarius, & Sanctius. Illud, *Et confodit eũ*, desideratur in Græco textu.

Celada in Iudith.

Carthus. Plautus. Serar. Sanctius.

Vers. 8. *Non enim cecidit potens eius a iuuenibus, nec filij Titan percusserunt eum, nec gigantes excelsi opposuerunt se illi, sed Iudith filia Merari in specie faciei suæ dissoluit eum*. Probat Iudith tanti triumphi 7.
gloriam vni Deo adscribendam, qui ideo Assyrias vires per manum fœmineam contriuit, vt eò certiùs Deo tribuatur victoria, quò magis futile instrumentum assumpsit. Poetarum fabulæ de Titanibus, notæ sunt. Legi potest Boccatius in Genealog. libr. 3. cap. 4. & lib. 1. cap. 8. & libro 4. cap. 1. de Gigantibus multa tradit vtraque eruditio. Nemini non nota est Titanomachia, & Gigantomachia, Titanes enim, seu Gigantes ambierunt Deos è cælo deturbare, & montes montibus superponentes, scalam in cælum construxere. Hinc homines procera corporis mole robusti, *Titanes*, seu *Gigantes* appellantur. Ita Sanctius, qui nullum hîc diuersum agnoscit inter Titanes, & Gigantes. Serarius verò autumat, *Titanes* vocari qui floruerunt ante diluuium, *Gigantes*, qui post diluuium nati sunt. Martinus del Rio Adagio 197. censet hîc & ad omnia fabulosa, & ad fabulosas genealogias alludi; *Titanesque* (ex Claudiano in Gigantomachia) dici, qui priùs a terra genitos, bellum intulere cælo, *Gigantes* verò, qui postea simili insolentia idem aggressi sunt, siue ante, siue post diluuium. Hesiodus in Theogonia putat, *Titanes* esse subterraneos Dæmones, quos contra superos Deos irata terra in vltionem effudit. Et videtur desumpta fabula à Gigantibus, seu robustissimis, & audacissimis viris, qui Babelis turrim extruere moliti sunt, conatu irrito, Genes. 11. vers. 4. Nemo tam amẽs & truncus erit, qui dum audiat fabulas ex Iudithæ ore, diuini Spiritus instinctu indubiè afflato, inde existimet figmenta approbare; hoc enim foret mẽdacium verum facere. Sed dum poeticè loquitur in hoc Cantico, sapientes alludit ad nomina, & res poetarum. Quasi dicat: Robusta & inuicta Assyriorum potentia, non fuit deiecta, & profligata à validis, & robustis bellatoribus, neque à *Titanibus*, seu *Gigantibus*, quos otiosa vetustas effinxit, sed fœminea, & imbelli manu. Neque insolens est in Scriptura sacra verè alludi ad fictas fabellas, Iob 9. vers. 9. *Qui facit Arcturum, &c.* & 21. vers. 33. *Glareis Cocyti*, & c. vlt. v. 14. vbi Vulgatus, *Cornu stibij*, vertunt Septuag. *Cornu Amalthea*. & Thren. 4. v. 3. *Lamias* legimus, & Amos 5. v. 8. *Facientem Arcturum, & Orionem* De gigantibus multa passim in Biblijs, quin adlusio fiat ad fabulas; imò fabulæ veritatem Scripturarum sæpè mentiuntur.

In Scriptura sæpè alluditur ad poetarum fabulas. Boccatius. Sanct. Serar. Rio. Claudian. Hesiodus. Genes. Iob. Thren. Amos.

Sed vnde Titanum nomen Iudithæ notum? Num Hebræa fœmina lectitabat Græcorum fabellas? Sanctius suspicatur, ex quatridui vsu cum Assyrijs, in eorum castris; quos fortè crebrò audiebat comparare se Titanibus, & Gigantibus. Quid si non audisset Assyrios hoc se nomine appellitantes? Verùm cum Hebræa gẽs, vel captiua paulò anteà fuerit apud Assyrios, vel saltem plures ex Assyrijs tunc habitarent Samariam, post decem tribuum traductionem in captiuitatem Assyriæ, verõsimile est, ex eorum consuetudine, nota fuisse vel vulgo rudi & indocto, plurium fabularum nomina, præsertim si illustriùs aliquid continerent, & quod alluderet ad res Scripturarum. Quin & eodem modo sciscitari, quis posset, vnde Iob, & Amos, & Hieremias fabulas nossent? Quòd si viri aliqui ex Israele, aut Idumæa, illas nouerant, quare à viris Israelitis, id potuit Iudithæ innotescere? Profectò sunt aliqua nomina petita è celebrioribus fabulis, quæ vel rudiori vulgo, & indocto fœminarum populo nota sunt. Sic apud Hispanos ex ore imperiti cuiusq; sæpè audies: 8.

Sanct.

Fulano es vn Hettor, & vn Hercules. Negabis eruditæ fœminæ, quod rude vulgus planè nescit?

[Lyra.] *Fily Titan*, vetus exscriptio apud Lyram habet, *Fily Tyrannorum*. Sed Latina, & Græca exscriptio habet, *Fily Titan*. Et quidem, *Fily Titan* nihil aliud significat, quàm *Titanes*, visitatio Scripturarum idiotismo, sicut filij taurorum, idest, tauri, & filij arietum, idest, arietes; & filij hominis, idest, homo. Sexcenta alia exempla suppetunt in Biblijs. *Nec gigantes excelsi imposuerunt se illi*, legebatur olim: Sed *opposuerunt se*, habet correctior Vulgatus, cui adhærendum est. Sed *Iudith filia Merari*. Genealogia Iudithæ texitur c. 8. à vers. 1. De quo ibi multa, vbi probauimus Rubenitidem & Simeonidem fuisse. [Iudith.]

---

§. II.

Ecclesiasticus cantus mentem tranquillat ad pietatem; Dæmones excantat pia victoria, & religioso trophæo.

9. HOc caput 16. Epinicia continet, quæ noua Psaltria Iudith Deo modulatè concinit, gratias agens pro illustri victoria ab Assyrio, seu Tartareo Holoferne gloriosè parta: & vt simul festo cantu, & modulatis vocibus tranquillet Hebræorum animos à belli, & victoriæ tumultu, & canoro concentu erigat ad augustiores Dei laudes. Profectò musices harmonia nimis potest ad rem virtutis, & pietatis concentum. 4. Reg. 3. v. 15. Ioram rex Israel, & Iosaphat rex Iudæ exierunt in prælium aduersus regem Moab. Accersitur Elisæus, qui prophetet euentum periculosissimi belli. Elisæus autem [Cantus sedat affectus & excantat passiones. 4. Reg.] seuerissimè obiurgauit idololatram Ioram, & asperioribus verbis cum illo egit. Tandem precibus Iosaphat inclinatus, præsaga mente prophetiæ munus obire intentat. Sed priùs ait: *Nunc autem adducite mihi psaltem Cumque caneret Psaltes, facta est super eum manus Domini*. Quorsum hic Psaltes requiritur? Num Elisæus nouitius Propheta est, qui Psaltem requirat ad prophetandum? Imò quid harmoniæ cum prophetia? Porrò cantus mulcedo est aurium; prophetia, negotium gratiæ, & supernæ reuelationis arcanum. A Psaltis cantu, an à Dei instinctu prophetat Elisæus? R. Salomon [R. Salom.] existimat, *quòd spiritus Prophetiæ recesserat ab eo, eò quod exasperatus fuerat contra regem Israel*. Vnde Psaltis opera exambit restaurare spiritũ prophetiæ propter asperiora verba deperditum. Non adducar, vt id credam. Saltem verum puto, quod docet hic Lyranus, ad sedandas animi, & corporis passiones, piè licet concitatas aduersum Regem, arbitrio cantus vsum fuisse Prophetam; ac si musica foret passionum quies, & illex prophetiæ: *Ad hoc autem*, ait Lyra: [Lyra.] *quod spiritus tangat cor Prophetæ, facit eleuatio mentis per deuotionem. Ad quod iuuat melodia ad hoc ordinata*. Ecce tibi, Ecclesiasticus concentus excitat prophetiæ spiritum, & turbatam mentem pacat, & tumultus passionum sedat, & tranquillat ad gratiam. Pulchrè S. Iustinus Martyr: [Iustin. q. 107.] *Excitat*, inquit, *hæc cantio cum voluptate quadam animum, & flagrans ad eius quod carmine celebratur, desiderium: affectiones, & concupiscentias carnis sedat: cogitationes malas inimicorum, quos cernere nõ est, suggestione orientes, amolitur: mentem ad fructificationem diuinorum bonorum rigat: pietatis decertatores generosos, & fortes per constantiam in rebus aduersis efficit: omnium rerum, quæ in vita tristes & luctuosæ accidunt, pus affert medicinam*. Luculenter idipsum ingeminat Philo Hebræus; [Philo I. de Vict. offer.] *Cantus, verbaque sanitatem, & salutem afferunt: cantus quidem excantando passiones animi, vt quicquid in nobis dissonat, in concentum quendam redigendo, reprimendoque immodicos affectus certis modulis componat*. Audis musicam non tantùm componere animi affectus, sed etiam excantare passiones.

10. Verum quàm sit potens arcana Ecclesiastici cantus vis ad informandum homines ad pios Euangelij mores, & emolliendos ad omnem pietatem, probè sciunt quotidiana experientia edocti, ij quorum hoc pium otium aut negotium est. Clemens Alex. post relatas fabulas de [Cantus ex lapidibus homines facit.] Amphione Thebano, de Arione Methymnæo, & de Thracio Sophista, qui solo cantu lapides expoliebant ad fabricam, feras reddebant mansuetas, quin etiam quercus, pinus, fagos, & reliquas arbores suis locis motas musica transplantabant; hæc subdit de cælesti cantu: *Vide quantum potuerit nouum Canticum: homines ex* [Clem. Alex. Adhort. ad Gentes.] *lapidibus, & homines fecit ex feris*. Nempè morum dũ lapidositas, & belluina feritas eruditur & mollescit pijs arcani concentus præstigijs. S. August. Confess. lib. 9. c. 6. *Quantum*, inquit, *fleui in hymnis & canticis tuis, suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter! Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum; & ex ea æstuabat affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & benè mihi erat cum eis*. Scilicet arcano Ecclesiastici cantus vigore, & veritas liquescebat impietatem, & Augustini cor olim lapideũ, eliquabatur per oculos, & effluebat in omnem sanctitatem. *Vide quantum potuerit nouum canticum: homines ex lapidibus, & homines, fecit ex feris*.

1. Reg. 16. versic. 23. (in vulgari ad id loco, aliquid 11.
[1. Reg.] non vulgare meditari exambio.) *Quandocunque spiritus Dei malus arripiebat Saul, tollebat Dauid citharam, & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus*. Vbi primò aduerte, quod eruditè notauit Hugo Card. ex sententia Iosephi, & S. Hieronymi, [Hugo. Ios. P. Hieron.] *quod tunc accepit Dauid propheticum spiritum, sic ille quidem prophetare cœpit, sancto super se Spiritu veniente. Tunc cœpit Psalmos canere*. Scilicet Dauid dum pulsat lyram dulci plectro, & hymnos canit Deo; tunc, tũc quidem illi infunditur largior prophetiæ spiritus, & vnà cum cantu gratiam ebibit largiorem: quasi Musica de rebus diuinis sit prophetiæ matrix, & vberioris gratiæ conceptaculum cui se Spiritus sanctus sensim infundit. At, vetus quæstiuncula est, an Dauidis cantus habuerit vim expellendi Dæmonem, quo Saul affligebatur? Affirmare videtur Boetius apud Lyranum. Dicitur in [Boetius.] canente Dauide, Saulem refocillari; quia *recedebat ab eo spiritus malus*. Iure interpretes id negant naturali musices virtuti: verùm vel id dubitasse grande elogium est pij cantus, quo celebrantur diuinæ laudes. Saltem indubium est, ita vbertim Dei gratiam refusam esse Dauidico cantui, vt mox serpentem dæmonem excantarit. *Nescio an hymnus, an lamentatio serpentis esset Canticum*, inquit, aliorsum Alexand. Clemen. [Clem. Alex. Adhort. ad Gentes.] Quasi cælestis hymnus non tam sit decantatio diuinæ laudis, quàm lugubris lamentatio Dæmonum, qui mœstissimè lugent, & acerbè excruciantur, dum læta canimus Deo. Basil. Seleuc. sic fatur de Dauidis [Basil. Seleuc. orat. 14.] cantu excantante Dæmonem: *Legatos humanæ excepit Dauid, & mox eras in armis Spiritus. Psalmus enim, & Lyra, & gratia arma sunt in Dæmonem. Loquebatur tantum, & hostis vincebatur; & lyræ melos velut telum iaciebatur in Dæmonem. Quis audiuit trophæum cantibus excitatum?* Hæc trophæa olim, & nunc excitat Ecclesiæ cantus, dum harmoniæ mulcedine fugat dæmones; vincit, profligat, detriumphat.

Psalm. 56. vers. 9. Ita pangit regius psaltes: *Exurge* 12.
gloria mea, exurge Psalterium, & cithara, quæ verba S. August. & alij Latini Patres mysticè interpretantur de Christo Deo. [Psalm. August. Harmonia Verbi diuini.] At cur Christus musicæ Harmoniæ comparatur? Sedulò disputant Patres, cur persona Verbi carnem induerit ad negotium redemptionis. Et quare persona Patris non suscepit hoc munus? nam vel nomen Patris misellos filiolos animaret ad vitam: & persona Spiritus sancti agnato amore refoueret ad gratiam. Quam ob rem persona Verbi præ alijs personis id officium obijt assumpta humanitate? An quia Verbum aptum est ad concentum? Audiendus est Clemens Alex. nuper allegatus, vbi Christum Deum appellat: *Nouæ harmoniæ æternum modum*. Et statim latè ten-

dit

dit, quàm fæliciter homines ad humanitatem, & pietatem allexerit cælesti & diuino concentu. Vt vel hinc nobilitetur cælestis cantus.

Cæterùm cùm tanta sit vis modulati cantus ad tranquillandos animos, illósque permouendos ad omnem pietatem, piè Iudith religiosam pompam instruit, hymnum nouum Deo præcinit in gratiarum actionem: *Gratos nos Deo exhibentes, rationales pompas, & hymnos celebramus, atque decantamus*, inquit, S. Iustinus Martyr. *Rationales pompas* sententiosè appellat religiosa agmina, seu Ecclesiasticas processiones, in quibus alternantibus modulis reciproco concentu diuinæ laudes celebrantur, pia Iudithæ æmulatione. At cauendum est ne seorsim irrepat in Ecclesiam sæcularis, seu theatralis musica, quæ animos emollit, frangit, effeminat, quod sollicitè præcauet S. Hieronymus aiens: *Audiant hæc adolescentuli, audiant hi, quibus Psallendi in Ecclesia officium est: Deo non voce, sed corde cantandum; nec in tragœdorum morem guttur, & fauces dulci medicamine collinendas, vt in Ecclesia theatrales moduli audiantur, & cantica*. Quin, & sciant non voce tantùm, sed corde canendum esse, vt sibi, & alijs proficuus sit cantus. Quod præscribit Paulus ad Colossens. 3. versic. 16. sic eosdem admonens: *Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia; docentes, & commonentes vosmetipsos Psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo*. Pius Psaltes corde meditatur, quod voce modulatur, vt rationales hymnos decantet Deo, non minus deuoto corde, quàm modulato ore; ac si cordis pietas sit vigor canoræ vocis.

Rationales pompæ, seu processiones Iustin. orat. ad Antoninum pium.

Hier. in ep. ad Ephes. c. 5.

Cantus Ecclesiæ ne sit theatralis.

ad Coloss.

§. III.

Animus exasperatus, & mæstus, fomes est ad vitia, & audacior criminum libido.

13. EXasperatus animus iracundiam parit, iracundiæ tristitia comes est; & vtriusque soboles, omnis vitiositas. Inter cætera incommoda animi exasperati, est tristis caligo mentis, & turbulentus furor; nec tantùm quasi necessitas errandi, sed errorum amor est, & libido insaniendi. *Plus committitur, quàm quod ferè possit coercitione sanari*. Nam exasperata tristitia tacitus fomes est ad peccandum, & dissimulatus criminum furor. Acerrimas feras vmbra, vox, & odor insolitus exagitat. Exacerbata mens, ferarum instar est, exigua occasione concutitur, furit, insolescit. Necesse est multos exasperet, qui ab aliquo exasperatur, instigante tristitia, ad fœda, & insolentia crimina. Ægrè tulit Cain munerum suorum repulsam, tristatur, exacerbescit. Consultim præuidens Deus pericula, quæ acerbitas tristitiæ portendit, benignissimè apparet Caino, vt præmaturè cohibeat imminentia crimina. Genesços 4. vers. 5. *Iratúsque est Cain vehementer, & concidit vultus eius. Dixitque Dominus ad eum. Quare iratus es?* & emphasi plena: *Nonne*, inquit, *si benè egeris, recipies? sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit: sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*. Ecce exasperatam Caini iracundiam, & insanam mœstitudinem solerter coercere cupit Deus, vt criminum originem. Præclarè Carthusianus ibi: *Cur concidit facies tua? Quasi dicat: Non habes rationabilem causam harum detestabilium passionum, videlicet impatientiæ, indignationis, & mœroris peruersi*. Optimè exacerbationē, & tristitiam appellat *peruersum mœrorem, & detestabilem passionem*: quæ sunt verba plena emphasis; quasi eiusmodi exasperatio seu mœror peruertat sensus, & si nouus passionum fomes, & alter appetitus seu concupiscentia ad delinquendum: Vnde statim subdit Moyses

Senec. lib. 1. de Ira.

Iracunda exasperatio est velut alter fomes peccati, Genes.

Dionys. Carthus.

14. *appetitus* mentionem, ac si ingerant nouum appetitum ad peccandum. Quod etsi non exprimatur in versione Sancti Hieronymi, id tamen palàm indicat Hebraica

Hieron. Genes. 4.

Celada in Iudith.

origo, quæ sic habet: ואליך תשוקתו *Veeleka teschucatò* erit: *Ad te erit appetitus eius*. Quam exscriptionem videtur amplecti, & luculenter explicuisse Rupertus, sic præfatum locum explicans: *Nonne scis, quia si bene egeris, recipies? Sin autem malè, subanditur, & illud recipies: nam statim in foribus peccatum aderit, vt quocumque te verteris, quicquid agere volueris, tecum sit comes in itinere, princeps in opere. Et tunc quidem super te erit* (supple appetitus) *& dominatur tui*. Ecce tibi in Caino crimen insanæ mestitudinis & exasperatæ iracundiæ, quasi alter appetitus fuit, & viuidus fomes ad perpetrandum execrabile, & funestum fratricidij flagitium: ad quod sic agitabatur mœstitiæ, & exacerbatæ iracundiæ furijs, vt nec Dei admonitione, nec grauissimè intenninatis minis coercen potuerit. Ac si non medullitus in se, sed quasi despoticè super se sit: *Super te erit appetitus, & dominabitur tui*: non auferens arbitrij libertatem, vt insaniunt Hæretici; sed viuidè instigans ad furores criminum. Sic enim homo præceps fertur ad delictorum insanias, mœstitudinis, & exasperationis acerbitate extimulatus, vt quasi insaniat, principante passione Principi voluntati, quæ adhuc libera perseuerat; tametsi agitata passione tristitiæ, & exacerbationis fomite furit ad crimina; insanit ad omnem flagitiorum temeritatem. *Super te erit, & dominabitur tui detestabilis passio*.

Rupert. l. 4. in Genes. c. 4.

Hic non disputo an Christus Deus morti proximus, corpus suum communicandum Iudæ tradiderit. Planè quæstio olim, & nunc hinc in dies multis ventilata. Interpretum proceres sibi persuadent incongruum fore, proditori iam iam nefarium facinus maturanti, amicè porrigi Eucharisticum Christi Dei corpus. Verùm tametsi Iudæ communicatio incongrua videtur, tamen vni illi negare, quod cæteris vbertim concedebatur, scandalum ipsi, & reliquis Apostolis putant. S. Leo palàm fatetur Christum nulli negasse communionem Eucharisticam sui corporis. Et reddens rationem cur negata non sit Iudæ proditori indignissimo tanti beneficij, sic fatur: *Neque ab hoc quidem mysterio traditore submoto, vt ostenderetur Iudas nulla iniuria exasperatus, qui impietate voluntaria erat præscitus*. Scilicet noluit Christus negare Iudæ beneficium cæteris communecollegis, ne iniuria notatus, & exasperatus, ab exasperatione viuidè instigaretur ad tantùm flagitium. Nimirùm sic præceps ad flagitia fertur homo, exacerbationis iniuria, & tristitia actus, vt noluerit tunc Christus Iudam exasperare, ne exasperationi tribueretur infamè, & nefarium illud facinus proditionis. Sic profunda tristitia, sic exasperationis furor dementat mœstum, & exacerbatum animum, vt præcauerit Christus Deus, ne exacerbationi imputetur, ne ab exacerbatione feratur ad Dei inhumanam proditionem. Quasi congruum exasperationis facinus sit diuina proditio. Vnde indignissimum Iudam piè communicare maluit, *vt ostenderetur nulla iniuria exasperatum* proruppisse in scelerattissimum proditionis diuinæ flagitium. Sic est audax pigra tristitia, sic est temeraria iracunda exasperatio, vt vel ad Christi Dei infamem proditionem instiget discipulum tot largioris munificentiæ beneficijs auctum! *Que occasion, sino vna mohina, pudiera serlo, para que Iudas hiciera tan detestable maldad como fue vender y entregar, a su Dios y maestro, en manos de tan cruel es enemigos?*

15. Exasperatus mœstitudine animus instigaret ad Christi proditionem.

S. Leo serm. 7. de Passione.

Bellè S. Augustinus de hac re agens, sic scribit: *Nemo ergo vos fallat, quando fortè tædium patimini*. Nimirùm homo mœstitiæ tædio exasperatus ratione fallit, virtutem quasi decipit, & effrænis fertur ad vitia, agitatus exasperatæ tristitiæ fomite: Matthæi 25. v. 1. Simile erit regnum cælorum, decem virginibus, quæ accipientes lampades suas exierunt obuiam sponso, & sponsæ: *Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes: sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum: prudentes verò acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus*. Quodnam

Aug. tract. 1. in Ioann.

Matth.

est hoc Euangelicum oleum, à quo quinque prudentes virgines prælucent ad virtutem? & quæ est olei vacuitas, à qua imprudentes virgines infatuantur ad vitium? Quidnam sic eas fefellit, & dementauit? à quonam ita instigantur ad delicta, vt arduæ virginitatis palmam perdant, & à victo hoste detriumphentur? Opportunè Sanctus Augustinus: *Per oleum ipsam lætitiam significari arbitror, secundum illud: vnxit te Deus tuus oleo exultationis. Prudentes autem acceperunt oleum cum lampadibus, id est, lætitiam.* Ergo virgines lætitiæ oleo delibutæ prudentes dicuntur, non falluntur voluptatis præstigijs, ne tædiosi mœroris malo agitantur ad vitia. At virgines imprudentes, vacuæ exaltationis oleo, & plenæ dementia tædij, & tædio mœroris infatuantur ad virtutem, falluntur illecebris voluptatis, & agitantur libidine delictorum, nouo flagitiosi tædij, & exasperati mœroris fomite extimulatæ ad delinquendum. *No ay que prometerse virtud de vn descontento y mal ballado. Nemo vos fallat quando forte tædium patimini?* nam exacerbatus mœror Cainum sæuè impulit ad nefarium parricidium, & Iudam instigaret ad Dei sui infidam proditionem, & benè virgines malè infatuauit ad libidines delictorum.

Aug. de verbis Domin. serm. 22. Psal. 44. v. 8.

36. Vnde piè diserta Iudith ad exerendas virtutis vires, deposito tædiosæ obsidionis mœrore, ambit à vestium lætitia hilaritatem mutuare; *Exuens se vestimentis viduitatis suæ, induit se vestimentis iucunditatis suæ.* cap. 10. vers. 2. Et hic vers. 2. secundum aliquorum exscriptionem, Bethulienses exhortans ad virtutem, eosdem inuitat, vt antiquo mœrore, & rancida exasperatione, qua nuper exarcerbescebant, deposita, gaudeât, exultent, exhilarescant festo gaudio, & hilaris lætitiæ exultatione. Vt qui dudum mœstitudine exasperati, intentabant tot, quæ videmus flagitia, proditionis, impietatis, desperationis; nunc animentur ad omnium virtutum sanctitates. Propterea v. 24. dicitur: *Erat autem populus iucundus secundum faciem sanctorum.* Recuperauit enim hilaris lætitia, quod exasperata mœstitudo perdiderat. Benè gaude, ne malè viuas, esto surdus ad exasperatæ mœstitudinis suadelam, vt placidè audias lætas virtutis voces. *Sola sublimis, & excelsa virtus est. Nec quicquam magnum est, nisi simul, & placidum*, ait sapienter Seneca. Implacata mœstitia promptuarium vitiorum est: In se & in alios per otium sæuit, quisquis mœroribus agitatur.

Iudith. Seneca l. 5. de Ira. c. vlt.

---

§. IV.

Temperata iucunditas, constantia virtutum est, & pius vigor aduersus virtutum hostes.

37. VOluptas, & gaudium res sunt planè diuersissimæ. *Voluptas non solum interdiu, sed etiam noctu in ipsis insomnijs nos cum præstigijs inescando insidiatur, & mordet*, ait Clemens Alexand. Gaudium verò moderatum, vt decet, humanum cor erigit ad virtutem, ne tristitudine euigoratum concidat, & succumbat virtutum molestijs obrutum. Hinc Eutrapelia opportuna virtus, quæ creationi præest, (de qua S. Thom. 2. 2. quæst. 168. art. 2. 3. & 4. & Aristol. libro 4. Ethic. cap. 8.) Neque enim humana tenuitas par est continuis laboribus, & defatigationibus. Vnde aliquãdo exhilarari oportet, vt honesta lætitia mœstitudinem depellens, & laborum molestias alleuans, non obruatur ærumnis, sed à licita, & permissa lætitia ad probitatem animetur; quia igniculus est ad virtutem, & calcar, & ad omnem honestatem. Aptè Philo dicit: *Pacatè viuebat in iucunditatibus innocens:* quia moderata iucunditas valdè conducit ad innocentiam. Pulchrè irridet idem Philo libro, *quod deterior*, &c. eos, qui aiunt *prudentiam, fortitudinem, iustitiam*, (& reliquas virtutes) *res tetricas, & vitæ molestiam afferentes:* nam iucunditas moderata, non modo vitium non est, sed vitiorum hostis. Scitè dicebat ille, *se per vsum voluptatis pugnare cum voluptate*. Verba sunt Clem. Alexan. Voluptas vocatur honesta iucunditas, per cuius vsum expugnat bonus vir illicitas voluptates. Scilicet aliquando licet temperatè exhilarari, ne diu liceat voluptuosè, & intemperanter iucundari illicitis voluptatibus. Porrò mœstitia toxicum est probitatis, pigritia virtutum, languor sanctitatis, tristitia effeminat animum ad viriles actiones.

Clem. 2. Stromat. S. Thom. Arist. Eutrapelia est opportunissima ad rem virtutis. Philo l. de Mundi opificio. Clem. Alex. 2. Strom.

Profectò lætitia moderata virgo virtutum est, hominemque strenuè armat aduersus hostium impetum. 18.
Ecclesiast. 47. versic. 5. *Dauid in tollendo manum in saxo fundæ, deiecit exultationem Goliæ.* Goliath valentissimus dux Philisthinorum, corpore procerus, viribus robustus, arte militari peritus, exercitu potens, ambitione erectus, arrogantia temerarius: & quidem hicmet Goliath prostratus est a Dauide, qui singulari certamine illum vicit. Verùm vt Ecclesiasticus Dauidis facinus commẽdaret ambitiosiori laude, notat Dauidem deiecisse, vicisse, prostrasse, non Goliæ robur, non armorum peritiam, quæ maximè eminebat in Gloria, *sed exultationem Gloriæ*. Quasi exultatio huius strenui Ducis valentissima, & pugnacissima fuerit inter reliqua, quæ Goliam formidabilem reddiderunt. Reliqua omittit, exultationem deiecisse prædicat: nam exultatio validè minuit, & armat: imò vincit, & triũphat hostes Prouerb. 4. *Corona decoris proteget te.* Clemens Alexandrin. scribit: *Corona voluptatis proteget te*. Voluptas protegit, & munit? Voluptas vincit hostes, an hostibus succumbit? Voluptasne triumphus est, & corona Victoris: Est, est quidem: nam iucunditas, & exultatio (voluptatis nomine significata) tam validè animat, munit, & armat, vt pro triumpho, & corona reputetur: siquidem exultatio vigor est præliantis. Et maximè laudatur in Dauide, quod deiecit non robur, non peritiam, *sed exultationem Goliæ*. Et Christus Deus diuinitate munitus obarmatus etiam dicitur exultationis armis ad superandas difficultates, & hostes. *Exultauit vt gigas ad currendam viam*. Psal. 18. vers. 6. ab exultatione videtur animosus, pugnacior, audacior.

Eccli. Lætitia vigor hominis est, & animæ valentia. Prouerb. Clem. Alex. 3. Strom. Psalm.

Fortis bellator Iob, cap. 30. innumeras, & inluctabiles recenset calamitates, quibuscum certabat, & quasi ærumnæ reliquæ toleratu essent faciles, hoc vnum acerbius fert tanquam si sustinendo non foret, ait enim vers. 15. *Redactus sum in nihilum, abstulisti quasi ventum desiderium meum*. Quasi dicat, petij: quia eousque miseriarum deueni, ut iam nihil desiderem, nam desiderium subsistentia est animæ, & corporis sustentaculum. (Hæc nota, alterius thematis argumẽtum erit: pergo ad rem.) Symmachus legit: *Redactus sum in nihilum, abstulisti iucunditates meas.* Expensione dignissimum est, quòd Iobus patientiæ, & constantiæ exemplar animosè resistens tot calamitatibus, quas nemo nescit, nemo non expendit, tantùm dici se quasi succumbere oneri, aiens: *Redactus sum in nihilum*, quando sentit se carere omni iucunditate. *Abstulisti iucunditates meas*. Et qui in laboribus uegetus, flectinescius, & animosus stabat, cùm alicuius iucunditatis uigor deest, quasi tunc animo caderet, clamat, *Redactus sum in nihilum, abstulisti iucunditates meas*. Nempè cùm aliqui fruebar gaudio, facilè eludebam ærumnarum molestias, nam iucunditas animabat spem, quæ a gaudio animosè præsumebat meliora. Sententiosè definit Clemens: *Gaudium est elatio rationi consentanea*. Gaudium rectè dici potuit Elatio. Elatio superbia est, ambitio est, præsumptio est, hoc in gaudio non reperitur. Imò elatio præclarè elucet in Gaudio. Nam a Gaudio sic effertur homo, ut quasi superbè, & arrogãter præsumeret, plura animosè audeat, & audacter speret, conetur, itentet. O piè audacem gladij elationem! Eam, qui habet, fortiter audax est, qui ea caret, imbellis, & hostibus obnoxius.

19. Iob. Iucunditas temperata hominem serua. Symmach. Clem. Alex. 2. Strom. Gaudium est elatio rationi consentanea.

Impiè temerarius Dæmon præsumpsit Christum Deum tentando uincere. Matthæi 4. Marci 1. uers. 13. 20.
Et erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta

Matth. Marc.

noct-

noctibus, & tentabatur à Satana, eratque cum bestijs. Quærunt vulgò Doctores cur Satan adortus sit Christum Deum tentationibus, quando versabatur in deserto? Si ad palati gulam Christum inescare intendebat, nonne præstaret id facere quando sedebat Pharisæi cõuiua, vt nunc delicatarum dapum voluptate allectus, intemperanter indulgeret gestui? Quid lapides pro pane offert in deserto? Dein si ad ambitionem Christum instigare cupit, cur inter doctrinæ, & miraculorum plausus ad id non prouocat? Si regni superbiam suadere studet Christo, quando post tot millium sustentationem, Rex inclamatus fuit, opportuniùs id præstitisset, non in deserto, in quo remotissimè aberat ab his rebus, quæ appetitum prouocarent. Non tentat cùm propè adest occasio (etsi à Christo Deo semper longissimè aderat, & validè instigat cùm longissimè distat? Oscitat planè hic, aliàs tentandi peritus Dæmon. Imò astutissimè explorat, & noscit tentandi, & vincendi opportunitates. Porrò Christus Deus hosce quadraginta dies, & noctes, quas destinauit in eremo transigere, cum bestijs versabatur, propinquorum, & charorum exul, ieiunijs maceratus, & ab omni humano gaudio remotus, tunc existimauit malus Dæmon (reliquorum hominum experientia doctus) se nancisci opportunissimam tentandi, & vincendi occasionem. Nam quando homo diu caret aliquali iucunditate, & leuamine miseriarum, tunc

Necessitas alicuius gaudij.

21. obnoxior videtur tentationi, & ruinę. Vnde tunc Christum adoritur bene astutus Satan. Quod insinuate videtur Lauretus Geruariensis. tom. 1. §. de deserto, inquiens quòd *desertum designat vitam humanam miserijs plenam*. Et ad id comprobandum plura adglomerat loca scripturæ, & Patrum, nempè cùm Christus agit vitam humanam plenam miserijs ab omni iucunditatis fruge alienam, tunc Dæmon illum inuadit, & spem concipit vincendi Christum Deum. Ergo perbellè dixit Tertull. *Necessitas Gaudij*. Nam quantùm tristitia nimia ad virtutem examinat, tantùm temperatum gaudium animat ad omnem probitatem. Sic Iuditha, quæ tetricam vitam agebat in Oratorio, remota ab omni humana iucunditate, à secessu omnibus inaccessa, à ieiunio macilenta, ab oratione prostrata, à cilicio exasperata, ab ærumnis squalida; tamen cap. 8. vers. 6. diebus festis hæc pœnalia opera piè intermittit, vt festa iucunditas virtutes armet aduersus tetricæ mœstitudinis oppugnationes, & sic perennet virtus vigore lætitiæ. Et hic vers. 2. ipsa lætissimè exultat, & ad festam hilaritatem inuitat populos. Itaque frui licet aliquali gaudio; nec tamen tota vita in gaudijs agenda est. Nam moderatum gaudium est vita virtutum, insolens verò etiam corporis mors est. Audiendus est Tertullianus: *Nam etsi præ gaudio quis spiritum exhalet, vt Chilon Spartanus dum victorem Olimpiæ filium amplectitur, etsi præ gloria, vt Clidamus Atheniensis, etsi per risum, vt P. Crassus, multò violentior mors, quæ per aliena grassatur, quæ animam per corpora expellit, quæ tunc mors adfert, cùm iucundius viuere est, in exultatione, in honore, in requie, in voluptate.* Aliquando commoda expellunt animum, & iucunditatis morbo emoritur quis. Caue à nimia tristitia, & iucunditate nimia, quæ vtrumque mortem afferant: moderatum gaudium salus est animæ, & corporis.

Laurentus. Geuariens. — Tertull. l. de Bapt. c. 20. — Iudith. — Gaudium immoderatum mors est corporis. — Tertul. anima, c. 52.

---

§. V.

Qui officiosissimæ Gratiæ obtemperat, totam Dei gratiam redimit, animum triumphis coronat, rescu pit Dei imaginem; & Eucharistiæ, seu Beatitudinis mensa quasi saginatur.

22. GRatia est artificium sanctitatis, arbitrium boni operis, fomes ad virtutem, & ingenium pietatis. Gratia cauterium vitiorum est, conscientiæ nitor, elaboratio virtutis, officina probitatis, præludium gloriæ, *Celada in Iudith.* præsagium fælicitatis, & pignus beatitudinis. Gratia opportuna cogitatio est, aut arbitrij propensio, non physico charectere voluntatem sigillans, sed comiter voluntatem arcana sagacitate certò alliciens, vt illæsus seruetur arbitrij principatus; & tamen magna patrat in re virtutis. *Gratiæ facinora* dixit Basilius Seleucus, quæ facinora adeò illustria sunt, vt humanum fastigium excedant. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Psalmo 4. versic. 7. Quod nam est diuini vultus lumen signatum seu sculptum in homine? Hugo Victorinus 4. libro Allegor. capit. 12. & Burgensis, diuinam gratiam hic agnoscunt, quam largior Dei munificentia homini imprimi: ipsa verò impressa resculpit diuinam imaginem, quam primæui delicti error deuenustauerat. Quid illustrius quàm diuini vultus nitore hominem insigniri, & diuinis fulgoribus illustrari? homo enim qui squalebat horrore peccati, gratiæ beneficio splendet iubare diuini vultus sibi impresso. S. Augustinus super præfatis verbis gratiæ elogia prædicat, inquiens: *Signatum autem dixit in nobis, tanquam denarius signatur Regis imagine. Homo enim factus est ad imaginem, & similitudinem Dei, quam peccando corrupit. Et ad hoc credo pertinere, quod quidam prudenter intelligunt; illud quod Dominus viso Cæsaris nummo, ait: Reddite Cæsari quod Cæsaris est, & Deo quod Dei est. Tanquam si diceret: Quemadmodum Cæsar à vobis exigit impressionem imaginis suæ, sic & Deus: vt quemadmodum illi redditur nummus, sic Deo anima lumine vultus eius illustrata, atque signata.* Scilicet homo gratia impressus est velut moneta imagine Dei sigillata, quæ à regia imagine, & pretij valorem monetæ vsum mutuatur. At homo gratia orbatus, velut spuria, & adulterina moneta reijcitur: informe metallum est, non regius nummis, à Principis imagine valorem fœneratur. Hispanè dices: *La gracia hace ad hombre moneda corriente: de dar y tomar.* Porrò moneta non excussa regio typo, spuria est, vilis, reiectanea, adulterina, & rea criminis maiestatis læsæ. Sic homo, qui lumine diuini vultus, seu gratiæ nitore signatus non est, homo nihili est, vilis, reiectaneus, spurius, & naturæ, & gratiæ reus. Aduerte quanti facienda sit efficax gratia, quę sic hominem decorat, & regijs insignibus auget. Ergo, ò homo, ne sis tibi, & gratiæ contumeliosus per desidiæ oscitantiam, aut malitiæ pertinaciam, gratiam frustrans efficaciç decore; sicque opulentam Dei gratiam velut depauperans. Ennod. Ticinensis sic opportunè exscribit, & exponit illud 1. Corint. 15. *Abundantius omnibus laboraui, & gratia Dei in me egena non fuit. Non enim pauper est diuina gratia, sed meritorum nostrorum putatur quadam macie aut exilitate tenuari. Quæ tũc non fuis æstimatur meatibus fluere, quando de eius cursibus ariditatis nostra vena nil recipit.* Quid illustrius?

Gratiæ facinora. — Basil. Seleu. orat. 13. — Psalm. — Hugo. Vict. — Burgens. — August. — Matth. 22. vers. 21. — Gratia hominem in monetam cudit. — Ennod. l. 2. epist. 19.

Qui attentus naturæ scrutatur, & speculator gratiæ est, diligenter aduertat ad gratiæ astutiam, quàm solerter arbitrium solicitat ad rem virtutis pio lenocinio. 23.
Officiosissima est hominibus gratia Dei, ait Hildebert. Nempè nullum obsequium omittit, vt hominem alliciat ad bonum opus, siquidem aut pijs illecebris inescat, aut obsequio ciuilitatis mulcet, aut pia comitate adulatur, aut blandis terroribus impetrat, aut præmij desiderio illicit, aut virtutis voluptate pertrahit, & sic officiosissimè sese insinuat, vt hominẽ vel retrahat à vitijs, vel ad pietatem prolectet. Vnde Andreas Hierosolymitanus de Salut. Angelica inquit, gratiam *summum fauorem mereri*. Gratia enim non tantùm iure suo exigit, vt honore consensus nostri non fraudetur, sed eiusdem officiosissima obsequia promerentur etiam fauorem. Porrò fauor gratiam aliquam vltra merita importat: itaque gratia Dei gratiam seu fauorem apud hominem etiam meretur: vt hominis gratia faueat gratiæ diuinæ qua suffultus, ipsi fauorem officiosissimè impendat: quò officiosa Dei gratia obsequio etiam humani fauoris effectu decoretur.

Hildebert. epist. 33. — Gratia est officiosissima. — Andr. Hierosol. — Gratia meretur fauores.

Profectò *Gratiæ facinora* sunt crebræ victoriæ, de

tetertim, humani generis hoſte; cuius dira ſeruitute iã diu premimur. Vincit, ouat, triumphat gratia, detriumphans hoſtiles infernorum phalanges, Vnde gratia efficax,

August.

Victrix delectatio dicitur ab Auguſtino, cui ſubſcribit Theologorum ſchola. Itaque qui gratiam nominat, non tam bellum dicit, quàm victorias, triumphos, coronas.

Iunil.

Gratia *animum coronat*, inquit Iunilius lib. 2. de partibus diuinæ legis, cap. 12. O regiam Gratiæ dignitatem, quæ hominem vile Diaboli mancipium ſublimat ad Regiam dignitatem, & Imperiale ſolium, triumphali trabe veſtit, & decorat illuſtri corona! Quis non ambiat ſuperba Regum inſignia? Hos gratiæ fauores deprædicat Iuditha hic verſ. 4.

Iudith.

Cæterùm diuina gratia quæ ab humano conſenſu victrix eſt; ab hominis deſidia inerti, aut pertinaci reluctantia, qua negligitur, & inefficax redditur, non parum deuenuſtatur, ne dicam, quòd quaſi imbellis vincitur, & in gloria captiuatur. Audacter Tertullianus, aliorſum expenſus ſeriò adhortatur hominem, vt diuinis auxilijs ad pietatem permouentibus, viriliter cooperetur: & elegantem cauſam, ob quam animetur ad eiuſmodi facinora, ſubdit: *Vt totam Dei Gratiam redimat*. Quaſi Gratia diuina, quæ à malitia hominis negligitur; dum inefficax fit, abſque victoria pij conſenſus; imbecilla, victa, & captiua reddatur. Ac ſi arbitrij pius conſenſus Gratiam redimat, quæ captiua tenebatur in tenebricoſo humanæ mentis ergaſtulo, ligata imperialis arbitrij compedibus tanquam victa, ſeruilis, captiua. Ergo, ò homo, ſolerter inuigila ad virtutis opera, ne deuenuſtes diuinæ gratiæ facinora: ad diuinam vocationem attende, ciuiliſſimè obtempera, ne pigeat exequi quod gratia officioſiſſimè ſatagit; ne à tua deſideria cadat victa, & captiua ſqualeat, quæ ab humano obſequio victrix, ac triumphalis foret. Cura diligenter, *vt totam Dei gratiam redimas*.

Homo pius gratiam Dei redimere dicitur.

Tertull. Apol. aduer. Gẽtes, c. 50.

25 Profectò Dei gratia diuinum ſemen eſt, quod fœcundat animam ad generoſam virtutis prolem; ne ergo homo aut ab inertia, aut à malitia ſterileſcat, fruſtrãs genituram diuinam. Eleganter Philo Iudæus ita fatur: *Deus enim, virum, & patrem vniuerſorum ſemen genituramque omnibus præxentem iuſte dicemus. Mentem verò eiectam, Deo viduam, quæ aut genituram diuinã non excipit, aut exceptam data opera abortum facit*. Scilicet mens ſine Dei gratia, Deo viduata eſt. Heu lugubres viduarum ærumnas! Ita cogita animam diuina gratia orbatam. At verò mens, quę gratiam ſeu genituram diuinam excipit, & exceptam data opera reijcit, planè gratiæ *abortum facit*. O infęlicem genituram! ò inuitiatas animas ſpontaneæ ſterilitatis vitio! Quis negligat generoſos cæli partus? Quis vltrò abortũ faciat præmaturè perimens diuina gratię prolem? Ergo animus qui gratiã reſpuit, virtutis reus eſt. Quid enim intereſt, natum perimere, an facere vt non naſcatur? Spõtaneus abortus ſpecies infanticidij eſt. Ergo ſponte excipe cæleſtis gratiæ ſemen, vltrò ama diuinam genituram, fęcundè concipe, maturè parturi, fęliciter foue, infanta, nutri diuinæ gratiæ generoſam prolem; gaude aliqua maternitate diuina. Adoleſcat in ſinu tuo gratia, virtutum matrix, quæ vice verſa erit tua mater, & nutrix. Bellè Hildebertus, *Ex quo enim*, inquit, *homo culpam commiſit, amiſit, & gratiam: a qua ille derelictus, factus eſt ſine tutore puer, ſicut equus ſine freno*.

Philo. Quod deterior potiori inſidiari ſoleat.

Gratiæ abortus.

Hildeb. ep. 56.

26. Matth. 26. v. 67. *Tunc expuerunt in faciem eius*. Id eſt diuinos Chriſti Dei vultus fœdiſſimè ſaliuarunt impij irriſores, & ſacrilegi tortores. ò infandum ſacrilegium fędare faciem Ieſu! Ecquod erit ſimilę flagitiũ? S. Auguſtinus de quæſtionibus Euangel. lib. 1. c. 44. ita ſcribit: *Tunc expuerunt in faciem eius: ſignificant eos, qui præſentiam Gratiæ ſuæ reſpuunt. Item tanquam colaphis eum cædunt, qui ei honores ſuos præferunt*. Nimirùm ille impudenter ſordidiſſimis ſputis faciem Chriſti Dei ſordidat, qui eius gratiam Paſſionis facinoribus partam, vt reiectaneam negligit: & planè reſpuit. Quaſi gratia ſit facies Chriſti, & nitor vultus diuini: (*Signatũ eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, quod de Gratia nuper explicaui.) Vnde qui gratiam contemnit, expuit in faciem eius, & reus fit immaniſſimi ſacrilegij. O caue à grandi hoc piaculo!

Matth.

Gratia Dei, Dei vultus dicitur.

August.

Psalm.

Pulcherrimorum ſenſuum fœcunda ſunt illa Philonis verba, ſic aientis: *Teſtamentum autem Dei figuratè dicuntur eius gratiæ: neque enim fas eſt, vt ille quicquã imperfectum largiatur*. Quam ob rem diuina Gratia dicitur Dei teſtamentum? quid habet ſimile Dei teſtamentum cum diuina gratia? Cur ad explicandam gratiæ munificentiam teſtamento diuino comparatur? Profectò liberalior eſt munificentia teſtatoris, vt potè iam iam morituri: neque enim deſcendet cum eo gloria & opulentia. Quin & teſtamentum morte teſtatoris confirmatur, ad Hebræos 9. verſ. 16. Hinc quidem publicatur largior Dei liberalitas, dum gratiam impertit: eam enim largitur quaſi teſtamento. Nimirum non tantùm irreuocabili donatione; ſed velut teſtator, qui hæreditatem relinquit, cui ipſe quaſi mortuus eſt. Porrò Deus cum impios punit, dicitur viuus. *Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis*. Ad Hebræos 10. verſic. 31. At Deus gratiam donans, viuus non dicitur, non quia viuus non ſit, eſt enim ipſa origo vitę; ſed quia velut emortuus illam teſtamento donat; ac ſi totam hæreditatem relinquens, ea libertate, qua qui teſtamentum condit, ſolet totum cenſum munificentiſſimè donare, vt potè qui deinceps illum poſſidere nequit: Ergo ſententioſè. *Teſtamentum Dei figurate dicitur eius Gratia*. Gratia enim diuina eſt quaſi totus Dei cenſus: in ea quippè cæleſtia munera donat, beatam fælicitatem tribuit, & ſeipſum largitur. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me*. Pſalmo 22. verſic. 5. Nomine cæleſtis huius menſæ ſacram Euchariſtiam intelligunt S. Baſilius, S. Auguſtinus, S. Chryſoſtom. cum communi interpretum. Origenes, & Didymus Beatitudinem interpretantur. At S. Maximus, & Euthymius in hac menſa diuinam Gratiam agnoſcunt. Quaſi diuina Gratia æmuletur maximum Euchariſtiæ donum, & Beatitudinis fælicitas in ea donetur. Quid ſublimius? Porrò in Beatitudine ſummam hominum fælicitatem quod eſt maximum munus, largitur Deus: & in Euchariſtia ſe ipſum donat. Sic fauor diuinæ gratiæ, Beatitudinis pręludium eſt; & Euchariſtiæ, in qua Deus ipſe continetur, æmulatio. Quid Deo vltrà ſuppetit ad donandum? Ergo *teſtamentum Dei figurate dicitur eius Gratia*: in ea enim ſe & ſua largitur Deus: quod eſt maximum diuinæ gratię elogium. Videre licet in virili fæmina Iuditha facinora Gratiæ, qua ipſa armata, puſillanimem Bethulientium plebem armauit, victum, & uinctum Achiorem redemit, Imperialem Aſſyriorum potentiam, fregit, fugauit, triumphauit; inuictum Gentibus Holofernem vicit. Et (quod illuſtrius eſt,) Gratia munita inteſtinos hoſtes ſuperauit; nimirum ciliciorum armis libidinem exarmauit; ſaturata hac Gratiæ menſa ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ; officioſo Gratiæ obſequio officioſas carnis, illecebras cohibuit: ſecreta à mundiali tumultu, & quaſi in ſeruili cellulæ carcere, totam Dei gratiam redemit; virtutis fœcunditate Gratiæ vitauit abortum: prædiuite Gratiæ cenſu, quaſi teſtamento ditata, contempſit ſuperbas mariti opes: & auxilijs Gratiæ victrix, animum coronauit ſuũ, uirtutum omnium coronis, uitiorum omnium triumphis, ad perennaturæ Gratię encomium. Qui enim illuſtrem Iuditham laudat, ſimul illuſtriorem Gratiam laudare neceſſe eſt. 27.

Philo de Sacrificijs Abelis & Caini.

Gratia Dei teſtamentũ dicitur.

Ad Hebr.

Gratia Dei eſt beatitudinis præ ludium, & Euchariſtiæ æmulatio.

Pſal. Baſil. Auguſt. Chryſoſt. Origen. Didym. Maxim. Euthym.

---

§. VI.

Pulchritudo character Iuſtitiæ: Salomonis robur: & Chriſtus fortis dicitur, vt pulchra facies. 29.

Tertull. de cultu fœminarum, c. 2.

Pulchritudo eſt veſtis vrbana.

PVlchritudo inter reliquas corporis dotes cenſetur prima; *eſtque animæ aliqua veſtis vrbana*, inquit Tertullianus: Quaſi ruſtica uidetur anima, quæ ueſtitur fœdo, & diſtorto corpore. Profectò *anguſtiſſima*

quæque

queque species plurimum creditur trahere de cælo, dixit: Pacatus: vnde apud Clementem Alexandrinum. *Sancta pulchritudo dicitur.* Saltem *Virtutis addit formæ suffragium*, aduertit supra idem Pacatus. Et idem Clemens pulchritudinem appellauit characterem Iustitiæ sic scribens. *Per quam pulchritudinem ipse quoque se ipsum transmittit ad artificem, & id, quod est vere pulchrum, sanctum signum, lucidum iustitiæ characterem ostendens Angelis.* Ceterùm inter reliquas pulchritudinis virtutes, ea vel in primis elucet in hoc v. 7. quod valentissima, & pugnacissima sit: si quidem ad superandas tot Assyriorum myriades vna puella eleganti *aspectu nimis*, destinatur à Deo.

Pacatus in Panegyr. ad Theodos. Clem. Alex. 2. & 4. Strom. Pulchritudo dicitur iustitiæ character. Iudith.

30 Miratet si vbi primùm sponsa nuptiali veste ornata dicitur, Cant. 6. v. 9. pulchra vt luna, non statim dicatur *terribilis vt castrorum acies ordinata*. Genes. 2. v. 1. *Igitur perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum.* Hebraicè scribitur, *& omnis exercitus eorum.* Audis cælorum pulchritudinem, & terræ ornatum, exercitum appellari? Quod commune habet venustas cum exercitu? Nā venustas tenella est; mollis, & eneruis est. Nisi velis pulchrum mollitudine roborati; coloris suauitate muniri, lenocinio ornatus armari, & à venustate euadere terribile, & castrorum acies ordinata. Sic, sic planè: immò hic est fastus pugnacissimæ, & valentissimæ pulchritudinis; quæ teneritudine robusta est, mollitudine fortis, imbecillitate valens, ornatu potens. Exod. 33. versic. 6. *Dixitque Dominus ad Moysem: Loquere filijs Israel: Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi.* Nempè Deus punire intentans peruicacem populum ob vituli adorati facinus, vltionem tanti flagitij intentans, hortatur reum populum, vt deponat ornatum suum. Quid est hic ornatus nisi arma? Ita Lippomanus inibi, aiens: *Ponere arma milites iussit.* Itaque ornatus nomine arma intelligit. Benè est: at vlteriùs rogo, quid est: Depone pulchritudinem ornatu auctam, vt sciam quid faciam tibi? Num Deus nescit qua pœna mulctandus sit populus idololatra quoadusque deponat ornatum suum? Quem ornatum appellat arma. Quid? timet Deus ab ornatæ pulchritudinis armis? Cur non decernit Deus supplicium ante ornatæ venustatis depositionem? Quid refert venustas populi, aut squalor, vt dicat Deus, quod deponatur ornamenti decor, vt post ipse Deus decernat supplicium? Num Deus ornatam pulchritudinem aut nequit, aut nescit, aut non audet castigare? Pudet dubium soluere; sat est ad exagerandam fortitudinem pulchritudinis proposuisse dubium, & considerasse populum *cultu munitum*, vt inquit Septimius.

Cant. Genes. Pulchritudo armat robustissimè. Exod. Lippom. Septim. l. de Carne Christi, c. 52.

31 Psalm. 44. vers. 4. *Accingere gladio tuo super femur tuum, Potentissime: specie tua, & pulchritudine tua, intende, prospere procede, & regna.* Scilicet Dauid Principem Salomonem, & regni hæredem, & typum Christi armat egregiè, vt metu contineat subiectum populum, & Salomonis valentiam exhorreant finitimæ gentes. Optat Dauid, vt compertum sit omnibus Principem Salomonem non tantum esse paterni regni, & potentiæ successorem, & illustriori prudentia armatum, sed etiam esse strenuum bellatorem, peritia ducem, robore militem, hoc est: *Accingere gladio tuo super femur tuum, Potentissime.* Sed quid est, quod mox subdit: *Specie tua, & pulchritudine tua, intende prospere, procede, & regna.* Quorsum gladio accingit, & armis robustè munit, & confestim edocet specie, & pulchritudine regnaturum? Armat potentissimum, & laudat pulcherrimum? Valentiam prædicare debuisset postquam eum armauit, non venustatem: nam ridicularia laus est robusti, & cataphracti militis, quæ à pulchritudine venit, non ab animo, a robore, ab audacia, à sæuitia. Nisi velis, quòd Dauid obarmans Salomonem, vt roboris eminentiam exaggeratius prædicet, inquit, Salomonem imperio potentem, & armis peritum, & munitum tanta pollere fortitudine, vt pollet pulchritudo; hoc est, *Accingere gladio tuo super femur tuum Potentissime, specie tua, & pulchritudine tua intende prosperè, procede, & regna.* Quasi dicat: tanta viges fortitudine, vt ipsa pulchritudo; pulchritudinis valentiam, quæ summa est, æmularis; tam fortis Salomon est, quātùm pulcher fortis est: sic fælix, regnabis prosperè, timeberis ab hostibus, quos detriumphabis, quia tanta polles fortitudine, quanta forma, & pulchritudo. Et quidem cùm sit concors sententia Patrum Salomonem figuram fuisse Christi; hinc lucem præfero verbis illis à difficultate notis, quibus Tertullianus laudat Christi Dei fortitudinem, inquiens: *Qui tamen & viri caput est, & fœminæ facies Christus Iesus.* Benè est, Christus dicatur viri caput; nam vir caput est, prudentia familiæ, & rector domus. At Christus quo pacto dici potuit honestè fœminæ species? id est, venustas, & pulchritudo pulchræ fœminæ. Quidquid in Christo est, virile est, robustum, & vegetum quid Saluatori commune est cùm venusta muliere? cum facie ornata pulcherrimæ puellæ? At quid fortiùs pulchritudine? (ò quot strages fecit pulchritudo!) Vnde vt publicet, & deprædicet Tertullianus Christi Dei valentiam, & robur, eum comparat cum facie speciosæ fœminæ, aiens: *Et fœminæ facies Christus Iesus.* Nam sicut Salomon armatus, eius fortitudo prædicatur similis pulchritudini. *Accingere gladio tuo; specie tua, & pulchritudine tua intende prosperè, procede, & regna.* Sic Christus Deus dicitur fortis, vt fortis est pulchritudo, quæ fortissima quæque superat, vincit, detriumphat. Prouerbiorum 4. v. 9. *Corona inclyta proteget te:* Hebraicè, *Diadema decoris muniet te.* Chaldaic. Aquila & Theodor. *Corona decoris.* Audis decorem diademate ornatum, & Regiam pulchritudinem coronatam venustatis decore? Ergo benè ad superandum insuperabilem Holofernē elegit Deus fœminam *eleganti aspectu nimis*, non valentissimas fortissimorum militum acies. Et quæ hic vers. 8. dixit, *In specie faciei suæ dissoluit eum.*

Psalm. Christus, vt fœminæ facies cur dicatur. 32. Tertull. de Corona Militis, ca. 14. Prouerb. Chald. Aquila. Theod. Iudith.

---

§. VII.

Commentarius litteræ.

Vers. 9. Exuit enim se vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israel.

Vers. 10. Vnxit faciem suam vnguento, & colligauit cincinnos suos mitra, accepit stolam nouam ad decipiendum illum.

Vers. 11. Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius.

PVblicat Iuditha quibus armis se muniet, vt potentissimas, & inuictas Assyriæ vires debilitaret ac frangeret. Nimirùm exuit vestem lugubrem, & qualem decebat grauem & piam matronam, orbatam viro charissimo; & assumpsit lætas, & pretiosas vestes. Quid est, Iuditham *induisse vestimenta lætitiæ?* Sanctius & Serarius putant nihil aliud significari, quā eas induisse vestes, quas in delicijs assumūt Israelitides filiæ. Sed valde generalia hæc. Præfero expositionem Lyrani existimantis, vestimenta lætitiæ, esse lætas vestes quibus viuente marito ornari solebat: est enim quædam tacita antithesis. Scilicet deposuit Iuditha viduitatis lugubres vestes, & accepit nuptialia ornamēta, quasi placitura viro, si patriam liberaret, vt ex S. Augustino alias diximus. 33.

Sanct. Serar. Lyran. August.

Grauior difficultas est, (etsi prorsus omissa ab interpretibus,

pretibus,) quo pacto dicat induiſſe veſtimenta lætitiæ in *exultatione filiorum Iſrael*; cùm certiſſimè conſtet ex cap. 10. quando Iuditha lætas aſſumpſit veſtes, tunc maximè Iſraelitas dira obſidione premi, & tanti periculi mœſtitudine obrutos, penè cogi ad funeſtam deditionem? Tuncne læta exultatio, cum mœrent, opplorant, lamentantur lugubri eiulatu? Reſponderet aliquis iuſtos & pios tunc iucundiùs gaudere, cùm duriùs tribulantur, iuxta illud Apoſtolicum: *Superabundo gaudio in tribulationibus meis*; & Apoſtolorum alius: *Omne gaudium exiſtimate, cum in tentationes varias incideritis*. At aptiora ſunt hæc ad velitandum pro moribus, quàm ad ſeriam pugnam, quæ litteræ res eſt. Ex doctrina Sanctij, quam nuper tradidit reſponderi poſſet, ſenſum eſſe, Iuditham *induiſſe ſe veſtimento lætitiæ in exultatione filiorum Iſrael*, hoc eſt, aſſumpſiſſe lætas veſtes, quales Iſraelitides fœminæ inducere ſolent in exultatione & lætitia. Ita vt τὸ *in exultatione* non appellet ſupra tempus luctuoſum, in quo Iuditha ſe ornauit, ſed ſupra veſtimentum lętitiæ. Nēpè Iuditha aſſumpſit veſtimentum lætitiæ, quod aſſumere ſolent filiæ Iſrael in die exultationis & feſti gaudij. Hæc expoſitio ſatis expedita foret, niſi expoſita eſſet obiectiunculæ, qua nuper Sāctium impugnabamus, nempè, *veſtimentum lætitiæ* non eſſe quaſcunque lætas, ſed nuptiales veſtes, quas opponit lugubri viduitatis ſuæ indumento. Alia expoſitio ſuppetit ex Græco textu, qui ſic locum exſcribit: *exuit enim veſtimentum viduitatis ſuæ* (ſupplendum eſt, & induit veſtimenta lætitiæ: neque enim nuda deſcendit ad Aſſyrios,) *in exultationem laborantium Iſrael*. Vnde ſuſpicatur Serarius in noſtro textu non fuiſſe, in exultatione, ſed *in exaltatione*. Cuiuſmodi mendum hæſerat in Pſ. 149. *Exultationes Dei in faucibus eorum*, quæ verba in correctioribus Biblijs ex Græco emendata ſunt. *Exaltationes Dei in faucibus eorum*. Ex qua doctrina expeditus euadit ſenſus. Nempè Iuditha exuit lugubrem viduitatis ſtolam, & induit lætam & nuptialem in exultatione, vel in *exultationem filiorum Iſrael*, hoc eſt, vt illuſtri victoria exaltaret, & illuſtres toto orbe faceret Iſraelitas tanti triumphi gloria. Sed ſi quis adhuc velit hærere Vulgatæ verbis, reſpondere poterit, τὸ *in exultatione* intelligendum per Metonymiam, ita vt accipiatur cauſa pro effectu. Scilicet, depoſuit Iuditha ſordidas veſtes viduitatis, & induit nuptiales, & lætas, quæ fuerūt cauſa lætitiæ & exultationis filiorum Iſrael. Quod ſi quis adhuc non quieſcit in nulla harum expoſitionum, afferat meliorem, quam vltrò admittemus.

Iudith. Paulus. Iacob. Sanct. Græcus. Serar. Pſalm.

34 Singula ornamenta; quę hic Iuditha ſummatim perſtringit, explicauimus latius ad primos verſiculos capitis 10. Tantummodò explicandum ſupereſt, quid ſit hic, *ſtola noua*, quam aſſumpſiſſe Iuditha dicitur. Græcè ſcribitur, *Accepit veſtem lineam*, quam in magno honore & pretio fuiſſe apud Iſraelitas, patet ex 28. Exodi, & ex 6. & 8. Leuitici, & Ezechielis 9. & 42. verùm *ſtola noua*, appellatur, vel quia nouum dicitur quicquid illuſtre, præſtans, & gratum eſt, vt multis adſtruebam ad illa verba huius capitis 16. verſic. 2. *Pſalmum nouum*: vel quia, cùm Iuditha diu aſſueta erat lugubri viduitatis amictui, quando lætas aſſumpſit veſtes, vt comptiùs ſe adornaret, nouam & inſolitam veſtem induiſſe dicitur. Priorem commentationem præfero.

Septuag. Exod. Leuitic. Ezech.

Verſ. 12. *Horruerunt Perſæ conſtantiam eius, & Medi audaciam eius.*

Verſ. 13. *Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum quando apparuerunt humiles mei areſcentes in ſiti.*

Filij puellarum compunxerunt eos, & ſicut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in prælio à facie Domini Dei mei.

Verſ. 14. Cùm hoc Canticum ſit epitome Holofernianę tragœdiæ, poſtquam Iuditha cecinit Aſſyrij ducis glorioſam cædem, nunc canit, quæ ipſam conſecuta ſunt, nempè ſtupor & horror, qui ſic inuaſit Aſſyriorum animos, vt vnicum ſalutis præſidium in fuga collocarent. Meminit *Perſarum*, atque *Medorum*, quia poſt captiuitatem Babylonicam vnum corpus conflarunt cum Aſſyrijs. neque enim ante ad tantam potentiam Perſæ, & Medi euicti ſunt. Ergo cùm Medi, & Perſę, & reliqui qui Holoferni militabant, audiſſent ſui Principis interitum, terga vertentes lugubri vlulatu, locum dedere vulneribus, quæ infligebant atrociter Bethulienſes, paulò anteà proſternat & humiles, & tantùm non enecti præ ſiti. Hi ſunt *Humiles mei*. Mei, inquit, quia Bethulienſes, *humiles*, & exanimati ab aquæ penuria, & abiecti bellatorum paucitate, ad repugnandum Aſſyrijs, Iudithæ opera ſuperſtites ſunt, & tantæ victoriæ gloria illuſtres.

Filij puellarum appellantur Bethulienſes, id eſt, puelli, vel parui pueri, ſeu iuniores adoleſcentuli, quales eſſe ſolent, qui matres habent puellas, ſeu iuuenculas. Sic filij Titan appellantur Titanes, & filij hominum, homines; & filij taurorum, & arietum, tauri, & arietes. Itaque ſenſus eſt. Cùm Aſſyrij examinati *velut pueri* fugerunt, ad eos trucidandos, non opus fuit robuſto, & veterano milite, ſed à pueris, ſi viri defeciſſent, vulnerari, & concidi poſſent vel exiguis gladiolis. Id vnum ambit Iuditha, vt tantæ victoriæ gloria vni Deo adſcribatur, qui ſic debilitauit, & fregit Aſſyriorum potentiam, vt à pueris profligari facilè potuerint, nuper robuſti bellatores. *Ergo perierunt in prælio à facie Domini mei*. Dicuntur autem Aſſyrij periſſe à facie Domini, vel, quia id ipſum Iuditha precata fuerat cap. 9. v. 6. aiens: *Reſpice caſtra Aſſyriorum nunc, ſicut tunc caſtra Aegyptiorum, &c.* Nempè à facie ſeu vultu Dei perierunt. Vel τὸ *facies* redundat, qui eſt Hebræorum noſtus idiotiſmus: & ita ſignificatur, Aſſyrios periſſe Dei virtute?

Filij puellarum appellantur iuuenes. Iudith.

Hymnum cantate Domino, hymnum nouum cantemus Deo noſtro. Verſ. 15.

Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem ſuperare nemo poteſt. Verſ. 16.

In hoc Epinicio ſummatim complexa eſt Pſaltria noſtra, quod pluribus capitibus narratum fuerat a ſacto hiſtoriographo: mox quod familiare eſt in eiuſmodi Canticis, incitat ad iterandas diuinas laudes. Dixerat enim verſ. 2. *Incipite Domino, & cæter.* nunc ait, *Hymnum cantate Domino, &c.* Quod licet videre in Pſalmis 117. & 106. in quibus illud: *Confitemini Domino, &c.* ſæpè repetitum audimus. Hymnum nouum appellat eodem ſenſu, quo v. 2. inuitauerat ad *Pſalmū nouum*. Addit *Adonai Domine*, iterato eodem nomine *Domine*; nam *Adonai* Dominum ſignificat, de nominibus Dei vbi de *Adonai* aliqua libaui ad cap. 9. verſ. 10.) Nec inſolens eſt in eiuſmodi laudatorijs Canticis iterare nomen Domini. In vno Pſalm. 3. verſ. 2. dicitur, *Domine Dominus noſter*, & verſ. 10. repetitur *Domine Dominus noſter*, vbi S. Hieronymus vtramque vocem diſertè in vocandi caſu expreſſit. Hæc repetitio aut index eſt affectus, Lucæ 6. verſ. 46. *Quid vocatis me Domine, Domine?* vel auget ſignificationem, & maximum ac ſupremum dominium denotat Pſal. 67. verſ. 21. *Domini Domini exitus mortis*. Nam cū Hebræi ſuperlatiuo careant, vtuntur hac geminatione loco ſuperlatiui. In hac poſteriori acceptione intelligo cum Lyr. verba hæc Iudithæ: *Adonai Domine*, quia tota eſt ad publicandam diuiniorem Dei omnipotentiam, qua validas & victrices Aſſyrię vires, per manus imbellis fœminæ fregit ac proſtrauit. Subdit enim, *Magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem ſuperare nemo poteſt*. Notat Hiſtor. Schol. in narratione rerum Iudith, ex S. Hieronymo in Pſ. 8 *Cum in Hebræo legitur nomen Domini geminatum, ſicut hic, Adonai Domine, primum eſt tetragrammaton, ſecundum verò nomen Domini commune*. Quod docet S. Hieronymus, veriſſimum eſt; ſed non videtur opportunè adductum, cum hic liber Chaldaicè, non Hebraicè exſcriptus ſit.

35 Pſalm. Iudith. Pſalm. Lucæ. Pſalm. Lyra. Hiſtor. ſcholaſt. Hieron.

Tibi ſeruiat omnis creatura: quia dixiſti, & facta ſunt: miſiſti ſpiritum tuum & creata ſunt; & non eſt qui reſiſtat voci tuæ. Verſ. 17.

Montes à fundamentis mouebuntur cū aquis: petræ ſicut cera liqueſcent ante faciem tuam. Verſ. 18.

Publi-

36 Publicarat paulò antea summum Dei Israelis dominatum, bis Dominum illum appellans, præstantem virtute, immensitate magnum, potentia insuperabilem; nunc per optantis modum. impensè desiderat, vt omnis creatura illi tanquam vero, & proprio Domino ad nutum obediat, & submissè deseruiat. Quod verò eiusmodi obsequium præstare debeat Deo omnis creatura, ideò probat, quia à Deo habet, quod sit, & viuat: nullaque sit, quæ adeò viribus valeat vt diuinum imperium recusare possit, vel impedire quominus in rebus fiat, quod efficaci Dei decreto statutum est. Nam qua facilitate potuit omnia ex nihilo creare, eadem valet omnia in suum nihilum redigere. Nemo interpretum non aduertit, non modò sententiam, sed etiam penè singula verba deprompta fuisse ex Psalmis. Dicitur enim Psalmo 32. vers. 9. *Ipse dixit, & facta sunt.*

Psalm.

Hic autem: *Quia dixisti, & facta sunt.* Et Psalm. 103. vers. 30. *Emittes spiritum tuum, & creabuntur.* Hic [illegible] *Misisti sp[illegible]um tuum, & creata sunt.* Serarius noster hæc Iudithæ verba, *Misisti spiritum tuum, & creata sunt*, probare, inquit, Spiritus sancti diuinitatē: nam dicitur creator, creare autem vnius Dei opus est.

Serar.

Sed esto, verba Psalmi de Spiritu Sancto communiter intelligantur à Patribus, quos longa serie Lorinus refert; tamen non pauci mysticè loquuntur, & plures de resurrectione, quæ fiet in finalis iudicij die. Dicitur enim in Psalmo, *Auferes spiritum eorum, & deficiēt, & in puluerem suum reuertatur. Emittes spiritum tuum, creabuntur.* Ergò saltem verba Psalmi non sunt intelligenda de prima rerum creatione, de qua Iuditha loquitur; nemo enim interpretum de generali resurrectione hæc verba intellexit, (etsi Lyranus, & Dionysius posteriorem versiculum de illa commentati fuerint.) Sed quicquid sit de loco Psalmi, perplacet Tirinus, qui τὸ *spiritum tuum* commentatur, vocem oris tui, idest, præcepisti, & mox creata sunt omnia. Vnde postquam dixit, *Misisti spiritum tuum, & creata sunt.* statim subdit, & non est, qui resistat voci tuę. Sic dicitur Psalmo 32. v. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum.* Vbi probat Lorinus spiritum oris eius, idem esse ac præceptum, seu Dei vocem. Satis sit hæc præstrinxisse; neque enim ago enarratorem Psalmorum.

Lorin.
Lyra.
Dionys.
Tirin.
Psalm.
Lorinus.

Montes à fundamentis mouebuntur. Frustrà Lyranus, & Dionysius hæc verba commentantur de iudicij finalis die. Porrò cum Iudithæ mens sit ostendere diuiniorem Dei potentiam, vt illum timeant, & sentiant creaturæ omnes, & cùm argumentum sumpserit à creatione, idem persequitur expressiùs, aiens, montes, & aquas, idest, terram, & aquarum abyssum, ex quibus omnia creata sunt, nempè creaturas omnes facilè posse à Deo à sedibus suis conuelli, & ab imis fundamentis subuerti. Nam eo ipso, quod à Deo facta sunt, necesse est, vt illi ad nutum obtemperent; atque adeò si creatori collibuerit, dissoluantur in nihilum. Nam ea pollet potentia Deus Israel, vt si minimum annuat, *Petræ sicut cera liquescent.* Quod dicitur in Psalmo 96. v. 5. *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini.* Nempè saxea petrarum durities ab vno Dei verbulo colliquescet, & adinstar calefactæ ceræ, emollita diffluet. Ita Sanctius. Quicquid priori expositioni refragetur Serarius.

Lyra.
Dionys.
Psalm.
Sanct.
Serar.

---

§. VIII.

Funesta iustorum calamitas præ gloriæ fælicitate, æmulatur beatas cælitum glorias.

37. Gaudium non est res vitij, sed virtutis perpetua hæreditas. Impensè studiosis mundanæ voluptatis sæpè interscinditur lætitia, quæ in voluptuosis delitijs inquilina est, peregrina est. In sapientibus verò, & perfectis viris agnatum gaudium contexitur. Nulla rumpitur causa, nulla fortuna: semper tranquillus, hilaris semper est perfectus animus. Non enim ex alieno pendet nec fauorem hominum, nec fortunæ minas expectat, timetve. Domestica illi tranquillitas est, et si nō innata saltem agnata fruitur lætitia diu duratura. *Exiret ex animo, si intraret: ibi nascitur*, siue parturientis, siue obstetricis gratiæ beneficio. Plenus virtute est: si quid obuenit aut extrinsecus ab hostis uiolentia, aut intrinsecùs à naturæ malitia: extrinseca securè excipit, intrinseca pacatè tranquillat; vtraque fæliciter deponit. Vnde lætitia semper fruitur maxima, continua, sua.

Senec.

Neque in calamitatibus despondet animum, nec tristatur ærumnis, nec dedecore dehonestatur, neque feritur aduersis. Quin & beatur laboribus (nam; *Beatas calamitates* vocat S. Zeno,) cruciamentis assuetus martyr. Tertullianus populariter quærit: *Quæ igitur negotiatio patientiæ in corpore?* Cui præmaturè respondit Paulus ad Romanos 5. vers. 3. *Gloriamur in tribulationibus.* Quasi dicat; Anhela tribulatio, anxia calamitas, ærumnosus dolor, calamitosus labor, infame dedecus in perfectè Christianis non sollicitant mœrorem, nec muliebres cient lachrymas, sed festam parturiunt lætitiam, & negotiantur beatas glorias.

Beatæ ærũnæ.
Zeno.
Tertul. l. de Patientia, c. 13.
Ad Rom.

Vnde ipse Tertullianus eodem libro, & capite, agens de Christianis Martyribus, cùm ad patibulum educuntur è carcere, pædore squalidi, macie titubantes, dedecore contumeliosi, inedia flaccidi, exectationibus turpes, ad omnia sęuitiæ cruciamenta destinati, ita fatur: *Producitur martyr ad experimentum fælicitatis, ad ipsum diuinæ sedis ascensum.* O mundiales delicię fugitiuæ, nugatoriæ, fallaces! nec experimentum fælicitatis cæpit, qui studio capitur voluptatis humanæ. Qui verò crudelioribus supplicijs pro Christo habens destinatur, ille, ille inquam, primum capit exprimentum fælicitatis, & Empyreæ gloriæ sublimen ascensum auspicatur. Quasi in martyrio non puniatur martyr, sed fides martyris. Nam Christiana fides persecutionibus tyrannorum periclitatur, martyr cruciatuum fælicitate gloriatur: non enim tam producitur ad martyrij tormentum, quàm ad fælicitatis experimentum. Siquidem *in tribulationibus gloriamur calamitatibus beatis.*

Martyr auspicatur fælicitatem in tormentis.
Tertul. sup.

Iob 42. vers. 10. Postquam desæuijt tempestas calamitatum, quas obstinata ferè patientiæ gloria gloriosissimè pertulit diu, successit læta tranquillas: *Et addidit Dominus omnia quæcunque fuerant Iob duplicia.* 38
Nempè Deus multiplicauit Iobo armenta, greges, agros, censum, ætatem, gloriam; filios verò non multiplicauit, sed eodem numero quot amisit, tot recepit. Et quare cùm cætera bona duplici numero aucta accepit, soboles non excreuit ad ampliorem numerum? Ventilent hanc quæstiunculam interpretes, pro omnibus vnus sufficiat Tertullianus sic fatus: Iobus, *quæ amiserat reduplicata possidet. Et si filios quoque restitui voluisset, pater iterum vocaretur.* (Attentum lectorem aut inuenient, aut facient, quæ subdit verba.) *Sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudij. Sustinuit tam voluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia viueret.* Scilicet Iobus amissa bona fæliciter recuperat aucto numero, vltrò recusat rediuiuam charæ sobolis restaurationem, sustinens voluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia deinceps viueret. Maluit enim in illa die reddi sibi tantum gaudij. Quasi non tantùm pristinæ fælicitatis restauratio, sed etiam lugubris filiorum orbitas faceret ad gaudium tolerantissimi viri. Imò inter primas lætitiæ causas collocat funesta filiorum funera: ait enim Tertullianus perspicax patientię interpres, quod Iobus noluit restitui sibi filios, ne sine orbitatis patientia viueret; *Sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudij.* Quid est tantum gaudij, nisi luctuosam dilectæ sobolis orbitatem? *O Beatas calamitates.* O arcanum patientiæ sacramentum! Profectò mundialis ærumna merum & merum ænigma est, nihil minus significans, quàm quod magis significare videtur. Sensibus intimat angores, contumelias, cruciatus; & fæliciter spirat blandimenta lætitiæ, delicias prosperitatis, beatitudinis glorias: nam qui piè & Christianè patitur, beatæ spei beneficio, *gloriatur in tribulationibus.*

Iob.
Arcana orbitatis lætitia.
Tertul. l. de patientia, c. 14.

nibus. Euge ænigmatica tribulationibus, fælicitas, extrinſecùs auara gaudij; medullitùs vena diues ſolidioris gloriæ.

39. Patiendi ærumnæ æmulantur Thaboris glorias.

Matthæi 17. verſ. 5. Prææalto Thaboris vertice oſtentar Chriſtus arcanæ beatitudinis glorias. Albicat veſtis niuali candore, ſcintillat facies fulgoribus Solis æmulis, prænitet corpus beatitudinis dotibus, & totus fulget diuinitatis gloria. Pacati, & oculati teſtes adſunt Iudaicæ gentis proceres, conſternantur, & corruunt Euangelij ſummates: & à diuerſiſſimis effectibus eadem comprobatur transfigurationis veritas. Rutilat in cælo nubes lucidiſſimè opaca, quæ nouo Regi nouum ſolium expandit. E nubis fragore auditur auguſtior vox Dei Patris: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Hærent interpretes in huius loci commentario, & allegant Dei patris vocem importuna occaſione prolatam. Num Pater Deus cognatum filium agnoſcit in gloria, quem in dedecore videtur dediſcere? Thaboris gloria tacitè publicat diuinam Chriſti filiationem: cur ergo Pater Deus in Chriſti calamitatibus quaſi mutus tacet, & vocalis eſt in glorijs? Naſcitur Deus infans in pecuino tugurio; notatur in Circumciſione ſtigmate peccatoris; fugit in Ægyptum inerti fuga,) ſic cenſetur ab hominibus fugientis pauor, nec præclara Patris auditur vox? Impetitur maledictis, inuitiatur contumelijs, alapis dehoneſtatur, ſputis contaminatur, verberibus deturpatur, patibulatur, vt omnium ſcelerum reus; (ò planè publicandæ diuinitatis occaſiones, vel neceſſarias, vel ſaltem opportunas!) & tacet Pater Deus muto ſilentio, & cùm in Thaboris receſſu apparet glorioſus, tunc magnifica voce eius diuinas glorias perſpicuè buccinat? Intempeſtiuum videretur Thaboris præconium, niſi

40. agnata eſſet tribulationibus gloria. *O beatas calamitates!* O patiendi claritudinem, & delicias tormentorum! Scilicet dum Chriſtus atrociter torquetur, contumelioſè dehoneſtatur, vt noxius patibulatur in cruce, ſatis perſpicuè commendatur a beata gloria patiẽdi, (nam *gloriamur in tribulationibus, calamitatibus beatis*.) Cùm verò tantiſper intermittitur gloria patiendi beatitudine Thaboris; tunc, tunc, inquam, ſi fortè aliquando, neceſſaria, vel ſaltem opportunior erat Dei Patris vox ſubſtituta pro Paſſionis gloria, & publicans diuinam Chriſti filiationem. Res hæc iure ſuo exigit ſudatum Tertulliani locum, vbi Iudęis auidè poſtulantibus à Chriſto pendente in cruce vt ex cruce glorioſè deſcenderet, ſponſione aſſeuerantiſſimè facta illum pro vero Deo ſuſcipiendi, ſic loquitur de Chriſto glorioſum deſcenſum arcanè recuſante: *Hinc vel maximè, ò Pharisæi, Dominum agnoſcere debuiſtis: patiẽtiam eiuſmodi nemo hominum perpetraret*. Ergo qui à beata crucis calamitate perſpicuè ſe probat Deum, ſuperuacanea tunc videretur Patris beata vox, & opportunior in Thaboris fælicitate a qua procul erat patiendi gloria. Quid illuſtrius pro hac re? Porrò infęlicitas patiendi attentis fælicitatis ænigma eſt, à perfectis viſa, imperfectis inuiſa.

41. Aerumnoſa calamitas eſt dies exultationis. Iudith.

Iudith 16. verſ. 9. Trucidato Holoferne, fugatis Aſſyrijs, manubijs Hebræos ditantibus, ſoluto excidij, & captiuitatis diro metu, Heroina Iudith exultans Deo, & hoſtibus inſultans, ſic pangit eleganti panegyri, quam Deo gratulabunda modulatur: *Exuit ſe* (ipſa ſcilicet Iudith) *veſtimento viduitatis, & induit ſe veſtimento lætitiæ in exultationem filiorum Iſrael*. Scilicet cùm iam propè erat, vt Bethulienſes dederentur Aſſyrijs ad ſpontaneum excidium, re, inquam, deſperata, tunc Iuditha abijciens lugubres viduitatis ſuæ veſtes, ſeſe induit lenocinijs comptioris ornatus, *In exultatione filiorum Iſrael*. Imò in excidio à deſperatione inchoato, in funeſta ſtrage iamiam imminente, in triſtiſſima omnium mœſtitudine: ſic calamitoſum illum rerum articulum appellaret ſæcularis ignorantia. At pia & ſanè religioſa fœmina penetrans calamitatis arcanum ænigma, non occaſionem mœroris, *ſed diem exultationis filiorum Iſrael* nominat, *beatis calamitatibus* feſtum, hilarem, glorioſum. Superficie tenus infælix apparet; ſed intrinſecùs fælicitatur voluptate patiendi. Extrà gladius, & flammæ minitantur excidia, & incendia; intus verò meditantur arcanas patiendi glorias. Bellè, & verè de Dei Eccleſia dicitur, Cant. 1. verſ. 5. *Nigra ſum, ſed formoſa, filia Ieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis*. Extrinſecùs denigrata, ſqualentia, & horrida: intrinſecùs verò opulenta, nitentia, glorioſa. S. Zeno Veron. ſic fatur de tribus pueris in æſtuanti fornace ſecuris à tutela periculi, proſperis à fælicitate tormenti: *Vbi iactati ſunt in fornacem ignis ardentis, hos deuotè cupidus ignis excipit. Lambunt roſcidos flammæ blandientes. Mira res! opacitas intùs, incendium foris eſt. Intus hymnus canitur, foris vlulatus auditur*. Nimirum à calamitatibus, in quibus peccator vlulat, exultat iuſta blandimentis patientiæ.

Cant.

Zeno ſer. 5. de Daniele.

---

§. IX. §. X et XI-XII

Tantùm in re virtutis vera, & mera lætitia eſt.

SEntentioſè inquit Seneca: *Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaueſcunt. Non hominibus tantum, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua*. Chriſtiana diſciplina, nempè continentia, humilitas, aſperitatum rigor, pęnitentiæ ſqualor, ieiuniorum macies, tribulationum muta patientia, planè ſunt inania puerorum tetriculamenta: perſonatæ ærumnæ ſunt. Deme illis animi tui tumultum, pacatè, & patienter illa tolera, quippe quæ immiſſa ſunt a Deo, & ęternam vitam procurant, & ſapienter falles calamitates, quæ pueriliter homines fallunt. In ipſiſque repentè inuenies verum, & ſolidum gaudium, non in fallacibus voluptatum nænijs. Pſ. 118. v. 85. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua*. Quænam hæ fabulæ, quas iniqui decantabant Dauidi? S. Auguſtinus ſic locum legit, & interpretatur eleganter: *Narrauerunt mihi iniqui delectationes ſuas, ſed non vt lex tua*. Benè, & optimè iniquorum delectationes dicuntur fabulationes id eſt, fictæ ad gratiam, modulatæ ad leporem, compoſitæ ad fallendum, & quę voluptates mentitur ſpecie delectationis; ſed reuera fallaces, & fugaces ſunt, volaticæ, phanaticæ, ementitæ, ridiculariæ. Non, non ſic lex tua, id eſt, virtutis diſciplina, quæ extrinſecùs aſpera, auſtera, & tetrica eſt; intrinſecùs autem pacata, hilaris, placida, feſtiua. Matthęi 2. v. 10. Magi *videntes ſtellam gauiſi ſunt gaudio magno valde*. Gloſſa ibi: *Gaudio gaudet, qui propter Deum gaudet qui eſt verum gaudium*. Gaudium quod à Deo nõ eſt, nec de re Dei capitur, verum gaudium nõ eſt. Deus enim veri gaudij theſaurus eſt, & defæcatæ lætitiæ fons, à quo Chriſtianæ calamitates delibutæ benè ſapiunt, & arcanè delectant.

42. Seneca ep. 24.

Delectatio fabula dicitur.

Pſ. 118.

Aug. ſer. 5. de verbis Apoſtol.

Matthæi. Gloſſa.

Ipſa voluptates in tormenta vertuntur. At viro pio & religioſo ipſa tormenta vertentur in voluptates, & quidem beatas. Matth. 5. verſ. 5. *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur*. Magnum planè præmium Sanctorum calamitatibus hic promittitur. Pauperibus cælorum regnum pollicetur Deus: Mitibus poſſeſſionem terræ ſpondet. Quid ergo dandum reſtat Deo, luctibus ærumnis iuſtorum? Nihil vltrà ſupereſſe videtur in theſauris diuinæ munificentiæ. Audi ſubtilem Gloſſam S. Thomæ calamo fælicem: *Maior eſt retributio lugentis, quam Pauperis, & Mitis: plus enim eſt gaudere in regno, quam habere, & poſſidere: multa enim cum dolore poſſidemus*. Scilicet Pauperibus promittit Chriſtus regna cælorum, & Mitibus terrarum poſſeſſionem; at lugentibus, & ærumnoſis ſpondet gaudium in beatitudinis poſſeſſione. Videtur

42. Senec. ſup. Matth.

Gaudium beatitudinis reſpondet labori.

Gloſſa. S. Thom.

dentur hæc subtilissima Glossa acutè præscindere possessionem regni cælestis, seu cælestis beatitudinis, à gaudio de Deo possesso; & in paupertatis præmium assignare cognitionem beatam, quæ est possessio Dei, vt qui possessionem mundialium bonorum pro Deo amittit, muneretur à Deo possessione summi boni; at qui terrenas abdicauit voluptates, in cælo munerari summa voluptate, seu gaudio beatæ fruitionis, quæ illi correspondebit in præmium. Ac si tantummodò ærumnarum angustiæ in terris, negotientur in cælis augustas diuinæ fruitionis glorias; quas præcisè non mercatur præcisus aliarum virtutum labor; sed tantùm humana tristitia, seu tristitiæ angor. (Quòd si alicui Theologicè scrupuloso, fortè videbitur, quòd nimis audet hæc Glossa, id imputet laudatoriæ exaggerationi, non computet seriæ affirmationi: ne quid quod refert, nec reijcit S. Thomas, suspectum sit in re Theologiæ.) Beata experientia edoctus aiebat S. Franciscus: *Tanta est gloria quæ me expectat, quod omnis pœna me delectat.*

S. Francisc.

Matth. Matthæi 5. v. 5. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Benè est; hic lugentibus, & ærumnosis promittatur in cælis æternæ fruitionis solatium; at quomodo qui nunc tristatur, & luget, etiam in ipso luctu pronunciatur beatus, dum dicitur, *Beati qui lugent?* Num in ipso luctu beatas possidet glorias? Quid tam extraneum à luctuosis lacrymis, quàm effusioris gaudij voluptas? Pulchrè Rabanus *Columba gemitum pro cantu habet: ita & sancti. Sicut alij delectantur in cantu, ita ipsi in gemitu pro peccatis.* Ergo beati qui lugent, quoniam gemitu delectantur. O beatas lacrymarum glorias! 1. Petri 1. v. 8. *In quem non videntes creditis: credentes autem exultatis* (sic scribitur in Græca origine) *lætitia inenarrabili, & glorificata.* Bellè dicitur glorificata lætitia hæc, quia perfusa est gloriæ dulcedine, estque prægustus gloriæ cælestis. Caietanus sic commentatur hunc locum: *Glorificata dicitur tum ex parte materiæ: quia est de glorificato Iesu, quem diligitis, in quem creditis; tum ex parte formæ, quia participatio quædam est lætitiæ beatorum.* Ergo ride tristes impiorum lætitias; adora piorum arcanos mœrores, qui prægustant beatas cælitum glorias. *Beati qui lugent.* 1. Petri 4. v. 13. *Communicates Christi passionibus gaudete.* S. Cyprianus: *Per omnia gaudete.* Per omnia gaudet, qui beatè gaudet, lætitia beatitudinis æmula.

Rabanus. in c. 3. Mat.

1. Petri.

Caiet.

1. Petri.
Cyprian.

44. Christus Deus ab Incarnationis momento sese humanis ærumnis vltrò destinauit in pretium redemptionis humanæ: exinde enim subijt Redemptoris officium, & redemptionis molem. *In laboribus a iuuentute mea.* Quanta dignatus sit pati, nemo Sanctorum non scribit, nemo imperitorum nescit. Quod petitè describit Tertullianus. Ideò enim prædestinatus est filius Dei, vt pro hominibus dura à cunis pateretur, cui pro infantilibus cunis belluinum præsepe substituit vile obsequium. Taceo cætera, quæ prophetant lacrymulæ vagientis præpropero luctu. Ergo cùm Saluatoris vita contumelijs, ærumnis, angoribus, & cruciamentis constet, audi Dauidem Psalmo 44. versic. 8. sub persona Christi sic modulatè psallentem; *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.* Symmachus, *oleo nitoris*, S. Chrysostomus, *oleo venustatis.* Quasi virtutis lætitia idem sit ac nitor, seu venustas Christi. Verùm siue *olei* nomine significetur regia dignitas Christi, vt vult Chaldæus, magnos labores indicat: nam *factus est principatus eius super humerum eius*, Isaiæ 9. vers. 6. Siue *olei* vocabulo designetur declaratio vnionis hypostaticæ in Iordane facta, vt asserunt S. Chrysostomus, S. Hilarius, S. Ambrosius, perspicuum est exinde Christum inchoasse labores Euangelicæ prædicationis, & persecutiones à Pharisæis, vsque ad Passionis cruciamenta, quibus animam egit in cruce. Siue *olei* nomine asseratur plenitudo Spiritus sancti, & donorum eius, vt explicat S. Cyrillus Hierosol. in comperto est, a Spiritu sancto expulsum esse in desertum, vt impudenter tentaretur à diabolo. Denique siue *olei* vocabulo innuatur gratia habitualis, aut gratia vnionis hypostaticæ, vt ex pluribus Ecclesiæ Patribus, & Scholasticis adstruit Lorinus in Psalmum 44 vers. 8. vbi allegat Suarez, plures referentem; planè constat ex probabiliori Theologia, ideò Christum tantæ gratiæ oleo delibutum, vt ærumnosum redemptoris officium obiret, dignusque tanta, tanquam dura, & crudelia pro humano genere pateretur. Ecce tibi dum Christus perfunditur vnctione tot gratiarum, & quasi athleta inungitur ad tot labores ærumnosissimè subeundos, *oleo exultationis* delibutus dicitur: *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.* Nam vt dicitur Psalmo 18. v. 7. *Exultauit vt gigas ad currendam viam*, duram, ærumnosam, calamitosam; sed planè *exultauit obrutus calamitatibus beatis*, vt sæpè diximus ex S. Zenone. Sic, sic exultat Christus Deus in laboribus, in tristitia, in ærumnis persecutionum, & cruciamentis passionū, vt beatis calamitatibus quasi obrutus, lætissimè exultet! Vnde Diabolus toto tentationum vastamento tristitiam ingerere Christo versutè procurat, ex mente Euthymij. Hic magnus Doctor (secutus Origenem) in commentario capitis 4. explicans illud versiculi 1. secundùm Græcam versionem. *Agebatur a Spiritu quadraginta diebus, tentationem a Diabolo patiens*, sic locum commentatur: *Marcus*, inquit, *& Lucas dixerunt, quod etiam quadraginta diebus tentabatur, nempe per somnum, per tristitiam, per ignauiam.* Scilicet id in primis callidè procurat astutus tentator, vt Christū exultantem in Beatis ieiunij longissimi calamitatibus, ad tristitiam pertrahat, ne tanto gaudio in ærumnis exultet. At Christus non tantùm de laboribus, & tribulationibus, sed de tẽtationibus exultat, iuxta illud: *Omne gaudium existimate, cùm in tentationes varias incideritis.* Omne gaudium, id est, consummatum, & perfectum, secundum Scripturarum phrasim: nam *quem vnxit Deus oleo exultationis*, Dæmon contristare non eualet. Sic exultat Christus in beatis calamitatibus! sic exultet Christianus: nam *Beati qui lugent.*

Tertul. l. de Patient. c. 3.
Vnio hypostatica dicitur oleum lætitiæ.
Psalm.
Symmach.
Chrysost.
Chaldæus.
Isaias.
Chrysost.
Hilarius.
Ambr.
Cyrillus, Hierosol. Catechesi 3.
Lorinus.
Suarez.
45.
Psalm.
Zeno serm. de Iona.
Origen. ho. 29 in Luc.
Græca exscriptio.
Euthym.
Iacobi 1.

§. X.

Ærumnosus merendi labor lenocinatur futuræ fælicitati.

46. CAnius Iulius vir olim in primis magnus, & meliori sæculo dignus, cum Caio Cæsare diu altercatus, post occisos filios, & bona proscripta, ne fortè magnanimus vir, aliqua vitæ spe sibi blandiretur, cum ipse ad mortem abiret, quia duci iubebatur à Cæsare, diræ morti destinatus, Canius viriliter Cæsari respondit; *Gratias ago Optime princeps.* Quid sensit, dum dixit hæc verba, dubij sunt qui timantur Sapientum apophthegmata. An vrbanè contumeliosius esse Cæsari voluit, & ostendere quanta crudelitas esset, in qua mors beneficium erat? An dissimulanter exprobrauit Caio quotidianam dementiam, qua famosus fuit? An mortis calamitatem, quasi principis liberalitatem libenter accepit? Quicquid est, magno animo respondit. Et Gentilis hominis quasi Christiana prudentia, *Aduersa benignè interpretatur*, ait Seneca. Scilicet bono interprete eget secunda fælicitas, & infælicitas tristior. Acerbus enim dolor est præsagium voluptatis. *In situ dolor quidem intelligitur, in potu autem voluptas: dolor qui præcesserit, fuerit efficiens voluptatis*, ait Clemens Alex. Quia sicut *nihil est infælicius fælicitate patientium*, ait S. Augustinus epist. 5. ita nihil est fælicius infælicitate patientium. Benignè interpretanda est calamitas, quæ est matrix virtutum, trophæum religionis, meritorum officina, meritum gloriæ; imò fælicior gloria est infælicitatis appendix; sicut infælicitas est argumentum gloriæ, & quodammodò humanæ beatitudinis gloriosa fælicitas.

Seneca. de Tranq. vitæ ca. 14.
Præcedens dolor est origo voluptatis.
Clem. Alex. l. 4. Strom.

47. Matthæi 16. v. 20. Postquam Petrus cælesti schola altè edoctus, arcanam Christi diuinitatem agnouit, & palàm publicauit, ad mysterij magnitudinem stupente

Matth.

pente Apoſtolorum collegio: *Tunc præcepit Ieſus diſcipulis ſuis, vt nemini dicerent quia ipſe eſſet Ieſus Chriſtus. Exinde cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis, quia oportet eum ire Ieroſolymam, & multa pati à ſenioribus, & Scribis, & occidi, & tertia die reſurgere.* Addubitant ſacri Interpretes quonam conſilio Chriſtus, qui bene nouerat quanti intereſſet Chriſtianæ œconomiæ, ſuæ diuinitatis notitia, vbi à Petro diuinitus publicatur, & ab Apoſtolis planè creditur, cur, inquam, eoſdem inhibeat, ne cui eam deprædicent? Dubij rationem auget Sanctus Hieronymus inibi, ita ſcribens: *Cum ſuprà Ieſus mittens diſcipulos ad prædicandum, iuſſerit eis, vt annunciarent aduentum eius, videtur eſſe contrarium, quod hic præcipit, ne ſe dicant eſſe Ieſum Chriſtum.* Scilicet Petrus tanquam cæli lingua, diſcipulis manifeſtat Saluatoris diuinitatem, & tunc Chriſtus mutuos eſſe iubet ad illam publicandam? Quod cæli bene publicant, male tacebunt homines. Niſi fortè ſolis diſcipulis innoteſcere debet Chriſti diuinitas? Opportunè ergo palàm prædicabitur, quod cæli quaſi linguati manifeſtant. Verùm enim vero quia Saluator exinde diſcipulos docet, ſe mox Paſſionis ignominiam ſubiturum, ideò ſapienter exiſtimat Origenes, noluiſſe Chriſtum beatas ſuæ diuinitatis glorias manifeſtari, quouſque à calamitate probroſę Paſſionis cenſerentur, ęſtimarentur, nobilitarentur: *Hæc autem* (Origenes loquitur) *quæ mandat, vt nemini dicant, tunc Apoſtolis conuenire. Inutile enim eſt ipſum quidem prædicare Deum, crucem autem eius tacere. Propterea præcepit eis, vt nemini dicerent, quia ipſe eſt Chriſtus, qui crucifixus eſt, & reſurrexit a mortuis.* Nempè recuſat Chriſtus Deus manifeſtatas cælitùs atteſtatæ diuinitatis, & diuinæ filiationis glorias publicari ab Apoſtolis, quouſque ærumnoſę Paſſionis glorioſis contumelijs decorentur. Mauult interim non haberi Deus, quàm haberi ante ignominiam Paſſionis? *Inutile enim eſt ipſum quidem prædicare Deum, crucem autem eius tacere.* Quaſi inutilem cenſens gloriam, quæ præcedat Paſſionis ærumnas? quaſi præuiæ ærumnæ ſint gloriæ honeſtamentum, & ab ærumnarum infælicitate ſælicitetur gloriæ decus? Ac ſi gloria ante paſſionem quodam modò deuenuſtaret poſſeſſorem, quaſi non tam benemeritum, quàm bene fælicem? Fælicitas autem apud homines habetur Fortunæ caſus, non meriti dignitas. Inde nauſeat ad gloriam, quam Paſſio non commendat? *Nonnè hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam?* Lucæ 24. v. 26.

Gloria ante paſſionē in gloria poſſet videri.

Hieron.

Chriſtus refutat ſine cruce glorias.

Orig. tr. 1. in Matth.

Lucæ.

48. Geneſeos 29. verſic. 11. Ex omni affectu Iacobus adamabat Rachelem, puellam, inquam, indolis bonitate, & oris pulchritudine abſque lenocinij fuco ſemper venuſtam. Caſtos caſti matrimonij amplexus Iacob ſedulò ambit, & cunctis naturæ dotibus ornatam virginem, dotat ſeptennalis ſeruitij ærumnoſis laboribus. Moroſi patris ingenio fraudatus cupitis nuptijs, ſeptem alios annos deſtituat eidem ſeruitio; & diuturnior laborum mora videtur illi breuis, & leuis præ amoris magnitudine. O patientiam impatientis amoris! Tandem lætiſſimè fruitur diu cupitis, & promeritis Rachelis amplexibus. Nec habuit triſtitia locum, vbi feſto tripudio potiebatur deſiderato diu adamatæ puellæ toro. Verùm animaduertere oportet, quam ob cauſam dum Iacobus à paterna domo exul eam ad puteum primò vidit, & ſtimulatus bellæ virginis pulchritudine, & venuſtatis illicio captus, auſpicatur oſculo, & amplexu fælicitatem amorum, ſtatim fleuiſſe dicitur: *Et adaquato grege, oſculatus eſt eam, & eleuata voce fleuit.* Quid muliebriter plorat, qui vitiles ambit à nuptijs amplexus? Ambitioſior planctus leno ſolet eſſe nuptiarum, ſed in viduis, non in viris. Ecquis vir non vitilibus obſequijs, ſed fœmineis lacrymulis lenocinatur nubili, & pulchræ, quam exambit, fœminæ? Importunè illacrymat, vbi opportuna eſt cauſa iucundioris lætitiæ. Grata figit oſcula, dulces innodat amplexus bellæ, & adamatæ virgini, & elata voce fleт? Potius debuiſſet lætiſſimè exultare; dum delibat amorum gloriam. Fateor, ſed gloriam, quam obuia dedit fælicitas, non meriti dignitas. Poſt ærumnas diuturni ſeruitij, & paſſionis duriſſimæ, nullus lacrymarum locus eſt ſed glorioſa voluptate fruitur ſuæ Rachelis cupitis amplexibus. Patiendi, & merendi labor lenocinatur fælicitati fruendi: cum fletu celebratur ſælicitas, quam non præcedit fælix meritorum dignitas. Ac ſi glorioſè pudeat frui, quod piget ærumnosè meteri: nam laboris meritum condit fruitionis ſaporem. Non bene ſapit, quod malè meretur: quid ſi nec meretur adhuc? Eleganter S. Paulinus in re non admodum abſimili, inquit: *Tribulatio patientiæ robur operatur, vt patientia præmium gloriæ conferat.* Quaſi dignitas laborioſi meriti, ſit fruendæ gloriæ fælicitas.

Merendi labor lenocinatur voluptati poſſidendi.

Geneſ.

Paulin. epiſt. 35.

49. Chriſtus Dominus ſanctiſſimè homo quippe ab Incarnatione infinitè ſanctus: naturaliter Deus, genitus in ſplendoribus ſanctorum; ab hypoſtatica vnione homo Deus factus eſt, & inde omni ſanctitate refertus, & potentiæ ad peccandum expers; ac ſi foret vtilis peccator, & accedit ad baptiſmum Ioannis, vt omnem iuſtitiam, id eſt, omnem ſanctitatem expleret. Matthæi 3. v. 16. cùm è Iordane peccatoris habitu, ſeu nuditate indutus exiret, *Ecce aperti ſunt ei cæli.* Quomodo cælum tunc aperitur, & recenter cæli gloria patet ei, qui vt Deus, attributo beatitudinis gaudet; vt homo, ab incarnationis momento vitam auſpicatur in beatitudinis gloria, ab anima tunc poſſeſſa, & corpori exinde debita? S. Remigius, ſic fatur opportunus interpres: *Et aperti ſunt ei cæli. Sed numquid tunc primò aperti ſunt ei cæli, etiam ſecundum humanam naturam? Fides enim Eccleſiæ, & credit, & tenet, quòd non minus aperti ſunt ei cæli antè, quàm poſt.* Ergo ſi ante inſigne baptiſmi meritum, quò omnem expleuit iuſtitiæ ſanctitatem; erant ei reſerati cæli, quare quaſi tanquam aliquod miraculum, dicitur, quòd tunc aperti ſunt ei? Quid eſt quod noua cæli gloria tunc frui dicitur, quaſi antè eadem non potiretur? Adeò piè quaſi ſuperba ſunt tantæ humilitatis, & iuſtitiæ merita, vt Chriſto cui ſemper aperti ſunt cæli, & cæleſti gloria ab exordio incarnationis fruitur, tunc recenter dicatur, quòd exinde aperti ſunt ei cæli, & cęli gloria ipſi quaſi de nouo pateat? Non quia olim eadem non frueretur vbertim; ſed quia poſt tanta virtutum opera, fermè fælicius ea potitur. Ac ſi ſtupendæ humilitatis *patientia præmium gloriæ conferat:* vt nuper dixit Nolanus Antiſtes. Eadem ipſa gloria fruitur, ſed alia; eadem eſt, quia ipſiſſima; alia, quia poſt tantarum virtutum labores: nam beatitatem gloriæ proſperat bene operandi labor, à quo ſi non augetur, (in Chriſto,) ſaltem venuſtatur eadem fælicitas beatitudinis ab vtero agnatæ.

Quid eſt poſt baptiſmum Chriſto, aperiri cælos ſemper patentes.

Matth.

Remig.

Paulin.

50. Geneſis 2. verſ. 12. *De ligno autem ſcientiæ boni, & mali ne comedas.* Quare homini in hac mortali vita degenti præcipitur, ne comedat de arbore, quæ prius propinat ſapientiam, ſeu experientiam boni, dein mali? Hugo Cardinalis ibidem: *Signanter dictum eſt, boni, & mali. Quia qui hic bonum experiri volunt, in futuro malum experientur. Vnde mali comedunt lignum ſciētiæ boni, & mali, ſed ſancti viri è conuerſo comedūt lignum ſcientiæ mali, & boni.* Quaſi dicat Hugo: Adami proſperitas, quia anteit labores, caduca fælicitas fuit at fælicitas poſt laborū ærumnas, beata proſperitas eſt, & ſancta cælitum beatitudo, ac ſi ab anticipata ærumnarum calamitate fœneretur ſaporem beatioris gloriæ, & alicuius eminentiæ prærogatiuam. 1. Petri capit. 1. verſicul. 11. *Prænuncians eas, quæ in Chriſto paſſiones, & poſteriores glorias.* Cur gloria, quam præcedit Paſſio, dicitur poſterior? Anſelmus Laudunenſ. Quia *diu deſiderata præcedentibus tribulationibus.* Beda gloriam Reſurrectionis, & Aſcenſionis cenſet dici poſteriores glorias, Bedæ ſubſcribit Carthuſianus. Diligens, & attentus Lyra aduertit, *dici paſſiones, & gloria in plurali.* Benè quidem, & optimè. Pręcedentibus tribulationibus dicuntur gloriæ in plurali; an

Geneſ.

Hugo.

Poſt paſſionem dicuntur in plurali gloriæ.

1. Petri.

Anſelm.

quia

quia à passionibus, & ærumnis veluti dilatatur, & multiplicatur gloria? & quæ ante tribulationes gloria erat, dicuntur in plurali gloriæ à perpessione laborum? Molestia patiendi est gloriæ incrementum, & multiplicatio gloriæ.

51. Genes. Geneseos 1. v. 3. *Dixitque Deus, fiat lux. Et facta est lux*. Bone Deus, quanta hic mouent commentatores, vt hanc lucem interpretentur! siue ergo hæc lux sit Sol iam tunc lucidissimus, vt censet Catharinus; siue non ita lucidus, vt existimant Beda, Magister, S. Thomas, S. Bonauentura, Hugo, Lyranus, Abulensis, & recentiorum nobiles vulgus, secuti Dionysiū de Diuinis nominibus, p. 1. c. 4. Non quidem simplicem lucis qualitatem, sed substantiam Solis, & Lunæ fuisse his verbis conditam in præsentiarū probabilius videtur. At grandior hinc suboritur difficultas; scilicet quid quarto die creatum sit, cùm infrà v. 14. dicitur: *Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamēto cæli, & diuidant diem, ac noctem, & sint in signa, & tempora?* Profectò si Sol, & Luna nomine lucis condita sunt primā die, quo pacto verè dici potest, luminaria magna, nempe Solem, & Lunā quartā die creata esse? Nisi fortè semel productum, nec corruptum, post exiguum quatuor dierum æuum, iterum reproducitur; quod foret absurdum asserere. Vnde vocabula Solis, & Lunæ, re vacua, producta erunt hàc die quartā. Inanis autem est vocis productio, & potiùs negotium oris, non res diuinioris omnipotentiæ. Benè aduertūt præfati interpretes in hac quarta die Solem, & Lunā, & Stellas non accepisse substantiam, sed formatum qualitates, & influendi virtutes. Sed maximè ad rem præsentem notādum est; nunc dici Solem & Lunam, quando dicuntur facta *in signa & tempora*, id est in signa temporum Hugo, *In signa tempestatum*. S. Basilius Magnus, *In signa*, id est, *in imbres sæuos, aut tempestates atrocissimas*. (Et paulò antè dixerat,) *Nā & totum quod eorum, quæ à Sole ostenduntur, Dominus noster tradit hisce verbis: Quia tempestas erit: rutilat enim triste cœlum. Cum autem per caliginem, nebulamue ascensus fuerit, Solis radij tunc offuscantur*, &c. Scilicet cùm substantia Solis, ac Lunæ primo die creatur, tunc lucis nomine, hoc est, vt caduca qualitas, significantur; neque honorifico Solis, & Lunæ nomine nobilitata sunt. At quartā die dum accipiunt vim influendi in hæc inferiora, & dantur *in signa tēpestatum atrocissimarum, & sæuorum imbrium, cum per caliginem, nebulamve Sol offuscatur*; tunc, tunc quidem, quæ antè dicebatur simplex lux, iam generoso Solis, & Lunæ vocabulo indigitantur; tunc cœli Rex dicitur Sol, & Luna eiusdem Regina; tunc ambo astra dicuntur, *Luminaria magna*. Ante sæuas tempestates atrociter ingruentes, & vel cęlis bellum minitantes, saltem solares eorum fulgores offuscantes, mera lux erat: at postquam tempestates, & offuscationes patiuntur, merentur Solis & Lunæ generosam gloriam: tunc enim cælorum Reges, & Præsides dicuntur.

Cathar. Beda. Magist. S. Thom. Bonauent. Hugo. Lyra. Abulens. Dionys. Genes. Lux à tempestatibus Sol appellatur. Hugo. Basil. ho. 6. in Hexameron.

52. Matth. Siletur gloria, quam passio non præcedit. Matth. 17. v. 9. Postquam Christus Taborianæ gloriæ fulgoribus rutilus apparuit, ostentas discipulis beatas gloriȩ dotes in passibili adhuc corpore, *Descendentibus illis de monte, præcepit eis Iesus dicens: Nemini dixeritis visionem, donec à mortuis resurgat*. Quasi Christum pudeat tantæ gloriæ decorum habere, ante passionis meritum. Quod innuere videtur S. Hilarius, aiens: *Silentium rerum gestarum imperat, donec à mortuis resurgeret. Hoc enim fides præmium reseruabatur*. Fidei nomine meritum patiendi appellat Hilarius. Præstrictim expendo hunc locum, magisqi significo, quàm loquor; quoniam simili expensione locupletandus est, ac ille eiusdem Matthæi 16. v. 20. à quo paragraphum auspicatus sum.

Hilar.

Iudith. Apprimè ergo Iuditha hic v. 9. læuissimum quod ingruebat bellum, & atrocem Assyriorum tempestatem, & diram seruitutem, quam iam fermè inchoabant, appellat *exultationem filiorum Israel*. Quia *calamitatis patientia præmium gloria confert*. Sæuior tempestas Solem facit; & tristior mæstitudo matrix lætitiæ est; & gloriæ promptuarium. Dulcius enim sapit posterior gloria, quam condit, & obdulcat præuia ærumnarum acerbitas: belli periculum adauget securitatem victoriæ, & venustat triumphi glorias.

Celada in Iudith.

§. XI.

In acerbiori calamitate deliciatur Iustus lætitia Beatitudinis æmula.

Sanctorum vita ærumnis, tentationibus, & calamitatibus plena, terret inspectores, & exasperat aures eorum, qui à superficie censuram vibrant; at calamitas medullitus spectata tranquila est, suauis, & deliciosa est: *Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis*. Cant. 1. v. 5. Extrinsecùs quidem objiciuntur iniuriā temporum inuenusta, & aspera, & deformia; intrinsecùs verò regali magnificentiā, & barbarico apparatu nitentia. Sic vita Sanctorum. Clemens Alexandr. *Certamen nostrum duabus opus habet virtutibus: audacia quidem, vt adeat pericula; sapientia autem, vt discernat ænigma*. Quodnam hoc ænigma enodatu difficile, quod impetrari opus est, nisi Iustorum vita ænigmatis persimillam? Quemadmodum enim ęnigma aliud exterius sonat sensibus, aliud longè diuersum intimat intellectui sapientis: imò & ænigmatis lepor totus est in occultanda sententia, ne foris appareat, quod intrinsecùs delitescit. Quod scitè docuit ænigmatum peritus Tertullianus. *Sine dubio præter quam sonant, sapiunt; & aliud in vocibus erit, aliud in sensibus, vt allegoria, vt parabola, vt ænigmata*. Sic ænigmatica Sanctorum vita aliud foris ostendit, scilicet labores, tentationes, ærumnas; aliud intus recondit, scilicet tranquillitatem & delicias. Rectè ergo iustorum hominum vita ænigmati comparatur, quæ nihil minus significat, quàm quod oculis intimare videtur: Iob. 3. v. 17. *Audite sermonem meum, & ænigma percipite auribus vestris, si fuero iudicatus, scio quod iustus inueniar*. Hæc ænigmatica, & obscura non sunt, sed clara, & expedita. Quid enim manifestius quàm dicere si iudicatus fuero, iustus procul dubio inueniar? Profectò ænigma, quod proponit Iob in verbis non est, sed in factis est, vt præclarè notauit Philippus in eius loci commētatione sic scribens: *Examinationis flagella idcirco ænigmata velut appellare, quoniam qui innocentes, & iustos tribulari conspiciunt, velut ænigmata illis sunt, &c*. Cui consonat S. Chrysostomus: *Ænigma nunc facta est miseria nostra*. Id est, tristior ærumna, acerbus labor, dira tentatio, dira calamitosior miseria ænigma est, nihil minus significat, quàm miseriam. Profectò miseriam sonat, sed quia ænigmaticus sermo est, non significat miseriam, sed felicitatem, & gaudium. Quo deliciatus Apostolus dicebat palam ad Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus*. Id est, non tantùm tribulationes & pressuræ puram, & lætam voluptatem nobis pariunt, sed & quamdam religiosam supetbiam, & gloriæ arrogantiam. Nam vt disertè Senec. *Est aliqua doloris ambitio*. Vnde gloriamur *in tribulationibus*, ambitione quadam gloriæ, & voluptatis.

53. Labores sūt velut ænigma. Cant. Clem. Alex. l. 1. Strom. c. 4. Tertullian. Scorp. c. 11. Iob. 54. Philippus. Chrysost. homil. 1. ad pop. Antio. Ad Rom. Sen ep. 64.

In epist. 2. ad Corinth. c 7. v. 4. aiebat Apostolus: *Superabūdo gaudio in omni tribulatione nostra*. Theophylact. ibi: *Super exuberantiam* interpretatur quod super affluentiam, & nimietatem quandam lætitiæ ex tribulatione perceptam significat. Tam dulci, & superabundanti, seu superexuberanti frui lætitiā decere hominem Christianum arbitratus est Tertull. Planè insignis est locus ad hanc rem. Adhortatoriam epistolam, seu librum scribit Tertull. ad Christianos, qui fidei causā Carthagine vincti, & ad Martyrium destinati tenebantur. Non eo animo hanc epistolam scri-

55. 2. Cor. Theophyl. Tert. lib. ad Matt. c. 2.

Summis laborum delicijs renunciet perfectionis amator.

ſcribo, inquit, vt catenarum pondera leuem, aut mæſtitudinem carceris eleuem: *Contriſtetur illis, qui fructum ſeculi ſuſpirat*. Id eſt, mæſtus erit in carcere, qui mundi honores ambit, & delicias expetit: & pergit, *Chriſtianus extra carcerem ſeculo renunciauit; in carcere autem etiam carceri*. Nam Chriſtianus, qui verè Chriſtianus eſt, etſi extra carcerem ſit, vale dixit honoribus, diuitijs, voluptatibus, hoc eſt ſeculo renũciauit. Et ſubiungit verba acuminis plena: *In carcere autem etiam carceri renunciauit Chriſtianus*. Quid, quęſo, ſignificat Tertullianus aſſerens Chriſtianũ in carcere poſitum carceri renunciare? Arduum explicatu eſt. Num Tertul. incarceratum pro fide Chriſtianâ malo animo eſſe iubet, & hortatur vt carcerẽ defleat? Minimè. Nam Chriſtianiſmi columna tunc erat Tertullianus. Num ſuadet Martyri, vt fugâ ſaluti ſuæ conſulat? Nequaquam. Nam ſeueriori cenſura eiuſmodi fugam notauit toto libro de fuga in perſecutione. Num exhortatur martyres, vt delicijs, & voluptatibus fallant moleſtias carceris? Haudquaquam: nam ſeueriſſima fuit diſciplina Tertulliani, & præ ſeueritate ſemper exceſſit. Quid ergo ſibi vult Tertullianus hortatus Martyres, vt *in carcere carceri renuncient?* Quid eſt carceri renunciare? Ego enim ſic exiſtimo locum interpretandum, vt carceri renunciare, nihil aliud ſit, quàm carceris delicijs renunciare. Nã ſancti illi Martyres deſignati, pro Chriſti fide vincti, & ad duriſſima quæque ſupplicia addicti tanto gaudio deliburi Martyria expectabant, vt Tertullianus ſeuerus gaudij cenſor, & inhibitor, edoctus ab Apoſtolo de ſuperabundantiâ ſeu *ſuperexuberantia* gaudij occulti in tribulatione, tribulatos Martyres hortetur ad inhibendam lætitiam, & compeſcendum gaudiũ, quo in tanta calamitate læti potiebantur. Hoc eſt *in carcere renunciare carceri*, id eſt delicijs carceris. Neque alia poteſt eſſe genuina difficilis loci commentatio.

56. Iob.

Hinc interpretari poſſumus illud Iobi 27 v. 9. vbi de impio ſic fatur. *Nunquid Deus audiet clamorem eius, aut poterit in omnipotente delectari?* id eſt, impius diuitijs, & delicijs florens nequit ſicut iuſtus ærumnoſus, & calamitoſus delectari in *omnipotente*. Neque eſt exiſtimãdum vocem illam *omnipotente* caſu, & temerè ex ore Iobi cecidiſſe. Ergo dicit Iobus: Homo calamitate actus, & oppreſſus ab omnipotentiâ delectatur. Quaſi tota Dei omnipotentia occupetur in delectando hominem tribulatione proſtratum.

Lætitia Beatitudinis æmula in laboribus.

Quod dixit Iacob. 1. c. v. 2. *Omne gaudium exiſtimate, cum in tentationes* (id eſt, tribulationes) *varias incideritis*. Profectò *omnis gaudij* nomine indigitari ſolet cæleſtis beatitudo. Num iuſtus homo calamitate oppreſſus tanto potitur gaudio, vt poſſit cæleſtem beatitudinem æmulari pręgaudio, & de lętitiâ cum beatis quaſi decertare? *Omne gaudium exiſtimate*, inquit

Iacobus.

Iacobus. Quæ ſententia multùm audet; ſed cognata eſt ſententiæ Pauli 1. Corinth. 15. v. 51. *Ecce myſteriũ vobis dico. Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur*. ſuper quæ verba S. Chryſoſtomus:

Chryſoſt. hom. 42.

Venerandum quidpiam, & arcanum, & quod non omnes norunt, eſt dicturus: quod etiam oſtendit magnum honorem, quo eos afficit, nempe eis dicere arcana. Quid hoc autem eſt? omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Id eſt, vt commentatur Claudius

Claud.

ex communi interpretum mente: *Omnes moriemur, & reſurgemus; ſed non omnes immutabimur; non omnes conſequemur gloriam*. Huic communi interpretationi occurrit Caiet. quia veroſimile non eſt Paulum ſe cum reprobis collocare, dicens: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur ad gloriam. Iſne eſt ſanctiſſimus Apoſtolus Paulus, qui non reſurgat ad gloriam inter cæteros iuſtos? Minimè: exhorrent piæ aures eiuſmodi blaſphemiam. Quid hoc autem eſt? Aduertere ad verba Pauli, & intentum, quod verſamus. Non enim ait Paulus: Non omnes conſequemur gloriam; ſed non omnes immutabimur ad gloriã. Res enim diuerſiſſimæ ſunt, gloriam conſequi, & mutari ad gloriam. Gloriam quidẽ conſequetur Paulus, ſed non immutabimur ad gloriam. Quia Paulus in hac vita, tot ærumnis, & calamitatibus (quas recenſet 2. Corinth. 11.) preſſus, imò penè obrutus, in eis tanta *ſuperabundantia*, ſeu *ſuperexabundãtia* gaudij fruebatur, vt *omne gaudium exiſtimauerit* ſe poſſidere in acerbis laboribus. Bene ergo dicit: *Omnes reſurgemus, ſed nõ omnes immutabimur* ad gloriam: quia prius iam illa quaſi potiebatur in ærumnis huius vitæ, fruens *omne gaudio* quod ferè Beatitudinem ſonat. Hanc expoſitionem inſinuat S. Thomas commentario huius loci, aſſerens Iobum calamitatem ſuam peracerbè ferentem, mutandum eſſe à calamitate ad gloriam, vnde aiebat c. 14. *Expecto donec veniat immutatio mea*. Paulum autem dixiſſe, *Non omnes immutamur*. Rectè ergo dixit Iacobus; *Omne gaudium exiſtimate fratres, cum in tẽtationes*, id eſt, tribulationes *varias incideritis*. Quia lætitia in tribulatione percepta æmula eſt beatitudinis. Ex quo huc aduocare licet, quod cæleſtis beatitudo laboris nomine ſignificatur: de Beatis enim dicitur: *Requiem non habebant die ac nocte*.

---

§. XII.

Laboris moleſtia centrum hominis eſt: eſt libido patiendi, & quadam Beatitudinis æmulatio.

Res humanæ præſtigiatrices ſunt, fallunt ſpes, & opinione aut mulcent, aut torquent: re diuerſiſſimæ ſunt, ac opinione. Voluptas mentitur gaudiũ, & hoc mendacio ad ſe allicit: labor mentitur dolorẽ, & hac laruâ territat humanam puerilem credulitatem. Qui credimus communi mortalium errori, credamus experientijs Sapientum, & auctoritati Sanctorum, qui calamitatibus felicitantur, & ærumnis beantur & tormentis deliciantur, & labore quieſcũt, & gaudent, vt in ſuæ felicitatis centro. Iacobi 5. v. 7. *Homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum*. Cõparationem quandam hic agnoſcunt S. Chryſoſt. & Olympiod. Et ſenſus eſt myſterijs locuples. Nempe: *Homo naſcitur ad laborem, ſicut auis ad volatum*; id eſt, ſicut auis celeri pennâ per purum aera volitat, & ſeſe agilis librat in æthere, & deliciatur, & paſcitur ambitione volatus; ſic homo in labore, &c. Addit Sãctius num. 29. quod vbi vulgatus tranſtulit, *auis*, communiter Hebræi putant intelligi ſcintillas, quæ ſurſum è prunis eleuantur, nempe in centrum. Et ita ſententia eſt electiſſima: nempe, ſicut ſcintilla aut flãma, totâ naturæ propenſione, & natiuæ leuitatis alis inquieta euolat ſurſum ad ſuum centrum, & obuiũ quodque populatur, & quò magis vrit, maius ex impedimentorum voratione capit incrementum. Sic volet homo ad laborem, & creſcat votum patiendi ab impedimentis, quæ à patiendo territant; volet, inquam, vt ad centrum ſuum; in certo enim quies eſt moleſtiarum, & felix votorum fruitio. Ergo labor cẽtrum hominis eſt: quo nomine plenum gaudium explicatur. 58.

Labores ſũt hominis centrum.

Iob. Chryſoſt. Olymp. Catena.

Sanct.

Res virtutis plena eſt laboris, & moleſtiarum, ſanctitatis ſtudium laborioſum eſt; fateor, ſed à labore ſuaue & iucundum. S. Nazianz. de vtroque ait: *Ita demum progrediebamur, Deo, & cupiditate adiutoribus vtentes*. Notum eſt Baſilium, & Nazianzenum ad ſanctitatem fuiſſe progreſſos feliciſſimè, ſed maceratione carnis, aſperitate veſtitus, neglectu cultus, creberrimis ieiunijs, indefeſſo ſapientiæ ſtudio, iniuriarum tolerantiâ, ambitionis contemptu, cæteris Chriſtianæ vitæ ærumnis, quæ, impeditæ ſunt, & valde laborioſæ; & tamen ait vſum fuiſſe *cupiditate* adiutrice ad ſectandam virtutem. Porrò cupido deſiderium eſt, & ardens votum quo nimis vrgetur 59.

59. Nazianz. Orat. pro Baſil. Cupiditas laboris, & dolendi libido.

homo

homo ad percupitas voluptates. Quid? cupidine agebatur Nazianzenus ad res sanctitatis? Cupidine deliciabatur in labore virtutis? Nimis audet hæc vox. Sed vereor ne plus audeat super hac re homo gentilis, & Sen. c. 23. de consol. Polyb. disertè Stoicus. Is Seneca est aiens: *Ab amara quadam libidine dolendi animus recipiendus est*. Quasi parum dixerit Nazianz. se expertum in virtutis laboribus *cupiditatem*; imò *dolendi libidinem*. O quàm cupidè hinnit ad Veneris voluptates, lasciuiæ igniculis extimulatus homo! O quàm volupe est lascino optatus amplexus? Cæteras delicias vincit libido: & *libido dolendi* similis luxuriæ est, quà deliciosissimè lasciuit bono.

60. Apoc. Apocal. 4. v. 8. Dicitur de illis Beatorum proceribus, felicitati beatitudine donatis: *Et requiem non habebant die, ac nocte dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus*, August. l. 4. de Genes. ad litt. Iunil. Idoneè aduertit S. August. Et Iunilius qq. in Genes. hæc verba expendêtes, quòd *Maxima & vnica Sanctis est requies in cælo, laudem summæ Trinitatis, quã Deus est, indefessa voce dicent*. Perspicua est hæc Augustini sententia; nam Beatorũ proceres actiori beatitudine felices, prosperâ cælorum quiete fruuntur, quæ summa requies est, & prosperior felicitas, inquietudinis, & laboris expers. (In laboribus datur voluptas beatitudinis æmula.) Verùm si hæc trisagij decantatio illorum maximam beatitudinem exprimit, quomodo dicitur, *Requiem non habebant die, ac nocte?* Num beatiores animæ requiem non habent, nec interdiu, nec noctu? Et cùm vigilatiores alijs beatis, Dei perfectionem vident, & visa Dei bonitate fruuntur (quæ summa requies est,) dicuntur Dei, ac nocte irrequieti? Illis summa *est requies in cælo*, ait August. & tamen requiem non habere dicuntur die, ac nocte? Sic sic planè, neque enim aliter publicaretur summa horum summatum beatitudo, nisi explicaretur similitudine voluptatis, quâ potiuntur sancti viri in laboribus, & calamitatibus, in quibus adeò dulces libant voluptates amore patiendi, vt cùm Euangelista Ioannes exprimere cupit feliciorem paucorum beatitudinem, disertè dicat: *Requiem non habebant, die, ac nocte*: sic inquit August. *Maxima Sanctis est requies in cælo*; quæ planè explicatur à Ioanne, dicente: *Requiem habebant die, ac nocte*. Nempe summas patienter laborantium delicias exprimens, & exaggerans. Quid exaggeratius? Attendisti ad Bethuliensium obsessorum calamitates, ærumnas, lamenta, famẽ, sitim, & cæteras molestias, quæ homines mœstitudine obruunt? Aduerte hic vers. 19 in acerbiori calamitate Iudith. eosdem festa, & læta conuiuia agere: nã qui ob piam causam, piè affliguntur, in afflictione feliciter reficiuntur, exhilarantur, felicitantur. Vnde hic vers. 9. tempus huius calamitatis dicitur: *Exultatio filiorum Israel*.

---

§. XIII.

Calceorum sumptuosior ornatus ad gratiam.

61. Tert. l. de Pallio, c. 5. Nudi pedes sunt magis virilcs. **S***I quid calciatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, certè viriles magis, quam in calceis*. Verba sunt Tertulliani. Et suprà denotauerat *perones effeminatos*. Exquisita pedum ornamenta obiurgat magnus hic auctor. Porrò necessitas calceos inuenit, ab arroganti ambitiosè expoliuntur, à luxu sumptuosiùs nitent, gemmant, fulgurant, quod feminatum, & inuentum, & lenocinium est, quo insidiantur oculis intuentium, denudantes calceatos pedes obuiæ spectatorum, libidini, quò facilius adeantur, dum ipsæ meretricio incessu se produnt, publicãt, prostituunt. Calceorum pretiosa ambitio. Saltem exquisitus feminarum fastus pedes adornat ambitiosiùs. Eleganter idem Tertullianus sic debacchatur in matronas Romanas: *Latent in singulis smaragdi: & in peronibus vniones emergere de luto cupiunt. Denique iam gemmatum habens*, Ter. de Habitu mul. cap. 7. *quod gemmatum esse non debet, si non comparet*, (plus

Celada in Iudith.

significat, quàm dicit) *aut ideò comparet, vt neglectum quoque ostendatur*. Scilicet si gemmati calcei nõ comparent, superuacaneè inutilis fastus tot impensis emitur: si verò comparent, aut scottantur in calceis oculatã libidine; aut ambitiosiùs superbiunt auri, & gemmarum proculcatione, fastuosè deprętiando quas exambiunt diuitias. Plinius lib. 9. c 35. *Neque enim*, Plinius. inquit, *gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per vniones etiam ambulent, satis est*. Plura ad hanc rem ex amœniori eruditione congerit, & spissat eruditissimus noster Cerda, dum illustrat notis præfata Tertul- Cerda. liani verba. Plura peti possunt ex sacrã eruditione ad c. 5. & 7. Cantic. ad Isaię c. 3. ad Ezech. c. 16. ad Apoc. c. 12. Ergo vtraque eruditio plura eructat, quæ egregiè infamant ambitionem, & luxum excultioris pedum ornatus. Ne verò negligentior censeatur pietas virtutis, quàm inconsulta temeritas vitij, breuiter hic perstringam Mystici calceamenti venustatem, vt non minus dicatur de calceis Iudithæ, quòd sandalia eius rapuerunt oculos Holofernis, quàm quòd Mysticæ Iudithæ sandalia rapuerunt oculos Dei.

Cantic. 7. v. 1. *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* Scilicet Ierosolymitanæ 62. Cantic. puellæ laudes Sponsæ auspicantur à calceis. Quęnam Amatoriæ fuit tanta calceorum venustas? & vnde nota calcea- salutatio- mentorum elegantia? quia pulchriùs latet, quod turnes soleis piùs prostat. Quales sunt hi venusti incessus, quos in subscriptæ. calceamentis ostentat cęlestis sponsa, & à quibus maximè commendatur eximius erga sponsum amor? Gaspar Sanctius ioibi vero simile censet, non esse à re nuptiali, & amatoria alienum, talia amoris casti symbola in huiusmodi calceis notata margaritis esse, aut acu Phrygia, qualia in aliarum feminarum sandalijs fuisse dicit Clem. Alex. *Multa, inquit, feminarum so-* Clem. *leis quoque amatorias salutationes imprimunt, vt vel* Alex. 2. *per terram numerosè incedentes amatorios spiritus in* Pæd. c. 11. *incessu insculpant*. Nępè cæłestis sponsa subiectæ calceorum parti, quæ vestigia imprimit addebat formã aliquam seu typum, qualis est in sigillis, qui in vestigijs aliquod amoris signum exprimeret. Pulchri ergo dicuntur sponsæ gressus, quia quocumque se verterit, reliquit animi sui, & casti amoris notata vestigia, quę sacri sponsi oculos, & amorem alliciunt.

Isaiæ 3. v. 18. *In die illa auferet Dominus ornamen-* 63. *ta calceamentorum*. Quę sunt hęc ornamenta calcea- Isaiæ. mentorum, quæ LXX. *gloriam* appellant? Quidã ver- LXX. runt *oculata*: scilicet feminarum calcei oculati erant. Oculati, & Quod satis emphaticè dicitur; nam eiusmodi oculis speculato- argutã Phrygionis acu elaboratis, in superiori parte rij calcei. elegantioris calcei, planè innuitur, tantam à breuitate pedis, & calcei ambitioso ornatu esse venustam, vt ideò calceus sit oculatus, quia spectatorum oculos alliciat. Neque enim minus ornatur calceamẽtum à pretiosa materia, & lenocinio artis, quàm auidis intuentium oculis, quos vltrò calceis defigit admiratione elegantiæ, & libidine voluptatis. Ergo mirum non est, si *Sandalia eius rapuerunt oculos eius*: inde enim Iudith. dicuntur *oculati calcei*. Neque insolens est oculorum functiones calceamentis tribui. Tertullianus: *Specu-* Tert. lib de *latoriam morosissimam pedibus absoluit*. Ecce tibi, Coron mil. speculatorios calceos, quibus speculatores milites cap. 1. vtebantur, de quibus Suetonius in Caligula, Lipsius Suet. in lib. 1. Hist. Taciti, Turneb, l 27. c. 20. & Cerda in Turneb. præfatum Tertulliani locum. Vides oculis speculato- Cerda. rios, seu oculatos calceos, videre, & videri aptos?

Eò processit ambitio politioris cultùs, vt femi- 64. næ non contentæ imitari theatrales ornatus, diuinum cultum profanarent. *Filiæ eorum composita, circumornata vt similitudo templi*. Psal. 143. v. 12. Verba illa Isaiæ, *In die illa auferet Dominus ornamen-* Psalm. *ta calceamentorum*, sic interpretatur S. Basil. ibi: Isaiæ. *Id est, vestes fimbriatas cum appendentibus tintinna-* Basil. *bulis aureis, ac malis granatis ab extremitate vestimẽti; quæ singula per exuberantem suã mollitiem filiæ Sion imitabatur in ambitu sui vestimẽti, quibus fastus*

Zz 2 con-

Feminęę coronas calceabant.

contumeliam irrogabant peculiari prærogatiua sacerdotalium vestium. Aduerte *ornamenta calceamentorū* esse ex Basilij mente, aurea tintinnabula, & malogranata coronis ornata, quæ ab extremâ vestium orâ pēdebant, & adornabant femineos calceos, vt aliquid subtinniret in pedibus, vt pedes coronarentur naturalibus malogranatorum corollis, quæ pendebāt è fimbriâ. Ac si quid Pontificium, & Regium fulgeret in superbè ambitiosis calceis feminarum. Sic feminei pedes calceabant coronas. Quid exaggeratius?

Cant.
Rupertus Ex calceis probatur Regina

Vnde Sionitides puellæ Regiam sacræ Sponsæ dignitatem, ex calceamentorum ornatu adstruunt. Cātic. 7. v. 1. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamētis, filia Principis.* Audiendus est Rupertus inibi, sic eleganter præfatum locum commentans: *Tibi dico, ò Sulamitis, cui dixi, Reuertere, & quæ iam reuerteris: te appello filiam Principis; & hæc tibi dico, quia pulchri sunt gressus tui in calceamentis.* Nempè cùm vel pedes ipsos (quæ depressior hominis pars est,) coronatos habeat, piè ambitioso calceamentorum ornatu, inde argutè probant esse, filiam Principis, id est, Principem & reginam: nam corona Principis nota est, & regium stemma.

65.
Apoc.
Ezech.
Discalceatā Euam momordit Serpens Juditha calceis Serpentem calcat.
Tert.
Rupert.

65. Lunæ splendoribus calceata inducitur sancta Deipara, augustior cœli regina, Apocal. 12. v. 1. *Et Luna sub pedibus eius.* Ezech. 16. v. 10. cęlestis sponsa *calceata ianthino* nitet: & illustris heroina Iudith prætiosis & elegantibus sandalijs ornata Holofernem Dæmonem deuicit, proculcauit, detriumphauit: *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* Nonne præstaret vt virilis femina Iudith discalceata nudis pedibus procederet ad Tragicum cum Holoferne duellum? Cętera procedit virilis, & femineis incedit pedibus? *Pedes nudi certè viriles magis, quàm in calceis.* Rupert. exponens præscripta Canticorum verba: *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* Sic argutè fatur: *Nonne ancilla, siue ancillæ filia discalceatis pedibus incedit? Plane discalceatis, & propter hoc seruilis arguitur conditionis: quia nuditas pedum seruilitatis est argumentum.* (aduerte ad verba, quæ subdit:) *Idcirco ancilla* (id est, Euæ) *calcaneum serpens momordit; tu autem, filia Principis, calceata, caput serpentis contriuisti.* Scilicet Eua discalceata seruili ignauiâ & inertiâ cessit serpēti

Iudith.

Demonijs calceata Sponsa, Iuditha inquam, eleganti calceamentorum armaturâ proculcauit, & contriuit Dæmonem Holofernem: *Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius.*

Genes.
Tertull. in Scorp. c. 1.

Ergo Iuditha est Eua figurata, cuius calcaneo Holofernes Dæmon insidiatur, & quæ Serpentis Holofernis contriuit caput. *Ipsa conteret caput tuum.* Pulchrè Tertull. *Scorpio pro solea, anathema inlidito.*

---

§. XIV.

Reprehendentis nimia seueritas, non emendat, sed irritat subditum illumque armat aduersus Præpositum.

66.
Correptio necessaria est, sed quæ insectetur vitia, non homines.
Plin. epist. lib. 1.

66. Reprehensio arbitrium est emendationis, audaciam peccandi sistens, cohibens delinquendi temeritatem. Sed caueat bonus Præfectus, ne ex medicina morbum faciat. Heu! hodie non tam morbis, quàm remedijs laboratur! Absit ira à corde reprehendentis, nullus sit horror in vultu, nulla in verbis contumelia, nulla maleuolentiæ, suspicio, quæ perdent correptionis fructum. Adsit blanda seueritas, beneuola mens, sanctitas summa, par comitas, quæ *insectetur vitia, non homines; nec castiget errantes, sed emendet.* Verba sunt Consulis Plinij. Ergo reprehensio temperetur ad emendationem, non ad vltionem: quæ adigere homines solet ad insolentiam temeritatis. Reuereatur reprehendentem, non reformidet. Sic S. Nazianz. Magnum Basilium Cęsareæ Pręsulem laudat: *Quis in obiurgando melior? Sic vt neque increpatio in temeritatem, neq; indulgentia in mollitiem recideret.* Præclarè Innocentius: *Error cui nō resistitur, approbatur; & veritas cum non defenditur, opprimitur: negligere quippe, cùm possit deturbare peruersos, nihil est aliud quam fouere; nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori, cum potest, desinit obuiare.* Itaque sit reprehensio, repressio, audacię, frænum temeritatis, licentiæ coercitio: non sit rixa reprehendentis, & reprehensi, seu vtriusque metus, aut amborum odium implacabile.

Naz. Orat. de Basil. laudib.
Innocent. in ca. Error dist. 83.

67.
Reprehensionis forma traditur.
Prosper l. 2. de Vit. contempl. c. 5.

67. Vnde magnâ peritiâ opus est ad ritè reprehendendum: nam seuerior obiurgatio subditum auertit, & validè armat in superiorem. 2. ad Timoth. 4. v. 2. Reprehēsionis formam præscribit Paulus suo Timotheo, aiens: *Argue, obsecra increpa, in omni patientia, & doctrina.* S. Prosper ad diuersos refert: *Argue coæquales, obsecra seniores, increpa iuniores.* Sed præstat cum communi interpretum hæc omnia ad vnum & eundem referre. Singula verba expende, quæ emphasim habent. Pro *argue* Græcè est, ἔλεγξον, id est, argumentis conuince: quia vt ibi ait S. Chrysostomus: *Si absque argumentis aliquem increpes, temerarius esse videberis, nullusque te perferet. Obsecra:* Theophylactus scribit: *Consolare,* quod beneuolentiam redolet. Nam vt ait S. August. *Quicquid lacerato animo dixeris, punientis est impetus, non charitas corrigentis: dilige, & dic quod voles.* Addit Paulus, *Increpa in omni patientia.* Theophylactus: *Postquàm argueris, atque demonstraueris eum deliquisse, tum increpa in omni longanimitate: reprehendere namque in longanimitate oportet, vt non omnibus simpliciter credas.* Sed expensione dignum est, quid mysterij lateat in his verbis, *Increpa in omni patientia?* Omnem patientiam requirit Paulus in reprehendente, an in reprehenso? Planè is, qui reprehenditur, opus habet omni patientiâ, vt perferre possit acrem Superioris obiurgationē, quâ non eget, qui reprehendit: reprehensio enim bilem mouet subditi reprehensi, quem obiurgando Superior exasperat, exprobrando delictum. Quid ergo in reprehendente non modò patientiam, sed omnem patientiam requirit Paulus? Sapienter in Superiore reprehendente requiritur omne genus patiētiæ, quæ expectet delicti probationem, & spontaneam pęnitentiam, & emendationem, & oppurtunitatem obiurgandi; quæ exhibeat lenitatem corripiendi. Sed præcipuè omnem patientiam exigit in corripiente, quâ iras, & vindictam subditi acriter correpti sustineat. Quæ est subtilis Anselmi expositio: *Increpa in omni patientia ad sustinendas indignationes corū, quos destruis.* Superior enim, qui acerbe subditum increpat, opus habet omni patientiâ ad tolerandam indignationem subditi correpti; nam qui alium reprehēdere intentat, priùs armari debet scuto, aut panopliâ omnis patientiæ aduersùs reprehensi iras, maledicta, detractiones, odia, & quascumque possit sæuas inuasiones in reprehendentem.

Chrysost.
Theoph.
Aug. in c. 6. ep. ad Gal.
Non tā reprehensus, quàm reprehendēs eget patiētia.
Theoph.
Anselm.

68.
Anastas. Nyssen.
Matth.
Reprehensio odiorū occasio solet esse.

68. Porrò reprehensio, diuturna & implacabilis maleuolentia sæpè est, & odiorum diuturnus fomes. Quæ est faceta explicatio, quam indicat Anastasius. Nyssenus versans locum illum celebrem ex Matth. 18. v. 19. *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui est in cælis.* Quid est si duo vobis consenserint, impetrabunt quamcumque rem petierint? Nimis ampla videtur promissio, & quæ negotium, imò scrupulum ingerit commēdatoribus. Quid si rem temporariam, & inutilem petant? quid si noxiam, & voluptuosam, aut ambitiosam? Planè necesse videtur, quod illa impetrent; nam promissio Christi Dei perampla est; neque vlla res est, quæ non contineatur in *omni re, quācumque petierint:* nam omnis res nullam excipit. Ad

loci

loci enodationem aduertit Anastasius recurrendum esse ad verba quę pręcesserunt: *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum*, & si rectè explicabitur: *Si duo ex vobis consēserint de omni re, quācumque petierint, fiet illis à patre meo.* Nempe si duo ex vobis, is qui corripit, & corripitur, cōsentiant de omni re, quā cumque petierint, illam impetrabunt. Quia tam longè absunt, vt sibi deinceps consentiant, ob odium ab increpatione cōceptum, vt securus possit Christus illis quamcumque rem polliceri quantumuis pretiosā, seu arduam; quid si fortè noxiam? Nāvbi coditio ad impetrandum est consensus, & pax reprehendentis, & reprehensi, quasi certum est numquam adimplēdam conditionem ad impetrādū, & ita securè potest quiduis illis promitti. *Qui en pone per condicion concordia entre el que reprehende, y el reprehendido sobre seguro puede prometer qualquiera cosa, cierto de que no la conseguiran*, Audi Anastasium sic sciscitantem, *Quomodo est intelligendum illud: Si duo simul consenserint super terram*, &c. *Ipse locus hoc indicat: nam verba facit de eo qui arguitur.* Cùmque is qui increpando alium arguit, nunquam consensurus sit cum eo, qui increpatur, & arguitur; inde fit, vt securè possit Christus promittere, quod impetrabunt omnem rem, quamcumque consentientes petierint. Facetè & moraliter Anastasius, non ad litteræ rigorem.

Anast. Nyssen. quæst. 74.

69. Hinc erudiuntur Præfecti quàm leniter, & quanta cum cautela obiurgare debent subditos. Marci 16. v. 14. ante gloriosum Ascensionis triumphum, apparuit Iesus discipulis: *Nouissimè recūbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse non crediderunt.* Credibile est in festa, & lætissima Dominicę Ascensionis dic Iesum acerbiùs increpasse discipulos? Quid festissimo triumpho cū asperitate reprehensionis? Quid? tristitia absentiæ Domini augenda erat obiurgationis acerbitate? præsertim cùm reprehendātur ob incredulitatem, iam diu abactam ab discipulorum cordibus, tot dulcissimis Christi apparitionibus: *Nūquid iam tunc exprobraturus erat, quod non credidissent eis, qui eum viderant resurrexisse, quā do iam, & ipsi post resurrectionem toties eum viderat?* Quæ sunt verba S. Augustini. Quid si Christus discipulorum oculis se resuscitatum perspicuè ostendens, sic increpat incredulitatem eorum, qui non crediderunt se resurrexisse? Hic planè foret congruentissimus reprehendendi modus; scilicet manifestè ostendere euidentiā suæ resurrectionis; quæ manifestario, prudens est increpatio incredulitatis circa Resurrectionis veritatem; (sic reprehenditur gulæ, aut intemperantiæ vitium, ostendendo ieiunij, & temperantiæ veras laudes.) Sed esto, Christus ore tunc reprehenderit discipulorum incredulitatem, aduertendum est, non statim eos obiurgasse, sed multâ longanimitate quadraginta omninò dies expectasse; & ante diu procrastinatam correptionem, eos euidenter tot apparitionibus conuicisse de vera resurrectione. Adde in vera sententia S Augustini suprà allegati, hanc discipulorum increpationem factam fuisse paulò post resurrectionem ob vnius Thomæ incrudelitatē, quādo apparuit illis Iesus absente Thoma, Ioannis 20. vers. 19. Nimirum Christus scelus vnius Thomæ in communi increpat, ne quem sigillatim obiurgando, illum exasperet, & faciat à se alienum. Item absentem obiurgat, ne præsentem nimis pudefaciat, & infamia noceat. Tam cautè reprehendit Christus suos discipulos! Christi magisterium sit Præfectorum eruditio. Hanc Christi lenitatem in reprehendendo, admirare cap. 8. vers. 10. in Iuditha, pręproperè Christiana, vnde Bethuliæ summates verè & pacatè reprehensi, officio sè blandiūtur prudentiæ tam opportunæ, & tranquillæ obiurgationis. Et hic v. 13. tacita est reprehensio diffidentiæ Bethuliensium, vt notant interpretes.

Marci. Incredulitatem resurrectionis reprehēdit Christus, ostendens euidentiam resurrectionis.

Aug. l. 3. de Concord. Euāg. c. 25.

Ioann.

Iudith.

Celada in Iudith.

§. XV.

Sub bono Principe, principalium flagitijs perennat rigor: nec opprimit pauperculos, & inualidos.

70. SVb imperio boni Principis omnium virtus proficiat, omnium malitia deficiat. Omnium inquam: nam vt æquè subditi sunt proceres, & pauperculi, ita æquè debet vtrisque principari. Aut omnium culpa plectibilis est, aut nullius: nisi fortè opulentia, & nobilitas sit impunitas ad delinquendum; & misera paupertas sit obnoxia delicti, pauperculusque sit non tam flagitij, quàm paupertatis reus. Vel saltem *Volunt sibi id forte Maiores, quasi priuilegium vindicare, vt iure suo crimina*, aut nulla, aut *minora committant.* Vnde legum vigor, & iustitię rigor Maiores præterit, minores offendit, qui sustinet innocentiam pauperum; & reatum diuitum. Saluianus acerrimè inuehitur in Principes qui animosi sunt aduersus inualidos: *Quis*, inquit, *locus est, vbi non à principalibus ciuitatum, viduarum, & pupillorum viscera deuorentur, & cum his fermè omnium sanctorum? Nam & hos quasi viduas, & pupillos habent: quia tueri se aut pro studio professionis suæ nolunt, aut pro innocentia atque humilitate non possunt.* Vnde mediocrium culpa plectibilis est, principalium autem scelus punitionem sępe nescit. O peruersam politiam! Hæc ne animositas Iustitiæ est, an pusillanimitas iudicis? Iustitia æqua est, iniqua nō est. Sæuit, furit, insanit iudex, qui inualidos plectit, & proceres dissimulat impunitos, & dissimulatione facit delinquendi licentiam. O vtinam sic esset æquus iudex, vt est æqua iustitia; & culpa esset res malitię, non fortuna personæ: nec iudex videret hominem, sed reum, cùm punit delictum, hinc plecteretur malitia, non mediocritas, aut pusillitas delinquendi.

Flagitia procerum minora habentur.

Salu lib. 5. de Guber. Dei.

71. Quis nisi Herodes parcit principalibus, & ferocit aduersus inualidos? Matthæi 2. vers. 16. diu expectat Herodes rex Magorum reditum: & eorum cunctatione offēsus, furit insanè: *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde, & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius.* O magnanimum, & generosè animosum Principem, & qui iure optimo sibi fecit nomen Magni! Scilicet (vt ipse existimabat) delinquunt Magi, id est, homines sapientia illustres, diuitijs nobiles, potentiā inclyti, & illis parcit, sæuitque aduersus imbecillos infantes. Hæc ne æquitas digna magno Principe, an pusillanimis & sordida iniquitas? Quod eleganter notauit S. Chrysostomus inibi, aiens: *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde. Sed quid fecit? mittēs occidit omnes pueros. Et ille delusus à Magis, iram suam super paruulos diffundebat.* Si quod scelus paratum est, illud Magis, seu magnates commiserunt: ergo præstaret, vt Herodes suos mittat satellites, aut validā armet manū, & plectat delictum contēptæ maiestatis, & locupletes contēptores luant pœnas tanti reatùs. At innoxios infantes, nullius criminis reos, nullius culpæ conscios, innocentiā candidos cur plectit, nisi quia paruuli sunt? Pusillitas paruulorum culpa illorum est, & crudelis infanticidij reatus. Impunè Magi deludunt Regem, potentes enim sunt; & castigatur infantium innocentia, quia pusilla & inualida est. Ecce adumbratos quorumdam Principum mores, qui in principalibus dissimulant, quod puniunt in paruulis, & mediocribus, & hi luunt pœnas, quas merentur magnates. *Ille delusus à Magis, iram suam super paruulos effundebat.*

Matth.

Quis nisi Herodes sęuit in paruulos.

Chrysost.

Ionas è vitali naufragio rediuiuus, & rursùs propheta,

audacter ingreditur Niniuem regiam vrbem, Aſſyriæ & potentiæ, & malitiæ metropolim & intrepidus prophetica voce buccinat excidium vrbis. *Et crediderunt viri Niniuitæ in Deum; & prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis à maiori vſque ad minorem.* Ionæ 3. v. 5. Baſilius Seleucus quo pollebat ingenij acumine, ita expendit hęc verba: *Veſtiti ſunt ſaccis à maiori vſque ad minorem. Vide pænitentium terminos.* Nempe hi ſunt religioſæ, & Deo placitæ pœnitentiæ termini, *A maiori vſq; ad minorem.* Ne tantùm minores pœnitentiam agant, nec pauperculi, & inualidi ſqualeant in cilicio & cinere: nec rigor incipiat à minori vſque ad maiorem: Deus enim non ſic flectitur ad miſerationem, ſed irritatur ad punitionem. Sed incipiat à maiori vſque ad minorem; nec maior ſit implectibilis, & rigoris neſcius; imò pœnitentia, & ærumna erit piè ambitioſa, & quæ lenocinetur pietati diuinæ, ſi incipiat *à maiori vſque ad minorem. Vide pænitentiæ terminos.* Ne luxurientur maiores, dum minores ſqualent.

Ionæ. Baſil. Seleuc. Orat. 12. Bonus Iudex punit à maiori vſq. ad minorē.

73\. Totus erat Moyſes, vt Pharaoni perſuaderet, Hebræorum Deum verè eſſe omnium Dominum. Dixerat enim Pharao: *Neſcio Dominum, & Iſrael non dimittam.* Exodi 5. verſ. 2. Tum Moyſes, & Aaron nouem plagis, ipſiſque grauiſſimis non potuerunt obſtinatiſſimo Pharaoni ſuadere Dei principatum. At decima plaga perdomitus eſt rebellis Pharaonis animus. Quid peculiare fuit in hac decimâ calamitate, quæ ſic perſuaſit ſummum Dei principatum? Audi verba Exodi cap. 11. verſ. 5. *Hæc dicit Dominus Deus Media nocte egrediar in Aegyptum, & morietur omne primogenitum in terra Aegyptiorum, à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam, & omnia primogenita iumentorum.* Nimirùm reliquæ plagæ plus feriebant populum, quàm Pharaonem, & regni proceres, licet hi grauiùs peccarent in Deum. At hæc calamitas, quæ incepit à maiori vſque ad minorem, & punitionis terminos exactè obſeruauit, inchoans pœnæ rigorem à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam, & omnia primogenita iumentorum, ſic perſuaſit ſublimem Dei principatum, vt tunc, tunc quidem *Surrexit Pharao nocte, & omnes ſerui eius, vocatiſque Moyſe & Aaron, ait: Surgite, & egredimini à populo meo: ite, & immolate Domino, ſicut dicitis.* Exod. 12. verſ. 31. Audi, obſtinatiſſimum Pharaonem iam Deum Hebræorum, vltrò appellare *Dominum*, cum aduertit generoſum regimen iuſtitiæ diuinæ, quæ caſtigat *à maiori vſque ad minorem*, à filio Regis vſq; ad vile mancipium! Quod indicat Lyra, ſic aiens ſuper hac vltima punitione, quæ Regem perſuaſit Domini Dei ſupremum imperium. *Adhuc*, inquit, *vna plaga tanquam Pharaonem, & Aegyptum Regem principaliter, quia principales fuit in peccando, & populum ſecundario, quia peccauit Regi conſentiendo.* Vide iuſtitiæ terminos. Scio, ſic rem iuſtitiæ adminiſtrat ſummus rerum omnium princeps Deus! ſic ſe probat omnium Dominum; non cùm incipit à minori vſque ad maiorem.

Exod. Exod. Exod. Lyra.

74\. Iſaiæ 1. verſ. 5. *Super quo percutiam vos vltrà addentes præuaricationes? omne caput languidum, & omne cor mœrens.* *Capitis, & cordis* nomine, ſummates Hebræorum intelligi, ferè conuenit inter Patres, & expoſitores, & id disertè docet S. Hieronymus, qui ait Principes nomine capitis metaphoricè innui. Proceribus ergo Iſraelis, ait Dominus: *Super quo percutiam vos vltrà? Eſtque ſenſus*, ait Hieronymus ibi, *non inuenio quam plagis veſtris poſſim adhibere medicinam: omnia membra veſtra plena ſunt vulnerum: nullam partem corporis, quæ non ſit ante percuſſa reperio.* Sicne Deus primores ſui populi mulctat? Sic perenniter illos ferit, ne opulentia, & potentia Principum implectibilis videatur, & impunè delinquant. Prętori Vrbis Romæ committit Theodoricus plebis punitionem. At ſi Senator delinquat: *Protinus relatione tranſmiſſa, perennitatis noſtra mulctam percuſſus excipiat.* Verba ſunt Caſſiodori. ſcilicet ad plectendos Romæ proceres, iubet Rex, non vt ſerenitati ſuæ (quo elogio communiter inſigniri ſolet) ſed *perennitati*, relatio facinoris fiat à Præfecto; vt principalibus non tantùm pœna irrogetur, ſed *perennet* ſupplicium, quò oſtentetur laudabilis iuſtitia Regis, æmula iuſtitiæ diuinæ, à qua ſic etiam perennat ſupplicium aduerſus principes Iſrael, vt non habeant partem corporis, vbi denuò vulnerari poſſint. Nam capitibus, ſeu principibus, ad virtutem languidis, ad vitia valentibus, ait: *Super quo percutiam vos vltra?* Sic enim perennauit repetita plaga, vt nulla pars corporis immunis ſit à ſupplicij vulnere. Bellè ergo magnatum inſolentia flagitiorum mulctam debet excipere à Regis, non ſerenitate, ſed perennitate. Si Senator delinquat: *Protinus relatione tranſmiſſa, perennitatis noſtra mulctam percuſſus excipiat.* Ne inſoleſcat diues implectibilis, & pauperculus reus ſit omnis delicti.

Iſaiæ. Hieron. Bonus Principe à plāta vſque ad verticem punit. Caſſiod. l. 1. Var. ep. 32.

Dira obſidione opprimebat Bethulienſes numero pauciſſimos & fame imbecillos, numeroſa & pugnaciſſima Aſſyriorum potentia. Quis Bethulienſium irruere cogatur ira tantos hoſtes? *Filij puellarum compunxerunt eos, et ſicut pueros fugientes occiderunt eos.* Dicitur hic verſ. 14. *Non cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percuſſerunt eum, nec excelſi gigantes oppoſuerunt ſe illi.* Nempe non vrbis proceres, qui *gigantes*, ſeu *filij Titan* dicuntur, ſed *filij puellarum*, id eſt, pueri, & inualidi iuſſit ſunt arma ſumere, & ruere in tantum diſcrimen. Sic res accidit in turbata Republica, & propè ruitura; Imbecilles & inualidi coguntur ad periculoſa quæque. Res gloriæ neſciunt, negotium periculi ſciunt. O mores, ò tempora! Sileo.

Iudith.

---

§. XVI.

Vſque adeò temeraria eſt humana malitia, vt peruersè diuinam bonitatem æmulari præſumat.

75\. HVmana malitia inquieta res eſt audax, temeraria; nam vltra poſſibilitatis metam enormiter audet; ſupra potentiam ſe longiſſimè extendens, temerario affectu præſumit, quò delicti vires non valent operando pertingere. Anguſtè definitur à Seneca: *Iudicium in prauo pertinax*; plus intentat prauitas quæ pertinaciter ambit tranſilire propriæ ſphęrę terminos, & delinquere ſupra quàm delinqui poteſt. Planè inſania delicti artifex, malitia eſt, quæ & rem virtutis inuitiat, & negotium vitij plus amplificat ad delictum. Sanctus Chryſologus: *Herodes*, inquit, *deſtinatus ad ſcelus, ius abrogat, confundit fas, nefaſque.* Quaſi humana malitia ſit ita malum prona, ac ſi eſſet ad malum deſtinata; neque dumtaxat virtutem deprauet, ſed etiam ipſum nefas confundat, adulteret, incrementet; vt non tantùm bonitas, ſed neque etiam prauitas immunis ſit à malitiæ inſana temeritate. Sic temerariè audet licentia delinquendi! Ioannis 8. verſ. 44. *Vos ex patre Diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere.* Ad quæ verba ita ſcribit S. Chryſoſtomus: *Non dixit opera, ſed deſideria eius facitis.* Porrò deſiderium plus audet, quàm opus; nam potentia metitur operis magnitudinem, & ſummum opus potentiam implet. At deſiderium liberè vagatur, & impoſſibilia fingit, & ad malitiam exambit, intentat. Tanta ergo eſt hominum malitia, vt quò Diabolus audacter deſiderando venit, homo peruenire operando pręſumat. Cæterùm (quod mirere magis) cùm hominū nequitia aliquando Diabolorum vitioſitatem excedat,

Sen. ep. 79. Malitia humana confundit virtutis negotium. Chryſolog. ſerm. 152. Ioan. Chryſoſt. hom 53. Malitia humana deſideria Diaboli pręſumit.

mali-

malitiosè prætendit contendere cum summa Dei bonitate, vtra sit exaggeratior, an bonitas Dei ad bonum, an hominis malitia ad malum? quæ magna hyperbole nequitiæ est, & summa iniquitatis meta, & huius paragraphi thesis.

76. Basil. Sel. Malitia supra naturã audet.

Basilius Seleucus ita scribit de magna ciuitate Niniue, vt Assyriorum, sic & flagitiorum metropoli: *Niniue ciuitas erat inter Assyrios, hominibus refertissima, peccatis naturæ terminos supergressa, non tamen diuinæ clementiæ metas exuperabat*. Audis Assyriorũ malitiam excessisse humanam naturam? vt sicut sunt merita supernaturalia, sic quodammodò dentur flagitia quasi supra naturam:) quæ adeò supergreditur naturæ terminos, vt peruersè æmuletur bonitatem diuinam. Ieremiæ 8. v. 4. *Numquid qui auersus est, non reuertetur*, (*Auertetur*, scribit S. Hieronymus,) *Quare ergo auersus est populus iste in Hierusalem auersione contentiosa?* Scilicet, amplificat Propheta obstinati populi perfidiam, & malitiam naturæ terminos supergressam. Quippe qui peccandi obstinata impudẽtiâ vincere student infinitam Dei clementiam, quam exuperare delinquendo præsumunt. Illud enim est *auersio contentiosa*: nituntur enim contra Domini machinas, Prophetarumque voces, in suo errore obstinato persistere, quasi laudi ducant malè viuendo, studio contentioso diuinam superare clementiam.

Hierem. Malitia humana peruersè ęmulatur bonitatem diuinam. Hieron.

Quæ sunt verba Sanctij explicantis hunc locum. Et S. Hieronymus sic illum elucidat: *Auersione contentiosa*; id est, *Quantò magis ego ad pænitentiam prouocaui, tantò illi plus recesserunt à me, non tam peccandi studio, quam me superandi*. Ecce humana malitia temerariè præsumit *auersione contentiosa* superare clementiam diuinam. O peruersam æmulationem! Planè diuina clementia infinita est, attributum Deo dignum, & quod augustissimum habetur in operibus Dei, quasi prærogatiuâ aliquâ, quoad homines saltem, emineret: hoc, inquam, magnum bonitatis diuinæ attributum vincere satagit humana malitia, & obstinatè intentat plus audere peccando, quàm Deus possit parcere miserendo. At tanta est diuina bonitas, vt humana malitia *naturæ terminos supergressa, non tamen diuinæ clementiæ metas exuperet*. Ac si elogiũ sit bonitatis diuinæ non superari ab humana malitia. Proh nequitiæ enormitatem!

Sanct. Hier.

77. Tertul. l. 4. aduc. Marcion. c. 20. Malitię humanę ęmulatio cũ bonitate diuina. Math.

Nemini ignota est vulgaris illa Tertulliani exclamatio: *O Deum non naturæ beneficum, sed æmulatione!* Expensio non erit ita vulgaris. Nimirum, quo cũ æmulatione contendat diuinæ munificentiæ bonitas? Num cum humana malitia? Matthæi 21. v. 34. Homo ille paterfamilias (Deus inquam, ex omnium interpretum sententia,) plantauit vineam, & rurali domo exstructa, ornataq; vinearia supellectili, eam locauit agricolis: *Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos ad agricolas, vt acciperent fructum eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium verò lapidauerũt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum, dicens; Forte verebuntur filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se; Hic est heres, venite occidamus eum*, &c. Auctor operis imperfecti sic eleganter expendit præfata Christi Dei verba, quibus rem præsentem mirificè confirmat: *Considera*, inquit, *quomodo per singulos gradus misericordia diuinæ malitia Iudæorum crescebat, & quomodo per singulos gradus Iudaicæ malitiæ Dei misericordia addebatur, et contra clementiam Dei malignitas humana certabat*. Insana malitia fuit priores seruos cædere, lapidare, occidere: sed diuina bonitas non cedit tantæ hominum malitiæ; & vincens in bono malum, misit alios seruos plures prioribus. At agricolæ obstinatâ nequitia vesani, & auersione contentiosâ temerarij, incrementant facinus additione facinoris, illosq; impudenter occidunt. Tunc bonitas Dei ne vincatur à proterua hominum malignitate, quasi offensæ immemor, mittit suum vnigenitum filium ad consimile periculum: *O Deum non naturæ beneficum, sed æmulatione! Considera quomodo per singulos gradus Iudaicæ malitiæ Dei misericordia addebatur; & contra clementiam Dei malignitas humana certabat*. Nempe auersi sunt à Deo *auersione contentiosa*, è peruerso æmulantes eminentiam diuinæ clementiæ.

Imperfect. hom. 40. in Math.

Profectò eiusmodi æmulatio in Deo exaggeratio est largioris clementiæ, quæ non irritata tot offensis, beneficijs metitur iniurias; imò longè benefaciendo superat, quod homo delinquendo offenderat. At in homine talis æmulatio criminosissima est, & vitiorũ promptuarium. Quod sic expressit Tertull. ita fatus: *Porrò nihil sine æmulatione decurret. Proinde enim æmulationi occurrant necesse est officiales suæ, in ea quæ æmulantur, ira, discordia, odium, dedignatio, bilis, nolentia, offensa*. En peruersæ ęmulationis peruersam sobolem Matthæi 26. v. 24. *Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur*. Scilicet homo infeliciter Christum prodit; Deus autem feliciter eum tradit. Perbellè Origenes: *Filius hominis tradetur, Quia Deus tradit eum propter misericordiam circa genus humanum: Iudas propter auaritiam: Sacerdotes propter inuidiam*. Vides Iudam, & Sacerdotes peruersè æmulari Patrem Deum pijssimè tradentem filium suum propter genus humanum redimendum? Iudas enim sordidè auarus; Pharisæi ab inuidia malitiosè æmuli, impiè æmulantur præclarissimum Dei opus, & auersione cõtentiosâ ambiunt tradere Christum. At illi nefariâ vitiositate contendunt præstare, quod Deus magnificâ liberalitate præstitit. Neq; modò Iudas proditor, & Pharisæi perfidi, *Sed & ingratus populus perdurat in bonitatis diuinæ contentione*, ait Basil. Seleuc. & superare delinquendo exambit bonitatem diuinam *auersione contentiosa*. 78.

Malitia humana exãbit contendere cum Dei bonitate. Tertull. l. 2. adu. Marc. Math. Orig. hom. 35 Matth. Basil. Sel. Orat. 11.

Iacob 4. v. 5. *Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis. Maiorem autem dat gratiam?* Quisnam hic spiritus, qui in nobis habitat, qui ad inuidiam concupiscit, & maiorem dat gratiam. Mitto plura, vt citò dicam esse Spiritum sanctum: ita Beda, Strabus, Hugo, Titelmannus, Franciscus Lucas Brug. Gagneius, Caietanus, Catharinus, Salmeron, Iustinianus, Mariana, Lorinus, Cornelius; tametsi ex ijs alij aliter locum interpretentur; conuenit tamen inter præfatos Doctores hìc induci à Iacobo Spiritum Sanctum, qui ad mundi inuidiam concupiscit, pieque ęmulatur in bono, hominum malitiam ad malum: *Et tandem æmulatione contentiosa maiorem dat gratiam*; ne summa Spiritus sancti bonitas vinci patiatur ab obstinata hominum malitia. Luculenter S. Petrus Chrysologus proculdubio hùc alludens, ita scribit: *Aut quid S. Spiritus non potest, si hoc potest caro?* Quasi dicat: Num omnipotentior erit caro ad delinquendum, quàm Spiritus sanctus ad miserendũ? Scio, inquit, *auersione contentiosa* humanam malignitatem æmulari diuinam clementiam, vt malitia hominis supergrediatur bonitatem Dei: verùm *ad inuidiam concupiscit spiritus, & maiorem dat gratiam*. Neque enim tam potest caro, quantumuis vires æmulando contendat ad malum, quàm potest Spiritus sanctus omnipotenter æmulatus ad bonum, maiorem enim dat gratiam, ne permittat se vinci ab humana temeritate. O Deum non tam naturâ beneficum, quàm æmulatione! O impudentem audaciam humanę temeritatis, quæ plus posse delinquendo pręsumit, quã possit Deus omnipotenter miserendo: flagitiosè ambit omnipotenter delinquere, vt Deum superet beneficentissimè miserantem: & de æmulatione diuinæ clementiæ in bonum, exaggerat malignitatem humanę prauitatis ad malum. Audiat, & plaudat orbis forti Iudithæ pulchrè modulanti hoc præclarum Dei encomium hìc v. 16. *Adonai Domine, magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem superare nemo potest*: neque enim exaggeratior Holofernis malitia, Dei populum iniuriando, superare potuit Deum magnâ

79. Iacob. Beda. Strabus. Hugo. Titelm. Brug. Gagneius. Caiet. Cathar. Salm. Instin. Mariana. Lorin. Cornel. Quæ sit inuidia spiritus. Chrysolog. ser. 56. Iudith.

gna bonitate vberiùs miſerando. Ceſſet, ceſſet hominum malitia impudens, audax, temeraria; nec ambiat æmulâ nequitiâ vincere, *quem ſuperare nemo poteſt.*

---

§. XVII.

Commentarius litteræ.

Verſ. 19. *Qui autem timent te magni erunt apud te per omnia.*

80. PRopoſuerat Iuditha in verſiculis proximè præcedentibus, magnam magni Dei potentiam, quæ creauit omnia, eademque eualet nutu voluntatis ſuæ redigere ad nihilum; vt ob hanc rationem homines ſe totos impendant in obſequium diuinum. Nūc aliam rationem affert nihilominùs efficacem. Scilicet Deus timentes ſe, id eſt pios, & religioſos: (quod autem id ſignificet *timor Domini* oſtendimus ſuprà ad caput 8. v. 8. ſuper illis verbis: *Et erat hæc in omnibus famoſiſſima, quoniam timebat Dominum valdè.*) Muneribus ornat, & apud ſe perpetuò nobiliter beatâ felicitate. Cuius exempla obuia ſunt in Scriptura, neque recenti exemplo Holofernianæ cædis, & inopinatæ & glorioſæ victoriæ contra inuitam Aſſyriæ potentiam, partæ, vllum inueniri poteſt illuſtrius ad probādam Dei erga ſuos munificam beneuolentiam. Verū vocula illa *autem*, quæ in Latino, & Græco textu reperitur, & planè aduerſatiua eſt, huius loci intelligētiam, alioqui perſpicuam, interturbare videtur. Porrò niſi præceſſerit impiè ſuperbientium deiectio & proſtratio, quam vim habere poteſt vox aduerſatiua *autem*, cùm ſubditur, *Qui autem timent te, magni erūt,* &c. Hæc ratio Serarium, & Tirinum compulit, vt exiſtimarent, in ſuperiori verſiculo per *montes*, & petras, ſignificari ſuperbos homines, præfractos & duros, vnà cum ipſorum *aquis*, id eſt, cum opibus omnibus, & numeroſiſſimis ſeruitiorum, exercituumque millibus, qui omnes funditus euellentur, exterminabuntur, perdentur. Quocirca *montes, aquæ, petræ*, non proprij, ſed metaphoricè accipienda ſunt, ex eorum mente. Non eſt deſerenda propria & genuina explicatio propter hanc obiectiunculam. Porrò vocula illa aduerſatiua *autem*, non debet referri ad verba proxima, ſed ad intentum verborum propoſitum. Nā cum Iuditha intendat amplificare diuinam potentiā, quæ impios & ſuperbos Aſſyrios fugauit & euertit. Deique omnipotentem vim probaſſet ex rerum omnium creatione, ex qua liquidò conſtat, poſſe etiam arduos montes, etſi terræ viſceribus impactos, quouis locorum demutare, & ſaxeos & prædurοs lapides eliquare; redit mox ad intentum tantiſper intermiſſum, & ait: Potentiſſimi olim Aſſyrij, qui potentiā ſuâ arroganter ſuperbientes, Creatori ſuo impium intulere bellum, deiecti ſunt à potentia ſua; *Qui autem timent te*, (id eſt, Hebræi populi, *magni erunt apud te per omnia.* Hinc patet aduerſatiuæ *autem* energia.

Timor ſumitur pro religione.

Serar. Tirin.

Montes & petræ non ſunt metaphoricè exponenda.

VERS 20. *Væ genti inſurgenti ſuper genus meum. Dominus enim omnipotens vindicauit in eis, in die iudicij viſitauit in eos.*

VERS 21. *Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & ſentiant, vſque in ſempiternum.* Adſtruxe-
81 rat Iuditha in proximè præcedentibus verſiculis, Dei potentiam à rerum omnium creatione, & dominio; & à beneuolentia erga pios & religioſos, id eſt, erga Hebræum populum, quem non modò eripuit à proxima clade, ſed nobilitauit illuſtri victoriâ; nunc eandem rem amplificans, docet piorum hoſtes dutiſſimis cruciamentis perpetuò diuexari. Cæterùm cùm interpretes omnes, qui hæc Iudithæ verba hic ex profeſſo commentantur, aut alibi ex occaſione explicāt, illa aptè interpretentur de feralibus gehennæ cruciamentis; & etiam opportunè poſſint intelligi de truci Aſſyriorum clade, de qua agit Iuditha: mihi penè certum eſt præfata verba, (ſi quæ alia in Biblijs,) duplicem habere ſenſum litteralem; ſi quidem verba ipſa vtrumque admittunt ſenſum, non res alterutrius ſenſus, alterum ſignificat. Quod autem eadem Scripturæ verba poſſint admittere duos ſenſus hiſtoricos ſeu litterales, perſpicuum eſt, etſi indubium non ſit. Legatur noſter Salmeron Prolegomeno 8. vt alios omittam. Primò ergo locus exponendus eſt ad litteram, de Aſſyrijs deuictis, & minis aduerſùs Iſraelis hoſtes, mox de impijs vltimò iudicio, & æternaturo incendio deſtinatis.

Duplex litteralis ſenſus horum verborum.

Salmer.

Retulerat Iuditha in hoc Cantico, quomodo diuinior Dei omnipotentia impiam & inuictam Aſſyriorum potentiam proſtrauerit, conculcauerit, detriumphauerit obtruncato indecorè ipſorum Principe, interfectis pluribus, fugatis reliquis debilitatis, & ſpoliatis omnibus; ergo nunc edocet, quibus vexentur tormentis, quibus Dei populum vexare exinceps auderent. *Væ genti inſurgenti in genus meum.* Vocula *væ* ingentem calamitatem indicat contra eos, qui bella mouent, & hoſtiliter inuadunt Hebræam gentē, quod manifeſtè ſignificat illud, inſurgunt *in genus meum*, id eſt, in Hebræos. Pergit: *Dominus enim omnipotens vindicabit in eis*, hoc eſt contendet omnipotentiæ vires, ad vlciſcendum iniurias illatas ſuo populo. *Et in die iudicij viſitabit illos.* Dies iudicij in Scriptura ſacra appellatur dies vindictæ & vltionis, id eſt, impij qui armatas intulerint manus in populum Iſrael, Deo deuotum & ſanctum, ſubitâ & horribili ſtrage luent pœnas impiæ temeritatis. Grauior enim punitio ſæpè appellatur *iudicium*, quia eſt iudicij effectus Oſeę 10. verſ. 4. *Germinabit quaſi amaritudo iudicium ſuper ſulcos agri.* Exod. 6. v. 6. *Ego Dominus qui educam vos de ergaſtulo Aegyptiorum, & eruam de ſeruitute, ac redimam in brachio excelſo, & iudicijs magnis.* Et 1. Corinth. 11. v. 29. *Iudicium ſibi manducat, & bibit.* & Ezechiel. 14. v. 21. *Quatuor Iudicia mea peſſima, nempe, gladium & famem, ac malas beſtias, & peſtilentiam.* Quod verò τὸ *Viſitare* ſumatur etiam in malam partem, ſcilicet pro vlciſci, notum eſt ex lib. Exodi 20. v. 5. & cap. 32. v. 34. & paſſim in Prophetis. Vibrat autem Iuditha eiuſmodi minas de futuro aiens; *vindicabit, viſitabit.* Nempe horribiles ſtrages, quas paſſi ſunt non ſemel Aſſyrij ab Hebræis minitātur cuicumque inſurrexerit in eoſdem. 82.

Explicātur verba de ſtrage Aſſyriorum.

Iudicium ſumitur pro calamitate.

Oſee. Exod. 1 Cor. Ezechiel. Exod.

Dabit ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & ſentiant vſque in ſempiternum. Perſequitur Iuditha in hoc verſiculo 21. Interminationē inchoatam verſiculo præcedenti Quaſi dicat; Quiſquis audaci temeritate bello inuaſerit Hebræam gentem innoxiam & piam, ſimilem Aſſyriorum experietur pœnam. Ingenuè fateor quòd interpretum nemo expreſsè tentauerit hæc verba exponere de temporali ſupplicio in hac vita infligendo, ſed de æternaturis pœnis in inferno luendis. At non exiguo operę pretio tentabo hunc locum interpretari de temporali ſupplicio, ne vnus hic verſiculus, alienus ſit ab inſtituto Iudithæ, & ab hiſtoriali ſenſu, quem Iuditha prætendit. Si enim Pſaltria noſtra in toto Cantico modulatur rem huius victoriæ, non facilè mihi perſuadeam, tantummodo vltima eiuſdem verba tam longè aberrare à cœpto inſtituto. 83.

Sed plura obſtant contra hunc ſinceriùs Litteræ aperiendæ conatum. Primò quia omnes interpretes præfata huius verſiculi verba exponunt de æternis gehennæ cruciamentis. Ita Anſelmus Laudunenſis, Hugo Charenſis, Strabus, Lyra, Carthuſianus, Sanctius, Tirinus, Serarius, quęſ. 2. & 3. Abulenſis in Matthæi 25. quæſt. 553. Cornelius in c. 66. Iſaiæ. His aggregare licet interpretes, qui ad Iſaiæ c. 66. v. 24. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur,* 84.

Obiectiones contra dicta ad glomerantur.

Anſelm. Hug. Lyra. Strab.

guetur, exponunt de æternis damnatorum pęnis: (legi potest Cornelius noster:) & Ecclesiastici commentarores ad illa verba capitis 7. v. 19. *Vindicta carnis impij, ignis, & vermis*; Et Marci 9. v. 24. *Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur* Quæ Christi Dei verba putat Seratius esse instar commentamenti verborum Iudithæ. Ergo qui solus & sine patrono discedet à tot, tantisque viris, planè aberrabit temerariè. Præsertim cùm subtrahat locum, quo aduersus Hæreticos validè adstruitur, esse infernales ignes, quibus damnati æternùm vstulentur. Secundò quia nusquam legitur Deum punijsse Assyrios igne, & vermibus: ergo hæ pœnæ numquam possunt dici de Assyriorum supplicijs, & inde detorqueri ad minitandum, ne qua gens, vt Assyrij inuadant religiosè Iudææ fines, ne easdem aut similes patiatur pœnas. Tertiò dicitur *vt vrantur & sentiant vsque in sempiternum*. At Assyrij impiæ temeritatis pœnam, in hac vita non poterunt *sentire*, vsque in sempiternum. Etsi τὸ sempiternum accipiatur pro longa duratione: nam *ignis*, quàm citissimè absumit vitam; *vermis* autem ex putrescente enascitur cadauere: ergo quia ab igne citò soluitur in fauillam, & à vermibus, qui sensim cadauer corrodunt, non potest dici, quod *sentiat vsque in sempiternum*.

Carthus. Sanct. Tirinus. Serar. Abulens. Cornel. Isaias. Cornel. Ecclesiast. Marci. Serar.

Denique quia vbi expressè dicitur, *In die iudicij* visitabit impios horrendo supplicio, verosimilius videtur intelligendum de suprema *iudicij die*, in qua reprobi ferientur vltimâ punitione: præsertim cùm mox dicatur, *dabit ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum*. Hæc sunt quæ cogitando exaggerare potuimus contra hanc interpretationem, vt argumentorum solutio, sit expeditus loci commentarius.

85. Solutio obiectorum.

Ad primum ex auctoritate petitum, Respondere possem, Seratium in commentario, Sanctium num. 16. & 17. & Tirinum non leuiter propendere in nostram expositionem, etsi tandem disertè de æterno supplicio locum commententur; at prius suam mentem insinuarunt. Anselmus Laud. Hugo Charensis, & Strabus, sensum mysticum venari solitant. Ergo pauci militant contra nos. Imò planè nullus: nam illi non negant, præfata verba intelligi posse de temporalibus supplicijs, sed esse secundum litteram intelligēda affirmant de æternis, quod ego libenter fateor, vt in secunda expositione litterali adstruam: igitur præter omnium mentem locum expono, & aduersus neminem.

86. Serar. Ignis significat calidos morbos.

Ad secundum responderi posset ex doctrina Seratij, intelligi metaphoricè posse, per *ignem* morbus, qui corpora adurunt & inflammant, vt Herpes, Erysipelas, phlegmone, panus, carbunculus, febris quæ etiam ab igni apud Græcos nomen inuenit πυρετός. Per *vermes* vlcera, purulentia, putredines, phitiriases, verminationes. Et per Synechdochen, hisce duobus; totum morborum genus significari potest. Et sensus erit: Quisquis impias & hostiles armauit manus aduersùs pium & religiosum Israelis populum, sæuos hosce morbos dire patietur in *æternum*, hoc est, diuturno tempore, & vsque ad finem vitæ, quam miserè finiet sæuientis morbi malo. Verùm iuuat, *ignem*, & vermes non metaphoricè, sed propriè accipere. Quod verò Assyrij ignem passi fuit sub Sennacherib, cùm 4. Reg. 19. v. 35. obsidebat Ierosolymam, & cęlitus ingentem accepit cladem, dicitur Isaiæ 10. vers. 13. his verbis: *propter hoc immittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & subtus gloriam eius succensa ardebit, quasi combustio ignis*. Quæ verba interpretatur Sanctius ex Hebræorum mente, cui adsentire videntur S. Hieronymus, & S. Thomas, occulto igne fuisse cremata Assyriorum corpora Angeli ministerio, vt vestes ac ornamenta alia intacta fuerint atque ab incendio pura. Quod autem Assyrij subierint vermium corrosionem sub Iuditha, liquidò constat; cùm tot millia cadauerum passim prostrata iacuerint in dira illa strage: cadauer autē vermium esca est, & eorum hæreditas. Eccl. 10. *Cum mortuus fuerit homo hæreditabit serpentes, bestias, vermes*.

4. Reg. Isaiæ. Sanct. Hebræi. Hieron. S. Thom. Eccles.

Neque difficile est soluere tertium argumentum, 87.
quasi premere posset imperitum, videlicet ignem, qui medullitus depastus est Assyrios; & vermes, qui exedunt cadauera, nō sentiri vsq; in sempiternū, imò nec sentiri: nisi forte cadauera sentiant. Ego quidem existimo, τὸ *sentient*, non significare doloris sensum, sed experientiam prædicti mali. Quasi dicat: patientur ignem, & vermes, etsi non sentiant ad dolorem. 2. Reg. 22. v. 5. *Funes inferni circundederunt* me, vertit Clarius Brix. *dolores inferni*, & explicat, *dolores sepulchri*; nō quia cadauer in sepulchro habeat doloris sensum, sed quia experitur corrosionem, quæ faceret sæuos dolores. Alia commentatio suppetit expedita, & facilis, scilicet vt illud *vsque in sempiternum*, non appellat supra quemcumque, qui igne vstulatur, & vermibus exeditur; sed supra successiuam collectionem hostium, qui audeant impiè Hebręam gentem inuadere, vt sensus sit: *Dominus omnipotens vindicabit in eis*, id est, in eos qui iniustè bella moueant contra Hebræos; & sicut in Assyrios dedit ignem sub Sennacherib, & sub Nabuchodonosor seu Holoferne dedit vermes in cadauera: sic dabit deinceps vsque in sempiternum similes pœnas, & paria supplicia aduersus quamcumque gentem, quæ audeat inuadere populum suum. Nempe τὸ *vsque in sempiternum* nectēdum est ad futurum illud *dabit*: τὸ *sentient* explica vt in præcedenti solutione, hoc est, experientur.

Sentire significat pati, tametsi nō sentiat. 2. Reg. Clarius.

Quartum argumentum expeditur ex suprà dictis: nam dies iudicij, nisi cogat contextus, aptè potest explicari de acerbiori supplicio, qui est iudicij effectus, (vt ibi probatur ex lib. Exodi, Osee, & 1. Corinthiorum, &c.) Quòd nihil hic cogat, satis mihi videor euicisse ex hac loci explanatione, quam latè tradidimus. Ex quibus liquidò constat in historico seu litterali sensu posse intelligi verba vtriusque versiculi, absque vlla mentione finalis iudicij, neque gehennalis ignis aut vermium, qui in inferno arrodunt sontiū animos, aut corpora.

Alter Litteralis sensus est, vt præfata verba intelligantur de futuro iudicio, & pęnis, quas damnati in gehenna patiuntur. Ita auctores omnes nuper allegati, & nemo est qui apertè refragetur. Et penè ipsissima verba sunt, ac ea quæ habentur Eccles. 7. vers. 19. Marc. 9. v. 44. & Isaię 66. v. 24. ergo eodem modo sunt intelligenda. Nam contextus tantum abest, vt obstet, vt fauere videatur egregiè. Quia etsi paulò antea Iuditba apertè agat de rebus Hebræorum: sic etiam agit Isaias loco allegato; & exinde transit ad prouulgandas gehennæ pęnas; vt notant commentatores, quod familiare est Prophetis: ergo ita foret faciendum Iudithæ illustrissimæ prophetidi. Sed expendere oportet singula verba.

88. Alter sensus litteralis.

In die iudicij visitabit illos. Quibus verbis clariùs potuit exprimi supremi *Iudicij dies* horribilis? Præsertim cùm mox subiungat: Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum. Hæc verba æternā damnatorum mortem planè significant & gehennalem ignem, qui perpetuò depascetur damnatos cruciatu horribili. Quòd autem vero igne excrucientur damnatorum corpora in inferno, in confesso est apud Catholicos. Neque enim ignem esse intelligendum per tropum, aut metaphoram, nisi homines tropici & metaphorici non asserunt. Disertè Caluinus lib. 3. Institut. c. 25. §. 12. sibi præmaturè prouidit, negans inferni ignem: sed quē verbis negat, meritò re ipsa patitur. De quo legi possunt Scholastici in 4. dist. 50. præsertim Sotus q. vnica art. 1. P. Henriq. lib. vlt. c. 6. §. 5. littera X, An verò dānatorum animæ & Dęmones ab igne excrucientur, alius scholæ labor est. Affirmant hodie multi ex recentioribus ex antiquis scriptoribus negarunt plures,

Caluin. Sotus. Henriq.

quos

quos allegat & sequitur sapientissimus P. Vasq. 1. part. disp. 23. c. 6.

Vasquez.

Vermes tātum conscientiæ esse in inferno quidā putant. S. Thom. Iansenius. Maldon. Hier. Procopius. Ambros. August. Isidorus.

89. Quærunt interpretes an sicut ignis inferni propriè accipiendus est, ita etiam propriè & absq; metaphora sint *vermes* apud inferos, qui perpetuò abrodant misera damnatorum corpora? Eiusmodi vermes esse metaphoricos, qui morsu perenni consciētiam damnati corrodant, angant, & dilacerent, adstruunt Scholastici in 4. dist. 50. & inibi S. Thomas; Iansenius in Concordia c. 71. Maldonatus in cap. 9. Marci, & plures alij ex recentioribus. Quæ sententia est expressa S. Hieronymi, & Procopij in Isaiæ 66. S. Ambrosij in Lucæ cap. 14. S. Augustini lib. 2. de Ciuit. cap. 9. Isidori lib. de Sum. bono, cap. 13.

Veros vermes esse in inferno, probabilius videtur. August. Haymo. Basil. Pseudo. August. Prosper. Hugo Vict. Innocent. Anselm. Cyrill. Chrysost. Theoph. Guiliel. Valentia. Serar. Tirinus. Cornelius. Sanctius.

Verùm probabilius videtur, dari in inferno vermes propriè dictos (præter eos, quibus conscientia angitur,) horribiles, mordacissimos, perpetuos qui diuina virtute efformati, ab igne non absumantur, sed perenniter absumant damnatorum corpora. Itaque S. Augustinus, vbi suprà, affirmat hanc sententiam esse probabilem; eam disertè tradit Haymo in Isaiæ 66. S. Basilius in Psalmo 33. Pseudo Augustinus tom. 9. in opere de triplici habitaculo, S. Prosper libr. 3. de vita contemp. c. 12. Hugo Vict. lib. 4. de Anima c. 13. Anselmus in Elucidario, Innocentius 3. lib. 3. contemptu mundi cap. 1. & 2. Cyrillus in orat. de exitu animæ, S. Chrysostomus & Theophylactus apud Maldonatum in Marci c. 9. Guilielmus Paris. apud Serarium, Valentia 3. p. disp. 13. q. 5. p. 3. Serarius hîc quæst. 4. Tirinus ad hæc verba, Cornelius in Isaiæ c. 66. & valdè inclinat Sanctius hîc & in præfatum Isaiæ caput. Plures rationes pro hâc sententiâ congerunt Serar. & Cornelius nuper citati, quæ ibi legi possunt. Hæc vna efficaciter probat intentum. Prima & potissima regula est, eruta ex S. Augustino, & alijs Patribus; loca Scripturæ, quæ propriè possunt accipi, sine tropo & metaphora interpretanda sunt: atqui vermes sine tropo, & metaphora accipi possunt, vt constat ex tot doctorum auctoritate, & verbis textus, ergo & debent. Præsertim cùm in hoc Iudithæ loco dicatur, dabit ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum, ergo immortalis hic vermis non abrodet mentem, sed corpus: igitur alius est vermis, qui conscientiam auget, alius, quem carnes sentient, & qui perpetuis morsibus corpus exedet. Plures obiectiunculas contra hanc sententiam afferunt Serarius, & Cornelius, quas facilè quiuis soluet, legantur ibi, in quibus, & in Sanctio exscribuntur verba, quibus præfati Patres adstruunt hanc interpretationem!

Serar. Cornel. Sanct.

§. XVIII.

Seueritas postremi iudicij expenditur.

90. INcensus grandioris mali timor hominem ad spiritualem audaciam erigit, virtutis est incentiuum, & impietatis retinaculum, coercens delinquendi licentiam, consuetudine peccandi effrænem. *Deum solum esse metuendum cuius potestatis nō natura præscribat*, ait S. Ambrosius. Porrò anima à collegio carnis ob primordiale delictum inuitiata, sic est assueta flagitijs, diu experta mutam Dei patientiam, & assiduā numinis pietatem, vt quadā quasi præscriptione peccandi, assereret impunitatem delinquendi, nisi horrendo formidabilis iudicij pauore medullitùs concuteretur. *Quoties enim iudicij considero, toto corpore cōtremisco, siue comedo, siue bibo, siue aliquid aliud facio*, ait S. Hieronymus in Matthæum; Et in Epistola ad Heliodorum: *Iudicaturo Domino lugubrem mundum, immugiet, & tribus ad tribum pectora ferient. Potentissimi quondam Reges nudo latere palpitabunt: adducetur cum suis stultus Plato discipulis; tunc Aristotelis argumenta non proderunt, quādo veniet ille filius pauperculæ quæstuariæ iudicaturus fines terræ.* Neq; tunc peccatoris iudicandi animum tranquillabit superbia procerum opulentia, nec indemnis Regnum licentia, nec deposita Platonis auctoritas, nec arguta Aristotelis Philosophia. Omnes ante Deum iudicem pauebunt, palpitabunt, & totis artubus contremiscent, serâ seratus conscientiâ accusati, cum sistentur tot scelerū rei, cùm ad dæmonum accusationes attendant, cùm fulgurantem Christi faciem videant, cùm *sententiam iam cadentem* exhorreant. Ergo, ô homo, dum adhuc viuis, dispone sermones tuos in iudicio, quia nescis qua hora euocandus sis; hoc vnum noscis clanculum furis adinstar, per inopinatæ mortis ostium, rapiendū te esse ad seuerum Dei tribunal. *De aduentu sponsi clamor media nocte fuit: quia sic dies iudicij subrepsit, vt præuideri non valeat quando venit*, verba sunt S. Augustini apud Thomam Ibern *subreptio* dicitur hora mortis; ne tibi subrepat procrastinare conuersionem ad Deum, ne in die inopinata iudicij cadentem seuerissimi iudicis sententiam pertimescas. Hâc mente rigores horrendi iudicij celebrandos in vltima mundi die, hîc proponam.

Ambros. in Luce c. 12. Natura peccatis adsueta non præscribit. Hier. Argūta subtilitas Aristotelis nō prodent in die iudicij. Emissenus homil. 1. de Quadrag. August.

91. Diu torsit interpretum ingenia, quid rei significetur per illa verba, quæ Christus Dominus voluit in dies in solenni oratione repeti, Matth. 6. v. 10. *Adueniat regnum tuum.* Quod est hoc regnum, quod Deo aduenire expetimus? Numquid Deus Rex non est? est quidem, & regiâ potestate, & maiestate inclytus. Quam ergo regiam maiestatem, aut regnandi augustam ostentationem Deo cupimus, sedulò dicentes: *Adueniat regnum tuum?* Tertullianus seriò contendit festinationem diei Iudicij nos postulare: *Cum regnū Dei quod adueniat, oramus, ad consummationem sæculi tendat, optamus, maturius regnare.* Hanc expositionem hauserunt ex Tertulliano S. Cyprianus, Venantius, & Saluianus apud Cerdam ibi. Regia maiestas, & augustior dignitas in die iudicij elucebit in Christo, quam quotidianis votis ipsi optamus? Tantane tunc fulgebit dignitate, vt ad regiæ dignitatis gloriosam ostentationem, seuerioris Iudicij diem in dies postulemus? Planè Matth. 25. v. 31 & 34. Cum Christus iudicaturus orbem inducitur, & Rex appellatur, & sessurus in sede maiestatis sub regio solio dicitur. Et Matth. 26. v. 64. adiuratus à Principibus sacerdotum, an sit verè Christus, Dei naturalis filius? sublimitatem, quam habebit in finali iudicio allegat ad confirmationem maiestatis diuinæ: *Verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli*, Quod cap. 25. v. 31. dixerat. *Cum venerit filius hominis in maiestate sua*, &c. Mirabitur fortè quispiam, quare Christus Deus in signum augustioris maiestatis diem horribilis Iudicij aduocet? Nonne aptiùs Resurrectionis glorias allegaret, aut gloriosæ Ascensionis triumphum, aut Thaboris fulgores aut consessum nobiliorem ad dexteram Dei Patris? saltem generosior est nobilioris misericordiæ exhibitio, quàm seuerioris iustitiæ ostentatio. Verùm in vltima mundi die vsque adeò sedebit gloriosus in augusto maiestatis Throno iudicaturus orbem, vt omissis reliquis gloriæ insignibus, semper aduocet iudiciariæ diei inclytas glorias. Idoneè satis Septimius sic fatur: *Duobus enim aduentibus Christi significatis primo qui iam expunctus in humilitate conditionis humanæ; secundò qui concludendo seculo imminet in sublimitate diuinitatis exerta*, Tantusne est Christus Deus in rigoribus, vt tunc vel maximè maiestatem diuinitatis exerat, & ostentet? Sic humilis fuit cùm adoratur à Magis? cùm candicat in Tabore? cùm recidiuâ natiuitate gloriosior exurgit de funere? cùm triumphali apparatu cœlos penetrat? cùm augustè sedet ad Patris dexteram? At tantam diuinitatis sublimitatem in die iudicij exerit, vt reliquas omittens glorias, glorias duntaxat rigorum ostentet. Ecquis non te timebit Rex Gentium, qui tantus es in tribunali iudicij?

Matth. Tertul. lib. de Orat. 5. Cyprian. Venant. Saluian. Cerda. In die Iudicij exerta erit diuinitas. Matth. Septim. Apol. c. 21.

Super-

91. Superexaltat misericordia iudicium; & qui parcendo diu sibi quasi contumeliosus extitit, seuerius puniendo, suam iustitiam vindicat à despectu mortalium. Deus enim sæpe parcendo thesaurizat iram ad iræ diem Isaiæ 43. vers. 14. *Tacui semper, silui, patiens fui, sicut parturiens loquar, dissipabo, & absorbebo simul, desertos faciã montes, & colles,* &c. Semper tacuisti, ò Domine semper patiens fuisti? Vnde ergo vsurpasti terribile cognomen, quo Deus exercituum appellaris? Vbi sunt Sodomorum incendia, & redacta cadauera in vagum puluerem? vbi Ægyptiorum plagæ, ad pauorem orbis; vbi Palæstinorum strages, & nubes pugnaces missilia grandinantes ad terrarum vastitatem? Hæccine est muta patientia tua? Heu quã voce tonabis, quando sicut parturiens mugies in horrenda tremendi Iudicij die? Si hæc est patientia Dei, qualis erit furor? *Tacui semper, silui, patiens fui. Exurge igitur Veritas, & quasi de patientia erumpe,* ait Tertull. Ac si antea ista patientia sit iustitiæ incentiuum, & seuerioris iracundiæ cõceptaculum. Enimuerò in die iudicij quasi patiendo defessus Deus, demum loquetur velut parturiens, ore suo succendens gehennæ feralia incendia, eliquans montes, & sternens impietatis colles. O Dei patientiam iudicialium rigorum matrem! Seuerior est pœna, quæ de patientia erumpit. Hic seca, hic vre, vt in æternum parcas.

Isaiæ.

De patientiæ erumpet rigor.

Tertull. lib. de velandis Virgo c. 1.

93. Isaiæ 6. vers. 1. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum: duo Seraphim stabant super illud,* &c. *& clamabant alter ad alterum & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum: plena est omnis terra gloria eius.* Idoneè addubitant interpretes, quare Deus cùm diuiniores ostentat glorias, sedens appareat. Nonne habitus statis, elogium est perfectionis? sessio enim quies laboris est. In quonam laborauerat? P. Damianus: *Vidi Dominum sedentem,* &c. *solet,* inquit, *quietem labor præcedere, statio sessionem, sed quando laborabit illa maiestas, quæ nec afficitur passione, nec labore distringitur? Audi quomodo plurimus ei labor increbruit; cum illum pessimum præsumptorem de cælis ad inferna detrudit; & hominem peccato penè simul comprensum de paradiso voluptatis in ærumnosum immisit exilium.* Scilicet cum Deus seueriùs castigat, tunc quasi actuosiùs operari dicitur; tunc enim velut viuacior prædicatur à Paulo ad Hebr. 10. v. 31. *Horrendum,* inquit, *est incidere in manus Dei viuentis.* Et cùm Isaiæ 42. vers. illo 14. iratus Deus intentat rigores iustitiæ, aiens: *dissipabo, & absorbebo simul.* Forerius exscribit, *anhelabam, & inspirabam,* id est anhelus crebro singultu halitum expirabam, & inspirabã: quod est eorum, qui fatigantur. Quasi dicat: tantam edidi hostium stragem, vt ex defatigatione anhelus simul expirare, & inspirare videar: (loquitur Isaias de Deo more humano.) Ergo Deus viuacior in castigando, quasi anhelus, & defatigatus sedere dicitur, & velut requiescere ab acerbæ punitionis anhelo labore. Et quidem tunc Deus à seueriori iustitia sublimis dicitur sedere in solio augustiori maiestatis? & tunc Deo glorioso plausu occlamant Seraphini illustre illud Trisagium, Sanctus, sanctus, sanctus; & tunc plena dicitur omnis terra gloriã eius. *Vsque adeo iustitia plenitudo est diuinitatis ipsius, exhibens Deus perfectum,* opportunissimè inquit Tertull. cuius rei causam paulò superiùs tradiderat. *Quis,* inquit, *boni auctor, nisi qui & exactor?* Cùm rigores seuerioris iustitiæ exercuit Deus, tunc, tunc quidem sedere videtur in solio excelso, & eleuato, tunc illi adplaudunt Cherubini, tunc plena est omnis terra gloriã Dei: quia *iustitia plenitudo est diuinitatis,* & ipsius sublime elogium, & augusta perfectio.

Isaiæ.

Deus anhelus dicitur sedere post supplicium.

P. Damian. serm. 52.

Hebræi.

Isaiæ.

Forerius.

Tertull. lib. 2. cõtra Marc. c. 13.

94. Lucæ 21. vers. 25. *Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, & arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi: nam virtutes cælorum mouebuntur: & tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna, & maiestate.* Quid peccauerunt splendida cælorum astra, quæ sic tabescunt ad seueriorem præsentiam iudicis? Quare sancti Angeli, qui dicuntur potestates cælorum, sic commouentur? Arescant impij præ iudicij timore: iustine homines arescant præ expectationis æstu? expectatio lætitiæ est, & bonorum fiducia. Nũ iustus arescat ab expectatione iudicij? ò arcanos huius supremæ dici metus! *Quid faciet Virga deserti vbi concutietur cedrus paradisi? quid faciet agnus, vbi aries tremit? Si iustus vix saluabitur, impius vbi apparebit?* exclamat in Moralibus S. Gregor. Tantane est iustitiæ diuinæ seueritas, vt iustus timore concutiatur? vt expectatione arescat, vt vix iustus saluetur? ò tremendos diuinæ iustitiæ rigores! exceditne diuinæ iracundiæ furor? Pulchrè Tertull. *Bonitas Dei operata est mundum? Iustitia modulata est. τὸ modulari* propriè significat vel musicæ harmoniam, quã voces diuersæ mutuò sibi correspondent; vel poetæ attentionem, quã longas syllabas breuibus nectit, aut breues longis associat. Sic modulatè Christus Deus supplicia dispensabit. Scilicet, sic videtur veluti excedere diuinioris Iustitiæ furor, quòd opus sit, vt innotescat mortalibus? diuinam iustitiam ita seuerè puniendo, non excedere delictorum merita, sed iustè meritas damnatorum pœnas pro qualitate criminum modulari. Heu quantus est Dei furor, cui cautio necessaria est ne mortales censeant, esse rigoris excessũ, quod modulata iustitia est!

Greg.

Deus in die iudicij modulatur supplicia.

Tertull. lib. 2. aduers. Marcion.

95. Cæterùm, quis non miretur in terribili iudicij die, non impios dumtaxat tremere iusto conscientiæ metu? sed splendida astra tabescere, Angelos commoueri, & iustos quodammodò timere, & expectatio ipsã velut concuti? *Quid facies de iniustis iudicijs, qui ipsas quoque iustitias iudicabit?* ait S. Bernard. in Epistolis. Nimirùm sancti Angeli, & iusti homines, etsi à conscientiæ testimonio, certi sint incolumes euasuros de, suorum examine meritorum, nihilominus quodam arcana timore commoueri dicitur. Quem timorem egregiè explicuit S. Chrysostomus inibi, aiens: *Virtutes cælestæ mouebuntur, quamuis sibi conscia non sint. Videntes enim infinitas multitudines condemnari;* (adde, & sua merita discuti, & examinati) *non intrepide illuc stabunt.* Sed planè seuerum iudicium, timebunt, non seruili, sed filiali metu, qui Beatos decet. Contemplare ad hanc rem Noemum in ærumnoso illo mundi naufragio, videntem sæuam eluuionem cuncta depopulantem, & exsorbentem, ne hominum editis stragibus. Tunc Noemus ex arcã velut ex arce despectabat communem vastitatem, vndas velut stadium decurrebat, fide, & ligno deluuioni vim afferens: arca ferebatur super atroces fluctus: velut curriculo aquis inuecta, non proscindens fluctuum profunda, sed equitans in salo, velut in solo: vice baseos erat pelagus, & arca sustentabatur inundatione, quasi viã publicã. Verùm etsi Noemus aderat naufragio securus, & à nauigij artificio, & à Dei verbo, nec in tanto periculo nutabat incolumitatis fides; tamen Basilius Seleucus super hac re, ita fatur: *Noemus verò solus per omnium gentium stragem vita fruebatur inopinata.* Vitã frui inopinatã Noemus dicitur? Lababat fortè incolumitatis fides? timuit naufragij vndis sorberi, qui verbo Dei securus illuuioni aderat non reus, sed testis! Timuit, timuit quidem, & exhorruit videns communem omnium stragem, & etiam firmissimã incolumitatis fide suffultus, adhuc coram tanto naufragio, frui dicitur vitã inopinatã. Simile quid proportione seruatã, cense de sanctis Angelis & iustis hominibus in vniuersali illo impiorum naufragio. Sic timari licet filialem Beatorum metum, de reliquorum stragibus, & suorum examine meritorum conceptum; & præsertim de Dei seuerissima tunc maiestate, ad ostentandos iustitiæ rigores.

Bernard.

Chrysost.

Noe fruitur vita inopinata.

Basil. Seleuc. Orat. 5.

69. S. Augustinus ita scribit de rigoribus iudicij diuini: *Ille iudex nec gratia præuenitur, nec misericordia tam flectitur,*

Augu l. 3.

flectitur, nec satisfactione, vel pœnitentia mitigatur. Hic dum tempus habet agat anima pro se, quandiu locus est misericordiæ, quia ibi erit locus iustitiæ. Nempe in horribilis iudicij die, locum esse diuinæ iustitiæ dicit, non misericordiæ, non gratiæ siue pietati. At refragatur Augustino S. P. Chrysologus, *Aequitas sine bonitate seuitia est, & iustitia sine pietate crudelis.* Sola iustitia pietatis expers, impietatem redolet? O seuerissime Iudex, caue ne in vltimo iudicio apud homines crudelitatis insimuleris præ æmulatione meræ, & veræ Iustitiæ. Iustus, & seuerus esse potes, impius & crudelis esse non potes, qui infinitâ iustitia viges. O homo, esto, seuerissimè puniat Deus iudex: *Quid Dei compescis humanitatem? quid Domini potestatem rapis?* ait Basilius, de Elia expetente meram iustitiam, & compescente misericordiæ humanitatē. Verùm enim verò tanta est diuini iudicij seueritas, vt etsi tunc iudex nec gratiâ nec misericordiâ flectitur, etsi in supremo iudicij die, locus est non misericordiæ (vt eo vsque fuit) sed meræ iustitiæ, tamen Deus merâ iustitiâ puniens feralibus gehennæ cruciamentis, crudelitatis non incurrit elogium, sed sublimioris iustitiæ eminentiam. Imò tanta est damnatorum malitia, vt non tantùm à iustitia Dei, sed etiam à misericordi pietate, quodammodò puniri dicatur. Sic rem exaggerat Saluianus lib. 4. de Gubern. Dei. *Cumque eius natura sit mens Dei, atque maiestas, vt nulla iracundiæ passione moueatur, tanta tamen in nobis peccatorum exacerbatio est, vt per nos cogatur irasci. Vim (vt ita dixerim) facimus pietati sua ac manus quodammodo inferimus misericordiæ suæ.* Quid exaggeratius?

97\. *Ergo præsentis temporis ita agenda est lætitia, vt nunquam amaritudo sequentis iudicij recedat à memoria,* inquit S. Gregorius homil. 32. Subtinniat in auribus hominis Christiani terribilis tubæ salubris sonitus: Surgite mortui, & venite ad iudicium; quo & vitam pristinam reformemus, & ad Christi Dei disciplinam informemur egregiè: *Ad istam disciplinam metu prædicati iudicij compellamur,* ait Tertullianus l. de Testim. animæ cap. 2. & in lib. de spectaculis c. 10. *Quale spectaculum in proximo est aduentus Domini iam indubitati, iam superbi, iam triumphantis?* Vide ne erres in voce *Superbi.* Consule Latinissimos: & Dei Sapientia superbas opes habere dicitur Prou. 8.

de symbolo. Nostra peccata expetunt iustitię rigores. Chrysol. serm. 141. Gregor. Tertull. Prouerb.

§. XIX.

Christi iudicantis irata facies sententiam fulminat damnatis; qui minorem æstimant gehennam, quàm videre iratum Christi vultum.

98\. *Tunc audientes hæc filij Israel, timuerunt valde à facie eius.* Audiunt Israelitæ strages vbique ab Holoferne factas, & timent *à facie eius?* Scilicet vrbium suarum excidia, suas, & suorum cædes quasi negligunt, & iratum vultum Holofernis exhorrescunt. Adeò truculenta est Potentioris irata facies, vt suum terrorem incutiat sobiectis, prę ipsâ calamitate timenda. Iob c. 16. v. 9. ait deprædicans Dei magnalia: *Qui tenet vultum solij sui,* i. qui nunc detinet, aut dissimulat seueritatem vultus, quo territabat reprobos in die vltima, quâ sedebat in augustiori Diuinitatis solio iudicaturus orbem. S. Hieronymus sic locum ibi commentatur: *Qui tenet vultum solij sui,* hoc est: *Sententiam iudicij sui reseruat in posterum.* Itaque ex mente S. Hieronymi acerbissimam sententiam quâ reprobi fulminandi sunt, appellat Iobus, *vultum* iudicis. Ad rem S. Chrysologus aduertit, quod Ionas cap. 1. vers. 3. *Non dixit, fugit Deum, sed à facie Dei ego fugit.* Et quidem nihil æquè intolerabile homini potest accidere, quàm audire à Iudice Deo, quem recusare, aut declinare nequit, finalem sententiam, quâ cælo priuatur, quâ durissimæ gehennæ æternùm addicitur, & æternantibus pęnarum cruciamentis; hanc ergo sententiā in Christi iudicis seuerissima facie damnandi legunt; ab horribili vultu audiunt, & æternæ damnationis pęnam exequitur seuerior vultus. *Vultus autem Domini super facientes mala.* Psalm. 33. vers. 17. Cæterùm sicut Dei placidus vultus felicitat beatorum mentes, & beat felices animas; sic Dei iratus vultus infelicitat damnatos, & grauiùs quàm gehenna torquet: vt idem vultus, qui placidus beat, iratus damnet, nec minùs valeat ad præmium, quàm ad pœnam: dum Dei facies visa placidè Beatitudo fit, torué caperans vultus, tormentum præ gehennalibus acerbum est.

Iudith. 4. v. 1. Irata Christi facies, quàm terribilis. Iob. Hieron. Chrysol. Serm. 33. Psalm.

Versabam aliàs, aliam thesim locupletans, orbem adstantem Christo iudicaturo, & quidem vt rerum adstantem, dein discussis mortalium causis acerbissimâ sententiâ damnandos reprobos sæuissimis inferorum cruciatibus; cum Christus omnium iudex, in solio exertæ diuinitatis sedens, caperatâ fronte, toruo vultu, facie omnia terriculamenta minitante, intimabit damnationis sententiam, quâ perennaturæ gehennæ destinantur reprobi. Et recenset Euangelista Matthæus cap. 25. vers. 46. quòd dum eam audient: *Ibunt hi in supplicium æternum.* Pondera ad rem præsentem *τὸ ibunt.* Ibunt quidem damnati ad æternam pęnam, non rapientur, non vi trahentur, sed quasi sponte ibunt pedibus suis. Quis reus vltrò it ad supplicium, & non violenter raptatur? voluptas trahit, imus spontè ad delicias, supplicia homines abigunt, & terrent, & ad fugam compellunt. Ergo sanè existimabam reprobos harpagandos à diris cacodęmonibus, & vi trahendos, & compellendos ad infernum: & tamen ipsi quasi vltrò eunt: *Ibunt hi in supplicium æternum.* (nam eodem *eundi* vocabulo iusti ibi dicuntur ire ad gloriam beatitudinis.) Quid prolectat eos, vt ipsi eant ad gehennā? Aut quid eosdem terreat, vt fugiant à loco iudicij? Quid hic acerbiùs experiuntur, & gehenna ipsa intolerabilius? Puto minacem iudicis vultum minitantem iras, fulgurantem ignes, fulminantem incendia, ipsis feralibus flammis acriora: *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus?* Iob 14. vers. 13. Quasi Infernus protectio sit à furore diuini vultus irati. Scilicet damnati vltrò infernum eligunt, vt fugiant Christi vultum, spontè ad gehennam eunt, ne videant acerbissimam iudicis faciem: & mitiorem iudicant gehennam & tolerabiliores inferni calamitates, quàm videre iratos Christi vultus. Procliue est hic aduocare locum difficilem S. Paulini qui de reprobis sic fatur: *Aut impietate duri, aut lasciuia molles: quorum diuitiæ peccatum, itinera lubricum, finis interitus, gloria in inferno est.* Quomodo reprobrorum *gloria est in inferno?* Nonne infernus ignominiæ locus est, & feralium cruciamentorum: nullus ibi voluptatis locus est, nullus gloriæ, & tamen inquit Paulinus, *quorum gloria in inferno?* Pulchra hyperbole, sed hyperbole. Scilicet reprobi tanta suffunduntur ignominia in iudicij loco, tam acerbis tormentis à iudicis vultu; vt ipsi vltrò *eant* ad inferni supplicium æternum, ipsum infernum quasi gloriam reputantes, vt acerbitatem diuini vultus declinent. Quid exaggeratius?

99 Irata Christi facies in die iudicij, estne gehēna acerbior. Matth. Iob. Quę gloria in inferno. Paulin. epist. 4.

§. XX.

Expenduntur feralissima Gehennæ cruciamenta.

Petrus Damianus, ferales inferni pœnas sic describit: Regio gehennalis, regio dura, regio extimescenda, terra afflictionis, terra obliuionis, terra miseriarum, terra tenebrarum, terra turbinis & caliginis, terra maledictionis, & mortis, in qua nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. 100.

Totus

Damian. serm. 59. Gehennæ descriptio.

Totus tremo, atque horreo ad memoriam regionis istius, & concussa sunt omnia ossa mea. Ille est ignis, qui non succenditur, vermis, qui non moritur, frigus horrendum. Ibi fœtor intolerabilis exoritur, percutientes mallei resonant incessanter, obsisæ tenebræ cumulatiùs indensantur: illic confusio peccatorum, horribilis facies Dæmonum, inextricabilium vinculorum fertilis multitudo. Ibi fletus, & stridor dentium, planctus, & gemitus, & alternantia mala impios sine pietate discerpunt. Hucvsq; ille, qui multa summatim dixit: aliqua è multis expendenda sunt.

Infernus est pœnarū thesaurus.
Tert. Apolog. c. 47.

101. Christus Deus Matthæi 25. v. 41. cùm discussis hominum causis, horrendam fulminat damnatis sententiam, perennaturo incendio illos addicit: *Discedite à me maledicti in ignem æternum*. Numquid omnes damnatorum pœnæ igne censentur? Tantane est voracis flammæ violentia viuax? Tertull. *Si gehennam*, inquit, *comminemur, quæ est ignis arcani subterraneus ad pœnā thesaurus*. Vox *thesaurus* si bene Latinos consulas, est vetus depositio seu defossio multiplicis rei pretio magno habitæ, vtputa auri, & argenti, & gemmarū, &c. Quid? multiplex est hic gehennalis thesauri arcanus ignis? Profectò vnus plures est, qui multis, & miris modis damnatos excruciat. Primùm non tantū exurit corpora, sed etiam spiritualem animam: sic dirè vstulat, vt acriores mundialis ignis flammas appellet *quædam fumariola*. Pacianus. Quin & Philippus singulariter explicat illud Iob. 24. v. 19. *Ad nimiū calorem transeat ab aquis niuium*. Nemo quidem interpretum palàm negare audet, niueam frigoris hyemem non pati damnatos; asserit tamen Philippus, ardoris æstum, & rigorem frigoris in vnam causam arcani ignis reijciendos esse, etsi sint affectus adeò diuersi, & inter se oppositi. Addit Caietan. in c. 25. Matthæi: *Verùm*, inquit, *in Theologia speculatiua dicitur, quòd ignis cruciat spirituales substantias non comburendo, sed alligando illas. Et enim ignis vt instrumentum diuinæ Iustitiæ, detentiuus spiritus damnati, ita quod est velut carcer spirituum. Nec solo carcere priuatiuo libertatis localis; sed ademptione liberi vsus tā intellectus, quàm voluntatis cruciabuntur. Detinebitur enim illarum intellectus ad considerandum, & voluntas ad detestandum supplicium illud; ac per hoc ad continuam tristitiam actualem*. Scilicet ex Patrum, & Theologorum sententia arcanus gehennæ ignis comburet misera damnatorum corpora, & infelices animas: ex Philippi opinione, idem ignis niuei frigoris præstabit rigores: ex Caietani mente idemmet ignis ergastulum erit, & vincula, quibus corpora constringantur in gehenna, & nexus, quo mēs adigatur ad cogitandum acerbitatem supplicij, & voluntas cogatur ad impatientiam pœnæ, & exinde oriatur lugubris mœstitudo, absoni gemitus, luctus perennis, eiulatus impatiens, feræ lacrymæ, & infernalis furor. Hęcne operabitur arcanus gehennæ ignis? Planè pœnarum thesaurus est, & suppliciorum compendium.

Frigus ob igne gehēnæ.
Pacian. De Pœnit. & Confess.
Philippus. Iob.
Caietan.
Quot pœnis ignis excruciet dānatos.

102. Matth. 3. v. 14. *Paleas autem comburet igni inextinguibili*. Hugo ibidem: *Actiuè quia non omnino extinguit, quos pascit. Mors depascat eos*. Vnde miseri damnati arcanā ignis operâ perpetuò moriuntur vitæ, & viuunt æternam mortem. Eleganter S. Gregorius lib. 4. Dialog. *Anima*, inquit, *illic posita bene esse perdidit, & esse non perdidit. Ex qua re semper cogitur, & et mortem sine morte, & defectum sine defectu, & finem sine fine patiatur: quatenus ei & mors immortalis est, & defectus indeficiens, & finis infinitus*. Idem non imparis facundiæ eloquio edisserit Cassiodorus in Psalm. agens de gehennalis incendij æternaturo cruciatu: *Absumet vt seruet, seruabit vt cruciet; dabiturque miseris vita immortalis, & pœna seruatrix*. Et Minutius Felix in Octau. *Ille sapiens ignis membra vrit, & reficit; carpit, & nutrit: sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt. ita pœnale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed inexesa corporum laceratione nutritur*. Eleganter quidem hi omnes, & planè æmulati Tertullianum vbi super hac re sic fatur: *Nouerunt et Philosophi diuersitatem arcani & publici ignis: ita longe alius est, qui vsui humano, alius iudicio Dei apparet, non enim absumit, quod exurit, sed dum erogat, reparat*. Aduertit noster Cerda in notis hìc, & alibi sæpe τὸ *erogare* propriè significare, in rogum dare, atque adeò absumere. Ergo infernalis ignis erogando, seu consumendo miserum damnatum, reparat eundem. Nempe vorax flamma sic pœnalissimè illum cruciat, vt breui absumeret; at ob arcanam ignis violantiam absumptione reparatur, & morte viuescit ad cruciatus. Quod argutè explicuit Lactantius Firm. libr. 7. Diuin. instit. c. 21. aiens: *Idem igitur diuinus ignis, vna eademque vi atque potentia, & cremabit impios, & recreabit; & quantum corporis absumet, tantū reponet, ac sibi æternum pabulum subministrabit*. Nimirum diuinus gehennæ ignis vrendo sic consumet damnatam creaturam, vt illam recreet, & reparet ad pœnalia cruciamēta, quasi habeat veluti vim iterum creandi, easdem damnatissimas creaturas; nam ignis tantumdē quodammodò reponit ad æternum pabulum, quantùm absumpsisse videtur immanitate supplicij? Heu non bonam damnatorum recreationem, omni cruciamēto diriorem! cuperet semel perire, qui æternùm perire non desinit. Modulatè Prudentius Hamart.

Matth. Hugo.
Greg.
Gehennæ ignis dum erogat reparat.
Cassiod.
Minutius.
Celada in Iudith.
Tert. Apolog. c. 45.
Cerda.
Ignis infernι quo sēsu recreare dicatur.
Lactant.
Prudent.

——— *Carpunt tormenta, fouentque*
Materiam sine fine datam, mors deserit ipsa
Aeternos gemitus, & flentes viuere cogit.

103. Verùm sciscitabitur quispiam, quam ob causam gehennale incendium dicatur à Minutio, *Sapiens ignis*, & ab Eusebio mox allegando, *Rationabilis exustio?* Num inferni flamma sapientiâ viget, & ratione pollet? Acutè Emissenus de Epiphania homil. 1. *Tardè nobis displicebimus sub conspectu ignis æterni, qui interrogabit ossa, & medullas, & cogitationes nostras*. Audis insensilem creaturam, quasi ratione, & sapientiâ præditam, iudicium in damnatos exercere, & ossa & medullas, & intimas cogitationes adhuc interrogare de crimine, & acerbissimis cruciatibus illud inquirendo damnare? Opportunè Cassianus: *Ille*, inquit, *ignis inextinguibilis, & inquisitor meritorum omnium*. Inquisitor dicitur sapiens gehennæ ignis, dum rationali exustione interrogat sontis ossa, & medullas, & intimas cogitationes, ad futuros adhuc æternos cruciatus. O peracerbum inquisitoris ignis tribunal! *Illa enim non casualis, sed rationabilis, & pœnalis exustio, quia culpam iubetur inquirere, substantiam nescit absumere*, ait Eusebius homil. 1. ad Monachos. Ecce tibi, inquisitor ignis culpam inquirere dicitur.

Minut.
Eusebius.
Ignis gehēnalis interrogat damnatos.
Cassian. Collat. 15. c. 10.

104. Præterea sapiens & rationabilis dicitur inferorum ignis, quia sapienter discernit inter damnatorum merita, & illa congruis cruciamentis castigat. Isaię 59. vers. 12. *Peccata nostra responderunt nobis*, quasi gehennæ supplicium sit Echo culpæ illi sapienter correspondens. Lucæ 8. vers. 31. *Et rogauerunt illum, ne imperaret illis, vt in abyssum irent*. Ad quæ verba ita scribit S. Maximus: *Statuit autem Deus vnicuiq; manere peccatorum consonam pœnam gehennæ ignis propter carnis incendium* (Vnde S. Nazianzenus ait: *Noui ignem non purgatiuum, sed afflictiuum, seu Sodomiticum*, ac si totus gehennæ ignis lasciuiam æternis ardoribus exurat, nec exquoquere valeat.) Pergit S. Maximus, *Stridorem dentium propter risum lasciuū; intolerabilem sitim propter voluptatem, & crapulam; peruigilem vermem propter obliquum, et malignum cor; caliginem propter ignorantiam, et fallaciam; limbum abyssi propter superbiam*. Sic, sic sapiens pœna aptè correspondet delictis, quæ sunt pabula feralis incendij. Ergo *opus arbitrij nostri non arsurum paremus*, ait S. Paulinus.

Cur dicatur sapiēs ignis.
Isaiæ.
Maxim.
Naz. Orat. in SS. Lumina.
Maxim.
Paul. ep. 14.

105. Ad hæc sapiens pęna, & rationabilis ignis dicitur, quia vt nuper aiebat Caiet. Ignis *est velut carcer spirituum. Detinebitur enim damnatorum intellectus*

Caiet.

ad conſiderandum, & voluntas ad deteſtandum ſupplicium illud. Damnati enim imaginatio cogetur ad perpetuò cogitandum, quæ dolorem faciant acerbiſſimum. Conſcientiæ vermis indeſinenter abroder, & laniabit ſontis animum. Redeant verba Emiſſeni: *Tarde nobis diſplicebimus ſub cōſpectu ignis æterni, qui interrogabit oſſa, & medullas, & cogitationes.* Sic enim ex intimis præcordijs vlulabit miſer damnatus: propter nugaciſſimas voluptates, propter volaticas diuitias, propter caduca bona, delicias mentientia, vera & æternatura ſupplicia æternùm ſubeo? ô quam procliuè & facile erat hæc vitaſſe ſupplicia! ô humanam amentiam! mentia ſpes me fefellit: en perpetuò morior, ſed fugit optata mors. Sic in rabiem acti ferali impatientiâ tanquam Furijs exagitantur ad augmenta pęnæ. Matthæi 8. verſ. 12. *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium.* Quæ verba ſic expendit Rabanus: *Stridor dentium prodit indignitas affectum, eo quod ſero vnumquemque pœniteat, ſerò ſibi iraſcatur, quod tam pertinaci improbitate deliquit.* Heu tumultuariam, & inſanam rabiem, qua laniabuntur ſontium mente! Dein cùm indubiè noſcant æternitatem ſupplicij, inde etiam acerbiſſimè angi neceſſe eſt, non modò pœnâ, qua tunc dirè cruciantur; ſed anticipato ſenſu perennaturi ſupplicij, timoris vi præmaturè cruciante. Pręclarè id loquitur Euſebius, *Si verò* inquit, *totam naturam occupauit pariter & inoleuit exceſſus capitalium ſcelerum, quia non recipit cauſa remedium, carebit fine ſupplicium. Occidente itaque pœna, & viuificante ſententia, ſtabit ſeculis materia reparabilis, & nunquam ad metam malorum termino fugiente perueniret:* (aduerte ad verba, quæ ſubijcit.) *Et dum ſibi nullam ſpem promittere poterit vel poſt immenſa tempora, iam etiam in præſenti ſentiuntur conſequentium tormenta ſeculorum: ac ſi dolorem mortis conſcientia impoſita immortalitas augebit.* Quid luculentius? vide Dei hoſtem non ſolum affligit præſentis tormenti impatientiâ, ſed veluti præ ſenſu per totam æternitatem futuri ſupplicij, quod valde exaggerat damnatorum immania cruciamenta. O fuge, quiſquis ſapis, has ignium minas.

Emiſſen.

Damnatus præſentit futura tormenta.

Matth.

Raban.

Euſeb. homil. 1. ad Monachos.

106\. Pacianus ita loquitur de infernorum incendio: *Si de cruciatu exomologeſis retractatis, gehennam recordemini, quam vobis exomologeſis extinguet. Vim eius & de præſentibus æſtimate, cuius fumariola quædam maximos montes ſubterraneos ignes decoquunt; æſtuat indefeſſis flammarum globis Aetna, & Linaſiniculus, & Veſuuius Campanus: & quo nobis iudicij perpetuitatem probent, diſſiliunt, deuorantur, nec vllis tamen ſeculis finiuntur.* Nempe cenſuerunt antiqui ſcriptores Ætnę, & Vęſuuij arcanas fornaces *fumariola* eſſe gehennalis incendij, & de quadam inferorum viciniâ infeſtari terrę regiones. Tam latè gehennalia incendia propagati credebant, vt nullibi terrarum foret incolumitas ab inferorum flammâ, ſed vbique metus & pauor. Vnde exiſtimauit S. Chryſoſtom. extra hunc mundum infernum ſitum eſſe, ne vel ex remotiſſimo loco homines horrore infeſtaret. Lucæ 16. verſ. 22. de Diuite illo epulone dicitur: *Et ſepultus eſt in inferno*. Ad quæ verba ſic inibi ſcribit S. Chryſoſt. *Sicut Regum carceres extra manent, ſic & extra mundum foris alicubi eſt infernus. Vnde & exteriores tenebræ dictæ ſunt, & Princeps huius mundi eijcietur foras.* Nec ſatis tutum ſe putabat Chryſoſt. Chryſoſtomus, inquam, ad omnem ſanctitatem factus homo, etiam cum ſanctiſſimè viuebat, ab inferorum igne, niſi extra mundum collocaretur illa gehenalis, & dira fornax, quæ etiam è centro terræ, vbi profundè iacet, ſæpè ignium globos videtur in terras iaculari, ad mortalium pauorem.

Pacianus de Pœn. & Confeſſ.

Terra non eſt ſatis tuta à gehenna?

Lucæ.

Chryſoſt.

107\. Iob 26. verſ. 6. *Nudus eſt infernus coram illo*, (Deo inquam) *& nudum eſt operimentum perditioni*. S. Thom. ſic præfata verba commentatur ibidem: *Quaſi dicat, ea quæ in inferno aguntur, conſpicua ſunt coram oculis eius, & ſecundum eius iudicium aguntur*. Adeone peracerbæ ſunt damnatorum pœnæ, vt ac ſi dubium foret, an earum eſſet conſcius piiſſimus Deus, & eius conſultiſſimo iudicio decretæ forent, neceſſarium duxerit Iob de eâ re homines facere certiores? Fortè enim quiſpiam tantæ acerbitatis inſanus expenſor, furorem, & crudelitatem putaret, quòd vera & mera iuſtitia Dei eſt. Verùm enim verò etſi ęquiſſimo Dei iudicio tanta damnatorum pœna decreta ſit, & nullatenus eius lateat perſpicaciam, tamen vt veluti blandiatur ſuæ miſericordiæ, damnatorum pœnam quodammodò neſcire dicitur (ſic eſt dura, & acerba,) vt velut euitet inuidiam ſeuerioris ſupplicij. Matth. 25. v. 41. *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius.* Ac ſi dicat Deus: Non hominibus, ſed dæmonibus extruxi hoc horrendum ergaſtulum, & ſufflammaui infernalem pyram. Ita S. Chryſoſt. Theophyl. & Euthymius: *Parece como que ſe ſale Dios afuera del rigor de tam inſuffrible ſupplicio.* Nimirùm, gehennam Diabolis deſtinauit, cælum hominibus; homines verò nequitiæ impiâ pertinaciâ ſeſe immergunt pœnarum abyſſo, & inferni barathro i ipſi viderint. Vnde damnatiſſimis Virginibus diſertè dixit: *Neſcio vos*, Matth. 25. verſ. 12. Quomodo poteſt Dei omniſcientiam quicquam latere? Neſcit Dei pietas damnatorum pœnas, quas bene noſcit Iuſtitiæ rigor? Verùm dum clauduntur damnati ferreis inferni repagulis, arcaniori ſenſu Deus dicitur eos neſcire, Subtiliter id docet Emiſſen. *Ideò autem Propheta dixit: Neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum, quia cùm ſusceperit reos, claudetur ſurſum, & aperietur deorſum dilatabitur in profundum: nullum ſpiramen, nullus liber anhelitus, clauſtris deſuper vrgentibus, relinquentur. Detrudentur illuc vale dicentes rerum natura* (nota ſequentia verba:) *vltra neſcientur à Deo, qui Deum ſcire noluerunt; morituri vita, morti ſine fine victuri:* Damnatos enim Dei miſericordia vltra neſciet, ſciet palàm diuina iuſtitia, & medullitus viſitabit voraciſſimo incendio.

Iob.

S. Thom.

Deus dicitur neſcire damnatos

Matth.

Chryſoſt.

Theoph.

Euthym.

Matth.

Emiſſenus homil. 5. de Epiphania.

Etſi reprobi *Tenebris ſigillati ſint*, vt ait ſanctus Cyprian. & Regius vates, Pſal. 48. v. 20. *Terram tenebroſam, & opertam mortis caligine*, inferos appellet, tamen ſanctus Gregorius cenſet aliquid lucis, etſi malignæ, eſſe in inferno, non ad aliquale ſolatiolum, ſed ad incrementum ſupplicij, videlicet vt reprobi videant ſuos olim flagitiorum complices, & quos videndo amauerant, & amando deliquerant, eoſdem nunc videndo oderint, & odiendo excrucientur. Illos enim vident, vt de eorum pœnis mutuentur ad ſuarum pœnarum augmentum. Vt ita non tantùm proprijs, ſed aliorum etiam calamitatibus quodammodò infelicitentur. Euſebius ita fatur: *Damnatorum corpora vita gaudijs exuta, & ſolis mortis doloribus conſecrata.* Quid eſt *corpora doloribus cōſecrata?* Vulgare eſt ex vtrâque eruditione, hominem, ſeu hircum, ſacrum dici, in quem diris execrationibus conijciebant totius populi peccata, ad omnium expiationē. Ergo damnatorum *corpora doloribus conſecrata* erūt, quæ non tantùm ferunt ſuos dolore, ſed etiam de reliquorum ſupplicijs participant, vt reprobi calamitas etiam integretur ex aliorum calamitatibus. Quid ærumnoſius, quàm eſſe miſerum, non modò propriâ calamitate, ſed etiam reliquorum miſeriâ. 108.

Cyprian. ſerm. de Aſcenſione Domini.

Grego. l. 9. Moral. c. 35

Damnati aliorum calamitatibus cruciantur.

Euſebius. hom. 2. de Symbolo.

Et quaſi parum foret reprobū aliorum etiam cruciatibus torqueri, addere licet, glorijs etiam beatorum infelicitari, & eorum beatitudine miſerum fieri. Dubitant ſubtiliores interpretum, ad Matth. c. 25. v. 34. & 41. quare in die iudicij Chriſtus Deus futurus omnium iudex, prius ſibi adſciſcat prædeſtinatos ad gloriam, aiens: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum*: poſtea dicturus ſit reprobis ſeueriſſimam illam ſententiam: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum*. Nonne præſtaret prius detrudere impios in Tartarorum carcerem, deinde vocare iuſtos ad cæli glorias? ſic enim & rerum 109.

Matthæi.

Damnatus torquetur gloria beatorum.

omnium,

omnium, & diuini iudicij exitus terminaretur suaui & nobili misericordiæ elogio, non insuaui rigorum exercitio. Postremissimum pijssimi Saluatoris verbum, seueriorem iustitiam, & tot damnatorum carnificem exercebit, & non potiùs mellcum gloriosæ misericordiæ fauorem; Ita planè videretur pietas exigere, nisi seuerior Dei iustitia vellet, impios quoque punire felicitate Beatorum. Vndę priùs isti gloriâ donantur, vt damnati Beatorum etiam gloriâ torqueantur. Quod pulchrè meditatur, & eleganter eloquitur Emissenus his verbis: *Omnes ergo*, inquit, *resurrecturi sunt, boni, & mali: Iusti, vt percipiant quæ meruerunt; iniusti, vt videant quæ perdiderunt, reportaturi secum primam pœnam alienæ beatitudinis conscientiam.* Heu millies miseros, qui non modò suâ, & aliorum gehennâ excruciantur; sed etiam Beatorum glorijs torquentur!

Emissen. homil. 2 in Symbolū.

110. Ergo descendamus in infernum viuentes, ne descendamus morientes: ex omni oratione meditemur voracitatem perennaturæ flammæ, immortalem vermem, rabidam desperationem: audiamus attentè Damnatorum miseras voces, quæ in S. Augustini ore resonant ad nostram eruditionem. Sic loquitur Augustinus in quodam sermone ad Heremitas: *Miseri præ nimia doloris amaritudine amarissimè flentes, & præ angustia spiritus gementes, dicent in inferno: Quid profuit nobis superbia nostra, diuitiæ, honores, dignitates, luxuria, gulositas, & omnes delectationes carnales quid profuerunt nobis? Ecce omnia transierunt quasi somnia; quasi fumus & vmbra, & quasi non fuerint, & nos cruciatibus deputati sumus, & supplicijs æternis. In inferno nulla est redemptio: quoniam ibi gemitus sunt, & suspiria, non est qui misereatur. Ibi est dolor, & planctus, & clamor, & non est qui audiat.* Heu viua damnatorum cadauera tot pœnarum cruciamentis æternum consecrata!

August.

---

§. XXI.

Commentarius litteræ.

Vers. 22. ***Et factum** est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum: & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & promissiones suas.*

111. POstquam Iudith festo plausu cantauit Domino epinicium, pro illustri victoriâ à sæuissimo hoste gloriosè partâ; dein *omnis populus*, id est multus, nempe proceres, & bellatores, & non exigua pars vulgi, cum Iudithâ venerunt Ierosolymam, Deum adoraturi. Nam tametsi vbiuis possit adorari Deus; at victimis, & sacrificijs, nisi in templo Ierosolymitano adorari non poterat à Iudæis. Mox purificatus est populus ob cœdes factas, etsi bello iusto, & cadauerum contactus, iuxta præscriptum in lib. Numer. cap. 19. v. 11. & cap. 31. vers. 24. vt ritè posset templum ingredi, & legitimè offerre sacrificia. Tunc *holocausta* obtulerunt Domino, & *vota*, quæ spontè quisque promisit, vt à funesto periculo liberaretur Deo auxiliante. Nempe obtulerunt etiam spolia, pretiosas vestes, vasa aurea, & argentea, &c. Simile quid legimus Num. 31. Opportunè obseruat Sanctius tunc adductum fuisse Ierosolymam Holofernis caput, vt effusior esset populorum lætitia, & augustior triumphi gloria. Denique vt impleretur, quod Iuditha prædixerat capit. 11. vers. 15. Holofernem ingressurum esse Ierosolymam, neque vno cane oblatrante, & inuenturum populum sine ordine effusum, sicut oues absque pastore. Verè quidem id accidit, sed longè aliter ac ipse incautus existimauit.

Numer. Caput Holofernis ducitur in Ierusalem. Num. Sanct. Iudith.

Celada in Iudith,

Porro Iudith vniuersa vasa bellica Holofernis quæ dedit populus illi, & conopæum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius obtulit in anathema obliuionis. Persæpè Iuditha Deo adscribit tantæ victoriæ gloriam, illumque agnoscit, & proclamat auctorem inopinatæ felicitatis. Vnde pretiosissima quæque spolia, nimirùm vasa bellica, quæ fuerant Holofernis, summo Deo destinat, & consecrat. Nominatim recensetur *conopæum* illud, quod suis ipsa manibus ab hoste sustulerat. Hoc *conopæum* (de quo plura suprà) *obtulit in anathema obliuionis.* Quæ verba difficilem habent explicationem. Nam eiusmodi dono potiùs arcetur, quam inducitur obliuio. Græcus textus tantùm habet, *in anathema Deo dedit*, quæ verba facilem & expeditum habent sensum. Sed cùm omnes Latinæ exscriptiones constanter habeant *anathema obliuionis*, necesse est extricare huius sententiæ nodum. Lyran. censet, Iuditham obtulisse Domino eiusmodi spolia *in anathema obliuionis*, scilicet *Sacerdotibus, vt de cætero nullus vteretur eis, sed seruaretur in loco cultus diuini ad memoriam beneficij diuini.* At hæc expositio plus eget commentario, quàm ipse textus. Secūda expositio est Emanuelis Sà, Sanctij, & Saliani existimantium *obliuionem* vocari prosperum successum qui solet malorum obliuioné inducere. Quò pertinet illud Iosephi Patriarchæ, Gen. 41. v. 51. qui postquàm è tot calamitatibus emersi, primogenitum suum appellauit Manassem, dicens: *obliuisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & domus patris mei* Plura eiusmodi exempla congerit eruditè Sanct nu. 27. iuxta hanc expositionem, *anathema obliuionis* erit pretiosum donum è templo suspendendum, quo præteriti periculi memoria, non affligat memores; sed quotidie renouet recordationem victoriæ, & lætitię causam. Tertia expositio est Serar. quam sequuntur Tirin. & etiam Salianus *anathema obliuionis*, esse donum illud Deo consecratum, quod Hebræam gentem ab obliuione vindicet. Sic dicitur medicina morbi, non quæ morbum affert, sed quæ morbum pellit: dicetur ergo *anathema obliuionis*, quod obliuionem expellit.

Vers. 23. 112. Iudith conopęū Deo offert. Græcus. Quid sit anathema obliuionis. Lyran. Sà. Sanct. Salian. Genes. Sanct. Serar. Tirinus. Salian.

113. Pro expeditiori huius loci intelligentia notandum est discrimen inter ἀνάθημα *anathema*, & ἀνάθεμα *anathema* per ε in penultima, non per η: quod *anathema* scriptum per η significat donum aliquod pretiosum, quod suspendi solet è templu, illudq; exornat, illiusque sanctitatem indicat. *Anathema* verò per ε significat aliquid execrabile. Vnde abiectissimi & execrandi homines, qui ad vrbium lustrationem Dijs Manibus, aut inferis mactabantur, *anathema* solent appellari: & hoc sensu (vt quidam interpretantur) dixit Paulus ad Rom. 9. v. 3. *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Ergo præfatæ interpretationes anathema accipiunt pro donario pretioso. In quá significatione acceptum, à secundá interpretatione non incommodè, nec violenter admodum explicatur. Verū nescio quid vetat, vt *anathema* hîc vsurpetur pro re aliqua execrabili; & sic sensus euadit expeditius. Scilicet Iuditha obtulit Holofernis conopęum quod ante omnium oculos suspendendū erat in templo, *in anathema obliuionis*, hoc est, ad arcendam & exterminandam è Iudæorum animis tanti beneficij obliuionem. Hanc interpretationem insinuat Dionys. Richel. Neque obest, quod in Græcis exemplaribus scribatur ἀνάθημα *anathema* per η, atque adcò donum significet, quod templum adornat. Porrò cùm Græca exscriptio (vt notauimus persæpè,) valde discrepet à Latina seu vulgata editione, non adcò magni facienda est, vt quia interpretatio illi non consentit, ideo etsi germana reijcienda sit. Et quidem si tanti ducendus est Græcus textus, quem non semel adulterij arguimus, non esset legendum *in anathema obliuionis*, quod nunc nobis negotium facessit, sed *in anathema*, quod difficultate caret. Itaq; cum nobis non constet, quodnam Chaldaicum verbum scriptum sit pro quo S. Hieron. vertit

Ad Rom. Dionys. Hier.

anathema, nil officit, vt illud accipiamus in commodiori significatione.

114. VERS. 24. Quid sit lætari secundum faciẽ Sanctorũ.

Erat autem populus iucundus secundum faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith. Trimestri spatio celebratum est huius victoriæ gaudium, *secundum faciem sanctorum*, Id est, piâ & sanctâ lætitiæ, non, vt solent Gentiles, comessationibus profanis; & lasciuis choreis, & truculentis gladiatorum spectaculis; sed fundendo preces, cantando hymnos, mactando victimas, & spirituali quâdam lætitiâ, quæ è secreto cordis in faciem erumpebat. Ita Carthus. & Serarius. Quæ expositio accomodatior videtur, quàm alia quæ placuit Vatablo, Emanueli Sa, Salianus & Tirino, nec displicuit Serario. *Secundum faciem sanctorum*, id est, lætati sunt ante ipsum templum, vbi sacrificia offerebantur Deo. Quanto cum luxu, & laudorum profanitate soliti sint Gentiles victorias celebrare, vbertim tradit vtraque eruditio, obuia, & patabilis vel ab imperito.

Carthus. Serarius. Vatablus. Sà. Salian. Tirinus. Serarius.

VERS. 25. *Post dies autem illos vnusquisque rediit in domum suam, & Iudith magna facta est in Bethulia, & præclarior erat vniuersæ terræ Israel.*

VERS. 26. *Erat enim virtuti castitas adiuncta: ita vt non cognosceret virum omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est Manasses vir eius.*

Iudith. Trimestre illud spatium occupauit pia lætitia; quo exacto rediit quisque in domum suã, & Iudith in Bethuliam vbi eã fulgebat gloria apud omnes, quæ decebat illustrissimam Heroidem, & quam tanti facinoris merito iure mercata est. Ad alia merita, quæ c. 8. recensuerat, hîc aggregatur Castitatis amor, à quo stimulata, etsi viduata liberis, non ambiuit secundas nuptias, & proculdubio oblatas pertinaciter repudiauit. Quis procerum Israelitarum non expetere connubia Iudithæ venustissimæ, opulentissimæ, nobilissimæ, & quam Holofernianæ cædis illustre facinus nimis auxit ad gloriam?

VERS. 27.
115. *Erat autem diebus festis procedens cum magna gloria.* Rediit Bethuliam Iuditha, & austerum illud vitæ institutum, quod habuit c. 8. à v. 4. obseruauit vsque ad vitæ finem. Quò processerit cum tantâ gloria, perspicuè insinuatur, cùm dicitur, *diebus festis*. Nempe in tribus anni solennitatibus procedebat ad templum Ierosolymitanum, vt opinatur Serarius, & Sanctius; quod & alias pias feminas fecisse legimus, vt Anna 1. Reg. 1. & Deipara Lucæ 2. An verò feminæ Hebrææ tenerẽtur adire Ierosolymam in bis tribus festis, multis nuper tradidimus, interpretantes c. Luc. 2. interim legi potest Toletus in cap. 7. Ioannis, Annor. 2. Putarem etiam singulis annis adire solitam in templum ad celebrandum festum, quod in memoriã cæsi Holofernis institutum est, & ab ipsâ Iudithâ nomen accepi, & festum Iudith appellabatur. De quo statim. Quæ hæc tam *magna gloria*, quâ Iudithâ diebus festis procedebat? Planè non erat ambitiosum famulorum seruitium, & supetbus suppellectilium apparatus, sed festa laudatio, & plausus populi, & cantici gloriosa repetitio, quæ ingeminabat Iudithæ, & victoriæ gloriam.

Seratius. Sanct. 1. Reg. Lucæ. Tolet.

VERS. 28. *Mansit autem in domo viri sui annis centum quinque, & dimisit Abram suam liberam: & defuncta est, ac sepulta cum viro suo in Bethulia.*

VERS. 29.
116. *Luxitque illam omnis populus diebus septem.* De Iudithæ ætate aliqualis quæstiuncula est. Suidas putat centum quinquaginta annos vixisse. Vnde hauserit hunc annorum numerum, ignoratur. Fortè mendum fuit librariorum, & pro *ρε* scripserunt *ρν*. Alij apud Serarium qu. 1. putant vixisse centum viginti quinque. Fundamentum eorum est, quòd cùm hîc dicatur, vixisse in domo viri sui centum quinque annis, superaddunt viginti, quam ætatem agere existimant, cùm nupsit Manassæ. Verosimilius est, vixisse centum quinque annis. Ita Athanasius in Synopsi, Sulpitius in historia, Zonaras 1. tom. Annal. Carthus. Sà, Serarius, Sanctius, Tirinus hîc, Textus Græcus, sic habet: *Consenuit in domo viri sui annos centum quinque*. Id est totidem annis vixit. Dicitur autem centum qoinque annis vixisse in domo viri sui, quia cum ageret centesimum quintum mortua est in domo viri sui. Nam, vt docuimus ad c. 5. v. 9. huius historiæ, in computationibus annorum sępe numeratur extremum temporis, quod aliquid completum est, in quo priora etiam tempora continentur, quod ex Augustino, & Caietano additis etiam Scripturæ locis, probat Sanctius ad præfatum c. 5. v. 9

Suidas. Serar. Anni vitæ Iudith. Sulpitius. Zonaras. Carthus. Sà. Serarius. Sanct. Tirinus. Græcus. Aug. Caiet. Sanct.

Serò videtur manumisisse Abram.

Hic dicitur dimisisse Abram suam liberam. Fortè auaritiæ, & illiberalitatis argui posset Iuditha, quòd vsque ad finem vitæ suæ non manumiserit ancillam, quæ tam fidelem & periculosam exhibuit illi operam in transfugio ad castra Holofernis, & in ipsius cœde perpetranda. Quid si statim Abra libertate donata est, & spolijs Assyriorum pro merito aucta, sed noluit discedere è Dominæ suæ latere, quousque mors ab hora sua eam disiunxit? Et tunc dicitur Iudith *dimisisse Abram suam liberam*, quia ancilla olim libertate donata, post ipsius mortem è Dominæ suæ domo discessit, & tunc quasi dimissa est. Hæc coniectura fors alicui videbitur non improbabilis. Sed animus non est discedere ab omnium sententia, quæ asserit in morte manumissam fuisse Abram, etsi olim spolijs Assyriorum pro merito locupletata fuerit. Additur Iuditham eodem tumulo cum viro suo conditam. Manasses autem vir eius, vt dicitur c. 8. vers. 3. in textu Græco, sepultus est *in agro, qui est inter Dothaim, & Balamon*. Et quia hic ager erat Bethuliæ, ideò dicitur sepultus in Bethulia, non in vrbe, sed in vicino agro; vbi extructum erat sepulchrum progenitorum Manasses. Et tandem septem dierum solenni luctu Bethulienses prosecuti sunt Iuditham parentalibus sacris, iuxta illud Eccl. 22. v. 13. *Luctus mortui septem dies.* Iudith. Eccl.

In omni spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis. VERS. 30.

Ex his verbis suprà probauimus ad cap. 1. v. 5. hanc Iudithæ historiam contigisse post captiuitatem Babylonicam. Itaque post hanc Assyriorum stragem à bellis respirauit Hebræa gens, & altâ pace diu quieuit toto tempore, quo durauit Persarum monarchia, & floruit Græcorum Imperium, vsque ad Antiochum, qui bella mouit aduersus Hebræos, de quo latè in lib. Machabæorum. Illi verò anni fuerunt fermè ducenti: hoc enim annorum spatium intercessit inter Artoxerxem, seu Nabuchodonosorem, & Antiochum. Super qua re consuli possunt Chronologi: satis sit ad nostrum institutum plures fluxisse annos, in quibus pacis prosperitate diu quieuit à prælijs Hebræa gens. Nec sic cogimur ad augustias, quas patitur opinio Serarij, Bellarmini, & Saliani: de quo vel ad lectoris nauseam ad prædictum c. 1. v. 5. 117. Pax post Iudithæ obitum. Seratius. Bellarm. Salianus.

Dies autem victoriæ huius festiuitatis, ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem. VERS. 31.

Pius fuit Hebræorum mos in recordationem insignis beneficij à Deo accepti, solenne festum instituere ad gratiarum actionem. Sic libertas sub Assuero Rege per Mardochæum, celebratur Esther 9. vers. 28. & victoria parta de Nicanore 1. Machab. 7. vers. 49. & Encænia seu restauratio templi, & altaris, vt antiquiora alia festa omittam. De quibus latè agit Tolet. in cap. 7. Ioannis, Annot. 2. Ergo in memoriam tantæ victoriæ, Iudithæ festum institutom est ab Hebræis, ex decreto Pontificis, & Ierosolymitani Senatus. Verum etsi hoc Iudithæ festum non inueniatur in Hebræorum Kalendar. neque in textu Græco vlla fiat mentio eiusmodi solennitatis, nil officit veritati huius historiæ; nam tractu temporis, & interueniente consensu Sacri Senatus, potuit hoc festum excidere, sicut potuit à Pontifice institui. Sic videmus sæpe aliqua festa ab Ecclesia Catholica institui & omitti alia,

Dies festus Iudith. Esther. 1. Machab. Tolet.

quæ

Serarius.

quæ priscis temporibus celebrabantur. De hac Ecclesiastica eruditione legi potest Serarius hîc q.9. Porrò sacer historiographus tantùm asserit, vsque ad illam diem, in qua scripsit historiam, celebrari; neq; affirmat in perpetuum institutam esse einsmodi celebritatem, aut non posse excidere, sicut & aliæ exciderūt. Huius festi meminerunt præter commentatores libri Iudith. S. Tho. 1. Machab. 10. Et Æthiopica Ecclesia in festorum catalogo diem Iudith numerat. Historia Scholastica & Carthus. affirmant hæc Iudithæ festa *Cambysa vocata*, vtpote instituta in confessionem Cambysis Regis. Sed vnde id hauserint, ignoratur: Serarius irridet hoc nomen huius festi, & simile figmento putat. At suprà diu multumq; sudatum est, vt probetur non sub Cambyse, sed sub Artoxerxe hanc historiam accidisse. De hoc Iudithæ festo legi potest Toletus nuper allegatus, qui illud inter cæteras Hebræorum solennitates recenset, & explicat.

S. Thom. Comestor. Carthus.

Serarius.

Toletus.

---

§. XXII.

Generosè quis implet, quod liberaliter promisit.

118. SIc promittamus beneficium, quemadmodum cupimus nobis promitti: sic demus *quomodo vellemus accipere*, ait Seneca. Rem liberaliter promissam gratanter quis inter sua computat; sic honorans fidem promittentis, præmaturè gratus, dum generosè sperat quasi citò accepturus. Porrò ingratum est beneficium, quod diu inter manus promittentis hæsit: probrosum autem promittenti, & accepturo, quod cunctatione fallit accepturi spem, & promittentis fidem. Negante peior est, qui promissa non complet; quia ille illiberalis est, hic perfidus. Sæpius negat qui diu non dat; præstaret negasse semel. Sunt qui plura promittant ambitione liberalitatis, quam magis infuscant, & inuitiant auaritiâ non implendi. *Age res præclaras, nihil magnificè interim promittens*, sententiosè aiebat Pythagoras apud Stobæum in sermon. de virtute. Sic ergo magnifica promissio; non sola verborum inanitas, & aucupium gloriæ, sed auspicium rei promissæ faciendæ: neque enim gloriosum est generosè promittere, sed exactè implere promissa. *Nubes, & ventus, & pluuia non sequentes, vir gloriosus, & promissa non implens*, Prouerb. 25. v. 14. Vatablus: *Qui magnificè pollicetur, sed præstando fallit*. Nam liberalis & munifica promissio ab impletione munificentiam mutuatur: quia vel sordidus, & auarus animus solet esse ad promitendum magnificus prodiga liberalitate, quippe quam nō retardat implendæ promissionis auara difficultas. Hinc generosâ fulget gloriâ, non qui promissa inaniter loquitur, sed qui eadem liberaliter impler.

Seneca. lib. 2. de benef. c. 1.

Stobæus.

Prouerb. Vatabl.

119. Centies in Scriptura sacra repetitur præclara Dei promissio, quâ Deus crebris apparitionibus pollicitus est Hebrææ genti Palæstinorum opimam regionē: *Vnde & terra promissionis* vulgò nominatur. Iacobo non semel promissa est; sæpe Isaaco, Abrahamo sæpiùs. Cęterùm cùm Deus promissa non impleuerat, non satis cognitus erat ab hominibus; satis autē tunc sese publicat, cùm educens Israelitas de Ægyptiaca seruitute, fidem suam liberat, illos munerans terrâ promissionis. Exod. 6. v. 3. Dixit Dominus ad Moysē: Nunc videbis quæ facturus sum Pharaoni; per manum enim fortem dimittet Israelem, & in manu robusta eijciet illos de terra sua, vt possideant terram promissionis. Et sic adhuc fatur Deus: *Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotentem & nomen meum Adonai non indicaui eis. Pepigique fœdus cum eis, vt darem eis terram Chanaan.* Scilicet Deus cùm multa pollicens, apparebat Abrahamo, Isaaco, & Iacobo, dicitur illis *apparuisse in Deo omnipotente*. Maius nunc intentat eloginm. Neque enim valde magnum est, apparere omnipotentem Deum promitti. Quiuis enim omnipotens est ad promittendum. *Pollicitis diues quilibet esse potest*, cecinit ille quicunque. At cùm promittebam (inquit Deus) *nomen meum Adonai non indicaui eis*, sed Moysi modò nunc primò ostenditur, & publicatur, cùm promissionem adimpleo meam. Multa mouent cōmentatores, vt expediant, quare hoc nomen nulli Patriarcharum sic reuelatum vsque ad Moysem. Et quidem in confesso est apud interpretes, magnum Dei nomen Tetragrammaton, quod soli Pontifici summo, in benedictionibus, quæ fiebant in templo, licebat vsurpare, hîc reueuelatum Moysi, quod *Iehouah* dicitur, & cuius loco hîc accipitur nomen *Adonai*, quod *Dominum*, vel *Iudicem*, significat. *Iehouah* autem essentiam, seu Dei quiditatem (vt vocant) importat. Quod explicuit Deus suprà c. 3. v. 14. aiēs ipsi Moysi: *Ego sum qui sum*. Hoc autem nomen significat diuinam essentiam puram, quantùm cognoscibilis est à mortalibus oculis. Audi ergo elegantem rationem,

Exod.

Celada in Iudith.

Ouid.

Ineffabile Dei nomē cū, qui promissa implet.

Exod.

120. quare Deus Priscis Patriarchis non indicauerit magnum nomē *Iehouah*, sed tantùm alia sui nomina minùs arcana, nec summam summi Dei perfectionem indicantia Lyranus nobilis Bibliorum interpres, Hæbræorum sanioribus scholis instructus, ita fatur super hac re ex mēte Rabbi Salomonis: *Hoc nomē* Iehouah *significat veritatem diuinæ naturæ: ad veritatem autē pertinet impletio dicti sui vel promissi. Ideo dicitur hic: Nomen meum magnum, scilicet tetragrammatō, quod veritatem importat, non indicaui eis, quia in diebus eorum non impleui promissum, quod eis feci de terra Chanaan ab eis possidenda? quia non habitauerunt in ea, nisi tanquam peregrini. Sed nunc ad hoc te misi, impleam illud promissum, & sic ostendam me esse veracem in promissis implendis. Et littera sequens huic expositioni concordat, quæ facit mentionē de dicto promisso, & de eductione populi Israel de Aegypto, & introductione ipsius in terram Patribus promissam: vt patet litteram intuenti.* Pręclarè quidem, etsi prolixè. Porrò hoc est summum Dei elogium, & quod suā essentiam magnificam magnificè explicat; nēpe implere promissa. Dum enim promittit largiùs, vulgarem omnipotentiam ostentat; homo enim ad promittendum etiam omnipotens est: (cętera Dei nomina diuina attributa important.) At tunc, tunc quidem diuiniorem suam essentiam ostendit, & ostentat, cùm promissionem adimplet. Tunc maximè se probat Deum, & summam suæ essentiæ perfectionem publicat, & generosiorem se exhibet, non cùm omnipotenter promittit, sed cùm munificè implet promissa. Vis nosse quis sit Deus, eius essentiæ & quiditatis perfectionē? *Deus est, qui promissa adimplet*. Hæc augustior Dei laus est apud homines: hinc vult vt homo metiatur summum suæ ineffabilis essentiæ elogium, & epitomem omnium perfectionum. Quid illustrius?

Lyran.

Rabbi. Salomon.

121. Genesеos 8. v. 21. Egreditur Noe ex arca, & obtulit Deo gratum sacrificium: *Odoratusque est Dominus odorem suauitatis, & ait: Nequaquam vltrà maledicā terræ propter homines.* Vbi interpres vulgatus habet: *Et ait*, quæ verba promissionem diuinam continent, exscribunt Septuaginta interpretes: *Et ait Dominus Deus recogitans.* Id est, quasi post multam cogitationem delibetans. Hebraicè sic legitur: *Et dixit Deus ad cor suum*. Quasi quod Deus Noemo promittit, non tam homini, quàm sibi polliceri dicatur, vt promissio Dei, & ad Deum ipsum facta, sanctior, magisque firma, & inconcussa videatur; siquidem Deus ipsi Deo veluti fidem suā obligatiue nefas quasi magis profanum esset non stare promissis. Psal. 88. vers. 35. spondet Deus Dauidi regnum Iuda æternaturum in sobole, & ita fatur: *Neque profanabo testamentum meum*, (hoc est pactum, seu promissionem,) *& quæ procedunt per labia mea non faciam irrita.* Tò *profanare* viuacius rem exprimit; importat enim irreligionem quandam, & impietatem aduersus Deū?

Genes. Cùm Deus promittit, loquitur ad cor suum. LXX.

Psal.

Strabus.

Strabus inibi: *Profana eſſet promiſſio, ſi eſſet inexpleta*. Nempe ita ſe Deus ſponſionibus factis Noemo, & Dauidi (idem puta de cæteris hominibus,) ſe adſtringit, & obligat, vt non tam homini, quàm ſibi ipſi id promiſiſſe videatur. *Et dixit Deus ad cor ſuum*; & quidem poſt conſultiſſimam meditationem. Vnde quod ſibi ſpondet Deus, certò implet, *Dei enim profana eſſet promiſſio, ſi eſſet inexpleta*. O quàm procul à Deo profanitas abeſt: ſic etiam abeſt à non implendis promiſſis. Nam ſicut promiſſionis adimplectione auguſtiorem ſuam eſſentiam generosè oſtẽtat Deus; ita ſi promiſſa non adſeruaret, ſe proderet, & ſuam eſſentiam profanaret. Valde hoc verbum *profanare* exprimit, & exaggerat quàm æſtimet Deus ſeruare hominibus pactam fidem.

122.
Geneſ.
Abrahamus cũctatur immotionẽ Iſaaci, vt foret victima perpetua.
Abulenſis.

122. Geneſis 22. v. 4. apparet Deus Abrahamo, & mandat, vt immolet ſibi chariſſimum Iſaacum ſuper vnũ montium, quem illi erat deſignaturus. Annuit Abrahamus, & mane conſurgens, pergit ſtatim quò iubetur. *Et die tertio, eleuatis oculis vidit locum procul.* Bene notat Abulenſis, è conualle Mambre, vbi habitabat tunc Abraham, vſque ad montem Moria, tantùm eſſe vnius diei iter. Hinc diu ventilatum exurgit dubium, quare Abrahamus expromptioris obedientiæ typus, iter vnius diei tribus confecerit? Quid? cunctatur ſacrificium, quod ſtatim acceptauit, & vltrò promiſit? Num chari pignoris amore moras prætendit impletioni voti. Fortè promiſſionis pœnitet?

Lyran.

Lyranus exiſtimat ideò procul à domo iuſſum ſacrificare Iſaacum, vt procul, & cunctanter eundo, *poſſet deliberare de facto*. Planè locus difficilior euadit à commento Lyrani. Quid enim deliberandum ſupereſt, vbi Deus eſt qui iubet? Cunctationem Abrahami lego, cauſam *deliberandi* non video. Viderit Abrahamus ne non rectè deliberet, ſi fortè prætendit moras, vt fidem non ſeruet Iſaaci immolandi. Verùm enimuerò hæc cunctatio adimplendi promiſſum, deliberatione indiget, vt ait Lyranus. Neque enim Abrahamus cunctatur immolationem, vt non impleat votum, ſed ne non perpetuò impleat. Nollet enim rediuiuam offerre victimam. Subtiliter aduertit Oleaſter in c. 34. Exodi, ideò Deum voluiſſe, vt mactarentur in ſacrificijs, non homines, ſed pecora: quia homines poſt mortem iterùm viuent; ſecùs pecora. Ideò inquit, pecudes deſtinauit Deus ad victimas, *vt oſtenderet pecorum occiſione, pactum tandiu duraturum, quandiu mors illorum*. Et quemadmodum perpetua erat mors victimarum, ita & fœdus initum.

Oleaſt. in c. 34. Exod.
Quare homines non immolẽtur Deo.

123. Pulchrè ad rẽ. Nimirùm cunctatur Abrahamus in via Iſaaci mactationem, non amore filij, ſed *vt poſſet deliberare de facto*. Metuebat enim ne ſi homo foret victima, ad tempus eſſet impletio, & non perẽnabat in facto, ſicut perennabat in voto. Nam timebat vel Iſaaci immolationem impediendam, vt impedita fuit, vel Iſaacum ſtatim reſuſcitandum: vel ſaltẽ Iſaacum, vtpote hominem, tandem cum cęteris reſuſcitãdum eſſe: & ita diuturniorem nõ fore victimam. Hoc apud ſe diu cogitat, ſuper hoc *deliberat*, hæc anxia ſolicitudo Abrahami eſt, non vt cunctatione nõ impleat votum, ſed vt perpetuò impleat: & ne impletio ſit tãtùm ad tempus, ſed ad æternitatem perennet. Sed quocumq; modo res ſit: de fidelitate Abrahæ ſic fatur S. Zeno Veronenſ. *Abraham Dominum filio, Sacerdotem prætulit patri, nec pium ſe crederet, niſi probaſſet fidelem*. Admirare fidelitatem Abrahami, vel in mora eundi, vel in maturitate ſacrificandi, vel in difficultate deſiſtendi. Et quod mirẽre magis, ipſa quaſi impietas in filium verſa eſt in fidelitatem erga Deum: quia ex intentato parricidio fidelior euadit. Ac ſi vel quod videtur vitium, & impietas apparet, ſi fiat pro impletione voti, fidelitatis mereatur elogium, quia Abraham *non ſe pium crederet, niſi probaſſet fidelem.*

Zeno Veronenſ. ſer. 2. de Abrahã.

Ergo cùm tanta ſit virtus, & gloria adimplenti nuncupata vota, certatim feſtinant Bethulienſes hîc v. 22. *In Ieruſalem adorare Dominum; & mox vt purificati ſunt, obtulerunt omnes holocauſta, & vota, & repromiſſiones ſuas.*

Iudith.

§. XXIII.

Munerum ingenium inſtar miraculi eſt ad permouendas hominum voluntates.

Crede mihi, res eſt ingenioſa, dare, 124.
dixit ille quicumque: nam munera merita ſunt: muneribus redimuntur culpæ; & imperitus donis emit ſufficientiam, & honores Nazianz. *Sed pecunias eripiunt? eadem opera pennas quoque excidunt*. Audis pecunias, & munera dici pennas, quibus velociſſimè volatur ad dignitatum merita, & faſtigia? Vnde munera ſunt ingenium negotiandi, & merendi artificium.

Ouid.
Nazianz. Orat. 27.

Semper eris pauper, ſi pauper es, Aemiliane:
Dantur opes nullis nunc niſi diuitibus.

Martial. l. 5. epigr.

Si pauper dare ſciat, diues erit, & dando, confeſtim diteſcet, nam munera pariunt munera; & diſperſio opum, ditior congregatio eſt: erogatio enim eſt congregandi ars, & quidem ingenioſa, ne dicam, miraculoſa. Cl. Mamert. *Præterea Francos ad petendam pacem cum Rege venientes, Parthumque vobis munerum miraculis blandientem*. Præterea etiam ego munera dici blandimenta, & tantum aduerto munera appellari miracula, quod expenſione digniſſimum eſt. Porrò munera præſtigiæ quædam ſunt, quæ tacitè perſuadent, quæcunque quis volet; muta eſt cultior facundia, & largitiones linguatæ ſunt, & eloquentiſſimè vocales; ſubitoque cauſæ merita mutant. *Inducebam iudicem* (ait de Chriſto Domino Baſil. Seleu. Orat. 43.) *integrum, & muneribus corrumpi neſcium, peccata donis nequaquam nundinantem*: vt ſingulare Chriſti encomium, & miraculi ad inſtar, habet Baſilius quod inueniatur homo, (ſed quia homo Deus) qui delicta non redimat muneribus, nec peccata donis *nundinetur*. O quàm vili pretio emitur delicti impunitas in his munerum nundinis? Planè miraculoſa vis ineſt donis, ad perſuadendum, ad impetrandum; animum miraculosè verſant quocumque volunt, flagitiorum reum reddunt innocentem, inſontem faciunt reum, ruſtico tribuunt merita periti, moroſum, & hebetem conſtituunt facetum, & acutum. Et, vt ſemel dicam, quot munera ſunt in manu, tot miracula ſunt ad arbitrium: velis, & poteris; ſi muneribus armas manum, exarmabis Herculem, Socratis conſtantiam flectes, Radamanthum reddes iniuſtum, Catonem ridiculum facies. Crebra hæc miracula miraculi admirationem eripiunt, faciuntque naturale hoc miraculum. Tam miraculoſa vis eſt donis ad mercãdam gratiam, vt vel ipſa miracula mutuentur fidem, & plauſum à muneribus.

Mamert. 2. Genethli.
Seleuc.

Leproſus quiſpiam ſupplex orat, & exorat ſalutem 125.
à Chriſto Deo, (locus aliàs verſatus à me ad aliud thema comprobandum huic affine:) ſtupent turbæ ad miraculi euidentiam, & plaudunt omnes omnipotentiæ Saluatoris. Tunc ait illi Ieſus Matthæi 8. v. 4. *Vade oſtende te Sacerdoti, & offer munus, quod præcepit Moyſes, in teſtimonium illis*. Nonne palàm factum eſt iam illuſtre miraculum, quare ergo ambit Chriſtus Sacerdotum teſtimonim, quaſi clanculum perpetratum foret? Imò cur pauperem leproſum cogit mandato ad munerandum Sacerdotes? Eleganter S. Chryſoſtom. hîc: *Vade, oſtende te Sacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis. Non ſic intellige, quod Moyſes præcepit in teſtimonium illis; ſed vade tu, offer in teſtimonium illis.* Scilicet non Moyſes præcepit, vt mundatus à lepra offerat munus Sacerdoti in teſtimonium; ſed ego præcipio tibi, vt offeras Sacerdoti munus in teſtimonium. Ac ſi dicat: Etſi miraculum patratum eſt corã

Munera miraculum probant.
Matth.
Chryſoſt.

tanta

tanta hominum frequentia, vt oculis viderint meo attactu te mundatum à lepra, nihilominus, vt Sacerdotes credant vel rei euidentissimæ, tu offer munus, aliàs non credent; munere oportet mercari fidem miraculi; donum, non miraculum, redimet Sacerdotum incredulitatem: munerum miraculum miraculo fidem faciet, quod à munere mutuabit credibilitatem miraculi. Vnde, vt manifestum miraculum credatur, ait Christus leproso: *Vade offer munus tuum Sacerdoti, in testimonium*, nempe miraculi. Num à munerum miraculis miraculo facienda fides est. Et sanè donis emitur, vt taceant Sacerdotes, nec miraculo obstrepant: vox enim, & laus muneribus empta suspecta est.

126. Act. 3. Claudus ille, qui Actor. 3. vers. 6. sedebat ad Speciosam portam, precariò victitans; Petro, & Ioanne illac templum introeuntibus, eleemosynam petit. Negat Petrus se habere pecuniam, aiens: *Argentum, & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do: in nomine Iesu Nazareni surge, & ambula.* Esto, Petrus non habeat pecunias suas; at ex facultatibus, quas fideles offerebant ad pedes Apostolorum, Apostolorum Principi largissimè suppetebant ad eleemosynas. Cur ergo tam auarus dispensator est Petrus? Quam ob causam negat habere, quæ vbertim possidet? aut auarè pecunias dissimulat, aut immitis est in pauperem, aut planè Petrus mysteria loquitur, & operatur. Eleganter Basil. Seleuc. reddit rationem cur Petrus pecuniam negauerit claudo, ita aiens: *Argentum & aurum non est mihi. Ea debilitas abacta, integra à muneribus voce iudicium exerceat. Christus de quo dubitant, hærentque Iudæi, tuis pedibus dilaudetur.* Nempe vsque eò apud homines suspectum est testimonium eius, qui munus accepit, vt vel exiguus nummus claudo dandus non sit, ne Petrus mercari videatur claudi vocem, qua deprædicabit se Christi nomine à Petro sanatum. Prædicent miraculum restitui pedes, non voces vel eleemosynâ emptæ. Nam etsi euidentissimum sit miraculum, vtpotè patratum in templo hominum frequentiâ illustri, tamen vereor, ne salutem, quam vident oculis, existiment figmentum esse, & mercatam claudi vocem, & corruptum testimonium muneris corruptelâ: nego munera claudo, ne Iudæi oculati testes negent miraculum. Vsque adeò enim dubiæ fidei est vox eius, qui muneribus subornatus est, vt oculis non credant, vt discredant testimonio donis subornato! Sic audere solet munerati vox in laudes munerantis.

Basil. Seleuc. Orat. 21.

127. Ioan. Hinc lux loco Ioannis perdifficili, c. 16. v. 14. Sic loquitur Christus Deus de Spiritu sancto: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* S. August. totus est in declarandâ voce *clarificabit*, in qua gloriosissimũ Christi elogium agnoscit. Verùm maior loci difficultas est, in explicando, quid est *de meo*, & *accipiet* de futuro? Quæ vis illius causalis, *quia* dum dicitur, *ille me clarificabit, quia de meo accipiet?* Didymus lib. 2. de Spirit. S. Nazianz. Orat. de fide, τὸ *de meo* ad diuinitatem referunt, quam Spiritus sanctus recepit à Filio; Cyril. lib. 11. in Ioan. c. 1. & Chrysost. hom. 77. cui ancillatur Euthym. ad voluntatem, & scientiam referunt, vt sit sensus. Non alia annunciabit, quàm ea, quæ ego volo, & docui. Et quidem cùm non dicat de meo accepit, sed de meo accipiet, aliquid post accipiendum innuere videtur, quidquid illud sit. Hinc præclarus loci sensus, & ad rem præsentem opportunissimus. Spiritus sanctus (inquit Christus) me Illustrissimum, & augustissimum prędicabit, quia de meo accepit olim, & nunc diuinitatem, & mox aliquid (quidquid illud sit, Deo donatore dignum donum erit, & quod possit accipere Deus,) accipiet. Num ea potissimùm ratio mouet Spiritum sanctum ad clarificandum Christum Deum magnificis laudibus? Merita Theandrica Christo sunt, diuinitatis attributa insunt Verbo; & vbi tot, tantæque suppetunt laudationis causæ, hanc vnam expressit, *quia de meo accipiet?* Quid? munera exaggeratiorem extorquent laudem, quàm Christi merita, quàm diuinitatis elogia? Absit; sed hanc exprimit, quippe quę apud homines potentissima est. Vnde ait Christus: ideâ me laude cumulabit Spiritus sanctus, quæ debetur personæ, quæ illi, & communicauit olim, & nũc diuinitatem, & mox grande donum illi donandum erit. Nimirum Christus, vt exaggeraret laudem, quem accepturus erat à Spiritu sancto, meminit Spiritum sanctum à se accepisse diuinitatem, imò & deinceps accepturum aliud munus opulentum, & Deo dignũ. Ita patet energia causalis voculæ. *Quia*, cum dicitur, *ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* Nec contentus fuit dicere de meo *accepit*, sed consultè addit, *accipiet*, vt cumulatione donorum, laudis etiam magnitudinem amplificet. Sic enim munera apud homines mercantur præclariores laudes, aut quidquid magnificum est.

August. Tract. 100. in Ioan.

Dydim. Nazianz. Cyril. Chrysol. Euthym.

Laus à muneribus pręclarior.

Et maiestatem res data dantis habet.

Dixit ille alius. Ergo sapienter Eliachimus cap. 3. v. 12. taxat ferocitatem pectoris Holofernis, qui tot tantisque muneribus sibi oblatis, nihilo mitior factus sit; sed munera vltrò accipiens munerantes populos contempserit, culpauerit, vastauerit. Quid ferocius? Quid inhumanius? Cerne oculis hic placatum Deum tot votis, tot muneribus Hebrææ gentis. Iudith.

---

§. XXIV.

Cælestis Beatitudinis felicitas adeò excellit, vt præ magnitudine æmuletur humanas infelicitates.

Adeò celebre est illud Tertull. *Bonorum quorundã, sicut & malorum, intolerabilis magnitudo est*, vt quod erat quondam Tertulliani, iam vulgi fit. Et quidem si hæc sententia alicubi fortè non peregrinatur, sed locum suum patrium obtinet, id maximè fit in hominum patriâ, scilicet in cælesti beatitudine. Cuius voluptas adeò insolens videtur humanæ tenuitati, vt præ magnitudinis insolentiâ ferè intolerabilis censeatur. Nullis cultæ eloquentiæ lenocinijs adeò eius laudes exaggerari potuerunt, quàm *Intolerabilis* elogio? Vsque eò excedunt Beatitudinis deliciæ, vt Beatus quasi impos tantæ felicitatis, eam non capiat, vtpote quasi excedentem humanum captum? Beatus velut impatiens tanti boni eius magnitudinem intolerabilem cẽset, degrauatus tantæ felicitatis mole. 2. Corinth. 4. v. 17. *Quod in præsenti momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Locus cætera expeditus, nisi Beatitudinis gloriam appellasset Paulus *æternum pondus*. Quod subtilis Caietan. inibi pulchrè aduertit, inquiens: *Metaphora verò ponderis coactus est Paulus vti* ad tradendam magnitudinem cælestis gloriæ. Verùm præfata metaphora satis violenta, & coacta videtur. Nam Beatitudo est cumulatior voluptas, centrum animi, ęterna hominis requies, vbi depositis huius vitæ sarcinis, & leuatus humanis ęrumnis, æternũ requiescit glorioso molestiarum leuamine. Ergo Beatitas leuamen est humanorum ponderum, non pondus ęternum, quod degrauet humeros Beatorum. Itaque aut ingratus est Paulus in delibatam à se Beatitudinem, aut minùs sapere videtur eam *æternum pondus* indigitans. Pondus enim attestante Iobo cap. 31. v. 23. (taceo Prophetas,) significat miseriarum cumulum, quem ipse patiebatur; ait enim Deum alloquens: *Pondus eius ferre non potui.* Et tamen nihilominus asseuerat Caietan. quod ad explicandam gloriæ amplitudinem, *Metaphora ponderis coactus est Paulus vti*. Non omittam hic opportuna Theophylact. verba, quæ rem explicant: *Gloria*, inquit, *æterna est, & pondus habet, hoc est magnitudinem excellenter excellentem; hoc enim est, quod ait per hyperbolen ad hyperbolen.* Id est, cælestis gloria adeò magna est, & excellenter excellens, vt graue, & æternum pondus dicatur habere per hyperbolen ad hyperbolen. Ac si dicat: Coactus est Paulus

128. Tertull.

2. Corinth.

Caietan.

Beatitudo iure dicitur moles.

Iob.

129. Theoph.

Paulus Beatitudinis magnitudinem appellate æternũ pondus per hyperbolen, quâ pondera, & ærumnæ humanæ exaggeratur. Nam sicut homini hâc vitâ mortali degenti, labores graues sunt, & ærumnæ intolerabiles; & homo opprimitur earum grauitate, vel de se magnâ; vel humanâ impatientiâ, vel imaginatione exaggerante eius acerbitatem. Quis enim nesciat in hac miseriarum valle amplam esse ærumnarum sphæram; felicitas verò breuem. Nostra mala grandia sunt; aut ab imaginatione, aut ab impatientia fiunt: nullaque re aut leuissimâ boni admixtione temperata. At verò humana felicitas (dum viuimus) maligna est, adulterina, futilis, breuis, fallax, & à curis, & sollicitudinibus imminuta. Itaque hæc altè considerans Paulus coactus est cælestem Beatitatem pondus æternum appellare, & grauissimum. Nam si voluptatis vocabulo gloriam cælestem declararet; cùm gaudiũ apud mortales breuem habeat sphæram, & tam exiguum sit, vt experientijs scimus; necesse fuit, vt Apostolus ad peramplam malorum sphæram confugeret, & à magnitudine contrariæ infelicitatis vocabula mutuaret, vt declararet sic mundo Beatitudinis gaudia. Ac si dicat: Beatitudo verè felicitas est, plena gaudijs, plena delicijs, plena æternis voluptatibus; quæ beata felicitas adeò magna est, vt esse solet apud vos intolerabilis, acerbior infelicitas: adeò hominem curis leuat Beatitudo, vt degrauare solet homines immensa ponderum moles. Bellè ad rem dixit Claud. Marius Victor. lib. 1. sacri poematis in Genesim, appellans Deum *Immensum mole beata*. Quasi ipsa felicior Dei beatitudo moles immensa sit, & æternum gloriæ pondus. Itaque Beatitudo est re ipsâ felicitas, quæ præ amplitudine excedit sphæram infelicitatis; est reuera leuamen, sed quod excedit pondus molestiarum: est quidem voluptas, sed quæ superat diuturnitatem, & acerbitatem ærumnarum. Et vt vno verbo omnia abbreuiem, Beatitudo est felicitas humanæ tenuitati velut *intolerabilis, & æternum gloriæ pondus*: scilicet adeò grandis, vt æmuletur magnitudinem malorum, imò longè excellat.

Claud. Marius. Victor.

130. Illud Psalm. 67. v. 19. *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatẽ; dedit dona hominibus*. Quod etsi secundum litteram intelligatur de Moyse, Paulus ad Ephes. 4. sic scribit, & figuratè ad Christi Ascensionẽ transtulit: sed inuestigandum est, quænam sit hæc captiuitas, quam Christus in cœlum triumphator ascendens, captiuam duxit in triumpho? Caiet. ad præfatum locum Pauli, sic scribit: *Ascendens Christus in altum, hoc est in cælum, captiuam duxit captiuitatem, pro quanto Sanctos omnes, qui captiui erant in limbo duxit in cælum, quod est tanquam de captiuitate in captiuitatem ducere*. Euolant sancti Patres è limbi tetro carcere, & è diuturnâ captiuitate ad cælum; Christi cingunt latera gloriosa. eunt ad cælestem patriam, possessuri æternam gloriam, & in captiuitatem trahi dicuntur? Ascendunt in cælum sancti Patres meritis onusti: ibi Adamus pœnitentiæ exemplar, Noemus, Abrahamus, reliqui Patriarchæ ad miraculum sancti: Prophetæ Dei familiaritate illustres: ibat Iosephus, ibat Ioannes Baptista, & totus ille Beatorum chorus, primitias cumulationis gloriæ possessuri, & captiui ducuntur in gloriam? Num Beatitudo captiuitas est? Nonne captiuitas est summa infelicitas? Nonne Beatitudo est summa felicitas? Faciliùs adducat, vt credam infelicitatem esse felicem, quàm Beatitudinem esse captiuitatem. Et tamen Christus ascendens triumphator *captiuam duxit captiuitatem*: id est, *Sanctos omnes, qui erant in limbo duxit in cælum tamquam de captiuitate in captiuitatem*. Profundè sanè Beatæ animæ, quæ feruntur in cælum potiturę primitias gloriæ, dicuntur ferri in captiuitatem. Neque enim aptior erat metaphora ad exaggerandam immensam earum gloriam, tum quia summa bonitas libertatem absumit, intellectumque, & voluntatem felici quadam necessitate captiuat, & Deo ligat: tum quia sicut captiuitas est calamitatum maxima, & ærumnarum summa: sic Beatitudo est libertas summa, & felicitatum maxima. Nam cùm prosperitas Beatitudinis tanta sit, quæ excedit bonorum apprehensionem, eleganter explicatur vocabulo molestioris, & diuturnioris miseriæ; vt inde timetur homo eius amplitudinem. Ac si dicat: cælestis gloria est captiuitas quædam libera, & seruitus beata, & (vt sic dicam) felicitas infelix, id est, felicitas voluptate, infelicitas magnitudine. Item captiua libertas, id est, felicitate libertas, exaggeratione libertatis, est captiuitas, hoc est, non minùs libera & prospera, quàm captiuitas seua, & infausta. Est enim Beatitudo velut intolerabilis libertas. Ad hanc Beatitudinis liberam seruitutem alludere videtur Rupert. inquiens: *Abraham potuit quidem per fidem suam, & iustitiam, paterni reatus euadere pœnam: sed nullis meritis illam, quæ in primo parente exhæredatus est, potuit redimere gloriam*. Quid est redimere gloriam? Beatitudinis gloria captiua est? Gratulor infelicitatis vocabulis, quod valdè exprimant, & exaggerent beatæ felicitatis rem, eo sensu, quo nuper explicui.

Ad Ephes.

Caiet.

Rupert. libr. 1. in Ioan.

Apocalypsis 4. adstabant quatuor illa animalia, quæ 131.
gloriosum illud trisagium, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, decantabant Deo. Quæ animalia quatuor esse Angelos principes, & optimates reliquorum, refert noster Alcazar ibi. Verùm de his cælestibus spiritibus reliquorum optimis, & gloriosissimis subiungit Ioannes vers. 8. *Et requiem non habebant die, ac nocte dicentia*, &c. Aduertite sanctissimos, & beatissimos, & Deo coniunctissimos Angelos, dum deprædicatur eorum gloriosior beatitudo, dici, nullam habere requiem, sed dies ac noctes irrequietas ducere? Quod commentus est Rupert. dicens: *Requiem non habebant, id est, otium non habebant*. Nunquam otium, nunquam requies illis erat? Nonne Beatitudo summa requies est? quo ergo pacto die, ac nocte neque otium, neque requiem habebant? Nisi velis requiem esse requiei expertem, & beatitudinem irrequietam, & improsperam felicitatem. Quod facere irridet Tertull. inquiens: *Erit certe etiam carcer in cælo carens Sole, & vincula fortasse de zonis, & eculeus axis ipse, qui torquet: tum si lapidandus Christianus, grandines aderunt; si vrendus, fulmina præ manu sunt: si trucidandus, Orionis armati manus operabitur: si bestijs finiendus, vrsas Septentrio emittet, Zodiacus tauros, & leones*. Ergo si in cælo non sunt molestiarum instrumenta, quomodo inquit Ioannes, quòd requiem non habebant? quid illos molestat? Profectò rem, quam verso, attigi. Neque enim satis explicuisset Ioannes amplitudinem gloriæ, quâ fruuntur eiusmodi quatuor principes Angeli, Deo familiarissimi, nisi summam beatitudinis quietem, quæ quies, & centrum felicitatis est, declararet irrequietis nomine. Nam quies apud homines, in hâc vita quietis experte, exiguam felicitatẽ insinuat: vnde summa quies inquietudinis vocabulo exprimenda est. Nam cùm humanæ sollicitudines, & molestiæ permagnæ sint, perpetuæ molestiæ nomine declaranda est sublimitas beatæ quietis, vtpotè, quæ quietudinis felicitate exæquet, & superet sollicitudines irrequietas, & insomnes & molestas vigilias. Vnde de exageratiori beatitudine, seu de beatioribus Angelis dicitur à Ioanne, quòd *requiem non habebant die, ac nocte*. Quid luculentius? Iure ergo Hebræa gens tanti æstimat suam materiatam Ierusalem, quæ figura est cælestis, & beatæ Ierusalem, vt c. 4. v. 2. vt non tam timeat à sæuitiâ Holofernis vastationem Iudææ, direptionem suarum vrbium, libertatem, & vitam suam, & suorum, quàm *Ne hoc faceret Ierusalem, & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus, & templis earum*. Sit prima, & summa hominum cura, summa æternæ beatitatis felicitas: id vnicè time, ne perdas, quod vnicè diuitat, felicitat, beat beatâ felicitatis perennitate. Et hic v. 22. Bethulienses cum omni Hebræorum populo ad celebrandum tantæ victoriæ festum cum gaudio pergunt in Ierusalem: quia extra Ierusalem nulla lætitia verè animum implet.

Apocal.

Alcazar.

Quare beati dicuntur requiẽ non habere cũ sint in gloriæ centro.

Rupert.

Tertul. in Scorp. c. 10.

plet. In lætiori occasione gaudij vbiuis mœret, qui nisi i i Ierusalem gaudet, quæ est lætitiæ matrix, & beatioris gaudij beata & gloriosa plenitudo.

132. Addo aliud Beatitudinis elogium. Dubium esse solet, an post generale orbis iudicium Beati habituri sint notitiam pœnarum, quas damnati patientur; &
August. Vel notitia beatitudinis quodāmodo beat. rursus vtrum damnatis nota sit felicitas Beatorum? S. Augustinus lib. 20. de Ciuit. Dei, cap. 22. existimat Beatos cognituros damnatorum atrocissima tormēta: reprobos autem ignoraturos felicitatem Beatorū: *Qui erunt in pœnis*, ait August. *quid agatur in gaudio Domini nescient, qui vero erunt in gaudio, quid agatur foris in illis tenebris exterioribus scient*. Quam ob causam (sciscitabitur aliquis) Deus reuelat Beatis dānatorum cruciatus, & Beatorum glorias occultat damnatis? Porrò damnati viderunt oculis suis, cùm palàm toto orbe damnarentur, Beatos in cælum euolantes? quare hanc memoriam visæ beatitudinis deleat Deus è reproborum memoria? Congruentius enim foret, vt ad maiorem pœnarum acerbitatem sępiùs recordentur, & animo vorent, quanto perfruantur gaudio Beatorum animæ vt illorum excitatá inuidiâ, torqueantur tota etiam felicitate Beatorum. Quod maximè cumularet gehennę infelicitates: nam sic subirent inferni supplicia, & infelicitarentur felicitatibus Beatorum; & ita torquerentur infernali
Chrysost. pœnâ, & Beatorum gloriâ. Quod docet S. Chrysost. ad illa verba Lucæ 16. *Magnum chaos firmatum est, vt hi, qui volunt huc transire*, &c. sic fatus: *Videre possumus, transire non possumus; nos videmus quid fugerimus, & vos videtis, quod perdideritis, & nostra gaudia cumulant vestra tormenta, & vestra tormenta cumulant nostra gaudia*. Ita planè floretiat tanta est gloria Beatitudinis, vt sollicitè caueat Dei seuerior iustitia ex mente Augustini; ne vlla cognitio beatitudinis sit apud damnatos? forsitan gloriæ notitia, etsi de se ex-
133. citaret in damnatis inuidię rabiem, tamen adhuc maligne cognita, eosdem quodammodo felicitaret, & gehennam paradisum faceret, pęnamque verteret in gloriam? Certè sedulò cauet Deus, inquit Augustinus, ne apud inferos post diem iudicij, vlla sit Beatitudinis notitia. Quò alludere videtur Rupert. vbi ex occasione versans illud Prouerb. 8. v. 34. *Beatus homo, qui audit me*, &c. ita scribit disertissimus Abbas: *Vnde contigit illud Sapientiæ prolatum Beatitudinis præconium: Beatus homo, qui audit me; & qui vigilat ad fores meas, & obseruat ad postes ostij mei*. Planè
Ruper. lib. 3. in Ioan. pugnare videtur secum Rupertus, quippè ait, propriā laudem Beatitudinis esse, quòd beatus est, qui Beatitudinem audit, etsi foris sit in limine, & extra postes ostij. Num beatus esse potest, qui extra Beatitudinem est, quâ ergo ratione dicitur esse præconium Beatitudinis, quò est beatus homo, qui eam audit, etsi sit extra fores Beatitudinis? Adeò excellunt Beatitudinis gloriæ, vt quodammodo beatus sit, qui Beatitudinem audit, & de Beatitudine cogitat, tametsi extra Beatitudinem sit? Ita præcauere videtur Augustini acuta suspicio, ne damnati vllam habeant notitiam Beatitudinis, ne vel à solâ notitiâ aliqualiter beentur damnati, etsi ferallbus gehennæ incendijs cruciati?

§. XXV.

Supernæ Beatitudinis Elogia adhuc prædicantur.

Naturæ, & gratiæ opera concinnè decantant Dei
134. laudes. Quid enim pulchrius quam operosa mundi machina plena artis, plena ingenij? Quid sublimius, & Augustius quàm gratiæ eximia opera, quibus terreus homo carnalibus affectibus excoctis, totus angelizatur ad gloriam? At beatæ Sanctorum felicitatis nemo reperietur dignus encomiastes. Absconditum Beatitudinis thesaurum quis pro rei dignitate publicabit? Ibi munificentiam suam magnificè ostentauit Deus, quô homines ad se alliceret, & pertraheret, & ad virtutem accenderet spe Beatitudinis. Aliqualia tantæ gloriæ indicia hìc dabo, ex quibus rimari possit homo beatæ felicitatis bona, quæ præparauit Deus ad æternas Beatorum delicias.

Aliquando Christus Dominus Beatitudinis gaudia vel leuiter insinuauit Apostolis, Io. 13. v. 33. *Quò ego* Ioan.
vado, vos nō potestis venire, &c. Ego, inquit Christus, citò clarificabor, & glorificabor à Patre Deo, ad quē iam vado; at vos non potestis me modò sequi, sequemini autem postea. Nam dilatio vestræ sequelæ valdè expedit rei Christianæ. Et statim inchoans c. 14. v. 1, inquit: *Non turbetur cor vestrum: creditis in Deum, & in me credite; in domo Patris mei mansiones multæ* Ioan.
sunt. Meritò disputant interpretes quorsùm Christus hìc dixerit plures esse mansiones in cælo, & qua de causa, discipulorum turbatione obortâ, eam sedare conatus fuerit asseuerando multas esse in cęlo mãsiones. Plures causas agglomerant interpretes, & nos alibi hanc eandem quæstionem versantes. Nunc ad rem præsentem alijs aliorum sententijs, aut omissis, aut repudiatis, eleganter noster Maldonatus dubij so- Maldon.
lutionem, & Litteræ rigorem tradit his verbis: *Videbat Christus tristes esse Apostolos, & turbatos: consolatur ergo eos, non propterea exclusos esse, si modo non* 135.
sequentur, secuturos suo postea tempore: neque ipsis Apostoli timent, ne ipsis desit locus in Beatitudine.
locum defuturum: in domo enim Patris sui, hoc est, in regno suo mansiones multas esse, suam cuique seruari, neque timendum esse, ne ab alio occupetur. Scilicet audierant discipuli Christum Dominum insinuantem æternæ beatitudinis felicitatem, in quam tam audio ferebantur affectu, vt grauissimè tulerint non statim ad ipsam obtinendam cum Christo pergere, veriti ne audito tantæ Beatitudinis bono nuncio, publicata iam cælestis felicitatis notitia tanto desiderio ad eam festinarent homines, vt cùm ipsi ituri essent ad cælū, iam sedes omnes præoccupatæ forent: *Non turbetur cor vestrum; in domo Patris mei mansiones multæ sunt; sua cuique seruatur, neque timendum est, ne ab alio occupetur*. Vsque adeò magnificè æstimauerunt Apostoli Beatitudinis gaudia, vt vererentur ne homines dissolutis terrenarum illecebrarum compedibus, diuitiarum expoliatione agiles, desiderio tanti boni assequendi extimulati, festinato cursu omnes certatim contenderent. Nemo enim sanæ mentis non anhelet ad tantum bonum, & quàm maximis itineribus virtutis gressibus non præuolet ad cęlum. Vnde ipsi Apostoli mœstitudine turbantur, ne sedibus ab alijs præoccupatis, ipsis locus in cælo desit. Timor hic Apostolorum, & sollicita cautela valdè prædicat quã augustè de supernę felicitatis Beatitudine conceperint, cùm seriò sibi cauerint, ne vel leuis Beatitudinis notitia pigros alioqui ad virtutem homines, vsque eò extimularet, vt cateruatim omnes contenderent, & præoccuparent sedes tanto numero paratas, vt ipsismet Apostolis defore anxiè formidarent. Solicitus hic Apostolorum metus valdè prædicat Beatitudinis gaudia.

Hominum natura, vt est voluptatis auara, non 136.
modò veris gaudijs, sed apparentibus, & fictitijs delectatur. Nimis audet humana imaginatio, præsertim stimulata voluptatis amore, nec veritatis limitibus coarctata, liberè phantasiæ ausibus fabulatur homo felicitatem quampiam, & suspicione mali exortem, & bonorum cumulo refertam. Hæc audacior imaginationis fabula, necdum ad veritatem supernæ felicitatis attingit, inquit S. Nazianz. his verbis versans Nazianz.
illud 1. Corinth. 2. *Quæ nec oculus vidit, nec auris au-* Orat. 3.
diuit, nec humanus intellectus pro potestate, atque ar- Apolog.
bitrio Beatitudinem fingens, vnquam informauit. 1. Cor.
Quid luculentius pro hac re? id est, pro potestate, atque arbitrio suo fingat homo Beatitudinem, quantumuis audeat imaginatio mentiendo effingere, & Beatitudinis veritatē
phantasiando mentiri, quæ nec visa vnquam, neque

à liber-

nec mentiendo aſſequi poſſe videtur.

à liberrimis poetarum figmentis audaciſſimè modulata ſunt, necdum mentiendo æquabit veritatem beatitudinis Maior eſt, quàm quæ fingi poſſunt; mendacia excedit Beatitudinis veritas. Plus felicitatis veritas poſſidet, quàm mendacium audaciſſimè fingit. Finge tibi audaciori mendacio Beatitudinem, & nondum Beatorum gloriam mentiendo attinges. Fabuloſior exaggeratio minor eſt veritate. Vnde ſomnio cõparatur à P. Damiano ſerm. 59. Agens de Beatitudine, inquit: *Iam ſtamus in atrijs Ieruſalem iam è veſtibulo magna ciuitatis gaudia ſomniamus*. Expende, *gaudia ſomniamus*. Cæleſtis Ieruſalem ſomniatane gaudia, & ficta ſomnia? Profectò egregia laus beatitudinis eſt. Eſt quidem, nam veritas Beatitudinis excedit ſomniorum audaciſſima mendacia. Porrò audacior hominis imaginatio æquare nequit fingendo gloriæ beatitatem; imò & diuina Sapientia, nempe Chriſtus eam verbis exprimere non videtur auſus.

137. Ioannis 1. v. 28. Audierunt Chriſti laudes ex Ioannis Baptiſtæ ore ex diſcipulis eius duo, qui mox Chriſtum Dominum ſecuti, eum percunctati ſunt, vbi habitaret: *Vbi habitas*, qui è cælo magiſter inter homines degis? Alcuinus exiſtimat de cæleſti habitatione hic agi: ſenſu Litterali, an Morali tractant eius loci interpretes. Certè Chriſtus Dominus, qui facilè ipſis indicare potuiſſet terrenũ ſuum habitaculum, de cæleſti reſpondit: *Venite, & videte*. Super quæ pulchre Beda: *Vultis videre habitaculum meum? Sermone explicari non poteſt, opere demonſtratur: venite, & videte*. Noſſe deſideratis cæleſte habitaculum meum? Emphyrei regiam, & gloriam Beatitudinis verbis, etſi mei (ait Chriſtus ex Bedæ ſententia per exaggerationem: nam Chriſto quid reipsâ difficiles? (vix explicari poteſt, experimento oculorum ſuo tempore agnoſcetis. Porrò Chriſtus ipſiſſima erat Dei ſapientia, & Verbum, & lingua Patris: quin & ſua ipſius maximè intererat, explicare hominibus Beatitudinis felicitatem, vt maximè ad virtutem extimularentur, & nihilominus explicare pro dignitate quodammodò non videtur audere ſupernæ felicitatis gaudia, etſi diuinâ eloquentiâ præditus erat; ſed ad oculorum experientias remittit? Tantæ ſunt Beatitudinis deliciæ, tam ineffabilis gloria, vt vel diuinus ille Rhetor quaſi veritus eſſe videatur, ne vel diuiniori elocutione non adæquet tot felicitatum elogia, nec verbis ſuis exæquet Beatorum honores, proſperitates, & gaudia, quæ tanta ſunt, vt prorſus ineffabilia ſint humanis eloquijs. Vnde Chriſtus ait: *Venite, & videte*. nam cæleſte *habitaculum meum non poteſt verbis explicari*. Nemo pro dignitate, niſi experientiâ æſtimabit felicitatem Beatitudinis, quæ maior eſt verbis, & vincit cultiorẽ eloquentiam hominum.

Ioan.

Alcuin.

Beda.

Chriſtus quodãmodò non audet explicare beatitudinis glorias.

138. Porrò Beatus non tantùm fruitur propriæ beatitudinis portione, ſed in omnium aliorum Beatitudinibus deliciatur, & cæterorum felicitate Beatur; quo nimium ſingulorum Beatitas excreſcit, & incrementatur eximiè. Nam cuiuslibet Beatitudo ex omnium beatitudinibus conflatur, imò exaggeratur. Ad felicem filij prodigè luxuriantis aduentum pius pater, Deus, inquam, lautum extruxit conuiuium, & paterni amoris, & effuſi gaudij plures edidit notas: quod grauiter ferens frater ſenior, apud Patrem conqueſtus eſt. Cui diuinus Pater reſpondit verba expenſione digniſſima. Luc. 15. v. 31. *Fili, tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt*. Celebris quæſtio eſt apud commentatores, quo pacto verè dixerit diuinus Pater ſeniori filio: *omnia tua ſunt*. Quæ bona ſi erant etiam fratris iunioris, falſum dixit; ſi verò ſolius erant fratris ſenioris, iniuſtè agit Pater admittendo filium prodigum ad paternam domum, & cenſum. Altè profectò S. Auguſt. hanc quæſtionem verſans dixit: *Quid ſibi vult, omnia mea tua ſunt, quaſi non ſint & fratris? Sed ſic a perfectis, & immortalibus filijs habentur omnia, vt ſint & omnium ſingula, & omnia ſingulorũ*. Quippe immortales, & beati filij Dei, ſic propriâ beatitudinis portione fruuntur, vt poſſit Deus cuilibet verè dicere: *omnia mea tua ſunt*, id eſt, omnes felicitates, beatitudines omnes; omnia mea, quibus ſingulos beatos donaui, *tua ſunt*, & *omnium ſingula, & omnia ſingulorum*. Num quiſque beatus adeò vnus, & idem eſt cum cæteris, mutuo charitatis fœdere, vt felix ſit & propriâ, & aliorum beatitate. Cæterorum proſperitatem, vt propriam reputat? Aliorum gaudijs exultat, aliorum palmis triumphat, cæterorum coronis regnat, & omnium felicitatibus quaſi beatur? Nõ Martyr martyrum purpurâ felicitatur? non Virgo veſte virginum candidâ? non Apoſtolus, non Angelus Apoſtolorum inſignibus, & Angelorum ſtemmatibus? Num & Beatiſſimæ Deiparæ ineffabili gloriâ, & Chriſti Domini immenſâ beatitate: imò ipſius Dei infinitâ beatitudine velut fruitur, per charitatis nexum communicato gaudio? Vnde Beato cuilibet dicere poteſt Deus: *omnia mea tua ſunt, vt ſint & omnium ſingula, & omnia ſingulorum*. Quid pulchrius pro hac re?

Beatus quodammodo beatur ſingulorũ beatitudinibus. Lucæ.

Auguſt. li. 2. de qq. Euang. ca. 33.

139. Demùm Clem. Alex. ſcribit: *Bonas animas, vt inquit Plato ſuper cæleſti loco relicto, ſuſtinuiſſe venire in hunc Tartarum*. Nimirùm beatos quoſdam ſpiritus, reliquiſſe, ait, cælum, & ad terras deſcendiſſe. Aptène dicetur mundus hic *Tartarus*? Profectò Tartarus infernum ſignificat, ſeu locum feralibus damnatorum tormentis deputatum. Ergo mundus perperam dicetur *Tartarus*; nam plures homines in mundo hoc gaudijs affluunt, delicijs florent, vitâ vigent, voluptatibus laſciuiunt, diuitijs opulentantur, honoribus incrementantur, libidinibus luxuriãt, proſperitatibus deliciantur, ita vt affatim felices reputẽtur, qui perfruuntur vitâ, infelices, qui vitâ priuantur. Delicioſa hæc vita dicetur Tartarus? Infernus erit tanta quorundam opulentia voluptatum? Ita planè dicitur, & iure quidem ita dicitur, ſi hæc vita comparetur cum cæleſti beatitate. Porrò Beatus vſque adeò glorioſus eſt Dei ſpectu, Dei fruitione, & ſummi boni poſſeſſione beata, tot, tantiſque immergitur gaudiorum voluptatibus, vt cæli comparatione hic mundus dicatur *Tartarus*, & inferno comparetur. Nam faſtigium mundialis honoris comparatione honorum, quibus ſublimantur beati, dedecus eſt. Voluptates, &c. quibus feliciores homines in hac vita felicitantur, ærumnæ ſunt, & gehennalia cruciamenta, ſi comparentur cum Beatorum delicijs. Vnde felices illæ animæ, quę reliquerunt cæleſtem locum, non tam dicuntur veniſſe in mundum, quàm in Tartarũ; quia hic mundus cæli comparatione triſte *Tartarum* eſt, dirus infernus, & ærumnoſior gehenna.

Clem. Ale. 1. Strom. Comparatione Beatitudinis cæleſtis, Mũdus hic dicitur Tartarus.

§. XXVI.

Sic vilis eſt apud homines cælorum gloria, vt Beatitudinis drachmam habeant inter ſtercora.

Si tanti vitrum, quanti margaritum? Quis es vſque adeò hebes, & truncus, vt vitrum æſtimet præ margarito pretioſiſſimo? Vitrea felicitas eſt, quæ à fortuna eſt: nempè fugaces opes, volaticas voluptates, ſcenicos honores mundus offert inſanis ſui amatoribus. Quæ licèt inaniſſima, tanti facit homo, iniquus planè rerum æſtimator, vt mundiales has nugas anteponat perpetuò æternaturæ gloriæ corporis, & animi. Mauult in hac vita præſenti vitrea bona, quã veram & meram virtutis felicitatem, & præfulgens Beatitudinis margaritum. Sic ſic obbruteſcit ad æternatura bona qui acutus eſt & perſpicax ad inania, incerta, caduca! Heu! quàm vili pretio eſt apud homines res virtutis, & negotiatio Beatitudinis, quæ rebus omnibus præferenda foret! Matth. 13. v. 44. *Similes eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro, quem,* 140.

Matth.

quēqui inuenit homo, abscōdit, & præ gaudio illius vadit, et vendit vniuersa quæ habet; & emit agrum illum. Audis huius Euangelici hominis animositatē, qui vt gloriæ thesaurum, & beatitudinis margaritum sibi emat, à se vltro reijcit vniuersa quæ iam diu possidebat bona? S. Hilar. *Possidendi huiusmodi thesauri cum agro potestas non potest esse sine pretio, quia cælestes diuitiæ non sine damno seculi possidentur*. Profectò impendium secularium bonorum & compendiū est acquirendi cælestia, & gloriosior beatitudinis æstimatio. Præclarè S. Hieronym. *regni cælestis thesaurū in corde absconditi, quem pristinis prætulit facultatibus*. Nempè qui præfert res cælestes rebus mundialibus, iam habet in corde, regni cælestis beatum thesaurum. Ac si æstimatio ipsa sit secura possessio, seu certum possessionis ius. O verè beatum illum qui *inuenta vna preti osa margarita, abijt, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam*, Matth. 13. v. 46. Subtiliter S. August. sic fatur super his verbis: *Vendentes enim rebus nostris nullum aliud pretium accipimus quàm nosmetipsos, quia natalibus implicati nostri non eramus, vt rursus nos pro illa margarita demus: non quia tantum valet, sed quia plus dare non possumus*. Nempè dum ita magni facimus beatitudinis margaritam, vt omnia nostra à nobis abijciamus, quò illam possimus emere, eiusmodi abdicatione bonorum primùm nos emimus, qui eramus temporalium bonorum seruitiam verò nostri iuris effecti etiam nosmetipsos in pretium damus. Non quia plus non valeat, & æstimari debeat, sed quia nec plus dare, nec pluris æstimare eam possumus.

D. Hilar. in cōmen huius loci Retū omnium abiectio est pretium cæli Hierony. ibi.

Matth.

August. de quæst. Euang. ca. 12.

141. Luc. 15. v. 8. *Quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam vnam, accendit lucernam, & euerrit domum, & quærit diligenter, donec inueniat eam?* Sollicitè quidem quæritur hæc drachma, cùm statim quæratur desiderio quàm citissimè recuperandę rei amissæ, & sanè ex omni affectu accendit noctè lucernam, ne cata perdatur drachma. Sed attende rem cælestem in ipsa æstimatione vilipendi: & ipsā etiam indagatione publicari quàm paruò æstimamus cælestia bona, & æternatutam Beatitudinē. Aduertis vbinam quæratur? *Euerrit domum*, inquit, *& quærit diligenter*. O vilipendium! Luculenter S. Hieron. *Drachma perijt, sed in stercore inuenitur*. Eane est res virtutis, animi salus, & beatitudinis gaza, vt inter rudera, & quisquilias habeatur? Hæcne drachmæ pretiosæ scrinia? Scopis res cælestis euerrituri? ò quàm vili pretio habetur, quod summum pretium habere debuisset! Eritne vitrum in æratio, & margaritum in stercore? Mundi dona tanto in pretio, & cęli drachma inter quisquilias? Non sic ęstimat Paulus æquus rerum censor, res mundiales, & Beatitudinis glorias: *Veruntamen ex stimo omnia detrimentum esse propter eminentem sci. ntiam Iesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam*. Ad Philippenses 3. v. 8.

Luc. Inter stercora habemus grana margariti.

Hieron.

Ad Philip.

142. Pudet dicere, quod (malum) non pudet esse. Scilicet quàm nihil se æstimet homo, siquidem pretio leuiculæ, & fugacissimæ voluptatis se diuendit, & mācipat æternaturis supplicijs. Discè, ò homo, vel à Diabolo, quanti te debeas ęstimare. Matth. 4. vers. 8 *Et ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me*. Omnia regna mundi, & desideratissimas regnandi glorias pro te tibi offert; quis tam vecors erit, qui sic se deprętiet, vt propter futile gaudiolum, & imaginarios honores se à se alienet, & vltrò destinet infami Dæmonum seruituti? ô fatuum, & ctiminosum commercium! Disce, disce à Dæmone tui pretium: ne tu te minoris æstimes, quàm ęstimaris à Diabolo. Acerrimè Saluianus debacchatur in eiusmodi homines. *Quis ergo*, inquit, *furor est, viles a vobis animas vestras haberi, quas etiam Diabolus putat esse pretiosas? ac per hoc quicunque animas suas negligunt, etiā infra iudicium Diaboli se amant*. Planè eleganter, vtinam non ita verè! Sic se, & sua negligit homo! Sic contemnit cęlestia bona! Sic vilis est apud se, & ipse, & æternatura sibi beatitudo.

Homo plus æstimatur à Diabolo quàm à se. Matth.

Saluian. lib. 3. ad Eccl.

Porrò quàm negligenter tractemus rem virtutis, & negotium salutis æternæ, declarat apprimè decem virginum parabola moralissima, Matthæi 25. v. 10. Omnes enim, tam prudentes, quàm fatuæ dormierunt, quin & dormicrunt. Ita oscitanter inuigilant est rem animæ? Mox cùm aduentantis iam sponsi intimatur præsentia, fatuę virgines dum cōcinnare lampades suas serò procurant, adhuc semisopitæ pergunt empturæ oleum ab æternę lucis pabulum: *Dum autem emere, venit sponsus: Et quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias & clausa est ianua. Nouissimè verò veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine Domine, aperi nobis*. Serò perrexerunt ad emendum oleum: sed fortè diligentia suppleuit tarditatem. Audiendus est S. August. *Dum autem irent emere*, &c. *Non autem dictum est, quod emerunt oleum*. Heu humanam negligentiam! Vadunt emere oleum, quo emant cælestia bona, & ita negligunt vnicum glorię negotium, vt rei potissimæ oblitæ sint; & vacuæ necessario oleo redierunt? Planè repulsę meritæ, non cælestis connubij candidatus est quisquis opus Dei, & suę animę negotium tam negligenter facit. Ita pigrescimus ad vera bona, sic vilis est apud nos res salutis æternæ.

Matth.

August. serm. 22. de Verbis Dom.

Adnotauimus aliquando ad illud Matthæi 6. vers. 10. *Adueniat regnum tuum*, Hominum pigritiam: simile quid iuuat expendere ex illis verbis Baptistæ Ioannis, quibus apud Matthæum cap. 3. v. 2. suam auspicatus est prædicationem: *Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum*. Quid est appropinquauit regnum cælorum, *non vos regno*, (inquit Hugo ibibi, nisi præmaturè exorasse illud, *Adueniat regnū tuum?* Nimirum sic pigrescit hominis iners desidia in via ad cælum, vt necesse sit, quòd regnum cælorum appropinquet nobis, & ad nos adueniat, si quidem nos ad illud non imus. Tam vili pretio æstimat homo beatas cæli glorias, sic piger est ad procurandū beatum cælorum regnum, vt nisi ipsum ad se veniat, ipse ad illud ire non curat. Appropinquet cælum ad vos, siquidem vos cunctamini appropinquate ad cælum. 143.

Matth.

Hugo.

S. Augustinus sic scribit: *Comperi quosdam putare, eos solum arsuros illius æternitate suppliciy, qui pro peccatis dignas eleemosynas facere negligunt. Ideo iudicem ipsum noluisse existimant alind commemorare se esse dicturum, nisi eleemosynas siue factas siue non factas*. Pergit c. 27. ad rem præsentem opportunissimè: *Sed qui dignè pro peccatis suis eleemosynas facit, prius eas facere incipit a se ipso. Indignum est enim vt ipse sibi non faciat, qui facit in proximum*. Esto tibi misericors, qui fortè misericors es in alios. Non pudeat, nec pigeat te eleemosynam elargiri tibi quasi panperi, qui reliquos pauperes tuis eleemosynis subleuas. Ne sis tu tibi adeò vilis, vt qui pauperes sic magni facis, vt de tuo censu auxilieris ipse te negligas, & nihil facias. Magni te æstima ad pietatem, quem sic æstimauit Christus, vt proprij sanguinis pretio emeritiquem sic æstimat Diabolus, vt omnia regna mundi, & omnem eorum gloriam, tibi pro te offerat. Ne te ipsum inhumanè destituas, qui alios auxiliari eleemosynæ ope non destituis. 144.

Aug. lib. 21. de Ciuitate Dei ca. 22. Homo sibi faciat eleemosynam.

§. XXVII.

Voluntaria hominum dona diuinæ pietati adulantur.

SIc demus, quomodo vellemus accipere. Ante omnia, sponte, citò, libenter. Ingratum est benefi- 145.
cium,

clum,quod diu inter manus dantis hæſit:quod extorquetur ſupplicationis pretio,non ſpontaneo donantis merito. Qui non vltrò donat,prius donaſſe pœnituit, pœnitenda dona pudet recepiſſe, & non recipere iuuat. Violenta gratia, nulla eſt; perdidit enim gratiæ elogium, & degenerat in offenſam. nam qui coactè donat, & deuenuſtat donum, & culpat accipientem, tanquam violentum petitorem, aut indignum beneficij poſſeſſorem. Beneficium, quod verè beneficium eſt,vltrò effluit ex manibus donantis, non extorquetur iniuriâ recipientis. Spontè donet quiſquis donare ambit: nam donum induit largitoris animum aut hilarem,aut mœſtum. Malo nullum,quàm triſte beneficium, & quod ſqualet lugubri pœnitentium habitu, pœnitudine donantis. Quod erga homines eſt in gratia,apud Deum religio eſt. Deus acceptat libenter obſequia violenta; ſpontanea expetit;talibus enim hoſtijs promeretur Deus;quaſi pretium fœneretur oblatio ab animi lubentia, à qua cenſetur.

146. Laudatiſſimum illud Abrahæ facinus de Iſaaci Immolatione, quod Hebræa gens in primis conſpicuum & incomparabile iure putabat; non ſic illuſtre cenſebatur ab inuidis nationibus, ſic obloquentibus apud Philonem: *Aiunt enim & alios multos ſuis affectibus deuinctos, & amantes liberorum, immolandos exhibuiſſe filios, vel pro incolumitate patria, vel vt auerterent bella ſiccitates, inundationes, peſtilentias: alios autem domeſtica, quantumuis falſa, religionis gratia. Græcorum certe clariſſimos, non ſolum priuatos ciues, ſed & Reges, non magna ratione ex ſenatorũ habita, his mactatis, maximas deleuiſſe hoſtium copias primo impetu. Barbaras quoque gentes per multas ætates litaſſe mactatis filijs. Indorum quoque Gymnoſophiſtas, & hodie ſub initium morbi longi & incurabilis, priuſquàm inualeſcat, accenſo rogo ſe ipſos exurere. Imò & mulierculas eorum defunctos maritis, in rogos eorum cum gaudio ſe mittere, atque ita viuas concremari cum adamatis cadaueribus.* Hæc Philo. Et quidem ſi Reges excultiſſimæ Græciæ, & audentioris Barbariæ charam ſobolem mactant vel ob publicum bonum, vel in falſæ religionis obſequium: quæ eximior laus maneat Abrahamum propter ſimile facinus? Audi reſponſum Philone dignum: *Qui liberos mactant, partim ex more id faciunt, partim quia magna mala, & aduerſus humanam opum contumacia à ſuis ciuitatibus aliter arcere nequeunt. Ex his quidam inuiti ſuos exhibent, coacti à potentioribus. Alij compulſi metu hominum*, &c. *Laudantur enim facta voluntaria; inuoluntaria referuntur ad neceſſitatem rerum, aut caſuum, aut temporum.* Vis noſſe quàm libenter filium immolare affectauit Abrahamus? Audi S. Zenonem: *A filio ad Agnum tranſtulit dexteram, ſemper lætus, & gaudens; nec mutatus eſt vultus eius, cum eſſet victima commutata.* Scilicet non minùs ardua fuere facinora, quæ immolando liberos, Gentes patrauerunt: at tantùm rei difficultas non decernit meritum Abrahami, ſed ſpontanea mens, & alacer affectus,quô affectauit Iſaacum immolare in Dei obſequium. Vide quàm exaggeret meritum doni,lubens donandi animus. Porrò coacta victima ſæpè non placat Deum,ſed offendit: *Hilarem enim datorem diligit Deus.* Vnde hic v. 22. 23. & 24. *Populus iucũdus ſecundum faciem Sanctorum*; Deo immolat ſacrificia, offert ſpontanea dona, & vltrò deſtinat templo pretioſiora ſpolia, quæ ab hoſte glorioſè reportauit.

Philo lib. de Abrahã. Spontanea dona valdè placẽt Deo.

Philo.

Zeno ſerm. de Abraham.

Iudith.

147. Diſquirunt interpretes, quare Abrahami facinus de affectata immolatione vnici filij tot plauſibus celebretur; ſecùs verò perfecta immolatio vnicæ filiæ Ducis Iephte? Nota eſt hiſtoria ex libro Iudicum cap. 11. v. 35. Et quidem Abrahamus ſubſecutus eſt præceptum diuinum; at Iephte votum Domini præcurrit, præproperâ religione pius. Vtraque victima fuit vnigenita ſoboles. Imò Iephte re ipsâ mactauit filiã; Abrahami verò immolandi votum reputatum eſt pro filij immolatione; nam Angelus cadentem detinuit enſem. Cur ergo Iephte fraudatur meritiſſima laude? Verùm aduerte, animoſitatem facinoris Iephtani nõ parũ culpari fletu vouentis patris,& filiæ deuotæ. Ille ſic filiam excipit; *Heu me filia mea decepiſti me.* Et filia ita patri reſpondet; *Dimitte me, vt duobus menſibus plangam virginitatem meam.* Heu nimis lugubris victima! Heu flebile donum! Qui hilarem datorem diligit lubentia dona acceptat, coactã & mœrentem victimam non magnifacit; *Semper lætus & gaudens Abraham*, æternas laudes promeretur ab exprompto ſemper voto filij ſacrificandi; dolens & mœſtus animus Iephtæ offerentis, & filiæ oblatæ, offuſcarunt (ne dicam conſtuprarunt,) tanti facinoris gloriam. Nam luctus funeſtat victimæ deuotionem. Luculenter Tertullianus: *Cùm proprijs filijs Saturnus non pepercerit, extraneis quidem non parcendo, perſeuerabat, quos quidem ipſi parẽtes ſic offerebant, & libenter exponebant, & infantibus blandiebãtur, ne lacrymantes immolarentur.* Nec minùs eleganter Minutius Felix: *Meritò ei* (Saturno) *in nonnullis Africæ partibus, a parentibus infantes immolabantur, blanditijs & oſculo comprimente vagitum, ne flebilis hoſtia immolaretur.* Sic reſpuunt vel ficta Numina flebilem hoſtiam, & luctuoſum donum! Sic libenti animo acceptat Deus ſponte, citò, libenter oblatum munus: vt qui tot elogiis prædicauit Iſaaci immolationem; illaudatam omiſerit Iephtæ victimam, pari amore dilectam, pari difficultate immolatam.

Voluntas Abrahami immolãtis perplacet.

Iudicum.

Victima ſine lacrymis

Tertul. Apolog. c. 9.

Minut. in Octau.

Conſentiunt Geneſeos commentatores Abrahamum non indicaſſe Saræ vnici filij immolandi ſeuerum præceptum: nec conueniant in reddenda ſilentij ratione. Subijcio pulchra ad hanc rem Baſilij Seleuci verba. *Facinus tam audax Saram celat, neque ad matrem affero mandata. Quam ob rem? Illa quidem, inquit, amens Dei eſt, at ingenium vereor. Intueor matris in Deum propenſionem; at metuo affectum in liberos. Dei amans eſt mulier, ſed mater eſt: Mulieres naturæ impotentia deuicta res importuna. Vereor ne lacrymis ſacra fœdet, ne puero complorata iniuriam imperanti arroget, ne vultu contuſo ſacra diſiiciat, Deoque vim afferat, ne mente infracta res tam ſtupenda gratiam ſpoliet.* Chartam implerem, ſi vellem ſingula, quæ viuidè dixit Seleucus, expenſione perſequi. Plura qui volet ſuper hac re, adeat Notas Cerdæ in c. 9. Apologetici Tertulliani vbi allegat Plutarchum, & alios, quos longum eſſet recenſere. 148.

Lacrymæ Saræ fœdarent Iſaaci immolationem. Baſil. orat. 7.

Cerda. Plutarch.

Toto ingenij adniſu conabatur Arius adſtruere. Chriſtum Deum non fuiſſe paſſum voluntariè, vt præclariora noſtræ fidei ſacramenta dehoneſtaret, culpando Paſſionem. Sic ingenioſè malitioſus fatur apud Baſilium Seleucum expendens illud Lucæ. 22. v. 42. *Verumtamen non mea voluntas, ſed tua fiat. Vides, inquit Arius, vt inuitu Paſſionis limè ineat? Quod ſi inuite ſuſcepta Paſſio, Reſurrectio quoque non ab eius voluntate profecta eſt. Si præter animi ſententiam crux, vt nobiſcum gratia communicata eſt.* Ecce quàm eſſet futilis Paſſio, ſi prorſus inuoluntaria Chriſto foret; & quàm dehoneſtarentur ſubſecuta myſteria! At pudet,& piget hic probare quàm libenter Chriſtus ſubierit mortem, vt nos vitâ donaret. Pſalm. 39. verſ. 8. *Holocauſtum, et pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi, Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam. Deus meus volui: & legem tuam in medio cordis mei.* Omitto ſexcenta Scripturæ loca ad id ſtabiliendum contra Arij impudentiam aliud enim ago. 149.

Quàm voluntariè ſe obtulit Chriſtus. Luc. Seleuc. orat. 32.

Ioannis 6. v. 68. Audientes ſublimiora gratiæ myſteria quidam ex diſcipulis, ea ſupra captum humanum cenſentes, defecerunt à Chriſti collegio; *Dixit ergo Ieſus ad duodecim; Numquid & vos vultis abire?* Super quibus verbis ita philoſophatur Sanctus Chryſoſt. *Non eis dixit; Abite, hoc enim eſſet eos expellere; ſed interrogauit eos, an vellent abire, auferens eis vim & neceſſitatem; ex neceſſitate enim detineri, par eſt ac ſi abirent.* Porrò qui inuitus religionem ſuſcipit, 150.

Ioan. Chryſoſt. homil. 46. in Ioann.

pit illam deserit. Præcucurrit enim vera impietas pietatem coactam; & sponte profanat, quem inuitè colit. Coacta religio, species irreligionis est, & sacrilegij blandimentum. Tertullianus his verbis insectatur Imperatores Romanorũ vi propagantes Deorum religionem: *Quoniam autem, inquit, facile iniquum videtur, liberos homines inuitos vrgere ad sacrificiendum (nam & aliàs diuinares faciendæ libens animus indicitur:) certè ineptum existimetur, si quis ab alio cogeretur ad honorem Deorum, quos vltrò sui causa placere deberet; ne præ manu esset iure libertatis dicere: Nolo mihi Iouem propitium, Tu quis es? Me conueniat Ianus iratus ex qua velit fronte. Quid tibi mecum est?* Porrò religionis susceptio non est arbitrium violentiæ, sed negotium lubentiæ. Planè coactio profanat numen, quod dignè colit spontanea adoratio.

Tertull. Apolog. c. 38.

§. XXVIII.

Diuitiæ reiectæ merita sunt, & ipsæ abundantiùs recuperatæ sunt opulentum præmium ipsius abdicationis.

151. Diuitiæ in se malæ non sunt; quod malitiam earũ exaggerat: meliùs enim actum cum diuitijs foret, si vnicam, & specialem malitiam haberent: ac cũ nullâ ingenitâ prauitate deuenustentur, omnium vitiorum malitiâ vitiantur. Porrò opulentia superbiam parit, ambitionem nutrit, armat ad vltiones, conuiuia instruit, helluationem, & crapulam persuadet, luxuriæ fauet, & fouet, & vt breui omnia dicam, vitiorum omnium fomes est, ac malorum omnium radix. Argutè inquit Theophyl. ad c. 11. Lucæ, non secundum translationem Loniceri, sed apud S. Thomam in Catenâ: *Facultates præsident cupido cordi.* quasi opulentia Præses sit cupiditatis, cui cupido ad nutum obediat opulentia instigante ad quoduis facinus, & tribuente materiam, & opportunitatem ad delinquẽdum. Vnde sicut opes impudenter fouent vitia, sic vitia dehonestant opes. *Luxuria infamat diuitias.* ait S. Chrysost. in Lucæ c. 6. quod etiam præstant reliqua vitia. Super hac re non ero longior, quia animus non est hic infamare diuitias (de quo alibi vbertim,) sed expendere nonnulla Scripturæ loca, in quibus diuitiæ loco præmij tribuuntur; & quidem à Deo, diuitiæ inquam toties vituperatę.

Diuitię præsunt cupido cordi. Theoph. S. Thom. Lonicer.

Chrysolog. Lucę.

152. Matthæi 5. v. 4. *Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram.* Profectò non benè actum videtur cum mititate, quæ excelsa virtus est, & absque dubio sublimior, quàm aliquæ ex his, quæ Beatitudines nominantur: (legi potest Hugo inibi, qui multis eminentiam mititatis commendat:) scilicet reliquis beatitudinibus cælestes, & spirituale præmium tribuitur, hæc verò eximia virtus bonorum temporaliũ abundantiâ muneratur? S. Chrysost. tacitè huic difficultati respondet, quod Christus hic *spiritualium sensibilia miscuit*, ne omnia præmia sint spiritualia, & inuisibilia. Tum etiam vt aliquid statim detur, ne munera omnia sint de futuro. nam mora retributionis minuit valorem muneris: plurique solent homines æstimare exiguum donum statim largitum, quam spem largissimæ munerationis. Verùm adhuc vrget difficultas, cur præclarissimæ virtuti temporalia dona tantummodò hic destinentur. Imò præmium huius Beatitudinis non satis constare videtur cum re primæ Beatitudinis. Dixit enim Christus Deus: *Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei.* Lucæ 6. v. 20. Porrò si abdicatio diuitiarum tanti æstimatur à Deo, vt prima, & princeps Beatitudinum scribatur, quo pacto diuitijs ipsis, & quidem abundantioribus, mititatem dignè præmiat Deus: nam si diuitiæ renunciatæ,

Matth.

Hugo.

Chrysost.

Lucę.

Celada in Iudith.

prima Beatitudo est, & princeps felicitas, diuitiæ possessæ miseria erunt, & infelicitas maxima: quia res, cuius abiectio bona est, eiusdem possessio vtique mala erit igitur de peruerso præmiat Christus, & infelicitatem destinat in Beatitudinis præmium, & ita infelicitabit Beatitudinem hanc.

153. Hæc difficultas simili dubio ex eodem Euangelio Matthæi exaggeratur: capite decimo nono, vers. vigesimo septimo, ait Petrus ad Iesum: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te quid ergo erit nobis?* Audi mercedem Deo dignam: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet.* Quod adhuc expressius traditur Marci 10. vers. 29. *Nemo est qui reliquerit domum, &c. aut agros propter me, qui non accipiat centies tantùm nunc in tempore hoc, domos et fratres, &c.* Hæc sententia sibi videtur manifestè pugnare: nam si Apostolorum meritum fuit omnia temporalia bono reliquisse, præmij nomine non erant tribuenda illis abundantiora bona temporalia. Quo ergo pacto dicentibus; quid præmij dabitur nobis, qui reliquimus omnia, respondet Christus, *centuplum accepturos nunc in tempore hoc, domos,* &c. Nam si meritum est reiectio opum, non benè centies multiplicatæ opes destinantur in præmium: si enim abiectio diuitiarum bona est; possessio non erit bona: igitur abundantior possessio, cumulatior erit malitia. Ergo diuitiæ, quæ abiectæ, meritum sunt; abundantiùs possessæ erunt præmium; & diuitiarum abiectionem munerabit Deus abundantioribus diuitijs. Et ita Deus diuitias, quas laudabili reiectione culpauerat, nunc eas in præmium destinando, commendat: Ergo commendat, quod dãnauerat.

Matth.

Diuitię reiectæ merita sunt, & præmia ... ctionis.

Marc.

Arguta planè dubitatio, duplex solutio mihi supperit: nempe diuitias, & temporalia bona vtcumque possessa, fomitem esse vitiorum; (vnde præstat eas relinquere,) at opes à Deo datas, materiam virtutibus omnibus ministrare, quasi à diuina donatione virtutem combibant ad probitatis vsus. Quod benè explicuit Imperfectus explicans illud, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie,* vbi addubitat quomodo diues, qui annonam habet in plurimos dies, petere possit è Deo panem, quem habet. Quis enim quod habet petit? Respondet. *Ita ergo intelligendum est, quia non solum ideo oramus, panem nostrum da nobis, vt habeamus, quod manducemus, sed vt quod manducamus, de manu Dei accipiamus. Nam habere ad manducandum commune est inter iustos & peccatores, de manu autem Dei accipere panem, non est commune, sed tantùm Sãctorum.* Itaque annona, & opes de manu Dei acceptę, dona sunt sæpiùs conducentia ad virtutem. Sic Abrahamus ditatus à Deo fuit, sic Isaacus, sic Iacobus, sic Patriarcharum proceres, vt virtutibus, sic etiam opibus opulenti. Et Iuditha ipsa hic versiculo 23. diues fuit ad eleemosynas, ad templum cultum, ad affinium subsidia, & communem omnium vtilitatem. Ergo vulgares diuitiæ abiectę sunt, & sic meritò abijciendæ: at opes à Deo specialiter elargitæ, præmij loco designantur mititati, & destinantur Apostolorum meritis, quippe quæ valdè conducere solent ad virtutem.

Matth. Imperf. hom. 14. in Matth.

Iudith.

Hinc lux aliqua loco obscuro Deuteronomij 32. versiculo 8. *Quando diuidebat Altissimus gentes, quãdo separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel.* Sapienter hic Mariana adstruit his verbis agere Moysen de distributione hæreditatum, & regnorum facta olim Gentibus, & mox filiis Israel. Septuaginta interpretes, sanctus Hilarius, sanctus Gregorius, sic locum efferunt: *Iuxta numerum Angelorum Dei.* Ac si idem sit, cùm hæreditantur à Deo filij Israel, & Angeli Dei. Nimirum Israel Angelus Dei nominatur, cùm optima hæreditate donatur à Deo.

Deuter.

Mariana.

Hilar. Gregor.

154. Aliam solutionem subijcio, ingenio sancti Nazian-

Felicitas est habere diuitias, quas Christo, & pro Christo relinquas. Nazianz Orat. 1.

dignam. Scilicet diuitias præmij loco à Deo dari ob ipsas reiectas, vt habeat homo vberes diuitias, quas vbertim reijciat in obsequium Dei. Nā opes, vt malæ sunt ad possessionem, sic bonæ & expetendæ ad reiectionem. Præclarè ait Nazianz. *Omnia Deo dono dedi, opes, famam, nominis claritatem, bonam valetudinem, litteras ipsas; ex quibus dumtaxat hoc commodi tuli, vt eas aspernarer, atq; aliquid haberem, cui Christum anteferrem.* Nempè tota diuitiarum felicitas est, posse feliciter abijci. Vnde loco præmij donat opes Deus, nō vt hominem diuitet, sed vt homo se de pauperet, quæ summa laus diuitiarum est: *Nullum bonū iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus,* ait Seneca. Perbellè Tertullianus: *Et si aliqua amisistis vitæ gaudia, negotiatio est aliquid amittere, vt maiora lucreris.* Occasiones huius lucri, & opulentæ negotiationis vsuras offert Christi in præmium voluntariæ abdicationis: nam aliquid amittere lucrosa negotiatio est.

Senec. l. de paupertate. Tertul. l. de Martyres. cap. 2.

---

§. XXIX.

Immodica tristitia est intestinus Dæmon, delictorum fomes, & cruciatus gehennæ affinis.

Eurip. apud Stobę. serm. 99. Posidippus.

155. EVripidis in Oreste vox est: *Tristitia, grauis Dea est, verumtamen curabilis.* Dabo hic aliqua ex Tristitiæ malis; ad calcem præstingam curationem. Heu! quàm grauis Dea, tristitia est. *Adeo multipes variumque malum est tristitia,* ait Posidippus in Myrmice. Dicitur *multipes*, quia multis & diuersissimis vijs & modis ad nos venit. *Varium malum* appellatur quoniam plura & innumera mala secum affert immodicus mæror. Basilius, sic fatur: *Nimia autem tristitia auctor peccati esse solet, cùm mæror mentem submergat, consilij inopia vertigem afferat, penuria cogitationis ingratum animum generet.* Scilicet mœstitia mentem submergit, rationemque obruit, & simul viuidum ad peccandum fomitem hominibus subministrat. Res planè diuersissimæ, & quæ valdè exaggerāt tristitiæ malum. Porrò ad peccandum arbitrij libertas omninò necessaria est. O grande & quasi fatale malum à tristitia ab illa enim mestitudinis vertigine ouiat ratio inopiā consilij, & penuria cogitationis, & simul ingeritur tacitus igniculus ad peccatum, & intestinus fomes ad delinquendum. Nam & nimium debilitat & extenuat arbitrij libertatem, & ita viuidè instigat ad atrociora flagitia, vt vltrò quasi cogat ad delinquēdum, liberā (sic fari liceat) necessitate. Quod consultissimè aduertit Moyses. Geneseos 4. v. 6. Cùm enim impius Cain inuidentiæ fomite æstuaret ad necem innoxij Abeli, *Dixit Dominus ad eum: Quare iratus es, et cur concidit facies tua? Nonne,* &c. Et statim subiungit: *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Quare, postquam dixerat Deus *concidisse*

Basil. Orat. 22. quæ est de mœrore & tristitia. Nimia tristitia valdè vrget ad delinquendū.

Genes.

156. *faciem Cain*, & præ nimia mæstitudine *inclinato capite* incedere, statim addit appetitum esse sub hominis potestate, & voluntatem passionibus principari? Opportunè Caietanus inibi. *Et ne Cain causari possit, quo appetitus huiusmodi,* scilicet tristitiæ vltricis, *non esset liber, subiungit ipsius libertatem, & tu dominaberis illius, scilicet appetitui: vt tua præsidentia imputari intelligas, quod appetisti; at per hoc cecidit vultus tuus, iramque incurristi* criminosi parricidii, quod mente moliris. Ac si dicat Deus: *Cum nimia tristitia auctor peccati esse soleat, & mæror mentem submergat consilij inopia, & penuria cogitationis,* ne existimes, quia præ mestitia concidit vultus tuus, inde te habere excusationem delicti, quasi appetitus tuus & passio tristitiæ, cogat voluntatis arbitrium. Non ita est: nam quantumuis mæstitudine obruaris, tamen sub te est appetitus tuus, & tu, licèt ægrè, potes tamen illius dominari: neque enim nimia tristitia libertatem omninò cogit seruili necessitate. Nempe necesse est, vt Deus ipse publicet humanum arbitrium non cogi à nimio mærore. *Fue menester que Dios declarasse que vna profunda melancholia no quitaua totalmente la libertad.* Sic immoderatus mœror inclinat ad peccatum liberā seruitute, aut coactā, (vt sic dicam) libertate! *Tristitia nonnihil cum insania*
commune habet, dixit Alexis apud Stobæum. 157.

Alexis. Stobęus. Serm. 99.

Lucæ 4. v. 33. *In synagoga erat homo habens dæmonium immundum,* & (viso Iesu) *exclamauit voce magna.* In exemplari Græco legitur. *Erat homo habens spiritum Dæmonij immundi.* Ecquis est iste spiritus Dæmonij, qui sic dirè obsidet miserabile corpus huius infelicissimi hominis? Sapientissimus Cardinalis Toletus refert nonnullos, *qui humoribus melancholicis talia adscribunt.* Ac si ille ipse homo, qui ab Euāgelista dicitur *habens dæmonium immundum,* non verè sit dæmoniacus, sed profundè tristis, & nimiūm melancholicus. Quasi qui eiusmodi tetricā & lugubri passione agitur, imitetur, & exprimat energumenum, & ab infernali Dæmone obsessum. Non approbo hāc sententiam, quam multis olim impugnabam, sed aduoco horum auctorum mentem ad probandum quā infelix & dira sit profundi mœroris passio ad fermè profligandam naturam humanam; si quidem energumeni dementiam, & furorem imitatur, habeturque quasi intestinus Dæmon. Profectò energumenus sic agitur Dæmone intrinsecùs latente, vt licèt homo videatur verba efformare, manus, pedesve mouere; at latens in corpore Dæmon auctor est eiusmodi sermonum, & motuum, qui non imputari debent energumeno, sed Dæmonio, de quo S. Augustinus lib. 19. de Ciuitate Dei c. 4. & lib. de Eccles. dogmat. c. 81. Itaque nimia mœstitudo aptè dicitur esse quasi *spiritus Dæmonij*, & profundè mœstus imitari videtur energumenum, qui sæuè agitur à Dæmonio. Quid exaggeratius ad exprimendum quàm sæua, & infernalis passio sit grauis quorumdam tristitia, & desperatus
mœror? 158.

Lucæ. Gręcus. Melancholicus velut energumenus. Tolet. Annot. 54. in c. 5. Luc.

August. l. 19. de Ciuit. Dei c. 4. & l. de Eccles. dogmat. c. 82.

Et quidem, vt alia omittam vitia immoderatæ tristitiæ, impiè suspicax & malitiosa est. Matthæi 15. v. 26. Mulier illa Chananæa fide animosa, supplicat filiæ sanitatem. At Christus Deus non respondit ei verbū, & mox respondens, ait: *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.* Ex quo asperiori responso ingentem concepisse tristitia tradunt expositores: & ita miratur Basilius Seleu. quod à mœrore instigata non eruperit in blasphemias; *Nisi enim* (inquit) *talis fuisset mulier, fortè inhumanitatis, aut impotentiæ Saluatorem condemnans, auolasset.* Et post pauca: *Ab ea insuper tunc dictis spes excussit concepto mœrore. Canis in tanta hominum multitudine audio? Fortè etiam ipse Dæmoni ius in eam permittit. Fortè filia calamitas huius potestatem superat. Forte humilitatis, tenuitatisque suæ confessionem celat obtentu contumeliarum.* Ecce tibi voces, in quas erumperet *conceptus mœror, nisi talis fuisset mulier.* Caue ab immoderata tristitia, vtpote contumeliosè impia, & temerariè blasphemā. Audi Cainum mœstitudine blasphemum, Geneseos 4. v. 13. *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* Ad quæ verba sic fatur S. Bernardus: *Mentiris Cain maior est enim Dei pietas, quam queuis iniquitas.*

Tristitia immodica sæpè blasphema est. Matth.

Seleuc. Orat. 20.

Genes.

Cæterum quàm sit graue malum profundus mœror, indicant illa verba Christi Dei, Matthæi 26. v. 38. *Tristis est anima mea vsq; ad mortem,* id est, adeò tristis, vt tristitia ipsa mortem mihi afferre videatur: quēadmodum vulgò dicere solemus: morior dolore, morior fame: sic etiam, morior præ tristitia. Ita locum hunc interpretantur nobiles quidam recentiores. Audiendus est S. Basilius: *Alij*, inquit, *in mortem prorsus collapsi sunt, ac si fulcimento quopiam debili niterentur, subtritis eorum viribus, & diffractis immodico*

S. Bernard. serm. 21 in Cantic. Matth. Tristitia nimia obruit & suffocat. Basil. hom. 4 de Gratiarum actione.

modico

modico pondere tristitia. Namque quod cernere posses in flamma, qua introclusione suffocatur proprij fumi, qui cum libere egredi non queat, implexam flammam suo opprimit ambitu. Aduertis quàm sit exitialis immodica tristitia, quæ dum animum occupat, mentem sæuè discruciat, & vitam obruit? *Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Tribulationem, & dolorem inueni.* Psal. 114. v. 3. S. Hier. *angustiam, & dolorem reperi.* Alij *tribulationem & mœrorem*, vel *afflictionem, & anxietatem*. Nempe profundus mœror appellatur *dolor mortis*, id est, qui sic exasperat, discruciat, & dilaniat animum sæuæ mestitudinis furijs, vt mortem inferre valeat. Addit Dauid: *pericula inferni*. Quidam apud Lorinum, *angustia inferni*, vel *fouea*, vel *sepulchri*. Itaque siue τὸ *inferni*, accipiatur pro sepulcro, siue pro ipsa gehenna, luculentius euadit sensus ad rem præsentem. Nimirum tam graue & peracerbum malum est vesanus meror, vt mærenti mortem adsciscat præ sæuitia doloris. Quòd *si infernus* pro gehenna vsurpetur, vt interpretantur commentatorum proceres, tristitia ferali damnatorum mæstitudini, & infernali cruciamento hyperbolicè comparatur, quo nihil exageratius concipi potest & quod quiuis valet expendere & ampliare viuacissimè ad cognoscenda mala, quæ immanis tristitia afferre solet.

Psalm. Hieron. tristitia est æmula gehennæ. Lorin.

159. Ergo *tristitia grauis Dea est, verumtamen curabilis.* Quænam est medicina, quæ curare potest tam graue malum? Dauid in Psalmo, quem nunc expendamus, huius morbi causam affert; inde facile est remedium apponere opportunum: *Tribulationem & dolorem inueni*; vel vt alij exscribunt, *angustiam & dolorem reperi.* Scilicet angustias, & mærores homines quærunt, & inueniunt, cùm res aduersas interpretantur acerbiùs, cùm plura timent, quàm imminent, cùm mente sæpius tractant, & exaggerant tristitiæ causas. Oportet ergo angustiam non quærere, nec inuenire, & vltrò aduentantem depellere consilio prudentiæ, & alio mentem diuertere, & vestigare rationes, quę animum reddant pacatum & lætum, non quæ hominem exasperent, & acerbiùs contristent. Sic feralis & immitis tristitiæ affectus curari potest, & debet. De hoc remedio plura diximus aliàs.

Eurip. Psalm.

Itaque vt omnibus innotescat pietas, & sanctimonia Hebræi populi, dicitur hic v. 24. *Erat autem populus incundus secundum faciem Sanctorum.* Sicut suprà cap. 7. v. 17. & 18. proditur iniquitas & desperatio Bethuliç sium, cùm publicatur eorum immodica tristitia, & luctuosus angor.

Iudith.

§. XXX.

Nonnullis bonorum gloria lenocinium est ad virtutem; & ærumnosa miseria fit peccandi libido.

160. PAucis deponere felicitatem molliter licuit: cæteri cum his, inter quę eminuere, labuntur, & illos degrauat ipsa, quæ extulerunt. *Non deerit quem repulsa distorqueat, erunt quos honor ipse vexet.* Ideò adhibeatur prudentia, quæ modum ac parsimoniam felicitati imponat, quæ cùm fugacissimis rebus innitatur, citò deserit aut deseritur. *Ipsa enim felicitas se nisi temperat, premit.* Sed non semel ipsamet fortuna quæ bonos mores fascinare, & inuitiare solet, languentem virtutem exsuscitat, igniculosque excitat ad augustiorem probitatem. Vir bonus felicis redditur, dū fidelis putatur: & ipsa ab honore æstimatio extorquet æstimatione digna; sæpè languet virtus hominis, qui vilipenditur, & scintilla ad probitatem non semel interstinguitur vilipendio. *Vn hombre alentado es para mas al humillado y abatido no pocas veces sele quebran las alas, y es aun menos de loque es.* Celada in Iudith.

Senec. epi. 75.

Sapienter S. Gregorius Nazianz. sic fatur: *Quarum enim virtū laudes nem... earum quoque rerum haud dubie incrementa exploratū habeo.* Periculosa res est inanis gloria, a qua vanescit virtus, & infatuatur probitatis sapor; at est, quidem honestus honor, honestaque honoris ambitio, quæ & virtus sæpè est, & virtutum incrementa & procurat, & efficit.

Nazianz. Orat. de Basilij laudibus.

161. Matthæi 25. v. 15. *Homo peregrè proficiscens, vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij vero vnum vnicuique secundum propriam virtutem.* Quòd autem ait Christus talenta distributa esse *vnicuique secundum propriam virtutem*, haud facile est interpretari. S. Hilar. Auctor. Imperfecti, & Theophyl. inibi, propriæ virtutis nomine fidem intelligunt. Sed nescio an fides quæ semper à gratiâ est, aptè hic dicatur propria cuiusque virtus, vt notant commentatores. Propterea S. Hieron. & Beda præfata verba intelligunt, prout se quisque ad recipiendam gratiam disponit. Quæ doctrina etsi vera sit, intellecta de dispositione ex auxilio gratiæ (procul, procul à tantis Ecclesiæ Patribus exsuscitare emortuos Semipelagianorum cineres:) iure addubitat noster Maldon. an satis prædicta expositio congruat instituto, & verbis parabolæ. Vnde ipse sapientissimus Doctor è proprio ingenio aliam expositionem commentus est, quam in medio proponit, tamensi illam non audeat affirmare, nempe illud *vnicuique secundum propriam virtutem*, intelligendū de natura ipsâ, nam alia, aliâ aptior est secundum naturam, ad exercenda munera, ad quæ Deus illam destinat. Liceat Maldonato suam excogitasse sententiā, liceat nunc ad mores aliam excogitare, quam videtur insinuare Orig. ibi, tractatu 33. in Matthæum his verbis: *vnicuique secundum propriam virtutem. Alia fuit virtus eorum, quibus data sunt quinque talenta, alia quibus duo, alia quibus vnum.* Nempe etsi eadē sit natura omnium secundum naturalia, aut paria merita secūdum supernaturalia, at maior dicitur virtus eius, cui dantur quinque talenta, non tantā tanti muneris largitate, & magnæ munerationis dignitate excitatur ipsa natura (vel potiùs ipsius naturæ gratia) ab sublimiora incrementa virtutum, & quodammodo obligata manet ad ampliora incremēta. Hispanè dicimus: *Auna persona que esta en mayor puesto, le corren mayores obligaciones.* Vnde ille, cui concredītæ sunt quinque talentorum gazæ, plura lucratus est, eaque generosè reddit munifico Domino. Qui verò accipit duo, alia duo obtulit minori questu. Qui autem vnū virtutis neglexit quæstus, & deterior à gratiæ abiisti effectus est. Ecce tibi quid sit: *Vnicuique secūdum propriā virtutem.* Quasi impar sit æqualis natura ad gratiæ lucra, si vberiùs muneretur, si plus illi æstimationis, seu gratiæ credatur, si maiorē accipiat dignitate muneris; ac si ipsa felicitas amplioris muneris feliciter incrementa virtutis & exiguum munus concreditū aut malignè sobolem bonorū operū parturiat, aut faciat abortū gratiæ. Quemadmodum fecit, cui vnum duntaxat talentum creditum est, secus ille cui amplissimū munus commissum, etiamsi æqualis esset natura vel virtus antecedens munera. Profectò à munere accepto, iam *alia fuit virtus eorum, quibus data sunt quinque talenta, alia quibus duo, alia quibus vnum.*

Hilar. Imperf. Theoph. Ab honore augetur ardor ad virtutem. Hieron. Beda. Matth. Maldon. Orig.

162. Depressior humilitas, paupertas angusta, angustiæ infelicitati, virtutem non admodum robustam, reddunt pusillanimem: at ne pusillanimitate pigrescat, & langueat, excitari solet à Deo honoris, seu felicitatis bono quod nō semel est incentiuum virtutis, Luc. 6. vers. 20. *Beati pauperes; quia vestrum est regnum Dei. Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis*, &c. Quia, vt optimè dixit S. Cyrillus alibi laudatus, *pauperes habent intellectum modestum & quodammodo remissum*, humiles angusto corde premuntur, esurientes fame exanimantur, ideò statim Christus regales diuitias

Animatur pauper honore. Luc. Cyrillus.

pauperibus pollicetur, humilibus honores promittit, eſurientibus ſaturitatem ſpondet. Audiendus eſt S. Chryſoſtomus ſuper hac re eleganter fatus: *Poſtquam igitur mandauit paupertatem colere, ea, quæ ſequuntur inopiam, coronat honoribus. Contingit autem paupertatem colentes neceſſariorum incurrere defectum, & vix acquirere victum: ideirco non ſinit diſcipulos puſillanimes ſuper hoc fieri, dicens: Beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini*, &c. Nempe vt diſcipuli à paupertate, ab humilitate, ab inopiâ non fiant puſillanimes ad pias virtutum audacias, honore afficit humiles, regiam dignitatem, & opulentiam illis indulgens: *Beati pauperes, quoniam veſtrum eſt regnum Dei*, qui ab humanâ infelicitate erant puſillanimes, à regiâ dignitate fiant magnanimi ad heroicas Chriſtianiſmi virtutes: vt reſtituat honor, quod humilis paupertas fors detrahit: ne virtus à puſillanimitate detrimenta patiatur. Vnde Chriſtus Lucæ 4. v. 38. *Surgens de Synagoga introiuit in domum Simonis*. Quare Chriſtus Deus in vilem piſcatoris domum ingreditur: optimè S. Chryſoſtomus: *Manebat apud diſcipulos honorans ipſos, et ab hoc animoſiores reddens*. Honor enim aliquando animoſitas eſt ad virtutis facinora.

Chryſoſt. in Catena. — Lucæ. — Chryſoſt.

163. Profectò admiratione dignum eſt, Diabolum auſu eſſe Chriſtum in deſerto tentare. Veroſimilibus coniecturis ſuſpicabatur diabolus Chriſtũ eſſe Deum, & illum tentando deijcere intẽtat; Planè hic deſipit malus dæmon, & barbaricâ temeritate inſanit. Quidnam Diabolum erexit in tam audax facinus, Diabolicis technis impar? Aduerte diligens & attentus expenſor ad Euangeliſtæ verba: *Et ſtatim Spiritus expulit eum in deſertum: Et erat in deſerto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, et tentabatur à Satana. Eratque cum beſtijs*. Marci 1. v. 12. Nimirùm Spiritus ſanctus (vt commentantur S. Chryſoſt. Theoph. & Euthy.) *expulit*, Græcè ἐκβάλλει, hoc eſt, *eiecit*. Ac ſi dicat Euangeliſta: Aduertens malus Dæmon, Chriſtum Deum eſſe quaſi eiectum ab hominibus, & cum beſtijs in ſiluis habitantem, tunc, tunc quidem audet illum adoriri, & præſumit tentationibus deijcere, & ſuperare. Et qui antè puſillanimis erat, tunc erigitur in audaciſſimam temeritatem. Quod inſinuare videtur S. Chryſoſt. pendens Chriſtum à Spiritu expulſum, crebrò impetit tentationum vaſtamentis, & machinis; impudenti Dæmonis audaciâ tunc præſumente, vel Deum tentando proſternere. *Expulit, &c. & tentabatur à Satana. Propter hoc autem non oſtendit eum ſimpliciter euntem in deſertum, ſed expulſum, vt hoc intelligas fieri ſecundũ diuinæ diſpenſationis verbum*. Nempè communis diſpenſationis ratio eſt, vt eiectus ab hominibus, pauper humiliatus, calamitoſus, expoſitus ſit tentationibus grauiſſimis, & atrociſſimis incurſibus Dæmonum. Nam Diabolus ſicut hominem alacrem nõ audet inuadere, ſic eiectum, & ærumnoſum facilè inuadere, & ſæpè proſternere ſolet. Quaſi in homine eiectio deiectus ſit animus, demiſſus, proſtratus ab ærumnæ puſillanimitate.

Chriſtus tunc tentatur, cùm deſpectus videtur. — Marci. — Chryſoſt. Theoph. Euthym. — Chryſoſt. homil. 13.

164. Vulgaris quæſtio eſt inter noui teſtamenti Commentatores, cur Chriſtus Deus proditori Iudæ corpus ſuum, & ſanguinem in vltimâ cœnâ porrexerit. Porrò dedecere planè videtur, vt in præcordia immundiſſima intraret immaculatum Chriſti corpus, & auſpicia Euchariſtiæ deliberet impius proditor. Nũ Sanctorum dandum eſt canibus, canino rictu ferocientibus? Sanctus Chryſoſt. opportunè rationem aſſignat his verbis: *Poſt hac introiuit in eum Satanas. Etenim maius peccatum eſt factum, quoniam cum acceſſiſſet non factus eſt melior, neque timore, neque beneficio, neque honore*. Nimirum ſatagebat diuina prouidentia perditum Iudam reſtaurare. Metum illi incuſſit, & terrores, & perſeuerat in proditionis inconſulto conſilio: adhibet exhortationes tacitas, & Dei eloquẽtiâ dignas; & adhuc ſurdus eſt. Quod ſupereſt remediũ conſultiſſimæ Dei prouidentiæ ad cohibendam proditoris impietatem, & frænandam Iudæ temeritatem effrænem? *Beneficio, & honore* afficit Iudam: illũ amicè alloquitur, & admittit ad Apoſtolatus ſublime faſtigium, corpus, & Sanguinem Dei Euchariſticè non negat: vt quẽ metus non emollit, dignitatis honor informet ad probitatem. Hæ ſunt piæ aſtutiæ diuinioris gratiæ, vt reſtauret dignitas honoris, quod neq. blanda adhortatio, neque incuſſus timor extorquere potuit. Hæc eſt ſumma proditoris nequitia, Deũ prodidiſſe, Magiſtrum abrenunciaſſe perfidè, nec beneficiorũ obſequijs, nec ſummæ dignitatis honore informari ad virtutem potuiſſe. Perditiſſimè perit, qui neq; beneficijs, neque honoribus à Deo largitis reſipiſcit ad virtutem, neq; informatur ad probitatẽ. Quod quaſi vltimũ remedium deſtinatur Iudæ proditori; & fuit primum erga primum generis humani conditorem Adamum.

Chryſoſt. hom. 83. in Matth. — Honor meliores facit.

165. Geneſeos 1. v. 26. Poſtquam in mundi opificio ſummus rerum opifex Deus creaturas reliquas de nihilo formauit, & diuinâ laude dignas iudicans, laudationis honore confirmauit, dum deſtinat fabricare hominẽ, ſic dicitur: *Et ait, Faciamus hominem ad imaginẽ, & ſimilitudinem noſtram*. Verũ ſuſcitari oportet, quoſnam alloquatur hic Deus Pater, dicens, *Faciamus*. Perperam Hebræus Philo, & Plato autumant Deum his verbis Angelos alloqui, illis creationis negotium mãdans. Non. n. ait, *Facite vos*, ò Angeli, ſed *Faciamus*. Propterea ſanctus Baſil. Theod. S. Cyril. lib. 1. contra Iulianum, S. Auguſt. lib. 16. de Ciuitate Dei, Rupertus & alij innumeri (imò qui ſecus dixerit, anathemate damnatur in Concilio Smirnenſi apud S. Hilar. lib. de Synodis,) ſapienter exiſtimant his verbis Patrem Deũ alloqui filium & Spiritum ſanctũ, quaſi collegas ſuas eiuſdem ſecũ naturæ, potentiæ, & operationis, ad hominis formationem faciendam. Sed quare diuinarũ perſonarum collegium conuocatur quaſi ad conſultationem, ſeu conſilium humanæ formationis? Nam eſto hominis natura viſibilium omniũ ſit præſtantior, proptereaque aut *Microcoſmus*, id eſt, minor mũdus, ſeu *Horizon vniuerſi* appelletur à Philoſophis: eſto inquam, quòd hominis formatio argutiſſimũ ſit operũ Dei; quare tanto conſilij apparatu facta proponitur? Luculenter Baſilius Seleucus: *Nondũ formatus homo a conditoris conſiderantia, & Dei conſilijs commendationem & pretium accipit. Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Antiquiorem conditione ſua honorem ſuſcepit*. Nimirùm homo antequã fit, honoratur, ne vbi primũ ſit, degeneret ab hominis generoſitate; Neque. n. Deus Adamum tot gratiarum inſtructum munimentis vult, vt adhuc in paradiſo ſit ſine dignitatis honore, ne quòd innocẽtiæ gratia auertit malũ, accerſat virtus inhonorata. Serò laudaretur, ſi poſt ſui conditionem cõmodaretur; vt homo iunior ſit ætate, quàm honore, viuat ad honoris dignitatẽ, qui necdũ viuit ad vſutã vitæ: quò honoris dignitas præcaueat delinquẽdi occaſiones, quas efferret virtus inhonorata. Heu! Adamus non tantũ fuit primordialis delicti, ſed etiam anticipati honoris reus: nempe abutens & amœnitate paradiſi, & dignitatis felicitate.

Geneſ. — Philo l. de Mundi opific. — Plato in Timæo. — Baſil. — Theodor. — Cyrill. — Auguſt. — Rupertus. — Concil. Smirn. — Hilar. — Seleu. or. 1.

Quod malè perdidit Adam, bene recuperauit Iudith, generosè vtens honoris & gloriæ felicitate; nam cap. 8. verſ. 1. nobilis eius proſapia celebratur: verſ. 7. eius venuſta pulchritudo, & opulentiæ: v. 28. inclyta tantæ heroinæ fama commendatur; verſ. 28. vt prophetis ſuſpicitur; c. 10. & 11. apud Aſſyrios eius ſapientia, decor, & virtus celebris eſt; c. 15. v. 29. Summus Pontifex Ioachim cum Hieroſolymorum proceribus Bethuliam veniunt gratulaturum Iudithæ, & ipſius laudes celebraturi, & c. 16. v. 25. dicitur; *Iudith magna facta eſt in Bethulia, et præclarior erat vniuerſæ terræ Iſrael*. Quæ tantâ gloriâ nobilis, quinque & centum annos celebris fuit omnium ſanctitatum laude; neque honorum gloria infuſcauit virtutem, ſed clariorem reddidit, nobili pietatis incremento.

Iudith.

§. XXXI.

§. XXXI.

Ambitionis fomes, vitium est humanæ naturæ suspecta virtus est, qui dignitates non recusat.

166. INnata est homini principandi cupiditas: sublimitatis ambitio omnium mentes occupat,& vota tenet omnium: omnes superbiæ telo perculsi naturaliter suspirant ad honores. Nescias vnde vilis limus tam generosos haurit spiritus, quibus semper supra se ascendere satagit naturali concupiscentiâ. *Dat & Apostolus nobis concupiscentiam 1. ad Timotheum 3. Si quis Episcopatum concupiscit, bonum opus concupiscit: sed bonum opus dicens naturalem concupiscentiā ostendit.* Verba sunt Tertulliani. Audis concupiscentiam sublimioris throni, quæ est eminentis præfecturę ambitio? Quasi detur in homine aliquis specialis fomes instigans ad honores quærendos, qui dicitur ambitio. *Habes ex isto fomite*, (nempe ambitionis) *æstuantem magnum Regem sola gloria minorem*, ait Septimius. Scilicet Alexander Macedo nouo ambitionis fomite æstuabat ambiens nouos Orbes, quibus superbissimè principaretur. O quot excantauit labores malè actus ambitionis œstrō quātas ærumnas patiuntur, qui honorum cupidine aguntur! Eleganter describit idem perantiquus Doctor Candidati molestias: *Sed illos enim qui ambitu obeunt capessendi Magistratus, neque pudet, neque piget incommodi animæ, & corporis. Quas non ignobilitates vestium affectant? Qua non atria nocturnis, & crudis salutationibus occupant? Ad omnem occursum maioris cuiusque personæ decrescentes, nullis conuiuijs celebres, nullis comessationibus congreges, sed exules à libertatis & lætitia felicitate, idque totum propter vnius anni volaticum gaudium.* Id est, propter annuam Præfecturam. Ecce tibi quàm æstuat, homo hoc fomite principandi quàm diligenter agitetur stimulis ambitionis, quę vt conscendat ad honorum sublimitates, omnes molestias molestissimarum virtutum subit, simulatque sanctitates omnes vt dignus videatur sublimitate muneris, quod prætendit. Quasi qui sic ascendit, *non ascenderet mendacy scalis*, vt quondam Romulus cælos scandit. Nempe ex dissimulatis vitijs, & simulatis virtutibus gradus facit ad sublimitatem honoris.

Tertull. l. de anima, c. 16. Timoth. — Ambitio concupiscentia dicitur, seu fomes ad honores — Septim. de Pallio, c. 4 — Tertul. l. de pœnit. c. 11. — Ambitiosus graphicè describitur — li. 4. aduer. Marc.

167. Verum enimuerò quemadmodum vitiositas humanæ naturæ ad honores inhiat ingenito ambitionis igniculo; sic virtus, quæ vera virtus est, solerter fugit, & impensè detestatur munus principandi & quasi alio arcano fomite vitat honores, amore humilitatis. Porrò ambitio quaorumuis dissimulata, manifesta superbia est. Virtus non delinitur honoribus: qui se lubens permittit principatui, dissimulanter illud ambit. Procul à sanctitate laruata ambitio: procul à virtute sublimitatis fastus, quos semper fastidiuit vera virtus; quæ vt humilitet de se sentit, sic superbias dominationis solerter castigat. Suspecta tibi sit virtus eius,qui libenter se permittit honoribus,dissimulanter enim eos ambit. Dignitates ipsę dignam munere personam quęrant,& reluctantem hominem rapiant ad sublimitatem. Basilius vir planè magnus, Episcoporum exemplar,sanctitatis labor,virtutis meta, præclarum hac in re exstitit documentum, de quo sic fatur S. Nazianzenus: *In Episcoporum cathedra Dominum laudat Basilius, non hanc potestatem furatus, nec ea per vim potitus, nec honorem persecutus, sed ab honore quæsitus.* Furto rapit Præfecturam quisquis largitionum corruptelis,eam impetrat: nam Præfecturam vectigalem facit soluendi ambitionis impensas. Hoc genus emptionis quædam species furti est. Vnde sumptuosus ambitus est furti reus. Et dignitas ipsa cogitur soluere, quos detestatur præuiæ ambitionis sumptus. At Basilius *dignitatem non est furatus*, quam non emit munerum pretio, sed meritorum dignitate. Addit argutè: Neque negotiationis violento ambitu *Honorem persecutus est*. Honorem persequitur negotiatio. Ambitio non tam est prosecutio, quàm Persecutio dignitatis: nam à negotioso candidati ambitu multa paritur honos: calamitas est Præfecturæ, sic obtineri. Verum Basilius ambitione non quærit honorem, sed *honos ambitiosè quærit Basilium*. Heu! hodie, *Non virtute magis, quàm maleficio, & scelere sacerdotium paratur, nec dignorum, sed petentiorum throni sunt.*

Ambitio honorem persequitur — Nazianz. Orat. de Basilij laudibus. — Honores quærunt bene meritos. — Naz. suprà.

168. S. Seuerus censu pauper, virtute diues, officio vilis, merito sublimis: casu pergit ad templum maximum, vbi populus consulebat de Episcopo eligendo. Absconditur ibi vt videat, non vt videatur: sed quem conscientia negabat honoribus, meritorum sublimitas eligebat. Columba specie conspicua insignis diuinitus reuolat super S. Seuero: ille satagit inter turbam abscondi; tum columba caro Seueri capiti insidet, Episcopum cælitus designans. Expendenda sunt verba P. Damiani: sic aientis super hâc re: *Conqueritur intra se Seuerus nil sibi profuisse confugium. Verumtamen adhuc suspicatur deceptam errore columbam.* Scilicet Seuerus sublimioris throni dignissimus, tam longè abest ab ambitu dignitatis, tam abiectè de se existimat, vt suspicetur columbam cælitùs missam, errore deceptam esse in sui designatione ad dignitatem, quasi quodammodò suspicans facilius esse cælestem columbam quasi decipi, quàm ipsum mereri thronum illum. Certat humilitas Seueri cum cælestis præsagio: & ipse suæ insufficientiæ conscius quasi suspectam habet electionem columbæ. Generosâ humilitate ambit, quod refutat conscientia humilitatis: & piâ virtutis ambitione, ambitione m dignitatis detrectat; indeque dignior honoris efficitur, vnde impensiùs honorem recusauit. Et ita in detrectando munere æmulatur negotiosæ ambitionis solertiam; & quasi alio fomite ambit negari honoribus; facilius quasi suspicans cæleste signum (necdum satis exploratum) decipi, quàm se dignè suscipi ad tantum munus. Sicut etiam sanctissimo Doctori Ambrosio, suspecta fuit infantis miraculosa vox, dum agebatur de eligendo Episcopo *Subitò vox fertur infantis in populo sonuisse Ambrosium Episcopum.* Verba sunt S. Paulini in eius vita. Quin & lamiam iussit intentar, & mulierculas castissimè accersit, vt se mentiatur indignum sublimitate muneris. Legatur ibi Paulinus, & Theodoretus lib. 4. historiæ. Sed irrito conatu fugit thronum Ambrosius, quia solers & sedula reiectio, pro pia ambitione fuit; & à muneris reiectione tam dignus est habitus munere, quàm alij ab ambitione digni sunt, qui reijciantur à munere. Ecce S. Ambrosius scelera simulat, ne eligatur ad thronum; vt alij virtutes simulant ad ambitionem throni. Sed euentus probauit feliciter eligi reluctantem.

Humilis facilius quasi suspicatur cæleste signum decipi, quam se esse dignū. — P. Damian. serm. 5. — Paulin. — Theod.

169. Piger & pudet recensere quàm viriliter Christiana virtus recusauerit honores, exemplo Christi Dei, qui acclamatus Rex à quinque millibus hominum, quos diuinitus in eremo cibauerat, *fugit in montem ipse solus.* Ioann. cap. 6. vers. 15. Adducam Traianum bominem non religione, sed moribus præmaturè Christianum hac in re. Captabantur auguria, & consulebantur Dij de Principe eligendo; designat omen Traianum; *Nec aliter à cunctis omen acceptum est.* Verba sunt Consulis Plinij in sua ad Traianum Panegyri; at sobrius Princeps refutabat imperium. *Recusabas enim imperare: recusabas quod benè erat imperaturis. Obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi servandum fuisset.* Nimitū is recusat dignitatem, qui cōmoda dignitatis non captat, sed labores; qui se vult dignitati, non dignitatem sibi. Is inquam, obstinato animo thronum detrectat. Animosè ait Consul, *obstinate*: nam tanto mentis conatu, & virium adnixu imperium detrectauit Traianus, vt *obstinate*, &

Ioan. — Plin. — Obstinatè recusat principatū, qui bonus princeps futurus est.

Celada in Iudith.

contumaciter imperium reiecerit, & quasi pertinaciter flectinescius ambierit non esse Imperatorem, sed priuatum. Hoc exemplo hominis Gentilis, *Adigo* Tertull. de Pallio c. 5. *cauterem ambitioni*, sententia est Tertulliani, ne tam latè serpat candidatorum morbida negotiatio, quæ cancer est reipublicæ, & cautere opus habet, ne pestilens contagio latiùs propagetur: Cauterio curatur morbus lethalis, & irremediabilis, & vtcumque sic sistitur valetudo; *ergo adigatur cauterium ambitioni*, Ambitioni cauterem adige. & cauterizata conscientia ignibus ambitionis, & superbiæ fomite, pœnalissima & extremâ medicinâ curetur. Vtinam ambitiosa negotiatio repulsam negotiaretur; & ambitio quæ honores persequitur, negaret honores: & ita neglectus muneris esset muneris negotiosior ambitio; nam omnis dignitas omnem ambitionem recusat; suspectus sit omnis ambitus, vt secura sit omnis dignitas; & fuga ab honore, meritũ sit ad honorem obtinendum. Aduerte Iuditham *è se-* Iudith. *creto domus suæ cubili, in quo cum puellis suis clausa morabatur*, negligentem diuitiarum honores, recusantem connubia Principum Iudæorum, detrectantẽ Prophetidis sedem, & nomen, & superbas Holofernis nuptias: à Deo electam, vt principetur Principibus Bethuliæ, & quasi Imperatrix Hebræi exercitus Nabucbodonosorianam potentiam profligaret. Nimirum Iuditham honores negligentem eligit Deus ad summum honorem, quem negotioso neglectus ambitu adepta est hic vers. 25, quippe quæ principatum mercata fuit ambitione meritorum, non præstigijs negotiationum; & secessum quærens, principatum inuenit, & Principum Princeps renunciata est.

§. XXXII.

Secularis prosperitas aliquando iuuat ad virtutem; estque sanctitatis custos.

170. Felicitas aliquando custos est virtutis. IN hac vita malè audit humana prosperitas, ac si esset pia vitiorum mater, & impia virtutum nouerca. Homo cui ridet fortuna, cui blandiuntur opes, cui adulantur honores, facilis est ad vitium; nam quis fortunam ferat totâ felicitate incumbentem? Virtute Atlantes prostrauit miserè felicior prosperitas, quę sanctitatis venenum meritò nuncupatur. Ast Mithridates sustentabatur veneno. Et quibusdam prosperitas valde profuit ad virtutem. Iob 29. v. 2. *Quis mihi* Iob. *tribuat*, (dicebat Iobus calamitate deiectus,) *vt sim iuxta menses pristinos, in quibus Deus custodiebat me?* O vtinam ad pristinum felicitatis statum reuocaret, in quo innocentior mihi vita fuit, & remotior à culpis, nam insana hæc calamitas irritamentum mihi est ad delinquendum, longiùs à vitijs aberam, cùm florebam regno & opibus. S. Thomas ibi explicat verbum illud, *custodiebat me:* id est, *promouebat me* Deus augendo opes, me ad honores in dies promouendo, & nouis fortunæ accretionibus felicitando, *custodiebat me*. Id est, felicitas mihi erat custos sanctitatis. Neque hoc est insolens in Scriptura; Genes. 2 vers. 15. *Tulit* Genes. *ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum*, hominem, inquam, ait S. Augustinus. Ergo ex mente Au- August. de Gen. ad litt. c. 10. gustini, Deus posuit hominem in paradiso voluptatis, vt toto paradiso voluptatis custodiret hominem. Paradisiacã voluptate, hoc est amœniori felicitate Deus custodire hominem intentat. Ad hunc locum Geneseos proculdubio allusit Iobus, cùm asserit fortunissimum olim statum pro custode fidelissimo illi fuisse. *Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, in quibus Deus custodiebat me?* nimirum regno, honoribus, & diuitijs custodiebat me Deus sicut Paradiso voluptatis quondam custodiuit Adamum, ponens eum in paradiso voluptatis, *vt custodiret illum, id est, Adamum*. Sic Deus aliquos ad sanctitatem per diuitiarum abundantiam honorum fastigia ducit. Alioqui omnes fortunati damnarentur.

Christus Deus Baptismum pœnitentię à Ioanne accepit, dimissus quidem abiectissimâ humilitate, veluti mentiente peccata. Et Baptista euehitur ad sublimissimum honoris fastigium, scilicet Deum abluere suo Baptismate. Et subiungit Christus Dominus: *Sic decet nos implere omnem iustitiam.* Matth. 3. vers. 13. id est, *omnem sanctitatem*, vt vulgò expositores. Quasi dicat Christus: Ego humilitate hac, abiectione, & humano dedecore: tu verò hac sublimitate, tanto honore, & fastigio dignitatis, perficiemus omnem sanctitatem. Ego decore & contumeliâ: tu gloriâ, & auctoritate, diuersissimis quidem vijs, ad omnem sanctitatem, id est, virtutis culmen perueniemus. *Sic decet nos implere omnem sanctitatem*, Ioannes crescit honoribus sublimatur, pro Christo reputatur, augetur auctoritate, & supra humanum fastigium attollitur Ioannes. Et eiusmodi prosperitatibus prosperatur Ioannis virtus. 171. Ioan. prosperitate humana crescit in virtute. Matth.

Præclarè Iob 10. vers. 14. *Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* Quid est: *ad horam pepercisti mihi?* Sanctius ibi edoctus à S. Gregorio, ad pristinum statum felicitatis pristinæ reuocat hæc verba, cùm *multis abs te beneficijs cumulatus* florebã prosper in regno meo. Pulchrè prosperitatis tempus *horam* appellauit. Nã diuturnior felicitas, instantanea est. Sed pendo illud verbum, *pepercisti*, cùm dicitur de prospera Iobi fortuna; *Ad horam pepercisti*. Felicitasne peccatis parcit? estne anticipata venia delictorum, quæ patranda in calamitate forent? est sanè aliquando, neque ad hanc commentationem alio egeo patrono, seu interprete, quàm ipso Iobo. Nam calamitatem indubiè appellat iniquitatem; *Cur ab iniquitate mea* (id est, à calamitate mea) *mundum me esse non pateris, si ad horam pepercisti mihi* regiâ quondam felicitate? Vidistin' quomodo Prosperitatem prænaturam veniam appellat peccatorum patrandorum in ærumnis, quæ delicta, saltem leuia, à religiosis viris extorquere solitant? Ergo prosperitas aliquando præpropera venia delicti est anticipata remissio, & prænatura criminis condonatio. *Ad horam pepercisti mihi*. Præuenit gratia delictum, & felicitas auertit flagitium. Quid luculentius pro hac re, quàm planè dixisse Iobum, pristinam prosperitatem fuisse anticipatam veniam delictorũ? Hanc expositionem Sanctij disertè tradit S. Gregorius rerum Iobi sagacissimus inspector; Qui ad illa verba c. 42. vbi restiturus pristinæ felicitati, de calamitate perpessa, sic inquit Gregorius; *Et consolati sunt eum super omne malum quod intulerat Dominus super eum. Percussi enim mærore consolari, est et post percussione de venia congaudere*. Ecce quomodo restaurario prosperitatis antiquæ, *venia* dicitur à Gregorio. Illi debes hanc expositionem? Gregorij acumini adscribatur. Sic Iuditha c. 8. vers. 8. dicitur virtute *famosissima; neq; erat qui loqueretur de ea verbum malum.* Nempe tot felicitatibus, quæ in hoc capite v. 25. recensentur, sic est aucta eius sanctitas, vt inter præstantissimas matronas, præstantissimum locum obtineat. Fateor, sæpius ærumnæ & calamitates iuuant ad virtutem; aliquando felix prosperitas prænatura venia est delictorum, quæ patranda forent in acerbiori calamitate. Tametsi hæc non adeò secura via sit. Malo in vita affligi cum Christo, vt securiùs cum ipso feliciter in futura. 172. Iob. Sanctius, Gregor. Prosperitas aliquando est anticipata venia delictorum. S. Gregor. Iudith.

§. XXXIII.

Non bene præcauentur delicta, auferendo obuias occasiones, sine quibus hominum vita vix transigi potest.

BOni peritique vrbium Rectoris est pungi sanctarum legum violatione; vt ægrè fert patrata à sub- 173.

ditis

ditis scelera, sic præcauet ne deinceps patrentur, & occasiones delinquendi aufert diligenter? Sed vt *vltima supplicia vltimis sceleribus ponit*: (vt docet Seneca lib. 1. de Ira, c. 6.) sic vltima remedia vltimis & desperatis morbis facienda sunt. Pueriliis cautio est, vulgares occasiones, & sine quibus vix humana vita agitur, submouere. Alienâ pulchritudine peccatum fortè est: ergo deuenustanda omnis feminea pulchritudo? Malè cessit consilium sapientis: ergo sapiens consulendus non est? In templis virorum, ac feminarum concursus sæpè facinorosus extitit: ergo nec diebus festis conueniendum in templum est? sic sexcentę eiusmodi cautiones occurrunt. Hæc, inquam, impetitia Præpositi est, non cautio delicti. Nam quis præcauere possit tam faciles peccãdi occasiones, quæ hominem ad delinquendum non impellunt, sed animi imbecillitatem ostendunt magis? Peccauit Adamus in paradiso; & mox paradisi Rector cum è paradiso expulit: occasionem delinquendi exterminio abstulit Deus bene & prudenter cautum est, vt qui in paradiso deliquit, paradiso careat, quo peccandi amputetur occasio? Planè eiusmodi consilium Dei sapientiam dedeceret. Et ne talis cogitatio quenquam subiret, consultò Moyses eiusmodi suspiciones amputauit. Non est Adamus è paradiso eliminatus, quia peccauit: sed ne peccatum, quod ibi commisit, immortale fiat: *Ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum*, Genes. 3. v. 22. Porrò puerilis cautio & inanis foret exilium. Nam qui vel in paradiso peccauit, & extra paradisum fortè grauiùs peccaret, Nec quia semel, neque quia iterum, & sæpius peccaret, arcendus paradiso erat, cui paradisi voluptas tam leuis occasio delinquendi fuit. Neque enim quia quiduis non bene cedit, statim vitandum, aut ablegandum est. *At malè cessit*, (inquit Seneca) *& liberi, & coniuges spem fefellerunt: & tamen educamus, & ducimus. Adeoque aduersus experimenta pertinaces sumus, vt bella, victi, & naufragi, maria repetamus.* Huiusmodi suspicionis larua pueros terricat, non viros. Semel periclitatum est, non semper periculum erit: imò fortè à casu cautior & vegetior resurget homo. S. Chrysolog. loquens de filio Prodigo tot flagitijs infami, cuius piùs Pater præcauet delicta futura, ait: *Est penes patrem dulcis conditio, libera seruitus, absoluta custodia, timor lætus, blanda vltio, paupertas diues, secura possessio*. Expende illud: *Absoluta custodia*, id est, absoluendo ligat; permittendo interdicit; licentiâ custodit. Quod videre licet in Iudith hîc v. 27. alibi sæpe.

Senec.

Superioris cautela puerilis foret auferret necessarias occasiones.

Genes.

Seneca de benefic. l. 1, c. 1.

Chrisolog, ser. 1.

174. Peccauit Adamus libertati suæ permissus; quid faciat Deus? Luculenter Basilius Seleuc. *Si iussus homo mandatum prætereat, non ideo naturã demutat Deus, neque necessitatis legibus vincit inobsequentam; neque gratiam per vim aufert, neque intra necessitatem dona contrahit, neque naturam peruertens mentem adulterat.* Nimirum quia liber erat, peccauit non ei sustulit libertatem, sine qua non deliquisset. Hoc fortè fecissent homines; sed non Deus; *ne naturam peruertens, mentem adulteret*; quia imminuta libertas mentem humanam fecisset adulteram. Vel quia mens imminuta arbitrio, esset vt moneta adultera, quę nullius est valoris: vel quia auferendo aliquid arbitrij, remansisset mens adeò impudens ad peccandum, vt solet femina publicè adultera, quæ nullo pudoris fræno cohibetur ad luxum. Sic homo, qui notatur publicè auferendo ab illo occasionem aliquam remoram delinquendi: Matth. 5. v. 29. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te*, &c. *Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proijce abs te, expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorũ tuorum, quam totus corpus tuum eat in gehennam.* Peccasti visu? erue tibi oculos, ne tibi sunt in animæ ruinam. Et sic rectè cautum erit. Deliquisti manibus? manus abscinde, vt occasio peccati penitùs amputetur. Hoc consilium à Christo est, salubre, & sanctum erit. O Deus bone! nemo erit mortalium non cœcus, aut luscus, aut surdus, aut mancus, aut claudus: quia nemo est qui non visu, aut aure, aut manu, aut pede deliquit. Imò qui animo peccauit, animum eliminare cogetur. Et qui toto corpore deliquit, qua ratione totum corpus abscindet? numminutatim cõcîdet membra? an totum corpus auellet à toto corpore? Nugari mihi videris, ô homo: & facetè S. Laur. Nouat. sic præfata Matthæi verba expendens: *Si per cuncta peccata, vel scandala, non animi cupiditas reprimenda est, sed effodiendus est oculus, qui vidit; nullus iam habiturus est oculos. Non est quisquam, cui oculi remanebunt; quia non est inter mortales, qui non concupiscit, aut scandalizatur, aut peccat.* Reprimatur cupiditas, inhibeatur impetus naturæ, frænetur appetentia, animi subsultus comprimantur. Non effodiantur corporei oculi, non secetur manus, non amputetur auris. Aduerte sanctissimam Iuditham hîc non vitare obuias occasiones, ne quibus vita humana vix transigi potest, sed cum magna gloria processisse statis diebus.

Seleu. or. 3.

Libertatis imminutio adulterium est mentis.

Matth.

Laur. Nou. ho. de pæn.

§. XXXIV.

Singularitas in re sanctitatis, destruit quod astruit.

175. INimicus multorum est, qui multis dissimilis est. Quicunque studiosus sanctioris virtutis, recedat quantùm potest à se ipso & in se ipsum; sed non recedat nimis à cæteris. Sit vita non vulgaris in occulto, sed non sit singularis in publico: nam singularitas non tam est publica virtus, quàm occulta ambitio. *De singularitate famosus* dicitur Phœnix à Tertulliano. Porrò singularitas fam captare ingeniosè studet: vnde habetur elationis artificium, non virtus meritum. Qui singulariter viuit, non proficere, sed conspici cupit. Sapienter vetat Seneca. *Facere aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia sunt.* Asperum, incultum, & intonsum caput, & negligentiorem barbam, squalidam vestem, insolens ieiunium, cubilę humi positum, ecstatica suspitia, & quicquid aliud ambitione peruersâ viâ sequitur, deuita. Satis ipsum Religiosorum nomen, etiamsi modestè tractetur, inuidiosum est. Quid si te hominum consuetudini cęperis excipere? *Intus omnia dissimilia sint, frons nostra cum populo conueniat.* Videri cupit bonus & frugalis, non esse, qui ob singularitatem omnium oculos & admirationem ad se rapere cupit, Frugalitatem exigit virtus, non admirationem. Temperetur vita inter bonos mores, & publicos. Mâgnus ille est qui in vita communi singulariter viuit.

Vita nostra ne sit de singularitate famosa

Tertul. l. de Resur. carnis, c. 13.

Senec. ep. 5.

176. Matthæi 4. v. 1. *Ductus Iesus à Spiritu in desertum, vt tentaretur à Diabolo: & cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus*, &c. Totos quadraginta dies constanter ieiunat Christus: quorsum tam acerbâ diætâ maceratur? Num vt carnem debilitans, concupiscentiam cohibeat, & ieiunio tranquillet corporis indomitam licentiam? Minimè: nã Deus non subest eiusmodi passionibus, nec Dei caro ægrescit innatâ concupiscentiæ peste. Fortę vt se probet Deum, quadraginta dies & noctes pertinaciter ieiunat! Profectò infirmum foret Deitatis argumentum: nam Moyses, & Elias totidem dies, & noctes ieiunarunt. Sed cur hos Hebreæ sanctitatis proceres ieiunãdo non excessit. Eleganter S. Chrysostomus: *Prius Moyses, & Elias in hanc ieiunij longitudinem peruenire potuerunt. Nec tamen vltrà progreditur Christus, ne scilicet rei admirandæ excessus*, &c. Nempe vltrà ieiunat, quàm Moyses & Elias, ne excessus ieiunij ob singularitatem, admirationem pariat. Nam apud cordatos homines Singularitas virtutem mentitur, vitium elationis affirmat. Eligit non excedere, & si poterat, ieiunium Moysis, & Eliæ, ne singularitatis

Matth. Singularitatę in ieiunio refutat Christus

Chrysost. hom. 13. in Matth.

tatis inuidiam incurreret. Mauult hac in re non haberi, vltra hos Prophetas, quàm singulariter ieiunare; *ne rei admirandæ excessus* singularis deuenustaret eximium ieiunij opus apud homines, quibus singularitas suspecta, & inuidiosa est.

177. Lucæ. Luc. 1. v. 26. Mittitur Gabriel Angelus à Deo ad Mariam Virginem, vt agat de re Incarnationis, quã operatura erat illibato virginitatis pudore: *Quæ cum audisset turbata est in sermone eius, & cogitabat, qualis esset ista salutatio.* Quæ fuit sufficiens causa, vt Maria turbaretur? Num colloquium cum Angelo, vt insolitum, turbare Mariam, assuetam cũ cælitibus cęlestia crebrò tractare? Fortè quia specie iuuenis tunc apparuit: qasi sub alia specie toties apparuisset. Quid? turbat Mariam Dei corporatio? quid ipsi notius? Forsitã quòd de puella virgine nasciturus erat, quasi id olim non publicasset Isaias. Quid ergo virginẽ turbat? Opportunè Andreas Hierosolym. *Turbata est in sermone eius, &c. Quasi diceret: Num sola ego inter mulieres nouum naturæ modum inducam?* Nimirum timet Maria ne si Virgo, & mater sit, sit etiam virgo singularis. Lego in Tertull. appellasse nuptias, *Exitum singularitatis*; vnde cælibatus *singularitas erit*. Scio ex S. Nazianzeno, quod *Virginitas in ordinem Angelorũ, naturaque singularis ordine censetur*. Hæ singularitates, vt potẽ deinceps communes Mariam non turbãt. At maternitas virgo, & virginitas puerpera, quæ insolentia naturæ est, & singularis gratiæ prærogatiua, fortè tunc timetur à Maria; & eam velut turbat, vetita, ne *sola inter mulieres nouum naturæ modum inueniat*. Nempe humillima virgo timet esse singularis, ne elatio singularitatis deprauet priuilegia diuinioris gratiæ. Deipara turbatur singularitatis metu; Christus Deus eiusdem filius singularitatem ieiunij deuitat, & homo superbiæ obnoxius singularitatem affectat? Caue ab hac peste virtutum deprauatrice. Esto intrinsecùs singularis, extrinsecùs communis; & sic à communi singularitate prænite.

Deipara timet esse singularis.

Andr. Hierosol. in S. M. Deiparę salutationem.

Tert. li. de Exhor. Castit. c. 1.

Naz. Orat. in laudem Basil.

178. Matth. Matthæi 5. v. 3. *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum*. Paupertas humilior, seu humilitas pauperior, prima, & princeps beatitudinũ est, & præmij loco regnum cęlorum illi promittitur. Bene est. Sed cur quæso principi beatitudini commune præmium proponitur? Portò possessio cęlestis regni merces est promissa cuiuis sanctitati, & cuiusque minimæ iustitiæ corona. Communi præmio dignè munerabitur singularis virtus, & angustior beatitudo? Quam ob causam non illi assignatur speciale pręmium? Fortè peculiare præmium de singularitate suspectum erit humili, qui fugit nomen virtutis, tenet rem, qui mauult spectabilem esse, quàm spectari. Nõ ambit honores de singularitate, sed singularem virtutem obtegit sub communi vita. Nam singularitatis fastus gehennę meritum est, non beatitudinis pręmiũ. Bellè Bernardus agens de monacho singularitatis amatore, ait: *Cum autem ex his, quæ singulariter, sed inaniter agit apud simpliciores eius opinio excreuerit dum miserum beatificant, in errorem inducunt*. Nemo ob singularitatem beatificatur, quia singularitas neminem facit beatum. Procul est singularitas à beatitudine: siquidem beatitudinum princeps non modò nõ ambit singulare pręmiũ, sed fortè recusaret. Quod præcauens Christus Deus, commune præmium, non speciale aut singulare, primæ beatitudini pollicetur.

Singulare præmium recusaret humilitas.

Bernard. de 5. gradu humilitatis.

179. Bern. supra. De singularitatis amatore sic ait S. Bernardus, quò monachos ab hoc vitio deterreat: *Non melior esse studet, sed videri. Non melius viuere, sed videri viuere gestit. Plus sibi blanditur de vno ieiunio, quod cæteris prandentibus facit, quàm si cum cæteris septẽ dies ieiunauerit. Commodior sibi videtur vna oratiuncula peculiaris, quam tota Psalmodia vnius noctis. Vigilat in lecto, dormit in choro. Cumque alijs psallentibus ad vigilias tota nocte dormitet, post vigilias alijs quiescentibus solus in oratorio remanet, excreat, & tussit, gemitibus ac suspirijs aures foris sedentiũ de angulo implet.* Hanc singularitatis vitij anatomiam facit S. Bernardus, bonus animæ Chirurgus. Caue ab hoc vitio. Sit tibi exemplar illustre, Iudithæ vita, quæ c. 8. v. 5. sub specie diuitis & honestæ viduæ durioris paupertatis, & inediæ molestias occultabat: sub cortice vitæ communis, medullitus agebat vitam planè singularem, & diuinam.

Debbora inclyta Hebrææ gentis heroina celebrans illustrem victoriam, quam aduersus Sisaram reportauit; eam his verbis magnificè commendauit, Iudicũ 5. v. 20. *De cælo dimicatum est contra eos. Stellæ manentes in ordine, & cursu suo, aduersus Sisaram pugnauerunt*. Quid est astra strenuè adiuuisse ad victoriam reportandam, dum permanerent in ordine, & cursu suo? quasi dicat: Fateor præclara fuit victoria, quâ Iosue olim c. 10. v. 11. detriumphauit tot potentissimos Reges; at Solem, & Lunam stare fecit in cęlo, cursuque suo inhibuit, euariato naturæ ordine, atque orbe stupente prodigij nouitatem. Verùm hæc aduersùs Sisaram victoria illustrior est, neque enim exorbitanit natura, nec steterunt astra, sed *stellæ manentes in ordine, & cursu suo, aduersus Sisarã pugnauerunt*. Illustrior enim laus est consueto ordine, & naturali cursu facinus aliquod perpetrare, quàm auxiliares stellas extrahendo à suo consueto ordine, & insolitis prodigijs, & quæ admirationẽ mouent, magna patrare. Hic est huius victoriæ fastus; & vitę Christianæ, & religiosæ sublime encomium, si quis in ordine, & cursu suo, nec affectando noua, & extraordinaria, sed tacitè, & sine strepitu, & populorum admiratione, in assueta, & communi vita illustrem sanctitatem quærere, & insigniter peragere. Vt insignis ille Ludouicus Gonzaga, nostræ Societatis gloria, qui in communi vitâ, non communem, sed extraordinariam, & prodigiosam sanctitatem adeptus est: ne ambitio singularitatis sit euersio sanctitatis. Sic religiosissima Iudith hîc v. 28. in ordine & cursu suo, id est. In vita, & victu, & cultu communi, singularem alebat virtutem, & extrahordinariam sanctitatem.

180. Iudicum.

B. Gonzaga i: vita communi singularem sanctitatem natus est.

---

§. XXXV.

Sterilitas reatus naturæ est, vigoris inopia, deformitas humanitatis, præmatura mors, sed præstat sterilem esse ventre, quàm mente.

181. STerilitas vitium hominis est, naturæ dedecus & humanitatis contumelia: nam infecundus homo quasi frustratur sanctum matrimonij ius, sistit suam speciem, & prolis auarus, sibi soli nascitur. Hinc (olim maximè,) sterilitas probrosa fuit. Clemens Alex. sic fatur: *Alicuius etiam matrimonij miserentur poetæ, quod est semiperfectum, & caret liberis: beatum autem id dicunt, quod floret, & germinat vndique*. Nempe felix est matrimonium, quod multiplici prole floret; at infœcundum matrimonium, semiperfectum dicitur à Clemente: semiconiux, (liceat sic fari) & semifemina erit, quæ sterilis est: quasi non sit integrè vxor, quæ caret aliquã sui parte, liberis inquam, quæ est aliqua parentum portio. Quin & Tertull. orbos, siue orphanos appellat homines, qui liberos non susceperũt, sic aiens: *Maledicti iudicantur, qui non naturæ reatu, sed mortis præuentu orbi decessissent. ideò illis ex suo genere vicaria, & quasi posthuma proles supparabatur*. Orbum, seu orphanum appellat hominem prole carentem. Sed expendere licet sterilitatem dici *Naturæ reatum*, culpatur enim infæcunditas reatus nomine, quasi delictum naturæ sit sterilitas. Saltem paupertas naturæ est. Quod disertè tradit Basilius Seleu. aiens: *Abrahamo circumfluebant vndique opes ingentes; sed inopia naturæ partum negabat* Naturæ inops, & naturæ reus appellatur sterilis. Imò inopia naturæ auarã gloriam infęcundis Principibus elargitur, & æuo perexi-

Clem. Alex. 2. Strom.

Sterilis dicitur naturæ reus, & inops naturæ.

Tert. li. de Monog. c. 7

Basil. Sel. Orat. 7.

Ennod. l. 9. ep. 50.

exiguo perituram, nisi in sobole propagetur. Bellè Ennodius hęc de rege Theodorico scribit ad Symmachum: *Det etiam* (Deus) *de eius germine successorem: ne bona tanti hominis in vna ætate veterascant, & antiquata temporibus, pro sola aures seculi commemoratione nominentur.*

182. Ambr. l. de Isaac & anima c. 7. Pulchra est fęcunditas, sterilitas deformis.

Præterea fęcunditas est decor, & pulchritudo sexus; ergo sterilitas turpis est, & fęda. S. Ambrosius ita elegantissimè fatur: *Speciosa fœcunditas est, contraria ergo speciositatis sterilitas: quoniam qui priuatur specie vel decore, in eo est malum: quod autem malum, hoc sterile & infecundum. Cuius rei quod euidentius iudiciū quàm terra est? Terra enim quæ bona est, fertilis, atq; fœcunda: quæ autem mala, ea ieiunia, atq; sterilis; quæ verò fertilis, hæc & decora. Quid enim pleno agro pulchrius, cùm seges fluctuat, cùm poma rutilant, vel cū vuarum serta dependent, aut baccis onusta olea curuescit, vel viridanti gramine montium vertices, & vallium humilia vestiuntur? Similis est causa animæ & soli, quia ea decora anima, quæ fœcunda sit; ea indecora, quæ sterilis.* Ergo fæcunditas est naturæ venustas, infęcunditas verò fœda deformitas. Sibi suffragatur

Ambr. l. 3. in Lucam.

idem S. Ambrosius sic fatus de Thamar matre Phares, & Zaram: *Non temporalis vsum libidinis requisiuit, sed successionis gratiam concupiuit. Erat enim deforme liberos non habere: quod etiam legum ciuilium fuit auctoritate mulctatum.* Ita sancitur l. inter virum, C. de infirm. pen. Scilicet sancitâ lege cogebatur olim matrimonium, ob prolis bonum, quæ est ciuilior politia. Audiendus est Tertullianus: *Sufficiat ad consilium viduitatis vel ista præcipua causa, importunitas liberorum: ad quos suscipiendos legibus compelluntur homines.* Neque enim tantùm Hippocrates toto libro de sterilibus, medetur infęcunditatis morbo, sed etiā Iurisprudentia hanc naturę deformitatem ciuilissimè curare intentauit.

Tert. lib. de Exhortat. Castit. c. 12.
Hippocr.

183. Isaiæ. Sterilis probrosa erat, quasi inutilis, & infructuosa.

Isaię 4. v. 1. *Et apprehendent septem mulieres virum vnum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur, tantummodo inuocetur nomen tuum super nos; aufer opprobrium nostrum.* Quasi dicant septem, id est, plures feminæ vni viro: Maritorum negotium est vestibus ornare, & cibis alere vxores: hæc neglige, tantùm coniugale debitum exposcimus, vt auferatur opprobrium nostrum. Ecquod est hoc opprobrium vsque adeò contumeliosum, vt mulieres Zelotopiæ oblitæ, plures certatim ambiant vni viro simul nubere? Lyranus ibi: *Aufer opprobrium nostrum, scilicet sterilitatis, & nihil plus petimus a te.* Tam probrosa olim sterilitas habebatur! Nec mirum, cùm Exodi 23. v. 26. dicatur, *Non erit infœcunda, nec sterilis in terra vestra.* Super quibus verbis sic scribit Lipoman. *Antiquitus benedictio Domini prolium erat abundantia, & sterilitas, & infœcunditas maledictionis loco interminabatur impijs.* Ad hęc Exodi verba proculdubio alludere videtur S. Bernardus ita fatus. *Maledicta sterilis in Israel. Dura necessitas, & graue iugum super omnes filias Euæ, & si pariunt, cruciantur; & si non pariunt, maledicuntur. Hæc maledictio quid aliud est, quam hominum exprobratio? Neq; ob aliud sane dicitur sterilis maledicta, nisi quod opprobrio & contemptui sit habenda, tanquam inutilis & infructuosa.* Ergo sterilis, probrosa, inutilis, & maledicta olim habebatur.

Lyran.
Exod.
Lypom.
Bern. serm. 3. super Missus.

184. Genes.

Genesis 30. v. 1. *Cernens autem Rachel, quod infœcunda esset, inuidit sorori suæ, & ait marito suo; Da mihi liberos, alioquin moriar.* Quasi mortem malit Rachel, quàm sterilitatis contumeliam, quæ mors reputatur: nam sterile emortuum dicitur 1. Reg. 2. v. 6. *Dominus mortificat, & viuificat.* Mendoza inibi sic locum interpretatur: *Dominus sterilem facit, & fœcundat.* Quæ sunt verba sterilis Annę, iam fęcundæ. Ad Romanos capite 4. vers. 8. dicitur de Abrahamo, cui centenario Deus prolem pollicitus est: *Nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam ferè centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ.* Vnde viuum idem est ac fœcundum, & contrà, sterile mortuū dicitur. Hinc lux loco illi perobscuro ex libro Iudicum, c. 11. v. 30. vbi Iephthe comparans se ad præliū cōtra Ammonitas militari ambitione victorię, sic vouit; *Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicūque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihique occurrerit reuertenti cum pace à filijs Ammon, eū holocaustum offeram Domino.* Cui victori cum primū occurrisset vnigenita filia, (neque .n. habebat prolem masculam,) scidit vestimenta sua præ impatientia doloris, aiens; *Heu me filia mea decepisti me: aperui .n. os meum ad Dominum, & aliud facere non potero.* Cui illa annuit, postulans bimestre tempus ad deflendam in montibus virginitatem suam cum sodalibus. *Expletisque duobus mensibus reuersa est ad patrem suam, & fecit ei sicut vouerat, quæ ignorabat virum.* Ergo si Iephthe fecit, sicut vouerat, cùm vouisset illam offerre in holocaustum, illā verè obtulit. S. Hier. & Aug. quibus ancillantur vulgò interpretes, id seriò asserūt. Negant proceres Hebræorum, quibus subscribit Lyran. & Mariana. Verba Lyrani pulchra sunt: *Pōt dici quod filia Iephthe non fuit sacrificata Domino per mortem corporalem, sed potius per ciuilē, seu spiritualē; eo modo, quo religiosi dicuntur mundo mortui in quantum à mundanis actibus sunt segregati, & diuinis obsequijs totaliter mancipati. Sic filia Iephthe fuit sacrificata Domino per obseruationem virginitatis.* Quid ergo tam lugubri planctu flebiles parentes, & puella lugent longissimo bimestris spatio, si in holocaustum nō est oblata? *Dimitte me*, inquit, *vt duobus mensibus circumeam montes, & plangam virginitatē meam.* Lyra ibi; *Quia tunc tēporis opprobrium erat mori sine prole.* Nempe in holocaustum, & mortem addicta dicitur filia Iephthe, quia inutilis, & infęcunda esse cogitur: nā sterilitas probrosum genus mortis habebatur. Mulier .n. quæ filijs moritur, sibi mortua videtur; & præmaturè luget anticipatum futuræ prolis interitum; quasi iam portio aliqua sui interierit. Vnde præmaturas exequias liberorum præcoci planctu flebiliter prosequitur, quasi magna ex parte sui iā obierit, quia sterilitati adigitur. Et quia vulua emortua est, ipsa semimortua habetur; quia *Dominus mortificat, & viuificat*, id est, *sterilem facit, & fœcundat*: quasi sterilitas, mors sit, & ita ærumnarum summa; fæcunditas verò felicitatum cumulus.

1. Reg.
Mendoza.
Sterilis emortua dicitur.
Iudic.
Monialis mortua dicitur vt filia Iephthe.
Hiero.
Aug.
Mariana.
Lyr.
185.
Lyra.

186. 2 Reg. Fæcunditas est immortalitatis cumula.

2. Regum 7. v. 19. Nathan propheta instinctu Dei promiserat Dauid longam posteritatem, tunc ingressus est Dauid oratorium suū, & gratias agens Domino pro tot magnificis beneficijs in se collatis; dixit: *Sed et hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris et de domo serui tui in longinquū; ista est .n. lex Adam Domine Deus.* Quare cùm gratias agit Domino de promissa posteritate sobolis in longinqua tempora, mentio fit Adami? Omitto plures interpretum commentationes, vt vnam sapientissimi Marianæ interpretationem ex sene nouam, in mediū adducam, cuius hæc sunt verba: *Certè Adam ponitur pro Adam antiqua, vt Hieronymus, & Pagninus velle videntur, vocem intactam relinquentes, sed hoc sensu: An ista est lex Adam? quasi dicat, eum mortis obnoxiū fecisti, me immortalem.* Quid elegātius? Ait igitur Dauid ad Dominum: Omitto regia beneficia in me collata & longinquæ sobolis tantùm recordor; nam protoparentem Adamum morti obnoxium fecisti, me autem immortalem ob perennaturam sobolem in qua ego perpetuus & immortalis ero. Vnde adhuc in oratione persistens, addit. *Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad te?* Ac si dicat: Nihil mihi occurrit, quod vltrà petam, cùm mihi donando numerosam prolem, omnia bona, quæ homines exoptare solent, mihi concesseris, ò insigne fæcunditatis encomium! Nihil tibi, ò Dauid, suppetit, quod à Dei liberali omnipotentia postules, postquam accepisti promissionem de numerosa posteritate? O hyperbolem! Omnia temporalia bona sibi donata Dauid existimat

Marian.
Hieron.
Pagnin.
Filii sūt parenti omnia temporalia bona.

cùm

cùm fœcunditatem seu potiùs *immortalitatem* (vt ait Mariana,) consecutus est. Et ita cùm hanc obtinuit, ait ad Deum: Quid ergo addere poterit Dauid vt petat à te? aut quid vltrà desideret? Apparuit Deus Abrahamo, Gen. 15. v. 1. & ait illi: *Noli timere Abram, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis.*

Genes.

187. *Dixitque Abram: Domine Deus, ego vadam absque liberis: & filius procuratoris domus meæ iste Damascus Eliezer.* Ad quæ verba ita fatur Basilius Seleuc. *Sara sterilitatis diuitiarum tantarum fructum prohibebat. Fluebant tempora; vt heres erat.* Nempe soboles dicitur fructus diuitiarum, quasi fructus diuitiarum sit filiorum diuitario. Et cùm Abrahamus sobole orbatus est, *heres sui* consultissimè dicitur. Scilicet si hærede careo, & ego mei hæres sum, quid commodi afferunt opes? Videlicet Dei liberalitatem, quæ tot tantaque bona illi dederat, immunificam sibi existimat Abrahamus improlis. Quorsum mihi tot munificentissimę largitiones, si careo liberis? vnde à Deo audiēs: *Merces tua magna nimis*, dixit: Quo mihi hęc bona, *si ego vadam absque liberis?* Quasi dicat; Cassa sunt, & mihi inutilia. Nam quemadmodum Dauid muneratus munerosâ posteritate, ait, Nihil iam bonorum temporalium addere posse Deum: sic Abrahamus orbatus posteritate, nimis magna munera paruipendit, & quasi nihilum æstimat. Quasi homini infęcundo & sterili nihil magnum obuenire possit, quippe qui orbatur sobole, quam loco bonorum omnium æstimat. Quid enim magnum censeat homo sterilis filis carēs, *heres sui*, naturæ inops, & infęcunditatis reus, semiconiux, immò quasi semiuiuus, cùm magna sui parte decesserit emortua filiorum spe.

Basil. Sel. Orat. 7.

188. *Quid facies Virgo*, (siue casta femina) *quæ hæc audis, quæ hæc legis.* (Verba sunt sancti Bernardi.) *Angustia, inquit, mihi sunt vndique. Melius est tamen mihi maledictum incurrere, & castam manere, quàm prius quidem concipere, per concupiscentiam, quod maritò post cum dolore parturiam.* Quæ verba in Iuditham apprimè quadrant, quæ virgine continentiâ floruit, aut castitate virginitatis æmulâ, & sterilitate fęcundâ meritorum. Eleganter Hildebertus ad quandam principem feminam, sed infęcundam, sic scribit: *Forsassis Dominus conclusit vterum tuum, vt progeniem adoptares immortalem. Quod si ita est, attende sterilitatem carnis, animæ quæstum esse, non dispendium: gloriam, non confusionem, beneficium, non flagellum. Felicius enim est fœcundam esse spiritu, quàm carne; cælo parere, quàm sepulcro.* Ideo enim Iuditha diues opum, auita gloria illustris, corpore venusta, etsi sterile matrimonium sub viro Manasse triennio exegerit, alijs nuptijs abstinuit, quamquam sterilitatis notam subierit; quia permaturè nouerat, quòd idem Hildebertus post multos annos sapienter dixit in epistola 36. *Ex nuptijs nulla speratur impunè felicitas: quam primò necesse est quadam carnis cōtumelia comparari. Infeliciter ei succedit, quæ successum virginitatis* (pudicitiæ inquam) *mercatur impendio. Magni soboles emitur: cuius conceptus infestatio est pudicitiæ, partus vitæ.* Pudet elegantissima Hildeberti verba expensione deuenustare. Nempe castissima Iudith Christiana præcox, virtute anteuertēs Christianos mores, maluit esse inops naturæ, quàm sublimioris gratię rea sterilitatis, quàm pudicitiæ, emortuam habere vuluā, quàm rediuiuam nuptiarum voluptatem. Neglexit perennare in filijs, quæ ambit æternare in meritis.

Bern. ser. 3. super Missus est.

Sterilitas bona.

Hild. ep. 70

Iudith.

§. XXXVI.

Mortis memoria immortales facit, vicarias Dei vices substituit: asylum est humanarum calamitatum. Vnde oportet Christianos esse riuales pulchræ mortis.

189. FOrma moriendi causa nascendi est, inquit Septim. nempe ideò quis fordidè nascitur, vt pulchrè moriatur: vita flos est, fructus huius floris mors. Mors, in quā, forma, seu typus vitæ est, in vita exprimens formam seu characterem sui: nam mos præmaturè meditata vitæ imprimit sui formam & speciem: præmeditatio enim mortis, species & forma vitæ est. Argutè Philo: *Viuimus illorum* (.i. defunctorum) *mortem; mortui sumus illorum vitam.* Hoc est: Si nostrū viuere est diu mori, & ita viuentes mortui sumus defunctorum vitam; viuamus etiam defunctorum mortē, iugi meditatione morientium: nam qui in vita meditatione moritur, in morte æternùm viuit. *Meditare verùm commodius sit vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam*, inquit Seneca. Transeamus ad mortem meditatione, ne ipsa transeat ad nos operatione. *Egregia res est mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere quo semel vtendum est. Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare mortē. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire dedicit. Supra omnem potentiam est, certe extra omnē.* O præclaras meditate mortis vtilitates: *Mortis vsura*, dixit S. Chrysolog. (fateor, aliud agebat:) Ac si parum foret dixisse cū Paulo ad Philipp. 1. v. 21. *Mori lucrum*, nisi etiam addidisset adeò esse diues lucrum, vt vsuras piè repetat. Porrò meditatæ mortis vsura licita est, etsi prædiues, sit, & vltra meriti sortem.

Sept. lib. de carn. Chr. c. 6.

Philo lib. 1. Leg. alleg. Mortui sumus vitam, viuamus mortē meditatione.

Sen. ep. 26. Trāseamus ad mortem meditatione, ne ipsa transeat ad nos.

Mortis vsura.

S. Chrysol. serm. 26.

Ad Philipp.

190. Et primùm quidem mortis memoria, tetrica & lugubris non est, sed læta, hilaris, festiua. 1. ad Thessalonic. 4. v. 12. *Nolumus vos ignorare, fratres, de dormiētibus, vt non contristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent.* Rectene Paulus meminit mortis, ne Thessalonicenses contristentur? imò vel sola mortis memoria illos constabit? *O mors quam amara est memoria tua!* Eccli. 41. v. 1. Scilicet antidotū ex veneni portione conflatur, & amara mortis memoria placidam & suauem reddit vitam, mores corrigēdo, & immortalitatis spes subministrando. Vnde Paulus ne Thessalonicenses contristentur; sed vt verè lætentur & exultent, ingerit illis mortis memoriā, quasi promptuariū gaudij. Acutè aduertit S. Chrysol. quòd Christus Deus fleuit ad restitutionem vitę Lazari, & gauisus est eius auditâ morte: *Certe ipse qui dixerat, Lazarus mortuus est, & gaudeo: de quo gaudet mortuo, ipsum cum resuscitat, tunc lamentatur. Qui cum amittit, non flet; cum recipit, tunc deplorat; tunc fundit mortales lacrymas, vt ad spiritum cum refundit.* Ecce tibi flebilē esse vitæ recordationem; mortis verò memoriam, hilarem & iucundam. Eleganter S. Ambrosius de fide Resurrectionis, ita fatur agens de obitu Satyri fratris sui: *Quē non excludat mœrorem, si credas nihil perire morte; imò ipsius celeritate fieri mortis, plus perire non posse?*

Ad Thess.

Mortis memoria hilaris est, & læta.

Chrysolog. serm. 64.

S. Ambros. A morte habet homo, vt perire non possit.

191. Creauit Deus Adamum statu innocentiæ felicem, immortalitatis dote immunem à mortis censu, amęnabatur paradisiacis voluptatibus. Et ecce Dominus inijcit illi mortis metum. Genes. 2. v. 17. *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris.* Immortalē creauit Adamum, & illi suggerit metum mortis? Quid? intendit Deus infelicitate vitam, quā tot felicitatibus beauit? Forsan pęnituit Deum prosperitatis concessę: aut Deus inuidit homini immortalitatem, & ita vix immortalitate muneratur, cùm illi mortē minitatur. Ego enim sic existimo, ideò Deum iniecisse Adamo mortis memoriam, vt ita immortale conseruaret. Vnde sollicitè satagit malus Dęmon persuasionē mortis abolere, vt ita mortalē faciat eum qui antea creatus fuerat immortalis. Genes. 3. v. 4. *Dixit autem Serpens ad mulierem; Nequaquam mortem moriemini.* Scilicet toto tempore, quo protoparentes nostri memoriam, & metum mortis conseruarunt, immortales fuerunt: vbi primùm autem abiecerunt eiusmodi persuasionem, mortales facti sunt: quasi memoria mortis sit immortalitatis pignus. Luculenter Basilius Seleuciæ: *Docuit mortales, immortalitatis ianuam esse mortem & de sepulchro vitam erumpere.* O miraculum! Scilicet mortis memoria vitam redimit, & mediata mors mercatur immortalem: & præpropera

Immortali Adamo inijcitur mortis memoria, ne mortalis fiat.

Genes.

Genes.

Mors est immortalitatis ianua.

Basil. Sel. Orat. 13.

mors

mors ianua est ad perpetem vitam,& per illam intratur ad immortalitatem. Præmaturè morere, vt æternùm viuas, vitâ beatâ, & immortali.

192. A quo tempore Deus eduxit Abramum de Vr Chaldæorum, illum miris cumulauit beneficijs. Diuite censu illum munerauit, sublimauit regijs honoribus, cupitâ prole prosperauit, diuinâ protectione muniuit, & amico & familiari colloquio cum illo conuersatus est. Quid vltrà optaret vel humana ambitio? Audiendus est P. Damianus ita fatus: *Et enim et illud sæpe non otiosè quæritur, cur Abraham qui se ex parte corporis puluerem esse confitetur, & cinerem, tam ambitiosam sepulturæ suæ prouidentiam habuit?* Cur tantâ solicitudine, & tã ambitiosis impensis quærit Abrahamus electam sepulturam Saræ mortuæ, & sibi morituro? ô supernacaneam sepulchri ambitionem! Et sanè aduertunt expositores Geneseos, (quod commẽtans Genesim antè multos retrò annos tradidi; feliciùs excogitauit alter, & excudit.) ab hoc, inquam, tẽpore Deum vltrà non apparuisse Abrahamo cùm anteà frequens illi appareret; & protectionem illi pollicens, valdè roboraret aduersùs hostiles insidias & ad virtutis fastigium in dies eueheret: Quid? offensus est Deus eò quòd Abrahamus tam impenso studio egerit de sepulcro, & ideò desijt illi apparere, & protectionem spondere? an quia tam impensa cura, & sollicita cogitatio de sepulchro & morte vices gessit diuinæ protectionis? Quid si huc alludit Tertullianus? dum ait: *De requie sepulturæ, de asylo quodam mortis.* Audis sepulturam dici asylum mortis? Porrò asylum, locus erat vbi reus quisque quamtumvis iustè insectaretur, tutus est: nam religio, & ius vetant, ne vllum dispendium aut in corpore, aut in honore, aut in re familiari pateretur, qui ad asylũ confugerat. Ibi enim nullius rei erat indigus: & pacatè fruebatur suis bonis, nimirum à quo tempore Abrahamus, quæsito diligenter sepulchro eius possessione, & memoriâ instãtis iam sibi mortis potiebatur; in hoc mortis asylo, seu requie sepulturæ, ita securus erat ab hostium incursionibus, sic mortis memoria profecerat in spiritualibus gratijs; ac si ius sepulchri, & mortis memoria substituerent vicarias vices Dei crebrò illi apparẽtis, & suum Abrabamum perhumaniter protegentis. Hinc censenda est possessio sepulturæ, & continua mortis memoria.

Petr Dam. ser. 36.
Sepulturæ impensior sollicitudo ob iecur Abrahamo.
Mortis memoria vicarias Dei vices substituit.
Tert. Apolog. c. 87.
Mortis asylum est sepultura.

193. Tertull. lib. de Exhortat. Castit cap. 12. reprehendit mortis obliuionem, sic inquiens: *Sed de posteriori tẽpore cogitant Christiani, quibus crastinum nõ est.* Quia Christianus, qui verè Christianus est, quotidie debet mori cum Paulo 1. Corinth. 15. v. 31. *Quotidie morior*; non quidem re ipsâ; nam semel quis mori potest; sed animo, & memoria: quia Paulo non erat crastinus. Et agens de se 1. Corinth. 4. v. 9. ita fatur: *Puto quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos.* Quid est, Morti destinatos? Vulgò dicitur, mortis reos. Viuacius Cerda iure eruditionis oculatissimus, aduertit *destinatam* esse funem iniectũ collo reorum, qui iudicis auditâ sententiâ destinantur mortis supplicio. Quid aliud cogitet eiusmodi reus, nisi mortem? sic Paulus totus erat in mortis memoria tanquam morti destinatus, tanquam reus, è cuius collo pendet destina funestissima. Vsq; adeo frequens fuit Paulo mortis memoria. Nec infrequens erat S. Iobo; vnde sublime perfectionis fastigium tenuit. Ausim dicere, ferè nihil aliud cogitasse Iobum, quàm sepulturam, & mortem, Iob 1. v. 21. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.* Vocula *illuc*, quæ indubie relatiua est, negotium facessit interpretibus. Porrò maternus vterus proximè præcessit voci *illuc*, nec verosimile est, sic desipuisse Iobum, vt dicat, se è materno vtero natam, & tandem fore, vt in eundem vterum maternum reuertatur. Vnde ferè conuenit inter commentatores τὸ *illuc* intelligẽdum esse de sepulchro. Ita S. Hieronymus in epist. ad Tharasiam, S. Prosper parte 1. de Prædict. Gaudentius Brixian. suo tractatu in Scripturam. S. Cyprian. Orat. de mortalitate. S. Gregorius hîc, & vulgò recentiores. Verùm statim animum pulsat difficultas quomodo dixit *illuc*, quæ vox relatiua est, siquidem sepulchrum quod referat, non præcessit. & illum planè dicit. Dicit planè: etsi non præcedit in Scripturâ; numquam tamen discedit à Iobi mente. Porrò tam frequens erat Iobo memoria mortis & sepulturæ, vt cùm absolutè, dicit, *illuc*, intelligendum sit de sepulcro. Sicut Magdalena quæ semper cogitabat Christum, dixit absolutè hortulano, Ioannis 20. v. 15. *Si tu sustulisti eum, dicito mihi.* Quem vocat *Eum*, cùm nullius præcesserit mentio? *Eum* vocat, qui solus est in mente, quem solum Iesum versat in memoria. De quo legi potest Origenes in eleganti homilia super hac re. Ita Iobus sic iugi memoriâ versabat mente sepulchrum, vt absolutè dicens *illuc*, interpretãdus sit, vt agat de sepultura. O pulchram eruditionem! tam sedulâ enim recordatione tractat in memoria sepulchrum, vt quãdo absolutè dicit *illuc*, de sepulchro interpretandum sit.

Tertull.
Christiano nõ est crastinum.
1. Cor.
Destina quid?
Cerda.
Homo sic debet viuere, quasi reus morti destina è collo pendente.
Iob.
Quam frequens mortis memoria fuerit Iobo.
Hier.
Prosper.
Gaudent.
Cypr.
Greg.
Ioan.
Orig.

Sed iuuat aliter Iobi locum versare ad rem præsentem: *Nudus*, inquit, *egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.* Nempe τὸ *illuc* sepulchrum innuit, vt Patrum auctoritate comprobauimus, sed sepulchrum appellet vterum matris, qui præcessit, & ad quem τὸ *illuc* referri debet: id est, sepulchrum, aut sepulchri memoria instar vteri materni est, qui hominem fouet, & ad vitam spiritualem iterum gignit, & animat ad cælestem vitam. Sic ipse Iobus locuples sui interpretes. Ait enim c. 17. v. 14. *Putredini dixi: Pater meus es, mater mea & soror mea vermibus.* Nimirum mors & sepulchrum munus patris & matris Iobo præstant: Sepultura fuit Iobo matripater, siue patrimater, a qua mutatur meliorem existentiã, & augustiorem vitam. Audi S. Hieronym. hæc verba commentantem; *Quemadmodum quispiam mortaliũ sine parentibus non potest existere. ita ego factus sum, quasi sine putredine & vermibus esse nõ possem.* Nempè ideo Iobus sepulchrum vocat matris vterum, quia sepulcri putredo, & vermis sui meditatione velut feminæ, hominem gignunt, fouent, pariunt ad meliorem vitam immortalitatis æmulam. Et sicut hanc vitam mortalem nemo viuere potest absq; producentis aut gignentis operâ; sic nemo aut ferè nemo Sanctorum auspicatur spiritualem, & cęlestem vitam, nisi editus in lucem ab vtero sepulchri meditati, & repetitâ mortis memoriâ. Vnde Iobus sepulchrum appellat matris vterum, & vitæ immortalis officinam. Hæc, hæc est vitalis & arcana hominum eruditio: *Descende* (ait S. Chrysologus serm. 54.) *vt expedius intres pauperis scholam scientiam diuinitatis, tolerantiam passionum, philosophiam mortis.* Studeamus igitur mortis Philosophiæ, frequentemus hanc scholam virtutis, immortalitatis gymnasium, scientiam diuinitatis quæ omnia docet mortis arcana Philosophia. 194.

Iob.
Sepulchrũ est velut maternus vterus.
Iob.
Hier.
Mortis memoria est schola virtutis.
Chrysol.
Mortis philosophia.

Quis incolumis, quis exanimis? ait Tertull. Imò nemo incolumnis, nisi qui exanimis est; nam mors priuilegium est Christianæ incolumitatis, & immortalitatis assertio. A Tertulliano appello ad Tertullianum in eodem lib. c. 54. sic scribentẽ *Proinde et vita, mortis scilicet anima.* Ergo vita mortem æmulatur, & mors vitæ æmula est. Profectò mortalis hæc vita; quam viuimus omnes, quid est, nisi quædã vitæ mortis æmulatio. Eleganter S. Chrysol. *Homo hominis est sepulchrum: vbi in homine, non homo cernitur, sed cadauer.* Nimirum homo sui sepulchrum est; magnã ex parte sui iam obijt: cùm posterior ætas, mors sit prioris: & ita in homine nõ cernitur totus homo, sed magna illius portio euanuit; cernitur enim viua mors, cadauer spirans; homoque sui cadaueris vitale feretrum est. Itaque vita mortis æmula est. Et mors vitæ elogia ambit, & vitam æmulatur. *Viuentem mortem* dixit Basilius Seleuc. Orat. 32. Tertull. lib. 5. aduersùs Marcionem, c. 10. illuc Pauli 1. Corinth. 15. v. 54. *Vbi est mors victoria tua?* vertit, *vbi est mors contentio tua?* 195.

Tertull lib. de Resurr. carn. c. 57.
Mortuus est incolumis.
Chrysolog. ser. 120.
Homo est hominis cadauer, & sepulchrum.
Mors viua.
Basil. Sel.
Tert.
1 Cor.
Mors contentiosa.

ac si mors contendat, & ambiat vitæ priuilegia. *Porfia la muerte à ser vida.* Quid mirum si suos amasios habeat mors, nec minori zelo quàm plures vitam soleant aut voluptatem adamare? Luculenter S. Nazianzenus orat. de Machabæis, sic commendat viuam & pulcbram mortem: *Non minus animis, quàm corporibus fratres, mortis inter se riuales, ac mutua mortis zelotypia flagrantes.* Nimirum *Mortis riuales* dicuntur *enamorados de la muerte*, Porrò riualis est procus seu amasius, qui insano venustæ puellæ amore ardēs, ambit inter competitores palmam amoris præ alijs reportare, & cupitis amplexibus frui fretus contentione lenocinij. Sic quidem viri virtute præstantes, ita continuâ viuæ, & pulchræ mortis meditatione inflāmantur illius amore, vt riualium adinstar, mortem depereant, & illius amores & amplexus ambiant. Cupiò dissolui, aiebat Paulus, bonus mortis amasius. O piam piæ mortis voluptatem! *Non possumus viuere sine voluptate, qui mori cum voluptate debebimus?* ait Septimius lib. de spectaculis c. 28.

Nazianz.

Mortis riuales.

Mori cum voluptate. Septim.

196. Sapienter ergo Arphazadus hîc v. 1. Mediæ regno potius, reconconcinnat mœnia Ecbatanę, & illā elegit in regni metropolim, & solij sui sedem: ibi enim, vt notauit Strabus hîc ex Iosepho lib. 10. extructa erant Medorum Regū sepulcra. Ambit enim Arphaxadus aut ambire potuit coràm habere potentissimorū Regum gloriam solutam in cineres, & horrorem cadauerum, vt soluuntur pauperum corpora: omnibus .n. communis moriendi lex est; *Mortem nō pluribus stadijs ab aula, quàm à tugurio distare, memineris*, Reges admonet Hildeb. epist. 3. Nam tametsi Principum superbia cadauera coronabit, *Coronat mortuos*, inquit Clem. Alex. lib. 2. Pędag & Tertull. lib. de Corona militis c. 10. *Nam & mortuorum est coronari.* At coronamentum otiosum est in cadauere, sponte cadit corona è capite decinerescente. Vnde corona quæ non congruit defuncto corpori, congruè ornabit viuum cadauer, planè dignum regijs cadauerum ornamētis.

Iudith. Strabus. Ioseph

Mors non pluribus stadijs distat à palatio quā à tugurio.

Hildeb. Cadauera coronātur. Clem. Alc. Tertull.

197. Denique non omitam quàm sit vitæ fertilis ipsa mors. Quod eleganter tradit S. Zeno Veron. serm. de Resurrectione, sic fatus: Non homines tantùm, sed penè omnia suis mortibus viuunt. Stellæ præcipites labuntur è cęlo & à tergo, longo stellarum albescentium tractu funereę faces solēnitates in occasus suos, quasi quibusdam deducuntur exequijs: quas si per plagas, vnde refixę sunt quęras, rediuiui luminis lege suis sedibus resurrexisse cognoscas. Sol quotidie nascitur eademque die, qua nascitur, moritur: nec tamen instantis finis sorte terretur, suos vt repigret cursus: vt horas ac momenta producat: vt saltem paulò diutius diei sui demoretur in vita, sed fidelis semper, semper intrepidus ad sepulcrum noctis cognatæ contendit, scius in ipso se habere quod viuit: denique adimitur ei ortus, si ei aufertur occasus. Luna quoque, quæ veræ rationis humanę omnia in se lineamenta depingit, data sanguineæ teneritudinis, dubio cornu primò, quasi de cunis apparet: paulatimq; crescendo in puella, iam virgo pro quotidianæ ætatis incremento progrediens, lasciui cursu ambagibus carpit pensa mundana. At vbi matura aureo igne flagrantis luciflui aurigæ, par laboribus fratris, angustis circulis argenteū compleuit globum, paulatim deuergit in senium, donec vltimâ senectute consumpta, suâ morte reuiuiscens, menstrualis ignis solemni germine accenso, sumat rursùs de fine principium. Hucvsque Zeno. Longiusculè, sed quid omitterem? Suppar Tertull. fuit Zeno, sed non impar comptâ elocutione: iudicet lector, vter elegantiùs eandem rem depinxit lib. de Resurrect. carnis, c. 12. ita scribit Tertullianus: Dies moritur in noctem, & tenebris vndequaque sepelitur; funestatur mundi honos mundi substantia denigratur Sordent, silent, stupent, cuncta vbique iustitium est, & quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursùs cum suo cultu, cum dote, cum Sole, eadem, & integra, & tota vniuerso orbi reuiuiscit, interficiēs mortem suam noctem rescindens sepulturam suam, tenebras; hæres sibimet existēs; donec & nox reuiuiscat cum suo & illa suggestu. Redaccenduntur enim & stellarum radij, quos matutina succensio extinxerat. Reducuntur & siderum absentiæ, quas temporalis distinctio exemerat. Redornantur & specula lunæ, quæ menstruus numerus attriuerat. Hæc ille. Vnde licet agnoscere quàm sit vitæ affinis, & confinis ipsa mors: à morte enim vitæ auspicium, & viuendi priuilegium; scilicet qui adimeret occasum, auferret & ortum: ab occasu enim vitæ vitam auspicantur mortales, sed vitam cęlestem, felicem, beatam. Præcox meditatione mors fęcundior est ad vitæ immortalis fructus. Præmaturè morere, vt ęternum viuas.

Zeno. Sol oriens & occidens graphicè describuntur.

A morte vita splendidior.

Luna crescens, & decrescens,

Siderū ortus & mortes.

Tertull.

Sol cadens in sepulcro noctis.

Nox lucis sepulcrum.

---

§. XXXVII.

Difficultas facinoris, metitur gloria felicitatem: malè dulcis est voluptas humana, quam aliqua difficultas non condit, & mellit.

Celebris Senecæ sententia est: *Paruo fames constat, magno fastidium.* (Non licebit ei refragari, qui multis Sapientum dictis refragari solitat: & dum refert cōsultissima veterum Philosophorum effata, nec pili ea facit?) Imò quod paruo constat, etsi à voluptate benè saperet, desipit à paruo pretio, quo constat; & fastidium mouet, quia non constat magno. Ea enim est natura hominis, vt saporem adulteret, & ad facilia nauseat, & hianter expetat adeptu difficile, quasi à difficultate bene sapiat, & à magno pretio dulcescat. O fallaciam voluptatis humanæ, quæ non à rei gestu, sed à tormento adeptionis felicitatem metitur! In delicijs enim habet fastidium, quod magno constat, & fastidit delicias, quas paruo comparauit, tormento voluptatem æstimans: quasi res, non à se, sed à difficultate sapiat, à facilitate desipiat: & pęnalis difficultas sit condimentum, & ingenium saporis. 198.

Senec. ep. 7. Difficultas solet esse voluptatis mensura.

199. Aliàs ad aliud thema probandum expediebam locum illum in paucis illustrem Ecclesiasticę capitis secundi, versiculo quarto. Proposuerat Salomon paulò antea hanc sententiam: *Et gaudio dixi. Quid frustra deciperis?* Et quidem non est facile timari, quid sibi velit, dum ait gaudium seu voluptatem decipi: nam voluptas sæpè homines decipit, facilè enim imposturā facit quod delectat; at deceptrix hominum voluptas, quando aut quomodo decipi potest? Vis nosse astutiam decipiendæ voluptatis? Attende ad doctrinā Salomonis, quâ id homines sapienter erudit. Salomon enim postquam lepidè irriserat gaudio seu voluptati, quòd facilè decipi patiatur, ostendit in se modum deceptionis, pulchrâ antilogiâ: *Et gaudio dixi*, inquit, *quid frustrà deciperis? Cogitaui in corde meo abstrahere à vino carnem meam, &c.* Et mox subdit: *Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, & plantaui vineas.* Planè aut delirare videtur sapientissimus hominum, aut boni propositi confestim pænituisse. Porrò feriò statuit in corde suo abstrahere se à vino, & statim ędificat rurales domos, & vineta plantat? Præstaret, præstaret quidem vt Salomon dum suorum criminum pęnitentiam exambit, non proponeret à vino abstinentiam, si mox per aliam non bonā pœnitentiæ pęnitentiam retractat pium propositum abstinentiæ à vino. Sic marcet, sic statim languet pij propositi vigor in auspicio pœnitentiæ? Imò inde obfirmat, & firmiùs roborat. Nempe cùm à vino (vini nomine mundiales innui delicias, certiùs est, quàm vt probatione indigeat,) abstinere piè intendit, illico vineas generosis viribus pretiosas sapientissimè plantat, vt eâ arte voluptatem decipiat. Nempe in rurali domo habitat, vbi vitescunt colles exquisitis & peregrinis pampinis, vbi apothecę subsunt dolijs refertæ, generosi Falerni abundantiâ fragrantes, vt dum ad manum suppetit

Eccles.

Eccles. Fastidimus expromptas delicias.

petit pretiosissimi vini copia, appetitus nauseet ad facilem abundantiam, qui inhiabat ad peregrini liquoris, & longè petiti suauitatem. Ne ergo difficultas blandiatur concupiscentiæ potādi, adsit facilè, & aderit ad contemptum.

Naziânz.

Perbellè S. Nazianz. Or. 2. sic de se inquit; *Facti sumus vobis in satietatem, & nauseā, antequam gustum vllum nostri, specimenque prabuissemus. Adeò facile in contemptum venit, quicquid facile superatur.* Profectò abundantia fastidium procurat, & facilitas voluptatis capessendæ arbitrium est illius contemnendæ. Sic gaudium decipit Salomon: sic facilia fastidimus: quasi pęna difficultatis, sit voluptatis sapor; iucundiusq; deliciemur in tormento adispiscēdi, quam in gustu fruendi. Prob malè dulces voluptates.

200. Vetus quęstiuncula est Doctorū contentione exaggerata, quare Deus tam studiosè procuret sese abscōdere à mortalium cognitione, dum in hac mortali vita degunt, vt morte luant reatum propiùs accedendi ad Deum.

Deus inuisus, ad hominū æstimationē.

Quid Deus timet ab humanis oculis, vt cęcâ fide, non clarâ notitiâ velit explorari. Quorsùm caligat Sinaitæ montis fastigium? & cùm Deus nouus legislator adest, fuligo nigrantis fumi offuscat chari populi aspectu? Cur nebula abdit tabernaculi arcana, & Sancta sanctorum tenebrescunt odoramentorum euaporatâ nube? Quare in somniorū cęcâ obscuritate Patriarchis reuelat Deus diuina mysteria; quæ Prophetæ pandunt cæcis parabularum inuolucris?

Ad Rom. c. 11.

O altitudo diuitiarum sapientia & scientia Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, et inuestigabiles via eius! Quis vestigationem prohibet, nisi qui timet deprehendi? Planè apud homines suspectum est, quod ambit abscondi, quod probari se non vult: *Verè tues Deus absconditus, Deus Israel Saluator*, Isaiæ 45. v. 15.

Isaiæ.

Absconditus inquam, non ad hominum cœcam ignorationem, sed ad reuerentiam, & stuporem tātæ, tamque augustæ maiestatis; non ambitione latendi, sed arbitrio æstimandi: *Facilè quippe vilescit, quicquid facile percipitur: quod autem ingenij nostri aciem superat; quo assecutu difficilius, eo etiam maiorem sui admirationem mouet*

Nazianz.

Verba sunt S. Nazianz. in oratione de Pauperum amore. Sic facilè acquisitum vilescit apud homines, vt sibi caueat ab eiusmodi vilipendio summa perfectio Dei.

201. Diligenter inuestigant sancti Ecclesię Patres, quam ob rem Christus Deus, cuius theandrica opera dum infinitum habebant valorem, vel minimum opus poterat esse non tantùm æquale, sed & exundans pretiū pro mundi redemptione; tanta, tamq; dura pati exoptauerit ad hominum redemptionem?

Tert. lib. de Patient. c. 3. A difficultate æstimetur redemptor.

Tertull. Christi labores his verbis elegāter recenset, & tandem dubium expedit dum ita scribit: *Nasci Deus in vtero patitur matris, & expectat. natus adolescere sustinet & adultus non gestit agnosci, sed contumeliosus insuper sibi est; & à seruo suo tingitur, & tentatoris congressus solis verbis repellit. Parum hoc, si non etiam proditorē suum secum habuit, nec constanter denotauit. Cum verò traditur, cum adducitur, vt pecus ad victimā, ne vnius discentis gladium in vltorem probauit: Taceo quod figitur, in hoc enim venerat: Nunquid tamen subeunda mortis etiam contumelijs opus fuerat?* Quare Christus Deus tam difficile redēptionis opus intentat, exequitur, consummat, cùm facilius id posset perfici, eodem meriti valore?

Tert.

Ipse Tertull. concludit Saluatorem se voluisse saginare, seu deliciari voluptate patiētię.

1. Corint.

Paulus 1. Corint. 6. v. 20, vt redempti pretio magno, pluris æstiment homines redemptionis magnum beneficiū.

Nazianz.

Optimè S. Nazianz. nuper allegatus, aliud agens argutam insinuat rationem: *Facile quippè*, inquit, *vilescit, quicquid facile percipitur.* Nimiùm operosum & arduum redemptionis genus operatur Christus, ne à facilitate assequendi, vilescat suus homo, qui vndecūque plus amare, pluris æstimare procurat: nā assecutionis difficultas auget ęstimationis pretiū: vnde quod de se vile est, gestit censere à difficultate acquirendi.

202. Exod.

Exodi 3. v. 8. Apparet Moysi Deus de rubo flagrans, & liberationem à dirâ Ægyptiorū seruitute vltrò promittit, vnaque terram promissionis munificentissimè pollicetur Hebrææ genti: *Descendi*, inquit, *vt liberem eum de manibus Aegyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam, & spatiosam ad loca Chananei, & Hethai, & Amorrhai, & Pherezai, & Heuei; & Iebusai.* Quærunt Biblici interpretes quare inter hos populos non numeret Deus Gergezęos, cùm indubiū sit ex pluribus sacræ Scripturæ locis, horum etiā regionem, vrbes, & oppida data fuisse in possessionem filijs Israel? Cur aliàs recensens Deus, hāc solam ommittit? Num præ soli sterilitate inhabitabilis fuit eiusmodi terra Gergezæorum? Imò feracissima. Quare ergo Deum, aut Moysen puduit memorare Hebręam gentem possessuram eiusmodi regionem?

Non promittit Deus Gergezęos, quos nō debellarunt Hebræi. Lyra.

Dilucidè ad rē Lyra, sic scribit; *Tacentur autem hic Gergezai: & in pluribus alijs locis, vbi cateri nominantur; quia vt dicunt Hebræi, nō restiterunt filijs Israel per bellum, sicut alij; sed de terra recesserunt ante ingressum filiorum Israel.* Nimirum optimam regionē, nec reliquis opimitate inferiorem, inglorium existimat Moyses recensere, occupandam fore ab Hebræo populo, quia regnum ab habitatoribus desertū, facilè, & sine prælio possederunt. Reliquæ gentes validè repugnarunt Hebræis, & labore, industriâ, & sanguine occuparūt muratas eorum vrbes armorum vi. Vnde regna difficilè expugnata, & multo sudore acquisita, gloriosè promittuntur, generosè possidentur; at Gergezæorum vacuas habitatoribus vrbes facilè occupatas, non iuuat referre quasi tædeat possidere. *Facile quippe vilescit quicquid facile percipitur.* Sic nauseamus ad facilè acquisita, etsi bonitate naturę, vtilitatis commodo, & possessionis voluptate non cedant ijs, quæ in magno pretio habentur; imò fortè præstantiâ vincant.

203. Segnius delectat, quo facilius fruī licet.

Lucæ 15. v. 5 Inducitur Christus Deus Angelorum, & hominum solertissimus pastor. O dilectum gregem tanti pastoris cura felicem! Errat vna ouis brutè fatua; sensim abducta aut voluptate pascendi, aut libidinē luxuriandi, à reliquis segregatur. Tunc diligens pastor cæteras nonaginta nouem quasi negligens, hāc vnam erronem sedulò inuestigat, feliciter inuenit. Quam inuentam non pedo ferit impatiens, sed humeris imponit gaudens:

Luc.

Et cùm inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens; & veniens domum conuocat amicos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, qua perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in cælo super vno peccatore pænitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pænitentia? Quid causæ est, vt Christus bonus animarum pastor, errantem ouem, id est peccatorem hominem à proprio errore pereuntem, *imponat in humeros suos gaudens?* Quæ hîc tanta occasio gaudendi dum humanorum peccatorum pōdere sic grauatur, vt in Passione vltrò quasi succumbat non tam crucis, quàm ouis onere? *Et notandum*, inquit S. Gregorius *quod non dicit; Congratulamini inuenta, oui, sed, mihi.*

Greg.

Et quare in cœlis festo plausu plus lætatum est de inuentione vnius erronis ouiculæ, quàm de nonaginta nouem, quæ nusquam errauerunt? Errorne ouis eius æstimationem auget? O licentiæ titulus, qui excusaret humanos errores! Quare sic vilescit splendidus Angelorum chorus, aut iustorum hominum innocens pietas? Luculenter Sanctus Nazianzenus cui hunc paragraphum lubens adscribo.

Naz. Orat. 27.

Videlicet à natura compertum est, vt ea segnius concupiscamus, quibus facilè, libereque frui licet. Nempe quæ errauerat ouis sollicitè quæritur, aut torrente Sole, aut glaciali frigore à Christo Deo hominum pastore; imponitur humeris; & ouicula tot errorum, seu criminum sarcinis grauis, boni pastoris humeros degrauat, Crucis scilicet immenso pōdere: & tandem pastorem sollicitæ indagationis labore fessum, plus fatigat vectionis labore. Profectò hæc vna ouis inuentu, & reductu difficilis est, & inde grata. *Imponit in humeros suos gaudens.* Sibique non oui con-

congratulari geſtit, feſtaq; gaudia in cęlo immenſum amplificat:difficultas .n.rei adipiſcendæ,rei concupiſcentiam auget,& feliciter blanditur voluptati poſſidendi.*Videlicet à natura compertum eſt,vt ſegnius cõcupiſcamus,quibus facile,et libere frui licet.* Vnde quaſi ſegnior eſſet lætitia de nonaginta nouē ouibus,quæ nunquam errauerunt, id eſt de cœleſtium Spirituum poſſeſſione; profuſiori gaudio celebratur quod tantâ difficultate comparatur.

104. Victoria æſtimāda eſt à difficultate.

Alexander ille Macedo, ambitu orbis dominandi æſtuans,barbaras Indorū regiones temerarius inuaſor penetrat. Occurrit obuiā Porus rex validâ & numeroſâ collectâ manu, quæ parumper inhibuit Macedonum furorem,& ſtitit felicitatē. Nam turriti elephantes inter armatos diſpoſiti, ſpeciem turrium procul fecerant. Ipſe Porus,humanę magnitudinis exceſſerat formam. Magnitudini Pori adijcere videbatur bellua, quâ vehebatur,tantùm inter cæteras eminens,quantū alijs ipſe præſtabat. *Itaque*(verba ſunt quinti Curtij libro octauo) *Alexander contemplatus & Regem, & agmen Indorum: Tandem,inquit,par animo meo periculum video. Cum beſtijs ſimul,et cum egregijs viris res eſt.* Statim ſigna conferunt Reges, hinc inde dubio Marte pugnatur,tandem fortuna, ſeu virtus Alexādri domuit ferocientem Indorum Regem. Hanc quidem victoriam, vtpotè periculo parem, maximi feci Alexander, qui *ſimpliciùs famam æſtimabat in hoſte, quā in cine: quippe à ſuis credebat magnitudinem ſuam deſtrui poſſe. Eandem clariorē fore,quò maiores fuiſſent, quos ipſe viciſſet.* Vides Alexandrum magnum, famæ æſtimatorem,nō metiri gloriam à felicitate victoriæ, ſed a periculo prælij: quaſi non triumphi expedita & facilis gloria,ſed grandioris periculi ardua difficultas, ſit rerum voluptas,& gloriæ ſapor. Profana hæc;religioſiora malo. S.Paulinus ſic fatur: *Magiſter gentium Apoſtolus ait arcano diuinæ pietatis conſilio,et magno humanæ ſalutis emolumento,opponi quoſdā obices curſibus noſtris: (vt morbos, damna, diſcrimina;) quia tribulatio patientiæ robur operatur, & patientia præmium gloriæ confert: quod certo virtus capere,niſi victrix non poteſt.* (Aduerte ad ea, quæ egregiè ad rem eleganter ſubijcit) *non habitura victoriæ facultatem, niſi cum aliqua prius difficultate certauerit.* Non enim tantùmmodò profana Alexandri ſuperbia, ſed & Chriſtiana Pauli,& Paulini pietas à periculo metitur gloriam, & à difficultate æſtimat felicitatē. Quaſi fatua ſit gloria, quam ardua difficultas non condit, & deſipiant deliciæ,quas difficultatis voluptas non mellit.

Curt.

Curt.

Paul.ep.35.

Benè & optimè hæc illuſtris victoria, quā ſtrenua Imperatrix Iuditha victrices Aſſyriorum phalangas proſtrauit,domuit ſuperbiētis Holofernis feroces animos, & magno ſui diſcrimine redemit alienum; meritò inquam,inclytæ huic victorię tāto periculo partæ anniuerſaria decernitur ſolennitas hîc v. 31. vt feſtus plauſus perennet in æuum ei, quæ tantæ difficultatis periculo ſuperato,tāto ſui diſcrimine mercatur æternaturam gloriam. Nempè quia maluit Iuditha(egregia gloriæ interpres) non eſſe magna in domo Nabuchodonoſoris Regis magni, (id enim vltrò ei obtulit Holofernes:) vt dicitur c.11.v.21.quod facili adnutu conſequi poſſet, quàm à difficultate facinoris, nō ſibi facere auguſtius nomen. Non enim felicitas, ſed difficultas metitur gloriæ felicitatem: nam facilia contemnimus, difficilia adoramus.

---

§. XXXVIII.

Bonus vir ſit gratus eſt, vt fermè ingratus eſſe non poſſit?

105. Senec. li.3. de Benefic. Iudith.

EXcepta Medorum gente, non eſt in vlla data aduerſus ingratum actio. Seneca ait: Si appello, ſi ad iudicem voco, incipit non beneficium eſſe, ſed creditum. Deinde cùm res honeſtiſſima ſit referre gratiā, deſiuit eſſe honeſta,ſi neceſſaria eſt. Nō .n.magis laudabit quiſquā gratum hominem, quàm eum qui depoſitum reddidit. Ita duas res, quibus in vita hominū nihil pulchrius eſt,corrumpimus;gratum animum,& beneficium. Quid .n.aut in hoc magnificū eſt,ſi beneficium non dat,ſed commodat: aut in illo qui reddit, quia non vult,ſed quia neceſſe eſt? *Nō eſt glorioſa res, gratum eſſe,niſi tutum eſt,ingratū fuiſſe.* Huc vſq; ſparſim Seneca nuper allegatus. Bellè quidē & verè,ſi ſermo ſit de homine ſordido,qui ferè ab humanitate degenerat,hic .n.ſic gratus eſt,vt potuerit ingratus fore. At vir bonus,& virtutis moribus factus,ita gratus eſt, vt arcano quodā neceſſitatis genere,propè non poſſit eſſe ingratus. Sic à generoſitate,aut naturę,aut virtutis vltrò quaſi cogitur ad reddendā gratiam, vt velut neceſſariò illam reddat quoad certitudinem; liberè quoad meritum. Sic .n.gratus eſt,vt quodāmodò non potuerit eſſe ingratus. Qui eſt huius paragraphi labor.

106. Lucæ. Leproſus non poteſt tacere beneficio accepto.

Lucæ 5.v.14. Vir plenus leprâ,exul vitæ, & patriæ, quærit medicinam morbi à Chriſti Dei medico ore. Vltrò ſanitatem homini facit Saluator. Geſti natura ſanat(vt corpore,ſic fortè & animo,)gratias agere pro gratia ſalutis: *Et Ieſus præcepit illi,vt nemini diceret.* O nunquam auditum præceptum,quod ferè hominē cogit eſſe ingratum! Vellem vt tractarent interpretes, an *τὸ præcepit*, ſit verum pręceptū,an præcepti ſimulacrum? Verùm quare præcipit Chriſtus Deus nuper leproſo,vt quo modo poterat eſſe gratus, nimirū publicatione beneficij,gratus non ſit? S. Ambr. ita fatur: *Docet* Saluator,*non vulganda noſtra beneficia,ſed premenda; vt non ſolum à mercede abſtineamus pecuniæ, ſed etiam gratiæ.* Voluit .n.Chriſtus nō tantùm beneficium donare leproſo,ſed etiam condonare beneficij gratiam,ne ſpes gratitudinis decoloret ſpeciē gratiæ: nec tam videatur donare beneficiū,quàm vendere ob pretium publicationis. At leproſus quaſi taciturnitatis præcepto non obligaretur,totus vocalis factus eſt ad diuulgandum optatæ ſanitatis beneficiū:nec cohiberi potuit ne illud linguę clamore,& ſanitatis vocibus lōgiùs publicaret. Rebellis ne eſt ad præceptum,an obſequens benefactori? O inobediētiam! iubetur obſtinatè tacere,& linguaciſſimus clamat? Præſtaret leproſum obedientem eſſe, an gratum? Opportuniſſimè Beda apud Strabū inibi,ad ea Chriſti verba: *Tacere*, inquit, *iubet,nec taceri poteſt.* Nō poteſt gratus animus tacere beneficio accepto? Sic agitur gratitudinis bono fomite erga ſuum munificium benefactorem, vt ſi tacere Chriſtus iubeat,taceri non poſſit. Pręcipitur beneficij ſilentium; at non ore duntaxat, ſed totis artubus linguatus eſt ad publicationem beneficij, nec tacere poteſt, tametſi taceri beneficium iubeatur. Bonus enim vir, ſic gratus eſt,vt ferè ingratus eſſe non poſſit.

Ambroſ.

Beda. Strab.

107. Ioſephus non poteſt eſſe ingratus?

Geneſeos 39.v.9. Impudens Domina venuſtum Ioſephum ex omni affectu deperit; venuſtatis pellaciâ, oculorū blanditijs,verborū lenocinio, & infracti corporis præſtigijs ſollicitat ad ſtuprum Ioſephum in ea ætate,quæ ſuopte ingenio prona eſt ad laſciuiendum. *Dormi mecum*,ait petulanti ore procaciſſima femina. At iuuenum modeſtiſſimus,recenſens multa, ipſaque permagna beneficia,quæ in illū cōtulit eius herus, ita cōcludit: *Quomodo ergo poſſum hoc malum facere*? Aduerte ad voculam illam *ergo*. Poſtquā enim præclara retulit beneficia in ſe collata,ſapienter cōcludit. Quomodo ergo poſſum ingratus eſſe, & petulanter delinquere aduersùs munificum benefactorem. Nec tantùm renuit adulteriū, ſed adulterij poſſibilitatem ferè negat, ne conſtupret virginem Gratiam. Sic enim vrget gratitudinis excelſa virtus,vt ferè cogat,ne quid ingratè fiat aduersùs benefactorem; vnàque potentiā quodāmodò auferat ad temeritatē malitię. Oleaſter inibi agens de hac gratitudine Ioſephi,ſic fatur. *Excedit enim iuſtorum vires peccatū*(ingratitudinis inquā.) *Mirum valdè eſt conſiderare, quantùm poteſt iuſtus in bonis,quàm parū in malis. Licet iuſti optimè ſciant bona facere; mala verò facere ſe neſcire fatentur*, ſcilicet

Geneſ.

Oleaſt:r.

cet aduersùs homines erga se munificos. Ita enim adorant beneficia, & colunt munificos benefactores, vt vel nesciant, vel ferè non possint esse ingrati.

108. Vetus disceptatio est, quare secundum signum aduersùs Pharaonem, & eius regnum, videlicet cùm fluminis aquæ in sanguinem turbidum conuersæ sint, nõ iussu Moysis Principis Hebræorum & Dei Pharaonis, sed operâ Aaronis peractum sit? Exodi 7. v.19. *Dixit quoque Dominus ad Moysem. Dic ad Aaron, Tolle virgam tuam, et extende manum tuam super aquas Aegypti, & super fluuios eorum, & riuos, ac paludes, & omnes lacus aquarum, & vertantur in sanguinem, & sit cruor in omni terra Aegypti.* Nonne aptiùs foret, vt Moyses, qui summo fulgebat principatu, id faceret, quàm Aaron eius minister? Fortè Moyses imbecillior erat aduersùs aquas fluminis, quàm Aaron? Audi Lyranum ibi: *Causa autem quare factum est istud miraculum per manum Aaron, suprà dicta est. Aliam causam assignant Iudæi dicentes, quòd quia Moyses fuit saluatus, & extractus de flumine, ideò non debuit manu propria percutere flumen, conuertendo in sanguinē.* Videlicet Moyses dum infans in ceratâ fiscellâ fluitabat in Nili vndis, certo naufragio, aquarum quasi beneficio & vitæ incolumitatē, & generosam Principis adoptionem auspicatus est; inde accidit, vt ipse in Nilum non posset esse ingratus, illũ virgâ suâ contumeliosè feriendo, & iniuriosè crystallinas vndas vertēdo in cœnosum cruorem. Non approbo Lyrani commentamentum, sed valde exaggerat literatissimus vir, quã cogat ad gratitudinem acceptum beneficium; siquidē Moyses delegatâ Dei omnipotentia suppliciter omnipotens, & Ægypti tũc Vicedeus, sic reueretur vel brutum benefactorē, vt velut impotens ad illius iniurias, abstineat à plaga fluminis de se benemeriti, satiusque existimet carere gloriâ tãti miraculi, quàm beneficas aquas grauiter ferire, & atrociter cruentare. Sic, sic obligat vel insensatum beneficium ad sui gratitudinē!

Exod. Moysis gratitudo erga beneficas aquas.

Lyran. Hebræi.

109. Lucæ 22. v.29. *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum.* Ad quæ verba sic eleganter Beda fatus est: *Non æqualitas ad Dominum, sed similitudinis æmulatio est. Solus enim Christus plena imago Dei est, propter expressam in se paternæ gratitudinis vnitatem.* Quam ob rem Verbum diuinum dicitur exprimere vnitatem paternæ gratitudinis; nam diuinũ Verbum exprimit perfectionem paternæ essentiæ, & elogia attributorum in vnitate naturæ cũ Patre Deo. Profectò vt summum fastigium essentiæ diuinæ, & diuinarum perfectionum Augustiùs exprimat & explicet magnus Theologus Beda, illa appellat generoso gratitudinis vocabulo. Mitto hæc ad aliud locupletādum thema. Et ad rem præsentem expende; tam esse gratum erga suum Patrem diuinum Verbum, (non loquor de propria gratitudine; quia Pater non liberè, quod ad proprietatem beneficij spectat, sed necessariò communicat Filio totam suæ essentiæ perfectionem, & attributorum eminentias,) vt vel essentiam ipsam, & diuina attributa sibi communicata ambierit appellare illustri gratitudinis vocabulo, quo & honoret rē gratitudinis, & quo modo potest, æternet in se ipso gratitudinis honōs ne vnquam sit diuinum Verbum sine gratitudinis elogio, essentiæ, & attributis arcanè impresso. Nam vbi verbum ab æternitate accipit à Patre Deo suum esse, exinde illud cognoscendũ exhibet Patri, vt perpetuò recognoscat se à Patre accepisse quod habet: *Christus enim plena imago Dei est, propter expressam in se paternæ gratitudinis vnitatem.* Nēpe adeò illustris est gratitudinis generosa species, vt diuino Verbo, eius essentiæ, & perfectionibus quasi impressa sit à Patre Deo in æterna Verbi generatione. Et ne vnquam diuinum Verbum sit Deus quin simul sit quodammodò gratus, sculpitur hęc species gratitudinis in diuinis Verbi perfectionibus. Quid exaggeratius.

Lucæ Beda. Verbũ diuinũ gratitudine expressum.

110. Tanta est diuinæ munificentiæ velut effusa largitas erga homines, vt humana tenuitas timeat à liberalitate diuina, ne obruatur tantis largitionibus; & cũ homo soluendo non sit, cogatur ad ingratitudinem. Quod vel ad lectoris nauseam dedi aliàs. Nõ defraudabo lectorem pulchris verbis Basil. Seluc. sic aientis: *Verùm animi vitio fit vt homines sæpè benemerentem Deum, vt insidiatorem accusent.* Nota τὸ *insidiatoris* vocabulum, (cuius expensio vltrò se ingerit cuipiam,) dum propero ad alia, quæ subdit verba: *Nonnulli beneficiorum causas idolas affingunt.* Quid est rem seu causam beneficiorum esse idolam? Memēto Gratias esse Iouis filias, vt ex Chrysippo tradit Seneca: *Tres Chrysippus Gratias ait Iouis, et Eurynomes filias esse.* Gratæ enim diuinâ prosapiâ concretas esse, tradit cultior eruditio. Bene ergo gratitudo *beneficiorũ causas idolas affingit*, id est, sic magni æstimat, sic gratè afficitur, sic reuerēter adorat rem beneficij, & causam benefaciendi, vt easdem quasi Idola habeat, colat, adoret. O arcanam, & honestam grati animi idololatriam! *Es su idolo el agradecimiento: idolatra en ser agradecido.* Et quasi diuinos honores exhibet benefactori, generoso gratitudinis obsequio. Itaq; Gratias, quasi diuinam sobolem, & grati animi Idolum debemus colere, & adorare. Vnde Bethulienses hìc v.31. vt æternum perennet beneficium Iudithę, id est, Dei (qui est fautus victoriæ, quam reportauit Iuditha,) & solemni cultu illud adoret gens Hebræa, *Dies victoriæ huius festiuitatis ab Hebræos in numero Sanctorum dierum accipitur, & à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem.* Nempe religio additur gratitudini, vt tanti beneficij gratitudo perpetuet, vt non possint non esse grati qui tantum beneficium acceperunt.

Causa beneficiorum idola.

Basil. Sel. orat. 9.

Chrysipp. Senec. l. 1. de Benefic. c. 3.

Celada in Iudith.

---

§. XXXIX.

Sanctorum reliquiæ sunt virtutis Sanctorum compendium, & humanarum calamitatum asylum.

ET *erit sepulchrum eius gloriosum*, Isaiæ 11. v. 10. Emortua .n. Iudith viuit Deo, virtuti viuit, viuit famæ, gloriæ, æternitati: & eius cadauer viuũ piâ quadam immortalitatis ambitione sumptuosiùs resculpit viuētis patrocinia, sanctitates, glorias. Porrò anniuersariâ solemnitate restaurat Hebræus populus Holofernianæ victoriæ triũphos, & festo plausu occlamat illustrioris Heroinæ sanctitatibus, & quæ mortua est ad vitam, ad hoc viuit ad laudes, viuit ad hostiũ terrorem, viuit ad Hebręę gentis patrocinium, viuit ad gloriam sanctitatis. Emortuæ .n. Sãctorum fauillæ arcano quodam modo monumenta sunt anteacta vitæ, & pristinę gloriæ. Iudicum 2. v. 9. *Sepelierunt Iosue in finibus possessionis suæ in Thamnat-sare, in monte Ephraim.* Nēpe in vrbe Thamnath-Sare excitatum est sepulchrum, seu illustre Mausoleum, in quo condita sunt sacra ossa inclyti ducis Iosue. Non parũ negotij facessit interpretibus, nomen vrbis, vbi erigitur Iosue sepulchrum. Caiet. inibi sic re componit, ad rem pręsentantem opportunè: *Aduerte*, inquit, *quod nomen ciuitatis huius variatur hic, & Iosue vltimo: nã ibi nominatur* Thimnath Serach, *hic vero* Thimnath-Cheres, *ad insinuandum, quòd ciuitas, quæ prius vocabatur prohibitio residui (nescio à quo euentu,) vocata fuit post reædificationem à Iosua, prohibitio Solis, in memoria prohibiti à Iosua Solis, ne progrederetur.* Timnath .n. *prohibitionem*; Serach *residuum*, Cheres verò *Solem significat.* Scilicet res gestæ Iosue planè censentur ex illustri illa victoria, quâ Imperiali voce, & supra humanum fastigium audente, inhibuit properantis Solis cursum, & illum in medio cœlo defixit, stupente orbe piam iussionis insolentiam. Vnde consultissimè factum est nomen vrbi, vbi sancti eius cineres religiosè conduntur, *Thimnath-Cheres*, id est, *Prohibitio Solis*, quasi Iosue sepulchrum sit illustre emblema tanti herois facinorum: & quia dum viueret, Solē gloriosè prohibuit, eius sepulcrum *Prohitio Solis* gloriosiùs nominatur, quò viuentis glorias sacris ossibus resculptas veneremur. Quod in Iosuæ Mausoleo nomine tenus accidit, re executum legimus in Iudithæ sepulcro. Ipsa enim dum viueret virili audaciâ &

111. Isaiæ.

Iudicum

Caiet. Iosue.

truncauit Holofernem, & insultantes hostes profligauit; idem etiam præstat eius sepulcrũ, & sacri cineres tantæ Heroinæ; nam *in omni spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis.* [Iudith.] Sic enim infesti hostes timent sacras Iudithæ reliquias, vt nemo fuerit tam superbè pugnax, tam temeratiè audax, qui post multa adhuc secula, fuerit ausus bellum inferre regioni, vbi sumptuosiùs condebantur, & religiosiùs colebantur: *inimici inuisibilium* (& visibilium) *phalanx ante reliquias stare non poterit, confusam, & deuictam se ingemit,* ait Theofridus. [Theofrid. in serm. de SS. reliquijs Sanct.] *Ecquid mirum si viuentes virtute miraculorum pollebant Sāēti, quando eorum potestatem non vna cum ipsis demortuis humus consepeliuit,* inquit Basil. Seleuc. [Basil. Sel. orat. 38.]

212. Censet Barcepha Syrus Noemum ossa Adami secũ in arca detulisse non solùm vt à sæua eluuione reuerendos protoparentis cineres asseruaret incolumes, [Barcepha l. de Parad. c. 14.] sed etiã vt inter atroces diluuij vortices securior esset à communi naufragio: & qui Dei verbo, plusquàm arcâ sospes vehebatur, adhuc à venerandis ossibus struit fiduciæ fulcrum. *Spei pignus* appellantur Sanctorum reliquiæ à Berengosio Abbat. in ser. de Reliq. venerat. [Berengos.] quasi sacris Sanctorum cineribus oppigneretur Christianorum fiducia. Disputant Genesεos commentatores qua ob causam Patriarcha Iosephus iusserit vt in Ægypto conderentur eius ossa, donec Hebræa gens rediret in terram promissionis; præsertim cùm Iosephus narret non tantũ Iacobi ossa, sed & reliquorum Patriarcharũ delata fuisse statim post singulorum mortem, ad natale sepulchrũ. [Ioseph.] Gen. 40. v. 24. [Genes.] dicitur de Iosepho Patr. *Cumque adiurasset eos atque dixisset: Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscũ de loco isto, mortuus est.* Ad quæ verba ita scribit S. Chrysost. [Chrysost.] *Duo agebat; vnum ne Ægyptij memores beneficiorum eius, cùm pro more suo haberent faciles ex hominibus Deos appellarent, corpus iusti haberent in impietatis occasionem. Alterum, vt securi & certi omnino sint se redituros.* Scilicet acceptis sacris Iosephi cineribus, fidei obses, & spei pignus datur Hebręis redeundi in terram promissionis; tanto enim pignore obsignatur fiducia paradisiacę terræ possidendæ. Eleganter Theofridus Abbas, ita de eis scribit: [Theofrid. supra.] *Terrarum sunt munimenta, & æternæ retributionis documenta.* Quasi Sanctorum cineres pignora sit terrę paradisiacæ, seu beatæ gloriæ possidendæ: nam Sãctorum monumenta sunt spei pignus, fiduciæ obses, & præclarum documentum retributionis æternæ.

213. Annuâ celebritate, & festo plausu diu frequentant Hebræi Iudithę sepulchrum, & eius sacros cineres venerantur magno animarum prouentu, & tranquillæ pacis glorioso incremento. Agens de Sanctorũ sacris fauillis Abbas Berengosius in pręfato sermone, ita fatur: [Berengos.] *Specialis vtique Ecclesia ecce quàm læta fouet, vnde læta floret.* Nempe populorum religio exsomni vigiliâ feruidis precibus, & votis è pectore æstuantibus, sanctorum reliquias *læta fouet*, & emortuos cineres veluti animat, & viuificat ad viuaciùs patrocinandũ deuotæ plebi: inde *læta floret*, flore virtutum, & spe æternalium donorum; cuius fructus in hac te vita est copiosior virtus, & sanctitatum incrementũ; in futura verò Empyrea Beatorum gloria: nam *fauillæ reliquiarum speciē gaudentis Ecclesiæ illustrant,* ait Ionas Aurelianensis lib. 1. de Cultu Imag. [Ionas Aurelian.] & *æternæ retributionis documenta* dicuntur à Theofrido nuper allegato.

214. Exodi 13. v. 19. [Exod.] postquam Hebræus populus Ægyptios gazis spoliauit, *Tulit quoque Moyses ossa Ioseph secum.* Moyses inquam, non ignarus rerum censor, pręciosiorem thesaurum ex Ægypti monumẽtis vsurpat, quàm Hebræorum solertia: hi enim aurea, & argentea vasa, & gẽmata monilia; ille verò Patriarchę ossa præ auro, & argento æstimanda, piè auarus accepit. Quod dilucidè aduertit Græcus auctor apud Lipomani catenam. [Grecus.] *Tulit Moyses ossa Ioseph secum Ioseph antẽ Patriarchæ ossa significat, propter quod Iudæi vt pote infantibus similes; aurum, atq; argentum secum detulerunt; Moyses verò intemerati animi vir, Ioseph ossa deportauit;* pluris æstimans sanctas sancti viri fauillas, quam omnes Ægyptiorum thesauros. Appositè P. Damian. sic plaudit Venetiæ, vbi sacra Marci Euãgelistæ ossa condita sunt; [Damian. ser. 16.] *Gaude igitur & exultans in Domino, plaude Venetia, quia per illud pretiosi thesauri talentum, quod in te constat esse reconditum, facta es superni Regis ærarium.* Quasi Sanctorum sepulchra sint Dei thesaurus, & omnipotentiæ diues ærarium. Sic sic opulentamur sacris Cœlitum exuuijs!

Verùm sacræ Sanctorum thecæ non modò dicuntur Omnipotentiæ ærariũ, & diuinioris munificentiæ thesaurus, quia sunt promptuarium diuinæ liberalitatis; sed quia ibi affligtantur, & vlulantur Dæmones velut in gehennali incendio, Tertull. enim gehẽna dicitur, [Tert. Apolog. c. 47.] 215.
Ignis arcani subterraneus ad pœnã thesaurus. Itaque sic mali Dæmones perhorrescunt Sanctorum cineres, & fauillas, quasi incendij scintillas, & gehẽnalium flammarum minas. Ionas Aurel. ita rem exaggerat, [Ionas Aurelian. l. de Cul. imag.] agens de Sanctorum reliquijs, & loculis, in quibus religiosè conduntur: *Dolos Dæmonum per eum loquebatur, qui suas futuras pœnas apud Sanctorũ Martyrum memorias imminere mærebant; in multis enim talibus locis torquentur.* Audis torqueri, & quasi torreri Diabolum fauillis sanctorum? Ergo sanctæ Sanctorum exuuiæ, quę gehenna Dæmonum dicitur, sit Christianis asylum, & à Dęmonum incursibus tutum effugium: neq; enim præsumit Diabolus inuadere, quem videt munitum Sanctorum reliquijs. *Qui sedẽ suam in monte testamenti, in lateribus Aquilonis se positurum gloriabatur, à dissoluto Sanctorum puluere superatur, ignesque catenis religatur,* inquit Theofridus nuper laudatus. [Theofr.]

4. Reg. 2. v. 9. *Elias dixit ad Elisæum: Postula quod vis, vt faciam tibi antequam tollar à te. Dixitq; Eliseus. Obsecro, vt fiat in me duplex spiritus tuus.* Multiplici expositione vexatur hic locus, vt exponatur, quid sit hic *duplex Spiritus*, Eliæ quem Eliseus postulat. [216. 2. Reg.] Quidquid illud sit; saltem in confesso omnibus est, rem aliquam valdè sublimem Eliseum expetisse. Cæterùm Eliâ in cęlũ rapto, Eliseus scidit vestimenta sua, *Et leuauit palliũ Eliæ, quod ceciderat ei.* Petit Eliseus duplicem Elię spiritum, & donantur illi Eliæ vestes, & sacræ exuuiæ? Num his Eliæ reliquis arcanè inest duplex spiritus, quem Eliseus enixè postulauit? Idoneè Lyran. [Lyra.] *Et leuauit pallium Eliæ, quod ceciderat ei. Non a casu,* inquit, *cecidit, sed ex diuina ordinatione, vt Eliseus ipso operiretur, in signum quòd spiritus Eliæ requiescebat super eum, & quod erat substitutus loco eius.* Scilicet loco Eliæ substituuntur eius exuuiæ, & inde egregium documentum duplicis spiritus indubiè accepti. Tanta virtus inest Sanctorum spolijs! Siue enim hic *duplex Spiritus* sit Spiritus patrandi miracula, siue Spiritus prophetiæ, siue vtrumq; Quis nesciat, quãta indies prodigia edant Sanctorũ exuuiæ? Legat qui volet Ionam Aurelianensem in prędicto sermone, [Ionas.] vbi plura agglomerat ex SS. August. [August.] Hieronym. [Hier.] & Chrysostom. [Chrysost.] Si verò illustre prophetię donum significetur, Eccl. 48. v. 14. [Eccl.] dicitur de Eliseo: *Et mortuorum prophetauit corpus eius.* Et c. 49. v. 18. dẽ Iosepho Patriarcha legitur; *Et ossa ipsius visitata sunt, & post mortem prophetauerunt.* Quid proherant sanctæ Sanctorum exuuiæ? Planè prophetant eorum dum viuerent, augustam sanctitatem; eorum arcanas cęli glorias prophetant, quasi dato pignore suorum supplicum virtutes, & futuram gloriæ beatitudinem. Nam vt ait idẽ Theofridus, [Theofr.] Sanctorum reliquiæ sunt *æternæ retributionis, diuinæque magnitudinis documenta.* Quasi diuina magnitudo sit mensura virtutis & potestatis, quam erga mortales exercẽt sacri Beatorum cineres, & emortuæ fauillæ, quæ splendidè scintillant ad supplicum gratiam. Ergo exsibilatis Hæreticorũ nænijs, supplices adoremus Sanctorum exuuias, & magni (vt par est,) faciamus. *Diuinæ magnitudinis documenta.*

TRA-

TRACTATVS APPENDIX DE IVDITH FIGVRATA,

IN QVO VIRGINIS DEIPARÆ LAVDES IN IVDITHA ADVMBRATAE, PRAEDICANTVR.

Prologus.

VMBRAM ſequi videtet, ſi IVDITHAM, MARIAE Vmbram, perpetuo
Commentario illuſtraſſem, neglecto eiuſdem vmbræ corpore, & luce, Maria 1.
inquam. Imò neque Iudith Mariæ vmbra ſatis clarata fuiſſet, niſi lucem, & cor- Iudith est
pus pariter illuſtraſſem; his enim Vmbra conſtat. Quia *vmbra non aliter exprimitur,* vmbra Marianæ lucis.
niſi per lumen, & corpus Virtus Altiſſimi Mariam obumbrat, quia in eius in vtero lux in-
corporea corpus ſumpſit. Verba ſunt S. Gregorij apud Thomam Ibernicum. Verùm cùm Deiparæ
corpus ſir humanæ naturæ candor, & eius animus, animique dotes, ſit *Radius diuinitatis* (vt dixit Greg.
S.Bonauentura in Opuſc.de laudibus Virginis,)neceſſe eſt humanæ mentis aciem perſtringi Ma- S. Thom.
riæ excellentiæ fulgoribus: nihilque eius præſtantia dignum afferri: *Superuacuis ad beneficia laborat* Ibernicus.
impendijs, qui Solem certat facibus adiuuare: gratiæ plenitudo adiectione non indiget. Verba ſunt Ti- Bonau.
cinenſis Ennodij. Nil tam volupe mihi eſt, quàm virginis deprædicare laudes; ſed timendum ne
pia audacia luat temeritatis pœnas, dum exambit rem diuiniorem balbutie humana metiri.
Sed primùm (S. Nazianzenum audis auſpicantem Baſilii elogia; (*Vt verum fatear, ſermonem habe-*
re detrectabam, quemadmodum qui ad ſacra accedunt, priuſquam vocem, animumque perpurgaſſem; ac ſi Naz.
ſacramentaria linguæ, & animi perpurgatione opus ſit ad Diuinam, & Euchariſticam Deipa- Ad laudandam Mariã
ram dignis laudibus celebrandam. S. Hieronymus ſapientiæ meta in ſermone de Aſſumptione, opus eſt ſacramentaria labiorũ
ſic præfatur: *Quid nos tantilli, quid actione puſilli, quid in Mariæ laudibus referamus, cùm etiamſi om-* purgatione
nium noſtrum membra verterentur in linguas, eam laudare ſufficeret nullus. Porrò Deiparam *vis magnitu-* Hier.
dinis, & notam hominibus obiecit, & ignotam. (id de Diuinitate dixit ad Apolog. Tertull.) Nota homi-
nibus Maria eſt ex munifica munerum largitate, quæ exundat in omnes: ignota eſt arcana di-
uinæ maternitatis dignitas, quæ auguſtioris gratiæ, & humanum faſtigium tranſcendentis, matrix Tertul.
exiſtit. Ar laudum *dignitas dum ad incognitum venit, donum eſt; cùm ad expertum, compenſatio merito-* 2.
rum. Quorum alter debitor iudicij, alter obnoxius eſt fauori, dixit luculenter Caſſiodorus lib. 1. variar.
epiſt. 13. Nempe ſi laudum præconio publices notam Virginis dignitatem, ipſam facies iudicij
tui debitricem; ſi verò ignotam prædices (quis planè noſcat arcanã Virginem, vni Deo ſatis no- Deipara reciprocat
tam?) illam reddes fauori obnoxiam. Sic, ſic fit vectigalis Maria ijs, qui debito pietatis obſequio, obſequia.
ſublimes eius dotes pro virili commendant. Regali enim, qua ſolet munificentia in ſuos clien- Caſſiod.
tes reciprocat, quæ acceptat obſequia. *Cùm multa nobis bona* (Baſilius Seleuc. loquitur in Orat. 39.)
quæ nullius oratio poſſit aſſequi, Deiparæ opera nobis contingant, eam bene merenti vicem rependamus, quæ
in nos reciprocetur. Scilicet præconia, obſequia ſeruitia, quæ grato animo, & ore præſtamus Dei- Baſil. Sele.
paræ, ipſa non auarè retinet, ſed ab agnatæ beneficentiæ liberalitate, eadem vbertim in nos re-
ciprocat: & graros laudatores ab ipſius laudandæ merito efficit laude dignos, reciprocata laudis
dignitate, Marianæ laudis auara lingua meritorum paupertate ſoluit auaritiæ pœnas: at diues
vena laudandi prodiga, non perdit, ſed cumulat laudandi meritum, reciproca laudum munera-
tione. Quiſquis pio obſequio Mariam laudat, quid in ipſo dignè laudetur nunquam deerit: ſi
quidem laudis vicem Mariæ pro acceptis beneficijs rependimus, vberiori gratia in nos recipro-
cat. Ergo quem accuſat Mariam laudandi temeritas; excuſet benemerendi cupiditas, officij non
omittendi exigentia, & aliqua deuotionis ambitio, Beatæ gloriæ pignus, ſiue obſidem æſtima Ma- Eccleſiaſt.
riæ laudandæ ſtudium, ipſa enim ait: *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.* O Maria, *doces me ſpe-* Hildeb.
rare maiora meritis, quæ meritis maiora largiri non deſinit.

DE IVDITH FIGVRATA,
ID EST,
DE VIRGINE DEIPARA.
CAPVT VIII.

Verſ. 1. Iudith, quæ erat filia Merari, filij Idox, &c. filij Simon, filij Ruben.

§. I.

A Maria illuſtri nobilitate, generosè nobilitatur Chriſtus Deus?

3. PHariſæorum vulgus ſuſpiciens cęleſtem Chriſti virtutem, & diuiniora miracula, cùm in Saluatoris moribus nihil reprehenſione dignum inueniret, eum à materno genere culpat impudenter. *Nonne,* inquit, *mater eius dicitur Maria?* Matth. 13. v. 55. Scilicet Phariſaico ſupercilio vilipenditur filius Deus ob matris ignobilitatē. Quin & Orientales hæretici, Phariſæorum ſoboles, *longam hoſpitij mortalis iniuriam* Chriſto Deo exprobrant, quaſi Deum deceat de Mariano vtero, & genere naſci. Neſciebant Hæretici illud S. Bernardi ſerm. 2. ſuper *Miſſus eſt: Porrò Deum huiuſmodi decebat natiuitas, quæ non niſi de Virgine naſceretur. Talis congruebat. Virgini partus, vt non pareret niſi Deum.* Et quidem cùm Ieſuanæ nobilitatis humanus cenſus æſtimetur ex Matre, operæ pretium eſt generoſam Virginis nobilitatem vindicare ab hac calumnia. Mitto vulgarem eruditionem ab hiſtorijs petitam, ad quam eruditus lector nauſeabit, & amœniores expetet probationes. S. Bern, tom. 3. in ſerm. de S. Ioſeph, ita fatur: *Fuit B. Virgo nobilior creatura omnibus creaturis, quæ in humana natura fuerint, aut poſſint aut potuerint generari.* Quaſi potentia diuina ſit menſura Marianæ nobilitatis, & Mariæ generoſitas, quodammodò omnipotentiæ meta: Mariæque nobilitas veluti exhauſerit omnipotentiæ infinitudinem, nec Deus creare potuerit puram creaturam Deiparā nobiliorem. Pergit Bernardinus. *Vnde patet quod Dominus Ieſus Chriſtus, qui ſine matre fuit in cœlis, & abſquè patre in terris, totam à Virgine humanitatem recepit, atque dignitatem, quæ ad humanitatem ſequuntur.* Audis Chriſtum non modò totam humanitatem mutuaſſe ex Maria: ſed etiam eiuſdem humanitatis illuſtrem dignitatem, & tantæ humanæ gloriæ ſtemmata, quæ generoſam humanitatem ſequuntur? Profundè dixit Tertullianus, *Chriſtum per Mariam cenſeri*, Ad Romanorum cenſum planè adludens, quæ verba infrà §. 3. ad alia themata latè expendemus. Ex inibi dicendis expendi poſſunt hæc verba, & thema propoſitum egregiè locupletari.

Bern.

An potuit creari à Deo creatura nobilior Maria.

Bernardin.

Chriſti nobilitas cenſetur ex Maria.

Tert.

4. Mariæ virginitas moratur cunctanter Incarnationis ſacramentum, amore pudoris. Angelus myſterij paranymphus ex virginem Matre virginem Filium fore pollicetur, & naſcituri infantis prærogatiuas breui panegyri deprædicat, Luc. 1. v. 32. Inter alia encomia Angelus prædicit, Chriſtum fore verè magnum: *Hic erit magnus.* Subtiliores interpretum offendit vocula illa de futuro *erit*. Erit exinceps magnus, nec tunc magnus eſt, qui tunc filius Dei eſt? Acutè S. Bernard. ſer. 3. ſuper *Miſſus eſt*, ita addubitat; *Hic erit magnus: ſed quare hic erit, & non potius eſt magnus, qui ſemper æqualiter magnus, non habet quo creſcat, nec maior poſt conceptum futurus ſit?* A Maria generoſitate honoris magnitudinem fœnerabitur Chriſtus Deus? Audi ipſam ſic de ſe verè dicentem: *Magnificat anima mea Dominum.* In vtero Virginis creuit, qui maior eſſe non poteſt? Quare Angelus dicit *erit magnus* de futuro? O immenſam Mariæ celſitudinis dignitatem, à qua Filius Dei, homo factus excelſæ nobilitatis magnitudinem mutuatur.

Lucæ.

Chriſtus Deus prædicitur fore à Maria magnus.

Bern.

5. Actor. 7. v. 55. Cùm S. Stephanus crepitantium ſaxorum turbine quateretur, ait; *Ecce video cælos apertos, & Filium hominis ſtantem a dextris Dei.* Videt, & publicare ſatagit Chriſti Dei glorias, & illum Filium hominis appellat? præſtaret, præſtaret quidem illum nominaſſe Chriſtum Deum, aut Dei Filium, & nobiliori aliquo elogio illum nominare. S. Maximus hom. in natali S. Stephani, ita ſcribit, *Ecce video cælos apertos, & Filium hominis ſtantem,* &c. *Conſiderate attentius cùm beatus Martyr Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ad dexteram Dei Patris ſtare vidiſſet, cur ſe Filium hominis videre teſtatus eſt, & non potius filium Dei: cum vtique plus honoris Domino delaturus videretur, ſi ſe Dei potiùs, quàm hominis Filium videre dixiſſet.* Scilicet S. Stephanus ſublimatus ad videndum glorias Chriſti, ſe *Filium hominis*, id eſt, Virginis filium vidiſſe teſtatur. Tanta, tàmque ſublimis eſt gloria, quam à Virgine Matre mutuatur, vt Chriſti glorias commendans Eccleſiæ Stephanus, gloriā quaſi vnigeniti à Matre vidiſſe publicet. Chriſti enim humana nobilitas per Mariam, & ex Maria cenſetur. Vnde Guarricus Abbas ſerm. 2. de Aſſumpt. vt Chriſti Dei nobilitatem auguſtè deprædicet; *Non degenerat*, inquit, *à Matre Filius*

Actor.

Auguſta Chriſti Dei gloria eſt eſſe Mariæ filium.

Maxim.

Chriſtus nõ degenerauit à matre.

Guarric.

6. Verùm cùm vetuſtior antiquitas ſit præcipua nobilitatis prærogatiua ex hac parte videtur Chriſtum Deum nobilitari non poſſe à vetuſtiori Mariæ protapiā. Porrò creatura tempore incepit, Deus ab æterno eſt. Eritne creatura Creatore vetuſtior, & inde nobilior? Petrus Damianus ſerm. 46. *Merito itaque B. Maria dicitur: Oriens orientis, fons fontis viui, origo principij.* Et Euſebius Emiſſenus hom. 2. de Natiuit. Domini; *Creator*, inquit, *ex creatura ſua naſcitur, & fructum ventris ſui mater innupta miratur, ac femina auctoris auctor efficitur*, Scilicet Maria origo fit ſui principij, & auctor Creatoris, vt Creator à creaturæ ſuæ nobilitate tanquam à generis humani auctore, & origine generosè nobilitetur. Ergo Deus omni principio creato prius, & antiquius, Mariam ſuſpicit, vt parentem, auctorem, & originem ſui. O vetuſta nobilitatis ſtemmata! ô antiquæ generoſitatis prodigium! Auita typicæ Iudithæ nobilitas, ignominia eſt, ſi cum figuratæ Iudithæ generoſitate comparetur. Quin & parens nobilitatur à generoſa ſobole, Copioſa hinc exurgit ſeges Deiparæ nobilitandæ à Filio Deo. Sed vulgaria hæc, ad alia feſtino.

Petr. Dam.

Emiſſen.

Maria eſt origo principij.

§. III.

CAP. VIII.

Verſ. 7. Erat autem eleganti aſpectu nimis,

§. II.

An ſicut Maria nullam vnquam habuit propenſionem ad peccatum, aliquem habuerit fomitem ad virtutem.

7. Alexand. Scotus. Gabriel. Almainus. Marſilius. Corduba. Morales. Suar. Maria ſine fomite ad peccatum. NOn ſolùm à Diuini Verbi incarnatione, ſed etiã ab inſtanti immaculatæ Conceptionis in B. Virgine extinctum fuiſſe peccati fomitem, piè,& verè docent Alexander Alenſis 3.p.q.9.in 2.art.2. & art.5. & in 3.art.1.& 2.Scotus,Gabriel, Almain. in præfata diſtinct.3.Marſilius inibi diſt.4. art. 1. Corduba lib.1. Quæſtion.Theol.q.45.P.Morales lib.3.Tract. Suarez tom.2.in 3.p.q.27.art.3.ad 6.diſp.4. ſect. 5. vbi tradit hanc ſententiam eſſe ferè omnium,qui immunitatem à peccati originalis labe, Mariæ adſtruunt; & potiori iure eorum, qui ſentiunt eximptam fuiſſe à debito illius contrahendi: quibus iam olim aſſentiebam, Porrò nunquam *Mariam concupiſcentia fumus attigit,* Heſychius. *nec verbis voluptatis eam, laſit*, ait Heſychius homil. 2.de Deipara. Si quidem *fumus concupiſcentiæ*, etſi non ſemiuſtulaſſet virginem extorquendo vel leuioris culpæ conſenſum, ſaltem purioris gratiæ nitorem cognatâ fuligine tantiſper deuenuſtaret: Et quamquã *voluptatis vermis* non mordicaret concupiſcentiam, ipſa tamen vermiculatio abſque vllo morſu plurimùm haberet dehoneſtamenti. Sed mittamus hęc ad ſeueriores ſcholas; & ſuccedat amœnior alia quæſtiuncula. Vtrùm B. Virgo ſicut nunquam habuit noxium peccandi fomitem, ita ſemper habuerit generoſum fomitem ad virtutem, ad virtutem inquam naturalem, & quæ non exceſſerit humanæ naturæ metam, cuius veſtigium apparet in eximiè probâ aliquorum indole, quæ ad multas morales virtutes prona eſt ex bonitate naturæ. Audiendus eſt primùm S. Damaſcenus planè inter Mariæ alũnos,non vltimus, qui in oratione 1.de Mariæ natiuitate ſcribit; *Mariam ſoli Deo operam dantem: cupiditatem autem omnem ad id ſolum expetendum, atque amandum intentam,* Ex mox: *appetitus tuus in hoc ſitus eſt,vt diuinis ſermonibus nutriaris,hiſque ſaginaris Dei cupiditate flagrans.* Aduerte Virginis cupiditatem,& appetitum ſitum dici in re virtutis,& flagrare igniculis pietatis.

Mariæ appetens, & cupiditas ad Deum flagrans.

Damaſcen.

8. Ioan. Malden. Ioannis 1. v. 16. *De plenitudine eius nos omnes accepimus,* & *gratiam pro gratia.* Quid eſt de plenitudine gratiæ Chriſti, nos omnes accepiſſe? Et quidem gratiam pro gratia? Quid eſt gratiam pro gratia accipi? Quidam apud P.Maldonat.; *gratiam non pro natura,ſed pro gratia*,id eſt, accepimus omnes à Chriſto gratiam,quæ non ſit natura, ſed gratia. Numquid ab hac generali ſententia eximi poteſt(ſicut ab aliis) ſanctiſſima Dei mater Nam vt inquit Clemens Alexandrinus 5.lib.ſtromat. *In tota hac rectè quæſiuimus cratione, virtuſne fuerit natura?* Sat mihi rectè id quæri Vtinam id ſentiant plures, quibus vltrò ſubſcriberem in Deiparæ obſequium, interim vt affirmare non audeo; ſic non quærere vix poſſum. Scio tamen Petrum Damianum ſerm. 44. ab ipſa naturâ Mariæ, miſericordiam exigere: *Moueat te,inquit, natura, potentia moueat,quia quanto potentior, tanto miſericordior eſſe debebis.* Audis à Mariæ natura ob naturalem indolis gratiam, miſericordiam expeti? Indolis priuilegium ad miſerendum allegat At ſi cum Iobo creuit miſeratio, quid mirum ſi cum Maria naſcatur?

Habuitne Deipara fomitem ad virtutem. Clem. Alex.

Petr. Dam.

9. Nazianz. Natura laudem quærit in Mariæ indole. S. Gregor. Nazianz. in orat.de S.Baſilij laudibus ita de illo ſcribit; *Nemo eſt qui per omnia ad ſumma vſque graſſatus ſit: verum is apud nos praſtantiſſimus eſt, qui vel quam plurima præſtiterit, vel vnum quàm maxime,* & *præſtantiſſime.* *At hic noſter* (non iam Baſilius, ſed Maria; quid enim magnum in ſeruo, quod non emineat nobilius in Dei matre;) *ita omnia peragrauit, vt in illa gloriæ materiam quæſiſſe natura videretur.* Expende diligentiùs hæc vltima verba. Scilicet natura humana meritò conquerebatur, quod ob originale ſcelus quodammodò vitiata, non tam mater, quàm hominum nouerca audiret; & vitiorum matrix, officina delictorum promptuarium facinorũ, & præuaricationum conceptaculũ haberetur, æſtuãs libidinum blandimentis, præceps iracundiæ furore, tabeſcens inuidiæ dedecore, & à peccati fomite exprompta ad omne delictum.Itaq. humana natura infamis à primordiali præuaricatione exambit ſic purũ efformare Deiparæ immaculatum corpus, ſic à vitijs auerſum,ſic ad virtutes quaſi procliue, *vt in illa gloria materiam quæſiſſe natura videretur.* Opportunè à S.Damaſc.ora. 1.de Mariæ natiuitate,Maria dicitur, Damaſc. *Humanæ naturæ venuſtas*, quia in reliquis hominibus (exceptâ matre virgine, & filio Deo) natura humana apparet vitijs ſqualida, libidinibus turpis, concupiſcentijs inhoneſta,delictis fœda. At caro Mariæ vſque adeo exors dicitur à delictorum cenſu,& ſenſu, vt totâ optimæ indolis concupiſcentia, proclinis videatur ad rem virtutis, & fuerit *humanæ naturæ venuſtas.* Nec mirum n m in illa efformanda, *gloriæ materiam quæſiſſe naturæ videtur.* Quod elogium maximè eam carnem decere videtur, quæ Chriſto Deo *concarnatur* & *conuiſceratur*, vt alibi dicemus ex Tertulliano lib.de Carne Chriſti cap.20. *Enimuerò quanta ei decebat carnis munditia cuius erat portio ſuper pulchra Deitati hypoſtaticè vnienda?* Verba ſunt Dionyſij Carthuſiani in opuſc. de vita ſolita art.7.

Tertull. Carthuſ.

10. Damaſc. In Maria eſt libido ad bonum. Petr. Dam. Naz. S.Damaſcenus nuper laudatus *appetitum*, & *flagrantem cupiditatem ad Deum* admiratur in virgine: *Concupiſcentiam ad lauream martyrij* legimus in Petro Damiano ſerm. 22. Quando in natura humana inuenitur cupiditas ad pietatem, libido ad virtutem? *Virginitas* (quæ alia niſi Maria?) *ſplendor libidinis* dicitur à S. Nazian. Orat. *Ad Virginem exhortatio.* Planè vt ſqualet blandiens libido ad Veneris turpes voluptates: ſic ſplendidè niteret virgo libidò ad fulgentiſſima virtutum opera. O fulgentiſſimam libidinem,& toto orbe micantem!

11. Maria eſt fomes miſericordiæ. Eua antitypus fuit Mariæ, vt vulgò tradunt Eccleſiæ Patres:nam Maria inuenit,quod Eua perdidit,Eua peccato mortua, abortum fecit antequam pareret; Maria à Dei gratia vitæ vitam peperit nobis, qua redderemur à mortalitate immunes. Ab Eua extitit peccandi incentiuum? Maria matrix eſt gratiæ, quæ eſt virtutis illecebra.Pulchrè S.Maximus hom.6. *Parturit igitur femina ſalutem mundi: vt quæ extiterat fomes iniquitatis, fieret miniſtra iuſtitiæ.* Ecce prima Eua dicitur *fomes iniquitatis*; ſecunda verò, Maria inquam, *miniſtra iuſtitia.* Hanc antitheſim elegantiùs expreſſit S. Bonauentura in opuſculo de laudib.Virginis,eam appellans,*fomitem miſericordiæ.* Scilicet Eua fuit *fomes iniquitatis*, Maria verò *fomes miſericordiæ*,igniculus pietatis, & incentiuum ad virtutem. Et iure quidem optimo peccati fomes, qui fuit Euæ inobedientis ſupplicium, factum eſſet ubſequentis meritum, *Vt quod fuit inſtrumentum pœnæ, ſit gloria teſtimonium*,ait Euſeb. Emiſſen. in hom. de SS.Martyribus Epiphodio & Alexand.

Maxim.

Bonauent.

Emiſſen.

12. Hildebert. Hildebert. epiſt. 48. ſic ſcribit de ſua munificentiſſima Regina: *Fateamur neceſſe eſt eam deceſſiſſe reginam,cui nihil ex lenocinio ſexus ad honeſtatis periculum ſubrepſit.In ea præter virtutem nil virtus inuenit.* Nunquid virtus cæca eſt ad videndã naturam, quam non inueniſſe dicitur? O humanam Deiparæ naturã, virtutis æmulam! præter virtutem nil virtus inuenit in Maria? quaſi natura ſui oblita, transformetur in gratiam, & cupido vitiorum in concupiſcentiam virtutis Pſal.83.v.3.*Concupiſcit,* & *deficit anima mea in* Pſalm. *atria Domini. Cor meum,* & *caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Audis concupiſcentiam cœleſtium bonorum?

bonorum? Non tantùm cor, id eſt, mens, ſeu voluntas, ſed etiam ipſamet *caro* exultat in Deo, Hebræum verbum *Ieraunem* ſignificat *exultare*, *geſtire*, *ouare*. Nimirum ſi caro ipſa deficiens à prauo appetitu, virtutem concupiſceret, tunc *ouaret*, & triumpharet agnatas alioqui carnis paſſiones. Emiſſen. Profectò ſingulare carnis encomium eſt exultare in Deo, concupiſcere rem virtutis, & *ipſam bonorum cæleſtium ſitim bibere*, vt ait Emiſſen. hom. 3. de Epiphania. At mirum non eſſet, forte habuiſſe concupiſcentiam virtutis Mariæ carnem, quæ fuit *officina Spiritus ſancti*, vt prædicat Arnoldus Carnotenſis in Tractatu de laudibus Mariæ. Hæccine eſt nimia corporis venuſtas Iudithæ figuratæ, Arnold. Mariæ inquam? Vellem profectò id ſeriò affirmare: at ſine præuia Doctorum auctoritate non poſſum. Satis mihi ſit quæſtionem vtcúque locupletaſſe; rei cæſum alijs permitto. Nollé vt hæc Mariani corporis venuſtas nimia videatur. Siquidé Inditha, Mariæ Iudith. eximius typus, *elegantis aſpectu nimis*, dicitur à ſacro Hiſtoriographo. Quid virtutis in Deipara nimium?

CAP. VIII.

Verſ. 7. Cui vir ſuus reliquerat diuitias multas, ac poſſeſſiones armentis boum, & gregibus ouium plenas.

§. III.

Maria, etſi in re nummaria, paupercula fuit; opulentiſſima eſt gratiæ cenſu.

13. Concil. Epheſin. IN Concilio Epheſino apud Theophylactum in cap. 2. Matthæi, dicitur de Chriſto: *Pauperculam elegit matrem*, pauperculam inquam, mundialium bonorū diuitijs, ſed prædiuitem cæleſtis gratię opulento cenſu. Petr. Damian. lib. 2. epiſt. 2. Mariam nominat *Pretioſam animam*. Petr.Dam *Deo pecuniam*: quaſi Maria ſit pretioſiſſimum Dei numiſma. S. Damaſcen. in Orat. t. Damaſcen. de Mariæ Natiu. illam appellat, *Gratiarum pelagus*. Et Orat. t. de Dormitione Virginis, eamdem vocat, *Sanctitatis theſaurum*. Et P. Damianus ſerm. 45. Mariam nominat *Gazophilacium theſauri, quo ſumus de* Petr. Dam. *eruenti prædonis ſeruitio comparati*. Et à S. Damaſceno orat. 1. de Aſſumpt. *Gratiæ abyſſus* dicitur. Dies Damaſc. me deficerent, ſi vellem conglobare, & ſtipare his adſimilia epitheta, quibus beatiſſimæ Virginis opulentia explicatur à Patribus. Ex Maria cenſetur Christi diuitiæ. Tertull. in lib. aduerſus Iudæos cap. 9. de Chriſto verba faciens, ſic profundè loquitur; Tert. *Ex ſtipe leſſe deputatum, per Mariam ſcilicet, & inde cenſendum*. (locus alioqui expendendus pro honore, nunc pro diuitijs, vtrumq; his verbis inſinuatur.) Indubium eſt Tertull. hic adludere ad Romanos magiſtratus, inter quos Cenſor magna auctoritate vigebat. Cenſoris erat munus ſingulis luſtris luſtrare Romam, cenſere, ſeu æſtimare ciuium facultates: neque quiſquam plus facultatum ſe habere poterat, quàm Cenſor æſtimabat. Ait ergo Tertull. Chriſtum per Mariam, ſeu ex Maria cenſeri. Omnes Chriſti diuitiæ per Mariam, aut ex Maria quodammodò deputentur? neque plus poſſidere videatur, quam haber ex Mariano cenſu? Maria eſt *Gazophylacium theſauri diuini*, *Dei moneta*, *Gratiarum pelagus*, *ſanctitatis theſaurus*, & *Gratiæ abyſſus*. Ergo diuitiæ Chriſti ex Maria cenſeri videntur. Nec mirum id videri debet, nam vt ait S. Thomas in Catena ad c. 1. Lucæ S. Thom. *Virgo ſancta tot à ſibi hauſerat Spiritus ſancti gratiā*.

14. Damaſc. Maria mutuò dedit incarnationem Deo. Quaſi parum foret Mariam eſſe gratiæ theſaurum, vbi reponuntur diuiniores gazæ, appellatur etiam à S. Damaſc. *Latum Diuinitatis promptuarium*; nam cùm Maria ſit diuini Verbi conceptaculum, vbi ex promptè ſuppetit Deus hominibus per ipſam communicandus; inde Maria peramplum promptuarium diuinitatis iure dicitur: ex quo Deus deprōſit humanitatē Deo, & humanitas diuinitatem ſibi, & vterq; Deum hominem. Pulchrè Method. in orat. habita ad Hypopātem Domini, ſic Mariam alloquitur. *Tu enim* Method. *admirabilem incarnationem, quā aliquando nō habuit Deo mutuò dediſti*. Quid eſt virginem mutuò dediſſe incarnationem Deo? Nam cui aliquid mutuò datur, aut idemmet, aut ſaltem tantumdem iure exigitur. Quid dignum reddetur Virgini, pro incarnatione, quā mutuò dedit Deo? Num diuina maternitas, quæ quādam habet infinitatem? nam *infinitum ſeruorum*, *ac matris diſcrimen eſt*, vt ait S. Damaſcen. Orat. de Dormitione Virginis. Damaſc. An adhuc illi debet Deus incarnationem, quam à Maria mutuò accepit? Tantum Marianis meritis licet, vt Deum habeat debitorem? O paupercula, & opulentiſſima Virgo, ille tibi debitor exiſtit, cui creaturæ omnes ſunt debitores; ô arcanas Marię diuitias! Fortè pignoris nomine pro tanto debito Chriſtum Deum poſſides, filius enim paretis poſſeſſio eſt Gen. 4. v. 1. *Eua concepit & peperit Cain dicens: Poſſedi hominem per Deum*. Sic ſecunda Eua, Deipara inquam, filium Deum poſſidet? Planè opulenta poſſeſſio eſt. *Euge quæ debitorem habes eum, qui omnibus mutuatur. Deo enim vniuerſi debemus, tibi* Method. *autem etiam ille debet*, verba ſunt Methodij in ſer. de Purificat. Virginis.

15. Lucæ. Chryſip. Deipara eſt hæres Christi. Lucæ 1. v. 18. dicit Angelus ad Mariam: *Aue gratiâ plena: Dominus tecum*. Quæ verba ita commentatur Chryſipp. Hieroſol. de S. Maria Deipara: *Dominus tecum, Dominus totius gratiæ Rex cum ancilla*, vulgò Chriſtus, *Rex gloriæ* dicitur: at reſpectu ſuæ Matris *Rex totius gratiæ* appellatur. Sic Mariam diuitat opulentis gratiæ theſauris. Verùm ſciſcitari oportet, cùm Chriſtus Deus *totius gratiæ* Rex, & inteſtatus, & ſine naturali prole deceſſerit in cruce, cuinam quaſi hæreditario iure obuenīat tantus gratiarum cenſus? Opportunè S. Damaſcen. in Orat. de Aſſumpt. *Oportebat*, Damaſc. *inquit, Dei matrem ea, quæ filij erant, poſſidere*. Nempe Maria maternitatis iure in opulento cenſu Regis totius gratiæ, Chriſti Dei inquam, ſuccedit, quaſi filij ſui hæres, cui ſuperſtiti hæreditas filij veluti iure hæreditario obuenit? Gratulor tibi, ô prædiues Virgo, imò gratulor nobis filiolis; auperculis? nam præterquam quòd quidquid ſuper plenum funditur, effunditur, diues matris cenſus, opulentia filiorum eſt.

16. Damaſc. Maria fideiuſſionem facit pro Deo? S. Damaſcen orat. 1. de Aſſumpt. his verbis exaggerat prædiuites Mariæ opes; *Hac omni profuit creaturæ, quam veluti coemptam à ſeruitute, in libertatem aſſerit*. Quaſi tantus ſit Mariæ cenſus, vt illo potuerit veluti coemere creaturas omnes. O arcanam opulentiā! Plus audet Andreas Cretēſ. ſer. 2. de Aſſumpt. *Hæc* (ſcilicet Maria) *eſt diuinarum reconciliationum, quæ pignore aato ſit fideiuſſio*. Obſerua vocem illam *fideiuſſio*, in qua viget tota energia ſententiæ. Andr Cret. *Fideiuſſor* (teſte Donato) *eſt auctor credendi, alium aliquid daturum, facturumque, ſuā fide ſuoque periculo promittens*. Donatus. Sic magni æſtimat ſuum cenſum Maria, vt ſua fide, ſuòque periculo promittat fideiuſſionem pro Deo? ſic exhauſiſti omnipotentiæ diuitias, vt fideiuſſore egeat Deus? Sic ſunt depauperati diuinitatis theſauri? Vna Maria ſic diues eſt, vt pro Dei ſumptibus in re gratiæ, & redemptionis, valeat fideiuſſionem facere? Scilicet (dicam audaciuſculè) ſi Deus ſoluendo non eſſet, aut ſoluere noluiſſet pro roto debito generis humani, B. Virgo (quæ *diuinæ gratiæ theſaurus*, *& pelagus eſt*) vt potuit ex mente Andreæ Cretenſis fideiuſſionem pro Deo præſtare, ſic etiam & condignè poſſet reconciliationem humanam ſuis meritis operari, & æquè (pacto prius inito) pro tanto debito ſatisfacere. Sotus in 4. d. 1. q. 5. art. 4. Suarez t. tom in 3. p. diſp. 4. ſec. 7. Sic opulentus eſt Virginis cenſus in re gratiæ, quantumuis in re nummaria dicatur *paupercula* à Concilio Epheſino.

17. Moris eſt Scripturæ, & Patrum, res diuinas, quippe quæ humanum captum longè ſuperant, noſtro rudiori intelligendi modo, illas adtemperare & humano idlo-

idiomate eloqui. Apud homines .n. ille habetur prædiues, qui & opibus abundat, & cui homines opulentiores multa debent Vnde S. Bernardus nuper allegatus, postquam vbertim locupletem Virginis censum tradit, Deum ipsum esse Mariæ debitorem ostendit. Sic etiam locupletata Maria est vbere Spiritus sancti gratia! Audiendus est S. Bernardinus Senensis tom. 1. serm. 52. *A tempore*, inquit, *quo concepit Virgo Deum in vtero suo, quandam (vt sic dicam) iurisdictionem, seu auctoritatem habet in temporali missione Spiritus sancti*. Scilicet tantis diuinorum charismatum gazis ditatur Maria, vt Deum, cui cæteri debent, habeat debitorem; & quasi Deus soluendo non esset, sese quodammodò Mariæ vectigalem fecisse, & quandam (ita fari liceat cum Bernardino) dedisse iurisdictionē in omnes temporales Spiritus sancti missione. *El Espiritu santo lea librado le paga en este propio*. Locupletes gratiæ opes, quas Maria possidet vix nisi per hyperbolem explicari possunt hominibus, vt sublimiora nostræ religionis sacramenta.

Bernard. Maria habet ius in omnes temporales Spiritus sancti missiones: Bernard.

18. Sed esto, Maria prædiues sit à tanto gratiæ, & gloriæ censu: At Maria non se possidet, sed possessio Dei est; ergo non Mariæ, sed Dei sunt ipsius diuitiæ. Quis neget Deiparam esse locupletem, Dei hereditatem? tota Maria possessio Dei est, & quidem perantiqua: *Dominus possedit me in initio viarum suarum antequā quicquam faceret à principio*. Prou. 8. vers. 22. At audiendus est Petrus Damian. serm. 11. *Aue* ait, *gratia plena, Dominus tecum. Quia à Deo electam, & praelectam, totam eam rapturus erat sibi Spiritus Sanctus.* Plus videtur Damianus insinuare, quàm dicit. Cùm raptum audis, non intelligas Mariam rem alienam esse à Spiritu sancto, cuius spiritu, & gratiā semper plena fuit; & inde vsq; adeò opulenta. Vix nisi per exaggerationes, aut nimis sonantia verba agi potest de Marianæ gratiæ opibus. Inde ipsa de se, sic loquitur Prouerb. 8. v. 18. *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ & iustitia*, hoc est, iustè possideo superbas opes. Vox *Superbas* plus audere videtur, quàm significat, sed audentiori vocabulo explicanda erat superba Virginis opulentia *Superbiæ* vocem ne censeat malè grammaticus, etsi benè Theologus, donec consula, Calepinum, aut Mammothreptum aliquem.

Prouerb. P. Dam.

Prouerb.

CAP. VIII.

Vers. 8. Neque erat qui loqueretur de ea verbum malum.

§. IV.

Inter præcipua Mariæ elogia censetur, neminem loquutum fuisse de illa verbum malum.

19. MVltus fuit Christi Deus, vt bonam suæ matris opinionem abstineret etiam cum dispendio propriæ. Mauult enim haberi fabri filius, quàm à suspicione stupri dehonestare parentem: permisitque aliquos de suo ortu potiùs, quàm de matris pudore dubitare: scit enim quàm sit tenera eximiæ virtutis forma, & lubrica maledicentię lingua: nec putauit ortu sui fidem matris iniurijs adstruendam. Et ipsa sancta, & humillima Virgo sumptuosiùs procurat, ne quis arrodat eius eximiam sanctitatem, licentioris linguæ priuilegio: Scitè S. Hieronym. explicans illud Isaiæ 11 *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*; ita scribit: *Maria virga est, flos Christus: at nunquàm flos ascendit de virga solus nuda: prius virga folijs adumbratur, & honestatur, quàm flos ascendat: prius ergo Maria viro erat honestanda, quàm Christus nasceretur*. Vnde Hieronym. moralissimè explicat, quem versamus Iudithæ locum. *Ex quo colligere licebit quanta obseruatione mulieres curare debeant, vt honorem, ac bonam famam conseruent, nec aliquid occasionis, dent, vt de eis verbum dicatur malum. Inter ea de quibus Iudith commendatur, illud præcipuum est: Nec erat qui de ea verbum loqueretur malum*. Audis ex ore Hieronymi præcipuam Judithæ laudem fuisse, vt nemo esset, qui de ea verbum malū loqueretur? Nobilissimæ virtutes eminent in Iuditha sed quod in primis laudem eius exaggerat, est, neminem in tam numeroso populo reperiri, qui eius famam loquendo arroderet. Euge gloriosior Iudith, virgo inquam sanctissima; nemo, nemo quidem iam diu est in tota Ecclesia, qui de te loquatur verbum malum, quod maximè facit ad tuarum laudum gloriam. *Nec erat qui loqueretur de illa verbum malum*. *Virtus*, ait Seneca Epist. 62. *habet suos numeros, plena est*. Quid est virtus habet numeros? Nonquid consummata virtus numeris constat, & ad harmoniæ numeros temperata est? Plin. iunior vt laudatissimam sui Traiani virtutem exaggeraret, dixit in sua ad illū panegyri, in Traiano inueniri *Concentum omniū laudum*. Sententiosè, & ingeniosè dictum Porrò concētus constat harmoniā, seu consonantiā omnium vocum; quando grauis cum acuta, &c. ita concinit ad musicæ sonos, vt nulla dissonet à modulato, & harmonico concentu. Nam vel leuissima cuiusuis vocis dissonantia harmoniam perdit, & inamœnas reddit cæterorum quantumuis sonoras, & modulatas voces. Sic accidit in re laudis. Nam cum virtus quæ plena est, suos habeat numeros, ad perfectam virtutis prædicationem, opus est, vt sit *concentus omnium laudum*, neque sit *qui loquatur verbum malum*. O Beatissima Virgo tua virtus celestis, & augustior sanctitas plena est, numeris constat: ergo oportet, vt Christus Deus, filius tuus, qui *Preceptor* dicitur à Clemēte Alex. in Adhort. ad Gentes, diligenter procuret, vt in te sit *Concentus omnium laudem*; nemoque sit, qui de te *loquatur verbum malum*. Sed omnes vno animo magnificè de te sentiant, omnes vno ore sublimissimè de te loquantur.

Nemo de Iudith figurata loquitur verbum malum. Isaiæ. Hieron. Iudith. Seneca. In Deipara est conceptus omniū laudum. Plin.

Matthæi 1. v. 20 Æstuabat S. Ioseph præ agonia non bonæ suspicionis, quam ex occasione intumescentis vteri, quiuis maritus conciperet. Rem mente versabat anxiè, & fortè, vt putat S. August. inclinabat in sinistram opinionem de Mariæ pudore. Vt ergo suspicionis tranquillaret æstum; *Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph dicens: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam*, &c. Disputāt iure interpretes (vt ad aliud thema alibi expendebamus,) quare Angelus in somnis apparet Iosepho, & nondum in vigilia, diligens, & attentus foret expensor verborum Angeli? Alijs in vigilia apparent, & loquuntur Angeli, & cur non Iosepho? Fortè inferioris meriti censetur Iosephus? Nonne negotium Dominicæ Incarnationis, & Mariani pudoris, attentiorem intelligentiam requirebat? Quorsùm dum sopiti sunt Iosephi sensus, Iosephum alloquitur Angelus? Verùm aduerte ad rem ex Euangelistæ verbis; *Hæc autem eo cogitante* nimitum non bonæ suspicionis causas) *Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens*, &c. Bellè S. Chrysostomus hom. 4. id notauit, aiens; *Apparuit in somnis: quia nulli narrauit suam suspicionem*. Quasi dicat: Iosephus mente tacitus cogitabat, & in arcano cogitationis tractabat non bonas de Maria suspiciones, quas nemini communicauerat vel vt molestiam angoris leuaret, vel vt consilium sumeret in re arduā, & perplexā; imò nec illacrymando rē oculis notificauerat, nec auditui tacitè submurmurādo, nec complosione manuum suspicionis suæ indicium dederat. Ergo consultissimè Angelus apparet *in somnis*, vt cum imaginatione, & mente Iosephi dūtaxat loquatur super sinisteritate suspicionis de Mariæ puritate Iosephus nulli locutus est verbum malū de Maria; imò nec totus Iosephus noscit quid ipsius mens secum voluat in Mariæ dedecus, quia Iosephi externi sensus id ignorant; Ergo necesse est, ut per sōnium

20. Matth. Augu. Matth. Chrysost. Non toti Iosepho notæ fuerunt suspiciones contra virginis puritatem.

nium fiat satisfactio; ne vel satisfaciendo conceptæ infamiæ contra puritatem Mariæ, loquendo intimet sensibus suspicionem non bonam de Mariæ impuritate. Vnde *Hæc eo cogitante, Ecce Angelus Domini apparuit in somnis: quia nulli narrauit suam suspicionem*. O pulchram eruditionem à Iosepho, & Angelo! Ecce tibi Iosephus agonia zelotypiæ exagitatus, nulli locutus est verbum malum de Mariæ puritate, quæ vehementi tumentis vteri indicio illi suspecta erat. Quin & Angelus vel non bonam suspicionem de Virgine renuit notificare sensibus. Vnde tacitæ imaginationi, & menti in somnis loquitur. Sic præcauent Iosephus, & Angelus, vt nullus sit, qui loquatur de Maria verbū malū, ne perdatur concentus Marianæ laudis si vel vna vox dissonet à laudationis harmonia.

21. Lucæ. Qui Deiparam ac iudit, sine sermone, & sine ratione est. Lucæ 1. Zachariæ sacerdoti, & prophetæ apparuit Angelus prædicens Ioannem (qui interpretatur Gratia) nasciturum, cuius conceptio è vuluâ sterili præstruebat Mariæ virgineam puritatem, vt ipse Angelus mox exposuit, vers. 36. aiens: *Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua*, &c. Renuit Zacharias id sibi persuadere, & quidem modestissimè ore dubitat, aiens: *Vnde hoc sciam?* Attende ad pœnam, quâ mulctatur ab Angelo: *Ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque ad diem quo hæc fiant*: hoc est, vsque ad Ioannis, seu gratiæ natiuitatem. Origenes homil. 5. in Lucam expandit Græcam vocem ἀλαλος, quam vulgatus vertit, *tacens, & non poteris loqui*, sic inquit, Origenes: *ἀλαλ quod etsi Latinus aliter expresserit, tamen propriè transferri potest absque sermone, sine ratione*. Quisquis fidem negat ipsi, quæ adstruunt virginis pudorem, & intactam Deiparæ virginitatem, & loquitur de Maria *verbum malum*, etsi sacerdos, & propheta sit, si tamen dubitat *ἀλαλος est, & absque sermone, & sine ratione*. Imò ideo absque sermone, quia sine ratione. Sed iam nemo est Nestorius, Heluidius nemo, qui venenata linguâ arrodat virginis pudorem.

Origen.

22. Lucæ. B. Virgo. martyr dicitur ob linguas ipsi detrahentium. Lucæ 2. vers. 34. *Et ecce positus est hic* (Iesus) *in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel: & tuā ipsius animam pertransibit gladius*, ait Simeon ad Beatam Virginem. Ardua planè quæstio apud Bibliorum peritiores, quo pacto B. Virginis animam pertransierit gladius, cùm nusquam legatur martyrium subijsse. Quinam est hic cruentus gladius, qui vsque ad Mariæ animum penetrat, & illam immitissimè sauciat? Opportunè Beda inibi: *Nulla docet historia Beatam Mariam ex hac vita gladij occisione migrasse: præsertim cum non anima, sed corpus soleat interfici. Vnde restat intelligi gladium illum, de quo dicitur: Et gladius in labijs eorum*. Quid accommodatius? Nimirùm acutus gladius, qui viscera Mariæ erudelitet sauciat, & à quo Martyr dicitur, est gladius linguæ, qui irreuerenter Virginem dehonestat.

Beda.

23. Vel dubiæ laudes de Virgine adprobandæ sunt. Dicebat olim quispiam scrupulosè pius; timeo ne me multa dilectio erga Virginem vsque ad peccati mendacium trahat, & non veris laudibus illam cumulem: nolo de charitate in charitatem peccare. Verùm vsque adeò est augusta Mariæ sanctitas, vt quicquid palàm non videatur absurdum, quantumuis grande elogium sit, fere possit piè credi, & affirmari de Virgine. Quod Mariæ typus Iuditha iure exigebat à Principibus Bethuliæ, Iudith 8. v. 30. Cum in animo tacitè versaret heroicum facinus descendendi ad Assyriorum castra, & perimendi Holofernem suo ipsius gladio. Celat rem ab Ozia, & Chabri & Charmi, Bethuliæ procetibus, & tamen experit, vt suffragijs approbent, quod ipsi nesciunt, an approbatione mereatur. Et dixit illis Iudith; *Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis, ita quod facere dispono, probate*, id est, *approbate*, (vt explicabam in literali Commentario) *si ex Deo est*. Et mox: *Vos autem nolo, vt scrutemini actum meum*. Quid ais prudentissima feminarum? Consilium, quod in arcano mentis tacitè voluis à Presbyteris celas, & approbationem

Iudith.

expetis? Nemo consultè approbare potest rem, quam ignorat, an approbationem mereatur. At tantæ, tamque sublimes sunt res Iudithæ, & Mariæ, quam præsignabat Iuditha, vt approbatio ritè possit præcurrere notitiam. Ignoras, aut dubitas an Maria nobilitetur aliquo elogio? (nisi refragetur fides) rem, quam ignoras, aut dubitas, suffragio tuo approba, approbatione tuâ commenda. *Maior est enim omni laude* Dei genitrix, quam deprædicas. Siquidem Mariæ laus, & virtus, humanæ mentis fastigium longè excedit. Damasc. Vnde dicitur à S. Damasceno oratione de dormit. Virginis: *Officina immensorum bonorum, atque omnem mentis captum, & cogitationem superantium*. Quòd si omnem cogitationem, & mentis captum transcendunt Marianæ prærogatiuæ, pio deuotionis præiudicio encomium approba, quod dubitas an in Maria sit: & sic aggregaberis Virginis laudatoribus: *Illud siquidem voce depromitur, quod prius in officina conscientia deformatur*. Verba sunt Emisseni in sermone Exhortatorio contra diuersa vitia. Et inde nemo erit, qui de figurata Iudith loquatur verbum malum, Quod fuit summum typicæ Iudithæ encomium cum sola Virgine commune. Emissen.

Non fraudabo lectorem piâ S. Bonauenturæ meditatione, tom. 2. Opusc. c. 3. de vitæ Christi meditatione, sic loquentem inducit infantem Virginem: *Cùm pater meus, & mater mea me dimiserunt in templo, statui in corde meo, habere Deum in patrem, ac frequenter cogitabam, quid possem facere Deo gratum*. Et post pauca: *Petebam, inquit, vt faceret me videre tempus, in quo esset nata illa Beatissima Virgo, qua debebat filium Dei parere, & vt conseruaret oculos meos, possem eam videre, linguam, vt possem eam laudare*. Nempe sumptuosius expetebat Ma tiam antequam nosset, esse prælectam ad diuinam maternitatem, vt Deus linguam eius conseruaret, quòd posset almam Dei Matrem laudibus sublimare. Quod Mariam tam sedulò exambit, homo negligat? Adimple in re, quòd Mariæ modesta humilitas non patitur adimpleri in se. Lauda Mariam in omnibus, quæ omnium laudes longè superat: *maior est enim omni laude*. 24. Bonauent. Maria expetit Deiparam laudare.

CAP. V.

Vers. 17. Ita etiam de nostra humilitate gloriemur.

§. V.

Maria diuina Maternitas, sequela fuit humilitatis humana.

Hominibus adnata est sublimitatis libido: sed homo in honoris sublimi loco collocatus, nescio, an satis homo sit: humanam enim naturam dedifcere solet, & sublimius quid cogitare, & supra humanum fastigium præsumere. Sic à dignitate homo tumescit, vanescit, insolescit. Hinc generosior habetur honorata virtus, quippe quæ superbiæ fascino non degenerauit in vitium. Heu! quot degeneres virtutes probauit sublimitas! O generosam Deiparæ sanctitatem, quæ in fastigio diuinæ maternitatis collocata, dum abiectiùs de se cogitat, & humiliùs sapit, virtutis fastigiū humilitate ostentat, Idonsè S. Ildefonsus serm. 2. de Assumpt. *Iam ergo B. Virgo humiliat se in cunctis, vt totam in se suscipiat gratiam conditoris: quia quod per partes alijs datum est, tota simul in ea venit gratiæ plenitudo, quæ scilicet multum se humiliaut inter immensa dona, inter diuinitatis commercia*. 25. Maria totā gratiam humilitate suscepit. Ildefons.

Ecclesiastici 3. vers. 20. *Quanto maiores, humiliate in omnibus*. Quasi humilitas sit magnitudinis census, & veræ sublimitatis appendix. S. Bernardus in serm. de verbis Apocal. *Signum magnum*, sic fatur: *Cum Maria quanto maior erat humiliabat se in omnibus*, 26. Eccles. Bernard.

certè

Diuina maternitas est sequela Marianæ humilitatis

certè humiliata est præ omnibus, quia maior omnibus extitit. Quapropter meritò facta est nouissima prima quæ cũ prima esset, omniũ se nouissimã efficiebat: meritò facta est omnium Domina, quæ se omnium exhibuit ancillam. Videlicet ideò Deipara præ omnibus humilis fuit, quia sublimitatis prærogatiuâ omnes excelluit? & celsior altitudo fit humilitati vectigalis, & augustior sublimitas fit tributaria humillimæ abiectioni? Sententinsè dixit S. Gregorius in Reg. apud Thomam Ibernicum:

Greg. Thomas. Ibernicus.

Dum vnigenitus, inquit, *Dei existens ante secula, ex Maria vtero natus est homo, inuestigabili miraculo facta est, & ancilla hominis per Deitatẽ, & mater Verbi carnem.* Bene est; Maria facta sit per Virgineam carnem, mater Verbi diuini: at inuestigabile miraculum apparet, quòd facta sit *ancilla hominis per Deitatem*. Cognatus Deus, quem verè genuit, & portauit in vtero, ancillam facit ex matre, an ex ancilla ingenuam, & Augustam? quid ancillari ignominiæ cum augustiori dignitate? Verùm Maria dum se appellat ancillam, aiens: *Ecce ancilla Domini*, Dei mater efficitur. Planè vices reciprocant maiestas maternitatis diuinæ, & humilitas ancillaris personę, & tametsi res diuersissimæ, adsociantur amico fędere, vt *quæ humilitate concepit* Deum, fiat *ancilla hominis per Deitatem*: quasi maiestas maternitatis diuinæ elogium sit ancillaris humilitatis; & ancillaris humilitas sequela diuinæ maternitatis?

27. Canisi. Maria humilibus deuota.

P. Canisius eruditione magnus, nec impar sanctitate, lib. 1. c. 1. ait: nomen Mariæ *deducitur à verbo* Iarah, *quod significat proiicere*, vt Maria pro iacta, demissa, & humilis vel ipso nomine significetur. Sublime humilitatis stemma nomine præfert, vt non tantùm re nominis, sed nomine ipso ostentet humilitatẽ, qua sic medullitus erat imbuta, vt Maria maternitate diuina sublimis, & gratiæ, diuinioris gazis prædiues, *in prece pauperis, spem reposuerit.*

Ambros.

Verba sunt S. Ambrosij lib. 2. de Virg. vulgo notissima. Puto *pauperis* nomine, humilem significari, vt sæpe in sacris litteris. Quasi dicat Ambrosius: Tam magnificè sentiebat Maria de merito humilitatis, vt ipsa B. Virgo quæ *spes nostra* dicitur à tota Ecclesia, suam reposuerit spem in prece, & suffragio humilis, & abiecti pauperculi. Hæc dixerim, vt viam præstruam ad pulchra S. Ignatij verba:

Ignatius. epist. ad Ioa. Euág.

Maria, inquit, *miseris, et afflictis condolebat coafflicta, nec segniter subueniebat, humilibus deuota, quæ & deuotis deuotius humiliaretur.* Idoneè *in prece humilis spem reponit*, quæ erat *humilibus deuota, & deuotis reuerentius humiliaretur*. Expende illud, *Humilibus deuota*, Porrò deuotio nostra magnum patronum spectat, de cuius excellentia magnifica concepit. Ergo B. Virgo sic magni æstimat humilitatem, vt quemadmodum aliqui pietate præstantes, deuotioni Mariæ eximiè student: ita Maria *deuota humilibus* dicatur? Quis non stupeat hanc Mariæ humilitatem in tam sublimi dignitatis, & meritorum fastigio?

28. Lucæ. Deipara infra dæmoniacam humiliatur. Bernard.

Lucæ 1. vers. 48. *Quia respexit humilitate ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Submissior Mariæ humilitas illi peperit sublimitatis arcana fastigia, quæ gloriosissimè obtinet. Vis nosse quàm profundè se Maria demiserit? Expende verba S. Bernardi in serm. super illud Apocalypsis; *Signum magnum*, sic scribit Bernardus: *Meritò facta est omnium Domina, quæ se omnium exhibebat ancillam. Meritò super Angelos exaltata est quæ infrà viduas, & pœnitentes, infra eam, de qua fuerant eiecta septem Dæmonia ineffabili se mansuetudine inclinabat.* Quid abiectius, quàm eam, quæ Deum portabat in ventre, quasi in augusto solio diuinioris gloriæ, sic humiliari, vt se abijceret infra eam, apud quam septem squalida Dæmonia immundissimè stabulantur? Quonam potest profundiùs creatura demitti? Sed aduerte adquod dignitatis fastigium à tanta humilitate sublimetur.

P. Damian

Petrus Damianus serm. 45. *Hæc*, inquit, *tam singularis, tam incomparabilis Virgo, si non sequeretur humilitatem Christi, numquam pertingeret ad celsitudinem Christi.* O hyperbolem! Quis potest pertingere ad Christi Dei celsitudinem? Profectò si pura creatura possit illo vsque sublimari, maximè quæ supra humanum fastigium euecta, tanti gratiarum glorijs sublimata, vel infra dæmoniacam peccatricem sese profundissimè demittit.

Inter plurimas Mariæ laudes, quas conglobat S. Ambrosius lib. 2. de Virginibus dicitur *Corde humilis* 29.

Ambros. Christus Matris etiã humilitatẽ expressit.

Planè plus significat, quàm dixisse videtur Ambrosius. Nam Matthæi 11. vers. 29. Christus dicitur *humilis corde*, in qua laude videre mihi videor Christum Deum matrizare, seu matrem motibus referre. Neque enim Christus Deus hâc in re degenerauit à matre, sed eius potiùs indolem, & virtutem (alioqui humanitati debitam diuinitatis priuilegio,) arripuit, hausit, expressit. Pulchra sunt ad hanc rem sudata eiusdẽ Ambrosij verba:

Ambros.

Humilem, inquit, *& mitem paritura, humilitatem debuit ipsa præferre.* Nempe generosa est Christi Dei humilitas, quam etiam à matre expressit, in quâ matrem refert: & ipse humilis humilem matrem repræsentat. Nã Maria *Corde humilis* Christum *humilem corde* generauit.

Isaiæ 45. v. 8. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant Iustum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Terra* nomine B. Virgine significari, & expressum videtur ex littera, & passim Patres exponunt. Sed fortè alicui videbitur, *Terra* elogium valdè humile, & abiectum esse, & inde inidoneum Deiparæ. Porrò terra infimũ est elementorum, vestigijs animantium teritur, & proculcatur, reptatu serpentium squalet, & vilitatem pręfert terræ nomen, & inde incongruum Marianæ maiestati. 30.

Isaiæ. Mariæ, quia terra dicatur, tributa pẽdunt cæteræ creaturæ.

Nunquid terra rerum omnium abiectissima, pro dignitate Mariam exprimat? Verum *terra*, rerum omnium abiectissimæ, meritò comparatur Deipara, quæ creaturarum omnium humillima fuit. Et quidẽ animaduersione dignissimum est ad humilem, & abiectam terram exornandam, & illustrandam, reliqua omnia quasi tributariam operam, & industriam perpetuò pensitare. Aqua irriguâ fertilitate terram humectat, aer nubium rore impinguat, cęlum, & astra calore, & influxu terram fœcundant; homo agricolationis industriâ terram excolit, & adornat; & Deus ipse terræ suæ solerter prouidet. Quasi humili terræ cætera omnia tributa pendant vectigali beneficentiâ. Opportunè comparatur Terræ B. Virgo cuius profundæ humilitati omnes omnium gratiæ, & industriæ videntur vectigales.

Rupert.

Cuncta virtutes, omnes gratiæ, cũcta dona, quæ virginem exornabant, humilitati eiusdem tributa pendebant, ait Rupertus in c. 2. Cantic. O Maria, terra es ob humilitatem, sed ob id tributa tibi pendunt creaturæ ad tuum cultum, & ornatum. Tibi debetur hominum illustre seruitium, cæleste Angelorũ obsequium, cœlorum splendidum famulitium: & Dei munificentior liberalitas tibi debet diuinæ maternitatis vsuras. Ergo quantùm humile *terra* vocabulum Marianæ gloriæ detrahere videtur, tantumdem amplioris gratiæ tributa sumptuosè compensat.

CAP. VIII.

Vers. 29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier sancta es.

§. VI.

Oratio ad Mariam, exoratio est; nam vectigalis dicitur humanis precibus.

F*Ons benedictionum, & bonorum omnium scaturigo*, Maria appellatur à S. Damasceno Orat. de Assumptione. Perennis inquam, gratiarum scaturigo, quæ totâ naturæ suæ propensione exundat, & bonorum steriles homines fœcundat humore cælestis gra- 31. Damasc.

tiæ.

Pet. Dam. Nobis effundit gratias, qui in plenā Mariam illas mittit.

tiæ. Petrus Damianus ſerm. 44. hanc benefaciendi inclinationem dilaudat in Virgine: *Moueat te*, ait, *natura, potentia moueat: quia quantò potentior, tantò miſericordior eſſe debebis*. A nanirâ Virginis miſericordiā efflagitat? ſic procliuis eſt ad miſerendum? Sic quaſi naturaliter effluunt gratiæ ab hac plena bonorū omnium ſcaturigine? *Gratia plena* dicitur ab Angelo; plena ſibi, ſuperplena, & ſuperfluens nobis ſupplicantibus. Eleganter Caſſiodorus lib. 12. Variar. epiſt. 27. *Fundis potiùs qui mittit in plenum: nam illud potius reconditur, quod vaſis vacuis congregatur*. Ergo Deus qui nouis in dies gratiarum augmentis cumulabat Mariam, gratiæ plenitudinem non tam ipſi (vt ſic dicam) quàm nobis confetebar. *Mecum ſunt diuitiæ, & gloria*, Prouerb. 8. verſ. 18. alij exſcribunt: *A me ſunt diuitiæ, & gloria*, (vt aliorsùm latè expendam:) quaſi idem ſit, bonorum gratiæ opes Mariæ conſerri, & à Maria in eius ſupplices exundare. Eſto deuotus Mariæ ſupplex, Mariam ſæpe roga, illam crebrò precibus ſollicita, & vbertim experietis exundantem gratiam, quę ex hac bonorum omnium ſcaturigine copioſè emanat, & redundat in ſupplices Mariæ clientes.

Caſſiodor.

Prouerb.

32. Matth.

Non inamœna quæſtiuncula eſt, quare Chriſtus Deus cùm inſtruit homines in re orationis, ad Patrem illam fieri præmoneat? Matthæi 6. verſ. 9. Sic ergo vos orabitis: *Pater noſter, qui es in cœlis*. & Lucæ 11. v. 2. & alibi perſæpè. Cur ſolemnis Eccleſiæ oratio non fit ad Spiritum Sanctum, qui fons gratiarum dicitur? Quare non dirigitur ad Verbum quod homini concorporatum merendi negotium abſoluit? Saltem ſupplicet homo abſolutè Deum, qui vt in tribus perſonis ſubſiſtit, ſic nulla perſona omittetur, cuius non imploremus opem. Et tamen in Eccleſia ſemper ſolemniter dicendum eſt: *Pater noſter*, cùm auſpicamur orationes noſtras. Quid arcanè ineſt in Patris nomine, quod orationi blanditur? Profundè rem mediratus eſt Tertullianus in lib. de Oratione cap. 2. ita ſcribens: *Sic ergo vos orabitis: Pater noſter. In Patre filius inuocatur, nec Mater quidem* (non Eccleſia, ſed Maria, quæ fidelium mater eſt,) *prateritur: ſiquidem in filio, & Patre mater recognoſcitur, de qua conſtat & Patris, & Filij nomen*. Scilicet ſolemnis Eccleſiæ oratio non fit ad ſupremum numen ſub Dei nomine, etſi inde prouidere debeat creaturis: neque ſub Verbi nuncupatione, quanquam aſſumens humanum corpus, rem omnem gratiæ hominibus promeruerit: neque ſub appellatione Spiritus ſancti, rametſi ſit bonorum gratiæ munificus diſpenſator; ſed ſub Patris vocabulo: quia *in Patre Filius inuocatur, nec Mater quidem præteritur: ſiquidem in Filio, & Patre Mater recognoſcitur*. Chriſtus enim probè noſcens, quàm ſit efficax humana oratio nuncupata ad Mariam, ſic Eccleſiam ſuam erudit, vt nunquam oratio ad Deum fiat, quin ſimul Mariam tacitè inuocet, & illius auxilium ſupplicitet expetat: vt ſic poſtularum beneficium ſecuriùs impetretur. Sæpè enim quòd Deum precando, extorquere non valemus, vel tacitè imploratâ Mariæ ope certiùs impetramus.

Lucæ. Orantes ad Deū Patrē Mariam & rogant.

Tertull.

33. Anſelm. Quare oratio ad Mariam citiùs ſæpè impetret, quàm ad Deum.

S. Anſelmus in Tractatu de Excell. Virg. cap. 6. acutè miratur, & piè ſtupet, quare *Velocior eſt nonnunquam ſalus memorato nomine Mariæ, quàm inuocato nomine Ieſu, vnici filij ſui: & id quidem non ideò fit, quòd ipſa maior, & potentior ſit: neque enim ipſe maior, & potentior eſt per eam, ſed illa per ipſum. Quare ergo propitior ſalus in recordatione eius, quàm Filij ſui ſæpe percipitur?* Neſcio quâ arcanâ gratiæ propenſione ferimur ad predicandum Mariæ auxilium in humanis ærumnis, tunc intermiſſa oratione ad Deum, qui potentiâ, & miſericordiâ longè præſtat Mariæ. Idne prouenit à Mariani nominis teneritudine ſub vocabulo Matris? an ab experientia, quâ ſæpe nouimus, quòd Maria inuocata citiùs nobis adeſt, quàm ſæpe Deus? Fortè ex fiducia noſtra, quâ non ſemel animoſiùs præſumimus de Mariæ pietate? an quia in Maria tota, & ſola Dei miſericordia adeſt, ſeueritatis iuſtitiæ expers? Preclarè Seraphinus Firmius problem. 54. ex S. Anſelmo & S. Bonauentura ita reſpondet: *Quia in virgine à Filio deriuatur diuina pietas, abſque vllo iuſtitiæ terrore, at in Filio licet attrahat pietas, terret tamen quod ſcriptum eſt: iudicem eum eſſe adeò ſeuerum, vt rationem ſit exacturus de vnoquoque verbo otioſo. Quid autem mirum, ſi magis præſidat reus in ſola pietate, quàm in ea iuſtitia coniuncta*, (attentius aduerte) *quādo eadem eſt diuina pietas in vtroque, & filij, & eius Matris tribunali*. Quaſi tota Chriſti pietas, & meraciſſima quidem abſque iuſtitiæ admixtione, & ſeueritatis rigore commiſſa ſit virgini ad liberalitatis opera. Percupit miſer reus meram miſericordiam, terretur iuſtitiæ ſeueritate; inde precum obſequio animoſiùs frequentat Virginis aras, quàm diuina altaria. Sic piè præſumit de oratione, quæ fit ad Mariam.

Firmius. Anſelm. Bonau.

Res valde negotioſa, ambitio eſt; nam cùm ambitioſus candidarus ſæpè diffidat meritis, præfidit induſtriæ negotiationis, vt conſcendat ad immeritos honores ambitionis greſſibus. Hinc opulenta donatiua, vt electorum animos ſuborment, quia ipſe non adornatur à meritis. Hinc obſequia, vt ipſe decreſcens ad ſingulorum occurſum, aſſequatur honoris incrementa. In ſumma nullum non mouet lapidem ambitionis ingenium, vt eligatur ad excelſam dignitatem. In ambitioſa candidati negotiatione adūbratam video orationem, quę fit ad Mariam: vidit & olim Tertullianus in lib. de Pudicitia cap. 5. agens de precibus, quas in primitiua Eccleſia ſolemniter pœnitens agebant, ſic fatur; *Pariter de pœnitentiæ officio ſedens in ſacco, & cinere inhorreſcunt, eodem fletu gemiſcunt, eiſdem precibus ambiunt, eandem Matrem inuocant*. Ecce ſibi, preces, quæ Matrem inuocant, ambire dicuntur. Planè ambitioſa eſt oratio, quæ fit ad Virginem Matrem; eſt enim ingenium negotiationis, & arbitrium impetrationis. Eamdem ſolertiam oratio ad Mariam diſſimulanter exhibet, quam ambitio candidati ſolitat exhibere; nam precibus ambit, quiſquis Mariam inuocat. Quis Mariam auxiliarem inuocauit, & fruſtratus eſt felicitate impetrationis? Ambiamus ſolliciti hanc precum ambitionem.

34. Oratio ad Mariā ambitioſa dicitur.

Tertull.

Aliter ſupplicamus rem gratiæ, & liberalitatis, aliter exigimus iuſtitiæ debitum. Sic vellem vt Mariam ores, non quaſi qui miſericordiam rogat, ſed veluti qui iuſtitiæ debitum petit. Porrò *Maria omnibus ſapientibus, & inſipientibus copioſiſſima charitate debitricem ſe fecit*, ait S. Bernardus ſerm. 98. Nec putes hoc debitum, quo ſuis ſupplicibus ſe Maria debitricem, ſeu vectigalem fecit, eius deuenuſtare prærogatiuas; nam inde eximiè commendantur. Non tam de Dijs Gentilium ſupplicationi populari expoſitis, quā de Maria, quæ promptuarium eſt Chriſtianæ orationis, & energia exorationis, dixiſſe videtur Septimius in Apologet. cap. 13. *Sed enim agri tributo onuſti, viliores hominum capita ſtipendio cenſa, ignobiliora. Nā hæ ſunt notæ captiuitatis. Dij vero* (Mariam inquam) *qui magis tributarij, magis ſancti, imò qui magis ſancti, magis tributarij*. Ne putes Marianæ gloriæ diſpendio, dici debitricem, & vectigalem humanis precibus; nam hæc eſt nota auguſtioris prærogatiuæ. Maria .n. quò magis tributaria ſupplicantibus, magis ſancta habetur apud homines; imò quia magis ſancta, magis eſt tributaria. Eſt enim ſibi ſanctitatis plena, nobis ſuperplena. Si ergo Mariam ora, non quaſi miſericordiam ſupplicans, ſed quaſi debitum exigens. Singularis Mariæ gloria eſt, tanta repleri gratia, vt eius exundatio vbertim ſuperfluat in eius ſupplices, & deuotos clientes. *Ergo ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, & ſicut oculi ancillæ in manibus Dominæ ſuæ; ita oculi noſtri* ad Mariam Dominā noſtram, *Donec miſereatur noſtri. Miſerere noſtri*, Domina, *miſerere noſtri*. Pſalm. 122. verſ. 2.

35.

Bernard. Maria tributaria dicitur humanis precibus.

Tertull.

Pſalm.

CAP.

CAP. VIII.

Verſ. 31. Ita quod facere diſpoſui, probate ſi ex Deo eſt.

§. VII.

Maria pro humanis cauſis, curialiſſima negotiatrix eſt apud Deum.

36. VIctoria in litibus, non tantùm ratione, & iure conſtat, ſed etiam induſtriâ, & ingenio negotiationis: nam ſæpè apud humanos iudices, cui ſuffragatur bonitas cauſæ, refragatur curialiſſima aduerſarii ſolertia. O quoties ob induſtriam diligentis patroni, & exſomnem procuratoris diligentiam, litigantes vincũt, qui alioqui causâ caderent ignominiosè! Dũ lego Iuditham in ferè deſperata Bethulienſium cauſa, inſomni oratione, & ſacci ambitioſo ſqualore apud Deum aduocatam in vrbe apud principem Oziam, & reliquos ciuitatis Senatores, negotiosè ſollicitam: in caſtris apud Holofernem, pijs fraudibus religiosè ſubdolam; in omnibus, & apud omnes ſolertem negotiatricem pro ſuo populo; videre mihi videor ſedulam valde operam, quam grauiter Maria expendit in negotiatione apud Deum pro liberandis hominibus à dira Tartarei Holofernis tyrannide. Nullum non mouet lapidem Maria, vt apud filium Deum, humana negotia efficaciter tractet, & feliciter abſoluat. S. Bernardus ſerm. 1. de Aſſumpt. *Maria nobis facta dicitur aduocata, quæ apud Deum ſalutis noſtræ negotia efficaciter pertractet.* (Bernard.)

37. (Bonau. Maria curialiſſima eſt apud Deum pro humanis cauſis. Bernard. Synodus Chalcedon.) S. Bonauentura in ſpeculo Virg. c. 7. ipſam appellat *Conſiſtorium, & domum cauſarum.* Eſt ergo Maria ipſum conſiſtorium, & tribunal, in quo tractantur humanæ cauſæ, (heu! quot flagitiorum rei ſæpè ſiſtimur ante Dei tribunal! Eſt etiã B. Virgo ex mente Bernardi ſedula *Aduocata* in negotio humanæ ſalutis. *Et negotium omnium ſeculorum* vulgò dicitur ab ipſo Bernardo. Quin in Synodo Chalcedonenſi definit. 2. Maria *Theotocos* appellatur, id eſt, *Mater Dei,* ſeu *negotiatio Dei.* Quaſi B. Virgo non modò ſit generis humani *negotium*, ſed etiam ipſa *negotiatio* ad Deum. Non eſt intellectu facile, quare Deipara dicatur à cõcilio, *negotiatio Dei.* Num quia curialiſſimè humana negotia pertractat? *Curialiſſima fuit Regina,* inquit S. Bernardus tom. 1. ſerm. 52. Puto opportuniùs ad rem præſentem dixiſſe S. Ioan. Geometram, Mariam eſſe *Ius ciuile, & Ius dirimens lites.* Ius ciuile dicitur multiplex Imperatorũ, & Iuriſconſultorum lex, per quas dirimuntur ſubditorum lites. Eſt ergo Maria curialiſſima hominum *Aduocata, & negotiatio noſtra,* & *ius ciuile dirimens lites;* quia eius ſolers negotiatio, & diligẽs pro nobis aduocatio, & pia interceſſio, eſt *ius ciuile,* ſeu viua lex, ſecũdùm quã Iudex filius miſericorditer humanas *lites dirimit.* Quaſi Mariæ aduocatio, & interceſſio ſit ius noſtrum ſecundum quod iudicamur à filio Deo. Ne timeat malam cauſam, qui Dei Matrem Aduocatam adſciſcit; eſt .n. curialiſſima: & ſic ſolerter negotiatur, vt etiã omniũ criminum reus à gratiæ auxilijs mutata cauſa eius negotiatione feliciter abſoluatur, & iuſtitiæ merito cælorum regno ditetur, qui damnandus erat gehennæ barathro. (Bernard. Geometra.)

38. (Geneſ. Maria eſt pro nobis negotiatrix vt Rebecca pro Iacobo.) Geneſeos 27. Iſaacus allectus, & prærogatiuâ ætatis, & ſubornatus venationis lenocinio, meditatur benedicere Eſau primogenito: ſecus Rebecca dilectum Iacobum benedictione munerari cupiens, clanculum pijs fraudibus benedictionẽ Iſaaci Iacobo procurat. Vide quis euaſerit voti compos, an Iſaacus, apud quẽ totum erat benedicendi ius, an Rebecca, quæ ſolerti negotiatione benedictionis felicitatem Eſau debitam exhibit Iacobo donandam? Eleganter Petrus Damianus rem tractat, & deflectit ad Mariam ſerm. 27. (Petr. Dam.)

Celada in Iudith.

ſic inquiens: *Et illic ergo carnalis vxor, & hic ſpiritualis Sponſa* (Maria *viris ſuis in propriæ ſententiæ diuerſitate præualuit.* Quaſi dicat, adeò ſolerter negotiatur Rebecca benedictionem Iacobo, vt pia negotiationis fraus & contra ætatis priuilegium, & voluntatem Iſaaci, obtinuerit benedictionem dilecti ſui filij. Sic etiam figurata Rebecca, Maria inquã ita gnauiter hominibus benedictionem procurat, vt piæ negotiationis aſtutiâ, quaſi inſidietur iuſtitiæ diuinæ, & cæleſtem benedictionem à miſericordia hominibus negotietur, vltra voluntatem diuini beneplaciti: præſtans à Deo efficaciter decerni, quod negotiatione Maria exambit pro benedicendis hominibus, communi Protoparentum maledictione damnatis. Sic eſt pro nobis negotiatrix curialiſſima Virgo!

Euſebius Emiſſenus in ſerm. de Aſſumpt. Virginis ita fatur: *Beatiſſima Virgo vtriuſque vitæ, actiuæ videlicet, & contemplatiuæ plus cæteris omnibus priuilegia cuſtodiuit.* Cuius eminentiæ indicium eſt, quod Eccleſia dum celebrat ſummas Mariæ Aſſumptionis glorias, vtriuſq; vitæ eminentias Marthæ, & Magdalenæ nomine Mariæ Virgini decantat. Verùm myſterio non vacat vitæ actiuæ ſymbolum; Martham, inquã, quaſi nimis negotioſam denotari: *Martha, Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima.* Luc. 10. v. 4. Excellitne Marthæ ſollicitudo, an excedit? Sollicitudo Mariæ, ſub Marthæ nomine figuratâ, nimietatis arguitur? Præclarè S. Augu inus allegatus à S. Bonauẽtura in Speculo B. Virginis c. 6. *Vnã ergo,* ait, *ac te ſolã pro nobis in cælo fatemur ſollicitam.* Quaſi Maria ſola excellat ſollicitæ negotiationis prærogatiuã pro leuãdis hominum ærumnis. Quę ſic pro nobis ſollicita eſt vt ſpecie tenus præſtringatur reprehenſionis vocabulo, re ipſa eximiè laudetur: nã & negotioſa ſollicitudo Marthæ, & Magdalenæ otioſa contẽplatio hic in Maria laudantur: contẽplatio honoris nomine: negotiatio autẽ ſub cuiuſdam veluti reprehenſionis elogio. Non quaſi Maria exc. dat, ſed quaſi excellat. Porrò res magnæ, niſi vitiorum vocabulis vix plenè explicantur apud homines. De quo alibi latiùs tractauimus. 39. (Euſeb. Eſtne Maria nimia negotiatrix) (Luc.) (Auguſt. Bonau.)

Ad hæc, ita ſolerti induſtriâ hominum negotia cũ Deo tractat Maria, tanto negotiationis merito, & rei felicitate, vt dixerit Arnoldus Carnotenſ. in Tractatu de laudibus Mariæ: *Diuidunt coram Patre inter ſe Mater, & filius pietatis officia, & miris allegationibus muniunt redemptionis humanæ negotium.* Ac ſi Chriſti Paſſio, humana redemptio, & parta hominibus ſalus, Deiparæ aduocatione, & negotiatione muniatur. Negotium redemptionis humanæ ſtabilitur Mariæ ſollicitudine? Virginis allegatio, & patrocinium, Redemptionis munimen eſt? Hoc munimẽto egebat firma Chriſti Dei redemptio? O ſummum Mariæ negotiationis elogium! O ſtupendas Marię laudes! Sumant hinc animos Mariæ clientes, quorum capitalem cauſam Maria tam ſolerter procurat in cælis, piè ambitioſâ negotiatione: ipſa enim eſt noſtra apud Deum felix negotiatio. 40. (Arnold. Carnot. Maria negotiatione munit redemptionẽ.)

Geneſeos 21. verſ. 16. Agar cum puerulo Iſmaele diu errabat in Berſabee vaſtâ ſolitudine: & quia exiguo panario, & lagenâ dimiſſa fuerat ex Abrahami domo; dum puer Iſmaelus æſtuabat præ ſitis ardore, à puero tantiſper diſcedit mater, ne præ morientẽ videat ſuorum viſcerũ portionem, fermè iam exanimẽ. *Et ſedens contra, leuauit vocem ſuam, & fleuit. Exaudiuit autem Deus vocem pueri: vocauitq; Angelus Dei Agar,* &c. Mater è regione pueri flebilis ſedet, & anxie Deũ orat, vt opem ferat pene exanimato Iſmaeli, & exaudiuit Dominus vocem pueri? Puerne hiſcere valet præ ſitis ardore, & ipſius vox exauditur à Deo? Mater anxijs precibus clamat: Mater ergo exauditur, non filius qui mutus tacet, & præ ſitis agonia ſemimortuus iacet. Verũ ea eſt Matris noſtræ, Marianæ inquam orationis arcana vis, vt in filios ærumnis laborantes reciprocetur, & vix orantibus ipſis, imputetur Matris oratio; vt in oratione Mariæ, non (Mariæ oratio, & negotiatio ad nos reciprocatur.) (Geneſ.)

tantùm exaudiatur Matris pietas, ſed filiorum neceſſitas. Fallor niſi hanc Marianę orationis reciprocationem nō ſubinſinuat Baſilius Seleuc. orat. 39. ſic aiens: *Cùm multa nobis bona, quæ nullius oratio poſſet aſſequi, Deiparæ opera nobis contingant, eam benemerenti vicem rependimus, quæ in nos reciprocetur.* Quaſi Deipara non ſolùm ſeruitia, quæ illi impendimus in nos munificâ largitate reciprocet (vt in præfatione dicebamus) ſed etiam ipſam orationem; quæ tacitè ad Matrem facta arcanè ad nos redit. Et voce Matris filioli dicuntur clamare, quò & efficaciùs orent, & feliciùs impetrent rem orationis. Scilicet hoc duntaxat elogium Mariæ orationi deerat.

Baſil. Seleuc.

CAP. VIII.

Verſ. 33. Vos autem nolo, vt ſcrutemini actum meum, &c.

§. VIII.

Praeuia diuinæ eſſentiæ viſione, elui debet humana ruditas ad Mariam, reſque Mariæ digno obſequio tractandas.

INter cætera mortalitatis incommoda, & hæc eſt caligo mentium: nec tantùm neceſſitas errandi, ſed
41. Seneca. errorum amor. *Ne ſingulis iraſcaris, vniuerſis ignoſcendum eſt, generi humano venia tribuenda eſt,* ait Seneca lib. 2. de ira, cap. 9. Ad ſublimia perſpicienda, & tractanda, lippus eſt humanus oculus, & niſi affulgeat cæleſtis gratia, quin & beata gloria penè cæcutit ad ſublimium auguſtiorem cognitionem. Vnde conſultiſſimè Iuditha tres Bethuliæ presbyteros, nobilitate principes, ſacerdotio inclytos, doctrina ſapientes, ſollicitè admonet c. 8. v. 33. inquiens: *Vos autem nolo vt ſcrutemini actum meum.* Quid refert; vt res Iudithæ, & myſterium liberationis Iſraelitici populi, innoteſceret viris pijs, prænobilibus, ſapientiſſimis? Verùm caligo mentium agnatum vitium eſt mortalis hominis, a quâ non tantùm enaſcitur errandi neceſſitas, ſed aliquis errorum amor. Prudenter recuſat Iuditha intimare ſapientibus heroicum facinus, quod mente tractabat, ne à mortalium oculorum malignâ notitiâ deuenuſtetur. Sic caligat mortalium mens ad res humano captu ſublimiores, quouſque mortalitatem exuta, gloriæ lumine illuſtrata, perſpiciat res vti ſunt, non vt mortalibus apparent. Puto hæc non tam Bethulienſi Iudithæ quàm Iudithæ figuratæ, Mariæ inquam, aptiùs conuenire. Quis enim mortalium dignè cenſere, & tractare valeat res Virgini, niſi à mortalitate immunis, gloriæ beato lumine illuſtretur ad cōtemplanda, & pro dignitate tractanda Mariæ beata priuilegia? Præclarè S. Epiphanius contra hæreſes lib. 3. hæreſi 39. *Immenſitatem quippe gratiæ, & felicitatis tuæ conſiderare cupienti, ſenſus deficit, lingua faſciſcit*, niſi à beatitudinis gloria euadat diuinè erudita, arcanè docta, & dignè fœcunda.

Iudith.

Epiphan.

Lucæ 9. verſ. 28. *Aſſumpſit Ieſus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & aſcendit in montem, vt oraret, & facta eſt dum oraret ſpecies vultus eius altera, & veſtitus eius albus, & refulgens.* Quærunt diligenter interpretes quare ſingulariter ſelegerit ad beatas Thaboris glorias Petrum, & Iacobum, & Ioannem omiſſis reliquis? quare cæteros Apoſtolos reſpuit? & quare hos tantùm ſignatè aſſumit? Quorſum hæc? Reſpondet S. Ambroſius: *Petrus aſcendit, qui claues regni cælorum accepit. Iacobus, qui primus ſolium Sacerdotale conſcendit* (hæc alibi ad alia themata expendimus; attende quid ſuper Ioanne dicat,) *Ioannes cui committitur Mater.* Nimirum quia Ioanni Maria committenda erat, & Ioannes conuerſaturus cum illa fuerat, eam familiariter adlocuturus, & locuturus de ea in Apocalypſi, ideo ſingulari Dei prouidentia, & arcanâ erga matrem ſuam reuerentiâ, Ioannes ſingulariter aſſumitur ad Thaboris beatas glorias; vt à gloriâ filij eruditus qualiter de Maria, & cum Maria tractare debeat, arcanè ediſcat. Quaſi qui Dei gloriam non vidit vix poſſit dignè de Maria, & cum Maria familiariter tractare. Saltem ex mente Ambroſij, à Thaboris gloria eruditur Ioannes ad agendum cum Maria, & de Maria.

42. Luc. In Thaboris gloria ediſcit Ioānes agere cū Maria.

Ambroſ.

Geneſeos 2. verſ. 21. cum ſtatuiſſet primam Euam condere, *Immiſit Dominus Deus ſoporem in Adam: cumque obdormiſſet, tulit vnam de coſtis eius,* &c. Pro *ſopore* Græcè ſcribitur ἔκστασιν *Ecſtaſim*, in quâ quidā putant Adamum clarè vidiſſe Dei eſſentiam, temporariaque viſione beatâ potitum. Inclinat Richardus in 2. diſt. 23. art. 2. q. 1. nec reijcit S. Thom. 1. q. 94. art. 1. Quid cauſæ eſt cur paulò antequam Adamus aſſocietur Eua, eiuſque familiaritate vtatur, aſſumitur ad claram Dei viſionem? Quid opus fuit temporariæ viſionis gloriâ, ad agendum cum prima Eua? Iure putaret quis, hic adumbrari ſecundam Euam, Mariam inquam. Porrò ad dignè agendum cum B. Virgine congruentiſſimè præmittitur viſio beata, vt innoteſcant ſublimiores ipſius excellentiæ, & quanti æſtimetur in cęlo, quę vti paupercula deſpiciebatur in terra, ſimulque erudiatur quanta cum reuerentia cæleſtis curiæ proceres tractant Mariam, reſque Mariæ. Vnde Gratianus Complutenſis lib. 5. tit. 3. n. 9. & Noſter Morales lib. 1. Tract. 1. n. 14. ſeriò cenſent S. Ioſephum Mariæ ſponſum, aliquando in terris illuſtratū clara Dei viſione, vt dignè cum Maria, & de Maria ageret. Nā ſi Ioānes aſſumitur ad Thaboris glorias, quia illi *Maria committitur*; congruentiſſimum videtur, vt Ioſephus, ſicut Adā, ſublimetur ad claram diuinæ eſſentię viſionem, ad agendum, & conuerſandum cū ſecunda Eua, cum Maria inquam. De Ioſepho dicitur Matthęi 1. v. 25. *Et non cognoſcebat eam donec peperit filiū ſuum primogenitum, & vocauit nomen eius IESVM.* Quid eſt Ioſephum non cognouiſſe Mariam donec Ieſum pareret? Quid noui poſtea cognouit in Maria? Puto ipsā Mariam perſpicaciùs cognouiſſe, quam ante partum non ſatis perſpectam habebat. Ita cēſet S. Epiphanius contra hæreſes lib. 3. hæreſi 78. *Et non cognoſcebat eā, propter gloriam.* Scilicet in glorioſo Virginis partu, & arcanâ Chriſti natiuitate ſic mēte illuſtratus Ioſephus eſt (fortè tunc ex viſione clarâ Dei, vt nuper putabat Gratianus,) vt *propter gloriam* tunc perfectè cognoſceret Mariam, quam ante gloriam vix cognoſcebat. Quaſi poſt partum dignè cognoſceret; quā ante partum, ipſe non ita illuſtratus, non ſatis dignè cognoſcebat. Ecce ex diuinioris ſapientiæ conſulto, præcedit beata viſio ei, qui dignè tractaturus eſt de Virgine, & cum Virgine. Sic tranſcendunt humanum captum res Deiparæ?

43. Geneſ. Præuia Dei viſio præcedit tractaturum cum Virgine. Richard. S. Thom.

Gratian. Morales.

Matth.

Epiphan.

Quin & tanta, tamque auguſta eſt B. Virginis excellentia, vt nec ipſamet Virgo, humanâ, & diuinâ ſapientiâ à Deo copioſiſſimè edocta (quantumuis erat diligens, & attēta ad myſteria, quæ in ſe experiebatur) ſatis ſe nouerat, quouſq; Dei eſſentiam in terris clarè vidit, & à viſione beata diuinitus ediſcebat opulētiam, & ſublimitatem meritorum, quibus à Deo vbertim cumulata eſt. Indicat hanc prærogatiuam Virginis Dionyſius Richelius lib. 2. cap. 8. de Præconio, & dignitate Virginis apud Caniſium lib. 13. cap. 3. *Eo quod Maria veri omnipotentiſque Dei mater vera facta ſit, tantam gratiæ plenitudinem continere, quantam ne ipſa quidem Virgo, niſi Dei contempletur eſſentiam, perſpicere poſſit.* Quid illuſtrius de Mariæ dignitate dici potuit? Profectò mens hominum deficit, faciſcit lingua mortalium ad perſpiciendas Deiparæ laudes, & plane balburit humanus Virginis encomiaſtes, neſcitque pro dignitate, tractare res Mariæ, Mariamque ipſam, niſi priùs in limpidiſſimo gloriæ fonte, Deo inquam, clarè viſo, agnatam mortalibus ruditatem eluerit. Illuſtrentur prius humani oculi, ſole illo iuſtitiæ in ſe ipſo contem-

44. Præuia beata gloria ſe Maria cognoſcit.

Dionyſ. Caniſius.

plato,

plato, vt ipsius iubar, seu radius, Mariæ inquam, dignè cognoscatur, debito obsequio tractetur ab hominibus. O grande Deiparæ elogium!

CAP. VIII.

Vers. 34. Vade in pace, & Dominus sit tecum in vltionem inimicorum nostrorum.

ET CAP. XVI.

Vers. 30. In omni spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis.

§. IX.

Mariæ venustas, est suorum clientum mutua concordia.

45.
Epiphan.
A Maria pax & cõcordia.
Chrysost.

NIl gratius, nil Mariæ iucundius, quàm alta populorum pax, & federata animorum consensio; vnde pacem exambit, & sedulò procurat pacem. S. Epiphanius in serm. de laudibus Deiparæ: *Ipsa est*, inquit, *cæli, & terræ mediatrix, quæ vnionem naturaliter peregit*. Quasi totâ naturæ propensione ad concordiam, & animorum vnitatem inclinet. Infrà tradimus ex S. Chrysostomo, Mariam *centrum* dici. Nimis audere videtur Mariæ cum *centro* comparatio. Nam Deus vnicum animorum centrum iure dicitur. Præsumet Virgo vsurpare sibi singulare Dei elogiũ? Verùm *centri* metaphora apprimè quadrat in Mariam: ipsa enim arcanâ quadam virtutis vi corda hominum velut quodam philtro ad se allicit. Sed ad rem præsentem expende res in suo cẽtro pacatè quiescere, & tranquillè vniri, & constipari. Corpora extra centrum inquieta, & turbulenta sunt, mutuâ violentiâ, pugnaci impetu luctantur, & sese loco trudunt reciproco dissidio, in centro autem alterna consensione tranquillantur pacificâ quiete, & vniuntur amico fœdere. Ergo Maria verè *centrum* est; quippe *quæ vnionem naturaliter peregit*, vt ex Epiphanio recitauimus. Deipara enim rixas componit, & sedat dissidia. Prouerb. 8. v. 18. *Mecum*, (vel *à me*) *sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia*. Aquila exscribit: *substantia cum pace*. Nulla enim vel ambitionis superbia, vel opum cupiditas, vel bonorum æmulatio diuellet, quos Maria quasi centrum sociat, & counit. *Ecce intercessione Sanctissimæ Virginis olim quæ fuerant membra diuisa, per Spiritus sancti gratiam ad vnitatem, & charitatem perfectam sunt redacta*. Ita habetur in Constantinopolitanæ Synodi epistola ad Hormisdam Papam.

Prouerb.
Aquila.
Synodus Cõstantin.

46.
Cantic.
Pax est Mariæ inuentum.

Canticorum 8. v. 10. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum corã eo quasi pacem reperiens*. Scilicet homo simul cum gratia paradisi pacem perdidit; nullibi terrarum pax inueniebatur quantumuis solerter quæreretur. At Mariam pulchrâ pacem, à nemine inuentam, feliciter reperit. O planè necessarium inuentum; inuentores olim alicuius rei valde proficuæ, cælo, & apotheosi donabantur: sic Minerua oleę inuentrix, vini Bacchus, &c. Maria inuentrix fuit pacis, rei pulcherrimæ & apprimè hominibus necessariæ. Sanctus Ambrosius serm. 22. in Psalm. 118. hæc verba: *Facta sum coram eo quasi pacem reperiens*, ita vertit, & explicat: *Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem. Talis*, inquit, *eram in oculis sponsi, qualis quæ habet pacem*. Scilicet quã inuenit, & fecit in mundo. Quasi inuentũ pacis sit epilogus Marianæ excellentiæ. Ac si dicat Deiparæ: Vis nosse qualis, quantaque sim in Dei oculis, quantâ corporis, & animi niteam pulchritudine, morum sanctitate, & eminentiâ virtutum? *Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem*. Ita enixè pacem deperditam inuenire procuro, quasi id sit mearum virtutum summa, compendium sanctitatis, & omnium laudum exaggeratio. Sic sumptuosè Maria pacem quæsiuit? sic feliciter inuenit, sic latè propagare ambit. O pulchra pax felix Mariæ inuentum!

Ambros.

Canticorum 6. v. 3. *Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Ierusalem*. S. Nyssen. ibi ita hunc locum transtulit: *Pulchra es proxima mea sicut beneplacitum seu beneuolentia: decora sicut Ierusalem*, quæ visio pacis dicitur. Quasi mutua hominum beneuolentia sit Mariæ venustas, & eximius decor. Aponius sic locum explicat: *Pulchra es, amica mea suauis, & decora. Pulchritudo*, inquit, *in lenitate morum, suauitas in munditio cordis ostenditur, decor autem in amore pacis*. Quid accommodatius? Quasi venustior Mariæ pulchritudo sita sit in amore pacis, in concordiæ studio, & dissidiorum exilio. Quis non stupet augustiorem Mariæ venustatem, & eximium animi, & corporis decorem, tot præconijs decantatum à Patribus? Sed aduerte ex Aponij mente eminentiam Mariani decoris arcanè mutuatã ab studio, & amore pacis, quâ clientes suos inter se mutuò associat, & counit. Sic venustatur Maria à suorum concordia, vt ab illa pulchritudinem fœnerari dicat: *Ostenditur decor in amore pacis*. Quisquis societatem disturbat, Mariæ venustatem quodam modo fedat, & damnat. Procul, procul dissidia à Virginis clientela. Nam tota pulchra est B. Virgo, & macula non est in ea.

47.
Cant.
Nyssen.
Mariæ pulchritudo à pace est.
Aponius

Mariæ duna comparantur paradiso, & malo punico; Cantic. 4. v. 13. *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum*. Virginis munera assimilantur paradiso vbi pax summa, & pulchra florebat consensio: quod explicatius traditur verbis sequentibus; quibus non cuiuis paradiso, sed paradiso duntaxat *Malorum punicorum* comparantur Mariæ donatiua. Et quidem eleganter ad rem præsentem Theodoretus apud Ghislerium; nam mala punica *sub vno eiusdem mali cortice multa continent grana; ita mutuo inter se conserta, vt vicissim minime comprimant, aut corrumpant, sed integrent, & conseruent*. O quàm aptè sunt disposita mali punici grana! membranulis, & cellulis concinnè discriminantur ad vnionem. Nullum granum aliud comprimit, aut corrumpit: suum occupat locũ sine alterius ambitione, sine alterius inuidia, omnia grana vnum sertum coronat, idẽ decus adornat, omnia grana sunt vnum plura, plura re, vnum concordiã, venustate, honore. O Maria, verè Sulamitis, quæ vnionem naturaliter peragis, quæ inuentrix est pacis, cuius decor in pacis amore pulchrè ostenditur. Emissiones tuæ, seu missilia dona, quibus tuos clientes donas, verè sunt paradisus malorum punicorum, mali enim punici grana, pace crescunt, concordiã nitent, fœdere integrantur, societate maturescunt, purpurascunt, & tandem eodem paradisiacæ gloriæ donatiuo munerantur: *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorũ*. Hæc sunt munera eius, *quæ vnionem naturaliter peregit*. Quisquis cum fratre concors non est, exors Mariæ est. Heu grandius supplicium.

48.
Cant.
Maria vt concordia Mali Punici.
Theod. Ghislerius.

CAPVT IX.

Vers. 17. Exaudi me deprecantem, & de tua misericordia præsumentem.

§. X.

Maria imperiali supplicatione, aut supplici imperio Filium Deum orat.

49.
Seneca

L*Enocinium est muneris, antecedens metus*, sententiosè dixit Seneca li. 1. de Benefi. c. 11. At (nisi fallor) verius puto quòd præambula impetrãdi securitas,

pia orationis ambitio est, & summum supplicationis elogium, quia antecedens metus petit quasi à negaturo, & ita lenocinando gratiæ muneris, detrahit munificentiæ largitoris. Qui verò animosè petit, impetrandi securus præuiâ fiduciâ honorat muneratorem, & certiùs beneficium exorat. Profectò Mariana ad Filium Deum oratio, securior impetrationis est, quã vt possit præuij timoris lenocinio gratiam muneris adornare. Rex Salomon è regio solio assurgens Bersabee matri filiali obsequio, dixit illi, 3. Reg. 2. vers. 20. *Pete mater mea: nec enim fas est, vt auertam faciem tuam*. Quasi nefas foret non obsequi Salomonem maternis precibus. Quin & materna supplicatio supplex (vt sic loquar) imperium est. Petrus Damianus serm. 2. de Natiuitate Virginis, sic illam alloquitur: *Accedes ante illud aureum humanæ reconciliationis altare, non solum rogans, sed etiam imperans, Domina, non ancilla*. Quasi Mariana oratio pro orantis maiestate sublimetur ad arcanum quoddam quasi Imperij fastum sub habitu supplicantis. Dicam aptiùs, aut Domina rogans est, aut ancilla imperans: vt habeat rogantis humilitatem cum securitate imperantis.

Maria filiũ Deum rogat imperiali voce.

3. Reg.

P. Damian. Marianæ orationi data est omnis potestas in cælo, & in terra.

50. Luc. Luc. 1. ver. 49. *Fecit mihi magna qui potens est*. Quæ sunt hæc magnalia, quæ operatus est Deus in Virgine? Potentia Dei facit magna in Maria? numquid ipsam potentiam quodam modo Mariæ communicauit? Petrus Damianus sic interpretatur hæc verba in ser. 1. de Natiuit. Mariæ: *Fecit tibi magna qui potens est, & data est tibi omnis potestas in cælo, & in terra: & nihil tibi impossibile, cui possibile est desperatos in spem beatitudinis reuelare*. Profectò non accedit rogans, sed veluti imperans, quam ita magnam fecit qui potens est, vt illi dederit precariam omnipotentiam in cælo, & in terra, cui nihil etiam quod nimis arduum videtur, impossibile sit. O potentissima Virgo omnia tibi possibilia sunt, quia data est tibi omnis potestas in cælo, & in terra, vt orationis tuæ supplici omnipotentiâ, aut omnipotenti supplicatione peras omnipotenter Pete non quæ à te petimus, sed quæ nosti expetenda maximè nobis esse.

P. Dam.

51. Luc. Deiparæ imperialis oratio. Lucæ 1. v. 28. Angelus salutat Mariam, aiens: *Dominus tecum*. Hæc perbreuis sententia grauida est multiplicis encomij. Dominus est tecum, non solùm, vt Dominus, sed vt filius: non tantùm vt filius, sed vt Deus: non modò munificus, sed vt potens; quia fecit tibi magna qui potens est. S. Bonauentura in speculo Virginis cap. 5. & 8. *Quia Dominus*, inquit, *potentissimus tecum est, ideo & tu es potentissima secum: potentissima es per ipsum, potentissima es apud ipsum; ita vt vere dicere possis illud Ecclesiastici 24. In Ierusalem potestas mea*. Maria enim carnem dedit Verbo, Verbũ autem suam omnipotentiam cum Matre communicauit: nam potentissima est per ipsum, sed apud ipsum à precariâ enim orationis omnipotentiâ, Mariæ omnia possibilia sunt. Præclarè dixit S. Anselmus in lib. de laudibus Virginis, c. 12. *Te sic Deus exaltauit, vt omnia secum possibilia esse donauerit. Tu velis, & nequaquam fieri non poterit*. Nihil enim est possibile Mariæ, quæ rogando, quasi imperiali voce iubet, & supplici imperio veluti mandat: *Conceptaculum potentiæ diuinæ* appellat Mariam S. Damascenus orat. 1. de Natiuit. Mariæ.

Bonau.

Eccles.

Anselm.

Damasc.

52. Inuitatur Christus ad nuptias Cana Galilææ, adest nuptiali conuiuio eius sanctissima mater: cuius oculara pietas anteuertit vini defectum: & accedens ad Filium Deum, sic eum supplicat, Ioan. 2. vers. 3. *Vinũ non habent*. Christus verò, vt lenocinaretur miraculo, non Matri; ita respondet, verbis speciè tenus austeris: *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea*. Hæc verba supplicationis repulsam sonant, quasi importuno tempore fieret supplicatio, nec tunc vellet patrare miraculum. At B. Virgo, ac si Christus ipsi ad nuisset, alacris pergir ad conuiuij ministros, illisq; imperat, vt statim filio suo obsequantur: *Quodcumque dixerit vobis, facite*. Sic piè de sua ratione Maria præsumit, vt quamuis Christus illam repulisse videatur, nihilominus Maria persistit impetrationis secura. Quod euentu comprobatum est, nam statim Saluator nuper refutatum miraculum patrauit. Ego quidem non tam hic admiror miraculi magnitudinem, quàm Marianæ orationis supplicem omnipotentiam. Dixerat Christus nondum esse opportunum tempus, & tamen facit quod Mater rogat. Quod aduertit S. Chrysostomus hom. 20. in Ioannem: *Quamuis dixerit; nondum venit hora mea, postmodum fecit quod Mater dixerat*. Num Christus rogatus à Matre, importuno tempore, & ante horam miraculo idoneam; patrat miraculum? Etiam renuente Saluatore si Maria supplicat, adnuendum est Marianis precibus? Fortè nihil negare potest Christus petenti Matri! Piè audet pius Doctor Ioannes Rusbrochius in Libello de septem amoris gradibus ita fatus; *Maria omnis gratiæ, & pietatis, & misericordiæ mater est, & aduocata, et mediatrix nostra, media intercedens inter nos, & Filium suum*, (attende ad verba, quæ subdit) *qui nihil potenti negare potest, cum sit illius Mater*. Vnde sciens Maria, Filium suum nihil Matri petenti negare posse; Quid enim piæ Matri pius deneget Filius? ac si Christus adnueret, cum renuere videbatur, secura impetrationis, prodigio viam sternit ministrorum obsequio, ac si nihil Mariæ petenti negari possit. O precariam Marianæ orationis omnipotentiam! ô Mariæ voces supplicitèr omnipotentes! Oras, an imperas? Profectò imperando oras, aut orando imperas; quia Mater imperiali oratione Filium Deum rogat, & piè transfuerit ad misericordiæ elogium. Est enim Maria diuinæ pietatis illex, & misericordiæ conceptaculum de quo in proximè sequenti §.

Ioan. An Christus possit aliquid Matri negare?

Chrysost.

Rusbroch.

§. XI.

Misericordia Christi, soboles Mariæ est, quam cum indole generosè expressit?

53. ETsi omnia Christi magna sint, quid non magnum in homine Deo? Maiestas diuinitatis angustiora reddebat opera humanitatis: tamen Misericordiæ prærogatiua valde excelluit: nam *misericordia eius super omnia opera eius*. Christus Deus liberalitatia eminentiam non modò accepit à Deo infusam, cum reliquis virtutibus, sed à progenitoribus munificentiæ generositatem indolis beneficio hausit. Sic Luc. 18. vers. 38. Oculatus ille cæcus scitè clamabat; *Iesu fili Dauid miserere mei*. Quasi Christus ex regio Dauidis sanguine ortus regiam inde munificentiam expressèrit per arcanum generationis traducem. Porrò sicut iracundiam, immisericordiam, & alios agrestes parentum mores arripiunt filij, sic mansuetudinem, temperantiam, liberalitatem parentum cum bona indole filij exprimunt. Sæpe progenitorum mores hauriunt filij quasi hæreditario iure. Vnde Christus Deus, qui vt plurimùm matrizauit maternos Mariæ mores vnà cum sanguine arripuit. Eleganter Canisius Ambrosiani eloquij, & eruditionis æmulus lib. 4. de Virg. c. 8. ita scribit de Virgine Deipara, & eius filio Deo: *Mater à filio haudquaquam degenerauit, sed filius potius Matris indolem, & naturam expressit*. Quid ergo mirum si à Virgine matre liberalitatis elogio inclyta, filius Deus hauserit munificæ pietatis prærogatiuam?

Christus Deus expressit cũ Matris misericordiã.

Luc.

Canisius.

54. Abrahamus caput, & princeps censetur Iesuanæ familiæ; hic vt coniugem prouidere idoneam Isaaco, mittit industrium seruum in Mesopotamiam, & dum stabularur prope vrbem Nachor, ita Deum alloquitur: *Domine Deus domini mei Abraham. Ecce ego sto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella, cui dixero: Inclina hydriam tuam, vt bibam, & illa responderit: Bibe, quin & camelis tuis dabo potũ: ipsa est, quã præparasti seruo tuo Isaac*, Gen. 24. v. 13. Hoc liberalitatis

Genes. Maria dicitur mater misericordiæ Christi

litatis indicium prima omnium Rebecca exhibuit: & inde dignam censuit Isaaci coniugio. Profectò ex fictili coniecturâ captat auspicium electionis diuinæ. Eritne idonea coniugio Isaaci, quæ liberaliter aquam sibi porrigat vltra quàm expetit? Erit, & planè. Solerter enim iam tunc prouidet Deus, vt Matrona ex quâ nasciturus erat Christus, liberalitate excelleret. Genitrix enim Saluatoris eminere debet liberalitatis prærogatiuâ, quam Saluatori per generationis traducem generosè infundat; & quam Christus cum natura ebibebat. Rebecca longissimè liberalitatem influit in Saluatorem: Maria verò de cuius puro sanguine coalitus est, cuius viscerum portio animatur in Christum quē ventre fouit, lacte pauit, se se euiscerans in Christum: Maria, inquam, potiori iure eminet Misericordiæ laude, vt filius Deus matris indolem, & pietatis naturam exprimat. Vnde Maria non tantùm dicitur Christi Dei mater, sed mater etiam misericordiæ filij sui. Quod præclarè docuit S. Augustinus serm. 2. de Assumptio. his verbis: *Domina nostra, auxiliatrix nostra &c. Fac benedicta per gratiam, quam inuenisti, per prærogatiuam, quam meruisti, per misericordiam, quam peperisti.* Audis ex Augustini ore; Mariam peperisse misericordiam Filij? O pijssima Virgo, gratulor tibi quòd peperisti Saluatorem; & nobis gratulor quòd simul Saluatoris misericordiam miseris mortalibus peperisti. Tuus est partus, & humana Christi natura, & humanior indoles ad omnem pietatem. Non degenerauit Filius: sed potius matris indolem, & naturam expressit; à te hausit pietatem, quam præstet hominibus.

Auguſt.

55. Augustino consonat Damascenus, qui in Oratione 1. de Mariæ Natiuit. sic de ipsa fatur: *Dei misericordiam paris*; quasi non tantum Christus, sed etiam Christi misericordia Mariæ soboles sit. Nimirum diuinum Verbum volens sibi assumere corpus à bona indole mite ac pium, elegit nasci ex Maria. Quod tradit Andreas Ierosolymitanus in S. Mariæ salutationem: *Dei filius, inquit, suapte natura sanctus, in vtero virginali, seu natura officina quadā incarnationem mirabiliter se ipsum conclusit: humanitatis enim studiosus est.* Itaque Dei filius humanitatis, & pietatis studiosus ex Maria corpus assumpsit, vt à matre acciperet, & naturam humanam, & indolem humanitatis, & pietatis studiosam. Sciebat enim corpus assumptum ex pijssima Maria fore humanitatis studiosum, & procliue ad misericordiam: nam *Maria Dei misericordiam parit.* Neque enim Christus Deus degenerauit à pijssima Matre, sed potius generosè Matrē expressit: quia *Maria generositatem illius glorificat*, Sap. 8. v. 3. (quod de creata, aut increata Sapientia dicitur, solitat Ecclesia Mariæ accommodare:) Nam vt bellè dixit Guarricus serm. de Assumpt. *Non degenerat à matre filius*; loquitur de filio Deo, & matre Virgine.

Damaſc.

And. Ierof. Maria generosè filij glorificat.

Sap. Guar.

56. Celebris quæstio est ex qua parte Mariani corporis Christi Dei corpus efformatum fuerit? quam erudite tractat Salmeron tom. 3. tract. 9. Quidam apud Abulensem in c. 12. Leuitici, piè meditantur ex aliquibus sanguinis guttis è corde Mariæ erutis Spiritus sancti ministerio, Christi corpus fuisse coalitū. Quia Christus debebat esse ad amandum, compatiendum, & miserendum propensus; eiusmodi autem corporei affectus sedem habent in corde. Et quidem decet cord Patris æterni originem ducere filium Dei, tradit Tertullianus aduersus Praxeam de Trinitate, c. 7. *Vnigenitus, inquit, vt solus ex Deo genitus propria de vulua cordis ipsius, secundum quod & Pater ipse testatur Psalmo 44. Eructauit cor meum verbum bonum.* Videlicet Dei filius, qui à corde paterno quasi de vulua ortus dicitur, voluit etiam enasci ex matris corde, vt induens misericordiæ viscera, hauriat à Matre illustre liberalitatis elogium, & indolem ad miserendū generosè propensam. Vnde S. Bonauentura in Psalterio Virginis illā appellat, *Venam misericordia*: quippe quæ stillauit è cordis venulis purissimi sanguinis guttas, ex quibus formaretur Christus ad misericordiam eximiè propensus, & regiā liberalitate munificus. Quin & *Fomes pietatis* Maria dicitur ab eodem Bonauentura in Opusculo de laudibus Virginis. Salue ò Regina regali pietate inclyta, munifica mater misericordiæ, quæ misericordiam Dei ex tuis pijssimis visceribus genuisti: miserere humanæ miseriæ, sine qua tanta vis beneficia in te quodammodo vacuisset Nostræ miseriæ debes tantæ misericordiæ notionem: experiamur opere, quod mente non ambigimus. Porrò ærumnosior miseria esse solet pia ambitio miserendi.

Salmer. Abul. Quare Christus sit ex Patris & Matris corde genitus.

Tertull.

Pſalm.

Bonau.

CAP. X.

Verſ. 4. Cui etiam Dominus contulit splendorem.

§. XII.

Mariæ facies, lucis flores arcanè spargit spectatoribus.

Cvm legimus, Dominum typicæ Iudithæ ori contulisse splendorem, statim vltrò venit in mentem diuinus fulgor, qui splendidè irradiabat in facie Iudith adumbratæ, Mariæ inquam, quo mirè venustabatur ad gloriā siderea Mariæ pulchritudo: *O quā pulchra est casta generatio* (Iudithæ, & Mariæ) *cum claritate, immortalis est enim memoria illius; quoniam & apud Deum nota est, & apud homines*, Sapientiæ 4. v. 1. splendor Mariani vultus non Deo duntaxat, sed hominibus etiam splendidè prælucebat. 57.

Matthæi 1. v. 25. de Iosepho Virginis sponso dicitur: *Et non cognoscebat eam, donec peperit Filium suū primogenitum, & vocauit nomen eius Iesum.* Procul à Mariæ Angelicā puritate libidinis vel leuis suspicio. Quid ergo innuit Euangelista dum ait, S. Iosephum non potuisse Mariam coniugem cognoscere, quousque infantem Deum vernantis vuluæ flore gloriosè peperit? Nònne dies, noctesque cum Virgine coniuge Iosephus virgo versabatur? Quæ oculorum, aut mentis lippitudo Iosephum impediebat, quominùs Virginem oculis videret, & visione agnosceret? Quid, quæso, erat in Virgine quod offuscaret præclaros Iosephi oculos? S. Hilarius inibi: *Et non cognoscebat eam donec peperit. Dominum enim gloria habens in vtero, quomodo cognosceretur? Si Moysis cum Deo colloquentis glorificata est facies, vt non possent intendere in eum filij Israel, quantò magis Maria cognosci, vel intueri non poterat, quæ Dominum potentiæ in vtero habebat?* Scilicet Christus Deus splendor diuinitatis, in splendoribus Sanctorum genitus, Auroræ Mariæ inuisceratus, tantum reuerberabat splendorem in Virginis faciem, vt Ioseph præstringeret, & refutaret obtutus, ne gloriosam sponsam posset intueri, nedum agnoscere. Sic nitebat Mariæ sidereus vultus, cui Deus suum contulit splendorem. Hilario adstipulatur Hugo Charensis sic fatus ibidem: *Et non cognoscebat eā, &c. In Euangelio Nazaræorum legitur (vt dicit Chrysostomus) quod Ioseph videre Mariam facie ad faciem non poterat: quoniam Spiritus sanctus eam à Conceptione penitus impleuerat; ita quod non cognoscebat eā propter splendorem vultus, Sicut legitur quod discipuli non poterant videre faciem Domini propter splendorem.*

Matth. Mariæ fidereus vultus præclarè splendebat.

D. Hilar

Hugo. Chryſoſt.

Appositè Maria diei comparatur: dies enim splendoribus integratur, & cor S. Chrysol. serm. 1. *Dies est aspectu Matris, Sol Patris rutilat in vultu.* Vnde Petrus Blessensis epist. 14. Mariam vocat *Imperialem diem*, quasi splendoris primatum teneat, & reliquorum principatum: sic rutilat nitore lucis, sic est tenebrarum expers; quod est singulare huius diei elogiū. 58.

Chryſolog. Petr. Bleſſ. Maria cur dicitur imperialis dies.

Idiota.

Accipe pulchra verba, quæ super hac re scripsit sapientissimus Idiota, in libr. de laudib. Virginis, cap. 1. & 2. *Virgo*, inquit, *sua pulchritudine, & dignitate omnem mundi pulchritudinem vincit. Solem, Lunam, & Stellas flore lucis excedit. Neque enim Sol perpetuò nobis splendet, cùm contraria vicissitudine nox dies succedat; nec semper Luna orbem illustrat, cùm cælorum conuersione noster hic mundus certo temporis spatio tenebris obuoluatur. Maria verò & Sole, & Luna & astris illustrior suo lumine, nulla sui commutatione, & aut vicissitudine completi ac ambit omnia, flammis lustrat, luce vestit: nec enim illi succedit nox.* Ecce tibi Mariæ facies dies est, splendorem fulgoribus irradians & dies princeps, seu imperialis, cui nec succedit nox, neque nocte completur. Nota de Mariæ sidereo vultu pulchrè dici: *Stellas flore lucis excedit.* Non est sterilis fulgor Mariani oris, sed plenè fœcundus, ideo flos lucis dicitur, cuius lucis floris copiosi fructus sunt clientum suorum bene compositi mores, & bene morata actio, quæ in eorum manibus præclarè lucet. Sic Marianæ lucis flores luceant corā hominibus, vt videant opera nostra bona, & glorificent Matrem nostram, quæ in cælis est. Quàm fuerit virtutum fœcunda, florida lux vultus Mariæ, probat illustris sanctitas magni Dionysij Areopagitæ.

59. Dionys. Fecundus erat splendor in Mariæ facie.

S. Dionysius in quadam epistola ad S. Paulum Apostolum ita scribit de nitore diuino Mariani oris: *Fateor*, ait, *coram omnipotentia Dei, & clementia Saluatoris, & gloria maiestatis Virginis Matris eius quoniam cùm à Ioanne vertice Euangelij ductus fui ad Deiformem præsentiam altissimæ Virginis, tantus me splendor circumfulsit exterius, & plenius irradiauit interiùs, vt nec corpus infelix, nec spiritus posset tanta felicitatis insignia sustinere, defecit cor meum, defecit & spiritus tanta gloria maiestatis oppressus.* Audis mentis ecstasim? Vides erga Mariam affectum, Aduertis deuotionis vigorem, quem à fulgente Mariæ vultu Dionysius concepit? Nescias quid magis admireris, aut cælestis splendore latè circumfulgentia Mariæ ora, aut admirabilem huius floridæ lucis fructū. Vtrinque stupor, vtrinque miraculum, & quòd mortalis Mariæ facies anteuerterit beatas corporis dotes, & quòd huius lucis flores parturiant fructus cōsummatæ virtutis in Dionysio: *Stellas flore lucis excedit*, quæ de se palàm prædicat, *Flores mei, fructus honoris, & honestatis.* Ecclesiast. 24. v. 23.

CAP. X.

Vers. 14. Considerabant faciem eius, & erat in oculis eorum stupor.

§. XIII.

Eximia Mariæ pulchritudo, fuit Castitatis illex, & concupiscentiæ stupor.

60.

TAmetsi Persarum gens erat libidinis impotens; & venustissima, ornatissima Iudith, diu, noctuque inter viros luxu effrænes liberè versabatur; in eorum oculis stupor esse dicitur, fortè pariter stupebat concupiscentia ex ipsius aspectu, (si vnum excipias obstinatissimum Holofernem, qui ad populi liberationem inescandus erat tantæ venustatis illecebrâ.) Miraculi ad instar est, salacissimos viros, militiæ priuilegio impudentiores, nec lasciuis oculis, nec inhonesto verbulo fuisse insidiatos Iudithæ pudicitiæ, saltem quando noctu parrocinantibus tenebris, gyrabat castra. Procul dubio in typica Iudith adumbrari censeas singularis Mariæ laudem, quæ etsi venustissimo erat aspectu, nunquam tamen illam intuentes extimulabantur tantæ pulchritudinis concupiscentiā; quin potiùs appetitus libidinis interstinguebatur, quasi spectatoribus

Maria castitatem spectatoribus afflat.

castitatem afflaret. Ita S. Bonauentura in 3. d. 3. 1. par. art. 2. quæst. 3. S. Thom. in d. 3. quæst. 1. art. 2. quæstiunc. 1. ad 4. Alexander Alensis 3. part. q. 49. membro 3. artic. 1. Suarez 3. part. q. 27. art. 1. disput. 2. sect. 2. Salmeron tom. 3. Tractat. 44. apud quos diligenter disputatur, quā arcana virtute id fiat. Sed amœniores huius rei probationes experimus. S. Ambrosius lib. de Institut. Virgin. cap. 7. ita scribit: *Tanta erat Mariæ gratia, vt non solum in se virginitatem seruaret, sed etiam si quos inuiseret integritatis insigne conferret.* Scilicet immensitas Marianæ pudicitiæ, quasi angustaretur vnius puellæ virginitate, amplificat se se, & visu in obuios quosque amplissimè dilatabatur, ad castitatis latissima incrementa, Gerson in serm. de Natiuit. Mariæ, Consid. 3. refert ex S. Bonau. qui id hausit ex Iudæorum fideli narratione: *Quòd nullus ex aspectu gloriosæ Virginis, quamuis esset pulcherrima nimis, vrebatur, aut inflammabatur ad fœdam carnis concupiscentiam; sed eam potiùs extinguebat ille diuinus aspectus, quasi frigidus quidam ex oculis ros virgineus expiraret, vel efflueret à mente sua castissima.*

Bonau. S. Thom. Alexand. Suarez. Salmer.

Ambros.

Genes. Bonau.

61. Genes. Maria spinas castimoniā videntibus.

Genes. 12. v. 11 *Cumque Abraham propè esset, vt ingrederetur in Aegyptum, dixit Saræ vxori suæ; Noui quòd pulchra sis mulier; & quod cum viderint te Aegyptij dicturi sunt, vxor ipsius est, & interficient me, & te seruabunt. Dic ergo, obsecro te, quòd soror mea sis; vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui* Profugus etiam peregrinatur Iosephus cum pulcherrima sponsa Maria, quare opportuno stratagemate non sibi præcauet Ægyptiorum insidias? Fortè Ægyptij minùs iam salaces erant? At luxus diuturniori luxu incrementatur. Quid? Maria pulchritudine non præstabat Saræ? Imò feminarum venustissima Maria fuit. Et sanè sicut Abraham mentitus non fuit ob cognationem cum Sara, nec mentiretur Ioseph simili ambiguitate sermonis. Quare ergo vtitur Iosephus auito stratagemate? Audi Simonem de Cassia lib. 2. cap. 22. qui ita propositam difficultatem expedit aptissimè ad rem præsentem. Sciebat, inquit, sanctissimus Ioseph, quòd maiori custodiâ munita esset Virgo, quàm Sara: *Talem gratiam Deus in Virgine matre posuerat, vt nec propter excellentem eius pulchritudinem immunde posset conspici. Nouerat hoc Ioseph experimento sui, qui nunquam ex ipsa carnis tentationem præsenserat, quamuis secum pariter habitaret.* Quid timeat Iosephus Ægyptios oculos insidiaturos Mariano pudori, cùm ipsi Mariæ oculi insidientur libidini, & concupiscentiam sistant ad ampliorem castitatis prærogatiuam? O pulcher Mariæ aspectus quæ salubris antidotus est aduersùs venena libidinis! O salutare fascinum, quo luxuria ægrotat, & castitas bene valet! O Maria, ad nos conuerte te illos tuos misericordes oculos, quibus continentiā spiras, libidinem perimis.

Sim. Cassi.

62. Cantic. Rupert.

Cantic. 2. v. 2. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Rupertus ibi: *Lilij* nomine B. Mariam interpretatur, & rectè quidem: nam immaculata Deiparæ Virginitas *Lilij* candorem exprimit: sed statim oboritur difficultas, quare reliquæ feminæ spinis comparentur? Plures mente, & corpore pulcherrimæ sunt, pacatæ, tranquillæ: quam ergo ob rem cōferūtur spinis, inamœnis, & cruentis? Dilucidè Dionysius Richelius præfata Canticorum verba ita Illustrat ibidem: *Quamuis fuerint multæ virgines sanctæ, tamen respectu Virginis, quasi spinæ fuisse videntur, in quantum aliquid culpæ habent. Et quamuis in se fuerint mundæ, non tamen fuit in eis fomes prorsus extinctus; fuerunt & alij spinæ, qui ex earum intuitu concupiscentia pungebantur Porrò Deipara Virgo ab omni culpa fuit prorsus immunis; fuit fomes in ea plenè extinctus, & tam intensa castitate erat repleta, quod intuentium corda sic penetraret sua inæstimabili castitate virginea, quod à nullo potuit concupisci; imo potius extinxit ad horam illorum libidinē.* Scilicet reliquæ pulchræ feminæ, quantumuis in se castitate

Maria spectatorum libidinem ad horam extinguebat. Richel.

præstan-

præstantes, tamen spectatores incautos illicio pulchritudinis inescant; nam pulchritudo spirat libidinem, toxicat aera, & spinis concupiscentiæ cruentat intuentes. At pulcher pulcherrimæ Mariæ aspectus, non modò non flabellabat libidinis flammas, sed planè illas restinguebat, inspirans arcanâ vi castitatis propositum, & continentiæ vigorem, quò non tantùm in se esset purissima, sed etiam in alijs castissima arcano pudoris incremento.

63. Cant. Maria paradisus spirat. Cantic. 4. vers. 13. De B. Virgine loquebatur sacer Sponsus cùm ait: *Emissiones tuæ paradisus*. Nomine *Emissionum* significari germina, quæ ex arbore pullulant, perspicuum est ex Hebræa origine, & doctiorum commento. De quo legi potest Ghislerius ibi: ergo Maria, quæ arbor illa est plantata secus decursus aquarum, paradisos germinat, flores, & fructus pudicitiæ. Nam inter cæteras paradisi laudes, illa eximia est, quòd vberes fundebat castitatis proventus. Tandiu Proto parentes versati sunt in paradiso, quandiu virgines fuerunt; at vbi libidinis blandimenta appetitum blandè titillabant paradisum perdiderunt. Huc adludere videtur S. Damascenus in Orat. 1. de Mariæ Natiuitate, Deiparam appellans, *Virginitatis feracissimam*. Quasi non tantùm in se, sed etiam in alijs paradisiacam virtutem, vberes inquam, castitatis flores, & fructus feracissimo proventu fundat.

Ghisler.

Damasc.

64. Gerson. Gerson in sermone de Conceptione Virginis: *Physiognomia*, inquit, *Virginis mouebat aspicientes ad omnem castitatem, & luxuriosas extinguebat cogitationes*. Gersoni accinit Ioannes Maior in c. 1. Lucæ: *Illam dotem omnipotens Deipara suppeditauit, vt mortalium nemo illam conspiceret: porrò illa visa, infrenis libido (vt firmiter teneo) prorsus extinguebatur*. Hinc asserere licet Virginis familiares, ex aspectu, & conuersatione Mariæ, Virginitatis, & continentiæ elogia mutuasse. S. Iosephum ex Virginis oculis pudicitiam senerasse, nuper perstrinximus ex Simone de Cassia: *Nouerat hoc Ioseph experimento suo*. Dein B. Virgo oculorum perspicaciâ, penetrans Elisabethæ vterum, dum illam perhumaniter inuisit, prærogatiuam Virginitatis inspirat puerulo Ioanni, vt suprà retulimus ex Ambrosio: *Tanta erat eius gratia, vt non solum in se Virginitatem seruaret, sed etiam si quos inuiseret, integritatis insigne conferret*. Prætereà Euangelistam Ioannem Virginitatis eminentiam Marianis oculis debere, eleganter tradit Petrus Damianus serm. 63. *Rectè ergo*, inquit, *Virgini ad obsequium traditur; & pro Domino seruus vice filij subrogatur, vt virginalis pudicitiæ splendor ex vtraque persona sibimet inuicem congruat, & floridus candoris aspectus, quod in se virere considerat; hoc vernare & in altero deprehendat*. Quin & Marianæ virginitatis splendor ferram ad suos parentes affinitatem, virginitatis laudem non potuit inhalare saltem præmaturè regressit castitatis insigne, vt docet Beda in Lucæ c. 1. *Annæ*, ait, *partus non est ablatus, sed per sterilitatem dilatus donec transiret tempus carnis, et cupiditatis, castissimusque vterus virginis concipienda pareretur*. Nimirum spirandæ castitatis gratia Mariam anteuertit, & Matris vterus, quem non potuit virginitate donare, ex eius reuerentia sterilis continentiæ decoro præmaturè donatur. Sic castissima Virgo castitatis flores vbique spargit oculis, conuersatione, ore, attactu. Quisquis Virginem continentiam amas, à Mariæ deuotione illam expete, quæ est virginitatis conceptaculum, continentiæ fomes, castitatis vigor, & concupiscentiæ extinctio.

Maior. Maria casti tatem contubernalis afflabat.

Simon de Cassia.

Ambros.

P. Dam.

Beda.

CAP. XI.

Vers. 8. Constat enim Deum nostrum sic peccatis offensum, vt mandauerit per Prophetas suos ad populum, quòd tradat eum pro peccatis suis.

§. XIV.

Maria sedulò peccatoribus auxiliatur, vt in se resculpat iterum diuinæ maternitatis elogium.

65. Maria est vita, seu virtutis substentia. Homo ante viuere desijt, quàm inceperit; vel potiùs à lapsu vitam inchoauit. Sic est in homine tenera, debilis, & caduca virtutis valetudo, vt antequàm pietatis gressus explicet, corruat in barathrum primævæ impietatis. Quo stabilimento firmabitur lubrica hominis natura? *Sustentaculum vitæ* Maria dicitur ab Andrea Cretens. ser. de Assumptione. Prou. 8. v. 14. *Meum est consilium, & æquitas* pro *Tò æquitas* in Hebræa origine scribitur *Thuschiyah*; id est, *essentia*, seu *subsistentia*, vt notum sit Mariam esse *sustentaculum vitæ*, siue probitatis, *subsistentiam*; non subsistit virtus, Mariæ sustentaculo, seu fulcimento destituta, sed prooè corruit in vitium. At si caducus homo sponte proruit in delictorum barathrum necesse est, vt solerter exambiat hoc pietatis sustentaculum, siue virtutis subsistentiam. Mariam inquam, quæ est peccatorum spes.

Andr. Cret. Prouerb.

Ioann. Geometra. Maria spongia nostræ nequitiæ dicitur, vt excoquat vitia. Profectò Deipara non tantùm dicitur Deitatis bibula, sed etiam humanæ malitiæ. *Nostra spongia nequitiæ* (vt aliorsùm notabam) dicitur à Ioanne Geometra: quasi omnem humanæ malitiæ succū hianter ebiberit, vt homines faceret nequitiæ exsuccos. Sic peccatores sibi conuiuificerat immaculatissima, & prorsus peccati expers Maria, vt assumptâ peccatorum scoriâ, puros, & immaculatos Deo sistat. Bellè S. Bernardus ser. 2. super *Missus est*, ita fatur de Virgine: *virtutes fouet, & excoquit vitia*. Scilicet pio Mariæ fotu animantur virtutes; nec peccator duntaxat, sed etiam peccatoris vitium excoquitur, & arcanâ metamorphosi æmulatur virtutis elogium; cùm ex vitio ipso arripiatur occasio sumptuosiùs merendi. Ideò Maria quasi spōgia humanam fugit nequitiam, vt eam velut sibi concorporatam excoquat suæ charitatis igne, faciatque peccatores: exclusâ delictorum scoriâ à delictis putos. *Alieno peccato iustitiam suam cumulans*, dixit Emissenus in hom. de S. Stephano. O Maria, egregia peccatorum amatrix, languentes hominum virtutes resoue, & inolita vitia excoque: & tu purissima puros nos redde virtuti, Deo, Tibi.

Bernard.

Emissen.

66. Genes. Hugo. Genesis 1. v. 16. *Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præesset diei; & luminare minus, vt præesset nocti*. Solem inquam, & Lunam. Hugo inibi: *Luminare maius, Christus, qui præest diei, id est, iustis. Luminare minus, id est, Maria, quæ præest peccatoribus*. Maria enim præsidet causis humanæ malitiæ, & peccatorum nocti. At sciscitabitur quis, quare proprium Lunę epitheton sit pulchritudo? *Pulchra vt luna* dicitur. Pulchrè Hildebertus ep. 16. *Quia pulchrum est benefacere vel indignis*.

Maria præest peccatoribus. Hildeb.

Ioan. Maria spicilegiū facit. Bonau. Ruth. Rationales spicæ, falci maturæ, messores exigunt, Messis Dominus auidè expetit mittere messores. Tādem Apostolos mittit, qui solerter demetant Dei noualia, Ioannis 4. vers. 38. At si qua spica à messor bus forte neglegitur, aut messorum manus fugit, numquid cum paleis omittetur æternis arsura flammis? In Dei messe adest Ruth, quæ spicilegium faciat, & reiectaneas colligat spicas. S. Bonauentura in Speculo Virginis, c. 5. *Ruth ergo*, inquit, *in oculis Booz, Maria in oculis Domini, hanc gratiam inuenit, vt spicas*, *spicas*,

spicas, id est, animas à messoribus derelictas, colligere ad veniam possit. Qui sunt messores, nisi Doctores, & Rectores? O verè magna Mariæ gratia, qua multi ex eis ad misericordiam colliguntur, qui à Doctoribus, & Rectoribus, tanquàm incorrigibiles relinquuntur. Opportunè S. Bernardus apud eumdem Bonauenturam inibi, ait; *Maria tu peccatorem toti mundo despectum materno affectu amplecteris, foues, nec deseris, quousque horrendo iudici miserum reconcilies.* O sedula Ruth, Maria inquam, solerter, vt assoles spicilegium facito: nulla rationalis spica sit adeò despecta, reiectanea, derelicta, quam sollicitâ charitatis operâ, non colligas, & in Boozi areâ reponas, vt congregemur in horrea Domini. Nemo est, nemo inquam, vsque adeò à gratia derelictus, & gratiæ obstinatus, qui à te derelinquatur, nisi ipse dereliquerit spem Marianæ tutelæ. Imò hos etsi iam derelictos, manu tuâ tolle, duc ad Christi aream, contritione tritura, & puros colloca in Filij tui horreis: *Quia pulchrum est benefacere vel indignis.*

Bernard.

67. Prou. Prouerb. 8. v. 31. *Et deliciæ meæ esse cum filijs hominum.* Filij hominum hîc appellantur homines, quibus peccatum agnatum est, & cognata propensio ad peccandum, vt nobiles recentiores commentantur. Quid tam iucundum repetit Maria in peccatoribus, vt sic cum peccatoribus delicietur? Imò peccatores auersari debuit, squalent enim delictorum horrore; & tamen sic delinitur eorum conuictu, & conuersatione? Quis nisi non bonus in malo, & cum malo complacet, & deliciatur? Verùm sublimius quid meditari licet in his delicijs Mariæ, quandoquidem sic cum peccatoribus agit, vt eosdem à peccatis auertat, & conuertat ad Deum. S. Epiphanius in libr. aduersus Antidicomarianos, & Aretas ibi. S. Augustinus lib. de Symbolo ad Catechum. c. 2. S. Bernardus in sermone super *Signum magnum*; & Boozius Eugubinus ex horum Patrum mente, & verbis ita scribit lib. 9. de signis Ecclesiæ, c. 6. *Mulier amicta Sole, &c. Hanc mulierem esse Virginem Mariam, qua Dei dono Christum peperit, & meritis Christi Christum parit quotidie interuentu precum suarum in mentibus humanis, volunt Epiphanius, &c.* Ecce tibi vnam, & totam causam, cur sic delicietur Deipara conuersans, & conuertens ad Deum peccatores Nimirum, quia in eorum animis parit quotidie Christum Deum, & ita in dies resculpit in se diuinæ maternitatis prærogatiuam. O sublimes Mariæ honores, ô beatas delicias quãdo Christum Deum immaculata concepit, & virgo peperit! Has, has inquam, arcanè quodammodò restaurat, cũ *Christum parit quotidie in manibus humanis.* Quid ergo mirum si ipsa tatabunda de se dicat: *Et deliciæ meæ esse cum filijs hominum?* cum peccatoribus inquam, & sceleslis hominibus, vt identidem in illis pariens Christum, restauret beatum diuinę maternitatis elogium.

Maria quo- modo cum Chri- sto in pec- catoribus parit.

Epiph. Aretas. August. Bernard. Boozius.

68. Sapient. 6. v. 15. *Qui de mane vigilauerit ad illam, non laborabit: assidentem enim illam pro foribus suis inueniet.* Quænam sunt hæ fores, siue portæ quibus Maria assidet sedula, & officiosa? Puto *portas mortis* hic innui, quibus inuigilat sollicita, ne peccator in hora mortis periclitetur. Psalm. 126. v. 5. *Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis; non confundetur cũ loquetur inimicis suis in porta.* Quæ verba quidam interpretãtur de B. Virgine, de quo legi potest P. Morales lib. 3. tractat. 11. Lyra *porta* nomine iudicium intelligit, ita aiens: *In porta, id est, in iudicio: quia Iudices antiquitus in portis sedebant.* Benè est; Maria auxiliarem opem præstat hominibus in tremendo Dei iudicio. Sed accommodatiùs Strabus in Glossa morali; *Non confundetur, cùm loquetur inimicis suis in porta; scilicet mortis, in qua non confundetur à spiritibus malignis.* Neque enim tunc laborabit deuotus Mariæ alumnus: nam quantumuis sit omnium scelerum reus, videat que hians gehennæ barathrum, & insultantes diabolos; tamen *assidentem illam pro foribus*

Maria auxiliatrix in portis mortis. Psal.

Morales. Lyra.

Strabus.

Maria Mitraton seu Princeps facierum dicitur.

bus suis inueniet, quæ supplici precum suarum omnipotentiâ præsto illi sit: & auxiliari ope illum extrahet de inferorum immanissimis faucibus; & lætũ ducet ad Empyreas glorias, æternumque beabit summi Dei beatâ visione. Ius enim Mariæ commissum est introducendi homines ad cęlum, & ostendendi gloriosam Dei faciem. Quod eleganter tradit P. Canisius lib. 1. de B. Virgine, sic fatus: *Hebræi inter arcana sua celeberrimum ducunt, vnam inter creaturas omnes longè præstantissimam esse; ipsi Mitraton, hoc est, Principem facierum appellant, quia semper stet ante faciẽ summi Imperatoris; & ius habeat ad ipsius præsentiam benemeritos introducendi. Animaduersum est autem ab eruditis, Mariæ nomen cum illo* Mitraton *haud perperam conuenire.* Itaq; pijssima Maria foribus mortis sedulò assidet? quin & ipsis Empyrei portis imperiali potentiâ adest, vt quos benemeritos suos patrocinio, aut inuenerit, aut fecerit, quasi verè *Mitraton*, introducat ante gloriosam summi Dei faciem, quâ æternùm beentur perennis glorię gloriosâ felicitate. Vnde S. Bernardus in ser super *Missus est*, sic piè, & eleganter Mariam alloquitur: *Sicut à te despectus, & auersus necesse est, quod pereat; sic ad te reuersus, & à te respectus, impossibile est, quod pereat. Filioli hac peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia, hæc tota ratio spei meæ.* Et S. Martyr Ignatius; *Impossibile*, inquit, *est aliquem saluari peccatorem, nisi per tuum, ò Virgo auxilium, & fauorem: quia quos non saluat Dei iustitia, saluat sua intercessione Mariæ misericordia infinita.* Hæc enim perpetua Mariæ vox ad Filium Iudicem: *Clementia est aliquid vltrici detrahere sententiæ. nam quisquis nihil reatus impunitum relinquit, delinquit. Culpa est totam persequi culpam.* Hildebert. ep. 25. Sic typica Iudith sceleftos, & desperatos Bethulienses tranquillat, sospitat, felicitat: & Holofernianâ erutos tyrannide, templo Dei triumphali pompâ gloriosè sistit.

Canisius.

69. Bernard. Quam feliciter pro nobis orat in hora mortis. Ignatius.

Hildeb.

CAP. XI.

Vers. 18. Et mirabantur sapientiam eius.

§. XV.

Maria gymnasium est diuinioris Sapientiæ; & forma, seu venustas Christianæ disciplinæ.

Rudis, & stupida Iudæorum gens audiens sublimiorem Christi Dei doctrinam, de Schola cęli, id est, de Paterna mente haustã, sic submurmurabant, Matthæi 13. v. 54. *Vnde huic sapientia hæc, et virtutes? Nonne mater eius dicitur Maria?* O fatuam admirationem! cęlestem Sapientiam admiratis in Mariæ filio? Profectò vel Mariæ nomen scientias sapit? & sapientiam redolet: nam vt tradit Canisius lib. 1. de Virgine Maria ex S. Hieron. vel potiùs ex Philone: Maria idem est ac *Illuminatrix*. Et S. Bernardus in Salue; *Scientiarum*, inquit, *scientia Sanctarum Maria.* Et Rupertus lib 5. in Cant. Mariam appellat, *Prophetissam Prophetarum, et Magistram Magistrorum, id est, Apostolorum.* Vnde S. Bernardus serm *Super Signum magnum. Maria*, inquit, *profundissimam diuinæ Sapientiæ vltra quàm credi valeat, penetrauit abyssum: vt quantum sine personali vnione creatura conditio patitur, luci illi inaccessibili videatur immersa.* 70.

Math. Mariæ sapientia.

Canisius. Hier. Philo. Bernard. Rupert.

Bern.

Dei Verbum, Patris, inquam, Sapientia, in hanc rerum vniuersitatem factus homo descendit, vt doceret homines arcana celi mysteria, quæ valdè excedũt humanum captum. Adeò enim sublimia sunt, vt neq; ipsi Prophetæ, qui ea præsagâ mente olim prædixerunt, neq; ipsimet Apostoli, qui ea ex Christi ore, & magisterio didicerunt, tunc, cùm discerent, plenè penetrarent. Ioãnes de Schola Christi nouerat, ipsum esse Dei Verbum, & tamen cùm id, quod didicerat hominibus tradit 71.

Maria scholaris est Christi, ne ipse dicatur apud homines barbarus.

tradit in sui Euangelij aospicio, aiens: *In principio erat Verbum*, dicitur barbarus à S.Chrisost. homil. 1. Ioannem: *Quomodo igitur barbarus hic talia loquitur?* Quare Ioannes, & cum eo cæteri Apostoli, & Euangelistæ Barbari dicuntur? Sententiosè dixit Clemens Alex. *Si non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus*. Id est, si non plenè capiam; & perfectè comprehendam Magistrum docenté ego ero illi barbarus, & ille mihi barbarus erit. Vnde B. Virgo adscitur ad Christi Dei scholam: *Maria etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius*. Luc. 10. v. 39. Græcus apud S.Thomam in Catena, ad c. 2. Lucæ, ita fatur super hac re: *Mater eius conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Considera*, inquit, *prudentissimam mulierem Mariã, veré sapientiæ Matrem, qualiter scholaris fit Pueri*. Scholaris, & discipula Christi Dei dicitur Maria: Et sanè *quæ profundissimam diuinæ sapientiæ, vltrà quam credi valeat, penetrauit abyssum*. Quorsum de Matre, fit scholaris & discipula Filij? Quia si discipulus non nouerit vim vocis (hoc est non plenè intelligat, quæ Magister docet) erit loquenti barbarus, & magister loquens, illi barbarus erit. O quoties ruditatis arguũtur Discipuli à magistro Deo, cùm audiebant ipsum docentem! *Adhuc*, inquit, *& vos sine intellectus estis?* Aggregetur ergo inter Christi discipulos, & scholares Maria quæ diuinioris gratiæ ingenio altiùs penetret arcana Christi mysteria, & pro captu humano intelligat sublimia cęlestis disciplinæ sacramenta. Nam si ipsa tunc non esset scholaris Christi Dei; cùm reliqui discipuli non perciperent doctrinæ cælestis eminentiam, quâ à Christo erudiebantur, non duntaxat Apostoli barbari fuissent, oon penetrantes doctrinæ profunditatem: sed ipse Christus edocens non intelligentes, quodam modo barbarus diceretur: Quia *si non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus*. Gratulor tibi, ô sapientissima Virgo, tantam doctrinæ eminentiã, quâ scholaris facta Filij tui, sedens secus pedes illius, arcanè erudita es. Gratulor etiam Filio Deo Ecclesiæ Magistro, quia tuę sapientię merito, *barbari* elogium saltē apud homines vitauit: quod fortassis, nisi ob insignem tuam sapientiam, dũ rudes adhuc discipulos erudiret, fortè non effugisset. Filij tui scholaris es, erudi nos de sapientiæ paupertate pueros, sed tuos scholares, diuiniora mysteria, & disciplinam Christianæ philosophiæ.

Chrysost. — Clem. Alex. 1. Corinth. c. 14. v. 11. — Lucæ Græcus, S. Thom.

72\. Ruditas agnata homini est; qui lippus nascitur ad res mundanas, ad diuinas cęcus, nisi à gratia oculi accendantur in hominis mente. Ideò Dei Verbum, seu diuinior Sapientia corporatur io hominem, vt hominem erudiat, & instruat de cęlestibus rebus. *Et aperiens os suum docebat eos:* Matth. 5. v. 2. O pulchram eruditionem! ô quã splendet cæli disciplina in Christi Dei ore! non humanæ fecundiæ lenocinio calamistrata, sed diuinæ sapiẽtię vigore, & nitore formata. Quid augustius diuino Christi Dei sermone? Verùm à Hieronymo, vel Sophronio potiùs in ser. de Assumptione: Maria dicitur *Forma disciplinæ Christi*. Profectò hęc vocula *Forma* nimis audere videtur. Porrò *Forma* dicitur facies, seu species & pulchritodo rei. Nunquid Maria, facies, species, & pulchritudo est Christianæ disciplinæ? *Es Maria la faz, lo specioso, la hermosura de la doctrina de Christo*. Ego quidem Christianam disciplinam speciosiorem, & venustiorem esse putabã in pulchro Christi Dei ore, cum *aperiens os suum*, docebat Discipulos. At ex magni Hieron. ore erudior, Mariam esse formam, venustatem, & pulchritudinem disciplinæ Christi. Et verè quidem, nam Christiana disciplina etiam io ore Christi Dei dum homines ore erudit, planè verba sunt. Maria verò vitâ, & moribus perfectissimè resculpens eandem Christi disciplinam, dicitur *Forma disciplinæ Christi*. Vnde eademmet Christi disciplina pulchrior, & venustior quodã modò apparet perfectè expressa in Mariæ moribus, & vitâ, quàm eleganter dictata à Christo. Porrò idem, idemmet loquitur Maria morum, & vitæ linguâ, quod Christus Deus ore prædocet. Neque quicquam Christianæ perfectionis à Christo edoctæ neglexit Deipara, quod opere perquàm perfectè non impleret. Et sic meritò dicitur Maria à Hieronymo, *Forma disciplinæ Christi*. Scilicet comparat Hieronymus Christi disciplinam expressam Marię opere, cũ disciplina Christi ab ipsomet Christo, ore duntaxat, nondum opere expressâ: neque actionis meritum comparat, sed nitorem; quia splendidiora sunt opera, qoæ perfectè implent totam disciplioam docentis. Vnde Maria bellè, & verè dicitur, *Forma disciplinæ Christi*.

Matth. — Sitne Christiana doctrina speciosior in Marię opere, quàm in Christi ore? — Hieron.

73\. S. Bernardinus Senensis tom. 1. ser. 61. & tom. 2. ser. 51. sic explicat illud Cantic. 5. v. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat. Virgo magis in contemplatione Dei excessit dormiendo, quam aliquis alius vigilando; sicut ipsa testatur: Ego dormio, et cor meum vigilat*. Sic fuit Maria studiosa diuinioris sapientiæ, vt etiam cùm in cæteris humanæ facultates à somno obbrutescunt, tunc, tunc quidem in Maria expeditæ, vigiles, & expromptæ forent ad res diuinas sagaci ingenio concipiendas & feliciter penetrandas. Peropportunè Clemens Alex. lib. 2. Pędagogi c. 9. dixit: *Gymnasium somni*. Somnus gymnasium est, vbi sublimior sapientia ediscitur, an mentis bebetudo, & schola desidiæ? Io somno eruditur homo, an ad rempus dediscit diu cõparatam eruditionẽ? Verùm vsq; adeò Maria exsomnis est ad omnem sapientiam, vt etiam io somno tanquam in litterato Gymnasio vigilet ad omnem litteraturam, & sapientiæ eminentias. O quàm sapit dum vigil est, cui vel somous pro gymnasio est.

Cantic. Bernard. — Vel somnus gymnasium fuit Mariæ. — Clem. Alex.

74\. Cantic. 4. v. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis*. Pagnin. *Aedificata ad docendum*, Hebraicè, *Constructa ad disciplinas*. Quasi Maria sit communis Angelorom & hominũ schola, & celebre gymnasium, in qoo ad omnem sapientiam erudiuntur. Suspicabitur fortè aliquis eius Filium Deum, cùm adhuc puer erat frequentasse hoc Matris gymnasium, non vt aliquid denuò disceret, (quid enim de nouo edisceret homo Deus;) sed vt Matris sapientiam honoraret. Sicut ipse decẽnis puer audiebat Doctores, & eosdem interrogabat. De filio Salomone, & matre Bersabee intelligitur ex mente Iansenij illud Prouerbiorum 31. v. 1. *Verba Lamuelis Regis, visio qua erudiuit eum mater sua*. Quod de Christo filio, & Maria eius matre interpretatur Mendoza tom. 1. ad c. 4. Annot. 12. sect. 1. n. 24. Id est Christus Deus eâ animi submissione tractabat res dininiores in hoc celebri Mariæ gymnasio, vt ob Matris reuerentiam, qua illã audiebat, & interrogabat (sicut postmodum legis Doctores) dicatur *eruditio*. Sic enim puer Iesus frequẽtabat hanc Mariæ Academiam, vt specie tenus erudiri videretur, dum cum Matre tractabat arcana diuinioris sapientiæ sacramenta: puerum enim agebat, & cũ Matre obseruatissimè conuersabator. Hoc sensu intelligenda sunt verba S. Ildefonsi in lib. de virginitate S. Mariæ: *Sub Maria*, inquit, *disciplina infans Deus versatur:* quasi infans Iesus esset scholaris Mariæ. Quid exaggeratius? Iure quidem non tantùm Assyrij, sed & sapientiæ summates *mirantur sapientiam eius*, Iudithæ inquam typicæ: vel potiùs figuratæ. Maria enim admiratio est Doctorum, & sapientum stupor.

Cant. — Pagninus. — Puer Iesus scholaris Mariæ cur dicatur. — Iansen. Prouerb. — Mendoza. — Ildefons. — Iudith.

CAP. XI.

Vers. 19. Non est talis mulier super terram in aspectu, & in sensu verborum.

& CAP. VIII.

Vers. 28. Omnia quæ locuta es, vera sunt, & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio.

§. XVI.

§. XVI.

Maria est lingua fidei, & Christianæ religionis assertio.

75. EGimus in præcedenti §. de mentis Marianæ sapientia, nunc de verborum sensu, seu veritatis eminentia nonnulla perstringere operæpretium est. Et quidem *omnia, quæ locuta est* Maria, vsque adeò *vera sunt*, vt iure optimo lingua fidei possit appellari.
Ildefons. S. Ildefonsus ser. 2. de Assumpt. *Audite*, inquit, *Matrem Prophetissam Dei, Prophetissam dico: imò, vt ita dicam, Euangelistam.* Functane Maria est Euangelistæ munere? Dilucidè Franciscus Suarez diuinæ sapientiæ diues thesaurus, tom. 2. in 3. p. q. 37. art. 1. disput. 20. sect. 1. affirmat accepisse Virginem aliquo modo donum illud, & singulare Spiritus sancti auxilium, quod solet dari scriptori sacro ad Canonicam scripturam scribendam. Nam sicut scriptori Canonico Spiritus sanctus dictat singula verba, ita B. Virgini dictauit singula verba, quæ in illo celebri Cantico, *Magnificat anima mea Dominum*, protulit. Quæ omnia sicut ab ipsa probata sunt, Lucas Euangelista scripsit: hoc enim & ad fidem historiæ, & ad reuerentiam debitam Virgineis verbis pertinet. Canticum autem illud canonica est Scriptura, non solùm quia materialiter, id est, quia Euangelista refert B. Virginem illud protulisse; sed etiam formaliter, ac per se vt ab ipsa Virgine prolatum est, & vt tale recipitur ab vniuersa Ecclesia. Huc vsq; verba sunt Suarez. Audis ex magni Theologi ore, Mariæ verba Euangelistæ priuilegio fuisse nobilitata? Vnde eleganter sibi suffragatur S. Ildefonsus ser. 1. de Assumpt. Mariam appellans *Signaculum fidei*. Quasi Mariæ verba subsignent Christianā fidem, & quasi pendente sigillo firment, & corroborent. Aptiùs de sancta Deipara, quā de Baptista Ioanne dixisset P. Damian. ser. 23. quòd lingua, & moribus fuit *Totius religionis assertio*. Et Germanus in oratione de Natiuitate, sic Virginem adloquitur: *Gaude non scriptum sanctitatis folium, veteris nouique testamenti sigillum*. Quid mirum, si Euangelistæ sublimiori fungatur officio, quæ dicitur: Totius Christianæ religionis assertio, signaculum fidei, & veteris, nouique testamenti sigillum?

Suarez. Maria Euangelista dicitur, signaculū fidei, & religionis assertio.

Ildefons.

P. Damian. Germanus.

76. Rupert. Rupertus Tuitiensis lib. 1. de gloria, & honore filij hom. & lib. 1. in Cantica, Mariam appellat, *Prophetissam Prophetarum, & Magistram Magistrorum, id est, Apostolorum, fidei, ac religionis magistrā.* Quo pacto B. Virgo erudite valuit Apostolos ab Spiritu sancto immediatè edoctos? Quid potuerunt à Maria edisce re, qui totum sciebant ab Spiritu sancto? Eleganter Canisius lib. 5. de Virgine, c. 1. *Licet enim*, inquit, *Apostoli per reuelationes Spiritus sancti omnē fuerint veritatem edocti, incomparabiliter tamen eminentius, ac manifestiùs Maria, per eum Spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat: & per hoc multa eis per Mariam reuelabantur, quæ in se nō solùm simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat, vt Anselmi verbis vtar.* Scilicet ad eum modum, quo Spiritus sanctus suggessit, & declarauit Apostolis, quæ dū scholares Christi essent ex eius diuino ore audierant, nec plenè intellexerant: *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumq; dixero vobis.* Ioannis 14. v. 27. Ad eum inquam modum B. Virgo, quæ eminentiùs, & manifestiùs penetrauerat profunditatem doctrinæ, quā Apostolis Spiritus sanctus suggessit, illā declarabat Apostolis, Vicario Spiritus sancti magisterio. Vt sicut Spiritus sanctus fuit quodam modo Christi interpres, & lingua; sic Maria foret interpres, & lingua Spiritus sancti. Pulchre Rupert. lib. illo 1. in Cantica, hanc rem tractans, sic fatur: *Quia Spiritus sanctus Apostolos docuit, idcircò vocis magisterio non opus illi fuit. Imò vox tua* (cum Maria loquitur) *vox illis fuit Spiritus sancti, quidquid supplementi opus erat eisdem mortalibus, vel testimonij ad confirmandos singulorum sensus, quos acceperant ab eodem Spiritu diuidente singulis prout vult, ex religioso ore tuo perceperunt.* Ecce tibi vox Deiparæ Apostolis fuit vox Spiritus sancti. O diuinum & exprompltum oraculum! O arcanam Mariæ auctoritatem?

Canisius. Vox Deiparæ dicitur Spiritus S. vox.

Anselm.

Ioan.

Rupert.

Prouerbiorum 8. vers. 12. sic loquitur B. Virgo: *Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus.* Antiqui Codices habet. *Habito in Concilio.* Benè aduertit inibi P. Salazar: τὸ *Intersum* significare *præsum*. ex verbi propria significatione. Quasi dicat Maria: *Ego habito in Concilio, & eruditis præsū cogitationibus.* Audi super hac re Canisium, qui ex sē tentia, & verbis Ruperti nuper laudati ita fatur lib. 5. de Maria Deipara Virgine cap. 1. *Quid quod Maria non tam interfuit, quam præfuit priuatis, & publicis conuentibus in quibus tempore illo difficillimo, maximis de fidei negotijs Apostoli, aliique Seniores subinde consultarunt, atque definierunt. Quod vt minus mirum esse videatur eruditus auctor Rupertus perspicue tradit, cum ad primum Concilium Hierosolymis celebrādum Apostoli conuenissent, nec Mariam suo munere defuisse: quam non modo Magistram Magistrorum, id est, Apostolorum, sed etiam fidei, ac religionis Magistram appellat.* Et post pauca subdit: *Quia Spiritus sanctus illos docuit, idcirco vocis magisterio non illis opus fuit. Imò vox tua, vox illis fuit Spiritus sancti.* Longiusculè, sed quid omittendum? Ergo cùm vox Mariæ sit vox Spiritus sancti, lingua fidei, & totius veritatis assertio, verè dicere potuit, quod de ipsa prædixerat Salomon: *Ego habito in Concilio & eruditis præsum cogitationibus.* Vnde *sacrarum Spirituū sancti, & Consilium Verbi*, Maria dicitur à S. Ildefonso serm. 3. de Assumptione. Ildefons.

77. Prouerb.

Salazat. Maria Cōciliorū præses dicitur. Canisius.

78. Canticorum 4. vers. 8. *Veni de Libano, veni, coronaberis de capite Amana.* Vox *Amana*, *veritatem*, seu *fidem* significat, vt interpretantur Theodoretus, & iustus Orgelitanus. *Capitis* nomine præcipuum, & excellentissimum in aliqua re indicatur, vt exponit eruditissimus Martinus del Rio in florida Mariana ad festum Assumptionis, vbi pulchrè hæc verba Deiparæ accommodat. Nimirùm, Maria, quæ sceptrum, & corona est orthodoxæ fidei, opportunè coronatur *de capite Amana*: id est, de præcipua medulla veritatis, & de sublimiori arcano fidei. Quid Maria est Regina veritatis, sceptrum fidei, assertio religionis, veteris, ac noui Testamenti sigillum, Conciliorum præses, & fidei sigillum.

Cant. Theodor. Iust orgel. Maria redimitur corona veritatis. Rio.

Demùm aduerte oportet B. Virginem donum linguarum habuisse etiam ad publicas functiones, & in die Pentecostes simul cum Apostolis illud accepisse, vt eruditè probat P. Suarez disput. illa 20 sect. 2. Qui addit: *Denique probabile est etiam ante illa tempora habuisse vsum huius gratiæ si forte necessitas, vel occasio illum postulaint, vt verbi gratia, quando Christus adoratus fuit à Magis, credibile est illos intellexisse, vel cum peregrinata est in Aegyptum, Aegyptiorum linguam vti potuisse.* Quò miretur nemo typicam Iudith conuersatam cum Assyrijs, & Persis sic perspicuè intellectam, vt verborum sensum, & elegantiam muto ore admirarentur vniuersi.

Maria præ propere habuit donū linguarū. Suarez. Iudith.

CAP. XIII.

Vers. 7. Respice in hac hora ad opera manuum mearum, vt, sicut promisisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas, *&c.*

§. XVII.

Quid Mariæ debeant augustiora Christianæ Religionis Sacramenta.

NOn est bonus accepti beneficij interpres; qui ignorat an beneficium acceperit. Accidit autem eiusmo- 79.

eiuſmodi ignoratio, vel ex hominis vitio, qui vt multoculus eſt cùm donat, ſic cęcus eſſet ſolet dum accipit: vel ex largiori donantis munificentia, qui cùm non det dantis ambitioni, ſed indigentiæ recipientis, ita magnificè ſæpè donat, vt beneficia anteuertāt neceſſitatem, imò & perſpicacem accipientis ſenſum. Porrò neſciētem munerare, muneris lenocinium eſt, quia non dedit rependendæ gratiæ, ſed leuandę miſeriæ. Qui ſic donat non perdit beneficium, ſed auget liberalitatem: nam concepta ſpes gratitudinis, liberalitatem egregiè deuenuſtat. O Mariæ velut effuſam liberalitatem, cui ſedulò lenocinatur ambitione latēdi! Donas, ô Virgo, indigentiæ noſtræ, non gloriæ tuę, imò ex indigentia noſtra adſtruitur gloria tua. Quid boni habes, ô homo, quòd à Maria nō accepiſti? Quòd ſi per Mariæ manus vel neſcius accepiſti, gloriare, quia ab illa acceperis: neque enim gratitudinis tributum auarè exigit, quæ neſcientibus donat: nam gratitudo beneficij accepti, & cogniti negotium eſt. Nemo libenter beneficium debet alicui, à quo neſcit an illud acceperit. Verùm ſi fieri potuiſſet, vellem hîc eluere hanc Marianæ munificentiæ ignorationem, & (vt alia omittam, quæ alibi trado) paucis oſtendere, auguſtiora noſtrę fidei myſteria Virginis miſericordię ab hominibus quodam modo deberi: vt acceptorum munerum notitia aliorum accipiendorum ſpem erigat, & gratitudinem extorqueat vel à bruta natura. Breui percurro ſingula Chriſti Dei myſteria eo ordine, quo geſta ſunt.

80. Ildefonſ. Theoph.

80\. Incarnationis myſterium Mariæ meritis congruè impetratum, proceres Theologorum adſtruunt, quos alibi ſeriatim recenſui. Vnde à S. Ildefonſo ſerm. 7. de Aſſumpt. dicitur Maria, *Mundi ſaluatrix*. & è Theophane in hymno de Annunciat. *Eua redemptio*. Mitto hæc, quia communia cum reliquis antiquorum Patrum. Etſi Maria auguſtiori merito ea congruentiùs impetrarit, & in vteri ſui generoſo thalamo à Spiritu ſancto maritata, diuini Verbi corporationem arcanè peregerit: quod ſolius Mariæ elogium eſt, ſed vulgo decantatiſſimum. Cæterum nō inidonea quæſtio eſt, an Verbum ſumpſerit carnem humanam, vt Mariam veram Dei matrem, & verè Deiparam faceret: quò pudeat Neſtorium, diuinam maternitatem Virgini denegaſſe: & dum in imo Tartarorum ergaſtulo occluſus, impudentis aduerſus Virginē oris, pęnas æternùm luit, audiat non tantùm in cælis ratum eſſe, Mariam eſſe verè Theotocon, ſeu Dei matrē, ſed an Deus ſic affectus erga Virginem fuerit, vt decreuerit humanam carnem induere, vt Mariam veram Dei matrem efficeret, quod eſt ſummum humanæ naturæ elogium, poſt hypoſtaticam vnionem. Nec putes nouellam eſſe quæſtionem, nam illam breui, perſtringit Hugo Carenſi in c. 2. Matthæi ad illa verba: *Accipe puerum, et matrem eius*, tametſi ex S. Chryſoſtomo id neget his verbis: *Non enim propter matrem filius natus eſt*. Nam communis Theologorum vox eſt, Virginem matrem prædeſtinatam, & natam fuiſſe propter corporandum Dei filium, hoc eſt, vt Dei filium, hominem faceret; non contra, Dei filium hominem factum, vt Mariam faceret Dei matrem, & auguſto Deiparæ elogio illam ſublimaret. Verùm qui cū Scoto, & eius ſubtili ſchola, cum Franciſco Suarez, & eius aſſeclis, ſeriò cenſent, diuinum Verbum aſſumpturū humanam carnem, etſi non præuidiſſet humanum lapſum, fortaſſis expromptè poſſent inter fines minus præcipuos, hunc recenſere; nimirum, vt Mariam ad generoſam maternitatis diuinę gloriam eueheret. Nihil hîc decerno, contentus propoſuiſſe quæſtionem, quæ in Virginis laudem eximiè cedit: illam decidere ſubtilioris ſcholæ otium, & negotium eſto. Quis hinc non videat ſiue ex vtroque ſiue ex alterutro philoſophandi modo, Incarnationis myſterium multum debere Marianis obſequijs?

An Verbū carnem induerit, vt Mariā faceret Dei matrem?

Hugo. Matth.

Scotus. Suarez.

81\. Ad hæc in Sacramento Redemptionis humanæ multum negotij, & meriti contulit B. Virgo. Mitto Corredemptricis meritum, quo eximiè nobilitatur Maria à SS. Patribus de quo latè noſter Salazar: & Arnoldus Carnotenſis in Tractatu de laudibus Mariæ, ſic fatur de Chriſto Deo, cruci affixo, & adſtante Deiparâ patienti filio: *Vnum pariter holocauſtum ambo pariter offerebant Deo: Maria in ſanguine cordis, Chriſtus in ſanguine carnis*. Et ſanè vetus quæſtio eſt quamobrem Chriſtus Deus tot, tantaq; tormenta paſſus ſit in Paſſione: nam ad hominum copioſam redemptionem, minor paſſio ſufficeret, vtpotè infiniti valoris? Argutè S. Ildefonſus in ſer de Natiu. Mariæ: *Vt Mariam*, inquit, *veram matrem oſtenderet, verum ſe hominem patiendo tormenta monſtrauit*. Nempè vſq; adeò ſatagit Chriſtus ſe verum Mariæ filium demonſtrare, vt tot ſubire tormenta non abnuerit, cruciamentis demonſtrando ſe verum eſſe Marię filium, ipſam indubiè eſſe genitricem Dei. Scilicet tanti æſtimat Chriſtus Deus, *Mariam veram ſui matrem oſtēdere*, vt non tantùm propter hominum redemptionem, ſed etiam, vt auguſtum Deiparæ elogium palàm comprobet Mariæ, acerbiores cruciatus lubens ſubierit, ex mente Ildefonſi. Ergo hoc titulo magnum dominicæ Paſſionis ſacramentum Mariæ debemus.

Arnold. Carnot.

Tot cruciamenta paſſus eſt Chriſtus, vt ſe verum filium Marię probaret. Ildefonſ.

82\. Et ſanè ſi Paulus audet dicere, *Adimpleo ea quæ deſunt Paſſionum Chriſti in corpore meo*. Ad Coloſſenſes 1. v. 24. Potiori quidem iure id dicere potuit B. Virgo, quæ complementum, & conſummatio Paſſionis meritò appellatur ab Arnoldo Carnotenſi in Tractatu de verbo illo, *Mulier ecce filius tuus*, loquitur Arnoldus de filio in cruce patiente, & matre iuxta crucem compatiente: *Oportebat quidem*, inquit, *ad ſanguinem animæ, & carnis ſuæ addere ſanguinem, & eleuatis in cruce manibus celebrare cum filio ſacrificiū veſpertinum. et cum Domino Ieſu corporali morte redemptionis noſtræ conſummare myſteriū*. Audis quòd Maria dicitur *conſummatio redemptionis*, ſiue complementum Paſſionis? Lubet exclamare cum S. Gregorio Nazianz. *O Chriſti exinanitio, & paſſiones, ipſius* (non iam Gorgonię, ſed Mariæ) *mortificatione decorata!* Porrò dum in Cruce moritur Chriſtus, ſimul & mortificatur iuxta crucem Maria: & filio commoriens, *Redemptionis noſtræ conſummat myſterium, & decorat Paſſionē*. Euge glorioſa Virgo, verè tu es Corredemptrix humani generis, redemptionis conſummatio, & Paſſionis decus, potiori iure, quàm dixit de ſe Paulus eſſe Chriſti Paſſionum complementum.

Ad Coloſſ.

Arnold. Carnot. Maria eſt Paſſionis decus.

Greg Naz.

83\. Ceterùm curioſè ſciſcitabitur quiſpiam vtrùm immunitas Ieſuani cadaueris ab horrore putredinis, & vermiū ſqualore, debeatur Saluatori, quia almæ Virginis filius eſt. Profectò illuſtre eſſet Mariæ encomiū, ſi quâ filius eius eſt, exemptus foret Chriſtus Deus ab hoc naturæ humanæ dehoneſtamento. S. Bernard. ſer. 35. in Cantica expendens illud Pſal. 15. v. 10. *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*, ſic eleganter fatur: *Haud dubium quin de corpore dicat, quod in ſepulchro iacebat exanime; hoc enim ſanctum. Et Angelus, qui nunciauit Virgini, locutus eſt, dicens: Et quod naſcetur ex te ſanctum, &c. Quo ergo pacto ſanctū poterat videre corruptionem, quando de incorrupti vteri perpetuo virore vernantibus paſcuis ortum, etiam ſuidos Angelorum in ſe figi poſſit obtutus inſatiabiliter oblectandos?* Virgo mater, quodammodò partitur negotium Dominicæ Reſurrectionis cum Patre Deo? Non ſubiacet Chriſtus ſqualori putredinis, quia filius Mariæ eſt; & incorruptus glorioſè reſurgit, quia etiā filius Dei eſt? Ecce tibi quantùm meriti conferat puriſſima Virgo ad illuſtre Reſurrectionis ſacramentū. De triumphali deſcenſu ad inferos, quod eſt myſterium Reſurrectioni cognatum, ita ſcribit S. Epiphanius in ſer. de laudibus Deiparæ: *Per te* (ô B. Virgo) *mors conculcatur, & ſpoliatur infernus*.

An à Marię puritate ſit Chriſti Dei in ſepulchro incorruptio. Pſalm. Bernard. Lucæ 1.

Marię opera ad ſpoliandū infernum. Epiphan.

84\. Multæ, ipſæque grauiſſimæ cauſæ exibant, vt Chriſtus Deus peractâ hominum redemptione, & inſtructâ iam fidelium Ecclesiâ, triumphali pompâ ad cęlos adſcenderet. Quibus aliam adnumerare licet, quam

Quod glorioſa Chriſti Aſcenſio debeat Mariæ.

adducit

Guarricus. adducit Guarricus ser. 4. de Assumpt. inducens Christum sic loquentem: *Ego vt Patrem honorarem, in terram descendi; nihilominus vt Matrem honorarem, in cælum reascendi.* Vellem paulò accuratiùs expendere τὸ *nihilominus*. Hispanè *no menos*. Sed nolo per exaggerationem crepidines excurrere: Expendat qui volet, in æuo ad calumniandum procliui.

Hesychius. Morales. Triados. Cōplementū dicitur. Super Trinitatis mysterio non pudet subijcere sudata Hesychij verba hom. 2. de Deipara. Vbi illam appellat, *Trinitatis complementum*. De terrestri Trinitate, multa congerit P. Morales vel ad lectoris nauseam. Quo autem modo B. Virgo dicatur supernæ Triados complementum passim buccinant concionatores. Profectò hæc Hesychij verba non tam hîc exscribenda erant, quàm non omittenda, ne vllum deesset ex magnis fidei nostræ mysterijs.

Cyril. Alex. Ferè hæc omnia paucis verbis complexus est S. Cyrillus Alexandrinus tom. 4. hom. 6. contra Nestor. sic cum ipsa Virgine loquens: *Tu sceptrum ortodoxæ fidei: per te Trinitas sanctificatur: per te crux pretiosa dicitur, & adoratur in toto orbe terarum, per te exultat cælum lætantur Angeli, & Archangeli, fugantur Dæmones, & homo ipse ad cælum reuocatur.* Quo modo Deipara cęlestem Eucharistiæ cibum condiat iam iam tracto: ne vllum ex præcipuis mysterijs desit, ad quod egregiam operam Maria non contulerit.

---

§. XVIII.

Quam operam B. Virgo contulerit ad Eucharistiæ institutionem, & an reliquiæ Deiparæ in Eucharistico pane adorentur.

85\. MEnsura summæ munificentiæ est, vtquàm minimè mortale munus sit. Hoc munerandi elogium, in Eucharistico munere maximè elucet, in quo Deus ipse vltrò se se donat hominibus ad immortales palati delicias. O augustissimum Dei donarium, in quo Christi deificata caro apponitur, ad beatam animarum saginam, quâ adipatur mortalis homo, & immortali saginatus cibo delibat diuinitatis saporem in modico panis fragmento! In hoc Eucharistiæ cibo manducatur medulla Deitatis, euisceratur Christi caro diuinitatis bibula, & homini conuisceratur arcanè. Iure expetitur à deuotis Deiparæ alumnis, quā operam contulerit huic maximo sacramento Mariæ maritum, & industria? Et quidem maximam contulisse in confesso est omnibus qui aliquid ex sacra eruditione libarunt.

86\. Orig. Cyrill. August. Ceruariēs. Ambros. Profectò Christus *est granum frumenti*, ex quo panis conficitur qui cor hominis confirmat, vti ex Origene, S. Cyrillo Alexandrino, S. August. tradit Lauretus Ceruar. Idoneè S. Ambrosius in lib. de inst. Virg. *Vnum*, inquit, *granum frumenti fuit in vtero Virginis Christus Dominus.* Hoc *granum frumenti* in fertili virginei vteri agello diuinâ virtute satus, cælestis gratiæ rore, & Spiritus sancti calore fæcundatus, sic excreuit in *rationalem spicam* (sic loquitur Basilius Seleucus) vt ex illa confectus sit Eucharisticus panis.

Basil. Seleu. Cantic. Iudu h. Ildefons. Maria Eucharistiam fermentat, & apparat. *Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilijs.* Cant. 7. v. 2. Pergit S. Ildelfonsus in serm. de Natiuit. Mariæ. *Maria*, inquit, *nutrit Angelorum, & hominum cibū.* Et mox *Lacta Maria Creatorem tuum, lacta panem cæli.* Ecce Maria lacteum Eucharistiæ panem nutrit ad delicias Angelorum, & hominū. Præterea, *Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier, &c.* Quæ est hæc mulier, quæ fermentat Eucharistiæ massam, & dulci acore erudit ad cęlestis gloriæ saporem?

Chrysol. Ad rem S. Chrysol. ser. 99. quo solet acumine, ita fatur: *Maria huius fermenti implet typum, dum de superius suscipit fermentum Verbi, & humanam carnē in aluo Virginis, cælestem totam conspergit in massam.* Quin & virgineus Marię vterus, clibanus est, qui Deitatis igne, & ardentissimi amoris flammâ coquit cęli panem. Maria .n. *est clibanus intellectualis, qua ignem, & vita panem habebat.* Verba sunt S. Epiphanij in ser. de laudibus Mariæ. Epiphan.

Nam virginis vterus panem vita Christum per nouem menses decoquendum accepit, ait P. Salmeron (Protoparentis nostri Ignatij socius, & sanctissimus & eruditissimus) tom 3. Tract. 8. Salmer. opportunè pulcbrè Rebecca, pulcher Mariæ typus, vt palati delicijs emeret benedictionem dilecto Iacobo, *Parauit illa cibos, sicut velle nouerat Patrem illius*, Genes. 27. v. 14. Gene. Dulcius quodam modo sapit Eucharisticus cibus, quia Mariæ arte, manu, amore conditur. Quid non sapiat à Mariæ melleis manibus, à Mariæ dulci amore, à Mariæ sapida industria? Tu es, ô beatissima Virgo, feracissimus Eucharistici frumenti agellus, tu es nutrix cibi Angelorum, & hominum, tu lactas Eucharistiæ placentā; tu es fermentū, clibanus, & pistrix cęlestis panis, quem Angeli insatiabiliter expetunt in cęlesti gloriæ conuiuio: tu es illa nubes arcana, quæ cęlestem mannam pluit non Hebrææ gēti, sed Christiano populo *Quin potius ipsam Mariam, manna dixerim, quia est subtilis, splendida, suauis, & virgo*, ait S. Maximus homilia Dominicę in Palmis: Maxim. vt hinc rimari liceat affinitatem Marię cum Eucharistico manna.

87\. Mariæ reliquiæ adoratione possint in Eucharistia? Et quidem non nemo hâc nostrâ ętate, cò deuotionis progressus est erga B. Virginem, vt disputet an Eucharistiæ sacramentum coli, & adorari etiam possit, quasi Mariæ adhuc superstites reliquiæ, quod fortè alicui verosimile videbitur. Nam vt docet magnus ille Theologus P. Franciscus Suarez tom. 2. in 3. p. q. 27. Suarez. art. 1. disp. 1. sect. 2. *Facile credi potest, illam substantiā carnis, quam Christus assumpsit ex Virgine, nunquam fuisse omnino dimissam, aut continua caloris naturalis actione resolutam, sed eandem omninò fuisse semper conseruatam, & Verbo Dei vnitam.* Quod probabile censet tum ex philosophica ratione, tum ex speciali prouidentia, & voluntate ipsiusmet Christi Dei, qui id præstare potuit. Nec temerè id censet sapientissimus Suarez planè imbutus Sanctorum Patrum doctrinis. Audi S. Augustinum in ser. de Assumpt. Virginis c. 5. August. *Caro Christi, caro est Mariæ.* Et statim: *Caro Christi quamuis gloria resurrectionis fuerit magnificata, eadem tamen mansit, quæ suscepta est de Maria.* Et Petrus Dam. serm. 1. de Natiuit. Mariæ P. Damian. postquam retulit tres modos, quibus Deus inest creaturis, hæc verba subdit: *Quarto modo inest vni creaturæ, videlicet Mariæ Virgini, identitate, quia idem est, quod illa. Hic taceat, & contremiscat omnis creatura, & vix audeat aspicere tantæ dignationis immensitatē.* Et Arnoldus Carnotēsis Arnoldus Carnot. Tractatu de laudibus Mariæ: *Vna est Mariæ, & Christi caro, vnus spiritus, ex quo dictum est ei, Dominus tecum.* Porrò si caro Christi caro est Marię, numquamque dimisit Verbum virgineam carunculam, quam ex purissimis Deiparæ visceribus mutuauit, quid probibet in Eucharistia adorare, tanquam Mariæ reliquias, carnis portionem, quā adhuc Christus retinet ex Maria? Euge vera Dei mater, & inde Eucharistica Virgo; Euge sacrosanctum Deitatis panarium, quod vitæ panem mundo suppeditauit.

88\. Matth. Mariæ reliquię in Eucharistia superfunt? Matth. 26. v. 27. *Et accipiens calicem gratias egit: et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est .n. sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionē peccatorum.* Nempe ille ipse sanguis, qui pro mundi redēptione effusus est in Passione, ille, illemet consecratur in calice. Appositè ergo Eusebius Emissen. hom. 1. de Natiu. Domini: Euseb. Christus *de carne Mariæ coagulatus, de eius formatus visceribus, de eius substantia consummatus* (pulchra quidem verba, sed pulchriora subdit) *Sanguinem, quem etiā pro Matre obtulit, de sanguine matris accepit.* Pergit Pett. Dam. ser. 45. P. Damian & modulatè concinit Emisseno: *Manat aliquid ex vberibus Virginis, et in carnem vertitur Saluatoris.* Et mox: *Illud, inquam, absq; vlla dubietate non aliud nunc de sacro altari percipimus, et eius sanguinē, in Sacramentū nostræ redemptionis haurimus.* Quid luculentius ad hanc rē?

Vni-

89. Vnitatem Marianę carnis cum carne infantis Christi profundè meditatus est Tertullianus in lib. de Carne Christi. c. 20. explicans illud Psalmi 21. v. 10. *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre.* ita exscribit Tertull. *Quia tu es, qui auulsisti me ex vtero matris meæ. Quid auellitur, nisi quod inhæret, quod infixum, innexum est ei, à quo vt auferatur, auellitur? Si non adhæsit vtero, quomodo auulsus est? Si adhæsit qui auulsus est, quomodo adhæsisset, nisi dum ex vtero est? Ita concarnatur, & conuisceratur.* Ecce tibi Dei Filiũ concarnatum, & conuisceratum Virgini Matri, quia ex vtero eius Christus est; & quia carnis portionem, quam accepit ex Virgine, nunquam dimisit, & quia eam cum reliqua carne, & adseruat in cęlo, & tradit in Eucharistia: *Illud, inquam, absque vlla dubitate, non aliud, nunc de sacro altari percipimus.* Nempe corpus Christi Dei incarnatum, & conuisceratum Virginis carni. Sic, sic inquam, non palati sapor, sed argutus Christi amor *Panem effeminat*, vt aliorsum dixit eleganter Clemens Alexandr. lib. 2. Pędagogi, c. 1. Ergo Mariæ clientes esurite delicias huius effeminati panis, ibi Deus ipse arcanè latet, ad edentium gloriam; Christus inest ad vbertatem gratiæ, nec deest Marianæ carnis aliqua adhuc portio: *Nam Maria est in Christo, velut esca dulcissima collocata*, ait S. Catharina Senensis Tract. 4. Dialog. c. 139. Adorate in hoc cęlesti cibo superstites Mariæ reliquias, gustate hanc suauissimam escam æmulam cælestis beatitatis.

Psal. — Tertull. — Christus Deus concarnatur, & conuisceratur Deiparæ. — Clem. Ale. — S. Catharina Senensis.

90. Denique ne quid Mariæ desit, quod faciat ad Eucharistiæ mysterium, eam appellat S. Epiphanius ser. de laudibus Deiparæ: *Velut Sacerdotem pariter, & altare, quæ quidem mensam ferens dedit nobis cælestẽ panem Christum, in remissionem peccatorum.* Maria est esca dulcissima, quæ nobis præbet corpus filij sui in escam animarum; & ipsa *Diuinitatis bibula*, porrigit nobis bibendum sanguinem filij sui, cum proprij sanguinis eximia portiuncula. Audite pij piæ Matris alumni, ipsam clamantem, Prouerb. 9. v. 1. *Sapientia ædificauit sibi domum, immolauit victimas suas: miscuit vinum, & proposuit mensam. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis.*

Epiphan. — Maria est Sacerdos, & altare. — Chrysol. — Prouerb.

CAP. XIII.

Vers. 10. Et percussit bis in ceruicem eius (*Holofernis*,) & abscidit caput eius, *&c.*

§. XIX.

Maria est serpentis Dæmonis serpens femina, Tartarorum pauor, & Dæmonum arcanior gehenna.

91. HOlofernem symbolum esse Diaboli; per Iudithant verò Mariam adumbrari conuenit inter eos, qui mysticos sensus venantur. Benè quidem typica Iudith ferit Diabolici Holofernis caput, quia desigurata Iudith, de Maria, inquam, scribitur, Genes. 3. v. 15. *Ipsa conteret caput tuum.* Et quidem secundũ sensum literalem de Virgine interpretantur hæc verba nobiles Commentatores. Vnus Hieron. in quæst. Hebraicis exscripsit, *Ipsa seruabit caput tuũ.* Vt aptiùs hæc sententia quadret in Iuditham, quæ primò *abscidit*, & *contriuit* caput Holofernis, posteà *seruauit*, mittens illud in peram suam, vt deportaretur in Bethuliam, ad sumptuosiùs detriumphandum. Itaque Iudith figurata, nempe Maria, serpentis Dæmonis caput abscidit, & contriuit. S. Bernardus hom. 2. super *Missus est*, ita fatur: *Ipsa contriuit caput venenatum, quæ omnimodum maligni serpentis suggestionem tam de carnis illecebra, quàm de mentis superbia, deduxit ad nihilum.* Maria serpentem conterens, dicitur deduxisse ad nihilum humani generis hostes: Iudithæ verò palàm ostentanti præcisum Holofernis caput, acclamant Bethulienses, *Benedictus Dominus in virtute sua, qui per te ad nihilũ redegit inimicos nostros.*

Genes. — Hieron. — Maria serpentẽ Holofernem detriumphat. — Bernard. — Iudith.

92. S. Bernard. adhuc præfatum Geneseos locum emedullans, ita scribit in eadem homilia: *Placuit Deo eo potius, & modo, & ordine hominẽ sibi reconciliare, quo nouerat cecidisse; vt sicut Diabolus prius seduxit feminam, postmodum virum per feminam vicit, ita prius à femina Virgine seduceretur.* Nimirùm serpens Dęmõ feminam seducendo diuicit, & profligauit totum hominum genus; ita valdè expediebat, vt ipse seductor seduceretur à femina Virgine: *Seductoris imposturam fecit, & mentientem fefellit*, dixit aliàs Eusebius hom. de S. Maximo. Ergo sicut Iudith seductorem seduxit, sic Maria seductoris seductrix fuit, & fallenti serpenti imposturã fecit. Quasi Maria fuerit serpentis serpens. Quò videtur alludere Clemens Alex. in Adhortat. ad Gentes, vbi *serpentem feminam indigitat.* Itaque quodam modo Maria dici potest *femina serpens* serpentis Dęmonis. Nam sicut seductor serpens feminę imposturam fecit, mentiendo eam fallens: ita *femina serpens*. Maria, serpentem Dęmonem veritate fefellit. Vnde quemadmodum homines horrent Dœmones, territanturque vel Dæmonis vmbrâ, & vocabulo; ita Dœmonibus insignem metum, & pauorem incutit Maria, quæ illis formidabilis, & terribilis est, pauideque perhorrescunt vel Mariæ dulce nomen. *Abscedat itaque* (audito Mariæ nomine,) *serpens quantum potest, totamque prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat, altè habitet, in cæca detrudatur, per anfractus seriem suam euoluat, tortuosè procedat, nec semel totus, lucifuga bestia.* Verba sunt Tertull. aduersus Valentin. c. 3. O triumphalis Virgo, tu piè seduxisti serpentem, qui humanum genus impiè seduxit, tu es astuti serpentis prudentissimus serpens. Tantæ victoriæ festo tripudio ad plaudunt cælicolæ omnes, & tristes vlulãt infernales cateruæ, quæ te quodam modo magis timent, quã ipsa, quę patiuntur gehennalia cruciamẽta.

Bernard. — Maria est serpẽtis Dęmonis serpens femina. — Euseb. — Clem. Ale. — Tertull.

93. Genes. 3. v. 16. Serpens Dæmon conuincitur fraudulentæ seductionis, quæ & protoparente perdidit, & vnà genus hominum; adest statim vindex Deus, & tanti flagitij meritas reposcit pęnas. Audi supplicium, quo culpatissimus Dæmon mulctatur; *Inimicitias ponam inter te, & mulierem.* O ridicularium supplicium! Hæcne pęna est Dęmonis, an feminæ? Quid timeat Diabolus à deuicta femina? & quid non metuat deuicta femina ab hostilitate victoris Diaboli? Expectabam ego ad vltionem tanti flagitij diuinum furorẽ iracundiæ ingenio adinuenturum aliud supplicium gehennali pœnâ acerbius, cui damnatissimus serpens de nouo addiceretur, & tamen damnatur ad inanes, futiles inimicitias cum femina? Verùm enimuerò seuerissima pæna est Dæmoni, damnari ad æternas cũ Maria inimicitias, à quibus æmulo gehennæ incẽdio æternùm exæstuat. Bellè ait Richardus Victor. c. 26. Commentariorum in Cantica: *Virgo tenebrarum principibus terribilis fuit, vt ad eam accedere non præsumpserint. Deterrebat enim eos flamma charitatis, incendebant orationes, & feruor deuotionis.* Quasi flãma Marianæ charitatis, pietatis ardor, & feruor deuotionis, sit incendium Dęmonum, & altera Diabolorũ gehenna; quam denuò patitur ab inimicitijs cum femina. Nec miretur aliquis Mariæ vitam dici Dæmonum mortem: & ardorẽ Marianæ charitatis appellari Diaboli gehẽnam; quia *fortis est, vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Canticorum 8. v. 6. Nomine *æmulationis*, charitatem iterùm significari, cõmunior interpretatio tenet. Itaq; Mariæ sanctitas, & virtus, est Dæmonis mors, & Virginis charitas, quasi infernalis Dæmonum gehenna. Euge Maria diuinum monstrũ, quæ pariter mortalium vita es, & Dæmonũ mors; Tu es hominum gloria, & gloriosæ beatitudinis spes; & simul Diaboli arcanum incendium. O ament te omnes homines, vt timeant, & horreant omnes spiritus

Genes. — Dæmõ serpens prauissimè dãnatur ad inimicitias cũ Maria. — Richardus Victorinus. — Maria est Diabolorũ gehenna. — Cant.

tartarei: horum *pœna, tua argumenta ſunt gloriæ*, di-
Emiſſen. xit aliorſùm Emiſſenus, ſermone de S. Romano.
94. Richard. Legimus Chriſtum à Dæmone tentari; Mariam verò tentari, nuſquam legimus. Imò Richardus Victorinus nuper allegatus, ita ſcribit: *Virgo tenebrarum principibus terribilis fuit, vt ad eam accedere, eamque tentare non præſumpſerint*. Numquid impudentiſſimus Dæmonum, qui Chriſtum Deum tentationibus adoriri auſus eſt, Virginem tentare non præſumpſit? Perhorreſcit ſuggeſtione inuadere matrem Virginē, qui filium Deum tentare non exhorruit? Profectò temerarius inuaſor extitit Dæmon, quando Chriſtum tentare præſumpſit. Secum priùs pertractabat Diabolus negotium Dominicæ tentationis. Hinc animabatur impudenter, inde terrebatur egregiè. Macilentus erat Chriſtus à ieiunio, & inde animi tentatoris; ſed totis quadraginta diebus cibo abſtinere, humanas vires excedere videbatur. Vocem Patris in deſerto Diabolus audierat, quâ Deus teſtabatur diuinam Chriſti filiationem; ſed Dæmon videns quouſque babebat oculos, hominem cernebat, Deitate inuiſâ. Sanctior Chriſti vita, & conuerſatio, ſupra humanum faſtigium extolli probabat; ſed libidine congrediendi, & auſpicio primordialis victoriæ, victoriam Dœmon præſumebat. Multa, ipſaque grauiſſima Dæmoni obuerſabantur, quominùs auderet cū Chriſto congredi: ſed potentiſſimam (& à qua ferè exanimis recedere moliebatur,) putabat, Chriſtum eſſe Mariæ filium; Mariç inquam, quam Dęmonibus eſſe terribilē planè nouerat. Luculenter S. Maximus hac ſuper re ſcribit hom. 1. de Ieiunio: *Animabat Dæmonem præſumere congreſſum, partus femineus; ſed terrebat Virginitas parientis*. Scilicet nihil æquè exanimabat Dæmonem quominùs anderet congreſſum, quàm noſſe, Chriſtū tentandum, eſſe Virginis filium. Timet cautè, ne Matris Virginis vigor in Dæmones, generosè hereditario iure vigeat in ſobole. Quaſi non tam expaueſcat congreſſum ob diu expertam ſanctitatem Chriſti, ob inediæ ſuſtinentiam, ob auditā vocem Patris, &c. quàm quia ſoboles Virginis eſt. Sic puſillanimes facit Dœmonas, vel cognatio cum Maria, ſic Maria terribilis eſt Tartareis phalangibus. O Mariæ *lenis anima*, mitis, amœna, ſuauis, & tota hominibus amabilis; pariter & tota terribilis Dæmonibus. Tu es immortalis eorū mors, eorumdem horror, & terror. Propter te vix audet Dæmon tentare Chriſtum; quin & etiam perhorreſcit tentationibus inquietare tuos alumnos: *In omni autem ſpatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem eius annis multis*, dicitur de typica, & de figurata Iudith c. 16. v. 30. *Cum mulierbris infirmitas non modò ſexū ſuperat, ſed & mundi huius Principem inſuperabilis mentis magnitudine triumphat*. Verba ſunt Petri Damiani ſermon. 35. Inſuperabilis animi tui magnitudo, vigor ſit puſillanimitatis humanæ.

Dæmum timet cum filio Virginis congredi. (margin)

Maxim. (margin) Iudith. (margin) P. Damian. (margin)

95. Caniſius. Caniſius libro 1. de B. Virgine Maria, præclarum eiuſdem nomen ediſſerent, ita ſcribit: *Maria deducitur à verbo* Iarach, *quod rebellionem deſignat. Es Maria vn valiente motin*. Arcanum planè epithecon & accuratiori expenſione dignum. Quid Mariæ cum rebellione? Maria tota mitis eſt, pacata, tranquilla: at rebellio pugnacem defectionem ſonat. Nam à ſuperba (vt ſic loquar,) ſanctitatis ſublimitate Maria rebellauit in Deum? Saltem Verbi incarnationem in vtero eius peractam Andreas Ieroſolymitanus, *Spiritus inuaſionem* appellat. Quid? rebellauit in Dæmonem cùm in glorioſo puræ Conceptionis inſtanti, imminens primæuæ tyrannidis iugum excuſſit? Planè rebellauit aduersùs Tartareum imperium, quæ Holofernem Dæmonem piâ fraude, gratiæ viribus induſtriæ robore debellauit, deuicit, detriumphauit.

And. Ieroſ. (margin)

CAP. XIII.

Verſ. 20. Non permiſit me Dominus ancillam ſuam coinquinari.

§. XX.

Figurata Iudith populi ſui vindex, vindicatur ab originali delicto, & illius contrahendi reatu.

96. Anſelm. Ad Mariæ Conceptionē laudandam ſeque ſtrandū eſt cor à collegio carnis. Tert. (margin)

Præclara Anſelmi vox eſt in lib. de Excell. Virg. c. 8. *Immenſitatem gratiæ, & gloriæ & felicitatis tuæ conſiderare cupienti, ſenſus deficit, lingua fatiſcit*. Infans planè eſt mortalium lingua ad Marianæ gratiç gloriam, felicitatem, immenſitatem dignis laudibus prædicandam. Imò nec ipſa mens, Virginis prærogatiuas cogitando aſſequi valet, quandiu cogitandi officina, humanorum ſenſuum torpore habetatur. *Adeò autem* (verba ſunt Tertull. lib. de Reſurrectione carnis, c. 15.) *non ſola anima tranſigit vitam, vt nec cogitatus licet ſolos auferamus à collegio carnis. Siquidem in carne, & cum carne, & per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. Hanc denique carnis ſpeciem etiam Dominus in ſuggillatione cogitatuū taxat. Quid cogitatis in cordibus veſtris?* Nempe cùm captuum humanorum ſenſuum tranſcendat Marianç puritatis laus, oportet tantiſper mentem abſtrahere à collegio carnis, ne ſuggillatio humanorum cogitatuum culpet ſidereàm Mariæ puritatem, quæ humanos ſenſus longè ſuperat. Ergo niente Scripturarum, & linguâ SS. Patrum, quæ ſequeſtrata eſt à carnis collegio, eloqui ex ambio puriſſimam Beatiſſimæ Virginis Conceptionem, à carnis contagio, & labe prorſus immunem, præclariorem ſiderum iubare, & Angelorum fulgore, & diuini candoris de puritate æmulam.

97. Iſaiæ. Maria ſpolijs Holofernis dæmonis donatur ad Conceptionis puritatem. (margin)

Iſaiæ c. 49. v. 24. Ita Dei inſtinctu buccinat Euangelicus Propheta: *Numquid tolletur à forti præda, aut quod ablatum fuerit à robuſto, ſaluum eſſe poterit?* Reſpondet ſtatim: *Equidem captiuitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robuſto, ſaluabitur*. Quibus verbis migi videtur & typicæ Iudithæ illuſtre facinus adumbrari, & indemnem Marianæ Conceptionis puritatem vindicari. Maſculo robore, & virili dexterâ truncat Holofernem. Iuditha, redit ſoſpes ad ſuos Bethulienſes, victrix ouat, triumphat. Principe occiſo terga vertunt Aſſyrij, paſſim funduntur, trudicantur proculcantur. Opima Perſici exercitus ſpolia capiunt Hebræi, quibus opulentiſſimè diuitantur omnes. Attende ad arcanam opulentæ prædæ diſtributionem.
Iudith. Iudith 15. v. 14. *Porro autem vniuerſa, quæ Holofernis peculiaria fuiſſe probata ſunt dederunt Iudith in auro, & argento, & veſtibus, & gemmis, & omni ſuppellectili; & tradita ſunt omnia à populo*. Iure quidem Hebræus populus à Deo inſtinctus Holofernis opulentat gazis Iuditham, quæ Holofernē detriumphauit. Quis neſciat, quod ſæpe adnotauimus, nempe Holofernem in hac Hiſtoria myſticè Diabolum adumbrare, Iuditham verò eſſe Mariæ ſymbolum? Arcanè ergo, *Vniuerſa quæ Holofernis*, ſeu Dęmonis *peculiaria fuiſſe probata ſunt dederunt Iudith*. Quænam fuerunt Diaboli diuitiæ? Ego quidem in Dæmone nil tam opulentum inueni, quàm naturæ Angelicæ ſublimitatem, & ſplendidum gratiç candorem in quo primùm creatus fuit. Hæ fuerunt peculiares Dæmonis gazæ, quibus ſpoliatus fuit, & quæ prædæ nomine Mariæ datæ ſunt. *Vniuerſa, quæ Holofernis peculiaria eſſe probata ſunt, dederunt Iudith*. Ergo Mariç data eſt *Angelificata caro*, vt dicebat alias Tertullianus, & candor vberioris gratiæ quo ſplenduit Dæmon in prima ſui formatione. Hæc Dæmonis ſpolia tulit Maria, vt in ſuæ Conceptaculum auſpicio ditaretu ſpolijs Dæmoni detractis, vt tunc fulgeret ſicut Angelus Angelicæ gra-

gratiæ nitore: accepit enim præmaturæ gratiæ dignitatem, quam perdidit superba Angelorum hostilitas. Vnde *Regina gloriosior Angelicam reuerberat dignitatem*. Verba sunt Petri Damiani sermone 4. alibi profundiùs emedullanda. P.Dam.

98. Hieron. S. Hieronymus serm. de Assumptione: *Cæteris per partes gratia præstatur; Mariæ verò simul se totam infundit plenitudo gratiæ*. Iuuat sic huoc locum expendere pro immaculata Virginis Conceptione. Refert Plinius lib. 35. cap. 9. quod Zeuxis, pictor eximius vt Agrigentinis elaboraret imaginem Iunonis, quam in templo dedicarent, multas illorum inspexit virgines, vt quod in quaque laudatissimum esset, exprimeret in pictura arguto penicillo. Ecce Mariæ simulacrum *ex omnium defloratione constructum*, quod aliàs dixit Tertullianus aduersùs Valent. cap. 12. Itaque in Mariæ efformatione: *De magnis eminentiora præsumpta sunt: quomodo si aliquis pictor egregius ex multarum pulchritudine personarum vnam aliquam vellet coaptare, & exprimere personam, ex plurimis speciebus speciosa desloret, ac diuersas vultuum gratias in vnam faciem colligat, & de præcipuis præcipua eligat, vt vnam ex plurimis formam artificis dispositione componat*. Verba sunt Emisseni de Symbolo homil. 1. Nempe idea summi opificis, cui creaturarum perfectiones præsentissimè obseruabantur, ex omnium præstantissimarum rerum desloratione Mariam formauit. Eleganter sapientissimus Idiota in Contemplatione Virginis, cap. 1. ita Mariam alloquitur: *Non deficit tibi puritas Angelorum, non fides Patriarcharum, non scientia Prophetarum, non zelus Apostolorum, non patientia Martyrum, non sobrietas Confessorum, non innocentia, & humilitas Virginum. In summa, nullo genere vastasti virtutum, quodcumque donum alicui Sanctorum vnquam datum est, tibi non fuit negatum, sed omnia omnium Sanctorum priuilegia te congesta*. Itaque cum ad efformandam Mariam deflorauerit Deus Angelorum etiam puritatem, vt ex omnium creaturarum desloratione conderetur Maria; Angelicæ puritatis primum florem decerpsit, quo in primo suæ Conceptionis instanti Maria floreret, sicut & floruerunt Angeli in prima sui conditione, ne aliquod sit priuilegium in Angelis, neve aliquis vernantis gratiæ flos, ex cuius desloratione non construatur Maria, *cui non defuit Angelorum puritas*; puritas inquam qua candicat nitore gratiæ à prima origine suę creationis, quod fuit primum Angelorum elogium; *Si diligenter attendas, nihil est virtutis, nihil splendoris, nihil gratiæ & nihil candoris, quod non resplendeat in Virgine gloriosa*, ait sanctus Hieronymus in sermone de Assumptione. Qui tam sollicitè pulchriores omnium creaturarum flores decerpit ad formandā Mariam ex omnium desloratione, spinas peccati permisit squalere, & horrere in hoc florido per perfectionum omnium fasciculo?

Tertull. Maria fuit ex omnium creaturarū desloratione constructa ad Cōceptionis puritatem.

Emissen.

Idiota.

Hieron.

99. Luc. Lucæ 1. vers. 37. Postquam Gabriel Angelus, factus Virginis encomiastes, plures eius prærogatiuas prædicauit, causam illarum subdit: *Quia non erit, inquit, impossibile apud Deum omne verbum*. Ideòne Maria gratiam plena est? ideò benedicta erit pręomnibus feminis? Ideò illibato pudore concipiet, & pariet hominem Deum: quia nihil est impossibile apud Deum? Quis ueget Deum esse omnipotentem? Ex Dei omnipotentia duntaxat probatur, Deum posse id facere; fecisse autem non inde euincitur. Num quia Deus omnipotens est, idcirco Maria, tot prærogatiuis excellit? Hoc (nisi fallor) est compendium laudum Mariæ; & illustris probatio immaculatæ Conceptionis. Mensura enim elogiorum Virginis omnipotentia dicitur. O grandem mensuram! Hinc magnus ille vir Gregorius de Valentia, & de doctrinæ laude, & de hæreticorum trophæis nobilis, tom. 4. in 3. part. d. 2. q. 1. punct. 2. acutè adstruit puritatem Marianæ Conceptionis. Ipsa, inquit, Virgo singulariter ob eamdem prærogatiuam præseruatiuæ gratiæ, ait: *Magnificat*

Mensura priuilegiorū Mariæ dicitur omnipotentia Dei. Inde probatur à peccato immunis.

Valent.

Celada in Iudith.

anima mea Dominum, Quia fecit mihi magna qui potens est, Referens nimirum in Dei potentiam eximiū illud singularis, & insolitæ gratiæ donum, quod accepit. Attende ad verba quæ subdit; *Mensura enim priuilegiorum Virginis, potentia Dei dicitur*. Quæ verba hausit ex S. Augustino, to. 2. epist. 3. ad Volusianum, vbi ex Dei omnipotentia probat Mariæ virginitatem non dehonestari mirabili partu. *Hic si ratio quæritur non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus Deum aliquid posse: quod nos fateamur inuestigare non posse, in talibus rebus tota ratio facti est omnipotentia facientis*. Ergo si mensura priuilegiorum Virginis potentia Dei dicitur, quia fecit illi magna, qui potens est, & non est impossibile apud Deum omne verbum: non ex humanis coniectuis, sed ex diuina omnipotentia metiri debemus Mariæ prærogatiuas. O perfectissimum Mariæ elogium! O quanta est Maria, cuius gratiæ mensura dicitur diuina omnipotentia! Nemo absolutè negabit Deo posse Mariam in primo suæ Conceptionis instanti munerari à Deo immunitate ab originali delicto, & à debito illius cōtrahendi; ergo nemo negabit Mariam in vitę auspicio copiosa gratia donatam, quæ anteuertit originale delictum, & illius contrahendi reatum. Metire Mariæ prærogatiuas cum Dei omnipotentia; *Mensura enim priuilegiorum Virginis, potentia Dei dicitur*. Hoc Virginis, encomium, expromptum conceptaculum est, vnde suppetunt innumera Marię elogia. Hoc Marianum priuilegium, compendium laudandi est, & laudum summa.

Luc.

August.

Vulgò sapientes hanc regulam tradere solitant ad cognoscendum quid sit Deus pro hoc statu, in quo per ænigmata illum noscimus. *Quidquid tibi vera ratione melius occurrerit, scias esse Deum*. Quasi perfectior hominum cognitio sit apud homines aliqualis, mensura diuinæ perfectionis. Sic (seruata proportione inter perfectiorem creaturam, & perfectissimū Creatorem,) examinat humana tenuitas Dei matrem cognoscere, quoad gratiæ priuilegia. *Mentem nostram genetricis Dei promptuarium efficiamus*, ait S. Damascenus Oratione de Assumptione. Sit ergo nostra mens promptuarium Marianæ perfectionis. Meditare in arcano mentis gratiæ prærogatiuam, quam possit Deus facere, & Matrem Dei deceat, quantumuis audeat cogitatio, eam crede in illa gratiarum abysso, Maria inquam, vbertim inueniri. Audacter contende mentis vires, sublimia cogita de Maria; quodcumque cogitaueris, verum est; *quodcūque senseris ratio est*. Dixit ali..rsum Tertullianus aduersus Praxeam, cap. 5. Ratio enim exigit, vt Dei mater Virgo sit vt ea splendeat puritate, qua maior non possit sub Deo intelligi; vt quæ à tanta maternitate cœli, & terræ Regina est, nunquam fuerit subdita peccato, nec tantisper vile Dæmonis mancipium, iræ filia, & Dei hostis. Sublimiora, & augustiora de Maria cogita; *quodcumq; senseris, ratio est*. Nam si vectigale fuisse peccato senseris, aliquid maius sub Deo intelligi poterit. Quod Anselmi præscripto planè aduersatur. Sit mens tua conceptaculum laudum Mariæ. Pię aude, potes enim: *Maior est enim omni laude*. 100.

Sit mens nostra conceptaculū Marianæ gratiæ.

Damasc.

Tertull.

Aquarum nomine sæpè adumbratur Maria: in Sacris Litteris fons dicitur, & flumen, cuius impetus lætificat ciuitatem Dei. Congregationes aquarum pręfigurarunt Mariā. Pudet persequi parabilem eruditionem Expensione verò dignissima sunt ad rē pręsentem Tertulliani verba, plena facundiæ, plena ingenij in lib. de Baptismo cap. 3. *Habes homo*, inquit, *in primis ætatem venerari aquarum. Nam & tenebræ totæ, adhuc sine cultu siderum informes, & tristis abyssus, & terra imparata, & cœlum rude*, (attentiùs ad uersus,) *solus liquor semper materia perfecta, læta, de suo pura, dignum vectaculum Deo subiciebat*. Scilicet quando in rerum primordio res omnes à recenti productione extiterunt: tunc quidem reliquæ creaturæ squalebant tenebrarum sordibus; mœrebat 101.

Tertul. Maria primævo liquori adumbratur inde omnia lauat, nec habuit quid lauaret.

abyssus caligine atratâ, terra iacebat inuisibilis, & incomposita, cęlum ipsum stabat rude, & inornatum, tot Angelorum splendoribus spoliatum. In summa quando in primo rerum exordio cuncta sordebāt primordialibus tenebris, *Solus liquor* (quo præfiguratur Maria,) *semper materia perfecta*, *semper* inquam, in auspicio etiam Cōceptionis, in quo maturauit gratia, vt peccatum anteuerteret, vt perfecta conciperetur Maria sine peccati originalis macula, vel debiti nęuo. Addit *læta*. Quid si innitur Mariam conceptam fuisse in gloria, vt quorundā pietas meditatur? Dein dicitur, *de suo pura*, vt pote natura habens ab instanti Conceptionis sine propensione ad vitium, quæ propensio agnata est cęteris hominibus. Quid si innuitur hîc aliquis fomes ad virtutem? (de quo aliàs diximus. *De suo pura*, dicitur, quasi à sua natura inclinaret ad puritatis nitorem? Denique causam tot gratiarum subiungit: *Deo vectaculum dignum subijciebat*. Ex eo enim Maria tantâ gratiarum opulentiâ adornata est, vt dignum filij sui habitaculum effici mereretur. Porrò diuina maternitas tot charismatū matrix est. Ergo iure Deipara aquæ comparatur: quia *Solus liquor semper materia perfecta, læta, de suo pura, dignum vectaculum Deo subijciebat*. Opportunè ad rem S. Ambrosius in 22. Lucæ sic exclamat: *O aqua quæ sacramentum Christi esse meruisti; quæ lauas omnia, nec lauaris*. Maria enim hæc arcanior aqua, quæ lauat omnium sordes, nec lauatur: quia semper perfecta, & pura, quid in ea ablueretur, nunquam habuit.

Ambrof.

101. Maria est sine affinitate ad peccatum.

Ego quidem sic existimo B. Virginem alienam à culpa, sic delictis extraneam, vt non modò peccatum non habuerit, sed neque fomitem, aut vestigiū peccati: non tantùm primordiali delicto caruit, verùm etiam à debito illius contrahendi, ne Deipara vllam haberet cognitionem cum peccato. Aptiùs de Maria quàm de columbis, quæ ipsam præfigurant, quas ipsa in Purificatione obtulit, dixit Clemens Alexandrin. lib. 1. de Pædagog. c. 5. *Nos iubet per Moysen duos pullos columbarum pro peccato offerre: eorum, quæ nullam, quæ eis inest cum peccato affinitatem*. Scilicet vna est *columba mea*, speciosa mea, Maria inquam, quæ non modo non est peccatis cognata, sed nec *vlla ei inest cum peccato affinitas*. Sic à delictis peregrinatur Maria, vt non duntaxat sanguinis, sed etiam nominis affinitatem cum peccato detrectet. Lucæ 7. vers. 37. *Erat mulier in ciuitate peccatrix*. Cur nomen peccatricis feminæ omisit Euangelista? Fortè erat anonyma? Nunquid Euangelistam latuit huius feminæ nomen? Nonne ipsa appellabatur Maria Magdalena, à licentia libidinis bene nota? Erat, erat quidem. Sed fortassis ob reuerentiam Mariani nominis, peccatricis siletur nomen, ne splendidum Mariæ nomen deuenustaretur in peccatrice. Quod insinuat S. Petrus Chrysologus serm. 77. agens de feminis illis, quæ diluculo surrexerunt ad visendum sepulchrum Christi, sic ait: *Venit mulier, sed redit Maria*. Scilicet peccatrix illa femina, mulier dicitur, & mulieris appellabatur vocabulo, nec est illi credita Mariani nominis gloria, quousque oculorum vndis abluens delicta, & patienti Christo compatiens, & rediuiui Saluatoris glorijs perfecta, recuperare meruit Mariæ nomen: *Venit mulier, & redit Maria*. Ne vel Mariæ præclarum nomen vllam habeat cum peccato affinitatem, & à contagio nominis res tantisper deuenustetur. Qui sic studet materni nominis claritudini, rem nominis negliget? Nominis puritatem procurat seruare à peccati dedecore, & rem præ omnibus charissimam ingloriè dimittet.

Clem. Alc.

Lucæ.

Chrysol. Mariæ nomen sine ambiguitate peccati

103 Psalm. In nouilunio nulla eclipsis, ad Conceptionis marianę puritatē probādam.

Psal. 80. v. 4. *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ*. Quorsùm in nouilunio, seu Neomenia læto tripudio, & festâ symphoniâ, diem festum agunt Hebræi? Fortè putaret quispiam Neomeniæ festum sapere Gentilismum, nisi notum foret, omnia in figuris Hebræis contigisse. Quid quæso in noua lege præfigurabat tam solenne Nouilunij festum? Maria Ecclesiæ Luna est, *quæ pulchra vt Luna* dicitur. ergo festum dicatum nouilunio, seu auspicio Lunæ, nouis inquam lunæ splendoribus, præfigurabat futurum immaculatæ Conceptionis festū, recentibus Mariæ fulgoribus sacrum. In quo sicut in nouilunio fulget noua luna Maria pulchro gratiæ cādore. *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solēnitatis vestra*. Sed animaduersione dignissimum est, quod aduertunt Astrologi, vt notat Ioannes de Sacro Bosco c. 1. Sphæræ, & ibi noster Clauius, in nouilunio nunquam lunam obscurari, siue eclipsi infuscari, vt aptiùs figura cum re ipsa conueniat: & innuatur Lunam Ecclesiæ Mariam in Conceptionis nouilunio offuscatam non fuisse caligine culpæ, nec primordialis delicti eclipsi obscuratam: sed in felicissimo sui ortus auspicio cum gratiæ fulgoribus vitam inchoasse. Imò maculæ quæ apparent in luna, rarior lux est, sed planè lux, verè nitor, & fulgor, vt tradit Richardius in 2. dist. 14. quæst. vlt. Et Ægidius libr. 2. Hexaemer. c. 35. Quin & luna ita sine lapsu cursus suos peragit, vt nunquam offenderit. *Luna menstruis modulationibus, variat*, ait Tertull. in libr. de Pallio c. 2. Τὸ *modulari* musicæ harmoniam sonat, quam musicæ harmoniam, seu concentum cantores attentissimè obseruant: in choro enim si quis tantisper discrepet, perdit concentus harmoniam, & absurdum reddit sonum. Omnes inquam, Lunæ gressus modulatissimi sunt, nec discrepant, aut offendunt in Conceptionis limina, vbi cæteri impingunt. *Luna menstruis modulationibus variat*, hoc est, modulatè mouetur ad nouæ gratiæ augmenta, quousque pleno lumine fulgeat. Solis æmula. Quidam, ait S. Zeno Veron. in Psalm. 130. *Soli labores imponunt, errores suos lunari circulo adscribunt*: Quisquis in huius cęlestis Lunæ cursu errores inuenit, suos illi adscribit errores.

Sacro Bosc. Clauius.

Richard. Ægid.

Tertull. Maria luna modulationibus variat.

Inter cætera Mariæ elogia, illud in paucis celebre est, quòd mortalium nemo, quin nec perspicacior Angelus plenè valeat comprehendere, quanta sit Mariæ dignitas, & excellentia. Quantumuis vel ipsi Cherubim mentis aciem exacuant, non possunt comprehendere cognoscendo sublimem Virginis perfectionem, & arcanas prærogatiuas gratiæ. *Solus Pater Deus Virginis conscius est*, ait Rupertus in c. 1. Ioan. Hanc laudem Mariæ detrahit quisquis vel peccati vmbrâ illam infuscat. Audi S. Bernardum sic loquentem de Christo cùm in Circumcisione specie tenus peccator apparet. Hæc sunt verba Bernardi in ser. de Circumcisione, quæ eodem modo debent intelligi de Virgine matre: *Si quo modo Deus posset non cognoscere filium, in quo ei bene complacuit, ex hoc signo maximè poterat ignorare eum*. Scilicet, tametsi solus Deus Pater Virginis conscius sit, ita tamē auersatur vel peccati originalis vestigiū, vt ex eo maximè posset ignorare Mariam, & eximias eius prærogatiuas nescire. Nemo B. Virginē numeret inter fatuas Virgines, quibus sponsus Deus dixit, *Nescio vos*: Matthæi 25. v. 52.

104. Marianæ gratiæ Soli Deo cognitæ.

Rupert.

Bernard.

Matth.

105. Cant. Maria dicitur esse sicut bona opinio, seu beneuolentia.

Cant. 6. v. 3. Cælesti sponso dixerat sponsa, sic vnicè ab eo dilectam: nullam enim creaturam sic Deus dilexit, vt Mariam, quam semper, & vbique adamauit egregiè. Sic ergo Mariæ diuinus sponsus respondet: *Pulchra es amica mea, suauis, decora*. Pulchritudinis nomine insinuari purissimę Conceptionis præcocem venustatem, multis placet. De Maria enim dicitur: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te*; id est, nec macula peccati originalis, nec illius contrahendi næuus. Hinc interpretari licet, quid si τὸ *suauis*, quod negotium facessit Commentatoribus. S. Gregorius Nyssenus sic locum exscribit, & interpretatur: *Pulchra es proxima mea sicut beneplacitum*, siue *sicut beneuolentia*. S. Ambrosius lib. 1. de Virginibus: *Pulchra*, inquit, *es amica mea tanquam beneplacitum. Non caduci ista est corporis pulchritudo, sed nullis obnoxia casibus opinio bonorum*. Theodoretus τὸ *suauis*, Græcè εὐδοκίας pro *probatione* accipit. Ac si dicat: Vis nosse quā sit pulchra Maria in sua purissima,

Greg. Nyss.

Ambrof.

Theodor.

& im-

& immaculata Conceptione? Pulchra est, *sicut beneuolentia*, ait Nyssenus. O quàm magnificè sentimus de persona dilecta! Nimis incrementat amor amoris causas. Ex tua beneuolentia dependet (non sic accidit in alijs mysterijs,) quàm augustè de Mariæ Conceptione sentire Mariam eximiis præcordiis, ama, & à *beneuolentia* sublimissimè de Maria senties. Sit apud te tua *beneuolentia*, mensura puritatis, quâ B. Virgo nitet in splendoribus suæ immaculatæ Conceptionis. Et quoniam pia affectio egregiè iuuat ad opinandum, addit S. Ambrosius; *sicut beneplacitum*, seu *opinio bonorum*. scilicet, sicut bona opinio. Non puto S. Ambrosium bonam opinionem appellasse opinionem piam in re Conceptionis, sed bonam existimationem de puritate Marianæ Conceptionis. Quasi dicat: Tam pulchra est B. Virgo in suæ Conceptionis instanti, quantùm tua bona opinio, seu existimatio piè censeat. Sit mens tua conceptaculum Marianæ puritatis: deuotæ mentis vires quàm maximè contende, & piè aude; nam quantumuis audacter sublimia cogites citra limites humanæ creaturæ, non transcendens immaculatæ Conceptionis nitorem. Sit audacior humanæ mentis vis, mensura Marianæ puritatis in sua immaculata Conceptione: subdit Theodoretus: Pulchra es sicut *Probatio*; scilicet qua bona opinio probatur, ex tot Patrum, Doctorum, & seculorum consensu, qui eadem mente, & vno ore Mariæ Conceptionem immunem asserunt à primæui delicti reatu. Quasi dicant hi Patres: Tam pulchra est Maria in eius immaculata Conceptione, qualem *Beneuolentia* æstimat, qualem bona *Opinio*, seu existimatio censet, qualem *Probatio* adstruit. Liceat sic accommodare verba Patrum super his Canticorum verbis ad purissimam Mariæ Conceptionem: nam sponsæ nomine in his Cãticis Mariam adumbrat, omnibus in confesso est, & Ecclesię, Patrum, & DD. vsu frequẽs.

---

§. XXI.

Christus censetur ex virgine; & inde adstruitur puritas immaculatæ Conceptionis.

106. Christus censetur ex Matre; & inde immaculata Conceptio adstruitur.

PAtentum honos, nobile filiorum stemma est: Maternum dedecus est ignominia sobolis. Nam cum filius sit parentum portio, arcanè resculpit progenitorum elogia. Nouitius erit in re Theologiæ, qui nesciat, quòd etsi B. Virgo squaleret (absit) primordialis delicti macula; imò & culparetur actualis flagitii ignominia, nihilominus Christum Deum, & à diuinitatis prærogatiua, & ab arcano nouæ generationis sacramento, immunem fore ab Originalis delicti reatu. Negari tamen non potest, nasci ex matre exempta à culpæ labe, & quæ immunis sit à primæuæ præuaricationis propudiosæ ignominia, singulare decus esse tanti filij; secus etsi non culparetur, deuenustaretur tamen parentis dedecore; nam *gloria hominis ex honore parentum*. Eccles. 5. vers. 13. Vnde ex præpropera Matris gratia filius Deus exigit vsuras gloriæ. Sententiosè dixit Tertull. in lib. aduersùs Iudæos, c. 9. de Christo loquens: *Ex stirpe Iesse deputatum, per Mariam scilicet; & inde censendum*. Quasi Christi Dei honos censeatur ex Virgine. Procul dubio alludit Tertullianus ad Romæ Magistratus, inter quos Censor principe dignitate potiebatur, cuius munus erat, singulis lustris vrbẽ obire, & singulatim ciues singulos censere, seu censoria æstimatione taxare cuiusque facultates, & honores; neque quis plus aut opum, aut honorum se habere putabat, quàm quod Censor æstimasset. Vide quãtum honoris, & gloriæ habuerit immaculatæ matris ingenuus filius, cum humanæ gloriæ census deputetur ex Matre: *Deputatus per Mariam, et inde censendus: nam gloria hominis ex honore parentum*. Puto, si Deipara infamissimæ præuaricationis fuisset rea, & Tartareo tyrãno tributaria, nõ tam gloria, quàm filii aliquo dedecus inde censeretur. Qui ex Matre sic censetur ad gloriam, censebitur ad ignominiam?

Eccles.

Tertull.

107. Ecclesiastici 32. vers. 15. *Hora surgendi ne te trices; præcurre autem prior in domum tuam, age conceptiones tuas*. Hoc est, in primo Conceptionis mane auroræ Mariæ, (Adiuuauit eã Deus valde diluculò, Psalm. 45. v. 6.) in primi ortus auspicio, expromptè adesto expeditus: & præcurre prior, anteuertens peruigilem peccati solertiam, præcurrendi gratia, *præcurre prior in domum tuam*, in Virginem, inquam, cuius generosum vterum elegisti in domum, in qua habitare dignatur: & ibi *age Conceptiones tuas*. Conceptionem scilicet Matris, & inde tuam. Nam si indignè agis Conceptionem Matris, illam gratiæ priuilegio nobilitans, & eximens ab infami primordialis delicti reatu, & præclaram ages Matris Conceptionem, & simul tuam; ex pura enim, & gloriosa tuę Matris Conceptione, gloriosè nobilitatur tua Conceptio; nam matris infamia sobolem dehonestare solet. At si præcurris prior anteuertẽs exprompturn peccatum, ages conceptiones tuas. Ergo *præcurre prior in domum tuam* (hoc est in virginalem aulam,) *age Conceptiones tuas*. (Non quia Christus Deus peccatum originale contraheret, si nasceretur ex matre infecta; sed quia deuenustaretur matris dedecore.) S. Chrysologus ser. 15. sic super hac re fatur: *Accepit Christus hospitium carnis, sed in aula Virginis, vt de pollutione humani corporis nihil haberet*. *Pollutionis* nomine significat dehonestamentum aliquod, quo deuenustaretur filius Deus, si ex Matre labe alicuius delicti polluta nasceretur: Christus enim censetur ex Virgine. Eccles.* Conceptionem suam venustat Christus, Matrem præseruando. Chrysol.

108. Isaiæ 11. v. 1. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*. Etsi vulgò Patres *virgæ* nomine Mariam intelligant, ex qua vernante virginitate *flos* Christus erupit; non inidoneè Tertullianus lib. 3. contra Marcionem, cap. 20. per *florem* prænotari existimat B. Virginem, ex quo flore fructus extirit mitis, & suauis, nempe Christus Deus; *Cuius*, inquit, *ventris futurus est fructus, caro Christi, quæ ex vtero Mariæ floruit*. Aduerte teneram esse floris valetudinem, & quàm leuissimam floris læsionem saltem deuenustare fructum. Pomum enim, etsi ex generosa arbore existat, & alioqui foret pulchrum, & nitidum, si tamen coagulatur ex flore, qui aliquãdo emarcuit aliquo caloris æstu, vel leui percussura grãdinis ignominia floridæ matricis, etsi non lædat qualitatem saporis, decolorat saltem fructus venustatem; nam fructus haurit, & exprimit floris nitorem. Caue ne atra nubes peccati originalis grandinet Marianum florẽ, cuius fructus, Christus Deus est. Nam vel leuissima floris læsura, tametsi fructum non lædat delicti macula, saltem decolorabit à matricis ignominia. Petrus Damianus serm. 40. Mariam appellat, *Candorem lucis æternæ*. Et S. Bonauentura in Opuscul. de laudibus Virginis, *Radium diuinitatis*. Aduerte ad puritatem, qua radius oritur à Sole, & à luce lumen. Hanc puritatem meditare in Mariæ immaculata Conceptione. Profundiùs rem præsentem exprimit Tertullianus in lib. de Patientia, c. 2. vbi *Florem lucis* contemplatus; scilicet B. Virgo *Flos lucis* est, cuius floridæ lucis fructus fuit Christus homo Deus, *lux vera*, & præclara Patris Dei soboles. Bellè Maria dicitur *flos lucis*, seu lux florida. Nam valetudo lucis non est adeò delicata, ac valetudo herbacei floris. Lux enim non timet aduersarium, nec ab aliquo infestatur, quò minus splendeat, indemnis lustrat loca aliis infesta, neque vllam ex eis haurit contagionem. Sic Maria, etsi flos dicitur, & inde tenera, & delicata posset videri; at *flos lucis* est, aut lux florida, quæ à nullo infestatur, à nemine læditur, secura lustrat perinfesta loca, & ita indemnis parturit fructum suum, vt nec lædatur lucis floridæ pulchritudo, nec decoloretur lucidi fructus venustas. Nascitur Christus floridus ex vernante, & florida Matre; Christus enim censetur ex Virgine. Isai. Tertull. Maria dicitur flos lucis: & inde immaculata probatur. P. Damian. Bonau.

109. Orig. A mbr. Philo. Arnob. Fontis nomine (cuius aquæ ſaliunt in vitam æternam,) Chriſtum ſignificari, tradunt Orig. ſuper Numhom. 12. S. Ambroſius in libro de Paradiſo, c. 3. Philo de Profugi. Arnobius ſuper Pſalm. 35. Huius fontis aquæductum, ſeu canalem eſſe, B. Virginem, res notior eſt, quàm vt indigeat probatione. Elegantèr ad rem, quam verſamus; Caſſiodor. lib. 12. Variarum, ep. 11. ait: *Fontis puritas per limoſa corrumpitur. Aurum ipſum cum ſoluitur in liquorem, niſi mundiſſimo caliculo ſuſcipiatur, inficitur: quando puritatem ſui illa ſola cuſtodiunt, quæ nulla ſordium admixtione fuſcantur.* Maria puriſſimus eſt aquæductus, per quem fons puritatis Deus carnem humanam de Mariæ carne mutuans, influit in humanum genus gratiæ, & gloriæ humorem. Io Mariano vtero tanquam in caliculo mundiſſimo dignè excipitur Diuinitatis liquor, ſcilicet, Deus pariter, & homo Chriſtus Ieſus. Caue ne à limo originalis alluuionis ſqualeat mundiſſimus aquæductus. Nam etſi ſordes originalis delicti inde Chriſtus non contrahat, tamen diuini liquoris puritas ſatiſper infuſcaretur aquęductus impuritate. Neq; n. Virginis vterus merus carnalis fuit, ſed Chriſtus Deus veram carnem mutuauit ex Matre, & inde indiuidua eſt vtriuſq; gloria, & ignominia cõmunis ambobus. Bellè Arnold. Carn. in Tractatu de laudibus Mariæ: *Quòd Maria prædicatur gratia plena, manifeſtum eſt indiuiduam eſſe Matris, & filij gloriam, & commune eſſe vtriuſq; præconium.* Chriſtus enim cenſetur ex Virgine.

Caſſiod. Indiuidua dicitur Deiparæ, & Chriſti gloria.

Arnold.

110. Lorinus. Euſeb. Didym. Theod. Baſil. Niceph. Pſal. 21. v. 21. *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.* Frameæ vocabulo, aut ſignificatur mors, vt putat Lorinus; aut Diabolus, vt inibi interpretantur Euſebius, Didymus, Theodor. S. Baſilius Nicephorus. *Anima* verò nomine B. Virginem prænotari exiſtimant recentiorũ peritiores. Itaq; Chriſtus Patrem Deum antiè precatur, vt à morte originalis delicti, à quo *morte moriuntur* homines, vel à Diabolo, qui inſidiatur Conceptionis exordio. Mariam eruat: ſed aduerte, Virginem Matrem *animam* Chriſti appellari, quod inſolens non eſt apud Patres: Arnoldus Carnot, nuper allegatus: *Vna eſt Mariæ, & Chriſti caro, vnus ſpiritus ex quo dictum eſt ei, Dominus tecum.* Vna dicitur Chriſti, & Mariæ caro; vnus ſpiritus, vna anima. O illuſtre Mariæ præconium! Vide quàm degeneret homo, qui in corpore habet inuenuſtum næuum, in ſpiritu defectum, in animã maculam. Anima Mariæ propriè non eſt anima Chriſti; ſed arcano quodam amoris, & cognationis nexu Mariam quaſi ſuam animam reputat Chriſtus. Quò inoteſcat, gloriam vtriuſq; indiuiduam eſſe, & fore quodã modò communem ignominiam, quæ à Matris dedecore deriuatur in filium. Chriſtus enim cenſetur ex Virgine.

Maria dicitur anima Chriſti & inde immaculata. Arnold. Carnot.

CAP. XIII.

Verſ. 25. Non pepercisti animæ tuæ, propter anguſtias, & tribulationes generis tui: ſed ſubuenisti ruinæ ante conſpectum Dei noſtri.

§. XXII.

Mariæ munificas charitas, partem gloriæ ſuæ reputat leuare mortalium ærumnas.

111. Maria in cœlis ſolli cita eſſe dicitur pro hominibus. OBliuio agnatum felicitatis vitium eſt. Qui à fortuna ſublimius euehitur, ferè dediſcit hominem, & humanitatis obliuiſcitur. Palatinus ille Pincernarum princeps, quod in ærumnoſo carcere generosè vouit, reſtitutus priſtino faſtigio, ſumptuoſius obliuiſcitur. Qui beneficij meminit in ſublimitate, ſine impendio gratus eſt. Vel ſola felicis memoria, miſero leuamen eſt, & cognata liberalitati. Elegantèr P. Dam. ſer. 1. de Natiu. Virginis, Mariã alloquens, ſic maternam eius erga nos miſericordiã deprędicat: *Nunquid,* ait, *quia ita deificata, ideò noſtra humanitatis oblita*

P. Damian.

e? Nequaquam Domina. Scis in quo diſcrimine nos reliqueris, vbi taceant, quantùm delinquat ſeruus tui. Non enim conuenit tantæ miſericordiæ, tantam miſeriam obliuiſci: quia etſi ſubtrahit gloria, reuocat natura: non enim ita es impaſſibilis, vt ſis incõpaſſibilis. Profectò ea eſt B. Virginis munificentia erga miſeros mortales, vt partem ſuæ gloriæ reputet, quòd hominum liberalius miſeretur.

Lucæ 10. v. 42. *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Quæ eſt hæc optima pars, quam Maria elegit, & quę æternùm poſſidebit? Multa multi commentatores, quibus ſciens ſuperſedeo, vt myſticũ ſenſum aperiã, qui in hoc Euangelio (quod in glorioſa B. Mariæ ad cęlos Aſſumptione cantat Eccleſia,) intenditur. Seriò inquam, contendum eſt cum S. Auguſt. de quæſt. Euang. lib. 2. q. 2. hîc agi de beata gloria, quã Maria munerata eſt, in eius glorioſa Aſſumptione ad cęlos, quo ſenſu ea verba videtur recitari ab Eccleſia, dum in Aſſumptionis gloria inquit, *Maria optimam partẽ elegit.* Verùm adhuc diſputabit ingenioſius Marianæ gloriæ deuotus, quamobrẽ Deiparæ beatitudo, quæ ſumma eſt, vbertimq; ſuperat cumulum beatitudinis humanæ, & Angelicę naturę, pars dicatur? *Optimam,* inquit *partem elegit.* Eſto optima ſit, ſed *pars.* Quantũ laudis adſtruit Marianæ gloriæ *Optimæ* elogium, tantũ detrahere videtur *partis* appellatio. Quare *pars* dicitur Mariæ in cęlis beatitudo, Nonne Deus clarè viſus in patria (adde, ſi placet) & ſummè dilectus, totum Beato eſt? *Deus meus, & omnia* dictitabat ille humilitate maximus; at deuenuſtatur his verbis Marianæ beatitudinis gloria, vtpote diminutæ, & partitæ, aut ſaltem amplioris gloriæ aliqua ambitio tacitè inſinuatur. Quæ eſt alia huius partis compars, quæ adintegret Mariæ beatitudinem? Beatitudo n. quam in Aſſumptionis gloria poſſidet *pars* appellatur, cùm palam dicitur, *Maria optimam partẽ elegit.* O piiſſima miſericordiæ Mater, nõ ſubtrahit natura, neq; *reuocat gloria tantam miſeriam obliuiſci.* Imò Maria reputat aliam ſuæ beatæ gloriæ partem (etſi accidentalem, eſſentialis gloriæ æmulã,) hominibus copiosè miſereri: ſic eſt ſollicita de noſtris periculis, ſic ſollicitatur humanis miſerijs. Vix cęlorum limina calcabat Lazarus ille, felicior pauper, & beatè miſer cùm illum recens aduentantem fouet Abrahamus paterno ſinu. Superuacanea eſt miſericordia erga Lazarũ olim miſerum, ſed iam beatum. Exceſſus miſerandi videtur, & aliqua miſericordiæ ambitio. Audi opportunam, & ſubtilem huius rei expanſionem adud S. Chryſol. *Factũ eſt ab Angelis in ſinum Abrahæ.* Luc. 16. v. 22. *Reuera* (inquit Chryſol. ſer. 121.) *parum ſe beatum credidit, ſi in ipſa ſuperna gloria, ab hoſpitalitatis pro ceſſaret officio.* Scilicet tã longè ab eſt, vt *reuocet gloria tantam miſeriam obliuiſci.* Vt veriùs de B. Virgine, quàm de Abrahamo dici poſſit: *Parum ſe beatam credidit, ſi in ipſa ſuperna gloria ſu miſerationis pro ceſſaret officio.* Ergo ſententioſiſſimè Euangeliſta Lucas ex mente Auguſt. ſummã B. Mariæ beatitudinem *partem* beatæ glorię appellat, cuius alia, quæ reſtabat cõpars eſt hominũ largiſſimè miſereri. Sic n. pientiſſima Virgo miſeros amat mortales, ſic ſollicitantur Marię viſcera hominũ ęrumnis, vt partem glorię ſuę reputet, illis opportunè auxiliari, illos maternã pietate fouere: & *parum ſe beatam credat, ſi in ipſa ſuperna gloria, a miſerationis pro ceſſaret officio.* Ita piè exoptat miſeris opem ferre, quaſi ſimul ſibi procuret beatam gloriæ partem, & generoſa beatitatis augmenta. Quis pigreſcat auxilium implorare ab ea, cuius tanti intereſt piè auxiliari, vt ab auxilio negotietur incrementa gloriæ? Nauſeas ad expromptum remedium, qui hias ad mortale periculum?

112. Lucæ. August.

S. Franc.

Maria partem gloriæ ſuæ reputat in cælis noſtri misereri.

113. Lucæ. Chryſol.

Prouerb. 8. v. 18. Sic de ſe loquitur beatiſſima Virgo: *Mecum ſunt diuitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & iuſtitia.* Ecce pretioſum cœleſtium bonorum theſaurum, quo Deiparam cumulanit Deus, *Mecum ſunt,* id eſt, apud me habeo, & ſollicitè mihi adſeruo opulẽtas gratiæ & gloriæ gazas, quibus à Deo munificentiſſimè

114. Prouerb. Maria ſibi habere reputat, quod nobis largitur.

mè munerata sum. Symmachus pro τὸ *Mecum sunt*; vertit, *A me sunt diuitiæ & gloria*, *&c.* Ea enim est Mariæ liberalitas, vt synonyma reputentur; *Mecum sunt diuitiæ, & gloria*, & *A me sunt*; & id computet se habere, quod ab eius liberalitate possidemus: quasi idem sit Mariam habere diuitias gratiæ,& opulentiam gloriæ, ac à Maria nos eadem possidere. Sic locuples illa expetit locupletare pauperculos mortales! Non iam de suo Maximo, sed de nostra Virgine matre luculenter dixit Emissen. *Licèt enim quidquid habuit, integrum secū tulerit, nobis tamen, si volumus, totum reliquit*. Tantus enim est Marianæ opulentiæ thesaurus, tantâ amoris liberalitate illum nobis largitur, vt & totum secum habeat, simulque illum nobis impendat, absq; vllo dispendij metu. Quia idem ipsissimum est: *Mecū sunt diuitiæ, & gloria*: ac, *A me sunt diuitiæ, & gloria*. O Marianæ charitatis immensam opulentiam! A te exit, & tecū est? Planè nouo, & stupendo genere, & trāsit, & remanet transfunditur, neq; elabitur. O arcanum arcanæ liberalitatis ingenium.

Emissen.

115. Paulus à charitatis excessu sobriè(vt sic dicā)ebrius ad Rom. 9. v. 2. ita fari audet: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis*. Theodoretus, Oecomenius, S. Anselmus, Theophil. & recentiorum summates existimant Paulum optasse heroico quodā excessu quasi cœcæ charitatis, quæ abstrahit, nec considerat, an sit res possibilis, an secundum Dei ordinationem, necne: vel si non abstrahit, saltem optat sub tacitâ conditione; si Deus vellet, si fieri posset; esse anathema à Christo pro fratribus suis, id est, expetit æternam separationē à beatitudine, & gloriā futurā, vt fratres eius saluentur. Quid grande admireris in Paulo, quod eminentiùs non videas in Maria? iuxta vulgare Theologorum proloquium: Quidquid fulget in quolibet Sanctorum, eminentiùs elucet in Maria. Cupitne iacturam gratiæ, & gloriæ (si posset fieri) vt homines sua gratiā, & gloriā diuitet, quæ iamdiu denunciat mortalibus: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria*, id est, (vt aiebat Symmachus) *A me sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia*? Acutè Eusebius hom. 4. in Epiphania; *Hoc bonum dando non consumitur, sed dilatatur; & magis dum transfertur acquiritur: ac miro modo, & transmittitur, & retinetur siquidem salubri, iucundoque commercio & accipientis lucrum, & tradentis argumentum est*. Ecce tibi adumbratam beatissimæ Mariæ immensam misericordiæ liberalitatem. Propriæ gratiæ, & gloriæ dispendio expeteret (si fieri posset) salutationis tuæ facere compendium: vel saltē gloriæ gazas, quas sibi secum habet, tecum copiosè communicare, vt suâ felicitate tuam miseriam redimat; & gloriæ suæ partem esse computat homines leuare ab ærumnarum infelici miseriâ. O planè materna arcanæ charitatis viscera! Quis non redamet tam munifici Amoris eminentiam? Vel à pecunio pectore gratitudinem extorqueat tantæ pietatis excessus. Maria .n. sicut erga omnes liberalis est, sic erga singulos: *Sicut et totum debent vniuersi, sic totum singuli; sed quodammodo plus singuli, quàm vniuersi. Quia quantū accaperunt singuli, tantum vniuersi*. Verba sunt Emisseni, si Emisseni sunt exhortationes ad plebem. Nemo quantumuis criminosus, exors erit ab hoc communi gratiæ promptuario, nisi qui sui immemor, Mariæ nō meminerit in Ærumnarum angustijs. Sibi imputet ruinam, qui non implorat expromptum Mariæ auxilium. Opulentè inuitat, ne roges auarè. Partem gloriæ Mariæ acquiris, cùm totum, quā affictaris, miseriam illi repræsentas. O homo, redemptione tuæ miseriæ, partem Marianæ gloriæ quodammodò redimis.

Ad Rom. Theodor. Oecumen. Anselm. Theoph. Maria donando plus ditescit.

Prouerb. Symm. Euseb.

Emiss.

CAP. XIII.

Vers. 25. Pro quibus non pepercisti animæ tuæ, propter angustias, & tribulationem generis tui, sed subuenisti ruinæ in conspectu Dei nostri.

Celada in Iudith.

§. XXIII.

Maria promptuarium est salutis, & Armarium humanæ vitæ.

116. PAuci sunt qui spiritualia animæ bona aliquo in pretio habeant; plures totū æstimationis censum in bonis corporis collocant. Hinc fit vt gratiæ, & gloriæ munera apud ipsos vilescant; salus verò, & vita corporalis quasi donum maximum, & reliquorū fundamentum, maximi ducāt. Verùm, ne quid desit quò minùs homo addictissimus sit Marianæ deuotioni, breui ostendam, vitam, & salutē corporis inter ea munera censeri, quæ Maria suis deuotissimis clientibus vbertim concedit: vt qui nauseat ad spirituali, ad tēporaria hians, saluris adipiscendæ illecebræ, Mariam eximiè colat pro obsequio. Porrò Mariæ vox est, Prouerb. 8. v. 35. *Qui me inuenerit, inueniet vitam, et hauriet salutem a Domino*. τὸ *hauriet* rei abundantiam significat ductā similitudine à perenni, & copioso fonte, qui aquas vbertim exundat. Sunt qui referant ad facilitatem, vt sensus sit: Quā facilitate quis haurit aquā ex copioso fonte omnibus expromptō, aut aquæ calicem sitibundus exhaurit: Ita facilè quiuis inueniā Mariam, *inueniet vitam, et hauriet salutem à Domino*. O salutaris, & medica Virgo, *apud te est fons vitæ; qui te inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutē à Domino*.

Ex Maria hauritur corporalis salus.

Prou.

Caduca est hominis vita, salus lubrica, nisi à Maria fulciatur. Prouerb. 8. v. 14. *Mecum est consilium, & æquitas*, τὸ *æquitas* ex Hebræa origine à quibusdam vertitur, *subsistentia*. Maria enim subsistentia hominis est, & humanæ vitæ fulcrum, firmissimè sustentans naturam hominis ab agnata imbecillitate vergētis ad casum. Opportunè Andreas Cretensis, serm. 2. de Assumpt. Mariam appellat *sustentaculum vita*. Si enim à Maria est hominis subsistentia, pulchrè dicitur sustētaculum caducæ vitæ nostræ proruentis ad interitum. Hinc S. Bernardus serm. 2. super *Missus est*, homines hortatur vt respiciant ad *B. Virginem sicut ad medicum*. Et Chrysippus, Mariam vocat *Armarium vitæ*. Quasi Maria sit conceptaculum saluris, vitæ promptuarium, medica antidotus, salutis sustentaculum, & subsistentia vitæ.

Prouerb. Maria est nostræ vitæ sustentaculum. Andr. Cret.

Bernard.

Chrysipp.

117. S. Damasc. de Dormitione Virginis ita fatur: *Nobis autem quemadmodum erit vita vitalis, si Mariam nō habeamus, cum qua versemur?* Nempè B. Virgo est vita vitalis hominum. Quid est vita vitalis? Estne aliqua vita, quæ vitalis non sit? Planè nulla. Sed nescio quæ latet energia in his verbis, quam duplici expensione elucido. S. Bernardinus Senensis serm. 3. de glorioso nomine Mariæ, ipsi accomodat illud Canticorum 7. vers. 4. *Collum tuum sicut turris eburnea. Nam sicut per collum*, inquit, *spiritus vitales à capite diffunduntur per corpus, sic per Virginem*, &c. Scilicet Maria dicitur *vita vitalis* hominum, quia promptuarium est spirituum vitalium, qui corpus vegetant, & incremētant, & animant ad vitæ functiones. Vel fortè *vita vitalis* dicitur Maria, quoniam à Maria, & per Mariam respitamus, quæ est vitalior vitæ actio. Doctissimus Idiota in lib. suarum Cōtemplationum de Virgine c. 5. ita Mariam alloquitur: *Maria, quæ doctrix, & magistra maris interpretaris, spiraculum hominis, quia peccator per te respirat*? Quasi B. Virgo sit hominis respiratio, quæ signum vitæ est, & quā vita constat. *Respirate ad Mariam perditi peccatores*, ait S. Bonauentura in Psalterio B. Virginis.

Damasc.

Bernard. Cant. Maria est vita vitalis. Idiota.

Idiota.

Bonauent.

118. Ergo quisquis non bonā afflictatur valetudine, & diu languet diuturnioris morbi molestiā, & ad vitæ interitum vergit, accedat supplex ad Mariam, quæ vitæ antidotus est, & vel oculis hauriet sanitatem. Numerorum 21. v. 8. Cùm in deserto filij Israel venenatis serpentium morsibus passim sternerentur, legitur Moyses diuino commonitus instinctu, serpentem

Numer. Maria visa sanitates facit, quia est serpens femina.

æneum præfixum ligno, inter medias morientium erexisse turbas, & mandasse pereuntibus, vt post exceptos virulentos ictus, ad præsentiam serpentis illius pro recipienda salute concurrerent. Hunc serpentem non modò Christi, sed etiam Deiparæ fuisse typum
Clem. Alc. insinuat Alexandrin. Clemens in Adhort. ad Gentes. Vbi *serpentem feminam* dixit. O facile, & expromptum morborum remedium. Conijce oculos in Mariam, pios obtutus in illa defige, deuoto obsequio Virginem suspice, & sanus eris à quouis morborum
Eusebius Emissenus. contagio, oculis tuis salutem ebibe. Euseb. Emissen. hom. 3. de Pasch. de serpente illo æneo, vel potiùs de Serpente femina, ita loquitur: *Quò fugientibus tam prompta aderat salubritas medicandi, quàm velox inerat facilitas intuendi. Sequebatur certum sub momentanea contemplatione remedium, quia latebat in serpente mysterium.* Ergo, ô salutaris Virgo, illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte, vt miseros mẽtis nostræ oculos ad te supplices conuertamus, quò tuus medicus aspectus sit nobis vitæ antidotus, & afflictatæ valetudinis momentanea curatio, vt sic allecti, viuamus tibi, qui morbis, & vitijs diu viximus.

119. Damascen. Maria cur dicitur vitę Antistes. S. Damascenus in orat. 1. de Mariæ Natiuit. inter alia Mariæ encomia, quæ in ipsam deuotissimè, & elegantissimè congerit: *Antistes vitæ*, dicitur. Antistes non tantùm appellatur, qui Ecclesiasticam habet dignitatem, sed etiam qui in re qualibet principatum tenet. Quasi B. Virgo sit humanæ vitæ princeps, è cuius nutu vitæ nostræ momenta dependent, è cuius
Ioan. arbitrio salus humana dispensatur. Ioannis 11. v. 28. Christus Deus volens quatriduanum Lazarum ad vitam reuocare, priùs Mariam Magdalenam accersit. *Magister adest, & vocat te.* Quam ob causam Marię præsentiam præstruit Christus ad resurrectionis miraculum. Acutè S. Chrysologus ser. 64. hac super re, ita fatur: *Vbi Martha confessa est Christo, mittitur ad Mariam: quia sine Maria nec fugari mors poterat, nec vita poterat reparari, veniat Maria, veniat materni nominis baiula.* Nunne princeps, seu *Antistes vitæ* est, *sine qua nec fugari mors poterat nec vita poterat reparari?*

Ob sitis æstum, & annonæ penuriam languebant Bethulienses, exanimati cadebant in plateis. Viri, vxores, infantes præ languore prosternuntur præmaturâ morte, quæ anteuertit futuram ab Assyrijs stragem, vt narratur c. 7. huius historiæ. Quis subuenit serpenti
Iudith. languori, & vitæ ruinæ, nisi typica Iudith, quæ iure dicitur Hebręorum populo fuisse salutis antidotus, & vitæ antistes. Hoc medicum officium planè non defuit Iudithæ figuratæ, vt hactenus euici.

CAP. XV.

Vers. 8. A minimo vsque ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorum.

§. XXIV.

Immensitas Marianæ beneficentiæ, sic adest singulis, sicut adest omnibus superimaginaria liberalitate.

120. Method. METHODIUS in oratione habita ad Hypopantem Domini, ita fatur ad Mariam: *Tu fidelium fax, tu incircumscripti (si ita quidem loqui fas est) circumscriptio, Tu cuncta continentis, & comprehentis comprehensio.* Et S. Bernardus serm. 98. *O venter capacior*
Bernard. Mariæ immensa misericordia. *cælis, diffusior terris, latior elementis, qui illum continere valuit, quem totus orbis cõprehendere non potuit.* Hanc Mariani vteri arcanam amplitudinem, qua incircunscriptum, & immensum (si fas est dicere,) circunscripsit, & comprehendit, planè æmulatur Mariæ munifica gratia, seu gloriosior munificẽtia in omnes. Audiendus est S. Bernard. in præfato sermone: *Quis misericordia tua, o benedicta, longitudinem, profunditatem, sublimitatem queat inuestigare? Nam longitudo eius vsque ad nouissimum diem inuocantibus eam subuenit vniuersis: latitudo eius replet orbem terrarũ, vt tua misericordia plena sit omnis terra. sic & sublimitas eius ciuitatis supernæ inuenit restaurationem: et profundum eius sedentibus in tenebris, & in vmbra mortis obtinuit redemptionem.* Hæc verba præfari libuit ad ea quæ iam subijcio.

S. Epiphanius in serm. de laudibus Deiparæ, sic sententiosissimè fatur: *Gratia sanctæ Virginis est immẽsa.* Epiphanio concinit Petrus Damianus ser. de Virginis Assumpt. *Exuperat immensitate gratia.* Vtrique suffragatur S. Anselmus in lib. de excellentia Virginis, cap. 8. Ast, nisi me tantorum Patrum reuerentia teneret; fortè suspicarer non satis Theologicè id de gratia Virginis dici posse. Porrò si vocabulo *immensitatis gratiæ* infinitatem significare volunt, non satis congruè infinitas immensitatis vocabulo significatur: quin & verum non est gratiam Mariæ fuisse infinitam, vt inter Theologos conuenit: qui vt cumulatissimam gratiam Mariæ concedunt, *sic* infinitam gratiam illi denegant vniuersi. Quod si *Tò immensitas* propriè sumitur, arduum planè est mente concipere, quo pacto Deiparæ gratia vbique sit, quod est immensitatis attributum. Verùm enim verò videre mihi videor *immensitatis* vocabulo quandam gratiæ immensitatem significari, quod valdè deprædicat Marianæ gratiæ munificentiam. Scilicet Marię gratia *immensa* dicitur, quia est in omnibus spatijs, & in rebus omnibus. Mariæ enim liberalior beneficentia inuenitur in hominibus, & Angelis; in bonis, & in impijs; in cælis, in terris: quid si in inferno? quid si in Deum ipsum quodammodò diffunditur? Sic est multocula ad præuidendum sic est immensa ad succurrendum! Explicatiùs id tradit S. Bernardus hom. 2. super *Missus est*: sic aiens, *Ad B. Virginem sicut ad medicum, sicut ad arcanum Dei, sicut ad rerum causam respiciunt & qui in cælo sunt, & qui in terra, & qui in inferno habitant, & qui nos præcesserunt, & nos qui sumus, & qui sequuntur.*

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis:

Illi qui in cælo sunt: vt restaurentur; & qui in inferno, vt eripiantur; & qui nos præcesserunt, vt Prophetæ fideles inueniantur; & qui sequuntur, vt glorificentur. Et S. Anselm. in lib. Oratio. *Per te* (ô Virgo) *elementa renouantur, homines saluantur, & Angeli redintegrantur.* Et Sophron. in ser. de Assumpt. *Talibus decebat Virginem oppignorari muneribus, vt esset gratia plena, quæ dedit cælis gloriam, terris Deum.* Et S. Cyrill. Alex. hom. 6. contra Nestor. *Per te* (ô Virgo) *Trinitas sanctificatur.* Per Mariam *Trinitas sanctificatur* dum ab hominibus cognoscitur, & adoratur. Pater eximiam habeat filiam, filius matrem, Spiritus sanctus sponsam, Deus gloriam. S. Bernardus ser. 98. *De plenitudine Mariæ accipiunt vniuersi. Captiuus redemptionem, æger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, Angelus lætitiam. Deniq; tota Trinitas gloriam, Filij persona carnis humanæ substantiã, vt non sit qui se abscondat à calore eius.* Vides oculis Marianæ *gratiæ immensitatem?* Maria *terris Deũ dedit*, per Mariam *elementa renouantur*; Mariæ misericordiã peccatores *homines saluãtur*; pij & iusti *glorificantur*; per Mariam Angeli *qui in cælo sunt restaurãtur*; Maria dedit *cælis gloriam*: ad Mariam respiciunt *qui in inferno sunt, vt eripiantur.* Valde super hac re audet S. Ildefonsus, ser. 5. de Assumpt. sic fatus de gloriosa die Assumptionis B. Virginis: *Totus mundus hodie condigna iubilatione lætatur: Tartarus tantũmodò vlulat, fremit, & submurmurat, quoniam gaudium huius diei, claustris infernalibus inclusis, aliquod remedium, & refrigerium præstat, Nõ audent* (vt opinor) *mini-*

Right-margin notes (beside the second column, in order): 121. Epiph. Damian. — Anselm. Marianæ munificentię immensitas omnibus adest. — Bernard. — Anselm. 122. Sophron. — Cyril. Alex. — Bernard. — Ildefons.

ministri Tartarei hodie attingere suos captiuos, quos recolunt redemptos illius sanguine, qui pro mundi salute est dignatus nasci de Virgine. Animosè quidem Ildefonsus, verène? nihil ad rem præsentem artinet affirmare. Sat esto referre verba tanti Doctori, vt nullum appareat spatium, res nulla quæ Marianæ gratiæ *immensitatem* non dicatur experiri. Saltem probabile apparet quod docet Rutilius Benzonius in Psal. 86. c. 32. Et Iacobus Corenus lib. 1. c. 13. Beneficium punitionis in Inferno citra condignum, intercessioni beatissimæ Virginis deberi.

Rutilius. Corenus.

123\. Verùm fortè aliquis Philosophus aduersabitur huic immensæ beneficentiæ elugio, quod valde Mariæ gratiam commendat; quia Deiparæ beneficentia non implet, vocabulum, neque rem immensitatis, etsi in rebus omnibus eluceat munifica Virginis gratia: Porrò quidquid immensum est, sic omnibus spatijs, rebus adest, vt totum adsit in singulis, sicut totum adest in omnibus. Sed (vt opinor) neque hoc immensitatis attributū deest immensæ gratiæ Virginis. Siquidem Mariæ auxiliaris gratia ita præsto adest impijs, ac si tota Maria in id solummodò incumberet, ab omnibus alijs rebus cessans: ita nouis sanctitatibus prouehit pios omnes, ac si ab impiorum fauoribus vacaret. Sic cælos venustat, & recreat, Angelos illuminat, Beatos glorificat, Trinitatem sanctificat, ac si non simul omnia, sed seorsim singula operaretur. Idem magno suo bono experiuntur singuli, quod & omnes: singulis tota est, quæ ita omnibus adest, sicut & singulis, quia *Gratia sancta Virginis est immensa*.

124\. Maria singulis, & omnibus adest superimaginaria beneficentia?

Adhuc argutiæ Philosophorum inquietant elogium immensæ munificentię, quod astruimus in Maria. Aiunt: quidquid immensum est, non tantùm esse vbique, & vbique totum, sed etiam extendi, & occupare spatia imaginaria, imò & superimaginaria, quod Mariæ vim munificam excedere videtur. Verùm neque hoc immensitati atributum in misericordia Mariæ desideratur. Fauet enim non modò quantùm calamitosi miseria imaginari potest; sed vltrà quàm præsumit miseri imaginatio, piè anteuertit præpropero auxilio, ante sensum ærumnæ. Ioan. 2. v. 3. Nuptijs Canæ adest Christus, adest & Christi pia Mater. Præuidet Maria defectum vini futurum, nisi prœmaturæ indigentiæ succurrat; *Et dicit mater Iesu ad eum: vinum non habent. Et dicit ei Iesus: Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea*. Quasi dicat, ait S. Chrysost. hom. 20. *Neque sciunt, quod deficit vinum: sine eos prius hoc sentire*, Ecce Marianæ gratiæ immensitatem, & superimaginariam pietatis beneficentiam; antequam ipsi sciant vini defectum, illum præsentiscit Maria, & præmaturè necessitati succurrit misericordiæ immensitate, quæ superimaginatias anteuertit necessitates, & præpropero auxilio necdum imaginatum defectum anteuertit. *Propterea patrocinium tuum maius est quàm intelligentia apprehendi possit*, ait Germ. Constantinopol. de Zona Virginis. Planè *Gratia sancta Virginis est immensa*; quæ omnibus adest, & tota est singulis, quod & omnibus; neque deest superimaginaria pietas, necdum notæ miseriæ liberalissimè præcurrens. Quis præsumeret de Iuditha inauditum seculis facinus, quod humanas cogitationis transcendit? Sed typica Iudith *immensitatem gratia*, Iudithæ figuratæ, Mariæ inquam, egregiè figurabat; Cuius auxilio, & opibus à minimo vsque ad maximum omnes munerati sunt, & ab excidij periculo gloriosè eruti.

Ioann. Chrysost. German.

CAP. XV.

Vers. 10. Tu gloria Ierusalem.

§. XXV.

Immensitas Marianæ gloriæ, glorias vbertim exundat mundo, cælis, Deo.

Nomine *Ierusalem*, cælestem gloriam significari, certior res est, quàm vt indigeat probatione, Ita Orig. S. Hieron. S. Cyrill. S. Aug. S. Greg. apud Lauretum, Ceruariens. Typica Iudith terrestris Ierosolymæ gloria dicitur: Figurata Iudith, Maria inquam, cælestis Ierosolymæ gloria nominatur. Guarricus Abbas ser. 1. de Assumpt. ita scribit: *Tunc* (id est, in Incarnatione,) *tibi posuisti in Maria sacrarium gratiæ: nunc* (id est, in Assumptione,) *thronum gloriæ*. Scilicet Maria in cælo thronus est gloriæ Beatorum, quo eorum beatitudo à nobili (etsi accidentario,) incremento, augustè decoratur. Tanta est enim Mariæ gloria, vt glorias cælicolis omnibus arcanè fœneretur. Vnde Maria *radix gloriæ*, dicitur à S. Epiphanio in ser. de laudib. Deiparæ. Quasi immensa Mariæ gloria sit matrix multiiugæ glorię Beatorum. De eximia, accidentaria tamen, gloria loquimur, ne id sæpius repetere necessarium sit. Nam quis nesciat non creaturam, sed duntaxat Creatorem posse essentialiter beare? — 125. Origen. Hieron. Cyrill. August. Gregor. Lauretus. Guarricus. Maria radix gloriæ dicitur. Epiphan.

S. Bonauent. in opusc. de laudib. Virginis; *Gloriosum*, inquit, *gloriæ Mariæ priuilegium est, quòd post Deum, maior nostra gloria, & maius nostrum gaudiū ex Maria est*. Cæli incolæ pia quadam Mariæ videndæ ambitione sic illi acclamant in cælo, *Reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te*. Cantic. 6. v. 12. Quid cælestes animi Mariam intueri sic auidè expetunt? Nonne exsatiati sunt visione clarà Dei? Quid vltrà desideret, qui Deum clarè videt? Bellè Petr. Damian. serm. 2. de Natiuit. Mariæ; *Summa gloria est post Deum te videre, tibi adhærere*. Qui videt Deum adhuc summam gloriam exambit ex visione Deiparæ? Estne consummatio gloriæ, videre in cælo Mariam? Saltem certatim cælicolæ percupiunt gloriosam Mariæ faciem cernere ad beatitudinis incrementum. P. Dam. ser. 40. agens de Marianæ Assumptionis triumpho, ita fatur; *Hæc est illa dies, quæ cælorum officinas sublimiori gaudio cumulauit, annuo mundo, Angelis continua*. — Bonau. Cantic. Sūma gloria est post Deū Mariam videre P. Damian. P. Damian.

126\. Sicut B. Virgo dicitur à S. Bernardo gratia plena sibi, & superplena nobis; sic etiam dicitur Gloria plena sibi, & superplena nobis; vnde ab eodem Petro Damiano inibi gloria Virginis appellatur, *Gloria gloriosa*, id est, quæ refundit, & exuberat aliis glorias. Et ita *radix gloriæ* nuper appellabatur à S. Epiphanio, qui sententiosè Mariæ gloriam appellat, *Gloriam bene fundatam*. Quid mutat beatitudo, quam non fundat Maria? Sancta, & inconcussa est omnis beatitudo, quæ si firma, & stabilis non esset, desisceret à beatitudinis elogio; nec erit plena beatitudo, quę concureretur instabilitate incertæ possessionis. Non negat id magnus Theologus Epiphanius, sed tantùm seriò affirmat, vt indubium, & certum, quòd beatitudo, quæ à Mariæ deuotione, intercessione, & gloria est, *bene fundata est*; adeò solidis innitens fulcris, vt labare non possit. Fundatur enim in gloria gloriosa, quæ perpetuò vberem effluit, & exundat gloriam. — Bernardin. Marię gloriosa glorias & benè fundata. P. Damian. Epiphan.

127\. Cæterùm tanta est Virginis gloria, vt eius superfusa exuberantia dederit gloriam mundo, cœlis, hominibus, Angelis, creaturis, quin & Creatori ipsi. *Gloriam Dei* appellat Mariam S. Anselmus in lib. de excellentia Virginis. Audi elegantissima verba Guarrici Abbatis; In ser. 4. de Assumptione Virginis, sic inducit Christum alloquentem Virginem Matrē, nuper — Anselmus.

Non satis glorificatus dicitur Christus, donec Maria glorificetur.

triumphali pompâ receptam in cælo, ad augustiorem gloriæ sublimitatem; *Communicasti*, inquit, *mihi quod homo sum, communicabo tibi quod Deus sum, Quia concupiui speciem tuam, etiam desiderantius, quàm tu meam*, (Attende ad verba, quæ subdit:) *Nec satis glorificatus videbor mihi, donec tu glorificeris*. Verè, verè quidem Maria *gloria Dei* dicitur, & *gloria gloriosa*, quæ sic exundat, vt glorias exuberet in Deum. Nec satis glorificatum se putat Christus, donec Matris gloriosa gloria, illum nouæ gloriæ incremento glorificet copiosiùs. Nonne satis glorificatus est Christus corpore nobilitato tot gloriæ dotibus? Quin & sanctissima eius anima ineffabilis gloriæ cumulo vbertim exundabat, vti decebat hominem Deum. Quid expectet Christus ex redundantia maternæ gloriæ? quid gloriæ exambiat ex glorificata Mariæ gloria? O arcanas Marianæ gloriæ eminentias! Non satis glorificatus videbitur Christus Deus, donec Maria glorificetur? Quid exaggeratius dici potest de immensa gloria essentiali Virginis, & de gloria accidentaria, quam fœneratur terris, cœlo, hominibus, Angelis, Deo.

128. Bernard. Maria est præmium gloriæ.

S. Bernardus hom. 2. super *Missus est*, Mariam appellat *gloriæ præmium*. Scilicet gloria præmiũ est meritorum, & laboriosæ (vt sic loquar) gratiæ. At si gloria ipsa, & cælestis beatitudo aliquid mereri posset; videre gloriosam Mariæ gloriam fortè mereretur: nã Maria dicitur *præmium gloriæ*. O homo dum peregrinaris in hoc mundo, cupis nancisci summam gloriæ felicitatem? Esto quàm deuotus Mariæ alumnus, adopta illam in Matrem, procura adoptari in Mariæ filium, satage annumerari inter eius cliẽtes, hæc enim *compendiosa beatitudo est*, vt aliorsum dixit Emissenus in serm. de sancto Romano. Emissen.

CAP. XV.

Vers. 10. Tu lætitia Israel.

§. XXVI.

Quisquis seriò gaudere exambit, discat in Maria lætari.

129. Seneca.

FVndamentum probitatis est, non gaudere vanis, sed in solido lætitiam collocare. Fundamentum hoc esse dixi: etiam culmen est. Ad summa peruenit, qui scit quo gaudeat. *Hoc ante omnia fac: disce gaudere*, ait Seneca epist. 23. Nec ideo existimes me nunc detrahere tibi obuias voluptates, qui fortuitas submoueo, qui spei vanas hilaritates, & mundialium bonorũ fugitiua oblectamenta deuitanda existimo. Imò contrà, nolo tibi vnquam deesse lætitiam veram, solidam, diuturnam. Volo vt lætitiam bene colloces, vt securè gaudeas. Securè autem gaudebis, si gaudium in Virgine Deipara ex animo quæras; Hæc lętitia frõtem non remittit, sed pectus implet. Nisi fortè tu iudicas illum gaudere qui ridet. Animus debet esse alacer, fidens, erectus. Æstuas febri, cruciaris dolore, angit te paupertas, dehonestaris infamia: moles peccatorum te opprimit, terreris metu iam iam tibi iantis gehennæ. Tacito corde Mariam meditare, suauissimum Mariæ nomẽ ore versa, & in magno gaudio eris. Porrò Maria suaue pharmacum est humanarum ægritudinum, portus periclitantium, merentium asylum, & lætitiæ vigor. In huius gaudij possessione esse te volo: quæ nunquam deficiet, si semel vnde petatur inueneris. Bellè, & verè B. Virgo dicitur à S. Gregorio Nyss. oratione de Resurrectione, *Radix gaudij*. Riga hanc arborem ærumnarum tuarum lacrymis, & statim erumpent non frondeæ, & fugaces voluptates; sed vernantes lætitiæ flores, qui fructum veri gaudij parturiunt, quo deliciatur Deus, hilarescunt Angeli, & miseri mortales solidè lætantur in hac ærumnosa lacrymarum valle. Nam vt ait sapientissimus Idiota in suæ contemplationis prologo: *Inuenta Virgine Maria, inuenitur omne bonum.*

Inuẽta Maria inuenitur omne bonum. Idiota.

130. Quàm delicietur Deus in paradiso Mariæ.

Primordiale delictum valde fuit Deo offensum, Deo inquam, tunc non assueto pati impudentiam humanæ temeritatis Paradiso donati Protoparentes, in Paradiso impudenter deliquerunt enormi malitia: quin & infinitâ (vt Theologi disputant,) & inde sufficienti ad faciendam Deo infinitam tristitiam, quâ tabesceret, & deficeret, si foret mœstitiæ capax. Verùm vbi primùm paradisus voluptatis factus est impietatis officina, statim Deus ad paradisum properat. *Cum audisset vocem Domini Dei deambulantis in paradiso*, Genes. 3. v. 8. Putarem ergo Deum seriò auersaturum locum, vbi criminosissimè offensus est: & (si fieri posset, & cùm immensitate pacisci,) ab eo sic recessurũ, vt numquam illum reuiseret, ne offenderet in impiæ offensæ scelesta vestigia, quæ de se renouarent offensæ, & mœroris sensum. Et tamen statim post delictum, lubens redit ad paradisum? Quid quæso Deum allicit ad regressum? Luculenter Procopius ibi, difficultatem præuidens, sic respondet: *Vbi ipsi defecerunt à Domino, etiam ipse eorum consortium vitauit. Venit ipse Deus in secundum paradisum, Virginem dico.* Scilicet plus deliciatur Deus in paradisiaca Virgine quàm offendebatur à paradiso præuaricationis artifice? In paradiso Virginis, refrigeria captat ab æstu humanæ culpæ in paradiso impudenter commissæ. Vel Mariæ beata memoria sic exhilarat Deum, vt in loco ipso offensæ, ab ipsa offensa laxamentum captet O beatas delicias beatæ gloriæ æmulas, quas expetit Deus, pertæsus inamœnitates enormioris malitiæ (loquuntur Scripturæ, & Patres de Deo humano more.) Et Petrus Damianus in serm. de Annunciat. explicans illud Canticorum 8. *Quæ est ista quæ ascendit delicijs affluens*? Postquam facundiâ solitâ recensuit creaturas omnes terrestres, sidereas, & Angelicas, quas præterit Deus, dum delicias quærit, tandem concludit: *Non est locus voluptatis, nisi vterus Virginis.*

Genes. Procopius. Cant. Damian.

131. Prouerb. Septuag. Sic adgaudet Mariæ Christus, vt dicatur Patris inquilinus.

Prouerb. 8. vers. 30 *Et delectabar per singulos dies.* Septuag. Interpretes: *Ego eram, cui adgaudebat ipse.* O quàm gaudet in B. Virgine increata Sapientia, Christus inquam, Christus verè Deus, & verus homo est: ex grauida paternæ perspicaciæ mente ab æterno satus, de Deo Deus: & ex virgineo maternæ puritatis vtero in tempore genitus homo Deus, Beatus Dei Patris sinus est prosapia generosa Christi, quâ Deus est; virgineus Deiparæ vterus sunt natiui Dei gloriosi natales. Hîc nouem mensium spatio recens genitus, lubens habitat, natus virgineo amplexu diu souetur, mox emortuus in Mariæ gremio iacet tumulatus ante sepulchri exequias; demum in cęlos ascendens, redit ad paternum sinum, à quo sine absentia exierat, *Exiui à Patre, & veni in mundum; iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Ioan. 16. vers. 28. Audiendus est S. Zeno Veron. hac super re, sublimissimè fatus, ser. 2. de æterna generatione: *Patris ex ore prodiuit vnigenitus filius, cordis eius, nobilis inquilinus.* Propriè dicitur *inquilinus* qui in alieno habitat. Quid? Dei filius virgineâ carne corporatus in sinu Patris peregrinatur? extraneus est in paterna mente, qui corpus sumpsit ex materno ventre? Siccine delicijs affluit virgineus matris vterus, vt exinde peregrinetur in Patris sinu? *Ne dubites Regem hunc esse, cui perennis accubitus est paterna benignitatis diuersorium.* Verba sunt S. Bernardus sermon. 42. in Cantica. Inquilinusne Christus Deus quasi in diuersorio peregrinatur in Patris sinu? Diuina Dei Patris mens origo beatitudinis Filij est, sed Maria *radix gaudij* dicitur. Sic adgaudet Mariæ Christus? Sic deliciatur, sic beatur in matris vtero. O sublimem hyperbolen! *Auegratia plena. Aue: tuum enim est reuera auere, & gaudere; tuum est vers-*

Ioan. Zeno. Bernard.

Chrysipp. *verissimè audire illud Gratiæ plena, quia tecum est vniuersus lætitiæ Thesaurus*. Verba sunt Chrysippi Hierosol. de S. Maria Deipara.

132. Genes. In Maria dicitur Deus requiescere.

Geneseos 2. vers. 2. *Compleuitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat; & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat*. Nec pauci neque ignobiles interpretes serio censent Euam die septimo esse productam: & inde non leuis excitatur difficultas, quare Deus cùm Euam producit, requiescere dicatur, qui in reliquarum rerum creatione, quasi laborare dicitur. Quid laboris inuenitur in Angelorum productione, in cœlorum fabrica, in conditione hominis, & molitione reliquarum rerum, à quo requiescit, dum Euam feminam condit? lassantur fortè Dei manus dum reliqua molitur, & laxamentum inueniunt cùm Euam fabricat? Siccine deliciatur in Euæ conditione, qui quasi laborarat in reliquorum molimine? Euge conditio secundæ Euæ, Mariæ inquam. Profectò Maria est in labore, & à labore requies. Psalm 131. vers. 8. *Surge Domine in requiem tuam*. Quænam est hæc Domini requies? Chrysippus Hierosol. de Maria Deipara ita commentatur verba Psalmi: *Surge Domine in requiem tuam, Tua enim requies est Virgo; & vterus tua requies*. Quid ergo mirum quòd Deus quasi laborans in Angelorum, siderum, hominum molitione, requiescat, gaudeat, & delicietur in conditione Euæ, Mariæ vmbrâ? Vel Maria adumbrata laxamentum Dei est, & gratum leuamen à labore molitionis reliquarum rerum, tam quæ in terra vigent, quàm quæ in cælo florent: loquimur hic de Deo cum Scriptura anthropopathiâs vt sæpe aliàs. O homines vitæ huius molestijs, & ærumnis lassati, *Festinemus ingredi in illam requiem*, Ad Hæbræos 4. vers. 11.

Psalm. Chrysipp. — Ad Hebr.

133. Maria est amicū hominum cētrum post Deum. Prouerb.

Nusquam illi bene est, qui cum Maria non est, qui in Maria non est: veras ærumnas patitur, mentitum gaudiolum captat, qui illud extra Mariam in terris exambit. Maria enim est lætitiæ thesaurus, radix gaudij, hilaritatis vigor, & tranquilla animarum quies. Prouerb. 8. vers. 16. *Adhuc terram non fecerat, & flumina, et cardines orbis terræ*. vox Hebræa *Rosch* pro qua *cardines* exscripsit vulgatus interpres, apud Doctiores Hebrææ linguæ *centrum* etiam significat, & Mariæ adaptant ex accommodatitio sensu Ecclesiæ: sic appellatur a S. Bernardo in serm. de tribus ordinibus? Nempe Deipara est hominum *centrum*. Porrò centrum arcanâ quadam vi est rerum magnes, & earum quies. Quælibet res extra centrum inquieta est, violentiam patitur, contrarijs obuiè exposita periclitatur. In amico autem centro securè quiescit, & perdurat, gaudet, & conseruatur. Extra Mariam, quæ *centrum* hominum dicitur, frustrà quærit homo requiem à laboribus, solatium ab ærumnis, lætitiam à quibus angitur mœstitudinibus. Nam Maria *radix gaudij* est, *lætitiæ thesaurus*, & quietis *centrum* post Deum. Solidè gaudet qui in Maria gaudet, hoc gaudium non tantisper remittit frontem, quemadmodū mundiales voluptates, se verè pectus implet lætitiâ verâ, solidâ, diuturnâ. *Gaude inexhaustum gaudij pelagus, vnica mæroris oblitteratio*, Sic Mariam appellat S. Damascenus Orat. de Assumpt.

Bernard. — Damasceh.

CAPVT XV.

Vers. 11. Eò quòd castitatem amaueris.

§. XXVII.

Mariani pudoris splendor, Angelicam reuerberat dignitatem: & diuinæ puritatis æmulator existit.

134. Epiphan.

INter cætera Mariæ encomia, illud decantatissimū, quod Virginitatis pudorem cum matris fœcunditate, sic copulauit amico fœdere, vt nec purior Virginitas foret sterilitatis rea, nec matris Fœcunditas infuscaret Virginis pudorem. Vnde *Princeps virginitatis* dicitur à S. Epiphanio contra hæreses lib. 3. hæresi. 78. Cum & *indubitata Virgo* appellatur à S. Ildefonso lib. 1 de Virginitate Mariæ c. 1. Tener est virginum pudor, & lubrica pudicitiæ fama, & quæ vel suspicionis fumo denigratur. Pudicitiæ conscientia Virginem facit, sed indubitatus pudor Virginem probat. Heu, quoties purior virginitas ab infamia suspicionis constupratur! At Maria, & re ipsa fuit *Virginitatis princeps*, & opinione *indubitata virgo*. Nec partus euidentia Virginitatem minuit, sed (quasi è peruerso auxilians,) eam mirè, & egregiè propagauit: & quod in alijs est semper ruptio pudoris, in Deipara extitit pudicitiæ mitissimum incrementum. *Creuit in eius partu integritas corporis potius quā decreuit; & virginitas ampliata est potius, quàm fugata*, inquit S. Augustinus serm. 15. de tempore. Portentum virtutis est rem foueri, & incrementari per opposítas causas, & quæ rei interitum procurant. Et S. Ildefonsus præfato lib. 1. de Virginit. B. Mariæ cap. 2. *Hunc domum*, inquit, *ingrediens non pudoris spolia tulit, sed egrediens integritate donauit*, Quasi Maria non esset satis Virgo, hoc est, nondum peruenit ad metam summæ Virginitatis, quosque peperit infantem Deum: Mater enim Dei tantâ debuit Virginitate prænitere, vt & ante partum omnino Virgo, & ab ipso Dei partu Virginior, & integrior euadat. Vnde homo Deus ex eius pudico vtero gloriosè *egrediens, integritate donauit*. Pergit Ildefonsus: *Suæ carnis veritate Iesum videt esse vestitum, & in se sui pudoris integritatem minuisse non sentit, sed potius creuisse cognoscit*.

Ildefons. Maria à partu magis Virgo. — Augu. — Ildefons.

135. Tertull.

Virginis corpus, etsi è limo materiatum, *Angelificata caro* dicitur à Tertull., quasi Virginis caro cognata sit Angelorum naturæ, & candidata Angelicæ puritatis. Hac super re sublimius quid concepit ingeniosa deuotio Petri Dam. in serm. 4. *Ex hoc gradu* inquit, *subsistere licet in cælum, & ad illam gloriam aspirare, in qua Regina gloriosior Angelicam reuerberat dignitatem*. Non est explicatu facile coniectare, quid innuar subtilis hic doctor, & illustris Ecclesiæ pater, dum ait Mariæ Virgineam gloriam reuerberare Angelicam dignitatem. Verùm (nisi fallor) metaphora videtur sumpta ex reflexione, seu reuerberatione lucis, quæ ab obiectu obsistentis corporis, miris aucta crementis, fulgores suos ampliat ad nitorem, & ab impedimento obsistente arcanè fœnerarur lucis vsuras. Sic dum carneæ Mariæ virginitati obijcitur eminentia Angelicæ puritatis, quasi immaterialior, & defæcatior, vtpote virtus spiritualis creaturæ: tamen ex hoc Angelico obiectu Marianæ Virginitatis splendor reuerberat nitoris argumenta, & ampliat lucem pudoris. Augustius enim est in caduco corpore, & mortali carne nunquam semiustulari libidinis æstu, sed virginitate concipere, ampliatâ Virginitate parere; quàm in spirituali natura, & quæ à libidine peregrinatur, illibatum seruare pudorem. Illustrius elogium pudoris est habere *Angelificatam carnem* ad voluptatis cognatas illecebras; quàm esse Angelicum spiritum immunem à carnis contagione. Est ergo Marianæ carnis Angelica puritas, inuidia (si liuor cælestes tangeret naturas,) Angelicæ pudicitiæ. Imò & æmula diuinæ, vt eleganter docet idem Petrus Damianus. Nam quasi parum foret splendorem Mariani pudoris reuerberare Angelicam dignitatem, addit serm. 40. æmulari splendorem puritatis diuinæ: *Caro*, inquit, *Virginis ex Adam concepta, maculas Adæ non admisit. Singularis enim continentiæ puritas in candorem lucis æternæ conuersa est*.

Damian. Mariæ Angelficata caro Angelicam reuerberat puritatem. — Damian.

136. Meditari licet, omnes Deiparæ virtutes piè exambire, Deum parere; quæ summa laus foret eminentioris virtutis. Denique Virginitas palmam prætulit;

Nam,

Damian. Nam, vt ait Petrus Damianus ſerm. 35. *Dei filius vernantis vulua flore conceptus eſt*: Ergo Chriſtus Deus Virginis, & Virginitatis filius, tametſi plura habeat generoſa nomina, quibus ſumptuosè nobilitetur, non inidoneè appellatur à S. Maximo homil. 5. *Virginalis puer*, vt præferat in ſtemmate nominis generoſum maternæ Virginitatis decus: vt ſimul & honoret natales, & ſe verum Deum, & hominem hominibus comprobet: Chriſtus enim quia proles eſt virginis, non tantùm ſe verum hominem eſſe teſtatur, ſed etiam eſſe Deum probat: quod eſt illuſtre encomium Virginitatis Mariæ. Succedat Maximo Maximus homil. 3. in Natali Domini: *Et natus*, ait, *ſane abintacta eſt femina; vt eum pariter hominem teſtaretur partus humanus, & Deum probaret æterna Virginitas*: Addit homil. 4 *Quod ſi tibi ſenſuum tuorum fragilitate minus dignum videtur, filium Dei natum de femina credere, Virginem cogita peperiſſe*. Sic enim venuſtatur humanus partus à parturientis Virginitate, vt non tantùm probroſus non ſit, & Deo naſcente indignus, ſed à tantæ Virginitatis prærogatiua probet Chriſtus latentem diuinitatem, & diuinæ filiationis elogium.

Maxim. Ex virginitate Mariæ adſtruitur Chriſti diuinitas.

Maxim.

137. Virgo filius Virginem matrem diſcipulo Virgini de cruce commendat, ad quod diligenter attendens Arnoldus Carnot. Tractatu de laudibus Mariæ, ita fatur: *Ipſe in cruce maternæ Virginitatis eſt arbiter, & aſſertor*. Aſt quo pacto cùm probroſiſſimè dehoſtatur in fami tunc patibulo, & contumelioſiſſimè humiliatur ipſe, tunc, tunc vel maximè encomiaſtes eſt, & aſſertor maternæ Virginitatis? Aptiùs fortè quis diceret Chriſtum Deum fuiſſe arbitrum, & aſſertorem Mariæ Virginitatis, quando illius ſeruandæ inſpirauit votum, quando ſuggeſſit Ioſepho marito paris continentiæ propoſitum. Vel certè quando Maria concepit, vel peperit verum hominem, etſi Deum verum. Tunc enim ſolet fieri iactura pudoris. Et tamen ſeriò affirmat Arnoldus in ſumma humilitate & ignominia crucis fuiſſe tunc *maternæ Virginitatis arbitrum & aſſertorem*. Quid tunc Ieſuanæ humilitati cum Mariana virginitate? Opportunè Hildebertus in Proſa de Natali Domini: *Hoc ab ortu vſque ad occaſum vitæ ſatagens Chriſtus, vt ſicut in Matre ſpecialis & ſine exemplo fuit integritas, ſic & in Filio ſingularis, & vnica eſſet humilitas*. O ſtupendam potiùs, quā aſſerendam Virginitatis Mariæ excellentiam! Numquid Dei filius tot humillima dehoneſtamenta in vita, & in morte ſubijt, vt eius humilitas æmulatetur Mariæ virginitatem? Tam ſublimis, & portenti adinſtar eſt Virginis pudicitia, vt demiſſior Chriſti humilitas Deiparæ virginitatem æmulari exambiat, ne Chriſtus Deus ſit minùs humilis, quàm Maria virgo eſt? Saltem humilitas Chriſti Dei quodammodò menſura eſt Marianæ virginitatis. Chriſtus enim (ait Hildebertus) ſedulò exoptare videtur, non minùs excellere in virtute humilitatis, quàm Maria eminet prærogatiuâ virginitatis. Virginitas Mariæ maxima eſt, quæ inuenitur in pura creatura, humilitas verò maxime excellit in homine Deo. Non componit Hildebertus meritum vtriuſque virtutis, ſed exquiſitæ ſingularitatis eminentiam. Quid illuſtrius pro Mariæ virginitate?

Arnold. Carnot. Mariæ virginitatem æmulatur Chriſti humilitas.

Hildebert.

CAP. XVI.

Verſ. 9. Exuit ſe veſtimento viduitatis, & induit ſe veſtimento lætitiæ in exultatione filiorum Iſrael.

§. XXVIII.

Sicut Maria in patientem filium quodammodò transformatur; ita glorificato cum noua quaſi gloria ſe ſe conformauit.

138. Contemplans Theophylactus in caput vndecimum Ioannis, Chriſti compaſſionem de Lazaro defuncto, & luctu ſororum, ſic exſcribit: *Lacrymatus eſt Ieſus nos monendo, & metam mæſtitiæ, & iucunditatis imponendo. Nam ex toto nec compati, nec mœrere, ferinum: at horum exuberantia, muliebre*. Compaſſionis exuberantiam appellat rem muliebrem. Puto quòd vitium dicit, & virtutem fortè ſignificat, ſi de exuberantia Marianæ compaſſionis ſermo ſit. Muliebris enim Mariæ compaſſio de Paſſione Filij, & lætitia de eiuſdem Filij gloria, videtur exuberantia compaſſionis, & gaudij, ſed arcana eminentia eſt, & diuinioris beneuolentiæ meta. Porrò ſi typicam Iudith ſic tangit populi ſui periculum, vt ſacco, & cinere ſqualidè voluta, effuſa in lacrymas, ſic mœret, ſic animosè ſubit propriæ vitæ diſcrimini; & tandem ſic feſto tripudio ouat, & triumphat de glorioſa populi liberatione; quis muliebrem exuberantiam dicat peracerbam Mariæ compaſſionem de Filio Dei, & ſuo, diriſſimè, & ignominioſiſſimè in Cruce peremptori; & de Reſurrectionis triumpho coram glorioſiſſimè ſpectato.

Ioann. Theophyl. Muliebre eſt, nimium mœrere.

139. Profectò Marianæ compaſſionis exuberantia de patiente Filio muliebris non eſt, ſed virilis, vegeta, robuſta, & ſupra humanum faſtigium: *Maria vicit ſexum, vicit hominem, & paſſa eſt vltrà humanitatem: torquebatur enim magis, quam ſi torqueretur ex ſe, quia ſuprà ſe incomparabiliter diligebat id vnde dolebat*, ait Amadæus homiliâ quintâ, de Virgine Matre. Plus torquebatur in Filio, quem ſupra ſe diligebat, quàm in ſe Virgo torqueretur: ille foris patiebatur, Maria intùs: ille in corpore, Maria in anima; & planè eādem paſſione vnus vterque patiebatur. Sanctus Bernardinus Senenſis tomo 3. ſermone 2. cap. 1. *Tuam*, inquit, *ipſius animam pertranſiuit gladius. Illarum duarum animum, ſcilicet Chriſti, & Virginis, miram doloris indicat participationem, & transformationem, vt ſic dicatur*. Audis Mariam ſic participaſſe Paſſionis cruciamenta, vt dolores Chriſti patientis transformarentur per compaſſionem in Matrem? Vel Dei Matrem à compaſſione transformatam in Filium patientem? O arcanam metamorphoſim Matris compatientis in patientem Filium! Opportunè S. Epiphanius in ſermone de laudibus Virginis Mariæ, ipſam vocat *Cruciformem*. Crucifigitur Chriſtus an Maria? imò quia crucifigitur Chriſtus, Maria cruci affixa eſt per compaſſionē. Quæ fuit Deiparæ crux? An ipſa, cui adfixus erat Filius? An Filius ipſe patiens Matris erat crux, Verùm ipſa *ſibi per affectum quodam modo erat crux*, vt tradit Guillelmus ad Cantic. cap. 7. O generoſam Mariæ Paſſionē! Ipſa crux Chriſti Mariam pariter ſuſpendit, & cruciat; vel ipſamet Maria ſui crux eſt, non infame alioqui lignum; quò vel etiam à cruce nobilitetur Mariæ Paſſio, ſeu compaſſio; vel potiùs ipſa Chriſti Dei crux venuſtetur à conſimili Mariæ officio. Omitto hæc quæ vulgò traduntur à Patribus, vt aliquid non vulgare de B. Virgine prædicemus.

Amadæus. Maria eandem ſubit crucem cū Filio.

Lucæ. Bernard.

Epiphan.

Pro-

140. Profectò si Maria per compassionem transformata fuit in patientem Christum, & inde *cruciformis* dicitur: in quas beatæ lætitiæ glorias non credetur piè effusa, cum Filij rediuiui glorias vidit? Indubium pijs omnibus est, quòd vbi primū Christus de triumphatâ morte resurrexit, primam omnium inuisit Matrem. Planè ineffabile est, quā gloriæ exundantiā delibuta fuerit pia Dei Mater, cominùs contemplata Filij sui gloriam post tot probrosissima cruciamenta,& infamissimam, & cruentissimam mortem. Aliqui ex Patribus censent Mariam aliquando in terris assumptam fuisse ad claram essentiæ diuinæ visionem, & gloriam temporariæ beatitudinis, & ad Dei fruitionem, beatitudinis appendicem: nuperi Doctores putant id concessum Deiparæ: vel in Incarnatione,vel in Partu,vel in Resurrectione: alij eò deuotionis progressi sunt, vt putarint in ipso immaculatæ Conceptionis instanti tantæ gloriæ priuilegio donatam. Nihil super hac re affirmo, dummodò nemo abneget saltem in Resurrectione Filij id fuisse concessum Matri, vt locum vendicem exuberanti gaudio, quo fuit delibuta ex vbere materia profusioris lętitiæ. Num quæ ex vi compassionis, Filio crucifixo *cruciformis* erat; Filio gloriosissimè resurgenti, ex vi ineffabilis gaudij, congloriosa fuit? Saltem consimilis fuit causa tantæ mœstitudinis in Passione, & summi gaudij in Resurrectione. Planè piè, & eleganter Canisius doctrinā, & sanctitate clarus, nec impar deuotionis in Mariam, ex mente, & verbis Dionysij Carthusiani ita fatur libro quinto de Beata Virgine Maria, capite primo: *Est sane probabile, ac piorum fide dignum, quod scribit Richelius libro secundo de laudibus Virginis, articulo vltimo: Mariam non modo patienti filio vehementissime compassam esse* (aduerte ad verba, quæ subijcit) *sed etiam eidem iam glorificato cum noua quasi gloria sese conformasse*. Scilicet sicut nuper dicebamus ex sancto Epiphanio & sancto Bernardino, ab immenso doloris affectu, miram fuisse *transformationem* dolorum Filij crucifixi, & ab ea Mariam *cruciformem* appellatā: ita etiam ex consimili causa: *Filio glorificato quodam modo sese conformasse* præ gaudij ineffabili exuberantiā. O rem planè mirissimam! Quem non delectet contemplari Mariam tanto gaudio delibutam in gloria Filij, vt diuinioris gratiæ ope eruperit in beatam gloriam, quā tunc glorificaretur extemporali beatitudine: vt quæ se in Christum patientem per compassionem ineffabiliter *transformauerat*, arcanā gaudij exuberantiā se se conformasset ad Filij Resurgentis beatas glorias!

Maria præ exuberātia gaudij,sese conformauit Christo resurgēti.

Canis.

Richelius.

CAP. XVI.

Vers. 11. Sandalia eius rapuerunt oculos eius.

ET CAP. X.

Vers. 3. Induit sandalia pedibus suis.

§. XXIX.

Quisquis sine Mariæ ductu ad cælum ire præsumit, non it, sed errat.

141 SI via error est, viæ terminus erit præcipitium, & ingens ruina. Quisquis ad Empyream gloriam ire amas, esto immobilis ad malum ex bono,& velox contende cursum per occultas arcanæ sanctitatis semitas. Et vt eas, non quà vulgò itur (quàm pauci sunt,qui rectā pergunt!) sed quà eundum est, lucem elige, vt feliciter conficias iter humanis oculis cæcum. Vocem ex præcordijs contende cum Psalmista: *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea*. Psalm. 16. vers. 5. Perfectè ad cælum graditur per arduas virtutis semitas, qui Mariam adsciscit ductricem,& adiutricem. Mariam præeuntem,& ductantem sequere, preme pulchra eius vestigia,& reputa te iam peruenisse ad cælestem patriam. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis*. Cantic. 7. vers. 1. Putas Mariam solam, Marianis pedibus,& gressibus ire? Te adiunge quàm possis deuotè ipsi præeunti, & simul ipse gradieris Mariæ gressu, & ductu. Paraphrasis Chaldaica, ita interpretatur præfata verba: *Quam pulchri sunt gressus Israel, quando ascendunt, vt appareant coram Domino!* Audis Mariæ pulchris pedibus, & passibus totum Israelem vnà pergere, vt appareat coram Domino in beato gloriæ templo? O quàm feliciter graditur, qui sub felici Mariæ ductu pergit in cælum! Sandalia eius alliciant,& rapiant oculos tuos, quò illi deuotè addictus simul eas gressibus eius: ipsa enim est gressus virtutis,& viuens ad cælos via: *Initiauit nobis viam nouam, & viuentem*, ad Hebræos 10. vers. 20. *Ad cælos facta est fors, via*. Virginem alloquens fortunatè pangit Venantius Fortunatus in carmine de partu Virginis. Nempe Maria ductrix est, eius ductum sequere, ne aberres, & præcipites in gehennæ barathrū: *Via* est, iusti intrabunt per eam, ne deuies ab illa, vt non palabundus exerres per vitiorum auia: vehiculum est, illo deuehere, vt sic indefessus peruenias ad gloriam, quam certò obtinebunt pij Virginis alumni.

Psalm.

Mariæ gressibus eūdum est ad cælum.

Cant.

Chald.

Ad Hebr.

Ven. Fort.

142. Maria illa Aaronis soror, idoneus fuit Virginis Mariæ typus, vt tradit S. Ambrosius in cap. 2. Lucæ, & epist. 81. Itaque cùm Hebræa gens iter per desertum ageret: ob fastiditam Æthiopissam Moysis vxorem, & leuem prophetię iactationem, apparuit candens lepra, quasi nix. Statim iubet Deus Numer. 12. vers. 14. *Separetur septem diebus extra castra, & postea reuocabitur. Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus: & populus non est motus de loco illo donec reuocata est Maria*. Quid prohibet populum inde pergere, etsi tantisper resideat Maria? Tantus, tàmque numerosus exercitus, sic grauabitur, vt immobilis subsidat, quia vna duntaxat femina immota sistitur? Satius foret, si graderetur populus, & dum post septem illos dies conualescat Maria, maturè festinabit ad suum populum. Acutè Lyra: *Et populus non est motus de loco illo, donec reuocata est Maria. Ex quo patet impedimentum itineris ex reuerentia ad Mariam*. Nimirum Hebræa gens graditur ad terram promissionis, ad cælestem Ierusalem; notum ergo sit omnibus, omnes esse immobiles ad cælestem promissionis terram, ad Emphyream Ierusalem, nisi Maria secum gradiatur. Sapienter reuerentur Israelitæ impedimentum,& errores itineris absque Mariæ ductu. Stant immobiles, quia pergere nequeunt sine Maria: & iure timent difficultatem itineris, & arduæ peregrinationis errores. Mauult populus non pergere, quàm ire sine Maria: *Et cui transire non licuit, de via patriam fecit*, dixit aliorsùm Petrus Damianus serm. 33. Quid? citiùs itur ad terram promissionis sistendo se iuxta Mariam, quàm ociùs sine Maria festinando? Iuxta Mariam de via patria fit? Appositè S. Bernardus hom. 3. super *Missus est*, sic alloquitur homines, qui in hac vita peregrinantur ad Dominum: *Mariam cogita, Mariam inuoca, non recedat ab ore, non recedat à corde: ipsam sequens non deuias, ipsam cogitans non erras, ipsa Duce non fatigaris, ipsa propitia peruenis.*

Ambros.

Sine Mariæ ductu non itur ad terrā promissionis.

Numer.

Lyra.

Petr. Dam.

Bern.

143. Prou. 8. v. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum*. Septuaginta: *Dominus creauit me initium viarum suarum*. Quid est, quòd Deus creauit B. Virginem initium viarum suarum? S. Athanasius ad decreta Nicænæ Synodi: *Non est*, inquit, *simplex, & vna significatio huius verbi* ἔκτισε *creauit aut fecit*) *hic enim* ἔκτισε *intelligendum, non fecit, sed præfecit*.

Prou.

Maria est Præses viarum Dei.

Athanas.

Scilicet

Scilicet Maria præfecta est viarum Dei apud Christianos, sicut Diana apud Paganos, quæ in biuijs, aut triuijs sedens, prætereuntes dirigat quo itinere rectà

Prouerb.
eundum sit, ne viatores temerè errent. Prou. 8. *Numquid sapientia non clamitat, & prudentia dat vocem suam? In summis, excelsisque verticibus supra viam in medijs semitis stans.* Ergo Maria à Deo præfecta est viarum, quæ dirigat, & inducat viatores in semitam, quà rectà itur in cælum. In hoc itinere, nisi diligens, & attentus sis ad Mariæ ductum, *Clausum est*

Petr. Dam.
tibi totum itinerarium Dei, ait Petrus Damianus ser. 61. si ipsius est præfatus sermo.

144. Exod.
Exodi 13. vers. 21. Hebræus populus excussa Ægyptiorum seruitute ad terram promissionis pervastam eremum pergit: *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per*

Ambros. Maria columna est, qua itur in cælum.
noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore. S. Ambrosius in Psalm. 118. per hanc columnam ductricem Hebræi populi, mysticè adumbrari putat B. Virginem, quæ Dei populum educit de tartareo Diaboli ergastulo, & feliciter ducit per huius vitæ auia, ad promissam cæli patriam. Et benè sub figura nubis, quæ refrigeret carnis æstum, & sub specie ignis, quo calescat humanus tepor ad virtutem. Et quidem Maria, vt præfecta viatum Domini, *per diem* ducit, id est, præclaros sanctitate viros; & *per noctem*, hoc est, vitiorum tenebris obscuros, quo animentur peccatores, dum audiuit tutelâ, & ductu Virginis non orbari, si ipsi velint reduci ad cæli semitas. Verum hic aduertit S. Zeno Veronens. apud Lipo-

Ver.
man. quod *Israelis populus miseratione Dei, duce Moyse iussus est proficisci: huic non circulus Solis per diem, sed columna nubis: non candidat Luna, sed ignis columna per noctem iter pandebat ignotum.* Quâ de causâ hæc nubes lucida, seu micans Cometa, qui Virginem adumbrat, ducens Israelitas ad promissionis terram, non repræsentat oculis aut Solis circulum, aut Lunæ orbitam, aut stellę speciem? Quid ductrici nubi cum figura columnæ? Columna stare solet immota sustentans ædificij molem, non ducit viatores exprompto motu, & sapienti ductu. Verùm opportunè satis hæc nubecula, seu flammæ portio, quæ adumbrabat Mariæ ductum, assumit figuram columnę, vt intimetur Israelitis super hanc columnâ inniti Israelis domum, & huic columnæ innixam, pergere ad promissionis terram. Hæc Mariana columna & ductrix est, ne aberres à via; & sustentatrix ne defatigeris eundo. Omnes sustinet, & ducit omnes, non tantùm eos, qui depositâ vitiorum sarcina leues & celeres currunt per virtutis tramitem; sed etiam eos, qui vitiorum mole graues sunt: Omnes sustinet hæc columna, dum eos ducit, seu potiùs sustinendo deducit. Concipiat hinc peccator generosos animos, ne lassus residat in via. Porrò columna firmior est, dum plus oneris sustentat; à grandiori mole firmiùs stat erecta, firma, flectinescia, nec notat ab onere, sed firmiùs subsistit. Profectò Maria arcana columna est, quæ omnes ad promissam cœli patriam rectà dirigit, & deducit: sed dirigens, & deducens peccatores (quorum occasione Dei mater effecta est, quibus quodammodò debet tantæ gloriæ firmitudinem,) quasi firmior, & erectior stat, quippe quæ columna Ecclesiæ est, & repræsentans itinerarium ad cęlum, deducens peccatores delictorum mole graues. Quò

Bernard.
alludere videtur S. Bernardus nuper laudatus, aiens: *Mariam sequens, non deuias; ipsa duce non fatigaris, ipsa propria prouenis.* Planè non deuiat, qui huius cælestis columnæ ductum sequitur; non fatigatur qui super hac columna vehitur.

Quod si miraris, hominem immensa peccatorum

145. Ven. Fort.
mole grauem, posse ad sublimia cælorum subuehi, attende ad verba Venantij Fortunati in præfato carmine de partu Virginis, sic Mariam alloquentis.

Felix quæ generi humano sub Tartara lapso,
Ad cælos facta est fors, via, porta, rota.

Maria rota seu gruis officiũ præstat peccatoribus.

Nempe B. Virgo *via* est, quâ pergimus ad cælestem Ierusalem; *porta* est per quam intramus in illam gloriæ metropolim. Quid verò *rota* nomine significetur planè non constat. Censebit forte aliquis *rota* vocabulo currum, seu vehiculum significari, quod etiam apud Latinissimos per synecdochen significat. Est ergo Maria & ductrix ad cælum; & euntium currus:

4. Reg.
sicut 4. Reg. 2. vers. 12. dicitur Elias *Currus Israel, & auriga eius.* Quod mitè concinit cum ijs, quæ de nubea columna nuper dicebamus. At *rota* appellatione sublimius quid innui mihi videtur. Porrò *rota* architectonica est machina, quam *Gruem* vulgò nominamus, miro artis ingenio inuenta ad subuehendos prægrandes lapides, & collocandos in sublimi fabrica. Videmus saxum mole immensum, & quod centeni homines viribus robusti vix possent à solo tantisper mouere, ligneæ rotæ, seu gruis artificio exprompte in sublime leuari vsque ad fastigium fabricæ. O felix Marię artificium ad subuehendos in cęlum peccatores criminum immensa mole graues! Tu B. Virgo, ingeniosè pia, *generi humano sub Tartara lapso ad cælos facta es via, rota.* Tu ingenio misericordiæ architectata es hanc machinam plenam artificij, pietatis plenam, deducendi peccatores ad cæli sublime fastigium. O homo, ne cadas animo, etsi sis omnium facinorum reus, & præ delictorum grauitate te ferè depressum videas in gehennæ profundo barathro: non recedat Maria à corde, non recedat ab ore: te, tuaque illi tarde quam deuotissimè possis, & ipsa arcanæ pietatis ingenio te ducet, & deducet ad cæli fastigium depositâ peccatorum mole. Ipsa est Emphyrei palatij artificiosa rota, quæ inidoneos alioqui lapides sublimat ad cęleste fastigium, & ex illis construit Ierusalem nouam, cælestem, beatam.

---

§. XXX.

Maria suorum clientum secunda Fortuna est.

NIl secundâ Fortunâ felicius habetur apud homi- 146.
nes. Fortunato enim cuncta prosperè cedunt: communi ruinâ sublimatur, ab ipso periculo incolumis est: temeritas prudentia reputatur ignorantia subtilitatem sapit: errore pergit in terminum: Fortuna enim de peruerso etiam auxiliatur felici. Secus infortunatus virtute culpatur, sapientiâ desipit, sublimitate deprimitur: & ipsâ (vt sic loquar) felicitate infelix est. Hinc tanti æstimabatur apud Gentes Fortuna, quasi prosperitatis arbitra, & mundialium bonorum matrix, *vt eam esse Deam maximam existimarint*, inquit Clemens Alexandr. in Adhortatione ad Clem. Ale.
Gentes: *Sed in Iouis tantum hortis beata felicitas colitur*, ait Sophocles in Ioue. At peruetusta quæstio Sophocles.
est, quid sit hæc secunda Fortuna, quæ sic fortunatos felicitat, & feliciter in terris beat? Omitto priscorum deliramenta, vt citò dicam secundam Christianorum Fortunam, & à qua optimè dici possunt eximiè fortunati, esse B. Virginem, quæ suorum clientum felicior Fortuna est.

Prouerb. 8. vers. 14. *Mecum est consilium, & æquitas.* Pro τὸ *æquitas* ex Hebræa origine significatio- 147. Prouerb.
num grauida, aliqui *Fortunam* exscribunt. Et pulchrè quidem hæc Prouerbiorum verba Mariæ accommodant recentiores interpretes, secuti Petrum Damianum. Itaque sensus est: *Mecum* (siue *à me*, vt aliàs diximus) *est consilium, & Fortuna.* Quibus verbis dilucidè innuitur non modò Mariam esse fortunatam, sed etiam ipsam esse Fortunam nostram: *Es Maria nuestra fortuna, nuestra buena dicha: sus denotos son bien afortunados.* Ex petis vt cuncta tibi prosperè cedant? Esto deuotus Mariæ alumnus: nam à Maria est Fortuna, & Maria est prospera suorum Fortuna. Plerique Mariæ nomen *Stellam* interpretantur.

Maria dicitur secunda fortuna suorũ clientum.

tantur. Ergo *iuxta sui præsagium nominis* (vt aliàs dixit Petrus Damianus, sermone 13.) fausta præsagit. & portendit felici omine. Hispanè dicimus, *Fulano tien estrella*, quo secundam illius fortunam significamus. Vnde qui sub hac stella feliciter nascitur, & viuit, fortunatè viuet, iuxta Mariani nominis præsagium: quia Maria, & à Maria est Fortuna. O fortunatissimos illos, qui Mariæ obsequio addicti sunt!

148. Ioannes fortunatus nascitur, quia sub stella, quæ est Maria.

Cùm Maria, iuxta sui nominis præsagium, stella sit, fausta quæque perpetuò suis alumnis influens: hinc factum est, vt Baptista Ioannes, sub hac felici stella ortus, fortunatissimus nasceretur. Adhuc in Matris vtero præsentiscit felicitatem, quam in illum vbertim influxit hæc prosperior stella Maria inquam. Gratiam, quam non quærebat in materni vteri recessu, repetit: prophetat sine voce infans, prophetas parentes facit: nascens admirationi est; viuens, omnium stupor, Christi Dei auctoritas, & virtutis meta: moriens Regum pauor, lymbi spes, Empyrei gloria: Ioanni plaudunt vniuersi, etiam qui extra fidem versantur, quod est felicitatis miraculum. Vnde Ioanni tanta sanctitatis prosperitas? Profectò fausta Mariæ stella; sub quâ nascitur, feliciorem gratiam apud Deum, & homines vbertim inspirauit. Quod tradidisse videtur Petrus Damianus serm. 25. vbi agens de gratia, quam Mariæ arcana visitatio illi copiosè influxit, agnoscit, & prædicat in Ioanne prosperioris fortunæ felicitatem, aiens: *Ioannem summæ felicitatis immensitas largius irrorauit*. Prosperam felicitatem, seu felicem Fortunam appellat Ioannis gratias? appellat quidem & iure optimo. Nam Maria iuxta nominis sui præsagium felicitates spirat, & fortunatos facit: nam cum Maria & à Maria prosperior fortuna est, ipsa enim dixit: *Mecum, & à me, est consilium & Fortuna*.

P. Dam.

Cur. Fortunati omnes virtutes habere videntur.

Eleganter dixit Curtius lib. 3. de gestis Alexandri: *Homines cum se permiscuere Fortunæ etiam naturam dediscunt*. Id experiuntur qui profanâ felicitantur fortunâ. Imò etiam qui hac sanctâ, & diuina fortunari solent: hominem scilicet sic hominem exuere depositis humanis affectibus vt naturam dediscat, & gratiæ, & virtutum habitus pro natura commutet. Sententiosè dixit illustris ille Philosophus Cratinus apud Stobæum, serm. 103. *Vtinam fortunatus fiam: aliam verò virtutem nullam desidero*. Quasi felicior, & sanctior Fortuna sit virtutum promptuarium, & sanctitatis thesaurus. Verè qui à deuotione erga Deiparam fortunatus est, naturam dediscit, & virtutis gratiam sapit: nullamque virtutem, & gratiam desiderat: quia omnibus vbertim cumulatur. Opportunè dixit sapientissimus Idiota in Prologo ad Contemplat. De Virgine: *Inuenta verè Maria inuenitur omne bonum*. Quibus verbis tacitè commentatur, & Mariæ accommodat, quod de Sapientia dicitur, Sapient. 7. vers. 7. (vulgare est apud Patres, & Commentatores, quod de sapientia diuina, legitur, Mariæ tribuere) *Inuocaui, & venit in me Spiritus Sapientiæ*, (graphicè depictam contemplare secundam Fortunam; quam experiuntur Mariano obsequio deuoti:) *& præposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Super salutem, & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius*. Nam *inuenta vere Maria inuenitur omne bonum*. Vtinam fortunatus fiam à Mariæ deuotione, quæ secunda suorum Fortuna est: aliam verò virtutem nullam desidero, Mariæ enim pia deuotio virtutum est matrix, diues sanctitatis thesaurus, & felicior fortuna.

Cratinus. Stobæus.

Idiota.

Sap.

149. Profectò erga Mariam deuotio, character est felicitatis, & secundioris Fortunæ insigne. Quod in se expertus est, magnus ille vir sanctitate, & sapientia illustris S. Dionysius Areopagita in quadam epistola ad Paulum Apostolum: *Fateor*, inquit, *coram omnipotentia Dei, & clementia Saluatoris, & gloria maiestatis Virginis matris eius: quoniam cùm à Ioanne vertice Euangelij, ductus fui ad Deiformem præsentiam altissimæ Virginis, tantus me splendor circumfulsit exterius, & plenius irradiauit interius, vt nec corpus infelix, neque spiritus posset tantæ felicitatis insigne sustinere*. Expende quòd vbi se Dionysius deuotiùs destinauit Mariæ; & sublimiùs de illa concepit animo, de quo agit infrà, *felicitatis insignia* se expertum fuisse, seriò ex Mariæ præsentia testatur. Nam pia deuotio erga Virginem Matrem, & eiusdem expromptus fauor est prosperitatis character, Fortunæ obsequium, & felicitatis insigne. Sic suos alumnos fortunat Maria. Sic suos clientes felicitat prosperiori Fortuna. O fortunatum illum, qui charactere Marianæ deuotionis feliciter insignitur! Omnia cedent illi prosperè: imò infelicitatem ipsam secundè prosperabit, & immunis erit à vitæ huius obuijs infortunijs.

Dionys.

Nemo non vidit in hac Historia typicam Iudith fuisse secundam Fortunam Hebrææ gentis, & nemo nescit Mariam esse Christiani populi feliciorem Fortunam. Hic sisto gradum, ne non Tractatus, sed liber euadat.

CAP. XI.

Vers. 19. Non est talis mulier super vniuersam terram. Iudith.

ET CAP. XIII.

Vers. 20. Non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari.

---

§. XXXI.

Apostolus ad Romanos 5. vers. 15. Virginem Deiparam à primordialis delicti labe, iuxta litteræ rigorem emaculat.

150 NVper §. 20. & 21. figurata Iudith populi sui vindex, vindicata fuit ab originali delicto. Non hic actum agam; nec rationum & auctoritatum pondere, nec acuminum florido ornatu, candorem Marianæ conceptionis nunc illustrabo; quod præstitere etiã plures hoc æuo: cui gratulor de pietate, de eruditione, & ingenio in hac adstruenda veritate, quæ eò certitudinis iam deuenit, vt tantùm non definita sit, & fidei certitudine indubia. Itaque non disputamus, an Virgo Deipara in suæ conceptionis primo instanti immunis fuerit à primævi delicti communi & originali contagio; sed vtrùm hæc veritas iuxta litteræ rigorem contineatur in illis Pauli verbis ad Romanos 5. vers. 15. *Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui sunt: multò magis gratia Dei & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit*. Ergo litteralissimè emedullandus est locus hic, in quo (sic opinor, quin censuram in oppositum seueriùs vibrem) iuxta litteræ districtum rigorem, immaculatam Marianæ conceptionis puritatem contineri seriò putauerim, in illis verbis: *In plures abundauit*, adspectu ad τὸ *multi*, quos Adæ peccato mortuos dixerat Apostolus. Quid alij senserint super hac Pauli sententia, priùs aperiam, & quid probandum, aut improbandum in eis videatur; vt quid approbari possit & debeat, explicatiùs appareat. Peritè hic M. Dominicus Soto Caput hoc in tres partes dispescit. In prima à vers. 1. vsque ad 12. profert Apostolus quidnam bonorum

Status cõtrouersiæ proponitur

Ad Ro. 5. vers. 15.

M. Sot. ibi.

per

per Christi Dei fidem & gratiam nobis obueniat: in secundâ, à vers. 12. vsque ad 15. enucleat rationem originalis culpæ, eiusque incommoda & detrimenta adaggerat; in tertia verò ab hoc vers. 15. excellentiam mirificam, & exuberantiam gratiæ Iesu Christi dignissimè extollit & amplificat: nimirùm vt significantissimè patescat, quantò fuerit maior virtus nouissimi Adæ, quàm primi infirmitas; quamque excellat redemptrix gratia per Christum, primæuam culpam ex Adamo serpentem.

151. Prima interpretatio illud *plures* absolute accipit id est, *multos*. Scilicet in hoc vers. 15. comparat Paulus vim nocendi in Adæ peccato, cum Christi gratiâ redemptrice; hancque longè excellere euincit, aiens: *Non sicut delictum*, Adæ, *ita & donum*, & redemptrix gratia per Christum: hæc enim vberior est in bonum, quàm delictum illud in malum. Et statim subdit huius propositionis luculentam probationem: *Si enim*, inquit, *vnius* Adæ *delicto multi mortui sunt*: id est, *omnes*, vt pleriq; interpretes commentantur) *multo magis gratia Dei, & donum in gratia* (idest per gratiam) *vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit*. Ergò difficultatis cardo in eo totus vertitur, in quonam hæc excellentiæ comparatio, seu prælatio consistat. Summates interpretum & numero, & eruditione magni, censent, quòd tametsi Christi Dei redemptio, & gratia dicatur *in plures* abundare, quàm Adæ delictum; id tamen intelligendum non sit comparatiuè, vt significetur maior extensio, aut copiosior numerus eorum, quibus Christi Redemptio profuit, quàm eorum, quibus Adæ delictum nocuit. Vnde sensus erit, quod sicut Adami præuaricatio *multis*, id est, omnibus nocuit; multò magis, id est, faciliùs, & efficaciùs, & copiosiùs gratia Christi illis multis, vel multitudini ex se proderit. Quasi compareretur ingenium & vigor delicti, cum natura & ingenio gratiæ in seipsis, non autem in personarum extensione. Ita S. Augustinus lib. 6. contra Iulianum cap. 12. & lib. 1. de peccat. merit. cap. 15. indicat S. Leo serm. 12. de Passione; & expressè eam tenent S. Chrysostomus, Theophylactus, Primasius, Anselmus, & Remigius ibi, S. Thomas 3. p. q. 52. art. 7. ad 2. Hugo Victor. tom. 1. q. 142. in Epist. ad Rom. Lyranus, Hugo Carensis, Dionysius Richel. Adamus Sasbout, Catharinus, Domin. Soto, Caietanus, Gagneius, Vatablus ibi, Erasmus in Paraphrasi ad eum versum, Iacobus Sodalitus lib. 2. Comment. in ad Romanos, P. Franciscus Suarez tom. 2. in 3. part. ad q. 52. art. 7. in Commentario, P. Vasquez in Paraphrasi ad hunc vers. num. 21. P. Bellarminus tom. 2. lib. 3. de amiss. grat. cap. 2. P. Salmeron tom. 13. disput. 41. P. Mariana, P. Toletus, P. Pereira, P. Iustinianus, P. Cornelius, P. Emanuel Sà, P. Iacobus Menochius, P. Tirinus, P. Gordonus, & Cornelius Mussus ibidem. Ratio omnium est, quia in Græca origine eadem vox quæ scribitur cùm dicitur, *in plures*, habetur ac quando dicitur *multi* mortui sunt: ergo *plures*, idem est, ac *multi*. Dein quia Christi redemptio non se extendit ad plures numero personas, quàm Adæ peccatum. Vnde redemptricis gratiæ excessum adspectu ad primordiale delictum explicant, quia datur potentior gratia per Christum: & quia Adæ peccatum est vnum, at Christi gratia ad resurgendum è pluribus peccatis: & quia Adæ peccatum vnum duntaxat malum est, quod intendi non potest; Christus verò abundantiam gratiarum effudit: & quia Adam perdens, erat homo: Christus redimens, erat homo Deus: & quia Adam attulit mortem; Christus autem vitam gratiæ, & æternæ beatitudinis: aliaque gratiæ redemptionis sexcenta elogia spissant; quæ negabit nemo, & legi possunt in P. Salmerone, P. Pererio, & P. Cornelio. Itaque omnes hi auctores, τὸ in *plures*, non de excessu numerali, sed quasi de intensione, aut excellenti aliqua prærogatiua gratiæ, quam habemus per Christum, locum interpretantur.

[Margin: August. Leo. Chrisost. Theoph. Primasius. Anselm. Remigius. S. Thom. Hug. Vict. Lyra. Hug. Card. Richiel. Adamus. Cathar. Soto. Caietan. Gagneius. Vatabl. Erasmus. Sodalis. Suarez. Vasquez. Bellarm. Salmeron. Mariana. Toletus. Pereira. Iustinian. Corn. Sà. Menoch. Tirin. Gordon. Mussus. Probatio. oppositæ sententiæ. Salmer. Pereira. Cornel.]

Alij verò cùm attentiùs aduertunt, τὸ *plures*, dum dicitur, gratia Christi *in plures abundauit*, sua energia vacare, nisi ad *plures* numero personas extendatur, quàm Adæ delictum, vocem *plures* comparatiuè accipiunt respectu ad *multos*, qui Adæ delicto mortui dicuntur. Scilicet per *multos* intelligunt idololatras, qui in similitudinem Adæ videntur præuaricari; per *plures* verò in quos Christi gratia exuberat; non tantùm idololatras, & infideles; sed etiam fideles, in quos redemptrix gratia vbertim exundat. Ita Origenes libr. 5. ad ea Pauli verba, S. Ambrosius inibi (si Ambrosij sunt ij Commentarij, qui eius nomine circumferuntur) S. Thomas qui in commentario Epist. ad Romanos, non minus sententiam Ambrosij, quàm Augustini sequi videtur, si legatur attentiùs. Strabus Fuldensis totus magistri sui Rabani doctrina imbutus, comparatiuè accipit præfata Apostoli verba. Et sanè huic interpretationi fauere videntur P. Salmeron, Pererius, Iustinianus, Cornelius, & apud eundem Cornelium, P. Suarez, qui excessum explicatum per τὸ *plures*, agnoscunt, non respectu ad homines, sed ad Angelos: quasi peccatum Adæ irrepserit in omnes homines; gratia autem Christi se etiam ad Angelos protelarit, quod infrà examinabitur, num. 170.

[Margin: 152. Secunda interpretatio illud plures accipit relatiuè cù excessu numeri. Orig. S. Ambros. S. Thom. Strabus. Salm. Pererius. Iustinian. Corn. Suar.]

Tertia interpretatio, genuina (sic opinor) litteralior & simplicior, τὸ *plures* relatiuè ita intelligit vt Christi redemptio ad plures numero personas exuberauerit quàm Adæ peccatum se extenderit de facto: propterea quòd Christi Dei vberior gratia se extenderit ad B. Virginem Deiparam, ad quam non se extendit Adæ delictum. Quasi dicat Paulus: *Non sicut delictum ita & donum*; Nam abundantius est donum redemptionis per Christum, quàm damnum, quod delinquendo intulit Adamus: nam in Adamo *multi*, id est, omnes, aut penè omnes mortui sunt peccati morte: at gratiæ vita, quam homines per Christum nacti sunt, in *plures* personas abundauit: quod verissimum est, nam originale peccatum in omnes homines serpit; gratia verò per Christum etiam amplatur ad B. Virginem, quæ mortua in Adamo non est, sed præpropero redemptricis gratiæ priuilegio, ab originali morte præseruata. Priorem huius interpretationis partem, nempè τὸ *plures* accipere latinè cum excessu numerali personarum, docent expressè Origenes, Ambrosius, S. Thomas, & Strabus Fuldensis; & insinuant neotherici nuper allegati pro secunda interpretatione. Alteram verò huius interpretationis partem, quod mens Pauli, id est, Spiritus sancti, fuerit asserere, gratiam redemptionis per Christum, ad *plures* se extendisse, quàm Adæ delictum, quia se extendit ad B. Virginem, à delicto originali immunem: luculenter docet P. Valent. de Herice t. par. Tractat. 3. disput. 35. cap. 2. num. 3. P. Diegus Alarcon. 1. part. Tractat. 4. disput. 5. cap. 9. num. 5. Idem etiam etsi non ita perspicuè tradit P. Ioannes Perlinus in Apologia pro magna Matre dist. 12. cap. 2. num. 14. ab illis verbis: *Vt autem alia taceam, &c.* Tradi quoque videtur hæc doctrina à P. Cornelio, qui quamuis ad præfatum vers. 15. per τὸ *plures* intelligat omnes; sicut per τὸ *multos*; tamen cùm ad vers. 19. anacephaleosim tradat eorum, in quibus Christi redemptio excellit Adæ præuaricationem, hæc verba scribit num. 310. *Septimò, non peccatum Adæ, sed gratia Christi se extendit ad B. Virginem, quæ est mare gratiarum.* Adsimili etiam modo P. Benedict. Iustinianus num. 5. explicans illud: *in plures abundauit*, sic fatur: *Denique Adæ iactura intra suam duntaxat posteritatem clauditur, ita tamen vt etiam ex ipsa excipiendus sit Christus & beatissima eius Virgo... Christi verò gratia ad omne genus hominum pertinere potest.* Ecce tibi vterque locuples auctor paulò post expressisse videtur id, ad quod nuper fortè non attenderat. Hanc interpretationem locupletat egregiè P. Magister Petrus de Simancas Augustinianus,

[Margin: 153. Verior interpretatio traditur, & auctoritate munitur. Orig. Ambros. Strabus. Herice. Alarcon. Perlinus. Cornel. Iustin. M. Petrus. Simancas.]

nianus, polito vir ingenio; illamque præmunit mascula pietate, & multiiuga floridaque eruditione, in prælustri Opere, quod hac super re iam iam typis mandat, insigni Marianæ gloriæ incremento. Cuius sapientissimi viri auctographa mihi videre & adprobare auspicato licuit; & hanc interpretationem in hoc Complutensi gymnasio, in Biblicis thesibus publicè defensare, insigni totius academiç concursu, (Mihi, an potiùs Deiparæ adulabor?) & plausu, sine consensu. Hi sapientissimi Magistri hanc sententiam auctoritate locupletant: muniet etiam hæc ratio, quam opinor, validissimam.

154. Nostra interpretatio valida ratione eumcitur.

Ille est Bibliorum sensus litteralior, magisque proprius & genuinus, qui Scripturarum verba propriè accipit absque metaphora, tropo, aut allegoriæ nubilo. quod præstandum est quoties nullum sequitur absurdum, si verba propriè, candidè, & simpliciter accipiantur in genuina: nec translata vocum significatione: (nemo hoc nescit, qui aliquid scit: & quod Augustino magistro, didicit vtraque ipsissima schola & expositiua, & scholastica,) sed propria & germana significatio huius vocis *plures*, excessum in numero, seu personarum pluralitate, non excellentiæ intensionem, aut prærogatiuæ excellentiam propriè significat: ergo, si nullum inde sequatur absurdum, in eâ significantia vox *plures* accipienda est. Maior huius syllogismi propositio tanto omnium consensu admittitur, vt pudeat & pigeat comprobare: alioqui stabile & inconcussum nihil esset in Biblijs, quod Origenianum esset, ab Ecclesiæ Patribus in Origenis commentis perpetuò damnatum. Consecutio videtur legitima: & minor (nisi valdè fallor) certissima. Quis enim nesciat, vocem *plures* extensionem potiùs, quàm intensionem, aut prærogatiuæ repetitionem, siue excellentiam significare? Quisve tam bardus & truncus, aut tam eruditionis ac pietatis inops, qui putet absurdum, seriò nunc affirmare, Virginem Deiparam in Adamo non fuisse mortuam cum illis *multis*? aut Iesuanæ redemptionis cumulatiùs non fuisse participem? Non probo hic hanc veritatem, quam oculatior eruditio peruidet; & quam lusca ineruditio, aut eruditorum luminibus, aut pietatis oculis perspicuè cernit. Nempè cum τὸ *in plures*, hic, si vox propriè accipiatur potiùs significet pluralitatem in personarum numero, quàm quidvis aliud, nullumque exindè sequatur absurdum: (cum absurdum non sit, sed potiùs veritas, tantum non definita) nihil vetat, & omnia congruunt, si Apostoli verba in propria & rigorosa significatione accepta, Virginem Deiparam ab originalis delicti communi morte & labe dissertè vindicent, prælustri Marianæ puritatis auctario. Sed operæ pretium dixi hic in oppositum objicere, quæ huius Complutensis academiæ Lumina mihi pro virili eam defensanti obiecerunt, non quò hanc veritatem obnubilarent, sed vt clararent amplius, nitido rationis examine. Seriò enim putauerim ex argumentorum solutione splendidam huic interpretationi facem accendere, vt ablegato difficultatum nubilo, nitidus Marianæ conceptionis præniteat fulgor. Attentiorem, & sine præiudicio cupio lectorem, ad ea quæ iam subscribimus, in quibus totius controuersiæ cardo vertitur, & ex quorum solutione nostra interpretatio roboratur.

Ex solutione argumētorū nostra ratio claratur, & munitur.

155. Prima objectio proponitur.

Primò obijcis, quod plerosque ad oppositum opinandum valdè mouit: In Græco Pauli textu, cum dicitur Christi redemptionem seu gratiam abundasse in *plures*, pro τὸ *plures* scribitur πολλοὺς quâ voce vsus est etiam Apostolus, cum nuper dixit *multi* mortui sunt, nam pro *multi*, habetur etiam πολλοὶ in primo pluratiui numeri casu. Vnde constat, quòd cum dixit, abundauit *in plures*, τὸ *plures* non designat comparationem cum excessu personarum in numero: sed eosdem, quos nuper dixerat *multos*, nunc eodem Græco vocabulo, *plures* appellare, eâdem eiusdem vocis significantia. Præsertim cum constet speciale vocabulum Græcis suppetere ad indubiè significandum plures comparatiuè, nempe τὸ πλεῖον. Vnde Syriaca translatio non vertit, *In plures abundauit*; sed, *Redundauit in multos*. Chrysostomus & Beda, *In multos abundauit*, & Vatablus, *In multos exuberauit*. Hæc aduersariorum machina subruere, imò labefactare conatur præcipuum nostræ interpretationis fulcrum.

Noo plures sed multos aliqui exscribunt.

Syriaca. Chrysost. Beda. Vatabl.

156. Soluitur argumentū; & ex solutione illustratur cōclusio

Verum, etsi validè arietatum, adhuc inconcussum stat. Porrò notum est apud Græcæ linguæ peritos, vocem Græcam πολλοὺς: (sicut & Latinam *plures*) posse significare aut absolutè multos, aut relatiuè cum excessu, quod ex contextu ipso explorandum est. Sic Latinè dicimus, *plures* auctores tenent hanc sententiam, id est, multi. Sic etiam dicimus: Multi auctores tenent hanc sententiam, *plures* autem tenent oppositam: vbi ex contextu liquet, illud *plures* nunc relatiuè accipi cum numerali excessu. Sic etiam dicimus: *plures* sunt nobiscum, quàm contra nos, & alia sexcenta. Idem puta de Græcâ voce πολλοὶ, quam sæpè constat ex contextu sumi absolutè, & per sæpè comparatiuè cum exuberantiâ in numero, seu extensione personarum, quod explorandum est ex ipso sententiæ contextu. Aliquot excribamus exempla ex plurimis, quæ se menti cateruatim objiciunt. Deuter.7.vers.17. *Plures sunt gentes istæ, quàm ego*. Græcè habetur πολλοὶ & tamen indubiè excessus in numero innuitur. Et 3.Reg.18.vers. 25. Dixit Elias prophetis Baal: Eligite vobis bouem vnum, & facite illud; *Quia vos plures estis*, Græcè πολλοί. Et Marci 12. vers. 5. *Et plures alios*, Græcè πολλοὺς constat autem ex Matth.21.vers.36. excessum in numero denotari. Quod autem hic excessum in personarum numero Paulus denotet, ex eo constat, quòd cum Apostolus proposuerit probandum hanc propositionem: *Non sicut delictum, ita & donum*, subdit exuberantiam doni per Christum respectu originalis culpæ: *Si enim vnius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei, & donum in gratia* (hoc est per gratiam) *vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit*. Quasi dicat; Adamo peccante, omnes, aut prope omnes eius posteri, mortui sunt in ipso, & in se ipsis per ipsum. Quod explicat, cum ait, Adami delicto, *multi mortui sunt*. At Christi Dei redemptrix gratia, in *plures* personas abundauit, quàm originalis mors ab Adamo, quæ se extendit ad *multos*: id enim exigit propria significatio huius vocis *plures*, cum ponitur adspectu ad *multos*, quod euicimus modò, cum proprietatem Grçci verbi πολλοὶ, & Latini *plures* tradidimus. Itaque Græca vox πολλοὶ, & Latina, *plures*, etsi possit esse absoluta, tunc est comparatiua cum excessu personarum, quando ponitur cum termino comparationis, sed hic ponitur cum termino comparationis, nempe cum respectu ad illos *multos* in Adamo mortuos; ergo denotat excessum in personarum numero: quod intendimus.

Deuter.

3.Reg.

Marci. Matth.

157. Nihil officit, quòd nonnulli, non plures, sed multos transtulerint.

Non inficior, Syriacam translationem, Chrysostomum, Bedam, & Vatablum, non vertisse in *plures*, sed in *multos*. Ast Biblia regia, Complutensia, cæteræ translationes, reliqui Patres Græci & Latini, antiqui & recentiores interpretes scribunt, non in *multos*, sed in *plures* Quin & Vulgatus interpres, quem sequi ex Tridentini oraculo tenemur, in *plures* habet. ergò si τὸ *plures* propriè accipi potest, propriè accipi debet atqui potest, ergò debet. Ex vulgato enim reliquas translationes metiri debemus, imò & emaculare, ne in re fidei inside exerremus.

158. Proponitur secūda objectio.

Secundò objicis. Ex interpretibus non paucos, nec ignobiles per τὸ *multi*, dum dicitur, In Adamo *multi* mortui sunt, intellexisse non omnes, sed duntaxat *multos*: ergò si Adami delictum in multos homines deriuatum est, rectè potest gratia per Christū in multò *plures* deriuari, quin necesse sit ad hanc pluralitatem complēdam recurrere ad B. Virginem. Igitur

tur benè constat tota energia vocis comparatiuæ *plures*, tametsi Virgo Deipara minimè hic denotetur, aut ab originali labe excludatur à Paulo. Quod autem per τo *multi* mortui sunt, non intelligantur omnes, sed multi docent Origenes, S. Ambrosius, S. Anselmus, (vel potiùs Heruæus,) Anselmus Laudunensis, S. Thomas in commentario, Caietanus, Toletus, Pererius, & Catharinus inibi qui addit, ideò dici *multos* in Adamo mortuos, non omnes; vt ab Adami morte & delicto Deipara excludatur.

Origenes. S. Ambros. S. Anselm. Anselm. Laodun. S. Thom. Caietan. Toletus, Pereira. Cathar.

Hæc obiectio plumbea est, nisi valdè fallor, & idoneam reddens Pauli argumentationem. Porrò perspicuum est, & conuenit inter expositores, Apostolum hic intendisse probare, hanc propositionem: *Non sicut delictum, ita & donum*; sed donum per Christum exuberare supra Adami delictum; quod ieiunè admodum probasset, aiens, quod Adami delictum *multos*

159. nocuit; gratiam verò per Christum *pluribus* profuisse. Obuium enim erat obiicere Paulo, Adami delictum re ipsa obfuisse omnibus hominibus præter Christum Deum (adde etiam, si placet, & Deiparam) at τὸ *plures* comparatum ad *multos* tantùm homines, non ad omnes præter Christum & B. Virginem; non donum augere, sed minuere: nam *plures* respectu multorum dumtaxat, donum exaggeraret comparatione ad aliquos tantùm, non ad omnes, qui damnum acceperunt ex Adæ delicto. Vnde cum primordiale malum non in *multos* dumtaxat, sed in omnes (præter Christum, & Deiparam) irrepserit, diminutè prædicaretur redemptionis exuberantia respectu aliquorum, non omnium, qui damnum ex Adamo acceperunt. Nam si omnes homines morte affecit Adamus, & Christus non eosdem omnes, sed plusquàm *multos* viuificauit; non tantum Christus profuit, quantum Adamus nocuit; exindeque improbatum relinqueretur assumptum: *Non sicut delictum, ita & donum*.

Soluitur secunda obiectio.

160. Tertiò obijcis: Idem argumentum vrgens sic ergo, si cum dicimus, Multi mortui sunt in Adamo, omnes intelliguntur, non dixit Apostolus, vt nuper πάντας, *omnes*, sed πολλοὺς *multos*? Responde cum Catharino & Iustiniano: Vt disertè exciperentur Christus Deus, & Virgo Deipara: qui etsi filii Adæ fuerint, Adę mors in illos deriuata non fuit. Et sanè cum in posteriori huius versiculi hemistichio addendum esset, Gratia Christi, *In plures abundauit*, comparatione ad *multos*, qui in Adamo morti sunt; inidoneè tunc dixisset *omnes*. Absurdè enim sonaret: Omnes mortui sunt in Adamo, sed Christi gratia *plures* viuificauit: nullus enim excessus supra omnes agnoscitur, nec benè audit. Addunt plerique interpretum, idcò Apostolum non dixisse *omnes*, sed *multos* fuisse in Adamo mortuos, vt numerum explicatius augeret; nam tres, quatuorve poterant esse *omnes*, non tamen poterant dici *multi*, multitudo enim ampliorem numerum requirit.

Cathar, Iustinian. Cur non omnes, sed multi in Adamo mortui dicantur.

161. Hinc, opinor, extricantur quorundam subtiliores argutiæ, qui quartò obiectant, per *multos*, qui in Adamo mortui dicuntur, non omnes, sed multos dumtaxat intelligi; ast in *plures* ex his *multos* Christi Dei redemptricem gratiam exuberasse, nempè in sanctissimis viris & feminis, in quibus gratia vberius exundauit. Ecquis autem hæc ad Pauli mentem adaptet? Nam si non *multi* tantum, sed omnes Adæ posteri eius peccato mortui sunt (excipe filium Deum, & matrem Virginem) quid refert ad Iesuanæ gratiæ exuberantiam, quod ex omnibus mortuis aliqui tantum adsignentur, respectu quorum excellentior vita gratiæ & gloriæ à Redemptore tribuatur? restant enim alii innumeri in Adamo mortui; & alii similiter innumeri à Christo non viuificati per gratiam iustificantem. Quin & hic sensus violentè nimis aptabitur ad Apostoli verba; nec ab vllo interprete hucusque excogitatus est.

Obiectio quarta, & eius solutio.

162. Quintò obijcis. Etsi τὸ *in plures* ad B. Virginem extendatur, plus tamen nobis peccans Adamus nocuit, quam profuit redimens Christus: nam peccante Adamo, omnes primævo delicto infecti, formaliter mortui nascimur. Redimente autem Christo, non nascimur viui formaliter; sed digni in Christo, vt per gratiam & Sacramenta, spiritualis vita nobis per Christi merita donetur. Profectò hoc argumentum non specialiter militat contra nostram interpretationem, sed vniuersatim contra omnes, & contra fidei dogma, quo certâ fide scimus, sanctitate & meritis Christi, non esse homines formaliter sanctos & iustos, vt Hæretici insanè blaterant. Quomodolibet autem id fiat, indubiâ fide certum est, plus Christum nobis profuisse, quàm nocuit Adamus quod in hoc versiculo pronunciat Apostolus aiens: *Non sicut delictum, ita & donum*, & insuper addit duplicem excessum ex doni intensione in illis verbis, *Multo magis abundauit*; alterum extensiuum, dum ait, *In plures abundauit*. Reliqua verò in quibus Redemptio delictum superat, exponit in versiculis sequentibus, super quo ibi vbertim expositores. Itaque Adæ delictum hac ex parte (id est, secundùm quid) redemptionis donum superat; sed simpliciter superatur ex cumulo omnium prærogatiuarum, quas ab hoc versiculo 15. Paulus congerit.

Potentior fuit Adæ culpa secundùm quid, sed redemptio simpliciter.

163. Sextò obijcis difficile, si quod aliud, argumentum: Donum per Christum, id est redemptionis donum, quod hîc in personarum numero comparatur, & pręfertur Adami delicto; aut accipitur quoad sufficientiam (id est, quoad extrinsecum nobis Christi meritum) vel quod efficaciam, (id est gratiam hominibus de facto collatam ex Christi meritis. Si quoad sufficientiam; meritumve inquam; sicut Christi redemptio meritoriè extenditur ad omnes omninò homines; sic Adæ delictum omnibus imminet hominibus; (Christum geminato titulo semper excipe) etiam Deiparæ, quæ, vt minimum, debitum illius incurrendi contraxit: ergò Christi donum in *plures* personas minimè abundauit. Si verò Christi redemptio quoad efficaciam accipiatur, etsi B. Virgo à peccato originali immunis fuerit, non se extendit ad plures personas: siquidem multò plures personæ de facto per peccatum originale mortuæ sunt, quàm de facto per Christi gratiam viuificatæ: nam omnes omninò homines (præter Christum, & Deiparam) originale delictum contrahunt: & innumeri sunt, qui gratiæ iustificantis dono nunquam viuificantur: ergo τὸ *plures* extendit ad plures personas minimè potest. Hanc machinam contrà nostræ interpretationis arcem, huius academiæ Primipili semel & iterùm arietarunt, sed minimè eam subruerunt.

Difficillimũ argumentum nobis obiicitur.

164. Profectò si scopus Pauli in toto hoc capite attentiùs inspiciatur eò dirigitur, vt infideles ad fidem (quam valdè deprædicat) excitet; & fideles ad iustificantem gratiam & beatam gloriam, quam habemus per Christum, excitet: ne autem animo cadant ob originalis delicti cognatam omnibus malitiam, bona, quæ habemus per Christi redemptionem sumptuosiùs commendat ab hoc v. 15. Exinde censuerim non agere de dono, & bono extrinsecæ duntaxat redemptionis omnibus vniuersatim communi; sed de omni gratiâ extrinsecâ, & intrinsecâ, de omnique gratiarum thesauro quem per Christum habemus aduersus peccatum. Hinc procliue est extricare argumentum. Quod in primis nullam habet vim si dicamus, (quod setiò censemus) B. Virginem originalis delicti contrahendi debito caruisse: tunc enim Adami peccatum omnibus præter Virginem, æquè imminet, ab omnibus præter Virginem contrahitur: gratia autem extrinseca communis redemptionis, & intrinseca specialis gratiæ pręseruantis à delicti contrahendi reatu, per Christum habet Deipara. Vnde donum per Christum ad *plures* se extendit, quàm commune Adami delictum.

Pauli scopus in hoc capite.

B. Virgo caruit debito originalis contrahendi: & inde extricatur argumentum.

165. Sed esto, Virgo Deipara habuerit delicti originalis incurrendi debitum (ne solida huius Paulini loci interpretatio ab his Theologorum opinationibus dependen-

Eluditur argumenti

vis, etsi B. Virgo debitum incurrerit.

pendeat) adhuc expedita manet argumenti solutio, si semel concedatur, (quod certum est) B. Virginem peccatum originale minimè contraxisse. Porrò siue originale delictum sit actio Adami moraliter nostra; siue carentia gratiæ debitæ, quæ mors animæ est; omnes Adæ posteri præter Virginem, hoc contagio simpliciter mortui sunt de facto: at B. Virgo hanc animi mortem, redemptricis gratiæ fauore præproperè præuenta, non incurrit: ergo tametsi Adami delicto *multi*, (id est, omnes præter Virginem) mortui sunt, tamen redemptrix Christi gratia, quæ Deiparam præuenit, sic illam præproperè viuificauit, vt nunquam de facto mortua fuerit peccati morte, sicut reliqui, qui de facto incurrerunt delictum: Omnes enim homines viuificati sunt quoad sufficientiam; multi etiã quoad efficaciam; sola B. Virgo præuenta ne mortem incurreret: igitur cumulus donorum per Christum siue per sufficientiam, siue per efficaciam, (secundum distributionem, vt aiunt, accomodam) *plures* viuificauit, quàm mortificauit: Adamus; & in *plures* personas abundauit: vnde interpretatio nostra manet inconcussa.

166. Excessus in vno, plures constat.

Obijcis, quamuis Virgo Deipara exempta fuerit ab originali delicto, inidoneè tamen dici, Christi gratiam abundasse in *plures*, quàm Adæ delictum, quia ad vnam tantum personam superextenditur: nam vocula *plures* sonat pluralitatem. Elumbe planè argumentum, oritur ex ignoratione huius vocis. Nam τὸ *plures* indubiè pluralitatem importat, non in comparationis excessu, sed in vniuersa numeri collectione. Nempè è duobus candidatis, primus habuit centum suffragia, alter vnum supra centum; an non hic verè dicitur habuisse plura suffragia? Lippis hæc & tonsoribus nota. Sed adhuc hoc argumentum vrgeo.

167. Octauum argumentum eluditur.

Obijcis, in tam amplo, & penè infinito numero hominum, qui originale delictum contrahunt, quia vnica tantùm Deipara illud non contraxit, non satis idoneè dici videtur, redemptionem abundasse in *plures*; cùm pluralitas tunc: etsi arithmeticè subsistat: tamen moraliter, & in communi loquendi modo, in tam vasto personarum numero, tam exiguus in numero excessus, vix, aut ne vix quidem, computatur. Responde, quod arithmeticè & metaphysicè verum est, verè à Paulo dici. Præsertim cum vna Deipara, in quâ redemptrix gratia, primordialis delicti extensionem excellit, plus habuerit eiusdem redemptricis gratiæ, quàm reliqui omnes, qui in peramplo illo numero computantur, vt docent Theologorum summates. Ergo cum redemptricis gratiæ extensius excessus denarratur à Paulo, consultissimè dixit, abundasse in *plures*, etsi in vnâ persona numerus excellat, quia hæc persona plus habet gratiæ, quàm reliquæ iunctim omnes, quæ ibi computantur. Quis hæc non videat?

168. Cur vna duntaxat Deipara excessum hunc compleat.

Obijcis, vox *plures*, non tantùm excessum capit in vno numero, sed etiam in multi. Si enim alter candidatorum pro se numeret centum suffragia, alter verò mille, proculdubio hic dicitur habere plura suffragia, ergo Pauli sententia immetata est, & ad alias etiam personas præter vnam Deiparam, impunè extendi potest. Quod quàm sit absurdum, vel cæci videant. Ego quidem ingenuè fateor, voculam *plures* excessum indeterminatum de se importare; sed restringendum ex Scriptura, ex Concilijs, & Patribus. Porrò sanctum est in Scripturis, omnes in Adamo peccasse, & ex Concilio Tridentino constat, omnes homines incurrisse originale delictum, & solam B. Virginem ab hac vniuersali lege, saltem præcisiuè excipi: ergo locus hic Scripturæ ex alijs clarioribus interpretandus est, qui est optimus interpretandi modus, vt sancti Patres, & commentatores passim docent. Quid ergo vetat hunc subobscurum & de se indeterminatum Pauli locum, ex illis Scripturæ locis clarioribus restrictim interpretari? Maximè quidem cùm accedat Tridentini auctoritas ab hac communi mortalium lege, Deiparam excipientis. An non quod aliquis Propheta generatim in vno loco prædicit, potest ipse, vel quiuis alius explicatiùs denuntiare? Sic multa, quæ in veteri lege sub allegoriæ nubilo denuntiauit Moyses, noui Testamenti scriptores apertiùs reuelarunt. An non Paulus idoneus erit Pauli interpres? An non Tridentina Synodus Pauli verba idoneè extricabit?

169. Verba Pauli intelligi non possunt de sola corporis morte.

Obijcis, Si verba Apostoli, cùm dicit: *multi* mortui sunt, intelligantur de corporis, non de animæ morte, euanescit nostra commentatio, quæ tota viget de hoc extremo comparationis. Nihil autem prohibere videtur, vt de corporali morte intelligantur. Imò multum nimis; alioqui valdè excelleret hac in parte peccatum Adæ redemptionem Christi, vt liquidò patet. Nam omnes homines corporaliter mortui sunt, aut morientur: per Christum autem multò pauciores viuificantur vitá corporis, & vita gratiæ. Generalis autem corporum resurrectio in mundi fine, omnibus communis est.

170. Extensio in plures, hic nõ capit Angelos.

Obijcis, Esto, τὸ *plures* intelligatur relatiuè cum excessu in personarum numero; si pluralitas intelligatur respectu Angelorum, qui Christi gratiam participarunt, prorsus ruit nostræ interpretationis fundamentum: nam si in alios præter B. Virginem hæc pluralitas extendi potest, nulla vrget ratio, quare de illa speciatim intelligatur. De extensione ad Angelos hanc personarum pluralitatem intelligunt P. Salmeron, P. Iustinianus, nec renuit P. Cornelius, qui pro eâ P. Suarium allegat. Verùm enim verò nunquam adduci potui vt existimarem, Angelos redemptrici gratia venustatos, pro qua sententia Theologiæ Proceres validè militant. Sed demus vltrò aduersarijs, Christum merito redemptionis sanctis Angelis gratiam meruisse, mihi haud dubium est, de ea hic Apostolum minimè egisse; nam antithesis, & comparatio fit inter *multos* per Adamum mortuos, & *plures* per Christum viuificatos: ergo suppositum, vel substantiuum illius vocis *multi*, dum dicitur, *multi mortui sunt*, est homines. Quasi dicat, Vnius Adami delicto *multi* homines mortui sunt: at gratia per Christum in *plures* homines exuberauit: neque enim aliud esse potest suppositum, aut substantiuum, nisi quod proximè præcessit. Inidoneè enim Apostolus homines excitaret ad fidem & gratiam Christi, ne ob Adæ peccatum animo caderent, si gratiæ excessum nõ in hominibus, sed in Angelis collocaret. Nam Angeli sicut originalis delicti non sunt participes, ita nec adspectu ad illos redemptricis gratiæ excellentia aptè hic prædicaretur. Imò hinc expromptum est, nostram interpretationem roborare, nam vel Auctores oppositæ sententię, in nostram. sic inclinant, vt sedulò procurent vocem *plures* cum excessu in comparatione propriè vsurpare, & inde ad Angelos gratiam redemptionis extendunt, ne vocem *plures* sua propria significatione defraudent. At quis neget hanc personarum extensionem, quam per vocem *plures* explicat Apostolus, aptius B. Virginis gratiam redemptionis indubiè participanti, quàm Angelis conuenire?

Salmeron. Iustinian. Cornel.

Ex opposito argumento nostra interpretatio roboratur.

171. Auctores qui pro nostra sententia militant.

Fortè putabit aliquis audacter nos agere, dum interpretationem, quam pauculi Doctores tenent, amplectimur; deserentes primam, quæ plurimos, ipsosque locupletes auctores numerat. Idem propè obijcere his, qui secundam interpretationem sectantur. Imò auctores secundæ commentationis partim pro nobis stant, dum τὸ *plures* relatiuè cum personarum excessu accipiunt. Et ex ijs, qui primam sectantur non pauci nobis nec leuiter faueant, præsertim qui pluralitatem ad Angelos referunt. Et Cardinalis Toletus disertè fatetur, Vulgatum interpretem nobis fauere, etsi Græcum textum ipse malit amplecti. Quin & eorum ratio nobis fauet eximiè. Ideò enim eorum non pauci absolutè accipiunt τὸ *plures*, non cum excessu, quem propriè significat; quia illis

Tolet.

noo

non occurrit ad quem se possit extendi Christi redemptio, ad quem non se extenderit Adæ delictum: sed nostra interpretatio in quem se possit extendere, indubiè suggerit, in eorum etiam opinione, vindicante Virginem ab originis labe: ergo nobis non parum adsentiunt. Vnde confugiunt ad Angelos, & alias similes argutias non validè solidas, quas omitto ne superuacuè longum faciam. Nostra autem interpretatio sufficientes habet patronos, videturque simpliciùs Scripturæ verba accipere, & probat Deiparæ immunitatem, quam hodie fere nemo improbat. Ex dictis in hoc n. 171. & n. 156. soluta manent argumenta illata num. 151.

P. Suarez allegatus pro prima sententia.

172. Scilicet Paulus ab hoc vers. 15. excellentiam redemptricis gratię supra originalis peccati malitiam ostendere intendit, aiens: *Non sicut delictum, ita & donum*. Gratiæ exuberantiam probat, primò quia *multo magis* gratia abundat, quàm originale peccatum, quod pertinet ad quasi intensionem aut repetitionem gratiæ. Secundò probat, quia in *plures* personas gratia exuberat: *In plures abundauit*. Tertiò addit vers. 16. quia originale peccatum est vnum in singulis hominibus: gratia autem ad liberandum, non tantum ab vno, sed etiam ab innumeris delictis. Vnde egregiè fallitur quisquis putat versiculum 16. esse duntaxat explanationem versiculi præcedentis: est enim noua extensio seu amplificatio eorum, in quibus velut intensiue gratia per Christum excellit Adæ peccatum; quod attentiùs legenti liquidò constabit. Et in versiculis seqoentibus alias gratiæ per Christum prærogatiuas tradit, in quibus supra peccati malitiam excellit in bonum. quod Paulus intendebat. Mirissimum autem foret, quòd Apostolus sigillatim enumerans gratiæ supra peccatum elogia, dum alia minutiora recenset, hanc extensionem omisisset, quam tanto consensu Doctores buccinant, tanto plausu Ecclesia concelebrat: ad quod vellem maximè attendendum.

Scopus Pauli in hoc c. 5.

173. Ergò de Iudith figurata, de Virgine Deipara inquā dicamus cū Scriptura. *Non est talis mulier super vniuersam terram*. Vnde tibi, ò B. virgo, tanta de gratiæ singularitate prærogatiua? Quia *non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari*: originis. n. labe omnes alii sordent; at splendida Filij mei gratia *in plures abundauit*, dum me vnā præopponere exemit à delicti squalore, idoneo diuinæ maternitatis priuilegio.

Iudith 11. v. 19. Et 13. vers. 20.

Si quid in hoc Opere humana tenuitas deliquit, lubens subijcio Correctioni Sanctæ Matris Ecclesiæ, & eruditorum cultiori iudicio.

Si quid laude dignum appareat, illud vltrò destino Virgini Deiparæ, Sanctissimæ Iuditha, Diuo Ignatio Protoparenti Optimo.

INDEX

I N D E X
PARAGRAPHORVM.

Quibus eruditur superior Politico-Christianus.

REIPVBLICÆ corpus sæpè ægrotare, & videmus, & dolemus. Nunquid semper pedes, crura, scapulas, & alia his viliora membra ægrit? Nunquam languet caput? Fortè non semel etiam membrorum languor à Capitis inualetudine est. Capiti ergo medicinam facio hoc rationis pharmaco. Beneuolè audiat quisquis beneuolè audiri cupit. Neque hæc lucubratiuncula ambit Principum blandimenta; sed despicit rancida Potentum fastidia. Ennod. lib. 3. epist. 11.

Litera C, Caput Iudithæ denotat. §. Paragraphum: N, numerum marginalem,

CAPVT I.

Candidatorum ambitio culpatur.

CAPVT II.

Electorum politia eruditur.

CAPVT III.

Superiorum agnata vitia produntur.

Bono principi honorum gloria (à qua fascinatur multorum probitas,) fit lenocinium ad virtutem. C.16.§.30. n.160.
Onerosa Legisperitorum officina culpatur. C.13. §. 14. num.66.
Iudex pauper proditor solet esse iustitiæ; Diues & potens integrius iura tractat. C.2.§.14
Quidam iudices non cessant furta vel punire, vel facere. C.3.§.3.n.9.
Bonus Præsul sæpè subditorum defectus suæ inertiæ imputat non eorum malitiæ. C.8.§.21.
Pius Antistes ne spoliet subditos Apostolico iure. C.15. §.22.n.104.
Suspectus sit Superiori garrulus adulatorum grex: nam adulatio, irrisio quædam est, & quodammodò Gentilismus. C.11.§.8.
Præterea adulator vsque adeò mendax est, vt ipsam veritatem, quam aliquando prædicat, mentiatur. C.11.§.9.
Alia peculiaria Superiorum vitia, in tit. suis locis annotata denotantur.

CAPVT IV.

Principandi labores.

INdefessus labor est natura Principum. C.11.§.3.nu.11.
Principatus non subleuat Principem, sed grauat: eminentia dignitatis sublimitate deprimit, non attollit. C.1.§.8
Sciat Superior se non tam homines regere, quam feras. Quin & nocti etiam designatur suus Præsul. C. 7. §.8.
Innata libido subditos stimulat ad obmurmurandum de Superiore. Nullum leue vitium, imò nec virtus immunis est à subditorum linguis. Cap.7.§.9.
Præfectorum odium sæpè præfecturæ laus est. Boni præsulis ingressus sit pacificus, non molestus exitus. C.7. §.10.
Principandi pericula valdè exaggerantur. Porrò Præfectus funamulabo similis dicitur: & præfectura suspendium. C.7.§.26.

CAPVT V.

De amicis, & familiaribus principum.

NOn Princeps passiuus, sed actiuus, verè Princeps est. Sit regius familiaris instar sanguinis, qui in se emortuus, vitam & vigorem det viuenti Principi. C.2.§.5.
Beneuolentia Superioris clypeus est, & corona subditi familiarissimi: hic sæpè legum violatione auget merita. C.11.§.44.
Superioris propinquus sanguine, aut familiaritate sæpè impunè delinquit; qui verò hominem non habet adiutorem, imbecillis est. Cap.13 §.17.
Præfectorum cognationi non imputantur flagitia. Præfecti cognatus sanctiùs meretur, promouetur faciliùs, felicius præest. C.2.§.9.& C.13 §.30.
Sub præsidio Principis impunè peccatur: nunquam ferè rea est malitia habentis patronum, nec secura innocentia non habentis tutorem. C.11.§.43.
Sciat Principum familiaris, infidum esse hominum patrocinium: & principum fauore destitutum, se leuare supra se: Sicut hedera, quæ à diuortio pariter arbor fit. C.10.§.9.
Qui vitrò se ingerit Principum conspectui aut lateri. Reproborum, aut Satanæ æmulus censeatur. C.5.§.4.
Ille habetur sapiens apud plures Principes, qui ad illorum placitum iura dispensat, & approbat quicquid illis lubet. Qui secus facit, imperitus & reiectaneus habetur, Capite 11.§.38.& 60.
Nemo exambit intercessionem familiarium apud Principem: nam vicaria intercessio languida esse solet & infœcunda impetrationis. Cap.9.§.8.
Aulicorum mores ad rem virtutis sæpè feminei sunt; ad crimina viriles. C.11.§.29.
Regum curia, vt regni, sic & vitiorum metropolis esse solet. C.5.§.36.

CAPVT VI.

Qualis esse debeat erga sibi infensos.

SApienter dissimulet se timere inimicos, etsi potentissimos: nam timor tacitè prodit, quem prudens securitas timendum facit. C.11.§.3.
Sit bonus Princeps ab ira humanior, & beneficentior in subditos sibi offensos. C.11.§.28.n.140.
Principum digna virtus est, iniurias condonare. C.1.§.33. n.168.
Magnanimus Princeps erga eos debet esse munificentior & gratior, qui fideliùs ac fortiùs aduersus seipsum depugnarunt. C.14.§.3.
Iudex proprias iniurias vlciscens, seuerissimè rigidus esse solet, & subiecti populi terror. C.9.§.1.8.
Zelus prætextu virtutis, proprias iniurias vindicans, spiritualis nequitia est. C.9 §.16.
Scelus est quòd Præfectus præfecturæ potentia vlciscatur iniurias sibi illatas. C.2.§.2.
Impiè sæuit quisquis prætextu iustitiæ & pietatis sæuit. C.9.§.16.

CAPVT VII.

De imponendis tributis.

REgum maiestas quæstuaria efficitur, ob immensos bellorum sumptus. C.3.§.6.n.16.&c.
Gentium Principes vectigalia imponebant vel cæli tractibus. C.3.§.6.n.21.
Res sacræ nunquam fiunt malè tributariæ sub bono principe. C.3 §.6.n.22.
Tributum Donatiui nomine sapienter exigitur: & eiusmodi vectigal aquæductui opportunè comparatur. C.3.§.6.n.18.
Vectigal eleemosynæ titulo, olim & nunc exigitur. C.3. §.6.n.26.
Tributum exigendum est necessitati Principum, non rapaci exactorum auaritiæ, armatæ Regis auctoritate. C.3.§.6.n.17.19.20.21 & C.3.§.3.n.7.
Propheta Ægyptijs præcat imponendis tributis. C.3.§ 6. n.20.
Ne plus grauentur pauperculi & inualidi, quàm diuites, & potentes. C.3.§.6.n.24.
Holoferniana præfectura, præda est, & proscriptio populorum. C.3.§.3.& 4.
Frugalitas Principis fit pro opulētis tributis. C.3.§.6.n.25.
Multiplicatur census administratus per Domini sui manus; serui administratores censum dissipant. C.8 §.7.
Pio & frugali Principi quasi ambitiosè auxiliantur Angeli, ad leuandas bellorum impensas. C.5.§.37.n.156.

CAPVT VIII.

Legum condendarum politia.

PRinceps seu Superior qui ad suum placitum multa nouat in republica, subditus ferè facit præuaricandi ius. C.1.§.11.

Legum

Legum silua prudentiæ securibus truncanda est. C. 4 §. 5. n. 12. Nam lex sæpè supplicium est, & fomes violationis Inibi, n. 13.

Legum paucitas est anticipata venia inobedientiæ, C. 4. §. 5. n. 15.

Violenta est legum promulgatio. C. 4. §. 5. num. 16.

Multæ leges non congruunt nisi subditis, qui suffocantur à vitijs. C. 4 §. 5. n. 17.

Leges quæ flectuntur pro rerum circumstantijs, non sunt impunitas delinquendi, sed obsequij vigor. C. 11. §. 24.

Leges ferreæ & flectinesciæ Hebræorum populo congruunt; Christiano populo blandiores sunt leges, & quæ cedere sciunt. C. 11. §. 25.

Quibuidam Superioribus est natura legalis, seu legislatrix, quæ prurit ad condendas leges. C. 4. §. 5. n. 17.

CAPVT IX.

Scientia reatus est solertia Præpositi.

STrenuus Superior adest subditis præsenti absentia. C. 4. §. 18.

Sit Superior simplex. C. 7. §. 26.

Præfectus dum per se lustrat prouinciam sibi subiectam, Magni nomen, & rem magni eiusmodi lustratione mercatur. C. 4. §. 19.

An deus cùm res humanas iudicat, vtatur perspicaciæ suæ notitijs? C. 5. §. 33.

Bonus superior sibi soli sciat subditorum defectus C. 7. §. 22.

Summa Præfectorum sapientia est, aliquando peraffectatam insipientiam sapienter stultescere. C. 1. §. 37.

CAPVT X.

Superior esto subditorum Medicus.

PRæfectus Rationis pharmaco vtatur ad sanandas subditorum infirmitates. C. 1. §. 5. n. 45.

Superior ne per anotomiam scrutetur subditorum mores & naturam, quæ laniena esset, non medicina. C. 1. §. 5. n. 47.

Ne exambiat Snperior vt à suo nutu dependeat subditus, vt ægrotus à Medico. C. 1. §. 5. n. 42.

Superior non negotietur animam subditi, vt Medicus negotiatur corpus ægroti. C. 1. §. 5. n. 43.

Ne ex proprio ingenio dogmatizet in re politica: quæ sunt Medicinæ hæreses. C. 1. §. 5. n. 44.

Superior ne sicut Medicus morborum vim domet in belli modum. C. 1. §. 5. n. 48.

De nullo desperet, vt Pæonius Medicus inferorum. C. 1. §. 5. n. 46.

Ænigmatica remedia, obscuritatis plena, sæpè prosunt. C. 1. §. 5. n. 48.

Præfectus non irritet vulnus, sed parti affectæ aduletur, vt Medicus. C. 1. §. 5. n. 48.

Superior non est placandus muneribus vt placatur Medicus. C. 1. §. 5. n. 48.

Cauterio, & sectione promereatur subditi gratiam, vt Medicus: quod est summum regendi ingenium. C. 1. §. 6.

CAPVT XI.

Humanitas, & benignitas est Superioris elogium.

AN culpa nimiæ benignitatis re ipsa sæpè sit honesta? C. 6. §. 13.

Princeps beneuolè concilians subditos, illos vltrò subiugat: & sic sponte sunt ipsi quò captantur. C. 1. §. 9.

Totus ferè subditorum labor à coactione est: non videtur laborare qui spontè laborat, sed qui inuitus & coactus. C. 12. §. 14.

Sua sibi patientia quasi detrahit Deus: & honore miserendi contumeliam dissimulandi repræsentat. C. 8 §. 27.

Valde punitur quisquis puniri potest, C. 13. §. 31. n. 154.

Reus qui vero similem habet excusationem apud homines non censeatur habere delictum. C. 6. §. 3.

Præceptum flexile arctiùs comitatem obligat. C. 11. §. 24.

Opportuna Superioris laudatio, aut prophetia est meriti, aut merita cudit; optimumque sæpè inuenit, aut facit. C. 15. §. 19.

Sciat strenuus Superior quòd lapsus non est prophetia vlterioris lapsus; sed sæpè cautela non cadendi. C. 5. § 10.

Sciat etiam subditus quod circunspecta sui custodia sæpè non fit ob conceptam suspicionem mali, sed ob beneuolam æstimationem boni. C. 12. §. 4.

Dum homines castigat Deus se videtur abscondere, quasi ipsum suæ iustitiæ bonum erubescat. C. 7. §. 24.

Diuinus rigor sæpè complementum est diuinioris misericordiæ, & aliqua pietatis portio. C. 8. §. 29.

Pœna sit culpæ definitio. C. 13. §. 31. n. 152.

Minis opportunis prænaturè terrere, pars benignitatis est, & prudens delictorum cautio. C. 13. §. 31. n. 153.

Obsequium quod extorquet metus, fucata adulatio est, & ficti honoris titulatio. C. 2. §. 20. num. 75.

Bonus superior Deus, sua sibi patientia & benignitate sæpè detrahit. C. 8. §. 27.

CAPVT XII.

Seueritas Iudicis est Iustitiæ vigor.

NImia benignitas, impunita relinquens hominum peccata, licentia foret delinquendi, & libido peccandi. C. 8. §. 28.

Iudex sit pertinaciter flectinescius in exequendo sententiam benè consultam, & legitimè decretam. C. 7. §. 25.

Aliqua iudicis atrocitas laudatur. C. 7. §. 25. n. 101.

Principis indignatio, nuncius, vel Angelus mortis est. C. 6. §. 4.

Superior sibi beneuolè indulgens, peracerbus esse solet in subditos. C. 12. §. 15.

Præfectus qui per solam gratiam ambit placere, deuenustat beneuolentiæ artem obiurgationibus, & aspertatibus placere studeat strenuus superior. C. 1. §. 6.

Violenti Principes pro iniuria illata, beneficij vocari ambiunt à subditis; qui sæpè laudatione coacta periculum silentij redimunt. C. 3 §. 9.

Sciat imperitare assuetus, quàm acerbè audiatur à subdito rei petitæ negatio. Cap. 12. §. 9.

Superior caueat ab ira, ne passionabilis fiat. C. 5. §. 3. n. 13.

Superioris patientia aliquando seuerior rigor est: rigor verò patientior indulgentia. Cap. 8. §. 26.

Caueat iudex à libidine; cuius appendix est crudelitas. C. 10. §. 13.

Ne immodicus rigor exasperet subditos; nam animus exasperatur & mœstus, fomes est ad vitia, & audacior criminum libido. C. 16. §. 3.

CAPVT XIII.

Acceptio personarum languor iustitiæ est.

SVb bono Principe principalium flagitijs perennat rigor: nec opprimitur pauperculus, & inualidus. C. 16. §. 15.

Præfectus qui non valet magnates cohibere, iure perdit dominium in paruulos C.3.§.2.
Superiori ne degrauet paupercùlos & inualidos: nam paucorum euectio, horum euersio est.C.4.§.3.
Princeps nimis æquus, iniquus est: attentè moduletur fauores & principatum inæqualitate amplificabit.C.15. §.29.
Bonus Iudex solerter vitet acceptionem personarum: nesciat reum, vt sincerius sciat reatum.C.8.§.24.
Pulchræ fœminæ causa non est tota rea: nam quam damnat fœdum crimen, visa pulchritudo absoluit. C. 11.§.35.
Pulcritudo & ornatus character innocentiæ iudicibus videntur. C.16.§.6.
Vis amoris mutuat intellectui perspicatiam ad videndum nimis in te dilecta.C.11.§.36.
Pauper inualidus delictis obnoxius est: potentia diuitis velut ius quoddam est ad delinquendum. C. 14.§.8.
Bonus præfectus æquè erit beneuolus in omnes subditos: imò æmulus præfecturæ stellarum, se totum exhibeat omnibus, & totum singulis. C.15.§ 5.
Præpositus in æquilibrio sit: & vt peritus funambulus in neutram partem inclinet. C. 15.§.6.

CAPVT XIV.

Cautela reprehensionis artificium est emendationis.

SVperioris conniuentia est vrbana correctio, & ingeniosa reprehensio. C. 11.§.24 n.108.
Bonus gubernator non palàm detrahit delinquentibus: diuersissima res est detractio, & reprehensio. C.8.§.21.
Sæpe acerbius suffunditur sanguis verecundiæ seu confusionis tormento, quàm effunditur effusionis cruciamento.C.9.§.14.
Reprehendentis nimia seueritas non emendat, sed irritat subditum: illùmque aduersus Præpositum armat. C. 16.§.14.
Strenui Superioris est, sic obiurgationem temperare, vt sit laudatione gratior. C.1.§.6.
Sæpè tempestiuum Superioris silentium est culparum ingeniosa obiurgatio.C.8.§.22.n.85.

CAPVT XV.

Audacia sinistra suspicionis, & temeritas præmaturæ Inquisitionis, in Iudice castigantur.

CAutionalis Præpositi suspicio, intercessio est ad delinquendum.C.14.§.8.
Probum si putaueris, faciet: & improbum efficiet, si improbum æstimaueris.C.15.§.7.
Non bona suspicio leuiter concepta, graue famæ dispendium est, & velut præpropera damnatio. C.13.§.18.
Apud homines nemo satis innocens est, de quo an sit innocens quæritur: ipsa delicti Inquisitio est anticipata damnatio.C.14.§.15.
Suspicio inquisitio, seu iudicium de crimine præcox damnatio est, & irreuocabilis sententia. C.8.§.48.
Publicata infamia quasi ius quoddam est ad delinquendum. C.2.§ 2.
Qui alicuius opera curiosè scrutatur, illa egregiè culpat. C.13.§.4.
Ne morosè scrutetur rem luxoriæ, ne libidinis flabellet scintillas.C.13.§.26.n.131.
Cautè aduertat, testes corrumpi ab amore, ab odio tei; quin & perniciosiùs a proprio ingenio.C.6.§.5.
Sycophantica delatio perniciosa semper fuit, vera, & pia olim & nunc sancta est. C.7.§.5.
Habeat suos curiosos in prouincijs, qui rem sincerissimè deferant.C.7.§.5.n.20.
Caueat solerter annus Præfectus ne subditos infamet: nam bona opinio apud homines valdè iuuat ad virtutem, cohibetque humanam licentiam ad delinquendum.C 8 §.19.

CAPVT XVI.

Qualis debeat esse Iudex in ferendis sententijs.

NE sit sententia extemporalis, atque adeò incauta. C.2.§.3.
Cor docile, & audiens, est pars eminentioris sapientiæ Superiorum. C. 1.§.9. n. 68.
Ne humanus Iudex reum persequatur vt Deus; rimari præsumens cordis arcana, quæ sunt vltra hominum territorium. C.5.§.33.n.143.
Reo inaudito, nec dæmones ipsos damnat omniscius Deus.C.2.§.11.
Ratio est vigor iustitiæ, & potestatis. C. 14.§.2.& 3.
Iudices reciproca concordia iudicent, & modulentur sententias ad supremi Iudicis consultissimum iudicium.C.9 §.12.
Pœnam adulterat qui vnicum delictum multipliciter repetita pœna mulctat. C.13.§ 14.
Ne recordetur Iudex delicti semel condigna pœna castigati.C.5.§.30.n.131. & 132.
Non enim dantur characteres malitiæ, neque stigmata delictorum.C.5.§.13.n.41.
Iudex non sit tutor pupillæ legis; sed legum Præses.C.9. §.12.n.65.
Iudex cuius sententiæ parent reliqui, pareat rationi.C.15. §.3.

CAPVT XVII.

Angustus principandi honor.

NE totus zelus Præsulis ferueat pro tuenda dignitate. C.15.§.22.n.106.
Hominis ambitiosum obsequium plus honoris exhibet Iudici, quàm Numini. C.10.§.16.
Subditorum obedientia sit fidei æmula. C.11.§.26.
Deus imperat voce simili humano superiori.C.8.§.43.
Qui Superiorum consilijs obtemperat, eiusmodi indebito obsequio, Deo videtur adulari.C.11.§.27.
Quia tantus est principandi honos, Regi, aut Superiori acerbior morte pœna est, illum à munere deponere, vt vitam priuatam deinceps agat.C.1.§.23.24.& 25.

F I N I S.

COPIA

COPIA
AD SACRAS CONCIONES
DE TEMPORE, ET DE SANCTIS.
PRÆFATIVNCVLA.

DISERTVM & excultum Concionatorem Aduoco ad hoc conceptaculum sacrarum Concionum; imperitum & rusticanum arceo. Porrò cùm huius operis theses morales aliorsùm versentur, necesse est vt multa è proprij ingenij penu depromat Concionator ad copiosiùs materiandam, & politiùs exornandam concionem. Ego digitum intendo ad themata; Tu idoneè sterne materiam, & sumptuosiùs adapta; de tuo supponens, quæ per compendium, (vt par est Indici) perstrictim indicantur perito: imperito autem, & qui ex charta recitat, nil præter memoriam, & vocem afferens, nihil satis est, nisi illi suggeritur recitanda concio. Præterea aduerte, consultò eandem vnius paragraphi thesim, non semel adaptari duabus tribùsve Concionibus, pro vt Euangeliorum opportunitas consimilia themata expetit: quod sæpè fiet absque repetitionis næuo; nam in eodem paragrapho plures suppetunt probationes: Selige quantum satis est, reliqua referua tibi pro alia Concione, cuius themata vbertim exatianda sunt, oneranda non sunt vsque ad fastidium Audientium. Denique aliquando iuuat paucula adnotasse in Euangeliorum excursu, & indotata consuetis allegationibus dimitti: tum quia sæpè non inidonea erit concionaturis ipsa adnotatio, etsi probationibus viduata; tum etiam quia non inamœnas earundem thesium probationes, fortè suggeret tomus alter, quem iam iam apparo: De Benedictionibus Patriarcharum. Dein Tobias publicabitur, egregius morum pædagogus.

Dominica I. Aduentus.

LVCÆ XXI.

SEVERITAS supremi Iudicij latè expenditur. c. 16. §. 18.

Erunt signa in Sole & Luna, & Stellis. Astra orbantur luce, & caligat orbis, ne palàm videatur Deus exercens summos Iustitiæ suæ rigores; tanquam erubescens seueriùs punire reprobos. c. 7. §. 24.

Erunt signa in Sole, &c. Sol obscurabitur. Quia Christus est etiam homo, in summo splendore maiestatis dum splendidiùs lucet, aliorum fulgores interstinguit, quò se probet verum hominem. c. 11. §. 11.

Et in terris pressura gentium, arescentibus hominibus præ timore. Timor Calamitatem amplificat & exaggerat. c. 14. §. 22.

℟ Timor veretur omnia, quæ exacerbare possunt; malũ anceps & dubium ab imaginatione timoris acerbiùs angit c. 14. §. 23.

Arescentibus hominibus præ timore. Plura elogia Timoris Dei habentur. c. 2. §. 20.

Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione. Timebunt omnes? Iusti etiam timebunt? Iusti non tantùm timore, sed expectatione terrentur: Quin & tantus erit finalis Iudicij rigor, vt vel Deus ipse quasi confugere dicatur ad suæ misericordiæ asylum. c. 7. §. 22.

Tunc videbunt filium hominis. Christi Dei irata facies sententiam fulminat damnatis, qui mitiorem æstimãt gehennã, quàm videre iratum Christi vultũ. c. 16. §. 19.

Cum potestate magna, & maiestate. Quorsum tanta maiestas? Scilicet celebratur finale Iudicium, vt Christo Deo olim despecto, tribuatur summus honor, qui Iudicibus exhiberi solet. c. 10. §. 16.

Ex alijs Euangelistis suppletur finalis iudicij narratio. Stellæ cadent de cælo. In quem locũ corruent? nam terra capere non potest amplitudinem astrorum. Verùm qui cadere incepit, desistere non solet vsque ad infimissimam, & ferè impossibilem ruinam. c. 15. §. 5.

Discedite à me, &c. Sic propriùs reprobi hærebant Christi Regis lateri; Qui vltrò se ingerit Principum conspectui & lateri, Reproborum, aut Satanæ æmulus est. c. 5. §. 4.

Ite maledicti. O magnos iustitiæ rigores Diuturnior Dei patientia armat seuerioris iudicij iras. c. 8. §. 26.

Ite maledicti in ignem æternum. Latè expenduntur feralissima gehennæ cruciamenta. c. 16. §. 20.

Ite maledicti. Acerbiùs torquet pati titulo damnationis. c. 11. §. 15.

Tunc dicet Rex. Rex iratus dicitur ad exaggerandos iudicij rigores. c. 6. §. 4.

Tunc dicet Rex. Apparet cum potestate & maiestate amplissima ad restaurandũ apud homines dedecus tantæ patientiæ, qua eorum peccata sustinuit. c. 8.

Esuriui, et non dedistis mihi manducare, &c. Dicit se offensum, vt ostendat quàm soleat esse rigidus index in propria causa, proprias iniurias vlciscens. c. 9. §. 18.

Esuriui, &c. quando te vidimus esurientem? Beati nesciũt sua merita? Amor nimis videt in re dilecta. c. 11. §. 36.

Quando te vidimus esurientem? Beati ignorant sua meri-

Dominica II. Aduentus.

MATTHÆI II.

Dominica III. Aduentus.

IOANNIS I.

Domi-

Dominica IV. Aduentus.

LVCÆ III.

ANno quinto decimo Imperij Tiberij Cæsaris, Procurante Pontio Pilato, &c. Boni superioris elogia, mali vituperatio generaliter traditur in Indice qui scribitur, *Superior Politico Christianus, qui quidem hunc proxime antecedit*.

Anno, &c. *Sub principibus Sacerdotum*. Principatus non tam leuat principem supra subiectos populos, quàm submittit: eminentia dignitatis sublimitate degrauat, non attollit, c. 1. §. 8.

Anno quinto decimo Imperij Tiberij Cæsaris, Procurante Pôtio Pilato, &c. Heu! quot facinorosi principes recensentur! Principandi pericula exaggerantur. c. 7. §. 26.

Imperij Tiberij Cæsaris, Procurante Pontio Pilato, &c. Audi tot principes, quorum ignominiam vel nomina ipsa præferunt; Profectò homo muneribus supra merita auctus, ipsa sublimitate decrescit, & dignitatis splendore infelix est. c. 1. §. 14.

Factum est Verbum Domini. Verbum factum dicit: Nam verba imbecillitas operandi esse solent: linguæ grandiloquentia infaustè ominatur defectum in opere c. 14. §. 9.

Super Ioannem Zachariæ filium. E Sanctissimo parente natus dicitur Ioannes. Num quia filij, parentibus respondent sanctitate ingenita; c. 6. §. 5.

In deserto. Et venit, &c. In deserto habitat Ioannes, ne familiaritas suum de Christo testimonium deuenustet, aut eleuet. c. 8. §. 5.

In deserto. In eremo, ad quam secesserat, prædicati & cur non in vrbium frequentia? Vel respicere relictum sæculi statum reputat periculum. c. 13. §. 28.

Prædicans baptismum. Prius prædicare debuisset Christi diuinitatem, seu Incarnationem Verbi, cuius præcursor venerat. Num Christi Baptismus Incarnationem æmulatur? c. 12. § 11. *Vbi plures Baptismi laudes*.

Prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Sic peccata dimittit Christiana pœnitentia, vt peccatorem reformet in Ioannem Baptistam, quasi transformet in Deiparam, & albis gloriæ vestibus induat? c. 5. §. 29. *Et insequentibus plura pœnitentia elogia prædicantur*.

Omnis vallis implebitur. Humiles implentur diuina gratia, quia humilitas est virtutum consummatio, & clausula. c. 9. §. 32.

Omnis mons, & collis humiliabitur. Humiliatio sequela superbiæ est: nam vir verè magnus vel ab operibus suis strenuè gestis, minor euadit. c. 1. §. 12.

Et videbit omnis caro salutare Dei. Saluaris dicitur Christus, quia est Pæonius medicus, ægrotæ animæ incantator eximius. c. 1. §. 5. n. 46.

In Natiuitate Domini.

IOANNIS I.

IN principio erat Verbum. *τὸ erat* antiquam Verbi æterni nobilitatem prædicat, sed quæ recentis generationis laude commendatur. c. 11. §. 58. n. 79.

Erat Verbum; id est, *Ratio*. Rationis nomine commendatur Dei Verbum, ne infirmus & imbecillus videatur infans hodiè natus. Sic est omnipotens recta ratio. c. 15. § 2. & 3. n. 12.

Erat Verbum. Id est, *Oratio*. Valde nobilitatur oratio dū ad Dei nomen adsciscitur. c. 9. §. 35. n. 191.

Et Verbum erat apud Deum. Dicitur Verbum non recessisse à Patre Deo, ne si à Patre Deo abesset, videretur hominibus ambijsse regnum Patris? Sic exambiunt homines regiam potestatem. c. 1. §. 7.

Omnia per ipsum facta sunt. Quamobrem postquam dicitur Verbum, statim subiungitur esse omnipotens? Scilicet ne Dei Verbum imbecillum putetur. Sic verba hominem, re verborum carent! c. 14. §. 9.

In ipso vita erat. Id est, munificus largitor est; esse, viuere tribuens rebus omnibus. Munificentia probat naturam diuinam; nam si Deus immunificus foret, fortè *nemo hominibus* videretur. c. 7. §. 21.

Lux in tenebris lucet. Dei lux in tenebris lucet: vt lux hominū de aliorum tenebris lucere ambit, & luces alias extinguere, vt ipsa prælucear; c. 5. §. 27. & 28.

Et tenebræ eam non comprehenderunt. Grande elogium est huius diuinæ lucis, à vicinia tenebrarum non pati detrimentum. Sic contubernalium nequitia iniuriare solet homines, non bono exemplo ad prauitatem instigante. c. 11. §. 31. & 10.

Vt testimonium perhiberet de lumine. Lux euidenter se ostendit, & probat; quid ergo opus est caligine humani testimonij ad lucis probationem; nisi quia neque oculis credimus de virtute aliena. c. 13. §. 19.

Vt omnes crederent per illum. At non omnes homines crediderunt in Christum. Verùm tanti æstimat Christus hominem, vt *omnia* Christo esse dicantur. c. 7. §. 12.

Non erat ille lux. Quid necesse fuit, vt Ioannes lucerna ardens & lucens interstinguatur, dum diuinior Christi lux exoritur? Scilicet vt Christus probetur verus homo: nā homo lucere solet, aliorum fulgores offuscando. c. 3. §. 12. & cap. 1. §. 27. & 28.

Erat lux vera. Lux interpres est Verbi Diuini; aut Diuinum Verbum interpres lucis. c. 14. §. 2.

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Mundus non cognoscit tam munificum benefactorem: nam occultatio beneficij lenocinatur ad gratiam benefaciendi. c. 9. §. 21.

In propria venit, & sui eum non receperunt. Non recepisse dicit mitiori vocabulo immanem persecutionem. Quia è propinquitate, & sanguine sæpe odia exurgunt maxima. c. 7. §. 9.

Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Si Filij Dei dicuntur, quo pacto dat eis potestatem, vt ab auctoritate castitatis dicantur filij Deo patre digni. c. 11. §. 41. n. 291.

Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis. Appetitus dicitur *voluntas carnis*, quasi appetitus sensitiui motus esset voluntatis consensus? Sic consentit voluntas appetitui? c. 13. §. 27.

Et Verbum Caro factum est. Caro humana adeò periculosa est, vt Incarnatio periculosa Dei haberi possit? c. 13. §. 27.

Verbum Caro factum est. Dicitur Verbum factum; nam verba sine operibus non benè audiunt apud homines. c. 14. §. 9.

De Verbi Dei Incarnatione ex almo Deiparæ vtero, vide quæ dicentur in festo Annuntiationis.

In Circumcisione Domini.

LVCÆ II.

POstquam consummati sunt dies octo. Vbi primùm cōsummantur stati dies, auidè assumit in Circumcisione humilem peccatoris habitum: nam humilitas consummatio virtutum est, gratiæ amplificatio, & æmula beatæ gloriæ. c. 9. §. 32.

Postquam consummati sunt dies octo, &c. Dies corporis cōputantur: nam ætas virtutis non contenta angustijs suæ durationis, æternitatem æmulatur. Vnde virtus dicitur *carere tempore*. c. 8. § 14.

Vt circumcideretur puer. Circunciditur vt vulgò alij homines, ne ambiuit de singularitate eminere: nā singularitas in re virtutis, sæpe destruit quod astruit. c. 16. §. 34

Vt

In Epiphania.

MATTHÆI II.

Domi-

Dominica in Septuagesima.

LVCÆ VIII.

Dominica in Quinquagesima: & in festo X L. horarum.

LVCÆ XVIII.

Feria IV. Cinerum.

GENES. III.

MATTHÆI VI.

Feria VI. post Cineres.

MATTHÆI V.

Dominica I. Quadragesimæ.

MATTHÆI IV.

Feria IV. à Dominica I. Quadragesimæ.

MATTHÆI XII.

Tunc

Feria VI. à Dominica I. Quadragesimæ.

IOANNIS V.

Dominica II. Quadragesimæ.

MATTHÆI XVII.

non assumit? Scilicet ne si vnus Iudas relinqueretur, daretur illi occasio prodendi Magistrum, ob sui infamiam publicatam C.4.§.2. & C.16.§.3.

Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem. Quia reliqui Apostoli ingloriè omittuntur, euigoratur eorum virtus,& velut fascinatur. C.4.§.3. C.5.§.16.

Et duxit illos in montem excelsum. Vt à difficultate adeptionis,dulciùs sapiat gloria possessionis. C.16.§.37.

In montem excelsum seorsum. In secessu fruuntur gloriâ, quam negotiosi homines inueniunt in vitâ omnibus expromptâ,& negotiorum tumultu obsessâ. C.4.§.17.

In montem excelsum seorsum. In secessu à frequentia hominum,& negotiorum tumultu, inuenitur locus gloriæ. C.5.§.17.

Et transfiguratus est ante eos. Testes quærit ad glorias transfigurationis, & Resurrectionis, non ad ignominiã Passionis:nam ignominia sine teste creditur,gloria oculatis testibus publicata vix persuadetur.C.13.§.19.

Et resplenduit facies eius sicut Sol vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Quare summa gloria Beatitudinis explicatur comparatione torrentis, Solis, aut algentis niuis, quæ molestiam ingerunt propè existentibus? Profectò cælestis beatitudinis felicitas adeò excellit,vt præ magnitudine æmuletur humanas infelicitates.c.16.§.24.

Et resplenduit facies eius sicut Sol, &c. Cur non verbis explicat Christus supernæ beatitudinis gloriam:sed videndam objicit? Num Verbo diuino verba desunt ad dignè explicandam summam gloriæ felicitatem.c. 16. §. 25.n.137.

Et resplenduit facies eius sicut Sol, &c.Sicut Sol splendet Christus,& mox Solem oppansa nubecula obtenebrat? Quid? Dedignatur videri sicut alius, & qua homo est, exemplarem gloriam expetit?c.11.§.10.

Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias loquentes cum Iesu de excessu, quem completurus erat in Ierusalem. Ærumna procul spectata, *excessus* dicitur: dum eam quis patitur, non adeò angit, *Los lejos de trabajo son mas penosos*.c.14.§.22.& 23

Loquebantur de excessu. Inter summas Thaboris glorias recensetur excessus Passionis: nam in acerbiori calamitate deliciatur iustus lætitia beatitudinis æmula. c. 16. §.11.& 12.

Et ecce nubes lucida obumbrauit eos. Lux obumbrat, an vmbras pellit? At creata lux lucere ambit ex aliena caligine.c.1.§.27.& 28.& c.3.§. 12.

Ipsum audite, Et audientes discipuli ceciderunt. Similis vox Patris audita est in Iordane, & neminem terruit; quam ob causam Discipuli miraculis adsueti, audita hac voce,pauidè corruunt?Num quia lubentur,vt obediant homini glorioso, qui à gloriæ dotibus impassibilis tunc erat,& ideò non præsentiscit in se rei imperatę difficultatem?c.12.§.15.

Ceciderunt in faciem suam. Visa gloria corruunt in terram,nec illam ampliùs vident super faciem suam cornentes. Visa gloria sic exanimat discipulos? Scilicet tanto contemplatæ gloriæ amore alliciuntur, vt ne ab illa excidant,exinde valedicunt terrenæ felicitati,& vltrò se destinant acerbioribus vitæ calamitatibus. Fortè hac de causa vbi vident beatitudinis gloriam, statim exanimes corruunt.c.12.§. 6.

Neminem viderunt,nisi solum Iesum: O felix, qui solum videt Iesum,cætera cæcus est!Sanctorum proceres piè ambiunt vni Christo viuere,non sibi c.6.§.41.

Nemini dixeritis visionem. Quid? Erubescit Christus beatitudinis glorias ante Passionis ærumnas? c.16.§.8.

Nemini dixeritis visionem Silentium indicit, ne cæteri Apostoli ęgrè ferant inęqualitatem fauoris erga aliquos,non erga omnes.c.15.§.5.& 6.

Respondens autem Petrus. Non interrogatus respondet:& ita extra chorum prosilit: vnde insipientiæ arguitur ab Euangelista.

Ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et vox de nube dicens: Hic est Filius meus Dilectus. Obumbratur & velut absconditur Christus,ne coràm laudetur. Profectò apud homines dissimulata laus est vrbana laudatio, & laudandi ingenium:qui coràm laudat,tacitè culpat laudibus.c.13.§.31.

Tibi vnum, Moysi vnum, &c. Nimis adulatur Moysi Petrus: nec secundum tabernaculum illi extruit, sed vnũ nam secundum post primum est, & ignominiam habet posterioris. Vel à se ipso secundum esse, in gloriam cuique est: nomen primi ambitur ab omnibus. c.2.§.10.

Feria quarta, à Dominica II. Quadragesimæ.

MATTHÆI XX.

Prior pars huius Euangelij locupletata est in Dominica Quadragesimæ; posterior verò vberrim expenditur pro Festo S.Iacobi Apostoli. Recognosce ibi notata.

Feria sexta, à Dominica II. Quadragesima.

MATTHÆI XXI.

Parabolam. Christum Deum dedecere videtur in parabolis loqui: nam parabola est velut effictus sermo; fictio autem poetarum fabulis adsimilis est. At mysterium Incarnationis, & Redemptionis, de quò hic, quasi ficto sermone explicandum erat: Nam vsque adeò sunt augusta nostræ Religionis mysteria, vt præ rei sublimitate imitari quodammodo videantur fabularum licentiam. cap.8.§.2.

Homo erat paterfamilias. Appellatur Deus Paterfamilias,vt soles eius prouidentia erga homines,velut propriam familiam publicetur: Nam diuina prouidentia est hominibus tanquam ærarium, & panarium indeficiens c.12.§.8.

Plantauit vineam, & sepem circundedit ei. Sepem appellat Angelorum auxilia: nam Angeli erga homines diuina officia, & Paracleti munus obeunt. cap. 13. §. 24.

Sepem circundedit ei. Id est,*custodiam Patrum sanctorum.* Maceria & custodia non culpat vineam, sed illã adornat: nam pretiosa custodiuntur, vilia prostituuntur. c. 12. §. 4.

Fodit in ea torcular. Illustris Sanguis Christi in Eucharistia arcanè designatur. Porrò sicut merita accipientis Eucharistiam Eucharisticum calicem coronant,ita demerita proculcant. cap. 5.§.18.

Et ædificauit turrim. Id est, legem. Non multas extruxit turres,seu leges:quia legum paucitas disciplinam construxit, & est anticipata venia inobedientiæ. cap. 4. §. 5.

Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos, &c. Ante tempus fructuum, boni operis fructum exigit Deus: Scilicet ante opus exigit pium operis propositum,quod præmaturè gaudere dicitur operis priuilegio. c. 13.§. 11.& 12.

Misit seruos suos ad agricolas, vt acciperent fructus eius. Tam facilè soluitur pecuniæ debitum, vt mittat accipere non exigere? Imò post exactionem vix accipiet; nam qui alicuam substantiam debet, tardò aut nunquã reddit.cap.2.§.18.

Misit alios seruos plures prioribus: & fecerunt illis similiter. Vsquè adeò temeraria est humana malitia, vt peruersè diuinã bonitatẽ æmulari præsumat.c.16.§.16.

Nouissimè autem misit filium suum. Scilicet quò magis Inimicos, magis diligit:c. 1.§.35.

Misit filium suum. Tanti patris nobilis filius, tanti census vnicus hęres,nõ detrectat officiũ,quod obierant serui nam

nam vera virtus negligit has inanissimæ ambitionis nugas.c. 8.§.23.

Dicens: Verebuntur fortè filium meum. Quid? Deus certò nescit quid operatura sit impudens agricolarum malitia? Cognoscit planè. Sed non prædamnat demerita: nec dicitur ad condemnandum extrinsecus, vti perspicaciæ suæ notitijs. c. 5.§.13.

Hic est hæres: venite, occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Fatuum planè consilium; nam occiso filio, superest pater eius, qui vlciscetur tantæ nequitiæ facinus, & hæreditatem alijs dabit. At tanta est occisi filij bonitas, vt munificentior sit erga suos carnifices? c.9.§. 11.n.64.

Hic est hæres: venite, occidamus eum. Humana malitia Decidium intentat? Planè audet supra proprias vires. c. 6.§.16.

Hic est hæres: venite, occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Profectò stultescit agricolarum auaritia; neque enim è præda locupletum, sed ex pauperum rapinis ditescunt homines. c.3.§.4.

Eiecerunt eum extra vineam, & occiderunt. Et cur non eum occiderunt in vinea? ô impudens delinquendi licentia; ac si parum foret clanculùm peccare, impunè audent in publico flagitiosiùs delinquere.

Eiecerunt eum extra vineam & occiderunt. Extra vineā, quæ est Ecclesia, ipsi exeunt, dum flagitiosum facinus intentant; nam insignis peccator semichristianus, dicitur.c.8.§.34.n. 126.

Eiecerunt eum extra vineam, & occiderunt. Vides quàm vilipenderint bonum patremfamilias negādo fructus, cædendo seruos, occidendo filium, &c. Profectò sua sibi patientia quasi detrahit Deus, & honore miserendi contumeliam dissimulandi repræsentat. c. 8. §. 27.

Cùm venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Non facilè inuenitur digna pœna tantæ malitiæ, diu toleratæ benignissima patientia. Porrò diuturna, multa, & misericors Dei patientia armat diuinas iras ad seueriorem vindictam. cap. 8.§.26.

Malos malè perdet. Benè perditur, qui ad emendationē; malè perditur, qui à supplicio deterior fit, & à medicina ægrotat.

Auferetur a vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Non tantùm punit Iudæos, auferens ab illis regnum; sed etiam illud alijs donando. Felicitate gentilium punit Hebræorum obstinationem. c. 3. §. 13.

Dominica III. Quadragesimæ.

LVCÆ II.

ERat Iesus eijciens Dæmonium. τὸ erat animosam, & validam resistentiam denotat. Quid? opus fuit toto omnipotentiæ diuinæ conatu ad Dæmonem expellendum? Quorsùm tam impensè procurat diabolus diu hætere huic homini, nisi quia pei acerbè fert deponi à principatu: nam Regi, aut superiori acerbior morte pœna est à regimine deponi.c. 1.§.25.& 24.23.

Et illud erat. τὸ erat diuturnitatem importat. Nam quia semel & iterum deliquit, peccandi consuetudo malitiæ characterem imprimit.c. 10. §. 12 num. 76. Estnē consuetudo libera quædam necessitas, & prophetia vlterioris delicti? c, 14.§.13.

Et illud erat mutum. Homo mutus erat, non Dæmon: tanta est humanæ linguæ malitia, vt Dæmon hominis linguam sibi adscribat, atque linguatus humana voce ad explicandam linguæ malitiam.c.9 §. 28.

Et illud erat mutum. Diabolorum disertissimus videtur, qui fa.tem non frustrà publicat malum, quod prauè fecit. c. 1 § 4.n. 13.

Et fuit dum fuisse testatur alius Euangelista. Quid? officia pietatis præstat malus Dæmon? Optandum planè est vt homo pudicus habeat aures erudas, & surdas. c. 12. §.17.

Et cum eiecisset Dæmonium, locutus est mutus. Adhuc mutus dicitur, qui iam habet expeditam linguam? Cōsuetudo fecit aliam naturam? Malè natura dedidicitur. c.10.§.12.n. 78.

Et cum eiecisset Dæmonium locutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ. Quid admirantur turbæ, quod homo iam à miraculo non mutus loquatur? Fortè admirantur Christum restituisse muto linguam: nam lingua est mundus iniquitatis, a ka ad Vitium, & Vitiorum fomes.c. 9. §. 28.

Locutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ. Qui à Christi Dei miraculo linguam habet, procul dubio benè loquebatur. Forsitan admirantur turbæ hominem benè, & bona loquentem. Hoc vsque eò arduum homini est, vt diuinum Verbum ante Incarnationem corporatum dicatur apparuisse, vt ex tunc quasi edisceret benè loqui. c. 13.§.27.n. 136.

In Beelzebub principe Dæmoniorū eijcit Dæmonia. Quare Euangelista contumeliosum hoc Christi probrum enarrat, dum procurat publicare summas eius laudes: Num homines vsque adeò sunt proni ad credendum aliorum contumelias, vt credant Euangelio, ne discredant contumelias. c.8.§.38.n. 140.

In Beelzebub principe Dæmoniorum eijcit Dæmonia. Vnde tam celebre fuit hoc miraculum excantati Dæmonis; siquidem publicatum fuit simul cum hac probrosa contumelia? Profectò detractio artificium est publicandæ, & amplificandæ laudis. *Pongase la alabanca en estylo de murmuracion.* Et ita faciliùs propagabitur, & feliciùs incrementabitur. c.13.§.21.

Ipse autem vt vidit cogitationibus eorum, dixit. Palàm murmurant Iudæi & ad eorum cogitationes attendit? Intentio qua quis probrū iactat, plus sæpe ferit, quàm ipsa contumelia.

Dixit. Opportunè Christus sileret, dum suas contumelias audit, vt silentium eius foret nobis exemplar. Profectò obmutescere debet lingua hominis, dum iniurijs lacessitur, ne perdatur linguæ harmania: vt vnius Christi summa laus sit, quod iniuria affectus, pacatè respōdet: nam arduum magis est pacatè tunc loqui, quàm omnino tacere. c. 7.§.7.

Omne regnum in se diuisum desolabitur. Discordia hæreseos suspecta est, & Ecclesiæ monarchiam subruit: Si in beatitudine reperiri posset, cælites infelicitaret: & quod in Deo distinctionem inducit, perfectio non est. c. 8.§.49.

Si ego in Beelzebub eijcio Dæmonia, filij vestri in quo eijciunt? Mirum est Discipulorum miracula à principibus Iudæorum non adscribi Dæmoni; secus ea quę patrat Christus. Verùm aduerte filij nomine cognationem iunui: Porrò superioris propinquus aut sanguine, aut familiaritate, sæpe impunè delinquit.c.13.§. 17.

Feria quarta, à Dominica III. Quadragesimæ.

MATTHÆI XIX.

QVare Discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Hi fastidiosi Scribæ & Pharisæi discipulis detrahunt, non reprehendunt discipulos: diuersissimæ res sunt detractio, & reprehensio. c. 8.§.21. §.25 1.

Quare Discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Sycophantica & malitiosa delatio semper fuit perniciosa: Vera & pia, olim & nunc Sācta est.c.7.§. 5.

Quare Discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Vanissimi, & ventosissimi Pharisæi ambiunt discipulorum famā denigrare, vt ipsi præluceātur: alienę destructione suam famam ædificant.c.1.§.27.& 28.

Quare Discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Aliorum quæriunt, & publicant delicta, vt sua excusēt: nā alterius crimē mei criminis excusatio, est, quę

b 2 vel

Feria sexta, à Dominica III. Quadragesimæ.

IOANNIS IV.

Dominica IV. Quadragesimæ.

IOANNIS VI.

Feria quarta, à Dominica IV. Quadragesimæ.

IOANNIS IX.

Feria sexta, à Dominica IV. Quadragesimæ.

IOANNIS II.

Dominica in Passione.

IOANNIS VIII.

Feria IV. à Dominica in Passione.

IOANNIS X.

prias iniurias vlciſcens,ſpiritualis nequitia eſt. Cap. 9. §. 16. Planè impiæ ſeuit,quiſquis prætextu pietatis ſænit. Cap. 9. §. 17.

Quid facimus,quia hic homo multa ſigna facit? Profectò felicior æmuli fortuna, inuidum infauſtè inſurrunat, & miſerè infelicitat. Cap. 13. §. 34.

Quid facimus,quia hic homo multa ſigna facit? Humana ambitio de alterius exiguitate creſcere ſatagit. C. 1. §. 28. & 27.

Quid facimus,quia hoc homo, &c. Hi non boni iudices in hominem,quem vulgarem eſſe credebant,ſummos iniuſtitiæ rigores exercent. Profectò pauper & inualidus delictis obnoxius eſt:potentia diuitis velut ius quoddã eſt ad delinquendum. C. 14. §. 8.

Si dimittimus eũ ſic,omnes credent in eum. Difficilis eſt Chriſti diſciplina, & aſperitatibus ardua, & timetur ne omnes populariter ad illum conuolent. Qui per ſolam gratiam vult placere,deuenuſtat beneuolentiæ artem: obiurgationibus, & aſperitatis mulcet Chriſtus. Cap. 1. §. 6.

Venient Romani,& tollent locum noſtrum,& gentem. Apxiè verentur, ne Romani eos non vitâ priuent, ſed à principatu deponant. Nam principare aſſueto acerbior morte pœna eſt, illum à munere deponere,& cogere vt exinceps vitam agat priuatam. C. 1. §. 23. & 24. & 25.

Vnus autem ex ipſis Caiphas nomine,cùm eſſet Pontifex. Superbiſſimus pontifex nomen *vnius*, ſeu primi ventoſiſſimè vſurpat. Nam vel à ſeipſo ſecundum eſſe,inglorium illi foret. Cap. 2. §. 10.

Vnus autem ex ipſis Caiphas nomine,cùm eſſet Pontifex. Aſcenderat ad culmen Pontificatus, non meritorum gradibus,ſed munerum præſtigijs. Num olim & nunc nihil ferè eminet,quod muneribus meritum non mercetur. C. 2. §. 8.

Vos autem neſcites quicquam. Ergo inſcios & ignorantes conſiliarios habet in ſummo ſupremi ſenatus conſilio. Feliciter ſtultus ſæpe ad præfecturam eligitur. C. 11. §. 14. & 13.

Vos autem neſcitis quicquam. Audis arrogantiam ſtultiſſimi hominis? Planè homo inſipiens, rudis, & fatuus arrogantiùs ſuperbit, ob ventoſiſſimam ambitionis phantaſiam. C. 6. §. 17.

Expedit vobis, vt vnus moriatur homo. Reum inciditatum,& inauditum damnant hi non boni Dei miniſtri: & Deus inaudito reo, nec Dæmones condemnaſſe dicitur. C. 2. §. 15.

Expedit vobis, vt vnus moriatur homo. Conſiliarijs vtile fore allegat, vt ſuam ſententiam faciliùs, & feliciùs perſuadeat conſultoribus. Cap. 3. §. 8.

Expedit vobis,vt vnus moriatur homo. De aliorum morte,& ruina ſuum faſtigium ædificauit:neſciunt lucere, niſi de aliorum extinctione. C. 3. §. 32.

Hoc autem à ſemetipſo non dixit. Etſi à ſemetipſo nihil decernat princeps,tamen ſic iubeat,ac ſi ipſe decerneret: non enim princeps paſſiuus,ſed actiuus,verè princeps habetur. C. 2. §. 5.

Cùm eſſet Pontifex anni illius prophetauit. At ſic verè prophetauit,& à Deo inſtinctus,verum dixit,cùm ait: *Vos autem neſcitis quicquam.* Scilicet conſultorum inſcitia,prima prophetiæ propoſitio eſt. C. 9. §. 17. n. 92. & 93.

Dominica in Palmis.

MATTHÆI XXI.

Inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea. Bruta ſimplicitas, & rude ingenium ſæpè aptius eſt ad virtutem. C. 11. §. 39.

Soluite & adducite mihi. Qui à peccatis ſoluuntur arcanâ pœnitentiæ vi, eligit Chriſtus ad ſui triumphi gloriam: quippe qui nitent beatæ gloriæ veſtibus. c. 5. §. 29.

Adducite mihi. Vni ſibi vult creaturas: vt Deo luceant, non ſibi: vni Chriſto,non ſibi viuant. C. 9. §. 41.

Dicite, quia Dominus his opus habet. Deus opus habet hominibus, an homo Deo? Chriſtus homine opus habet,quia homo,*omnia* Chriſto dicitur. C. 7. §. 11.

Dicite,quia Dominus his opus habet. Spontiuum munus cupit Chriſtus: nam voluntaria hominum dona diuinæ pietati adnlantur. C. 16. §. 27.

Soluentibus autem illis pullum, dixerunt Domini eius. Ita ſcribit Lucas c. 19. Plures Dominos habet hic pullus aſini,quem expetit Chriſtus. Res quæ Deo donanda eſt plures habet,qui illam ſibi vendicant. C. 6. §. 24.

Ecce Rex tuus venit. Venit Chriſtus ad te,quia tu non vadis ad Chriſtum. C. 2. §. 19.

Ecce Rex tuus venit tibi manſuetus. Gratulor regno Chriſti,quod Regem habet peccatum & manſuetum; ſic ſubiecti populi ſponte ibunt ipſi quò raptantur. C. 5. §. 9.

Et eum deſuper ſedere fecerunt. Plurima autem turba, &c. Cur expetit Chriſtus ante ignominiam Paſſionis tanti triumphi glorias? Scilicet vt proximæ Paſſionis æſtimationem augeat ex gloria patientis. Nam ex ca hominum iudicia opus non à ſe ipſo æſtimant, ſed ab auctoris dignitate. C. 5. §. 9.

Et eum deſuper ſedere fecerunt. Plurima autem turba, &c. Tanti triumphi gloriam ambit Chriſtus, qui vltra confeſtim ſe obtulit probroſiſſimæ contumeliæ Paſſionis. Num quia per gloriam itur ad crucem? C. 5. §. 26. n. 113. & 114.

Et eum deſuper ſedere fecerunt. Plurima autem turba. &c. Perbreuis fuit huius triumphi gloria. Scilicet triumphat Chriſtus ante certamen Paſſionis. Porrò erumnoſus merendi ſeu patiendi labor lenocinatur felicitati. C. 16. §. 10.

Turba autem clamabat. Oſanna filio Dauid. Ex alieno ore depromit laudes, qui ſeriò laudari expetit. C. 13. §. 23.

Turba autem clamabat: Oſanna filio Dauid. Oſanna vox obſecrantis eſt: meritò ergo pueri & infantes has precarias voces edunt. Nam rudis infantium balbuties, erudita oratio eſt, quæ neſciens orare, ſcit impetrare. C. 4. § 9.

Clamabat: Oſanna filio Dauid. Oſanna hymnum etiam ſeu canticum ſignificat,quod piè repetunt. Porrò Eccleſiæ cantus mentes tranquillat ad pietatem: Dæmones excantat piâ victoriâ, & religioſo trophæo. C. 16. §. 2. Hinc Rationales pompæ eum cantu hodie celebrantur. ibi. n. 12.

Clamabat: Oſanna filio Dauid. Oſanna laudem quoque ſignificat. Opportunè ergo laudatur Chriſtus ante certamen Paſſionis. Num quia opportuna laudatio, aut prophetia eſt meriti, aut merita eudit optimùmque ſepè inuenit,aut fecit. C. 15. §. 19.

Oſanna filio Dauid. Dum miſericordiam obſecrant, filium Dauidis per Mariam appellant: An quia miſericordia Chriſti, ſoboles Mariæ eſt, quam eum indole generoſè ebibit,& expreſſit? T. §. 21.

Ecce Rex tuus venit tibi, &c. *Oſanna filio Dauid.* Ante certamen ouat, & triumphat Chriſtus ad gloriæ exaggerationem. Profectò ſine pugna vincere,faſtigium victoriæ eſt,& victoria Virgo. c. 14. §. 10.

Pro Oratione Chriſti facta in horto.

LVCÆ XXII.

ET cùm perueniſſet ad locum,dixit illis,Orate. Orationem diſcipulorum exigit Chriſtus, dum ipſe orat. An quia multorum oratio pia velut ambitione impetrare præſumit. cap. 7. §. 3.

Pater. Porrò oratio ad Patrem, exoratio, imò & exactio eſſe ſolet. c. 4. §. 6.

Abba pater, omnia tibi poſſibilia ſunt: (ita habet Marcus.) Omnia

Omnia possibilia sunt Deo Omnipotenti. Sed omnia etiam possibilia sunt homini omnipotenter oranti. Nam oratio supplex quædam omnipotentia est, omnia quæ petit potens precariâ vi. C. 4. §. 21.

Pater, si vis, transfer calicem istum à me. Vrbanissima planè oratio, aiens, *si vis:* arbitrio Dei impetrationem permittens. Num quia supplex orationis omnipotentia vel nolentem Deum velut cogeret ad donandum quod supplicat. Cap. 4. §. 24.

Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. Vltrò se permittit paternæ voluntati, & offert acerbissimæ passioni, ne deuenustentur cætera nostræ Religionis mysteria. C. 16. §. 27. n. 149.

Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. Quare petit Christus, quod præscius noscit se non impetraturum? Nempè inter acerbiores Christi dolores censendum est, repulsam pati rei petitæ: Hoc tormentum expetit. C. 12. §. 9.

Apparuit autem illi Angelus de cœlo, confortans eum. Ab hac consolatione plus patitur Christus. nam confestim factus est in agonia. An quia viro probo, & magnanimo ferè non est consolanda iniuria, sed propè insultanda, & gratulandum de calamitate. C. 6. §. 19.

Et factus in agonia: Grauissimi angoris notas dat Christus in limine acerbioris ærumnæ, nec se detrahit magnanimitati perfectioris constantiæ. Porrò constantia humana, quæ non feritur aduersis, neque ad graue periculum expallescit; à constantiâ in inconstantiam degenerare videtur. C. 11. §. 2.

Et factus in agonia. Vt verè homo timet acerbitatem passionis. Sed quare timore imminentis mali sic agonizat; & pacatè quod timebat pertulit? An quia timor veretur omnia, imaginatur omnia, quæ exacerbare possunt; & malum anceps & dubium plus ferit? An quia à metu simul omnia tormenta subijt, quæ successiuè pertulit in Passione. C. 14. §. 22. & 23.

Et factus in agonia, prolixius orabat. Dum vsque ad mortem tristatur, prolixius orat: nam oratio ad Deum, laxamentum est ab angoribus & ærumnis humanis. C. 9. §. 36.

Et factus in agonia, prolixius orabat. Vt transferretur calix; nec tamen obtinuit. Scilicet Christus vt homo mortem oratione recusat, vt Deus sententiam suam seruat. Sic ipse tanquam bonus iudex flectinescius perseuerat in sententiâ legitimè decretâ. C. 7. §. 25.

S. Petri negatio, & lachrymæ.

LVCÆ XXII.

QVem cùm vidisset ancilla quædam, &c. dixit. Secus etiam femineus in passione deliquit, vt vberiùs redimeretur. C. 9. §. 11. n. 64.

Et conuersus Dominus respexit Petrum. Irritare potiùs debuisset Christum ob recentis & impudentis malitiæ temeritatem. At non solùm pietas virtutis, sed etiam impietas vitij occasio est pietati diuinæ ad miserendum. C. 9. §. 11.

Et egressus foras Petrus, Foras egreditur Petrus, vt fugiat occasionem peccandi, sed simul fugit Christi oculos. Num occasio labendi potentior est ad ruinam quàm Christi oculi ad auxilium. Cap. 11. §. 32.

Et egressus foras Petrus Foras egreditur Petrus, ne videat locum delicti, & ne possit interrogari ab ancilla: nam vel cogitatio malitiæ fomes est ad malum: & potentia delinquendi alea sæpè est ad delinquendum. C. 11. §. 33.

Et egressus foras Petrus. Quare foras egreditur, & se absentat à benignissimis Christi oculis? Num quia oculi Christi lachrymas non eliciunt in Palatio. C. 11. §. 29. n. 246. vbi culpantur aulicorum, & curialium mores.

Fleuit amarè. O amarissimas Petri lachrymas, æmulas Passionis Christi præ acerbitate doloris. C. 5. §. 21. n. 135.

Fleuit amarè. Audacia pœnitentiæ S. Petri piè ambit æmulari temeritatem vitij. C. 5. §. 31. n. 136.

Fleuit amarè. Sanctior sæpè euadit peccator à pœnitentia, quæ pia peccatoris præsumptio dicitur C. 5. §. 30.

Fleuit amarè. Pœnitentia sic mundat à delictorum squalore, sic resculpit oristinam sanctitatem, vt peccatorem velut transformet in Deiparam, & albis gloriæ vestibus induat. Cap. 5. §. 29.

Fleuit amarè. Lachrymæ sunt auspicium vitæ, pietatis adeps, conscientiæ euaporatio, mortis ablutio, gehennæ extinctio, oculorum baptismus: atque oratio sine supplicatione impetrans. Cap. 7. §. 15.

Fleuit amarè. Lachrymæ etsi in terram sponte cadunt, in cœlum relabi piè exambiunt. C. 7. §. 16.

Pro bono Latrone.

LVCÆ XXIII.

DOmine memento mei. Bonus hic latro, qui vno verbulo cœlum suffuratur. Et quidem furata beatitudo dulciùs sapere dicitur. C. 6. §. 22.

Domine memento mei. Quid speret flagitiosus latro à memoria Christi, nisi pœnam tanto reatu dignam? Verùm non tantùm pietas virtutis, sed etiam impietas vitij sæpè occasio est ad vberiùs miserendum. Cap. 9. §. 11.

Domine memento mei. Memoria Christi Dei suggeret iustitiæ diuinæ criminosa latronis flagitia. Inde pietatem expectet, an acerbiores cruciatus? At maiora hominum delicta ex occasione nobilitant augustiora Dei attributa. C. 7. §. 18.

Domine memẽto mei. Quid lucri speret latro à Christo in cruce pauperrimo? Num quia diues tunc erat opulentò nostrorum delictorum thesauro. C. 7. §. 19.

Domine memento mei. Ab huius piæ vocis arcana vi, pœna quæ cœpit in latrone, consummatur in martyre. C. 9. §. 36. n. 194.

Amen dico tibi: Hodie mecum eris in Paradiso. Sic repentè largitur Christus totum paradisum latroni. Inconsultus & repentinus videtur hic amor: Sed inde exaggeratur apud homines. Cap. 2. §. 3. n. 10. & 11.

Hodie mecum eris in Paradiso. Exiguum videtur meritum ad donandum paradisi delicias, & cœli regnum. At audacia cogitationis humanæ assequi non valet cogitando munificentiam, quâ diuina largitas remunerat exigua hominum merita. C. 14. §. 4.

Hodie mecum eris in Paradiso. Nonnunquam ipsa sæuioris procellæ atrocitas ducit in Portum prospero errore & cæca felicitate. C. 14. §. 5.

Hodie mecum eris in Paradiso. Quis desperet de perditissimo peccatore, quandoquidem nuper infamis latro, confestim gloriosè beatur. C. 5. §. 10.

Hodie mecum eris in Paradiso. Memoriam sui rogat, & paradisum impetrat. Planè Oratio non tantum præsumit rem postulatam, sed etiam appendices exambit gratias. C. 9. §. 38.

Hodie mecum eris in Paradiso. De Paradisiacæ gloriæ felicitate plura traduntur. Cap. 16. §. 24. & 25.

Feria V. In Cœna Domini.

IOANNIS XIII.

SCiens Iesus quia venit hora eius. Vt præpropero sensu excrucietur Iesus: ac si nihil aliud cogitaret, attentiùs cogitat de subeundis tormentis. C. 8. §. 39.

Sciens Iesus quia venit hora eius. Mortis horam meditatur sollicitè, & peramanter; tanquam pulchræ mortis riua-

riualis. C. 16. §. 36.

Cum dilexisset suos. Inter acerbiora Christi tormenta recensetur amor. Amor enim grata tyrannis est, libera seruitus, dulce martyrium, vita mors, & infernalis gehennæ felix æmulatio. C. 8. §. 12.

Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Diligit, quia dilexit? *Ama porque se empeño enamar?* Estne Deus non naturâ beneficus, sed æmulatione. C. 13. §. 9.

In finem dilexit eos. Imò vltra finem. Porrò Dei amor humanam transcendit cogitationem. C. 13. §. 22.

Et cœna facta. Eucharistici conuiuij elogia vbertim traduntur. C. 5. à. §. 18. vsque ad 26.

Cùm diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas. Consultissimè dum traduntur eximiæ virtutes quas Christus nunc exhibuit, fit mentio flagitiosissimæ malitiæ Diaboli, & Iudæ: quia audacior vitiorum insolentia sæpè nobis est schola sublimioris sanctitatis, & audacioris virtutis disciplina. C. 10. §. 10.

Vt traderet eum Iudas. Grauissimè tulit Christus vendi à Iuda proditore, quia eius sanguinem pretio accepto vendidit, quem vltrò sine pretio erat largiturus in animarum pretium. C. 5. §. 21. n. 83.

Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus. Tanti æstimat Deus hominum salutem, vt hominum salus *omnia* Christo esse dicatur. Cap. 7. §. 11.

Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus. Validè probat Christus suum amorem erga homines, dum omnia habens, cum omnibus alijs rebus seipsum dat in Eucharistica cœna. Nam verus amor non tam constare dicitur affectibus, quàm muneribus. C. 12. §. 3.

A Deo exiuit, & ad Deum vadit. Sic amicè versabatur Christus Deus cum ingratissimis hominibus, vt etsi exierit à Deo, dum ad Deum vadit, & ad Deum peruenit, dicitur inquilinus pectoris Patris, ac si in patria peregrinetur. T. §. 26. n. 131.

Surgit à cœna, & ponit vestimenta, &c. Etsi omnia habet in manibus, grandiora opera non desistit operari, vt etiam de salario paternæ charitatis dilectam Ecclesiam vberiùs muneret, & de mendicitatibus creatoris. Cap. 5. §. 23. n. 94.

Ponit vestimenta sua. Etsi omnia dedit ei pater in manus, vel ipsis vestibus exuitur: nã munificentior liberalitas sibi detrahit, quò alij liberaliùs impendat. Cap. 12. §. 2.

Cœpit lauare pedes discipulorum & extergere linteo, quo erat præcinctus. Sordibus nostris squalet Christus Deus? ô humanæ malitiæ temeritatem! C. 4. §. 16.

Cœpit lauare pedes eius, &c. Infra Iudæ pedes demittitur Christus? Tanti æstimat humilitatem. Profectò humilitas gratiæ amplificatio est, consummatio virtutum, & æmula beatæ gloriæ. Cap 9. §. 32.

Venit ergo ad Simonem Petrum: Proculdubio postquam lauit pedes Iudæ, qui vsurpauit præstantiorem locum, quàm Apostolici Collegij Princeps. Profectò improbitas inurbanè vsurpat præstantiorem locum; virtus negligit has ambitionis nugas. C. 8. §. 23. & Cap. 15. §. 23.

Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet: sed est mundus totus. Qui mundus est totus, pedes habet immundos? Qui maiora vincit, sæpè minoribus vincitur: nam parua opera in re virtutis magnam virtutem exigunt. C. 14. §. 24.

Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet, &c. Sollicitè procurat Christus munditiem pedum Apostolorum. An quia ipse via est, & præcauet ne squaleat ab immundis pedibus viatorum. Cap. 8. §. 13.

Domine non tantum pedes meos, sed manus & caput. Aut nihil, aut omnia? Malo in vita communi non communem virtutem: nam singularitas in re virtutis destruit, quod adstruit. Cap. 16. §. 34.

Et vos debetis alter alterius lauare pedes. Lauare pedes, non inquinare: Lauare pedes, non insidiari calcaneo: Lauare pedes, non supplantare. Niteant per te fratris tui pedes, non squaleant. C. 7. §. 5.

Exemplum enim dedi vobis, &c. Nam bonum exemplum animata lex est, velut prophetia imitationis, & maturum Euangelium. Cap. 14. §. 17.

Feria II. in Resurrectione.

LVCÆ XXIV.

Dvo ex illis ibant. Consultò non appellantur tunc Discipuli, quando errant per infidelitatis auia, ne deuenustetur Magister: nam Discipulus indisciplinatus dehonestat Magistri doctrinam. C. 5. §. 35.

Et factum est dum fabularentur. Dum agunt de Resurrectionis Sacramento, fabulari dicuntur. An quia nostræ religionis mysteria adeò excelsa sunt; vt præ magnitudinis sublimitate aliquibus fabulæ viderentur. C. 8. §. 2.

Et ipse Iesus appropinquans. Ipsemet est Iesus in sumptuosa Resurrectionis gloria, & in probrosa Passionis contumelia. c. 1. §. 10.

Et ipse Iesus appropinquãs ibat cum illis. Iesus illis appropinquat, quia illi non appropinquat Iesu. Adeò desides sumus ad vera animi bona, vt expectemus pigri, quòd cæleste regnum veniat ad nos. c. 2. §. 19.

Et factum est dum fabularentur, & secum quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. Quia nutant in fide Resurrectionis, Christus appropinquat illis, vt ipsos instruat, & roboret in fide. Profectò non solùm pietas virtutis, sed etiam impietas vitij occasio est pietati diuinæ ad miserendum. c. 9. §. 11.

Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Oculos Discipulorum prohibet, ne illum tanquam præsentem agnoscant, vt ab absentia pluris æstimetur. Nam absentia admiramur, & adoramus; præsentia contemnimus. cap. 5. §. 8.

Qui sunt hi sermones, quos confertis adinuicem? Benè nouerat Christus Discipulos verbis dubitare de fide Resurrectionis, & dissimulat se id scire. Nam summa sapientia est per affectatam insipientiam, scientiam dissimulare. c. 1. §. 37.

Et estis tristes. Qui à virtutis aberrat viâ, mœroribus angitur: quia tantùm in re virtutis vera, & mera lætitia. c. 16. §. 9.

Et estis tristes. Sollicitè procurat Christus tristitiam pellere è Discipulorum cordibus: nam immodica tristitia intestinus est Dæmon, & delictorum fomes. c. 16. §. 29.

Tu solus peregrinus es in Ierusalem. Etsi Christus Deus peregrinetur inter homines; tamen quasi in natali solo vixit inter illos; & ita cùm redijt in cælum, dicitur inquilinus pectoris Patris. T. §. 26. n. 131.

De Iesu Nazareno qui fuit potens in opere, & sermone. Grande elogium est in imbecillitate verborum potentiæ vigorem ostentare. cap. 14. §. 9

Nos autem sperabamus. Spem abiecerunt, suspensæ expectationis molestiis fatigati. cap. 8. §. 30.

Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quòd hæc facta sunt. Ante completam tertiam diem resurrexit. Num anticipatione Resurrectionis, munificè suppletur veritas promissionis? cap. 6. §. 12.

Sed & mulieres quædam ex nostris, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum. Valde manè surgunt & velociter currunt ad inueniendum Christum. Tantâ festinatione egent: nam in via virtutis, festinatione, & volatu opus est, ne quis retrogrediatur. c. 2. §. 19.

Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Quia ærumnosus merendi labor lenocinatur gloriæ felicitati. c. 16. §. 10.

Intrare in gloriam suam. Resurrectionem appellat gloriam Christi. An quia Christus resurrexit vt benefaciat inimicis? c. 1. §. 34. n. 173.

Et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum. Munerum ingenium instar miraculi est ad promouendas hominum voluntates. c. 16. §. 23.

Nonne

Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via? Scilicet stimulantur ad omnes sanctitates, ex conuersatione cum Christo: nam proborum conuersatio virtures spirat, imprimit, exprimit. C.14.§.18.

Et ipsi narrabant quæ gesta erant, &c. Plures testes aduocat Christus ad suadendas Resurrectionis gloriam; neminem antem sistit ad suadendam Passionem. Nam de alienâ gloriâ, vix oculis credimus. C.13.§.19.

Sicut Maria in parientem filium quommodò transformatur: ita glorificato cum noua quasi gloria sese conformau it præ gaudij magnitudine. T.§.28.

Dominica in Albis.

IOANNIS XX.

CVm esset serò die illa, &c. Congregati Apostolorum Collegij merita faciunt, vt gratia videndi Christum gloriosum, sera dicatur: nam merita accipientis beneficium, minuunt largitoris munificentiam. C.15.§.28.

Et fores essent clausæ. Foribus clansis munificentiam suã exercet Christus. Clanculùm largitur Spiritus sancti dona. Scilicet secretum dandi beneficium lenocinatur munificentię largitoris: donúnique exaggerat ad liberalitatem, dum abscondit ad gratiam. C.9.§.21.

Venit Iesus & stetit in medio. In medio Collegii Apostolici stat Christus: nam bonus Rector æquè erit beneuolus in omnes: imò & æmulus præfecturæ stellarum, se totum exhibet singulis. C.15.§.5.

Stetit in medio eorum. Quia bonus Præfectus in æquilibrio est: & tanquam peritus funambulus in neutram partem inclinat. C.15.§.6.

Stetit in medio eorum. Strenuns gubernator in medio est, neque quosdam degrauat, & alios supra merita attollit: nã horum euectio, cæterorum ruina est. C.4.§.3.

Et dicit eis: Pax vobis. Sollicitè studet discipulorum concordiæ: nam diuisio in Ecclesia quædam quasi hæresis est: in beatitudine (si reperiri posset,) foret infelicitas: & quod distinctionem inducit in Deo, perfectio non est. C.8.§.49.

Et dicit eis: Pax vobis. Notitiam Mysterii Trinitatis auspicatur Christus Deus à pace: nam pax & animorum consensio Trinitatis imitario est. C.8.§.50.

Gauisi sunt Discipuli viso Domino. Temperata lætitia constantia virtutum est. C.16.§.4.

Dixerunt ergo ei alij Discipuli: vidimus Dominum. Adhuc non credit Thomas: quia neque oculis credimus de virtute aliena. C.13.§.19.

Dixerunt ergo ei alij Discipuli: vidimus Dominum. Non adducitur Thomas, vt credat euidenti resurrectioni, nam homo faciliùs credit rebus specie tenus falsis, quã meracissimæ veritati. C.11.§.23.

Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum, &c. non credam. Vides contumacẽ Thomę infidelitatem? Nihilominus à quibusdam censetur eximia virtus, ne quid non præclarum censeant de Thoma. Profectò eximia quorundam excellentia vel suum probrum vertit in gloriam, honorat vitia, virtutem honestat. C.1. §.31.

Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc. Aduerte ad placidam & vrbanam Christi reprehensionem. Profectò reprehendentis nimia seueritas, non emendat, sed irritat subditum, illumque armat aduersùs Præpositum. C.16. §.14.

Infer digitum tuum huc, & affer manum tuam, & mitte in latus meum. Infidelitas resulcat Christi vulnera, vicario carnificum officio. C.8.§.47.num.172.

Affer manum tuam, & mitte in latus meum, &c. Tanti æstimat probrosæ Passionis cicatrices, vt eas gestet in Resurrectionis triumpho. Num ipse iam gloriosus in cœlo cicatrices inuidet martyribus? C.8.§.16.num.63.

In Litanijs maioribus, & minoribus.

LVCÆ XI.

QVis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte? Media nocte quando altissimo somno iacent mortales, petit & impetrat. Nam somniatæ, & adumbratæ preces sæpè acceptantur ad nomen orationis, & negotium impetrationis. C.9.§.39.

Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte? Inidoneo tempore dicitur petere; & tamen nihilominus impetrat. Quia tanta est Dei munificentia, vt preces importuno etiam tempore factas opportunè exaudiat. C.4.§.26.

Amice, commoda mihi, &c. Qui ab amico petit, semel & iterum repulsam patitur; oratio ad Patrem exoratio est, imò exactio est. C.4.§.6.

Amice, commoda mihi tres panes. Ideò fortè contemnitur, quia res mundiales petit: nam rerum temporalium neglectus, oratio efficax esse solet ad illa impetranda. C.9.§.24.

Amice, commoda mihi tres panes. Fortassis ideò repulsam patitur; quia commodatum beneficium postulat. Deuenustatur enim Dei munificentia, dum minuitur augustior liberalitas. C.15.§.28.

Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum. Ipsam necessitatem facit suæ orationis energiam: nam humana necessitas & miseria instar orationis est, indigentiâ ipsâ impetrans id quo eget. C.9.§.33.

Quoniam amicus meus venit de via ad me, &c. Et si intempestâ nocte, ipsemet vadit ad rogandum, nec mittit seruos; ipsemet petit pro se: nam vicaria intercessio frigida solet esse ad impetrandum. C.9.§.8.

Et ille deintus respondens, dicat. In noctis tenebris rogatur, non palàm, & deintus respondet orationi, non coram. Nam secretum dandi beneficium lenocinatur munificentiæ largitoris; donúmque exaggerat ad liberalitatem, dum abscondit ad gratiam. C.9.§.21.

Noli mihi molestus esse. Oratio humana dicitur molesta Deo. Imò gratior quàm cælitum trisagiũ. C.6.§.27.

Iam ostium clausum est. Sed oratio clauis est quâ reseratur cœlum.

Et pueri mei mecum sunt in cubili. Bonum Paterfamilias sollicitam curam gerit noctu, ne familia lenocinantibus tenebris delinquat. C.14.§.2.num.9.

Non possum surgere, & dare. Tò non possum, vrbanum nolle est. Num supplex orationis omnipotentia vel nolentem quodammodo Deum velut cogit ad donandum quod supplicat: C.4.§.24.

Non possum dare. Vsque adeò munifica est Dei misericordia, vt etsi quasi exhausta foret tot tantisque largitionibus, præsumendum de illa sit, nos impetraturos quæ petimus. C.6.§.4.

Propter improbitatem tamen eius surget, & dabit. Estne improbitas postulantis, illex ad donandum? Profectò vsque adeò munificus est Deus, vt vel ab aliqua orationis & orantis improbitate, sumat occasionem ad donandum: C.6.§.11.

Propter improbitatem tamen eius surget, & dabit. Quia sæpe motiuum seuerioris iustitiæ, fit occasio augustioris misericordiæ. C.9.§.11.

Surget, & dabit illi. Surgit & sublimatur Deus, cùm munificè dona largitur humanæ orationi? An quia oratio nostra faustum quodammodo Deo Augurium est. C.6.§.15.

Surget, & dabit quotquot habet necessarios. Tres petit, plures accipit. Oratio non tantùm piè præsumit rem postulatam; sed etiam appendices exambit gratias. C.9.§.41.

Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis. Arcana orationis

tionis vis spem impettandi conuertit in fidem impetrationis. c. 4.§.25.

In die Ascensionis.

MARCI XVI.

R*Ecumbentibus vndecim Discipulis apparuit illis Iesus,& exprobrauit.* Prandentibus Ecclesiæ Principibus exprobat Christus Deus: nam superiori ieiuno facilè obediunt populi; qui obsequia negant superiori bene pranso. cap.6.§.23.

Exprobrauit incredulitatem eorum. In festo Ascensionis triumpho seueriùs reprehendit Christus Apostolos de incredulitatis crimine. Fortè eos reprehendit incredulitatis erga Resurrectionem, ostendendo se illis resuscitatum, quæ est blandior increpatio, & præclara Superiorum eruditio.c.16.§ 14.

Et exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiem cordis. Vel exprobratione illos arctiùs sibi vinxit ad amorem. Nam qui per solam gratiam vult placere, deuenustat beneuolentiæ artem: obiurgationibus, & asperitatibus mulcet strenuus Præsul. c. 1.§.6.

Et duritiem cordis. Duritiem cordis exprobrat hominibus,ne gratia resiliat,& aborsum gratia patiatur. c.13. §. 6.

Quia his qui viderant eum resurrexisse,non crediderunt. Neque oculis credimus de aliorum gloria. Probrosa passio testibus non eget: gloriosa Resurrectioneque oculatis testibus creditur cap.13.§.19.

Euntes in mundum vniuersum. Exiguam & imbecillam aciem exrtuis ad conuersionem totius orbis. At Apostolus quitis est parua machina; grauida mundo, cœlum gestabile. cap. 14.§.24.

Prædicate Euangelium. Quales debeant esse mores, & eloquia sacri Concionatoris, vbertim traditur. c.11.§. 60. 61.62.63.64. & 65.

In nomine meo dæmonia eijcient, &c. Ferè omnia miracula quibus persuadendum est Euangelium,valde proficua hominibus sunt. Neque enim vulgò creditur miraculum,etsi perspicuum ab eo, cui vtile non est; ac si ab vtilitate nostra fœneretur eminentiam. c.3.§.8.

Linguis loquentur nouis. Noua sit Concionatoris lingua; sed instar lucis clara & nitida. cap.11. §. 52. Limata & compta,non nimis artificiosè culta; nec rusticana, neque incongrua.c.11.§.49 50.51.

Linguis loquentur nouis. Num nouis linguis loquentur nouam doctrinam: an antiquam: an ex antiqua nouam & recenter comptam? Hæc erit vetustate nobilis, nouitate felix.c.11.§.56.& 57.& 58.

Super agros manus imponent,& benè habebunt. Sit Ecclesiæ Præsul,vt peritus Medicus. De qua allegoria nec inidoneè agitur.c.1. §.5.

Super agros manus imponent, & bene habebunt. At salus corporis vsque adeò infirma est, vt infirmitatis præsagium sit.c.7.§.13.

Et Dominus quidem Iesus. Nouum Domini vocabulum in triumpho assumit Christus,quasi non sit ipsemet ac erat in terris sub serui forma.c.1.§.10.

Assumptus est in cœlum. Propria virtute ascendit, & assumptus dicitur in cœlum. Vi rapitur, an sponte it. Sic amicè peregrinabatur in terris inter homines ingratissimos, vt in cœlo dicatur inquilinus pectoris Patris.T.§.26.n.131.

Assumptus est in cœlum. Absentat se ab hominibus vt pluris æstimetur: nam absentia admiramur,& adoramus; præsentia contemnimus vsque ad vilipendium. cap.5. §.8.

Assumptus est in cœlum. Vbi accepit dona in Adam.c.7.§. 19.n.78.& 79.

Et sedet à dextris Dei. Hæc est virtutis meta. Hic est spei nostræ vigor. Portò sine spe torper humanitas tota: Spes fidei, & virtutum gloria est.cap. 13. §. 3.

Celada in Iudith.

Assumptus est in cœlum & sedet à dextris Dei. Vt spe gloriæ obtinendæ animetur hominum torpor ad facinora virtutis. Nam qui cœlestem beatitudinem impēsiùs anhelat, vltrò se destinat acerbioribus vitæ molestijs.c. 12.§.6.

Sedet à dextris Dei. Filios sedeat ad Patris dexteram. Planè in cœlis negligūtur nugæ humanæ antecessionis in loci præeminentijs. c.8.§.23.n.90.

In die Pentecostes.

ACTORVM II.

C*Vm complerentur dies Pentecostes.* In die qua data est multiplex Moysis lex; Spiritus sancti aduentu cæditur tot legum silua: nam Christianismi, legum paucitas,anticipata venia obedientiæ est.c.4.parag.5.

Erant omnes discipuli pariter in eodem loco. Hæc discipulorum concordia summam illorum perfectionem innuit: nam diuisio in Ecclesia quædam quasi hæresis est: in beatitudine(si reperiri posset, foret infelicitas: & in Deo,quod distinctionem inducit,perfectio non est. cap. 9. parag.49.& 50.

Erant omnes discipuli pariter in eodem loco. Quando plures pariter orant, maximum Spiritus sancti donum accipitur. Siquidem multorum oratio pia ambitione impetrare præsumit. c. 7.parag.3.

Et factus est repente. Subita omnia probantur incanta; Subitus & repentinus dicitur diuinus amor. Verùm cùm amor mundanus fœneretur ab excessibus eminentiam repentinus dicitur diuinus amor, vt ita eminentiam apud homines mutuetur.c.2.parag.3.

Factus est repente in cœlo. Diuinus amor eminentias mutuat apud homines ab amore humano. Ne videatur eius bonitas esse minor quàm humana malitia, quæ peruersè diuinam bonitatem æmulari præsumit.c. 16. parag. 16.

De cœlo sonus tanquam aduenientis Spiritus. De cœlo venit: an aere, vel è Patris & Filij pectore. Vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quò vadat: quia viro spirituali celatur meta, vt ad Deum contendat cursum. c.5.parag. 11.

De cœlo sonus tanquam aduenientis Spiritus vehementis. Id est horrisonus fragor tonitrui similis; Hoc è cœlo tonitruum discipulis fuit auditu gratissimum; in aliorum auribus terribile. Nam quod infelicitat reprobos, prosperat iustos.c. 14.parag.5.n.27.

Tanquam aduenientis Spiritus vehementis Alij scribunt, *Spiritus violenti*. Dei amor violentus erit. Nil tam spontaneum quàm amor. At amor noster erga Deum, grata tyrannis est,libera seruitus,dulce martyrium,viua mors,& infernalis gehēnæ felix æmulatio.c.8.§.22.

Tanquam aduenientis Spiritus violenti. Cùm diuinus Spiritus munificentior ostenditur erga Discipulos pariter orantes,*violentus* dicitur. An quia supplex orationis omoipotentia, vel nolentem Deum, velut cogit ad donandum quod supplicat. c.4.parag.24.

Tanquam aduenientis Spiritus violenti. Paraclitus Spiritus,seu animi consolator violenta tonitruorum procella oblectat iustos. Profectò funesta iustorum calamitas, præ voluptate patiendi, æmulatur beatas cælitum glorias. c.16.parag.8.

Et repleuit totam domum. Tanta munerum largitate Spiritus sanctus probat se esse amorem; nam verus amor apud homines non tam constare videtur affectibus,quàm muneribus. c.12.parag.3.

Et apparuerunt illis dispertita linguæ. Nouas è cœlo linguas donat discipulis: nā humana lingua,diaboli potiùs lingua dicitur,quàm hominis.c.9.parag.28.n.159.

Dispertita lingua tanquam ignis. Id est trisulce. Num trisulca est humana lingua,& tanquam ignis vstulat. Hęc sunt elogia humanæ olim linguæ: nam linguatæ detractionis acerbitas æmulatur gehennæ cruciatus,

& venenatos Iudæorum sibilos in Christi Passione. c. 8. §. 36.

ispertita linguæ tanquam ignis. Non dedit Spiritus sanctus iguis linguas, sed lucis, quę est tanquam ignis: nam sacri Concionatoris lingua debet esse instar ignis clara & nitida. c. 11. §. 52.

Dispertita linguæ tanquam ignis. Id est, linguæ lucis, & quæ non tenebras detractione offundant, sed lucis claritatem, & splendorem audientibus spargant. c. 8. §. 42.

Dispertita linguæ tanquam ignis Nonne Verbum diuinū aptiùs obiret munia linguæ, quàm amor diuinus. Verùm lingua quæ mores reprehendit & carpit vt ignis, non tam à perspicacia mentis quàm ab affectu seu amore eminentias correptionis mutuatur.

Seditque supra singulos eorum. Multæ Ecclesiasticorum Principum linguæ, & *sedit*, in singulari, an *sedent* in plurali dicendum foret. Verùm etsi plures sint iudices, vna debet esse vox & sententia. c. 9. §. 12.

Dispertita linguæ seditque supra singulos eorum. Scilicet supra capita superiorum tantum sit lingua Spiritus sancti; non lingua & sententia procerum familiarium. c. 2. §. 5.

Seditque supra singulos eorum. Bonus Ecclesiæ Præsul Spiritus sanctus, qui se totum exhibet omnibus, & se totum singulis, instar cœlestis luminis, c. 15. §. 17.

In festo SS. Trinitatis.

MATTHÆI XXV.

DAta est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Christi humanitas vel inde auspicatur gratitudinem beneficij, vnde illud sponte acceptat ad gratiam. c. 5. §. 32.

Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Potestas in homines dicitur omnis Christi potestas in cœlo & in terra. Profectò homo *omnia* Christi dicitur. c. 7. parag. 11.

Euntes ergo docete omnes gentes. Vbi primùm Apostolos elegit in orbis antistites, eos mittit orbem peragraturos. Nam Præsul dum per se lustrat prouinciam, sibi subiectam, magni nomen, & rem magni eiusmodi lustratione mercatur c. 4. §. 19.

Euntes ergo, docete omnes gentes. Solerter adhuc operatur Christus benefaciens omnibus, quò se Deum probet. Num Deus otians, nec benefaciens, esset sibi contumeliosus apud homines, & quasi nemo hominibus. c. 12. §. 12. n. 54.

Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos. Vbi primùm dicit se recepisse omnem potestatem in cœlo & in terra, statim procurat peccata remittere. Num remisso enormioris malitiæ ex occasione nobilitat augustiora Dei attributa. c. 7. §. 18. & 19.

Euntes ergo, docete omnes gentes, &c. Arcana diuinitatis mysteria publicantur, vbi trium personarum fit expressa mentio, Sic est difficile inter tres personas etiam diuinas occultari secretum. c. 2. §. 4. n. 15.

Baptizantes eos Baptismi elogia habentur. c. 12. §. 11.

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Arcanum Trinitatis mysterium captum humanum superat, & inde impossibilitatis arguitur. Porrò Christianæ Religionis mysteria adeò excelsa sunt, vt præ magnitudinis sublimitate aliquibus fabula videretur. c. 8. §. 2.

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Humanum transcendit captum Triados arcanum Sacramentum. Ergo humanæ tenuitatis curiosa scrutatio illud egregiè deuenustaret. cap. 13. §. 4. n. 20.

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. In reliquis elogijs aliquod similitudinis vestigium ad creaturas inuenitur in Deo. Huius arcani mysterij laus est, similitudinem ad aliud recusare. cap. 11. §. 10.

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. In triū personarum distinctione vnū naturę nomen est, quo summa pax & concordia denotetur. Vnde pax & animorum consensio Trinitatis imitatio est. c. 8. §. 50.

In nomine Patris. Pater æternus vsque adeò pius est, vt dicatur etiam Pater non filiorum, ad exaggerationem benignitatis. c. 1. §. 34. n. 175.

Docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis. Et cur Deus per se non imperat, sed per Discipulos præcepta imponit fidelibus? Scilicet auctoritatem extruit Ecclesiasticorum Antistitum, dum Deus imperare soleat voce simili humanis superioribus. c. 8. §. 43.

Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Ascensurus in cœlum affirmat se Discipulis & credentibus adesse vsque ad mundi finem, verùm strenuus superior adest subditis præsenti absentia. c. 4. §. 18.

In festo Corporis Christi.

IOANNIS VI.

DE sacro sancto Eucharistiæ Sacramento copiosè agitur. c. 5. à n. 69. vsque ad 107. per plures Paragraphos.

De elogijs Sacerdotij, c. 15. § 21.

Quam operam B. Virgo contulerit ad Eucharistiæ institutionem: & an reliquiæ Deiparæ in Eucharistiæ pane adorentur. T. §. 18.

PRO SANCTIS.

In festo S. Andreæ Apostoli.

MATTHÆI IV.

AMBVLANS *Iesus iuxta mare Galileæ.* Scilicet homines eligit, qui in proprium officium solerter incumbunt. Ministerium tuum imple, & Christi oculos ad te allicies. Aptus censetur ad fastigium Apostolatus, qui officium suū implet.

Vidit duos fratres. Binos fratres ad suum collegium adlegit Christus, vt spirituali charitati addatur beneuolentia, quam sanguis conciliat. Sic studet suorum concordiæ!

Simonem, qui dicitur Petrus. Impensè procurat Euangelista vt sciatur, Simonem appellari illustri Petri nomine. Tantine censenda res nominis. c. 1. §. 4.

Simonem, qui dicitur Petrus, & Andream fratrem eius. Vidit aptos, & statim eligit. Porrò strenui Principis est munia destinare iuxta cuiusque ingenium. c. 13. §. 3.

Simonem, qui dicitur Petrus, & Andream fratrem eius. Andreas olim sponte veniens ad Christum, non admittitur ad Apostolatus fastigium, vt Petrus electione antiquior, præponatur Andreæ. c. 15. §. 17 n. 76.

Simonem, qui dicitur Petrus, & Andream fratrem eius. Semper præponitur Petrus reliquis. Porrò Christiana sanctitas non renunciauit comitati. Vrbanitas Apostolica, Angelica, Diuina laudatur. c. 15. §. 24.

Vidit duos fratres, &c. *Et ait illis: venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.* Scilicet apta ingenia eligit Christus ne forte gratia resiliat, & cœleste Verbum pariatur aborsum, c. 13. §. 6.

Vidit duos fratres, &c. Opportunos vidit ad munus Apostolicum, & illos statim eligit. Sicut peritus artifex, qui materiā eligit idoneam ad munus cui destinatur. Hispanè dicimus: *Se deuo lleuar de la materia.* c. 13. §. 6. n. 28. & 29.

Mittentes retia in mare &c. *Venite post me faciam vos fieri piscatores hominum.* Futurę dignitatis gratiam artificij munere prophetabant. c. 13. §. 6, n. 27.

Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominū. Adunco hamo attrahendi & expiscandi sunt homines; nō so-

solùm blanditijs, sed etiam molestijs: nam qui per solam gratiam vult placere, deuenustat beneuolentiæ artem; asperitatibus, & molestijs mulcet, & allicit petitus Præsul. c. 1.§.6.

Faciam vos fieri piscatores hominum. Sciat petitus Præsul, se non tam homines, quàm pisces regere; pisces inquam salaces, vagos, lubricos, & quos non visos regat. c. 7.§.8.n.28.

Venite post me, &c. *At illi continuò relictis retibus secuti sunt eum*. Leuitatis arguunt hos Apostolos, qui nesciunt pias gratiæ astutias. cap. 12 §.23.

Venite post me, &c. *At illi continuò relictis retibus secuti sunt*. Expromta sequela commendat gratiæ facinora. Porrò qui officiosissimæ gratiæ obtemperat, totam Dei gratiam redimit, & animum triumphis coronat. c. 16.§.5.

Venite post me, &c. *At illi continuò relictis retibus secuti sunt eum*. Non imperat, sed suadet sequelam; & inde expromptiorem obedientiam extorquet, & suam omnipotentiam adstruit. Nam qui diuinis consilijs obtēperas, eiusmodi obsequijs quasi adulatur Deo. cap. 11. §.27.

Relictis retibus secuti sunt eum. Omnia relinqnunt, non vt penuriam patiantur, sed ne quid illis desit. c. 12. §.7.

Reficientes retia sua. Euangelicæ concionis rete non reficitur exeultis nouellarum facetijs, sed sedula oratione. c. 11.§.64.n.305.

Pro S. Francisco Xauerio P. N.

LVCÆ XII.

S*Int lumbi vestri præcincti*. Vitia cingenda sunt à Xauerio, an excessus virtutum moderandus, & cingulo corrigendus? c. 8.§.15.

Sint lumbi vestri præcincti. Calamitatibus ipse cinctus, solerter cingit, & coercet patiendi beatas voluptates. Porrò Xauerij funestæ calamitates præ gloriæ felicitate æmulantur beatas cælitum glorias. c.16 §.8.

Sint lumbi vestri præcincti. Cingit ærumnarum voluptatem. Nam in acerbiori calamitate deliciatur Xauerius lætitia beatitudinis æmola. c.16.§.11.

Sint lumbi vestri præcincti. Funibus arctè cingitur. Xauerius vsque ad vitæ periculum, vt funium miraculosa ruptione ostendat se præ cæteris tunc à Deo diligit. c.6. § 9.n.42.

Sint lumbi vestri præcincti. In procinctu est Xauerius expeditus ad omnia; cui celatur meta, vt cursum contendat, ob præparationem animi ad ardua quæque. c. 5. §.11.n.43.

Sint lumbi vestri præcincti. Pia Xauerij audacia cingitur, ne sit in re virtutis fere temerarius, homini impossibilia audacter intentans. cap.13.§.12.

Sint lumbi vestri præcincti. Cingenda erat virtus Xauerij, qui futurus erat *Parua machina, grauida mundo, cælum gestabile, compendium rerum*, &c. c.14.§. 24. n. 111.

Sint lumbi vestri præcincti. Quid cingat & coerceat corporis lumbos, cui ferè deest corpus? qui aliquibus fortè videtur homo alterius speciei. cap. 8. §.11.n.39. & 40

Sint lumbi vestri præcincti. Cingi debet tanta Xaoerij amplitudo, ne videatur orbe maior, qui orbis supplementum, & Ecclesiæ complementum dicitur. cap.8. §. 11.n 41.

Sint lumbi vestri præcincti. Coerceatur tanta Xauerij hilaritas in tot ærumnis; ne vulgò circumferatur supernæ gloriæ imago. c.8.§.11.n.43.

Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus. Luxus cingitur, sed in carne Angelificata castus splendor libidinis emicat. cap.9.§.13.

Et lucernæ ardentes in manibus vestris. Lucem gestat in manibus Xauerius, vt omnibus appareat, quàm aptum ministrum Deus elegerit conuertendo orbi. c. 13.§6.

Et lucernæ ardentes in manibus vestris. Lux in manibus operum fructum spondet: nam lux flos est, & inde spes fructuum. c. 14.§.2.n.8.

Et vos similes hominibus. Versans inter homines quasi vnus ex illis, virtutum alebat eminentias. Nam singularitas in te virtutis destruit quod adstruit. c. 16.§.34.

Et vos similes hominibus. Inter flagitiosissimos homines diu versans, vt in impietatis schola ediesceret pias virtutum eminentias. cap. 10.§.10.

Plura super hoc Euangelio lege in festo S. Protoparentis nostri Ignatij.

In festo Præsentationis B. Mariæ Virginis.

LVCÆ XI.

E*Xtollens vocem*, &c. Vocem extollit ad laudandum; quia clamores alienæ laudis vix audiuntur: vel mussitatio obmurmurans, grandis clamor est.

Extollens vocē. Opportunè laudat: nam opportuna laudatio est meriti prophetia; optimùmque sæpè inuenit, aut facit. c. 15.§.19.

Extollens vocem. Vocem extollit quisquis vel mussitando Mariam laudat: an quia vel dubiæ Mariæ laudes communi plausu approbandæ sunt? T.§.4.n.23.

Extollens vocem. Toto animi, & vocis conatu effertur in Deiparę laudes: nam vel Maria expetit Deiparam laudare. T. §. 4.nu 23. Item Maria reciprocat laudes. T. num. 2.

Extollens vocem, &c. Opportunè Maria laudatur. Porrò in Maria est concentus omnium laudum. T.§.4.n. 19.

Extollens vocem quædam mulier de turba. Vulgaris femina dicitur, quæ Mariam vtcumque laudat. Num quia ad dignè laudandum Deiparam opus est Sacramentaria labiorum purgatione. Tract. num. 1. An quia præuia Dei visio præcedere debet ad dignè agendum cum Maria, & de Maria. T.§.8.

Beatus venter, qui te portauit. Pia hæc femina Christum laudare exambit, & Mariam laudat! Num quia indiuidua laus est filij Dei, & Virginis matris. T. parag. 21. num. 109. An quia Maria dicitur anima Christi: inibi, n. 110.

Beatus venter, qui te portauit. Vt Christum laudet laudat Mariam? An quia Christus Deus Mariæ vtero concamatur, & consuisceratur. Tract. §. 18. num. 89. An quia caro Christi ex vtero Mariæ floruit. T. §. 21. num. 108.

Beatus venter, qui te portauit. Vt Christum laudet, laudat Deiparam: quia à Mariæ illustri nobilitate generosè nobilitatus Christus Deus, qui non degenerauit à matre. T.§.1.

Beatus venter qui te portauit, &c. Postquam Christus Dominus Dæmones detriumphauit, opportunè Deipara laudatur. Nam Maria est serpentis Dæmonis serpens femina: Diabolorum terror, & gehenna. T.§.19.

Beatus venter qui te portauit, &c. Post tantum Christi pietatem erga miserum illum hominem, dignè laudatur Maria, è cuius vtero Christus hausit & expressit cum indole misericordiam. Tract.§.11.

Beatus venter, qui te portauit. Dæmonem expolerat pijssimè, & turbas doeuerat sapientissimè Christus, & tūc Mater laudatur, opportunè quidem: nam Maria gymnasium est dioinioris sapientiæ, & forma seu venustas Christianæ disciplinæ, signaculum fidei, & nostræ Religionis assertio. T.§.15.

Beatus venter, qui te portauit. Quare non corām laudat Christum, tunc patrantem miracula, & arcana sapientia admirandum? An quia dissimulata latus, est vrbana

laudatio, & laudandi ingenium. c. 13. §. 35.

Beatus venter, qui te portauit, &c. Beata prædicatur Maria, cuius gloria, gloriosa est, & beatorum summa post Deum beatitudo. T. §. 25.

Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei. Pia femina laudat diuinam Deiparæ maternitatem, & Christus eas laudes deflectit ad eos, qui audiunt verbum Dei, & illud obseruant? Estne hæc altera Dei arcana maternitas, qua Maria quotidie Christum parit in peccatoribus. T. §. 14. n. 67.

Quinimò, beati, qui audiunt, &c. Refutat Christus has Mariæ laudes? Deuenustari videtur hoc Mariæ elogiũ quasi abnutu Christi. At aliqua velut ignominia permixta laudibus, ingenium est laudis amplificandæ, & propagandæ. cap. 13. §. 21.

In templo præsentatur, vt adsit Deo pro nobis: quia *Mitraton* est, id est, princeps facierum. T. §. 14. n. 68.

Item quia Deipara pro humanis causis curialissima est apud Deum T. §. 7.

Ad hæc vt Maria oret pro hominibus. Nam Maria Imperiali supplicatione, aut supplici Imperio Deum orat. T. §. 10.

Et vt ad Mariam oremus. Nam Oratio ad Mariam piè ambitiosa est, & exoratio dicitur. T. §. 6.

Pro S. Nicolao.

MATTHÆI XXV.

Homo quidam. Homo quidam dicitur, nec publicatur quisnam fuerit tam munificus benefactor. Nã secretum dandi beneficium lenocinatur munificentiæ largitoris: donũmque exaggerat ad liberalitatem, dum abscondit ad gratiam. c. 9. §. 21.

Homo quidam Homo Princeps dicitur ab alijs Euangelistis, qui *homo quidam* & vulgaris hic inducitur, dum tributum liberalitatis munificè pendit. Profectò illustrior nobilitas immunis non est, sed vectigalis & stipendiaria. *Vn hombre noble nace con munchas obligaciones*. c. 9. §. 10.

Homo quidam peregrè proficiscens. Non quia se absentat ideò subditis abest: nam strenuus superior abest subditis præsenti absentia. c. 4. §. 18.

Vocauit seruos suos, & tradidit illis, &c. Seruos vocat ad munera. Profectò suspecta est virtus, quæ dignitates ambit; imò quæ non recusat. c. 16. §. 1.

Vocauit seru s suos, & tradidit illis, &c. Per hos homines Ecclesiæ Præsules intelliguntur, & tamen serui appellantur. Ambitiosus opum fastus Sacerdotem dedecet; Augustior apparatus in præsule sit pompa meritum. c. 15. §. 22.

Et tradidit illis bona sua. Præsules facit Christus sublimioris suæ dignitatis, & augustiori potentiæ participes: nam Sacerdotium est sacrarium Christianæ religiones, & opificialis Dei potentiæ æmulum. c. 15. §. 21.

Et tradidit illis bona sua. Hic princeps subditis sua bona munificè largitur, alij principes subditorum bona auare vsurpant. c. 13. §. 6. & 3. & 4.

Et vni dedit quinque talenta &c. Cur cœlestia bona pecuniæ nomine significantur? An quia tam auidè homo pecunias appetit, vt vel cœlestis beatitudo sub pecuniæ nomine illi proponatur. c. 15. §. 10.

Et vni dedit quinque talenta. Talenti nomine diuina gratia denotatur. Quid? homo tanti æstimat pecunias, vt eas velut gratiam, & gloriam reputet? c. 15. §. 9.

Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij vero vnũ, vnicuique secundum propriam virtutẽ. Quid est secundum propriam virtutem? Num qui sublimiorem dignitatem accipit; plus virtutis habet ab ipsa dignitate: *El mayor puesto pone en mas obligaciones*. cap. 16. §. 20.

Abijt autem qui quinque talenta acceperat, & lucratus est alia quinque. Dignus habitus est, cui plus cæteris cõcrederetur, & fideliter creditam sibi dignitatem administraui: nam fidelem si putaueris, facies. c. 15. §. 7.

Qui quinque talenta acceperat, lucratus est alia quinque, &c. *qui autem vnum*, &c. Sæpè crescit meritum cum munere: vilitas officij piam sitit ambitionem merendi. c. 9. §. 31.

Qui autem vnum acceperat, abiens, fodit in terram, &c. Hic seruus non bene meritus, talenti munere auctus, ipsa sublimitate decrescit; nã indignus dignitatis splendore infelix est. c. 1. §. 14. & 15.

Tollite ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta. Pluribus dignitatum talentis auctus, fidelior inuenitur: num humana prosperitas aliquando iuuat ad virtutem, estque sanctitatis custos. c. 16. §. 32

Habenti dabitur, & abundabit. Consultissimè vt Rex induceitur hic homo, qui habenti multa talenta, plura dedit: scilicet apud Reges, *Habe, vt habeas*. cap. 12. §. 5.

Ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo. Sic diuites hiant ad bona pauperum, vt vel quod non habent, auferant. cap. 3. §. 4.

In festo immaculatæ Conceptionis Deiparæ.

MATTHÆI I.

IN Tractatu Append. de Iudith. figurata vbertim vindicatur Virgo Deipara à labe originalis delicti. §. 20. & 21. Legẽ etiam §. 4. vbi inter præcipua Mariæ elogia censetur, neminem locutum fuisse de illa verbum malum.

Lege quoque §. 2. vbi disputatur, an sicut Maria nullam vnquam habuit propensionem ad culpam, aliquem habuerit fomitem ad virtutem?

Et §. 19. Vbi Maria dicitur serpentis Dæmonis serpens femina, Tartarorum pauor, & dæmonum arcanior gehenna.

Et c. 14. §. 0. Prælium tacitè dehonestat vincentem: sine pugna vincere, fastigium victoriæ est, & victoria Virgo.

Euangelium huius festi habetur expensum in festo Natiuitatis Deiparæ.

In festo Expectationis.

Adi festum Annunciationis.

In festo S. Thomæ Apostoli.

Recognosce adnotata pro Dominica in Albis.

In festo S. Sebastiani.

LVCÆ VI.

DEscendit Iesus de monte, & stetit in loco campestri. Docturus homines, ad vallium humilia descendit: nam humilitas facis fidem amabilem, & ingenium est amplificandæ gratiæ. c. 9. §. 32.

Et turba discipulorum eius In discipulorum collegio est etiam turba; In cõsessu doctiorum, & disertorum vulgus etiam inuenitur.

Ab omni Iudæa, & Hierusalem. Ac si Hierusalem esset tunc extra Iudææ terminos. At Hierusalem Regum erat curia. A Hierusalem, seu Regum curia exeunt, vt sint idonei ad virtutem c. 5. §. 36.

Qui venerant vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Veniunt vt audiant Verbum Dei, & ita sanentur ab humanis languoribus: quia Christus medicus est sanans

fanans rationis pharmaco. c. 1. §. 5. n. 45.

Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat. Christus enim Pæonius medicus est, ægrotæ animæ incantator egregius. c. 1. § 5. n. 46.

Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat. Hanc virtutem faciendi sanitates, sanctis suis Christus communicauit, nam sanctorum reliquiæ sunt virtutis sanctorum compendium, & humanarum calamitatum asylum. c. 16. §. 39.

Virtus de illo exibat. Virtus à Christo exiit, an emittitur? At exiisse consultò dicitur ad publicandam precariam Orationis omnipotentiam. c. 4. § 21.

Et sanabat omnes. Non diuites, non proceres tantùm; sed omnes. Indifferentem benignitatem exhibet Christus. c. 15. §. 5. & 6. c. 4. § 3.

Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos Ad virtutis fastigium euecti sunt Discipuli, vt Iesus oculos ad eos attollat? An tanta est aliquorum sanctitas, vt illi Christus Deus velut inuidere possit? c. 8. §. 16.

Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos dicebat: Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei, &c. Oculis suscipit, & ore laudat discipulos. Nam opportuna laudatio, aut prophetia est meriti, aut merita cudit: optimùmque sæpè inuenit, aut facit. c. 15 §. 19.

Beati pauperes, &c. In festo omnium Sanctorum reperies, quod inexpensum hic omittitur.

In Conuersione S. Pauli Apostoli.

MATTHÆI XIX.

Ecce nos reliquimus omnia. Fugitiuæ diuitiæ vera bona non sunt: maximi autem æstimandæ, vt habeas quid relinquas pro Christo. cap. 16. §. 28. n. 153. & 154.

Ecce nos reliquimus omnia Ecce Apostolorum meritū. Attende ad præmium: *Centuplum accipientis.* Diuitiæ reiectæ meritum sunt, & ipsæ abundantiùs possessæ, præmium: meritum est reiectio rei non bonæ, & præmium erit eiusdem rei non bonæ augmentum. c. 16. §. 28. n. 153.

Ecce nos reliquimus omnia. Honoribus, & diuitiis expoliat Euangelij duces: nam gloria, & opulentia valentissimum quemque exarmat, ne amittat quod magni æstimat. Audaciùs adit pericula, qui nil habet, quod amittat. c. 11. §. 45.

Ecce nos reliquimus omnia. Nam opulentia, peccandi fomes est, & licentia delinquendi. cap. 15. §. 12.

Ecce nos reliquimus omnia. Omnia relinquunt, ne aliquid illis adsit. c. 12. §. 7.

Quid ergo erit nobis? Quid sollicitus est de annona pauper, cui diuina prouidentia est panarium, & ærarium indeficiens? Melius sibi prouidet pendula spes de diuina prouidentia, quàm ipsa rerum temporalium possessio. c. 12. §. 8.

Quid ergo erit nobis? Que a de ser de vn pobre? Porrò pauper non solùm inopia premitur; sed delictis etiam obnoxius est apud homines: & vt sic dicam, paupertatis reus. c. 14. §. 8.

Quid ergo erit nobis? Magnifica munera sperant à Deo ob paupertatem. At apud terrenos principes, Habe, vt habeas. c. 12. §. 5. Apud Deum, qui nihil habet, vbertim habebit. c. 12. §. 7. & 8.

Ecce nos reliquimus omnia. Quid ergo erit nobis. Scilicet vendunt Christo diuitias suæ paupertatis: quam tanti æstimant, vt non inueniant præmium paupertati æquale. Profectò pauper vsqueadeò sua inopia diues est, vt in angustiori inopia possit pro Deo opulentus velut fideiussor existere. c. 10. §. 6.

Ecce nos reliquimus omnia. Quid ergo erit nobis. In idoneum pretium pro cælo offert, qui omnia sua non offert. c. 16. §. 26.

Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, &c. Et cur non repetit, qui *reliquistis omnia* An quia relictum sæculi statum vel respicere periculosum est. c. 13. §. 28.

Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, &c. Quare non repetit, qui *reliquistis omnia.* An quia Apostoli erant pauperculi, & inualidi, & inde diuitum præda. Non computat tanquam sponte relictum, quod inuitè rapiendum mox erat à diuitibus, si non relinqueretur. c. 3. §. 3. & 4.

Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes, &c. Cur non recenset ad meritum dignitatis iudiciariæ, omnia reliquisse, an quia iudex pauper, proditor solet esse iustitiæ. c. 2. §. 14.

Sedebitis, & vos super sedes duodecim, iudicantes, &c. Summum iudicum honorem illis largitur in præmium: nam hominum ambitiosum obsequium, plus honori sæpè exhibet Iudici, quam Numini. c. 10. §. 16.

Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes, &c. Pro diuitijs relictis, honores tribuit, dispar planè compensatio. At hodie mundialis honor diuitijs comparatur, opibus constat: quasi idem foret, diuitias reliquisse, ac reliquisse honores. c. 15. §. 14.

Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes. Vide quàm præclara merita exigit Deus, vt quis euehatur ad Ecclesiæ dignitates. Nam homo muneribus supra merita auctus, ipsa sublimitate decrescit, & dignitatis splendore infelix est. c. 1 §. 14. & 15.

Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes, &c. Non tantum in futuro sæculo, sed etiam in præsenti iudices constituit Apostolos, vt à temeritate delictorum ediscant pias virtutum audacias. c. 10. parag. 10.

Iudicantes duodecim tribus Israel. Cognatas tribus iudicabunt tantū. Ecquis iudicaturus est reliquas gentes, omnes homines iudicabunt Apostoli. Num instruit eos Christi pietas, vt sic extraneas gentes iudicent, vt cognatas tribus. cap. 13. parag. 17. & 30. Ex his paragraphis, quæ sine vitio, Apostolis aptari possunt, excerpe: Reliqua non bonis Iudicibus congruunt.

Et omnis qui reliquerit domum, &c. *aut vxorem.* Vxor dimitti potest à marito. Puto si id fieri posset plura hodie dissoluerentur coniugia: nam maritorum gladiatoria vita est, nuptiarum deliciæ, Eucharisticæ. c. 4. §. 14.

Pro Conuersione S. Pauli, vide in Indice rerum, verbo *Paulus,* verbo *Peccatum,* verbo *Gratia,* verbo *Misericordia.* Ibi plura inueniens non inidonea.

In festo Purificationis B. Virginis.

LVCÆ II.

Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ Quid purificatur Maria, quæ vt aqua, omnia lauat, nec lauatur. T. ·. 20. n. 101.

Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ. Quid purgatur Maria, quæ flos lucis est, & inde immaculata. T. parag 21. n. 108.

Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ. Maria à partu magis Virgo est: cuius angelificata caro Angelicam reuerberat puritatem. Quid ergo se purificat. T. parag. 27.

Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ. A squalore partus se purificat, quæ vsque adeò Virgo euasit, vt sit splendor libidinis. T. parag. 2. n. 10.

Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ. Quid purificatur, cuius nomen est sine ambiguitate peccati? T. parag. 20. n. 102.

Postquā impleti sunt dies purgationis Mariæ, Quid purgatur Maria, quæ fomitem non habuit ad peccatum? Quid si fomitem habuit ad virtutem. T. parag. 2.

Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ, secundum

Pro SS. Paulo Ioanne, & Didaco, Iaponiæ, & nostræ Societatis protomartyribus.

Pro S. Matthia Apostolo.

MATTHÆI XI.

In festo sancti Iosephi Deiparæ Sponsi.

MATTHÆI I.

In festo

In fe-

In festo Apostolorum Petri & Pauli.

MATTHÆI XVI.

Quem dicunt homines esse filium hominis? Quorsum inquirit Christus quid de se homines sentiant? Num quidquid ab humana lingua, ferè suspectum est? c. 5. §. 5.

Alij Ioannem Baptistam, alij autem Eliam: alij verò Ieremiam. Manifestè probauerat Christus, se esse Dei filium; nec verosimile esse Ioannem Baptistam, neque Eliam, neque Ieremiam: At homo faciliùs credit rebus specie tenus falsis, quàm meracissimæ veritati. c. 11. §. 23.

Respondens Simon Petrus, dixit: Tu es Christus filius Dei viui. Petrus qui præ cæteris amabat Christum, effusior cæteris est in Christi laudibus: in Prologo, n. 15. & C. 6. §. 5.

Respondens Simon Petrus, dixit, &c. Primus omnium prosilit Petrus in re virtutis: cuius pia audacia sæpè compescenda fuit. c. 8. §. 16.

Beatus es Simon Bariona, &c. Laudes Petri publicat Christus, non eius ignominias. Imò tanta fuit Petri excellentia; vt probrum suum verterit in gloriam, honoraret vitia, virtutes honestaret: & quod in alijs contumeliosum foret, inuidiam moueret Apostolorum. c. 1. §. 13.

Quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus. Sapientia Petri laudem meretur eximiam, non qua ab homine, sed quà à Deo. c. 11. §. 48.

Et ego dico tibi quia tu es Petrus, &c. Christus Deus videtur hîc non tam naturâ, quàm æmulatione munificus c. 13. §. 9. n. 43.

Et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Super Ecclesiæ principem imponitur subiecta Ecclesia: nam principatus non subleuat principem, sed grauat: eminentia dignitatis sublimitate deprimit: non attollit. c. 1. §. 8.

Et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Petri lachrymæ, quæ æmulæ fuerunt passionis Christi, effecêre Petrum firmamentum Ecclesiæ. c. 5. §. 30. n. 129. & §. 31. n. 135.

Et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues, &c. In summo Ecclesiæ fastigio collocatur Petrus. At nonnullis sublimior gloria lenocinium est ad virtutem. c. 16. §. 30.

Et tibi dabo claues regni cælorum, &c. Sublimis Petri laus est è summo Sacerdotio: nam Sacerdotium est sacratium Christianæ religionis, & opificialis Dei omnipotentiæ æmulum. cap. 15 §. 25.

Et tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcumque ligaueris super terram, &c. Summus Ecclesiæ Iudex renunciatur hîc Petrus, vt Christus rependat honorem tantæ confessionis. Porrò hominum ambitiosum obsequium plus honoris exhibet Iudici, quàm Numini. c. 10. §. 16.

Et tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcunque ligaueris, &c. Vbi primùm Christus publicatur Dei filius, statim promittit ius remittendi peccata. Nam enormiora delicta per pœnitentiam remissa, publicant augustiores Christi Dei laudes. c. 7. §. 18. & 19.

Et porta inferi non prævalebût aduersus eam. Porta inferi, iudex est in propria causa; iudex autem in causa propria, nimis crudelis esse solet. Vnde sæuitia Dæmonum contra Ecclesiam publicatur; sed non prævalebit. c. 9. §. 18.

In festo Visitationis B. Mariæ Virginis.

LVCÆ I.

Exurgens Maria. Postquam immensâ humilitate se deiecit vsque ad ancillæ nomen, tunc *exurgere* dicitur. An quia humilitas est amplificandæ gratiæ ingenium. c. 9. §. 32. Ad hæc, diuinæ maternitatis sublimitas, sequela fuit humilitatis humanæ. T. §. 5.

Abijt in montana cum festinatione. O quàm festinat Maria ad ardua cæli, dum nos expectamus pigri, vt cæleste regnum veniat ad nos. c. 2. §. 19.

Abijt cum festinatione. Vt præeuntem, & ductantem Mariam sequamur. Porrò quisquis sine Mariæ ductu ad cælum ira præsumit, non it, sed errat. T. §. 29.

Abijt cum festinatione. Raro, & festinanter extra secessum videbis purissimam Virginem; etsi eius occursus, & visa pulchritudo castitatem spiret. T. §. 13.

Abijt cum festinatione. Magnâ festinatione opus nobis est in via virtutis, vt non retrocedamus. cap. 2. §. 19. n. 72.

Et intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elizabeth. Domus Zachariæ dicitur, non Elizabethæ. Non benè audit, domum notam esse, & nominari à fœminis, non à viris. Indignus nomine est, cuius domus nota est ab vxore, filia, non à viro.

Et salutauit Elizabeth. Maria Deo grauida, prior visitat Elizabeth, prior eam salutat. Nam vera virtus negligit ambitiosæ vrbanitatis nugas. c. 8. §. 32.

Et salutauit Elisabeth Id est, laudauit. Num opportuna laudatio prophetat merita, dignúmque inuenit, aut facit. c. 15 §. 19.

Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, exultauit infans in vtero eius. Vbi aduertit Maria, infantulum Ioannem peccati labe infectum, accurit cum festinatione; quia Maria spongia humanæ nequitiæ est, & humana vitia excoquit. T. §. 14. n. 65.

Exultauit infans in vtero eius. Maria Christo Deo granida, cucurrit ad Elizabetham, vt Christum præmaturè pariat in Ioanne. T. §. 14. n. 67.

Exultauit infans in vtero eius. Exultat Ioannes recens sanctus: nam lætitia est virtutum constantia, & pius sanctitatis vigor. c. 16. §. 4.

Exultauit infans in vtero eius. Vel in vteri latebris exultat Ioannes, vbi primùm præsenti Mariam: nam immensitas Marianæ gloriæ, glorias vbertim exundat Deo, Angelis, hominibus. T. §. 25.

Exultauit infans in vtero eius. Quia aduertit Ioannes se nasci fortunatissimum sub stellâ Maria. *Es la Virgen la buena dicha de sus deuotos.* T. Parag. 30.

Et repleta est Spiritu sancto. Maria gratiâ plena. Elizabetham replet: nam sibi habere reputat, quod nobis largitur. T. Parag. 22. n. 114.

Benedicta tu in mulieribus. Benedicta dicitur Maria, quia sic ab omnibus benedicitur, vt nemo sit qui de ea loquatur verbum malum. T. Parag. 4.

Exultauit in gaudio in vtero meo. Ex visitatione Mariæ Ioannes gratiæ lætitiâ exultat, Elizabeth repletur Spiritu sancto, Zacharias proficit in virtute. Porrò immensitas Marianæ gratiæ sic adest omnibus, sicut adest singulis superimaginariâ munificentiâ. T. Parag. 24.

Mansit autem Maria cum illa, &c. Ne deficiant ab accepta gratia: nam Maria est virtutis substantia. T. Parag. 14. n. 65.

In festo S. Mariæ Magdalenæ.

Adi Feriam 5. à Dominica in Passione.

In fe-

In festo S. Mariæ Magdalenæ.

MATTHÆI XX.

Accessit ad Iesum mater filiorum Zebedei. Accessit ambitionis gressibus. C.7.§.2.

Adorans & petens. Est hæc vera adoratio, an meta adulatio, quæ infaustum fuit omen repulsæ. c.11.§.9.

Accessit ad Iesum mater filiorum Zebedæi cum filijs suis, adorans, & petens. Ipsa cum filijs petit, vt insidietur pietati Christi? num multorum oratio ambitiosè audet impetrationem? c.7.§.3.

Adorans, & petens aliquid ab eo. Puto efficaciùs exoraret honores quos petit, si non oraret, uam mundialium bonorum neglectus opportunior oratio est ad illa impetranda. c 9. §.24.

Dic vt sedeant hi duo filij mei &c. Securè postularent dignitates à consanguinitate coniunctò, si rogarent merum hominem: nam vnius hominis summa potestas, ius est propinquorum eius ad præfecturas. c. 2. §.9.

Dic vt sedeant, &c. Hæc vox non tam videtur supplicantis, quàm imperantis. Specie orantis imperat? an imperiali voce orat. c.4.§.21.

Dic vt sedeant, &c. Sollicitè procurat Mater, vt statim id dicat Christus: nam inchoatum opus quadam æmulatione ad finem perducimus. *Empeñese Christo*, cap. 13. §. 9.

Dic vt sedeant, &c. Et licèt mater erat, & pro filijs postulat, mox languet eius supplicatio. Porrò vicatia intercessio apud Principes, frigida esse solet, & infœcunda impetrationis. c.9. §.8.

Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram. Præstantiorem ambiunt locum. Scilicet necdum magnos progressus fecerant in virtute: nam virtus negligit has ambitionis nugas. cap 8, §. 23.

Vnus ad dexteram, & vnus ad sinistram. Vt vnus sit ad dexteram ambit, ~~& vnus ad~~ sinistram. Nonne præstaret, vt vnus esset ad dexteram, & alter secundus esset in eadem dexterâ, quæ est electorum sedes. Profectò non solùm esse post germanum fratrem; sed à seipso secundum esse, inglorium est ambitioni. C. 2. §.10.

Vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. Proculdubio non tam primas sedes occupare expetunt, quàm Petrum à primatu excludere. Nam humana ambitio non tam de propria sublimitate, quàm de alterius exiguitate crescere satagit. cap. 1. Parag. 28, & 27.

Nescitis quid petatis. Reijcit non merentium dignitates, ambitionem: ne qui tunc ob meritorum inopiam pedes erant, si capita Ecclesiæ fiant, calcearentur, non coronarentur honore. c. 5. §.6.

Nescitis quid petatis. Nesciunt quid petunt: neque enim tam petunt honorem, quàm dedecus. Nam homo muneribus supra merita auctus, ipsâ sublimitate decrescit, & dignitatis splendore infelix est. c.1.§.14.

Nescitis quid petatis. Modulatur Christus suorum sublimitates, ne à fastigio minorentur. c. 1. §.15.

Nescitis quid petatis. Nam ambitio corrumpit merita candidati; honoris fuga aut meritum inuenit, aut facit. c 13. §.32.

Nescitis quid petatis. Qui orat, nescit quod petit: Adeò enim liberalis est diuina munificentia, vt oranti non solùm annuat, quod postulat, sed etiam appendices gratias. c 9. §.38.

Nescitis quid petatis. *Potestis bibere calicem*, &c. Dum qui rogat, repulsa patitur, amarissimum ebibit passionis calicem, quē ebibit Christus in auspicio passionis, c. 12 §.9.

Dicunt ei, possumus. Ab ambitione nunc audent haurire calicem Dominicæ passionis. Profectò sæpè ambitio est vitium felix, & confine virtutis virtutisque officia vtcumque substituens. c, 11. §. 12.

Non est meum dare vobis. Se ab Impotentiâ deuenustat, ne quid neget oranti.

Sed quibus paratum est à Patre meo: Qui munia destinabit non iuxta cuiusque ambitionem, sed ingenium. c. 13. Parag. 6.

In festo S. P. N. Ignatij.

LVCÆ XII.

Sint lumbi vestri præcincti. *To procingere* est verbum militare, quo armamur contra concupiscentiæ hostilitatem & diaboli malitiam. Cataphractus adest, & nulla fit mentio pugnæ. Profectò sine pugna vincere, fastus victoriæ est, & victoria Virgo. cap. 14. Parag. 10.

Sint lumbi vestri præcincti. Lumbo præcingere est libidinem coercere, & præparatos esse ad omnes sanctitates. An quia castitas est omniū virtutum conceptaculum. c.15. Parag. 26.

Sint lumbi vestri præcincti. Armat contra virtutum hostes, & hostis nullus imminere hîc dicitur. An quia potentia ad delinquendum est delinquendi periculum. c. 11. Parag. 34.

Sint lumbi vestri præcincti. Præcincti & præparati sunt ad iter: quò ituri sunt. Viro spirituali celatur meta, vt ad Deum cursum contendat cap. 5. Parag. 11.

Sint lumbi vestri præcincti. Istiusmodi præcinctio significat libidinem frænare, & vanam gloriam cohibere. An quia consimilis affectus est lasciuia libido gloriationis, & ambitiosa cupiditas fornicationis. c 12.§.25.

Sint lumbi vestri præcincti. Inanis gloriæ libido, & dignitatum ambitio hîc compescitur: nam humilis honorum fuga, aut bene meritum inuenit, aut facit. c. 13. Parag. 32. & c.16. parag. 31.

Sint lumbi vestri præcincti. In custodijs, & vinculis discit Ignatius pias virtutum audacias, ex temerariâ vinctorum malitia: quæ animosior solet esse ad malum, quàm virtus ad bonum. c.10.§.10.

Sint lumbi vestri præcincti. Quid si non vitia, sed virtutes præcingere, & coercere iubetur Ignatius, ne à nimio excessu in vitium degenerent. c.8. Parag. 15.

Et lucernæ ardentes in manibus vestris. Quia eximia virtus publicari non ambit, sed nec timet: lucis examen approbario est præclarioris operis. c.15. Parag. 24.

Et lucernæ ardentes in manibus vestris Nam Ignatius piè ambit lucere Deo, non mundo: vni Christo viuere, non sibi. c.9. Parag. 41.

Et lucernæ ardentes in manibus vestris. Ardeant in manibus lucernæ: quia lux flos est, & inde copiosa fructuum spes c.14. Parag. 2. n.8. Lege totum Parag. vbi multa de lucis encomijs.

Et lucernæ ardentes in manibus vestris. Lucernam gestat in manibus, neque enim lucere exambit ab aliorum extinctione. cap. 1. Parag 27. & 28.

Et lucernæ ardētes in manibus vestris. Doctrinæ lux magis fulget in manibus: nam fortunata est Sapientia, quæ in homine pio, & sancto reperitur. C. 11. Parag. 49. n. 234.

Et vos simile hominibus. Qui præ eximia Sapientia lux mundi est, similis dicitur hominibus. Nam quicumcumque doctor, etsi sanctissimus & sapientissimus, est homo. C. 11. Parag. 48. Et quilibet doctor quantumuis eximius, similem habet. c. 11. Parag. 47.

Et vos similes hominibus. Similis alijs dicitur, quò retundatur humanus fastus, qui similitudinem ad alios recusat, & ventosissimè ambit exemplarem gloriam. c. 11. Parag. 10.

Et vos similes hominibus. In vita extrinsecùs communi non communem sanctitatem habuit in se, & in suis exigit, fugiens singularitatis ventosissimos excessus. Porrò singularitas in re sanctitatis destruit quod adstruit. c.16. Parag. 34.

Expe-

In festo Assumptionis B. Mariæ Virginis.

L V C Æ X.

In festo S. Bartholomæi Apostoli.

L V C Æ VI.

In festo S. Augustini Episcopi & Doctoris.

MATTHÆI V.

In festo

In festo Natiuitatis B. Mariæ Virginis.

MATTHÆI I.

Liber generationis Iesu Christi. Generatio Christi texitur in huius libri exordio; & totus liber continet virtutes,& miracula Christi? Fortè aptiùs ab his titulus faciendus erat libro? At liber generationis Iesu Christi dicitur, quia in eo continentur eius Illustrissima opera. Porrò recens cuiusque virtus generosam cudit nobilitatem. cap.8.§.6.

Filij Dauid, filij Abraham. Posteriori loco nominandus erat Abrahamus,totius Hebræi populi caput? Inurbanè videtur actum cum tanto Patriarcha. At virtus negligit has ambitionis nugas. cap.8.§.23.

Filij Dauid, filij Abraham, &c. Cur tot Patriarchas, Reges, Duces recensentur in Christi genealogia? estne ambitio ostentandi ingenuam nobilitatem, an studium publicandi se ab illustri nobilitate nasci vectigalem, & stipendiarium miseris hominibus c.9.§.10.

Iudas autem genuit Phares, & Zaram. Cur fit mentio Zaram, qui nihil attinet ad Christi generationem? An quia Deus vel vmbram meriti præmiat in Zaram. cap. 14.§.4.

Booz autem genuit Obed ex Ruth. Cur Ruthę, Thamaris, & vxoris Vriæ, & tot imperiorum protoparentum fit expressa mentio in Christi genealogia? Nonne deuenustabitur Christi nobilitas tot peccatorum squalore? Imò grauiora hominum delicta ex occasione nobilitant augustiora Christi Dei attributa. c.7.§.18. & 19.

Dauid autem Rex, genuit Salomonē ex ea qua fuit Vriæ. Quamobrem Dauidis adulterium,& impudicitia vxoris Vriæ hic censetur? omittenda potiùs forent. Verùm non solùm pietas humanæ virtutis; sed etiam impietas vitij, occasio est pietati diuinæ ad miserendū. c.9.§.11.

Ex ea, qua fuit Vriæ. Cur non appellatur proprio nomine? An Euangelista cauet à nomine feminę olim adulteræ. c.12.§.24.n.106.

Iosias autem genuit Iechoniam in transmigratione Babylonis. Quomodo Iosias potuit generare filios in captiuitate Babylonis; siquidem obiit ante captiuitatem? An quia timor instantis captiuitatis, captiuitas reputatur. cap.5.§.12.n.49.

Iechonias genuit Salathiel. Qua ratione Iechonias qui dicitur genuisse Salathiel, vir sterilis dicitur à Hieremia? An quia eius filii priuati sūt paterno Regno; Porrò depositio à principatu mors quædam est. ca.1.§.23. 24. & 25.

Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ. Post tot gratiæ mortes, & virtutum languidas vitas in protoparentibus, Maria subiicitur, quia Maria est vitæ, & virtutis subsistentia. T.§.14.n.65.

Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus Post longam peccatorum seriem, statim fit mētio Mariæ, quæ spongia humanæ nequitiæ est, illam excoquens, & quotidie Christum pariens in peccatoribus. T.§.14.

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. A Mariæ generosa nobilitate, generosè nobilitatur Christus Deus. T.§.1.

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. Non tantùm ipse Christus, sed etiam Christi munificentior pietas, soboles est Mariæ, quam cum indole generosè expressit. T.§.11.

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus: Nam mutuò dedit incarnationem Christo. Tract.§.3.n.14.

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. Magna profectò est Deiparæ dignitas; ex Maria enim censetur Christus. T.§.3.

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. Ad diuinam maternitatem electa, ex omnium creaturarum defloratione constructa fuit. T.§.20.n.98.

In festo S. Michaelis Archangeli.

De Angelis copiosè agitur. c.13.§.24.

In festo S. P. Hieronymi, Ecclesiæ Doctoris.

EVangelium expensum est in festo S. Augustini. Sancti Hieronymi elogia habentur. cap.1.§.2.

In festo S. Angeli Custodis.

DE Angeli Custodis encomijs vbertim agitur. c.13.§. 24.

In festo B.P.N. Francisci de Borgia.

Adi festum S.P.N. Ignatij, & S. Francisci Xauerij.

In festo S. Theresiæ Virginis.

MATTHÆI XXV.

SImile est regnum cælorum decem virginibus. Adcò prǽclarè felicitat, & prosperè beat Virginitas, vt cœlorū regnum Virginibus comparetur. Porrò Virginitas cogitatum extrahit à collegio carnis, habet carnem Angelificatam est vitiorum redemptio, splendor libidinis, & corona gratiæ. c.9.§.13.

Decem Virginibus. Decenatio numero ingens multitudo significatur. Tantane Virginum multitudo inuenitur! Fortè restaurata & perseuerans castitas, præ difficultate, rursus Virgo, & sæpe martyr dicitur. c.8.§.4.

Simile est regnum cælorum decem Virginibus Nulla alia virtus elucet in his Virginibus præter virginitatem? An quia pudicitia flos morum est; & reliquæ virtutes spiritualis quædam castitas. c.15.§.26.

Simile est regnum cælorum decem Virginibus. Mctacior & pacatior castitas inuenitur in tanto Virginum, etiā fatuarum conuentu, an in coniugatis etiam feminis, quibus coniugij beneficio expiatur libido? Quid si matrimonium non est libidinis venia, & concupiscentiæ expiatio? quid si quodammodo est affine stupri, & fomes ad lasciuiam. c.4.§.15.

Quæ accipientes lampades suas, exierunt obuiam sponso, & sponsæ. Virgines quæ sumptuoso nuptiarum ornatu in lucem prodeunt, & foras exeunt, ambitione vidēdi, nescio an satis Virgines sint. Nā sæpe in casto corpore scortatur animus mutui aspectu libidine. c.10.§.4. et 5

Quæ accipientes lampades suas, exierunt obuiam sponso, et sponsæ. Quorsùm nunc adsunt Virgines humanis nuptiis, vnde saltem adstantes tangit scintilla libidinis siue per oculos, siue per aures. cap.12.§.24. Sint Virginis aures crudæ & acerbæ ad veneris vocabula. cap. 12.§.17.

Quinque autem ex eis erant fatua. Fatua ne est virginitas, an libido. Profectò etsi luxuria cadauer rationis sit, stultè ingeniosa est. c.12.§.21.

Quinque autē ex eis erant fatuæ. Id est, inanis gloriæ blandientis titillatæ. At ambitiosa Virgo, nescias an satis Virgo sit Nā cōsimilis affectus est, lasciua libido gloriationis, & ambitiosa cupiditas fornicationis. C.12.§.25.

Quinque autem ex eis erant fatuæ. Id est, ambitiosè superbæ; neque inde minus castę. Nam sæpè ambitio (saltem extrinsecus) elimat ingenium, & aliqualis fomes ad castitatem dicitur. C.11.§.12.n.53.

Quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum Lætitiæ oleo vacuæ, degenerant à virtutis eminentia. Porrò temperata iucunditas, constantia virtutum est, & pius vigor aduersus virtutum hostes. Cap.16.§.4.

Moram autem faciente sponso, dormitauerunt omnes, & dormierunt. Suspensę expectationis molestiæ exaggerantur. C.8.§.30.

Perstringuntur S. Theresiæ elogia.

In festo omnium Sanctorum.

MATTHÆI V.

INDEX LOCORVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ
Ex vtroque Teſtamento.

Prior nota Caput ; poſterior numerum capitis indicat ; T. Tractatum Appendicem.

Ex Geneſi.

Ex libro Exodi.

Ex Leuitico.

Ex Numeris.

Ex Deuteronomio.

Ex Iosue.

Ex libro Iudicum.

Index locorum Sacræ Scripturæ,

Ex 1. Esdræ,

Ex 2. Esdræ,

Ex libro Tobiæ,

Ex libro Esther,

Ex libro Iob,

Ex Psalmis.

in

Ex Prouerbijs.

18.Me-

Ex Ecclesiaste.

Ex Canticis Canticorum.

Ex libro Sapientiæ.

Ex Ecclesiastico,

28. 28

Ex Iſaia.

Ex Ieremia.

Ex Baruch.

Ex Ezechiele.

Ex Daniele.

36. De

Ex Marco.

Ex Luca.

22. 41.

Ex Actis Apostolorum.

Ex Epistola ad Romanos.

Ex priori ad Corinthios.

Ex Epistola ad Corinthios.

Ex Epistola ad Galatas.

Ex Epistola ad Ephesios.

INDEX

INDEX RERVM.

Littera C, *caput denotat ; §. paragraphum ;* n, *numerum marginalem* T, *Tractatum Appendicem.*

A

Femina

L.

Labor, Calamitas, Tribulatio.

Poten-

Pudor,

Sacer-

S.

Sensus

Cau-

San-

F I N I S.